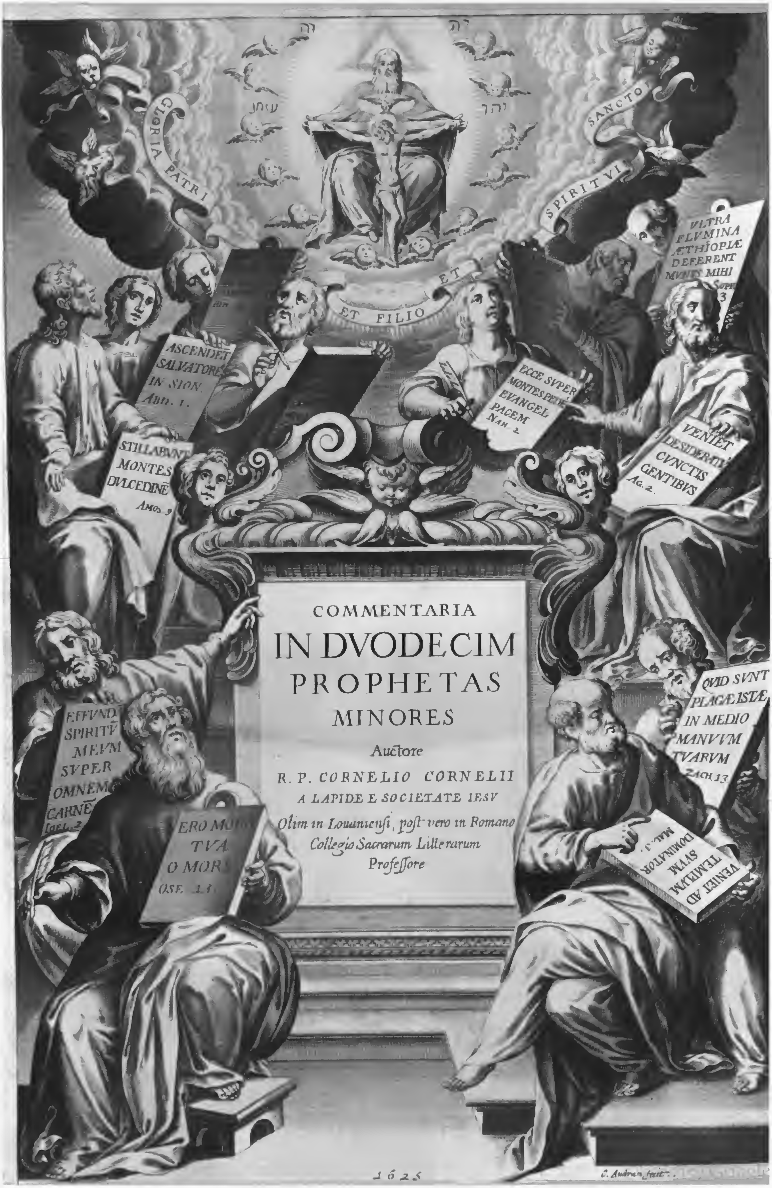
Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIA
IN
DVODECIM
PROPHETAS
MINORES.

Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIA

IN DVODECIM PROPHETAS MINORES

Auctore

R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE E SOCIETATE IESV

Olim in Louaniensi, poſt vero in Romano Collegio Sacrarum Litterarum Profeſſore

1625

Digitized by Google

SANCTISSIMÆ TRINITATI
INCREATÆ ET CREATÆ IN CHRISTO IESV TRINVM PROPHETARVM IVBILVM ET VOTVM.

1\. EN tibi ô S. Trinitas, nouus & numeroſus quaternorum Cherubinorum ternio τρὶς τετραφώνως, triplici inquam quaternarum vocum choro te celebrantium, conſonóque diſſonarum linguarum concentu tibi cum Seraphinis iugiter acclamantium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Hi ſunt duodecim Prophetæ, tui præcones & Muſici, duodecim ſcilicet Apoſtoli, Euangeliſtæ & Choraules veteris Teſtamenti, qui in ternos quaterniones, quaſi ternos cœleſtis Muſices choros diſtributi te ambiunt, tibique famulantes circumſtant, ac in quadriga Cherubica triplicata S. Triadis nomen & gloriam toto orbe diſcurrentes, concinendo circumferunt. Hiſce ego eos cõmentando ἀντιφώνως cum alternante Seraphinorum choro ſuccino: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis. Plena eſt omnis terra gloria tua.* Suſcipe hoſce meos in tuos Prophetas labores: ſuſcipe mea, exilia licet, tuæ Celſitudinis præconia. *De ventre enim matris meæ Deus meus es tu: in te proiectus ſum ex vtero.* Ita S. Ignatius tertius à S. Petro Antiochenus Epiſcopus, *viſionem Angelorum per reſponſorios hymnos ſanctam Triadem laudantium vidit, & modum viſionis Antiochenæ Eccleſiæ tradidit. Vnde ad omnes Eccleſias iſta traditio promanauit: Et hæc eſt ratio hymnorum reſponſoriorum*, ait Socrates, nimirum, *Felix beatarum mentium otium, iuge piæ doxologiæ eſt nego-* Lib. 6. Hiſt. c. 8.
tium; quique ſemel in diuinitatem ſe merſit animus, nonniſi eius delicijs & laudibus paſcitur in quibus proinde recitandis & explicandis S. Trinitati ſit omnis honor, Eccleſiæ decor, lectoribus ſapor, mihi labor.

Hocce ergo Sanctiſſima Trinitas, & trina Vnitas, vnáque Deitas nouum ſit iubilum, quo tibi duodecim melodis Prophetarum, quaſi Muſicorum vocibus iubilo in nouo hoc ſancti anni Iubilæo, quod tertium in vita hac mihi cernere agereque ad plenam culparum veniam, gratiam & ſanctimoniam indulſiſti: quo pariter ternos tuos, Prophetarum, & Eccleſiæ hoſtes, inauditis penè à ſæculo præliis &

Digitized by Google

triumphis, per ternos Reges tuis auſpiciis protritos, vel ſubactos cernimus, gratulamur & iubilamus. Turcarum innumeras copias, robúrque formidabile, per ſereniſſimum Poloniæ Regem SIGISMVNDVM III. IAGELLONIDEM, & S. Caſimiri abnepotem, Moſchorum & Tartarorũ vindicem tot cladibus attriuiſti, vt ſi cæteri Principes ei ſuppetias tuliſſent, iam actum eſſet de Ottomannorũ imperio. Porrò exceſſit ille libens patrio & auito Suetiæ regno ne fidem, Deúmque perderet: hanc tui cauſa exiguæ ditionis iacturam, amplis illi in Moſcouia, Polonia, Liuonia, Vvalachia, Ruſſia, Aſia triumphis, & imperiis centuplo fœnore compenſaſti.

Inſuper Reges præcipuos arcto inter ſe matrimoniorum vinculo colligaſti; ſimúlque omnibus idem ſtudium hæreſis ſeditioſæ & rebellis extirpandæ aſpiraſti. Indidiſti enim eis hanc ſapientiam, vt clarè cognoſcerent enerue & imbelle eſſe regnum, in quo ciues inter ſe de religione digladiantur, vbi hæretici pro ſua perfidia vſque ad mortem dimicant, perfidéque non tantùm ciues, ſed & Principes ſuos produnt, perdúntque. Fidei enim & religionis diſſidium, neceſſariò parit Eccleſiæ & Reipub. diſſidium, idque internecinum, vt Rex orthodoxus regni ſui Dominus & Rex non ſit, quamdiu in eo talis graſſatur hæreſis, & hæretici, qui & ſeditiones conflare, & Turcæ aditum patefacere, & vicinos Principes ad bellum ſollicitare ſolent. Qua ratione enim Regi ſuo fideles ſint, qui Deo ſunt iniurij, blaſphemi, infideles? Qua ratione Principi fidem ſeruent, qui fidem Chriſto, & Eccleſiæ datam violarunt, & aſſiduè ac pertinaciter violant, quique ſuam hanc perfidiam rebellione armant & propugnant? Non id ipſorum, non naturæ, non indolis, ſed phreneſis, hæreſis inquam ſeditioſæ & infidæ eſt vitium. Aperuiſti Regum oculos, vt id liquidò cernerent, ideóque ſinguli in Caluiniſmum, vt regni ſui peſtem inſurgerent. Ita dediſti CHRISTIANISSIMO Galliarum Regi LVDOVICO XIII. S. Ludouici hæredi & æmulo ſupra ætatem animos, & vires, vt vrbes, & arces plurimas quas Hugonotti inſederant, armata manu eis extorqueret, cæteras penè omnes ad deditionem cogeret, quod nemo maiorum cogitare, nedum aggredi auſus fuerat; vt iam ipſe Franciæ totius ſit Rex, qui ante triennium dimidiatus & precarius eius tãtùm Rex eſſe videbatur. Ita FERDINANDVM Imperatorem inuictum, ſpem & columen Germaniæ, tot tantíſque victoriis, iiſque continuis decoraſti, vt te pro eo manifeſtè pugnante illud Iulij Cæſaris, imò verò propatrui ſui Caroli V. Imperat. iure dicere poſſit: *veni, vidi, vicit Chriſtus*. Et illud Deboræ Iud. 5. *Noua bella elegit Dominus, portas hoſtium ipſe ſubuertit*, &c. *De cælo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerũt.* Inſtar fulminis enim victor eius exercitus, DVCE BAVARO, quaſi rediuiuo Iuda Machabæo, peruaſit, ſubegítque Auſtriam, 11.

Bohe

Bohemiam, Morauiam, Sileſiam, Hungariam, Palatinatum vtrumque, ex iiſq; hæreticorum Patriarchas Huſſitas, ac rebellionum faces Caluiniſtas expulit & profligauit: qua in re ſuas quoque egregiè præſtitere partes inſignes ex Italis Belgíſque Duces, cum validis copiis ab Optimo REGE CATHOLICO opportunè in auxilium ſubmiſſi; vt iam Germania putidis & peſtiferis membris reſectis libera, redintegrari, reualeſcere, priſtináſq; vires & robur queat colligere; quibus in vnum collectis roborata non tantùm Turcis reſiſtere, ſed & eos bello laceſſere & inuadere audeat; Hungariámq; hæreſis diſſidio perditam vnitis Germanorum, & vicinorum armis repetere, & recuperare valeat. Hæc eorum æterna erit gloria, hi immortales triumphi, hæc trophæa quæ in omne æuum perennabunt. Agite PRINCIPES generoſi, pergite magnis animis, opus felicibus adeò auſpiciis cœptum conficite, paribus ſtudiis rebellem Caluini hæreſim penè euulſam ſtirpitus vbilibet eradicate.

III. Quare procul abſit à Chriſtiano fidelium pectore, vt hæreticos contra orthodoxum ſuum Principem rebellantes adiuuare, aut fouere ſatagat. Qui enim hæreticos iuuat, hæreſin iuuat & propugnat, ipſamque Chriſti fidem & Eccleſiam oppugnat. Qui rebelles iuuat, rebellionem iuuat & propugnat. Quocirca iuſto Dei iudicio reddetur ei talio, vt in quo peccauit, in eodem puniatur, & ab hæreticis bello, à ſubditis rebellione exagitetur; vt quod aliis fecit iniuſtè, idem iuſtè à ſuis patiatur. Sapienter Thucydides lib. 1. *Nullus Princeps*, inquit, *à ſuis ſubditis iuſtè puniendis arcendus eſt, & qui id facit, parem in ſe legem ſtatuit, ne & ipſe ſuos puniat delinquentes.* Ita grauem non tantùm cenſuram, ſed & vindictam Dei ſubiit Ioſaphat, pius alioqui Rex Iuda, quando oraculo Iehu caſtigatus audiuit: *Impio prabes* 2. Paral. *auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris: & idcirco iram* 19. v. 2. *quidem Domini merebaris, ſed bona opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda, & praparaueris cor tuum vt requireres Dominum.* Grauiorem verò excepit ab Eliezer Propheta in eum detonante: *Quia habuiſti fœdus cum Ochozia, percuſſit Dominus opera tua, contritaque ſunt naues, nec potuerunt ire in Tharſis.* Et tamen Ioſaphat Ochoziam adiuuerat, non in impietate, ſed in re politica duntaxat, nimirum ad nauigandum in Tharſis. Sic ex poſteriori omnium ſæculorum hiſtoria cōſtat, ſimiles cum Infidelibus & Hæreticis fœderationes, Deo illis aduerſante, ſemper infœlices habuiſſe exitus, ac fœderatos cum ſuis familiis grauiter afflictos, illiberes miſerè citóque interiiſſe, vti per exempla cuiuſlibet æui viri graues libris hac de re editis demonſtrarunt. Porrò veriſſimum eſt iſtud, licet nonnullis paradoxum: *Chriſtianorum de Chriſtianis parta, cadit victoria victa*, vti euidenter demonſtrat in Politica pereruditus Chriſtoph. Varſeuicius in Paradoxis. Quamobrem ſapientes Conſiliarij hoc ſuis Principibus

ã 4 inſtil

Digitized by Google

inſtillant principium: *Vt tuum regnum firmes, & amplifices, omni ſtudio cole pacem & fœdus cum vicinis Chriſtianis Principibus. Horum enim amicitia tibi erit murus & antemurale.* Nam vt ait rex ſapientiſſimus: *Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma.* Quin & Atticus orator: *Præcipuum*, ait, *boni Principis opus eſt, amicos parare. Nullum enim maius boni imperij inſtrumentum, quàm boni amici.* Audiant Chriſtiani ſaluberrimum Anchiſæ apud Virgil. Romanos à ciuilibus bellis dehortantis, conſilium:

Prouerb. 18.19.
Plinius in Paneg.

Ne quæſo, ne tanta animis aſſueſcite bella;
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.

Iſta ergo magnifica Dei ſunt opera, qui Principibus ſibi fidelibus facit mirabilia magna ſolus; cui proinde tota Germania, tota Gallia, tota Polonia, imò totus orbis Chriſtianus, ob tantas támque recentes victorias, cum gratiarum actione canticum nouum concinat, totóque hoc Iubilæo cum Moſe & Hebræis iubilet: *Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare.* Eia S. Trinitas tribus virtutis tuæ lanceis, tua inquam potentia, ſapientia & gratia trium hoſtium tuorum, pariter ac Prophetarum, Saracenorum inquam, Hæreticorum, & Schiſmaticorum mentes, cordáque feri & ſaucia, vt omnes ſeſe tibi ſubdant, te agnoſcant, credant, ament, glorificent: *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto, ſicut erat in principio & nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.* Amen. Tunc tuæ Maieſtati, & clementiæ verè & exultanter omnium gentium iubilis, illud regij Vatis oraculum iubilabimus: *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam rex omnis terræ Deus: pſallite ſapienter. Iubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius. Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem: afferte Domino gloriam nomini eius.* III.

Pſal. 76.
Pſal. 65. & 95.

Tu Rex ſæculorum immortalis, inuiſibilis, glorioſus, qui lucem habitas inacceſſibilem, per Verbum incarnatum te mundo pandere, apparere & cerni; ac loqui, verſari & conueſci nobiſcum dignatus es: per illud nos tibi reconcilias & vnis: in illo diuitias gloriæ tuæ nobis oſtendis; *vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus, per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.* Chriſtus enim dum noſtram carnem aſſumpſit, nobíſque conſanguineus & cognatus, imò frater fieri dignatus eſt, nos Deo concorporauit, ac S. Trinitatis affines effecit. Ipſe ergo eſt ſalus noſtra, honor noſter, amor noſter, deliciæ noſtræ. Nimirum hoc manifeſtè *magnum eſt pietatis tuæ ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum* IV.

1. Tim. 3.

catum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria. Hoc diuini tui conſilij arcanum prioribus generationibus incognitum, & æternis temporibus tacitum reuelaſti Prophetis, quaſi aquilis cœleſtibus, vt idipſum nobis diſcordi vocum concordia præcinerent. Hoc eſt Verbum infans, puer ſapiens, Deus lactens, Chriſtus crucifixus, qui factus eſt nobis ſapientia, iuſtitia & redemptio. Hic eſt fidei noſtræ axis, ſapientiæ baſis, ſanctitatis apex, charitatis illicium, felicitatis centrum. Intonat de eo Michæas cap. 5. *Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda. Ex te egredietur qui ſit Dominator in Iſraël: & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Intonat Aggæus cap. 2. *Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cœlum & terram, & mare & aridam. Et mouebo omnes gentes. Et veniet deſideratus cunctis gentibus.* Conſonat Malachias cap. 2. *Statim veniet ad templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & angelus teſtamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Et quis ſtabit ad videndum eum?* Succinit Zacharias cap. 3. *Adducam ſeruum meum Orientem.* Et cap. 9. *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu.* In Chriſto ergo ô increata S. Trinitas, tui viuam imaginem expreſſiſti, & triadem creatam efformaſti, quod admirans S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 5. *Tres ſunt*, inquit, *qui teſtimonium dant* (Verbo incarnato Chriſto Ieſu) *in cœlo; Pater, Verbum & Spiritus S. Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra; Spiritus, & aqua, & ſanguis: & hi tres vnum ſunt.*

Felix Bethlehem, felix Iudæa, felix Ieruſalem, quæ non tãtùm Prophetas, ſed & ipſum Verbum incarnatum gignere, videre & audire digna fuiſti; quæ diuinis eius pedibus calcata, eius ſermonibus, ſudoribus, lacrymis, ſuſpiriis, quin & ſanguine pretioſo irrigata, eum hoſpitem, imò ciuem & filium, Redemptorem & Saluatorem habere meruiſti, ſcilicet: *Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Pſal. 131.
Quæſiuimus locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Ibi ſuam ipſe fundauit Eccleſiam, ibi refulſit auror[a] gis nouæ in ſplendoribus Sanctorum, Virginis Deiparæ, Apoſtolorum, Euangeliſtarum, ac primorum fidelium fide & charitate ardentium. Quocirca Chriſtus ſponſus hunc thalamum ſibi adamans, indéque ſponſam Eccleſiam alliciens: *Veni*, inquit, *de Libano* (de Ieruſalẽ & Iudæa) *ſponſa mea: veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon* (vtique Iudææ montium) *de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Idipſum præcinuit Zachar. cap. 13. *In die illa erit fons patens* (gratiæ & baptiſmi) *domui Dauid & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrà.* Et cap. 14. *Stabunt*

Cant. 4.

pedes

Digitized by Google

pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum, qui eſt contra Ieruſalem ad Orientem. Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem, &c. *Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum.* Michæas verò cap. 4. *De Sion*, ait, *exibit lex.*

Infelices ergo & miſeri Chriſtiani, qui à ſuis incunabilis exulant, qui ſanctam Vrbem ſanguine Chriſti purpuratam, quæ aurora fuit Eccleſiæ primúmque eius regnum, à Turcis & Saracenis poſſideri, prophanari, & ſacrilegè pollui cernunt & tolerant. Non tolerauit id Conſtantinus Imp. qui loca ſancta Chriſtianis reſtituit: cuius nutu & ſumptu mater S. Helena Ieroſolymam profecta, loca ſancta religiosè venerata, in Bethlehem, monte Caluariæ, & Olitueti, alibique regia magnificentia templa & baſilicas exædificauit. Quare cœpit tunc eò peregrinatio à fidelibus frequentari, confluentibus è toto orbe deuotionis ergo Chriſtianis. Ipſe S. Hieronymus relicta Roma in Bethlehem ſe tranſtulit, vt ad Chriſti incunabula viueret & moreretur; quem ſecuta S. Paula, magnum poſt ſe trahens nobilitatis Romanæ agmen, ibidem quatuor extruxit Monaſteria, in quibus ipſa cum filia Euſtochio Chriſti paupertatem, humilitatem & ſanctitatem imitata, vitam egit religioſam & cœleſtem. *Bethlehem ingreſſa*, ait S. Hieron. *& in ſpecum Saluatoris ingrediens, me audiente iurabat, cernere ſe oculis fidei Infantem pannis inuolutum, vagientem in præſepi Dominum, Magos adorantes, ſtellam fulgentem deſuper, matrem Virginem, paſtores nocte venientes, vt viderent Verbum quod factum erat, & iam tunc Ioannis Euãgeliſtæ principium dedicarent: In principio erat Verbum, & Verbum caro factum eſt; mixtiſque gaudio lacrymis loquebatur: Salue Bethlehem domus panis, in qua natus eſt ille panis, qui de cœlo deſcendit. Salue Ephrata regio vberrima, cuius fertilitas Deus eſt.* V. In epiſt. Paulæ.

Conſtantinum ſecutus Heraclius Imp. anno Domini 628. cœleſtibus de Coſroë Perſarum rege potitus victoriis, Crucẽ Chriſti ipſi ereptam, Ieroſolymam victor reportauit, ac depoſito regali cultu, detractiſque calceis, & plebeio amictu indutus, illam propriis humeris retulit in eum montem, quo eam Saluator tulerat; ac in eodem Caluariæ loco ſtatuit, vnde à Perſis fuerat aſportata. ita S. Trinitatis, Chriſtíque iniurias vltus Heraclius haſce de Perſis vindicias dedit, imò reddidit Ieroſolymæ. Ieruſalem enim eſt ciuitas Dei electa, ſancta & glorioſa, fundata in montibus ſanctis, centrum & vmbilicus mundi, vrbs perfecti decoris, gaudium vniuerſæ terræ, paradiſus Orbis: quæ tanquam Regia inter omnes vrbes, velut caput in corpore, ſicut Sol inter aſtra effulget, quaſi Eccleſiæ militantis Capitolium, triumphantis typus & præludium. Poſt Conſtantinũ & Heraclium Vrbanus II. Pont. æternum decus & gloriam ſibi peperit (vnde & monumento eius hoc Elogiũ inſcripſerunt: *Vrbanus II. Auctor expeditionis in Infideles*) cum Concilio apud Clarum-mõtem habito anno Domini 1095.

ita

ita Principes Galliæ ad recuperandã Ieroſolymam à Saracenis iamdiu occupatam animauit, vt non dubitarent mori pro illa ciuitate, in qua Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Quare effecit vt trecenta hominum millia nomen in militiam Chriſti dederint, ſignúmque Crucis ſuſceperint, atque inter illos multi Principes, Duces & Comites: in quibus eminuit Godefridus Bullonij Dux præſtantis animi, religionis, & fortitudinis vir, qui quàm facilè terra ſancta à Chriſtianis recipi poſſit, oſtendit, dum paruis copiis reſiduis Ieroſolymam anno Domini 1099. expugnauit, feria ſexta, hora qua Chriſtus mortuus eſt; ipſéque primus per muros in vrbem tranſcendens, primus deinde Ieroſolymæ Chriſtianus rex quaſi nouus Dauid creatus, regnum in poſteros ſex reges per octoginta annos propagauit, idque merito ſuæ virtutis, pietatis & modeſtiæ, qua, vt alia prætercam, Chriſtianis Principibus eum de more, regio diademate coronare ſatagentibus, humilitatis ſtudio reſtitit, dictitans: *Nolle ſe aurea corona inſigniri in vrbe ſancta, in qua Chriſtus Dominus pro noſtra ſalute ſpineam tuliſſet: vnde ea contentus, illique reuerentiam exhibens regiã reſpuit, Regum optimus, lumen & ſpeculum cæterorum,* ait VVilhelmus Archiepiſcopus Tyri lib. 9. belli ſacri cap. 9. Viuet Godefride, viuet Vrbane tua virtus & gloria, quamdiu ſæculorum omnium viuet ÆTERNITAS.

Porrò orationem Vrbani, qua in Conc. Clarimontano omnes ad bellum ſacrum accendit, recitat idem VVilhelmus, in qua inter cætera ait. *Hæc igitur ſalutis noſtræ incunabula, Domini patriam, religionis matrem populus abſque Deo, ancillæ filius Ægyptiæ poſſidet violenter, & captiuitatis liberæ filiis extremas imponit conditiones, quibus verſa vice meritò ſeruire tenebatur. Saracenorum gens impia loca ſancta, in quibus ſteterunt pedes Domini, iam à multis retro temporibus violenta premit tyrannide, ſubactis fidelibus, & in ſeruitutem damnatis. Ingreſſi ſunt canes in ſancta, profanatum eſt ſanctuarium, humiliatus eſt cultor Dei populus, angarias patitur indignas genus electum, ſeruit in luto & latere regale Sacerdotium, princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo, ciuitas Dei. Templum Domini, de quo Zelans Dominus vendentes eiecit, ne domus Patris eius fieret ſpelunca latronum, facta eſt ſedes Dæmoniorum. Templum Domini, vt ait Mathathias, quaſi vir ignobilis, vaſa gloriæ eius abducta ſunt captiua: Ciuitas Regis Regum, quæ aliis regulas intemeratæ tradidit fidei, Gentium ſuperſtitionibus cogitur inuita deſeruire. Sanctæ Reſurrectionis Eccleſia, requies dormientis Domini, eorum fœdatur ſpurcitiis: loca venerabilia, quæ Dominum in carne ſuſceperunt hoſpitem, ſigna viderunt, ſenſerunt beneficia, facta ſunt gregum præſepia, ſtabula iumentorum. Accingimini ergo, & eſtote filij potentes, vt pugnetis aduerſus infideles: quoniam melius eſt mori nos in bello, quàm videre mala gentis noſtræ & ſanctorum.* Audite hæc Principes, audite Chriſtiani ſummi

Paſto

Paſtoris veſtri, Chriſti vicarij lamenta, imò oracula. Vrbani cœpta conſtanter proſecuti ſunt Paſchalis II. Gelaſius II. Calliſtus II. Lucius II. Sed maximè Eugenius III. qui anno Domini 1143. vrgente Ludouico Rege Francorum & S. Bernardo, expeditionem in terram ſanctam ſuſcitauit, ac S. Bernardum ad omnes Galliæ & Germaniæ populos (qui eum vt Prophetam, vel Apoſtolum ſuſcipiebant) in eam concitandos auctorauit: quare ſequenti anno omnium conſenſu S. Bernardus totius belli Dux, & Princeps militiæ electus eſt. Verùm ſatis viſum eſt Eugenio, ſi ille tuba Sacerdotali indiceret bellum, & tam verbis quàm literis Chriſtianos ad id excitaret: quod illum feliciſſimè ſequentibus innumeris ſignis & prodigiis præſtitiſſe, teſtantur Acta vitæ ipſius, & Epiſtolæ ab eo conſcriptæ, nec non & Otto Friſingenſis; ſed magis ipſe rerum ſucceſſus, dum non ſolùm Ludouicus Rex celebrato apud Verzelacum Conuentu, Crucem quaſi belli ſacri inſigne, ab eodem S. Bernardo ſumpſit vnà cum multis regni ſui Principibus & Optimatibus, quos tam ingens populi multitudo ſecuta eſt, vt vacuarentur vrbes & caſtella; ſed & eiuſdem hortatu Conradus Romanorum Rex generali apud Spiram Conuentu indicto, æquè Crucem vnà cum fratre ſuo Henrico Duce Noricorum, aliiſque Principibus & Nobilibus plurimis (etiam Polonis, adeóque Henrico Boleſlai Regis fratre, teſte Cromero lib. 6. Polon.) accepit: quibuſcum etiam ſignati ſunt nonnulli Epiſcopi, atque inter alios ipſe Otto Friſingenſis, virtutibus & meritis clarus. Qui demum addit, non ſolùm ex Romano imperio, ſed etiam è vicinis regnis, putà Francia, Anglia, Pannonia innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad ſumendam Crucem commotis, repentè ſic totum penè Occidentem ſiluiſſe, vt non ſolùm bella mouere, ſed & arma quempiam in publico portare nefas haberetur. vtinam nunc iterum S. Bernardus vel è cœlo, idem claſſicum fidelibus canat.

Ludouicum & Conradum æmulatus eſt S. Ludouicus, Francorum gloria dicam, an ſanctitas? an verius vtrũque, qui in Palæſtinam non tantùm copias tranſmiſit, ſed ipſe quaſi earum Dux, relicto auito ſolò & regno, per tot terrarum mariúmque ſpatia maximis impendiis, laboribus & conatibus ſemel & iterum traiecit, vt eam Saracenis extorqueret, & Chriſtianis priſtinis hæredibus aſſereret; ſed cum peccatis fidelium exigentibus idipſum quod tanto conamine, virtute & animo moliebatur perficere non poſſet, mortem tamen in tam glorioſa expeditione oppetere anno Domini 1270. non dubitauit, fidénſque cygnæum cecinit: *Introibo in domum tuam Domine, adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo:* nimirum *tendit ad aſtra per aſpera virtus:* quin & operis tam Chriſtiani proſequendi, & perficiendi decus filiis poſteríſque ſuo exemplo, æquè ac

Digitized by Google

ac teſtamento reliquit. Reſuſcita Domine hunc S. Ludouici zelum in Catholicis Regibus & Principibus,præſertim Turcæ limitaneis & confinibus, vt vnanimes in tantum opus conſpirent; ſed & remotiores excita, vt in partem tam glorioſi operis veniant, ac nominatim S. Ludouici ſequaces hæredes & cognomines, vt victricia arma ab Hæreticis in Saracenos transferant, ac Francos cæteróſque otiari neſcios opere tam ſancto occupent, ne ipſorum ardor quietis impatiens in bellum vel ciuile, vel Chriſtianum quo ſeſe inuicem collidant, turpémque dent maculam in gloriam ſuam, ac iram Dei in ſe concitent, erumpat; ſed potiùs in Turcas, Tartaros & Saracenos, iuratos S. Trinitatis Chriſtíque hoſtes, ad auitam & immortalem eorum gloriam ſeſe exerat. Hoc nomen Chriſtianiſſimum eis hæreditarium, hoc S. Ludouicus progenitor, hoc generoſa indoles & animi celſitudo, hoc S. Eccleſiæ amor & fidei ardor, hoc victoriæ & trophæa contra Chriſti perduelles cœlitus data, hoc præſules, hoc Pontifices, hoc fideles omnes iure ſuo ab eis efflagitant.

VII. Sapienter S. Catharina Senenſis theodidacta (vti refert Raymundus Gener. Ord. Prædic. & ex ipſo Ambroſ. Catharinus in eius vita) ſummos Pontifices Gregorium vndecimum & Vrbanum ſextum anno Domini 1375. & ſequent. acriter ad bellum Turcis inferendum extimulauit. Cúmque Pontifex regereret, illud in tot inteſtinis Principum Italiæ, aliarúmque regionum diſſidiis importunum videri: inſtitit illa, *imò verè*, inquit, *nunc maximè opportunum eſt, adeóque nullum efficacius remedium ad diſſidia hæc tollenda ſuppetit, quàm ſi fœdus ſanctum ſanciatur, quo omnes paribus animis in communes Chriſti & Chriſtianorum hoſtes conſpirent: ibi ſuos animos & impetus, ſuos pugnandi ardores iraſque effundent, eaque ratione priuatas ponent lites & odia.* Ita, vt alios taceam, Rogerius & Boëmundus fratres, Siciliæ, Apuliæ & Calabriæ Principes, continuò inter ſe de Principatu digladiantes, ab Vrbano II. fœdere bellóque ſancto conciliati, arma fraterna in Saracenos verterunt: Boëmundus enim occupata Melphi cupiditate gloriæ incenſus, cum duodecim millibus delectæ iuuentutis Italicæ in terram ſanctam profectus, ſua hac virtute animíque præſtantia adeò fratrem Rogerium permouit, vt poſitis armis dixerit, ſibi omnia cum fratre deinceps fore communia, ac ſtatim Tancredum filium pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradiderit, ait Platina in Vrbano II. Pari modo acerba Germanorum, Bauarorum, Belgarum, Polonorum diſſidia ſopita fuiſſe expeditione in terram ſanctam duce Conrado Imper. narrat Otto Friſing. lib. 1. de geſtis Friderici I. Imp. c. 29. Sapienter Liuius lib. 2. *Bella externa,* inquit, *ſedant domeſticas ſeditiones. Externus timor magnum concordiæ vinculum.*

Idipſum peruidet metuítque Turca: quocirca omni ratione Chriſtianos Principes à ſeſe inuicem diuellere, ac inter eos lites & bella

c ſerere

ſerere molitur: ea de cauſa dum vicinum aggreditur, cum remotioribus fœdus init, imò eos in vicinum concitat, itáque eum Chriſtianorum armis expugnat: quo facto remotiores gradatim eadem arte & fraude circumuentos, ac ab aliis deſertos aggreditur, occupat & ſubiugat. Fœdifragus enim ipſe cùm ſit, fœdus initum dum ei lubet, quæſita occaſione abrumpit: cùm ex aduerſo Chriſtiani, inſidioſi fœderis nomine magis quàm religione irretiti, vicinos ab eo inuaſos protegere non audeant; itáque ipſos eius prædæ exponant, mox & ipſi eius præda futuri. Norunt hiſtoriarum & rerum Turcicarum periti, Turcam ſubinde iurare ſuper libro Smegmatico, itáque impoſturam Chriſtianis facere, ac iuramentum violare dictitando; ſe ſuper libro ficto, non vero, ac proinde fictè, non verè iuraſſe. Quare iure ei regerant Chriſtiani: *Frangenti fidem fides frangatur eidem.* Nimirum fœdifragus fuit Baiazetes, qui Venetis contra pacta Coronem, Mattord, Mettonem & Naupactum ademit. Baiazetem imitatus nepos Solymannus, qui anno Domini 1537. totis viribus Italiam aggredi deſtinabat, ſed temeritate cuiuſdam Veneti trierarchæ offenſus, omnes iras & copias in Venetos ſibi fœderatos effudit, Corcyra ipſorum inſula longè latéque vaſtata, & inſulis Cycladibus direptis, negotiatoribúſque Venetis toto Turcico Imperio cum vniuerſis eorum opibus & pecuniis in prædam datis; inſuper eoſdem Nauplij & Epidaurici conceſſione, ac duabus in Dalmatia arcibus, Nadino & Lubiana, mulctauit. Solymanni enim erat vox: *dummodo regnem, nil moror: ſicut in cœlo vnus Deus, ita in terra vnus Solymannus eſt colendus.* Solymannum patrem æmulatus Selymus, fœdus iureiurando cum Venetis initum violans, eis Cyprum extorſit; quin & eis inſultans: *Barba,* inquit, *mihi à Venetis apud Naupactum abraſa ſuccreuit; ego verò eis brachium dextrum capta Cypro amputaui, quod nunquam recreſcet.* Annon hæc ſocietas leonina? Pari modo fecere & faciunt cæteri. Cùm enim ab origine fuerint ſintque Orbis prædones, toti opibus regníſque Chriſtianorum per fas & nefas inhiant. Interim letargo quaſi ſopiti altum dormiunt Chriſtiani; quia quiſque longè à ſe Turcam, & ſe ab eius iugo abeſſe autumat. Qua in re errant omnes grauiſſimè. Idem cenſebant olim Conſtantinopolitani, Trapezuntij, Thraces, Bulgari, Boſnij, Seruij, Hungari, cæteríque: at iam à Turca capti, errorem ſuum vident, & ſeriò, ſed ſerò, lugent. Turca in limine, & penè in viſceribus eſt Chriſtianorum omnium, & illi eum à ſe remotum dictitant! ô cæcitas! ô ſtupor! Nuper tempore Pij V. inhiauit Cretæ, Venetiis, totique Italiæ; Viennam ſemel iterúmque obſedit, inhians Auguſtæ, totique Germaniæ: ante triennium Poloniam ſe vnico prælio deuoraturum pollicebatur. Imminet ergo, & penè incubat Italiæ, Germaniæ, Poloniæ. Nunc ſilet, quia domeſticis diſtinetur diſſidiis: at occaſionem præſtolatur, ea

data

Digitized by Google

data ilico more ſuo imparatos Italos,Germanos, Polonos adorietur & opprimet. Vtinam periculum hoc adeò quàm certum eſt & præſens,conſpiciant, & inito contra eum communi fœdere diſcutiant Chriſtiani,dum res eſt integra, ne ſerò cum cæteris iam à Turca occupatis ſuum torporem,ſuáque diſſidia accuſent & defleant. Nunc cùm domi rebellione graui variáque agitatur; cùm in Perſam omne exercitus robur tranſmiſit,cùm puer eſt, cùm Ducibus, conſilio & ærario deſtituitur; cùm Principes Catholici tot victoriis à Deo datis ad bellum ſacrum inuitantur,tempus eſt opportunum eum inuadendi & profligandi:quod ſi præterire neglexerimus, ſerò pœnitentes illud requiremus. Nihil enim tam volucre eſt, quàm occaſio:nihil leuius cùm ſe offert, penditur: nihil magis cùm abiit, deſideratur: nihil periculoſiùs amittitur: nihil difficiliùs recuperatur. Porrò quis dubitet Turcam Italiæ & Chriſtianis imminere, cùm Tunetanum regnum ab eo occupatum à Sicilia, Epirum & Macedoniam à Dalmatia, Foroiulium à Dalmatia tenuiſſimo tractu videat diſterminari? cùm Apollonia, Turcico oppido, Hydruntum regni Neapolis vrbem, antea quoque à Turcis poſſeſſam, vnius noctis ſpatio annauigari poſſe intueatur? Quid Hiſpanis,Italis, Gallis inſidioſius Alligerio?Quid Feſſa, Marroco, Biſerta, & tot illa Afrorum vafrorum ſocietate eſt infeſtius? An Gallia ergo expers?Nequaquam. Maria quæ vtramque eius partem alluunt, adeò Turcicis ſunt infeſta latrociniis, vt non ora, non ſinus,non portus aliquis tutus & iis exploratus non eſſe videatur. Quocirca Ioānes ille Tarnouius Comes,qui ſæpius Poloniæ exercitibus victor præfuit, dictitabat, *omnia Polonica Comitia perpetuam belli Turcici meditationem eſſe debere*. Idem dicas de Comitiis Germanicis, Gallicis, Italicis, Hiſpanicis. Celebre eſt illud Græcorum apud Pachymerem lib.5. hiſtoriæ: *Cum hoſtibus Crucis geratur bellum, vbi & victoria laudabilis eſt, & vinci ſalutare.* Item: *Pax colenda, vbi Dei iacturam non facimus; bellum gerendum, vbi religio periclitatur totáque Reſpublica.*

Quapropter vt ad Pontifices ſacri belli feciales, imò tubicines redeam, Eugenij III. pro bello ſacro zelum æmulati ſunt ſuccedentes ex ordine Pontifices, Alexander III. Lucius III. Vrbanus III. Gregorius VIII. Clemens III. Calliſtus III. Innocentius III. Honorius III. Gregorius IX. cui mox ſuffectus Innocentius IV. teſte Platina, Onuphrio & aliis, legatos per Franciam & cæteras prouincias miſit,qui fidelibus ſuaderent militiam Chriſti ſuſcipere, & S. Ludouici ſigna caſtráque in terram ſanctam ſequi. Ad eandem Chriſtianos incitauit Alexander IV. Vrbanus IV. Nicolaus IV. Innocentius VI.

Eugenius IV. verò Pontificatum iniens anno Domini 1431. in Turcas mari claſſem, terra exercitū legato Iuliano Cæſarino Cardinale

miſit, ac Duce Ladiſlao Poloniæ Rege triginta Turcarum millia vno prælio inter Hadrianopolim & Danubiũ cecidit. Tunc quoque Iohannes Hunniades à Ladiſlao Tranſyluaniæ præfectus, multos Amuratis exercitus deleuit, Moldauiam recepit: maximam Seruiæ & Bulgariæ partem victricibus armis percurrit.

Eugenio IV. ſuccedens Nicolaus V. anno Domini 1447. vehementer inſtitit, vt bellum communi omnium Chriſtianorum conſenſu in Turcas decerneretur, quos iam parare arma contra Conſtantinopolitanos ſenſerat: & ob eam rem Cardinalem Rutenum Conſtantinopolim miſerat, qui Imperatori & ciuibus auxiliũ polliceretur, ſi ad Catholicam fidem, vt in Concilio Florentino promiſerant, redire voluiſſent: ſed illis in ſchiſmate perſiſtentibus, iuſta numinis vindicta Mahomet Turcarum Imp. Conſtantinopolim paulo poſt expugnauit anno Domini 1453. ac occiſo Imp. Palæologo, crudeliſſimè vrbem ferro flammáque vaſtauit, teſte Chalcondyla lib. 8. & aliis. Cuius rei labem Pontificatui ſuo impactam, dum abolere coactis in Turcas copiis ſtudet Nicolaus, arthriticis doloribus extinguitur.

Nicolai ſtudiis inſiſtens ſucceſſor Calliſtus III. creatus Pōtifex VIII.
anno Domini 1455. ilico Turcis bellum indixit. Repertum eſt in ſcrinio ipſius hac de re votum ante Pontificatum hiſce verbis futuri præſagis conceptum: *Ego Calliſtus Pontifex Deo omnipotẽti voueo, & ſanctæ indiuiduæ Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuſcumque rebus potero Turcas Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſſimos perſecuturum.* Ea de cauſa ilico Prædicatores per totam Europam miſit, qui Chriſtianos omnes ad arma contra Turcas concitarent, quin & per legatos Vſumcaſſanum Perſarum Regem contra eoſdem accendit. Ipſe ſedecim triremes Romæ ædificatas in hoſtem miſit, Ludouico Patriarcha Aquileienſi Præfecto, qui triennio maritima hoſtium Aſianorum vexauit, inſulas quaſdam cepit, ac magnas clades hoſtibus intulit. Alphonſus autem Rex & Burgundiȩ Dux Crucis ſignum ſuſcipientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur, vel armatos milites eò miſſuros. Iuſſit inſuper Calliſtus in meridie campanæ ſono fideles admoneri, vt orationibus eos iuuarent qui contra Turcas dimicabant. Hac ratione parta fuit illuſtris illa de ipſis victoria. Chriſtiani enim Duce Ioanne Vaiuoda, adhortatore Ioanne Capiſtrano Minorita, apud Belgradum anno Domini 1456. ſexaginta Turcarum millia ceciderunt, captis centum ſexaginta bellicis tormentis: Mahometes Tyrannus ſaucius fuga ſalutem quæſiuit. Ea victoria Pontifex Feſtum, putà officium ſolenne Transfigurationis Ieſu Chriſti die ſexta Auguſti inſtituit. Actum de crudeliſſimo hoſte tunc fuiſſet, ſi Chriſtiani Principes omiſſis inteſtinis odiis & bellis,

Platina, Onuph. Genebr. in Chronol. Suarez tom. 1. de Relig. lib. 2. cap. 5. Azor tomo 2. lib. 5. c. 15. ib.

terra

Digitized by Google

terra ac mari tantam victoriam proſecuti fuiſſent, ſicut Calliſtus monebat & vrgebat: verùm dum illi ſegniter rem agūnt, Turca reſumptis viribus Trapezuntem priùs Imperatore interempto, Boſniam deinde Rege capto atque interfecto cepit. Præuidebat hæc è ſpecula Calliſtus & gemebat, nec ceſſabat litteris & nunciis Principes Chriſtianos adhortari, vt in tantis malorum periculis oculos aliquando aperirent, fruſtra remedia deinceps quæſituros, vbi iam hoſtis inualuiſſet. Vide hic quàm Pontificibus ex officio continua, & quaſi hæreditaria fuerit cura ſacri fœderis contra Turcas ſanciendi.

Quapropter Calliſto III. ſuccedens Pius II. magni animi, ſapientiæ, facundiæ & zeli vir, Conuentu Principum è tota Europa Mantuæ indicto, neruoſa & efficaci oratione iiſdem perſuaſit vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Verùm decretum hoc infregerunt mox inteſtina bella, quibus Germani, Hungari, Britanni, Hiſpani, Itali in ſe mutuò arma verterunt. Stetit tamen in ſententia animoſus Pontifex, dumque claſſem, quæ paſſim in portubus ſuperi inferíque maris ad tantum bellum fuerat ædificata, atque Venetorum Ducem belli ſocium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus moritur anno Domini 1464. Pontificatus 6. ſepultus in Baſilica S. Petri cum hoc elogio: *Pius II. Pontifex Max. natione Tuſcus, patria Senenſis ſedit annos ſex. Breuis Pontificatus ingens fuit gloria. Oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atque extra Italiam reſtitit. Conuentum Chriſtianorū Mantuæ pro fide habuit. Catharinā Senenſem inter Sanctas Chriſti retulit, &c. Cultor iuſtitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum quod Turcis indixerat, Anconæ deceſſit: ibi & claſſem paratam, & Ducem Venetorum cum ſuo Senatu commilitones Chriſti habuit.*

Pio II. ſuffectus eſt Paulus II. anno Domini 1464. qui accepto nuncio Turcas capta Epiro in Illyricum iter parare, legatos miſit ad Reges & Principes, eos oratum vt cōpoſitis rebus ſuis, de bello Turcis inferendo ad propulſandam iniuriam cogitarent.

Paulum II. excepit Sixtus IV. anno Domini 1471. qui vt Chriſtianos Principes inter ſe diſſidentes ad concordiam reuocaret, & ſacro in Turcas fœdere ſociaret, Beſſarionem Card. Nicęnum miſit in Galliam, Rodericum Borgiam in Hiſpaniam, M. Barbum in Germaniam & Pannoniam, Oliuerium Carafam maritimæ 24. triremium claſſi præfecit: hiſce ſe iunxere quinquaginta Venetorum, 24. Ferdinandi Regis Aragonum, adeò vt illis Turcæ ex Boſphoro in Ægeum mare obuiam prodire non ſint auſi: Smyrna tunc in Aſia capta, incolæque omnes abacti. Conſtans fama eſt, Chriſtianos eo anno magnam Aſiæ partem occupaturos fuiſſe, ſi ipſi mari, ſicut Vſumcaſſanus Perſarum Rex terra Turcas vexare

perrexiſſent. Mox cum Scodra ditionis Venetæ oppidum, à Turcis oppugnaretur, Sixtus Scodranus commeatu & pecunia inſtruens ad hoſti reſiſtendum animauit. Rurſum cùm Turca Hydrunte in Salentinis repente vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleſſet, Sixtus comparata claſſe hoſtem retrogredi compulit. Sub id tempus Cyprum occuparunt Veneti, ne in Turcarum poteſtatem veniret: Mahometes maximis viribus Rhodum oppugnans, eam fortiter tuente magno Rhodienſium equitum Magiſtro, re infecta diſcedere coactus eſt.

In Sixti IV. morientis locum ſuffectus Innocentius VIII. anno Domini 1484. omnes Chriſtianos Principes frequentibus nunciis hortatus eſt, vt mutuis diſſenſionibus & bellis compoſitis, fœderibus iuncti Turcarum vires toto iam orbe formidabiles retunderent. Zizimum Sultanum Baiazetis Turcarum Imp. fratrem excepit, ac eius opera bellum Baiazeti inferre meditabatur; qui vt illud à ſe auerteret, quotannis Romam quadraginta aureorum millia ad alendum fratrem ſubmiſit, atque Pontifici dono dedit ferrum lanceæ, quo latus Chriſti in Cruce perforatum eſt, quod religiosè in Vaticana S. Petri Baſilica aſſeruatur & viſitur. Igitur ad vnum omnes ab Eugenio IV. vſque ad Alexandrum VI. ex ordine Pontifices, fœderi bellóque ſacro totis animi viribus incubuere, nimirum Nicolaus V. Callixtus III. Pius II. Paulus II. Sixtus IV. Innocentius VIII. Horum veſtigiis inſtitere Leo X. Adrianus VI. Paulus III. Pius IV. cuius opera Solymannus Melitenſem obſidionem ſoluere coactus eſt.

IX. Atque vt cæteros taceam, horum, ac nominatim Pij II. & IV. tam ſpiritus quàm nominis hæres & æmulus Pius V. ſuis, ſuorúmque commodis neglectis, curas omnes ad publicam ſalutem conuertens, bellum ſociale cum Rege Catholico & Venetis iniit, ac de Turcis memorabilem illam in ſinu Lepantino victoriam retulit anno Domini 1571. Græciam, multáque alia iis erepturus ſi Ducum, nationúmque concordia conſtitiſſet, & expeditionem feliciter cœptam conſtanter proſecuta fuiſſet. Sed Chriſtianis accidit quod Maharbal à Cannenſi pugna dixit Hannibali: *Vincere ſcit Hannibal, at victoria vti neſcit.* Hoc ergo illuſtrium Pontificum, Vrbanorum, Eugeniorum, Calixtorum, Piorum, cæterorúmq; penè omniũ ab Vrbano II. vſque ad Gregorium XIII. illuſtre fuit opus, hoc decus: quorum proinde nomen & gloria in terra apud homines, æquè ac in cœlo apud Deum & Angelos, Sanctóſque in omne æuum perennabit. Vtique meminerant illi, ſe Paſtores eſſe non Vrbis duntaxat, ſed & vniuerſi Orbis. Sciebant primas Pontificis curas eſſe debere, vt fidem, Eccleſiam, cultum & regnum Chriſti vbiuis gentium propaget. Sciebant Præſules Apoſtolici proprium

eſſe

Digitized by Google

eſſe munus, imitari S. Petrum, cæteróſque Apoſtolos, qui vel per ſe, vel per ſuos vniuerſum mundum Chriſto ſubegerunt. Norant fideles, etiam infidelibus ſubditos, ſuas eſſe oues, ſibi à Chriſto & B. Petro concreditas; ac proinde ſui officij eſſe eas paſcere, tueri, & in libertatem aſſerere. Quocirca muneri huic ſuo plenè ſatisfacere ſategerunt, eſto voluntati eorum & voto exitus non ſemper reſponderit, ſiue Imperatorum Græcorum perfidia; ſiue quia promiſcua, inops & imbellis fideliũ turba deuotione excita ad bellum concurrit; ſiue quod eadem acephala fuit & carens idoneo Duce; ſiue quia inter Duces concordia non conſtitit. Ad tantam enim expeditionem opus eſt vno ſummo, eoque inſigni Imperatore, lecto & veterano milite, ac ærario ſolido: quæ tria Reges Chriſtiani hoc tempore facilè præſtare poſſunt. Auxilia deinde valida variæ prouinciæ & gentes vltro præbebunt. Sanè Chriſtiani qui prouincias Turcæ ſubditas incolũt, durámque ſeruiunt ſeruitutem, quin & ſola Chriſtiana Turcarum mancipia multis ſubinde partibus ipſos Turcas numero ſuperant, vti oculati teſtes referunt, adeóque hic Turca tria, ille decem, alius viginti poſſidet mancipia, quæ vt tyrannicum herile iugum excutiant, decertabunt vſque ad mortem; cùm ſeruitus Turcica eis ipſa morte ſit acerbior. Exemplo ſit Georgius Caſtriotus, qui anno Domini 1443. Amuratis iugum excutiens Epiri ſe Principem conſtituit, ac ſolus cum ſuis Epirotis per omnem vitam ἄσπονδον πόλεμον cum Turca geſſit, multáſque & magnificas de eo victorias reportauit. Vnde Turcis ita formidabilis extitit, vt ab eis Scanderbegius, id eſt, Alexander magnus ſit nuncupatus; quin & ſolo eius nomine audito, cum ſcilicet aduentare, ilico velut viſo fulmine diffugerent: de cuius geſtis planè heroïcis libri tredecim extant. Coæuus & quaſi collega ei fuit Ioannes Hunniades, cuius paulo antè memini, cognomento fulmineus, Turcarum terror pariter & fulmen, qui variis præliis facile millionem Turcarum cecidit; cuius hoc erat axioma: *Turcam à Chriſtianorum prouinciis, putà ab Italia, Germania, Polonia longiùs eſſe ſubmouendum, nec expectandum donec ipſe Chriſtianorum regiones inuadat; ſed in Thraciam & Turciam Chriſtianis eſſe tranſeundum, ibique cum eo confligendum; perinde ac Alexander magnus cum Dario in Aſia, Hannibal cum Romanis in Italia, Scipio cum Carthaginenſibus in Africa dimicarunt.* Hunniadis & Scanderbegij, æquè ac Ladiſlai aſſeclæ, imò ſucceſſores ſunt Reges & Principes Poloni & Hungari, qui vtpote Turcis & Tartaris contermini, cum eíſque aſſiduè belligerantes & triumphantes, penè ſoli rem hanc conficient, ſi quis eis portionem pecuniæ ad tantum opus neceſſariæ ſuppeditet, imò dumtaxat prænumeret: facilè enim ipſi eam deinde ex victorum ſpoliis, & prouinciarum, quas ſubiugabunt, tributis refundent. Atque videtur Deus idipſum nupera eorum tam

 inſigni

Digitized by Google

inſigni victoria præſignificaſſe, adeóque inchoaſſe. Sanè apud Tur-
cas in fatis eſt, & certum quaſi oraculum, ſuum Imperium à Polo-
nis euertendum. Quocirca hæc præ aliis expedita viris ſapientibus
videtur ratio ſine moleſtia, ſine inuidia, ſine ambitione & diſcor-
dia, quæ inter plures intercedere ſolet, omne hoc negotium abſol-
uendi; Polonum enim Principem vltro ſequentur non modò Co-
ſaki, Turcarum terror; ſed & plurimi Nobiles Poloni, Hungari,
Germani, Itali, VValachi, Moſchi, &c. ſuis expenſis, ſpe gloriæ
vel prædæ illecti. Sanè à Danubio ex VValachia, quæ Poloniæ ad-
iacet, Conſtantinopolim vſque non niſi decem dierum eſt iter. Qua-
re idipſum animo deſignabat Stephanus Battoreus, ſapiens æquè ac
magnanimus Poloniæ Rex, eáque de cauſa fœdus contra Turcam
cum Philippo II. Hiſpan. Rege pepigerat, dictitans ſe eius fore ſti-
pendiarum: qui ſi vixiſſet, vtique vnus ille Turcam profligaſſet &
imperio exuiſſet, præſertim Perſa ex altera parte eundem inuaden-
te. Polono enim & Perſa ex fœdere in exitium Turcæ conſpiran-
tibus, Turca reſiſtendo non eſt, ſed ſuccumbat & pereat oportet.
Porrò Polonis ipſis Turcicum bellum penè eſt neceſſarium, tum
vt Turcam finibus ſuis incubantem longiùs ſubmoueant; tum vt
perpetuos & furtiuos Tartarorum incurſus à ſeſe in Turciam auer-
tant, ibíque aperto Marte cum vtriſque confligant, vti nuper fe-
liciter & glorioſè effecerunt. Poloni ergo & Germani cum auxi-
liis S. Pontificis & Regis Catholici, VValachiam, Hungariam, cæte-
ráſque prouincias nuper à Turcis ſibi fraude ereptas, facilè recupe-
rabunt. Huc claris ſuæ voluntatis indiciis nūc Polonos vocat Deus,
quando mira eius prouidentia Tartari Turcis rebelles, Polonos in
belli Turcis inferendi, imò iam illati ſocietatem non tam inuitant
quàm ſollicitant, vti ſollicitant & Perſæ: quare Deum hoc euertendi
Imperij Ottomannici decus, adeóque Imperium Oriētis Polono-
rum Principibus reſeruaſſe & addixiſſe, ideóque Coſakos Con-
ſtantinopoli imminere & inhiare, augurantur ſapientes. Faxit
Deus vt veri ſint vates.

Proh pudor! proh ſcelus! Chriſtiani in Chriſtianos ob terræ an- X.
gulum, ob exile honoris punctum internecinis odiis & præliis in-
ter ſe decertant. A Chriſtianis effunditur ſanguis Chriſtianus,
Chriſti ſanguine redemptus: madent manus Chriſtianæ Chri-
ſtianorum ſanguine, & carnem Chriſtianam carni Chriſti con-
ſanguineam conſcindunt, mactant, diſcerpunt. Vbi fides? vbi ſpes?
vbi charitas? vbi philadelphia & amor fraternitatis? Chriſtiani
vno Chriſto patre, vna Eccleſia matre regenerati & alti; vna fide,
vna ſpe, vna charitate conſociati; vnius Dei, vnius religionis
vinculo & ſacramento conſtricti, ſeſe quaſi lupi ſpoliant, laniant,
excarnificant. Hæc videt, & in ſinu ridet Turca, ac quaſi tigris

hinnu

Digitized by Google

hinnulos de gleba graminis inter ſe arietantes, occupat, rapit & deuorat, nimirum Chriſtianorum diſſidia perdiderunt & Turcis prodiderunt Aſiam, Græciam, Hungariam, aliáque opulentiſſima regna. Hoc eſt quod queritur Michæas: *Filius contumeliam facit patri, &c. & inimici hominis domeſtici eius*. Et Ieremias: *Omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici*. Et ſponſa Cant. 1. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*. Prophetæ ad vnum omnes non aliud penè vaticinantur, dolent & deplorant, quàm exitium terræ ſanctæ, quòd ipſa ob fidei, morum & animorum diſſidia Chaldæis, aliíſque infidelibus tradenda ſit; atque omnes hortantur, orant & obſecrant, vt qua vitam corrigendo, qua orando, qua armis propugnando, qua in vnam fidem & ſententiam conſpirando, tantam Eccleſiæ & Reipub. cladem auertant. Clamat Oſee cap. 5. *Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen*. Et Ieremias cap. 6. *Confortamini filij Beniamin in medio Ieruſalem, & in Thecua clangite, & ſuper Bethacaren leuate vexillum*. Idipſum non ſolis Iudæis, ſed & Chriſtianis inſonant: magis enim Chriſtianis quàm Iudæis ſuas ſcripſere prophetias; atque Chriſtianis terra ſancta magis propria, longéque ſanctior, charior & venerabilior effecta eſt per Chriſtum, B. Virginem, Apoſtolos, primitiuos fideles, primámque Eccleſiam, quæ ibi nata adoleuit, ſeque per totum orbem ſparſit & propagauit. Quid ergo hæremus? Quid moramur? Prophetis obtemperemus, maiores noſtros æmulemur: ſatagamus terram Chriſti Chriſto aſſerere; prima Eccleſiæ prædia illi reſtituere, domicilium S. Trinitatis ſublatis execrandis ſacrilegiis, illi reddere, eiuſque laudibus conſecrare.

XI. Nunquam tanta à mille annis rei bene gerendæ ſpes affulſit, quanta nunc. Videtur Deus eam vltrò Chriſtianis offerre & in manus dare, quando, vt alia taceam, Turcas animis cadere, copiis viribúſque minui, internecinis agitari diſcordiis, pauidos regni, ſectæque ſuæ interitum expectare; Chriſtianos verò animoſos, hiſce omnibus aſſurgere erigíque conſpicimus, quando Catholicos Principes oppreſſa, vel ſuppreſſa rebellium hęreſi dominari, arctóque inter ſe connubiorum vinculo fœderari, ac vniuerſos zelo religionis agi accendíque cernimus & gratulamur. Quid enim debellata penè rebellium hæreſi ſupereſt, niſi vt eius reliquias ſubigant, ac deinceps eius ſororem, alteram inquam rebellis infidelitatis ſpeciem, Mahometiſmum debellent? Ille iam effœtus conſeneſcit, & ſponte ſua ad interitum ruit: peregit ſuum ipſe ſęculum, ſuam vixit ætatem, magnam vtique mille annorum, quibus ſtetit viguítque impia Mahometi lex; iiſque elapſis occaſurum olim Mahomet ipſe prædixit: iam ergo decrepitus, occaſui vicinus eſt: occidentem & prolabentem impellant dumtaxat &

coniun

Digitized by Google

coniunctis manibus protrudant Chriſtiani, & acta res eſt; ilico eius ruinam videbunt & exultabunt. Et ſanè eam iam inchoatam conſpicimus, dum aſſidua & Vatiniana eorum inter ſe diſſidia, tumultus & ſeditiones intuemur. Falli enim neſcit & nequit æternæ veritatis vox: *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* Concidunt ſeſe inuicem Turcæ, conciſos occupent Chriſtiani. Euigilent ergo, & occaſione tam commoda vtantur. Vetus ſapientum fuit, eſtque omen, Ianizerorum potentiam, indomitámque audaciam Ottomannicum perdituram Imperium. Id iam in procinctu eſt. Ipſi Turcæ dum vident ſe deſtitui Principe, milite, conſilio, pecunia, concordia, animo, viribus, propalam profitentur de ſuo iam conclamatum eſſe Imperio. Ipſi Chriſtianis vltrò ſe offerunt, ac tantùm non aduocant. Tot Chriſtianorum millia miſerè ſub iugo Turcico gementia, paſſis manibus per ſacra omnia opem noſtram implorant, ſeque & fortunas omnes offerunt, vt iugum hoc excutiant. Hæc ipſa à tam dira tyrannide, & manicis ad pileum & libertatem vocata, ſi duntaxat eis arma ſuggerantur, ac Ducem qui bellum inchoët videant, ilico ſequentur, ac penè ſola rem conficient: quia in eam immane tributum quod Turcæ pendunt, conferent. Multi etiam inter Chriſtianos, licet in fide heterodoxi, tamen quia Principibus ſuis fideles, & quia Chriſti profeſſores, lubentes præſentem occaſionem arripient, vt ſi inuitentur in ſocietatem belli vltrò veniant, tum vt cõtra communem Chriſtiani nominis hoſtem conſpirent (*commune enim periculum concordia propulſandum eſt*, ait Corn. Tacitus) eiuſq; iugum quàm longiſſimè à ſe amoliantur; tum vt Chriſtianum Imperium propugnent & propagent; tum vt ſuas ditiones & fortunas ex opimis Turcarum ſpoliis augeant & locupletent.

Porrò agitur hic non modò de ampliſſimo & ditiſſimo Ottomannorum Imperio occupando, ſed & de multorum millium, imò millionum animarum ſalute æterna, quæ ſanè ſine impio crudelíque ſocordia negligi nequit. Nunc enim magis quàm vnquam procliue & facile eſt Chriſtianis, vt Turcæ adimant regna omnia ſuis maioribus per ſummum ſcelus erepta; vt Eccleſiæ, ſibiq; reſtituant Aſiam, Hungariam, Græciam, Macedoniam, Thraciam, Armeniam, Galatiam, Cappadociam, Epirum, Cyprum, Bethyniam, Pontum, Syriam, Palæſtinam (primas vtique Orbis prouincias à S.Petro & Paulo ad Chriſtum conuerſas, eorúmque & Eccleſiæ prima quaſi prædia & patrimonia) Ægyptum, Africam, Æthiopiam, totúmque Orientem. Quis hic dormitet? Quis non protinus euigilet? Quis non opes omnes & vires, omne ingenium & conſilium in opus tantum, tantíque momenti offerat & conferat?

Quod ſi Perſa (aut quis nouus Tamerlanes mundi terror, bellicoſus & acer in armis) nobis otiantibus, aut dormientibus regiones illas

Digitized by Google

illas præoccupet, vti cœpit, ſanè magno terrori euadet Chriſtianis, eiſque, vtpote duplo iam potentior, in armis exercitatior, tot victoriis inſolentior, formidabiliùs quàm Turca imminebit, vt eum Monarchiam Europæ ambientem, ab vrbibus, tectíſque noſtris ſubmouere non valeamus, quem à vicinis arcere non voluimus. Sanè videtur Deus Opt. Max. claris ſuæ mentis indiciis oſtendere, ſe velle, vt bellum hoc ſacrum capeſſamus, cùm occaſiones vndique tam euidentes illius conficiendi, quales à mille annis non dedit, modò ſuggerit, vltróque offert: quas ſi elabi è manibus ſinamus, nunquam amplius illæ redibunt. *Rerum occaſiones tarditatem noſtram & ignauiam non expectant*, ait ſapienter Demoſth. Philip. 1. Sed niſi ilico prehendantur cùm ſeſe oſtentant, diffugiunt & irreuocabiles ſunt. *Fronte capillata eſt, à tergo occaſio calua.* Earum neglectum grauiter vlciſcetur iuſtus omnium Iudex vindéxque Deus, atque illos ipſos dorſo noſtro dabit in flagellum, quos nunc vltrò in ſinum offert vt ſubiiciat. Ita Chananæos Iudæis dedit in flagellum perpetuum, eo quod ipſi eos ſubigere & delere, ſicuti iuſſerat Dominus, omiſiſſent, ac pacis fœdera cum eis iniiſſent, vti videre eſt in tota Iudicum Hiſtoria; idque moriens eis prædixerat, & comminatus erat Ioſue cap. 23.13. *Vt ſint*, inquit, *vobis in foueam, ac laqueum & offendiculum ex latere veſtro, & ſudes in oculis veſtris, donec vos auferat atque diſperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis.*

XII. Ambabus ergo vlnis acceptemus, & amplectamur præſens hoc tam liberale Dei donum; vtamur occaſione quam nobis in manum dat; ſubdamus Mahometanos nobis, ne cogamur eis colla ſubdere; eoſque habere Dominos, imò Tyrannos & tortores, quos modo poſſumus habere ſubditos & ſupplices; Deo Opt. Max. ad id tam manifeſtis oſtentis vocanti pareamus, ne in die Iudicij tantæ occaſionis, tótque millium animarum neglectæ, rigidam à nobis rationem repoſcat rigidus munerum ſuorum, æquè ac occaſionum, & bonorum operum exactor Chriſtus Dominus. Si paruerimus, Prophetas honorabimus, Prophetarum votis ſatisfaciemus, Prophetarum oracula adimplebimus, adeóque Prophetas, Chriſtum Dominum, Deiparam, Apoſtolos eorúmque fidem & religionem quaſi exules poſtliminio terræ ſanctæ reſtituemus; Angelos ſanctos miro gaudio afficiemus, Dei hominúmque gratiam, & gloriam æternam nobis conciliabimus. Pecunia, neruus belli, deeſſe non poterit, ſi quælibet vrbs & prouincia vel modicum conferat. Vnus S. Ludouicus olim omnes belli ſacri expenſas per plures annos præſtitit, nunc eas non præſtabunt vniuerſi Principes Chriſtiani illo longè ditiores? præſertim ſi militaris pragmatica obſeruetur, vt milites frugales ſint in victu & veſtitu; nec auro vel cyathis, ſed ferro & haſtis depugnent,

vti

Digitized by Google

vti faciunt Turcæ & Tartari: quin & hoſtiles prouinciæ, vtpote diuites & vaſtæ ſi ſubigantur, exercitus noſtros alent, vti priſcorum Romanorum aluerunt. ita modò Aſianus Baſſa copias ſuas contra Ottomannos aluit ex ipſis Prouinciarum Ottomannicarum vectigalibus & tributis, idque copioſè & ſplendidè. ita olim Alexander Magnus nonniſi ſeptuaginta talentis bellum orſus, ſpoliis hoſtium & gaza Darij ſe & milites omnes locupletauit. Idem fecere Iulius Cæſar, Scipio, Pompeius, Hannibal, Cyrus, Nabuchodonoſor, ac nuper Saladinus, Tamerlanes, Iſmaël Sophus, cæteríque magni Duces, qui hoſtium opibus ſuos ditarunt, ſéque vel Aſiæ, vel Europæ, vel Orbis monarchas effecerunt. Soli penè Coſaki, ſi hæc præda illis offeratur, rem feliciter à ſe inchoatam conficient, nec aliud ſtipendium depoſcent. Opes Aſiæ offeruntur, ſpolia Orientis, quis ad manubias tam opimas non accurrat, imò aduolet?

Beſſarion Card. memoriæ prodidit, Mahometem, qui duo Imperia, duodecim regna & trecentas vrbes, ipſamque Conſtantinopolim expugnauit, nonniſi duos milliones annui cenſus habuiſſe: Quis Chriſtianorum Regum non habet longè plures? Sed vna Conſtantinopolis capta dedit ei prædam ſedecim millionum. Porrò facile erit Pontifici Max. ſolidum belli ſacri ærarium in annos aliquot erigere, ſi à ſingulis Regibus & Principibus Chriſtianis corroget id, quod quiſque pro re tam pia, tam vtili, tam ſibi & toti Reipubl. Chriſtianæ neceſſaria, volens libenſque conferet. Vnus Rex Catholicus pro ſuo fidei zelo, iam à 57. annis quotannis in Belgicum bellũ, in vnam inquam modicam prouinciam, plures milliones expendit, quid non impendet in totum Orientem, ipſamque Ieruſalem, cuius ipſe ſe hæreditario iure Regem indigitat? Rex quilibet conferat millionem, Princeps vel Reſp. quælibet aliquam millionis portionem, exurget ærarium non tantùm ſufficiens, ſed & abundans. Omitto vltroneas mercatorum aliorúmque diuitum in tam pium bellum oblationes, penſiones opimis beneficiis, eleemoſynas fidelibus in Iubilæo in hanc rem à Pontifice indicendas: ex quibus multorum millionum ſumma conflabitur. Si quilibet ditiorum vel aureum conferat, ex tot diuitum per totum Orbem millionibus, quot aureorum milliones conſurgent? Taceo diſpenſationum, priuilegiorum, peccatorum aliorúmque mulctas, quæ piè ad tam pium opus exigi queunt & applicari. Sanè Innocentius III. Pont. quadrageſimam redditum partem Clericis omnibus in vſum belli ſacri indixit. Regi verò Galliæ, & Regi Angliæ ita ſcribit & præſcribit lib. 2. Epiſt. 239. *Tu ipſe ad defenſionem terræ ſanctæ competentem in expenſis tuis dirigas numerum bellatorum, quaſi decimas ſaltem Chriſto perſoluens; ita quod ex hoc diuinam gratiam poſſis plenius promereri.* Idem rurſum Clericis per triennium vigeſimam redditum partem, in eundem finem ſub

pœna

pœna excommunicationis indixit. Euntibus verò ad bellum ſacrum tributa, quin & vſuras creditoribus debitas relaxauit: ac generalem inter Chriſtianos toto Orbe pacem per quadriennium ſeruandam, ſub pœna Anathematis ſanxit. Paulus III. Carolo V. in Africam contra Saracenos caſtra mouenti, decimas omnium in Hiſpania beneficiorum attribuit. Pius V. Pontificios redditus omnes in vſum belli ſacri, ſimiliúmque piorum operum contulit, ideóque illuſtrem illam de Turcis apud Naupactum victoriam retulit.

Iam verò diſſenſionis, aut diſcordiæ inter nationes & Principes nunquam minus fuit periculum, quàm hoc ſæculo. Deus enim Opt. Max. nobis dedit Reges & Principes mirè Catholicos, optimos, piiſſimos, Sedi Apoſtolicæ ſummè addictos & deuotos (vt taceam omnes affinitate arcta inuicem deuinctos) cuius proinde diſtributionem, arbitrium & ſententiam omnes promptè ſequentur. Sic ſæculo elapſo Alexander VI. Pontifex Indiarum limites diuiſit, propriósque ſtatuit Hiſpanis & Luſitanis: hinc vtrorumque mira in iis concordia. Hæc ergo Sedes Apoſt. ſacræ huius expeditionis, vti aliàs ſemper fuit, ita & nunc erit Arbiter & Iudex, imò Choragus, Director & Moderator. Hęc cuique ſuas operas & prouincias partietur. Hæc ſpolia & lucra diuidet. Hac lites omnes iudicabit & componet. Hęc nouos Principes & Reges, ſi opus ſit, inſtituet & creabit. Atque iſta eſt propria huius æui gratia & felicitas, ad commune hoc Eccleſię negotium conficiendum vti maximè opportuna & accommoda, ita hoc fine à Deo prouiſa & donata. Denique obuia eſt concordiæ ratio, ſi quiſque ſeorſim loco ſibi commodo communem hoſtem inuadat, & quicquid ei adimit, iure belli occupet, ſibique vendicet.

Porrò experientia conſtat, omnem in debellando hucuſq; Turca difficultatem conſtitiſſe in diuiſione & diſſenſione Principum Chriſtianorum; adeóque Reipub. Chriſtianæ languorem tum prodiiſſe & ſe prodidiſſe, cùm Monarchia tranſiit in Polyarchiã: ſicut ex aduerſo Turcarum robur emicuit, cùm Polyarchiam Otomannus in Monarchiam tranſtulit: quocirca Turcæ, cùm ſit Monarcha ſingulis Regibus potentior, à Chriſtianis reſiſti nequit, niſi ad Monarchiam redeant, vt Monarchæ infideli Monarcham fidelem opponant. Et quis hic magis idoneus, quàm Summus Pontifex? Beſſarion Cardin. ſapientiſſimus aſſerebat, *Turcam ſimilem eſſe lupo, qui cùm ſit pili concoloris, canes pilo diſcolores vel infinitos non metueret; paucis verò vnius pili conſpectis, protinus fugam adornaret.* Ita prorſus Chriſtianos Principes, licet plurimos & potẽtiſſimos, ſi diſcordes ſint, non metuit, ſed ridet Turca: paucos, ſi concordes ſint, reformidat & fugit. Quin & Solymannus ipſe Caroli V. æmulus & antagoniſta, vt Ferdinando Imper. Caroli fratre

ſe potentiorem oſtenderet, eius legato inſultans dixit: *Se eſſe draconem vnius capitis, ſed multarum caudarum*; *Ferdinandum verò & Chriſtianos eſſe draconem multorum capitum, ſed vnius caudæ*. q. d. Chriſtianorum Imperium eſt polyarchicum, ideóque diſcors & imbecille; meum verò eſt monarchicum, ideóque concors & validum. Igitur in hoc bello ſubdant ſe Principes Chriſtiani, vti faciunt, Romano Pontifici; atque hac ratione Monarchiam Chriſtianam redintegrabunt, eámque Turcica longè validiorem conſtituent, ac mari æquè ac terra Turcam inuadent, quod omnino faciendum cenſuit Carolus V. Porrò ne quis fidelis vel hæreticus ditiones Principum, eo tempore quo bellum ſacrum capeſſunt, quouis titulo inuaderet, Eugenius III. cauit ſub pœna Anathematis. Idem cauit Innoc. III. quem paulo antè citaui. Cauent & Principes fœderati: fœderis enim prima cōditio eſt, vt ſi quis vnū inuadat, cæteri omnes eum quaſi publicum Chriſti, & Chriſtianæ Reip. hoſtem & proditorem perſequantur, ac regno, principatu, dominio, opibus rebúſque omnibus priuēt & ſpolient. Det Deus, vt omnes omnino ad priſtinam vnionem & Monarchiam ab eo ſancitam, hoc Iubilæo reuertantur.

Quapropter de felici belli exitu optimè ſperandum eſt, & vix dubitandum, præſertim ſi vti Moſe orante Ioſue vincebat Amalec, ita & nos cum Machabæis numinis opem precibus, ieiuniis, ſancta vita, boniſque operibus aſſiduè nobis conciliemus: quarum rerum Iubilæum hoc illicium eſt, imò inchoatio & præludium.

Emitte ô ſanctiſsima Trinitas ex alto, per Verbi tui incarnati XIII.
acerbiſsimos dolores, crucem & merita, Spiritum tuum ſanctum, ſpiritum ſapientiæ, conſilij, pietatis, & charitatis, vt omnes Fideles & Principes in tua fide, cultu & amore concordes ſtudeant reſiſtere, imò tuo regno ſubigere omnes Saracenos, Paganos & Infideles, vt tuum nomen & gloriam agnoſcant & celebrent omnes gentes, vt omnis terra confiteatur nomini tuo ſancto. Dilexiſti *Domine portas Sion ſuper omnia tabernacula Jacob*. Vt quid ergo *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt nomen ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam?* Terra in qua te laudauerunt patres noſtri, tradita eſt alienigenis, qui aſſiduè ſacrilego ore blaſphemant nomen tuum, & Chriſti tui. Locus in quo Chriſtus operatus eſt ſalutem in medio terræ, poſſidetur ab Antichriſtianis. Exurge Domine, vindica probrum tuum. Excita è Chriſtianis Machabæos, qui gentes conterant & conuertant, qui tibi tuam gloriam, Eccleſiæ ſuum Regnum, terræ ſanctæ auitam fidem & ſanctitatem aſſerant, ac poſtliminio reſtituant. Excitaſti nuper inuictum Poloniæ Regem, qui prælia hæc inchoaret

tanta

Digitized by Google

tanta fortitudine,æquè ac felicitate, vt vnus ipſe non ſolùm omnes Turcarum vires ſuſtinuerit, ſed & aſſiduis prælijs eos attriuerit,fregerit, & ad pacem coëgerit, planè vtique protriturus, ſi auxiliariis aliorum Principum copiis opibúſque ſuffultus, bellum hoc fuiſſet proſecutus. Sanè Chriſtianis Regibus ipſe vnus Deo auſpice viam præiuit,ſtrauítque, ac pariter oſtendit, quàm facilè communis ille Eccleſiæ hoſtis hactenus cunctis formidabilis ſubigi imò deleri & exterminari poſſit,ſi Chriſtiani Principes iunctis animis malint bellum in ipſum capeſſere, quàm inerti deſidia, & priuatarum rerum reſpectu communibus incendiis deflagrare; ſi communibus viribus eum impetāt,diuerſiſque copiis & locis inuadant, vt non tantùm eum procul à ſuis finibus arceant, ſed & planè profligent ac extirpent;ſi concordibus ſtudiis in communi periculo quod quiſque poteſt præſidij, id in medium conferat. Ita res Chriſtiana beata, inuicta & æterna hac concordia eſt futura. Idipſum ergo ingere & perſuade cæteris Principibus, eoſque ſancto fidei & charitatis fœdere conſtringe, vt vnanimes, læti & alacres conſtanter prælientur prælium Domini, prælium Chriſti, prælium Patris & Filij & Spiritus ſancti. Ita vbique terrarum ſeruiemus tibi humero vno, vno corde & ore; vbique tibi pſallemus, vbique agemus Iubilæum, cum terra ſancta, totúſque orbis ad priſtinam fidem,ad priſtinum herũ & Dominum ſuum reuertetur; vbique tibi in linguæ mentíſque iubilo exultantibus animis & vocibus iubilabimus: *Gloria Patri & Filio & Spiritui S.* Hocce fidelium,hocce meum vnicum eſt votum,quod mihi ab olim ô S. Trinitas inſpiraſti, & inſpirare non deſinis, vt aſsiduè deſiderem & obſecrem te pro excidio Mahometiſmi, Hęreſis & Paganiſmi. Vtinam triplicem trium horum tuorum hoſtium ruinam ante mortem videre contingat, vt toto Orbe ſit vnum Chriſti ouile, & vnus Paſtor. Tunc vtique lætus occumbam canámque & iubilabo cum S. Simeone. *Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum: Quod paraſti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël.* Tunc pariter occinet S. Ioannes ſuum illud: *Vidi ſanctam Ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cœlo, à Deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Apoc. 21. Tunc modulabitur Tobias illud cap. 13. *Ieruſalem Ciuitas Dei luce ſplendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabunt te,* &c. *Portæ Ieruſalem ex ſapphyro & ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum eius. Ex lapide candido & mundo omnes plateæ eius ſternentur, & per vicos eius Alleluia cantabitur. Benedictus Dominus qui exaltauit eam, vt ſit regnum eius in ſæcula ſæculorum ſuper eam.* Amen. Tunc rurſum pſallet

regius Vates: *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob, quem dilexit. Magnus Dominus & laudabilis nimis in Ciuitate Dei noſtri, in*
Pſal.46. 47.96.97. 150. *monte ſancto eius. Fundatur exultatione vniuerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, Ciuitas Regis magni. Deus in domibus eius cognoſcetur cùm ſuſcipiet eam. Lætentur cœli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius. Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ. Adorate eum omnes Angeli eius, audiuit & lætata eſt Sion. Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine. Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis ſpiritus laudet Dominum. Hal-*
c.44.23. *leluia.* Tunc exultabit Iſaias: *Laudate cœli, quoniam miſericordiam fecit Dominus: iubilate extrema terræ, reſonate montes laudationem, ſaltus & omne lignũ eius: quoniam redemit Dominus Iacob, & Iſraël glo-*
c.49.12. *riabitur. Ecce iſti de longè venient* (ad Ieruſalem) *& ecce illi ab Aquilone & mari, & iſti de terra Auſtrali. Laudate cœli & exulta terra, iubilate montes laudem: quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, & paupe-*
c.60.14. *rum ſuorum miſerebitur. Surge, illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui,* &c. Tunc buccinabit Sopho-
c.3.14. nias: *Lauda filia Sion, iubila Iſraël: lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem. Abſtulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Iſraël Dominus in medio tui: gaudebit ſuper te lætitia, ſilebit in dilectione ſua, exultabit ſuper te in laude.* Tunc iubilabit Zacharias: *Exulta filia Sion, iubila filia Ieruſalem. Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſalua-*
c.9.9. *tor,* &c. *quia lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius. Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum & vinum germinans virgines?*

Fac me voti mei, imò tui, compotem IESV Chriſte Saluator, amor noſter. *Hæc eſt* enim, ſicut ipſe Patrem pro nobis precando
Ioan. 17. dixiſti, *vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti IESVM Chriſtum*; ac viciſſim Pater tibi promiſit dixítque: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Tu quoque S. Dei Genitrix, Patris æterni filia, Verbi incarnati mater, Spiritus S. ſponſa, quæ ſola cunctas hæreſes interemiſti in vniuerſo mundo, has quoque noſtri æui interime. Aſſere tibi terram ſanctam, quaſi tuum natale ſolum, aſſere Hungariam, olim tibi clientem & ſupplicem, ideóque regnum Virginis nuncupatam; aſſere cæteras Prouincias: quia cunctarũ es Regina & Domina. *Tu enim* (ait S. Cyrillus hom.6. contra Neſtorium) *es pretioſa margarita orbis terrarum: tu lucerna inextincti luminis, corona virginitatis, ſceptrum orthodoxæ fidei, templum indiſſolubile continens eum qui nuſquam contineri poteſt,*

poteſt, mater & Virgo. Per te Trinitas ſanctificatur, per te Crux pretioſa dicitur. Per te exultat cœlum, lætantur Angeli & Archangeli, fugantur Dæmones, & homo ipſe ad cœlum reuocatur; omnis creatura idolorum errore detenta conuerſa eſt ad notitiam veritatis, & in toto orbe terrarum conſtructæ ſunt Eccleſiæ. Te adiutrice gentes veniunt ad pœnitentiam. Per te vnigenitus Dei Filius, vera illa lux, effulſit ſedentibus in tenebris, & vmbra mortis. Te Prophetæ prænunciarunt, te Apoſtoli ſummis laudibus celebrarunt. Dirige ergo vniuerſos, ô inclyta maris ſtella, inter æſtuantes huius ſæculi fluctus, & turbines recto curſu ad orthodoxã fidem, virtutem, ſanctitatem, & tandem ad portum ſalutis æternæ. Monſtra te eſſe matrem monſtrantium ſe tuos cupere eſſe filios. Da per potentes tuas ad Filium preces nobis omnibus, VIVERE DEO, VIVERE COELO, VIVERE ÆTERNITATI. DA CHRISTO FRVI, ILLI IVBILARE PER OMNIA SÆCVLA.

HOC EST ENIM OMNIS HOMO.
Amen.

Huc crux ducit Huc voluptas.

MVTIVS VITELLESCVS SOCIETATIS IESV Præpoſitus Generalis.

CVm Commentarios in duodecim minores Prophetas R. P. Cornelii a Lapide noſtræ Societatis, aliquot eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſimus, recognouerint, ac in lucem edi poſſe probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandentur, ſi ita iis ad quos pertinet videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Romæ 10. Octobris 1624.

Mvtivs Vitellescvs.

FACVLTAS R. P. PROVINCIASLI in Prouincia Lugdunenſi.

EGo Ioannes Forerivs Societatis Iesv in Prouincia Lugdunenſi Præpoſitus Prouincialis, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Lvdovico XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos abſque Superiorum eius permiſſione imprimant, permitto Clavdio Landry Lugdunenſi Bibliopolæ, vt opus Cornelii a Lapide in Prophetas minores, ad ſex proximos annos imprimere ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni 15. Ianuarij 1625.

Ioannes Forerivs.

APPROBATIO.

VT doctus, ita & Catholicus eſt iſte eruditi, & docti R. P. Cornelii a Lapide in minores Prophetas Commentarivs, dignuſque proinde prælo, in communem eorum qui ſacras litteras tractant vſum. ergo prodeat. Lugduni 10. Decembris 1624.

F. Robertvs Berthelot Epiſc. Damaſci.

FACVLTAS D. VICARII GENERALIS Subſtituti.

SIbi ipſe inſtar eſt lapidis lydij R. P. Cornelivs a Lapide, editis tot eruditis iuxtà & piis in ſacram Scripturam Commentariis, quibus vt accedant etiam alia in Prophetas minores à Doctoribus approbata, & in lucem edantur, facultatem concedo. Lugduni die 13. Decembris 1624.

Menard Vic. Gen. Subſt.

Digitized by Google

SVMMA PRIVILEGII
à Chriſtianiſſimo Rege conceſſi.

LVDOVICI XIII. Galliarum & Nauarræ Regis Chriſtianiſsimi, Priuilegio cautum eſt, nè quis in Regno ſuo aliíſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra proximos annos quinque, à die impreſsionis primæ inchoandos ac numerandos excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo, & ratione curet librum qui inſcribitur, *Commentaria in ſex priores minores Prophetas R. P. Cornelij è Lapide è Societate* IESV, *in Academia Louanienſi ſacræ Scripturæ Profeſſoris,* præter CLAVDIVM LANDRY Bibliopolam Lugdunenſem, aut illos quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regia omnibus ſuis ſubditis eundem librum extra Regni ſui limites imprimendũ curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere ac inſtigare, ſine conſenſu dicti CLAVDII LANDRY. Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali diplomate contra delinquentes expreſsis. Datum Pariſiis die 27. Decembris 1624.

De mandato Regis

Signatum RENOVARD.

Die 25. Februarij anni 1625.
hæc editio prima finem
ſortita eſt.

IN

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

INDEX MATERIARVM TOMI I.

AD

EVANGELIA DOMINICARVM ET ALIQVOT FESTORVM ANNI TOTIVS ACCOMMODATARVM,

in vſum concionantium.

Dominica I. Aduentus.

ERVNT SIGNA IN SOLE ET LVNA ET STELLIS. Signa Deus ſolet præmittere, & feriendos præmonere, antequam feriat. 229.b.1. Quæ ſigna diem iudicij præceſſura ſint. ibid. Cur dies hic vocetur magnus. 229.c.2. Quis diei huius futurus horror. 230.c.1. Is homini Chriſtiano ſemper præ oculis habendus, 231.c.1.

Ignis futurus Chriſti velut lictor in die iudicij. 310.e.1.

ET VIRTVTES CÆLORVM MOVEBVNTVR. Virtutes cælorum & terra quomodo tunc commouendæ ſint. 239.1.a. Quia verò paulò pòſt tunc iudicium fiet; agi poterit de eo, & quomodo in die iudicij Deus fidelium ſuorum ab iniquis oppreſſorum ſanguinem mundaturus ſit. 240.2.c. *Vide* notata Dominica vlt. poſt Pentecoſt.

Dominica II. Aduentus.

CVM AVDISSET IOANNES IN VINCVLIS. Conſuetudinum malarum & paſſionum indomitarum vincula & compedes rumpendæ ſunt è carcere peccati & diaboli in libertatem filiorum Dei egredi volentibus. 406.2 d.

PAVPERES EVANGELIZANTVR. Quia pauperes Deo ita curæ ſunt, vt eis antè quàm diuitibus Euangelium annuntiari velit, grauiter peccant aduocati & iudices qui eos opprimunt. 262.1.c. Pauperes, abiectos & infirmos Deus eligit & euehit, cur. 247.1.c

TV ES QVI VENTVRVS ES, AN ALIVM EXPECTAMVS? Iudæi poſt Chriſtum, ſuum Meſſiam fruſtra expectant. 336.2.a.437.2.c

Dominica III. Aduentus.

PROPHETA ES TV? Prophetarum tres ſunt dotes, robur, iudicium & efficacia. 409.2.c Prophetæ omnes in Chriſto deſinunt, & ad eum auolant, vt qui eorum ſcopus eſt. 20.b.1 Prophetæ veteres fuere velut angeli terreſtres. 11.2.c

Ioannes in deſerto locuſtis victitans fuit imago veterum Prophetarum, quorum victus ſobrius fuit, aſper & vilis, vti & omnis illorum geſtus grauis. 11.c.1

TV QVIS ES? Ita ſeipſum quilibet interrogare poteſt; nam ita ad Dei cognitionem perueniet: nam cognitio ſui via eſt ad cognitionem Dei. 162.2.c

Dominica IV. Aduentus.

PRÆDICANS BAPTISMVM POENITENTIÆ. Pœnitentia publica ſæpè publicas clades auertit. 377.1.d.e. Pœnitentiæ efficacia & vis. 380.2.d.e. Niniuitarum pœnitentia. 379.2.b. Eorum plurimi per pœnitentiam ſuam ſunt iuſtificati, & qui in ea ad mortem vſque perſeuerarunt ſaluati. 380.1.c.d. Saccus ac cilicium veſtis fuit veterum Prophetarum, velut qui præcones erant pœnitentiæ. 10.2.d. Pœnitentia animæ priſtinum ſuum decorem reſtituit. 211.1.a.b. Pœnitentiæ elogia. 212.2.a. Eiuſdem vis & effectus. 225.2.c. Pœnitentium & pœnitentiæ ſchema eſt aquila pennas veteres abiiciens, & nouas aſſumens. 399.2.c

In feſto natiuitatis Domini.

Ortus Chriſti IESV elogia. 426.1.b. Eius egreſſus triplex; æternus, temporalis, & partim temporalis & æternus. 429.1.b. Chriſtus ortus & generatus eſt quaſi aurora ante diem exoriens, idque ob quinque analogias. 119.2.b.c

QVIA NON ERAT EI LOCVS IN DIVERSORIO. Locus natalis Chriſti fuit ſtabulum, eius deſcriptio: natus eſt rure, hinc Chriſtum ruſtici habent conciuem. 422.2.a.b. Eius concio è præſepio. 426.2.b.c. Stabulo natali Chriſti ſimilia ſunt templa Catholicorum. ibid. Cur natus in Bethlehem. 427.1.a.b. Bethlehem profanauit Hadrianus Imp. erecto illic Adonidis ſimulacro, ſed eo ablato cohoneſtauit eam pia Imperatrix Helena, ciúſque filius Conſtantinus. 428.1.a.b. Bethlehem deſcriptio, ſitus, elogia. 422.1.b.c. & ſeqq. Cur dicatur & ſit domus panis. 422.1.c.d. Quomodo nequaquam ſit minima in principibus Iuda. 422.2.c.d. & ſeqq.

DEDIT EIS POTESTATEM FILIOS DEI FIERI. Filiatio Dei in quo conſiſtat, & quanta bona

Digitized by Google

ſecum trahat. 65.1.e.2.e.& ſeqq.

Pastores erant cvstodientes vigilias svper gregem svvm. Turris gregis quis ſit locus, iuxta quem paſtores hi oues ſuas cuſtodiebant. 415.1.c.417.1.a.b

In feſto S. Stephani.

Omnis sangvis ivstvs qvi effvsvs est. Sanguis innocens effuſus terram polluit, qui ſimul & terra expiantur, dum vindicta de homicidis ſumitur. 253.2.d.& ſeqq.

Iervsalem qvæ occidis Prophetas. Ieruſalem occidens Prophetas, & ipſum principem Prophetarum Chriſtum, ipſúmque in maxilla percutiens, eſt filia latronis. 421.1.c

In feſto SS. Innocentium.

Quia magna Herodis infanticidæ hoc in facto fuit crudelitas, agi poterit de crudelitate, quámque ea Deo & hominibus exoſa ſit. 253.2.e.d

Dominica infra octauam Natiuitatis.

Anna vidva non discedebat de templo die ac nocte. Vt ſancta hæc vidua identidem Dei in oratione memor erat, ſic nos Deum vbique & ſemper in memoria præſentem habere oportet. 62.2.d.69.2.a.182.1.d.e

In feſto Circumciſionis.

Qvod vocatvm est ab angelo. Nomina olim ab euentu vel præſenti vel futuro accipiebantur. 68.1.e

Nomina Chriſtiana pueris danda, non Gentilium. 296.2.a. Nomen in Confirmatione vel ingreſſu Religionis cur immutari aliquando ſoleat. 63.2.a.b

In vigilia Epiphaniæ.

Apparvit Angelvs in somnis Ioseph in Ægypto. Chriſtum ex Ægypto reuocandum eſſe, prædixit iam antè Oſeas Propheta. 166.1.e

In feſto Epiphaniæ.

De ſtella *vide in Indice Rerum. verbo* Bethlehem.

Obtvlervnt myrrham. Myrrha typus mortificationis eſt, & hæc ſpecies martyrij. 178.2.d.& ſeqq.

Dominica I. poſt Epiphaniam.

Sedebat inter doctores. Synagoga Iudaica, cuius pars hi doctores erant, cur dicatur claudicans. 414.2.b.c

Et erat svbditvs illis. Omnis obedientia tam parentibus quàm alienis præſtita, ſpecies martyrij eſt. 178.2.d.& ſeqq.

Dominica II poſt Epiphaniam.

Nvptiæ factæ svnt. Maritus ſuccedit in ius patris, quem ſponſa reliquit, vt totum amorem & ſtudium in maritum transferat. 85.1.b.c. Sponſæ quales quærendæ & eligendæ adoleſcentibus. 55.1.a.b

Deus Chriſtianis velut ſponſus eſt & vir. 84.1.d

Parentum vitia, præſertim matrum, in proles transfunduntur. 55.1.a.b. Peccata maritorum punit Deus peccatis vxorum & filiorum. 102.2.e

Scortorum quanta ſit turpitudo & infamia. 142.2.d.e. Scortantes & impij plerumque illiberes ſunt, & ſterilitate à Deo puniuntur. 151.2.b. Fornicatio homini mentem ſimul & opes eripit. 100.1.b. Spiritus fornicationis an ſit dæmon aliquis ſpecialis ad libidinem incitans. 102.1.d.e. Superbiæ pœna libido eſt. 110.1.d

Dominica III. poſt Epiphaniam.

Dico hvic, Vade, et vadit. Punitiones ſuas & iuſſa Deus timeri vult. 157.1.a.457.1.a.b

Dominica IV. poſt Epiphaniam.

Factvs est motvs magnvs in mari. Quia nonnullorum interpretum opinio eſt, hanc maris tempeſtatem, occaſione Iudæ proditoris, qui vnà cum reliquis Apoſtolis vehebatur, excitatam fuiſſe, videre eſt, quàm ſit malorum Deóque exoſorum ſocietas noxia. 361.2.a.450.2.e.& ſeqq.

Et svrgens imperavit. Quomodo Deus mox adſit ſe inuocantibus, & ſperantibus in eo. 453.2.d

Venti et mare obedivnt ei. Venti oſtendunt Dei magnificentiam & maieſtatem. 308.1.a. Venti & reliquæ res creatæ ſunt Dei exercitus, & ad eius nutum militant. 281.2.c.& ſeqq.

Et facta est tranqvillitas magna. Potentiam omnem aduerſam ſtatim Deus infringit, & ſubridendo velut deſpicit. 287.2.b.c

Dominica V. poſt Epiphaniam.

Vnde ergo habet zizania? Nulla mala homini niſi per Deum infliguntur. 269.2.c

Vis imvs et colligimvs ea? Zelus hic indiſcretus operarum viam ſternit, vt de zelo indiſcreto agatur. Quàm is peruerſus ſit, Deóque diſpliceat. 382.2.e.& ſeqq.

Et ait, Non. Clementior eſt Deus homine etiam ſancto & zeloſo. 385.2.c.d

Alligate ea in fascicvlos. Elementorum conglobatio & globus elementaris, quomodo ſit velut faſciculus in manibus Dei. 332.1.c

Impij, qui per zizania intelliguntur, compingentur in faſciculos, vt mittantur in ignem æternum. Æternitas temporum quæ ſit, æternitas propriè Dei eſt; æuum angelorum; tempus hominum. 431.1.c.& ſeqq.

Dominica VI. poſt Epiphaniam.

Regnvm cælorvm simile est fermento, qvod. Sicut fermentum totam paſtam ſapidam reddit, quamuis ipſum inſipidum ſit; ſic voluntas omnium rerum ſpeciem & faciem quaſi induit, quibus ſe per amorem iungit. 277.1.a

Dominica Septuageſimæ.

Ite et vos in vineam meam. Eccleſia vinea eſt, vti & anima, ob varias analogias. 168.2.b.& ſeqq. Vindemia plena competit diabolo, racemario Chriſto. 449.1.e. Anima ſancta eſt vinea, huiúſque

Digitized by Google

que proprietates illi adaptantur. 339. 2.a. Eſt quoque hortus & paradiſus Dei. ibid.a

MVLTI SVNT VOCATI, PAVCI VERO ELECTI. Quàm pauci viam ad cælum ducentem agnoſcant. 202.2.a. Deus neminem reprobat ex ſe ante præuiſa demerita. 172.1.c. Vult omnes homines ſaluos fieri, ac nemine reprobari. 173.2.a. Reprobatio, obduratio, perditio, damnatio non eſt per ſe ex Deo reprobante, obdurante, perdente & damnante, ſed ex homine peccante, ſeque in peccatis ad finem vſque vitæ obdurante. 189.1.c Prædeſtinatio, vocatio & gratia non eſt ex præuiis prædeſtinatorum meritis, ſed ex Deo prædeſtinante, vocante, & gratia ſua prædeſtinatos præuenienti. 189.c.& ſeqq.

Dominica Sexageſimæ.

EXIIT QVI SEMINAT SEMINARE SEMEN SVVM. Opera bona ſemina ſunt æternæ vitæ. 161. 2.b.& ſeqq.

ET HI RADICES NON HABENT. Peccator omnis edit fructum mendacij, id eſt, inanem & euanidum. 163. 2.d. Quæ ſupra vires & ingenium tentantur, non ſunt durabilia. 142.1.d

A VOLVPTATIBVS VITÆ SVFFOCANTVR. Conſuetudinis malæ, & præſertim fornicariæ, quanta ſit vis & arctæ compedes. 160.2.b.c

VT VIDENTES NON VIDEANT. Peccator quàm ſibi malè conſulat dum Dei obliuiſcitur. 61.1.d

Dominica Quinquageſimæ.

FILIVS HOMINIS TRADETVR. Venditio & traditio Chriſti triginta argenteis à Prophetis prædicta fuit. 261.2.a.& ſeqq.

QVI PRÆIBANT INCREPABANT EVM VT TACERET. Impedire opera pietatis, & tendentes ad ſalutem remorari, quantum ſit ſcelus. 125.2.e

Quia autem hiſce diebus multi, proh dolor! ob Bacchanalia ventri & gulæ indulgent, inuehi in libidinem & crapulam concionator poteſt. Libido ergo pœna ſuperbiæ eſt. 110.1.d.e. Voluptas eſt tinea ob varias analogias. 113.2.d. Deliciæ corporales merum ſunt mendacium. 164.1.a. Voluptuoſus & omnis peccans non videtur habere cor intra ſe, ſed inſanire. 134.2.c.d. Guloſorum ſordes & probrum. 142. 2.b.c. Comeſſationes mentem & iudicium rectæ rationis homini eripiunt, ac libidinem inflammant. 100.2.d.e. Peccator omnis cum peccatis & idolis ſuis, quaſi cum vitulis vitulatur & bacchatur. 156.1.b

Dominica I. Quadrageſimæ.

DVCTVS EST IESVS IN DESERTVM. Solitaria vita quanta bona adferat, quàm multiplicibus eam colentes à Deo donis compleantur. 78.1.b. Collectio ſui intra ſolitudinem exercenda de vitæ ſtatu eligendo deliberanti. 79.2.a

ACCEDENS TENTATOR. Diabolus eſt Aquilo omnia virtutum germina adurens, Chriſtus autem Auſter, ea creſcere faciens. 223.1.d.e

CVM IEIVNASSET QVADRAGINTA DIEBVS. Ieiunium dupliciter ſanctificatur. 212.1.b.c. Ieiunium Niniuitarum. 379.2.b

SVSTVLIT ILLVM IN PINNACVLVM TEMPLI. Pinnaculum templi quod fuerit, & quod eius veſtibulum. 221.1.c.d

SI CADENS ADORAVERIS ME. Diabolus in omnibus rebus & ritibus Dei eſt ſimia. 104.2.b

Diabolus mendax eſt, & omne mendacium eum parentem habet: mendacium triplex eſt, mentis, oris, operis. 128.2.a

OSTENDIT EI OMNIA REGNA. Honores, opes, dignitates mera ſunt vanitas, ita vt homini dumtaxat ceu in ſpeculo oſtendantur. 88.2.a.& ſeqq.

Dominica III. Quadrageſimæ.

OMNE REGNVM IN SE DIVISVM DESOLABITVR. Diſcordia tum ciuium, tum fratrum, lites & bella, quantopere Deo diſpliceant, & acriter ab eo puniantur. 257.1.d

ASSVMIT SECVM SEPTEM ALIOS SPIRITVS NEQVIORES. Vitio vno abeunte ſuccedit aliud, vt hominem oppugnet. 206.1.d.e

Dominica IV. Quadrageſimæ.

Vt panes in manibus Apoſtolorum multiplicati fuere, ita eleemoſynariorum opes, per benedictionem diuinam, quo plus in pauperes effunduntur, eo magis adaugentur. 121.2.a.& ſeqq. Eleemoſynæ & miſericordiæ quanta ſit dignitas. ibid. Eleemoſynæ defectus ſæpè cauſa eſt paupertatis, ſterilitatis agrorum, & luis peſtiferæ. 94.1.c. Eleemoſyna & oblatio è tetrico corde profecta diſplicet Deo. 146.2.e

In feſto Paſchatis.

SVRREXIT, NON EST HIC. Reſurrectio vniuerſalis adſtruitur in fine mundi futura. 192.1.b. & ſeqq. Reſurrectionis tum Chriſti, tum noſtræ futuræ ſymbolum eſt phœnix & hydrus ſerpens. 193.1.c.& ſeqq. Chriſtus ad inferos deſcendens fuit inferno velut morſus, & moriens morti mors. 192.2.c.d. Aliquot eum animas tunc è purgatorio liberaſſe veriſimile eſt. 194. 1.c. & ſeqq. Morti inſultant Chriſtiani, ſicut & Chriſtus mortem occidit & ei mors fuit reſurgendo. 193.2.d. Chriſtus tertia die reſurgens quomodo nos viuificarit. 117.1.c. Ipſe ob ſex cauſas tertia die reſurrexit. 118.1.a. Chriſtus patiens & reſurgens figuratus eſt in Iona Propheta qui triduo in ventre ceti fuit. 357.2.b. 360.2.d. 365.2.c.& ſeqq.

Feria II. poſt Paſcha.

NOS AVTEM SPERABAMVS. Ex deſperatione oritur ſpes. 83.1.b. Chriſtianus ſemper ſperare debet, numquam deſperare. ibid.

IESVS APPROPINQVANS IBAT CVM ILLIS. Sollicitudo ambulandi cum Deo, quid requirat. 444.1.b. Varij ad eam ſtimuli. ibid.c.& ſeqq. Modus & praxis ambulandi cum Deo per ſex alas. 444.1.d.e

Feria IV. poſt Paſcha.

TOTA NOCTE LABORANTES NIHIL PRENDIDERVNT. Vti Apoſtoli poſt continuatam tota nocte piſcationem, tandem ad vocem Domini piſces plurimos cepere, ita labor continuus & intenſus tandem peruincit quod intendebat. 315.2. b.c.& ſeqq.

Dominica II. poſt Paſcha.

EGO SVM PASTOR BONVS. Chriſtus paſtor

oues ſuas ſemper tuetur, paſcit & protegit. 433.1.c. Nomen Dei quo ſuas oues Chriſtus paſcit, quadruplex eſt. 394.2.b

MERCENARIVS FVGIT, QVIA MERCENARIVS. Prælati & paſtores quomodo fiant ſubditis rete & laqueus. 107.2.d

Dominica III. poſt Paſcha.

MVNDVS GAVDEBIT. Mundi gaudium & voluptas mendax eſt. 397.2.a

Dominica IV. poſt Paſcha.

DE PECCATO QVIDEM. Peccatum ob quatuor analogias vocatur ſanguis. 95.2.a Peccatum nullum relinquit Deus impunitum. 186.2.a. Peccati amaritudo & abſinthium. 285.1.c. Peccata aliena & propria tollens & ſanans noctem conuertit in diem. 286.2.d. Amaritudo quanta peccati voluptatem ſequatur. 349.1.c.d

Dominica V. poſt Paſcha.

PETITE ET ACCIPIETIS. Orationis factæ quæ ſint commoda, neglectæ quæ incommoda. 401.1.b.c

In Litaniis maioribus.

Quia Litaniæ hæ inſtitutæ ſunt ad ſterilitatem & plagas agrorum auertendas, hinc agi poterit de locuſtis, bruchis, ærugine & eruca, quæ ſegetes & germina depaſcuntur. 206.2.a.b. Hiſce plagis paſſiones hominis deſignantur quæ eum depaſcunt. ibid. hæ ipſæ mentem hominis inebriant & dementant. 206. 2. d. Sterilitas agrorum Dei inuocatione auertenda eſt. 277.2.b.c.& ſeqq.

Litaniæ publicæ quàm antiquæ fuerint & ſolennes, earum recitatio quæ commoda attulerit. 220.1.a

OMNIS QVI PETIT ACCIPIT. Semper opem Dei in arctis petere debemus. 231.1.c

Oratione quoque opus eſt ad ſacras Scripturas intelligendas. 15. a. 1. Oratio clauis regni cælorum eſt. 16.a.1

QVANTO MAGIS PATER VESTER DE CÆLO DABIT SPIRITVM BONVM. Bona omnia naturalia, fruges, eſcæ & ſupernaturalia, dona Dei ſunt, & cùm accipiuntur, Deo aſcribenda. 225. 1. b. c

In vigilia Aſcenſionis.

VT COGNOSCANT TE SOLVM DEVM. Beatitudo ſumma in hac vita eſt noſſe Deum. 94.2.c

In feſto Aſcenſionis Domini.

Vt Dominus vi ſua in cælum aſcendit: ſic Chriſtiano cuilibet via in cælos vi perfringenda eſt. 406.2.b. Dies aſcenſionis, miſſionis Spiritus ſancti, & reſurrectionis Chriſti, &c. ſunt magni dies Domini. 68.1.b.c

PRÆDICATE EVANGELIVM. Animas curantes & lucrantes periculis à Deo eximuntur. 372.2.c.& ſeqq.

Dominica infra octauam Aſcenſionis.

ET VOS TESTIMONIVM PERHIBEBITIS. Teſtes fideles Dei ſunt Apoſtoli, Doctores, Martyres. 177.1.a.b. Eorum acies ordinatim inſtruitur. ibid.c.d

In Dominica Pentecoſtes.

AD EVM VENIEMVS. Iuſto & iuſtificato Deus & SS. Trinitas ineſt ſubſtantialiter nouo quodam modo. 65.c.1.& ſeqq. 227.1.b.c

MANSIONEM APVD EVM FACIEMVS. Anima cùm in Deo manet, & Deus in illa, ſerenata eſt, & quanta huic manſio illa pariat bona. 9.1.d

PACEM MEAM DO VOBIS. Chriſtus eſt pax cauſalis triplex. 433.2.c. Ipſe quoque eſt pax noſtra. 434.1.c

PARACLITVS AVTEM SPIRITVS, QVEM MITTET PATER IN NOMINE MEO. Spiritus ſancti diuinitas adſtruitur. 226.1.c.& ſeqq. Mittitur à Filio de propria eius ſubſtantia. ibid.d. Quæ prodigia facta ſint Spiritu ſancto ſuper Apoſtolos deſcendente. 227.1.b.c. Per Spiritus ſancti gratiam plenè ad Deum conuertimur: vera & plena ad Deum conuerſio quæ ſit, & quomodo fiat. 197.1.b.c. Spiritus ſanctus in animam, cùm iuſtificatur, illabitur realiter, perſonaliter, ſubſtantialiter, & ſimul tota SS. Trinitas. 65.1.d.c. 226.1.d.e. Anima poſt iuſtificationem quomodo ſit turris gregis. 417.1.d.e. Inter Spiritus ſancti dona eſt lumen & gratia prophetandi. 25.1.b Per Spiritus ſancti gratiam in filios Dei adoptamur, quas hæc adoptio gratias menti infundat. 65. 1. c. & ſeqq. Fimus quoque ſponſæ Dei. 85.2.a

In feſto SS. Trinitatis.

DOCETE OMNES GENTES. Doctores fidelium plauſum non captent è nouorum ſenſuum S. Scripturæ productione. 7. c. 1. a. 2. Senſus verus S. Scripturæ pro concione adferendus. 8.2.c Sanctitas vitæ quantum conducat ad alios conuertendos, & veram S. Scripturæ intelligentiam acquirendam. 9.2.b

Quanta diſſidia occaſione Euangelij enata ſint inter domeſticos, patre diſſentiente ab euangelio, filio aſſentiente, & matre à filia. 452.1.b.& ſeqq. Occaſione conuerſionis ad Euangelium Chriſti, poterit agi de conuerſione à vitiis ad virtutes, quæ optima conuerſio eſt: conuerſio vera fit per ſolidum, ſerium & efficax voluntatis propoſitum de vita mutanda. 217.2.a.b

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI. Ternarius numerus ſchema eſt SS. Trinitatis, eius elogia & myſteria. 151.2 a. & ſeqq. Eum cuique rei Deus inſeruit, vt imaginem ſui ipſius, qui trinus in perſonis, & vnus in eſſentia. 252.1.a

Dominica I. poſt Pentecoſten.

ESTOTE MISERICORDES SICVT PATER VESTER MISERICORS EST. Quomodo ſit Deus miſericors & præſtabilis ſuper peccatores. 218. 1. b. Quomodo Deum tum in miſericordia, tum in aliis quatuordecim attributis imitari poſſimus, & ſancti viri imitentur. 218.2 c. & ſeqq.

In feſto

Digitized by Google

In feſto vener. Sacramenti.

Vener. Euchariſtia eſt complementum bonorum. 93.2.b.c
Eius ſacrificium in pane & vino eſt à Chriſto inſtitutum,cur.146.1.d. Eſt funiculus amoris. 168.2.b.c. Cur rori comparetur.198.2.d. Eſt memoriale iuge Chriſti.200.1.d.e. Ipſa fideles ſpiritualiter inebriat. 201.1.2.e
In ea Chriſtum deuotè ſuſcipientes, fiunt Bethlehem & præſepe. 428.2.b

Dominica 2. poſt Pentecoſten.

VILLAM EMI. Bona præſentis ſæculi, quæ tanto labore mortales congerunt, quàm leuia & fugacia ſint. 317.2.e.& ſeq.
Auaritia quomodo ſit in capite omnium.329.1.a. & ſeq.
Eius mala & damna varia recenſentur. 330.1.a. & ſeq. Lucri nimia auiditas ſæpè hominem extra iuris & iuſtitiæ metas rapit. 183.1.c
HABE ME EXCVSATVM. Vti illi inuitati ob res friuolas excuſari ſe petiere, quominùs ad cœnam paratam venirent: ſic peccator detinetur rebus nihili & friuolis, quo minùs ad Deum redeat. 305.1.a. Creaturæ quæ illum detinent,ſunt tantùm vmbræ rerum; ſolus Deus eſt ipſa eſſentia in ſe. 305.2.e.& ſeqq.
IVGA BOVM. Diuitiæ ſunt fructus mendax. 65.2.e
VXOREM DVXI. Laſciuia feminarum vnde naturaliter proueniat. 105.2.b. Vxori ſecreta non ſunt reuelanda.452.2.a. Libidinoſi & mulieroſi in fœtore & ſordibus ſuæ libidinis computreſcunt. 213.2.b

Dominica 4. poſt Pentecoſten.

IN NAVIM QVÆ ERAT SIMONIS. Nauis hæc typus eſt Eccleſiæ, cuius caput eſt S. Petrus. Eccleſiaſticus cantus qua grauitate peragi debeat. 291.2.a. Eccleſia Chriſtiana & Catholica vocatur ſolitudo, quia colit vnum Deum, qui ſolus verus Deus eſt, & quia in ea ſolitudo religionis eſt, apud ſectarios pluralitas. 77.2.d
Quomodo eam Apoſtoli & Apoſtolici viri protegant. 435.1.b.c
Ipſa eſt regnum Chriſti, cuius imago eſt regnum & tabernaculum Dauid, quod Chriſtus reſtituturus dicitur. 335.2.d
Eccleſia quomodo dicatur turris gregis. 416.2.a

Dominica 5. poſt Pentecoſten.

VADE PRIVS RECONCILIARI FRATRI TVO. Offenſum præuenire, quàm decorum & meritorium ſit. 171.1.e
Quomodo in eo Dei & hominum ſit diſpar ſenſus. ibid.

Dominica 6. poſt Pentecoſten.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS. Quia hæretici falſi ſunt prophetæ, agi poterit de eorum deliriis;eorum dogmata meræ ſunt inſaniæ & deliria. 271.2.b.c. *Vide indicem rerum,v.* Hæreticus & Hæreſis. Hæretici naſum cereum S. Scripturæ affigunt, eamque detorquent in alienos ſenſus. 8.a.2. Hæreticorum fraudes. 74.2.d. Hæretici Chananæis fraudulentis ſimiles ſunt. 183.2.c
A FRVCTIBVS EORVM COGNOSCETIS EOS. Seductores hominem excoriant & exoſſant. 408.2.a.b

Dominica 8. poſt Pentecoſt.

QVASI DISSIPASSET BONA. Bona Dei ſunt creaturæ, quarum vſum hominibus concedit,quæ impiis inuitæ ſeruiunt, piis libenter. 75.1.c. & ſeqq.
SCRIBE. Aduocati, ſcribæ, iudices pauperem opprimentes ſugillantur. 262.2.e. & ſeq.
FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQVITATIS. Eleëmoſynariorum opes à Deo adaugentur.121.2.c. & ſeqq.*Vide notata in* Dominic.IV. Quadrageſimæ.
VILLICVM INIQVITATIS. Peccatores quomodo ſint arcus doloſus. 136.1.c.d
FILII HVIVS SÆCVLI PRVDENTIORES,&c. Columbæ, cui filij lucis ſimplices aſſimilantur, ſimplicitas pluribus deducitur. 133.1.c.& ſeqq.
Cor eſt bulla pectoris: qui cor habeant, & qui eo carere dicantur. 134.2.b

Dominica 9. poſt Pentecoſt.

VIDENS CIVITATEM. Anima cuiuſque eſt velut vrbs,eius fabrica & ruina. 284.1.b.c
CIRCVNDABVNT TE INIMICI TVI VALLO. Quia Iudæi hanc vrbis obſeſſionem ſua culpa promeruere, agi poterit quomodo Deus mala infligat & pœnam commenſam culpæ. 407.2.a
NON MANEBIT LAPIS SVPER LAPIDEM. Anima peccato infecta eſt velut vrbs euerſa & peſſumdata. 411.2.d
Vrbes magnæ & potentes Deo permittente tandem concidunt, vti & omnis mundi pompa. 376.1.c.& ſeqq. 383.1.e. & ſeqq.
EÒ QVOD NON COGNOVERIS TEMPVS VISITATIONIS TVÆ. Dei gemitus & ſtridor ex faſtidio, & ex offenſione ſuſpirium, quo ſe excitat ad anhelatam plagam in impios. 265.1.e
COEPIT EIICERE EMENTES ET VENDENTES IN ILLO. Lucrum turpe à templo ſuo arcet Dominus. 391.2.b
VOS AVTEM FECISTIS. Improperia Chriſti ad hominem ingratum. 440.2.c

Dominica 10. poſt Pentecoſten.

Occaſione arrogantis Phariſæi, oſtenditur quàm termini & fines impiorum anguſtiores ſint, quàm piorum,eorumque ſtultitia. 298.1.2.c
IEIVNO BIS IN SABBATO. Bonum operantes ob inanem gloriam vel quæſtum,ſeminant,& turbinem vanitatis metunt. 141.2.c.& ſeqq.
Anima Dei donis ſuperbiens à Deo deſeritur. 151.1.b.c
QVI SE EXALTAT HVMILIABITVR. Superbia quomodo ſemper à Deo retundatur, quamque ei omnis ſuperbus exoſus ſit. 384.1.c.d
Superbi colunt Luciferum. 294.2.c.& ſeqq.
Inceſſus non ſit pompaticus nec faſtuoſus, ſed modeſtus. 296.2.c.& ſeqq.
OMNIS QVI SE HVMILIAT EXALTABITVR. Humilitas conducit ad diuinas illuſtrationes accipiendas. 10.c.1

Digitized by Google

Dominica 12. poſt Pentecoſt.

MVLTI PROPHETÆ VOLVERVNT VIDERE QVÆ VOS VIDETIS. Prophetæ quomodo omnes ſint & fieri poſſint. 3.d.2

IN LEGE QVID SCRIPTVM EST? Leges ſunt velut vincula charitatis. 108.2.c.d. In decalogi lege an poſſit Deus diſpenſare, & in præceptis legis naturæ. 52.1.b

DILIGES PROXIMVM SICVT TEIPSVM. Amor fraternus quantum ſit bonum. 257.2.d
Paria fratrum & ſororum mutuò ſe ſecundùm carnem & ſpiritum diligentium. 258.1.a.b
Amor telum eſt violentiſſimum. 108.2.c.d

SACERDOS QVIDAM DESCENDERET. Sacerdotis huius immitis occaſione, agi poterit quomodo ſacerdotum ſit eleemoſynas largiri, non auaritiæ ſtudere. 329.1.a.& ſeqq. Amicos ſuos ditare non debent, aut iis facultates ex Eccleſiæ prouentibus partas relinquere. ibid. 2. c.d. Immiſericordia quanta ſit diuitum in pauperes. 301.1.d. Sacerdotum eſt flere & plorare peccata populi. 221.2.e. Sacerdotes qua ratione comedant peccata populi, dum in iis cõniuent. 97.2.b.c Eorum vita licentioſa reprehenditur, cùm ſe à populo vitæ ſanctitate diſcriminare deberent. 96.2. e.97.1.a

INFVNDENS OLEVM. Oliua quilibet Sancti ſint, & cur. 200.1.a.b

VADE, ET TV FAC SIMILITER. Exempla virorum magnorum ſibi ob oculos ponere, quàm ſit acer ad omnem virtutem ſtimulus. 438.1.b.& ſeqq.

Dominica 13. poſt Pentecoſt.

OSTENDITE VOS SACERDOTI. Quia peccatum inſtar lepræ animam inficit, hine Euangelium hoc non ineptè peccatoribus adaptari poterit. *Vide Indicem rerum. v.* Peccator & Peccatum. Conſcientia penitus confeſſario à laicis detegenda, & à Religioſo Superiori ſuo: quæ commoda & quies conſcientiæ hinc ſequatur. 191.2.b.c

Dominica 14. poſt Pentec.

NE SOLICITI SITIS QVID MANDVCETIS. Frumenti monopolæ penuriam & ſterilitatem ſperantes, ſugillantur. 321.2.c

CONSIDERATE LILIA AGRI. Fideles ob ſeptem analogias lilio comparantur. 218.1.a

Dominica 15. poſt Pentecoſt.

DEFVNCTVS EFFEREBATVR. Cadauera olim alia comburebantur, alia terræ mandabantur: oſſilegij quis eſſet ritus. 302.1.c.& ſeq.
Concupiſcentia nobis inhærens velut mors eſt. 195.1.b.c

FILIVS VNICVS MATRI. Quia adoleſcens hic in flore ætatis extinctus eſt, agi poterit de vitæ breuitate, & quomodo vita hominis inſtar pomi ſit ob varias analogias. 317.2.c.& ſeq. Vita ipſa quàm ſæpè parua re læditur & violetur. 318. 1. a. b. & ſeq. Epitaphiorum erigendorum quæ ſit ratio. 19.2.b.2

Dominica 18. poſt Pentecoſt.

TOLLE LECTVM TVVM. Lectus ſuperbi, auari, guloſi & libidinoſi quis ſit. 273.2.a.b

Dominica 19. poſt Pentecoſt.

SIMILE EST REGNVM CÆLORVM HOMINI REGI. Quomodo homo regnum Dei fiat, & quanta regni huius ſit excellentia. 355.1.b

QVOSCVMQVE INVENERITIS. Iudæis ad fidem venire renuentibus Gentes in magna copia venerunt; hinc in illis adimplentur prophetiæ & promiſſiones veteribus Patriarchis factæ. 64. 2.b

Dominica 20. poſt Pentecoſt.

ERAT QVIDAM REGVLVS. Regnum animæ maximum eſt, cùm ſcilicet homo paſſionibus imperat. 417.1.d.e.& ſeqq. *Vide notata in* Litaniis maioribus. A regibus pendet regnorum pietas, ſalus & fides. 389.2.c.d

NISI SIGNA ET PRODIGIA VIDERITIS. Miracula Ionæ in ventre ceti. 365.2.c.& ſeqq.

Dominica 21. poſt Pentecoſt.

DEBITVM DIMISIT EI. Peccator peccando duplex debitum contrahit, tum quòd Deum offendat, tum quòd pœnam ob crimen mereatur: confitenti Deus culpam quidem remittit, at pœnam reſeruat, quam luat oportet aut hoc in ſæculo aut in Purgatorio. 54.2.a

TENENS SVFFOCABAT EVM. Non ita Deus, ſed ſemper vindictam clementia temperat. 354.2. e.& ſeqq. Homo homini hodie quàm inimicus & durus ſit, quamque parua in iis ſit fides. 451.2.a

Dominica 22. poſt Pentecoſt.

VIAM DEI IN VERITATE DOCES. Veritas triplex eſt, mentis, oris, operis. 128.1.b

COGNITA IESVS NEQVITIA EORVM. Cogitationes & propenſiones intimas peruidet & præuidet Deus. 109.1.e

DATE CÆSARI QVÆ SVNT CÆSARIS. Imperatores & reges ſunt paſtores populi. 408.1.b
A regibus pendet regnorum pietas & fides. 389. 2. c.d. Regum & regnorum vis ſine Dei cultu & ope inualida eſt. 155.1.e. Tyranni per vim & bella iniuſta dominia ſua ædificant & adaugent. 410. 2.b.c. Principes exemplo ſuis præeant: quantum eorum exemplum ſubditis proſit. 129.2.a. Ambitioſi reges ex Deo non regnant. 140.1.c. At boni & legitimi reges à ſolo Deo dantur. 140.2.a.b. Impios plectit Deus, dando eis reges ſceleſtos. 190 2.b.c

Dominica 23. poſt Pentecoſt.

MVLIER QVÆ SANGVINIS FLVXVM PATIEBATVR ANNIS DVODECIM ACCESSIT. Tribulatione trahit Deus homines ad ſe refugientes à ſe. 116.1.d

CVM VIDISSET TIBICINES. Olim in funeribus adhibebantur tibicines & lamentatores. 401. 2.d.e

ET TVRBAM TVMVLTVANTEM. Tumultus & ſtrepitus pœna eſt aliorum ſilentium & ſolitudo. 320.2.a.b

NON EST MORTVA. Mortuorum fama non eſt lædenda. 260.2.c.d

Domi

Digitized by Google

Pro concionibus.

Dominica vlt. poſt Pentec.

Cvm videritis abominationem desolationis. Iudæorum deſolatio orta eſt, quia Meſſiam ſuum non agnouerunt, ſed occiderunt. 91.1.c

Sol obscvrabitvr. Sol & luna, & ſtellæ quomodo in die iudicij obſcuranda ſint. 240.1.d. & ſeqq.

Videbvnt filivm hominis venientem in nvbibvs. Homines omnes iudicandi in valle Ioſaphat conuenient, vbi iudicem Chriſtum videbunt: vallis hæc vbi ſita, eius deſcriptio. 233.1.b
Cur iudicium futurum prope Ieruſalem. 233. 2.b
Chriſti diſceptatio cum impiis in die iudicij quænam futura. ibid.
Eiuſdem tunc ſtridor contra illos. 266.1.a.b

Cælvm et terra transibvnt. Terræ motus ob ſchiſmata contingere Deo permittente ſolent. 249. 2.b. Quia Beati poſt iudicium in cælum aſſumentur, agi poterit de cælo, vnde varia eius nomina & elogia *Vide.* 242.1.a
Eius typus fuit Setrim locus ob varias analogias. 243.2.a. Cur vocetur typicè Ieruſalem, id eſt, viſio pacis. ibid. a.& ſeqq. Cæleſte præmium manet iuſtos, atque inde animæ immortalitas colligitur. 190.1.d.e.& ſeq.

In dedicatione Eccleſiæ.

Ascendit in arborem sycomorvm. Sycomorus quæ ſit arbor, & vbi inueniatur. 314. 2.c.d.& ſeqq.

Qvia statvra pvsillvs erat. Paruos & parua quomodo Deus aſſumat & euehat, & in paruis magnificentiam ſuam & artem patefaciat. 2. 1. b. Magnitudinem ſuam ad parua contrahit. ibid. 2.c. Puſilli homines ingenio & arte præſtant. 341.1.d

Facies Dei in templo ſpeciatim dicitur eſſe. 332. 2.c.& ſeq. Quia templo Salomonico perfecto, nebula impleuit illud, agi hic poterit de commodis nebulæ matutinæ. 281. 2. c. & ſeqq. Anima fidelis eſt templum & domus Dei, eius partes & fabrica. 339.2.b

In feſto conuerſionis S. Pauli.

Occaſione S. Pauli ſuum peccatum vbique & paſſim in epiſtolis propalantis, agi poterit, quomodo Sancti peccatores poſt reſurrectionem à peccato & iuſtificationem ſemper ſummi huius beneficij memores ſint & fuerint. 259.2.a.b.
Semper iram Dei portant, & putant omne malum quod in orbe contingit, ob ſua peccata accidere. 454.2.d

Domine qvid me vis facere? Dei voluntas aſſiduè per preces homini exquirenda, & quid à ſe fieri velit, & quo in ſtatu officioque ab eo ſibi ſeruiri. 160.1.b.c.& ſeqq.

In feſto Cathedræ S. Petri.

Svper hanc petram. S. Petri Apoſtoli fides & conſtantia in fide, inuicta fuit vt adamas. 312. 1.b.c

In feſto S. Matthiæ.

Sors cecidit svper Matthiam. Triplex eſt ſors, diuiſoria, diuinatoria, & conſultoria, & quæ ex his & quatenus licita. 361.1.a.b

In feſto Annuntiationis B. Mariæ.

Ecce qvod nascetvr ex te sanctvm vocabitvr. Chriſtus cum carne humana hac die connubium iniit, velut cum muliere fornicaria. 55.2.e. Incarnatio eius quomodo peracta. ib.c. Chriſti Ieſu incarnati diuinitas & æternitas diuerſimodè contra hæreticos adſtruitur. 7.a.b.1.& ſeq.

In feſto S. Mariæ Magdalenæ.

Oleo capvt mevm non vnxisti. Olim in conuiuiis flores & vnguenta nardina adhibebantur. 299.1.c.d. Adhibitus quoque fuit cantus & muſica. 299.2.c.d

Remittvntvr ei peccata mvlta. Remiſſio peccatorum ſummum Dei donum eſt, hinc iuſtificatus perpetuò huius debet meminiſſe, vti S. Maria Magdalena & alij grati peccatores. 259. 2.c.d

In feſto S. Iacobi.

Potestis bibere calicem, qvem ego. Chriſti alacritas in paſſionis calice ebibendo. 21.b. c.1. S. Iacobi zelus indiſcretus in Samaritas Chriſtum non recipientes. 383.1.c.
Solis Iudæis in Hiſpania prædicauit, & paucos conuertit. 353.1.b.& ſeqq.

In feſto Aſſumptionis B. Mariæ.

Maria cælum aſcendens innixa Ieſu filio dilecto ſuo velut baſi, eſt vnà cum filio baſis & omne bonum orbis. 440.2.a.b

In feſto S. Matthæi.

Misericordiam volo, et non sacrificiv m. Multis de cauſis miſericordia præſtat ſacrificio. 121.2.c

Secvtvs est evm. Mox vt Deus vocat, obediendum & ſequendum. 360.2.d

In feſto Dedicationis S. Michaëlis Archangeli.

Nisi efficiamini sicvt parvvli. Parua & paruos quomodo Deus aſſumat & extollat, quomodo in paruis ſuam magnificentiam & artem patefaciat. 2.c.1.a.b.2.341.1.e.
Quomodo magnitudinem ſuam ad parua contrahat. 2.d.2

Qvi scandalizaverit vnvm de pvsillis. Scandalizantes puſillos ſunt veri homicidæ animarum. 259.1.b.c

In feſto omnium Sanctorum.

Beati eritis cvm maledixerint vobis homines. Peccatoribus per odia, perſecutiones impiorum, ærumnas, morbos, damna, vias ad peccandum obſtruit Deus, & à peccatis eos reuocat. 73.2.c

In feſto fidelium defunctorum.

Chriſtus ad inferos deſcendens, haud dubiè animas aliquot iam penè aut plenè purgatas ſecum aſſum

Digitized by Google

aſſumpſit, & è Purgatorio liberauit. 194.2.e

In communi Apoſtolorum.

Quòd Apoſtoli infirmi & indocti potentiſſimos tyrannos, & philoſophos doctiſſimos in ſuas partes traxerint, & confutarint; oſtendi poterit quomodo Deus infirma & abiecta mundi velut apta inſtrumenta eligat, vt confundat fortia. 314.1.d. Apoſtoli & Chriſtus Dominus an comederint carnes. 11.2.a. Paruos & parua quomodo Deus extollat. 341.1.e

In communi Martyrum.

Martyrij & Martyrum pro fide elogia. 177.2.e. & ſeqq. Martyres quomodo omnes quotquot viuimus eſſe poſſimus, 178.1.c.d. Morbo lethali laborantibus miniſtrantes, & ex eo obſequio morbum contrahentes & emorientes, ab Eccleſia inter Martyres recenſentur. 178.a.b

In communi Confeſſorum.

Quia Confeſſores & viri Religioſi, perfecti in hac vita eſſe ſtuduerunt; hinc de perfectionis ſtudio & mediis hîc agi poterit. Quomodo Deus viros perfectos per internas locutiones dirigat. 79.1.e. & ſeqq. Quot etiam modis Deus ad animam perfectam loquatur. 24.d.e.2. Viri ſancti & Religioſi quàm ſit, Deo perfamiliarem eſſe. 445.2.c.d. Septem vitia capitalia fidelis luctator habitans in ſpecula mentis & contemplationis, ſupplantat. 354.1.a.
In perfectione proficiendi tria media. 13.b.2.
Religioſorum typus erant Nazaræi. 264.2.c.

In communi Pontificum.

Quia Pontifices Rom. vulgò ſeſe vocant ſeruos ſeruorum Dei, tractari poteſt, quàm ſit honorificum nomen, Seruus Dei, & quinam hoc nomine vocati ſint. 228.1.c.d

In communi Abbatum.

Cœtus & filij Prophetarum, qui fuerint. 12.2.e

In communi Virginum.

Amorem carnalem virgines ſuperarunt, eiuſque ardorem exſtinxerunt: Amoris paſſio quàm ſit vehemens, quantuſque eius ardor. 131.2.b.
Quæ poſt voluptatem carnalem ſequatur in conſcientia & homine afflictio & amaritudo. 349.1.b.c

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX MATERIARVM TOMI II.

A D

EVANGELIA DOMINICARVM AC FESTORVM ALIQVOT ET FERIARVM PER ANNVM, ACCOMMODATARVM, IN gratiam concionantium.

Dominica I. Aduentus.

ERVNT SIGNA IN SOLE ET LVNA. Vnum è ſignis iudicij inſtantis erit ignis conflagrationis, qui totum orbem ſuccendet; iſque duplex. 354.2.b.c. Eius conflagrationis horror deſcribitur. 355.1.a.b. Hoc igne peccatores exeoquentur. 342.2.b. Aliud ſignũ eſt Elias & Henoch in mundum venientes. Illorum aduentus deſcribitur. 361.2.c. & ſeqq. Eliam cur Chriſtus tunc miſſurus ſit. 362.2.a.& ſeqq. Hic multos Iudæos ad fidem Chriſtianã conuertet. 364.1.c

IN SOLE. Chriſtus eſt Sol, Adam nonniſi luna. 357.1.c

ET TVNC VIDEBVNT FILIVM HOMINIS VENIENTEM. Chriſtus iudex hoc die erit propriè ſol iuſtitiæ ob rationes varias. 355.2.a.b.c. Eius ad iudicium venientis maieſtas. 175.2.a.b. Cùm omnibus angelis & Sanctis ad iudicandũ veniet. 296.2.d.e. Dies iudicij auferet impiis ſpem ſalutis vnquam conſequendæ. 355.1.d. Chriſti iudicis quanta tunc futura perſpicacitas. 345.2.e. Tunc ſcrutabitur conſcientias velut ad lucernam. 100.1.e Eius diei horror ex variis epithetis oſtenditur. 102.1.e. & ſeqq.

Dominica II. Aduentus.

ARVNDINEM VENTO AGITATAM. Mutatio omnis eſt quædam mors. 347.2.b. Cõtrà mens in Deo fixa fit immutabilis. ibid. e. Vir conſtans eſt quaſi Deus terreſtris. 347.2.d.e

HOMINEM MOLLIBVS VESTITVM. Veſtium luxus, nouitas & mollities reprehenditur. 95.2.d.& ſeq. Veſtis peregrina vocari poteſt hæreſis & hypocriſis. 96.1.c.d

ECCE EGO MITTO ANGELVM MEVM. Ioannes Baptiſta quomodo miſſus ante faciem Chriſti. 337.2.a. An fuerit angelus incarnatus. 338.1.c. Vocatur angelus ob octo analogias. ibid.e. Eius infantia, abſtinentia, caſtimonia, ſeceſſus in eremum, vitæ innocentia. 339.1.a.b. & ſeqq. Elogia varia eiuſdem. ibid.1.b. Doctus eſt à Spiritu ſancto. ibid. Eſt alter Elias. ibid.e. Miſſus eſt vt Chriſtum iam miſſum indicaret. 339.2.a. Fuit horizon & fibula legis veteris & nouæ. ibid.c. Ei ſimilis fuit & futurus eſt Elias zelo, officio, prædicatione, & ſanctitate. 362.1.b. & ſeq. Quomodo corda patrum ad filios conuerterit, & incredulos ad prudentiam. 364.1.e

Dominica III. Aduentus.

AN ALIVM EXSPECTAMVS? Benè petunt Iudæi an alium expectent, quia eum qui venit Chriſtum repudiant, & alium expectant Meſſiam, ſc. Antichriſtum, qui ipſorum erit idolum & numen. 211.1.a. Huius mores, & imperium deſcribitur. 290.1.e. Quomodo is in fine ſæculi diſſoluendus ac deſtruendus à Chriſto ſit. 194.1.d. Meſſiam iamdudum veniſſe contra illos oſtenditur. 144.2.d. 14.1.a

Feria IV. quatuor temp. Aduent.

Chriſtus carnem aſſumens, vt humanam naturam liberaret, eſt vindex & Samſon orbis. 356.2.c Ipſe humana carne indutus repræſentatur per Ieſum pontificem ſordidis veſtibus indutũ. 177.1.d Humanitas hæc fuit quaſi equus aut quadriga, cui inequitauit diuinitas. 79.2.e. 80.a. Hæc quoque fuit templum Chriſti. 339.2.e

Dominica IV. Aduentus.

PRÆDICANS BAPTISMVM POENITENTIÆ. Pœnitentia non eſt in ſolo dolore de peccatis ſita, ſed etiam in ſuſceptione operum pœnalium, & ſatisfactione per eadem pro illis. 10.1.c. Pœnitentia voluntaria interdum ſuſcipienda eſt. ibid. 2

PRÆDICANS. Concionator opportunitate plagarum à Deo immiſſarum vtatur ad peccatores conuertendos. 128.1.c. Prædicet ore & manu, id eſt, dicat & faciat, vti fecit Ioannes Baptiſta. ib. 2.a. Conſtans ſit in vitiis arguendis, nec deficiat. 128.2.c.d. Eſt annulus Dei. 155.2.b

ERVNT PRAVA IN DIRECTA. Rectitudo animæ duabus in rebus ſita eſt. 55.2.c

In feſto Natiuitatis Domini.

ERAT LVX VERA. Chriſtus Dominus primo ſuo in mundum aduentu fuit Sol iuſtitię ob quinque analogias. 755.2.b. Eius in quantum Sol eſt, elogia. 356.1.c. Ipſe rutilantiſſimus Sol eſt, Adam nonniſi Luna. 357.1.c. Oriens ex Virgine eſt velut germen oriens. 183.1.a. Item vt Sol poſt tenebras exoriens, & ſtellæ in tenebris lucentes. ibid.e. Hinc & per candelabrũ & lucernas repræſentatur.

ũ

/

Digitized by Google

ſentatur. 191.1.b. Ipſe centrum, principium, finis,nodus,vinculum,vita,ſalus, felicitas orbis vniuerſi. 141.2.a. Eſt angelus tam veteris quàm noui teſtamenti. 340.1.d. Eſt angelus noui teſtamenti quintupliciter. ibid. 2.b. Eius initia quàm parua fuerint. 196.1.a.& ſeqq.

Verbum caro factum est. Chriſtus incarnatus eſt ſigillum Dei Patris quintupliciter. 154.2.b

Plenum gratiæ et veritatis. Gratia quia ipſe plenus eſt, hinc ſua nos gratia & virtute obſignat, vt ſigillum ceram. 154. 2.c

Naſcente Chriſto,& ante natiuitatem eius commotio facta eſt in cœlo & in terra.139.2.b.&ſeqq. 140. 1.a. & ſeqq. Quæ commotio facta in mari. ibid. 2.e. Cur tres hæ commotiones factæ ſint. 141.1.c. Gentium quæ tunc facta ſit commotio. ibid.1.d. Quomodo eius aduentum Gentes omnes deſiderarint. 142.1.d.& ſeqq.Gloria Dei quomodo in hac natiuitate cœlum & terram compleuerit. 75.2.c

Reclinavit eum in præsepio.In quorum animalium medio Chriſtus cognitus ſit.68. 1. b.& ſeqq. In præſepio quare ſit reclinatus. 71. 1. a.b. Eius concio è præſepio ad homines. ibid.2.b. Cauſa tropologica cur Chriſtus in præſepio iacuerit.72.1.b. Septem ſymbola huius præſepij. 72.2.c

In feſto SS. Innocentium.

Et fuge in Ægyptum. Fons Ieſu in Ægypto quis ſit & vbi fuerit.303.2.e. & ſeqq. Herodes quẽ Ieſus fugit,cur vellet haberi Meſſias, & qua ratione populo id oſtendere vellet. 146. 2.d.e

In feſto Circumciſionis.

Vocatum est nomen eius Iesus. Nomen Ieſu quàm amabile & reuerendũ,eius ſignificatio & effectus.88.1.b.& ſeqq.Varij præferentes nomẽ Ieſu,fuerunt typus Ieſu Chriſti. 129. 2.d Aſpirationes piæ ad Ieſum. 143. 1.b.c

In feſto Epiphaniæ.

Occaſione Magorum qui primi è Gentilibus ad Chriſtum venère, & idcirco Gentium primitiæ vocantur; agi poterit de vocatione Gentium ad fidem & Eccleſiam Chriſti. Gẽtes ergo Eccleſiam conſtruxere. 304.2.b. & ſeqq. Quantus earum ſtatim ad eam confluxus fuerit.192. 2.e. Quomodo hæc acceſſio facta ſit. 193.2.d

Stellam eius. Stella hæc deſcribitur & alia prodigia naſcente Chriſto facta. 149. b. c. & ſeqq. Stellas cur veteres adorarent.94.1.c. Stellæ peccatorem in die iudicij accuſabunt. 101.1.b

Myrrham. Quia myrrha ſymbolum mortis & mortificationis eſt; agi poterit de mortificatione.Sancti quomodo carnem ſuam mortificarint. 307.1.b

Dominica I. poſt Epiphaniam.

Existimantes illum in comitatu esse. Vt hinc colligere eſt, viri à feminis in oratione,& actibus publicis ſeparabantur. 281.1.a

Et erat subditus illis.Obedientia vera quibus in rebus ſita ſit. 136.1.d

Dominica II. poſt Epiphaniam.

Nuptiæ factæ sunt. Nuptiæ Dei cum anima ſancta quomodo contrahantur. 333.2.a Nuptiarum cõciliator & vindex eſt Deus. 333.1.e Earum ritus apud Gentiles. ibid.b. Septem argumenta à repudio & adulterio auocantia. ibid. 2.e

Fidei coniugalis ſymbolum eſt annulus. 152.2.d Annuli vſus & ſymbola plurima.ibid. b.c. Vir vxori cur debeat amorem. 334.2.c.& ſeqq.

Dominica III. poſt Epiphaniam.

In tenebras exteriores. Hæ tenebræ quia inferni typus ſunt, hinc de eo agi poterit. Infernus eſt velut pila,in qua tunduntur damnati.99.1.c.d. *vide Domin.19.poſt Pentecoſt.*

Dominica IV. poſt Epiphaniam.

Ecce motus magnus factus est. Per motum hunc ſymbolicè intelligi poſſunt bella tum externa, tum interna. Virtutum & vitiorum quanta inter ſe ſit pugna. 314.1.c. Paſſiones animæ quatuor ſunt velut impetuoſi turbines. 5. 2. a.b. Earum compeſcendarum ratio. ibid. d. Sunt item velut quatuor equi indomiti hominem in diuerſa raptantes, 26.2.e. Mundus quàm ſit turbulentus, ideo cymba noſtra quamprimum ex eo ſubducenda.372. 2.e. Cupiditas eſt charybdis inſatiabilis. 57.2.c Item mentis ebrietas. ibid.1.d Qui creaturas ſectatur, in perpetuo motu & metu eſt. 347.2.a

Ipse vero dormiebat.Diabolus ſomnum menti inducit & ſoporem. 32.2.b

Imperavit ventis. Quomodo Deus increpet mare & ventos. 6.1.b.c

Modicæ fidei. De Deo in aduerſis nunquam deſperandum.112.2.d. Spes & fides de Dei ope omnia aduerſa ſuperat. 56.1.c

Et facta est tranquillitas magna. Creaturæ omnes tum cæleſtes, tum terreſtres ſilent in conſpectu Dei 63.d.e.2.a. Quies & tranquillitas mentis quanta lateat in cultu & famulatu Dei. 314.1.c.d.e

Dominica VI. poſt Epiphaniam.

Simile est regnum cælorum. Regnum diuinum quomodo per Chriſtum Deus in terra ſtabiliat. 152.2.a

Fermento. Vitium ſtatim malignitatẽ ſuam affricat,non ita virtus,etſi magna. 150.1.d

Dominica in Septuageſima.

Conducere operarios. Omnia opera infidelium & impiorum non ſunt peccata.150.1.b Virtutum, & bonorum operum tres ſunt gradus. 342.1.c.d. Operibus bonis coronamus Chriſtum. 219.1.d.Bona opera quinam amittant.131. 2.c. & ſeqq.

Conducere operarios. Operariorum labor ſæpe in irritum cadit quidquid demũ agunt, quia Dei cultum negligunt. 131.2.c

Quid statis hic tota die otiosi? Acedi à Chriſto quomodo ſugillentur. 266.2.d

An oculus tuus nequam? Vt maleuoli hi & inuidi operarij conqueruntur de facto patrisfamilias,ita impij conqueruntur de Dei prouidentia. 336.1. d.c. Chriſtus eſt noſter oculus actiuus & paſſiuus. 233.1.c

Multi vocati, pauci electi. Electio Iacobi præ Eſau quomodo intelligenda ſit.313.1.c

Dominica in Sexageſima.

Semen est verbum Dei. Verbum Dei magni faciendum eſt. 128.1. e

Vt videntes non videant, et audientes non audiant. Senſuum portæ cuſtodiendæ,& occaſiones videndi & audiẽdi illicita, etiam oblatæ,euincendæ,& cur.97. 2. e. Videns & audiens,

Digitized by Google

diens,& videre & audire nolens, eſt omnis peccator in malo obſtinatus, qui proinde Æthiopi colorem non exuenti comparatur. 108.2.d. Peccandi conſuetudo eſt velut maſſa plumbea. 209. 2.c Obſtinatio in peccatis denotatur per talentum plumbi. ibid. d

Dominica in Quinquageſima.

Et occident eum. Crux, in qua Chriſtus mortuus, eſt ſigillum Chriſti. 155.1.b

Ipse vero multo magis clamabat. Sancti viri quàm ad Ieſum & Deum ardenter clament & anhelent. 143.1.b. Quia hiſce diebus multi crapulæ, gulæ & libidini indulgēt, agi poterit de inſania peccatorum. Voluptas ſigillum diaboli eſt. 155. 1.b. Improbi vita ſua nequam delaſſant & affligunt Deum. 336.1.b. Peccatores vili pretio & parua voluptatula Deum vendunt. 265.1.a. Bacchanalia ſugillantur. 273. 1.a. Crapula & gula quàm fœda ſit. 61.c. d. Ebrietatis ſordes. 62.2.a Voluptas omnis,& maximè crapula , quàm laborioſa ſit. 36.2.a.b. Ebrietatem ſequitur deſtructio fortitudinis corporalis. 105.2.b. In Bacchanalibus quodammodo impletur peccatorum menſura cuiuſque. 211. 2.c. Choreæ mundanæ deſcriptio. 360. 2.b. Peccatoribus omnibus celer imminet vindicta. 203.2.c. Peccatores ſunt nugaces & nugas agentes. 122.2.c. 123. 1.a. Impunitas illorum luctuoſa eſt. 36.1.a. Peccantibus commiſerandum eſt. 111.1.a. *Vide Indicem rerum verbo* Peccator.

In die Cinerum.

Memento homo quia cinis. Hominum vilitas & fragilis conditio. 32.2.c

Dominica I. in Quadrageſima.

Ductus est a spiritu in desertum. Seceſſus & quies parit ſapientiam. 343.2.c. In ſeceſſu & ſecreto loqui Deus animæ ſolet. 53. 2.a

Accedens tentator. Diabolus quomodo ſit à dextris impiorum. 177.2.c. 178.1.a. Dæmones ſunt velut atri Æthiopes. 108.2. d

Et cum ieiunasset. Ieiunium corporale abſtrahit mentem à vitiis & rebus corporeis, eámque Deo vicinam reddit. 223.2.b. Per ieiunia Iudæorum repræſentantur ieiunia quatuor temporum quæ Chriſtiani ſeruant. 229. 2. b. quatuor de cauſis ea ſunt inſtituta. ibid. c. Quadrageſimale ieiunium obſeruantes, Deo quodammodo anni totius decimam dant. 230.1.a

Ostendit illi omnia regna. Regna & potentatus huius mundi cur ventis comparentur. 216.2.a. Regna regum omnium per Chriſti regnum Deus ſubuertit. 154.1.a.2.b. Regnum omne ſub alio potentiore regno eſt. 168.1.c. Regna huius mundi quàm fluxa ſint & citò tranſeant. 9.1.a eorum ortus & occaſus celer eſt. 24.2.c. Regnorum & monarchiarum omnium auctor & prouector eſt Deus. 213.2.c.& ſeq.

Regna mundi. Mundana omnia, quantumuis magna, præ Deo nihil ſunt. 64. 2. b. & ſeq. Mundus quàm fucatus & fallax ſit. 25.2.d. 26.2.c Eius fallacia deſcribitur. 27.2.b.c.& ſeqq.

Angeli ministrabant ei. Suos in afflictionibus & tentationibus præliantes Deus intuetur. 121. 2.d

Feria VI. quat. temp. Quadrageſ.

Piscina probatica. Siloë fons, à quo Piſcina hæc dependet , deſcribitur, quantæque ſit Saracenis venerationi. 282.1.d

Dominica II. in Quadrageſ.

Resplenduit facies eius sicut sol. Chriſtus ſplendore ſuo omnium oculos offuſcat. 341.2.b. Deus oculus & Sol mundi eſt. 207.1. & ſeqq. *Vide notata de Sole in Natiuitate Domini, & Indicem rerum v.* Sol.

Apparuerunt Moyses et Elias. Hi duo cur vocentur filij olei. 202.1.a. *De Elia vide alia notata in Domin. I. Aduent.* Elias ſimilis erit officio, zelo, prædicatione,& ſanctitate Ioanni Baptiſtæ,& hic illi. 362.1.b. Cur apparuerit eum Moſe in hac transfiguratione. ibid. 2. a.b. Ob zelum raptus eſt in cœlum. ibid c. Eius elogium. ibid. c. & ſeqq. Quomodo conuerſurus ſit cor patrum ad filios. 363.2.c.& ſeqq.

Dominica III. in Quadrageſ.

Omne regnum in se divisum desolabitur. Concordia quantæ ſit potentiæ cauſa. 117. 1.a.b. Linguæ vnitas quantum ad ciuilem & politicam concordiam conferat. 117.2.b

Dominica IV. in Quadrageſ.

Occaſione panum miraculosè multiplicatorum agi poterit de eleemoſyna, quæ dantes ditat, vnde eam qui dant, dant Deo de ſuo. 144.2.a

Feria II. poſt Domin. IV. Quadrag.

Quadraginta et sex annis ædificatum. Templum tam Salomonis quam Zorobabelis quot annis durarit. 146.2.c. Templum ab Herode exſtructum an magnificentius Salomonico fuerit. 147.2.b. Templum Salomonis cur vocetur Libanus. 257. 2. a. *Vide reliqua de templis notata in Dedicat. Eccleſiæ.*

Feria III.

Vade et corripe eum. Qui alium de vitiis monet, angelus eſt. 311. 2.d. Hoc qui facit veri amici officium præſtat. ibid c.& ſeqq.

Dominica de Paſſione.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Sic loqui poteſt quilibet fidelis bonæ conſcientiæ, qui proinde ſigillum Dei eſt in quo eius imago relucet. 155.2.b.c

Dominica palmarum.

Invenietis asinam. Chriſtus cur cum ſolemni pompa Ieruſalem ſit ingreſſus. 237.1.b Sedit ſuper aſinam & eius pullum, non ſimul, ſed ſucceſſiuè. 238.1.a. Aſini quàm in Iudæa frequentes & vſitati ſint. 237. 2. d. e. Quid duo hæc animalia ſymbolicè denotent. 238.1.b.c

Eiecit vendentes. Quare eos Dominus hodie templo eiecerit. 315.d.e. Ira Dei in peccantes quàm ardens ſit. 7.1.a. Quia Eccleſia hodie fidelibus paſſionem Domini proponit, de ea tractari poterit. Chriſtus patiēdo & cruce ſua vicit diabolum. 180.2.b.c. Venditus fuit triginta argenteis. 264.2.b. 266.2.c. Hæc vēditio pluribus examinatur. 265.1.a.b. Hinc meruit eſſe pretiū peccati. 264.2.c. Iudæ eum vendentis ingratitudo. 286.1.b. Chriſtus vt Deus, in crucem actus, eſt portentum ſæculorum. 182.2.d. Ei paſſo compati debemus. 279. 2.c. & ſeq. Facie auerſa à Ieruſalem crucifixus eſt, Romam verſus conuerſus. 291. 2.c. Tenebræ vnde factæ ſint in paſſione Chriſti. 296.2.a. His viſis & Chriſti morte Iudæi corde compuncti ſunt. ibid. 1.c.& ſeq. Planctus fi-

delium ob eius mortem quantus.279. 1.c. Clauo crucis Dominicæ frænos equi ſui ornauit Conſtantinus Imper.305.1.c.Quando & quo tempore præciſè per paſſionem ſuam Chriſtus mundum redemerit. 69.1.c

In feſto Paſchatis.

SVRREXIT,NON EST HIC. Chriſti morientis & deinde reſurgentis imago eſt phœnix. 358. 1.d Eius quanta fuerit poſt reſurrectioné gloria. 220. 1.b. Chriſtus à morte glorioſus reſurgens,indutus quodammodo veſtibus mutatoriis eſt. 181. 1. e Eum Patres è limbo liberaturum prædixerũt Prophetæ.239.2.b. & ſeqq.Statim à morte ad inferos deſcendit. ibid. Hi patres in limbo quomodo vocentur vincti ſpei. ibid. d. Corporis reſurgentis ſanitas eſt octuplex.358.2.d.In reſurrectione vniuerſali in fine mundi erit lux æternæ claritatis, nunc verò nox eſt.296.2.b.& ſeqq. Hæc reſurrectio vniuerſalis cur vocetur dies reſurrectionis Chriſti. 115.2.a.b

Feria II. poſt Paſcha.

QVI FVIT POTENS IN OPERE ET SERMONE.Chriſtianus & docere debet & facere.128. 2.a.Vitia populi magis exemplo quàm caſtigatione tollenda ſunt. 195.1.d

NOS SPERABAMVS. Sperandum eſt Deum in aduerſis auxiliaturum,& ea ablaturum. 56.1.c *Vide in Indice rerum verbo* Spes.

INCIPIENS A MOYSE ET PROPHETIS INTERPRETABATVR. Teſtamenti veteris & noui conſenſus magnam doctrinæ Chriſtianæ auctoritatem conciliat. 321.2. e.& ſeqq.

Feria III. poſt Paſcha.

STETIT IN MEDIO DISCIPVLORVM. Chriſtus eſt medium vniuerſi, ac ſemper dum vixit, medium locum elegit. 69.1. a. & ſeqq. Et quare. 70.1.b. Quomodo ipſe ſit medium duarum vitarum. 71.2.c

PARTEM PISCIS ASSI. Chriſtus factus homo eſt piſcis huius ſæculi,at in crucis craticula aſſatus eſt. 48.1.c

Dominica in albis.

PAX VOBIS. Pacis quod ſit emblema.201.2. d.e. Pax animæ & ſerena cõſcientia inuitat Deum ad habitandum in ea.156.1.b.c. Pacis ſemé quintuplex eſt.227.2.c. *Vide rerum Indicem v.* Pax.

OSTENDIT ILLIS MANVS ET LATVS. Vulnera manuum,lateris ac pedum, cur Chriſtus à reſurrectione reſumere voluerit, & adhuc in cœlo ſeruet.285.1.c.& ſeqq. Sancti viri iugiter in vulneribus hiſce commorantur.386. 1.c. & ſeqq. In his tutiſſima quies & ſtatio eſt. 283.1.e

MITTE IN LATVS MEVM. Ex hoc latere perforato omnia Sacramenta & gratiæ effluxere: 283.1.a.b. Vulnus hoc quàm ingens fuerit: vtrũque latus lancea militis apertum fuit. ibid.c.d

Dominica II. poſt Paſcha.

PASTOR BONVS ANIMAM SVAM DAT. Bonus paſtor quomodo à malo differat.267. 2. b. & ſeqq. Vero paſtori duo ſunt neceſſaria, vigilantia & eminentia ſanctitatis. 269.2.d. *Vide Indicem rerum verbo* Paſtor.

Dominica III. poſt Paſcha.

MVNDVS AVTEM GAVDEBIT. Peccanti riſus & impunitas luctuoſa eſt. 36.1.a

VOS VERO CONTRISTABIMINI. Deus pios opprimi,impios dominari permittit, cur. 37. 1.e.2.d

TRISTITIA VESTRA CONVERTETVR IN GAVDIVM. Pœnitentiis ſeſe macerantes & lugentes qua ſe ſpe ſolentur. 359.1.c. Deus flagellans ſuos per tyrannos & impios, mox in flagella ipſa pro ſuis conuertitur. 3.2.b. 167. 1.b. Quos Deus in hac vita punit & triſtari facit,in altera ridere faciet & præmiabit. 610.1.b

Dominica IV. poſt Paſcha.

ARGVET DE PECCATO. Peccati emblema quod ſit. 208. 2.b. Peccatum & impietas ob tres cauſas ſedere fingitur. ibid. d. Peccati grauitas & pœna eius, talento plumbeo repræſentatur. 209. 1.e. Peccata ſunt folles, & peccatores torres ardentes.179.2.e. Peccatum eſt ſagitta Deum configens.349. 2.c. Peccatum odit Deus odio infinito.46.1.e. *Plura vide in Indice rerum v.*Peccatum.

DE IVSTITIA.Peccatorum vindicta & iuſtitia quàm Deo ſit grata.217.2.c. Sceleratorum caſtigatio & iuſtitia acceptiſſimum Deo ſacrificium eſt.217. 2.c. Scelus publicum publica pœna caſtigandum. 209.2.b

DE IVDICIO. Iudicia hominum quàm falſa ſint & male fundata. 343. 1.c.& ſeq.

In Litaniis maioribus.

PETITE ET DABITVR VOBIS.In clade publica ieiunio & precibus Deus placandus eſt.223. 2.b

In die Aſcenſionis Domini.

ASSVMPTVS EST IN CÆLVM. Mons Oliueti,è quo Chriſtus in cœlum aſcendit,qualis ſit, quæque in eo ipſe geſſerit. 291.1.e. Eſt ſymbolum Eccleſiæ gentium. ibid.e. Olea quarum rerum ſit ſymbolum.ibid.2.a. Aſcendit illic Chriſtus in cælum facie ab Ieruſalem auerſa, & Romam verſus conuerſa. 291.2.e. Is mons quomodo ſciſſus.292. 1.b.Quæ in eo apparitiones factæ.293.1.d.& ſeqq. Hic Antichriſto & in die iudicij dehiſcet. 294.1.a. & ſeqq. Qua nos via potiſſimùm ad Deum aſcendere valeamus. 65.1.e

Dominica infra oct. Aſcenſ.

ABSQVE SYNAGOGIS FACIENT VOS. Nihil nouum hoc Chriſtiano,qui ſe hac in terra peregrinum eſſe putat. 303.1.e

Dominica Pentecoſtes.

PARACLITVS AVTEM SPIRITVS SANCTVS.Spiritui ſancto appropriatur amor.158.2.b.c Septem eius dona ſunt velut ſeptem oculi. 185.1.e Eius dona diuiſim & diuerſimodè data ſunt. 313. 1. e. Spiritum ſanctum auro emere volens, merus mercator eſt.308.1.a.Eius inſpirationes quanti faciendæ ſint. 118. 1. c

Spiritus ſanctus ſpecie ignearum linguarum deſcendit: nam Deus ignis eſt, & ei ignis præfertur.199. 1. b. & ſeqq. Quomodo etiam Chriſtus ſit ignis conflans quintupliciter.342. 1. a.Linguarum quale donum Spiritus ſanctus Apoſtolis dederit. 117. 2. c. *Plura vide in Indice rerum verbo* Spiritus.

MANSIONEM APVD EVM FACIEMVS. Subſtantialiter in iuſto Deus habitat. 157. 1. b Anima ſancta Deo terra deſiderabilis eſt.350. 2. e Sión mons in quo Spiritus ſanctus datus, cur dicatur Sanctus. 226.2. d. *Vide Indicem rerum v.* Sion & Sina.

Feria

Digitized by Google

Feria II. poſt. Pentecoſt.

SIC DEVS DILEXIT MVNDVM. Charitas & humilitas Chriſti ſunt eius cornua. 76.2.b

VT OMNIS QVI CREDIT IN ILLVM, NON PEREAT. Alterius vitæ ſpem habent iuſti. 351.2.a Chriſtus eſt omnium gentium & hominum ſaluator. 77.2.c.& ſeqq.

Dominica SS. Trinitatis.

DOCETE OMNES GENTES. Religio eſt mater felicitatis. 228. 1.c. Doctrina Euangelica velut aqua per totum orbem deriuata eſt. 296.1.b. Fides Chriſtiana effecit vt regiones olim deſertæ coli cœperint. 299.b

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIR. Deus eſt immutabilis octo de cauſis. 346.1. c. & ſeqq. Quæ huius immutabilitatis cauſa. 2.c.d. Eius plenitudo. ibid. Ipſe eſt actus purus, ſimpliciſſimus; ipſum eſt eſſe; quod vult, ab æterno voluit; omnia ei ſunt præſentia. 346.2.d. & ſeqq. Virtutes omnes in eo ſunt eminentiſſimæ,& ipſe in ſuis attributis infinitus eſt. 64.1.d. Lucerna Dei increata eſt eius mens & perſpicacia, creatas lucernas habet quinque. 100.2.c. Omnibus in rebus conſtans eſt. 346.1.c.& ſeqq. In eo non eſt memoria, ſed rerum viſio. 352. e. Noſter & dominus & pater eſt, & vtroque titulo debetur ei amor. 315.1.d. Eius ſanctitas octuplex eſt. 332.1.a. Eius quæ ſint cornua. 76.1.c.& ſeqq. Diuinitatis quod ſit emblema. 78.2.a 100.2.c. Eius maieſtas eſt ſilentio veneranda. 63.2.b. Quàm illa auguſta, ſublimis,& immenſa ſit. 64.1.a. Filij Dei Chriſti Ieſu diuinitas aſtruitur contra Arrianos. 174.1.b

Dominica I. poſt Pentecoſt.

NOLITE IVDICARE. Mundani iudicant pietatem meram eſſe vanitatem. 351.1.d

PERFECTVS AVTEM ERIT. Cor totum Deo dandum, & ad perfectionem tendendum. 228. 1.c.d. Vitæ perfectio in Religione ſeruata alios ad eam ſectandam allicit. 230.2.c. Vitæ perfectio & ſanctitas in quo conſiſtat. 46.2.b

EADEM MENSVRA QVA MENSI FVERITIS. Auaritia punitur egeſtate & penuria. 326.1.c

In feſto Corporis Chriſti.

CARO MEA VERE EST CIBVS. Euchariſtia eſt bonum & pulchrum Chriſti. 244.2. c. Compendium eſt mirabilium Dei. 245.1.d. Omnes eius proprietates, effectus & dignitates exponuntur. ibid. & ſeqq. Quo ad eam affectu accedere oporteat. 246.1.c. Quomodo poſt eius ſumptionem ſe homo gerere debeat. ibid.c.& 2.a. Ipſa facit hominem velut iuueneſcere & fortem. 2.d. Martyres per eam ad conflictum animantur. ibid. e. Per eam dæmonum vis infringitur. 247.1.a. Eius ope multi de hoſtibus victoriam retulerunt, ibid. b. Eius ſumptio ſæpè morbos fugat. ibid. d, & ſeqq. Ipſa amentes inebriat. 248.1.b. Variorum Sanctorum erga eam affectus. ibid.c.& ſeqq. Eius vi reſurgemus. 2. a. Reprimit ipſa libidinis impetum. ibid.2.c. Quos effectus in S.Catharina Senenſi operata ſit. 249.1. c. Germinat virginitatem. ibid.2.d. Olim mox à baptiſmo dabatur. 250. 1. b. Sacrificiũ Euchariſticũ præſtantius Aaronico eſt. 345.1.c. Ipſum vocatur oblatio munda. 319. 1.c. Cur item incenſum vel thymiama. 320.2.c. In Euchariſtia eminet Dei miſericordia. 321.1.a. Tripliciter dicitur munda. ibid.d. Continet in ſe eminenter tres ſpecies Sacrificiorum Iudaicorum. ibid. e. Ea Deus ſummè honoratur. ibid. 2.e. & ſeqq. Ei quanta debeatur reuerentia & honor. 63.2.a.b

Dominica II. poſt Pentecoſten.

VXOREM DVXI. Mulier ſymbolum concupiſcentiæ eſt: quorum ipſa ſit malorum cauſa. 208. 2.b. Mulierum, etiam deuotarum, fuga ſuadetur. 335.1.b.c

IVGA BOVM EMI. Per hunc vt plurimum auari repræſentantur. Auaritiæ imago eſt mulier in amphora ſedens apud Zachariam. 211. 2. c. & ſeqq.

Dominica III. poſt Pentecoſt.

ERANT APPROPINQVANTES AD IESVM PECCATORES. Animæ peccantium ſunt ficus in os diaboli cadentes. 31. 1.b. Conuerſio peccatoris quomodo fiat. 196.2.c. Peccator polluit octuplicem ſanctitatem Dei. 333.1.c

PECCATORE POENITENTIAM AGENTE. *Vide notata ſuprà Domin. III. Aduentus, & Dominica in Quinquageſima.*

Dominica IV. poſt Pentecoſt.

IN NAVIM QVÆ ERAT SIMONIS. Quia nauis hæc Eccleſiæ typus eſt, hinc de ea agi poterit. Eccleſia ergo eſt collectio ex omnibus populis. 30.1. c. Eccleſiæ ſuæ ſemper de reformatoribus Deus prouidit. 135.2. d.e. Eius typus eſt candelabrum Zachariæ. 188.2.c. 192.1.b, Huius candelabri infuſoria ſeptem ſunt ſeptem Sacramenta. 190.1.b. Eccleſiæ quæ ſint valla & munimenta. 137.1.c. & ſeqq. Eam quotquot oppugnarunt, ab ea oppreſſi ſunt. 274. 2. e. Eius fundatio & propagatio Dei vi & robore facta eſt. 192.2.c. & ſeq. Eius maior eſt gloria quàm Synagogæ. 149. 1.a. Ipſa eſt terra deſiderabilis. 350.2.c. Eſt exteriùs horrida, introrſum pulchra. 274.1.e, & ſeqq. Prælato ſe eleuante eleuatur Eccleſia quaſi luna ſequens ſolem. 83.2.a. Eccleſia ac religio maximè ſemper in vna lingua floruit. 117.2.a.b. Eccleſiæ florentis typus eſt Ieruſalem florens. 170.2.e

PER TOTAM NOCTEM LABORANTES, NIHIL CEPIMVS. Bona opera quinam amittant. 331. 1.c.2.a. 144.2.a. Mundanorum inania & vana ſtudia & contentiones. 133.1.c.2.a.173.1.c

PISCIVM MVLTITVDINEM. Homines ſunt in hoc mundo velut piſces, ob varias analogias. 47.1.a. & ſeqq.

Dominica V. poſt Pentecoſt.

NISI ABVNDAVERIT IVSTITIA. Exigit Chriſtus plus à Chriſtianis, quàm olim Deus à Iudæis, hinc doctrina eius vocari poſſet onus graue, quo ſenſu. 234.1.b.& ſeqq.

PLVSQVAM SCRIBARVM & PHARISÆORVM. Horum & ſectæ Phariſaicæ ortus & auctores. 281.1.b

QVI IRASCITVR FRATRI SVO, REVS ERIT. Talionem quomodo Deus tyrannis iuſtos affligentibus reddat. 12.1.c

Dominica VI. poſt Pentecoſt.

MISEREOR SVPER TVRBAM. Fons omnis miſericordiæ & bonitatis eſt Chriſtus. 282.2.d. Huius fontis aqua omnia peccata noſtra emundantur. ibid.

QVIA IAM TRIDVO SVSTINENT ME. Tolerantia & virtutibus noſtris mirè delectatur Deus. 121.2.d

Digitized by Google

Dominica VII. poſt Pentecoſt.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS. Hæretici, qui per falſos Prophetas intelligi poſſunt, plerique vindice Dei manu percuſſi. 301.1.c. Hæretici induunt veſtem peregrinam. 96.1.c

INTRINSECVS SVNT LVPI RAPACES. Lupi veſpertini, qui dicantur. 41.1.a. Talis eſt diabolus & gula. 43.1.a. & ſeqq. Hæretici lupis veſpertinis aſſimilantur. ibid.d

A FRVCTIBVS EORVM COGNOSCETIS EOS. Hæreticorum fructus ſunt ſacrilegia & templorum profanatio, contra quos clamabunt lapides & ruinæ in die iudicij. 60.1.e

Dominica VIII. poſt Pentecoſt.

QVASI DISSIPASSET. Vti villicus hic, factus inops, iniquis artibus rem ſuam augere voluit, ita pauperes ſæpè ex inopia peccant. 350.1.b

SCRIBE. Liber memoriæ Dei eſt velut liber prædeſtinationis, vitæ & cæli. 352.1.c.2.b.c

QVINQVAGINTA. Villicus hic dimidium ſibi ſeruauit, ſic dimidium melius eſt cum certitudine, quàm totum cum incertitudine. 50.1.e

DE MAMMONA INIQVITATIS. Aurum quàm vanum ſit & indignum cui homo cor ſuum apponat. 22.2.a.b. & ſeqq. Auari cor habent in opibus, quæ eorum idolum ſunt. 99.2.e. Auarus ebrio, morti & inferno ſimilis eſt. 57.2.b. Opes denſum lutum cur vocari queant. 58.2.d

Dominica IX. poſt Pentecoſt.

NON RELINQVENT IN TE LAPIDEM SVPER LAPIDEM. Ieruſalem eſt à Tito obſeſſa iuxta montem Caluariæ. 292.2.c. Eam Deus antequam exſcinderet, exſpectauit plenam peccatorum eius menſuram. 205.2.d.e. Supplicium ſemper capiti ſceleſti imminet. 202.2.d. 209.1.e. 211.1.d. Familia impia vſque ad vltimum caput à Deo exſcinditur. 204.2.d. & ſeqq. Anni deſolationis Ieruſalem & captiuitatis Babylonicæ à quo anno inchoandi. 166.1.a.b. Ieruſalem à Romanis mox capiendæ prodigia. 258.1.a.b. Gentes eam iniquè capientes & templum profanantes quas Deo pœnas dederint. 273.2.a. & ſeqq. Ieruſalem deſcriptio. 300.1.a

QVOD NON COGNOVERIS TEMPVS. Temporis & opportunitatis quanta ratio habenda. 130.2.d. Tempus docet prudentiam. 150.2.e

Dominica X. poſt Pentecoſt.

VT ORARENT. Orationis ſpiritus à Deo venit. 277.1.e. Quantum ea Dei ſit donum. 2.b. Sancti ſæpè ſuis precibus hominem à damnatione liberant. 277.2.a.b. & ſeqq.

NOLEBAT NEC OCVLOS AD CÆLVM LEVARE. Homo quomodo ſe coram Deo deiicere debeat. 63.2.b

OMNIS QVI SE EXALTAT, HVMILIABITVR. Superbus ebrio, inferno & morti cur comparetur. 57.2.b

Dominica XI. poſt Pentecoſt.

SOLVTVM EST VINCVLVM LINGVÆ EIVS. Linguæ continentia Deo dicanda eſt. 305.2.d

LOQVEBATVR RECTE. Nugæ & nugacia verba quantopere fideli cauenda ſint. 123.2.c.d.e

Dominica XII. poſt Pentecoſt.

DILIGES DOMINVM DEVM TVVM EX TOTO CORDE. Amorē quantū Deo debeamus. 63.b.c

INFVNDENS OLEVM. Oleum quarum rerum ſit ſymbolum. 291.2.a.1.2.b. *vide Indicem rerum* Olea & Oliua.

VADE ET TV FAC SIMILITER. Exemplorum quanta ſit vis in bonum. 230.2.c.d.e

Dominica XIII. poſt Pentecoſt.

OSTENDITE VOS SACERDOTIBVS. Sacerdotes inter angelos verſantur. 182.1.b. Eſſe debēt portenta ſanctitatis. 2.d. Sunt filij Dei tribus titulis. 315.2.b. Ab eorum reformatione inchoanda reformatio laicorum. ibid.d. Stomacho comparantur. ibid.d. Eorum quanta eſſe debeat puritas. 321.2.b. Quanta eorum ſit dignitas. 322.2.e. Scopus eorum ſit gloria Dei. 325.2.d. Variæ ipſorum dotes. 327.2.c. & ſeqq. Eorum eſt ſcire & docere legem Dei. 328.2.a. Angeli ſunt variis titulis. 329.1.a. Apes ſunt ob tres analogias. ibid.2.d. Vitæ illorum idea & ſpeculum. 330.1.d. Eorum faſtus ſugillatur. 95.2.b. & ſeqq. Item eorum auaritia. 96.2.c. Myſticè cur lebetes ſint. 306.2.c

OSTENDITE VOS SACERDOTIBVS. Accōmodari hoc confeſſionis Sacramento poteſt. Confeſſarij quomodo ſe gerere in pœnitentibus audiendis debeant. 343.1.d.e

GRATIAS AGENS. Infinitas Deo gratias agere oportet pro eius in nos beneficiis, idque infinitis titulis. 90.1.e

Dominica XIV. poſt Pentecoſt.

PATER VESTER CÆLESTIS PASCIT ILLA. Ergo Sancti ſe Dei prouidentiæ committant, vtpote quæ fortiſſima teſtudo eſt. 21.1.b. Dei prouidentia eſt velut cādelabrum aureum. 191.2.e. Prouidentiam particularem piſcium an habeat Deus. 51.2.d

QVÆRITE PRIMVM REGNVM DEI ET IVSTITIAM. Virtutibus ante omnia incumbendum, nam per eas anima & per cruces cælatur Deo. 187.1.a.b. Hominum quorumdam inania ſtudia & contentiones neglectis rebus ſeriis. 122.1.d. & ſeqq.

Dominica XVI. poſt Pentecoſt.

CVM INVITATVS ERIS AD NVPTIAS. Conuiualis & menſalis detractio ſugillatur. 11.b.c

QVOMODO PRIMOS ACCVBITVS ELIGERENT. Ambitio & ſtudij præeminentiæ quanta ſit vis. 52.2.a

Dominica XVII. poſt Pentecoſt.

SEDE A DEXTRIS MEIS. Dextera ſymbolum bonorum eſt. 177.2.e.& ſeqq.

Dominica XIX. poſt Pentecoſt.

AMICE QVOMODO HVC INTRASTI? Amici veri typus ſol eſt ob quinque analogias; & talis amicus Chriſtus eſt. 356.1.a. Amici beneficentia comparantur. 254.1.a.b

NON HABENS VESTEM NVPTIALEM. Animæ veſtis & ornamentum virtus eſt. 317.1.b.c

IN TENEBRAS EXTERIORES. Per haſce intelligitur infernus, qui allegoricè Babylon, confuſio & obſcuritas eſt. 172.2.e. Inferni folles ſunt damnati. 314.2.a. Vorago inferni deſcribitur. 294.1.a. Puniri in hac vita ſatius eſt quàm in die iudicij vel vel apud inferos. 87.1.b

Dominica XXI. poſt Pentecoſt.

PATIENTIAM HABE IN ME. Patientia eſt vera potentia. 4.2.d

Domi

Digitized by Google

Dominica XXII. poſt Pentecoſt.

QVID ME TENTATIS HYPOCRITÆ? Hypocriſis eſt velut veſtis peregrina. 96.1.e

COGNITA NEQVITIA EORVM. Iudæorum ſub Chriſto quanta fuerit obſtinatio. 295.1.a

DATE CÆSARI QVÆ SVNT CÆSARIS. Cor Imperatorum & regum in manu eſt Dei. 132.1.e,& ſeqq.Imperatores & reges templorum & honoris Dei curam habentes, quomodo ab eo opibus & victoriis aucti ſint. 131.1.d Regibus olim cur præferretur ignis. 199.2. d Reges ſunt filij olei tripliciter.101.2.d Rectores ſunt Atlantes regni & ciuitatum.178.2.e Audiant Rom.Pontificem. 220. 2.e,& ſeq. hoc qui fecere, ſemper felices fuerunt. 222. 1.a Coronam gerunt quaſi dij quidam terreſtres. 219.1. b.c Sunt anguli, paxilli & arcus populo. 253.2.b Quomodo ſe in populi regimine gerere debeant.ibid.2.d Variæ eorum dotes. 253. 2.d & ſeqq. Clementia quantopere eos deceat. 254.1.a. & ſeqq. Regendi quæ ſit optima ratio. ibid. c. d. *Plura de regno & imperio vide notata in Domin. I. in Quadrag. & in Indice rerum verbo* Tyranni,Rex,Princeps.

Dominica XXIII. poſt Pentecoſt.

SI TETIGERO TANTVM VESTIMENTVM. Chriſtus ſanat vt ſol variis modis.358.1.e. & ſeq.

Dominica vltima poſt Pentecoſt.

ERIT TVNC TRIBVLATIO MAGNA. Excidium Niniues eſt typus excidij mundi ſub diem iudicij. 25.2.d

SICVT FVLGVR EXIT. Fulgura ſunt arma indignantis Dei. 7.1.c

ET QVI IN TECTO. Tecta domorum Iudæorum erant plana. 94.1.c

ITE MALEDICTI.Maledictionibus nomine intelligitur omne ſupplicium. 204.2 a. Hæc vltima maledictio quàm ſit metuẽda.365.1.e.2.a.Chriſtus quomodo tunc hœdos ab ouibus ſeparabit.255.2. a.b. Tũc quoque quaſi lapis oneris impios opprimet. 273. e. Eorum tunc planctus ob mortem Chriſti. 281.2.d

IN IGNEM ÆTERNVM. Æternitatis vera & viua hypotypoſis. 365.1.e. Itinera æternitatis quæ ſint. 78.1.b. Itinera ad æternitatem quæ ſint. 78. 1.b. & ſeqq. Æternitatis gigas eſt Deus: æternitas eſt axis ſæculorum. 78.2.a. b. Gradus ad æternitatem qui ſint. 80.1.d

In Dedicat.Eccleſiæ.

DECIMAS DO OMNIVM QVÆ. Decimæ dari cur iubeantur. 350.1.c. Eccleſiæ typus eſt cãdelabrum Zachariæ. 184.1.e. & ſeqq. 192.1.b.Tẽpla Chriſtiana ſuperãt Salomonicum numero, dignitate & gloria. 148.1.c.d. Templum Hieroſolymit.qui profanarunt,quas Deo pœnas dederint. 273.2.a. & ſeqq. Analogiæ octo inter Religionẽ & templum materiale.155.2.e. & ſeqq. Item octo inter animam ſanctam & templum. ibid. Eccleſia primò erigenda in vrbis fabrica. 131.1.d. Sacrorum & templorũ neglectus vnde proueniat. 317. 1.a. Bona & opes ſuas Dei templis offerre quàm Deo ſit gratum.227.2.a.b.Templorum ornatus & fabrica quantopere placeat Deo.152.1.a.b. Spolia de hoſtibus relata & manubias victores ditant Deo,& in templis ſuſpendunt. 304.2.c.d. Ritus conſecrationis templorum quinque ſunt.155.2.e. Eorum euerſores omnes ſemper malè pericrunt. 131.2.c.Homo eſt domus,templũ,& paruus mundus,mundus autem magnus homo.84.1.c. Æditiuorum quod ſit officium, & olim Hieroſolymis eſſet. 93.2.a.& ſeqq.

In feſto Conuerſionis S.Paul.

APPROPINQVARET DAMASCO. Damaſci ſitus,elogia,& celebritas. 232.2.e.Cõuerſio peccatoris quomodo fiat.193.1.a. S.Paulus corpore & nomine paruus fuit.197.1.c.Eius zelus. 363.2.a

In feſto Purificationis.

VT SISTERENT ILLVM. Chriſtus templum ingrediens ſuo id introitu illuſtrauit. 144.2.d. & ſeqq.

OFFERRENT HOSTIAM ET DVOS PVLLOS. Victimas maſculas cur requirat Deus. 323.2. e. Meliora & optima ſemper Deo danda & vouenda. 317.1.d. 324.1.e

In feſto Cathedræ S. Petri.

TV ES PETRVS,ET SVPER. Prælati ac Pontificis qualis eſſe vita debeat. 253.2.d. & ſeqq.Põtifice & Prælato ſe eleuãte eleuatur Eccleſia, quaſi luna ſequens ſolem.83.1.a. Prælati Eccleſiæ eſſe debent monſtra ſanctitatis.183.1.d. Sunt annulus Dei. 155.2.c. Cardinales ſeptem Diaconi per ſeptem oculos repræſentantur. 185.2.b. Cardinalium & Epiſcoporum qualis eſſe vita debeat.186. 1.c. Romani Pontificis cuſtos eſt S.Michaël, tentator Lucifer. 177.1.d. Cur Pontifex triplici corona coronetur. 218.2

In feſto S. Matthiæ.

SORS CECIDIT SVPER MATTHIAM. Ordinandos in Epiſcopos & Pontifices ſæpè Deus cælitus deſignat, vti S.Matthiam per ſortes in Apoſtolum deſignauit. 344.2.d

In feſto Annunt. B. Virginis.

CONCIPIES IN VTERO. Vterus B. Virginis fuit templum Dei myſticum. 339.2.e. Chriſtus in vtero hoc conceptus, eſt ſymbolicè vir in myrtetis ſtans. 162.1.c. E charitate ardenti Chriſtus Dominus incarnatus eſt.74.2.b. Hoc incarnationis opus eſt maximè ſtupendum.67.2.b. 14.1.a. Vnde & ipſamet humanitas Chriſti hoc obſtupuit. 67.2. e. Chriſtus in incarnatione & paſſione eſt velut lapis cælatus. 186.1.c. 2.a.& ſeq.

In feſto Inuentionis S.Crucis.

SICVT MOSES EXALTAVIT. Crux ſigillum Chriſti eſt. 155.1.b. Crux ambienda,non declinanda. 245.1.c. Cornua crucis ſunt Chriſti cornua. 76.1.e

In natiuit. S.Ioannis Baptiſtæ.

Vide notata in Dominica II.& III.Aduentus.

In feſto S.Mariæ Magdalenæ.

S.Maria Magdalena paſſionem Domini aſſiduè recoluit. 286.2.e

REMITTVNTVR EI PECCATA MVLTA, QVIA DILEXIT MVLTVM. Pœnitentia poſt lapſum Deo gratior, quàm ſegnis innocentia ante lapſum.160.1.c.& ſeqq.Chriſti ad pœnitentẽ patherica vox.286.1.e.In iuſtificatione Deus Æthiopes,id eſt,peccatores,velut dealbat. 108.2.c.d

In feſto Iacobi Apoſtoli.

DIC VT SEDEANT. Ambitionis quanta ſit vis. 52.2.a

POTES

Digitized by Google

POTESTIS BIBERE CALICEM? Sic Epiſcopi ordinandos ſeriò ante examinare debent. 344. 2. a Iacobus Apoſtolus quàm paucos in Hiſpania conuerterit. 196. 2. c Iacobus & Ioãnes vocãtur filij tonitrui, quia zeloſi erant; hinc oſtendi poterit quàm ingens virtus ſit zelus, quantíque Deus zeloſos faciat. 363. 1. c. 2. a, & ſeqq. Zeloſi Sancti ſunt orbis Atlantes. 364. 2. e. Ob zelum Elias raptus in cœlum eſt. 362. 2. e

In feſto Aſſumptionis B. Virgin.

Maria Virgo velut myrrus eſt. 162
Quàm ſæpe Deum iratum propitiũ nobis reddat. ibid. d. Ipſa lapas Eccleſiæ eſt. 192. 2. a Per eã Sancti omnes lumen ſuum à Chriſto accipiunt. ibid. c.

In feſto S. Matthæi.

ET SVRGENS SECVTVS EST. Emẽdationem vitæ procraſtinantes clamant cum coruo, *cras, cras.* 110. 1. d. e Peccatori dum ſuam Deus turpitudinem oſtendit, magnam illi gratiam præſtat. 27. 2. a

In feſto Dedic. S. Michaëlis.

NISI EFFICIAMINI SICVT PARVVLI. Viri magni & illuſtres vt plurimum paruo ſunt corpore, ſed animo & corde magno. 167. a. 1 Parua plerumque ſunt initia rerum maximarum. 196. 1. c

EFFICIAMINI PARVVLI. An pueri ſtatim ac ratione vti incipiunt, teneantur ad Deum conuerti 160. d. b

Michaël vocatur Deus aliquãdo in ſacra Scriptura, quia legatus Dei eſt. 179. 1. e Eſt cuſtos Eccleſiæ & Romani Pontificis. 177. 1. d Angeli ſeptẽ primarij ſtantes ante thronum Dei repræſentãtur per ſeptem lampades & ſeptem Agni oculos. 199. 1. d. Per hos ſeptem exercet Deus ſuam prouidẽtiam. 191. 2. e Angeli præſtò ſemper ſunt afflictis. 162. e. 1. & ſeq. Eorum vis & potẽtia in regna, reges & principes. 168. 1. c. d Sunt murus igneus Eccleſiæ & fidelium. 171. 1. e Sunt oculi vigilantes. 184. 2. a. b. Angelum quiſque an habeat à quo ad malum impellatur, vt à Cuſtode impellitur ad bonum. 178. 1. d

In feſto omnium Sanctorum.

Sancti quo titulo maximè laudent Deum. 317. 1. d, & ſeqq. Felicitas Beatorũ in cælo deſcribitur. 353. 1. d Eorum præmiũ duplex erit. ibid. 2. e Eorum quæ ſit ſanitas. 258. e. & ſeq. Agilitate pollebunt admirabili. 360. 1. b. c. Hæc pedibus ceruorum aſſimilatur. 89. 1. e Eorum chori & choreæ circum Agnum quales futuræ. 360. 1. e. Quàm felices illi futuri ſint in die extremi iudicij. 363. 1. e, & ſeqq. Eorum ſimul & angelorum deſiderium eſt Chriſtus Agnus. 142. 2. e Seruiunt in cælo Deo labio vno, an lingua Hebræa loquantur & Deum laudent. 117. 1. a Eorum memoria quamdiu maneat, mundanorum quàm breuis ſit. 352. 2. a Ipſi ſunt peculium Dei. ibid. d Item ſors ſanctorum, & regnum Chriſti. 353. 1. b Pia ad vitam cæleſtem viri pij anhelantis ſuſpiria. 359. 1. e Vita Sanctorum in terra adhuc viuentium, quàm eleuata ſit. 243. 2. a Sanctorum & perfectorum virorum graphica deſcriptio. ibid. 2. b. Quàm ardenter Ieſum Chriſtum ac Deum videre deſiderent. 142. 2. a, & ſeqq. Sancti illuſtres velut lampades ſæculi ſunt. 192. 2. a. b Sanctorum genera quatuor per quatuor Zachariæ equos repræſentantur. 214. 1. d Sancti myrto comparantur. 163. 1. c. d. & ſeqq.

BEATI PAVPERES. Pauperum ſolatium eſt, quòd ducem habeant Chriſtum, cuius vita paupercula & obſcura fuit. 180. 2. c. d, & ſeq. Pauperes, ſub Chriſtianiſmo cur potiores ſint diuitibus. 275. 1. e Paupertas Chriſti ditiſſima fuit. 71. 2. e Paupertatis typus. ibid. a *vide in Indice rerum v.* Pauper *&* Paupertas.

BEATI MITES. Manſueto & miti oritur ſol, irato occidit. 357. 1. e

BEATI QVI LVGENT. Afflictorum & mœrentium quæ ſit in luctu conſolatio. 359. 1. e Afflictis ſemper præſtò ſunt angeli. 170. c. d. 171. 1. e

BEATI PACIFICI. Pacificus cum proximo ambulat cum Deo. 328. 1. a

BEATI QVI PERSECVTIONEM PATIVNTVR. Aduerſa & perſecutionem tolerantes qua ſpe ſeſe ſolentur. 359. 1. e In omni aduerſitate ad Ieſum recurrendum eſt, quia ipſe eſt omne quod ſperare poſſumus. 142. 1. a Tribulationibus velut igne & camino excoquimur & depuramur. 288. 2. a. 341. 1. c. 344. 1. c Annus tribulationum eſt annus meritorum. 251. 2. d Tribulatio velut mortarium eſt, in quo tunduntur peccatores. 99. 1. b. c Tribulationes mundi ſunt Dei flagella. 25. e. 26. a. b Tolerantia aduerſitatum ſignum eſt rectitudinis animæ. 55. 2. c

In commem. fidel. animarum.

Occaſione animarum purgatoriis pœnis detentarum, ipſum Purgatorium contra hæreticos modernos & Græcos aſtruetur, 171. 2. a. 342. 1. e An cuique morienti ſingillatim appareat Chriſtus iudex. 278. 2. a. b

In Communi Apoſtolorum.

Apoſtoli ſunt velut equi Chriſti. 85. 1. e
Eorum quatuor virtutes primariæ, ſanctitas, zelus, ſapientia, modeſtia, repræſentantur per quatuor Zachariæ equos. 214. 1. d Ipſi ſunt arcus Dei. 241. 1. e Sunt fortes vt Dauid. 276. 1. e Iis, etſi infirmis inſtrumentis mira Deus perfecit. 196. 2. c, & ſeqq. 275. 2. d Conuerſio gentium vocatur ſpolium & prædatio Apoſtolorum. 174. 2. e Sunt niues, nubes, venti, fulgura. 251. 2. d

In communi Pontificum.

Ieſus filius Ioſedec pontifex fuit typus Chriſti variis in rebus. 183. 1. c Pontifices & Prælati ſunt annulus Dei. 155. 2. b

In communi Martyrum.

Martyres qua ſpe ſeipſos in tormentis ſolarentur. 359. 1. b Multæ Martyres in ſexu fragili animum maſculum prætulere. 333. 2. a

In Communi Confeſſorum.

NEGOTIAMINI VSQVE DVM VENIO. Mercaturæ lucra quam citò aufugiant. 9. 1. a Religioſi ſunt domus Dauid myſticè. 276. 1. e Cur ſe mundos cuſtodire debeant. 329. 2. b. c, & ſeq. Concionatores & Doctores ſunt annulus Dei. 155. 2. b

In communi Virginum.

Virginitatis & virginum quæ ſit dignitas. 338. 2. b

FINIS.

Digitized by Google

IN DVODECIM MINORES PROPHETAS

ARGVMENTVM.

PRolegomena hic pauciora præmitto: quæ enim Prophetis maioribus præfixi, eadem minoribus ſeruiũt. Rem ergo aggredior: ſtudeo enim breuitati, vt totã S. Scripturã octo vel nouem tomis complectar, quod viri ſapientes poſtulant. Notat S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. c. 19. & Ruffinus præfatione in Oſeam, duodecim Prophetas minores dici reſpectu quatuor maiorum, putà Iſaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, & Danielis, non eo quòd iis ſententiarum grauitate, & rerum verborúmque maieſtate cedant; ſed ob ſermonis & librorum breuitatem. Potuiſſent & ipſi paria maioribus volumina ſcribere, ſi voluiſſent: per multos enim annos munere concionandi, & prophetandi functi ſunt, vti Oſeas vſque ad annum ætatis nonageſimum ſtrenuè hoc officio perfunctus eſt. Ex quo liquet, eos multa vaticinando, & concionando dixiſſe, quæ ſcriptis non tradiderunt; idque ex ſtudio modeſtię & humilitatis, vt minores eſſent & haberentur, nec maioribus æquarentur. Quo ſtudio impulſus humilis S. Franciſcus, ſe & ſuos fratres minores eſſe, & nuncupari voluit. Vnde cum Cardin. Hoſtienſis, qui poſtea creatus Pontifex, Gregorius nonus dictus eſt, ab eo quæſiſſet: vtrùm ſibi placeret, vt fratres ſui promouerentur ad Eccleſiaſticas dignitates; reſpondit: *Domine Minores ideo vocati ſunt fratres mei, vt maiores fieri non præſumant. Si vultis vt faciant fructum in Eccleſia Dei, tenete illos & conſeruate in ſtatu vocationis eorum, & ad Eccleſiaſticas prælationes nullatenus aſcendere permittatis.* Ita refert S. Bonauentura in vita S. Franciſci c. 6. Eodem ſtudio & ſpiritu actus S. Paulinus Nolę Epiſcopus, vir nobilis genere, ingenio, virtute, ſapientia, & eloquentia, quam mirè extollunt S. Hier. & Auguſt. rogatus vt ſcriberet in S. Script. reſpondit ſe minùs peritum eſſe, & indignum qui tam ſublimes

Cur vocantur minores?

A & diuinos libros interpretaretur. Quare nunquam calamum huic operi admouere voluit, ſed aliis minùs ſublimibus epiſtolis & carminibus, quæ etiamnum extant, & viri doctrinam, æquè ac modeſtiam, religionem, mundíque contemptũ teſtantur. Ita habet eius vita. Addit S. Chryſoſt. hom. 9. in Matth. *Multa*, inquit, *ex Propheticis perierunt monumentis: deſides enim cùm eſſent Iudæi, nec deſides modò, ſed & impij, alia quidem perdiderunt negligenter, alia verò tum incenderunt, tum conciderunt. Et de prophanitate quidem tali Ieremias refert cap. 36. 23. De negligentia verò 4. Reg. 22. legimus, quoniam poſt multum temporis vix Deuteronomij volumen ſit repertum, defoſſum quo-*
B *dam in loco ac pene deletum.*

Itaque maluerunt hi noſtri Prophetæ multis omiſſis, pauca tantùm, nimirum præcipua capita ſuorum oraculorum & concionum conſcribere, quæ Iudæis dictorum à ſe, & ab iis auditorum, memoriam iugiter refricarent, quæque ipſi, æquè ac poſteri, præſertim Chriſtiani, ob prolixitatem non faſtidirent; ſed ob breuitatem auidè legerent. Verbo enim paucis, ſcripto toti conſulitur poſteritati. *Zacharias* (& quilibet doctor) ait Tertul. lib. de Idolol. c. 23. *loquitur in ſtylo, auditur in cera manus omni ſono clarior, litera omni ore vocalior.* In hac ergo Prophetarum breuitate magna & prægnans eſt rerum copia, magnus di-
C cendi neruus, magnum pathos, denſus & multiplex ſenſus. Audi S. Hieron. proœmio in Epiſt. ad Philem. *Sed*, ait, *mihi videntur dum Epiſtolam ſimplicitatis arguunt, ſuam imperitiam prodere, non intelligentes quid in ſingulis ſermonibus virtutis ac ſapientiæ lateat. Si autem breuitas habetur contemptus; contemnatur Abdias, Nahum, Sophonias, & alij duodecim Prophetæ, in quibus tam mira, & tam grandia ſunt quæ feruntur, vt neſcias vtrum breuitatem ſermonum in illis demirari debeas, an magnitudinem ſenſuum.* Quocirca idem hic in proœmio, Oſeam vocat commaticum, & quaſi per ſententias loquentem: breuibus enim ſententiis

Digitized by Google

quaſi per commata interciſis, multas magnáſque res patheticè eloquitur;nimirum ſapiens vti verum vno mentis cernit in ictu, ita idem enunciat, vnóq; dentis, verbíq; dicit & dictat in ictu. Sed audi ipſummet S.Hieron. *Oſee cõmaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Ioel planus in principiis, in fine obſcurior. Et vſque ad Malachiam habent ſinguli proprietates ſuas.* Et in prologo Galeato: *Duodecim*, ait, *Prophetæ in vnius voluminis anguſtias coarctati,multò aliud,quàm ſonet in litera, præfigurant.* Hic ergo verum eſt iſtud quod de apibus cecinit Virgil. in Georg.

In tenui labor, at tenuis non gloria.

Nam, vt ait Eccleſ. cap.11. verſ.3. *Breuis*, Græcè *μικρὰ*, id eſt,parua *in volatilibus eſt apis,& initium dulcoris habet fructus illius.* Hinc iſta vox apum:

S. Paulus corpore Tydeus,animo Hercules.

Magna etenim eſt nobis in paruo corpore virtus.

Vt Tydeo illi, puſillo mole corporea, ſed mente gigantea,qui Tydeus fuit ſtatura,ſed animo Hercules,ſolertia Vlyſſes. Virtus enim compreſſa fit fortior, & maiores impetus plagáſque aduerſariis infligit. Apoſtolus, vti nomine, ita corpore Paulus fuit & puſillus; ſed ſapientia & ſpiritu excelſus, imò longolius. *Tricubitalis eſt*, ait ſanctus Chryſoſt. *& cœlos ſideráque tranſcendit.* Ita Prophetæ minores tricubitales ſunt, ſi verba & ſententias ſpectes;ſed ſapiẽtia & ſenſibus æthera tranſcendunt. Egregiè S.Paulinus Epiſt.I. inter ſex quas ſcripſit ad Amandum: *Sicut mellis*, inquit, *gutta idem ſapit, quod totus fauus; ſic & in vno licet verbo ſtillicidium linguæ veſtræ, totum ſanctæ animæ veſtræ ſaporem refert. Nec ideo margarita vilis eſt quia exigua, ſed ideo magis pretioſa, quia & in exiguo modo magnum pretium habet. Sed & granum ſinapis,quod minimum videtur in ſemine, maximum tamen extat in olere: ideo etiam breuis ſermo veſter, dulcedinem ſimul ac vigorem verbi cœleſtis tenet.* Sic Alanus in Anti-Claudiano laudat Symmachum vrbis præfectum ſub Theodoſio Imp. à neruoſa ſtyli breuitate, dicens:

Symmachus in verbis parcus,ſed mẽte profundus:
Prodigus in ſenſu,verbis anguſtus: abundans
Mente,ſed ore minor:fructu,non fronde,beatus,
Senſus diuitias verbi breuitate coarctat.

Non dubitat Poëta muſcam exiguam cum rege componere:

An quiſquam conferre neget cum Principe muſcam?

In minimo eminet maximus.

Eminet in minimis maximus ipſe Deus.

Tria parua,ſed efficacia:

Vipera ſi memini,prima eſt,formica ſecunda,
Tertia cui proprio nectare lucet apis.
Non te parue culex,formica,aut vipera non te
Vatis Bilbilici clarior eſſet apis.

Porrò Virgil. lib. 4. Georg. apim eſſe,vel habere quid numinis aſſerit:

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terráſque, tractúſque maris, &c.

Homines ſtatura parui,communiter magnanimi ſunt. Cor membrorum minimum, ipſum tamen eſt quaſi focus & arx corporis, & alterum quaſi animal, primum viuens & vltimum moriens; vitæ,ſenſus & motus fons & origo:quin & animalia generoſa,vt leo,paruum habent cor; quæ verò magnum habent, vt hyæna, lepus, ceruus, aſinus,panthera, muſtela, timida & pauida ſunt, ait ex Ariſtot. Plinius lib.11. c.37. Adeo Deus & natura, paruos & parua amant: & in paruis vaſis ſua cimelia recondunt. *Nulli* enim *paruus*

A *eſt cenſus,cui magnus eſt animus.* ait S.Leo ſerm.2. de Quadrageſ. Quocirca Philoſophus interrogatus, quid minimum eſſet ſimul & maximum; cum vnus dixiſſet eſſe oculum, eo quòd membrorum ſit minimum,& tamen totum mundum, qui maximus eſt,viſu comprehendat; reſpondit non eſſe oculum, ſed cor, tum ob rationem iam allatam, tum quia cor non ſolùm mundum, ſed & ea quæ ſupra mundum ſunt, adeóque res infinitas mente,amore & affectu complectitur, nec vlla re niſi Deo, qui immenſus eſt,repleri & ſatiari poteſt. Denique cor humilitate minimum, virtute & gloria eſt maximum, vti docet Chriſtus Matth.18.4. & c.19.26.

B Præclarè Sapiens Prouerb. 30.24. *Quatuor*, ait, *ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientioribus. Formica populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi. Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum. Regem locuſta non habet,& egreditur vniuerſa per turmas ſuas. Stellio manibus nititur,& moratur in ædibus regis.* Sapienter quoque Manil.lib.4. Aſtron.

Nec contemne tuis,quaſi paruo in corpore vires.
Quod volat, immenſum eſt. Sic auri pondera parui,
Exuperant pretio numeroſos æris aceruos.
Sic adamas punctum lapidis pretioſior auro eſt.
Paruula ſic totum peruadit pupula cœlum;
C *Quóque vident oculi,minimum eſt,cum maxima cernant.*
Sic animi ſedes tenui ſub ſede locata,
Per totum anguſto regnat de limite corpus.

Gaudet ergo natura, æquè ac Deus qui eſt natura naturans auctórque naturæ, magna, imò magnitudinẽ ſuam imminuere,contrahere & coarctare ad parua,vt ibi vnita denſetur, eóque magis reſplendeat,quò in minori minor eſſe geſtit. Quid maius macrocoſmo & vniuerſo? hoc tamen Deus totum collegit in homine, dum eum microcoſmum effecit. Quid ſublimius Verbo æterno,Dei filio? hic tamen in infantili corpore integer inhabitare voluit, eíque ſe adæquauit.

D Hoc eſt Verbum abbreuiatum,portentum ſæculorum,de quo Apoſtolus Rom. 9. 28. ait: *Verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram.* Nam, vt de eodem vaticinatus eſt Iſaias cap. 10. 22. *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam.* Quid magnificentius Chriſto, vero Deo & homine? & tamen ipſe in exigua Euchariſtiæ hoſtia, imò in quolibet eius puncto totum ſe ſiſtit. Magnus ergo eſſe cupis? Deum imitare:ab eo viam & modum grandeſcendi diſce:humilia,abbreuia,coarcta te, & magnus euades, Deóque ſimilis. Sic Angelus in punctum loci ſe contrahit: ſic & anima tota eſt in qualibet corporis particula. Sic Orator conuoluulum florem vocauit, rudi-

E mentum naturæ, lilium facere condiſcentis:pari modo humilitas conuoluula eſt rudimentum animæ, qua ad apicem virtutum ſcandere condiſcit. Denique aureum eſt iſtud Poëtæ:

Quicquid præcipies eſto breuis, vt citò dicta
Percipiant animi dociles, teneántque fideles.

Et Cicero lib. de Orat. oratori hoc dicendi dat præceptum: *Satius eſt minùs quàm nimis. Facilius enim cuiuſque rei in vnum contracta ſpecies, quàm diuiſa temporibus, oculis animiſque inhæret*, inquit Velleius Paterc. lib. 1. Hac de cauſa hi Prophetæ breues & contracti potiùs quàm fuſi,& prolixi eſſe maluerunt.

Argumentum.

Argumentum minorum Prophetarum idem eſt

Digitized by Google

eſt quod maiorum, nimirum arguunt idololatriam, A aliáque Hebræorum peccata, quæ Ieroboam erigendo vitulos aureos, quaſi Deos in Dan & Bethel, inuexerat ad hoc, vt per ſchiſma religionis, faceret & ſchiſma regni decem tribuum à regno duarum, Iudæ ſcilicet & Beniamin, ne videlicet decem tribus occaſione ſacrorum & cultus diuini, ex lege celebrandi in Ieruſalem, à ſe ſuóque regno ad duas tribus, & Regem Roboam redirent, vt patet 3. Reg. 12. 26. Deus ergo quaſi pius pater, ad eos reuocandos miſit Prophetas, qui tum decem tribus, tum duas reliquas hoc quoque idololatriæ contagio, ob vicinitatem & affinitatem decem tribuum, infectas, de hiſce ſceleribus corriperent, comminando eis captiuitatem Aſſyriacam & Babyloni- B cam; itáque eas ad auitã patrum fidem & pietatem reuocarent, ac ad Dei cultum & amorem accenderẽt: qua de cauſa addunt vaticinia lætáque promiſſa de Chriſto, déque Eccleſia, ſacramentis, gratia, omníque felicitate ab eo afferenda in nouo teſtamento: ideóque ſæpe hi Prophetæ à Chriſto, Paulo & Apoſtolis citantur. Nam, vt ſapienter ait S. Auguſt. in ſententiis num. 214. *Stultus eſt qui non credit denunciationibus Prophetarum in paucis quæ reſtant, cum videat tam multa completa, quæ tunc non erant, quando prædicebantur implenda.*

Porrò facillimum eſt mutato tantùm nomine, quæ Iudæis hîc ob idololatriam, aliáque ſcelera C ad literam intentant Prophetæ, tropologicè applicare Chriſtianis, atque animæ cuilibet, quæ per peccatum à Deo ad ſuas cupiditates abit, ac præſertim ad hæreſin, cui paſſim hæc tropolog. adaptat S. Hieron. nam, vt ipſe ait in c. 14. Oſee, guloſi Deus & idolũ eſt venter, auari mammona, hæretici ſua hæreſis, ſuúmque commentum & dogma, & ita de cæteris. Quocirca æquè Chriſtianis, ac Iudæis ſua oracula dictarunt & conſignarunt Prophetæ.

Iam verò Prophetæ minores numero ſunt duodecim, inſtar duodecim Patriarcharum, & duodecim tribuum ad quas mittebantur. Fue- D runt enim ipſi Patriarcharum ſuppares, imò ſui æui duodecim Patriarchæ, duodecim tribuum duodecim Doctores, duodecim Apoſtolorum duodecim prodromi & antitypi, imò veri veteris teſtamenti Apoſtoli, & Euangeliſtæ.

Meritò ergo Eccleſiaſticus celebrans heroes Hebræorum, hoc elogio duodecim hoſce Prophetas celebrat, & condecorat cap. 49. 12. *Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo.* q. d. Oſſium & ſepulchri, ac per conſequens ipſorum duodecim Prophetarum virens ſemper, grata & florida ſit memoria; nomen & fama eorum cum ſepulchris & monumentis ipſorum perennet, E vt videantur reuiuiſcere, & magis viuere defuncti quàm cùm reipſa viuerent; adeo eorum laus, decus & gloria promanet ad poſteros, imò permaneat in æternum, vt quoties poſteri inſpexerint eorum oſſa & ſepulchra, toties eorum virtutum & oraculorum glorioſam memoriam renouent & celebrent, dignóſque prædicent quorum oſſa inter Patriarchas & Apoſtolos, ad gloriam cœleſtem reſurgant in vniuerſali hominum reſurrectione. Eſt metalepſis: oſſa enim ponuntur pro ſepulchro, ſepulchrum pro ſepultis, putà pro ipſiſmet Prophetis; nimirum contentum ponitur pro continente: & pullulare idem eſt quod ſemper vigere & florere. Cauſam ſubdit: *nam corroborauerunt* Iacob in fide & pietate vnius veri Dei & Meſſiæ, quem prædixerunt venturum: *corroborauerunt* inquam, tum vaticinando, tum ſuis meritis & precibus robur & auxilium Dei populo impetrando: *& redemerunt ſe in fide virtutis*, putà in fide non quali quali, ſed valentiſſima & potentiſſima; vel *in fide virtutis*, id eſt, in fidelitate maximè ſtrenua & efficaci *redemerunt*, id eſt liberarunt & immunes præſeruarunt *ſe* ab omni culpa, pœna & calumnia: quia non niſi ea quæ Deus eis reuelabat, fideliter & conſtanter prolocuti & vaticinati ſunt. Simili enim phraſi de Ioſue, aliiſque Iudicibus Iſrael dicit idem Eccleſ. c. 46. 13. *Et Iudices quorum non eſt corruptum cor, qui non auerſi ſunt à Domino, vt ſit memoria illorum in benedictione, & oſſa eorum pullulent de loco ſuo,* hoc eſt, vt explicans ſubdit, *& nomen eorũ permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, ſanctorum virorum gloria.* Oſſa ergo hæc Prophetarum etiamnum pullulant, & pullulabunt vſque ad finem mundi dum ipſi per ſua monumenta & oracula Chriſtianis, Iudæis, omnibúſque gentibus aſſiduè prædicant, & prædicabunt Meſſiæ aduentum, eiúſque fidem, mores, ſpiritum, omnémque virtutem & ſanctimoniam.

Myſticè Propheta quis?

Myſticè S. Bern. ſerm. 2. ad Fratres in illud, *Hæc eſt generatio quærentium Dominũ, quærentium faciem Dei Iacob*, docet omnes verè religioſos, myſticè eſſe Prophetas, eo quòd perſpicaci mentis acie eminus proſpiciant ſuperna, abſentia & futura; quòd eorum mens, cogitatio & conuerſatio in cœlis ſit, indéque ex ſummo cœlorum vertice, quaſi aquilæ, exiguum hoc terræ punctum reſpiciant & deſpiciant; quòd in altis æternitatis montibus commorentur, indéque ſub ſe videant & rideant inanes honorum opúmque pompas, reges & principes quaſi formicas intueantur; regnorum ortus & occaſus, rerum omnium viciſſitudines, temporum gyros & circumuolutiones, cunctóſque ſeculi turbines, flexus & reflexus, quaſi bullas naſcentes & mox denaſcentes, contemplentur. Hi nimirum veri videntes, veri vates, veri myſtæ ſunt; cæteri cæcutientes, præſentia exigua conſpicantur, futura, licèt maxima, non præuident; *in terrenis lynces, in cœleſtibus talpæ. Magnum ſanè,* inquit Bernard. *prophetandi genus, cui vos* (fratres ſuos alloquitur) *deditos eſſe conſpicio; magnum prophetiæ ſtudium, cui vos video mancipatos. Quid illud? Nempe iuxta Apoſtolum, non conſiderare quæ videntur, ſed quæ non videntur, ſine dubio prophetare eſt. Ambulare in ſpiritu, ex fide viuere, quærere quæ ſurſum, non quæ ſuper terram, obliuiſci quæ retrò ſunt, extendi in anteriora, ex magna parte prophetare eſt. Alioqui quonam modo, niſi per ſpiritum prophetiæ, conuerſatio noſtra in cœlis eſt? Sic nimirum Prophetæ olim quaſi non inter homines erant ſui temporis, ſed virtute & impetu quodam ſpiritus dies illos tranſilientes, exultabant vt viderent diem Domini; & videbant & lætabantur in ea.* Talis Propheta, talis videns erat regius vates, ſibi occinens: *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Talis S. Hilarion, teſte S. Hieron. qui *monebat omnes præterire figuram huius ſæculi; & eam eſſe veram vitam, quæ vitæ præſentis emeretur incommodo.* Talis Paulus, qui in tertium cœlum raptus exclamabat: *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quod enim momentaneum eſt & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Digitized by Google

Et: *Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum*, ergo futurarum, *argumentum non apparentium*, ergo obſcurarum & propheticarum. Fides eſt mente cernere bona cœleſtia, quæ oculis non vides. Talis videns & videntium pater erat Abraham, qui *fide demoratus eſt in terra repromiſſionis tanquam in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob, cohæredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus.* Iuxta fidem & prophetiam defuncti ſunt Abel, Henoc, Noe, Iſaac, Iacob, Ioſeph, *non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Ideo non confunditur Deus, vocari Deus eorum: parauit enim illis ciuitatem. Fide Moſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: aſpiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum.* Quare? *Inuiſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit.* Alij fidei & prophetiæ heroes, res ſperandas & futuræ gloriæ brauia ſpeculantes, pro iis *diſtenti ſunt, lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti; quibus dignus non erat mundus, non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem.* Myſtici ergo Prophetæ ſunt, qui vita magis quàm voce, ſingulis inclamant: *Deorſum corpora, ſurſum ſint corda: deſpice terrena, cœleſtia ſuſpice.*

Quibus prophetarunt?

Iam QVÆRITVR PRIMÒ, Ad quas gentes propriè miſſi ſunt hi Prophetæ; quibus populis prophetarunt? RESP. Aliqui Prophetarum vaticinati ſunt duabus tribubus tantùm, putà Iuda & Beniamin, alij cæteris decem, alij vtriſqueidque nominibus Regum, ſub quibus ſe propheteaſſe ſcribunt; aut nomine populi Iuda, vel Iſrael, aut aliis modis & circumſtantiis ſubindicant, imò ſæpe idipſum clarè exprimunt. Vbi rectè notat S. Hieron. in prooemio: quoties, inquit, ad decem tribus prophetia tenditur, ſub his nominibus ferè deſignátur, ſcilicet Ephraim, Samaria, Iſrael, Ioſeph, Ieſrahel, Bethel, Bethauen, & interdum Iacob; cum verò ad duas tantùm, tunc notantur nomine Iuda, Ieruſalem, Beniamin, domus Dauid, & aliquando Iacob. Porrò decem tribus vocantur Ephraim & Ioſeph: quia primus eorum rex Ieroboam, & multi deinceps oriundi fuerunt ex tribu Ephraim, qui fuit filius Ioſeph Patriarchæ. Dicuntur eædem Samaria & Ieſrahel: quia hæ duæ erant metropoles regni earundem. Dicuntur Iſrael & Iacob: quia poſterorum eius maior erant pars; vnde quaſi plures, parentis nomen ſibi appropriarunt. Iacob enim alio nomine vocatus eſt Iſrael. Geneſ. 32. 28. Dicuntur Bethel: quia in Bethel à Ieroboam erecti fuerunt vituli aurei, putà idola, quæ ipſi coluerunt. Vnde & Bethel dicta eſt per antiphraſin Bethau en, id eſt domus iniquitatis: quæ enim tempore Iacob vocabatur erátque Bethel, id eſt, domus Dei, Geneſ. 28. 19. à Ieroboam facta eſt Bethauen, id eſt, domus idoli & peccati. Porrò Prophetæ Iſraelitis, ob idola aliáque peccata minantur excidium, & captiuitatem Aſſyriacam, quam eis inflixit Salmanaſar anno ſexto Ezechiæ regis Iuda: Iudæis verò minantur excidium & captiuitatem Babylonicam, quã eis irrogauit Nabuchodonoſor anno vndecimo & vltimo Sedeciæ; ſub vtra-

A que verò repræſentant captiuitatem ſtragémque extremam, quam eiſdem inflixit Titus & Romani, ob occiſum ab eis Chriſtum. Illi ergo hæc facile eſt adaptare, mutato tantùm nomine Salmanaſar & Nabuchodonoſor in nomen Titi, & Chaldæorum in Romanorum.

Cur aliqui patres ſuos nominant, alij tacent?

Nota, initio horum Prophetarum aliquibus Prophetis addi nomina patrum & auorum, aliis non addi. Cauſam diſcriminis nonnulli hanc aſſignant, quòd ex traditione Hebræorum (quam refert S. Hieron. initio in Sophoniam, & S. Baſil. in Iſaiæ cap. 1.) patres & aui Prophetarum, qui in titulo eorundem nominantur, fuerint quoque Prophetæ; cæteri taceantur, eo quòd non
B fuerint Prophetæ. Sed hæc traditio incerta eſt & dubia, etiam ipſi S. Hieronymo; quinimò eam reiicit & confutat Paulus Burgenſis Hebræorum doctiſſimus, in Oſee cap. 1. Facilior ergo & magis conſona S. Script. ratio eſt, nomina patrum addi iis, quibus ad diſtinctionem & notitiam addere ea opus fuit. Plures enim eodem loci erant tunc viri illuſtres & ſapientes, qui vocabantur Oſee, Ioel, Ionas, Sophonias, Zacharias: hinc vt Prophetæ habentes eadem nomina ab illis ſecernerentur, addiderunt nomen patris, dicendo: Oſee filius Beeri, Ioel filius Phatuel, Ionas filius Amathi, Sophonias filius Chuſi, Zacharias filius Barachiæ. Hanc cauſam dat ſan-
C ctus Chryſoſt. initio comment. in Iſaiam, Theodor. initio comment. in Ioelem, & S. Gregor. hom. 2. in Ezech. Secunda cauſa eſt: patres aliquorum nominantur, eo quòd fuerint nobiles, vel virtute, ſapientia, officio & auctoritate illuſtres: horum enim nominatio Prophetis aliquam dignitatem, & fidem apud populum conciliabat. Ita S. Baſil. & S. Hieron. in Iſaiæ 1. Hac enim de cauſa regibus & regali proſapia ortis, quales fuerunt Iſaias & Daniel, patrum nomina (vel certè ſtirps regia) adiiciuntur. Adde, nomina patrum aliquando iuuare ad Prophetæ intelligentiam, & ad quædam myſteria ſignificanda, quæ eleganter aperit S. Hieron. in
D cuiuſque Prophetæ initiis, quæque inferiùs ex eodem recitabo.

Eædem cauſæ ſunt, cur in aliquibus nomen patriæ recenſeatur, putà in tribus, ſcilicet Amos, qui oriundus fuit ex Thecua: Michæa, qui ex Moraſthi: Nahum, qui fuit Elceſæus. Ex patria enim quiſque facilè dinoſcitur, & ab aliis ſecernitur. Quod ergo Rabbini nonnulli, vt R. Dauid, cenſent eum cui patria non additur, fuiſſe Ieroſolymitanum, commentum eſt, & falſum eſſe patet in Iona, cui patria non additur, qui tamen fuit Gethæus, non Ieroſolymitanus, vt patet 4. Regum 14. 25.

Quãdo prophetarũt?

QVÆRITVR SECVNDÒ De tempore & or-
E dine duodecim Prophetarum: Quando nimirum, & quo ordine prophetarint?

Dico Primò: Aliqui Prophetæ non notant tempus quo prophetarunt, quia generales ſunt eorum prophetiæ, & ad omnia ſpectant tempora. Tales ſunt Abdias, Ioel, Nahum, Malachias, Ionas: Alij tempus prophetiæ exprimunt, quia eam aptant certo tempori, aut vt ex tempore adiecto facilius, & meliùs ipſa materia & ſeries prophetiæ intelligatur. Ita S. Baſil. in Iſaiæ 1. & Ruffinus initio comment. in Oſee. Secundò, aliqui tempus omittunt, quia breuitati ſtudent, æquè ac obſcuritati, vt videantur eſſe Prophetæ non hiſtorici, ac lectoris ſtudium exerceant & acuant.

Digitized by Google

acuant. Ita Chriſtoph. à Caſtro lib.4. de Prophetis c.6. Tertiò,continua eſt traditio,ait S. Hieron. initio in Oſee,& Ruffinus in caput 1. Ioëlis, medios Prophetas qui tempus non præferunt in titulo,prophetaſſe ſub illis regibus (ſaltem ſub extremo illorum) ſub quibus prophetauit præcedens Propheta,qui temporis titulum præfert,excepto fortaſſe Ioële, qui non ſub Ozia, Ioatham, Achaz & Ezechia,vti Oſee,qui Ioëlem præcedit, ſed ſub Manaſſe ab Hebræis prophetaſſe perhibetur: & Habacuc, qui pariter ſub Manaſſe prophetauit,non ſub Ioatham,Achaz & Ezechia, vti Michæas & Nahum qui Habacuc immediatè præcedunt. Id patebit ex chronotaxi,quam mox ſubiiciam.

Dico ſecundò, probabile eſt hoſce Prophetas pene omnes in Bibliis ordine temporis quo prophetarunt, eſſe collocatos. Hunc enim ordinem dedit eis tam Synagoga in Bibliis hebraicis,quàm Eccleſia in Bibliis latinis. Negat id S.Hieron. hic in prologo; ſed locum eius vitiatum eſſe, liquet ex proœmio eiuſdem in Ioëlem: quare pro *apud Hebræos*,legendum eſt *apud Græcos*. Græci enim in ordine Prophetarum à Latinis diſſentiunt, ſed Hebræi conſentiunt. Quocirca vltimi fuerunt Zacharias & Malachias: hos enim fuiſſe vltimos patet ex lib.1.Eſdræ c.5.verſ.1. & ex eorum titulo,in quo aſſerunt ſe prophetaſſe ſub Dario Hiſtaſpis, qui poſt Cyrum quartus fuit Perſarum rex. Primus ergo,qui ante omnes,etiam ante Iſaiam prophetauit, fuit Oſee. Ipſe enim ita orditur: *Principium loquendi Domino in Oſee*. cap. 1. verſ.2. Ita Euſeb. in Chron. S. Hieron. & alij in Oſee 1. verſ. 2. Negant hoc nonnulli; vt Chriſtoph. à Caſtro, cenſéntque Primum fuiſſe Abdiam: putant enim eum prophetaſſe tempore Ioſaphat & Achab.Hi enim exciderunt Idumæos, vti prædicit Abdias,vt patet 4.Reg.3.verſ.4.& 2. Paral. 20. 1. Secundum eſſe Ionam,qui propheta rit excidium Niniues,quod factum eſt ſub Sardanapalo,anno octauo Azariæ vel Oziæ regis Iuda: Tertium eſſe Oſee. Verùm hunc ordinem minùs verum videri,oſtendam in Abdia & Iona. Certè in omnibus Bibliis hebr. græcis & latinis Oſee primus ponitur; quin & ante Iſaiam collocatur à Septuag. qui tamen in aliis nonnullis ordinem inuertunt. Nam in bibliis Septuag. duodecim Prophetæ hoc ordine collocantur, 1.Oſee, 2.Amos,3.Michæas,4.Ioël,5. Abdias, 6. Ionas,7. Nahum,8.Abacuc,9. Sophonias,10. Aggæus,11. Zacharias, 12. Malachias. Deinde ſubnectuntur Prophetæ maiores,Iſaias,Ieremias,Ezechiel, Daniel: ídque vel quia Oſee tempore fuit primus; Oſee autem in eodem libro annectuntur cæteri minores: vel quia minores maioribus oraculorum & ſententiarum pondere non cedunt, eóſque numero ſuperant: ſunt enim duodecim,cùm illi ſint quatuor. Dixi *pene omnes*: quia ſi initium cuiuſque Prophetæ ſpectes, putà annum quo quiſque cœpit prophetare,preponendi ſunt nonnullis Ionas & Nahum, & poſtponendus Ioël. Hoc enim ordine cœperunt prophetare: Primus omnium fuit Oſee,2.Ionas,3.Amos,4.Abdias,5. Michæas,6. Nahum,7.Ioël,8.Abacuc, 9.Sophonias, 10. Aggæus, 11. Zacharias, 12.Malachias. Id ita eſſe patebit ex harmonia, ſiue chronotaxi, quam mox ſubiungam. Vnde S.Chryſoſt. præfatione in Epiſt. ad Rom. probat in Epiſtolis S. Pauli non ſeruari ordinem temporis, quo ſunt ſcriptæ;quia,inquit,is ordo non ſeruatur in Pro-

A phetis. Iam verò voluit Deus prophetare per duodecim prophetas,vt nemo de eorum veritate dubitare poſſet, vtpote cùm videt oraculum vnius cæterorum omnium oraculis confirmari, tótque habere teſtes, quot ſunt Prophetæ. Blaſphema enim & mendaciſſima apud Euſebium lib. 5. hiſtor. cap. 13. eſt Apellis vox: *Prophetias ſe ipſas redarguere: eſſe enim eas à ſe inuicem diſcordes, mendaces,& ſibi ipſis contrarias*;ac proinde à contrario ſpiritu & ſibi repugnante editas.

Porrò ſcripſerunt in minores Prophetas S. Hieronym. Cyrill. Theodor. Theophyl. Ruffinus; non ille Aquileienſis antagoniſta S. Hieronym. nam ſtylus diſſentit. Et Gennadius, qui

B ſtudioſè opera Ruffini Aquileienſis collegit,huius commentarij non meminit. Alius ergo fuit hic Ruffinus ab illo. Scripſit & in omnes, vno Oſee excepto,Remigius Altiſiodorenſis, qui vixit ſub annum Domini 880. ſub Carolo Caluo Imp. Extat in Biblioth. SS. Patrum. Item Rabanus,Rupertus,Lyra, Hugo,Dionyſ. Et nouiſſimè ac exactiſſimè Chriſtoph. à Caſtro, Gaſpar Sanchez,& Franciſcus Ribera, qui paſſim poſt literalem, minutim ſingulorum moralem ſenſum perſequitur. Breuiſſimè ſcripſerunt Emmanuel Sà & Ioannes Mariana, qui punctim multa tangunt. Hos omnes magno laboris & temporis impendio, à capite ad calcem perlegi, diſcuſſi, & in compendium redegi: ac pene decreueram poſt

C eos non ſcribere, iuxta illud: *In ſyluam ne ligna feras;ne ſydera cælo,lucem ſoli, noctuas Athenis addas; vt videare Sapientum octauus, tertius Cato, quintus Euangeliſta*. Verùm multa alia vt hæc ederem impulerunt, nimirum, vt æquabili tenore commentarium in totam S. Script. pertexerem: ſua enim cuique dicendi ſcribendíque eſt methodus, ab aliis omnibus diuerſa & diſpar. Rurſum vt multa propria adderem.S.Scrip.enim eſt abyſſus,quæ nullis ſcriptis, vel commentationibus exhauriri, imò nec penetrari poteſt. Inſuper, quia multa docet, nouáque affert ætas & tempus. Proficit enim Eccleſia ſapientia,ac velut aurora creſcit ſenſim ad claram vſque meridiem. Alioqui de me ſentio & dico,quod de ſe S.Bern. Epiſt. 87. ad Ogerum, poſtulantem à ſe inſtitu-

D tionem rectè viuendi: *Itáne lanam quærit ouis à capra,molendinum aquam à furno, ſapiens verbum à ſtulto*. Extant hic Romæ in Bibliotheca Vaticana & Medicea, verſiones vetuſtæ Bibliorum duæ,Syriaca,& Arabica,eáque duplex, Antiochena & Alexandrina, quas vti ſubinde citaui in Prophetis maioribus, ita & hic citabo. Vtramque in latinum idioma transtulit Illuſtriſ. & Reuerendiſ. Dom. Sergius Riſius Maronita, Archiepiſc. Damaſcenus, cui Arabica lingua materna eſt,Syriaca familiaris; ea enim vtuntur Damaſceni,& Maronitæ in ſacris. Citabo vtramque in locis difficilioribus & illuſtrioribus ad prophetas hoſce vel illuſtrandos,vel locupletandos. Varie-

E tas enim hæc verſionum antiquarum ſeruit ad S. Script. tum claritatem, tum copiam, quam ambiunt concionatores; quorum rogatu & commodo ad publicum bonum (cui omnes ad Dei gloriam conſulere ſatagimus)hæc mihi edenda communicauit Illuſtriſ. Dom. Riſius, cui proinde ea accepta referat lector. Nota eſt verſio Pagnini; item Tigurina, quam Leo Hebræus & Theodorus Bibliander, aliíque eorum Symmiſtæ Zuinglij aſſeclæ Tiguri in Heluetia concinnarunt, eamque commentariis breuibus illuſtrauit Fran-

Digitized by Google

ciſcus Vatablus, regius Hebrææ linguæ Pariſiis Profeſſor: quæ quia ab Hæreticis edita eſt, multáque nouat, & à vulgata ſtudio diſſidet, vt eam tacitè carpat, & ſubruat, hinc ſæpe lima & cenſura indiget.

Denique extat Targum, id eſt, Chaldaica paraphraſis in Prophetas (æquè ac in cæteros veteris teſtamenti libros) cuius auctor eſt R. Ionatham filius Vzielis; ſicut Targum Pentateuchi auctor fertur R, Aquila, qui Chaldaicè Onkelus dicitur; cæterorum verò R. Ioſeph cæcus. Verùm hæc paraphraſis in cæteris libris præterquam in Pentateucho (vbi tamen aliquos quoque næuos habet, vti rectè oſtendit Bellarmin. lib. 2. de verbo Dei cap. 3.) corrupta eſt aliquibus in locis, & fabulis meriſque Thalmudiſtarum nugis, de duobus Meſſiis, de tertio templo ædificando Iudæis, de liberatione à captiuitate Titi & Veſpaſiani, de lamentatione Dei, de aſcenſione Moſis in cælum, de tabulis legis ex ſapphiro throni diuini exciſis, &c. conſperſa. Quocirca Franciſcus Ximenius Cardin. & Archiepiſ. Toletanus, in editione Bibliorum Complut. profitetur in Prooemio ſe ſolum Targum edere in Pentateucho. Verùm quia in cæteris libris nonnulla habet quæ valde fauent Chriſtianæ religioni, hinc illud ibidem quoque edidit Arias Montanus in editione Bibliorum Regiorum: vbi & Apologiam eiuſdem ſcripſit Franciſcus Lucas. Citabo illud frequenter ad verſionis vel illuſtrationem, vel copiam, exploſis fabulis Iudaicis.

QVÆRITVR TERTIÒ De phraſi & obiecto Prophetarum, nimirum quo ſtylo vtantur, & quod obiectum ſpectent, quidque ad literam ſignificent?

Vtuntur phraſi & ſtylo ſymbolico.

Dico Primò, omnes quidem Prophetas, ſed præcipuè hoſce duodecim minores abundare parabolis, ſymbolis, ænigmatibus: idque tum quia Prophetæ ſunt, ideóque propheticè, id eſt, obſcurè & ænigmaticè loquuntur: tum quia breues ſunt & conciſi: tum quia hoc poſcit maieſtas Spiritus ſancti, ne hæc eius oracula, quaſi patula & omnibus perſpicua, vileſcant, ſed velut arcana ſapientia plena, cunctis ſui venerationem, æquè ac ſtudium excitent: qua de cauſa Pythagoras, Heraclitus, Pherecydes, Plato & Ægyptij ſua dogmata per ſymbola & ænigmata tradiderunt. Quocirca Orig. hom. 7. in Exodum, cæleſtia eloquia comparat cum manna, quod cùm eſſet minutum & rotundum, plenum tamen erat interna ſuauitate, & vigore admirabili. Et R. Moyſes apud Galatin. lib. 5. cap. 6. *Scito*, ait, *quod clauis intelligentiæ vniuerſorum, quæ Prophetæ dixerunt, eſt intelligere parabolicas & metaphoricas ſimilitudines, ac ænigmata. Scis enim apud Oſeam cap. 12. dictum eſſe: In manu Prophetarum aſſimilabo. Et apud Ezech. cap. 17. Fili hominis ænigmatiza ænigma, & parabolīza parabolam ad domum Iſraël. Scis rurſus quod dicit Sapiens Prouerb. 25. Poma aurea in cancellaturis argenteis, verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas. Cancellatura argenteæ ſunt retiacula argentea, in quibus oculi ſunt minutiſſimi, penetrabiles tamen viſu. Eſt ergo ſenſus, quod verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas, id eſt, ſecundùm interiorem & exteriorem (puta myſticum & literalem ſenſum) eſt ſicut pomum aureum in retiaculo argenteo: ac ſi diceret, neceſſarium eſſe, vt ſit ſenſus exterior pretioſus & bonus velut argentum, interior verò multò melior ſicut aurum. Neceſſe quoque eſt, vt ſit aliquid in exteriori ſenſu quod ducat conſiderationem ad interiorem; quemadmodum pomum aureum veſtitum retiaculo argenteo, cùm procul reſpicitur, vel abſque multo intuitu, totum videtur argenteum; cùm habens viſum acceſſerit prouocatus argenti decore, videbit profectò aureum pomum intus latere. Sic ſunt verba Prophetarum.* Hucuſque R. Moyſes. Extat hic Romæ in picturis perelegantibus Biblioth. Vaticanæ hieroglyphicum prophetiæ. Pingitur enim ipſa quaſi matrona velatis oculis; dextra tenet gladium euaginatum & tubam; ſiniſtra catenam, quæ è ſole ſupereminente deſcendit. Capiti imminet columba. Velati oculi ſignificant prophetiæ obſcuritatem; tuba clangorem prædicationis; gladius minas necis; catena ſeriem prouidentiæ omnes res & euentus inter ſe aptè connectentis, quæ à ſole, id eſt, à Deo deriuatur. Columba index eſt Spiritus S. qui locutus eſt per Prophetas. Verè ergo dixit S. Chryſoſt. hom. 23. in Acta: *Abyſſus quæſtionum S. Scriptura eſt.* Et S. Auguſt. ſerm. 11. de verb. Dom. ſec. Matth. *Scriptura vbi aperta eſt, famem paſcit; vbi obſcura, faſtidiū leuat.* Rurſum: *Scriptura vbi diluceſcit, ibi dulceſcit.* Vide Clementem Alexand. lib. 5. Strom. Vbi inter cætera docet, non tantùm Græcos & Ægyptios, ſed & barbaros hiſce ſymbolis vſos. *Aiunt*, inquit, *Idanthuram, Scytharum Regem (vt refert Pherecydes Syrus) Dario qui Iſtrum traiecerat, bellum minitantem ſymbolum miſiſſe pro literis, Murem, Ranam, Auem, Iaculum & Aratrum. Cùm autem de iis exorta eſſet dubitatio, Orontopagas tribunus militum dicebat eos tradituros imperium, coniectans ex Mure quidem domos, ex Rana aquas, ex Aue aërem, ex Iaculo arma, ex Aratro regionem. Xiphodres autem contra eſt interpretatus. Dicebat enim niſi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures terram, vel tanquam ranæ aquam ſubierimus, illorum tela non effugerimus: non enim ſumus Domini regionis.*

Hinc liquet, quàm profundum, ſententioſum & elaboratum ſit hoc exiguum Prophetarum opus, vtpote in quo per ſymbola conſcribendo & concinnando, duodecim Prophetæ tanto tempore deſudarint: per omnem enim vitam non ſcripſerunt aliud. Fertur Virgilius vix quindenos verſus per dies ſingulos compoſuiſſe, vt eos toto die lamberet, relamberet, limaret & expoliret, ideóque quælibet eius verba plena ſunt elegantiæ & doctrinę. Quocirca paruo hoc ſuo poëmate inter Poëtas primas tulit, iuréque habetur Poëtarum Princeps. Verum eſt illud Apuleij in Floridis: *Nulla res poteſt eſſe eadem feſtinata, ſimul & examinata; nec eſſe quicquam omnium quod habeat & laudem diligentiæ, ſimul & gratiam celeritatis.* Idem ego in hiſce meis commentariis ſolitáque breuitate conſector, vt pauca ſcribam, ſed ſucculenta, ac diu ſæpiúſque per annos viginti quinque, quibus tertiò hoſce Prophetas in ſcholis pertractaui, librata, diſcuſſa, & expenſa.

Dico Secundò, Prophetas aliquando ad literam loqui de Cyro, Nehemia, Zorobabele, &c. qui Iudæos è captiuitate Babylonica reduxerunt in patriam: aut de Dauide, Salomone, Ezechia, qui regnum Iſraëlis euexerunt tam opibus & gloria, quàm pietate & Dei cultu: allegoricè verò de Chriſto: aliquando tamen ad literam loqui de Chriſto, etſi cum alluſione aliqua ad Ezechiam, Dauidem, Zorobabelem, &c. Negabat id Theodorus Mopſueſtenus iudaizans & ebronizans (contendebat enim Chriſtū non eſſe Deum, ſed purum hominē) qui omnia auguſta de Chriſto oracula,

Error Mopſueſten.

Digitized by Google

oracula, ad literam referenda eſſe cenſebat ad Aaronem,Zorobabelem,Dauidem & Iudæos; ab Apoſtolis verò & Euangeliſtis ea accommodari Chriſto ſenſu tantùm allegorico, vel accommodatitio. Quod eius dogma generatim recenſetur & damnatur in Concil. Oecumen. quinto, quod fuit Conſtantinopol.2. Act.5. ac particulatim in Concil. Romano ſub Vigilio Papa, quod extat in Biblioth. Vaticana, indéque illud tranſcripſit Antonius Auguſtinus, & noſter Prado proœmio in Ezech.ſect.3.ac Turrianus,vt ipſe refert commentans in lib.2.Conſtitut.Apoſtol.cap.5. Porrò Concilium Romanum hæc affert exempla: Primum Ioël. 2. 28. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem:* Mopſueſtenus hoc interpretabatur de fauore quo proſecutus eſt Dominus exercitum Zorobabelis, pugnantem contra Scythas. Secundum Michææ 5.2. *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël:* Mopſueſtenus per dominatorem hunc accipiebat Zorobabelem. Tertium Malach. 3. verſ.1. *Ecce ego mitto Angelum meum: & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator:* Mopſueſtenus per dominatorem accipiebat Eſdram,vel quem ſimilem, qui olim cultum Dei in templo Iudaico reſtituit. Quartum Amos 9.11. *In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius*, &c. Mopſueſtenus, *Hoc loco*,inquit, *Amos reditum è Babylone predicit, quando Zorobabel ex ſtirpe Dauid regem habuerunt: Iacobus verò Actor. 15. 16. hunc locum ad Chriſtum tranſtulit, in quo res eſt ad exitum verum perducta.* Quintum Zachar.9.9. *Ecce Rex tuus venit tibi:* Mopſueſtenus hunc regem aiebat eſſe Zorobabel redeuntem cum ſuis è Babylone. Ita & alij nonnulli, quorum ratio erat, quia,inquiebant,glorioſius eſt Chriſto &Eccleſiæ præſignari perſonis & rebus,quàm verbis.

Sextum Pſal.15.10. *Non derelinques animam meam in inferno:* Mopſueſtenus id ad literam non de Chriſto, ſed de populo Iſraël erepto ex periculis prædictum eſſe cenſebat. Rurſum illa Pſal. 21. *Foderunt manus meas & pedes meos. Dederunt in eſcam meam fel. Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea;* Mopſueſtenus aiebat hæc ad literam nõ de Chriſto,ſed de Dauide eſſe prædicta propter tyrannidem Abſalonis, qui regiam vrbem ſubſtantiámque peruaſerat, & in terra omnia patris ſui dinumerauerat; ſed Euangeliſtam hæc ex euentu ad Chriſti traxiſſe perſonam. Quibus omnibus recitatis Vigilius Papa ſubiungit: *Qui hæc ita ſapit, docet,credit aut prædicat,anathema ſit.* De fide ergo eſt hæc loca ad literam non de Dauide, aut Iudæo aliquo, ſed de Chriſto eſſe intelligenda. Similiter in Synodo 5.generali Actio.5. vbi damnatur Mopſueſtenus, de eo eiúſque erroribus ex Eccleſiaſtica hiſtoria Heſychij ſic dicitur: *Prima elementa doctrinæ ſuæ ex Iudaico vaniloquio incipiens,codicem in prophetiam Pſalmorum conſcripſit, omnes de Domino(Chriſto)prædictiones abnegantem.* Quocirca iure S. Thom. præfatione in Pſalmos, ait damnatum in quinta Synodo Theodorum Mopſueſtenum, eo quòd doceret in veteri Scriptura & Prophetis nihil expreſsè haberi de Chriſto,ſed ex ſola quadam accommodatione.

De abuſu S. Script.

Porrò cauendi hic moderni nonnulli, præſertim Concionatores, qui à Prophetis & Patribus degeneres,nouum concionandi,nouum Prophetas explicandi & pertractandi modum commenti ſunt. Vt enim apud populum plauſum inueniât, verba S.Scrip.ad miros ſuos conceptus,ſibi,vt videtur,ingenioſos & elegantes, violenter inflectũt & trahunt. Quapropter nec ſenſum literalem S. Script.& Prophetarum, nec myſticum, qui literali quaſi baſi & fundamento inſiſtere, ipſíque appoſitè ex æquo reſpondere debet, ſed ingenij ſui ſpeculationes parergas pro verbo Dei populo proponunt,imò ſupponunt.Hi enim non Dei,ſed ſua ſenſa populo pro diuinis venditant,ipſámque S.Script.in alienas,imò in ipſi contrarias ſubinde expoſitiones detorquent; ac proinde eam temerant, illíque violentas manus inferunt: quæ ſanè audax & grauis in Deum, eiúſque S.literas eſt irreuerentia & iniuria:graue probrum, & pene ſacrilegium. Eſt enim ingens ſacrarum literarum abuſus & prophanatio. Vis exempla? accipe. Extat liber concionum, qui aſſerit Dauidem vxoria difficultate,vtpote re in hac vita moleſtiſſima, afflictum,quotidie pro ea,próque vxore oraſſe.Probat id ex verſ.Pſal.37.verſ.69. *Deus in adiutorium meum intende*,id eſt,inquit, Deus in vxorẽ meam intende,fac eam facilem & morigeram:vxor enim vocatur adiutorium viri,vt patet Geneſ.2.18. *Faciamus ei* (Adæ) *adiutorium*(putà Euam)*ſimile ſibi.* Spectatum admiſſi riſum teneatis amici. Alterum audiui qui docebat,S.Script. aſſerere Moſen mortuum eſſe in oſculo Domini: quia nimirum Deuter.34.verſ.5. in Hebræo dicitur:*Moſes mortuus ſuper os Domini:* ergo,inquit, in oſculo Domini. At quis neſcit os Domini in Scriptura ſignificare dictum, iuſſum, præceptum Domini? Quocirca noſter, Chald. Septuag. & alij paſſim vertunt,*iubente Domino.*Tertius ex illo Thren.1. 15. *Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda: idcirco ego plorans*, probabat B. Virginem conceptam eſſe ſine peccato originali. Hunc enim loci ſenſum dabat: Chriſtus torcular paſſionis præcipuè ſubiit pro B.Virgine, eique illius merita ſingulariter applicauit, curando vt præſeruaretur à peccato originali: idcirco ego Ieremias ploro, quòd conceptus ſim in peccato originali, licèt in vtero ab eo fuerim expiatus: eſto enim hac re ſim ſuperior cæteris hominibus qui in hoc peccato naſcuntur, inferior tamen ſum B.Virgine, quæ in eo nec nata,nec cõcepta eſt.Hæc erat ipſi demonſtratio:quaſi verò hic de B.Virgine agatur, & non potiùs de impia Ieruſalem, quæ à peccatis non fuit expiata,ſed ob ea oppreſſa & exciſa.Torcular enim hoc fuit excidij Ieruſalem, non paſſionis Chriſti.At, inquies, conceptus hi lepidi populo placent, videntúrque appoſiti & elegantes. Non audiat lepores hos Satyricus, ne ſubſannans exclamet: O lepidum,ſed leporinum caput, quod vt plebis rudis & indoctæ aures mulceat, & ſe, & S.Script.facit fabulam; quod

Humano capiti ceruicem iungit equinam.

Et alter:

Id ſibi negotij credidit ſolùm dari,
Populo vt placerent quas feciſſet fabulas.

Lepores hi illepidi ſunt, elegantiæ inelegantes, facetiæ inficidæ, ſales inſulſi, fabulæ ineffabiles, imò infandæ. Quis Philoſophorum ferret Ariſtotelem;quis Oratorum Ciceronem; quis Theologorum S. Thomam ſubtilibus explicationibus & commentis in alios, & ab eius mente alienos ſenſus torqueri? Qui hoc auderet, falſarius apud omnes audiret. Quis ergo ferat S.Script. quæ ipſius Dei ad homines eſt Epiſtola, vti ex S.Auguſt. ait S.Gregor.lib.4.Epiſt.84.ad Theodorum, in proprios conceptus,qui à mente Dei alieni ſunt, rapi

Exempla.

Digitized by Google

& diſtorqueri? Quis rex ſuſtineret præconē ſuas literas, ſua edicta, aliena à ſua mente explicatione interpretantem? Sanè in eum vt læſæ maieſtatis reum animaduerteret. Et Deus ſuſtinebit verbi ſui præcones illud aliena, imò ſibi aduerſa interpretatione peruertere & adulterare?

Damnauit Eccleſia Origenem, quòd ſui cerebri commenta fecerit S. literarum ſacramenta, dum Euæ ex Adami coſta formationem ſpiritaliter, arbores paradiſi angelicam fortitudinem, tunicas pelliceas humana corpora; & plura ſimilia myſticè interpretatus eſt, ac literæ veritatem fugiens ad myſticos ſenſus confugit, ſymbolicus ſemper interpres, ait S. Hieron. Atque hæc vna lapſus eius fuit occaſio. Præclarè Caſſiodorus de inſtitut. diuin.lect. *Origenes*, inquit, *vbi bene, nemo melius: vbi malè, nemo peius.* Quare ſic legēdus eſt, ſicut Virgilius dum Ennium legeret, à quodam quid faceret interrogatus, reſpondit: *Aurum ex ſtercore quæro.*

Eadem damnat Hæreticos, qui S. Scripturæ cereum naſum aſſuunt, eámque in ſua ſenſa volentem nolentem flectere & trahere conantur. Quis pariter non damnet Orthodoxos, qui eidem Scripturæ ſenſum attexunt quem ipſa non habet, imò non patitur? Hæreſis eſt aliquid S. Scripturæ contrarium aſſerere: hæreſis ergo eſt S. Scripturæ alienos ab eius mente, & contrarios ſenſus affingere. Hoc enim eſt reipſa diſertè contrarium dicere eius, quod dicit & ſignificare intendit S. Scriptura. Non enim S. Scriptura in ſyllabis & verbis, ſed in ſenſu & ſententia conſiſtit. Quod enim eſt gladius ad vaginam, granum ad ariſtam, anima ad corpus, hoc eſt ſenſus genuinus ad ipſa verba S. Scripturæ. Si hunc ſenſum tollis, & alienū ſubſtituis, ipſam Scripturam exanimas, imò pro anima propria quam ei auellis, ſpuriam ipſi ſubſtituis. Hac de cauſa idipſum ne fieret, graui ſanctione vetuit S. Tridentina Synodus, cuius verba mox recitabo, omnéſque Patres. Vnus omnium inſtar ſit S. Hieron. qui ſcribens in cap. 13. Iſaiæ, vbi ad literam agitur de Babylonis excidio, taxat eos qui poſthabito literali ſenſu ad allegoricos & myſticos confugiunt, qui cum literali non cohærent, nec ei ſuperſtruuntur: *Audiuimus*, inquit, *Medos, audiuimus Babylonem & inclytam in ſuperbia Chaldæorum. Volumus intelligere quod fuit, & quærimus audire quod non fuit. Et hoc dicimus, non quod tropologicam intelligentiam condemnemus, ſed quia ſpiritalis interpretatio ſequi debeat ordinem hiſtoriæ, quod plerique ignorantes lymphatico in Scriptura vagantur errore.* Audiant hoc conceptuum aëriorum architecti: ſciant ſe nodum in ſcirpo quærere, ſe mente concipere quod non eſt in rerum natura, ſe fabricare chimæram: quærunt enim ſenſum in Scriptura quem ipſa non habet, ac proinde in ea lymphatico vagantur errore. Hic ergo eorum cōceptus non eſt veritas, ſed error phanaticorum, idcóque furor, ſi credimus S. Hieronymo. Monet S. Paulus Timotheum epiſt. 2. cap. 4. *Prædica verbum, argue, obſecra, increpa. Erit enim tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus.* Pariter hi ſanam doctrinam, putà ſenſum genuinum non ſuſtinent, ſed eum quaſi vulgarem faſtidiunt, ac vt auditoribus, qui prurientes habent aures, ſe accommodent, pruriunt mente pariter & lingua. Pruritus hic arguit iudicium minùs ſolidum, mentem leuem, puerilem & curioſam, quæ talibus commentis, & figmentis paſcitur; cùm A ſolidum in S. Scripturæ germano ſenſu pabulum habeat, illúdque nauſeans reiiciat: perinde vt ſtomachi malè ſani, vento turgidi & cacochymici, ſolidum vtilémque cibum faſtidiunt, appetúntque cibos leues, fungoſos, prauos & noxios. De Chryſippo argutiarum opifice verè dixit Cicero: *Chryſippi acumen in ſeipſo frangitur & euaneſcit.* Ita acumina hæc aures plebis prurientes titillant, ſed ſi diſcutiantur minùs vera, minùs germana inuenientur, & quaſi fumi tenues vaneſcent in auras. Vbique enim verum eſt iſtud, Quæ nimis acuta & arguta, ea minùs ſunt ſolida, & non rarò ſtolida. S. Scriptura pulcherrimas, æquè ac acutiſſimas, difficillimas & obſcuriſſimas habet ſentētias, & ſenſus de qualibet virtute & vitio, adeóque ſenſus B eius ſunt conceptus ipſius Spiritus S. vt quid ergo, exiles homuncionum imaginationes, futiles ſæpe, & nugaces conſectamur? Deus per Ieremiā cap. 23. acriter increpat pſeudoprophetas, qui ſuis ſomniis prætendebant viſiones, & verba Dei: *Audiui*, inquit, *quæ dixerunt Prophetæ prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniaui, ſomniaui. Vſquequo iſtud eſt in corde Prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium ſeductiones cordis ſui? Propheta qui habet ſomnium, narret ſomnium; & qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem meum verè. Quid paleis ad triticum? dicit Dominus. Nunquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus conterens petras?* C Arguit Deus Prophetas, qui cùm ſui cerebri commenta populo venditarent, dicebant, Hæc dicit Dominus: iubétque vt eo, vtpote falſo, omiſſo, dicant, Hæc ego commentus ſum, hæc ego ſomniaui, hæ ſunt paleæ meæ, Dei verò verbum eſt ignis, & malleus conterens petras. Itidem dicant & hi, Hic eſt conceptus meus, hoc commentum meum, non Dei, non S. literarum. Apoſtolus iubet Timotheo paſtori & prædicatori Epiſt. 2. c. 2. *Sollicitè*, inquit, *cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis*: rectè, inquit, non prauè, non contortè, non fictè, nimirum vt primò ſenſum literalem S. Scripturæ genuinum tradas, deinde myſticum & moralem appoſitè illi inhærentem ſuperſtruas, & quaſi inædifices. Vnuſquiſque, ait idem D Paulus 1. Cor. 3. videat quomodo ſuperædificet: alij enim aurum, argentum, lapides pretioſos ſuperædificant, alij lignum, fœnum, ſtipulam. Sed hæc ignis in die Domini comburet: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Quocirca S. Hieron. in c. 40. Ezech. *Eiſdem*, ait, *lineis, & hiſtoria currit & tropologia: ſed illa humilior eſt, iſta ſublimior.* Idem, vel quiſquis eſt auctor, in cap. 3. Epiſt. 2. ad Corinth. *Ille*, ait, *verè ſpiritualis intellectus eſt, qui non veriſimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, ſed virtute rerum ipſam rem exprimit veritatis.* Et S. Greg. hom. 4. in Euang. *Tūc allegoriæ fructus ſuauiter carpitur, cùm prius per hiſtoriam in veritatis radice ſolidatur.* Denique ex- E tat hac de re graue iuſtúmque decretum Sacroſancti Oecumenici Conc. Tridentini ſeſſ. 4. quod ſic habet: *Præterea ad coercenda petulantia ingenia decernit, vt nemo ſuæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum ad ædificationem doctrinæ pertinentium, S. Scripturam ad ſuos ſenſus torquens, contra eum ſenſum quem tenuit & tenet S. mater Eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione Scripturarum ſanctarum, aut etiam contra vnanimem conſenſum Patrum, ipſam Scripturam ſacram interpretari audeat, etiamſi huiuſmodi interpretationes*

Digitized by Google

tiones nullo vnquam tempore in lucem edendæ ſint. Qui contrauenerint per ordinarios declarentur, & pœnis à iure ſtatutis puniantur. Et inferiùs, agens contra eos qui ſententias S.Scripturæ ad fabuloſa,vana,adulationes &c.detorquent, iubet *vt omnes huius generis homines, temeratores & violatores verbi Dei,iuris,& arbitrij pœnis per Epiſcopos coërceantur.* Aduigilent ergo Epiſcopi,eorúmque vicarij,& idipſum ſtrenuè exequantur,atque effrænem hanc nouos S. Scripturæ ſenſus effingendi, imò in Eccleſiis deprædicandi licentiam, coërceát,ideóque theatrales hoſce mimos,comœdos, fabulones è ſacris pulpitis deturbent, vel emendent, vt auctoritatis S. Scripturæ, quæ liber eſt ipſiuſmet Dei, ſint tutores & vindices, vtque ab Eccleſia ſcandalum hoc, & monſtrum adeo fœdum & infame exterminent,meminerint huiuſce rei ſe Deo reddituros rationem,quam exactam ab eis in hora mortis ipſe iudex,vtpote S. Scripturæ auctor & dictator,expoſcet.

Diſpoſitio ad prophetiam prima eſt quies mentis.

QVÆRITVR QVARTÒ, Quis fuit habitus, quæ diſpoſitio interna Prophetarum? Reſpond. Prima diſpoſitio animæ fuit quies, tranquillitas & ſerenitas: per hanc enim anima liberatur ab omni turbatione, & tumultu paſſionum & cogitationum diſtrahentium in diuerſa, ac colligitur in ſeipſam, vt planè plenéque poſſit intendere reuelationi diuinæ, quæ eſt cauſa prophetiæ.Ita S.Baſil. proœmio in Iſaiam: *Prophetarunt*,inquit,*puræ ac pellucidæ animæ, veluti ſpecula facta diuinæ operationis, quæ imaginem integram & inconfuſam,nulláque ex parte turbatam carnis affectibus, repræſentabant. Nam omnibus quidem adeſt Spiritus S.verùm in his qui puri ſunt affectibus, peculiarem vim oſtendit.*Quocirca S.Hieron. in cap. 28.S.Matthæi:*In veteri*,ait, *& nouo teſtamento hoc ſemper obſeruandum eſt, quòd quando auguſtior aliqua apparuit viſio, primùm timor pellitur, vt ſic mente pacata poſſint quæ dicuntur audiri.* Ita Chriſtus ſe poſt reſurrectionem reuelans mulieribus, viam præmunit dicens: *Nolite timere.* Matth.28. & Gabriel oraculum de Ioanne Baptiſta naſcituro daturus Zachariæ, Lucæ 1. 13. animum eius præparat abſtergendo timorem, dicens: *Ne timeas Zacharia.* Vbi Theoph. auream dat regulam,&quaſi indicem boni maliue ſpiritus: *Si mẽs,* inquit,*primùm turbatur,& ſtatim timor ſoluitur,& iterum quieſcit, reuera diuina viſio eſt: ſi autem timor ac turbatio magis ac magis creſcat, dæmoniaca viſio eſt.*Hinc Caſſianus,& alij rerum ſpiritualium magiſtri docent, hoc indicio conſolationem angelicam ab illuſione diabolica ſecerni & dinoſci,quòd angeli primo aſpectu terreant, mox terrore abſterſo animam ſedent & conſolentur: ex aduerſo diabolus primò animam falſa conſolatione mulceat,mox eandem multis pauoribus & angoribus implicet.

2 abſtractio mentis.

Secunda diſpoſitio fuit, animæ à ſenſibus & ſenſilibus abſtractio, per crebram & aſſiduam orationem & meditationem. Hæc enim animam à rebus terrenis auellunt,& in Deum eleuant, vt eius inſpirationi excipiendæ tota vacet & attendat.Rationem dat S.Auguſt.lib.10.de Trinit.c.4. nimirum,quòd anima, cùm ſit limitatæ virtutis, non poſſit ſimul attendere rebus ſenſibilibus & diuinis,præſertim cum hæ ab illis multùm diuerſæ,& quaſi contrariæ ſint: quocirca cùm attendit ſenſilibus, parùm ei reſtat virium, parúmque attentionis quod impendat diuinis:quò ergo minùs attẽdit terrenis & corporalibus, eò magis po-
A teſt attẽdere ſpiritualibus & cœleſtibus. Quocirca Patriarchæ maximè prophetarũt cùm morti eſſent vicini,vtpote quaſi iam ſeparati à curis,cogitationibus,& affectibus huius vitæ:vti prophetauit moriturus Iacob Geneſ. 49. & Moſes Deuter.33.Vide de hac re S.Greg.4. dial.26. Ad hoc quoque iuuat pſalmodia: hæc enim mentem excitat,eleuatque ad ſublimia.Vnde Eliſæus 4.Reg. 3.15.poſtulaturus Dei oraculũ, vocauit pſaltem: *cúmque caneret pſaltes,facta eſt ſuper eũ manus Domini,& ait:Hæc dicit Dominus*,&c. Huc quoque facit fuga voluptatum carnis & ſenſuum: hæc enim mentem valde deprimit,incraſſat & inquinat,vt cœleſtes illuminationes & influxus cernere,excipere,haurire & guſtare nequeat. Quocirca
B Moſes ieiunio 40.dierũ purgauit corpus & mentem, ad excipienda Dei oracula & præcepta in Sina,Exodi 34.28.Huc quoque confert ſolitudo. Quocirca Orpheus & Zoroaſtres multis annis vixerunt in ſolitudine, vt ſupernis intenderent. Talibus competit illud quod de Tireſia canit Homerus,& ex eo Plato in Menone:

Hic ſolus ſapit,aſt illi volitant velut vmbræ.

3.Sanctitas.

Tertia eſt,ſanctitas vitæ. Licèt enim Deus ſubinde impiis det donum prophetiæ quaſi obiter, & per tranſennam: nam in die iudicij, vti docet Chriſtus Matth. 7. 22. improbi nonnulli dicent: *Domine, Domine,nonne in nomine tuo prophetauimus?* atque talis fuit Caiphas Ioannis 11. 51. &
C Balaam num.22.32. & Saul.1. Reg. 19. 24. qui cùm eſſent impij, prophetarunt: tamen donum prophetiæ continuum,& quaſi habituale non ſolet dare niſi ſanctis,vti videre eſt in hiſce duodecim,qui omnes catalogo Sanctorum in Martyrologio aſcripti ſunt.Ratio eſt,Prima, quòd deceat tantum donũ (prophetæ enim ſunt quaſi os Dei) non dari niſi ſanctis: impij enim eo non tantum indigni, ſed & ad id inepti ſunt. Secunda, quòd ſanctitas,mentem eleuet,diſponátque ad Dei illuſtrationes hauriendas. Tertia, quòd Prophetæ mittantur à Deo vt ſint Concionatores,qui quaſi mallei contundant ſaxea hominum corda. Ad hoc autem ſanctitas non vulgaris, ſed eximia requiritur, putà ingens zelus, tum gloriæ diuinæ,
D tum ſalutis animarum promouendæ. Nam qua ratione peccator conuertat peccatorem ad vitam puram & ſanctam? Quomodo frigidus accendet frigidum? Calore & amore opus eſt, eóque ingenti, vt quis alium Dei amore inflammet: non aqua,ſed ignis maior minorem accendit. Præclarè S.Chryſoſt.hom.in titulum Pſalm.50. *Prophetæ*,inquit,*velut quidam pictores ſunt virtutis:* virtus autem meliùs pingitur vita quàm voce. Viuacior enim eſt imago morum, quàm verborum. Quocirca Philo lib. *Quis rerum diuinarum hæres: Malum*, ait, *virum non eſt fas interpretem eſſe numinis, ſed in ſolum ſapientẽ hoc competit: quia is ſolus eſt inſtrumentum Dei, reſonans ab eo contactum*
E *& pulſatum inuiſibiliter.* Et Orig.lib.3. Periarch. cap.3. *Sanæ*,inquit, *& immaculatæ animæ, ſicuti omni affectu omnique puritate ſe vouerint Deo, & alienas ſe ab omni dæmonum contagione ſeruauerint, & per multam abſtinentiam purificauerint, & piis ſacræ religionis imbutæ fuerint diſciplinis, participium per hoc diuinitatis aſſumunt, & Prophetiæ, ac cæterorum diuinorum donorum gratiam merentur.*

Prophetia cõtinua non datur niſi ſanctis ob tres cauſas.

Prophetæ ſunt pictores virtutis.

Modus aſſequendi prophetiam.

Præclariùs S. Baſil. proœmio in Iſaiam: *Cùm anima*,inquit,*omni virtutis ſtudio dedita,vehementi in Deum amore perpetuam Dei memoriam ſibi impreſſam ſeruat,atque hac re primùm apparat ſeſe,* vt

Digitized by Google

vt Deum habeat velut inhabitantem, ex vehementiſſima in Deum intentione,& arcano amore numine efflata, digna Prophetiæ dono redditur, Deo diuinam virtutem impertiente, animique oculos aperiente ad intelligendas quas velit ſpeculationes. S. Maximus Centuria 1. de Charitate cap. 95. *Quemadmodum,* inquit, *ſol exoriens & mundum illuminans, cum ſeipſum, tum res à ſe illuminatas demonſtrat; ita quoque ſol iuſtitiæ purgato animo exoriens, & ſeipſum videndum exhibet, & rerum quæ à ſe factæ ſunt, & deinceps fient, rationes demonſtrat.*

Quocirca S. Bernar. lib. de interiori domo cap. 69. in fine: *Certum,* ait, *ſignum tibi ſit, quæcunque es anima, quòd dilectum tuum minùs diligis, vel ab illo minùs diligeris, ſi ad theoricos illos exceſſus nondum vocaris, vel vocantem ſequi nondum merueris. Vis noſſe, quia ſublimitas diuinarum reuelationum ſit manifeſtum diuinæ dilectionis indicium? Iam non dicam, inquit, vos ſeruos, ſed amicos: quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Satage ergo Deum tuum intimè & ſummè diligere, & omni hora in diuinæ contemplationis gaudium ſummo cum deſiderio anhelare. Collige teipſam ad temetipſam, & in ſolo diuinitatis deſiderio requieſce.* Prophetæ ergo Deo fuerunt familiariſſimi, eiúſque quaſi ſecretarij, interpretes & præcones.

Porrò inter cæteras virtutes, animam diſponentes ad illuſtrationem & reuelationem Dei, prima & maximè neceſſaria eſt humilitas. Nam, vt ait S. Laurent. Iuſtinian. lib. de connubio verbi, ſub finem, *cum humilitatis virtus animam compleuerit, deiecerit, liqueſecerit, tunc incipiet dilatari dilectione, irradiari veritate, repleri lumine, eleuari ſpiritu. Hinc ſecretorum oritur reuelatio, Scripturarum declaratio, futurorum cognitio, ſenſuum corporalium alienatio.* Humilitas enim ſubiicit & ſubſternit mentem Deo, vt in eam illuſtrationes ſuas immittat. Vnde S. Gregor. lib. 1. Dialog. cap. 1. *Mens,* ait, *quæ diuino ſpiritu impletur, habet euidentiſſima ſigna ſua, virtutes ſcilicet, & humilitatem, quæ ſi vtraque perfectè in vna mente conueniunt, liquet quòd de præſentia S. Spiritus teſtimonium ferant.* Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 7. 27. *Sapientia Dei per nationes in animas ſanctas ſe transfert, amicos Dei & Prophetas conſtuunt.* Quinimò id per vmbram vidit, gentilis licèt, Ariſtoteles lib. de Diuinat. per ſomnium cap. 1. dicens: *Si diuinatio ſomniorum à Deo eſt, inconueniens eſt eam immittere quibuſlibet, & non optimis viris.* Hac ratione poſterioribus ſæculis multi Anachoretæ, & ſancti Spiritum propheticum adepti ſunt. Audi Ruffinum oculatum teſtem, præfatione in vitas Patrum lib. 2. *Vidimus,* ait, *apud eos multos Patres, cæleſtem vitam in terra agentes, & nouos quoſdam Prophetas, tam virtutibus animi, quàm vaticinandi officio ſuſcitatos, quibus ad teſtimonium meritorum nec ſignorum quidem, ac prodigiorum deerat efficacia. Cur enim hi qui nihil terrenum, nihil carnale cupiunt, non accipiant cæleſtium poteſtatem? Nonnullos namque eorum ita ab omni malitiæ cogitatione, ac ſuſpicione vidimus defæcatos, vt nec ſi aliquid mali adhuc gereretur in ſæculo meminiſſent. Tanta in eis inerat tranquillitas animi, tantúſque inoleuerat eis bonitatis affectus, vt meritò de eis dictum ſit: Pax multa diligentibus nomen tuum Domine.* Et mox, *Tanta namque in eis fides eſt, quod etiam montibus vt transferantur valeat imperare,* &c. *Sunt ergo ornati moribus, quieti, lenes, tranquilli, & charitatis vinculo velut quadam germanitate conſtricti. Ad æmulationem verò virtutum certamen ingens exercent & agones: ſtudet enim vnuſquiſque clementior altero, benignior, humilior ac patientior inueniri: ſi quis autem ſapientior cæteris fuerit, hic ita communis erga omnes & mediocris exiſtit, vt ſecundùm mandatum Domini, omnium minimus & omnium ſeruus eſſe videatur.* Ecce qua ratione, quibus virtutibus ſancti illi donum prophetiæ, & miraculorum meruerunt & obtinuerunt; quin & hodie merentur & obtinent.

Quatuor ſigna veri Prophetæ.

Denique quatuor ſunt indicia, quibus verus Propheta & prophetia à pſeudopropheta, falsíſque oraculis ſecernitur, & dinoſcitur. Primum eſt ſanctitas: Prophetæ enim erant viri ſancti: pſeudoprophetæ verò erant idololatræ, hæretici, impij, ſuperbi, vani, luxurioſi, &c. vti etiamnum ſunt. Secundum eſt, quòd vera prophetia conformis ſit verbo Dei, fidei & doctrinæ Eccleſiæ, eíque quaſi iudici ſe ſubmittit: pſeudoprophetia verò vtrique difformis eſt; quocirca nullius iudicium aut cenſuram admittit. Tertium eſt rei euentus: nam veræ prophetiæ reipſa eueniunt, falſæ neutiquam. Hoc ſignum dat Deus Deuter. 18. 22. Quartum, vera prophetia vtilis eſt ad ædificationem Eccleſiæ, prodéſtque pietati & moribus: pſeudoprophetia inutilis eſt, vana, curioſa, futilis, imò noxia & peſtilens. Ita S. Chryſoſt. hom. 19. in S. Matth. & S. Petrus apud S. Clementem lib. 3. Recognit. Accedunt non rarò miracula, quæ vera & ſolida patrant Prophetæ, ficta verò & ſimulata pſeudoprophetæ.

Prophetæ an vncti oleo?

QVÆRITVR QVINTÒ, Quiſnam fuit habitus exterior Prophetarum? Reſpond. Primò, nonnulli cenſent eodem ſacro vnctionis oleo ex eodem cornu, quo ex præſcripto legis inungebantur ſacerdotes & reges, inunctos quoque fuiſſe Prophetas. Verùm hoc de vnico duntaxat Eliſæo legimus, ſcilicet eum iuſſu Dei vnctum ab Elia, itáque auctoratum & quaſi conſecratum Prophetam. Ita enim Eliæ iuſſit Deus 3. Reg. 19. 16. de cæteris id non legimus: imò Iſaias cap. 6. 7. ait ſe conſtitutum Prophetam tactu Seraphini, carbone ignito labia ſua tangentis, & purgantis: Ieremias verò voce diuina cap. 1. 4. eadem cæteri conſtituti & auctorati ſunt Prophetæ. Accedit, quòd aliqui remotè à Ieruſalem & templo, imò in Samaria & Bethel apud idololatras prophetarint, vbi non erat oleum ſacrum, quo vngi poſſent, nec idololatræ vnctionem hanc permiſiſſent. Quare non eſt veriſimile omnes Prophetas oleo ſacro vnctos, & conſecratos fuiſſe. Ita à Caſtro lib. 4. Prolegom. cap. 5. quin & S. Chryſoſt. hom. 1. in Epiſ. ad Roman. initio ad illa verba, *Seruus Ieſu Chriſti;* & S. Auguſt. lib. 1. Retrac. cap. 26.

Veſtiebantur ſacco.

Secundò, veſtis Prophetarum erat ſaccus, ſiue cilicium ex pilis hircorum, vel camelorum, vel equorum, &c. contextum. Patet id Iſaiæ 20. 2. *Solue,* inquit, *ſaccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis.* Et Elias erat *vir piloſus, & zona pellicea accinctus.* 4. Reg. 18. Et Zacharias cap. 13. 4. loquens de falſis Prophetis habitum verorum aſſumentibus; *Nec operientur,* inquit, *pallio ſaccino,* Septuag. *veſte cilicina.* Vbi S. Hieron. aſſerit Prophetas, cùm prophetarent, induiſſe cilicium, vt populum incitarent ad pœnitentiam. Idem docet Clemens Alexand. lib. 3. Strom. Ita S. Ioannes Baptiſta pœnitentiæ præco, veſtitus erat cilicio è pilis camelorum, & zona pellicea. Matth. 3. 4. Porrò ſacco huic, ſiue tunicæ ſaccinæ vel cilicinæ iniiciebant pallium, vti patet de Elia,

qui

Digitized by Google

qui pallium ſuum iniiciens Eliſæo, eum ad ſe ſequendum & prophetandum vocauit, imò vi diuina compulit. 3. Reg. 19. 17. Id ipſum tradit Origen. hom. 13. in Numer. Incedebant ergo Prophetæ tali, vel ſimili habitu, quali iam Patres Capuccini, quaſi contemptores mundi, & prædicatores regni vitæque cœleſtis. Sic qui olim à gentiliſmo ad Chriſtianiſmum conuertebantur, reiecta toga pallium induebant, quaſi modeſtiæ profeſſores, & mundi contemptores, vti Tertul. ſe feciſſe narrat & gloriatur lib. de pallio. Subinde iuſſu Dei alia quoque oraculis ſuis conformia aſſumebant, & induebant, vti Ieremias cap. 27. 2. iuſſu Dei induit catenas & vincula, vt repræſentaret inſtantem captiuitatem, in qua vinciendi erant Iudæi aliæque gentes à Chaldæis. Eadem de cauſa iuſſus eſt Ezechiel cap. 12. 3. aſſumere habitum tranſmigrantis: & incedere raſo capite cap. 5. 1.

Geſtus Prophetarum quales?

Tertiò, victus Prophetarum fuit ſobrius, adeóque vilis & aſper; vox grauis, oculi in cœlum ſuſpicientes, imò ſuſpenſi, vita auſtera & inſolita, inceſſus motúſque omnis ad modeſtiam & pietatem compoſitus, factúſque ad commouendos & compungendos duros Iudæorum animos; ita vt viderentur eſſe homines noui & alterius ſæculi, ac quaſi angeli è cœlo venientes, & legati à Deo miſſi ad homines conuertendos. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 8. 18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum, & in portentum Iſraël.* Ita Amos cibus erant ſycomori, id eſt, ficus fatuæ & inſipidæ, vt patet cap. 7. 14. Ezechielis c. 4. 12. panis hordeaceus ſubcineritius, & aqua; Danielis legumina: ea enim ipſe refutatis cibis regiis popoſcit, ideóque meruit donum prophetiæ, vt patet Daniel. 1. 17. Ioannis Baptiſtæ locuſtæ & mel ſylueſtre. Matth. 3. 4. Sic & filij Prophetarum victitabant oleribus, vt patet 4. Reg. 4. cap. 39. Similis fuit victus & vita Chriſti & Apoſtolorum, iuxta illud Apoſtoli: *Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauero ipſe reprobus efficiar.* 1. Corinth. 9. 27. Et, *Bonum eſt non manducare carnem & non bibere vinum.* Rom. 14. 21. Apoſtolus enim fuit perfectionis magiſter, & magis opere quàm ore docuit non ſolùm præcepta, ſed & conſilia Euangelica, quale eſt non bibere vinum, nec edere carnem. Hinc rurſum ait: *Vſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus.* 1. Corinth. 4. 11. Quocirca abſtemium fuiſſe Paulum, & nunquam bibiſſe vinum cenſet Baron. anno Chriſti 36. Porrò S. Hieron. contra Iouini. cap. 10. cùm dixiſſet homines initio mundi, toto tempore quod diluuium præceſſit, abſtinuiſſe carnibus, æquè ac vino (eas enim poſt diluuium primùm conceſſas Noë Geneſ. 9. 3. qui & primus vitem plantauit, vinúmque ex ea elicuit) ſubdit: *Poſtquam Chriſtus venit in fine temporum, & extremitatem traxit ad principium, nec repudium nobis dare permittitur, nec circumcidimur, nec comedimus carnes, dicente Apoſtolo: Bonum eſt vinum non bibere, & carnem non manducare. Vinum enim cum carnibus poſt diluuium dedicatum eſt.* Sic Egeſippus, & ex eo S. Hieron. lib. de viris illuſtr. ſcribit de Iacobo fratre Domini: *Hic ex vtero matris ſuæ ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, carnes nunquam manducauit.* S. Petrum lupinis, herbis & leguminibus victitaſſe, tradit S. Gregor. Nazianz. orat. de amore pau p er. Sic & S. Marcum Alexandriæ cum ſuis Eſſæis quotidie ieiunaſſe, ita vt veſpere duntaxat pane & ſale, aut herbis veſcerentur, ac aquam biberent, tradit Euſeb. Ioſeph. & Philo lib. de Eſſæis. Rurſum S. Hieron. Epiſ. ad Lucinum Beticum, *Vtinam,* ait, *omni tempore ieiunare poſſemus, quod in Actibus Apoſt. diebus Pentecoſtes; & die Dominico Apoſtolum Paulum, & cum eo credentes, feciſſe legimus.*

An Chriſtus & Apoſtoli comederint carnes?

Ex quibus locis Vincentius Conſentinus, Doctor & Prouincialis ordinis Minimorum, libello hac de re edito probare contendit Chriſtum & Apoſtolos nunquam carnes comediſſe; & ad illud quod obiici poſſet ex Lucæ 10. 8. *Manducate quæ apponuntur vobis,* reſpondet limitando, *quæ apponuntur,* ſcilicet vilia & modica, inter quæ carnes numerari nequeunt. Hoc cum grano ſalis accipiendum, nimirum hoc ſenſu, quod Apoſtoli abſtinentiæ & ædificationis ſtudioſi, vtpote perfectionis magiſtri, vitarint quantùm honeſtè poterant delicias, carnes, & vina; non tamen ea religione & voto, quo faciunt Minimi. Nam ſi neceſſitas cogeret, aut ſi pietas & vtilitas aliud ſuaderet, v. g. ſi inuitati commodè alium cibum habere non poterant, liberè carnibus veſcebantur. Hoc enim poſcebat vita illorum Apoſtolica, vt per totum orbem diſcurrere, & cum omnibus agere viueréque poſſent, vt omnibus omnia fierent. Vnde hoc eis permiſſum, imò præceptum eſt verbis iam citatis Lucæ 10.

Prophetæ angeli terreſtres.

Denique mores, geſtus & actiones omnes Prophetarum tales erant, vt viderentur eſſe homines cœleſtes, & angeli terreſtres. Ad hoc enim eos Deus mittebat in mundum, vt homines à terrenis cupiditatibus auocarent, & cœleſtium deſiderium eis imprimerent. Eadem de cauſa in mundum miſſus fuit S. Dominicus, qui quaſi ſui æui Paulus è cœlo lapſus, & verbo & vita omnes, etiam Prælatos & Cardinales, ad mundi contemptum, ac Dei amorem incitabat. Quocirca præter alia, ter ſingulis noctibus acriter ad ſanguinem ſeſe diuerberabat, vt peccata aliorum in ſuo corpore lueret; multas Albigenſium perſecutiones ſuſtinuit, ſuáque patientia eos ab hæreſi ad fidem conuertit: zelo martyrij, ſalutis animarum, & gloriæ Dei flagrabat. Orabat adeo ardenter, vt ſpiritus in Deum eleuatus eleuaret & corpus in aëre pendulum. Hinc proceres & plebeij eum vt virum diuinum audiebant, & vt angelum Dei ſequebantur, beatóſque ſe exiſtimabant ſi vel eum contingere poſſent: plurimi in eius diſciplinam ſe dantes, eúmque moribus exprimentes orbi admirationi & ſaluti fuêre. Circinatus enim ad illius normam Religioſus (quod de Philoſopho dixit Tertul. lib. de Pallio) dum videtur, auditur: magis enim exemplo quàm verbo loquitur & concionatur. Socius ei à Deo datus eſt S. Franciſcus, qui proinde animo oculiſque in cœlum intentus, non aliud vita & voce, habitu & vultu concionabatur, quàm, *Ad cœlum, ad cœlum.* Audi S. Bonau. in vita eius cap. 4. *Euangelicus præco,* inquit, *ciuitates circuibat & caſtra, non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in virtute ſpiritus annuncians regnum Dei. Videbatur intuentibus homo alterius ſæculi: quippe qui mente ac facie in cœlum ſemper intentus, omnes ſurſum trahere conaretur.* Vnde & fructum ingentem ſubdit: *Nam prædicationis ipſius feruore ſuccenſi quàm plurimi, ſecundùm formam à Dei viro acceptam, nouis ſe pœnitentiæ legibus vinciebant, quorum idem Chriſti famulus ordinem fratrum de pœnitentia nominare decreuit. Conuertebantur etiam virgines ad perpetuum cæli-*

batum

batum: inter quas virgo Deo chariſſima Clara, ipſarum plantula prima, tanquam flos vernans & candidus odorem dedit, & tanquam ſtella præfulgida radiauit. Multi etiam non ſolùm deuotione compuncti, ſed & perfectionis Chriſti deſiderio inflammati, omni mundanorum vanitate contempta, Franciſci veſtigia ſequebantur: qui quotidianis ſuccreſcentes profectibus, vſque ad fines orbis terræ celeriter peruenerunt. Et cap. 12. *Erat enim verbum eius velut ignis ardens, penetrans intima cordis, omniúmque mentes admiratione replebat; cùm non humanæ inuentionis ornatum prætenderet, ſed diuinæ reuelationis afflatum redoleret.* Et mox, *Tam efficacibus ſubitò cœpit verbis affluere, támque potenti virtute illorum igentes virorum ſublimium* (Papæ ſcilicet, & Cardinalium) *ad compunctionem inflectere, vt apertè clareret quòd non ipſe, ſed ſpiritus Domini loquebatur. Neſciebat aliquorum culpas palpare, ſed pungere; nec vitam fouere peccantium, ſed aſpera increpatione ferire. Eadem mentis conſtantia magnis loquebatur & paruis, eadémque ſpiritus iucunditate paucis loquebatur & multis: omnis ætas, omniſque ſexus properabat virum nouum mundo cœlitus datum & cernere, & audire.* Eius aſſeclæ fuere S. Antonius de Padua, de quo Auctor vitæ ita ſcribit: *Videbatur quaſi alter quidam produſſe Elias, zelo Dei feruens, inflammatúſque igne Spiritus S. ignitis ſermonibus accendebat, & vrebat auditorum tepida, torpentia, frigida & obſcura corda.* Item B. Petrus Martyr, cuius hoc continuum concionis erat thema, è noſtro Iona petitum, *Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur.* Et S. Bonauentura, S. Thomas, S. Bernardinus, S. Vincentius Ferrerius, aliíque ſimiles oratores cœleſtes. Hoſce ſibi imitandos proponant noſtri Prophetæ, Concionatores inquam, & Doctores; qui Clerum & populum reformare, ſanctificare, ad cœlum deducere contendunt.

Homonymus & ſuppar S. Franciſco Aſſiſio fuit noſtro ſæculo noſter S. Franciſcus Xauerius, hoc anno Domini 1622. inter cœlites relatus, qui mente, oculiſque in cœlum defixus, non niſi cœlum cogitabat, aſpiciebat, prædicabat, ac quaſi homo cœlo lapſus ad cœlum omnes traducere ſatagebat. Huius enim vnius rei cauſa à Deo in mundum miſſus videbatur. Cœleſtia enim iugiter non tantùm contemplabatur, ſed & reipſa guſtabat & ſapiebat, vt ineffabiles illas cœlitum delicias præcipere & prælibare videretur. Hinc illæ eius voces: *Satis eſt Domine, ſatis eſt. Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Hinc ardens eius vultus inſtar Seraphini ſpirans amorem, imò ardorem diuinum effulgurans. Hinc illa corporis eius in oratione à terra eleuatio, vt inter cœlum & terram ſuſpenſus, ſpiritu ſecum rapiente molem corporis, in alta conſcenderet, vt videretur quod ait S. Greg. hom. 37. *angelorum choris intereſſe, cum beatiſſimis ſpiritibus gloriæ conditoris aſſiſtere præſentem Dei vultum cernere, incircumſcriptum lumen videre, incorruptionis perpetuæ munere lætari.* Quapropter patria exul, parentibus amiciſque orbus, quaſi terræ hoſpes & ciuis cœli, inter exteros, extremóſque Indos viuere & mori ambiuit, ſciens vtique eò ſe Deo viciniorem, quò à notis & amicis eſſet remotior. Deo ergo nixus, eius vnius amore inſtar fulguris, imò inſtar angeli tãta terræ mariſq; ſpatia, totúmque Orientẽ euangelizãdo celerrimè peruaſit. Xauerius enim quod de S. Paulo Prophetarum & Apoſtolorũ Patriarcha ait Chryſoſt. hom. 2. de eius laudibus, *in terra*

A *gradiens ſic ſe agebat in cunctis, quaſi Angelorum ſocietate frueretur. Paſſibili enim colligatus corpori, illorum perfectione gaudebat; tantíſque fragilitatibus ſubditus in nullo inferior ſupernis virtutib. apparere certabat. Quippe & pennatus totum docendo peruolauit orbem, & velut incorporeus labores omnes periculáque contempſit, ac quaſi iam cœlum poſſidens, tanquam cum ipſis iam incorporeis degeret, ita ingenti mentis intentione vigilauit. Angelis quidem diuerſarum gentium cura commiſſa eſt, ſed nullus eorum ita creditum ſibi gubernauit populum, vti Paulus orbem,* & Franciſcus *vniuerſum illuminauit* Orientem. *Quàm hoc admirabile, cùm ex terrena lingua ſermo proſiliens velut oraculum, mortem fugauit, peccata diſſoluit, tenebras infidelitatis diſcuſſit, atque* B *mutatione mirifica terram conuertit in cœlum? Hac de cauſa ad confuſionem & iniurias, quas ob prædicandi ſtudium ſuſtinebat, magis quàm ad bonorum oblectamenta properabat, mortem potiùs quàm vitam appetens, paupertatem quàm opulentiã, & multò magis laborem deſiderans quàm alij requiem poſt laborem: ſtudioſius pro inimicis orans quàm alij aduerſus inimicos. Cõuertebat enim orbem terrarum, quem nos peruertimus. Huius rei ſtudio non tantùm vrbes, gentes, exercitus, prouincias, pecunias, poteſtates velut arenam vilia reputauit; ſed & præ Chriſti dulcedine non angelorum, non archangelorum admiratus eſt dignitatem, nec quicquam ſimile concupiuit. Perfrui enim Chriſto, hoc illi vita erat, hoc mundus,* C *hoc angeli, hoc præſentia, hoc futura, hoc regnum, hoc promiſſio, hoc bona videbantur innumera. Præter hæc verò nihil in triſtium parte ponebat. Horum enim quæ hic habentur nihil aſperum, nihil etiam ſuaue reputabat. Sic deſpiciebat vniuerſa quæ cernimus, vt ſolet herba iam putrefacta contemni. Tyrannos verò ipſos ac populos ſpirantes furorem, velut quoſdam culices æſtimabat. Mortem verò & cruciatus, & mille ſupplicia quaſi ludũ putabat eſſe puerorum, dummodo propter Chriſtum aliquid ſuſtineret. Tũc enim amplectebatur libẽter, & decorabatur vinctus catena, magis quàm diademate coronatus. Etenim coarctatus carcere habitabat cœlum, ac libentiùs verbera excipiebat & vulnera, quàm alij brauia diripiunt:* D *dolores non minùs quàm præmia diligebat, cùm ipſos vtique dolores loco duceret præmiorum: propterea enim illos & gratiam nominabat. Denique illi viuere Chriſtus erat & mori lucrum.* Huculque Chryſoſt. de Paulo, nos de Xauerio. Hæc Apoſtolatus Pauli & Xauerij inſignia, hæc prophetiæ decora, hæc heroica virtutum facinora, quibus infidelitatis monſtra, & vitiorum portenta vbique debellauit, imò in Euangelicæ veritatis & virtutum ſplendorem tranſmutauit, ac paucorum annorum ſpatio ſeipſum meritis, Europam & Indiam beneficiis, Societatem Ieſu exemplis, orbem fama, Eccleſiam gloria, cœlum ciuibus ſanctiſque quos eò tranſmiſit, impleuit & decorauit. En tibi E ideam veri Prophetæ, veri Apoſtoli.

Quartò, de cœtu Prophetarum legimus 1. Reg. 10. 5. dictum Samuelis ad Saulem: *Cùm ingreſſus,* inquit, *fueris ibi vrbem, obuiam habebis gregem Prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos pſalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſóſque prophetantes. Et inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in alium virum.* Hi Prophetæ erant viri religioſi, ſemoti à ſæculo, vacantes Dei laudibus, & pſalmodiæ, ideóque pſalterio, tympano, tibia & cithara, tum Deum laudabant, tum ſe inuicem ad laudes Dei concinendas prouocabant. Inter eos tamen erant aliqui

Cœtus & filij Prophetarum quis.

Digitized by Google

aliqui Prophetæ propriè dicti, vt Elias, Eliſæus, &c. 4. Reg. 6. 1. Vnde S. Hier. Epiſt. 4. ad Ruſticũ, Religioſos & Monachos vocat filios Prophetarum. Horum enim in vita & moribus piis ſunt imitatores & aſſeclæ, æquè ac Eſſenorum & Therapeutarum, tum eorum qui apud Iudæos ante Chriſtum, tum eorum qui Chriſtiani extiterunt; quorum parens & dux fuit S. Marcus, de quibus Euſebius Ioſeph. & Philo lib. de Eſſæis.

Porrò ſecedebant à populo Prophetæ, tum orationis & ſanctitatis, tum auctoritatis cauſa. Nam, vt ait Tacitus, *Maior eſt rebus ex longinquo honor*; &, vt B. Petrus Damiani Epiſt. 4. ad Ruſtic. ſicut pictura ſi procul abſiſtat, inhianter & cum cupiditate proſpicitur; ſi iuxta ſit, contemptibilis iudicatur: ita ex receſſu doctis & ſanctis oritur apud omnes reuerentia; ex aduerſo *minuit præſentia famam*.

Porrò, an aliqui è duodecim hiſce Prophetis fuerint ex hoc cœtu Prophetarum, incertum eſt: certum eſt non omnes fuiſſe. Nam Amos, c. 1. 1. ab armentis raptus eſt ad prophetandum. Rurſum eos certas non habuiſſe ſedes & domos, liquet ex eo, quòd diuerſis in locis, vrbibus & prouinciis prophetarunt. Alij enim in Iudæa, alij in Samaria, alij in Bethel, &c. prophetarunt. De Holda propheteſſa legimus 4. Reg. 22. 14. eam Ieroſolymis habitaſſe *in ſecunda*, ſcilicet in media vrbis parte. Ieruſalem enim in tres partes, quaſi vicos & regiones erat diſtributa, ſcilicet in primam, ſecundam ſiue mediam, & tertiam, vti patet ex eius chorographia. Tradunt Hebræi in ſecunda, vtpote quietiori & ſecuriori vrbis parte, fuiſſe gymnaſia, ibique habitaſſe viros literatos & ſtudioſos. Quocirca veriſimile eſt ibi pariter nonnullos habitaſſe Prophetas.

Etyma Prophetarum.

Denique nominum Prophetarum etymologias & ſignificata ita paucis perſtringit S. Hieron. præfatione in Ioëlem: *Oſee*, inquit, *interpretatur* σώζων, *quem nos Saluatorem poſſumus dicere. Ioel* ἀρχόμενος, *id eſt, incipiens. Amos* βαστάζων, *qui apud Latinos portans dicitur. Abdias* δοῦλος κυρίου, *id eſt, ſeruus Domini. Ionas* περιστερά, *id eſt, columba. Michæas* τίς ὥσπερ, *quod apud nos ſonat, quis quaſi, aut quis velut. Nahum* παράκλησις, *id eſt, conſolatio. Habacuc* περιλαμβάνων, *id eſt, amplexans, ſiue luctans. Sophonias* κεκρυμμένος κυρίου, *hoc eſt, arcanus Domini. Aggeus* ἑορτάζων, *quem nos feſtiuũ, ſiue ſolemnem poſſumus dicere. Zacharias* μνήμη κυρίου, *id eſt, memoria Domini. Malachias* ἄγγελός μου, *id eſt, nuncius meus. Quæ omnia quo ſenſu accipienda ſint, in ſuis voluminibus diſſeretur.* Attexit deinde etyma quatuor maiorum Prophetarum: *Iſaias*, ait, σωτηρία κυρίου *dicitur, id eſt, ſalus Domini. Ezechiel* κράτος κυρίου, *id eſt, excelſus Domini. Ieremias* ὑψηλὸς κυρίου, *id eſt, excelſus Domini. Daniel* κρίνει με κύριος, *id eſt, iudicauit me Dominus.*

Denique mores, vitam & mortem ſingulorum Prophetarum ſcripſerunt S. Epiphan. Iſidorus, & Dorotheus, quem multi cenſent fuiſſe Epiſcopum Tyri, & martyrem ſub Iuliano apoſtata. Verùm Baronius vtrumque negat, rectéque oſtendit Dorotheum hunc alium eſſe à Dorotheo qui fuit presbyter (non Epiſcopus) Tyri, martyrque à Iuliano effectus eſt annum agens ætatis 107. de quo in Martyr. die 5. Iunij. Conſentit Bellarm. de Scrip. Eccleſ. aſſeritque Synopſin hãc Dorothei de vita Prophetarum plenam eſſe fabulis. Nam Priſcam vxorem Aquilæ ponit inter 72. Chriſti diſcipulos, facitque Epiſcopum Colophonæ. Imò omnes quos S. Paulus in Epiſtolis ſuis nominat aut ſalutat, facit diſcipulos Chriſti. Vide de Synopſi Epiphanij & Iſidori Bellarm. libro citato, Baronium, & Poſſeuinum in Bibliotheca.

Finis & fructus Prophetarum.

QVÆRITVR SEXTO, Quis ſit ſcopus, quis vſus, quis fructus Prophetarum? Reſp. finis eſt, enarrare nobis ipſa ſenſa & arcana mentis diuinæ: fructus, docere nos ſapientiam diuinam, æquè ac vitam cœleſtem; docere nos ſapere ſecundùm Deum, ſapere diuina, viuere Deo, ex Deo, cum Deo. B. Carolus Borromæus, Italiæ & noſtri æui fulgor, & fulgur, aſſerebat hanc eſſe baſin vitæ ſapientis & ſanctæ, nimirum ſemper & vbique tendere ad Deum, vt omnes actiones & paſſiones noſtræ incipiant, dirigantur & deſinant in Deum. Si vis, inquit, proficere in vita Chriſtiana, perfici in doctrina, virtute & ſpiritu Chriſti, hæc tria obſerua: Primùm, quotidie incipere & inchoare te exiſtima, vt ſcilicet eo feruore quotidie ſeruias Deo, ac ſi eo die primùm ei ſeruire inciperes. Secundùm, in mente ſemper habeto Deum, & iugiter cogita te in eius præſentia verſari: ſpectaculum enim facti ſumus mundo & angelis & hominibus. Tertium, effice vt omnia tua opera tendant ad Deum. Ita habet auctor vitæ B. Borromæi lib. 8. cap. 18. *Indicabo tibi ô homo*, ait Michæas c. 6. 8. *quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique diligere iudicium, & facere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo*; vt quaſi altior terra, maior homine, cœli ciuis, par angelis cum Deo ambules, cum Deo iugiter verſeris & agas, ex Deo omnes tuas cogitationes, ſermones & actiones hauries, metiaris & dirigas. Sollicitudo hæc ambulandi cum Deo, multa magnaque complectitur, magnorum & heroicorum operum eſt parens, vti in Michæa oſtendam. Prophetæ ergo ſunt *os & oraculum Dei*, per quos ſecreta ſua, ſenſa & placita mundo Deus reuelauit; præſertim quid credere, ſperare, amare, agere debeamus, vt vitam beatam aſſequamur. *Multifariam* ait Paulus Heb. 1. 1. *multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis: nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio.* Et Zacharias, Luc. 1. 70. *Sicut locutus eſt per os Sanctorum, qui à ſæculo ſunt Prophetarum eius.* Prophetæ ergo non ex ſe, ſed ex Deo locuti ſunt, fueruntq; os eius & lingua.

Tria ad proficiendum in virtute media.

Quocirca docent ipſi nos ſapientiam Dei, *ſcientiam ſanctorum*, & prudentiam iuſtorum, vt eandem & alios doceamus, ac cum Ioanne Baptiſta paremus Domino plebem perfectam. D. Thom. 1. p. quæſt. 1. art. 1. quærit, an præter ſcientias naturales neceſſaria ſit alia reuelata & ſupernaturalis: ac reſpondet, omnino eam neceſſariam eſſe, quam deinde ponit baſin totius Script. Sacræ, & Theologiæ, totiúſque doctrinæ & vitæ Chriſtianæ. Cauſam à priori aſſignat, quòd finis noſter & beatitudo ſupernaturalis ſit, quam lumen naturale, ratio & ſcientia naturalis non cognoſcunt, non attingunt, ac proinde ad eam eiúſque viam demonſtrandam, neceſſarium eſt lumen reuelatum & ſupernaturale: fini enim ſupernaturali media ſupernaturalia danda & coaptanda ſunt. Multa ſubtiliter de natura, de elementis, de animalibus, de homine, de vita œconomica & politica diſſeruerunt Gentilium Philoſophi, ſed hæc omnia intra naturæ fines conſiſtunt, terræ limites non excedunt: aliis ergo doctoribus opus, qui viam in cœlum, iter ad Deum nobis commonſtrent.

Digitized by Google

ſtrent. *Narrauerũt*, inquit Pſaltes pſ. 118. *mihi iniqui fabulationes: ſed non vt lex tua.* Quæ Plato, quæ Pythagoras, quæ Socrates, quæ philoſophi omnes de mundo, de moribus, de beatitudine ſcripſerunt, fabulæ ſunt, ſi cum lege tua, ô Domine, ſi cum oraculis, cum Prophetis tuis comparentur. *Vani*, inquit Sapiens cap. 13. 1. *ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei:* hanc autem Dei ſcientiam enunciant Prophetæ. Ipſe enim Deus per Oſee cap. 12. 10. proclamat: *In manu* (in oraculo) *Prophetarum aſſimilatus ſum.* Diſertè verò Baruch veram ſapientiam inueſtigans c. 3. 14. *Audi, ait, Iſraël, diſce vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus; vt ſcias ſimul vbi ſit longiturnitas vitæ & victus, vbi ſit lumen oculorum & pax. Vbi ſunt principes Gentium, &c. Qui in auibus cæli ludunt, qui argentum theſaurizant & aurum: exterminati ſunt, & ad inferos deſcenderunt; viam autem diſciplinæ ignorauerunt. Non eſt audita in terra Chanaan, neque viſa eſt in Theman. Filij quoque Agar, qui exquirunt prudentiam quæ de terra eſt, negotiatores Merrhæ & Theman, & fabulatores, & exquiſitores prudentiæ & intelligentiæ: viam autem ſapientiæ neſcierunt. Non eſt qui poſſit ſcire vias eius, ſed qui ſcit vniuerſa nouit eam, & adinuenit eam prudentia ſua. Hic eſt Deus noſter: hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam* (per Prophetas) *Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſt hæc,* vt ore tenus hanc ſapientiam doceret homines, *in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt,* cùm ſcilicet *verbum caro factum eſt.*

Hic ergo fuit error, hæc caligo vitæ humanæ, quòd mortales quaſi talpæ, terrã & terrena tantùm ſaperent, diuina verò, itérque ad diuinam beatitudinem ignorarent. Quinimo hic error etiamnum multos tenet Chriſtianos, qui vitam ſuam inſtituunt ſecundùm prudentiam politicam & humanam, ſecundùm rationes naturales & temporaneas, vt honeſtè, decorè, honoratè, ſapienter inter homines viuant, vt ſuam ætatem commodè tranſigant, eáque tranſacta cum Auguſto Cæſare morituro dicant: Sat commodè, ſat decorè perſonam noſtram egimus: valete & plaudite. Interim non conſiderant, non prouident, non conſulunt animæ ſuæ, ſaluti ſuæ, æternitati ſuæ. Ad hunc ſcopulum allidit, diſſilit & perit maior hominum pars. Deus ergo huic malo mederi, húncque errorem diſpellere volens, miſit Prophetas, qui quaſi videntes ea quæ remota, cœleſtia, futura & æterna ſunt, ex alta prophetiæ ſpecula, quaſi è cœlo, ſpeculantes oſtendant nobis viam ad ſalutem, erudiant nos ſapere & viuere ſecundùm rationes, non naturales terrenas & temporaneas, ſed ſupernaturales, cœleſtes & æternas, quæ conſcriptæ ſunt viuúntque in mente Dei, quæque ſolæ mentem ſatiant & beant. Veriſſimum enim eſt illud Auguſt. Epiſt. 39. *Vincula huius mundi aſperitatem habent veram, iucunditatem falſam: certum dolorem, incertam voluptatem: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miſeriæ, ſpem beatitudinis inanem.* Hoc eſt quod Zacharias de filio S. Ioanne Baptiſta, qui Prophetarum fuit vltimus, finíſque legis & prophetiæ, ac Euangelij Chriſtique Lucifer, canit: *Tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandam ſciẽtiam ſalutis plebi eius, in remiſſionem peccatorum eorum: per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto. Illuminare his qui in tene-*

A *bris & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.* Quapropter Prophetæ fuerunt quaſi ſtellæ noctem orbis illuminantes, imò quaſi ſoles mũdi. Nam, vt ait Orig. S. Scriptura & verbum Dei, quod præferunt Prophetæ, eſt ſol, non corporalis hic & materialis; ſed ſpiritalis & intelligibilis, mundum vniuerſum illuſtrãs. Quantùm ergo cœlum ſuperat terram, quantùm ſol lumine & fulgore vincit candelam, & lampadem, tantùm oracula S. Scripturæ & Prophetarum ſuperant ſapientiam, & dogmata omnium Philoſophorum. Viderat S. Petrus in transfiguratione Chriſti, cominus oculis corporeis gloriam Chriſti, vocem audierat ſuis auribus, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum*
B *audite;* & tamen hanc ipſam viſionem recenſens Epiſt. 2. c. 1. 17. prophetiæ poſtponit: oculus enim perſtringi poteſt, auris falli; ſed prophetia perſtringi aut falli nequit. *Hanc vocem,* inquit, *nos audiuimus de cœlo allatam, cùm eſſemus cum ipſo in monte ſancto. Et habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat & lucifer oriatur in cordibus veſtris.* Lucifer eſt clarior illa Chriſti doctrina, putà fulgor Euangelij, ſuccedens nocti tenebrarum gentiliſmi & Iudaiſmi, ducénſque ad claram meridiem beatæ æternitatis & viſionis Dei. *Hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia propria interpretatione non fit.*
C *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia; ſed Spiritu S. inſpirati locuti ſunt Sancti Dei homines.* Quocirca cœleſti luce hîc opus, vt cœleſtes Dei voces, cœleſtes hoſce Doctores capiamus & intelligamus. Eapropter cum S. Thoma meditatione & oratione magis, quàm ſtudio hic nitendum & vtendum. Hinc S. Bernardi hoc fuit axioma. *Mens hominis ſapientis qui Deum diligit, non eſt in terra, ſed in cœlo:* quia ſemper cœleſtia conſiderat & deſiderat. S. verò Auguſt. in pſal. 64. *E cœlis, ait, miſit ad nos epiſtolas Pater noſter, miniſtrauit nobis Scripturas Deus, quibus epiſtolis fieret in nobis redeundi deſiderium: quia peregrinationem noſtram diligendo ad hoſtes facies poſueramus, & dorſum ad patriam.* Et S. Greg. lib. 4. Epiſt. 84. ad Theodorum Medicum: *Imperator,*
D ait, *cæli Dominus hominum & angelorum, pro vita tua tibi ſuas epiſtolas tranſmiſit: & tamen, glorioſe fili, eaſdem epiſtolas ardenter legere negligis. Stude ergo quæſo, & quotidie Creatoris tui verba meditare. Diſce cor Dei in verbis Dei, vt ardẽtius ad æterna ſuſpires, vt mens veſtra ad cœleſtia regna maioribus deſiderijs accendatur. Tanto enim tunc maior ei erit requies, quantò modò ab amore conditoris ſui requies nulla fuerit.* Ita S. Bernardus totus meditationi deditus, *confeſſus eſt aliquando ſibi meditanti, vel oranti ſacram omnem velut ſub ſe poſitam, & expoſitam apparuiſſe Scripturã,* ait Auctor vitæ eius lib. 3. c. 3. De S. Franciſco ſcribit S. Bonau. in eius vita c. 11. *Ad tantam, ait, mentis ſerenitatem inde-*
E *feſſum orationis ſtudium, cum continua exercitatione virtutum, virum Dei perduxerat, vt quamuis nõ habuerit S. literarum peritiam per doctrinam, æternæ tamen lucis irradiatus fulgoribus, Script. profunda miro intellectus ſcrutaretur acumine. Penetrabat enim ab omni labe purum ingenium myſteriorum abſcondita, & vbi magiſtralis ſcientia foris ſtat, affectus introibat amantis.* Vnde & Doctor quidam Theologus admirans eius reſponſa, dixit: *Verè Theologia Sancti Patris illius, puritate ac contemplatione tanquam alis in altum ſubuecta, eſt quaſi aquila volans:*

Digitized by Google

*lans:noſtra verè ſcientia ventre graditur ſuper ter-
ram. Nec abſonum , ſi vir ſanctus , Scripturæ à Deo
intellectum acceperat , cùm per imitationem Chriſti
perfectam , veritatem ipſarum deſcriptam geſtaret in
opere,& per Spiritus S.unctionem plenariam,docto-
rem earum apud ſe haberet in corde.* Meditatio er-
go,oratio,& ſancta vita ſunt claues S. Scripturæ
& Prophetarum:& hi viciſſim claues ſunt cœlo-
rum. Nam Prophetarum & *Scripturarum lectio
cœlorum eſt reſeratio*,ait S.Chryſoſt.hom.2.in ver-
ba Iſaiæ,*Vidi Dominum*,&c. Idem conc.3.de La-
zaro:*Fieri*,ait,*non poteſt , vt quiſquam ſalutem aſſe-
quatur,ni perpetuò verſetur in lectione ſpirituali.* Ex
quo infert,non tantùm Monachos , ſed & laicos
coniugatos debere lectioni S. Scripturæ vacare,
idque eò magis , quò maioribus quàm Monachi
diſtractionibus , tentationibus & periculis impli-
cantur. *Vnde neceſſe eſt*,inquit, *indeſinenter à Scri-
pturis armaturam ſumere.* Additque : *Vbicunque
fuerint libri ſpirituales , illinc omnis expellitur vis
diabolica, multáque inhabitantibus accedit conſola-
tio : quia ipſe etiam ſacrorum librorum aſpectus , ſe-
gniores nos reddit ad peccandum. Rurſum ſiue in ſan-
ctimonia perſtiterimus , ex libris reddimur tutiores
firmioréſque. Quod ſi acceſſerit ſacra lectio, non aliter
quàm in ſacris adytis rebus diuinis vacans anima,ſic
repurgatur,meliórque redditur, Deo cum ipſa per il-
las Scripturas colloquente.* Et inferiùs : *Memento
Eunuchi reginæ Æthiopum(* Act.8. *) qui cum eſſet
homo barbarus,innumeriſque diſtentus curis, nec in-
telligeret quæ legebat, legebat tamen in curru ſedens*
Iſaiam Prophetam : *quod ſi in via tantam præſtitit
diligentiam,cogita qualis fuerit domi verſans. Ma-
gna aduerſus peccatum munitio eſt Scripturarum
lectio;magnum præcipitium , profundum barathrum
Scripturarum ignoratio,magna ſalutis perditio ,* &c.
*Sicut mordent conſcientiam, ita non parum afferunt
vtilitatis animis eorum qui mordentur .* Auctor Im-
perfect. in S. Matth.hom.27. Prophetas nuncu-
pat angelos & paranymphos Chriſti. *Ecce* ,ait,
*omnes Prophetæ ante faciem Chriſti tranſmiſſi ſunt,
& angeli ſunt vocati:ſicut ſcriptum eſt* Act. 7. *Qui
accepiſtis legem in præceptis angelorum,& non cuſto-
diſtis.* Et ſuperiùs:*Prophetæ eſt, de Chriſto prædi-
care. Prophetæ eſt, pro merito conuerſationis & fidei
prophetiam accipere. Prophetæ eſt , beneficium à Deo
accipere. Prophetæ eſt,verbum ante tempus ſignifica-
re de Chriſto. Prophetæ eſt. vt ipſe de Deo prophetet.*
Et hom.41.*Via eſt Chriſtus,quæ ducit ad vitam. Et
viæ dicuntur omnes Prophetæ , & omnes Apoſtoli:
hæ enim omnes viæ ducunt ad Chriſtum:Chriſtus au-
tem ad Patrem; ſic generalis & publica via eſt dia-
bolus, quæ ducit ad mortem : & viæ ſunt omnes pro-
feſſiones ſæculi iſtius,vtputa profeſſio philoſophiæ (* va-
næ,gentilitiæ & erroneæ) *vna eſt via:profeſſio mi-
litiæ via altera,mundialis dignitas altera.* Quocir-
ca S.Chryſoſt.hom.in titulum Pſal.50.*Prophetæ*,
ait,*velut quidam pictores ſunt virtutis,ac militiæ qua
contra peccata & diabolum decertamus.*Idem hom.
1.in cap.1.Iſaiæ initio , docet prophetias eſſe ora-
cula diuina, ac literas è cœlis delatas. Vnde hom.
4.in cap.6.Iſaiæ, aſſerit *ſilentium Prophetarum eſſe
ſignum iræ diuinæ.*Idem in c.8. Iſaiæ:*Deus*,ait,*cõfe-
cit medicamentum prophetiæ, delinquentes erudiens
præſcientiam pœnarum, non item doctrice experien-
tia earũ, vt ſi quidem reſipiſcerent comminationibus
auditis,experimentum euitarent intentati ſupplicij.*

Porrò in Prophetis non eſt quærenda elo-
quentia,ſed ſapientia. Audi memorabilem hiſto-
riam , quam in hoc argumento ſibi in iuuentute
A obueniſſe narrat S. Hieron. ſcribens ad Euſto-
chium de cuſtodia virgin. *Poſt noctium* , inquit,
*crebras vigilias,poſt lachrymas, quas mihi præterito-
rum recordatio peccatorum ex imis viſceribus erue-
bat,Plautus ſumebatur in manus. Si quando in me-
metipſum reuerſus,Prophetas legere cœpiſſem , ſermo
horrebat incultus : & quia lumen cæcis oculis non
videbam,non oculorum putabam culpam eſſe, ſed ſo-
lis. Dum ita me antiquus ſerpens illuderet,&c. rap-
tus in ſpiritu ad tribunal iudicis pertrahor,&c. In-
terrogatus de conditione,Chriſtianum me eſſe reſpon-
di. Et ille qui præſidebat , Mentiris , ait,Ciceronia-
nus es,non Chriſtianus. Vbi enim theſaurus tuus,ibi
& cor tuum.* Subdit deinde ſe acriter flagellatum,
donec promitteret,& iuraret : *Domine ſi vnquam
B habuero codices ſæculares, ſi legero , te negaui.* Qua
de cauſa idem S.Hieron.proœmio in lib.3.Com-
ment.in Amos : *In explanatione* , ait , *S.Scripturæ
non verba compoſita & oratoriis floribus adornata,
ſed eruditio & ſimplicitas quæritur veritatis :* ni-
mirum hiſce ſublimibus Prophetarum myſteriis
congruit illud Manilij : *Ornari res ipſa vetat,con-
tenta doceri.* Et illud Fabij : *A Philoſopho ſi affe-
rat eloquentiam,non aſpernor : ſi non afferat,non ad-
modum efflagitem. Res magnæ ſeipſis ornatæ ſunt,
non indigent fuco vt amentur.* Et S. Baſil. Græco-
rum facundiſſimus ad Diodorum : *Lectionis*, ait,
*inaffectata & incompoſita ſimplicitas , decora mihi
videbatur,& conueniens profeſſioni Chriſtiani homi-
C nis , cuius eſt non ad oſtentationem magis ſcribere,
quàm ad publicam vtilitatem.* Rurſum S. Hieron.
ad Damaſum quæſt.2.*Scio*, ait , *hæc moleſta eſſe le-
ctori, ſed de Hebraicis literis diſputantem non decet
Ariſtotelis argumenta conquirere,neque ex flumine
Tullianæ eloquentiæ ducendus eſt riuulus,neque au-
res Quintiliani floſculis, & ſcholarum declamatione
mulcendæ:pedeſtris,& quotidianæ ſimilis, & nullam
lucubrationem redolens oratio neceſſaria eſt , quæ
rem explicet,ſenſum ediſſerat,obſcura manifeſtet,non
quæ verborum compoſitione frondeſcat.*

Flagellatur S.Hieron. quòd prophanos legeret, non S.Script.

Porrò tanta eſt obſcuritas & profunditas Pro-
phetarum,vt ſingulæ pene eorum ſententiæ æni-
gmata videantur : nimirum prophetia obſcurita-
tem in ſua ratione & eſſentia includit : eam ergo
affectant Prophetæ. *Mira*, inquit S. Auguſt. lib.
D 12. Confeſ. cap. 14. *profunditas eloquiorum tuo-
rum,quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens par-
uulis,ſed mira profunditas Deus meus , mira profun-
ditas. Horror eſt intendere in eam,horror honoris,&
tremor amoris.* In iis itaque verum eſt illud Au-
ctoris Imperf.apud S. Chryſoſt. hom. 4. *Sicut in
cœlo celatur Deus , ſic in Scriptura abſconditur.* Et
ſicut hoc cœlum omnes homines vident , Deum
autem inhabitantem cernere nequeunt; ſic & ſa-
cras literas omnes ferè legunt,non tamen omnes
Deum veritatis in arcanis ſenſibus latentem in-
telligunt , niſi ſapientiæ lumine illuſtrati. Quo-
circa Origenes aſſiduè verſabat , meditabatur &
ſcrutabatur S. Scripturas , indéque orbis doctor
E & pene oraculum euaſit , qui vtique maior exti-
tiſſet , ſi minori affectu plauſus orbis excipiens,
minor eſſe voluiſſet. Audi de eo S. Hieron. ad
Marcellam Epiſt.18.*Ambroſius,quo chartas,ſump-
tus , notarios miniſtrante , tam innumerabiles libros
verè Adamantius , & Chalcenterus noſter explica-
uit,in quadam Epiſtola quam ad eundem de Athe-
nis ſcripſerat,refert,nunquam ſe cibum Origene præ-
ſente ſine lectione ſumpſiſſe : nunquam iniſſe ſom-
num , niſi vnus è fratribus ſacris literis perſonaret:
hoc diebus egiſſe & noctibus , vt & lectio orationem*

Obſcuritas Prophetarum.

exciperet, & oratio lectionem. Quid nos ventris animalia tale vnquam fecimus? quos ſi vel ſecunda hora legentes inuenerit, oſcitamus, manu faciem defricantes continemus ſtomachum; & quaſi poſt multum laborem, mundialibus rurſum negotiis occupamur. Perdius & pernox in S. literis fuit Origenes; at nimis ingenio & ſtudio ſuo confiſus, in errores iuſto Dei, qui excelſa deprimit ſternitque, iudicio prolapſus, ſuo malo nos docuit non altum ſapere, ſed cum metu & reuerentia ad Deum Deique libros accedere, ipſi fidere, nobis ipſis diffidere: ab ipſo humili prece aſſiduè poſcere, vt in ſacra ſua adyta, ſenſáque mentis ſuæ nos introducere dignetur.

Iam pene à quadraginta annis ſacro huic ſtudio incumbo, à triginta annis non aliud ago, quin & continuè S. literas doceo: & tamen ſentio quàm parùm in eis profecerim, longè plura me ignorare quàm didicerim, imò quò profundiùs eas ſcrutor, eò maiorem ſapientiæ abyſſum intueor. Vt clarè videam verum hîc eſſe vetus Sapientis dictum: *Cum conſummauerit homo, tunc incipiet.* O æterna veritas, & vera charitas, & chara claritas, Deus meus & omnia, cui ſuſpiro die ac nocte, illumina tenebras meas (quas in dies in me maiores deprehendo) fulgore lucis tuæ irradia menti meæ in ſplendoribus Sanctorum, vt in lumine tuo videam lumen; quo & alios pariter illuminem, & tui amore inflammem. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua, tu qui mentes & linguas infantium facis diſertas.
Iacobi 1. 17. *Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.* Profiteor palàm, dicóque cum S. Auguſt. lib. 1. Confeſſ. cap. 15. *Ecce tu Domine, rex meus & Deus; tibi ſeruiat quicquid vtile puer didici; & tibi ſeruiat quod loquor, quod ſcribo, & lego, & numero.* Tibi enim, & tuæ gloriæ, tuæque Eccleſiæ vſibus laboro, ſcribo, viuo, non mihi, nec meis. Faue ergo, & cœptis meis radiis tui fauoris benignus aſpira. Hominum iudicia aut plauſus non moror: tibi enim ſoli placere cupio, & diſplicere timeo, dicóque cum Apoſtolo: *Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neque me ipſum iudico: qui autem iudicat me Dominus eſt.* Et cum S. Hieron. Præfatione lib. 2. Commen. in Oſee: *Optarem illud mihi contingere, quod Titus Liuius ſcribit de Catone, cuius gloriæ neque profuit quiſquam laudando, neque vituperando*

A *quiſquam nocuit; cum vtrumque ſummis prediti fuerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem, & C. Cæſarem, quorum alter laudes, alter vituperationes ſupradicti ſcripſit viri. Dum enim viuimus, & in vaſe fragili continemur; videntur amicorum prodeſſe ſtudia, & nocere æmulorum opprobria. Poſtquam autem reuerſa fuerit terra in terram ſuam, & tam nos qui ſcribimus, quam eos qui de nobis iudicant, pallida mors ſubtraxerit, & alia venerit generatio, primiſque cadentibus foliis virens ſylua ſuccreuerit, tunc ſine nominum dignitate, ſola iudicantur ingenia, non honorum diuerſitate ſed operum merito.* Si quid in me, meiſque dictis & ſcriptis eſt veritatis, virtutis, pulchritudinis, totum, quantum quantum, tuum eſt, ô Sacroſancta Trinitas, quæ es
B prima, increata & fontalis veritas, virtus, pulchritudo. Ergo non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Omnia enim noſtra bona, tua ſunt dona. Si quid verò in me meiſque eſt erroris, vitij, deformitatis, vti plurimum eſt, totum ex me eſt, totum mihi deputo, in me recipio, & ſupplex veniam poſco. Tibi itaque laus, tibi decus omnis boni: mihi dedecus omnis mali, & confuſio faciei meæ: tibi benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus Deo noſtro in ſæcula ſæculorum. Amen. Dixiſti Domine tuis Apoſtolis & Prophetis, eorúmque aſſeclis & interpretibus: *Vos eſtis ſal ter-*
C *ra, vos eſtis lux mundi.* Matth. 5. 13. Dixiſti, ac dicendo ſanxiſti & effeciſti. Nam, vt ait ibidem S. Hilarius, *Apoſtoli ſunt rerum cœleſtium prædicatores, & æternitatis velut ſatores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum ſermo aſperſus fuerit, conferentes.* Da Domine, vt eorum adinſtar ſimus & nos cœli prædicatores, & æternitatis ſatores, vt inſtar ſalis mentes hominum terrenas & inſulſas condiamus, eiſque incorruptionem impertiamur; vt quicunque hæc legunt, ex S. oraculorum tuorum cognitione, ex tuarum promiſſionum minarúmque grauitate & pondere, illecebroſas terræ cupedias deſpiciant, ac cœleſtium
D bonorum amore, & beatæ æternitatis deſiderio ſtudióque efficaci accendantur. Hoc vnum ſpecto, hoc vnum poſtulo: huc omnis mea lectio & ſcriptio, huc omnis labor deſudat, vt ſanctum nomen tuum ſanctificetur, tuáque ſancta voluntas fiat ſicut in cœlo, ſic & in terra; ac ſanctum tuum regnum gratiæ, gloriæ & felicitatis ſempiternæ, vbi tu eris omnia in omnibus, nobis adueniat. Amen.

CANONES
IN PROPHETAS MINORES.

PRÆTER canones quos maioribus Prophetis præfixi, hos minoribus pene proprios accipe.

Canon I. Prophetæ in nominibus propriis hominum vel vrbium, alludunt ad eorum ſignificata, tum ad elegantiam, tum ad vim & energiam: quocirca noſter interpres ſæpe pro ipſis nominibus hebraicis, eorum ſignificata reddidit. Tale eſt primò, Oſee 1. verſ. 6. vbi Oſee, cùm iuſſu Dei filiam ex fornicaria genuiſſet, à Deo audit: *Voca nomen eius Abſque miſericordia*, hebr. לא רחמה *Lo rachuma.* Hoc ergo erat nomen proprium filiæ.
E Verùm quia *lo rachuma* ſignificat *abſque miſericordia*, ac ſignificatum hoc vrget hîc Deus, dicens: *Quia non addam vltra miſereri domui Iſrael*; hinc interpres ſolerter vertit, *Abſque miſericordia.* Ibidem v. 9. cum Oſee rurſum ex ea genuiſſet filium, audit: *Voca nomen eius, Non populus meus.* Hebr. לא עמי *Lo ammi.* Hoc ergo erat nomen proprium filij. Verùm Interpres perſpicax videnſque ad nominis ſignificatum alludi, rectè vertit, *Non populus meus.* Sequitur enim: *Quia vos non populus meus, & ego non ero veſter.* Sic cap. 10. 5. *Vaccas*, inquit, *Bethauen coluerunt*

habitatores

Digitized by Google

habitatores Samariæ. Ieroboam enim vaccas, ſiue vitulos aureos colendos erexit in Bethel, quod hebraicè idem eſt quod domus Dei, Geneſ. 28. 17. Verùm quia Ieroboam ibidem collocauit idola, hinc Oſee & Prophetæ Bethel vocant Bethauen, id eſt, domum idoli. q. d. Vos Bethel mutaſtis in Bethauen, id eſt, vos ex domo Dei feciſtis domum idoli & diaboli. A

Secundò, tale eſt Michææ 1. verſ. 10. *In domo pulueris puluere vos conſpergite*. Pro *pulueris* hebraicè eſt עָפְרָה *Aphra*, quod eſt nomen proprium vrbis. Verùm quia *Aphra* ſignificat puluerem, eóque alludit Propheta, hinc eleganter vertit noſter: *In domo Aphra*, id eſt, *pulueris, puluere vos conſpergite*. Et verſ. 11. *Tranſite vobis habitatio Pulchra*, hebr. סָפִיר *Sapir*, quod eſt nomen vrbis; B ſed ſignificat pulchram. Et mox: *Non eſt egreſſa quæ habitat in Exitu*, hebr. *in Saanan*, quod eſt nomen vrbis, ſed exitum ſignificat. Et verſ. 12. *Infirmata eſt in bonum quæ habitat in Amaritudinibus*, hebr. in *Maroth*, quod eſt nomen vrbis; ſed ſignificat amaritudines. q. d. quæ habitat in Maroth, id eſt, in amaritudinibus, iuxta nomen ſuum infirmata & amaricata eſt. Et verſ. 14. *Dabit*, &c. *domos mendacij in deceptionem regibus Iſraël*, hebr. אַכְזִיב *AcZib*, quod eſt nomen vrbis; ſed ſignificat mendacium, eóque alludit dicens: לְאַכְזָב *leacZab*, id eſt, ad mentiendum & decipiendum reges Iſraël.

C Tertiò, tale eſt Zachar. 3. 8. *Adducam ſeruum meum Orientem*, hebr. צֶמַח *tſemach*, quod eſt nomen Chriſti; ſed ſignificat germen naſcens, & oriens ex terra virgine, vti Chriſtus ex matre Virgine ſine patre natus eſt.

Quartò, tale eſt Geneſ. 26. 20. Vbi Iſaac ex iurgio paſtorum puteū vocauit *Calumniam*, hebr. עֵשֶׂק *Eſec*. Hoc ergo erat nomen proprium putei. Et verſ. 21. alium ob ſimilem cauſam vocauit *Inimicitias*, hebr. שִׂטְנָה *Sitna*. Et verſ. 22. tertium vocauit *Latitudo*, hebr. רְחֹבוֹת *Rechobot*, *dicens: Nunc dilatauit nos Dominus*. Et verſ. 33. quartum vocauit *Abundantiam*, hebr. שִׁבְעָה *Sabea*. *Vnde nomen vrbi impoſitum eſt* Berſabee, q.d. puteus ſaturitatis & abundantiæ.

D Quintò, tale eſt 2. Reg. 8. 1. *Tulit Dauid Frænum tributi de manu Philiſthiim*, hebr. *Tulit Dauid Methegh amma*, quod eſt nomen proprium loci, vel vrbis, ſignificátque *Frænum tributi*.

Sextò, tale eſt 2. Reg. 21. 19. *A Deo datus filius ſaltus*, Hebr. *El chanan ben iaare*, quod fuit nomen proprium viri vnius ex fortibus Dauidis, ſed *El* idem eſt quod Deus, *chanan* dedit, *ben* filius, *iaare* ſaltus.

Septimò, tale eſt Prouerb. 30. 1. *Verba congregantis filij vomentis*. Heb. *verba Agur filij Iake*. Agur enim fuit vir & Doctor, filius Iake, qui verba ſequentia dictauit; ſed *Agur* ſignificat congregantem, *Iake* vomentem.

E Octauò, tale eſt 1. Paral. 4. 22. *Qui ſtare fecit ſolem, viríque mendacij, & ſecurus, & incendens*. Heb. eſt: *Ioakim, & viri Kozba, & Ioas, & Saraph*, quæ ſunt nomina propria virorum: vnde ea retinuerunt Septuag. Sequitur enim: *Qui Principes fuerunt in Moab*. Sed *Ioakim* idem eſt quod ſtare faciens, *KoZba* eſt mendacium, *Ioas* ſecurus, *Saraph* incendens. Ibidem c. 2. verſ. 55. *Cinæi venerunt de Calore patris domus Rechab*. Heb. *Cinæi venerunt de Chamath patre domus Rechab*. ita Septuag. Pagnin. & Tigurina; ſed *Chamath* heb. ſignificat calorem.

Nonò, tale eſt nomen Petrus: nam S. Petrus in Syria Syriaco nomine à Chriſto vocatus eſt Cephas, cùm priùs vocaretur Simon. Ioannis 1. 42. ſed quia Syriacè Cephas idem eſt quod græcè & latinè Petrus, & petra, ſcilicet ſuper quam Chriſtus ædificauit Eccleſiam; hinc à S. Matthæo cap. 16. verſ. 18. & veniens Romam à Romanis deinceps vocatus eſt Petrus: ſicut Saulus vocatus eſt Paulus: Saulus enim eſt nomen Hebræum, Paulus Romanum.

Decimò, tale eſt quod Iob vltimo verſ. 14. de tribus filiabus Iob dicitur: *Et vocauit nomen vnius Diem, & nomen ſecundæ Caſſiam, & nomen tertiæ Cornuſtibij*. Heb. *& vocauit nomen eius Iemima*; id eſt, diem, aut preſſiùs Diariam (*Iom* enim eſt dies: inde *Iemima* eſt diaria) *& nomen ſecundæ Ketſia*, id eſt, Caſſiam, *& nomen tertiæ Kerenhaphuc*, id eſt, B Cornu ſtibij. Hæ ergo tres filiæ propriè à Iobo vocatæ ſunt, *Iemima*, *Ketſia*, *Kerenhaphuc*: ſed interpres nominū earum ſignificata reddidit, quia ad ea alluſit Iob. Audi Nicetam: *Ideo*, inquit, *primam filiam Diem nominauit, quòd ab obſcuriſſima ærumnarum nocte ad felicitatem reſtitutam diuinitus, quaſi ad diei aſpiciendam lucem eſſet reuocatus: ſecundam Caſſiam appellauit, quòd iam ſimilis odoris quadam ſuauitate bonorúmque voluptate frueretur. Tertiam Amalthea cornu* (ſic enim vertunt Septuag.) *vocauit, quòd vitam deinde vixerit omni bonorum genere pereffluentem*. Et Olympiodor. atque ex eo Vatab. Filias, ait, ita vocauit in monu- C mentum vtriuſque fortunæ, proſperæ & aduerſæ, quaſi iam ex tenebris ad diem & lucem, à fœtore ſterquilinij in quo ſederat ad fragrantiam; ex ſordibus ſaniei & vlcerum ad nitorem & elegantiam rediiſſet. Vnde pro *cornuſtibij*, R. Abraham vertit *cornu, vel robur immutatum* (hoc enim ſignificat heb. *haphuc*) ſcilicet ex infirmitate & aduerſitate in hanc fortitudinem & felicitatem, priori & priſtina longè maiorem. Tropol. Olympiod. Dies ſumus, inquit, cùm lucifer Domini ortus fuerit in cordibus noſtris: Caſſia, cum ſuauis Chriſti odor progreſſu virtutum euadimus: Cornu ſtibij, vel Amaltheæ, cum ſpiritualiū chariſmatum vbertate complemur, & ad perfectionem properamus. Symbol. S. Gregor. per tres haſce Iobi filias accipit tres ſtatus generis humani. D Qui enim lux fuimus conditi, & nunc redempti, inquit, ſumus caſſia, id eſt, fragrantes fortitudine, patientia & pœnitentia, erimus aliquando cornu ſtibij, in clangorem & exultationem æternæ laudis aſſumpti. Ita ipſe in verba citata Iobi c. 42.

Canon 2.

Metonymia crebrò vtuntur Prophetæ, æquè ac Poëtæ (vtrique enim ſunt vates) metonymia enim inter omnes figuras & ſchemata eſt elegantiſſima. Sic ciuitas capitur pro ciuibus, Samaria pro Samaritis, Ieruſalem pro Ieroſolymitis, idolum pro idololatris, templum pro ſacerdotibus, ſchola pro diſcipulis, Bacchus pro vino, peccatum Ieroboam pro cultu vitulorum aureorum, Iſaias E pro ſuis oraculis, Vulcanus pro igne, cœlum pro cœlitibus, terra pro terrigenis, Ceres pro frugibus, bene moratæ vrbes pro bene moratis incolis, mors pallida pro mortuis pallidis, ſidera pro cœlo, penates pro domo, os pro vultu, cuſpis pro telo, ignis pro excidio, arx pro vrbe, acies pro oculis, Mars pro bello, vertex pro capite, Tellus pro terra, Neptunus pro mari, Pluto pro inferis, vnda pro flumine, oliua pro oleo, toga pro pace, merces pro merito, peccatum pro ſupplicio, meritum pro præmio. Iuxta hoc ſchema Troiam in Latio conſignat Virgilius, dum ita canit:

Digitized by Google

Non Xanthus tibi,non Simois,non Dorica caſtra
Defuerint,alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipſe Dea. Vbi Latium Achillem vocat Turnum,Dorica caſtra Rutulos, Xanthum & Simoenta Anienem,Tiberim,&c.

CANON 3. Ablatiui,Infinitiui, Gerundia ſuis verbis iuncta,eorundem ſignificationem adaugent,& actionem complent, ſimúlque important & indicant modum,quo ea fieri & peragi ſolet. Sic videndo videre, eſt clarè & dilucidè videre; quia viſio fit media luce: audiendo audire, eſt rectè audire & percipere; quia auditio fit auribus excipiendo, & mente retinendo verbum quod profertur. Sic ore loqui,vel loquendo loqui,eſt cordatè vel præmeditatè loqui: quia verè verbum oris eſt id, quod corde, id eſt, mente præconcipitur & præcogitatur.

CANON 4. Oculus corporis ſignificat oculum mentis, putà intellectum: ſic & auris ſignificat aurem mentis,putà voluntatem,quæ iuſſa audit iiſque obedit. ſic Matth. 13.9. dicitur: *Qui habet aures audiendi, audiat*,quaſi dicat,Qui habet voluntatem obſequentem & morigeram, hiſce meis dictis obſequatur & obediat. Geminatio enim eiuſdem vocis,putà *auris & audiendi*, ſignificat perfectionem & complementum actionis,vti dixi can. 3.

CANON 5. Metalepſis eſt crebra apud Prophetas hoſce minores, qua verbum, vel nomen ſumitur, non præciſè pro eo quod ſignificat, ſed pro eo quod inde conſequitur: vt Oſee 2.21. *Exaudiam cælos,& illi exaudient terram*, hoc eſt, ego reſpondebo cœlis in ſiccitate tacitè petentibus pluuiam, qua terram ſibi ſubiectam irrigent, nimirum eos ipſos nubibus complendo: & viciſſim cœli reſpondebunt terræ ſitienti & petenti pluuiam, illam in eam diſtillando. Ex reſponſione enim intelligitur poſtulatio: hanc enim illa conſequi ſolet: nemo enim reſpondet niſi rogatus. *Et terra exaudiet triticum,& vinum,& oleum:& hæc exaudient Iezrahel.* q. d. Iezrahel,id eſt,ſemen & populus Dei,putà Iſraëlitæ petunt triticum, vinum & oleum, illiſque quaſi dicunt, Eia date nobis copiam veſtri, cibate & paſcite nos; hæc viciſſim dicunt terræ, Eia eſto fœcunda, parturi nos, vt ſatiemus Iezrahel; terra rurſum inuocat cœlum, Eia da mihi pluuiam, vt germinare poſſim triticum,vinum & oleum. Cœlum denique inuocat Deum,Eia Domine imple me nube, rore & pluuia,vt ea diſtillem in terram,eámque fœcundem. Deus exaudit cœlum, dando ei nubes & pluuiam: cœlum exaudit terram, diſtillando ea: terra deinde exaudit triticum, vinum & oleum,germinando & producendo ea: hæc denique exaudiunt Iezrahel,copioſè germinando & naſcendo, dandóque ſe Iezraheli in meſſem & cibum. Itaque omnium votis ſatisfit à Deo, qui omne animal implet benedictione; ſed debito ordine & gradatione iam dicta.

CANON 6. Prophetæ minores mira quadam harmonia maioribus concinunt: quia eaſdem pene res prænunciant quas maiores, putà captiuitatem Aſſyriacam & Babylonicam, aduentum Meſſiæ, Eccleſiæ ſacramenta, &c. Voluit enim Deus oraculi ſui tot teſtes dare,vt nemo de eo dubitare poſſit,cùm idem omnes prænuncient, ac in omnibus conſonent, in nullo diſſonent. Hoc enim inuincibile veritatis, veræque diuinationis eſt argumentum, quo paſſim vtuntur S. Auguſt. contra Manichæos, & Tertullianus contra Marcionem, vt probent auctoritatem tam noui, quàm veteris A teſtamenti, ac vtriuſque auctorem fuiſſe Deum, ex eo quòd per omnia vnum alteri pulchra, & diſcordi quadam concordia, velut voces diuerſæ & diſcordes in muſico concentu, conſonet & conſentiat. Sicut enim vmbra conſentit, & ad amuſſim correſpondet corpori, ſic & vetus teſtamentum nouo. Hinc minores Prophetæ maioribus ſunt quaſi ſuppares: quod enim hi fuſiùs & fluentiùs, hoc illi conciſiùs & neruoſiùs dicunt. Ita Michæas ſuppar & æmulus eſt Iſaiæ, imò ad verbum ſubinde idem cum eo dicit; vt cum cap. 4.verſ.1.ait: *Et erit in nouiſſimo dierum mons domus Domini præparatus in vertice montium,* & cætera vſque ad verſ.4. Eadem pene ad verbum habet Iſaias cap. 2. Rurſum quod Michæas de ca- B ſtris Sennacherib ait cap. 5. 1. *Nunc vaſtaberis filia latronis, obſidionem poſuerunt ſuper nos*; hoc idem de iiſdem ait Iſaias, cap. 33. 1. *Væ qui prædaris,nónne & ipſe prædaberis? & qui ſpernis, nónne & ipſe ſperneris?* &c. Sic quod ait Oſee cap. 10. 8. *Et dicent montibus,Operite nos; & collibus, Cadite ſuper nos*;hoc Iſaias cap.2.verſ.19.dicit: *Et introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini,& à gloria maieſtatis eius, cùm ſurrexerit percutere terram.* Sic prophetia Abdiæ contra Idumæos, eadem eſt cum prophetia Ieremiæ contra eoſdem cap. 49. verſ. 14. & ſeq. vt patet conferenti vtramque. Sic quod ait Nahum cap. 1.15. *Ecce ſuper montes pedes euangeli- C zantis & annunciantis pacem*, totidem verbis habet Iſaias cap.52.7. Sic quod ait Zacharias cap.9. 9. *Exulta ſatis filia Sion,iubila filia Ieruſalem: ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator*; iiſdem verbis recenſet Iſaias cap. 62. 11. Similia ſunt perplura.

CANON 7. Apud Prophetas præſertim minores creber eſt ſarcaſmus, id eſt, hoſtilis irriſio, vel iocus cum amaritudine: qualis eſt ille Pyrrhi ad Priamum iam iam occidendum apud Virgil.Æneid.2.

--- Referes ergo hæc,& nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneréma; Neoptolemum narrare memento.

Talis eſt Prouerb.1.25. *Deſpexiſtis omne conſilium meum,&c. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, &* D *ſubſannabo,cum vobis id quod timebatis euenerit.* Sic regem Babylonis à Cyro cæſum irridet Iſaias cap. 14. 12. *Quomodo cecidiſti de cœlo lucifer, qui manè oriebaris?* Et Ezechiel regem Tyri cap. 28.12. *Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia & perfectus decore,in deliciis paradiſi Dei fuiſti,* &c. *donec inuenta eſt iniquitas in te: & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô Cherub.* Talis eſt illa gentium vox de Ieruſalem: *Lapidetur, & aſpiciat in Sion oculus noſter*,Michææ 4.11.

CANON 8. Creber quoque eſt myctæriſmus, id eſt, ſubſannatio,ſiue irriſio cum ſuſpenſione naſi, ac riſus Sardonius,de quo Cicero lib. 7. Epiſt. 26. ad Fabium Gallum: *Videris*, inquit, *mihi vereri ne* E *ſi iſtum habuerimus, rideamus* γέλωτα σαρδόνιον. ſignificans futurum,vt ſi Cæſar rerum potiretur, multis arridere atque applaudere cogerêtur,quæ magnopere diſplicerent: μυκτὴρ enim græcè ſignificat naſum,qui index eſt iræ, & irriſionis. Vnde Plinius lib. 11. cap. 37. *Et altior (naſus) homini tantum,quem noui mores ſubdolæ irriſioni dicauere.* Hinc naſum ſuſpendere,eſt tacitè & vafrè irridere. Vnde Horat.lib.1.ſerm.Satyr.6.

Naſo ſuſpendis adunco.

Et Perſius Satyra 1.de Horatio:

Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

Idem

Digitized by Google

Idem Satyra 5.

Diſce,ſed ira cadat naſo,rugoſáque ſanna.

Et Martial.lib.1.Epigram.32.

Et pueri (dicaces) *naſum Rhinocerotis habent.*

Hinc naſutus vocatur, qui doctè nouit alios irridere. Vnde Martial.lib.13.Epigr.2.

Naſutus ſis vſque licèt, ſis denique naſus.

Ita Cicero ſubſannat Verrem, comparans eum verri,id eſt,porco, Act. 3. *Homines*, ait, *negabant mirandum eſſe,ius tam nequam eſſe verrinum.* Verres enim & hominem, & ſuem ſignificat; ac ius tam ciuile eſt,quàm ſuillum. Et Act. 6. *Siculi*,ait, *Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquiſſet.* Nã C.Sacerdos Siciliæ prætura abiens, ſucceſſorem reliquerat Verrem; & ſacerdos, id eſt,mactator reliquit verrem, id eſt, ſuem, quam non mactauit, vtpote victimam fœdam & Diis ingratam. Talis eſt Michææ 6.3. *Popule meus quid feci tibi;aut quid moleſtus fui? reſponde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo ſeruientium liberaui te,& miſi ante faciem tuam Moſen,& Aaron, & Mariam?* q. d. Quid mali tibi feci ô Iſraël? Anne ſumma mea beneficia quæ in te contuli,maleficia æſtimas, & vt talia mihi improperas? Liberaui te ex Ægyptio carcere, deduxi per Moſen vſque in Chanaan: hæccine mihi obiicis? non enim habes aliud quod mihi obiicias. Similis eſt Oſee 7.16. *Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus: cadent in gladio principes eorum à furore linguæ ſuæ. Ita ſubſannatio eorum in terra Ægypti.* Et Amos cap.2.13. *Ecce ego ſtridebo ſubter vos ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno.* Et cap.4.12. *Quapropter hæc faciam tibi Iſraël:poſtquam autem hæc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui.* quaſi dicat, Occurre, ſi potes, Deo te inuadenti,cum illo manus confere,vim vi propulſa,ſi vales. Et Iſaiæ 57.13. *Cum clamaueris, liberent te cõgregati tui.* q.d. Reliquiſti me ô Sion. Vade ergo ad Deos tuos: in tribulatione eos inclama:illi liberent te.

Canon 9. Solent Prophetæ poſt oracula excidij & cædũ, ſubiungere carmen funebre, ſiue epitaphia, vel ad maius pathos, vel ad leniendum oraculi atrocitatem. Ita Michæas cap.2.4. Samariæ excindendæ hoc pangit carmen funerale: *In illa die ſumetur ſuper vos parabola, & cantabitur cãticum cum ſuauitate dicentium: Depopulatione vaſtati ſumus, pars populi mei commutata eſt. Quomodo recedet à me, cum reuertatur qui regiones noſtras diuidat?* Simile Babyloni & Balſaſari pangit Iſaias cap. 14.4. Et Ezechiel Tyro cap.26.17. *Quomodo*, inquit, *periſti,quæ habitas in mari vrbs inclyta?* &c. Et Ægypto cap.32.verſ.19. Et Ieremias Ieroſolymæ in Threnis. Porrò primum orbis, & commune Patriarcharum epitaphium extat Gen.5.3. *Vixit Adam 930. annis & mortuus eſt. Vixit Seth 912. annis & mortuus eſt.* &c. Ita Dauid Sauli & Ionathæ occiſis hunc planctum planxit 2.Reg.1.18. *Inclyti Iſraël ſuper montes tuos interfecti ſunt: quomodo ceciderunt fortes? Montes Gelboë nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos:quia ibi abiectus eſt clypeus fortium. Sagitta Ionathæ nunquam rediit retrorſum, & gladius Saul non eſt reuerſus inanis. Saul & Ionathas amabiles,& decori in vita ſua, in morte quoque non ſunt diuiſi:aquilis velociores,leonibus fortiores.* Solebant enim in hoc carmine defunctorum virtutes & victorias decantare. Vnde Virgil. Egloga 5. Daphnidis,id eſt,Cæſaris, vel Quintilij Vari cædem deflens, hoc eius epitaphium,imò apotheoſin canit:

Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:

Daphnis ego in ſyluis, hinc vſque ad ſidera notus.

Et paulò ante:

Daphni tuum pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum,montéſque feri ſyluæq; loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit (quia Cæſar ſacra Liberi patris ex Armenia Romam tranſtulit) *Daphnis thyaſos inducere Baccho,*
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas, &c.

Nimirum epitaphia hæc duplici fine inuenta ſunt. Prior eſt, vt viuentibus ſint mortis ſpecula, eóſque moneant vitam hanc eſſe comœdiam,in qua quiſque perſonam agit vel ruſtici, vel regis, vel Pontificis,donec finiatur actio comica, vel tragica. Poſterior,vt iiſdem ſint virtutum exempla, & incitamenta. Ita Virgil.11.Æneid. (Epitaphiorum quatuor cauſæ. 1, 2)

Ite,ait,egregias animas,quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo,decorate ſupremis
Muneribus.

Idipſum ad viuum in ſeipſo repræſentauit moriens Auguſtus Cæſar, vti refert Sueton. in eius vita. Nam aſtantibus dixit: *Satiſne,bellè, Amici,perſonam noſtram egimus?* Illis reſpondentibus, *Bellè: Valete ergo*, inquit, *& plaudite:* ac reducta cortina animam exhalauit; ſignificans vitam hanc eſſe fabulam, in eáque ſe egiſſe perſonam Imperatoris: eam ſe nũc in morte ponere, ac in terram, è qua formatus erat, redire; poſteris autem fortunati Imperatoris effigiem relinquere,vt iure ſinguli ei ſuccedentes ſibi acclamari optent: *Auguſto felicior,Traiano melior.* Tertiò, epitaphia hæc ſunt heroicorum facinorum decora, æquè ac defunctorum monumenta, vt viuant in memoria charorum & poſterorum, itáque æternitatem nominis conſequantur: hanc enim ex inſtinctu naturæ optat & ambit homo; quod ipſum ſignum eſt immortalitatis & æternitatis animæ, ac reſurrectionis: niſi enim ipſa æterna eſſet, non ambiret æternam ſui memoriam: nam ideo in mentibus hominum ſemper viuere exoptat, quia in ſeipſa ſemper viuit ſentítque, & gaudet ſe viuere in mentibus aliorum. Adde, cum natura hoc æternitatis deſiderium animis hominum inſeuerit, ſequitur ipſos æternos eſſe. Natura enim nihil facit fruſtra,nec appetitus fruſtraneos inſerit, aut à ſe inſertos fruſtrari patitur. Denique quartã cauſam aſſignat S. Auguſt. ſcilicet vt pro defunctis fidelibus oretur. Audi eum lib. de cura pro mortuis cap.4. *Non ob aliud,ait, Memoriæ, vel monumenta dicuntur ea, quæ inſignita fiunt ſepulchra mortuorum, niſi quia eos qui viuentium oculis morte ſubtracti ſunt, ne obliuione etiam cordibus ſubtraherentur,in memoriam reuocant, & admonendo faciunt cogitari.* Et mox: *Cum itaque recolit animus, vbi ſepultum ſit chariſſimi corpus, & occurrit locus nomine martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordantis & precantis affectus. Qui cùm defunctis à fidelibus chariſſimis exhibetur, eum prodeſſe non dubium eſt iis, qui cùm in corpore viuerent, talia ſibi poſt hanc vitam prodeſſe meruerunt.* Pergit deinde oſtendere hæc monumenta non tantùm eſſe viuorum ſolatia, ſed & mortuorum adiumenta: iiſdem de cauſis quotidie in Martyrologio legimus Sanctorum eo die defunctorum agones,& triumphos. (3, 4)

Canon 10. Prophetæ minores,quia conciſi ſunt & pathetici,hinc affectibus abundant, eóſque alternant & miſcent, vt nunc peccatoribus minentur iram

Dei,nunc blandiantur; nunc terreant,nunc conſolentur;nunc iraſcantur,nunc miſereantur;nunc fulminent,nunc gemant;nunc rideant,nunc plorent: perinde vt videmus homines in ira, mœrore,gaudio, vel deſperatione conſtitutos, hoſce affectus alternare: loquuntur enim quæcunque affectus varij & inter ſe pugnantes, putà nunc ira,nunc ſpes,nunc timor,nunc mœror, viciſſim exurgentes ſuggerunt. Hac de cauſa abundant hyperbatis, apoſiopeſibus, emphaſibus, aliiſque figuris patheticis,quæ vel indignationem,vel miſericordiam concitant: hinc etiam ſententiæ ſequentes, ſubinde immediatè præcedentibus non ſunt connexæ;ſed eas quæ multò antè præceſſerunt,reſpiciunt:vt Michææ 5.4.10.τὸ *Nolite credere amico*, non cohæret cum eo quod præceſſit, *Nunc erit vaſtitas eorum*; ſed cum eo quod ſuperiùs dixit verſ. 2. *Periit vir ſanctus de terra*, &c. *Vir fratrem ſuum ad mortem venatur.*

Canon 11. *Prophetæ deſinunt in Chriſto.*

Omnes Prophetæ pro fine & ſcopo habent Chriſtum, in eúmque toti collimant. Quocirca ſæpe ad eum auolant: & quod obſeruatione dignum eſt,omnes, excepto Iona & Nahum, expreſsè in Chriſto deſinunt, in eóque oracula ſua finiunt, quaſi ei coronidem operis ſui aſſignantes. Primus enim Oſee c.vltimo verſ.6. ita Chriſtum pingit: *Ero quaſi ros Iſraël: germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani.* Secundus Ioël cap.3.verſ.18.ita concludit:*Et erit in die illa* (Euangelij) *ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ*,&c. *Et Dominus commorabitur in Sion.* Tertius Amos cap. 3. 11. *In die illa*, inquit, *ſuſcitabo tabernaculum Dauid* (putà regnum & Eccleſiam Chriſti) *quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius*,&c. *Vt poſſideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod inuocatum ſit nomen meum ſuper eos.* Quartus Abdias ita deſinit: *Et aſcendent ſaluatores in montem Sion, iudicare montem Eſau, & erit Domino regnum.* Quintus Michæas ita finit: *Quis Deus ſimilis tui,qui aufers iniquitatem & tranſis peccatum?*&c. *Reuertetur & miſerebitur noſtri,& deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra: dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abraham, quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.* Chriſtus enim eſt veritas & miſericordia, olim promiſſa Abrahæ & Patribus. Sextus Abacuc ita clarè in Chriſto exultans conquieſcit: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo* cap. 3. 18.Septimus Sophonias cap.vltimo verſ.9. *Tunc*, ait,*reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini,& ſeruiant ei humero vno.Vltra flumina Æthiopiæ, inde ſupplices mei filij diſperſorum meorum deferent munus mihi.* Et verſ.14. *Lauda filia Sion, iubila Iſraël, lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem*, &c. Octauus Aggæus ita concludit:*Ego mouebo cœlum pariter & terram. In die illa dicit Dominus exercituum, aſſumam te Zorobabel* (in Chriſto ex te naſcituro) *fili Salathiel,ſerue meus, dicit Dominus; & ponam te quaſi ſignaculum: quia te elegi.* Zorobabel enim hic repræſentat Chriſtum, quaſi pater filium. Nonus Zacharias cap.vltimo verſ.7. *Et erit*, ait,*dies vna, quæ nota eſt Domino: non dies,neque nox,& in tempore veſperi erit lux. Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem. Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum.* Decimus Malachias ita finit in Elia, qui ſecundum Chriſti aduentum A præcurret: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et conuertet cor patrum ad filios,& cor filiorum ad patres eorum.* Vndecimus Daniel pari modo cap. 12. oracula ſua obſignat reſurrectione & iudicio Chriſti. *Multi*,inquit,*de his qui dormiunt in terræ puluere,euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper. Qui autem docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Duodecimus Iſaias ſimili argumento librum terminat: *Aſſumam ex eis*, inquit,*ſacerdotes & Leuitas,dicit Dominus:quia ſicut cœli noui & terra noua quæ ego ſtare facio coram me, dicit Dominus, ſic ſtabit ſemen veſtrum & nomen* B *veſtrum. Et erit menſis ex menſe, & ſabbathum ex ſabbatho*,&c. Decimus tertius Ezechiel, cùm nouam Ieruſalem, putà Eccleſiam Chriſti, deſcripſiſſet,in ea deſinit,dicens: *Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.* Decimus quartus Ieremias, Threnos ita claudit cap. 4.20. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris,cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.* Ita Prophetæ, Apoſtoli, Sanctique omnes quodlibet opus in Chriſto incipiunt, in Chriſto finiunt & deſinunt, eique quaſi centro cordis ſui dicunt cum S.Nazianzeno: *A te principium, tibi deſinet*: vti S.Paulus omnes omnino Epiſtolas ſuas orditur à Ieſu Chriſto, & pene omnes in C eodem terminat. Vides hîc vt finis legis & Prophetarum, æquè ac Apoſtolorum & ſanctorum ſit Chriſtus. Sicut enim is qui aliquid vehementer amat,de eo crebrò cogitat, loquitur, ſomniat; ſic & Prophetæ quaſi diuini amoris ſauciati vulnere,quo futurum Meſſiam ardebant,omnes ſuos cogitatus, verba & facta eò flectebant, vt illum quærerent,illum ſonarent; illius denique in quo vno ſalus & redemptio mundi poſita erat,vitam, mores,& myſteria,vbicunque commodè poſſent, repræſentarent.

Canon 12.

Verba S.Scripturæ & Prophetarum diuerſos, imò contrarios ſubinde habẽt ſenſus, idque quia D à diuerſis, imò contraria ſentientibus proferuntur; vel diuerſas,imò contrarias cauſas, effectus aut fines reſpiciunt. Exemplum illuſtre eſt Ioan. 11.50.vbi Caiphas de Chriſto ait: *Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat.* quibus verbis Caiphas intendebat ſignificare,expedire Iudæis vt Chriſtum neci darent,ne Romani Iudæam, quæ Chriſtum quaſi Meſſiam regem Iudæorum Cæſari oppoſitum colebat, inuaderent;quod ſanè politicum,ſceleſtum, & diabolicum erat conſilium: verùm Spiritus S. qui mouebat linguam Caiphæ,nõ cor,vt ait S.Chryſ. per hæc eius verba longè aliud intendebat ſigni- E ficare; nimirum, expedire vt Chriſtus pro ſalute populi moreretur, ac morte ſua redimeret Iudæos,omneſq; gentes; quod nõ intelligebat Caiphas.Vnde ſubdit S.Ioannes: *Hoc autem à ſemetipſo non dixit,ſed cum eſſet Pontifex*(ideóque caput Eccleſiæ veteris) *anni illius prophetauit* (materialiter, non formaliter) *quòd Ieſus moriturus erat pro gente,& non tantùm pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi,congregaret in vnum.*

Sic 4. Reg.8.10. Hazael conſulens Eliſæum, rogánſque an Benadad rex Syriæ à morbo reualeſceret necne,ab eo audit:*Vade,dic ei:Sanaberis: porrò oſtendit mihi Dominus, quia morte morietur.* Si ſanabitur,quomodo morte morietur? An verò iubet Propheta Hazaëli, vt regi ſuo mentiatur? Abſit,

Digitized by Google

Abſit.Itaque duo contraria ſignificat hic Propheta,quorum vtrumque erat verum.Prius,morbum regis non eſſe lethalem.vnde ait,*Sanaberis*,ſcilicet quantum eſt ex parte morbi. q. d. Morbus tuus non eſt lethalis, morbo tuo non morieris; idque erat verum:poſterius,*morte* tamen *morietur*, ſcilicet non naturali, ſed violenta:nā Hazael regnum ambiens,& inuadens,verſ.15. *tulit ſtragulum*, *& infudit aquam,& expandit ſuper faciem eius*, itáque ſuffocauit eum prætextu refrigerationis:*quo mortuo regnauit Hazael pro eo.*

Similis antiphraſis eſt 3.Reg.22.15.vbi Micheas Propheta conſultus ab Achab rege Iſraël, an oppugnatio vrbis Ramoth ſibi foret proſpera, necne, reſpondet: *Aſcende, & vade proſperè, & tradet eā Dominus in manus regis.* q.d.Quia vis aſcēdere, aſcende, optóque vt proſper hic ſit aſcenſus, vrbſque tibi tradatur:verumtamen per prophetiam ſcio contrarium euenturum: ſcio enim quia ibi occideris,vti paulò pòſt occiſus eſt. Eſt ergo ironia,vt notant ibidem Abul.& Vatab.

Huc facit quod ſcribit Ambroſ. Catharinus in vita S. Catharinæ Senenſis lib. 2. cap. 28. & 29. ipſi à Deo reuelatos eſſe duos ſenſus illius orationis Chriſti in horto: *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte; veruntamen non ſicut ego volo,ſed ſicut tu.*Matth.26.39.Senſus,inquam,nouos & diuerſos,imò in ſpeciem contrarios vulgari expoſitioni.Prior eſt,q.d.Pater mi,illico da mihi bibere calicem paſſionis; illum enim auidiſſimè ſitio:da vt illico patiar & moriar:ardor enim meus patiendi, nullas patitur moras, ne quidem horæ,vel inſtantis vnius:fac ergo vt illico per me tranſeat,ac deinde à me tranſeat calix iſte, vt per paſſionem meam abolita morte & peccato, illico redimam genus humanum, itáque ad te reuertar, vt te fruar,mi pater. Hoc enim Chriſtus optabat ſecundùm ſpiritum: optabat enim accelerare, & abſoluere opus redemptionis noſtræ, ad quod à Patre erat miſſus.Vnde ipſe ait:*Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſquedum perficiatur?* Lucæ 12.50.Et paulò ante paſſionem: *Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum.* Voluit enim dare exemplum S.Ignatio,Laurentio, Vincentio, aliiſque generoſis martyribus deſiderandi cruces,& ambiendi martyria. Secundùm carnem tamen optabat contrarium,nimirū, *tranſeat*, id eſt,auferatur à me calix paſſionis.Porrò hi duo ſenſus ſe inuicem compatiuntur: poterat enim Chriſtus vnum orare ſecundùm carnem, alterum ſecundùm ſpiritum.Si poterat,probabile eſt eum feciſſe.Nam ſi Apoſtolus ait 1.Corinth.14. *Orabo ſpiritu,orabo & mente*; multò magis Chriſtus orās carne,orauit & ſpiritu:ſpiritus autem deſiderium erat contrarium deſiderio carnis: caro ergo hiſce verbis optabat transferri à ſe paſſionem, ſpiritus verò optabat eam accelerari,& celeriter pertranſire. Poſterior ſenſus illius orationis S. Catharinæ reuelatus,eſt hic: Videbat, inquit ipſa, Chriſtus Dominus multos fore ingratos ſuæ paſſioni,manſuros in peccatis,ac damnandos: hic erat ei ſummus dolor, húncque vocat ſuum calicem. q. d. Tranſeat à me calix iſte, id eſt,amoue à me hunc dolorem,hoc tormentum, putà hunc numerum damnandorum: fac vt omnes meæ paſſionis ita ſint participes,vt ſaluentur.Et ſi hoc Chriſtus abſolutè & efficaciter oraſſet, vtique impetraſſet; quia Pater nil negat Filio:ſed maluit Chriſtus ex reuerentia ſe conformare Patris voluntati & iuſtitiæ, ideóque ſubiunxit:*Verumtamen nō ſicut ego* A *volo,ſed ſicut tu.*Ita S.Catharina.Hoſce S. Catharinæ Senenſis ſenſus citat, & ſequitur inter alios noſter Ludouicus de Pontes,Meditatione de oratione Chriſti in horto. Verùm hæc ſobriè accipienda ſunt,nec imitanda, niſi ex Dei reuelatione, vel aliunde conſtet illos ſenſus intentos fuiſſe à Spiritu S. qua in re peccant multi concionatores,qui ex cerebro ſuo fingunt ſenſus S. Scripturæ, ſæpe ipſi literæ & menti Spiritus S. contrarios, contra quos egi ſuperiùs quæſt.3.

Simili modo vox carnis afflictiſſimæ eſt illa Iob,maledicentis diei ſuo c.3.2.*Pereat dies in qua natus ſum*; vox verò ſpiritus eſt: *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit,Dominus abſtulit.Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Sit nomen Domini benedictum.* B Iob 1.21. Sic vox carnis eſt illa Ieremiæ c. 20.14. *Maledicta dies in qua natus ſum*, &c. *Quare de vulua egreſſus ſum,vt viderem laborem & dolorem, & conſumerentur in confuſione dies mei*? Vox verò ſpiritus:*Cantate Domino, laudate Deum: quia liberauit animā pauperis de manu malorum.* Ibidem verſ.13.Sic ſæpe aliud caro noſtra orat, aliud per eandem orationem petit & impetrat Spiritus ſanctus.Nam,vt ait Apoſtolus Rom.8.26. *quid oremus ſicut oportet,neſcimus, ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda,ſcit quid deſideret ſpiritus: quia ſecundùm Deum poſtulat pro ſanctis.* Pari modò in C Scriptura ſolerter ſecernendæ ſunt ſententiæ fidelium & piorum, à ſententiis dictiſque infidelium & impiorum:vt Eccleſiaſtæ 3.19. *Vnus interitus eſt hominis & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio*, &c. *& nihil habet homo iumento amplius.* quæ verba S.Greg.lib.4.dial.4. Olympiad. & alij interpretes,cenſent dici à Salomone, non in perſona propria,ſed in perſona Epicureorum,negantium animæ immortalitatem. Sic in libro Iob ſolerter diſtinguenda ſunt verba Iob à verbis Eliphaz,aliorúmque amicorum eius: illa enim probantur à Deo, hæc improbantur, Iob vlt.verſ. 7. Simili modo in Euangelio S.Ioannis, ſecernenda ſunt verba Iudæorum Chriſto credentium,à verbis incredulorum. In eadem enim turba alij credebant Chriſto, alij non credebant, Vnde con- D traria ſentiunt & dicunt:illi enim probant,hi improbant dicta Chriſti.Quare videndum quid cuique ſit tribuendum. Hoc canone multas ſoluemus antilogias, multa loca in ſpeciem contraria conciliabimus.

Hebræum כִּי *Ki*,id eſt,*quia*, *quoniam*,ſæpe non cauſam ſignificat, nec rationale eſt, ſed exceptiuum,vel aduerſatiuū, vel ſermonis inchoatiuum, vel encliticum & ornatus duntaxat gratia additum.Hinc Primò *Ki*,id eſt,*quoniam*, ponitur pro *quamuis*,Pſal.77.20. *Quoniam*, id eſt, quamuis, *percuſſit petram & fluxerunt aquæ*, &c. *nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam in deſerto*? Habacuc 2.18. *Quid prodeſt ſculptile,quia*, id eſt, E quamuis, *ſculpſit illud fictor ſuus*? CANON 13.

Secundò,*Ki*,id eſt,*quoniam*, eſt nota aſſeuerationis,& capitur pro *ſanè,certè, enimuerò*. Pſal.17.30. *Quoniam*, id eſt,enimuerò, *in te eripiar à tentatione.* Pſal.51.13. *Quoniam*,id eſt,ſanè, *ſi inimicus meus maledixiſſet mihi,ſuſtinuiſſem vtique.*

Tertiò,*Ki* ſæpe eſt nota initij ſermonis,& periodum inchoat,vti videre eſt in Pſalmis. Sic Lucæ 1.61.dicitur: *Et dixerunt ad illum, quia nemo eſt in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* Oſee 11.1. *Quia puer Iſraël,& dilexi eum.*

Quartò,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

Quartò, *Ki*, id eſt, *quia*, ponitur pro *quod*. Luc. 2.23. *Sicut ſcriptum eſt in lege Domini, quia*, id eſt, quod, *omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur.*

Quintò, *Ki*, id eſt, *quia*, ſumitur pro *porrò, adhæc, inſuper*. Sophon. 3.9. *Quia*, id eſt, inſuper, *tunc reddam populis labium electum.*

Sextò, *Ki* ponitur pro אֲשֶׁר *aſcer*, relatiuo, id eſt, *qui*. Geneſ. 4.25. *Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem* (hebr. *Ki*, id eſt, *quia*) *occidit Cain.* Exodi 13.17. *Non eos duxit Deus per viam terræ Philiſthiim, quæ* (hebr. *Ki*, id eſt, *quia*) *vicina eſt.*

Septimò, *Ki*, id eſt, *quia*, eſt aduerſatiuum, capitúrque pro *ſed*. 2. Reg. 16. 18. *Nequaquam, quia*, id eſt, ſed, *illius ero, quem elegit Dominus.*

Octauò, *Ki*, eſt nota temporis, ſignificans *quando, cùm*. Geneſ. 4. 12. *Cum*, hebr. *ki*, *operatus fueris eam, non dabit tibi fructus ſuos.*

Nonò, *Ki* eſt exceptiuum, idem valens quod *niſi*. 1. Reg. 30. 17. *Et non euaſit ex eis quiſquam niſi*, heb. *Ki, quadringenti viri.* Eſt apocope : כִּי *Ki* enim ponitur pro כִּי אִם *Kiim*, id eſt, niſi.

Decimò, *Ki* cum geminatur, eſt diſiunctiuum, ſignificans *aut; vel*, vt 3. Reg. 18. 27. *Aut*, heb. *Ki*, *in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit* veſter Deus Baal.

Vndecimò, eſt negatiuum, ſignificans *ne, non*. Iſaiæ 30. 21. *Hæc eſt via, ambulate in ea, & non* (hebr. *Ki*) *declinetis, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.*

Canon 14. Poſt ſchiſma Ieroboam & decem tribuum à duabus, earúmque rege Roboam, vſque ad captiuitatem Babylonicam, diſtinguuntur hæc duo nomina, Iſraël & Iuda. Iſraël enim decem, Iuda duas tribus ſignificat. Poſt captiuitatem verò Babylonicam, Iſraël & Iuda pro eodem accipiuntur, ſcilicet pro duabus tribubus: tum quia in his ſolis perſtitit familia & nomen Iſraëlis, id eſt, Iacobi Patriarchæ; cæteræ enim tribus toto orbe diſperſæ fuerunt: tum quia multi fideles è decem tribubus, iunxerunt ſe Iudæ. Tribus ergo Iuda cæteras decem, quæ Iſraël vocabantur, complexa eſt. Ita S. Cyril. Ribera & Arias in cap. 12. Zachariæ verſ. 1. Sic Zacharias pater Ioannis Baptiſtæ canit: *Benedictus Dominus Deus Iſraël*, id eſt, Iudæorum. Sic Chriſtus ait ſe miſſum ad oues quæ perierunt domus Iſraël. Sic Euangeliſtæ ſæpe nominant Iſraël; nec alium intelligunt, quàm populum Iudaicum, vtpote qui ſolus ex ſtirpe Iſraelis reſtabat, erátque hæres promiſſionum Abrahæ & Iſraëli, id eſt, Iacobo à Deo factarum.

Canon 15. Verba actiua Hebræorum ſæpe non actionem & effectum, ſed agendi virtutem, vim & potentiam ſignificant. Sic Chriſtus Ioannis 1. vocatur *Agnus, qui tollit peccata mundi: Lux quæ in tenebris lucet, & illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ſcilicet quantum in ſe eſt. q. d. Chriſtus in ſe habet virtutem tollendi peccata, diſpellendi tenebras, & illuminandi omnem hominem, nimirum, niſi ipſe oculos claudat, & lucem hanc videre nolit, vti multi infideles & impij fecerunt, & faciunt. Simili modo dicimus: Hic ignis vrit; hæc aqua humectat, id eſt, habet vim vrendi, humectandi, &c. etiamſi ſæpe nil vrat, nec humectet. Ita intellige illud Marci vltimo: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit*, ſcilicet quantum eſt ex natura & vi fidei, & baptiſmi; ſi nimirum is qui credidit, leges & præcepta fidei, ac ſpiritum baptiſmo acceptum ſequatur, & exequatur in ſeruandis Chriſti mandatis. Et illud

A Ioan. 6.55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam*, ſcilicet quantum eſt ex vi Euchariſtiæ; cui tamen peccator obicem ſuis peccatis ponere poteſt, eámque elidere. Sic ſæpe Scriptura cum enarrat opera Dei, magis ſignificat ea quæ facere poteſt, quàm quæ re ipſa facit, vt: *Qui reſpicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.* Pſal. 103.32. *Qui præcipit ſoli, & non oritur: & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.* Iob. 9. verſ. 7. Et clariùs verſ. 6. *Qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur*, hoc eſt, concutere & commouere poteſt. Sic Zacharias cap. 12. 12. dicit, quòd omnes familiæ Iudæorum videntes

B Chriſtum in cruce confixum, plangent, id eſt, iure plangere poterunt & debebunt. Quem enim ad planctum non moueat Deus in cruce fixus: etiãſi de facto multi increduli eum non planxerint, ſed ſubſannarint. Et Amos cap. 8.10. *Conuertam*, inquit, *omnes feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium.* Non eſt neceſſe omnes ſacco indui, aut omnia capita decaluari; ſed ſenſus eſt q. d. Tanta erit clades, vt meritò omnes poſſint ſaccum induere, & caput decaluare. Et Iſaiæ cap. 4. 1. *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in illa die.* Id factum nuſquam legimus; ſed ſenſus eſt q. d.

C Tanta erit cædes virorum, vt vix vnus maritus ſeptem mulieribus reperiatur, ac conſequenter vt ſeptem mulieres pro vno marito certare poſſint, vel debeant, ſi more gentis ſuæ nubere velint.

Canon 16. Apologis vtitur Zacharias. Prophetæ, præſertim Zacharias, ſæpe vtuntur apologis, tum ad obſcuritatem, quæ propria eſt prophetiæ; tum ad elegantiam; tum ad excitandam auditorum torpentium, imò oracula Dei auerſantium iiſque aduerſantium, attentionem: ſicut Demoſthenes Iudicum oſcitantium attentionem excitauit, narrando fabulam mulionis, de vmbra aſini in ardente ſole contendentis cum aſini conductore. Ea enim eſt curioſitas homi-

D num, vt ad fabulas & res nouas aures arrigant, ad graues & ſerias demittant, velut iniquæ ſortis aſelli. Inſignis apologus eſt Ioas filij Gedeonis, dictatus ab eo contra Sichimitas, qui regem ſibi crearant ſpurium & tyrannum Abimelech. Iudic. 9.8. *Ierunt*, ait, *ligna vt vngerent ſuper ſe regem, dixerúntque oliuæ: Impera nobis. Quæ reſpondit: Numquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixerúntque ligna ad arborem ficum: Veni, & ſuper nos regnum accipe. Quæ reſpondit eis: Numquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructúſque ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promouear. Locutáque ſunt ligna ad vitem: Veni & im-* **Et Ioas.**

E *pera nobis. Quæ reſpondit eis: Numquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixerúntque omnia ligna ad rhamnum: Veni & impera ſuper nos. Quæ reſpondit eis: Si verè me regem vobis conſtituitis, venite & ſub vmbra mea requieſcite: ſi autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.*

Senſus eſt, q. d. Vos, ô Sichimitæ, elegiſtis vobis in regem Abimelech parricidam & tyrannum, quaſi rhamnum, qui proinde vos punget & cruciabit. Iuſto ergo Dei iudicio vobis eueniet, vt lis & bellum inter vos & Abimelech concitetur, quo & vos ipſum conficiatis, & ipſe viciſſim vos,

Digitized by Google

vos,vt vtrique pereatis. Tyrannus enim in ſuos, etiam nobiliſſimos, ſi, vt communiter fit,ob tyrannidem ei litem moueant, exitium immittit; quo tamen & ipſe afflatur pariter,interítque, vti in pleriſque tyrannis viſum eſt. Verus Propheta fuit Ioas: nam Sichimitæ & Abimelech ſe inuicem confecerunt. Similis apologus eſt Ioas regis Iſraël,ad Amaſiam regem Iuda ſe prouocantem ad bellum: *Carduus*, inquit, *Libani miſit ad cedrum quæ eſt in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem. Tranſieruntque beſtiæ ſaltus quæ ſunt in Libano,& conculcauerunt carduum.* Apologum explicat dicens: *Percutiens inualuiſti ſuper Edom,& ſubleuauit te cor tuum: contentus eſto gloria,& ſede in domo tua: quare prouocas malum, vt cadas tu & Iudas tecum?* 4. Reg. 14. 9. Similis eſt Zachariæ 11. 2. *Vlula abies, quia cecidit cedrus.* q.d. Vlulate plebeij, quia ceciderunt magnates. Et verſ.1. *Aperi Libane portas tuas,& comedat ignis cedros tuos*, hoc eſt, aperi ô Ieruſalem portas tuas Tito & Romanis, qui domos tuas cedrinas comburent. Idem toto cap. 5. eleganti apologo deſcribit captiuitatem Iudæorum in Babylone, per mulierem impoſitam amphoræ, & ab alis miluinis tranſlatam in Sennaar, id eſt, in Babylonem. Plurimi ſimiles ſunt apud Zachariam & cæteros Prophetas,quos paulò pòſt inter Hieroglyphica, vel Ænigmata,ordine recenſebo.

Canon 16. Apologis vtitur Zacharias.

…it Ioas.

Canon 17. Prophetæ ſubinde alludunt ad fabulas Gentilium & Poëtarum: tum quia hæ fabulæ apud Gentiles erant tritæ & celebres: tum quia ſubinde non tam fabulæ,quàm ænigmata, aut mythologiæ ſunt, ad morum informationem compoſitæ: quales ſunt fabulæ Æſopi, quæ magnam ſapientiam & prudentiam continent.Ethicam enim docent per appoſitas rerum fictiones & fabulas. Hinc celebris fuit apud veteres Theologia μυθικὴ,id eſt,fabuloſa (& Mythologi habiti ſunt Philoſophi, imò Theologi)de quibus Fulgentius librum ſcripſit;eiúſque meminit S. Auguſt.lib. 6. de Ciuit.cap.5.Et Euſeb.lib.3. Præpar. cap.2. Sic Malachias cap.4. 2. dicens: *Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ,& ſanitas in pennis eius*, alludit ad fabulam phœnicis: quia phœnix ſymbolum eſt & ænigma ſolis, qui radiis ſuis quaſi pennis veſtitur,iiſque vitam & ſanitatem cunctis viuentibus impertit. Senſus ergo eſt, q.d. Orietur Chriſtus, qui à morte rediuiuus quaſi phœnix,id eſt,quaſi ſol ſalutaris, radiis gratiæ & gloriæ ſuæ, velut pennis contingens iuſtos mortuos & ſepultos,eos à morte ad vitam ſuſcitabit,ſanabit,beabit & glorificabit. Sic Iudith cap.16.8. dicitur: *Nec filij Titan percuſſerunt eum*, Holophernem: Vbi alluditur ad fabulam Titanum, quos Poëtæ fabulantur fuiſſe gigantes, cœli & terræ filios,ac bellum geſſiſſe cum Ioue, ab eóque fulmine adactos in tartara, de quibus Virgil. 6. Æneid..

Hic genus antiquum terræ,Titania pubes,
Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo.

Non quòd fabulas Poëtarum approbet S. Scriptura,ſed vt loquatur more vulgi, eiúſque ſermone rem veram ſignificet: quia *non bene poſſumus intelligere quod dicitur,niſi per ea vocabula quæ vſu didicimus,& errore combibimus*, ait S.Hieron. in cap.5.Amos verſ.8. & S. Gregor. lib. 9.moral. cap.6. præſertim quando fabulæ ex S. Scriptura ortum ducunt, vti Perer. aliique viri docti cenſent,fabulam Titanum originem accepiſſe ex hiſtoria & factis gigantum Geneſ.6.4.& cap. 11.4. Filij ergo Titan, per catachreſin vocantur bellicoſiſſimi & robuſtiſſimi gigantes, quales poëtæ nuncupant,cenſéntque fuiſſe Titanes. Vnde explicando ſubdit Scriptura Iudith 16. 8. *Nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi;ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum.* Ita S. Hieron.in cap.3.Epiſ.ad Galat.ſub initium. Sic Iſaias cap.34. 14. alludit ad fabulas Onocentaurorum & Lamiarum,vt ibi dixi. Sic Iob 42.14. filia Iob, quæ hebr.& à Noſtro vocatur *Cornuſtibij*, à Septuag. nuncupatur *Cornu Amaltheæ*, quam Poëtæ fingunt eſſe capram altricem Iouis.Sic Iob 21.33. dicitur: *Dulcis fuit glareis Cocyti*: glarea eſt terra prope fluuium, arenoſa & lapidoſa. Cocytus eſt fluuius in Arcadia, à ſtyge palude fluens, quem inferorum eſſe fluuium Poëtæ finxerũt; eo quod in illam paludem multa cadauera coniiciebantur, vt citò exederentur. Veterum enim ſepulchra erant iuxta flumina, vt cadauera flumine conſumerentur,eóque purgaretur aër. Senſus ergo eſt, q.d. Impio bene conuenit cum ſepulchro: nihil enim ibi mali ſentit,ſed in eo dulciter & ſuauiter quieſcit, vti Poëtæ fingunt defunctos quieſcere in Cocyto. Myſticè S.Gregor.Impius; ait, dulcis eſt Cocyto,id eſt, diabolo & inferno, qui morte & pœnis improborum gaudet & paſcitur. Alludit itaque Iob ad fabulam tritam Cocyti: dictus enim eſt Cocytus ἀπὸ τοῦ κωκύειν, id eſt, lugere: luctus enim conuenit mortuis. Hinc Cocytum fingunt vicinum Acheronti. Audi Virg.6.Æneid.

---Tenent media omnia ſyluæ,
Cocytúſque ſinu labens circumuenit atro.

Et Claudian.

---Preſſo lachrymarum fonte reſedit
Cocytus,Acheron tacitis obmutuit vndis.

Rurſum Virgil.6.Æneid.

Acheron omnem Cocyto eructat arenam.

Vbi Seruius,ad Phyſiologiam hoc figmentũ pertinere ait,quòd qui caret gaudio, ſine dubio triſtis eſt. Triſtitia autem vicina luctui eſt, qui ex morte procreatur: rectè ergo in Cocytum per ſtygem arenas eructare ſuas Acherontem fingit Virgil. Quocirca iure hæc quaſi fabuloſa ridet Cicero Tuſcul.1. *Dic quæſo*,ait,*num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus,Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus?* Sic Amos cap.5.8.ait de Deo: *facientem Arcturum & Orionem.* Vbi alludit ad fabulas Poëtarum:ex illis enim impoſita ſunt nomina ſtellis.Vnde Virgil.

Arcturum,pluuiáſque hyades, geminóſque Triones,
Armatúmque auro circumſpicit Oriona.

Canon 18. Ex titulo prophetiæ ſæpe colligere licet qualis ſit futura,an triſtis, an læta,an mixta. Nam cum titulus eius eſt מַשָּׂא *maſſa*,id eſt,onus,vel pondus, ſignum eſt euidens triſtem fore. Onus enim ſignificat pondus graue, & importabile vindictæ & pœnæ,ex certo & irreuocabili Dei decreto inferendum impiis,vt duram eorum ceruicem premat & curuet,vel frangat,qui Dei patientiam expectantem eos ad pœnitentiam contempſerunt, & in ſceleribus ſuis obdurati perſtiterunt. Vnde ſæpe ſignificat plenum vrbis & gentis excidium, vt: *Onus verbi Domini in terra Hadrac, & Damaſci requies eius.* Zachar.9.1. *Onus verbi Domini ſuper Iſraël.* Zachar.12.1. Onus domus Achab, quo exciſa eſt eius familia 4.Reg. 9.25. Vide Ierem. 23.33.& ſequent. Cum verò titulus prophetiæ eſt *viſio*,vel certè *verbum Domini*; tunc ordinariè

læta

Digitized by Google

læta eſt,*& proſpera pollicetur, ſiue poſt comminationem meliora promittit*, ait S.Hieron.in cap. 23. Ierem.ſub finem.Cum denique titulus eſt, *Onus viſionis*, vt Iſaiæ 22. 1. aut, *Onus verbi Domini*, vt Malach. 1. 1. tunc partim triſtis eſt, partim læta. Hic canon S.Hieron.crebrò verus eſt,non tamen ſemper. Nam viſio exhibita Ieremiæ c.1. & Ioeli cap.1.& Amos cap.1.& Nahum c. 1. nil ferè lætum habet,ſed omnia triſtia, ac proinde onus includit,vti rectè aduertit Ribera Oſee 1.1. Porrò ſolus Abdias prophetiam ſuam inſcribit, & vocat Viſionem: Nahum verò, Habacuc & Malachias eam inſcribunt Onus: cæteri omnes Prophetæ minores eam inſcribunt Verbum Domini. In decurſu tamen prophetiæ, illam ſubinde viſionem nuncupant, vt eius certitudinem indicent. Viſus enim omnium ſenſuum eſt certiſſimus. Vnde Theophraſtus apud Rhodig. lib. 10. 28. viſum ſcitè appellauit formam ſenſuum:quia ſcilicet experimenta illorum ille ſolus quaſi actuat, perficit & certificat.Et S.Auguſt.lib.10. Confeſ. cap.35. experientiam ſenſuum, & eorum quaſi fidei reſolutionem, in viſu ſitam eſſe docet: quocirca omnes ſenſus quaſi oculatos exhibentes, dicere ſolemus: Vide vt ſapiat, vide vt ſonet,&c.Et Ariſt. gnome eſt lib.2.Metaph. finem contemplationis eſſe veritatem viſam; vnde & beatitudo noſtra conſiſtit in viſione Dei. Prophetæ ergo abſtracti à cæteris rebus, & mentis intuitum figentes in contemplatione vnius ſimplicis veritatis, habuerunt prægustum quendam & initium beatitudinis, iuxta illud Apoſtoli 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*: quæ verba citans S. Auguſt. lib. 1. de Trinit.cap.8.*Hic*, inquit, *nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum*.

In viſum fit fidei ſenſuũ reſolutio.

Canon 19. Ecſtaſis differt à prophetia

Differunt prophetia & ecſtaſis.Prophetę enim ſæpe viderunt futura ſine ecſtaſi, ſubinde tamen fuerunt alienati à ſenſibus, raptique in ecſtaſin, vti contigit Adæ Geneſ.2.21. Abrahæ Geneſ. 15. 12.S.Petro Actor.10. 10. & S. Ioanni in Apocalypſi (quæ ecſtaſes ordinariè factæ ſunt, fiuntque per angelos; hi enim ſunt adminiſtri Dei) omnibus enim hiſce locis græcè eſt ἐκστασις, quæ propriè eſt raptus mentis alienatæ à ſenſibus in aliquid ſublimius. Vnde S.Greg. lib. 5. Moral. cap. 22. docet in ecſtaſi mentem à ſenſibus auulſam dormire mundo,ſed laborioſius vigilare Deo. *Eſt* ergo *ecſtaſis dormitio vigilans, ſeu vigilia dormiens*, iuxta illud Cant.5 *Ego dormio, & cor meum vigilat*: q.d. Sẽſus meus dormit,ſed mens vigilat.Nota,S.Thom.quæſt.13.de veritate art. 2. ad vlt. & 2.2.quæſt.175.art.3.ad 1.& in 2.Corinth.12. lect. 1.docet, quod exceſſus mentis, ecſtaſis & raptus aliquando contingat ſine alienatione mentis à ſenſibus, nimirum cùm quis exterioribus ſenſibus & rebus vtitur, ſed tota eius intentio diuinis contemplandis & amandis vacat; qua ratione S. Dionyſ.cap.4. diuin. nom. aſſerit, quod diuinus amor ecſtaſim facit: amor enim transfert amantem à ſe in Deum amatum. Anima enim magis eſt vbi amat,quàm vbi animat: magis eſt ergo in Deo,quàm in ſeipſa.Vnde S.Bonau.tract. de gradibus contempl.*Ecſtaſis ait, eſt deſerto exteriori homine, ſui ipſius ſuper ſe voluptuoſa quadam eleuatio, ad ſuper intellectualem diuini amoris fontem*. Alter verò, & ſecundùm magis vſitatam ſignificationem,*fit*, inquit S. Thomas, *dictus exceſſus mentis, ecſtaſis & raptus, cum aliquis etiam actu ab vſu*

A *ſenſuum & ſenſibilium rerum abſtrahitur, ad aliqua ſupernaturaliter videnda; idque per abſtractionem à ſenſibus externis ad imaginariam viſionem, vel ab imaginatione quoque ad intellectualem: & hoc iterum aut per intelligibiles immiſſiones; aut ſecundum quod intellectus videt Deum per eſſentiam*. quod S. Thom.cenſet conceſſum S.Paulo in raptu 2. Corinth.12.2.ſed contrarium eſt verius, ſcilicet S. Paulum non vidiſſe Dei eſſentiam, vti ibidem oſtendi.Cæteris verò vt Adæ,Abrahæ,S.Petro & S.Ioanni cenſet ecſtaſim contigiſſe per abſtractionem à ſenſibus, ſed cum imaginaria viſione, quod verum eſt,& liquet ex locis citatis Scripturæ. Ordinariè enim mens in cognitione vtitur phantaſmatibus:vnde licèt rapiatur, habet tamen

B comites cogitationes phantaſiæ.

Porrò opera dæmonis,imò vi morbi poſſe aliquem alienari à ſenſibus, rapique in ecſtaſin quaſi naturalem, docet noſter Delrio lib. 2. Diſquiſ. Magic.quæſt.25.Vbi refellit Cardanum,qui aſſerit,*cum libeat, poſſe quempiam vi naturali rapi*; & Bodinum,qui cenſet, *in euiuſmodi ecſtaſi animam reipſa migrare de corpore*. Denique S.Auguſt. lib. 12.de Geneſi ad liter.cap.26.*Cum rapitur*, inquit, *anima ad ea viſa, quæ ſpiritu cernuntur ſimilia corporalibus, omnino à ſenſibus corporis auertitur, amplius quàm in ſomno ſolet; ſed minus quàm in morte*. Nam in ſomno non ita auertitur à ſenſibus, quin illi leui ſono, motu pulſúque euigilent; in ecſtaſi

C autem nullum motum,ſonum pulſúmque etiamſi acriùs vellicetur aut pulſetur, ſentit: in morte verò auertitur non tantum à ſenſibus externis, ſed etiam internis,imò à toto corpore, ita vt illud amplius non informet, nec animet aut viuificet.

Iam verò linguam, qua loquitur Deus animæ, & anima Deo, piè explicat S. Bern. ſerm. 45. in Cant.*Verbum & anima*, inquit, *habent linguas ſuas, quibus ſe alterutrum alloquantur, præſentéſque indicent. Verbi lingua fauor dignationis eius: animæ verò, deuotionis feruor. Elinguis eſt anima atque infans, quæ hunc non habet, & non poteſt illi eſſe ſermocinatio cum verbo: ergo cum huiuſmodi linguam ſuam*

D *mouet, volens ad animam loqui, non poteſt anima non ſentire. Viuus eſt enim ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ. Et rurſum cum ſuam linguam anima mouet, verbum latere multo minus poteſt, non ſolum quia vbique præſens; ſed quia niſi ipſo ſtimulante, deuotionis lingua minimè ad loquendum mouetur. Verbo ergo dicere animæ, Pulchra es, & appellare amicã, infundere eſt vnde amet, & ſe præſumat amari*. Et S.Gregor.lib.5.mor.20. explicans illud Iob cap.4.12.*Quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius: Venas*, inquit, *ſuperni ſuſurri auris cordis furtiuè ſuſcipit, quia ſubtilitatem locutionis intimæ*

E *afflata mens, & raptim, & occultè cognoſcit: niſi enim ſe ab exterioribus deſideriis abſcondat, interna non penetrat: occultatur autem vt audiat, & audit vt occultetur; quia & ſubtracta à viſibilibus, inuiſibilia conſpicit; & repleta inuiſibilibus, viſibilia perfectè contemnit*. Cum ergo loquitur Deus animæ, & illa loquentem audit, non duæ actiones ſunt, ſed vna eadémque, quæ vt à Deo proficiſcitur, vocatur locutio; vt recipitur in homine vocatur auditio. In phantaſia loquitur Deus per angelos, in mente per ſe. Solus enim ipſe illabi poteſt immediatè intellectui & voluntati, quod facere nequit angelus. Angeli autem in phantaſia loquuntur, per motum humorum & ſpirituum animalium, in quibus deferuntur internæ rerũ ſpecies;

Lingua Dei ad animam.

nimi

Digitized by Google

nimirum ita illos commiſcendo & componendo, vt hanc illámue ſpeciem, & conſequenter rem quam volunt, phantaſiæ, & per phantaſiam intellectui repræſentent. Varios locutionis Dei & Angelorum modos recenſet S. Gregor. 18. Moral. 2.

Canon 20.

Prophetia omnis cum ſit ſupernaturalis, expoſcit pariter lumen ſupernaturale, quod vulgò propheticum vocatur; ſicut enim ad viſionẽ corporalem tria requiruntur, ſcilicet 1. obiectum emittens ſui ſpeciem in oculum, 2. lumen obiectum illuminans, 3. ipſa viſio, putà oculus recipiẽs ſpeciem, & per illam obiectum illuminatum inſpiciens & videns, eáque ratione viſionem in ſe eliciens & producens; ita pariter advisionem propheticam requirũtur tria, ſcilicet 1. obiectum, putà res futura quæ præuidetur, 2. lumen propheticum mentem Prophetæ eleuans, vt quaſi ex alto eminus rem futuram videat, 3. ipſa viſio & cognitio rei futuræ. Porrò lumẽ propheticum non eſt aliud, quàm ipſa Dei illuſtratio & reuelatio, ſiue locutio interna qua mentem Prophetæ illuſtrat, eíque reuelat futura: quæ partim Dei eſt, quatenus à Deo immittitur; partim Prophetæ, quatenus in eius mente recipitur, imò in ea, & per eam vitaliter concurrentem à Deo producitur: quà Dei eſt, vocatur illuſtratio; quà Prophetæ eſt, vocatur viſio, auditio, cognitio, vt dixi in fine can. 19. Lumen ergo hoc, ſiue illuſtratio eſt inſtar coruſcationis, vel fulguris ſpiritalis mentem perſtringens & illuſtrans (iuxta illud Pſal. 76. 19. *Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ.* Et illud Pſal. 143. 6. *Fulgura coruſcationem & diſſipabis eos*) qua mens certò cognoſcit rem futuram quæ à Deo reuelatur, & ſimul eam non à dæmone, ſed à Deo reuelari, vti fit in actu fidei: illius enim obiectum materiale eſt res reuelata, formale reuelatio diuina, vel ipſe Deus reuelans. Ideo enim fide credo Deum eſſe trinum & vnum, quia Deus ipſe, qui eſt prima veritas quæ nec falli nec fallere poteſt, id reuelauit. Quocirca Prophetæ excipientes Dei reuelationem, fide diuina tenebantur credere tam ſua oracula, quàm illa ſibi reuelata eſſe à Deo.

Lumen propheticum quod?

Lingua Dei ad animam.

Similes illuſtrationes, quaſi coruſcationes ſentiunt ſæpe viri ſpirituales, præſertim vacãtes orationi & contemplationi, quibus mens eorum partim illuſtratur, ad clariùs & ſublimiùs cognoſcenda attributa Dei, vaticinia Prophetarum, aliáque myſteria fidei & Scripturæ: partim amore Dei rerúmque cœleſtium afflatur, & accenditur. Similes ſentiunt ſubinde peccatores, cùm Deus eis immittit cogitationes & illuminationes pias de morte, de iudicio, de breuitate vitæ, de vanitate concupiſcentiarum, de inferno, de cœlo; quibus clarè vident ſe malè & imprudenter agere, ac in periculo ſalutis verſari, ideóque timore & dolore percelluntur, qui eos impellit ad pœnitentiam vitæque mutationẽ. Porrò iſtæ illuſtrationes menti non ſunt liberæ, ſed neceſſariò in ea recipiuntur, cùm Deus illas ei immittit: perinde ac viſio fulguris aperto, ac vigilanti oculo eſt neceſſaria, non libera: iis tamen receptis, libera manet mens, vt circa eas liberum fidei actum eliciat, liberéque credat illa eſſe vera, atque exinde alios liberos doloris, pœnitentiæ, amoris aliarúmque virtutum actus in ſe concipiat & efformet. Illuſtrationes enim, quas intellectui; & pij impulſus affectúſque, quos voluntati Deus immittit & indit, ſunt gratiæ præuenientes, & excitantes mentem pec-

Eſt neceſſarium, non liberũ menti.

A cato, vel torpore ſopitam, vt euigilet, & iis liberè cooperetur, itáque in ſe actus pœnitentiæ, timoris, amoris & heroicarum virtutum producat. Pro talibus, vt ſcilicet crebrò eas nobis immittat Deus, continuè orare debemus. Ex iis enim omnis noſter profectus & ſalus pendet. Ita pro iis orat Pſaltes pſal. 12. 4. *Illumina*, ait, *oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte; ne quando dicat inimicus meus: Prævalui aduerſus eum.* Pſal. 17. 29. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.* Pſal. 33. 6. *Accedite ad eum & illuminamini.* Pſal. 66. 1. *Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis: illuminet vultum ſuum ſuper nos.* Pſal. 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* Iſaiæ 60. 1. *Surge, illumi-*
B *nare Ieruſalem: quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt.* Lucæ 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent.* Ioannis 1. 9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Epheſ. 5. 14. *Exurge qui dormis, & illuminabit te Chriſtus.* Pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quẽ timebo?* Iob 11. 17. *Quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam; & cum te conſumptum putaueris, orieris vt Lucifer.* Pſal. 96. 4. *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.* Ezechiel 1. 13. *Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediẽs. Et animalia ibant & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis.* Iob 36. 29. *Si voluerit, &c. ful-*
C *gurare lumine ſuo deſuper.* Pſal. 89. 17. *Sit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos, & opera manuum noſtrarum dirige.* Iſaiæ 58. 11. *Implebit ſplendoribus animam.* Habacuc 3. 4. *Splendor eius vt lux erit.* Baruch 4. 2. *Ambulabimus per viam ad ſplendorem eius.*

Illuſtrationes piæ quã optandæ.

Canon 21.

In anima moribundi vel mania non eſt vis diuinandi.

Ex dictis patet errare veteres Philoſophos, qui cenſuerunt diuinationem fieri naturaliter: nam in anima ineſſe vim fatidicam, putà virtutem diuinandi, præſertim dum ea morti vicina eſt, aut melancholia, mania, vel furore poëtico exagitatur. Ratio eorum erat, quòd anima habeat aliquid diuinitatis, ſítque quaſi diuinæ particula auræ: creata enim eſt ad imaginem Dei: ergo & diuinatio-
D nis Deo propriæ, eſt particeps. Ita cenſuit Plato dial. de natura: *Quòd*, inquit, *demẽtiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento eſſe poteſt, quòd nemo dum ſanæ mentis eſt, diuinum & verum vaticinium vllum aſſequitur; ſed cum vel ſomno prudentis vis præpedita eſt, vel oppreſſa morbo, vel diuino aliquo raptu à ſua ſede dimota, fieri diuinatio ſolet.* Et in Apolog. pro Socrate, ex eius mente aſſerit, eos qui proximi ſunt morti ſolere diuinare. Et Ariſtot. in Problema. ſect. 30. probl. 1. *Multi*, inquit, *propterea quod ille calor ſedi mentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico inferueſcunt; ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes qui diuino ſpiraculo inſtigari cre-*
E *duntur, cùm ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidit.* Similia habet Cicero lib. 1. de diuinat. additque rationem. *Cùm eſt*, inquit, *ſomno ſeuocatus animus à ſocietate & contagione corporis, tum meminit præteritorum, præſentia cernit, futura prouidet. Iacet enim corpus dormientis vt mortui, viget autem & viuit animus. Quod multò magis faciet poſt mortem, cùm omnino ex corpore exceſſerit: itaque appropinquante morte multò eſt diuinior.* Quocirca concludit triplicem eſſe diuinationem: *omnem enim diuinãdi vim à Deo, à fato, & à natura dimanare.* Et lib. 2. *Sæpe audiui*, ait, *poëtam bonum neminem ſine inflammatione animorum exiſtere poſſe,*

Digitized by Google

poſſe, & ſine quodam quaſi afflatu furoris. Nam
Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo.
Impetus ille ſacra ſemina mentis habet.
Idem cenſuit Porphyrius, vti refert Iamblicus lib. de myſter. Ægypt. §. de ſomniis diuinis. Videtur huic ſententiæ fauere S. Auguſt. lib. 12. Confeſſ. citatus à S. Thoma 1. p. q. 86. art. 4. ad 2. *Anima*, inquit, *habet quandam vim ſortis, vt ex ſui natura poſſit futura cognoſcere: & ideo quando retrahitur à corporis ſenſibus, & quodammodo reuertitur ad ſeipſam, fit particeps notitiæ futurorum.* Sed rectè eum excuſat, mentémque eius explicat ibidem D. Thom. dicendo, animam ſeparatam à ſenſibus fieri aptam & diſpoſitam, vt recipiat impreſſiones Dei, angelorum, vel dæmonum, ac per eas accipiat notitiam futurorum, quam non habet ex ſeipſa; & hoc dumtaxat velle S. Auguſtinum. Adde, quæſiui hæc verba ſtudioſè in S. Auguſt. nec hactenus ea reperire potui. Illud tantùm reperi lib. 4. Confeſ. cap. 3. & lib. 7. 6. Mathematicos planetarios ſubinde diuinare, & futura prædicere, non arte, ſed ſorte, putà caſu: quod verum eſt, nec ad rem præſentem facit, imò eius oppoſitum inſinuat: inter multa enim quæ prædicunt, ſubinde caſu verum tangunt, dicuntque: ergo non naturæ vi, non artis certitudine, ſed ſortis caſu coniectant verúmque attingunt, quaſi aleatores rei futuræ.

Hæc Philoſophorum ſententia eſt erronea, & repugnans non tantùm S. Scripturæ, ſed & Philoſophiæ. De fide enim eſt, prophetiam eſſe opus diuinum, & prænotionem futurorum contingentium eſſe dotem propriam Deo, adeóque eſſe notam & indicem diuinitatis. Nam, vt ait Tertul. Apolog. 20. *Teſtimonium diuinitatis eſt veritas diuinationis.* Vnde Deus cum idolis decertans, *Annunciate*, inquit, *quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos.* Iſaiæ 41. 23. Et S. Petrus Epiſt. 2. cap. 1. *Omnis*, inquit, *prophetia propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu S. inſpirante locuti ſunt ſancti Dei homines.* Hinc & Prophetæ omnes paſſim hunc titulum oraculis ſuis præfigunt: *Verbum Domini: Hæc dicit Dominus*, &c. Prophetia ergo eſt verbum à Deo præſcitum & prædictum, non ab homine. Ratio phyſica eſt, Prima, quia futura contingentia ſunt planè indeterminata: determinabuntur enim ab agente libero, cùm ſcilicet voluntas libera in tempore futuro, liberè ad alteram contradictoriorum partem ſe determinabit. Ergo impoſſibile eſt, vt homo, dæmon, vel angelus ea determinatè præſciat & præcognoſcat; ſed id eſt virtutis & omniſcientiæ diuinæ, quæ infinita mentis ſuæ acie, & vi præuidet quid libera voluntas tali tempore, loco & circumſtantiis ſit electura, & determinatura. Secunda: Mens humana pendet à phantaſia & ſenſibus. Nihil enim eſt in intellectu, quod nõ fuerit prius in ſenſu, vt ait Ariſtot. At futura contingentia nullo ſenſu percipi poſſunt: ergo nec ab homine intelligi queunt, non magis quàm à cæco colores videri. Tertia: Quod non exiſtit vel in ſe, vel in ſua cauſa, ab homine & angelo cognoſci nequit. At futura contingentia nec in ſe, nec in ſuis cauſis, vtpote adhuc futuris & indeterminatis, exiſtunt. Ergo ab homine & angelo prænoſci nequeunt. Ita S. Auguſt. lib. de Diuinat. dæmon. & S. Thom. 2. 2. q. 55. art. 1. ad 3.

Prophetia eſt verbū Dei reuelās rem futuram.

Porrò argumẽtum Platonis, & Ciceronis tantùm probat, animam cum morti vicina ſeparatur

Maniaci quomodo diuinent.

A à ſenſibus, aut cùm amore, vino, igne, mania, bile, &c. incaleſcit, excitari & acui, vt quaſi ſe ſupra ſe attollat, videátque & cognoſcat ea, quæ alias non videret & cognoſceret; ſed intra terminos & limites naturæ. Vnde tunc præſagit ea, ad quæ vel ipſa bilis & humor inclinat, vel quorum cauſas & principia videt, vel quæ ſpiritus animales excitati & feruidi naturaliter ei ſuggerunt, vt patet in Poëtis. Quocirca viri prudentes ſimili praxi vtuntur, cum carmen, orationem, aut concionem, vel quid aliud componere volunt, curant enim, vt corpus & caput igne, ſomno, veſte, &c. incaleſcat, itáque calente cerebro ſua componũt. Calor enim excitat ſpiritus animales, qui excitati multos & inſignes conceptus ſuggerunt; ſed de-
B inde deferueſcente calore, ea relegunt, ſeligunt, iudicant, digerunt. Ingenium enim in calore conſiſtit, iudicium in frigore. Vnde iuuenes ingenio & inuentione pollent, ſenes iudicio & cenſura, vtpote qui habent ſedatas paſſiones, frigidóſque affectus. Adde, ſæpe in maniacis immiſcere ſe dæmonem, & ſuggerere ea quæ remota ſunt, vel futura; illa enim præſciunt ex probabili, & ſubtili coniectura cauſarum præcedentium. Hac enim coniectandi vi & ſagacia, mens eorum acerrima, præ homine prædita eſt: ſanctis verò in morte ſuggerunt ſubinde angeli, vel Deus oracula de futuris, vti contigit Iacobo Geneſ. 49. & Moſi Deuter. 33. Altera Philoſophorum ratio, petita
C ab imagine, non concludit. Anima enim eſt imago Dei naturalis, non ſupernaturalis: quocirca naturaliter tantùm naturalia Dei attributa repræſentat, & participat; qualia ſunt intellectus, voluntas, memoria, cognitio, amor, libertas, &c. non verò ſupernaturalia; qualis eſt præuiſio futurorum contingentium, vis patrandi miracula, charitas, gratia, gloria, beatitudo, &c. Adde, anima habet aliquid diuinationis, vti & diuinitatis, dum ex ſignis & cauſis præuiis præſagit futura naturaliter, ſed ſagaciter.

Prophetæ & ſcriptores hagiographi, dum ad certas prouincias, & gentes prophetant, aut loquuntur, conſuetudines, ritus, leges, merces, &c. quin & multas voces illis gentibus proprias conſultò vſurpant, vt eis ſe accommodent, vtque me-
D lius res ſuas eis dilucidas faciant. Ita S. Hieron. in Abdiam, ſcribit eum vſurpare vocem Aſſyriacam *Sepharad*, id eſt, *terminum*, quam ipſe in textu Abdiæ vertit *Boſphorum*, quia de Aſſyriis erat ſermo. Sic Daniel cap. 2. 3. & ſeq. multa ponit Babylonica nomina muſicorum inſtrumentorum, æquè ac Magiſtratuum, vti ſunt Satrapæ, Signæi, Adargazæi, Gedrebaæi, Detrabaæi, Tiphthaæi. Sic Iob, quia in Arabia vixit, & Arabicè liber eius primitus conſcriptus fuit; hinc multas voces, æquè ac conſuetudines Arabicas vſurpat, vti teſtatur S. Hieron. in eius prologo. Idem ad Algaſiam Epiſ. 151. quæſt. 10. ſcribit Apoſtolũ humanum diem
E nominare ex Cilicum lingua (erat enim ipſe Cilix, putà Tharſenſis) dum dicit 1. Corinth. 4. 3. *Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die.* Tale quoque eſſe καταβραβευέτω Coloſſ. 2. 18. Vide ibi dicta. Additque, *Multa ſunt verba, quibus iuxta morem vrbis & prouinciæ ſuæ, familiarius Apoſtolus vtitur.* Rurſum Prophetæ ſæpe alludunt ad hiſtorias & geſta ſui temporis, quæ tunc omnibus erant nota, nunc autem ſunt incognita, eáque de cauſa ſubinde nobis obſcuri ſunt.

Canon 22.

Prophetia propriè eſt de tempore futuro: per cata

Canon 23.

Digitized by Google

catachreſin tamen ad præteritum quoque,& præſens ſeſe extendit. Vnde Homerus Iliad. 1. ait, Calchantem vatem noſſe omnia, præterita, præſentia & futura. Quod imitatus Virg. 4. Georg. ait:

--- *Nouit namque omnia vates,*
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Exempla dat S.Gregor.hom.1. in Ezech. *Prophetia*,ait,*de futuro eſt: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Iſa. 7. Prophetia de præterito: In principio creauit Deus cœlum & terram. De illo enim tempore dixit homo; quo non erat homo. Prophetia de præſenti, 1.Corinth. 14. Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis,vel idiota, conuincitur ab omnibus,diiudicatur ab omnibus:occulta enim cordis eius manifeſta fiunt*, &c. *Quod rectè prophetia dicitur,non quia prædicit futura, ſed quia prodit occulta. Ventura etenim res occultatur in futuro tempore, præſens autem cogitatio abſconditur in latenti corde:* vtriuſque ergo notitia eſt paris virtutis,putà non humanæ, ſed diuinæ. Sic Eliſæus Propheta abſens vidit Giezi petentem, & accipientem pecuniam à Naaman: *Nónne*, inquit,*cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tibi?* 4.Reg.5. Addit S. Greg. Prophetas præteritis ventura permiſcere,itáque feciſſe Moſen, *vt dum implentur ea quæ de futuro prædiceret, oſtenderet etiam quia de præterito vera dixiſſet.*

Canon 24. Octo modi Prophetiæ.

Ex prædicto Canone 23. S.Greg.eadem hom. 1. in Ezech. colligit octo prophetiæ modos & ſpecies. Prima eſt: *Aliquando*,inquit,*ſpiritus prophetiæ ex præſenti tangit animum prophetantis,& ex futuro nequaquam tangit.* Dat exemplum: *Sicut Ioannes Baptiſta venientem Dominum videns, ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: ſed cum iam moriturus eſſet,miſſis diſcipulis requirebat dicens: Tu es qui venturus es,an alium expectamus? In quibus verbis oſtenditur, quia in terris quidem veniſſe redemptorem nouerat, ſed an per ſemetipſum ad aperienda inferni clauſtra deſcenderet,dubitabat. Ex præſenti enim prophetiæ ſpiritu tactus fuerat, qui humanitatem mediatoris videns, & diuinitatem eius intelligens,confitebatur agnum qui peccata mundi tolleret. Sed tactus ex futuro non fuerat,quia aduentum illius in inferno neſciebat.*

Secunda: *Aliquando verò prophetiæ ſpiritus animum prophetantis ex futuro tangit,atque ex præſenti nõn tangit, ſicut apertè libri Geneſeos hiſtoria teſtatur, cùm Iſaac Eſau filium ſuum ad venandum miſit, cui minorem filium Rebecca ad benedicendum ſuppoſuit,qui hædinis pellibus indutus, paterno palpatui corpus fraternum finxit. Cui ille minori filio, tanquam maiori,benedictionem dedit, quæque ei eſſent longè futura nunciauit: ſed quis eſſet qui coram ſe aſſiſteret, ſcire non potuit. Prophetiæ ergo ſpiritus ex futuro animum prophetantis tetigit,atque ex præſenti non tetigit,quando caligantibus oculis pater & ventura prædicebat,& præſentem filium neſciebat.*

Tertia: *Aliquando prophetantis animum ex præſenti,pariter & ex futuro tangit; quod ex eodem libro Geneſeos liquidò docemur. In illo quippe ſcriptum eſt, quia cùm ad vitæ iam terminum propinquaret Iacob,& duos filios ſuos Ioſeph feciſſet aſſiſtere ante eum, vt ex benedictione illius poſſent longè pòſt futura promereri,cui maiorem ad dexteram,minorem verò poſuit ad ſiniſtram. Cùmque ille oculis ſenectute caligantibus nepotes ſuos,quis prior, quiſue eſſet minor,humano viſu diſcernere nequaquam poſſet, ductis in obliquum brachiis, dexteram manum minori,ſiniſtram maiori impoſuit. Quod dum corri-* A *gere filius vellet,ait: Non ita conuenit Pater; quia hic eſt primogenitus; audiuit: Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidem erit in populos, & multiplicabitur; ſed frater eius iunior maior illo erit. Prophetiæ ergo ſpiritus ex præſenti, pariter & ex futuro,prophetantis animum tetigit, dum Iacob & ventura nunciabat, & eos quos corporeis oculis videre non poterat, ante ſe poſitos per ſpiritum diſcernebat.Sic Abiæ Prophetæ animum prophetiæ ſpiritus & ex præſenti, atque ex futuro tetigerat, cùm caligantibus oculis eámque ſe eſſe aliam ſimulabat, & vxorem Hieroboam eſſe cognouit,& quicquid ei futurum eſſet aperuit,dicens: Ingredere vxor Hieroboam; hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Quia operatus es malè ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi Deos alienos &* B *conflatiles,vt me ad iracundiam prouocares, me autem proieciſti poſt corpus tuum, idcirco ego inducam mala ſuper domum Hieroboam. Ex præſenti ergo,atque ex futuro pariter prophetantis animus tactus fuerat, qui & ingredientem deprehendere potuit,& ei ventura nunciare.*

Quarta: *Aliquando autem ex præterito, & ex præſenti,atque ex futuro pariter tangitur animus prophetantis: ſicut Elizabeth venire ad ſe Mariam conſpiciens,quia incarnatum verbum geſtaret in vtero,agnouit; eámque iam Domini ſui matrem vocauit,dicens: Vnde hoc mihi,vt veniat mater Domini mei ad me? De cuius conceptione per angelum quoque ad Ioſeph dicitur: Quod enim in ea natum eſt,* C *de ſpiritu ſancto eſt. Quæ videlicet Elizabeth dicit: Beata quæ credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à Domino. Dicens enim: Beata quæ credidiſti,apertè indicat,quia verba angeli quæ dicta ad Mariam fuerant,per ſpiritum agnouit;atque ſubiungens: Perficientur ea quæ ſunt dicta tibi à Domino,quæ eam in futuro ſequerentur prævidit. Simul ergo de præterito, & præſenti, atque ex futuro per prophetiæ ſpiritum tacta eſt,quæ & eam promiſſionibus angeli crediſiſſe cognouit;& matrem nominans, quia redemptorem humani generis in vtero portaret,intellexit. Et cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro ſequeretur,aſpexit.*

Quinta: *Aliquando verò prophetiæ ſpiritus ex* D *præterito tangit animum, nec tangit ex futuro: ſicut in Paulo Apoſtolo apertè oſtenditur; qui Diſcipulis dicit: Notum vobis facio fratres Euangelium, quod euangelizatum eſt à me,quia non eſt ſecundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici;ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Vnde aliis quoque diſcipulis dicit: Secundùm reuelationem notum factum eſt mihi ſacramentum. Qui tamen hoc ipſum Euangelium quod per reuelationem cognouerat,cùm Hieroſolymam prædicaturus aſcenderet,ait: Ecce ego alligatus ſpiritu vado in Hieruſalem,quæ in ea ventura ſunt mihi ignorans.*

Sexta: *Aliquando prophetiæ ſpiritus tangit ex futuro,nec tangit ex præterito: ſicut in Heliſæi facto* E *ſcriptum eſt, quia cum vnus ex filiis Prophetarum materiam ſucciderct, huic ferrum ſecuris in aquam cecidit, qui exclamauit: Heu heu Domine mi, & hoc ipſum mutuo acceperam. Dixit autem homo Dei: Vbi cecidit? At ille monſtrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & miſit illuc, natauítque ferrum. In quo videlicet prophetæ facto cognoſcitur, quia qui requirit vbi ceciderat, quid eſſet facturus nouerat: ſed tamen cùm requirit,conſtat, quia vbi ferrum cecidiſſet, ignorabat. Prophetiæ ergo ſpiritus Heliſæi mentem ex futuro tetigerat, ſed ex præterito non tangebat,qui & ferrum ex profundis demerſum quia reuocaturus eſſet ad ſuperficiem ſcire potuit; ſed*

vbi ceciderat omnino neſciunt.

Septima: *Aliquando prophetiæ ſpiritus in præſenti ex parte tangit, & ex parte non tangit. Quod Petri Apoſtoli hiſtoria teſtatur, cum miſſi ad eum à Cornelio milites, ei ſunt per ſpiritum nunciati. Scriptum quippe eſt: Et dixit ſpiritus ei: Ecce viri tres quærunt te: Ad quos ille deſcendens, & requirens dixit: Quæ cauſa eſt propter quam veniſtis? In cuius verbis oſtenditur, quia eandem cauſam per ſpiritum non audierat, quam à militibus requirebat. In præſenti ergo mentem Petri ſpiritus ex parte tetigerat, & ex parte non tetigerat, qui & adeſſe milites dixit, & pro qua cauſa venerant, tacuit.*

Octaua: *Aliquando ſpiritus in futuro ex parte tangit; & ex parte non tangit: ſicut Prophetarum filij de auferendo Helia ad Heliſæum dicunt: Nunquid noſti quia hodie Dominus tollat dominum tuum à te? Quo tamen ablato ſeſe per diuerſa diſpergunt, eúmque in rupibus & vallibus quærunt. In futuro ergo eorum mentem prophetiæ ſpiritus ex parte tetigerat, & ex parte non tangebat, quando eum quem tollendum nouerant, non inueniendum quærebant. Ex parte itaque tacti ſunt, atque ex parte non tacti, qui & ſciebant quòd tolli poſſet, & neſciebant quòd inueniri non poſſet. Idem quoque Heliſæus per prophetiæ ſpiritum de futuro ex parte tactus eſt, & ex parte non tactus, cum Regi Iſraël diceret: Percute iaculo terram. Et cum percuſſiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet, iratus eſt contra eum vir Dei, & ait: Si percuſſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſepties, percuſſiſſes Syriam vſque ad conſumptionem; nunc autem tribus vicibus percuties eam. Qui itaque nouerat quia toties percuteret Syriam, quoties percuſſiſſet terram; ſed cùm ei diceret: Percute terram, quoties eam percuſſurus eſſet, ignorabat: quippe & indignatus eſt terram tertiò fuiſſe percuſſam; profectò conſtat quia de futuro ex parte tactus fuerat, & ex parte non tactus, qui Syriam percuti prædixit, ſed terram amplius percuti voluit.*

Canon 25. *Aliquando*, inquit ibidem S. Gregor. *prophetiæ ſpiritus Prophetis deeſt, nec ſemper eorum mentibus præſto eſt, quatenus cùm hunc non habent, & hunc agnoſcant ex dono habere cùm habent. Vnde Heliſæus cum flentem Sunamitem mulierem à ſuis pedibus per Gyezi puerum auelli prohiberet, dixit: Dimitte illam; anima enim eius in amaritudine eſt, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. Sic quoque cùm eum Ioſaphat de futuris requireret, & prophetiæ ei ſpiritus deeſſet, Pſaltem fecit applicari, vt prophetiæ ad hunc ſpiritus per laudem pſalmodiæ deſcenderet, atque eius animum de venturis repleret. Vox etenim pſalmodiæ cum per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur, vt intentæ menti vel prophetiæ myſteria, vel compunctionis gratiam infundat.*

Canon 26. *Aliquando Prophetæ ſancti dum conſuluntur*, inquit ibidem S. Gregor. *ex magno vſu prophetandi quædam ex ſuo ſpiritu proferunt, & ſe hæc ex prophetiæ ſpiritu dicere ſuſpicantur: ſed quia ſancti ſunt, per Spiritum ſanctum citiùs correcti, ab eo quæ vera ſunt audiunt, & ſemetipſos quia falſa dixerunt, reprehendunt.* Ita Nathan, inquit S. Greg. Propheta fuit, quia occultum Dauidis adulterium & homicidium, ei reuelauit & redarguit; ſed prædicens Dauidi fabricam templi, quaſi Deus illud à Dauide vellet ædificari, errauit. Vnde mox de errore admonitus à Deo, eum correxit. *Quæ in re inter Prophetas falſos ac veros iſta diſtantia eſt, quia Prophetæ veri ſi quid aliquando per ſuum ſpiritum dicunt, hoc ab auditorum mentibus per Spiritum S. eruditi citius corrigunt. Prophetæ autem falſi & falſa denunciant, & alieni à ſancto Spiritu, in ſua falſitate perdurant.*

Canon 27. Hæ voces, *non amplius, non vltrà*, in Scriptura & Prophetis ſæpe non ſignificant æternitatem, ſed longitudinem temporis, ſcilicet rem illam non fore longo admodum tempore, etiamſi poſtea futura ſit, ſcilicet poſt hominum tum viuentium mortem & memoriam. tunc enim videtur fore quaſi aliud nouúmque ſæculum, ad quod non ſe extendit vulgaris hominum ſermo, vti nec vita, vel memoria. Sic de ortu Chriſti ait Iſaias cap. 2. 4. *Nec exercebuntur vltrà ad prælium*: quia naſcente Chriſto fuit pax vniuerſalis in orbe, eáque durauit diu. Sic idem cap. 23. 12. ait de Tyro: *Non adiicies vltrà vt glorieris.* Et Ezechiel de eadem cap. 26. verſ. 13. *Sonitus cithararum tuarum non audietur amplius.* Et verſ. 14. *Non ædificaberis vltrà*, ſcilicet ad longum tempus: nam poſtea reædificata eſt, & priſtinam gloriam reſumpſit: vnde ab Alexandro Magno rurſum vaſtata eſt. Simili modo *æternum, ſæculum, generatio generationis*, ſæpe non æternitatem abſolutam, ſed temporariam & humanam, hoc eſt longum tempus denotant; vt cum lex Moſis dicitur fore æterna. vide can. 4. in Pentat.

Canon 28. Verba Hebræorum nunc actum perfectum, nunc continuatum, nunc inchoatum, nunc deſtinatum dumtaxat ſignificant. v.g. credo, nunc ſignificat credere deſtino, nunc credere incipio, nunc credere pergo & in fide confirmor, nunc planè & perfectè credo, vt alibi oſtendi. Rurſum, id fieri dicitur, quod aptum eſt & procliue vt fiat: atque id facere dicitur quis, cuius faciendi poteſtatem habet; vt facio ſit idem, quod poſſum facere. Sic Iob c. 9. 7. ait: *Qui præcipit ſoli, & non oritur*, id eſt præcipere poteſt. Et verſ. 6. *Qui commouet* (id eſt, ad nutum commouere poteſt) *terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.* Amos 9. 5. *Qui tangit terram, & tabeſcet. tangit*, id eſt ita tangere poteſt, vt tabeſcat. Plura vide apud Salmer. prolegom. 20. quin. 2. can. 12. Sic Prophetæ dicunt ſub Chriſto abolenda omnia peccata; iuſtitiam, pacem, ſanctitatem, omnémque virtutem toto orbe germinaturam: quia ſcilicet hoc natum erat fieri, atque Chriſtus idipſum, quantum eſt ex parte ſua, effecit. Dedit enim nobis lytrum ſanguinis ſui, & gratiam ſuam potentem & copioſam, qua quiſque omnia peccata abolere, omnéſque virtutes menti inſerere poteſt, ſi ea vti, eique cooperari velit; eſto multi ea non aboleant, nec virtutes inſerant, quia Chriſti gratiam reſpuunt, vel negligunt. Rurſum, non ſimul & ſemel id fit, ſed ſenſim, creſcente anima, æquè ac Eccleſia, in fide & virtutibus.

Canon 29. Dicitur conditor, vel auctor rei, qui illam ornauit & auxit, etſi eam primus non fecerit. Sic Alexander Magnus dicitur conditor Alexãdriæ, quia eam iamdiu conditam auxit, & decorauit, eique nomen ſuum indidit. Sic Nabuchodonoſor de Babylone ait Daniel. 4. 27. *Nonne hæc eſt Babylon ciuitas magna quam ego ædificaui?* id eſt amplificaui & decoraui: nam Babylon diu ante condita eſt à Nemrod Geneſ. 10. 10. Sic Romulus dicitur condidiſſe Romam, cum tamen de Euandro, qui ante Romulum fuit, dicat Virgil. Æneid. 8.

Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis.

Sic ſæpe in Scriptura dicitur ædificaſſe locum, vel vrbem, qui eam collapſam, dirutam, vel vaſtatam

Digitized by Google

vaſtatam reædificauit, aut reſtaurauit.

Canon 30. Datiuus ſæpe apud Hebræos per paragogen redundat, vt Cantic.1. *Si ignoras te*(heb. *tibi*) *ô pulcherrima inter mulieres, egredere.* vbi *te*, & *tibi* redundant. Ibidem cap.2. 10. & 13. *Surge & veni:* heb. *Surge tibi, veni tibi.* Sic Hebræi dicunt: *vade tibi*, id eſt, vade, abi. Sic Iſaiæ 6. 8. *Quem mittam, & quis ibit nobis?* Nonnulli cenſent τὸ *nobis*, per paragogen addi ornatus cauſa; vbi & τὸ *ſibi* Iſaiæ 59.16. *Saluauit ſibi brachium ſuum*; eſto alius iſtorum locorũ ſit ſenſus magis genuinus, vt ibidem dixi.

Canon 31. In Prophetis ſæpe eſt climax, id eſt, ſcala, ſiue gradatio ad orationis tum elegantiam, tum energiam. Talis eſt Oſee 2.21. *Exaudiam cælos, & illi exaudient terram; & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel.* Talis eſt Ioëlis 1.4. *Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo.* Talis eſt illa, quæ ſepties iteratur Amos cap.1. & 2. *Super tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum.* Similis eſt illa B. Petri Damiani ſerm. de S. Andrea: *Solum cor hominis capax eſt rationis & myſteriorum Dei. Cor eſt in pectore, anima in corde, mens in anima, fides in mente, Chriſtus in fide; & hoc eſſe puto quod ait Apoſtolus: habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris.* Et illa S. Gregorij hom.29. in Euang. *Ecce iſte venit ſaliens in montibus tranſiliens colles: nam de cælo venit in vterum, de vtero venit in præſepe, de præſepi venit in crucem, de cruce venit in ſepulchrũ, de ſepulchro rediit in cælum.* Porrò *Gradatio*, inquit Cicero ad Herenn. lib. 4. *eſt, in qua non ante ad conſequens verbum deſcenditur, quàm ad ſuperius conſcenſum eſt, hoc modo: Nam quæ reliqua ſpes libertatis manet, ſi illis & quod libet licet, & quod licet poſſunt, & quod poſſunt audent, & quod audent faciunt, & quod faciunt vobis moleſtum non eſt?*

Canon 32. Paradoxa crebra ſunt apud Prophetas. Tale eſt Oſee 1. 2. *Vade, ſume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum.* Et Oſee 13.14. *Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne.* Et Ionæ 1. 2. *Erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus & tribus noctibus.* Et Michææ 5.2. *Ex te*(ô Bethlehem) *mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël, & egreſſus eius ab initio a diebus æternitatis.* Si enim egreſſus eius eſt ab æterno, quomodo fiet in tempore? Tale eſt: *Qui totum cupit, totum perdit: dimidium ergo plus eſt toto*, de quo dixi Habacuc 1. 15. Sic Zacharias cap.5.8. vidit impietatem quaſi mulierem amphoræ incluſam, ferri in Babylonem. Et cap.9.17. vinum germinans virgines, cùm vinum incitet ad libidinem. Maximè verò paradoxa dicunt, cum vaticinantur de Chriſti incarnatione, vita, paſſione, reſurrectione, Eccleſia, miſſione Spiritus S. Tota enim œconomia vitæ Chriſti plena eſt paradoxis, æquè ac doctrina & philoſophia eiuſdem. Quid enim magis apud mundi ſapientes paradoxum & incredibile, quàm, *humilitas exaltat, paupertas ditat, ieiunium ſatiat, in luctu ſita eſt conſolatio, in cruce gaudium?* &c. Hæc tamen Chriſtus palàm edicit: *Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur: Beati eſtis cùm maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint,* &c. *gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Matth.5.1. & ſequent. *Prophetæ* enim fuerunt *viri portendentes*, vt ait Zachar. cap. 3. 8. & *portentum* A *Iſraël*, vt ait Iſaias cap. 8. 18. Sic Cicero ſcripſit ſua, aut potiùs Stoicorum Paradoxa, id eſt, admirabilia, inquit, & contra opinionem omnium, nimirum hæc: Solum honeſtum eſſe bonum: virtute prædito nihil deeſſe ad beatè viuẽdum: æqualia eſſe peccata, & rectè facta (ſed hoc nõ tam eſt paradoxum, quàm error exploratus Stoicorum) ſolum ſapiẽtem eſſe liberum, & omnem ſtultum ſeruum; ſolum ſapientem eſſe diuitem.

Canon Pleræque omnes veteris teſtamenti prophetiæ adimpletæ ſunt vel ante Chriſtum, vel per Chriſtum. Excipio pauculas de Gog, Magog, Antichriſto, iudicio & fine mundi, quæ extãt Ezech. 38. & 39. Daniel. 7.25. & cap.11. 36. & ſequent. & cap.12. Nonnulli tamen ex iis diuinarunt ad- B huc futura. Primò, per accommodationem, vti Proclus Epiſcopus Conſtantinop. Theodoſio iuniori contra Scythas pugnanti accommodauit ea, quæ Deus intentat Gog & Magog (nam hi erunt Scythæ & Tartari) Ezech. 38. 42. quia ex plagis cœlitus in Scythas immiſſis, probabiliter coniectabat eorum excidium, vti refert Socrates lib.7. Hiſtor. cap.42. Secundò, per omen diuinum, vt cum S. Antonius, S. Franciſcus, S. Martinus, Clodonæus, & alij, quorum exẽpla recenſui Iſaiæ 8. 20. iuſſu, vel inſtinctu Dei, ex lectione Prophetarum, vel S. Scripturæ primò occurrente acceperunt normã viuendi, vel didicerunt euentum belli, aut alterius rei futuræ. Dixi, inſtinctu C Dei: quia alioqui id facere eſt ſuperſtitio, & tentatio Dei. Tertiò, per nouam prophetiam. Ita Ioachim Abbas Floriacenſis ſcribens in Iſaiæ cap. 13. & ſeq. Onus Babylonis, ait, tangit Romam; Chaldæorum, Alemanniam; Philiſtinorum, Lombardos; Moabitarum, Græcos; Tyri, Siculos; Ægypti, Francos, &c. vti dixi in fine prooemij in Iſaiam. Verùm in omnibus ipſe obſcurus & ænigmaticus eſt, in nonnullis falſus & fallens; eſto à multis habitus ſit Propheta. Ita ſæculo præcedenti Hier. Sauanarola per oracula Amos, Zachariæ & Danielis, vaticinatus eſt aduerſa & proſpera, quæ intra centum annos euentura erant Florentinis; quòd Turcarum Imperator occupaturus eſſet Italiam & Romam, ac futurus Chriſtianus, æquè ac cæteri Turcæ & Saraceni; quòd D Pontifex cathedram è Roma tranſlaturus eſſet Ieroſolymam; quòd breui venturus eſſet Papa angelicus, qui totam Eccleſiam reformaret: quæ ita aſſeueranter aſſerebat, vt diceret ea ſibi reuelata eſſe à Deo, & multos audientium viſuros illa reipſa compleri. Sed experientia docuit in pleriſque eum à vero aberraſſe, & illuſum fuiſſe, ac Florentiam paulò pòſt expugnatam: vnde tandem ipſe miſero fine vitam concluſit. Vide Ambroſ. Catharin. lib. de prophetiis Sauanarolæ, & Raphaelem Volater. lib.5. Geogr. in fine. Similis eſt liber propheticus, qui circumfertur nomine Methodij martyris, ſed falſò: nam libri auctor non eſt Methodius martyr, Olympiæ in Lycia E Epiſcopus, & poſtea Tyri; ſed Methodius Cyrenſis: in quo cum citetur Magiſter ſentent. & alia non ſatis rationi conſona, videri poſſet hic liber ab aliquo magno nebulone compoſitus, ait, Salmeron tomo 1. Proleg.7. ſub finem. Dixi *veteris teſtamenti*: nam in Apocalypſi, quæ eſt prophetia noui teſtamenti, multa prædicuntur adhuc futura, vti in ea oſtendam: ſed in ea multi errant, dum oracula eius generalia, & totam Eccleſiam ſpectantia, ad particulares homines, vel euentus detorquent. Egi Romæ cum quodam, qui inte-

Digitized by Google

grum volumen talium diuinationum, vel potiùs imaginationum coniecturalium in Apocalypſin conſcripſerat, ac nominatim quinam futuri eſſent Pontifices & Cardinales, ex ea ſe colligere iactitabat: Verè Comicus: *Amantes ſibi ſomnia fingunt:* & ſunt, qui indigent helleboro.

CANON 34. Multum valet ad genuinum ſenſum S. Scripturæ capiendum, capitum, ſententiarum, & vocum eius apta vel coniunctio, vel diſpunctio; ſyſtole, vel diaſtole. Exemplis res erit clara. Eccleſ. 24.20. multi Codices legunt: *In plateis ſicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi.* & ita etiamnum legitur in Officio Eccleſ. B. Virginis ad Nonam, ſenſu obſcuro & difficili, quem Romana Biblia illuſtrant aliter diſpungendo, nimirum ſic: *Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi.* In plateis enim plantantur platani, non cinnama & balſama. Sic 1. Reg. 3.2. multi legunt: *Oculi eius* (Heli) *caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Quid hoc? Ergóne extincta lucerna in tenebris meliùs videbat Heli, quàm in luce ea ſplendente? Ergóne noctuæ ſimilis erat Heli, & noctiluca? Rem elucidant Romani Codices, dum ita legunt & diſpungunt: *Oculi eius caligauerant, nec poterat videre: lucerna Dei antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini.* Eſt periphraſis noctis, q.d. Cùm adhuc arderent lucernæ, & Samuel dormiret, apparuit ei Dominus: noctu enim ardebant lucernæ in tabernaculo, manè extinguebantur. Ita S. Hieron. Sic Aggæi cap. 2. verſus primus referendus eſt ad finem capitis primi; alioqui enim manifeſtè pugnat cum verſu ſecundo, qui proximè ſequitur, vt patet intuenti. Similem diaſtolen eſſe Ierem. 28.1. cenſet S. Hieron. & alij, vt ibi dixi. Talia nonnulla ſunt, quæ ſuis locis annotaui. Vbi nota, diſtinctio moderna capitum S. Script. non eſt facta à Prophetis, nec à Patribus Græcis aut Latinis, ſed iis poſterior & recentior eſt, vti fusè docet Sixtus Senenſis lib. 3. Biblioth. in methodo partitionis. Excipio Pſalmos, qui ſinguli ſeorſim dictati & ſcripti ſunt. Patres enim citant S. Script. per citationem non capitum, ſed hiſtoriarum, vel materiarum. Sic S. Auguſt. dicit ſe ſcripſiſſe Comment. à principio Geneſis vſque ad eiectionem Adæ de paradiſo, quod nos diceremus, in tria prima capita Geneſis. S. Gregor. ait ſe ſcripſiſſe in lib. Regum, à principio vſque ad vnctionem Dauidis regis, quod nos diceremus, in quindecim prima capita lib. 1. Regum. Sic Elias Leuita Præfat. in Maſor. ait olim legem totam, putà Pentateuchum, fuiſſe vnum Paſuc, id eſt, vnum tractatum ſine inciſione, vel diuiſione. Hinc S. Hilar. ſcribens in S. Matthæum, cum diſtinxit in canones 33. & Ambroſius S. Lucam diuiſit in 64. titulos. Beda verò in 93. capita, licèt Sixtus Senenſis ſuſpicetur hanc diuiſionem ab aliis eſſe factam. Ammonius Alexandrinus, vel vt alij volunt, Euſebius Cæſarienſis, aut Tatianus, pro numero materiarum concordiæ Euangelicæ, diſtribuit S. Matthæum in capita 350. Marcum in 235. Lucam in 345. Ioannem in 232. Porrò in Interpretibus Græcis à ſexcentis annis, putà Euthymio, Oecumenio, Aretha, Andræa Cretenſe, Suida, in nouo Teſtamento capitum diſtributio inuenitur ſimilis noſtræ, ſed ea paulò maior. Ergo paulò poſt illud tempus videtur facta ea capitum diuiſio, quam nunc in Bibliis cernimus. Vnde illa

A vtuntur S. Thomas, Alenſis, Albertus, S. Bonauentura, illiſque coæui. Denique veteres, libros æſtimabant numero verſuum, non capitum: verſus autem conſtabat ſex dictionibus. Sic S. Hieron. præfat. in homil. Orig ſuper Cant. ait Origenem ſcripſiſſe in Cantica verſus ferè viginti millia. Idem de Script. Eccleſ. ait Nazianzenum omnia opera ſua cõcluſiſſe verſibus triginta millibus. Et Apol. in Ruffinum, ait Hilarium mutuatum ex Origene verſus propè quadraginta millia: ſeipſum verò, dum exponeret Epiſt. ad Epheſios, dictaſſe quotidie verſus mille. Ita Sixtus. Non mirum ergo ſi diuiſio hæc ſubinde minùs apta, aut commoda ſit, vti ſuis locis annotaui.

B CANON 35. Euphemiſmus græcis eſt boni ominis captatio; Rhetoribus eſt figura, qua nomina, vel res mali ominis in boni commutant, aut certè auertunt, & deprecantur; vt Terent. in Andria: *Si euenerit (quod Dij prohibeant) diſceſſio.* Hæc non rarò occurrit in Script. Sic enim maledictionem & blaſphemiam ob ſui enormitatem & execrationem, non audent ſuo nomine nominare, ſed per euphemiſmum eam contrario nomine vocant benedictionem: vt, *Benedixit*, id eſt maledixit, *Naboth Deum & Regem*, 3. Reg. 21.13. *Benedic*, id eſt, maledic, *Deo, & morere.* Iob 2.9. Sic in iuramento execratorio dicunt: *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat*; ſed per euphemiſmum ſilẽt malum quod
C quis ſibi imprecatur, quaſi rem triſtem & mali ominis. Sic milites Dauidis à Nabal tondente oues petunt alimoniam, dicentes per euphemiſmum: *In die enim bona venimus.* 1. Reg. 25. 9. Huic vicinus eſt *Charientiſmus*, id eſt, vrbanitas, lepos & feſtiuitas ſermonis; quæ figura eſt Rhetorica, qua dura dictu gratius proferuntur; vt ſi interrogantibus, nunquis nos quæſierit? reſponſum detur, Bona fortuna; exinde intelligitur nos neminem quæſiſſe. Sic roganti matri: Audio filium meum in bello eſſe captum, éſtne verum? reſpondent amici eius dolorem feſtiuè leuantes, Nõ, eſt redemptus: quo tacitè ſignificant eum fuiſſe captum & malè habitum, ſed iam eſſe re-
D demptum. Sic Cicero pro lege Manilia, ne diceret conſulares faſces eſſe captos, dixit eſſe redemptos. Sic ſanatum eſſe vulnus libentiùs auditur, quàm illatum; inſtauratam eſſe domum, quàm dirutam; ſupplemento nouo refectas eſſe legiones, quàm occiſis militibus imminutas. Sic ait Iſaias cap. 40.1. *Conſolamini, conſolamini popule meus, &c. quoniam completa eſt malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas eius.* quo tacitè ſignificat eam fuiſſe malam & iniquam. Sic ſapiẽs illa mulier Thecuitis, feſtiuè Abſalonis ſcelus & fratricidium in ſe, ſuóſque filios tranſtulit, vt ei à Dauide veniam impetraret. 2. Reg. 14.6. Sic Nathan Propheta, vt regem Dauidem de adulterio & homicidio Vriæ
E corriperet, vſus eſt apologo diuitis, qui pauperi ouiculam rapuit, & mactauit, vt in eius enormitate rex videret immanitatem ſui flagitij. 2. Reg. 12. 2. Atque hic eſt modus commodiſſimus corripiendi magnates, qui opibus & titulis ſuperbi, non ferunt ſe apertè & in fronte reprehendi. Charientiſmi illuſtres extant in Epiſt. Valerij ad Ruffinum, qua ei ſuadet ne ducat vxorem, tomo 9. operum S. Hieron. Sic enim habet: *Pacuuius flens ait Arrio vicino ſuo: Amice arborem habeo in horto meo infelicem, de qua prima vxor mea ſe ſuſpendit, poſtmodum ſecunda, iam nunc tertia. Cui Arrius: Miror te in tot ſucceſſibus lachrymas inueniſſe. Dij boni, quot tibi diſpendia arbor illa*

ſuſſe?

Digitized by Google

ſuſpendit. Da mihi & de arbore illa ſurculos, quos ſeram. Timeo ne & te oporteat arboris illius ſurculos mendicare, cùm iam inueniri non poterunt. Cato Vticenſis dixit: Si abſque fœmina poſſet eſſe mundus, conuerſatio noſtra non eſſet abſque diis. Phoroneus rex ait Leontio fratri ſuo: Ad ſummam felicitatem nihil mihi deeſſet, ſi vxor mihi ſemper defuiſſet. Metellus Mario reſpondit, cùm eius filiam A *dote diuitem, forma nobilem, genere claram, fama felicem ducere noluit: Malo meus eſſe, quàm ſuus. Cui Marius: Imò ipſa tua erit. At ille: Imò virum oportet vxoris eſſe. Logicum eſt enim: Talia erunt ſubiecta, qualia permiſerint prædicata. Lais Corinthia petiuit à Demoſthene centum talenta pro conſenſu. At ille ſuſpiciens in cœlum, ait: Non emo tanti pœnitere.*

ANON 35.

HARMONIA CHRONOLOGICA DVODECIM PROPHETARVM.

HOc eſt, tabula Chronologica, per annos mundi & Chriſti conſignans oracula duodecim minorum Prophetarum, conformis & ſubalterna illi, quam quaſi probabilem tum Pentateucho, tum Prophetis maioribus præfixi. Scio varios variè hæc conſignare, omnéſque probabiliter; ſed paucis annis, quibus vna Chronologia ab alia diſtat, additis, vel demptis, hæc tabula cuilibet computui & Chronologiæ ſeruiet.

Reges Iuda ſibi continuò ſuccedentes, ſub quibus prophetarunt Prophetæ.

Ozias, vel Azarias regnauit annis 52. C
Ioatham 16.
Achaz 16.
Ezechias 29.
Amon 2.
Ioſias 31.
Ioachas menſibus 3.
Ioakim annis 11.
A Ioakim anno vndecimo finito, purà ab eius cæde, & filij eius Ioachin tranſmigratione in Babylonem, incipiunt anni 70. captiuitatis Babylonicæ, de quibus Ieremias cap. 25. 11. Vnde hinc annos prophetiæ ſuæ inchoat, & conſignat Ezechiel in tota ſua prophetia, vti ibidem dixi.
Ioachin menſibus 3.
Sedecias annis 11.
Anno 11. Sedeciæ Nabuchodonoſor Ieruſalem & regnum Iuda euertit, anno regni ſui decimo octauo.
Regnauit poſt exciſam Ieruſalem Nabuchodonoſor annis 26.
Vniuerſim enim regnauit annis 44.
Et ſucceſſit ei filius Euilmerodach, ſiue Balſaſſar, qui regnauit annis 34.
Balſaſſarem capta Babylone occidit Darius Medus & Cyrus.
Itaque poſt Balſaſſarē in Babylone regnauit Darius Medus anno 1. E
Poſt Darium, Cyrus iam Monarcha regnauit annis 3.
In anno tertio Cyri finiuntur prophetiæ Danielis, qui vltimus omnium quatuor maiorum Prophetarum prophetauit.
Cyro ſucceſſit Cambyſes regnans annis 8.
Cambyſi poſt magos (qui paucis menſibus regnarunt) ſucceſſit Darius Hiſtaſp. qui regnauit annis 36.
Dario ſucceſſit filius Xerxes, qui regnauit annis 20.
Xerxi ſucceſſit filius Artaxerxes, à manu vna lon- B giore altera, cognominatus Longimanus, qui regnauit annis 40.

ANNO MVNDI 3136. ante Chriſtum 814. qui fuit à diluuio annus 1479. à natiuitate Abrahæ annus 1187. ab exitu Hebræorum ex Ægypto annus 681. cœpit regnare in Ieruſalem & Iuda Ozias, ſiue Azarias rex, regnauitque per 52. annos: ſub quo prophetauit Oſee, Ionas, Amos, & Iſaias. Itaque Oſee, qui fuit primus omnium prophetarum, cœpit prophetare ſub initia regni Oziæ. Nam Iſaias, qui eum ſecutus eſt, cœpit prophetare ſub annum 17. Oziæ, vt habet Euſeb. in Chronico, qui fuit annus ante Chriſtum 797. Ionas verò cœpit ante annum 14. Oziæ, vti mox oſtendam. Inſuper ſub Ozia rege cœperunt Olympiades. Annus enim 40. Oziæ, qui fuit ante Chriſtum 774. fuit annus primus Olympiadis primæ. Ante Olympiades autem omnia apud gentiles ſcriptores & hiſtoricos ſunt incerta. Ab Olympiadibus enim cœpit apud eos hiſtoriæ fides. Audi Euſebium in Chronico ad Olympiadem primam: *Ab hoc tempore Græca de temporibus hiſtoria vera creditur: nam ante hoc, vt cuique viſum eſt, diuerſas ſententias protulerunt.* Vnde Varro apud Cenſorinum de die natali cap. 21. duplicem ponit ſæculorum ordinem, priorem à diluuio ad primam Olympiadem, eúmque vocat μυθικὸν, id eſt, fabuloſum: poſteriorem ἱστορικὸν, id eſt, D hiſtoricum. Prophetæ ergo noſtri anteceſſerunt omnem gentilium hiſtoriam & ſapientiam, æquè ac Romam. Roma enim condita eſt anno 23. poſt inchoatas Olympiades, vti paſſim docent Chronologi.

Olymp. cœperu[nt] anno 4[0] Oziæ.

Oſee ergo ſub initia regni Oziæ, iuſſu Dei duxit vxorem fornicariam, & ex ea procreauit duos filios & vnam filiam: primum nominauit *Iezrahel*: ſecundam filiam, *Lo rachuma*, id eſt, *Abſque miſericordia*: tertium, *Lo ammi*, id eſt, *Nō populus meus*; vt tam factis, quàm verbis portenderet ſanguinem Iezrahel breui vindicādum ſuper domum Iehu; ac Iſraëlem ob fornicationem cum idolis, aliáque ſcelera, grauiſſimè ſine miſericordia puniendum, atque cum vitulo aureo quem colebat in Dan & Bethel, transferendum in Aſſyriam. Poſt Oziam perrexit Oſee prophetare ſub Ioathan, Achaz & Ezechia, vt ipſe ait cap. 1. 1. ſed quid præcisè ſub hoc, illóve rege prophetarit, ignoramus: quia ipſe, vt & alij minores Prophetæ, ſua oracula per annos regum ſigillatim non conſignant, vti conſignant Ieremias, Ezechiel, Daniel, & ſubinde Iſaias. Porrò ſub hiſce regibus Oſee prædixit, Chriſtum deuicta morte & inferno, die tertia reſurrecturum; Synagogam Iudæorum, tanquam adulteram, à Deo repudiandam;

Oſee q[uando] cœ[pit] prophe[tare]

Digitized by Google

dam, Eccleſiam verò ex gentibus, Chriſto per fidem ſponſandam in ſempiternum: denique Synagogam diebus multis fore ſine rege & lege, ſine ſacerdotio & ſacrificio, expectantem Meſſiam, ad quem in fine mundi conuertetur.

Ionas.

Paulò poſt Oſee prophetauit Ionas contra Niniuen, nimirum regnante in Iuda Ozia, in Iſraël Ieroboam, vt patet 4. Reg. 14. 25. Quare neceſſe eſt Ionam prophetaſſe primis quatuordecim annis regni Oziæ: illis enim dumtaxat cum Ozia regnauit Ieroboam. Ipſe enim vita & regno deceſſit anno 14. Oziæ, vt colligitur ex 4. Reg. 15. 1. iuncto cum cap. 14. verſ. 23. Eodem tempore in Latio regnabat Procas Syluius, auus Romuli, & in Aſſyria Sardanapalus, qui videtur fuiſſe rex Niniues à Iona conuerſus ad pœnitentiam. Ionas ergo præceſſit Amos paucis annis. Amos enim cœpit anno 25. Oziæ, vt iam dicam.

Amos.

Anno Mundi 3161. ante Chriſtum 789. qui fuit Oziæ regis annus 25. cœpit prophetare Amos. Cœpit enim *ante duos annos terræmotus* (vt ipſe ait cap. 1. 1.) qui contigit anno 27. Oziæ. Prophetat autem vindictam Dei in Damaſcum, Philiſthæam, Tyrum, Edom, Ammon, Moab, Iudam, & maximè contra Iſraël, id eſt, decem tribus, quibus ob idololatriam aliáque flagitia excidium per Aſſyrios intentat. Adhæc, tenebras è ſolis eclipſi, meridie futuras per totum orbem in paſſione Chriſti; ac per eum tabernaculum Dauidis collapſum reſtaurandum vaticinatur. Inſuper in Bethel prædicat captiuitatem & excidium Iſraëlis. Quocirca ab Amaſia ſacerdote idolorum accuſatur rebellionis, ac tandem vecte per tẽpora transfixus, martyr occumbit.

Paulò poſt Amos cœpit prophetare Abdias, qui Idumæis excidium per Chaldæos prædicit eo quòd ipſi perpetui fuerint Iudæorum hoſtes.

Michæas.

Anno Mundi 3188. ante Chriſtum 762. cœpit regnare in Iuda Ioatham, filius Oziæ: ſub quo cœpit prophetare Michæas, vt ipſe ait c. 1. 1. Prædicit autem initio Samariæ & Iſraëlis excidium per Aſſyrios.

Roma quãdo condita.

Anno Mundi 3198. ante Chriſtum 751. qui fuit regni Ioatham vndecimus, Roma condita eſt à Romulo, qui in ea regnauit annis 29. Quocirca ſolerter & appoſitè notat S. Auguſt. lib. 18. ciuit. 27. hoſce Prophetas cœpiſſe prophetare ſub exordia vrbis Romæ, quia eorum oracula Romanis, & gentibus Chriſti fidem amplexuris ſcribebantur. Audi eum: *Ezechias quippe rex Iuda eo vſque regnauit, ac per hoc per ea tempora, iſti velut fontes prophetiæ pariter eruperunt, quando regnum defecit Aſſyriorum, cœpitque Romanorum; vt ſcilicet quemadmodum regni Aſſyriorum primo tempore extitit Abraham, cui promiſſiones apertiſſimæ fierent in eius ſemine benedictionis omnium gentium; ita in occidentalis Babylonis exordio, qua fuerat Chriſtus imperante venturus, in quo implerentur illa promiſſa oracula Prophetarum, non ſolum loquentium, verùm etiam ſcribentium in tantæ rei futuræ teſtimonium ſoluerentur. Cùm enim Prophetæ nunquam ferè defuiſſent populo Iſraël, ex quo ibi reges eſſe cœperunt, in vſum tantummodo eorum fuere, nõ gentium. Quando autem ea Scriptura manifeſtiùs prophetica condebatur, quæ gentibus quandoq; prodeſſet, tunc oportebat incipere, quando condebatur hæc ciuitas, quæ gentibus imperaret.*

Anno Mundi 3220. ante Chriſtum 730. cœpit in Iuda regnare Ezechias: ſub huius annum 7. vel 8. cùm iam euerſa eſſet ab Aſſyriis Sa- A maria, & Iſraël abductus in Aſſyriam anno ſexto Ezechiæ, ita vt ſola reſtaret intacta Ieruſalem & Iuda, Michæas cap. 3. 12. prædicit quod Ieruſalem à Chaldæis excindetur. *Sion*, inquit, *quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum.* vide Ierem. 26. 18.

Nahum.

Sub idem tempus prophetauit Nahum excidium Niniues, eo quod Niniuitæ poſt prædicationem Ionæ, in priſtina ſcelera relapſi eſſent, vti dicam proœmio in Nahum.

Anno Mundi 3230. ante Chriſtum 720. Ezechias in regno agebat annum decimum: ſub hunc annum edidit Michæas illuſtre illud oraculum c. 4. 2. de Chriſto in Bethlehem naſcituro, vti B ibidem oſtendam.

Anno Mundi 3234. ante Chriſtũ 716. Ezechias agebat annum regni 14. ſub hunc annum Michæas protulit prophetiam illam c. 4. 1. de Eccleſia in Sion à Chriſto inſtituenda, vti ibidem demonſtrabo.

Ioël.

Anno Mundi 3249. ante Chriſtum 701. cœpit in Ieruſalem & Iuda regnare Manaſſes rex impius: ſub quo probabile eſt prophetaſſe Ioël: quia ipſe ſoli Iudæ (quaſi Iſraële iam vaſtato anno ſexto Ezechiæ) vaticinatur excidium ob idololatriam, & ob occiſos ab eis Prophetas, quod factum eſt tempore & iuſſu Manaſſis. S. Hieron. tamen, Euſeb. & alij permulti cẽſent, Ioëlem pro- C phetaſſe longè anteriùs, ſcilicet paulò poſt Oſee, ſub Ozia rege. Porrò Ioël prædicit Iudææ inſtare vaſtitatem per noxias beſtias, & hoſtes Chaldæos, quos ſub ſpecie locuſtarum, erucarum & bruchorum depingit; ideóque hortatur omnes, & præſertim ſacerdotes, ad planctum, ieiunium & orationem; & conuerſis magnam pollicetur proſperitatem, dandum Doctorem iuſtitiæ, Spiritum S. effuſum iri ſuper credentes, inuocantes Dominũ ſaluos fore. Denique diem iudicij prænunciat, ac graphicè deſcribit eius horrorem, & prodigia præuia; locum quoque ſignificat, nimirum in valle Ioſaphat peragendum eſſe.

Habacuc.

Sub Manaſſe etiam prophetauit Habacuc, qui pariter Manaſſi, ac toti Iudææ ob impietatem, extremam cladem per Chaldæos prænunciat.

Sophonias.

D Anno Mundi 3306. ante Chriſtum 644. cœpit regnare in Iuda Ioſias: ſub quo prophetauit Sophonias, vt patet cap. 1. 1. æquè ac Ieremias: quos ſecuti ſunt Ezechiel & Daniel, qui prophetarunt ſub Ioakim filio Ioſiæ. Quocirca hi ſoli Iudæ, vtpote Iſraële iam ſub Ezechia vaſtato, comminantur Dei vindictam: *Scrutabor*, inquit, Deus per Sophoniam cap. 1. 12. *Ieruſalem in lucernis:* atque in typo excidij Ieruſalem, æquè ac Niniues, orbis excidium, diémque horribilem iudicij graphicè depingit.

Nouem Prophetæ iam recenſiti, prophetarunt ante excidium Ieruſalem, & ante captiuitatem Babylonicam. Nam hæc contigit ſub Ioakim & E Sedecia filiis Ioſiæ. Cæteri tres qui ſequuntur, putà Aggæus, Zacharias & Malachias, prophetarunt poſt captiuitatem Babylonicam, poſtque reditum Iudæorum ex Babylone, qui contigit anno primo Monarchiæ Cyri. Quocirca

Aggæus.

Anno Mundi 3433. ante Chriſtum 517. qui fuit annus ſecundus Darij Hiſtaſpis, Tarquinij Superbi, Romani ſeptimi & vltimi regis, annus 27. ait S. Hieron. cœpit prophetare Æggæus, ac Iudæos hortari, vt templum à Chaldæis combuſtum reædificent. Aggæi oraculis excitati Ieſus

Ponti

Digitized by Google

Pontifex & Zorobabel Dux, cum populo, templi fabricam ordiuntur, quibus Aggæus promittit tum frugum copiam, tum maiorem fore huius templi, quàm prioris Salomonici gloriam: Chriſtum enim ex Zorobabel naſciturum, hoc templum ſua præſentia, concionibus & miraculis condecoraturum.

Zacharias. Eodem anno, ſed bimeſtri poſt Aggæum (putà menſe octauo: Aggæus enim menſe ſexto) cœpit prophetare Zacharias, Aggæi adiutor, ſtimulans populum vt poſtpoſitis priuatis ſuis commodis & domibus, fabricæ templi inſiſtat. Vnde vidit virum metientem ciuitatem cap. 2.1. & Ieſum Pontificem templi cap. 3. & candelabrum templi cap. 4.

ANNO MVNDI 3434. ante Chriſtum 516. qui fuit annus regni Darij Hiſtaſpis tertius, Zacharias cap. 5. vidit amphoram in qua ſedebat mulier nomine impietas, per aërem raptari in Babylonem. Et cap. 6. vidit quatuor quadrigas, repræſentantes quatuor imperia, & monarchias ſibi inuicem ex ordine ſucceſſuras; ac poſt eas Chriſtum Chriſtique regnum: *Ecce*, inquit, *vir Oriens nomen eius.*

ANNO MVNDI 3435. ante Chriſtum 515. qui fuit annus quartus Darij Hiſtaſpis, Zacharias, vt ipſe aſſerit cap. 7. 1. rogatus, an priſtina captiuitatis ieiunia, ea iam ſoluta, adhuc ſeruanda forent? reſpondet, ea commutanda in feſtiuitates præclaras, ac Iudæos hortatur, vt in fabrica templi animosè pergant. Vnde cap. 9. monet, ne timeant Philiſtæos; eo quòd hi ipſis à Deo ſint ſubiugandi; ac rurſum promittens Chriſtum, *Ecce*, ait, *rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator: ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & pullum filium aſinæ.*

ANNO MVNDI 3437. ante Chriſtum 513. qui fuit annus Darij Hiſtaſpis ſextus, perfecta eſt templi fabrica: in cuius dedicatione Aggæus & Zacharias cecinerunt alleluia. Ita Epiphan. & Doroth. in eorum vita. Quocirca Zacharias ſequentibus annis vaticinatur ea, quæ cap. 10. & dein- A ceps enarrat, nimirum ſummam vrbis & templi fore felicitatem, per Machabæos Pontifices, Duces & Vindices populi: ac præſertim per Chriſtum, qui in eo verſabitur, & victimam pro hominibus ſe offeret Deo, ideóque à Iuda vendetur Iudæis 30. argenteis; percutietur vt paſtor & diſpergentur oues: denique perfoſſis manibus affigetur cruci. *Quid ſunt*, inquit, *plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me.* Zachar. 13. 6. Quocirca per Chriſtum effundendum ſpiritum gratiæ, & fontem baptiſmatis ſuper habitatores Ieruſalem, omnéſque gentes ad Chriſtum & Eccleſiam concurſuras prædicit & promittit.

B ANNO MVNDI 3467. ante Chriſtum 483. qui fuit annus Darij Hiſtaſpis 36. & vltimus, Aggæum & Zachariam diem obiiſſe tradunt Hebræi in Seder Olam, & innuunt S. Epiphan. & Doroth. in eorum vita.

ANNO MVNDI 3487. ante Chriſtum 463. cœpit in Perſide regnare Artaxerxes Longimanus, filius Xerxis: ſub cuius annum 5. vel 6. prophetat Malachias, Prophetarum omnium vltimus, (Malachi) contra vitia ſacerdotũ & populi, præſertim quod contra legem vxores alienigenas duxiſſent. Nam anno ſequenti, putà ſeptimo Artaxerxis, venit Eſdras in Ieruſalem, omnibúſque perſuaſit vt eas repudiarent. Inſuper prædicit Malachias, ſacrificia Iudæorum à Deo repudianda, ac eorum loco C oblationem mundam Euchariſtiæ à Chriſto ſanciendam, quæ vbiuis gentium toto orbe offeratur & ſacrificetur: denique Chriſtum venturum ad templum quaſi angelum teſtamenti, eiúſque præcurſorem fore minorem angelum, ſcilicet Ioannem Baptiſtam: Eliam verò venturum ante ſecundum Chriſti aduentum, qui conuertet corda Patrum ad filios.

Ex dictis patet, hoſce duodecim Prophetas viciſſim & ſucceſſiuè prophetaſſe per trecentos annos: tot enim fluxerunt ab Ozia rege Iuda vſque ad Artaxerxem Longimanum. (Propheta- runt pe 300. an)

HIEROGLYPHICA EX DVODECIM MINORIBVS PROPHETIS EXCERPTA.

Ex Oſee.

Cap. 1. verſ. 2. *VAde ſume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum.* Ad literam iubet Deus Prophetæ, vt ducat meretricem in vxorem, indéque procreet filios, qui à matre infami vocentur filij fornicationum, id eſt, filij fornicariæ & meretricis: idque ad hoc, vt repræſentet idololatriam Iſraëlis. Oſee enim repræſentat Deum, vxor meretrix Synagogam, filij Iſraëlitas. Vnde explicans ſubdit: *Quia fornicans fornicabitur terra à Domino.* q. d. Quia incolæ terræ, putà Iſraëlitæ, à Deo apoſtatabunt, & colent idola quaſi amaſios ſuos.

verſ. 4. *Et peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen eius Iezrahel: quia adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.* Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, repræſentat Iſraël, qui erat populus Dei. Oſee ergo iubetur à Deo primogenitum ſuum vocare Iezrahel, vt per eum repræſentet ſtragem poſterorum Iehu, regum D Iſraël. q. d. Succidam poſteros Iehu ob idololatriam, & quia ipſi Iezrahel, id eſt, pios Iſraëlitas, Deum verum colentes perſecuti ſunt, ſicut ſucceſſi ſtirpem Achab in Iezrahel ob idololatriam, & quia ipſe in Iezrahel pium Naboth occidit. Vnde ſubdit: *Et conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.*

verſ. 6. *Et peperit filiam. Et dixit* (Dominus) *ei: Voca nomen eius Abſque miſericordia.* Cauſam ſubdit, ſcilicet vt ſuo nomine repræſentet, *quia non addam vltra miſereri domui Iſraël, ſed obliuione obliuiſcar eorum.*

verſ. 9. *Et concepit, & peperit filium. Et dixit: Voca nomen eius, Non populus meus*, vt hic filius ſuo nomine Iſraëli aſſiduè in os ingerat, E *Quia vos non populus meus, & ego non ero veſter.*

Cap. 3. 1. *Dilige mulierem dilectam amico & adulteram, ſicut diligit Dominus filios Iſraël. Et fodi*, id eſt, pretio conduxi, *eam. Et dixi ad eam: Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris viro; ſed & ego expectabo te.* Quid hoc ſymbolum ſignificet, explicat ſubdens: *Quia dies multos ſedebunt filij*

Digitized by Google

filij Iſraël ſine rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine theraphim: & poſt hæc reuertentur & quærent Dominum, &c. *in nouiſſimo dierum.*

Cap. 6. 3. *Quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius: & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ.* Chriſti aduẽtum, eiúſque gratiam & Euangelium rectè denotat per ſymbolum auroræ: ſicut enim hæc poſt longam noctem, lucis & diei omniſque boni eſt initium & cauſa, ita & Chriſtus: atque per ſymbolum imbris temporanei, qui ſementem rigat; ac ſerotini, qui meſſem impinguat & maturat: pari enim modo Chriſtus & ſemen gratiæ, & meſſem bonorum operum, ac gloriæ æternæ in nobis operatur.

Cap. 9. 9. *Profundè peccauerunt ſicut in diebus Gabaa.* q.d. Sicut Gabaitæ grauiſſimè peccauerunt, enormi ſtupro occidentes vxorem Leuitæ, illúdque inſano bello contra cæteras omnes tribus defendentes, quo proinde vſque ad internecionem cæſi ſunt, Iudic. 19. & 20. ita nunc Iſraëlitæ grauiſſimè peccant ſtupro ſpirituali, id eſt, idololatria: quia illam pertinaciſſimè retinent & tuentur, ideóque excindentur ab Aſſyriis.

verſ. 13. *Ephraim Tyrus erat fundata in pulchritudine.* q.d. Iſraël cum Deum coleret erat pulcherrimus, opulentiſſimus & fortiſſimus, vti eſt Tyrus, quæ in rupe ſita, & mari cincta, pulcherrima eſt, opulentiſſima & inexpugnabilis, omniúmque gentium accolis & opibus, quaſi regina coronatur. At iam cùm Deum dereliquit, vaſtabitur, & perdetur vt Sodoma.

Cap. 10. 1. *Vitis frondoſa Iſraël: fructus adæquatus eſt ei.* q.d. Iſraël vitis eſt frondibus luxurians, & in eas totam ſe effundens; hinc ſimiles parit fœtus, folia nimirum inania, non ſolidos fructus. q. d. Iſraël frondibus abundat, fructu vacuatur: quia opes réſque externas conſectatur, internum verò in mente pietatis cultúſque Dei fructum negligit: fructus ergo eius eſt ventris, non mentis; carnis, non ſpiritus, putà opes, fruges, luxus, indéq; conſequens impietas & idololatria.

verſ. 11. *Ephraim vitula docta diligere trituram.* Idem dicit metaphora vitulæ, quod priùs dixit per metaphoram vitis. q.d. Ephraim diligit trituram, id eſt, fruges & opes, ideóque amat laborem triturandi, id eſt, colendi idola: quia per ea ſe putat haſce fruges nanciſci. Hinc facta eſt pinguis & obeſa: ſed ego collum eius pingue & craſſum domabo, faciámque vt Aſſyrij in illud inſcendant, cúmque frænent & regant, vti eques frænat & regit equum. Hoc eſt quod ait: *Aſcendam ſuper Ephraim.*

Cap. 11. 3. *Ego quaſi nutritius Ephraim. portabo eos in brachiis meis: & neſcierunt quod curarem eos. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Funiculi Adam ſunt amor & beneficentia, quibus allici trahíque ſolent homines ad redamandum: illex enim & magnes amoris eſt amor.

Cap. 13. 3. *Idcirco* (quia ſcilicet vitulos aureos coluerunt, méque Deum ad iram concitarunt, excindam eos per Aſſyrios: vnde tunc) *erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriens, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario*; id eſt, de camino, qui in aëre mox diſpellitur & euaneſcit: pari enim modo ipſi in captiuitate diſpergentur.

verſ. 7. *Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum* (ab Aſſyriis enim quaſi pardis in Aſſyriam ducentur) *occurram eis quaſi vrſa raptis ca-*

A *tulis, & dirumpam interiora iecoris eorum.* Solent enim leones & feræ prædam findere, & lacerare vſque ad cor, illúdque cum iecore primò deuorare. q.d. Pari modo ego cor, id eſt, mentem; & iecur, id eſt, appetitum & concupiſcentiam Iſraëlitarum triſtiſſimis cogitationibus, anxietatibus, melancholiis, pauoribus & mœroribus affligam, & quaſi diſrumpam.

Ero mors tua ô mors: morſus tuus ero inferne. verſ. 14.
Chriſtus moriens fuit mors mortis, quia moriendo mortem occidit: momordit verò infernum, cum poſt mortem eo deſcendit, & Patres ex ipſo eduxit, ac vires inferorum & dæmonum confregit.

B *Ero quaſi ros Iſraël: germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. Ibunt* (diffundent ſe) *rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani.* Iſraëlis, id eſt, fidelis & iuſti fœcunditatem, gratiam & felicitatem comparat 1. rori & irrorationi, 2. lilio, 3. cedro, pino aliíſque arboribus Libani proceris, latis & odoratis, 4. oliuæ pingui & fertili. Addit 5. *Conuertentur ſedentes in vmbra eius.* 6. *Viuent tritico.* 7. *Germinabunt quaſi vinea.* 8. *Memoriale eius ſicut vinum Libani.* q.d. Iſraëlitæ, id eſt, fideles verique Chriſtiani, abundabunt omni annona ſpiritali verbi Dei & ſacramentorum, præſertim Euchariſtiæ; ideóque florebunt & creſcent omnibus virtutibus, bonis operibus & meritis. Cap. 13. 6.

C

Ex Ioële.

Reſiduum erucæ comedit locuſta & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruchi comedit rubigo.* q.d. Vna clades alteri ſuccedit, ſequens antecedentem continua ſerie excipit: Aſſyrij aſſiduis incurſionibus populantur, & vaſtant terram Iſraël. Loquitur enim de Aſſyriis figuratè, quaſi de locuſtis & bruchis agros & vineas depaſcẽtibus dicens: *Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit.* Cap. 1. 4.

D *Reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam miſi in vos.* q. d. Priſtinam cladem & vaſtitatem noua pace & vbertate ſarciam, & compenſabo. Cap. 2. 25.

Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. Id factum in Pentecoſte Act. 2. verſ. 28.

Et dabo prodigia in cælo, & in terra, ſanguinem, ignem & vaporem fumi, in fine mundi, *antequam veniat dies Domini magnus & horribilis*, putà dies iudicij. verſ. 30.

Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi. In valle enim Ioſaphat, quæ eſt prope Ieruſalem, fiet iu- Cap. 3. 2.
E dicium, ac ſuper eam ſedebit in nube glorioſa Chriſtus Iudex.

Mittite falces, quoniam maturauit meſſis. Venite & deſcendite, quia plenum eſt torcular. Meſſis eſt conſummatio ſæculi: tunc enim Angeli quaſi falce demetent homines, impióſque prement quaſi in torculari, *in valle conciſionis*, id eſt, in gehenna inferni. verſ. 13.

In die illa ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iudæ ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum Hebr. *torrentem Setim.* Ligna Setim erant imputribilia: vnde ex eis facta erat arca, verſ. 18.

&

Digitized by Google

& tabernaculum;hinc ſignificat Eccleſiam trium-
phantem & beatos.q.d. In cœlo omnia erunt ple-
na dulcedinis, ſuauitatis & gaudij, & per beatiſ-
ſimos riuos,id eſt,choros laudãtium Deum,aquæ
voluptatum decurrent;& fons, id eſt,lumen glo-
riæ & viſio beatifica de throno Dei egredietur,
irrigans & beans omnes electos.

Ex Amos.

Cap. 3. v. 3. N*Vnquid ambulabunt duo pariter,niſi conuene-*
rit eis? q. d. Sic ego non ambulabo cum Iſ-
raële, quia ille mecum non conuenit, ſed cum
idolis.

verſ. 4. *Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit præ-*
dam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili
ſuo,niſi aliquid apprehenderit? q.d. Sic Deus rugire
non deſinet contra Iſraël, donec eum quaſi præ-
dam capiat,& laniet per Aſſyrios.

verſ. 5. *Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque au-*
cupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam
quid cœperit? q.d. Sic Deus laqueum Aſſyriorum,
quem quaſi auceps tetendit Iſraëli, non auferet,
donec eodem Iſraëlem capiat & ſtrangulet.

verſ. 6. *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expa-*
ueſcet? Sic Deo clangente per Amos, ac indicente
prælium & ſtragem, meritò expaueſcat Iſraël.
Vnde hæc omnia hieroglyphica explicans, & ap-
plicans ſubdit: *Si erit malum in ciuitate, quod Do-*
minus non fecerit? Quia non faciet Dominus Deus
verbum,niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos
Prophetas. Leo rugiet,quis non timebit? Deus locutus
eſt,quis non prophetabit?

verſ. 12. *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura,*
aut extremum auriculæ, ſic eruentur filij Iſraël qui
habitant in Samaria,in plaga lectuli, & in Damaſci
grabato. q.d. Sicut paſtor leoni ex oue deuorata
eripit duo crura, ſic pauci Iſraëlitæ euadent ma-
nus Aſſyriorum, iique viles & inutiles, ſcilicet
pauperes,& ægri macie morbóque confecti, qui
in plaga, id eſt, latere & angulo lecti decumbũt,
vel in Samaria,vel in Damaſco.

Cap. 4. 13. *Formans montes, & creans ventum, & annun-*
cians homini eloquium ſuum: faciens matutinam ne-
bulam,& gradiẽs ſuper excelſa terræ. Dominus Deus
exercituum nomen eius. Eſt hypotypoſis potentiæ
& magnificentiæ Dei.

Cap. 5. v. 5. *Bethel erit inutilis.* Heb. *Bethel erit in Auen*.q.d.
Domus Dei fortis fiet domus vanitatis, doloris
& diaboli.

verſ. 19. *Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat*
ei vrſus; & ingrediatur domum, & innitatur manu
ſua ſuper parietem,& mordeat eum coluber.q.d.Sa-
maritæ ex vno periculo in aliud, ex vno hoſte in
alium,v.g. ex Phul in Teglatphalaſar, ex hoc in
Salmanaſar incident.

Cap. 7. 1. *Ecce fictor locuſtæ in principio germinantium ſe-*
rotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſionem regis.
Locuſtæ ſunt Aſſyrij,fictor eſt Deus, imber ſero-
tinus eſt Ieroboam, tonſio regis eſt vaſtatio Iſ-
raëlis facta à Benadad.q.d. Poſt vaſtitatem Iſraëli
inflictam à Benadad,res Iſraëlis per Ieroboam re-
gem refloreſcere cœperunt: ſed ecce mox Deus
immiſit Phul & Aſſyrios, qui quaſi locuſtæ eas
depaſcerent.

verſ. 4. *Et ecce vocabat iudicium ad ignem Dominus*
Deus, & deuorauit abyſſum multam, & comedit ſi-
mul partem. q.d. Poſt Phul, qui mille talentis à
Manahen rege Iſraël acceptis, ſine noxa abiit,
Deus iuſto ſuo iudicio immiſit Iſraëli *ignẽ*, id eſt,
Salmanaſar, qui ignito quaſi ardore & impetu

A eum inuadens,deuorauit *abyſſum multam*, id eſt,
magnam multitudinem populi,putà tribum Ru-
ben,Gad,& dimidiam Manaſſe, trans Iordanem
humili loco,quaſi in abyſſo habitantes: *Et come-*
dit ſimul partem Iſraëlis ſelectam, ſcilicet tribum
Nephtalim,Azer & Zabulon,cis Iordanem com-
morantes.

Et ecce Dominus ſtans ſuper murum litum (calce verſ. 7.
incruſtatum, id eſt, elegantem & firmum) *& in*
manu eius trulla cæmentarij. Et dixit Dominus ad
me: Quid tu vides Amos? Et dixi: Trullam cæmenta-
rij. Et dixit Dominus: Ecce ego ponam trullam in
medio populi mei Iſraël: non adiiciam vltra ſuper-
inducere eum. Trulla eſt cura & prouidentia, qua
B Deus murum Iſraëlis calce illiniuit, id eſt, ſpe-
cioſum, æquè ac fortem & hoſtibus inuictum ef-
fecit,quamdiu Iſraël Deo fidelis adhæſit. At nunc
cùm infidelis ad vitulos aureos deflexit,Deus de-
ponit trullam,id eſt,curam eiuſdem,ſinitque eum
inuadi ab Aſſyriis,& ruere in interitum.

Ecce vncinus pomorum. Et dixit: Quid tu vi- Cap. 8. 1.
des Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit
Dominus ad me: Venit finis ſuper populum meum Iſ-
raël. q.d. Sicut vncino poma ex arbore carpun-
tur,ſic per Aſſyrios carpam Iſraëlitas, & in capti-
uitatem abducam. ita S. Hieron. Myſticè, poma
ſunt homines,quos vncinus, id eſt, mors carpit,
nunc hunc,nunc illum,donec omnes colligat.

C *Aſcendet quaſi fluuius vniuerſus,& eiicietur, &* verſ. 8.
deflu et quaſi riuus Ægypti.q.d.Sicut Nilus exun-
dans opplet totam Ægyptum, eámque abluit &
euerrit ſecum in mare,in quod defluit; ita Aſſyrij
operient terram Iſraël,omnéſque eius opes & in-
colas in cumulum colligent,eóſque ſecum abdu-
cent in Aſſyriam.

Vidi Dominum ſtantem ſuper altare, & dixit Cap. 9. 1.
(angelo) *percute cardinem,& commoueantur ſuper-*
liminaria. Iubet hic Deus Angelo, vt conuulſo
cardine euertat templum, ob auaritiam & ſcelera
populi.

In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod verſ. 11.
cecidit,&c. *Vt poſſideant reliquias Idumææ, & om-*
D *nes nationes*,&c. *& ſtillabunt montes dulcedinem,&*
omnes colles culti erunt.q.d.Regnum Dauidis col-
lapſum reſtaurabo per Chriſtum, faciámque vt
ipſe per fidem poſſideat Idumæã omnéſque gen-
tes, tanta donorum ſpiritualium vbertate & feli-
citate, vt montes & colles vina & mella fundere
videantur.patet Actor 15.16.

Ex Abdia.

E*Rit domus Iacob ignis,& domus Ioſeph flamma,* verſ. 18.
& domus Eſau ſtipula. q. d. Iudæi & Iſraëlitæ
ſubigent ſibi Idumæos,ſicut ignis ſubigit ſibi ſti-
pulam. Vnde explicans ſubdit: *& ſuccendentur in*
E *eis,& deuorabunt eos.*

Ex Iona.

E*T erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus, &* Cap. 2. 1.
tribus noctibus. Sic erit filius hominis in corde
terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Matth. 12.
40. Poſt triduum piſcis *euomuit Ionam in aridam*
verſ. 11. Sic Chriſtus poſt triduum ex inferis re-
diuiuus & glorioſus reſurrexit.

Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſ- Cap. 4. 6.
cendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput
eius. Et lætatus eſt Ionas. Et præparauit Deus ver-
mem,& percuſſit hederam,& exaruit, &c. *Et per-*
cuſſit

Digitized by Google

filij Iſraël ſine rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine theraphim: & poſt hæc reuertentur & quærent Dominum, &c. *in nouiſſimo dierum.*

Cap. 6. 3. *Quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius: & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ.* Chriſti aduẽtum, eiúſque gratiam & Euangelium rectè denotat per ſymbolum auroræ: ſicut enim hæc poſt longam noctem, lucis & diei omníſque boni eſt initium & cauſa, ita & Chriſtus: atque per ſymbolum imbris temporanei, qui ſementem rigat; ac ſerotini, qui meſſem impinguat & maturat: pari enim modo Chriſtus & ſemen gratiæ, & meſſem bonorum operum, ac gloriæ æternæ in nobis operatur.

Cap. 9. 9. *Profunde peccauerunt ſicut in diebus Gabaa.* q. d. Sicut Gabaitæ grauiſſimè peccauerunt, enormi ſtupro occidentes vxorem Leuitæ, illúdque inſano bello contra cæteras omnes tribus defendentes, quo proinde vſque ad internecionem cæſi ſunt, Iudic. 19. & 20. ita nunc Iſraëlitæ grauiſſimè peccant ſtupro ſpirituali, id eſt, idololatria: quia illam pertinaciſſimè retinent & tuentur, ideóque excindentur ab Aſſyriis.

verſ. 13. *Ephraim Tyrus erat fundata in pulchritudine.* q. d. Iſraël cum Deum coleret erat pulcherrimus, opulentiſſimus & fortiſſimus, vti eſt Tyrus, quæ in rupe ſita, & mari cincta, pulcherrima eſt, opulentiſſima & inexpugnabilis, omniúmque gentium accolis & opibus, quaſi regina coronatur. At iam cùm Deum dereliquit, vaſtabitur, & perdetur vt Sodoma.

Cap. 10. 1. *Vitis frondoſa Iſraël: fructus adæquatus eſt ei.* q. d. Iſraël vitis eſt frondibus luxurians, & in eas totam ſe effundens; hinc ſimiles parit fœtus, folia nimirum inania, non ſolidos fructus. q. d. Iſraël frondibus abundat, fructu vacuatur: quia opes réſque externas conſectatur, internum verò in mente pietatis cultúſque Dei fructum negligit: fructus ergo eius eſt ventris, non mentis; carnis, non ſpiritus, putà opes, fruges, luxus, indéq; conſequens impietas & idololatria.

verſ. 11. *Ephraim vitula docta diligere trituram.* Idem dicit metaphora vitulæ, quod priùs dixit per metaphoram vitis. q. d. Ephraim diligit trituram, id eſt, fruges & opes, ideóque amat laborem triturandi, id eſt, colendi idola: quia per ea ſe putat haſce fruges nanciſci. Hinc facta eſt pinguis & obeſa: ſed ego collum eius pingue & craſſum domabo, faciámque vt Aſſyrij in illud inſcendant, eúmque frænent & regant, vti eques frænat & regit equum. Hoc eſt quod ait: *Aſcendam ſuper Ephraim.*

Cap. 11. 3. *Ego quaſi nutritius Ephraim, portabo eos in brachiis meis: & neſcierunt quod curarem eos. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Funiculi Adam ſunt amor & beneficentia, quibus allici trahique ſolent homines ad redamandum: illex enim & magnes amoris eſt amor.

Cap. 13. 3. *Idcirco* (quia ſcilicet vitulos aureos coluerunt, méque Deum ad iram concitarunt, excindam eos per Aſſyrios: vnde tunc) *erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriens, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario*; id eſt, de camino, qui in aëre mox diſpellitur & euaneſcit: pari enim modo ipſi in captiuitate diſpergentur.

verſ. 7. *Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum* (ab Aſſyriis enim quaſi pardis in Aſſyriam ducentur) *occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum.* Solent enim leones & feræ prædam findere, & lacerare vſque ad cor, illúdque cum iecore primò deuorare. q. d. Pari modo ego cor, id eſt, mentem; & iecur, id eſt, appetitum & concupiſcentiam Iſraëlitarum triſtiſſimis cogitationibus, anxietatibus, melancholiis, pauoribus & mœroribus affligam, & quaſi diſrumpam.

Ero mors tua ô mors: morſus tuus ero inferne. verſ. 14.
Chriſtus moriens fuit mors mortis, quia moriendo mortem occidit: momordit verò infernum, cum poſt mortem eo deſcendit, & Patres ex ipſo eduxit, ac vires inferorum & dæmonum confregit.

Ero quaſi ros Iſraël: germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. Ibunt (diffundent ſe) *rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani.* Iſraëlis, id eſt, fidelis & iuſti fœcunditatem, gratiam & felicitatem comparat 1. rori & irrorationi, 2. lilio, 3. cedro, pino aliíſque arboribus Libani proceris, latis & odoratis, 4. oliuæ pingui & fertili. Addit 5. *Conuertentur ſedentes in vmbra eius.* 6. *Viuent tritico.* 7. *Germinabunt quaſi vinea.* 8. *Memoriale eius ſicut vinum Libani.* q. d. Iſraëlitæ, id eſt, fideles veríque Chriſtiani, abundabunt omni annona ſpiritali verbi Dei & ſacramentorum, præſertim Euchariſtiæ; ideóque florebunt & creſcent omnibus virtutibus, bonis operibus & meritis. Cap. 13. 6.

Ex Ioële.

RESiduum erucæ comedit locuſta & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruchi comedit rubigo. q. d. Vna clades alteri ſuccedit, ſequens antecedentem continua ſerie excipit: Aſſyrij aſſiduis incurſionibus populantur, & vaſtant terram Iſraël. Loquitur enim de Aſſyriis figuratè, quaſi de locuſtis & bruchis agros & vineas depaſcẽtibus dicens: *Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit.* Cap. 1. 4.

Reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna, quam miſi in vos. q. d. Priſtinam cladem & vaſtitatem noua pace & vbertate ſarciam, & compenſabo. Cap. 2. 25.

Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. Id factum in Pentecoſte Act. 2. verſ. 28.

Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, ſanguinem, ignem & vaporem fumi, in fine mundi, *antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis*, putà dies iudicij. verſ. 30.

Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi. In valle enim Ioſaphat, quæ eſt prope Ieruſalem, fiet iudicium, ac ſuper eam ſedebit in nube glorioſa Chriſtus Iudex. Cap. 3. 2.

Mittite falces, quoniam maturauit meſſis. Venite & deſcendite, quia plenum eſt torcular. Meſſis eſt conſummatio ſæculi: tunc enim Angeli quaſi falce demetent homines, impióſque prement quaſi in torculari, *in valle conciſionis*, id eſt, in gehenna inferni. verſ. 13.

In die illa ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum Hebr. *torrentem Setim.* Ligna Setim erant imputribilia: vnde ex eis facta erat arca, verſ. 18.

&

Digitized by Google

& tabernaculum; hinc ſignificat Eccleſiam trium- A
phantem & beatos. q. d. In cœlo omnia erunt plena dulcedinis, ſuauitatis & gaudij, & per beatiſſimos riuos, id eſt, choros laudátium Deum, aquæ voluptatum decurrent; & fons, id eſt, lumen gloriæ & viſio beatifica de throno Dei egredietur, irrigans & beans omnes electos.

Ex Amos.

Cap. 3. v. 3. *NVnquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis?* q. d. Sic ego non ambulabo cum Iſraële, quia ille mecum non conuenit, ſed cum idolis.

verſ. 4. *Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit?* q. d. Sic Deus rugire non deſinet contra Iſraël, donec eum quaſi prædam capiat, & laniet per Aſſyrios.

verſ. 5. *Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam quid cœperit?* q. d. Sic Deus laqueum Aſſyriorum, quem quaſi auceps tetendit Iſraëli, non auferet, donec eodem Iſraëlem capiat & ſtrangulet.

verſ. 6. *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet?* Sic Deo clangente per Amos, ac indicente prælium & ſtragem, meritò expaueſcat Iſraël. Vnde hæc omnia hieroglyphica explicans, & applicans ſubdit: *Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? Quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Deus locutus eſt, quis non prophetabit?*

verſ. 12. *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic eruentur filij Iſraël qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & in Damaſci grabato.* q. d. Sicut paſtor leoni ex oue deuorata eripit duo crura, ſic pauci Iſraëlitæ euadent manus Aſſyriorum, iique viles & inutiles, ſcilicet pauperes, & ægri macie morbóque confecti, qui in plaga, id eſt, latere & angulo lecti decumbũt, vel in Samaria, vel in Damaſco.

Cap. 4. 13. *Formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum: faciens matutinam nebulam, & gradiẽs ſuper excelſa terræ. Dominus Deus exercituum nomen eius.* Eſt hypotypoſis potentiæ & magnificentiæ Dei.

Cap. 5. v. 5. *Bethel erit inutilis.* Heb. *Bethel erit in Auen.* q. d. Domus Dei fortis fiet domus vanitatis, doloris & diaboli.

verſ. 19. *Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus; & ingrediatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber.* q. d. Samaritæ ex vno periculo in aliud, ex vno hoſte in alium, v. g. ex Phul in Teglatphalaſar, ex hoc in Salmanaſar incident.

Cap. 7. 1. *Ecce fictor locuſtæ in principio germinantium ſerotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſionem regis.* Locuſtæ ſunt Aſſyrij, fictor eſt Deus, imber ſerotinus eſt Ieroboam, tonſio regis eſt vaſtatio Iſraëlis facta à Benadad. q. d. Poſt vaſtitatem Iſraëli inflictam à Benadad, res Iſraëlis per Ieroboam regem refloreſcere cœperunt: ſed ecce mox Deus immiſit Phul & Aſſyrios, qui quaſi locuſtæ eas depaſcerent.

verſ. 4. *Et ecce vocabat iudicium ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyſſum multam, & comedit ſimul partem.* q. d. Poſt Phul, qui mille talentis à Manahen rege Iſraël acceptis, ſine noxa abiit, Deus iuſto ſuo iudicio immiſit Iſraëli ignẽ, id eſt, Salmanaſar, qui ignito quaſi ardore & impetu eum inuadens, deuorauit *abyſſum multam*, id eſt, magnam multitudinem populi, putà tribum Ruben, Gad, & dimidiam Manaſſe, trans Iordanem in humili loco, quaſi in abyſſo habitantes: *Et comedit ſimul partem* Iſraëlis ſelectam, ſcilicet tribum Nephtalim, Azer & Zabulon, cis Iordanem commorantes.

Et ecce Dominus ſtans ſuper murum litum (calce verſ. 7.
incruſtatum, id eſt, elegantem & firmum) *& in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Amos? Et dixi: Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus: Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Iſraël: non adiiciam vltra ſuperinducere eum.* Trulla eſt cura & prouidentia, qua B Deus murum Iſraëlis calce illiniuit, id eſt, ſpecioſum, æquè ac fortem & hoſtibus inuictum effecit, quamdiu Iſraël Deo fidelis adhæſit. At nunc cùm infidelis ad vitulos aureos deflexit, Deus deponit trullam, id eſt, curam eiuſdem, ſinitque eum inuadi ab Aſſyriis, & ruere in interitum.

Ecce vncinus pomorum. Et dixit: Quid tu vi- Cap. 8. 1.
des Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me: Venit finis ſuper populum meum Iſraël. q. d. Sicut vncino poma ex arbore carpuntur, ſic per Aſſyrios carpam Iſraëlitas, & in captiuitatem abducam. ita S. Hieron. Myſticè, poma ſunt homines, quos vncinus, id eſt, mors carpit, nunc hunc, nunc illum, donec omnes colligat.

C *Aſcendet quaſi fluuius vniuerſus, & eiicietur, &* verſ. 8.
defluet quaſi riuus Ægypti. q. d. Sicut Nilus exundans opplet totam Ægyptum, eámque abluit & euerrit ſecum in mare, in quod defluit; ita Aſſyrij operient terram Iſraël, omnéſque eius opes & incolas in cumulum colligent, eóſque ſecum abducent in Aſſyriam.

Vidi Dominum ſtantem ſuper altare, & dixit Cap. 9. 1.
(angelo) *percute cardinem, & commoueantur ſuperliminaria.* Iubet hic Deus Angelo, vt conuulſo cardine euertat templum, ob auaritiam & ſcelera populi.

In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod verſ. 11.
cecidit, &c. Vt poſſideant reliquias Idumææ, & om-
D *nes nationes, &c. & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.* q. d. Regnum Dauidis collapſum reſtaurabo per Chriſtum, faciámque vt ipſe per fidem poſſideat Idumæã omnéſque gentes, tanta donorum ſpiritualium vbertate & felicitate, vt montes & colles vina & mella fundere videantur. patet Actor 15. 16.

Ex Abdia.

ERit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, verſ. 18.
& domus Eſau ſtipula. q. d. Iudæi & Iſraëlitæ ſubigent ſibi Idumæos, ſicut ignis ſubigit ſibi ſtipulam. Vnde explicans ſubdit: *& ſuccendentur in*
E *eis, & deuorabunt eos.*

Ex Iona.

ET erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus, & Cap. 2. 1.
tribus noctibus. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Matth. 12. 40. Poſt triduum piſcis *euomuit Ionam in aridam* verſ. 11. Sic Chriſtus poſt triduum ex inferis rediuiuus & glorioſus reſurrexit.

Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſ- Cap. 4. 6.
cendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius. Et lætatus eſt Ionas. Et præparauit Deus vermem, & percuſſit hederam, & exaruit, &c. Et percuſſit

Digitized by Google

cuſſit ſol ſuper caput Ionæ, &c. Tropol.docet Deus omnes res & ſpes humanas eſſe vmbram hederæ, quam ſubitò vermis aduerſitatis erodit, rúmque homines in ea recumbentes ferit ſol angoris & tribulationis. Qui ergo ſapit, non in creatura aliqua,ſed in creatore ſpes reſque ſuas deponat. Ille iuge præbebit vmbraculum, ille iugis certúſque erit protector.

Ex Michæa.

Cap.4.1. *ET erit in nouiſſimo dierum,mons domus Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles: & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ,& dicent:Venite aſcendamus ad montem Domini,& ad domum Dei Iacob,& docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis eius: quia de Sion egredietur lex,& verbum Domini de Ieruſalem.* Eſt hieroglyphicum Eccleſiæ,quam Chriſtus inchoauit in Sion. Hæc eſt enim ciuitas in monte poſita, quam eminus intuentur omnes gentes, & ad eam confluunt, vt diſcant legem Dei & Chriſti, ac iuxta eam vitam Chriſtianã & ſanctam ineant in pace, concordia & gaudio Spiritus S. Vnde ſubdit: *Et concident gladios ſuos in vomeres,& haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gentem gladium,& non diſcent vltrà belligerare. Et ſedebit vir ſubtus vineam ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat*,&c. *& regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & vſque in æternum.*

verſ. 8. *Et tu turris gregis nebuloſa* (hebr. *Ophel*, quæ erat turris altiſſima iuxta templum, idcóque intuentibus apparebat caliginoſa) *filia Sion, vſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima regnum filiæ Ieruſalem.* q. d. Tu ô Sion quæ turribus Ophel, gregis,& aliis celſis & nebuloſis excelſa es,nebuloſa & munita,felix eris & beata. Nam ad te primò veniet Chriſtus, ipſe primò in te regnabit, prima eius poteſtas & imperium tibi ab eo communicabitur, nimirũ priſcum & auitum regnum Dauidis, qui regnauit in Sion & Ieruſalem, ipſe quaſi eius filius & hæres ſuſcipiet, & reſtaurabit, ac fortiſſimum efficiet, non corporale, ſed ſpirituale; illúdque tibi conſignabit. Eccleſia enim quæ cœpit in Sion;quaſi regina regis Chriſti,dominatur omnibus Chriſtianis toto orbe diſperſis. Vnde ſubdit verſ.13. *Surge & tritura* (hoſtes tuos infideles,eóſque tibi ſubige) *filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies* (hebr. החרמתי *hacharamti*,id eſt, quaſi anathemata conſecrabis) *Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuerſæ terræ.*

Cap.5.2. *Et tu Bethlehem* (ſita in regione) *Ephrata* (id eſt,frugifera & fertili) *paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur* (Chriſtus) *qui ſit dominator in Iſraël: & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Egreſſus Chriſti duplex, ſymbolum eſt duplicis natiuitatis Chriſti. Prior fuit in cœlo æterna, in qua Chriſtus genitus eſt à ſolo Patre, fuitque ἀμήτωρ. Poſterior eſt temporalis, in qua Chriſtus natus eſt in Bethlehem ex Virgine Deipara, fuitque ἀπάτωρ.

Ex Habacuc.

Cap. 3.4. *COrnua in manibus eius.* q.d. *Manus*,id eſt, potentia, operatio & vindicta Dei eſt cornuta, id eſt,valida,acris & penetrans. Myſticè, cornua A ſunt anguli & claui in manibus Chriſti crucifixi. Nam *ibi abſcondita eſt* (diuinitas &) *fortitudo eius.* Vnde quaſi in triumphum, *ante faciem eius ibit mors & egredietur diabolus ante pedes eius*,&c. *Incuruati ſunt colles* (putà Reges & Principes) *mundi ab itineribus æternitatis eius.* In quemcũque enim locum pedem ſuum intulit Chriſti æternitas, & æterna Maieſtas circumiens orbem, & euangelizans per Apoſtolos,illum, eiúſque principes,ſibi ſuæque fidei & cultui ſubiugauit.

Ex Sophonia.

VÆ prouocatrix & redempta ciuitas,columba. Cap. 3.1.
Columba ſymbolum eſt ſtoliditatis: quia B ablatis pullis è nido, ad illum tamen reuertitur. q.d. Væ Ieroſolymæ, quæ ſtolida eſt & excors vt columba: nam cum à me ex Ægypto,& aliàs ſæpe ſit redempta & liberata, ipſa tamen mei obliuiſcitur, ad idola pergit, itáque me ad iram prouocat.

In igne Zeli mei deuorabitur omnis terra. Hic verſ. 8.
ignis zeli apparuit in Pentecoſte, quando Spiritus S. in linguis igneis inſedit Apoſtolis, per quos conſumpſit, & deuorauit omnem terram gentilium & gentiliſmi. *Quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno.* Labium electum eſt lingua fidelis & Chriſtiana, qua omnes gen- C tes ab Apoſtolis conuerſæ inuocant nomen Domini,eique ſeruiunt humero vno,id eſt,vnanimiter, ſumma concordia & charitate. Vnde de iis ſubdit:

Dominus Deus tuus in medio tui fortis,ipſe ſaluabit; gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione verſ. 17.
ſua. id eſt, in tui amore ſilenter & gaudẽter conquieſcet: *exultabit ſuper te in laude*, laudando tuam fidem, conſtantiam, patientiam, martyrium, &c.

Nugas qui à lege receſſerant, congregabo. Nugas verſ. 18.
vocat nugaces, leues & viles Iudæos, qui à lege receſſerant, quos Chriſtus in Sionem, id eſt, in D ſuam Eccleſiam congregauit & adunauit.

Ex Aggæo.

ADhuc vnum modicum, & ego commouebo cœ- Cap.2.8.
lum & terram, & mare & aridam. Et mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria. Deſideratus eſt Meſſias, qui fuit gloria templi ſecundi, dum illud ſua præſentia, doctrina & miraculis condecorauit. Commota ſunt cœlum & terra, dum prodigia ſtupenda ediderunt in eius natiuitate & morte, quibus quaſi clamabant ſe ſtupere hanc creatoris ſui exinanitionem & dignationem, ac E homines ad ſimilem ſtuporem,gratitudinẽ, amorem & laudem Dei prouocabant. Vnde explicans ſubdit: *Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ*, id eſt, templi Zorobabelis, *pluſquam primæ*, putà templi Salomonis.

In die illa,dicit Dominus exercituum, aſſumam verſ.24.
te Zorobabel fili Salathiel, ſerue meus, dicit Dominus, & ponam te quaſi ſignaculum: quia te elegi. Signaculum,id eſt, ſigillum,vel annulus ſignatorius;quia hic omnia obſignat & cuſtodit, ac literis & edictis regiis dat fidem: vnde regi eſt ad manum, eiúſque digito inſeritur:hinc ſymbolum eſt amoris,fidei,auctoritatis,honoris,excellentiæ, quæ Deus contulit Zorobabeli, dum ex eius

ſtirpe

Digitized by Google

ſtirpe fecit naſci Chriſtum, quem ſtatuit ſuum in orbe Legatũ,Regẽ,Doctorem,Prophetam, Pontificem, Redemptorem, vt legem euangelicam, ſalutem & reconciliationem à Deo decretam, omnibus ſibi credentibus promulgaret, & reipſa conferret: *Hunc enim Pater ſignauit Deus.* Ioan. 6. 27.

Ex Zacharia.

Cap. 1. 8. *Ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta quæ erant in profundo* (in valle, v. g. ad ripam Euphratis, cui adiacet Babylon:) *& poſt eum equi rufi, varij & albi.* Hic vir fuit S. Michaël cuſtos Synagogæ: inſidet equo rufo, quaſi vindex, fuſurus ſanguinem hoſtium populi Dei: ſtat inter myrteta, id eſt, inter Prophetas pióſque Iudæos, qui in profundum captiuitatis & ærumnarum in Babylone fuerant demerſi. Sequuntur eum equi & equites rufi, id eſt, angeli præſides gentium quæ perſecutæ fuerant Iudæos: & albi, id eſt, angeli præſides gentium Iudæis beneuolarum: & varij, id eſt, Angeli præſides gentium variantium affectum, vt nunc Iudęis eſſent amicæ, nunc inimicæ. Omnes hi perluſtratis regionibus ſibi commiſſis, dicunt gentes omnes in pace degere. Vnde orat Michaël, vt eadem Iudæis detur: *Vſquequo*, inquit, *tu non miſereberis Ieruſalem? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt* deſolationis vrbis & templi.

verſ. 19. *Ecce quatuor cornua*, &c. *Et oſtendit mihi Dominus quatuor fabros*, &c. *Hæc ſunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per ſingulos viros, & nemo eorum leuauit caput ſuum. Et veniunt iſti deterrere ea, vt deiiciant cornua gentium, quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda.* Quatuor cornua ſunt quatuor gentes degentes ad quatuor mundi plagas, quæ vexarunt Iudæos, ſcilicet ab Oriente Ammonitæ, ab Occidente Philiſthini, à Meridie Idumæi, ab Aquilone Aſſyrij & Chaldæi. Porrò quatuor fabri, ſunt quatuor angeli tutelares Iudææ, qui haſce gentes & timore perculerunt, & perculſas proſtrauerunt.

Cap. 2. 5. *Ego ero ei* (Ieruſalem, & magis Eccleſiæ) *ait Dominus, murus ignis in circuitu.* q. d. Inſtar muri ignei cingam & tuebor Eccleſiã, ne quis hoſtis eam inuadat: ſicut Cherub flammeo gladio tuetur paradiſum. Geneſ. 3. Vnde ſubdit: *Et in gloria ero in medio eius.* q. d. Intrinſecus ciuibus ero conſolationi, & gloriæ: forinſecus verò hoſtibus, inſtar muri ignei ero terrori & vaſtitati.

verſ. 8. *Hæc dicit Dominus exercituum: Poſt gloriam miſit me ad gentes.* Eſt vox Chriſti. q. d. Olim ego Dei filius, gloriam meam oſtendi in Ieruſalem & Iudæis: nunc mittor à Patre in carnem, vt maiorem gloriam oſtendam in Eccleſia, & gentibus Chriſtianis. *Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.*

Cap. 3. 3. *Et Ieſus Pontifex filius Ioſedec, erat indutus veſtibus ſordidis. Et ſtabat ante faciem angeli. Qui reſpondit, & ait ad eos qui ſtabant coram ſe* (angelos inferiores) *dicens: Auferte veſtimenta ſordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abſtuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatoriis.* q. d. Abſtuli à te peccata tua, & reſtituo tibi Pontificatum, ideóque pro veſtibus ſordidis reddo tibi ſtolam Pontificiam, vt deinceps templum cultúmque meum inſtaures, in eóque Pontificatu fungaris. Alleg. Ieſus filius Ioſedec, repræſentat Ieſum Chriſtum, ob peccata noſtra ſputis, & plagis in paſſione ſordidatum; ſed die tertia reſurgentem, & ſtola gloriæ circundatum.

Audi Ieſu ſacerdos magne, tu, & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes ſunt, hebr. *viri portenti*. q. d. Tu ô Ieſu, Zacharias, Aggæus, &c. eſtis Prophetæ, & tam verbis, quàm factis portenditis Chriſtum, eiúſque Eccleſiam. Vnde ſubdit: *Ecce enim ego adducã ſeruum meum Orientem*, hebr. צמח *tſemach*, id eſt, germen oriens, ex Virgine & radice Ieſſe, putà Chriſtum. verſ. 8.

Quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu: ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. Ecce ego calabo ſculpturam eius, ait Dominus. Lapis hic angularis & fundamentalis templi, id eſt, Eccleſiæ, eſt Chriſtus. Septem eius oculi, ſunt ſeptem angeli primarij protectores Eccleſiæ: ſculpturæ, ſunt vulnera & ſtigmata Chriſto in paſſione inciſa, per quæ abſtulit iniquitatem terræ, vt ſequitur. verſ. 9.

Vidi, & ecce candelabrum aureum totum: & lampas eius ſuper caput ipſius: & ſeptem lucernæ eius ſuper illud: & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius. Et duæ oliuæ ſuper, id eſt, iuxta illud, *vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius.* Candelabrum repræſentat lucidiſſimam Dei prouidentiam, qua futurum erat, vt mox candelabrum materiale, id eſt, templum à Iudæis reædificaretur. Lampas eſt ipſa diuinitas, & mens diuina omniſcia. Septem lucernæ lucentes inſtar oculorum, ſunt ſeptem angeli primarij, adminiſtri & executores diuinæ prouidentiæ, præſertim in hac templi fabrica. Sic enim eas explicat Angelus verſ. 10. dicens: *Septem iſti oculi ſunt Domini: qui diſcurrunt in vniuerſam terram.* Septem infuſoria, id eſt, calami concaui inſtar canalium & fiſtularum, per quos oleum è lampade deriuabatur, & defluebat in ſeptem lucernas, totidem calamis inſiſtentes, ſignificant varias diuinæ prouidentiæ rationes, modos & influxus, quas ſeptem angelis adminiſtris ſuis communicat, vt eas exequantur. Duæ oliuæ, ſunt Ieſus Pontifex & Zorobabel Princeps, qui aſtant candelabro repræſentanti Deum, Deique prouidẽtiam, vt eam exequantur, templúmque reædificent, ac Eccleſiam, æquè ac Rempublicam Iudæorum inſtaurent. Ita enim explicat angelus verſ. vltimo dicẽs: *Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.* Cap. 4. 2.

Alleg. Candelabrum eſt Eccleſia: Lampas eſt Chriſtus: Oleum eſt Chriſti ſanguis, merita & gratia. Hæc enim Chriſtus per ſeptem Sacramenta, quaſi infuſoria, influit in ſeptem lucernas, id eſt, in omnes fideles & Eccleſias. Duæ oliuæ, ſunt S. Petrus & Paulus, qui Chriſto aſſiſtunt quaſi primipili in fundanda & exornãda Eccleſia. Item Elias & Enoch in fine mundi, qui Iudæos gentéſque omnes ad Chriſtum conuertent; itaque conſummationem & culmen imponent Eccleſiæ, tam militanti, quàm triumphanti.

Quis tu mons magne coram Zorobabel? in planum. q. d. Quis tu ô Sanaballat potens & ſuperbe, vt reſiſtas Zorobabeli in fabrica templi? complanare, deprime tuam potentiam & ſuperbiam. Non enim valebis Zorobabelem Deo nixum impedire, quo minus templum conſummet. Myſticè: Quis tu ô Satan potens & ſuperbe, vt Zorobabelis filio, id eſt, Chriſto & Chriſtianis reſiſtas in erigenda & propaganda Eccleſia? complanare: illi enim te calcabunt, & te inuito Eccleſiæ fabricam conſummabunt. verſ. 7.

Et educet lapidem primarium, qui in culmine

Digitized by Google

emineat. q. d. Zorobabel culmen templo impo-
net,illúdque conſummabit. *Et exæquabit gratiam
gratiæ eius.* q. d. Faciet Zorobabel vt gratia con-
ſummationis templi,gratiæ inchoationis eiuſdem
commenſuretur, & quaſi ex æquo reſpondeat.
Vnde explicans ſubdit: *Manus Zorobabel fun-
dauerunt domum iſtam, & manus eius perficient
eam.*

verſ. 10. *Quis enim deſpexit dies paruos?* Dies paruos vo-
cat,quibus parua & exilia templi fundamenta ia-
ciebantur à pauperibus Iudæis, ita vt non vide-
rentur ad culmen poſſe deduci, multò minùs
æquare magnificentiam prioris templi à Salomo-
ne ædificati.

*Et lætabuntur & videbunt lapidem ſtanneum in
manu Zorobabel.* q. d. Videbunt mox Zorobabe-
lem perpendiculo dimetientem & perficientem
fabricam templi,túmque lætabuntur quaſi in die
magno & mirabili. Lapis enim ſtanneus eſt, qui
funem perpendiculi diſtendit, vt recta & ad li-
bellam fabrica menſurari, & aſſurgere poſſit.

Cap. 5. 1. *Ego video volumen volans: longitudo eius viginti
cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum.* Vo-
lumen hoc continebat furta, periuria & ſcelera
impiorum, æquè ac pœnas cuique pro menſura
ſcelerum debitas, & imminentes: hinc volat, &
quaſi inuolat in fures,periuros,&c.præſertim qui
opes à Dario,aliiſque datas pro fabrica templi, in
ſuos vſus ſacrilegè conuertebant. Quocirca vi-
ſum fuit egredi ex templo, vel circa illud vola-
re:vnde & ei in menſura fuit par. Tabernaculum
enim Moſis,quod erat inſtar templi,longum erat
viginti cubitis,latum decem, tantundem longum
& latum erat hoc volumen. Ita explicat Zacha-
rias dum ſubdit: *Hæc eſt maledictio quæ egreditur
ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur ſicut ibi
ſcriptum eſt, iudicabitur; & omnis iurans ex hoc
ſimiliter iudicabitur.*

verſ. 6. *Hæc eſt amphora egrediens. Et dixit: Hæc eſt ocu-
lus eorum in vniuerſa terra. Et ecce talentum plum-
bi portabatur: & ecce mulier vna ſedens in medio
amphoræ. Et dixit: Hæc eſt impietas. Et proiecit eam
in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in os
eius. Et leuaui oculos meos,& vidi: & ecce duæ mu-
lieres egredientes,& ſpiritus in alis earum, & habe-
bant alas quaſi milui; & leuauerunt amphoram in-
ter terram & cœlum. Et dixi ad angelum qui lo-
quebatur in me: Quò iſtæ deferunt amphoram? Et
dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sen-
naar, & ſtabiliatur, & ponatur ibi ſuper baſem ſuam.*
Amphora eſt menſura peccatorum, qua impleta
Deus ea caſtigat & vindicat. Oculus omnium
impiorum in eam reſpicit: quia impij non niſi ad
ſuas cupedias & ſcelera reſpiciunt, itáque eam
ſenſim adimplent, qua impleta, talento plumbi
ipſa obtegitur; quo ſignificatur grauis Dei vltio
& ſententia, quæ impietatem amphoræ, id eſt,
menſuræ pœnarum, culpis parium, adæquat, &
includit, vt eam euadere nequeat. Impietas eſt
idololatria,aliáque crimina. Duæ mulieres, ſunt
Nabuchodonoſor & Nabuzardan, qui quaſi mil-
ui alati celerrimè & rapaciſſimè impietatem cum
amphora,putà impios Iudæos,qui iam menſuram
ſcelerum ſuorum impleuerant, tranſtulerunt in
Babylonem, vt ibi quaſi in ſua ſede, & regno
commoretur impietas,tam quoad culpam, quàm
quoad pœnam. Vide dicta Zachariæ 5.

Cap. 6. 1. *Ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duo-
rum montium; & montes, montes ærei.* Quatuor
quadrigæ ſunt quatuor Monarchiæ, quarum vna

A alteri continuè ſucceſſit: hæ prodierunt è duobus
montibus, id eſt,è celſitudine & arcana profun-
ditate diuini conſilij & prouidentiæ; cuius duæ
ſunt partes, quaſi duo montes, ſcilicet ſapientia
& potentia,ſiue prædeſtinatio & executio: vtra-
que fortis & efficax inſtar æris, adeo vt nemo eis
reluctari potuerit,aut poſſit.

In quadriga prima equi rufi, & in quadriga ſe- verſ. 2.
*cunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, &
in quadriga quarta equi varij fortes.* Equi rufi
ſignificant primam Monarchiam Chaldæorum,
qui rufa veſte, id eſt, purpurea & coccinea ami-
ciebantur; quíque erant rufi, id eſt, crudeles &
ſanguinarij,præſertim in Iudæos. Nigri ſignificāt
ſecundam Monarchiam Perſarum: nigror repræ-
B ſentat pauorem & horrorem, quem incuſſerunt
Iudæis ſub Cābyſe, & ſub Aſſuero marito Eſther,
per dolos Aman. Albi ſignificant Græcos, qui al-
bati incedebant,ait Cyril. quíque in Iudæos fue-
runt clementes & beneuoli. Varij ſignificant Ro-
manos,quorum varium fuit regimen, nunc Mo-
narchicum, nunc Ariſtocraticum, nunc Demo-
craticum.

Equi nigri egrediebantur in terram Aquilonis. verſ. 6.
q.d. Perſæ aggreſſi ſunt & vaſtarunt impiam Ba-
bylonē. Vnde de iis ſubdit verſ. 8. *Qui egrediun-
tur in terram Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpi-
ritum* (Septuag. *furorem*) *meum in terra Aquilonis,*
putà in Babylone,quæ Aquilonaris eſt Iudææ.

C *Et albi egreſſi ſunt poſt eos.* Quia Alexander &
Græci ſucceſſerunt Perſis, eóſque cum ſuo rege
Dario profligarunt iuxta Babylonem. *Et varij
egreſſi ſunt ad terram Auſtri.* q.d. Auguſtus & Ro-
mani inuaſerunt Ægyptum, quæ Iudææ eſt ad
Auſtrum, eámque deuicto apud Actium Anto-
nio,& Cleopatra,quæ vltima ex Græcis,putà Pto-
lomæis, fuit Ægypti regina, ſibi ſubiugauit,eáque
ratione extinctis planè Græcis, eorum Monar-
chiam ad ſe tranſtulit.

Sumes aurum & argētum, & facies coronas duas, verſ. 11.
vnam Pontificiam,alteram ducalem; *& pones in
capite Ieſu filij Ioſedec, ſacerdotis magni,* vt ſignifi-
ces deinceps Pontifices fore duces, & Principes
Iudæorū: ac magis, vt allegoricè Ieſus filius Ioſe-
dec,id eſt,iuſtitiæ Dei,repræſentet Ieſum Chriſtū
D fore ſummum orbis Pontificem, æquè ac regem.
Vnde de eo ſubdit: *Ecce vir Oriens* (Chald. *Meſ-
ſias*) *nomen eius. Et ſubter eum orietur* multitudo fi-
delium & ſanctorum: *Et ædificabit templum,* id eſt,
Eccleſiam tam militantem, quàm triumphantem
Domino: & ipſe portabit gloriam, &c. glorioſè re-
ſurgens, & aſcendens cum triumpho in cœlum,
ibíque reſidens ad dexteram Patris,quaſi Rex re-
gum & Dominus dominantium.

Et habitabo in Ieruſalem: & vocabitur Ieruſalem Cap. 8. 3.
*ciuitas veritatis, & mons Domini exercituum, mons
ſanctificatus.* Ieruſalem typus eſt Eccleſiæ, quæ eſt
columna & firmamentum veritatis; ac mons ſan-
ctitatis, tam doctrinæ, quàm vitæ diuinæ. Vnde
E ſubdit:

Ecce ego ſaluabo populum meum de terra Orien- verſ. 7.
tis, & de terra occaſus ſolis. Hoc eſt quod Iudæis
ait Chriſtus de gentibus: *Multi venient ab Orien-
te & Occidente, & recumbent cum Abraham, &
Iſaac, & Iacob in regno cœlorum.* Matth. 8. 11. Vn-
de & ſubdit Zacharias verſ. 23. *Apprehendent de-
cem,* id eſt, multi *homines ex omnibus linguis gen-
tium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi* (id eſt,
confitentis Deum,& credentis in Chriſtum eiúſ-
que prædicantis, putà Apoſtoli, viríque Apoſto-
lici)

Digitized by Google

lici) *dicentes : Ibimus vobiſcum : audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum eſt.*

verſ.19. *Ieiunium quarti* (menſis) *& ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi, erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in ſolemnitates præclaras.* Hæc fuerunt ſymbola ieiunij quatuor temporum, quod vſurpat Eccleſia, vti docet S.Leo. Vide dicta Zach.8. 19.

Cap.11. 12. *Et dixi ad eos: Si bonum eſt in oculis veſtris, afferte mercedem meam; & ſi non, quieſcite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteis. Et dixit Dominus ad me : Proiice illud ad ſtatuarium, decorum pretium quo appretiatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos: & proieci illos in domo Domini, ad ſtatuarium.* Zacharias hac actione ſua ſymbolica, per viſionem ipſi, vt videtur, in mente à Deo obiecta & efformata, repræſentauit venditionem Chriſti, qua Iudas eum vendidit triginta argenteis; quod proinde per ironiam vocat decorum, id eſt, vile & infame pretium. Vnde iuſſu Dei proiecit illud in templo, vt eo à ſtatuario, id eſt, à figulo emeretur ager in ſepulturam peregrinorum. Matth.27.3.

Cap. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Ieruſalem in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Fons hic eſt Chriſtus in cruce lancea & clauis perforatus, ex quo ſcaturiuit Baptiſmus, Euchariſtia, cæteráque ſacramenta; ac omnis gratia: quibus abluitur peccator, & menſtruata, id eſt, peccatrix. Peccatum enim eſt menſtruum, id eſt, ſordes & virus animæ. Vnde hunc fontem explicans ſubdit:

verſ. 6. *Et dicetur ei : Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet : His plagatus ſum in domo eorum* (putà in Iudæa & Ieruſalem) *qui diligebant me.* q. d. Has plagas mihi inflixerunt mei ciues & cognati, putà Iudæi, qui erant populus colens & diligens Deum, & conſequenter me. Ego enim ſum Deus & Dei filius.

verſ. 7. *Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum.* Eſt vox Dei patris, qua ſignificat ſuo decreto occidendum eſſe Chriſtum. q. d. Iubeo tibi ô framea, ô gladie (ſub quo clauos, lanceam, flagella, & omnia mortis inſtrumenta, per ſynecdochen intellige) vt ferias & occidas Chriſtum, qui eſt vir cohærens mihi, & paſtor quem dedi meis fidelibus, vt ipſi eius morte redimantur. *Percute* ergo *Paſtorem, & diſpergentur oues.*

Cap.14.4. *Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum, qui eſt contra Ieruſalem ad Orientem : & ſcindetur mons Oliuarum ex media parte ſui ad Orientem, & ad Occidentem prærupto grandi valde, & ſeparabitur medium ad Aquilonem, & medium eius ad meridiem.* Symbolum eſt Chriſti ex monte Olіueti aſcendentis in cœlum, indéque mittentis Apoſtolos in quatuor mundi plagas. Anagog. Chriſto ibidem cõſidente ad iudicium, findetur totus mons, vt impios, æquè ac Antichriſtum, abſorbeat, mittátque in tartara.

verſ. 7. *Et erit in die illa: non erit lux, ſed frigus & gelu. Et erit dies vna quæ nota eſt Domino, non dies, neque nox, & in tempore veſperi erit lux.* Ad literam dies hic fuit tempus perſecutionis Antiochi Epiphanis, qua Iudæis afflictis dies videbatur non eſſe dies, ſed nox. Verùm veſpere, id eſt, in fine perſecutionis ſucceſſit lux, id eſt, lætitia & conſolatio per victorias Iudæ & Machabæorum. Anag. dies iudicij, qui ſoli Deo eſt notus, ita erit horridus, vt ſub illud tempus ſol obſcurandus ſit, &

A ſtellæ de cœlo caſuræ: ſed veſperè, id eſt, in fine eius, ſuccedet ſanctis lux beatitudinis & gloriæ æternæ.

verſ. 8. *Et erit in die illa : exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſſimum: in æſtate & hyeme erũt.* Alludit ad fontes Gihon, qui ad Occidentem; & Cedron, alióſque qui ad Orientem cingebant & decorabant Ieruſalem. Per hos intelligit Machabæos, qui ſuis præliis & victoriis, quaſi fontes aquas viuas conſolationis, lætitiæ, & rerũ abundantiæ attulerunt Iudæis. Parabolicè ſignificantur Apoſtoli, qui è Ieruſalem exeuntes in totum orbem emanarunt aquas gratiæ, & doctrinæ Euãgelicæ. Anagog. ſignificantur gaudia beatorum B ex viſione Dei, quaſi ex fonte manantia. Vnde huc alludens S. Ioannes Apocal. 22. 1. in deſcriptione cœleſtis Ieruſalem : *Et oſtendit mihi*, inquit, *fluuium aquæ ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & agni*, &c.

verſ.16. *Et omnes qui reliqui fuerint de vniuerſis gentibus, qui venerunt contra Ieruſalem, aſcendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent feſtiuitatem tabernaculorum.* Tenuiter id factum à Machabæis, qui Idumæos, Philiſtæos, aliáſque vicinas gentes coëgerunt ad ſuſcipienda ſacra Iudaica, eorúmque feſta colenda. Plenè id factum ab Apoſtolis, qui omnes gen- C tes conuerterunt & induxerunt ad celebranda feſta Chriſtiana, adumbrata per Iudaica; ac præſertim vt myſticè agant feſtum tabernaculorum, nimirum vt quaſi peregrini degant in hoc mundo, tanquam in tabernaculo; ac fide, ſpe & charitate iugiter contendant ad patriam cœleſtem.

verſ.20. *In die illa erit quod ſuper frænum equi eſt, ſanctum Domino.* q. d. Machabæi phaleras equorum, aliáſque manubias hoſtium conſecrabunt Deo, quaſi victoriæ auctori. Idem facient de ſuis ſpoliis & opibus Principes, Reges & Imperatores conuerſi ad Chriſtum: quorum primus fuit Conſtantinus, qui proinde ad literam clauũ ſanctum quo crucifixus eſt Chriſtus, impoſuit fræno equi D ſui, tum ad oſtendendam ſuam fidem & pietatem in Chriſtum, tum vt eius ope communitus in præliis, victoria potiretur.

Et erunt lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari. q. d. Ob victorias Machabæorum, multi confluent ad ſacrificandum Deo : hinc plurimos adducent lebetes ad coquendas carnes victimarum, quos deinde relinquẽt templo, Deóq; conſecrabunt: ita fiet, vt tot ſint lebetes ſanctificati, quot phialæ; ac lebetes in nitorem & ſanctitatem phialarum quaſi tranſeant. Myſticè, lebetes ſunt corda fidelium, in quibus igne charitatis excoquitur quicquid carnale eſt, vt fiant ſancta inſtar thymiamatis quod eſt in phialis, iugiter exhalan- E tia incenſum orationis & laudis Deo. Hinc de S. Magdalena canit Eccleſia:

Fit ex lebete phiala,
In vas tranſlata gloriæ,
Ex vaſe contumeliæ.

q. d. Priùs erat lebes concupiſcentiæ, deinde facta eſt phiala continentiæ & pœnitentiæ.

Ex Malachia.

Cap. 1. 1[1] AB *ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* heb. מנחה *mincha*, id eſt, ſacrificium farreum, putà

Digitized by Google

farinæ & panis, Leuitici 2. quod erat typus Euchariſtiæ,quæ hic ad literam ſignificatur, & prædicitur in lege noua fore non tantùm ſacramentum,ſed & ſacrificium.

Cap. 3.1. *Ecce ego mitto angelum meũ, & preparabit viam ante faciem meam. Et ſtatim veniet ad templũ ſuum dominator quem vos quæritis, & angelus teſtamenti quem vos vultis.* Duos hic angelos prænunciat Malachias,vnum communem & priorem, qui ſit præcurſor poſterioris.Hic eſt S. Ioannes Baptiſta, qui fuit angelus,id eſt,legatus Chriſti; idque ante faciem eius,id eſt,coram eo : quia Chriſtum præſentem populo oſtendit,& digito demonſtrauit. Alterum angelum teſtamenti,putà Chriſtum,qui fuit angelus,id eſt , legatus Patris ad ſanciendum nouum teſtamentum,id eſt,fœdus inter Deum & homines. Hic poſt Ioannem concionantem, & præſertim incarceratum venit ad templum , ibique prædicauit & miracula patrauit,quibus comprobauit ſe eſſe angelum teſtamenti , putà Meſſiam. Vnde de eo ſequitur: *Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius. Et quis ſtabit ad videndum eum?* q. d. Ecce ego Malachias eminus in ſpiritu eum aduentantem conſpicio.Et quis comprehendat,imò quis appendat,ponderet & penetret pro dignitate,vti meretur,eius in carnem aduenientis dignationem,charitatem,potentiam,ſapientiam , maieſtatem,gloriam? Quis verò coram tanta maieſtate conſiſtere queat? quis tantã lucem irretortis oculis intueri valeat? Quis hominum impurorum coram tanta puritate, imò igne conflante & purificante illæſus conſiſtat?

verſ. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans,& quaſi herba fullonum.* q.d. Chriſtus inſtar ignis conflabit , & inſtar herbæ ſaponariæ,qua fullones expurgãt pannos, emundabit ab omni peccato & immunditie A ſuos fideles,præſertim ſacerdotes.

Et ſedebit conflans , & emundans argentum. Et verſ.3. *purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum , & quaſi argentum : & erunt Domino ſacrificia offerentes in iuſtitia.* q.d. Chriſtus quaſi aurifex , igne diuino excoquet ſuos ſacerdotes, vt niteant inſtar argenti, & ſplendeant inſtar auri, itáque iuſta & ſancta Deo offerant ſacrificia. Aaronici enim ſacerdotes fuerunt terreni, Chriſtiani verò ſunt argentei & aurei.

Ecce dies veniet ſuccenſa quaſi caminus: & erunt Cap. 4.1. *omnes ſuperbi, & omnes facientes impietatem ſtipula: & inflammabit eos dies veniens , dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & ger-* B *men.* Dies hæc eſt dies iudicij, *ſuccenſa* igne , tum conflagrationis mundi, tum gehennæ , tum acris examinis & iudicij diuini,in qua impij cum omni ſua gloria,opibus,deliciis & pompis funditus excindentur,& comburentur vt ſtipula,cuius nulla radix ſupereſt,aut germen; ita tamen vt illæſi ipſi ſemper perdurent in igne,ad pœnam continuam & æternam.

Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam,antequam verſ.5. *veniat dies Domini magnus & horribilis.Et conuertet cor patrum ad filios,& cor filiorum ad patres eorum , ne fortè veniam & percutiam terram anathemate.* Hinc patet Eliam Thesbitem,vt habent Se- C ptuag.cum Enoch venturum ante diem iudicij, vt Iudæos conuertat.Elias ergo cor, id eſt , mentem,fidem,& deuotionem patrum erga Chriſtum venturum reducet, imprimétque filiis , vt cor , id eſt,mens,fides & deuotio filiorum erga Chriſtum jam præſentem , imitetur & ſequatur cor , id eſt, mentem,fidem & ſpem patrum;ne veniens Chriſtus ad iudicium, incolas terræ terrenis bonis affixos perdat anathemate , id eſt , pleno excidio & exterminio;ſed credentes in ſe ſaluet beétque.

ÆNIGMATA.

Ex Oſee.

Cap.1.10. *ETerit in loco vbi dicetur* (dicebatur) *eis: Non populus meus vos , dicetur eis, Filij Dei viuentis. Et congratulabuntur filij Iuda & filij Iſraël pariter , & ponent ſibi caput vnum , & aſcendent de terra.* Eſt ænigma vocationis Iudæorum , & gentium ad fidem & ſalutem per Chriſtum.Hi enim antea non erant populus Dei,ſed per fidem in Chriſtum facti ſunt populus Dei , & filij Dei , veríque Iudæi & Iſraëlitæ, cum ſcilicet vnum caput ſibi poſuerunt Chriſtum , & cum eo aſcendere cœperunt mente,& conuerſatione ſancta de terra in cœlũ.

verſ. 7. *Quia magnus dies Iezrahel.* q. d. Celeberrimus & feliciſſimus erit dies ille , quo Iezrahel , id eſt, ſemen & filij Dei antea diſperſi, per Chriſtũ vnigenitum Dei filium congregabuntur in vnam Eccleſiam,nunc militantem , poſtea triumphaturam in cœlis.

Cap. 2.15. *Dabo vallem Achor* (id eſt turbationis) *ad aperiendam ſpem.* q. d. Turbatio & deſperatio erit occaſio , & initium ſpei : vbi omnia videbuntur perdita & deſperata , ibi affulgebit ſpes ſalutis. Deus enim in arctis extremíſque difficultatibus maximè adeſſe ſolet , ſuíſque aperire viam ad euadendum.

D *Exaudiam cœlos , & illi exaudient terram. Et* verſ.21. *terra exaudiet triticum , & vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel.* q. d. Dabo cœlis pluuiam, quam tacitè poſcunt , vt eam communicent terræ,quæ per eam fœcundata dabit triticum,vinum & oleum,quo alatur Iezrahel,id eſt,populus Dei: Iezrahel enim poſcit triticum , &c. triticum poſcit terram fœcundam, terra fœcunda poſcit pluuiam è cœlo. Horum omniũ votis ſatisfacit Deus, dum facit vt cœlum impluat terræ,ex eáque producat fruges,ad alendum Iezrahel.

Laqueus facti eſtis ſpeculationi , & rete expanſum Cap. 5. 1. *ſuper Thabor.* Speculationem vocat populũ ſpeculandum,ſiue ſpeculationi & cuſtodiæ ſacerdotum & procerum commiſſum. q.d. Veſtrum erat E ſpeculari,præmonere , itáque auertere pericula à populo : at vos pro ſpecula eidem facti eſtis laqueus; quia verbo & exemplo eum idolis implicaſtis & illaqueaſtis, itáque in ruinam & exitium egiſtis : perinde ac venatores reti capiunt & illaqueant feras,& aues in monte Thabor.

Deuorabit eos menſis. Aquila , *neomenia* , id eſt, verſ. 7. noua luna,putà nouus rex,nouum imperium;quæ ſub luna , cum luna , & inſtar lunæ mutantur & innouantur.

Viuificabit nos poſt duos dies , in die tertia ſuſci- Cap.6.3. *tabit nos.* Ad literam primus dies , eſt captiuitatis Aſſyria

Digitized by Google

Aſſyriacæ: ſecundus, Babylonicæ: tertius, redemptionis & libertatis per Cyrum, & multò magis per Chriſtum. Allegoricè primus dies fuit paſſionis Chriſti; ſecundus ſepulturæ, tertius reſurrectionis, quo ſeipſum, noſque in ſeipſo à morte ad vitam Chriſtus ſuſcitauit. Tropol. q. d. Citò Deus pœnitentem ſua gratia viuificat; & patientem in tribulatione citò conſolatur & liberat.

vers. 5. *Propter hoc dolaui in Prophetis, occidi eos in verbis oris mei.* q. d. Iudæi erant duri vt marmora: conatus ergo ſum eos dolare, & ſcalpere per Prophetas, aſſiduè eos tundens & pulſans, nunc minando, nunc blandiendo, adeo vt Prophetas tot oraculis, verbis & concionibus fatigarim, & quaſi enecarim; ſed fruſtra: ſcalpra enim mea hebetaui, & Prophetas meos tantùm non occidi; at ipſi marmora manent, ſculpi ſcalpíque nolunt.

Cap. 7. 8. *Ephraim factus eſt ſubcineritius panis, qui non reuerſatur.* Qui non inuertitur, ideóque ab igne aduritur. q. d. Iſraël quaſi panis ſubcineritius, manet in ſuo cinere & ſordibus idololatriæ, nec ſe ab iis auertit, vt per pœnitētiam redeat ad Deum: quocirca igne Aſſyriaco ſenſim comburetur & conſumetur. Vnde ſubdit: *Comederunt alieni robur eius*, putà fruges & opes eius diripuerunt, & deuorarunt Aſſyrij: *& ipſe neſciuit*, ipſe non aduertit ſe conſumi, & tendere in ruinam.

Cap. 8. 7. *Ventum ſeminabunt, & turbinem metent.* q. d. Sicut qui ſerit ventum, metit turbinem, quem cauſat ventus in terram iactus & concluſus: ita qui ſeminant idololatriam, ſuperbiam aliáque ſcelera, metent turbinem calamitatum & ærumnarum, quarum cauſa eſt idololatria, ſuperbia, &c. Vnde affini adagio idem explicans ſubdit:

Culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet farinam. q. d. Sicut ex vento ſeminato naſci nequit culmus conſiſtens, germénque creſcens in granum quod faciat farinam: ita & ex idololatria, & ſuperbia naſci nequit aliquid boni, quod operantem paſcat & reficiat; ſed potiùs omne malum, quod eum cruciet, affligat & mille moleſtiis curiſque exagitet.

vers. 8. *Iſraël factus eſt quaſi vas immundum*, putà matula, in quam Aſſyrij, aliæque gentes ſuas ſordes coniiciant. ita S. Hieron.

vers. 9. *Iſraël eſt onager ſolitarius ſibi.* q. d. Iſraël iugum Dei & legis excuſſit: vult eſſe liber, ſibique, vt lubet, viuere, inſtar aſini feri & ſylueſtris.

Cap. 9. 8. *Speculator Ephraim cum Deo meo: Propheta laqueus ruinæ factus eſt.* q. d. Propheta qui debebat eſſe ſpeculator populi, verſarique cum Deo, & ex eius ore loqui, hic factus eſt populo laqueus ruinæ: quia ſuis falſis oraculis, & doctrinis populum induxit in exitium & ruinam.

vers. 14. *Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam ſine liberis, & vbera arentia.* q. d. Inflige Iſraëlitis pœnam raram & acrem, ſcilicet ſterilitatem & orbitatem, vt vel filios non concipiant, vel ſi conceperint, lactare & educare nequeant; idque quia in filiis ſuperbierunt, iiſque ſacrilegè abuſi ſunt, immolando eos Moloch.

Ex Ioële.

Cap. 2. 20. EVm qui ab Aquilone eſt procul faciam à vobis. Scilicet Nabuchodonoſorem, & Holophernem, qui ex Aquilonari plaga, putà Chaldæa & Aſſyria veniunt, auertam ab Iſraële. Myſticè, diabolum auertam à fidelibus. Ipſe enim eſt frigidus Aquilo, qui ſuo frigore omnia bona deſiccat, accediam & torporem piorum operum inducit.

Ex Amos.

SVper tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum: eo quod triturauerint in plauſtris ferreis Galaad. q. d. Ob tria, id eſt, multa ſcelera Damaſci, ſed maximè ob quartum, quia ſcilicet crudeliter ſæuiit in Iſraëlitas, putà Galaaditas, triturando eos quaſi triticum, non parcam ei; ſed pariter in eum ſæuiam, & acriter eum puniam. Cap. 1. 3.

Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis? quoniam conuertiſtis in amaritudinem iudicium, & fructum iuſtitiæ in abſynthium. q. d. Equi & bubali ſequuntur naturæ ductum: vnde nil faciunt naturæ repugnans, v.g. vt equi currant in petris, vt bubali indomiti iugo domentur, & arent. At vos ô Iſraëlitæ, naturas rerum inuertitis; quia facitis naturæ repugnantia: nam iuſtitiam in iniuſtitiam, virtutem in vitium, dulcedinem in amaritudinem conuertitis. Cap. 6. 13.

Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam, id eſt, thronum, ad quem ſancti è terra aſcendunt; *& faſciculum ſuum ſuper terram.* Faſciculum vocat colligationem trium elementorum, aëris, aquæ & terræ. Myſticè, faſciculus Dei eſt Eccleſia, fide, lege & charitate Dei conſtricta, & colligata: Eccleſia, inquam, tum mixta & militans, tum electa & triumphans. Cap. 9. 6.

Ex Michæa.

QVia de mercedibus meretricis congregata ſunt, & vſque ad mercedem meretricis reuertentur. q. d. Quia Samaria ſuas opes collegit ex idololatria (hæc enim eſt meretricatus ſpiritalis) hinc eædem ad idololatras, putà ad Aſſyrios raptores deuoluentur. Cap. 1. 7.

Adhuc hæredem adducam tibi quæ habitas in Mareſa. Eſt ſarcaſmus: hæredem enim vocat Aſſyrios, qui vaſtabunt & hæreditabunt Mareſa, cæteráſque vrbes Iudææ. Vnde ſubdit: *Vſque ad Odollam veniet gloria Iſraël.* q. d. Gloria Iſraël propulſa quaſi ab Aſſyriis, qui eius vrbes capient, fugiet vſque ad Odollam, quæ eſt in finibus Iudææ, ibique cadet & extinguetur, cùm Odollam capiet Aſſyrius. Ergo tu, ô Samaria, æquè ac tu, ô Iudæa, *decaluare & tondere* (in ſignum extremi luctus) *ſuper filios deliciarum tuarum* (Sept. *ſuper filios tuos delicatos*) *dilata caluitium tuum ſicut aquila*, quæ ſeneſcens toto corpore deplumatur & decaluatur: *quoniam captiui ducti ſunt ex te.* vers. 15.

Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena. q. d. Adhuc ignis cupiditatis, toties à nobis prophetis repreſſus & reſtinctus, quaſi ſopitus reuiuiſcit, inardeſcit & increſcit, nimirum theſauri qui ex iniquitate comparantur, & vſus menſurarum quæ iuſto ſunt minores, ſed ira Dei plenæ: quia quod eis deeſt in pondere, hoc Deus ſupplebit & implebit ſua vindicta, oneréque ſupplicij. Cap. 6. 10.

Ex Nahum.

QVia ſicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur; ſic conuiuium (id eſt, cœtus conuiuarum, ſiue conuiuæ) *eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena.* q. d. Conuiuantes & compo Cap. 1.

compotantes Aſſyrij, qui in ſympoſiis inſtar coronæ è ſpinis contextæ & implexæ, ſibi inuicem in orbem ſociantur, dum menſas & vina coronant: hi, inquam, ab angelo, & à Medis, quaſi ſtipula aridiſſima comburentur & conſumentur.

Cap. 3. 16. *Plures feciſti negotiationes tuas, quàm ſtellæ ſint cœli: bruchus expanſus eſt & auolauit.* q. d. Sicut bruchus ſole calente alas expandit & auolat; ita merces & opes tuæ, ô Niniue, quæ numero certant cum ſtellis, perſequente te Chaldæo, à te ad eum euolabunt.

verſ. 17. *Cuſtodes tui quaſi locuſtæ & paruuli tui quaſi locuſtæ locuſtarum, quæ conſidunt in ſepibus in die frigoris: ſol ortus eſt, & auolauerunt.* q.d. Sicut locuſtæ tam magnæ, quàm paruæ, nocturno frigore torpentes, ſolis radiis excitatæ, & calefactæ auolant, ita tui duces & milites, ô Niniue, qui te cuſtodiebant, veniente Chaldæo aufugient.

Ex Sophonia.

Cap. 1. 7. PReparauit *Dominus hoſtiam, ſanctificauit vocatos ſuos.* Hoſtia pro peccato immolanda diuinæ vindictæ, eſt impia Ieruſalem. Sacerdotes eam immolaturi, ſunt Chaldæi, quos Deus ad hoc vocauit, & *ſanctificauit*, id eſt, auctorauit, deſignauit, & quaſi conſecrauit miniſtros & executores ſuæ iuſtitiæ, & ſententiæ.

verſ. 12. *Scrutabor Ieruſalem in lucernis.* q. d. Scrutabor Iudæos in ſpeluncis ſe abdentes, per Chaldæos, qui eos vbique inueſtigabunt, vt occidant, vel capiant. Vnde ſubdit: *Et viſitabo* (puniendo) *ſuper viros defixos in fæcibus ſuis*, putà in peccatis ſuis. q.d. Sicut vinum iugiter reſidens in fæcibus ſuis, fit olidum, vapidum & inſipidum; ideóque ab œnopola ab iis depromitur, & in aliud vas transfertur: ita Iudæi in Iudæa degentes in otio, & rerum abundantia laſciuiunt & luxuriant, putent & fœtét; quocirca eos inde transferã in Babylonem.

Dies iræ dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ,
verſ. 15. *dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris.* Dies hæc ad literam, eſt dies excidij Ieruſalem per Chaldæos. Alleg. eſt dies mortis, & dies Iudicij. Vnde de ea ſubdit: *In igne Zeli eius deuorabitur omnis terra; quia conſummationem cum feſtinatione faciet cunctis habitantibus terram.* Deus enim iudex & vindex, quaſi zelotes impulſus zelo iuſtitiæ, honoris & amoris ſui, ad vindicandum iniurias ſibi irrogatas, acriter puniet Iudæos, & fideles, qui quaſi ſponſæ ab eo adamatæ, eo ſpreto, cum creaturis adulteratæ ſunt.

Ex Zacharia.

Cap. 10. 4. EX *ipſo* (Iuda) *angulus, ex ipſo paxillus, ex ipſo arcus prælij, ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul.* Hæc ſunt quatuor ænigmata principis, putà Machabæorum, & myſticè Apoſtolorum. Princeps enim primò eſt angulus Reipublicæ, vtpote qui omnia eius latera ſtringit, continet & roborat. 2. eſt quaſi paxillus, quia ex ipſo omnium ſubditorum fortunæ, res & ſpes pendent, quaſi ex paxillo. 3. eſt quaſi arcus, hoſtes Reip. ſternens & profligans. 4. eſt exactor, id eſt, victor, qui victis leges, iura & tributa imponit.

Cap. 11. 1. *Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.* q.d. Aperi, ô Ieruſalem, portas tuas Tito & Romanis, qui domos tuas cedrinas comburent. Libanus enim eſt ænigma Ieruſalem & templi: tum quia ex cedris piniſque Libani erant conſtructa: tum quia vt Libanus arboribus, ita Ieruſalem populis abundabat.

verſ. 2. *Vlula abies, quia cecidit cedrus.* Vlulate plebeij, quia ceciderunt magnates, qui vos protegebant: illis ergo cadentibus, cadetis & vos. Vnde explicans ſubdit: *Quoniam magnifici vaſtati ſunt.*

verſ. 7. *Et aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui Decorem, & alteram vocaui Funiculum: & paui gregem.* Duæ virgæ paſtorales, ſiue duplex pedum ſignificat duplex regimen Dei. Primò enim rexit Iudæos amore, ſceptro quaſi decoris, per promiſſa & beneficia, deditque Principes & Pontifices beneuolos & beneficos; quales fuerunt ante Zachariam Moſes, Ioſue, Dauid, &c. poſt eum Machabæi, & maximè Chriſtus. Verùm quia Iudæi his recalcitrarunt, hinc fracto ſceptro decoris, aſſumpſit ſceptrum funiculi, quo cœpit eos regere terroribus, minis, vinculis & flagellis, præſertim poſt Chriſtum, ac tandem planè eos abiecit, tradiditque vaſtandos Tito & Romanis, vti in ſequentibus docet Zacharias.

verſ. 15. *Et dixit Dominus ad me: Adhuc ſume tibi vaſa paſtoris ſtulti*, id eſt, improbi; qui gregem negligit, imò expilat, vt ſe vnum paſcat & ditet. Huius vaſa, id eſt, inſtrumenta, ſunt machæra, vel culter ad iugulandum oues; baculus ad confringendum earum crura; laqueus ad eas ſtrangulandum; cithara, quam neglectis ouibus pulſet, vt ſe oblectet. Vnde ſubdit:

verſ. 17. *O paſtor & idolum, derelinquens gregem.* q.d. Tu, ô ſtulte & improbe paſtor, non es paſtor, ſed vmbra & idolum paſtoris. Habes nomen & pedum, ſed curam & vigilantiam paſtoris non habes. Tales fuere Iaſon, & Menelaus tempore Machabæorum, atq; Annas, Caiphas & Scribæ tempore Chriſti. Talis erit Antichriſtus in fine mundi, qui volet adorari vt idolum & numen.

Cap. 12. 2. *Ecce ponam Ieruſalem in ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu.* Alludit ad profanationem templi factam ſub Antiocho, adeo vt in eo comeſſationibus & ſcortationibus vacarent, vt patet 2. Machab. 6. Quocirca templum iam non erat templum, ſed popina, ganea & domus crapulæ, ita vt in eius ſuperliminari tituli loco ſcyphus, quaſi inſigne compotationis & crapulæ, exponi potuerit, & fortè reipſa expoſitus ſit. q.d. Græci, & nonnulli Iudæi ex domo Dei fecerunt domum crapulæ: ego faciam, vt quaſi ebrij in illam impingant, vtque à Machabæis cædantur, & iam non vino, ſed ſanguine ſuo inebrientur: propinabo eis calicem tremoris, ſtuporis & ſoporis (hæc enim omnia ſignificat hebr. רַעַל *raal*) vt eo conſopiti æternum ſomnum dormiant.

verſ. 3. *Ponam Ieruſalem lapidem oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eum, conciſione lacerabuntur.* Alludit ad palæſtram Gentilium, quam impius Iaſon in Ieruſalem induxit, in qua certabant diſco, id eſt, maſſa plumbea, vel ſaxea, quis ſcilicet eam altius eleuare, vel longius proiicere poſſet, qua ſæpe lacerabantur manus leuantium, imò ipſi leuantes ſubinde opprimebantur. q.d. Certant Græci, vt Iudæos, quaſi diſcum & lapidem oneris è Iudæa in Græciam proiiciant; ſed ego faciam, vt ab eodem per Machabæos lanientur & opprimantur.

Ex Malachia.

Cap. 4. 3. ORietur *vobis timentibus nomen meũ ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius: & egrediemini, & ſalietis*

Digitized by Google

lietis ſicut vituli de armento. Alludit ad ænigma phœnicis: huius enim ſunt pennæ. Phœnix enim eſt auis ſolaris, quia ſymbolum eſt ſolis. q. d. Chriſtus ex morte rediuiuus orietur vobis, ô iuſti, quaſi phœnix, id eſt, quaſi ſol iuſtitiæ poſt occa- A ſum exoriens, qui ſuis radiis, quaſi pennis expanſis, vobis irradians, à morte vos reſuſcitabit, ac gloria beatitudinis & dote agilitatis donabit, vt vegeti, læti & felices exiliatis, ſicut exiliunt vituli bene paſti & ſaginati.

ADAGIA.

Ex Oſee.

Cap. 2. 6. vers. 9. SEpiam viam tuam ſpinis. Hoc eſt, impediam ne curras ad tuos amaſios, putà ad idola.

Liberabo lanam meam & linum meum. Auferam à te veſtes laneas & lineas, quibus abuteris ad cultum idolorum. Significat creaturas inuitè ſeruire impietati, ideóque ab impiis quaſi captiuari: quia creatæ ſunt & deſtinatæ ad hunc finem, vt ſeruiant piis in cultu Dei. Ab hac captiuitate liberat eas Deus, dum illas impiis adimit, & transfert ad pios vel homines, vel vſus.

vers. 13. *Viſitabo ſuper eam dies Baalim.* Puniam eum ob cultum Baal.

vers. 14. *Lactabo eam, & ducam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.* Seducam eam ab amaſiis, & ſolus cum ſola agam, eique abblandiar.

vers. 19. *Sponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio, & in miſericordia & miſerationibus.* Aſſumam te mihi in ſponſam cum ſumma miſericordia, æquè ac iuſtitia, qua te tuebor, & hoſtes tuos proſternam.

Cap. 3. 1. *Diligunt vinacia vuarum.* Peccator relicta vua pingui & plena, id eſt, vero ſummóque bono, diligit vinacia, id eſt, folliculos vuæ paſſæ, putà picta & ficta bona, falſas delicias, falſos honores, falſas opes, falſa gaudia.

Cap. 4. 2. *Sanguis ſanguinem tetigit.* Cædes cædibus adduntur, peccata peccatis cumulantur.

vers. 11. *Fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor,* id eſt, rationem, iudicium, mentem, ſpiritum, hominémque dementant & infatuant.

vers. 15. *Si fornicaris tu Iſraël, non delinquat ſaltem Iuda,* habens Dei templum, Deóque quaſi dedicatus & intimus. *Quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſraël.* Iſraël vt vacca laſciuiat, Iuda in Dei lege conſiſtat vt leo.

Cap. 5. 3. *Ego ſcio Ephraim, & Iſraël non eſt abſconditus à me.* q. d. Ego ſum cardiagnoſtes, ideóque video intimas Iſraëlitarum cogitationes, deſideria, & propenſiones in fornicationem & idololatriam. Vnde ſequitur: *Quia nunc fornicatus eſt Ephraim, contaminatus eſt Iſraël: quia ſpiritus fornicationum in medio eorum.*

vers. 5. *Reſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius.* q. d. Arrogans faſtus Iſraëlis, Deique contemptus publica clade ſternetur & punietur; hæcque humiliatio & pœna oſtendet eius ſcelera; eique interroganti, cur adeo punior? in faciem non voce, ſed facto & reipſa reſpondebit: Quia tam arrogans fuiſti. q. d. Pœna reſpondebit culpæ, pœna culpam prodet totique orbi demonſtrabit. Vnde ſequitur: *Et Iſraël, & Ephraim ruent in iniquitate ſua.*

vers. 12. *Ego quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo* (heb. teredo) *domui Iuda.* q. d. Vti tinea molli lentóque, ſed certo morſu corrodit veſtem, ac teredo lignum: ita ego corrodam & conſumam Iſraëlitas & Iudæos.

B *Ego quaſi leæna Ephraim, & quaſi catulus leonis domui Iuda.* q. d. Laniabo Iſraëlitas quaſi leæna, & Iudæos quaſi leunculus. vers. 14.

Miſericordiam volui, & non ſacrificium: & ſcientiam Dei pluſquam holocauſta. q. d. Requiro internam pietatem, non externam; actus non ceremonias; victimas mentis, non carnis; cordis, non oris. Cap. 6. v. 6

Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente. Sicut adulterandi libido adulterando increſcit, magíſque accenditur; ita libido colendi idola in Iſraëlitis, ipſa eorum cultura magis increuit, & incenſa eſt inſtar fornacis, quam ſuccendit piſtor; ita vt viderentur in idola furere & inſanire. Cap. 7. 4.

C *Factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta, non habens cor.* Sicut columba ſtolida ſinit ſibi pullos auferri, & ad eundem nidum redit: rurſum, ob eſcam in retia ſe dat, ſinitque ſe capi: ita Iſraëlitæ ſtolidi implorant opem deorũ & Aſſyriorum, à quibus vident ſe ſenſim ſpoliari, & vaſtari agique in exitium. vers. 11.

Facti ſunt quaſi arcus doloſus. Videbantur Iehu & Iſraëlitæ, euerſo Baal, ſtudia ſua directuri ad ſtabiliendum Dei cultum; ſed ecce reſilierunt ad colendos vitulos Ieroboam. vers. 16.

Ipſi regnauerunt & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. q. d. Reges Iſraël fecerunt ſchiſma à domo Dauid, & regnarunt in Iſraël, non me auctore, ſed populo tumultuante, & deficiente à Roboam. D Ego enim vnum inſtitui regnum, putà Iuda, nõ Iſraël: ego ſum auctor vnius Synagogæ & regni, non duplicis: odi enim diuiſionem & ſchiſma, præſertim tendens ad idololatriam. Cap. 8. 4.

Sacrificia eorum quaſi panis lugentium. q. d. Iſraëlitæ idololatræ, & mœrentes in captiuitate offerunt, & comedunt victimas immundas & illegitimas, æquè ac lugubres & funeſtas, quale eſt epulum funebre. Cap. 9. 4.

Facti ſunt abominabiles ſicut ea (idola, & meretrices Beelphegor, id eſt, Priapi obſcœniſſimi) *quæ dilexerunt.* Cap. 9. 10.

Seminate vobis in iuſtitia (heb. *iuſtitiam*, id eſt, opera pia, iuſta & ſancta) *& metite* (id eſt, certò metetis) *in ore miſericordiæ.* heb. *iuxta os miſericordiæ,* ſcilicet Dei. *Os* ſymbolum eſt capacitatis & amplitudinis. q. d. Ampliſſimam à Deo recipietis mercedem, gratiam & miſericordiam, tantam ſcilicet, quanta decet os, id eſt, amplitudinem miſericordiæ Dei. Cap. 10. 12. E

Innouate ergo vobis nouale. q. d. Cor veſtrum, euulſis vitiorum ſpinis & loliis, quaſi nouale, id eſt nouum agrum Deo præparate, vt in eo ipſe ſerat copioſa ſuæ gratiæ & miſericordiæ ſemina.

Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis. q. d. Hactenus araſtis, & ſeminaſtis impietatis ſemina & opera, ideóque pœnas iniquitati debitas meſſuiſtis: *ac comediſtis frugem mendacij.* q. d. Paucas vers. 13.

Digitized by Google

tenuéſque comediſtis fruges, ideóque mendaces & fallaces: quia ſpem magnæ ſegetis, quam dabant in germine, in meſſe non præſtiterunt.

Cap. 11.9. *Deus ego, & non homo.* q. d. Homo regitur ira, ego iram moderor & rego: homo offenſus ſpirat vindictam, ego miſericordiam: hominis cogitationes ſunt naturales, terrenæ & depreſſæ; meæ ſunt ſupernaturales, cœleſtes, & tranſcendentes omnem angelorum intellectum: homo eſt inconſtans & mutabilis, ego conſtans & immutabilis.

verſ. 12. *Circundedit me in negatione Ephraim: Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis fidelis.* q. d. Cùm Ephraim, id eſt, decem tribus, abnegauit Dei cultum, & coluit vitulos aureos, tunc Iudas, id eſt, duæ tribus Deo fideliter, cum ſanctis ſacerdotibus aliiſque fidelibus adhæſit, ac quaſi deſcendit cum Deo: Deus enim parte ſui regni & Eccleſiæ ab Ephraim quaſi ſpoliatus, deſcendere & deprimi videbatur: illi tamen in hoc deſcenſu & contumelia, fidelis comes & aſſecla fuit Iudas. Iudas ergo fidem & amicitiam ſuam ſtabilem Deo in hac perſecutione, & tribulatione probauit. Vulgò enim fieri ſolet illud Poëtæ:

Cùm fueris fælix, multos numerabis amicos,
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Cap. 12. 1. *Ephraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum.* q. d. Iſraël facit rem futilem, perinde ac ſi quis ventos vellet paſcere & regere, quaſi oues; imò rem noxiam, perinde ac ſi quis perſequeretur æſtum: cum enim non comprehendet, nec lædet, ſed potiùs ab eo lædetur & vretur. Colit enim idola varia & noxia, in iiſque ſpes ſuas reponit; ob quæ vaſtabitur & comburetur.

verſ. 7. *Chanaan in manu eius ſtatera doloſa.* q. d. Iſraël iam non eſt Iſraël, ſed Chanaan, id eſt, mercator fraudulentus: in manu enim eius eſt ſtatera doloſa; quia per iniqua pondera & menſuras decipit ementes & vendentes, ac iniqua lucra aucupatur.

verſ. 11. *Si in Galaad idolum, ergo fruſtra erant in Galgal bobus immolantes.* q. d. Si Galaditæ, id eſt, Iſraëlitæ experti ſunt ſuos deos eſſe *idolum*, id eſt, rem vanam & noxiam, ideóque ſe cum iis exciſos eſſe, & in vanum abiiſſe: ergo fruſtra eoſdem colunt Iudæi in Galgal: pariter enim ſentient eos eſſe idolum, id eſt, rem vanam & noxiam, cum eóque excindentur & euaneſcent.

Cap. 13. 9. *Perditio tua Iſraël: tantummodò in me auxilium tuum.* q. d. Excidium tuum tibi, tuiſque ſceleribus aſcribe, non mihi, meæque ſæuitiæ: ego enim tantùm tibi auxiliari poſſum, idque deſidero, ſi pœnitere & ad me redire velis. Tuum ergo exitium habes ex te: ex me verò non niſi auxilium.

verſ. 11. *Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.* q. d. Non eſt quod ſperes auxilium à regibus tuis, Ieroboam & poſteris eius: quia ſicut eos tibi iratus dedi, ita & iratus auferam, tradámque vnà tecum Aſſyriis. Id fecit Deus in Oſee vltimo rege Iſraël.

Cap. 14. 3. *Dicite ei* (Deo, quem offendiſtis) *Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum* (id eſt, da veniam, gratiam omnéque bonum, quod rurſum per gratiarum actionem à nobis accipias. Vnde ſubdit) *& reddemus vitulos labiorum noſtrorum*, putà laudem & hymnodiam labiis noſtris expreſſam. Præſcribit Propheta Iſraëli pœnitenti formulam confeſſionis & deprecationis.

verſ. 10. *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia recta viæ Domini, & iuſti ambulabunt in*

A *eis.* q. d. Soli ſapientes, id eſt, fideles & iuſti intelligunt vias legéſque Domini, ac in eis ambulant rectè in cœlum: cæteri, infideles ſcilicet & impij, inſipientes ſunt: quia vias Dei practicè non cognoſcunt, nec in eis ambulant, ſed in eis impingunt corruúntque in ſcelera, ac deinde in ſupplicia, putà in gehennam.

Ex Ioële.

AA A diei: quia prope eſt dies Domini, putà dies excidij Samariæ, & typicè totius mundi. q. d. Inſtat extrema clades vrbi & orbi, *& quaſi vaſtitas à potente veniet.* Vnde de eodem ait c. 2. 1. Cap. 1. 15.

B *Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: quia venit dies Domini, quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quaſi mane expanſum ſuper montes, populus multus & fortis.* q. d. Sicuti ſummo manè ſol expandit ſpargitque radios in montes, eóſque præoccupat: ita Aſſyrij ſumma celeritate aduolarunt, & præoccuparunt mentes Iſraëlis, antequam eos aduentare ſcirent & ſentirent Iſraëlitæ.

Ante faciem eius ignis vorans, & poſt eum exurens flamma: quaſi hortus voluptatis terra coram eo, & poſt eum ſolitudo deſerti: neque eſt qui effugiat eũ. Cap. 2. 3.
q. d. Exercitus Aſſyriorum ita omnia vaſtabit, ac
C ſi ignem cuncta afflantem ante ſe præferret, & poſt ſe exhalaret, ita vt terram, quæ antea erat florens quaſi paradiſus, redigat in ſolitudinem & vaſtitatem. Hinc:

A facie eius contremuit terra: moti ſunt cœli, Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Hæc propriè fient in fine mundi; ſed impropriè facta ſunt in excidio Iſraëlis: quia ſcilicet Iſraëlitis pauore perculſis, cœli & terra inuerti, concuti & obſcurari viſa ſunt. Eſt hypallage. verſ. 10.

Ex Amos.

QVi conuertitis in abſynthium iudicium. Qui Cap. 5. 7.
D iniuſtas, amaras, & acerbas fertis ſententias in pauperes & innocentes, itáque eos quos iuuare & conſolari debebatis, exacerbatis & mœrore conficitis.

Qui ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtum. Qui ludens, & quaſi ſubridens immittit plagas in robuſtos, quibus eos vaſtat & conculcat. verſ. 9.

Pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum. verſ. 11.

Prudens in tempore illo (excidij, conſiderans iuſtum Dei iudicium & vindictam) *tacebit, quia tempus malum eſt.* verſ. 13.

E *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.* Quia Deus quærit cantica cordis, non oris; planctum mentis, non vocis. verſ. 23.

Et reuelabitur quaſi aqua iudicium, & iuſtitia quaſi torrens fortis. q. d. Dei iuſta vindicta vos obruet, inſtar torrentis longè latéque exundantis, qui omnia ſecum conuoluit & abripit. verſ. 24.

Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Iſraël. Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Qui comeditis agnum de grege. Qui canitis ad vocem pſalterij. Bibentes vinum in phialis, &c. & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph (populi ſui.) *Quapropter* Cap. 6. 1.
nunc

Digitized by Google

nunc migrabunt in capite tranſmigrantium (in captiuitatem Aſſyriacam) *& auferetur factio laſciuientium. Iurauit Dominus Deus in anima ſua*, &c.

verſ. 12. *Quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum maiorem* (decem tribus) *ruinis* (excidio pleno & perpetuo) *& domum minorem ſciſſionibus*: id eſt, duas tribus ſcindet & carpet; ſed non delebit: quinimò poſt 70. annos captiuitatis Babylonicæ, eas ſibi & patriæ reſtituet.

Cap. 7.14. *Non ſum Propheta, & non ſum filius Prophetæ; ſed armentarius ego ſum, vellicans ſycomoros. Et tulit Dominus me cum ſequerer gregem, & dixit Dominus ad me: Vade, propheta ad populum meum Iſraël.* Ita ſtulta & ignobilia mundi eligit Deus, implétque ſuo ſpiritu, vt confundat nobiles & ſapientes.

Cap. 8. 11. *Emittam famem in terram, non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.* q. d. Redigam Iſraël in obſidione Samariæ ad tantas anguſtias, vt Prophetas, quos antea ſpreuit, vndique conquirat, vt ex iis ſciſcitetur oraculum de futuro obſidionis euentu, an, & quomodo manus

A Aſſyriorum poſſit euadere.

Nunquid non vt filij Æthiopum vos eſtis mihi filij Iſraël? Quia ſicut Æthiopes colore, ita vos moribus atri eſtis, deformes, obdurati & immutabiles. Cap. 9.7.

Ex Abdia.

Dicis (ô Edom) *in corde tuo: Quis detrahet me* (ex rupe in qua ſecurus habito) *in terram? Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde detraham, te dicit Dominus.* verſ. 3.

B

Ex Iona.

Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiam ſuam derelinquunt. q. d. Qui colunt idola, quíque voluptates ſuas à Deo vetitas ſectantur, derelinquunt Deum, à quo omnem miſericordiam, & omne bonum expectare debent. Cap. 2.9.

Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. Cap. 3.4.

ADAGIA.

Ex Michæa.

Cap. 1.5. *Quòd ſcelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelſa Iudæ? nónne Ieruſalem?* q.d. Samaria quaſi metropolis, quæ decem tribubus debebat eſſe dux fidei & religionis, facta eſt eiſdem dux idololatriæ, æquè ac Ieruſalem Iudæ, ſiue duabus tribubus.

verſ. 8. *Super hoc plangam & vlulabo, vadam ſpoliatus & nudus: faciam planctum velut draconum, & luctum, quaſi ſtruthionum.* q. d. Miſerabiliter, & inconſolabiliter plangam excidium Samariæ.

verſ. 10. *In domo pulueris* (hebr. *in Aphra*) *puluere vos conſpergite.* q.d. Aphra, vrbs Samariæ, rectè vocatur Aphra, id eſt, puluis: quia in puluerem ab Aſſyriis eſt redigenda. In ea ergo quaſi in domo pulueris, vos ô Samaritæ, puluere vos conſpergite, & lugete excidium eius & veſtrum.

Cap. 2. 13. *Aſcendet pandens iter ante eos: diuident & tranſibunt portam, & ingredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.* q. d. Chriſtus præibit pandétque viam fidelibus ſuis in Eccleſiam, tum militantem, tum triumphantem.

Cap. 3. 6. *Propterea nox vobis pro viſione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies.* q. d. Quia vos ô pſeudoprophetæ, non lucem, id eſt, veritatem, ſed noctem & tenebras, id eſt, mendacia propheταſtis, prædicendo impiis pacem, id eſt, proſpera: idcirco puniam vos, faciámque vt viſiones, id eſt, prophetiæ veſtræ vertantur in noctem, tum falſitatis, vt omnibus appareat eas fuiſſe tenebras, id eſt, errores & figmenta: tum calamitatis & excidij. Redigam enim vos in eas anguſtias, vt ſol vobis pauidis & attonitis occumbere, diéſque in meridie obtenebrari videatur.

verſ. 8. *Veruntamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini, iudicio & virtute, vt annunciem Iacob ſcelus ſuum, & Iſraël peccatum ſuum.* Doctori & concionatori neceſſaria ſunt hæc tria; 1. fortitudo, id eſt, libertas, & conſtantia docendi & arguendi

C peccata, & peccatores potentes: 2. iudicium, id eſt, veritas, æquitas & diſcretio: 3. virtus, id eſt, efficacia dicendi.

Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate. q.d. Qui domos magnificas in Ieruſalem ædificatis ex iniuſtis vectigalibus, donis, vſuris, contractibus, fraudibus, rapinis & oppreſſionibus pauperum. Vnde explicans ſubdit: *Principes eius in muneribus iudicabant*, &c. verſ. 10.

Propter hoc cauſa veſtri (ob veſtras rapinas & ſcelera) *Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum.* q. d. Demoliar Sionem, & in ea domos veſtras: quia eas ædificatis ex rapinis & ſanguine pauperum. Vrbs enim plectitur, propter ciues: & templum igni deſtinatur, propter impios & ſacrilegos indigenas. Satius enim eſt illud dari igni, quàm ſceleri; excidio, quàm ſacrilegio; hoſti Chaldæo, quàm idololatræ & homicidæ Iudæo. verſ. 12.

D

Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti; & de domo ſeruientium liberaui te, & miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron, & Mariam? q.d. Eſtne hoc maleficium quod mihi imputas, nimirum beneficium, quo te è carcere Ægyptiaco redemi, & ex mancipio effeci ingenuum & liberum? Eſt myctériſmus. Cap. 6.3.

Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium (iuſtitiam) *& diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* Sicut reus ſupplex, & ſollicitus ambulat cum iudice, à quo veniam & vitam petit: & ſicut famuli ſolliciti ambulant cum dominis ſuis, à quibus victum & omnia bona ſperāt. verſ. 8.

E

Humiliatio tua in medio tui. In te reſidet tam culpa, quàm pœna afflictionis tuæ. verſ. 14.

Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedendum. q.d. Heu mihi: nam ego Michæas prædicatione mea excolui vineam Iuda; ſed oleum & operam perdidi: vix vnum alterúmue conuerti: diabolo & idolis cedunt botri groſſi & plurimi: Cap. 7. 1.

Deo

Digitized by Google

Deo & mihi pauculi acini. Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi.

verſ.4. *Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.* q. d. Optimus inter Iudæos, nocens eſt & aculeatus, pungitque & lædit vt paliurus & ſpinæ: cogitate ergo quales ſint cæteri, quales peſſimi.

verſ.5. *Ab ea quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.* q. d. Vxori ne reueles ſecreta tua: prodet enim te, vtpote infida & garrula: *Nam inimici hominis domeſtici eius.*

verſ.8. *Ne læteris inimica mea* (ô æmula Idumæa) *ſuper me* (Ieruſalem, quæ vaſtata ſum à Chaldæis) *quia cecidi: conſurgam cum ſedero in tenebris: Dominus lux mea eſt. Iram Domini* (captiuitatem 70. annorum in Babylone) *portabo, quoniam peccaui ei, donec cauſam meam iudicet: educet me in lucem* (in libertatem per Cyrũ, & magis per Chriſtum) *videbo iuſtitiam eius*, iuſtam vindictam in Chaldæos, alióſque fidelium tyrannos.

verſ. 18. *Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & tranſis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? Reuertetur & miſerebitur noſtri: deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abraham, quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.* q.d. Tu, ô Domine Deus, verè & fideliter præſtabis libertatem per Cyrum, & magis per Chriſtum Iacobo, id eſt, Iacobæis, ſiue Iudæis, quam miſericorditer olim promiſiſti, & iuraſti Abrahæ cæteriſque Patriarchis, te daturum poſteris eorum.

Ex Nahum.

Cap. 1.9. NOn *conſurget duplex tribulatio*, id eſt, vt Septuag. *non vindicabit bis in idipſum in tribulatione.* q. d. Deus idem ſcelus non punit bis. ita S. Cyril. & Theoph.

verſ. 15. *Ecce ſuper montes pedes* (greſſus, aduentus: huius enim ſymbolum & cauſa ſunt pedes) *euangelizantis & annunciantis pacem: celebra Iuda feſtiuitates tuas, & redde vota tua: quia non adiciet vltrà vt pertranſeat in te Belial, vniuerſus interiit.* Belial hic ad literam eſt Sennacherib: allegoricè eſt diabolus: tropologicè eſt peccatum: anagogicè eſt mors, quæ tolletur in reſurrectione, qua ſublata beati in cœlo celebrabunt perenne feſtum & Iubilæum.

Cap. 2.11. *Vbi eſt habitaculum leonum, & paſcua catulorum leonum?* Vbi eſt Niniue, quæ erat luſtrum leonum, id eſt, tyrannorum, qui prædabantur omnes gentes, earúmque ſpolia & opes diſtribuebant ſuis catulis, id eſt, filiis & optimatibus? q.d: Euerſa eſt & expilata à Chaldæis, ſicut ipſa euertit & expilauit alias.

Cap. 3. 1. *Væ ciuitas ſanguinum, vniuerſa mendacij dilaceratione plena: non recedet à te rapina.* q.d. Væ ciuitati Niniue, quæ tota eſt ſanguinaria, mendax, plena rapinis & prædis: quia ſicuti prædata eſt, & lacerauit alias gentes; ſic pariter ipſa lacerabitur, eritque præda Chaldæis.

verſ. 4. *Propter multitudinem fornicationum meretricis ſpecioſæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus ſuis, & familias in maleficiis ſuis.* q.d. Excindetur Niniue ob idololatrias ſuas, ſuperſtitiones & veneficia, quibus infecit & imbuit omnes gentes ſibi ſubiectas.

verſ.8. *Nunquid melior es Alexandria populorum, quæ habitat in fluminibus? aquæ in circuitu eius; cuius diuitiæ, mare: aquæ, muri eius: Æthiopia fortitudo eius.* q. d. Ne fidas tuis viribus & opibus ô Niniue: nam Alexandria quæ te eſt fortior & opulentior, vtpote adiacens mari & aquis cincta, iis ſe tutari non poterit, ſed capietur à Chaldæo: pariter ergo ab eo capieris & tu.

Ex Habacuc.

Cap. 1. 6. E*Cce ego ſuſcitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ &c. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis veſpertinis*, &c. *Volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum.* In pardo notatur Chaldæorum ſæuitia, in lupo voracitas, in aquila rapacitas: in omnibus velocitas.

verſ. 13. *Quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe? Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem?* q.d. Cur permittis, ô Domine, Nabuchodonoſorem quaſi balænam impunè graſſari, nóſque quaſi piſciculos tyrannicè opprimere & deglutire? Cur nos quaſi lumbricos, ſinis ab eo iniuſtè calcari & proteri?

verſ. 16. *Propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo: quia in ipſis incraſſata eſt pars eius, & cibus eius electus.* Sagenam & rete vocat arma, vires & caſtra Nabuchodonoſoris, quibus quaſi retibus ipſe illaqueabat, & capiebat gentes inſtar piſcium. q.d. Ipſe ſibi ſuíſque viribus, non Deo, aſcribit ſuas victorias. Vnde eas habet pro numine: quocirca ipſe vt Deus, in ſtatua aurea quam erexit, Daniel. c. 3. coli & adorari voluit.

Cap. 2. 1. *Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor vt videam, quid dicatur mihi.* q. d. Ego diſputans & argumentans cum Deo, cur ſinat impios Chaldæos vaſtare populum Dei; vt meam theſin quaſi munitionem propugnem, ſtabo vigil in excubiis, vt argumenta Dei excipiam, eáque aliis argumentis, ſi poſſim, repellam & refellam.

verſ. 2. *Et reſpondit mihi Dominus*, &c. *apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit: iuſtus autem in fide ſua viuet.* q. d. Tandem Deus puniet Chaldæos, & è Babylone liberabit Iudæos, ſcilicet poſt 70. annos: quare ſi moram fecerit, expectate eum; quia certò veniet, idque breui. Nolite ergo in iſta mora eſſe impatientes, increduli, & diffidentes de hiſce Dei promiſſis; ſed in eorum fide & ſpe veſtram captiuitatem, & ærumnas generosè ſuſtentate, alacréſque viuite.

verſ. 6. *Væ ei qui multiplicat non ſua? vſquequo & aggrauat contra ſe denſum lutum?* q.d. O miſer Nabuchodonoſor, cur rapis alienas opes? quid enim hæ ſunt aliud, quàm denſum lutum, quo te opples & aggrauas?

verſ. 11. *Quia lapis de pariete clamabit.* q. d. Lapides, ligna & tigna quæ rapuiſti, vel ex rapto emiſti, ad ſuperba tua palatia exſtruenda, propalam omnibus inclamabunt tuam auaritiam & rapinã, ideóque te iuſtè à Deo puniri, vaſtari & diſperdi.

verſ. 18. *Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus, conflatile & imaginem falſam?* q. d. Quid in idolo tui Beli confidis? Hoc enim non eſt numen, ſed numinis imago falſa, quam plaſtes finxit. *Dominus autem in templo ſancto ſuo: ſileat à facie eius omnis terra.*

Cap. 3. 16. *Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis, vt aſcendam*

dam

Digitized by Google

dam ad populum accinctum noſtrum. q. d. Veniant A in me omnes ærumnæ,omnes morbi , omnes afflictiones, vt in die illa horrenda excidij Babylonis , communem Chaldæorum cladem euadam, & aſcendam ad populum accinctum ad iter, cum eóque ſoſpes redeam in Iudæam. Alleg. vt in die excidij mundi, diéque iudicij ſim ſecurus , & aſcendam ad populum electorum , iam accinctum ad iter in cœlum.

verſ. 18. *Ego autem in Domino gaudebo,& exultabo Deo Ieſu meo,*id eſt,liberatore & ſaluatore meo,tum è Babylone , tum myſticè à peccato & gehenna. *Deus Dominus fortitudo mea , & ponet pedes meos quaſi ceruorum,& ſuper excelſa mea deducet me victor,*in Ieruſalem tum terreſtrem, tum cœleſtem, *in pſalmis canentem.* B

Ex Sophonia.

Cap. 2. 9. **M***Oab vt Sodoma erit , & filij Ammon quaſi Gomorrha , ſiccitas ſpinarum & acerui ſalis, & deſertum vſque in æternum.* Eſt periphraſis extremæ vaſtitatis & deſolationis, qua Moab & Ammon regiones olim florentes , per Chaldæos conuertendæ erant in ſpineta,& aceruos ſalis inſtar Sodomæ. Cauſam ſubdit verſ. 10. *Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua : quia blaſphemauerunt, & magnificati ſunt ſuper populum Domini.* hebr.*Magnificarunt,*ſcilicet os & linguam, ſubſannãdo Iudæos cum vaſtarentur à Chaldæis, C & blaſphemando , ac dicendo , quod Deus eorum non potuiſſet eos contra Chaldæos tutari.Quocirca *horribilis,*hebr.terribilis,erit *Dominus ſuper eos,& attenuabit omnes deos terræ , & adorabunt eum viri de loco ſuo,omnes inſulæ gentium.*Hoc impletum eſt per Euangelium Chriſti,& prædicationem Apoſtolorum.

verſ. 13. *Ponet ſpecioſam* (Niniuen) *in ſolitudinem , &c. Hæc eſt ciuitas glorioſa habitans in confidentia, quæ dicebat in corde ſuo : Ego ſum , & extra me non eſt alius. Quomodo facta eſt in deſertum , cubile beſtiæ?* q. d. Niniue,vrbs illa inclyta, ſuperba & glorioſa,orbis Domina, à Chaldæis vaſtabitur , ita vt in ea deinceps non habitent homines, ſed beſtiæ & feræ. D

Ex Aggæo.

Cap. 1. 6. **S***Eminaſtis multum,& intuliſtis parum ; comediſtis,& non eſtis ſatiati:bibiſtis , & non eſtis inebriati : operuiſtis vos , & non eſtis calefacti ; & qui mercedes congregauit , miſit eas in ſacculum pertuſum.*Cauſam dat v.9. *Quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſque in domum ſuam.* q.d. Quia vos prætuliſtis veſtras domos & commoda Deo,indéque neglexiſtis fabricam templi , vt illud maneret deſertum ; hinc Deus punit vos ſterilitate & penuria,vt agri,horrea, vineæ & cellaria veſtra ſint arida, deſerta & ſqualida, nec vos ſatient aut reficiant. Vnde verſ.11.*Vocaui,*inquit, E *ſiccitatem ſuper terram , & ſuper montes , & ſuper triticum,& ſuper vinum,*&c.

Ex Zacharia.

Cap. 1. 12. **E***T reſpondit Angelus Domini,& dixit : Domine exercituum vſquequo tu non miſereberis Ieruſalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? Iſte iam ſeptuageſimus annus eſt.*Hi 70. anni ſunt deſolationis,ſiue excidij Ieruſalem & templi,qui inchoantur anno 18.Nabuchodonoſoris, & finiuntur anno ſecundo Darij Hiſtaſpis,quo hæc dixit Angelus: ac proinde diuerſi ſunt ab annis 70. captiuitatis Babylonicæ. Hi enim finiuntur anno primo Cyri,& inchoantur anno vndecimo Ioakim , vel vt alij,anno tertio eiuſdem.

Cap. 2. 6. *O ô fugite de terra Aquilonis.* Putà de Babylone,quæ eſt confuſio errorum & vitiorum , ideóque rurſum breui capietur , & vaſtabitur à Dario Hiſtaſpis.Tropol.fugite de mundo,qui plenus eſt pompis, vanitatibus , erroribus , concupiſcentiis, ærumnis,periculis.

Cap. 3. 2. *Nunquid non iſte torris eſt erutus de igne.* q. d. Ieſus filius Ioſedec rediens à captiuitate, eſt quaſi torris vſtulatus & fuliginoſus, è fornace Babylonia erutus,id eſt,miſer, ſqualidus & pauper. Cur ergo tu,ô Satan,ei aduerſaris, vt eum planè comburas & diſperdas , ne tẽplum cultúmque meum quaſi Pontifex reſtauret?

verſ. 10. *In die illa , &c. vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam,& ſubter ficum.* q.d. Tempore Chriſti & Euangelij erit ſumma pax,lætitia & communicatio,vt fideles inter ſe bona habeant communia, in iiſque conuiuentur,tum corporaliter,tum potiùs ſpiritualiter in Euchariſtia,vita, doctrina & gratia Chriſti.Ipſe enim eſt noſtra vitis & ficus.

Zach.7.13. *Et factum eſt ſicut locutus eſt* (Deus) *& non audierunt:ſic clamabunt,& non exaudiam.* q.d. Lege talionis par pari referam: ipſi me vocãtem noluerunt audire , viciſſim ego quoque eos in neceſſitate me inuocantes non exaudiam.

Zach.9. 1. *Domini eſt oculus hominis , & omnium tribuum Iſraël.*q.d.Deus eſt *oculus,*tum actiuus , & videns omnes gentes, æquè ac tribus Iſraël , iiſque prouidens:tum paſſiuus & viſus.q.d. Deus eſt obiectum oculi : Deus eſt in quem oculum intendunt omnes homines , ab eo ſperantes opem & omne bonum.Sic Ægyptij Deum & numen, ſiue prouidentiam, pingebant quaſi oculum baculo inſiſtentem.Baculus ſignificat ſceptrum,putà dominium & poteſtatem regiam ; oculus , vigilantiam & prouidentiam Dei.

verſ. 9. *Exulta ſatis filia Sion,iubila filia Ieruſalem. Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator:ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam , & ſuper pullum filiũ aſinæ.* Rex eſt Chriſtus,qui in die Palmarum quaſi rex certò debellaturus dæmones, peccata & mortem, triumphans ingreſſus eſt Ieruſalem, vectus aſina. Matth.21.5.

verſ.11. *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu,in quo nõ eſt aqua.*q.d.Tu, ô Chriſte, merito & pretio ſanguinis tui , quo ſanciuiſti nouum fœdus inter Deum & homines , liberaſti Patres in limbo detentos , vt tecum reſurgerent, & aſcenderent in cœlum.

verſ.13. *Et ſuſcitabo filios tuos, Sion , ſuper filios tuos, ô Græcia, & ponam te quaſi gladium fortium. Et Dominus Deus ſuper eos videbitur,& exibit vt fulgur iaculum eius : & Dominus Deus in tuba canet , & vadet in turbine Auſtri.* q. d. Apoſtoli ex Sione, id eſt, è Iudæa oriundi , erunt quaſi gladius fortis,arcus,iacula fulgurantia, lapides fundæ, tubæ & turbines Dei , quibus Græcos,id eſt , omnes gentes clangore,& potenti virtute Euangelij proſternet , ſibique ſubiiciet. Vnde de iiſdem ſubdit.

verſ.16. *Quia lapides ſancti eleuabuntur ſuper terrã eius.* q.d. Apoſtoli erunt quaſi lapides ſancti, in titulum & trophæum victoriæ, de toto mundo partæ,erecti & eleuati ; vt quiſquis eos viderit , vel nominari audierit , cogitet & ſtupeat tantam eo-

rum

Digitized by Google

tum gratiam & vim, qua pauci totum orbẽ Chriſto ſubegerunt.

verſ. 17. *Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrũ eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* q.d. Apoſtoli eorumque aſſeclæ tantæ erunt virtutis, tantaque patrabunt, non vi ſua, ſed ope Dei, qui omne ſuum bonum & pulchrum eis communicabit, ſcilicet S. Euchariſtiam, quæ eos quaſi frumentum alet, roborabit; & velut iuuenes agiles, electos & validos reddet; ac quaſi vinum cœleſte, eos virgines, cœleſtes & angelicos efficiet.

Cap. 10.3. *Poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ. Eos*, ſcilicet Machabæos pugnaces & victorioſos. Miſticè Apoſtolos. Sic equus gloriæ Chriſti fuit S. Paulus. Vnde de iis ſubdit verſ. 5. *Et erunt quaſi fortes conculcantes lutum viarum in prælio, & bellabunt; quia Dominus cum eis.* Et verſ. 12. *Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt.*

Cap. 12.6. *In die illo ponam duces Iuda ſicut caminum ignis in lignis, & ſicut faciem ignis in fœno, & deuorabunt ad dexteram & ad ſiniſtram omnes populos in circuitu.* q.d. Ponam Machabæos quaſi caminos & faces, qui omnes gentes in circuitu ſuccendant, ſibique ſubiiciant. Alleg. Dabo Apoſtolos, qui inſtar ignis totum mundum amore Dei inflammabunt.

verſ. 8. *Et erit qui offenderit ex eis in die illa*, vt reſurgat fortior, *quaſi Dauid: & domus Dauid quaſi Dei, ſicut angelus Domini in conſpectu eorum.* q. d. Iudæi qui metu Antiochi à fide apoſtatarint, videntes Machabæorum victorias, animos reſumẽt, & fortiores reſurgent inſtar Dauidis poſt lapſũ. Rurſum proceres & poſteri Dauidis, erunt validi quaſi angeli Dei. Hoc verum in Machabæis, verius in Apoſtolis & Chriſtianis.

verſ. 10. *Effundam ſuper*, &c. *Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum, & aſpicient ad me quem confixerunt.* Eſt prophetia de Chriſto in cruce ſpinis, clauis & lancea transfixo, quem Iudæi pij aſpexerunt cum intimo dolore & compaſſione, precantes Deum, vt tam indignam filij ſui & Meſſiæ necem auerteret, & vlciſceretur.

verſ. 11. *In die illa magnus erit planctus in Ieruſalem, ſicut planctus Adadremmon in campo Mageddon.* q. d. Magno planctu plangent mortem Chriſti; ſicut olim planxerunt necem Ioſiæ, qui occiſus eſt in Mageddo, iuxta Adadremmon vrbem, ita dictam à copia malogranatorum.

Ex Malachia.

Cap. 1.3. D*Ilexi Iacob, Eſau autem odio habui.* Quia ſcilicet Iacobæos è Babylone in patriam reduxi, Idumæos autem in captiuitate reliqui. Vnde explicans ſubdit: *Poſui montes eius in ſolitudinem, & hæreditatem eius in dracones deſerti.* Et verſ. 4. *Iſti ædificabunt, & ego deſtruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus eſt Dominus vſque in æternum.* Alleg. Iacob, id eſt, ſanctos & electos dilexi, & elegi ad vitam æternam: Eſau, id eſt, impios & reprobos odio habui, & damnaui ad gehennam. Vide dicta Rom. 9. 13.

Filius honorat patrem & ſeruus Dominum ſuum: ſi ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? verſ. 6.

Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino: quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in gentibus. Deo enim ſummo & optimo, ſumma & optima ſunt danda, præſertim quæ illi voto promiſſa ſunt. verſ. 14.

Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum eſt. Angelus, id eſt, nuncius & legatus, vt vertit Vatab. quem ſcilicet Deus legat ad homines, vt eis ſuam voluntatem & legem enunciet. Cap. 2.7.

Ego Dominus, & non mutor. Sum immutabilis, ideóque non reuoco mea decreta, promiſſa & minas. Cap. 3.6.

Dixiſtis: Vanus eſt qui ſeruit Deo: & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domino exercituum? Ecce nunc beatos dicimus arrogantes: ſiquidem ædificati ſunt facientes impietatem. Eſt vox impiorum negantium numen & prouidentiam Dei, eo quod videant pios in hoc mundo deprimi, impios exaltari. Hiſce reſpondet Propheta: *Et attendit Dominus, & audiuit* hoſce ſermones impiorum prouidentiam Dei impugnantium, & piorum eam defendentium: *& ſcriptus eſt liber monumenti*, id eſt, memoriæ, *coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius.* q.d. Deus in memoria & mente ſua, quaſi in libro conſcripſit omnium hominum dicta & facta, eáque in die iudicij leget, & cuique pro merito præmium vel pœnam decernet: præmium, ſcilicet timentibus & aſſiduè cogitãtibus Dominum. Nam *hi erunt mihi*, ait *Dominus exercituum, in die quã ego facio*, id eſt, faciam, ſcilicet iudicium, *in peculium*, hoc eſt populus peculiaris, peculiariter à me electus, dilectus & exaltatus, quem omnibus meis bonis beabo & glorificabo: *& parcam*, id eſt, miſerebor, indulgens & munificus ero *eis, ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi.* Quocirca in die iudicij *videbitis, quid ſit differentiæ inter iuſtum & impium, & inter ſeruientem Deo & non ſeruientem ei.* verſ. 14.

COMMEN

Digitized by Google

COMMENTARIVS
IN OSEE.

ARGVMENTVM.

Oſee idem quod Ioſue, Ieſus, vti & Iſaias.

OSEE vti oraculis,factis & moribus , ita & nomine præfigurat , imò repræſentat Chriſtum , vti notat S. Hieron. & Leo Caſtrius hic. Oſee enim idem eſt quod Ioſue,& Ieſus, id eſt, Saluator : vnde Ioſue antè vocatus eſt Oſee, vt patet Numer. 13. 17. Sicut ergo Ioſue in ducatu & regimine populi,Iſaias in prophetia & geſtis,ita pariter & Oſee ſua voce & vita repræſentauit Chriſtum : ac proinde hi tres idem nomen putà Ieſu,prætulerunt. Ab eadem enim radice ישע *iaſça*, id eſt , ſaluauit , deducitur nomen Ioſue,vel Ieſus,id eſt, ſaluator ; & nomen Iſaias,id eſt,ſalus Dei;& nomen Oſee, id eſt , ſaluans populum,nimirum ſanctitate doctrinæ ſuæ, æquè ac precum & morum , vitæque exemplo. Vbi nota , *Oſee* propriè hebr. ſignificare *Salua*: hebr. enim הושע *Hoſcea* eſt imperatiuus hiphil, à rad. *iaſça*, ſignificans *Salua*. Appoſitè:Oſee enim optat oratque Dominum, dicens : Salua nos Domine ab Aſſyriis,Chaldæis,& præſertim à peccato & morte per Meſſiam , quem miſſurus es. Huic optioni reſpondit Deus mittendo Ieſum , id eſt, Saluatorem poſtulatum.

Prophetat Iudæ & Iſraëli.

Fuit ergo ipſe iuxta nomen ſuum Oſee , id eſt, ſaluator,quia ſalutem populi ſui quà orando,quà prædicando,quà ſanctæ vitæ exempla dando procurauit , æquè ac Ioſue pugnando,de quo ait Eccleſ. cap. 46. 2. *Qui fuit magnus ſecundum nomen ſuum in ſalutem electorum.* Ac proinde vterque typus fuit Ieſu Chriſti. Hinc & noſter hic fuit filius *Beeri* , id eſt , *putei mei* , quia ex Deo quaſi puteo hauſit aquas doctrinæ cæleſtis , quas in Iudæos, velut agros aridos effunderet , iuxta illud Iſaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.* ita S.Hieron.hic,& Epiſt.131.ad Ruffinum.

Porrò Oſee tam ad Iuda , quàm ad Iſraël ſiue decem tribus prophetat : vnde vtriuſque reges in titulo præfigit.

Synchronos Iſaiæ , imò Prophetarũ primus.

Oſee fuit ſynchronos Iſaiæ, ait S. Hieron.imò ante Iſaiam Prophetarum primus , vt patet cap.1. 2. Oſee ergo cœpit prophetare ſub initium regni Oziæ vel Azariæ,ante Olympiades , & ante Romam conditam : cùm Albæ regnaret Procas Sylvius , auus Romuli. Itaque Oſee prænunciat Iſraël,id eſt,decem tribus excindendas ab Aſſyriis, quòd primum regem ſuum Ieroboam , eiúſque poſteros in idololatria vitulorum aureorum ſecuti ſint : Iudam verò ab hac Aſſyriorum clade immunem ſeruandum , quòd Prophetarum vocibus obtemperans reſipuerit,ſecutúſque ſuum regem Ezechiam idola abiecerit templúmque purgarit,licèt poſtea ad eadem redierit ; ideóque ſub Sedecia à Chaldæis vaſtatus ſit. Quocirca Chriſtum ſaluatorem & cõſolatorem ei, aliiſque fidelibus miſeris & afflictis, qui ſunt veri Iſraëlitæ in ſpiritu,eſto non in carne , promittit. Primò ergo prædicit Iſraëlitarum carnalium excidium & reprobationem , ac ſpiritualium Iſraëlitarum , præſertim gentilium,vocationem & electionem ; idque reipſa repræſentat, dum Dei iuſſu ducit vxorem meretricem , ex eáque gignit proles , quibus dat nomina , 1. *Iezrahel*, 2. *Abſque miſericordia*, 3. *Nõ populus meus:quia*, inquit, *vos non populus meus, & eris in loco vbi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis , Filij Dei viuentis.* Secundò , continua oratione idololatriam aliáq; peccata populi acriter inſectatur,minando ei Dei plagas & excidium tantum,vt dicant *montibus,Operite nos; & collibus, Cadite ſuper nos.* Tertiò,Dei clementiam, gratiam & gloriam pœnitentibus promittit. Hinc ait cap. 13.14. *Ero mors tua,ô mors,morſus tuus ero inferne.* Et cap.14.6. *Ero quaſi ros , Iſraël germinabit ſicut lilium* , &c.

An angelus de quo Apoc. 5.

Cenſet Alcazar. Apoc.5.verſ.2. angelum fortem,qui ibi inducitur , ad literam eſſe Oſee Prophetam. De angelo enim hoc ibidem ita legimus : *Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna : Quis eſt dignus aperire librum & ſoluere ſignacula eius?* Quibus verbis alludit Ioannes ad illud Oſee 14.10. *Quis ſapiens & intelliget? intelligens & ſciet hæc? quia recta viæ Domini , & iuſti ambulabunt in eis : prævaricatores verò corruent in eis.* Liber enim ille ſignatus Apocal. 5. continet vias tam piorum , qui legem Domini ſequendo beantur ; quàm impiorum , qui eam ſpernendo damnantur. Iure autem Oſeas nuncupatur Angelus fortis , tum ob robur animi , quo primus concionando perfregit glaciem duricordium Iudæorum , & profligauit idola ac vitulos aureos: tum quia Epiphan. in eius vita ſcribit , eum verborum ſuorum vi, ingentem quercum in duodecim partes diuiſiſſe , vt probaret Dominum venturum cœlitus in terram , hócque fore ſignum aduentus eius : *Si quercus* , inquit, *in Selom findatur à ſeipſa in portiones bis ſenas , & fierent totidem quercus. Et accidit ita.* Hæc appoſitè dicuntur,veráque ſunt in ſenſu non literali,ſed myſtico.Nam

E ad

Digitized by Google

ad literam angelus ille Apoc. 5. non fuit homo, ſed verus & propriè dictus angelus, vti ibidem oſtendi.

Eſt commaticus, quia patheticus. Porrò patheticus eſt Oſee, ideóque commaticus, vt ait S. Hieron. hoc eſt conciſus. Agit enim perſonam Dei, qui quaſi ſponſus ſponſam Synagogam deperiens, eámque in adulterio deprehendens, grauiſſimos concitat affectus; hinc indignationis & minarum, inde amoris & zeli. Inde pariter obſcurus eſt, tum quia affectus plenè non eloquitur, ſed per Apoſiopeſin ob pathos incidit; tum quia verum eſt iſtud Poëtæ: *Breuis eſſe laboro, obſcurus fio:* tum quia profundus eſt. *Oſee Propheta quantò profundiùs loquitur, tantò operoſiùs penetratur*, ait S. Auguſt. lib. 18. ciuit. 28.

Denique Oſee obedientia & vitæ ſanctitate illuſtris ab Eccleſia Sanctorũ catalogo aſſcriptus eſt 4. Iulij. Vide Epiph. Doroth. & Iſidor. in vita Oſee.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Iubetur Oſee vxorem ducere fornicariam, & fornicationis ex ea filios procreare, vt hoc ſuo facto & connubio repræſentet Synagogam, putà Iſraëlitas, religionem & fidem vni Deo datam violaſſe, & ad idola quaſi adulterinos Deos declinaſſe. Obedit Propheta & meretricem ducit, ex eáque gignit tres proles, quarum prima dat nomen Iezrahel, *id eſt, ſemen Dei; ſecunda* Lo rachuma, *id eſt, abſque miſericordia; tertia* Lo ammi, *id eſt, non populus meus; quibus Iſraëlis impietatem, ideóque punitionem & repudium velut in quotidiana imagine Iudæis obiicit: quæ deinde fuſiùs per ſequentia capita proſequitur. Denique verſ. 10. promittit ſpiritalem Iſraëlem innumerabilem, fore populum Dei & filios Dei viuentis.*

Verſ. 1.] Verbum Domini, quod factum eſt ad Oſee filiũ Beeri, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſraël.

Verſ. 2.] Principium loquendi Domino in Oſee: & dixit Dominus ad Oſee: Vade, ſume tibi vxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino.

VERBVM *Domini quod factum eſt ad Oſee filium Beeri.*] Eſt hic titulus prophetiæ, præfixus non ab Eſdra (vti aliqui putarunt) qui poſt captiuitatẽ reſtituiſſe & reſtauraſſe dicitur codices S. Scripturæ; ſed ab ipſomet Oſea, vti & tituli cæterorum Prophetarum ab ipſiſmet, prophetiis eorum præfixi ſunt, quibus teſtabantur ſe eſſe earum auctores, ſeque eas à Deo per reuelationem accepiſſe; cui proinde omnes credere & fidem adhibere debeant. *Verbum* ergo idem eſt quod oraculum, prophetia, ſermo Domini, vt vertit Chald. Addit Caiet. in illud Lucæ 3. *Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem:* Diuina, inquit, inſpiratio, inſtructio & miſſio, vocatur verbum Domini: verbum ergo non tantùm prophetiam, ſed & miſſionem ſonat. Hoc enim Dei verbo mittebantur ad populum, eíque hæc Dei oracula edicere iubebantur. Hoc ergo verbo conſtituebantur legati Dei, Prophetæ, Doctores & præcones ad populum. Cur prophetia nunc vocetur verbum, nunc viſio, dixi can. 1. in Prophetas maiores.

Ad Oſee filium Beeri.] Hebræi, & ex eis Lyran. Arias & Guadalupenſis cenſent hunc Beeri eſſe Beera, qui fuit princeps tribus Ruben, ac à Teglathphalaſar captus ductus eſt in Aſſyriam 1. Paral. 5. 6. Verùm obſtat ratio temporum: nam Oſee & pater eius Beeri diu præceſſerunt Teglathphalaſar. Oſee enim cœpit prophetare initio regni Oziæ: Teglathphalaſar verò inuaſit Samariam, ex eáque captiuos abduxit anno Oziæ 52. vt patet 4. Regum 15. verſ. 27. & 29. Accedit quod S. Epiphan. Dorotheus & Iſidorus in vita Oſee, aſſerunt Oſee fuiſſe oriũdum ex tribu Iſſachar, non Ruben. Quare fabuloſum eſt quod tradit R. Dauid & ex eo Vatab. Oſee & cæteros Prophetas qui nomen patriæ non præferunt, fuiſſe Ieroſolymitas.

Allegoricè. Allegoricè S. Hieron. Oſee, inquit, id eſt, Ieſus, eſt filius Beeri, id eſt, putei mei, hoc eſt, Dei Patris. Deus enim Pater non eſt ciſterna nũc aquis plena, nunc vacua & ſicca; ſed eſt quaſi puteus perennes viuáſque ſcaturiens aquas, tum generationis filij, tum ſapientiæ, & bonorum omnium, quę ſuo filio communicauit & iugiter communicat, quibus ipſe per Oſee alióſque Prophetas & Apoſtolos, Iudæorum & gentium ſiccitatem rigat, humectat & fœcundat.

Aliter Leo Caſtrius: Beeri, inquit, idem eſt quod *in lumine meo.* Significat ergo Ieſum, qui quaſi lumen de lumine, eſt verbum à Patre & in Patre exiſtens. Verùm ſic dicendum fuiſſet בְּאוֹרִי *Beori*, non *Beeri*, vti rectè aduertit S. Hieron.

In diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Iſraël.] Nominat reges tam Iuda quàm Iſraël; quia tam contra Iudam, quàm contra Iſraël, id eſt, decem tribus prophetat, magis tamen contra Iſraël: vnde toties nominat Ephraim, Iſraël, Bethel, Bethauen, quæ non niſi Iſraël, id eſt, decem tribus ſignificant. ita S. Hieron. Athanaſ. in Synopſi, & Euſeb. in lib. de appellationibus librorum propheticorum. Hinc patet primò, has prophetias licèt breues, ſucceſſiuè tamen & per longum tempus fuiſſe dictas, deinde ſcriptas. Secundò, Oſee fuiſſe primum Prophetarum, vti mox oſtendam, ac diutiſſimè propheta ſſe, nec tantùm prædixiſſe, ſed etiam vidiſſe excidium decem tribuum à ſe prædictum: hoc enim contigit anno ſexto Ezechiæ. ita S. Hieron. & Ruffin. Quocirca tradunt Hebræi Oſee prophetando ſuperaſſe annos nonaginta, quibus multa dixit quæ non ſcripſit; multa etiam à populo rebelli perpeſſus, confeſſionis, id eſt, *Annis 90. prophetauit Oſee.*

Digitized by Google

eſt,lenti, ſed longi martyrij palmam obtinuit.

Ieroboam.]Hic non fuit primus rex Iſraël,qui ſchiſma fecit ſub Roboam 3.Reg. 12.20. ſed eo longè fuit poſterior,nimirum fuit pronepos Iehu regis Iſraël,cui Deus 4.Regum 10.3. promiſerat regnum vſque ad quartam generationem, itáque præſtitit. Nam Iehu ſucceſſit filius Ioachas, huic Ioas,huic Ieroboam hic,huic Zacharias, quem regno ac vita ſpoliauit Sellum:in quarto ergo rege ſuæ proſapiæ, putà in Zacharia, defecit ſtirps regalis Iehu 4.Reg.15.10.

Nominat Oſee præter reges Iuda etiam Ieroboam regem Iſraël, vt ſignificet ſe tam, imò magis,contra Iſraël, quàm contra Iudam prophetare. Sed cur è regibus Iſraël ſolum nominat Ieroboam,omittens Zachariam, Sellum, Manahem, Phacee, Phaceam & Oſee,qui in Iſraël regnarunt eo tempore, quo in Iuda regnabant Ozias, Ioathan, Achaz & Ezechias? nam anno ſexto Ezechiæ, qui fuit annus nonus Oſee, euerſum eſt ab Aſſyriis regnum Iſraël. Reſpond. varij varias dant cauſas, ſed vera & genuina eſt, vt Propheta indicet ſe non extremo, nec medio tempore regni Oziæ vel Azariæ, (vtpote qui 52. annos regnauit) ſed eius initio prophetare cœpiſſe. Nam anno Ieroboam regis Iſraël 27. cœpit in Iuda regnare Ozias: Ieroboam autem regnauit 41. annis: vnde ſequitur vltimos tantùm quatuordecim annos Ieroboam concurrere cum primis quatuordecim annis Oziæ, quibus ſimul regnarunt,Ieroboam in Iſraël,Ozias in Iuda,quibus neceſſe eſt prophetaſſe Oſee: cœpit enim cùm vterq; ſimul regnaret. Vide 4.Regum 14.23.& 4.Reg.15. verſ.1. Tunc quoque putà paulò poſt Oſee, prophetare cœpit Amos ſub vtroque hoc rege,vti ipſe ait c.1.verſ.1. ita Arias, Ribera & à Caſtro. Ex dictis ſequitur,Oſee prophetaſſe excidium Samariæ & regni Iſraël ferè nonaginta annis (tot enim ſunt ab initio regni Oziæ vſque ad ſextum Ezechiæ, quo capta eſt Samaria) antequam illud contingeret: excidium verò Ieruſalem & Iuda prædixit circiter 224.annis (tot enim ſunt à primo anno Oziæ vſque ad vltimum Sedeciæ, quo euerſa à Chaldæis eſt Ieruſalem)antequam eueniret. Nam excidium Ieruſalem poſterius fuit excidio Samariæ 134. annis.Ita tempeſtiuè Deus peccatores præmonet de imminenti plaga, dátque ſignificationem vt fugiant à facie arcus, eúmque pœnitendo euadant, ne querantur ſe ſeriùs eſſe monitos. Ita centum annis ante diluuium iuſſit Noë fabricare arcam, & monere homines de inſtante diluuio. Hinc rurſum ſequitur, Oſee cœpiſſe prophetare paulò ante Iſaiam.Nam Iſaias cœpit anno 17. Oziæ, vti habet Euſeb.in Chronico.

Cœpit 90. annis ante excidium Samariæ, & 224. ante excidium Ieruſalem.

verſ. 2.

Principium loquendi Domino in Oſee.] Duplex hîc eſt ſenſus literalis. Prior, quaſi dicat, Primò omnium ante Iſaiam, Ioëlem alióſque Prophetas locutus eſt Dominus ipſi Oſee,vel ad Oſee. Vnde ſequitur, Oſee fuiſſe primum omniũ Prophetarum. Negat hoc Chriſt. à Caſtro; ſed aſſerunt S.Hieronym. Ruper Haymo,Vatab. Alber. Hugo Cardin. Dion.hic, & S.Baſil. ac Ruffin. in Iſaiæ cap. 1. Idque confirmant Hebræa, prout nunc punctantur. Sic enim habent:*Principio locutus eſt Dominus per Oſee*,vt vertit Vatab.Iam enim punctant דבר *dabber*, id eſt, *locutus eſt* in præterito, cum noſter & Septuag.legerint in infinitiuo *dabber*, id eſt, *loquendi*. Fauet inſuper noſtra verſio. Nam *principium loquendi Domino* (ſubaudi *fuit*) A *in Oſee*,idem eſt quod, Principium loquendi Dominus ſumpſit fecítque in Oſee,ſiue primò loqui cœpit in Oſee.

Secundus ſenſus eſt,quaſi dicat: Hoc eſt principium quo Dominus cœpit loqui cum Oſee, ſcilicet illud quod ſequitur: *Sume tibi vxorem fornicationum*,&c. Ita quoque explicat S.Hieron. Theodor.Haymo, Hugo, Lyran. à Caſtro & Vatab.qui rurſum ſic vertit:*Initio quo locutus eſt Dominus per Oſeam,dixit ad ipſum Oſeam:Vade,ſume tibi vxorem*,&c.quaſi dicat:Aduerte, ô lector, & admirare quale principium oraculis ſuis dederit Deus,nimirum iubẽdo Oſee ducere meretricem, vt hoc ipſo meretricios populi mores repræſentaret & carperet.

B Verùm hoc ſenſu cæteri omnes Prophetæ idem principium vſurpare potuiſſent,ac pari modo dicere: Principium loquendi Domini in Iſaia, Abdia,Ioël,&c.Iam autem nemo alius hoc dicit, ſed ſolus Oſee. Signum ergo eſt eum non tantùm hunc ſenſum,ſed vel maximè priorem,qui ſoli ei competit,expoſcere.

Domino.]Id eſt,*Domini*.vtrouis enim modo ex Hebræo vertas; ſignificantiùs tamen *Domino*: τὸ enim *Domino* ſignificat cauſam & auctorem principij loquendi,quaſi dicat: Dominus principium & quaſi fundamentum oraculorum ſuorum dedit,& iecit in Oſee.

In Oſee.] Interiùs inſpirando illi ea quæ faceret & diceret populo. Secundò,*in*,id eſt, *ad Oſee*, C vt vertunt Septuag.Vatab.& alij.Tertiò,*in*,id eſt, per Oſee ad populum.Quartò,*in*,id eſt, cũ Oſee. Hæc enim omnia ſignificat Hebr. *beth* præpoſitionis.

Vade, ſume tibi vxorem fornicationum.] Id eſt, multis fornicationibus deditam & infamem,inſignem fornicariam, publicam meretricem vel in taberna,vel in lupanari, vel alio loco corpus pro turpi lucro cuilibet proſtituentem. Simili Hebraiſmo vocatur vir ſanguinum,vir dolorum, vir miſericordiæ,vir virtutis is, qui valde eſt ſanguinolentus, valde dolens, inſigniter miſericors, inſigni virtute præditus. Iubetur ergo Oſee ducere famoſam meretricem,eámque ſibi legitimo copulare matrimonio, ac filios ex ea procreare, vt D hoc ſymbolo quaſi verbis & ſermone reali,carpat apoſtaſiam & idololatriam populi ſui. Propheta enim hic Deum refert; vxor fornicaria Synagogam,id eſt,populum Iſraël ſiue decem tribuum, vt patet ex ſequent. fornicatio enim hic,& paſſim apud Prophetas ſignificat peccata,præſertim idololatriæ;qua Iſraëlitæ,relicto Deo ſponſo ſuo, licentioris vitæ deſiderio, idolis voluptatibúſque ſuis quaſi amaſiis adhærebant. Ita enim explicat Propheta,dum mox cauſam huius ſui connubij à Deo præcepti ſubnectens,ſubdit: *Quia fornicans fornicabitur terra*,id eſt, quia Iſraëlitæ valde addicent ſe idololatriæ, prono & communi impetu proruent ad colenda idola, quaſi dicat:Ego Deus E te,ô Oſee, habere volo vxorem fornicationi hactenus addictiſſimam, vt deſignem vxorẽ meam, putà Synagogam myſticè fornicariam,id eſt, idololatram eſſe & fore, vt quod cœpit eſſe ſub Ieroboam,deinceps ſit magis. ita S. Hieron. Chald. & alij.

Errant ergo illi qui cenſent, hoc loco iuberi Prophetę vt fornicetur,vt ſcilicet accedat ad meretricem manentem meretricem, ita vt eam non ducat in vxorem.vnde colligunt, fornicationem eſſe licitam, Hic enim eſt error manifeſtus, quem

1. Error. Oſee non iubetur fornicari.

Digitized by Google

Græcis attribuit Alphonſus à Caſtro lib. 7. contra hæreſ. verbo fornicatio: fornicatio enim non tantùm in nouo, ſed & in veteri teſtamento iure naturali & diuino fuit prohibita, vti oſtendi in fornicatione Thamar, Geneſ. 38. verſ. 16. ex communi Patrum & Interpretum ſententia. Et fuſiùs 1. Corinth. 6. verſ. 9.

Denique iubet Deus Prophetæ: *Sume tibi vxorem*; ergo iubet vt eam matrimonio ſibi copulet, non vt cum ea fornicetur. ita paſſim Patres & Interpretes.

Dices, S. Thom. 1. 2. quæſtione 100. art. 8. ad 3. & 2. 2. quæſt. 154. art. 2. ad 2. Caiet. & nonnulli Thomiſtæ dicunt Oſee fornicatum eſſe, & tamen non peccaſſe, quia Deus matrimonij rerúmque omnium Dominus cum eo diſpenſauit, eíque dedit poteſtatem & ius in corpus meretricis. Hæcque omnia putant ſignificari verbis Dei ad Prophetam, quibus ait: *Sume tibi vxorem*, non matrimonij, ſed *fornicationum*.

An Deus poſſit diſpēſare vt fornicatio ſit licita.

Reſpon. diſputant Theologi an Deus diſpenſare poſſit in lege naturæ, putà in Decalogo: ac varij variè reſpondent. Primò Occam in 2. quæſt. 19. ad 3. & 4. dubium, Gerſon in trac. de vita ſpiritali lect. 1. Corol. 10. in Alphabeto 61. litera E, & Almainus trac. 3. Moral. cap. 15. aſſerunt Deum in omni omnino præcepto Decalogi & legis naturæ poſſe diſpenſare, imò Occam ait, Deum poſſe præcipere odium Dei, faceréque vt illud non ſit malum, ſed bonum. Ratio eorum eſt: omne peccatum, inquiunt, ideo eſt peccatum, quia voluntate Dei prohibitum eſt. Si ergo Deus velit vt aliquid non ſit peccatum, hoc ipſo non erit peccatum.

Secunda eſt S. Bonauenturæ in 1. diſtinct. 47. quæſt. 4. Scoti in 3. diſtinct. 37. quæſt. 1. §. *Hic dicitur*, & Gabriel in 3. diſt. 37. quæſt. 1. art. 2. concl. 1. Deum poſſe diſpenſare in præceptis ſecundæ tabulæ, non verò primæ, putà poſſe in iis quæ tangunt proximum, non verò in iis quæ tangunt Deum.

Tertia eſt Durandi in 1. diſt. 47. q. 4. num. 16. Deum poſſe diſpenſare in præceptis affirmatiuis ſecundæ tabulæ, non verò in negatiuis.

Verùm dico, Deum in nullo præcepto legis naturæ directè & formaliter poſſe diſpenſare. Ratio eſt, quia lex naturæ continet & præcipit id quod natura ſua & intrinſecè bonum eſt: quocirca quæ contra eam fiunt, natura ſua & intrinſecè mala ſunt, non quia voluntate Dei prohibita, ſed quia ſuapte natura contraria & diſſentanea ſunt naturæ & rationi naturali. Sicut enim res poſſibiles ſunt poſſibiles, non quia Deus voluit eas eſſe poſſibiles, ſed quia ex ſe nõ implicat contradictionem vt eſſe poſſint; eodem modo opera contra legem naturæ ſuapte natura ſunt mala, non quia Deus voluit ea vt mala prohibere, ſed quia ex ſeipſis naturæ rationali, vt rationalis eſt, contraria ſunt & repugnantia. Cùm ergo Deus non poſſit pro voluntate ſua mutare naturas rerum, non poterit etiam mutare legem naturæ, vt quod illa dictat eſſe conueniens rationi eſſéque bonum, Deus decernat non eſſe conueniens eſſéque malum. Quocirca nullus, ne Deus quidem, facere poteſt vt odium Dei ſit bonum, vel licitum (hoc enim repugnat non tantùm rationi & naturæ, ſed & ipſi diuinitati) vt furari, mœchari, mentiri liceat: furari enim eſt accipere rem alienam inuito domino: mœchari eſt turpiter vti fœmina non ſua, ſed aliena: mentiri eſt contra mentem loqui & fallere. Hæc autem intrinſecè & natura ſua ita mala & praua ſunt, vt nequeant eſſe bona & honeſta. Quocirca Deus vti hæc non poteſt ſuadere, ita nec facere, nec præcipere, multò minùs velle & efficere vt ſint honeſta & licita. Hinc patet falſam eſſe primam ſententiam, eiúſque fundamentum. Non enim ideo fornicatio eſt mala, quia Deus ita vult, eámque odit; ſed potiùs ideo eam odit, quia ipſa in ſe ſuáque natura eſt inhoneſta & turpis. Sicut ergo creaturæ ſuã exiſtentiam habent à voluntate Dei, ſuam verò poſſibilitatem habent ab ipſa natura Dei; poſito enim quod ſit Deus omnipotens, naturaliter ſequitur & quaſi reſultat quod poſſit creare hominem, equum, &c. ac conſequenter quod illæ creaturæ ſint poſſibiles, quæ ſine Deo eſſent impoſſibiles: ita pariter lex poſitiua, tam diuina quàm humana, pendet & fit à voluntate Dei; lex verò naturalis deriuatur à lege æterna, quæ eſt in mente & ratione Dei. ita S. Thomas, Caiet. Richardus, & ex iis Gabriel Vaſquez 1. 2. diſput. 179. num. 12. Indirectè tamen & materialiter poteſt Deus in iiſdem diſpenſare, nimirum mutando materiam rei præceptæ, itáque eam ſubtrahendo legi naturæ & obligationi Decalogi. Hoc autem ferè fit in præceptis duntaxat ſecundæ tabulæ, non verò primæ, vti dixerunt auctores ſecundæ ſententiæ. Explico: poteſt Deus mihi dare ius in bona, corpus, & vitam alterius, & tunc licitè potero illi eripere bona, quod aliàs fuiſſet furtum; vti corpore alterius, quod aliàs fuiſſet mœchatio; occidere alterum, quod aliàs fuiſſet homicidium. Sic Deus iuſſit Hebræis Exodi 12. 36. vt ſpoliarent Ægyptios, quia hoc ipſo eis dedit bona Ægyptiorum, fecitque vt illa iam non eſſent Ægyptiorum, ſed Hebræorum: quocirca Hebræi ea occupantes, non aliena, ſed ſua occuparunt, ſua, inquam, ex donatione Dei, qui eſt ſummus omnium, imò vitæ necíſque dominus. Sic hic dedit Oſee ius in corpus fornicariæ, & hoc ipſo fecit vt illa eſſet ſua vxor, non aliena. Quocirca vtens ea Oſee non eſt fornicatus, ſed actu maritali in coniugio illi quaſi ſuæ vxori eſt copulatus. Sic ſi Deus alicui præciperet, vel permitteret ire ad lupanar, ibique copulari meretrici ſemel duntaxat, ad prolem ex ea ſuſcitandam, illa copula iam non eſſet fornicatio, ſed eſſet actus coniugij temporarij: copularetur enim non alienæ, ſed ſuæ, ac conſequenter vxori ſaltem temporariæ ex diſpenſatione Dei. Deus enim poteſt remittere obligationem, qua ſe vxor marito in coniugio ad perpetuam fidẽ obligauit, ideóque poteſt diſpenſare in matrimonij vinculo, ac facere vt non ſit perpetuum, ſed temporarium, quamdiu ſcilicet ei libuerit; præſertim quia poteſt educationem prolis, ob quam matrimonium requirit perpetuitatem, vel negligere tanquam eius dominus, vel aliis modis procurare. Ita olim diſpenſauit cum Iudæis in matrimonio, cùm eis permiſit dare vxoribus libellum repudij, quo verè ſoluebatur matrimonium, ita vt vterque cõiunx quaſi liber & ſolutus poſſet cum alio aliud coniugium contrahere. Sicut ergo tunc maritus quolibet tempore, imò poſt primam copulam poterat vxorem repudiare; ita poſſet & nunc copulari ſemel cum vna, ac mox illam dimittere, ſi Deus pari modo nunc cum illo diſpenſaret.

Cenſet ergo S. Thom. Oſee iuſſu & diſpẽſatione Dei cum fornicaria copulatum fuiſſe tantùm copula temporali (ideóque eam copulam per ca-

thacteſin

Digitized by Google

tachreſin vocat fornicationem) non verò matrimonio ſtabili & perpetuo. Itaque opinatur hanc Oſee vxorem fuiſſe temporariam, & matrimonium cum ea temporarium, ſcilicet ad aliquos actus generationis, & ad tres proles ex ea generandas: deinde dimiſiſſe illam, itáque ſolutũ fuiſſe temporarium cum ea matrimonium. Ergo docet S.Thom. Oſee acceſſiſſe ad fornicariam, non tanquam ad concubinam, ſed tanquam ad vxorem, licèt temporariã tantùm: cenſet enim Deum cum eo diſpenſaſſe, vt ad tempus duntaxat cum ea contraheret, eáque vteretur vt ſua; cenſet ergo Oſee non eſſe fornicatum, ſed vſum matrimonio licèt temporali tantùm. Verba eius ſunt: *Oſee accedens ad vxorem fornicariam vel mulierem adulteram, non eſt mœchatus nec fornicatus: quia acceſſit ad eam quæ ſua erat ſecundùm mandatum diuinum, qui eſt auctor inſtitutionis matrimonij.* Quomodo verò hic eius actus matrimonij vocetur fornicatio explicat 2.2.q.154.art.2.ad 2. *Oſee*, ait, *nõ peccauit fornicando ex præcepto diuino, nec talis concubitus propriè fornicatio debet dici, quamuis fornicatio nominetur* (dum dicitur: *Sume tibi vxorem fornicationum*) *referendo ad curſum communem,* quo ſcilicet communiter à vulgo vocatur fornicator, qui cum fornicaria ad tempus copulatur, & expleta libidine eam deſerit. Vnde liquet D.Thomam docere, quòd Oſee hic non ſit fornicatus, ſed cum fornicaria quaſi ſua vxore, concedente & diſpenſante Deo, ad tempus ſit copulatus. Verùm verius eſt quod paſſim cenſent alij Doctores & Interpretes, ſcilicet Oſee non temporarium, ſed ſtabile & perpetuum cum fornicaria iniiſſe coniugium. Ideo enim iubetur eam ducere vxorem: atque ex ſequentibus patet eum per quatuor, imò plures annos illi cohabitaſſe; nam dicitur ex ea tres proles genuiſſe, eáſque deinde per eam lactaſſe & educaſſe. Quo fit vt nulla hic fuerit diſpenſatio, ſed ſola iuſſio Dei: licitè enim poterat Oſee fornicariam in vxorem accipere, ſed non tenebatur: vt ergo teneatur, iubet & obligat eum Deus.

Inſtabis: Vxor hæc fornicaria repræſentat Synagogam idololatrantem; atqui hæc poſt connubium cum Deo initum redit ad ſua idola: ergo & hæc fornicaria poſt connubium cum Oſee, rediit ad ſuas fornicationes; alioqui enim non ex æquo repræſentaret Synagogam, nec typus reſponderet antitypo. Reſp. Simile per omnia non eſt ſimile; ſed in eo tantùm, in quo collocatur ſimilitudo: quocirca non eſt neceſſe in allegoriis & typis, vt omnes circumſtantiæ temporis, modi, actionis, &c. reſpondeant rei ſignificatæ, ſed eæ tantùm in quibus fit repræſentatio, & comparatio ſignificantis cum ſignificato, putà typi cum antitypo. Ita hic iubetur Propheta ducere fornicariam, vt per hoc repræſentet Synagogam eſſe fornicariam. In eo ergo tantùm ponitur hic comparatio & ſimilitudo, quòd ſicut Propheta ducit fornicariam, ex eáque gignit proles, quæ à probro matris vocantur filij fornicationum, id eſt, fornicariæ: ita Dei vxor, id eſt, Synagoga, ſit fornicaria, id eſt, idololatra, ſimiléſque ſibi gignat & educet filios, putà idololatras. Nec enim hæc res licitè aliter repræſentari potuit. Non enim potuit Deus præcipere Prophetæ fornicationem, vt ad fornicariam accederet tanquam non ſuam, ſicut Synagoga idola colebat & Deos non ſuos: aut vt poſt copulam & proles, remitteret eam ad lupanar, & ad ſua ſtupra. hoc enim fuiſſet peccatum. Erat er-

A go hic matrimonium Oſee cum fornicaria (etiam ex ſententia S.Thomæ, ſaltem temporarium) ac conſequenter filij fornicationum vocantur filij ex matrimonio hoc nati; ideóque verè non erant filij fornicationum, ſed tantùm hoc nomine vulgò cenſebantur & nominabantur, ob præcedentes ante connubium matris fornicationes. Simpliciter ergo & in genere iubetur hic Propheta per vxorem fornicariam repræſentare Synagogæ idololatriam, abſtrahendo à tempore & loco, vbi & quando; an ante connubium cum Deo, an pòſt eam perpetraret. Adde, Iudæos poſt hanc Oſee prophetiam, putà poſt punitionem & excidium à Chaldęis illatum, poſtquam puniti & pœnitentes connubium cum Deo per Eſdram renouarunt,
B ampliùs non rediiſſe ad ſua idola, ſicut vxor hęc Oſee poſt connubium cum eo, non legitur rediiſſe ad ſuas fornicationes. Verum eſt, maiorem eſſe ſpeciem fornicationis, & conſequenter ſimilitudinis, ſi cum D.Thoma quis dicat, non ſtabile, ſed temporarium fuiſſe matrimonium: ſed ex altera parte, res ipſa turpior & magis inhoneſta apparet: videtur enim reuera eſſe fornicaria copula, & ſimulatum tantùm matrimonium.

Errat Secundò Haymo, qui vxorem fornicationum interpretatur vxorem, quæ poſt matrimonium, ex priori fornicandi habitu rurſum cum aliis procis fornicetur, id eſt, adulteretur; ex eiſque gignat filios, qui proinde vocantur filij fornicationis, id eſt, ex adulterio nati, quos Propheta iubeatur ſibi aſſciſcere & educare, æquè ac matrem retinere & alere. Hoc enim fuiſſet non tantùm infame, ſed & ſcandaloſum; ideóque illicitum: viſus enim fuiſſet Propheta vxorem in adulteriis fouere, eiſque conſentire. Vnde edicit Sapiens: *Qui tenet adulteram, ſtultus eſt & impius.* Prouerb. 18. verſ. 22. vide Sanchez lib. 10. de diuortio diſp. 13. Quocirca infamis, & publicum orbis probrum fuit Claudius Imperat. eo quòd eius vxor Meſſalina publicè ſcortaretur. Ita Sueton. in Claudio: & M. Antoninus Philoſophus ob Fauſtinam coniugem, quæ in continuis ſtupris verſabatur: cúmque de ea re moneretur, amicíque ſuaderent vt eam repudiaret, ſi nollet occidere, effœminatè reſpondit: *Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem*: dotis nomine ſignificans Imperium, quod ab Antonino Pio Patre Fauſtinæ, ita volente Adriano Imperat. adoptatus acceperat. Ita Iulius Capitolinus in Antonino.

2. Oſee non aſciuit ſibi filios adulterinos, ſed ſuos procreauit.

Errant tertiò, Lyran. & Burgen. qui fornicationem hic myſticè accipiunt pro idololatria, putántque Oſee hic iuberi vt ducat vxorem fornicationum, id eſt, gentilem & idololatram. Ratio eorum eſt, quia hæc vxor repręſentat Synagogam idololatrantem; ergo ipſa quoque vxor fuit idololatra. Reſp. negando conſequentiam. Idem enim non repræſentatur per idem, ſed per ſimile: atque Prophetæ ſolent repræſentare idololatriam per fornicationẽ; quia hęc illius aptiſſimum eſt ſymbolum, ſpeculum & imago. Ita S. Hieron. Theod. Haymo, Hugo & paſſim Interpretes. Quocirca cùm Deus Prophetę ait: *Sume tibi vxorem fornicationum*, fornicationem literaliter vt ſonat accipit: cùm verò huius iuſſionis cauſam & ſymbolum ſubdit, explicátque dicens: *Quia fornicans fornicabitur terra*, fornicationem myſticè accipit, pro idololatria: quia illam ſymbolicè per verã & realem fornicationem vxoris Prophetæ, repræſentari iuſſerat.

3. Oſee non duxit idololatram.

Quæres, an verè & realiter hæc geſta ſint, an verò

verò tantùm per viſionem imaginariam; ſiue, an reuera Oſee duxerit fornicariam, ex eâq; genuerit filios fornicationum, an verò Deus idipſum tantùm in imaginatione illi repræſentarit, vt videretur ſibi eam ducere,& ex ea gignere; quomodo ſomniantes videntur ſibi facere ea, quę ſomniant? Viſionem tantùm fuiſſe cenſent Chaldęus & Rabbini nonnulli,quos ſequuntur Origenis ſectatores,teſte Ruffino,Haymo,Iſidorus, Burgenſis & Vatab. imò S.Hieron.idipſum cenſet ſcribẽs in Ezechiel.4.Et hic in procemio,*Oſee*,ait, *audiens à Domino, Accipe vxorem fornicariam,non frontem rugat,non mœrorem pallore teſtatur,non verecundiam mutato genarum rubore demonſtrat: ſed pergit ad lupanar & ſcortum ducit ad lectulum. Et non initiat illam pudicitia matronali,ſed ſe luxurioſum & nepotem probat. Qui enim adhæret meretrici vnum cum ea corpus efficitur. Quis ſapiens & intelliget iſta?* ac poſtea reſpondet, inſertque hęc typicè & figuraliter eſſe interpretanda. Ratio ergo fundamentalis huius ſententiæ eſt hęc,quia res turpis & indigna fuiſſet, ſi vir ſanctus & Propheta duxiſſet ſcortum.

Verùm longè verius eſt quod communiter cenſent alij omnes Patres & Interpretes, rem hâc non per viſionem,ſed realiter eſſe peractam. Ita Theodor.Cyrill.Hebræi,Arias,Hugo, Dionyſ. & alij hic,ac S.Auguſt.lib.3.de doctrina Chriſt. cap. 12.& lib.22. contra Fauſtum cap. 23. S. Baſil. in Iſaiæ 8.Irenæ.lib.4.contra hęr.cap.37. S.Thomas loco citato & alij paſſim, imò idem cenſet hic S.Hieron. vti videbit qui verba eius accuratè expenderit. Ait enim more ſuo, hiſtoriam hanc ad antitypum eſſe referendam, id eſt, Oſee duxiſſe fornicariam non ex eius amore & libidine, ſed vt Chriſti & Eccleſiæ cõiugium repręſentaret. Hoc ergo, non aliud,voluit, cùm dixit, hoc Oſee factum typicè & figuraliter eſſe interpretandum. Ratio huius ſententiæ eſt, quia hoc exigit ſimplex narratio præcepti diuini & facti, putà obedientiæ Prophetæ;aliàs enim cùm viſio eſt, ſolet id exprimere, vel ſigno aliquo indicare Script. vt patet Apoc.1.verſ.4.Ezech. 40.1.& alibi. Adde, nominatur hic maritus, ſcilicet Oſee; vxor, ſcilicet Gomer; vxoris mater, ſcilicet Debelaim; tres eius proles,ſcilicet *Iezrahel,Lo ammi, Lo rachuma*, quæ omnia ſignificant non eſſe parabolam,ſed veram hiſtoriam. Cauſa eſt, quòd populus in idolis & peccatis ſuis obdormierat, itáque ordinarias increpationes & monitiones Prophetarum ſpernebat, imò non audiebat: voluit ergo Deus reali & portentoſa prophetia, iubendo ſcilicet Prophetæ ducere fornicariam,ex eâque proles procreare, populum in peccatis dormientem à ſomno ſcelerum excitare, & cõmouere ad pœnitentiam. Eadem de cauſa iuſſit Iſaię cap. 20. vt ipſe cum eſſet vir nobilis & magnæ auctoritatis, nudus per vrbem Ieruſalem media luce diſcurreret, vt hoc portento omnium oculos in ſe conuerteret,ac reipſa daret eis typum & ſpeciem imminentis ſpoliationis & excidij, itáque populum ad lamenta conuerteret. Eadem de cauſa iuſſit Ezechieli cap.4. ſtercore boum veſci, vt eo inſtantem vrbi famem & cladem pręmonſtraret.

Ad argumentum reſpondeo,Dei iuſſionem & auctoritatem abſterſiſſe ab hoc Prophetę connubio omnem infamię & turpitudinis maculam, pręſertim quia aſſumebatur ad prophetiam & rei futurę ſacramentum. Adde, non eſſe turpe, ſed ſanctum & honeſtum fornicariã ducere hoc fine,

A vt ipſa vitam turpem cum honeſta,fornicationem cum matrimonio commutet; imò confeſſarij ſolent, & debent concubinariis ſuadere vt concubinatum in connubium vertant.

Ita S.Auguſt.lib.22.contra Fauſt.cap. 80. reſpondet Manichæis impugnantibus vetus teſtamentum,& obiicientibus illi,quòd in eo fornicatio Prophetæ ſit imperata.Reſpõdet enim S.Auguſt. Non imperata eſt fornicatio, ſed meretrix relicta fornicatione in caſtum & ſanctum coniugium aſſumpta eſt,de quo mox plura.

Idem Gentilibus reſpondet hîc S. Hieron. eiſque ſimilia Gentilium exempla opponit. *Qua ratione*,inquit, *prædicent virum eruditiſſimum Xenocratem,qui Polemonem luxurioſiſſimum iuuenem,&* B *inter pſaltrias atque tibicines & impudicas mulieres ebrium,& hedera coronatum ſecit obedire ſapientiæ; & adoleſcentem turpiſſimum mutauit in ſapientiſſimum Philoſophorum? Cur Socratem ad cœlum leuent, qui Phædonem ex cuius nomine Platonis liber eſt,de lupanari,ob crudelitatem & auaritiam dominis, multorum libidini ſeruientem, in Academiam tranſtulerit? Et quicquid illi de Philoſophiæ magiſtris reſponderint,nos ad Prophetæ defenſionem referemus.*

Et fac tibi filios fornicationum.] τὸ *fac* non eſt in Hebræo, nec in Septuag. nec in Syro, nec in Arabico. Sic enim habent: *Accipe tibi matrem fornicationum,& filios fornicationum.* Vnde primò **Filij fornicationum quid?** C aliqui *filios fornicationum* propriè accipiunt filios ex fornicatione procreatos, quos velut teſtes fornicationis maternæ, Oſee cum matre iubeatur vt **1. expoſitio.** ſuos recipere,alere,& quaſi adoptare,quæ ingens erat ignominia & pœna Prophetæ; idque ad hoc, vt per hæc repræſentaret pari modo Synagogam peperiſſe filios idololatras,quos tamen Deus quaſi Patriarcharum ſuóſque filios, cum ignominia & dolore alat in Ieruſalem. Ita explicant Theod. Hugo, Lyran.& Arias.

Verùm hos filios non fuiſſe adoptiuos,ſed naturales; nec antea genitos,ſed à Propheta ex fornicaria generandos,patet ex ſequen. Ait enim: *Et* D *abiit* (Oſee) *& accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit & peperit ei filium*.&c. Vox ergo,*fac*,licèt expreſsè non ſit in Hebræo, tamen ſubauditur; imò includitur in voce, *accipe*. Accipere enim ex vxore filios, Hebræis idem eſt quod ſuſcipere & procreare. Verbum enim לקח *lacach*, id eſt, accipio, ſumo, tollo, apud Hebræos eſt ampliſſimæ ſignificationis. Ita S.Hieron. Auguſt. Baſil. Vatab. & alij ſuperiùs citati.

2. Secundò, Ribera cenſet vocari filios fornicationum,id eſt, fornicariæ; quia erant filij matris idololatræ. Verùm hoc ſuperiùs refutaui. Idololatria enim eſt fornicatio myſtica; non literalis,de qua hic agitur.

3. genuina Dico ergo, filij procreandi ab Oſee ex legiti- E mo cum fornicaria coniugio, vocantur filij fornicationum,id eſt,filij matris, quæ antea tota fornicationibus fuit dedita. Hanc enim ſuam turpitudinem & infamiam prolibus afflabat mater,quæ fuerat publica meretrix; nec eam matrimonium ſubſequens apud populum detergere & delere poterat. A matre ergo proles infamiæ notam & fornicationis nomen ſortiuntur. Ita S.Hieron. & alij iam citati.

Adde vocantur hi filij fornicationum, quòd & ipſi in fornicationem futuri ſint procliues, hócque vitium, hâncque libidinoſam indolem vnà cum natura à matre fornicaria ſint hauſturi & ſucturi. Hoc enim aptè reſpondet rei ſignificatæ.

Hi

Digitized by Google

Hi enim filij libidinoſi, ſignificant Iudæos myſticè libidinoſos, id eſt, in idola procliues: vnde iis æquè ac matri exitium intentat cap. 2. 4. dicens: *Filiorum eius non miſerebor, quia filij fornicationum ſunt.* Ita Emmanuel Sa, Mariana, & Pineda lib. 1. de rebus Salom. cap. 4. num. 3. Simili enim phraſi in Scrip. vocantur filij obedientiæ diffidentiæ, ſuperbiæ ij qui in obedientiam, diffidentiam, ſuperbiam ſunt valde propenſi, adeo vt ex ipſa obedientia, diffidentia, ſuperbia geniti & procreati videantur. Vnde Syrus vertit: *Sume tibi mulierem quæ fornicatur, & filios qui fornicantur: quia fornicando fornicabitur terra de poſt Dominũ,* à Domino.

Meretrices indolem ſuam proli communicant.

Vbi moraliter nota vitia parentum, præſertim matrum transfundi in filios. Vitiata enim matre, vitiatur ſemen, quod vitiat prolem quæ ex ſemine formatur. Quocirca ſponſis qui quærunt ſponſas, valde inquirendum eſt non tam an ſponſæ ſint opulentæ & pulchræ, quàm an ſint caſtæ, honeſtæ, virtuoſæ, ne ſi ſint inceſtæ, inhoneſtæ, vitioſæ; ſimiles generent proles. *Iuſti* ergo *mores,* ait Antiphanes Philoſ. *ſunt peculium præſtantiſſimum, & dos omni auro nobilior.*

Id ita eſſe docent Phyſici & Medici, ipſáque ratio & experientia. Hac enim de cauſa paſſim in libris Regum, Salomonis, Abiæ, Ioſaphat, Manaſſis aliorúmq; Regum matres ſtudioſè nominantur, quia à matre pendet indoles & educatio prolium vel in bonum, vel in malum; & qualis eſt mater, talis eſt & proles: præſertim quia proles ſequitur affectum & amorem, quem magis in matre, quàm in patre experitur. Cauſam dat Ariſt. lib. 9. Ethic. 7. Magis, inquit, à matribus amantur proles, quia generatio earum laborioſa eſt; & magis ſciunt eas eſſe ſuas. Ita Spartani teſte Plutarcho in Apoph. Lacon. continentes fuerunt, fortéſque in bellis & laboribus, quia matres habebant viragines, quæ ex inſtitutione Lycurgi continentiæ laboribus & duritiei tam ſe, quàm proles aſſuefaciebant. Vnde Gorgon Leonidæ vxor cuidam ſibi exprobrãti: *Vos Spartanæ ſolæ viris veſtris imperatis,* reſpondit: *Quia ſolæ viros parimus.* Hinc filius meretricis vocatur is, qui habet mores meretricios. Ita Saul Ionatham filium ſuum pro Dauide intercedentem, vocat filium *mulieris vltro virum rapientis.* 1. Reg. 20. 30. id eſt, filium meretricis, quaſi dicat: Meretricius es, quia mater tua fuit meretrix. Aut quaſi dicat: Non videris filius meus; ſed filius adulteræ, quia Dauidem hoſtem meum magis amas, quàm me; quaſi mater tua non ex me, ſed ex Dauide te genuerit, ideóque Dauidis amorem tibi ingenerarit. Ita Agrippina Neronis mater in libidines fuit effuſa adeo vt & Neronem ad ſui inceſtum prouocaret, ideóque quale libidinis & crudelitatis monſtrum, Neronem, orbi dedit? Ita ex Corn. Tacito Sabell. lib. 2. Enn. 7. Heliogabalus Imper. græcæ meretricis filius, ab ea ſuam ſpurcitiem & obſcœnitatem hauſit. ita Lamprid. & Rodigin. lib. 11. c. 13.

Quin & Salomon trecentarum vxorum maritus, & ſeptingentarum pellicum concubinus, matrem habuit Betſabee adulteram. Semiramis Ninum filium ad ſtuprum compellauit, ideóque ab eo interfecta eſt, ſi credimus Cteſię, quem citat Sabell. lib. 1. Enn. 1.

S. Aphra martyr, antea meretrix (quæ à Narciſſo Ieroſolymorum Epiſcopo à turpi & immundo quæſtu reuocata fuit) matrem habuit Hilariam, quæ ſolis lenociniis ſibi victum comparabat. Ita habet eius vita.

Venus inceſta inceſtuoſiſſimi Iouis fuit filia, ait Ouid. 10. Metamor.

Iulia Cæſaris Auguſti filia, libidinum paternarum fuit æmula, teſte Sueton. in Auguſto. Hac de cauſa, æquè ac ob ignominiam ſpurij iure canonico arcentur ſacerdotio, ſúntque irregulares. Sacerdotium enim angelicam puritatem requirit.

Simili modo infantes dum ſugunt, nutricum indolem, affectus, & vitia vnà cum lacte ſugere & imbibere multis exemplis oſtendi Geneſ. 21. verſ. 7.

Denique filios matribus quàm patribus ſimiliores naturam efficere ſolere, tum corpore, tum moribus docent Ariſt. lib. 2. de gener. anim. cap. 4. & in probl. lib. 10. cap. 12. ac Hippocrates de Genitura. Quocirca pium æquè ac prudens eſt nonnullarum vrbium inſtitutum, vt impudicarum matrum ſpuriæ proles per magiſtratum à matribus auellantur, ne matres vitiatam in ſemine filiorum indolem, magis vitiata educatione prauóque exemplo corrumpant; ac grauibus matronis alendæ tradantur, quæ deprauatam natiuitatem graui ſeueráque inſtitutione caſtigent & reforment, quales videmus Romæ in Hoſpitali S. Spiritus, & in Monaſterio S. Catharinæ de Funariis. Simili modo in aliis vrbibus ſpuriotrophia erecta & dotata ſunt.

Cur Oſee iuſſus ducere fornicariam? 1. Cauſa.

Quæres, quibus de cauſis voluit Deus vt Propheta fornicariam duceret, ex eáque filios procrearet? Reſpond. literalis cauſa primaria eſt ea, quam paulò antè dedi, vt nimirum hoc quaſi viuum ſpeculum daret Iudæis, in quo clarè conſpicerent & contemplarentur ſuam turpitudinem & idololatriam. 2. Secundaria fuit, charitas, vt ſcilicet fornicariæ pudori & conſcientiæ conſuleret, dum eam commutat in vxorem. Ita S. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum cap. 80. *Quid,* ait, *aduerſum clementiæ veritatis* (qua Chriſtus, qui eſt veritas, dixit Phariſęis, *Meretrices & publicani præcedẽt vos in regno cælorum*) *quid inimicum fidei Chriſtianæ ſi meretrix relicta fornicatione in caſtum coniugium commutetur? Et quid tam incongruum & alienum à fide Prophetæ, quàm ſi non crederet omnia peccata impudicitiæ dimiſſa eſſe in melius commutatæ? Itaque cùm meretricem Propheta* (Oſee) *fecit vxorem, & ad vitam corrigendam mulieri conſultum eſt, & figuræ ſacramentum, de quo mox loquemur, expreſſum.* Subdit deinde ibidem, & fuſiùs c. 89. Manichæos carpſiſſe hoc factum Oſee, non quia infame, ſed quia ipſi matrimonia damnabant, malebántque liberi fornicari, quàm prole grauare vterum vxoris, & ſe onere illam alendi: ideóque fingebant Deum, ſiue diuinæ ſubſtantiæ partem, in prole quaſi ligari & vinculis conſtringi.

Inſuper voluit hic Deus Prophetæ obedientiam exercere æquè ac patientiam, *vt quantò illa* (vxor) *ſordidior eſt, tantò ſit Propheta patientior, qui talem vxorem duxerit,* ait S. Hieron: 3. præſertim quia Oſee erat iuuenis, virgineus, ſanctus, & in flore ætatis, æquè ac puritatis & virtutis, dum meretricem duxit: fuit enim hæc prima eius prophetia quam habuit initio regni Oziæ, ac deinde prorogauit vitam per annos 52. Oziæ 16. Ioathan, totidem Achaz, peruenítque ad tempora Ezechiæ. Iuuenis ergo, dum duxit fornicariam, fuerit oportet. Allegorica cauſa eſt, vt Oſee per connubium cum fornicaria repræſentaret ſimile, ſed myſticum, idque duplex, Chriſti coniugium: Prius cum carne noſtra, quæ erat fornicaria, id eſt, caro peccati, quam depuratam ſibi vniuit & deſpondit

Allegor.

per incarnationem. Ita S.Ambroſ. lib.2. de Apolog. Dauid.cap.10. myſticè explicat non tantùm hoc Oſee connubiũ, ſed & Dauidis adulterium. *Ad Prophetam*,inquit,*dictum eſt:Vade , accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus iubet cum ea quæ fornicaria fuerit eſſe coniugium , cuius coniugij fructus eſt Chriſtus. Námque filio qui ex fornicatione* (id eſt, ex vxore Oſee quæ antea fuerat fornicaria) *eſt natus,à Domino nomen impoſitum eſt Iezrahel,quod eſt diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ , & iam iſta vtique pia ſocietas adulteræ copula eſt*,&c. Et mox: *Ex diſparibus copulis contubernium pium factum eſt,quando ſcilicet verbum caro factum eſt.non ſunt legitima conſortia diuinitatis & carnis. Suſcepit carnem Deus,aſſumpſit animam, per inuſitatam nec legitimam incarnationem conſortium fecit eſſe legitimum,vt ſit Deus omnia in omnibus.*vnde nomen filij eſt Iezrahel,id eſt,ſemẽ Dei, vel brachium Dei. Chriſtus enim eſt brachium, id eſt, virtus Dei,vti eum vocat Iſaias cap. 53. 1. Chriſtus etiam eſt ſemen Dei, quia non ex ſemine viri, ſed ex Spiritu ſancto conceptus & natus eſt.Quocirca Tertul. lib.de carne Chriſti cap.18. & 19.*Dei filius*,inquit,*ex patris Dei ſemine,id eſt, Spiritu , vt eſſet hominis filius , caro ei ſola erat ex hominis carne ſumẽda ſine viri ſemine: vacabat enim viri ſemen apud habentem Dei ſemen.* Et cap. 19. *Quid eſt ergo ? non ex ſanguine , neque ex voluntate carnis,neque ex voluntate viri,ſed ex Deo natus eſt.* Ita & Leo Caſtrius,qui tamen perperam contendit hunc ſenſum ſolum eſſe literalem , & alios omnes excludit.Obiter hic nota,Spiritum S.propriè non eſſe ſemen Dei. Deus enim nullum ex ſe ſemen decidit,vti facit homo : impropriè ergo & per catachreſin Tertul. Spiritum S. vocat ſemen Dei , quia ſcilicet ipſe diuina virtute à Patre & Filio accepta fecit in virgine , quod in vxore facit ſemen viri ; vocatur ergo ſemen , quia fuit loco & vice ſeminis: formauit enim & organizauit corpus Chriſti in virgine , vti embryonis corpus in vtero matris ex eius ſemine & ſanguine coagulat,coagmentat,format,& organizat ſemen virile.

Poſterius Chriſti connubium eſt cum Eccleſia,quod Oſee ſuo hic repræſentat.Ita S.Ambroſ. lib. de Salomone cap.5. *Meretrix* , inquit , *iſta Eccleſiæ typus eſt , aliquando in gentibus conſtituta, idolorum cultibus vitiata, quam vanæ ſuperſtitionis ſtupra polluerant,quam falſorum Deorum adulteram fecerat multitudo : laſciuóſque ac turpes incompoſitis motibus ſaltus,nemorum & lucorum inculta luſtrabat , dedita luxuriæ , pompæ Gentilium mancipata. Hanc poſteaquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus puro baptiſmatis fonte perfudit,ablutionem & criminis accepit & nominis.* Ita & S.Aug.lib.22. contra Fauſtin. cap.89. ac S. Proſper lib. de prædictionib.& promiſ.c.15.par.2.imò S. Paulus Rom. 9. 24. In huius rei typum Moſes duxit vxorem Æthiopiſſam Num. 12. 1. *contra quam* , inquit S.Hieron.in procemio,*Aaron & Maria , carnale ſacerdotium Iudæorum & prophetia literæ ſeruiens, muſſitant,& offendunt Deum. Quæ dicit in cantico cantici:Fuſca ſum & formoſa filiæ Ieruſalem.*Chriſto ergo venienti in mundum dixit iuſsitque Pater:*Sume tibi vxorem fornicariam*, putà Eccleſiam ex gentibus,ex eáque procrea filios , qui ſint filij fornicationum,id eſt,matris gentilis, ſed ex patre, vtpote filio Dei, ſint & ipſi filij Dei , ex quibus multi ad priſtinam matris fornicationem ſunt redituri , id eſt , concupiſcentias ſuas ſecuturi & peccaturi,ideóque à Deo puniendi & reiiciendi.

Mira ſanè miſericordia & dignatio fuit Oſee ducentis fornicariam , ſed longè maior Chriſti carnem & Eccleſiam noſtrã arctiſſimè ſibi vnientis & deſpondentis, vt eam depuraret, ſanctificaret,glorificaret,& quaſi diuinam redderet ; túmque Oſee,id eſt,Ieſu & Saluatoris nomen adeptus eſt.Ita Oſee æmuli,& Chriſti ſectatores ſunt, qui ad dura , vilia & abiecta quæuis ſeſe demittunt, & quoſlibet labores & dolores ſubeunt , vt animas cum concupiſcentiis fornicantes, ſordidas & horridas conuertant,puráſq; efficiant,& ad Deum ſponſum reducant.

Vnde tropologica cauſa eſt , vt hoc exemplo Tropol. doceret Deus Oſee,id eſt,prædicatores, confeſſarios, alióſque zelo proximorum flagrantes abducere animas à Satana,carne & peccato;eáſque per pœnitentiam & caſtimoniam deſpondere Chriſto,vti Paulus Corinthios deſpondit epiſt.2.c.11. verſ.2. Anima enim peccatrix eſt fornicaria , imò adultera, gignítque filios fornicationum , id eſt, opera luxuriæ,gulæ,ſuperbiæ.

Vnde S.Hieron. in procemio, per fornicariam hanc tropologicè accipit S. Magdalenam , quam pœnitentẽ ſibiChriſtus deſpondit.*Hæc*,inquit, *eſt meretrix & adultera , quæ in Euangelio pedes Domini lauit, crine deterſit , & confeſſionis ſuæ honorauit vnguento.* Et inferiùs : *Hæc eſt meretrix de qua loquitur Dominus ad Iudæos: Amen dico vobis, meretrices & publicani præcedent vos in regno Dei. Iſta meretrix* (Raab Ioſue 2.) *exploratores meos duos,fortiſſimos iuuenes, quorum alterum in circumciſionem miſi , alterum ad gentes , humanitate ſuſcepit,abſcondit ſtudio,leuauit in tectum , operuit lini ſtipula. Quæ caſa perſecutionibus , & lota in baptiſmate immutat colorem , & de tetro in album vertitur.*

Quia fornicans fornicabitur terra.] Hoc eſt impensè & continuò fornicabitur Iſraël, id eſt, decem tribus. De his enim loquitur , non de Iuda, vt patet ex ſequent. Nam futurum iunctum participio vel gerundio eiuſdem verbi , Hebræis ſignificat actus vehementiam, & continuationem, ſiue conſuetudinem. Fornicationem hic myſticam intellige, putà idololatriam : hic enim Deus ſymbolum ſiue parabolam applicat, & explicat, quaſi dicat:Iuſſi te,ô Oſee,ducere fornicariam,& ex ea generare filios fornicationum , vt per hoc Iudæis repræſentem quòd ipſi pari modo myſticè fornicabuntur, id eſt,amabunt coléntque idola me vero Deo relicto.

*Verſ.*3.] Et abiit , & accepit Gomer filiam Debelaim : & concepit , & peperit ei filium.

*Verſ.*4.] Et dixit Dominus ad eum : Voca nomen eius Iezrahel , quoniam adhuc modicum , & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu , & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.

Verſ. 5.] Et in illa die conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.

E*T abiit & accepit Gomer filiam Debelaim.*] verſ.3. Perperam Hugo & Dionyſ. per diaſtolen legunt *De Belaim* , quaſi *Belaim* ſit nomen proprium

Digitized by Google

prium loci, ex quo oriunda fuerit Gomer. *Debelaim* enim vnam eſſe vocem, eámque Hebræam patet ex Hebræo. *Debelaim* ergo eſt nomen matris Gomer, ait S. Hieron. & Rupert. licèt aliqui velint eſſe nomen patris eiuſdem. Notat vxorem ex nomine & ſtirpe, vt ſciamus hanc eſſe hiſtoriam, non viſionem. Suſpicatur Sanchez Debelaim quoque fuiſſe fornicariam, tum quia tacetur nomen mariti eius, tum quia talis fuit eius filia Gomer: nam *ſicut mater, ita & filia eius*, ait Ezech. cap. 16. 44. Appoſitè vxor vocata eſt Gomer, & parens Debelaim: Gomer enim heb. idem eſt quod conſummatio vel conſumptio; Debelaim idem eſt quod duæ maſſæ ficuum aridarum. quo ſignificatur conſumendam & vaſtandam eſſe Synagogam; *quæ conſummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ fruentibus ſuauis videtur & dulcis*, ait S. Hieronym. eo quòd animo & corpore idolis & voluptatibus ſeruierit. Debelaim enim, id eſt, ficus geminæ, ſymbolum eſt voluptatis & dulcedinis geminæ. Vnde Vatab. **Gomer**, ait, *ſignificat conſumptionem, & Debelaim palatas duas, quibus animi & corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt conſumptionem & interitum*, iuxta illud Apoſtoli: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem.* Poteſt quoque hæc gemina voluptas accipi ſpiritus & carnis, ſiue ambitionis & ventris; putà gulæ & libidinis. Ex his enim duabus oritur omnis concupiſcentia, omne peccatum, omnis ruina hominum. Eſt ergo elegans hic gnome: Gomer eſt filia Debelaim, id eſt, corruptio eſt filia ficuum, putà eſt filia voluptatis, pœna eſt filia culpæ: hæc enim quaſi mater illam parit; vti enim ficui & pomo vermis, ita & amori ac voluptati dolor, putor & pudor innaſcitur. Præclarè Valer. libr. 9. cap. 1. *Campana*, ait, *luxuria inuictum Hannibalem armis ſuis, illecebris amplexata, vincendum Romano militi tribuit.*

Tropol. corruptio eſt filia voluptatis.

Denique Arias per geminas ficus ad literam accipit geminum regnum Hebræorum, ſcilicet Iſraël & Iuda: vtrumque enim idolis & cupediis ſuis erat deditum, ideóque excidio à Deo addictum. Licèt enim hæc prophetia capitis primi propriè & primariò ad Iſraël (hunc enim vocat Iezrahel verſ. 4.) dirigatur, tamen ſecundariò & conſequenter ad Iuda Iſraëlis æmulum & aſſeclam quoque dirigitur.

verſ. 4.

Voca nomen eius Iezrahel.] Oſee iubetur à Deo primum filium ſuum ex fornicaria vxore genitum vocare Iezrahel, vt per eum Hebræis repræſentet cladem imminentem Iezraheli, id eſt, Iſraëli, ſiue decem tribubus.

Iezrahel ſignificata quatuor.

Iezrahel hebr. quadruplex habet etymon, & quatuor ſignificat 1. Iezrahel dicitur quaſi זֶרַע אֵל *zera el*, id eſt, ſemen Dei. 2. quaſi זְרוֹעַ אֵל *Zeroa el*, id eſt, brachium Dei. 3. quaſi יַזֶּה רַע אֵל *izze ra el*, id eſt, aſperget malum vel contritionem Deus. 4. quaſi זָרַע אֵל *Zara el*, id eſt, ſparget vel diſperget Deus, ſcilicet Iſraëlitas, vt captiui eant in Aſſyriam & ſpargantur per totum orbem. Rurſum Iezrahel notat Iſraël, imò idem eſt cum Iſraël, ſi literam ז commutes in ש, & ע in א affine.

Nota, Iezrahel erat vrbs regalis, & metropolis decem tribuum, ait S. Hieron. erátque terminus tribus Manaſſe & Iſſachar, ſita in pede montis Gelboe ad Occidentem, inſigni turri & ſpecula, qua per totam Galilæam vſque ad Carmelum, Thabor, Libanum, ac vltra Iordanè patebat proſpectus, illuſtris. Iuxta hanc vrbem erant campi amœniſſimi & fertiliſſimi, ac vallis vaſtiſſima, quæ plus quàm decem millibus paſſuum tendebatur, quæ ab vrbe vicina, vallis Iezrahel dicebatur; ſicut viciſſim vrbs à valle fertiliſſima dicta eſt Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, quod ſemen in meſſe vberrimum, putà centuplum redderet, vt videretur eſſe ſemen Dei, & à Deo benedictum. Ante vrbem erat vinea & ager Nabot, qui adhuc temporibus Borchardi & Breidembachij oſtendebatur, vti ipſi ſcribunt in deſcriptione terræ ſanctæ. Porrò Deus iubet Oſee, vt ſuum primogenitum ab hac vrbe & valle vocet Iezrahel, vt per eum repræſentet Iſraël. Vnde cauſam nominis ſubdit dicens:

Quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.] Iehu nominat, quia eius poſteri tum regnabant in Iſraël, erántque propagatores idololatriæ. Regnabat enim tunc Ieroboam, qui fuit tertius à Iehu: Iehu enim ſucceſſit Ioachas filius, huic Ioas, huic Ieroboam, huic Zacharias qui occiſus eſt à Sellum, in eóque ſtirps Iehu exciſa eſt.

Ex verbis Oſee liquet, & omnes fatentur, alludi hic ad hiſtoriam Achab, Iezabel, Nabot, & Iehu. Iezabel enim vxor Achab per calumniam curauit occidi Nabot in Iezrahel, vt eius vineam ibidem ſitam inuaderet & poſſideret. Quocirca Deus per Eliſæum vnxit Iehu in regem, iuſsítque ei vt hoc ſcelus eodem in loco vindicaret. Iehu ergo occidit Iezabel, & curauit eam ſepeliri in agro Iezrahel. Inſuper omnes filios Achab iuſſit occidi in Samaria, eorúmque capita ad ſe mitti in Iezrahel 4. Reg. cap. 9. & ſequen.

Iam Primò Arias verba textus ſic explicat, quaſi dicat: Voca ô Oſee filium tuum Iezrahel, id eſt, brachium Dei, quia ſicut ego Deus brachio meo in Iezrahel effudi ſanguinem Iezabel & filiorum eius, ita eodem effundam ſanguinem poſterorum Iehu, quia Achabo & Iezabeli ſimiles ſunt in ſcelere. Hic ſenſus alienior videtur. Sanguis enim Iezrahel in genitiuo hic accipiendus eſt, quaſi ſanguis Iezrahelis, velut perſonæ cuius ſanguis effunditur; non in datiuo vel ablatiuo, quaſi ſanguis Iezrahele vt brachio, vel inſtrumento effuſus. 1. explic

2\. Secundò Theodor. quem ſequitur noſter Emmanuel, Iezrahel, inquit, id eſt, ſemen Dei eſt Iſraël, qui eſt populus Dei, putà decem tribus. Sanguis autem in Scriptura vocatur homicidium, & per catachreſin quoduis enorme peccatum & ſcelus, quale hic eſt idololatria, præſertim quia idololatræ non rarò fundebant ſanguinem occidendo pueros, aliósque homines, eóſque immolando Moloch, Baal, aliiſque idolis, atque ſemper occidebant animas tum ſuas, tum ſuorum. Hic ſenſus myſticus potiùs videtur, quàm literalis.

3\. Tertiò Ruper. Vatab. & Anton. Fernan. in viſione 1. lect. 3. exponunt quaſi dicat: Puniam ſanguinem Iezabelis & filiorum eius à Iehu effuſum in Iezrahel; quia licèt me iubente id fecerit, tamen ipſe in illa cæde non tam ſtuduit meæ voluntati, quàm ſuæ ambitioni ſeruire; vt ſcilicet occiſo ſemine regio, ipſe regnum inuaderet, & quaſi Tyrannus regnaret. Hic ſenſus non ſatis reſpondet Scripturæ, quæ ob hoc factum laudat Iehu, eíque regnum promittit vſque ad quartam generationem 4. Reg. 9. & ſequen.

Quartò Chriſt. à Caſtro, Iezrahel, inquit, eſt Iſraël eiúſque primus rex Ieroboam, cæteríque eius reges: quaſi dicat, Vindicabo ſanguinem Iezrahel, id eſt,

occidens, 2. quia ibidem erit Iezrahel, hoc eſt, יזרע רע אל *izzra ra el*, id eſt, aſperget in vos malum & contritionem Deus, 3. ibidem erit Iezrahel, id eſt, יזרה אל *zara el*, hoc eſt, diſpergens vos Deus in Aſſyriam, omnémque ventum & plagam orbis. Alium ſenſum affert Leo Caſtrius: Vallis, inquit, Iezrahel, id eſt, ſeminis Dei, putà Chriſti, eſt Ieruſalem; quia Chriſtus in Ieruſalem docuit, vixit, crucifixus & mortuus eſt: quaſi dicat, Adhuc modicum, id eſt, poſt paruum tempus, ſcilicet 40. poſt Chriſti crucem anno *viſitabo ſanguinem Iezrahel*, hoc eſt, Chriſti à Iudæis crucifixi, *ſuper domum Iehu*, id eſt, ſuper decem tribus: *& conteram Iſraël*, id eſt, Iudæos omnes tam ex decẽ, quàm ex duabus tribubus, *in valle Iezrahel*, id eſt, in Ieruſalem per Titum. Succreuerant enim poſt captiuitatem decem tribus ex reſiduis captiuitatis, itáque tam regnum Iſraël, quàm Iuda deletum eſt à Tito & Romanis. Verùm hic ſenſus non eſt literalis, vt ipſe contendit; ſed allegoricus & myſticus, iſque appoſitus. Si enim Deus ſanguinem Iezrahel, id eſt, Iſraël vindicauit tam atrociter in domo Iehu; quidni atrociſſimè vindicaret ſanguinem vnigeniti filij ſui in gente Iudaica, tam perfidè & ſceleratè ab ea trucidati?

Tropol. pari modo vindicabit Deus & puniet Chriſtianos impiè viuentes, qui vt ait Apoſt. Heb. 10. 29. *Filium Dei conculcauerint, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerint, in quo ſanctificati ſunt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerint. Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.*

Verſ. 6.]Et cõcepit adhuc & peperit filiam. Et dixit ei: Voca nomen eius, Abſque miſericordia: quia non addam vltra miſereri domui Iſraël, ſed obliuione obliuiſcar eorum.

Verſ. 7.] Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo: & non ſaluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

verſ. 6.

ET cõcepit adhuc, & peperit filiam.] Quia Iſraëlitæ duri erant & obſtinati, hinc multis Prophetarum ictibus tundendi erant. Priori ergo filio & oraculo triſti additur hic ſecundum oraculum & portentum æquè triſte & minax, imò triſtius & minacius; quaſi ſecundus aries, qui ferrea eorum pectora feriat & quatiat. Audi S. Cyrill. lib. 6. Glaphyrorum: *S. Oſeas*, inquit, *meretricem duxit vxorem, neque infames deprecatus eſt nuptias, & paſſus eſt ſe eſſe patrem infamium liberorum, quorũ nomina fuerunt, Non populus meus, Non conſecuta miſericordiam. Prophetarum prædictionibus aduerſabantur Iſraelitæ, neque recipiebant, neque legebant legem Dei. Iubebat ergo Deus facere ea quæ velut picturæ eſſent rerum futurarum, vt velut in tabula quadam futura planè & apertè depingerentur, vt in aures & in oculos vel nolentium incurrerent, vt qui ſaperent diligerent potiora; vt quos poſſent ab impietate abducerent.* Quoties enim Iſraëlitæ has proles Prophetæ, toties ſeipſos quaſi in imagine intuebantur; & quoties eas nomine ſuo compellabant, toties ſeipſos ſuáque fata ſibi à Deo decreta nuncupabant & recenſebant; verbi gratia, cùm vocantes hoſce pueros dicebant, Veni huc *Lo rachuma*, id eſt, *abſque miſericordia*; adeſdũ *Lo ammi*, id eſt, *non populus meus*, tacitè ſibiipſis dicebant &

verſ. 6. Secunda proles Oſee quid ſignificat?

A cogitabant, *Mutato nomine de te fabula narratur.* Tu es quem puer hic repræſentat, tui ille perſonam gerit. Tu ergo es non populus Dei, tu es abſque miſericordia, quẽ Deus reiecit & reprobauit.

Filiam.] Filia hæc idem repræſentat quod primus Oſee filius Iezrahel, ſcilicet Iſraëlis ſiue decem tribuum vaſtationem. Sed cur primus eſt filius, ſecunda filia? Reſp. cauſa phyſica eſt, quia ſolent coniuges nunc filios nunc filias generare. Cauſa ſymbolica eſt prima, vt repręſentet tam viros, quàm fœminas, vtpote idololatriæ participes hac clade inuoluendas. Secunda: filia repræſentat infirmitatem & debilitatem Iſraëlitarum, qua ob peccata non tam viri, quàm fœminæ facti Aſſyriis non potuerunt reſiſtere. ita S. Hieron. Chald. Cyrill. Haymo, Hugo & Rabbini. Tertia: hi tres filij repræſentant idem, ſcilicet Iſraëlitarum cladem & excidium; ſed ſimul repræſentant huius cladis tres quaſi partes & gradus. Itaque primus Iezrahel repræſentat ſtragem ſtirpis Iehu, vti expreſsè dicitur verſ. 4. nam regnante ea ſtirpe validum adhuc & quaſi maſculum erat regnum Iſraël. Iehu autem ſtirps exciſa eſt in Zacharia abnepote, quem occidit Sellum Tyrannus. Secunda filia repræſentat ſtatum debilem & infirmum, quem habuit regnum Iſraël poſt Zachariam ſub Sellum, Manahem, & Phacea regibus Iſraël; quando Salmanaſar multis rapinis, cladibus, & captiuitatibus ita attriuit & attenuauit regnum Iſraël, vt iam inclinaret ad ruinam. Tertius filius repræſentat plenam gentis ſtragem & regni excidium ſub Phacee penultimo, & ſub Hoſee vltimo rege Iſraël. ita Iſidorus, Clarius & R. Dauid. Phacee enim rex impius & crudelis centum Iudæorum millia occidens, & Ieruſalem cum Raſin rege Syriæ obſidens, concitauit in ſe ſuúmque regnum Iſraël iram Dei, eiúſque excidium accelerauit, vti prædixit Iſaias cap. 8. 6. & ſequent. Poſſent quoque tres hæ proles repræſentare tres reges Aſſyriorum, ſcilicet Phul, Teglathphalaſar, & Salmanaſar, qui vaſtarunt & carpſerunt regnum Iſraël, donec Salmanaſar capta Samaria illud planè euertit.

Cur filia non filius?

Et dixit (Deus) *ei* (Oſee) *voca nomen eius, Abſque miſericordia*: vt per hanc prolem ſignifices Iſraëlitas miſericordia Dei indignos & incapaces, iuſto Dei decreto certo exitio eſſe deſtinatos; vnde explicans ſubdit: *Quia nõ addam vltra miſereri domus Iſraël.* Septuag. *non addam vltra vt diligam eos*, quaſi dicat: Sæpius antehac Iſraëlitis ob peccata afflictis & pœnitentibus miſertus ſum, dum eis miſi Gedeonem, Sampſonem, Dauidem, alióſque reges & iudices, ſiue vindices populi: at nunc quia peccandi & idololatrandi finem nullum faciunt, & quia in ſceleribus ſuis ſunt obſtinati & impœnitentes, eorum ampliùs non miſerebor, ſed ſine vlla ſpe veniæ aut miſericordiæ, tradam eos gladio & igni Aſſyriorum.

Hebr. pro *Abſque miſericordia* eſt לא רחמה *Lo rachuma*. Hoc ergo fuit nomen proprium filiæ Oſee. Cenſet Arias τὸ *lo*, id eſt, *non*, ſcilicet, *miſerebor*, ad Iſraël ſiue decem tribus ſpectare; τὸ verò *rachuma*, id eſt, *miſericordiam conſecuta*, ſpectare ad Iuda: de quo ſubdit: *Et domus Iuda miſerebor*: quia Iuda ex captiuitate rediit, non Iſraël. verùm hoc ſubtilius eſt, quàm ſolidius, τὸ enim *Lo rachuma* vnicum eſt nomen, vnúmque ſignificat, ſcilicet Iſraëlis derelictionem à Deo: quare τὸ *Lo* à *rachuma* diuelli nequit. De Iſraële enim propriè hic agitur, non de Iuda: obiter verò tantùm additur

Digitized by Google

additur illud: *Et domui Iuda miſerebor*, vt per hoc Iſraëlis pœna augeatur, dum ſe ſolum exitio deſtinatum, ſibique vindictam, Iudæ verò vicino & fratri ſuo miſericordiam parari audit.

Cur fiã non filiæ

Sed obliuione obliuiſcar eorum.] Hebr. כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם *Ki naſo eſſa lahem*, quod variè vertitur. Hebr. enim נָשָׂא *naſa* varia ſignificat, ſcilicet portare, tollere, eleuare, parcere.

Quocirca Primò Chald. vertit: *Si reſipuerint parcendo parcam eis*. Sed hæc verſio repugnat nomini, *Abſque miſericordia*.

Secundò Vatab. vertit: *Tollendo tollam eos à facie mea.*

Tertiò R. Dauid: *Eleuando eleuabo ſuper eos*, ſcilicet, hoſtes Aſſyrios.

B

Quartò Septuag. non verbotenus, ſed ſenſum reddentes vertunt: *Aduerſans aduerſabor eis*; vel potiùs vt alij legunt: *auerſans auerſabor eos.*

Quintò alij: *Exportando exportabo eos* in captiuitatem.

Sextò alij: *Decipiendo decipiam eos*, vel, *ſeducendo ſeducam eos*. Hebr. enim *naſa* ſi *ſcin* habeat punctum in dextro cornu, ſignificat ſeducere, decipere.

Septimò noſter & alij vertunt: *Obliuiſcendo obliuiſcar eorum*, id eſt, planè & omnino obliuiſcar eorum; eradam eos ex mea memoria, vt nunquam amplius velim de eis cogitare aut loqui. Hebr. enim *naſa* per *he* ſignificat obliuiſci. Literæ enim *aleph* & *he* apud Hebræos ſunt commutabiles, & ſæpe vna pro alia ponitur.

C

Nota catachreſin: in Deo enim propriè nullius rei eſt obliuio, vtpote qui ſumma pollet ſapientia, cuique omnia & præterita & futura obiectiuè ſemper præſentia ſunt: dicitur tamen obliuiſci, cum abiicit, negligit, & derelinquit aliquem, ita vt hominibus videatur eius eſſe oblitus. Sicut ergo iraſci dicitur cum punit; recordari cum benefacit; dormire cùm differt vel pœnam, vel præmium, ita obliuiſci, cùm negligit & abiicit. Pulchrè S. Aug. lib. 1. Cõfeſſ. cap. 4. *Amas* (inquit, ô Domine) *nec æſtuas; zelas & ſecurus es; pœnitet te, & non doles; iraſceris & tranquillus es: opera mutas, nec mutas conſilium.*

D

Mor. obliuio Dei quantũ malum.

Moral. ingens eſt pœna peccatoris cùm Deus illius obliuiſcitur: quia ſignum eſt eius impœnitentiæ & obſtinationis, æquè ac derelictionis & reprobationis diuinæ. Talis ergo nihil gratiæ, nihil ſapientiæ, nihil boni expectare poteſt à Deo, à quo quaſi à ſole omnis lux & omne bonum dimanet neceſſe eſt. Cauſa huius obliuionis Dei eſt, quòd peccator prius obliuiſcatur Dei; quæ ei omnium malorũ eſt cauſa. Vnde vt hanc ſui obliuionem Deus populo excutiat, clamat per Ieremiam, cap. 2. 31. *Nunquid obliuiſcatur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? populus verò meus oblitus eſt mei diebus innumeris.* & Iſaias cap. 17. 1. *Oblita es Saluatoris tui.* Et cap. 51. 13. *Oblitus es Domini factoris tui.* Et cap. 44. 21. *Memento horum Iacob & Iſraël quoniam ſeruus meus es tu: formaui te, &c. ne obliuiſcaris mei.* Ex aduerſo orat Pſaltes pſal. 12. 2. *Vſquequo Domine obliuiſceris mei in finem?* Et Pſalm. 41. 10. *Quare oblitus es mei, & quare contriſtatus incedo dum affligit me inimicus?* Porrò hanc pœnitentiam infligit Deus peccatori iuſtè & congruè: qui enim obliuiſcitur, lege talionis meretur viciſſim vt Deus eius obliuiſcatur.

E

Vis ergo vt Deus tui non obliuiſcatur, ſed iugiter recordetur? Noli eius obliuiſci, ſed iugiter eius recordare, ſemper eum ante oculos & in mente habe. Hinc B. Catharinæ Senenſi hoc dogma dedit Chriſtus: *Filia recordare mei, & ego recordabor tui. De me ſemper cogita, & ego de te pariter cogitabo.* ita habet eius vita. Quocirca S. Dominicus ſuis edicebat, *vt cõtinuò cum Deo, vel de Deo loquerentur.* & S. Thomas Aquinas dicere ſolebat: *Religioſus non eſt, qui non ſemper in mente habet Deum.* Hoc eſt quod clamat Pſaltes pſalm. 63. 7. *Miſerationum Domini recordabor.* Et Ieremias c. 51. 50. *Recordamini procul Domini.* Ita Ionas in ventre ceti cap. 2. 8. *Cum anguſtiaretur*, ait, *in me anima mea, Domini recordatus ſum, vt veniat ad te oratio mea*; & mox Deus viciſſim eius recordatus *dixit piſci, & euomuit Ionam in aridam.* Rurſum Pſaltes fructum huius memoriæ ſignificat dum ait pſalm. 76. 4. *Memor fui Dei, & delectatus ſum.* Et pſal. 113. 12. *Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis.* Ergo cum Iſaia cap. 26. 8. aſſiduè dicamus: *Domine nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis manè vigilabo ad te.* verſ. 7.

Et domui Iuda miſerebor.] Quia Iuda licèt aliquos habuerit impios reges, & nonnullos è populo; multos tamen habuit fideles & pios reges, quos ſecutus eſt populus: vt Ioſaphat, Oziã, Ezechiam, Ioſiam, & præſertim Dauid, cui Deus promiſit & iurauit pſal. 88. miſericordiam & regnum ſtabile, ac Chriſtum ex eius ſemine naſciturum. Iſraël verò cum omnibus ſuis regibus à primo Ieroboam, vſque ad vltimum Hoſee per annos 256. continuè coluit idola, putà vitulos aureos in Dan & Bethel; ideóque Deus eius miſereri noluit, ſed eum funditus excidit. Secundò, quia ex Iuda naſciturus erat Chriſtus, ita enim decreuerat Deus. vnde ſubdit, *Et ſaluabo*, &c. Nota, in Deo nulla eſt paſſio, ſed ſola omniſque virtus. Miſericordia ergo qua virtus, eſt in Deo, non qua paſſio. Miſericordia enim in Deo eſt affectus beneuolentiæ, quo cupit ſuccurrere miſeriæ noſtræ, eámque leuare & tollere, vel certè mitigare. In hominibus verò eſt virtus, & ſimul eſt paſſio, concitans teneritudinem animi, compaſſionẽ & ſenſum miſeriæ alienæ, lachrymas, planctum, &c. quę in Deo eſſe nequeunt. Deus enim eſt ἀπαθὴς & impaſſibilis. Quocirca verè Lactan. lib. de Ira Dei cap. 16. reprehendit eos, qui nullum animi motum, nullum affectum putant eſſe in Deo, ac ſubdit: *Et quia ſunt aliqui affectus qui non cadunt in Deum, vt libido, timor, auaritia, mœror, inuidia, omni prorſus affectu eum vacare dixerunt: his enim vacat, quia vitiorum affectus ſunt: eos autem qui ſunt virtutis, id eſt, ira in malos, charitas in bonos, miſeratio in afflictos, quoniam diuina poteſtate ſunt digna, proprios, & iuſtos, & veros habet.* verſ. 7.

Miſericordia qua virtus eſt in Deo, non qua paſſio

Vnde & Eccleſia orat: *Deus cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere*, &c. In Deo ergo eſt verus & proprius actus miſericordiæ, æquè ac charitatis, ſapientiæ, aliarúmque virtutum. Deus enim cùm ſit vita, habet hoſce actus vitales virtutum; ſed hi non ſunt in eo accidentia, vti ſunt in nobis, ſed ſunt idem cum eius eſſentia. Hæc enim cùm ſit immenſa, & infinitæ virtutis, perfectionis, actiuitatis (eſt enim ipſa actus quidam immenſus & efficaciſſimus) in ſe continet & abſorbet omnes actus virtutum, qui in angelis & hominibus ſunt diuiſi & diſcreti, quia finiti & terminati. Sicut ergo mare abſorbet omnia flumina, nec iis augeſcit vel intumeſcit, quia vaſtum eſt & quaſi immenſum

F

per incarnationem. Ita S.Ambroſ. lib.2. de Apolog. Dauid.cap.10. myſticè explicat non tantùm hoc Oſee connubiũ, ſed & Dauidis adulterium. *Ad Prophetam,inquit,dictum eſt:Vade, accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus iubet cum ea quæ fornicaria fuerit eſſe coniugium, cuius coniugij fructus eſt Chriſtus. Námque filio qui ex fornicatione* (id eſt, ex vxore Oſee quæ antea fuerat fornicaria) *eſt natus, à Domino nomen impoſitum eſt Iezrabel, quod eſt diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, & iam iſta vtique pia ſocietas adulteræ copula eſt*,&c. Et mox: *Ex diſparibus copulis contubernium pium factum eſt, quando ſcilicet verbum caro factum eſt. non ſunt legitima conſortia diuinitatis & carnis. Suſcepit carnem Deus, aſſumpſit animam, per inuſitatam nec legitimam incarnationem conſortium fecit eſſe legitimum, vt ſit Deus omnia in omnibus.* vnde nomen filij eſt Iezrahel, id eſt, ſemẽ Dei, vel brachium Dei. Chriſtus enim eſt brachium, id eſt, virtus Dei, vti eum vocat Iſaias cap. 53. 1. Chriſtus etiam eſt ſemen Dei, quia non ex ſemine viri, ſed ex Spiritu ſancto conceptus & natus eſt. Quocirca Tertul. lib. de carne Chriſti cap.18. & 19. *Dei filius, inquit, ex patris Dei ſemine, id eſt, Spiritu, vt eſſet hominis filius, caro ei ſola erat ex hominis carne ſumẽda ſine viri ſemine: vacabat enim viri ſemen apud habentem Dei ſemen.* Et cap. 19. *Quid eſt ergo? non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo natus eſt.* Ita & Leo Caſtrius, qui tamen perperam contendit hunc ſenſum ſolum eſſe literalem, & alios omnes excludit. Obiter hic nota, Spiritum S. propriè non eſſe ſemen Dei. Deus enim nullum ex ſe ſemen decidit, vti facit homo: impropriè ergo & per catachreſin Tertul. Spiritum S. vocat ſemen Dei, quia ſcilicet ipſe diuina virtute à Patre & Filio accepta fecit in virgine, quod in vxore facit ſemen viri; vocatur ergo ſemen, quia fuit loco & vice ſeminis: formauit enim & organizauit corpus Chriſti in virgine, vti embryonis corpus in vtero matris ex eius ſemine & ſanguine coagulat, coagmentat, format, & organizat ſemen virile.

Poſterius Chriſti connubium eſt cum Eccleſia, quod Oſee ſuo hic repræſentat. Ita S.Ambroſ. lib. de Salomone cap.5. *Meretrix, inquit, iſta Eccleſiæ typus eſt, aliquando in gentibus conſtituta, idolorum cultibus vitiata, quam vanæ ſuperſtitionis ſtupra polluerant, quam falſorum Deorum adulteram fecerat multitudo: laſciuóſque ac turpes incompoſitis motibus ſaltus nemorum & lucorum inculta luſtrabat, dedita luxuriæ, pompæ Gentilium mancipata. Hanc poſteaquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus puro baptiſmatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accepit & nominis.* Ita & S.Aug. lib.22. contra Fauſtin. cap.89. ac S. Proſper lib. de prædictionib. & promiſſ. c.15. par.2. imò S. Paulus Rom. 9. 24. In huius rei typum Moſes duxit vxorem Æthiopiſſam Num. 12. 1. *contra quam*, inquit S.Hieron. in proœmio, *Aaron & Maria, carnale ſacerdotium Iudæorum & prophetia literæ ſeruiens, muſſitant, & offendunt Deum. Quæ dicit in cantico cantici: Fuſca ſum & formoſa filiæ Ieruſalem.* Chriſto ergo venienti in mundum dixit iuſsitque Pater: *Sume tibi vxorem fornicariam*, putà Eccleſiam ex gentibus, ex eáque procrea filios, qui ſint filij fornicationum, id eſt, matris gentilis, ſed ex patre, vtpote filio Dei, ſint & ipſi filij Dei, ex quibus multi ad priſtinam matris fornicationem ſunt redituri, id eſt, concupiſcentias ſuas ſecuturi &

A peccaturi, ideóque à Deo puniendi & reiiciendi.

Mira ſanè miſericordia & dignatio fuit Oſee ducentis fornicariam, ſed longè maior Chriſti carnem & Eccleſiam noſtrã arctiſſimè ſibi vnientis & deſpondentis, vt eam depuraret, ſanctificaret, glorificaret, & quaſi diuinam redderet; túmque Oſee, id eſt, Ieſu & Saluatoris nomen adeptus eſt. Ita Oſee æmuli, & Chriſti ſectatores ſunt, qui ad dura, vilia & abiecta quæuis ſeſe demittunt, & quoslibet labores & dolores ſubeunt, vt animas cum concupiſcentiis fornicantes, ſordidas & horridas conuertant, puráſq; efficiant, & ad Deum ſponſum reducant.

Vnde tropologica cauſa eſt, vt hoc exemplo doceret Deus Oſee, id eſt, prædicatores, confeſſa- **Tropol.**
B rios, alióſque zelo proximorum flagrantes abducere animas à Satana, carne & peccato; eáſque per pœnitentiam & caſtimoniam deſpondere Chriſto, vti Paulus Corinthios deſpondit epiſt.2.c.11. verſ.2. Anima enim peccatrix eſt fornicaria, imò adultera, gignítque filios fornicationum, id eſt, opera luxuriæ, gulæ, ſuperbiæ.

Vnde S.Hieron. in proœmio, per fornicariam hanc tropologicè accipit S. Magdalenam, quam pœnitentẽ ſibi Chriſtus deſpondit. *Hæc, inquit, eſt meretrix & adultera, quæ in Euangelio pedes Domini lauit, crine deterſit, & confeſſionis ſuæ honorauit vnguento.* Et inferiùs: *Hæc eſt meretrix de qua loquitur Dominus ad Iudæos: Amen dico vobis, me-*
C *retrices & publicani præcedent vos in regno Dei. Iſta meretrix* (Raab Ioſue 2.) *exploratores meos duos, fortiſſimos iuuenes, quorum alterum in circumciſionem miſi, alterum ad gentes, humanitate ſuſcepit, abſcondit ſtudio, leuauit in tectum, operuit lini ſtipula. Quæ caſa perſecutionibus, & lota in baptiſmate immutat colorem, & de tetro in album vertitur.*

Quia fornicans fornicabitur terra.] Hoc eſt impensè & continuò fornicabitur Iſraël, id eſt, decem tribus. De his enim loquitur, non de Iuda, vt patet ex ſequent. Nam futurum iunctum participio vel gerundio eiuſdem verbi, Hebræis ſignificat actus vehementiam, & continuationem, ſiue conſuetudinem. Fornicationem hic myſti-
D cam intellige, putà idololatriam: hic enim Deus ſymbolum ſiue parabolam applicat, & explicat, quaſi dicat: Iuſſi te, ô Oſee, ducere fornicariam, & ex ea generare filios fornicationum, vt per hoc Iudæis repræſentem quòd ipſi pari modo myſticè fornicabuntur, id eſt, amabunt coléntque idola me vero Deo relicto.

Verſ. 3.] Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim: & concepit, & peperit ei filium.

Verſ. 4.] Et dixit Dominus ad eum: Voca
E nomen eius Iezrahel, quoniam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.

Verſ. 5.] Et in illa die conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.

ET *abiit & accepit Gomer filiam Debelaim.*] verſ.3.
Perperam Hugo & Dionyſ. per diaſtolen legunt *De Belaim*, quaſi *Belaim* ſit nomen proprium

Digitized by Google

prium loci, ex quo oriunda fuerit Gomer. *Debelaim* enim vnam eſſe vocem, eámque Hebræam patet ex Hebræo. *Debelaim* ergo eſt nomen matris Gomer, ait S. Hieron. & Rupert. licèt aliqui velint eſſe nomen patris eiuſdem. Notat vxorem ex nomine & ſtirpe, vt ſciamus hanc eſſe hiſtoriam, non viſionem. Suſpicatur Sanchez Debelaim quoque fuiſſe fornicariam, tum quia tacetur nomen mariti eius, tum quia talis fuit eius filia Gomer: nam *ſicut mater, ita & filia eius*, ait Ezech. cap. 16. 44. Appoſitè vxor vocata eſt Gomer, & parens Debelaim: Gomer enim heb. idem eſt quod conſummatio vel conſumptio; Debelaim idem eſt quod duæ maſſæ ficuum aridarum. quo ſignificatur conſumendam & vaſtandam eſſe Synagogam; *quæ conſummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ fruentibus ſuauis videtur & dulcis*, ait S. Hieronym. eo quòd animo & corpore idolis & voluptatibus ſeruierit. Debelaim enim, id eſt, ficus geminæ, ſymbolum eſt voluptatis & dulcedinis geminæ. Vnde Vatab. *Gomer*, ait, *ſignificat conſumptionem, & Debelaim palatas duas, quibus animi & corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt conſumptionem & interitum*, iuxta illud Apoſtoli: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem.* Poteſt quoque hæc gemina voluptas accipi ſpiritus & carnis, ſiue ambitionis & ventris; putà gulæ & libidinis. Ex his enim duabus oritur omnis concupiſcentia, omne peccatum, omnis ruina hominum. Eſt ergo elegans hic gnome: Gomer eſt filia Debelaim, id eſt, corruptio eſt filia ficuum, putà eſt filia voluptatis, pœna eſt filia culpæ: hæc enim quaſi mater illam parit; vti enim ficui & pomo vermis, ita & amori ac voluptati dolor, putor & pudor innaſcitur. Præclarè Valer. lib. 9. cap. 1. *Campana*, ait, *luxuria inuictum Hannibalem armis ſuis, illecebris amplexata, vincendum Romano militi tribuit.*

Tropol.

Tropol. corruptio eſt filia voluptatis.

Denique Arias per geminas ficus ad literam accipit geminum regnum Hebræorum, ſcilicet Iſraël & Iuda: vtrumque enim idolis & cupediis ſuis erat deditum, ideóque excidio à Deo addictum. Licèt enim hæc prophetia capitis primi propriè & primariò ad Iſraël (hunc enim vocat Iezrahel verſ. 4.) dirigatur, tamen ſecundariò & conſequenter ad Iuda Iſraëlis æmulum & aſſeclam quoque dirigitur.

verſ. 4.

Voca nomen eius Iezrahel.] Oſee iubetur à Deo primum filium ſuum ex fornicaria vxore genitum vocare Iezrahel, vt per eum Hebræis repræſentet cladem imminentem Iezraheli, id eſt, Iſraëli, ſiue decem tribubus.

Iezrahel ſignificata quatuor.

Iezrahel hebr. quadruplex habet etymon, & quatuor ſignificat 1. Iezrahel dicitur quaſi זרע אל *zera el*, id eſt, ſemen Dei. 2. quaſi זרוע אל *Zeroa el*, id eſt, brachium Dei. 3. quaſi יזה רע אל *iizze ra el*, id eſt, aſperget malum vel contritionem Deus. 4. quaſi זרע אל *Zara el*, id eſt, ſparget vel diſperget Deus, ſcilicet Iſraëlitas, vt captiui eant in Aſſyriam & ſpargantur per totum orbem. Rurſum Iezrahel notat Iſraël, imò idem eſt cum Iſraël, ſi literam ז commutes in ש, & ע in א affine.

Nota, Iezrahel erat vrbs regalis, & metropolis decem tribuum, ait S. Hieron. erátque terminus tribus Manaſſe & Iſſachar, ſita in pede montis Gelboe ad Occidentem, inſigni turri & ſpecula, qua per totam Galilæam vſque ad Carmelum, Thabor, Libanum, ac vltra Iordanē patebat proſpectus, illuſtris. Iuxta hanc vrbem erant campi amœniſſimi & fertiliſſimi, ac vallis vaſtiſſima, quæ plus quàm decem millibus paſſuum tendebatur, quæ ab vrbe vicina, vallis Iezrahel dicebatur; ſicut viciſſim vrbs à valle fertiliſſima dicta eſt Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, quod ſemen in meſſe vberrimum, putà centuplum redderet, vt videretur eſſe ſemen Dei, & à Deo benedictum. Ante vrbem erat vinea & ager Nabot, qui adhuc temporibus Borchardi & Breidembachij oſtendebatur, vti ipſi ſcribunt in deſcriptione terræ ſanctæ. Porrò Deus iubet Oſee, vt ſuum primogenitum ab hac vrbe & valle vocet Iezrahel, vt per eum repræſentet Iſraël. Vnde cauſam nominis ſubdit dicens:

verſ. 5.

Quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.] Iehu nominat, quia eius poſteri tum regnabant in Iſraël, erántque propagatores idololatriæ. Regnabat enim tunc Ieroboam, qui fuit tertius à Iehu: Iehu enim ſucceſſit Ioachas filius, huic Ioas, huic Ieroboam, huic Zacharias qui occiſus eſt à Sellum, in eóque ſtirps Iehu exciſa eſt.

Ex verbis Oſee liquet, & omnes fatentur, alludi hic ad hiſtoriam Achab, Iezabel, Nabot, & Iehu. Iezabel enim vxor Achab per calumniam curauit occidi Nabot in Iezrahel, vt eius vineam ibidem ſitam inuaderet & poſſideret. Quocirca Deus per Eliſæum vnxit Iehu in regem, iuſsítque ei vt hoc ſcelus eodem in loco vindicaret. Iehu ergo occidit Iezabel, & curauit eam ſepeliri in agro Iezrahel. Inſuper omnes filios Achab iuſſit occidi in Samaria, eorúmque capita ad ſe mitti in Iezrahel 4. Reg. cap. 9. & ſequen.

Iam Primò Arias verba textus ſic explicat, quaſi dicat: Voca ô Oſee filium tuum Iezrahel, id eſt, brachium Dei, quia ſicut ego Deus brachio meo in Iezrahel effudi ſanguinem Iezabel & filiorum eius, ita eodem effundam ſanguinem poſterorum Iehu, quia Achabo & Iezabeli ſimiles ſunt in ſcelere. Hic ſenſus alienior videtur. Sanguis enim Iezrahel in genitiuo hic accipiendus eſt, quaſi ſanguis Iezrahelis, velut perſonæ cuius ſanguis effunditur; non in datiuo vel ablatiuo, quaſi ſanguis Iezrahele vt brachio, vel inſtrumento effuſus. 1. explic.

Secundò Theodor. quem ſequitur noſter Emmanuel, Iezrahel, inquit, id eſt, ſemen Dei eſt Iſraël, qui eſt populus Dei, putà decem tribus. Sanguis autem in Scriptura vocatur homicidium, & per catachreſin quoduis enorme peccatum & ſcelus, quale hic eſt idololatria, præſertim quia idololatræ non rarò fundebant ſanguinem occidendo pueros, aliósque homines, eóſque immolando Moloch, Baal, aliiſque idolis, atque ſemper occidebant animas tum ſuas, tum ſuorum. Hic ſenſus myſticus potiùs videtur, quàm literalis. 2.

Tertiò Ruper. Vatab. & Anton. Fernan. in viſione 1. lect. 3. exponunt quaſi dicat: Puniam ſanguinem Iezabelis & filiorum eius à Iehu effuſum in Iezrahel; quia licèt me iubente id fecerit, tamen ipſe in illa cæde non tam ſtuduit meæ voluntati, quàm ſuæ ambitioni ſeruire; vt ſcilicet occiſo ſemine regio, ipſe regnum inuaderet, & quaſi Tyrannus regnaret. Hic ſenſus non ſatis reſpondet Scripturæ, quæ ob hoc factum laudat Iehu, eíque regnum promittit vſque ad quartam generationem 4. Reg. 9. & ſequen. 3.

Quartò Chriſt. à Caſtro, Iezrahel, inquit, eſt Iſraël eiúſque primus rex Ieroboam, cæterique eius reges: quaſi dicat, Vindicabo ſanguinem Iezrahel, id eſt, 4.

Digitized by Google

per incarnationem. Ita S.Ambroſ. lib.2. de Apolog. Dauid.cap.10. myſticè explicat non tantùm hoc Oſee connubiũ, ſed & Dauidis adulterium. *Ad Prophetam,inquit,dictum eſt:Vade, accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus iubet cum ea quæ fornicaria fuerit eſſe coniugium, cuius coniugij fructus eſt Chriſtus. Námque filio qui ex fornicatione* (id eſt, ex vxore Oſee quæ antea fuerat fornicaria) *eſt natus,à Domino nomen impoſitum eſt Iezrahel,quod eſt diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, & iam iſta vtique pia ſocietas adulteræ copula eſt,*&c. Et mox: *Ex diſparibus copulis contubernium pium factum eſt,quando ſcilicet verbum caro factum eſt.non ſunt legitima conſortia diuinitatis & carnis. Suſcepit carnem Deus,aſſumpſit animam, per inuſitatam nec legitimam incarnationem conſortium fecit eſſe legitimum,vt ſit Deus omnia in omnibus.*vnde nomen filij eſt Iezrahel,id eſt,ſemẽ Dei, vel brachium Dei. Chriſtus enim eſt brachium, id eſt, virtus Dei,vti eum vocat Iſaias cap. 53. 1. Chriſtus etiam eſt ſemen Dei, quia non ex ſemine viri, ſed ex Spiritu ſancto conceptus & natus eſt.Quocirca Tertul. lib.de carne Chriſti cap.18. & 19.*Dei filius,inquit,ex patris Dei ſemine,id eſt, Spiritu, vt eſſet hominis filius, caro ei ſola erat ex hominis carne ſumẽda ſine viri ſemine: vacabat enim viri ſemen apud habentem Dei ſemen.* Et cap. 19. *Quid eſt ergo? non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis,neque ex voluntate viri,ſed ex Deo natus eſt.* Ita & Leo Caſtrius,qui tamen perperam contendit hunc ſenſum ſolum eſſe literalem, & alios omnes excludit.Obiter hic nota,Spiritum S.propriè non eſſe ſemen Dei. Deus enim nullum ex ſe ſemen decidit,vti facit homo: impropriè ergo & per catachreſin Tertul. Spiritum S. vocat ſemen Dei, quia ſcilicet ipſe diuina virtute à Patre & Filio accepta fecit in virgine, quod in vxore facit ſemen viri; vocatur ergo ſemen, quia fuit loco & vice ſeminis: formauit enim & organizauit corpus Chriſti in virgine, vti embryonis corpus in vtero matris ex eius ſemine & ſanguine coagulat,coagmentat,format,& organizat ſemen virile.

Poſterius Chriſti connubium eſt cum Eccleſia,quod Oſee ſuo hic repræſentat.Ita S.Ambroſ. lib. de Salomone cap.5. *Meretrix, inquit, iſta Eccleſiæ typus eſt, aliquando in gentibus conſtituta, idolorum cultibus vitiata, quam vana ſuperſtitionis ſtupra polluerant,quam falſorum Deorum adulteram fecerat multitudo: laſciuóſque ac turpes incompoſitis motibus ſaltus,nemorum & lucorum inculta luſtrabat, dedita luxuriæ, pompæ Gentilium mancipata. Hanc poſteaquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus puro baptiſmatis fonte perfudit,ablutionem& criminis accepit & nominis.* Ita & S.Aug.lib.22. contra Fauſtin. cap.89. ac S. Proſper lib. de prædictionib.& promiſſ.c.15.par.2.imò S. Paulus Rom. 9. 24. In huius rei typum Moſes duxit vxorem Æthiopiſſam Num. 12. 1. *contra quam*, inquit S.Hieron.in proœmio,*Aaron & Maria, carnale ſacerdotium Iudæorum & prophetia literæ ſeruiens, muſſitant,& offendunt Deum. Quæ dicit in cantico canticis Fuſca ſum & formoſa filiæ Ieruſalem.*Chriſto ergo venienti in mundum dixit iuſsitque Pater:*Sume tibi vxorem fornicariam,* putà Eccleſiam ex gentibus,ex eáque procrea filios, qui ſint filij fornicationum,id eſt,matris gentilis, ſed ex patre, vtpote filio Dei, ſint & ipſi filij Dei, ex quibus multi ad priſtinam matris fornicationem ſunt redituri, id eſt, concupiſcentias ſuas ſecuturi &

A peccaturi,ideóque à Deo puniendi & reiiciendi.

Mira ſanè miſericordia & dignatio fuit Oſee ducentis fornicariam, ſed longè maior Chriſti carnem & Eccleſiam noſtrã arctiſſimè ſibi vnientis & deſpondentis, vt eam depuraret,ſanctificaret,glorificaret,& quaſi diuinam redderet; túmque Oſee,id eſt,Ieſu & Saluatoris nomen adeptus eſt.Ita Oſee æmuli,& Chriſti ſectatores ſunt,qui ad dura, vilia & abiecta quæuis ſeſe demittunt, & quoſlibet labores & dolores ſubeunt, vt animas cum concupiſcentiis fornicantes, ſordidas & horridas conuertant,puráſq; efficiant,& ad Deum ſponſum reducant.

Vnde tropologica cauſa eſt, vt hoc exemplo doceret Deus Oſee,id eſt,prædicatores, confeſſarios, (Tropol.) B alióſque zelo proximorum flagrantes abducere animas à Satana,carne & peccato;eáſque per pœnitentiam & caſtimoniam deſpondere Chriſto,vti Paulus Corinthios deſpondit epiſt.2.c.11. verſ.2. Anima enim peccatrix eſt fornicaria, imò adultera, gignítque filios fornicationum, id eſt, opera luxuriæ,gulæ,ſuperbiæ.

Vnde S.Hieron. in proœmio, per fornicariam hanc tropologicè accipit S. Magdalenam, quam pœnitentẽ ſibi Chriſtus deſpondit. *Hæc,inquit, eſt meretrix & adultera, quæ in Euangelio pedes Domini lauit, crine deterſit, & confeſſionis ſuæ honorauit vnguento.* Et inferiùs: *Hæc eſt meretrix de qua loquitur Dominus ad Iudæos: Amen dico vobis, meretrices & publicani* C *præcedent vos in regno Dei. Iſta meretrix* (Raab Ioſue 2.) *exploratores meos duos,fortiſſimos iuuenes, quorum alterum in circumciſionem miſi, alterum ad gentes, humanitate ſuſcepit,abſcondit ſtudio,leuauit in tectum, operuit lini ſtipula. Quæ caſa perſecutionibus, & lota in baptiſmate immutat colorem, & de tetro in album vertitur.*

Quia fornicans fornicabitur terra.] Hoc eſt impenſè & continuò fornicabitur Iſraël, id eſt, decem tribus. De his enim loquitur, non de Iuda, vt patet ex ſequent. Nam futurum iunctum participio vel gerundio eiuſdem verbi, Hebræis ſignificat actus vehementiam, & continuationem, ſiue conſuetudinem. Fornicationem hic myſticam intellige, putà idololatriam: hic enim Deus D ſymbolum ſiue parabolam applicat, & explicat, quaſi dicat:Iuſſi te,ô Oſee,ducere fornicariam,& ex ea generare filios fornicationum, vt per hoc Iudæis repræſentem quòd ipſi pari modo myſticè fornicabuntur, id eſt,amabunt coléntque idola me vero Deo relicto.

*Verſ.*3.] Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim: & concepit, & peperit ei filium.

*Verſ.*4.] Et dixit Dominus ad eum: Voca E nomen eius Iezrahel, quoniam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.

Verſ. 5.] Et in illa die conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.

ET *abiit & accepit Gomer filiam Debelaim.*] verſ.3.
Perperam Hugo & Dionyſ. per diaſtolen legunt *De Belaim*, quaſi *Belaim* ſit nomen proprium

Digitized by Google

A prium loci, ex quo oriunda fuerit Gomer. *Debelaim* enim vnam eſſe vocem, eámque Hebræam patet ex Hebræo. *Debelaim* ergo eſt nomen matris Gomer, ait S. Hieron. & Rupert. licèt aliqui velint eſſe nomen patris eiuſdem. Notat vxorem ex nomine & ſtirpe, vt ſciamus hanc eſſe hiſtoriam, non viſionem. Suſpicatur Sanchez Debelaim quoque fuiſſe fornicariam, tum quia tacetur nomen mariti eius, tum quia talis fuit eius filia Gomer: nam *ſicut mater, ita & filia eius*, ait Ezech. cap. 16. 44. Appoſitè vxor vocata eſt Gomer, & parens Debelaim: Gomer enim heb. idem eſt quod conſummatio vel conſumptio; Debelaim idem eſt quod duæ maſſæ ficuum aridarum. quo ſignificatur conſumendam & vaſtandam eſſe Synagogam; *quæ conſummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ fruentibus ſuauis videtur & dulcis*. ait S. Hieronym. eo quòd animo & corpore idolis & voluptatibus ſeruierit. Debelaim enim, id eſt, ficus geminæ, ſymbolum eſt voluptatis & dulcedinis geminæ. Vnde Vatab. *Gomer*, ait, *ſignificat conſumptionem, & Debelaim palatas duas, quibus animi & corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt conſumptionem & interitum*, iuxta illud Apoſtoli: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem.* Poteſt quoque hæc gemina voluptas accipi ſpiritus & carnis, ſiue ambitionis & ventris; putà gulæ & libidinis. Ex his enim duabus oritur omnis concupiſcentia, omne peccatum, omnis ruina hominum. Eſt ergo elegans hic gnome: Gomer eſt filia Debelaim, id eſt, corruptio eſt filia ficuum, putà eſt filia voluptatis, pœna eſt filia culpæ: hæc enim quaſi mater illam parit; vti enim ficui & pomo vermis, ita & amori ac voluptati dolor, putor & pudor innaſcitur. Præclarè Valer. libr. 9. cap. 1. *Campana*, ait, *luxuria inuictum Hannibalem armis ſuis, illecebris amplexata, vincendum Romano militi tribuit.*

Tropol.

Tropol. corruptio eſt filia voluptatis.

Denique Arias per geminas ficus ad literam accipit geminum regnum Hebræorum, ſcilicet Iſraël & Iuda: vtrumque enim idolis & cupediis ſuis erat deditum, ideóque excidio à Deo addictum. Licèt enim hæc prophetia capitis primi propriè & primariò ad Iſraël (hunc enim vocat Iezrahel verſ. 4.) dirigatur, tamen ſecundariò & conſequenter ad Iuda Iſraëlis æmulum & aſſeclam quoque dirigitur.

verſ. 4. *Voca nomen eius Iezrahel.*] Oſee iubetur à Deo primum filium ſuum ex fornicaria vxore genitum vocare Iezrahel, vt per eum Hebræis repræſentet cladem imminentem Iezraheli, id eſt, Iſraëli, ſiue decem tribubus.

Iezrahel hebr. quadruplex habet etymon, & quatuor ſignificat 1. Iezrahel dicitur quaſi זֶרַע אֵל *zera el*, id eſt, ſemen Dei. 2. quaſi זְרוֹעַ אֵל *Zeroa el*, id eſt, brachium Dei. 3. quaſi יַזֶּה רַע אֵל *iizze ra el*, id eſt, aſperget malum vel contritionem Deus. 4. quaſi זָרַע אֵל *Zara el*, id eſt, ſparget vel diſperget Deus, ſcilicet Iſraëlitas, vt captiui eant in Aſſyriam & ſpargantur per totum orbem. Rurſum Iezrahel notat Iſraël, imò idem eſt cum Iſraël, ſi literam ז commutes in ש, & ע in א affine.

Iezrahel ſignificata quatuor.

Nota, Iezrahel erat vrbs regalis, & metropolis decem tribuum, ait S. Hieron. erátque terminus tribus Manaſſe & Iſſachar, ſita in pede montis Gelboe ad Occidentem, inſigni turri & ſpecula, qua per totam Galilæam vſque ad Carmelum, Thabor, Libanum, ac vltra Iordanẽ patebat proſpectus, illuſtris. Iuxta hanc vrbem erant campi

verſ. 5.

amœniſſimi & fertiliſſimi, ac vallis vaſtiſſima, quæ plus quàm decem millibus paſſuum tendebatur, quæ ab vrbe vicina, vallis Iezrahel dicebatur; ſicut viciſſim vrbs à valle fertiliſſima dicta eſt Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, quod ſemen in meſſe vberrimum, putà centuplum redderet, vt videretur eſſe ſemen Dei, & à Deo benedictum. Ante vrbem erat vinea & ager Nabot, qui adhuc temporibus Borchardi & Breidembachij oſtendebatur, vti ipſi ſcribunt in deſcriptione terræ ſanctæ. Porrò Deus iubet Oſee, vt ſuum primogenitum ab hac vrbe & valle vocet Iezrahel, vt per eum repræſentet Iſraël. Vnde cauſam nominis ſubdit dicens:

B *Quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.*] Iehu nominat, quia eius poſteri tum regnabant in Iſraël, erántque propagatores idololatriæ. Regnabat enim tunc Ieroboam, qui fuit tertius à Iehu: Iehu enim ſucceſſit Ioachas filius, huic Ioas, huic Ieroboam, huic Zacharias qui occiſus eſt à Sellum, in eóque ſtirps Iehu exciſa eſt.

Ex verbis Oſee liquet, & omnes fatentur, alludi hic ad hiſtoriam Achab, Iezabel, Nabot, & Iehu. Iezabel enim vxor Achab per calumniam curauit occidi Nabot in Iezrahel, vt eius vineam ibidem ſitam inuaderet & poſſideret. Quocirca Deus per Eliſæum vnxit Iehu in regem, iuſsítque ei vt hoc ſcelus eodem in loco vindicaret. Iehu C ergo occidit Iezabel, & curauit eam ſepeliri in agro Iezrahel. Inſuper omnes filios Achab iuſſit occidi in Samaria, eorúmque capita ad ſe mitti in Iezrahel 4. Reg. cap. 9. & ſequen.

Iam Primò Arias verba textus ſic explicat, quaſi dicat: Voca ô Oſee filium tuum Iezrahel, id eſt, brachium Dei, quia ſicut ego Deus brachio meo in Iezrahel effudi ſanguinem Iezabel & filiorum eius, ita eodem effundam ſanguinem poſterorum Iehu, quia Achabo & Iezabeli ſimiles ſunt in ſcelere. Hic ſenſus alienior videtur. Sanguis enim Iezrahel in genitiuo hic accipiendus eſt, quaſi ſanguis Iezrahelis, velut perſonæ cuius ſanguis effunditur; non in datiuo vel ablatiuo, quaſi ſanguis Iezrahele vt brachio, vel inſtrumento effuD ſus. 1. explic

Secundò Theodor. quem ſequitur noſter Emmanuel, Iezrahel, inquit, id eſt, ſemen Dei eſt Iſraël, qui eſt populus Dei, putà decem tribus. Sanguis autem in Scriptura vocatur homicidium, & per catachreſin quoduis enorme peccatum & ſcelus, quale hic eſt idololatria, præſertim quia idololatræ non rarò fundebant ſanguinem occidendo pueros, alióſque homines, eóſque immolando Moloch, Baal, aliiſque idolis, atque ſemper occidebant animas tum ſuas, tum ſuorum. Hic ſenſus myſticus potiùs videtur, quàm literalis. 2.

Tertiò Ruper. Vatab. & Anton. Fernan. in viſione 1. lect. 3. exponunt quaſi dicat: Puniam ſanE guinem Iezabelis & filiorum eius à Iehu effuſum in Iezrahel; quia licèt me iubente id fecerit, tamen ipſe in illa cæde non tam ſtuduit meæ voluntati, quàm ſuæ ambitioni ſeruire; vt ſcilicet occiſo ſemine regio, ipſe regnum inuaderet, & quaſi Tyrannus regnaret. Hic ſenſus non ſatis reſpondet Scripturæ, quæ ob hoc factum laudat Iehu, eíque regnum promittit vſque ad quartam generationem 4. Reg. 9. & ſequen. 3.

Quartò Chriſt. à Caſtro, Iezrahel, inquit, eſt Iſraël eiúſque primus rex Ieroboam, cæteríque eius reges: quaſi dicat, Vindicabo ſanguinem Iezrahel, id eſt,

Digitized by Google

per incarnationem. Ita S. Ambroſ. lib. 2. de Apolog. Dauid. cap. 10. myſticè explicat non tantùm hoc Oſee connubiũ, ſed & Dauidis adulterium. *Ad Prophetam*, inquit, *dictum eſt: Vade, accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus iubet cum ea quæ fornicaria fuerit eſſe coniugium, cuius coniugij fructus eſt Chriſtus. Námque filio qui ex fornicatione* (id eſt, ex vxore Oſee quæ antea fuerat fornicaria) *eſt natus, à Domino nomen impoſitum eſt Iezrahel, quod eſt diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, & iam iſta vtique pia ſocietas adulteræ copula eſt*, &c. Et mox: *Ex diſparibus copulis contubernium pium factum eſt, quando ſcilicet verbum caro factum eſt. non ſunt legitima conſortia diuinitatis & carnis. Suſcepit carnem Deus, aſſumpſit animam, per inuſitatam nec legitimam incarnationem conſortium fecit eſſe legitimum, vt ſit Deus omnia in omnibus.* vnde nomen filij eſt Iezrahel, id eſt, ſemẽ Dei, vel brachium Dei. Chriſtus enim eſt brachium, id eſt, virtus Dei, vti eum vocat Iſaias cap. 53. 1. Chriſtus etiam eſt ſemen Dei, quia non ex ſemine viri, ſed ex Spiritu ſancto conceptus & natus eſt. Quocirca Tertul. lib. de carne Chriſti cap. 18. & 19. *Dei filius*, inquit, *ex patris Dei ſemine, id eſt, Spiritu, vt eſſet hominis filius, caro ei ſola erat ex hominis carne ſumẽda ſine viri ſemine: vacabat enim viri ſemen apud habentem Dei ſemen.* Et cap. 19. *Quid eſt ergo? non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo natus eſt.* Ita & Leo Caſtrius, qui tamen perperam contendit hunc ſenſum ſolum eſſe literalem, & alios omnes excludit. Obiter hic nota, Spiritum S. propriè non eſſe ſemen Dei. Deus enim nullum ex ſe ſemen decidit, vti facit homo: impropriè ergo & per catachreſin Tertul. Spiritum S. vocat ſemen Dei, quia ſcilicet ipſe diuina virtute à Patre & Filio accepta fecit in virgine, quod in vxore facit ſemen viri; vocatur ergo ſemen, quia fuit loco & vice ſeminis: formauit enim & organizauit corpus Chriſti in virgine, vti embryonis corpus in vtero matris ex eius ſemine & ſanguine coagulat, coagmentat, format, & organizat ſemen virile.

Poſterius Chriſti connubium eſt cum Eccleſia, quod Oſee ſuo hic repræſentat. Ita S. Ambroſ. lib. de Salomone cap. 5. *Meretrix*, inquit, *iſta Eccleſiæ typus eſt, aliquando in gentibus conſtituta, idolorum cultibus vitiata, quam vanæ ſuperſtitionis ſtupra polluerant, quam falſorum Deorum adulterãm fecerat multitudo: laſciuóſque ac turpes incompoſitis motibus ſaltus, nemorum & lucorum inculta luſtrabat, dedita luxuriæ, pompæ Gentilium mancipata. Hanc poſteaquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus puro baptiſmatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accepit & nominis.* Ita & S. Aug. lib. 22. contra Fauſtin. cap. 89. ac S. Proſper lib. de prædictionib. & promiſ. c. 15. par. 2. imò S. Paulus Rom. 9. 24. In huius rei typum Moſes duxit vxorem Æthiopiſſam Num. 12. 1. *contra quam*, inquit S. Hieron. in proœmio, *Aaron & Maria, carnale ſacerdotium Iudæorum & prophetia literæ ſeruiens, muſſitant, & offendunt Deum. Quæ dicit in cantico cantici: Fuſca ſum & formoſa filia Ieruſalem.* Chriſto ergo venienti in mundum dixit iuſsitque Pater: *Sume tibi vxorem fornicariam*, putà Eccleſiam ex gentibus, ex eáque procrea filios, qui ſint filij fornicationum, id eſt, matris gentilis, ſed ex patre, vtpote filio Dei, ſint & ipſi filij Dei, ex quibus multi ad priſtinam matris fornicationem ſunt redituri, id eſt, concupiſcentias ſuas ſecuturi & peccaturi, ideóque à Deo puniendi & reiiciendi.

Mira ſanè miſericordia & dignatio fuit Oſee ducentis fornicariam, ſed longè maior Chriſti carnem & Eccleſiam noſtrã arctiſſimè ſibi vnientis & deſpondentis, vt eam depuraret, ſanctificaret, glorificaret, & quaſi diuinam redderet; túmque Oſee, id eſt, Ieſu & Saluatoris nomen adeptus eſt. Ita Oſee æmuli, & Chriſti ſectatores ſunt, qui ad dura, vilia & abiecta quæuis ſeſe demittunt, & quoſlibet labores & dolores ſubeunt, vt animas cum concupiſcentiis fornicantes, ſordidas & horridas conuertant, puráſq; efficiant, & ad Deum ſponſum reducant.

Vnde tropologica cauſa eſt, vt hoc exemplo doceret Deus Oſee, id eſt, prædicatores, confeſſarios, alióſque zelo proximorum flagrantes abducere animas à Satana, carne & peccato; eáſque per pœnitentiam & caſtimoniam deſpondere Chriſto, vti Paulus Corinthios deſpondit epiſt. 2. c. 11. verſ. 2. Anima enim peccatrix eſt fornicaria, imò adultera, gignítque filios fornicationum, id eſt, opera luxuriæ, gulæ, ſuperbiæ. Tropol.

Vnde S. Hieron. in proœmio, per fornicariam hanc tropologicè accipit S. Magdalenam, quam pœnitentẽ ſibi Chriſtus deſpondit. *Hæc*, inquit, *eſt meretrix & adultera, quæ in Euangelio pedes Domini lauit, crine deterſit, & confeſſionis ſuæ honorauit vnguento.* Et inferiùs: *Hæc eſt meretrix de qua loquitur Dominus ad Iudæos: Amen dico vobis, meretrices & publicani præcedent vos in regno Dei. Iſta meretrix* (Raab Ioſue 2.) *exploratores meos duos, fortiſſimos iuuenes, quorum alterum in circumciſionem miſi, alterum ad gentes, humanitate ſuſcepit, abſcondit ſtudio, leuauit in tectum, operuit lini ſtipula. Quæ cæſa perſecutionibus, & lota in baptiſmate immutat colorem, & de tetro in album vertitur.*

Quia fornicans fornicabitur terra.] Hoc eſt impensè & continuò fornicabitur Iſraël, id eſt, decem tribus. De his enim loquitur, non de Iuda, vt patet ex ſequent. Nam futurum iunctum participio vel gerundio eiuſdem verbi, Hebræis ſignificat actus vehementiam, & continuationem, ſiue conſuetudinem. Fornicationem hic myſticam intellige, putà idololatriam: hic enim Deus ſymbolum ſiue parabolam applicat, & explicat, quaſi dicat: Iuſſi te, ô Oſee, ducere fornicariam, & ex ea generare filios fornicationum, vt per hoc Iudæis repræſentem quòd ipſi pari modo myſticè fornicabuntur, id eſt, amabunt coléntque idola me vero Deo relicto.

Verſ. 3.] Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim: & concepit, & peperit ei filium.

Verſ. 4.] Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen eius Iezrahel, quoniam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.

Verſ. 5.] Et in illa die conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.

E*T abiit & accepit Gomer filiam Debelaim.*] verſ. 3.
Perperam Hugo & Dionyſ. per diaſtolen legunt *De Belaim*, quaſi *Belaim* ſit nomen pro-

prium

A prium loci, ex quo oriunda fuerit Gomer. *Debelaim* enim vnam eſſe vocem, eámque Hebræam patet ex Hebræo. *Debelaim* ergo eſt nomen matris Gomer, ait S. Hieron. & Rupert. licèt aliqui velint eſſe nomen patris eiuſdem. Notat vxorem ex nomine & ſtirpe, vt ſciamus hanc eſſe hiſtoriam, non viſionem. Suſpicatur Sanchez Debelaim quoque fuiſſe fornicariam, tum quia tacetur nomen mariti eius, tum quia talis fuit eius filia Gomer: nam *ſicut mater, ita & filia eius*, ait Ezech. cap. 16. 44. Appoſitè vxor vocata eſt Gomer, & parens Debelaim: Gomer enim heb. idem eſt quod conſummatio vel conſumptio; Debelaim idem eſt quod duæ maſſæ ficuum aridarum.

Tropol. quo ſignificatur conſumendam & vaſtandam eſſe Synagogam; *quæ conſummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ fruentibus ſuauis videtur & dulcis*, ait S. Hieronym. eo quòd animo & corpore idolis & voluptatibus ſeruierit. Debelaim enim, id eſt, ficus geminæ, ſymbolum eſt voluptatis & dulcedinis geminæ. Vnde Vatab. *Gomer*, ait, *ſignificat conſumptionem, & Debelaim palatas duas, quibus animi & corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt conſumptionem & interitum*, iuxta illud Apoſtoli: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem.* Poteſt quoque hæc gemina voluptas accipi ſpiritus & carnis, ſiue ambitionis & ventris; putà gulæ & libidinis. Ex his enim duabus oritur omnis concupiſcentia, omne peccatum, omnis ruina hominum. Eſt ergo elegans hic gnome: Gomer eſt filia Debelaim, id eſt, corruptio eſt filia ficuum, putà eſt filia voluptatis, pœna eſt filia culpæ: hæc enim quaſi mater illam parit; vti enim ficui & pomo vermis, ita & amori ac voluptati dolor, putor & pudor innaſcitur. Præclarè Valer. lib. 9. cap. 1. *Campana*, ait, *luxuria inuictum Hannibalem armis ſuis, illecebris amplexata, vincendum Romano militi tribuit.*

Tropol. corruptio eſt filia voluptatis.

Denique Arias per geminas ficus ad literam accipit geminum regnum Hebræorum, ſcilicet Iſraël & Iuda: vtrumque enim idolis & cupediis ſuis erat deditum, ideóque excidio à Deo addictum. Licèt enim hæc prophetia capitis primi propriè & primariò ad Iſraël (hunc enim vocat Iezrahel verſ. 4.) dirigatur, tamen ſecundariò & conſequenter ad Iuda Iſraëlis æmulum & aſſeclam quoque dirigitur.

verſ. 4. *Voca nomen eius Iezrahel.*] Oſee iubetur à Deo primum filium ſuum ex fornicaria vxore genitum vocare Iezrahel, vt per eum Hebræis repræſentet cladem imminentem Iezraheli, id eſt, Iſraëli, ſiue decem tribubus.

Iezrahel hebr. quadruplex habet etymon, & quatuor ſignificat 1. Iezrahel dicitur quaſi זֶרַע אֵל *zera el*, id eſt, ſemen Dei. 2. quaſi זְרוֹעַ אֵל *Zeroa el*, id eſt, brachium Dei. 3. quaſi יַזֶּה רַע אֵל *iizze ra el*, id eſt, aſperget malum vel contritionem Deus. 4. quaſi זָרַע אֵל *Zara el*, id eſt, ſparget vel diſperget Deus, ſcilicet Iſraëlitas, vt captiui eant in Aſſyriam & ſpargantur per totum orbem. Rurſum Iezrahel notat Iſraël, imò idem eſt cum Iſraël, ſi literam ז commutes in ש, & ע in א affine.

Iezrahel ſignificata quatuor.

Nota, Iezrahel erat vrbs regalis, & metropolis decem tribuum, ait S. Hieron. erátque terminus tribus Manaſſe & Iſſachar, ſita in pede montis Gelboe ad Occidentem, inſigni turri & ſpecula, qua per totam Galilæam vſque ad Carmelum, Thabor, Libanum, ac vltra Iordanē patebat proſpectus, illuſtris. Iuxta hanc vrbem erant campi amœniſſimi & fertiliſſimi, ac vallis vaſtiſſima, quæ plus quàm decem millibus paſſuum tendebatur, quæ ab vrbe vicina, vallis Iezrahel dicebatur; ſicut viciſſim vrbs à valle fertiliſſima dicta eſt Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, quod ſemen in meſſe vberrimum, putà centuplum redderet, vt videretur eſſe ſemen Dei, & à Deo benedictum. Ante vrbem erat vinea & ager Nabot, qui adhuc temporibus Borchardi & Breidembachij oſtendebatur, vti ipſi ſcribunt in deſcriptione terrę ſanctæ. Porrò Deus iubet Oſee, vt ſuum primogenitum ab hac vrbe & valle vocet Iezrahel, vt per eum repræſentet Iſraël. Vnde cauſam nominis ſubdit dicens:

verſ. 5.

B *Quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.*] Iehu nominat, quia eius poſteri tum regnabant in Iſraël, erántque propagatores idololatriæ. Regnabat enim tunc Ieroboam, qui fuit tertius à Iehu: Iehu enim ſucceſſit Ioachas filius, huic Ioas, huic Ieroboam, huic Zacharias qui occiſus eſt à Sellum, in eóque ſtirps Iehu exciſa eſt.

Ex verbis Oſee liquet, & omnes fatentur, alludi hic ad hiſtoriam Achab, Iezabel, Nabot, & Iehu. Iezabel enim vxor Achab per calumniam curauit occidi Nabot in Iezrahel, vt eius vineam ibidem ſitam inuaderet & poſſideret. Quocirca Deus per Eliſæum vnxit Iehu in regem, iuſſítque ei vt hoc ſcelus eodem in loco vindicaret. Iehu ergo occidit Iezabel, & curauit eam ſepeliri in C agro Iezrahel. Inſuper omnes filios Achab iuſſit occidi in Samaria, eorúmque capita ad ſe mitti in Iezrahel 4. Reg. cap. 9. & ſequen.

Iam Primò Arias verba textus ſic explicat, quaſi dicat: Voca ô Oſee filium tuum Iezrahel, id eſt, brachium Dei, quia ſicut ego Deus brachio meo in Iezrahel effudi ſanguinem Iezabel & filiorum eius, ita eodem effundam ſanguinem poſterorum Iehu, quia Achabo & Iezabeli ſimiles ſunt in ſcelere. Hic ſenſus alienior videtur. Sanguis enim Iezrahel in genitiuo hic accipiendus eſt, quaſi ſanguis Iezrahelis, velut perſonæ cuius ſanguis effunditur; non in datiuo vel ablatiuo, quaſi ſanguis Iezrahele vt brachio, vel inſtrumento effuD ſus. 1. explic

Secundò Theodor. quem ſequitur noſter Emmanuel, Iezrahel, inquit, id eſt, ſemen Dei eſt Iſraël, qui eſt populus Dei, putà decem tribus. Sanguis autem in Scriptura vocatur homicidium, & per catachreſin quoduis enorme peccatum & ſcelus, quale hic eſt idololatria, præſertim quia idololatræ non rarò fundebant ſanguinem occidendo pueros, alióſque homines, eóſque immolando Moloch, Baal, aliiſque idolis, atque ſemper occidebant animas tum ſuas, tum ſuorum. Hic ſenſus myſticus potiùs videtur, quàm literalis. 2.

Tertiò Ruper. Vatab. & Anton. Fernan. in viſione 1. lect. 3. exponunt quaſi dicat: Puniam ſanguinem Iezabelis & filiorum eius à Iehu effuſum E in Iezrahel; quia licèt me iubente id fecerit, tamen ipſe in illa cæde non tam ſtuduit meæ voluntati, quàm ſuæ ambitioni ſeruire; vt ſcilicet occiſo ſemine regio, ipſe regnum inuaderet, & quaſi Tyrannus regnaret. Hic ſenſus non ſatis reſpondet Scripturæ, quæ ob hoc factum laudat Iehu, eique regnum promittit vſque ad quartam generationem 4. Reg. 9. & ſequen. 3.

Quartò Chriſt. à Caſtro, Iezrahel, inquit, eſt Iſraël eiúſque primus rex Ieroboam, cæteríque eius reges: quaſi dicat, Vindicabo ſanguinem Iezrahel, id eſt, 4.

Digitized by Google

id eſt, Iſraëlitarum effuſum per Ieroboam & cæteros Reges, præſertim oriundos è familia Iehu, eo quòd ipſi pios Iſraëlitas renuentes ire in Dan & Bethel ad adorandos eorum vitulos aureos, occiderunt. Id enim feciſſe Ieroboam patebit c. 5. quocirca euertam domum Iehu, totúmque regnum Iſraël. Verùm hoc incertum eſt: nuſquam enim legimus quòd Iehu renuentes adorare idola occiderit. Hic tamen ſenſus, vti & alij iam recenſiti, quaſi acceſſorij & partiales locum habere & admitti poſſunt, súntque probabiles. Sed quærendus eſt ſenſus principalis & genuinus.

ſ.genuinus. Dico ergo, quia verba Prophetæ manifeſtè alludunt ad ſtragem domus Achab editam à Iehu in Iezrahel, eique ſimilem minantur; hinc primus & principalis ſenſus hic eſt, q.d. Ego Deus, ô Iehu elegeram te vt idololatriam inuectam à Ieroboam, & promotam ab Achab & Iezabel in Iſraël euerteres; ideóque te regem conſtitui, iuſſique vt occideres & ſepelires omnes poſteros Achab, idque in valle Iezrahel, eo quòd ipſe in eadem fidelem meique cultorem Nabot interemerat. Quod ſi id non faceres, ſed eis occiſis foueres nihilominus eorum idola, ſcires te ſimilem horribilem, imò horribiliorem Dei vindictam experturum. At tu quaſi vecors & temerarius, huius ſeueræ vltionis Dei contra Achab, cuius ipſe miniſter & carnifex fueras, oblitus, in eundem lapidem impegiſti, eadem idola coluiſti. Hoc eſt enim quod dicitur 4. Regum 10.29. *Deleuit itaque Iehu Baal de Iſraël; veruntamen à peccatis Ieroboam, qui peccare fecit Iſraël, non receſſit, nec dereliquit vitulos aureos. Viſitabo* ergo *ſanguinem Iezrahel ſuper domum* tuam, hoc eſt, domui tuæ ſimilem plagam & ſtragem inducam, qualem tu meo iuſſu induxiſti ſuper domum Achab in Iezrahel. Itaque ſicut tu filiorum eius omnium ſanguinem effudiſti, ita & omnium tuorum effundetur, omnéſque poſteri tui regno & vita ſpoliabuntur; ac paulò pòſt, putà poſt quadraginta annos totus Iſraël qui te in idololatria ſecutus eſt, vel occidetur, vel captiuus abducetur in Aſſyriam. Quocirca vt hoc Iſraëlitis ô Oſee repræſentes, iubeo vt filium tuum voces Iezrahel, eiſque explices ideo eum vocari Iezrahel, vt meminerint Iezabelis & filiorum Achab occiſorum & ſepultorum in Iezrahel ob idololatriam; ſciántque ſe ob eandem cauſam pari modo occidẽdos, vt quoties nominarint vel audient nominari nomen filij tui Iezrahel, toties eis recurrat & redeat in mẽtem ſtrages domus Achab, facta in Iezrahel, & eorum ſimilis propediem facienda, quam ego hic per te eis intento. ita Mariana & alij. Vnde Iezrahel, æquè ac Sodoma, prouerbialiter ſignificat ingentem vindictam, ingens excidium, ait Sanchez.

Vbi nota, pro *viſitabo* Syrus vertit, *vlciſcar*: heb. eſt פָּקַדְתִּי *pakadti*, quod valde generalis & auguſtæ eſt ſignificationis; nec tantùm vindicare, vlciſci & punire ſignificat, ſed in genere idem eſt quod requirere, recenſere, imponere, inducere. Senſus ergo eſt quaſi dicat, *Viſitabo*, id eſt, requiram *ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu*, dicámque: Cur tu ô Iehu effudiſti ſanguinem domus Achab in Iezrahel? nónne id feciſti meo iuſſu quia idololatræ erant, & idololatriæ duces in Iſraël? Quare ergo tu nõ es veritus eadem idola colere & propugnare? Eſto ergo eis ſimilis in pœna, quibus fuiſti ſimilis in culpa: illorum ſanguis à te effuſus eſt; tuus quoque effundatur: ſtirps illorum exci-

A ſa eſt; & tua excindatur. *Viſitabo* ergo, id eſt, requiram & recenſebo ac annumerabo ſupplicia domus Achab domui tuæ, dicámque: Ecce Achab peccauit in tot tantiſque idolis & ſceleribus, tu ô Iehu in totidem peccaſti. Quocirca ſicut Achab tot plagis, omniúmque (putà ſeptuaginta) filiorum ſtrage puniui, ita & totidem plagis te puniam: ac ſicut numerum culparum, ita & plagarum Achab, tibi tuæque domui annumerabo & accenſebo, hoc eſt, inducam & infligam.

Hic eſt ſenſus principalis, cui tamen cæteri annexi & connexi ſunt. Itaque ſecundam Theodoreti expoſitionem & quartam Chriſt. à Caſtro hic iam addas, hoc modo quaſi dicat: Quia tu ô Iehu, B inſtar Achab, piorum Iſraëlitarum Deum verum colentium, tuóſque vitulos aureos ſpernentium, qui erant Iezrahel, id eſt, ſemen, hoc eſt, populus Dei, ſanguinem effudiſti; & quia omnes Iſraëlitas ad ſanguinem, id eſt, ad enorme ſcelus idololatriæ compuliſti, ideo inſtar Achab ſanguis tuorum omnium effundetur. Et ſicut ſanguinem Nabot ab Achab effuſum, in Achabi domo omnem eius ſtirpem occidendo vltus ſum, ita & ſanguinem fidelium à te & tuis effuſum in tua familia, eam euertendo, vlciſcar; graue enim crimen, & in cœlum clamans vindictam eſt occiſio innocentis, præſertim fidelis & ſancti. Nam, vt ait S. Auguſt. in Pſal. 9. explicans illud: *Sedet in inſidiis*, &c. *vt interficiat innocentem*; *Innocentem interficere eſt ex* C *innocente facere nocentem*, quæ eſt peruerſio tam iuſtitiæ, quàm naturæ.

Dices, Sanguis poſterorum Achab effuſus eſt in Iezrahel, non ob eius idololatriam, ſed quia ipſe ibidem effuderat ſanguinem Nabot, vt eius vineam occuparet. Ergo hæc non rectè adaptantur ſanguini poſterorum Iehu effundẽdo ob idololatriam. Reſpond. Antecedens eſſe falſum. Hæc enim ſtrages inducta eſt domui Achab ob idololatriam, vti diſertè dicitur 4.Regum 2 .22.& 26. determinatio verò loci, quòd ſcilicet fieret in Iezrahel, facta eſt ob occiſum ibidem Nabot, qui erat idolorum hoſtis, & vnius veri Dei cultor.

D Nam ad idololatriæ pœnam hæc omnia ſpectare, patet ex eo, quòd ea de cauſa iubeatur Oſee ducere fornicariam, & gignere filios fornicationum, vt idololatriam Iſraëlitarum repræſentet. Vnde ait: *Quia fornicans fornicabitur terra*, myſticè ſcilicet cum idolis, ideoque ei ſanguinem & exitium intentat.

Huc pertinet explicatio quam ex Chaldæo afferunt Haymo, Hugo, & Albertus, quæ talis eſt: Viſitabo, id eſt, imputabo ſanguinẽ domus Achab à Iehu effuſum in Iezrahel, ipſi Iehu eiúſque domui, eo quòd ipſe eadem idola coluerit, ob quæ filios Achab occidit eiúſque ſtirpem euertit; ac proinde opere ipſo oſtendit ſe iniquè & iniuſtè occidiſſe idololatras; nec tam paruiſſe Dei iuſſui, E quàm ſecutum eſſe ſuam ambitionem & tyrannidem, vti dixit Vatab. cùm ipſe æquè ac illi fuerit idololatra. Itaque ſanguis Iezrahel cõtra ipſum reuertetur, & in eius domum recurret: meruit enim ipſe qui iniquè idololatras occidit, vt eius, vtpote pariter idololatræ, domus & ſtirps tota ſimiliter excindatur, vt ſicut ipſe idololatras gladio puniuit, ita & eius idololatria gladio puniatur & ſuccidatur. In Iezrahel pulchra eſt annominatio ad eius etymon, quaſi dicat, Viſitabo ſanguinem Iezrahel, id eſt, ſeminis & populi Dei, putà piorum Iſraëlitarum, quos afflixerunt & occiderunt Achab (vt patet 4.Reg. 9.7.) & Iehu, ſuper

eorum

Digitized by Google

eorum domum & familiam, eróque eis Iezrahel, id eſt, יזרע אל *izza ra el*, id eſt, inducens malum & contritionem Deus, putà conteram & euertam eos.

Alleg. Denique Septuag. & poſt eos Arabicus, planè aliter vertunt, nimirum: *Vlciſcar ſanguinem Iſraël ſuper domum Iuda.* Suſpicor cum S. Hieronymo in eis typographicum eſſe mendum, & pro *Iſraël* legendum eſſe *Iezrahel*, ac pro *Iuda Iehu.* Sic enim habent Hebr. Chald. Latina, & Syrus. Perperam ergo Leo Caſtrius ex verſione Septuag. & ex eo quòd non dicit Propheta, Viſitabo vitulos Ieroboam, ſed, *Viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iuda*, contendit hæc ad literam accipienda eſſe de excidio Iudææ & Ieroſolymæ per Titum. Senſum enim eſſe, quaſi dicat: Sanguinem Iezrahel, id eſt, Chriſti (hic enim dicitur Iezrahel, id eſt, ſemen Dei; quia non ex ſemine viri, ſed ex Spiritu ſancto eſt conceptus) à Iudæis occiſi vlciſcar ſuper Iuda, euertẽdo Ieruſalem & Iudæam per Romanos. Perperam, inquam: nam ex toto contextu liquet hic agi de idololatria Iſraël, eiúſque punitione per Aſſyrios, non de excidio Iudæ per Titum. Hic ergo eius ſenſus myſticus eſt & allegoricus, iſque congruus, non literalis.

Tropol. Moraliter diſce hic, quàm ſeuerè puniat Deus illos, qui Dei iudicia & caſtigationes impiorum non æſtimant, nec propter eas ad Dei timorem & vitæ mutationem inducuntur, ſed eadem peccata perpetrant, ob quæ vident alios à Deo caſtigari, imò ſe iuſſu Dei alios caſtigaſſe, quales ſunt impij Principes, Iudices, Prætores, Prælati, Prædicatores, &c. qui ea quæ in aliis puniunt, ipſimet perpetrant. Hac enim de cauſa excidium minatur Deus domui Iehu, quòd peccata Achab, quæ per eum caſtigauerat, non deuitarit. Qui enim tam manifeſtis & acribus diuinæ vindictæ exemplis non emendantur, merentur vt eandem ſubeundo, aliis ſtatuantur in exemplum.

Simili modo & ſenſu dixit Lamech Geneſ. 4. 24. *Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagies ſepties.* Geneſ. 4. 24. q. d. Si Cain qui vnum occidit ſeptuplum, id eſt, multipliciter punitus eſt; ergo ego Lamech, qui duos occidi, quique pœnam Caini vidi, nec tamen ab eius peccato abſtinui, 77. id eſt, longè grauiùs & multipliciùs puniendus ſum. Ita S. Chryſoſt. ibidem. Sic & Ezechiel cap. 16. vt & alij Prophetæ, Iudæ intentat excidium, eo quòd habuerit legem & tabernaculum Dei (ideóque vocat illum Oolla) ac conſequenter debuerit caſtigare idololatriam Iſraëlis, ſiue decem tribuum (quas proinde vocat Ooliba) & tamen hoc adeo non fecerit, vt etiam dum videret Iſraëlem puniri & excindi à Deo, nihilominus in eius ſcelere & idololatria perſtiterit. Talibus meritò intonat Apoſt. Rom. 2. 1. *Propter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. Exiſtimas autem hoc ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?* Et verſ. 21. *Qui ergo alium doces, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum mœcharis: qui abominaris idola, ſacrilegium facis?* &c.

Et quieſcere faciam regnum domus Iſraël.] Id eſt, abolebo & euertam regnum Iſraël, ſiue decem tribuum. Ita Vatab. domum vocat tribum & gentem. Hebræi enim ſub Roboam in duas quaſi tribus & gentes fuerunt diuiſi, ſcilicet in Iſraël & Iuda. Præſtitit id Deus paulò poſt hanc prophetiam, ſed ſenſim & paulatim. Hæc enim prophetia facta eſt vltimis annis Ieroboam, qui fuit pronepos Iehu, & pater Zachariæ. Zacharias autem tantùm ſex menſibus regnauit, occiſus à Sellum: ac paulò pòſt regnum Iſraël inuaſit Phul rex Aſſyriorum, eique tributum indixit: deinde Teglathphalaſar, qui cepit & tranſtulit in Aſſyriam tribum Ruben, Gad, & dimidiam Manaſſe. Denique Salmanaſar, qui anno nono Hoſee vltimi regis Iſraël (qui erat annus ſextus Ezechiæ regis Iuda) Samariam cepit, totúmque regnum Iſraël euertit. Poſt Ieroboam ergo & Zachariam circiter 40. anno (mendoſè codex S. Hieron. habet 49.) euerſus & captus eſt Iſraël. Vide hiſtoriam 4. Regum 15. & ſeq.

Et in illa die conteram arcum Iſraël in valle vers. 5.
Iezrahel.] Arcum vocat robur, vires, arma, milites Iſraëlitarum, ſiue decem tribuum. Ita S. Hieron. Ruper. Haymo, Lyra. Hugo & alij. Malè ergo Arias per Iſraël accipit duodecim tribus, putà tam Iuda, quàm Iſraël.

Quæres, quando & quomodo in valle Iezrahel contritum ſit regnum Iſraël? nihil enim de eo in Scriptura legimus. Aliqui per Iezrahel accipiunt Samariam: ad illam enim confluxit totus populus imminente Aſſyrio, ibidémque ab eo victus & captus eſt. Verùm nuſquam vallis Iezrahel capitur pro Samaria, præſertim quia Samaria ſita erat in monte, non in valle. Meliùs ergo alij cenſent ex hoc loco Prophetæ, ante excidium Samariæ & gentis, Iſraëlitas de more collatis ſignis conflixiſſe cum Aſſyriis in vicina valle Iezrahel. Hæc enim longiſſimè patet, & aptiſſima erat conflictui. Ibi ergo ſuperati & cæſi ſunt Iſraëlitæ ab Aſſyriis, qui deinde victoriam proſecuti Samariam obſederunt, & euerterunt cum toto regno. Ita S. Hieron. Cyrill. Theod. Haymo & alij Interpretes. Vnde Borchar. Breidemb. & ex eis Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ, de hac valle ita ſcribit: *Vallis Iezrahel lata duobus milliaribus* (ſed multò longior) *quæ & planicies Galilææ. In valle hac ſeu planicie intermedia magni & multi habiti ſunt conflictus. Hic enim pugnauit Gedeon contra Madianitas, Iudic. 6. & 7. Et Saul contra Philiſthæos 1. Reg. 31. Item Achab contra Syros, 3. Regum 20. & poſtea Tartari ibi conflixerunt contra Saracenos.*

Porrò aptè Deus ſtatuit vt Iſraël in Iezrahel cæderetur. Eſt enim magna vis & emphaſis in verborum & rerum tum vicinitate, tum alluſione. quaſi dicat, Olim ô decem tribus eratis Iſraël, id eſt, populus dominans Deo, cùm pietatẽ veſtri Patris Iacob ſecuti vni Deo ſeruientes, ab eo impetrabatis benedictionem & omne bonum quod petebatis, qua de cauſa Iacob vocatus eſt Iſraël, Geneſ. 32. verſ. 28. Eratis pariter tunc Iezrahel, id eſt, ſemen & populus Dei. At nunc Deo rebelles & apoſtatæ, cùm ad idola deflexiſtis, non eſtis Iezrahel, id eſt, ſemen Dei; nec Iſraël, id eſt, dominantes Deo; ſed Deus iam iam dominabitur vobis, quaſi hoſtis dominans, ſæuiens & graſſans in vrbe quam capit & vaſtat.

Ipſe ergo cædet vos per Aſſyrios in valle Iezrahel: tum quia ibidem cæſa eſt ſtirps Achab idololatræ, quem vos imitati eſtis: tum quia huic loco aptè conuenit triplex etymon Iezrahel, quod recenſui initio capitis. Eò enim alludit, quaſi dicat: In hac valle ſentictis Iezrahel, hoc eſt 1. זרוע אל *zeroa el*, id eſt, brachium Dei vos feriens & occidens

Digitized by Google

occidens, 2. quia ibidem erit Iezrahel, hoc eſt, A יִזֶּה רַע אֵל *izza ra el*, id eſt, aſperget in vos malum & contritionem Deus, 3. ibidem erit Iezrahel, id eſt, זָרָה אֵל *Zara el*, hoc eſt, diſpergens vos Deus in Aſſyriam, omnémque ventum & plagam orbis. Alium ſenſum affert Leo Caſtrius: Vallis, inquit, Iezrahel, id eſt, ſeminis Dei, putà Chriſti, eſt Ieruſalem; quia Chriſtus in Ieruſalem docuit, vixit, crucifixus & mortuus eſt: quaſi dicat, Adhuc modicum, id eſt, poſt paruum tempus, ſcilicet 40. poſt Chriſti crucem anno *viſitabo ſanguinem Iezrahel*, hoc eſt, Chriſti à Iudæis crucifixi, *ſuper domum Iehu*, id eſt, ſuper decem tribus: *& conteram Iſraël*, id eſt, Iudæos omnes tam ex decē, quàm ex duabus tribubus, *in valle Iezrahel*, id eſt, in Ieruſalem per Titum. Succreuerant enim poſt captiuitatem B decem tribus ex reſiduis captiuitatis, itáque tam regnum Iſraël, quàm Iuda deletum eſt à Tito & Romanis. Verùm hic ſenſus non eſt literalis, vt ipſe contendit; ſed allegoricus & myſticus, iſque appoſitus. Si enim Deus ſanguinem Iezrahel, id eſt, Iſraël vindicauit tam atrociter in domo Iehu; quidni atrociſſimè vindicaret ſanguinem vnigeniti filij ſui in gente Iudaica, tam perfidè & ſceleratè ab ea trucidati?

Tropol. pari modo vindicabit Deus & puniet Chriſtianos impiè viuentes, qui vt ait Apoſt. Heb. 10.29. *Filium Dei conculcauerint, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerint, in quo ſanctificati ſunt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerint. Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.*

Verſ.6.] Et cōcepit adhuc & peperit filiam. Et dixit ei: Voca nomen eius, Abſque miſericordia: quia non addam vltra miſereri domui Iſraël, ſed obliuione obliuiſcar eorum.

Verſ.7.] Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo: & non ſaluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

verſ. 6.

verſ.6. Secunda proles Oſee quid ſignificat?

ET *cōcepit adhuc, & peperit filiam.*] Quia Iſraëlitæ duri erant & obſtinati, hinc multis Prophetarum ictibus tundendi erant. Priori ergo filio & oraculo triſti additur hic ſecundum oraculum & portentum æquè triſte & minax, imò triſtius & minacius; quaſi ſecundus aries, qui ferrea eorum pectora feriat & quatiat. Audi S. Cyrill. lib. 6. Glaphyrorum: *S. Oſeas*, inquit, *meretricem duxit vxorem, neque infames deprecatus eſt nuptias, & paſſus eſt ſe eſſe patrem infamium liberorum, quorū nomina fuerunt, Non populus meus, Non conſecuta miſericordiam. Prophetarum prædictionibus aduerſabantur Iſraëlitæ, neque recipiebant, neque legebant legem Dei. Iubebat ergo Deus facere ea quæ velut pictura eſſent rerum futurarum, vt velut in tabula quadam futura planè & apertè depingerentur, vt in aures & in oculos vel nolentium incurrerent, vt qui ſaperent diligerent potiora; vt quos poſſent ab impietate abducerent.* Quoties enim Iſraëlitæ has proles Prophetæ, toties ſeipſos quaſi in imagine intuebantur; & quoties eas nomine ſuo compellabant, toties ſeipſos ſuáque fata ſibi à Deo decreta nuncupabant & recenſebant; verbi gratia, cùm vocantes hoſce pueros dicebant, Veni huc *Lo rachuma*, id eſt, *abſque miſericordia*; adeſdū *Lo ammi*, id eſt, *non populus meus*, tacitè ſibiipſis dicebant & cogitabant, *Mutato nomine de te fabula narratur*. Tu es quem puer hic repræſentat, tui ille perſonam gerit. Tu ergo es non populus Dei, tu es abſque miſericordia, quē Deus reiecit & reprobauit.

Filiam.]. Filia hæc idem repræſentat quod primus Oſee filius Iezrahel, ſcilicet Iſraëlis ſiue decem tribuum vaſtationem. Sed cur primus eſt filius, ſecunda filia? Reſp. cauſa phyſica eſt, quia ſolent coniuges nunc filios nunc filias generare. Cauſa ſymbolica eſt prima, vt repręſentet tam viros, quàm fœminas, vtpote idololatriæ participes hac clade inuoluendas. Secunda: filia repræſentat infirmitatem & debilitatem Iſraëlitarum, qua ob peccata non tam viri, quàm fœminæ facti Aſſyriis non potuerunt reſiſtere. ita S. Hieron. Chald. Cyrill. Haymo, Hugo & Rabbini. Tertia: hi tres filij repræſentant idem, ſcilicet Iſraëlitarum cladem & excidium; ſed ſimul repræſentant huius cladis tres quaſi partes & gradus. Itaque primus Iezrahel repræſentat ſtragem ſtirpis Iehu, vti expreſsè dicitur verſ. 4. nam regnante eâ ſtirpe validum adhuc & quaſi maſculum erat regnum Iſraël. Iehu autem ſtirps exciſa eſt in Zacharia abnepote, quem occidit Sellum Tyrannus. Secunda filia repræſentat ſtatum debilem & infirmum, quem habuit regnum Iſraël poſt Zachariam ſub Sellum, Manahem, & Phacea regibus Iſraël; quando Salmanaſar multis rapinis, cladibus, & C captiuitatibus ita attriuit & attenuauit regnum Iſraël, vt iam inclinaret ad ruinam. Tertius filius repræſentat plenam gentis ſtragem & regni excidium ſub Phacee penultimo, & ſub Hoſee vltimo rege Iſraël. ita Iſidorus, Clarius & R. Dauid. Phacee enim rex impius & crudelis centum Iudæorum millia occidens, & Ieruſalem cum Raſin rege Syriæ obſidens, concitauit in ſe ſuúmque regnum Iſraël iram Dei, eiúſque excidium accelerauit, vti prædixit Iſaias cap. 8. 6. & ſequent. Poſſent quoque tres hæ proles repræſentare tres reges Aſſyriorum, ſcilicet Phul, Teglathphalaſar, & Salmanaſar, qui vaſtarunt & carpſerunt regnum Iſraël, donec Salmanaſar capta Samaria illud pla- D nè euertit.

Cur filia non filius?

Et dixit (Deus) *ei* (Oſee) *voca nomen eius, Abſque miſericordia*: vt per hanc prolem ſignifices Iſraëlitas miſericordia Dei indignos & incapaces, iuſto Dei decreto certo exitio eſſe deſtinatos; vnde explicans ſubdit: *Quia nō addam vltra miſereri domui Iſraël.* Septuag. *non addam vltra vt diligam eos*, quaſi dicat: Sæpius antehac Iſraëlitis ob peccata afflictis & pœnitentibus miſertus ſum, dum eis miſi Gedeonem, Sampſonem, Dauidem, alióſque reges & iudices, ſiue vindices populi: at nunc quia peccandi & idololatrandi finem nullum faciunt, & quia in ſceleribus ſuis ſunt obſtinati & impœnitentes, eorum ampliùs non miſe- E rebor, ſed ſine vlla ſpe veniæ aut miſericordiæ, tradam eos gladio & igni Aſſyriorum.

Hebr. pro *Abſque miſericordia* eſt לֹא רֻחָמָה *Lo rachuma.* Hoc ergo fuit nomen proprium filiæ Oſee. Cenſet Arias τὸ *lo*, id eſt, *non*, ſcilicet, *miſerebor*, ad Iſraël ſiue decem tribus ſpectare; τὸ verò *rachuma*, id eſt, *miſericordiam conſecuta*, ſpectare ad Iuda: de quo ſubdit: *Et domui Iuda miſerebor*: quia Iuda ex captiuitate rediit, non Iſraël. verùm hoc ſubtilius eſt, quàm ſolidius, τὸ enim *Lo rachuma* vnicum eſt nomen, vnúmque ſignificat, ſcilicet Iſraëlis derelictionem à Deo: quare τὸ *Lo* à *rachuma* diuelli nequit. De Iſraële enim propriè hic agitur, non de Iuda: obiter verò tantùm additur

Digitized by Google

additur illud: *Et domui Iuda miſerebor*, vt per A hoc Iſraëlis pœna augeatur, dum ſe ſolum exitio deſtinatum, ſibique vindictam, Iudæ verò vicino & fratri ſuo miſericordiam parari audit.

Sed obliuione obliuiſcar eorum.] Hebr. כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם *Ki naſo eſſa lahem*, quod variè vertitur. Hebr. enim נָשָׂא *naſa* varia ſignificat, ſcilicet portare, tollere, eleuare, parcere.

Quocirca Primò Chald. vertit: *Si reſipuerint parcendo parcam eis.* Sed hæc verſio repugnat nomini, *Abſque miſericordia.*

Secundò Vatab. vertit: *Tollendo tollam eos à facie mea.*

Tertiò R. Dauid: ***Eleuando eleuabo ſuper eos***, ſcilicet, hoſtes Aſſyrios.

B Quartò Septuag. non verbotenus, ſed ſenſum reddentes vertunt: ***Aduerſans aduerſabor eis***; vel potiùs vt alij legunt: ***auerſans auerſabor eos.***

Quintò alij: ***Exportando exportabo eos*** in captiuitatem.

Sextò alij: ***Decipiendo decipiam eos***, vel, ***ſeducendo ſeducam eos.*** Hebr. enim *naſa* ſi *ſcin* habeat punctum in dextro cornu, ſignificat ſeducere, decipere.

Septimò noſter & alij vertunt: ***Obliuiſcendo obliuiſcar eorum***, id eſt, planè & omnino obliuiſcar eorum; eradam eos ex mea memoria, vt nunquam amplius velim de eis cogitare aut loqui. Hebr. enim *naſa* per *he* ſignificat obliuiſci. Literæ enim ***aleph*** & ***he*** apud Hebræos ſunt commutabiles, & ſæpe vna pro alia ponitur.

Nota catachreſin: in Deo enim propriè nullius rei eſt obliuio, vtpote qui ſumma pollet ſapientia, cuíque omnia & præterita & futura obiectiuè ſemper præſentia ſunt: dicitur tamen obliuiſci, cum abiicit, negligit, & derelinquit aliquem, ita vt hominibus videatur eius eſſe oblitus. Sicut ergo iraſci dicitur cum punit; recordari cum benefacit; dormire cùm differt vel pœnam, vel præmium, ita obliuiſci, cùm negligit & abiicit. Pulchrè S. Aug. lib. 1. Cõfeſſ. cap. 4. ***Amas*** (inquit, ô Domine) ***nec æſtuas; zelas & ſecurus es; pœnitet te, & non doles; iraſceris & tranquillus es: opera mutas, nec mutas conſilium.***

Mor. obliuio Dei quantũ malum. Moral. ingens eſt pœna peccatoris cùm Deus illius obliuiſcitur: quia ſignum eſt eius impœnitentiæ & obſtinationis, æquè ac derelictionis & reprobationis diuinæ. Talis ergo nihil gratiæ, nihil ſapientiæ, nihil boni expectare poteſt à Deo, à quo quaſi à ſole omnis lux & omne bonum dimanet neceſſe eſt. Cauſa huius obliuionis Dei eſt, quòd peccator prius obliuiſcatur Dei; quæ ei omnium malorũ eſt cauſa. Vnde vt hanc ſui obliuionem Deus populo excutiat, clamat per Ieremiam, cap. 2. 31. ***Nunquid obliuiſcatur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? populus verò meus oblitus eſt mei diebus innumeris.*** & Iſaias cap. 17. 1. ***Oblita es Saluatoris tui.*** Et cap. 51. 13. ***Oblitus es Domini factoris tui.*** Et cap. 44. 21. ***Memento horum Iacob & Iſraël quoniam ſeruus meus es tu: formaui te, &c. ne obliuiſcaris mei.*** Ex aduerſo orat Pſaltes pſal. 12. 2. ***Vſquequo Domine obliuiſceris mei in finem?*** Et Pſalm. 41. 10. ***Quare oblitus es mei, & quare contriſtatus incedo dum affligit me inimicus?*** Porrò hanc pœnitentiam infligit Deus peccatori iuſtè & congruè: qui enim obliuiſcitur, lege talionis meretur viciſſim vt Deus eius obliuiſcatur.

Vis ergo vt Deus tui non obliuiſcatur, ſed iugiter recordetur? Noli eius obliuiſci, ſed iugiter eius recordare, ſemper eum ante oculos & in mente habe. Hinc B. Catharinæ Senenſi hoc dogma dedit Chriſtus: *Filia recordare mei, & ego recordabor tui. De me ſemper cogita, & ego de te pariter cogitabo.* ita habet eius vita. Quocirca S. Dominicus ſuis edicebat, *vt cõtinuò cum Deo, vel de Deo loquerentur.* & S. Thomas Aquinas dicere ſolebat: *Religioſus non eſt, qui non ſemper in mente habet Deum.* Hoc eſt quod clamat Pſaltes pſalm. 63. 7. *Miſerationum Domini recordabor.* Et Ieremias c. 51. 50. *Recordamini procul Domini.* Ita Ionas in ventre ceti cap. 2. 8. *Cum anguſtiaretur*, ait, *in me anima mea, Domini recordatus ſum, vt veniat ad te oratio mea*; & mox Deus viciſſim eius recordatus *dixit piſci, & euomuit Ionam in aridam.* Rurſum Pſaltes fructum huius memoriæ ſignificat dum ait pſalm. 76. 4. *Memor fui Dei, & delectatus ſum.* Et pſal. 113. 12. *Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis.* Ergo cum Iſaia cap. 26. 8. aſſiduè dicamus: ***Domine nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis manè vigilabo ad te.*** verſ. 7.

Et domui Iuda miſerebor.] Quia Iuda licèt aliquos habuerit impios reges, & nonnullos è populo; multos tamen habuit fideles & pios reges, quos ſecutus eſt populus: vt Ioſaphat, Oziã, Ezechiam, Ioſiam, & præſertim Dauid, cui Deus promiſit & iurauit pſal. 88. miſericordiam & regnum C ſtabile, ac Chriſtum ex eius ſemine naſciturum. Iſraël verò cum omnibus ſuis regibus à primo Ieroboam, vſque ad vltimum Hoſee per annos 256. continuè coluit idola, putà vitulos aureos in Dan & Bethel; ideóque Deus eius miſereri noluit, ſed eum funditus excidit. Secundò, quia ex Iuda naſciturus erat Chriſtus, ita enim decreuerat Deus. vnde ſubdit, *Et ſaluabo*, &c. Nota, in Deo nulla eſt paſſio, ſed ſola omniſque virtus. Miſericordia ergo qua virtus, eſt in Deo, non qua paſſio. Miſericordia enim in Deo eſt affectus beneuolentiæ, quo cupit ſuccurrere miſeriæ noſtræ, eámque leuare & tollere, vel certè mitigare. In hominibus verò eſt virtus, & ſimul eſt paſſio, concitans teneritudinem animi, compaſſionẽ & ſenſum miſeriæ alienæ, lachrymas, planctum, &c. quę D in Deo eſſe nequeunt. Deus enim eſt ἀπαθὴς & impaſſibilis. Quocirca verè Lactan. lib. de Ira Dei cap. 16. reprehendit eos, qui nullum animi motum, nullum affectum putant eſſe in Deo, ac ſubdit: ***Et quia ſunt aliqui affectus qui non cadunt in Deum, vt libido, timor, auaritia, mœror, inuidia, omni prorſus affectu eum vacare dixerunt: his enim vacat, quia vitiorum affectus ſunt: eos autem qui ſunt virtutis, id eſt, ira in malos, charitas in bonos, miſeratio in afflictos, quoniam diuina poteſtate ſunt digna, proprios, & iuſtos, & veros habet.***

verſ. 7.

Miſericordia qua virtus eſt in Deo, non qua paſſio.

Vnde & Eccleſia orat: ***Deus cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere***, &c. In Deo ergo eſt verus & proprius actus miſericordiæ, æquè ac E charitatis, ſapientiæ, aliarúmque virtutum. Deus enim cùm ſit vita, habet hoſce actus vitales virtutum; ſed hi non ſunt in eo accidentia, vti ſunt in nobis, ſed ſunt idem cum eius eſſentia. Hæc enim cùm ſit immenſa, & infinitæ virtutis, perfectionis, actiuitatis (eſt enim ipſa actus quidam immenſus & efficaciſſimus) in ſe continet & abſorbet omnes actus virtutum, qui in angelis & hominibus ſunt diuiſi & diſcreti, quia finiti & terminati. Sicut ergo mare abſorbet omnia flumina, nec iis augeſcit vel intumeſcit, quia vaſtum eſt & quaſi immenſum

F

Digitized by Google

menſum, vt eius reſpectu flumina ſint inſtar guttæ, quam illico ſorbet; ita & diuinitas eſt mare quod omnes dotes & perfectiones ſorbet, aut potius in ſe continet. Rurſum, ſicut diuina eſſentia ob ſui immenſitatem eadem eſt cum Patre, & eadem cum Filio, & eadem cum Spiritu S. quæ ſunt tres perſonæ diſtinctiſſimæ & realiter diuerſæ; ita multò magis eadem eſſentia diuina idẽtificatur cum intellectu, voluntate, amore, aliiſque potentiis & actibus diuinis tum circa ſe, tum circa creaturas. Cùm enim ipſa quaquauerſum plenè & planè ſit infinita, hinc nihil prorſus ei addi poteſt: quia quicquid cogites vel optes, iam ante in ipſa extitit, illúdque ipſum communicat creaturis ſine vlla ſui imminutione vel mutatione. Tanta enim eſt in ipſa omnis boni plenitudo, vt nulla fingi poſſit acceſſio; tanta firmitas, vt nulla diminutio. Quicquid ergo in tota multitudine angelorum, hominum, & creaturarum omnium ſparſim habetur boni, id totum in Deo eſt collectum in ſimplicem vnitatem, ídque ſine limitatione & infinitè. Hinc fit vt Deus per ſimpliciſſimam ſuam eſſentiam formaliter ſit ſapiens, iuſtus, miſericors, &c. adeóque ſit ipſa ſapientia, bonitas, iuſtitia, miſericordia, &c. Ipſa ergo eſſentia Dei per ſe præſtat ſola, quod in creaturis præſtant bonitas, ſapientia miſericordia, aliæque plurimæ & diuerſiſſimæ virtutes, ſed modo eminentiſſimo & illimitato. Quis iam non amet hoc bonum in quo omne bonum? imò quis amet aliud bonum, quod cum eo comparatum vmbra eſt, & potiùs priuatio boni quàm bonum?

Et ſaluabo eos in Domino Deo ſuo.] Id eſt, per Dominum, ope & viribus non ipſorum, ſed Domini. Nota hebraiſmum, Hebræi enim de ſe loquuntur in tertia perſona ac ſi de aliquo alio loquerentur. Sic dicitur Geneſ. 19. 24. *Dominus pluit ſuper Sodomam ignem à Domino*, id eſt, à ſe ipſo. Et Num. 12. 7. *At non talis ſeruus meus Moſes, qui*, &c. *palàm Dominum*, id eſt, me, *videt*.

Chald. vertit: *Saluabo eos per verbum Domini Dei ſui*, id eſt, per Dei promiſſionem fidelem & firmam, qua ſalutem à ſe promiſſam reipſa præſtabit. Myſticè per *verbum*, id eſt, per filiũ ſuum, qui ex Iudæis carnem aſſumet & homo naſcetur; quaſi dicat: Saluabo eos per Ieſum, id eſt, ſaluatorem mundi. Ita & S. Hieron. & S. Hilar. lib. 4. de Trinit. ſub finem, imò Leo Caſtrius ad literam putat Prophetam hic loqui de Chriſto, qui ſalutem attulit Iudæ, id eſt, credentibus; & repulit Iſraël, id eſt, incredulos. Verùm patet ex dictis hæc allegorica eſſe, non literalia. Porrò licèt hæc verba ſint generalia & communia toti S. Trinitati, tamen myſticè appropriari poſſunt filio: illi enim appropriatur ſalus, liberatio & redemptio. Quæres, de qua ſalute Iudæ ad literam loquitur hic Propheta? Primò S. Hieron. Cyrill. Haymo, Theodor. Ruper. Lyran. Hugo & Vatab. putant eum loqui de ea qua liberauit Ezechiam, & duas tribus à manu Sennacherib, occidendo in eius caſtris vna nocte per angelum 185. millia Aſſyriorum 4. Reg. 19.

Secundò, & potiùs loquitur Propheta de ſalute, quam Iudæis attulit Cyrus liberans eos è captiuitate Babylonica. Hæc enim longe maior magiſque optata, iucunda, plena, & vniuerſalis omnium fuit ſalus: & in hac rectè Iuda opponitur & anteponitur Iſraëli, qui nũquam ex captiuitate Aſſyriaca rediit. Ita iidẽ auctores paulò antè citati.

Nota, duas tribus, ſcilicet Iuda & Beniamin,

A ſub Cyro eos laxante ex Babylone rediiſſe in Iudæam, certum eſt ex 1. Eſdræ cap. 1. Idem de decem tribubus quæ ante duas abductæ erant in Aſſyriam, ſcilicet eas inde rediiſſe in Samariam, cenſent S. Cyrill. in Oſee 11. Theodor. & Theophyl. in Oſee 5. Verùm contrarium, ſcilicet has ex Aſſyria nunquam rediiſſe patet ex hoc loco, & ex 3. Reg. 17. 23. & ex Ioſepho lib. 11. antiq. cap. 5. Eſtque communis S. Hieron. hic & in Malach. 2. Catholicorum æquè ac Hebræorum omnium ſententia.

An decem tribus ex Aſſyria redierint?

Dices, eas redituras prædicit hic Oſee verſ. 11. & cap. 11. verſ. 8. & ſequen. & cap. 12. verſ. 9. & cap. 14. verſ. 6. ac Ezechiel cap. 37. verſ. 16. & 22. & Ieremias cap. 50. 4. ac Tobias cap. 14. verſ. 6. di-
B cens: *Propè erit interitus Niniue, & fratres noſtri qui diſperſi ſunt à terra Iſraël reuertentur ad eam.* Reſpond. Oſee, Ieremias, Ezechiel loquuntur de reditu & libertate ſpirituali (non corporali) quam multi ex Iſraëlitis, æquè ac ex Iudæis, adepti ſunt per fidem in Chriſtum, de quo plura inferiùs. Tobias verò loquitur de reditu Iudæorum non in Samariam, ſed in Ieruſalem. Ait enim: *Domus Dei quæ in ea incenſa eſt iterum reædificabitur; ibique reuertentur omnes timentes Deum, & relinquent Gentes idola ſua, & venient in Ieruſalem & inhabitabunt in ea.* Fateor tamen non paucos ex Iſraëlitis ſiue Samaritis, exciſa Niniue vbi detinebantur captiui, fugiſſe in Ieruſalem, ibíque cum
C Iudæis in templo coluiſſe Deum: & hoc videtur innuere Tobias, cùm poſt exciſam Niniuen ſtatim ſubiungit: *Et fratres noſtri qui diſperſi ſunt à terra Iſrael, reuertentur ad eam.* Verùm hæc reuerſio fuit priuata paucorum fugientium, non communis & publica; quia nec auctoritate publica Aſſyriorum vel Chaldæorum, nec communi conſilio & conſpiratione Iſraëlitarum peracta eſt (vti Iudæorum reuerſio è Babylone facta eſt auctoritate Cyri, & communi populi conſenſu duce Nehemia & Eſdra) ſed quiſque vel manſit in Niniue, vel rediit in Iudæam, vel aliò migrauit prout cuique libuit, vel commodius fuit. Simili modo anterius non pauci Iſraëlitæ fideles & pij, fugientes idololatriam Ieroboam & cladem Iſ-
D raëli inſtantem, ex Samaria fugerunt in Iudæam, ibique ſedem fixerunt, vt patet 2. Paral. 11. 16. & cap. 15. verſ. 9. & cap. 30. verſ. 1. & ex Ioſepho lib. 8. antiq. 3. Hi cum Iudæis in Babylonem abducti, indéque cum iis reducti, poſtea valde multiplicati ſunt. Multi etiam in ipſo excidio Samariæ profugerunt in vicinam Iudæam: multi etiam pauperiores relicti ſunt in Samaria, ad eam colendam, cùm cæteri ducerentur in Aſſyriam: ſicut in excidio Iudææ & Ieroſolymæ, Chaldæi in ea reliquerunt aliquot Iudæos vt eſſent vinitores, agricolæ, &c. vt patet 4. Reg. vlt. 12. Vnde his, putà ex Zabulon & Nephthalim prognatis, prædicauit Chriſtus Matth. 4. 13. & ex his pleroſque Apo-
E ſtolos elegit, vt patet Pſal. 67. 28. & Iſaiæ 9. 1. Hinc & Anna Propheteſſa quæ erat ex tribu Aſer habitabat in Iuda & Ieruſalem Lucæ 2. 36.

Verſ. 8.] Et ablactauit eam, quæ erat Abſque miſericordia. Et concepit, & peperit filium.

Verſ. 9.] Et dixit: Voca nomen eius: Non populus meus: quia vos non populus meus, & ego non ero veſter.

Verſ. 10.

Digitized by Google

Verſ. 10.] Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur.

verſ. 8. ET *ablactauit eam.*] Hæc ablactatio filiæ typicè ſignificabat pari modo Iſraelitas priuandos eſſe lacte, id eſt, doctrina, oraculis promiſſis, lege, gratia, omnique fauore & conſolatione Dei. ita S. Hieron. Haymo, Lyran. & Vatab. ac iugi captiuitati tradendos, in qua Gentilium cibis, moribus & ritibus ſuſtentarentur. Ita Ruper. & à Caſtro.

An decem tribus et Aſſyria dicitur?

verſ. 9. *Et concepit & peperit filium*, putà tertiam prolem. *Et dixit ei*, ſcilicet Deus Oſee, vt patet verſ. 4. *Voca nomen eius, Non populus meus.*] Nomen ergo tertiæ prolis erat לא עמי *Lo ammi*, id eſt, *non populus meus.* Iam Primò, Ruffinus & Albertus putant hanc prolem ſignificare duas tribus, putà Iudæos in Babylonicam captiuitatem à Deo abiectos: Vatab. & Arias eoſdem à Tito & Romanis planè exciſos. Verùm hoc cap. vaticinatur Propheta excidium Iſraëlis, ſiue decem tribuum; non duarum, ſiue Iudæorum. De his enim paulò antè contrarium dixit verſ. 7. nimirum: *Domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos.* Secundò, alij putant hîc ſignificari Cuthæos, id eſt, Aſſyrios, qui ex Cuth aliiſque locis à Salmanaſar tranſlati ſunt in Samariam, cùm ipſe inde Iſraëlitas in Aſſyriam abduceret. Cuthæi enim non fuerunt populus Dei, quia cum Deo Iſraël coluerunt idola Aſſyriorum, vti dicitur 4. Reg. 17. 41. Verùm Cuthæi non fuerunt Iſraëlitæ, ſed Gentiles. Pergit ergo Propheta prophetare de excidio & vaſtitate Iſraëlis, ſiue decem tribuum, earúmque omnimodam abiectionem & reprobationem à Deo, tertiæ huius prolis nomine repræſentare iubetur, quòd ſcilicet Iſraël amplius non ſit futurus populus Dei, ſed gentium & idolorum, atque inter gentes victurus, ibique prole & robore creſcens, quaſi puer maſculus in gentiliſmo vir fortis & robuſtus ſit euaſurus. Ita S. Cyrill. S. Hieron. Theod. Chald. Ruper. Haymo & alij. Sic ex aduerſo Iſaias cap. 8. 3. à Deo iubetur vocare filium ſuum, *Sear Iaſub*, id eſt, reliquiæ conuertentur; vt ſignificet reliquias Iudæorum ad Deum, & Chriſtum conuertendas, vti ibidem dixi. Talia nomina prophetica, & quaſi omnia à Deo indita crebra ſunt in Scriptura: vt, *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam*, Matth. 16. 18. Sic Chriſtus Iacobum & Ioannem vocauit Boanerges, id eſt, filios tonitrui, tonantes ſcilicet & fulminantes. Sic Iſaias cap. 8. 1. nomen pueri Emmanuelis dicit fore: *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari.* Simili ſchemate dixit Horatius:

Sint Mecænates, non deerunt Flacce Marones.

Et Virgil. Eclog. 4. Iulium Cæſarem 23. vulneribus in curia confoſſum vocat Daphnidem, eiúſque apotheoſin canit:

Candidus inſuetum miratur limen Olympi.
Sub pedibúſque videt nubes, & ſidera Daphnis.
Ipſa ſonant arbuſta, Deus, Deus ille, Menalca.

Porrò Gentiles ſæpe ab euentu vel præſenti, vel futuro nomina accipiebant, vel commutabant. Sic apud Græcos teſte Cicero. lib. de Orat. Tyrannus, poſteà ab eloquentia Euphraſtes; tandem à diuinitate loquẽdi Theophraſti nomen inuenit. Philoſophorum Homerus, qui ab auo Ariſtoclis nomen acceperat, à pectoris latitudine, vel potiùs à latiſſima feliciſſimi ingenij ad diſputãdum copia,

Plato prius vocatus Ariſtocles.

A Plato fuit appellatus teſte Plut. in Platon. Apud Romanos ille Tyrius, qui prius Malchus, quod priſca Hebræorum & Phœnicum lingua regem ſonat, dicebatur, demum Longino Caſſio præceptore ſuo id volente, à Regum purpura Porphyrium ſe trãſnominauit. ita Porphyrius in vita Plotini. Ita & Imperatores recèns creati noua accipiebant vel nomina, vel cognomina. Seuerus Afer vt populo Romano placeret, Pertinacis; Iulianus vt militibus voluptuariis ſatisfaceret, Commodi cognomen accepit. Ita Herodia. lib. 2. Sic nunc in Sacramento Confirmationis cuique licet nomen ſuum permutare: quin & in ingreſſu Religionis multi illud permutant, vt v. g. apud Franciſcanos Franciſci, apud Dominicos Dominici, apud Benedictos Benedicti nomen accipiant, vt fundatorum

B ordinis ſui virtutes cum nomine ſemper ob oculos ponant, eáſque æmulari & moribus exprimere conentur.

Quia vos non populus meus, & ego non ero Deus veſter.] Heb. *Ego non ero vobis*, ſcilicet, Deus, gubernator, tutor, prouiſor, nutritor, pater, mater, vti hactenus fui. Quanta ſit felicitas & benedictio eſſe populum Dei, Deúmque habere patrem; ex aduerſo quanta ſit infelicitas non eſſe populum Dei, Deúmque habere hoſtem, fusè deſcribit Moſes in Leuitico toto cap. 26. & in Deut. toto c. 28. Myſticè hæ tres proles ſignificant tres gradus peccati, & tres gradationes peccatoris, quibus

Myſticè tres proles ſu[...] tres gradu[...] peccatorũ.

C ſenſim ruit in gehennam. Prima enim proles Iezrahel, id eſt, ſemen Dei, ſcilicet perditum & effuſum, ac quaſi occiſum, vti dixit verſ. 4. ſignificat primum gradum peccati, quo peccator ſuis illecebris intentus negligit & non curat monitiones, conciones, inſpirationes Dei, ideóque Deus illas ſuámque gratiam ſenſim ei ſubtrahit. Hinc deſcendit ad ſecundum gradum, qui eſt impœnitentia & obſtinatio, vt ſit abſque miſericordia. Inde ruit ad tertium, vt non ſit è populo Dei, ſed à Deo reprobatus trudatur in gehennam.

Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur.] Hic verſ. 10.
aliò tranſit Propheta, & à triſtibus ad læta de more ſe conuertit. vnde Hebræi & Lyranus hic in-

D choant caput ſecundum. Quocirca minùs rectè Theodor. & Cyrill. hæc connectunt præcedentibus per exaggerationem hoc ſenſu, quaſi dicat, Firmum manet manebítque meum decretum de excidio Iſraëlis, etiamſi ille creſceret vt arena maris, fieretque innumerabilis. Nam contrarium ſignificat τὸ *& erit*, & quæ ſequuntur. Itaque hoc loco aſſurgit Propheta ab Iſraële carnali ad ſpiritualem, à bonis terrenis ad cœleſtia & diuina. Ne quis enim obiiciat, dicátque: Quomodo, ô Propheta, prædicis Iſraël perdẽdum & excindendum, cùm Deus Abrahæ promiſerit, ſemen eius, putà Iſraëlem, fore inſtar arenæ maris innumerabilem Geneſ. 22. 17? occurrit & reſpondet, id ve-

E rum ratúmque eſſe & fore, ſed in Iſraële ſpirituali, non carnali.

Quæres, quando & per quem impleta ſit hæc prophetia? Primò, Hugo cenſet impletam eſſe per Ezechiam, qui 2. Paral. 30. vndequaque Iſraëlitas euocauit ad colendum Deum in Ieruſalem, item per Ioſiam, qui inſtituit ſolemne paſcha ad quod tam Iſraëlitæ, quàm Iudæi vndique confluxerunt. Hi ergo tunc caput vnum ſibi conſtituerunt, ſcilicet piùm regem Ioſiam, vel Ezechiam.

Iſraëlitæ quando [...] uati, & qu[...]

Verùm Ezechias conuocauit Iſraëlitas initio regni ſui, cum nondum eſſet exciſa Samaria, nec

Digitized by Google

diſperſi Iſraëlitæ. Oſee autem loquitur hic de Iſraëlitis iam diſperſis, imò reiectis à Deo rurſum congregandis. Ioſias verò poſt exciſam Samariam eos diſperſos quidem congregauit, ſed paucos: at Oſee ait eos fore innumeros.

Secundò Ruffinus, Theod, & Hugo putāt impletam eſſe ſub Cyro: tunc enim Iſraëlitæ mixti Iudæis duce Zorobabele è Babylone redierunt in Ieruſalem. Verùm & hi perpauci fuerunt.

Dico ergo, prophetiam hanc impleri cœptam eſſe à Chriſto, qui tam Iſraëlitis quàm Iudæis per ſe euangelizauit; prædicauit enim in Galilæa & Samaria, ac nominatim in terra Zabulon & Nephthali, vt ait S. Matth. cap. 4. 15. indéque ſuos euocauit & collegit Apoſtolos. Rurſum paulò pòſt Samaria per Philippum recepit verbum Dei, quocirca eò miſſus eſt S. Petrus & S. Ioannes Actor. 8. Adde, in dies plures ex Iſraël conuertuntur. Denique omnes Iſraelitæ conuertentur in fine mūdi, vt ait Apoſtolus Rom. 11. 26. túncque perfectè implebitur hæc Oſee prophetia. Ita S. Hieron. & Chriſtoph. à Caſtro hic. Verùm quia hi Iſraelitæ ſunt eruntque pauci, nec poſſunt dici innumerabiles, hinc

Dico ſecundò, ſub Iſraelitis intelligi quoque Gentiles conuerſos ad Chriſtum, in iiſque perfectè impleri hanc prophetiam. Hi enim ſunt innumerabiles, & hi ſunt veri Iſraelitæ ſecundùm ſpiritum, non ſecundùm carnem; quia ſecundùm fidem ſunt filij Abrahæ & Iſraelis, & conſequenter benedictionis & bonorum à Deo vtrique promiſſorum hæredes. Per fidem enim cooptantur in familiam Abrahæ & Iſraelis, ideóque vocantur & coram Deo ſunt filij Iſrael: ſicut filij adoptati ciuiliter, vocantur & ſunt filij & hæredes adoptantis. Senſus ergo eſt quaſi dicat, Licèt dixerim Iſraelitas ſecundùm carnem exterminandos & proiiciendos à Deo, tamen promiſſio Abrahæ facta Geneſ. 22. 17. qua ait: *Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris*, non excidit nec erit irrita: quia eorum loco in familiam Abrahæ ſuccedent & adoptabuntur alij qui ex gentibus credent in Chriſtum, eruntque filij Abrahæ ſecundùm fidem & ſpiritum: hi enim erunt inſtar arenæ maris quaſi innumerabiles. Id ita eſſe patet Primò, quia Apoſtolus Rom. 9. 25. diſertè hunc Oſee locum explicat de gentibus, ex eóque contra Iudæos probat non ſolùm Iudæos, ſed & gentes Chriſti vocationis & gratiæ participes fore. *Quos*, inquit, *vocauit nos non ſolùm ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocabo nō plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam, & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. Et erit in loco vbi dictum eſt eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.* Deinde Iſraëlitas, ſiue Iudæos quoque vocandos & ſaluandos per Chriſtum, ſed paucos, nō innumerabiles, probat ex Iſaia dicens: *Iſaias autem clamat pro Iſraël: Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquā arena maris, reliquiæ ſalue fient*, &c. Quid clarius?

Dices, Oſee verba ad literam intelligenda ſunt de Iſraelitis naturalibus, Apoſtolus verò per analogiam & ſimilitudinem tantùm accommodat ea gentibus: quia vti Iſraelitæ, ita & gentiles nō erant populus Dei, ſed à Chriſto vocati facti ſunt populus Dei, vti explicant S. Chryſoſt. Theoph. & Chriſt. à Caſtro. Verùm hoc dici nequit. Nam Apoſtolus didacticè loquitur, & contra Iudæos ſcholaſticè argumentatur, probátque ex hoc loco Oſee gentes vocandas à Chriſto: ergo de gentibus verè & propriè locutus eſt Oſee. Alioqui enim reſpondiſſent Paulo Iudæi, hócque eius argumentum eluſiſſent dicendo: Oſee loquitur de Iſraëlitis tantùm, non de gentibus: ergo tu, ô Paule, perperam & falsò trahis, imò detorques eius verba ad gentes.

Secundò, quia Apoſtolus clarè alibi docet benedictionem Abrahæ & Iſraëli promiſſam, ac bona quæ Iſraëlitis eorum poſteris per Chriſtum promittunt Oſee aliique Prophetæ, non pertinere ad carnales Iſraëlitas, ſed ad ſpirituales, id eſt, ad credentes tam ex gentibus, quàm ex Iſraëlitis: optimus autem Interpres Prophetarum eſt S. Paulus. Audi eum clarè id pronunciantem Rom. 9. 6. itáque ſoluentem & explicantem ſimilia veteris teſtamenti loca à Iudæis obiecta: *Non autem quòd exciderit verbum* (promiſſio poſteris Abrahæ & Iſraelis facta) *Dei: non enim omnes qui ex Iſraël ſunt, Iſraëlitæ: neque qui ſemen Abrahæ, omnes filij: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, id eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei: ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine*, &c. Et Galat. 3. 6. *Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam: cognoſcite ergo quia qui ex fide ſunt, ij ſunt filij Abrahæ. Prouidens autem Script. quia ex fide iuſtificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ dicens: Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham.* Ergo hæc Oſee promiſſio pertinet ad gentes Iſraëlis fidem imitantes & credentes in Chriſtum.

Tertiò, hæc eſt communis Patrum expoſitio; ſcilicet per Iſraël hic tam intelligi gentes, quàm Iſraelitas naturales ad Chriſtum conuerſos. Ita S. Hieron. Cyrill. Ruffinus, Haymo, Hugo, Albertus, & alij hic, ac S. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum cap. 89. & ſæpe alibi, Cyprian. lib. 1. teſtimon. contra Iudæos. cap. 19. Tertul. lib. 4. contra Marc. cap. 16. Irenæus lib. 3. cap. 4. Proſper lib. 2. de vocat. gentium cap. 18. Primaſ. Anſelm. & S. Thom. in Rom. 9.

Deniq; id ipſum verba ſequentia planè ſignificant, quibus ait eos qui aliquando non erant populus Dei, vocandos filios Dei viuentis, congregandos in vnā Eccleſiam ſub vno capite Chriſto, aſcenſuros de terra, foréque hunc magnum diem Iezrahel; quæ omnia magis Gentibus fidelibus, quàm Iſraëlitis conueniunt.

Verſ. 11.] Et erit in loco vbi dicetur eis: Non populus meus vos: dicetur eis: Filij Dei viuentis.

Verſ. 12.] Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſraël pariter: & ponent ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra: quia magnus dies Iezrahel.

vers. 11. ET *erit in loco vbi dicetur* (id eſt, dicebatur tam à Deo, quàm ab hominibus. ita Vatab. vnde Septuag. vertunt, *vbi dictum eſt eis*) *Non populus meus vos: dicetur eis: Filij Dei viuentis.*] Locum hunc intellige non Chaldæam, in quam abducti erant Iudæi, vti vult Alber. nec Ieruſalem & Iudæam, vti cenſent Haymo & Hugo; ſed quemcunque locum in toto orbe vbi fuerint fideles & credentes Chriſto. Ita ex Chald. S. Hieron. & S. Auguſt. lib. 1. ad Simplic. quæſt. 2. imò S. Petrus Epiſt. 1. c. 2. Scribens enim Chriſtianis diſperſis per

Digitized by Google

per Bithyniam,Pontum,Galatiam,Aſiam,&c.quibus ipſe euangelizauerat, graphicéque explicans hæc Oſee verba, ait: *Vos genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Qui aliquando non populus,nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.* Locus ergo hic eſt Eccleſia Chriſti vbiuis gentium & toto orbe diſperſa.

Filiatio Dei quæ & quanta?

Filij Dei viuentis.] Maxima eſt hæc hominis dignitas & ſublimatio, per quam ſimus diuinæ conſortes naturæ,ait S. Petrus. Verè S. Leo ſerm. 6.de Natiuit. *Omnia,* inquit, *dona excedit hoc donum,vt Deus hominem vocet filium, & homo Deum nominet patrem.* Quocirca idem ſerm. 1. de Natiuit. docet hominem debere imitari Deum patrem,eiúſque mores induere, vt vitam agat diuinam,non terrenam,non animalem. *Agnoſce,* inquit,*ô Chriſtiane dignitatem tuam, & diuinæ conſors factus naturæ,noli in veterem vilitatem degenere conuerſatione redire.* Et ſerm. 6. *Genus electum & regium regenerationis ſuæ reſpondeat dignitati: Diligat quod diligit pater, & in nullo ab auctore ſuo diſſentiat,ne iterum dicat Dominus illud Iſaiæ c. 1. Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me;* ſed ſequatur illud Chriſti Matth.5. *Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt.* Hi ergo *non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri,ſed ex Deo nati ſunt*, ſimiles vnigenito Dei,cui Pater ab æterno dixit: *Filius meus es tu,ego hodie genui te.* Porrò τὸ *viuentis* habet emphaſin;quaſi dicat,Non ſunt deorum mutorum & mortuorum,non idolorum; ſed Dei veri & viuentis filij, qui eſt ipſa vita diuina & increata,eámque illis aſpirat & communicat.

Nota,in hac generatione & filiatione Pater eſt Deus,ſemen eſt gratia præueniens, mater eſt voluntas ei conſentiens & cooperans,proles eſt homo iuſtus, anima eſt charitas. Rurſum exemplar huius filiationis eſt filiatio verbi Dei: ſicut enim Deus pater ab æterno genuit filium ſibi conſubſtantialem & æqualem per omnia, ita illius adinſtar in tempore gignit filios, qui per gratiam ſint id quod filius Dei eſt per naturam. Noſtra ergo filiatio eſt imago filiationis diuinæ.Hoc eſt quod ait Apoſtolus Rom.8. 29. *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Et cap.7.14. *Quicunque ſpiritu Dei aguntur, ij ſunt filij Dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore; ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba,Pater.* Idipſum probat ſubdens: *Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei.Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei,cohæredes autem Chriſti:ſi tamen compatimur,vt & conglorificemur.*

Fit per Spiritum S.qui perſonaliter datur filiis Dei.

Porrò vt hanc Dei adoptionem profundiùs inſpiciamus,ambiamus & ſuſpiciamus,notandum eſt,in ea non tantùm animæ infundi gratiã, charitatem, aliáque dona Spiritus S.ſed etiam ipſum Spiritum S. qui eſt primum & increatum donũ,quod Deus donat hominibus. Potuiſſet Deus in iuſtificatione, per gratiam & charitatem infuſam nos tantùm facere iuſtos & ſanctos, illáque magna fuiſſet Dei gratia & beneficentia, etiamſi nos in filios ſuos non adoptaſſet:ſed hac nõ contentus, voluit nos ita facere iuſtos, vt ſimul faceret & adoptaret in filios. Rurſum hanc adoptionem facere potuiſſet, dando nobis ſolam charitatem,gratiam & dona creata:gratia enim eſt participatio diuinæ naturæ in ſummo gradu,quantum

A ſcilicet deitas à creatura non tantum naturaliter, ſed & ſupernaturaliter participari poteſt. Maius itaque priori fuiſſet hoc Dei beneficium. Verùm eo non contenta immenſa Dei bonitas, voluit ſimul nobis dare ſeipſam, ac per ſe nos ſanctificare & adoptare. Quocirca Spiritus S.ſponte ſua ſe annexuit ſuis donis,gratiæ & charitati, vt quandocunque ea infundit animæ, ſimul cum eis & per ea infundat ſeipſum perſonaliter ac ſubſtantialiter, iuxta illud Apoſtoli:*Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum S. qui datus eſt nobis.* Rom.5.5. Quocirca Apoſtolus eum vocat *Spiritum adoptionis.Nõ enim,* inquit, *accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore,ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum,in quo clamamus: Abba Pater.*
B *Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei:ſi autem filij,& hæredes: hæredes quidẽ Dei, cohæredes autem Chriſti:ſi tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Roman.8.15.Et,*Quicunque ſpiritu Dei aguntur,ij ſunt filij Dei.* ibidẽ verſ.14.Et,*Quoniam autem eſtis filij, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem: Abba, Pater.* Galat.4. 6. Hæc ergo eſt ſumma Dei noſtri dignatio,æquè ac noſtra ſumma dignitas & exaltatio, qua recipientes charitatem & gratiam, ſimul recipimus ipſam perſonam Spiritus S. quæ ſe ſponte charitati & gratiæ inſerit,& annectit,ac per ea nos inhabitat, viuificat,adoptat, deificat agitque ad omne bonũ. Vis maiora? Accipe.Spiritus S. deſcendens perſo-
C naliter in animam iuſtam, ſecum adducit cæteras diuinas perſonas,Patrem & Filium, vtpote à quibus ſeparari nequit. Tota ergo Trinitas perſonaliter & ſubſtantialiter venit ad animam quæ iuſtificatur & adoptatur, in eáque quaſi in ſuo templo manet & inhabitat, quamdiu illa in iuſtitia perdurat, iuxta illud 1.Ioan.4. 16. *Qui manet in charitate,in Deo manet,& Deus in eo.* Et 1. Cor. 6. 17. *Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt.* Hoc eſt quod Chriſtus moriturus, in diuiniſſima illa oratione ad Patrem rogauit & impetrauit, dicens: *Vt omnes vnum ſint ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* Ioan.17. 21. vt ſcilicet Spiritum S. vnum & eundem participent, & in
D ipſo vniantur, & per ipſum cæteris perſonis diuinis: itáque in ipſo omnes vnum ſint: quia Spiritus S.qui ab omnibus participatur, & qui in omnibus eſt,vnus & idem eſt. Vnde omnes in vnica re indiuidua vnum ſunt,ſcilicet in Spiritu S.ſicut tres perſonæ diuinæ vnum ſunt in vna natura diuina, eáque ſingulari & indiuidua. ita explicat S.Cyril.lib.11. in Ioan. cap. 26. S.Athanaſ. orat.4.contra Arrian.& ex eis Toletus. In iuſtificatione ergo & adoptione,animæ infunditur gratia & charitas,ac cum ijs Spiritus S. totáque deitas,& S.Trinitas, quæ ſe hiſce ſuis donis ſubſtantialiter quaſi annexuit & incluſit,vt nos ſibi ſubſtantialiter vniat, ſanctificet, deificet & adoptet:
E qua adoptione primò accipimus ſummam dignitatem filiationis diuinæ, vt reipſa non tantùm accidentaliter per gratiam, ſed & quaſi ſubſtantialiter per naturam ſimus filij Dei,& quaſi dij. Deus enim ſuam naturam realiter nobis communicat & donat. Secundò per eandem quaſi filij accipimus ius ad hæreditatem cœleſtem, putà ad beatitudinem omniáque Dei patris noſtri bona. Tertiò,per eandem nanciſcimur miram dignitatem operum, & meritorum, vt ſcilicet opera noſtra quaſi filiorum Dei ſubſtantialium,vt ita dicam,maximæ ſint dignitatis,valoris & pretij,ac planè commenſa & condigna ſuo præmio,putà æternæ vitæ & gloriæ

Digitized by Google

cœleſti, vtpote quaſi procedentia ab ipſo Deo ſpiritúque diuino, qui nos inhabitat, ad eáque nos impellit, iiſque cooperatur.

Ex dictis ſequitur Primò, quòd iuſtitia inhærens, ſiue gratia iuſtificans, per quam ſanctificamur & adoptamur in filios Dei, non ſit vna ſimplex qualitas, vt quidam imaginantur; ſed multa complectatur, ſcilicet remiſſionem peccatorum, fidem, ſpem, charitatem, aliáque dona, ac ipſum Spiritum S. donorum auctorem (ac conſequenter totam S. Trinitatem.) Hæc enim omnia in iuſtificatione infuſa accipit homo, vt ait Concilium Trid. ſeſſ. 6. c. 7.

Deum ſubſtantialiter nouo modo ineſſe iuſto.

Sequitur Secundò, falli eos, qui in iuſtificatione & adoptione cenſent dari Spiritum S. dumtaxat quoad ſua dona, non autem quoad ſuam ſubſtantiam & perſonam. Contrarium enim docet S. Bonauen. in 1. ſentent. diſt. 14. art. 2. quæſt. 1. qua tota oſtendit Spiritum S. non tantùm in effectu, ſed etiam in propria perſona, quaſi donum increatum iuſtis dari, vt ſit eorum perfecta poſſeſſio. Idem docet Magiſter ſentent. lib. 1. diſt. 14. & 15. ex S. Auguſtino & aliis. Et Scotus, Gabriel, Marſilius ibidem. Idem clarè aſſeuerat S. Thomas 1. p. quæſt. 43. art. 3. & 6. & quæſt. 38. art. 8. Vbi oſtendit Spiritus S. nomen propriũ eſſe donum, quia ipſe donatur omnibus iuſtis. S. Thomam ſequuntur eius diſcipuli, ac noſtri P P. Vaſquez, Valentia, & maximè, Suarez lib. 12. de Deo trino & vno cap. 5. num. 8. 11. 12. qui inde infert, quòd Spiritus S. nouo modo ſecundùm ſubſtantiam ſuam incipiat præſens eſſe in anima iuſti, quo ante non erat, citatque pro hac ſententia S. Leonem, S. Auguſt. S. Ambr. adeóque eam certam eſſe aſſerit, vt contrarium dicere cenſeat eſſe errorem. Probátque ex S. Scriptura: 1. Corinth. 6. *Membra veſtra templum ſunt Spiritus S. quem habetis à Deo.* Rom. 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum S. qui datus eſt nobis.* 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ioan. 14. *Quem mittet Pater in nomine meo.* Et, *Apud vos manebit & in vobis erit.* Et, *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Et Ioan. 16. *Si abiero mittam eum ad vos.* Rationem dat Suarez, num. 12. *Quia*, inquit, *dona gratiæ vi ſua & quaſi connaturali iure, poſtulant realem ac perſonalem præſentiam Dei in anima, per talia dona ſanctificata: quia ſi per impoſſibile fingamus, Spiritum S. non eſſe alias realiter præſentem intra animã, eo ipſo quòd anima talibus donis afficeretur, ipſemet Spiritus S. veniret ad eam per præſentiam perſonalem, & maneret quamdiu gratia in illa duraret.* Simili modo, inquit, verbum præſens eſt humanitati Chriſti, vt ſi per impoſſibile antea non fuiſſet illi præſens, iam per vnionem hypoſtaticam illi fieret perſonaliter & intimè præſens. Addit deinde rationem moralem: quòd ſcilicet per gratiam fiat perfectiſſima amicitia inter Deum & hominem, quæ poſtulat præſentiam amici, putà Spiritus S. qui manet in anima amici ſui, vt illi intimè vniatur, in eáque tanquam in templo ſuo reſideat, colatur, ametur & adoretur.

Ex hac communicatione ipſiuſmet perſonæ Spiritus S. & diuinitatis, ſequitur animæ ſumma cum eo vnio, eleuatio & quaſi deificatio, ac conſequenter adoptio perfectiſſima, ſcilicet non tantùm per gratiam, ſed & per ſubſtantiam diuinam: quia per eam non tantùm ius ad hæreditatẽ Dei patris, ſed & naturæ diuinæ participationem, ipſúmque Spiritum S. ac Dei filiationem nõ tan-

A tùm accidentaliter, ſed quaſi ſubſtantialiter, eo ſenſu quo paulò antè dixi, adipiſcimur. Sicut enim apud homines propriè pater dicitur, qui naturam ſuam filio communicat; ſic Deus, dãdo nobis cum donis & per dona Spiritum S. naturam ſuam diuinam communicat, eóque modo propriè & perfectè nos facit & adoptat in filios. Vnde S. Baſil. hom. de Spiritu S. ait ſanctos propter inhabitantem Spiritum S. eſſe Deos. Dictum enim eſt illis à Deo: *Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* indéque probat Spiritum S. eſſe Deum. *Neceſſe eſt enim*, inquit, *diuinum eſſe ſpiritum, & ex Deo eſſe, qui diis diuinitatis eſt cauſa.* Iam ſicut prioris adoptionis per gratiam cauſa formalis eſt ipſa gratia, ita huius ſecundæ adoptionis, quæ fit B per communicationem ipſius Spiritus S. cauſa formalis eſt ipſe Spiritus S. animam iuſti inhabitans, medium verò eſt ipſa gratia.

Sequitur Tertiò, quòd adoptio noſtra licèt in ſe vna ſit, virtute tamẽ ſit duplex. Prior eſt, qua adoptamur in filios Dei per charitatem creatam, & gratiã animæ infuſam. Hæc enim eſt ſumma participatio diuinæ naturæ. Poſterior eſt, qua per gratiam adipiſcimur ipſum Spiritum S. eiúſque naturam diuinam; ac per eum quaſi deificamur, & in filios Dei adſciſcimur. Porrò vtraque hæc adoptio hic inchoatur per gratiam, ſed in cœlo perficietur & ſolidabitur per gloriam æternam, qua hæreditatis Dei poſſeſſionem reipſa nanciſ- C cemur (idque firmè & immobiliter, ſine vllo timore vel periculo eam vnquam amittendi) Deóque intimè vniemur & fruemur per viſionem beatificam, qua nouo modo Deus ſeipſum ſubſtantialiter animæ beatæ communicabit, illíque intimè & ſuauiſſimè illabetur, ſéque inſinuabit. De hac ait Apoſt. Rom. 8. 23. *Ipſi intra nos gemimus adoptionem* (id eſt, adoptionis, putà hæreditatis ad quam adoptati ſumus, poſſeſſionem) *filiorum Dei expectantes.* Et S. Ioan. Apoc. 21. verſ. 3. *Ecce*, ait, *tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.* Et verſ. 7. *Qui vi-* D *cerit, poſſidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

Sequitur Quartò, quod ſicut Chriſtus eſt filius Dei naturalis, tum qua Deus per generationem æternam, tum qua homo per vnionem hypoſtaticam; ita nos ſimus filij Dei adoptiui, ſed longè nobiliùs, quàm ſunt filij adoptiui hominum. Illi enim nihil phyſicum recipiunt à patre adoptante, ſed tantùm denominationem moralem, per quam ius ad eius hæreditatem conſequuntur: nos verò recipimus à Deo gratiã, & cum gratia ipſam Dei naturam, vt ſicut apud homines pater propriè dicitur, qui alteri communicat ſuam naturam E humanam, generátque hominem; ita Deus dicatur pater non tantùm Chriſti, ſed & noſter: quia naturam ſuam nobis communicat per gratiam, quam Chriſto communicauit per vnionem hypoſtaticam, vt eius fratres nos efficeret, iuxta illud Rom. 8. 29. *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Et Ioan. 1. 12. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, &c. ſed ex Deo nati ſunt.*

Morale de dignitate filiorum Dei.

Moral. Ex his diſce, quantum, & quàm inæſtimabile ſit filiationis & adoptionis diuinæ beneficium. Pauci illud tantæ dignitatis eſſe ſciunt, quantæ iam eſſe oſtendi: pauciores illud ponderant eo pondere quod meretur. Sanè quiſque in

ſe

ſe illud venerabundus admirari deberet, ac Doctores & prædicatores illud populo, eo modo quo iam expoſui,explicare & inculcare, vt fideles & ſancti ſciant ſe eſſe templa animata Dei, ſeque Deum ipſum in corde portare: ac proinde diuinè cum Deo ambulent, dignè cum tanto hoſpite conuerſentur,qui vbique eos comitatur, vbique adeſt,vbique intuetur. Meritò Apoſtolus 1.Corinth.6.19. *An neſcitis*,ait, *quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis pretio magno: glorificate & portate Deum in corpore veſtro.* Et S.Leo ſerm. 1. de Natiuit. *Agnoſce*, ait, *ô Chriſtiane dignitatem tuam, & diuinæ conſors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degenere conuerſatione redire. Memento cuius capitis & cuius corporis ſis membrum. Reminiſcere quia erutus de poteſtate tenebrarum, tranſlatus es in Dei lumen & regnum. Per baptiſmatis ſacramentum Spiritus ſancti factus es templum. Noli tantum habitatorem prauis de te actibus effugare, & diaboli te iterum ſubiicere ſeruituti: quia pretium tuum ſanguis eſt Chriſti, qui in veritate te iudicabit, quia miſericordia te redemit.* Et S.Auguſt.ſerm. 24. de Tempore,tomo 10. *Prima*,ait, *natiuitas ex maſculo & fœmina: ſecunda natiuitas ex Deo & Eccleſia. Ecce ex Deo nati ſunt. Vnde factum eſt, vt habitaret in nobis. Magna mutatio: ille factus caro, iſte ſpiritus. Quid eſt hoc? qualis dignatio fratres mei? Et erigite animum ad ſperanda & capienda potiora, nolite adiicere cupiditatibus ſæcularibus. Pretio empti eſtis: propter vos verbum caro factum eſt, propter vos qui erat filius Dei, factus eſt filius hominis, vt qui eratis filij hominum, efficeremini filij Dei.* Idem in Pſalm. 52. *Filij*,ait, *hominum ſunt, quando malè faciunt: quando bene filij Dei. Hoc enim facit Deus ex filiis hominum filios Dei, quia ex filio Dei fecit Deus filium hominis. Videte quæ ſit illa participatio diuinitatis! Filius enim Dei particeps noſtræ mortalitatis effectus eſt, vt mortalis homo fiat particeps diuinitatis ſuæ. Qui tibi promiſit diuinitatem, oſtendit in te charitatem.*

Audi & S. Cyrillum Ieroſol. catecheſi 7. *Hoc itaque*,ait, *cognoſcentes ſpiritaliter conuerſemur, vt adoptione Dei digni efficiamur. Qui enim ſpiritu Dei ducuntur, iſti ſunt filij Dei*,&c. *Ne forte & illud nobis dicatur: Si filij Abraham eſſetis, opera Abraham faceretis. Si enim eum patrem vocamus, qui opus cuiuſque ſine perſonæ acceptione iudicat, non ſine timore, incolatus ſeu peregrinationis noſtræ tempus tranſigemus; non diligentes mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. Qui enim diligit mundum, non eſt dilectio Patris in illo. Itaque dilectiſſimi Patrem cœleſtem per opera glorificemus, vt videant opera noſtra bona, & glorificent Patrem noſtrum qui in cœlis eſt. Omnem ſollicitudinem noſtram in illum proiiciamus: ſcit enim Pater noſter, quibus opus habeamus.*

Audi & S.Ambroſ.lib.5.de fide cap.3. *In quibus*, inquit, *Deus filium ſuum ad imaginem ſuam cernit, eos per filium adſciſcit in gratiam filiorum: vt quemadmodum per imaginem ad imaginem ſumus, ſic per generationem filij in adoptionem vocemur.* Et mox: *Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Quod ſi ille ſecundum plenitudinem maieſtatis ſuæ perfectus eſt, nos autem perfecti ſecundùm virtutis accedentis profectum.*

Hoc eſt quod admirans ſtupénſque Chriſtianis inculcat S.Ioan.Epiſ.1. cap. 3. verſ. 1. *Videte*, ait, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Chariſſimi, nunc filij Dei ſumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Cogita in humanis quanta ſit dignitas eſſe filium Principis, Regis, Imperatoris (hic enim filius hoc ipſo dignior eſt cæteris omnibus totius regni hominibus) & ſcito idem in diuinis eſſe, cenſeri filium Dei. Eſſe ergo filium Dei in immenſum amplius eſt, quàm eſſe Regem, Pôtificem, Imperatorem, Dominum cœli & terræ; imò quàm eſſe Angelum, Archangelum, Cherubinum, Seraphinum. Quàm ergo hæc filiatio Dei ambienda, quàm ſuſcipienda, quàm ſollicitè conſeruanda, & ſi amiſſa ſit, recuperanda? Quantæ pro ea à quolibet iuſto gratiæ Deo agendæ? Quanta fiducia, amore & reuerentia ipſe iuſtus cum Deo, quaſi filius cum patre, iugiter agere & verſari debet? Nimirum cum Noë, Enoch, Abraham, in generatione ſua ſit perfectus, ambulétque cum Deo; & angelis potiùs ſit familiaris, quàm hominibus. Verè S.Cyprian.lib. de ſpectaculis. *Nunquam*, inquit, *humana opera mirabitur, quiſquis ſe cognouerit filium Dei. Deiicit ſe de culmine generoſitatis ſuæ, qui admirari aliquid poſt Deum poteſt.* Idem tract.de orat.domin. *Quando*, ait, *Deum Patrem dicimus, quaſi filij Dei agere debemus; vt quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, ſic ſibi placeat & ille de nobis. Cõuerſemur quaſi Dei templa, vt Deum in nobis conſtet habitare, vt qui cœleſtes & ſpiritales eſſe cœpimus, non niſi ſpiritalia & cœleſtia cogitemus & agamus.*

Congregabuntur filij Iuda & filij Iſraël.] Tum verſ. 12.
naturales, putà Iudæi & Iſraëlitæ, qui conuertentur ad Chriſtum, ita S.Hieron. Haymo, Alber. Vatab. Arias & à Caſtro: tum filij Iuda & Iſraël ſecundùm ſpiritum, putà gentiles qui familiæ Iudæ & Iſraëlis accenſebuntur, & eámque tranſibunt imitando Abrahæ fidem in Chriſtum, itáque erũt eius filij adoptiui: *congregabuntur*, inquã, in vnam Chriſti Eccleſiam. Scio S.Auguſt. locis citatis & Lyran. hæc duo diſtinguere, & per Iſraël accipere gentes, per Iudam Iudæos: ex aduerſo S. Hieron. & Ruper. per Iudam accipere gentiles, per Iſraël Iudæos ad Chriſtum conuerſos: ſed puto hac diſtinctione opus non eſſe. Cùm enim per Iſraël & Iuda fundamentaliter intelligantur veri Iſraëlitæ & Iudęi, qui ad Chriſtum conuertentur; ſymbolicè verò & myſticè gentiles ad Chriſtum conuertendi, qui tam Iudæis quam Iſraëlitis conuerſis in vna eadémque Eccleſia aſſociabuntur, non video ad quid, vel quomodo in gẽtibus fidelibus ea diſtinguere debeamus, aut poſſimus. Quocirca cenſeo in gentibus Iſraël à Iuda non ſecerni; ſed gentes tam Iudæ, quàm Iſraëli fideli & credenti in Chriſtum aſſociari & accenſeri, ac proinde eas tam Iuda, quàm Iſraël vocari.

Et ponent ſibi caput vnum.] Putà Chriſtum ducem & ductorem, eiúſque vicarium Romanum Pontificem.

Et aſcendent de terra.] Alludit ad reditum è captiuitate Babylonica, vti notant Chald. Theodor. & Hugo, quaſi dicat: Vti olim Iudæi in Babylone depreſſi, & quaſi mancipia curuato collo & capite incedentes, dum per Cyrum liberi effecti ſunt, inde erecto capite exultabundi exierunt & aſcenderunt in Ieruſalem, ita è ſimili captiuitate ſpirituali, qua ſub peccato & dæmonis poteſtate incarcerati tenebantur Iudæi, Iſraëlitæ, & gentes, per Chriſtum liberabuntur, indéque exibunt & alacres ac lætabundi aſcendent pergéntque

que in terram promiſſam, putà in Ieruſalem; id eſt, in Eccleſiam tum militantem in terris, tum per eam ad triumphantem in cœlis.

Vocatur hic tranſitus ab infidelitate, Gentiliſmo & Iudaiſmo, ad fidem & Eccleſiam aſcenſus, tum quia fuit è tenebris & carcere in lucem & ciuitatem, putà in Eccleſiam ſublimem, & in admirabile lumen Dei, vt ait S. Petrus. Secundò, quia fuit tranſitus à ſeruitute in libertatem: ſerui enim curui, depreſſi & quaſi deſcendentes; liberi verò ceruice erecta, & quaſi aſcendentes incedunt.

Tertiò, vox *aſcendere* notat Chriſtianorum vitam non eſſe terrenam, vti eſt infidelium; ſed cœleſtem, eóſque à terris mente & cõuerſatione conſcendere in cœlum: *noſtra enim conuerſatio in cœlis eſt*, vt ait S. Paulus.

Quartò, addit Lyran. & Ribera, voce aſcẽdendi ſignificari incrementum & propagationem fidei & Eccleſiæ, quaſi dicat, *Fideles aſcendent de terra*, id eſt, creſcent ſenſim, latéque ſe per vniuerſum orbem ſpargent & propagabunt inſtar fontis, qui è terra exiliens eructat aquas, ſed modicas, quæ tamen partim continua fontis eructatione, partim aliorum fontium & riuulorum confluxu ita creſcunt, vt ingentem lacum vel flumem efficiant. Sic aſcẽdere pro creſcere capitur Ierem. 46.6. Vbi de Pharaone, eiúſque copioſo exercitu dicitur: *Quis eſt iſte qui quaſi flumen aſcendit, & velut fluuiorum intumeſcunt gurgites eius? Ægyptus fluminis inſtar aſcendit, & velut flumina mouebuntur fluctus eius; & dicet: Aſcendens operiam terram.* Et de Nabuchodonoſoris copiis cap. 47.2. *Ecce,* inquit, *aquæ aſcendunt ab Aquilone, & erunt quaſi torrens inundans, & operiens terram.* Sic Ezech. cap. 19. 3. ait: *Eduxit vnum de catulis ſuis, leo factus eſt.* pro *eduxit* heb. eſt, *aſcendere fecit*, id eſt, exaltauit eum & promouit in regem. Et Pſaltes pſalm. 96.9. *Nimis exaltatus es*, heb. *nimis aſcendiſti* (ô Domine) *ſuper omnes deos*, hoc eſt præ omnibus gentium diis tuum robur & gloriam exaltaſti & dilataſti.

Magnus dies Iezrahel quis?

Quia (heb. כי *ki*, quod ſæpe non eſt cauſale, ſed aſſertiuum & admiratiuum, idémque valet quod *ſanè, equidem, profectò*) *magnus eſt dies Iezrahel.*] *Magnus*, id eſt, celeberrimus, iucundiſſimus & feliciſſimus. Sic Romani magnos dies vocabant eos qui magnis moleſtiis, longiſque laboribus & miſeriis finem dabant, ideóque erant lætiſſimi, optatiſſimi & fauſtiſſimi. Sic de hoc eodem Oſee die, putà de diebus Meſſiæ, cecinit Sibylla apud Virgil. Ecloga 4.

Incipient magni procedere menſes.

Sic Mathematici magnum annum vocant eum, quo ſeptem planetę expletis propriis curſibus ſibi concordant, de quo Cicero lib. 2. de Natura Deorum. Magnus, inquit, annus eſt, qui tenet duodecim millia quingentos quinquaginta quatuor annos, poſt quos Platonici dicebant omnium rerum fore reditum & reuolutionem. Ita Chriſtus reduxit magnum annum, dum omnia reparauit, & ad primæuam originem & felicitatem reduxit. Ex aduerſo dies parui vocantur dies humiliationis, paupertatis & anguſtiæ, Zachar. 4. 10. *Quis,* inquit, *deſpexit dies paruos?* quibus ſcilicet Zorobabel parua & exilia iecit noui templi fundamenta.

Iam *Iezrahel*, id eſt, ſemen Dei, vocatur populus Dei, ſiue Eccleſia ex Iudæis, Iſraëlitis, & gentibus congregata, cuius caput eſt Chriſtus, quem

A Apoſtolus Galat. 6. 16. vocat *Iſraël Dei.* Senſus ergo eſt quaſi dicat: Equidem magnus, illuſtris, fauſtus, admirabilis, & térque quatérque beatus erit ille dies, illud ſæculum, quo Iſraëlitæ & Iudæi tum naturales, tum myſtici & adoptiui, putà Gentiles conuerſi ad Chriſtum, antea diſperſi & errabũdi, congregabuntur in vnum, vt fiant *Iezrahel*, id eſt, vnus populus, vna Eccleſia, putà filij Dei viuentis, vt ponãt ſibi vnum caput Chriſtum, & aſcendere incipiant de terra in cœlum. O quàm felix, quàm nouus & nunquam viſus, quàm clarus & glorioſus erit, quantámque mutationem ſingulis fidelibus totique orbi inducet dies ille, quo *lo ammi* fiet *ammi*, id eſt, non populus meus, fiet populus meus, quo *lo rachuma* fiet *rachuma*, id eſt, ea quæ erat abſque miſericordia plena erit gratia & miſericordia Dei. ita Alber. Haymo, Hugo, Lyran. & Vatab. O quàm ſalutaris, auguſtus, cœleſtis & beatus erit dies ille, ſæculum illud quo naſcetur, prædicabit, & regnabit *Iezrahel*, id eſt, filius Dei, putà Chriſtus Dominus, qui *Iezrahel*, id eſt, ſemen benedictum, putà plurimos filios fideles, ſanctos & glorioſos Deo pariet per prædicationem & cœleſtem vitam, tum ſuam, tum Apoſtolorum ſuorum. Ita S. Hieron. Ruper. Alber. Leo Caſtrius, Emmanuel & Mariana.

B

Hinc dies hic *Iezrahel* accipi poteſt dies Incarnationis, Natiuitatis, Paſſionis, Reſurrectionis, C Aſcenſionis Chriſti, ac Pentecoſtes, ſiue miſſionis Spiritus S. & prædicationis Apoſtolorum per totum orbem. Hiſce enim omnibus Chriſtus operatus eſt & operatur indies ſalutem noſtram, nóſq; Deo generauit & generat: vnde Haymo magnum diem Iezrahel interpretatur totum tempus Chriſtianiſmi, putà totum quod fluxit à Chriſto fluétque ad finem mundi: toto enim hoc tempore generatur & propagatur Iezrahel, id eſt, Eccleſia ſiue populus Dei.

Hinc Primò Leo Caſtrius hîc, & S. Cyrill. in glaphyris lib. 5. hæc intelligunt de die Incarnationis & Natiuitatis Chriſti: Magnus, inquiunt, dies Iezrahel, quia de Iezrahel, id eſt, de ſemine D Dei, putà de Spiritu S. conceptus eſt filius Dei; de quo dixit Pſaltes: *Hæc dies quam fecit Dominus.* Et Paulus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Et Ieremias cap. 31. 22. *Creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.* Et Iſaias cap. 9. 6. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & factus eſt principatus ſuper humerum eius: & vocabitur nomen eius, Admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis.* Quin & Sibylla apud Virgilium Ecloga 4. de eo ita canit:

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo:
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
E *Chara Deûm ſoboles, magnum Iouis incrementum.*
Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina.

Secundò, magnus erit dies Iezrahel, quo ſcilicet in cruce diriſſima paſſurus & moriturus eſt filius Dei *pro gente, & non tantum pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum*, ait S. Ioan. cap. 11. 52. Hi enim ſunt *Iezrahel*, id eſt, *ſemen cui benedixit Dominus.* Iſaiæ 61. 9. de quo idem Iſaias ait cap. 6. verſ. 13. *Semen ſanctum erit id, quod ſteterit in ea.*

Tertiò, magnus erit dies Iezrahel, quo ſcilicet ſemen Dei, id eſt, Chriſtus reſurget & reuiuiſcet.

Magnus,

Digitized by Google

Magnus, inquit Ruper. *erit dies, & magna illuſtratio ſeminis Dei, quod eſt Chriſtus; ſeminis, inquam, reſurgentis ex mortuis, cum quo conſurgentes vtique aſcendunt de terra, faciendo quod ait Apoſtolus: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Sic nimirum prima aſcenſione facta, quæ eſt reſurrectio prima, tandem aſcendent corpora quoque de terra, quæ erit reſurrectio ſecunda; & ſequentur caput ſuum ſicut membra capiti coniuncta, & ſicut ipſe Chriſtus expreſſit dicendo: Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.*

Hinc Quartò, magnus dies Iezrahel erit dies iudicij & reſurrectionis, quo Chriſtus iudex diſcernet ſemen Dei à ſemine diaboli; putà electos à reprobis, illóſque ad beatam & glorioſam vitam euocabit, ſecúmque ducet in cœlum ad triumphum æternum. ita Cyrill. *Magnus*, ait, *reuera dies Chriſti, quo omnes vita functos excitabit, & deſcendet quidem de cælo, ſedebit autem ſuper throno gloriæ ſuæ, & reddet vnicuique iuxta opera ſua:* Vnde de hac die ait Ioël cap. 2. 11. *Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum?* Et verſ. 31. *Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit: quia in monte Sion & in Ieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit Dominus, & in reſiduis, quos Dominus vocauerit.* Hi ecce ſunt Iezrahel.

Rurſum Iezrahel ſignificat brachium Dei. Ita hi omnes dies ſunt Iezrahel, id eſt, dies & opera magni brachij, id eſt, magnæ virtutis & potentiæ diuinæ. ita Arias. Simili modo magnus fuit dies Madian, quo ſcilicet Gedeon contriuit Madianitas, & ab eorũ iugo Hebræos liberauit, qui dies fuit typus huius diei Chriſti redẽptoris noſtri, de quo proinde canit Iſaias cap. 9. 4. *Iugum oneris eius & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius* (putà diaboli, ô Chriſte) *ſuperaſti, ſicut* (Gedeon) *in die Madian.* Vbi nota, in hac eadem valle Iezrahel, Gedeon Madianitas proſtrauit, vt dicitur Iudic. 6, 33. vt planè eò alludere videatur hic Propheta. vide quæ de die Madian dixi Iſaiæ 9. 4.

Hic eſt ergo magnus dies Iezrahel, quo per Chriſtum incarnatum magnum illud myſterium vocationis & adoptionis fidelium peractum eſt, quod in omnibus ſuis epiſtolis Apoſtolus ita ſtupet & admiratur. Vnde Epheſ. 2. 11. gentes ad gratiarum actionem & iubilum excitans: *Memores*, inquit, *eſtote quòd aliquando vos gentes*, &c. *eratis ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſraël, & hoſpites teſtamentorum, & promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti.* Et mox: *Ergò iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei.* Hinc rurſum attonitus exclamat: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! Quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Rom. 11. 33.

Tropol. Magnus dies Iezrahel Eccleſiæ eſt, quo multi ad illam conuerſi facti ſunt Iezrahel; id eſt, ſemen, hoc eſt, filij Dei. Talis fuit dies quo Conſtantinus Magnus conuerſus conuertit orbem ſibi ſubiectum. Magnus dies genti, vel vrbi eſt, quo ab Hæreticorum, vel Turcarum iugo liberata, tranſiit in libertatem filiorum Dei, & in regnum Chriſti; vt illum iugiter recolere debeat, ac gratulabũda cum Pſalte canere: *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea.* Sic magnus dies fideli animæ eſt, quo baptizata & fidelis effecta eſt; quo relapſa in peccatum per pœnitentiam ad Dei gratiam rediit; quo è ſeculi turbinibus ad ſtatum perfectionis à Deo euocata eſt; quo profeſſionem emiſit; quo ſacerdotio initiata eſt, &c. Hiſce enim diebus vel ſimpliciter, vel excellentiùs facta eſt Iezrahel, id eſt, ſemen, ſiue filia Dei; vt meritò illos quotannis recurrentes cum ingenti gratiarum actione, laude & iubilo celebrare debeat, ac canere cum B. Virgine: *Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Quia fecit mihi magna qui potens eſt: & ſanctum nomen eius. Fecit potentiam in brachio ſuo.*

Sic magnus dies Iezrahel fuit, quo Iudith occidens Holophernem, patriam liberauit, quem proinde Hebræi annuo feſto celebrarũt, vt patet Iudith vlt. verſ. 31. Sic magnus fuit dies Iezrahel, quo Eſther Iudæos neci deſtinatos eripuit, quem proinde annuo feſto phurim, id eſt, ſortium recoluerunt poſteri. Eſther cap. 9. verſ. 26. & 31. Sic magnus fuit dies Encæniorum, id eſt, dedicationis templi, tum factæ primitus per Salomonem 3. Reg. 8. tum reſtauratæ per Eſdram 1. Eſdræ 6. & poſtea per Iudam Machabæum 1. Machab. 4. 52. Sic magnus fuit dies cæſi à Iuda Nicanoris, annuúmque feſtum, 1. Machab. 7. 49. Sic magnus fuit dies cœlitus dati Aaroni, & ſub Iuda Machabæo recuperati ignis ſacri, quo comburendæ erant victimæ, 2. Machab. 1. 18. Sic magnus dies, imò annus, fuit quinquageſimus, putà Iubilæus, Leuit. 25.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Iubet Deus argui Iſraëlem de Idololatria & ingratitudine, quòd nimirum vinum, frumentum, linum, &c. quæ acceperat à Deo, accepta tulerat idolis, vnde ſe ea ablaturum minatur, quódque viſitabit ſuper eum dies Baalim. Hinc ſecundò prædicit Iſraëlis pœnitentiam; ac conſequenter verſ. 14. *promittit quod eum lactabit, ducet in ſolitudinem & loquetur ad cor eius, erítque vir eius. Denique verſ.* 18. Percutiam, *inquit*, cum eis fœdus. Et ſponſabo te mihi in ſempiternum. Et ſeminabo mihi eam in terra, & miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia.

Verſ. 1.

Digitized by Google

Verſ. 1.] Dicite fratribus veſtris: Populus meus:& ſorori veſtræ, Miſericordiam conſecuta.

Verſ. 2.] Iudicate matrem veſtram, iudicate: quoniam ipſa non vxor mea, & ego non vir eius, auferat fornicationes ſuas à facie ſua,& adulteria ſua de medio vberum ſuorum.

Verſ. 3.] Ne fortè expoliem eam nudam,& ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ: & ponam eam quaſi ſolitudinem, & ſtatuam eam velut terram inuiam,& interficiam eam ſiti.

Verſ. 4.] Et filiorum illius non miſerebor: quoniam filij fornicationum ſunt.

Verſ. 5.] Quia fornicata eſt mater eorum, confuſa eſt,quæ concepit eos: quia dixit: Vadam poſt amatores meos, qui dant panes mihi,& aquas meas, lanam meam,& linum meum, oleum meum, & potum meum.

verſ. 1. DICITE *fratribus veſtris.*] Hæc videntur pertinere ad finem capitis primi: vnde S. Hieron.Lyran. Vatab. & alij hæc connectunt cum cap. 1. & caput ſecundum inchoant à verbis proximè ſequentibus, *Iudicate matrem.* Planè enim alludit ad tres proles Oſee,ſcilicet,*Iezrahel,Lo ammi, & Lo rachuma*;quaſi *Iezrahel*,id eſt, ſemen Dei, loquatur fratri ſuo *Lo ammi*,id eſt, non populus meus, & eum conſoletur, eique congratuletur de tam felici mutatione, quâ à Deo iam factus ſit *Ammi*, id eſt,populus meus;itémque ſorori ſuæ *Lo rachuma*, id eſt, abſque miſericordia, quòd iam ſit *Rachuma*, id eſt, miſericordiam conſecuta: vnde ex Hebræo ſi pro puncto *tſere* ſubſtituas *chiric*, vt pro אחיכם *achechem*,legas אחיכם *achichem*, vertas:*Dic fratri veſtro*,æquè ac,*Dic ſorori veſtræ*; ſed eodem res redit, ſiue in ſingulari, ſiue in plurali vertas, fratri, vel fratribus; ſorori, vel ſororibus; tuæ,vel veſtræ:ſingula enim hæc filiorum nomina licèt voce ſint ſingularia, ſignificatione tamen & repræſentatione ſunt pluralia:ſignificant enim ſemen Dei,& populum Iſraëliticum, in quo hominum erat multitudo & pluralitas.

Hinc patet fratres & ſorores hîc vocari eos, quos cap. 1. 10. vocauit filios Iſraël & filios Dei viuentis.Iam,cùm ex dictis cap. 1.pateat, hos tres Oſee filios ſignificaſſe primò Iſraëlem, ſiue decem tribus,ob impietatem à Deo deſertas;ſecundò,gentes paris impietatis & idololatriæ;ſed quæ æquè ac Iſraëlitæ poſtea per gratiam Dei ad Chriſtum conuerſæ,factæ ſunt populus Dei, & miſericordiam conſecutæ; hinc ſenſus huius loci eſt, quaſi dicat: O vos viri Iuda, qui eſtis fidelis Dei populus, nolite abiicere decem tribus & gentes; qui fratres veſtri ſunt per Dei prædeſtinationem, vocationem & gratiam, per quam ad Chriſtum ſunt conuerſi; vocate ergo eos, Populum meum & miſericordiam conſecutum, qui olim erant & vocabantur,Non populus meus, & abſque miſericordia. Nam τὸ *dicite fratribus*,ſcilicet Iſraëlitis, eſt vox Iudæ.Hic enim fuit frater Iſraël:quia duæ

A tribus erant fratres duodecim tribuum:aut,ſi mauis, eſt vox Iezrahelis:hic enim fuit frater *Lo ammi,& Lo rachuma.* Iam per Iuda aut Iezrahel intelligit primos fideles Chriſto credentes.Hi enim fuerunt ex Iuda & ex Iſraël:hi enim mirè gauiſi ſunt,cùm viderunt Samaritas,Galilæos, & gentes ad Chriſtum conuerti: iiſque quaſi iam fratribus ſuis in Chriſto & Eccleſia applaudebant, eóſque vocabant fratres & populum Dei, ac miſericordiam conſecutum,vti eos vocat S.Petrus Epiſt.1. cap.2.10.& S.Paulus Rom.9.25.

Hunc ſenſum expoſcunt nomina *Ammi*,id eſt, populus meus;& *Rachuma*,id eſt, miſericordiam conſecuta:his enim planè alludit ad finem capitis primi,vbi Iſraëlitis iam conuerſis ad Chriſtum B hæc nomina indidit.Ita cenſent S.Hieron.Albert. Hugo,Haymo,Lyran.Iſidor.Vatab.& Arias. Audi S.Hieron. qui ita explicat, quaſi dicat:*O homines tribus Iuda,nolite deſperare decem tribuum ſalutem; ſed eam quotidie & ſermone, & voto, & literis ad pœnitentiam prouocate: quia frater veſter appellatur & ſoror;frater ex eo quòd dicitur, populus meus: ſoror ex eo quòd appellatur, miſericordiam conſecuta.* Deinde aliter explicat,hæc applicando Iudæis: *Qui*,inquit,*in Chriſtum creditis & eſtis tam ex Iudæis,quam ex gentibus,dicite fractis ramis & priori populo, qui proiectus eſt: Populus meus, quia frater tuus eſt: & miſericordiam conſecuta; quia ſoror tua* C *eſt:cùm enim intrauerit plenitudo gentium,tunc omnis Iſraël ſaluus fiet.* Additque tropol. *Hoc idem nobis præcipitur,ne hæreticos penitus deſperemus;ſed prouocemus ad pœnitentiam,& illorum ſalutem germanitatis optemus affectu.*

Verùm quia in bibliis Latinis & Græcis hæc diuelluntur à fine capitis primi,ita vt ab his incipiat caput ſecundum, hinc iuxta hanc diſtinctionem aliter hæc explicanda ſunt, cum Chald. & Chriſt. à Caſtro, nimirum vt ſpectent ad ſequentia,*Iudicate matrem*;quaſi Propheta hîc redeat ad initium cap. 1. ac per eum iubeat hic Deus Prophetis, & piis quibuſlibet viris Iſraëlitis, vt dum adhuc retinent nomen populi Dei, & miſericor- D diam conſecuti,plebem Iſraëliticam matrē ſuam, cuius ſinguli ipſi ſunt membra ac filij, iudicent; id eſt,moneant, & coarguant; ne ſi in ſua impietate perſeueret, & ſibi & filiis interitum pariat. Vnde Chald. vertit: *Prophetæ dicite fratribus veſtris: Populè mi, conuertimini ad legem meam, & congregationis veſtræ miſerebor.* Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Vos ô Prophetæ dicite fratribus veſtris,ſcilicet iis,qui ſunt veri Iſraëlitæ, id eſt, Dei cultores; qui proinde ſunt, & vocantur *Ammi*, id eſt,populus meus; & ſororibus veſtris, ſcilicet mulieribus, quæ ſunt veræ Iſraëlitides; ideóque ſunt & vocantur *Rachuma*, id eſt, miſericordiam conſecuta;vt iudicent,id eſt,arguant,& increpent E matrem ſuam,ſcilicet Synagogam,ſiue cœtum Iſraëlitarum colentium idola;eique denuncient ex me,& meo nomine, quòd ipſa iam non ſit vxor mea, nec ego maritus eius: auferat ergo fornicationes,id eſt,idololatrias ſuas, vt mereatur ad me redire,& in gratiam thorúmque recipi.Vnde Syrus vertit:*Vocate fratres veſtros, Populum meum, & ſorores veſtras miſericordiam conſecutas; inite iudicium* (iudicate) *cum matre veſtra.* Et Arabicus Antiochenus:*Dicite, Popule meus, fratri veſtro, & ſorori veſtræ dilectæ,& iudicium decernite ad matrem veſtram.* Et Arabicus Alexandrinus diuerſis verbis,ſed eodem ſenſu: *Dicite fratribus veſtris* (Iudæis infidelibus) *Vos non populus meus; & ſorori*

veſtræ,

Digitized by Google

veſtra, quod non eſt miſericordiam conſecuta : inite iudicium cum matre veſtra.

Sorori veſtra.] Hebr. eſt *iod plurale* לַאֲחוֹתֵיכֶם *laachotechem* : vnde Vatab. Pagnin. & alij recentiores vertunt, *ſororibus veſtris*. Sed eodem res redit, ſiue in ſingulari, ſiue in plurali vertas, vt paulò antè oſtendi. Congruentiùs tamen noſter Interpres vertit in ſingulari : quia vna erat filia Gomer, nomine *Lo rachuma*, ſoror *Iezrahel* & *Lo ammi*, filiorum Oſee; ad illam enim alludit. Porrò *iod* iſtud additur voci huic etiam in ſingulari, vt patet Cantic. 8. 8. *Quid faciemus ſorori noſtra* hebr. לַאֲחוֹתֵינוּ *laachotenu*.

verſ. 2. *Iudicate matrem veſtram.*] Hic propriè iuxta S. Hieron. & alios permultos, quos paulò antè citaui, incipit caput ſecundum. Hic enim redit Propheta à ſæculo Chriſti de more ad ſuum, & ad ſuos Iſraëlitas, putà ad ſui ſæculi deprauatos mores, ſcilicet vt Iſraëlitas qui toti idololatriæ dediti ruebant in exitium, increpet & ab ea reuocet.

Quæritur, quænam hæc mater? Aliqui accipiũt Iudam & Ieruſalem, ſiue Synagogam duarum tribuum, quaſi hic Propheta increpet duas tribus, ſicut primo cap. increpauit decem. ita Ribera, vt ſenſus ſit, quaſi dicat: Vos, ô pij Iudæi, qui pios Iſraëlitas vocatis fratres, & pias Iſraëlitides ſorores; arguite Ieruſalem & Synagogam, ſiue cœtum populi, qui in ea eſt, quæ eſt quaſi mater veſtra (ad vos enim loqui cœpi) arguite, inquam, eam, eo quòd iam cœperit imitari decem tribus, & cùm eſſet vxor cultrixque Dei, iterum ſe adulteriis, id eſt, idololatriæ ſordibus inquinarit : ne idem illi faciam, quod feci decem tribubus; ſcilicet vt eam repudiem & abiiciam. Hoc enim facere planè cogito & deſtino.

Meliùs alij per matrem accipiunt Samariam, ſiue Synagogam Iſraëlitarum. Alludit enim ad Gomer vxorem Oſee, quæ fornicando repræſentabat idololatriam Iſraël, vti dixi cap. 1. 2. Iubet ergo Propheta, vt *Ammi* & *Rachuma*, id eſt, fratres & ſorores, putà fideles Iſraëlitæ & Iſraëlitides arguant hanc matrem ſuam de infidelitate & idololatria. vnde verſ. 4. ait, *Et filiorum eius nõ miſerebor, quia filij fornicationum ſunt : quia fornicata eſt mater eorum*, vbi planè notatur Gomer, eiúſque filij, id eſt, Iſraëlitæ impij. Denique verſ. 13. & 14. expreſsè nominantur eius filij, ſcilicet *Iezrahel, Laammi, Lo rachuma*. Pergit ergo Propheta hic inſectari Iſraëlis idola. Iam ſenſus eſt idem quem paulò antè dedi; illum ergo hic repete & applica, mutato tantùm nomine Iuda in Iſraël. ita S. Hieron. Chald. Alber. Hugo, Arias & alij. Hinc patet Prophetam hic increpare Iſraëlitas idololatras ſui æui, non autem Iudæos qui erant futuri tempore captiuitatis Babylonicæ, vt vult Theodor. multò minus Iudæos futuros tempore Chriſti. Alleg. tamẽ hæc rectè iis adaptes hoc ſenſu, quaſi ſcilicet hic veri Iſraëlitæ, putà Apoſtoli, iubeantur increpare Synagogam, eo quòd Chriſtũ ſponſum ſuum non recipiat nec agnoſcat. ita Haymo & Vatab.

Indicare pro accuſare. Nota, pro *indicate*, alij vertunt, *litigate*, id eſt, iudicio contendite, litem ei intentate, Vatab. *expoſtulate*. Iudicare ergo hic non eſt ſentẽtiam ferre; ſed accuſare, ſiue partes accuſatoris agere : hoc enim ſignificat heb. רִיבוּ *ribu*. Eſt catachreſis, vel metonymia; ponitur enim cauſa pro effectu, antecedens pro conſequente; ſcilicet accuſatio pro iudicio, ſiue lata ſententia, hæc enim certò ferenda eſt in reum certum & confeſſum, putà in publicos idololatras Iſraëlitas, ſicut ex lege Deuter. 13. 6. certa & lata erat ſententia mortis, putà lapidationis, in adulteram. Sententia ergo de iure lata, & per iudicem certò ferenda, habetur moraliter quaſi iam lata.

Septuag. vertunt κρίθητι, id eſt, *iudicamini cum matre veſtra*, eodem ſenſu: qui enim iudicio contendit cum parte aduerſa, vti facit actor ſiue accuſator cum reo, hic dicitur cum eo iudicari, id eſt, in iudicio diſceptare, in iudicio agitari & ventilari, vt à iudice ſententiam vel fauorabilem, vel aduerſam excipiat. Aliter à Caſtro: *iudicamini*, inquit, id eſt, vos inuicem arguite & increpate. ſed prior expoſitio eſt genuina, eámque expoſcit vox heb. *ribu*, & conſenſus cæterorum Interpretum.

Vt auferat fornicationes ſuas à facie mea, & adulteria.]. Tritum eſt in Scriptura apud Prophetas, fornicationes & adulteria vocari idololatriam, eiúſque actus, præſertim ſacrificia, quia per hæc anima, vel gens, relicto Deo ſponſo ſuo, copulatur idolo & dæmoni, quaſi fornicario & adultero. Fornicatio ab adulterio diſtinguitur quaſi genus à ſpecie, fornicatio enim eſt copula tam cum ſoluta, quàm cum coniugata : adulterium, cum coniugata tantùm. Aliter S. Hieron. *Fornicaria*, inquit, *eſt quæ cum pluribus copulatur, adultera quæ vnum virum deſerens, alteri iungitur*. Hinc Pſal. 37. cum Pſaltes dixiſſet verſ. 25. *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?* pro quo Hebr. S. Hieron. & Aquila habent: *Quis mihi eſt in cœlo, & tecum nolui in terra*, ſcilicet habere aliũ ſponſum, amicum, & adiutorem, vt exponit Theodor. & vt Chald. ſocium; Arnobius legit: *Quid mihi reſtat in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?* quaſi dicat: Ego Chriſtus in terra poſitus, ita cœleſtem vitam egi, vt cùm in cœlum aſcendero, nil mihi ſuperſit, quod in terra poſitus non impleuerim: nil enim præter te ô Deus meus volui ſuper terram; nihil ergo in terra relinquo niſi obedientiam & adimpletionem voluntatis tuæ; nihil in cœlo niſi amorem & cultum tui : tu enim es omne quod in cœlo & in terra volo & adamo : ſubdit verſ. 27. *Quia ecce qui elongant ſe à te peribunt, perdidiſti* (perdes) *omnes qui fornicantur abſque te*, qui ſcilicet à te ſponſo ſuo, tuáque fide, amore, & cultu deſciſcunt, adhærendo idolis vel creaturis, quaſi adulteris. *Quorum anima*, inquit Arnob. *alterum ducit Deum*, (quaſi maritum) *aut à veritatis & ſanctitatis coniugio ſe falſitate & iniquitate commiſcet*. Quocirca ſubdit, & infert Pſaltes verſ. 28. *Mihi autem adherere Deo bonum eſt*, græcè προσκολλᾶσθαι, id eſt, mihi agglutinari Deo bonum eſt. Triplici vinculo, inquit S. Bernard. anima colligatur Deo. 1. honeſtate & promiſſione, quaſi fune. 2. timore inferni, quaſi clauis, de quo dicitur Pſal. 118. *Confige timore tuo carnes meas : à iudiciis enim tuis timui.* 3. amore, quaſi glutino.

A facie mea.] Eſt emphaſis, quaſi dicat: Non pudet te, ô impudens meretrix & adultera, quòd me vidente, & in oculis meis forniceris. Scis me zelotypum & non metuis, ne te in flagranti delicto confodiam, ſiderem aut fulmine affiem?

Et adulteria de medio vberum ſuorum.] Per hæc grammaticè intelligit illecebras & ſigna adulterij; putà omnẽ ornatum & geſtum meretricium. Solent enim meretrices nuda oſtentare vbera, eáque onerare floribus, gemmis, bullis, vnguentis, philtris & amatoriis carminibus, vt amaſios in ſui concupiſcentiam illiciant. Denique contrectatione vberum inchoatur, accenditur, & expletur libido.

Digitized by Google

libido. Iam per hæc literaliter intelligit ornamenta faciei,capitis,pectoris,bullas,annulos, torques, aliáque quæ ad vbera geſtabant in honorem idolorum, ac præſertim medallia & imagines idolorum,quas è collo ſuſpenſas, vel in lamina cælatas ad pectus deferebant. Idipſum poſcit ſponſus à ſponſa,ſed ſancto & caſto amore dicens,Cantic.8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum , vt ſignaculum ſuper brachium tuum* , quaſi dicat : O ſponſa, cor tuum æquè ac brachium mei imagine obſigna , mei imaginem cæla & geſta tam in bullis appenſis ad cor,id eſt,ad pectus,quàm in armillis appenſis ad manus & brachia , vt hæc tibi iugem mei memoriam & amorem refricent & ingerant, vt aſſiduè non aliud,quàm me cogites & ames.

verſ. 3 *Ne fortè expoliem eam nudam, & ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ.*] *Diem natiuitatis* Iſraëlis vel Synagogæ, vocat ortum vel propagationem primam gentis Iſraëliticæ in Ægypto : in Moſe enim , & cum Moſe quaſi orta eſt Synagoga,creuit & adoleuit , ac quaſi pubes deſponſata eſt Deo,quando in Sina per Moſen à Deo legem, & cæremonias,& ritum ſacrorum , quibus Deum coleret,accepit. Ita S.Hieron. Theodor. Ruper. Haymo, Hugo & alij. Paulò aliter Arias : cenſet enim ortam Synagogam in Chaldæa, cùm Abraham eius parens ibidem ortus eſt. Verùm ibi non tam gens ipſa,quàm gentis pater, putà Abraham, ortus eſt.

Nuditatem vocat , tum inopiam & paupertatem Iſraëlis in Ægypto,vbi affligebatur , viuebat & victitabat quaſi mancipium Ægyptiorum,tum infirmitatem & impotentiam eiuſdem, quâ quaſi inermis & imbellis, carénſque duce,ſe tutari non poterat; ideóque Pharaoni erat in prædam & rapinam:tum quòd deſtitutus lege , religione , tabernaculo , Prophetis , à Deo quaſi derelictus & nudus,omnique veſte tam corporali, quàm ſpirituali deſtitutus videretur. Senſus ergo eſt , quaſi dicat : In Ægypto Iſraël natus eſt nudus , miſer, pauper,imbellis,abiectus, informis; carens rege, duce,lege,religione,Synagoga,Repub. imò Deo, omníque bono; expoſitus prædæ & neci , ac infanticidio Pharaonis : Ego eius miſerrimi commiſeratus,eum per Moſen collegi, liberaui, eduxi, armaui,ſpoliis Ægyptiorum ditaui,manna paui,lege & ſacris inſtruxi, in Synagogam & Rempub. efformaui , mihique eam deſpondi. At illa iam diues facta , luxúque abundans , laſciuire & recalcitrare cœpit , fornicari & idola colere , me aſpernari. Itaque moneo , vt priſtinæ ſuæ conditionis , meæque beneficentiæ memor reſipiſcat, alioqui eam derelinquam , ſinámque reuolui in primæuam infantiæ ſuæ miſeriam & nuditatem, vt ſit ſine opibus, ſine rege,ſine lege,ſine Deo; vt vaſtetur & ſpolietur ab Aſſyriis,omnibúſque bonis & rebus ſuis nudetur. Hoc eſt quod ſubdit: *Ponam eam quaſi ſolitudinem*; *eam*, ſcilicet terram, & conſequenter gentem Iſraël ; deſolatio enim gentis, eſt deſolatio terræ : & viciſſim deſolatio terræ,eſt deſolatio gentis. Quocirca Oſee , aliíque Prophetæ de Iſraële nunc loquuntur quaſi de gente, nunc quaſi de regione & terra : vnde ſubdit : *Et ſtatuam velut terram inuiam*. Hebr.& Septuag. *terram ſine aqua*.Chald.*terram deſertam*: hæc enim eſt inuia , *& interficiam eam ſiti* , quaſi dicat : Faciam eam arentem & ſiticuloſam ita vt ſiti enecetur tam terra,quàm gens , quæ eam incolit. Cùm enim agri & prata carent aqua,itáque ſitiunt & areſcunt,nullas dant fruges, nullam ſegetem,nullos fructus, nulla germina , ac conſequenter iumenta & homines tunc ſuo pabulo potúque deſtituti,ſitiunt & tabeſcunt. Hoc idem ſchema Synagogæ,quaſi puellæ recèns natæ, nudæ & miſeræ,à Deo veſtitæ,ditatę,& deſponſatæ, ac deinde laſciuientis , adulterantis & idololatrantis; ideóque à Deo rurſum derelinquendæ, ac per Chaldæos denudandæ & vaſtandæ, graphicè & fusè proponit Ezechiel cap.16.& Ierem.cap.2. vide ibi dicta. Tropol. pari modo Deus gentes & animas ſui olim cultrices, ſi eo ſpreto ad hęreſin, aliáque ſcelera deflectant , omnibus ſuis gratiis, beneficiis & donis denudat ; itáque facit , vt incultæ & inutiles iaceant , ac redigantur in ſolitudinem: punítque eas ſiti, id eſt, deſiderio voluptatum,quas obtinere nequeant; vt inſtar Tantali ſitientes aquas videant & tangant;ſed eas ore contingere , & haurire nequeant: rurſum ſiti , id eſt, deſiderio felicitatis , quam aſſequi non poſſunt: vera enim & ſolida felicitas ſolis iuſtis à Deo deſtinatur & obtingit.

Secundò , ſicut in locis aridis ſunt feræ , quæ venenum ab immodico æſtu trahunt virulentiſſimum,vti ſunt ſerpentes & dracones, eorúmque variæ ſpecies; ita anima arida & ſitiens non parit niſi cupiditatum feras,& vitiorum venena. Tertiò,terra arida generat mõſtra ; vnde de Libya dicitur:*Semper Libya aliquid mali affert*; & de Africa : *Semper Africa aliquid noui parit*. Rationem dat Ariſtot.lib.2.de Gener.animal.c.5.quòd cùm regio ſit æſtuans & arida , paucos habeat fontes, ad quos ſitis leuandæ cauſa congregantur animalia & feræ,ibique inter ſe commiſcentur , itáque è commixtione diuerſarum ſpecierum generentur monſtra; & è monſtrorum commixtione noua rurſum procreantur monſtra, fœtúſque biformes, imò triformes & quadriformes:ita anima cum relicto ſponſo Deo , vagatur per opum, honorum , deliciarum amores , innumera parit peccatorum monſtra, vti videre eſt in aulis, ciuitatibus,imò & collegiis Clericorũ & Monachorum,in quibus dominatur ambitio,auaritia , gula, libido,&c. ita Sanchez.

Et filiorum illius non miſerebor.] Notat parabolicè filios Gomer,putà *Iezrahel*, *Nõ populus meus*, *Abſque miſericordia*, & per eos ad literam intelligit Iſraëlitas idololatras, Synagogæ idololatrantis filios; vti dixi cap.1. Horum dicit Deus ſe non miſerturum; ſed eos per Aſſyrios exciſurum,*quia filij fornicationum ſunt*, id eſt,quia imitati ſunt matrem ſuam in idolorum cultu,quem ab ea didicerunt & imbiberunt. Alioqui enim ſi ſola mater peccaſſet , filiíque innoxij fuiſſent & pij,ſola mater merita fuiſſet ſupplicium,nõ filij: *Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur* ; *& filius non portabit iniquitatem patris* , vti ſancit Deus Ezech.18. 20. ita S.Hieron.Chald.Theodor.& Lyran.Nota,per matrem intelligit Synagogam, id eſt, primores & ſenes Synagogæ; hos enim quaſi duces , iuniores & populus in idolorum cultu ſequebantur. vnde ſubdit:*Quia fornicata eſt mater eorum*; quaſi dicat, Principes ſuo exemplo,inſtitutione & iuſſu docuerunt , imò compulerunt populum ſecum fornicari,& idola colere. verſ. 4.

Confuſa eſt quæ concepit eos.]Primò , Rupert.& verſ. 5.
Albert.*confuſa eſt*,inquiunt, confuſione non verecundiæ,ſed ignominiæ:quia in peccato(adulterij, id eſt,idololatriæ)deprehenſa eſt.

Secundò & melius,cõfuſa eſt,quia ſpe ſua fruſtrata eſt ; quia id quod ſperabat non obtinuit.

Sperabat

Digitized by Google

Sperabat enim luxuriari cum ſuis amaſiis, id eſt, idolis & idololatris, ab iiſque ditari; ſed Deus ei iter ad illos interclusit. Hoc eſt enim quod ſubdit, *Quia dixit: Vadam poſt amatores meos*; ſed à Deo viam intercipiente audit: *Sepiam viam tuam ſpinis*. Sic ait Apoſtolus, *Spes non confundit*, id eſt, non fruſtratur hiantem & ſperantem; ſed eum certò deducit ad rem ſperatam. Sic ſæpe Pſaltes orat, dicitque: *In te Domine ſperaui, non confundar in æternum*; id eſt, ſpe mea non excidam; ſed certò à te aſſequar, quod à te ſpero. Spes enim & ſperans pudeſit & confunditur, cùm ſpe ſua deluditur, nec rem ſperatam aſſequitur. A

Quia dixit: Sequar amatores meos.] Meretrix hæc, ait S. Hieron. *in tantam venit impudentiam, vt audiret per Ieremiam: Facies meretricis facta eſt tibi, impudorata es tu. An non eſt hoc duræ frontis, & meretriciæ impudentiæ, vt in ſuo ſcelere glorietur, & dicat: Sequar amatores meos, vadam ad idola, quæ mihi & ad victum, & ad veſtitum neceſſaria præbuerunt?* ita quoque Theodoret. Haymo & Vatab. B

Alij per amatores intelligunt ipſos Gentiles, quorum idola Iſraël colebat, ſperans ab eis protectionem & auxilium contra hoſtes; vt ſuis agris & bonis ſecurè frui, indeque honeſtè, imò lautè viuere poſſet. Ita Chald. Haymo, Hugo & Iſidor. nec malè. Nam Prophetæ, amatores vocant tam idololatras, quàm eorum idola; vt patet Ezech. 16. 36. Sed eodem res redit: ab idolis enim, quaſi diis, alimoniam, ab idololatris amicitiam & ſubſidia ſperabant Iſraëlitæ. C

Qui dant panes mihi.] Hebr. *panem meum*: per panem Hebræi ſignificant quemlibet cibū, quodlibet opſonium, quaſuis delicias: *& aquas meas*, tum fontium, tum pluuiarum, ad irrigandam & fœcundandam terram. nam de potu mox ſequetur. *Lanam meam & linum*, ex quibus veſtes laneas, & lineas mihi meiſque conficiam: *oleum meum*, quo vtar ad cibum, ad lumen, & ad vnctionem: *& potum meum*, tum vini, tum ſiceræ, quæ fiebat nunc ex aqua in farina tritici & hordei elixa & cocta (quâ etiamnum vtuntur Tranſalpini, vocántque cereuiſiam) nunc ex contuſis pomis, pyris, ceraſis aliiſque fructibus; quin & ex herbis, ſaluia, cicorio, origano, &c. & ex radicibus, atque ex inciſione arborum: inde enim lachryma copioſa ſtillans, potum dat, vti fit in Braſilia, quæ proinde multis in locis alio non vtitur potu. D

Verſ. 6.] Propter hoc ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet.

Verſ. 7.] Et ſequetur amatores ſuos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet, & dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc. E

Verſ. 8.] Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.

Verſ. 9.] Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, & liberabo lanam meam & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.

Verſ. 10.] Et nūc reuelabo ſtultitiam eius in oculis amatorum eius: & vir non eruet eam de manu mea.

Verſ. 11.] Et ceſſare faciam omne gaudium eius, ſolemnitatem eius, neomeniam eius, ſabbatum eius, & omnia feſta tempora eius.

Verſ. 12.] Et corrumpam vineam eius, & ficum eius: de quibus dixit: Mercedes hæ, meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei: & ponam eam in ſaltum, & comedet eam beſtia agri.

Verſ. 13.] Et viſitabo ſuper eam dies Baalim, quibus accendebat incenſum, & ornabatur inaure ſua, & monili ſuo, & ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, dicit Dominus.

Propter hoc.] Hic verſus, & proximè ſequens recto ordine collocandi eſſent immediatè ante verſ. 14. *Propter hoc ecce ego lactabo eam.* Sic enim omnia optimè cohærent. Primò enim Deus ſponſæ ſcelera recenſens ei pœnam infligit, illa afflicta de more confugit ad ſuos deos; ſed Deus viam ſepit & intercludit; illa ergo pœnitens ad Deum reuertitur: Deus miſericors eam pœnitentem & reuertentem excipit, dicitque: *Propter hoc ecce ego lactabo eam.* Hic enim eſt rectus ordo, quem paſſim videmus ſeruari in reconciliatione cōiugum. Quocirca nonnulli hos duos verſus, ſextum ſcilicet & ſeptimum, parentheſi intercludendos cenſent. Eſt enim hic vehemens pathos ſponſi Dei, indignantis ſponſæ ob adulteria; in quo proinde affectus ex vehementia & copia inciduntur, miſcentur & turbantur. verſ. 6.

Sepiam viam tuam ſpinis.] Syrus: *Sepiam viam tuam ſpina*, ſcilicet Arabica, quæ acuta, denſa & multa eſt in Palæſtina. Sēſus eſt, quaſi dicat: Quia tu, ô Synagoga, confugis ad deos gentium; quia frumentum, lanam, linum, omnéque bonum petis, non à me, ſed à tuis amaſiis, putà idolis & idololatris; idcirco ego tibi viam ad eos intercludam, nimirum tot calamitatibus te premam, tanta hoſtium incurſione & obſidione te cingam, vt ad tuos amaſios egredi, opémque ab eis poſcere non valeas. Fecit hoc Deus, cùm in Samariam immiſit Phul, Teglathphalaſar, & Salmanaſar reges Aſſyriorum. Hi enim ſuis copiis omnes vias ita obſidebant, vt Iſraëlitæ neque in Syriam, neque in Ægyptum, neque in Ammonitidem, Damaſcum, Idumæam profugere poſſent.

Moral. Deus ſepit & obſtruit vias peccatoribus, cum eos à peccatis, morbo, ærumnis, odiis, perſecutionibus (hæ enim ſunt ſepes & maceria, quibus Deus iter eis ad peccata intercludit) cohibet, vel ipſas occaſiones peccatorum aufert: quæ ingens eſt Dei miſericordia, licèt peccatori ſuas delicias concupiſcenti, ingrata & exoſa. Ita Adamo ſuperbienti, & ex ligno ſcientiæ boni & mali ambienti omniſcientiam & diuinitatem, Deus ſepiuit viam, ponēs ante paradiſum Cherubim, cum flammeo & verſatili gladio, qui eum aditu paradiſi Mor. Deus obſtruit vias peccatorum.

Digitized by Google

diſi prohiberet;ne ad lignum ſciētiæ boni & mali poſſet accedere. Ita ſepit viam libidinoſis, dum occultas eorum libidines orbi pandit, & prodit; percutiens eos lue gallicâ,vt publicè confundantur,ſubeántque grauem cruciatum æquè ac ignominiam & infamiam : hæc enim eſt ſepes & maceria,qua à peccatis cohibentur,vitámque emendant. Sic ſepiuit viam Iſraëlitis fornicantibus cum filiabus Moab, occidendo 24. millia,Numer.25. 9.& Sodomitis,afflando eos igne cœleſti, Geneſ. 19.Ita ſepit guloſis viam ad delicias & vina, dum eos paupertate, vel morbo affligit; vt ad omnem cibum nauſeent:vti fecit filiis Iſraël, deſiderantibus carnes pro manna, Numer.11.20.& 34. Sic ſepit auaris viam ad lucra, dum merces per naufragium perdit,aut per piratas & latrones diripit. Sic ambitioſis ſepit viam ad honores,dum eis patronorum,per quos promoueri ſperabant, fauorem & gratiam aufert;vt eis ſint odio,quibus antea erant in deliciis: dum eis æmulos opponit, dum eis alios maiori pollentes dexteritate, prudentia, gratiâ, anteponit. vti quotidie in aulis & ſæcularium, & Eccleſiaſticorum Principum fieri videmus.Hæ ſunt ſepes,hæ maceriæ, quæ aſſiduè eis inclamant: *Fily hominum, vt quid diligitis vanitatem,& quæritis mendacium*,imò ſpinas & cruces? Audi S.Gregor.34.Moral.cap.2. & hom. 36. in Euang. *Spinis electorum viæ ſepiuntur,dum dolorum punctiones inueniunt in hoc, quod temporaliter concupiſcunt. Quaſi interpoſita maceria vis eorum obuiat, quorum nimirum deſideria perfectionis difficultas impugnat. Horum profectò anima amatores ſuos quærunt, & non inueniunt; dum ſequendo malignos ſpiritus, nequaquam eas, quas appetunt, huius ſæculi voluptates apprehendunt. Tunc dicit: Vadam ad virum meum priorem*, id eſt, ad Deum: *quem tunc mens vniuſcuiuſque deſiderat, cùm multiplices amaritudines, velut quaſdam ſpinas inuenit in iis delectationibus,quas temporaliter concupiſcit. Nam dum aduerſitatibus mundi,quem diligit anima,morderi cœpit,tūc pleniùs intelligit,quantò illi cum priori viro meliùs fuit. Eos ergo quos voluntas praua peruertit,plerumque aduerſitas corrigit*, vti correxit filium prodigum fame pereuntem, Lucæ 15. 17.

verſ.7. *Et ſemitas ſuas.*] Quibus ad idola & idololatras currebat) *non inueniet*, vtpote ſpinis à me obſeptas.Eſt enallage perſonæ,crebra apud Prophetas. Tranſit enim à ſecunda perſona in tertiam, à *tuas* in *ſuas*.vndè explicans ſubdit: *Et ſequetur amatores ſuos,& non apprehendet eos.* quaſi dicat, Implorabit opem idolorum & gentium, quibus religione & fœdere ſe deuinxit; ſed nō obtinebit,tum quia ipſæ vias medias ſpinis à me interclusas tranſire non poterunt;tum quia ſine me imbelles ſunt,& inualidæ ad opitulandum. Quocirca Synagoga omni eorum ſpe deſtituta, ad ſe & ad Deum redibit & dicet: *Vadam & reuertar ad virum meum priorem*(ad Deum)*quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc.* Comparat deos gentium amatoribus, eo quòd Synagogam comparauerit meretrici.

Tropol. Tropol. hoc dicit & ſentit anima pœnitens, dum videt ſe à ſuis amaſiis,id eſt, ſociis, voluptatibus,applauſibus, derelictam & deceptam. Tunc enim damnat illas; & ad Deum,in quo antea veram experta eſt requiem & gaudium,recurrit. Ita ad Chriſtum recurrit Magdalena, filius prodigus, S.Paulus,S. Matthæus, & alij. Pulchris apologis fallaciam harum amaſiarum declarat Damaſcenus in hiſtoria Barlaam & Ioſaphat c.12.& 13.

verſ. 8. *Et hæc neſciuit.*] Redit ad verſ. 5. eò enim hæc A pertinent,vti dixi initio verſ.6.quaſi dicat, Synagoga coluit Deos dicens,Hi dāt mihi panes,aquas, lanam, linum, oleum; & tam impudens fuit, vt neſciret,id eſt,non recognoſceret,me illi hæc dediſſe,quin & argentum,& aurum,quod ipſi dedi, cōſecrauit Baal,ex eiſque fecit ſimulachra Baal. In voce,*neſciuit*, eſt catachreſis: Sciebat enim Synagoga ſe habere à Deo; ſed *neſciuit*, id eſt, ſcire noluit,non agnouit, ita ſe geſſit, ac ſi neſciret. ita Vatab. Sic Terent.in Andria ait: *Tu adepol ſi ſapis, quod ſcis neſcies*,id eſt,neſcire te ſimulabis.

Tropol.S.Hieron.Panis, inquit, Hæreticorum eſt luctus perpetuus: aqua, cœnoſa doctrina,qua etiam baptizatos ſuffocant:lana & linum,ſimulata ſanctitas & munditia, quia veniunt in veſti- B mentis ouium: oleum eſt adulatio, vnde dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Potus,S.Scriptura,quam illi peruertunt.

Quæ fecerunt Baal.] *Baal* eſt datiui caſus,vt patet ex articulo Hebræo *lamed* לבעל *lebaal*, quaſi dicat,Quæ fecerunt,id eſt,obtulerunt, & accepta tulerunt ipſi Baal,quaſi eorum auctori & datori; vel quæ dedicarunt ipſi Baal. Sic facere Latinis idem eſt quod ſacrificare; vnde τὸ *quæ*, non tantùm ad argentum & aurum, ſed & ad frumētum, vinum, & oleum referri poteſt: hæc enim faciebant,id eſt,offerebant & libabāt Baal.vide Ezech. 16.17.Secundò,*quæ fecerunt*,id eſt, ex quibus fabricarunt & ornarunt *Baal*.Vnde ex Hebræo ver- C ti poteſt, *Aurum fecerunt Baal*,quaſi dicat,Ex auro Dei, & à Deo accepto, fabricarunt idolum Baal: facere enim aurum,vel argentum, eſt illud cælare, polire, aut in vas vel effigiem aliquam efformare:infectum enim dicitur,quod rude eſt & impolitum.Audi Iſidorum lib.15.cap.17. *Tria ſunt genera argenti,& auri,& æris;ſignatum,factum, infectum. Signatum eſt,quod in nummis eſt: factum eſt, quod in vaſis,& ſignis:infectum, quod in maſſis,quod & graue dicitur, id eſt,maſſa.* Tropol. peccatores ſuas cupiditates faciunt ſuos deos. Vnde S.Hieron.in pſal.80.10. *Non erit in te Deus recens. Cui Deus*, ait,*venter eſt, Deus ei recens eſt: quotcunque vitia habemus,quotcunque peccata,tot recentes habe-* D *mus Deos. Iratus ſum, ira mihi Deus eſt: vidi & concupiui mulierem,libido mihi Deus eſt.Vnuſquiſque enim quod cupit & veneratur, hoc illi Deus eſt.* Ita fornicatores corpus,vires,opéſque quas à Deo acceperunt,mancipant ſuis veneribus. Vnde Syrus vertit: *Ex eo*(auro & argento) *fecerunt Baal.* Arabicus: *Conflauit ea Baal.* Porrò Baal,ſiue Baalim,ſiue Bel,Bal,& Belus, erat Iupiter Belus,qui fuit Deus primus Chaldæorum,de quo plura dixi Geneſ.10.verſ.9.& Daniel.14.2.

Tropol. Tropol.Origenes hom. 2.in Cant. per aurum accipit ſenſum & intellectum; per argentum facundiam & gratiam ſermonis; quæ dum ad vanam gloriam,vel ad lucra ſectanda, non verò ad E Dei gloriam,& animarum ſalutem expendimus, tunc ea Baalim offerimus. *Dedi*,inquit Orig. *vobis ſenſum & rationem, qua me Deum & ſentire poſſetis, & colere: vos autem ſenſum & rationem,qua in vobis eſt, ad colenda dæmonia tranſtuliſtis.* Simile eſt Ezech. 7.20. vide ibi dicta. Gloſſa verò ex Haymone: *Per vinum*, inquit, *lætitia ſpiritualis ſignatur,quam nec in hoc ſæculo, ſed in Deo habere debuerunt;per oleum, ſenſus illuminatio; per argentum nitor eloquij; per aurum præceptum dilectionis Dei,& proximi: in quibus omnibus non Deum, ſed dæmones venerabantur.* Similia habet S. Greg.3.p. paſtor.admon.25.

Idcirco

verſ. 9. *Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum.*] Conuertar ab amore in odium, à beneficentia in vindictam; conuertar, inquam, ab alimonia qua tam liberaliter eam alui, dedique frumentum, vinum, &c. ad puniendum eam ſterilitate, & fame; vt ex prophetia hac, & ipſa eius experiētia diſcat, ſciátque meum eſſe frumentum, & vinum, illáque à me dari, non ab idolis: *ſumam* ergo, *& auferam frumentum meum in tempore ſuo*, putà in tempore meſſis; *& vinum meum in tempore ſuo*, putà in tempore vindemiæ. quaſi dicat, Faciam vt parum frumenti in meſſe, & parum vini in vindemia colligant, aut ſi multum collectum ſit, euanidum ſit, parúmque det panis & vini; aut certè incendio, graſſatione hoſtili, alióue modo illud diſperdam.

Et liberabo lanam meam & linum meum.] *Liberabo*, ſcilicet, quaſi è captiuitate, qua detinentur ab iniquo vel iniuſto poſſeſſore. vnde Chald. vertit: *Detraham veſtem ſericam & byſſinam, quam dederam ei ad operiendum ignominiam ſuā.* Septuag. *Auferam linteamina mea, & veſtimenta mea, ne tegant ignominiam eius; ignominiam*, id eſt, nuditatē; hanc enim ſignificat heb. עֶרְוָה *erva*, & hęc eſt turpis & ignominioſa, quaſi dicat, Spoliabo & nudabo eam veſtibus, nudámque ignominioſè ad ludibrium exponam, vt ab omnibus rideatur & illudatur. Eſt proſopopœia: tanquam enim lana & linum inuitè ſeruirent ingratis & impiis idololatris, quaſi iniuſtis poſſeſſoribus; inde ea dicit ſe liberaturum. Ergo *τὸ liberabo*, ſignificat quod creaturæ coactè ſeruiant impiis, ſuperbis, & ingratis, Deus enim eas creauit ad hunc finem, vt homini ſeruirent ad cognoſcendum & amandum Deum, earum creatorem & largitorem. Quocirca dum hoc ſuo fine, ad quem conditæ ſunt, priuantur, imò contra Deum aſſumuntur ad ſuperbiam & luxum, naturaliter idipſum auerſantur, captiuantur, & vim patiuntur, ac reipſa dolerent, gemerent, & de iniuria proteſtarentur, ſi ſenſum haberent. Hoc eſt quod ait Apoſt. Rom. 8. 20. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non volens; ſed propter eū qui ſubiecit eam in ſpe.* Et mox: *Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc.*

Creaturæ inuitè ſeruiunt impiis.

Deus ergo creaturas ita gementes ſub hac ſeruitute liberat, dum impiis eas aufert, & piis eas tradit, aut facit eas ſibi, ſuóque obſequio, ad quod conditæ ſunt, & ad quod naturaliter propendent, totóque naturæ pondere feruntur, impendi.

Audiui in Belgio celebrem concionatorem, qui calumniatoribus nonnullis obiectātibus Clericos & Religioſos quoſdam lautè viuere, pro concione reſpondit, primò, hanc eſſe calumniam & mendacium: ſecundò, eſto id verum eſſet, non eſſe iniquum; ſed ſecundùm ordinem rerū: Deus enim creauit creaturas vt ſeruirent piis, non impiis; famulis, non hoſtibus. Quocirca, inquit, ſi panis, ſi vinum, ſi oua, ſi perdices loqui poſſent, clamarent: Comedant nos viri ſancti, ſerui Dei noſtri, non comedamur ab inimicis Domini noſtri. Subſtantia noſtra, caro noſtra incorporetur ſanctis, vt in iis ad gloriam reſurgat, non peccatoribus: in illis enim reſurget ad gehennā. Quæ enim creatura non malit eſſe in cœlo & gloria, quàm in inferno & igne?

Hac de cauſa in fine mundi, & maximè in die iudicij omnes creaturæ, quaſi vindices creatoris ſui, inſurgent in impios, eóſque diſperdent. Hoc eſt enim quod ait Sapiens, cap. 5. 21. *Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt directè emiſſiones fulguris & tanquam à bene curuato arcu*

A *nubium exterminabuntur. Et à petroſa ira mittentur grandines, & flumina concurrent duriter. Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tanquam turbo venti, diuidet illos*

Et nunc reuelabo ſtultitiam eius.] Septuag. *immunditiam*, Vatab. *turpitudinem*, Pagn. *ſpurcitiam*, Chaldæus *ignominiā eius*, propriè heb. נַבְלוּת *nablut*, ſignificat rem ſtolidam & ſtultam, vnde de Nabal marito ſtolido, appoſitè dixit Abigail vxor Dauidi: *Ne ponat, oro, Dominus meus rex cor ſuum ſuper virum iſtum iniquum Nabal: quoniam ſecundum nomen ſuum ſtultus eſt, & ſtultitia eſt cum eo*, 1. Reg. 25. 25. verſ. 10.

B Porrò ſtultitia Iſraëlis ſiue decem tribuum (de his enim loquitur, vt antè dixi) erat hæc, quòd relicto Deo optimo patre, & prouiſore, à quo percipiebant frumentum, vinū, linum, omniáque bona, colerent muta & ſurda idola, eíſque ſuū frumentum, vinum, &c. aſcriberent, & accepta referrent: quæ ſanè ingens erat ſtoliditas, ingratitudo, & impietas. Hanc reuelaturum ſe toti orbi minatur hic Deus, idque reipſa præſtitit, cùm Iſraëlem bonis omnibus nudauit, cúmque prædæ, captiuitati, & irriſioni Aſſyriorum (quorùm deos Iſraël colebat) expoſuit.

Similis eſt ſtultitia cuiuſque peccatoris, vtpote qui creaturam creatori, terram cœlo, diabolum Deo, infernum paradiſo, peccatum ſanctitati, malum bono præfert.

C *Et ceſſare faciam omne gaudium eius.*] Quia ceſſare faciam omnes fruges eius; item omnia ſabbatha, omnéſque dies feſtos eius, vt ſequitur; in his enim feriari, gaudere, & recreare ſe ſolent Iudæi æquè ac Chriſtiani. verſ. 11.

Et corrumpam.] Vatab. *deuaſtabo*, tum per grandinem & procellas, tum per Aſſyrios *vineā eius, & ficum.* quaſi dicat, Non tantùm vuas & ficus; ſed & ipſas vineas, ipſaſque ficuum arbores excindam, & demoliar. Cauſam ſubdit: *De quibus dixit: Mercedes* (meretricatus, id eſt cultura idolorum) *hæ mea ſunt, quas dederunt mihi amatores mei.* quaſi dicat, Excindetur quia fruges & opes quas ego ei dedi, ipſa ingratè & ſtolidè acceptas retulit ſuis idolis. verſ. 12.

D *Et ponam eam in ſaltum.*] Ribera ex Hebræo, Chaldæo, & Septuag. contendit legendum *ea*, ſcilicet vineam & ficum: verùm Romana legūt *eam*, ſcilicet Synagogam, & terram Iſraël; hæc enim ab Aſſyriis vaſtata, datā eſt beſtiis terræ deuoranda; huic enim continuè loquitur, eámque peccati coarguit: minùs ergo genuinè S. Hieron. Theod. & Lyran. Ieruſalem, eiúſque excidium hîc ſignificari volunt: nam, vt dixi, agit hic Propheta de decem, nō de duabus tribubus. Septuag. pro יַעַר *iaar*, id eſt, ſaltum, vel ſyluam, legentes עֵד *iaad*, id eſt, teſtimonium, vertunt: *Ponam eam in teſtimonium*, vt ſcilicet toti orbi atteſtetur quanta ſit Dei in ſceleratos ira, iuſtitia, potentia & vindicta.

E *Et viſitabo ſuper eam dies Baalim.*] Quaſi dicat, Puniam *dies*, id eſt, peccata illis diebus, putà idolorum feſtis, commiſſa, quibus ornabat ſe, colúitque Baalim, id eſt, varios gentium deos, feſtiuis ſacrificiis, & veſtibus, vti ſequitur. ita Chald. Haymo, Hugo & Vatab. Nota, Baal heb. primò ſignificat dominum à *rad.* בָּעַל *baal*, id eſt, dominatus eſt: inde ſecundò ſignificat ſponſum & maritum, maritus enim eſt caput & dominus vxoris ſuæ, 1. Corinth. 11. 3. hine tertiò, gentiles ſuum Iouem vocabant Baal, quaſi dominum cœli & terræ. Baal in plurali habet Baalim, quaſi dicas, multi verſ. 13.

Digitized by Google

domini; multi mariti, multi dij: hos multos opponit ſolitudini, & ſingulari *Baali*; vti mox dicam.

Myſticè dies Baalim qui?

Aliter S. Hieron. quaſi dicat: Faciam vt illis ipſis feſtis diebus, quibus colebat Baalim, puniatur & excindatur. Sic tropol. dies Baalim ſunt, quibus quis ſeruit Veneri, Mammonæ, ſpiritui ſuperbiæ & ambitionis, quaſi Baalim, id eſt, amaſiis dominis & heris, imò diis ſuis. Hos Deus viſitat cùm peccatorem punit lue Venerea, paupertate, amiſſione honoris, & ſtatus.

Rurſum viſitat dies Baalim, cùm peccatorem licèt pœnitentem, punit tribulationibus, rebus aduerſis, deſolationibus; & præſertim tentationibus priſtinorum peccatorum, ad eum quaſi ad veterem amicum recurrentium; vti S. Maria Ægyptiaca, totidem annos, putà 17. quot peccarat, obſcœnis cogitationibus tentata fuit. Idem paſſim aliis contingit, Vide S. Bern. ſerm. 3. & 4. in Cant.

Quibus accendebat incenſum.] *Quibus*, ſcilicet Baalim, putà idolis: *& ornabatur inaure ſua, & monili ſuo*; quaſi meretrix, quæ ſe adornat & fucat amaſiis ſuis. Iudæi enim in feſtis cultiores induebant veſtes, ad cultum feſti & idoli ſui; vti & faciunt Chriſtiani, ſed in honorem Dei, & ſanctorum quorum feſta colunt.

Verſ. 14.] Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius.

Verſ. 15.] Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam ſpem: & canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti.

Verſ. 16.] Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me: Vir meus: & non vocabit me vltrà, Baali.

Verſ. 17.] Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum.

Verſ. 18.] Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum beſtia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra: & dormire eos faciam fiducialiter.

Verſ. 19.] Et ſponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus.

Verſ. 20.] Et ſponſabo te mihi in fide: & ſcies quia ego Dominus.

Verſ. 21.] Et erit in die illa: Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram.

Verſ. 22.] Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel.

Verſ. 23.] Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia.

Verſ. 24.] Et dicam non populo meo: Populus meus es tu: & ipſe dicet, Deus meus es tu.

Propter hoc ecce ego lactabo eam.] Difficile eſt τὸ *propter hoc*: quæ enim eſt cauſa, imò quæ conſequentia & connexio dicere, Vxor adulterata eſt, ideóque puniam & perdam illam, propterea lactabo eam? Primò, aliqui ſic connectunt & exponunt; quaſi dicat, Quia Iſraël tam grauiter peccauit, quia tam grauiter errat & delirat, quia in tantis verſatur animæ miſeriis & periculis ſalutis; vt mihi miſerationem potiùs moueat, quàm iram & bilem; hac de cauſa ego poſt eius caſtigationem, iram in miſericordiam vertam; & oſtendam ei diuitias potentiæ & miſericordiæ meæ; nimirum lactabo eam, & loquar ad cor eius: itáque eam ad me conuertam, & reducam. ita Ribera. Secundò, Lyran. hæc connectit cum initio capitis: *Dicite fratribus veſtris, Populus meus: & ſorori veſtræ, Miſericordiam conſecuta.* verſ. 14.

Verùm dico eſſe hic hyſterologiam, vti oſtendi verſ. 6. Hæc ergo verba, *Propter hoc ecce ego lactabo eam*, referenda & connectenda ſunt cum verſ. 6. & 7. Sic enim omnia ordinatè cohærent, & fluunt. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Dixi verſ. 6. & 7. *Sepiam viam eius ſpinis*, vexabo & caſtigabo eam; ne ſcilicet ſponſa mea Synagoga, gentes & deos alienos adire & colere poſſit: vnde ipſa in ſe reuertetur, pœniténſque vitæ prioris, dicet: *Vadam & reuertar ad virum meum priorem. propter hoc*, quia ſcilicet ipſa pœnitens ad me redit; *ecce ego lactabo eam*, quaſi dicat: Ego priorum eius ſcelerum oblitus, eam redeuntem excipiam, quaſi ſponſus amantiſſimus, & in eius amplexus ruam, vt ruit pater in amplexus filij prodigi ad ſe redeuntis, Lucæ cap. 15.

Præclarè S. Bernardus ſerm. 83. in Cant. docet tantum eſſe ſponſi Dei noſtri amorem, vt anima quantumcunque vitiis corrupta, adhuc per amorem caſtum & ſanctum poſſit redire ad nuptias, & thalamum ſponſi. *Magna*, inquit, *res eſt amor, ſponſæ res & ſpes vnus eſt amor. Hoc ſponſa abundat; hoc contentus eſt ſponſus, nec is aliud quærit, nec illa aliud habet. Hinc ille ſponſus, & ſponſa illa eſt.* Et inferiùs: *Quidni amet ſponſa, & ſponſa amoris? Quidni ametur amor?* vide ſequentia.

Ecce ego lactabo eam.] Ruffinus, *Lactabo*, inquit, id eſt, dabo manna Hebræis in deſerto: manna enim dicitur lac, quia lacti erat ſimile in colore, & ſapore. Verùm hoc manna olim dederat Deus; hîc autem ait, *lactabo*, in futuro. Rurſum, *lactare* hic non ſignificat lac dare, vel lacte nutrire; ſed eſt verbum frequentatiuum, deriuatum à primitiuo lacio; cuius ſignificatio patet ex compoſitis allicio, illicio, pellicio, & ex frequentatiuis lacto, illecto, delecto: lactare ergo idem eſt, quod allicere, ſuadere, pellicere, & velut lacte dato ineſcare decipere, & capere: vti docet Sextus Pompeius lib. 10. Sic vulgò dicimus: Herus meus hac ſpe me lactat, magnis promiſſis lactor, &c. Sic Prouerb. 1. dicitur: *Si te lactauerint*, id eſt, pellicere & ſeducere voluerint, *peccatores ne acquieſcas eis.* Et hoc ſignificat hebr. פתה *patha*, vnde græcum πείθω, id eſt, ſuadeo, perſuadeo. Quocirca Septuag. vertunt

πλα

Digitized by Google

ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, *Ego ſeduco eam, & ponam eam quaſi deſertum.* Vatab. *Ego pelliciam eam.* Syrus: *Ecce decipio eam.* Arabicus: *Errare faciam eam:* Arabicus Alexand. *Perdam eam.* Alij, *Ego ineſcabo eam*, ſicut piſces & aues data eſca ineſcantur, itáque capiuntur. Iam primò, Theodor. & Theoph. hoc in malam partem accipiunt, atque ex Septuag. hunc dant ſenſum, quaſi dicant: *Ecce ego faciam eam ſeduci, & erroribus implicari, ac labi; vt ducatur in captiuitatem* (in Aſſyriam) *& captiuam factam his omnibus bonis faciam deſtitui.* Verùm hęc in bonam accipienda eſſe, & ſignificare læta promiſſa, non triſtia & minas, docent paſſim alij Interpretes; & patet ex ſequentibus. Ait enim: *Loquar ad cor eius, dabo ei vinitores eius; canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ: vocabit me, Vir meus, auferam nomina Baalim: percutiam cum eis fœdus: ſponſabo te mihi in ſempiternum. Lactabo* ergo eam, id eſt, ſuadebo, alliciam, & quaſi pio dolo ineſcabo, & decipiam eam; vt vltro idola ſua contemnat, & mihi quaſi ſponſo & Deo ſuo ſe totam addicat & mancipet. Vnde Chald. vertit: *Ecce ego ſubiiciam eam legi, & operabor illi miracula, & grandia facinora, qualia edidi illi in deſerto.* Hoc eſt quod ait Ezech. cap. 36. 25. *Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum.*

Mor. quomodo lactet Deus ſuos.

Tropol. ita Chriſtus lactabat S. Magdalenam, vt opes, delicias, veneres, & quicquid eſt in mundo faſtidiret; vt famam & iudicia Phariſæorum contemneret, qui putabant eam non tantùm deceptam; ſed & inſanam, cùm in publico conuiuio Chriſti pedes lachrymis lauit, & capillis terſit. Sic lactauit Deus S. Antonium, Hilarionem, Franciſcum, Claram, tótque nobiles & diuites, qui ſpretis ſæculi oblectamentis, religioſam & auſteram pœnitentiæ vitam amplexi ſunt, & in dies amplectuntur, quos mundani deceptos, imò fatuos æſtimant. Ita lactatus S. Paulus dicebat: *Domine quid me vis facere?* Actor. 9. Et, *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Et, *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Ita lactauit primos Chriſtianos & martyres; vt dulcedine diuinæ cōſolationis, & amore Chriſti pro eis crucifixi illecti, imò ebrij procurrerent ad martyria, ambirent ignes, beſtias, cruces; ac in ipſis cataſtis, craticulis, & ignibus exultarent; tyrannísque & tortoribus inſultarent, vti videre eſt in vita S. Ignatij, Laurentij, Vincentij, Agathæ, & aliorum plurimorum.

Iſraël ductus in ſolitudinem quam?

Et ducam eam in ſolitudinem.] Alludit Primò ad ſponſam adulterantem, quæ turbis ſeſe inferens, & per multorum adulterorum cubilia & lupanaria diuagata, tandem pœnitens à marito domum reducitur, quaſi in ſolitudinem; vt ibi ſola cum ſolo marito degat. Secundò, alludit ad Synagogam Hebræorum, quæ in Ægypto turbis Ægyptiorum, & idolorum; putà Apis, Iſidis, Oſiridis, Canopi, Hammonis, & aliorum plurimorum commiſta, iuſſu Dei à Moſe educta eſt in deſertum Sina; ibique à Deo legem, tabernaculum, & religionem accipiens, in ſponſam, id eſt, Eccleſiam & Rempub. ab eo electa & aſſumpta eſt. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sicut olim te ô Iſraël vagantem, & meretricantem cum turba Gentilium, & deorum Ægypti, inde eduxi in ſolitudinem; ita pariter nunc ex turba Aſſyriorum, Medorum, Chaldæorum, Perſarum, Parthorum, inter quos captiuus & diſperſus diuagaris, nunc horum, nunc illorum deos colens, ducam te in ſolitudinem, qua itur in Iudæam & in Ieruſalem, vt per illam te in patriam ſedem & religionem, quaſi in ſolitudinem reducam. Erant enim Iudæi in Iudæa à gentibus ſeparati; imo poſt excidium, Iudæa erat ſolitudo. Hoc eſt quod ait Ezechiel cap. 20. 34. *Educam vos de populis, & congregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis, &c. Et adducam vos in deſertum populorum, & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem; ſicut iudicio contendi aduerſum patres veſtros in deſerto terræ Ægypti*: qui locus huic noſtro perſimilis eſt, eúmque explicat. ita Chald. Haymo & alij.

Tertiò, & potiùs, ducam eam in ſolitudinem, hoc eſt, ducam Synagogam, putà Iſraëlitas, ab idololatria Ægyptiâ & Aſſyria æquè ac à ſuperſtitione Iudaica, ad Eccleſiam Chriſti, in qua quaſi ſponſus ſolus cum ſola ſegregata iam à priſtinis amaſiis & peccatis, & à multitudine ac tumultu ſæculi, cum illa agam blandè & ſecretè; illam protegam, illi miracula faciam, qualia olim feci Hebræis in deſerto.

Nota, hunc locum R. Salomon & Iudæi accipiunt de ſolo reditu, ex captiuitate Babylonis: tunc enim multi Iſraëlitæ cum Iudæis redierunt in Ieruſalem, nec deinceps nominarunt aut coluerunt Baalim: ſed quieti & læti Deo vero ſeruierunt. Chriſtiani verò permulti, vt S. Hieron. Cyrill. Ruffin. Theodor. Theoph. Lyran. Vatab. Arias, Ribera & alij, hæc accipiunt de redemptione hominum è captiuitate Diaboli; facta per Chriſtum.

Verùm mediam ſententiam ego ſequor, dicóque Prophetam alludere ad reditum è captiuitate Babylonica, eúmque obiter perſtringere; ſed ſub eo quaſi tenui typo, potiùs ſignificare reditum è captiuitate diaboli, per redemptionē Chriſti. Ita Theodor. *Hæc*, inquit, *typicè & adumbratè ſub Zorobabel acciderunt: expreſſè verò, & veritate ipſa, vbi Chriſtus ſe hominem fecit.* Idque patet ex verbis & promiſſis Prophetæ, quæ auguſtiora ſunt, quàm vt Iſraëlitis, iiſque paucis è Babylone cum Iudæis redeuntibus, conueniant. Talia ſunt: *Arcum & gladium & bellum conteram de terra & dormire eos faciam fiducialiter.* Nam Iudæi Babylone redeuntes, mox ſeruierunt Perſis, Græcis, Romanis. Et *Sponſabo te mihi in ſempiternum.* Et *Dicam non populo meo: Populus meus es tu; & ipſe dicet: Deus meus es tu.* Quod Apoſt. Rom. 9. 25. & S. Petrus Epiſt. 2. 1. 10. de populo Chriſtiano explicant.

Eccleſia vocatur ſolitudo. Cur?

Quæres, cur Eccleſia vocetur ſolitudo, cùm in ea ſit gentium multitudo? Reſpond. Primò, quia ipſa colit vnum Deum, qui ſolus verus eſt Deus; ideóque eſt Baal, vel Baali verſ. 16. Hunc enim opponit Baalim, id eſt, multis amaſiis, dominis, & diis, quos Iſraël coluit in Ægypto, & in Aſſyriâ. (**1. cauſa.**) In Eccleſia ergo eſt ſolitudo Dei, & conſequenter ſolitudo fidei, & ſolitudo religionis; cum apud idololatras, & hæreticos, ſit multitudo & confuſio vti deorum, ita & errorum, & ſectarum. Hoc eſt quod ait Apoſt. Epheſ. 4. 5. *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma.* Hinc conſequenter Eccleſia eſt ſola, id eſt, vna, cùm hæretici & idololatræ plurimas, ſibique inuicem contrarias habeant Synagogas & congregationes.

2\. Secundò, quia ſicut Deus Hebræos duce Moſe deduxit per mare rubrum merſis Ægyptiis, in deſertum Sina; ibique eos in ſuam Synagogā efformauit, dando legem & ſacerdotiū; ita & Chriſtianos per mare rubrum ſanguinis Chriſti in baptiſ-

Digitized by Google

domini; multi mariti, multi dij: hos multos opponit ſolitudini, & ſingulari *Baali*; vti mox dicam.

Myſticè dies Baalim qui? Aliter S. Hieron. quaſi dicat: Faciam vt illis ipſis feſtis diebus, quibus colebat Baalim, puniatur & excindatur. Sic tropol. dies Baalim ſunt, quibus quis ſeruit Veneri, Mammonæ, ſpiritui ſuperbiæ & ambitionis, quaſi Baalim, id eſt, amaſiis dominis & heris, imò diis ſuis. Hos Deus viſitat cùm peccatorem punit lue Venerea, paupertate, amiſſione honoris, & ſtatus.

Rurſum viſitat dies Baalim, cùm peccatorem licèt pœnitentem, punit tribulationibus, rebus aduerſis, deſolationibus; & præſertim tentationibus priſtinorum peccatorum, ad eum quaſi ad veterem amicum recurrentium; vti S. Maria Ægyptiaca, totidem annos, putà 17. quot peccarat, obſcœnis cogitationibus tentata fuit. Idem paſſim aliis contingit, Vide S. Bern. ſerm. 3. & 4. in Cant.

Quibus accendebat incenſum.] *Quibus*, ſcilicet Baalim, putà idolis: *& ornabatur inaure ſua, & monili ſuo*; quaſi meretrix, quæ ſe adornat & fucat amaſiis ſuis. Iudæi enim in feſtis cultiores induebant veſtes, ad cultum feſti & idoli ſui; vti & faciunt Chriſtiani, ſed in honorem Dei, & ſanctorum quorum feſta colunt.

Verſ. 14.] Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius.

Verſ. 15.] Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam ſpem: & canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti.

Verſ. 16.] Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me: Vir meus: & non vocabit me vltrà, Baali.

Verſ. 17.] Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum.

Verſ. 18.] Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum beſtia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra: & dormire eos faciam fiducialiter.

Verſ. 19.] Et ſponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus.

Verſ. 20.] Et ſponſabo te mihi in fide: & ſcies quia ego Dominus.

Verſ. 21.] Et erit in die illa: Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram.

Verſ. 22.] Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel.

A *Verſ.* 23.] Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia.

Verſ. 24.] Et dicam non populo meo: Populus meus es tu: & ipſe dicet, Deus meus es tu.

Propter hoc ecce ego lactabo eam.] Difficile eſt τὸ *propter hoc*: quæ enim eſt cauſa, imò quæ conſequentia & connexio dicere, Vxor adulterata eſt, ideòque puniam & perdam illam, propterea lactabo eam? Primò, aliqui ſic connectunt & exponunt; quaſi dicat, Quia Iſraël tam grauiter peccauit, quia tam grauiter errat & delirat, quia in tantis verſatur animæ miſeriis & periculis ſalutis; vt mihi miſerationem potiùs moueat, quàm iram & bilem; hac de cauſa ego poſt eius caſtigationem, iram in miſericordiam vertam; & oſtendam ei diuitias potentiæ & miſericordiæ meæ; nimirum lactabo eam, & loquar ad cor eius: itáque eam ad me conuertam, & reducam. ita Ribera. Secundò, Lyran. hæc connectit cum initio capitis: *Dicite fratribus veſtris, Populus meus: & ſorori veſtræ, Miſericordiam conſecuta.* verſ.14.

B

Verùm dico eſſe hic hyſterologiam, vti oſtendi verſ. 6. Hæc ergo verba, *Propter hoc ecce ego lactabo eam*, referenda & connectenda ſunt cum verſ. 6. & 7. Sic enim omnia ordinatè cohærent, & fluunt. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Dixi verſ. 6. & 7. *Sepiam viam eius ſpinis*, vexabo & caſtigabo eam; ne ſcilicet ſponſa mea Synagoga, gentes & deos alienos adire & colere poſſit: vnde ipſa in ſe reuertetur, pœniténſque vitæ prioris, dicet: *Vadam & reuertar ad virum meum priorem. propter hoc*, quia ſcilicet ipſa pœnitens ad me redit; *ecce ego lactabo eam*, quaſi dicat: Ego priorum eius ſcelerum oblitus, eam redeuntem excipiam, quaſi ſponſus amantiſſimus, & in eius amplexus ruam, vt ruit pater in amplexus filij prodigi ad ſe redeuntis, Lucæ cap. 15.

C

D Præclarè S. Bernardus ſerm. 83. in Cant. docet tantum eſſe ſponſi Dei noſtri amorem, vt anima quantumcunque vitiis corrupta, adhuc per amorem caſtum & ſanctum poſſit redire ad nuptias, & thalamum ſponſi. *Magna*, inquit, *res eſt amor, ſponſa res & ſpes vnus eſt amor. Hoc ſponſa abundat; hoc contentus eſt ſponſus; nec is aliud quærit, nec illa aliud habet. Hinc ille ſponſus, & ſponſa illa eſt.* Et inferiùs: *Quidni amet ſponſa, & ſponſa amoris? Quidni ametur amor?* vide ſequentia.

Ecce ego lactabo eam.] Ruffinus, *Lactabo*, inquit, id eſt, dabo manna Hebræis in deſerto: manna enim dicitur lac, quia lacti erat ſimile in colore, & ſapore. Verùm hoc manna olim dederat Deus; hîc autem ait, *lactabo*, in futuro. Rurſum, *lactare* hic non ſignificat lac dare, vel lacte nutrire; ſed

E eſt verbum frequentatiuum, deriuatum à primitiuo lacio; cuius ſignificatio patet ex compoſitis allicio, illicio, pellicio, & ex frequentatiuis lacto, illecto, delecto: lactare ergo idem eſt, quod allicere, ſuadere, pellicere, & velut lacte dato ineſcare decipere, & capere: vti docet Sextus Pompeius lib. 10. Sic vulgò dicimus: Herus meus hac ſpe me lactat, magnis promiſſis lactor, &c. Sic Prouerb. 1. dicitur: *Si te lactauerint*, id eſt, pellicere & ſeducere voluerint, *peccatores, ne acquieſcas eis.* Et hoc ſignificat hebr. פתה *patha*, vnde græcum πείθω, id eſt, ſuadeo, perſuadeo. Quocirca Septuag. vertunt

ἰγὼ

Digitized by Google

ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, *Ego ſeduco eam, & ponam eam quaſi deſertum.* Vatab. *Ego pelliciam eam.* Syrus: *Ecce decipio eam.* Arabicus: *Errare faciam eam.* Arabicus Alexand. *Perdam eam.* Alij, *Ego ineſcabo eam*, ſicut piſces & aues data eſca ineſcantur; itáque capiuntur. Iam primò, Theodor. & Theophi hoc in malam partem accipiunt, atque ex Septuag. hunc dant ſenſum, quaſi dicant: *Ecce ego faciam eam ſeduci, & erroribus implicari, ac labi; vt ducatur in captiuitatem* (in Aſſyriam) *& captiuam factam his omnibus bonis faciam deſtitui.* Verùm hęc in bonam accipienda eſſe, & ſignificare læta promiſſa, non triſtia & minas, docent paſſim alij Interpretes; & patet ex ſequentibus. Ait enim: *Loquar ad cor eius, dabo ei vinitores eius; canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ: vocabit me, Vir meus, auferam nomina Baalim: percutiam cum eis fœdus: ſponſabo te mihi in ſempiternum.* *Lactabo* ergo eam, id eſt, ſuadebo, alliciam, & quaſi pio dolo ineſcabo, & decipiam eam; vt vltro idola ſua contemnat, & mihi quaſi ſponſo & Deo ſuo ſe totam addicat & mancipet. Vnde Chald. vertit: *Ecce ego ſubiiciam eam legi, & operabor illi miracula, & grandia facinora, qualia edidi illi in deſerto.* Hoc eſt quod ait Ezech. cap. 36. 25. *Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum.*

Mor. quomodo lactet Deus ſuos.

Tropol. ita Chriſtus lactabat S. Magdalenam, vt opes, delicias, veneres, & quicquid eſt in mundo faſtidiret; vt famam & iudicia Phariſæorum contemneret, qui putabant eam non tantùm deceptam, ſed & inſanam, cùm in publico conuiuio Chriſti pedes lachrymis lauit, & capillis terſit. Sic lactauit Deus S. Antonium, Hilarionem, Franciſcum, Claram, tótque nobiles & diuites, qui ſpretis ſæculi oblectamentis, religioſam & auſteram pœnitentiæ vitam amplexi ſunt, & in dies amplectuntur, quos mundani deceptos, imò fatuos æſtimant. Ita lactatus S. Paulus dicebat: *Domine quid me vis facere?* Actor. 9. Et, *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Et, *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Ita lactauit primos Chriſtianos & martyres; vt dulcedine diuinæ cõſolationis, & amore Chriſti pro eis crucifixi illecti, imò ebrij procurrerent ad martyria, ambirent ignes, beſtias, cruces; ac in ipſis cataſtis, craticulis, & ignibus exultarent; tyrannísque & tortoribus inſultarent, vti videre eſt in vita S. Ignatij, Laurentij, Vincentij, Agathæ, & aliorum plurimorum.

Iſraël ductus in ſolitudinem quam?

Et ducam eam in ſolitudinem.] Alludit Primò ad ſponſam adulterantem, quæ turbis ſeſe inferens, & per multorum adulterorum cubilia & lupanaria diuagata, tandem pœnitens à marito domum reducitur, quaſi in ſolitudinem; vt ibi ſola cum ſolo marito degat. Secundò, alludit ad Synagogam Hebræorum, quæ in Ægypto turbis Ægyptiorum, & idolorum; putà Apis, Iſidis, Oſiridis, Canopi, Hammoni, & aliorum plurimorum commiſta, iuſſu Dei à Moſe educta eſt in deſertum Sina; ibique à Deo legem, tabernaculum, & religionem accipiens, in ſponſam, id eſt, Eccleſiam & Rempub. ab eo electa & aſſumpta eſt. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sicut olim te ô Iſraël vagantem, & meretricantem cum turba Gentilium, & deorum Ægypti; inde eduxi in ſolitudinem; ita pariter nunc ex turba Aſſyriorum, Medorum, Chaldæorum, Perſarum, Parthorum, inter quos captiuus & diſperſus diuagaris, nunc horum, nunc illorum deos colens, ducam te in ſolitudinem,

A qua itur in Iudæam & in Ieruſalem, vt per illam te in patriam ſedem & religionem, quaſi in ſolitudinem reducam. Erant enim Iudæi in Iudæa à gentibus ſeparati; imò poſt excidium, Iudæa erat ſolitudo. Hoc eſt quod ait Ezechiel cap. 20. 34. *Educam vos de populis, & congregabo vos de terris in quibus diſperſi eſtis, &c. Et adducam vos in deſertum populorum, & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem; ſicut iudicio contendi aduerſum patres veſtros in deſerto terræ Ægypti:* qui locus huic noſtro perſimilis eſt, eúmque explicat. ita Chald. Haymo & alij.

Tertiò, & potiùs, ducam eam in ſolitudinem; hoc eſt, ducam Synagogam, putà Iſraëlitas, ab idolo-

B latria Ægyptiâ & Aſſyria æquè ac à ſuperſtitione Iudaica, ad Eccleſiam Chriſti; in qua quaſi ſponſus ſolus cum ſola ſegregata iam à priſtinis amaſiis & peccatis, & à multitudine ac tumultu ſæculi, cum illa agam blandè & ſecretè; illam protegam, illi miracula faciam, qualia olim feci Hebræis in deſerto.

Nota, hunc locum R. Salomon & Iudæi accipiunt de ſolo reditu, ex captiuitate Babylonis: tunc enim multi Iſraëlitæ cum Iudæis redierunt in Ieruſalem, nec deinceps nominarunt aut coluerunt Baalim; ſed quieti & læti Deo vero ſeruierunt. Chriſtiani verò permulti, vt S. Hieron. Cyrill. Ruffin. Theodor. Theoph. Lyran. Vatab.

C Arias, Ribera & alij, hæc accipiunt de redemptione hominum è captiuitate Diaboli; facta per Chriſtum.

Verùm mediam ſententiam ego ſequor, dicóque Prophetam alludere ad reditum è captiuitate Babylonica, eúmque obiter perſtringere; ſed ſub eo quaſi tenui typo, potiùs ſignificare reditum è captiuitate diaboli, per redemptionẽ Chriſti. Ita Theodor. *Hæc*, inquit, *typicè & adumbratè ſub Zorobabel acciderunt: expreſſè verò, & veritate ipſa, vbi Chriſtus ſe hominem fecit.* Idque patet ex verbis & promiſſis Prophetæ, quæ auguſtiora ſunt, quàm vt Iſraëlitis, iiſque paucis è Babylone cum Iudæis redeuntibus, conueniant. Talia ſunt:

D *Arcum, & gladium, & bellum conteram de terra & dormire eos faciam fiducialiter.* Nam Iudæi Babylone redeuntes, mox ſeruierunt Perſis, Græcis, Romanis. Et *Sponſabo te mihi in ſempiternum.* Et *Dicam non populo meo: Populus meus es tu; & ipſe dicet: Deus meus es tu.* Quod Apoſt. Rom. 9. 25. & S. Petrus Epiſt. 1. 2. 10. de populo Chriſtiano explicant.

Eccleſia vocatur ſolitudo. Cur?

Quæres, cur Eccleſia vocetur ſolitudo, cùm in ea ſit gentium multitudo? Reſpond. Primò, quia ipſa colit vnum Deum, qui ſolus verus eſt Deus; ideóque eſt Baal, vel Baali verſ. 16. Hunc enim opponit Baalim, id eſt, multis amaſiis, dominis, & diis, quos Iſraël coluit in Ægypto, & in Aſſyriâ. 1. cauſa.

E In Eccleſia ergo eſt ſolitudo Dei, & conſequenter ſolitudo fidei, & ſolitudo religionis; cum apud idololatras, & hæreticos, ſit multitudo & confuſio vti deorum, ita & errorum, & ſectarum. Hoc eſt quod ait Apoſt. Epheſ. 4. 5. *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma.* Hinc conſequenter Eccleſia eſt ſola, id eſt, vna, cùm hæretici & idololatræ plurimas, ſibique inuicem contrarias habeant Synagogas & congregationes.

2. Secundò, quia ſicut Deus Hebræos duce Moſe deduxit per mare rubrum merſis Ægyptiis, in deſertum Sina; ibique eos in ſuam Synagogã efformauit, dando legem & ſacerdotiũ; ita & Chriſtianos per mare rubrum ſanguinis Chriſti in

 baptiſ

Digitized by Google

baptiſmo,merſis peccatis & vitiis, deducit in Eccleſiam;ibique eis dat ſuas leges,& ſacra.

3. Tertiò,ſicut Hebræos in deſerto aluit manna, & aqua ex petra; ita Chriſtianos in Eccleſia alit Euchariſtia,aliiſque ſacramentis & gratiis,ac conſolationibus ſpiritualibus.

4. Quartò,ſicut Hebræis in deſerto dedit victoriam contra Amalec,Og, Sehon, alióſque hoſtes; ita Chriſtianis in Eccleſia dat victoriam contra dæmones,carnem,& mundum.

5. Quintò,ſicut Hebræos per deſertum duce columna ignis per noctem,& nubis per diem, protexit ab æſtu & procellis; eóſque illuminauit & deduxit in terram promiſſam: ita Chriſtianos in Eccleſia per deſertum huius vitæ deducit, duce Spiritu S.qui in aduerſis eos illuminat & inflammat,in proſperis protegit & humiles facit, vt ſecuri tendant in terram viuentium, promiſſam in cœlis.

Mor. de bono ſolitudinis.

Tropol.Deus verè pœnitentes deducit ad ſolitudinem, ibique eos diuinis donis exercet, & perficit, vbi ſcilicet ſeparati ſunt ab omni ſæculi, illecebrarum,& hominum turba & tumultu. Ita Magdalenam ſeparauit à turba, fecitque vt ſe ſequeretur in ſolitudinem; ac poſt mortem & reſurrectionem deduxit eam in ſolitudinem, montémque vicinum Maſſiliæ, vbi in Bauma peccata priſtina deflens, cum Chriſto & angelis verſabatur; vitam angelicam magis quàm humanã agens. Sanè, qui è peccatis emergere, vitámque ſeriò emendare & mutare volunt,neceſſe eſt, vt à turba declinent, & in ſolitarium locum, ſaltem ad tempus, ſe recipiant;vbi & priſtina vitia dediſcãt, & occaſiones peccatorum diſtractionúmque declinent;& meditationibus ſanctis, piiſque exercitiis inſiſtentes, diſcant qua ratione & modo vitam corrigere debeant; denique vbi à Deo viſitentur, illuminentur, & corroborentur in hoc melioris vitæ propoſito. Nam,vt ait Iob cap.12. *Ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.* Loquitur enim Deus,ait S. Dionyſ. lib. de diuin. nom. aut per lumen quoddam, aut per inſpirationes internas,rarò verò per vocem ſenſibilem.Vt quis ergo eum audiat,recipiat ſe in ſolitudinem, & ſilentium, vbi mentem & aures à rebus aliis auulſas introuertat, & ad Deum qui in centro cordis eſt reflectat:ibi ſilentem eius ſibilum & ſuſurrum excipiet.Quæ cauſa mouit Carolum V.Imper. vt abdicatis tot regnis in ſolitarium locum ſe reciperet,vbi liber à curis & turbis, totus ſibi & Deo vacaret,atque ad inſtantem mortem vitámq; beatam ſe compararet,vti reipſa præſtitit perſtititque vſque ad vitæ finem. Quocirca Franciſcus Boria, olim ſub eo Dux Gandiæ, in eius funere rogatus, vt oratione funebri illi parentaret, hoc thema propoſuit,Carolóque adaptauit: *Elongaui fugiens & manſi in ſolitudine*, oſtendens quàm piè & ſapienter egiſſet, qui mundũ prius reliquiſſet quàm mundus ipſum, quod propediem futurum erat. Nouum hoc, & orbi noſtro ſæculo inauditũ fuit tanti viri exemplum. Maior fuit Carolus in ſua eremo quàm in imperio: quia maior mundo, æquè ac ſeipſo.ita noſter P. Sacchinus tomo 2. Annal.Societatis Ieſu, ad annum Domini 1558. Caroli aui ſui ſenſa animi ſecutus eſt Philippus III. Hiſpan. Rex, moriens hoc anno Domini 1621. licèt enim vitam iuſtè, innocenter, & piè traduxiſſet,adeo vt hoc obfirmatum haberet,malle ſe omnibus regnis priuari,quàm ſciẽter Deum

A vel venialiter offendere; tamen in mortis agone penitius rationem regni adminiſtrati Deo mox reddendam conſiderans, & expaueſcens, in has voces & vota erupit:*Vtinam nunquam fuiſſem Rex, vtinam annos quos in regno egi,exegiſſem priuatus in eremo. Vtinam vitam ſolitariam cum Deo duxiſſem in Thebaide. Quam nunc ſecurius morerer? Quam fidentius ad Dei tribunal pergerem?* Ita habet eius mors typis vulgata, & teſtantur quotquot ei interfuere. Audit Loth in Sodomorum incendio: *Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, neque ſtes in omni circa regione; ſed in monte ſaluum te fac*, Geneſ.19.Ita S. Ioannes Baptiſta ſeceſſit in deſertum,vt ibi verbo & exemplo prędicaret pœnitentiam, eóque ab vrbium ſtrepitu ſeuocans B turbas, omnibus inclamabat: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Ita Chriſtus Dominus inchoaturus opus ſuæ prædicationis,& noſtræ redemptionis, ſibi à Patre impoſitum, à Spiritu S. ductus eſt in deſertum, ibique ad illud quadraginta dierum meditatione,oratione,& ieiunio ſe comparauit,Matth.4. eodémque prædicaturus turbas eduxit, vti & Apoſtolos in montem,apicem Euangelij eos docturus, Matth. 5.1. Solitudo enim facit mentem quietam, ſibi præſentem,collectam, eámque compungit cogitatione rerum cœleſtium & æternarũ. Ita S.Hieron.pœnitens abiit in ſolitudinem Syriæ,& ad il- C lam inuitans Heliodorum,epiſtolam hoc epilogo quaſi celeuſmate concludit: *O deſertum Chriſti floribus vernans! ô ſolitudo in qua illi naſcuntur lapides,de quibus in Apocalypſi ciuitas regis magni extruitur! O eremus familiarius Deo gaudens! Quid agis frater in ſæculo,qui maior es mundo?quamdiu te tectorum vmbra premunt? quamdiu fumoſarum vrbium carcer includit?* Tertul.lib. de pallio cap. 5. *Seceſſi*,inquit,*de populo, imò vnicum mihi negotium eſt,nec aliud nunc curo quàm ne curem.Vita meliore in ſeceſſu fruare,quàm in promptu*, id eſt, in publico. *Nemo alij naſcitur, moriturus ſibi.* S. Baſilius cum S.Gregor. Nazian. in eremo orationi & ſtudio ſacrarum literarum vacans, ſcripſit tractatum D de laudibus eremi, quem ſic inchoat:*Solitaria vita cœleſtis doctrinæ eſt ſchola, ac diuinarum artium diſciplina.Illic Deus eſt totum,quod diſcitur;via,qua tenditur: totum, per quod ad ſumma veritatis notitiam peruenitur. Eremus eſt paradiſus deliciarum, vbi ſpirant ornamenta virtutum; ibi roſa charitatis igneo rubore flammeſcunt: ibi lilia caſtitatis niueo candore candeſcunt; cum quibus etiam humilitatis violæ:ibi myrrha mortificationis, non ſolum carnis, ſed, quod glorioſius eſt, propriæ voluntatis exundat: & thus aſſiduæ orationis indeſinenter emanat.* Et paulò pòſt: *O eremus ſanctarum mentium delectatio,& intimi guſtus inexhauſta dulcedo. Tu caminus* E *ille Chaldaicus,vbi ſancti pueri feruentis incendij vires orationibus reprimunt,& extinguunt. Tu fornax, vbi ſuperni regis vaſa formantur, & ad perpetuum nitorem malleo pœnitentiæ percuſſa, ac lima ſalutiferæ correctionis eraſa, perueniunt. O cella negotiatorum cœleſtium apotheca. Felix commercium, vbi terrenis cœleſtia,tranſitoriis mutantur æterna.* Et inferiùs: *O cella ſpiritalis exercitij mirabilis officina, in qua humana anima creatoris ſui imaginem in ſe reſtaurat,& ad ſuã redit originis puritatem. Tu das vt homo mundo corde Deum conſpiciat, qui ſuis obuolutus tenebris, Deum & ſeipſum prius ignorabat. Tu facis vt homo in mentis arce conſtitutus, cuncta ſub ſe videat terrena defluere, ſemetipſum quoque proſpiciat in ipſa rerum labentium decurſione tranſire.*

Ex S. Hieron.

Ex S. Baſilio.

Digitized by Google

re. O cella caſtrum Dei, turris Dauid, angelorũ ſpectaculum, palæſtra fortiter dimicantium. O eremus mors vitiorum, fomes & vita virtutum. Tibi Moyſes dedit bis acceptæ legis decalogum. Per te Helias nouit Domini pertranſeuntis aduentum. Per te Heliſæus duplicem magiſtri ſortitus eſt ſpiritum. Tu ſcala illa Iacob, quæ homines vehis ad cœlum; & angelos ad humanum deponis auxilium. O vita eremitica, balneum animarum, purgatorium ſordidorum; cella nempe eſt conciliabulum Dei & hominum. Et ſub finem: *O eremus mundi perſequentis felix effugium, laborantium quies, mœrentium conſolatio; ab æſtu ſeculi refrigerium, peccandi repudium, recluſio corporum, libertas animarum, exedra gemmarum cœleſtium, curia cœleſtium ſenatorum; vbi victor dæmonum, ſocius efficitur angelorum: exul mundi, hæres eſt paradiſi: abnegator ſui, ſectator eſt Chriſti.*

Ex S. Bernardo.

S. Bernard. epiſtol. ad Fratres de Monte Dei: *Cellæ*, ait, *& cœli habitatio cognatæ ſunt: ſicut enim cœlum & cella adinuicem videntur habere aliquam cognationem nominis, ſic & pietatis. A celando enim cœlum, & cella nomen habere videntur: & quod celatur in cœlis hoc & in cellis. Quod quæritur in cœlis, hoc & in cellis. Quidnam eſt hoc? vacare Deo, frui Deo. Quod cum ſecundùm ordinem piè, & fideliter celebratur in cellis, audeo dicere, Sancti angeli Dei cellas habent pro cœlis, & æquè delectantur in cellis, ac in cœlis.* Et paulò pòſt: *A cella in cœlum ſæpè aſcenditur: vix autem vnquam à cella in infernum deſcenditur: quia vix vnquam niſi cœlo prædeſtinatus, in ea vſque ad mortem perſiſtit.* Et inferiùs: *Cella terra ſancta, & locus ſanctus eſt, in qua crebrò fidelis anima cum verbo Dei coniungitur, ſponſa ſponſo ſociatur, terrenis cœleſtia, humana diuinis vniuntur. Siquidem ſicut templum ſanctum Dei, ſic cella eſt ſerui Dei.* Et, *In templo enim & in cella diuina tractantur, ſed crebriùs in cella.* Idem tract. de modo bene viuendi ad ſororem, cap. 58: *Si*, ait, *propter Deum in terra vitaueris ſocietatem virorum, per Deum in cœlo habebis ſocietatem angelorum.*

Porrò hic ſeceſſus maximè quærẽdus eſt ei, qui deliberat de vitæ ſtatu, dubitátque quem capeſſere debeat. Docet id S. Bernar. epiſt. 107. in fine, Thomam Præpoſitum, vt ſi cupiat cœli vocẽ audire, ſecedat. *Huic*, ait, *voci Dei tui, dulciori ſuper mel & fauum ſi præparas aurem interiorem, fuge curam exteriorem, vt expedito & vacante interno ſenſu, dicas & tu cum Samuele: Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus. Vox hæc non ſonat in foro, ſed nec auditur in publico: ſecretum conſilium, ſecretũ quærit auditum. Auditui tuo gaudium pro certo dabit & lætitiam, ſi ſobria aure perceperis.* Hoc modo ſe præparabat Dauid, cùm dixit: *Audiam quid loquatur in me Dominus, quia loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertuntur ad cor:* id ſignificans, quòd Deus non loquatur iis, qui extra cor ſunt in res externas effuſi; ſed iis, qui ſe recipiunt ad interna cogitanda. B. Petrus Damian. epiſt. ad Teuzonẽ ait, ſe quendam ſanctum Eremitam conſuluiſſe de ſe, ſuóque ſtatu; an ſibi expediret, Eccleſiæ ſcilicet & proximis ſeruire in Cardinalatu & Epiſcopatu Oſtienſi: an verò iis abdicatis recipere ſe ad monaſteriũ, eo quòd vitam illam actiuam ſentiret ſpiritum ſuum diſtrahere & minuere, eiúſque profectum impedire. Cui Eremita: *Quid prodeſt lucerna ſi aliis luceas, & ipſa ſe flamma vorax abſumat?* Quocirca Petrus relicto Epiſcopatu & Cardinalatu ad ſuum monaſterium rediit ibique totus ſuæ ſaluti & perfectioni vacauit. Hæc enim erat prima eius vocatio, putà monaſtica.

Iam verò non ſufficit ſolitudo corporis, ſi deſit ſolitudo mentis, ad quam illa ducit, ſi nimirum mens per ea, quæ vidit vel audiuit, diuagatur, totúmque mundum cogitando oberret. Deus, inquit S. Bern. ſerm. 40. in Cant. eſt ſpiritus: requirit ergo à nobis ſolitudinem ſpiritalem magis, quàm corporalem. *Sola*, inquit, *indicitur tibi mentis & ſpiritus ſolitudo. Solus es ſi non communia cogitas, ſi non affectes præſentia, ſi deſpicias quod multi ſuſpiciunt, ſi faſtidias quod omnes deſiderant, ſi iurgia deuites, ſi damna non ſentias, ſi non recorderis iniuriarum. Alioquin nec ſi ſolus corpore es, ſolus es.* Et paulò ſuperiùs docens quomodo anima fiat ſponſa Dei: *Omnino*, inquit, *ſupra te eſt angelorum Domino deſponſari. Annon ſupra te, adhærere Deo, atque vnum ſpiritum eſſe cum eo? Sede itaque ſolitarius ſicut turtur, nihil tibi & turbis; etiam ipſum obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum. O ſancta anima ſola eſto, vt ſoli omnium ſerues teipſam, quem ex omnibus tibi elegiſti. Fuge publicum, fuge & ipſos domeſticos. An neſcis te verecundum habere ſponſum, & qui nequaquam ſuam velit tibi indulgere præſentiã præſentibus cæteris? Secede ergo, ſed mente, non corpore, ſed intentione, ſed deuotione, ſed ſpiritu.* S. Greg. 30. Moral. 12. explicans illud Iob 39: *Quis dimiſit onagrum liberum in ſolitudinem, & vincula eius quis ſoluit? Viri*, inquit, *contemplatiui quaſi onagri ſolitudinem mentis inhabitant, & liberi à ſecularium negotiorum tumultibus, Deum ſitiunt. Quid enim prodeſt ſolitudo corporis, ſi ſolitudo defuerit cordis? Itaque benè conuerſantibus primùm ſolitudo mentis tribuitur, vt exurgentem intrinſecus ſtrepitum terrenorum deſideriorum premant; vt ebullientes ab infimis curas cordis, per ſuperni gratiam reſtringant amoris, omnéſque motus importunè ſe offerentium leuium cogitationum, quaſi quaſdam circumuolantes muſcas, ab oculis mentis abigant manu grauitatis, & quoddam ſibi cum Domino intra ſe ſecretum quærant, vbi cum illo exteriori ceſſante ſtrepitu, per interna deſideria ſilenter loquantur.* Denique ſcripſit Cornelius Muſius, illuſtris noſtro æuo Delphis in Hollandia Chriſti martyr, carmen doctum in laudem vitæ ſolitariæ, cui hanc patheticam dat clauſulam:

Viue vt vis, ſed cum ægrotabis
Iuſtis lachrymis damnabis
Omnes mundi inſulas.
Et cum morti propinquabis,
Tunc, ſed ſerò prouocabis,
Ad beatas cellulas.
O beata ſolitudo,
O ſola beatitudo,
Piis ſeceſſicolis.
Quàm beati candidati,
Qui ad te volant alati,
Porrò à mundicolis.

Notatu dignum eſt quod ſcribit Ioannes Mauburnus Abbas Liuriacenſis in Roſeto 1. cap. 3. ſub finem, nimirum varios ordines variis de cauſis à primæua ſanctitate & ſplendore decidiſſe, vt Cluniacenſes propter otium, Ciſtercienſes propter negotia nimia ruralia, Præmonſtratenſes ob nimia Miſſarum & chori onera; Mendicantes ob nimiam cum ſæcularibus familiaritatem, quia nimis ſe populo immiſcuerunt, iuxta illud Pſalm. 105.35. *Commiſti ſunt inter gentes, didicerunt opera eorum, & factum eſt illis in ſcandalum:* Benedictinos ob nimias opes, iuxta illud: *Filia ampla dotatio*

Digitized by Google

dotationis,ſuffocauit matrem deuotæ Religionis. Addit, præ cæteris in ſuo nitore & vigore ſtetiſſe Carthuſienſes ob ſtudium ſolitudinis & ſilentij, ac ob ſtrenuam obſeruantiam viſitationum. Vnde hæc tria carmine complexus,ait: 1

*Per tria ſi,ſo, vi,Carthuſia permanet in vi,*id eſt, vigore.

Si eſt ſilentium,*ſo* ſolitudo,*vi* viſitatio. Epiſcopus enim,Rector,ſuperior viſitans ſubditos, corrigit eos ſi prolapſi ſint;ſi ſtent integri, vigiles & conſtantes eos conſeruat. Silentium & ſolitudo faciunt Primò, ne ſubditi ſuas murmurationes & tentationes inuicem communicent & affricent. Secundò,ne mentem terrenis & vanis phātaſmatibus, quæ concupiſcentiarum ſunt excitamenta, impleant. Tertiò, diſponunt animum vt ſatus diuinos excipiat. Deus enim hoc ſuū balſamū non infundit niſi animo libero,puro, à fæcibus terræ ſecreto,& ſoli Deo attendenti. Hoc enim dignum & iuſtum eſt. Audi Thomam Theodidactum, lib. 1. de Imitat. Chriſti cap. 20. *Dixit quidam: Quoties inter homines fui,minor homo redij. Nemo ſecurè apparet, niſi qui libenter latet. Nemo ſecurè loquitur,niſi qui libenter tacet. Nemo ſecurè præeſt, niſi qui libenter ſubeſt. Qui ſe abſtrahit à notis & amicis,appropinquabit illi Deus cum angelis ſanctis. Maximi ſanctorum humana conſortia, vbi poterant, vitabant,& Deo in ſecreto viuere eligebant.*

Ex Gentilibus.

Idipſum Gentiles per vmbram viderunt, ſuaſerunt,& reipſa præſtiterunt. Scipio Africanus teſte Plutar. in eius vita,dicebat, *nunquam ſe minus eſſe ſolum,quàm cùm ſolus eſſet ; nec vnquam minus otioſum, quàm cum otioſus eſſet.* Alius ex aduerſo aiebat,*nunquam ſe minus hominem eſſe, quàm cum inter homines verſaretur.* Ptolomæi vt habetur in eius vita,in prologo Almageſti, hæc erat gnome: *Securitas ſolitudinis dolorem remouet, pauor multitudinis conſolationem aufert.* Cicero ſeneſcens,forenſis vitæ pertæſus Tuſculum ſeceſſit, ibiq; philoſophatus eſt,ac Tuſculanas quæſtiones, quibus alterum Senecam ſe exhibet,conſcripſit. Seneca Epiſt. ad Lucilium,cap. 7. dans ei præcepta honeſtæ & beatæ vitæ: *Quid tibi,*inquit, *vitandum præcipuè exiſtimem, quæris? Turbam. Nondum illi tutò te commiſeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam,nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quòd compoſui turbatur,aliquid ex his quæ fugaui,redit.* Et mox: *Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commodat,aut imprimit, aut neſcientibus illinit. Nihil verò eſt tam damnoſum, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſubrepunt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ambitioſior,luxurioſior, imò verò crudelior & inhumanior,quia inter homines fui.* Et inferiùs: *Socrati, Catoni & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum qui maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt; vnus contiitus delicatus paulatim eneruat & emollit; vicinus diues cupiditatem irritat;malignus comes quantumuis candido & ſimplici,rubiginem ſuam affricat.* Et paulò pòſt: *Recede in te ipſum quantum potes, cum his verſare qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte,quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt,& homines dum docent,diſcunt. Non eſt ergo quod gloria publicandi ingenij te producat in medium, vt recitare iſtis velis. Cui ergo, inquis, iſta didici? Tibi didiciſti. Democritus ait: Vnus mihi pro populo eſt,& populus pro vno. Alius cùm quæreretur ex illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad paucos peruentura: Satis,* inquit, *mihi ſunt pauci; ſatis eſt vnus; ſatis eſt nullus. Epicurus cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorū ſcriberet: Hæc,* inquit, *ego non multis,ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.* Et cap. 8. *Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed etiam à rebus,& primùm à rebus meis. Duriùs tractandum eſt corpus, ne animæ malè pareat. Contemne omnia, quæ ſuperuacuus labor velut ornamentum ad decus ponit. Cogita tu te præter animum nihil eſſe mirabile, cui magno nihil magnum eſt.* Nonne hæc aurea ſunt? nonne quot ſententiæ,tot margaritæ?

Qui ergo ad vitam ſolitariam vel monaſticam à Deo vocantur, hac ſolitudine iugiter gaudeant; vitámque angelorum agant in Dei laudibus: ac ea vtantur non tantùm ad ſuam, ſed & ad aliorum ſalutem,orando,docendo,concionando,ſcribendo &c. pro ſuo quiſque talento. Non enim ſibi ſolis ſunt nati,ſed & aliis. Atque ea eſt perfecta contemplatio,quæ in actionem dīmanat: hæc enim illam fouet,oblectat,perficit & conſummat. Qui verò ad vitam actiuam deſtinantur, ſubinde ad ſolitudinem hanc ſe recipiant, mentémque à curarum tumultu reuocent,& ſe ſibi reddant; vt interquieſcat tam corpus, quàm ſpiritus: vtque errata ſua multiplicia introſpiciant & corrigant; vtque Deo ſe vniant, ab eóque ad cor loquente nouum lumen, nouas vires & animos hauriant, ad labores vitæ illius moleſtæ ſuſtinendos,& difficultates omnes fortiter ſuperandas, propter Eccleſiæ & Reipub. publicum bonum. Memorabilis hac in re fuit Thomas à Kempis, auctor libri de Imitatione Chriſti, anno Domini 1441. qui inter fratres ſui ordinis occupatus, cumiiſq; colloquens, quoties ſentiebat cœleſtis ſponſi vocem & inſpirationem,ſe quaſi ſponſam ad colloquium euocantem, humiliter, ſed liberè fratribus valedicens & ſecedens, aiebat: *Chariſſimi fratres oportet me ſecedere: eſt enim qui in cella me expectat.* Illico ergo in cellam ſe proripiens, deuotè inſtar Samuelis inquiebat: *Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus.* ita habet eius vita à viro graui ipſi coæuo conſcripta. Lege caput 20. lib. 1. & videbis profunda eius ſenſa de amore ſolitudinis & ſilentij, ac aſſeres eum in cella ex Dei inſtinctu hauſiſſe illum cœleſtem ſpiritum, quem ipſe cuique eius libellum legenti iugiter exhalat & afflat. Denique Hugo de S. Vict. lib. 4. de Arca Noë cap. 4. *Scrutemur,*ait,*Scripturas & inueniemus vix aut nunquam Deum locutum fuiſſe in multitudine, ſed quotieſcunque innoteſcere voluit aliquid hominibus,non gentibus & populis, ſed vel ſingulis, vel admodum paucis, & à communi hominum frequentia ſegregatis, vel per nocturna ſilentia, vel in campis & ſolitudinibus, & montibus & vallibus ſe manifeſtauit. Sic locutus eſt cum Noë, cum Abraham, cum Iſaac,cum Iacob,& Moſe,Samuele, Dauid, & omnibus Prophetis.* Ac paulò pòſt: *Quid eſt quod ſemper loquitur in ſecreto Deus, niſi quod nos ad ſecretum vocat? Et quid quod cum paucis loquitur, niſi vt nos colligat ſiue vniat?*

Et loquar ad cor eius.]Senſus eſt Primò, quaſi dicat: Loquar ei interiùs,non exteriùs; loquar ei in mente & voluntate, non in aure, ingerendo ei ſuæ ingratitudinis & peccatorum pudorem, terrorem,odium, ac ſpem veniæ, & deſiderium & amorem melioris vitæ; vt ad ſponſum ſuū Deum pœnitens redeat.

Secūdò,quaſi dicat: Cor eius verbis meis mulcebo,flectam,& ad me, meique amorē & cultum

conuer

Digitized by Google

conuertam. Vnde Leo Hebræus vertit: *Loquar in cor eius*. Hoc eſt, quod ait Ezechiel c. 36. 26. *Dabo vobis cor nouum & ſpiritum nouum*. Vide ibi dicta.

Tertiò, ex Hebr. propriè vertas: *Loquar ſecūdum cor*, id eſt, affectum *eius*, quaſi dicat: Alloquar eum blandis verbis & plenis conſolatione, quaſi ſponſus ſponſam ad me reuertentem; quibus eius cor, id eſt, amorem & affectum lactabo, vt præceſſit, mulcebo, & ad me rapiam. Sicut Iſaias c. 40. 2. ait: *Loquimini ad cor Ieruſalem*, id eſt, *conſolamini eam*, vti præceſſit. Vnde Syrus vertit: *Demulcebo cor illius*. Arabicus: *Loquar in corde eius, & detrimentum non ingredietur intellectum illius*, vti fit ab amaſiis carnalibus & fallacibus. Sic Geneſ. 34. 3. de Sichem conſolante Dinam à ſe violatam, dicitur: *Triſtémque deliniuit blanditiis*. heb. *locutus eſt ad cor puellæ*. Sic Booz conſolatus eſt Ruth: *& locutus eſt ad cor eius*, Ruth. 2. 13. Fecit hoc Deus Synagogæ per Eſdram, vt patet lib. 1. c. 8. verſ. 10. vbi Eſdras legens populo legem, illi flenti dixit: *Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum, &c. quia ſanctus dies Domini eſt, & nolite contriſtari, gaudium enim Domini eſt fortitudo noſtra*. Sed maximè fecit id Eccleſiæ per Chriſtum & Apoſtolos, præſertim in Pentecoſte mittendo Spiritum S. quaſi paracletum, id eſt, conſolatorem fidelium; in quo, vt ait Apoſt. Rom. 8. *clamamus: Abba Pater*. Vnde ipſe hoc ſpiritu plenus & exultans, in omnibus ſuis laboribus & tribulationibus iubilabat dicens: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra*. & cap. 12. 9. *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti: propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto. Cùm enim infirmor, tunc potens ſum*. Ita Deus Eremitas in ſua auſtera vita, Magdalenam & pœnitentes in ſuis lachrymis, martyres in tormentis conſolatus eſt, adeo, vt illa omnibus epulis præferrent. Hoc eſt quod ait Iſaias, 10. 27. *Computreſcet iugum à facie olei*. vide ibi dicta.

Myſticè, loquitur Deus ad cor ſanctorum, qui ſe totos illi deſpondent, imò conſecrant, dum ſtudent illi per omnia placere, illi iugiter inhærere, cum illo ambulare & colloqui. His enim præſentem ſe ſiſtit quaſi ſponſus, loquitur, erudit, conſolatur: *quo præſente*, ait Richar. Victor. in Cantica (explicans illud cap. 3. 4. *Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*) *innouatur anima, & quaſi ei adhærens ſentit interni guſtus dulcedinem, intelligentiam ſpiritualem, fidei illuminationem, ſpei augmentum, charitatis incentiuum, compaſſionis affectum, iuſtitiæ zelum, delectationem virtutum. Habet in oratione cum Deo familiare colloquium, audiri ſe ſentiens, & plerumque exaudiri, facie ad faciem cum Deo loquens, & audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione Deum cogens, & interdum conuincens*. Ecce hæc loquitur ad cor ſponſæ ſponſus, facitque eam loqui, vt ei poſtulanti eadem largiatur. Idem docet S. Bern. ſerm. 57. & 58. in Cant. vbi explicans illud: *En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea*, ait Deum in anima deuota loqui humilitatem, patientiam, fraternam charitatem, obedientiam, pacem, mortificationem vitiorum, compunctionem, omnémque ſanctimoniam. *Porrò*, inquit, *hoc igne conſumpta omni labe peccati, & rubigine vitiorum, ſi iam emundata ac ſerenata conſcientia, ſequatur ſubita quædam atque inſolita latitudo mentis, & infuſio luminis illuminantis intellectum, vel ad ſcientiam Scripturarum, vel ad myſteriorum notitiam, quorum alterum propter nos oblectandos, alterum propter proximos ædificandos reor dari, oculus procul dubio reſpicientis eſt iſte, educens quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem*. Subdit, ſponſum hortari ſponſam, id eſt, viros perfectos ad regimen imperfectorum, vt ex eis vitia extirpent, & virtutes inſerant, dicendo: *Surge, propera amica mea*. Idem ſerm. 74. *Viuum*, ait, *& efficax eſt* Dei verbum, *móxque vt intus venit, expergefecit dormitantem animam meam, mouit & molliuit & vulnerauit cor meum, quoniam durum lapideúmque erat, & malè ſanum. Cœpit quoque euellere & deſtruere, ædificare & plantare, rigare arida, tenebroſa illuminare, clauſa reſerare, frigida inflammare, nec non & mittere praua in directa, & aſpera in vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius*.

verſ. 15. *Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco.*] Ita & Chald. qui proinde in Hebræo legit cum noſtro כֹּרְמֶיהָ *coremeha*, id eſt, vinitores eius. Iam aliis punctis legunt כַּרְמֶיהָ *kerameha*, id eſt, vineas eius. vnde & Septuag. vertunt, *Poſſeſſiones eius*, quaſi dicat: Vineta quæ in terra Chanaan *eodem loco*, putà in ſolitudine, de qua præceſſit, incipiunt; quæque Iſraëlitis abſtulerunt Aſſyrij verſ. 12. reſtituam eis ibidem. ita Vatab. & myſticè, per Chriſtum reſtituam eis gratiam & dona Spiritus ſancti qui eſt pignus hæreditatis æternæ, Epheſ. 1. 23. hæ enim ſunt vineæ, quas fideles hic poſſident inchoatè, ſed planè poſſeſſuri ſunt in cœlo. ita Arias. Verùm eodem redit ſenſus, ſiue vineas legas, ſiue vinitores: vbi enim eſt vinea, ibi eſt & vinitor, & vice verſa. Quocirca Sanchez cenſet hîc alludi ad ritus nuptiales, in quibus dos ſponſæ data, erat dotalis ager: ita enim Deum hic ſuæ ſponſæ, putà Synagogæ in dotem dare vineam fertiliſſimam Engaddi: illam enim vel eandem, vel vicinam eſſe valli Achor. Vnde eò alludi Cantic. 1. 14. *Dilectus meus in vineis Engaddi*. Et Cantic. 8. 11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos*, Hebr. *in Baal hamon*. Idem enim videtur locus qui hic vocatur *vallis Achor*, & ibi *Engaddi* ac *Baal hamon*. Vallis Achor hic ergo præ cæteris Iudææ locis meminit Oſee, quia hæc fuit velut prima dos à Deo data Synagogæ, per quam quaſi accepit ſpem, & arrham totius Chananææ breui poſſidendæ.

Aptiùs tamen noſter legit, *corebema*, id eſt, vinitores eius: vinea enim Dei erat olim Synagoga, nunc eſt Eccleſia, vt patet Iſaiæ 5. 7. *Vinea Domini exercituum, domus Iſraël eſt*. Et Matth. 21. 33. vinitores ſunt Prophetæ & Apoſtoli. Vnde Chald. vertit: *Conſtituam ei inde gubernatores eius*. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sicut olim vineæ meæ, id eſt, Synagogæ, putà Iſraëli exeunti ex Ægypto dedi curatores & cultores, putà Moſen, Ioſue, & Aaron: ita poſtea eidem redeunti ex Aſſyria & ex Babylone, dabo ſimiles, putà Eſdram, Nehemiam, Aggæum, Malachiam, &c. ac tempore Chriſti dabo ei Apoſtolos, Euangeliſtas, alióſque paſtores & doctores, qui primi erunt *ex eodem loco*, putà oriundi ex Iſraële æquè ac Moſes, Eſdras, &c. nam poſtea eorum ſucceſſores erunt alieni & peregrini, vti prædicit Iſaias cap. 61. 5. putà Gentiles conuerſi ad Chriſtum; cùm ſcilicet Eccleſia per Gentes ſparſa & propagata fuerit. Hi ergo erunt vinitores maximè ſeduli & ſtrenui, qui aſſiduè Eccleſiam, putà fideles, cuſtodient, dirigent, corrigent,

Digitized by Google

gent, excitabunt; vt fructus bonorum operum, quibus vitam æternam mereantur, proferant; perinde ac vinitores vineam ſolent plantare, dirigere, putare, ablaqueare, &c. vt vuarum copiam proferat. Ita S. Hieron. Emmanuel, Mariana & alij paſſim. Moraliter diſcant hic paſtores & Prælati, ſe eſſe vinitores ſuæ parochiæ vel diœceſeos, illámque tanta cura & aſſiduitate excolere debere, quanta vinitor excolit vineam.

Vallis Achor aperit ſpem quo modo?

Et vallis Achor ad aperiendam ſpem.] Vallis Achor ſita eſt iuxta Iericho: dicta eſt *Achor*, id eſt, turbationis, eo quòd Hebræis duce Ioſue ingredientibus terram promiſſam, ob ſacrilegiū Achan, ibidem Iſraël turbatus ſit & cæſus ab hoſtibus. Nam Ioſue cap. 7. 25. dixit ad Achan: *Quia turbaſti nos exturbet te Dominus in die hac. indéque vocatum eſt nomen loci illius, Vallis Achor vſque hodie.* Erat hæc vallis amœna, compaſcua, & fœcunda, vt patet Iſaiæ 65. 10. Vnde Iſraël ingrediens in Chanaan, in ea primùm ex longa quadraginta annorum peregrinatione conquieuit, ſéque refecit & recreauit.

Pro, *ad aperiendam ſpem.* hebr. eſt, *ad*, vel, *in oſtium ſpei*, vt vertit Vatab. Pagn. R. Dauid, & alij. Sic Latini dicunt, aperire fores amicitiæ, cùm cui ad eam aditum vel occaſionem præbent. Theodot. vertit, *Ad aperiendam* ὑπομονὴν, id eſt, *ſuſtinentiam & expectationem eius.* Heb. enim תקוה *ticua* ſignificat filum, lineam & extenſionem; indéque per metaphoram longam ſpem & expectationem: ſpes enim eſt quaſi linea, qua ſe animus ſperantis ad rem ſperatam extendit & prolongat, dum ad eam ſperando anhelat. Hoc ſpectaſſe videtur Chald. dum vertit: *Ad delicias animæ.* Anima enim rem ſperatam adipiſcens, ea deliciatur. Mirum eſt Septuag. & Syrum vertere: *Ad aperiendam intelligentiam*, vel vt Syrus, *ſenſum ſuum*; quod tamen Theodor. & Theoph. congruè ſic exponunt, quaſi dicant: Sicut ex pœna Achan, & conturbatione Iſraël in valle Achor, ob furtū Achan, intellexit & didicit Iſraël timere Deum, eiúſque plagas & vindictam; ita pariter ex captiuitate Babylonica didicit eundem reuereri, eique obedire; multò magis exinde Chriſtiani timent Chriſtum, eiúſque legi parent, ne in vallem Achor, id eſt, perturbationis & gehennæ, vbi nullus eſt ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat, detrudantur; ſicut Achan in valle Achar lapidatus & combuſtus eſt. Ita moraliter ex aduerſis eruditur anima, & deuenit ad conſolationem ſperatam.

Porrò noſtræ verſionis multiplex eſt ſenſus. Primò, à Caſtro explicat, quaſi dicat: Sicut in valle fertiliſſima, quæ poſtea à peccato & punitione Achan, dicta eſt Achor, Iſraël ex longo itinere recreatus eſt, & vberrimos terræ promiſſæ fructus prælibare & guſtare incepit; indéque intellexit quanta eſſet totius terræ illius vbertas, eámque certa ſpe concepit & quaſi deuorauit: ita pariter eadem vallis Achor, prima eidem ex Babylone redeunti occurrit, in qua requieſcat, & primitias fructuum terræ cum gaudio prælibet: ac tempore Chriſti Iſraëlitis ex captiuitate diaboli redeuntibus, & ingreſſis terram Euangelicam, prima occurret eadem vallis, putà Eccleſia Ieroſolymitana, omni virtutum genere florens: indéque aperietur ianua ſpei, ſimili modo totum orbem ſubiiciendi Chriſto & Euangelio, ex eóque vberrimos virtutum fructus colligendi. Nam ex vbertate vallis illius, tanquam ex vngue leonem, & ex filo glomum, eruerunt, collegerunt, & in- A tellexerunt vbertatem terræ reliquæ, quam inuolutè cognouerant & ſpectabant. Vnde Chald. vertit: *Vallem Achor ad delicias animæ.* illas enim guſtarunt primi Chriſtiani, qui cum Apoſtolis primitias ſpiritus hauſerunt. Idem experiuntur qui vitam malam in bonam, aut bonam in meliorem & perfectiorem commutant: ſentiunt enim miram animæ quietem, ſuauitatem, conſolationem; ac ex illa coniiciunt longè maiorem ſentire eos, qui prouecti ſunt; & maximam, qui poſt luctam in cœlis coronantur; *vbi erit vita ſine morte, ſine errore veritas, ſine perturbatione felicitas*, ait S. Auguſt. Enchir. 23. ex quo ſpem concipiant idem ſibi euenturum, ſi perſeuerent.

Hic ſenſus appoſitus eſt; ſed non plenus, nec B adæquatus: non enim explicat, nec applicat, cur hæc vallis dicatur Achor: in voce enim Achor magna eſt emphaſis, vti omnes Interpretes docent. Quocirca,

Secundò, Vatab. putat hîc eſſe antitheſin vallis Achor & Eccleſiæ, quaſi dicat: Non erit in iſta mutatione, putà in Eccleſiæ fundatione, tale initium, quale fuit in ingreſſu terræ ſanctæ: illic enim fuit turbatio; hîc, nempe initio Eccleſiæ, læta & proſpera erunt omnia.

Tertiò, optimè S. Hieron. quem ſequuntur Haymo, Ruper. Lyran. Ribera, & alij, cenſent hîc alludi ad factum Ioſue, qui Achan ſacrilegum occidit, omniáque quæ eius erant, igne conſumpſit; C indéque potitus eſt vrbe Hai, totáque Chananæa. Significat ergo quod *in prima Iſraëlis victoria*, inquit S. Hieron. *mœror in gaudium commutatus ſit: ibique aperta eſt ſpes, vbi fuerat deſperatio; vt punitis his qui peccauere in Chriſto, & commiſere ſacrilegium, ſaluentur ex eis qui blaſphemantes Iudæos fuerint deteſtati, & quantum in ſe eſt, interfecerint.* quaſi dicat: Olim in valle Achor punito Achan conturbatio in quietem, & in ſpem conuerſa eſt deſperatio Iſraëlis. Ita & tempore Chriſti punientur Iudæi ſacrilegi, & Chriſticidæ; túmque ſalutis ſpem concipient veri Iſraëlitæ, qui eorum incredulitatem & ſcelus fuerint deteſtati; & quantum D in ſe eſt, ſuſtulerint. Ioſue enim fuit typus Ieſu Chriſti; Achan Iudæorum incredulorum; vallis Achor, Iudææ & Ieruſalem. Quocirca Beda, & ex eo Haymo: *Sicut*, inquit, *occiſò Achan populi perturbatore, omnis Iſraël ſpem concepit hoſtes ſuos deuincendi, eorúmque vrbes capiendi; ita deſtructa Ieruſalem per Romanos, Apoſtolis cæteriſque credentibus aperta eſt ſpes victoriæ, de vniuerſo mundo reportandæ*, vt ſcilicet gentes ſubiicerentur Chriſto & Eccleſiæ. Moraliter hîc ſignificatur Primò, Eccleſiam ob ſcelera impiorum, præſertim ſacrilegorum puniri & turbari; ideóque illam impios plectere & expellere debere, túmque fore ei omnia proſpera: ſic enim punito Achan, Iſraël ha- E buit maximas victorias contra Chananæos. Sic ergo ait S. Auguſt. quæſt. 8. in lib. Ioſue, *Diſciplina ſancitur, vt non ſe ſolum quiſque curet in populo, ſed inuicem adhibeant diligentiam, & tanquam vnius corporis & vnius hominis, alia pro aliis ſint membra ſollicita.* Sicut enim manu furis peccante & furante, totum eius corpus plectitur: ita fit & in corpore politico, putà in Eccleſia, vt ſcilicet Deus eam caſtiget ob membrorum, id eſt, fidelium paucorum, & ſubinde vnius enormia peccata. Vallis ergo Achor, eſt vallis iuſtitiæ & vindictæ; ac conſequenter ſpei.

Secundò, hîc docemur pœnitentiam aperire oſtium ſpei & ſalutis: pœnitentia enim eſt vallis Achor,

Digitized by Google

Achor,quâ mens timore Dei percellitur.Nam,vt ait Albert. & Dionyſ. *Interfecto Achan, debilitas populi verſa eſt in fortitudinem, paupertas in abundantiam,triſtitia in gaudium,& hæc omnia in valle pœnitentiæ ſeu contritionis promittuntur in ea enim aperitur ex perceptione præſentium bonorum ſpes futurorum.*

Tertiò, diſcimus hic Deum permittere Eccleſiam & fideles tentari,vexati, turbari extremè,& ad reſtim quaſi adigi;túnceque ſi ipſi in ſpe, & inuocatione Dei perſiſtant, celerem & admirabilem afferre opem:vallis enim Achor, eſt humiliatio & tribulatio, quæ eſt ianua ſpei. Ita Chriſto crucifixo & occiſo, turbati ſunt Apoſtoli & Eccleſia,illáque videbatur peritura; ſed mox tertio die Chriſtus reſurgens,eam in miram lætitiam & ſpem erexit.

Moral.ex deſperatione oritur ſpes.

Ita ſub Diocletiano ſumma erat fidelium perſecutio:iurauerat enim ipſe ſe illos extirpaturum, aut imperium depoſiturum, quod proinde de facto depoſuit. Et ecce ſubitò Deus affuit, ac per Conſtantinum Eccleſiæ libertatem & triumphum dedit. Idem paſſim in particularibus Eccleſiis, congregationibus, Ordinibus, & fidelibus quibuſque ſemper fuit,& etiamnum eſt videre. Qui ergo eſt in valle Achor,id eſt,in turbatione, tentatione & perſecutione,ſtet in fiducia Dei, ſciátque certò vicinam eſſe conſolationem,Deúmque mox aperturum oſtium ſpei & ſalutis. Hoc eſt Dei paradoxum: *Vallis Achor aperit oſtium ſpei,* nimirum deſperatio (res deſperata) parit ſpem, turbatio quietem, tentatio gaudium, tribulatio coronam, lucta triumphum. Sic ſæpe deſperatio victis eſt ſtimulus & cauſa victoriæ. Hinc ait Abner ad Ioab in conflictu nimis ſe ſuóſque vrgentem: *An ignoras quod periculoſa ſit deſperatio?* 2. Reg.1. Hinc illud in præliis aureum præceptum: *Hoſti fugienti aureum ſterne pontem.* Qui enim deſperant de vita & ſalute, extrema tentant,& in rabiem acti, ne inulti moriantur, victores ſecum in exitium trahunt. Talibus enim *vna in audacia eſt ſpes ſalutis,*ait Tacitus lib.4. Vnde Ouidius lib. 3. de Ponto cap.7.

Proximus huic gradus eſt bene deſperare ſalutem,
Séque ſemel vera ſciſſe periſſe fide.

Et Seneca in Medea:

Qui nihil poteſt ſperare, deſperet nihil.

Et alius:

Vnica ſpes victis eſt deſperare ſalutem.

Verè Thriuerius Apophtheg. 50. *Qui in ſummo,* inquit, *periculo omnem liberationis ſpem abiicit, Deum cum malo duce comparat,qui militis oblectatur interitu,aut exercitum in præcipitio collocat.*

Quocirca Abbas Iſidorus apud Sophron. in prato ſpirit. cap. 110. dicebat: *Dæmonum opus eſt vt cum animam in peccatum deiecerint, tunc eos in deſperationem præcipitent, vt perfectè nos perdant: ſemper enim dæmones dicunt animæ: Quando morietur & peribit nomen eius? At pœnitens è contra clamabit: Non moriar,ſed viuam & narrabo opera Domini. Ipſi impudentes rurſum clamant: Tranſmigra in montem ſicut paſſer. Idcirco & nos ad illos dicere debemus: Nam & ipſe Deus meus, & ſaluator meus,adiutor meus,non emigrabo.*

Idem Iſidorus dæmoni ſuggerenti ei deſperationem,ac dicenti: *Quoniam poſt hæc omnia ituras es in tormenta,* reſpondebat: *Quamuis ego in tormenta mittar, tamen vos ſubtus me inuenio:* teſte Ruffino in vitis Patr.lib.3. num. 101. cui ſimilia refert num.102.& ſequenti.

A Porrò cauſa cur Deus ſuos permittit ad extrema adigi, eſt, vt planè diffidant ſibi omníque opi creatæ,ac toti fidant Deo, in eúmque ſe totos coniiciant; quod dum faciunt, non poteſt non ſuccurrere. Ipſe enim promiſit dicens: *Quoniam in me ſperauit,liberabo eum:protegam eum,quoniam cognouit nomen meum,* pſal. 90. 14. Hoc eſt quod Propheta ait ad Ioſaphat regem hoſtibus circumſeſſum 2.Paral.20.15. *Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem:non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei:non eritis vos qui dimicabitis, ſed tantummodo confidenter ſtate, & videbitis auxilium Domini ſuper vos.* Sic & Moſes Hebræos à Pharaone cinctos, ac pauidos animans, ait Exodi 14. 13. *Nolite timere: ſtate & videte magnalia Domini quæ facturus*

B *eſt hodie: Dominus pugnabit pro vobis,& vos tacebitis.* Hoc eſt quod canit Pſaltes pſal.21.5. *In te ſperauerunt patres noſtri,& liberaſti eos: ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt; in te ſperauerunt,& non ſunt confuſi.* Et Ezechiel cap.2.11. *Reſpicite filij nationes hominum, & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino,& confuſus eſt.* Et Iob 13.verſ.15. *Etiamſi occiderit me,in ipſo ſperabo.* quaſi dicat: Dum ſpiro ſpero,& viuens,& moriens ſpero in Deo meo. Et Ioſue cæſus ab hoſtibus cap. 7.9. *Quid facies,* inquit, *nomini tuo magno?* & Pſaltes rurſum pſal. 113.9. *Non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Idem ſecurus & exultans in Deo: *Dominus,ait,illuminatio mea,& ſalus mea,quem [illegible]bo?* pſal.26.1. vide ſequentia.

C Hoc eſt quod Græci dicunt, θεὸς ἀπὸ μηχανῆς & Latini, *Deus ex machina, Deus ex improuiſo apparens.* Et Eurip. in Oreſte: *Apollo in mediis tumultibus apparens,res turbatiſſimas ſubitò componit.* Sic Priamus apud Homerum Iliade ω.

Numen adhuc aliquod dextram mi obtendit amicam.

Et adagium vetus: *Adhuc aliquis Deus reſpicit nos.*

Alleg. Leo Caſtr. (licèt ipſe id putet eſſe literale) vallis Achor,id eſt,paſſio & turbatio Chriſti, ac nominatim vallis Getſemani, vbi orans captus eſt Chriſtus,turbatíque ſunt & fugerunt Apoſtoli,facta eſt credentibus ſpes & ianua vitæ æternæ,per illam enim redempti & ſaluati ſumus.

D *Et canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ.*] Septuag. & Syrus: *Et humiliabitur ibi,* Symmach. *Et affligetur ibi.* Theodotion: *Reſpondebit ei.* Aquila, *Et audiet.* Chald. *Dedent ſeſe ibi verbo meo.* Noſter, Vatab. & alij melius vertunt: *Et canet ibi.* licèt enim heb. ענה *ana* & humiliari,& affligi, & reſpondere,& audire,& canere ſignificet: & licèt Iſraël in Ægypto à Pharaone afflictus ſit: tamen hic non agitur de afflictione,ſed de liberatione,& ob eam lætitia & cantu.quaſi dicat: Sicut olim Synagoga Iſraëlis liberata à Pharaone merſo in mari rubro,cecinit alternis choris Deo carmen eucharisticum dicens: *Cantemus Domino;glorioſè enim magnificatus eſt:equum & aſcenſorem proiecit in mare,*

E Exodi 15. ita pariter canet cùm ex Aſſyria, & ex Babylone liberata à Cyro redibit in patriam; ac multò magis cùm è captiuitate peccati & diaboli liberata à Chriſto redibit in Eccleſiam, vt tendat in patriam & Ieruſalem cœleſtem: canet,inquam, quaſi alternis choris, his præcinentibus, aliis ſuccinentibus,tanquam exultans de tanto dono, tripudians & triumphans. ita S. Hieron. Vatab. & alij. Simili modo anagogicè beati in cœlo qui mare huius ſæculi feliciter quaſi victores tranſierunt,canunt canticum Moſis & Agni Apoc.15.3.

Nota,

Digitized by Google

Nota, *dies iuuentutis* Synagogæ, vocat tempus
Moſis, quo illa recèns nata, euocata à Deo ex
Ægypto, & educta per Moſen, lætabunda ceci-
nit, gratiáſque egit Deo, Exodi 15. vnde ex-
plicans ſubdit: *Et iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra*
Ægypti. Vox enim, &, eſt ἐπεξηγητικὴ, idémque valet
quod *id eſt*.

vers. 16. *Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me, Vir*
meus, & non vocabit me vltrà, Baali.] Ita legendum
cum Heb. Rom. & Septuag. non *Baalim*. Nota,
Baali idem eſt quod dominus meus, habens vel
poſſidens me, maritus meus. Et ſic vocabant vxo-
Deus vult vocari vir non Dominus, Cur? res Hebrææ maritos ſuos, dicentes: *Baali*, id eſt,
Domine & marite mi, peto hoc vel illud abs te.
vnde idẽ eſt *Baali*, quod אִישִׁי *iſci*, id eſt, vir meus:
1. quo ſenſu Arabicus vertit: *Vocabunt me Baali &*
non Baalim. Verùm quia Baal in plurali addita li-
tera, m, putà Baalim, ſignificat deos & idola; &
quia Baal, ſiue Bel, & Belus, Deus erat gentium
idololatrarum; hinc in odium idololatriæ, & ad
eius extirpationem, nomen hoc abolet Deus, *ne*
dum Iſraël aliud loquitur, alterius recordetur; &
virum nominans, idolum cogitet, ait S. Hieron. quaſi
dicat: Eſto ſim veſter Baal, id eſt, Dominus & ma-
ritus; nolo tamen me hoc nomine compelletis,
ne videar eſſe Baal, vel Baalim, id eſt, Deus Chal-
dæorum, Tyriorum, & aliarum gentium. Simile
eſſet ſi diceret: Nolo à vobis vocari Iehoua, vel
Iouam (vti Caluinus, Caſtalion, & alij nouantes
vertunt vocántque Deum) ne me Iouem æſtime-
tis. quaſi dicat: Iſraëlitæ Babylone redeuntes, &
multò magis credentes in Chriſtum, adeo Baa-
lim, id eſt, idola deteſtabuntur, vt nec nominare ea
velint, nec memores eorum futuri ſint per labia
ſua. ita Ruper. Haymo, Dionyſ. Vatab. Emmanuel
& alij. Vnde Syrus vertit: *Vocabit me, Vir meus, &*
2. *non Baal meus*. Aliter R. Salomon, Lyran. Leo Ca-
ſtrius, Mariana, Iſidorus, & Arias exponunt, quaſi
dicat: Iſraël in lege noua compellabit me *Iſci*, id
eſt, vir meus, quod amoris eſt nomen: ſponſum
enim amantiſſimum ſignificat; non Baali, quod
timoris & dominatus eſt nomen: Baal enim ſi-
gnificat herum, ſiue dominum imperioſum, vxo-
ri & aliis herili iure dominantem. Sic Auguſtus
Cæſar noluit vocari Dominus, eò quòd domini
ad ſeruos referantur, vt tyranni; non vt Reges in
ſubditos, qui eis ſint id quod eſt paſtor ouibus.
Dominus enim & ſeruus correlatiua ſunt. Hoc
eſt quod ait Apoſt. Rom. 8. 15. *Non accepiſtis ſpi-*
ritum ſeruitutis iterum in timore, ſed ſpiritum ado-
ptionis filiorum Dei. Iudæis ergo Deus fuit Baal,
id eſt, Dominus: Chriſtianis eſt *Iſç*, id eſt, vir &
ſponſus. Verùm priorem ſenſum exigit id quod
ſequitur: *Et auferam nomina Baalim de ore eius, &*
vers. 17. *non recordabitur vltrà nominis eorum.* Poteſt ta-
men hic ſecundus ſenſus vt acceſſorius & allu-
3. ſiuus admitti. Ad varia enim alludunt Hebrææ
voces. Vnde voce *Iſci*, id eſt, vir meus, alluſio eſſe
poteſt ad אֵשׁ *eſç*, id eſt, ignis. quaſi dicat, Deum
inuocabis nomine *Iſci*, id eſt, vir meus; quaſi *eſci*,
id eſt, ignis meus, amor meus. Deus enim noſter
ignis conſumens eſt, totus amor, totus ardor: ar-
det enim amore noſtri. Quocirca Hebræi dicunt
virũ vocari *Iſç* ab אֵשׁ *eſç*, id eſt, ignis, eò quòd
4. calidæ ſit naturæ & igneæ complexionis, cùm
femina ſit aqueæ & phlegmaticæ. Ita in Penteco-
ſte Deus oſtendit ſe eſſe *Eſci*, id eſt, ignem no-
ſtrum; quando in ſpecie ignis, & linguarũ ignea-
rum deſcendit in Apoſtolos, eiſque dedit cor
igneum, & linguam igneam. Alij, vt Forſterus,

A cenſent virum dici heb. *iſç* à verbo יֵשׁ *ieſç*, id eſt, *eſt*, vel *exiſtit*; eò quòd vir prior ſit eſſentia ſeu exiſtentia femina: femina enim ex viri coſta formata eſt, indéque dicta eſt אִשָּׁה *iſça*. quaſi virago, aut potiùs vira à viro: vtvt eſt, ſicut Latinis vir dicitur à virtute, græcis ἀνὴρ ab ἀνδρείας, id eſt, fortitudine, ita Hebræis *Iſç* ſignificat virum, qui ætate, auctoritate, dignitate, virtute, robore, iudicio & gloria non tantùm feminis, ſed & iuuenibus, omnibúſque plebeiis præſtat & anteponitur. vir ergo idem eſt quod virilis, præſtans, illuſtris. Sicut ergo homo dicitur *Adam ab adama*, quaſi terrenus à terra, luteus à luto; & אֱנוֹשׁ *enoſç* ab infirmitate, quaſi deſperatæ vitæ, & breui moriturus: ita ex aduerſo dicitur *iſç* à robore, præſtantia,
B virtute: quocirca appoſitè hic iubet Deus ſe à Synagoga vocari *iſç*, vtpote qui omnibus rebus præſtet & tẽpore, & dignitate, & potentia, & prouidentia. Ipſius enim nomen eſt Iehoua, ſiue, *Ego ſum qui ſum*. Et, *qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt*, Apocal. 1. 4. Et ſic appoſitè opponitur Baalim, id eſt, idolis, quæ non habent eſſe verum, ſed fictum; ſuntque dij non veri, ſed mendaces. *Idolum enim nihil eſt in mundo*, ait Apoſt. 1. Cor. 8. 4. vide ibi dicta.

Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum be- vers. 18.
ſtia agri.] Pro *cum eis*, Heb. & Septuag. habent *eis*. vnde S. Hieron. in comment. legit: *Percutiam fœ-*
C *dus inter eos, & beſtias*. Loquitur de Synagoga ſiue Iſraële nunc in ſingulari, nunc in plurali: quia in populo ſunt multi. Theodor. & Theoph. putant hæc præſtita Iſraëlitis Babylone redeuntibus. Hi enim Deo auctore fœdus & pacem habuerunt cum beſtiis, id eſt, cum barbaris; putà cum Perſis, Græcis, & Romanis: item propriè cum beſtiis, inquit Theoph. quia Deus effecit vt feræ & beſtiæ fruges eorum non conſumerent aut læderent. Verùm hæc leuia & exilia fuerunt: quare pleniùs & perfectiùs hæc eis præſtita ſunt per Chriſtum. Vbi nota: ſymbolicè hîc beſtiæ ſignificant homines barbaros & truces: volucres ſignificant timidos, & ambitioſos: reptilia denotant vafros &
D ventri deditos. quaſi dicat: Hi omnes per Chriſtum & Apoſtolos contrariis virtutibus exculti & manſuefacti, pacem inibunt & colent tam cum Deo, quàm inter ſe. Hoc eſt quod prædixit Iſaias cap. 11. 6. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit*, &c. Hinc & S. Petrus Actor. 10. 13. mittendus ad Cornelium alióſque gentiles, vidit linteum plenum quadrupedibus, ſerpentibus, & volatilibus; audiítque: *Occide, & manduca:* ex quo intellexit gentibus eſſe prędicandũ Euangelium, eáſque conuertendas ad Chriſtum. ita S. Hieron. Theodor. Haymo, Alber. Hugo, Vatab. Ribera & alij. vide dicta Iſaiæ 2. 4.

Inſuper Apoſtoli aliíque nonnulli illuſtres ſan-
E cti, vt S. Antonius, Franciſcus, verè & propriè acceperunt à Chriſto poteſtatem in ſerpentes, ſcorpiones, piſces, aues & beſtias terræ, Lucæ 10. 9. Ita Ruper. Iſidor. & Arias. Verùm hoc paucorum fuit priuilegium: prius verò omnibus fidelibus eſt commune. Prior ergo ſenſus eſt genuinus & plenus.

Et ſponſabo te mihi in ſempiternum.] Quaſi dicat: vers. 19.
Iſraëlem olim ob adulteria, id eſt, idololatriam repudiaui, & Aſſyriis in prædam dedi: at iam Babylone reduces, & longè magis tempore Chriſti veros Iſraëlitas, eos ſcilicet qui ex Iſraële, & ex gentibus ab infidelitate & impietate conuertentur, credéntque in Chriſtum, adſciſcam mihi in ſponſam;

Digitized by Google

ſponſam, purà in Eccleſiam, quam nunquam repudiabo, ſed mihi copulabo in æternum; ideóque vt ſponſalia hæc & connubium confirmem, ſanciámque in æternum, dotem ei excellentem & multiplicem dabo, qua exornata non poſſit non mihi iugiter placere, vt eam cogar ſemper amare, & vt coniugem retinere. Dotes hæ ſunt iuſtitia, iudicium, miſericordia & fides. Rectè Theodor. Ruper. Lyran. Arias & alij paſſim ex τὸ *in ſempiternum*, inferunt hìc agi de Eccleſia Chriſti. nam Synagoga eſt repudiata, & eſſe deſiit. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Synagogam mihi deſponſabo vſque ad Chriſtum, túncque per Chriſtum vertam eam in Eccleſiam, quæ erit mihi ſponſa æterna. Hinc patet Eccleſiam nunquam in fide defeciſſe, nec poſſe deficere.

Et ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio.] Primò Sanchez explicat quaſi dicat: Regam te & in officio (hoc enim eſt iuſtitia & iudicium) continebo, ac viuendi leges præſcribam, quaſi maritus vxori, quomodo filia in officio continetur à patre, à quo leges accipit, quas ſequatur, vtpote qui illius pudori & honori conſulit, déque rebus omnibus neceſſariis prouidet. Cui per patrium nomen, ac poteſtatem licet admonere liberè, atque etiam ſeuerè, ſi quando in eo quod ius exigit coniugale, peccauerit. Maritus enim ſuccedit in locum patris, quem ſponſa relinquit, vt totum amorem & ſtudium in maritum transferat. Vnde Ierem. 3. 4. à Deo ſponſo audit Synagoga: *Amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ.* Hæc ergo eſt mutua inter ſponſum & ſponſam iuſtitia, ſiue officium. Rurſum, quaſi dicat: Iuſtificando te, & iudicando, ſiue vindicando te in ſponſam accipiam. Iuſtitia enim hìc Primò ſignificat iuſtificationem Eccleſiæ & fidelium, qua Deus eis infundit iuſtitiam, id eſt, gratiam, charitatem, cæteráſque virtutes, quibus abolentur peccata, & conſtituuntur iuſti gratique Deo, Deíque filij & hæredes; imò vxores & ſponſæ, vt hic ait Propheta. Iudicium ſignificat ius & ſententiam iudicialem, quam pro Eccleſia tulit Deus contra diabolum, qui vt Tyrannus eam iniuſtè poſſidebat, eíque dominabatur. Secundò, iuſtitia & iudicium cùm iunguntur in Scriptura, ſignificant duas partes, ſiue duo officia iuſti iudicis & iudicij. Iudex enim per iuſtitiam iuſtos defendit, eíſque dat, & conſeruat, id quod eſt ipſorum: per iudicium verò iudicat & condemnat impios, qui iuſtos iniuſtè vexant & perſequuntur. quaſi dicat: Ego te, ô Eccleſia, ô ſponſa, te tuáque ſemper tuebor, ego hoſtes & perſecutores tuos puniam & diſperdam.

Et in miſericordia & miſerationibus.] Eſt hendiadys: quaſi dicat, In miſericordia ſummæ miſerationis, in miſericordia maxima, vtpote profecta ex intimis viſceribus, & ex viſcerali commiſeratione: hanc enim ſignificat heb. רחמים *rachamim*. Eſt hæc ſecunda arrha & dos ſponſæ, qua Deus eam in æternum ſibi deſpondet; nimirum intima miſeratio & ſumma miſericordia illi à Deo exhibita, & iugiter exhibenda. Hoc eſt quod ait Paulus Tit. 3. 5. *Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus S. quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtū.* Hæc ſunt viſcera miſericordiæ Dei, quæ in nos effundit per Chriſtum, Lucæ 1. 78.

vers. 20. *Et ſponſabo te mihi in fide.*] Tertia dos ſponſæ eſt fides. vnde tertiò repetit τὸ *ſponſabo*, vt certam,

A plenam, perfectam, & in æternum duraturam deſponſationem ſanciat, & ſignificet. Quocirca Chald. vertit: *Conſolidabo & ſtabiliam fidē meam in te.* Sicut enim in matrimonio eſt mutua corporum traditio, ita hic ſponſa ſe tradit Deo, ac viciſſim Deus ſe tradit ſponſæ, vt in ea thronum ſibi æternum conſtituat, in quo quaſi rex & iudex habitet & ſedeat, ac iudicium exerceat, iuſtos tuendo, impios puniendo. Vnde thronus hic Dei quatuor virtutibus quaſi columnis fulcitur; nimirum iuſtitia, iudicio, miſericordia, & fide. Sic Pſal. 88. 15. *Iuſtitia & iudicium præparatio* (id eſt, fulcimentum: hoc enim ſignificat heb. מכון *mechon*) *ſedis tuæ.* Et Prouerb. 20. 28. *Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Porrò fides hæc in Deo eſt fidelitas & conſtantia in promiſſis, quæ in Scriptura vocatur veritas. Per hanc enim Deus ſponſæ aſſecurat nuptias has cum illa fore perpetuas, nec vllo repudio diuellendas. ita à Caſtro. In ſponſa verò accipi poteſt, tum eadem fidelitas, qua ſponſa ſe fidelem promittat & præſtet ſuo ſponſo, vt nil præter eum amet; tum fides Chriſtiana, quæ eſt initium iuſtitiæ & gratiæ, per quam deſpondemur Deo. Hæc enim Chriſti fides initio Eccleſiæ maximè inculcanda fuit, vt homines crederent in Deum incarnatum & crucifixum, itáque fierent fideles, & ſponſæ Dei ac Chriſti. Vide de deſponſatione animæ cum Deo ea quæ dixi 2. Corinth. 11. 2. ad

C illa verba: *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Intuere hic amorem & zelum ſponſi Dei in ſponſam Synagogā. Meritò S. Bern. ſerm. 5. de dedicat. Eccleſ. citans hæc Oſee verba ſubdit: *Si non fecit ille quod ſponſus, ſi non tanquam ſponſus amauit, ſi non zelatus eſt tanquam ſponſus, noli acquieſcere ſponſam te arbitrari.*

Porrò Philo Carpathiorum Epiſcopus ordinatus à S. Epiphanio, tempore Arcadij & Honorij Imper. ſcribens in Cātica Cant. tomo 1. Biblioth. SS. Patrum, explicans illud Cant. 3. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius,* docet Chriſtum ter, ſiue tribus diebus ſibi deſpondiſſe Eccleſiam. Primò, dum incarnatus

D eſt: tunc enim ſibi carnem noſtram, & per eam hominum Eccleſiam cœtúmque hypoſtaticè copulauit. Secundò, in paſſione: tunc enim ſuo ſanguine Eccleſiam lauit, ſibique in ſponſam emit. Tertiò, in Pentecoſte: tunc enim deſponſationis arrham Eccleſiæ dedit, nimirum Spiritum S.

Denique hac Oſee ſententia, quaſi formula ſponſaliorum, Chriſtus Dominus S. Catharinam Senenſem in ſponſam aſſumpſit, eámque ſibi viſibiliter deſpondit. Rem miram narrat Auctor grauis vitæ eiuſdem, P. Raymundus, qui Generalis fuit Ordinis S. Dominici Magiſter, S. Theologiæ Doctor, & S. Catharinæ Confeſſarius. *Vt poſſet*, inquit, *ſponſo cœleſti, immutabili quodammodo*

E *& inuiolabili fidelitate ſemper manere ſubiecta, valde aſpirabat ad perfectum fidei gradum, dicens cum Apoſtolis: Domine, adauge mihi fidem; eámque adeo in me perfice, vt nulla poſſit vi aduerſantium concuti vel proſterni. Cúmque ſæpe illa id oranti, ſæpe etiam reſponderet Dominus: Deſponſabo te mihi in fide; tandem in Bacchanalibus, aliis ventris feſta celebrantibus, ipſa ſe incluſit in ſuam cellulam, non reſpiciens in vanitates & inſanias falſas, ſed ardentiſſimè petens à Domino eam, quam diximus, fidei perfectionem. Et quia veriſſimè dixit Propheta: Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui;*

Digitized by Google

Chriſtus ei apparuit cum ſanctiſſima matre ſua & aliquot ſanctis, & eam mirabili modo ſibi deſpondit, hortatúſque eſt eam, vt deinceps ageret viriliter & incunctanter ea, quæ ex diuina prouidentia ipſi facienda incumberent. Poſt eam autem deſponſationem cœpit Dominus eam ſenſim trahere ad hominum conuictum & cōſuetudinem. Volebat enim eius opera vti ad multorum hominum promouendam ſalutem. Ex hac deſponſatione ſecuta eſt mira virginis cum Chriſto familiaritas & vnio. Nam etiamſi familiæ & ægris ſeruiret, *nihil ab æterni ſponſi caſtis amplexibus recedebat. Verſa enim propemodum ei in naturam videbatur incredibilis quædam habilitas, & promptitudo mentem ſuam cum Chriſto coniungendi, etiam quouis loco & tempore;* B *nec ab hac feliciſſima coniunctione vllo actu externo impediebatur, ſemper & vbique tendens ad cœleſtia. Vnde fiebat, vt prope innumeris vicibus extra ſe raperetur.*

Porrò cauſam deſponſationis & quaſi meritum, hanc dedit Chriſtus: *Quia tu*, inquit, *ſpreuiſti vanitates mūdi, amplexa es crucem & pœnitentiam, quæris ſummum & æternum bonum, atque hiſce diebus Bacchanalium, quibus mundani vacant gulæ & luxuriæ, tu ſtudes mortificationi & orationi, idcirco ego te mihi deſponſabo.* Modus ritúſque fuit hic: *B. Virgo accipiens dexteram Catharinæ, extendendo eius digitum annularem petebat à Filio, vt illam ſibi deſponderet. Matri annuit Chriſtus, ac accipiens Catharinæ dexteram, digito eius annulū ſponſalitium* C (qui etiamnum Romæ ſeruatur in Monaſterio Virginum Dominicarum in Magnanapoli, vbi eum clarè intuitus ſum) *inſeruit, dicens: Ecce ego qui ſum Creator & Saluator tuus, te mihi deſpondeo in fide, quæ perdurabit in te ex hac hora ſemper immutabilis, donec nuptiis æternis tibi in cœlo coniungar, vbi videbis me facie ad faciem, méque perfrueris. Supereſt ergo, vt viriliter decertes, & in robore fidei, quam tuo cordi infixi, ſuperes omnes illecebras & anguſtias mundi, omnes ſtimulos carnis, & omnem tentationem inimici.* Ita Raymundus in vita S. Catharinæ Sen. quam in Italicum idioma tranſtulit Ambroſ. Catharinus lib. 1, cap. 23.

verſ. 21. *Exaudiam cœlos.*]Nimirum mandādo id quod D mando per Ezech. cap. 38. 8. *Vos montes Iſraël ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſraël.*

Nota Primò, ad emphaſin & elegantiam hic in cœlis, &c. proponi proſopopœiam per gradationem, quaſi dicat: Cœli appetitu naturali, quo terræ, hominum totiúſque vniuerſi, cuius ipſi pars ſunt, bonum & commoda deſiderant, videntur à me Deo poſcere nubes & pluuiam: ego illam eis annuam, ſtatimque dabo; & ſic conſequenter cœli reſpondebunt votis terræ ſitientis, & pluuiam fœcundam deſiderantis, eam diſtillando; & terra ſatisfaciet votis tritici multipliciter creſcere cupientis; & triticum explebit vota Iezrahel, id eſt, E ſeminis & populi Dei, qui haſce fruges exoptat. Hæc gradatio ſignificat tum miram fertilitatem bonorum, etiam temporalium, quam populo ſuo pollicetur Deus; tum ſubordinationem cōgruam, & ordinatam cauſarum ſecūdarum ſeriem à Deo inſtitutam, qua infimæ à mediis, mediæ à ſummis, ſummæ à Deo pendent & reguntur, quam Gentiles fatum, fideles harmoniam mundi appellarunt, de qua Iob 38. verſ. 37. *Concentum cœli quis dormire faciet?* Sic hic Iſraëlis, id eſt, populi Dei vita pendet & ſuſtentatur à tritico, hoc à terra, hæc à cœlo, hoc à Deo; vnde pro, *exaudiam*, hebr. A eſt עָנָה *ana*, quod vt dixi inter alia ſignificat reſpondere, & canere alternis. Vnde hic vertas: *Reſpondebo cœlis*, vel *illis præcinentibus ſuccinam*, & accinam: cœli enim poſtulando canent Deo: Domine da nobis pluuiam vt terra producat triticum, vinum, & oleum, quo alatur Iezrahel, id eſt, populus tuus, cui nos & omnia creata ſeruire decreuiſti. Reſpondebit & ſuccinet Deus: Æquum mihíque gratum poſtulatis: idipſum præſtabo. Amo enim Iezrahel, id eſt, Iſraël, quaſi ſponſam chariſſimam. Vnde moraliter hic aduertit Pineda in Iob 37. verſ. 11. num. 3. quod vniuerſitas creaturarum cum ſuo creatore conſpirans in commoda hominum, præſertim fidelium & ſanctorum, videatur mirabilem concentum efficere, & vt Sa- B piens ait cap. 19. 17. *ſicut in organo ſuum ſonum cuſtodire*, quaſi dicat: Sicut cùm in muſico inſtrumento ſonus vnius chordæ ex variatione modulationis & toni, aliam & aliam efficit harmoniam in gratiam audientium; ita Deo ludente in elementis Ægypti, elementum ſuam naturam & ordinem retinens, iunctum alteri, in eius conditionem & vſum tranſiſſe viſum eſt, ad punitionem Ægyptiorum, in gratiam Hebræorum. Nam iumenta Hebræorum terreſtria tranſeuntia mare rubrum à Deo diuiſum, videbantur piſcium naturam induiſſe, & natantia, putà ranæ, in terra degentia Ægyptios affligebant, ac ſi fuiſſent terreſtria. Simili ſchemate ait Euripides apud Ariſt. 8. C Ethic. cap. 1. *Cum eſt ſicca tellus, ipſa certè tunc imbrem amat.*

Concentus creaturarum.

Cum turget æther imbre, cum cœlum tumet,
Affectat, vt telluris in ſinus cadat.

Tollit hic Deus prius maledictum, quod Iſraëli adulreranti cum idolis intentauit verſ. 9. *Sumam frumentum meum in tempore meo.* De Iezrahel dixi cap. 1. 4. Chaldæus cenſet Iezrahel hic ſignificare populum Dei antea diſperſum, nunc à Deo in Eccleſia collectum & benedictum.

Nota Secundò, hic eſſe continuam allegoriam. Alludit enim ad Iſraëlem ex Aſſyria & Babylone redeuntem in Iudæam, cui Deus dedit pluuiam, triticum, oleum & vinum, vti notanr S. Hieron. Theodor. Theoph. Albert. & Hugo: ſed ſub his D allegoricè ſignificat Deum tempore Chriſti pro votis fidelium eis abundantiam gratię, Sacramentorum, concionum, omniúmque donorum ſpiritualium daturum. ita S. Hieron. & Ruper. Vterque ſenſus eſt literalis; ſed prior eſt quaſi typus & vmbra poſterioris; vnde ad illum tantùm alludit, eúmque obiter perſtringit: intendit verò per eum ſignificare poſteriorem, in eóque hæret, ſeſéque explet, vti fieri ſolet in allegoria. Deus enim & populus Dei, putà veri Chriſtiani, parui æſtimant omnia bona temporalia & caduca. Hi enim didicerunt à Chriſto calcare terrena, & amare cœleſtia, eiſque toto affectu inhiare, vt viuant æternitati. Hinc ſymbolicè ex Theoph. Leo Ca- E ſtrius, Vinum, ait, & frumentum, id eſt, Euchariſtia, aliáque Sacramenta exaudient Iezrahel, id eſt, ſemē vel brachium Dei, putà Chriſtum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, quique eſt virtus & brachium Patris, vt ſcilicet ipſa Sacramenta faciant opus ſuum, quod eſt fideles Chriſti purgare, ſanctificare, paſcere, roborare: Chriſtus enim eſt qui per ea hæc operatur in fidelibus. Rurſum Deus Pater Chriſti cauſâ è cœlo depluit in Eccleſiam vbertatem bonorum ſpiritalium. Idem Caſtrius ex S. Aug. Exaudiam, inquit, cœlos, id eſt, cœlites, putà angelos & Sanctos, qui pro Iezrahel,

id eſt,

Digitized by Google

id eſt, fidelibus militantibus Deum precantur: & cœli, id eſt, ſancti exaudient terram, id eſt, Eccleſiam, vt à Deo pluuias cœleſtium bonorum Iezraheli, id eſt, fidelibus impetrent. Ante Chriſtum enim eiúſque ſanctos, iuſſum erat cœlis ne pluerent: Mandabo, inquit Deus, nubibus cœli ne pluant ſuper terram. ita ipſe ad literam, ego ſymbolicè. Hinc & anagogicè Cyrill. *Exaudiam cœlum, inquit, id eſt, munerum meorum largum diſpenſatorem faciam cœlum ſiue cœlicolas, vt & ipſi miſericordiam conſecutos exhortari poſſint. Et tunc planè terra exaudiet frumentum, vinum & oleum, id eſt, fructum ferent qui ſunt in terra, ſpem vitæ, lætitiæ, hilaritudinis. Et typus quidem vitæ frumentum eſt, vinum autem lætitiæ, oleum hilaritatis & bonæ habitudinis.*

A

Verſ. 23. *Et ſeminabo eam mihi in terra.*] *Seminabo*, id eſt, inſtar ſeminis ſpargam ipſam, ait Vatab. quaſi dicat: Ego Eccleſiam, eiúſque Apoſtolos & Principes ſpargam per totam terram, vt illi per ſemen doctrinæ & martyrij ſui multam fidelium & ſanctorum ſegetem producant. ita Haymo & Rupert.

Nota, vox *eam* grammaticè non refert *Iezrahel*, vtpote maſculinum; ſed *matrem eius*, putà Synagogam: de ea enim egit hoc capite. Alludit & obiter perſtringit, vti iam dixi, Iſraëlitas è Babylone redeuntes in Iudæam, vbi inſtar ſeminis iacti in terram vbertim creuerunt & propagati ſunt. Ita Chald. Theod. Theoph. & alij. Simile eſt Ieremiæ 31. 27. vide ibi dicta. Nota τὸ *ſeminabo*, ſignificat abiectionem & mortificationē ſeminis, putà Apoſtolorum & poſterorum. Nam, vt ait Chriſtus Ioan. 12. 24. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Non minuitur*, ait S. Leo ſerm. 1. de S. Petro & Paulo, *Eccleſia perſecutionibus, ſed augetur: & ſemper dominicus ager ſegete ditiore veſtitur, dum grana quæ ſingula cadunt, multiplicata naſcuntur.* Idem fit in qualibet anima fideli & ſancta.

Et miſerebor eius quæ fuit abſque miſericordia.] Hæc explicata ſunt cap. 1. 6. Tantùm nota, pro *miſerebor*, &c. Vaticana Biblia legunt: *Diligam non dilectam*. Hebr. enim רחם *racham*, ſignificat intimum affectum tam dilectionis, quàm miſerationis & miſericordiæ. Vnde S. Paulus citans hunc

B

locum Rom. 9. 25. vtrumque ponit. Ait enim: *Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam.* quod enim Paulus dicit: *Vocabo nō plebem meam, plebem meam*; Oſee dicit: *Dicam non populo meo: Populus meus es tu.* Præponit enim ea Paulus, quæ Oſee poſtponit. Porrò quod addit Paulus: *Et erit in loco vbi dictum eſt eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viuentis*, non ex hoc capite, ſed ex cap. 1. verſ. 10. deſumpſit. Ibi enim dixit Oſee: *Et erit in loco vbi dicetur eis: Non populus vos, dicetur eis: Filij Dei viuentis.*

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Iubetur Oſee adulteram domum ſuam abducere, cum eáque paciſci vt ibi multo tempore cœlebs ſedeat, nec fornicetur, nec ad virum ſuum redeat; ac per hoc repræſentat Iſraël multo tempore fore ſine Deo, ſine idolis, ſine lege, ſine rege, ſine theraphim; ſed in nouiſſimo dierum reuerſurum ad Dominum.

Verſ. 1.] Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram: ſicut diligit Dominus filios Iſraël, & ipſi reſpiciunt ad deos alienos, & diligunt vinacea vuarum.

Verſ. 2.] Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei.

Verſ. 3.] Et dixi ad eam: Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro: ſed & ego expectabo te.

Verſ. 1. ADHVC *vade.*] Iubetur hic Oſee amare & pretio conducere, inque domum ſuam inducere adulteram: quia prior fornicaria Gomer non plenè repræſentabat Iſraëlis adulteria, id eſt, idololatrias cum diis gentium quaſi adulteris commiſſas, ſpreto vero amico, putà Deo.

Quæres, contra quos hoc ſignum aſſumitur, ſiue quoſnam repræſentat hæc adultera? Duodecim tribus repræſentare cenſet S. Hieron. & Lyran. Duas tantùm, putà Iuda & Beniamin ſignifi-

C

care cenſent alij, vt ſicut Ezechiel cap. 23. per duas ſorores meretricantes notauit omnes Hebræos idololatrantes, putà per Oolla decem tribus, per Ooliba duas; ita hic Oſee per Gomer fornicariam cap. 1. ſignificet decem tribus, per adulteram verò hoc capite ſignificet duas, quæ decem in idolorum cultu ſecutæ & imitatæ ſunt. ita Haymo, Ruper. Albert. Hugo, Vatab. Ribera & Sanchez.

Verùm meliùs Chald. Theod. Theoph. & à Caſtro, cenſent hic eoſdem notari, qui capite primo notati ſunt: putà Iſraëlem, ſiue decem tribus. Hiſce enim comminatur ob idololatriam plenum excidium & deſolationem; vt ſint ſine rege, ſine lege, Deo, Repub. &c. quod ita eueniſſe poſt Sa-

D

mariæ excidium anno ſexto Ezechiæ regis peractum cernimus: cum ex aduerſo duæ tribus Babylone redeuntes habuerint Duces, legem, & Rempub. vſque ad excidium per Titum, quod non ob idololatriam, ſed ob occiſum Chriſtum perpeſſæ ſunt, & etiamnum perpetiuntur.

Dilige mulierem dilectam amico.] Ita & Chald. S. Hieron. & alij paſſim: legunt enim in Hebr. רע *rea*, id eſt, amico. Verùm Septuag. aliis punctis legentes רע *ra*, id eſt, malum, vertunt: *Dilige mulierem diligentem mala*; ſcilicet adulteria: & ita

Digitized by Google

legunt Theod.& Theoph.vtpote Græci,qui proinde græcam verſionem Septuag.ſequuntur : ſed eodem redit ſenſus.

Quæres,quænam hæc? an Gomer quam duxit Oſee cap.1.an quæ alia? Primò Ruffinus, Ribera, & aliqui alij cenſent fuiſſe Gomer,quæ,inquiunt, poſt coniugium cum Oſee , tréſque proles ex eo ſuſceptas, adulteris ſe miſcuerat : vnde Oſee eius repudium cogitabat.Sed Deus eam recipi, diligi, & retineri renouato & redintegrato per nouum contractum cum ea matrimonio,iubet;vt hoc facto repræſentet Synagogam Deo deſponſam , licèt adulterantem diligi à Deo,eámque ipſum poſt adulteria idololatriæ amare,& retinere ſibi ſponſam.Ratio eſt, quia Oſee non potuit aliam adulteram,quæ alterius eſſet vxor, in vxorem ducere: fuiſſet enim hoc nouum adulterium:debuiſſet ergo illa ad priorem verúmque maritum remitti (eius enim erat vxor)non ab Oſee duci. Secundò,Chald.S.Hieron. Cyrill.Theodor.Hugo, Iſidor.Paulus à Palatio, à Caſtro, Emmanuel & alij, cenſent hanc mulierem non fuiſſe Gomer , ſed aliam(vti verba textus innuunt,præſertim τὸ *adhuc*, & *fodi*, id eſt, emi : ergo hactenus non erat empta nec comparata) quæ à viro ſuo diſcedens adultera effecta ſit, quam Oſee iubetur à ſcelere auocare , & emere non in vxorem , ſed in ancillam , ac domi retinere caſtam , vt nec cum viro, nec cum adultero copuletur;donec poſt multum tempus ad virum ſuum reuocetur,& in eius gratiam thorúmque redeat.Audi S.Hieron. *Propheta diligit adulteram , & tamen non ei matrimonio copulatur , neque fornicatione coniungitur , ſed tantum diligit delinquentem.* Hoc enim verba Oſee ſignificant verſ.7. *Et dixi ad eam : Dies multos expectabis me:non fornicaberis , & non eris viro : ſed & ego expectabo te.*quod deinde explicans,& ad ſcopum per eam propheticè repræſentatum applicās,ſubdit: *Quia dies multos ſedebunt filij Iſraël ſine rege, &c. & poſt hæc reuertentur & quærent Dominum Deum ſuum.*

Tertia ſententia , quam Theoph.Ruper. (qui vult hanc fuiſſe ſororem Gomer)Vatab. Sanchez & alij ſequuntur , media eſt ; nimirum mulierem hanc aliam fuiſſe à Gomer , emptámque ab Oſee in ſponſam & vxorem,non in ancillam.Hoc enim ſignificat τὸ *dilige mulierem*, quaſi dicat : Duc in vxorem,& vt vxorem dilige. Rurſum τὸ *expectabis me,ſed & ego expectabo te*, vnde liquet eam ab Oſee fuiſſe deſponſatam,vt fieret vxor; ſed Oſee conſummatione coniugij & copula abſtinuiſſe ad longum tempus,quo expleto, ei copulatus eſt; vt repræſentaret pari modo Synagogam multo tempore fore ſine rege,lege,Deo,eóque expleto, ad Dei amplexus redituram. Oſee enim videtur hic perſonam Dei gerere,mulier Synagogæ,coniugium & copula religionis & cultus Dei. Ergo fuit hæc vxor Oſee, ſicut Synagoga erat vxor Dei.Vnde ſequitur , virum eius priorem ſub quo adulterata erat,iam fuiſſe mortuum, aut certè per libellum repudij ei à viro ob adulteria datum, ſciſſum & ſolutum fuiſſe prius cum eo coniugium , ita vt iam ſoluta potuerit nubere Oſee Prophetæ. Hæ ſententiæ probabiles ſunt ; ſed ſecunda probabilior , ob noſtram verſionem , quæ vertit:*dilectam amico*,id eſt,marito:ſequitur enim: *Sicut Dominus Deus diligit filios Iſraël.* quaſi dicat:Sicut hæc mulier, licèt multùm dilecta à marito,tamen adulteratur ; ita filij Iſraël , licèt multum dilecti à Deo,tamen copulantur idolis.Ami-

A cus ergo hic non poteſt accipi adulter , ſed maritus:talis enim erat Deus reſpectu Synagogę.Hinc ſequitur mulierem hanc habuiſſe amicum, id eſt, maritum ſuperſtitem , ac proinde non potuiſſe appeti ab Oſee in vxorem , ſed tantùm in ancillam, aut potiùs Oſee eam perditam & profugam adamaſſe ex charitate,vt proximam,eíque dediſſe pretium & hoſpitium, vt adulterare deſineret. ita auctores citati , ac nominatim per amicum hunc, accipiunt maritum,non adulterum Chald.Lyran. Iſidor.Paulus à Palatio,Arias,Guadalupenſis,Vatab. & alij multi : licèt S. Hieron. Theodoret. & Theoph.ex Septuag.intelligant adulterum.Et ſic *rea*, id eſt , amicus vel ſocius, ſignificat maritum Ierem. 3.20. *Quomodo ſi contemnat mulier amatorem ſuum*,hebr.*rea*,id eſt,amicum, putà maritum.
B Hic ergo amicus gerit typum Dei,non Oſee,qui tantùm mulieris huius eſt conductor.

Porrò Chald. Iſid. & Vatab. cenſent hæc facta eſſe in Oſee non realiter , ſed tantùm in ſpiritu per viſionem imaginariam. Meliùs Theod.à Caſtro , & alij, cenſent reipſa ab eo eſſe facta & patrata.vide dicta cap.1.verſ.1.

Et adulteram.] Septuag.Complut.& Regia legunt καὶ μοιχαλίδας,id eſt,*& adulteras* , ſed corruptè:legendum enim cum Codice Vatic. S.Hieron.& Theoph. καὶ μοιχαλίδα , id eſt , *& adulteram.*Patet ex Hebræo,Syro,Arabico,& aliis.Vide hic tenerum Dei cor, quo amat & ſequitur pec-
C catores à ſe auerſos.

Moral.S.Auguſt.hom.38. inter 50.*Euelle* , ait, *cor tuum ab amore creaturæ , vt inhæreas creatori, quia ſi amas illa quæ fecit,adulter es & quæres iram, quia amicitia huius ſæculi inimica eſt Deo.Quicunque ergo voluerit eſſe amicus huius ſæculi , inimicus conſtituitur Dei. Anima deſerto creatore , amans creaturam adultera eſt. Illius enim amore nihil caſtius,nihil delectabilius. O anima vt illius amplexibus digna ſis,dimitte iſta,& illi inhære gratis. Nam inde dixit Pſaltes pſal. 72. Mihi adhærere Deo bonum eſt , ideóque verſum priorem præmiſit dicens: Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.*

Et diligunt vinacea vuarum.] Pro *vinacea*, heb.
D eſt אֲשִׁישֵׁי *aſciſce* , quod Chald. Lyran. Marinus, Forſterus,R.Dauid & ex eo Vatab. & Pagn. vertunt *œnophora*,vel *lagenas vuarum* , quaſi notetur hìc idololatrarum gula & ebrioſitas. Solebant enim idololatræ in ſuis ſacrificiis & feſtis ſolemnioribus epulari & potare , imò præſentibus certam vini & cibi menſuram diſtribuere , vti & fecit Dauid cùm arcam tranſtulit in Sion 2.Reg.6. 19.Hinc & Septuag.vertunt πέμματα,id eſt, bellaria,panes ex ſimila factos & placentas,quæ idolis offeruntur,ait S.Hieron.& Theoph.

Vinacea ſunt folliculi vuarum.

Verùm melius S.Hieron.Vatab. & alij vertunt *vinacea*. Nam & Aquila vertit παλαιά, id eſt , *vetuſta*;& Symmac.ἀκάρπους,id eſt , *infrugiferos* , ſiue
E aridos & ſteriles vuarum folliculos:vinacea enim ſunt folliculi ſiue pelliculæ vuarum, quæ in torculari expreſſa vua,vinóque defluente remanent. Vnde Hebr. vocantur אֲשִׁישִׁים *aſciſcim* , quaſi dicas *ima* , ſeu *fundamenta* , quæ in torculari ſubſidunt;à rad. אָשַׁשׁ *aſcaſc*,id eſt, fundauit. ita Columella lib.6. cap. 3. (vbi vocat *ſiccata vinacea*) & Varro lib.3.de re ruſtica cap.11. & Cato cap.10. & Plinius lib.17.22. Eadem vocantur *lora* , *quod lota acina* : *ac pro vino operariis datur hyeme* , ait Varro lib.1.cap.54.& Plinius lib.14.10.*Non poſſunt*,ait , *iure dici vina , quæ Græci deuterias appellant,Cato & nos loram,maceratis aqua vinaceis, ſed tamen*

tamen inter vina operaria numerantur. Audi & Hugonem: *Vinacea,* ait, *ſunt pellicula, botrus plures racemi, racemi plures vua, acinum granum, glarea liquor.* Significat ergo hîc Propheta idololatras idolis ſuis obtuliſſe hæc vinacia, inquit Theod. & Theoph. aut potiùs acri ſarcaſmo perſtringit eos, quòd relicto domi vino puro & præſtanti, adirent idola & idolothyta, vbi ob aduenarum turbam ſingulis dabatur lora ex vinaceis aqua dilutis, non vinum: vnde tropol. vinacea & inanes vuarum folliculi ſignificant res vanas & futiles, in quibus nihil eſt ſucci, nihil medullæ, nihil boni, quales erant idola, & idolothyta, aliáque quæ amabant Iſraëlitæ relicto Deo: omnis enim peccati voluptas inanis eſt, inſipida & exſucca, non ſolida, non ſatians. Hinc Hugo: *Vinacea,* inquit, *ſunt dæmones, qui creati in magna pinguedine Spiritus S. ſed per ſuperbiam areſacti, proiecti ſunt de cælo. Nam Deus in eis, ait S. Auguſt. fuit ſimul & largiens gratiam, & condens naturam;* ſed effuſâ gratiâ per peccatum, manſit natura vacua, quaſi vinaceum. Sic, ô peccator, cùm ſectaris honores & dignitates, vina & veneres, vinacea ſectaris, folliculos inanes, & mero aëre aut vento turgidos ſectaris. Veſcebaris in domo Dei pane cœli, pane angelorum; nunc vagus & profugus cum filio prodigo ambis ſiliquas porcorum. Quod enim in tritico ſunt ſiliquæ, hoc in vuis ſunt vinacea. Itáne, ô ſtolide, mundo te credis, qui pro tritico ſiliquas, pro vino loram tibi propinat? Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum miſtum eſt aqua, imò aqua eſt mera, eáque putrida. Quin ad patrem, ad Deum tuum redis? Inuitat te ille ad menſam ſuam vino & deliciis inſtructiſſimam, ac clamat: *Venite, comedite panem meum, & vinum quod miſcui vobis,* Prouerb. 9. 5. *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum,* Ioan. 6. verſ. 51. *Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Zachar. 9. 17. *Venite, & bibite, & inebriamini chariſſimi,* Cant. 5. 1. Quin accedis, quin accurris? vt ſentias dicáſque cum ſponſa: *Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te.* Pulchrè S. Bern. in ſentent. *Vinum,* inquit, *gratia eſt, quod ex botro Cypri, id eſt, conditoris largitate decurrit: & hoc eſt muſtum quo ſponſi filij inebriantur, quod mittitur etiam in vtres nouos.* Et rurſum: *Triforme vinum eſt in ſcypho Dei: rubicundum in longanimitate ſanctorum, quod lætificat Iſaac in agritudine: album in remuneratione iuſtorum, quo ebriatur Noe: nigrum & acidum in damnatione prauorum, quod Ieſus guſtat ſed non vult bibere.* Et ex hoc vino, ait idem trac. de diligendo Deo, *ſobria illa ebrietas vero, non mero, ingurgitans: non madens vino ſed ardens Deo.* Et ſerm. 18. in Cant. *Orando bibitur vinum lætificans cor hominis, vinum ſpiritus quod inebriat, & carnalium voluptatum infundit obliuionem.*

Tropol.

verſ. 2. Fodi, id eſt, emi eam.

Et fodi eam.] Id eſt, conduxi, comparaui eam. ita Septuag. Chald. S. Hieron. Hugo, Lyran. Vatab. Arias, & alij paſſim. Vnde Syrus vertit, *emi eam.* Arabicus, *conduxi eam.* Nota hebr. כָּרָה *cara* propriè ſignificat fodere, excindere, excauare: inde per metalepſin ſignificat comparare vel emere. Olim enim quiſque fodiebat ſibi cryptas ad habitationem & ad ſepulturam, ac multò magis vineas, agros, puteos, & ciſternas, quibus maximè in Meſopotamia locíſque vicinis (vbi habitarunt Patriarchæ Iſraëlis) ob terræ ſiccitatem & calorem

A indigent, indéque tot & tanta iurgia paſtorum Iſaac cum paſtoribus Abimelech ob hoſce puteos, Geneſ. 26. verſ. 17. 20. 22. adeo vt etiamnum viatores ibidem ad puteos communes anhelent, & diuertant, æquè ac in Europa anhelant ad hoſpitia, vt mihi retulit oculatus teſtis R. P. Marietus. Puteos ergo olim fodiendo ſibi comparabant, vt patet Geneſ. 50. 5. & alibi. Hinc *fodere* ſignificat *emere, comparare,* vt Deuter. 2. 6. pro, *Aquam emptam haurietis,* hebr. eſt, *Aquam fodietis ab eis argento,* id eſt, emetis argento, emptámque haurietis. Addit S. Hieron. Haymo & Lyran. Oſee vti hoc verbo fodiendi, quia alludit ad vinacea iam dicta. Iſraël enim erat quaſi vinea, quæ fodi ſolet.
B Vnde cap. 2. verſ. 15. dixit: *Dabo ei vinitores ex ea.* Quocirca Leo Caſtrius: Fodi, inquit, & paſtinaui vineam, impendens in foſſores quindecim argenteos. Secundò, Forſterus: *Cara,* inquit, ſignificat fodere & ſcindere, indéq; emere: quia ementes & vendentes dextras inuicem percutiendo quaſi diſcindunt, earúmque diſciſſione & diuiſione ſtipulantur venditionem vtriuſque eſſe factam, ratámque emptionem ſignificant. Tertiò, Arias: *fodi eam,* id eſt, emi in ſeruam perpetuam: huic enim fodi & perforari ſolebant aures, iuxta legem Exodi 21. 6. & Deuter. 15. 16.

Vnde Nota, licèt Ruffin. & Ribera paulò antè citati, cenſeant hanc feminam ab Oſee fuiſſe em-
C ptam in vxorem: apud veteres enim, etiam Hebræos, ſponſi & mariti emebant ſponſas & vxores, tum ab earum parentibus, tum ab ipſiſmet, dando eis pro dignitate cuiuſq; munera: ac ſponſæ viciſſim dotem dando, ea ſibi maritos coemebant. Ita Dauid emit Michol centum præputiis Philiſthinorum, Iacob Rachelem emit ſeruitio ſeptem annorum, Geneſ. 29. 18. Sephora emit Moſen ſanguine filij, quem circumcidit, Exodi 4. 25. vide ibi dicta. Idem mos fuit apud Romanos, vt patet ex Cicerone oratione pro Murena, & Gellio lib. 18. 6. atque apud Græcos: vnde Iliad. 9. Agamemnon Achilli offert filiam ſine ἕδνων, id eſt, donis, quæ ſponſi ſolent dare ſponſis. Vnde
D ab Ouidio dona iugalia vocantur, ab aliis ſponſalia. Sic ergo Oſee hic videtur emiſſe vxorem. Tamen verius eſt, ipſum eam non emiſſe in coniugem, ſed conduxiſſe in ancillam, ad hoc vt adulteris & adulteriis abſtineret. Vnde Septuag. vertunt: ἐμισθωσάμην αὐτὴν, id eſt, *mercede & pretio conduxi eam.* μισθὸς enim eſt merces. ita S. Hieron. Albert. Hugo, & alij ſuprà citati.

Quindecim argenteis.] Scilicet ſiclis. Siclus autem pendebat quatuor drachmas Atticas, id eſt, ſemiunciam, purà quatuor regales Hiſpanicos, ſiue quatuor Iulios Italicos, vti dixi Exodi 30. 13. Ergo ſiclus argenteus erat florenus Brabanticus, & quindecim ſicli quindecim floreni Brabantici.

E *Coro hordei.*] Corus, hebr. חוֹמֶר *chomer* (diuerſus eſt ab עֹמֶר ſiue *gomor,* quæ menſura erat victus diurni, Exodi 16. verſ. 16.) erat menſura continens 30. modios. ita S. Hieron. & Epiphan. lib. de menſuris, qui ait, corum continere triginta modios, eſséque cameli onus. Addit Paulus à Palatio, corum ſiue chomer eſſe onus aſinarium, quod ſcilicet fortis aſinus ferat, indéque dici *chomer* à חֲמוֹר *chamor,* id eſt, aſinus. *Antiquiſſimum,* ait Plinius lib. 18. 7. *in cibis hordeum ſicut in Athenienſium ritu apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij vocantur.*

Et dimidio coro hordei.] Hebr. eſt לֶתֶךְ שְׂעֹרִים *letech ſeorim,* quòd mirum eſt Septuag. vettere

Digitized by Google

νέβελ οἴνου,id eſt, lagenam vini : *ſeorim* enim hordeum ſignificat,non vinum. Et cæteri interpretes verterunt ἡμικόρον,id eſt,medium corum;hoc eſt quindecim modios hordei.ita S.Hieron.Epiphan. & alij.

Porrò empta fuit hæc vxor dimidio coro hordei : quia olim confarreatione nuptiæ contrahebantur,cum certis verbis coram teſtibus ſolemni ſacrificio , in quo panis farreus adhibebatur , in manum conueniebant,ait Vlpianus ; quod à Romulo inſtitutum fuiſſe teſtatur Dionyſ. nam farreatio illa ſignificabat vitæ communionem : quocirca diffarreatio apud Feſtum eſt diſſolutio matrimonij confarreatione contracti. ita Vlpian.lib. 9.Inſtit.Plinius lib.18.cap. 3.& ex iis Pineda lib. 5.de rebus Salomonis cap.2.

Quæres, quidnam hæc ſignificent ? Primò Chald. S. Hieron. Hugo , Lyran. & alij cenſent quindecim argenteis ſignificari decimamquintam diem primi menſis Niſan , putà Paſcha , quo Hebræi ſanguine Agni paſchalis à morte , quam inferebat angelus percutiens primogenita Ægyptiorum,redemerunt ſuos primogenitos;ideóque deinceps eoſdem quinque ſiclis redimere ſunt iuſſi.Corus & dimidius, id eſt , 45. modij ſignificant 45. dies quibus ex Ægypto peruenerunt ad montem Sina,vbi legem acceperunt , in qua ſanxit Deus primitias hordei ſibi offerri altera die Paſchatis , inquit Chald. Verum eſto eò alludi poſſit,tamen hæc iam pridem tranſacta erant : hic autem eſt prophetia de futuro , quæritur ergo quid in futurum portendant?

Secundò , Arias cenſet quindecim argenteis ſignificari quindecim Prophetas tam maiores, quàm minores , qui Iſraëli prædicarunt eúmque conduxerunt ad pœnitentiam:corus ſiue chomer, inquit,eſt cumulus;*ſeorim* eſt hordeum,item turbo & tempeſtas , 45. modij ſunt 45. pœnæ quas Deus Iudæis Leuit.26.intentauit , ſi legem violarent,quas Propheta hic Iudæos ſubituros ſignificat.Alij alia afferunt , ſed impertinentia,quæ vide ſi lubet apud Chriſt.à Caſtro.

Simpliciùs dicendum videtur, hoc pretium taxatum fuiſſe huic mulieri ad annuum victum : ad hunc enim Romani deſignabant modios ſuos 48. quos efficiunt Hebræorum modij 45. putà corus cum dimidio.Vnde Terentius in Phormione docet , quod ſerui quatuor modios in menſe accipiebant pro victu : iam multiplica quatuor per duodecim (tot enim ſunt menſes in anno) habebis modios 48. quæ erat menſura annui victus Romæ. Porrò hordeum & hordeaceus panis erat cibus ſeruorum , ancillarum & pauperum ; apud Hebræos etiam adulterarum : vnde mulier de adulterio accuſata,ait S. Hieron. iubetur accipere gomor farinæ hordeaceæ,Num.5.15. Per hæc ergo omnia ſignificat Propheta, quòd Deus Iſraëlitis ob peccata ſeruituti deſtinatis,& quaſi iumentis terrenis (horum enim pabulum eſt hordeum) dabat bona terrena,ſed cum labore & pauca,putà tanta quanta ad victum ſufficiunt tale enim eſt corus cum dimidio hordei ad victum annuum, ac quindecim ſicli ad veſtitum & cætera neceſſaria;idque ad hoc, ne cogantur gentes & idola ſequi,ſicut olim faciebant,ſed ſciant ſe non omnino à Deo eſſe derelictos , quinimò eius in ſe curam, alimoniam & bonitatem agnoſcant, & ſpe maiorum donorum ad Deum reuertantur. quod fiet in nouiſſimo dierum , vt dicitur verſ.5. Hoc eſt quod ait Apoſtolus Rom. 11. *Non repulit Deus*

A *plebem ſuam quam præſciuit* , ſed expectat donec in fine *omnis Iſraël ſaluus fiat*.ita Ribera, à Caſtro & alij.Moral.de pretio hoc vide S.Hieron hic , & S.Ambr.lib.4.Epiſt.39.& lib.9.Epiſt.77.

Et dixi.] Propheta conduxit adulteram pretio quindecim argenteorum , & ſeſquicoro hordei,nunc conductionis pacta & conditiones quas ab ea exigit,illi proponit. verſ.3.

Prima eſt,*Dies multos* (putà annum integrum: hunc enim Hebræi vocant ימים *iamim*,id eſt,dies; quia annus eſt omnium dierum complexio & reuolutio : & ad annuum victum dederat ei pretium,vti iam dixi) *expectabis me* , heb. *ſedebis mihi*,vel mecum , quaſi dicat , Per annum apud me habitabis & deſidebis , nec vagaberis per domos B & hoſpitia tuorum amaſiorum. ita Theodoret. Theoph.Pagn.& alij. vnde Iſidor. & Vatab. exponunt quaſi dicat : *Multos dies in luctu ſedebis quaſi vidua.* Oſee hic repræſentat non Deum,ſed Salmanaſar, qui Iſraëlitas in Aſſyria quaſi in hoſpitio captiuos detinuit.Noſter vertit : *Expectabis me*, quia reſpicit rem ſignificatam , ad hoc enim ſedebat domi Prophetę , vt expectaret tempus quo ab eo reconciliaretur,& reduceretur ad maritum.ita S.Hieron.Haymo & alij.

Secunda eſt , *Non fornicaberis* : hic enim fuit præcipuus ſcopus Prophetæ, nimirum vt auocaret eam à fornicatione. vbi nota inſignem eius charitatem & zelum animarum. Ita S. Ephrem C celebrat zelum & ſolertiam Abramij Eremitæ (in eius vita) qui Mariam neptem ſuam in fornicationem lapſam , indéque publicè in hoſpitio meretricantem re cognita inſecutus , magno labore æquè ac induſtria inde abduxit , & in eremum ad priſtinam vitæ ſanctitatem perennémque pœnitentiam reduxit. Ita B. P. N. Ignatius Romæ monaſterium S. Marthæ extruendum curauit , vt in eo reciperentur mulierculæ, quæ à turpi quæſtu abductæ vitam in melius mutare vellent, ipſéque exiſtens Generalis illas eò deducebat. Cúmque ei obiiceretur in illis operâ perdi,quòd facilè ad vomitum redirent: *Minimè ſanè*, D inquit Ignatius, *ſed ſi omnibus vita mea curis atque laboribus id poſſim efficere,vt vel vnam noctem peccato vacuam præterire illarum aliqua velit , omnes ego quidem neruos contendam , vt vel illo tam exiguo tempore Deus & Dominus noſter non offendatur, etiamſi ſciam illam ſtatim ad ingenium redituram.* ita Ribaden.lib.3.vitæ eius cap.9.Nimirum clarè perſpiciebat quantum malum, quanta Dei offenſa & iniuria ſit vnum peccatum mortale,vna fornicatio, ad quam proinde auertendam quilibet Dei zelotes omnes vires corporis & animi contendere & impendere debeat.

Tertia eſt,*Et non eris viro*,id eſt, nulli viro nubes,aut copulaberis; & cõſequenter nec ad tuum E virum (ille enim te ob adulteria negligit & ſpernit) redibis, eive copulaberis; multo minus mihi, qui ſum merus tui cuſtos,hoſpes,& conductor.

Quarta eſt , *Et ego expectabo te.* Heb. *Et ego ad te*, ſcilicet reſpiciam & veniam ; vt ſuo tempore, putà poſt annum, te ex hoc meæ domus hoſpitio educam, & ad maritum reducam. Noſter vertit *expectabo*,quia reſpicit rem ſignificatam,quaſi dicat,Expectabo vt tu pœnitens conuertaris , túmque ego te marito reſtituam.ita Chald.S.Hieron. Haymo,Hugo & Lyran. Aliter Ribera, Expectabo, inquit, te vt tecum copuler , & ex te rurſum liberos procreem. Cenſet enim hanc fuiſſe Gomer vxorem Oſee,à qua ipſe ad tempus iuſſu Dei abſtinue

Digitized by Google

abſtinuerit, iuſſeritque eam domi ſedere quietam, nec fornicari; ſed expectare ſe, ſuúmque thorum ad quem denuo eam reuocaturus erat, vt repræſentaret quòd Deus qui Synagogam Iudæorum iam quaſi dereliquerat, data interim frugali ſuſtentatione bonorum temporalium, expectaret eam vſque in finem mundi, vt tunc ei rurſum deſponſetur, eique liberos procreet. Aliter quoque Vatab. Pagn. & Arias: vertunt enim: *Non eris viro, nec etiam ego ad te*, ſupple, ingrediar, vt tecum copuler. Significationem & cauſam harum conditionum explicat Oſee, & applicat Iſraëli dum ſubdit:

Verſ. 4.] Quia dies multos ſedebunt filij Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine ephod, & ſine theraphim.

Verſ. 5.] Et poſt hæc reuertentur filij Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum: & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius, in nouiſſimo dierum.

verſ. 4. *Quia dies multos ſedebunt.*] Deſolati & diſperſi, ideóque lugentes, afflicti, & ſqualidi *filij Iſraël ſine rege*, &c. Primò Rabbini, Ruffin. Albert. & Hugo, hæc accipiunt de captiuitate Babylonica duarum tribuum, vſque ad eius laxationem per Cyrum. Verùm obſtat quòd in illa captiuitate habuerint hæ tribus pontificem, ſcilicet Ioſedech: item legem & iudices, vt patet Daniel. 15.5. quin & regem Ioachin, & principes Zorobabel & Salathiel: inſuper altare, vt patet Baruch 1.10. & Sacerdotes ac Prophetas, vt Danielem, Ezechielem, &c. atque Deum colebant; quæ tamen omnia hîc eis defore prædicitur. Rurſum Zorobabel aut Salathiel non poteſt dici Dauid rex. ita S. Hieron. Cyrill. Rupert. & S. Auguſt. 18. ciuit. 28.

Secundò, R. Dauid hæc contigiſſe putat tempore Machabæorum & Herodis: tunc enim ſubacti fuerunt Iudæi ab Antiocho Epiphane eiúſque poſteris, qui ſacra Iudæorum profanarunt, & pontificatum vendebant; ac licèt tunc Machabæi eſſent Principes, non tamen erant legitimi, quia oriundi ex tribu Leui, non Iuda, cui ſceptrum dedit Deus, Geneſ. 49.10. Verùm errat: tunc enim ſub Machabæis maximè floruit religio, virtus & fortitudo Iudæorum, erántque ipſi legitimi Principes, vtpote à toto populo electi. Nec obſtat locus Geneſ. 49.10. vti ibi oſtendi.

Tertiò, S. Hieron. Cyrill. Haymo, Hugo, Lyran. Paulus à Palario, Vatab. Ribera, Sanchez & paſſim alij, ac S. Auguſt. 18. ciuit. 28. cenſent hæc pati Iudæos nunc, putà poſt Chriſtum, & paſſuros eadem vſque ad finem mundi. Iam enim carent rege, ſacerdotio, altari, &c. Verùm hoc patiuntur Iudæi ob occiſum ab eis Chriſtum, non ob idololatriam; quod tamen aſſerit hîc Propheta. Rurſum, hucuſque Propheta egit de Iſraëlitis, id eſt, decem tribubus, non de duabus, putà Iudæis: Iudæorum enim dixit ſe miſerturum, cap. 1.7. fateor tamen à pari ad eos hæc poſſe extendi. vnde

Quartò dico cum Theodor. Theoph. Chaldæo, & à Caſtro, Prophetam pergere loqui de Iſraëlitis, id eſt, decem tribubus, ac prædicere earum excidium, & deſolationem duraturam vſque ad fi-

A nem mundi. In Aſſyriā enim abducti, inde nunquam redierunt, niſi perpauci mixti Iudæis; ſed ſparſi, & incogniti vagantur etiamnum toto orbe: vnde carent rege, lege, repub. ſacerdotio, &c. ſeruiúntque viles, pauperes, & miſeri aliis gentibus & principibus, vti mulier illa (quæ horum erat typus) ſedebat apud Oſee deſolata, quaſi vidua, carens marito, omníque alia ope diuina & humana, habens ſolam tenuem ſuſtentationem quam dabat illi Oſee. Hoc eſt quòd eis pariter prædixit Azarias Propheta 2. Paral. 15.3. *Tranſibunt multi dies in Iſraël abſque Deo vero, & abſque ſacerdote, doctore, & abſque lege.* quaſi dicat, Exciſa Samaria ab Aſſyriis anno ſexto Ezechiæ regis Iu-

B da, Iſraëlitæ captiui erunt & profugi, carebúntque tam repub. quàm Eccleſia; tam rege, quàm pontifice; tam curia, quàm templo; tam ciuili iure, quàm ſacro.

Sine altari.] Heb. eſt מַצֵּבָה *matſeba*, id eſt, ſtatua. vnde Leo Hebr. Iſidor. Arias, Pagnin. & alij vertunt: *ſine idolis*. Verùm melius vertit noſter: *ſine altari*, ita enim vertunt Septuag. altare enim directè & correlatiuè reſpondet ſacrificio, quod anteceſſit. Hinc & Chald. vertit: *Neque erit in Samaria excelſum*, ſcilicet altare. *Matſeba* enim ſignificat omne id quod erigitur, ſtatuitur, firmatur, quale in primis eſt altare à rad. יָצַב *iatſab*, id eſt, *ſtetit*: & in hiphil הִצִּיב *hitſib*, id eſt, *ſtatuit*, erexit,

C firmauit.

Sine ephod.] Ephod, ſiue ſuperhumerale, erat primaria veſtis pontificum, vti dixi Exod. 28.6. Vnde ſignificat pontificatum & ſacerdotium Iſraëli auferendum, vti iam pridem ablatum eſt. ita S. Hieron. Theodoret. Theophyl. Hugo & Lyran. quocirca Septuag. vertunt: *ſine ſacerdotio*. Verùm quia in τῷ *ſine ſacrificio, & ſine altari*, ſat ſignificauit auferendum pariter ſacerdotium, hoc enim ſine altari & ſacrificio eſſe nequit; hinc preſſius & melius per ephod accipiemus oracula & prophetiam, quæ fiebat per vrim & thummim poſitis in ephod, vti dixi Exodi 28.30. ſignificat ergo ab Iſraële auferendos Prophetas & pontifices, qui per

D vrim & thummim dent oracula, & conſulti reſpondeant de futuris. ita S. Cyrill. Theodoret. & Theoph.

Sine theraphim.] Quæres, quid eſt theraphim? Primò Iudæi cenſent fuiſſe ſacras imagines, quibus priuandæ erant decem tribus in Aſſyriaca captiuitate; vnde Aben-ezra & alij Rabbini ex hoc loco colligunt ſacras imagines non fuiſſe Iudæis vetitas, ſed tantùm profanas & idololatricas. Sileat ergo Lutherus & hæretici, qui volunt theraphim fuiſſe ſacras imagines ſimiles imaginibus Catholicorum, vnde eas eſſe vetitas, quia alibi paſſim Scriptura vetat & damnat theraphim. Legant hi fabulones Bellarm. lib. 2. de Sanctis. Theraphim quid? 1. ſent.

E Secundò, Arias & Caiet. in Iudic. 17. & Oleaſter in Geneſ. 31.19. cenſent eſſe imagines quas certo aſtrorum ſitu conficiebant Aſtrologi, vt ex iis loquentibus, reſponsáque dantibus cognoſcerent futura. Vnde R. Eliezer in ſuis capitulis cap. 36. *Quare*, inquit, *vocantur theraphim?* ac reſpondet: *Adducebant hominem primogenitum & mactabant, eique caput abſcindebant, atque hoc ſale & aromate condiebant, ac inſcribebant ſuper laminam nomen cuiuſdam ſpiritus immundi. Porrò ſupponebant nomen illud ſub lingua ipſius, eámque reponebant in pariete, atque coram eo accendebant lucernas & adorabant eum: ipſe verò alloquebatur eos.* Et Aben-ezra in Geneſ. 31. Theraphim, ait, erant 2.

Digitized by Google

hominum imagines, ad ſuperiorum virtutum & cœlorum influxum ſuſcipiendum. Sic & Lyran. in Iudic.cap.17.

3. Tertiò, alij Rabbini cenſent eſſe inſtrumenta quædam ærea, ad horarum partes internoſcendas, ſeu eſſe horologia, cylindros, aſtrolabos.

4. Quartò, Moneeius lib.1. de vitulo aureo c.18. & 20. putat theraphim fuiſſe Cherubim, alij Seraphim. vnde Cedrenus referens hiſtoriam Iudic. 17. pro theraphim habet Seraphim. Chaldæi enim ita dicunt: nam pro litera, s, ponunt, t, vt pro *ſçalos*, id eſt, tria dicunt *thelath*: pro *ſces*, id eſt, ſex, dicunt *ſcet*: pro *meſçalim*, id eſt, prouerbia, dicunt *methalim*: pro *matſeca*, id eſt, fuſile, *matheca*, pro *ſçaar*, id eſt, ianua, dicunt *therah* cum metatheſi, è qua Græcorum θύρα, & Germanorum *thur*, inquit Serarius in Iudic.17. quæſt.5. Hinc & S.Hieron. Theraphim, ait, ſunt Cherubim & Seraphim, ſiue alia quæ in templi ornamenta iuſſa ſunt fieri. hæc enim omnia per ſynecdochen ſignificantur in ſui parte, putà in theraphim, hoc eſt, Cherubim & Seraphim. ita & Haymo, Albert. Hugo & Dionyſ.

5. Quintò, Chriſt. à Caſtro, Sanchez & Leo Caſtrius cenſent theraphim eſſe vrim & thummim, quæ erant duo lapides, vel duo ſimulachra, vt putat Chriſt. à Caſtro in rationali pontificis, dantia oraculum & reſponſa conſulentibus. Probant, quia Septuag. & Aquila vertunt, *illuminationes*, vel, *manifeſtationes*: ſic autem iidem vertũt vrim & thummim Exodi 28. verſ.30. Verùm hoc vti nouum, ita parum veriſimile videtur: præſertim quia hoc periculoſum valde fuiſſet apud Iudæos, ſi imagines vidiſſent, vel audiſſent loquentes & vaticinantes. Erant enim ipſi in imaginum adorationem & idololatriam propenſiſſimi.

ἀγενείας. Quocirca dico Primò, theraphim ſignificat imagines ſiue ſimulachra. Patet, quia ita vertit noſter 1.Reg.19.16. in ſtatua quam pro Dauide profugo ſuppoſuit vxor Michol. vbi Septuag. vertunt κενοτάφια, id eſt, ſtatuas repræſentantes, mortuum hominem, ſed inanes & euanidas, cùm ipſum corpus hominis non adſit, ſed abſit. Secundò, quia Aquila vertit μορφώματα, id eſt, figuras ſeu imagines; Chald. צַלְמָנַיָּא *tſalmenaia*, id eſt, ſimilitudines & ſimulachra.

Dico Secundò, hinc conſequenter theraphim, ſicut & ſimulachra ſumuntur pro idolis, quia priſcæ imagines præſertim apud Iudæos, vix fiebant niſi diis & idolis. Patet, quia noſter Interpres & alij Geneſ.31.19. Iudic.17.5. Ezech.21.21. & alibi paſſim theraphim vertunt idola. Hæc dicuntur theraphim, vel à rad. רָפָה *rapha*, id eſt, demittere, vt vult Marinus & Forſter. quod idololatræ coram iis ſe demitterent & humiliarent, ea adorando: vel à Chaldæo תְּרַף *teraph*, id eſt, putreſcere, exprobrare, & probris afficere. vnde Chaldæi *beth hatturpha*, id eſt, domum turpitudinis, vocant phanum idoli, & fortè inde manauit Latina vox turpis & turpitudo, ait Serarius loco citato. Theraphim ergo idem eſt quod turpe, probroſum, immundum, putridum & putrefactione dignum; tale enim eſt idolum, quod proinde hebr. vocatur ſtercus & ſordes: vel potius theraphim dicta ſunt à ſeraphim & cherubim, de quo mox plura.

Porrò theraphim hic, vti & alibi ſignificare idola, ex eo colligitur, quòd per τὸ *ſine theraphim*, explicat illud quod de muliere dixit verſ.3. *Non fornicaberis, & non eris viro.* quaſi dicat: Volo te ô mulier domi meæ degere ſolam ita vt nec adul-

A teris, nec marito tuo copuleris; vt repræſẽtes quòd Iſraëlitæ poſt excidium pari modo ſedebunt ſine ſacrificiis & altari, vt non colant Deum verum, quaſi maritum ſuum & ſine theraphim, vt nõ colant deos alienos, quaſi adulteros: ſignificat ergo Iſraëlitas longo tempore non colituros Deum verum, nec theraphim, id eſt idola.

Dico Tertiò, theraphim ſignificat idola, tum quà deos, tum quà dabant oracula, & conſulentibus reſpondebant de futuris euentis. Patet, quia Ezech.21.21. de rege Babylonis dicitur: *Interrogauit idola* (heb. *theraphim*) *exta conſuluit.* Et Zachar.10.2. *Quia theraphim locuta ſunt, & diuini viderunt mendacium*, vnde & Chald. hic vertit: *Non erit qui reſponſum reddat.* Idem patet Iudic. 17.5.

B & cap.18.20. in theraphim Michæ. Secundò, quia Septuag. pro *theraphim*, vertunt δήλωσιν & manifeſtationem; & Aquila φωτισμὸν, id eſt, illuminationem, hoc eſt, prophetiam & oraculum. Denique Rabbini *theraphim*, inquiunt, *ſunt imagines futura prænunciantes.*

Theraphim ergo erant ſimulachra & idola, quæ idololatræ domi habebant, inuocabant, & in omnibus difficultatibus dubiiſque conſulebant, quaſi Lares & Penates ſuos. Sic Rachel furata eſt theraphim, id eſt, idola & Lares patris ſui, Geneſ. 31.19. Sic Micha habuit teraphim, quaſi Penates ſuos, Iudic.17. verſ.5. Itaque ſignificatur hic quod Iſraël in captiuitate carebit theraphim, id

C eſt, diis patriis, Laribus & Penatibus ſuis, putà vitulis aureis, & Baalim, quos colebat in Samaria: licèt enim miſtus Gentibus coluerit earum idola, tamen hi non erant eius theraphim, id eſt, dij patrij, Lares & proprij Penates quos coluerat in Samaria. Ita Hebræi, Lyran. Vatab. Pagn. Iſidor. Arias, Serarius loco citato, & alij. Simili modo Gentiles coluerunt ſuos Lares adeo vt etiam poſt excidium domo & vrbe fugientes, eos ſecũ peregrè aſportarent, vti Æneas exciſa Troia extulit ſecum idola patria, quaſi Lares ſuos: quod tacitè irridens Virgil. ait:

Ilium in Italiam portans victóſque Penates.

Hinc narrant Gentiles, quod cum Troiæ in honorem Palladis arx, & in eius ſummo templum

D illi ædificaretur, è cœlo ceciderit Palladiũ, id eſt, Palladis ſimulachrum ligneum mouens oculos & haſtam quam manu geſtabat, vt ſcribit Seruius. Hoc Palladium ſibi locum in eo templo delegit, móxq; oraculum ab Apolline datum eſt, Troiam excindendam ſi Palladium hoc ex vrbe efferretur. Quocirca Diomedes & Vlyſſes clanculum occiſis cuſtodibus, illud extulerunt; ac paulò poſt à Græcis capta eſt Troia. ita Ouid.5. Faſtor. & Virgil.2. Æneid.

Fatale, inquit, *aggreſſi ſacrato auellere templo*
Palladium, &c.

Palladium enim erant Penates Troiæ. Et S. Aug. in lib. de ciuit. ridet hoſce deos vrbiúmque tuto-

E res, qui oculos habent & non vident, pedes & non ambulant, manus & non poſſunt opitulari. *Tales, inquit, fuerunt præſides & cuſtodes Capitolij, qui cum ſeipſos non poſſent defendere, quantò minus valebant ciuitatem tueri?* De his ait Plautus:

Ego Lar ſum familiaris ex hac familia,
Vnde exeuntem me aſpexiſti.

Inde Lararium vocabatur locus ſiue oratorium in quo theraphim, id eſt, Lares & dij domeſtici ſeruabantur & colebantur. Scribit Lampridius Alexandrum Seuerũ Imper. in Larario rem diuinam manè factitaſſe ad effigies deorum, in quibus habebat

Digitized by Google

habebat Abrahamum & Chriſtum: in ſecundo autem Larario habebat ſimulachrum Virgilij & Ciceronis.

Iidem dicti ſunt Penates, *ſiue à penu ducto nomine (eſt enim omne quo veſcuntur homines penus) ſiue ab eo quòd penitus inſident, ex quo etiam penetrales à Poëtis vocantur*, inquit Cicero lib. 2. de natura deorum: Et Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 4. *Penates*, ait, *eſſe dixerunt per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi poſſidemus.* Vnde Plaut. in Merc. *Ego mihi alios Penates deos perſequar, alium larem.* Et Terent. in Phormione: *At ego deos Penates hinc ſalutatum domum diuertar.*

Hinc rurſum ſuſpicari quis poteſt, theraphim ortum habere à cherubim & ſeraphim, vti ſuperius dixi. Cum enim gentes viderent Iudæos tanta veneratione proſequi Cherubim & Seraphim, tum poſt fabricam arcæ & cherubim per Moſem, tum ante eam. Nam ante eam Geneſ. 31. Rachel dicitur furata theraphim, id eſt, idola patris ſui: atque ab initio mundi cherubim poſiti erant ad cuſtodiam paradiſi; denique ex traditione Adæ, Noë, Abrahæ, filij & nepotes eorum ante Moſen cognoſcebant & venerabantur angelos, ſeraphim & cherubim: inde Gentiles ſuſpicati ſunt hæc eſſe eorum numina & deos tutelares; vnde ipſi pariter ſuos Lares & Penates nonnihil immutata & corrupta voce (vti fieri ſolet, cùm voces è primæua lingua in aliam peregrinam transferuntur) pro ſeraphim & cherubim vocaſſe videntur theraphim, præſertim Chaldæi, qui litera t gaudent, & s, in t commutant, vti initio dixi. Hinc & theraphim ſæpe iunguntur cum ephod, vti hoc loco, & Iudic. 17. 5. & cap. 18. verſ. 4. 17. & 20. conſtat enim ephod veſtem fuiſſe ſacerdotalem Iudæorum.

verſ. 5. *Et quærent* Iſraëlitæ, ſiue decem tribus, tot centenorum annorum deſolatione & derelictione afflicti, pœnitentes, & reſipiſcentes, *Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum. Dauid*, id eſt, Meſſiam, ſiue Chriſtum Dauidis filium, & in regno (non temporali, ſed ſpirituali Eccleſiæ) ſucceſſorem. ita Chald. S. Hieron. Hugo, Vatab. Iſidor. Arias & alij paſſim. ita Chriſtus vocatur Dauid Ezech. 34. 23. *Suſcitabo ſuper ſeruum meum Dauid.* Ieremiæ 30. 9. *Seruient Dauidi Regi ſuo, quem ſuſcitabo eis*, & alibi, vti docet S. Auguſt. tomo 4. lib. de octo Dulcitij quæſtionibus quæſt. 5. & vltima, ac fusè Galatin. lib. 3. cap. 23. nomina enim parentum apud Hebræos ſæpe patronymicè ſumuntur pro filiis & poſteris.

Et pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius.] Pauor in Scriptura cùm Deo & rebus diuinis tribuitur, ſignificat ſummam venerationem & reuerentiam: quaſi dicat, Summa reuerentia proſequentur & colent Dominum. Septuag. vertunt: *Stupebunt in Domino, & in bonis eius.* Porrò *ad Dominum*, id eſt, audito nomine Domini, quaſi dicat: Solo nominis diuini auditu perculſi & attoniti, eum reuerebuntur. Bonú autem hîc ſignificat Dei erga Iſraëlitas largitatem & beneficentiam, quam Deus fidelibus per innumeras gratias, dona & beneficia demonſtrat, & teſtatiſſimam facit, ita vt fideles iis viſis in Dei tam liberalis & benefici admirationem & ſtuporem rapiantur: quaſi dicat, Iſraëlitæ mira deuotione & reuerentia venerabuntur Dei bonitatem & magnificentiam; quia videbunt tam magnifica dona & beneficia ab ea ſibi, licèt tam diu rebellibus, poſt tot ſæcula exhiberi, iuxta promiſſa Abrahæ & Patribus facta. Vnde Primò, particulatim S. Hieron. Albert. & Hugo per *bonum* accipiunt Ieſum Chriſtum quem vnigenitum ſuum (ac conſequenter omnia dona per eum & cum eo) nobis donauit Deus Pater. Secundò, Haymo, Albert. & Arias per *bonum* accipiunt Spiritum S. hic enim eſt primum & increatum bonum & donum Patris & Filij, qui omnia creata dona in ſe complectens, ea vbertim in nos effundit. Tertiò, alij per *bonum* accipiunt Euchariſtiam: in hac enim ſummam bonitatem, opes & gratias nobis in dies oſtendit & communicat Deus Pater, & Chriſtus Dominus, iuxta illud Zachariæ 9. 17. *Quid eſt bonum eius, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?*

In nouiſſimo dierum.] In fine mundi, quãdo ſub aduentum Antichriſti, maximè poſt eum occiſum Iſraëlitæ & Iudæi qui ei viuenti & regnanti adhæſerant, partim memores concionum & miraculorum Eliæ & Enoch, partim aliorum concionatorum exhortatione cõuertentur ad Chriſtum, vti dixi Apocal. 11. tunc enim omnis Iſraël ſaluus fiet, Rom. 11. 25. ita S. Hieronym. Haymo, Albert. Hug. Lyran. & alij paſſim. Secundò, Iſidor. & à Caſtro hæc facta putant in incarnatione, & primo aduentu & prædicatione Chriſti, ſcilicet inchoatè: tunc enim pauci ex Iſraël conuerti cœperunt: Errant alij, qui hæc præſtita putant in laxatione Iudæorum è Babylone facta per Cyrum.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Cauſas iræ Dei & vindictæ in Iſraëlem recenſet, maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium, &c. quorum omnium origo fuit, quòd in eo non eſſet ſcientia Dei. Rurſum horum omnium cauſam verſ. 8. aſſignat ignorantiam & malitiam ſacerdotum, qui peccata populi adulando fouebant, vt pro iis hoſtias ab eo acciperent. Tertiò, verſ. 19. arguit Iſraëlis laſciuiam & libidinem, ideóque ei ignominioſum excidium & captiuitatem comminatur.

Verſ. 1.] Audite verbum Domini filij Iſrael, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ: non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra.

Verſ. 2.] Maledictum, & mendacium, & homici

Digitized by Google

homicidium,& furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.

Verſ. 3.] Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in beſtia agri, & in volucre cœli: ſed & piſces maris congregabuntur.

Verſ. 4.] Veruntamen vnuſquiſque non iudicet: & non arguatur vir: populus enim tuus, ſicut hi, qui contradicunt ſacerdoti.

Verſ. 5.] Et corrues hodie, & corruet etiam Propheta tecum: nocte tacere feci matrem tuam.

Verſ. 6.] Conticuit populus meus, eo quòd non habuerit ſcientiam: quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego.

Verſ. 7.] Secundum multitudinem eorum ſic peccauerunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo.

verſ. 1. AVDITE *verbum Domini filij Iſraël.*] Hinc patet Prophetam adhuc alloqui decem tribus. ita Chald. S.Hieron. Hugo, Vatab. & alij: hæ enim vocantur Iſraël, & Ephraim verſ. 17. licèt aliqui, vt Haymo & Arias, hæc accipiant de duabus tribubus, eo quòd verſ. 15. nominet Iuda; ſed id facit obiter, per ſubitam depreſſionem, imò per comparationem & oppoſitionem ad Iſraël, id eſt, ad decem tribus. Alij denique, vt Ribera, hęc accipiũt, tam de Iſraël quàm de Iuda, id eſt, de duodecim tribubus, quod non eſt improbabile; licèt primum quod dixi ſit probabilius, magíſque proprium & connexum.

Quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ.] *Iudicium*, id eſt, accuſatio & expoſtulatio, vnde Chald. vertit: *diſceptatio*, quaſi dicat: Habet Deus quod in iudicio accuſet, iuſtéque expoſtulet cum incolis Samariæ. ita Vatab. & alij.

Non eſt enim veritas.] Id eſt, fidelitas, ſiue fides promiſſorum & factorum: quaſi dicat: Iſraëlitæ non ſeruant fidem, ſed doloſi ſunt & fraudulenti: decipiunt enim & fraudant proximos ſuos. ita paſſim Interpretes. Solus Alber. quem ſequitur Dionyſ. accipit veritatem morum & vitæ, qua ſcilicet vita dicitur vera, id eſt, recta, iuſta & conformis ſuæ regulæ, putà rectæ rationi.

Non eſt miſericordia.] Quaſi dicat: Non eſt qui miſereatur, & miſerendo ſubueniat egenti & afflicto. ita Haymo, Hugo, Vatab. Arias, ac S. Cyprian. Epiſt. ad Demetrianum: vbi & addit: *De ſterilitate, aut fame quereris, quaſi famem maiorem ſiccitas quàm rapacitas faciat, quaſi non de captatis annonarum incrementis & pretiorum cumulis flagrantior inopia ardor excreſcat. Quereris cludi imbribus cœlum, cum ſic horrea cludantur in terris. Quereris minus naſci, quaſi quæ nata ſunt, indigentibus præbeantur. Peſtem & luem criminaris, cum peſte ipſa & lue detecta ſint, vel aucta crimina ſingulorum; dum nec infirmis exhibetur miſericordia, & defunctis auaritia inhiat ac rapina; iidem ad pietatis obſequium timidi, ad impia lucra temerarij, fugientes morientium funera, & appetentes ſpolia mortuorum; vt appareat in ægritudine ſua miſeros ad hoc forſitan & derelictos eſſe, ne poſſint, dum curantur, euadere.* Ita ſanè & hodie ſæpe immiſericordia eſt cauſa miſeriarum priuatarum, & publicarum.

Et non eſt ſcientia Dei in terra.] *Et*, id eſt, *quia* (hoc enim ſignificat hebr. *vau*) quaſi dicat: Defectus ſcientiæ Dei, quaſi luminis practici, eſt cauſa cur deficiat miſericordia & veritas, ſiue fidelitas. Porrò ſcientiam Dei accipe non ſpeculatiuam, ſed practicam qua cognoſcimus, æſtimamus, & reueremur Dei numen, prouidentiam, iuſtitiam, B vindictam, &c. ideóque hæc Dei ſciẽtia cum eiuſdem timore, amore, cultu & obedientia coniuncta eſt. Hæc enim eſt ſcientia, ſapientia & prudentia quam paſſim commendat Scriptura, præſertim in Prouerbiis, Eccleſiaſtico, & aliis libris ſapientialibus, quaſi dicat: Non eſt qui Deum practicè cognoſcat, putà qui eius maieſtatem & prouidentiam apprehendat, & æſtimet vti par eſt, qui eum timeat, colat, & reuereatur; vt cogitans eius prouidentiam qua punit impios, & præmiat pios, ſtudeat ei placere; ideóque vacet operibus piis, & abſtineat ab impiis: de quo ait S.Ioan. Epiſt. 1. c. 2. 4. *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt.* Vnde Chald. vertit: *Non eſt qui ambulet in timore Domini.* Sic & S. Cyrill. & C S.Cyprian. lib. ad Demetrianum. Quòd enim homines à peccato abſterret, & ad bonum impellit, eſt Numinis metus & reuerentia: hoc ſi tollas, homines impunè fræna laxabunt ſuis concupiſcentiis, & ruent in omnia ſcelera. Hoc eſt quod queritur Pſaltes pſal. 13. *Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus:* hac de cauſa *corrupti ſunt, & abominabiles facti.* Ex aduerſo S. Auguſt. ſerm. 112. de Temp. *Cognitione*, ait, *Dei nihil melius eſt, quia nihil beatius eſt, & ipſa vera beatitudo eſt. Vnde & ſaluator ad Patrem ait: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et mox: *Beata ſiquidem vita, eſt cognitio diuinitatis: cognitio diuinitatis, virtus boni operis eſt: virtus boni operis, fructus eſt æternæ beatitudinis. Qui vult cum Deo ſemper eſſe, frequenter debet orare & legere. Nam cùm oramus, ipſi cum Deo loquimur: cùm verò legimus, Deus nobiſcum loquitur.* Idem ſcripſit librum de beata vita, quo toto docet non aliud eſſe beatam vitam, quàm perfectam Dei cognitionem. S.Bern. tract. de interiori domo in fine: *Deum*, ait, *cognoſcere, plenitudo eſt ſcientiæ: plenitudo autem huius ſcientiæ: plenitudo eſt gloriæ, conſummatio gratiæ, perpetuitas vitæ. Ad huius verò ſcientiæ plenitudinem, opus eſt potiùs intima compunctione, quàm profunda inueſtigatione: ſuſpiriis, quàm argumentis: lachrymis, quàm ſententiis: oratione, quàm lectione: cæleſtium potiùs contemplatione, quàm terreſtrium occupatione.* Idem lib. de conſcientia, docet multos quærere ſcientiam, paucos conſcientiam, cùm vera ſcientia conſiſtat in pura & ſancta coram Deo conſcientia.

Beatitudo eſt noſſe Deum.

verſ. 2. *Maledictum & mendacium.*] Chald. vertit: *Peierant incolæ huius terræ, mentiuntur*, &c. *committunt adulteria perfringunt* (ſcilicet ſepem mandatorum Dei) *& ſanguis ſanguinem tangit, cædes cædem excipit.* Sic & Vatab. Alij vertunt, & explicant: *Maledictis, calumniis, conuitiis & execrationibus inſectantur proximos.* ita Theoph. Haymo, Lyra. & Hugo. Vtrumque ſignificat hebr. אָלָה *ala*, ſed

magis

Digitized by Google

A magis prius: oſtendit enim non eſſe veritatem in terra ex contrario, quia ſcilicet in ea regnat *ala*, id eſt, periurium execratorium, vt vertunt Septuag. quaſi dicat: Execrantur, dicúntque: Diſpeream, terra mihi dehiſcat ſi hoc non ſit verum, vel ſi hoc non fecero, & mentiuntur fidémque fallunt; ideóque ſunt periuri.

Inundauerunt.] Chald. & Vatab. *Eruperunt inſtar diluuij*, quod omnes aggeres & ſepes ſua vi diffringens & diſrumpens, campos implet & opplet aquis. hoc enim eſt hebr. פרצו *parats*: pari enim modo Iſraëlitæ ſuis ſceleribus plurimis & maximis diffringebant omnia iura iuſſáque Dei, atque omnia replebant furtis, fraudibus, adulteriis, cædibus, &c.

B *Et ſanguis ſanguinem tetigit.*] Septuag. *Sanguines in ſanguinibus miſcent.* Sic enim legit Codex Vatican. Hebr. ad verbum eſt: *Sanguines in ſanguines tetigerunt. In ſanguines*, id eſt, *ſanguines*. Verba enim contactus apud Hebræos cõſtruuntur cum *beth*, id eſt, *in*. Dicunt enim, percutere in manu, pro, percutere manum: occidere in anima, id eſt, occidere animam. Sanguis in Script. ſignificat Primò homicidium, per metonymiam, qua obiectum ponitur pro actu; putà ſanguis, pro effuſione ſanguinis: indéque extenditur per catachreſin ad quamuis vim, fraudem, & iniuriam proximo illatam: hæc enim viam ſternit ad homicidium, eiúſq; eſt quaſi inchoatio: vnde prohibetur quinto Decalogi præcepto, *Non occides.* Secundò, ſignificat omnem contaminationem, pollutionem & immũditiem: ſanguis enim effuſus omnia contaminat, polluit, cruentat & fœdat. Tertiò, per ſynecdochen ſignificat quodlibet ſcelus: quia enim maximum ſcelus in proximum eſt homicidium, hinc ab eo, vtpote famoſiori, ſumitur denominatio, vt quodlibet aliud facinus à pari vel ſimili vocetur ſanguis. Hiſce omnibus modis hic accipitur.

Primò ergo Vatab. exponit: *Sanguis ſanguinem tetigit*, id eſt, cædes cædi fuit continua, vel cædes cædem tetigit: quaſi dicat, Sunt continuæ cædes in Samaria, mutuis vulneribus ſeſe paſſim interficiunt. Sic Latinis priſcis alternum dare ſanguinem dicebantur qui ſe inuicem vulnerabant. Vnde Seneca in Thyeſte:

Quis vos exagitat furor
Alternum dare ſanguinem,
Et ſceptrum ſcelere aggredi?

Vnde Syrus vertit: *Sanguinem ſanguine miſcuerunt.* Arabicus: *Sanguinem ſuper ſanguinem effuderunt.* In Hebræo maior eſt emphaſis. Habet enim in plurali, *Sanguines tetigerunt ſanguines*, quaſi dicat: Tanta eſt effuſio ſanguinis, vt non guttatim is ſtillet, ſed inſtar riui & torrentis decurrat, atque ad ſanguinem alibi effuſum confluat, efficiátque quaſi lacum ſanguineum, & campos ſanguinantes. Inde vir ſanguinum vocatur homicida & latro, vti Dauid vocatur à Semei 2. Reg. 16. 7.

Secundò, Ruper. ſanguinem accipit pro commixtione ſeminis & ſanguinis (ſemen enim eſt ſanguis optimus, & planè percoctus) conſanguineorum, quaſi dicat: Conſanguinei inuicem ſanguinem, id eſt, ſemen commiſcent, inuicem inceſtant & polluunt.

Tertiò pleniſſimè, Chald. S. Cyrill. S. Hieron. Haymo & Hugo ſanguines accipiunt pro peccatis, quaſi dicat: Addunt peccata peccatis, ſcelera ſceleribus accumulant. Audi S. Gregor. hom. 11. in Ezech. *Sanguis ſanguinem tangit, quando peccatum peccato additur; vt ante Dei oculos adiunctis iniquitatibus anima cruentetur. Paulus Apoſtolus ait: Vt impleant peccata ſua ſemper. Ioanni quoque per angelum dicitur: Qui nocet, noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* q. d. Domus, vici, fora, templa, muri, agri peccatis inundant & exundant.

Quæres, cur ſanguis ſit ſymbolum peccati? Reſpond. Primò quia effuſio ſanguinis, putà homicidium, inter homines cenſetur grauiſſimum eſſe peccatum. Secundò, quia ſanguis eſt ſedes & inſtrumentum concupiſcentiæ, quæ eſt cauſa peccati. Sanguis enim ſubminiſtrat materiam tam libidini, quàm iræ & ſuperbiæ, eáque accendit & inflammat. Vnde ſanguis eſt ſymbolum carnalis ſenſus & cupiditatis, vti ex Theod. docui Leuit. 17. verſ. 11. Tertiò, quia ſanguis Iudæis ex lege erat immundus & abominabilis, nec eo licebat veſci, idque in odium & deteſtationem homicidij, Leuit. 17. 10. Rurſum, ſanguis menſtruatarum & naturaliter, & ex lege immundiſſimus erat, Leuit. 15. 19. & ſequen. Tale eſt & peccatum quod eſt menſtruum, & teterrimum virus animę. Quartò, quia peccatum occidit animam, eiúſque quaſi ſanguinem & vitam effundit. Peccatũ vocatur ſanguis ob 4. analogias.

Alleg. Theoph. & ex eo Leo Caſtrius (qui hunc ſenſum affert quaſi literalem) Iudęi ſanguini Prophetarum miſcuerunt ſanguinem Chriſti, Apo-
C ſtolorum, & Martyrum, dum eos æquè ac Prophetas occiderunt, vti Chriſtus eis obiicit Matth. 23. 33. Rurſum, iidem, ait Caſtrius, Chriſtum inter duos latrones crucifixerunt, vt crederetur eſſe latro. Sic ergo ſanguinem Chriſti ſanguini latronum miſcuerunt.

Propter hoc lugebit terra.] Hic pœnam tot tantiſque ſceleribus debitam intentat. Ait ergo: *Lugebit*, id eſt, vt Chald. *vaſtabitur & deſolabitur terra*, vt metaphoricè lugere videatur: ſicuti ex aduerſo prata ridere dicuntur, cùm germine, floribus, & fructibus vernant. ita Lyran. Arias & Vatab. Secundò, *lugebit* metonymicè, quia vaſtata luctum incolis inducet. ita Haymo & Hugo.
D Quocirca huius luctus terræ effectum ſubdit dicens: verſ. 3.

Et infirmabitur.] Id eſt, languebit, fame conficietur, tabeſcet & morietur. ita Chald. Eſt metonymia: ponitur enim antecedens pro conſequente, putà infirmitas pro morte.

Omnis qui habitat in ea, in (id eſt, *cum*) *beſtia agri, & in* (id eſt, cum) *volucre cæli.*] Quaſi dicat: Deſolatâ terrâ non tantum homines, ſed & beſtiæ auéſque, quin & piſces morientur: tum quia hęc omnia ex terræ frugibus viuunt; iis ergo ſublatis emoriuntur: tum quia per hæc omnia punitur à Deo homo peccans, qui eſt eorum dominus.

Et piſces maris congregabuntur.] Id eſt, deficient
E & morientur. ita Septuag. & Chald. Congregari, id eſt mori. Cur?

Quæres, cur defectus animalium & mors, vocatur congregatio? Reſpond. Primò, quia animalia etiam fera, vt leones, cerui, lupi, apri, ſparſa per agros & ſyluas dum periculum mortis ſentiunt, naturæ inſtinctu ſolent congregari in vnum agmen, vt ſimul iuncta validiùs periculo reſiſtant. Secundò, quia piſces cum ob vitium aquarum, aëris, aliáue de cauſa (vt ob fœturam, vel cùm balæna grauida onus ventris ſentiens agitat ſeipſam, totúmque mare, & conſequenter omnes piſces) aliò migraturi ſunt; ſolent congregari in vnum agmen, itáque ſimul proficiſci: vnde tunc piſcatores qui id præſentiunt, eos piſcari ſolent; vti quotan

Digitized by Google

quotannis ſtato tempore videmus fieri piſcationem halecum, mugilum, ſalmonum. Tertiò, Ribera & alij exponunt: *Congregabuntur*, ſcilicet ad multitudinem & congregationem mortuorum, id eſt, tabeſcent & morientur. Hinc enim illa trita phraſis, *Apponi vel congregari ad patres*, id eſt, mori. Eſt metalepſis, vel metonymia: ponitur enim conſequens pro antecedente; ſcilicet deſcenſus in ſepulchrum & limbū, pro morte præuia. Quarta & genuina, quia Hebræum אסף *aſaph* ſignificat congregare, colligere, auferre. Sic enim poma dicuntur congregari vel colligi, dum carptim auferuntur. Sic piſces congregantur in ſagenam, dum expiſcando auferuntur. Vnde Lucilius:

Rus huc, & colligis omnia furtum.

Congregare ergo vel colligere, idem eſt quod auferre.

Porrò hæc mors vel deſcenſus piſcium in deſolatione terræ contingit partim naturaliter; ſiccitas enim & combuſtio terræ areſacit torrentes & riuos, qui alebant piſces; partim & potiùs iuſto Dei iudicio, qui hominum impiorum terra & aqua, beſtiis & piſcibus abutentium luxum caſtigat omnium defectu & deſolatione. Hoc eſt quod minatur Iſaias Ægyptiis cap. 19. 5. *Areſcet aqua de mari, & fluuius deſolabitur atque ſiccabitur: & deficient flumina, & mœrebunt piſcatores.* Ita in hiſtoriis legimus; & hoc ſæculo vidimus, in Francia, Scotia, Hollandia vrbes olim piſcatione & piſcibus diuites, poſtquam hæreſim admiſerunt, piſcibus emorientibus, vel aliò commigrantibus ſterilitate & paupertate à Deo vindice punitas. Refert Platina ſub Victore 3. Pont. ob pecata illius æui, piſces tam in mari quàm in fluminibus defeciſſe. Idem Hiberniæ contigiſſe, ſed precibus S. Malachiæ correctum eſſe, in eius vita ſcribit S. Bernar. Sic ex aduerſo Chriſtus ſemel & iterum ingentem copiam piſcium adduxit in retia S. Petri, vtpote fidelium Principis. Lucæ 5. 6. & Ioan. 21. 6. Theodor. per aues accipit diuites, qui in piſces, id eſt, pauperes graſſantur, eóſque conſumunt: ſed hoc myſticum eſt, non literale.

vers. 4. *Veruntamen vnuſquiſque non iudicet* (id eſt, non expoſtulet, vt vertit Vatab. non increpet) *& non arguatur vir.*] Quaſi dicat: Nemo increpet & arguat homines huius regionis: fruſtra enim id faciet, nam monenti obſtrepunt & contradicunt. ita S. Hieron. Lyran. & Vatab. loquitur quaſi deſperans de eorum emendatione, ſimúlque ſignificat eos planè indignos eſſe monitione & correptione, ait Rupert. Audi S. Hieron. *Prouocati erant ad iudicium Dei filij Iſraël, vt cauſas dominicæ indignationis audirent, & præterita peccata cognoſcerent, propter quæ hoſtibus traderentur. Nunc quia in ſcelere perſeuerant, & impudenti Deum fronte contemnunt, audiunt: Non neceſſe eſt vt veniatis ad iudicium, vt in veſtris flagitiis arguamini: quia tanta eſtis impudentia, vt nec conuicti quidem, pudorem habeatis & verecundiam; ſed contradicatis mihi, quaſi ſi diſcipulus magiſtro, ſacerdoti plebecula contradicat.*

Populus enim tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti.] Vatab. *ſicut hi qui litigant cum ſacerdote*, quaſi dicat: Iſraëlitæ contradicunt mihi & Prophetis ſicut improba & impudens plebs contradicit ſacerdoti, cum eóque litigat. ita S. Hieron. Alleg. Iudæi contradixerunt Chriſto, qui eſt ſummus ſacerdos, dicentes: Non habemus regem niſi Cæſarem, ait Leo Caſtrius. Secundò, τὸ *ſicut*, poteſt accipi vt nota non ſimilitudinis, ſed veritatis,

A vti eſt Ioan. 1. 14. quaſi dicat: Populus tuus eſt obſtreperus & vitiligator, vti decet eum qui litigat & iurgatur cum ſuis ſacerdotibus. Quocirca Arias ſic exponit, quaſi dicat: Nemo eſt qui arguat populum. Nam ſacerdotes quorum eſt eum arguere, æquè improbi ſunt. Vnde ſi hi populum increpent, ille recalcitrat, & ſcelus ſceleri regerit, illud occinens:

Væ tibi tu nigra dicebat cacabus ollæ.

Et corruet hodie.] Id eſt, breui: quaſi dicat, Iam iam tibi, ô Iſraël, imminet ruina & calamitas captiuitatis Aſſyriacæ; tibi, inquam, & tuis pſeudoprophetis, qui tibi quaſi nunquam vaſtandæ falsò abblandiebantur. ita Chald. S. Hieron. Theodor. Lyran. & Iſidor. vers. 5.

B Alij pro *hodie*, vertunt, *interdiu*, alitérque ſequentia diſpungentes, ſic transferunt: *Corrues igitur interdiu*; id eſt, palàm, media luce, non per tenebras & inſidias, *corruet & Propheta tecum nocte*, id eſt, in ſua calamitate & ſtrage, æquè ac ignorantia, imprudentia, & inopia conſilij. ita Chald. Vatab. Pagnin. Iſidor. & Arias. vnde ſequitur:

Nocte tacere feci (præ pudore & confuſione) *matrem tuam.*] Putà Synagogam, ſiue Samariam. quaſi dicat: Puniam eius obſtreperam contradictionem ſilentio, vt ſe excuſare, imò loqui nec audeat, nec poſſit. *Nulla flendi maior eſt cauſa, quàm flere non poſſe*, vel metu tyranni fletum prohibentis, vel præ grauitate mali, quæ oculis mentíque ſtuporem inducit. *Cum miſerrimum ſit flere,*

C *quàm infelix ſum, cui ne hoc quidem licet?* ait Seneca lib. 1. controu. 1. Noctem vocat tempus calamitatis & excidij; putà captiuitatis, cædis & ſpoliationis Samariæ: fortè etiam quia noctu capta eſt ab Aſſyriis. Vnde hebr. eſt: *nocte, & tacere feci*, vel compeſcui *matrem tuam.* quaſi dicat: Cùm nox erit, tunc tacebit. Rurſum hebr. דמיתי *damiti*, verti poteſt cum Vatab. Pagn. & aliis *ſuccidi*, quaſi dicat: Nocte ſuccidi matrem tuam. Tertiò, verti poteſt cum Septuag. *Nocti aſſimilaui matrem tuam.* quaſi dicat: Ita cladibus obruetur, vt dies videatur eſſe nox, vtque ipſa nocti tenebroſæ & horridæ ſimilis eſſe videatur.

D *Conticuit populus meus.*] Vatab. *Ad ſilentium redactus eſt, vel ſucciſus eſt populus meus, eò quòd non habuerit ſcientiam* Dei, de qua verſ. 1.

Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.] Scientiam vocat Dei legiſque diuinæ ſtudium & cognitionem, non tantùm ſpeculatiuam, ſed & practicam, vti dixi verſ. 1. vnde Chald. vertit: *Quia tu repuliſti timorem Dei, repellam te*, &c. Nota primò, alloquitur Synagogam ſiue populum Iſraël: vnde de ea loquitur nunc in genere maſculino, nunc in feminino dicens: *Oblita es legem Dei tui*, quaſi dicat: Repellam te, ô Iſraël, ne vllus ex filiis tuis, aut ex cœtu tuo ſit mi- vers. 6.

E hi ſacerdos. Maximè tamen alloquitur ipſos ſacerdotes, vt patet ex ſequentibus. Nam verſ. 8. ait, *Peccata populi mei comedent*, ſcilicet ſacerdotes. ita Chald. & Arias. Iam ſacerdotium intelligit non falſum & idololatricum, inſtitutum à Ieroboam, vt vult Alber. hoc enim non *mihi*, id eſt, Deo; ſed vitulis aureis fuit dicatum: ſed verum & diuinum. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Quia tu ô Iſraël, & maximè vos ô ſacerdotes ſparſi per Iſraëlem, vt eum Dei cultum & timorem doceretis, repuliſtis ſtudium meæ legis; hinc ex lege & pœna talionis vobiſcum agam; nimirum quia vos legem meam adeo neglexiſtis, vt nec eam legeretis, nec ipſos legis libros haberetis, ego viciſſim vobis ipſam

legem,

Digitized by Google

legem, ſcientiam, ſacerdotium, omnémque mei cultum & religionem auferam; vt quaſi ad atheiſmum & paganiſmum redigamini. Ex ſacerdotio enim pendet totius populi fides, cultus, & religio. Eo ergo ablato neceſſe eſt vt hæc pariter auferantur & pereant. Ingés ergo pœna quam Deus Iſraëli hic ſocordi in ſui cultu comminatur, eſt ſacerdotij ablatio. Videant nunc Reſpubl. hæreticæ, quæ ſacerdotes & ſacerdotium Chriſtianum exterminant, quàm non tantùm illis & Chriſto, ſed & ſibi ipſis ſint iniuriæ: hoc enim ipſo auferunt ſibi Dei fidem, Dei Eccleſiam, Dei cultum, verámque religionem. Denique Arabicus vertit: *Quia tu es qui dilexiſti ſæculum, & conſolationem eius, & ego repellam te, ne fungaris mihi ſacerdotio,* quod notent ſacerdotes, ne ſe implicent rebus ſæcularibus, vt monet Apoſtolus, ſi Deo ſeruire & frui velint. Rurſum ex hac Oſee ſententia, Synodus ſeptima generalis probat arcendos eſſe Epiſcopatu indoctos, qui carent S. Script. ſcientia, vt
verſ. 7. habetur diſtinct. 38. cap. *Omnes.*

Secundum multitudinem eorum ſic peccauerunt mihi.] *Eorum,* ſcilicet *filiorum,* vt præceſſit. quaſi dicat: Multiplicaui Iſraëlitas ſicut ſtellas cœli, ſed quò plures fuerunt, eò plùs peccarunt, & grauiùs; vt quot Iſraëli filios dedi, tot mihi videar hoſtes genuiſſe. Ipſe enim eos educat in mei odio, & in idolorum amore, cultúque. Quocirca, *gloriam eorum in ignominiam commutabo,* quaſi dicat: Auferam eis filios (hi enim ſunt gloria parentum, præſertim in lege veteri) quod eis erit valde probroſum & ignominioſum. Ita S. Cyrill. Theodor. & Theoph. Secundò, S. Hieron. explicat, quaſi dicat: *Quot homines habuit Iſraël, tot aras extruxit dæmonibus, in quorum victimis peccauit mihi. Propterea gloriam eorum, in qua gloriabantur ſibi, cùm Deo idola præferebant, in ignominiam commutabo; vt & ſacerdotes capiantur, & populi. Siquidem ſacerdotes peccata populi mei comedunt: quia cùm eum peccare perſpexerint, non ſolùm non arguunt, ſed laudant, atque ſuſtollunt, ac beatos prædicant.* Tertiò, Chald. τὸ *eorum,* ad opes & prouentus refert. vertit enim: *Sicut multiplicaui eis prouentus, ſic ipſi multiplicauerunt contra me peccata.* Ita ſæpe videmus non tantùm laicos, ſed & ſacerdotes ex opibus inſoleſcere & luxuriari, iuxta illud Deute. 32. 15. *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.* Quocirca appoſitè, ait S. Ambroſ. *Diuitiæ de vitiis nomen acceperunt,* quia diuitiæ vitiorum ſunt fomes.

Verſ. 8.] Peccata populi mei comedent & ad iniquitatem eorum ſubleuabunt animas eorum.

Verſ. 9.] Et erit ſicut populus, ſic ſacerdos: & viſitabo ſuper eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei.

Verſ. 10.] Et comedent, & non ſaturabuntur: fornicati ſunt, & non ceſſauerunt: quoniam Dominum dereliquerunt in non cuſtodiendo.

Verſ. 11.] Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.

Verſ. 12.] Populus meus in ligno ſuo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei: ſpiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati ſunt à Deo ſuo.

A *Verſ.* 13.] Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles accendebant thymiama: ſubtus quercum & populum, & terebinthum, quia bona erat vmbra eius: ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt.

Verſ. 14.] Non viſitabo ſuper filias veſtras cùm fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cùm adulterauerint: quoniam ipſi cum meretricibus conuerſabantur, & cum effeminatis ſacrificabant, & populus non intelligens vapulabit.
B

Peccata populi mei comedent.] *Comedent,* id eſt, comedere ſolent: futurum enim Hebræis ſæpe ſignificat morem, conſuetudinem actionis. Peccatum in Scriptura tripliciter ſumitur. Primò, pro peccato propriè dicto. Secundò, metonymicè pro pœna peccati. Tertiò, pro hoſtia pro peccato; vt cùm ait Apoſtol. 1. Corinth. 5. 21. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum,* id eſt, hoſtiam pro peccato, *fecit.* verſ. 8.

Triplex ergo hic affertur ſenſus. Primus, quaſi dicat: Sacerdotes comedent, id eſt, luent pœnas peccatorum populi, quorum cauſa fuêre ſua diſſimulatione: efficiam ergo vt quæ comederunt peccata, & quorum ipſi fuerunt cauſa, euomant cum viſceribus, inquit Chriſt. à Caſtro. Vnde & Theodor. ſic exponit, quaſi dicat: *Metent quæ ſeuerunt, & ſuorum peccatorum fructum vindemiabunt.* Verùm cum hac explicatione non rectè cohæret id quod ſequitur: *Et ad iniquitatem eorum ſubleuabunt animas eorum.* Peccata populi comedunt ſacerdotes tripliciter.
C

Secundus, quaſi dicat: Peccata, id eſt, hoſtias pro peccato à populo oblatas comedunt ſacerdotes, in iiſque conuiuantur & epulantur. Vnde S. Bern. ſerm. 77. in Cant. *Peccata,* inquit, *populi mei comedent, quaſi dicat: Peccatorum pretia exigunt, & peccantibus debitam ſollicitudinem non impendunt. Quem dabis mihi de numero præpoſitorum, qui non plus inuigilet ſubditorum vacuandis marſupiis, quàm vitiis extirpandis?* Vnde Proſper. lib. 2. de vita contemplat. cap. 10. ex hoc loco docet grauiter peccare eos, qui ex bonis Eccleſiæ locupletari volunt. *De Clericis,* inquit, *dicit Spiritus S. Peccata populi mei comedunt: ſed ſicut nihil habentes proprium non peccata ſed alimenta quibus indigere videntur accipiunt; ita poſſeſſores non alimenta quibus abundant, ſed aliena peccata ſuſcipiunt.*
D

Tertius, *Peccata populi comedunt,* qui precibus & victimis ſuis ea abolent & conſumunt, ita Ruffinus, & alij. Verùm hæc eſt laus ſacerdotis, non probrum, de quo hic agitur.

E Dico ergo, ſenſus eſt quaſi dicat: Sacerdotes *peccata populi mei comedunt,* non ea conſumendo per orationes & oblationes, vti par erat (hoc enim eorum officium, æquè ac oblationes fidelium poſcunt & exigunt) ſed ea laudando, diſſimulando, & in ſe ſuámque conſcientiam ac caput ea ſuſcipiendo. Ita enim agendo quaſi hauriebant & abſorbebant peccata populi, eràntque cauſa vt illa multiplicarentur, idque ad hoc vt *peccata,* id eſt, hoſtias pro peccato plurimas à populo acciperent & comederent. Dicebant enim adulando, & extenuando peccata populi: Illud nullum, vel leue eſt peccatum; Deus ſcit nos eſſe fragiles & infirmos: tales ergo ſciens tolerat, iiſque compati-

tur:non ergo ſitis anxij, ego illud in me ſuſcipio, ego pro te ſatisfaciam Deo;& vt ait Theoph. *ſuper nos ſit condemnatio*, vti Iudæi dicentes Pilato: *Sanguis eius ſit ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* ita S.Hieron.Haymo,Ruper.Hugo,Lyran. Ribera & alij.Et S.Gregor.hom.17.in Euang. *Cur*, inquit, *peccata populi comedunt, niſi quia peccata delinquentium fouent, ne temporalia ſtipendia amittant?* Et Arias: *Optant*,inquit, *magnam peccatorum eſſe copiam, quæ ſuam illis mercem cum quæſtu compendióque ſuppeditent.* Sic apud Iapones peccata populi comedunt ſacerdotes, quos ipſi Bonzios vocant,qui cuilibet omnium ſcelerum impunitatem ſpondent, dummodo eis largas det oblationes & eleemoſynas: huiúſque ſponſionis ſuæ dant ſyngraphas, quas morituri ſecum deferunt ad ſepulchrum,quaſi eas exhibituri iudici & vindici Deo. ita habent epiſtolæ Iaponicæ.

Duo ergo hac phraſi ſignificat Propheta,adeóque peccatum accipit dupliciter:ſcilicet propriè, & metaphoricè,pro hoſtia,pro peccato:hanc enim offerebant, & ex parte comedebant ſacerdotes iuxta legem Leuit.7.verſ.7.eò ergo alludit, quaſi dicat: Hi ſacerdotes ex lege comedunt peccata, id eſt, hoſtias pro peccato à populo oblatas; & quia auari ſunt & guloſi, inhiant hiſce oblationibus & hoſtiis, ideóque ipſa peccata populi extenuando & adulando ſorbent,& deglutiunt, & vt ait S. Iob bibunt quaſi aquam iniquitatem. Ita ſorbebat peccata Henrici Octaui regis Anglicus ille palpo, qui regi volenti ducere Annam Bolenam,quæ putabatur Regis eſſe filia ex pellice, ac roganti quantum peccatum eſſet cognoſcere matrem & filiam, reſpondit: Tantum, quantum ſi quis deuoret pullum cum matre,putà cum gallina,vti refert Sanderus lib. 1. de ſchiſmate Anglicano.Hunc ſenſum poſcit id quod ſequitur.

Et ad iniquitatem eorum ſubleuabunt animas eorum.] Hebr.ad verbum præciſè ſic habent:*Peccata populi mei comedent* ſacerdotes:*& ad iniquitatem eorum* (ſcilicet ſacerdotum,id eſt,ſuam) *eleuabunt*,vel *portabunt animam eius*, ſcilicet populi,in quo quia ſunt multi,hinc noſter, vertit in plurali,*eorum*,ſcilicet populorum:quaſi dicat, Sacerdotes reſpuentes Deum,Deíque ſcientiam, epulantur in hoſtils & oblationibus populi, indulgent genio & ventri: & ad hanc ſimiléſque iniquitates ſuas imitandas inuitant,erigunt, & inducunt animas populi verbo & exemplo. Vnde ſubdit: *Et erit ſicut populus ſic ſacerdos*, quaſi dicat: Sacerdos qui populum præire debebat virtute, par eſt ei, imò præit eum in ſcelere. Hinc Secundò, R.Dauid, Vatab.Arias ſic explicant,quaſi dicat:Inhiant, & auidè expectãt iniquitates populi,ſiue vt contra legem peccet populus,vt exinde ab eo hoſtias pro illis peccatis expiandis accipiant, quibus epulentur: inhiant ergo peccatis populi, quaſi inde toti pendeant & viuant; nam ſubleuare animam hebr. ſignificat erigere animam in ſpem, ſperare, inhiare, vt patet Ezech. 24. 25. & alibi. Tertiò, Haymo:*Subleuant*,inquit,*dicentes: Quoniam populus Dei eſtis, ex genere Abraham deſcendiſtis, propter illius amicitiam parcet vobis Deus, ſi peccaueritis ei.* Et Ribera ſic explicat. q.d. Sacerdotes addunt animos popularibus ad hoc vt magis peccent,dum peccatis eorum conniuent, ea palpant, iiſque adulantur. Quartò alij *ſubleuant* exponunt per *exonerant*,quaſi dicat:Sacerdotes animas oneratas peccatis adulando ſubleuant,alleuiant, exonerant.ita S.Hieron.Haymo,Ruper.Hugo,Lyran.

A & alij. Quintò,pro *ſubleuabunt*,Septuag.vertunt, *accipient*,quaſi dicat:Sacerdotes pro iniquitatibus populi accipiunt,id eſt,offerunt Deo animas ſuas, ſeipſos deuouendo iræ Dei pro populo. ita Cyrill. Verùm primus ſenſus maximè genuinus eſt ac deinde ſecundus,& tertius. Porrò Cyrill.pulchrè docet ſacerdotes debere ſe, orando & ſanctè viuendo,hoſtiam Deo pro peccatis populi offerre. *Tales enim*, ait, *poteſt populum qui in offenſam Dei incurrit,legémque Dei violauit,in gradum priſtinum reſtituere.*

Et erit ſicut populus ſic ſacerdos.] Hebr. *Et erit* Verſ. 9.
(vel *& eſt*) *ſicut populus, ſicut ſacerdos.* Eſt hebraiſmus. Hebræi enim ſimilitudinem exprimunt nota ſimilitudinis, putà τὸ *ſicut* apponendo vtrique
B rei comparatæ, vel ſimili: *quod* latinus Interpres aptè latina phraſi reddidit vni apponendo τὸ *ſicut*, alteri τὸ *ſic*,quod reſpondet voci *ſicut*,éſtque redditio ſimilitudinis.Senſus eſt, quaſi dicat: Similis eſt eritque populus ſacerdoti, & ſacerdos populo; qualis populus, talis ſacerdos, & vice verſa. Hoc enim exigit non tantùm ipſa notæ ſimilitudinis reciprocatio,vt vult Martin. Martines lib.8. hypotypoſ. cap. 8. ſed & ipſa ſimilitudinis ratio: ſimile enim eſt ſimili ſimile, & vice verſa: ſimile enim eſt relatiuum æquiparantiæ. Siue ergo dicas,*Sicut populus ſicut ſacerdos*, ſiue dicas, *Populus eſt ſicut ſacerdos*, idem dicis, idémque ſignificas: ſimilis,inquam, eſt in culpa. Vnde Vatab. vertit:
C *Hinc fit vt ſit talis populus, qualis ſacerdos*: ac conſequenter ſimilis erit in pœna. Hanc enim ſententiam infert tum ex eo quod proximè præceſſit,ſcilicet: *Peccata populi mei comedent* (ſacerdotes) *& ad iniquitatem eorum ſubleuabunt animas eorum*, quibus verbis ſacerdotes æquantur, imò præferuntur populo in culpa; tum ex eo quod paulò antè dixit, *Gloriam eorum in ignominiam commutabo*;quaſi dicat:Nulla erit differentia inter ſacerdotes & plebeios: nam omnes erunt captiui citra delectum; & ob id omnes afficientur ignominia & contumelia. *Eximiorum enim & magnatum rationem hoſtes habere non ſolent*, ait Procop.in Iſaiæ 24.2.vnde & ſequitur: *Et viſitabo ſuper eum vias eius.* Nam ſacerdotes erant decus & gloria
D Iſraëlis;vtpote conſecrati Deo, & mediatores inter Deum & populum. Debebant ergo hãc ſuam gloriam tueri antecellendo populo tum in legis ſcientia, tum in ſanctitate Deíque cultu. At quia neutrum præſtiterunt, ſed populo tam in ignorantia,quàm nequitia fuerunt pares,imò ſuperiores; hinc iiſdem pares,imò ſuperiores fuerunt in pœna & ignominia. ita S.Hieron. Haymo & Hugo. Simili modo dicas de indiſciplinatis clericis & religioſis: Qualis laicus, talis clericus: qualis ſæcularis,talis religioſus. Tolle habitum,hunc ab illo non diſcernes: quia eadem vtriuſque eſt lingua,ſermo,actio,vita & mores.

Præclarè vrget hunc locum S. Gregor. hom.
E 17.in Euang.& 2.par.Paſtor.cap.7. Verè S.Chryſoſt. *Sacerdotes multi,ſacerdotes pauci:non omnis ſacerdos ſanctus. ſed omnis ſanctus eſt ſacerdos*, ſcilicet myſticus qui myſticas laudis,orationis,& ſanctorum operum hoſtias Deo offert. Audi & Gilbertum Abbatem in append. ad ſerm. S.Bernardi in Cant.ſerm. 13. *Factus eſt ſacerdos ſicut populus,vt licentius populus ſicut ſacerdos fiat. Mundo ſe monachi ſtudio conformant, & qui in mundo ſunt errorem ſuum noſtrorum ſatis verſutè, & nimis verè tuentur exemplo. Mutuis ad vitia ſeſe aut informant aut fouent exemplis paſtores,populi,ſæculares & religioſi:*

Digitized by Google

gioſi: promptuaria plena ſunt huiuſmodi, eructantia ex hoc in illud aut turpis, aut tepidæ conuerſationis ſpiritum peſtilentem. Heu quàm auido cordis ore prauum hunc attrahimus ſpiritum, & corrumpentem haurimus auram? Ieſu bone quando erit ſi tamen aliquando erit, ſicut fides integra, ſic & incorrupti mores.

Et viſitabo ſuper eum vias eius.] Quaſi dicat: Puniam eius actus & peccata. Viæ enim in Scriptura vocantur actus, modus viuendi, tenor vitæ, conuerſatio: per hæc enim mens incedit, ſicut per vias corpus.

Et cogitationes eius reddam ei.] Hebr. מעלליו *maalalav* ſignificat ſtudia, machinationes, molitiones, opera hæc ergo vocantur hic cogitationes, ſcilicet ipſæ machinationes ſcelerum: has reddit Deus peccatori, cùm illum propter eaſdem ex æquo punit & affligit.

Verſ. 10. *Et comedent, & non ſaturabuntur.*] Pauperes ſpiritu, qui eſuriunt & ſitiũt iuſtitiam, ſaturabuntur, ideóque beati prædicantur à Chriſto, Matth. 5. 6. At hi auari ſacerdotes & epulones, qui peccata populi comedunt, iiſque inhiant inexplebili auiditate, iuſto Dei iudicio ad tantam famem redigentur in captiuitate Aſſyriaca, vt eam ſaturare & explere nequeant. ita Theop. & Arias, qui addit: *Qui hoſtias capiant, ipſi in hoſtias conuertentur,* vt ſpolientur & mactentur ab Aſſyriis.

Secundò, Ribera & Arias, quaſi dicat: Licèt gulæ, ventri, & ſceleribus ſe immergant, nũquam tamen deſiderium ſuum explebunt. Nam vt ait S. Hieron. & ex eo Haymo, *voluptas inſatiabilis eſt, & quanto magis capitur, tantò plus vtentibus ſe famem creat. Econtrario beati eſurientes & ſitientes iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Sicut iuſtitia ſaturat, ſic iniquitas ſubſtantiam non habens, vana comedentes fraude deludit, & vteros deuorantium vacuos derelinquit.*

Voluptas eſt inſatiabilis.

Alieniùs Theodor. Comedent, inquit, pœnas & ſupplicia, at nunquam iis ſaturabuntur, id eſt, nunquam illa deſinent: quia vnum alteri continuò ſuccedet.

Fornicati ſunt & non ceſſauerunt.] Chald. Vatab. Pagnin. Arias & Iſidor. hæc accipiunt de corporali fornicatione, de qua ſequitur: *Fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor.* vnde vertunt: *Scortabuntur, & non prorumpent.* Syrus, *non ſunt multiplicati,* id eſt, non creſcent, non augebuntur filiis, quaſi dicat: Quærunt liberos, ideóque non tantùm vxoribus, ſed & meretricibus copulantur: ſed Deus puniet eos ſterilitate, vt filios non procreent: ſicut paulò antè eoſdem, quia epulones, puniuit fame, vt eam ſaturare nequeant. Congrua enim & iuſta pœna fornicantium eſt ἀτεκνία & ſterilitas illiberis, vt qui ex matrimonio ad proles à Deo inſtituto eas procreare noluerũt, ex meretricibus eas procreare cupientes non poſſint, aut ſi procreent, prauæ ſint & miſeræ, breuíſque æui; vti hodierna ſæpe docet experiẽtia. Hoc eſt quod dicitur Sapient. 4. verſ. 3. *Spuria vitulamina,* græcè μοσχεύματα, id eſt, propagines, & noui ſurculi, *non dabunt radices altas,* quod clarè explicans cap. 3. v. 16. ait: *Filij adulterorum in inconſummatione erunt,* id eſt, inconſummati erunt, nec peruenient ad perfectam ætatem: *& ab iniquo thoro ſemen exterminabitur.* Secundò, & meliùs S. Hier. Theod. Cyrill. Theoph. Haymo, Hugo & Lyran. hæc accipiunt de fornicatione myſtica, id eſt, de idololatria: de hac enim continuè agit hic Propheta, de eáque ſtatim, cauſam huius ſui dicti dans, ſubdit:

A *Quoniam dereliquerunt Dominum.* Sẽſus ergo eſt, quaſi dicat, Comedent, & non ſaturabuntur: quia fornicati ſunt cum idolis, & non ceſſauerunt, nec ſua fornicatione ſaturati ſunt; ſed inexplebili libidine fornicari, id eſt, idololatrare continuè perrexerũt. *Vires,* inquit S. Hieron. *in fornicatione deficiunt, & fornicandi deſiderium non quieſcit.* vnde pro, *non ceſſauerunt,* heb. eſt לא יפרצו *lo iiprotſu,* id eſt, *non ſunt diuiſi,* ſcilicet à ſua fornicatione, ſuíſque amaſiis, putà idolis; ſed iis iugiter copulati ſunt: radix enim פרץ *parats* ſignificat diuidere. Inde locus in quo Deus pro Dauide pugnans, diuiſit & diſperſit Philiſthæos, dictus eſt *Baal Pharaſim,* id eſt, habens diuiſionem, quaſi dicat: Pla- B nities diuiſionum, vel campus fracturæ & rupturæ, dicente Dauide: *Diuiſit Dominus inimicos meos coram me, ſicut diuiduntur aquæ,* 2. Reg. 5. 20. Vterque ſenſus verus & genuinus eſt. Fornicatio enim hic & in ſequent. tum propriè pro ſcortatione, tum myſticè pro idololatria capitur. Ratio eſt, quia illa huius erat non tantùm imago & ſymbolum, ſed comes quoq; & aſſecla, imò & inſtrumentum. Idola enim, præſertim Beelphegor, ſiue Priapum colebant fornicatione, omníque obſcœnitate, etiam infanda & Sodomitica cum effeminatis, vt patebit verſ. 14.

Quoniam Dominum dereliquerunt in non cuſtodiendo.] Scilicet eius legẽ & præcepta. ita S. Hie- C ron. Hugo, Albert. Lyran. & alij. Heb. habent: *Quia deſeruerunt Dominum ad cuſtodiendum,* id eſt, quia deſeruerunt cuſtodire Dominum, ſiue cuſtodiam Domini. Cuſtodia Domini Hebr. vocantur leges, præſertim cæremoniales Domini. Hæ vocantur cuſtodia per metonymiam, quia ſummè obſeruandæ & cuſtodiendæ ſunt; vt qui eas cuſtodit, Deum ipſum qui eas ſanxit, quíque iis colitur & honoratur, cuſtodire videatur. vnde Chald. vertit: *Quia cultum Domini dereliquerũt, & non cuſtodierunt:* & Vatab. *Quia deſeruerunt Dominum, quò minùs eum* (id eſt, eius iuſſa) *obſeruarent.* Sicut ergo aulici & ſtipatores, putà Heluetij, ſumma cura iugiter cuſtodiunt Principem, & D omnia quæ eum tangunt, nec faciunt aliud tota vita: ita nos, præſertim ſacerdotes, cuſtodire decet cultum ritúſque ſacros Dei. Sic Sapien. 6. 19. dicitur: *Cura diſciplinæ dilectio eſt: & dilectio cuſtodia legum illius eſt: cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt.* Alludit ad Leuitas, qui dicuntur in tabernaculo excubare, & cuſtodire cuſtodias Domini, id eſt, tabernaculum, vaſa, ritúſque Domini, Leuit. 8. 33. Numer. 1. 53. & cap. 3. 32. 36. 38. & cap. 8. 26. & cap. 18. 4. 5. 8. & alibi.

Cuſtodia, id eſt lex. Cui?

Quocirca minùs rectè Cyrill. & Theop. ſic exponunt, quaſi dicat: Dereliquerunt Dominum, vt cuſtodirent vias ſuas malas, ebrietatem, fornicationem, &c. Et Ruper. qui ex aduerſo, *Non cu-* E *ſtodierunt ſe,* inquit, *ne ſeruirent peccatis.*

verſ. 11. *Fornicatio, & vinũ, & ebrietas auferunt cor.*] *Fornicatio,* tum corporalis, iũgitur enim vino & ebrietati; tum quæ inde conſequi ſolet ſpiritalis, id eſt, infidelitas & idololatria aufert cor, id eſt, mentem, rationem, iudicium, animum, ac hominem demẽtat, facitque vecordem, ita Theod. Theoph. & alij. Idque tum quia ipſa fornicatio eſt fœda & veſana, ac repugnans rectæ rationi: tum quia corporalis ſubiicit hominem meretriculæ, quæ veſanis cupiditatibus agitur; ſpiritalis verò ſubiicit hominem idolo & dæmoni, qui eſt iuratus eius hoſtis: tum quia exhaurit & perdit eius opes, famam, ſanitatem, conſcientiam. Ita Dalila Philiſthina

Digitized by Google

na cor, vires & vitam eripuit Sampſoni: Ita ſeptingentæ concubinæ Salomonis dementarunt Regem ſapientiſſimum, eúmque ad ſua idola colenda pertraxerunt, & perdiderunt 3. Reg. 11. 1. Porrò fornicario & peccatori excordi cor reſtituit timor Dei, iudicij & gehennæ. Deus enim per timorem cor pulſat, & ad vitam ſpiritalem excitat. Nam vt ait Sapiens Eccleſ. 25. *Qui timet Dominum, conuertetur ad cor ſuum.* Iuſtos verò & generoſos, ſed dormitantes vel incogitantes, excitat Deus per amorem & beneficia: vt Dauidis cor excitauit 2. Reg. 7. cùm dixit: *Reuelaſti aurem ſerui tui dicens: Domum ædificabo tibi: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret.*

Mor. libido eripit luxurioſo cor.

Moral. Diſce hîc, quàm bruta ſit libido, quæ præ aliis vitiis homini, etiam ſapienti & Principi, cor & mentem eripit. Quocirca Diogenes teſte Laërtio lib. 6. dicebat *ſcorta eſſe regum reginas*; quod reges dementarent, ac ab illis quicquid collibuiſſet, peterent & impetrarent; ideóque in ipſos reges quaſi regnum, imò tyrannidem exercerent. Reges enim à populo non ſemper obtinẽt quod exigunt: at ſcorto nihil negatur. Idem Diogenes dicebat ſcorta ſimilia eſſe mulſo lethalibus venenis temperato; eò quòd afferrent quidem initio voluptatem, ſed quam perpetuus dolor conſequeretur. Quocirca Demoſthenes Corinthi poſtulans à Laide famoſa meretrice corporis copiam, cùm illa pro nocte ſtipularetur drachmarum decem millia, deterritus magnitudine pretij, mutauit ſententiam dicens: *Nõ emo tanti pœnitere*, ſignificans inhoneſtæ voluptati comitem eſſe dementiam, æquè ac pœnitentiam.

Xerxes iratus Babyloniis quòd à ſe defeciſſent, poſtquam illos in ſuam poteſtatem redegit, vetuit ne ferrent arma; ſed pſalteriis, tibiíſque canerent, ſcorta alerent, cauponas haberent, quò voluptatibus euirati & excordes, non molirentur denuo defectionem. teſtis eſt Plutarc. in Apophtheg. regum.

Demetrius Phalereus cùm vidiſſet iuuenem luxurioſum: *Ecce*, ait, *quadratam ſtatuam, habentem ſyrma, ventrem, pudenda, & barbam.* Ita Bruſſo. lib. 3. cap. 33.

Hæc gentiles, quid iam dicant Chriſtiani, quibus maior à Chriſto puritas & ſanctitas indicitur, quibúſque magis nota eſt libidinis turpitudo, noxa & vindicta æternorum ignium? Præclarè Salomon ſua experientia & periculo (ideo enim fortè damnatus eſt, eius enim ſalus eſt dubia) edoctus: *Vinum*, inquit, *& mulieres faciunt apoſtatare ſapientes.* nam, vt ait Poëta,

Nox & amor, vinúmque nihil moderabile ſuadent;
Illa pudore caret, Liber amórque metu.

Præclarè S. Ambroſ. lib. 4. in Lucam cap. 4. *Nec minorem*, ait, *febrem amoris eſſe dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hic corpus inflammat. Febris enim noſtra auaritia eſt, febris noſtra libido eſt, eò quòd ignitæ ſint cupiditates.* Et mox: *Vehementior tamen eſt animi quàm corporis febris, & ideo pro animi voluntate corporis ſalus plerumque contemnitur, nec à periculis abſtinetur.* Affert exemplum illuſtre: *Theotimus cùm graui oculorum incommodo laboraret, & amaret vxorem, interdicta ſibi à medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens atque impetu libidinis raptus: Vale*, inquit, *amicum lumen.* In æſtu ergo cupiditatis ſciens ſe oculos amiſſurum, maluit illos amittere, quàm libidine abſtinere. An non libido ei cor mentémque eripuerat? Vtique,

A ídque ſenſit cùm libido deferbuit, & oculos amiſit: tunc enim errorem cæcitatémque ſuam deflens, ſed ſerò, nec libidinis voluptatem retinere, nec oculos perditos recuperare valuit.

Appoſitè quoque tres illi Heroes cuſtodes Darij regis, cùm inter ſe quærerent & diſputarent quidnam eſſet fortiſſimum? primus eorum reſpondit: *Forte eſt vinum: Alius, Fortior eſt Rex. Tertius Zorobabel: Fortiores ſunt mulieres: ſuper omnia autem vincit veritas*, 3. Eſdræ 3. 10. Mulieres ergo ſunt Sirenes, quæ ſocios Vlyſſis ſua forma & cantu ineſcarunt, dementarunt, & perdiderunt. Vis remedium? Vnicum eſt in fuga: *Fugite fornicationem*, ait Apoſtolus, fugite aſpectum vocémque mulierum. Illuſtre hac de re exemplum extat in
B vita S. Martiniani apud Surium, qui grauiter & crebrò tentatus à mulieribus, vt eas effugeret toto orbe factus eſt profugus: cuius hic iugis erat ſtimulus: *Fuge Martiniane.* Denique fornicatio eripit homini cor, id eſt, mentem & cerebrum: quia in ipſo eius actu homo videtur eſſe impos ſui, æſtuare & furere inſtar epileptici. Vnde Philoſophi nonnulli dixerunt actum venereum eſſe meram epilepſiam; præſertim quia ille ſi frequentetur, realiter hanc inducit, vti experientia vidi, & ratio phyſica clarè id demonſtrat. Quocirca Alexander Magnus licèt ab adulatoribus audiret ſe eſſe filium Iouis, tamen hominem ſe fateri coactus: *Ex vſu*, inquit, *Veneris, & ex ſomno manifeſtè me eſſe hominem conuincor.* ita Plutarch. in eius
C vita.

¹ *Vinum &* (& capitur pro, *id eſt*, ita Emmanuel) *ebrietas auferunt cor.*] Septuag. hæc aliter diſpungunt & vertunt, nimirum: *Fornicationem, vinum, & ebrietatẽ ſuſcepit cor populi mei*: verùm alij paſſim diſpungunt, & vertunt vti noſter Interpres. Hebr. ad verbũ eſt: *Fornicatio, vinum, & muſtum* (vel vt Vatab. vertit, *potus inebrians, capiunt*, vel accipiunt, vel eripiunt *cor.* Alludit heb. תירוש *tiroſc*, id eſt, muſtum, ſiue vinum recens expreſſum, ad *rad.* ירש *iaraſc*, id eſt, poſſedit & occupauit; eò quòd cum craſſum ſit, turbidum, bulliens, & fumoſum, ſtatim occupet & poſſideat cor, id eſt, arcem mentis, faciátque hominem ebrium & amentem. Notat originem idololatriæ, omniſque mali fuiſſe
D comeſſationes & compotationes: hæ enim eripiunt mentem, & iudicium rectæ rationis, ſimúlque libidinem inflammant, itáque hominem præcipitant in fornicationem, aliáque ſcelera, ac tandem in infidelitatem & idololatriam; eius enim Deus eſt venter. Id ita eſſe, patet ex prima hominum poſt diluuium propagatione. Cùm enim vinum inuentum fuit à Noë, mox ipſi, & multò magis eius poſteris cor ad ſe rapuit, & mentem eripuit, adeo vt plerique omnes ad vitia, imò ad idololatriam deflexerint. Noe enim moriens, gemens, freménſque vidit pene totum orbem, id eſt, omnes ſuos poſteros impios & idololatras, vti dixi Geneſ. 9. ſub finem capitis. Hinc nonnulli
E notarunt vinum à Noe inuentum, adeo auidè citóque ab omnibus arreptum tentúmque fuiſſe, vt ipſum eius nomen in omnes linguas transierit, idémque quod priùs, apud omnes, licèt iam linguis diuiſos, remanſerit. Vinum enim heb. dicitur יין *iain*, vel *ien*: inde Ianus (putà Noe) vini inuentor: inde græcum οἶνος: inde Latinum *vinum*: Gallicum *vin*: Italicum, Sclauonicum, & Hiſpan. *vino*: Germanicum, Anglicum, & Belgicum Wyn, & ita de cæteris gentibus & linguis. Porrò quàm vinum & deliciæ eripiant cor, non tantùm Prophetæ, ſed
& gen

Digitized by Google

& gentium Philoſophi docuerunt.

Mor. vinum eripit cor.

Antiſthenes quodam prædicante delicias: *Hoſtium*, inquit, *filiis contingat in deliciis viuere*, vt rem amentem & peſtilentem deteſtans delicias, quas plerique pro ſummo bono complectuntur. ita Laërtius lib. 6. de vitis Philoſ. cap. 1.

Diogenes apud Laërtium eodem lib. diſtomachabatur in eos, qui pro bona valetudine diis munera offerrent, & in ipſo ſacro omnibus voluptatibus ſe obruentes perderent. Idem eos qui per luxum in coquos, nepotes, ſcorta & adulatores facultates ſuas profunderent, ſimiles dicebat arboribus per præcipitia naſcentibus, quarum fructus homo non guſtaret, ſed à coruis & vulturibus ederentur: ſentiens eos qui gulæ ventrique ſeruiunt, non eſſe homines.

Socrates apud Laërtium lib. 2. cap. 5. aiebat eſſe turpe, ſi quis ſua ſponte ſeruiens voluptatibus talem ſe faceret, quales nemo domi ſuæ vellet habere ſeruos. Talibus autem nullam ſalutis ſpem reliquam eſſe, niſi ſi pro eis deos comprecarentur alij, vt bonos dominos nanciſci poſſent, quando prorſus decretum eſſet ſeruire: indicans nullos fœdiorem & miſeriorẽ ſeruire ſeruitutem, quàm qui & animo & corpore ſeruirent voluptatibus. Idem admonebat, voluptates non aliter quàm Sirenas eſſe prætereundas, obturata aure inſtar Vlyſſis, ei, qui properat vt Itacham, id eſt, virtutem veluti patriam conſpiciat.

Plato cùm videret Agrigentinos magnis impenſis ædificare, eodémque modo cœnare: *Agrigentini*, inquit, *ædificant quaſi ſemper victuri, & comedunt quaſi ſemper morituri*. ita Ælian. lib. 12.

Arceſilaus Scytha percunctanti, quî fieret vt ab aliis ſectis multi deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deſciſcerent ad alios: *Quoniam*, inquit, *ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquã.* Gallos dixit ſacerdotes Cybelis euiratos, quaſi diceret: In voluptatem proniores ſumus, quàm in virtutem, cùm tamen hæc ex feminis viros, illa ex viris feminas efficiat. Ita Laert. lib. 4. cap. 6. Idem reſpondit B. Thomas Morus cuidam roganti, cur tam multi ad Lutheri hæreſin voluptuariam deficerent.

Cato ſenior vinoſo cuipiam & guloſo eius familiaritatem ambiẽti abnuit, causámque addidit: *Quia*, inquit, *viuere non poſſum cum eo, qui melius & ſubtilius palato, quàm corde ſentit*. ita Bruſſo. lib. 3. cap. 7.

Tiberius Cæſar Attilio Butæ viro prætorio, cum ad inopiam per luxum redactus eam deploraret: *Serò* inquit, *experrectus es*. Dormiunt nimirum temulentiæ ac luxui dediti veriùs, quàm viuunt. Nam *vita mortalium vigilia eſt*. Ita Seneca in epiſtol.

Scipio Æmilianus Cenſor declaratus, audiens iuuenem placentam ex melle in vrbis formam compactam, Carthaginémque nuncupatam conuiuis diripiendam dediſſe, equo priuauit. Rogatus cur? *Quia*, inquit, *me prior Carthaginem diripuit.* Quo dicto militem damnauit ignauum & vecordem, qui gulæ deditus cum placentis potius melle conditis, quàm contra hoſtes pugnaces belligeraret. Ita Bruſſo. lib. 3. c. 1.

Sed accipe propria vini & crapulæ. Pythagoras dicere ſolebat: *ebrietatem eſſe inſaniæ meditationem*. ita Maximus ſerm. 30.

Leontychidas Spartiata rogatus cur parum bibant Spartiatæ? *Ne*, inquit, *alij pro nobis conſultent*: quaſi dicat, Nequit prudenter de rebus conſultare, cui ſanum iudicium à vino ablatum eſt. ita Plutar. in Lacon.

Aſtyages cùm rogaſſet Cyrum, cur vinum non hauſiſſet? *Quia*, inquit, *metuebã, ne in cratere mixta venena forent. Etenim cum tu in natalitiis amicum adhibuiſti, perſpicuè didici eum vobis venena infudiſſe. Et quo pacto*, inquit ille, *ô fili, hoc dignouiſti? Quod videbam vos*, reſpondit, *neque corporis eſſe, neque mentis compotes*. Ita Xenophon in Pædia.

Androclides vir ſapiens ad Alexandrum Magnum vino deditum dixit: *Vinum potaturus, rex, memento te bibere terræ ſanguinem; cicuta hominis venenum, cicuta eſt vinum*. ita Bruſſo. lib. 1. c. 19.

De Bonoſo bibaciſſimo, qui poſtea Imperator creatus eſt dixit Aurelianus: *Non vt viuat, ſed vt*

B *bibat natus eſt*. ita Vopiſcus in Aureliano. Idem Bonoſus ſe ſuſpendit: ac roganti cuipiam quis eſſet ſuſpenſus, reſpondet alter; non hominem eſſe, ſed amphoram. Æſchines dicebat, *Speculum formæ eſt æs* (olim enim ſpecula fiebant ex ære polito) *vinum autem animi*, nihil enim tam occultum in corde, quod ebrius non effutiat. ita Maxim. ſerm. 30.

Luxurioſa res eſt vinum & tumultuoſa ebrietas. Prouerb. 20. 1.

Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum

C *ſplenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet.* Prouerb. 23. 29.

Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt, vbi regnat ebrietas. Prouerb. 31. 4.

S. Baſil. & Ambroſ. dicunt ebrietatem eſſe voluntariam inſaniam. Amplius ait S. Bern. lib. de modo bene viuendi cap. 25. *Multi*, ait, *per vinum à dæmonibus capti ſunt, nec eſt aliud ebrietas, quàm manifeſtiſſimus dæmon.* Et paulò antè: *Ebrietas corpus debilitat: ebrietas generat perturbationem mentis, auget furorem cordis; ita alienat mentem, vt homo neſciat ſeipſum.*

D Monachus quidam Ægyptius interrogatus, cur aſſiduè ſibi voluptates ſubtraheret? reſpondit: *Subtraho eas mihi, vt iræ cauſam & occaſionem præcidam. Scio enim illam ſemper de voluptatibus belligerari, mentémque meam perturbare, & cognitionem ipſam fugare.* Ita Niceph. lib. 11. hiſt. cap. 43.

Populus meus in ligno ſuo interrogauit.] Probat, quòd fornicatio & ebrietas auferant cor, ex eo quòd homines deducant ad idololatriam, vt idola lignea, ſurda, cæca, muta & inania interrogent quaſi deos ſuos, & conſulant de futuris rerum euentis. Aut potiùs ſenſus eſt, quaſi dicat: Adeo luxus & libido tam fornicandi, quàm idololatrandi dementauit eos, vt à lignis & baculis ora-

E cula poſcant.

Quæres quodnam ſit hoc lignum? Primò, Chald. Ruper. & Lyran. reſpondent eſſe ligneum idolum. Secundò Iſidor. eſſe Pſeudoprophetas quos conſulebat populus. Hi metaphoricè vocantur lignum, quia eis quaſi ligno & ſcipioni innitebatur vulgus. Tertiò, meliùs S. Hieron. Haymo, Hugo & Vatab. per lignum hoc accipiunt baculum diuinatorium, eo enim quaſi inſtrumento diuinabant. vnde Septuag. vertunt: *In ſymbolis eorum interrogabant*: erant enim hi baculi ſuperſtitionis & diuinationis ſymbola. Hinc & ſubdit: *Et baculus eius* (ab eo interrogatus) *reſpon-*

Digitized by Google

dit ei. Nota, veteres Chaldæi, eóſque ſecuti Hebræi vtebantur ῥαβδομαντεία & βελομαντεία, id eſt, diuinatione per virgas & ſagittas. Ita Nabuchodonoſor dubitans an Ieruſalem, an Philadelphiã oporteret bello appetere, accepit duas ſagittas, quarum vni inſcripſit nomen Ieruſalem, alteri nomen Philadelphiæ; deinde ſorte eas commiſcuit, vnámque eduxit, cui cum videret inſcriptum nomen Ieruſalem, coniecit illam ſibi primò eſſe expugnandam, Ezech. 21. 21. vide ibi dicta. Rurſum ſagittas iaciebant in altum, & aſpiciebant quò illæ caderent: an antrorſum, an retrorſum; an ad dextram, an ad ſiniſtram, eóque ſibi pergendum eſſe coniectabant. ita Theoph. Tertiò, Moſes Sampſonis filius, in explicatione præcepti negatiui 52. commemorat huiuſmodi ritum: decorticabant baculum ligneum vno tantùm ex latere, tum in aërem proiiciebant; ſi primo iactu apparuiſſet ſuperior pars decorticata, at ſecundo iactu ſuperior pars adhuc veſtita, proſperum ſucceſſum augurabantur: ſin è contra primùm pars veſtita, infelicem: ſi vtroque iactu veſtitum vel nudatum latus ſuperius fuiſſet, mixtum euentum ſibi pollicebantur: & hoc ab Oſee hic notari & carpi. Vide Rodiginum lib. 4. cap. 29. & Delrio lib. 4. Diſquiſ. Magic. cap. 2. quæſt. 7. ſect. 1. ſub finem, & ſectione 3. ſub initium.

Spiritus enim fornicationum decepit eos.] Aliqui per hunc ſpiritum accipiunt ſtimulum carnis, putà vehementem inclinationem & impulſum ad fornicandum. Huc accedit Caſſian. collat. 7. cap. 32. qui ex Sereno Abbate docet ſpiritum fornicationis eſſe dæmonem incitantem ad fornicationem: licèt enim dæmones ſint incorporei, & quiſque eorum homines ad quælibet vitia ſollicitet, tamen vt ſit inter eos aliquis ordo, vtque ordinatiùs, ideóque potentiùs & efficaciùs homines oppugnent, ipſimet inter ſe operas & vitia diſtribuerunt; ita vt hi præſint huic vitio, ad illúdque ſollicitent; iſti illi, alij alteri, inde enim in Scrip. vocari videntur ſpiritus iræ, ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ, &c. Sic Moabitides puellæ deceperunt Hebræos, dum eos primò induxerunt vt ſecum fornicarentur, deinde vt idolum ſuum Beelphegor colerent, itáque Dei iram & plagam eis acciuerunt, Numer. 25.

Secundò, *ſpiritus fornicationum* eſt ardor & impetus animi, incitans eum ad idololatriam. ita Theodor. Theoph. Arias & alij. Hoc ſpiritu quaſi œſtro acti veſani Iſraëlitæ ruebant ad idola colenda, vti fornicator ruit ad ſcorta; vti patet ex Prophetis, qui paſſim in hunc ardorem inuehuntur & detonant. Vnde ſequitur: *Et fornicati ſunt cum Deo ſuo.* quaſi dicat: Fornicando, id eſt, idololatrando deſciuerunt à Deo, Deique cultu. Vterque ſenſus huic loco congruit, vti dixi verſ. 10. ſed poſteriorem magis intendit Spiritus S.

verſ. 13. *Super capita montium ſacrificabant.*] Hæc capita ſunt quæ à loci altitudine excelſa vocantur paſſim in libris Regum. *Et ſuper colles accendebant thymiama*, id eſt, incenſum, ſuffitum. græcè enim θυμιᾶν ſignificat ſuffire, ſuffumigare, adolere incenſum: & hoc ſignificat hebr. קטר *katar*: thymiama ergo hîc non tantùm eſt illud compoſitum ex ſtacte, onyche, galbano, & thure, quod Deus iuſſit adoleri in altari thymiamatis Exodi 30. 34. ſed etiam thus, ambra, & quodlibet incenſum edens ſuffitum.

Quia bona, amœna, iucunda *erat vmbra eius.*] Idem de arbore populo candida (hanc enim ſigni-

A ficat hebr. *libne*: ſunt enim & populi nigræ) ait Virgil. Egloga 9.

Hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ.] Quaſi dicat: In pœnam veſtræ fornicationis, tum corporalis, tum ſpiritalis, ſcilicet idololatriæ, Deus permittet, vt filiæ veſtræ corporaliter fornicentur; tum cum amaſiis ſuis, tum cum hoſtibus veſtris, putà Aſſyriis; qui eis abutentur, cùm eas captiuas abducent: nec eas impediet aut puniet: quo fiet vt magis & magis fornicentur, ac maiori dolore & ignominia vos afficiant, animóſque veſtros vulnerent. ita Theodor. Haymo, Alber. & Hugo.

Secundò, Chald. Vatab. & Pagnin. vertunt in B præſenti: *Ideo fornicantur filiæ veſtræ*: quaſi dicat: Quia vos fornicamini, hinc veſtro exemplo fornicantur & filiæ ac ſponſæ veſtræ, præſertim quia abſunt ab ædibus & oculis veſtris, ac verſantur apud excelſa in locis ſyluoſis & amœnis, quæ ſcelus illectant; vt ſicut vos fidem frangitis Deo, ita iuſto Dei iudicio frangant & ſponſæ fidem vobis datam. Lex enim eſt talionis:

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Pro *ſponſa* hebr. eſt כלות *callot*, quod verti poteſt cum Chald. Theoph. & Vatab. *nurus*, id eſt, vxores filiorum veſtrorum, quaſi dicat: Hæ fidem frangent datam filiis veſtris, fornicãdo cum adulteris; ſicut vos fidem fregiſtis Deo datam, forni- C cando cum idolis: itaque tam vos, quàm filios veſtros, maritos ſuos pudore & mœrore afficient & conficient.

Non viſitabo.] Id eſt, deſeram, negligam, peccare impunè permittam. ita S. Hieron. Theodor. Hugo, Lyran. aut vt Iſidor. & Vatab. quaſi dicat: Non puniam tam ſeuerè vt vos, filias & ſponſas veſtras cùm adulterauerint. Cauſam ſubdit: *Quoniam ipſi cum adulteris conuerſabantur.* Eſt enallage perſonæ: ex indignatione enim quaſi auertens faciem ab ipſis, mutat ſecundam perſonam in tertiam dicens: *Ipſi*, id eſt, vos ipſi; quaſi dicat: Quia vos relictis filiabus & vxoribus, aditis meretrices, cum eiſque ſcortamini; hinc ipſæ veſtro exemplo irri- D tatæ, & à vobis derelictæ, pari modo & iure relictis vobis adibunt amaſios & adulteros, cum eiſque fornicabuntur. Hebr. habent: *Quoniam ipſi cum meretricibus ſeparabantur*, id eſt, ſeparatim relictis filiabus & vxoribus conuerſabantur & ſcortabantur: licèt Marinus in lexico hebr. יפרדו *ipparedu*, id eſt, ſeparabuntur, deriuet à פרד *pered*, id eſt, mulus (qui ſic dicitur, quòd ſit generatione ſeparatus) quaſi dicat: Mulos, id eſt, ſpurios gignent; vel quaſi dicat: Ad inſtar mulorum abutuntur matrimonio, non generandi cauſâ, ſed explendæ libidinis ergo duntaxat. Porrò meretrices hæ erant ſacerdotiſſæ Beelphegor, id eſt, Priapi, & ſua proſtitutione eum colebant, ait S. Hie- E ron. Cyrill. & Theodor. de quibus 3. Reg. 15. 13. aut Veneris cultrices, vt vult Alber. quæ ſedentes ad eius templum aduentantibus ſe proſtituebant, vti dixi Baruch 6. verſ. 42.

Moraliter diſce hîc proles & vxores imitari parentes & maritos in ſcelere, Deúmque horum peccata, prolium & vxorum peccatis & ignominia vlciſci. ita vltus eſt adulterium Dauidis ſcelere Abſalonis, qui vxores Dauidis Patris ſui inceſtauit 2. Reg. 12. 11. — Mor. Deus punit peccata patrum peccatis filiorum & vxorum.

Præclarè Iuuenalis Satyra 4.

Et quod maiorum vitio ſequitúrque minores,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,

Quæ

Digitized by Google

Quæ monſtrant ipſi pueris, tradúntque parentes.
Si damnoſa ſenem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruóque eadem mouet arma fritillo.
Sic natura iubet.

Quocirca illud in mente recondant parentes:
Et peccaturo obſiſtat tibi paruulus infans.

Et illud Plauti in Pſeud.
Probùm patrem eſſe oportet, qui gnatum ſuum
Probiorem, quàm ipſus fuerit poſtulet.

Denique illud Verini:
Et verbi & facto paruis ſit regula natis,
Optima ſitque omni tempore norma pater.

Sanè pueri dum circa mores inconditos monentur vel arguuntur, illam quaſi naturâ inſitam excuſationem regerunt: A patre hoc didici: Id mater me docuit: Sic faciebat mater mea, ſic pater: vulgò dicitur, *Mali corui, malum ouum.* Audiui non rarò parentes grauiter querentes de filiis, quòd eſſent ſpurci, vinoſi, maledici, ceruicoſi, inobedientes, intractabiles. Quibus ego: Parentes horum ſæpe ſunt cauſa: quia ipſi iiſdem vitiis addicti filiis prauo exemplo præeunt, illóſq; eadem verbis & factis docent. Si ergo cuperent filios mores corrigere, ipſi priùs ſuos corrigerent, quibus illos dedocerent ea, quæ antè docuerant.

Ita Auguſti Cæſaris libidines & ſordes imitatæ ſunt duæ Iuliæ, filia, & neptis, quę proinde publicum illi probrum extiterunt: vnde ipſe tertiam adoptauit, Agrippam; ſed & hanc mox ob ſordes abdicauit: nec aliter tres illas, quàm tres vomicas, ſeu tria carcinomata ſua appellare ſolebat: quin & teſtamento cauit, ne mortuæ in ſepulchrum ſuum inferrentur. Denique exclamare ſolebat illud Homericum:

O vtinam cælebs vixiſſem, orbúſque periſſem.

Ita Sueton. in eius vita. Eadem, imò maior eſt ratio vxorum, quàm filiorum. Nam, vt ait Seneca epiſt. 95. *improbus eſt, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum*: vxor enim mariti adulteri exemplo ipſo incitata, aut imitari ſe putat, aut vindicari, ait Quintil. Quocirca de multis dici poteſt, quod de Clytæmneſtra ait Ouid. lib. 1. de arte amandi:

Dum fuit Atrides vna contentus, & illa
Caſta fuit: vitio eſt improba facta viri.

Et illud Euripidis de eadem:
Stultæ quidem ſumus mulieres, non nego:
Cum autem inſit hoc animis, peccat maritus
Faſtidiens connubia, imitari vult
Mulier virum, & alium parare amaſium.

Denique Ariſtot. in Oeconom. *Primum itaque*, inquit, *leges ſint viro ad vxorem, vt iniuria ceſſet; ſic nec ipſe iniurias patietur*: alioqui talionem repédet ei vxor, & lege talionis ſe tuebitur.

Et cum effeminatis.] Hi erant viri ſiue ſcorta maſcula, vti ſunt pueri pathici, ſacerdotes Priapi, qui mollitie & venere ſuccuba Sodomitis ſeruiendo, ex viris quaſi feminas ſe efficiebant, ideóque vocantur effeminati. vnde Aquila vertit ἐνηλλαγμένους, id eſt, mutatos, ſcilicet ex officio virili, in femineum: Septuag. τετελεσμένους, id eſt, conſecratos, ſcilicet Priapo aut Veneri: Theodotio κεχωρισμένους, id eſt, ſeparatos à vulgo, quaſi ſacerdotes Priapi. ita Cyrill. qui ait, Erant viri, ſed in feminas mollicie mutati, qui muliebri vociferatione & cymbalis vtentes, facéſque ferentes circumcurſabant. Sic & Theodor. Rupert. Haymo, Hugo, Lyran. & alij, qui & addunt aliam cauſam cur vocentur effeminati, quia, inquiunt, multi ex illis caſtrabantur, fiebántque eunuchi; vt ad ve-

A nerem tantùm paſſiuam valerent, quaſi feminæ, non actiuam. Porrò hoſce viros ſuccubos Beelphegor, id eſt, Priapo conſecratos fuiſſe in Iſraël & Iuda, patet 3. Reg. 14. 24. & 4. Reg. 23. 7. Sed audi S. Hieron. *Nos*, ait, *effeminatos vertimus. Hi ſunt quos hodie Romæ matri non deorum, ſed dæmonum ſeruientes, Gallos vocant: eò quòd de hac gente Romani truncatos libidine in honorem Atys (quem eunuchum meretrix fecerat) ſacerdotes illius mancipàrint: propterea autem Gallorum gentis homines effeminantur, vt qui vrbem Romam ceperant, hac feriantur ignominia. Iſtiuſmodi idololatria erat in Iſraël, colentibus maximè feminis Beelphegor, ob obſcœni magnitudinem, quem nos Priapum poſſumus appellare.*

B Secundò tamen non minus aptè pro effeminatis, vertas meretrices. Has enim propriè ſignificat heb. קְדֵשׁוֹת *Kedeſçot*, quod eſt femininum: viri enim & mares maſculinè vocantur קְדֵשִׁים *Kedeſcim* (poſſunt tamen & hi femininè vocari *Kedeſçot*, per catachreſin quia erant effeminati, vti iam dixi.) Fauet S. Hieron. *Sciendum*, inquit, *quod in præſenti Kedeſçot, meretrices iupulæ, id eſt, ſacerdotes Priapo mancipatas vocet.* Verùm rectè ſuſpicatur Ribera in Codice S. Hieron. eſſe mendum librariorum, & legendum eſſe *viros, ſacerdotes Priapo mancipatos vocet*, ne ſecum pugnet: nam paulò antè eos viros vocauit. Erant ergo viri ſexu, ſed meretrices & feminæ abuſu libidinis & naturæ,

C Fauet & Symmachus qui ἑταίρας (id eſt, ſocias, amicas, amaſias) propriè meretrices appellauit. Sic & Theoph. *Initiatos*, inquit, *huiuſmodi vocat ſacros myſtas, dignos iam arcanis apud illos ſacris iudicatos, ceu perfectiores: qui mares eſſe viſi, femellæ fuerunt, cymbalis vtentes, femineiſque vlulatibus circumibãt triuia, Beelphegor ſacramenta perficientes.* Et Chald. qui vertit: *Cum ſcortis comeſſantur & potant.* vbi nota Hebræis plus eſt *Kedeſça*, quàm זוֹנָה *zona*: *Zona* enim ſignificat quamlibet meretricem, *Kedeſça* verò famoſam, publicam, quaſi lupanari iam auctoratam & conſecratam: hæc enim dicitur *Kedeſça*, id eſt, ſancta, per antiphraſim, quia ſpurciſſima & fœdiſſima, ac ſpurcitie ſua infamis & celebris. Rurſum *Kedeſça*, id eſt, ſancta vocabatur meretrix, quæ Priapo aut Veneri erat conſecrata

D quaſi ſacerdos, quales hæ erant.

Et (id eſt, idcirco, ſcilicet ob ſcelera iam recenſita) *populus non intelligens vapulabit.*] Cùm ſcilicet tandem à me punietur, excindetur, & in captiuitatem, putà in Aſſyriã ducetur. ita S. Hieron. Tigurina vertit: *Et populus qui intelligere noluit variis iactabitur malis.* Vatablus: *Populus non intelligens peribit, vel corruet, quaſi dicat: Populus ignorans Deum, corruere ſolet. Aut ſtupore afficietur, cum ſcilicet ſentiet tanta Dei flagella, qui licet ſit miſericors, eſt tamen & iuſtus in puniendis peccatis*, & tarditatem ſupplicij grauitate compenſat.

Heb. יִלָּבֵט *labat* propriè ſignificat impingere, offendere, ruere, vapulare. R. Dauid vertit *peruertetur.*

E R. Ioſeph *claudicabit.* Thargum *capietur.* R. Salomon *laborabit, fatigabitur.* Pagnin. *feſtinabit, anceps erit & dubius, neſciens quò ſe vertat.*

Verſ. 15.] Si fornicaris tu Iſraël, non delinquat ſaltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne aſcenderitis in Bethauen, neque iurauerìtis: Viuit Dominus.

Verſ. 16.] Quoniam ſicut vacca laſciuiens

Digitized by Google

declinauit Iſraël: nunc paſcet eos Dominus, quaſi agnum in latitudine.

Verſ. 17.] Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum.

Verſ. 18.] Separatum eſt conuiuium eorum, fornicatione fornicati ſunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius.

Verſ. 19.] Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis, & confundentur à ſacrificiis ſuis.

verſ.15. *Si fornicaris tu Iſraël, non delinquat ſaltem Iuda.*] Ab Iſraël ſermonem conuertit ad Iuda, eúmque monet vt memor templi & regni Dei (in Iuda enim regnabat Deus per poſteros Dauidis, ibique ſuam habebat domum & templum) non imitetur Iſraël fornicando, & fornicatione ſua honorando & colendo Beelphegor, aliósq; deos, id eſt, dæmones.

Galga'a vbi & qualis? *Et nolite ingredi in Galgala.*] Galgala locus erat & ciuitas inclyta, diſtans à Iordane ſtadiis quinquaginta, à Iericho ſtadiis decem: miraculis & religione patrum ſancta & illuſtris. Nam primò hic, tranſito Iordane caſtra longo tempore poſuerunt filij Iſraël, ibique prima publica facta eſt gentis circumciſio. Ibi enim Ioſue circumcidit omnes maſculos Hebræorum, qui per 40. annos peregrinationis nati erant in deſerto, ibique primum in Chananæa Paſcha celebrauit: vnde in Galgala Hebræi adierunt quaſi poſſeſſionem terræ promiſſæ. Nam deficiente manna, ibidem primum comederunt de frugibus terræ. Inde locus nomen accepit, dictúſque eſt Galgala, Ioſue 5. 9: vbi ſic legimus: *Dixitque Dominus ad Ioſue* (peracta circumciſione) *Hodie abſtuli opprobriũ Ægypti à vobis:* quia hodie vos à vita & moribus incircumciſorum Ægyptiorum, per circumciſionem tranſtuli in ſanctam meam legem & gẽtem: idcóque *vocatum eſt nomen loci illius Galgala.* Galgala enim vel Gilgal, vel Galgal, vel vt S. Hieron. vocat Golgol, heb. idem eſt quod amotio & ablatio; ſcilicet præputij, & conſequenter opprobrij, & gentiliſmi Ægyptiorum, radix enim גלל *galal* ſignificat deuoluere, remouere, auferre: inde geminata litera *ghimel, ghilgal*, vel *galgal*, idem eſt quod deuolutio, remotio, ablatio.

Secundò, in Galgala Ioſue accepit omen victoriæ & poſſeſſionis Chananææ; videns enim angelum euaginatum habentem gladium, perrexit ad eum, & ait: *Noſter es an aduerſariorum?* audiuitque ab eo: *Nequaquam, ſed ſum princeps exercitus Domini, & nunc venio*, vt tibi Chananæam ſubiugem. *Solue calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt*, Ioſue 5. 13.

Tertiò, in Galgalis Ioſue repoſuit duodecim lapides, quos tulerat de medio Iordanis alueo, idque vt ibi eſſent in perpetuum monumentum tranſitus miraculoſi, quo duodecim tribus ſicco pede per Iordanem tranſierant in Chananæam Ioſue 4. 20. vnde S. Hieron. in Epitaphio S. Paulæ ait, hoſce lapides ibidem viſos à S. Paula. Hi duodecim lapides repræſentant duodecim tribus, & patriarchas; ac conſequenter duodecim Apoſtolos, quaſi duodecim petras & fundamenta Eccleſiæ Apoc. 21. 14. ita Tertul. lib. 4. contra Marcio. c. 13.

A Quartò, in Galgalis per multos annos conſtitit tabernaculum Dei, cum arca & propitiatorio: vnde ibidem Samuel iudicabat populum, ibique Saulem ſecundò in regem vnxit 1. Reg. 10. 8. Ibi quoque Agag regem Amalec occidit 1. Regum 15. 33.

Quintò, Elias & Eliſeus frequenter verſabantur in Galgalis, ibique prophetabant, & faciebant miracula 4. Reg. 2. 1. & c. 4. 38.

Hac de cauſa idololatræ idola ſua iam inde ab initio ſtatuerunt in Galgalis; vtpote loco ſancto adeo, & celebri. Nam tempore Aod, qui tertius à Ioſue fuit Iudex Iſraëlis, erant idola in Galgalis: vt patet Iudic. 3. 19.

B Vbi nota, dæmonem eſſe ſimiam Dei, idcóque coli velle vbi cultus fuit Deus; tum vt Deum poſſeſſione ſua excludat, tum vt celebrior ſit eius honos & veneratio. Idcirco Antichriſtus ſedem regiam conſtituet in Ieruſalem, vti oſtendi Apocal. 11. 8. ibique in templo ſedebit, & coletur vt Deus, tum vt habeatur verus rex Sionis, id eſt, Meſſias, ſucceſſor Dauidis & Salomonis: tum vt profanet vrbem olim ſanctam, & pro templo Dei ſuum conſtituat: tum vt euertat monumenta omnia paſſionis, reſurrectionis, & aſcenſionis Chriſti, cuius ipſe erit hoſtis, & Antichriſtus. Sic experientia conſtat dæmonem maximè inſidiari monaſteriis tum virorum, tum feminarum, vt magum vel magam, lubricam, turbulentam, &c.

C aliquam in illud inducat, quæ cæteras omnes vel turbet, vel inficiat, vt vbi maximè cultus fuit Deus, colatur ipſe, itáque Deum ſuo templo quaſi expellat, de eóque ſe vindicet.

In Bethauen.] Bethauen vrbs fuit Iudææ, ſed ignobilis; ſita iuxta Bethel, de qua Ioſue 7. 2. & ſic ea hîc loqui Prophetam cenſet à Caſtro. Verùm S. Cyrill. Hieron. Theoph. Theod. Haymo, Lyran. Vatab. & alij paſſim, putant ipſam Bethel vocari Bethauen: tum quia ei erat vicina; tum quia Bethel erat celeberrima: primò, ſanctitate & pietate, poſtea idolis & idololatria. Ieroboam enim vitulos aureos collocauit in Dan, & Bethel, quaſi in duobus regni limitibus, ibique hiſce vitulis per ſe ſacrificauit. Nota, Bethel priùs dicta eſt

D Luza, ob copiam nucum & amygdalarum (hæc enim heb. vocantur לוז *luz*) à Iacobo verò Patriarcha, qui ibi vidit Deum ſcalæ innixum, & angelos per ſcalam aſcendentes & deſcendentes, vocata eſt Bethel, id eſt, domus Dei, Geneſ. 28. 19. Eadẽ à Prophetis per antiphraſin vocatur *Bethauen*, id eſt, *domus iniquitatis*, vt vertit Theodotion: aut *domus nihili*, vt vertit Symmachus & Aquila. Septuag. pro און *auen* per craſin legentes און *on*, vertunt, *domus doloris*, vel *domus idoli*: quia in ea erat templum, in quo colebantur vituli aurei Ieroboam. Id ita eſſe patet Amos 5. 5. vbi Propheta eadem pene verba, quæ hîc habet Oſee, vſurpat aitque: *Nolite quærere Bethel, & in Gal-* Bethel eſt Bethauen, id eſt, domus idoli.

E *galam nolite intrare*, &c. *quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis*, heb. *auen*. Bethel ergo eſt Bethauen. Monet itaque Iudam, putà duas tribus, ne adeant idola vicina poſita in Galgalis, & in Bethel. Dico vicina, quia Galgala & Bethel erant in ſorte tribus Beniamin, vt patet Ioſue 18. verſ. 12. & 22. ideóque ea potius nominat, quàm Dan aut Samariam. Dicit autem: *Ne aſcendatis in Bethauen*, quia Bethel ſita erat in loco alto. ita Vatab. Tropol. Bethel fit Bethauen, cùm regnum, populus, vrbs, vti Anglia, Scotia, Dania à fide & cultu Dei ad hæreſim deſciſcit: cùm templa in ſtabula,

Digitized by Google

ſtabula,monaſteria in armamentaria, hoſpitalia in A tabernas & ganeas conuertuntur; quibus competit illud Ieremiæ,& Chriſti: *Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam ſpeluncam latronum*,Matth. 21.13. Rurſum ſancta anima fit Bethauen, cùm à Dei gratia per peccatum excidit,tunc enim à regno & dominio Dei,tranſit in ius & poteſtatem diaboli.

Nota Prophetam hîc,& deinceps vſque ad finem capitis,maximè loqui duabus tribubus:ad illas enim conuertit ſermonem v.15.dicens: *Si fornicaris tu Iſraël,non delinquat ſaltem Iuda.*

Neque iurauerítis:Viuit Dominus.] Quaſi dicat: Ne iuretis per vitam idoli, quod eſt in Galgalis, vel in Bethel, ei attribuendo nomen *Dominus*, hebr. *Iehoua*,quod eſt nomen incommunicabile, B & proprium Deo vero. Iuramentum enim eſt actus latriæ: iurando enim per aliquem, teſtabantur eum eſſe infallibilem, primam & increatam veritatem; ac conſequenter eſſe numen & Deum: cum enim iurantes in teſtem ſuæ aſſertionis vocabant, dicentes v. g. Viuit Dominus, quòd hoc illúdue fecerim, aut faciam, quaſi dicerent:Iuro per Deum,vitámque Dei, quòd hoc illudue feci,aut faciam.Sicut ergo paulò antè vetuit cultum idoli, ita hic vetat iuramentum per idolum: hoc enim eſt proteſtatio & inuocatio numinis, Deíque veri. ita Theod.Albert. Hugo, Lyran.& alij.

Alij exponunt, quaſi dicat: Ego Deus & Dominus,ſiue Iehoua veſter, nolo vt per me meámque vitam amplius iuretis,cùm ſitis idololatræ;nolo vt ore quod inuocatione idolorum polluiſtis iuretis,nominetis, & inuocetis, itáque polluatis nomen ſanctũ meum.ita S.Hier. Cyrill.Theoph. Haymo,Iſidor.Vatab.& alij. Verùm hæc expoſitio non rectè cohæret cum eo, quod præceſſit: *Nolite intrare in Galgala,& ne aſcẽderitis in Bethauen*; huic enim annectit:*Neque iurauerítis: Viuit Dominus*: hæc enim tria pari caſu, tenore, & nexu dicuntur, vt patet ex Hebræo. Eodem ergo ſpectant;ſcilicet ad hoc ne colant idola in Galgalis & Bethauen, néue per ea iurent. Alioqui quæ eſſet connexio dicere:Nolite colere idola in Galgalis & Bethauen, &, Nolite iurare per nomen meum? Contrarium enim potiùs dicendum eſſet, hoc modo: Nolite colere nec iurare per idola, quæ ſunt in Galgalis;ſed potiùs colite me, & iurate per nomen meum.

verſ.16. *Quoniam ſicut vacca laſciuiẽs declinauit Iſraël.*] Proponit Iudæ petulantiam & laſciuiam Iſraëlis, quaſi rem fœdam, indignam, & Dei indignationem exitiúmque gentis prouocantem; vt Iuda aliena inſania & periculo ſapiat, illúdque declinet, quaſi dicat:Iſraël carens cerebro laſciuiat vt vacca;at tu ô Iuda, perſta in Dei lege, quaſi leo: huic enim te aſſimilauit Geneſ.49.10. ita S. Hier. Theod.Theoph.Haymo & alij.

In Hebræo eſt elegans paronomaſia: *Sicut vacca vel vitula* שׂררה שׂרר *ſarera ſarar Iſraël*, q. d. Sicut vacca rebellis rebellauit Deo Iſraël. ita Vatab. *Sarera* enim ſignificat vaccam quæ laſciuia vel œſtro agitatur, ideóque indomita & rebellis iugum omne excutit, & quaſi furens huc illúcq; diſcurrit.

Quocirca Septuag. vertunt: *Sicut vacca aſilo percuſſa inſaniuit Iſraël*:aſilo, id eſt, œſtro; vti ex Virgilio docet S. Hieron. ſic enim canit Virgil. lib.3.Georg.

Eſt lucos Silari circa,ilicibúſque virentem
Plurimus Alburnum volitans,cui nomen aſilo
Romanum eſt,œſtron Graij vertere vocantes,
Aſper,acerba ſonans:quo tota exterrita ſyluis
Diffugiunt armenta.

Aſilum ſignificat furorem Hebræorum, quo impetu inſano ferebantur & ruebant ad cultũ idolorum. Noſter generalius, magíſque propriè & adæquatè vertit *laſciuiens*: non enim ſolo œſtro, ſed & paſtu, amore, aliíſque de cauſis laſciuiunt vaccæ. vnde Chald. vertit: *Sicut bos qui ſaginatur & recalcitrat, ſic rebellat Iſraël propter multitudinem bonorum*,iuxta illud Deuter.32.15. *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit*, &c. Noſter verò meliùs vertit *vacca*, quàm *bos*: tum quia hebr. פרה *para* vaccam ſignificat,non bouem; tum quia feminæ omnium pene animantium magis laſciuę ſunt,petulcæ, & deliræ, quàm mares, vti docet Ariſtot. lib. de Phyſiognomia, & ex eo Auguſt. Niphus, qui huiuſce rei phyſicas rationes adducit: *Magis malefica*, inquit Ariſtot. *ſunt feminea maſculis, & proteruiora, & minus defenſiua.* Rurſum: *Maſculina natura ſunt fortiore, & iuſtiore genere: feminina autem ſunt timidiora & iniuſtiora natura.* Feminina tamen quia minus habent cerebri,iudicij,animi & virium, hinc natura id aliunde compenſante,plus habent affectuũ, paſſionum, procaciæ & impudentiæ: hiſce enim illa ſupplet. Denique Propheta comparat Iſraëlem vaccæ,non C cani vel aſino:Primò,quia coluit vaccas, putà vitulos aureos,vocatur vacca potiùs, quàm vitulus, ad maiorem confuſionem: quia ſic miro fornicationis modo à vitulis ſubigebatur, quibus viſibiliter adorando ſe ſubſternebat:inuiſibiliter verò ſuam animam tauro, id eſt, dæmoni proſtituebat. Secundò,quia Deus eius erat venter,& vt ait Dauid,*prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum*. Tertiò, quia eius laſciuia commutanda erat in iugulationem, iubilus in mugitum & planctũ. ita Ruffin. Rupert. & ex iis Delrio Adagio 977. Denique quia vitulabatur & laſciuiebat, vti vaccæ & vituli quos colebat.

D *Nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine.*] Id eſt,in loco lato & ſpatioſo. quaſi dicat: Sicut agnus qui ſaginatur, latiſſimè in paſcuis vberrimis paſci ſinitur, vt impinguatus ſtatim mactetur:ita Deus ſinit Iſraëlem bonis affluere & laſciuire,vt ſit prædæ Aſſyriis, ab eiſque ſpolietur & iuguletur.ita S.Hieron.Vatab.& Lyran.

Secundò,alij,quaſi dicat: Iſraël captiuus ibit in Aſſyriam,vbi non laſciuiet vt vacca; ſed ducetur quò hoſtes volent, agetúrque ad nutum Aſſyriorum tanquam agnus manſuetus.ita Haymo,Hugo & à Caſtro. Aut,ſicut agnus manſuetus vbiq; matris vbera requirit; ita Iſraël in captiuitate domitus & manſuefactus, me meáque vbera requiret. ita Theod.& Theoph.

E Tropol.S.Hieron.per Iſraël hæreticum,per Iuda fidelem & Eccleſiaſticum accipit. *Si ſemel*, inquit, *fornicaris hæretice ſaltem tu,Eccleſiaſtice, non delinquas: nec ingrediaris in Galgala, hæreticorum conciliabula,vbi peccata omnia reuelantur, & inſtar porcorum volutantur in cœno*(alludit enim Galgali ad גלה *gala*, id eſt,reuelauit,& ad גלל *galal*; id eſt,reuoluit,volutauit) *ne te aſcendere putes ad ſuperbas & arrogantes falſorum dogmatum fictiones. Non eſt enim ibi domus Dei, ſed domus idoli. Sicut enim vacca percuſſa aſilo, percuſſi ſunt hæretici ardentibus diaboli ſagittis,& legis notitiam reliquerũt: ideo paſcentur in lato & ſpatioſa via, quæ ducit ad mortem, & patientia Domini boníque paſtoris eos nutriet*

Digitized by Google

nutriet ad interitum. Idem mutato nomine hæretici adaptes ambitioſo,luxurioſo, auaro, & cuilibet peccatori.

verſ.17. *Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum.*] Quaſi dicat:O Iuda,dimitte Ephraim,id eſt,Iſraël, putà decem tribus, quæ ſunt participes cultus & menſæ idolorum:comedunt enim idolothyta,ſcilicet carnes & cibos idolis immolatos: noli ergo eum imitari, noli cum eo participare in idolis & idolothytis.ita S.Hieron.Theoph.Hugo,Lyran. & alij. Minus rectè Ruper. & Vatab. cenſent hæc eſſe verba Dei ad Prophetam,quaſi dicat: Luſeris operam ſi ad pœnitentiam inuitaris Ephraim: dimitte ergo eum cum ſuis cupidinibus & idolis: grauiſſima enim eſt pœna dimitti à Deo, & tradi ſibi ſuiſque concupiſcentiis.

verſ.18. *Separatum eſt conuiuium eorum.*] Dat cauſas Iudæ,cur Iſraëlis commercium & ſocietatem vitare debeat:Prima eſt hæc, quaſi dicat: Quia illorum cultus,religio,& conuiuium à tuo,ô Iuda,ſeparatum & diuerſum eſt: tu enim abſtines cibis lege Leuit. 11. vetitis; illi ſine ſcrupulo iis veſcuntur: tu participas ex hoſtiis pacificis Deo immolatis; illi participāt & comedunt idolothyta. ita S.Hieron. Alber.& Hugo:tu poſt epulas caſtum te conſeruas;illi epulis diſtenti ardent in libidines. Hoc eſt quod ſequitur: *Fornicatione fornicati ſunt.* Pro *ſeparatum eſt conuiuium* hebr.eſt סר סבאם *ſar ſobeam*, id eſt, receſſit potatio vel compotatio, id eſt, conuiuium eorum. Hebræi enim vocant *miſte*, id eſt, compotationem, vti & græci συμπόσιον à communione potus, quod Latini à communione victus & cibi vocant conuiuium. Eſt metaphora à vinis acidis. Nam recedere venuſtè ab Hebræis vſurpatur de vino, quando in vappam reſoluitur. Vnde & Græci tale vinum ἐξεστηκὸς, Cicero *vinum fugiens*,Flandri *afgaende Wyn* vocant.Chald.R. Dauid Vatab. Pagnin. & alij recentiores vertunt: *Putruit* vel *fœtuit potus eorum*,quaſi dicat: Vinum eorum erat olim vinum *eos*,id eſt,coloratum,odoratum, ſapidum;iam per ſcelera eorum receſſit à ſuo colore, odore,ſapore; factúmque eſt decolor, putidum, acidum, quaſi dicat: Lætitia eorum in triſtitiam verſa eſt,gaudia in luctum, epulæ in abſynthium.

Mirum eſt Septuag. vertere: *Prouocauit Chananæos.* quod ſic explicat S. Hieron.quaſi dicat: *Tantum ſtudium habuit Iſraël in idolorum cultu, vt non imitatus ſit Chananæos,id eſt,Ethnicos,ſed ad imitationem ſui eos prouocauerit erroris.*

Denique Iſidor.vertit:Receſſit ebrietas & crapula eorum; quaſi Iſraëlitis hîc tacitè obiiciatur, quod vſque ad crapulam & vomitum ſeſe ingurgitarent.

Dilexerunt ignominiam protectores eius.] Altera ratio qua vrget Propheta Iudam, vt recedat ab Iſraël;quia,inquit,*protectores*, id eſt, dij quos colunt,vel vt Chald.Hebr.Pagnin.& Vatab. principes eius, qui ſanciunt idololatriam, fornicationem,crapulam,illúmque ad ea inducunt verbo & exemplo, iiſdem non niſi ignominiam & probrum ipſi accerſunt. Itaque per ignominiam intellige probroſam & ignominioſam tam idololatriam,cum S.Hieron.Haymone,Hugone & Lyrano; quàm gulam & fornicationem cum Aria & Chaldæo, qui vertit: *Fornicationem dilexerunt,vt venirent ſibi in ignominiam proceres eorum.*

Legit Interpres הבו *habo*,id eſt,afferre: iam aliis punctis legunt הבו *habu*,id eſt,afferte, date. Vnde vertunt: *Diligunt,date ad ignominiam, clypei eius,* A id eſt, protectores eius qui eum tuentur vt clypei,quaſi dicat: Protectores & principes Iſraëlis, diligūt munera dicúntque, Date date nobis dona, quod eſt illis,æquè ac populo ignominioſum. ita Vatab.Pagnin.Iſidor. Rabbini. Aut vt Arias,*date*, ſcilicet vina & delicias,quaſi dicat:Aſſiduè poſtulant vina & delicias,quaſi Epicurei, quæ eſt ſumma ignominia. Verùm hæc verſio obſcurior eſt, ac textui nonnulla addit & ſupplet: noſtra verò clarior,planior, magiſque adæquata eſt, ideóque verior & germanior.

Ligauit eum ſpiritus (id eſt ventus, ſiue turbo) *in alis ſuis.*] Septuag. *Turbo ſpiritus ſibilabit in alis eius*, quaſi dicat: Turbo diuinæ indignationis & vindictæ, quaſi alis ſuis colligabit Iſraëlem, ſiue verſ. 19.
B Synagogam, eámque auferet in captiuitatem Aſſyriacam; ibique celerrimè diſperget in omnes mundi plagas:ſicut turbo contorquere, iactare,& diſpergere ſolet paleas.Aut quaſi dicat:Quocunque ventus perflauerit, eò ſecum deferet alligatum Iſraëlem:quare celerrimè hinc auolabit,quaſi impulſus velociſſimo & rapidiſſimo vento. Ventis enim dantur alæ per metaphoram, ob velocitatem:vnde & pinguntur alati,æquè ac angeli,ait Iſidor.lib.7.Etymol.cap.5.Hinc Ouid. 1.Metam.

Emittitque Notum,madidis Notus euolat alis.

Sic aquæ pluuiæ dicuntur in nubibus, non tantùm includi, ſed & ligari, Iob 26. verſ. 8.vt niſi ſimul cum nubibus, moueri & diſcurrere non
C poſſint. Nubes enim ſunt pluuiæ vehiculum. ita Pineda ibidem. Vnde Syrus vertit: *Colligabitur ſpiritus in alis eorum.* Arabicus Antiochenus: *Venit ſpiritus inflexus* (retortus) *in alis eius.* Arabicus Alexandrinus: *Flauerunt venti ex alis eius.*

Eſt Poëtica deſcriptio captiuitatis. ita Ruffin. Theodor.Theoph.pro *ligauit*, hebr.eſt צרר *tſarar*, id eſt,ligauit,conſtrinxit,contorſit, arctauit, afflixit,tribulauit. Cyrill. & Theoph.pro אותה *ota*, id eſt,*eam*,aliis punctis legunt אתה *atta*,id eſt, *tu*:vnde vertunt: *Turbo ſpiritus tu es in alis eius*, quaſi Propheta loquatur Deo,dicátque eum eſſe ipſum turbinem,qui auferet Iſraëlem:aut vt Cyrill.quaſi
D dicat,Tu Iuda fuiſti Iſraëli quaſi turbo ſpiritus in alis volucris: cum enim Iſraël vidit te, qui habes templum, tam inertem & ſupinum, iiſdémque peccatis illigatum,magis citiúſque apoſtatauit.

Ex aduerſo S.Hieron. Haymo,Alber.Hugo & Lyran. per ſpiritum hunc accipiunt diabolum, quaſi dicat: Diabolus eſt qui impellit Iſraëlem ad idololatriam, aliáque ſcelera, adeo vt videatur ei mentem & voluntatem colligaſſe, eáque aſtrinxiſſe idolis. Sic dæmon peccatorem alligat amaſiæ,vino,ambitioni,itáque ligatum agitat & raptat quaſi mancipium, quocunque vult, vti magas & ſagas tam corpore, quàm ſpiritu raptat vbilibet.

E Secundò,Leo Hebr.vertit: *Ligauit ventū in alis ſuis.* quod Vatab.exponit, quaſi dicat: *Ventus conſtrictum tenebat illam congregationem* (hanc enim ſignificat hebr.אותה *ota* quod eſt femininum) *Iſraelitarum in alis ſuis,& ita eos aliò transferet.* putà in captiuitatem Aſſyriacam: alas enim vocat oras & ſinus veſtium,quaſi Iſraël in iis ligatum habeat ventum ſiue turbinem,qui eum ita alatum celerrimè transferat in Aſſyriam. Vnde & Symmach. vertit: *Ligauit ventum in alis venti*, quod explicans S. Hieron. *Ligauit eos Diaboli ſpiritus in alis ſuis, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, & ſtabili in Eccleſia pede permanere non poſſunt.*

Secundus hic ſenſus coincidit cum primo: ſiue enim dicas Iſraëlem in Aſſyriam abreptum alis

turbinis

Digitized by Google

turbinis iræ Dei,ſiue alis turbinis ſui, eodem res-redit:turbo enim Iſraëlis non eſt alius,quàm turbo iræ Dei,quem ſcilicet ei ira Dei indidit & impreſſit, vt eum auferat in Aſſyriam; ſicuti vis iacientis lapidem,& vis iacti lapidis, eadem eſt. Iaciens enim vim ſuam lapidi iacto imprimit, vt eum proiiciat quò vult: vis ergo hæc tam eſt hominis iacientis, quaſi efficientis; quàm lapidis iacti, quaſi recipientis & patientis. Denique hebr. *om*, id eſt, eam, aliqui referunt ad ignominiam, quaſi dicat: Turbo iræ Dei ligauit ignominiam in

A alis Iſraëlis, vt illam excutere nequeat.vnde ſubdit:*Confundentur à ſacrificiis ſuis*,id eſt,ob ſacrificia quæ idolis obtulerunt.

Tropol. diſce hic peccata creare turbinem qui peccatores ignominioſè diſpergat,& tandem deturbet in tartara. Quocirca Zacharias cap.5.verſ. 7.vidit mulierem, cui nomen erat impietas, amphoræ inſidentem, à duabus mulieribus habentibus alas milui,& ſpiritum in alis, rapi in Babylonem, quæ eſt ſymbolum gehennæ. vide quæ de funibus & vinculis peccatorum dixi Iſaiæ 5.18.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Vocat Deus ad iudicium ſacerdotes & primores,eóſque accuſat quòd laqueus fuerint populo,eúmque ſuis idolis & ſceleribus implicarint: quia ſpiritus,*inquit*, fornicationum in medio eorum. *Hinc eis cum populo,& cum Iuda, qui Iſraëlis ſcelus ſecutus eſt, hoſtile excidium intentat, dicens verſ.5.*Reſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius: ruet etiam Iudas cum eis. *Denique verſ. 12. ait ſe eos quaſi tineam & cariem corroſurum, ac verſ. 14. quaſi leænam diſcerpturum.*

Verſ. 1.] Audite hoc ſacerdotes, & attendite domus Iſraël, & domus regis auſcultate: quia vobis iudicium eſt, quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & rete expanſum ſuper Thabor.

Verſ. 2.] Et victimas declinaſtis in profundum: & ego eruditor omnium eorum.

Verſ. 3.] Ego ſcio Ephraim, & Iſraël non eſt abſconditus à me: quia nunc fornicatus eſt Ephraim, contaminatus eſt Iſraël.

Verſ. 4.] Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Deum ſuum:quia ſpiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.

verſ. 1. AVDITE *hoc ſacerdotes.*] Increpat primò ſacerdotes,deinde populum,præſertim primores populi, demum regis aulicos & principes Iſraëlis de idololatria: hanc enim ſacerdotes & primores abolere,& populum dedocere debebant,eúmque docere verum Dei cultum.Per ſacerdotes S.Hieron.Haymo,Hugo,Ribera, & alij accipiunt pſeudoſacerdotes idolorum in Iſraël: hi enim non erant veri & legitimi; tum quia non erant ex tribu Leui; tum quia erãt idolorum;tum quia non à Deo, ſed à Ieroboam idololatra rege conſtituti 3.Reg.12.28.poſſunt tamen accipi veri Dei ſacerdotes. Hi enim ſparſi erant per Iſraël, vt eum in Dei cultu continerent; ſed cùm Ieroboam vitulos ſuos induxit, non tantùm populus, ſed & ſacerdotes regis ſui imperium ſecuti, vitulos hoſce & Baalim coluerunt, alióſque colere docuerunt,imò compulerunt.

Quia vobis(Septuag.*ad vos*)*iudicium eſt.*]Quaſi dicat:Vos Deus vocat ad iudicium,& condemnationem; vt ſcilicet vos ob idololatriam in iuſto

B iudicio accuſet, & condemnet ad excidium inferendum ab Aſſyriis. Iudicium ergo hic 1. propriè ſumi poteſt 2.impropriè, per catachreſin pro diſceptatione,accuſatione,redargutione, increpatione, quæ fieri ſolet in iudicio 3. metonymicè pro condemnatione, quaſi dicat: Adeſte in iudicio Dei vt veſtram ſententiam & condemnationem audiatis. ita S.Hieron. Theodor. Theophyl. Hugo,Ribera & alij.Aliter Chald.& Iſidor. quaſi dicat: Quia veſtrum eſt iudicium, id eſt,quia ad vos ſpectat iudicare, quia polletis auctoritate in iudiciis; hinc adeſte in hoc Dei iudicio.; verùm non vt iudices, ſed vt rei.

Quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & re-
C *te expanſum ſuper Thabor.*] *Pro ſpeculationi* hebr. eſt *mitſpha,vulgò maſpha*, quod Varab. Arias, Pagnin. & paſſim hebraizantes ac nouantes accipiunt vt nomen proprium vrbis. Maſpha enim fuit vrbs ſita in monte, eáque celebris: nam in ea fuit arca teſtamenti; vnde eò conueniebat populus ad orationem. Hinc & Samuel in Maſpha iudicabat populum 1.Reg.7.10.In Maſpha quoque habitauit Godolias,& Ieremias,Ierem.40.41.Vertunt ergo hebraizantes: *Nam laqueus facti eſtis in Maſpha,& rete expanſum ſuper Thabor*,idque dupliciter exponunt:Primò,Varab.Kimchi & Pagn. ſubaudiendo vocem *ſicut*, exponunt quaſi dicat:
D Vos ſcandalo & offendiculo eſtis populo, vt eum capiatis & inducatis ad idololatriam, indéque in exitium & ruinam; ſicut venatores laqueos extendunt in Maſpha,& retia in Thabor,ad capiendas aues & feras. Secundò Arias exponit, quaſi dicat:Ieroboam in Maſpha & Thabor ſtatuit ſpeculatores & cuſtodes, qui capiebãt Iſraëlitas euntes Ieruſalem ad templum, eóſque cogebant ire in Dan vel Bethel, ibique adorare vitulos aureos Ieroboam. Verùm vt alia omittam, huic verſioni obſtat,quòd Maſpha non erat in Iſraël,vbi regnabat Ieroboam;ſed in Iuda,vbi regnabat Roboam, vti docet S. Hieron. in locis Hebr. Adrichom. & paſſim alij.

Quocirca noſter à Caſtro cenſet vrbem hanc Maſpha, aliam fuiſſe ab iſta Maſpha Iudææ, ac fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe ſitam in Iſraël, putà in monte Galaad. Mons enim Galaad dictus eſt Mitſphe vel Maſpha, id eſt, ſpecula; vel vt Septuag. vertunt, ὅρασις, id eſt, viſio ex eo quòd Laban ſanciens fœdus cum Iacob, ibi Deum, quaſi ſpeculatorem, in teſtem & vindicem ſui fœderis per iuramentum vocarit, vt dixi Geneſ. 31.48. Itaque cenſet à Caſtro, Ieroboam ſpeculatores conſtituiſſe in Galaad, qui populum auerterent à templo, & cogerent adorare in Dan & Bethel. Hic ſenſus probabilis & plauſibilis videtur.

Verùm obſtat Primò, quòd de his ſpeculatoribus in libris Regum, & in tota Script. nulla fiat mentio; aliquid tamen de iis innuitur Oſee cap. 6.9. vti eo loco dicam. Secundò, quòd Galaad nuſquam vocetur Maſpha, niſi Geneſ. 31.48. idque tantùm in Hebræo. Tertiò, quòd Mitſpha hic in Hebræo habet articulum datiui caſus: ſic enim hebr. ad verbum habent: *Quia laqueus fuiſtis ipſi Matſpha, & rete expanſum ſuper Thabor.* Malè ergo recentiores vertunt in Mitſpha, vel ſuper Mitſpha: Mitſpha enim hic eſt datiui caſus. Quartò, quia Septuag. Chald. S. Hieron. planè conſentiunt noſtræ verſioni, vertúntque: *Quia laqueus facti eſtis ſpeculationi*, vel ſpeculæ. Itaque *Mitſpha* hic eſt nomen non proprium vrbis, ſed appellatiuum, ſignificans ſpeculationem, vel ſpeculam.

Speculatio quæ?

Quæres, quænam eſt hæc ſpeculatio? Primò, S. Hieron. exponit, quaſi dicat: Facti eſtis laqueus pro ſpeculatione; eo ſenſu quem mox afferam. Hebr. enim *lamed* in *lemitſpa*, ſubinde ſignificat *pro*. Secundò, abſtractum hic accipi poteſt pro concreto, more Hebræo: ſpeculatio ergo accipi poteſt pro populo ſpeculato, ſeu veſtræ, ô ſacerdotes & Principes populi, curæ & ſpeculationi commiſſo, quaſi dicat: Vos ô primores (hos enim alloquitur) qui debebatis ſpeculari, excubare, & cuſtodire populum in cultu Dei, eundem verbis & exemplis pertraxiſtis ad idololatriam. Sic Ezechiel à Deo conſtitutus eſt ſpeculator populi cap. 3.17. vide ibi dicta. ita Cyrill. Alber. Hugo, Emmanuel, Mariana & Lyran. Aut certè *ſpeculationi*, id eſt, prophetiæ, hoc eſt, Prophetis, quaſi dicat: Vos ô Iſraëlitæ facti eſtis laqueus Prophetis & doctoribus, quia eis inſidias tenditis, eóſque capitis & occiditis. ita Chald. Theodor. Theophyl. *Mitſpha* ergo, id eſt, ſpeculatio, ſignificat vel *mitſphe*, id eſt, ſpeculatum, ſcilicet populum; vel *tſophim*, id eſt, ſpeculatores, ſcilicet Prophetas; perinde ac ſi dicas, Laqueus facti eſtis epiſcopio, id eſt, Epiſcopo, & ſubditis Epiſcopo. vnde Syrus vertit: *Laquei enim facti eſtis ſpeculatori.*

Quocirca allegor. Cyrill. hæc accipit de Iudæis Chriſto (hic enim eſt ſpeculator & Epiſcopus animarum noſtrarum, vt ait S. Petrus Epiſt. 1. cap. 2. verſ. vlt.) eiúſque verbis & factis vbique inſidiantibus, vt eum in necem & crucem agerent, vti tandem fecerunt. Sic & Leo Caſtrius, qui putat hunc eſſe ſenſum literalem; adeóque de Chriſto totum hoc caput, imò totum Prophetam explicat ad literam, in quo hallucinatur. De Chriſto enim Propheta loquitur allegoricè, non literaliter. Nota in Heb. pulchra eſt paronomaſia inter מִשְׁפָּט *miſpat*, id eſt, iudicium, & מִצְפָּה *mitſpa*, id eſt, ſpeculationem, quaſi dicat: *Vobis miſpat*, id eſt, *iudicium eſt*, hoc eſt, cito vos ad iudicium, quia fuiſtis laqueus *lemitſpha*, id eſt, ſpeculationi. Rurſum inter פַּח *pach*, id eſt, laqueus, & מִצְפָּה *mitſpha*, id eſt, ſpecula, quaſi dicat: Pro ſpecula facti eſtis laqueus: veſtrum enim erat ſpeculari, & præmó-

A nere ac cuſtodire populum; ſed vos ipſi eum illaqueaſtis, & in laqueum, id eſt, in captiuitatem hoſtium induxiſtis, iuxta expoſitionem S. Hieron. primo loco aſſignatam. Perinde ac ſi Latinè ludas, ac dicas: Vos ſpeculatores facti eſtis expilatores, aut ſpiculatores; vos tutores traditores; vos curatores proditores; vos defenſores direptores; vos paſtores perditores; vos Epiſcopi apoſtatæ. Ita Synodus generalis V. Actione 5. ex verbis S. Cyrilli, hunc Oſee laqueum ait eſſe Theodorũ Mopſueſtenum, & ſimiles hæreſis & falſitatis doctores.

Et rete ſuper montem Thabor.] Subaudi voculam *ſicut*, quaſi dicat: Sicut venatores rete tendũt auibus & feris in Thabor, ita vos inſidias tetendiſtis vel populo, vel Prophetis & Prædicatori-

B bus. Porrò Thabor, vel, vt Septuag. & Ioſeph. vocant, Itabyrius, mons eſt pulcherrimus in medio Galilææ campo, mira æqualitate ex omni parte rotundus: in vertice viginti ſex ſtadiorum campeſtris planicies patet: cœli temperie eſt ſaluberrimus: vineis, oliuis, aliiſque arboribus fructiferis vndique conſitus. Rore perpetuo vuidus: arborum frõdibus, & verſicoloribus herbis ſemper viridis, atque ſuaui omnigenum florum odore fragrantiſſimus. Hinc magna ferarum, maximéque auium in eo eſt frequentia, quarum & grato concentu amœniſſimus eſt, & venatu celebris: vnde in eo venatores retia tendebant, vt ait hic Oſee. Denique totus hic mons paſcendis oculis,

Thabor qualis?

C reficiendíſque animis natus, factúſque videtur: ideóque eum Chriſtus Dominus meritò delegit tum orationi, tum transfigurationi ſuæ, in quo ſole lucidior & niue candidior refulgens coram Moſe & Elia, cœleſtis beatitudinis & gloriæ ſpecimen aliquod diſcipulis ſuis dedit. ita Borcard. Bredembach. & Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ. Tropol. Theoph. ſpeculatores, id eſt, Epiſcopi, Paſtores & Prælati, quorum erat inuigilare ſaluti ſubditorum, eis fiunt rete, cum vel falſa doctrinâ, aut prauis conſiliis, vel moribus & exemplis eos ſecum implicant, trahúntque ad ſcelera, & in ruinam; ídque in Thabor, quod nomen hebraicè ſignificat, puritas, vel veniens lumen, ait

D S. Hieron, quia in ipſa ſacerdotij pulchritudine, animis fœditatem afferunt; in ipſa puritate inquinant; in ipſo lumine tenebras offundunt; in ipſa celſitudine in profundum plebem præcipitant, ait Sebaſt. Barrad. lib. 7. cap. 5. Vnde Arabicus Antiochenus vertit: *Quia facti eſtis laqueus in offenſionem, & quaſi rete expanſum ſuper abyſſum.* Et Arabicus Alexandrinus: *Iam facti eſtis ſicut laquei in locis inſidiarum, & ſicut cibus qui ponitur in venationem in nemoribus animalium.*

Et victimas declinaſtis.] Scilicet à Deo, eiúſque templo, & altari Ieroſolymitano, ad idola eorúmque aras erectas in Dan & Bethel: idque *in profundum*, ſcilicet impietatis. Vnde Chald. vertit: *Sa-* verſ. 2.

E *crificant idolis largiſſimè.* Hebræi enim ſumunt verba pro aduerbiis. ita Ribera. Hebr. ad verbum habent: *Victimam declinantes profundauerunt*, id eſt, in profundum ſcelerum abierunt, profundè deſcenderunt, in fundum idololatriæ prolapſi ſunt; & vt ait Oſee cap. 9. verſ. 9. *profundè peccauerunt.* Eadem phraſi vtitur Iſaias cap. 31.6. *Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis.* (hebr. *ſicut profundaſtis*) *filij Iſrael.* Et cap. 30.33. dicitur Tophet, id eſt, gehenna, profunda & dilatata; hebr. *profundauit & dilatauit ſe.* ita S. Hieron. Alber. Lyran. Arias, Ribera & alij. Aliter Vatab. & Clarius, qui per profunditatẽ intelligũt calliditatem

& ver

Digitized by Google

& verſutiam, quaſi dicat: Apoſtatæ qui declinant à vera religione, rationem ſubtilem & callidam inuenerunt immolandi diis alienis: dicunt enim ſe colere idola in honorem Dei. Sic Galli dicunt: *Voyla vn homme profond*, cùm callidum & aſtutum denotare volunt.

Septuag. hæc referunt ad rete quod præceſſit, vertunt enim; *Qui cupiunt venationem cõfixerunt*; vt hebr. *profundauerunt*, idem ſit quod, profundè vel retia in terram, vel lanceas & venabula in corpora defixerunt, ſcilicet venatores: legẽdum enim *confixerunt*, vt habet editio Romana Caraffæ, S.Hieron. Theodor. & Theophyl. non *timuerunt*, vt habent Cõplut. & Regia. Syrus vertit: *Et venatores qui venantur operuerũt laquei*, q.d. Capti ſunt laqueis ſuis, quos aliis tetenderunt: *ego autem erudiam* (corripiam) *eos omnes, ego ſcio*. Myſticè S.Gregor. hom. 4. in Ezech. *Sunt, ait, nonnulli qui idcirco ſe in prece lamentis afficiunt, vt aut terrena commoda acquirant, aut hominibus ſancti videantur. Quid hi niſi victimas in profundum defigunt? qui per hoc quod in imo ſunt quæ requirunt, orationis ſuæ ſacrificium deorſum deponunt.*

Et ego eruditor eorum.] Quaſi dicat: Profundè peccant, cùm tamen ego nunquam deſtiterim eos corripere per Prophetas & erudire, ne tantum ſcelus patrarent. ita S.Hieron. & Septuag. qui vertunt: *Et ego magiſter eorum.* Minus rectè vertit Lyran. *Et ego cognitor eorum*, quaſi dicat: Non pudet eos peccare in mea præſentia; ego enim omnium eorum ſcelera cognoſco & video. Nam hebr. מוסר *muſar*, non ſignificat cognitionem, ſed correptionem, obiurgationem, caſtigationem: vnde diſciplina & caſtigatio puerorum vocatur *muſar*. Quocirca Chald. vertit: *Ego adduco correptiones*, vel *caſtigationes ſuper omnes illos*, quod Theod. & Theoph. exponunt per futurum, quaſi dicat: Ego caſtigabo eos excidio, puniam eos captiuitate.

verſ. 3. *Ego ſcio Ephraim.*] Id eſt, vt rhytmicè more Hebr. quaſi per carmen antiſtrophum explicat, dum ſubdit: *Et Iſraël non eſt abſconditus à me*; aut potiùs Ephraim vocat tribum regiam & capitalem; Iſraëlem verò reliquas nouẽ, quæ Ephraim idololatriam & imperium ſecutæ ſunt: diſtinguit enim Ephraim ab Iſraël verſ. 5. quaſi dicat: Noui ingenium & indolem Iſraëlis, quòd ſcilicet in idola ſit propenſiſſimus, & à me maximè auerſus, quódque idololatriam & vitulos Ieroboam, qui fuit primus eorum rex ex tribu Ephraim, mox prono animo ſecutus ſit adeóque altè animo ſuo impreſſerit, vt eum quaſi contribulem ſuum totus populus, omnéſque deinceps reges in ſcelere imitati & affectati ſint; nec vllis Prophetarum monitis aut minis ab eo reuocari poſſint, niſi excidio conterantur, & captiuitate dura eorum corda frangantur. ita S.Hieron. Theod. Ruper. Alber. Arias, Lyran. & Vatab.

Tropol. hîc nota, Deum cognoſcere & præuidere intimas & ſecretiſſimas mentium cogitationes, deſideria, propenſiones, [illegible] vnde in Script. vocatur [illegible] qui ſcrutatur renes & corda [illegible] grauiter redarguit [illegible] Deum latere, dicentes: *Quis videt* [illegible] tuendere [illegible] *ſuo N*[illegible] eſt D[illegible]

& peruidet. Præclarè Sapiẽs Prou. 15. 11. *Infernus*, ait, *& perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum? perditio*, id eſt, damnatio æterna, quaſi dicat: Nouit Deus ima inferni; & qui, quot, quantúmque ob ſcelera ſua ſint damnandi, aut damnati: ergo multò magis nouit ſecreta cordium cuiuſque. Ita valet, ſtringítque hoc argumentum à maiore ad minus, quaſi dicat: Cùm in cubili, imò in corde occultiſſimè peccas, cùm te latere credis, adeo Deum non lates, vt ſimul ipſe videat pœnas, quas præcisè mereris, quáſque ipſe tibi in gehenna pro illo crimine præparauit. Tu peccas, & inanem concupiſcentiam exples, interimque non cogitas gehennã & ignes æternos, qui tibi à Deo parantur. Hoc eſt quod grauiter & ſignificanter ait Apoſt. Hebr. 4. 12. *Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus; compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationũ & intentionum cordis. Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius.* vide ibi dicta. Atque hæc eſt cauſa cur Deus præuideat & præcognoſcat omnia contingentia futura, omnéſque actus voluntatis liberos futuros, vel abſolutè, vel conditionatè, ſi videlicet in tali, vel tali rerum ſerie, talibúſque circumſtantiis voluntas poneretur, quid ipſa factura & electura eſſet: quia ſcilicet ipſe præuidet, & planè comprehendit totam voluntatem, omnéſque eius occultas affectiones & propenſiones, vti & circumſtantiarum rerúmque omnium, itáque videt ipſam poſitam & compoſitam cum tali gratia, tentatione, aliíſque circumſtantiis certò & infallibiliter, ſed liberè ad hoc, illúdve ſe determinaturam. Qui enim cauſam comprehenſiua cognitione cognoſcit & comprehendit, comprehendit & omnes eius effectus actúſque, etiam liberos.

Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum.] Aliter verti poteſt ex Hebræo, ſcilicet, *Nõ permittent opera eorum* (impia & idololatrica, quibus aſſiduè vacant) *vt reuertantur ad Dominũ.* ita Chald. & Vatab. cui aptè cohæret quod ſequitur. verſ. 4.

Quia ſpiritus fornicationum in medio eorũ.] Quaſi dicat: Ita dediti ſunt idololatriæ, vt videantur ſpiritu & œſtro idololatrãdi agi & furere, vti vaccæ actæ œſtro furẽtes diſcurrũt, & à bubulco reuocari compeſcíque nequeũt. Aliter Vatab. intelligit enim ſpiritum Pſeudoprophetarum, q.d. Decepti ſunt à Pſeudoprophetis, illorúmque doctrina & ſpiritu idololatrico imbuti, in idola inſaniunt.

Verſ. 5.] Et reſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius: & Iſraël & Ephraim ruent in iniquitate ſua, ruet etiam Iudas cum eis.

Verſ. 6.] In gregibus ſuis & in armentis ſuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus eſt ab eis.

Verſ. 7.] In Dominum præuaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuorabit eos menſis cum partibus ſuis.

Verſ. 8.] Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: vlulate in Bethauen, poſt tergum tuum Beniamin.

Google

Verſ. 9.] Ephraim in deſolatione erit in die correptionis : in tribubus Iſraël oſtendi fidem.

Verſ. 10.] Facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumentes terminum : ſuper eos effundam quaſi aquam iram meam.

verſ. 5. *Et reſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius.*] Arrogantiam vocat ſuperbiam Iſraëlis, qua ſpernens Deum, ſequebatur idola : rurſum arrogantia hîc ſumitur pro pœna culpæ arrogantiæ debita, quaſi dicat : Punietur hæc arrogantia Iſraëlis ita vt pœna reſpondeat culpæ, eique publicè, quaſi in faciem dicat : Ecce, quia, ô Iſraël, tam arrogans fuiſti & rebellis in Deum tuum, hinc meritò nunc ab eo humiliaris & plecteris. Hinc Vatab. & Pagnin. vertunt : *Teſtificabitur faſtus Iſraelis contra eum,* idque *in faciem eius.* Vnde explicans ſubdit: *Et Iſraël & Ephraim ruent in iniquitate ſua.* Quocirca Septuag. pro *reſpondebit,* vertunt: *humiliabitur iniuria* (iniurioſa in Deum arrogantia) *Iſraël in faciem eius.* Chald. *Deprimetur gloria Iſraël ipſis videntibus. Reſpondebit* ergo, id eſt, ex æquo punietur & humiliabitur, vt conquerenti iuſtè reſpondere poſſit, eum ita puniri, quia fuit tam arrogans. Nam pœna debetur & commenſuratur, itáque ex æquo reſpondet culpæ ac peccanti; ſicut præmium virtuti, merces labori, fructus agricolæ, vti ait Iacob ad Laban, Geneſ. 30. verſ. 33. quò hîc alluditur. ita S. Hieron. Theodor. Alber. Hugo, Lyran. & Ribera.

In facie.] Id eſt, palàm, publicè, ipſis aliiſque omnibus videntibus, & iuſtum Dei iudicium ac vindictam approbantibus. ita Chald. Theoph. & alij iam citati. Aliter Arias, qui τὸ *in facie*, putat ſignificari impudentiam, quaſi dicat : Arrogantia & faſtus Iſraëlis cernitur & relucet in facie eius, oculis & ſuperciliis inflatis, altis & tumidis, iuxta illud Iſaiæ 3. 9. *Agnitio vultus eorum reſpondit eis.* vide ibi dicta. Verè dixit B. Cæſarius Epiſcop. Arelat. hom. 23. *Quiſquis ſuperbus eſt, dæmone plenus eſt.*

Moral. libido eſt pœna ſuperbiæ. Moraliter S. Gregor. lib. 26. moral. cap. 13. ex hoc Oſee loco docet luxuriam eſſe pœnam arrogantiæ : *Occultam*, inquit, *culpam ſequitur aperta percuſſio; vt malis exterioribus interiora puniantur, & cor publicè corruat, quod latenter tumebat.* Probat id ex eo quod Oſee hic dixit: *Spiritus fornicationum in medio eorum,* eiúſque cauſam aſſignans ſubdit : *Et reſpondebit arrogantia Iſraël in faciem eius ; ac ſi diceret : Culpa quæ per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto reſpondit. Proinde per humilitatis cuſtodiam ſeruanda eſt munditia caſtitatis. Si enim piè ſpiritus ſub Deo premitur, caro illicitè ſuper ſpiritum non leuatur. Habet quippe ſpiritus commiſſum ſibi dominium carnis, ſi tamen ſub Deo recognoſcit iura legitimæ ſeruitutis. Nam ſi auctorem ſuum ſuperbiendo contemnit, iure & à ſubiecta carne prælium ſuſcipit.* Probat id exemplo Adæ, qui mox vt inobediens contra Deum ſuperbiuit, ſtimulum carnis ſenſit; ideóque erubeſcens, nuda membra foliis ficus contexit; *vt ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.*

Et Iſraël & Ephraim ruent in iniquitate ſua.] Hæc eſt reſponſio realis, non verbalis, de qua ante dixit : *Et reſpondebit arrogantia Iſraël in facie eius.* Diſtinguit Iſraël ab Ephraim, vti corpus à capite, regnum à metropoli. Tribus enim Ephraim dedit primum regem Ieroboam, multóſque deinde eius ſucceſſores Iſraëli: vnde Ephraim continebat imperium & regnum Iſraëlis, ſiue decem tribuum, earúmque erat quaſi caput & metropolis. Senſus ergo eſt, quaſi dicat : Decem tribus ruent cum ſuo capite, putà cum ſuo imperio, cum ſua tribu regali Ephraim, eiúſque rege & regno, idque *in iniquitate ſua*, id eſt, merito iniquitatis, propter iniquitatem ſuam. Sic enim præpoſitio, *in*, Hebræis ſæpe ſignificat meritum vel demeritum, idémque valet quod propter, vti legenti pſalmos notiſſimum eſt.

Ruet & Iudas cum eis.] Quaſi dicat: Etiam duæ tribus, ſiue regnum Iuda ruet; quia Iſraëlis idololatriam ſecutum eſt.

In gregibus ſuis & armentis.] Quaſi dicat : Poſiti in calamitate, & ab hoſte circumdati, quærent Deum per victimas gregum & armentorum; ſed fruſtra: nec enim eum inuenient; vtpote qui derelinquentes ſe pariter dereliquerit. ita S. Hieron. Hoc eſt enim quod ſubdit : *Ablatus eſt ab eis.* Chald. *Subduxit ſe maieſtas eius ab eis.* Allegor. quaſi dicat: Iudæi poſt Chriſtum volent Deo offerre priſtinas gregum victimas, iiſque Deum placare ; ſed fruſtra : ipſe enim receſſit ab eis ad Chriſtianos, & gregum victimas in Euchariſtiam corporis Chriſti commutauit. Ita Theoph. & Leo Caſtrius. verſ. 6.

Quia filios alienos genuerunt.] *Alienos*, ſcilicet à Deo, Deique cultu; ſiue quos ab infantia in idololatria educarunt, aut Moloch aliiſque idolis per ignem conſecrarunt. Hi enim me non cognoſcunt, nec ego illos vt meos cognoſco, ſed vt alienos æſtimo. ita S. Hieron. Cyrill. Alber. Hugo & Clarius. Huc accedit Ruper. & Lyran. qui per filios alienos intelligunt diſcipulos, familiares, aut ſubditos, quos ipſi docebant ſuam idololatriam. verſ. 7.

Secundò, Cyrill. Theodor. Theophyl. Clarius Emmanuel & Mariana, cenſent vocari filios alienos, quos ex alienigenis, putà ex filiabus gentium, quarum connubia eis erant à Deo vetita Exodi 34. 16. & Deuter. 7. 3. procreabant. vnde Chald. vertit : *In verbum Domini perperam egerunt, quia filios de filiabus gentium ſibi ſtatuerunt.*

Nunc deuorabit eos menſis.) Quaſi dicat : Per ſingulos menſes irruet in eos hoſtis & plaga, eóſque percutiet & vaſtabit. Vnde Chald. vertit: *Nunc adducam aduerſus eos populos per ſingulos menſes, qui populabuntur fructus terræ eorum.* Et Arabicus Antiochenus : *Nunc deuorabunt eos latrones, & gentem eorum.* Et Arabicus Alexandrinus : *Comedet eos Aſſur, & omnia bona eorum.* ita S. Hieron. Haymo, Hugo, Vatab. Emmanuel & alij: & patet ex 4. Reg. 15. 19. & 29. ſub Phul, Teglathphalaſar, & Salmanaſar crebras fuiſſe irruptiones Aſſyriorum in Samariam. Rurſum Deum plagas alias & alias ſucceſſiuè & continuè in Iſraëlitas immiſiſſe, ſignificat illud Ioëlis 1. 4. *Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus & reſiduum bruchi comedit rubigo.*

Secundò, Clarius & Vatab. per menſem, ſynecdochicè accipiunt breue tempus. Declarat, inquiunt, illud *nunc*, quod dixerat, cum dicit *menſis*, quaſi dicat: Poſt tempus menſtruum, id eſt, breuiſſimum, perituri ſunt cum ſuis facultatibus: aut, hoc menſe vaſtabuntur & deuorabuntur. Videtur enim Propheta hæc dixiſſe tamquam imminente hoſte & clade: vnde ſubdit: *Clangite buccina in Gabaa.* hic ſenſus planus videtur & [illegible].

Tertiò,

Digitized by Google

Tertio, Lyran, Marian. & Arias ex R. Salomone, per menſem ... putat *Ab*, id eſt, Iulium: cenſent enim in Iulio captam & exciſam eſſe Samariam cum regno Iſrael. Sed hoc incertum eſt: certum eſt eodem menſe Iulio combuſtam eſſe Ieruſalem cum templo à Chaldæis, totumque regnum Hebræorum, ſiue poſterorum Iſraelis 4. Reg. 25. 8. illi ergo certius hæc attribuas.

Denique Septuag. pro *menſis*, vertunt *rubigo*; videntur ergo pro חֹדֶשׁ *chodeſ*, id eſt, menſis, legiſſe חָסִיל *chaſil*, id eſt, rubigo. Aquila verò vertit *neomenia*, fortè quia cenſuit primo die menſis excidendam eſſe Samariam. Hæc Aquilæ verſio illuſtrem dat allegoriam & tropologiam. Neomenia enim, ſiue nouilunium, quod erat Hebræis prima dies menſis; hunc enim inchoabant à noua luna; ſymbolice repræſentat nouum imperium, ac conſequenter mutationem ſtatus, gentis & regni, quaſi dicat: Breui veniet neomenia, id eſt, nouus Monarcha, putà Salmanaſar & Nabuchodonoſor, ac nouum eorum imperium, quod deuorabit Iſraelitas & Iudæos, veterémque eorum gentem, mores & regnum. *Nouus enim rex, noua lex, noua plebs*, vt vulgò dicitur. Et hoc ſignificat hebr. חֹדֶשׁ *chodeſ*, ſcilicet innouationem, nouitatem, à rad. חָדַשׁ *chadaſ*, id eſt, innouauit, nouum fecit: inde enim neomenia, ſiue calendæ vocantur *chodeſ*, eò quod tum fiat innouatio lunæ, & conſequenter menſis lunaris, quo vtebantur Hebræi. Itaque omnes res humanæ, omnes gentes, omnia imperia ſub luna ſunt, & reguntur à luna, id eſt, à viciſſitudine, mutabilitate, & quaſi à fortuna. Sunt ergo lunatica, ac inſtar lunæ, & cum luna citò decurrunt, tranſeunt, & finiuntur in nouilunio, dum ſcilicet nouus rex, nouúmque imperium aſſurgit.

Quocirca mulier illa cœleſtis Apocal. 12. 1. Eccleſiam & fideles repræſentans, lunam habet ſub pedibus: quia fideles & ſancti terrâ ſunt altiores & lunâ, id eſt, omni rerum temporalium mutabilitate, ac cum S. Paulo mentem & conuerſationem habent in cælis.

Cum partibus ſuis.] Septuag. *Et cleros eorum*: *cleros*, id eſt, ſortes, putà terras & agros, quæ ſorte cuilibet tribui & familiæ obuenerant, Ioſue 15. vnde Leo Hebr. vertit: *Cum agris ſuis.*

vers. 8. *Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama.*] *Buccina* erat è cornu cornea: *tuba* ex ære ærea; ſubinde ex argento argentea, quaſi dicat: Adeſt hoſtis, imminet prælium, vel obſidio: ergo clangite & conuocate populum ad arma, vt hoſti reſiſtat. Nam Gabaa & Rama vrbes erant celebres in tribu Beniamin, vicinæ, & in monte ſitæ: vnde & nomen acceperunt. Rama enim ſignificat excelſum, Gabaa collem. Quocirca Septuag. vertunt: *Clangite tuba ſuper colles, reſonate in excelſis.* Porrò Beniamin Iudæ adhæſit, fueruntque hæ duæ tribus vnitæ ſceptro & familiæ Dauidis tempore Roboam, cùm ab ea decem reliquæ tribus ſe ... ſeceſſo rege Ieroboam. Hiſce ergo poſt Iſraelem exitium denunciat, explicat enim id quod dixit: *Ruet & Iudas cum eis*, quaſi dicat: O duæ tribus, ne putetis vos immunes fore à ... & excidio Iſraelis; quin potius tubis clangite ... in ſpiritu imminere bellum & excidium decem tribubus, quæ colunt idola in Bethel ... Bethauen: video pariter quòd in ... ductis, in ... conuertet hoſtis, ... vaſtabit & exſcindet. ita S. Hieron. Hugo, Lyran. Ribera, à Caſtro, & alij. Hanc de cauſa cùm dicit: *Vlulate in Bethauen*, quæ vrbs erat

A decem tribuum, ſubdit: *Poſt tergum tuum Beniamin* quaſi dicat: Poſt Bethauen, quæ tibi a tergo eſt o Beniamin, te hoſtis quaſi flamma ... pariter inuadet & corripiet:

Nam tua res agitur paries cùm proximus ardet.

Aliam cauſam cur in Gabaa & Rama clangere iubeat, dat Chald. dum vertit: *Buccinate prophetate venturos contra eos populos interfectores, eo quod crearunt regem per ſe Saulem, qui erat de Gabaa Beniamin.* &c. *et eo quod minime ſuſceperint verba Samuelis Prophetæ, qui erat de Ramatha.* Verum etſi hæc de Saule & Samuele vera ſint, tamen remotiora ſunt; nec de iis hic agitur, ſed de præſenti idololatria, ob quam Iſraelitæ puniendi erant excidio ab Aſſyriis, & Iudæi à Chaldæis.

B *Vlulate.*] Hebr. הָרִיעוּ *hariu*, id eſt, vociferamini, conclamate, ſcilicet ad arma, eò quod hoſtis adſit. Vnde Vatab. vertit *clangite*. Septuag. *prædicate in domo* ..., aut *vociferamini*, quaſi de re iam deſperata & conclamata, quod ſcilicet hoſtis ... expilet & incendat vrbem, omneſque trucidet: tunc enim ſolet audiri clamor & vlulatus puerorum & feminarum: & hoc videtur voluiſſe noſter, dum vertit *vlulate*. ita Rupert. Haymo, & Albert. Porrò Septuag. vertunt *in domo* ..., in quo Græci interpretes ſe torquent; ſed dico Septuag. pro בֵּית אָוֶן *beth auen*, per craſin legiſſe בֵּית אוֹן *beth on*. Idem ergo eſt *Bethauen*, id eſt, domus iniqui-

C tatis, putà idoli, quod *Bethon*, id eſt, *domus doloris*. Idolum enim & ſcelus hebr. vocatur labor & dolor, quia eius eſt cauſa. Ex *Bethauen* ergo, id eſt, ex domo peccati, itur in *Bethon*, id eſt, in domum doloris tum præſentis, tum æterni, putà in gehennam.

Poſt tergum tuum Beniamin.] Quaſi dicat: A tergo tibi inſtat, & imminet hoſtis o Beniamin, iam enim expugnat Bethauen, quæ tibi a tergo adiacet. ita Clarius, Vatab. & alij. Hebr. eſt: *Poſt te Beniamin*, ſcilicet eſt hoſtis in Bethauen. Mirum Septuag. vertere ἐξέστη, id eſt, mente excessit, vel in mentis ſtuporem & ecſtaſin raptus eſt Beniamin.

D *In die correptionis.*] Punitionis, vindictæ, & ex- vers. 9. cidij. Refert hæc verba tum ad id quod præcedit: *Ephraim in deſolatione erit.* ita Hebr. Chald. Septuag. & Latina Romana, quaſi dicat: O quantum deſolabitur Ephraim in die excidij! tum ad id quod ſequitur: *In tribubus Iſrael oſtendi fidem*, quaſi dicat: In die excidij *oſtendi*, id eſt, oſtendam fideles & veras fuiſſe meas minas, quibus per Prophetas eis hoc excidium intentaui & prædixi, oſtendam ergo eis meam fidem, id eſt, veritatem ſeu fidelitatem: fiet enim excidium quod prædixi, & comminatus ſum. ita S. Hieron. Theodor. Theophyl. Arias & Ribera. Alij tamen hæc a ſequentibus dirimunt, ac tantum ad id quod præcedit referunt. Vnde id quod ſequitur *oſtendi*,

E propriè accipiunt in præterito, quaſi dicat: Sæpius fideliter admonui decem tribus de excidio futuro, niſi reſipiſcerent: liberaui ergo fidem meam per fidelem admonitionem: ideo me accuſare, ſeque excuſare non poſſunt, quòd à me non fuerint præmoniti. Hiſce ergo verbis occludit eis os. fidem enim vocat ſinceram, amicam & fidelem præmonitionem. ita Chald. Clarius, Vatab. & à Caſtro. Hic ſenſus appoſitus eſt, magiſque reſpondet diſtinctioni Bibliorum Hebr. Chald. Græcor. & Latinorum Rom.

Facti ſunt Principes Iuda quaſi aſſumentes terminum.] Scilicet alienum, puta alieni agri & fines, vers. 10. quod eſt, *transferentes* ..., vertunt Septuag. ac ...

tus,& promouentes terminum, id eſt, lapidem, ſtipitem, vel columnam terminalem (quo agri proprij limitantur,& ab alienis diuiduntur) ſcilicet ad hoc, vt eos, vel eorum partem ſuis agris & fundis adiungant: quod eſt peccatum iniuſtitiæ & furti, vetitum lege Dei, Deuteron.19.18. Solebant enim veteres vel lapide in terram defoſſo, vti etiamnum fit, vel erecta columna, aut titulo fundos ſuos limitare, vt conſtaret quouſque eorum fundus porrigeretur, ne ab alio inuadi aut occupari poſſet. Hic lapis limes, & ſignum diuidens agrum ab agro, vocabatur terminus. Hinc Terminus gentilibus erat Deus, in cuius tutela credebant eſſe fines agrorum, cuius feſta dicebantur Terminalia. Tales deos Terminos paſſim Romæ, quaſi antiquitatis monumenta, in hortis magnatum aſſeruari & exponi videmus. Iam ſenſus hîc eſt multiplex. Primò, quaſi dicat: Principes Iuda transferunt terminos agrorum, & alienos agros inuadunt, ſuiſque contra ius & fas adiiciunt. ita Chald. Vatab. Arias & à Caſtro. Verùm eſto huc alludat, & quaſi obiter hoc eorum ſcelus perſtringat, tamen omnia præcedentia & ſequentia aliò, ſcilicet ad idololatriam ſpectant.

Secundò, S. Hieron. Haymo, Hugo, Lyran. Mariana & alij exponunt, quaſi dicat: Principes Iuda, ipsíque Iudæi gaudent decem tribus eſſe abductas ab Aſſyriis, vt ipſi ſuos terminos prorogare eorumque terram occupare poſſint. Verùm hoc parum credibile eſt de Ezechia pio rege, ſub quo decem tribus abductæ ſunt. Rurſum, eſto id feciſſet, licitè feciſſet. Iuſtè enim potuiſſet Iudas Iſraële abducto, eius terram occupare. Erat enim eius proximus hæres, eique vt frater fratri ſuccedere poterat & debebat. Tota enim Chananæa data erat à Deo Iacobo, & poſteris eius; vnde ſi qui ex eis moriebantur, vel abducebantur, fratres in eorum poſſeſſiones ſuccedebant. Denique obſtat ratio priori ſententiæ oppoſita.

Tertiò ergo, meliùs ſic exponemus, quaſi dicat: Principes Iuda ſimiles ſunt raptoribus, qui terminos ſuos transferunt, vt alienos inuadant. Pari enim modo ipſi terminos fidei & cultus mei, meæque Eccleſiæ transferunt, volúntque ſibi adiungere & copulare deos gẽtium, corúmque cultus templa & aras, ipsáſque Gentes & Synagogam infidelium. ita Theop. Theodor. & Theodorus Antiochenus, qui ait: *Transferunt terminos meos, & iura, honorem qui mihi debetur in idola transferentes, more eorum qui contra ius alienos terminos transferunt.* Hoc enim exigit vox *quaſi*: hæc enim ſignificat eos non eſſe propriè tranſlatores terminorum, ſed tantùm illis eſſe ſimiles. Addit Ribera, quaſi dicat: Iudæi non contenti adorare idola, quæ erant in Iudæa, tranſierunt quoque in alienos terminos, vt in Bethauen, quæ erat decem tribuum, imò in Aſſyriam, vt earum idola coleret, templáque & aras victimis ſuis impleret; imò vt idola hæc ex Aſſyria traduceret in Iudæam, vti fecit Achaz 4. Reg. 16. verſ. 10. & 18. Hunc ſenſum expoſcunt ſequẽtia. ſequitur enim: *Quoniam cœpit abire poſt ſordes*, id eſt, idola. Et clariùs verſ. 13. *Et abiit Ephraim ad Aſſur, & miſit ad regem vltorem.* Iudæi enim, æquè ac Iſraëlitæ, preſſi ab hoſtibus, ad vicinas gentes opem poſtulantes confugiebant; vtque eam impetrarent, eis in fide & religione ſe ſociabant, eorúmque idola colebant, imò transferebant in Iudæam: vnde hoc paſſim redarguit Ieremias, Ezechiel, Oſee hic, aliique Prophetæ. Hac de cauſa noſter vertit, non *transferentes*, ſed *aſſumentes terminum*: quia idola hæc Gentium aſſumebant ſibi Iudæi quaſi Deum ſuum tutorem & terminalem, qualis Romanis erat Deus Terminus. Prophetæ enim minores loquuntur conciſè, ænigmaticè & parabolicè, ideóq; obſcuri ſunt, quia paucis verbis multa ſignificant, & ad multa alludunt.

Tropol. *aſſumentes terminum* in fide, ſunt Hæretici, qui tranſgredientes terminos religionis à Patribus ſancitos, aſſumunt ſibi quaſi idolum hæreſin Lutheri, Caluini, &c. In moribus verò, qui tranſgredientes iuſtitiæ aut charitatis terminos Decalogo ſancitos, aſſumunt ſibi concubinas, vſurpant fundos, domos, & prædia aliena. Rurſum qui actionum ſuarum ſcopum & finem ſibi præfigunt, non Dei honorem, ſed ſuum; qui ambiunt dignitates & prælaturas; qui nomen & famam non in cœlis, ſed in terris aucupantur, qui familias ſuas præter ius & fas euehere & extollere moliuntur.

Denique Arabicus Alexandrinus vertit: *Tanquam qui immutati ſunt in funibus ſuis*: olim enim agros & fundos dimetiebantur funibus. Arabicus verò Antiochenus: *Facti ſunt principes Iuda, tanquam qui dimiſſus eſt cum aliis ſuis.* Videtur reſpicere ad id quod dictum eſt cap. 4. 19. *Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis.*

Verſ. 10. *Super eos effundam quaſi aquam iram meam.*] Quaſi dicat: *Hoſtium multitudine velut inundatione quadam fluminis* (aut torrentis) *occupabo eos*, ait S. Hieron. Et Theodor. vnde à Caſtro: *Effundam*, ait, *ſuper eos quaſi diluuium indignationem meam.* Videtur alludere ad diluuium Noë, quo Deus omnes impios obruit. Verùm quia ait, *aquam*, non flumen, non torrentem, non diluuiũ; hinc ſecundò ſimpliciùs cum Vatab. & Ribera accipiemus de aqua, quæ è vaſe euerſo & inuerſo tota effunditur, ita vt vix gutta hæreat aut reſtet: aqua enim tota eſt liquida & fluida, quia nihil habet glutinoſum aut viſcoſum, quod vaſi adhæreat, vti habet oleum, lac, mel, &c. quæ proinde ſi effundantur, ſui partem vaſi adhærentem relinquunt. quaſi dicat: Sicut aqua ex vaſe inuerſo vniuerſa ſimul effunditur, ita ego meã excandeſcentiam totúmque furorem meum, ſimul & ſemel in eos effundam. Sic Chriſtus Pſalm. 21. 15. ait: *Effuſus ſum ſicut aqua*, quaſi dicat; Omnes vires, ſpiritus, & ſanguinem effudi inſtar aquæ effuſæ. Sic Iſraëlitæ cincti à Philiſthæis, pœnitẽtes inuocarunt Dominum, *hauſerúntque aquam & effuderunt in conſpectu Domini*, quaſi dicerent: Sumus corã te Domine vt aqua iſta effuſa. vnde ſequitur: *Atque dixerunt: Tibi peccauimus Domine.* Quocirca Chald. vertit: *Et impleuerunt aquas, & effuderunt cor ſuum in pœnitentia.* Et S. Gregor. in illum locum: *Quid enim, ait, eſt aquam haurire, niſi de profunda animi pœnitentis confuſione fluenta lachrymarum producere?* &c.

Verſ. 11.] Calumniam patiens eſt Ephraim, fractus iudicio: quoniam cœpit abire poſt ſordes.

Verſ. 12.] Et ego quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo domui Iuda.

Verſ. 13.] Et vidit Ephraim languorem ſuum, & Iuda vinculum ſuum: & abiit Ephraim ad Aſſur, & miſit ad regem vltorem,

vltorem:& ipſe non poterit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculum.

Verſ. 14.] Quoniam ego quaſi leæna Ephraim,& quaſi catulus leonis domui Iuda:ego ego capiam & vadam:tollam, & non eſt qui eruat.

*Verſ.*15.] Vadens reuertar ad locum meum: donec deficiatis , & quæratis faciem meam.

Calumniam patiens eſt Ephraim.] Calumniam Hebræi vocant oppreſſionem,ſiue ab hoſte , ſiue ab accuſatore fiat, ſiue à quo alio , vim aut iniuriam faciente : hanc enim ſignificat עָשׁוּק *oſcec.* quaſi dicat : Iſraël opprimetur ab Aſſyriis iniuſtè, vtpote tyrannis ; iuſtè tamen reſpectu ſuorum ſcelerum, Deíque iuſti vindicis : vnde *fractus eſt iudicio*, tum iuſto Dei, tum iniuſto Aſſyriorum. ita S.Hieron.Haymo,Hugo & Lyran. Alludit ad iudicium in quo quis per calumniam falſorum teſtium, aut iniuſti iudicis opprimitur , damnatur,plectitur.vnde pro *fractus* heb.eſt רְצוּץ *retſuts*, id eſt,concuſſus,oppreſſus , conculcatus , ſtratus, proſtratus eſt. Sic enim hic quaſi Iudex erat tyrannus Salmanaſar, qui Iſraëlitas iniuſtè concuſſit,oppreſſit, ſpoliauit,occidit. Iudicium ergo hic eſt vindicta & ſupplicium per iudicium quaſi irrogatum,quod ex parte Dei erat iuſtum iuſtáque ſcelerum vltio, ex parte Salmanaſar iniuſtum : ei enim non nocuerant Iſraëlitæ.

Secundò,Vatab.iudicium propriè accipit,quaſi dicat : Iſraël vi opprimetur & iniquis iudiciis apud gentes , inter quas erit captiuus. Sic enim fieri ſolet peregrinis,præſertim captiuis. Cum ergo Iſraëlitæ oppreſſi ab Aſſyriis iudicio cum eis contenderent , ſuúmque ius & res in eo repeterent, ab Aſſyrio iudice quaſi exteri & captiui repellebantur , & cauſa Aſſyrio oppreſſori adiudicabatur.

Tertiò,Septuag. cenſent hic denotari crimen Ephraim, ob quod Deus in eum iram effundere D decreuit.vnde vertunt : *Oppreſſit Ephraim aduerſarium ſuum,conculcauit iudicium; quia cœpit abire poſt vana*, putà poſt idola. Iniuria enim in Deum per idololatriam,eſt origo iniuriæ,oppreſſionis & iniuſtitiæ in proximum: ſicut ex aduerſo qui fideles ſunt Deo, fideles ſunt & proximo. Nimirum pro עָשׁוּק *aſcuc*,id eſt , calumniã patiens, Septuag. alio puncto legerunt עָשַׁק *aſcoc*,id eſt, opprimere, calumniam facere; ſic pro רְצוּץ *retſuts*, id eſt, fractus,legerunt רָצַץ *ratſots*,id eſt,frangere; hoc eſt, oppreſſit, fregit. Hebræi enim infinitiuis vtuntur pro præterito.

Quia cœpit abire poſt ſordes.]Id eſt , poſt idola. Hæc enim Scriptura vocat ſordes & ſtercora:quia ſunt numina viliſſima & putidiſſima; vt ea adducat in odium & contemptum. Secundò , Chald. vertit : *Quia abiit vt erraret poſt mammona iniquitatis*:quaſi dicat : Ideo Ephraim vim patitur & iudicio opprimitur,quia ipſe pari modo pro muneribus in iudicio oppreſſit pauperes inſontéſque damnauit.

Tertiò,Clarius,Arias,Vatab.& Pagnin. vertũt: *Quia cœpit abire poſt præceptum*;ſicque exponunt, quaſi dicat : Ephraim volens & vltro ſecutus eſt præceptum Ieroboam de adorandis vitulis, quos proinde adorauit. In Hebr. enim iam legitur

A צַו *tſau*, id eſt, præceptum. Verùm aliter legerunt priſci,Septuag.Chald.S. Hieron.& alij , nimirum צוא,& eliſo א quieſcenti, צו *tſo*,id eſt,ſordes , ſtercora , putà idola. Hæc enim Septuag. vocant *vana*.

Et ego quaſi tinea Ephraim.] Quaſi dicat : Sensim per Aſſyrios carpam,corrodam,conſumam & perdam decem tribus : *Et quaſi putredo* , hebr. רָקָב *rachab*, id eſt,teredo, (& ſic aliqui hic legendum cenſent cum R. Dauid : teredo enim reſpondet tineæ quæ præceſſit)vel caries(hęc enim eſt putredo oſſium & lignorum, quæ ea corrodit & conſumit)*domui Iuda*,quaſi dicat : Decem tribus per Aſſyrios conſumam citiùs , vti tinea pannum,vtpote mollem,citò exedit;duas verò tribus tardiùs,vti caries lignum, vtpote durum , tardiùs erodit.ita S.Hieron.Lyran.Vatab.Porrò Septuag. vertunt : *Ego quaſi conturbatio Ephraim , & quaſi ſtimulus domui Iuda.* Syrus : *Ego ero quaſi commotio Ephraim, & commotio domui Iuda.* Arabicus Antiochenus: *Ego qui perturbaui Ephraim,& ego tanquam mordens domum Iuda.* Arabicus Alexandrinus: *Et ego deturbabo Ephraim.* Ita & hodie Deum videmus inſtar tineę familias,vrbes,& prouincias ſceleratas ſenſim ſine ſenſu corrodere , depauperare & conſumere. Idem tropol. ſentit fidelis, clericus & religioſus in anima, dum peccat , aut in Dei obſequio ſuóque officio intepeſcit : nunc enim hanc gratiam , virtutem & fortitudinem, nunc illam,nunc aliam ſibi auferri perſentiſcit. vers.12.

B

C Nota , appoſitè Deum comparat tineæ & teredini, quia Iſraëlem eiúſque idololatriam vocauit ſordes:tinea enim & teredo inuadunt veſtem aut lignum , non ſanum & elimatum , ſed vetuſtate, puluere,aliiſque ſordibus obſitum,ſqualidum, & quaſi emaciatum.Nam tineas ex puluere , ſitu & putredine naſci docet experientia. vnde Plinius lib.11.cap.35. *Idem*,ait,*puluis in lanis & veſte tineas creat, præcipuè ſi araneus vnà includatur : ſitit enim,& omnem humorem abſorbens,ariditatem ampliat.* Et Horat.lib.2.ſermon.Satyr.3.

Cui ſtragula veſtis,
Blattarum ac tinearum epulæ,putreſcat in arca.

Hine homini ſordido tineas minatur Martial. libr.2. Voluptas eſt tinea, ob 4. analogias

Non metuas mortem Neuole, ſed tineas.

Quocirca tropologicè tinea aptè repræſentat homines carni & voluptati deditos : hos enim ipſa voluptas quaſi tinea conſumit. Vnde S. Gregor. explicans illud Iob cap.4.19.*Qui habitant domos luteas,qui terrenum habent fundamentum,conſumentur velut à tinea*,ſic ait : *Tinea quippe damnum facit,& ſonitum non facit:ita iniquorum mentes , quia damna ſua conſiderare negligunt, integritatem quaſi neſcientes perdunt. Amittunt namque à corde innocentiam,ab ore veritatem, à carne continentiam,& per acceſſum temporis ab ætate vitam.* Sed id non E ſentiunt,*dum toto deſiderio curis temporalibus implicantur.Quaſi ergo à tinea conſumuntur, quia ſine ſonitu culpæ morſum tolerant,dum quanta detrimenta vitæ & innocentiæ patiantur , ignorant.* Rurſum tinea , ait idem Gregor. 18. moral.11. *ſibi domum corrumpendo ædificat*,ita gula & luxuria carnem in qua exoritur,corrumpit. Inſuper tinea chartas & pannos ſine vllo cuiuſquam fructu , ac tandem ſeipſam conſumit;itidem facit gula & luxuria.Extat hac de re elegans ænigma tineæ :

Littera me pauit,nec quid ſit littera noui.
In libris vixi:nec ſum ſtudioſior inde.
Exedi Muſas,nec adhuc tamen ipſa profeci.

 Denique

Digitized by Google

Denique tinea clanculum rodens pannos, ſignificat occultum Dei iudicium, indéque occulta damna & ſtrages, vti notat Pineda in locum Iob citatum.

verſ. 13. *Et vidit Ephraim languorem ſuum.*] Putà ſuum imperium infirmari, langueſcere, deficere, & ad occaſum tendere.

Et Iudas vinculum ſuum.] Hebr. מָזוֹר *mazor*, id eſt, colligationem ſuam, hoc eſt, plagam ſuam pannis obuolutam & obligatam. Significat plagam & cladem quam accepit Iuda à Raſin rege Syriæ, & à Phacee rege Iſraël, qui multos Iudæos abduxerunt 4. Reg. 15. 38. & cap. 16. verſ. 5. & 6. ita S. Hieron. qui ſecundò addit, per vinculum hoc poſſe accipi colligationem & conſociationem, qua Iuda Iſraëli in idololatria & ſcelere fuit colligatus; aut potius conſpirationem & coniurationem, qua Raſin & Phacee contra Achaz & Iudam coniurarunt. Porrò Ephraim vt hanc plagam ſuam ſanaret, *abiit ad Aſſur*, quaſi ad medicum & chirurgum, hoc eſt, miſit legatos ad regem Aſſyriorum, petens ab eo opem & protectionem. Id fecit Manahem rex Iſraël, mittens ad Phul regem Aſſur mille talenta argenti ad hoc, vt ſuum regnum confirmaret & protegeret, 4. Reg. 15. 19. ita S. Hieron. Haymo & Hugo. Rurſum id fecit Hoſee vltimus rex Iſraël, qui ſe quaſi vaſallum ſubdidit Salmanaſar, pendens ei annuum tributum, vt ſub eius alis tutò & quietè viueret & regnaret, 4. Reg. 17. 3. Ita Theoph. & Arias.

Et miſit ad regem vltorem.] *Miſit*, ſcilicet Iudas, vt ſolueret vinculum ſuum, de quo paulò antè dixit. Alternè enim Propheta hic loquitur de Iſraël & de Iuda, vt patet ex antecedentibus & ſequentibus. ita S. Hieron. Cyrill. Haymo, Dionyſ. Arias, Ribera & alij, qui ſic exponunt: Iudas, inquiunt, id eſt, Achaz rex Iudæ, preſſus & quaſi obſeſſus à Raſin rege Syrię & Phacee rege Iſraël, miſit legatos & munera opis petendæ cauſa ad Teglathphalaſar regem Aſſur, 4. Reg. 16. verſ. 7.

Rex vltor quis?

Hunc ergo vocat Propheta regem vltorem; Aquila & Theodot. *Iudicem*; Symmach. *ὑπερμάχοντα*, id eſt, *defenſorem* (vindicare enim, vel vlciſci, apud veteres ſignificabat defendere, & ita ſubinde capitur in Scriptura, vti dixi Rom. 12. 19.) quia erat Monarcha potentiſſimus, ita vt ad eum quaſi tutorem & vindicem omnes Principes & Reguli confugerent. Hebr. eſt יָרֵב *iareb*, id eſt, qui vlciſcetur, id eſt, vltor. Chald. *vt aduentaret vltum eos.* Septuag. Syrus, Arabicus, Vatab. Pagnin. Arias & Clarius retinent hebr. *iareb*: ſed falluntur in eo, quod putent illud nomen eſſe vrbis Aſſyriæ, in qua hic rex regnarit. Sic Gedeon à *iareb* dictus eſt *Ierobaal*, id eſt, vltor vel vindex Baal, eo quòd deſtructo ab eo altari Baal, Ioas pater vt eum contra vim vicinorum tueretur, dixerit: *Vlciſcatur ſe de eo Baal, qui ſuffodit aram eius*, Iudic. 6. 31. Videtur ergo alludere ad Gedeon; æquè ac ad Ieroboam: vterque enim fuit *iareb*, id eſt, vltor, iudex & vindex Iſraëlis: ille contra Madianitas, hic contra Roboam: ab eo enim oppreſſus Iſraël, miſit ad Ieroboam, poſtulans eum libertatis ſuæ vindicem & Principem, 3. Reg. 12. 20.

Minùs rectè Chald. Theod. & Lyran. per regem vltorem accipiunt *Sua* regem Ægypti, ad quem confugit Hoſee rex Iſraël, preſſus à Salmanaſar, ideóque ab eodem cum toto regno captus & euerſus eſt, 4. Reg. 17. 4. hæc enim pertinent ad Iuda, non ad Iſraël, vt dixi. Adde, *Sua* impotens erat, nec potuit Iſraëlitas tutari. Vnde non rectè

A vocatur rex *Iareb*, id eſt, iudex & vindex.

Myſticè, aliqui, ait S. Hieron. per regem *Iareb*, id eſt, vltorem, accipiunt Chriſtum, qui peccatores ſaluare non poterit in die iudicij, ſicut ſcriptum eſt: *In inferno quis confitebitur tibi?* Allegor. Theophyl. & Leo Caſtrius, per regem vltorem accipiunt Romanos, quorum opem inuocauit Hircanus Pontifex & Iudæi, ſed ab eis per Titum exciſi ſunt; aut certè Iulianum Apoſtatam, qui Chriſtianis infenſiſſimus, in eorum odium ſe fecit Iudæorum vindicem, eiſque templum reſtaurare aggreſſus eſt; ſed fruſtra: Deus enim immiſſo in fabricam igne, opus conſumpſit. ita Socrates lib. 3. 20.

Quoniam ego quaſi leæna Ephraim.] Quaſi dicat: Rex vltor non poterit vos ab hoſte liberare; B quia ego Deus ſum qui hoſtes immitto & roboro, imò ego ſum veſter hoſtis, qui quaſi leæna inuado Ephraim. Aptè Dei vindicta comparatur leænæ: quia hæc fortiſſima eſt & ferociſſima, præſertim cum peperit alitque catulos; ad quos, omnibus inuitis & fruſtra obſiſtentibus, prædam quam cepit & diſcerpſit, domum aſportat. Docent Phyſici, & ex eis Geſnerus in leone, leonem tam eſſe ferum, vt ad retundendam eius feritatem indita ei ſit à natura febris quartana, qua iugiter laborat, quámque abſtinentia ſuperat. Hæc enim ei eſt medicina, cui horologium eſt fames & venter. Hebr. שַׁחַל *ſcachal* ſignificat beſtiam quamuis C trucem & efferatam, qualis eſt leo. Septuag. vertunt pardalim, quæ velociſſima eſt & ſæuiſſima. ita S. Hieron. qui addit: *Vt quicquid ſæuum in beſtiis eſt, hoc in Dei indignatione cognoſcas. Nihil panthere velocius, nihil leone fortius. In panthere velox per Aſſyrios regni Samariæ ſignificatur interitus: & in leone fortiſſimum contra Ieruſalem & Iudam aliquanto poſt tempore oſtenditur regnum Chaldæorum*, &c. *vt fiat* (Deus) *quaſi panther, vertatur in leonem, mutetur in beſtias.* Vnde ſubdit: *Ego ego capiam & vadam; tollam, & non eſt qui eruat.*

verſ. 14. Ita Dei comparatur leænæ cur?

Nota, ſicut verſ. 12. Deum quaſi tineam oppoſuit ſordibus Iſraëlis, ita hic appoſitè Deum quaſi D leænam opponit regi vltori, ad quem recurrebat Iſraël: hoc enim fortior eſt leæna; ſic & Deus fortior erat Teglathphalaſare.

Et quaſi catulus leonis domui Iuda.] Hi enim catuli ſolent eſſe audaciores, vtpote ignari periculorum & inſidiarum: ac ferociores, vtpote auidiores ſanguinis, quem recèns deguſtarunt, præſertim quia feruet & bullit in iuuentute ſanguis. Quocirca Iudas aggrediens hoſtes, comparatur catulo leonis; quieſcens verò, leoni, Geneſ. 49. 9. *Catulus leonis Iuda. Ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo.* Iuſti quoque confidentia comparatur catulo leonis Prouerb. 28. 1. E *Fugit impius nemine perſequente: iuſtus autem quaſi leo* (hebr. כְּפִיר *kephir*, id eſt, leunculus) *confidens abſque terrore erit.* Leunculus enim animoſus eſt & ſæuus, quia iugiter ei latrat ſtomachus; ac fame, æquè ac ſpecie & forma, oriſque rictu & rugitu, videtur eſſe quaſi latrator Anubis, præſertim cum grandeſcit, fitque leo.

verſ. 15. *Vadens reuertar ad locum meum.*] Vti ſolent leænæ laniata fera raptáque præda in ſpeluncam reuerti, eámque ibi cum catulis deuorare: ita ego per Aſſyrios & Chaldæos tam Iſraëlitas, quàm Iudæos prædabor, eóſque in captiuitatem abducam, ibique eos ſeruitute, tributis & oneribus conſumam & quaſi deuorabo. ita Haymo, Arias & Vatab.

Chald.

Digitized by Google

Chald.vertit: *Auferam maieſtatem meam, & in locum ſanctitatis meæ reuertar, qui eſt in cœlis, donec norint ſe peccaſſe.* quaſi dicat: Deſeram Iudæos cum templo, & quaſi oblitus eorum tradénſque eos hoſtibus, abibo in cœlum: hîc enim eſt locus ſolij & gloriæ Dei, ex quo eminus ſpectat reorum carceres & ſupplicia. ita S. Cyrill. Hieron. Theodot. & alij. Vatab. hæc refert ad caput ſequens, hîcque inchoat caput 6. cum eo enim cohærent, eóque ſpectant, vti mox patebit.

Donec deficiatis.) Hebr. עַד יֶאְשְׁמוּ *ad ieſcemu*, id eſt, donec peccatum ſuum & culpam agnoſcant. ita Chald. Vatab. Clarius, Arias & alij. אָשַׁם *aſçam* enim peccare & peccatum ſignificat.

Verum *aſçam* ſubinde ponitur pro שָׁמַם *ſçamam*, id eſt, deſolauit: ordines enim verborum imperfectorum ſæpe apud Hebræos inter ſe commutantur, v.g. defectiua *Pe aleph*, quale eſt *aſçam*, commutantur cum duplicantibus ſecundam, quale eſt *ſçamam*. Vnde Septuag. vertunt: *Donec diſpereant.* Noſter: *donec deficiatis.* Hic ſenſus priori ſubſeruit, cúmque antecedit. Iudæi enim per cla-

A dem & excidium excitati peccata ſua agnouerūt, & pœnitentes ad Deum redierunt, vti patet ex libro Baruch. Huc enim tendunt plagæ omnes à Deo in vrbes, gentes, familias & homines immiſſæ, vt ſcilicet iis ſternat eorum ſuperbiam, vtque cor concupiſcentiis obſtructum & obduratum aperiat, cruciet & ſauciet, quo afflicti ſua ſcelera Deúmque vindicem agnoſcant, ad eúmque pœnitentes recurrant; cum videant non eſſe alium qui plagas haſce depellere, maliſque tantis ſuccurrere poſſit, iuxta illud pſal. 15. *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt.* Dum ergo flagellaris à Deo, non ad Aſſyrios, id eſt, non

B ad Principes & potentes, qui te è manibus Dei eripere non poſſunt, ſed ad Deum ipſum cum Dauide & Niniuitis recurre; ac ſupplex dicito: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci.* Ita mulcebis iram Dei, ac flagellum ex manibus irati extorquebis, priſtinúmque eius fauorem, gratiam & opem tibi conciliabis & reſtitues.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Promittit afflictis Chriſtum redemptorem, qui eos viuificabit tertia die, quique orietur quaſi diluculum, & quaſi imber temporaneus & ſerotinus. Inde verſ. 4. redit ad ſua tempora, & accuſat duritiem Ephraim, quòd cum per Prophetas dolare voluerit, ſed ipſe omnes dolabras reſpuerit: item immiſericordiam, cum Deus miſericordiam velit, non ſacrificium. Denique verſ. 8. inuehitur in Galaaditas, qui Dei cultores euntes in Ieruſalem in via occidebant.

Verſ. 1.] In tribulatione ſua manè conſurgent ad me: Venite, & reuertamur ad Dominum.

Verſ. 2.] Quia ipſe cepit, & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos.

Verſ. 3.] Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. Sciemus, ſequemúrque vt cognoſcamus Dominum: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus terræ.

verſ. 1. IN *tribulatione ſua conſurgent ad me.*] Hæc pertinent ad finem capitis quinti, vnde eò hæc referunt Hebræi, Chald. & Pagnin. & caput ſextum inchoant ab illis verbis: *Venite & reuertamur ad Dominum.* Vatab. verò caput ſextum inchoat à verſ. vlt. cap. 5. vti ibi dixi. Sed eodem omnia recidunt, indicántque initium huius capitis connexum eſſe cum fine cap. præcedentis, hoc modo & hoc ſenſu: Reuertar ad locum meum, ait Dominus, donec tribulatione afflicti & deficientes Iſraëlitæ culpam ſuam agnoſcant, & quærant faciem meam. Cum enim fuerint in tribulatione manè conſurgent ad me. Hinc patet tribulationem hic intelligi tum eam, quam paſſi ſunt Iſraëlitæ in captiuitate Aſſyriaca, tum eam quam paſſi ſunt Iudæi in captiuitate Babylonica. ita S. Hieron.

C Theod. & Theoph. vtramque enim vtriſque comminatus eſt cap. præcedenti verſ. 5. dicens: *Iſraël & Ephraim ruent in iniquitate ſua, ruet etiam Iudas cum eis.* Et verſ. 12. *Ego quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo domui Iuda.* Vnde eius remedium quærens tam Iſraël quàm Iuda, *abiit ad regem vltorem, & ipſe*, inquit Propheta, *non poterit ſanare vos*: quocirca opem humanam ab iis deſperantes, in tribulatione recurretis ad me Deum veſtrum, vti hic dicitur.

Aliter Arias, qui per tribulationem accipit captiuitatem Iudæorum, quam paſſi ſunt à Tito & Romanis. Verùm illius nulla cap. præcedenti facta eſt mentio: nec in illa Iudæi conuerſi ſunt ſyncerè ad Dominum, nec Deus tertia die illos viuificauit; quin potiùs eos excidit & internecione deleuit.

D *Manè.*] Id eſt, citò, maturè, feſtinè petentes à me vt eos tribulatione liberem: putà manè hoc ſymbolicum fuit, cum tranſacta nocte captiuitatis, impletíſque eius ſeptuaginta annis à Deo decretis, Iudæi excitante eos in ſpem Daniele, Eſdra, Haggæo, aliíſque Prophetis, ad vicinam ſub Cyro liberationem anhelantes, ſupplices à Deo eam poſtularunt & impetrarunt: manè enim & aurora Iudæis captiuis fuit ſpes vicinæ liberationis, mox expletis 70. annis præſtandæ per Cyrum.

Myſticè S. Hieron. *manè*, inquit, id eſt, cùm ortum fuerit eis lumen pœnitentiæ per facem fidei. Alleg. Lyran. *manè*, ait, id eſt, in prędicatione Ioannis Baptiſtæ, qui quaſi lucifer & aurora præiuit Chriſtum ſolem iuſtitiæ, exhortans homines ad pœnitentiam, vt per eam illos ad Chriſti gratiam

Digitized by Google

& iuſtitiam præpararet, Tertul. lib. 4. contra Marc. 43. hæc accipit de mulieribus piis, quæ afflictæ ob mortem Chriſti, venerunt manè ad monumentum vt eum vngerent: vnde meruerunt primæ videre eum reſurgentem, qui mirè eas conſolatus eſt. Verum hic ſenſus eſt accommodatitius.

verſ. 2. *Venite.*] Subaudi, dicentes, & ſe inuicem adhortantes: *Venite & reuertamur ad Dominum: quia ipſe cepit*, hebr. טָרָף *taraph*, id eſt, rapuit, vel abripuit nos, quaſi dicat: Non Salmanaſar, non Nabuchodonoſor, ſed Deus vindex fuit, qui ob ſcelera noſtra, per Salmanaſar & Nabuchodonoſor nos vinctos abripuit in Aſſyriam & Babylonem: vnde ipſe ſolus poteſt nos liberare, & plagam hanc ſanare, vti ſe ſanaturum promiſit, ideòque breui reipſa ſanabit. Reſpicit ad illud quod dixit cap. præcedenti verſ. 14. *Ego quaſi leana Ephraim: ego capiam & vadam: tollã, & non eſt qui eruat:* & verſ. 13. *Ipſe* (rex vltor, putà Aſſyrius) *non poterit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculũ*; ſed ego ſolus qui illud vobis induxi, vnde ſubdit: *Percutiet & curabit nos*, heb. יַחְבְּשֵׁנוּ *iachbeſcenu*, id eſt, obligabit nos, putà faſciis vulnera noſtra alligabit, itaque curabit. Vnde Septuag. vertunt, μοτώσει: μότα enim, ait S. Hieron. *appellantur linteola quæ inſeruntur vulneribus, vt putridas carnes comedant, & extrahant purulentias: artiſque medicorum eſt grandia vulnera longo ſanare tempore, & per dolorem reddere ſanitatem. Percutit ergo nos Dominus, & curat nos: quia quem diligit corripit, & non ſolùm curat, ſed & viuificat poſt duos dies.* Sic & iſagoge Galeno adſcripta; vbi μότος dicitur eſſe quadruplex: σρωτὸς, id eſt, tortilis: ξυστὸς, id eſt, raſilis, quòd de raſa linteorum materia formaretur: τιλτὸς, id eſt, concerptilis, à concerptu vellicatúque materiæ: ἐλλυχνιωτὸς, quod ex ellychnio conflaretur. Interpres Biblior. Regior. μοτώσει vertit, *turbabit nos*: quia chirurgus vt vulnus curet & pus eximat, penicillo illud expurget, turbet & radat oportet; vt deinde μότον, ſiue ellychnium ſanans inſerat. Eleganter S. Auguſt. in Pſal. 50. *Illa*, ait, *eſt vox Domini: Ego percutiam, & ego ſanabo. Percutit putredinem facinoris, ſanat dolorem vulneris. Faciunt hoc medici, ſecant, percutiunt, & ſanant: armant ſe vt feriant, ferrum geſtant & curare veniunt.*

Morale. Tribulatio eſt telum Dei, quo fugientes ad ſe retrahit.

Moral. diſce hic tribulationem eſſe telum Dei, quo Deus homines à ſe fugientes, & abeuntes in ruinam, ad ſe & ad ſalutem reuocat. Tribulati enim hoc telo confixi, proſtrati & humiliati, ponunt faſtum, culpam agnoſcunt, & pœnitentes poſcunt à Deo veniam; qui mox ſupplicibus parcit, eóſque vlnis maternis amplectitur. Hoc eſt quod ait Pſalm. *Sagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam.* Pſalm. 37. 3. Ita S. Auguſt. in Pſalm. 21. ſerm. 2. docet Deum eſſe medicum, qui tribulatione quaſi medicamento curat vitia noſtra. *Sub medicamento*, inquit, *poſitus vreris, ſecaris, clamas: non audit medicus ad voluntatem, ſed ad ſanitatem.* Et lib. 1. de verbis Domini ſerm. 18. *Bibe*, ait, *amarum calicem: tu enim tibi feciſti. Præcepta illa mea quæ ſano data ſunt tam dulcia, tam leuia, contempta ſunt: cœpiſti laborare, ſanari non potes niſi amarum bibas calicem tentationum, tribulationum, anguſtiarum & paſſionum. Bibe vt viuas. Et ne reſponderet ei languidus, Non poſſum, non fero, non bibo, prior bibit medicus ſanus, vt bibere non dubitaret ægrotus. Quid enim amarum eſt in tali poculo quod ille non biberit?*

A *Si contumelia, prior audiuit cum dæmones expelleret: In Beelzebub eiicit dæmonia. Si dolores amari ſunt ligatus, & flagellatus, & crucifixus eſt. Si mors amara eſt, etiam mortuus eſt. Si genus mortis exhorreſcit infirmitas, nihil illo tempore fuit ignominioſius quàm mors crucis.* Idem ſerm. 3. de Machabæis: *Totus mundus fornax aurificis eſt. Ibi iuſtus tanquam aurum, impij tanquam palea. Ibi tribulatio ſicut ignis, ibi Deus ſicut aurifex. Pius Deum laudat, aurum rutilat, impius Deum blaſphemat, palea fumat: iſte purgatur, ille vaſtatur eodem igne; Deus in vtroque laudatur.* Idem in Pſalm. 40. *Patitur quis tribulationes, docetur amare meliora per amaritudinem inferiorum, ne viator tendens ad patriam, ſtabulum amet pro domo ſua.* B Idem lib. de vera innocentia: *Cum Dominus permittit, aut facit vt aliqua tribulatione vexemur, etiam tunc miſericors eſt: qui exercitans fidem, & differens adiutorium, non auxilium negat, ſed deſiderium mouet.* Idem Epiſt. 87. *Res proſpera donum eſt conſolantis, res autem aduerſa donum eſt monentis Dei.* S. Gregor. in moral. *Aurem cordis*, inquit, *tribulatio aperit, quam ſæpe proſperitas huius mundi claudit.* S. Chryſoſtom. homil. 4. de pœnitentia, tribulationem vocat aratrum: *Illo ergo*, inquit, *corda ſcindamus, vt ſi qua doloſa herba, & improba cogitatio nobis ineſt, radicitus eã euellamus, vt puras pietatis ſeminibus terras exhibeamus.* Idem C hom. 4. de diuite & paupere: *Niſi tentatio*, inquit, *nec corona: niſi certamina, nec brauia: niſi ſtadia, nec honores: niſi tribulatio, nec remiſſio: niſi hyems, nec æſtas. Et hoc non tantùm in hominibus, ſed & in ſeminibus intueri licet. In his enim multam pluuiam, multam nubium colliſionem, multam glaciem fieri oportet, ſi vernãs ſpica exurgere debet. Cum ergo ingruit hyems animarũ, feramus & nos in hac hyeme, vt in æſtate metamus.* Hic fuit ſenſus, hæc praxis Sanctorum omnium; Saræ, Tobiæ cap. 3. 21. *Hoc habet pro certo omnis qui colit te, quod vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur.* Iob cap. 5. 17. *Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes, quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.* Pſaltis Pſal. 15. 4. D *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt.* Salomonis Prouerb. 3. 11. *Diſciplinam Domini fili mi ne abiicias, nec deficias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi.* Ieremiæ, cap. 31. 18. *Caſtigaſti me, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus.* Ionæ, cap. 2. 8. *Cum anguſtiaretur in me anima mea, Domini recordatus ſum.* Danielis, cap. 11. 35. *Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur.* Zachariæ, cap. 13. 9. *Vram eos ſicut vritur argentum, & probabo eos ſicut probatur aurum.* Malachiæ, cap. 3. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans & emundans argentum; & purgabit* E *filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentum.* Quin & Philo cum aliis Iudæis apud C. Caligulam accuſatus ab Appione, quòd Cæſari diuinos honores non tribueret, eiectus ex aula, ſociis Iudæis reſpondit: *Bono animo nos eſſe oportet, quibus iratus eſt Caius: quia neceſſe eſt adeſſe diuinum, vbi humanum ceſſat auxilium.* Ita Euſeb. lib. 2. hiſtor. cap. 5. Denique S. Bern. in ſententiis. *Tribulatio*, ait, *tria confert. Exercitium, ne virtus amoris otij tepore frigeſcat. Probationem, vt noſtra conſtantiæ fortitudo, ad exemplum hominibus innoteſcat. Præmium, vt iuxta tribulationis modum*

Digitized by Google

[illegible] *Subdit* [illegible] *quaſi* [illegible] *Redemptorem aſſlictionis* [illegible] *mutuerunt. Di-* *poſitio miſeratione* [illegible] *cuius* [illegible] *udinem, qu-* [illegible] *non diſcutere, ſed adorare debemus.*

Vers. 3. *Viuificabit nos poſt duos dies.*] Primò Hebræi ſic exponunt, quaſi dicat [illegible] ſtos, id eſt, paucos dies Deus liberabit nos [illegible] Babylone, in qua captiui, afflicti, & quaſi mortui, & vt ait Ezech. cap. 37. quaſi oſſa arida in ſepulchro degimus: liberans ergo nos ab hac morte ciuili, puta captiuitate, *viuificabit nos*, vt videamur nobis reſurgere in libertatem, quaſi in nouam vitam. Sicut enim ſeruitus, carcer, mœror, ſunt mors quædam ciuilis & moralis, ita libertas, lux & lætitia eſt vita moralis & ciuilis: *nec enim viuere ſed vigere & valere eſt vita*, ait Poëta. Verum id locum habet in ſolis Iudæis, non in Iſraëlitis: hi enim ex Aſſyria nunquam liberati ſunt. De vtriſque autem egit, & agit Propheta. Adde, Catholicos omnes hæc referre ad Chriſtum. Fateor tamen ad liberationem Iudæorum è Babylone per Cyrum hic alludi, eámque obiter & alluſiuè perſtringi. Loquitur enim Iſraëlitis, quorum primus dies fuit tempus captiuitatis Aſſyriacæ, & Iudæis, quorum fuit ſecundus æquè miſer dies captiuitatis Babylonicæ: poſt quos ſucceſſit tertius dies lætus & fauſtus redemptionis & liberationis, quam inchoauit Cyrus, perfecit Chriſtus.

[illegible] Secundo ergo Patres & Interpretes Orthodoxi omnes, docent hic prædici Iudæis & Iſraëlitis aduentum Chriſti redemptoris. Hunc enim eis in captiuitate afflictis identidem ingerebant Eſdras, Zorobabel, Haggæus, Zacharias, Ieſus filius Ioſedec, aliique ſacerdotes & Prophetæ. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Suſtinete, ô Hebræi, modicum, ſperate, inuocate Deum: quia poſt duos dies, id eſt, poſt breue tempus ipſe vos liberabit, inchoatè per Cyrum, ſed plenè & perfectè per Chriſtum (à Cyro enim ad Chriſtum aſſurgere, & ſubitò quaſi auolare ſolent Prophetæ, vti dixi Iſaiæ 45. 8.) qui Abrahæ, nobíſque a tot ſæculis promiſſus eſt ſaluator & redemptor. Ipſe enim nos a peccato, morte & inferno liberabit, ac gratiæ, vitæ & cœlo reſtituet; itáque viuificabit nos vita ſancta, cœleſti & diuina. Sic *duo dies* ſumuntur pro paucis & breuibus, Numer. 9. 22. *Si vero biduo* (id eſt, pauco tempore) *aut vno menſe, vel longiore tempore fuiſſet* (columna nubis) *ſuper tabernaculo.* Sic & cap. 11. 19. Iſaiæ 17. 6. & alibi. Tempus ergo 591. annorum (tot enim fuerunt à captiuitate Babylonica, vſque ad natiuitatem Chriſti) vocatur hic duo dies: quia Deo, & Prophetis in lumine Dei eleuatis, reſpectu æternitatis ſuæ, & reſpectu æternæ & cœleſtis ſalutis afferendæ per Chriſtum, *mille anni ſunt ſicut dies heſterna quæ præteriit*, vt ait Pſaltes Pſal. 89. 4. Hinc eodem reſpectu & ſenſu ait de Chriſto Aggæus, cap. 2. 7. *Adhuc vnum modicum* eſt, &c. *& veniet deſideratus cunctis gentibus.* Ita Cyrill. Arias, Vatab. à Caſtro & alij. Itaque tempus natiuitatis & primi aduentus Chriſti, putà tempus gratiæ, noui teſtamenti & Chriſtianiſmi, vocatur hic dies tertia, tum quia breui erat aduentura, tum quia plenam vitam, lætitiam, lucem, cumulumque (hunc enim ſignificat ternarius) bonorum omnium erat allatura: tum quia poſt primam diem legis naturæ, A & ſecundam [illegible] legis Moſaicæ, immediate quaſi [illegible] ſucceſſura. propriè vero poſt primam [illegible] captiuitatem Aſſyriacæ, & ſecundam captiuitatem Babylonicæ, quaſi tertia erat hæc dies liberationis futura, vti paulò antè dixi; tum quia alludit [illegible] Oſee ad diem tertium quo Chriſtus à [illegible] reſurrexit. Vnde dico

Tertiò, planè reſpicit hic Propheta ad reſurrectionem Chriſti, quæ tertio die à paſſione eius [illegible] eſt, eamque hic ſignificat & prophetat. Liberatio enim & redemptio Iſraëlitarum & Iudæorum, æquè ac noſtra, facta per Chriſtum, completa & planè perfecta fuit in eius reſurrectione: hæc enim eius fuit terminus & coronis. In ea ergo B Chriſtus plenè nos viuificauit, tum quia in ea plenè nos redemit & ſanctificauit, tum quia ipſa noſtræ reſurrectionis eſt cauſa, tam exemplaris, quàm efficiens: vnde in ea Chriſtus nos ſecum quaſi viuificauit, & ſuſcitauit ad vitam beatam & immortalem. Vnde Arabicus Antiochenus vertit: *Sanabit nos poſt duos dies, & in tertia ſurgemus, & manebimus* (habitabimus) *in conſpectu eius*, coram eo. Et Arabicus Alexandrinus: *Ipſe eſt qui ſanabit nos, & liberabit nos poſt duos dies, & in tertia ſtabimus viui coram eo.* Hoc eſt quod ait Apoſt. Rom. 4. 25. *Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Et Epheſ. 2. *Cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos Chri-* C *ſto, cuius gratia eſtis ſalutati, & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu.* Ex reſurrectione enim Chriſti tam certam habemus fidem & ſpem noſtræ reſurrectionis, ac ſi iam cum ipſo de facto reſurrexiſſemus. vide ibi dicta. Ita hunc locum paſſim intelligunt Patres, qui ex hoc loco probant reſurrectionem Chriſti & noſtram, vt S. Hieron. Theod. Haymo, Hugo, Lyran. Emmanuel, Mariana & alij hic, Origen. hom. 5. in Exod. Tertul. lib. 4. contra Marc. 43. Cyprian. lib. 2. contra Iudæos cap. 25. Lactan. lib. 4. 19. Cyrill. Ieroſol. catech. 14. Auguſt. lib. 18. ciuit. 28. Ruffin. in expoſ. [illegible] Gregor. hom. 20. in Ezech. Nyſſenus [illegible] Dei, qui tres putant hæc di- D [illegible] ſanctorum qui reſurrexerunt cum Chriſto [illegible], ibique multis apparuerunt, Matth. 27. 52. Idem docuerunt veteres Hebræi apud Galatin. [illegible] 8. 22. Et R. Moyſes in Bereſith Rabba, id eſt, Geneſi magna, explicans illud Geneſ. 22. *Die autem tertia eleuatis oculis vidit locum procul*, dicit: *Multa ſunt in S. Script. dierum trinitates, quarum vna eſt reſurrectio Meſsiæ.* Vnde illud 1. Corinth. 15. 4. *Et quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas*, Anſelm. ibi, & Dorotheus in vita Oſee, exponunt de hac ſcriptura Oſee: nec enim alibi dies tertius reſurrectionis Chriſti prædicitur. [illegible] Iſidorus Peluſ. qui lib. 2. Epiſt. 112. ſic legit: *Tunc* [illegible] *ſurgebit fortiore morte deuicta. Sa-* E *nabit nos poſt duos dies, in tertio reſurgemus, ac viuemus cum eo*; atque explicat de reſurrectione Chriſti in qua & ſuam, & noſtram mortem ipſe ſuperauit & profligauit.

Porrò hos tres dies ita conſignant Orig. loco iam citato, S. Auguſt. ſerm. 90. de tempore, & alij, primum diem numerant eum, quo paſſus & crucifixus eſt Chriſtus: ſecundum, quo ſepultus eſt & deſcendit ad inferos: tertium, quo reſurrexit. Aliter Ribera: Primus, inquit, dies fuit, decima quarta luna, qua poſt celebrationem paſchæ & inſtitutionem Euchariſtiæ, in horto orans captus eſt, paſſúsque corpore Chriſtus. Secundus eſt luna decima quinta, putà paraſceue, qua paſſus & mortuus eſt.

eſt. Tertius eſt luna decimaſexta, qua reſurrexit. Verum ſic ſabbathum eſſet luna decimaſexta: hoc enim ſuccedit lunæ 15. ſiue paraſceuæ; cùm tamen conſtet Chriſtum non ſabbatho, ſed dominico die reſurrexiſſe. vide Interpretes in Matth. 12. verſ. 40.

Tertia die Chriſtus reſurrexit ob ſex cauſas.

Porrò Chriſtus reſurrexit præciſè tertio die, varijs de cauſis. Prima eſt, quia Ionas cap. 2. tribus diebus fuit in ventre ceti, & hoc facto portendit, Chriſtum tribus diebus fore in ſepulchro, ac tertio die reſurrecturum, vti ipſe tertio die viuus è ventre ceti prodijt. Hanc cauſam dat Chriſtus Matth. 12. 40. Secunda, quia Chriſtus idipſum prædixerat Ioan. 2. 19. *Soluite, ait, templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Tertia, quia ſi caro eius diutius manſiſſet in ſepulchro, fuiſſet corrupta. Hoc autem non decebat, iuxta illud Pſal. 15. 10. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Quarta, ne videretur quis alius reſurrexiſſe. Quinta, quia Chriſtus moriendo mortem deſtruxit; decebat ergo, vt in morte diu non teneretur, ſed mox quaſi eius domitor & triumphator glorioſè reſurgeret. Sexta, quia vita Chriſti hominis fuit diuina, & inter res omnes creatas nobiliſſima: decebat ergo eam peracta redemptione & ſatisfactione noſtra, illico reſtaurari, præſertim quia diuinitas ſemper, etiam in morte, manſit tam corpori, quàm animæ Chriſti coniuncta. Quod enim ſemel aſſumpſit, hoc nunquam dimiſit. Audi S. Leonem ſerm. 1. de Reſurr. *Ne turbatos diſcipulorum animos longa mœſtitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mira celeritate breuiauit, vt dum ad integrum ſecundum diem, pars primi nouiſſima, & pars tertij prima concurrit, & aliquantum ſpatio temporis decideret, & nihil dierum numero periret.* Et mox: *Tam velox incorruptæ carnis viuificatio fuit, vt maior ibi eſſet ſoporis ſimilitudo, quàm mortis. Quoniam deitas, quæ ab vtraque ſuſcepti hominis ſubſtantia non receſſit, quod poteſtate diuiſit, poteſtate coniunxit.* Moralis cauſa fuit, vt doceret crucem & mortem fidelium breuem fore, & quaſi triduum reſpectu beatæ æternitatis. Ergo quaſi animat eos ad crucem & mortem, quod ex ea quaſi ex ſomno ſecum mox reſurrecturi ſint ad vitam æternam.

Myſticè tres dies qui.

Myſticè, varij variè tres hoſce dies annumerant. Primò S. Auguſt. ſerm. 90. de tempore: *Tres, ait, dies non incongruè poſſumus dicere, Patrem, & Filium, & Spiritum S. quia & Pater dies eſt, & Filius dies eſt, & Spiritus S. dies eſt, & hi tres, vnus dies.* Viuificauit nos Pater, creando & dando naturam: Filius, redimendo, & dando ſuum ſanguinem: Spiritus S. ſanctificando & dando gratiam & iuſtitiam. Secundò, Fulgentius apud Albertum primum diem numerat quo ab æterno à Deo Patre genitus eſt Filius: ſecundum, quo in tempore ex virgine natus eſt homo: tertium, quo è ſepulchro reſurrexit. Tertiò alij: primus, inquiũt, dies eſt natiuitatis Chriſti 2. paſſionis 3. reſurrectionis. Quartò Lyran. & R. Salom. per tres dies tria templa, eorumque tempora accipit: Primus, inquit, dies fuit tempus templi Salomonici, cui ſucceſſit nox captiuitatis Babylonicæ: ſecundus templi Zorobabelis, cui ſucceſſit nox excidij Titi & Romanorum: tertius templi Chriſti, id eſt, Eccleſiæ ſemper duraturæ.

Tropol.

Tropol. S. Bernar. Tres dies, ait, ſignificant triplicem vitam; primam naturæ & culpæ, puta peccati originalis: ſecundam gratiæ: tertiam gloriæ. ... ſerm. 72. in Cant. explicans illud Cant. 2. *Di-*

A *lectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ.* Si[c] in fine ait: *Cum igitur duo in nobis præcedant dies, vnus quidem inſpirans pro corporis vim, alter vero re... in ſanctificationis gratia, porrò tertius ſuperſit in reſurrectionis gloria, claret profectò aliquando ſupplendum in corpore quod præceſſit in capite, magnum vtique pietatis ſacramentum. & Propheta teſtimonium, qui ait: Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. & viuemus in conſpectu eius.* Et fuſiùs ſerm. 2. in vigilia Natiuit. *Tres, ait, dies ſunt de quibus legimus: Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia reſuſcitabit nos; vnus ſub Adam, alter in Chriſto, tertius cum Chriſto. Vnde & ibi ſubditur. Sciemus, ſequemurque, vt cognoſcamus Dominum.*
B *Et hic dicitur; Cras egrediemini, & Dominus erit vobiſcum. His enim dicitur, qui dimidiauerunt dies ſuos, in quibus perit dies in qua nati ſunt, quæ eſt dies Adæ, dies peccati cui Ieremias quoque maledicebat: Maledicta dies in qua natus ſum: omnes enim in illa naſcimur. Vtinam pereat in nobis omnibus dies illa, dies nebulæ & caliginis, dies tenebrarum & turbinis, quam nobis fecit Adam.* Deinde agens de ſecundo die gratiæ Chriſti: *Ecce, ait, illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ. Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea: quia cras egrediemur. Vnde, niſi de conclaui huius ſæculi, de ergaſtulo huius corporis, de compedibus neceſſitatis,*
C *curioſitatis, vanitatis, voluptatis? Quid enim ſpiritui noſtro cum terrenis,* &c. *Agite diem iſtum in Chriſto, vt ambuletis ſicut & ipſe ambulauit.* Tertium deinde explicans ait: *O Iuda & Ieruſalem nolite timere, cras egrediemini, id eſt, quam cito à corpore exierit anima, omnes ſimul affectiones, omnia deſideria, quibus per vniuerſum interim mundum diſperſa & ligata tenebatur, diſſoluentur; & egredietur de viſco hoc, & Dominus erit vobiſcum,* &c. Idem rurſus ſerm. 5. inter paruos: *Viuificabit, ait, nos poſt duos dies, ſcilicet cognitionis & conuerſionis; in die tertia ſuſcitabit nos voce verbi incarnati per primam ſuam reſurrectionem: & viue-*
D *mus in conſpectu eius viuificati per paſſionem, ſermonis illuminati per miraculorum cognitionem, ſequemúrque vt cognoſcamus Dominum, inſtructi per doctrinæ conuerſionem.*

Anagog. S. Hieron. quem ſequuntur Alber. Hugo & Clarius, putant hic notari tres Chriſti aduentus: primum *in humilitate*, cùm natus eſt homo: *ſecundum in gloria*, cùm reſurrexit: *tertium in habitu iudicantis*; itàque dies tertia erit dies iudicij & reſurrectionis vniuerſalis, qua ſancti reſurgent ad vitam & gloriam æternam. Vnde Chald. vertit: *Vita donabit nos in diebus conſolationis qui venturi ſunt, & in die reſurrectionis mor-*
E *tuorum ſuſcitabit nos, & viuemus cum eo.*

Et die tertia ſuſcitabit nos.] Explicat quod dixit, *Poſt duos dies:* hoc enim idem eſt quod, *die tertia.* Vnde Lactan. loco iam citato, *Viuificabit, inquit, nos poſt biduum die tertio.* Sic & Tertul. Theodor. Clarius, Arias & à Caſtro hic, & S. Gregor. ac Origenes ſuperius citati. Quis ſit hæc dies tertia, iam dixi. Pro *ſuſcitabit*, Hebr. eſt יְקִמֵנוּ *iekimenu*, quod Hebræi & Chaldæus vertunt *ſtare faciet, ſiſtet, ſuſtentabit nos.* Sed alij paſſim vertunt: *Suſcitabit nos*; ſequitur enim, *& viuemus*, & præceſſit, *viuificabit nos.* Agitur ergo hic de ſuſcitatione ad vitam, non de ſuſtentatione in vita.

Et viuemus in conſpectu eius.] Primo Theodor. Theoph. & Rupert. exponunt quaſi dicat: *V...*,

[illegible] & [illegible] gen[illegible] in corpus glo[illegible] Deum [illegible] videbimus [illegible], ſed & Chriſtum [illegible] corporeo. Verùm quod ſequitur, *[illegible] ſequemúrque vt cognoſcamus Dominum*, hinc melius hæc accipiemus de vita gratiæ, quaſi dicat: Viuemus in eius (Dei & Chriſti) gratia & [illegible] quam habet de nobis, adeo in eius cõſpectu: videbimus enim tum facie ad faciem, & viciſſim videbimur ab eo, ac proinde illi vt nos intuenti ſemper placere conabimur, itaque eum eiuſque leges & doctrinam ſequemur in ſancta conuerſatione, vt in dies eum magis magiſque cognoſcamus amemus, colamus, donec eum aſſequamur, & videamus facie ad faciem in cœlis. ita S.Hieron. Albert. Hugo, Lyran. Arias, Vatab. Ribera & à Caſtro. Vbi nota, τὸ *in conſpectu eius*, [illegible]pliciter exponi poteſt: Primò, quaſi dicat: Viuentes videbimus eum facie ad faciem, inquit Vatab. putà Chriſtum in carne natum.

Secundò, quaſi dicat: Ita ſanctè viuemus, vt ſemper ſimus memores nos in eius præſentia oculiſque verſari, ac proinde ei per omnia placere & obſequi ſtudebimus; quomodo Enoch, Noë, aliique viri ſancti & perfecti dicuntur ambulaſſe cum Domino, Geneſ. cap. 5. 22. & cap. 6. [illegible] vide ibi dicta.

Tertiò, quaſi dicat: Securi & felices viuemus in conſpectu eius, ſcientes eum iugiter nos intueri, curare, regere, tueri, qui antea cum viueremus in peccatis, oculos, mentemque & curam à nobis auerterat. τὸ enim, *in conſpectu eius* opponit ei quod dixit cap. 5. v. vlt. *Reuertar ad locum meum donec deficiant, & quærant faciem meam*, ſiue, vt ait Ieremias, cap. 7. 15. *Proiiciam vos à facie mea, ſicut proieci fratres veſtros vniuerſum ſemen Ephraim.* Sicut enim Deus Cainum Geneſ. 4. 14. omnéſque impios proiicit à facie ſua, ita ex aduerſo pios iugiter in oculis & mente habet. Quocirca id ſibi ſuiſque expoſcens Dauid orabat Pſalm. 122. 2. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec* ipſe viciſſim oculos ſuos benignè conuertat ad nos & *miſereatur noſtri.* Sicut enim ſol quæcunque luce ſua, quaſi oculo aſpicit, ea illuſtrat, calefacit, viuificat, lætificat, fœcundat; ita prorſus facit & Deus, qui eſt ſol increatus & immenſus. Hinc rurſum Pſaltes paſſim orat dicens: *Reſpice in me & miſerere mei*; reſpiciendo enim miſereris & benefacis: *non auertas faciem tuam à me: ne proiicias me à facie tua: oſtende mihi faciem tuam: faciem tuam Domine requiram.* Item: *Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum*, Pſalm. 30. 17. *Dominus illuminet vultum ſuum ſuper nos*, Pſal. 66. 2. *Faciem tuam illumina ſuper ſeruũ tuum*, Pſalm. 118. 135. quaſi dicat, Lucidam, id eſt, ſerenam, lætam, hilarem, benignam, amicam & beneficam mihi faciem vultúmque oſtende, non [illegible], triſtem, iratam, minacem.

Quarto, *viuemus*, id eſt, erimus viuaces, ſani, [illegible], alacres, fortes, glorioſi. Hæc enim omnia [illegible] vita, quaſi mater & radix omnium. [illegible] ait Martial. lib. 9. Epigram. 69.

[illegible] viuere, ſed valere vita [illegible]

[illegible] et vices

[illegible] trahitur [illegible]

[illegible] vita æterna.

[illegible] præparatus eſt egreſſus eius.

A [illegible] *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Præparatus eſt* [illegible] id eſt, [illegible] præparatum [illegible] Dei decreto [illegible] eſt, [illegible] adueniens Chriſti, ita S.Hieron. [illegible] Rupert. Hugo. Lyran. & Vatab.

Anagogicè [illegible] Chriſtus [illegible]

B [illegible] *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum*, [illegible] Principium [illegible] [illegible] tum.

Nota, Chriſtum [illegible] *Chriſtus generatione ſua aurora aſſimilatur.*

C [illegible] 1 [illegible] *Ex vtero ante luciferum genui te.* [illegible] Vnde S. Auguſt. [illegible] contra Tryphon. illud, *Ex vtero ante luciferum genui te*, ſic exponunt, quia, inquiũt, ex ſolo vtero virginis, ſine viri ſemine ante luciferi ortum, poſt mediam noctem genitus & natus eſt Chriſtus. Adde Tertull. lib. 5. contra Marc. c. 9. Sicut in diluculo apparent ſtellæ, ſic in diluculo quo natus eſt Chriſtus, ſtella noua Magis apparuit, indicans eis Chriſti quaſi auroræ ortum.

D Secundò, ſicut aurora ſolem tegit, & quaſi parit, ita caro Chriſti naſcens tegebat eius diuinitatem, eámque nobis ſecum afferebat, & quaſi pariebat. 2

Tertiò, ſicut aurora eſt lux exigua, quæ creſcit vſque ad meridiem; ita & creuit Chriſtus infans ætate, ſapientia & gratia apud Deum & homines, vſque ad crucem. 3

Quartò, ſicut in aurora producitur ros ex aëre, qui herbas & plantas irrorat, vegetat & fœcundat; ita & Chriſtus ex cœlo per virginem opera Spiritus S. prodiit, qui animas peccato mortuas ſua gratia irrorans viuificat, & bonis operibus meritiſque fœcundat, vnde pro *Ex vtero ante luciferum genui te*, Hebræa, Symmach. Aquila & 4 *Chriſtus rogenitus.*

E V. editio habent: *[illegible] tibi ros adoleſcentiæ tuæ.* Alij vertunt: *A[illegible] rorem genui te.* Sic Iſaias comparat Chriſti generationem [illegible] 8. dicens: *Rorate cœli deſuper*, vide ibi dicta. [illegible] ſum ros adoleſcentiæ [illegible] Hebræis idem eſt, [illegible] & decor adoleſcentiæ [illegible] ergo [illegible] ſuauitatem, hilaritatem & [illegible] Secundò, eius generationem [illegible] ne, ſicut ros [illegible] R. Hadarſan. Vnde [illegible] *vtero auroræ* [illegible] [illegible]

ex hoc loco probat Vatab. & Suarius 3.p.tomo 1. disp.18.ſect.3. plenitudinem gratiæ animæ Chriſti infuſam eſſe in vtero, putà in primo cõceptionis eius inſtanti. Sic ergo Chriſtus genitus vt ros, fuit filius auroræ, id eſt, Patris æterni quà Deus, & matris virginis quà homo. Hinc ſumpſit Triſmegiſtus ſuum illud: *Deus cum maris & feminæ vim haberet peperit verbum*: atq; ex codẽ Lactan. lib.4.13. docet quod Deus eſt ἀπάτωρ & ἀμήτωρ, ac proinde oportuiſſe vt bis naſceretur filius, in prima ſpiritali natiuitate ἀμήτωρ, in ſecunda carnali ἀπάτωρ. Inſuper per rorẽ ſignificatur filium eſſe tam patri, quàm matri conſubſtantialem: ros enim eiuſdem ſubſtantiæ eſt cum materia ex qua fit. ita Molina 1.p.q.27.art.1.diſput.2. Denique noſter Maldon. (cui fauet Caietan. & verſio Chaldæi iam recitata) commentans in pſalm. 109. ſic exponit: Ex vtero, id eſt, ex baptiſmo tibi ô Chriſte naſcetur ros pueritiæ, id eſt, multitudo puerorum; vel ros adoleſcentiæ & iuuentutis, id eſt, multitudo adoleſcentium & iuuenum, putà fidelium & Chriſtianorum: ros enim in copia gignitur, totámque terram quaſi operit: eſt enim inſtar minutiſſimæ pluuiæ, ſiue ſtillarum, quæ frequentiſſimè & creberrimè cadunt. Rurſum, ros ſignificat gratiam largam fidelibus hiſce Chriſti filiis datam. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Generatio, progenies & poſteritas tua, ô Chriſte, non erit carnalis, ſed ſpiritalis, eáque copioſa tum numero, tum gratia, qualis eſt roris.

5\. Quintò, ſicut auroræ lux hominibus, qui cæcis longæ noctis tenebris fatigantur, optatiſſima eſt, gratiſſima & iucundiſſima, ita & hominibus ſedentibus in tenebris & in vmbra mortis exoptatiſſimus, & fauſtiſſimus fuit Chriſti ortus. Hinc enim eſt iſtud quod ait Iob cap.11.17. *Cum te conſumptum putaueris, orieris vt Lucifer.* Et S. Petrus Chriſtum, Chriſtique Euangelium vocat luciferum Epiſt. 2.c.1.19. *Donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.*

Et veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus.] Imber temporaneus, vel tempeſtiuus in Palæſtina eſt, qui cadit in autumno iactis in terra ſeminibus, vt ea radices figant in terra, & germinare incipiãt: ſerotinus, qui cadit in vere vt ſegetem incraſſet, impinguet & maturet. Dicitur ille tempeſtiuus, quia eſt ſementis; hic ſerotinus, quia eſt ſegetis & meſsis. In Syria enim tota æſtate vix pluit, ſed ſudi ſerenique ſunt dies. ita S. Hieron. & Vatab. vtrique Chriſtum comparant Prophetæ; quia æquè vt illi optatus aduenit, terrámque, id eſt, hominum animas fœcundauit & viuificauit.

Verſ. 4.] Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens.

Verſ. 5.] Propter hoc dolaui in Prophetis, occidi eos in verbis oris mei: & iudicia tua quaſi lux egredientur.

Verſ. 6.] Quia miſericordiã volui, & non ſacrificium: & ſcientiam Dei, pluſquàm holocauſta.

Verſ. 7.] Ipſi autem ſicut Adam tranſgreſſi ſunt p[illegible], ibi præuaricati ſunt in me.

Quid faciam tibi Ephraim.] *Parentis in perditos filios monſtrat affectum,* ait S. Hieron. iuxta illud Iſaiæ 5. *Quid eſt quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci?* & Michææ 6. *Popule meus quid feci tibi?* Redit hic Propheta ad ſua tempora, ac mores incorrigibiles Hebræorum ſui æui, ob quos à Deo deſtinati ſunt excidio, vti ait in ſequentibus. Hic ergo oſtendit ipſos ſuæ perditionis eſſe cauſam, non Deum, qui de ea dolet, cámq; omnibus modis auertere conatus eſt, pulſando aſsiduè animos eorum duros & rebelles per Prophetas, nũc minis, nunc promiſſis, nunc flagellis; ita vt ex parte ſua omnia adhibuerit, quæ eos ſanare, & ad ſalutem tam animæ quàm corporis perducere poterant. Quocirca moral. Dionyſ. Carth. *Hæc,* ait, *poſſunt eſſe verba clementiſſimi Dei ad Chriſtianos peccatores temporalia congregantes, & labiis tantum confitentes, vel aliis vitiis implicitos, quos Deus ad pœnitentiam indeſinenter inuitat, eorum damnationi velut compatiens. De quo dicit Apoſtolus, quòd vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Hinc & S. Petrus Epiſt. 2. cap. 3.* ait: *Patienter agit Dominus propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Cui conſonat Iſaias cap.30. Propterea, inquit, expectat Dominus vt miſereatur veſtri. Non ergo diuitias bonitatis & longanimitatis eius contemnamus. Mallet etiam Chriſtus animarum amator denuo crucifigi quàm ſineret quempiam (quantum in ſe eſt) condemnari.* Hæc ergo voluntas in Deo ſincera eſt, ſeria, & quantum eſt ex eius parte, efficax: eſt ergo volũtas non ſigni rãtùm, vt quidam volunt, ſed beneplaciti: alioqui enim fictè & ſimulatè Deus ageret, dum inuitat peccatores ad ſe tanto dolore & affectu, ſi eum tantùm in ore & verbis haberet, non in mente & corde. quod cogitare eſt nefas, de quo plura cap.11.9.

Miſericordia veſtra.] Heb. חסד *cheſed* ſignificat pietatem & miſericordiam, indéque ſanctitatem; huius enim ſignum & cauſa eſt miſericordia. vnde *chaſidim* vocantur viri miſericordes & pij. Senſus eſt quaſi dicat: Quid faciam vobis, ô Hebræi? obſtinati enim eſtis in veſtris ſceleribus, nec pia mea monita & inſpirationes in mentem admittitis: licèt enim aliquando aliqua pietatis & miſericordiæ in proximos egentes, & miſeros vos tangat cogitatio & ſenſus, tamen is inſtar nubis & roris matutini, qui ſtatim ad ortum & calorem ſolis euaneſcit, ſubitò præterit & pertranſit. quaſi dicat: Pietas & miſericordia veſtra inconſtans eſt, inſtabilis & euanida. ita Chald. Ruper. Lyran. Vatab. & Arias. Secundò, alij hic accipiunt miſericordiam Dei, non Iudæorum, quaſi dicat: Ego Deus cuperem veſtri, ô Iudæi, miſereri, idque aſſiduè & continuò; ſed vos hanc meam voluntatem & miſericordiam veſtra nequitia diſpellitis, æquè ac ventus ſubitò diſpellit nubes, & ſol oriens ſubitò ſorbet rorem. ita S. Hier. Theoph. Hugo & Ribera. Priori ſenſui magis fauet id quod ſequitur: *Miſericordiam volo, & non ſacrificium.*

Propter hoc dolaui in Prophetis.] Pro dolaui: heb. eſt חצבתי *chatſabti*, id eſt, excidi, ſucc[illegible], quod [illegible] ac tribuitur lignis & lapidibus, dum c[illegible] dolentur & quadrentur. vnde Septuag. [illegible] *Propterea ſuccidi* Sym. *dilaceraui* [illegible] *ſus, Prophetas veſtros,* quod S. Hieron. H[illegible] pert. & Hugo exponunt de filiis Prophetarum [illegible] ſi dicant: Occidi pſeudoprophetas [illegible] & à pietate vera abducebant ad [illegible]

ſuperſtitionem, vt qui cauſa erroris fuerant proſpera promittentes, interfecti verterentur in occaſionem ſalutis, ait S. Hieron. ita Deus per Heliam occidit 450. Prophetas Baal. 3. Reg. 18. Leo Caſtrius verò, vti & Theophyl. accipiunt veros Prophetas, ſicque exponunt quaſi dicat: Occidi, id eſt, occiſioni & neci certæ expoſui meos Prophetas, dum eis iuſſi vt aſſiduè veſtram impietatem redarguerent. Sciebam enim ideo illos à vobis occidendos. Aut vt Vatab. & à Caſtro, quaſi dicat: Obtudi Prophetas meos, & quaſi enecaui: nam eos fatigaui aſſiduis ſtimulis, adeo vt eos quaſi ad necem redegerim, iugiter ſcilicet eos impellendo & pulſando, vt vos aſſiduè monerent & pulſarét, nunc nimis, nunc promiſsis. Verùm quia Hebræa habent, *in Prophetis*, itàque vertit noſter, Chald. & alij, hinc melior & illuſtrior ſenſus erit, ſi hanc dolationem ad populum referamus. vnde S. Hier. quem ſequuntur Haymo, Alber. & Hugo, ſic exponit: *Dolaui vos in Prophetis* (id eſt, per Prophetas) *& verbis terribilibus comminatus ſum, ſcalpellum, ignes & cauteria protuli, vt quem clementem contemnebatis, timeatis offenſum*. Explicat & probat id quod dixit: *Quid faciam tibi Ephraim?* tua enim pietas & miſericordia leuiſsima eſt, impietas ſolidiſsima, & duriſsima inſtar marmoris & adamantis: propterea eam frangere & dedolare conatus ſum per Prophetas, ſed fruſtra: nã dū marmora iſthæc ſilice duriora ſculpere nitor, hebetaui dolabras & ſcalpra mea, ſcilicet miniſtros & Prophetas meos; nam *occidi eos in verbis oris mei*, quaſi dicat: Continuis oraculis, monitis & iuſsis eos fatigaui, & confeci: hæc enim magno eis ſtabant: oportuit enim illos ſæpius cum ſermone omnia bona, & vitam ipſam ſimul exponere & profundere: ſed obduruerunt marmora, cælari recuſant, nihil profecimus tanto labore, tantis impendiis, nolunt effingi ad imaginem Dei homines ipſius figmenta. Similis eſt querela, & pathos Dei per Ieremiam cap. 6. 27. *Probatorem dedi te in populo meo robuſtum*, &c. *æs & ferrum: vniuerſi corrupti ſunt. Defecit ſufflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum, fruſtra conflauit conflator: malitia enim eorum non ſunt conſumpta. Argentum reprobum vocate eos: quia Dominus proiecit illos*. vide ibi dicta. ita Hieron. Prado in Ezech. 24. 12. Emmanuel, Mariana, & alij.

Et occidi eos in verbis oris mei.] S. Hieron. hoc æquè ac præcedens refert ad Iudæos, quaſi dicat: *Occidi negligentes in verbis oris mei, vt antè peccatores verborum terrore punirem, quàm captiuitas immineret*. quaſi dicat: Occidi eos, non reipſa, ſed verbis & minis. Melius & efficacius alij, *τὸ dolaui* ad *Iudæos*, *τὸ* verò *occidi* ad Prophetas referunt. ita Lyran. Arias, à Caſtro & Prado iam citatus. Senſus eſt, quem paulò antè dedi.

Et iudicia tua quaſi lux egredientur.] Quaſi dicat: Dolaui & occidi vos ad hoc, vt *iudicia*, id eſt, iuſtitiæ veſtræ inſtar lucis orirentur ac ſplendeſcerent. Sicut enim ſol per radios ſplendet, ita iudicia & leges Dei per opera emicant, ait à Caſtrò. Secundò, Vatab. quaſi dicat: Res tuæ feliciter & proſpere tibi ceſſerunt. Sicut enim tenebræ infauſta, ita lux proſpera & fauſta ſignificat. quaſi dicat: Propter Prophetas quibus te dolaui, cumulaui te beneficiis meis. verùm *iudicia* non ſignificant beneficia. Tertiò ergo aptiſſimè, quaſi dicat: *Et*, id eſt, idcirco, *iudicia tua*, id eſt, condemnatio tua velut in luce clara videbitur, & apparebit omnibus eſſe iuſta, tuúmque ſcelus eſſe inexcuſabile,

A vtpote obſtinatum poſt tot Dei monita, dolationes & verbera. ita S. Hieron. Theod. Hugo, Lyran. Arias & alij.

Quia miſericordiam volui, & non ſacrificium.] verſ. 6.
S. Hieron. hic, & S. Chryſ. Hilar. & Euthym. in Matth. cap. 9. 13. accipiunt miſericordiam nó hominum, ſed Dei, quaſi dicat: Iucundius mihi eſt miſereri veſtri, quàm à vobis ſacrificia recipere; magis delector veſtra cõuerſione & ſalute quàm victimis. Fauet Chriſtus Matth. 12. 7. Cum enim Phariſæi carperét Apoſtolos, quod ſabbatho vellerent ſpicas, vt fami ſuæ ſuccurrerent, Chriſtus eis hæc Oſee verba obiicit, dicens: *Si autem ſciretis, quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes*, quaſi dicat: Si
B ſciretis quanta ſit Dei miſericordia, ſciretis pariter gratius ei eſſe, ad famem pauperum ſubleuandam velli ſpicas in ſabbatho, quàm ſabbathum tam rigido ab operibus otio, cum tanta meorum fame obſeruari. Verùm ſic non rectè cohærent hæc cum præcedentibus, quibus minatus eſt eis iudicia, id eſt, condemnationem; nec cum ſequentibus, *Et ſcientiam Dei pluſquam holocauſta*. hæc enim ſcientia eſt hominum: ergo & miſericordia. Adde, non congruè miſericordiam Dei cum victimis hominum comparari.

Melius ergo hæc accipiemus de miſericordia, id eſt, eleemoſyna & beneficentia hominū in proximos egentes & miſeros. ita Chald. Theodoret.
C Theophyl. Haymo, Alber. Lyran. Arias, Vatab. & S. Auguſt. lib. 10. ciuit. S. Cyprian. lib. 3. contra Iudæos cap. 5. & alij, imò Chriſtus Matth. 12. 7. Senſus enim eius eſt, quaſi dicat: Permiſi diſcipulos meos famentes ſabbatho vellere ſpicas, quia miſereor eorum, cupióque vt fami ſuæ ſuccurrant. Scio enim Deo gratiorem eſſe miſericordiam quàm otium ſabbathi, imò ſacrificium: hoc ergo à me diſcite, mecúmque miſericordiã hanc in diſcipulos meos famentes induite & exercete, vt eos non accuſetis ob ſabbathum violatum, ſed ob famem leuatam excuſetis, eíſque compatiamini.

Nota Primò, vox *quia* dat cauſam præceden-
D tium, præſertim eorum quæ dixit verſ. 4. vbi accuſauit eorum miſericordiam, qua vnâ ſcelera ſua expiare, Deúmque placare poterant, quod eſſet inſtabilis & fallax, eo quod mox in ſolitam immiſericordiam & crudelitatem (idololatria enim crudelis eſt, æquè ac hæreſis) relaberentur. quaſi dicat: Commendaui vobis miſericordiam, & immiſericordiam accuſaui, quia illa Deo gratiſſima eſt, hæc exoſa & ingratiſſima: miſericordiam enim Deus mauult & præfert ſacrificio. Erant enim Iudæi, vti immiſericordes in proximos, ita miſericordes & propenſi ad ſacrificia & oblationes externas, quaſi in illis tota pietas Deíque reconciliatio conſiſteret, putantes ſi illa præſtarent,
E omnia ſibi fore ſecura, Deúmque eorum ſcelera diſsimulaturum: quem errorem eis hic Deus adimit, afferens contrarium, nimirum: *Miſericordiam volo, non ſacrificium*. Et Chriſtus Matth. 23. 23. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem*.

Nota Secundò, ex eo quod ait, *non ſacrificium*, putarunt aliqui vetera ſacrificia Deo non placuiſſe, imò ei exoſa fuiſſe. Sed hic eſt error: erant enim ab eo inſtituta & præcepta toto Leuitico, erántque actus religionis & latriæ Dei. Itaque *τὸ*

L *non*

Digitized by Google

non ſacrificium, idem eſt quod, *quàm ſacrificium*, vti vertunt Septuag. Chald. & alij. Hebræi enim quia carent comparatiuo, hinc eum exprimunt per negationẽ eius quod minus eſt. Itaque quod Hebræi dicunt, *miſericordiam volo* (id eſt, amo, cupio, diligo, opto; hoc enim eſt Heb. חפץ *chaphats*) *non ſacrificium*, hoc Latini dicunt: Miſericordiam malo quàm ſacrificium, vel miſericordiam præopto, præeligo, præfero, præpono ſacrificio. vnde S. Auguſt. lib. 10. de Ciuit. cap. 5. *Vbi ſcriptum eſt*, inquit, *Miſericordiam volo magis quàm ſacrificium, nihil aliud quàm ſacrificium* (myſticum miſericordiæ) *ſacrificio* (propriè dicto) *prælatum oportet intelligi*.

Miſericordia præſtat ſacrificio. Cur?

Quæres, quomodo reuera miſericordia præſtet ſacrificio? Reſp. & dico. Primò: Actus ſacrificij, vti manat à religione & deuotione interna, melior & nobilior eſt actu miſericordiæ. Patet, quia ille Deum, hic hominem ſpectat: ille eſt actus religionis & latriæ; hic miſericordiæ, quæ eſt virtus moralis: religio autem præſtat omnibus virtutibus moralibus: eſt enim cultus ipſius Dei. ita S. Th. 2. 2. q. 81. art. 6.

Dico Secundò: Miſericordia tamen præſtat ſacrificio externo, quia illud in lege veteri ſecundùm ſe, ſiue ex opere operato Deo non placebat, ſed tantùm ex deuotione offerentium: miſericordia autem per ſe placet Deo. Et hoc intendit hic Propheta. Iudæi enim immiſericordes ſummam ſanctitatem, pietatem & placationem Dei ponebant in externis hiſce ſacrificiis, quaſi per ſe Deo placerent, eúmque placarent victimæ ouium & boum. Hoc Deus hic reprehendit per Oſee, vti & per Iſaiam cap. 1. 11. *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum?* &c. *quieſcite agere peruerſè*, &c. *Subuenite oppreſſo.* & Ierem. 7. 22. *Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes: quia non locutus ſum cum patribus veſtris, & non præcepi eis*, &c. *de verbo holocauſtomatum & victimarum.* Et Pſal. 49. 13. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* Et Pſal. 50. 18. *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique: holocauſtis nõ delectaberis.* Simili modo dicitur 1. Reg. 15. 22. *Melior eſt obedientia quàm victimæ.* Et Pſalm. 50. 19. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* Simili ergo modo verè dici poſſet, charitatem, humilitatem, obedientiam, pœnitentiam internam volo, non ſacrificium, id eſt, præfero ſacrificio externo. Rurſum, licèt ſacrificium nobilius ſit ratione obiecti, quod eſt honor Dei, tamen ratione neceſsitatis ſæpe nobilior eſt miſericordia, ideóque præferenda, adeo vt tunc malum eſſet ſacrificare, v.g. cum ægroto eſt miniſtrandum. Sic Chriſtus reprehendit filios, dicentes parentibus egentibus *corban*, hoc eſt, munus illud Deo offerre præſtat, quàm dare tibi ô pater, Matth. 15. 6. Sic S. Auguſt. damnat parentes, qui bona ſua dant monaſterio, cum habeant filios indigentes, adeóque talium oblationes ipſe refutare ſolebat, vti refert Poſsidonius in eius vita c. 24. Tertiò, quia miſericordia ſæpe imperatur à charitate, eámque includit: conſtat autem actus charitatis nobiliores eſſe actibus religionis. Vbi nota, per ſacrificium hic omnem cultum externum, vt cultum ſabbati Matth. 12. 7. intelligi: per miſericordiam verò, omnia opera charitatis & pietatis internæ: hanc enim ſignificat hebr. חסד *cheſed*, idque patet ex eo quod ſubdit: *Et ſcientiam Dei pluſquàm holocauſtum.* Vnde Pineda lib. 8. de rebus Salom. cap. 1. ſic explicat: *Miſericordiam*; id eſt, animum bene erga me affectum *volo, non ſacrificium*. Quartò, miſericordia præſtat ſacrificio, ſi miſericordia referatur ad cultum Dei, & imperetur à virtute religionis; tunc enim ſunt duo actus, vnus elicitus à miſericordia, alter imperatus à religione, qui duo præſtant vni religionis & ſacrificij.

Moral. de præſtantia miſericordiæ.

Moraliter diſce hic, quanta ſit excellentia miſericordiæ, quámque ea grata ſit Deo; qui eam præfert ſuis ſacrificiis. Ratio eſt, quia ipſa eſt virtus diuina & propria Deo. Summum enim bonum ſummè eſt miſericors & beneficum. hinc ait Pſaltes: *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* Et Eccleſia orat: *Deus cuius proprium eſt miſereri ſemper & parcere.* Præfert ergo Deus ea quæ per miſericordiam homini conferuntur iis, quæ ipſi per ſacrificium donantur, tum quia iis non indiget, iiſque nihil honoris aut gloriæ ei accreſcit; tum quia plus quærit hominis vtilitatem quam ſuam, quod puri eſt amoris, quódque glorioſius eſt & ſummè magnanimum, planéque regium & diuinum. Hinc B. Nazianz. orat. de cura pauperum: *Eſto*, inquit, *calamitoſo Deus.* Et S. Cypria. tract. de orat. dominica: *Quando*, ait, *quis miſeretur pauperis, Deum fœnerat: & qui dat minimis, Deo donat, ſpiritaliter Deo ſuauitatis odorem ſacrificat.* Neque enim, ait idem tract. de opere & eleemoſyna, *promereri miſericordiam Domini poterit, qui miſericors ipſe non fuerit.* Vnde inferiùs docet, in fame miſericordiam eſſe cibo præponendam, exemplo viduæ, quæ primò fecit panem Heliæ, deinde ſibi & filiis, 3. Reg. 17. *Eſurientibus*, ait, *liberis alter prius paſcitur, neque in penuria & fame cibus, ante quã miſericordia cogitatur.* S. Chryſ. hom. 36. ad popul. *Miſericordia*, ait, *maior eſt gratia quàm mortuos ſuſcitare.* Idem hom. 51. in Matth. docet pluris eſſe miſericordiam facere, quàm templa magnifica condere: *hoc enim templum* (viuum, putà pauperum) *illo* (materiali) *eſt multò præſtantius.* Et hom. 53. *Miſericordia*, ait, *ars quædam liberalis eſt, in cœlis habens officinam; & non hominem, ſed Deum magiſtrum poſſidet. Hæc nobis manſionem in cœlo ædificat, & æterna tabernacula præparat.* S. Auguſt. lib. de Eleemoſyna: *Hæ*, ait, *ſunt, hoſtiæ gratiſſimæ, miſericordia, humilitas, confeſſio, pax & charitas.* Idem lib. 9. de ciuit. cap. 5. *Cicero*, ait, *in Cæſaris laude locutus eſt, dicens: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior eſt miſericordia.* Idem ſerm. 34. de reſurrectione Domini: *Vide, ait, ſi non magnam Deus tibi dat miſericordiæ mercedem. Si dimittis homini in quo te læſit homo hominem, & Deus tibi ignoſcet in quo offendiſti homo Deum.* Idem tract. de auaritia & luxuria: *Ego*, inquit, *Dominus accepi, ego reddam. Eſuriui, & dediſtis mihi manducare*, &c. *Terram accepi, cœlum dabo: temporalia accepi, æterna reſtituam: panem accepi, panem dabo, ſed cœleſtem & æternum: hoſpitium accepi, domum dabo: æger viſitatus ſum, ſalutem dabo: in carcere viſitatus ſum, libertatem dabo*, &c. Idem ſerm. 205. de tempore: *Multa*, ait, *ſunt genera miſerationum, quæ cum facimus adiuuamur, vt dimittantur nobis noſtra peccata, ſed ea nihil eſt maius, qua ex corde dimittimus qua quiſque peccauit.* Auctor ſermon. ad fratres in eremo ſerm. 5. *Sola*, ait, *miſericordia ad Deum deducit hominem, ſola Deum deducit ad hominem, ſola Deum humilians nos ſublimat.* Quocirca Ioſaphat rex apud Damaſc. in hiſtor. c. 36. relicto regno tendẽs ad vitam anachoreticam, Barachiæ, quem ſibi in regno ſubſtituerat, valedicens, hoc ei primũ dedit præceptum,

non

Digitized by Google

non ſuum, ſed Chriſti: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Et rurſum: *Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Hoc enim preceptum,* inquit, *potiſſimum ab iis expoſcitur, qui in ſummo imperio conſtituti ſunt, vt eum imitentur à quo potentiam acceperunt. Hac porrò in re maximè quis Deum imitabitur, ſi miſericordia nihil potius antiquiuſque habeat. Huc accedit, quod ſubditos nihil æquè ad beneuolentiam alliciat, vt beneficij gratia egentibus conceſſa.*

S. Ioannes, qui à miſericordia, Eleemon, id eſt, miſericors, vel Eleemoſynarius eſt dictus, omnes miſeros iuuabat, & veſperi lachrymabatur, ſi nemo afflictus eo die opem eius poſtulaſſet. Hinc ditatus à Deo eſt bonis tam temporalibus, quàm ſpiritalibus.

Porrò originem huius ſuæ virtutis ita ipſe aliis enarrat apud Leontium: *Mihi,* ait, *cum eſſem quindecim annos natus, & verſarer in Cypro, quadam nocte puella quadam apparuit in ſomnis eximia pulchritudine, ſplendide veſtita, & oleagina corona in capite redimita. Cum verò prope me ſtetiſſet, & manu latus pupugiſſet, me territum è ſomno excitat. Rogaui autem eam, quænam eſſet, & vnde veniret, & quomodo auſa eſſet accedere ad me dormientem. Illa autem ſubridenti & læto vultu me hilariter & placidè intuens: Sum, inquit, prima ex filiabus magni regis. Si tu me tibi amicam paraueris, potero te ei efficere familiarem: nulli enim maior eſt apud eum, quam mihi, fiducia: quoniam ei, vt è cælo deſcenderet in terram, & carnem acciperet humanam, ego perſuaſi. Ego vero cum ad me rediiſſem, & id quod viſum fuerat mente verſarem, iudicabam eam eſſe miſericordiam: ſtatim ergo ſurgens, iui ſolus ad Eccleſiam: & fio obuiam pauperi, qui erat nudus, & valde affligebatur frigore. Ei, cum me mea veſte exuiſſem, eam trado, apud me dicens: Sciam, an ſit verum, & non deceptio, id quod à me eſt viſum: & priùs quàm veniſſem in Eccleſiam, ad me accedens vir quidam candidatus, tradit mihi auri centum nummos, qui mox euanuit. Tunc intellexi viſionem non eſſe phantaſiam, ſed apertam viſionem.* Vnde ipſe deinceps in miſericordiæ opera ita ſe effudit, vt in iis fuerit exemplum & portentum orbis. Dictitabat autem ſe cum quid erogaret, mox à Deo duplum, imò centuplum recipere. Proinde eius hæc erant axiomata.

1. *Non eſt iuſtum vllius alterius rei curam nos gerere priùs quàm Chriſti. Ite ergo per vrbem, & ſigillatim deſcribite dominos meos.* Cúmque rogarent ſui, quos ſuos vocaret dominos? *Quos vos,* inquit, *pauperes & mendicos ſoletis appellare, eos ego dominos meos & adiutores nomino. Nam ij ſoli mihi poſſunt opem ferre, vt à Chriſti regno non excidam.*

2. *Si nobis qui homines ſumus, licet omnino ad Deum accedere abſque vllo interceſſore, & de quibus volumus eum rogare; quomodo nõ ipſi quoque noſtris conſeruis portas aperuerimus, abſque vllo impedimento? & non cuilibet, cui eſt opus, benignam aurem præbuerimus?* Scimus enim, qua menſi fuerimus menſura, eadem nobis remetiendum.

3. Sophronius videns eum quadam die triſtem, cauſam rogans audiuit: *Hodie miſerandus Ioannes non ab aliquo vllam accepit mercedem, neque vllum vel minimum piaculum potuit offerre Chriſto pro multis & magnis ſuis delictis.* Quid hoc minus illo Titi Imper. *Hodie non regnauimus, quia neminem affecimus beneficio?*

4. *Chriſtus iubet dari cuiuis petenti: ſi autem dicitis, vos eſſe alicuius alterius, qui imperas vt examinetis vitam & ſtatum mendicantium, ſciatis quod neque Chriſtus, neque humilis Ioannes opus habet curioſis miniſtris.*

5. *Si noſtra eſſent quæ dantur, & ea à nobis illata eſſent in mundum, fortè aliqua venia danda eſſet ei, qui parcè vteretur. Si autẽ Dei ſunt omnia quæ ſunt, eius omnino iuſſum in iis quæ ſunt eius, ſeruare oportet.*

6. *Si ſubit vos timor ex incredulitate, ne fortè multitudo impenſarum ſuperet Eccleſiaſticos reditus, ego ne tantillum ſuſtinebo eſſe ſocius veſtræ modicæ fidei. Perſuaſum enim habeo, quod etiamſi totus mundus veniret ſimul Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei theſauros nequaquam in anguſtum redigeret.* Hæc omnia narrat Leontius in eius vita. Palladius in Lauſiaca cap. 115. narrat Eleemonem monachum adeo in omnes fuiſſe miſericordem, vt etiam libros venderet, eorúmque pretium mox in pauperes erogaret. Rogatus cur id faceret, dixit: *Qui poſſum meo perſuadere magiſtro, me eius artem accuratè didiciſſe, niſi illo ipſo vſus fuero ad artem rectè exercendam?*

Et cap. ſequenti Biſarionem ab eadem virtute commendat, quod nudum pauperem veſtiret ſuo habitu ipſe interim nudus; quin & Euangelium vendiderit vt pauperi ſubueniret dicens: *Vt illic habeamus fiduciam, propter obedientiam vendidi ipſum ſermonem, qui mihi ſemper dicebat: Vende quæ habes, & da pauperibus.*

Et cap. 118. celebrat Melaniam Romanam, quod in totum orbem fuerit benefica: & Olympiadem neptem Ablauij Præfecti cap. 144. quòd omnia ſua in pauperes erogaret.

Denique vt alia omittã, viuum & ardens miſericordiæ ſpeculum, æquè ac ſpiculum nobis eſt Chriſtus Dominus, qui per viſcera miſericordiæ ſuæ viſitauit nos oriens ex alto, vt noſtris miſeriis, quæ plurimæ erant & grauiſſimæ, ſubueniret. Quamobrem hæc ipſa tota in nos effudit, tum in incarnatione, tum in vita, tum in cruce, vt verè dixerit Iſaias cap. 53. 4. de eo: *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.* Vis ergo viuam miſericordiæ effigiem, intuere Chriſtum in cruce, vbi totus eſt miſeria quia totus eſt miſericordia noſtra. Nec tantùm in cruce, ſed & poſt mortem per omnia ſæcula, imò in æternum totum ſe per miſericordiam in ſuos effundit: *ſe naſcens enim dedit ſocium, conueſcens in edulium, ſe moriens in pretium, ſe regnans dat in præmium.* Naſcendo enim curauit miſerias natiuitatis & vitæ noſtræ, eas in ſe ſuſcipiendo, moriendo curauit miſerias peccatorum noſtrorum, pro iis ſatisfaciendo; conueſcendo dandóque ſe in Euchariſtia ad manducandum, curat ſingulorum infirmitates & paſſiones animæ, cibando eam alimonia cœleſti; regnando curat miſeriam mortis & mortalitatis, dando corpus ſuo conforme, putà immortale & glorioſum. Sanè qui miſerias infinitas animæ ſuæ, æquè ac corporis clarè perſpicit, vidétque eas per ſingula momenta à Chriſto curari nouis & infinitis miſerationibus, non poteſt non eas admirari, æmulari, in eáſque transformari, vt iugiter canat cum Pſalte: *Miſericordias Domini in æternum cantabo.*

Et ſcientiam Dei pluſquam holocauſta.] Scientiam Dei practicam intellige, putà coniunctam cum interna Dei reuerentia, pietate, charitate, miſericordia. Opponit enim internam pietatem externæ; putà holocauſtis. Vnde ſequitur, hebr. חֶסֶד *cheſed* hic non tantùm miſericordiam, ſed

quoſlibet veræ & internæ pietatis actus denotare, & comprehendere, vti ſuperiùs dixi. *Cheſed* enim propriè ſignificat pietatem tum in Deum, tum in homines, putà pium & propenſum affectum,benignitatem,beneficentiam,gratiam, charitatem, beneuolentiam, gratitudinem, ſanctitatem ſiue bonitatem. Inde enim חסיד *chaſid*,id eſt, pius,vocatur vir bonus & ſanctus. Et *chaſida* vocatur ſiconia,auis pia in parentes, ideóque pietatis ſymbolum.ita à Caſtro hic,& Marinus,Forſterus,Pagnin.& alij in lexicis. Sic Ionæ 2.9.dicitur: *Qui cuſtodiunt vanitates* (idola) *fruſtra miſericordiam ſuam* (hebr. חסדם *chaſdam*, id eſt, pietatem ſuam erga Deum,& conſequenter erga homines) *derelinquunt*:vbi *cheſed* propriè ſignificat Dei timorem & cultum.

verſ. 7. *Ipſi autem ſicut Adam*(primus parens in paradiſo violans pactum cum Deo,eiúſque conditionem & legem de non comedendo pomo vetito) *tranſgreſſi ſunt pactum.*] Quaſi dicat,Imitantur parentem ſuum, putà primum legis & pacti Dei præuaricatórem, ideóque ſicut ille paradiſo expulſus eſt,ita & ipſi terra ſua, quæ inſtar paradiſi eſt,putà Iudæâ,expellentur. ita S. Hieron. Cyrill. Rupert. Hugo & Lyran. Addit Clarius: Sicut Adam non fame preſſus, non concupiſcentia incitatus, ſed mera ſua lubentia pomum vetitum comedit,ita hi peccant ex mera petulantia.

Secundò Septuag. τὸ *Adam* acceperunt vt nomen commune,non proprium, ſignificans hominem;vnde vertunt:*Ipſi verò ſunt ſicut homo præuaricans teſtamentum*,vel *fœdus*.Sic & Vatab.& Clarius: ſed hi duo cum Theodor. vertunt in genitiuo: *Ipſi autem tranſgreſſi ſunt fœdus meum ſicut hominis*,id eſt,vt fœdus ictum cum homine. quaſi dicat:Non pluris fecerunt fœdus mecum initum, quàm ſi cum homine iniuiſſent: vnde ex leuitate mox illud reſciderunt & violarunt. Aut vt Arias, quaſi dicat:Ipſi externis victimis me colunt,quaſi cum hominibus agerent, qui non vident cor,falluntur: ego enim ſum cardiagnoſtes, ideóque internam pietatem & miſericordiam volo, non ſacrificium.

Ibi præuaricati ſunt in me.] τὸ *ibi* quadrupliciter exponi poteſt. Primò, *ibi*, ſcilicet in Adamo, quaſi dicat: Ex eo tempore quo Adam peccauit, cœperunt præuaricari in me:inſigniter ergo hanc Adæ præuaricationem imitati ſunt, imò continuarunt. Secundò, *ibi*, ſcilicet in paradiſo, quaſi dicat:In terra ſua, putà in Iudæa, quæ amœna & fertilis erat inſtar paradiſi terreſtris, in qua ego eos benignè collocaueram,vti Adamum in paradiſo,*ibi*,inquam,paradiſo hoc ſuo, meáque benignitate abuſi & laſciuientes recalcitrarunt, ita S.Hieron.Chald.& Vatab.

Tertiò,*ibi*,ſcilicet in ſuo ſacrificio & holocauſto,quod vel idolis cum idololatria,vel mihi cum impia mente & conſcientia ſcelerata offerunt. Quartò & genuinè, *ibi*, ſcilicet in tranſgreſſione qua pactum meum tranſgreſſi ſunt, ſicut Adam *præuaricati ſunt in me*, quia hoc pactum mecum, non cum angelo,non cum homine iniuerunt.

Verſ. 8.] Galaad ciuitas operantium idolum,ſupplantata ſanguine.

Verſ. 9.] Et quaſi fauces virorum latronum, particeps ſacerdotum,in via interficientium pergentes de Sichem: quia ſcelus operati ſunt.

A *Verſ.* 10.] In domo Iſraël vidi horrendum: ibi fornicationes Ephraim:contaminatus eſt Iſraël.

Verſ. 11.] Sed & Iuda pone meſſem tibi, cùm conuertero captiuitatem populi mei.

Galaad ciuitas operantium,id eſt, fabricantium, ornantium & colentium *idolum.*] Galaad erat mons celebris terræ ſanctæ, ita dictus à fœdere inito inter Laban & Iacob,Geneſ.31.48.qui ceſſit in ſortem tribubus Ruben & Gad.Inde ciuitas in eo ædificata dicta eſt pariter Galaad, & ab altitu- verſ. 8. Galaad quæ?
B dine Ramatha, ex qua ortus eſt Iephte Iudic. 11. 1.& Ramoth Galaad, in qua vnctus fuit Iehu in Regem 4.Reg. 9. 1. Hæc erat ciuitas refugij, vt patet Ioſue 21.36.& 1.Paral.6.78.ideóque in ea erat multitudo ſacerdotum. Quocirca ob vrbis celebritatem idololatræ poſuerant in ea ſedem idololatriæ, templúmque & aras idolis exædificarant, vti hic ſignificat & taxat Propheta, quaſi dicat:Galaad ciuitas ſacerdotalis & ſancta, facta eſt metropolis idololatriæ & iniquitatis, adeo vt ad eam tota compoſita factáque videatur.ita S. Hieron.Chald.vertit: *Galaad ciuitas vim inferentium*. hebr.enim און *auen* ſignificat iniquitatem,indéque violentiam,vti & idololatriam. Vtraque enim in-
C ſignis eſt iniquitas.

Supplantata ſanguine.] Quaſi dicat:Galaad ſupplantabitur, capietur & vaſtabitur ob ſanguinem piorum Deum colentium, quem ipſa idololatra copioſè & iniuſtè effudit. Eſt emphaſis in verbo *ſupplantata*, quaſi dicat: Ipſa ſupplantauit, & per dolos ac inſidias deiecit Dei cultores; hinc ipſa pari modo ſupplantabitur, decipietur & deiicietur in ruinam.Vnde hebr. eſt, *Supplantata à ſanguine*;& ita latinè legendum hic contendit Ribera.Ita reipſa factum eſt, vt Galaad quæ prima erat in ſcelere, prima pariter eſſet in clade & excidio. Nam quia Syris erat vicina, hinc prima expugna-
D ta eſt ab Aſſyriis tempore Phacee, 4. Regum 15. 29.ita S.Hieron.Haymo,Hugo,Ribera & alij.

Hinc Secundò,pro *Supplantata à ſanguine*, Leo Hebr.vertit,*Oppreſſa ſanguine*; Hebræi & Pagnin. *Fœdata ſanguine*; Chald. *Doloſè effundens ſanguinem*;Lyran.*Inſidiatrix ſanguinis*.quaſi dicat:Galaad ita dedita fuit inſidiis & cædibus piorum & innocentium,vt eorum ſanguine quaſi ſupplantata, oppreſſa & ſubmerſa videatur:natauit in ſanguine alieno & innocenti, jam natabit in ſanguine ſuo & nocenti.

Tertiò Septuag. pro מדם *middam* legentes ממים *maim*, vertunt,*perturbans aquas*,id eſt, ſanam do-
E ctrinam,vti faciunt idololatræ & hæretici, inquit Theodor.

Alleg.Galaad,id eſt,tumulus teſtimonij, eſt Ieruſalem polluta ſanguine Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, aliorúmque eius teſtium, quos ipſa cum ſuis Scribis & Sacerdotibus occidit & tumulauit, vti eis obiicit Chriſtus Matth. 23.29. ita Leo Caſtrius ad literam,ego allegoricè.

Et quaſi fauces virorum latronum.] Quaſi dicat: Galaaditæ habent fauces hiantes ad prædam inſtar latronum, imò luporum:ſitiunt enim ſanguinem & cædem innocentium.Sic de voraci famelico ait Silius lib.3. verſ. 9.

Immanes fauces diducit hiatu.

Legit Interpres in hebr. חכי *chicke*, id eſt, fauces, iam

Digitized by Google

iam legunt alio puncto חַכֵּי *chacke*,id eſt,expectare,inhiare; vnde vertunt: *Sicut latrones qui expectant virum*, vt eum occidant vel ſpolient, putà qui prædæ inhiant.ita R.Dauid,Pagnin.Vatab. & alij.Alio caſu & ſyntaxi,ſed eodem redeunte ſenſu,vertit Chald.*Sicut obſeruat vir latrunculos, conſociati ſunt ipſi & ſacerdotes eorum*.quaſi dicat:Deicolæ euntes ad templum in Ieruſalem, ita timebant & cauebant Galaaditas eorúmque ſacerdotes,vt viator timet & cauet latrunculos.

Aliter Haymo & Alber. per fauces enim metaphoricè accipiunt ſtrictos ingreſſus vallium aut collium,in quibus latere ſolent latrones, & inſidiari viatoribus, eóſque inopinantes repente aggredi.Sic enim vocantur fauces terræ,fauces portus,fauces ſcopuli,fauces Orci, de quibus Virgil. 6.Æneid.

Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus
Orci.

Ita Græci pauci numero expectarunt Xerxē cum innumeris copiis ad fauces Thermopylarum,ibíque eum ceciderunt. Sic ergo ſenſus eſt,quaſi dicat: Galaaditæ inſidebant fauces montium, vt euntes Ieroſolymam caperent, ſpoliarent,occiderent. Vnde Symmac. vertit: *Fauces tua quaſi viri inſidiatoris.*

Verùm hebr. *chicke*,fauces hominis, non terræ ſignificat:à radice enim חָכָה *chaka*,id eſt,expectare,anhelare,inhiare,deducitur nomen חֵךְ *chec*, id eſt,palatum,gula, fauces, eo quòd cibo inhient: ſunt enim ipſæ quaſi os ſtomachi,ſcilicet interior pars gulæ, vbi os anguſtatur tenditque in ſtomachum,quam partem Græci & Latini laryngem,vel pharyngem vocant. Vnde de ea Plin.lib. 11.37. *Summum gulæ*, inquit, *fauces vocantur, extremum ſtomachus.* Hæ enim fauces magis ſignificant auiditatem inexplebilem cædis & ſanguinis, quàm illæ montium & vallium. Sic Cæſar apud Lucan. Pompeium comparat tigridi, quæ aſſueta ſanguini ferarum,ſemper eum ſitit:

Sic & Syllanum ſolito tibi lambere ferrum,
Durat Magne ſitis: nullus ſemel ore receptus
Pollutas patitur ſanguis manſueſcere fauces.

Porrò Septuag.pro כְּחַכֵּי *kechicke*, aliis punctis legentes כְּכֹחֲכִי *cocachi*, vertunt: *Fortitudo tua quaſi viri piratæ*,quaſi dicant: Summa vi & fortitudine inuadis tranſeuntes in Ieruſalem,vti faciunt piratæ:כֹּחַ *coath*,enim eſt vis,virtus,& fortitudo.

Particeps ſacerdotum.] Putà, Galaad habens fauces latronum, particeps & ſocia fuit ſacerdotum, qui in via interficiebant *pergentes de Sichem*, quaſi dicat: Galaaditæ fuerunt ſocij ſacerdotum Bethel, putà idolorum & vitulorum aureorum, qui Deicolas euntes à Sichem in Ieruſalem in Paſchate,Pentecoſte, & Scenopegia, vt iuxta legem Deum in templo adorarent, trucidabant vel per ſe,vel per ſubmiſſos à ſe ſicarios.ita S. Hieron.

Hebr.iam ad verbum habent: *Sicut latrones qui obſeruant virum, ita conſpiratio ſacerdotum in via qua itur Sichem, trucidant*, ſcilicet viatores. Pro *conſpiratio* Vatab.vertit *congregatio*:Pagnin. *collegium.* Alij *ſocietas.* Notatur hic ſceleris atrocitas & imperium. Nam vbi in illud multi conſpirant, nihil non perficiunt. Armata enim tot manibus, tótque conſiliis impietas, omnia perfringit & ſternit.

Pergentes de Sichem.] Hebr. שְׁכֶמָה *ſechma*,id eſt, in Sichem:hoc enim ſignificat ה locale. ita Vatab. & Arias. Verùm dico ה hic non eſſe locale, ſed terminatiuum nominis proprij. Vrbs enim hæc

A dicta eſt *Sichem*,vel addito ה *Sichima.* Vnde Septuag.& Symmach.vertunt: *Interfecerunt Sichima*; id eſt,*Sichimitas.* Noſter verò,quia hic fit mentio viæ in Ieruſalem,rectè ſubaudiens præpoſitionem מִן *min*, id eſt,*de*,vertit, *Pergentes de Sichem.* Hi enim idololatræ non occidebant euntes in Sichem,ſed ex *Sichem* euntes in Ieruſalem. Sichem enim vrbs, dicta à Sichem Principe, qui vitiauit Dinam Iacobi filiam Geneſ.34.2.tempore Chriſti dicebatur Sichar,quam Chriſtus per mulierem Samaritanam conuertit Ioan. 4. 5. deinde dicta Neapolis, hodie Napoloza. Errant qui putant ad has inſidias alluſiſſe Chriſtum Lucæ 10. in parabola euntis è Ieruſalem in Iericho, qui incidit in latrones. Nam Iericho erat ad Orientem Ieroſo- B lymæ, Sichem verò ad Septentrionem. Quare nulla erat via, quæ ex Ieruſalem per Sichem tenderet in Iericho. Nominat Sichem præ aliis vrbibus, tum quia ex Samaria, quæ erat metropolis decem tribuum, recta erat via in Ieruſalem per Sichem:tum quia Sichem religione erat celebris; in ea enim habitarunt Abraham & Iacob,cuius & puteus ibidem oſtenditur: in ea quoque ſepultus eſt Ioſeph,Ioſue 24.32.Rurſum Sichem erat iuxta montes Hebal& Gariſim,in quibus Moſes proclamauit legem, & benedictiones eam ſeruantibus, & maledictiones eam præuaricantibus Deuter.27.verſ.4. Hinc multi Sichimitæ in cultu Dei C perſtiterunt, cum alij declinarunt ad vitulos Ieroboam. Hinc quoque peregrini viſentes loca ſancta, viſebant (vti etiamnum viſunt) Sichem & Ieruſalem. Sicut Chriſtiani in Italia viſitant Lauretum & Romam: tum denique quia iuxta Sichem erat Dan & Bethel, vbi Ieroboam poſuit vitulos aureos. Ibi ergo erat ſedes idololatriæ: ac conſequenter ibi vigebat perſecutio in pios & fideles euntes in Ieruſalem, quos in via intercipiebant & malè mulctabant.

Porrò Chald.Aquila,Theodot. Vatab. Clarius & Pagnin. *τὸ Sichem* accipiunt vt nomen, non proprium,ſed appellatiuum,ſignificās humerum. D Vnde vertunt: *Turma, vel conſpiratio ſacerdotum in via interficit humero vno*,id eſt,conſenſu vnanimi,pari ſtudio & conatu. Sic enim fures & milites dum conſpirant in domus vel vrbis expilationem,vno quaſi humero ferunt ſcalas,trabes, aliáque inſtrumenta quibus turres conſcendant, aut oſtia ſternant ad irrumpendum & prædandum. Aquila vertit in accuſatiuo: *Participatio ſacerdotum in via occidebant*,id eſt, amputabant, *humeros* viatorum euntium in Ieruſalem.

Quia ſcelus operati ſunt.] Quaſi dicat:Inſidiantur Galaaditæ Deicolis eóſque occidunt,quia totos ſe ſceleribus dediderunt. Pro *ſcelus* hebr. eſt זִמָּה *zimma*,id eſt,piaculum,nefas, abominatio,putà ſcelus horrendum & execrabile. Diſce hic mo- E raliter, quantum ſcelus ſit impedire opera pietatis, ac remorari eos qui tendunt ad ſalutem & ad Dei cultum, v̂. g. ad ſtatum perfectionis. Vnde S.Hieron. hæc applicans hæreticis: *Nos dicamus*, inquit,*hæreticos*(tu dic libertinos aliàs catholicos, vt irriſores & ſanniones operum piorum) *intercludere viam ne de Sichem,id eſt, de bonis operibus pergamus in Ieruſalem,id eſt,in Eccleſiam. Iſti ſunt quaſi fauces latronum,& interficiunt eos qui per huius ſæculi viam ad veritatem pergere cupiunt. Sichem interpretatur ὦμος, id eſt, humeri: in humeris opus intelligimus: & omnes falſi ſacerdotes abſcondunt viam, & occidunt homines malis operibus, ne perueniant Ieruſalem. Quod autem humerus opus* ſignifi-

Digitized by Google

ſignificat, *illud oſtendit Ierem.* 31. *iuxta Septuag. Da cor tuum in humerum tuum, hoc eſt, quæ intelligis verte in opera. Et de Iſſachar legimus Geneſ.* 49. *quod ſuppoſuerit humerum ſuum ad laborandum, & vir agricola ſit.* Quocirca S. Chryſ. lib. 3. contra vituper. vitæ monaſt. hunc ponit nonum & ſummum malitiæ gradum. Primus, ait, malitiæ & impietatis gradus eſt, iumenta & pecora ipſa inimicorum errantia, vel lapſa negligere. Secundus & maior, inimicis ipſis, ſi qua re egeant, non ſubuenire. Tertius, proximos ignotos aſpernari. Quartus, deſpicere familiares. Quintus, non ſolùm corpora, ſed etiam animas fratrum pereuntes negligere. Sextus, ipſos filios pereuntes negligere. Septimus, nec eos per ſe curare, nec alios qui curent comparare. Octauus, prohibere inſuper eos qui ſponte iuuare illos velint. Nonus, non modò eos à ſalute arcere, ſed etiam eorum ſalutem vltrò oppugnare. Hoc eſt quod tam ſedulò monet & præcipit Apoſt. 1. Theſſal. 5. 19. *Spiritum nolite extinguere.* vide ibi dicta, ac præſertim mirum hac de re exemplum Prætexatæ, quod refert S. Hieron. Epiſt. 7. ad Lætam.

Nouem gradus impietatis.

verſ. 10. *In domo Iſraël*, putà in regno decẽ tribuum, *vidi horrendum*, putà *fornicationes Ephraim*, ſcilicet idola & vitulos aureos, quos induxit Ieroboam rex oriundus ex Ephraim; quémq; tribus Ephraim quaſi ciuem & regem ſuum ſecuta eſt, & mox totus Iſraël. hoc eſt quod ait, *Contaminatus eſt Iſraël.* Pro *horrendum* hebr. eſt שערורית *ſcaaruria*, idem quod *ſcaarurit*, ſed per auxeſin quid amplius & maius ſignificat, vti notat Marinus in lexico. Vatab. vertit, *Pollutiones*, inquinamenta. Pagnin. & Marin. *turpitudinem*, fœditatem. Noſter Ierem. 5. 3. *mirabilia. Stupor*, inquit, *& mirabilia facta ſunt in terra.* Hic verò propriè vertit *horrendum*, quod horripilationem excitet, faciátque vt pili & crines audientium ex horrore erigantur: שער *ſcar* enim pilum ſignificat; & inde *Seirim* vocantur ſatyri piloſi & hirſuti. Talis eſt idololatria, præſertim communis totius gentis, Deo olim addictæ & deuotæ, quæ vnum hominem, putà Ieroboam ſecuta eſt, Deo omnium Domino relicto & ſpreto.

verſ. 11. *Sed & Iuda.*] Hæc verba connectenda ſunt cum præcedentibus hoc modo: *Contaminatus eſt Iſraël; ſed & Iuda.* ita Hebr. Chald. & Septuag. Iuda enim ſecutus eſt idola Iſraëlis.

Pone meſſem tibi.] *Pone*, ſcilicet, ô Iſraël, vel potiùs, tu ô Iuda, quaſi dicat: O Iuda tu etiam capieris, æquè ac Iſraël, quia eius ſcelera imitatus es: nec tu, vt putas, pones & recondes meſſem tuam, quia eam hoſtis Chaldæus vaſtabit: is enim metet ea quæ tu ſeminaſti: pones tamen & recondes tibi meſſem, quæ ex ſpicis deciduis per tot annos captiuitatis tuæ ſponte & copioſè ſuccreſcet, cum te è captiuitate reduxero per Cyrum, quaſi dicat: Ante ne ponas, quia hoſtes id non permittent; tunc verò pones: tu enim redibis è captiuitate, non Iſraël, qui in ea iugiter manebit: Oſee enim conciſè loquitur, & paucis multa complectitur, vti dixi in prooemio. ita Hugo, Dionyſ. Ribera & Lyran. qui ſic breuiter & planè exponit: Relinque meſſem tuam in tempus quo conuertam captiuitatem tuam, & nunc ei ne implicerisː

A tunc enim meſſem colliges, licèt nunc captiua ducaris. Simili ſchemate Virgil. in perſona paſtoris Mantuani, finibus ſuis à milite veterano pulſi, ait Eclog. 1.

Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia ciues
Perduxit miſeros! en queis conſeuimus agros!

Secundò, Haymo & Hugo per meſſem intelligunt filios, quaſi dicat: Pone meſſem, id eſt, genera filios, quos demetat, id eſt, capiat, vel occidat hoſtis Chaldæus. Sed huic expoſitioni non conſentiunt, nec cohærent ſequentia: *Cum conuertero captiuitatem populi mei.* Licèt enim id Ruffinus ſic exponat, quaſi dicat: Tu quoque ô Iuda, demeteris, cum captiuitas populi mei Iſraël conuertetur B ad te, vt tu ſimiliter capiaris; tamẽ id non reſpondet hebraiſmo, quo conuertere captiuitatem ſignificat liberare è captiuitate, non verò in captiuitatem ducere.

Tertiò, Arias hæc refert ad tempora Chriſti, quaſi dicat: Demetetur Iudæa à Tito & Romanis, cum captiuitatẽ generis humani è poteſtate diaboli ſoluam per Chriſtum. hoc allegoricum eſt. Adde, ponere meſſem ſignificat metere, non demeti. Eſt enim actus eius qui metit, non qui metitur; vnde Septuag. vertunt τρυγᾶν, id eſt, vindemiare.

Recentiores aliter vertunt, ideóque aliter explicant: pro *pone* enim legunt שת *ſcat* in præterito, id eſt, poſuit; vnde vertunt: *Etiam Iudas poſuit, vel ponit meſſem*, vel plantarium: quod primò aliqui ſic explicant, quaſi dicat: O Iuda tuis ſceleribus continuis paras tibi demeſſionem, id eſt, excidium, cum conuertenda erat captiuitas populi mei, id eſt, dum ego cogito de captiuitate tua auertenda. Vnde Theod. & Theoph. ex Septuag. legunt: *Sed & Iudas dimiſit meſſem ſuam*, putà ſuas ſegetes & opes, quia ſecutus eſt idola Iſraëlis, ideóque à Chaldæis ſpoliatus & exciſus eſt.

C

Secundò, Clarius vertit & explicat, quaſi dicat: Etiam, ô Iuda, Ephraim poſuit plantulam tibi, vel contra te. Nam plantauit tibi lucos, & docuit idololatriam, qua re effecit ne te conuerterem, ſed à me abiectus abires in captiuitatem.

D Tertiò, Vatab. putat hîc notari factum Ieroboam, quo reſtituit Damaſcum & Emath Iudæ 4. Regum 14. 25. & 28. quaſi dicat: Ephraim, id eſt, Ieroboam filius Ioas, rex in Ephraim, poſuit tibi, ô Iuda, plantarium in Damaſco & Emath: ipſe enim has vrbes tibi reſtituit, in iiſque Iudæos incolas plantauit tunc, cum conuertit captiuitatem populi, cum ſcilicet iugum regis Syriæ à populo ſuo, putà ab Iſraële depulit & excuſſit: & tamen tu, ô Iuda, cum accepiſſes tantum à Deo beneficium, ei ingratus fuiſti, eum ſpreuiſti, & deos gentium tibi adſciuiſti.

Cum conuertero.] Vſque dum conuertam: hebr. enim eſt בשובי *beſcubi*, id eſt, in, vel ad conuerſio-E nem captiuitatis *populi mei*, id eſt, tuam, ô Iuda. Eſt hebraiſmus: Hebræi enim eum quẽm alloquuntur, ſæpe compellant in tertia perſona, vti faciunt & Germani, dum honoris cauſa dicunt: Dominus hoc dicat, vel faciat, id eſt, tu ô Domine hoc dicas, vel facias.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Deſcribit nequitiam & malitiam Iehu, & Iſraëlis idololatrantis, comparando eam primò furno ſuccenſo, ſecundò fermento v.4. & pani ſubcineritio v. 8. tertiò columbæ ſeductæ non habenti cor v.11. quartò arcui doloſo v.16.

Verſ. 1.] Cum ſanare vellem Iſraël, reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mēdacium: & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris.

*Verſ.*2.] Et ne fortè dicant in cordibus ſuis, omnem malitiam eorum me recordatum: nunc circundederunt eos adinuentiones ſuæ, coram facie mea factæ ſunt.

*Verſ.*3.] In malitia ſua lætificauerunt regem: & in mendaciis ſuis Principes.

Verſ. 4.] Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente: quieuit paulum ciuitas à commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum.

*Verſ.*5.] Dies regis noſtri: cœperunt Principes furere à vino: extendit manum ſuam cum illuſoribus.

Verſ. 6.] Quia applicauerunt quaſi clibanum cor ſuum, cum inſidiaretur eis: tota nocte dormiuit coquens eos, manè ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammæ.

Verſ. 7.] Omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, & deuorauerunt iudices ſuos: omnes reges eorum ceciderunt, non eſt qui clamet in eis ad me.

verſ.1. CVM *ſanare vellem Iſraël, reuelata eſt iniquitas Ephraim.*] Multi hæc accipiunt de tempore Ieroboam, qui fecit ſchiſma à Roboam, factúſque rex decem tribuum induxit idola, putà vitulos aureos in Iſraël, quaſi dicat: Cum ſanare vellem Iſraël à ſceleribus & idololatria quam induxit Salomon, colens deos concubinarum ſuarum alienigenarum 3. Reg. 11. 31. tunc erupit Ieroboam ortus è tribu Ephraim, qui vitulos aureos erexit in Dan & Bethel, quem ſecuta eſt tota Samaria operans mendacium, id eſt, colens idola vitulorum. ita S.Hieron. Cyrill. Haymo, Hugo, Lyran. Clarius & Ribera. Huc accedūt Theod. Theoph. Arias & Sanchez, qui hæc accipiunt de Ieroboam, cæteriſque omnibus regibus Iſraël: hi enim Ieroboam ducem in ſcelere & idololatria ſunt æmulati. Verùm obſtat, quòd tempore Ieroboam necdum erat Samaria: quia illa condita eſt poſt ſexaginta annos ab Amri patre Achab 3.Reg.16.14. Rurſum, Deus tunc ſanare volebat non ſolùm Iſraël, ſed magis Iuda, qui erat fons mali & idololatriæ: nec tunc reuelata eſt,

A quaſi antea latuiſſet abſcōdita iniquitas Ephraim, ſed eſſe & exiſtere cœpit.

Dico ergo Prophetam loqui de tempore Iehu: ſub Iehu enim cœpit prophetare. vnde eum nominat initio prophetiæ dicens cap. 1.4. *Adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrahel ſuper domum Iehu.* Per Iehu enim Deus volebat ſanare & extirpare idololatriam: vnde iuſſit ei 4.Reg.9. 61. euertere Baal & domum Achab, eiúſque prophetas 450. occidere; quod & præſtitit Iehu initio regni. Verum mox metuens idem quod Ieroboam, ne ſcilicet ſi populus ad Deum eiúſque templum in Ieruſalem rediret, pariter ad regnum regémq; Iuda rediret; hac de cauſa in idolo-

B latriam relapſus eſt, populóque vitulos aureos Ieroboam colendos propoſuit. Quocirca in eum hic detonat Deus.

Porrò Deus hic perſonam medici induit, qui chirurgum ſibi aſciuit Iehu ad reſecanda putida membra Iſraëlis, & reliqua ſananda. Alludit enim ad Ramoth Galaad, vbi rex creatus eſt Iehu 4. Reg.9.1.& ſequent. In Galaad enim erant aromata & pharmaca optima, æquè ac chirurgi & medici. vnde de ea ait Ierem.cap.8.22. *Nunquid reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? Quare igitur non eſt obducta cicatrix filiæ populi mei?* vide ibi dicta. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Cum per Iehu quaſi chirurgum meum in Galaad

C ſanare vellem vulnus idololatriæ Iſraëlis, ideóque per eum reſecaſſem Achab & Iezabelem (quæ, vtpote Tyria, fuerat fax & incentrix cultus Baal Dei Tyri) eiúſque proſapiam, putà ſeptuaginta filios, videbatur iam euerſum regnum idololatriæ, omnéſque idololatræ timentes Iehu quaſi vindicem & exciſorem Baalitarum, diffugiebant aut latitabant: ſed ecce Samaria, quæ erat metropolis in Ephraim, putà conſiliarij Regij aliique politici in Samaria, fraudulenter ſuggeſſerunt & ſuaſerunt Iehu ſtabilire cultum vitulorum in ſuo regno, ſi illud ſtatúmque ſuum conſeruare vellet. Hoc enim exigere politiam; alioqui enim populum, ſi permittatur redire ad Dei cultum in Ieruſalem, pariter rediturum ad priſtinum eius ſce-

D ptrum & regnum, putà ad ſtirpem Dauidis. Hoc conſilio politico & ſatanico ictus captúſque Iehu, in eorum ſententiam conceſſit, cultúmque vitulorum reſtituit & ſanxit. Tunc ergo reuelata eſt malitia Samariæ, à Iehu paulò antè compreſſa, ideóque latitans, poſtquam ſcilicet Samaritæ ſubdolè pertraxerunt Iehu in ſuam idololatriam, ídque paulò ante hanc Oſee prophetiā; ipſe enim prophetauit ſub Ieroboam pronepote Iehu, vt patet ex proœmio.

Ita etiamnum videmus politicos ſuadere Principibus hæreſin, vt ſtatum & principatum ſuum tueantur, vel adaugeant. Ita hæreſis inuecta in Hollandiam: qui enim in ea dominari cupiebant, hæreſin induxerunt hoc prætextu, quòd ſi Hol-

Digitized by Google

landi Catholicam fidem permitterent, certò iugum Hiſpanicum eſſent ſubituri: Catholici enim, inquiebant illi, ſcrupulo conſcientiæ adacti ad ſuum auitum & legitimum Principem, putà ad regem Hiſpaniæ, redire volent: vt ergo excludamus Hiſpanum, excludamus fidem Catholicam oportet. Idem fuit paralogiſmus Elizabethæ reginæ Angliæ. Cum enim ipſa ob natales ſpurios, & à Pontifice Romano damnatos, incapax eſſet regni, vt fulmen Pontificis & Pontificiorum auerteret, regnúmque ſibi ſtabiliret, ſchiſma fecit à Pontifice & fide, ac hæreſin inuexit: ideóque Deus illico ſuccidit eius regnum ſtirpémque, vti olim ſuccidit domum Ieroboam, Acab, Iehu, aliorúmque regum, qui cultum Dei abiecerunt, & cultum idolorum ſanxerunt. Idem euenit Hollandis, qui cum caput ſibi præciderint, acephali ſunt, ac inter ſe hæreſibus odiíſque internecinis digladiantur, quibus ſeſe conſument, niſi ad vnitatem priſcæ religionis, æquè ac reipub. & ad caput auitum redeant. Det eis Deus idipſum ſapere.

Veritas triplex.

Quia operati ſunt mendacium.] In Script. vti triplex eſt veritas, mentis, oris & operis: mentis, cum eius cognitio adæquatur & conformis eſt ſuo obiecto, putà cum mens res cognoſcit prout verè à parte rei ſunt: oris, cum verba conformia ſunt menti: operis, cum opera conformia ſunt ſuæ regulæ, putà rectæ rationi, officio & legi: ita ex aduerſo triplex eſt mendacium, ſcilicet mentis, oris, & operis: mentis, eſt error quo mens difformis eſt ſuo obiecto, putà quo falſo iudicat de re: oris, eſt mendax locutio, qua contra quàm in mente ſentit, proloquitur: operis, eſt ſcelus quo homo deuiat à ſuo officio, à recta ratione & lege. Tribus hiſce modis hic accipi poteſt. Samaritæ enim inuehentes idololatriam & falſam religionem, inuehebant menti errorem in fide; blaſphemiam in lingua, qua ſpernebant Deum & laudabant idola; ſcelus in opere, putà in ſacrificio & externo cultu idolorum.

Propriè ergo mendacium ſignificat hîc cultum falſum & mendacem idolorum, ipſúmque idolum. Idolum enim eſt numen & Deus mendax: cum enim ſit lapis vel lignum, mentitur ſe eſſe Deum, ſéque opponit Deo, qui eſt veritas verúmque numen. ita S. Hieron. Haymo, Hugo, Theodor. Theophyl. & alij. Quocirca *Socrates dicebat ſe malle adorare canem quàm idolum*, eò quòd canis cùm ſit opus naturæ, ídque viuum, dignior ſit idolo, quod eſt opus artis, idque inanime. Idem aiebat ſe mirari, quod cum ſimulachrorum artifices id ſummo ſtudio conniterentur, vt lapis quàm ſimillimus homini redderetur, non pariter hoc curarent, ne ipſi lapidibus ſimiles & viderentur, & eſſent. Hoc eſt quod ait Propheta Pſalm. 113. *Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: oculos habēt & non vident: aures habent & non audiunt, &c. ſimiles illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui cōfidunt in eis.* Diogenes teſte Laërtio libr. 6. ſolebat ſubinde adire ſimulachra, & aliquid ab eis petere. Demirantibus cur id faceret? *Vt conſueſcam*, inquit, *non commoueri ſi quando ab hominibus non impetro quod peto.* Idem rogatus à tyranno, è cuiuſmodi ære potiſſimum oporteret fieri ſimulachra? *Ex eo*, inquit, *ex quo fuſi ſunt Harmodius & Ariſtogiton*; innuens illa cum ipſo eſſe tollenda, quod illi tyrannicidæ fuerint. Idem dicebat *bonos viros eſſe deorum ſimulachra.* Deorum cum ſint optimi, naturæ proprium eſt benefacere omnibus, nocere

A nemini. Hæc imago meliùs relucet in ſapientibus ac bonis viris, quàm in ſtatuis, cum dij ſint incorporei. Fabius Hannibalis domitor, capto direptóque Tarento, ſcribæ percuntanti quid de ſtatuis templorum ſtatuiſſet? *Relinquamus*, inquit, *Tarentinis deos iratos.* ita Plutarch. in Apophth. Roman.

Secundò, vt Clarius & Arias, ſicut facere veritatem in Script. eſt facere id quod officium cuiuſque requirit, ita facere mendacium eſt facere contra officium & debitum. Sic diabolus mendax *in veritate*, id eſt, in officio, ſubiectione & fide quam Deo debebat, *non ſtetit*, Ioan. 8. 44. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Conſiliarij & primores Samariæ tranſgreſſi ſunt officium ſuum, fidémque B quam Deo & Reipub. debebant. Debebant enim Regi Iehu ſuadere veram religionem, verúmque vnius Dei cultum; at ipſi induxerunt eum in idololatriam, indéque in excidium & ruinam, tum ſuam, tum gentis totius & regni. Mentiebantur enim regnum Iehu ſtabile fore, ſi populum domi in cultu vitulorum contineret, vt non iret in Ieruſalem. Mentiebantur, inquam: nam omne regni firmamentum eſt vera religio, vera fides, verus Dei cultus. Docet hoc S. Aug. in lib. de ciuitate Dei, quos hoc argumento conſcripſit, vbi lib. 1. c. 33. ait: *Scipio non cenſebat felicē eſſe Rempub. ſtantibus mœnibus, ruentibus moribus*, inter quos primas tenet religio & pietas. Et libr. 2. 18. C enarratis vitiis quæ Romam gentilem inuaſere & pene perdidere, addit, eius imperium cruce Chriſti firmatum eſſe & ſtabilitum. Ait enim: *In iſta colluuione morum peſſimorum, maximè venire ac ſubuenire debuit cœleſtis auctoritas, quæ voluntariam paupertatem, continentiam & beneuolentiam, iuſtitiam atque concordiam, verámque pietatem perſuaderet, cæteráſque vitæ luminoſas validáſque virtutes, non tantùm propter iſtam vitam honeſtiſſimè gerendam, nec tantùm propter ciuitatis terrenæ concordiſſimam ſocietatem, verùm etiam propter adipiſcendam ſalutem ſempiternam, & ſempiterni cuiuſdam populi cœleſtem diuinámque Rempub. cui nos ciues adſciſcit fides, ſpes, charitas.* Et mox: *Deus enim ſic oſtendit in opulentiſſimo & præclaro imperio* D *Romano, quantum valerent ciuiles etiam ſine religione virtutes, vt intelligeretur hæc addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas.*

Tertiò, aliqui vertunt: *Quia ſibi mutuo non ſeruant fidem*: qui enim fidem Deo non ſeruant, nec ſeruāt homini: quocirca vbi eſt hæreſis, ibi pariter graſſantur fraudes & doli. Caſtrius hoc refert ad Samaritas, qui contra fidem Achab regi datam, occiderant 70. eius filios, cum Iehu id iuberet 4. Reg. 10. 7. Verùm hos occidi iuſſerat Deus: ergo magis ob idololatriam, quàm ob hác cædem eos per Prophetam hic redarguit, præſertim quia periculum erat, ne impij parentis idola impiæ E proles ſequerentur. Taxat tamen quoque Propheta hanc cædem ob perfidiam, vti inferius dicam.

Et fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris.] τὸ &, explicat *mendacium*, idémque valet, quod *id eſt*: aut certè &, id eſt, *ideo*, quaſi dicat: Quia Samaritæ fraudulenter & mēdaciter ſuaſerunt cultum vitulorum regi Iehu (S. Hieron. cum aliis, vti dixi initio capitis, hæc attribuit regi Ieroboam) idcirco ipſe Iehu ſecutus eorum fraudulenta conſilia, clanculum in regni gubernacula ingreſſus eſt vt fur, diſſimulans occultam ſuam nequitiam & idololatriam,

Digitized by Google

lolatriam,at vbi rerum planè potitus eſt, quaſi latro publicè graſſatus eſt, cogens omnes ad ſua idola,& nolentes ſpolians, vel occidens. Sic Nabuchodonoſor vocatur latro Ierem. 18. verſ.22. vide ibi dicta.

Secundò,ſic exponas,quaſi dicat:*&*,id eſt, idcirco fures & latrones tum domeſtici, tum externi inuadunt vrbes & agros Iſraëlitarum, eóſque vaſtant & expilant.Nam dum in Repub. eliminatur vera religio,ſubintrant furta, latrocinia, omniáque ſcelera, vti hæc in Galaad & Samariam ſubintraſſe dixit cap.præcedenti verſ.9.ita Chald. Lyran.& Arias.Rurſum,Deus in eos Syros & Aſſyrios,qui eos vaſtarent,immiſit,vti dicitur 4.Regum 10.32.ita Theodor.Theoph.Dionyſ. & Ribera. Hi enim in libris Regum vocantur latrunculi,id eſt,prædones, graſſatores, quos Belgæ vocant *vrybeuters*.Septuag. vertere ſolent μονοζώνους,id eſt,vnius, ſcilicet eximiæ, zonæ, quaſi dicant, excellentes bello, & qui cingulo eximio à cæteris differunt, egregieque ſunt accincti & armati.ita Suidas. Hebr. enim גָּדִיד *gadid*, ſignificat accinctum & expeditum militem.Sic & olim milites vocabantur latrones, vel ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, id eſt,à ſeruiendo, vt vult Feſtus lib.10.vel à latendo,quia ex inſidiis more latronū hoſtes adoriuntur. Nota, Iehu hic primò comparatur furi & latroni:ſecundò verſ.4.piſtori ſuccendenti furnum idololatriæ,eiúſque fermento fermentanti populum: tertiò columbario ſeducenti & capienti columbas verſ.11.quartò arcui doloſo verſ.16.quia euertendo Baal,videbatur idola euerſurus,& mox ea reſtituit.

verſ. 2. *Et ne fortè.*] Quaſi dicat: Ne cogitent & querantur me in memoriam reuocare præterita parentum ſuorum peccata, ac propterea filios plectere ex vindicta magis,quàm ex deſiderio ſanandi eos, enumerabo illis modernas eorum machinationes impias, quas hiſce diebus coram facie mea impudenter perpetrarunt, vt eas negare vel excuſare non potuerint.ita S.Hieron.Haymo,Hugo,Lyran.Ribera & Arias.

Septuag. hæc referunt ad præcedentia, vertúntque: *Vt concinant quaſi canentes in corde ſuo*, id eſt,vt S.Hieron.vt quaſi ſocij conſentiant cum fure & latrone, & cum eis quaſi canant eandem cantilenam: vel vt Theodor: vt videntes tantas ſuas clades gemant canántque threnos, non publicè, ne hoſtis eos ſubſannet, vel acriùs puniat, ſed tacitè in corde ſuo.

Tertiò, Chald.vertit: *Nec interim reputant in cordibus ſuis, omnia ipſorum maleficia manifeſta eſſe coram me; mox circumuenient eos opera eorum mala*(id eſt,vindicta & ſupplicia operum malorum) *quæ coram me aperta ſunt*,quaſi dicat: Breui fiet,vt videant me opera eorum cognoſcere, & videre, cum ſcilicet ſentient mea verbera & flagella. ita Vatab.

verſ. 3. *In malitia ſua lætificarunt Regem.*] Ieroboam, ait S.Hieron.vel potiùs Iehu, quaſi dicat:Sua mala & impia voluntate applauſerunt Iehu eiúſque principibus,deficiendo à ſuo rege Achab,eiúſque familia regia, ac in gratiam Iehu colendo vitulos pro Baal;item perfidè occidendo 70.filios Achab fidei ſuæ commiſſos,& 40. fratres Ochoziæ:hanc enim defectionem & perfidiam vocat mendacia. Licèt enim Iehu à Deo per Prophetam vnctus & creatus rex,mandante Deo,eos occidi iuſſerit,tamen Samaritæ ignorabant Dei iuſſu hæc fieri.Secretò enim vnxerat Propheta Iehu in regem:quo-

A circa non Dei iuſſu, ſed metu Iehu tyranni eos occiderunt, ideóque iniuſtè & perfidè. Septuag. vertunt,*Reges*:non enim ſoli Iehu, ſed & anteceſſoribus & ſucceſſoribus eius in idololatria conſenſerunt. Ita ſolet vulgus mobile adulari regibus, & ad eorum libitum mutare fidem & religionem inſtar arundinis, vti hodie in Germania fieri videmus.Quàm verum eſt illud:

Regis ad exemplum totus componitur orbis!

Quocirca melior eſſe nequit oratio, quàm illa qua oratur pro Regibus & Principibus, tum Eccleſiaſticis, tum ſæcularibus, vt eos prudentes, pios & ſtrenuos vel largiatur, vel efficiat Deus. Hoc eſt quod inculcat Apoſt.1.Timoth.2.1. *Obſecro*

B *igitur primò omnium fieri obſecrationes, &c.pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate.*

Viderunt idipſum Gentiles. Euripidis eſt hæc vox: *Gubernari oportet malos à bonis, & parere ſe melioribus:ſi verò impios in ciuitate promoueris, ſurſum atque deorſum vita noſtra inopinatò tota peruertetur.* Platonis iſta: *Sutores ſi praui & perditi ſint,quanquam diſſimulent, nihil inde periculi ciuitati imminet: cuſtodes verò legum & ciuitatis ſi non reuera ſint,ſed videantur tantum, vrbem totam funditus perdunt.* Velleij Paterculi: *Princeps optimè faciendo docet;cúmque ſit imperio maximus, exemplo eſt maior.* Neoptolemi apud Sophoclem in

C Philoct.

Principibus omnia,quos penes rerum fuit
Summa,imputo:nam vrbs à magiſtratu,à duce
Exercitus dependet: exemplo ducum
Peccant frequenter milites.

Hoc eſt quod clamat Eccleſiaſt. cap.10.2. *Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: & qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Rex inſipiens perdet populum ſuum.* Hinc Arabicus hoc loco vertit:*Lætati ſunt reges eorum in iniquitate,& principes eorum in mendacio: & fiduciæ eorum ſicut ſues grunniunt,& ſicut qui paſtam conficit, & expectat eam donec fermentetur,ſic erunt dies regum ipſo-*

D *rum.* Et Syrus: *In malitia ſua lætificauerunt reges, & in malitia ſua omnes principes eorum: exardeſcunt quaſi clibanus ardens in decoctionem.*

Omnes adulterantes.]Id eſt,omnes idololatrantes. Eſt metaphora à piſtore furnum accendente, quaſi dicat: Iſraëlitæ inſtar furni accenſi æſtuant libidine & ardore colendi idola.ita S.Hieron.Cyrill.Vatab.Vnde Hebr.habent: *Omnes illi adulterio*(idololatria)*incaleſcunt,vti fornax ſuccenſa à piſtore.* Hebræi enim coquentem vocant piſtorem, vti & veteres Latini.Vnde Feſtus Pompeius: *Cocum*,ait, *& piſtorem apud veteres eundem fuiſſe accepimus.*Grammaticè ſignificat libidinem & concupiſcentiam adulterandi,ipſo adulterij actu non extingui, ſed quaſi fornacem iniectis ſarmentis magis accendi. Vnde Salonius in Parab. Salom. verſ. 4.

E qui extat tomo 1.Bibliothecæ SS. Patrum,ſic explicat illud Prouerb. 30. *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes, Affer affer,& nunquam ſatiantur.*Sanguiſuga diabolus eſt qui ſemper ſanguinem ſitit, id eſt,ad peccata homines trahere cupit,& ſitim peccandi inceſſanter accendit: duæ filiæ ſunt luxuria & auaritia, quæ diaboli ſitim & ardorem imitantur,dicentes, Affer affer: quia ſicut ille nunquam peccando ſatiatur,ſic nec luxuria & auaritia.Nam quantò quiſque magis luxuriatur & fornicatur, tantò amplius delectatur. Similiter quantò quiſque diuitias ſibi accumulat, tantò magis eas ſemper augmentat.Hinc & S.Gaudentius Epiſc.Brix.

tempore

Digitized by Google

tempore S. Ambroſij, tomo 2. Biblioth. SS.Patrum tract.13.ad Neophytos: *Stupri,inquit, aſſiduitas luxuriam carnis non cohibet, ſed accendit dicente Propheta:Omnes fornicantes, velut ardens clibanus corda eorum. Prædatoris quoque rapacitas non comprimit auaritiam, ſed irritat. Scriptum eſt enim: Qui amat pecuniam, non ſatiabitur pecuniis,* Eccleſ.5. Sic guloſus gula, iratus ira, ſuperbus honore,&c. magis inflatur & accenditur. Nam

Quo plus ſunt potæ plus ſitiuntur aquæ.

Quieuit paululum ciuitas à commiſtione fermenti donec fermentaretur totum.] Quaſi dicat: Sicut piſtor fermentum indit maſſæ farinæ, ac deinde ſuccenſa fornace quieſcit:mox enim fermentum quietè & tacitè proſerpit per totam maſſam,eámque ſuo acore inficit & fermentat: quo facto piſtor in fornacem ſuccenſam maſſam infert,in eáque coquit panem(vnde Syrus vertit: *Ceſſabit de ciuitate conficiens paſtam donec fermentetur:*ita Iehu noluit vim facere populo. *Quicquid enim neceſſitate fit,citò ſoluitur, quod voluntate arripitur, perſeuerat,* ait S.Hieron. Iehu ergo non coëgit populum ad colendos vitulos, ſed permiſit idololatras ſenſim & occultè fermentum idololatriæ ſuæ per populum ſpargere, donec eius permiſſione & conniuentia,imò beneuolentia,totus populus hoc ſcelere inficeretur & corrumperetur: tunc eo conuocato ſuo decreto cultum vitulorum ſanxit, quod populus auidè excepit, fauſtáque regi acclamauit.Ita totus ab eo in elibanum ſuccenſum, id eſt,in impetum & ardorem, imò furorem idololatrandi coniectus eſt, atque idololatria publica ardénſque inſtar fornacis ab eo ſuccenſæ exarſit. ita S.Hieron.Cyrill.Alber.Hugo,Lyran. & Ribera. Eleganter hunc Oſee locum tractat Petrus Abbas Cellenſis anno Domini 1181.lib. de panibus cap. 4. in fine,tomo 8.Biblioth. SS.Patrum: *Etiam quieſcens Ægyptius ab operatione exteriori, inquit,dum non animaduertit,fermentatur. Sicut paſta, non ſolum cum ei admiſcetur fermentum,fermentatur, ſed multò magis cum à commixtione ceſſat qui commiſcuit, & ipſa paſta bene cooperta quaſi quieſcens obdormit: ſic animo concepta malitia, etſi videatur aliquanto tempore (fortè, quia deeſt occaſio) à malo opere ceſſare, eo tamen quaſi acrius ſæuit in corde,quo non tranſit in opere. Vnde Oſeas: Paululum ciuitas ceſſauit à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum, q. d. Vt ſtudioſius cogitatum perpetret malum,callidius pro tempore retrahit manum. Conſitum enim ſtuparum ſuperiniectione incendium,non dormit,ſed ſerpit; non extinguitur, ſed reficitur:ſic voluntas mala,velut flamma latens, vorat tandem ſuperpoſitos neceſſitatis, & reiicit velut torrens,dilationum obices.* Vnde infert: Ergo religionem profeſſus, periculosè guſtat ſæculi fermentum.Audit Nouitius verbum ſæculare, ambitioſum,illecebroſum,non mouetur;ſed phantaſia excepit fermentum, quod in cella menti recurret,eámque ad ſæculum repetendum, ad ambitionem, ad nuptias ſollicitabit, & fortè expugnabit. Idem videmus in pueris & puellis innocentibus.

Ad hanc Oſee ſententiam pertinet illud Oedipi: *Ab inquieto ſæpe ſimulatur quies.* Sic tropol. Hæretici, ait S.Hieron.initio quieſcunt & omnia pacificare promittunt,ſed occultè ſua docent,itáque cancer paulatim ſerpit in populos. Addit S.Hieron. ex Hebræorum traditione, Ieroboam (de eo enim ipſe hæc accipit, vti dixi; ego de Iehu) cùm ſubitò religionem nouare non auderet
A metu ſeditionis & rebellionis, occultè quoſdam ſubmiſiſſe qui populum excitarent,vt à Rege peteret Deum domeſticum, putà Lares & Penates, ſcilicet vitulum quem coluerant in Ægypto: id ita factum libentibus illis, ſed maximè rege Ieroboam. *Ergo,*inquit,*ſimiles erant clibano ardenti parato ad coquendum ſi quid immittas:ardebant enim cupiditate.* Ita Elizabetha regina Angliæ, teſte Sandero de Schiſm. Anglic. reſtitutam à Maria ſorore ſua Regina fidem catholicam in Anglia, ſuccedens ei primo anno regni ſui ſubuertit,conſtituens magiſtratus hæreticos, qui in parlamento hæreſin reſtitui peterent, imò decernerent. Politicè, Principes ſapientes & boni hoc Ieroboam, vel Iehu conſilium imitentur,ſed in bono.ita Al-
B phonſus Aragonum rex,teſte Guicciardino, cum cogitaret bellum,aut quid aliud moliretur,priuſquam deliberationes animique ſui cogitata intelligerentur,tacitè per ſuos rumorem ſpargebat,regem his illiſue de cauſis meritò talia moliri debere. Hinc fiebat, vt magno omnium applauſu & laude, conſilia & molimina eius probarentur, cum publicè proponebantur ea,quę iam omnium calculis, & quaſi præiudiciis iuſta, aut neceſſaria habebantur.

Hebr. eſt hendiadys: *Quieuit à ciuitate, à commiſtione,*id eſt, quieuit rex à commiſtione, id eſt, deprauatione ciuitatis, quod in re idem eſt cum eo quod vertit Noſter:*quieuit ciuitas,* rege videli-
C cet quieſcente,& tacitè diſſimulante,*à commiſtione*, id eſt, à corruptione & deprauatione regis aperta.ita Ribera. Hebr.enim מעיר *meir,* idem eſt quod *à ciuitate.* Recentiores vertunt, *ab excitando*,ſcilicet,quieuit furnarius,vt furnum accendat, húncque dant ſenſum:Quibus in locis furni ſunt publici, ſolent fornarij noctu vicatim inclamare mulieres & excitare, vt paſtam ſubigant: quas poſtquam excitare quieuerunt, furnum interim accendunt, tamdiúque vehementer calefaciunt, donec fermentatam paſtam & in panes conformatam ipſæ afferant, vt coquatur in furno vehementiſſimè calido;cuius calori comparat hic Propheta feruentiſſimum idololatrarum ſtudium in colendis idolis. Sunt,inquit, vt fornax à furnario
D accenſa, quam accendere ſolet ſtatim, poſtquam ceſſauit excitare mulieres ſubigendæ paſtæ cauſa, quæ tantiſper vehementiſſimè æſtuat, donec à mulieribus inferatur panis. ita Vatab. & Clarius ex R. Dauid. Hæc verſio conſentit cum eo quod præceſſit: *Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente,* illúdque explicat. Verùm iuxta noſtrum Interpretem eſt hic alia ſimilitudo, eáque valde appoſita:ſicut enim prius ardorem idololatrandi Iehu & Iſraëlis comparauit fornaci ſuccenſæ,ita hic comparat fermento, quod totam maſſam illico peruadit. Vnde eadem comparatione vtitur Apoſt. 1. Corinth. 5. *Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Expur-
E gate vetus fermentum,vt ſitis noua conſperſio.*Quanquam eodem res redit, & ſecundus ſenſus primum continet & includit. Iehu ergo fuit quaſi furnarius,qui fornacem idololatriæ accendit,tum permittendo vitulos aureos, tum ſua conniuentia excitando alios, qui fermentum idololatriæ in maſſam, id eſt,in cœtum populi ſpargerent, qui dum totus eo infectus fuit,Iehu eam publico decreto, templo & cultu in hanc idololatriæ ſuæ fornacem intulit,& percoxit.

Deniq; Pagnin.vertit:*Ceſſauit piſtor à ciuitate,*id eſt,vt Chald.vertit,*migrabũt cito à ciuitatibus ſuis.*

Alleg.

Digitized by Google

Alleg. Leo Caſtrius (licèt id ipſe putet eſſe literale) hæc refert ad Iudæos, qui fermento iræ & ſuperbiæ tumidi, cum plebem corrupiſſent, Christum cruci affigi à Pilato poſtularunt, & impetrarunt. Sic ait Plautus: *Mea uxor propter illam tota in fermento iacet*, id eſt, præ ira tumet & turget, vti fermentum eleuat & tumefacit paſtam.

verſ. 5. *Dies regis noſtri.*] Eſt mimiſis: imitatur enim & exprimit vocem populi applaudentis, & congratulantis tam Regi, quàm diis ſuis, putà vitulis à rege ſancitis & erectis, quaſi dicat: Populus cum iam omnino fermẽto idololatriæ eſſet corruptus, acclamauit regi Ieroboam, ait S. Hieron. vel potius regi Iehu dicens: Hæc eſt dies regis noſtri, ſcilicet regalis, læta & fauſta (ſic ait Pſaltes: *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea*) túmque & ipſi Principes cœperunt furere quaſi ebrij, & comeſſantes Deique obliti idola colere: túmque ipſe rex *extendit manum ſuam* (ad calices) cum *illuſoribus*, id eſt cœpit agere idem quod illuſores iam dicti, putà Principes eorúmque aſſeclæ, qui Deo, aut potius Regi vanis laudibus & acclamationibus illudebant, quaſi dicat: Libenter cœpit cum eis potare, illudere, ſcurram agere, laudare idola, ſpernere Deum. ita S. Hiero. Haymo, Hugo, Lyran. Ribera & alij. Vide hic, vt magis adulatio, quàm hoſtis Reges & principes perdat. ita Mariana.

Nota hebr. לֵץ *lets*, quod noſter illuſorem vertit, ſignificat hominem ſuperbum, irriſorem, qui omnia diuina & humana irridet, planè corruptũ, peſtilentem, qui quaſi peſtis alios inficit & corrumpit, quales ſæpe ſunt in aulis, qui Principes etiam bonos omnino immutant & deprauant. Aliter Chald. Arias, Pagnin. & Vatab. exponunt enim quaſi dicat: Die illo quo regem inaugurarunt, cœperunt Principes cum eo compotare, indeque iugiter vacant compotationi, non Reipub. aut vt Clarius, ægrotare eum fecerunt propinantes ei lagenam vino plenam, vt eum aſſuefacerent potationi, itaque eneruarent, mentémque & conſilium ei adimerent, vt cum potatoribus aſſiduè potaret, cum nugatoribus nugaretur, cum illuſoribus aliis illuderet. Hebr. enim הֶחֱלוּ *hechelu*, ſignificat tam ægrotare, quàm incipere. Rurſum pro חֲמַת *chamat*, id eſt, furere (eſt enim infinitiuus à rad. יָחַם *iacham*, id eſt, incaluit, iratus eſt, furit) ipſi legunt חֵמֶת *chemet*, id eſt, vtrem lagenam.

verſ. 6. *Quia applicauerunt quaſi clibanum cor ſuũ, cum inſidiaretur eis.*] τὸ *quia* cauſam dat, cur Ieroboã, vel potius Iehu tam facilè populum totum, putà omnes Iſraëlitas induxerit ad cultum idolorum, ſcilicet vitulorum. Cauſa eſt hæc: quia Iſraëlitę in corde & mente erant corrupti, & libidine, id eſt, amore idololatriæ æſtuabant: vnde cum rex Iehu inſidiaretur eis, vt eos pelliceret ad idololatriam, ipſi ei mox applauſerunt, corque ſuum quaſi clibanum idololatria æſtuantem aperuerunt & applicuerunt, ideóque totius populi communi conſenſu & decreto vitulorum cultus receptus, ſancitus & ſtabilitus eſt. Quocirca rex Iehu priùs anxius & timens, ne aliqui ex populo voluntati & idololatriæ ſuæ reſiſterent, cognita populi mente & conſenſu dormiuit, id eſt, ſecurus fuit inſtar hominis qui tota nocte dormit, *coquens eos*, id eſt, permittens eos per ſe coqui, hoc eſt, fermentari planè, maſſámque impietatis efficere: vnde ſicut piſtor per noctem fermentata maſſa, manè eam infert in furnum quem eadem nocte calefecit, quémque rurſum eodem manè extremo igne & flamma calefacit: ita Iehu populum in idololatriæ furnum conſentientem & volentem iniecit; imò *manè ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammæ*, quaſi dicat: Ipſe Iehu non tantùm quaſi piſtor flammam idololatriæ, qua idololatras percoqueret, ſuccendit ſed & quaſi conuerſus in ipſam flammã, inflammauit omnes Iſraëlitas. Quocirca hac flamma *omnes calefacti ſunt quaſi clibanus* ſummo ardore, quo inſtar ignis *deuorauerunt iudices ſuos*, verſ. 7.
alliciendo & cogendo eos, vt & ipſi furentem populum ſequerentur, cum eóque idola colerẽt; imò ſuo decreto colenda præciperent: hinc & *omnes reges eorum*, qui Ieroboam, aut potiùs Iehu ſecuti ſunt, in eundem impietatis furnum *reciderunt*. ita S. Hieron. Albert. Haymo, Hugo, & Lyran. Nota, amor ardens vocatur ignis, & clibanus ſuccenſus: quia amor ciet motum cordis vehementem, qui cauſat calorem in homine, imò feruorem & æſtum. Vnde Iob 31. dicitur, *Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans*: Et iſtud ſapientis: *Qui non zelat, non amat.*

Amor eſt ignis & ardor.

Quocirca Epictetus rogatus ab Adriano Imper. *Quid eſt amor?* reſpondit: *Otioſi pectoris moleſtia, in puero pudor, in virgine rubor, in femina furor, in iuuene ardor, in ſene riſus.* Cur Venus Vulcano nupta dicitur? *Vt oſtendat amorem ardore incendi.* Hinc Virgil. de Didone amante Æneam Æneid. 4. *Et cæco carpitur igne. Vritur infelix Dido. Ardens, amans Dido.* Et alibi:

Eſt mollis flamma medullas.

Interea, & tacito viuit ſub pectore vulnus.

Porrò amor, quia ignis eſt & calor, hinc emollit & liquefacit partes corporis: & quia eo calore reſoluuntur ſpiritus vitales & animales, adiuuante ad eam reſolutionem & conſumptionem vehementi cogitatione, quæ fixa eſt in re amata; hinc ex amore vehementi ſequitur deliquium, & languor, totiúſque corporis infirmitas: ad quam iuuat triſtitia, & ægritudo animi de abſentia rei amatæ. Vide Richard. de S. Victore lib. de gradibus charitatis cap. 4. & lib. de gradibus violentæ charitatis, vbi fusè explicat, quomodo amor vulneret, liget, liquefaciat, deliquium & languorem adducat. Hos amoris æſtus & effectus ſentiebat ſponſa, dicens Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo.* Et c. 8. 6. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum.*

Secundò, Chald. & alij hanc flammam cenſent eſſe inſidiarum, iniuriæ & violentiæ in proximos, quæ ex flamma idololatriæ proſerpere & exoriri ſolet. Chald. enim ſic vertit: *Inſtar clibani ardet cor eorum in inſidiis ſuis: tota nocte protrahitur furor eorum, vſque manè æſtuat in morem ignis flammigeri*, quaſi dicat: Vti piſtor noctu ſuccenſo furno dormit vſque manè, túmque rurſum ignem furni ſuſcitat & auget, quo furnus ſuccenſus nouas & ſcintillantes emouit flammas; ita Iſraëlitæ noctu quieſcunt, cogitantes & meditantes modos inſidiandi & nocendi proximo, vſque manè: tum enim quiſque ſurgit, vt quaſi ignis ſuccenſus inſidias & noxas noctu meditatas in proximũ euomat, & opere conſummet: quocirca Iſraëlitæ *omnes calefacti ſunt* hac malignitate *quaſi clibanus*, vt regi Iehu placerent, ideóque *deuorauerunt*, id eſt, occiderunt *iudices ſuos*: & *omnes reges*, id eſt, 70. filij Achab regis *eorum*, manu ipſorum cæſi *ceciderunt: non eſt qui clamet in eis ad me*, quaſi dicat: Nullum eis ſpatium dederunt ante mortem conuertendi ſe ad Dominum, eúmque inuocandi, ſed ſubitò omnes trucidarunt, itáque tam animas

mas

Digitized by Google

mas quàm corpora eorum perdiderũt. ita Theod. Theoph. Arias & Vatab.

Tropol. rex impius, qualis fuit Ieroboam, eſt piſtor cacodæmonis; Regi enim omnes ſubditi applicant cor ſuum quaſi clibanũ ſuccendendum. videat rex quem ignem iniiciat, cœleſtémne diuini amoris, an tartareum vitiorum. Rex impius tartareum iniicit, eóque panes ſuauiſſimos, id eſt, peccata coquit cacodæmoni, qui parem illi gratiam referet. nam in inferno clibanum ei ſuccendet, quo in æternum ardeat. ita Sebaſt. Barrad. lib. 9. c. 12. concor. Euang.

Verſ. 8.] Ephraim in populis ipſe commiſcebatur: Ephraim factus eſt ſubcineritius panis, qui non reuerſatur.

Verſ. 9.] Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit: ſed & cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit.

Verſ. 10.] Et humiliabitur ſuperbia Iſraël in facie eius, nec reuerſi ſunt ad Dominum Deum ſuum, & non quæſierunt eum in omnibus his.

verſ. 8. *Ephraim in populis ipſe commiſcebatur.*] Dat cauſam tantorum ſcelerum, quaſi dicat: Cauſa cur Ephraim, id eſt, Iſraël ſuccenſus fuerit vt fornax impietatis, eſt, quod fœdus & amicitiam inierit cum vicinis populis & gentibus, cum iiſque conuerſans eorum impietatem & ſcelera imbiberit, iuxta illud pſal. 105. 35. *Commiſti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum*, &c. ita Theod. Vatab. & Arias.

Ephraim factus eſt ſubcineritius panis, qui non reuerſatur.] Quaſi dicat: Sicut paſta quæ ſub cineribus iuxta ignem coquitur, ſi non vertatur, inſenſibiliter exuritur & conſumitur; ita & Iſraël in cineribus & ſordibus idololatriꝗ manens, nec per pœnitentiam ſe conuertens ad Deum, exuretur ab hoſtibus. *Nam comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit*, quaſi dicat: Aſſyrij paulatim vires Iſraëlis atterent, eúmque expilabunt, quod tamen ipſe non aduertet, putà ſe in ruinam & exitium tendere, ſéque à Deo puniri ob eum derelictum per cultum vitulorum. ita Cyrill. Theodor. & Theophyl. Vel *neſciuit*, id eſt, non ſapuit, non reſipuit. vnde Chald. vertit: *Similis eſt domus Ephraim ſubcineritio pani, qui antequam verſetur comeditur*, vel à famelico, vel potius ab igne quo coquitur; *diripuerunt populi ſubſtantias eorum.*

Iſraël ſubcineritius panis. Nota, in pane ſubcineritio multas notat Iſraëlis cõditiones. Primò pertinaciam, ſcilicet eum cinere, id eſt, ſordibus vndique eſſe circumdatum, in iiſque perdurare, nec ab iis recedere & reuerti ad Deum, etiam dum ab eo igne tribulationis excoquitur. ita S. Hieron. Cyrill. Theod. &

Tropol. Theoph. Vnde tropol. S. Gregor. lib. 32. moral. 7. *Factus eſt*, ait, *Ephraim quaſi panis ſubcineritius qui non reuerſatur. Ex natura quippe bene condita eſt nobis intentio, quæ ſurgat in Deum, ſed ex conuerſatione nequiter aſſueta ineſt voluptas, quæ præſens premat in ſæculum. Panis autem ſubcineritius ex ea parte mundior eſt, quam inferius occultat; atque ex ea parte ſordidior, qua deſuper cinerem portat. Quiſquis ergo intentionem qua Deum debuiſſet quærere, negligit, quaſi more panis ſubcineritij mundiorem partem inferius premit: & cum curas ſæculi libenter* A *tolerat, quaſi congeſtum cinerem ſuperius portat.* Et lib. 11. cap. 6. *Si terrenarum cogitationum cinerem à mente excutimus, quaſi panem ſubcineritium reuerſamus.*

Secundò, celerem vindictam & exitium: panis enim ſub cinere coquitur, non in furno, à pauperibus & famentibus, vt ſtatim ab eis comedatur: rurſum panis ille ſi nõ vertatur, mox exuritur; ſic & Iſraël ſtatim ab Aſſyriis deuoratus & exuſtus eſt. ita Chald. Albert. & Vatab.

Tertiò imprudentiam, quod ſcilicet Iſraël in cupidinibus ſuis ſordidis & exitioſis reſidens, non verterit ſe in alteram partem, vt videret clades, & exitium ob illas ſibi imminens. ita Clarius. Cupiditates enim & peccata ſunt inſtar panis ſubcine- B ritij, qui duas habet facies, ſiue ſuperficies; inferiorem, qua terræ; ſuperiorem, qua igni & cineribus adhæret: ita peccati facies inferior eſt voluptas terrena, quam intuetur & arripit peccator, ſuperior eſt cinis, id eſt, mors & ignis, hoc eſt pœna & gehenna quæ voluptatẽ peccati certò quaſi à tergo ſequitur, eíque connexa eſt: hanc non intuetur peccator: vnde ab ea imprudens & incautus cum minimè putat comprehenditur, & exuritur. Quocirca Syrus vertit: *Ephraim factus eſt placenta paruuli, decocta eſt, comeſta eſt.* q. d. Mox vt facta & cocta, comeſta quoque eſt. Sic enim pueri placentam mox vt cocta eſt comedunt. Arabicus C Alexandrinus: *Ephraim factus velut locus combuſtus, & ipſe non mutatur.* Arabicus Antiochenus: *Ephraim erat ſuccenſus non reuertens.*

Comederunt alieni (Aſſyrij) *robur eius.*] *Robur*, verſ. 9. id eſt, fruges & opes eum roborantes: *panis enim cor hominis confirmat*, pſalm. 103. 15. Myſticè, alieni ſunt dæmones, qui vires animæ, ſuggerendo cupiditates, eneruant, eo non aduertente. vnde ait: *Et ipſe neſciuit, aduerſarios amicos putans, & deuoratores ſuos arbitrans eſſe conuiuas*, ait S. Hieron. Sic & S. Gregor. 34. moral. cap. 3. Quocirca rectè S. Bern. ſerm. 2. de quadrag. id adaptat religioſo, qui in exteriora cor effundit, itáque eius robur ſpirituale diſſipat & perdit. *Miſer*, ait, *homo, qui* D *totus pergens in ea quæ foris ſunt, & ignarus interiorum ſuorum, putans aliquid ſe eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Sicut aqua effuſus ſum (ait Pſalmiſta in perſona hominis) & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Et alius quidam Propheta: Comederunt, inquit, alieni robur eius, & ignorauit. Exteriorem quippe ſuperficiem intuens, ſalua ſibi omnia ſuſpicatur, non ſentiens vermem occultum, qui interiora corrodit. Manet tonſura, veſtis necdum mutata eſt, ieiuniorum regula cuſtoditur, ſtatutis pſallitur horis: ſed cor longe eſt à me, dicit Dominus. Attende ſolerter quid diligas, quid metuas, vnde gaudeas, aut contriſteris: & ſub habitu religionis animum ſæcularem, ſub pannis conuerſionis inuenies cor peruerſum.*

E *Sed & cani effuſi ſunt ſuper eo.*] Quaſi dicat: Iam Iſraël captiuitati & excidio proximus eſt, vti homo ſenex & canus morti: Iſraël caneſcit, ſeneſcit, tendit ad interitum. Eſt catachreſis. *Et ipſe ignorauit*, ſe excidio proximũ, multò magis ignorauit ſe ob derelictum Deum, & ob idola excindendum. ita S. Hieron. Aliter Haymo, Hugo & Lyran. quaſi dicat: Iſraël peruenit ad canitiem, mortem & excidium: itáque tunc cœpit ſapere, & agnoſcere ſuam culpam cauſámq; excidij. Nemo enim tam inſipiens eſt, qui non in morte ſapiat. Sic Ptolomæus, vt habetur in eius vita præfixa Almageſto, dicere ſolebat: *Vltima promiſſiones hominis cana ſunt*, id eſt, ſapientes, feriæ, æquè ac ferę

& vlti

Digitized by Google

Tropol. & vltimæ. Verùm cum hac explicatione non rectè cohæret τὸ *& ipſe ignorauit.* Tropol: S. Hieron. hæc referens ad Hæreticos, alióſque impios: *Comederunt,* inquit, *alieni, id eſt, dæmones robur eius: ſed & cani effuſi ſunt in eo, imò effloruerunt, id eſt, multo errauit tempore, & nihilominus ignorauit ſenectutem & vetuſtatem ſuam, de qua ſcriptum eſt Heb. 4. quod veteratur & ſeneſcit prope exterminium eſt. Et ſi ad iuſtum virum, & ad Eccleſiaſticum dicitur Sapien. 4. Cani hominis ſapientia eius; quare non dicatur ad iniquum & ad hæreticum: Cani hominis ſtultitia eius? De hac ſenectute Daniel dicebat ad Presbyterum: Inueterate dierum malorum. Vnde & in libro Paſtoris (ſi cui tamen placet illius recipere lectionem) Hermæ primùm videtur Eccleſia cano capite; deinde adoleſcentula & ſponſa crinibus adornata.* Appoſitè ergo hæc Oſee verba Pelagio hæreſiarchæ ſeni, & inueterato malorum dierum, cùm iam ipſe hæreſin antea occultatam detegeret, ac inſtar Cain vagabundus eandem per Ægypti monaſteria ſpargeret, adaptat & intorquet B. Iſidorus Peluſiota, ſcribens ad eum ſub annum Domini 405. lib. 1. Epiſt. 314. *Cani,* inquit, *effuſi ſunt in Ephraim, & ipſe ignorauit, vitioſis nimirum affectibus iuueneſcens. Eodem modo tibi quoque ingens annorum turba caniciem inuexit, & tamen rigidum & inflexum animum habes, ex alio monaſterio in aliud migrans, atque omnium menſas perſcrutans & explorans.*

verſ. 10. *Et humiliabitur Iſraël in facie eius.*] Heb. *reſpondebit ergo faſtus Iſraëlis ei in faciem,* id eſt, teſtificabitur contra eum palam & apertè, quòd ſcilicet iuſtè ob ſuperbiam deprimatur & euertatur. vide dicta c. 5. v. 7.

Verſ. 11.] Et factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor: Ægyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt.

Verſ. 12.] Et cùm profecti fuerint, expandam ſuper eos rete meum: quaſi volucrem cœli detraham eos, cædam eos ſecundùm auditionem cœtus eorum.

Verſ. 13.] Væ eis, quoniam receſſerunt à me: vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me, & ego redemi eos: & ipſi locuti ſunt contra me mendacia.

Verſ. 14.] Et non clamauerunt ad me in corde ſuo, ſed vlulabant in cubilibus ſuis: ſuper triticum & vinum ruminabant, receſſerunt à me.

Verſ. 15.] Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiam.

Verſ. 16.] Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus: cadent in gladio principes eorum, à furore linguæ ſuæ. Iſta ſubſannatio eorum in Terra Ægypti.

verſ. 11. *Et factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor.*] *Cor,* id eſt, mentem ſenſum, prudentiam. Simile adagium eſt apud Suidam, *Columba ſedens:* hæc enim ſimplex, facilè ſeducitur & capitur vel à miluo, vel ab aucupe. Pro *ſeducta* hebr. eſt פותה *potha,* id eſt, flexilis, facilis, ſeductilis. Septuag. ἄνους, id eſt, inſipiens, *amens,* vti legit Iſidor. Peluſ. lib. 4. Epiſt. 137. Aquila & Symmac. *decepta.* Leo Hebræus, *ſtolida,* quæ ſcilicet facilè ſe ſinit capi & decipi, quia ſimplex & carens corde, id eſt, intelligentia & ſagacitate; rurſum corde, id eſt, cordato animo & memoria. Vnde Syrus vertit: *Factus eſt Ephraim quaſi columba puella* (paruæ ætatis, ideóque ignara, inexperta & ſeductilis) *cui non eſt cor,* animus, animique fortitudo. Arabicus Alexandrinus: *Factus eſt Ephraim vt aues inſipientes, & non eſt illi intelligentia.* Arabicus Antiochenus: *Factus eſt Ephraim ſicut columba, non habens intellectum, neque cor.* Nam Primò, columba cùm ſingulis menſibus oua pariat & pullos excludat, videátque ſingulos è columbario & nido continuè auferri, ad eum tamen obliuioſa & ſtolida iterum iterúmque, & millies redit; ibíque rurſum oua fouet, pullos excludit, qui iterum auferantur. Secus faciunt aliæ aues, quæ ouis aut pullis ſublatis aufugiunt, nidúmque mutant: ita Iſraël licèt videret ſe ſpoliari, ſuáſque proles capi nunc à Phul, nunc à Teglathphalaſar, nũc à Salmanaſar regibus Aſſyriorum, tamen identidem ad Aſſyrios recurrebat opem poſtulans. Nota, Ariſt. lib. de Generat. & par. animalium docet, nec columbam, nec vllum animal quod ſanguinem habeat, poſſe viuere ſine corde: cor hic ergo non phyſicè, ſed ſymbolicè accipiendum pro ſenſu & ſapientia, qua præ reliquis auibus carent columbæ. Id maximè verum eſt in columbis Syriæ, quæ ita nidum & columbarium ſuum adamant, vt etiamſi per centum milliaria & amplius ab eo abducantur, & in peregrina ignotáque regione conſtituantur, tamen vel ex odoratu, vel ex ſagacitate & inſtinctu naturæ cognoſcentes vbi ſit ſuum columbarium; ſi liberè ex alto auolare ſinantur, mox ad illud directè paucis horis contento volatu reuolent: vnde Syri columbis pro nunciis & veredariis vtuntur, vti oculati teſtes mihi retulerunt, de quo plura cap. 11. 11. Tales erant Iſraëlitæ in Syria, qui opes ſuas in idola ſtolidè profundebant, quin & filios proprios idolo Moloch comburendos quaſi inſani tradebant, atque ob hæc vaſtabantur ab Aſſyriis: ipſi tamen ſpoliati opibus & orbati filiis, ſine vllo quaſi doloris aut diſpendij ſenſu redibant ad ſua idola; æquè ac ad Aſſyrios, eorúmque opem & amicitiam ambiebant: quod æquè vecors & ſtultum erat, ac ſi quis lupo ouem aut prolem committeret. Erat ergo Iſraël excors, ingens ſine medulla pepo, & cucurbita. ita S. Hieron. Chald. Theod. Theoph. Hugo, Arias, Ribera, Mariana & alij.

Columba excors. 1.

2\. Secundò, columba eſt vecors & excors; quia, vt ait Arias, cum reliquæ aues retia caueant & aucupem fugiant, columba tamen adeo ſtupida eſt, vt propter obiectam eſcam, præſertim tempore niuis, ſponte in retia incurrat. mox enim vt videt abeuntem eum qui retia tetendit, in illa ad eſcam deuolat. Rurſum S. Baſil. Epiſt. 175. ad Iulittam: *Ars* ait, *quædam eſt aucupandi columbas, videlicet talis: vbi vnam ceperunt, qui capiendis illis ſtudent, cicurem illam reddunt, & ad humanum conuictum aſſuefaciunt. Deinde vnguento alas illius perungunt, ſinúntque coniungi agreſtibus: illa verò per vnguenti fragrantiam agreſtem illum ac liberi paſſus gregem, ad poſſeſſionem transfert eius, cuius ipſa domeſtica eſt. Bene olentes autem ſequuntur & reliquæ, atque ita in poteſtatem columbarij veniunt.* Prudentius

Digitized by Google

quoque in Hamartigenia, luculenter omnes modos enumerans, quibus ab aucupibus columbæ decipiuntur, oſtendit totidem ferè illuſionibus hominum animas à dæmone in tartara detrudi. Hinc & Chriſtus Matth. 10. 16. monet, vt ſimplicitatem columbæ cum ſerpentis prudentia copulemus, eáque illam acuamus & cuſtodiamus, vt ſcilicet ita ſimus ſimplices, ne aliis noceamus; ſed & prudentes, ne aliorum inſidiis capiamur prudentia enim ſine ſimplicitate, calliditas eſt: ſimplicitas ſine prudentia, ſtultitia eſt. Hinc Prudentius Euam à ſerpente deceptam columbæ comparat:

Eua columba fuit tum candida, nigra deinde
Facta per anguinum maleſuada fraude venenum.

B Inſuper columba domeſtica à columbis alterius columbarij, ſibilóq; aucupis illecta, in illud ſponte ſeſe infert, ſeséque capi permittit. Denique ſolent aucupes exoculatam columbam in reti ponere, quæ ſubſultans & in reti ludens, eóque ſe illaqueans, ad idem cæteras columbas alliciat. Ea Græcis παλεύτρια, teſte Suida, dicitur à παλεύειν, quod eſt ſeducere, ſeu in laqueum inducere. Vnde Ariſtophan. in Auibus, loquens de columbis, ait: *Et cogit paleutriam agere* (columbas) *alligatas in reti.* Similes paleutrias anates vidi in Belgio, quæ in lacubus & paludibus iungentes ſe anatibus ſylueſtribus, eas abducebant in retia, magna herorum voluptate & quæſtu. Ita Iſraëlitæ ſponte in laqueos & aucupes, putà in Aſſyrios & Ægyptios incurrebant, ſe ſuáque illis dedebant, hoſtéſque ſuos æſtimabant amicos. Hoc eſt quod explicans ſubdit Oſee: *Ægyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt. Et cum profecti fuerint, expandam ſuper eos rete meum, & quaſi volucrem cœli detraham eos.* Id maximè verum fuit in Hoſee vltimo rege Iſraël: hic enim cum eſſet tributarius Salmanaſar regis Aſſyriorum potentiſſimi, ſtolidè rebellauit, ac contra eum implorauit opem Sua regis Ægypti: quare indignans Salmanaſar, Samariam cum rege & regno euertit, 4. Reg. 18. 10.

Moraliter, tales ſunt qui occaſiones peccatorum, v.g. ſocietatem puellarum, aut prauorum ſociorum non vitant, imò ambiunt. Vnde corruunt in peccata & gehennam. Quid ſtolidius quàm ſponte Aſſyrio, id eſt, dæmoni ſe dedere, quàm ſponte in ruinam æternam ſe præcipitare? ita Theoph. Verè S. Auguſt. lib. 1. Confeſſ. 13. *Quid eſt miſerius miſero non miſerante ſeipſum?* Sapienter monet S. Ephrem Ode in eos qui aſſiduè peccant & rarò pœnitent, tomo 1. *Fuge,* ait, *ſcorpionem, cuius noſti ſtimulum: fuge ſerpentem, cuius exploratam habes perniciem. Qui ſecundò in eundem impegerit lapidem, cæcus eſt aut mente captus.*

3. Tertiò, columba notat ingratum erga bene de ſe meritum. Nam mas vbi robuſtior euaſerit, ex conſortio matris patrem expellit, itáque ei connubio iungitur, ait Horus hierogl. 54. & Aldrouandus in columba pag. 418. Sic Iſraël ingratus fuit Deo optimè de ſe merito, cúmque expulit è thoro matris ſuæ, putà Synagogæ, quam ſua idololatria conſtuprauit & conſpurcauit.

Quartò, columba eſt vecors, quia vt docet Plinius lib. 10. cap. 36. & ex eo Sanchez ſibi in colorum varietate mirè placet; vnde vt eam columbæ in pennis ſuis aliſque oſtentent, inani quadam iactantia eas inter ſe collidunt & implicant, vt reſonent ſtrepitúmque edant. Ad ſtrepitum excitantur accipitres, qui aduolant, eáſque implicitis alis auolare non potentes, facilè capiunt. Ita dum

A vanæ gloriæ, ſuæque pulchritudini indulgent, vltrò ſibi mortem adſciſcunt: ſic & Iſraël ſua ſuperbia, iactando ſuas opes, ſuæque terræ fertilitatem & amœnitatem, illexit Aſſyrios ad eam inuadendam & capiendam. Sic & hodie multis venuſtas & oſtentatio eſt cauſa ruinæ, & interitus. Verè Poëta:

Sed tacitus paſci ſi poſſet coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minus inuidiæque.

Denique Iſraëlem imprudentem comparat columbæ ſeductæ & inſipienti, quia eſt & columba ſapiens, de qua dicitur: *Quis dabit mihi pennas, ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* &c. *cuius pennæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri,* Pſal. 67. ita S. Hieron.

B Symbolicè, cor eſt bulla pectoris, & bulla eſt cordis ſymbolum. Symbolicè. Bullam enim geſtabant nobiles in pectore, vt eam inſpicientes ſe homines & rationales cogitarent, ſi corde & mente excellerent. Rurſum cor arcano ſermone notat conſilium, ait Pierius hierogl. 34. & viciſſim bulla Macrobio dicitur ἀπὸ τῆς βουλῆς, id eſt, conſilio: tam ergo bulla, quàm cor, ſymbolum eſt, monitor, indéxque conſilij. Hinc Salomon orat 3. Reg. 3. 9. *Dabis ſeruo tuo cor docile*, id eſt, ſapiens plenúmque conſilio, *vt populum iudicare poſſit.* Ex aduerſo carent corde Principes & ſubditi, qui ſine ratione & conſilio regunt aut reguntur, qui non animaduertunt quid eligant, quid faciant,
C quem finem ſit res habitura, in quas difficultates & ærumnas ſe coniiciant; ſed temerè obiecta voluptatis opum aut honorum eſca, eam inuadunt cum iactura vitæ, ſtatus & animæ. Sic Iudæis ait Ierem. c. 5. 21. *Audi popule ſtulte qui non habes cor.* Et Sapiens Prouerb. 6. 32. *Qui autem adulter eſt, propter inopiam cordis perdet animam ſuam.* Et cap. 11. 12. *Qui deſpicit amicum, indigens corde eſt.* Et c. 10. 13. *Virga in dorſo eius qui indiget corde.* Sic Plautus ait de muliere: *Cui pectus ſapiat, nam cor non poteſt:* quia nullum habet. Sic Tertull. lib. 4. c. 10. contra Marcionem ait, eum nec cor, nec cerebrum habere.

Videtur ergo peccator, qui ſtultè & imprudenter parua præ magnis, caduca præ ſolidis, momen-
D tanea præ æternis ambit & amplectitur, non habere cor: quia illud ei eripuit Plutus, Venus, faſtus, &c. Exempla ad literam illuſtria ſuppetunt. Narrat ex Proſpero Gabriel Incino canon. Eccl. Lateran. ſerm. 1. de puritate cordis, rem miram de diuite auaro, qui cum mortuus eſſet, hæredes aperuerunt corpus, ac ſingula luſtrantes, non inuenerunt cor: quod vndequaq; requirentes, tandem in cumulo nummorũ eius aureorum reconditum & ſepultum inuenerunt: quin & dæmonem ſpecie draconis cordi aſſidentem, illúdque diſcerpentem viderunt, eúmque ſibi dicentem audierunt: *Hoc aurum & argentum eſt pretium cordis, quod mihi vendidit amicus veſter, ideóque*
E *iure meum eſt, eóque pro arbitratu vti poſſum.* Simile eſt quod in vita S. Antonij de Padua legimus: cùm enim ipſe orationem funebrem haberet in funere diuitis cuiuſdam auari, vrgerétque verba Chriſti: *Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum,* enthuſiaſmo actus: Inſpicite, ait, mortui theſaurum, videbitis quàm hoc Chriſti dictum ſit verum: ibi cor diuitis inuenietis. quare illud in eo quæſiuerunt, & inuenerunt. Eleganter verbiſque neruoſis docet S. Bernard. lib. de natura & dignitate amoris cap. 1. impios & carnales non habere cor hominis, illúdque in ventrem eorum diffluxiſſe,

Digitized by Google

xiſſe, & mutatum eſſe in brutum. Applicans enim eis illud Pſal. 21. *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei*, ſubdit: *In anguſta quippe corporis parte cor locatum eſt, vbi quaſi medium ſuperiorum ſenſuum arcem, & corporis inferioris ſicut populi humilioris, quaſi quandam regeret & diſpenſaret Remp. totámque circumquaque cogitatuum & actionum regionem; ſed ad concupiſcentiæ carnalis ignem degeneri quadam mollitie liqueſcens, totum diffluxit in ventrem, & in medium ventris, videlicet non ſapiens niſi ea quæ ventris ſunt, & de ventre in ventris inferiora omnia confundens, omnia degenerans, omnia adulterans, amoris naturalem affectum peruertens in brutum quendam carnis appetitum; non ſolùm quæ non licet appetentem, cum contumeliis corporis in paſſionibus ignominiæ, ſed adeo oblitum ſuæ antiquæ generoſitatis, vt qui creatus erat Deo ſoli, à corruptis & corruptoribus ſuis æſtimetur eſſe potius luxuriæ naturale domicilium, & vitiorum omnium proſtibulum. Infelices qui tantum natura reclamante ſibi viluerunt, vt animæ ſuæ locum qui proprius Dei creatoris erat, & nulli creaturæ communicabilis, ſedem Satanæ, ſedem ſpurcitiarum & omnis immunditiæ conſtituerent.*

Ægyptum inuocabant, &c.] Quaſi dicat: Nunc Ægyptiorum, nunc Aſſyriorum opem inuocare ſolent Iſraëlitæ. vnde mox de more rurſum eam inuocabunt: *& cum profecti fuerint expandam ſuper eos rete meum*, vt ab Aſſyriis reti quaſi capiantur, à quibus opem ſperabant. patet 4. Reg. 15. 29. & cap. 17, 24. ita Theodor. rete vocat exercitum Aſſyriorum. Hinc ſecundò, quaſi dicat: cum Hoſee opem Sua regis Ægypti inuocabit, *abierunt*,
verſ. 12. id eſt, abibunt & captiui ducentur Iſraëlitæ *ad Aſſyrios*. ita S. Hieron. Verùm ſic τὸ *abierunt*, non reſpondet τῷ, *cum profecti fuerint expandam ſuper eos rete*. Nam hoc ſenſu rete expanſum erat à Deo antequam abirent & proficiſcerentur in Aſſyriam, quia hoc reti capti & abducti ſunt.

Tropol. Ægyptios & Aſſyrios inuocant, qui non Dei, ſed hominum fauorem ambiunt, iis adulantur, dant munera, vt præbendam, vel ſtatum ad quem aſpirant aſſequantur, ſed Deus ſuper eos expandit rete, putà faſtidia, moleſtias, æmulationes, ignominias, morbos, mortem, &c. quibus illaqueantur, & miſerè viuunt, & contabeſcunt.

Quaſi volucrem cœli detraham eos.] Quaſi dicat: Detraham Iſraëlitas ex altiſſima & munitiſſima vrbe Samariæ (hæc enim ædificata erat in mõte Somer, indéque vocata eſt Samaria 4. Reg. 16. 24.) quam dabo expugnandam & vaſtandam Aſſyriis, perinde ac aues arte aucupum, putà per immiſſos falcones, ex altiſſimis arboribus detrahuntur, capiuntur & occiduntur.

Secundum auditionem.] Quaſi dicat: Sicut olim audiuit & monitus eſt Iſraël à Moſe Deuter. cap. 27. & cap. 28. ſcilicet ſe puniendum à Deo, ſi ab eo deflecteret ad deos Gentium, ita nunc ab eo punietur & cædetur. ita Vatab. Clarius & à Caſtro. Aliter alij, quaſi dicat: Sicut totus eorum cætus auditus eſt inclamare & poſcere opem deorum & gentium, ita totum pariter cædam & plectam. ita S. Hieron. Haymo, Hugo & Lyran.

verſ. 13. *Ego redemi eos.*] Liberaui eos tum ex Ægypto, tum ab aliis hoſtibus, putà Madianitis per Gedeonem, Philiſthæis per Sampſonem, Ammonitis per Iephte, &c. *Et ipſi locuti ſunt contra me mendaciũ*, quaſi dicat: Ipſi tamen hanc redemptionem non mihi, ſed vel idolis, vel aliis gentibus mendaciter
A aſcripſerunt, mentiti ſunt quod dij gentium eos ſaluaſſent, non ego. ita S. Hieron. Chald. Theod. Cyrill. Vatab. & alij. Sic Hebræi educti ex Ægypto cum Moſes abeſſet, acciperétque legem à Deo in Sina, fabricarunt ſibi vitulum, putà Apin, eique acclamarunt: *Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, Exodi 32. 8.

Vlulabant.] Quaſi dicat: Iſraëlitæ vlulabãt præ verſ. 14.
miſeriis & ærumnis, putà præ defectu tritici & vini, præ fame, ſiti, &c. neſcientes aliud quàm gemere & plorare, nec memores tunc opem meam eſſe implorandam. ita Arias, Ribera & à Caſtro. Secundò, S. Hieron, Theophyl. Hugo & alij, quaſi dicat: Vlulabant more gentilium bacchantium aut furentium, qui vlulatu & horrendis clamori-
B bus deorum opem expoſcunt, putantes quod iis aures deorum ferient & pertundent, vti fit apud homines.

Super triticum & vinum ruminabant.] Non dicit, comedebant, ſed ruminabant, vt eos ſimiles beſtiis oſtenderet, ait S. Hieron. quæ non faciunt aliud quàm comedere & ruminare, id eſt, cibum comeſtum in os regerere, rurſúmque mandere, itáque iugiter cibum ex ore in ſtomachum, & ex ſtomacho in os mittere & remittere, quaſi dicat: Non aliud cogitant, non aliud ſomniant, quàm eſcas & ventrem, modúmque ea comparandi, ob hoc plorant, ob hoc vlulant, dicentes cùm patri-
C bus ſuis: *Quis dabit nobis carnes ad veſcendum? Recordamur piſcium quos comedebamus in Ægypto: in mentem nobis veniunt cucumeres & pepones*, Num. 11. 4. De cætero non cogitant à quo ea petere, aut ſi eis donentur, cui gratias agere debeant; quia *receſſerunt à me*. Hinc omnia tribuunt fortunæ, aut diis ſuis, non meæ prouidentiæ. ita Vatab. Clarius & Arias. Aliter S. Hieron. & Chald. quaſi dicant: Præ copia tritici & vini, quæ ruminãt quaſi beſtiæ, recalcitrarunt & receſſerunt à me. Verùm quia vlulabant præ fame, hinc potiùs inopia laborabant, quàm copia. Pro *ruminabant*, hebr. eſt, יתגררו *iitgoraru*, quod & recentiores vertunt, conueniebant, congregabant ſe. Septuag. verò,
D concidebant ſe, ſcilicet cultris ad placandos deos, vt ab iis impetrarent triticum & vinum. Sic enim fecerunt Sacerdotes Baal ad eliciendum ignem è cœlo, 3. Reg. 18. 28. ita Cyrill. & Theoph. qui addit, Virilia ſibi amputabant, vt ſanctiùs diis miniſtrarent, vt faciebant cultores Rheæ matris. Noſter optimè vertit, *ruminabant*, quia hoc rectè ſignificat gulam Hebræorum, ob quam murmurare & vlulare ſolebant: & *iitgoraru* id propriè ſignificat. Nam גרן *garon* eſt guttur, inde גרר *gorer* idem eſt quod gargarizo, guttur mulceo, vel proluo, vti Philoxenus, teſte Ariſt. in Ethicis, optabat ſibi guttur gruis, vt diutius cibi potúſque voluptatem & delicias ſentiret. Et Alciatus hoc dat
E emblema guloſi:

Gurgulione gruis, tumida vir pingitur aluo,
Qui larum, aut manibus geſtat onocrotalum.

Ita Forſterus, Marinus, & paſſim Hebræi in Lexicis, docent quod גרה *ghera* ſignificet pabulũ præmanſum, quod animal ex imo trahit & denuo ruminat, quaſi dicas, trahenda, ſeu rumen. radix enim *gor*, vel *gorer*, vel *gara*, ſignificat trahere, attrahere, quod in beſtiarum ſtomacho & ore eſt ruminare, indéque deducitur *garon*, & גרגרה *garghera*, id eſt, guttur, gurgulio, eo quòd gutture trahitur & retrahitur cibus, æquè ac halitus, inſtar ſerræ, quæ proinde ab eadem radice, à continuo tractu & retractu hebr. dicitur מגרה *meghera*, quaſi

Digitized by Google

dicas,traha:gulonibus enim terra, æquè ac horologium, eſt gula & venter.

verſ. 15. *Et ego erudiui eos.*]Docui eos legem viámque ſalutis per Moſem. Secundò,*erudiui*,id eſt,reprehendi & caſtigaui prauos eorum mores per Prophetas:hoc enim ſignificat hebr. יסרתי *iiſarti.* ita Leo Hebræus. Tertiò, Arias, *Erudiui*, inquit, id eſt,inſtar medici dedi, dóque eis ſana conſilia & remedia. Quartò, *erudiui* eos ad bellum, putà conſtrinxi & accinxi eos gladio,inquit Vatab. ſequitur enim: *Et confortaui brachia eorum*,vt hoſtes ſuos debellarent.Sic ait Dauid Pſal. 143. 1. *Qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Erudiui ergo eos, & roboraui tot tantíſque modis: *&*,id eſt, at *ipſi in me cogitauerunt malitiam*, vt mihi rebellarent, ac deos gentium ſequerentur & colerent.

verſ. 16. *Reuerſi ſunt* ad priſtinum ſuum ingenium,prauámque indolem & mores, *vt eſſent abſque iugo.*] Vt ſcilicet eſſent filij Belial,effrænes, exleges, rebelles, qui omne legis Deique iugum,quaſi vaccæ indomitæ,excutiunt.vnde Chald. vertit: *Auerſi ſunt vt deſiſterent à lege.* Legit Interpres cũ Chaldæo על *ol*, id eſt,iugum, iam legunt עַל *al*, quod Rabbini,Vatab.Pagnin. & Clarius vertunt, excelſus,altiſſimus, à rad. עלה *ala*, id eſt,aſcendit in altum. Vertunt ergo: *Reuertuntur,at non ad altiſſimum*, ſed ad vitulos aureos. Videtur notare Iehu, qui cùm euertiſſet Baal,videretúrque Deum verum culturus,mox rediit ad vomitum,iterúmque cultum vitulorum, quos Ieroboam erexerat, reſtituit.Septuag. vertunt: *Reuerſi ſunt in vanum*, id eſt,ad idola. Tropol.ad vanas opes & honores ſæculi.Alleg.Chriſtus erudiuit Iudæos, ſed ipſi ab eo auerſi,eius legem excuſſerunt, & ſagittis linguæ ſuæ eum confixerunt, clamantes: *Crucifige, crucifige eum.* ita ex Cyrillo Leo Caſtrius.

Arcus doloſus quis? *Facti ſunt quaſi arcus doloſus.*]Qui ſcilicet,cum ſuam ſagittã mittere & iaculari videatur in vnam partem,in quam à iaculante dirigitur, eam diuertit & in aliam partem, imò in ipſum iaculantem, eam reflectit & retorquet,vel ex ſe, vel quia collimat & iaculatur in materiam duram, aut validam, quæ miſſam ſagittam reſilire facit in iacientem, vti accidit militibus Eugenij Tyranni, pugnantibus contra Theodoſium Imperat. quod miraculum ita celebrat Claudianus in eius panegyr.

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduerſas acies,reuolutáque tela
Vertit in auctores, & turbine reppulit haſtas.

Pari modo Iſraël & Iehu,cum à me dirigeretur ad excidium Baal & idolorum, reflexus eſt in me, meúmque cultum excidit, & ſtatuit aras vitulorum, eáſque ſuo arcu propugnauit. Propriè arcus doloſus, ſiue prauus, diſtortus & obliquus eſt,qui inter iaculandum aliò mox vertitur (vel à vafro iaculatore, vel ob fabricam arcus ita compoſitam, vel caſu, vel ob defectum arcus) quàm in directum quò tenditur & reſpicit, ſicque aliũ, vel etiam ipſum iaculantem nec opinantem, dimiſſa ferit ſagitta.vnde Illyrica verſio pſal.77.57. habet: *Conuerterunt ſe in arcum inuerſum*, quales arcus arte fiunt,in quibus ſemicirculus cum ſagitta in aduerſam partem leui ferri motu reflectitur, inſciúmque iaculantem configit. ita Fenella Kemethum regem Scotorum occidit porrigens ei pomum aureum, ita fabrefactum, vt quicunque illud tetigiſſet, ſtatim multis telis è pomo proſilientibus transfigeretur,vti narrat Cardan.lib.12. de rerum variet.cap.56.

Arcus doloſus,ait S.Hieron.*eſt qui percutit dirigentem & vulnerat Dominum*:ita Iſraël qui contra gentes,earúmque deos ſe armare debebat, aduerſus ſe,ſuúmque Deum armatus eſt.Seipſum enim lædit, qui Deum offendit. Vnde tropologicè S.Gregor.27.Moral.27.Conuertitur,ait,in arcum prauum arrogans Doctor, quia dum contra elationem verba facit, in ſeipſo ſagittas figit; ſicut arcus peruerſus ipſum à quo intenditur,percutit, quod vulgò dicitur, *Cornicum oculos configere.* Addit S.Cyrill.Deus, ait, tetendit Iſraëlem, pugnans cum tyrannide diaboli, quaſi proprium arcum aduerſus idololatriam,quæ vniuerſum mundum occupauerat: verùm ipſi conuerſi ſunt in contrarium, ſcilicet in Dei contumeliam & contemptum, ait Ruffinus. Alludit ad pſalm. 77. 9. *Fily Ephrem intendentes & mittentes arcum, conuerſi ſunt in die belli*: & ad arcum Iehu,quo doloſè occidit Ioram regem Iſraël, clamantem: *Inſidiæ Ochozia*, 4.Reg.9.23.

Rurſum Iſraël eſt arcus doloſus,quia aliò mittit ſagittas fiduciæ & orationis ſuæ, ſcilicet ad idola,me relicto,ad quem eas mittere debebat, ait à Caſtro. Secundò,arcus doloſus eſt, qui videtur tenſus & paratus ad iaculandum, cum ſit remiſſus & ineptus. vnde Theodor. legit & Septuag. *Facti ſunt vt arcus non contentus*, ſed laxatus, qui nullam perniciem hoſtibus infert:quanquam verſionis Septuag. vera lectio ſit contraria, ſcilicet *Facti ſunt quaſi arcus intenſus.* quod S. Hieron. ſic tropoligicè de hæreticis explicat: *Quia*, inquit, *ſemper parati ſunt ad pugnas, & contentiones in perniciem audientium.* Iidem ſunt arcus doloſus, vt habet noſtra verſio, *quia ſicut eorum hæreſiarchæ Iudæi inſtructi de ſcripturis ſanctis,aduerſus Dominum legis, & Prophetarum, & Euangelij verba vertunt*: deprauant enim ſcripturas, eiſque Deum earum auctorem, ipsámque eius fidem & veritatem impugnant,quibus rectè competit illud pſal. 77. 57.*Conuerſi ſunt in arcum prauum.* vbi S.Aug. *Arcus*, inquit, *peruerſus non pro nomine Domini, ſed contra nomen Domini, iuxta illud: Non erunt tibi dy aly præter me. Per arcum autem ſignificat animi intentionem.*

Tropol. Hinc Tropol. arcus prauus vel doloſus ſunt, qui intentionem quam in Deum dirigere debebant,dirigunt ad creaturas,v. g. qui ieiunia, orationes,eleemoſynas,quæ dirigere debebãt in Dei honorem,dirigunt ad auram popularem.ita Guadalupenſis.

Rurſum arcus doloſus ſunt,qui per immanem ingratitudinem opibus & potentia ſua abutuntur aduersùs illos,quorum opera fuerunt ea conſecuti; vti de Eutropio & Habundantio narrat Claudianus lib. 1. in Eutrop. Ita Delrio adagio 946. Sic maledicus lingua ferit Deum, qui eam dedit ad ſui laudem.Sic homicida manu quaſi ferit Deum datorem, dum Dei imaginem, putà hominem occidit.Sic omnis qui peccat,vel ingenio ſuo,vel facundia, vel opibus, vel aliis naturæ aut fortunæ dotibus à Deo datis, contra Deum pro dæmone pugnat.

Cadent in gladio (Aſſyriorum) *Principes eorum* (Iſraëlitarum) *à furore linguæ ſuæ.*] Quia ſcilicet furente & indignante inſana lingua, blaſphemias in me, pro ſuis idolis certantes, euomuerunt,cum ab iis opem contra hoſtes peterent, me ſpreto. ita S.Hieron. Haymo, Albert. Hugo & Lyran. vnde

Chald,

Chald. vertit: *Propter prauitatem linguæ eorum.* Septuag. *propter imperitiam* (id eſt, ſtoliditatem) *linguæ eorum*, qua dicunt ligno: Deus meus es tu; & lapidi: Tu me genuiſti, ait Cyrill. Aliter Vatab. & Arias: furorem enim Dei accipiunt, quaſi dicat: Cadent, quia maledica ſua lingua concitarunt furorem Dei, qui eos diſperdet.

Iſta eſt ſubſannatio eorum in terra Ægypti.] Quaſi dicat: Hic eſt mos olitanus, hęc auita indoles eorum. Sic enim me deriſerunt, & ſubſanna-

A runt olim habitantes in Ægypto, colentéſque Apin. Vnde Chald. vertit: *Iſta ſunt opera eorum dum eſſent in terra Ægypti.* ita S. Hieron. Theoph. Alber. & Hugo. Aliter Clarius & Vatab. Subſannationem enim paſſiuè capiunt, quaſi dicat: Ridebuntur ab Ægyptiis, cum ab eis opem poſcent: dicent enim: Ite ad Dominum Deum veſtrum, ite ad veſtros Aſſyrios; illi vos iuuent: aut vt Lyran. ridebũtur ab ipſo Deo, iuxta illud pſ. 2. 4. *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſãnabit eos.*

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Minatur Deus Iſraëli excidium, quòd Ieroboam poſteróſque eius, ſe inconſulto, crearit reges, cum eiſque vitulos aureos coluerit. Vnde ait: Ventum ſeminabunt, & turbinem metent. *Secundò, taxat quòd amicitiam Aſſyriorum ambierit, & dato tributo emerit, ideóque ab illis ipſis excindendum prædicit, exciſis pariter vrbibus & delubris, quæ magnificè ædificauerat tam Iudas, quàm Iſraël. Nota, Iſraëlem, eiúſque opera & idola comparat 1. verſ. 6. aranearum telis. 2. verſ. 7. vento & turbini, ac culmo euanido. 3. verſ. 8. vaſi immundo, id eſt, matulæ. 4. verſ. 9. onagro.*

Verſ. 1.] In gutture tuo ſit tuba quaſi aquila ſuper domum Domini: pro eo quòd tranſgreſſi ſunt fœdus meum, & legem meam præuaricati ſunt.

Verſ. 2.] Me inuocabunt: Deus meus cognouimus te Iſraël.

Verſ. 3.] Proiecit Iſraël bonum, inimicus perſequetur eum.

Verſ. 4.] Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui: argentum ſuum & aurum ſuum fecerunt ſibi idola, vt interirent.

Verſ. 5.] Proiectus eſt vitulus tuus Samaria, iratus eſt furor meus in eos. Vſquequò non poterunt emundari?

Verſ. 6.] Quia ex Iſraël & ipſe eſt: artifex fecit illum, & non eſt Deus: quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ.

verſ. 1. IN *gutture tuo.*] Quaſi dicat: Admoue tubam ori tuo, aut potius, maxima voce & clamore tubali, ac ſi tubam haberes in gutture, proclama & expectora id quod ſequitur, ſcilicet: Veniet hoſtis *quaſi aquila ſuper domum Domini.* Sic Iſaiæ cap. 58. 1. ait, iubétque Deus: *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam.* Septuag. vertunt: *In ſinu eorum quaſi terra.* Cur ita verterint neſcire ſe fatetur S. Hieron. nec enim quid tale eſt in Hebræo. Suſpicor pro שֹׁפָר *ſcophar*, id eſt, tuba, eos legiſſe עָפָר *aphar*, id eſt, puluis terræ; & pro חִכְּךָ *chickecha*, id eſt, in gutture tuo, legiſſe חֵיקְךָ *chekecha*, id eſt, in ſinu tuo. Theodor. refert iſtud ad finem capitis præcedentis, hoc ſenſu: *Subſannatio iſta recidet in ſinum eorum: fient enim quaſi terra inuia: nam* hoſtis veniet *quaſi aquila.* Porrò Theodor. miſcens

B verſionem Theodotionis verſioni Septuag. legit: *Quaſi terra inuia ſicut tuba.* Syrus vertit: *Tonitruum tuum velut tuba* (ſit) *& quaſi aquila ſuper domum Domini.* Arabicus: *Et erat in foraminibus eorum quaſi terra, & quaſi aquila in domo Domini.*

Quaſi aquila ſuper domum Domini.] Subaudi veniet, aduolabit, inſiliet hoſtis. Hunc enim comparat aquilæ, quæ in ſublime elata, ex improuiſo inſtar tormenti inuolat in prædam, putà in agnos, capras, lepores. Per aquilam multi intelligunt Nabuchodonoſor: hic enim domum Domini, id eſt, templum vaſtauit & incendit; idémque ab Ezechiele cap. 17. 3. Ieremiæ cap. 48. 40. & Habacuc cap. 1. verſ. 8. comparatur aquilæ. ita S. Cyrill. Theodor. Hieron. Theoph. Alber. Hugo, Lyran.
C Vatab. & Ribera. Verùm Nabuchodonoſor euertit regnum Iuda, non Iſraël, de quo continuè hic agitur.

Secundò, Arias accipit Sennacherib, qui poſt exciſos Iſraëlitas inuaſit Ieruſalem & templum. Alij accipiunt Salmanaſar, qui euertit *domum Domini*, id eſt, Iſraël, qui erat populus quem inhabitabat Dominus.

Tertiò, à Caſtro hic explicat, quaſi dicat: Veniet Salmanaſar tantis copiis & animis, vt videatur non tantùm Samariam, ſed & Ieruſalem templúmque exciſurus: vnde ex Hebræo vertas, *Quaſi aquila vſque ad domum Domini*, putà vſque ad Iudam & templum veniet, ſed Deo adhuc parcente Iudæis & templo, eúmque ab illis auertente, Iu-
D dam & templum reipſa non inuadet. Denique aliqui per *domum Domini* accipiunt phanum vitulorum: hoc enim idololatræ vocabant domum, id eſt, templum Domini.

Quartò & meliùs, iungendo primam expoſitionem cum ſecunda, per aquilam intelligas hoſtem in genere, tam Chaldæum, quàm Aſſyrium, putà Nabuchodonoſorem, qui Iudam & templum; ac Salmanaſar, qui Iſraëlem euertit. Loquitur enim Propheta breuis confusè & conciſè, miſcétque ſubinde Iudam cum Iſraële, & vtrique hoſtes excidiúmque intentat: eſto crebrius vaticinetur Iſraëli, vti hic mox ad eum reſilit. Iſraëlis

Digitized by Google

enim excidium fuit præuium, vicinum, & affine, ac quaſi præludium excidij Iudæ; eò quòd tam Iudæi, quàm Iſraëlitæ tranſgreſſi ſint fœdus legémque Dei, vt ſequitur.

Porrò *domus Domini* hic vocatur templum, quod ex ſui origine, Deique inſtitutione commune erat Iudæ & Iſraëli; hinc ſymbolicè tam Iſraël, quàm Iuda, erat domus Domini: quia in vtroque populo à ſe electo per ſui cultum & templum habitabat Deus. Sic Ierem. 12. 7. dicitur: *Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatē meam*, id eſt, reliqui Iudæam. Et cap. 11. 15. *Quid eſt quod dilectus meus in domo mea* (in terra ſancta) *fecit ſcelera multa?* Sic paſſim apud Prophetas, populus Dei vocatur domus Iacob, domus Iſraël, domus Iuda. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Veniet hoſtis Aſſyrius & Chaldæus cum magno impetu, feritate & velocitate aduolans quaſi aquila ad prædam, vt domum Domini; id eſt, terram ſanctam, tam duarum, quàm decem tribuum diripiat, imò ipſum Dei templum ſuccendat. cur Chaldæi comparentur aquilæ, dixi Ezech. 17. 3.

Quintò & optimè, totus hic verſus ſic connecti (vti in Bibliis paſſim ſine diſpunctione media connectitur) explicarique poteſt: *In gutture tuo ſit tuba, quaſi aquila*, ſupple clange & exalta vocem tuam *ſuper domum Domini*. Clangor enim propriè aquilarum vox eſſe dicitur. Vnde auctor Philomelæ:

Dum clangunt aquilæ, vultur pulpare probatur.

An clangant aquilæ? Et Homer. Iliad. μ. *Ipſa verò* (aquila) *clangens volabat flatibus venti.* Quidam aquilæ vocem vocarunt reboatum, propter ſtrepitum grauem auibus alterius ſpeciei, maximè nocentibus, tam inimicum adeóque terribilem, vt earum feratur tardare motum & obtundere, qualis ſanè regiam aquilam decebat: quin & draco ipſe clangorem aquilæ audiens, terrore perculſus intra latebras ſuas mox ſe abſcondere dicitur. Verùm hoc verum eſt tantùm in degeneri aquila, quam vulturinam, vel ſubaquilam vocant. Nam vera aquila tātùm abeſt vt vocem aliquam edat, aut canat, vt mutam penè Phyſici tradant, aut vix vocalem, idque ex animi magnitudine, qua fame & ſiti ſuperior, animæ affectus & cupiditates regere & moderari nouit: voces enim huiuſmodi plerumque intemperantis impotentíſque animi affectus, putà inopiam, aut cupiditatem, aut timorem, aut lætitiam indicant. ita ex Plinio & Æliano Aldrouandus in Aquila pag. 33. Quin & Ariſt. lib. 9. hiſt. anim. cap. 32. melanætum, ſiue pullam aquilam, quam liberalem vocat, inuidiæque expertem, ideo non clangere nec murmurare autumat, quia modeſta miniméque petulans, affectus moderari ac cohibere meliùs poſſit quàm cæteræ. Hic ſenſus planus & appoſitus videtur. Iubetur enim Propheta tuba clangere inſtar aquilæ, vt repræſentet clangorem tubarum Chaldæorum & Aſſyriorum, qui quaſi aquilæ feroces inuolabunt in Samariam, Iudæam & templum. Vnde huc videtur alludere Ioan. Apoc. 8. 13. *Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cælum; dicentis voce magna: Væ væ væ habitantibus in terra.* Hæc enim aquila erit Propheta, prædicens orbi calamitates imminentes ſub tempora Antichriſti, vti Oſee hic prædicit clades Iſraëli inſtantes. vide dicta Apocal. 8. Porrò in Scriptura non rarò aquila vocatur ſubaquila, vt Matth. 24. 28. *Vbicunque fuerit corpus* (cadauer) *illic congregabuntur & aquilæ*, ſcilicet vulturinæ, ſiue ſubaquilæ: vera enim aquila, A quia generoſa, non cadauer quærit, ſed prædam viuam; nec comedit niſi quod ipſa necauerit, teſte Ariſt. Plinio, aliiſque Phyſicis. Alleg. Leo Caſtrius: Aquila, ait, ſignificat Titi & Romanorum exercitum ac vexilla: in his enim præferebant aquilas. quaſi dicat: Romani vaſtabunt Ieruſalem & templum, in eóque ſua vexilla, putà aquilas collocabunt, ob cæſum à Iudæis Chriſtum.

Me inuocabunt, cùm ſibi exitium imminere verſ. 2. ſentient, dicéntque: *Deus meus, cognouimus te Iſrael.*] Quaſi dicat: Nos qui ſumus Iſraël, id eſt, Iſraëlis, putà Iacobi Patriarchæ filij & hæredes, inuocamus opem tuam: quia cognouimus & coluimus te, ô Deus noſter: tu enim nobis tui cognitionem & cultum per Moſem & patres noſtros B indidiſti. Verè Lactantius lib. 1. cap. 1. *Nullus*, ait, *ſuauior eſt animæ cibus, quàm cognitio veritatis*, præſertim primæ & increatæ. Dicit *meus* in ſingulari, pro noſter: quia reſpicit nomen *Iſraël*, quòd pariter eſt ſingulare quoad vocem, ſed plurale quoad ſignificatum: ſignificat enim totum populum. Vnde ait, *Inuocabunt* in plurali. Hic à toto cætu Hebræorum, tam duarum, quàm decem tribuum, deſcendit ac ſalit Oſee ad vnam eius partem, putà ad Iſraël, id eſt, decem tribus: cōtra has enim maximè prophetat; eò quòd ipſæ idololatriæ & ſchiſmatis fecerint initium eo ipſo tempore, quo viuebat & hæc prædicabat Oſee; cum duæ tribus poſt mortem Oſee, ſub Achaz & Manaſſe regibus C ad idola deflexerint. ita S. Hieron. Cyrill. Theodor. Haymo, Hugo, Ribera & alij. Chald. vertit: *Omni tempore in quo adduco ſuper eos anguſtiam, erant coram me dicentes: Nunc certò cognoſcimus quod non ſit nobis Deus præter te: redime nos, quia ſumus populus tuus Iſraël.* Sed fruſtra clamabunt, méque inuocabunt; cauſam ſubdit, dicens:

Proiecit enim Iſraël bonum.] Deum ſcilicet, verſ. 3. eiúſque fidem & religionem. Deus enim eſt omne bonum, tam ſuum, quàm noſtrum, vt ei ſinguli meritò dicere debeamus cum S. Franciſco: *Deus meus, amor meus, & omnia.* Secundò, *proiecit Iſraël bonum* virtutis & pietatis, æquè ac diuinitatis meæ. Idcirco ego pariter à me abiiciam & proiiciam eum, quo facto, *inimicus perſequetur* D *eum.* Cauſam primam & fontem mali ſubdit, dicens:

Ipſi regnauerunt & non ex me.] Primò taxatur verſ. 4. hic populus, quòd inconſulto Deo reges ſibi crearit proprios, eóſque ſchiſmaticos: vnde & ſtatim cum eis à Deo ad idola vitulorum defecit, támque ſchiſma à fide, quàm à domo Dauidis fecit 3. Reg. 12. ita S. Hieron. Theoph. Theod. vbi nota pro *regnauerunt*, Hebr. & Chald. eſt המליכו *himlichu*, id eſt, regnare fecerunt, reges ſibi conſtituerunt. Quocirca Origen. hom. 4. in lib. Iudic. & Cyprian. Epiſt. 55. legunt: *Sibimet regem conſtituerunt, & non per me, principem, & non per conſilium meum.* Clariùs Chald. *Regem ſibi crearunt, &* E *non ex ſententia mea: conſtituerunt ſibi principes, ſed non ex voluntate mea.* Porrò Origen. & S. Hieron. putant hic notari Saulem, cum populus à Samuele regem peteret. Tunc enim Deus dixit Samueli: *Non te abiecerūt ſed me, ne regnem ſuper eos.* Verùm hoc factum iam exoletum erat, & emendatum per Dauidem, quem Deus ipſe Sauli ſubſtitui, regémque à Samuele vngi iuſſit: nec Saul fuit cauſa ſchiſmatis & idololatriæ, ſed tam Iudam, quàm Iſraëlem, in vnius Dei cultu continuit.

Meliùs ergo idem S. Hieron. Cyrill. Theodor. Haymo, Lyran. Hugo, Ribera cum Rabbinis, cenſent,

Digitized by Google

ſent hic notari Ieroboam: hic enim ab Iſraële creatus fuit rex, fecitque ſchiſma tã à Roboam & ſtirpe Dauidis, quàm Deo, eiúſque cultu & templo, erigendo vitulos aureos in Dan & Bethel.

An Ieroboã fuerit rex, an tyrãnus?

Dices, Ieroboam à Deo per Ahiam Silonitem Prophetam deſignatus fuit rex. Sciſſo enim pallio in duodecim partes, dixit ei Ahias: *Tolle tibi decem ſciſſuras. Hæc enim dicit Dominus: Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.* Quocirca Abulen. in 3. Reg. 12. quæſt. 8. & 9. cenſet decem tribus licitè feciſſe ſchiſma à Roboam, & elegiſſe Ieroboam in regem. Ratio eius eſt: quia, inquit, ipſæ tribus liberæ erant, populúſque liber; Roboam autem volebat eas in ſeruitutem redigere, eáſque regere vt tyrannus, non vt rex: poterant ergo ab eo recedere, & nouum regem ſibi creare. Populus enim vel reſpub. principibus & regibus dedit imperium in ſe, putà poteſtatem & ius regendi populum, ſed certis iuſtiſque conditionibus: vnde & poteſt illud iiſdem auferre, vel imminuere, ſi ipſi eo abutantur & tyranni euadant. Non enim populus abſolutè ſe dedit regi, vti quis dat aurum vel equum amico, ita vt omne ſuum ius in eum trãſferat, nec vnquam illud reuocare poſſit; ſed certis pactis interuenientibus, inter quæ primum eſt, vt iuſtè ab eo regatur, vtque contra hoſtes ab eo defendatur, quod ſi id negligat aut violet rex, poteſt populus reuocare poteſtatem quam illi dedit, eúmque regno deponere. ita Abulen.

Regẽ fuiſſe cẽſet Abul.

Pro reſponſione nota; duplex de Ieroboam eſt ſententia, vtraque probabilis. Prior aſſerit eum creatum eſſe regem tam à Deo, quàm à populo: poſterior cenſet eum creatum à ſolo populo, non à Deo.

A Deo creatum cenſet Pineda.

In primis ergo Pineda libr. 1. de rebus Salomonis cap. 2. ita reſpondet: Ieroboam, inquit, accepit à Deo ius regni ſuper decem tribus miniſterio Ahiæ Prophetæ, dicentis 3. Reg. 11. 37. *Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua, eriſque rex ſuper Iſraël.* Sed poſtea ſuffragiis populi non tam cepit ius regni, quàm poſſeſſionem 3. Reg. 12. 20. *Cum audiſſet Iſraël quod reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt & vocauerunt eum congregato cœtu: & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſraël.* Quod non tam pertinet ad ius regni, quàm ad ſolennitatem quandam inaugurandi regis, atque regij muneris exercendi. Qua ratione Origen. Cyprian. Theop. & Theodoret. docent accipiendum hoc Oſee 8. 4. *Ipſi regnauerunt, & non ex me*, id eſt, me inconſulto, ſuo tantum libito & cupiditatis temeritate regem conſtituerunt Ieroboam. Queritur enim Deus non de ipſo Ieroboam, cui diuinitus ius regni collatum fuerat, ſed de decem tribubus, quæ ira potiùs & animi impatientia, quàm idonea aliqua ratione ductæ à domo Dauid defecerant, & alteri ſe regi regendas permiſerant. vnde in Hebr. pro, *regnauerunt*, eſt המליכו *himlichu*, id eſt, regnare fecerunt, regem crearunt. ita ipſe.

Alij à populo.

Alij ex aduerſo, & fortè probabilius cenſent, Ieroboam non à Deo, ſed à populo creatum eſſe regem, idque Deum tantùm prædixiſſe 3. Reg. 11. 37. nam illa verba, *regnabis, eriſque rex*, prædictio ſunt tantùm & promiſſio regni, non verò eius donatio, regiſque creatio: regni, inquam, dandi à populò per eius ſchiſma & defectionem à Roboam, quod tamen permittere & non impedire intẽdit Deus, quia per illud punire volebat idololatriam Salomonis, vti ipſe eidem prædixerat 3. Reg. 11. 11.

A Quod ergo ait, *Te autem aſſumam*, idem eſt quod, te autem aſſumi faciam, ita animos populi reſque omnes diſponam, meáque prouidentia dirigam vt aſſumaris in regem tu, non alius. Idipſum, non aliud, nec amplius ſignificat Deus, dum ait 3. Reg. 12. 24. *A me factum eſt verbum hoc*, putà ſchiſma Iſraëlis, quo nouum regem ſibi creauit. Huic ſententiæ planè fauet noſtra verſio hic, quæ habet: *Ipſi* (ſcilicet Ieroboam, & poſteri eius reges Iſraël) *regnauerunt & non ex me.* Hebræum enim *himlichu*, tam ſignificat regnarunt, quàm regnare fecerunt: ſæpe enim ſumitur in ſignificatione Kal, eſto ſit Hiphil. Fauet & hiſtoria lib. 3. Regum: nam cùm cap. 11. Dominus tantùm prædixerit

B & promiſerit Ieroboam regnum, dandum per populum, nuſquam autem de facto ipſum vnxerit, aut crearit regem, ſed cap. 12. ſolus populus faciens ſchiſma à Roboam per ſe inconſulto Deo eum regem conſtituerit, planè videtur à ſolo populo, non à Deo ipſe creatus fuiſſe rex. Populus autem creando eum regem peccauit: quia temerè, ſine conſilio & conſenſu Dei id fecit. Debebat enim in re tam graui ex priſco more conſulere Deum per Pontificem, vel per Prophetam. Deus enim inſtituerat regnum Hebræorũ per Samuelem, volueràtque vnum eſſe, non duo. Hebræi enim erant populus & regnum Dei: ac proinde regnum hoc non tantùm humanum erat, vti eſt

C aliarum gentium, ſed & ſpirituale & diuinum. Peccarunt ergo Iſraëlitæ qui inconſulto Deo hoc regnum immutarunt, & merè humanum effecerunt, ac diuiſerunt, nouúmque regem ſibi crearunt: ſic peccaret populus & clerus ſi Pontificem, etiam tyrannicè regentem deponeret. Pontifex enim à Deo auctoritatem accipit & poteſtatem, non ab Eccleſia, ideóque à ſolo Deo deponi poteſt. Ieroboam quoque peccauit: quia licèt ſciret à Deo prædictum & promiſſum ſibi regnum, tamen illud iniit ſine Deo, neque vnctus fuit à Pontifice, aut Propheta, ſed ſolius populi tumultuantis vocibus & acclamationibus creatus, illud acceptauit & vſurpauit. Secus eſt de Ie-

D hu, qui ſchiſmate iam facto, & regno Iſraëlis iam inſtituto, à Deo creatus & vnctus eſt rex per Prophetam 4. Regum 9. 6. Quod ergo Deus per Ahiam dicit Ieroboam 3. Reg. 11. 31. *Scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus*; intellige non actiuè per me, ſed obiectiuè & permiſſiuè per Iſraëlem, putà per populũ. Obiiciam enim eius oculis & animis imprudens, & tyrannicum reſponſum & regimen Roboam, quo fiet vt ipſe ab eo auerſus, conuertat ſe ad Ieroboam, eúmque creet: quod ego permittam, vt puniam peccata tam Salomonis, quàm Roboam. Sicut ergo Chriſtus ait, ob hominum malitiam & infirmitatem neceſſe eſſe vt fiant ſcandala, væ ta-

E men homini illi per quem ſcandalum venit: ita poſita duritie Roboam, & auerſione populi ab eo, neceſſum quaſi erat alium, putà Ieroboam à populo regem creari; væ tamen illi, qui huius creationis fuit cauſa & ſcandalum: Deo enim irato, ideóque inuito ea facta eſt: vnde Iſraëlitæ non leguntur Deum conſuluiſſe, nec ex eius oraculo aut directione, ſed motu proprio & temerario regem ſibi ſubitò creaſſe. ita S. Hieronym. Theodor. Cyrill. Vatab. Ribera, à Caſtro & alij. Prædixit ergo Deus Ahiæ, & Ieroboam, eum regem futurum per tumultum populi, non verò ipſe per ſe eum regem conſtituit. Taxat itaque Deus hic Primò populum, quòd ſine ſuo nutu

Digitized by Google

regnum Dauidis vnum à ſe conſtitutum, in duo diuiſerit, quódque ab eo fecerit ſchiſma, ac nouum ſceptrum & regnum ſibi erexerit, creando ſibi regem Ieroboam; præſertim quia per hoc ſchiſma præuidebat eum inducturum ſchiſma in fide, & idololatriam. Itaque peccauit populus contra ius non humanum, ſed diuinum, ac conſequenter contra religionem, non contra iuſtitiam. Iure ergo queritur Deus, quod reges in Iſraël non regnarunt ex ſe, vti regnarunt reges Iuda: quia ipſe non inſtituit regnum Iſrael, vti inſtituit regnum regéſque Iuda.

Secundo, taxat ipſos Reges Iſrael, quod non ex Deo, ſed ex ſe regnarint: quia ſcilicet aliqui ex eis tyrãnicè regnum inuaſerunt, vt Zamri, Amri, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee & Hoſee, ſub quibus hæc prophetauit Oſee 4. Regum 15. & ſequent. Alij verò, vt Ieroboam, Iehu &c. licèt à Deo viderentur deſignati vel electi, tamen non tam ex diuina auctoritate & voluntate, quàm ex propria cupiditate & regnandi libidine regnum iniuerint: vnde & ſtatim ad idola defecerunt, vt ſequitur. Quocirca Septuag. vertunt: *Ex ſemetipſis regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.* Denique regnarunt, id eſt, regnum adminiſtrarunt non ex me, id eſt, non iuxta meam legem & volũtatem, ſed iuxta ſuam tyrannidem & impietatem, præſertim quia per leges & edicta ſua ſanxerunt idololatriam. ita Sanchez.

Tropol. ambitioſi non regnant ex Deo.

Tropol. hæc facile eſt adaptare tyrannis, qui regnum vel inuadunt, vel legitimè adeptum tyrannicè adminiſtrant, præſertim qui hæreſim, ſchiſma, ſacrilegia in regnum inuehũt. Rurſum iis qui ex ambitione potiùs, quàm virtute imperium regiménque ambiunt, & capeſſunt principatum vel prælaturam, contra quos ait S. Gregor. 1. par. Paſt. cap. 1. *Dominus per Prophetam queritur dicẽs: Ipſi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & ego ignoraui. Ex ſe namque & nõ ex arbitrio ſummi rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus, nequaquam diuinitus vocati, ſed ſua cupidine accenſi, culmen regiminis rapiunt potius, quàm aſſequuntur. Quos tamen internus iudex & prouehit, & non cognoſcit: quia quos permittendo tolerat, profectò per iudicium reprobationis ignorat.* Et S. Bern. de conuerſ. ad cleric. cap. 27. taxans clericos ambientes prælaturas: *Tollitis*, inquit, *& non accipitis claues. De quibus Dominus queritur per Prophetam: Ipſi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & ego non vocaui eos. Vnde tantus prælationis ardor, vnde ambitionis impudentia tanta, vnde veſania tanta præſumptionis humanæ? Audeátne aliquis veſtrum terreni cuiuſlibet reguli, non præcipiente, aut etiam prohibente eo, occupare miniſteria, præripere beneficia, negotia diſpenſare? Nec tu Deum putes, quæ in magna domo ſua à vaſis iræ aptis in interitum ſuſtinet, approbare. Multi quidem veniunt, ſed conſidera quis vocetur.*

Aptiùs hæc adaptat S. Cyprianus Fortunato & Feliciſſimo, aliiſque ſchiſmaticis, qui cathedram Pontificiam S. Cornelij legitimi Papæ conuellere, & inuadere moliebantur. vnde ſcribens ad Cornelium Epiſt. 3. lib. 1. habet hanc auream ſententiam: *Neque enim aliunde hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſunt ſchiſmata, quàm inde quòd ſacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus iudex vice Chriſti cogitatur: cui ſi ſecundum magiſteria diuina* (notent hoc hæretici) *obtemperaret fraternitas vniuerſa, nemo aduerſum ſacerdotum*

A *collegium quicquam moueret: nemo poſt diuinum iudicium, poſt populi ſuffragium, poſt coëpiſcoporũ conſenſum, iudicem ſe iam non Epiſcopi, ſed Dei faceret: nemo diſſidio vnitatis Chriſti Eccleſiam ſcinderet, nemo ſibi placens ac tumens ſeorſim foris nouam hæreſin conderet.* Et inferius: *Planè Epiſcopi* (ſchiſmatici) *non de voluntate Dei fiunt: ſed qui extra Eccleſiam fiunt, ſed qui contra diſpoſitionem & traditionem Euangelij fiunt, ſicut ipſe Dominus in duodecim Prophetis ponit & dicit: Sibimet regem conſtituerũt, & non per me.*

Reges à Deo dari.

Viderunt idipſum per vmbram gentiles, qui reges & Principes legitimos à Deo dari creari-que aſſerunt. Ita Callimachus: *Ex Ioue ſunt reges.* Et Homerus paſſim reges vocat διογενεῖς, Ioue ge-B nitos; & διοτρεφεῖς, quaſi Iouis alumnos. Romulus quoque primus Romanorum Rex hanc legem ſanxit, *vt nemo regnum magiſtratúmque iniret, niſi auctor fieret Deus ipſe*, vti refert Pompon. Lætus de Magiſtr. Rom. Titus Imper. teſte Suetonio in eius vita cap. 9: duos patricios in necem ſuam coniurantes non occidit, ſed monuit vt deſiſterent: *principatum fato dari* inquiens, *fruſtráque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu.* Plinius in Panegyr. Traiani: *Principem*, ait, *dat Deus, qui erga genus humanum vice ſua fungitur.*

Non cognoui.] Practicè, id eſt, non approbaui Principes Iſraëlis. ita S. Hieron. Vatab. & alij paulò antè citati. Sic dicet Chriſtus reprobis: *Neſcio* C *vos*, id eſt, auerſor vos, Matth. 25. 12. ſimiles phraſes plures recenſet S. Greg. lib. 2. Moral. 4.

Argentum ſuum & aurum ſuum fecerunt ſibi idola.] Quaſi dicat: Ex auro & argento ſuo conflauerunt ſibi idola, *vt interirent*, id eſt, ad interitum eorum; vel, vnde interibunt. τὸ enim *vt* euentum & effectum ſignificat, non cauſam. Hebr. habent in ſingulari, *vt excinderetur*, id eſt, vt interiret, ſcilicet argentum & aurum eorum, cum ab hoſte Aſſyrio vel rapietur, vel incendio conſumetur. Quare minùs rectè hoc aliqui ad homines referunt eo ſenſu, quaſi dicat, Totam copiam auri & argenti contulerunt in fabricam idolorum, ita vt multum de ſuis opibus detraxerint. Hebr. enim D כָּרַת *carat* ſignificat excindere, ſuccidere, perdere, & ad hoſtes pertinet. vnde ſequitur, *Proiectus eſt vitulus tuus*, quem ex auro tuo fabricaſti.

Moral. propriè auari aurum & argentum faciunt ſuum idolum: quia illud præ rebus omnibus adamant, quærunt, tuẽtur, Deóque ſæpe præferunt: vnde auaritia ab Apoſtolo vocatur idolorum ſeruitus, Epheſ. 5. 5. vide ibi dicta.

Proiectus eſt vitulus tuus Samaria.] Hebr. *proiecit* verſ. 5.
(ſcilicet Deus) *vitulum tuum, ô Samaria*, quia fecit vt tecum caperetur ab Aſſyriis. Septuag. legentes aliis punctis זְנַח *Zenach*, in imperatiuo, vertunt: *Proiice vitulum tuum, ô Samaria.* R. Dauid & Arias vertunt: *Elongabit ſe à te*, vel, *proiiciet te* E *vitulus tuus*, putà Apis, quem colis, quem amas, in quo omnem ſpem tuam reponis. Hebræi enim carent caſibus: vnde עֵגֶל *eghel* tam eſt *vitulus* in nominatiuo, quàm *vitulum* in accuſatiuo. Porrò præterita accipe pro futuris: *proiectus eſt*, id eſt, proiicietur: *proiecit*, id eſt, proiiciet. Eſt enim prophetia.

Vſquequo non poterunt emundari?] Quaſi dicat: Quamdiu durabit iſta obſtinata voluntas vitulos & idola colendi? vtique vſque ad excidium & captiuitatem Aſſyriacam. *Quæ tanta inſania*, ait S. Hieron. *me dante locum pœnitentiæ, illos ad ſanitatem nolle reuerti?* Chaldæus nectit hæc præceden

Digitized by Google

cedentibus, itaque vertit: *Exarſit furor meus in eos, quamdiu non potuerunt* (quia obſtinatè noluerunt) *ſe purgare* ab idololatria. Hebr. eſt: *Vſquequando non poterunt innocentiam*, ſupple comparare ſibi Iſraëlitæ, id eſt, quamdiu impuris & immundis animis erunt propter idololatriam: ita Vatab. A

verſ. 6. *Quia ex Iſraël & ipſe eſt.*] Quaſi dicat: Iſraelis opus & figmentum eſt hoc idolum vituli, putà Apis Ægyptij, vti & alia idola aliarum gentium ſtulta figmenta ſunt. patet ex ſequentibus. Hunc enim vitulum Primò finxerunt Ægyptij: inde Hebræi exeuntes ex Ægypto, eundem formarunt in deſerto, Exodi 32. 4. Hos imitatus Ieroboam eundem conflauit, cum fecit ſchiſma à Roboam & Iuda. Senſus eſt, quaſi dicat: Apis nō eſt Deus, non eſt numen, nil ex ſe habet diuinitatis aut potentiæ; ſed Deus effectus, & formatus eſt à ſtultis Ægyptiis & Iſraelitis. B

Quoniam in aranearum telas erit vitulus.] Probat Apin non eſſe Deum, quia ab Aſſyriis diſperdetur. quaſi dicat: Licèt aureus hic vitulus, quaſi Deus iam magnifiat ab Iſraelitis, tamen breui ab hoſtibus exterminabitur, & diſſlabitur vt tela araneæ, ſiue vt fila in autumno per aërem volantia, quæ per ventum in atomos & in auram diſſoluūtur & abeunt. Vult dicere: Idolum eſt opus inutile, vile, euanidum; ac proinde ſe, ſuóſque cultores adiuuare impotens, planéque infirmum & inualidum.

Pro *telas aranearum* hebr. eſt שְׁבָבִים *ſcebabim*, quod R. Dauid, Arias & Vatab. vertunt, *ſciſſilia, fragmenta, fruſta*: Chald. *aſſeres*; Symmach. *inſtabile*; V. editio, *vagus & fluctuans*; Septuag. πλανῶν, id eſt, *ſeducens* vel *decipiens*. quaſi dicat: Aſſyrij confringent & captiuum abducent Apin, qui Iſraëlitas ſeducit. R. Dauid, R. Abraham, & ex eis Pineda in Iob 18. verſ. 5. vertunt, *ſcintillas*, quaſi dicat: Samaritæ fecerunt vitulum æreum, ſplendentem & ſcintillantem: ſed ſcintillæ ſplendoris in ſuos cultores deſæuient, velut ſcintillæ ignis. Inſuper ipſi velut leuiſſimæ ſcintillæ ſtatim peribunt, & extinguentur. Moral. peccator per vſuras, fraudes &c. parans ſibi opes, præbendas, dignitates magnis laboribus & moleſtiis, quid niſi telas aranearum texit? quæ mox vento caſuum humanorum, ac præſertim mortis diſſlabuntur & euaneſcent, nec eum in Dei iudicio tegere aut veſtire poterunt; imò quæ quaſi ſcintillæ ignem gehennæ illi ſuccendent. vide dicta Iſaiæ cap. 59. v. 6. C D

Verſ. 7.] Quia ventum ſeminabunt, & turbinem metent: culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet farinam: quod & ſi fecerit, alieni comedent eam.

Verſ. 8.] Deuoratus eſt Iſraël: nunc factus eſt in nationibus quaſi vas immundum.

Verſ. 9.] Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſur, onager ſolitarius ſibi: Ephraim munera dederunt amatoribus. E

Verſ. 10. Sed & cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: & quieſcent paūliſper ab onere regis & Principum.

Verſ. 11.] Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum: factæ ſunt ei aræ in delictum.

Verſ. 12.] Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ ſunt.

Verſ. 13.] Hoſtias offerent, immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non ſuſcipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum: ipſi in Ægyptum conuertentur.

Verſ. 14.] Et oblitus eſt Iſraël factoris ſui, & ædificauit delubra: & Iudas multiplicauit vrbes munitas: & mittā ignem in ciuitates eius & deuorabit ædes illius.

Ventum ſeminabunt, & turbinem metent.] Quaſi dicat: Fruſtra laborarunt colendo Apin: nullum enim ex eo fructum capient, niſi turbinem excidij & captiuitatis. Nota pulchram metaphoram, ab agricola ſeminante & metente mutuatam, quæ crebra eſt in Script. nam ſeminare ſignificat operari; metere, mercedem operis recipere; ventus, opus inane, ſterile, futile; turbo, calamitatem, ſcilicet captiuitatem. ita Mariana & alij. Rurſum, alluditur ad ventum, qui quaſi ſemen intra terram ex exhalationibus conceptus & genitus, cùm in lucem & aërem eruperit, ciet puluerem, turbinémq; infeſtum excitat. Significat ergo hoc adagium, laborem idololatrarum & impiorum in colendis ſuis idolis non tantùm eſſe fruſtraneum, ſed & noxium. Quid enim fructus ſperet qui ventum ſeminat, niſi terræ motum & pulueris nubem? horum enim cauſa eſt ventus in terra concluſus. vnde Arabicus Alexandrinus vertit: *Seminauerunt ventum, & in perditione auferentur: non implebitur manipulus de hordeo.* Arabicus Antiochenus verò: *Seminauerunt planities maiores eorum, vt paſceretur* (vitulus Samariæ, de quo præceſſit) *eas: nō fuit autem illis arundo, neque virtus ad faciendum.* Notat Anton. Ferdinand. in viſion. 13. ſect. 1. quòd turbo puluerem diſſipans appoſitè quadret in tribulationes quibus homo iactatur, homo, inquam, qui eſt puluis & cinis à primæua illa maledictione peccati. vnde eſt illud pſal. 1. 4. *Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis quē proiicit ventus à facie terræ.* vbi S. Hilar. *Vt ſit*, inquit, *pœna ludibrioſa: leuiſſimus quippe terræ puluis, palea, & huiuſmodi alia quiſquilia nihil aliud ſunt, quàm rapidis ludibria ventis.* Et quid eſt homo poſt peccatum, niſi merum ludibrium tentationum & calamitatum vndique ingruentium, eúmque huc illúcque raptantium. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 21. 1. excidium Babyloni miſerrimum denuncians: *Onus deſerti maris; ſicut turbines veniant de terra horribili.* verſ. 7.

Quærit S. Gregor. in illud Iob 38. 1. *Reſpōdens autem Dominus Iob de turbine dixit*, cur Deus de turbine ſit locutus? ac reſpondet: quia flagellato loquebatur: durabat nempe illa adhuc tempeſtas malorum, qua Deus flagellabat Iob: idcirco non alius flagellanti è quo loqueretur conueniebat thronus, quàm turbo.

Tropol. ventum ſeminant, & turbinem metunt, qui bonum operantur vt inanem gloriam, vel quæſtum ſordidum aucupentur: hæc enim vt turbo Tropol.

turbo

Digitized by Google

turbo mille curarum, ſollicitudinum & dolorum flatibus æſtibúſque eos exagitat, ita Cyrill. Sic ferè & Theoph. quem audi: *Seminans in carne, & ex carne corruptionem metens, ventis corrumpenda, leuia & vacua ſeminat, à ſpiritu, ſeu flamine nequitiæ noxam hanc recipiens. Nec tam robore præſtat, vt faciat opus animam alens. Nec enim dicere cum D. Paulo poteſt: Omnia poſſum in eo qui me confortat, Chriſto. Si vnquam quicquam operetur boni, non iuxta diuinum hoc ſcopum faciens, ſed ad humanam quandam gloriam, vel aliam rationem non commendabilem, dæmonibus iſtud impertit.* Vbi nota Theophyl. de more ſequi verſionem Septuaginta. Septuag. enim ſic vertunt: *Corrupta vento ſeminauerunt, & ſubuerſio eorum ſuſcipiet ea:* quod tropologicè de hæreticis explicans S. Hieron. *Iſti*, inquit, *ventum ſeminant, ſiue ἀνεμόφθορα, quæ à vento corrupta ſunt ſemina, quæ medullam non habent, quam Græci ἐντεριώνην vocant: & idcirco vacua ſeminantes, inania vacuáque recipiunt: imò ſeminantes in carne, de carne metunt corruptionem, & circumferuntur omni vento doctrinæ.* Ita ſementi ſeges reſpondet.

Culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet farinam.] Ex Septuag. S. Cyrill. legit & explicat, quaſi dicat: *Similes erunt manipulo ſpicarum carentium granis, quæ inutiles ſunt ad conficiendum panem.* Adagium eſt ſimile priori, imò prioris pars & explicatio, quaſi dicat: Idololatræ ventum ſeminant, & turbinem metent; quia ex ſemine eorum non naſcetur culmus & germen, quod creſcat & matureſcat in grana & ſegetem, vt ex ea fiat farina & panis edulis; ſed totus culmus in germen & inanem ſpicam abibit. quaſi dicat: Omne opus eorum, putà cultus idolorum, nullum eis afferet fructum, nil opis diuinæ, nil conſolationis, nil boni pariet; ac nominatim culmum, & germen faciens farinam, id eſt, meſſem & ſegetem, rerúmque copiam & opes, quas ab hiſce ſuis diis ſperant, eis non dabit. Vnde Chald. vertit: *Omnes eorum opes & ſegetes deprædabitur hoſtis*; vel diſperdet Deus, vt fiant extremè pauperes. Eſt ſynecdoche: ex culmo enim & germine ſegetem, omnéſque opes intelligendas relinquit. ita S. Hier. & Ruffin. quem audi. *Apud te*, inquit, *nihil fertilitatis firmitatiſque remanebit, vt ſolet in culmo, cuius proceritas per aliquam aëris iniuriam ſpicæ plenitudinem non creauerit. Ita igitur & tu nihil emolumenti conſequeris, nec vlla cultura reſpondebit induſtria.*

Tropol. Loquitur, vt dixi, de idolis & idololatris: à pari tamen & ſimili hoc adagium adaptes, ait Delrio, adagio 948. oſtentationi virtutis non ſolidæ, rebúſque modicè duraturis, nec ad felicem exitum peruenturis: quales eſſe ſolent diuitiæ malè partæ, immodicæ diligentiæ, ſtudia intemperata, præcocia puerorum ingenia, conciones, diſputationes & ſcriptiones ſupra vires, ſupra doctrinam & ingenium. De quibus vetum eſt iſtud Ptolomæi dictum prol. in Almageſtum: *Qui ſcientiam ſuam vltra aſtutiam quæ in ipſo eſt extendit, eſt ſicut paſtor debilis cum multis ouibus:* has enim regere, paſcere & impinguare nequit. Quocirca S. Gregor. lib. 8. Moral. cap. 28. tropologicè hæc Prophetæ verba hypocritis adaptat: *Culmus*, inquit, *germen non habet, cum vita virtutum meritis caret. Farinam culmus non facit, cùm is qui in præſenti ſeculo proficit, nil ſubtilitatis intelligit, nullum boni operis fructum reddit. Sed ſæpe & cum fecerit, hanc alieni comedunt: quia & cum bona opera hypocritæ oſtendunt, de his malorum ſpirituum vota ſatiantur. Qui enim per hæc placere Deo non appetunt,* A *nequaquam agri dominum, ſed alienos paſcunt. Fæcundo itaque hypocrita & neglecto palmiti ſimilis, ſeruare fructum non valet; quia botrus boni operis in terra iacet. Sed tamen hac ipſa vecordia ſua paſcitur* (vt ait Iob) *quia pro bono opere à cunctis honoratur, cæteris præeminet, ſubiectas hominum mentes tenet, maioribus locis attollitur, fauoribus nutritur: ſed tunc ſe ſtultè egiſſe intelliget, cùm pro delectatione laudis ſententiam diuinæ correptionis acceperit.*

Denique Leo Caſtrius per culmen & germen non faciens farinam, accipit diram famem, qua à Deo puniti ſunt Iudæi ob occiſum Chriſtum, quando obſeſſi à Tito fame extabuerunt, adeo vt & matres comederent filios.

verſ. 8. *Deuoratus eſt Iſraël.*] Opes Iſraëlis, vires, fama B & gloria attrita & abſumpta ſūt ab Aſſyriis, quaſi dicat: Iſraël miſtus idolis & gentibus, proprium & nobile Iſraëlis nomen amiſit, factúſque eſt *quaſi vas immundum*, ſordibus & fæcibus plenum, putà matula, vt omnium gentium ſordes, ignominiam & probra vnus exciperet. matulam enim verterunt alij Interpretes, teſte Ruffino. Idem rectè dicas de quouis fideli peccatis inquinato & polluto. *Immundum vas ſiue inutile*, vt vertunt Septuag. *Hebræi matulam vocant*, ait S. Hieron. *quo ad proiicienda ſtercora vti ſolemus.* Et Ruffinus: *Nunquam*, ait, *Iſraël honeſto delegatus officio eſt, vt poſt libertatis ac dominationis inſignia, ſaltem inter ſeruos liberaliter cenſeretur; ſed quaſi vas ad* C *naturæ requiſita compoſitum, ita contumeliarum ſordibus implebatur.* Sic Varro, Plautus, & alij hominem viliſſimum & ſordidum vocant matulam, dicúntque, *non homo eſt, ſed matula.* Vnde & Martial.

Diſpeream ſi tu Pyladi præſtare matellam
Dignus es, aut porcos paſcere Pirithoi.

Ita Iudæi ob cæſum Chriſtum à Romanis capti, & ad ſtercora exportanda damnati, ſtabularij & matularij effecti ſunt. Vnde Iuuenal. Satyra 3.

Iudæis, quorum cophinus, fænúmque ſupellex.

Quin & fœtorem genti toti proprium contraxerunt, quem non niſi baptiſmo eluere poſſunt, ſi conuertantur ad Chriſtum. Vnde à Poëtis fœtentes appellantur, & tales experientia ſentimus. D Ita Martialis lib. 4. Epigr. 4. fœtentem Iudæorum halitum coniungit cum exhauſta palude, cum aqua ſulphurea, cum fumante lychno, cum vulpino ſtercore, cum viperino cubili. Et Fortunatus lib. 5. Carm. Epiſt. ad Gregorium:

Abluitur Iudæus odor baptiſmate diuo,
Et noua progenies reddita ſurgit aquis.
Vincens ambroſios ſuaui ſpiramine rores,
Vertice perfuſo chriſmatis efflat odor.

Scorta matulæ diaboli. Pari modo peccatores, præſertim ſcorta, ſunt hominum, imò diaboli matulæ, ait Delrio adagio 949. venter enim guloſi & luxurioſi quid aliud eſt, quàm matula, quàm latrina, quàm cloaca? Dum ergo hanc per diem ſæpe viſere, inſpicere & olfa- E cere cogitur, cogitet talem eſſe ventrem, & multò magis talem eſſe animam ſuam. Huc pertinet illa meditatio S. Bernardi: *Cogita, ô homo, quid fuiſti, quid es, quid eris? Fuiſti ſperma fœtidum: es vas ſtercorum: futurus eſca vermium.* Ita tentationem gulæ ſuperauit B. Iacoponus, carnes putidas identidé applicando ori & naribus: ac libidinis ignem ſuperauit odorando cadauer purulentum mulieris adamatæ monachus ille in vitis Patr. lib. 5. tract. 5. de fornicatione §. 22.

Porrò quàm hoc nomen & obſequium matulæ vile & infame ſit, docuit adoleſcens Spartanus, qui vt refert Plutarch. in Apophtheg. Lacon.

ab

Digitized by Google

ab Antigono captus ac venditus, paruit quidem in omnibus emptori quæ non eſſent indecora ingenuis: cæterum iuſſus afferre matulam, detrectauit obſequium, addens: Non ſeruiam. Surgente domino puer, Senties, inquit, quem emeris, ſimúlque conſcenſo tecto ſeſe præcipitem dedit, malens mori, quàm tam viliter ſeruire.

verſ. 9. *Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſur, onager ſolitarius ſibi.*] Quaſi dicat: Iſraël petiit opem ab Aſſyriis ad hoc, vt quaſi onager, id eſt, aſinus ſylueſter omne iugum legis Dei excuteret, viuerétque liber, ac faceret quicquid libet more onagrorum, & more gentium quibus idola hanc peccandi dant licentiam. ita Theodor. Theoph. Arias, Vatab. Ribera & à Caſtro. Hinc iuſto Dei iudicio Iſraël derelictus, ſolus erit vt onager, deſtitutus tam Aſſyriorum, quàm Dei quem dereliquit auxilio. Idem dicas de hæreſi & hæretico. Aliter S.Hieron.& ex eo Haymo, Hugo & Lyran. *Aſcenderunt*, inquit, id eſt, *aſcendent imitantes onagrum ſolitarium, nequaquam vt oues paſti à Domino, ſed malè abutentes libertate ſua, & educti in captiuitatem.* quaſi dicat: Aſcendent Iſraëlitæ captiui in Aſſyriam, quia voluerunt viuere vt onagri liberi, & abſque iugo diſciplinæ; ideóque Aſſyriorum amicitiam & opem magnis muneribus & tributis coëmerunt. vnde Chald. vertit: *Aſcendent ad Aſſyrios pro eo quod ambulauerint in voluntate animæ ſuæ, tanquam onager efferus.* Septuag. vertunt: *Germinauit* (fructificauit, fœtus produxit) *apud ſemetipſum Ephraim.* Tradit enim Oppianus, onagrum marem ita eſſe zelotypum, vt pullos ſuos dentibus exſecet, ne generare queant, vt ipſe ſolus onagra ſua fruatur. Vnde & vocatur ſolitarius: licèt enim feminarum agmine ſtipatus incedat, tamen eis ſolus imperare & frui vult, nec alium marem riualem, vel æmulum patitur. Incedit ergo ſolus non ab onagrarum, ſed ab onagrorum conuictu. Audi Solinum Polyhiſt. cap. 30. *Africa onagros habet, in quo genere ſinguli imperitant gregibus feminarum; æmulos libidinis ſuæ metuunt. Inde eſt quod grauidas ſuas ſeruant, vt in editis maribus, ſi qua facultas fuerit, ſpem generandi morſu detruncent: quod cauentes feminæ in ſeceſſibus partus occulunt.* Idem tradit Plinius lib.8. c.30.

Allegor. Leo Caſtrius: Iſraël, ait, poſt occiſum Chriſtum eſt onager ſolitarius, quia ſolus in ſuo errore & perfidia Iudaica pertinaciter perſiſtit, nec cum cæteris gentibus omnibus in religione cultúque Dei communicat.

Tropol. hæc facilè adaptes ſuperbis, præſertim apoſtatis à fide, vel ordine. vnde Ruper. *Onager, ait, id eſt, agreſtis aſinus hominem ſtultum atque ſuperbum ſignificat, ſicut in Iob cap. 11. 12. ſcriptum eſt: Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri liberum ſe natum putat.* Et inferiùs: *Onager ergo dicitur, id eſt, aſinus ſed ſuperbus: aſinus per ſtultitiam; ſed infrænis, & præſepij dominici contemptor, vel ignarus præ ſuperbia: ſolitarius, à rectore Deo profugus, & ſolus, vtpote Dei deſertor, & à Deo deſertus.* vide & S.Gregor. in citatum S. Iob locum lib. 10. Mor. c. 15.

Ephraim munera dederunt amatoribus.] Aſſyriis, quorum opem & amicitiam ambiebant, ideóque eorum idola colebant. Sic enim Phul regi Aſſyriorum in tributum dederunt mille talenta, ideóque Manahem rex Iſraël ſingulis indixit tributum quinquaginta ſiclorum, 4. Reg. 15. 19. & 20.

verſ. 10. *Sed & cum mercede conduxerint nationes.*] Qua- A ſi dicat: Quia muneribus & mercede conduxerunt Aſſyrios, hinc ne fruſtra conducti videantur, *nunc* contra ipſoſmet Iſraëlitas, in excidium Samariæ *congregabo eos.* ita Arias, Clarius, Vatab. & Pagnin. Dicit *eos*, & non *eas* (vti dicendum erat; reſpicit enim *nationes*) quia hebr. גוים *goim*, id eſt, *nationes*, eſt maſculinum. Secundò planiùs per *eos* accipias Ephraim, id eſt, Iſraëlitas. ita Chald. S. Hieron. Theod. Haymo & Lyran. quaſi dicat: *Nunc congregabo eos*, ſcilicet Iſraëlitas in Samariam aliáſque vrbes, vt in iis præſidiis Ægyptiorum adiuti contra Aſſyrios ſe muniant, ibique quieſcant paululum à tributo & muneribus, quæ pendebant regi Aſſyriorum & principibus: ſed B modica erit hæc quies: nam mox ſequetur, vt ab Aſſyriis ob rebellionem indignantibus obſideantur, expugnentur & vaſtentur. vide 4.Reg.17. Ità hæretici vt excutiant iugum fidei & Catholicorum Principum, implorant opem Turcarum: itaque paululum videntur quieſcere à iugo & onere; ſed mox longè grauius iugum Turcicum ſubeunt, vti in Hungaria factum & fieri videmus & lugemus.

Nota, pro *quieſcent*, vti vertit Noſter & Septuag. hebr. eſt ויחלו *vaiachelu*, quod ſi à חול *chul* deducatur, ſignificat dolere, cruciari: ſi à חלל *chol*, in Hiphil ſignificat incipere. vnde Arias & Pagnin. vertunt: *Dolebunt & cruciabuntur paululum* C *propter onus regis & principum.* quaſi dicat: Modicum dolebunt ob tributum quod pendunt Aſſyriis, ſed paulò pòſt longè magis dolebunt, cum ab eiſdem vaſtabuntur. Alij verò vertunt: Incipient paululum ab onere regis & principum, putà à tributo quod eis pendunt, ſupple *liberi eſſe & quieſcere*, vt vertit Noſter. Rurſum Clarius vertit: *Incipient eos onerare* (tributis) *tam rex quàm Principes.* Et R.Dauid, Vatab. & Pagnin. *Incipient conqueri & murmurare paululùm propter onus regis & principum*, putà propter tributum. quaſi dicat: Iam incipiunt grauari & queri ob tributa, ſed multò magis querentur, cum mox excindentur & abducentur in captiuitatem. Ita impij, inquit à D Caſtro, incipiunt deguſtare in oneribus quibus grauantur, æterni exilij inſtantis, & carceris gehennalis anguſtias & ſupplicia.

Quia multiplicauit.] Quaſi dicat: Habuit Iſraël ſat idolorum & altarium, quid opus fuit ea ad inſaniam multiplicare, & cumulare peccata peccatis, vt ſibi iram Dei, vindictam & excidium accelerarent? Quocirca multipliciter punietur. Verè S.Ephrem tract. de timore Dei tom. 3. *Cui, ait, non placet miniſtrare Domino vni, ſeruiet multis: & qui non vult ſubeſſe Præfecto vni, ſubiicietur multis.* verſ. 11.

Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ ſunt.] Hic expletur ſenſus prioris ſententiæ aliàs pendentis, quaſi dicat: Quia mul- verſ. 12. E tiplicauit Iſraël altaria, idcirco & ego multiplicabo leges capitales contra eum. Nota, alludit ad Scripturam legis in lapidibus factam à Moſe, iuſſu Dei Deuter. 27. & 28. idque ad perpetuam legis memoriam apud Iſraëlitas, vt eam, eiúſque præmia, ſi eam obſeruarent, ac pœnas, ſi eam negligerent, cordi imprimerent, ac iugiter præ oculis haberent. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Leges meas, earúmque pœnas multiplices olim ſcripſi per Moſen in lapide; at iam ſcribam eas in dorſo Iſraëlitarum virga & ſtylo ferreo; nimirum multiplices illas plagas à Moſe deſcriptas infligam eis gladio hoſtili, eo quòd leges meas, quaſi alienas, obliti neglexerint & contempſerint. Leges ergo

hic

Digitized by Google

hic pœnales intellige, putà pœnas lege decretas iis qui eam violent. eſt metonymia. Ita Ruffinus. Sicut enim vir pius eſt quaſi lex viua, quæ ſuis moribus clamat quid facto opus, quid lex, quid Deus, quid religio poſcat, vt docet S. Auguſt. lib. de Mendacio cap. 15. & S. Gregor. hom. 10. in Ezech. *In ſanctorum*, ait, *vita cognoſcimus, quid in Scriptura legere debeamus.* Et Philo lib. de Abraham, ait, legem ſcriptam eſſe commentarium vitæ ſanctorum: ita impius à lege punitus eſt lex viua, inclamans cæteris vt impietatem fugiant, ne in eaſdem pœnas incurrant. Sic fur ſuſpenſus, è patibulo reipſa omnibus inclamat: Cauete à furto, ne ſuſpendamini ſicut ego. Tradit Herodotus lib. 2. Aſſyrios depinxiſſe regis Sennacherib cladem & cœleſtem vindictam cum hoc lemmate: *In me intuens pius eſto.* Et Virgil. 6. Æneid.

Phlegyáſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per vmbras:
Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.

Aliter Vatab. & alij recentiores vertunt, nimirum: *Præſcripſeram eis* רבי *rubbe*, id eſt, *multiplicitates* vel *excellentiora*, vel *axiomata legis meæ, ſed reputarunt ea ceu quid alienum.* quaſi dicat: Dedi legem Iſraëli quaſi margaritam, eámque digito meo conſcripſi: at ipſe quaſi alienam eam reſpuit, tanquam ad eum non pertineret. Quid ergo vltrà ei faciam? ſcribam aliam legem? Nequaquam: quia pari modo eam ſpernet. ita S. Hieron. & Syrus, qui vertit: *Scripſi illi multitudinem legum mearum, & velut aliena computauit ipſa verba mea.*

Verùm hic ſenſus non cohæret cum τὸ *quia*, nec cum verſu præcedenti; additque notam interrogationis, qua carent Biblia: legunt enim hæc aſſertiuè, non interrogatiuè. Veriſimiliùs Sanchez hæc accipit quaſi ironicè dicta à Deo, ac ſi Deus ſuum conſilium reprehendat, quod laboret de corrigendis Iſraëlis moribus, cum tamen ipſi nihilo idcirco futuri ſint meliores. q. d. Scilicet ſcribam Iſraëli nouas leges, quas æquè vt veteres contemnet: non ſcribam. Similis ironia eſt Iſaiæ 26. 11, *Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere.* Et apud Virgil.

En queis conſeuimus agros!
Inſere nunc Melibæe pyros, pone ordine vites,

Sic vulgò dicitur: *Ale luporum catulos, & canes qui te lanient.*

verſ. 13. *Hoſtias* (victimarum & *oblationum mearum*, vt addunt Hebræa) *offerent, immolabunt carnes & comedent, & Dominus non ſuſcipiet eas.*] Hebr. *Dominus non volet illa*, vel *non delectabitur illis.* quaſi dicat: Si quando mihi ſacrificarunt, non idolis, hoc fecerunt vt veſcerentur ſacrificatis, non ad me placandum. ita Vatab. Nota, Samaritæ cum idolis colebant quoque Deum verum & auitum, eique ſubinde ſacrificabant, vt patet 4. Reg. 17. 33. Verùm quia id faciebant, non propter Deum, vt eum colerent, ſed ad hoc, vt inde epularentur & opipara inſtruerent conuiuia, hac de cauſa reprehēdit hic eos Deus, eiſque minatur excidium. ita S. Hieron. Vatab. Ribera, à Caſtro & alij.

Ipſi in Ægyptum conuertentur.] Quaſi dicat: Cogentur fugere & reuerti in Ægyptum. Ita factum: nam poſt excidium Samariæ multi Iſraëlitæ ex illo elapſi, vt ſe ſaluarent fugerunt in Ægyptum, ibique mortui ſepulti ſunt in Memphi, vt patebit cap. 9. 3. ita S. Hieron. Theoph. Theodor. Arias & Vatab. Idem fecerunt Iudæi poſt excidium Ieruſalem, vt patet Ieremiæ cap. 44. 12. Ægyptus enim erat iuge, & commune Iſraëlis re-

A fugium & aſylum. Secundò, S. Hieron. ſic quoque exponit q. d. Ipſi reuertentur ad eum viuendi modum, quem tenuerunt in Ægypto: colent enim idola & vitia gentium induent, ſicut fecerunt in Ægypto. Tertiò, Lyran. & Sanchez q. d. Reuertentur in Ægyptum, hoc eſt, talia breui apud Aſſyrios patientur, qualia ipſorum patres paſſi ſunt ab Ægyptiis, ſcilicet duram ſeruitutem, miniſteria ſordida, pauperiem, famem, &c. vt more Hebræo ſubintelligatur nota ſimilitudinis *ſicut, velut.* Ipſi ibunt in Aſſyriam, velut in nouā Ægyptum, hoc eſt, nouum carcerem. Primus ſenſus planiſſimus eſt, eique fauet verſ. 6. cap. ſequentis: *Ægyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet*
B *eos.*

Oblitus eſt Iſraël factoris ſui.] Dei creatoris ſui, qui eum ſibi populum peculiarem fecerat, & ſelegerat ex omnibus gentibus, vti eidem prædixit & exprobrauit Moſes in Deuter. toto c. 32. præſertim verſ. 18. *Deum qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.* verſ. 14.

Et ædificauit delubra.] Putà templa, vel phana idolis, ſpreto Deo: ſpes enim ſuas omnes collocauit in idolis. Delubra dicta ſunt loca ante aras, quòd in iis eſſent labra, id eſt, conchæ & vaſa ad abluenda mortuorum cadauera, inquit Aſconius in Diuinat. vel vt alij, à diluendis tum cadaueribus, tum manibus ſacerdotum ante ſacrificium.
C Quocirca delubra erigebant iuxta magnarum ſepulchra, ibique captabant in ſomnis oracula per necromantiam. vnde Iſaias cap. 65. 4. *Qui habitant*, inquit, *in ſepulchris, & in delubris idolorum dormiunt*, ad captandam diuinationem. Feſtus verò delubrum dici putat quaſi delibratum, id eſt, decorticatum fuſtem, quem pro Deo venerabantur. Seruius autem: Delubrum, inquit, dictum eſt, quod vno tecto plura complectitur numina, vt eſt Capitolium, in quo eſt Minerua, Iupiter, Iuno.

Et Iudas multiplicauit vrbes munitas.] Iis, non Deo, confidens ſe fore tutum ab hoſte Chaldæo. Idcirco ego *mittam ignem in ciuitates eius, & de-*
D *uorabit ædes* (hebr. ארמנות *armenot*, id eſt, palatia, ædes magnificas) *illius*, fecit id Deus per Nabuchodonoſor. ita S. Hieron. Hugo, Lyran. & alij, licèt Haymo & Hugo hæc quoque facta putent per Sennacherib, qui cepit omnes vrbes munitas Iuda, excepta Ieruſalem. Ciuitates & palatia, tum Iuda, tum à pari Iſraëlis intellige: ſicut enim vtrumque culpauit de obliuione & neglectu Dei, ita vtrumque pariter reum damnat ad excidium, & incendium vrbium & ædium. Minùs ergo rectè aliqui *ciuitates* referunt ad Iſraël, palatia ad *Iudam*: quia, inquiunt, Oſee vſurpat hebr. Iſraël in genere maſculino, Iuda in fœminino; ſubaudit enim terram Iuda. Verùm hæc ratio non
E ſubſiſtit: nam Oſee hic Iudam vſurpat in genere maſculino, dicens: *Iudas* הרבה *hirba*, id eſt, *multiplicauit vrbes*: *hirba* enim verbū eſt maſculinum; fœmininè enim, dicendum fuiſſet הרבתה *hirbeta*, vti norunt hebraicè periti. Rurſum cum ait, *mittam ignem in ciuitates*, planè intelligit eas de quibus paulò antè dixit, *Iudas multiplicauit vrbes*: in Hebræo enim vtrobique eſt eadē vox ערים *arim.* Ergo ciuitates intelligit Iudæ. Si quis tamen hæc diſtinguere velit, meliùs cum Aria vice verſa, *ciuitates* ad Iudam, *ædes* vel palatia ad Iſraël referet: ארמנות *armenot* enim, id eſt, palatia, vel domus auguſtæ & templa, ſunt היכלות *hechalot*, id eſt, baſilicæ, delubra, templa, quæ paulò antè dixit ædificaſſe

Digitized by Google

ædificaſſe Iſraël. Verum, vt dixi, verius eſt eodem pertinere ciuitates, & ædes ſiue palatia, ſcilicet primò ad Iudam, deinde à pari ad Iſraël. vnde & Septuag. vertunt: *Mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta illius:* fundamenta enim ſunt ciuitatum, quæ cum ciuitatibus deuorabit immiſſus ab hoſte ignis. Porrò de Iuda, æquè ac de Iſraële, loquitur Propheta nunc in genere feminino, intelligens terram, vti cum dicit ארמנותיה *armenoteha*. id eſt, ædes illius femininè; nunc maſculinè, intelligens populum, vt cum dicit הרבה *hirba*, id eſt, multiplicauit; & עריו *arav*, id eſt, vrbes eius, cum affixo, ſiue pronomine maſculino.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

Iſraëli in frugibus & opibus laſciuienti, deóſque gentium quaſi earum datores ludis & feſtis colenti, minatur captiuitatem, in qua panem lugentium & pollutum comeſturus ſit. Secundò, verſ. 9. docet quod imitentur parentes ſuos, qui coluerunt Beelphegor, Numer. 25. & Gabaitas, qui vxorem Leuitæ ſtupro enecarunt. Hinc verſ. 11. minatur eis cædem filiorum, vuluam ſine liberis, & vbera arentia, quódque eos in perpetuum deſerens & abdicans tradet hoſtibus, vt planè excindantur, fiántque toto orbe vagi & profugi.

Verſ. 1.] Noli lætari Iſraël, noli exultare ſicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexiſti mercedem ſuper omnes areas tritici.

Verſ. 2.] Area & torcular non paſcet eos, & vinum mentietur eis.

Verſ. 3.] Non habitabunt in terra Domini: reuerſus eſt Ephraim in Ægyptum, & in Aſſyriis pollutum comedit.

Verſ. 4.] Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei: ſacrificia eorum quaſi panis lugentium, omnes qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum animæ ipſorum, non intrabit in domum Domini.

Verſ. 5.] Quid facietis in die ſolenni, in die feſtiuitatis Domini?

Verſ. 6.] Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate: Ægyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos: deſiderabile argentum eorum vrtica hæreditabit, lappa in tabernaculis eorum.

Verſ. 7.] Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis: ſcitote Iſraël ſtultum Prophetam, inſanum virum ſpiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem amentiæ.

Verſ. 8.] Speculator Ephraim cum Deo meo: Propheta laqueus ruinæ factus eſt ſuper omnes vias eius, inſania in domo Dei eius.

verſ. 1. NOLI *lætari Iſraël.*] Quaſi dicat: Ne exultes, ô Iſraël, ne publica feſta, ait Chald. tripudia & ludos inſtituas, vti inſtituunt gentes in honorem deorum, quorum cultũ nunquam dereliquerunt, cùm ab eis abundantiam opum, victoriam, aut aliud inſigne beneficium accipere ſe putant: quia tu *fornicatus es,* id eſt, coluiſti idola, itáque auerſus es *à Deo tuo:* ergo tibi lugendum eſt iugiter, non exultandũ. ita Chald. Hugo, Clarius & alij. Aliter Arias, quaſi dicat; Noli lætari, ô Iſraël, vt cæteri populi; quia tu iam diſperſus per captiuitatem, non amplius es populus, ſed mancipium & fæx populorum omnium.

Dilexiſti mercedem.] Scilicet meretriciam, vt nimirum pro mercede idola coleres ſuper areas, id eſt, pro areis tritici: merces ergo fuerunt areæ tritici; quaſi dicat: Fornicatus es cum idolis quaſi meretrix, pro pretio & mercede tritici, vt ſcilicet idola darent tibi eius copiam. Vnde Chald. vertit: *Dilexiſti ſeruire idolis pro omnibus areis frumẽti.* quaſi dicat: Vbicumque erat ſpes frumenti, lucri, aut copiæ rerum, ibi quaſi meretrix, illarum ſpe idolis te ſubſternebas, eáque colebas, ſperans te ab eis ditandum; ideóque iuſtè à Deo hac mercede, putà frugibus & opibus priuaberis, vt ſequitur. ita S. Hieron.

Secundò, *ſuper*, id eſt, *apud omnes areas tritici fornicatus es*, putà coluiſti idola: quia in ipſis areis, æquè ac in torcularibus, vel iuxta eas, tripudia & ludos inſtituebant in gratiarum actionem, laudãdo deos ſuos, quòd copioſam meſſem aut vindemiam dediſſent. Ita S. Hieron. Hugo, Lyran. & Arias; q. d. Plena horrea, & copioſam meſſem, quã Deus tibi dederat, tu non Deo, ſed idolis acceptam tuliſti, iiſque feſta & ludos inſtituiſti, quæ ſumma eſt ingratitudo, æquè ac impietas. ita Theodor. & Theoph. ac S. Cyril. quem audi. *Solebant*, ait, *Gentiles cum incipienda erat aratio ſacrificare dæmonibus, petentes fertilitatem: item cum metendum erat, & vindemia calcanda, libabant & ſacrificabant canentes odas* ἐπιληνίυς (vindemiales) *in ſumma lætitia. Accuſat ergo nunc Dominus Iſraël, qui hoc idem faciebat, quod gẽtes, quæ Deum non cognouerant. Fornicatus es ergo, inquit, dilexiſti munera, &c. petiſti non à Deo, ſed ab idolis fertilitates agrorum, quas tibi non dederunt; hoc enim ſignificat, Area non cognouit eos, &c.*

Area & torcular non paſcet eos.] Quaſi dicat: Quia Iſraël dilexit areas & horrea meſſis, eáque petebat & accepta referebat, non mihi eorum datori, verſ. 2.

datori,ſed idolis, qui nihil in ea iuris & poteſtatis habent;idcirco ego hæc Iſraëli ingrato & impio auferam, faciámque vt nec area det frumentum, nec torcular vinum quod paſcat eos: quocirca *vinum mentietur eis*, quaſi dicat: Vineæ quæ eis multas vuas, multum vini promittere videbantur,fallent eos, & parum vel nihil vuarum & vini proferent, itáque ſpe ſua eos fruſtrabunt; quinimo faciam vt vaſtentur ab Aſſyriis: vnde *non habitabunt in terra Domini* & Chananæa, quam Deus eis promiſit & dedit; ſed *reuerſus eſt* (reuertetur)*Ephraim*, putà Iſraël exciſus & profugus,*in Ægyptum, & in Aſſyriis* captiuus *pollutum comedit*,hoc eſt,comedet idolothyta, ac cibos lege Leuit. 11. vetitos, ideóque immundos. ita S.Hieron. Chald. Theoph.Haymo,Hugo, Lyran. & alij. Vide dicta cap. 8. 8. Erat ingens probrum ac pœna,æquè ac peccatum apud Iudæos,pro pane ſancto comedere pollutum. Vnde Machabæi excarnificari maluerunt, quàm ſuilla carne lege vetita veſci 2.Machab.6.18. Sic & Daniel. cap.1. 8.& 5. Petrus Actor. 11.8. exhorruerunt cibos gentilium immundos. Simile eſt illud Horatij lib.1.Epiſt. 2.

Verum vbi oues furto,morbo periere capellæ,
Spem mentita ſeges,bos eſt enectus arando.

verſ. 4. *Non libabunt Domino vinum.*] Quaſi dicat: Non Deo, ſed idolis & dæmoni ſacrificabunt & libabunt,&,vt ait Apoſt.1.Corinth.10. 20. bibent *calicem dæmoniorum*(id eſt,dæmonibus oblatum) non Domini.ita S.Hieron. Haymo, Arias,& Vatab. Secundò & potiùs, quaſi dicat: Puniam eos ſterilitate & fame, vt ne quidem habeant vinum quod Deo in ſacrificiis libent, patet ex paulò antè dictis.Nota,Deus in Leuitico & Num.15. ſanxit,vt in omni ſacrificio carneo,putà ouis, capræ & bouis adhiberentur libamina, quaſi condimenta,putà panis, vel ſimilia oleo conſperſa, ſal & vinum. Sacrificium enim erat quaſi conuiuium Dei. Vnde victimæ in Scriptura vocantur panis,id eſt,cibus Dei. In conuiuio autem requiritur tam cibus,putà panis,& caro cum ſale,quàm potus,putà vinum; quod in honorem Dei vel in terram effundebatur, vel à ſacerdotibus bibebatur,hócque vocabatur libare,& libamen. Vnde & Chriſtus in ſacrificio Euchariſtiæ inſtituit ſpeciem panis, quaſi cibum; & ſpeciem vini, quaſi potum libandum,id eſt, hauriendum à ſacerdote in honorem Dei. Vide dicta in Leuit. & Numer. 15. Nota Secundò, videntur Iſraëlitæ, ſaltem ſapientiores, errorem & dementiam ſuam in cultu vitulorum agnouiſſe, & damnaſſe; ac voluiſſe Deo vero ſacrificare,cui ſacrificarant patres eorum. Vnde de eis ait Deus cap.8.2. *Me inuocabunt Deus meus,cognouimus te Iſraël.* Verùm, quia non ex toto corde ad Deum ſe conuertebant, ſed partim Deo in occulto, partim vitiis & idolis in publico, vt communi populo ſe accommodarent, ſeruiebant; hinc Deus eos eorúmque victimas reſpuit & reprobat. ita ferè Sanchez. Vnde ſequitur:

Et non placebunt ei.] Quaſi dicat:Hoſtiæ & ſacrificia Iſraëlis deficiente libamine, putà vino, non placebunt Deo, quia imperfecta & illegitima, & quia ab idololatris oblata extra Ieruſalem & templum in Aſſyria, vbi captiuus detinetur Iſraël.Hebr.*non dulceſcent ei*, id eſt,non erunt Deo dulcia & iucunda,ſicut iniucundum & ingratum eſt epulum, in quo deeſt vinum, in quo editur tantum,non bibitur. Vnde ſubdit:

A *Sacrificia eorum quaſi panis lugentium.*] Supple immunda erunt, æquè ac triſtia & inſuauia, vti ſunt prandia lugentium; tum quia carentia vino; tum quia ab idololatris oblata inter idola & idololatras,ſæpe etiam ipſis idolis, vti cenſet S.Hieron.& Cyrill. éſtque valde veriſimile: tum quia contra legem,extra templum & Ieruſalem in Aſſyriaca captiuitate oblata,in qua Iſraël degit mœrens & lugens, ac proinde feſta & ſacrificia ſua lætè & feſtiuè celebrare nequit, vti fecit in Ieruſalem & templo. Nota, explicat hic cibum Iſraëlis *pollutum*, de quo dixit verſ. 3. per panem lugentium, qui ſcilicet comedi ſolet in exequiis & funeribus,quæ Græcis νεκρόδειπνα, id eſt, lugentium cœnæ dicuntur;Latinis *parentalia*,quod pa- B rentibus mortuis immolentur, ait S. Hieron. iiſque hæc quaſi vltima iuſta & pietatis officia ſoluantur. Porrò hic panis & cibus Iudæis immundus erat:nam Numer.19.verſ.11. 14.& 16. ſancit Deus, vt omnes contaminentur, ſintque immundi per ſeptem dies, qui mortuum tetigerint, aut funeri interfuerint, aut ex pane epulóue funebri comederint.Panis ergo luctus, ſiue domus funeſtæ, tangentes & comedentes funeſtabit, & contaminabit. Significat ergo totam vitam Iſraëlis in Aſſyriaca captiuitate,fore continuam quandam quaſi funebrem & feralem cænam: in qua ſqualens & mœrens comedet cibos gentium pollutos,eiúſque oblatio non feriis, ſed inferiis erit C aptior, inquit Ruffin. Albert. Hugo, Vatab. & Arias.

Tropol.S.Hieron.Hæretici,ait,qui nonniſi lucra & ſympoſia aucupantur,omniáque deliciarum cauſa faciunt, vt populum decipiant, & domos deuorent viduarum, habent panem lugentium,id eſt,verba mortifera, quibus iniquitatem loquuntur contra Dominum, qui panis nôn ingreditur in domum Domini. Sic omnis peccator comedit panem lugentium,quia ei nihil eſt lætum, etiamſi epuletur & tripudiet; non enim poteſt eſſe vera lætitia, vbi eſt mala conſcientia. Hæc enim vermem rodentem & remorſum pungentem ſemper ſecum defert.

Quia panis eorum animæ ipſorum.] Scilicet,erit, D quaſi dicat: animæ,id eſt,concupiſcentiæ,& gulæ ſuæ conſulunt, & ſatisfaciunt ſacrificando, non autem ſacrificant vt Deum, vel idola colant: ac propterea indigni ſunt vt panis, id eſt, victimæ eorum *ad domum Domini*, id eſt,ad templum deferantur; quod proinde me puniente à Chaldæis igne ſuccendetur: in Aſſyria autem & Chaldæa *ad domum Domini* deferri non poterunt; quia nulla erit ibi domus Domini. ita S. Hiero.Theophil.Hugo, Arias, Ribera & alij.

Tropol. hæc rectè adaptes ſacerdotibus indignè ſacrificantibus, non pietatis, ſed lucri & gulæ cauſa: horum enim ſacrificium, licèt ex parte hoſtiæ;putà filij Dei, ſit Deo gratiſſimum; tamen E ex parte offerentium eſt quaſi qui patri filium necat, ipſúmque ſe offerentem occidit. Eſt ergo panis lugentium. vnde Chald. vertit: *Sacrificia eorum erunt inſtar panis abominabilis.* ita Delrio adagio 951. Rurſum Theoph. hæc adaptat ſacrificio quòd fit ex iniuſtè partis: hoc enim eſt panis lugentium, quia eſt de bonis oppreſſorum, ideóque lugentium. Triſtis oblatio diſplicet Deo.

Symbolicè hic diſce,Deo non placere oblationes & victimas, quæ triſti, lugubri & melancholico animo ei offeruntur, ſed hilarem datorem diligere, vt ait S. Paul. 2. Corinth. 9.7.

Hermes

Digitized by Google

Hermes Epiſcopus & Martyr, S.Pauli diſcipu-
lus, in lib.Paſtoris, quem probauit S.Dorothæus,
Damaſus, & multi veterum, viſione 5. mandato
10.narrat ſibi apparuiſſe angelum in figura paſto-
ris, & inter alia dixiſſe: *Triſtitia omnium ſpiri-
tuum nequiſſimus eſt, & peſſimus ſeruus Dei, & om-
nium ſpiritus exterminat, & contribulat ſpiritum S.
& oratio triſtis non habet virtutem vt aſcendat ad
altare Dei. Quoniam triſtitia ſedet in corde eius.
Cùm ergo mixta fuerit oratio viri cum triſtitia, hæc
non patietur orationem mundam aſcendere ad alta-
re Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum, eandem
ſuauitatem non habet: ſic & triſtitia Spiritus S. mix-
ta, eandem orationem mundam non habet.* Hoc eſt
quod ait Aaron, lugens in ſtrage filiorum: *Quo-
modo potui placere Domino in ceremoniis mente lu-
gubri.* Quocirca Caſſianus collat. 9. cap.3. do-
cet, quòd ad rectè orandum, iræ præ omnibus,
ac triſtitiæ perturbatio funditus ex animo ſit
eruenda.

verſ.5. *Quid facietis in die ſolemni, in die feſtiuitatis
Domini?*] Primo ſenſus eſt, quaſi dicat: in ca-
ptiuitate non poterit Iſraël celebrare feſtum Pa-
ſchæ, Pentecoſtes, & ſimilia, quæ cum gaudio
celebrabat in Ieruſalem. Ita Theodor. Arias, &
Lyran.

Secundò & neruoſiùs, S. Hieron. Haymo, Al-
ber. Hugo, Clarius & alij exponunt, quaſi dicat:
Feſta priſtina non celebrabitis, ô Iſraëlitæ, in tem-
plo, vtpote poſiti in captiuitate, ſed facietis pe-
renne feſtum & ſolemnitatem vindictæ meæ,
quo ſcilicet publicè puniam vos captiuitate, pau-
pertate, & gladio. Hæc enim dicitur ſolemnitas
Domini, quia in ea ſolemnis Dei iuſtitia & glo-
ria toto orbe ſplendebat, & ab omnibus genti-
bus celebrabatur. Sic ait Ierem. Thren.2.22.*Vo-
caſti quaſi ad diem ſolemnem, qui terreret me de cir-
cuitu.* Ex eadem phraſi & tropo, impij excindendi
& occidendi in hac Dei ſolemnitate, vocantur
hoſtiæ & victimæ, quæ immolantur iuſtitiæ Di-
uinæ; ac Aſſyrij & Chaldæi, qui eos occidunt &
immolant, vocantur ſacerdotes Dei. Sic ait Iſaias
cap.34. 6. *Victima Domini in Boſra, & interfectio
magna in terra Edom.* &c. *quia dies vltionis Domi-
ni, annus retributionis iudicij Sion.* Hinc bellum
contra impios vocatur ſanctum, militéſque ſan-
cti, quaſi auctorati & conſecrati à Deo ſacerdo-
tes. Sic ait Ierem. cap. 6. 4. *Sanctificate*, ô Chal-
dæi, *ſuper eam* (Ieruſalem) *bellum.* Vide ibi dicta.

Anagog. S. Cyrill.lib. 4. in Ioannem cap. 35.
quaſi dicat: Vos, ô impij, qui ſpreuiſtis viam ar-
duam, laboréſque virtutis, non poteritis ingredi
ſolemnitatem cœnæ & beatitudinis cæleſtis. Di-
cet enim vobis paterfamilias, Quomodo intraſtis
huc abſque veſte nuptiali?

verſ.6. *Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate.*] Id eſt pro-
ficiſcentur & fugient in Ægyptum, propter exci-
dium & vaſtitatem Samariæ. Vide dicta c.8.8.

Ægyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos.]
Memphis, nunc Cairus, vulgò Alcairo dicitur; aut
potius Memphis vetus fuit è regione Cairi, ab alia
parte fluminis Nili. vide dicta Ierem.44.1. S.Hie-
ron. Haymo, Alber. & Hugo hæc accipiunt de Iu-
dæis, qui occiſo Godolia, quem Chaldæi præfe-
cerant Iudææ, timentes eorum vindictam, fuge-
runt cum Ieremia cap.43.7. in Ægyptum. Verùm
hic non agitur de Iudæis, ſed de Iſraëlitis, id eſt,
Samaritis: eorum ergo excidium & fuga in Ægy-
ptum hic prædicitur, quódque morituri & ſepe-
liendi ſint in Memphi.

A *Deſiderabile argentum eorum vrtica hæredita-
bit.*] Per vrticas ſignificat longam fore captiuita-
tem & Samariæ vaſtitatem, quaſi dicat: Domos
ſplendidas, quas Samaritæ magno argento com-
parauerant, vaſiſque argenteis & pretioſis exor-
nauerant, ac in quibus ſuos theſauros argentúm-
que condiderant, vaſtabit & radet Aſſyrius vſque
ad ſolum, adeo vt in eo tribuli, lappæ & vrticæ
germinent. ita S. Hieron. Haymo, Alber. Arias.
Vnde Chald. vertit: *In domo deſiderabili argenti
eorum vrticæ degent.*

Lappa in tabernaculis eorum.] Pro *lappa* Sep-
tuag. vertunt *ſpina*. Alij, *tribuli*. Eſt enim lappa
ſpinoſa teſte Dioſcor.lib.3.cap.98. floſculum ha-
B bens aculeis plenum, qui iniectus in veſtem te-
naciter adhæret, quo ludo ſolent pueri delectari.
Cuius tria ſunt genera, ait Perottus. Nam quæ-
dam dicitur canaria, quæ eſt exigua, canibus ad-
hærens. Altera maior eſt, & philanthropos appel-
latur, quòd veſtibus hominum adhærens, eos ama-
re videatur. Tertia appellatur perſonata, & ma-
xima eſt, naſcitúrque iuxta riuos & flumina. Fo-
lia habet ampliora cucurbitis: ideóque veteres ea
vtebantur ad perſonatus faciendos. Porrò Plinius
lib.21.17. *Notabile*, ait, *eſt in lappá quæ adhæreſcit,
quoniam in ipſa flos naſcitur non euidens, ſed intus
occultus, & intra ſe germinat, velut animalia quæ in
ſe pariunt.* Hebr. חוח *choach* propriè hamum ſigni-
C ficat, indéque omnem plantam ſpinoſam, quæ in-
ſtar hami tenet & capit id cui applicatur. Vnde
noſter Interpres nunc lappam, nunc carduum,
nunc tribulum, nunc paliurum vertit. verſ.7.

Venerunt dies viſitationis.] Id eſt, punitionis &
excidij, qui erunt *dies retributionis*, quibus Deus
rependet eis ſupplicia pro ſceleribus. ita Syrus.

Scitote.] Legit Interpres ידעו *vdeu* in Imperati-
uo, iam legunt ידעו *iedeu* in futuro, id eſt, ſcient.
Septuag. verò legerunt ירעו *iaroa*, id eſt, *affligetur
Iſraël ſicut Propheta inſaniens.* Senſus eſt, quaſi
dicat: Nemo vobis aduletur, nemo vos decipiat;
nam inſtant dies caſtigationis & ſupplicij veſtri:
proinde ſcitote nunc, vel, tunc ipſa experientia
D ſcietis, ſtultos fuiſſe & inſanos Prophetas, qui vos
non capiendos nec excindendos, ſed ſecurè &
lætè victuros, omniáque proſpera pollicebantur;
me verò, Iſaiam, Ioëlem, & ſimiles fuiſſe veros
Prophetas, qui cladem hanc & ſtragem vobis
prædiximus.

Secundò, S. Hieron. & Lyran. cenſent, hic
ipſummet Iſraël vocari Prophetam ſtultum, quaſi
dicat: Scitote, vel tunc ſcient omnes, Iſraël fuiſſe
Prophetam ſtultum & inſanum, hoc eſt multa ef-
futientem temerè, inſtar inſani & furore quodam,
aut ſpiritu perciti: quia ipſe ſecuritatem & fauſta
omnia ſibi promittebat, cum ecce iam captus &
vaſtatus ſit.

E Tertiò, S.Hieron. rurſum, Haymo, Albert. &
Hugo, hæc intelligunt de veris Prophetis, quaſi
dicat: Scitote & aduertite nunc, vel tunc ſcietis &
aduertetis, Prophetas qui excidium minabantur,
quos vos ſtultos vocabatis, an inſani fuerint, an
potiùs viri ſpirituales, id eſt, afflati Spiritu S. Pri-
mus ſenſus & ſecūdus aptiores & planiores ſunt.
Comparat enim populum auiculis, pſeudopro-
phetas aucupibus, prædicationem eorum laqueo.
ita Vatab.

Virum ſpiritualem.] Id eſt, Prophetam. Hunc
enim Hebræi vocant *virum ſpiritus*, id eſt, ſpiritu
Dei afflatum. Pro *virum ſpiritus*, vertas, *virum
venti*; & pro *ſpiritualem*, *ventoſum*, id eſt, vanum

Digitized by Google

& mendacem. Sic Ierem. 5. 13. ait: *Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & reſponſum* (oraculum, prophetia) *non fuit in eis.* Syrus: *Cognoſcet Iſraël ſtultum Prophetam inſanum, virum qui amictus eſt ſpiritu ſtoliditatis.* Arabicus: *Conſumetur Iſraël vt veſpera perturbata, aut ſicut homo indutus ſpiritu malo.*

Propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem amentiæ.] Quaſi dicat: Habuiſti falſos ſtultóſque Prophetas qui te deciperent, & in exitium agerent; quia id merebatur multa tua iniquitas & amentia, qua Deum tuum, eiúſque veros Prophetas ſemper ſpreuiſti: aut vt Hieron. Prado in Ezech. 13. verſ. 3. q. d. Propheta quidem veſter ſtultus fuit; ſed in hanc amentiam præcipitarunt eum iniquitates veſtræ, atque odium Dei veſtris impietatibus conceptum. Pro *amentia* Hebr. eſt מַשְׂטֵמָה *maſtema*, quod R. Dauid, Vatab. & alij recentiores vertunt odium, iram, furorem (nam ita furor breuis eſt) radix enim שָׂטַם *ſatam* ſignificat odiſſe, inimicari, aduerſari: odium ergo eſt amentia, & odire Deum ſumma eſt amentia. Senſus eſt quaſi dicat: Adhæſiſti idolis, eorúmque falſis Prophetis; quia odiſti Deum, eiúſque Prophetis aduerſatus es; quæ ſumma eſt veſania & dementia.

verſ. 8. *Speculator Ephraim cum Deo meo: Propheta laqueus ruinæ* (hebr. *aucupis*, qui auem capit agitque in ruinam) *factus eſt ſuper omnes vias eius, inſania* (hebr. *maſtema*, id eſt, *odium*, vti iam dixi) *in domo Dei eius.*] Primò Theodor. ſic explicat, quaſi dicat: Ephraim per legem & Prophetas, quos à Deo accepit, conſtitutus quaſi ſpeculator & doctor gentium omnium, vt eas doceret verbo & exemplo Dei cultum, viamque virtutis & ſalutis. At ipſe factus eſt eis laqueus, dum inſanè coluit idola & vitia idololatrarum.

Secundò Vatab. quaſi dicat: Ephraim fecit ſibi ſpeculatorem, id eſt, pſeudoprophetas, eóſque vult audire ſimul cum Deo ſuo, quaſi dicat: Vult audire & colere tam idola, quàm Deum, tam falſos quàm veros Prophetas, quæ eſt mera inſania.

Tertiò Chald. & Lyran. quaſi dicat: Speculator Dei, id eſt, verus Propheta eſt in Iſraël: at Iſraël ei laqueum tetendit, vt eum interficiat, itáque concitat ſibi odium Dei, qui hunc ſpeculatorem in domo, id eſt, Eccleſia ſua conſtituit.

Quartò & genuinè, quaſi dicat: *Speculator cum Deo meo*, id eſt, Propheta qui debuerat ſecundùm Deum, & quaſi à Deo auctoratus & conſtitutus Propheta, aut qui dicebat ſe Deo familiarem & ab eo miſſum, ideóque debebat Iſraëli vera prædicere & docere, ac hoſtes & imminentia mala ex alta prouidentiæ ſuæ ſpecula proſpicere, præmonere & auertere, hic eum illaqueauit, & quaſi laqueus aucupis eum decepit ſua falſa prophetia & doctrina, qua inter alia prædicabat quaſi acceptum ex ore Dei, Iſraëli nihil timendum eſſe ab hoſte & vaſtitate. itáque cauſa fuit, vt Iſraël perduraret in ſuis viis, id eſt, impiis actionibus, ac præſertim in ſua idololatria, quæ ſumma eſt *inſania*: nam *in domo Dei eius*, id eſt, in templo idoli eius, quod ipſe colit vt Deum ſuum, incitat eum ad adorandum idolum, id eſt, ligna & lapides. ex his enim compactum eſt idolum. Speculator ergo hic eſt Pſeudopropheta, & falſus fallàxque doctor. At quis? S. Hieron. Haymo, & Hugo accipiunt Ieroboam. Hic enim creatus rex illaqueauit populum, eúmque coëgit adorare vitulos aureos à ſe erectos in Dan & Bethel. Secundò, Albert. & Dion. Carthuſ. accipiunt Ahiam

A Silonitem, qui licèt eſſet verus ſpeculator, id eſt, Propheta Dei, tamen per accidens factus eſt laqueus Iſraëli, quia prædixit, & quaſi promiſit regnum impio Ieroboam, qui cauſa fuit idololatriæ & ruinæ Iſraëlis. Tertiò, planiùs & pleniùs accipias quoſuis falſos Prophetas. Hi enim mentiebantur ſe à Deo miſſos, itáque illaqueabant & decipiebant populum. Hi quoque ſunt ſtulti Prophetæ & inſani, de quibus dixit verſ. præcedenti.

Tropol. Tropol. hæc rectè adaptes Tertulliano, Lucifero Calaritano, Origeni, aliiſque viris ſapientia & virtute illuſtribus. Hi enim fuerunt quaſi oraculum Dei, & quaſi ſpeculator cum Deo conuer-
B ſans; ſed per apoſtaſiam & lapſum facti ſunt laqueus in Eccleſia; multóſque fideles ſecum traxerunt in ruinam, quibus rectè competit verſio Arabica verſ. 11. *Ephraim quaſi auis volauit, & amœnitas* (claritas, nobilitas) *eorum quaſi vallis, & quaſi vada.*

Verſ. 9.] Profundè peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum.

Verſ. 10.] Quaſi vuas in deſerto, inueni Iſraël: quaſi prima poma ficulneæ in ca-
C cumine eius, vidi patres eorum: ipſi autem intrauerunt ad Beelphegor, & abalienati ſunt in confuſionē, & facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt.

Verſ. 11.] Ephraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu, & ab vtero, & à conceptu.

Verſ. 12.] Quod & ſi enutrierint filios ſuos, abſque liberis eos faciā in hominibus: ſed & væ eis cùm receſſero ab eis.

D *Verſ.* 13.] Ephraim, vt vidi, Tyrus erat fundata in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectorem filios ſuos.

Profundè peccauerunt ſicut in diebus Gabaa.] verſ. 9. Heb. eſt *profundarunt*, Syrus, *profundum petierunt*, id eſt, in profundum, putà in baratrum ſcelerum prolapſi ſunt; &, vt Vatab. profundam fecerunt defectionem, ex qua ſcilicet emergendi vix videtur vlla eſſe ſpes, aut poſſibilitas; & vt Prado in Ezechiel. 13. 3. quaſi dicat: Ex profundo & imo corde, ex toto affectu receſſerunt à Deo, & coluerunt idola. Porrò dies Gabaa S. Hieron. Hay-
E mo & Hugo referunt ad tempus, quo Saul creatus eſt rex in Gabaa, cùm populus inuito Deo à Samuele regem ſibi poſtularet; quaſi dicat: Vti Iſraël olim Saulem, ita nunc Ieroboam me inuito regem ſibi conſtituit. Melius idem Hieron. Cyrill. Theop. Lyran. Vatab. Ribera & alij, hæc referunt ad enorme ſtuprum à Gabaitis commiſſum in vxorem Leuitæ, ob quod omnes cęſi ſunt. vide Hiſtoriam Iudic. c. 19. & 20. Sēſus ergo eſt, quaſi dicat: Sicut profundè, id eſt, prauiſſimè peccarunt viri Gabaa, & Beniaminitæ, fœdo & inſano ſtupro occidentes vxorem Leuitæ, illúdque deinde contra alias omnes tribus pertinaciſſimè defendentes ſtolido bello, quo omnes penè

vſque

Digitized by Google

vſque ad internecionem totius tribus Beniamin occiſi ſunt:ita nunc Iſraëlitæ grauiſſimè peccant ſtupro ſpirituali, id eſt, idololatria publica, & communi omnibus decem tribubus,illámq; pertinaciſſimè tuentur & defendunt, nec vllis Prophetarum monitis aut minis ab ea auocari ſe ſinunt; quin potiùs Pſeudoprophetarum vocibus & oraculis in ea confirmari, & perfici gaudent: quocirca à Deo excindentur vt Gabaitæ.

vers.10. *Quaſi vuas in deſerto inueni Iſraël.*] Quaſi dicat:Elegi Iſraël, eduxique per Moſen ex Ægypto in deſertum; fuítque ipſe mihi chariſſimus & in delitiis,vti ſolent eſſe viatori in deſerto fame, ſiti & fatigatione afflicto,vuæ repertæ,& *prima poma ficulnea,* id eſt,primæ & præcoces ficus (pomum enim Latinis ſignificat fructus omnes qui molliori ſunt cortice)quæ Ieremiæ 24.2. vocantur *præcoqua*, alibi *primitiua*, vel *primi temporis.* Septuag. Iſaiæ 28. 4. vertunt *præmaturas.* Hæ enim, quia poſt longam eorum carentiam auidè expetuntur,in prouerbium abierunt, ſignificántque rem valdè deſiderabilem, diúque expetitam primos enim fructus, præſertim ficus, mirè concupiſcimus:quia ijs,vtpote immaturis, diu, purà toto anno abſtinuimus. Immaturitas enim, & mora cupiditatem acuit,vt vbi primùm maturuerint,aut ſeſe oſtenderint, cupidè arripiantur. Simili modo ego Iſraëlem inopem & famelicum in deſerto manna de cœlo alui. At ipſe ingratus & recalcitrans, me ſpreto defecit ad Beelphegor, id eſt,Priapum,eúmque adorauit,Num.25.1. vide ibi dicta.ſenſus ergo eſt,quaſi dicat;Iſraël colens nunc vitulos,imitatur parentes ſuos,qui primitus coluerunt Beelphegor. ita Chald. Albert. & Arias. Ita quoque explicant S. Hieron. Theod. Theoph.Ruper.Haymo,Hugo & Lyran.niſi quod ipſi per *patres* accipiant *Abraham, Iſaac, Iacob,* non *Moſen.* Verùm hi non fuerunt in deſerto. Nota,pro *quaſi prima poma ficulnea,*Septuag. vertunt, *Sicut ſcopum in ficu temporaneũ.* Sicut enim ſcopus, id eſt, ſpeculator rem longè venientem annunciat,ita præcox ficus maturitatem, vti erudirè annotauit Billius in orat.32.Nazian.

Abalienati ſunt in confuſionem.] Quaſi dicat: Conuerterunt ſe ad colendum pudendum idolum Priapi,quod vti obſcœnum, ita per obſcœnas libidines & fornicationes colebant.ita S.Hieron. Cyrill.Theod.Theoph. & Lyran.

Et facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.] Purà,ſicut idolum Priapi erat fœdiſſimum & abominandum; ac ſicut abominandæ erant meretrices Madianitæ quas dilexerunt, & cum quibus fornicabantur, quæ eos ad cultum Priapi illexerunt. vnde Arias & Vatab. vertunt: *Facti ſunt abominabiles ſecundum amorem earum,* ſcilicet meretricum,id eſt,ſicut meretrices hæ, amórque earum & fornicatio erant abominabiles. Sic ait Pſaltes pſal. 113. 8. *Similes illis* (ſimulachris & idolis) *fiant qui faciunt ea,*quaſi dicat, Idoloplaſtæ & idololatræ fiant trunci, ſtipites, ſtupidi ingenio,omnique ſenſu homine digno,ac viribus deſtituti, clauſis & mortuis mentibus,ait S.Aug. & Hieron. tales enim ſolent eſſe idololatræ, idolis ſuis ſimiles. Hinc ſcholaſticè rectè docet D.Thomas 1.2.q.18. art.2. actus humanos ſumere ſpeciem ex obiectis; vt ſi obiectum ſit bonum,actus ſit bonus; ſi obiectum ſit malum & abominandum,actus ſit malus & abominandus,idque in tali ſpecie virtutis vel vitij, cuius eſt obiectum:obiectum enim à voluntate amatum & cõcupitum, ſuam bonitatem vel malitiam in eandem transfundit. Arabicus vertit: *Illuſi ſunt in operibus ſuis, & aſſimilati ſunt amenti.* Peccator ergo eſt ſtultus & amens.

Moral. Diſce hic,quòd voluntas noſtra natura ſua ſit quaſi chamæleon: ſicut enim ille rerum omnium quibus ſe applicat,colorem induit,præter rubrum & candidum,inquit Plin. lib.8. c.33. ideóque in omnes formas & ſpecies ſe transmutat:ſic & voluntas omnium rerum ſpeciem & faciem quaſi induit,quibus ſe per amorem iungit & applicat. Hinc dixit vir ſapiens: *Quod per voluntatem reſolutè & efficaciter vis,hoc abſolutè es.* Vis reſolutè eſſe humilis, hoc ipſo humilis es: vis eſſe temperans,caſtus,obediens,patiens; ſi id efficaciter vis,de facto es temperans, caſtus, obediens, patiens. Hoc eſt quòd ait S.Auguſt. epiſt. 52. ad Macedonium: *Non faciunt bonos vel malos mores niſi boni vel mali amores.* Sicut ergo facti ſunt abominabiles,qui dilexerũt peccata;ita facti ſunt, fiúntque ſpecioſi & gratioſi, qui diligunt Deum ſpecioſiſſimum & gratioſiſſimum. Nam vt ait S.Auguſt.tract.2.in epiſt. 5.Ioannis, *talis eſt quiſque,qualis eſt eius dilectio.terram diligis? terra es: Deum diligis? Quid dicam? Deus eris.* Amor enim transformat amantem in rem amatam. vnde *anima*,ait S.Auguſt. *magis eſt vbi amat,quàm vbi animat:* & viciſſim res amata magis eſt in amante, quàm animante. Quocirca Cato Cẽſorius amantis animum dicebat in alieno corpore viuere, vti refert Plutarch. in eius vita. Et Plato aſſerebat omnes qui perditè amarent, in ſuo & proprio corpore mortuos eſſe,eò quòd in alieno viuerẽt, vti refert Fulgoſ.lib.7.cap.2. Et Panetius Philoſophus,amorem turpem aiebat eſſe rem impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi, vti refert Bruſſon. lib.1. c.2. Eius enim officium non eſt aliud, quàm corpus proprium & creaturas alias, purà carnes,panes,vina,delicias, &c. in putredines deuorando, vel voluptuando conuertere. Hæc eius vtilitas, imò vilitas; hæc eius poteſtas, imò infirmitas, vt per eum noſtra ſanies tranſeat affluenter:non enim facere valet,vt maneat. Hoc eius ſtudium,hæc eius beatitudo, vt voluptatum creaturarum ſordibus affluat, quibus totiuè ſuccumbit, corrumpente eum per illas diabolo: qui mirè gaudet de hominis deceptione & interitu, cum rei creatæ quam turpiter homo adamat, imago ei maneat impreſſa,tanquam ſimulachrum in templo ſuo;cui non bouem, non hircum, ſed animam rationalem & corpus,id eſt, ſeipſum totum peccator immolat, cum ea fruitur. An non ergo abominabilem ſe facit, cum ſe pro vili delectatione, eáque momentanea, putri carni, imò teterrimo dæmoni ſe mancipat, & ſeruum addicit? quando creaturas quas fœdè diligit, ac cum eis ſeipſum in putidas vomicas carninomata, aliáſque ſordes & putredines transmutat. Ex aduerſo anima amans Deum,fit ſpiritalis, angelica, diuina,& in Deum illi inhærendo tranſit. Vnde S.Ambroſ.lib.de Iſaac & anima cap.3. *Tunc,* ait, *nos oſculatur Dei verbum, cum cor noſtrum lumine cognitionis illuminat, & amore bonitatis inflammat; vt adhæreat ipſi, & vnus cum ipſo ſpiritus efficiatur.* Neruoſiùs S. Gregor. explicans illud Cant. 1. 1. *Oſculetur me. Cum eius* (ſponſi, ait ſponſa) *oſculum ſentio, ſubita mutatione me derelinquo, & in eius ſimilitudinem illico liqueſacta transformor.* Amor enim eſt motus & impulſus, quo amans fertur in rem amatam,eíque ſe vnit, & in eam ſe

Volũtas eſt chamæleon.

Digitized by Google

transformat. Secus eſt in intellectu & intellectione. Hic enim non tendit extra ſe, ſed res intellectas per ſpecies & cognitionem ad ſe trahit, ſibi imprimit & incorporat, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 22. art. 2. Denique ex hoc loco & ſimilibus, rectè probant Theologi quòd actus peccati tráſiens, poſt ſe relinquat in anima peccantis maculam habitualem peccati, per quam ipſa formaliter fit exoſa & abominabilis Deo. ita Ioannes Salas 1. 2. q. 86. initio.

verſ. 11. *Ephraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu.*] Eſt hebraica metatheſis, ſiue verborum tranſpoſitio: ſic enim illa ordinanda ſunt: Gloria Ephraim quaſi auis, id eſt, velociſſimè auolauit à partu, &c. Gloriam vocat filios: hi enim ſunt parentum decus & gloria, vti dicitur Prouerb. 10. 8. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Filij Ephraim in quorum multitudine, ſpecie & robore ipſe gloriabatur, cito morituri ſunt; alij *à partu*, cum ſcilicet primùm prodierint in lucem, alij *ab vtero*, quia ſcilicet abortiui erunt, quaſi dicat: Faciam vt matres patiantur aborſum, fœtúſque ſuos abortiant; alij *à conceptu*, quia ſemen conceptum mox diffluet, vt ex eo embryo formari nequeat; quaſi dicat: Puniam vxores veſtras ſterilitate & vitio matricis, faciámque vt fœtum non concipiant, aut conceptum abortiant, aut natum mox perdant.

verſ. 12. Hunc eſſe ſenſum patet ex ſequentibus: *Quod etſi enutrierint filios ſuos, abſque liberis eos faciam*, quaſi dicat; Quod ſi filios aliquos procrearint & educarint, illos vel gladio hoſtili, vel peſte, aut morbo occidam, vt ad ætatem maturam nõ perueniãt, nec computentur *in hominibus*. Idem patet ex verſ. 14. vbi dicit: *Da eis vulnam ſine liberis, & vbera arentia*. ita S. Hieron. Chald. Vatab. Arias & alij. Aliter Theod. Haymo & Lyran. quaſi dicat: Ephraim citò quaſi auis auolabit in captiuitatem Aſſyriacam, qui gloriabatur de ſobole copioſa, de vtero conceptúque fœcundo.

Aliter quoque Theoph. quaſi dicat: Ephraim citò quaſi auis auolauit, & receſſit à viis & moribus patrum ſuorum: quia gloriam ſuam non in me, ſed in prole, partu & conceptu vbere conſtituit. Hinc ego illam ei adimam & ſuccidam.

Tropol. Tropol. *Gloria Ephraim à partu, ab vtero, à conceptu tranſit*, inquit Iulianus Arch. Toletan. qui in Nahum exſtat tomo 2. Bibl. SS. Patrum, *quando mens prius honore, gloria quaſi ſemidea, pro fama infamiam, pro gloria miſeriam, odium pro gratia, contemptum pro reuerentia, lucrum pro iactura, inediam pro copia iuſto Dei iudicio recipit: Partus eſt operatio, venter intentio, conceptus cogitatio. Gloria igitur Ephraim auolat à partu, à conceptu, ab vtero, quando prius ſplendidè forinſecus viuentium, & de vita extrinſeca honeſtate in ſe gloriantium inhoneſtatur actio, corrumpitur intentio, fœdatur cogitatio*: de quo plura verſ. 14.

Arabicus Antiochenus vertit: *Ephraim quaſi auis volauit, & eminentia* (claritas, nobilitas) *eorum quaſi vallis, & quaſi vada.* Arabicus Alexandrinus: *Ephraim velut auis volans, & quaſi dolor parturientis ſic gloria eorum; quia enutrit filios ſuos vt exteros è filiis hominum. væ illis, quia receſſerũt à viis meis.*

Sed & væ eis cum receſſero ab eis.] Eſt gradatio: primò enim minatus eſt eis, quod ſobolem impediret ne naſceretur: ſecundò, quod natam occideret; & hic tertiò minatur eis omnimodam deſolationem, indéque vaſtitatem & excidiũ, quaſi dicat: Væ eis cum eos orbabo non tantùm filiis, ſed & mea cura & prouidentia, atque à me abdicabo; tunc enim inuadent eos perdéntque Aſſyrij.

Nota, eſt hîc duplex lectio: prior בסורי *beſuri*, per *Sin*, quod idem eſt cum *Samech*, id eſt, *cum receſſero*. ita legunt & vertunt noſter Aquila, Symmac. Ionathan Chaldæus paraphraſtes (quem Galatinus lib. 1. de arcan. fidei cap. 3. aſſerit 42. annis præceſſiſſe Chriſtum) qui vertit: *Væ eis cum ſuſtulero maieſtatem meam ab eis*. R. Dauid, R. Abraham, R. Salomon, Vatab. & alij. Poſterior, בשרי *beſari*, id eſt, caro mea; vnde vertunt: *Væ eis cum caro mea ex eis*. ita Septuag. & Theodot. quos ſequuntur Græci, vt Cyrill. Theod. Theoph. Doroth. in Synopſi, Cyrill. Ieroſol. catecheſi 12. Quocirca Theodor. & Theoph. putant hic eſſe prophetiam de incarnatione Chriſti; imò Raymundus quem citat Lyran. ſic legit: *Væ eis, incarnatio mea ex eis*; quaſi dicat: Væ nunc Iſraëlitis cùm excindentur ab Aſſyriis, ſed longè magis væ cum ex eis carnem ego Chriſtus aſſumam: tunc enim ipſi me, licèt cognatum ſuum, perſequentur & occident, ideóque à Tito, & Romanis funditus delebuntur, & in æternum deſolabuntur. Sic & Lyran. Burg. Mariana, Galatin. lib. 1. cap. 8. & Leo Caſtrius, qui contendunt Iudæos hunc locum corrupiſſe, ac pro *beſari*, id eſt, *caro mea*, ſcripſiſſe *beſçuri*, id eſt, *cum receſſero*; idque, quia verbum incarnatum oderunt & repudiarunt. Verùm id perperam dicitur Primò: nam Chriſtus carnem ſumpſit ex Iudæis, non ex Iſraëlitis. Secundò, quia paſſim in Bibliis ſcribitur בסורי *beſuri*, per *Vau*, quod nequit eſſe in בְּשָׂרִי *beſari*, id eſt, caro mea, vt patet intuenti. *beſuri* ergo, id eſt, *cùm receſſero*, legendum eſt, non *beſari*, id eſt, *caro mea*. Tertiò, quia verſionem hanc vulgatam, qua legimus, *cùm receſſero*, recepit & probauit Eccleſia à mille annis: impium autem eſt dicere, Eccleſiam vitiata & falſa verſione vti.

Quocirca Cyrill. & Theoph. aliam meliorem, & vulgatæ editioni viciniorem huius verſionis Septuag. dant interpretationẽ, ſcilicet hanc: *Auditis*, inquit Theoph. *Propheta minis Dei aduerſus Iſraëlem precatur, ne vel ipſe, vel ſui contribules, & ſecundùm carnẽ cognati, ſint participes futuræ iſtius iræ. Idcirco inquit: Caro mea ex ipſis, hoc eſt extra ipſos. Longè quaſi ab ipſis remouear, & ego, & caro mea, ſiue cognati & contribules.* Sic Apoſtolus Iudæos vocat *carnem ſuam*, id eſt, cognatos ſecundùm carnem, Rom. 11. 14. Simili modo Cleon in tragæd. apud Senec. Iaſonem à communi culpa cœtúque eximit, dicens:

Procúlque veſtro purus à cœtu ſtetit.

verſ. 13. Ephraim vt Tyrus quomodo.

Ephraim, vt vidi, Tyrus erat.] Quaſi dicat: Ephraim, prout ego ipſe vidi, par erat Tyro in opibus, proſperitate, fortitudine, munitione, copia prolium, omniq; decore & gloria, cùm Deum coleret eiúſque legem ſeruaret, inquit Chald. quia ſic vallabatur Dei auxilio, ſicut Tyrus mari, ait S. Hieron. At quia nunc Deum relinquit, ſibi ſuiſque idolis præfidens, hinc omnem ei gloriam Deus adimet, ac præſertim filios, in quibus ipſe adeo ſolet gloriari, dabit tum in bello pugnantes, tum poſt bellum victos & captos, occidendos Aſſyriis eorúmque regi. Hunc enim vocat *interfectorem*. ita S. Hieron. Albert. Lyran. Vatab. & alij. Tyrus olim erat quod nunc Venetiæ. De gloria Tyri dixi Iſaiæ 23. & Ezech. 26. Huc accedit Vatab. qui ſic vertit & explicat: Vidi Ephraim ſicut Tyrum, putà primò florentem pace rerúmque copiam, mox ob idololatriã vaſtatum. Secũdò, Arias

putat

Digitized by Google

putat eſſe antitheſin Ephraim & Tyri, quaſi dicat: Eſto Tyrus ad Ephraim, purà ad tribum Aſer pertineret, vt patet Ioſue 19.29. tamen vidi Ephraim à Tyro toto cœlo differre: vidi enim Tyrum florentiſſimã opibus & prolibus, Ephraim verò ei vicinum vidi vtriſque orbatum & deſolatum.

Tertiò, Aquila, Symmac. & Theodot. pro *Tyrus* vertunt, *petra*: hác enim ſignificat hebr. צור *tſór*, indéque vrbs in petra fundata dicta eſt hebr. *Tſór*, Chald. *Tor*, Græcè & Latinè *Tyrus*; quaſi dicat: Ephraim erat vt arx munitiſſima, purà vt petra & ſcopulus duriſſimus, qui fixus in terra omnes cõtemnit procellas, turbines & ventos, purà omnes hoſtium incurſus: ſed quia in Deũ peccauit, Deus ei vires robúrque adimet, vt filios cogatur tradere Aſſyriis mactandos. ita S. Hieron.

Quartò, Septuag. pro ר legentes ד, putà pro צור *tſór*, id eſt, Tyrus, צוד *tſud*, id eſt, venatio vel captura, vertunt: *Ephraim, ſicut vidi, εἰς θήραν id eſt, venationem vel captionem, præbuit filios ſuos, vt educeret ad interfectionem.*

Nota, Deus Ephraim, id eſt, Iſraëli intentat filiorum necem & orbitatem præ cæteris ærumnis: tum quia ipſe in iis gloriabatur & præfidebat, quaſi ob eorum & ciuium copiam eſſet inexpugnabilis; vnde eos vocauit gloriam Ephraim v. 11. tum quia Ephraim filiis ſuis abuſus erat non tantùm ad faſtum, ſed & ad idololatriam; eos enim immolauerat idolo Moloch: iure ergo iiſdem à Deo ſpoliatur & orbatur: tum quia imitabatur fornicationem & idololatriam Gabaitarum, & parentum colentium Beelphegor. Fornicationis enim congrua & propria pœna eſt ἀτεκνία, ſiue liberorum orbitas, vti dixi cap. 4. 10.

Verſ. 14.] Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam ſine liberis, & vbera arentia.

Verſ. 15.] Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exoſos habui eos: propter malitiam adinuentionum eorum, de domo mea eiiciam eos: non addam vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes.

Verſ. 16.] Percuſſus eſt Ephraim, radix eorum exſiccata eſt: fructum nequaquam facient. Quod & ſi genuerint, interficiam amantiſſima vteri eorum.

Verſ. 17.] Abiiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus.

verſ. 14. *Da eis Domine.*] Pœnas & ſupplicia quæ merentur. Sed quas? *Quid*, inquam, *dabis eis?* quas pœnas in particulari decet me iis imprecari, & te, ô Domine, iis infligere? Vtique vt filios, quos perditè amant, quibúſque abutuntur, perdant, itáque ſummè crucientur. *Da* ergo *eis vuluam ſine liberis, & vbera arentia*. quaſi dicat: Puni vxores Ephraim ſterilitate, vt liberos non concipiãt, aut ſi quos conceperint & pepererint, lactare & nutrire nequeant, vbera enim arentia ſunt, quæ lacte carent. Sic nimirum eis occaſionem faſtus & idololatriæ, quam per filios committunt, præcides, ô Domine: ſic pariter tolles ſtirpem tibi inuiſam. ita S. Hieron. Cyrill. Chald. Theoph. Haymo, Hugo, Lyran. & alij. Solus Arias hæc in bonum accipit, quaſi Deus hic pœnam Iſraëlitis decretam moderetur & imminuat, vt ſenſus ſit: Ne Iſraëlitæ nimis crucientur, videndo filios iam maturos ab Aſſyriis capi & interfici; fac, ô Domine, vt illi vel non concipiantur, vel concepti & nati mox tabeſcant & moriantur. Paulò aliter quoque Vatab. vertit, nimirum ſine interrogatione, ſic: *Da eis Domine quod daturus es: da eis vuluam abortientem & vbera arentia.* Arabicus Alexandrinus: *Da eis, ô Domine, ſecundùm retributionem eorum; & da eis non parturientes, & mammam arentem.* Arabicus Antiochenus: *Ephraim vidi in ſtatu quo vidi ſterilem. Da eis Domine vuluam non parturientem, & vber ſiccum.* Syrus: *Da eis Domine id quod das* (dabis) *eis: da illis matricem illiberem, & vbera arida.*

Moral. diſce hic Deum punire parentes orbitate filiorum, dum ipſi matrimonio turpiter, vel prolibus ſuperbè vel impiè abutuntur ad Dei offenſam: ex aduerſo Deum pios parentes ſæpe donare egregia multáque ſobole. Exemplum eſt pia Anna, eiúſque æmula Phenenna: hæc enim in filiis ſuperbiens, Annámque ſterilem irridens, ab ea ſupplantata eſt: Deus enim Annæ filium dedit Samuelem Prophetam, ac inſuper quinque alias proles. 1. Reg. 2. 21. vnde ipſa gratias agens Deo carmen euchariſticum cecinit, dicens: *Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo: dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos* (Phenennam, eiúſque filios & aſſeclas, mihi ſterili inſultantes) &c. *donec ſterilis* (vti ego) *peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata eſt.* Tradunt Hebræi, & ex eis S. Hieron. Abul. Vatab. & alij, Phenennæ tot mortuos eſſe filios, quot naſcebantur Annæ. Celebris eſt apud Gentiles Niobe, quæ ſeptem filiis totidémque filiabus pulcherrimis ſuperbiens, ſéque Latonæ præferens, ab Apolline Latonæ filio filiis & filiabus omnibus interfectis orbata, præ dolore attonita obmutuit, ac velut lapideſcens malis diriguit, vti deſcribit Ouid. 6. Metamorph. & Statius lib. 5. Sic Auguſtus, Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Traianus, Adrianus, cæteríque pęnè omnes Imperatores gentiles, ob libidines & faſtum ſobole caruerunt, neque vllum ex ſe tanti imperij reliquerunt hæredem.

Mor. impij ſunt illiberes.

Myſticè id verius eſt in anima, quæ ob virtutes Deíque gratias & dona vanè gloriatur & ſuperbit, quaſi illa ſua ſint opera, non Dei munera. Hęc enim cum humilis agnoſceret Deum datorem, eique gratias ageret, pulchra erat & florens rerum ſpiritualium copia, vt Tyrus: at iam ſuperbiens, ſibíque præfidens deſeritur à Deo ſponſo; itaque ab eo ſemen & lac gratiæ non accipit, vt opera bona parturiat; aut ſi acceperit & pepererit, ea lactet & nutriat: vbera enim animæ arent, id eſt, ſucco gratiæ & ſpiritus deſtituta ſunt: vnde proles, id eſt, opera bona grandeſcere nequeunt, ſed tabeſcunt & euaneſcunt. Idem maximè locum habet in Prædicatoribus, Prælatis, Confeſſariis, aliiſque qui animas Deo parere ſatagunt. Dum enim puro zelo gloriæ Dei & ſalutis animarum id faciunt, florent filiorum ſpiritualium copia & fructu; dum verò ſe, putà plauſum, lucra, aut commoda aucupantur, mox matrix eorum ſteriléſcit, & vbera areſcunt, vt nec filios in ſpiritu gignere, nec ſi quos genuerint, alere & promo-

Sic & anima Dei donis ſuperbiens.

Digitized by Google

uere poſſint. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite; ſic nec vos, niſi in me manſeritis.* Et mox: *Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* Ioan. 15. 4. omnis enim ſuccus vigórque gratiæ, qua ſpiritaliter viuimus, vegetamur, creſcimus, & fructificamus, deriuatur à Chriſto, quaſi à radice & humo. Vide S. Greg. hom. 17. in Euangelia. Præclarè S. Bernard. ſerm. 51. in Cant. *Ingratitudo*, inquit, *inimica eſt animæ, exinanitio meritorum, virtutum diſperſio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus vrens, ſiccans ſibi fontem pietatis, rorem miſericordiæ, fluenta gratiæ.* Idem trac. de interiori domo cap. 41. *Superbia*, inquit, *ſicut eſt origo omnium criminum, ita eſt ruina omnium virtutum. Sola ſuperbia contra cunctas animi virtutes ſe erigit, & quaſi generalis ac peſtifer morbus omnes corrumpit.* Idem ſerm. 54. in Cant. *Argumentum ſuperbiæ, priuatio eſt gratiæ.* Ex aduerſo, argumentum humilitatis, eſt copia gratiarum. Si quem ergo videris priuari gratia & donis ſuis, ſcias eum eſſe ſuperbum; ſi verò aliquem videris iis abundare & creſcere, ſcito eum eſſe humilem. Humilitas enim eſt mater & conciliatrix donorum, quorum diſſipatrix eſt ſuperbia. Deus enim humilibus dat gratiam, quam ſuperbis aufert.

verſ. 15. *Omnes nequitiæ eorũ in Galgal.*] In Galgal enim Iſraëlitæ abiecerunt omne regimen Dei, tam politicum, quàm ſacrum. Politicum, quia à Deo regi nolentes, in Galgal petierunt à Samuele dari ſibi regẽ, qui proinde dedit eis Saulem. Sacrum, quia in Galgal ſtatuerunt idola, quæ ſpreto Deo coluerunt. ita S. Hieron. Theod. Hugo, Lyran. Vatab. & alij, de Galgal vide dicta c. 4. 20.

Quia ibi exoſos habui eos.] Hebr. כי *ki*, id eſt, *quia*, ſæpe non cauſam ſignificat, ſed encliticum eſt, & ornatus cauſa additur, imò ſubinde effectum ſignificat. Ita capitur hic, quaſi dicat: *Quia*, id eſt, idcirco ibi cœpi eos odio habere & auerſari. ita Ribera, à Caſtro & alij.

De domo mea eiiciam eos.] Putà de templo, vt explicat Chald. vel potiùs de terra ſancta, quæ tota erat quaſi vna domus & familia Dei, in qua ſub eius alis & protectione ſecuri, & felices degebant Iſraëlitæ, quaſi filij ſub parentis cura. vnde in ea habebant nomen Iſraëlis & populi Dei: ibi quoque Deus ſuos Prophetas, quaſi paterfamilias ad eos erudiendos & formãdos mittebat. *De domo ergo mea eiiciam eos*, vt alieni à me abeãt captiui ad gentes, & idola quæ coluerunt. ita S. Hieron. Theop. Lyran. Arias & alij.

Non addam vt diligam eos.] Id eſt, *non amplius diligam eos*, vt vertit Vatab. Nam vt ſequitur, & vt ait S. Hieron. *abiecit eos Deus omnium Prophetarum, quia non audierunt eum: & vagi erunt in nationibus, non habentes altare, non ſedem, non principem, donec ad Chriſtum conuertantur.*

Omnes principes eorum recedentes.] Quaſi dicat: Omnes reges Iſraël à primo Ieroboam vſque ad vltimum Oſee, à Deo ad vitulos aureos receſſerunt.

Percuſſus eſt Ephraim, radix eorũ exſiccata eſt.] verſ. 16.
Comparat Ephraim arbori, priùs frondibus & fructibus luxurianti, poſtea percuſſæ aurugine & areſcenti, quòd radix eius ſiccata ſit, ideóque fructum producere non valẽti, quaſi dicat: Ephraim, id eſt, populus Iſraël, inſtar arboris percuſſæ & areſcentis in radice, paucos vel nullos proferet fructus, id eſt, filios. patet ex ſequenti. Vnde Chald. vertit: *Domus Iſraël ſimilis eſt arbori, cuius radix vredine percuſſa eſt deorſum, & ſiccatur folium eius ſurſum, fructum non faciet.* Porrò radix Iſraël accipi poteſt fœcunditas illi à Deo indita cum Ruffin. & Lyran. vel regia poteſtas, ſiue reges & principes cum Theod. & Theoph. Hi enim inſtar radicis ſuſtentabant, & vegetabant totum populum. Vnde Arias appoſitè: Radix, inquit, eſt rex, truncus eſt regia tribus Ephraim, folia & rami cæteræ nouem tribus, quaſi dicat: Vltimus Samariæ rex (qui eſt quaſi radix) putà Hoſee cum Samaria, totaque tribu Ephraim, quæ eſt quaſi truncus arboris, vaſtabitur à Salmanaſar: vnde ab eodem mox vaſtabuntur cæteræ omnes (quæ ſunt quaſi rami) vt planè areſcat, vtpote ſiccata radice, regnum & reſpub. Iſraël; adeo vt etiamſi aliquos *genuerint, interficiam amantiſſima*, vel vt Vatab. & alij vertũt, *deſiderabilia vteri eorum*, id eſt, chariſſimos filios, qui erant eorum deſiderium & delicię, vnde Chald. vertit: *Interficiam viſcerum eorum pulchritudinem.* Proles enim ſunt parentum pignora, & quaſi viſcera.

Myſticè, radix regni & reipub. eſt Deus, Hic enim regnum & reſpub. ſuſtentat, auget, florere & fructificare facit. ita S. Hieron. qui rurſum per radicem accipit Patriarchas Iſraëlis, putà Abraham, Iſaac & Iacob. Hi enim licèt in ſe viui, aridi tamen, & quaſi mortui erant ſuæ ſoboli degeneri, putà Iſraëlitis idololatris: quia eos auerſabantur, nec eos merito & prece ſua iuuabant.

Abiiciet eos Deus meus, non illorum: *quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus.* Hoc eſt quod deplorat Ieremias Thren. 1. verſ. 8. *Peccatum* (fornicationis ſpiritalis, putà idololatriæ. Loquitur enim de Ieruſalem quaſi de virgine meretricante) *peccauit Ieruſalem: propterea inſtabilis facta eſt*, quaſi dicat.

Ætherei ſcelus hoc ægrè tulit ira mariti,
Inque ſuam vetuit te remeare domum.
Inde vaga, huc illuc incertis ſedibus erras:
Nulla tibi domus eſt, cum ſit vbique domus.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS.

Primò comparat Iſraëlem viti frondoſæ, ſed fructibus vacuæ; quòd Dei opibus abuſus ſit ad augendum cultum idolorum, ideóque minatur ei excidium, quódque idolum eius, putà vitulus aureus, deferetur munus regi vltori, ſcilicet regi Aſſyriorum; tantáſque ſtrages & ærumnas, vt dicturi ſint montibus, Operite nos; & collibus, Cadite ſupra nos. *Additque id iure fieri, quia priſcum eſt hoc Iſraëlis peccatum, putà ex diebus Gabaa, in quo pertinaciter perſiſtit, quod* non

non niſi excidio extirpari poteſt. Secundo v. 11. comparat eum vitulæ amanti trituram, id eſt, fruges & opes, vnde ait: Hactenus araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis; nunc ſapite, ac ſeminate in iuſtitia, vt metatis in ore miſericordiæ. Deinde hortatur vt nouale cordis ſui innouent, & præparent ad gratiam quam afferet Chriſtus, iuſtitiæ doctor ac dator. Denique verſ. 14. Si in impietate perſtent, minatur quod Bethel, id eſt, idola Bethel perdent eos; ſicut Beth Arbel, id eſt, domus Gedeonis perdidit Salmana cum Madianitis.

Verſ. 1.] Vitis frondoſa Iſraël, fructus adæquatus eſt ei: ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ ſuæ exuberauit ſimulachris.

Verſ. 2.] Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt: ipſe confringet ſimulachra eorum, depopulabitur aras eorum.

Verſ. 3.] Quia nunc dicent: Non eſt rex nobis: non enim timemus Dominum: & rex quid faciat nobis.

Verſ. 4.] Loquimini verba viſionis inutilis, & ferietis fœdus: & germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos agri.

verſ. 1. VITIS *frondoſa Iſraël.*] Pro *frondoſa* hebr. eſt בֹּקֵק *bokec*, id eſt, euacuans, quia ſcilicet ſe totam in frondes effundit, in eáſque ſuccum ſuum exhaurit & euacuat, vt nil, vel parum ſuperſit quod in fructus & vuas transferat. Vnde Chald. & Vatab. vertunt, *Vitis vacua*, vel *diſſipata*, id eſt, *ſucco carens & humore*. Sic Nahum. 2. 2. dicitur: *Vaſtatores diſſipauerunt eas*, hebr. eleganter *bekakim bokekim*, id eſt, euacuatores euacuarunt eos, hoc eſt prædatores prædati ſunt eos. Hinc & *Aquila*, ait S. Hieron. *bokec interpretatus eſt ἔνυδρον, quam nos aquoſam, vel ἔξοινον poſſumus dicere, eo quòd vini perdat ſaporem: Symmachus ὑλομανοῦσαν, quæ tota in frondibus creuerit: vites enim quæ putatæ à vinitore non fuerint, in flagella (id eſt palmites) frondéſque luxuriant, & humorem quem debuerant in vina mutare, vana frondium & foliorum ambitione diſperdunt. Talis fuit Iſraël creſcens in multitudine populorum, & non reddens fructus agricolæ Deo.* Addit deinde aliam, imò contrariam interpretationem: *Vitis*, inquit, *frondoſa, ſiue iuxta Septuag. εὐκληματοῦσα, id eſt, bonas habens propagines & flagella fructifera, multos botros attulit; & vuarum fecunditas ramorum magnitudinem coæquauit: ſed hæc quæ prius talis erat antequam offenderet Deum, poſtea abundantiam fructuum vertit in offenſæ multitudinem; vt quanto plures haberet populos, tanto plura ædificaret altaria; & abundantiam terræ numero vinceret idolorum.* Hæc deinde more ſuo tropologicè appoſitè adaptat hæreticis: hi enim ſimiles, imò peiores ſunt idololatris. Ratio huius diuerſæ, imo contrariæ verſionis & explicationis eſt, quòd *bokec*, idem ſit, quod *euacuans ſe*. Iam autem vitis ſe euacuare poteſt in frondes ſolas (ita vt nil, vel parum poſſit ſuppeditare fructibus & vuis) aut partim in frondes, partim & magis in vuas, itáque erit frondoſa, ſimúlque fructifera. Sic Iſraël olim tempore Patriarcharum erat fructifer, id eſt, affluebat tum vuis & fructibus, æquè ac hominibus, iuxta illud pſalm. 78. *Extendit palmi-*

A *tes ſuos à mari vſque ad mare*: tum pietate, Dei cultu, boniſque operibus. ita S. Hieron. Haymo, Hugo, Lyran. & alij. Sic ait Iſaias cap. 5. *Vinea Domini ſabaoth domus Iſraël eſt; & viri Iuda germen delectabile.* vnde *fructus adæquatus eſt ei*, id eſt, fructus eius reſpondit palmitum, id eſt, familiarum multitudini; tot tulit fruges, quot numero incolarum alendo ſufficerent.

Verùm prius veriſimilius eſt: *bokec* enim propriè euacuantem ſe, id eſt, vacuam & euanidam ſignificat, vt vertit Symmach. Aquila, Chald. & Vatab. quin & Septuag. nam εὐκληματοῦσα idem

B eſt quod, bonos habens palmites, ſurculis luxurians, κλήματα enim à Theophraſto, Columella & aliis vocantur palmites & pampini vitis, vel faſciculus ſarmentorum vitis: vnde ex eo fiebant κλήματα, id eſt, virgæ centurionales, quibus ſcilicet centuriones cædebant milites delinquentes. Hinc Macrobius vocat vitem centurionalem: lege enim Romana ſancitum erat, vt ciues non virgis cæderentur, ſed ſarmentis vitium, teſte Liuio lib. 57. Huc facit quod Plutar. in Apophthegm. & ex eo Valer. Maxim. lib. 6. cap. 4. ſcribunt, Pompilium Lænam à Romanis miſſum ad Antiochum Epi-

C phanem, vt eum iuberent recedere ab Ægypto, nec pugnare in Ptolomæos, cum Antiochus moram faceret, deliberans quid eſſet reſponſurus, Antiochum κλήματι, id eſt, virga circumſcripſiſſe, eique dixiſſe: Non exibis hoc circulo, niſi reſponſum des mihi & Romanis. εὐκληματοῦσα ergo idem eſt, quod frondoſa & pampinoſa.

Itaque de hac vinea in frondes euaneſcenti, id eſt, de Iſraële in opes bonáque terræ effuſo ait: *Fructus adæquatus eſt ei*, id eſt, eum fructum tulit, quem promittebat pampinorum & ſarmentorum laſciuia, ſcilicet nullum verum & ſolidum, quia totus abiit in frondes & ſurculos, totus terrenis

D bonis inhians, iíſque & prolibus luxurians, atque ea idolis accepta referens ſpreuit Deum, itáque nullũ pietatis, timoris Dei & ſanctitatis fructum dedit; non vuas religionis, ſed labruſcas protulit idololatriæ. ita S. Hieron. Vatab. Arias, Prado in Ezech. cap. 15. verſ. 2. fructus enim reſpondens & adæquatus viri frondoſæ, ſunt frondes & labruſcæ. Vnde Vatab. vertit: *Ponétne*, vel, *afferétne fructum?* quaſi dicat, Non, niſi foliatum & futilem. Alij vertũt: *Fructus mentietur illi*, id eſt, fallet eum & fruſtrabit ſua ſpe. Hebr. enim יְשַׁוֶּה *ieſçaune*, id eſt, *adæquatus eſt*, שָׁוְא ſi à *ſçaue*, id eſt, mendacium

E deducatur, ſignificat, *mentietur*. Aliter Arabicus Alexandrinus vertit: *Vitis florida habens ramos eſt Iſraël: multi ſunt fructus eius in templis eorum*, putà multæ in idolis victimæ & impietates. Arabicus Antiochenus: *Iſraël quaſi vitis fertilis, & fructus eius facilis eſt ei.* Syrus: *Vitis pampinorum* (pampinoſa) *Iſraël, quæ fecit fructus ſecundum multitudinem fructuum eius, multiplicauerunt altaria.* Iuxta hos Sanchez ſic explicat, q. d. Iſraël quaſi vitis, vti frondes, ita & fructus multos protulit, & opibus abundauit, ſed has omnes ſuis idolis impendit, plures impenſurus, ſi plures habuiſſet. Alij quaſi dicat. Vitis euacuat, id eſt, dementat Iſraëlem.

Digitized by Google

lem. Nam *fornicatio & vinum auferunt cor*, cap. 4. 11. Sic Ierem. cap. 51. 2. ait, *iebokeku*, id eſt, euacuabunt terram eius. Chald. hæc ad captiuitatem refert; vertit enim: *Vitis vaſtata eſt Iſraël, quæ erat plantata cum legem exequeretur: & fructus reſpondet ei. Nam opera eius mala facient vt exulet.* Vitis ergo vaſtata ſimilem fructum feret, ſcilicet exilium & captiuitatem.

Vinea eſt Eccleſia & anima ob varias analogias.

Alleg. vinea eſt Eccleſia, & tropologicè anima quæuis fidelis, idque Primò, quia antiquis, præſertim Patriarchis, potiſſimum prædium erat vinea. Ita Noë mox à diluuio plantauit vineam, Geneſ. 9. 20. Sic Deus Iſraëlitis in terra promiſſa promiſit vineta, Deuter. 6. 11. Sic ſponſa Cant. 8. 11. hæreditatem ſuam vineam: *Vinea*, ait, *mea coram me eſt*, quaſi dicat: Mihi chariſſima eſt & viciniſſima, in ea vel iuxta eam dego, illa oculis meis ſemper obuerſatur. Solebant enim veteres, vti & moderni, in atrio domus ad ianuam plantare vineam, ad vmbram, & ad amænitatem. Eſt enim vinea quid medium inter hortum & agrum: nam hic quæſtuoſus eſt, ille delicioſus; vinea & quæſtuoſa, & delicioſa. Secundò, quia vinea maximè fructifera eſt: tum quia vinum fert, quod Deum lætificat & homines, Iudic. 9. 13. tum quia nulla arbor vite feracior, ſi eius tenuitatem ſpectes: tum quia multæ vineæ bene excultæ copioſum dant fructum, vti fuit illa, de qua Cato, quæ ex ſingulis iugeribus dabat decem vini culeos, *efficaci exemplo*, ait Plinius lib. 14. 4. *non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus Indicúmue merces petitas, quàm ſedulum ruris larem.* Hinc ſapientia ſeſe deprædicans: *Ego*, ait, *quaſi vitis fructificaui*, Eccleſ. 24. 23. Talis vitis fuit S. Polycarpus, diſcipulus S. Ioannis Apoſtoli, Chriſtianorum in Aſia doctor, pater, & dux ad martyrium, de quo proinde verè Poëta:

Fructificas Polycarpe Deo, more ore, & amore:
A fructu meritò nomen & omen habes.

Nimirum polycarpos poſcit, amat & prouehit Deus, non polyphyllos; fructiferos, non frondoſos. Denique vinum quod profert vitis, ita vires hominis reficit & recreat, vt non tantùm lac ſenum, ſed lignum vitæ, imò vita hominis dici poſſit. Tertiò, quia vinea iucundiſſima eſt, ſiue ordines vitium, ſiue pampinos, ſiue botros vernantes & rubeſcentes ſpectes. Quocirca ſponſa ſponſum ad ambulandum per vineam inuitat in Canticis. Denique muſti ex vuis recens expreſſi tanta eſt vis, vt lagenas & vaſa ſæpe diſtringat, vt homines non tantùm ebrios, ſed & mentis impotes, & quaſi amentes efficiat. Ita Eccleſia & anima fidelis, Primò eſt prædium Deo chariſſimum: Secundò, fertiliſſimum bonorum operum: Tertiò, amœniſſimum: Quartò, efficaciſſimum: licèt enim exterius inſtar ligni vitis ſit vilis & deſpecta, interius tamen habet ſuccum viuificum, putà ſpiritum Chriſti, quo languidi & quaſi emortui reuiuiſcunt, incaleſcunt, alióſque Dei amore inflammant ad ardua virtutum opera. Hoc ergo eſt vinum germinans virgines, id eſt, caſtos & immortales: virgo enim viuido roſeóque colore floreſcens, iuuentæ nunquam ſeneſcentis & immortalis vitæ eſt ſymbolum. ita Prado loco citato. Et Bernard. ſerm. 63. in Cantic. *Viro ſapienti*, ait, *ſua vita vinea eſt, ſua mens, ſua conſcientia: nil quippe incultum deſertúmve in ſe ſapiens derelinquet.* Et mox: *Cui virtus vitis, cui actio palmes, cui vinum teſtimonium conſcientiæ, cui lingua torcular expreſſionis ſermo, cogitatio, conuerſatio, & ſi quid aliud eſt ex eo, quid ni totum Dei agricultura, Dei ædificatio eſt, & vinea Domini Sabaoth?* Vinea ergo hæc non tantùm frondoſa, ſed & florens, fructifera & vinoſa eſt. Idem ſerm. 65. Eccleſiam vocat vineam *grandem nimis*, Domini plantatam manu, redemptam ſanguine, rigatam verbo, propagatam gratia, fœcundatam ſpiritu. Et ſerm. 60. *Si vinea animæ flos, opus, odor opinio eſt, fructus quid? Martyrium. Et verè fructus vitis, ſanguis eſt martyris. Quid ni muſtum rubens, probatum, pretioſum, planè de vinea Sorec, torculari paſſionis expreſſum?* Denique vide eundem lib. de paſſione Domini, qui totus eſt de myſtica hac vite & vinea. Explicans enim illud Ioan. 15. *Ego ſum vitis vera*, docet Chriſtum eſſe veram vitem, cuius proinde præciſionem, circumfoſſionem vincula, culturam & ſpeciē Chriſto accommodat deinde cap. 8. & ſeq. ſeptem vitis huius folia myſtica recenſet: mox cap. 16. eiuſdem flores. *Habuit*, inquit, *vitis iſta vera nō vnius, ſed omnium florum ſpeciem, violam humilitatis, lilium caſtitatis, roſam patientiæ & charitatis, & florem abſtinentiæ quem crocum appellamus.* De his dicitur in Cant. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Et, *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.*

Secundùm multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria.] Fructus vocat frondes; non enim vuas, ſed frondes proferebat hæc vitis, vti paulo antè dixi. Per frondes intelligit filiorum, frugúmque copiam, quaſi dicat: Quantò plures habebat ciues & opes Iſraël, tanto plura ædificauit idola & altaria; quia inſtar vitis frondoſæ, in ea totus effluxit. ita S. Hieron. Theod. Theoph. Chald. Lyran. & Vatab. In Hebr. eſt elegans paranomaſia inter טוֹב *tob*, & הֵיטִיבוּ *hetibu*, quaſi dicat: Secundùm bona terræ fecerunt bona idolis, quaſi earum largitoribus, vt quo plus bonorum ab iis ſe accipere putabant, eo plus iis impenderent. Sic ait de Deo frugum Virgil. Eclog. 7.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.

Hoc eſt quod ſubdit hic Propheta: *Iuxta vbertatem terræ exuberauit ſimulachris.* Ita impij Deo reddunt mala pro bonis, & beneficia vertunt in maleficia, ac fruges in gladios, diuitias in vitia, quibus contra auctorem eorum pugnant pro diabolo.

Diuiſum eſt cor eorum.] Hebr. *Diuiſit cor eorum.* verſ. 2.
Septuag. *Diuiſit corda ſua*, quia ſcilicet Iſraël, putà Samaritæ, ſepararunt mentem ſuam Primò à Deo, Deíque lege, ait Chald. & Theoph. Secundò, à ſeſe inuicem, q. d. animis & odiis inter ſe diſſident, dum hi hæc, illi illa idola, alij alia inducere conantur. ita S. Cyrill. Theodor. Alber. & Hugo. Simili modo inter hæreticos perpetua videmus ſchiſmata & iurgia, quæ parit ſuperbia. Cùm enim faſtu tumeant, nolunt aliorum hæreſes ſequi, eſſéque eorum diſcipuli; ſed ipſi nouorum dogmatum auctores & magiſtri eſſe ſatagunt. Porrò Hugo putat hic notari ſchiſmata inter Iſraël & Iuda, ſiue inter Roboam & Ieroboam, ac conſequenter inter Deum & vitulos aureos: hos enim coluit Iſraël, illum Iuda. Verùm hoc remotius eſt: viciniùs S. Hieron. Haymo & Albert. putant hic ſignificari ſchiſma inter Hoſee vltimum regem Iſraël, & populum, dum populus vitulos, rex Deum colendum cenſeret: ſed huius ſchiſmatis in Scriptura nulla eſt mentio, imò de Hoſee rege dicit 4. Reg. 17. 2. *Fecitque malum coram Domino*, quia, vt videtur, coluit vitulos aureos, non Deum.

Tertiò,

Digitized by Google

Tertiò,*diuiſum eſt cor eorum in ſeipſis*,dum partem eius Deo,partem idolis dare volunt.Cupiunt enim tam Deum,quàm idolum colere, vt vtrumque habeant propitium,vt patet 4.Reg.17.33.ita Lyran. Sic Romani colebant deos omnium gentium, vt omnes haberent propitios & fauentes, ne ſi quem negligerent, eum contra ſe concitarent,vti Troiani colendo Venerem, concitarunt contra ſe Iunonem,vti narrat Virgil.1.Æneid.Putabant enim inter Deos eſſe lites & bella, vti ſunt inter homines.

Nunc interibunt.] Quaſi dicat,Idcirco iam iam excindentur & deſolabuntur,vt vertunt Septuag. diuiſio enim & ſchiſma eſt cauſa ruinæ & interitus. Verùm enim eſt illud Chriſti: *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* Secundò, cum Chald. Aria & Vatab.verti poteſt,*Nunc delinquent*,quaſi dicat: Inſigne delictum & enorme flagitium eſt, hæc cordis eorum diuiſio à Deo & proximis,imò à ſeipſis.Hebr.enim אשם *aſçam* & delinquere, & deſolari,ſiue excindi & interire,ſignificat.

Ipſe,ſcilicet Deus,*confringet* per Aſſyrios *ſimulachra eorum*,Iſraëlitarum.ita S.Hieron.Theodor. Theoph.Alber.& Vatab. Hebræi enim ſæpe ſuppoſitum ſubticent, & ex circumſtantiis ſubintelligendum & ſupplendum relinquunt. Secundò, *ipſe*,id eſt,*ipſum*,ſcilicet,cor diuiſum: לב *leb* enim, id eſt,*cor*,hebr.eſt maſculini generis, æquè ac *ipſe*: vel certè *ipſe*,ſcilicet Iſraël, qui diuiſit cor ſuum, vt habent Hebræa,quaſi dicat: Ipſe diſſenſus animorum,ipſa diſcordia, ipſa ſchiſmata & factiones perdent eos, tradéntque hoſti, qui ſimulachra, æquè ac domos & vrbes eorum euertet. ita à Caſtro. Vnde ſequitur.

verſ.3. *Quia tunc dicent:Non eſt rex nobis,* &c.] Quaſi dicat:Cum viderint aduentare Aſſyrios, ac Samariam obſidere, nec Hoſee regem ſuum poſſe eis reſiſtere, tunc dicent: Non eſt rex qui nos poſſit tueri:rex noſter perinde eſt,ac ſi non eſſet rex,idque iuſtè accidit nobis, quia non timemus, nec colimus Dominum,ſed idola. Deo enim, qui eſt rex regum & dominus dominantium, irato, quis mortalis rex iuuare & ſaluare poterit? ita Lyran. & Vatab.Vnde Secundò S.Hieron. Theodor. & Albert.exponunt quaſi dicat: Cum Oſee rex capietur ab Aſſyriis, dicet Iſraël: Iam orbati ſumus rege; quia Deum Regem regum reliquimus. Tertiò,à Caſtro, quaſi dicat: Deus qui ſolet nos regere,eſséque rex noſter,nos deſeruit, quia non coluimus eum: quid ergo opis nobis conferet Hoſee rex miſer, & ruinæ proximus? Denique Hugo & Arias exponunt,quaſi dicat:En regnum Iſraël quod inuito Deo inſtituimus, iam ſucciſum eſt:quia Deum non timuimus.Quid ergo illud nobis profuit,aut proderit, quod nos ſecum trahit in ruinam?

Mor. vis regni ſine Deo eſt inualida.

Moral.diſcant hic Reſp.& Reges, omnem eorum potentiam eſſe imbellem & inualidam, niſi Dei cultu & ope fulciatur. Hoc profeſſus Salomon 3.Reg.2.24. *Viuit*,ait,*Dominus, qui firmauit me,& collocauit me ſuper ſolium Dauid patris mei.* Et Dauidi ait Deus pſalm. 88.36. *Semel iuraui in ſancto meo ſi Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit; & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo.* Quocirca Dauid moriens Salomoni hæc vltima dedit monita:*Obſerua cuſtodias Domini Dei tui, vt ambules in viis eius*, &c. *vt confirmet Dominus ſermones,quos locutus eſt de me, dicens: ſi cuſtodierint filij tui vias meas,& ambulauerint coram me in veritate in omni corde ſuo, & in omni anima ſua., non*

A *auferetur tibi vir de ſolio Iſraël.* Quin imo Moſes moriturus, ex ore Dei de regibus ita ſanxit Deuter.17.18. *Poſtquam ſederit* (rex) *in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium*, &c. *legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere dominum Deum ſuum,& cuſtodire verba, & ceremonias eius,* &c. *vt longo tempore regnet ipſe, & filij eius.* Hoc ipſum æterna ſapientia edicit Prouerb. 8. 15. *Per me reges regnant.* Hinc de Ioſaphat pio rege dicitur 2.Paral.1.*Fuit Dominus cum Ioſaphat,quia ambulauit in viis Dauid patris ſui*,&c. *confirmauitque Dominus regnum in manu eius*,&c. *factaque ſunt ei infinitæ diuitiæ,& multa gloria.* Hac de cauſa Agapetus rectè monuit Iuſtinianum Imperatorem, vti refert Baron.tom.7.in Iuſtin.*Sceptrum*,inquit, B *imperij cum à Deo ſuſceperis, cogitato quibuſnam modis placebis ei,qui id tibi dedit, cúmque omnibus hominibus ab eo ſis prælatus, præ omnibus eum honorare feſtina.* Viderunt idipſum Gentiles. Scribit Plinius de viris illuſtr. cap. 2. Numam Pompilium ſecundum Romanorum regem, ferum populum *religionis inſtitutione & vtilibus legibus domuiſſe,ſuúmque regnum ita firmaſſe,vt pendente eius regno nemo illi bellum mouerit.* Apud Liuium lib. 44.eſt illa vox C. Marcij: *fauere pietati fideique deos, per quæ populus Romanus ad tantum faſtigij peruenit.* De Ageſilao Spartanorum duce ita ſcribit Xenophon in eius laudibus:*Exiſtimabat diuina auxilia non minus in hoſtili, quàm amico in ſolo* C *imploranda eſſe.*

Loquimini verba viſionis inutilis.] Legit Interpres דברו *dabberu* in Imperatiuo, id eſt,*loquimini*: iam legunt דברו *dibberu* in præterito, id eſt,locuti ſunt. Chald. vertit in præſenti, *loquuntur verba violenta*: quia Hebræi carent præſenti, & pro eo vtuntur præterito. Rurſum, pro *viſionis inutilis*, hebr.eſt אלות שוא *aloth ſcau*,id eſt,*iuramenti mendacis*, vel futilis & *inutilis*. Solebant enim Prophetæ ſuas viſiones, ſiue prophetias confirmare iuramento, dicendo: *Viuo ego, dicit Dominus*,id eſt,iuro per vitam meam; aut potiùs ſe diris deuouendo,dicere;*hæc mihi faciat Deus, & hæc addat,ſi mentior*.Hebr.enim *alot*, ſignificat iuramen- D tum execratorium, maledictionem & imprecationem triſtium: Talis ergo viſio & prophetia vocatur *ala*,id eſt, execratio:quia fiebat cum execratione. Senſus eſt ergo,quaſi dicat: Loquimini ſanè, & iactate verba Pſeudoprophetarum, qui afferunt ſuas viſiones, eáſque iurando & deierando confirmant,ſed mendaces & futiles. Pollicentur enim omnia proſpera, nec timendos eſſe Aſſyrios,ſed mentiuntur & decipiunt vos,agúntque in ruinam. Eſt ironia: ridet enim & ſubſannat eos, quòd falſis Prophetis & ſeductoribus fidem habeant in ſuam perniciem,loquuntur enim viſiones, ſed futiles & mendaces, putà non Dei oracula, ſed cerebri ſui ſomnia. ita S.Hieron. E Haymo,Hugo,& alij. verſ.4.

Fœdus ferietis.] Hæc ſunt *verba viſionis inutilis*, ſeu oracula Pſeudoprophetarum.Dicebant enim: *Ferietis*,vel ferite *fœdus*, ſcilicet cum diis veſtris, æquè ac Regibus,iurando & deuouendo vos diris,ſi vnquam eos,eorúmque ſchiſma deſeratis,& ad Deum domúmque Dauid in Ieruſalem & templum redeatis.ita Vatab.Arias & Clarius. Secundò,ferite fœdus cum Aſſyriis, aut cum Ægyptiis:ſi hoc feceritis, omnia erunt vobis ſecura & proſpera. ita ipſi. At fallunt: nam inſtat vobis amaritudo captiuitatis.vnde de ea ſubdit:

Et germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos

Digitized by Google

ſulcos agri.] Pro *amaritudo* hebr. eſt ראש *roſch*, quod ſignificat venenum, amaritudinem, réſque venenatas & amariſſimas, vti eſt fel, virus ſerpentum (vnde Chald. vertit, *caput ſerpentum maleficorum*) colocyntides, abſynthium, &c. Septuag. vertunt *germen*, ſcilicet amarum & noxium. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: *Iudicium*, id eſt, ſupplicium Iſraëlis *germinabit*, & prodibit quaſi *amaritudo*, id eſt, amaræ & noxiæ herbæ, v.g. abſynthium, *ſuper ſulcos agri*, vbi copioſius germinant, vtpote terra ſulcata & elaborata. quaſi dicat: Vti noxiæ herbæ copioſè germinant in terra culta; ita copia ſuppliciorum germinabit in Iſraël, qui in agro tam terræ, quam cordis duxit ſulcos non pietatis, ſed impietatis: hiſce enim cor ſuum ſulcauit, B id eſt, ſtudioſè & data operâ peccauit, ſculpendo & colendo idola, ac Deum Deique legem & minas ſpernendo; idque ex eo, quòd credidit Pſeudoprophetis dicentibus, eum ſi id faceret, fœdúſque cum idolis feriret, tutum & ſecurum fore. ita Theodor. Theoph. Arias, Vatab. & S. Hieron. qui & addit de hac amaritudine ſupplicij: *Vt qui ſeminauerunt copioſè in gaudio, copioſè metant in lachrymis, qui riſerunt, fleant; qui habuerunt conſolationem, lugeant.* Alludit ad minas & execrationes Moſis Deuter. 28. 28. *Ne fortè ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie à Domino, vt vadat & ſeruiat diis illarum gentium, & ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem, cùmque audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo dicens: Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei. Et Dominus non ignoſcet ei, ſed tunc quam maximè furor eius fumet, &c.* C imò haſce minas in Iſraële iam implendas Oſee hîc prædicit. Secundò, *iudicium*, id eſt, vindicta *ſuper ſulcos agri*, accipi poteſt ſterilitas inducta agris, quaſi dicat: Deus puniet vos agrorum ſterilitate, vt licèt ſulcati & ſeminati, non proferant ſegetem, ſed potiùs ſpinas, tribulos, lolia, herbáſque amaras & venenatas.

Verſ. 5.] Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit ſuper eum populus eius, & æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. D

Verſ. 6.] Siquidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi vltori: confuſio Ephraim capiet, & confundetur Iſraël in voluntate ſua.

Verſ. 7.] Tranſire fecit Samaria regem ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.

Verſ. 8.] Et diſperdentur excelſa idoli, peccatum Iſraël: lappa & tribulus aſcendet ſuper aras eorum: & dicent montibus: Operite nos; & collibus: Cadite ſuper nos. E

Verſ. 9.] Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël, ibi ſteterunt: non comprehendet eos in Gabaa prælium ſuper filios iniquitatis.

Verſ. 10.] Iuxta deſiderium meum corripiam eos: congregabuntur ſuper eos populi, cùm corripientur propter duas iniquitates ſuas.

Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ.] Bethauen eſt Bethel. Bethel enim, id eſt, domus Dei, dicta eſt, ob viſum ibi à Iacobo Deum ſcalæ innixum. Eadem deinde dicta eſt Bethauen, id eſt, domus iniquitatis, vel idoli, ob vitulos aureos quos ibi adorandos propoſuit Ieroboam. Vaccas ergo, ſiue iuuencas, vocat hoſce vitulos. Vnde Septuag. hic vertunt *vitulum*; & de eo mox ſequitur: *Quia luxit ſuper eum* (vitulum) *populus*. Pro quo nota, vitulus hic fuit Apis, ſiue Serapis, Deus Ægyptiorum. Hunc enim cum Ægyptiis coluerunt Hebræi degentes in Ægypto, ideóque Deus, vt eos ab hoc idolo auelleret, iuſſit Moſi vt eos educeret ex Ægypto in Sina: vbi cùm Moſes accepturus legem, diutius cum Deo hæreret in monte, mox populus volens redire in Ægyptum, Apin, putà vitulum aureum, quaſi ducem viæ ſibi conflauit, Exodi 32. 4. Eundem renouauit & reuocauit Ieroboã, faciens ſchiſma à Deo, & à domo Dauid. lege hiſtoriam 3. Reg. 12. 28. Porrò Ieroboam non vnum, vti videtur velle S. Hieron. Haymo, Rupert. Hugo & Lyran. ſed plures erexiſſe vitulos patet, tum 3. Reg. 12. 28. tum quia hic eos vocat vaccas in plurali. vaccæ ergo Bethauen, ſunt duo vituli aurei, quos fecit Ieroboam, vnúmque poſuit in Bethel, alterum in Dan. Dan ergo, æquè ac Bethel, vocatur hic Bethauen, id eſt, domus idoli. Tropol. peccator qui carni, abdomini, ventri & veneri indulget, colit vitulos & vaccas Bethauen, cum iiſque vitulatur, fitque quaſi vitulus. Sicut enim vituli & vaccæ ſtupidi ſunt, petulci, iugum ſubeunt, terram aratro ſubigunt, & collum oneri ſupponunt: ita & carnales ſtupidi fiunt mente, laſciuiunt, labores maximos ſubeunt vt ſuis deliciis fruantur, onera grauiſſima & pęnè importabilia ſuſcipiunt, fœno paſcuntur, totíque in terram & terrena proiecti ſunt. Nota, Scriptura hos deos nunc vocat vitulos, nunc vitulas, vel vaccas. Primò, quia Patres quos citaui Exodi 32. 4. docent eos non fuiſſe integros vitulos, ſed tantùm capita vitulina, ita vt Aaron Hebræis tantùm conflauerit caput vituli. vnde an is mas eſſet, an femina, putà an vitulus, an vitula, vix dignoſci poterat. Secundò, quia valde veriſimile eſt, ſi è capite ſexus dinoſci poterat, fuiſſe vitulas potiùs quàm vitulos: tum quia Herodot. lib. 2. id docet: *Boues mares*, inquit, *eoſdémque mundos, ac vitulos vniuerſi Ægyptij immolant: fœminas eis immolare non licet, vtpote Iſidi conſecratas. Nam Iſidis ſimulachrum muliebre eſt bubulis preditum cornibus, quemadmodum Io Græci deſcribunt, bouéſque feminas omnes itidem Ægyptij venerantur ex omnibus pecudibus longè plurimum:* tum quia hebr. vocantur עגלות *eglot* femininè, id eſt, vitulæ, vti vertunt Septuag. 3. Reg. 12. 28. ac Ioſeph. lib. 8. Antiq. cap. 3. ſiue vaccæ, vti vertit noſter hic. *Vaccas* ergo nouellas accipe, id eſt, vitulos adultos, aut potiùs adultas: vitulus enim vti & bos, aſinus, equus, ouis, camelus, & cætera animalium nomina vtrumque ſexum putà tam feminam, quàm marem ſignificant. Hæc ſententia valde probabilis eſt: contraria tamen, ſcilicet fuiſſe vitulum potiùs quàm vitulam, non eſt improbabilis, eámque videtur ſequi S. Hieron. Rupert. Vatab. & Arias. Ratio eſt, quia partim vocatur vitulus; hic tantum vocatur vacca ad irriſionem. Apis ergo, ſiue Serapis, erat bos, vel vitulus

corpore

Digitized by Google

corpore nigro, candida fronte, habens in tergo albam notam vel maculam, vti dixi Exodi 32.4.

Coluerunt.]Heb.eſt יגורו *iaguru*, id eſt, timuerunt, hoc eſt, coluerunt & venerati ſunt, vt vertit Noſter, Chald.& alij: nam *primus in orbe deos fecit timor.* Hinc in Scriptura timor Dei, ſignificat venerationem & cultum Dei. Timor ergo hic eſt reuerentia Dei. ita S.Hieron. Theodor. Haymo & alij. Aliter Vatab. Arias, Pagnin.& Clarius, quaſi dicat: Samaritæ videntes ab Aſſyriis vaſtari Bethel & vitulos ſuos, pauebunt, timentes quod & ipſimet propediem ſimili clade vaſtabũtur. Septuag. vertunt, *morati ſunt*: גור *gur* enim ſignificat propriè peregrinari, morari, degere: inde גר *gher* eſt peregrinus: & quia peregrini peregrè, apud exteros & incognitos ſunt timidi & pauidi, hinc *gur* ſignificat quoque timere, pauere. Vertunt ergo Septuag. *apud vitulum domus ὤν* (pro און *auen* enim, legunt ipſi per craſin און *on*) *morabuntur habitatores Samariæ.* Hinc & Vatab. vertit: *Ad vitulas Bethauen concurrent Samaritæ.*

Quia luxit ſuper eum populus eius.]*Eum*, ſcilicet vitulum, vt vertunt Septuag. Itaque quas ante vaccas vocauit, hic vitulum vocat, ob cauſas iam dictas: & quia voluit ſubſtantiam tantùm idoli, non ſexum, non numerum ſignificare, ſcilicet quòd eſſet bos, ſiue vitulus, non equus, non hircus, non aries. Sẽſus ergo eſt: *Luxit*, id eſt, lugebit populus ſuper vitulum Deum ſuum, cùm ſcilicet videbit eum ab Aſſyriis capi, & captiuum auehi in Aſſyriam: lugebunt *& æditui eius*, putà ſacerdotes & cuſtodes vituli eiúſque templi, qui antea *exultauerunt in gloria eius*, cum ipſe ab omnibus coleretur: *quia gloria* hæc vituli *migrauit ab eo.*

verſ.6. *Siquidẽ & ipſe* (vitulus) *in Aſſur* (Aſſyriam) *delatus eſt munus regi vltori.* Septuag. *Et ipſum vinciendum duxerunt xenia regi.* quaſi dicat: Vitulum hunc captiuum, quaſi munus & xenium inſigne obtulerunt Aſſyrij regi ſuo. Nota Primò, τὸ *quia* hic non cauſam ſignificat, ſed euentum. Heb. enim כי *ki* ſæpe tantùm conſequentiæ & ornatus cauſa additur, idémque valet quod *hinc, hac de cauſa, idcirco.* Secundò, poſt τὸ *ædui*, more Hebræo ſubauditur relatiuum אשר *aſcer*, id eſt, *qui.* Tertiò, regem Aſſyriorum vocari vltorem, id eſt, vindicem, Symmach. ὑπερμάχῳ, id eſt, præſulem & defenſorem, ob cauſam quam dedi cap.5.verſ.13. Alleg. Tertull. lib.4. contra Marc. cap.42. *Oſeas*, inquit, *de Chriſto prophetauit: & vinctum eum ducent xenium regi*; nempe cum Pilatus eum miſit ad Herodem. Sed perperam; donum enim hoc fuit idolum, putà vitulus aureus, qui nequit eſſe typus Chriſti.

Confuſio Ephraim (Ephraimitas, id eſt, Iſraëlitas, ſiue Samaritas) *capiet, & confundetur Iſraël in voluntate ſua.*]Heb. מעצתו *meatſato*, id eſt, *à conſilio ſuo*, vt vertunt Septuag. Vatab.& alij.

Quæres, quænam hæc confuſio, quæ voluntas, quodnam conſiliũ? Primò, S.Hieron. Theod. Theoph. Haymo & Hugo: *Tradunt*, inquiunt, *Hebræi vitulos aureos à ſacerdotibus furto eſſe ablatos, & pro his æneos & deauratos repoſitos. Cum igitur lugeret populus tempore neceſſitatis & anguſtiæ, etiam vitulos aureos inter munera cætera Aſſyrius regibus, & maximè regi Sennacherib ab Iſraël eſſe directos; exultabant æditui quod fraus eorum nequaquam poſſet argui & deprehendi. Et hoc eſt quod ait: Æditui eius, ſcilicet vituli, ſuper eo exultauerunt in gloria populi, hoc eſt, in vitulo quem habebant pro gloria; quia migraſſet ab eo, id eſt, à populo, & tranſla-* A *tus eſſet ad Aſſyrios. Siquidem ipſe delatus eſt munus regi vltori, ſtatimq; ſequitur: Confuſio capiet eos, &c. Deprehenſa enim fraus vitulorum deauratorum, regi Iſraël literis indicatur; & vnde ſe placere exiſtimauerant, inde vel maximè confunduntur, & offendunt eos quibus munera miſerant, exiſtimantium nõ furto ſacerdotum; ſed fraude regum atque conſilio hoc eſſe perfectum.* Additque S.Hieron. *Legimus 4. Reg.15. 19. regem Iſraël Manahem regi Aſſyriorum Phul mille talenta argenti miſiſſe, vt ei præberet auxiliũ, inter quæ nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos eſſe directos.* Conſilium ergo hoc ſacerdotum fuit, quòd ſuaſerint regi Iſraël, vt vitulos deauratos mitteret dono regi Aſſyriorum, vt ſic fraus eorum lateret, qua ipſi furati vitulos aureos, B ſuppoſuerant æneos deauratos: confuſio & pudor eorundem fuit, cùm fraus eorum detecta per regem Aſſyriorum, redũdauit in caput regis Iſraël, & tandem in caput ipſorummet ſacerdotum. Aliter Theoph. opinatur enim ſacerdotes ſuaſiſſe principibus, vt vitulos hoſce mitterent in Aſſyriam, quòd ſperarent eos ab Aſſyriis adorandos: ſed confuſi ſunt: nam Aſſyrij eos confregerunt. Aliter & Theod. Conſilium, ait, hoc fuit, de mittendo vitulo in donum Sua regi Ægypti, vt is Iſraëlitas tueretur contra Salmanaſar. Sed confuſi ſunt; nam & vitulum perdiderunt, & à Sua adiuti non ſunt.

Verùm hæc omnia incerta ſunt, & fabulas C Rabbinicas olent, præſertim quia Oſee ſatis ſignificat, vitulum hunc non datum, ſed captum ab Aſſyriis cap.8.5. *Proiectus eſt*, inquit, *vitulus tuus Samaria.* Et hic verſ.2. *Ipſe confringet ſimulachra eorum.* Et verſ.8. *Diſperdentur excelſa idoli, peccatum Iſraël.*

Dico ergo: Voluntas hæc & conſilium Iſraëlis fuit, quod vitulum quaſi numen ſuum elegerint, & Deo vero prætulerint, eíque, non Deo, ſeruire voluerint, ſperantes eius ope ſe tutos fore ab Aſſyriis: ſed confuſi ſunt: nam vaſtati ſunt cum vitulo, qui ab Aſſyriis captus & irriſus, in donum oblatus fuit regi vltori, putà Salmanaſar, qui vltus eſt defectionem Iſraëlitarũ tam à Deo, quàm à ſe, quod ſcilicet contra fœdus ſecum initum D confugiſſent ad Sua regem Ægypti. ita Lyran. Arias, Vatab. Ribera, à Caſtro & alij.

Tropol. S.Gregor. explicans illud S. Iob c. 21. 16. *Conſilium eorum longe ſit à me; Quod eſt*, inquit, *iniquorum conſilium, niſi terrenam gloriam quærere, æternam negligere; ſalutem temporalem cum damno interiori appetere, & dolores tranſitorios ad æternos gemitus commutare?*

Tranſire fecit Samaria regem ſuum.] Hebr. נדמה verſ.7. *nidme*, quod primò verti poteſt, *excindetur in Samaria rex eius*, ſcilicet rex Samariæ, putà Hoſee occidetur in ea. ita Vatab. Secũdò, *Similis eſt cum Samaria rex eius ſpuma, quæ eſt in ſuperficie aquarum*, quaſi dicat: Rex cum regno inſtar ſpumæ E diſſipabitur & euaneſcet. ita Arias. Tertiò, *In ſilentium redacta eſt*, vel *obmuteſcta eſt*, id eſt, periit, diſperiit *Samaria cum rege ſuo.* ita Forſter. Quartò, noſter paſſiuum *nidme* accepit pro actiuo דמה *dama*, vel *dimma*, id eſt, excidit. vnde vertit, *Trãſire fecit.* Septuag. *abiecit.* fortè pro נדמה *nidme* legerunt נדפה *niddepha*, id eſt, impulit, propulit, propulſauit Samaria regem ſuum quaſi ſpumam: ſpuma enim ab vnda & fluctu propriè propelli dicitur, quaſi dicat: Samaria idola colendo trãſire fecit, impulitque in exitium regem ſuum quaſi ſpumam. Suo enim ſcelere apud Deum meruit

Digitized by Google

& effecit, vt regnum ſuum cum rege ab eo exſcinderetur, & tranſiret celerrimè, euaneſceretque vt ſpuma aquæ propulſa & diſpulſa à fluctibus. Rurſum, quaſi dicat: Cum rex populo in idololatriam propenſo obſecundaret; & hic ſceleris auidus regi aſſentiretur & aſſentaretur, fecit populus, quem aquæ multæ repræſentabant, regem ſuum perire quaſi ſpumam ex ſe natam, eam ſcilicet in ſeipſo, velut in aqua conſumens, perdens & euaneſcere faciens. Aliter Sanchez qui per regem accipit idolum, putà Moloc, vel vitulos aureos, quos ſecum perdiderunt Samaritæ.

Nota, pro, *ſpumam* hebr. eſt קֶצֶף *ketſeph*, quod propriè ſignificat ebullitionem & efferueſcentiam; inde iram ebullientem; inde bullam & ſpumam. Septuag. vertunt φρύγανον, quod interpres *cremium* vertit, putà ſarmenta, ſtipulæ, omniaque ignis fomenta ad cremandum facilia, quibus fornax incenditur, vel torretur aliquid atque frigitur: à frigendo enim vocatur φρύγανον. ita ex Columella & Plinio S. Hieron. Hæc enim ſarmenta vel ſtipulæ, inſtar ſpumæ ab aqua propelluntur, & ſi accenſa ſint, ab ea mox extinguuntur, ait Theod. Symmachus vertit, ἐπίζεμα, *volens oſtendere feruentis olla ſuperiores aquas, & in ſpumam bullaſque ſurgentes, quas Græci πομφόλυγας vocant*, ait S. Hieron. Syrus vertit: *Reiecit Samaria regem ſuum quaſi paleam*, vel *quaſi teſtudinem* (pro *ghelo* enim aliis punctis legi poteſt *golo*) *ſuper faciem aquæ*. Arabicus Antiochenus: *Deſpexit Samaria regem ſuum quaſi herbam ſuper aquas*, v. g. algam. Arabicus Alexandrinus: *Suſtulit Samaria regem ſuum ſicut ſpumam, quæ eſt ſuper faciem* (ſuperficiem) *aquarum*.

Vers. 8. *Et diſpergentur excelſa.*] Altaria, ſacella & templa (hæc enim Iudæi more gentilium erigebant in montibus, locíſque excelſis) *idoli*, putà vituli aurei in Bethel erecti, quod eſt *peccatum Iſrael*. peccatum vocat non actum, ſed obiectum peccati, putà idololatriæ.

Et dicent Iſraëlitæ in excidio Samariæ per Salmanaſar, *montibus: Operite nos.*] Quaſi dicat: Tanta erit clades & cædes Iſraëlitarum, tantus clamor, pauor & horror Aſſyriorum, vt qui poterunt abdant ſe in ſpeluncas & cauernas: qui non poterunt, optent montibus & collibus operiri & contegi, ne hanc ſtragem videant & ſentiant; *vt nemo futurus ſit*, ait Theoph. *qui non malit obrui aut terra diſcedente, aut repentino montium caſu, quàm mala ab hoſtibus admiſſa ſuſtinere*. Et Cyrill. *Dicent* inquit, *montibus, in quibus idola colebant: Cadite ſuper nos, & anticipate crudelitatem Babyloniorum, & captiuitatis extremam miſeriam*.

Nota, ad literam, vt patet ex antecedentibus & ſequentibus, hæc intelligi de excidio & calamitate extrema, ac deſperata decem tribuum, cum ab Aſſyriis exciſa eſt Samaria. ita S. Hieron. Cyrill. Ruffin. & alij. Alleg. verò hic dari typum calamitatis & excidij, tum Ieruſalem per Titum & Romanos, quæ tanta fuit, vt in cryptas & cloacas ſe abderent Iudæi, teſte Ioſepho; excidium enim Samariæ fuit typus & præludium excidij Ieruſalem: vnde eidem hæc accommodat Chriſtus Lucæ 23.30. ita S. Hieron. Haymo, Theoph. & Hugo, imò Rupert. vult hunc eſſe ſenſum literalem; ſed perperam: tum totius orbis in fine mundi. Vnde eidem hæc adaptat S. Ioannes Apocal. 6.16. Simile eſt Iſaiæ 2.19. *Introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini.* Sic in Troadibus vidua Hectoris occultans filium in ſepulchro, ait ei:

Fata ſi miſeros iuuant,
Habes ſalutem: fata ſi vitam negant,
Habes ſepulchrum.

Quod Malchus Monachus, teſte S. Hieron. in eius vita, herum inſequentem fugiens, abdenſque ſe in ſpeluncam, ſibi adaptans: *Si*, inquit, *Dominus miſeros iuuat, habemus ſalutem: ſi deſpicit peccatores, habemus ſepulchrum.*

Anagog. hæc planè plenéque congruunt damnatis in gehenna, qui optant mortem, vt pœnas euadant, & mori nequeunt. De quibus S. Bern. lib. 5. de conſid. cap. 12. *Horreo* ait, *vermem mordacem, & mortem viuacem. Horreo incidere in manus mortis viuentis, & vitæ morientis. Quis det illis ſemel mori, vt non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus, Cadite ſuper nos: & collibus, Operite nos, quid niſi mortem mortis beneficio aut finire, aut euadere volunt? Denique inuocabunt mortem, & non veniet*, ait S. Ioan. Apoc. 9. Vnde Arabicus vertit: *Et dicent montibus, & rupibus, & collibus: Cadite ſuper nos.*

Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël.] Quaſi dicat: Priſcum & inolitum eſt hoc idololatriæ Iſraëlis peccatum, olitana & pertinax hæc in eo eſt labes & macula, quæ proinde non niſi igne & excidio purgari & euelli poteſt. Vers. 9.

Quæres, quinam ſunt dies Gabaa? Primò, Chald. hæc refert ad Saulem, qui creatus eſt Rex in Gabaa: peccauit enim Iſraël petendo regem contra voluntatem Dei: quaſi dicat: A tempore Saulis peccauit Iſraël, & Deo rebellare cœpit: in Gabaa ergo tam populus, quàm rex, ſteterunt coram Domino, imò contra Dominum; & tamen non comprehendit eos prælium ſuſceptum ſuper, id eſt, contra *filios iniquitatis*, putà Philiſthinos incircumciſos & infideles. quaſi dicat: Licèt Iſraël peccauerit creando regem Saulem, tamen Deus eum non deſeruit, nec tradidit Philiſthæis, ſed potiùs eos illi ſubiugauit. Nam vt dicitur 1. Reg. 14.52. *Erat bellum potens aduerſus Philiſthæos omnibus diebus Saul.* At Iſraël tantæ Dei clementiæ immemor & ingratus, ab eo deſciuit ad idola. Ergo acriter ab eo punietur. Hoc eſt enim quod ſubdit: *Iuxta deſiderium meum corripiam eos.* Verùm in creando Saule rege non peccauit ſolus Iſraël, de quo hic agitur, ſed & Iuda: nec ſub Saule, aut poſt Saulem ſub Dauide & Salomone à Deo deſciuit ad idola, ſed ſub Roboam.

Secundò ergo, meliùs alij hæc referũt ad tempora Iudicum, putà ad tempus quo ſtuprum in Gabaa eſt commiſſum à Beniaminitis in vxorem Leuitæ, ob quod omnes pene in prælio deleti ſunt, Iudic. 19.20. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Ex eo tempore, quo viri Gabaa & Beniaminitæ ſcelus in Leuitam, eiúſque vxorem admiſerunt, peccauit Iſraël, ſcilicet idololatria publica, putà colendo idolum à Micha erectum in vrbe Dan, Iudic. 17.5. & cap. 18.30. Nam vtramque hiſtoriam, putà ſtuprum Gabaa & idolum Michæ eodem tempore contigiſſe, patet Iudic. 17.1. nimirum ſtatim poſt tempora Ioſue, viuente adhuc Caleb, ſub Othoniele, vt docent Hebræi, S. Hieron. Ruffin. Ruper. Theodor. Theoph. Lyran. à Caſtro & alij. Vnde & Ioſephus vtrumque morti Ioſue illico ſubnectit, ante hiſtoriam Iudicum. Idque demonſtratur ex eo quod Phinees filius Eleazari filij Aaron iam tum viuebat, vti ibidem dicitur c. 17.6. & cap. 18.1. & cap. 20. 27. & ex eo quòd Ionathan filius Gerſon, filij Moſi, conſecratus fuerit

ſacerdos

Digitized by Google

ſacerdos idoli Michæ, vti dicitur cap. 18. 30. Rurſum, quòd tum necdum ab Iſraëlitis expugnata eſſet Ieruſalem, vti dicitur 19. 11. Cum igitur Ieruſalem expugnatio narretur initio libri Iudic. c. 1. ſequitur ſtuprum Gabaa & idolum Michæ contigiſſe ante tempora Iudicum, & hiſtorias eorum libro Iudicum eſſe præponendas. vide Abulenſ. ibidem. Porrò nominat ſcelus & ſtuprum Gabaa, potiùs quàm idolum Michæ, quia illud enorme erat, infame & execrabile, non tantùm coram Deo, ſed & coram hominibus: & quia ſtuprum hoc myſticè repræſentabat idololatriam. Hæc enim in Scriptura vocatur fornicatio, adulterium, &c. Denique, quia hæc duo vicina & coniuncta ſunt: libido enim eſt mater idololatriæ, æquè ac hæreſis; & vice verſa idololatræ ſunt libidinoſi, ac Gabaitæ vtrumque fuiſſe videntur, & ex vno vitio in alterum prolapſi.

Tertiò, pro *ex diebus*, hebr. eſt מִימֵי *mime*, quod verti poteſt, *præ diebus Gabaa* peccauit Iſraël, quaſi dicat: Grauiùs peccauit Iſraël colendo idola, quàm Gabaitæ violando vxorem Leuitæ: grauiùs ergo punientur quàm illi; cúmque illi pene ad internecionem deleti ſint, multò magis Iſraël internecione delebitur. ita Vatab. & Sanchez. Aliter Clarius, quaſi dicat: O Iſraëlitæ grauiùs nunc peccaſtis colendo vitulos Ieroboam, quàm in diebus Gabaa per ſtuprum: illud enim pauci Gabaitæ commiſerunt, totus verò reliquus Iſraël illi reſtitit, ſcelúſque publico bello vindicauit. Hic autem nullus eſt qui idololatriæ vitulorum reſiſtat, ſed omnes in eam conſpirant. Ego ergo Deus ſceleris, æquè ac honoris mei vindex exurgam, omnéſque vos ſontes plectam per Aſſyrios.

Ibi ſteterunt.] Quaſi dicat: A diebus Gabaa, in idololatria Michæ immobiles perſtiterunt, vt patet Iudic. 18. 30. & 31. æquè ac Gabaitæ in defenſione ſtupri. ita Theodor. & Theoph. perſtiterunt, inquam, vſque ad Ieroboam, qui idololatriam in vitulis ſuis renouauit & auxit. Aliter Ruper. & Lyran. quaſi dicat: Cum Iſraëlitæ vindicaſſent ſtuprum Gabaa, ibi ſteterunt, nec perrexerunt vindicare grauius ſcelus, putà idolum Michæ, vti facere debebant. Aliter & Clarius, quaſi dicat: In Gabaa vnanimiter ſteterunt Iſraëlitæ ad vltionem ſceleris, & conſpirarunt ad vindicandum ſtuprum,

Non comprehendet eos in Gabaa prælium.] Eſt hebraiſmus: cum enim ait, *in Gabaa*, ſubauditur particula ſimilitudinis *ſicut*, quaſi dicat: *Comprehendet* Iſraëlitas *prælium*, at *non* tale quale fuit Gabaitarum, vel ſicut fuit *in Gabaa ſuper*, id eſt, contra *filios iniquitatis*, putà Gabaitas, qui abuſi erant vxore Leuitæ; ſed longè grauiùs, quo ſcilicet planè excindetur tam Samaria, quàm rex & regnum totum Iſraël.

Aliter à Caſtro, quaſi dicat: In Gabaa filios iniquitatis, id eſt, Gabaitas non comprehendit prælium Iſraëlis: quia primo & ſecundo prælio Iſraël à Gabaitis victus, & cæſus eſt. Verùm obſtat quod ait, *comprehendet* in futuro: loquitur ergo de futuro, non de præterito. Adde, ſenſum illum videri extra propoſitum, & difficulter toti ſententiæ adaptari.

verſ. 10. *Iuxta deſiderium meum corripiam eos.*] Quaſi dicat: Cum omnes ſtent & conſpirent in priſca idololatria, quam cœperunt à tempore Michæ, deſidero & aueo eos inſigniter corripere & caſtigare. Meo ergo nutu & prouidentia *congregabuntur ſuper eos populi*, Aſſyrij, *cùm corripientur*, id eſt, punientur *propter duas iniquitates ſuas*, putà duos vitulos (eſt metonymia: idololatria enim ponitur pro ipſo idolo) quos coluit, ſcilicet vnum in Bethel, quam verſ. 1. vocauit Bethauen, alterum in Dan, vbi primitus fuit idolum Michæ in diebus Gabaa, vti innuit verſ. 9. ita S. Hieron. Haymo, Albert. Hugo, Lyran. & Clarius: qui ſecundò duas iniquitates accipiunt duplicem idololatriam, ſcilicet vnam priſcam idoli Michæ in diebus Gabaa, alteram recentem vitulorum Ieroboam. Tertiò, Arias exponit, quaſi dicat: Gabaitæ vnam ſtupri iniquitatem admiſerunt, hi verò duas, putà fornicationem & idololatriam. Quartò, S. Hieron. addit vnam iniquitatem eſſe, quòd non coluerit Deum; ſecundam, quòd coluerit vitulos. Simile eſt Ieremiæ 2. 13. Interpres noſter hebr. אָסְרָם *aſram* accepit quaſi deriuatum à יָסַר *iaſar*, id eſt, corripere. Ordines enim verborum imperfectorum, qualia ſunt אָסַר *aſar* & יָסַר *iaſar*, ſæpe commutantur, ita vt vnum ab alio modos & tempora mutuetur. Recentiores verò propriè *aſram* ab אָסַר *aſar*, id eſt, vincire, ligare deriuant; vnde vertunt: *Cum colligarint*, vel coniunxerint *ſe in duobus iugeribus, vel ſulcis*; húncque dant ſenſum, vt ſit metaphora à iugo, vel à pari boum arantium, quaſi dicat: Sicut duo boues vno iugo conſtringuntur ad arandum, & ad ſulcandos agros, v. g. duo iugera; ita Iſraël & Iuda cõſpirabunt in eandem idololatriam, putà ad colendos duos vitulos aureos. Cum ergo vterque ſic conſpirauerit, tunc vtrumque, quaſi duos boues colligatos, cædam & mactabo. Addit Chald. quaſi dicat: Sicut Iſraëlitæ laborarunt in cultu duorum vitulorum, ita ipſimet capti & conſtricti ab hoſtibus, quaſi duo illi vituli arabunt: damnabit enim eos hoſtis quaſi boues & mancipia ad aratrum, & ad agricolationẽ. vbi aduerte, pro *iniquitates* hebr. eſt עֹנֹתָם *onoth*, quod Chald. R. Dauid. Vatab. & alij vertunt *iugera*, vel *ſulcos*. Verùm aliis punctis legendum eſt עֲוֹנֹתָם *auonoth*: aut certè *onoth* per craſin ponitur pro *auonoth*, id eſt, iniquitates; ita enim vertunt Septuag. Noſter, Arias, Pagnin. Forſter. in lexico & alij. nuſquam enim alibi *ona* ſignificat iugerum, aut ſulcum.

Verſ. 11.] Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius: aſcendam ſuper Ephraim, arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob.

Verſ. 12.] Seminate vobis in iuſtitia, & metite in ore miſericordiæ, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam.

Verſ. 13.] Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij: quia confiſus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum.

Verſ. 14.] Conſurget tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vaſtabuntur, ſicut vaſtatus eſt Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, matre ſuper filios alliſa.

Verſ. 15.] Sic fecit vobis Bethel, à facie malitiæ nequitiarum veſtrarum.

Digitized by Google

verſ. 11. *Ephraim vitula docta diligere trituram.*] Sicut verſ. 1. Iſraëlem comparauit viti frōdoſæ, ſed fructibus vacuæ; ita hic eundem comparat vitulæ, quæ arauit impietatem, & meſſuit iniquitatem: in eâque metaphora perſiſtit vſque ad finem capitis. Porrò alludit ad multa: 1. in voce *Ephraim*, id eſt, frugifer, fertilis, ad fertilitatem terræ Ephraim. 2. in *vitula* ad aureos vitulos, vel potius vitulas, ſiue vaccas, vti dixi verſ. 5. quas colebat, quaſi dicat: Ephraim colendo vitulas vitulatur, œſtróque inſaniæ agitur quaſi vitula. 3. *docta*, id eſt aſſueta, vt vertit Vatab. & alij. Vnus Lyran. vertit *ſtimulata*, quod eodem reduci poteſt: conſuetudo enim illi erat pro ſtimulo. Alludit ad Apim, id eſt, vitulum, quem Iſraël in Ægypto coluit; indéque eius cultui ſe aſſuefecit, eique pertinaciter adhæſit in Chanaan. Rurſum ad fruges copioſas Ægypti, quibus Iſraël ineſcatus in Ægypto, ad eas earúmque triturationem, æquè ac ad Apim, quaſi earum datorem iugiter anhelabat. 4. pro *trituram* hebr. eſt לָדוּשׁ *laduſç*, id eſt, ad triturandum, putà ad excutiendum grana è ſegete. In Palæſtina enim, æquè ac in Italia, Canariis, aliiſque regionibus grana excutiunt, non homines ligneis flagellis, vti faciunt Germani & Galli, ſed boues & vaccæ, ſiue pedibus & vngulis ſegetem calcando & terendo, ſiue vt ait S. Hieron. ferreos orbes ſuper aceruum ſegetum trahendo. 5. in voce *docta, & diligere*, ſignificatur vitulas ad hanc laborioſam trituram condoceri per pabulum, quod ex area capiunt, ſed ſenſim: ſæpe enim laxantur; itáque ſpe pabuli diſcunt ſponte ad aream, & ad triturandum redire; eo quòd dum triturant, ſubinde ſegetem ore carpere, ex eâque edere ſinuntur, iuxta legem Deuter. 25. 4.

Senſus ergo huius allegoriæ eſt, quaſi dicat: Ephraim inſtar vitulæ amantis trituram & triturationem, eique aſſuefactæ, didicit idola colere, & idololatriæ ſe aſſuefecit; ac licèt ſubinde ea dimiſerit, tamen mox ad ea recurrit; quia per ea ſibi frugibus ditari, diuéſque fieri & proſperari videbatur. Vnde labores & moleſtias, quas in idolorum cultu ſuſtinet, vel non ſentit, vel facilè ſuperat: quia ex eo putat ſe frui libertate, opibus, rerúmque copia. Ita Ruper. Haymo, Lyran. Hugo. Notat S. Hieron. τὸ *docta*, ſignificare conſuetudinem & amorem. *Ephraim*, inquit, *ſimilis eſt vaccæ, vel vitulæ, quæ à iuuentute ſua didicit aream terere, & ferreos orbes ſuper aceruum ſegetum trahere, vt palea à tritico ſeparentur: & non ſolùm didicit, verùm nimia conſuetudine cœpit amare quæ didicit, &c.* Aliter explicat Vatab. quaſi dicat: Ephraim mauult triturare, quàm arare, id eſt, mauult comedere quàm laborare: vnde eſt inſtar vitulæ ſaginatæ pinguis & obeſus. Et alij: Ephraim, inquiunt, amat trituram, id eſt, regnum, quo trituret, id eſt, ſibi ſubdat, & tributis exhauriat alias tribus & gentes. Hinc

Tertiò, Septuag. pro *trituram* vertunt *contentionem* & vexationem: *Ephraim*, inquiunt, *vitula docta diligere νεῖκος*, id eſt, *contentionem*: ſicut enim tritura affligit & vexat ſegetem, ita contentio vexat homines, præſertim ſubditos. Aut potiùs, vt Theodor. Cyrill. Theoph. & S. Hieron. contentio hæc eſt cum Deo. Sicut enim vitulus triturans contendit cum ſegete, vt ei grana adimat & excutiat; ita Iſraël contendebat cum Deo, nec eius iugum ſuſcipere volebat, ſed illud excutiebat. Quocirca ego, inquit Deus, collum eius obeſum & ſuperbum premam, & ſubigam per Aſſyrios. Verſioni Septuag. conſentit Chald. qui vertit: *Similis eſt domus Iſraël vitulæ quam arare docent, & non diſcit.* Perperam Leo Caſtrius pro νεῖκος legit νῖκος, id eſt, victoriam, quaſi dicat: Ephraim aſſuetus fuit non domari & vinci, ſed vincere, vt ait S. Cyrill. Senſus tamen eodem redit.

Verùm prima expoſitio eſt genuina. Eſt enim adagium, ſignificans indolem, vſúmque & morem Iſraëlis, quo aſſuetus libertati, gulæ & ventri, ardenter & conſtanter diligebat idola, quaſi per ea libertatem & gulam ſuam expleret. Alludit ad ingenium meretricium: hæ enim ſunt, & vocantur vitulæ laſciuientes. Meretrices enim aſſuetæ amaſiis, ſcortationi & ſympoſiis, ad ea iugiter redeunt, nec vllis vel amicorum monitis, vel amaſiorum contumeliis, vel lue venerea, dolore & ſordibus, vel infamia &c. ab illis auocari ſe ſinūt, ſed ad illa ſemper reuertuntur velut canis ad vomitum, etiamſi cum dolore, labore & confuſione turpitudinem ſuam expleant. Sic & Iſraël aſſuetus idolis, & idololatrarum gentium commerciis, cum quibus epulabatur, quibúſque ſe ditari putabat, nullis Dei minis, plagis, aut probris ab iis auocari poterat; ſed quaſi vitula & meretrix laſciuiens, cum iis comeſſabatur & ſcortabatur aſſiduè. ita Martinus de Roa lib. 3. ſingul. cap. 13. & Delrio adagio 954.

Moral. hinc diſce, quanta ſit vis conſuetudinis præſertim meretriciæ. Vulgò & verè dicitur: *Conſuetudo eſt altera natura.* Et Sapiens Prouerb. 22. 6. *Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit non recedet ab ea.* Vnde S. Gregor. lib. 20. Mor. 16. *Vitula*, ait, *trituræ laboribus aſſueta, relaxata plerumque ad eundem laboris vſum, etiam non compulſa reuertitur. Ita prauorum mens huius mundi ſeruitiis dedita, & rerum temporalium fatigationibus aſſueta, etiamſi ſibi liberè vacare liceat, ſubeſſe tamen terrenis ſudoribus feſtinat, & vſu miſeræ conuerſationis trituram laboris quærit, vt à iugo mundanæ ſeruitutis ceſſare non libeat, etiamſi liceat.* Et hom. 16. in Ezechiel. *Nonnulli*, ait, *vt in hoc mundo aliquid eſſe videantur, terrenis laboribus inſudant, inſiſtunt cauſis, permiſcentur iurgiis. Et quamuis ſe corpore deficere inter labores ſentiant, amore tamen terrenarum rerum deuicti, delectabiliter fatigantur. Quibus per Prophetam dicitur: Ephraim vitula docta diligere trituram, &c. Rogant vt premantur, graue ſe incurriſſe periculum quietem putant.* Talibus congruit illud Iobi cap. 30. 7. *Qui inter huiuſmodi lætabantur, & eſſe ſub ſentibus delicias computabant.* Et illud Iſaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in vinculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* vide ibi dicta. Vide & S. Auguſt. lib. 8. confeſſ. cap. 5. vbi ſe à concubinatu, cui aſſueuerat, non potuiſſe expedire narrat, etiamſi is diſpliceret, ideóque gemeret & ſuſpiraret, donec efficaci Dei gratia tactus, nodum hunc quò concubinæ alligabatur diſcidit. Sic & hodie qui tractant animas, audiunt ſæpe concubinarios, vſurarios, ebrioſos, &c. ſuam infelicitatem plangentes, ſibíque indignantes, quin & verè pœnitentes, qui tamen data occaſione ad vomitum ſtatim redeunt. Nam, vt ibidem ait S. Auguſt. *Ego ſuſpirabam ligatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate peruerſa facta eſt libido: & dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo; & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis, vnde catenam appellaui, tenebat me*

Mor. de vi conſuetudinis.

obſtrictum

Digitized by Google

obſtrictum dura ſeruitus. Nota ſecundò, Iſraëlem vocari vitulam, quia vitulando cum vitulis, vitula potius erat quàm homo.

Pulchrè Boëtius lib. 4. Conſol. phil. proſa 3. oſtendit, quomodo vitium hominem ſua humanitate deiiciat, & in beſtiam transformet: *Auaritia* inquit, *feruet alienarum opum violentus ereptor? Similem lupi dixeris. Ferox atque inquietus, linguam litigiis exercet? cani comparabis. Inſidiator occultus ſurripuiſſe fraudibus gaudet? Vulpeculis exæquetur. Ira intemperans fremit? Leonis animum geſtare credatur. Pauidus ac fugax non metuenda formidat? Cerui ſimilis habeatur. Segnis ac ſtupidus torpet? Aſinum viuit. Leuis atque inconſtans ſtudia permutat? Nihil ab auibus differt. Fœdis immundiſque libidinibus immergitur? Sordida ſuis voluptate detinetur. Ita fit, vt qui probitate deſerta, homo eſſe deſierit, cum in diuinam conditionem tranſire non poſſit, vertatur in belluam.*

Peccator non eſt homo, ſed beſtia.

Et ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius.] Vatab. *Et ego tranſiui ceruicem eius pinguem*, quaſi dicat: Quia Ephraim, id eſt, Iſraël, pertinaciter diligit trituram idolorum, ex eáque facta eſt pinguis & obeſa, vti ipſa putat; *&*, id eſt, *idcirco* ego tranſiui, id eſt, tranſibo ſuper pulchrum pinguéque collum eius, & tumentes eius ceruicum toros iugo impoſito edomabo, ait S. Hieron. ſcilicet per Aſſyrios. Nota, tranſit Deus cum plagas infligit; hinc tranſire in Scriptura ſignificat punire. ita tranſiuit per domos Ægyptiorum occidens primogenita eorum, indéque ſancitum & nuncupatum eſt Paſcha, Exodi 12.12. ita S. Hieron.

Aſcendam ſuper Ephraim.] Vti ſolet eques aſcendere ſuper equum; hoc enim eſt Heb. אַרְכִּיב *arkib*, quaſi dicat: Deinceps omnino Iſraëlem mihi ſubiugabo, faciámque vt Aſſyrij inſcendant in collum eius, perinde ac Sapores Perſarum Rex conſcenſurus equum, Aureliani Imp. dorſum, quaſi ſcabellum prius inſcendebat. Idem fecit Tamberlanes Baiazeti Turcarũ Imperatori. Simili ſchemate ait Ieremias c. 46. 20. *Vitula elegans atque formoſa Ægyptus: ſtimulator* (hoſtis & vaſtator Nabuchodonoſor) *ab Aquilone veniet ei.*

Arabit Iudas.] Nota Hebræam metaphoram, qua arare ſignificat operari & colere. Heb. enim חָרַשׁ *charaſ* ſignificat operari, arare, & fabricare. Dicit ergo, quòd cum Deus vltor aſcendet ſuper Ephraim, id eſt, cum decem tribus ſubiugabit Aſſyriis, trahétque eas captiuas in Aſſyriam, tunc Iudas, id eſt, duæ tribus hanc Iſraëlis cladem videntes, ſibíque de eadem metuentes, reſipiſcent, & ſub Ezechia pro rege aratrum legis reſument, ideóque perſiſtent in terra ſua, ibíque colent Deũ verum: ac *confringent ſulcos*, id eſt, opera & idola *Iacob*, putà Iſraëlis, ſiue decẽ tribuum; ita Theod. & Theoph. Aut quaſi dicat: Iacob, id eſt, reliqui ex decem tribubus profugi ex Samaria, confugient ad Iudam, cum eóque in vnum populum coaleſcent, & conſpirabunt in verum vnius Dei cultum, vti in agricolatione conſpirant agricolæ, dum vnus arat, alter ſulcos & glebas confringit. ita S. Hieron. Haymo, Albert. Lyran. & alij. Huc accedit Vatab. vertit enim: *Iuda arabat: Iacob confringebat ei glebas*; quod tamen alij paulò aliter accipiunt, quaſi dicat: Ephraim, id eſt, Iſraël dilexit trituram, id eſt, regnum: At Deus ſubiiciet illum tribui Iudæ, & Iudas arabit tanquam paterfamilias, Iacob verò, ſiue Iſraël confringet ei glebas, quaſi miniſter & famulus. Duo ergo hic ſignificantur: prius, quod Iſraël profugus conſpira-

A bit cum Iuda in vnum ſceptrum, vnámque religionem: poſterius, quod in hac re minor erit Iudâ, eíque ſubditus ſubſeruiet. Iuda enim tenuit ſceptrum, iuxta promiſſa Iacobi Patriarchæ Geneſ. 49.10.

VERS. 12. Miſericordia triplex.

Seminate vobis in iuſtitia, & metite] (id eſt, metetis certiſſimè. Imperatiuum enim vſurpant Hebræi pro futuro, cum eius certitudinem, quaſi illa ſit in manu noſtra, denotare volunt) *in ore miſericordiæ.*) Hebr. *ad os miſericordiæ*: & ita legit Origen. tract. 12. in Matth. & S. Ambroſ. lib. de Naboth. cap. 7. Iam miſericordia tripliciter accipi poteſt: Primò, vt idem ſit quod iuſtitia, & ſignificet opera pia, iuſta & ſancta, quaſi dicat: Date operam iuſtis, piis & ſanctis operibus; metetis enim

B & recipietis præmium in ore, id eſt, ſecundùm menſuram miſericordiæ, hoc eſt, eorundem ſanctorum operum. ita Chald. Theoph. Haymo, Hugo, Dionyſ. & alij. Os enim hebr. ſæpe ſignificat capacitatem, proportionem, menſuram: vnde לְפִי *lephi*, id eſt, *ad os*, idem eſt quod *ſecundùm*, *iuxta*, *pro ratione*, *menſura* vel *merito* operum, cum de iis agitur, vti norunt Hebraicè periti, & docent Marinus, Pagninus & alij in lexicis. Sic Exodi 12. 4. dicitur. *Aſſumet vicinum iuxta* (hebr. *lephi*) *numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni.* Et cap. 16.16. *Colligat vnuſquiſque ex eo* (manna) *quantum ſufficit ad veſcendum*, hebr. *lephi achlo*, id eſt, *ſecundùm os cibi eius*, hoc eſt iuxta edacita-

C tem eius, quantum os eius poteſt capere & comedere. Sic & Geneſ. 47. 12. de Ioſeph dicitur: *Alebat eos omnémque domum patris ſui, præbens cibaria ſingulis*, hebr. לְפִי הַטָּף *lephi hattaph*, id eſt, *ſecundùm os paruuli*, hoc eſt, quantum quiſq; etiam paruulus, comedere poterat. Porrò miſericordia in Scriptura ſæpe ſumitur pro ſanctitate & iuſtitia, putà pro operibus ſanctis & piis: quia propria ſanctorum virtus & index eſt miſericordia, vti oſtendi Daniel. 4. 14. & 2. Corinth. 9. 8. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Exercete vos in actibus miſericordiæ & iuſtitiæ, id eſt, quarumlibet virtutum, & referetis mercedem ampliſſimam *ſecundùm os*, id eſt, amplitudinem miſericordiæ & piorum

D operum, quæ exercuiſtis. Explicat enim id quod dixit verſ. præcedenti: *Arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob*; vnde perſiſtens in metaphora arationis & agricolationis, explicans ſubdit: *Seminate vobis in iuſtitia, & metite in ore miſericordiæ*, quaſi dicat, Quantum iuſtitiæ, id eſt, pietatis, miſericordiæ, ceterarúmque virtutum quaſi arando ſeminaueritis, tantum meſſis & præmij ex iis percipietis. Huic Prophetæ adagio ſimile eſt illud S. Ephrem in ſerm. ad fratres tomo 2. *Poſt formicam apis, poſt laborem requies* & fructus, poſt tribulationem refrigerium, quaſi dicat: Poſt labores formicæ colliges mel, & fauos apis. *Acerbitatem enim laboris dulcedo quietis excipit, & aſperitatem

E vitæ gaudium.* Sic Chriſtus *fauos poſt fella* (crucis & paſſionis) *guſtauit*, ait Tertull. lib. de Corona militis cap. 14.

Secundò, planiùs miſericordia hic propriè accipi poteſt, & ad Deum referri, quaſi dicat: *Seminate in iuſtitia*, hebr. *iuſtitiam*, vel *ad iuſtitiam*, hoc eſt, iuſtitiæ & ſanctitatis ſemina, putà pia de Deo ritè colendo deſideria, & propoſita cordi veſtro inſerite, vt inde opera iuſta & ſancta germinent, ſicque metetis eorum ſegetem, id eſt, mercedem ampliſſimam, quam Deus *in ore miſericordiæ*, id eſt, iuxta miſericordiam ſuam immenſam, quæ merita noſtra ſuperat & vota, vobis pro-

Digitized by Google

mittit, & reipſa præſtabit. ita Vatab. qui vertit: *Seminate vobis ad iuſtitiam, metite beneficentiam*, ſcilicet Dei. Et Septuag. *Seminate vobis in iuſtitia, vindemiate fructum vitæ.* Huc accedit explicatio Riberæ: *Seminate*, inquit, *opera iuſta, & metetis in ore miſericordiæ*, id eſt, quantum miſericordia voluerit, hoc eſt, largiſſimè. Os enim ſubinde pro voluntate capitur, vt cum dicitur: *Percuſſit eos in ore gladij*, id eſt, quantum gladius percutere & occidere valebat & volebat, quaſi dicat, Omnes occidit, nemini pepercit. Hæc explicatio ſubtilior videtur: planius & ſolidius dixerimus os ſignificare amplitudinem, capacitatem, quantitatem, menſuram, quaſi dicat: Seminate opera pia & ſancta, & metetis ſecundùm os, id eſt, ſecundùm capacitatem & amplitudinem miſericordiæ Dei, hoc eſt, ampliſſimam ab eo mercedem recipietis, tantam ſcilicet, quanta decet Deum Deique miſericordiam, quæ ampliſſima eſt, vtpote diuina & immenſa. Quocirca ex Hebræo verti poteſt cum Marino: *Metite ori miſericordiæ, ori*, id eſt, amplitudini, hoc eſt ampliſſimè. Vnde Syrus vertit: *Seminate vobis iuſtitiam, & metite os miſericordiæ.* quaſi dicat: Ex ſemine iuſtitiæ metetis os ipſius miſericordiæ & gratiæ, vt illud totum, quantum quantū eſt, metatis & capiatis. Porrò miſericordia hæc eſt remiſſio culparum præcedentium, & pœnarum eis debitarum, ac præſertim inſtantis excidij & captiuitatis. quaſi dicat: Parcet vobis Deus, nec ſinet vaſtari, quin & bonis temporalibus ac ſpiritualibus vos cumulabit, vt iis cumulatus eſt Iudas ſub Ezechia pio rege, ac liberatus de manu Salmanaſar & Sennacherib.

Tertio, S. Ambroſ. lib. de Nabot c. 7. iuſtitiam accipit pro miſericordia, vti accipitur Pſal. 111. 9. *Iuſtitia*, id eſt, miſericordia & eleemoſyna *eius manet in ſæculum ſæculi*, & alibi. Et miſericordiam propriè capit pro eleemoſyna, quaſi dicat: Studete miſericordiæ & eleemoſynæ, & amplam eius mercedem recipietis, iuxta illud 2. Corinth. 9.6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet; & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Sed audi Ambroſ. *Bonorum enim fructus munerum, in eos ipſos qui contulerunt conuertuntur, & gratia liberalitatis in auctorem boni operis redit. Denique ſcriptum eſt: Seminate vobis ad iuſtitiam. Eſto ſpiritalis agricola, ſere quod tibi proſit. Bona ſatio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus vberiores quàm acceperit, quanto magis miſericordiæ remuneratio reddet multipliciora quàm dederis.* Deus enim liberalior eſt, quàm ſit terra vel natura. Si ergo terra ex vno ſemine dat centum, imò ſubinde trecenta grana; multò magis Deus pro vna eleemoſyna dabit centum, trecentas, imò mille? Rurſum bonum opus ſemen eſt melioris. Humilias te, inde incitaris ad magis te humiliandum. Oras, magis cupis orare. Das eleemoſynam, plura dare exoptas. Nam vti ſomnus ſomnum, ita virtus virtutem adeſcat: labor laborem, vigiliæ vigilias pariunt, vti aiebat S. Dominicus Loricatus.

Quartò, pro miſericordia heb. eſt חֶסֶד *cheſed*, quæ vox tam pietatem, quàm miſericordiam ſignificat. vnde vertit Marinus: *Metite ori pietatis.* Propriè enim hic agitur de operibus piis, quibus colitur Deus, quæ contraria ſunt operibus impietatis, quibus Iudæi coluerunt idola, de quibus ſubdit verſ. 13. *Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis.*, quaſi dicat: Eſtote iuſti & pij in Deum, & Deus viciſſim pius, fidelis ac beneficus erit in

A vos: ſicut antea cum impij eratis in Deum, Deus pariter quaſi iniquum, id eſt, minus humanum & maleficum ſe vobis exhibuit. Primus ſenſus, & magis ſecundus, planiſſimus & pleniſſimus eſt, húncque quartum in ſe complectitur. Quarto fauet Arabicus, dum vertit: *Inquirant Dominū, & veniat fructus iuſtitiæ eorum.*

Symbolicè S. Hieron. Haymo, Arias & Hugo, ſic exponunt: Seminate in lege, & metetis in gratia, quaſi dicat: Studete legi, ô Iſraëlitæ, ita præparabitis vos ad gratiam Chriſti. Lex enim Moſi, fuit lex iuſtitiæ & rigoris, lex verò Chriſti eſt lex gratiæ, amoris & liberalitatis. vnde ſubdit: *Tempus autem requirendi Dominum.*

B Anagog. S. Bern. de Conuerſ. ad Clericos cap. 15. ſeminate in gratia, & metetis in gloria: ſeminate in terra cum labore, & metetis in cœlo cum iubilo. *Nec enim*, inquit, *opera noſtra tranſeunt, vt videntur, ſed temporalia quæque velut æternitatis ſemina iaciuntur. ſtupebit inſipiens, cum ex hoc copioſo ſemine copioſam videbit exurgere meſſem.* Nota opera bona eſſe ſemina beatę æternitatis. Idem ſerm. de S. Benedicto: *Seminemus*, inquit, *hominibus exemplum bonum per aperta opera: ſeminemus angelis gaudium magnum per occulta ſuſpiria. Seminate & vos, quia tam multi ante vos ſeminauerunt: fructificate, quia vobis ſeminauerūt. O genus Adam, quàm multi ſeminauerunt in te, & quàm pretioſum ſemen, quàm malè peribis, & quàm meritò ſi perierit in te tantum ſemen, ſimul & ſeminantium labor.* C *Seminauit in terra noſtra tota Trinitas, ſeminauerunt angeli pariter & Apoſtoli, ſeminauerunt martyres, confeſſores & virgines*, &c. *Seminauit Pater panem de cœlo, Filius veritatem, Spiritus S. charitatē. Apoſtoli ibant, & flebant mittentes ſemina ſua; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos. Duo manipuli ſunt quos quæris, honoris ſcilicet, & quietis. Qui ſeminauerunt laborem & vtilitatem, metent honorem pariter & quietem.*

Innouate vobis nouale.] Nouale eſt ager nouus, cum ſcilicet is exciſis ſpinis, loliis herbiſque noxiis, primò colitur & ſeritur, quaſi dicat: Euellite è corde veſtro lolia cupiditatum & ſpinas vitiorum, quæ crebrò repullulant, vt innouati, velut nouus ager, ſemen diuinum gratiæ & virtutum D excipiatis. Vatab. vertit: *Arate vobis arationem.* ſicque explicat, quaſi dicat. *Interim præparate corda veſtra ad aduentū Chriſti.* Septuag. vertunt: *Illuminate vobis lumen ſcientiæ.* id eſt, vt Theop. illuſtrate lucernam mentis veſtræ lumine cognitionis Dei, deficientes ab idolis, eorúmque tenebris & erroribus. Hebr. enim נִיר *nir* ſulcum & deriuationem tam luminis, quàm fluminis, æquè ac agrorum ſignificat. Quocirca rectè S. Clemens Rom. lib. 2. Conſt. Apoſt. cap. 5. *Habe*, inquit, *curam verbi Epiſcope, vt poſſis omnia ſecundum verbum interpretari, ac multa doctrina populum tuū copioſè nutrias, & illuſtratione legis illumines. Accendite vobis, ait Dominus, lumen cognitionis dum tem-* E *pus eſt.*

Mor. cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei.

Moral. ex hac verſione Septuag. docet S. Ambroſ. cognitionem ſui debere præcedere cognitionem Dei, nec niſi per illam, pérque bona opera ad hanc perueniri. Audi eum in Pſal. 18. octonario primo: *Seminate vobis ad iuſtitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis: non prius illuminate, ſed ſeminate: nec ſolum prius ſeminate ad iuſtitiam, ſed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ, & ſic illuminate lumen cognitionis, vt perfectio non ſolùm conſiſtit, ſed*

etiam

Digitized by Google

etiam receptis fructibus approbetur. Per lumen enim cognitionis S. Ambroſ. hic. & clarius lib. de Iſaac cap. 4. accipit perfectionem charitatis. Pleniùs verò & pientiùs S. Bern. ſerm. 37. in Cant. *Seminate*, ait, *vobis ad iuſtitiam, metite ſpem vitæ, & tunc demum illuminate, vobis (ait) lumen ſcientiæ. Vltimã poſuit ſcientiam tanquam picturam, quæ ſtatum habere nequeat ſuper inane; & inde illa duo præmiſit, & ſubiecit illi, tanquam ſi ſolidum aliquid picturæ ſubſterneret. Securus iam intendam ſciẽtiæ, ſi vitæ prius per beneficium ſpei ſecuritatem accepero. Tu ergo ſeminaſti tibi ad iuſtitiam, ſi ex vera notitia tui euigilaſti timere Deum, temetipſum humiliaſti, fudiſti lachrymas, eleemoſynas profudiſti, ieiuniis & vigiliis afflixiſti corpus, ſi pectus tunſionibus, cœlos clamoribus fatigaſti. Hoc ſiquidem ſeminare eſt ad iuſtitiam. Semina ſunt bona opera, bona ſtudia, ſemina lachrymæ ſunt. Ibant, inquit, & flebant mittentes ſemina ſua.* Idcirco metent manipulos gloriæ, quin & ſtatim metunt ſpem vitæ & gloriæ futuræ. Et Epiſtola 108. *Veram ſcientiam*, inquit, *ſoli Chriſti diſcipuli, id eſt, mundi contemptores Dei munere aſſequuntur. Nec enim hanc lectio docet, ſed vnctio: non litera, ſed ſpiritus: non eruditio, ſed exercitatio in mandatis Domini. Seminate, inquit, vobis ad iuſtitiam, metite ſpem vitæ; illuminate vobis lumen ſcientiæ. vides, quia non rectè prodiunt ad lumen ſcientiæ, niſi iuſtitiæ germen præcedat ad animam, ex quo formetur granum vitæ, & non palea gloriæ.* Huc accedit S. Hilar. qui in Pſ. 118. ſic legit & explicat: *Serite in iuſtitia* (Alij legunt, in iuſtitiam) *voſmetipſos, & metite vos in fructu* (Alij, in fructum) *vitæ, & illuminate vos in lumine ſcientiæ. Non illuminatio primùm, ſed ſatio noſtra præcepta eſt; vt cum ante noſmetipſos, id eſt, vitæ noſtræ vſum, in ſpem fructuum ſeuerimus, deinde eum quæ ſata ſunt meſſuerimus, tunc nos lumine ſcientiæ illuminemur. Tenendus igitur hic ordo eſt ſationis, meſſis & illuminationis. Plures enim noſtrum illuminari ſe priuſquam ſerere ac metere feſtinant, cum ſatio atque meſſis quædam conſequendi luminis præparatio ſit.*

Tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam.] quaſi dicat: Cum venerit Chriſtus doctor iuſtitiæ, tunc erit tempus inquirendi ea quæ Dei ſunt & ſalutis: illud ergo obſeruate, ô Iſraëlitæ, & ne ſinatis illud vobis elabi & effluere. ita S. Hieron. Haymo & Hugo, qui cenſent Prophetam hic de more auolare ad Chriſtum.

Secundò, Lyran. hæc de Ezechia explicat: hic enim reduxit populum ad Dei cultũ, itáque fuit doctor iuſtitiæ, ſed inchoatè & imperfectè, ac quaſi in typum Chriſti, qui plenè & perfectè idipſum præſtitit.

Tertiò, pro *cum venerit*, ex Heb. Septuag. Vatab. & alij vertunt: *Donec veniat, & depluat ſuper vos iuſtitiam.* quaſi dicat: Nunc eſt tempus quærendi Dominum vóſque præparandi ad aduentum Meſſiæ; ille enim veniens docebit vos, imò dabit veram iuſtitiam, qua coram Deo iuſti ſitis, filij & hæredes regni eius. vnde Chald. vertit: *Recipite vos ad timorem Domini: nunc enim reuelabitur, & afferet vobis iuſtitiam.* ita veteres Hebræi apud Galatin. lib. 3. cap. 29. Theoph. Vatab. & alij.

Mor. de vſu temporis.

Moral. diſce hic vti tempore gratiæ & ſalutis, dum datur. Nam poſt hoc tempus non erit aliud gratiæ, ſed iuſtitiæ. Pulchrè S. Ephrem tract. de Morte tomo 1. *Nemo*, ait, *finitis nundinis mercaturam exercet: neque ille qui poſt certamina accedit, coronatur: neque qui iam confecto bello venit, laudem conſequitur. Meritò ergo nec is qui vita iam exacta poſt mortem pietatem exercet, pius eſſe cenſendus eſt.* Ponderent hoc tempiperdæ.

vers. 13.

Araſtis impietatem.] Hebr. חרש *charaſ*; ſignificat 1. arare 2. fabricare 3. machinari: vnde Primò exponas, quaſi dicat: Ager quem araſtis hactenus, & ſemen quod ſeminaſtis, fuit impietas, ac conſequenter ſeges nõ fuit alia quàm impietas, quaſi dicat. Nihil cogitaſtis aliud, quàm impietatem impietati addere, ſcelera ſceleribus cumulare. Secundò, q. d. in corde veſtro extirpaſtis ſulcos & ſemina pietatis, cognitionis cultúſque Dei, ac duxiſtis & ſeminaſtis ſemina impietatis & idololatriæ: idcirco *iniquitatem meſſuiſtis*, putà fraudes, dolos, omnéque nefas in Deum & proximũ operati eſtis. Ex corde enim impio & iniquo, non niſi impietatis & iniquitatis fructus & opera proueniunt. Rurſum, quaſi dicat: Ex impietate in Deum prodiit omnis iniquitas in proximum, vti docet Apoſt. Rom. 1. 28. & 29. ita S. Hieron. Tertiò, iniquitas accipi poteſt pro pœna iniquitatis, putà pro deprædatione, & captiuitate. q. d. Perpetraſtis culpam iniquitatis, hinc eius pœnam, putà ſpoliationem ab Aſſyriis & captiuitatem luitis & ſuſtinetis. ita Theoph. Opponit enim Propheta hunc verſ. 13. verſui 12. quaſi dicat: Hactenus araſtis & ſeminaſtis impietatem; ideóque iniquitatis huius pœnas meſſuiſtis: deinceps ergo ſapite & ſeminate in iuſtitia, vt metatis miſericordiam & beneficentiam Dei: alioqui ſi perſiſtatis in ſcelere, certò vaſtabimini & excindemini, vt ſequitur.

Comediſtis frugem mendacij.] Id eſt, mendacem & fallacem. Nota, fructus & fruges dicũtur mentiri, cum tantum non reddunt, quantum in germine promittebant, putà cum ſeges ſiccitate vel aurugine in agro deperit, aut in horreis à vermibus, aut vento aëréue corrupto atteritur, conſumitur & euaneſcit. quaſi dicat: Simili modo vos, ô Iſraëlitæ, ex veſtra impietate & idololatria non percipietis pacem, proſperitatem, rerum copiam, quæ ſperabatis, quæque pſeudoprophetæ vobis promittebant.

Omnis impius edit fructũ mendacij.

Tropol. omnis guloſus, omnis auarus, omnis luxurioſus, omniſque impius comedit fructum mendacij. Nam vt ait S. Hieron. *guloſus cor habet in ventre, laſciuus in libidine, cupidus in lucro.* Lucrum autem mendax eſt, libido mendax, gula mẽdax: nec enim ſatiant appetitum, nec veram afferunt delectationem, ſed fucatam, vmbraticam & euanidam. vnde Pſaltes pſal. 4. *Filij hominum vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Præclarè S. Gregor. hom. 36. in Euang. docet hoc diſtare inter delicias corporis & cordis, quod *corporales*, inquit, *deliciæ cum non habentur, graue in ſe deſiderium accendunt; cum verò auidè eduntur, comedentem protinus in faſtidium per ſatietatem vertunt. At contra ſpiritales deliciæ cum non habentur, in faſtidio ſunt; cum verò habentur, in deſiderio, tantóque à comedente amplius eſuriuntur, quanto & ab eſuriente amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia diſplicet: in iſtis appetitus vilis eſt, & experientia magis placet. In illis appetitus ſaturitatem, ſaturitas faſtidium generat: in iſtis autem appetitus ſaturitatem, ſaturitas appetitum parit. Augent enim ſpiritales deliciæ deſiderium in mente, dum ſatiant: quia quantò magis earum ſapor percipitur, tanto amplius cognoſcitur quod auidius ametur: &*

Digitized by Google

idcirco non habita amari non poſſunt, quia earum ſapor ignoratur. vide eundem lib. 20. moral. cap. 16. Accedit, quod carnales deliciæ ſpiritales & veras excludant, iiſque viam obſtruant, dum ipſæ per omnes ſenſus occupāt, totúmque hominem poſſident. Quocirca aſſerit verè S. Hieron. *animas in nimio ſanguine & adipibus quaſi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cæleſte, ſed ſemper de carnalibus ructare, & ventris ingluuiem cogitare.* Tertiò, deliciæ & diuitiæ ſunt mendacium, quia pro delectatione ingerunt, deſinúntque in faſtidium & cruciatum tam animæ, quàm corporis. Ita Cicero pro Cœlio: *Amores, ait, & deliciæ maturè & celeriter deflorèſcunt, & in omnibus rebus, voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt.* Et Boëtius lib. 3. Metro. 7.

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes,
Apúmque par volantum
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Quocirca Epictetus Arr. 110. *Dignus eſt*, inquit, *Deorum conuiua, qui rebus creatis moderatè vtitur; qui verò licitas etiam voluptates contemnit, non iam conuiua Dei eſt, ſed conſors.*

Quia confiſus es in viis tuis.] In operibus tuis impiis, ac præſertim in cultu idolorum. Eſt enallage numeri; tranſit enim à plurali numero ad ſingularem, quia loquitur populo, qui ſingularis eſt, ſi cœtum ſpectes; pluralis, ſi capita & homines.

vers. 14. *In multitudine fortium tuorum.*] Tum ciuium, tum amicorum gentilium, tum idolorum: idcirco *conſurget tumultus in populo tuo*, cum te inuadent hoſtes Aſſyrij, *& omnes munitiones tuæ vaſtabuntur.*

Sicut vaſtatus eſt Salmana à domo (à familia, ſeruis & militibus, *eius qui iudicauit.* (ita legendum cum Hebr. & Rom. non *vindicauit*, vti legunt nonnulli codices Latini) *Baal.*] Putà à domo Gedeonis. Comparat enim excidium Iſraëlis futurum per Salmanaſar regem Aſſyriorum, excidio Madianitarum, quorum princeps erat Salmana, facto per Gedeonem, Iudic. 8. 2. & Pſal. 82. 12. ita S. Hieron. Cyrill. Ruffin. Theodor. Rupert. Alber. Hugo & alij paſſim. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sicut Gedeon cęcidit Salmana idololatram, hoſtē populi Dei; ita Salmanaſar cædet Iſraëlem, ob idola quæ coluit in Bethel.

Nota Primò, Salmana quem occidit Gedeon ſcribitur per *Tſade*, hic verò Salmana ſcribitur per *Scin.* vnde hunc eſſe diuerſum ab illo contendit Lyran. cum Chaldæo, qui proinde Salmana hic accipiunt vt nomen, non proprium, ſed appellatiuum ſignificans pacificum, idémq; quod Salomon. Sic enim Turcarum Imperator vocatus eſt Solymannus, id eſt, Salomon, vtrumque enim nomen ab eadem radice שלם *ſcalam*, id eſt, pacificus fuit, deducitur. vnde vertunt: *Sicut vaſtari ſolet pacificus per inſidias belli,* vel ab inſidiatore in bello, ſic vaſtabitur Iſraël. Verùm auctores iam citati aſſerunt vnanimiter, hunc Salmana eſſe eundem cum illo quem occidit Gedeon, idque mox clariùs patebit. Nec obſtat, quod hic per *Scin*, ille per *Tſade*, ſcribatur: quia hæ duæ literæ vicinæ ſunt & commutabiles. vtraque enim includit σίγμα, licèt illud in *Tſade* addito. t, roboretur & dureſcat, idémque valeat quod ts.

Arbel quid? Nota Secundò, pro *qui iudicauit Baal*, hebr. eſt

A vna vox ארבאל *arbel*, quod variè à variis explicatur. Primò Chald. & Lyran. vti iam dixi, vertunt *inſidias*; vel *inſidiatorē*, à rad. ארב *arab*, id eſt, inſidiatus eſt. Secūdò, alij cenſent eſſe nomē propriū principis, vel vrbis, de qua 1. Mach. 9. 2. dicitur: *Caſtra poſuerunt in Caſſaloth, quæ eſt in Arbellis*; húncq; dant ſenſum: Sicut Salman, id eſt, Salmanaſar, primo anno Hoſee regis Iſraël, vaſtauit vrbem Arbel crudeliſſimè, ita vt infantes corā matribus, & matres coram infantibus collideret; ſic Deus vaſtabit Iſraël & Samariam. Licèt enim hęc hiſtoria in Scriptura non narretur, tamen tempore Oſee erat apud omnes vulgata & celebris. Porrò vrbs hæc dicta eſt Arbel, aut ab ארבע *arba*, id eſt, quatuor, & אל *El*, id eſt, *Deus*, vel *fortis*,

B quod in ea celebres extarent & colerentur quatuor dij, vel quatuor Heroes: ſicut dicta eſt *Cariat arbe*, id eſt, ciuitas quatuor, ſcilicet Gigātum, Ioſue 14. 15. aut ab ארב *arab*, id eſt, inſidiatus eſt, & אל *el*, id eſt, Deus, vel Deo. ita Arias, Vatab. & Alarinus in lexico. Syrus pro *Arbel* legit *Il*, vel *El*, id eſt Deus. vnde vertit: *Sicut vaſtatio Salma de domo El in die prælij.*

Verùm dico, *Arbel* idem eſſe per craſin quod *Ierobaal* (vt vertunt Septuag. vnde perperam in Complut. æquè ac in Arabico vtroque legitur *Ieroboam*, pro *Ierobaal.*) id eſt, Gedeon. ita auctores iam citati. Audi S. Hieron. *Arbel idipſum ſignificat quod & Ierobaal, ſed breuiori diſertiorique ſermone.* Arbel enim, idem eſt quod litigator,

C vel iudex Dei, putà Baal: idem ſignificat Ierobaal: ריב *rub* enim idem eſt quod litigauit, contendit, iudicauit; *Baal*, eſt Deus Baal. Ex eo enim quòd Gedeon iudicauit, id eſt, damnauit, & infirmum conuicit eſſe Baal, dum eius aram euertit, dictus eſt Ierubbaal, dicente Ioas patre Gedeonis: *Vlciſcatur ſe de eo Baal* (ſi eſt Deus) *qui ſuffodit aram eius.* Iudic. 6. 31. Rurſum Gedeon dicitur *Arbel*, id eſt, inſidiator Dei: quia Deum Baal clanculum noctu per inſidias euertit.

Matre ſuper filios alliſa.] Quęres, vnde hoc petitū: Reſp. S. Hieron. ſcriptum eſſe Iudic. 8. *Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua.* Verùm id non reperitur Iud. 8. Sed 1. Reg. 15. 33. ſunt enim ver-

D ba Samuelis ad Agag regem Amalec, cum eum occidi mandaret. Lapſus ergo memoria videtur S. Hieron. Dico ergo, id in libro Iudicum & hiſtoria Gedeonis non narrari, reipſa tamen accidiſſe, vti hic aſſeritur. nimirum fuit tantus pauor, conſternatio & confuſio in caſtris Madian, dum Gedeon & ſocij eius clangerent tubis trecentis, & faces trecentas ardentes oſtentarent, vt vel gladiis Madianitarum in ſeſe inuicem conuerſis, vel feſtinatione & trepidatione fugientium, matres cum filiis alliderētur. ita Ribera, Emmanuel, Mariana & alij.

Sic fecit (id eſt, faciet) *vobis Bethel.*] Quaſi dicat: Sic vos punient & cædent non tam hoſtes vers. 15.

E Aſſyrij, quàm *Bethel*, id eſt, peccata, à vobis commiſſa, putà idola adorata in Bethel, ſicut Salmana punitus & cæſus eſt à *Beth Arbel*, id eſt, à domo & exercitu Gedeonis. In Hebræo eſt elegans paranomaſia, & antitheſis inter *Beth Arbel & Bethel*, quaſi dicat: Sicut cęcidit & proſtrauit Madianitas idololatras *Beth Arbel*, id eſt, domus Gedeonis, qui fuit *rub*, id eſt, iudex & vindex *El*, id eſt, Dei falſi, putà Baal; ita cædet vos *Bethel*, id eſt, domus Dei veri, quam vos violaſtis & feciſtis *Bethauen*, id eſt, domum idoli: propter ſacrile

Digitized by Google

ſacrilegia enim commiſſa in Bethel excindemini. vnde ſubdit : *A facie malitiæ nequitiarum veſtrarum*, id eſt, propter peſſimas nequitias veſtras, quibus polluiſtis Bethel, id eſt domum Dei. Hac de cauſa ait Iſaias cap. 31. 9. *Dixit Dominus, cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.* vide ibi dicta.

Simili elegantia & tropo Iſaias Ieruſalem vocat Ariel, in eáque voce variè ludit cap. 29. v. 1. & 2. dicens : *Væ Ariel, Ariel, ciuitas quam expugnauit Dauid*, &c. *Et circumuallabo Ariel*, &c. *Et erit mihi quaſi Ariel.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS.

Inculcat Deus, & in os inijcit Iſraëli amorem & beneficia à ſe ei iugiter praſtita, vt oſtendat eius ingratitudinem, quòd à ſe ad vitulos aureos deſciuerit. Puer, inquit, Iſraël, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum. Et ego quaſi nutritius Ephraim, & portabam eos in brachiis meis. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. *Quocirca ingrato captiuitatem & iram intentat, quam tamen ita miſericordia temperat, vt ei reditum in patriam ſpondeat. Ab hac clade eximit Iudam, quia ipſe fidelis à parte Dei ſtetit cum ſanctis Leuitis.*

Verſ. 1.] Sicut manè tranſiit, pertranſiit rex Iſraël. Quia puer Iſraël, & dilexi eum: & ex Ægypto vocaui filium meum.

Verſ. 2.] Vocauerunt eos, ſic abierunt à facie eorum : Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrificabant.

Verſ. 3.] Et ego quaſi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis : & neſcierunt quod curarem eos.

Verſ. 4.] In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis: & ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorum : & declinaui ad eum vt veſceretur.

Verſ. 5.] Non reuertetur in terram Ægypti, & Aſſur ipſe rex eius : quoniam noluerunt conuerti.

Verſ. 6.] Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & conſumet electos eius, & comedet capita eorum.

Verſ. 7.] Et populus meus pendebit ad reditum meum : iugum autem imponetur eis ſimul, quod non auferetur.

VERS. I. SICVT *manè tranſiit, pertranſiit rex Iſraël.*] Chald. Arias, Pagnin. & Vatab. hæc verba referunt ad finem præcedentis capitis, quia eò pertinere videntur.

Verùm noſter, Septuag. & paſſim veteres Græci & Latini, ab hiſce verbis inchoant caput vndecimum. Hebr. eſt: *In aurora*, (vel *inſtar auroræ:* ב enim, id eſt, *in*, ſæpe ſumitur pro כ, id eſt, *inſtar, ſicut*) *planè exciſus eſt rex Iſraël.* quaſi dicat : Sub initium regni Hoſee, rex Iſraël cum Samaria & regno excindetur ab Aſſyriis. Comparat Hoſee auroræ, quia ſicut aurora medium quid eſt inter noctem & diem, lucem & tenebras, éſtque poſt noctem initiũ diei & lucis: ita poſt longas ærumnas & ſpoliationes, quas Iſraël ſuſtinuerat ab Aſſyriis, ſub Hoſee rege reſpirauit, & in ſpē melioris ſortis ſe erexit, præſertim cùm Sua rex Ægypti videretur illi opitulaturus : ſed hæc ſpes velociter inſtar auroræ, ſole oriente & auroram fugante, pertranſiit & euanuit. ita S. Hieron. Cyrill. Ruffin. Theodor. & Theoph. Simili modo Iſraëlis regem comparauit ſpumæ cap. præcedenti verſ. 7. cum ait : *Tranſire fecit Samaria regē ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.* vbi pro *tranſire fecit* in Hebræo eſt idem verbum quod hic, ſcilicet נִדְמָה *nidme*, quod, vt ibi dixi, variè exponi poteſt.

Secundò, S. Cyrill. per manè accipit experrectionem Dei ad vindictam, qui ante diſſimulans peccata Iſraëlis, dormire videbatur. *Cum*, inquit Cyrill. *Deus nondum peccata aliquorum punit, dormire dicitur, vt ait Ieremias: Ne, inquit, ſis Domine tanquam ſomno dormiens, aut tanquam vir non potens ſaluare. Et Dauid: Surge Domine. Et alias videns auxilium Domini: Surrexit, inquit, tanquam dormiens. Manè itaque vocat hic tempus ipſius velut euigilationis in eos : manè enim ſolemus euigilare.* Verùm prior ſenſus, & alluſio eſt aptior: manè enim hic tribuitur regi pertranſeunti, non Deo euigilanti : quanquam hoc cum illo coniunctum eſt. Ideo enim rex manè pertranſiit & exciſus eſt, quia Deus in eius excidium euigilauit.

Tertiò, nonnulli ex eo quod ſequitur, *Ex Ægypto vocaui filium meum*, id eſt, Chriſtum, vti explicat S. Matth. cap. 2. 15. hæc omnia de Chriſto ad literam accipiunt, quaſi dicat : Chriſtus in mundo naſcetur quaſi aurora, ſed & citò tranſibit vt aurora: poſt tres enim prædicationis annos redibit ad Patrem. Ergo, ô Iſraëlitæ, venientem ſtudioſè excipite, eiúſque tempus diligenter obſeruate. Ego enim vos, quaſi Abrahæ amici mei filios, dilexi, ideóque ex Ægypto vocaui filium meum, vt vos eius præſentia, doctrina & gratia frueremini.

Verùm ad Hoſee regem hæc pertinere ad literam, non ad Chriſtum, patet ex eo quod ait, *Pertranſiit rex Iſraël.* Idem patebit ex ſequentibus: toto enim capite agitur de iudicio & excidio Iſraëlis. Vnde moraliter diſce, reges terrenos ſimiles eſſe auroræ, quæ aurea videtur, ſed mox euaneſcit: eorum enim vita eſt quaſi vapor, vt ait S. Iacobus Epiſt. cap. 4. ad modicum parens: vapor, inquam, aurea quadam honoris regiæque pompæ luce perfuſus. Somnia ſunt hominum regna,

Digitized by Google

regna, ideóque meritò in ſomnis à Nabuchodonoſore, Chaldæorum, Perſarum, Græcorum & Romanorum imperia viſa ſunt Daniel. 2. Quid ergo ſunt dignitates, ſtatus & ſceptra? nónne aureus quidam nubium color, temporis momento euaneſcens?

Quia puer Iſraël.] Vox *quia* more hebræo redundat, vti dixi cap. 10. 17. vnde Leo Hebræus vertit: *Quando Iſraël adhuc puer erat dilexi eum,* cùm ſcilicet in Ægypto degeret, & quaſi oriretur creſcerétque populus Iſraël, eſſétque paruus, imbellis, ignorans, afflictus quaſi puer, ex tunc dilexi eum, curámque eius egi, & quaſi puerum per Moſen inde liberaui & eduxi. ita S. Hieron. Vatab. & alij.

Secundò tamen, *τὸ quia* propriè vt cauſale accipi poteſt, quaſi dicat: Quia Iſraël in Ægypto erat puer tenellus, ſui impos, ſe regere impotens, neglectus ab omnibus, ab Ægyptiis oppreſſus & neci deſtinatus, opiſque indigus; hac de cauſa eum dilexi, & enutriui quaſi mater. Solet enim puerorum paruitas, imbecillitas & pericula, matres allicere ad eorum amorem & curam. ita Theoph.

Adde, *dilexi eum*, quia *puer* erat, eò quòd eſſet filius Iacobi Patriarchæ, quem puerum, imò in vtero adhuc exiſtentem dilexi, dicens Malach. 1, 2. *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.* & Geneſ. 25. 23. *Maior ſeruiet minori*, purà Eſau Iacobo, nimirum Idumæi ſeruient Iacobitis, id eſt, Iſraëlitis. Sicut ergo Iacobum puerum, ita & filium eius Iſraëlem puerum dilexi. Denique *τὸ quia* connectit hæc præcedentibus, q. d. Rex Iſraël cum ſuo populo tranſiit, id eſt, breui tranſibit & interibit, quia Iſraël, quem à puero dilexi, ex Ægypto eduxi, alui & nutriui vt mater, huic meæ dilectioni & beneficiis ingratus & rebellis, me ſpreuit, & ad Baalim declinauit.

Et ex Ægypto vocaui filium meum.] *Et*, id eſt, idcirco, quaſi dicat: Quia Iſraël puerum dilexi, idcirco eum quaſi filium meum, ex Ægyptia ſeruitute per Moſen euocaui & eduxi. ita Septuag. & Chald. qui vertunt: *Ex Ægypto vocaui filios eius,* ſcilicet Iſraëlis: licèt enim in Hebræo ſit בְּנִי *beni,* id eſt, *filium meum,* tamẽ hoc in re idem eſt quod, *filios eius:* filij enim Iſraëlis erant filij Dei; & quia Iſraël, vt ait S. Hieron. *ſingulariter dicitur, ſed pluraliter intelligitur,* vtpote populus: fortè etiam Septuag. & Chald. pro *beni* legerunt בָּנָיו *banav* id eſt, filios eius, vti opinatur Maldon. in Matth. 2. 15. Porrò populum ſuum Deus vocat filium, dicens Exodi 4. 22. *Filius meus primogenitus Iſraël.* Et, *Dimitte filium meum vt ſeruiat mihi.* ita S. Hieron. Theod. Theoph. Ruper. Hugo, Lyran. Arias, Vatab. hic, Ianſen. Maldon. Barrad. & alij in Matth. 2. 15. Et patet ex iis, quæ hic antecedunt & ſequuntur: hæc enim ſpectant populum Iſraël. Hic enim dicitur filius Dei primogenitus, quia dilectus ab eo fuit vt primogenitus, & ſolus primò electus ex omnibus gentibus, vt eſſet Dei peculium, reſp. regnum, ſacerdotium.

Dices, quomodo ergo S. Matth. cap. 2. 15. ait hoc Oſee oraculum impletũ eſſe in Chriſto puero, cùm ex Ægypto reuocatus eſt in terram Iſraël? Iulianus Apoſt. teſte S. Hieron. hic, hoc obiiciebat Chriſtianis, vt S. Matthæum vel falſitatis, vel inſcitiæ argueret. Reſpondet Primò Ianſenius in Matth. 2. id impletum eſſe in Chriſto per accommodationem, quia quod dictum eſt de populo Iſraël, rectè Chriſto quaſi ſimili aptari & accommodari poteſt: perinde atque ſi quis de filio qui patri percharus eſt, diceret:

Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.

Verùm hoc liberiùs dicitur, & pene temerariè, inquit Suarez loco mox citando: nec enim prophetiæ impleri dicuntur, niſi cum eueniunt ea quæ per eas prophetata ſunt. Quare aliud eſt accommodari, vel aptari Scripturam, aliud eam impleri. Igitur prophetia propriè impleri dici nequit, niſi cum fit quod ipſa in ſenſu vel literali, vel allegorico futurum prædicit, vti docent communiter Interpretes.

Secundò, Euſebius lib. 9. de demonſtr. Euang. cap. 4. Lyran. & Dionyſ. cenſent hunc locum ad literam intelligi de Chriſto. Verùm ex antecedentibus & ſequentibus patet, hic agi de populo Iſraël. Dices, duplicem hic eſſe ſenſum literalem, vnum de populo, alterum de Chriſto. ita Prado procem. in Ezech. ſect. 8. & 9. Reſpond. id minus congruè dici, tum quia cætera non ſpectãt Chriſtum, ſed populum; in ſenſu enim literali omnia & ſingula congruere debent rei de qua agitur; ſecus eſt in allegorico: tum quia populus Iſraël fuit typus Chriſti. Ergo ad literam ſermo eſt de populo, typicè de Chriſto. Senſus enim literalis non eſt typicus, ſed typici figura & imago: populus enim Iſraël exulans in Ægypto, Chriſti ibidem exulaturi figura fuit; ſicut nunc corpus myſticum Eccleſiæ, corporis naturalis Chriſti figura eſt.

Tertiò ergo, meliùs dicemus ad literam hanc ſententiam impletam eſſe in populo Iſraël per Moſen educto ex Ægypto, allegoricè verò & typicè in Chriſto puero reducto ex Ægypto: licèt autem hic ſenſus ſit allegoricus, tamen eſt priore literali dignior, potior & magis intentus à Spiritu S. populus enim Iſraël in hoc reditu ex Ægypto geſſit typum Chriſti, præſertim, quia Chriſtus illius populi fuit pars & propago, eáque nobiliſſima. Hac de cauſa ait, *filium meum*, non *filios meos*, vt denotet Chriſtum. Neque hoc mirum aut nouum eſt: nam magis noua & inſolens videtur allegoria, qua Sina & Sion, item Sara & Agar ſignificant duo teſtamenta, vetus & nouum, vti explicat Apoſtolus Galat. 4. 24. ita S. Hieron. Ribera & alij initio citati, ac S. Chryſoſt. & Theoph. in cap. 2. Matth. atque Franc. Suarez 3. p. q. 37. art. 4. diſput. 7. ſect. 1. & Gabriel Vaſquez 1. p. q. 1. art. 10. diſput. 14. c. 4.

Obiicit Oſiander in cap. 2. Matth. Fieri nequit vt populus Iſraël innumerabilis, vnius hominis ſit figura: ergo in ſenſu allegorico hic locus nequit accipi de Chriſto. Reſp. negando Antecedens. Si enim vnus homo poteſt repræſentare totum populum ex ſe generandum, vti Patriarcha, ſicut de Iacob & Eſau dicitur Rebeccæ matri Geneſ. 25. *Duæ gentes ſunt in vtero tuo*, &c. vel ſibi ſubditum, vti Rex repræſentat regnum; cur vice verſa vnus populus vnum hominem, quaſi Patriarcham & Regem, ac præſertim Chriſtum Dominum repræſentare non poſſit? ita Patres paſſim & Doctores. Porrò qua ratione populus Iſraël fuerit figura Chriſti peregrinantis in Ægypto, & inde redeuntis, fusè explicat Ruper. in locum citatum Matth. 2.

Ex hoc loco oſtendit S. Hieron. quædam non haberi in verſione Septuag. quæ habentur in Hebræo, ideóque ſe nouam ex Hebræo verſionem cudiſſe, idque ei obtrectantibus obiicit. *Qui*, inquit, *detrahunt noſtræ tranſlationi, videant ſcripturam*

ram

Digitized by Google

A *eam de qua Euangeliſta hoc teſtimonium ſumpſerit, & interpretatus eſt de Domino Saluatore, quando de Ægypto reductus eſt in terram Iſraël: & cum inuenire non quiuerint, deſinant rugare frontem, adducere ſupercilium, criſpare nares, digitis concrepare.*

Vers. 1. *Vocauerunt eos.*] Ex Ægypto & idololatria Moſes, Aaron, aliique Prophetæ, vt eos ad auitum Dei cultum reducerent; ſed ipſi licèt *ſic*, id eſt, adeo & toties vocati & inuitati, *abierunt à facie eorum*, id eſt, obuerterunt eis terga, euntes ad Baalim. Vnde planè vertunt Septuag. *Sicut vocaui eos, ita abierunt à facie mea.* Hebræi enim ſæpe ſubaudiunt voculam *ſicut*, & ſimiles, quaſi dicant: Vti ego eos vocaui, ita ipſi impudentes auerterunt ſe à me; quanta fuit mea benignitas & aſſiduitas in vocando, tanta fuit eorum durities & contumacia in reſiſtendo, & reſpuendo meam vocationem. ita Chald. Cyrill. Hieron. & alij. Poteſt Secundò *ſic* accipi pro *propterea*, quaſi dicat: Quia ego vocaui eos toties, propterea abierunt, vti ſolent facere pueri proterui & refractarij, qui eo quòd vocentur à parentibus, vt hoc illúdue faciant, idcirco rebelles auertunt faciem & abeũt: qua expoſitione ſignificatur Iſraëlis maior, plenáque obduratio & peruicacia. Sic hebr. כן *ken*, id eſt, *ſic*, ſumitur pro עלכן *alken*, id eſt, *ſuper ſic*, hoc eſt, *propterea*, pſal. 60.9. *Miſericordiam & veritatem eius quis requiret? ſic* (id eſt, propterea, idcirco) *pſalmum dicam nomini tuo.* Ioan. 4.6. *Ieſus autem fatigatus ex itinere ſedebat ſic* (id eſt, idcirco, quia ſcilicet fatigatus) *ſuper fontem*, vti exponunt Tolet. & Maldon. ibidem. Sic enim vulgò dicimus, *Venit feſſus & ita* (id eſt, ideo) *conſedit.* Quin & Cicero 4. Tuſcul. *Sic*, inquit (id eſt, idcirco) *tot ſimul virtutes, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ fides defecerunt.*

Aliter Arias: Vocauerunt, ait, id eſt, inuocauerunt Iſraëlitæ *eos*, ſcilicet deos gentium: *ſicque abierunt*, videlicet vt non tantùm eos inuocarent, ſed & iis ſacrificarent: vnde ſequitur: *Baalim immolabant. Abierunt*, inquam, *à facie*, id eſt, ante faciem *eorum*, vti ſolet grex ouium ire ante faciem paſtoris, populus ante Epiſcopum, milites ante ducem, filij ante parentes. Verùm de diis gentium nulla hic præceſſit mentio.

Baalim.] Id eſt, diis gentium, putà idolis, nimirum vitulo aureo, Exodi 32.4. & Beelphegor, ſiue Priapo, Num. 25.1. *immolabant.* Quia enim Deus primarius Chaldæorum, Tyriorum, Carthaginenſium, &c. erat Baal, vel Bel, ſiue Belus; hinc quoſlibet deos vocarunt Baalim in plurali.

Vers. 3. *Et ego quaſi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis.*] Legit Interpres זרועתי *zerootai*, id eſt, *in brachiis meis*, iam addito *vau* legunt זרועתיו *zerootav*, id eſt, *brachiis eius*. Pro *nutritius* hebr. eſt תרגלתי *tirgalti*, quod Rabbini, Vatab. Arias, & alij hebraizantes dicunt poni pro הרגלתי *hirgalti*, id eſt, incedere feci, in pedes erexi, ambulare docui, pedetentim deduxi, vti faciunt nutrices, dum infantes deducunt docéntque incedere. Vnde vertunt: Ego Ephraim, id eſt Iſraëlem puerum deduxi, & ambulare docui per deſertum. Aut vt Vatab. Ego ſenſim & pedetentem eum deduxi, ne conficeretur labore viæ. Alij vertunt: *Ego dedi pædagogum Ephraim* (putà Moſen) *qui portaret eos ſuper brachia ſua.* quaſi alludat ad illud Moſis, *Vt dicas mihi: Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum*, Numer. 11.12.

Verùm meliùs magiſque præcisè vertit Noſter, *nutritius*, id eſt, nutritor, vel nutrix. Hoc enim propriè ſignificat תרגלת *tirghelet*, & addito iod paragogico תרגלתי *tirgalti* (quod planè diuerſum eſt ab *hirgalti*, id eſt, incedere feci: hoc enim verbum eſt, illud nomẽ; deducitur enim à רגל *reghel*, id eſt, pes. Vnde Marinus in lexico vertit, *pedatio*, q. d. *Itio*, vel *ambulatio mea erat ad Ephraim*) *tirghelet* ergo eſt nutrix, quæ pedes infantum format & firmat, eóſque deducit, docet & aſſueſacit inceſſui. Vnde Septuag. vertunt, *συνεπόδισα*, id eſt, colligaui pedes, ſcilicet faſciis infantilibus, quod etiam eſt nutricum, ait Theoph. Iam ſenſus eſt is, quem dat S. Hieron. *Narrat*, inquit, *Deus, quo Iſraël amore dilexerit, ſecundùm illud Deuter.* 1.31.
B *Portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſti, donec venires ad locum iſtum. Et in alio loco* (Deuter. 32.11.) *Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.* Et pſal. 79.2. *Qui deducis velut ouem Ioſeph. Ego*, inquit, *qui pater eram, nutritius factus ſum, & paruulum meum in vlnis meis ipſe portabam, ne læderetur in ſolitudine, & ne vel æſtu, vel tenebris terreretur, in die nubes eram, in nocte ignis columna, vt quos protexeram, meo illuſtrarem & ſanarem lumine: cùmque peccaſſent, & feciſſent ſibi vituli caput, dedi eis locum pœnitentiæ, & ignorauerunt quod curarem eos, vt vulnus idololatriæ quadraginta annorum ſpatio obducerem, & priſtinæ redderem ſanitati.* Quod ergo
C ſubdit, *Et neſcierunt*, idem eſt ac ſi dicat, Et tamen poſt tot beneficia, quibus quaſi nutrix eos educaui, ipſi hæc officia prouidentiæ & maternæ curæ meæ erga ſe non agnouerunt, ſed me ſpreto dixerunt vitulo: *Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, Exodi 32.4.

Portabam eos in brachiis meis.] In deſerto enim per Moſen per columnam ignis & nubis, per manna, per veſtium eorundem conſeruationem, &c. tam ſuauiter & benignè Deus Iudæos tractauit & deduxit, ac ſi quaſi nutrix eos brachiis ſuis portaſſet.

In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.] Vers. 4. Adam hic accipi poteſt vel vt nomen
D proprium protoplaſti, vel vt commune, ſignificans *hominem*. Si vt proprium, ſenſus erit quem dat S. Hieron. quaſi dicat: Sicut ex amore Adamum natura ſimul ac gratia, & amicitia mea donaui, ita & vos poſteros eius donabo. Adam enim ex mea gratia eſt veſter Protogenes & Archigenes, id eſt, humanæ generationis princeps. Aut vt noſter Prado in Ezech. cap. 6. verſ. 9. Funiculi, inquit, ſunt dolores: illis enim quaſi funibus homo arctatur & conſtringitur, iuxta illud pſal. 17.6. *Dolores* (hebr. חבלי *chable*, id eſt, funes) *inferni circumdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.* Hebræum enim *chebel* funiculum, ligamen, vinculum, indéque dolorem, quaſi ligantem & vin-
E cientem ſignificat. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Ego Iſraëlitas per dolores & afflictiones, quos ab Adamo parente ſuo hæreditarunt, ad me traham, quæ ſunt mei erga illos amoris pignora. Vnde ſequitur: *In vinculis charitatis*, id eſt, in vinculis quibus ſoleo ad me allicere chariſſimos filios, quæ ſunt caſtigationes & flagella.

Secundò, alij paſſim *Adam* accipiunt vt nomen commune, vertúntque, *hominis*. ita Aquila, Syrus, Symma. Theodot. & Septuag. quaſi dicat: In funiculis quibus ſolent homines ligari & trahi, nempe amore & beneficiis, traham illos ad me. Vnde Chald. vertit: *Sicut moris eſt trahi filios dilectos, traxi eos fortitudine charitatis.* Arabicus: *Attraxi*

Digitized by Google

A *traxi eos puſillo protractionis meæ.* Alludit ad cap. 10. 11. *Ephraim vitula docta diligere triturarn,* quaſi dicat: Vitulæ laſciuientes, qualis eſt Iſraël, trahuntur funibus canabinis, vel ferreis; at ego Ephraim, licèt ſubinde mihi renitentem, nolo vt beſtiam tractare, traheréque inuitum fune verberum & terrorum; ſed vt hominem (non ſeruum, ſed filium) traham eũ funiculis amoris: illis enim trahi ſolent homines, præſertim ingenui, & filij. ita S.Hieron. Vatab. Emmanuel, Mariana & alij. Porrò S. Hieron. per *hominem* ſpecialiter accipit Patriarchas, Abraham, Iſaac, & Iacob. *Curaui*, inquit, *eos propter funiculos, & vincula charitatis, quibus mihi Abraham, Iſaac & Iacob aſtrinxeram.* Hi enim fuerunt parentes Iſraëlis, ob quos Deus Iſ-

B raëlem amabat & curabat. Verùm planiùs quilibet homines accipi poſſunt: omnes enim trahuntur amore.

Tertiò, nonnulli funiculos Adam, id eſt, hominis, actiuè accipiunt, non paſſiuè, id eſt, non quibus homo trahitur à Deo, ſed quibus homines ſancti, putà Abraham, Iſaac, & Iacob traxerunt Deum in ſui, ſuæque familiæ & gentis amorem, vt eam diligeret, & eligeret ex omnibus gentibus in ſuam Eccleſiam & regnum. Verùm prior ſenſus eſt magis genuinus.

Quartò, Hebr. חבל *chebel* verti poteſt corruptio, vaſtatio. Vnde Septuag. vertunt: *In corruptione hominum extendi eos in vinculis charitatis meæ,* quaſi dicat: Eſto ſint peccatis infecti & cor-

C rupti, tamen adhuc conabor eis mederi ex charitate, ſicut medicus ægro, v. g. contracto volens mederi, extendit membra eius contracta, alligans ea vinculis, non vt eum affligat & torqueat, ſed ex charitate vt ſanet.

Nota Primò, *traham* poteſt propriè accipi vt futurum, quaſi dicat: Licèt Iſraël me offenderit, tamen adhuc traham illum ad me. Verùm melius accipias pro præterito: *Traham*, id eſt, traxi: clariùs enim liquet, quod Deus traxerit eos in deſerto, quàm quod poſt tempora Oſee eos tracturus ſit: paulò enim poſt eos vaſtauit, & tradidit Aſſyriis; & quia ſequitur: *Declinaui ad eum*, &c. in præterito. ita S.Hieron. Septuag. Chald. Ruper. Hugo, Lyra, Dionyſ. Arias & Sanchez. Præceſſit

D enim præteritum: *Portabam eos in brachiis meis.* Rectè S.Auguſt. in Pſal. 3. verſ. 6. *In prophetia*, ait, *bene miſcentur futura præteritis, quo vtrumque ſignificetur.*

Nota Secundò: tractus & funiculi ſignificant copiam, æquè ac ſuauitatem amoris, qua Deus homines ad ſe trahit: *Magnes enim amoris eſt amor.* Hoc eſt quod ait S. Auguſt. de ſua ad Deum conuerſione & tractu, lib. 9. Confeſſ. 1. *Quàm ſuaue mihi ſubitò factum eſt carere ſuauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas à me tu vera & ſumma ſuauitas, eiiciebas & intrabas pro eis omni voluptate dulcior.* Idem Auguſt. ſerm. 2. de verbis

E Apoſtoli tomo 10. *Nemo venit ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum: Non dixit,* inquit, *duxerit, ſed traxerit. Iſta violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? crede, & venis; ama, & traheris. Non arbitreris iſtam aſperam moleſtámque violentiam; dulcis eſt, ſuauis eſt; ipſa ſuauitas te trahit. Nónne ouis trahitur, cum eſurienti herba monſtratur? Et puto quia non corpore impellitur, ſed deſiderio colligatur: ſic & tu veni ad Chriſtum. Ad illum enim qui vbique eſt, amando venitur, non nauigando.*

Nota Tertiò: Ruffinus funiculos Adam cenſet eſſe beneficentiam, qua Deus Adamum poſt peccatum proſecutus eſt, dans ei cibos illaboratos, & ſponte naſcentes; ſic vice verſa funiculos Iſraëlis eſſe manna, & aquam de petra, quæ ei ſine ſatione & foſſione in deſerto Deus dedit, quibus quaſi charitatis vinculis eum alligauit: quæ fuerunt typus Euchariſtiæ. Vnde

Allegor. traxit nos Chriſtus in funiculis Adam, cum pro nobis factus eſt Adam, id eſt, homo, caro noſtra, & frater noſter, vt docendo, patiendo, & moriendo pro nobis, nos ad ſe & ad Deum traheret, ac terrenum Adam redimeret, transformaret, faceretque cœleſtem; cúmq; hominum morbos, tam corporis, quàm animæ curauit, inquit Theoph. & Ruper. ac præſertim cùm quaſi nutritius Ephraim, corpus & ſanguinem ſuum nobis dedit in Euchariſtia. Hic enim eſt funiculus Adam, quo nos ſibi Deóque aſtrinxit. Eſt enim Chriſtus in Euchariſtia *amor amorum*, vt ait S.Bern. ſerm. de Cœna Domini. ita Delrio Adagio 956. Audi & S.Hieron. *In tantum dilexi, & tam demens paſtor fui, vt morbidam ouem humeris meis ipſe portarem: ipſi verò ignorauerunt, quod mea illos paſſione curarem; & qui amator ſum omnium hominum, traherem eos ad credendum in vinculis charitatis.* **Allegor.**

Symbolicè, Paulus à Palatio: Funiculi Adam, ait, ſunt leges veteres datæ Iudæis, & multò magis nouæ datæ Chriſtianis: hæ enim ligant, id eſt, obligant populum quaſi funiculi, ſúntque Adam, id eſt, hominum, non beſtiarum: quia humanæ ſunt, & rectæ rationi ac æquitati conformes. Eædem ſunt vincula charitatis: quia finis legis eſt charitas, vt ſcilicet nos ducat ad amorem Dei & proximi. Tales & debent eſſe leges humanæ, ſcilicet vincula charitatis, non tormina cupiditatis: quia publicæ vtilitati, non propriæ auiditati ſeruiant oportet. **Symbolicè.**

Tropol. diſce hic amorem eſſe telum violentiſſimum, quod hoſtes expugnat, immò immutat, & ex inimicis facit amicos. Errat hic mundi ſapientia, quæ hoſtem odiis, maleficiis, & plagis vult vincere, cum iis magis accendatur odium & hoſtilitas. Vera ratio vincendi hoſtem eſt, eum vincire amore, & vincere beneficiis. Vidit hoc Philippus Macedo, qui, vt teſtatur Plutar. in eius vita, cum Capitaneum quendam haberet, qui iugiter illi eiúſque famæ detrahebat, cenſeréntque amici eum terrore & minis compeſcendum, Philippus aliis armis vtens, miſit ad eum magnam pecuniæ vim, addens, ſi plura cuperet, ſe plura daturum. Hoc dono vincta eſt eius lingua, victa maledicentia, ac qui primò Philippum carpebat, nunc eum laudabat & in cœlum euehebat. Mirabantur amici doni ignari tantam in calumniatore mutationem, quibus Philippus: *En, ait, in mea manu eſt facere, vt detractores mei ſint laudatores.* Idem obſeſſurus arcem in rupe ſitam, cùm ſui diſſuaderent, dicerentque eam eſſe inacceſſam, ideóque inexpugnabilem, rogauit, num aſinus onuſtus auro eò aſcendere poſſet: aſſerentibus viam patere aſino: Ergo, inquit, acceſſu & expugnatu facilis eſt. Quare ſubmiſſa ingenti auri vi arcis præfectum ſibi deuinxit, fecítque vt arcem ſibi dederet. Nimirum *validius & facilius aureis haſtis pugnatur, quàm ferreis.* Norunt hoc ſapientes principes & Duces. Docuerat id Philippum Apollo Pythius, dum ab eo conſultus reſpondit: **Tropol. amor eſt telum violentiſſimum.**

Si telo ex auro pugnaueris, omnia vinces.

Seneca

Digitized by Google

Seneca Epiſt. 9. ad Lucill. *Si vis amari, ama.* Et Poëta:

Vt præſtem Pyladen, aliquis mihi præſtet Oreſtem.
Hoc non fit verbis: Marce vt ameris, ama.

Præclarè S. Chryſoſt. hom. 13. ad pop. explicans illud Chriſti, *Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis,* ait: *Vis beneficia capere? confer beneficium alteri: vis laudari? lauda alium: vis amari? ama: vis partibus primis potiri? cede illas prius alteri.*

Et ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorum.] *Ero,* id eſt, *eram:* ſicut paulò antè *traham,* id eſt traxi. Sequitur enim, *& declinaui* in præterito. Iam quoad ſenſum, Alber. explicat, quaſi dicat: Faciam vt maxillæ eorum premantur iugo Aſſyriorum. Vnde Symmach. vertit: *Putauerunt quod imponerem iugum ſuper maxillas eorum.* Iugum ſcilicet, vel hoſtis, vel legis meæ, quam ipſi æſtimant duriſſimum eſſe iugum. Meliùs alij contrariè exponunt, quaſi dicat: Exaltabo, id eſt, auferam ab eis iugum aliarum gentium. Tertiò Septuag. vertunt: *Ero eis quaſi dans alapas homo ſuper maxillas eius,* quod explicans S. Hieron. *Quia,* inquit, *non ſua ſponte currebant, ſed vincti funibus trahebantur, paululum maxillas eorum verberaui, non puniens, ſed corrigens & emendans. Iudex lacerat carnes, torquet funiculis, flagellis atque ignibus cruciat: qui autem pater eſt, laſciuientem filium palma percutit manus.* Sic & Cyrill. & Theod. per alapam hominis accipiunt caſtigationem leuem, qua Deus quaſi pater leniter caſtigat ſuos, quaſi pueros: *quem enim diligit Deus, caſtigat.* Imò aliqui hæc accipiunt de alapa qua pater leniter tangit maxillas pueri, quaſi applaudens ei poppyſmo blandientis, vt doceat Dei alapas non eſſe aliud, quàm plauſus quoſdam, & manuum colliſiones, quibus equiſones, ſeu poppyzontes voce ſimul & manuum tractatione equos animare ſolent, & indomitos cicurare, vti Deus hic cicurauit Iſraëlem. ita Delrio adagio 957. Quare minùs rectè Leo Caſtrius hæc refert ad alapam à milite datam Chriſto in paſſione, coram Caipha pontifice; præſertim quia ipſe contendit, in Hebræo pro *exaltans* עֹל *ol,* id eſt, *iugum,* legendum eſſe *exaltans* יַד *iad,* id eſt, *manum,* ſcilicet ad dandam alapam, quod eſt contra omnes codices.

Sed quæres, qua ratione & qua alluſione ad rem ruſticanam, in noſtra verſione dicatur: *Ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas?* Nec enim ruſtici exaltant iugum ſuper maxillas, ſed ſuper collum, vel cornua boum. Primò, Ruffinus cenſet alludi ad boues qui trahunt currus, *In quibus,* inquit, *iuga cum ſoluuntur, eriguntur:* cum enim boues è curru ſoluuntur & abeunt, eleuatur currus temo, qui pariter ſecum eleuat iugum. Verùm ſolutis bobus ſolet & iugum eorum ſolui, nec dimitti alligatum temoni. Adde, hic magis ad boues arantes, vel triturantes, quàm ad currum trahentes reſpici. Alludit enim ad id quod paulo antè dixit cap. 10. 11. *Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius: aſcendam ſuper Ephraim, arabit Iudas, &c.*

Secundò, alij cenſent reſpici ad morem ruſticorum, qui ad ſingulos ſulcos eleuant iugum boum ad caput & cornua, ne eo collum nimis incaleſcat & grauetur. De eo enim ſic præcipit Columella lib. 2. cap. 2. *Sulcum longiorem facere quàm pedum 120. contrarium eſt pecori, quoniam plus æquo fatigatur, vbi hunc modum exceſſit. Cum*

A *ventum erit ad verſuram, in priorem partem iugum propellat, & boues inhibeat, vt colla eorum refrigeſcant, quia celeriter conflagrant, niſi aſſiduè refrigerentur; & ex eo tumor, ac deinde vlcera inuadunt.* ita Figuerius. Verùm hæc ſpectant eleuationem iugi ad caput & cornua, non verò ad maxillas, quod quærimus.

Tertiò, veriſimilius Sanchez cenſet per iugum hic ſignificari capiſtrum, quod os boum & maxillas tegit & ſtringit, ne inter arandum germina carpant: hoc enim capiſtrum alligatur iugo, ne boues caput demittant, ſed eo erecto incedant. Hoc enim faciendum eſſe docet Columella loco citato, *vt boum colla,* inquit, *minus labefactentur, iugúmque melius aptatum ceruicibus inſideat.* B Cùm enim boues ab arando vel triturando ceſſant, eleuatur & aufertur iugum, vnáque capiſtrum quod erat ori & maxillis alligatum; imò ſubinde inter arandum & triturandum agricolæ laxant eleuántque capiſtrum à maxillis, vt boues caput demittere, & germina vel grana quæ triturant carpere, & edere poſsint. Sub iugo ergo hic intellige frænum ſiue capiſtrum: hoc enim propriè tangit maxillás, & eleuatur ſupra eas, vt boues comedere poſſint. Vnde & ſequitur: *Et declinaui ad eum cibum, vt veſceretur.* q. d. Iſraël quaſi traxit iugum meum peregrinans per deſertum 40. annis: ſed cum aliquid laboris & moleſtiæ ſubiuit, in tam diuturno & difficili itinere, C ego ſic eum releuaui & refeci, ſicut agricola ſolet laborantem bouem, à quo iugum & laborem amouet, vt ſuis ſe temporibus pabulo reficiat & reſtauret.

Quocirca optimè Hebræa vertit Chald. *Verbum meum fuit ſicut bonus agricola, qui alleuat humerum boum, & relaxat* (frænum) *in maxillas eorum.* Alludit enim ad vitulos, vel boues arantes & triturantes (huic enim comparauit Iſraël cap. 10. 11.) quibus iugum ceruici, capiſtrum ori imponitur, vt aſſiduè arent vel triturent, nec ab hoc opere diuertere poſſint os ſegeti, vel cibo admouendo: hos agricola, ſi clemens & benignus ſit, ſubinde à iugo ſoluit aut laxat, vt quieſcant & comedant. quaſi dicat: Pari modo ego ceruicem D Iſraëlis iugo, maxillas capiſtro liberaui, dum in deſerto hoſtium arma & iugum ab eo auerti, fecique vt à labore itineris ſæpe interquieſceret, *& declinaui,* id eſt, demiſi è cœlo manna, quo *veſceretur.* ita S. Hieron. Exaltatur ergo iugum ſuper maxillas, cum ab illis attollitur & aufertur, aut vt Vatab. cum more ruſticano è collo boum aufertur, & in cornibus eorum ſuſpenditur, vt per maxillas dependeat & defluat. Sic enim reſpirant boues, & refocillantur aliquantulum in mediis arandi & triturandi laboribus. Alleg. Chriſtus exaltat & aufert à nobis iugum peccati, dæmonis, & concupiſcentiæ dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos,* Matth. E 11. 28. Aut enim tentationes & difficultates tollit, aut ſua gratia ita eas emollit, vt hoc earum iugum non videatur maxillas ſtringere, neque collum arctare.

Et declinaui ad eum vt veſceretur.] Id eſt, vt Symmach. & Vatab. *declinaui ad eum cibum:* hunc enim ſignificat Heb. אוֹכִיל *ochil,* quod alij vertunt, *Comedere faciam,* putà tum bona terræ Chanaan, tum manna, quo Iſraëlem alui in deſerto. ita S. Hier. Chald. Haymo, Alber. Lyra. & alij. Allegor. per manna accipe Euchariſtiam, qua Chriſtus ſuos alit, de qua ait S. Hieron. *Declinaui* (ego Chriſtus)

Digitized by Google

Chriſtus) *ad eos, deferens regna cœlorum, vt cum eis veſcerer aſſumpta forma hominis: ſiue dedi eis eſum corporis mei, ipſe & cibus & conuiua.*

Pro *declinaui* hebr. eſt אַט *at*, quod per apocopen ponitur pro אַטֶּה *atte* futuro hiphil, à rad. נָטָה *nata*, id eſt, declinauit. Aliqui *at* accipiunt vt aduerbium, ſignificans *quietè*, quaſi dicat: Exaltaui iugum gentium abſtulique à maxillis Iſraël, fecique vt quieſceret à bellis in Chananæa per Ioſue, vtque quietè eius frugibus veſceretur. Sed hæc ſignificatio & verſio dubia eſt & incerta. Docti enim Hebræi cenſent *at* cum aduerbia-ſcit, ſignificare abſconditè, clam, tectè, à rad. לָאַט *laat*, id eſt, abſcondit.

Vers. 5. *Nõ reuertetur in terrã Aegypti.*] Eſt hic oratio pathetica, ideóque confuſa, in qua multa ſupplenda ſunt. Deus enim hic induit pathos parentis, vel nutricis zelotypæ, quaſi dicat: Ego tanta charitate, tot beneficiis affeci, & allexi ad me Iſraëlem: ſed ille cor habet algidum, & à me auerſum, ad me reuerti non vult, ſed reuerti cogitat in Ægyptum, vt eius opem imploret cõtra Aſſyrios. Quid ergo? impune hoc feret? Non feret: ſepiam viam eius ſpinis, faciámque vt viis ab hoſte obſeſſis in Ægyptum reuerti nequeat, vtque Aſſyrius eas ex improuiſo præoccupet, & in Aſſyriam captiuum abducat, ſitque *Aſſur ipſe rex* (imò tyrannus) *eius*. Vnde Chaldæus vertit: *Non reuertentur in terram Ægypti, ſed Aſſur* (putà Salmanaſar) *dominabitur eis*. ita S. Hieron. Albert. Lyran. & Hugo. Aliter Arias, quaſi dicat: Debebant ire & opem implorare, non Ægypti, nec Aſſur, ſed Domini Dei, vt τὸ *reuertetur*, non rem futuram, ſed debitum & obligationem ſignificet, idémque ſit quod, *reuerti debet*, ſic enim Hebræi ſubinde loquũtur dicentes, *Hoc non fiet*, id eſt, hoc fieri non debet.

Vers. 6. *Cœpit gladius.*] Quaſi dicat: Iam Aſſyrij per crebras excurſiones cœperunt vaſtare, & occidere Iſraëlitas, nec deſiſtent donec *electos & capita*, id eſt, conſiliarios (vt habent Hebræa) & principes eorum cum tota gente conſumant. Id ita factum eſſe patet ex hiſtoria lib. 4. Reg. c. 15. & ſequentibus.

Vers. 7. *Et populus meus Iſraël pendebit ad reditum meum.*] Quaſi dicat: Iſraël animo pendulus ſperabit & expectabit, vt ego de more rediens liberem eum ab Aſſyriis, qui velut recedens iam eum deſerueram; ſed falletur: quia enim ipſe in ſua contra me rebellione & vitulorum cultu perſiſtit, faciam, vt *iugum* Aſſyriorum *imponatur eis* omnibus *ſimul*, nemine excepto, *quod non auferetur*, ſed erit perpetuum. ita S. Hieron. Alber. Haymo, Clarius & alij.

Secundò, quaſi dicat: Iſraël pendet & hæſitat an ad me conuerti & redire velit, nécne: ita Leo Hebræus & Chald. qui vertit: *Populus meus heſitat ſe conuertere ad legem meam.* Accedit Arias, qui explicat quaſi dicat: Iſraël ſuperbus, & peruicax non vult prior me de reconciliatione compellare, ſed expectat vt ego prior ei reconciliari poſtulem, quaſi ego ſim offendens & reus, ille offenſus & actor.

Huc quoque accedit R. Dauid, quem ſequitur Pagnin. & Vatab. qui Hebr. מְשׁוּבָתִי *meſcubati*, quod noſter vertit, *reditum meum*, vertunt *auerſionẽ, vel rebellionem meam*, húncque dant ſenſum: Iſraël in ſua à me auerſione vndique preſſus anguſtiis, & hoſtibus hæſitat quid agere, quò confugere, cuius opem implorare debeat.

Nota, pro, *iugum imponetur ei*, Hebr. eſt, *Ad in-*

A *gum vocabunt eum.* Legit interpres עֹל *ol*, id eſt, iugum, æquè ac Chald. qui vertit: *infirmitatẽ grauem incurrent ſimul.* Iam legunt alio puncto עַל *al*, id eſt, altus, excelſus, putà Deus. Vnde vertunt: *Ad altiſſimum vocabant eum*, quaſi dicat: Prophetæ vocabant Iſraëlem vt ad Deũ rediret. Septuag. vertunt: *Deus ſuper pretioſa eius iraſcetur.*

Rurſum pro *non auferetur*, Hebr. eſt, *non exaltabit*, vel *non exaltabitur*, ſcilicet iugum, id eſt, non auferetur à maxillis Iſraëlis, vti expoſui verſ. 4. Alij aliud ſuppoſitum verbi ſubaudiunt, ſcilicet Theod. *non exaltabit*, putà *eos Deus*. Chald. *non exaltabit*, ſupple *caput* Iſraël depreſſus ab Aſſyriis. Vatab. *non exaltabit*, ſupple *Iſraël Deum*, id eſt,
B non laudabit, nec celebrabit Deum, quia ab eo auertit ſe ad idola, quaſi dicat: Hæſitat Iſraël an mecum in gratiam rediturus ſit: & licèt Prophetæ eum crebrò vocent, vt ad Altiſſimum redeat, nemo tamen eſt qui ad Deum redeat, eúmque exaltet & colat.

Verſ. 8.] Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Iſraël? quomodo dabo te ſicut Adama, ponam te vt Seboim? Conuerſum eſt in me cor meum, pariter conturbata eſt pœnitudo mea.

Verſ. 9.] Non faciam furorem iræ meæ: non conuertar vt diſperdam Ephraim:
C quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui ſanctus & non ingrediar ciuitatem.

Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Iſraël.] Vers. 8.
Pro *protegam* Hebr. eſt אֲמַגֶּנְךָ *amaggben*. Quod ſi à radice גָּנַן *ganan*, id eſt, tegere, obtegere, deducas, ſignificat *protegam*, obtegam, & vt Septuag. ac Aquila vertunt, *ſcuto circundabo te*. Nonnulli tamen cenſent *amaggben* eſſe contrariæ ſignificationis (talia enim ſunt multa Hebræorum verba, quæ aliquando vnum, aliquando eius contra-
D rium ſignificant) vnde Theodotion vertit *ἀφοπλίσω σε*, id eſt, nudabo te, & *auferam à te ὅπλον*, id eſt, ſcutum, quo te ante protexeram, ait S. Hier. & Chald. *exterminabo te*.

Secundò, ſi *amaggben* à rad. מָגַן *magan*, id eſt, tradere, deducas, ſignificat *tradam te*, ſcilicet hoſtibus Aſſyriis. ita Symmach. Leo Hebræus & Pagnin. Hi ſenſus licèt verbotenus diuerſi, imò contrarij, in eundem tamen ſenſum, quaſi finem & ſcopum, collimant. Deus enim hic duas perſonas & duos affectus alternantes induit, ſcilicet amantis patris, qui filium peccantem punire ex amore refugit; & ſeueri iudicis, qui eum vt reum plectere deſtinat. Eſt enim in hac Dei interro-
E gatione ingens pathos, in quo quaſi luctatur amor cum dolore & ira, putà ſumma Dei miſericordia cum eiuſdẽ iuſtitia & vindicta. Deus enim, ait Cyrillus hic, quaſi pẽdulus ſe verſat vtrinque, hæſitátque an protegere, an perdere debeat Iſraëlem tam perditæ & profligatæ vitæ, vt oſtendat quàm eius miſereri cupiat, ſi reſipiſcere velit, quámque inuitus ad eius impœnitentis excidium deſcendat. Senſus ergo eſt quaſi dicat: *Quomodo dabo*, id eſt, quid de te, vel tibi faciam, ô Iſraël? protegámne te more ſolito vt pater? At tua obſtinata à me auerſio & rebellio obſiſtit: tuáque ſcelera atrocia clamant in cœlum, & vindictam à me efflagitát. Perdámne te per Aſſyros, vt Sodomam, Adamam,

Digitized by Google

Adamam, Seboim, vrbes Pentapoleos? at quomodo id paternus meus in te affectus patietur? Cum Sodomã perdidi, tactus fui dolore cordis intrinſecus: at nunc ſi te filium meum perdam, magis cor meum, quam tuũ, dolore ſauciabo. Cor enim mihi findi, conuelli & diſſecari (anthropopathῶs) videtur, ſi te, quem amaui vt filium, vt viſcera mea, abiiciam, tradam Aſſyriis, vaſtem & diſperdam. Quid ergò faciam? quo me vertam? vincet amor, an dolor? miſericordia, an iuſtitia? Vincat amor, vincat miſericordia. Ait ergo: *Conuerſum eſt in me cor meum, pariter coturbata eſt pœnitudo mea.* Leo Hebræus vertit: *Inuerſum eſt in me cor meum, ſimúlque accenſæ ſunt in me pœnitudines meæ.* quaſi dicat: Dum ita mecum luctor, miſericordia & pietate paterna vincor. Itaque cor meum conuerto, & inuerto, muto ſententiam, reuoco decretum de excindendo prorſus Iſraële; ac quaſi pœnitens conturbor intimo animi ſenſu, percellórque quod eum omnino perdere voluerim. Non ergo eum excindam vt Sodomam, ſed caſtigabo vt filium: puniam, non vt perdam, ſed vt emendem. *Non faciam furorem iræ meæ*, vt eum exterminem, prout ſcelera eius poſtulabant. Denique *non conuertar vt diſperdam Ephraim.* ita

Vers. 9. S.Cyril. Hieron. Theod. Theoph. Albert. Hugo & alij. Cauſam ſubdit: *Quia Deus ego ſum, & non homo.* quaſi dicat: Non ſum ego ſimilis hominibus, qui in inferendo ſupplicio plerumque ex ira tranſiliunt metas iuſtitiæ: Deus ſum, qui in puniendo non ſolùm metas iuſtitiæ æquare non ſoleo, ſed citra illas me contineo, ait Anton. Fernan. viſione 29. ſect. 3. nimirum homo furore ebrius naturæ moderari neſcit, ego ſcio: homo in vindictam ſe effundit; ego vindictã miſericordia tempero, imo ſupero: in me enim miſericordia ſuperexaltat iudicio: quantùm ergo Deus homini, cœlum terræ eminet, tantùm magnifica & diuina clementia mea eminet iuſtitiæ & vindictæ, ipſiſque omnibus hominum omnium ſceleribus, quę tam facilè abſorbet, quàm mare ſorbeat guttam aquæ. ita S.Cyrill. Theod. & alij.

Aliter Chald. & R.Dauid, quaſi dicat: Homo offenſus reuocat promiſſa: at ego licèt offenſus ab Iſraële, promiſſa tamen, quæ Abrahæ, Iſaac, & Iacob, patribus eius feci, ſeruabo & opere præſtabo.

Omnes ergo hæc in bonum accipiunt: vnus Arias hoc in malum accipit, quaſi dicat: Fixum maneat decretum meum de excindendo Iſraële: *quia Deus ego ſum, non homo.* quaſi dicat: Quia ſum Deus immutabilis, non homo, qui facilè flectitur mutátque ſententiam. Verum perperam: cætera enim omnia hic non vindictam, & odium, ſed ſummum amorem & clementiam ſpirant.

Mor. quàm decorum ſit præuenire offenſum.

Moral. diſce hic, quàm in offenſis condonandis diſpar ſit ſenſus Dei & hominum. Homo offenſæ vindictam machinatur, Deus reconciliationem. Homo punit vt perdat, Deus punit vt emendet. Homo paſſione & ira, Deus ratione & iuſtitia mouetur. Homo ſtultè reputat ſibi fore dedecus, ſi prior reconciliationem poſtulet. Deus idipſum ſibi honori ducit. Eſt hæc mundana, imò diabolica hominum magnanimitas, vt pertinaces ſint in offenſis & litibus: eáque de cauſa multi iuges alunt inimicitias, quia neutra pars vult prior reconciliationem, multò minus veniam, etiamſi offenderit prior, poſtulare. Concionatores eos dedoceant hanc mundi ſapientiam, imò ſtultitiam & dementiam, oſtendántque non dedecus, ſed

A decus & laudem eſſe eximiam, ſi quis prior de reconciliatione aduerſarium interpellet. Hoc enim ſignum eſt animi liberalis, iræ potentis, manſueti, humani, imò diuini. Deum enim ducem imitatur, qui prior nos peccatores ſua gratia præuenit; & inuitat ad reditum in gratiam. Vide S. Chryſoſt. homil. de ſimultate & ira, tomo 5. vbi præclarè docet honorificum eſſe præuenire partem aduerſam, eámque inuitare ad reconciliationem; eò quòd hæc reconciliatio & præuentio, ſit heroica virtus, ingénſque bonum vtrinque, cuius cauſa & auctor eſt non rogatus, ſed rogans. *Qui enim prior venit, is*, inquit, *totum lucrum anticipat: Si enim ab alio exoratus iram relinquis, illi imputatur, cuius precibus impetratum eſt. Non enim Deo obtemperans, ſed illi gratificans legem adimpleuiſti.* B Chriſtus prior è cœlis deſcendit ad nos, vt nos ad ſe reuocaret. Chriſtianus ergo eſt, & Chriſti aſſecla, qui idipſum imitatur. Puſilli & arcti animi eſt fouere iniurias, ampli & celſi eas abolere. Vnde Moſes poſtulans à Deo veniam rebellionis à populo admiſſæ: *Magnificetur ergo*, inquit, *fortitudo Domini, ſicut iuraſti, dicens: Dominus patiens & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera*, Num. 14.17. Sic Theodoſius Imp. teſte S. Ambr. ſerm. de eius obitu, beneficiũ ſe accepiſſe dicebat, cùm ignoſceret: quin & Hadrianus, licèt gentilis, Imperator creatus dixit, ſibi iam ereptam eſſe facultatem iniuriæ priuatæ vlciſcendæ; quod Im- C peratorem deceat non niſi publicas Reip. iniurias vindicare, priuatas verò cõdonare: eius enim dotem propriam eſſe clementiam. ita Sanchez ad verſ. 7.

In medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem. Quaſi dicat: Hoſtes crudeles dum ciuitatem obſeſſam capiunt, eam ingrediuntur, & vaſtant; non ita ego, non ingrediar vrbes tuas vt eas vaſtem: quia ſanctus ſum, & in medio tui habito, ideóque cupio te corrigere & correctum ſaluare. ita Ruffin. Ruper. & S.Hieron. Non ergo ponam te vt Sodomam, ſed tui reliquias conſeruabo, imò te totam, ô Ieruſalem, ſub Ezechia pio rege à Sennacherib tutabor & protegam. Hoc eſt enim D quod prædixit Iſaias cap. 36.4. *Non ingredietur vrbem hanc, & non iaciet ibi ſagittam.* Licèt enim hæc ſpectent ad Ephraim, tamen ſpectant quoque ad Iuda & Ieruſalem, vti iam dicam: magis tamen ſpectant ad Ephraim. Vnde rectè noſter Prado in Ezech. 4. 3. ſic explicat: *In medio tui ſanctus*, id eſt, hucuſque à te cultus & honoratus fui, *& non ingrediar ciuitatem.* quaſi dicat: Non ergo decet me ciuitatem Sichem (vel Samariam, quæ erat metropolis Ephraim) idolorum ſentinam ingredi: quia decreui eius ciues ſeruare. Suſtinet enim Deus perſonam Iudicis, qui aduertere animum non vult ad ea quæ plectere recuſat; ac proinde non ingreditur loca ſceleratorum, ne vi- E dens ſcelera, vrgente iuſtitia cogatur ea punire.

Secundò, Hebræi, Haymo, Alber. & Hugo exponunt, quaſi dicat. Ego in medio tui, ô Iſraël, moror & colo; nec te ſedémque meam derelinquam, vt ingrediar aliam ciuitatem vel gentem. Hinc R.Salomon, R.Abrahã, R.Dauid, & etiamnum Iudæi deliri exiſtimant, Deum tantùm apud Iudæos habitare. Huc accedit Chald. qui de Ieruſalem explicat, quaſi dicat: Ieruſalem eſt mea ciuitas, ibi habeo templum, in medio eius habito: nõ ergo illud deſeram, vt aliud templum vel vrbem ingrediar. Licèt enim hæc ſpectent ad Iſ-

Digitized by Google

raël,id eſt,ad decem tribus primariò, ſecundariò tamen ſpectant ad Iudam: vtriſque enim prophetat Oſee:præſertim quia decem tribus priſcum ex Dei inſtitutione ius habebant ad Ieruſalem,& ad templum, nec illud à ſe abdicare poterant,quantumuis ad idola deflecterent.

Tertiò,quaſi dicat:Ego Deus dignor in medio tui habitare,ô Iſraël, eſto nullam ingrediar ciuitatem, aut locum: tum quia omnibus locis ſum præſens:tum quia loco non egeo,nec capior:ſum enim toti orbi infuſus,effuſus,& circumfuſus. ita Theod. & Lyra.

Quartò,aliter Sanchez, quaſi dicat: In te, ô Ephraim,ſunt aliqui ſancti(vt Oſee, Ioel, Amos, aliique Prophetæ) qui in Sodoma totáque Pentapoli non fuerunt; qui ſi non omnino cohibere, obtundere tamen poſſint diſtrictum gladiũ vindicis iracundiæ. Quare non ingrediar ciuitates Ephraim eo modo,quo olim per angelos ſum ingreſſus Sodomam,ad eius ſcelera videndum, & incendio vindicandum.

Moraliter,vide hic viſcera charitatis, clementiæ,& dignationis Dei noſtri,qua peccatores ſceleratiſſimos,quales erant Iſraëlitæ, ad ſe trahere conatur in funiculis Adam,dolet & pœnitet, gemit & ſuſpirat ex intimo corde, quòd eos caſtigare debeat, mutat & reuocat ſententiam de eorum excidio.Audi S.Hieron. *In medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem, hoc eſt, non ſum vnus de his qui in vrbibus habitant, qui humanis legibus viuunt,qui crudelitatem arbitrantur iuſtitiam. Ius ſummum ſumma malitia eſt: mea autem lex, meáque iuſtitia eſt ſaluare correptos.*

Neminem Deus reprobat ex ſe, ante præuiſa demerita.

Conſiderẽt hæc penitiùs Theologi illi,qui ponunt in Deo reprobationem, vel poſitiuam, vel negatiuam damnandorum,non ob eorum demerita,ſed ex mero Dei beneplacito: cenſent enim Deum ante omnem præuiſionem operum, imò ante præuiſionem lapſus Adami & peccati originalis(vti illorum nonnulli volunt)ex hominibus hos, putà electos, abſoluta & efficaci voluntate elegiſſe ad gloriam,illiſque ſolis deſtinaſſe media, & auxilia congrua & efficacia ad ſalutem; cæteros verò omnes, vtpote damnandos, neglexiſſe, reprobaſſe negatiuè,& poſuiſſe in ſerie damnandorum; ex quo infallibiliter fiet, vt hi ad vnum omnes damnentur; ideóque Deum negare eis auxilia congrua,imo(vt aliqui volunt) etiam ſufficientia ad ſalutem, vtpote qui ſtatuerit eos relinquere in maſſa peccato originali damnata, ideóque permittere eos labi in peccata actualia, in iiſque obdurari & mori,itáque damnari.

Prob. 1.

Quomodo quæſo hæc conſentiunt cum verbis Prophetæ noſtri, & cæterorum omnium, in quibus proteſtatur,imò iurat Deus, ſe ex animo cupere omnium hominum, etiam peccatorum & obſtinatorum(quales erant hi Samaritæ)ſalutem, nolle ſe eorum mortem & perditionem; de eáque ex intimis viſceribus dolet & ingemiſcit, ideóque aſſiduè per Prophetas eorum ſcelera arguit, minatur pœnas, hortatur & inuitat ad pœnitentiam, promittens eis veniam & gratiam? Si quis rex aut princeps hæc omnia præſtaret populo rebelli,nonne diceretur ab omnibus ſincerè ſumméque cupere, vt populus ad ſe ſibique reconcilietur,itáque mortem rebellibus debitam euadat, viuat & ſaluetur? At Deus longè melior, benignior & clementior, longè ſincerior, longè veracior eſt quouis rege aut principe.

Sanè qui aliter ſentiunt, videntur Primò Deo

A fucum vel hypocriſin aſcribere, vt exteriùs dicat & promittat,quod interiùs non putat,vel vult. Si enim Deus damnandos omnes ante præuiſionem demeritorum reiecit & reprobauit negatiuè, ergò interiùs in animo ſuo noluit eos ſaluare, imò voluit derelinquere. vt perirent & damnarentur: ergo cum exteriùs per Prophetas dicit ſe velle eorum ſalutem, nolle mortẽ,ſimulatè, & quoad ſpeciem & apparentiam externam tantùm id dicit: non enim reuera & ex animo poteſt velle contradictoria, nimirum velle eorum ſalutem, eandémque ſimul nolle.

Ficta ergo & ſimulata (quod cogitare horret mens Chriſtiana, imò humana) erit illa Dei per Iſaiam cap.5.4.ad Iudæos vox: *Quid eſt quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci?* B *& Ieremiæ c.2.v.5. Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis,quia elongauerunt à me, & ambulauerunt poſt vanitatem? Et v.12. Obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehementer: duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas.* Similibus querelis Dei plenus eſt Ieremias. Talia quoque ſunt Prouerb.1.24. *Vocaui & renuiſtis: extendi manus meas, & non fuit qui aſpiceret.* Ezech.10.31. *Conuertimini & agite pœnitentiam, facite vobis cor nouum,&c. Et quare moriemini domus Iſraël? quia nolo mortem morientis,dicit Dominus Deus:reuertimini & viuite.*

C Secũdò, hæc ſententia valde coarctat Dei clementiam & bonitatem, ſcilicet ad ſolos electos, qui pauci ſunt;circa alios verò omnes, qui plurimi ſunt,facit eum rigidiorem quàm ſit vllus rex, Turca aut Tartarus in populum ſuum.Abſit crudelitas à Deo benigniſſimo. Inſuper reprobationem,damnationem,obdurationem, & cõſequenter peccatorum patrationem, quæ inde ſequitur, aſcribit Deo optimo & ſanctiſſimo,eiúſque prouidentiæ & curæ;cùm & Scripturæ, & rei natura doceat ea aſcribenda eſſe peccatori. Cur Deo clementiſſimo illa tribuunt, à quo ſunt alieniſſima,& non homini,cuius ea ſunt propria? Clamat Oſee cap.13.9. *Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum.* Quàm ergo perperam dicunt nonnulli:Perditio tua,non tua,ſed ex Deo eſt re- D probante.Quid enim eſt reprobatio,etiam negatiua,niſi perditio,eáque extrema & æterna? Clamat Eccleſ.cap.15.11. *Non dixeris: Per Deũ abeſt à me ſapientia & ſcientia ſalutis: quæ enim odit ne feceris.* q.d. Non per Deum,ſed per te ſtat, quòd non capeſſas viam ſalutis, quia facis ea quæ Deus odit,ac proinde à via iſta recedis.Si enim non facias illa quæ Deus odit,accedet ad te Deus & ſapientia,ſiue ſcientia ſanctorum. *Non dicas: Ille me implanauit*, id eſt, in errorem impulit: *Non enim neceſſarij ſunt ei homines impij.* Iam ſi Deus ex ſe,ante præuiſionem operum impios reprobauit, nonne rectè dicere poterunt impij: Non per me,ſed per Deum ſtat,quod primitus ſim re- E probatus ab eo: huic autem eius decreto reſiſtere ego non potui, nec reprobationem eius euadere. Illi ergo imputanda eſt prima mei reprobatio, omnéſque eius effectus,non mihi.Quis enim ego ſum, qui reſiſtam Deo, eiúſque prouidentiæ ſeriem fruſtrer & euertam?

Adde,reprobare, punire, damnare ſunt actus iuſtitiæ vindicatiuæ:ergo non præcedunt, ſed ſequuntur & præſupponunt peccatum, & culpam reprobandi & damnandi. Princeps enim eſſet iniuſtus & tyrannus, ſi ſubditos impelleret vel

induce

Digitized by Google

induceret ad peccata eo fine, vt eos poſſet punire,damnare,& occidere.

3. Tertiò, Chriſti filij Dei vnigeniti redemptionem,& œconomiam valde hi doctores extenuāt, eiúſque gratiam & gloriam imminuunt:nam eam ad paucos electos reſtringunt; cæteros ab ea reipſa excludunt,etiamſi nomine tenus partem eius aliquam,aut potiùs apparentem aliquam vmbram ad eos extendere videantur. Iam ex aduerſo, ex S. Scriptura & ex doctrina Patrum & Eccleſiæ conſtat, quòd Chriſtus hac de cauſa incarnatus ſit,laborauerit, ſudauerit, paſſus, crucifixus, & atrociſſima quæque perpeſſus ſit,vt omnes omnino homines,etiam eos qui ſua culpa damnantur, redimeret, vt omnibus gratiam non tantùm ſufficientem,ſed & copioſam ad ſalutem impetraret, pro eáque aſſiduè patrem orauit, atque ad eam omnes toto Euangelio ex animo inuitat. Hinc amarè fleuit ſuper Ieruſalem,dicens: *Quoties volui cōgregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas,& noluiſti?* Hac de cauſa per totum orbem miſit Apoſtolos: quia ſcilicet, vt ait Apoſtolus 1. Timoth.2.4. *Omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Idcirco rurſum ſingulis ſæculis, imò ſingulis annis per vrbes ſingulas, vicos, & caſtella mittit Prædicatores, qui doceant & inuitent omnes ad eius gratiam & ſalutem: ergo neminem ab ea excluſit vel excludit,niſi nolentem venire.

4. Quartò,multi ex iis qui damnabūtur ſunt baptizati,pœnitentes & iuſti, in quibus omne peccatum,etiam originale,planè deletum, & abolitum eſt. Ergo Deus eos tunc odiſſe, reprobare, negligere aut deſerere nequit; ſed amat, iuuat, protegit & deſtinat vt fiant hæredes gloriæ,& regni ſui,vti docet S. Scriptura, & Conc. Trident. quod inter cætera ait ſeſſ.6. art. 11. Deum gratia ſua non deſerere iuſtum, niſi prius ab eo deſeratur.

5. Quintò, ex hac ſententia Deus videtur inſidiari ſaluti omnium eorum qui damnantur. Nā ante omnem præuiſionem decreuit eos reprobare, vtque hoc decretum ſit infallibile & efficax, debet procurare illis paſſim offendicula & gratias inefficaces & incongruas,vt peccent iuſtéq; damnari poſſint, vti rectè argumentatur Gregor. de Valentia. Hoc enim inuoluit id quod dicunt auctores illius ſententiæ,ſcilicet, Deū ante omnem præuiſionem ponere reprobos in ſerie damnationis & damnandorū.

Quocirca viri ſapientes non pauci auerſantur iſta dogmata, & præſertim reprobationem tam negatiuam, quàm poſitiuam ante præuiſionem operum & finis vitæ cuiuſque,eámque è cathedris & pulpitis eliminandam cenſent, tanquam Dei æquitati, ſanctitati, bonitati & clementiæ, æquè ac Chriſti redemptioni, meritis & charitati iniuriam; quæque hominibus teporem ad bona opera,& pronitatem ad peccata ingerat,ad eáque ſollicitet. Sanè noui plures, qui ex illius ſententiæ prædicatione & doctrina, vel in deſperationem, vel in inſaniam acti miſeri vixerunt;aliquos etiam qui ſe occiderunt. Semper enim decretum Dei de ſua ſalute vel damnatione, quaſi fatum quoddam ineluctabile,idque dubium,& incertum, capiti ſuo impendens phantaſiæ ſuæ obiicientes, nec illud excutere valentes, ſuccubuerunt tandem, ac in diffidentiam, vel amentiam prolapſi ſunt. Denique hæc ſententia impulit Caluinum & hæreticos ad hoc, vt dicant Deum eſſe aucto-

A rem operum malorum,æquè ac eſt bonorum.

Itaque ſentiamus,dicamus, doceamus & prædicemus quod Prophetæ & Apoſtoli prædicarunt, ſcilicet Deum benignum eſſe in omnes, velléque & optare ex animo omnium ſalutem, ideóque reprobationis cuiuſque cauſam eſſe peccata propria, non quæcunque, ſed ea tantùm in quibus quis vitam finit; Deúmque neminem reprobaſſe,niſi quem in peccatis moriturum præuidit, vti docet S. Auguſt. lib. de correp. & gratia cap.13.& Proſper.in reſponſ.ad cap.2.& 3. Gallorum. Deus enim cuique hanc vitam dedit quaſi ſtadium, in quo vſque ad mortem decurrat & decertet:ſi rite decertarit, eum eliget, coronabit & glorificabit: ſi nequiter, eum reprobabit & B damnabit. Quandiu ergo in hac vita ſumus, in via,ſtadio & agone ſumus,id eſt, in ſtatu merendi gloriam, vel demerendi gehennam: in morte erit terminus, vti vitæ, ita & meriti vel demeriti. Quocirca in cuiuſque arbitrio eſt quamdiu viuit, vel bene agere, itáque mereri & eligi ad gloriam;vel malè,itáque reprobari. Hoc eſt quod per Moſen Deuter.30.15. Deus Hebræis edixit: *Conſidera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam,& bonum; & è contrario mortem & malum, vt diligas Dominum &c.& viuas.* Et Eccl.15.14. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua:ſi volueris mandata facere,conſeruabunt te.* C *Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi.* Ita feciſſe Deum cum Angelis & Adamo clarum eſt, & fatentur auctores illius ſententiæ:ergo & idem facit cum hominibus poſt lapſum: per Chriſtum enim homines lapſos erigere, & in priſtinum, imò altiorem gradum reſtituere decreuit, & de facto reſtituere dignatus eſt, vti manifeſtiſſimum eſt in iis qui baptizati & iuſti, imò magni ſancti euaſerunt, è quibus tamen poſtea nonnulli ſua ſuperbia,aliâve culpa perierunt, & etiamnū pereunt & damnantur. Hic ſenſus dignus eſt Deo, dignus Chriſto,dignus Eccleſia. Sentiamus ergo D cum Sapiente de Deo in bonitate, à quo, vt ait Iſaias cap. 28. 21. mala infligere vel inferre alienum eſt & peregrinum, proprium verò miſereri & parcere.Nam,vt ait Pſaltes, *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* Et Sapiens,cap. 11. 27. *Parcis autem omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui amas animas.* græcè ſignificantius, δέσποτα φιλόψυχε. Ipſe ergo eſt φιλόψυχος, & vt ait Apoſtolus Tit.3.4. φιλάνθρωπος, qui ex mero amore animas creauit,eáſque perditas Chriſti ſui ſanguine redemit, ac proinde non vult eas perire, ſed ſaluari,ideóque ſingulis gratias & media ad ſalutem ſufficientia, imò copioſa & abundantia, ex immenſo hoc amore quo eas proſequitur, ſuppe- E ditat; vt qui pereunt,non Deo, ſed ſuæ ignauiæ, vel malitiæ id tribuere debeant, vti ait hic Propheta.Vide inter alios Gregor.de Valentia 1.p.q. 23.diſp.1.puncto 3.

Dices, Deus elegit hanc rerum ſeriem, in qua præuidebat hoſce,putà reprobos omnes,peccaturos,ideóque damnandos: ergo voluit & intendit eos negligere, & reprobare ante omnem præuiſionem operum.Cur enim eos poſuit in hac ſerie rerum, in qua infallibiliter damnandi erant, niſi quia voluit eos abiicere? alioqui enim poſuiſſet eos in alia ſerie, in qua præuidebat illos ſaluādos. Reſp.negando conſequentiam: inde enim à pari

Digitized by Google

ſequeretur, Deum intendiſſe peccata reproborum, quia ea pari modo præuidit in tali ſerie, in qua eos poſuit, certò futura. Hoc autem dicere eſt impium & blaſphemum. Cauſa ergo cur eos poſuerit in tali ſerie, non fuit illa, quòd intenderet eos reprobare aut damnare; ſed quia liberum ei fuit eligere ſeriem quamcumque voluit, præſertim quia præuidebat Deus, quod quamcumque ſeriem eligeret, ſemper aliqui cum communibus gratiæ auxiliis (noluit enim omnibus dare extraordinaria & potentiſſima: hoc enim quaſi priuilegium paucis reſeruauit) ex arbitrij libertate, facilitate, & fragilitate deficerent & peccarent, ideóque reprobarentur & damnarentur. Quod ergo hanc ſeriem de facto elegerit, in qua præuidebat hoſce defecturos & damnandos, non illam, in qua præuidebat hoſce in gratia perſtituros & ſaluandos, ſed alios defecturos & damnandos; hoc liberæ eius electionis & poteſtatis fuit: eſt enim ipſe ſummus rerum omnium Dominus. Taceo occultas alias huius electionis cauſas, quas pluries in mente ſua habuit & habet: has enim homini ſcrutari nec poſſibile, nec fas eſt. ſufficiat nobis non fuiſſe hanc cauſam, quòd hos præ aliis vellet reprobare ante præuiſionem operum, vti iam oſtendi. Nam dedit eis, æquè ac aliis, communia gratiæ auxilia, cum quibus facilè bene viuere & ſaluari poterant & debebant (hócque volebat & intendebat Deus) ſicut multi alij iiſdem bene vixerunt, & ſaluati ſunt. Tribuant ergo ſuæ libertati, fragilitati & negligentiæ, non Deo, nec Dei reprobationi, quòd gratiæ Dei cooperari ſtrenuè, prout res tãta poſcebat, noluerint, ideóque reprobati ſint.

Verſ. 10.] Poſt Dominum ambulabunt, quaſi leo rugiet: quia ipſe rugiet, & formidabunt filij maris.

Verſ. 11.] Et auolabunt quaſi auis ex Ægypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit Dominus.

Verſ. 12.] Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Iſraël: Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis fidelis.

Vers. 10. *Poſt Dominũ ambulabunt.*] Quia Dominus *quaſi leo rugiet*, ſuóque metu percellet cogétque omnes vt ſe ſequantur, & poſt ſe ambulent. Id reipſa factum eſt Primò, cum Deus in vaſtitate, & captiuitate Iſraëlitarum rugiit & ſæuiit quaſi leo. Tunc enim multi ex iis plagis fracti, & pauore Dei perculſi ad Deum redierunt, eúmque in captiuitate Aſſyriaca coluerunt, & inuocarunt petentes veniam & liberationem. ita S. Hieron. Haymo, & alij.

Secundò, cum Ezechias conuocauit, & inuitauit Iſraëlitas in Ieruſalem ad Dei cultum, 2. Paral. 30. Rurſum & potiùs, cùm Iudæi è Babylone redierunt in Iudæam. Tunc enim multi ex Iſraël, id eſt, è decem tribubus Iudæis permiſti, cum eis redierunt in Ieruſalem, ibique in templo Deum coluerunt. Ita S. Cyrill. Theod. Chald. Albert. & Hugo.

Tertiò & maximè, Chriſto incarnato & prædicante, ac rugiente quaſi leone tum per ſe, tum per Apoſtolos, multi Iſraëlitæ tam ex Samaria & Iudæa, quàm ex Ægypto, Aſſyria omníque mundi plaga ad eum conuerſi ſunt, & quaſi columbæ aduolarunt, quos ipſe collocauit in domibus ſuis, putà in particularibus Eccleſiis, vbi piè ſanctéque Deo ſeruierunt, ſeruiunt & ſeruient. Ad Chriſtum enim auolare hic Prophetam cenſent Hebræi, S. Hieron. & alij paſſim.

Nota, Chriſtus per ſe & Apoſtolos euangelizans comparatur leoni, Primò, quia ipſe vt leo terrore, & minis iudicij & gehennæ terruit peccatores, & reipſa in iudicio terrebit damnatos infligendo illis ignem æternum. Secundo, quia vti leo quaſi rex dominatur cæteris feris & animalibus, ita Chriſtus dominatus eſt Philoſophis, ſectis & erroribus tam Gentilium, quàm Iudæorum. Tertiò, quia ſumma auctoritate & maieſtate loquebatur quaſi leo. Quartò, quia ſumma & leonina fortitudine è captiuitate peccati, diaboli, & gehennæ veros Iſraëlitas eduxit.

Quia ipſe rugiet, & formidabunt filij maris.] Id eſt, homines marini; v. g. inſulani. ſic Iſaiæ 23. 10. Tyrus dicitur filia maris, quia inſula. Aut *filij maris*, id eſt, Occidentis (mare enim mediterraneum eſt ad Occidentem Iudææ; hinc mare in Scriptura ſignificat Occidentem) hoc eſt, Occidentales populi. q. d. Remotiſſimi quique Iſraëlitæ qui in Occidentem profugerant, æquè ac gentes Occidentales audito hoc leonis, id eſt, Dei & Chriſti rugitu, *formidabunt*, hebr. יחרדו *iecherdu*, id eſt, trepidabunt, eíque ſe ſubdent. Nam vt ait Amos cap. 3. 8. *Leo rugiet, quis non timebit?* Significat quod ad remotiſſimos quoſque Iſraëlitas, æquè ac nationes, perueniet vox, terror, potentia, & dominans gratia Chriſti.

Aliter Theod. nam per filios maris accipit piſces. q. d. Tam horrendus erit Dei rugitus, vt piſces etiam fugituri ſint, & in maris imo ſe abdituri.

Myſticè, Mare eſt ſæculum hoc varium, æſtuãs & tempeſtuoſum: filij ergo maris ſunt filij huius ſæculi, quos Chriſtus rugiens perculit & conuertit.

Et auolabunt quaſi auis ex Ægypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum.] Cùm ſcilicet ego Deus rugiam per Cyrum proclamando libertatem, vt Iudæi Babylone redeant in patriam, & multò magis cùm rugiam per Chriſtum proclamando libertatem à peccato & gehenna, tunc Iſraëlitæ inter gentes diſperſi vndique ad me confluent, ſcilicet à mari, id eſt, ab Occidente; ab Ægypto, id eſt, à meridie; & ab Aſſur, id eſt, ab Aquilone & Oriente, vt me duce redeant per Eſdram in Iudæam, & multò magis per Chriſtum redeant ad Eccleſiam, quæ eſt prima veráque eorum patria, vbi eos *in domibus ſuis* & ſedibus, putà in localibus Eccleſiis *collocabo*. Ita Chald. qui vertit: *Poſt Dominum ambulabunt, & verbum eius ſicut leo erit qui rugit: ſtatim enim ac rugiet congregabuntur exules ab Occidente. Sicut auis quæ apertè venit, ſic venient qui in exilium acti fuerunt in terram Ægypti: & ſicut columba quæ reuertitur ad columbare ſuum, ſic redibunt qui deportati ſunt in terram Aſſur.* q. d. Iſraëlitæ, æquè ac gentes leonis, id eſt, Dei & Chriſti auguſta voce territi, & exciti, ad eum eiúſque fidem & ſequelam confluent. Vers. 11.

Nota, per Aſſyrios & Ægyptios, quaſlibet regiones & gentes accipit per ſynecdochen: hos tamen præ aliis nominat, quia eò fugerant, vel abducti

Digitized by Google

abducti erant Iſraëlitæ tempore captiuitatis, indéque quaſi columbæ reuolarunt.

Auis Ægypti quæ? Quæres Primò, quænam ſit auis Ægypti, & cur ei comparetur Iſraël rediens è captiuitate? Reſp. eſſe ibin, vel accipitrem: vtraque enim Ægyptiis erat in honore, & ſacra, imò diuinis honoribus colebatur. Per eam ergo ſignificat Iſraëlis, non tantùm celerem reditum, ſed & indemnitatem, ac dignitatem, honorem & reuerentiam, quibus ab hoſtibus ipſis dimiſſus honorificè & glorioſè in patriam ſit reuerſurus. Ægyptij enim, ait Strabo, è terreſtribus tria coluerunt, ſcilicet bouem, canem & felem: è volatilibus duo, accipitrem & ibin: ex aquatilibus duo, ſepidotum piſcem & oxyrynchum. Accipiter auis eſt rapax, ab accipiendo dicta, ideóque celerrima. Vnde Æthiopes rem citò factam ſignificaturi, pingunt accipitrem; quod hæc aliatum ferme omnium auis ſit velociſſima, ait Diodor. lib. 4. c. 1. Eadem à Virgilio 11. Æneid. ſacra vocatur, dum ita canit:

Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto,
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam.

Porrò accipiter Ægyptiis erat in honore & veneratione. Primò, quia accipiter eſt hieroglyphicum ſolis, tum ob vim prolificam qua præditus eſt; eſt enim inter aues fœcundiſſimus: tum quia viuaciſſimus eſt: tum quia iubar radióſque ſolis firmiter intuetur: tum quia oculos & viſum habet acutiſſimum. Vnde Plutarch. accipitrem interpretatur Oſirim & ſolem. Origenes eundem vocat Apollinis nuncium: tum quia trigeſimo quoque die feminæ ſolet coniungi æquè ac ſol lunæ. Hinc & Zoroaſtres, teſte Euſebio, dixit Deum accipitris habere caput. Deus enim eſt ſol iuſtitiæ, Malach. 4. 2. Secundò, quia cæteræ aues dum in ſublime tendunt, non recto, ſed obliquo feruntur tractu: ſolus autem accipiter ſublimipeta recto meatu volat. Tertiò, quia accipiter ſymbolum eſt animi alati, ac in altum cœlúmque euolantis, ac conſequenter ſacerdotis & ſacerdotij; quod verum & legitimum ſolus Iſraël poſſidebat. Quartò, quia accipiter ſymbolum eſt gloriæ & victoriæ, tum quia agilitatis in volatu principatum obtinet: tum quia auis eſt pugnaciſſima & ſolertiſſima; quo fit, vt dimicans alias aues ſemper vincat, vincatur nunquam. Quocirca Darius Perſarum rex, qui ſibi totius orbis victorias promittebat, pallam geſtabat auro diſtinctam, in qua accipitres tres velut roſtris inter ſe concurrebant, inſcripta hac voce, *καλλινικότατος*, id eſt, victorioſiſſimus. Et Antiochus tot victoriis illuſtris, accipitris cognomine vocari geſtiebat. Hæc & plura tradit Pierius Hierogl. 21. cap. 2. 6. & 19.

Ibis verò ita propria eſt Ægypto, vt alibi non reperiatur. Ibis autem eſt ciconiæ ſpecies, excelſa, rigidis cruribus, procero roſtro. Hinc Ægyptus in obeliſcis & nummis repræſentatur per ibin: tum quia ibis alibi quàm in Ægypto viuere nequit: tum quia Ægyptus habet ſpeciem, Δ: vnde & delton vocatur; eandem habet ibis, tum in roſtro, ſi illud patefaciat; tum in inceſſu, quo pedes ad æquales trianguli lineas deducit. Porrò ibis Mercurio dicata erat, qui totius cordis & ſermocinationis dominus habebatur: hinc & cordis eſt ſymbolum, præſertim quia ibis mirificè cordi confert, vti aſſerunt medici: & quia ibis duas æquè drachmas ponderat, teſte Plutarcho; quod vtique pondus eſt cordis pueri recèns nati. Inſuper ibis roſtro purgans aluum, docuit homines

A vſum clyſteris; hinc ſanitatis & ſalutis eſt ſymbolum, præſertim, quia, vt ait Cicero lib. 1. de natura Deorum, *ibes maximam vim ſerpentum conficiunt, itáque auertunt peſtem ab Ægypto, cum volucres angues, ex vaſtitate Libyæ vento Africo inuectas, interficiunt atque conſumunt: ex quo fit, vt illæ nec morſu viuæ noceant, nec odore mortuæ.* Vnde Poëta vocat *ſaturam ſerpentibus ibim.* Hinc & ſcribit Ioſephus lib. 2. Antiq. S. Moſen copiis Ægyptiorum à Pharaone præfectum, cum in Æthiopas caſtra moueret, quia per loca ſerpentibus plena profecturus erat, vim ibum ingentem papyraceis arcis incluſiſſe, iiſque in ſerpentes immiſſis, ab iis illæſum in Æthiopiam penetraſſe, eámque ſubiugaſſe. Hæc Pierius Hierog. 24.

B **Columbæ volatus qualis? Reſp. 1.** Qværes Secundò, cur auem Aſſyriorum vocat columbam, potius quàm aquilam & cur Iſraëlem reducem comparat columbæ, non alteri aui? Reſp. Primò, quia volatus columbæ directus eſt, æquè ac conſtans. Secundò, quia apud Aſſyrios **2.**
columbæ ſacræ habebantur, & nefas erat eas occidere: vnde tanta ibi creuit harum volucrum copia, vt accedentium mercatorum ora peruolarent. Hac de cauſa ait hic Oſee: *Et auolabunt quaſi auis ex Ægypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum.* Hinc & Tibullus lib. 1.

Quid referam, vt volitet crebras intacta per vrbes,
Alba Palæſtino culta columba Syro.

Teſtatur Euſeb. lib. 8. præpar. 5. ſe cum ad Aſca-
C lonem Syriæ ciuitatem appuliſſet, miratum eſſe multitudinem columbarum, cúmque cauſam rogaret, audiuiſſe, lege apud eos columbarum vſum eſſe prohibitum. Cauſa fuit, quòd adulatores Semiramidis, reginæ primæ Aſſyriorum, finxerint eam commutatam in columbam, eaque ſpecie eam quaſi Deam coluerint. Quocirca Martial. lib. 13. de columba ita canit:

Ne violes teneras præduro dente columbas,
Tradita ſi Gnidiæ ſunt tibi ſacra Deæ.

Tertiò, quia columba timida, ad vmbram etiam accipitris celeriter auolat. Nam vt ait Poëta, **3.**

Terretur minimo pennæ ſtridore columba.

Ita Iſraëlitæ timidi data licentia à Cyro, ſtatim è Babylone aufugerunt, & deinceps ad ſolum Ba-
D bylonis & idololatrarum nomen trepidarunt, iuxta vetus prouerbium:

Timeo naufragus omne fretum.

Et,

Vitaret cœlum Phaëton ſi viueret.

Quartò, quia columbæ vnicè amant ſuum columbare, æquè ac nidum & pullos: vnde etiamſi alio abducantur, mox vt liberæ euadunt, eò ſtatim reuolant: quocirca columbis vti ſolent in obſidione vrbium, quaſi tabellariis. Obſeſſi enim per eas ad amicos vltro citróque litteras tranſmittunt, & recipiunt. Ita iis vſus eſt Brutus in obſidione Mutinenſi, de quibus Poëta: **Columbæ tabellariæ.**

Quid vigil obſidio, quid arces
E *Aut valla proſunt per ſpatia inuij*
Eunte cœli nuncio?

ait Plinius lib. 10. cap. 37. Ita Chriſtiani Ptolemaidem obſidentes, per columbam tabellariam eam miro ſtratagemate obtinuerunt. Cùm enim per columbam Sultanus miſiſſet litteras, quibus ſe breui obſidionem ſoluturũ ſignificabat, Chriſtiani eam intercipientes, contrarias fictáſque, Sultani nomine inſcriptas litteras, per eandem in vrbem miſerunt, quibus ſignificabatur Sultanum aliis diſtrictum vrbi ſuccurrere non poſſe: ergo cum hoſte optimis conditionibus componerent.

Digitized by Google

Ita obſeſſi vrbem Chriſtianis dediderunt, vti narrat Egnatius, & ex eo Aldrouandus prolegom. in Ornithol.

Quin & patresfamilias, vt docet Lipſius lib. 2. Saturnal. cap. 6. qui in theatrum aut circum ibant, vnde non tam citò dabatur reditus, columbas ſecum in ſinu ferebant, eáſque emittebant cum tabellis nuncias domum quid vellent, idque probat ex Varrone lib. de re ruſtica, qui ait: *Columbas redire ſolere ad locum licet animaduertere, quod multi in theatro è ſinu miſſas faciunt, atque ad locum redeunt, quæ niſi reuerterentur non emitterentur.* Id maximè verum in columbis Syriæ & Palæſtinæ, quæ etiamſi ad centum milliaria à columbari abducantur, ſi è loco alto liberè auolare ſinantur, ſtatim directè mira vel odoratus, vel naturæ ſagacitate, ad columbare ſuum paucis horis reuolant: quibus proinde etiamnum mercatores & ciues, vt merces aduectas aliáque nuncient, pro tabellariis vtuntur. Nam eas ſecum deferentes ad portus, vel ad alias vrbes, inde cum litteris domum remittunt, vti mihi Romæ narrarunt viri graues, qui in Syria vixerunt oculíſque idipſum conſpexerunt.

Idipſum fusè narrat & confirmat R. P. Stephanus Mantegazza ordinis S. Dominici, in ſuo Ieroſolymæ itinerario lib. 1. cap. 22. & 23. vbi narrat ſe id vidiſſe Cairi in Ægypto, additque in toto Oriente incolas columbis vti pro nunciis & veredariis, quibus carent, magno & pretij & temporis compendio, eáſque ad id edoceri: atque Godefridum Bullonium, qui terram ſanctam ante ſexcentos annos recuperauit, primúſque è Chriſtianis creatus eſt Ieroſolymæ rex, in obſidione Ieroſolymæ intercepiſſe columbam, quæ à Sultano cum litteris ad obſeſſos mittebatur: ipſum viciſſim columbam cum litteris miſiſſe ad obſeſſos in caſtello Heſaræ.

Hiſce ergo columbis ſuis rectè Iſraëlitas comparat Propheta, q. d. Auolabitis è captiuitate ad patriam, vti columbæ veſtræ alicubi detentæ auolant ad ſuum columbare & nidum. Tropol. fidelis amet Eccleſiam, religioſus ſuum ordinem, vti columba amat ſuum columbare, & ſi quo caſu inde abducatur, mox vt poteſt eò reuolet, vt dicat cum Iob cap. 29. 18. *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies.* Et cum Pſalte pſal. 83. 4. *Etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum, vbi ponat pullos ſuos:* mea autem domus eſt templum, meus nidus altare, de quo ſubdit: *Altaria tua Domine virtutum rex meus & Deus meus:* q. d. Altaria tua ſunt ad quæ anhelo, vti auis ad nidum ſuum. De his ait Iſaias cap. 60. 8. *Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, & quaſi columba ad feneſtras ſuas?* vide ibi dicta.

Vers. 11. *Circumdedit me,*] Hic redit Oſee ad ſua tempora & ad priſtinas minas. Vnde Lyran. Arias, Pagnin. & Vatab. hinc inchoant caput 12.

Senſus ergo eſt q. d. Cupitis ſcire cauſam, cur non obſtante mea tanta miſeratione & amore, Ephraim æterna captiuitate, vti iugiter inclamo, damnandus ſit? Ea in promptu eſt, quia ſcilicet circumuenit me ſuo mendacio, negauit enim cultum mihi debitum; & reliquas tribus dolo: nam doloſè eas ſeduxit ad colendos vitulos aureos, quos mihi aſtutè ſubſtituit: *Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis fidelis.* q. d. Iudas autem non fecit ſic: quia eodem tempore ſub Ezechia pio rege, ſua fide, cultu & vita Deo adhæſit, ad eiúſque partes ab Iſraële neglectas, ideóque quaſi inferiores, *deſcendit teſtis* veritatis, puta diuinitatis Dei; itáque *cum ſanctis* tum Patriarchis & Prophetis, tum potiùs Sacerdotibus & Leuitis (hi enim in ſchiſmate Ieroboam retinuerunt cultum Dei, ideóque ex Iſraël ad Iudam & Ieruſalem confugerunt, vt patet 2. Paral. 13. 9.) *fidelis* Deo fuit, verámque eius religionem & obedientiam fideliter, ſtabiliter & conſtanter (hoc enim ſignificat hebr. נֶאֱמָן *neeman*) conſeruauit: ideóque cum exscinderetur Ephraim & Samaria, tunc Iudas & Ieruſalem ſtabit & florebit. ita S. Hieron, Haymo, Hugo, Emmanuel, Mariana & alij. Perperam Compluten. pro *fidelis* legunt *fidelibus*. Nota noſter Interpres legit עֵד *ed*, id eſt, teſtis, iam legunt עוד *od*, id eſt, adhuc. Rurſum רָד *rad* accepit vt infinitiuum à יָרַד *iarad*, id eſt, *deſcendit*: iam accipiunt vt præteritum verbi רוד *rud*, id eſt, dominatus eſt; vnde vertunt: *Iudas autem adhuc dominatur cum Deo.* ita Chald. Leo Hebræus, Lyran. & Pagnin. quaſi alludat ad luctam Iacobi cum angelo vices Dei gerente, cui cum præualeret Iacob, vocatus eſt *Iſraël*, id eſt, dominans Deo, Geneſ. 32. 28. Verùm eodem redit ſenſus. q. d. Cum Ephraim vaſtabitur, Iudas ſuum retinebit dominatum & ſceptrum: quia cum Deo conſentit & conſpirat; retinet enim eius fidem & cultum, quaſi teſtis eius fidelis: vnde regnat adiutus & protectus à Deo, adeóque à Deo & cum Deo regnare videtur. Dei enim regnum terrenum erat in Iuda, vti cæleſte eſt in cœlo. Vnde Chald. vertit: *Proles verò Iuda validæ fuerunt in cultu Domini.* Et Arabicus Alexandrinus: *Iudas teſtis cum Deo remotus ab eis, & factus eſt fidelis & ſanctus.*

Aliter Arias & Alber. q. d. Iudas ſtetit in cultu Dei quaſi teſtis eius fidelis, etiam cum deſcendit de ſplendore regni, dum ſcilicet Ephraim, id eſt, Ieroboam potiorem regni partẽ occupauit, eámque ad vitulos aureos abduxit.

Rurſum Vatab. & Lyran. cenſent hic innui myſterium S. Trinitatis. Nam pro *fidelis*, vertit in datiuo: *& cum ſanctis fideli*: ac per τὸ *ſanctis*, accipit Deum qui præceſſit, in perſonis trinum, in eſſentia vnum. q. d. Iudas deſcendit cum Deo, cum Deo, inquam, qui ſanctiſſimus eſt, ac ter ſanctus in tribus perſonis (vt pluraliter vocari poſsit קְדֹשִׁים *kedoſcim*, id eſt, ſancti: tum quia ſanctiſsimus eſt: tum quia in eo ſunt tres perſonæ ſanctiſſimæ) æquè ac fideliſsimus. Simili enim modo & cauſa Deus vocatur Eloim in plurali. Verùm primus ſenſus vti planiſsimus, ita maximè genuinus eſt. Porrò Septuag. hæc aliter diſpungunt, itáque vertunt: *Circundedit me in mendacio Ephraim, & in impietate domus Iſraël & Iudas: nunc cognouit eos Deus, & populus ſanctus vocabitur Dei.* Septuag. ſequitur Syrus: *Circundedit me Ephraim in mendacio, & domus Iſraël & Iuda dolo, donec deſcendit cum ipſo Deo populus ſanctus & fidelis.* Et Arabicus Antiochenus: *Conſiderate* (reperite modum) *quomodo remoueatis mendacium, ô domus Ephraim, & iniquitatem, ô domus Iſraël & Iuda; quoniam iam cognouiſtis Dominum, & vocabimini Deo populus ſanctus.*

Denique Hebræi hæc referunt ad tranſitum maris rubri, de quo hiſtoriam vel fabulam hanc narrant, ait S. Hieron. ***In exitu Iſraël ex Ægypto, quando ex alia parte mons, ex alia rubrum mare, & ex alia Pharaonis cingebatur exercitu, & incluſus populus tenebatur; cæteris tribubus deſperantibus ſalutem, & aut reuerti in Ægyptum, aut bellare cupientibus, ſolus Iuda fideliter ingreſſus eſt mare; unde***

&

A *& regnum meruit accipere; & hoc eſſe quod nunc dicitur: Iudas teſtis ſermonum Dei, & aſtipulator ac vindex deſcendit cum Deo in mare, & inter ſanctos fuit fideliſſimus, vt verbis iubentis crederet Dei.*

Verùm quicquid ſit de hac hiſtoria, certè de ea hic non agitur (eſto eò alludi poſſit) ſed de ſchiſmate Iſraëlis facto per Ieroboam, in quo Iudas fideliter perſtitit in cultu veri Dei.

Mor. teſtes fideles Dei ſunt Apoſtoli, Doctores, & Martyres.

Moral. Iudas, id eſt, confeſſor & teſtis fidelis Dei, cum eo deſcendens in apoſtaſia Iſraëlis, eſt verus Chriſtianus, qui cæteris à fide, pietate, caſtitate vel iuſtitia metu pœnarum, vel ſpe opum & honorum deficientibus, in iis cum Deo & pro Deo conſtans vſque ad mortem perſiſtit, cum iactura bonorum, famæ & vitæ. B Sic toto pene orbe arrianizante, vnus pro fide Homuſij inuictus ſtetit S. Athanaſius, quaſi Atlas Eccleſiæ, hæreſimque profligauit, ac de ea triumphum egit. Horum dux & anteſignanus eſt Chriſtus, de quo ait S. Ioan. Apocal. 1. 5. *Qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum & princeps regum terræ, qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Tribunus eſt Moſes, dicens Deuter. 4. 26. *Teſtes inuoco hodie cælum & terram, citò vos perituros eſſe*, ſi à Deo ad idola deſciſcatis. Chiliarchæ ſunt Apoſtoli, à Chriſto ad id deputati Actor. 1. 8. *Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ.* Signifer eſt S. Paulus, ad id à Chriſto electus C Actor. 22. 15. *Eris teſtis illius* (Chriſti) *ad omnes homines eorum quæ vidiſti & audiſti.* Hinc ipſe ait Rom. 1. 9. *Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in Euangelio filij eius quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio.* Et Philip. 1. 8. *Teſtis enim mihi eſt Deus, quomodo cupiam omnes vos in viſceribus Ieſu Chriſti.* Et 1. Theſſal. 2. 10. *Vos teſtes eſtis, & Deus, quàm ſanctè, & iuſtè, & ſine querela vobis qui credidiſtis fuimus.* Primicerius eſt S. Stephanus, vt patet Actor. 7. de quo proinde ait Paulus Actor. 22. 20. *Et cum funderetur ſanguis Stephani teſtis tui, ego aſtabam & conſentiebam.*

Teſtium Dei acies.

Prodromus eſt Ioſue c. 24. 22. *Teſtes*, inquit, *vos eſtis, quia ipſi elegeritis vobis Dominum, vt ſeruiatis ei.* D Propheta eſt Samuel 1. Reg. 12. 5. *Teſtis*, ait, *eſt Dominus aduerſum vos, & teſtis Chriſtus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam* muneris, oppreſsionis, vel iniuſtitiæ aut criminis. Milites ſunt Chriſtiani, qui aliis ad hæreſim, libidinem, aliáue ſcelera deficientibus, perſtant in fide, continentia & virtute. Triarij ſunt Martyres, qualis fuit Antipas, qui boui æneo includi, & cremari maluit, quàm Chriſti fidem negare. Apocal. 2. 13. *In diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos.* Agmen claudent Elias & Enoch, Martyres Chriſti futuri, & occidendi ab Antichriſto, Apocal. 11. 3. *Dabo*, inquit, *duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus* 1260. E Atque vt veteres prætercam, illuſtre, idque recens & domeſticum habemus exemplum quadraginta martyrum è Societate noſtra, quorum Prouincialis & dux fuit P. Ignatius Azebedo, qui anno Domini 1570. die 15. Iulij, miſsi in Braſiliam ad docendum & conuertendum barbaros, iuxta Palmam inſulam intercepti à pirata Caluiniſta, Iacobo Soria, ſegregati à cæteris omnibus Laicis & Eccleſiaſticis, qui eadem naui vehebantur, quia Ieſuitæ ad vnum omnes pro fide Chriſti, próque conſtanti profeſsione religionis ſuæ confoſsi pugionibus, ſclopis & lanceis, in mare præcipitati ſunt; cum Ignatius quaſi dux, elata in altum imagine B. Virginis, hortaretur omnes ad mortem, & martyrium animosè obeundum: qui proinde capite gladio diffiſſo, immotus mortem opperiens, tribus confoſſus lanceis vociferando cecidit: *Teſtes*, inquit, *appello mortales & angelos, me pro fide Catholica Romanæ profeſſione occumbere, in qua ne latum quidem vnguem reſiliendum cenſeo*; ſociósque reſpiciens: *Filioli*, inquit, *mei mortem ne expaueſcite præliate fortiter prælium Domini: Deus vires ſuggeret qui coronat æternum. Illi gratias agite, qui vos ad eas vocat.* Ei proximus Didacus Andrada, cum pugionibus confoſſus in mare præcipitaretur: *Pugnemus*, inquit, *ſocij fortiter, ſanguinis prodigi: Chriſti enim ſanguine redempti ſumus.* Quocirca duo è ſociis B infirmi, qui facilè latere potuiſſent, in pedes vltro è lectulo deſiliunt, iniectáque veſte ſeminudos ſe iugulúmque offerunt. Quin & Ioannes Sanctius, cum è Societate non eſſet; cæteris tamen ſociis ſe adiunxit, vt hanc martyrij palmam aucuparetur; quam & obtinuit. Denique Emmanuel Aluarez martyrij ardore incenſus, increpans hæreticos, multis plagis & vulneribus acceptis, contritis manibus, pedibus & oſsibus, longa duráque nece emoriens: *Mihi*, inquit, *ô fratres nolite compati, ſed potius inuidete: profiteor enim palàm me nunquam tantum bonum, tam glorioſam mortem promeritum: quindecim annis ſeruiui Deo & Societati, oppidò quàm liberaliter Deus omnia obſequia mea,* C *labores omnes hac nobili martyrij laurea compenſat & remuneratur.* Ita Petrus Ribadeneira in vita P. Franciſci Borgiæ lib. 3. cap. 11. *Nimirum ſanctorum vita eſt interpretatio Scripturæ*, ait S. Hieron. imò viua concio, lectorem delectans, docens & mouens.

Præclarè S. Clemens lib. 5. Conſtit. Apoſt. cap. 1. *Qui*, inquit, *propter nomen Domini Dei noſtri damnatus eſt, hic eſt ſanctus martyr, frater Domini, filius altiſſimi, receptaculum Spiritus ſancti per quem illuminationem gloriæ Euangelij ſinguli fideles acceperunt, cùm digni habiti ſunt immortali corona, & teſtimonio paſſionum eius, ac ſocietate ſanguinis ipſius, vt conformarentur morti Chriſti in adoptionem.* D Et S. Cypr. ad Fortunat. de Exhort. Martyr. *Martyrium*, ait, *eſt baptiſma in gratia maius, in parte ſublimius, in honore pretioſius: baptiſma, in quo angeli baptizant: baptiſma poſt quod nemo peccat: baptiſma, quod fidei noſtræ incrementa conſummat: baptiſma, quod de mundo recedentes ſtatim Deo copulat.* Et in fine: *Clauduntur oculi in perſecutionibus terra, ſed patet cælum: minatur Antichriſtus, ſed Chriſtus tuetur: mors infertur, ſed immortalitas ſequitur: occiſo mundus eripitur, ſed reſtituto paradiſus exhibetur: vita temporalis extinguitur, ſed æterna reparatur. Quanta eſt dignitas, & quanta ſecuritas exire hinc lætum, exire inter preſſuras & anguſtias glorioſum, claudere in momento oculos, quibus* E *homines videbantur & mundus, & aperire eoſdem ſtatim vt Deus videatur & Chriſtus.* Sicut balſami frutex inciſus, balſamum ſtillat ſuauiſsimum, quo vulnera ſanantur: ita Martyres ſecti & cæſi, virtutis ſuæ odorem & exemplum toto orbe ſparſerunt, quo infirmorum animi ſanantur, & ad idem decus excitantur: de quibus S. Chryſoſt. hom. de S. Martyr. *Flamma*, ait, *illos vndique obſidente, ac ſcintillis in vlcera proſilientibus; & quauis fera crudelius vulnera vellicantibus, perinde atque ſi eſſent adamantini, & in alienis iſta corporibus fieri cernerent, ita generoſè, ac cum ea qua illos decebat fortitudine, in confeſſionis verbis conſtantiſſimè perſeuerabant, & in omnibus his malis durantes, ſimul &*

Martyrij elogia.

animi

Digitized by Google

animi ſui robur inuictum, & Dei gratiam egregiè præ ſe ferebant. Deinde eos, comparans ſoli: *Dum*, ait, *velut crocei quidam radij viui ſanguinis undiquè illis diffluerent eoriumque corpus multò, quàm cælum, ſol ipſe ſplendidius illuſtrarent:* S. Gregor. Nazian. vti citat S. Maximus ſerm. de patientia, apologum narrat arboris, quæ reſecta pullulat, & cum ferro certat, & tantùm abeſt vt moriatur, vt potiùs morte ipſa viuat, ſectione germinet, ac decerpta ſuccreſcat. Arbor hæc ait Nazian. eſt *vir Philoſophus, qui infortuniis illuſtratur, & moleſtia quæque in virtutis materiam transfundit, ipſiſque aduerſis venuſtatur.* Hunc Horatius Ode 4. lib. 4. ita pingit:

Durus vt ilex tonſa bipennibus,
Nigræ feraci frondis in algido,
Per damna, per cædes ab ipſo
Ducit opes animúmque ferro.

Ita *nimirum iuuat ire periclis ad Deum.* Scribit Plinius lib. 37. cap. 9. & Iſidor. lib. 13. 16. alectoriam gemmam eſſe cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ, quæ inuenitur in ventriculis gallorum gallinaceorum, eáque vſum Milonē Crotoniatem, in certaminibus inuictum fuiſſe. Vtut hoc ſit talis alectoria eſt animi conſtantia, quæ omnia hoſtium tela illæſa excipit, & retundit, de qua Chryſoſt. apud Nicetam: *Beatus*, ait, *ille undique petitus, firmius ſtetit, & ſexcenta tela clypeo excipiens deditionē non fecit, exhauſit dæmonis pharetram, nec concidit, imò nec de gradu quidem tantiſper motus eſt.* Hic eſt amianthus lapis, qui impoſitus igni igneſcit, ſed exemptus candidatus apparet & purior, teſte Plinio lib. 36. 19. Hic eſt ſalamandra, quæ in igne viuit: proinde eam pro inſigni aſſumpſit Franciſcus Primus Galliarum Rex, ſubſcripto hoc diſticho:

Vrſus atrox, aquilæve truces, & tortilis anguis
Ceſſerunt flammæ iam Salamandra tuæ.

Sed audi ipſos martyres è carcere ſcribentes, & buccinantes ad S. Cyprian. lib. 5. Epiſt. 12. *Quid glorioſius, quidue felicius vlli hominum poterit ex diuina dignatione contingere, quàm inter ipſos carnifices interritum confiteri Dominum Deum? quàm inter ſæuientia ſæcularis poteſtatis varia & exquiſita tormenta, etiam extorto, & excruciato, & excarnificato corpore Chriſtum Dei filium, etſi recedente, ſed tamen libero ſpiritu confiteri? quàm relicto mundo cælum petiſſe? quàm deſertis hominibus inter angelos ſtare? quàm impedimentis omnibus ſæcularibus ruptis, in conſpectu Dei iam ſe liberum ſiſtere? quàm collegam paſſionis cum Chriſto in Chriſti nomine factum fuiſſe? quàm immaculatam conſcientiam de confeſſione nominis reportaſſe? quàm humanis & ſacrilegis legibus contra fidem non obediſſe? quàm veritatem publica voce conteſtatum fuiſſe? quàm ipſam quæ ab omnibus metuitur moriendo mortem ſubegiſſe? quàm per ipſam mortem immortalitatem conſecutum fuiſſe? quam omnibus ſæuitiæ inſtrumentis excarnificatum & extortum, ipſis tormentis tormenta ſuperaſſe? quàm omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi reluctatum fuiſſe? quàm ſanguinem ſuum profluentem non horruiſſe? quàm ſupplicia ſua poſt fidem amare cœpiſſe? quàm detrimētum vitæ ſuæ putare, non exiſſe?* ô robora, ô nobiles triumphi!

Quid ſupereſt? niſi vt claſſicum Apoſtoli Heb. 12. 1. audientes, eorum virtutis æmuli, cum Iuda quaſi teſtes fideles cum Deo deſcēdamus in arenam, ac generosè pro Chriſto, religione & iuſtitia decertantes, eandem, vel ſimilem martyrij palmam conſequamur. *Ideóque & nos tātam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne*

A *pondus & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione cōtempta.* Nemo ſe excuſet, dicátque, Felicia iſta martyrij tempora iam tranſierunt, deſierunt perſecutores, tranſiit Nero, Decius, Diocletianus: nam hoſtis nulli deeſt: perſecutor iugiter te infeſtat, nunc dæmon, nunc caro, nunc mundus: cum his acriter confligé, hos ſupera, martyr eris. Si ſocios, ſi mulierculas ad obſcœna te ſollicitantes fortiter repudies, & cum Ioſeph effugias, martyr eris pudicitiæ: ſi bonorum rapinas, fraudes, iniurias patienter ſuſtineas, martyr eris patientiæ: ſi tui contemptum, depreſſionem, opprobria hilariter feras, martyr eris humilitatis: ſi ſuperioris iuſſa varia, & ardua ſtrenuè capeſſas & adimpleas, martyr eris obedientiæ. Ita B. Petrus Faber, primus B. Ignatij fundatoris noſtri ſocius, ab eo per omnem vitam variis iuſſionibus mandatiſque exercitus, tandem Romam reuocatus, licèt medici ob intenſos calores iter diſſuaderent, maluit obedire quàm viuere: vitam ergo quam in obedientia traduxerat, in obedientia poſuit, ideóque inter alias in cœlo laureas hanc vnam præcipuam obtinuit, quod ſit hoſtia obedientiæ. Poſt mortem enim apparens ipſe cuidam perſonæ ſanctæ, oſtendit ei ſuam gloriam, cum lætiſſimus ſæpius diceret, ſe

Martyrium eſt obedientia, conſtantia, mortificatio, caſtitas, &c.

C obedientię nomine mortem oppetiuiſſe, ideóque miris in cœlo gaudiis perfrui. Ità in eius vita lib. 2. cap. 28. narrat Nicol. Orlandinus, idque ſe accepiſſe ex litteris R. P. Andreæ Ouiedo Patriarchæ Æthiopiæ aſſeuerat. Hoc eſt quod ait S. Bern. ſerm. 2. in feſto omnium ſanctorum: *Martyrij veri genus eſt paupertas voluntaria*, multò magis caſtitas & obedientia. *Quid mirabilius, aut quod martyrium grauius, quàm inter epulas eſurire, inter veſtes multas & pretioſas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas oſtentat malignus, quas deſiderat noſter ille appetitus? An non meritò coronabitur, qui ſic certauerit mundum abiiciens promittentem, irridens inimicū tentantem, &*

D *(quod glorioſius eſt) de ſemetipſo triumphans, & crucifigens concupiſcentiam prurientem?* Idem ſerm. 1. in octaua Paſchæ: *Memento*, ait, *& vnicum, & quotidianum eſſe baptiſmum, ſimiliter & martyrium. Eſt enim & martyrij genus, & quædam effuſio ſanguinis in quotidiana corporis afflictione. Eſt & baptiſmus aliquis in compunctione cordis, & lachrymarum aſſiduitate.* Idem ſerm. de B. Virgin. in illud Apocal. 12. *Mulier amicta ſole, & in capite eius corona ſtellarum duodecim*, duodecimam eius ſtellam & gemmam aſſignat *martyrium cordis.* Ipſa enim, vt idem ait ſerm. 4. in cœna Domini, fuit *martyr non ferro carnificis, ſed acerbo dolore cordis: quàm amarè flebat, quàm amarè dolebat* aſtās Chri-

E ſto crucifixo? Idem in ſententiis: *Martyrium ſine ſanguine triplex eſt, Parcitas in vbertate, quam habuit Dauid & Iob: Largitas in paupertate, quam exercuit Tobias & vidua: Caſtitas in iuuentute, qua vſus eſt Ioſeph in Ægypto.* Idem docet S. Auguſt. ſerm. 250. de temp. *Contra mortifera*, inquit, *blandimenta luctemur, ſcientes in eo etiam quotidiana martyria Chriſtianis non deeſſe.* Et S. Greg. tom. 35. in Euang. *Ferre*, ait, *contumelias, odientes diligere, martyrium eſt in occulta cogitatione.* Et S. Hieron. in Epitaphio S. Paulæ. eam vocat martyrē: *Nam*, inquit, *nō ſolum effuſio ſanguinis in martyrio reputatur, ſed & deuotæ quoque mentis ſeruitus immaculata, quotidianum martyrium eſt. Illa corona de roſis*

& de

Digitized by Google

& de violis texitur, iſta de liliis. Quocirca ſapienter S. Pachomius (vt habet eius vita) cuidam monacho volenti clauſtris egredi ad captandũ martyrium: *Frater*, inquit, *monachi certamen fortiter & ſtrenuè ſuſtine. & cum vitam tuam nulli reprehẽſioni affinem ita geſſeris, vt Chriſto placeas, habebis in cœlis communicationem martyrij.* Vide S. Cypr. (vel quiſquis eſt auctor) tract. de duplici martyrio, paſſionis ſcilicet, & actionis, purà ſanctæ vitæ: hac enim teſtimonium perhibemus Deo, illúmque glorificamus æquè ac illa: *Fidelis*, inquit, *tota vita martyrium, hoc eſt, teſtimonium reddat Deo, quod adeo negligendum nõ eſt, vt niſi ea præceſſerit, martyrium quod ſanguine perhibetur, non ſit martyrium. Fruſtra enim ceruicem præbueris carnifici, niſi prius occideris membra quæ ſunt ſuper terram, hoc eſt, affectus qui militant aduerſus ſpiritum, odium, inuidiam, ſuperbiam, libidinem*, &c. Quiſquis ergo ſatagit eſſe Iudas, vt teſtis cum Deo deſcendat in arenam, & perſiſtat cum ſanctis eius fidelis. Huic enim vtraque corona promiſſa eſt, & debetur dabitúrque. Congruit enim, vt qui cum Deo & ſan- A ctis eius fidelis deſcendit in arenam, cum eis pariter glorioſus ad palmam aſcendat in cœlum.

Denique præ cæteris, Eccleſia Martyribus annumerat eos, qui morbo laborantibus miniſtrantes ex charitate, eodem afflantur & emoriuntur. Exemplum illuſtre eſt in Martyrol. Romano die 28. Februarij, vbi ſic legimus: *Alexãdriæ commemoratio SS. Presbyterorum, Diaconorum, & aliorum plurimorum, qui tempore Valeriani Imper. cum peſtis ſæuiſſima graſſaretur, morbo laborantibus miniſtrantes, libentiſſimè mortem oppetiere, quos velut Martyres religioſa piorum fides venerari conſueuit.* Vbi Baronius ex Euſebio lib. 7. Hiſtor. cap. 16. & ſequent. citat S. Dionyſium Alexandrinum Epi- B ſcopum, Epiſt. ad Hieracem, de eiſdem ſic loquentem: *Ex Patribus qui virtute erant præſtantiſſimi, in hunc modum mortẽ oppetierunt, quorum nonnulli erant Presbyteri, alij Diaconi, quidam è populo, virtutis ergo multũ laudati, adeo vt iſtud mortis genus, quod propter incredibilem pietatem & robuſtam fidem ſuſcipiebatur, nihil à martyrij ſplendore abeſſe videretur.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS.

Diſceptat, litémque intentat Iudæ & Iſraëli, Primò, quòd paſcat ventum implorando opem, non Dei, ſed Aegyptiorum & Aſſyriorum. Secundò, quòd ingratus ſit Dei beneficiis, tam Iacobo patri præſtitis, vt quòd eum praelegerit & prætulerit Eſau, quòd eum fecerit Iſraël, id eſt, dominantem Deo, &c. quàm ſibi; vt quòd per Moſen eductus ſit ex Aegypto. Tertiò, quòd Iudas videns vanitatem, & punitionem idololatriæ in excidio Iſraëlis, eam tamen non cauerit: vnde offenſus minatur ei necem & opprobrium.

Verſ. 1.] Ephraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum: tota die mendacium & vaſtitatem multiplicat: & fœdus cum Aſſyriis iniit, & oleum in Ægyptum ferebat.

Verſ. 2.] Iudicium ergo Domini cum Iuda, & viſitatio ſuper Iacob: iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.

Verſ. 3.] In vtero ſupplantauit fratrem ſuum: & in fortitudine ſua directus eſt cum angelo.

Verſ. 4.] Et inualuit ad angelum, & confortatus eſt: fleuit, & rogauit eum: in Bethel inuenit eum, & ibi locutus eſt nobiſcum.

Verſ. 5.] Et Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius.

Verſ. 6.] Et tu ad Deum tuum conuerteris: miſericordiam & iudicium cuſtodi: & ſpera in Deo tuo ſemper.

VERS. I. EPHRAIM *paſcit ventum.*] Primò S. Hieron. Alber. Clarius & Dionyſius exponunt, quaſi dicat: Ephraim C perdit oleum & operam, facitque rem inanem, inutilem, & futilem, imò noxiam, & impoſſibilem, dum relicto Deo ad idola & ad idololatras in afflictione & vaſtatione confugiens, ab eis ſperat opem & ſalutem: perinde enim facit, ac ſi paſtor ventum, velut gregem ſuum, vellet paſcere, vt eo ſe aleret & ſuſtentaret: hoc enim futile eſt & noxium (ventus enim homine eſt potentior, eique flando noxam infert; imò impoſſibile. Pari enim modo Ephraim colit idola ſaxea, quæ iuuare nequeunt, imò nocent: prouocant enim iram & vindictam Dei. Secundò, ex Hebræo vertas: *Ephraim paſcitur* D *vento.* Vnde R. Dauid explicat, quaſi dicat: Ephraim colens vitulos, ſimilis eſt homini aperienti os ſuum vento, & paſcenti illum, ex quo non viuit. Paſcor enim eſt verbum deponens, támque accuſatiuum regit, quàm ablatiuum. Vnde Virg. lib. 4. Georg. ait, Apes paſcuntur arbuſta. Et lib. 3. *Paſcuntur verò ſyluas.* Sic dicimus, Equus paſcitur gramen, æquè ac, paſcitur gramine. Itaque *Ephraim paſcit ventum*, partim poteſt accipi actiuè, vt *paſcit*, ſit idem, quod paſcitur vento. ſic Ouid. ait lib. 2. Faſtor.

E *Paſcit ouis pratum, verbenas improba carpſit:*

Partim paſſiuè, vt *paſcit*, ſit idem quod, facit ſe cibum ventis, vt venti, putà Aſſyrij, eum deuorẽt. Sic S. Auguſt. libr. 5. contra Creſc. explicans illud Prouerb. 6. 10. *Qui nititur falſis, hic paſcit ventos. id eſt* inquit, *fit eſca malis ſpiritibus.* Potiùs actiuè accipiendum hic videtur. Sic enim qui vana ſpe lactatur, aut ſeipſum lactat, dicitur paſci vento,

Digitized by Google

vento,aut paſcere & comedere ventum.

Tropol.ambitioſi paſcuntur vento. Quid enim eſt honor, niſi popularis aura, & ventus in omnem partem mobilis,ſtatímque euaneſcens? ſunt ergo quaſi chamæleontes, qui feruntur viuere & nutriri vento.ita Sanchez. Similia huic prouerbia ſunt: Reti ventos venaris:cribro aquam hauris:in arena ædificas: in ſaxis ſeminas: ignem diſſecas: littus aras:Æthiopem lauas:lapidem elixas; laterem abluis:aranearum telas texis: ſurdo canis: vndas numeras: arenam metiris:ferrum natare doces:aquam in mortario tundis: aſinum ſub fræno currere doces.

Et ſequitur æſtum.] Idem dicit alia ſimilitudine. Pro *æſtum* hebr.eſt קָדִים *kadim*, id eſt, ventus Orientalis,qui vrens eſt & noxius, putà Subſolanus,qui collaterales habet duos, ſc. Vulturnum ad Septentrionem,Eurum ad Meridiem. Vnde R. Dauid intelligit Euroauſtrũ.Chald. vertit *turbinem:Iſraël*,inquit, *ſeminat ventum, & metit turbinem.* Quin & S.Hieron. alibi ſæpe *Kadim* vertit Notum, ſiue Auſtrum; imò Gen.41.6.vertit *vredinem. Kadim* ergo ſignificat omnẽ ventum vrentem, ipsámque vredinẽ & æſtũ,quem Lxx.vertũt καύσωνα,qui febres,inflãmationes, alióſque morbos cauſare,frugéſque adurere & conſumere ſolet. ſic enim vertũt Septuag. *Spiritus malus*(id eſt, voluntas mala,ait Theod.) *perſecutus eſt* καύσωνα, id eſt,æſtum. *Iſraël*, inquit Gril. *appetiuit cauſonẽ, cum poſſet ſe ſub meam vmbram recipere. Cauſonem*, id eſt, *æſtum vocat calamitates incendentes, & inflammantes dolore.* Cauſon, inquit Ariſtot. morbus eſt, quo pars extima corporis leuicula febri calet,intima tamen feruentiſſimo calore æſtuant. Et ab Hippocrate cauſon vocatur febris quam ardentem, & tertianam exquiſitam vocamus. Et Celſus lib.2.cap.8. *Febrem*,inquit, *ardẽtem,quam Græci* καυσώδην *vocant, ſubitus horror exoluit.* Sic ſæpe in animi morbis, ait Delrio adagio 958. æſtus venis alitur, & in anima immane incẽdium eſt luxuriæ,auaritiæ,vel iræ, vix ſe foris prodens, ſed ſuo tempore lethale fouenti, & in publicam tandem vrbis & reip. erumpens conflagrationem.

Cauſon quid?

D Talis eſt hæreſis,præſertim Caluini, quæ ſuos aſſeclas zelotas facit erroris, atque quaſi cauſon occultè ſerpens,in publicum tãdem ciuitatis, vel prouinciæ graſſatur incendium,vti in Gallia,Scotia, Belgio aliíſque regnis hoc ſæculo vidimus. Hoc eſt quod ait S.Hieron. *Secũdum tropologiam omnes hæretici peſſimo dæmonum ſpiritu continẽtur, de quo Eph.6. Aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Et immundus ſpiritus cum exierit ab homine, & requiem non inuenerit, ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe ſibi copulat, & priſtinam reuertitur ad domum. Spiritu ergo peſſimo ſequuntur* καύσωνα, *id eſt,ariditatem.ſiue ventum vrentem, qui contrarius eſt floribus,& germinantia cuncta*(virtutum opera) E *diſperdit: tota die inania uacuáque ſectatur; nec proprio errore contentus eſt.ſed multos diſcipulos, imò comites ſuæ vanitatis erroríſque multiplicat. Fœdus quoque facit cum Aſſyriis, quorum princeps eſt ſenſus magnus,vt quæcunque finxerit ſapienter ſimulaſſe videatur ea ſapientia quæ deſtruitur à Deo.* Hinc & Theoph.& ex eo Leo Caſtrius, per cauſonem accipit zelum Iudæorum contra Chriſtum. Hoc allegoricum eſt,non literale vt ipſi volunt.

Tota die mendacium & vaſtitatẽ multiplicat.] Quaſi dicat: Iſraël iugiter concinnat res & ſpes fallaces, quæ ei vaſtitatis & excidij erunt cauſa,

A S.Hieron. hæc refert ad Manahem regem Iſraël, qui tributo emebat opem Aſſyriorum,4.Reg.15. 19. Melius Lyranus, & alij referunt ad Oſee vltimum regem Iſraël:hic enim primò fœdus iniit cum Aſſyriis, deinde cõtra eos implorauit opem Sua regis Ægypti,miſſis ei muneribus,4.Reg.17. 4. Porrò Lyran. hæc ita aptè diſtribuit: *Ephraim*, ait, *paſcit ventum*,tribuendo tributa Aſſyrio: *ſequitur æſtum*, dum opem petit ab Ægyptio: *mendacium multiplicat*,dum fœdus cum Aſſyrio abrumpit, negans ei pactum tributum: *& vaſtitatem*; hanc enim illi attulit violatio, & negatio tributi.

Et oleum in Ægyptum ferebat.] Sub oleo per B Synedochen cæteras fruges & munera intellige, quæ Iſraëlitæ mittebant regi Ægypti, vt eius fauorem, & opem contra Salmanaſar ſibi conciliarent.ita S.Hieron. Chald. Arias & alij.oleum præ cæteris notat, quia illo excellebat Samaria (vti Romæ excellit oleum Tybure allatum) carebat Ægyptus.

Iudicium ergo Domini cum Iuda.] *Iudicium*, id eſt,iuſta querela,iuſta expoſtulatio.heb.eſt רִיב *rib*, Vers. 2.
id eſt,lis, diſceptatio, accuſatio iudiciaria. quaſi dicat: Quia Iuda ſecutus eſt Iſraëlem in apoſtaſia à Deo, & cultura vitulorum, idcirco litem ei intentat Deus, reúmque impietatis in iudicio peragit. *Et viſitatio ſuper Iacob*, per Iacob accipe Iſraël,ſiue decem tribus.quaſi dicat: Deus litem in- C tentat Iudæ,ſed Iſraëli viſitationem,id eſt,certam punitionem,qua eum viſitet,id eſt, puniat & plectat:vterque enim eſt reus idololatriæ, ſed Iſraël magis. ita Lyran. Vatab. Arias: licèt S. Hieron. Theodor. Hugo & alij, per Iacob accipiant Iudam, vt idèm dicatur & repetatur alio nomine. Porro Lyra. τὸ *cum Iuda*, exponit *pro Iuda.* q. d. Litigat Dominus pro Iuda contra Iacob, vt ex pœna qua plectetur Iacob, ſapiat Iudas, nec eius ſcelera imitetur,ſed reſipiſcat. Meliùs Arias q. d. Litigat Dominus cum Iuda,cúmque obiurgat, ne miretur Iacob,qui longè grauiùs peccauit, quod à Deo viſitetur & plectatur. Optimè quaſi dicat: Iudicium,ſiue litem intento Iudæ, quia eius ſcelus necdum liquidum eſt, quia necdum publi- D cum & commune:eget ergo inquiſitione & examine,antequam ſententiam in eum pronunciem, eúmque condemnem & plectam. Viſitationem verò,id eſt,condemnationem,ſupplicium,& excidium intẽto Iacob,quia eius ſcelus eſt clarum,vniuerſale & inexcuſabile.

Similem differentiam & gradationem ponit Chriſtus inter iudicium,& viſitationẽ, putà gehennam,dum hanc & illud diuerſis iræ gradibus, quaſi pœnam commenſam aſſignat. *Qui*, inquit, *iraſcitur fratri ſuo,reus erit iudicio:qui autem dixerit fratri,raca,reus erit concilio:qui autem dixerit, fatue,reus erit gehennæ ignis*, Matth. 22. Similis gradatio fuit in trina voce Doctoris Pariſienſis E defuncti, qui in vita vulgò habitus ſanctus, in exequiis, cùm ad illam lectionem ventum eſſet, *Reſponde mihi,quantas habeo iniquitates & peccata?* è feretro exurgens, primo die exclamauit: *Iuſto Dei iudicio accuſatus ſum.* Secundo die: *Iuſto Dei iudicio iudicatus ſum.* Tertio die: *Iuſto Dei iudicio condemnatus ſum.* qua voce perculſus S. Bruno cum ſociis, mundo rebúſque omnibus valedicens,in eremum ſeceſſit,& ordinem Carthuſienſem inſtituit.

In vtero ſupplantauit (Iacob) *fratrem ſuum.*] Vers. 3.
Eſau. Iacob enim naſcens tenebat plantas Eſau, quo

Digitized by Google

quo ſignificabat Deus, ſe Iacobum præligere & prædiligere; ac prælaturam Eſau primogenito, quódque Iacob prærepturus eſſet Eſau ius primogenituræ & patris benedictionem, itáque eum ſupplantaret; indéque vocandus eſſet Iacob, id eſt, ſupplantator. vide dicta Geneſ. 25. 25. Ita S. Hieron. Theod. & Chald. qui ita vertit: *Nónne de Iacob patre veſtro antequam natus eſſet prædictum eſt, quòd maior euaderet fratre ſuo?* Commemorat hic Propheta beneficia Iacobo olim in vtero, ante omne meritum ex mera Dei gratia præſtita, itémque Iacobi ſanctitatem, vt Iſraëlitæ poſteri eius patrem imitentur, Deóque ſeruiant, & gratias agant. Hæc enim prælectio Iacob, qua à Deo prælatus eſt Eſau fratri, magis ad poſteros eius ſpectabat, putà ad Iſraëlitas, quos Deus prælegit & prætulit Idumæis poſteris Eſau. Nam alioqui Eſau dum viueret, potentior, & ditior fuit Iacobo.

Et in fortitudine ſua directus eſt cum angelo.] *Directus*, id eſt, feliciter luctatus eſt cum angelo: quia, vt vertunt Septuag. & Chald. *præualuit angelo* vicem Dei gerenti. vnde angelus hic in Hebræo vocatur *Elohim*, indéque Iacob vocatus eſt Iſraël, id eſt, dominans Deo, Geneſ. 32. 28. vide ibi dicta. Hinc & Tigurina verſio habet: *Præualuit Deo, præualuit, inquam, angelo.* Verùm hebr. וַיָּשַׂר *iáſçar*, propriè ſignificat *directus eſt*, indéque

Vers. 4. congruè ſequitur: *Et inualuit*, id eſt, præualuit *ad angelum*, id eſt, angelo, vel contra angelum: licèt in Hebræo hæc verba tranſpoſita ſint. Eſt hoc ſecundum Dei erga Iacobum & Iacobæos inſigne beneficium. Nota dirigi in Script. eſt proſperè agere, vt Pſal. 139. 12. *Vir linguoſus non dirigetur in terra.* & ſæpe alibi. *Directus eſt* ergo Iacob cum angelo, id eſt, proſperè egit, rectè ei ſucceſſit lucta cum angelo; quia vicit. Rectiùs forſan, *directus eſt cum angelo*, id eſt, non ſuccubuit angelo, ſed rectà imperterrito vultu & pectore aggreſſus eſt eum, latus lateri quaſi commiſcens, ac fortiter ſtringens, iuxta illud Poëtæ:

Hæſit pede pes denſúſque viro vir:

Et inualuit, id eſt, ſuperior euaſit & vicit, vt vertit Chald. nam angelus quaſi victus dixit Gen. 32. 26. *Dimitte me.* Et Iacob arctiùs eum ſtringens reſpondit: *Non dimittam te*, &c.

In voce *directus* alludit ad nomen *Iſraël*, quod deduci poteſt dicique quaſi יָשַׁר אֵל *ieſçar el*, id eſt, rectus Dei, vel cum Deo, vel apud Deum; etſi hæc non fuerit nominis origo, nec proprium etymon. Iſraël ergo dicitur hic directus, vel dirigens ſe cum Deo, quia non quomodolibet, ſed recto & imperterrito vultu ac pectore adorſus eſt angelum, cúmque luctando vicit, vt per hoc ſignificaretur eum intrepidum fore contra Eſau & omnes hoſtes, eóſque ſuperaturum. Hinc Sap. 10. verſ. 10. de eo dicitur: *Certamen forte dedit illi vt vinceret*, ita Anton. Fernand. viſione 2. in præfatione, & viſione 22. ſect. 2. Vnde Syrus vertit: *Et potuit fortitudine angeli* (vt angelus) *fortitudine congreſſus eſt cum angelo.* Arabicus Alexandrinus: *Et corroboratus eſt in angelo.* Arabicus Antiochenus: *Reſtitit angelo, & potuit*, id eſt, præualuit.

Fleuit & rogauit eum.] Putà angelum, q. d. Iacob timens fratrem ſuum Eſau contra ſe venientem cum quadringentis armatis, luctans cum angelo, ſupplex & flens petiit ab eo benedictionem, vt hoc fratris periculum ope angeli euaderet. Hæc de lachrymis & precibus Iacob in Geneſi non habentur expreſſa, ſed hic ea ſupplet Oſee

A quaſi ex traditione, vel ex reuelatione Dei acceptа. ita S. Hieron. Theod. Haymo & Hugo. Vnde Aquila, Theodotion & Symmach. vertunt: *Fleuit & deprecatus eſt me*, quaſi Deus loquatur. Aliter R. Salomon, & ex eo Lyran. & Vatab. ipſi enim hæc de angelo, non de Iacob accipiunt. quaſi dicat: Fleuit angelus, & ſuppliciter rogauit Iacobum, qui eum luctando tenebat, vt fineret ſe abire; quia aurora aſcendebat. Verùm prior expoſitio eſt verior: flendi enim occaſio erat in Iacobo, non in angelo. Iacob enim nolebat eum dimittere, niſi ſibi benediceret, fléſque petebat hanc eius benedictionem: poterat ergo angelus ei benedicere, itáque dimiſiſſet eum Iacob, ac liber abiiſſet angelus, vti de facto data ei benedictione ab eo

B dimiſſus liber abiit.

In Bethel inuenit eum.] Putà Iacob angelum, vel etiam angelus Iacobum: eodem enim res redit: ſignificatur enim reciprocatio occurrentium, putà mutuus occurſus Iacobi & angeli.

Eſt hoc tertium Dei in Iacob & Iacobæos beneficium, quòd ſcilicet Deus Iacobo, ob fratris iram profugo & miſero, apparuerit ſcalæ innixus, eum conſolans & confortans: indéque locus vocatus eſt Bethel, id eſt, domus Dei, dicente Iacobo: *Verè non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cœli*, Geneſ. 28. 13. & ſequent. qua viſione ſignificabat Deus, ſe Iacobi, & poſterorũ eius Deum fore, tutorem & prouiſorem in omnibus aduer-

C ſis, æquè ac proſperis; ſéque Iacobo, id eſt, poſteris eius terram illam lacte, & melle manantem daturum in hæreditatem. ita S. Hieron. Theod. Haymo, Albert. Hugo, Lyra. Dion. & alij. Nota Primò, pro *inuenit eum*, heb. eſt יִמְצָאֶנּוּ *iimtſaenu*, pro quo Aquila, Symmach. & Theodotion, aliis punctis legentes יִמְצָאֵנוּ *iimtſanu*, vertunt, *inuenit nos*, ſcilicet non in perſona noſtra, ſed in perſona patris noſtri Iacob, in cuius lumbis continebamur, dum ei in Bethel apparuit Deus. Septuag. verò legẽtes יִמְצָאֵנִי *iimtſaeni*, vertunt: *in domo on* (id eſt, idoli & vitulorũ, putà in Bethauen: hæc enim eſt Bethel, vti iam ſæpius dixi) *inuenerũt me.* Perperam Lyra. legit: *inueniemus eum.*

Nota Secundò, Iacob bis inuenit & vidit Deũ,

D putà angelum Dei vicarium in Bethel. Primò enim vidit eum ſcalæ innixum, vti iam dixi: Secundò, dum è Meſopotamia rediens cum tota familia, iuſſu Dei aſcendit in Bethel, ibique erigens altare, ſe ſuóſque omnes obſtrinxit ad iugiter colendum Deum, ac proinde à Deo accepit promiſſionem terræ Chanaan, & magnæ longæque poſteritatis, audiuítque: *Creſce & multiplicare* Geneſ. 35. De hac ſecunda apparitione hic vel maximè agitur. Sequitur enim: *& ibi locutus eſt nobiſcum*, ſcilicet Deus per angelum, promittens nobis in patre noſtro Iacob Chananæam, & poſteritatem iam dictam.

Aliter Vatab. ex Chaldæo, quaſi dicat: *Ibi locu-*

E *tus eſt* Deus *nobiſcum*, id eſt mecum (putà cum Oſee Propheta) & cum Amos, iubens nobis, vt prædicatione noſtra inuitaremus populum Iſraël ad pœnitentiam. Nam Amos cap. 7. 12. dixit Amaſias pſeudoſacerdos Bethel ad Prophetam Amos: *Gradere, fuge in terram Iuda: in Bethel non adiicias vltrà vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt.*

Et Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius.] Heb. eſt, Et *Iehoua Elohim* (id eſt, Deus) *exercituum, Iehoua* (inquam) *eſt memoria*, vel *memoriale eius.* Eſt hic multiplex ſenſus, iſque congruus & illuſtris. Primò, quaſi dicat: Deus in Vers. 5.

Digitized by Google

Bethel locutus eſt nobiſcum, inuitans & iubens vt eum coleremus: ſed videte, ô Iſraëlitæ, ne ab idololatris decipiamini: ne, inquam, erretis in Deo falſo (quales pſeudoprophetæ & gentiles multos vobis obtrudunt, mihique per fraudem ſupponunt; vti diabolus pro Deo, perinde ac ſimia pro homine, ſe ſupponit, ſéque Deum ementitur) pro vero colendo. Ecce dico & repeto, nomen meum proprium eſt Iehoua: Deum ergo colite, qui eſt Iehoua, id eſt, ipſum Ens, & eſſe tam ſuum, quàm creaturarum omnium, putà qui eſt plenitudo entis, creator rerum omnium, pelagus eſſentiæ, ſapientiæ, gloriæ, omniſque boni immenſum. Alludit ad Exodi 3.14. *Qui eſt* (id eſt Iehoua) *miſit me ad vos, &c. hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem.* q.d. O Iſraëlitæ ne colatis Apin Ægyptium pro Deo: iſte enim eſt vitulus, non Deus; ſed colite me, qui ſum Iehoua, id eſt, *ſum qui ſum*, vel, *qui eſt*, fuit & erit. Hoc nomen mihi eſt æternum: hoc ergo nomine mei memoramini, méque inuocate. ita Chald. Arias, & Lyran. Secundò, q.d. Deus qui Iacob prætulit Eſau, aliáque beneficia ei & poſteris præſtitit, non eſt Baal, ſed Iehoua: hoc eſt nomen & memoriale eius, quo coli & nominari vult. ita à Caſtro.

Tertiò, q.d. Iacob Deum verum, putà Iehoua, ſemper in mente & memoria quaſi præſentem habebat, vel actu, vel virtute. Ergo & tu, ô Iſraël, patrem tuum imitare, iugémque Dei memoriam conſerua; ideóque ad Deum tuum conuertere, *miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper.* ita Theodor. & Lyran. Quod vt faciliùs præſtes, voluit Deus nomen ſuum patri tuo tibique imponere, vocando eum & te Iſraël, id eſt, dominans Deo, vt in hoc nomine iugiter Dei memoria apud te perſeueraret, nec poſſes eius obliuiſci, ſicut tui nominis non potes obliuiſci: ac proinde quoties patrem tuum vel te nominas, aut nominari audis, memoreris & recorderis *El*, id eſt, Dei tui, qui ita includitur in nomine *Iſraël*, vt ab eo ſeparari nequeat: quàm ergo *El* includitur in *Iſraël*, tam Deum in te tuáque mente include, vt ab eo nunquam oculos vel mentem auertas. ita S. Hieron. & Haymo: licèt enim hic in Hebræo nomen Dei ſit *Iehoua*, non *El*, tamen reipſa *Iehoua* idem eſt quod *El*.

Moral. de præſentia Dei.

Moraliter hic diſce, quàm Dei iugiter memorari debeamus, vtpote qui nobis eſt præſentiſſimus vbique & intimus, magis quàm anima & ſpiritus vitalis, quo reſpiramus & viuimus. Ipſe enim eſt in quo viuimus, mouemur, & ſumus. Ipſe eſt qui halitum noſtrum manu ſua continet. Ipſe eſt qui mortem & vitam noſtram tam præſentem, quàm æternam in poteſtate habet, à quo pendemus vt radij à ſole, vt vmbra à corpore, qui ſemper nos aſpicit, ſemper in nobis operatur; denique eſt omnia in omnibus. Præclarè S. Auguſt. Epiſt. 3. ad Fortunatianum: *Deus*, ait, *totus oculus eſt, totus manus eſt, totus pes eſt. Totus oculus eſt, quia omnia videt: totus manus eſt, quia omnia operatur: totus pes eſt, quia vbique eſt.* Quocirca idem in ſoliloq. cap. 13. enumeratis perennibus Dei beneficiis: *Hæc*, ait, *& multa alia beneficia feciſti mihi Domine Deus meus, vita animæ meæ, de quibus dulce eſſet mihi ſemper loqui, ſemper cogitare, ſemper tibi gratias agere, vt poſſim te pro omnibus bonis tuis laudare & amare.* Idem lib. 1. de verbis Domini ſerm. 6. *Sicut*, ait, *vita corporis anima eſt, ſic vita animæ Deus. Sicut expirat corpus cum animam emittit, ita expirat anima cum Deum amittit.* Meritò ergo Pſaltes pſal. 76.4. *Memor*, ait, *fui Dei & delectatus ſum.* Cauſam delectationis dat S. Bern. tractat. de diligendo Deo, dicens: *Iuſtum quippe eſt vt quos præſentia non delectant, præſto eis ſit memoria futurorum; & qui de rerum fluentium qualibet affluentia deſpiciunt conſolari, recordatio illos delectet æternitatis. Et hæc eſt generatio quærentium Dominum. Dei ergo quærentibus & ſuſpirantibus præſentiam, præſto interim & dulcis memoria eſt, non tamen qua ſatientur, ſed qua magis eſuriant vnde ſatientur.* Hoc ſapiebat Iſaias cap. 26. 8. *Domine nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de manè vigilabo ad te.* Et Ierem. Thren. 3. 20. *Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea.* vide ibi dicta.

Vers. 6.

Et (id eſt, idcirco) *tu ad Deum tuum conuerteris.*] Id eſt, conuertaris, vel conuertere. Eſt hebræa enallage: ponitur enim futurum pro imperatiuo. q.d. Tu ergo, ô Iſraël, ad Deum patris tui Iacob ab idolis redi & conuertere, quaſi genuina Iacobi proles, hæréſque pacti ab eo cum Deo initi.

Iudicium, id eſt, iuſtitiam ***cuſtodi.***] Tranſit enim à Deo ad proximum, vt ex honore & amore Dei id iubentis, proximo ſuum ius, ęquè ac miſericordiam debitam præſtet: veram enim fidem cultúmque Dei ſequitur fides, id eſt, fidelitas erga proximum; ſicut ex aduerſo infidelitatē in Deum, ſequitur infidelitas & iniuſtitia in proximum, Vnde ſubdit:

Verſ. 7.] Chanaan, in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit.

Verſ. 8.] Et dixit Ephraim: Veruntamen diues effectus ſum, inueni idolum mihi: omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem, quam peccaui.

Verſ. 9.] Et ego Dominus Deus tuus ex Terra Ægypti, adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis.

Verſ. 10.] Et locutus ſum ſuper prophetas, & ego viſionem multiplicaui, & in manu prophetarum aſſimilatus ſum.

Vers. 7.

Chanaan in manu eius ſtatera doloſa.] Hoc eſt vt Syrus, *ſtatera doloſa* (Arabicus *ſtatera oppreſſionum*) *eſt in manu Chanaan.* Hebræi enim repetunt Relatiuum, ponúntque cum ſuo Antecedente. q.d. Ephraim & eſt Chanaan, id eſt, mercator fraudulentus: in manu enim eius eſt ſtatera doloſa & iniuſta. Nota hic Ephraim, id eſt, Iſraël, ſiue decem tribus, vt ſequitur, vocari Chanaan per catachreſin, Primò, quia Iſraëlitæ impij erant vt Chananæi, vt potius filij Chanaan, quàm Iacob viderentur. Sic ait Danięli cap. 13. 56. Seni Suſannæ caſtitati inſidianti: ***Semen Chanaan, & non Iuda.*** Et Ezech. cap. 16. 3. ***Radix tua & generatio tua de terra Chanaan.*** Sic Iſaias cap. 1. 10. Scribis & Iudæis ait: ***Audite verbum Domini principes Sodomorum.*** ita S. Hieron. Cyril. Theod. Ruper. Hugo, Dionyſ. Emmanuel & Mariana. Secundò, quia Chanaan hebr. ſignificat mercatorem, vti vertit hic Leo Hebræus, Chald. Pagnin. Lyran. & Arias. Vnde

Prouerb.

Digitized by Google

Prouerb. 31. 24. dicitur: *Cingulum tradidit Chananæo*, id eſt, mercatori. Chananæi enim terreni & auari, ob maris viciniam mercaturæ, & in ea fraudibus, dolis, furtis, & rapinis vacabant: inde hebr. כְּנַעֲנִי *kenaani*, id eſt, Chananæus, ſignificat mercatorem. Alludit ergo Oſee hîc ad dolos & fraudes mercatoris. q. d. Iacob pater tuus ob ſanctitatem meruit vocari Iſraël, id eſt, dominans Deo; tu verò ô Ephraim non mereris hoc nomen, ſed potiùs vocandus es Chanaan, quia habes mores Chananæorum, & quia defraudas proximos in pondere, vti facit mercator, præſertim Chananæus, qui doloſa ſtatera defraudat ementes, vtens maiori pondere dum merces emit, minori dum eas vendit. Vnde Chald. vertit: *Ne ſitis ſicut mercatores, in quorum manibus ſunt bilances doloſæ, rapinæ ſtudentes.* Sicut ergo ſerui vocantur *Phryges*, fures *Lacones*, guloſi & delicioſi *Sybaritæ*, infames *Ambrones*; ita impij & iniuſti mercatores vocantur *Chananæi*, quorum vnicum eſt ſtudium decipere, & quæſtu iniuſto ditеſcere, ideóque bilances habent fallaces, ſiue, vt ait Sapiens Prouer. 20. 10. *pondus & pondus, menſuram, & menſuram*, id eſt, duplicia pondera, duplices menſuras. Tales etiamnum multi ſunt inter Iudæos, qui meri lucriones nil niſi fœnerari norunt, quos proinde in ſpiritu præuidens Propheta, meritò Chananæos ſtateræ doloſæ vocauit; adeo vt ſi inſtitorem auarum & fraudulentum pingere velis, pingas Iudæum inſtar Chananæi, cum bilance & ponderibus iniuſtis.

Mor. de nimia lucri auiditate.

Tales pariter ſunt non pauci mercatores, qui toti lucro inhiant. Fieri enim nequit, quin huiuſmodi ex tanta lucri auiditate, ſæpe extra metas iuris & iuſtitiæ ferantur. Quocirca de talibus ait S. Chryſoſt. hom. 38. in Matth. & habetur cap. 11. *Eiiciens*, diſt. 88. *Eiiciens Dominus vendentes & ementes de templo, ſignificauit quod mercator nunquam poteſt Deo placere: & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator.* Loquitur enim de lucrionibus qui finem vltimum, ſummúmque bonum in lucro conſtituunt, parati peccare mortaliter vt lucrentur, vti exponit S. Thom. 2. 2. quæſt. 77. art. 4. quíque fraudibus & periuriis negotiationem exercent, vti exponit noſter Leſſius lib. 2. de Iuſtitia cap. 21. dub. 1. Sic Thales Mileſius aſſiduè in ore habuiſſe fertur: *Noli ditari nequiter: lucrum enim fraude partum, damnum eſt, non lucrum.* ita Laërt. lib. 1. de vitis Philoſ. cap. 1. Chilon Lacædemonius dicere ſolebat: *Damnum turpi lucro præferendum eſt: illud enim ſemel dolet, hoc autem ſemper.* Iactura facta ſarciri facilè poteſt addita induſtria, infamia autem ex lucro iniquo cõtracta nunquam apud viros bonos diluitur. Et ſic lucrum ſcelere partũm, damnum eſt, non lucrũ. ita Laërt. lib. 1. cap. 4. Antiphanes dictitabat: *Vſuram quaſtúmque breues habere delicias, longam autem calamitatem.* Ageſilaus fœneratorum chirographa publicè in foro combuſſit, dicens, *Nunquam ſe puriorem ignem vidiſſe.* ita Plutar. in Lacon. Alphonſus rex Aragon. teſte Panorm. in eius vita, *fœnus* non aliud eſſe dixit, quàm *animæ funus*. Muſonius: *Iupiter*, inquit, *non fœneratur, multò minus fœnerat.* q. d. Deus non accipit ad vſuram, multò minùs dat. Diuiniùs Pſaltes pſal. 70. 18. ait: *Quoniam non cognoui literaturam* (hebr. סִפְרוֹת *ſiphrot*, id eſt, ciphras, numeros, vt vertit Symma. & Rabbini, ac Septuag. γραμματείας, vel vt S. Auguſt. Arnob. & Chryſoſt. legunt, πραγματείας, id eſt, *negotiationem*, vti habet Roman. Pſalterium) *introibo in potentias Domini.* Vide ibi S. Auguſt. qui & in Pſal. 123. *Lucrum*, ait, *feciſti, ſed vt lucrum fieret Deum offendiſti: acquiſiuiſti aurum, fidem perdidiſti. De area gaudes, de corde non plangis? plus perdidiſti quàm acquiſiuiſti. Et perdidiſti quod nec naufragio tibi potuiſſet auferri.* Et inferiùs: *Ille habet aurum, qui nouit vti auro: qui autem auro vti non nouit, habetur, & non habet; poſſidetur, & non poſſidet. Eſtote domini auri, & non ſerui auri: quia & aurum Deus fecit, & te ſuper aurum ipſe fecit. Aurum fecit ad ſubſidium tuum, te ad imaginem ſuam. Vide quod ſuper te eſt, & calca quod infra te eſt. Quid ergo acquiſiuiſti? Tolle tecum ad inferos quod acquiſiuiſti. Cor tuum inane fidei ad pœnas exit, quod plenum fide ad coronam exiret.* Mercator ergo hoc lucri ſtudium temperet, & moderetur timore Dei, & deſiderio opum maiorum & cœleſtium, aureámque illam Sapientis ſententiam menti inſcribat; *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles*, Prouerb. 15. 16. Et, *Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniquitate*, Prouerb. 16. 8. Secundò, iugiter audiat ſibi intonantem Apoſtolum: *Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo (qui præſtat nobis abundè omnia ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam*, 1. Timoth. 6. 17. Tertiò, crebrò ruminet illud Iob cap. 20. 15. de diuite impio & iniquo: *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.* Et quod vulgò dicimus & cernimus:

De malè quæſitis non gaudet tertius hæres.

Denique illud Chriſti: *Stulte hac nocte animam tuam repetent à te; quæ autem paraſti cuius erunt?* Lucæ 12. 20.

Tropol. Primò, Chananęus eſt hæreticus. Chanaan quippe, ait S. Hieron. interpretari poteſt *quaſi mouentes*. Et nota quòd dixerit *quaſi mouentes*, & non, *mouentes*. *Mouentes* ſunt eos, quos deceperint; *quaſi mouentes ſunt* eos, quos mouere tentauerint; ſed quia fundati ſunt ſupra petram, nullo poſſunt turbine concuti, nec pedum ſuorum mutare veſtigium. In iſtiuſmodi Chananæi manu, id eſt, operibus, eſt *ſtatera doloſa* & iniqua: quicquid enim hæreticus loquitur, Dei iuſtitiam non habet, & plenum eſt doli & fraudum. Hinc & eques equúſque niger Apocal. 6. 5. denotans hæreſim, *habebat ſtateram in manu.* Vide ibi dicta.

Chananæus eſt 1. Hæreticus.

Secundò, ſtatera doloſa eſt praua intentio, ambitio & cupido primatus. Audi Theodor. *Tu ô Ephraim, imitans malitiam Chanaan, iniquam mentis ſtateram habes. Iuſtitiam ſemper vilipendis, iniquam potentiam exoptas, in diuitiis elato ſpiritu es, & plurimum tibi arrogas in earum rationibus perſcribendis.* Et Proſperum par. 2. de prædict. c. 24. qui admonens Reges & Principes: *Ipſi*, inquit, *caueant qui has accipiunt poteſtates, ſi cupiditate dominantis, nec conſulentis affectu ſuſcipiunt: ſi miniſtrari eligunt, ac non potiùs miniſtrare, quòd Dominus per ſeipſum, & per Prophetam Oſee increpat dicens: Chanaan in manu eius ſtatera iniuſtitiæ; dominationem enim elegit. Et in Euangelio ipſe: Qui voluerit maior eſſe in vobis, erit veſter ſeruus; ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.*

2. Ambitioſus.

Tertiò, Ruper. *Statera doloſa*, inquit, *eſt malitioſa terrenæ cupiditatis duplicitas.*

3. Auarus hypocrita.

Quartò, ſtatera doloſa ipſa malitia, & propoſitum deliberatum peccandi. Hoc enim, ait Ruffin.

Digitized by Google

cum ſuſpenſis ab vtraque parte ponderibus neſanda committat, dicitur peccaſſe ſub trutina, de quo Dauid pſal.61.10. Veruntamen mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Cum ergo hoc ſit præcipuum huiuſmodi munus ingenij, vt quid obire debeat, quid vitare, perpendiculo rationis & momentis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinens, admouit quidem ſtateram negotiis, ſed doloſam, melioribus videlicet deteriora præponens, & noxiis magis quàm vtilibus acquieſcens.

Calumniam dilexit.] Leo Hebr. *Gaudet vim facere.* Septuag. καταδυναστεύειν ἠγάπησεν, *id eſt, opprimere per potentiam dilexit.*

Vers. 8. *Et dixit Ephraim: Veruntamen diues effectus ſum, inueni idolum mihi.*] Idolum vocat ſuas opes & diuitias. q.d. Obſtrepunt mihi Prophetæ, méque ob ſtateras doloſas culpant & arguunt: at ego has voces non moror, ſed vt garritus graculorum deſpicio: habeo enim penes me idolum, id eſt, Deum fortiſſimum (putà Mammonam, id eſt, diuitias, quas mea vnius induſtria mihi peperi) quo præſente neminem timeo: quia omnibus bonis abundo. ita S. Hieron.

Nota pro *idolum* hebr. eſt און *on*, quod propriè ſignificat iniquitatem, & *rapinam*, vt vertit Chald. aut *vim & robur*, vt vertit Arias & Vatab. Porrò Lyran. & Pagnin. vertunt *diuitias*, ſcilicet iniquè partas. Septuag. *requiem*: opes enim auaro ſunt 1. idolum. 2. rapina. 3. omne eius robur. 4. eius diuitiæ. 5. omnis eius ſpes & requies; ſed futilis, fallax & euanida. Ex Chaldæo aliqui ſic vertunt & explicant: *Inueni vim mihi*, ſcilicet pecuniam, quæ quaſi dominus mihi vim inferat, méque violenter opprimat. ita S. Gregor. Nazianz. Orat. 24. initio: *Aurum*, inquit, *eſt occultus tyrannus, per quem multa ſurſum deorsúmque velut in talorum ludo iactantur.* quæ verba ſic explicat Helias Cretenſis: *Tyrannum vocat, quod auri cupidis vim afferre, eóſque velut tyrannide opprimere poſſit. Inuiſibilem verò propterea quod tacens, minimèque conſpectum auaros ſubiiciat, ab eiſque quæ decreuerit, per vim abducat.*

Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem, quam peccaui.] q. d. Non poterit inueniri in meis negotiis, contractibus, pōderibus (eſto ſcrutetur ea quiſquis volet) vlla iniuſtitia qua peccauerim. Nota hic vocem diuitum, quos excæcauit cupiditas & auaritia, qui Deo ſuo, putà Mammonæ, & opibus ſuperbientes & tumidi, omnia iuſta & licita ſibi putant. Vni enim intendunt lucro: hoc eorum idolum eſt, hoc eorum ius, ſiue per fas ſiue per nefas illud conquirant. ita Arias & Vatablus.

Tales etiamnum ſunt inter Chriſtianos, qui cum iugiter vſurarios, alióſque illicitos contractus ineant, nullum tamen ſibi mouent ſcrupulum, imò in confeſſione ſacramentali etiam hac de re rogati reſpondent, ſe nullos niſi licitos iniuiſſe. ita in lucro & auaritia occalluerunt & obſurduerunt.

Secundò, lucra mea *non inuenient iniquitatem*, id eſt, iudicē qui ea iniquitatis & iniuſtitiæ damnare audeat: quia enim diues ſum & potens, nullum iudicem timeo, aut ſi quem timeam, muneribus oculos eius excæcabo: ego enim nullius, omnes mea ope indigent. q.d. Non refert quomodo habeam opes, dummodo habeam. ita S. Hieron. & Alber.

Tertiò, Septuag. paſſiuè & contrariè vertunt: *Omnes labores eius non inuenientur ei, propter iniquitates quibus peccauit.* q.d. Malè parta citò dilabuntur. Et Chald. *Omnes diuitiæ veſtræ non permanebunt vobis in die retributionis peccatorum*, iuxta illud Pſal. 75. verſ. 6. *Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.*

Huic verſioni noſtram accommodat Lyran. quaſi ſit hic correctio Prophetæ. q.d. Vos, ô diuites, diuitiis veſtris velut idolo confiditis & præfiditis; attamen ſcitote ex me, quod ipſæ quantumuis labore veſtro partæ, non *inuenient* vobis *iniquitatem*, id eſt, expiationem iniquitatis.

Vers. 9. *Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægypti.*] q. d. Ex eo tempore quo ex Ægypto te eduxi, fui iugis tui cuſtos, dux, Deus, pater. *Adhuc te ſedere faciam in tabernaculis.* q.d. Expectabo an pœnitere velis, ac proinde differam pœnam captiuitatis, quam tuis ſceleribus decreui, faciámque te in tuis ſedibus & vrbibus lætum habitare, & idcirco lætam feſtiuitatem Scenopegiæ, ea de cauſa olim inſtitutam Leuit. 23. 39. quotannis de more celebrare, ſicut hactenus illam celebraſti. ita S. Hieron. Quare minùs rectè Theodor. hæc accipit vt minas, ac contrariè exponit q. d. Quia immemor es liberationis tuæ, qua te eduxi ex Ægypto, è domo tua expellam te in Aſſyriam, vbi quaſi exul in tabernaculis habitabis, ac mœrens recordaberis Paſchatis, quo te ex Ægypto exultantem eduxi, aliarúmque feſtiuitatum, quas in patria feſtiuè celebrare ſolebas.

Secundò, Alber. & à Caſtro hæc referunt ad reditum è captiuitate Babylonica: ex ea enim multi Iſraëlitæ cum Iudæis miſti redierunt. q. d. O Iſraël ibis in captiuitatem ob tua ſcelera; at faciam vt inde redeas, túncque in memoriam reditus, & tranſitus felicis per deſertum, celebrabis feſtum tabernaculorum, ſicut olim illud celebraſti in memoriam exitus ex Ægypto, & tranſitus per deſertum, quando ſcilicet Deus ipſos quadraginta annos te, duce columna ignis & nubis, per horridam ſolitudinem deduxit vſque in Chanaan.

Alleg. q.d. Tempore Chriſti faciam te habitare in tabernaculis, id eſt, in Eccleſiis, primò militantibus in terra, deinde triumphantibus in cœlo, vbi continuas & perennes ages feſtiuitates, longè lætiores, quàm olim egiſti celebrando Paſcha, Pentecoſten, Scenopegiam, &c. ita Lyran. & Clarius, qui putant hunc eſſe ſenſum literalem.

Vers. 10. *Et locutus ſum ſuper* (id eſt, *ad*, vt vertunt Septuag. Vatab. & alij) *Prophetas* vt te ad pœnitentiam, & conſequenter ad feſtiuitatem hanc tabernaculorum inuitarent, ideóque viſiones, prophetias & correptiones tibi ingerendas, eis *multiplicaui, & in manu Prophetarum aſſimilatus ſum.* q.d. Per Prophetarum facta & verba varias formas & ſimilitudines aſſumpſi, nunc monendo, nunc minando, nunc blandiendo. Rurſum aſſimilaui me nunc paſtori, nunc aurigæ, nunc patri, nunc regi, nunc ſponſo, &c. Denique iuſſi Prophetis, vt varias figuras & ſimilitudines inducerent, quibus te permouerent ad emendationem. Sic Oſee cap. 1. iuſſi vt ſuo matrimonio aſſimilaret me ſponſo, ambienti ſponſam fornicariam. ita S. Hier. Theodor. Lyran. & alij. Nota hebraiſmum: *in manu Prophetarum*, id eſt, per Prophetas; quaſi per meum organum & inſtrumentum: manus enim eſt organum organorum, ait Ariſt. *In manu* ergo, id eſt, miniſterio, opera, ſermonibus *Prophetarum aſſimilatus ſum.* q.d. Quis ego ſim & qualis, quid velim, quid exigam, ex Prophetarum dictis & factis cognoſci

Digitized by Google

cognoſci poteſt: Prophetæ enim ſuis me actionibus geſtiſque, æquè ac verbis repræſentarunt; ac meæ non tantùm mentis voluntatiſque, ſed & indolis ac ingenij quandam quaſi ſimilitudinem & imaginem oculis hominum ſubiecerunt. ita Pineda lib. 7. de rebus Salom. cap. 23. Emmanuel & Mariana hic. Sic legatus repræſentat ſuum Principem, Apoſtolus Chriſtum.

Alleg. q. d. Ego Chriſtus meam incarnationem, humanitatem, paſſionem, &c. variis Prophetarum figuris adumbraui, aſſimilaui, & repræſentaui. ita S. Chryſoſt. hom. 58. in Geneſ. *Tunc*, ait, *quoniam initium & principia erant, in figura vnicuique illorum apparebat, ſicut ipſe per alium Prophetam dicit: Ego viſiones multiplicaui, &c. quando autem dignatus eſt Dominus humanam formam ſuſcipere, & primitias noſtras recipere, non putatiuam tantum, neque apparentem, ſed veram carnem induit*. Sic de Cyro ait Deus Iſaiæ 45. 4. *Aſſimilaui te & non cognouiſti me*. q. d. Feci te ſimilem Chriſto, eiúſque typum: ſicut enim tu Iudæos Babylone liberabis, ita Chriſtus homines inferno liberabit: ſed tu hoc non cognoſcis. Hoc eſt quod ait Paulus Hebr. 1. 1. *Multifariam multiſque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis, nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio*; vbi pro *multiſque modis* Græcè eſt πολυτρόπως, id eſt, multis modis, formis, figuris, ſimilitudinibus.

Verſ. 11.] Si Galaad idolum, ergo fruſtra erant in Galgal bobus immolātes: nam & altaria eorum quaſi acerui ſuper ſulcos agri.

Verſ. 12.] Fugit Iacob in regionem Syriæ, & ſeruiuit Iſraël in vxorem, & in vxorem ſeruauit.

Verſ. 13.] In propheta autem eduxit Dominus Iſraël de Ægypto: & in propheta ſeruatus eſt.

Verſ. 14.] Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet, & opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus.

VERS. 11. *Si Galaad idolum, ergo fruſtra erant in Galgal bobus immolantes.*] Nota, Galaad erat vrbs & regio trans Iordanem pertinens ad decem tribus, putà ad Ruben & Gad; vnde primò occurrit Aſſyrius inuadentibus terram Iſraël, & ab eis expugnata eſt, 4. Reg. 15. 29. Galgal verò cis Iordanem erat, & ſpectabat ad tribum Iuda, ait S. Hieron. Porrò tam Galaad fuit celebris idolis, vt patet c. 6. verſ. 9. quàm Galgal, vt patet cap. 9. verſ. 15. Sermo eſt ad duas tribus, putà ad Iudam. q. d. Vos ô duæ tribus agnoſcitis Galaaditarum vitulos eſſe idolum, id eſt, rem vanam, numen fictum & pictum, ideóque iniquum & impium (hoc enim ſignificat און *auen*) eaque de cauſa vidiſtis aras illius dirui ab Aſſyriis, vertíque in aceruos lapidum, terrámque eius deſolari, ac deſolatam aratro & ſulcis ſubigi. cur ergo ſimile idolum, putà vitulos, ſiue boues fruſtra colitis, iiſque immolatis in Galgal? Idcirco enim terra veſtra in ſimiles aceruos lapidum redigetur ac deſolabitur, & aratro ſulciſque à bobus ſubigetur. Ita S. Hieron. Lyran. Clarius & alij.

A Vnde ex Hebræo expreſſiùs ſic verti poteſt cum Vatab. *Si in Galaad iniquitas, vel vanitas*, putà idolum iniquum & vanum *fuit, vtique vani facti ſunt*, id eſt, idcirco in vanum abierunt, exciſi ſunt & euanuerunt: cur *in Galgal bobus* (vel boues) *ſacrificarunt*? Hoc eſt *iudicium Iuda*, de quo dixit verſ. 2. *Iudicium ergo Domini cum Iuda, & viſitatio ſuper Iacob*. q. d. Si Galaaditis idolum non profuit, ſed obfuit, pariter & tibi, ô Iuda, idolum in Galgalis non proderit, ſed oberit. In Hebræo eſt neruoſa paronomaſia in vocibus און *auen*, און *on*, & עון *auon*. Reſpicit enim ad v. 8. q. d. *Dixit Ephraim: Diues effectus ſum, inueni idolum*, hebr. *on*: *omnes labores mei non inuenient iniquitatem*, hebr. *auon*. Huic reſpondet hic Galaad eſſe *auen*, id eſt, iniquitatem, vanitatem & *idolum*, ideóque laborem
B & dolorem, idque probat ex eo, quod eius aræ in aceruos & ſulcos redactæ ſint. Videtur ergo hæc prophetia edita ab Oſee poſt vaſtatam ab Aſſyriis vrbem Galaad in tribu Gad, antequam ab eiſdem vaſtaretur Samaria & Galgala, quæ erant trans Iordanem, cum cis cum eſſet tribus Gad & Galaad. ita Sanchez.

Secundò, pro *ergo*, hebr. eſt אך *ach*, id eſt, certè, vtique, ergo, veruntamen, *tamen*, vti legunt Biblia Plantin. & Haymo, qui proinde exponit, q. d. Si Galaad, id eſt, Iſraël colit idolum, ei ex parte condonandum eſt, quia templo & altari Dei caret: tibi tamen, ô Iuda, colenti eadem idola in Galgalis,
C condonandum non eſt: quia tu poſſides Dei templum, altare, ſacerdotes, ſcribas, &c.

Tertiò, alij. q. d. Si vultis idola colere, ite in Galaad: ibi enim eſt ſedes idololatriæ: nolite ergo ea colere in Galgalis; quia hic locus pertinet ad Iudam, & conſequenter ad Deum, Deíque templum.

Nam & altaria eorum quaſi acerui ſuper ſulcos agri.] q. d. Ne mihi negetis idolum Galaaditis fuiſſe vanum, fruſtraneum & noxium; en appello ipſa altaria idolorum. Hæc enim redacta ſunt in aceruos & terram arabilem, vti iam dixi. Aliter Clarius, q. d. Miſeri vbique aceruos lapideos colligunt, vt ex eis altaria idolis conſtruant, & diis
D terminalibus immolant relicto Deo vero. Prior ſenſus eſt verus & genuinus. Sic enim in terris ſaxoſis, qualis eſt Iudæa, ſolent eximi ſaxa, vt poſſint arari & ſulcari, quod ruſtici vocant exoſſare agros: ſaxa enim ſunt in agris, quod oſſa in homine. Sic Perſius Satyra vltima ait:

Exoſſatus ager iuxta eſt.

Fugit Iacob in regionem Syriæ.] *Fugit*, ſcilicet à facie Eſau fratris ſui, indignantis ob erepta ſibi ab eo primogenita. Geneſ. 28. Redit Propheta ad oſtendendam Dei prouidentiam & curam, quam habuit de Iacob patre Iſraëlitarum, & per conſequens de ipſiſmet Iſraëlitis, vt demonſtret eorum ingratitudinem, vtque eos ad Deum redamandum
E rurſúmque colendum reuocet. VERS. 12.

Seruiuit Iſraël in vxorem.] q. d. Iacob pro vxore Rachel ſeruiuit Laban ſeptem annis: *Et in vxorem*, id eſt, pro vxore altera, ſcilicet Lia, *ſeruauit*, id eſt, cuſtodiuit & pauit oues Laban. Hic enim *ſeruauit* legendum cum Hebr. Septuag. & Rom. non *ſeruiuit*, vti paulò antè.

Senſus eſt. q. d. Deus ſua prouidentia effecit, vt Iacob ſeruiens Laban ditaretur, tam in ouibus, quàm vxoribus ac prolibus, putà duodecim patriarchis, ex quibus vos prognati eſtis. Nota hebraiſmum; Hebræi enim per *beth*, id eſt, *in*, ſignificant pretium: dicunt enim: Emi domum in ar-

Digitized by Google

gento,id eſt, argento ; comparaui mihi opes in labore, id eſt, labore : ſeruiui in vxore, id eſt, pro vxore. hoc ergo eſt *beth* pretij : vel *in vxorem*,id eſt,ad,propter vxorem ſibi comparandam.

Vers. 13. *In Propheta*,id eſt, per Prophetam, putà Moſen,*autem eduxit Dominus Iſrael de Ægypto & in Propheta*(per eundem Moſen) *ſeruatus eſt* à Pharaone aliiſque hoſtibus.

Vers. 14. Quocirca *ad iracundiã me prouocauit Ephraim.*] Id eſt, Iſraël:quia tot beneficiis meis ingratus me ſpernit, & vitulos adorat *in amaritudinibus ſuis*, id eſt,in peccatis ſuis,præſertim idololatriæ, quæ mihi amaritudinem,id eſt, dolorem & bilem mouent.Loquitur anthropopathῶs.Nota hic, peccata & idola vocari *amaritudines* Dei:quia maximè Deum offendunt,adeo vt ſi dolor,mœror,ânxietas, imò mors & interitus in Deũ cadere poſſent, hæc non aliunde,nec alia ſagitta,quàm peccato ei obuenirent.

Sanguis eius ſuper eum veniet.]Sãguis in Scripr. vocatur homicidium, & metonymicè pœna homicidij,vti hic. quaſi dicat:Occidetur vt reus, ac pœna ſuæ necis & ſui interitus ipſi obueniet,ipſique imputabitur.

Et opprobrium eius,id eſt,pœnam opprobrij,*reſtituet ei Dominus ſuus.*] Scilicet pro opprobrio quo ipſe Deum affecit, adimens ei diuinitatem, eamque ſacrilegè tranſcribens idolis. Deus enim peccatum nullum, præſertim tam enorme, ſinit inultum.Nam vt ait S.Auguſt.in Pſal.44. *Peccatum puniturus eſt* (Deus) *quia virga directionis eſt virga regni ipſius. Puniendum eſt peccatum : ſi puniendum non eſſet,nec peccatum eſſet. Praueni illum: non vis vt ipſe puniat: tu puni.*Et mox: *Puniendum ergo erit aut à te,aut ab ipſo. Tu agnoſce,vt ille ignoſcat.* Idem in Pſal.58. *Quid eſt*,inquit,*Operantem æquitatem? quia hoc in te odiſti quod & odit ille, vt incipias placere Deo, dum hoc in te punis quod diſplicet Deo. Nam non poteſt impunitum relinqui peccatum.quia verum eſt : Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem.* Idem in Pſalm.50.explicans illud : *Ecce enim veritatem dilexiſti*, id eſt, inquit,*impunita peccata eorum, etiam quibus ignoſcis,non reliquiſti : veritatem dilexiſti, ſic miſericordiam prærogaſti, vt ſeruares & veritatem. Ignoſcis confitenti,ignoſcis,ſed ſeipſum punienti. Ita ſeruatur miſericordia & veritas : miſericordia,quia homo liberatur: veritas,quia peccatum punitur.* Vide eundem Epiſt.122.ad Victorianum,vbi docet Deum nemini peccanti,ne ſancto quidẽ parcere ; ideóque permiſiſſe Barbaris Italiam & Hiſpaniam inuadentibus,affligere etiam ſanctos viros, & violare ſacras virgines.

Deus nullũ peccatum impunitum relinquit.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS.

Iſraëli minatur excidium,eo quod homines immolauerit vitulis, vt diſpergatur, & euaneſcat quaſi nubes, ros, gluma & fumus : quia Deus inuadet eum quaſi leæna, pardus, & vrſa raptis catulis. Ergo perditio tua,id eſt,ex te eſt Iſraël: in me verò auxilium tuum. Secundò, verſ. 14. auolat ad Chriſtum,docétque quod Chriſtus moriens eos, omnéſque credentes à morte liberabit, & ex inferno educet:erit enim quaſi ventus vrens, qui per ignem conflagrationis perdens mundum impium in die iudicij,cuique ſortem pro meritis diuidet & retribuet.

Verſ. 1.] Loquente Ephraim,horror inuaſit Iſraël,& deliquit in Baal,& mortuus eſt.

Verſ. 2.] Et nunc addiderunt ad peccandum : feceruntque ſibi conflatile de argento ſuo quaſi ſimilitudinem idolorum, factura artificum totum eſt : his ipſi dicunt:Immolate homines vitulos adorantes.

Verſ. 3.] Idcirco erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriens, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario.

Verſ. 4.] Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Ægypti : & Deum abſque me neſcies,& ſaluator non eſt præter me.

Verſ. 5.] Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis.

Verſ. 6.] Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt:& leuauerũt cor ſuum, & obliti ſunt mei.

Verſ. 7.] Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum.

Verſ. 8.] Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum:& conſumam eos ibi quaſi leo, beſtia agri ſcindet eos.

Vers. 1. LOQVENTE *Ephraim.*] Ephraim vocat Ieroboam,qui ortus fuit ex tribu Ephraim primúſque ex ea creatus eſt rex Iſraelis.q.d. Dum loqui cœpit Ieroboam Ephraimita,ac incitare plebem ad idola,putà ad vitulos aureos colendos,*horror*, vel vt Symmach.& Theodotion,*tremor inuaſit.Iſraël*, vt regi idololatræ reſiſtere non auderet, ſed eius metu quaſi tremore perculſus,Baal, id eſt, idola, putà vitulos aureos ab eo propoſitos coleret:*vtque mortuus eſt*,tam ipſe,quàm rex eius,id eſt, captiuitati & morti temporali fuit addictus,ac multò magis ſpiritalem animæ mortem incurrit,perdens eum qui dicit:*Ego ſum vita*,Ioan. 14.6. iuxta illud Ezech.18.20.*Anima quæ peccauerit ipſa morietur.* ita S.Hieron.Rupert.Hugo,Lyran.Emmanuel & Mariana. Ad literam, Baaſa occidit Nabat filium Ieroboam, eiúſque ſtirpem euertit, ac regnum

Digitized by Google

regnum ad ſe tranſtulit, 3. Reg. 15. 29. Aliter Arias: horrorem enim accipit auerſionem à Roboam, quam populo impreſſit Ieroboam, proponens ei illius tyránidem, & tributorum immanitatem, itáque à populo auerſante Roboam, creatus eſt rex Ieroboam.

Secundò, pro *inuaſit*, hebr. eſt נָשָׂא *naſa*, quod inter alia ſignificat *extulit, alienauit*. Vnde Chald. & Vatab. ſic vertunt & explicant: Olim cùm ipſe Ephraim Deum coleret, tremebant omnes dum ipſe loqueretur, túncque extulit caput, factúſque eſt rex; ſed poſtquam deflexit ad Baal, mortem incurrit, vitáq; & regno priuatus eſt. Per Ephraim intellige Ieroboam, vel ipſammet tribum regiam: tribus enim Ephraim in Ieroboam & poſteris, regnum in cæteras tribus obtinuit.

VERS. 2. *Et nunc addiderũt ad peccandũ.*] Quaſi dicat: Inſuper peccata peccatis, idola idolis addunt & accumulant, nam *fecerunt ſibi conflatile* (conflauerũt idolum) *de argẽto ſuo*, vel auro, aliόve metallo, *quaſi ſimilitudinem idolorum*, hebr. *iuxta intelligentiam, vel conceptionem ſuam idolorum*, ſiue quam habebant de idolis, hoc eſt, prout cuique in mentem venit, prout quiſque phantaſia ſua concepit, prout cuique viſum fuit, vel libuit effingere, aut formare hoc vel illud idolum, tali vel tali ſpecie, forma & figura; quod clarè noſter vertit, *ſimilitudinem idolorum*. Hæc enim eorum mentis conceptio, vel idæa non erat aliud, quàm idæa & ſimilitudo idolorum. Vnde ſubdit: *Factura artificum totum eſt.* quaſi dicat: Idolum nil habet numinis, vel diuini, ſed totum eſt artificis idæa conceptum, & eiuſdem manu fabricatum, dum ergo idolum adoras, idæam & phantaſiam fabri adoras: illius enim eſt opus & imago, nec aliunde quàm ex hac eius officina prodiit: ſicut enim artifex mente priùs concipit idæam domus quam fabricare cogitat, ac deinde iuxta eam domum conſtruit, & fabricat; ita & idoloplaſtes, ſiue artifex idoli, priùs format ſibi idæam idoli in mente, vt v.g. talem habeat menſuram, talem vultum, tales oculos, talem ſitum, &c. ac deinde iuxta eam illud ex argento, vel auro conflat & efformat. Hebr. ergo תְּבוּנָה *tebuna* propriè intelligentiam ſignificat, non idæam, à rad. בִּן *ban*, id eſt, intellexit; ſed in re, intelligentia architecti, artificis & fabri non eſt aliud, quàm exemplar & idæa rei ædificandæ & fabricandæ, quam Hebræi propriè תַּבְנִית *tabnit* vocant, à rad. בָּנָה *bana*, id eſt, ædificauit.

Hinc patet, magis ſubtiliter quàm ſolidè & genuinè, aliquos per *ſimilitudinem idolorum* accipere *imagines idolorum*. quaſi dicat: Quanta eſt Iſraëlitarum vanitas & ſtultitia, quod non tantùm ipſa idola, ſed & eorum effigies ac imagines expingãt & exſculpant, eáſque colant quaſi deos?

His ipſi dicũt: Immolate homines vitulos adorãtes.] Vox *homines* eſt accuſatiui caſus, nõ vocatiui, patet ex Hebr. זֹבְחֵי אָדָם *Zobeche Adam*: & ex Septuag. θύσατε ἀνθρώπους, id eſt, *immolate homines*, v.g. filios quaſi victimas: *vituli enim defecerunt*. Senſus eſt quaſi dicat: De idolis dicunt idololatræ, præſertim eorum Sacerdotes: Vos, ô Iſraëlitæ, qui vitulos aureos Ieroboã adoratis, immolate eis non tantùm oues & boues, ſed & homines; quia id faciunt gentes, & quia id fecit Abraham, immolans Iſaac filium ſuum, Geneſ. 22. Sed vera cauſa erat, quia dæmon ſitit cruorem humanum, eorúmque necem ſibi depoſcit. Eſt neruoſa antitheſis inter vitulos & homines. quaſi dicat: Quanta ſtupiditas eſt vitulis immolare homines, cum vituli quaſi beſtiæ homini ſeruire debeant, non homo vitulis? ita S.Hieron. Cyril. Hugo & alij. Aliqui tamen vt Lyran. Pagnin. Vatab. & Arias, τὸ homines accipiunt in vocatiuo. q.d. Vos ô homines, immolate victimas vitulis aureis, eos adorantes.

Nota pro *adorantes*, hebr. eſt יִשָּׁקוּן *iiſſakun*, id eſt, *oſculantes*. Vnde Vatab. vertit: *Vos ô homines qui ſacrificatis vitulis, oſculamini eos.* Solebant enim idololatræ in ſignum venerationis & adorationis, oſculari idolum, aut ſi id non poſſent, manum propriam loco idoli. Hoc eſt quod ait Iob c. 31. 27. *Si vidi ſolem cum fulgeret, &c. Et oſculatus ſum manum meam*, hoc eſt, ſi ſolem fulgentem adoraui oſculando manum meam. Et Ezech. 8. 17. *Ecce applicant manum ad nares ſuas*, quaſi odorantes & oſculantes Deum, cui ramus hic ſacer erat. vide ibi dicta. Hinc adoro idẽ eſt quod ad ora applico, ſcilicet manum oſculando. ita Plinius libr. 28. cap. 2.

Idcirco erunt quaſi nubes matutina.] Culpæ intentat pœnam excidij, eámque celerem, acrem, & plenam, quam proinde quatuor parabolis explicat & exaggerat. Prima eſt: *Erunt*, inquit, (ſcilicet Iſraëlitæ qui vitulos adorarunt) *quaſi nubes matutina*, quæ citò à ſole oriente diſſoluta, vel diſpulſa interit. VERS. 3.

Secunda, ſicut *ros matutinus præteriens*, quem ſcilicet ſol matutinus ſtatim ſorbet, ſiccat & aufert.

Tertia, *ſicut puluis turbine raptus ex area*: puluerem intellige, non arenæ, nec terræ, ſed palearum frumenti triturati, putà glumam & quiſquilias palearum (has enim ſignificat hebr. מֹץ *mots*) quas ventus turbinis rapit ex area, & huc illúcque difflat. Pari enim modo Iſraëlitæ exciſa Samaria, ex ea quaſi area ſua abrepti ſunt ab Aſſyriis in captiuitatem, indéque quaquauerſum diſperſi.

Quarta, *ſicut fumus de fumario*, putà de funibulo, vel camino exit & propellitur, qui ſtatim tenues vaneſcit in auras: ita è Samaria expellentur Iſraëlitæ in Aſſyriam. Pro *fumario* hebr. eſt אֲרֻבָּה *arubba*, quod Aquila *cataractam*, Symmach. *foramen*, Theodotion καπνοδόχης, id eſt, fumibulũ vertit. Cataractam autem propriè vocant foramen in pariete fabricatum, per quod fumus egreditur, ait S.Hieron. Verùm Septuag. aliis punctis legentes אַרְבֶּה *arbe*, vertunt *locuſtam*; quod explicans S.Hieron. Audiat, ait, Ephraim ſe ἀτμὶς, id eſt, vapori, ſiue auræ & ſpiritui comparari, qui ita tenuis de ore locuſtæ egreditur, vt non ſentiatur.

Ego autem Dominus Deus tuus fui continuò *ex terra Ægypti.*] Quaſi dicat: Ex olitano tempore, quo ex Ægypto te per tot portenta eduxi, iugem tui curam geſſi, te protexi, alui, proſperaui quaſi Deus, imò pater tuus. Quocirca dixi, & mandaui tibi viciſſim id quod ſequitur, ſcilicet: *Deum abſque*, id eſt, præter, *me neſcies*. quaſi dicat: Non agnoſces, nec coles alium Deum quàm me: & *Saluator non eſt præter me*. Hebr. *Vau*, ſignificans *&*, eſt cauſale. *Et* ergo, id eſt, *quia*. quaſi dicat: Coles me, quia redemptor & ſaluator tibi nõ eſt alius, quàm ego, qui ex Ægypto aliíſque hoſtibus te ſaluaui & liberaui. ita Cyril. Theod. Lyran. & alij. VERS. 4

Ego cognoui, practicè, id eſt, amaui, benefeci, rexi & direxi *te in deſerto*. ita S.Hieron. Vnde Septuag. vertunt: *Ego te paui in ſolitudine*, nempe dans manna de cœlo quotidie. Verè Pſaltes VERS. 5.

Pſal.22.1.*Dominus*,ait, *regit me* (hebr. *paſcit me*, vel *eſt paſtor meus*) *& nihil mihi deerit: in loco paſcuę ibi me collocauit.*

Vers. 6. *Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt.*] Quaſi dicat: Cum tam largiter & miraculosè eos per manna, coturnices, & aquam de petra paſcerem in deſerto aridiſſimo, ac ſi in paſcuis vberrimis eos collocaſſem; ipſi ſaturi mihi recalcitrarunt. ita Chald. itáque impleuerunt illud Moſis de ſe vaticinium: *Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deũ factorẽ ſuum*, Deuter. 32,15. ita S.Hieron. Chald, Hugo, Lyran. & alij.

Vers. 7. *Et,*]Id eſt, *idcirco*.q.d. Quia ipſi mihi, ſe tam affluenter paſcenti, ingrati & rebelles fuerunt, *idcirco ero eis quaſi leana*, Deum vindicem acrem & terribilem, ac conſequenter Aſſyrios, quibus ad hanc vindictam vſus eſt Deus; comparat Primò leænæ, quæ ſæuior eſt leone, præſertim dum catulos nutrit. Secundò, pardis *in via Aſſyriorum*, qui ſcilicet ſolent graſſari in deſerto, per quod ex Iudæa & Samaria itur in Aſſyriam. Notat captiuitatem per Aſſyrios factam: Aſſyrij enim quaſi pardi, per hoc deſertum Iſraëlitas vexando, onerando, & verberando quaſi mancipia, deduxerunt in Aſſyriam. Hebr. eſt אשור *Aſſur*, id eſt, Aſſyrius, verùm Chald. Rabbini, Clarius, Arias, Pagnin. & Vatab. pro Aſſur legunt אשור *Aſur*, id eſt, aſpiciam, accingar ad prædam, inſidiabor, à rad. שור *ſur*, id eſt, aſpexit, inſidiatus eſt. Vnde vertunt: *Sicut pardus ad viam aſpiciam, & inſidiabor eis*, vt eos deprǽder & dilaniem.

Vers. 8. Tertiò: *Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis*, ſæuiens in raptorem, & conſequenter in obuios quoſque. Mira eſt ſæuitia vrſæ raptis catulis: quia mirus illius in eos amor. Vrſa enim catulos informes gignit, eóſque deinde lambendo ſenſim format & perficit, quod non faciunt alia animalia. Vnde B. Iſidor. Peluſiota, diſcipulus S. Chryſoſtomi, lib. 3. Epiſt. 267. legit: *Occurram eis vt vrſa anxia*. aitque hoc ſimili ſignificari vim Dei vltricem.

Tropol. ſi tantus eſt vrſæ amor in fœtus informes, tantúſque furor in eum, qui illos ſibi eripit; quantus eſt amor Dei in ſuos fideles & filios, quantúſque furor in eos, qui illos malo exẽplo, vel prauis conſiliis, illecebris, &c. à Deo auertunt, & in Venerem aliáque ſcelera pelliciunt? Sanè in tales ſæuiet Deus magis, quàm vrſa in raptorem catulorum. Vide de vrſæ in catulos ſtudio Plinium lib. 8. c. 36. & Ælian. lib. 2. c. 19.

Et dirumpam interiora iecoris eorum.] Hebr. Chald. & Septuag. *dirumpam clauſuram cordis eorum*. Leo Hebr. *Lacerabo pertinax cor eorum*. Alludit ad leones aliáſque feras, quæ ſolẽt captæ prædæ corpus ſcindere & findere vſque ad cor, ipſúmque cor primò deuorare. Porrò hebr. לב *leb*, id eſt, cor, in Script. per Synecdochen ſignificat interiora omnia, putà iecur, præcordia, aliáque viſcera. Itaque noſter Interpres maluit vertere *iecoris*, quàm *cordis*, quia iecur eſt ſedes amoris & concupiſcentiæ; ac proinde iuſtè à Deo punitur, & dirumpitur. Hac de cauſa in hymno Sabbathi, ad matutinas horas orat Eccleſia:

Lumbos, iecúrque morbidum
Adure igni congruo.

quaſi dicat: Cõcupiſcentiam adure, quæ in lumbis & iecore maximè reſidet.

Ita ſentiunt quoque & loquuntur Philoſophi & Poëtę, vt Plato & Horat. lib. 1. Ode 25. cum ait:

Cum tibi flagrans amor & libido
Saeuiet circa iecur vlceroſum.

Et lib. 4. Ode 1. ad Venerem:

Si torrere iecur quaeris idoneum.

Et lib. 1. Epiſt. 18.

Non ancilla tuum iecur vlceret.

Rurſum dirumpet Deus iecur, id eſt, vitam, felicitatem & gloriam Iſraëlitarum; horũ enim ſymbolum eſt iecur, vt dixi Thren. 2. 8.

Et conſumam eos ibi ſicut leo: beſtia agri ſcindet eos.] *Ibi*, ſcilicet *in via Aſſyriorum*, ipsáque Aſſyria. ita S.Hieron. Lyran. & Vatab. Aliter Arias: *Ibi*, inquit, *id eſt, in corde*. quaſi dicat: Sicut leo cor prædæ petit & vorat, adipémque & ſanguinem circa cor diffuſum exugit, cætera verò membra permittit vrſis, lupis aliiſque beſtiis deuoranda: ita ego corda Iſraëlitarum immiſſis aſſiduis curis, mœroribus, anxietatibus & terroribus exedam & conſumam: ſed beſtia agri, id eſt, Aſſyrij reliquas corporis partes ſcindent, & laniabunt. Hæc expoſitio appoſita eſt, æquè ac erudita.

Moraliter, Deus credentibus & pœnitentibus eſt mater, aitque: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos*, Matth. 11. 28. *Incredulis verò & nolentibus agere pœnitentiam, panther, pardus, vrſa, & leo efficitur*, ait S. Hieron.

Verſ. 9.] Perditio tua Iſraël: tantummodo in me auxilium tuum.

Verſ. 10.] Vbi eſt rex tuus? maximè nunc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis, & iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi regem, & principes.

Verſ. 11.] Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.

Verſ. 12.] Colligata eſt iniquitas Ephraim, abſconditum peccatum eius.

Verſ. 13.] Dolores parturientis venient ei: ipſe filius non ſapiens, nunc enim non ſtabit in contritione filiorum.

Perditio tua Iſraël: tantummodo in me auxilium tuum.] *Tua*, id eſt, ex te, tuiſque peccatis & demeritis tibi obuenit. quaſi dicat: Tu ô Iſraël tibi es cauſa perditionis, id eſt, captiuitatis & excidij; non ego: quia in me non eſt perditio, ſed auxilium tuum: nullus enim eſt qui tibi auxiliari poſſit & velit niſi ego. Tu vadis te perditum, ego non niſi tibi auxiliari, téque ſaluare opto & conor. Vers. 9.

Hinc Leo Hebr. Pagnin. & Vatab pro שחת *ſcachet*, id eſt, perdere, perditio, legentes שחת *ſcichet*, id eſt, perdidit, excidit, deleuit, vertunt: *Perdidit te* vitulus tuus, quem me relicto coluiſti; *ſed in me auxilium tuum*. Perditio ergo hic non ſignificat peccatum & culpam, ſed peccati pœnam & excidium: hoc enim ſignificat Heb. *ſcachet*. ita Septuag. S.Hieron. Lyran. Vatab. à Caſtro, Mariana & alij. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Tu, ô Iſraël ſemper tua rebellione, idolis & ſceleribus aſciuiſti tibi clades, ruinas, & mille calamitates: ego ex aduerſo, quantum in me eſt, curaui & curo tuam ſalutem mittendo Prophetas, qui te ad pœnitentiam, qua clades imminentes euaderes, hortarentur: tibi ergo tuum excidium imputa, non mihi: Eſto enim tandem occurſurus ſum tibi per Aſſyrios

Digitized by Google

rios quaſi leo, pardus, & vrſa ſæuiens; tamen tu ad hoc me cogis tua obſtinatione & impœnitentia, quæ tanta eſt, vt ipſa volenti mihi tui miſereri & parcere, quaſi inuito flagellum quo caſtigeris extorqueat. Hinc Chald. vertit: *Cum vos deprauatis opera veſtra, ô domus Iſraël, dominantur in vos populi: ſed quoties conuerſi eſtis ad legem meam, verbum meum fuit vobis præſidio.* Syrus verò: *Corrupi* (perdidi) *te Iſraël, quis adiuuabit te?* Arabicus Alexandrinus: *In perditione tua, ô Iſraël, quis eſt qui te adiuuet?* Arabicus Antiochenus: *Corrumpent te* (hoſtes, v.g. Aſſyrij) *quis eſt qui te adiuuet?*

Vbi nota, vox *tantummodo* licèt expreſsè non ſit in Hebræo, tamen per antitheſin intelligitur, duóque ſignificat. Prius, Iſraëli nec ab Aſſyrio, nec ab Ægyptio, nec ab Hoſee rege ſuo, nec ab vllo alio ſperare debere auxilium, niſi tantū à Deo. Poſterius, Dei tantùm eſſe auxiliari, non perdere. quaſi dicat: Sicut tibi proprium eſt te perdere, ita Dei proprium eſt tibi auxiliari, téque ſaluare: per accidens enim ei eſt, & quaſi alienum ab eo, ſi ob peccata cogatur te punire. ita noſter Emmanuel Sa.

Secundò, S. Hieron. ex Hebræo hunc quoque dat ſenſum: *Diſpereas Iſraël, quia nihil tibi reliquum eſt, niſi vt mea ſolùm clementia conſerueris.*

Tertiò, Septuag. vertunt: *Corruptioni tuæ Iſraël quis auxiliabitur?* id eſt, captiuitati tuæ & vltimæ ſeruituti quis eorum, quos tibi præſules aſtinaſti, poterit ferre auxilium? ait S. Hieron. Vnde ſequitur: *Vbi eſt rex tuus?*

Loquitur Propheta de perditione & auxilio primo corporeo & temporali, deinde ſpiritali & æterno. Hoc enim illo longè grauius, maximique momenti eſt. Vnde ſequitur, perditionem, reprobationem, obdurationem, & damnationem, non eſſe propriè & per ſe ex Deo perdente, reprobante, obdurante, & damnante; ſed ex homine peccante, ſeque in peccatis vſque ad finem vitæ obdurante. Ex aduerſo prædeſtinationem, vocationem, & gratiam non eſſe ex præuiis prædeſtinatorum meritis; ſed ex Deo prædeſtinante, vocante, & gratia ſua prædeſtinatos præueniente. Hæc enim ſunt auxilium Dei. Ita Theologi, 1. p. quæſt. 23.

Reprobatio eſt ex homine, prædeſtinatio ex Deo.

Quocirca licèt in prædeſtinatis non ſit cauſa, vel ratio cur prædeſtinentur, tamen in non prædeſtinatis eſt ratio, ſeu cauſa cur non prædeſtinentur. Si enim Deus ex ſeipſo motus, aliquos excluderet à beneficio prædeſtinationis, ipſe eſſet prima cauſa perditionis illorum, cùm certum ſit perituros qui non ſunt prædeſtinati, ait Greg. de Valentia 1. p. q. 23. puncto 4. diſp. 1.

Eſt ergo hæc ſentétia, *Perditio tua ex te Iſraël, tantummodo in me auxilium tuū*, generalis & vniuerſalis, quam ſic quaſi per partes & parallela explices.

Captiuitas tua Iſraël ex te: redéptio tua ex me.
Interitus tuus ex te: ſalus tua ex me.
Mors tua ex te: vita tua ex me.
Malum tuum ex te: bonum tuum ex me.
Reprobatio tua ex te: prædeſtinatio tua ex me, qui ſemper ad oſtium cordis ſto & miſericorditer pulſo.
Derelictio tua ex te: vocatio tua ex me.
Miſeria tua ex te: felicitas tua ex me.
Damnatio tua ex te: ſaluatio & beatificatio tua ex me.

Nam vt ait S. Auguſt. in ſententiis num. 311. *Multa bona facit Deus in homine, quæ non facit homo: nulla verò facit homo, quæ Deus non facit vt faciat homo.*

Quod ergo nonnulli Doctores ſic exponunt: *perditio*, id eſt, peccatum & culpa tua, qua te perdis, ô homo reprobe, eſt ex te, tuáque mala voluntate: perditio verò, id eſt, reprobatio & permiſſio peccati, ex qua infallibiliter ſequitur peccatum & damnatio, eſt ex Deo reprobante: Hæc, inquā, expoſitio, huic loco eſt impertinens: quia perditio, vti oſtendi, hic pœnam ſignificat non culpam. Eſt & falſa, vt videtur: prima enim permiſſio primi peccati hominis in Deo, non eſt effectus reprobationis, nec à Deo reprobante; ſed eſt effectus communis prouidentiæ, qua Deus cauſas ſecundas & liberas permittit ſuæ libertati, vt liberè bene faciant aut malè, prout voluerint. Hoc enim exigit hominis libertas, & ſuauis diuinæ prouidentiæ diſpoſitio. Nam reprobatio non eſt cauſa peccati, ſed potius eius effectus. Deus enim neminem reprobat ideo, vt peccet; ſed omnem reprobum ideo reprobat, quia peccauit & reproba geſſit, ideóque ſe reprobum & damnatione dignum effecit. Reprobatio enim eſt actus iuſtitiæ vindicatiuæ, quæ neceſſariò peccatum vindicandum & puniendum, quaſi obiectū proprium præſupponit, non facit, nec cauſat. vide dicta c. 11. verſ. 8. & 9.

Præclarè S. Bern. ſerm. 8. in natali Domini: *Rectè*, inquit, *Deus non pater iudiciorum, vel vltionum dicitur, ſed pater miſericordiarum, eo quòd miſerendi cauſam & originem ſumat ex proprio, iudicandi vel vleiſcendi magis ex noſtro.* Et S. Auguſt. ſententia 379. *Neminem*, ait, *Deus ad peccandum cogit; præuidet tamen omnes qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo non vindicet iuſtus, quæ fieri non cogit præſcius? Sicut enim nemo memoria ſua cogit facta eſſe quæ prætereunt; ſic Deus præſcientia ſua non cogit facienda quæ futura ſunt. Et ſicut homo quædam quæ fecit meminit, nec tamen omnia quæ meminit fecit; ita Deus omnia quorum ipſe auctor eſt præſcit, nec tamen omnium quæ præſcit ipſe auctor eſt: quorum autem non eſt auctor malus, iuſtus eſt vltor.* Clariùs idem Epiſt. 106. *Si Deus*, inquit, *quemquam immeritum damnare creditur, immunis ab iniquitate non creditur.* Et lib. de bono perſeuer. cap. 8. *Qui liberatur, gratiam diligat; qui non liberatur, debitum agnoſcat.* Et cap. 11. *Inueſtigabilis ergo eſt miſericordia Dei, qua cuius vult miſeretur, nullis eius præcedentibus meritis; & inueſtigabilis veritas* (id eſt, iuſtitia) *qua quem vult indurat, eius quidem præcedentibus meritis, ſed cum eo cuius miſeretur plerumque communibus.* Et Epiſt. 105. *Quærimus cauſam prædeſtinationis, nec inuenimus: reprobationis autem cauſam quærimus, & inuenimus. Nam quibus Deus miſericordiam non impertit, vt non impertiatur merentur.* Et lib. 1. ad Simplician. quæſt. 2. *Ille cui ſubuenit, & ille quem deſerit, ex eadem maſſa ſunt peccatorum. Et quamuis debeat vterque ſupplicium, ab vno tamen exigitur, alteri donatur.* Ibidem aſſerit Eſau odio habitum à Deo propter peccata. Cùm ergo reprobatio ſit odium, Deus autem nihil odiat in homine niſi peccata, vt ait S. Auguſt. Epiſt. 105. ſequitur Deum neminem reprobare niſi propter peccata. S. Auguſtinum ſequitur S. Proſper ad capitula Gallor. in ſententia ſuper cap. 7. vbi dicit: *Gratia Dei non prius eos* (reprobos) *deſeruit, quàm ab eis deſereretur. Et quia hoc ipſos voluntaria facturos defectione præuidit, ideò in prædeſtinatione electione illos nō habuit.* Vtrumque ſecutus S. Fulgent. lib. 1. ad Monimum;

nimum: *Quæſo*, inquit, *Monime chariſſime, vt hunc locum Apoſtoli diligenter attendas. Notum namque eſt, iram Dei dici non poſſe, niſi vbi creditur hominis iniquitas præceſſiſſe.* Deus enim cum reprobat, dicitur ab Apoſtolo velle *oſtendere iram*, Rom. 9. 22. Idem docent Scotus, Herueus, Caietan. Ferrarienſis, Ioannes Maior, Syluester, Dom. Soto & alij, quos citat & ſequitur Ludou. Molina 1. par. quæſt. 23. art. 4. & 5. diſput. 3. Vaſquez, Bellarmin. Suarez & Gregor. de Valentia ibidem. Hi omnes aſſerunt Deum neminem reprobare niſi ob eius peccata, in quibus vitam finit.

Tropol. *perditio tua Iſraël*, non hoſtium, non infecti aëris, non concurſus ſiderum, non virium accenſi ignis, non armorum, non ducum, non hoſtium, nec exercituum validiſsimorum; hæc enim omnia imbellia & euanida forent, nec te perdere poſſent, niſi tu tuis peccatis iram Dei in te concitares, eámque in tui perditionem laceſſeres & euocares: tibi ergo eam aſcribe, tibi imputa, non hoſti. Idem dicat quælibet reſpub. ciuitas, & anima peccatrix, quæ ſuis ſceleribus Dei vindictam ſibi acceſſit, ſuóſque hoſtes in ſuum exitium concitat & armat.

Rurſum idem S. Auguſt. lib. 2. de peccat. mer. & remiſſ. cap. 5. pulchra ſimilitudine idipſum explicat. Sicut, inquit, corporis oculus non adiuuatur à lumine, ſi oculum claudas, aut ſi eum à luce auertas, ita ſi te auertas à Deo, qui lumẽ eſt quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, aut ſi claudas mentis oculos, incurres in laqueos dæmonum & peribis: ſi verò te conuertas ad Deum, ille tuam mentem illuſtrabit, & te ad ſe conuertet. Itaque ô Iſraël, tua perditio ex te eſt, quia te auertis à Deo: ſalus tua tantummodo ex me, quia conuerſio ad Deum ex peccato à Deo incipiat neceſſe eſt. Hinc D. Thom. 1. 2. q. 112. art. 3. ad 2. ſic explicat: *Defectus gratiæ prima cauſa eſt ex nobis; ſed collationis gratiæ prima cauſa eſt à Deo, ſecundum illud Oſee: Perditio tua ex te Iſraël; tantummodo in me auxilium tuum.*

Simili ſchemate de excidio Troiæ cecinit Poëta:

Non tibi Tyndaridæ facies inuiſa Lacænæ,
Culpatúſue Paris, verùm inclementia Diuum
Has euertit opes.

Vers. 10. *Vbi eſt rex tuus? Maximè nunc ſaluet te.*] q. d. Reges quos tibi petiuiſti & creaſti non poſſunt te ab inſtante Aſſyriorum excidio eripere & ſaluare; ſed ego ſolus, quem tu negligis & ſpernis. Probat id quod dixit v. præcedenti: *tantummodo in me auxilium tuum*. q. d. Reges & principes tui non poſſunt tibi in hac clade auxiliari: diſce ergo ipſa experientia, quod ego ſolus tibi opitulari poſſim.

Pro *vbi* hebr. eſt אהי *ehi*, quod Septuag. Chald. noſter, Leo hebr. & alij vertunt *vbi*. Aliqui tamen vertunt *ero*, quaſi *Ehi* ſit futurum ab היה *haia*, id eſt, *fuit*, vt ſenſus ſit: *Ero rex tuus nunc*. q. d. Nunc regam & frænabo te quaſi equum rebellem & indomitum. Verùm huic verſioni repugnant ſequentia, *ſaluet te*, &c. quæ de rege, non de Deo, accipienda eſſe liquet.

Et iudices (conſiliarij & principes, vt ſequitur) *tui, de quibus dixiſti*, 1. Reg. 8. 5. *Da mihi reges & principes.*] Hinc videtur, quod populus petens regem à Samuele (qui ei annuens iuſſu Dei, dedit Saulem) ſimul ab eo petierit iudices; quaſi regis conſiliarios; licèt hoc in hiſtoria lib. Regum non exprimatur.

Dabo tibi regem in furore meo.] *Dabo*, id eſt, dedi tibi Saulem iratus, quod regem alium à me peteres: item Ieroboam, cæteróſque reges Iſraël, quos proinde mox abſtuli, eo quod impiè viuerent. Simili modo breui auferam vltimum regem Hoſee pariter impium, & in eo, ac cum eo regnum tuum euertam. Verè S. Auguſt. in ſenten. ſententia 252. *Deus*, ait, *cùm malè aliquid poſcitur, dando iraſcitur, non dando miſeretur.* Vers. 11

Vnde S. Hieron. & Lyran. ſic explicant: Dedi tibi Saulem primum regem in furore, & vltimum regem Sedeciam auferam pariter in furore. Aut potiùs, dedi Ieroboam primum regem tuum, ô Iſraël, in furore (de eo enim hic agitur, non de Sedecia & Iuda) & auferam vltimum regem tuum Hoſee in furore.

Nota, Ieroboam, cæteróſque reges ſequentes Iſraëli dedit Deus in ira, quia offenſus peccatis populi, voluit eum abiicere à Ieruſalem, temploque ac regno ſuo, quod erat in Iuda: vnde in pœnam peccatorum eius, dedit ei reges qui ſchiſma facerent à Iuda & Deo, populúmque ad vitulos aureos abducerent.

Probat quod dixit, Iſraëlem à regibus ſuis non debere expectare tutelam contra Aſſyrios & ſalutem: quia, inquit, ego reges hoſce dedi Iſraëli, non ex amore, ſed ex ira; ac proinde pariter auferam eos cum regno & populo ex ira. Quocirca ipſi non tam ſunt ſceptrum, quàm flagellum Dei: quia ſunt virga, qua Deus, non regat gregem ſuum, ſed caſtiget hoſtes ſuos. Verè dixit Liuius lib. 9. *Imperia malè parta, malè geſta, malè retenta obruuntur.* Hoc eſt quod ait Iob cap. 34. 30. *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi:* quæ verba explicans S. Gregor. lib. 25. Mor. 14. docet ſubditos non debere conqueri de regum & principum vitiis, ſed de ſuis propriis, quia ob ea Deus iniquos eis dat principes. *Culpam ergo*, inquit, *proprij magis accuſet operis, quàm iniuſtitiam gubernantis. Scriptum namque eſt: Dabo reges in furore meo. Quid ergo illos nobis præeſſe deſpicimus, quorum ſuper nos regimina ex Domini furore ſuſcipimus.* Vnde concludit: *Sic ergo ſecundùm merita ſubditorum, tribuuntur perſonæ regentium. Sic pro qualitatibus ſubditorum, diſponuntur acta regentium, vt ſæpe pro malo gregis etiam verè boni delinquat vita paſtoris.* Idem lib. 6. Epiſt. 7. *Ita*, ait, *ſibi regentium merita connectuntur & plebium; vt ſæpe ex culpa præcedentium deterior fiat vita ſubiectorum, & ſæpe ex merito plebium delinquat vita paſtorum.* Probat id exemplo Dauidis: *Ille enim Deo atteſtante laudatus, ille ſupernorum myſteriorum conſcius, tumore repente elationis inflatus, populum numerando peccauit, & tamen vindictam populus Dauid peccante ſuſcepit.* Cur hoc? *quia videlicet ſecundùm meritum plebium, diſponuntur corda regentium.* Vnde infert, ſubditos maximè debere orare tam pro regibus, quàm pro toto populi cœtu. Sic Deus Iudæis & improbis in fine mundi, dabit Antichriſtum regem in furore ſuo, vti docet ibidem S. Gregor. imò S. Paulus, *eo quòd charitatem veritatis*, inquit, *non receperunt, vt ſalui fierent; ideo mittet illis operationem erroris, vt credant mendacio*, 2. Theſſ. 2. 10. q. d. Quia Iudæi noluerunt recipere Chriſtum veracem, ideo mittet eis Deus Antichriſtum mendacem. Scelera ergo impiorum quæ in fine mundi erunt maxima, parturient quaſi Antichriſtum, eúmque à Deo regem extorquebunt.

Mor. Deus impiis impios dat reges.

Præclarè Plutarch. lib. de ſera numinis vindi-

cta cap. 4. docet impios Principes & Tyrannos dari à Deo, quaſi carnifices, ad ſumendum de impio populo pœnas. ſicut enim fel hyenæ vtile eſt ad morbos ſanandos, ſic & ſæuitia Tyranni, vel Magiſtratus, valet ad expurganda vitia populi: *Tale medicamentum*, inquit, *Agrigentinis fuit Phalaris, Marius Romanis, Orthagoras Myro, Chliſtenes Sycioniis*. Hinc Theognides, cum videret vrbem faſtu & luxu tumentem:

Vterum, inquit, fert ciuitas hæc: timeo autem ne pariat
Virum correctorem malæ inſolentiæ veſtræ.

Anaſtaſ. Nicænus quæſt. 15. in Script. duo illuſtria refert exempla. Primum, cùm Phocas, inquit, Imp. quaſi Tyrannus ſæuiret in innocentes, Monachus quidam ſæpe cum Deo expoſtulabat: *Cur Domine eum feciſti Imperatorem?* Cui reſponſum eſt cœlitus: *Quoniam non inueni peiorem.* Secundum: Monachus quidam hypocrita, ſed ſceleſtus, angeli monitu creatus Thebaidis corruptiſſimæ Epiſcopus, cum ex ſacro honore inſoleſceret, audiuit ab angelo: *Cur ſuperbis, ô infelix? non es creatus Epiſcopus, quòd dignus ſacerdotio ſis, ſed quod ciuitas tali digna erat Epiſcopo.* Quin & S. Ambroſ. in Apolog. Dauid, agens de eius lapſu: *Regum*, ait, *lapſus pœna populorum eſt: ſicut enim eorum virtute ſeruamur, ita etiam errore periclitamur.* Porrò inter alia peccata, quæ impios Principes merentur, Deúmque ad eos dandum prouocant, excellit contemptus ſacerdotum & ſacrorum: hunc enim Deus tyrannide Principum caſtigat, inquit S. Cyprian. Epiſt. 67. ad Rogatianum, idque probat exemplo Samuelis. Huic enim dixit Deus: *Non te ſpreuerunt, ſed me, atque vt hoc vlciſceretur excitauit eis Saul regem, qui eos iniuriis grauibus affligeret, & per omnes contumelias & pœnas ſuperbum populum calcaret & premeret; vt contemptus ſacerdos, de ſuperbo populo vltione diuina vindicaretur.*

Vers. 12. *Colligata eſt iniquitas Ephraim.*] q. d. Scelus Iſraël repoſitum & reconditum eſt in ſcrinio memoriæ meæ, vti pecunia in arca & loculis colligatur & reconditur: colligatur, inquam, ne excidat, ideóque in mente mea *abſconditum eſt peccatum eius*: quia in ea reſeruatur ad tempus vltionis, quod breui aderit, vt puniatur. ita Chald. S. Hieron. Theod. Vatab. & alij. Alludit ad Deuter. 32. 34. *Nonne condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?*

Moral. de Confeſſione.

Tropol. nonnulli hæc referunt ad fideles, qui ex verecundia, aut ſuperbia nolunt Confeſſario ſua peccata confiteri: & ad Religioſos, qui nolunt ſuperiori detegere ſuam conſcientiam, animæque infirmitates & malas inclinationes. In his enim colligata eſt lingua, & conſequenter iniquitas: ſicut enim morbus ægri curari nequit niſi ipſe eum detegat medico, ita nec vitia animi: quibus hoc proprium eſt, vt ſola humilitate confeſſionis, & charitate, conſolatione & inſtructione Patris ſpiritualis, vel ſanentur, vel mitigentur, vti docet Caſſianus, vitæ patrum, ipſáque experientia. Vnde ſequitur: *Dolores parturientis venient ei*: quò enim diutius quis ſilet peccatum, eò difficiliùs illud pandit & expellit; ſicut puella quæ fœtum mortuum vtero geſtat, quò diutius eum tacet & diſſimulat, eò difficiliùs parturiet; quia in dies magis is corrumpitur, vt à matrice & virtute pariendi eiici nequeat. Audi Caſſian. Collat. 2. cap. 10. *Illico vt patefacta fuerit cogitatio maligna, marceſcit, & antequam diſcretionis iudicium proferatur, ſerpens*

A *teterrimus velut è tenebroſo & ſubterraneo ſpecu, confeſſionis virtute protractus ad lucem & traductus quodammodo, ac dehoneſtatus abſcedit. Tamdiu enim ſuggeſtiones eius noxiæ dominantur in nobis, quamdiu celantur in corde.* Confirmat deinde idipſum exemplo Serapionis, qui ſolitus furari panem ad famem ſatiandam, furtum confitens, mox tentatione & fame omni liberatus eſt. vide & Dorotheum ſerm. 5. Huc ſpectat illud pſal. 31. verſ. 3. *Quoniam tacui inueterauerunt oſſa mea.* Et Eccleſ. 4. 24. *Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gratiam & gloriam.* Et S. Auguſt. lib. de decem chordis: *Melior eſt medica amaritudo in faucibus, quàm æternus cruciatus in viſceribus.*

B *Dolores parturientis venient ei, &c. quia nunc non ſtabit in contritione filiorum.*] q.d. Iſraël dolebit vt parturiens, dum cernet filios ſuos ab Aſſyriis occidi & conteri. Pro *in contritione filiorum*, Pagnin. & Vatab. vertunt, *in confractione fœtuum*, id eſt, in ipſo partu, & partus anguſtiis: per contractionem enim intelligit anguſtias vteri materni, ab effectu, eò quod fœtus illic confringantur. q.d. Grauiſſimas de Iſraële ſumam pœnas, & tamen non reſipiſcet: nam eſt tanquam fœtus inſipiens, qui non conatur ſtatim egredi ex anguſtiis vteri materni, & prodire in lucem; ſed illic diu moratur in confractione. Tam ſtolidi ſunt peccatores, qui C cum ſint ſæpe in extremis anguſtiis, in illis hærent, ab iiſque confringuntur, & conteruntur, nec ad pœnitentiam & ad Deum recurrunt: quod ſi facerent, mox ab iis ſe expedirent: à Deo enim liberarentur. Aliter Ruper. & Arias. q.d. Ephraim non agnoſcit ſuam culpam & ſcelus, dicitque, *Cuncti labores non inuenient mihi iniquitatem*: facit ergo ſicut ſtolida puella, quæ cum fornicata ſit, ſcelus occultat: ſed dum ei partus anguſtiæ obueniunt, illud cum ſummo dedecore & dolore prodit: nam non ſtabit in contritione filiorum, id eſt, tantos in patiendo cruciatus & contritiones patietur, vt ſuſtinere, & diſſimulare nequeat; ſed ſe parere vultu & voce prodat, imò proclamet. Pari modo accidet Iſraëli in excidio: tanta enim D erit eius clades & dolor, vt omnes agnoſcant eius ſcelus fuiſſe enorme, ob quod adeo punitur; licèt illud nunc neget & occultet. ita Ruper. Arias, & Sanchez quem vide. Vers. 13.

Tropol. ſicut puella fœtum, ſic peccator peccatum concipit cum modica & breuiſſima voluptate, ſed illud parturit & parit cum magno & longo dolore, præſenti & æterno. vide S. Hieron. hic ad verſ. 15.

Verſ. 14.] De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne: conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis.

E

Verſ. 15.] Quia ipſe inter fratres diuidet: adducet vrentem ventum Dominus de deſerto aſcendentem: & ſiccabit venas eius, & deſolabit fontem eius, & ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis.

Vers. 14. *De manu mortis liberabo eos.*] Chald. vertit in præterito, *liberaui eos*. q.d. Hactenus ſæpius Iſraëlitas pœnitentes, & me inuocantes liberaui ab hoſtibus,

Digitized by Google

ſtibus, morte & excidio: at iam impœnitentes, mihique rebelles tradam hoſtibus & morti: imò ipſe ero eis mors, vt ſequitur. Verùm Hebr. Septuag. & alij paſſim legunt in futuro, *liberabo & redimam*. Secundò, Leo Hebræus & Clarius ſubaudiunt conditionalem voculam *Si*, vertúntque per ſubiunctiuum, q.d. Si populus Iſraël eſſet filius ſapiens & reſipiſceret à peccatis, ac ad me rediret, de faucibus inferni & mortis liberarem eum: at quia manet inſipiens & impœnitens, morti à me tradetur. Vbi nota, pro *mortis*, hebr. eſt שאול *ſceol*, id eſt, *inferni*, vt vertit Syrus; ſed eodem res redit: quia hæc duo tunc erant coniuncta. Nam ante reſurrectionem Chriſti, qui ibãt in mortem, ibant pariter in infernum.

Verùm nec Hebr. nec Septuag. nec Chald. nec alij habent voculam *Si*, ſed legunt abſolutè *liberabo & redimam*. Hæc ergo eſt vera & genuina lectio.

Quæres, quis eius ſit ſenſus, & de qua liberatione hic agatur? Primò, Ruffinus hæc accipit de liberatione vrbis Ieroſolymæ è manu Sennacherib eam obſidentis, quæ facta eſt per angelum cædentem 185. millia Aſſyriorum, 4. Reg. 19. 35. Verùm illa fuit liberatio Iudæ & Ieroſolymæ; hic verò agitur de liberatione Ephraim, id eſt, decem tribuum; vt patet verſ. 1.

Meliùs Theodor. & à Caſtro, cenſent hic agi de liberatione è captiuitate Babylonica: licèt enim ea primariò fuerit Iudæorum; tamen ſecundariò fuit quoque Iſraëlitarum: multi enim ex iis miſcentes ſe Iudæis, cum iis è captiuitate, in Iudæam redierunt. In captiuitate enim erant quaſi in morte & in inferno, erántque ibi morituri & in infernum deſcenſuri, niſi Deus inde eos liberaſſet. Typicè autem agi hic de liberatione & redemptione Chriſti, qui moriens & reſurgens Patres è limbo & morte liberauit, vitæque reſtituit. Simili ſchemate Ezechiel cap. 37. 1. per oſſium aridorum viuificationem, repræſentat liberationem Iudæorum è captiuitate, & typicè reſurrectionem mortuorum.

Verùm alij paſſim hæc non typicè, ſed ad literam accipiunt de Chriſto, qui ſua reſurrectione Patres inferno & morte liberauit, ſecúmque reſurgere fecit; ac in fine mundi omnes pariter à morte ad vitam reuocabit in vniuerſali reſurrectione. Tunc enim perfectè hoc oraculum implebit Chriſtus, qui inchoatè illud impleuit in ſua reſurrectione: in ea enim nos ſimul cum eo quaſi reſurreximus per fidem & ſpem. Ita cenſent S. Hieron. Haymo, Hugo, Rupert. Lyran. Vatab. Arias, Ribera & alij paſſim hîc, ac S. Auguſt. ſerm. 157. de Temp. Euſeb. lib. 4. demonſtr. cap. 12. S. Gregor. hom. 22. in Euang. & veteres Rabbini apud Galatin. lib. 8. c. 21. vbi refert verba R. Moſis Hadarſan, dicentis: *Ibat mecum Meſſias filius Dauid, quouſque perueni ad portas gehennæ, cúmque viderent captiui qui in gehenna erant, lumen Meſſiæ, gauiſi ſunt eum recipere, dicentes: Hic educet nos de his tenebris, ſicut dictum eſt Oſeæ 13. De manu inferi redimam eos, de morte liberabo eos.* Probatur hæc ſententia Primò: quia ita de Chriſto hæc explicat Apoſt. 1. Corinth. 15. 54. dicens: *Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem* (in communi reſurrectione) *tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus?* Vbi manifeſtè citat verba Oſeæ hoc loco, vti mox pleniùs dicam. Secundò, quia id arguunt ipſa verba ſequentia: *Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero, inferne*, quæ vmbraticè tantùm, & tenuiter admodum conueniunt Cyro Iudæos è Babylone liberanti; propriè verò competunt Chriſto, victori & triumphatori mortis & inferni, vti liquet ex ipſis verbis, & paſſim docent Patres & Interpretes, adeo vt hic videatur communis eſſe fidelium & Eccleſiæ ſenſus, cui contradicere eſt nefas. Tertiò, quia Iſraëlitæ de quibus hic agi nonnulli cenſent, è captiuitate Aſſyriaca nunquam ſunt liberati, ſed in ea manſerunt. Ergo de iis dici nequit, *liberabo & redimam eos*: licèt enim aliqui cum Iudæis è Babylone redierint, tamen id per accidens fuit, illique fuere perpauci. Hæc autem ſententia & promiſſio, *De manu mortis liberabo eos*, eſt generalis & vniuerſalis: ergo omnes ſpectat, & ad paucos arctanda non eſt.

Dico ergo, Prophetam hic de more ab Iſraëlitis ſui temporis auolare ad Chriſtum: ſolent enim Prophetæ triſtibus læta ſubiungere, ne populi animos in deſperationem adigant, ſed ad ſpem meliorum erigant. Illa autem læta ſunt, liberatio & redemptio faciẽda per Chriſtum. Cùm enim hic Propheta plenum Iſraëlis prædixiſſet excidium, quæ erat res triſtiſſima, & extremæ deſperationis occaſio, vt hoc leniat cõſolatione melioris ſortis, vtque hoc quaſi fel melle iucunditatis dulcoret, ſubdit eos non tantùm è captiuitate, ſed & à morte ac inferno liberandos per Chriſtum: Chriſtum enim eos, ſi in ipſum credant, æquè ac alios omnes ſibi credentes, à morte & inferno liberaturum.

Fateor tamen alludi hic ad liberationem è captiuitate Babylonica, iuxta ſenſum ex Theodoreto paulò antè allatum; ita tamen vt in ea non ſiſtat Propheta, ſed eam obiter tantùm, quaſi vmbram perſtringat & prætereuolet, ac mentis ſuæ aciem ſcopúmque figat in Chriſto, quem vnum ad literam ſignificare intendit. Simili modo Iſaias à Cyro auolat ad Chriſtum, dicens cap. 45. 8. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* Vide can. 4. & 5. quos præfixi Prophetis maioribus.

Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero, inferne.] Ruper. lib. 6. in Ioannem poſt medium, morſum paſſiuè accipit pro cibo qui mordetur & comeditur, ac talem fuiſſe Chriſtum, qui deſcendens ad inferos, ſeipſo pauit, recreauit, & viuificauit Patres in limbo: *Quem*, inquit, *agnum in cruce torridum, illa ſacratiſſima veſpera ſimul omnes in inferno poſiti velociter comederunt, impleta prophetia quæ dicit: O mors ero mors tua morſus tuus, inquit, ero inferne: quem, inquam, agnum mortuus in inferno comederunt, nos eundem manducamus* (in Euchariſtia) *vt in æternum viuamus.* Verùm hoc myſticum eſt, non literale nec genuinum. Potiùs enim morſus hic actiuè capitur, æquè ac mors, quo ſcilicet Chriſtus momordit infernum, æquè ac mori fecit mortem, eámque moriendo occidit. Hoc enim ſignificat vox Hebræa, vt mox dicam. Vnde & pro *morſus*, Septuag. vertunt *aculeus*, per quem Ruper. rurſum hic & 1. Cor. 15. accipit diuinitatem Chriſti. Ait enim: *Libera eos à morte. Sed quomodo id fiet? Mordebis me, ô inferne, & vt hamum deuorabis; ſed poſtea hamo diuinitatis meæ diſrumpam ventrem tuum, & exibo, ac ſimul exibunt Patres. Chriſtus eſt de quo ait Iob cap. 40. 20. An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Hoc accommodatitium eſt & elegans: nam ad literam ſtimulus hic eſt mortis, non Chriſti: vertunt enim Septuag. *Vbi eſt mors ſtimulus tuus?* Ergo quoad ſenſum literalem,

teralem,

Digitized by Google

teralem, Theodor.& à Caſtro per mortem & infernum accipiunt captiuitatem Babylonicam.q.d. E Babylone, quaſi è faucibus mortis & inferni, Iſraëlitas liberabo, itáque ipſis quaſi mortem interficiam,& infernum dèſtruam. Chaldæus contrariè vertit: *Erit*,inquit,*verbum meum contra eos in necem,& verbum meum ad diſperdendum*. q. d. Verbo & iuſſu meo per Aſſyrios occidam Iſraëlitas,trudámque in infernum. Huc accedit Clarius:vertit enim:*Ero peſtes tua ad mortem*, *ero excidium tuum ad ſepulchrum*. q. d. Conſumam te,ô Iſraël, vſque ad internecionem, vſque ad mortem & ſepulchrum. Verùm ex definitione Eccleſiæ,& Concilij Tridentini Seſſ. 4. ſancientis, vulgatam verſionem eſſe genuinam S. Scripturam; de fide certum eſt, hanc huius loci eſſe ſententiam: *Ero mors tua,ô mors,ero morſus tuus*, *ô inferne*: ſic enim habet vulgata verſio.Certum pariter eſt,de Chriſto victore mortis & inferni hic eſſe ſermonem, vti paulò antè probaui. Mors enim & infernus ſignificant regnum mortis & inferni, quo mors per Adæ peccatum in orbem inducta. omnibus eius poſteris dominabatur, vti docet Apoſtolus Rom.9.12.& ſequentibus, ac in omnes mortuos ius & imperium exercebat,eóſque inferno, quaſi aſſeclæ & carcerario ſuo dedebat, & mancipabat vſque ad Chriſti aduentum. Eſt proſopopœia: mors enim & infernus hic quaſi duæ perſonæ,& duo reges inducuntur latè dominantes, quos regno & vita ſpoliauit Chriſtus è morte & inferno reſurgens, ac de vtroque triumphauit: mortem quidem, quia poſt reſurrectionem mors nulla erit: infernum verò, quia poſt eandem nullum amplius poterit capere,& deuorare.

Symbol. Reſur.phœnix & hydrus.

Hinc reſurrectionis Chriſti & noſtræ ſymbolum eſt Primò,phœnix,qui fertur emori,reſurgere & iuueneſcere: moriendo ergo occidit mortem,& ſuſcitat vitam.Vnde illud Iob 29.18.*Dixi: In nidulo meo moriar,& ſicut palma*. Tertul.lib.de reſurr.cap.13. Vatab. R. Salomon & alij vertunt, *Et ſicut phœnix multiplicabo dies*. Hic enim longæuus eſt,& in nidulo moritur.

Secundò, ſicut hydrus crocodilum interficit, ſic Chriſtus mortem & tartarum. Audi B.Petrum Damiani lib.2.Epiſt.18.ad Cardin. *Hydrus*, ait, *animal eſt habitans in gurgitibus fluminum, crocodilis feraliter inimicum. Hic itaque cum viderit crocodilum aperto ore in crepidine fluminis dormientem; prouoluitur in limo luti, vt faucibus illius lubrico corpore facilius poſſit illabi. Tunc in os crocodili dormientis pernicıter inſilit, quem ille deſubitatus repente deglutit. Hydrus verò viſcera eius cuncta dilaniat, donec eo iam prorſus extincto, de cadauere illius viuus & victor erumpat. Quid hic crocodilus, niſi figuram tenet mortis & tartari? Quid hydrus, niſi victoriam innuit Saluatoris? Limo ergo hydrus obuoluitur, dum Redemptor noſter humanæ carnis luto veſtitur. Hic ventrem ingreditur crocodili, quia Dominus clauſtra penetrauit inferni. Hic demolitur intima viſcerum, & Dominus mortis euertit imperium. Ille corroſo ac penetrato cadauere poſt victoriam redit, quia ſaluator noſter poſtquam infernum moriendo momordit, cum triumphali de ſepulchro gloria reſurrexit. Vnde morti per Prophetam victor inſultat: Vbi eſt, inquit, ô mors victoria tua? vbi eſt ſtimulus tuus? Et iterum: O mors ero mors tua: morſus tuus ero inferne.*

Citat hunc Oſee locum S. Paulus 1. Corinth. 15.verſ.54.ſed ex verſione Septuag. hoc modo: *Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus*

A *tuus*? Vnde patet hic duplicem eſſe ex Hebræo verſionem, vtramque canonicam: tam enim noſtra hic in Oſee, quàm Septuag. quos ſequitur Paulus,eſt canonica.

Vbi nota Primò, Hebræum אֱהִי *ehi* ſignificat *ero*,vt vertit Noſter hic verſ.14. Secundò, vt R. Iona,*ehi* per metatheſin ſumitur pro אַיֵּה *aiie*, id eſt,*vbi*,vti vertunt Septuag.& Paulus 1. Corinth. 15.55.& ita τὸ *ehi* vertit noſter,Septuag.& Chald. hic verſ.10.

Nota Secundò,pro *mors tua*, hebr. eſt דְּבָרֶיךָ *devarecha*, quòd ſi à דֶּבֶר *dever* deducas, ſignificat *peſtes tuæ*, q. d. O mors ero pleniſſima peſtis & mors tua:&,vt Symmachus vertit, *ero plaga tua*.
B Sin à דָּבָר *dauar*,id eſt,verbum,deducas,ſignificat, *vbi verba tua*,vel *ſermones tui*? vt vertit Aquila & V.editio.Septuag.vertunt δίκη,hoc eſt,cauſa; pro quo Paulus hic habet νῖκος,id eſt, victoria. Vnde putant aliqui Paulum apud Septuag.legiſſe νεῖκος, vel νίκη, pro δίκη: ſed omnia vetera exemplaria Septuag. interpretum,teſte Hieronymo, habent δίκη,id eſt, cauſa: meliùs ergo dicemus, Apoſtolum immutaſſe verba,non ſenſum, cùm pro *cauſa* poſuit *victoriam*: græcum enim δίκη quatuor ſignificat.Primò cauſam forenſem, & vt Hieron.in Oſee 13. vertit, contentionem. q.d. Vbi eſt, ô mors, cauſa tua contentioſa, quà in Dei iudicio homines ob peccatum mortis reos peragebas &
C vincebas?Secundò, ſignificat δίκη ſententiam. q. d.Vbi eſt ô mors, ſententia tua, qua ſcilicet omnes tibi,id eſt,morti adiudicati ſunt? Tertiò,ſignificat ius. q. d. Vbi eſt ius quod olim habebas in omnes? Quartò, ſignificat pœnam. q. d. Vbi eſt pœna illa duriſſima qua homines puniebas, & perdebas? & hoc quartum alludit ad hebræum *deuer*,id eſt, peſtis; priora tria alludunt ad *dauar*, id eſt,verbum.Ex quibus patet in re cauſam idem eſſe quod victoriam.

Nota Tertiò, pro *morſus tuus* Hebr. eſt קָטָבְךָ *katavcha*, quod Symmachus occurſum vertit, Theodotion & V. editio plagam & concluſionem,Septuaginta κέντρον,id eſt, ſtimulus,aculeus,
D quo ſcilicet mors homines confodiebat & occidebat.Propriè *katavcha* ſignificat exciſionem,qua Chriſtus mortem omnia ſuccidentem ſuccidit. Hoc enim eſt *katob*, ſcilicet euulſio, exciſio,excidium,ſeu exitium, hoc eſt,lues ſubitò euellens & excindens,qualis eſt febris valida,peſtis, apoplexia,quæ ſubitò mortem adfert, ipſáque mors ſubitanea,quæ hominem auellit & excindit.

Noſter aptè vertit *morſum*. Vbi aduerte, *morſus* hic tam paſsiuè,quàm actiuè ſumi poteſt. q.d. Ego Chriſtus mordebor à te,ô mors, & ô inferne;ſed ita,vt à te morſus te viciſsim mordeam,ita vt à te quaſi abſorptus viſcera tua diſrumpam, itáque fideles electos educam è ventre tuo.

E Nota Quartò,pro *inferne*, vt habent hebræa & Noſter,& græca 1. Corinth. 15. 55. ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; *vbi eſt ô inferne victoria tua*? interpres noſter hic vertit:*Vbi eſt mors victoria tua*? eodem ſenſu: infernus enim & mors ſignificant ſtatum mortuorum: omnes enim olim ante Chriſtum poſt mortem in limbum deſcendebant. Sic Act.2.24. & alibi,græcum θανάτου,id eſt,*mortis*,noſter interpres vertit *inferni*. Eodem ergo redit verſio Septuag.quam ſequitur Paulus, cum noſtra & hebræo. Senſus ergo eſt, Vbi eſt mors victoria & ſtimulus tuus,quo ſoles homines occidere,eiſque dominari? quaſi dicat: Periit, confractus eſt à Chriſto, qui eſt mors tua,ô mors; & morſu ſuo

R te,

Digitized by Google

te, ô inferne, diſrupit & abſorpſit.

Vbi aduerte: hoc cœptum eſt impleri cùm Chriſtus reſurrexit, & animas ſanctorum è limbo reduxit, ſicque ex inferis quaſi morſu hanc partem abſtulit: ita Anſelm. & Orig. homil. 22. in Euangelia, & Aug. ſerm. 137. de tempore: perfectè autem implebitur in communi reſurrectione, vt docet Apoſtolus. Pulchrè S. Hieron. in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum, mortem alloquens, illique cum Paulo inſultans: *Qui*, inquit, *per Oſee quondam tibi rigidus minabatur, Ero mors tua, ô mors, ero morſus tuus, inferne, illius morte tu mortua es, illius morte nos viuimus: deuoraſti, & deuorata es, dúmque aſſumpti corporis Chriſti ſollicitaris illecebra, & auidis faucibus prædam putas, interiora tua adunco dente* (vel vt alij legunt *vnco*) *confoſſa ſunt. Gratias tibi Chriſte Saluator, tua agimus creatura, quod tam potentem aduerſarium noſtrum dum occideres, occidiſti.*

Denique Syrus ſecutus Septuag. vertit: *Vbi eſt igitur victoria tua, ô mors? aut vbi eſt aculeus tuus, inferne?* Et Arabicus Alexandrinus: *Vbinam ſcientia tua, ô mors? & vbi ſpina tua?* putà ſtimulus tuus. Et Arabicus Antiochenus: *Vbi eſt cauſa tua* (lis tua, ius tuum) *ô mors? Et vbi telum* (vel gladius) *tuum, ô inferne?*

Mor. per Chriſtum Chriſtiani inſultant morti.

Audi S. Auguſt. ſerm. 137. de tempore, & ex eo S. Gregor. hom. 22. in Euang. *Ero*, ait, *mors tua ô mors, ero morſus tuus, inferne: Id namque quod occidimus, agimus vt penitus non ſit. Ex eo enim quod mordemus partem abſtrahimus, partémque relinquimus: quia ergo in electis ſuis funditus occidit mortem, mors mortis extitit: quia verò ex inferno partem abſtulit, & partem reliquit, non occidit funditus, ſed momordit infernum. Ait ergo: Ero mors tua, ô mors, ac ſi apertè dicat: Quia in electis meis te funditus perimo, ero mors tua. Ero morſus tuus inferne, quia ſublatis eis, te ex parte transfigo.* Celebrant veteres robur, victorias, & triumphos Achillis, Herculis, Sampſonis, Alexandri, Iulij Cæſaris & ſimiliũ, quibus nemo in hac vita reſiſtere valuit: ſed hi omnes à morte victi ſunt, & ad inferos deſcenderunt. Solus Chriſtus domitor eſt mortis & inferni. Vnde ait ipſe Apoc. 1. 18. *Habeo claues mortis & inferni.* Et cap. 20. 13. *Mors & infernus dederunt* (Chriſto iudici) *mortuos ſuos. Et infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis.* Itaque in die iudicij mors & infernus in triumphum ducentur à Chriſto, eiúſque currum triumphalem ſequẽtur, iuxta illud Abac. 3. 4. *Ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius.* Inſuper fecit Chriſtus, vt non tantùm ipſe, ſed & omnes eius milites & ſequaces infernum & mortem vincãt, de iiſque triumphent.

Præclarè S. Bernard. ſerm. 26. in Cant. deſcribens mortem lætam & felicem Gerardi fratris ſui: *Non*, inquit, *dubium quin ad illos ieris, quos circa medium extremæ noctis tuæ inuitabas ad laudem, cum in vultu & voce exultationis ſubitò erupiſti in illud Dauidicum, ſtupentibus qui aſſiſtebant: Laudate Dominum de cœlis: Laudate eum in excelſis. Iam tibi, frater mi, nocte adhuc media dieſcebat, nox ſicut dies illuminabatur. Prorſus illa nox illuminatio tua in deliciis tuis. Accitus ſum ego ad id miraculi, videre exultantem in morte hominem, & inſultantem morti: Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Iam non eſt ſtimulus, ſed iubilus. Iam cantando moritur homo, & moriendo cantat. Vſurparis ad lætitiam mater mœroris, vſurparis ad gloriam gloriæ inimica, vſurparis ad introitum*

A *regni porta inferi, & fouea perditionis ad inuentionem ſalutis, idque ab homine peccatore.* Cauſam ſubdit: *Iuſtè nimirum, quia tu iniquè in hominem innocentem & iuſtum poteſtatem temeraria vſurpaſti. Mortua es, ô mors, & perforata hamo quem incauta glutiſti, cuius illa vox eſt in Propheta: O mors ero mors tua, morſus tuus ero inferne. Illo inquam hamo perforata, tranſeuntibus per medium tui fidelibus, latum latúmque exitum pandis ad vitam. Gerardus te non formidat larualis effigies. Gerardus per medias fauces tuas tranſit ad patriam, non modò ſecurus, ſed & lætabundus & laudans.* Ita S. Vincentius, Laurentius, Sebaſtianus, aliíque Martyres tortoribus, tormentis, & morti per Chriſti gra-
B tiam & robur inſultarunt. Ita SS. Confeſſores, Anachoretæ, Religioſi in morte exultarunt, & etiamnum exultant: quia mortem moriendo ſuperant, & ad beatam immortalitatem tranſeunt, vti multis demonſtrat noſter Hieron. Platus lib. 1. de bono ſtatus religioſi cap. 31. Neque religioſi tantùm, ſed & fideles quique. Hinc illæ eorum voces: *Mors Chriſtiano ludus eſt. Maturus æui eſt, qui pro Chriſto poteſt mori. Vita mihi in tædio, mors in deſiderio. Vita mihi non eripitur, ſed in melius commutatur. Nunc mori deſino, & viuere incipio.* In hac enim vita *propter te*, ô Domine, *mortificamur tota die.* S. Cyprianus audiens ſententiam mortis: *Gratias*, inquit, *ago Deo omnipotenti, qui me à vin-*
C *culis huius corporis dignatur abſoluere.* Idem Epiſt. 1. ad Cornelium, laudans eius & populi Rom. in fidei confeſſione conſtantiam: *Intellexit aduerſarius*, inquit, *milites Chriſti vinci non poſſe, mori poſſe, & hoc ipſo inuictos eſſe, quia mori non timent.* Nam vt ait S. Bernard. trac. de natura & dignitate diuini amoris cap. 15. *Hunc tranſitum ad vitam miſeri infideles mortem appellant, fideles autem quid, niſi Paſcha? quia moritur mundo, vt perfectè viuat Deo: ingreditur locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei.*

Denique ex hoc loco, & ex 1. Petr. 3. 19. vbi dicitur Chriſtus prædicaſſe inferis, Origenes, & nonnulli alij opinati ſunt, Chriſtum aliquando
D omnes damnatos ex inferno liberaturum, ac conſequenter omnes damnatos aliquando fore ſaluandos. Ita cenſuit Marcion, Chriſtum in ſuo ad inferos deſcenſu omnes animas damnatas liberaſſe, vti referunt Iren. lib. 1. cap. 29. & Epiphan. hær. 24. ſic multi putant animam Traiani Imperatoris, precibus S. Gregorij ex inferno fuiſſe liberatam. Et in nonnullis Patrum hiſtoriis (teſte Niceta in orat. 42. Nazianzeni) refertur, Platonem apparuiſſe cuidam Chriſtiano, qui ei ſæpe maledicebat, ac dixiſſe: *Ego quidem peccatorẽ me eſſe non inficior; verùm cùm Chriſtus in infernum deſcendit, nemo ante me ad fidem acceſſit.* Verùm hęc apocrypha ſunt, fabuloſa & hæretica, vti docet
E Bellarm. lib. 2. de purgat. cap. 8. Suarez 3. p. q. 52. art. 8. diſp. 33. ſect. 3. & alij.

Chriſtus in limbo primum dedit iubilæum.

Chriſtus ergo deſcendens ad inferos, ſolùm Patres è limbo, & animas purgatas, vel purgantes è purgatorio liberauit. Piè enim multi cenſent, Chriſtum triumphatorem in ſuo deſcenſu ad inferos, omnibus in purgatorio exiſtentibus dediſſe iubilæum, & primas indulgentias, nimirum plenariam culparum ac pœnarum remiſſionem. Sic enim ſolent reges cum alicubi inaugurantur, reos omnes è carceribus liberare. Hoc enim decet beneficentiam & magnificentiam noui Principis, vt felix ſit regni auſpicium, vtque opinionem clementiæ ſibi conciliet. Vnde S.

Gregor.

Digitized by Google

Gregor.lib.13.mor.20. aſſerit Chriſtum deſcendendo ad inferos liberaſſe omnes electos. Et S. Auguſt.ſerm.137.de temp. *De electis ſuis*,inquit, *nullum apud inferos reliquit*. Et S.Anſelm. in Elucidario: *Omnes abſoluit, & in gloriam duxit rex gloriæ*, iuxta illud Iſaiæ 49.verſ. 9. *Dices his qui vinctis ſunt: Exite: & his qui in tenebris ſunt: Reuelamini.* Huc quoque inclinat Marſil. in 3. quæſt. 13. art. 2. dubio 3. Maior in 3. diſt. 22. Gabriel ibidem dubio vltimo, Dom. Soto in 4. diſt. 45. quæſt. 1.art.1. Gerſon Alphabeto 83.lit. F. dicẽs, Chriſtum fortè purgatorium euacuaſſe: licèt D. Thom.3.p.q.52.art.8. & ibidem Suarez, ſuſpicentur Chriſtum non omnes purgatorio liberaſſe,ſed aliquibus tantùm hanc gratiam indulſiſſe, nimirum illis ſolis, qui ad illam magis diſpoſiti erant,v. g. qui ſingularem aliquam perfectionem fidei ac deuotionis erga Chriſtum,vel paſſionem, aut gloriam eius habuerunt dum viuerent. Durius eſt quod cenſent Durand.in 3.diſt. 22. q. 4. Richard. ibidem art.3. q.2. Abulen. paradoxo 5. cap.118. Chriſtum nil penitus indulſiſſe animabus purgatorij, ſed tantùm illas liberaſſe,quę iam omne debitum pœnæ exoluerant.

Mor. mors eſt concupiſcentia.

Myſticè,S. Auguſt.lib.83. quæſt. 70. & Epiſt. 57. ad Dardanum, per mortem accipit concupiſcentiam, ſiue fomitem peccati: hæc enim concupiſcit & contendit contra ſpiritum:hanc enim mortẽ,inquit ipſe, peccato meruimus. Hæc mors & contentio auferetur in reſurrectione & gloria cœleſti: nulla enim erit contentio inter carnem, & ſpiritum, cum mortale hoc induerit immortalitatem: *Mortem*,inquit,*ſignificari arbitror hoc loco carnalem conſuetudinem, quæ reſiſtit bonæ voluntati delectatione bonorum temporalium fruẽdorum. Non enim diceretur, Vbi eſt contentio tua? ſi non reſtitiſſet & repugnaſſet. Ipſius contentio etiam illo loco deſcribitur: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem reſiſtunt & aduerſantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. Fit ergo per ſanctificationem perfectam, vt omnis carnalis appetitus ſpiritui noſtro illuminato & viuificato, id eſt, bonæ voluntati ſubiiciatur. Hanc autem mortem meruimus.* Et mox: *Ergo aculeus mortis peccatum eſt, quia peccato facta eſt delectatio, quæ iam poſſit reſiſtere bonæ voluntati, & cum dolore cohiberi: quam delectationem, quia in defectu eſt anima deterioris effecta, iure mortem vocamus. Tunc itaque abſorpta erit mors in victoriam, cum per ſanctificationem in omni parte hominis perfectam delectatione ſpiritualium delectatio carnalis obruitur.*

Conſolatio abſcõdita eſt (heb. *abſcondit ſe*) *ab oculis meis.*]Ita Heb.Septuag. & alij paſſim. Perperam ergo Chald. & Theod. vertunt, *ab oculis ipſorum* putà Iſraëlitarum cum excindentur. q.d. Auferam ab illis omnem conſolationem, auferendo meam præſentiam & maieſtatem, & conſequenter omne bonum ab eis. Iam *abſcondita eſt*, id eſt, breui certóque abſcondetur.

Rurſum pro *conſolatio* hebr. eſt נֹחַם *nocham*, quod tria ſignificat, conſolationem, commiſerationem, & pœnitentiam. Conſolationem vertit noſter & Septuag. at recentiores, vt R. Dauid, & ex eo Leo Hebr. Pagnin. & Arias vertunt pœnitudinem, q.d. Abſcondetur, id eſt, non veniet in conſpectum meum pœnitudo, hoc eſt, non mutabo ſententiam meam de Iſraëlis excidio pœnitentia ductus, vti ſæpe hactenus feci, ſed ſine vlla commiſeratione certò & obfirmatè eum diſperdam. Verùm quomodo hæc cohærent cum con-

A ſolatione ſumma quæ præceſſit, *Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero, inferne*: Rurſum hęc ad Chriſtum ſpectant, non ad Iſraëlem, vti paulò antè demonſtraui.

Dico ergo, ſenſus eſt quem dat S.Hieron. *Dum video & conſidero*, inquit, *duram mortis neceſſitatem (eo quòd nullus ſit hominum qui viuat, & non moriatur) non valeo conſolari, quicquid mente concepero dolorem meum non poteſt mitigare, cernensis chariſſima inter ſe nomina morte ſeiungi: ipſe*, inquit, *infernus inter fratres diuidit.* q.d. Dum contemplor omnes homines mori & ad infernum deſcendere, dum video mortem omnia depaſci, & fratres à fratribus ſeparare, valde contriſtor: ſed me conſolor, dum ad Chriſtum mortis domitorem ocu-

B los reflecto. Ille enim id quod promiſit, *Ero mors tua, ô mors; morſus tuus ero, inferne*; ſine dubio re ipſa præſtabit. Huc accedit Lyranus, qui hanc accipit quaſi vocem à morte per Chriſtum ſuſcitandorum, ſed anxiorum, eo quòd neſciant ſuam ſortem, an ſcilicet in die iudicij inter electos ad dextram, an inter reprobos ad ſiniſtram collocandi ſint, donec Chriſtus iudex inter fratres diuidat, & cuique ſuam ſortem, locum, & mercedem pro meritis attribuat. Hæc expoſitio huic loco congrua eſt, & appoſita.

Quia ipſe inter fratres diuidet.] *Ipſe*, ſcilicet VERS. 15.
infernus, non captiuitatis Aſſyriacæ, vt vult Theodor. & Arias, q.d. Quia Ephraim fecit ſchiſma, &
C diuiſit ſe à fratribus, putà à duabus tribubus, idcirco adducet Deus ventum vrentem, putà Salmanaſar, qui eum in captiuitate diuidat & diſpergat: ſed infernus propriè dictus. Hic enim diuidit fratres viuos à mortuis, quos abſorbet: ipſos etiam mortuos diuidit, dum vnus hoc loco, aliùs alio in inferno pro operum diuerſione collocatur. Ita S.Hieron. & Haymo. Aliter Lyran. Ipſe, inquit, ſcilicet Chriſtus, diuidet in iudicio homines iuſtos ab iniuſtis, putà electos à reprobis.

Nota pro *diuidet*, vti vertunt Noſter & Septuag. legentes in Hebr. יַפְרִיד *iaphrid*, iam in Hebræo legitur יַפְרִיא *iaphri*, id eſt, multiplicabit, creſcet, fructificabit: vnde deducitur nomen
D Ephraim, id eſt, frugifer, creſcens, multiplicans. Inde enim Ioſeph filium ſibi natum vocauit Ephraim, dicens: *Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ*, putà in Ægypto, in qua fui incarceratus, pauper & miſer, Geneſ. 41. 52. quam nomenclaturam confirmans & extendens Iacob, pater Ioſeph, benedicens Ephraim dixit: *Semen illius creſcat in gentes*, Geneſ.48.19. Alludit ergo *iaphri* ad *Ephraim*, de quo eſt ſermo. q.d. Ephraim iuxta etymon ſuum erat Ephraim, id eſt, frugifer: creuit enim & germinauit in multam ſobolem, iuxta benedictiones aui ſui Iacob, quamdiu in cultu & lege Dei ſtetit: at quia iam ab eo deſciuit, adducam ventum vrentem, qui omnia hæc
E eius germina arefaciat. ita Clarius & Pagnin. Aut vt Chald. *Quia*, inquit, *multiplicauerunt opera corrupta, ideo adducam regem fortem*, putà Salmanaſar, qui eos puniat & perdat. Meliùs Vatab. & alij hoc de Chriſto accipiunt. q.d. Chriſtus eſt Ephraim, qui *iaphri*, id eſt, multiplicabit electos ſuos in die iudicij, tum numero, tum gloria; vti in hac vita multiplicauit eos gratia, meritis & virtutibus. Optimè de inferno accipias. Hunc enim demonſtrat pronomen *ipſe*. q.d. Quia infernus in immenſum creuit, itáque dilatauit os ſuum, vt maiorem hominum partem abſumpſerit, idcirco adducet vrentem ventum Dominus, &c.

Digitized by Google

Adducet vrentem ventum Dominus.]Per ventum vrentem Theod. accipit Cyrum, Arias & Clarius Salmanazar. hic enim Iſraëlitarum, ille Babyloniorum terram, venáſque opum, omniáque deſiderabilia & pretioſa quaſi ventus vrens ſiccauit, perdidit, & rapuit.

Verùm dico, ventum vrentem eſſe Chriſtum. q.d. Quia infernus fratres à fratribus diuiſit, idcirco Deus pater Chriſtum quaſi Auſtrum vrentem in orbem induxit, cum eum de inculto huius mundi deſerto, æquè ac de inarato B. Virginis vtero, quaſi de deſerto ſuſcitauit, vt venas mortis, putà peccata quibus ad mortem & infernum, quaſi ad communem plenúmque malorum fontem tendimus, ſiccaret & aboleret, ipsúmque fontem, putà mortem & infernum, deſolaret, ac diriperet animas SS. Patrum & ſanctorum, quas mors & infernus, vt ſupellectilem maximè pretioſam & deſiderabilem, in theſauris ſuis habebat, & arctè retinebat. Ita S. Cyrill. Hieron. Ruper. Haymo & alij.

Rurſum non incongruè Lyran. & Vatab. per ventum vrentem accipiunt ignem conflagrationis mundi, quem Chriſtus quaſi adminiſtrum

A præmittet, vt omnes mortis & inferni venas, putà peccata & peccatores, omnémque mundi concupiſcentiam perdat & comburat. Hic enim ignis admixtum habebit ventum, quo propelletur per omnes mundi partes, vt vniuerſa quaquauerſum conſumat. Ad Chriſtum enim hæc omnia ſpectant. Ad eum enim auolare cœpit verſ. 14. De eóque loqui pergit vſque ad finem capitis. Hiſce enim omnibus deſcribit Chriſti de morte & inferno victoriam, ſpolia & triumphum, ita tamen vt alludat ad Cyri, vel Salmanaſar victorias, ſpolia & triumphos. Sicut enim hi impios perdiderunt, ita & Chriſtus: & ſicut Cyrus pios Babylone, ita Chriſtus credentes in ſe à morte & inferno liberauit. Quare accommodatitium eſt, non

B literale, quod S. Hippolytus Epiſc. & Martyr trac. de conſummat. mundi, initio, per ventum hunc vrentem intelligit Antichriſtum: *Ecquis*, inquit, *alius ventus vredinis à deſerto, quàm Antichriſtus, qui temporibus ſuis deleturus eſt & deſiccaturus venas aquarum, & fructus arborum, propterea quod homines amplexuri ſunt opera eius? Itaque delebit eos, ipſique ſeruient in impuritate ipſius.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS.

Prædicit Samariæ excidium, eo quòd toti Iſraëli fuerit dux idololatriæ. Hortatur ad pœnitentiam, eique formulam pœnitentiæ, confeſſionis & deprecationis præſcribit, qua poſtea vſi ſunt Iſraëlitæ conuerſi ad Chriſtum, quibus proinde verſ. 5. veniam omnémque Dei gratiam, & benedictionem pollicetur, quam variis promiſſis & parabolis explicat & exaggerat: verſu enim 5. auolat ad Chriſtum, indéque vſque ad finem capitis felicitatem Iſraëlis, id eſt, populi fidelis & Chriſtiani amplè fuséque deſcribit.

Verſ. 1.] Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum ſuum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœtæ eius diſcindantur.

Verſ. 2.] Conuertere Iſraël ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua.

Verſ. 3.] Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad Dominum: & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum noſtrorum.

Verſ. 4.] Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equum non aſcendemus, nec dicemus vltrà: Dij noſtri opera manuum noſtrarum: quia eius, qui in te eſt, miſereberis pupilli.

VERS. 1. PEREAT *Samaria.*] τὸ *pereat* poteſt propriè accipi vt optatiuum, quaſi Propheta conformans ſe voluntati Dei vindicis, ex zelo iuſtitiæ iuſtæque vindictæ ad ſarciendum Dei honorem à Samaria violatum, optet vt ipſa diſpereat. Meliùs tamẽ accipias optatiuum pro futuro, ſcilicet *pereat* pro *peribit*, vt ſit pro-

C pheticum. ita Hebr. & Septuag. Sic & alibi optationes extremorum malorum in viris ſanctis, pro prophetiis & prædictionibus eorundem accipiuntur, vt Pſal. 68. 29. *Deleantur*, id eſt, delebuntur *de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur*, id eſt, non ſcribentur. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Prima peccauit Samaria inducendo vitulos aureos, prima ergo & vltima puniatur: prima in ſuis contribulibus, quos videbit ab Aſſyriis iugulari & vaſtari; poſtrema in ſeipſa, cum ab iiſdem ipſa eiúſque populus iugulabitur & vaſtabitur, itáque diſperibit.

Pro *pereat* hebr. eſt תֶּאְשַׁם *teſçam*, quod & deſolari ſiue perire, & peccare ſignificat, quia ſæpe peccatum eſt cauſa deſolationis & perditionis. Vnde Chald. vertit: *Peccati rea eſt Samaria.* Leo

D Hebr. & Pagn. delinquet, vel peccabit, id eſt, peccauit Samaria. Vtrumque ſenſum nexuit Symmach. dum vertit: *Pœnitebit*, id eſt, pœnam peccati luet *Samaria*, ideóque propriè pœnitebit eam peccati, ſed ſerò.

Quia ad amaritudinem concitauit.] Leo Hebr. *exacerbauit Deum ſuum.* Septuag. ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν θεὸν, *quia reſtitit contra Deum.* Mira ergo eſt peccati acerbitas, vtpote quæ Deum benigniſſimum & dulciſſimum amaricet & exacerbet.

Paruuli eorum elidantur.] Id eſt, elidentur, vt habent Hebr. putà ad ſaxa & muros, itáque occidentur.

Et fœta, id eſt, matres grauidæ & prægnantes, ita

Digitized by Google

ita Hebr. Septuag. & Chald. *eius diſcindantur*, id eſt, diſcindentur vnà cum fœtu quem vtero geſtant. Vtrumque notat extremam iram, furorem & ſæuitiam barbaram hoſtium Aſſyriorum, ac cõſequenter grauiſſimum ſcelus Samariæ, quod hác in ſe Dei iram cõcitauit. Quocirca Heliſæus prædicens Azaëli quod futurus eſſet Rex Syriæ, quódque paruulos Iſraëlis elideret, & prægnantes diuideret, conturbatus eſt vſque ad ſuffuſionem vultus & fleuit, 4. Reg. 8. 11. Ita accidiſſe re ipſa Samariæ certum eſt ex hoc oraculo, etiamſi in libris Regum id non narretur.

Vers. 2. *Conuertere Iſraël ad Dominum.*] Nota hic alternantes Dei & Prophetæ affectus. A minis enim ſubitò tranſeunt ad blanditias, vt oſtendant pietatem & clementiam Dei, quæ minatur non vt perdat, ſed vt corrigat, ſaluet & ad ſe reducat Iſraëlem.

Moral. de plena ad Deum conuerſione.

Moral. nota hic veram & plenam conuerſionem eſſe, qua mens à venere, vino, aliíſque cupediis, quas priùs adamabat, auerſa, tota conuertitur ad Deum, illíque tota copulatur & adhæret. Conuerſio, ait Alber. & ex eo Sanchez hic, eſt mutatio ſitus, vt quæ ſiniſtra ſunt, dextra fiant; & contra ſiniſtra, quæ dextra fuerant; quæ anteriora, poſteriora; quæ ſuperiora, inferiora. Ad quem locum & gradum niſi peruenerit qui ſibi in pœnitentię nomine gratulatur, ſanè ad Dominum vſque non perueniet. Auarus dextras, anteriores & ſuperiores habuit opes terrenas & caducas; ſiniſtras, poſteriores & inferiores habuit opes ſpirituales & cœleſtes: neceſſe eſt vt harum ſitum & ordinem conuertat, ſi Deo perplacere velit, vt ſcilicet ad dextram, ante & ſuperiori loco conſtituat opes cœleſtes; ad ſiniſtram verò, poſteriùs & inferiori loco terreſtres. Vnde S. Gregor. in lib. 1. Reg. c. 7. lib. 3. *Perfectè*, inquit, *conuertitur, qui quod ſemel prauè egerat, plangit: quod rurſum plangat, vltrà non repetit.* Et S. Auguſt. ſerm. 3. in Domin. 1. Quadrag. docet illum non eſſe conuerſum, qui priorum vulnerum cicatrices aperit & reſauciat. Idem lib. 8. de Geneſ. ad liter. cap. 12. *Tota*, inquit, *hominis actio bona eſt, conuerti ad eum à quo factus eſt, & ab eo iuſtus, pius, ſapiens, beatúſque ſemper fieri, non fieri & recedere, ſicut à corporis medico ſanari & abire.* Cum enim quis ſanatus eſt, recedit à medico, & manet ſanus: cum verò quis à peccato ſanatur, & conuertitur ad Deum, debet ſemper illi adhærere, ac dicere: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt: quia eius præſentia iuſtificatur, & illuminatur, & beatificatur, operante & cuſtodiẽte Deo, dum obedienti ſubiectóque dominatur*, &c. *eo autem abſente, continuò tenebratur.* S. Bern. ſerm. 1. de S. Paulo, eum ſtatuit exemplar perfectæ conuerſionis. *Hæc planè fratres*, inquit, *perfectæ conuerſionis eſt forma. Paratum, inquit, cor meum Deus, paratum cor meum. Dominè quid me vis facere? O verbum breue, ſed plenum, ſed viuum, ſed efficax, ſed dignum omni acceptione. Quàm pauci inueniuntur in hac perfectæ obedientiæ forma, qui ſuam ita abiecerint voluntatem, vt ne ipſum quidem cor proprium habeant, ſed quid Dominus velit, omni hora requirant, dicentes ſine intermiſſione: Domine quid me vis facere? &c. Sic enim decet, ſic omnino dignum eſt, non meam à te, ſed à me tuam quæri & fieri voluntatem.*

Corruiſti in iniquitate tua.] Quaſi dicat: Per, & propter iniquitatem tuam corruiſti in tot ærumnas.

Vers. 3. *Tollite vobiſcum verba.*] Scilicet mollia & la-

A chrymoſa, æquè ac pia & ſãcta, quaſi dona & munera gratiſſima, quæ Dei irati & exacerbati cor mulceant, leniant & ad miſericordiam inflectant, putà verba humilitatis, pœnitentiæ, confeſſionis, deprecationis & laudis Dei, nimirũ *dicite ei: Omnem aufer iniquitatem*, pœnitet nos peccaſſe, condona ergo & condonando aufer quæſumus iniquitatem noſtram. *Et accipe bonum*, tam animum noſtrum, quàm verbum. quaſi dicat: Accipe cor noſtrum contritum, accipe bonum pœnitentiæ & deprecationis noſtræ.

Secundò, *accipe bonum*, id eſt, effice vt malitia & iniquitate noſtra ſublata, per te bono gratiæ tuæ cum vita & ſalute donemur, vt ſic deinceps bona noſtra tum opera, tum ſacrificia, nóſq; totos quaſi tibi deditos, tuóſque in gratiarum actionem accipias. Vnde Chald. vertit: *Accipe nos iam bonos*, & tibi deuotos, ſimul & bona opéſque quas tacitè à te petimus, vt ea tibi reddamus, túque ea à nobis in ſacrificium, vel oblationem Euchariſticam accipias. *Accipe* ergo, id eſt, *da bonum*, quod viciſſim à nobis accipias. Eſt metalepſis: ad blandiendum enim artificioſi mendici dicunt, Accipe, non, da. quaſi dicat: Da non tam nobis, quàm tibi: quia nos illud tibi reddemus, túque illud rurſum à nobis in oblationem & gratiarum actionem accipies. Simili ſchemate dicitur Pſal. 67. 19. *Aſcendiſti in altum*, &c. *accepiſti dona in hominibus. accepiſti*, id eſt, *dediſti* mittens Spiritum S. eiúſque dona in Apoſtolos in Pentecoſte, rurſus ab eis illa accepturus per laudem & Euchariſtiam, vti explicat Apoſtolus Epheſ. 4. 8. vide ibi dicta. Eſt ergo antitheſis. quaſi dicat: *Aufer iniquitatem*, & pro ea *accipe bonũ*, id eſt, confer gratiam, da iuſtitiam. Rurſum aufer iniquitates, pœnas & mala ob eam nobis inflicta, vel infligenda, & pro eis confer bonum, putà tuum fauorem, beneficentiam, omniáque bona, tum corporalia, tum ſpiritualia, quæ tuis amicis conferre ſoles, vti patribus noſtris nobiſque olim, dum te coleremus, ea contuliſti.

Et reddemus vitulos labiorum noſtrorum.] Hic explicat quod dixit, *Accipe bonum*, bonum enim hoc, aut boni huius effectus & fructus ſunt vituli, id eſt, hoſtiæ *labiorum*, putà Dei laudes & gratiarum actiones, quas pro venia boniſque à te acceptis, labiis noſtris tibi offeremus loco vitulorum. ita S. Hieron. Chald. Vatab. Arias & alij: vel vt alij, reddemus tibi vitulos, quos tibi labiis noſtris vouimus & oblaturos promiſimus. Ridiculè hæc accipiunt Iudæi, quaſi dicat: Cùm ob vaſtatum templum non poſſimus Deo offerre vitulos veros & reales, offerimus ei vitulos labiales, putà lectionem Leuitici de ſacrificiis in Synagogis, itáque ſatisfacimus Deo & legi, vti prædixit Oſee. Septuag. vertunt, *fructus labiorum.* Hebr. enim פרים ſi punctes פָּרִים *parim*, ſignificat vitulos; ſi פְּרִים *perim*, ſignificat fructus. Huc alluſit Apoſt. Hebr. 13. 15. cum ait: *Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructus labiorũ confitentium nomini eius*; vox enim, *id eſt*, ſignificat eum aliò, ſcilicet huc, alludere. Præſcribit hic Propheta Iſraëli, & cuiuis pœnitẽti formulam cõfeſſionis, pœnitentiæ & deprecationis, nimirum, vt dicant Deo, 1. *Omnem aufer iniquitatem.* 2. *Accipe bonum.* 3. *Reddemus vitulos labiorum noſtrorum.* 4. *Aſſur*, &c. Hac vtamur in culpis & cladibus tum priuatis, tum publicis. Vnde S. Ambroſ. Epiſt. 28. ad Theodoſium, per vitulos labiorum accipit confeſſionem peccatorum. *Erant*, inquit, *ſūc* (tem-

pore Dauidis) *ſacrificia pro delictis hæc nunc ſunt ſacrificia pœnitentiæ*, qua quaſi cultro occidimus priores iniquitates & cupiditates, hominémque veterem cum dolore & pudore, vt nouus homo incipiat viuere Deo,legi & virtuti.

Vers. 4. *Aſſur non ſaluabit nos.*] q.d. Poſthac non confidemus Aſſyriorum potentiæ, nec equitatui & equis gentium, præſertim Ægyptiorum, vti hactenus fecimus, Iſaiæ 31.1. Spem ſalutis non in hominibus, nec in gentibus, ſed in te Domine collocabimus.ita S. Hieron. Cyril. Chald. & alij. Ægyptij enim valebant equorum copia & robore:vnde ex Ægypto equos acceiuit Salomon 2.Paral. 1.16. Porrò equitatus & equorum copia vetita fuit Iudæis,eorúmque regibus Deuter.17.16. tum ne illis præſiderent & ſuperbirent, tum ne equorum emendorum cauſa in Ægyptum redirent, itáque ſenſim in Ægyptiorum idololatriam & vitia relaberentur. vide dicta Deuter. 17. & Iſaiæ 2.8.

Quia eius qui in te eſt miſereberis pupilli.] q. d. Miſereberis,ô Domine,Iſraëlis, qui quaſi ſine patre & matre,ac ab omnibus derelictus, quaſi pupillus *eſt in te*,id eſt,tuus eſt, ac tuæ curæ relictus & creditus, ideóque in te vno omnes ſpes ſuas reponit: *tibi enim derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*.Sic 1.Petri 5.2. dicitur:*Paſcite qui in vobis eſt*,id eſt,qui vobis creditus, & veſtræ quaſi paſtorum curæ commiſſus eſt,*gregem Domini*. ita S.Hieron.Theod.Cyril.& alij.

Secundò,pupillus *eſt in te*,ô Domine, per memoriam, miſerationem & curam: ſicut enim obiectum amatum eſt in amante per amorem, ita miſer,v.g.pupillus, eſt in Deo miſerante per miſericordiam.Hebræa enim habent: *Quia in te eſt miſeratio pupilli.* Septuag.*In te miſereberis pupilli.* q.d.In te tuiſque viſceribus, ô Domine,intimam & viſceralem compaſſionem, miſerationem, & miſericordiam habet pupillus:hoc enim ſignificat ירחם יתום *ieruchám iatom*. Hæc ergo eſt ingens conſolatio pupillorum & miſerorum; quod in Deo,Deique memoria, miſeratione & prouidentia, quaſi in Dei viſceribus ſint, in eáque ſecuri viuant & habitent,iuxta illud Pſal. 90.1. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur.* Hucuſque formula precationis Iſraëlis pœnitentis.Huic occurrit benignus Dominus ac reſpondet:

Verſ. 5.] Sanabo contritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis.

Verſ. 6.] Ero quaſi ros, Iſraël germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani.

Verſ. 7.] Ibunt rami eius,& erit quaſi oliua gloria eius,& odor eius vt Libani.

Verſ. 8.] Conuertentur ſedentes in vmbra eius:viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea: memoriale eius ſicut vinum Libani.

Verſ. 9.] Ephraim quid mihi vltrà idola? ego exaudiam, & dirigam eum ego vt abietem virentem: ex me fructus tuus inuentus eſt.

A *Verſ.* 10.] Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc?quia rectæ viæ Domini,& iuſti ambulabunt in eis:prævaricatores verò corruent in eis.

Sanabo contritiones eorum.] Hebr. משובתם *meſubatam*,id eſt, auerſionem eorum; putà apoſtaſiam qua à me ad idola deſciuerunt: *Sanabo*, inquam,cùm pœnitebunt,dicéntque, *Omnem aufer iniquitatem*,&c. vti præceſſit:quod fiet vmbraticè & typicè cùm è captiuitate dimittentur per Cyrum,inquit Ruffinus; planè verò & plenè fiet per Chriſtum.q.d. Per Chriſtum euangelizantem ſanare incipiam, & ſub finem mundi per eundem B indicantem & beantem perfectè ſanabo contritiones,id eſt,vulnera Iſraëlitarum,quæ ex contritione vel confractione fieri ſolent, vulnera, inquam,animæ, putà auerſionem à Chriſto & Deo. Faciam enim vt videant ſuas ærumnas eſſe pœnas auerſionis ſuæ à me, indéque pœnitentes conuertantur ad me,Chriſtúmque meum Saluatorem & Meſſiam ſuum agnoſcant. Sequentia enim ſublimiora ſunt,quàm vt Cyro conueniant. Ergo ad Chriſtum tranſit hic de more Propheta, ſuáque oracula concludit læto de Chriſto eiúſque redemptione nuncio. ita S. Hieron. Cyrill. Theod.Haymo,Vatab. & alij paſſim. *Diligam eos ſpontaneè*,putà ſine eorum meritis, gratuitè & ex C mera beneuolentia. hebr.eſt נדבה *nedaua*, id eſt, animo liberali,regio,magnifico. Vnde Leo Hebr. vertit,*liberaliſſimè*.

Vers. 6. *Ero quaſi ros Iſraël.*] Syrus:*Ero quaſi ros Iſraëli, & germinabit quaſi lilium.* Arabicus vterque: *Ero quaſi ros Iſraëli,germinabit autem vt roſa.* q.d. Sicut ros herbas leniter humectat, & fœcundat, ita ego lege, doctrina & gratia mea ſuauiter irrorans Iſraëli,eum virtutibus & bonis operibus fœcundabo.ita S.Hieron. Theodor. & Vatab. Hinc Ægyptij,ait Horus Apollo lib.1. Hierog.35. doctrinam indicantes,cœlum pingebant rorem fundens,innuentes quòd ſicut ros mollit herbas,non ſaxa,ſic doctrina molliat & imbuat dociles, non ſtupidos,duros & indociles.

D Secundò, q. d. Sicut ros è cœlo in terram noctu occultè deſcendit, ita ego Chriſtus, qui ſum filius Dei, è cœlo in vterum Virginis Iſraëliticæ occultè deſcendam, ex eáque carnem aſſumam, vt Iſraëlem ſaluem: perinde ac ros in vellus Gedeonis deſcendit, ſignificans Gedeonem liberaturum Iſraëlitas de oppreſſione Madianitarum, Iudic.6.37.Hoc eſt quod ait Iſaias cap.45.8. *Rorate cœli deſuper,& nubes pluant iuſtum: aperiatur terra,& germinet ſaluatorem.* ita Ruper. Lyran. & veteres Rabbini apud Galatin.lib.3.cap.17.& lib. 9.cap.11. Cur Chriſtus comparetur rori & irrorationi,varias rationes & analogias aſſignaui Iſaiæ 45.8.

E Tertiò, aliqui per rorem accipiunt Euchariſtiam, in quam Chriſtus ſilenter & latenter inſtar roris illabitur, germinátque lilia virginitatis, de quibus mox;præſertim quia manna,quod fuit expreſſus typus Euchariſtiæ, erat quaſi ros concretus & conglaciatus; imò Hebræi tradunt cum manna depluiſſe rorem,qui manna tegeret, ſicut ſpecies panis in Euchariſtia tegunt velántq; corpus Chriſti,de quo plura dixi Exodi 16.verſ. 13. & ſequent. Eſt ergo hic proportio analogica primi ad ſecundum,qualis eſt tertij ad quartum. Sicut enim ſe habet ros ad terram cui illabitur,eam fœcun

fœcundando; ſic ſe habet diuinitas, ſiue Verbum ad humanitatem tum Chriſti, cui per gratiam vnionis hypoſtaticæ; tum noſtram, cui per gratiam creatam & Euchariſtiam illabitur, eam omnibus donis & bonis operibus fœcundans.

Moral. fidelis eſt liliũ ob ſeptem analogias.

Germinabit, Leo Hebr. *florebit ſicut lilium.*] q.d. Iſraël toto gratiæ meæ irroratus, creſcet & florebit vt lilium: Primò, amplitudine & propagine. Sicut enim lilium mirificè creſcit, ſeque propagat; ita Iſraël, id eſt, populus fidelis per Chriſtum & Apoſtolos toto orbe propagatus eſt. Secundò, candore caſtitatis & puritatis vitæ. Tertiò, odore & fragrantia bonæ famæ. ita Cyril. & Theoph. Lilium, inquit, odoris fragrantiam habet, magnitudinem non habet, q.d. Sic vir doctus & ſanctus quo humilior eſt, eo maiorem virtutis & ſapientiæ exhalat fragrantiam. Quartò, admirabili ſplendore virtutum: nam vt ait Theod. *admirationem concitat lily* ſplendor: & Theoph. *Cum*, ait, *in Eccleſia videris aliquem bene viuere, & luce virtutum coram hominibus ſplendere, illum vocato lilium.* Quintò, ſicut lilium folia ſurſum erigit, etiam inter nimbos & grandines; ita Iſraël, id eſt, Sanctus, cor in cœlum ad Deum erectum habet tam in aduerſis, quàm in proſperis. ita Hebræi apud Galatin. lib. 3. cap. 17. Iſraël ergo, id eſt, fidelis & iuſtus ſimilis eſt Chriſto, qui, vt ait S. Hieron. Cantic. 2. 1. *Ego flos campi, & lilium conuallium: ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Sicut enim Chriſtus in mundi huius campo quaſi lilium æſtibus & imbribus laborum, perſecutionum & dolorum, in medio ſpinarum, id eſt, Iudæorum expoſitus fuit, inquit S. Ambroſ. lib. de inſtit. Virg. cap. 14. ita & iuſtus. Sextò, lilium ſymbolum eſt ſpei. Hinc in Roman. Imperat. nummus ab altera parte viſitur Deus, dextera lilium protendens, cum hac inſcriptione, *ſpes publica*, vel *ſpes auguſta*, vel *ſpes P. R.* teſte Pierio Hierogl. 55. Vnde & Virgil. ſignificans ſpem de Marcello conceptam, ſic de eo canit 6. Æneid.

Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos.

Et mox:

Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis.

Sicut enim lilium conuallium expoſitum eſt radiis ſolis corporei, ab iiſque expectat & haurit ſpiritum, vitam, decorem, & omne bonum; illis enim vegetatur & viuificatur: ita & vir bonus, præſertim ſi ſit excellens, radiis diuinæ prouidentiæ iugiter irradiatur, iiſque alitur & augeſcit; ideo ab iis omne bonum ſperat, & poſtulat. Septimò, Greg. Nyſſ. hom. 4. in Cant. & S. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. *Lilium*, inquiunt, *inter ſpinas ſignificat, caſtitatem & virtutem ſpiritualium nequitiarum ſentibus obſideri: vnde nemo fructum referat, niſi qui cautus incedat.* Idem Ambroſ. lib. 3. de Virgin. explicans illud, *Lilium inter ſpinas: Nonne*, ait, *inter aſperitates laborum contritionéſque animorum boni flos odoris aſſurgit? quia contrito corde Deus placatur.* Vide S. Bern. ſerm. 48. in Cant. vbi inter cætera ait: *O candens lilium, ô tener & delicate flos, increduli & ſubuerſores ſunt tecum; vide quomodo cautè ambules. Plenus eſt mundus ſpinis. In terra ſunt, in aëre ſunt, in carne tua ſunt: verſari in his, & minimè lædi, diuinæ potentiæ eſt, non virtutis tuæ.* Idem ſerm. 70. in Cant. *Quot*, ait, *virtutes, tot lilia. Hinc Chriſtus ſe lilium appellauit, quòd totus verſetur in liliis; & omnia quæ ipſius ſunt, lilia ſunt: conceptio, ortus, conuerſatio, eloquia, miracula, ſacramenta, paſſio, mors, reſurrectio, aſcenſio; quid horum*

A *non candidum, & non ſuauiſſimè redolens? Porrò ortum candidauit incorrupta virginitas matris, conuerſationem innocentia vitæ, eloquia veritas, miracula puritas cordis, ſacramenta pietatis arcanum, paſſionem patiendi voluntas, mortem libertas non moriendi, reſurrectionem fortitudo, aſcenſionem exhibitio promiſſionum.*

Et erumpet radix eius vt Libani.] Id eſt, iaciet Iſraël & fidelis radices ſuas ita profundas, vt cedri aliæque arbores Libani, quæ cum ſint excelſæ & vaſtæ, ac ventorum flatibus agitentur, profundè iaciunt radices, nimirum quantum in auras conſurgunt vertice, tantum radicem in ima demergunt, vt nulla tempeſtate quatiantur, ſed ſtabili mole diu conſiſtant, ait S. Hieron. q. d. Pari
B modo Iſraël in Dei præſidio tutus firmuſque per multa, imò omnia ſæcula conſiſtet, nec vllo hoſtium vel aduerſæ fortunæ vento loco ſuo dimoueri poterit. ita S. Hieron. Vatab. & Chald. qui ita vertit: *Habitabunt in robore terræ ſuæ, ſicut arbor Libani quæ diffundit ſuam propaginem.*

Secundò, Libanus hebr. ſignificat thus. Vnde de thure ſic explicat Cyril. *Erit Iſraël ſic tutus & firmus, vti eſt thuris planta, quæ altè iacit radices: talis eſt mens credentium, qui non mouentur ventorum impulſu.* Talis fuit, & eſt cõſtantia Martyrum.

Tertiò, Sanchez radicem metonymicè ſumit pro germine è radice pullulante, quomodo Chriſtus vocatur *radix Dauid*, id eſt, germen è Dauide quaſi radice prognatum, Iſaiæ 11. & Apoc. 22.
C Germen enim propriè erumpere dicitur, non radix, quæ ſub terra ſe abſcondit. Germen autem hoc Libano familiare eſſe cedrum, quæ eſt arbor procera & firma, ideóque immortalitatis & æternitatis ſymbolum. Vnde Perſius: *Et cedro digna locutus*: quin & Plinius lib. 16. 40. cedrum & cupreſſum vocat arbores æternas, eo quòd vetuſtatem & cariem non ſentiant. Senſus ergo erit q.d. Iſraël pene emortuus reuireſcet vt germen cedri, vt eius ad inſtar in magnam celſitudinem & gloriam, eámque æternam excreſcat. Verùm primus ſenſus videtur genuinus. Primò, quia Hebræa & Septuag. habent *Mittet, vel proiiciet radices ſuas*:
D mittere autem vel iacere radices, eſt profundè eas in terra quaquauerſum ſpargere & firmare. Secundò, quia ſi radices propriè accipias, habebis hic cauſam propriam eius quod ſequitur: *Ibunt rami eius; ibunt*, id eſt, ſpargent ſeſe longè latéque. Nam quantum arbor deorſum in profundum & latum mittit radices, tantum ſurſum in altum & latum ſpargit ramos, iuxta illud Virgil. 4. Æneid. de quercu:

Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice ad tartara tendit.

Tertiò, quia ita ſeipſum in Comment. interpretatur S. Hieron. ipſe enim eſt auctor verſionis vulgatæ. Vnde huic ſenſui non obſtat vox *erumpet*,
E quia radix non tantùm in germina, ſed & in fibras ſuas erumpere dicitur: cùm enim ipſa quæ priùs videbatur arida & emortua, vim vitalem & vegetantem in ſe latentem foras emittit, & in fibras, quibus ſe in terra ſpargat & figat, exerit, erumpere dicitur.

Ibunt, id eſt, promouebunt ſe, creſcent, diffundent ſe *rami eius.*] Per ramos accipit ſobolem & liberos, præſertim ſpirituales. q.d. Iſraël magnam habebit ſobolem filiorum, putà fidelium, quos ad Deum conuertet, æquè ac virtutum & bonorum operum. Vnde Chald. vertit: *Iſraëlitæ creſcent filiis & filiabus.* Vers. 7.

Digitized by Google

Et erit quaſi oliua gloria eius.] q. d. Erit Iſraël fœcundus, ſpecioſus, & glorioſus inſtar oliuæ frondibus, & fructibus vndique circundatæ & quaſi coronatæ. Hæc enim eſt gloria oleæ. Hoc eſt quod dicitur Pſal. 127. *Filij tui ſicut nouella oliuarum in circuitu menſæ tuæ.*

Mor. ſanctus eſt oliua. Cur?

Nota Eccleſiam, & ſanctum quemlibet vocari oliuam, ob fœcunditatem bonorum operum, ob præſtantem charitatem, miſericordiam, lenitatem, & ſplendorem virtutum. Horum enim ſymbolum eſt oleum. Sic de Elia & Henoch dicitur Apocal. 11. 4. *Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes.* Et Ieremię 11. 16. de Iſraële dicitur: *Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocauit Dominus nomen tuum.* vide ibi dicta. Addit Martin. de Roa lib. 4. ſingul. cap. 6. oliuam pacis, deditionis & obedientiæ eſſe ſymbolum: ramos enim oliuæ victoribus prętendunt dedititij, vti fecerunt Iudæi Chriſto, dum in die palmarum quaſi Rex, victor & triumphator ingreſſus eſt Ieruſalem: ſícque explicat illud pſal. 127. *Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.* q. d. Filij tui tibi ſe ſubmittent, erúntque obedientes, atque inter ſe non rixabuntur, ſed concordes erunt & pacifici quaſi oliuæ nouellæ. Chald. vertit: *Splendor eorum ſicut ſplendor candelabri ſanctitatis.* Candelabrum enim templi habebat lucernas ſeptem ardentes oleo oliuarum.

Et odor eius vt Libani.] Per Libanum, montem, vel etiam thus accipe: לְבוֹנָה *lebona* enim hebr. vocatur thus; inde mons thure, cedro, pino, aliíſque reſinoſis & odoriferis arboribus abundans, vocatus eſt Libanus. Hinc Chald. vertit: *Odor eorum velut odor incenſi aromatum.* Et Cyril. *Odor,* inquit, *eius vt thuris, odoris optimi eſt. Idcirco lex Moyſis eum ſacrauit Deo. Odoratus itaque eſt fructus electorum et vocatorum.* Et Theoph. *Significatur,* ait, *eum qui ſeipſum offert Deo mente & ſpiritu orans, inſtar Libani fragrantiam ſuauis odoris habere.*

Vers. 8. *Conuertentur ſedentes in vmbra eius.*] q. d. E captiuitate reuertentur Iſraëlitæ, vt ſedeant planè ſecuri, ſtabiles, & fortunati in vmbra, id eſt, tutela Chriſti. ita Chald. S. Hieron. Ruper. Lyran. & alij paſſim. Pronomen enim *eius*, reſpicit Chriſtum; ipſe enim eſt dux Iſraëlis, id eſt, populi fidelis: de Chriſto enim continuo agit hic Propheta à verſ. 5. vſque ad finem capitis.

Aliter à Caſtro: *Eius,* inquit, id eſt, Iſraëlis, q. d. Qui ſedent in vmbra Iſraëlis, id eſt, qui ſe coniungunt Eccleſiæ & populo fideli, *conuertentur* à vita carnali ad Chriſtum, eiúſque mores puros & ſanctos induent.

Aliter & Arias: *Eius,* inquit, id eſt, Libani. q. d. Fideles conuertentur vt ſedeant ſemper ſub vmbra Libani, eiúſque ſuauiſſimo odore recreentur.

Viuent tritico.] q. d. Iſraëlitæ, id eſt, fideles tempore Chriſti abundabunt annona ſpirituali, qua affluenter & delicioſè paſcant recreéntque animas; annonâ, inquam, tum verbi Dei, vt ait Chald, S. Hieron. & Theod. tum Euchariſtiæ, vt ait Emmanuel. Hæc enim panem cœleſtem, putà corpus Chriſti viuificum manducandum nobis exhibet ſub ſpecie panis triticei, & ſanguinem eiuſdem potádum præbet ſub ſpecie vini, de quo hic ſubditur: *Germinabunt quaſi vinea, memoriale eius ſicut vinum Libani.* Hoc eſt *frumentum electorum*, de quo Zachar. 9. 17. & panis vitæ, de quo Chriſtus Ioan. 6. 50. *Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducet non moriatur.* & verſ. 59. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* ita Haymo, Alber. & Lyran. Hinc & Septuag. vertunt: *bibent* (vel vt Romani codices Caraffæ legunt, *viuent*) *& inebriabuntur* (licèt Complut. legant στηριχθήσονται, id eſt, firmabuntur, vel *confortabuntur*) *tritico.* Triticum enim bibitur in potu ex eo confecto, putà in cereuiſia, qua Tranſalpini vt vino deliciantur & inebriantur. Triticum ergo eis eſt cibus & potus, æquè ac Euchariſtia fidelibus. Vnde S. Hieron. exponens Septuag. *Bibent & inebriabuntur tritico,* hoc eſt, ait, *rerum omnium abundantia. Quod autem ebrietas hic non euerſionem mentis, ſed copiam rerum omnium ſignificet, verſiculus ille declarat dicens: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam,* pſal. 64. & *Ioſeph conuiuium, in quo inebriaſſe dicitur fratres ſuos, Gen. 43. Et Dominus loquens ad Apoſtolos: Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini fratres,* Cant. 5. *Siue quia Dominus noſter ipſe eſt frumentum, & vinea, quicunque crediderit in eo, inebriari dicitur. Denique ſequitur: Et efflorebit quaſi vinea, memoriale eius ſicut vinum Libani.* Euchariſtiæ ergo effectus vnus è multis eſt, vt ex ea fideles fiant ſpiritualiter ebrij, iuxta illud Pſal. 22. *Calix tuus inebrians quàm præclarus eſt?* Et pſal. 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:* vbi S. Auguſt. *Hoc calice,* ait, *inebriati erant Martyres, quando ad paſſionem euntes ſuos non agnoſcebant. Quid tam ebrium, quàm non agnoſcere vxorem flentem, non filios, non parentes? Nolite mirari, ebrij erant. Vnde ebrij erant? Videte, acceperunt calicem vnde inebriarentur.* Idem in pſal. 103. ad verſ. 15. *Et vinum lætificet cor hominis. Videbitur,* inquit, *iſta ebrietas in operibus veſtris, videbitur in ſancto amore iuſtitiæ, videbitur poſtremo in alienatione mentis veſtræ, ſed à terrenis in cœlum.*

Quin & Rabbini ex hoc, ſimilibúſque locis agnoſcunt, Meſſiam mutationem quandam miram in frumento facturum, putà tranſubſtantiationem panis in corpus ſuum; hócque prædici pſal. 71. 16. *Erit firmamentum in terra in ſummis montium, ſuperextolletur ſuper Libanum fructus eius: firmamentum* enim idem eſt, quod panis cor hominis confirmans. nam hebr. eſt פִּסַּת בַּר *piſſat bar*, quod Burgenſis vertit, *Placentula frumenti.* R. Emmanuel, *vola*, id eſt, manus plena *frumenti*: propriè *piſſat bar* eſt particula, libum, vel pugillus frumenti. S. Hieron. vertit: *Erit memoriale triticum.* Chald. *Erit ſubſtantificus panis.* Ionathan clarè: *Erit placenta tritici in vertice ſacerdotum.* Denique veteres Rabbini verba hæc Pſaltis exponunt de ſacrificio panis delicatiſſimo, tempore Meſſiæ offerendo & comedendo. Leo Hebræus hic pro, *viuent frumento*, vertit, *reuiuiſcent vt frumenta*; quod Vatab. exponit. q. d. Fideles Chriſti gratia fortiſſimè ferent afflictiones & perſecutiones, iiſque quaſi viuificabuntur, vti triticum fert frigora hyemis, ex iiſque vegetius & copioſius reſurgit. Tribulationes ergo non enecant, ſed viuificant fideles, eóſque in vita ſpirituali corroborant, vt magnum in ea faciant incrementum, æquè ac fructum in proximis. Vnde Arabicus Antiochenus vertit: *Et viuent, & permanebunt ſine peccato, & permanebit memoria eius ſicut vitis; & ſicut ligna* (arbores) *Libani, quæ ſunt Ephraim: quid illi eſt cum idolis? Et ego qui corroboro eum velut arbores platani vberis*, quæ ſcilicet ramis & frondibus luxuriat. Et Arabicus Alexandrinus: *Et viuent & ſaturabuntur de tritico, & germinabit quaſi vinea, & erit ſicut incenſum.* Denique de hoc vino quod germinat virgines, æquè ac de frumento

[illegible]ucnum,

Digitized by Google

iuuenum, ſiue electorum, plura dicam Zachar. 9. 17.

Germinabunt quaſi vinea.] q.d. Fideles latiſſimè, vberrimè, feliciſſimè inſtar vineæ felicis & fertilis propagabunt ſe ad hanc, non vpupæ, ſed cygneam Dei vocem & promiſsionem. Nam vpupa, ait Horus Apoll. lib. 2. Hierogl. 88. canens ante tempus vitium, magnam vini bonitatem & copiam prænunciat. Vnde Ægyptij præſagium copiæ vini ſignificantes, pingebant vpupam.

Memoriale eius.] Hebr. זכרו *zichro, id eſt, memoria eius ſicut vinum Libani.* ita Syrus. q.d. Memoria & commemoratio Iſraëlis erit gratiſsima & ſuauiſsima, vti erat vinum creſcens in Libano. Nam hoc præſtantiſsimum fuiſſe, æquè ac odoratiſsimum ex afflatu arborum odoratarum, quibus abundabat Libanus, docent Geographi terræ ſanctæ. Audi Burchardum in Antilibano: *Antilibanus*, ait, *diſtat ab iſta ciuitate* (Sidone) *per leucam & dimidiam, & ibi habetur vinum delicatiſſimum, de quo dicit Propheta* (Oſee hoc loco) *Memoriale tuum vt vinum Libani.* Quocirca Arabicus Alex. vertit: *Et erit ſicut incenſum:* vinum ergo Libani, eſt vinum incenſi, putà odoratum ſicut thus, vel incenſum. Libanus enim hebr. ſignificat thus, vel incenſum. Vnde R. Dauid ex libro Aſaph Medici, docet vinum Libani fuiſſe vinum *cor*, id eſt, colore, odore, ſapore, imò & vi medica excelluiſſe. Certè Byblus vrbs eſt ad Libanum ſita, quæ nomẽ dedit byblino vino, quod ab Heſiodo, Achæo, Theocrito & aliis celebratur. Denique Patres Societ. noſtræ oriundi è Libano, putà Maronitæ, Romæ mihi aſſeuerarũt, vinum Libani etiamnum eſſe valde generoſum & præſtans, ideóque vim ſuam per multos annos conſeruare. Adhæc, botros & vuas, è quibus exprimitur, eſſe ingentes, ſimiles illis quas exploratores è terra ſancta in vecte extulerunt Numer. 13. 14. Idem ſuadet ſitus loci. Libanus enim eſt in regione calida, frugifera, montoſa & vitifera. Bacchus enim amat colles calidos. Quocirca Theodor. ſic explicat: *Iſraelitæ ſimiliter vt vinum odoratum in Libano cultum, virtutis fragrantiam poſſidebunt; atque illinc manantem bonam exiſtimationem quaſi fructum percipient.* Et S. Cyril. *Talis*, inquit, *eſt omnis Chriſti ſermo & doctrina*; item vitæ eius myſteria & ſacramenta, præſertim Euchariſtiæ, quæ ſub ſpecie panis & vini corpus & ſanguinem Chriſti nobis exhibet. Hæc enim eſt memoria, & memoriale iuge Chriſti, de quo Pſaltes pſal. 110. 4. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe*; & Chriſtus ipſe: *Hoc facite in meam commemorationem*, Matth. 26. 26. *Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis*, ait Paulus 1. Corinth. 11. 26. Sic de Ioſiæ piiſſimi Regis fama dicitur Eccleſ. 49. 1. *Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta opus pigmentarij. In omni ore quaſi mel indulcorabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini.*

Aliter aliqui apud S. Hieron. nam per vinum Libani accipiunt vinum thure conditum. Verùm hoc inſuaue eſt. Aliter & Chald. S. Hieron. & Haymo: nam per vinum Libani accipiunt vinum templi, quod ſacrificiis adhibebatur vt libamen, dicitúrque Libani, quia ex vuis Libani confectum. Vnde Chald. vertit: *Erit memoriale bonitatis eorum fructificans & indeficiens, iuxta ac memoria tubarum clangoris ſuper vino veteri, quod libari ſolet in domo ſanctuarij.* Primus ſenſus vti ſimplex

A & planus, ita & germanus eſt; cui adde alium valde appoſitum, quem tradit Sanchez, nimirum vinum Libani vocari vinum aromatibus Libani cõditum, ideóque odoratum. Libanus enim adeo odoratis guttis, herbis & aromatibus abundat, vt pro ipſis odoribus vſurpetur. Tale eſt vinum myrrhatum, foliatum, nardinum. Addit Sanchez, vinum condiri ſolitum non ſolùm ad ſuauitatem guſtus, & ad ſalubritatem corporis, ſed etiam ad vim odoris, & vnguenti. Sic vinum in quo ſpica Ciliſſa, id eſt, crocus incoquitur, pro vnguento pretioſo ſpargebatur in theatris. Sic ait Martial. in Amphith. Epigr. 3.

Et Cilices nimbis hic maduere ſuis.

Nimbi enim Cilicum ſunt vina, quæ ſibi odorem B ex croci coctione traxerunt. Senſus ergo eſt, q.d. Iſraëlis nuper apud omnes gentes exoſi, iam ad Deum conuerſi tam grata erit memoria, eiúſque nomen & commemoratio tantam audientibus ſuauitatem inhalabit, quantam inhalat vinum aromate Libani conditum, ſiue vnguentum fragrantiſsimum.

Ephraim (ſupple, tot à Chriſto affectus beneficiis dicet; vt habent Hebrea & Chald.) *Quid mihi vltra idola?*] Quid mihi cum idolis? abeant in malam crucem: mihi deinceps ſolus Deus paſtor & director erit, Chriſtus amor meus. Septuag. vertunt: *Ephraim quid vltrà & idolis?* Huc alluſit Apoſtolus 2. Corinth. 6. 15. *Quæ conuentio Chriſti* C *ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis templum Dei viui.* Vers. 9.

Aliter S. Hieron. & Alber. accipiunt hæc verba; ſcilicet, non vt Iſraëlis, ſed vt Dei. q.d. Quid mihi, ô Ephraim, obiectas idola? vides eſſe idola, id eſt, res vmbraticas, & vanas; ea ergo deſere, me vnum ſequere & cole.

Ego exaudiam & dirigam eum (Ephraim, ſiue Iſraëlem) *ego vt abietem* (Arabicus, *vt platanum*) *virentem.*] Abies enim ſemper viret, nec hyeme folia amittit, vt docet Plin. lib. 16. 21. q.d. Vti abies arbor enodis, procera, ſemper virens, recta, ſemper directè in altum aſcendit; ita ego Iſraëlem virtutibus ſemper virentem dirigam in cœlum D ad me, & ad vitam beatam. ita Ruper. Abies, inquit Plinius lib. 16. 10. *è cunctis ampliſſima eſt, & femina etiam prolixior* (eſt enim abies mas & femina) *materia mollior vtiliórque, arbore rotundior, folio pinnato denſa, vt imbres non tranſmittat, atque hilarior in totum.* Talis eſt & Iſraël, id eſt, fidelis quem Deus facit virere ſemper, denſari, & hilareſcere gratia & virtutibus. ita S. Hieron.

Septuag. pro *abies* vertunt *iuniperus.* Hebr. enim ברוש *beroſç*, & abietem, & iuniperum, & cupreſſum ſignificat. vertunt ergo: *Ego ſicut iuniperus condenſa cooperiens.* Iuniperus enim, ait Cyril. adeo frondibus denſatur, vt nec Solis radios, nec E imbres, quantumuis vehementes, tranſmittat: ſic & Deus Chriſtúſque fidelibus ſuis in omni tentatione & tribulatione denſam præſtat vmbram & protectionem: licèt enim Virgil. iuniperi vmbram vocet grauem, nimirum dormienti ſub ea; eadem tamen ſuauis eſt & tuta confugienti, vt imbrem vitet vel æſtum, ait Delrio adagio 965. Addit Theod. *Iuniperus*, inquit, *ſemper viridis exiſtit, nec putreſcit, & coma redimitur aculeata. His oſtendit, quod omni ſtudio te curabo, ab omnique pernicie tutum efficiam, & inuadentem quaſi quibuſdam aculeis perterrefaciam.* Aculeos hoſce, ſiue ſpinas aliter interpretatur Theoph. nimirũ Deum eſſe

Digitized by Google

eſſe ſpinam, quia ſuis fidelibus, qui ſecundùm Deum cupiunt viuere, imperat vitam aſperam, quæ eos pungat, & compungat ex conſideratione iudicij extremi.

Ex me fructus tuus inuentus eſt.] Quaſi dicat: Dixi quod faciam te pulchrum & virentem vt abietem; & ne putes te frondoſum tantùm fore, non fructiferum, vti eſt abies, addo me inſuper fructus bonorum operum, gratiæ & gloriæ tibi daturum. Eris ergo abies frondibus, vitis & oliua fructibus. ita Chald. S. Hieron. Lyran. & alij.

Moraliter, fidelis in verbis & præceptis ſanctis ſit abies, ſed ſimul in operibus & fructibus ſit oliua. ita Ieſus erat potens in opere & ſermone. Cur? quia eius verba & dicta erant facta, quod docebat verbo monſtrabat exemplo. Phocion teſte Plutarcho in eius vita, dicentes & docentes bona, ſed non facientes, aiebat ſimiles eſſe cupreſſis, quæ cum ſint ſublimes & pulchræ, nullum tamen edunt fructum. Ita hic Oſee ait, eos ſimiles eſſe abieti virenti.

Vers. 10. *Quis ſapiens & intelliget iſta?*] Scilicet oracula mea: illa enim profunda & remota ſunt à ſenſu hominum carnalium & impiorum, ſoliſque iuſtis peruia. ita S. Hieron. & Rupert. aut potiùs *iſta*, ſcilicet myſteria & promiſſa Chriſti. quaſi dicat: Quàm pauci erunt Iudæi qui hæc Chriſti, qui eſt via, veritas & vita, myſteria credant, ſapiant, ament & faciant.

Quia recta ſunt viæ Domini.] Rectáq; ducunt in altum ad Deum rectiſſimum: vnde à ſolis rectis cognoſci terique poſſunt. Soli enim *iuſti ambulabunt in eis*; ſed depreſſæ & curuæ in terras animæ, ac cœleſtium inanes, quales ſunt Iudæorum, has ſapere & ingredi nequeunt; quin verò impingent *& corruent in eis*, præſertim cum detrudentur ruéntque in gehénam, eo quòd eas agnoſcere noluerint, nec per eas ambularint.

Secundò, ex Hebræo ſic verti poteſt cum Leone Hebræo, Vatab. Lyra. & Aria: *Si quis ſapiens eſt, intelligat iſta; ſi quis prudens, cognoſcat ea, quòd recta ſint viæ Domini, & iuſti in eis ambulabunt, præuaricatores verò corruent in eis.* quaſi dicat: Qui ſapiens eſt, intelligit & videt iuſta eſſe opera & iudicia Domini, tam circa iuſtos, quàm iniuſtos; dum illos dirigit, fouet, & præmiat, hos negligit, reiicit & punit: iuſtum enim eſt quicquid à Deo fit. Vnde iuſti qui ſoli ſapiunt, ambulant, id eſt, obſeruant vias Domini, laudántq; Deum in omnibus operibus ſuis: peccatores verò inſipientes eas negligunt, ſpernunt, vituperant, ideóque corruent in eis.

Cenſet Alcazar ad hæc Oſee verba alludere S. Ioannem Apoc. 5. 2. vbi ait: *Et vidi angelum fortem prædicantẽ voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?* imò cenſet hunc angelum fortem eſſe ipſummet Oſee, de qua re quid ſentiendum ſit dixi in prooemio.

Mor. pauci viam in cœlum cognoſcunt.

Moraliter: Pauci ſunt qui viam in cœlum, itérque ad beatitudinem cognoſcant & capeſſant. Meritò ingemuit Moſes: *Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent*, Deuter. 32. 28. & Chriſtus: *Intrate per anguſtam portam, quia lata porta, & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi intrant per eam. Quàm anguſta porta & arcta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam*, Matth. 7. 13. *Sequamur ergo Domine Ieſu te, per te, ad te: quia tu es via, veritas, & vita: via in exẽplo, veritas in promiſſo, vita in præmio*, ait S. Bern. ſerm. 2. de Aſcenſione.

Porrò ſapientum, putà fidelium, qui Chriſtum ſequuntur, felicitatem hic quatuordecim partim promiſſis, partim phraſibus & parabolis graphicè depingit omnibúſque ſpectandam, & amplectendam proponit Propheta. Nam 1. iis promittit v. 5. *Sanabo contritiones eorum.* 2. *Diligam eos ſpontaneè.* 3. *Ero quaſi ros.* 4. *Iſraël germinabit ſicut lilium.* 5. *Erumpet radix eius vt Libani.* 6. *Ibunt rami eius.* 7. *Erit quaſi oliua gloria eius.* 8. *Odor eius erit vt Libani.* 9. *Conuertentur ſedentes in vmbra eius.* 10. *Viuent tritico.* 11. *Germinabũt quaſi vinea.* 12. *Memoriale eius ſicut vinum Libani.* 13. *Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem.* 14. *Ex me fructus tuus inuentus eſt.*

O ſtulti ergo filij Adæ, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mẽdacium? vt quid inſtar chamæleontis aëre & aura inani vos paſcitis? ô ſtolidi, vt quid caduca ſolidis, exilia immenſis, terrena cœleſtibus, humana diuinis, momentanea æternis anteponitis? vt quid creaturam Creatori, amaſiam Chriſto, Mammonã Deo antefertis? vt quid viliſſima, breuiſſima, & fœdiſſima voluptate ſempiternos gehennæ ignes, dolores & angores emitis? Pœnitebit vos, & in æternum pœnitebit; ſed ſerò, & fruſtra. Sapite dum licet, operamini dum lux eſt, capeſſite gratiam dum offertur; ne cum fatuis virginibus in morte eam cum lachrymis requiratis, nec inueniatis; ne cum iis nuptiis cœleſtibus excluſi, audiatis à Chriſto: *Neſcio vos. Suſpicite in cœlum*, deſpicite in tartara, Deum vindicem cogitate. viuite

ÆTERNITATI.

Appende mille annos contra Aeternitatem, imò millia millium, quid appendis cum infinito quantumcumque finitum? ait S. Auguſt. in Pſal. 36.

COMMEN

Digitized by Google

COMMENTARIVS
IN IOELEM.

ARGVMENTVM.

IOEL, ait Epiphan.lib. de vita & obitu Prophet, natus eſt in agro Bethor, de tribu Ruben. ſic & Dorotheus in vita Ioëlis, niſi quod agrũ nuncupat Bethomerõ in Ruben. R.Salomon putat Ioëlem fuiſſe filium Samuelis Prophetæ, qui vnxit Dauidem in regem; eo quòd eius filius vocetur Ioël à Ioſepho 6.Antiq.3. Sed alius eſt iſte Ioël à noſtro: noſter enim eo longè poſterior fuit tempore, vt mox patebit. Cenſent nonnulli Ioëlem, æquè ac Oſee, prophetaſſe tam contra decem, quàm contra duas tribus, putà tam contra Samariam, quàm contra Iudam, Ita S.Hieron.ex ſententia Hebræorum Epiſt.103.ad Paulinum: *Ioël*, ait, *filius Phatuel deſcribit terram duodecim* (licèt Albertus legat duarum) *tribuum eruca, brucho, locuſta, rubigine vaſtante corruptam, & poſt euerſionem prioris populi effuſum iri Spiritum S. ſuper ſeruos Dei & ancillas, id eſt, ſuper 120. credentium nomina, & effuſum iri in cœnaculo Sion.* Ita & Theod. Remigius, R.Salomon, Lyra. Vatab.& alij recentiores Hebræi, qui putant Ioëlem vixiſſe, & prophetaſſe cum Eliſæo ſub Ioram rege, ideóque cap.1. prophetare famẽ, quæ illo tempore tam Samariam, quàm Iudam afflixit, vt patet 4.Reg.6.25.

Ioël prophetat ſoli Iudæ.

Verùm meliùs idem S. Hieron. præfatione in Ioëlem, cenſet Ioëlem ſolis duabus tribubus, Iudæ ſcilicet & Beniamin prophetaſſe. *Quomodo*, inquit, *in Oſee Propheta ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Iſraël ſæpe nominatur; ſic in Ioël omne quod dicitur, ad tribum Iuda & ad Ieruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omnino Iſraëlis, id eſt, decem tribuum in hoc fieri mentionẽ.* Ita & Epiphan. lib.de vita Prophetarum in Ioële, Hugo, Albertus, Haymo, Ribera, Dionyſ.à Caſtro, Sanchez, & alij: & patet ex verbis Ioëlis cap. 1. 13. *Plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris.* & cap.2. 1.15. & 17. *Canite tuba in Sion. Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes*, &c. Altare enim erat in Ieruſalem, non alibi.

Quando?

Porrò Ioël prophetauit eodem pene tempore quo Oſee, ſub Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia regibus Iuda, ait S.Hieron. Cyril. Theod. Ruffin. & S.Aug.lib.18.Ciuit. 27. licèt Hebræi in Seder Olam, & ex eis R. Dauid, Genebrardus in Chronol. Arias & à Caſtro hic, putent eum pro-A phetaſſe ſub Manaſſe, ac conſequenter poſt excidium Samariæ & decem tribuum: hoc enim contigit anno ſexto Ezechię, qui fuit pater Manaſſis: idque veriſimile fit ex eo, quòd Ioël ſolis duabus tribubus prophetet, non reliquis decem; eò quòd illæ iam eſſent exciſæ & abductæ. Rurſum ex eo quòd Scriptura dicat, Deum miſiſſe Prophetas, qui Iudææ clades nomine Dei intentarẽt ob ſcelera Manaſſis, 4.Reg.21.10.& cap.23.26. videtur ergo ex his fuiſſe Ioël: ipſe enim Iudææ clades haſce comminatur, æquè ac Ieremias cap. 15. 4. qui ob ſcelera Manaſſis eas irrogandas diſertè aſſerit. Hæc ſententia eſt valde probabilis: vnde & B in editione Septuag. Romana, Ioel poſt Michæã ponitur. Hinc & diem excidij Ieroſolymæ ita viuè & horrificè depingit, vt quaſi inſtantem, & penè præſentem oculis eum cernere videatur.

Ex dictis ſequitur, Ioëlem comminari captiuitatem non Aſſyriam, qua vaſtata eſt Samaria; ſed Babylonicam, qua vaſtata eſt Ieruſalem & Iuda à Chaldæis.

Argumentum ergo Ioëlis eſt, prædicere Dei vindictam, & captiuitatem Babylonicam, indéque eius antitypum iudicium extremum, in quo re-C probi gehennæ, probi cœlo adiudicabuntur.

Argumentum.

Primò ergo, cap.1. Iudæis excidium per Chaldæos comminatur, vtque hoc euadant, hortatur omnes ad lamenta & ad pœnitentiam.

Secundò, cap.2. pergit atrocitatem huius diei & excidij deſcribere, indéque excitat omnes ad luctum, & publicas ſupplicationes. Deinde pœnitentibus reditum è captiuitate & Babylone pollicetur. Adhæc promittit aduentum Chriſti, qui Spiritum S. in ſuos fideles effundet. Inde tranſit ad ſecundum Chriſti aduentum, eiúſque ſigna præuia enarrat.

D Tertiò, cap.3. docet Chriſtum in valle Ioſaphat quaſi Iudicem iudicaturum omnes gẽtes, ac damnaturum impios ad gehennam; pios verò tranſlaturum in cœleſtem Ieruſalem, cuius delicias, gloriam & felicitatem deſcribit.

Ioëlis etymon.

Tropol. *Ioël* hebr. idem eſt quod *volens*, *incipiens*; vel *Domini deſcenſus*: *Phatuel* verò pater eius, hebr. idem eſt quod *latitudo*, aut *oſtium*, aut *ſuaſio Dei*, vel *aperiens Deus*; vt moraliter ſignificetur, quod qui oſtium, ſuaſionem & ſcientiam habuerit Dei, rectè incipit prophetare, vt cum Paulo poſſit dicere: *Os noſtrum patet ad vos, ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt*; quia audiebat à Domino:

Digitized by Google

Domino: *Dilata os tuũ & implebo illud.* Ipſa enim oris adapertio non in hominis, ſed in Dei poteſtate eſt, dicente eodem Paulo: *Oſtium mihi apertum eſt magnum & euidens*, 2. Corinth. 6. ita S. Hieron. qui & in cap. 1. Oſee ait: *Ioël* idem eſt quod *Dominus Deus*; vt Ioël per craſim idem ſit quod *Iehoua el*, vel *Ia el*, quæ omnia ſunt nomina Dei. Denique Ioël relatus eſt inter ſanctos, ac Romano Martyrologio inſcriptus legitur 13. Iulij.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Iudææ excidium per erucam, locuſtam, bruchum & rubiginem, putà per varias hoſtium Chaldæorum populationes prædicit. Hinc verſ. 13. Sacerdotes & populum hortatur ad pænitentiam & ſupplicationem, vt iis Deum ſibi reconcilient, plagáſque ab eo hic comminatas auertant.

Verſ. 1.] Verbum Domini, quod factum eſt ad Ioël filium Phatuel.

Verſ. 2.] Audite hoc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ: ſi factum eſt iſtud in diebus veſtris, aut in diebus patrum veſtrorum.

Verſ. 3.] Super hoc filiis veſtris narrate, & filij veſtri filiis ſuis, & filij eorum generationi alteræ.

Verſ. 4.] Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo.

Vers. 2. AVDITE *hoc ſenes.*] Initio Propheta hiſce verbis ſibi attentionem conciliat, quòd res (putà clades) graues, nouas, & ab hominum, quantumuis ſenum, memoria inauditas ſit dicturus, quæ tamen Iudæos maximè tangant, vt eorum planè interſit hæc noſſe, poſteriſque tradere, vt ipſi hiſce patrum ſuorum flagellis moniti reſipiſcant, vníque Deo toto corde ſeruiant, cuius prouidentiam & vindictam in parentibus ſuis aſpiciunt, itáque eandem euadant, eiúſque gratiam, & beneficentiam ſibi concilient.

Si factum eſt iſtud.] Quod ſequitur, quódque mox enarro.

Vers. 3. *Super hoc.*] De hoc *filiis veſtris narrate*, iuxta præceptum Moſis Exodi 10.2. *Narres in auribus filij tui & nepotum tuorũ quoties contriuerim Ægyptios, & ſigna mea fecerim in eis, & ſciatis quia ego Dominus.* & Pſaltis Pſal. 77.6. *Quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis, vt cognoſcat generatio altera filij qui naſcentur, & exurgent, & narrabunt filiis ſuis: vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Domini, & mandata eius exquirant.*

Vers. 4. *Reſiduum erucæ comedit locuſta.*] Quatuor hic peſtes & plagas recenſet, & comminatur. Prima eſt *eruca*, Septuag. κάμπη, Chald. זַחְלָא *zachala*, id eſt, vermis qui poſt pluuiam naſcitur, ac per caules, olera, arborúmque folia repit, eáque pigro & lento, ſed exitiali morſu arrodit & depaſcitur. Vnde heb. vocatur גָּזָם *gazam*, id eſt, tonſor, raſor, roſor, exciſor. Sic & eruca Latinè ab erodendo dicitur, ait Iſidor. lib. 12. Orig. cap. 5. licèt Apuleius erucam ab hærẽdo dictam velit, quod braſſicis, aliíſque herbis quas occupat tenaciter adhęreat. Vnde Columella lib. 11. de re ruſtica cap. 3. *Erucæ*, ait, *vel manu colligi debent, vel matutinis tẽporibus frutices olerum concuti: ſic enim dum adhuc torpent nocturno frigore ſi deciderint, non iterũ amplius in ſuperiorem partem prorepunt.*

Quatuor plagæ: prima eſt eruca.

Secunda eſt locuſta, quæ erucam ſuperat acrimonia, volatu & numero. Vnde heb. dicitur אַרְבֶּה *arbe*, id eſt, *plurima*, è rad. רָבָה *raba*, id eſt, *multus fuit*. ita Arias & Pagni. tanta eſt enim locuſtarum copia, vt volando ſolem cœlúmque operiant, cubando verò integras prouincias obtegant, vt nil niſi locuſtas videas; quin & maria volando tegant & tranſeant, vt vnã regionem depaſtæ, aliam inuadant & aliam, ſingulas ex ordine deuorãtes. Vnde locuſtarum plaga fuit vna ex plagis grauiſſimis Ægypti, Exodi 10.4. Vide ibi dicta. Quocirca *locuſta* dicta eſt quaſi *loca vrens*, vel exuſtulans, inquiunt Grammatici: licèt Iſidorus & Lyra, ita dictam velint, quod *longis ſit pedibus*. Albertus Magnus verò, *locuſta*, inquit, dicitur quaſi *loco ſtans*. ita Aldrouandus in locuſta. 2. locuſta.

Reſiduum locuſtæ comedit bruchus.] Tertia eſt hæc plaga, putà bruchus, pro quo heb. eſt יֶלֶק *ielec* quod ſepties reperitur in Scriptura, & vbique noſter bruchum vertit: Pſal. 104.34. *Dixit & venit locuſta* (hebr. *arbe*) *& bruchus* (heb. *ielec*) Ierem. 51.14. *Replebo te hominibus quaſi brucho:* & v. 27. *Adducite equum quaſi bruchum.* Eodem modo vertit hic, & c. 2.25. & Nahum 3.15. *Deuorabit te vt bruchus. congregare vt bruchus, multiplicare vt locuſta:* & v. 16. *Bruchus expanſus eſt & auolauit.* 3. bruchus.

Dicitur *ielec*, id eſt, *ligurio*, quòd herbas lingat, lambat & rodat: radix enim לָקַק *lacac*, ſignificat lingere, lambere: vnde Aquila, teſte S. Hieron. in Nahum cap. 3. vertit *comeſtor*.

Quæres, quid ſit *ielec*, & *bruchus*? Primò, Suidas, & Scaliger exerc. 36. Bruchus, inquiunt, eſt κάμπη, id eſt, eruca, quam Lombardi *bruch*, Galli *bruyere* vocant; verùm erucam hic Ioel diſtinguit à brucho. Secundò, Ambr. Calepinus ex Sipontino, & nõnulla lexica latina & græca: bruchus, inquiunt, eſt vermiculus ſimilis locuſtæ, herbas erodens, ſine alis. Verùm Nahum cap. 3. brucho dat alas. Tertiò, R. Dauid hic, cenſet bruchũ eſſe animalculum alatum inſtar crabronis, ſed minoris quantitatis, quod arborum folia depopuletur, & in maxima multitudine vaſtet: vnde aliqui putant bruchum eſſe inſectum illud rubea tunica veſtitum (quod ſtatis annis humidioribus turmatim enaſcitur) quam dum expandit alas oſtentat, quibus volat in arbores, earúmque

Digitized by Google

que folia depaſcitur: ſolent id ruſtici colligere, & foſſa facta, ſepelire, vti de brucho ait Iſaias c.33.4. Verùm hoc inſectum genus eſt ſcarabæi, non bruchi, nec ab vllo claſſico auctore vocatur bruchus.etiâſi pueri in Gallia bruchum,vel *bruyât* vocent à bombo, quem volando edit, à quo & Flandri eum vocant *predicantem.*

Bruchus eſt pullus locuſtæ.

Dico ergo,bruchum eſſe paruam locuſtam, ſiue pullum locuſtæ: varij enim ſunt locuſtarum gradus,&,vt ita dicam,ſpecies, ſecundùm earum ætates & incrementa diſtinctæ. Primò enim *locuſta* relinquit ſemen: ex eo naſcitur parua locuſta inſtar vermis, qui vocatur *bruchus*: qui dum creſcit & grandeſcit, ac modicis alis veſtitur, vocatur *attacus*, vel *attelabus*. Hic rurſum dum increſcit corpore & alis, vocatur *ophiomachus*, qui dum mole corporis & alis perficitur, vocatur *locuſta*. Vnde appoſitè ait Propheta: *Reſiduum locuſtæ comedit bruchus.* Locuſtæ enim cum grandiores ſint, grandiora tantùm depaſcuntur, ſed poſt ſe relinquunt pullos paruos, qui reſiduum, & minima germina quæque vſque ad radices ſtirpitus depaſcuntur.Id ita eſſe patet Primò, quia Septuag. Ierem. 51.14. & alibi, pro *ielec*, id eſt, brucho,vertunt ἀκρίδας,id eſt,locuſtas. Secundò, quia omnes Phyſici, & claſſici ſcriptores dicunt, bruchum eſſe ſpeciem locuſtæ, vel locuſtam inchoatam & imperfectam. Vnde in Scriptura paſſim bruchus iungitur cum locuſta, quaſi proles cum matre.Et Ariſtot.lib.5.hiſtor.animal.cap.29. bruchum nectit & ſubiungit locuſtæ. Sic & S. Hieron.in Nahum cap.3. *Bruchus*, ait, *eſt animal nihil volare valens,ventri tantum ſtudens:attelabus ſaltans potius,quàm volans paruis alis: locuſta iam perfectas alas habens.* Alber. Magnus lib. 26. de animal. *Bruchus*, inquit, *eſt primus partus locuſtæ, & cum efficitur maior,vocatur arthilabus* (corrige attelabus) *& quando perficitur,eſt locuſta. Bruchus autem eo quòd immobilis eſt,totum depaſcitur vſque ad radices, nihil viroris relinquens.* Lyran. bruchũ & locuſtam differre ſcribit ſicut perfectũ & imperfectum in eadem ſpecie. *Bruchus*, ait Gloſſa, *vocatur fœtus locuſtæ antequam alas habeat: deinde cùm paruum incipit volare, attelabus dicitur: cum verò plenè volat,locuſta dicitur: multóque grauior eſt bruchus quam locuſta,vel attelabus; quod iacens in vno loco,radicitus comedit fructus.*

S. Chryſoſt.in illud Pſal.104.34. *Venit locuſta & bruchus:* Locuſta,inquit, & bruchus non ſimul exiſtere ſolent: aut enim præcedens locuſta bruchum parit, aut bruchus auctus in locuſtam tandem euadit. Βροῦχος,inquit Varinus,eſt εἶδος ἀκρίδος, παρὰ τὸ βρύκειν, τὸ ἐσθίειν· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ μάσταξ καλεῖται, παρὰ τὸ μασᾶσθαι· καὶ βροῦχος ἡ κάμπη, ἡ νεογνὸς, καὶ ἄπτερος ἀκρίς. *Bruchus*, inquit, *eſt ſpecies locuſtæ,ita dicta à vorando,quæ & maſtax dicitur,à mandendo. Item, bruchus eruca primùm nata & locuſta carens alis.* Sic & Heſychius in lexico ait, bruchum eſſe locuſtarum ſpeciem, ac Cyprios viridem locuſtam vocare bruchum,Tarentinos attelabum.

Bruchus ergo dicitur vel à βρύκω,id eſt,comedo;vel à βρύχω,id eſt, dentibus ſtrido & frendeo, vel à βρόχω,id eſt,ſorbeo, deglutio, voro, inde βρόγχος eſt guttur: quia bruchus non videtur habere aliud quàm guttur & ventrem: pedes enim licèt oblongos, graciles tamen habet: vnde fortè Italorum *broccare* pro vorare; & Germanorum *bruchen*, quod conſumere & conficere ſignificat: & Belgarum *brocken*, quod eſt minutim cõſcin-

A dere, ait Aldrouandus. Hoc etymon verius eſt, quàm illud quod dat Anonymus in Pſalm. 104. dicens:Bruchus dicitur quaſi βραχὺς, id eſt,breuis & paruus.Eſt enim paruus vermis à locuſta generatus. Denique bruchos eſſe genus locuſtæ, cenſent Remigius,Pagninus,Forſterus,Marianus (qui illud gryllum vocat:gryllus autem eſt parua locuſta cinerei,vel griſei coloris) in lexicis, Cælius lib.3.cap.25. Aldrouandus lib.de inſectis, in locuſta, qui & pag. 414. omnes locuſtarum ſpecies, ac nominatim bruchum depingit, eiúſque formam in imagine ſpectandam exhibet. Accedit Syrus, qui vertit: *Quod reliquit locuſta non alata* (vermis corrodens frumentum in agro) *comedit locuſta volans;& quod reliquit locuſta volans,comedit locuſta parua* (vel locuſta quę vocatur *ſeparata*)

B *& quod reliquit locuſta ſeparata,comedit ſarſur*,quę etiam eſt locuſtæ ſpecies,vt mox dicam. Vnde patet, Syrum per has quatuor Ioëlis plagas accipere quatuor locuſtæ ſpecies. Syro planè conſentit Arabicus vterque. Dices, ſi bruchus eſt pullus locuſtæ inſtar vermis,carens alis, quomodo ergo Ieremias cap.51.14.dat ei aculeum,eúmque vocat aculeatum;& Nahum cap.3.16. dat ei alas, eúmque vocat alatum?

Reſp.nomen bruchi ſubinde extendi ad alias lucuſtarum ſpecies, ac complecti attelabos & ophiomachos.Opponitur enim locuſtæ:ergo ſicut locuſta omnem perfectam, ita bruchus omnem imperfectam locuſtam (quales ſunt attaci,

C attelabi,ophiomachi,qui alati,& pedibus,dẽtibus, & cauda aculeati ſunt) ſignificat. Sic agnos, hœdos,vitulos ſubinde vocamus, non tantùm pullos recenter natos, ſed adultiores etiam & grãdiores,putà iuuencos anniculos, vel biennes, vſque dum generare incipiant: imò Hebræi vaccas nouellas dum primò pariunt, vocant עגלות *eglot*, id eſt, vitulas. Id ita eſſe patet ex S. Hieron. qui eſt auctor verſionis noſtræ: ipſe enim ſcribens in Nahum 3.per *ielec*,quem hic vocat bruchum,accipit attelabum. *Attelabus*,ait, *quem ſignificantius comeſtorem interpretatus eſt Aquila, parua locuſta eſt inter locuſtam & bruchum,& modicis pennis re-*

D *ptans potiùs quàm volans,ſempérque ſubſiliens, & ob hanc cauſam vbicunque orta fuerit, vſque ad puluerem cuncta conſumit:quia donec creſcant pennæ, abire non poteſt.* Et mox: *Confertur exilienti attelabo*, &c.Hinc Aldrouandus lib.de inſectis,cap. de brucho pag.406. *Bruchus*,inquit, *S. Scripturæ differt à brucho profanorum, ſicut perfectum ab eo quod ſuam perfectionem necdum eſt cõſecutum.* Et Cœlius lib.3.variar.lect.25. docet locuſtas quaſlibet rodentes ſata,vocari bruchos, & attacos, & maſtacas,vti eſt apud Nicandrum. Et Quinquarboreus in cap.4.Amos, cenſet bruchum eſſe locuſtæ genus, quod præter numerum & copiam, volatu etiam præſtet celeriore, & latiùs quàm cætera

E extenditur, pluréſque agros celeriùs conficit, & conſumit, ideóque à Ieremia vocari aculeatum. Quocirca Chald.hic pro *ielec* ſiue brucho vertit פרחא *pircha*, id eſt, motitans, curſitans, volitans, (radix enim פרח *perach* ſignificat motitauit ſe,volitauit,curſitauit) eo quòd huc atque illuc vaſtãdo fruges curſitet,& ſubſiliat.Ex dictis patet,vocem bruchus ſignificare infimam & minimam ſpeciem locuſtæ, cum cæteræ omnes ſpecies numerantur; cum verò illæ ſubticentur, pro illis ſubſtitui,vt bruchus iam ſit attelabus,iam ophiomachus, iam quælibet alia locuſtarum ſpecies. Quocirca cũ Ieremias bruchum vocat aculeatum,

Digitized by Google

& Nahum alatum, nomen bruchi extendunt ad attelabum, ophiomachum, aliáſque locuſtæ maioris ſpecies: haſce ſpecies enarrat Moſes Leuit. 11. 22. vbi earum eſum Hebræis concedit.

Quarta plaga eſt rubigo.

Et reſiduum bruchi comedit rubigo.] Quarta eſt hæc ſegetum & germinum peſtis & plaga, ſcilicet rubigo. Hebr. eſt חָסִיל *chaſil*, id eſt, perditor, depaſtor, abſumptor, à rad. חָסַל *chaſal*, id eſt, abſumpſit, eo quod omnia vaſtet & perdat, ac nil reliquum faciat. Recentiores, Pagnin. Arias & alij, cenſent eſſe tertiam locuſtæ ſpeciem, eámque voraciſſimam: primam enim vocauit Ioël bruchum, ſecundam locuſtam, tertiam *chaſil*: itáque pro *chaſil* vertunt *locuſtam* Septuag. & Noſter Iſaiæ 33. 4. & 2. Paral. 6. 28. Vnde nonnulli per rubiginem hic accipiunt animal: rubigo, inquiunt, eſt vermis qui maximè rorem ſequitur. Hinc Aldrouandus in locuſta, citans S. Hieron. Rubigo, inquit, rorem noxium ſequitur, qui cum in folia depluit, ſole ſuperueniente animatur & viuit, variéque plantis nocet.

Suffragatur Syrus, qui pro *chaſil* vertit *ſarſur*, de quo Illuſtriſ. Dominus Sergius Riſius, Archiep. Damaſcenus, natione Syrus, hæc mihi Romæ aſſeuerauit: Sarſur, inquit, eſt animal in Syria paruulum vt locuſta, imò è genere locuſtarum; ſed à locuſtis vulgaribus differt, quòd locuſtæ interdum, & certis quibuſdam annis pro cœli & auræ temperie proueniunt; hoc autem continuum & perpetuum eſt. Eſtque duplex: eius enim vnum genus domeſticum eſt, aliud ſylueſtre. Quatuor prorſus vt locuſta pedes habet, & alios duos paruulos quibus cibum ad ſe trahit & comedit. Colorem habet nigrum, & dorſum planum. Differt etiam à locuſtis, quòd ſylueſtre valde nocet frumento & herbis, non autem arboribus vt locuſtæ, quæ ficuum & aliarum arborum corticem omnino corrodunt. Permoleſtum eſt ob ſonum & ſtrepitum, quem ingentem præcipuè noctu excitat, præſertim apud aquas in Ægypto, vbi poſt Nili inundationem vnà cum ranis procreatur & remanet; adeo vt vbi horum animalium copia fuerit, homines ob eorum ſtrepitum, & damna quæ inferunt, habitare nequeant. Aliud eius genus eſt domeſticum, habitans cum hominibus, quod in trabibus degit, earúmque puluere & excrementis veſci perhibetur, moleſtum quoque ob rumorem & ſtrepitum.

Verùm pro Heb. *chaſil*, hic vertunt *rubigo*, non locuſta, Septuag. Chald. Vatab. & alij, æquè ac Pſal. 78. 4. & alibi. Hebræa enim nomina, præſertim animalium, arborum, gemmarum, lapidum, &c. ſunt amplæ & variæ ſignificationis, nuncque vnum, nunc aliud ſignificant. Quocirca *chaſil*, vertunt nunc locuſtam, nunc bruchum, nunc rubiginem: rubigo enim non minùs quàm locuſtæ ſegetes abſumit. Porrò rubigo, vel robigo Latinis ſignificat vitium ſegetum, non locuſtam. Eſt enim rubigo, ſiue aurugo, vel ærugo vitium ſegetum ex corrupto aëre, & quaſi earum morbus regius, quo ſcilicet culmi palleſcunt in modum auri vel æris, itáque paulatim areſcunt & euaneſcunt. *Rubigo*, inquit Albertus hic, *eſt ros incenſus ab aëre defluens, qui primò ad minij colorem, poſtea in fuliginem conuertit ſegetes marcidas, & in puluerem fœtidum verſas, ac friabiles.* Agricolæ nebulam vocant. Dicitur rubigo à rubedine: quia rubras facit ſegetes, vti & metalla, cùm ſitum contrahunt. Hinc Apuleius lib. 3. Florid. *Profectò, ait, vt gladius vſu ſplendeſcit, ſitu rubiginatur, ita*

Quid?

A *vox in vagina ſilentij condita diutino torpore hebetatur.* Et Plinius lib. 18. 17. *Rubigo maxima ſegetum peſtis, lauri ramis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis.* A rubigine dicta ſunt rubiginalia, id eſt, feſti dies & ſacra ad amoliendam rubiginem inſtituta à Gentilibus, quales ſunt ſupplicationes amburbiales in diebus Rogationum apud Chriſtianos, quæ eadem de cauſa peraguntur. Hinc Plinius lib. 18. 19. *Rubiginalia*, inquit, *Numa conſtituit, quæ nunc aguntur ad ſeptimum Calen. May: quoniam tunc fere rubigo ſegetes occupat.* Hæc de litera. Iam

Quæritur, quid eruca, locuſta, bruchus, & ærugo ſignificent?

Quæritur, quid hæ quatuor plagæ, putà eruca, locuſta, bruchus & ærugo ſignificent? & an literaliter vt ſonant, an ſymbolicè ſint accipiédæ?

B Multi eas vt ſonant accipiunt, vt ſignificet Ioël verè ab hiſce animalculis ob ſcelera ſua vaſtatam fuiſſe Iudæam, indéque ſterilitatem ac famem ei inductam. Vnde cenſent hic prædici famem ſeptem annorum, quam Heliſæus quoque prædixit ſub Ioram 4. Reg. 8. v. 1. & 2. Hanc enim famem aiunt fuiſſe inductam per erucas, locuſtas, bruchos & rubiginem per quatuor annos ſibi inuicem ſuccedentes, ac inſuper duraſſe tres alios annos, quibus Deus clauſit cœlum ne plueret. Ita Remigius, Ruffinus, Lyra. Vatab. Arias, R. Salomon, & alij Rabbini. Theodor. verò putat prædici hic ſterilitatem & famem biennalem, quam prædicit Amos c. 4. 9. vbi minatur Iſraëlitis auruginem, ſiue rubiginem, & erucas, æquè ac

Reſp. primò, ſterilitatem.

C Ioël hic. Verùm Ioël diu poſt Heliſæum & Ioram prophetauit cum Oſee, ſub Ozia & poſteris eius, vti dixi in procemio. Amos autem prophetat Samariæ, id eſt, decem tribubus, vt patet Amos 1. 1. non duabus, vti facit Ioël: nec meminit locuſtæ & bruchi, quæ nominat Ioël. Quare ſi ad literam hæc accipias, vti ſonant, de ipſa eruca, brucho, locuſta & rubigine, alio tempore in Iudæa illa contigiſſe neceſſe eſt. Multa enim comminantur Prophetæ, quæ omnia re ipſa accidiſſe credimus, etiamſi illa alibi non narrentur. Vnde Ioël, c. 2. 24. conſolans ſuos hiſce plagis afflictos, ſpe melioris ſortis & fertilitatis: *Implebuntur*, inquit, *areæ frumento, & redundabunt torcularia vino, & oleo. Et reddam vobis annos quos comedit locuſta,*

D *bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna, quam miſi in vos, &c.* Ergo verè eis immiſit erucas, locuſtas, bruchum & rubiginem. Adde haſce & plures alias plagas comminatus eſt Hebræis Moſes Leuit. 26. 22. & Deuter. 28. 22. ſi ipſi Deum defererent, eúmque offenderent. Ergo cum eum tempore Ioëlis offenderint, ideóque exciſi ſint, veriſimile eſt illas plagas Deum eis irrogaſſe, ac minas ſuas expleſſe. Inſuper, naturale & ordinarium Dei flagellum eſt ſterilitas, & fames inuecta per erucas, locuſtas, bruchos & rubiginem.

Præclarè S. Chryſoſt. hom. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo: Omne*, inquit, *quod eſt in rebus, habet aliquid quo corrumpi poſſit ac lædi: lanam tinea,*

E *ouium greges lupus, vinum aceti permutatio, dulcedinem mellis amaritudo corrumpit: lolium ſegetibus nocet, grando vineam lædit, virgulta ac diuerſa plantaria locuſtæ ac bruchi exercitus vaſtant, & ſingulis quibuſque corporibus varia morborum ſpecies inferunt corruptelam.* Plinius lib. 11. 29. cùm oſtendiſſet quàm ingenti copia locuſtæ vento ſublatæ, gregatim maria volando tranent: *Tanquam*, inquit, *parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diráque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes, omnia verò morſu erodentes, & fores*

quoque

Digitized by Google

quoque tectorum. Quanta damna locuſtæ variis prouinciis intulerint, multis exemplis & hiſtoriis docet Aldrouandus in locuſta pag. 422. & ſeq. Extat Emblema Alciati cum lemmate: *Nihil reliqui*, hoc carmine explicatum.

Scilicet hoc deerat poſt tot mala, denique noſtris
Locuſtæ vt raperent quicquid ineſſet agris.
Vidimus innumeras Euro duce tendere turmas,
Qualia non Attilæ, caſtráque Xerxis erant.
Hæ fœnum, milium, farra omnia conſumpſerunt:
Spes & in anguſto eſt, ſtant niſi vota ſuper.

Hinc Ægyptiis locuſta erat hieroglyphicum famis, ait Pierius lib. 28. Porrò refert Theodoretus in Philotheo, S. Aphraatem agrum cuiuſdam ſupplicis ſibi, aſperſione aquæ benedictæ ab exercitu locuſtarum, qui Perſidem vaſtabat, tutatum eſſe, ita vt eum tangere non auderent. Idem feciſſe S. Vincentium Fererium in agro Muriſiæ, ciuitatis in Hiſpania, teſtatur auctor vitæ eius lib. 3. ſub finem. Sic S. Theodorum prece ſua locuſtas agros populantes enecaſſe, ſcribit Georgius presbyter in eius vita lib. 2.

Verùm eſto hæ plagæ ad literam accipi poſſint vt ſonant, tamen per eas ſymbolicè, & potiùs ſignificantur hoſtes vaſtaturi Iudæam. Sic enim eas explicat ipſe Ioël verſ. 6. *Gens enim aſcendit ſuper terram fortis & innumerabilis, dentes eius vt dentes leonis*. Et verſ. 15. *A a a diei: quia prope eſt dies Domini, & quaſi vaſtitas à potente veniet.* Et cap. 2. 1. *Venit dies Domini, dies tenebrarum*, &c. *quaſi manè expanſum ſuper montes, populus multus & fortis*. Et verſ. 4. *Quaſi equites ſic current*, &c. Ita S. Hiero. Theod. Lyra. Hugo, Ribera, Emmanuel, Sanchez, & Mariana, qui ait: Vtrumque, ſcilicet fames & bellum, hic ſignificatur. Eſt ergo hic ænigma, ſiue allegoria & parabola continua, ſignificans hoſtem hoſti ſucceſſurum, cladem cladi vſque ad excidium, & internecionem Iudæorum. Simile eſt Iſaiæ 24. 17. *Formido, & fouea, & laqueus ſuper te, qui habitator es terræ. Et erit qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui ſe explicauerit de fouea, tenebitur laqueo.* Et Ierem. 48. 43. *Pauor, & fouea, & laqueus ſuper te ô habitator Moab. Qui fugerit à facie pauoris, cadet in foueam: & qui conſcenderit de fouea, capietur laqueo.* Et cap. 15. 2. *Qui ad mortem*, ſcilicet deſtinati ſunt à Deo, *ad mortem*, ſupple ibunt: & *qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. Et viſitabo ſuper eos quatuor ſpecies, dicit Dominus: gladium ad occiſionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cœli, & beſtias terræ ad deuorandum, & diſſipandum: & dabo eos in feruorem vniuerſis regnis terræ, propter Manaſſen filium Ezechiæ regis Iuda, ſuper omnibus quæ fecit in Ieruſalem.* quò fortè alludit hic Ioël. Simile eſt illud Homeri Odyſ. ε.

Secundò, hoſtes, & clades alias aliis ſucceſſuras.

Tradebat Notus hunc Boreæ quandoque vehendum.
Nunc rurſum Zephyro iactandum tradidit Eurus.

Et Iliad. τ.

Triſtia perpetuò mihi triſtibus excipiuntur.

Sic Auſonius in Epigram. eleganter hoſce vocat *labores* (& dolores) *catenatos*, cum labor ex labore, dolor ex dolore ſeritur. Hinc adagium: *Malorum panegyris*, quo vtitur Piſides apud Suidam: *Omnes*, inquit, *ſimul malorum vt in panegyre, alios tenebat aliud infortunium.*

Huc ſpectat illud Diogenianum: *Mali thripes, mali rurſum ipes*, de duplici ac multiplici malo dici ſolitum. Thrips enim vermiculus eſt, qui lignis innaſcens, ea vitiat: ips item cornibus & vitibus infeſtus. Et illud Socratis apud Athenæum lib. 9. *Malis ter mala eueniunt.* Et illa, *Ilias malorum, theſaurus, & lerna malorum, agmen & mare malorum*, cum malum malo velut vnda vndæ, fluctus fluctui ſuccedit, cúmque protrudit; quibus vtitur Euripides in Ione dicens: *Me miſeram, vt ingens panditur theſaurus, ac penus malorum*. Et Æſchylus in ſupplicibus:

Tantum malorum pelagus aſpicio miſer,
Vnde enatandi nulla ſpes alluceat.

In hoc pelago voluntantur damnati in gehenna. Cauſa adagij eſt, quod ſæpe erucis ſuccedant locuſtæ, locuſtis bruchi, brucho ærugo, eáque ingentes calamitates afferant, ídque agminatim inſtar exercitus, & aciei hoſtilis. Hinc caſtra Madian, quæ proſtrauit Gedeon, comparantur locuſtis, Iudic. 6. 5. vti & Apoc. 9. 1. exercitus dæmonis in fine mundi afflicturus impios, turmis locuſtarum aſſimilatur. Adde, locuſtas, bruchos & erucas non rarò præire, & prænunciare hoſtium aduentum, & bellorum ſtrages, vt liquet ex hiſtoriis. Inde locuſta ab Heſychio, Nicandro, Suida, Theocrito Edyl. 10. & aliis vocatur μάντις, id eſt, vates, vel diuinatrix & prænuncia, quòd ſemper famem prænunciet, & inferat, ſæpe etiam hoſtium incurſus & clades: licèt aliam quoque cauſam det Cœlius lib. 30. 22. *Mantis*, inquit, *locuſtæ genus eſt, quæ in ſtipulis enaſcitur, virens colore, corpore prælongo, pedibus item prælongis, quos & agitat aſſiduè. Ariſtarchus in Commentario Lycurgi ſcribit, locuſtam hanc ſi quod inſpexerit animal, protinus illi quippiam prædicere mali: vnde mantis vocatur, quæ noxij moleſtique aſpectus eſt: vel dicitur mantis, quod locuſtis aduentantibus præſagium ſit ingruentis penuriæ.* Exempla pauca, ſed rara è multis accipe, quæ recenſet Aldrouandus pag. 425. Anno, inquit, Domini 1543. locuſtæ illæ quæ ab Oriente per Illyricum ſtupendis agminibus in Italiam conuolarunt, maximáque paſſim damna dederunt, Turcarum aduentum portendere viſæ ſunt. Nam & Turca Regium occupauit, Romæque trepidatum eſt, dum Hoſtiæ ſubſediſſet. Nicæam cepit, Chriſtianorum multa millia in ſeruitutem abduxit. Tamberlanes, referente Cranzio, Ieroſolymam expugnare ſtatuerat, ſed cum bruchi exercitum eius vexarent, admonitum ſe interpretatus à Deo, ea de re temperauit. Primam expeditionem ſacram (vt Sigonius teſtatur) Ieroſolymitanam anno Domini 1096. Claramonte inſtitutam, locuſtarum repente nata vis tanta præceſſit, vt nubium inſtar Solis lucem adimerent. Mirum quod ſcribit Gregor. Turonen. duas acies locuſtarum per Auernum atque Lemouicum tranſeuntes, Romaniacum campum ingreſſas, ibidem prælio inter ſe conflixiſſe, ingentémque ſtragem edidiſſe, cum Clotarius cum Chranno filio ſuo eſſet pugnaturus, quem deinde victum vnà cum vxore & filiis comburi iuſſit.

Locuſtæ portendunt bella.

Sed quinam fuerunt hi hoſtes & vaſtatores Iudææ, quos per erucas, locuſtas, bruchos & rubiginem denotat, & repræſentat Propheta? Hebræi, & eos ſecuti S. Hieron. Ruper. Haymo, Hugo, Lyran. & Dionyſ. cenſent hic ſignificari quatuor orbis monarchias ſibi inuicem ſuccedentes, quæ afflixerunt Iudæos, ſcilicet per erucam ſignificari Aſſyrios & Babylonios: per locuſtam Medos & Perſas: per bruchos Græcos, ac præſertim Antiochum

Quinam hi quatuor hoſtes, & clades Iudæorum? Prima ſententia.

Digitized by Google

Epiphanem, contra quem pugnarunt Machabæi: per rubiginem Romanos. Has enim quatuor monarchias ſimili modo recenſet, & depingit Daniel cap. 2. & cap. 7. per quatuor beſtias; ac Zacharias cap. 1. & cap. 6. per quatuor quadrigas. Verùm Perſæ & Medi, vt Cyrus & Darius, Iudæos non afflixerunt, quin potius è Babylone eos liberarunt: afflixit tamen eos Cambyſes, impediens fabricam templi, 1. Eſdræ 2. Per rubiginem verò non intelligi Titum & Romanos, qui Ieroſolymam exciderunt, patet ex eo, quod hiſce plagis Propheta c. 2. 18. remedium afferendum dicit à Chriſto: Chriſtus autem cladem Ieroſolymæ per Titum illatam non reparauit, imò eam anteceſſit ac prædixit.

2. Secundò, Theodor. per quatuor haſce plagas accipit ſolos Aſſyrios & Babylonios, qui Iſraëlitas vaſtarunt, ſcilicet per erucam accipit Teglathphalaſar, per locuſtam Salmanaſar, per bruchum Sennacherib, per rubiginem Nabuchodonoſor. Verùm primi duo tantùm vaſtarunt decem tribus, non duas, de quibus hic agitur. Ioel enim Iudæ duntaxat & Ieruſalem vaticinatur, cladémque minatur, vti oſtendi in proœmio; ac, vt ibidem dixi, videtur id feciſſe ſub Manaſſe, quando iam exciſæ erant decem tribus.

3. Genuina. Tertiò ergo, aptiùs & veriùs S. Hiero. per quatuor haſce plagas accipit Nabuchodonoſorem, qui in ſuis caſtris habebat varias gentes quaſi erucas, locuſtas, & bruchos, quæ populatæ ſunt ita Iudæam, vt quod vna relinquebat altera raperet, vel vaſtaret. Aut potiùs, magíſque particulatim, appoſitè & genuinè per quatuor haſce plagas intellige quatuor expeditiones Nabuchodonoſoris, quibus ſenſim magis & magis carpſit Iudæam & Ieruſalem, donec eam excinderet: nimirum prima fuit anno primo regni eius (qui fuit annus tertius Ioakim regis Iuda) quo ipſe inſtar erucæ terram perrepentis, leuiter tantum Iudæam raſit & perſtrinxit, Nam duntaxat Ioakim regem cum Daniele & ſociis Babylonem abduxit, Daniel. 1. 1. Secunda fuit anno octauo eiuſdem (qui fuit vndecimus & vltimus Ioakim) quo turmas ſuas inſtar locuſtarum alatarum & validarum in Iudæam immiſit, ac ſumma germina carpſit. Nam regem Ioakim rebellantem cepit & occidit, eíq; ſubſtituit filium Ioachin, quem poſt tres menſes Babylonem abduxit, ſurrogans ei patruum Sedeciam. Tertia fuit anno decimo octauo eiuſdem, qui fuit vndecimus Sedeciæ, quo inſtar bruchi reſidua germina, etiam minima, eroſit. Nam totum populum vel occidit, vel cepit, vrbem excidit, regem Sedeciam excæcauit, filios eius necauit, regnúmque Iudæorum euertit. Quarta fuit, cum poſt quatuor menſes ſubmiſit Nabuſardan, qui vt rubigo templum incendit, æquè ac regiam, domóſque Principum, omniáque in fauillas & cineres conuertit.

Huc accedit, imò in re pene eadem eſt, expoſitio Chriſtophori à Caſtro, qui haſce quatuor plagas adaptat quatuor Ioſiæ filiis, ſcilicet Ioachas, Ioakim, Ioachin, & Sedeciæ, qui ob ſcelera Manaſſis vaſtati & occiſi, vel in captiuitatem abducti ſunt: nimirum, vt eruca, quæ leuiter tangit terram, ſignificet Pharaonem Nechao, qui Ioachas abduxit in Ægyptum, relinquens Iudæam intactam, imò præficiens illi Ioakim, fratrem Ioachas; locuſtæ ſignificent latrunculos Chaldæorum, Syrorum, Moab & Ammon, qui inſtar locuſtarum turmatim inuaſerunt Iudæam, & Ioa-

A kim occiderunt: bruchus ſignificet Nabuchodonoſorem, qui poſt eos quaſi pullus locuſtarum, putà bruchus, cepit Ieruſalem, ac Ioachin pullum, id eſt, filium Ioakim, auexit in Babylonem: rubigo ſit idem Nabuchodonoſor, qui poſt vndecim annos rurſum Ieruſalem cum rege Sedecia cepit, templúmque ac palatia combuſſit, & quaſi rubigo in fauillas redegit, regnúmque & Remp. Iudæorum funditus euertit.

Alleg. Alleg. Hugo de S. Victore ſcribens in hunc Ioëlis locum, per quatuor has plagas accipit quatuor perſecutiones Eccleſiæ, quarum prima fuit Gentilium Imperatorum, Neronis, Domitiani, Decij, Diocletiani, &c. Secunda Arrij & hæreticorum, qui elati ſaliunt in alta quaſi locuſtæ, quæ B priori ceſſanti, per Imperium Conſtantini, mox ſucceſſit. Tertia malorum Chriſtianorum, qui carnales ſunt & ventres, vt bruchi. Quarta Saracenorum & Antichriſti, quæ quaſi rubigo ferro & flamma omnia vaſtat, & vaſtabit. Vnde eaſdem pene quatuor equis, ſcilicet primo albo, ſecundo rufo, tertio nigro, quarto pallido repræſentat S. Ioannes Apocal. 6. 2. & ſequentibus, vt ibi dixi.

Tropol. Tropol. plagæ hæ ſibi ſuccedentes ſignificant, quod vnum vitium alteri, imò ſubinde virtuti ipſi ſuccedat, quodque vno abeunte, aliud nos oppugnet, vt reſiduum, quod prius reliquit, poſterius depaſcatur & deſtruat: nimirum poſt erucam, quæ toto corpore repens in terra, repræ- C ſentat libidinem, ſuperatam, vel recedentem, ſuccedit & inuadit nos volans locuſta, id eſt, vana gloria & ſuperbia. Locuſta enim pedibus ambulare neſcit, & cum alas vix habeat, volare nititur, ideóque inanes dat ſaltus. Sic & lucifer ambiit æqualitatem Dei, ad quam aſſurgere non potuit, ſed corruit. Idem facit ſuperbus. Poſt hanc ſequitur ventroſus bruchus (totum enim eius corpus pene in ventrem colligitur) id eſt, gula. Poſt hanc ſuccedit ignea rubigo, quæ quicquid tangit incendit, putà ira & impatientia, cuius flamma omnes virtutum fructus tabeſcunt. Quare reſiduum erucæ, id eſt, libidinis eſt caſtitas: reſiduum locuſtæ, id eſt, vanæ gloriæ, eſt humilitas: reſiduum bruchi, id eſt, gulæ, eſt ſobrietas: D reſiduum rubiginis, id eſt, iræ, eſt patientia. Reſiduum ergo erucæ comedit locuſta, & locuſtæ bruchus & bruchi rubigo: quia ſæpe accidit, vt de continentia & caſtitate oriatur inanis gloria: humilitatem ſequatur ebrietas & crapula: ſobrietatem excipiat ira & impatientia. Ita Hugo loco citato, & S. Greg. lib. 33. moral. c. 27. Alij per rubiginem vel æruginem accipiunt auaritiam, quæ verſatur in illis quæ ærugo & tinea demolitur: ærugo enim aurum & argentum depaſcitur. Porrò primum, putà luxuriam, docuit corrupta natura: ſecundum, putà ſuperbiam, inuenit lucifer: tertium, ſcilicet gula, parentes noſtros perdidit, Adamum & Euam: quartum gigantes & tyranni E à Cain prognati adinuenerunt.

Symbol. ſunt quatuor paſſiones animi. Symbolicè, ſiue phyſicè, S. Hieron. per hæc quatuor accipit quatuor paſſiones & ægritudines animæ, putà gaudium, triſtitiam, ſpem, & metum, quæ faciunt quaſi quadrigam curſus & volubilitatis vitæ noſtræ: mox enim gaudio ſuccedit triſtitia, triſtitiæ ſpes, ſpei metus, hiſque quatuor affectionibus continua ſucceſsione agitatur & iactatur anima hominis, præſertim mundani & peccatoris.

Eruca repræſentat ægritudinem triſtitiæ, locuſta gaudium, bruchus metum, rubigo ſpem. Audi S. Hieron.

Digitized by Google

S. Hieron. *Has perturbationes vno, & nec pleno verſiculo illuſtris Poëta comprehendit: Hi metuunt, cupiuntque (hoc de futuro) dolent, gaudéntque (hoc de præſenti) neque auras, inquit, reſpiciunt, clauſi tenebris & carcere cæco. Qui enim perturbationum tenebris obuoluuntur, clarum ſapientiæ lumen non valent intueri. Cauendum eſt igitur, ne ægritudo quaſi eruca nos comedat, ne locuſta vaſtet in gaudio, huc illúcque volitans, & geſtiente lætitia per diuerſa ſe iactans: ne bruchus, id eſt, pauor & futurorum metus radices ſapientiæ deuoret: ne rubigo & deſiderium futurorum res inutiles concupiſcat, & nos perferat ad ruinam: ſed vt in omnibus quatuor quadrigas, & quatuor cornua, & quatuor equos, rufos, & varios, & albos, & nigros, id eſt, vel aduerſa, vel proſpera, vel ex vtroque ſociata frænis ſapientiæ gubernemus.* Subdit deinde: *Ego reor erucam eſſe inſipientem in anima paſſionem, quæ tarda eſt & diſcurrere non poteſt, & mora ipſa ac pertinacia ebibit & exugit omnem virorem. quam ſi non occiderimus, in nobis creſcet, & auolat, & nunc deuorat quicquid attigerit, nunc ſemeſa dimittens pergit ad alia, reuertenſque ad priſtinam ſedem bruchus efficitur, vt non ſolùm fruges, & folia, & cortices, ſed & ipſam medullam deuoret tarditate.* Hiſce verbis, vt hoc obiter notem, indicat S. Hieron. erucam eſſe vermiculum, qui creſcens fiat bruchus, ac deinde euadat locuſta. Sic & alij nonnulli, pullum locuſtæ vocant vermem, & erucam. Qui ergo mentis quietem & celſitudinem ambit, has paſsiones inter ſe iugiter confligtantes ſupprimat & edomet: ſic erit imperturbabilis, quietus, excelſus, felix. vide dicta Apocal. 3. verſ. 21. in fine.

Verſ. 5.] Expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine: quoniam periit ab ore veſtro.

Verſ. 6.] Gens enim aſcendit ſuper terram meam, fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis: & molares eius vt catuli leonis.

Verſ. 7.] Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: nudans ſpoliauit eam, & proiecit: albi facti ſunt rami eius.

Verſ. 8.] Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis ſuæ.

Verſ. 9.] Periit ſacrificium & libatio de domo Domini: luxerunt ſacerdotes miniſtri Domini.

Verſ. 10.] Depopulata eſt regio, luxit humus: quoniam deuaſtatum eſt triticum, confuſum eſt vinum, elanguit oleum.

Verſ. 11.] Confuſi ſunt agricolæ, vlulauerunt vinitores ſuper frumento & hordeo, quia periit meſſis agri.

Verſ. 12.] Vinea confuſa eſt, & ficus elanguit, malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt: quia cõfuſum eſt gaudium à filiis hominum.

Vers. 5

A *Expergiſcimini ebrij* (propriè *à vino*, vt habet Septuag.) *& flete qui bibitis vinum in dulcedine.*] Chald. *vinum merum*, Pagn. & Vatab. *muſtum* iam expreſſum: hoc enim eſt עסיס *aſis*, à rad. עסס *aſas*, id eſt, preſsit, expreſsit: *quia periit*, hebr. *exciſum eſt*, id eſt, breui excindetur *ab ore veſtro*, per erucas, locuſtas, bruchos & rubiginem, id eſt, per Chaldæorum turmas, incurſus & populationes, quas Deus vineis, agríſque veſtris immittet. ita Chald. Lyran. & Arias.

Mor. quàm paſſio mentem dementet.

Tropol. voluptates omnes, æquè ac paſsiones & perturbationes mentem inebriant, id eſt, dementant, recto iudicio priuant, ſopiunt, excæcant, ac inſenſibilem ſuíque impotem efficiunt, perinde ac ebrietas hæc eadem cauſare ſolet in corpore B & capite. ita S. Hieron. Remigius, Theodor. Albert. Hugo. Audi S. Hieron. *Nulla res ita inebriat, vt animi perturbatio. Eſt ira quæ iuſtitiam Dei non operatur, & furori proxima, mentis ſuæ impotentem facit, in tantum vt labia tremant, dentes concrepent, vultus pallore mutetur. rectéque illud laudatur Architæ Tarentini, qui cùm villico ſuo eſſet iratus: Iam te, inquit, occiderem, niſi iratus eſſem. Quid referam de gaudio & voluptate, & maximè de amore, qui excæcat cordis oculos, & nihil aliud amantem niſi id quod amat, cogitare permittit? An non eſt dicenda ebrietas, cùm propter vile ſcortum, & ignominioſam corporis partem, animæ libertas in* C *ſeruiles blanditias inclinatur? cùm laborem ſuum alterius facit eſſe delicias? cùm furto, ſcelere atque periuriis opes futuræ præparat voluptati? & cum videatur ab omnibus, ſe æſtimat non videri, dummodo potiatur eo quod deſiderat. Sed & auaritia excæcat animum eius cui nihil ſatis eſt, & muliebris amor, & dulcium cupido vitiorum.* Addit S. Hieron. Deum peccatori non rarò auferre hæc dulcia, quæ eum deceperant, *vt qui*, inquit, *Deum non cognouerunt in proſperis, cognoſcant in aduerſis; & qui diuitiis malè vſi ſunt, ad virtutes penuria corrigantur*, imò cogantur. Sicut ergo virtus eſt animæ ſobrietas & ſapientia, ita vitium quodlibet eſt D animæ ebrietas & inſania, quam cauſat vinum malitiæ, expreſſum ex vua cupiditatis, quod ei propinat dæmon. Audi & S. Gregor. 33. mor. 27. *Ebrij vocati ſunt, qui mundi huius amore confuſi, mala non ſentiunt quæ patiuntur.* Quid eſt ergo dicere, *Expergiſcimini ebrij & flete niſi ſomnum veſtræ inſenſibilitatis excutite, & in deuaſtatione cordis tot ſibi ſuccedentibus vitiorum peſtibus, vigilantibus lamentis obuiate?*

Vers. 6.

Gens enim.] S. Hieron. per gentem metaphoricè accipit locuſtas. Simili enim tropo de iis dixit Sapiens Prouerb. 30. 25. *Formicæ populus infirmus, lepuſculus plebs inualida.* Et, *locuſta regem non habet, ſed egreditur vniuerſa per turmas ſuas.* Et Apocal. 9. verſ. 1. & ſeq. myriades exercitus dæ- E monis immittendi in impios in fine mundi, vocantur locuſtæ. Sic & Theod. Ruffin. à Caſtro, Mariana, Emmanuel & alij. Vnde cap. 2. Ioël locuſtas haſce comparat equis, equitibus, & quadrigis: *Quaſi aſpectus*, ait, *equorum aſpectus eorum, & quaſi equites ſic current, &c. Velut populus fortis præparatus ad prælium.* Eſt ergo hic continua metaphora, ſiue allegoria. Nam toto hoc capite & ſequenti, loquitur de exercitu Chaldæorum Iudæam populantium, ſub allegoria locuſtarum, quæ agros vaſtare ſolent, & omnia obuia, quacunque eunt; *vt cùm locuſtas legeris, hoſtes cogites: cùm hoſtes cogitaueris, redeas ad locuſtas*, ait S. Hieron. Vnde conſequenter populum Iudæorum

Digitized by Google

comparat vineæ & ficui, quas arrodere ſolent locuſtæ, iuxta illud Iſaiæ 4.7. *Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt, & vir Iuda germen eius delectabile.* Locuſtæ ergo ſunt Chaldæi: ficus & vinea ſunt Iudæi & Iudæa. Hinc & Chriſtus Lucæ 13.6. Iudæorum impiorum excidium ſignificauit per ficum ſterilem, quam pater familias iuſſit excindi: & Ieremias cap. 24. per ficus bonas & malas, ſignificauit Iudæos bonos & malos. Sic Virgil. de formicis ait Georg. 4.

It nigrum campis agmen, prædámque per herbas
Conuectat.

Dentes eius (gentis, putà locuſtarum, hoc eſt Chaldæorum) *vt dentes leonis.*] Quaſi dicat: Chaldæi numero innumeri, robore fortiſſimi, gladiis quaſi dentibus omnia lacerabunt & ſuccident, ac ſi leones eſſent, & leoninis dentibus prædam auidè, celeriter, audacter, & crudeliter diſcerperent. Sic S. Ioannes locuſtis, id eſt, exercitui dæmonis in fine mundi, qui omnia vaſtabit, dat dentes leonum, Apoc. 9. 8. vtique alludens ad has Ioëlis locuſtas, quaſi præambulas & antitypas.

Et molares (dentes) *eius, vt catuli leonis.*] Ita & Septuag. & Chald. Catulum intellige grandiorem & prouectũ (hunc enim ſignificat hebr. לביא *labi*) qui vt iuuenis ferox & robuſtus, dentibus ſuis omnia molit, frangit, & comminuit. Habet enim dentes acutiores & firmiores, vtpote non attritos, ſed recentes & integros. Vnde Scriptura dentes leunculorum celebrat, vt Iob. 4. 10. *Rugitus leonis & vox leænæ, & dentes catulorum leonũ contriti ſunt.* Horum enim dentes valentiores & violentiores ſunt. Nam ob ætatem, & continuam prædæ lacerationem leonibus grandæuis dentes ſæpe comminuuntur, vel excidunt, vti docet noſter Pineda ibidem. Notat Theodor. quòd ſicut locuſta poſt ſe ducit bruchos minores, & graciliores; & ſicut leo poſt ſe ducit catulos; ſic Chaldæi bellicoſi & ſtrenui, ſecum ducunt alias gentes minùs fortes, minúſque in bello expertas, non minùs tamen feroces, & noxias, ad vaſtãdam Iudæam. Rurſum, ſicut per dentes, Chaldæorum gladios; ſic per molares, baliſtas, arietes aliáſque machinas, quibus concuſſerunt Ieroſolymam, intellige. ita à Caſtro.

Tropol. Ruper. notat, per locuſtas hic nos doceri, quòd etiam infirmi, viles & abiecti, vti ſunt locuſta, contra eos quibus Deus iraſcitur, robuſti ſint, inuicti, & ſæui, Deo dante illis robur, animos & iras: vnde Deum per tales ſolere contundere faſtum arrogantium, vti per locuſtas, ciniphes, muſcas & ranas contudit arrogantiam Pharaonis tempore Moſis. Rurſum, detractor vocatur locuſta: blandus enim & gracilis videtur in narratione lepida, ſed habet linguam & dentes leonis, vti docet noſter Viegas Apocal. 9. verſ. 8. com. 2. ſect. 9. Denique de peccato quolibet dicitur Eccl. 21. 3. *Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum.*

Et ficum meam decorticauit.] Solent locuſtæ arrodere cortices arborum, quæ arborum ſuccum & calorem quaſi veſtes fouent & continent. Vnde iis arroſis vel ablatis, rami quaſi tunicis ſuis exuti, virore deperdito, albi fiunt & exſucci, & areſcunt, ac quaſi proiecti in terram corruunt. ita S. Hieron. Ficus ſignificat ſacerdotes & Principes, qui in populo Iudaico eminebant, ſicut ficus in vinea, quique populum S. Script. ſapore diuino, & legum ſanctarum dulcedine, quaſi ficus paſcebant & recreabant, quos Chaldæi vel vita, vel li-

A bertate, vel opibus, quaſi corticibus ſpoliarunt. ita Ribera.

Tropol. cortex & tegmen virtutum eſt humilitas, quam ſi tollas, peribunt omnes. ita S. Greg. cuius mox verba recitabo.

Et proiecit.] Tum fructus, cortices & folia, quæ arroſit; tum ſurculos, & ramos teneriores: hos enim arrodendo ſuccidit, & deiicit locuſta; ipſámque denique ficum omni ſua veſte ſpolians, & areſaciens talem efficit, vt à colono ſuccidi, & in focum proiici debeat. Tales fuere Iudæis Chaldæi, æquè ac Chriſtianis Hũni, Alani, Gothi, Wãdali, & etiamnum ſunt Turcæ, qui quaſi erucæ, bruchi, locuſtæ & rubigo, ſibi ordine ſuccedentes, orbem Chriſtianum populati ſunt, & etiamnum populantur.

B Tropol. idem in animabus fidelium faciunt dæmones, ait S. Hieron. item hæretici, vt Lutherus, Caluinus: ac lenones, paraſiti & morum corruptores. Hi enim omnes pietatis fructus, omnes cæremonias, quaſi folia, omnem Sacramentorum efficaciam, quaſi corticem arrodunt, omnémque Eccleſiæ, æquè ac animæ ornatum, opes, felicitatem & gloriam euertunt & diſſipant, eámque faciunt inopem, aridam, deſolatam & mortuam, inſtar ficus & vineæ à locuſtis eroſæ, ac in deſertum redactæ. Tropol.

Rurſum, id in bonis operibus facit vana gloria. Audi S. Greg. 8. mor. 30. *Inſidiantibus ſpiritibus* (dæmonibus) *Dei vinea in deſertum ponitur,* Vana gloria bona opera decorticat.

C *cùm plena fructibus anima humana laudis cupiditate diſſipatur. Ficum Dei gens iſta decorticat, quia ſeductam mentem in fauoris appetitum rapiens, quo hanc ad oſtentationem pertrahit, tegmen* (quaſi corticem) *quo veſtitur, ei humilitatis tollit, eámque nudans expoliat,* &c. *Albi facti ſunt rami eius: quia oſtenſa humanis oculis eius opera candeſcunt; de ſanctitate nomen ſumitur, cùm recta actio diuulgatur; ſed ſubducto cortice rami areſcunt: quia facta arrogantium humanis oculis oſtenſa, vnde placere appetunt, inde ſiccantur. Mens itaque quæ per iactantiam proditur, decorticata rectè ficus vocatur: quia & cãdida eſt, per hoc quod cernitur, & ſiccitati proxima,*

D *per hoc quod tegmine corticis nudatur. Intus ergo ſeruanda ſunt quæ agimus, ſi ab interno arbitro vicem recipere noſtri operis expectamus.*

Plange.] q.d. O Ieruſalem dirè plange & lamentare, quòd à Deo ſpõſo tuo, cui in adoleſcentia & virginitate tua (ſcilicet cùm primùm naſcereris in Ægypto) nupſiſti, ſis deſerta, & tradita hoſtibus Chaldæis; ſicut virgo quæ recèns nupta fuit, amariſſimè ſolet plangere cùm perdit virum ſuum, cui primò pubes effecta nupſerat, quem proinde intimè & tenerrimè diligebat. Vnde Septuag. vertunt, ἄνδρα παρθενικὸν, id eſt, virum vir- Vers. 8.

E gineum, cui ſcilicet ſe virginem in vxorem tradiderat: *Plange*, inquiunt, *ſuper virginem* (id eſt, præ virgine, magis quàm virgo) *præcinctam cilicio, quæ plangit ſuper virum ſuum virgineum*, quem mors ei abſtulit. Vbi aduerte Hebr. *ſac*, id eſt, ſaccum, Septuag. vertere cilicium. Erat enim ſaccus veſtis aſpera & lugubris lugentium, & pœnitẽtium, qua vtebantur in funere ſuorum luctus ergo, vel in publica calamitate pœnitentiæ cauſa, ad Deum propitiandum, vt is cladem auerteret. Simili modo Ezechiel cap. 16. 8. hortatur Synagogam ad pudorem & dolorem, quòd Deum ſpõſum ſuum dereliquerit, qui eam iuuenculam, & miſeram, ac proiectam in Ægypto ſibi deſpondit, vt reginam veſtiens ſubtilibus, armillis, torquibus, ac corona

Digitized by Google

rona in capite eam coronans. Sic & Ierem. c. 2. 2. *Recordatus*, ait, *ſum tui miſerans adoleſcentiã tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur.* Et cap. 3. 4. *Saltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* Porrò cubabant in ſacco non ſolùm noctu, ſed & per diem in graui calamitate, cùm Deo fiebant ſupplices, vt eum ad commiſerationem hoc habitu commouerent. vide Sanchez hic.

Mor. de pœnitentia. Tropol. plangat anima quæ per peccatum deſeruit Deum, cui in baptiſmo ſe deſpõderat, iuxta illud Apoſtoli 2. Corinth. 11. 2. *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Hæc enim à Deo viciſſim deſerta, omni gratiæ & virtutum dulcore & decore ſpoliata, quaſi vinea & ficus comeſta à locuſtis, mancipata & proſtituta eſt dæmoni, qui ea quaſi ſcorto viliſſimo abutitur pro ſua libidine, & tyrannide ad omnem malitiam, iniuriam opprobrium, & miſeriam. *Anima enim*, inquit Hugo de S. Vict. *eſt virgo cõditione naturæ, virgo priuilegio gratiæ, virgo quoque præmio gloriæ. Animam ſiquidem meretricem facit inordinata cõcupiſcentia: caſtitatem ei reddit virilis pœnitentia: virginitatem ſapiens innocentia. Fornicaria eſt igitur anima in proſtibulo: coniugata in atrio: continens in domo: virgo in thalamo. In primo exponitur concupiſcentia: in ſecundo opera facit pœnitentia: in tertio plangens virum, deſiderio afficitur iuſtitiæ: in quarto virgineis iocundatur amplexibus & oſculis ſapientiæ. Fornicaria igitur eſt anima per concupiſcentiæ iniquitatem: caſta per continẽtiæ humilitatem: continens per iuſtitiæ puritatem: virgo per contemplationis ſublimitatem. Vir eius pubertatis Chriſtus eſt, deſponſator virginitatis.*

Pœnit. S. Fabiolæ. Ita peccatum ſuum planxit S. Fabiola, Romana matrona prænobilis, quæ marito adultero repudiato, alteri nubens, putans id ſibi licere, eo mortuo errorem ſuum & culpam agnoſcens, publicam egit pœnitentiam, ac omnibus ſuis in pauperes erogatis, ſeipſam in noſocomio ægrorum miniſterio mancipauit. Audi de ea S. Hieron. in eius Epitaphio ad Oceanum: *Quis hoc*, ait, *crederet, vt poſt mortem ſecundi viri in ſe reuerſa*, &c. *ſaccum indueret, errorem publicè fateretur, & tota vrbe ſpectante Romana, ante diem Paſchæ in Baſilica quondam Laterani, qui Cæſariano truncatus eſt gladio, ſtaret in ordine pœnitentium, Epiſcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus, ſparſum crinem, ora lurida, ſqualidas manus, ſordida colla ſubmitteret?* Et inferiùs: *Non eſt confuſa Dominum in terris, & ille eam non confundet in cælo. Aperuit cunctis vulnus ſuum, & decolorem in corpore cicatricem flens Roma conſpexit: deſcendit de ſolio deliciarum ſuarum, & diſcalceatis pedibus tranſiuit fluenta lachrymarum: ſedit ſuper carbones ignis. Faciem per quam ſecundo viro placuerat, verberabat: oderat gemmas, linteamina videre non poterat, ornamenta fugiebat.* Et mox: *Omnem cenſum quem habere poterat (erat autem ampliſſimus, & reſpondens generi ſuo) dilapidauit ac vendidit; & in pecuniam congregatum in vſum pauperum preparauit, & prima noſocomium inſtituit. Quoties morbo regio & pædore confectos humeris ſuis ipſa portauit? quoties lauit purulentam vulnerum ſaniem, quam alius aſpicere non valebat? Prebebat cibos propria manu, & ſpirans cadauer ſorbitiunculis irrigabat*, &c. *Anguſta miſericordiæ eius Roma fuit. Peragrabat ergo inſulas, & totum Hetruſcum mare, imò Ieroſolymam nauigauit*, &c. Quare meritò S. Hieron. eam nuncu-

A par *laudem Chriſtianorum, miraculum Gentilium, luctum pauperum, ſolatium Monachorum.* Quin & S. Paula poſt conuerſionem in Bethlehem commigrans, ita delicias vitæ prioris caſtigauit & plãxit, vt ieiuniis, lachrymis, aliiſque pœnis pene ſe conficeret. **S. Paulæ** *Mollia*, ait S. Hieron. in eius vita, *etiam in grauiſſima febre lectuli ſtrata non habuit, ſed ſuper duriſſimam humum ſtratis cilicfolis quieſcebat; ſi tamen illa quies dicenda eſt, quæ iugibus pene orationibus dies noctéſque iungebat, illud implens de pſalterio: Lauabo per ſingulas noctes lectũ meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo: in qua fontes crederes lachrymarum: ita leuia plangebat peccata, vt illam grauiſſimorum criminũ crederes ream. Cúmque à nobis crebrius moneretur, vt parceret* B *oculis, vt eos ſeruaret Euangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda eſt facies, quam contra Dei præceptum purpuriſſo & ſtibio ſæpe depinxi; affligendum corpus, quod multis vacauit deliciis: longus riſus perpeti compenſandus eſt fletu: mollia linteamina aſperitate cilicij commutanda: quæ viro & ſæculo placui, nunc Chriſto placere deſidero.* Verè S. Gregor. hom. 10. in Ezech. *In ſanctorum vita cognoſcimus*, inquit, *quid in Script. legere debeamus.*

Vers. 9. *Periit ſacrificium & libatio de domo Domini.*] Pro *ſacrificium* hebr. eſt מִנְחָה *mincha*, id eſt, ſacrificium ex farre vel pane, de quo Leuit. 2. *Libatio* erat oblatio libaminis, putà vini, & olei, quo ſacrificia tum farrea, tum carnea condiebantur. C quaſi dicat: Quia locuſtæ, putà Chaldæi, vaſtarunt agros, vineas & olueta Iudæorum, hinc periit frumentum, vinum & oleum, quod Domino de more ſacrificaretur & libaretur. Quocirca *luxerũt ſacerdotes*, tum quia periit cultus & oblatio Dei in templo; tum quia deficientibus oblationibus quibus viuunt (nec enim aliam habent hæreditatem) non habent vnde ſe ſuſtentent. ita S. Hieron. Theod. Ribera, à Caſtro & alij.

Vers. 10. *Confuſum eſt vinum.*] Eſt proſopopœia. quaſi dicat: Erubuit vinum & quaſi pudore ſuffuſum eſt, videns ſe non reſpondere votis & laboribus vinitorũ, nec ſpei à ſe datæ. Vnde Septuag. vertunt: *Aruit vinum, aruerunt vites.* Hebræum enim הוֹבִישׁ *hobiſç*, propriè eſt præteritum *hiphil* à D rad. יָבֵשׁ *iabaſç*, id eſt, aruit: ſed quia ordines verborum imperfectorum apud Hebræos ſæpe commutantur, hinc *hobiſç*, poteſt deduci à בּוֹשׁ *boſç*, id eſt, confuſus eſt, pudefactus eſt. Adde, ſi legas aliis punctis הוּבַשׁ *hubaſç*. propriè ſignificabit, *confuſum eſt gaudium*, hoc eſt, periit, defecit, vt iam dixi.

Verſ. 13.] Accingite vos, & plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco miniſtri Dei mei: quoniam interiit de domo Dei veſtri ſacrificium & libatio.

E *Verſ.* 14.] Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domum Dei veſtri, & clamate ad Dominum.

Verſ. 15.] A a a, diei: quia prope eſt dies Domini, & quaſi vaſtitas à potente veniet.

Verſ. 16.] Numquid non coram oculis veſtris alimenta perierunt de domo Dei noſtri, lætitia & exultatio?

 Compu

Digitized by Google

Verſ. 17.] Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo, demolita ſunt horrea, diſſipatæ ſunt apothecæ: quoniam confuſum eſt triticum.

Verſ. 18.] Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Quia non eſt paſcua eis: ſed & greges pecorum diſperierunt.

Verſ. 19.] Ad te Domine clamabo: quia ignis comedit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna regionis.

Verſ. 20.] Sed & beſtiæ agri, quaſi area ſitiens imbrem, ſuſpexerunt ad te: quoniam exſiccati ſunt fontes aquarum, & ignis deuorauit ſpecioſa deſerti.

Vers. 13. *Accingite vos.*] Scilicet ſaccis, ſiue ciliciis, vt dixit verſ. 8. & *plangite ſacerdotes*: veſtrum enim eſt pro populo Deum propitiare planctu, precibus & pœnitentiis.

Vers. 14. Sanctificatur ieiuniũ dupliciter. 1. *Sanctificate ieiunium.*] Nota, ſanctificare Hebræis propriè eſt ſegregare ab vſibus prophanis, & addicere ſacris. q.d. Vos, ô ſacerdotes, & Pontifices, ac Principes, ſegregate, deſignate & indicite tempus aptum ieiunio, illúdque cum toto populo purè & ſanctè obite & celebrate, vt placetis Deum peccatis veſtris offenſum. ita Theod. Arias, & alij. Vnde Chald. vertit: *Decernite ieiunium.* Vatab. *indicite ieiunium.* Tertul. lib. de ieiuniis c. 16. *ſancite ieiunium.*

2. Secundò, S. Hieron. Haymo, Hugo & Lyran. *Sanctificate*, inquiunt, id eſt, ſanctum facite, & condite ieiunium per eleemoſynas, preces aliáque pia opera, vt v.g. quod ieiunando ſubtrahitis ventri, detis pauperibus. Vnde S. Greg. hom. 16. in Euang. *Ieiunium*, ait, *ſanctificare, eſt adiunctis bonis aliis dignam Deo abſtinentiam cariùs oſtendere. Ceſſet ira, ſopiantur iurgia. Incaſſum enim caro atteritur, ſi à prauis voluptatibus animus non refrænatur, cum per Prophetam Dominus dicat: Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra.* Et ſuperiùs: *Illud ergo ieiunium Deus approbat, quod ad eius oculos manus eleemoſynarum leuat, quod cum proximi dilectione agitur, quod cum pietate conditur. Hoc ergo quod tibi ſubtrahis, alteri largire; vt vnde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur.*

Cultores & curatores qui? *Vocate cœtum,*] Symma. *Synodum*, Aquila *diem collectæ*, ſcilicet populi. quod fiebat in die feſto, vt in die octaua Paſchæ, & feſti tabernaculorum. Vnde dies hęc octaua vocabatur heb. עֲצָרָה *atſara*, id eſt, cœtus, ſiue collecta populi. Septuag. κηρύξατε θεραπείαν, id eſt, *prædicate curationem*, id eſt, ieiunium quo curantur peccata, ait S. Hieron. aut potiùs *curationem*, id eſt, orationem & ſupplicationem publicam, qua curetur Dei cultus, inuocatio & propitiatio: θεραπεία enim ſignificat famulatum, obſequium, cultum. Vnde S. Dionyſ. de Eccleſ. hierar. cap. 10. monachos vocat θεραπευτάς, id eſt, cultores, & famulos qui iugiter aſſiſtunt & obſequuntur Deo. Quocirca Tertul. lib. de Ieiuniis c. 16. vertit: *prædicate officia curantia Deum*, additque: *Vnde, & qui in idolis comendis, & in hac re* (alij melius legunt, *in aris*) *ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, curationem facere dicuntur.* Curatio ergo idem eſt quod cultura, & curator idem quod cultor. Sic Parochi vocantur à vulgo curati, vel curatores, quia curant cultum Dei, gerúntque curam Eccleſiæ & Parochianorum. Ita ex Platone Leo Caſtrius hic, & Pamnelius in Tertul. Sic apud Gentiles ait Tertul. *cùm ſtupet cœlum, & aret annus, nudipedalia denunciantur: magiſtratus purpuras ponunt, faſces retro auertunt, preces indigitant, hoſtias inſtaurant.*

Vers. 15. *A a a diei.*] q.d. Væ diei quo Ieruſalem vaſtabitur à Chaldæis, væ Ieroſolymis, væ Iudæis in illo die. hebr. eſt vnica dictio diſſyllaba אֲהָהּ *Ahah*, quæ eſt interiectio dolentis & deſperátis. Noſter vertit vnica dictione, ſed triſyllaba; *A a a*, tum quia hæc apud Latinos & Europæos eſt vox, & ſuſpirium ſummè afflicti: tum quia Hebræa aſpiratio h ſæpe per a vertitur, vt docet S. Hieron. in tradit. hebr. in Geneſim: ſic enim pro hebr. *Aharon* vertunt Aaron, pro *Habel*, Abel, pro *Halleluia* Alleluia.

Iam quia in Hebræo *Ahah* duplex eſt h, & ſecundum eſt mappicatum in ventre, ac forte, quòd proinde ſonare, & audiri debet, ita vt *Ahah* licèt vox ſit diſſyllaba, virtute tamen ſit triſyllaba; hinc per duplex A noſter vertit, cui adde primũ A in *Ahah*, habebis triplex *A a a*. Quocirca Septuag. trinam pariter pro *Ahah* habent vocem, ac ter repetunt, ὄιμοι ὄιμοι ὄιμοι, id eſt, *oime, oime, oime*, vel *hei mihi, hei mihi, hei mihi in diem.* Syrus & Arabicus vterque: *Heu, heu huic diei; quia proximus eſt dies Domini, & direptio à Deo veniet*, q.d. O triſtem diem excidij, qui nobis imminet. Hinc Hugo de S. Victore per tria *A a a* putat ſignificari trinam calamitatem, & cladem Iudæis à Deo per Chaldæos infligendam: *Tria ſiquidem*, inquit, *Babylonicæ captiuitatis fuerunt infortunia: templi ſcilicet euerſio, vrbis deſtructio, populi tranſmigratio. q.d. A ciuitas deſtruetur: ſed miſerere ciuitati ſanctificationis tuæ. A templum euertetur; ſed audi Domine orationem quam ſerui tui orãt coram te hodie, vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc die ac nocte. A populus tuus in captiuitatem ducetur: ſed miſerere Domine plebi tuæ ſuper quam inuocatum eſt nomen tuum.*

Alleg. Alleg. Idem patheticè & eleganter refert hæc ad ruinam Iudæorum tempore Chriſti, & ad excidium eorum per Titum & Romanos, ob repudiatum, imò occiſum ab eis Chriſtũ. quaſi dicat: *A veniet qui auertet iniquitatem à Iacob, & eripiet iugum ab Iſraël. A & non eſt ei ſpecies neque decor, & vidimus eum, & non erat ei aſpectus. A & quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus: vnde nec reputauimus eum, & putauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo & humiliatũ. A quia vidimus, & non cognouimus. A quia audiuimus; & contempſimus. A quia operantem bona accepimus, & pro nobis orantem interfecimus. Audiuimus verba, accepimus beneficia, vidimus miracula. ſed a verba contempſimus: a beneficiis ingrati fuimus: a miraculis detraximus. Audiuimus docentem in monte; ſed a ſurda aure tranſiuimus: inde dolor. Vidimus eũ turbas paſcentem, ſed a non curauimus: inde mœror. Vidimus eum pendentem in cruce; ſed a contempſimus: & inde terror. Audiuimus doctrinam, accepimus vitam, vidimus mortem. Doctrina illius noſtram cæcitatem illuminauit: a cui non obtemperauimus. Vita eius noſtram informauit: a quam non recepimus. Mors eius mortem noſtram captiuauit: a quam contempſimus, imò quam fecimus.* Idem concionator

facilè

Digitized by Google

facilè accommodet animæ quæ damnanda eſt in iudicio,tum particulari,tum vniuerſali.

Tropol. Symbol. & Tropol.idem: *A a a,quia ſunt mala quoque tria* Iudæorum , æquè ac quorũlibet peccatorum:*ignorantia,concupiſcentia & miſeria. Legis naturalis præuaricatio attulit ignorantiam : legis ſcriptæ tranſgreſſio inordinatam propagauit concupiſcentiam : prophetiæ contemptus miniſtrauit miſeriam. A præuaricata eſt lex naturalis:inde dolor;ſed vindicatum eſt in ea captiuitate Ægyptiaca. A præuaricata eſt lex ſcripta:inde mœror ; ſed vindicatum eſt in ea captiuitate Aſſyriaca. A contemnitur prophetia:inde terror;ſed & hoc diſpouis vindicare captiuitate Babylonica. A incidimus in miſeriã quam vindicaſti : a decidimus in concupiſcentiam quam puniſti : a incidemus in miſeriam horrendam quam diſpoſuiſti.* Vnde cauſam doloris fuſius explicans Ioël ſubdit,aitque Synagogam,æquè ac animam, peccando perdidiſſe omnes ſuas opes & delicias: *Periit*,inquit,*ſacrificium, id eſt, mortificatio carnis, & libatio,id eſt,fletus compunctionis & regio, id eſt, ſerenitas conſcientiæ : humus, humilitas cognitionis propriæ:triticum,amor iuſtitiæ:vinum, feruor ſapientiæ:oleum,odor miſericordiæ:ficus , dulcedo contemplationis & æternorum ſuauitas : hordeum , abiectio pœnitẽtiæ:agricolæ,tum efficaces concionatores & paſtores,tum gemitus & motus confeſſionis:vinitores,deſideria compunctionis & ſuſpiria contemplationis: palma,contemptus terrenorum:malogranatum , tum charitas vnionis fraternæ,tum ardor & ſitis præmiorum:malum ſimplex boni affectus : ligna alia, cæterarum virtutum ſunt deſideria ; vel potiùs opera & profectus.His amiſſis,confuſum eſt gaudium; quibus poſſeſſis, ordinatum & glorioſum diſponitur præmium.*

Quia prope eſt dies Domini.] Putà dies iudicij, & vindictæ Domini , quam in Ieruſalem exercet per Chaldæos. *& quaſi vaſtitas à potente veniet.* hebr. eſt pulchra & neruoſa paranomaſia כשד משדי *keſçod miſſçadai* , id eſt,quaſi vaſtitas potens à vaſtante potente veniet : *ſçadai* enim eſt nomen Dei, & Deum vel miſericordem , vel potentem & vaſtantem ſignificat , vti dixi Geneſ. 17.1.

Vers. 16. *Coram oculis veſtris.*]Ita & Septuag. licèt Heb. & Chald. habeant,*coram oculis noſtris* : ſed eodem redit ſenſus.q. d.Vobis & nobis ſpectantibus vaſtabitur Iudæa,ideóque alimenta,ſcilicet ſacerdotum,putà ſacrificia & oblationes *perierunt*, id eſt, peribunt *de domo* (templo) *Dei noſtri* , ac conſequenter *peribit lætitia & exultatio*, qua in feſtis & ſacrificiis exultare ſolebant,Deúmque feſtiuè colere pſalmis,hymnis,organis,tympanis,&c.

Vers. 17. *Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.*] q. d: Hæc Chaldæorum ſtrages non tantùm homines, ſed & iumenta affliget. Nam illa ob metum hoſtium Ieruſalem obſidentium , educi non poterũt ad paſcua, ſed in ſtabulis & ſtercore ſuo, deficiẽte herba & fœno,fame morientur, contabeſcent, & computreſcent. ita Remigius, Lyran. Albert. Ribera & à Caſtro. Pro *computruerunt* hebr. eſt עבשו *abeſçu*, quod verbum hic tantum reperitur. Septuag. vertunt: *Subſultauerunt vitulæ in præſepibus ſuis*, non præ laſciuia,ſed præ fame corruẽtes,pedéſque ad terram allidentes , ait Theodor. Arabicus Antiochenus:*Vox animalium ſuper præſepibus,& non ſaltant animalia,& greges boum plorant præ carentia pabuli.* Arabicus Alexandrinus: *Non guſtant animalia , & armenta boum boant præ defectu paſcuorum.*Syrus : *Dormierunt vitulæ ieiunæ* (incœnatæ) *in præſepibus ſuis*.Meliùs noſter,R. Ionathan.R.Dauid & Abenezra vertunt, *computruerunt*,id eſt,putredine corrupta ſunt.

Pro *iumenta* hebr.eſt פרדות *perudot* aut potiùs aliis punctis פִּרְדוֹת *pirdot*,id eſt , *mulæ*, à rad. פָּרַד *parad*, id eſt,diuiſit,ſeparauit , muli enim à patre & matre,putà ab equo & aſina,ſpecie diſtinguuntur.nec enim ſunt equi,nec aſini , ſed tertia ſpecies, putà mulæ.Sub mulis, qui frequentes erant apud Iudæos (adeo vt filij Regum iis vterentur, vt patet 2.Reg.13.29.)equos,aſinos, boues , cæteráque iumenta per ſynecdochen intellige. Septuag. vertunt, *vitulæ*:Chald.vertit, *dolia:Computruerunt*,inquit,*dolia vini ſub operculis ſuis*. Tigurina vertit,*ſemina* ſparſa & ſata in agro : *Computruerunt*, inquit, *ſemina diſperſa ſubter glebas ſuas*, ac proinde ex tali ſementi nulla ſperari poterat meſſis.

Tropol. Tropol. in ſtercore & fœtoribus libidinis ſuæ computreſcunt luxurioſi, inquit Remigius , Albert.& Hugo,ac S.Gregor.24.Mor.c.6. vel iuxta aliam editionem 8.*Iumenta*,ait,*in ſtercore ſuo computreſcere , eſt carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire.Non enim eſſe homines,ſed iumenta declarantur , de quibus per Prophetam* (Ieremiam cap.5.)*dicitur : Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.Et de quibus Propheta alius*(Ezechiel cap.23.)*dicit:Vt carnes aſinorum carnes eorum , & fluxus equorum fluxus eorum.* Idem ad verbum habet Rupert. cenſétque id impletum in Iaſone, aliiſque apoſtatis, 2. Machab.4. æquè ac hoc æuo in Luthero,Caluino,Petro Martyre,Bucero,aliiſque ab ordine ad nuptias tranſuolantibus completum vidimus. Et S. Bern. ſerm. 10. in Pſalm. 90.*Quomodo*,ait,*dicũt nobis carnales homines:Crudelis eſt vita veſtra, non parcitis carni veſtræ ? Eſto non parcamus ſemini , in quo ei magis parcere poteramus? Annon meliùs eſt illi renouari & multiplicari in agro,quàm in horreo putreſieri? Heu computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.ſic vos parcitis carni veſtræ.Simus nos crudeles interim non parcendo, at vos planè parcendo crudeliores:ſiquidem etiam nunc caro noſtra requieſcit in ſpe.videritis vos ipſi quid ignominiæ interim veſtra ſuſtineat , quid miſeriæ eam maneat in futurum.*

Denique S.Hieron. *Computreſcit*,inquit,*in ſtercore,cuius Deus venter eſt,& qui dicit : Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Sicut enim luxurioſus in morbo gallico;ita guloſus in phlegmonibus,vomitu &ſordibus ſuis putreſcit.Et ſic accipi poteſt verſio Chaldæi:*Computruerunt dolia vini*,id eſt,ebrioſi & guloſi ventripotentes, vtpote quorum venter dolium eſt. ita Delrio adagio 967.

Demolita ſunt (vaſtata vel combuſta à Chaldæis) *horrea.*

Diſſipatæ ſunt apothecæ.]Quaſi dicat ; Apothecæ in quibus grana & annona recõdebatur,euerſæ ſunt ab hoſte,vel collapſæ ex incuria colonorum,eo quod non haberent frumenta quæ in illis reponerent, ac conſequenter nec ſumptus ad earum ſarta tecta reſtauranda:*quoniam confuſũ eſt* (exaruit,periit,vt dixi verſ.10.) *triticum.*

Vers. 18. *Quia non eſt paſcua eis.*]Veteres Latini vſurparunt paſcuum in genere neutro, & in plurali paſcua ſubſtantiuè; ſed adiectiuè vocabant ſyluam, vel regionem paſcuam, ęquè ac agrum paſcuum, & rura paſcua. Hinc vox paſcua adiectiua, ſcilicet regio,vel terra,tranſiit in ſubſtantiuũ. Script. enim tam vſurpat paſcua paſcuę in ſingulari, quàm

quàm paſcua paſcuorum in plurali, vt pſal. 22. 2. A *In loco paſcuæ ibi me collocauit.* Iob 39. 11. *Montes paſcuæ ſuæ.* 1. Paral. 4. 40. *Inueneruntque paſcuas vberrimas.* Pſal. 78. 13. *Oues paſcuæ tuæ.* Iſaiæ 37. 27. *Gramen paſcuæ.* Ezech. 38. 18. *Reliquias paſcuarum.* Denique Anton. Nebriſſenſis in dictionario, notat tam dici paſcua paſcuę, quàm paſcua paſcuorum. Deſinant ergo nouantes noſtrum Interpretem quaſi illatinum ſuggillare, eique barbariſmum impingere.

Vers. 19. *Ad te Domine clamabo.*] In tantis tamque immedicabilibus malis vnum ſupereſt confugium, vt ſcilicet tuam, ô Domine, opem implorem: tu enim ſolus potes & ſoles extremis malis mederi, cum à tuis toto corde inuocaris.

Quia ignis ſuccenſus ab homine comedit ſpecioſa deſerti.] q.d. Chaldæi ſuccenderunt ſpecioſas villas, hortos, arbores, ſegetes, &c. Iudæorum. ita S. Hieron. Theod. Ribera & alij. B

Cauſam doloris & planctus, ait Hugo de S. Victor. *Subdit magna detrimenta. Detrimenta verò ſunt hæc, putredo fœtida iumentorum, anxietas animalium, interitus pecorum, demolitio horreorum, apothecarum diſſipatio, paſcuæ inanitio quorum cauſa hæc eſt, ſpecioſorum combuſtio, lignorum ſuccenſio, fontium exſiccatio.*

Myſtycè idem: quatuor ſunt ſpecioſa deſerti, putà bona ſpiritualia Eccleſiæ, & animæ ſanctæ, quæ ipſa peccando deperdit, ſcilicet *præcepta, exercitia, virtutes, chariſmata. Præcepta ſunt ad ſa-* A *nitatem: exercitia ad fortitudinem: virtutes ad formam: chariſmata ad audaciam. Lætitia eſt de tranſitoriis: exultatio de æternis. Hæc autem alimenta, quæ ſunt exultatio & lætitia, perierunt de domo Dei, id eſt, de Eccleſia: quia præcepta calcãtur, virtutes cõtemnũtur, exercitia perierunt, chariſmata receſſerunt.*

Sed & beſtiæ agri.] q.d. Non ſolus ego, nec ſoli Vers. 20.
homines, ſed & beſtiæ eſurientes & ſitientes, vti ſolet area ſicca imbrem ſitire, v.g. oues ſuo balatu, boues & vaccæ mugitu, aſini ruditu, &c. ad te, ô Domine, ſuſpiciunt & vociferantur, diuerſis, ait Ruffin. faucium ſonis, velut diſſona conſonantia, & muſico concentu, tacitéque opem tuam implorant, poſtulantes à te in tanta fame & ſiti pabulum & potum: fontes enim *exſiccati ſunt* à B Chaldæis, qui eos vel obturauerunt, vel riuos eorum interruperunt & auerterunt, ne in vrbem influerent. ita S. Hieron. Theod. Lyra.

Tropol. Ruper. Homines, ait, brutis ſimiles ſunt, qui ingemiſcere neſciunt, niſi pro penuria cibi, nullum habentes dolorem de peccatis ſuis, & ſolum eſſe miſerum ſiue dolendum reputantes, ſi ventri quippiam deſit.

Rurſum Hugo de S. Victore: *Iumenta, ait, ſunt luxurioſi: armenta, curioſi: pecora, guloſi: animalia, petulantes & cupidi: beſtiæ ſimplices & idiotæ: horrea, authentica eloquia: apotheca, expoſitorum volumina: paſcua paſſiones ſanctorum & geſta: ſtercora ſunt vitia & peccata: fontes aquarum, Doctores populorum: ignis, cupiditas: flamma, luxuria.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Pergit horrorem diei excidij Ieruſalem per Chaldæos, & ſub eius typo allegoricè horrorem diei iudicij deſcribere & comminari. Inde verſ. 12. hortatur omnes ad pœnitentiam & planctum, vt Deum ſibi reconcilient, itáque has eius minas euadant. Tertiò, verſ. 18. pœnitentibus promittit ſalutem per Cyrum, & multò magis per Chriſtum Doctorem iuſtitiæ, per quem effundet Spiritum ſanctum in fideles. Denique verſ. 30. dat ſigna præuia iudicio & Iudici Chriſto.

Verſ. 1.] Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: Quia venit dies Domini, quia propè eſt. C

Verſ. 2.] Dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quaſi manè expanſum ſuper montes populus multus & fortis: ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit vſque in annos generationis & generationis.

Verſ. 3.] Ante faciem eius ignis vorans, & poſt eum exurens flamma: quaſi hortus voluptatis terra coram eo, & poſt eum ſolitudo deſerti, neque eſt qui effugiat eum.

Verſ. 4] Quaſi aſpectus equorum, aſpectus eorum: & quaſi equites ſic current.

Verſ. 5.] Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exilient, ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium.

Verſ. 6.] A facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam.

Verſ. 7.] Sicut fortes current: quaſi viri bellatores aſcendent murum: viri in viis ſuis gradientur, & non declinabunt à ſemitis ſuis.

D *Verſ.* 8.] Vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit, ſinguli in calle ſuo ambulabunt: ſed & per feneſtras cadent, & non demolientur.

Verſ. 9.] Vrbem ingredientur, in muro current: domos conſcendent, per feneſtras intrabunt quaſi fur.

Verſ. 10.] A facie eius contremuit terra, moti ſunt cœli: ſol & luna obtenebrati

Digitized by Google

ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum.

Verſ. 11.]Et Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui; quia multa ſunt nimis caſtra eius,quia fortia & facientia verbum eius:magnus enim dies Domini, & terribilis valde:& quis ſuſtinebit eum?

Vers. 1. VLVLATE.] Non tam voce, quàm buccina.Hebr.enim eſt הריעו *tareu*, id eſt, *taratantara inſonate.* Tigurina, *Claſſicum canite*,ſcilicet triſte, & horriſonum,quale ſolet cani in aduentu hoſtium, in prælio,in ſtrage & excidio. q. d. En aduentat hoſtis,adeſt Chaldæus,inſtat vrbi obſidio & vaſtitas: perſonate ergo tubis,tum vt ad arma, tum potiùs vt ad Deum in templum omnes confugiant,Deique opem implorent & impetrent;ac ibi habeant aut aſylum,aut ſepulchrum.

In monte ſancto meo.] In templo & arce montis Sion.

Conturbentur, Tigurina, *contremiſcant, omnes habitatores terræ*, noſtræ, putà Iudææ; ac tremuli & conſternati Dei auxilium vnanimes vna voce omnes inclament.

Vers. 2. *Quia venit dies Domini.*] Putà dies iudicij & vindictæ Domini, quam Dominus in Iudæos exercebit per Chaldæos. Vnde hæc dies à Ioële vocatur *dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis*,id eſt,ſummè funeſta,triſtis,nubila & calamitoſa, in qua præ mœrore Iudæi caligabunt oculis,vt videatur meridies eis eſſe caligo,omniáque videantur ſibi videre tenebroſa & atra.Sicut enim lux eſt ſymbolum & cauſa lætitiæ, & proſperitatis; ita tenebræ ſunt ſymbolum triſtitiæ, aduerſitatis,& carceris,ac captiuitatis. Ad literam ergo loquitur de die excidij Ieruſalem:tropol.de die mortis,iudicij & excidij orbis, cùm archangelus canet tuba nouiſſima,1.Corinth. 15.52. ita S.Hieron.Theodor.Alber. Hugo, Arias, Ribera & alij.

Quaſi manè.] q. d. Vti manè quaquauerſum ſe ſpargit aurora, & prima lux ſolis, qui ſtatim vt oritur omnia ſuis radiis illuſtrat, omniáque ſua luce occupat;ita populus multus & fortis, nimirum locuſtæ hæ, de quibus dixi cap. 1. 4. putà Chaldæorum agmina, celerrimè omnes Iudææ montes occupabunt.Perſiſtit enim in parabola & allegoria locuſtarum. *Hoc autem*, inquit S. Hieron.*de locuſtis dicitur,vt de hoſtibus intelligatur, vt dum locuſtas legimus Babylonios cogitemus.* ita & Theodor.Remig.Hugo, Clarius & alij, & patet ex ſeq.vbi eos comparat equis,& equitibus. Hiſce enim ſimiles ſunt locuſtæ, non Chaldæi, qui non ſimiles,ſed ipſimet erant equites.

Aliter Arias, q. d. Sicut manè luce oriente & occupante montes, tenebræ coguntur in valles; ita venientibus Chaldæis monteſque occupantibus, tenebræ calamitatis & vaſtitatis cogentur in Iudæam & in Ieruſalem.Illi ergo erit *dies tenebrarum & caliginis*,vt præceſſit;cùm Chaldæis,aliiſque gentibus erit manè lucidum,lætum & fœlix.

Similis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit vſque ad annos generationis & generationis.] q. d. Per duas,vel per multas generationes & ſæcula, nullus hoſtis nocentior fuit, aut erit Iudææ, quàm Chaldæi. Nam poſt plura ſæcula, Romanos ſub Tito & Veſpaſiano magis illi nocuiſſe, planéque eam euertiſſe & deſolaſſe,liquet ex Ioſepho, & ex moderna Iudæorum per totum orbem diſperſione.ita Theodor.

A

Vers. 3. *Ante faciem eius ignis vorans.*] q. d. Quicquid attigerit hic populus locuſtarum,putà Chaldæorum, idipſum totum ipſe quaſi flamma vorax conſumet;ita vt ignem manibus præferre, eóque omnia afflare & concremare videatur, adeo vt omnia in ſolitudinem redigat, & poſt ſe non niſi carbones,& cineres relinquat. ita S. Hieron. Eſt catachreſis.

Aliter Sanchez.Ignis hic,inquit,eſt is qui præferebatur regibus & caſtris Chaldæorum, quaſi comes & dux viæ: ignem enim vt Deum colebant Chaldæi. Ignis ergo erat eis quaſi militare ſignum,minans & portendens incendia, cędes & ſtrages. Idem à Chaldæis,iis euerſis, acceperunt Perſarum reges, quibus prælatum fuiſſe ignem docet Xenophon lib.8.Cyripædiæ,Curtius lib.3. & alij.Sic & Holopherni præferebantur lampades ardentes & ignitæ,Iudith. 10.17. iuxta Septuag.Hunc ergo huius loci ſenſum dat:Præcedet caſtra hoſtilia in Iudæam properantia ignis vorax, proprium inſigne Chaldæorũ:ſubſequetur alius, quem ſparget hoſtis, vt Iudæam, quæ priùs erat hortus voluptatis, comburat & deſolet. Simili modo & cauſa vidit Ieremias cap.1.ollam accenſam, qua portendebatur aduentus Chaldæorum, qui omnia ferro & flammis erant vaſtaturi. S. Greg.Nazianz.orat.15.ex Septuag.ſic legit: *Anteriora eius, hortus voluptatis: poſteriora autem, campus extermini*;ſicque explicat:*Ioël*,inquit,*hiſce verbis deplorat terræ corruptionem, & famis cruciatum, tragicè priſtinæ pulchritudini poſteriorem deformitatem opponens.*q.d. Terra quæ priùs erat florida & frugifera, poſtea effecta eſt arida & ſqualida,ac quaſi exterminata.

Quaſi aſpectus equorum aſpectus eorum.] q. d. Vers. 4.
Hæc caſtra locuſtarum, quæ repræſentant Chaldæorum agmina,erunt ſimilia equis & equitibus. ita S. Hieron. Locuſta enim ſpeciem habet equi armati,& equitis cataphracti:vnde Italicè vocatur *caualletta*, id eſt,equulus. Huc alludit S.Ioan. in ſuis locuſtis futuris ſub finem mundi Apoc. 9.7. *Similitudines*,ait,*locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium.*& verſ.9. *Et habebant loricas ferreas, & vox alarum earum ſicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.*

Sicut ſonitus (ſtrepitus & crepitus,) *flammæ ignis* Vers. 5.
deuorantis ſtipulam.] q.d. Sicut flamma ſtipulam allambens & ſuccendens ſtrepit & crepat, ſic ſtrepent hæ locuſtæ,id eſt,Chaldæi cùm arua Iudææ inſtar ſtipularum arrodent & adurent.

Omnes vultus redigentur in ollam.] Chald.*Nigreſcent quaſi olla*, ſcilicet præ timore & pauore. Timor enim ſanguinem reducit ad cor, vt illi quaſi arci in periculo conſulat; vnde extremæ partes velut exanimes & exſangues palleſcunt, mox metu ingraueſcente nigreſcunt. Leuis enim metus pallorem;grauis,vti eſt mortis,nigredinem inducit,vt facies, inquit Ruffinus, *futuræ mortis lurido veſtiantur:hinc non ſolùm palleſcent,ſed etiam penitus atrabuntur* (ſic enim lego cum Delrio adagio 969.non *attrahentur.*) ſic Iſaias c. 13.6. de Babyloniorum clade ait: *Facies combuſtæ facies eorum*,id eſt, nigreſcunt pauore & mœrore: ſicut enim lætitia vultus fit ſerenus & ſplendidus, ita triſtitiâ & metu fuſcatur, & obnubilatur, ait S. Hieron.& Theoph.Secundò, Theod. hæc refert ad

B C D E

Digitized by Google

ad famem, quaſi ad cauſam. q. d. Præ fame fient luridi & atri: item ſolis ardore, cum in Chaldæa quaſi mancipia cogentur laborare in luto, & aliis ſordidis miniſteriis, ait Sanchez, præſertim cùm fient ollarij, cacabarij, ferrarij, furnarij, carbonarij, qui quàm atri ſint, videre eſt in fodinis Leodienſibus.

Tropol. hic eſt typus, hic color decolor, hæc ſpecies, hæc facies peccatorum omnium coram Deo & angelis eius.

Vers. 7. *Aſcendent murum.*] Chaldæi. Nota, in parabolis miſcetur res cum parabola; vnde quædam dicuntur in iis quæ magis propriè rei quàm parabolæ ipſi conueniunt. Tale eſt hic, aſcendere muros Ieruſalem, & per eos in vrbem obſeſſam irrumpere, quod magis Chaldæis, quàm locuſtis eorum antitypis, conuenit. Talia ſunt & quæ ſequuntur: *Vrbem ingredientur, in muro current, in domos conſcendent.* & verſ. 11. *Multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia: viri in viis ſuis gradientur. Viri,* id eſt, ſinguli quaſi viri fortes more exercitus, in acie & ordine ſuo procedent. Hebr. enim *vir* duo ſignificat 1. *vir,* id eſt, vnuſquiſque, 2. *vir,* id eſt, fortis & virilis.

Ita locuſta *egreditur vniuerſa per turmas ſuas,* ait Sapiens Prouerb. 30. 27. *Hoc nuper,* inquit S. Hieron. *in hac prouincia (Iudæa) vidimus. Cùm enim locuſtarum agmina venerint, & aërem qui inter cœlum & terram eſt occuparint, tanto ordine & diſpoſitione iubentis Dei volitant, vt inſtar teſſerularum, quæ in pauimentis artificis figuntur manu, ſuum locum teneant, & ne puncto quidem, vt ita dicam, vngue tranſuerſo declinent ad alteram.* Hoc eſt quod ſubdit Ioël: *Vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit, ſinguli in calle ſuo ambulabunt.* Syrus: *Singuli in ſemita ſua ibunt, de pondere* (grauitate) *indicij ſui cadent, & non aſcendent ad ſummum.* Per has locuſtarum acies, ordinatam Chaldæorum aciem intellige.

Vers. 8. *Sed & per feneſtras cadent.*] *Nihil enim locuſtis inuium eſt, cum & agros, & ſata, & vrbes, & domos, & cubiculorum ſecreta penetrent,* ait S. Hieron. vti fecerunt locuſtæ à Moſe immiſſæ in Pharaonem & Ægyptios, Exodi 10. 14. Notat Chaldæorum impetum, impudentiam & audaciam; quòd quaſi locuſtæ per feneſtras portis clauſis in domos Iudæorum irruituri ſint.

Vers. 9. *Et non demolientur.*] Paſſiuè, id eſt, non lædentur, non ſauciabunt ſe in hoc ſaltu per feneſtras. q. d. Molem corporis ſui armis grauati ad humum non allident, de mole & robore ſuo nihil hoc caſu decerpent. Hoc ſigno notat eorum dexteritatem, & exercitationem in pugnando, ſaltando, &c. æquè ac audaciam, qua in ipſos hoſtium gladios intrepidi irruent; quin & illæſi, ex vſu & habitu ſaliendi & digladiandi. ita Sanchez. Poſſet quis ſuſpicari pro *demolientur,* legendum eſſe *demorientur,* id eſt, vulnerabuntur adeo vt moriantur. Hoc enim ſignificat Hebr. יִבְצָעוּ *ibtſau.* Verùm codices Latini, etiam antiquiſſimi quos Romæ inſpexi, conſtanter legunt *demolientur,* id eſt, deſtruentur, & vt Septuag. apud S. Hieron. *conſumentur;* Idque latinum eſt, non barbarum. Veteres enim actiuè dicebant demolio, demoliui, pro deſtruo, deſtruxi; ac conſequenter paſſiuè demolior, demolitus ſum, pro deſtruor, deſtructus ſum. Sic cap. 1. 17. dicitur: *Demolita,* id eſt, deſtructa, *ſunt horrea.* Ita Alphenus in l. *Qui inſulam,* in prin. ff. *Dominus, ait, inſulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam.* Et Vlpianus in l.

A *Quid tamen,* §. 1. ff. *Quibus modis vſuſfructus amit. Si demolitis,* ait, *ædibus teſtator alias nouas reſtituerit.* Et, *ædificium demolitum,* in l. *Qui inſulam,* in prin. ff. locat. Senſus ergo eſt q. d. Audaces Chaldæi prædæ auidi, clauſis oſtiis per feneſtras irrumpent in domos, & non demolientur, id eſt, non concidentur, non lædentur, vel à ſe ſuiſque armis in hoc ſaltu, vel ab incolarum, putà Iudæorum, ſe ſuáſque domos defendentium, gladiis: tam enim fortes & dexteri erunt, vt ſaliendo in arma ſua non impingant; tam terribiles, vt Iudæi eos inuadere non audeant, ſed in latebras ſe abdant.

Nota, pro *feneſtras* hebr. eſt שֶׁלַח *ſcelach,* id eſt,
B immiſſio & emiſſio, putà feneſtra, per quam lux & aër in domum immittitur, ſordes verò in plateam emittuntur & eiiciuntur. Rurſum, *ſcelach* ſignificat miſſile, putà telum, vel iaculum. Vnde Septuag. vertunt: *In iaculis cadent, & non conſumentur.* Pagnin. & Vatab. *Super gladium deiicient ſe, & non ſauciabuntur.* q. d. Chaldæi irruent in gladios Iudæorum, iiſque non lædentur, ſed eos ſternent, ſuiſque ipſorum gladiis eos confodient. Rurſum, pro *demolientur* hebr. eſt יִבְצָעוּ *ibtſau,* quod ſignificat vulnerare, item eſſe auarum, ambire pecuniam. Vnde Chald. vertit: *Ad locum ad quem miſſi ſunt vadunt trucidantes, & non recipient pecuniam.* q. d. Chaldæi vitam Iudæis eripient, nec
C aurum ab eis pro lytro oblatum recipient. Arias & Tigurina vertunt: *Lucro non inhiant.* Sic & tropol. dæmones animas quærunt, non aurum. Denique diſce hic, auaritiam appoſitè hebr. vocari בֶּצַע *betſa,* id eſt, vulnus: quia lædit & vulnerat proximum per vſuras, fraudes, iniquos contractus, &c. Nam, vt ait Philoſophus, *Pecunia eſt anima & ſanguis mortalibus.*

A facie eius (populi, de quo verſ. 2.) *contremuit terra, moti ſunt cæli.*] Eſt poëtica hyperbole, in qua partim alludit Propheta ad locuſtas, partim ad Chaldæos, per eas ſignificatos. q. d. Tanta, támque numeroſa & denſa erit hæc locuſta, id eſt, exercitus Chaldæorum: tantus pariter erit eius Vers. 10.
D horror & pauor in Iudæis, vt ipſis hoc metu perculſis & attonitis, per locuſtas haſce quaſi nubes, pérque puluerem ab eis excitatum, ſol & luna obuelari, & obtenebrari videantur (ſolent enim agmina locuſtarum ita denſari ſubinde, vt dum volant expanſis alis, ſolem cœlúmque obtegant:) quin & præ horriſono tubarum clangore, tympanorum, & tormentorum ſonitu, equorum fremitu & curſu, vngularum ad ſaxa colliſione, militum clamore & furore, *cælum ruere, terra fluctuare videatur,* ait S. Hieron. Remig. Albertus, Hugo, Ribera & alij. Simili modo Iſaias cap. 13. 10. & 13. ait in excidio Babylonis Solem, lunam & ſtellas retraxiſſe ſuum lumen, cœlum fuiſſe turbatum,
E & terram motam de loco ſuo. Sic Pſaltes pſal. 17. poëticè pingit Deum deſcendentem ad vindictam impiorum, quaſi cœlos, aëra, terram, totámque mundi machinam quatientem, &, vt Poëta ait, *qui nutu concutit orbem.* Vide can. 32. in Proph. maiores.

Secundò, Theodor. & Arias hæc non hyperbolicè, ſed propriè accipiunt. Cenſent enim Deum ante exercitum Chaldæorum præmiſiſſe procellas, fulgura, & tonitrua ad percellendum Iudæos. Hiſce enim cœlum, id eſt, aër totus, æquè ac terra commouetur & quatitur, iuxta illud Virgilij Æneid. 4

Tonitru cœlum omne ciebo.

Rurſum

Rurſum procellis hiſce ſol cœlúmque obducitur,& obtenebratur. Vnde ſequitur:

Vers. 11. *Et*, id eſt, quia, *Dominus dedit vocem ante faciem exercitus ſui.*] Id eſt, ante exercitum ſuum, putà ante Chaldæos. Vox enim Dei eſt tonitru, vt patet Pſal.28.2.& ſeq. Alludit ad vocem ducis, qui ſuos milites ad inſtans prælium ingenti animo & voce cohortatur & acuit. q. d. Deus quaſi dux belli milites ſuos, putà Chaldæos venientes in Iudæam per tonitru animabit ad bellum; Iudæos verò per idem percellet, & perterrefaciet, quia eius benignam vocem & inuitationem ad pœnitentiam audire noluerunt, eiúſque legatos, putà Prophetas, contempſerunt: tonitru ergo Dei audient & ſentient qui eius blandiloquia audierunt & ſpreuerunt. Nota, Chaldæi hic vocantur milites & exercitus Dei: quia quaſi lictores fuerunt iuſtitiæ, & vindictæ diuinæ exercitæ in Iudæos, aliáſque Gentes. Licèt enim ipſi dominandi libidine, & ſpoliis ditandi ſe cupidine Iudæos, Gentéſque tyrannicè inuaſerint, ac proinde ad hoc directè à Deo excitari & poſitiuè immitti non potuerint: Deus tamen hanc eorum tyrannidem, libidinem & cupidinem directè permittere decreuit, réque ipſa permiſit ad hoc, vt per eam Iudæorum Gétiúmque luxum, idololatriam, aliáque peccata caſtigaret. Vide can.36. in maiores Prophetas.

Allegoricè, hæc veriora & maiora erunt in die mortis, & magis in die iudicij, cuius hic viua imago datur in excidio Ieroſolymæ per Chaldæos. Itaque hæc dies erit tenebrarum & caliginis, qua locuſtæ, id eſt, dæmones innumeri armati peccatis noſtris quæ in vita commiſimus, animam inuadent, percellent, lancinabunt, & in extremas anxietates redigent, vt terra, aër ac cœlum nimis ei anguſtum videatur.

Et ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum: Syrus, & Arabicus vterque: *Occidit lumẽ* (fulgor) *ſtellarum.*

Verſ. 12.] Nunc ergo dicit Dominus: Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.

Verſ. 13.] Et ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & conuertimini ad Dominum Deum veſtrum: quia benignus & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia.

Verſ. 14.] Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat, & relinquat poſt ſe benedictionem, ſacrificium & libamen Domino Deo veſtro?

Verſ. 15.] Canite tuba in Sion, ſanctificate ieiunium, vocate cœtum.

Verſ. 16.] Congregate populum, ſanctificate eccleſiam, coadunate ſenes, congregate paruulos, & ſugentes vbera: egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo.

Verſ. 17.] Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes miniſtri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo: & ne des hereditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Quare dicunt in populis: Vbi eſt Deus eorum?

Conuertimini ad me.] Qui auerſi eratis à me, & conuerſi ad varias illicitáſque veſtras cupidines: *Conuertimini*, inquam, *in toto corde*, tota mente, tota anima, toto ſpiritu, toto affectu. Ego enim cordis & mentis ſum creator & dominus, ideóque totum illud mihi dedi, imò reddi volo, nec patior ex eo partem aliquam quæ idolis, Veneri aut ventri detur, mihi ſuffurari. Vide S.Greg.lib. 7.Moral.cap.12. ad illud Iobi: *Inuoluta ſunt ſemitæ greſſuum eorum*, vbi docet peccatores ſæpe facere bona propoſita, ſed occurrente tentatione illico ad ſua vitia relabi, quia cor non mutant, nec ſeriò & ex toto corde ſe ad Deum conuertunt: *Eſſe quippe humiles*, inquit, *ſed tamen ſine deſpectu: eſſe contenti propriis, ſed ſine neceſſitate: eſſe caſti, ſed ſine maceratione corporis: eſſe patientes, ſed ſine contumeliis volunt: cumque adipiſci virtutes quærunt, ſed labores virtutum fugiunt, quid aliud quàm exhibere belli certamina in campo neſciunt, & triumphare in vrbibus de bello concupiſcunt?* cum ex aduerſo, vt ait S.Bern. humiliatio ſit via ad humilitatem, paſſio ad patientiam, mortificatio ad caſtitatem, ieiunium ad abſtinentiam. Vera ergo conuerſio fit per ſolidum, ſerium & efficax voluntatis propoſitum de mutanda vita, ſi illud crebrò innouetur, & in opus conferatur. *Auerſio à Deo*, inquit Hugo de S. Vict. *fit tribus modis, vanitate mundi, voluptate ſui, curioſitate proximi. At conuerſio fit confeſſione oris, compunctione mentis, mortificatione carnis; vt ſcilicet in ore veritas, in mente puritas, in carne pudica ſit ſobrietas.* Porrò internam hanc cordis conuerſionem, & compunctionem oſtendite *in ieiunio*, quo puniatis peccata carnis & gulæ, *& in fletu & in planctu*, quo non tantùm lachrymis profuſis defleatis, ſed & cum gemitibus, ſuſpiriis, tunſione pectoris, comploſione manuum, &c. ploretis & plangatis priſtina ſcelera & cæcitatem veſtram, ac ingratitudinem & iniurias mihi illatas.

Rectè enim Tertul.lib.de pœnit.cap.9. pœnitentibus hoſce actus & geſtus ex priſco Eccleſiæ more præſcribit: *Exomologeſis*, inquit, *proſternendi, & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſionem iniungens miſericordiæ illicem. De ipſo quoque habitu ac victu mandat, ſacco & cineri incubare, corpus ſordibus obſcurare, animum mœroribus deiicere, illa quæ peccauit triſti tractatione mutare: cæterum paſtum & potum pura noſſe, non ventris ſcilicet, ſed animæ cauſa: plerumque verò ieiuniis preces alere, ingemiſcere, lachrymari, & mugire dies noctéſque ad Dominum.* Idem lib.3.contra Marc. cap.18. ait, afflictos *in rebus attonitis, genibus poſitis, & manibus cedentibus pectus, & facie humi volutante orationem commendare debere.*

Conuertimini ergo *ad me in toto corde*, vt ſcilicet omnes affectiones in vnum Deum referatis. Audi S.Bern.ſerm.2.de Quadrag. *Attende ſolerter quid diligas, quid metuas: vnde gaudeas, aut contriſteris: & ſub habitu religionis animum ſecularem, ſub pannis conuerſionis inuenies cor peruerſum. Totum enim cor in his quatuor affectionibus eſt, & de his accipiendum puto quod dicitur, vt in toto corde tuo conuertaris ad Dominum. Conuertatur*

proinde amor tuus, vt nihil omnino diligas niſi ipsũ, aut certè propter ipſum. Conuertatur etiam ad ipſum timor tuus, quia peruerſus eſt timor omnis, quo metuis aliquid præter eum, aut non propter eum, ſic & gaudium tuum & triſtitia æquè conuertatur ad ipſum. Hoc autem ita fiet, ſi non niſi ſecũdùm eum doleas, aut læteris.

Scindite corda veſtra.]Solebant enim Iudæi in blaſphemia & ſimili atroci ſcelere, æquè ac in graui luctu ſcindere veſtimenta à capite vſque ad pectus, ait Arias, vt hac ſciſſione oſtenderent internum animi dolorem & diſplicentiam. Sed in multis hæc ſciſſio erat mera ceremonia, hærens tantùm in veſte, nec ex corde promanans. Iubet ergo Deus hic cor ſcindi, potiùs quàm veſtem.

Quinque epitheta clementis Dei.

Quia benignus.] Quinque epithetis declarat immenſam Dei pietatem & clementiam erga peccatores pœnitentes. Primum eſt, quod in eos ſit *benignus*, hebr. חַנּוּן *channun,* id eſt, miſericors, gratioſus, benignus. Secundum eſt, quod in eos ſit *miſericors*, hebr. רַחוּם *rachum*, id eſt, miſerator viſceralis, ſiue commiſerans ex intimis viſceribus. Tertium eſt, quòd ſit *patiens*, hebr. אֶרֶךְ אַפַּיִם *erech appaim*, hoc eſt, *longis,* id eſt, latis, *naribus*, hoc eſt longanimis, patiens, tardus ad vindictam, facilis ad veniam. Qui enim latas habent nares, tardè iraſcũtur, & citò placãtur: quia iræ fumos naribus efflãt: ex aduerſo קְצַר אַפַּיִם *ketſar appaim*, id eſt, *anguſtis naribus*, ſignificat facilem ad iram, & tardum ad veniam: quia iræ ſpiritus & fumos efflare nequit, ſed reſeruat, & in corde mentéque continet, vti dixi Exodi 34. 6. Quartum eſt, *multa miſericordia*, hebr. eſt, *multus pietate* & bonitate. Quintum, *præſtabilis*, id eſt, placabilis & pœnitens *ſuper malitia*, id eſt, afflictione & punitione, quam comminatus eſt peccatoribus, vt ſcilicet pœnitente homine pœniteat & Deum, nec minarum decreta iis infligat, ſed ea reuocet & aboleat.. ita Heb. Chald. S. Hieron. & alij. Hebr. enim eſt נִחָם *nicham, id eſt, pœnitens ſuper malitia,* vt vertunt Scpruag. & Vatab. *Deus*, ait Hugo Victor. *benignus eſt, quia iram inimicorum vertit in manſuetudinem, miſericors, quia ſæuitiam in pietatem: patiens, quia contemptum in compunctionem: multus miſericordia, quia odium in dilectionem: præſtabilis ſuper malitia, quia baratrum deſperationis in gratiam prouehit contemplationis.* Vnde Arabicus vertit: *Multa miſericordia potentia eius, & gratia eius, & auertens malum.* Syrus: *cõuertens malitiam..*

Præſtabilis id eſt, placabilis cui?

Nota hic rurſum latinitatem, imò elegantiam noſtri interpretis. Nam *præſtabilis ſuper malitia,* latinè ad verbum idem eſt, quod præſtans, vel qui præſtat, excellit & eminet malitiæ, hoc eſt, iræ & vindictæ; qui maior & melior eſt malitia, nec ſinit ſe ab ea vinci aut regi, ſed eam ipſe vt dominus vincit & regit. ita Ribera. Ira enim eſt quaſi fera tigris, & quaſi indomabilis leæna: quis enim hominum furens ira & cholera, eam domet & regat? Ira ergo dominatur irato, eique habenas rationis & imperij excutit, imò verò eũ quaſi mancipium ſibi ſeruire & obſequi facit. Vnde Poëta:

Ira furor breuis eſt.

Et Cicero Tuſcul. 4. *An*, ait, *eſt quicquam ſimilius inſania, quàm ira? Quàm bene Ennius initium dixit inſaniæ: color, vox, oculi ſpiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent ſanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem mortémque perduxit.* Deus autem tam potens, tam ſanctus, tam manſuetus eſt, vt iræ & vindictæ ſuæ ad nutum imperet: tam præſtans & excellens eſt eius bonitas, vt omnem malitiam tam culpæ, quàm pœnæ peccatoribus decretæ, omnem vindictæ cupidinem, omnem puniendi ſententiam in eos latam, ſi pœniteant, mox reuocet & deleat. Vnde hebr. *nicham* verti poteſt *conſolabilis ſuper malitia*. q.d. Deus malitiam, id eſt, iram & vindictam, quantumuis trucem, amariſſimam, & acerbiſſimam conſolari, flectere & dulcorare poteſt, imò ipſam iram vertere in conſolationem, & beneuolentiam ſummam. Quanta eſſet vis & dulcedo mellis, quod fel, imò mare felleum dulcoraret? Longè maior eſt vis bonitatis Dei, dulcorantis omnem malitiam & amaritudinem. Hãc ſibi proponant irati, in eáque quaſi abyſſo iras ſuas mergant & ſepeliant.

Porrò *præſtabilis* Latinis idem eſſe quod præſtans, excellens, eximium patet ex Cicerone lib. de Amicitia, vbi ait: *Nihil amicitia præſtabilius eſſe putetis.* Et lib. 2. de natura deorum: *Nil melius mundo, nihil præſtabilius, nihil pulchrius.* Et lib. 2. de orat. *Sumendæ autem res* (oratori) *erunt aut magnitudine præſtabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipſo ſingulares. Neque enim paruæ, neque vſitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri ſolent.* Er Gellius: *Chilo* ait, *præſtabilis homo ſapientia.* Sic Deus *præſtabilis*, id eſt, præcellentis, eminentis & tranſcendentis eſt miſericordiæ, quæ oritur partim ex eius celſitudine & magnitudine animi immẽſa: verum enim eſt illud Ouidij lib. 3. triſtium Eleg. 5.

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis iræ,
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem cum iacet hoſtis habet.
At lupus & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

partim ex eius infinita bonitate. Boni enim viri proprium eſt, ait Plato, opus ſuum non deſtruere, ſed perficere: perficitur autem pœnitentia ex parte deſtructi, & remiſſione ex parte Dei. Quod videns Moſes, inter alia arcana ſibi oſtenſa in Sina, dum Deum corpore veſtitum à tergo intueretur, exclamauit: *Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis, ac verax, qui cuſtodis miſericordiam in millia,* id eſt, in mille generationes, &c. *qui reddis iniquitatem Patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam generationem.* Quantum ergo mille excedit quatuor, tantum bonitas & clementia Dei excedit iuſtitiam. Hoc eſt quod Eccleſia profitetur dicens: *Deus cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere.* Vide dicta Exodi 34. 6.

Moral. de imitando Deo in 15. attributis.

Moral. fidelis hæc Dei ſui, ad cuius imaginem creatus & per Chriſtum recreatus eſt, attributa iugiter conſideret, eáque imitari, induere, & moribus exprimere ſtudeat: ſcripſit S. Thomas hac de re opuſc. 62. quod inſcribitur *de diuinis moribus*, quo docet quomodo quindecim attributa Dei æmulari debeamus, itáque fieri diuini. Primum, inquit, eſt immutabilitas. *Apud* Deũ enim *non eſt mutatio, nec viciſſitudinis obumbratio*, Iac. 1. Et ideo immutabilia ſunt opera eius ſecundùm eſſentiam, ſcilicet angelus, anima, cœlum & quatuor elementa: mutat quidem multa in mundo, ſed omnis hęc mutatio eſt in creaturis, non in creatore, ſæculares aſſiduè mutantur, & conſtan-

tes ſunt in ſua inconſtantia. Sancti verò ten-
dunt iugiter ad mentis conſtantiam, vt nec ad-
uerſis fracti, nec proſperis illecti à via recta de-
flectant. Inſuper eundem ſemper in ſtatu, inceſ-
ſu omnique conuerſatione vitæ piæ tenorem
2. ſeruant. Secundum, omne bonum Deo placet,
omne malum diſplicet: ita & ſanctis placet om-
ne bonum ſemper & vbique, & in qualibet crea-
tura, omnibúſque bonum, id eſt, gloriam Dei &
ſalutem proximi impugnantibus fortiter reſi-
ſtunt, multò magis omni malo, id eſt, peccato.
3. Tertium, Deus præuidet & prouidet omnia: ita
ſancti præuident tentationes, contra eáſque ſe
muniũt; item nouiſſima, putà mortem, iudicium,
itáque ſuis rebus & ſaluti æternæ proſpiciunt.
4. Quartum, Deus patiens eſt, quin & ſolem ſuum
oriri facit ſuper bonos & malos, ac pluit ſu-
per iuſtos & iniuſtos: ita & ſanctorum propria
virtus eſt patientia, qua inimicos non tantùm to-
lerant, ſed & amant, eóſque benefactis obruere
& amicos reddere ſtudent. Rurſum, patienter
ſuſtinent tot ſcelera, tot rapinas, tot oppreſſiones,
tot ſtrages & clades, publicas & priuatas, quæ in
hoc mundo fiunt; ſicut Deus eadem ſuſtinet. Hoc
enim commendat omnipotentiam Dei: non enim
eſt magnæ potentiæ iniquum in foueam inferni
demergere; ſed miſericordiam ſuam parcẽdo ma-
5. ximè, & miſerendo manifeſtare. Quintum, Deus
eſt iuſtus, adeo vt quantum eſt ex parte ipſius,
nullus ex alterius malitia recipiat detrimentum.
Nihil enim nocet S. Michaëli caſus Luciferi, nec
Iudæ malitia Petri charitatem imminuit: ſecus
faciunt mundani, qui vnius, v.g. religioſi aut cle-
rici peccatum, in totum ordinem & ſtatum Ec-
cleſiaſticum refundunt: at ſancti Dei iuſtitiam
6. imitantur. Sextum, Deus eſt rectus, nihil facit ex
priuato amore vel odio, nunquam propter iuſti-
tiam miſericordiam deſerit, nec propter miſeri-
cordiam iuſtitiam derelinquit: idem facere ſtu-
7. dent ſancti. Septimum, Deus eſt liberalis, & com-
municat ex ſuo quicquid communicabile eſt,
etiam iis qui id non petunt, imò negligunt &
contemnunt. Ita angelis communicauit ſuã bea-
titudinem, Apoſtolis ſuam poteſtatem ligandi &
ſoluendi, Prophetis ſuam præſcientiam, Doctori-
bus ſuam ſapientiam, Martyribus ſuam fortitu-
dinem, Confeſſoribus ſuam conſtantiam inter
læta & triſtia, virginibus ſuam puritatem: ac ſpe-
ciatim Moſi ſuam manſuetudinem, Ioſepho ſuam
prouidentiam, Eliæ ſuum zelum, Sampſoni ſuum
robur, Salomoni ſuam prudentiam, Dauidi ſuam
miſericordiam, B. Petro ſuam charitatem, S. Ioan-
ni ſuam caſtitatem, S. Paulo ſuam magnanimi-
tatem: ſic & ſancti oculos habent ad videndum
pro aliis, aures ad audiendum confeſſiones, os ad
prædicandum, pedes ad ambulandum, cor ad me-
8. ditandum pro aliorum ſalute. Octauum, Deus
eſt placabilis: nam pœnitẽtibus ita offenſas, etiam
grauiſſimas, condonat, vt nunquam illarum re-
cordetur, eóſque ita diligit, imò magis, quàm an-
te: ita & ſancti iniuriæ obliuiſcuntur, familiarita-
tem ſuam lædentibus non ſubtrahunt, imò om-
nia probra condonant, & pro exprobrantibus
orant. Nonum, Deus eſt benignus iis qui eum
9. grauiſſimè offenderunt, imò ſuis irriſoribus &
crucifixoribus, quos gratia ſua præuenit, vocauít-
que ad pœnitentiam, gratiam & gloriam: ita ni-
hil facit Deo ſic ſimilem, ait S. Chryſoſt. atque
malignis & lædentibus eſſe benignum & clemen-
tem, cùm ſit cumulus perfectionis inimicos di-
A ligere, & pro ipſis orare, vti fecit Chriſtus in cru-
ce. Rurſum, Deus à nemine exigit quicquam ſu-
pra vires in pœnitẽtiis, ieiuniis, orationibus, elee-
moſynis, omnique diſciplina; ſed paucis lachry-
mis & gemitu, imò corde dolente & cõtrito con-
tentus, omnia ſcelera indulget; ſic ſanctus nemi-
nem grauat ſupra vires, ſed tãtùm exigit id, quod
facilè præſtare poteſt. Decimum, Deus eſt verax 10.
in dictis & promiſſis, vt patet in oraculis hiſce
Prophetarum: ita ſanctus, verax & fidelis eſt, tum
Deo in fide, cultu, obedientia, ac votis; tum pro-
ximo in omnibus dictis & factis: quia *qui veri-
tatem odit, odit Chriſtum*; & vt ait S. Chryſoſt. *ve-
ritatis proditor eſt non tantùm ille qui mentitur, ſed
etiam qui liberè veritatem non pronunciat aut de-*
B *fendit, cum opus eſt.* Vndecimum, Deus non eſt ac- 11.
ceptor perſonarum, vt diuites & potentes præfe-
rat pauperibus & miſeris, imò hos illis anteponit
& euehit; vti euexit Dauidem, Saulem, Gedeonẽ,
Ioſiam, &c. ad regnum & principatum. Et in do-
nis gratiæ non reſpicit naturæ dotes; atque in do-
nis gloriæ nil niſi merita intuetur. Deniq; æqua-
lis eſt ei cura de omnibus: ita & ſanctus tam
amat, & curat pauperes quàm diuites, tã peregri-
nos quàm ciues, tam, imò magis, afflictos quàm
felices: nam æquè omnes iuuare, & ad ſalutem
dirigere ſatagit. Duodecimum, Deus nulla re tur- 12.
batur, ſed in omnibus rebus, & euentis eſt æqua-
nimis: ita ſanctus vitat omnem turbationem: quia
C modica, vel potius nulla gratia quieſcere poteſt
in anima turbata. Hinc maledicta & malefacta
proximorum diſſimulat, & cum Dauide quaſi ſur-
dus ea non audit, & quaſi cæcus ea non videt:
quia totus in Deo, Deíque volũtate & dilectione
defixus eſt & cõquieſcit. Decimumtertium, Deus 13.
non quærit commodum ſuum, ſed in omni ope-
re creationis, conſeruationis, gubernationis, re-
demptionis, &c. ſpectat bonum hominum & crea-
turarum: ſic & ſanctus non quærit quæ ſua ſunt,
ſed purè Dei gloriam, & proximorum vtilitatem
in omnibus actibus ſuis procurat: quia quantò
magis & puriùs Deum reſpicimus, & quantò mi-
nùs noſtram, magíſque proximi vtilitatem atten-
dimus, tantò acceptabilius eſt Deo, & tantò vni-
D uerſitati fructuoſius eſt opus noſtrum. Deci- 14.
mumquartum, Deus omnia bene & perfectè fa-
cit in operibus naturę, ęquè ac gratię, ſiue ſit ven-
tus, ſiue pluuia, ſiue calor, ſiue frigus, ſiue ſterili-
tas, ſiue vbertas, &c. pro illo tempore nil melius
fieri poteſt: quia immenſa ſua ſapientia ſingula
perfectè ſuo tempore operatur: ſic & ſanctus
ſtudet eſſe in ſingulis operibus ſuis perfectus,
quaſi tota ſalus eius, & omnis laus Dei, ac vniuer-
ſitatis vtilitas ex vno opere pẽderet; & quaſi nun-
quam ad illud eſſet reuerſurus, neque aliud opus
incepturus: vnde in eo conquieſcit, donec illud
abſoluat & compleat. Qui enim cupit antèque
abſoluere, ideóque feſtinat, vt ad aliud ſe trans-
E ferat, minuit affectum & conatum operis, laſſe-
ſcit, & facilè ab incœpto deſiſtit. Decimumquin- 15.
tum, Deus non punit bis idipſum: idem facit ſan-
ctus, qui in hoc, & in reliquis vniuerſis ſtudet ſe
per omnia conformare ſanctiſſimæ Dei volunta-
ti. Hæc ſummatim, quæ fusè D. Thomas opuſc.
62.

Quis ſcit ſi cõuertatur. Ita vertunt & Septuag. Vers. 14.
Vatab. & alij paſſim, licèt enim τὸ *ſi*, non ſit in
Hebræo, tamen de more ex phraſi Hebræa ſub-
intelligitur. Vox *ſi* ſignificat dubitationem Pro-
phetæ de venia Iudæis, etiam pœnitentibus apud

Digitized by Google

Deum impetranda: licèt enim certò ſciret Deum pœnitentibus ſemper remittere offenſam, id eſt, culpam & pœnam æternam; tamen ſciebat pariter Deum non ſemper pœnitentibus remittere pœnam temporalem, qualis hic erat excidium Iudææ per Chaldæos à ſe decretum, & comminatum. De illa ergo dubitans Propheta, ait: *Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat*: id eſt, an fortè ignoſcat. q. d. Spero eum ignoſciturum, & aſſerere & promittere non audeo. Simili modo Deus Dauidi pœnitenti culpam homicidij & adulterij remiſit, non pœnam: nam eum puniuit morte filij, & priuatione regni in perſecutione Abſalonis, 2. Reg. 12. 10. ita S. Hieron. Theod. Ruffin. Rupert. & alij. Chald. ex Hebræo, omiſſo *ſi* vertit aſſertiuè, & paraphraſticè hoc modo: *Qui ſcit apud ſe eſſe peccata, diſcedat ab eis, & miſericordia applicabitur ei, & quicunque pœnitentiam egerit, remittentur ei peccata ſua; & recipiet benedictiones ac conſolationes, & erit eius oratio ſicut viri qui offert oblationes, & libamina in domo ſanctuarij Domini.*

Et ignoſcat. Hebr. ונחם venicham, id eſt, *& pœniteat*, hoc eſt, reuocet ſententiam, non vaſtando Iudæam per Chaldæos, vti decreuerat.

Et relinquat poſt ſe benedictionem.] Eſt proſopopœia. Loquitur enim de Deo, quaſi de homine offenſo, qui pœnitentia amici à quo offenſus eſt placatus, iram & offenſam ponens, ad amicum redit blandus & ſerenus, imò cum munuſculis & donis, quæ deinde abiens illi relinquit, tanquam ſymbola amicitiæ redintegratæ. q. d. Simili modo Deus vobis, ô Iudæi, relinquet benedictionẽ, id eſt, frugum & bonorum omnium copiam, ex qua illi in gratiarum actionem *ſacrificium & libamen* crebrò & largè offerre poſſitis. Paulò aliter τὸ *poſt ſe* explicat Chriſto. à Caſtro. q. d. Poſt ſuã vindictam, putà poſt 70. annos captiuitatis Babylonicæ.

Vers. 15. *Canite tuba in Sion.*] Vt ſono tubæ omnes conuocetis ad publicam ſupplicationem, & litaniam ad tantam cladem auertendam. Iudæi enim ad populum conuocandũ vtebantur tubis, ex præſcripto Dei Num. 10. verſ. 1. non campanis. Hæ enim propriæ ſunt Chriſtianorum: & initio quidem fuerunt minores, ſed pace Eccleſiæ reddita per Conſtantinum, paulatim grandiores factæ: nomen autem campanarum acceperunt à loco, vbi primò maiores factæ ſunt, nempe à ciuitate Nola in Campania: vnde & minores campanulæ, dicuntur nolæ. Ita Ration. diuin. offic. libr. 1. cap. 4. num. 1. Card. Baron. tom. 1. anno Chriſti 58. Iodous Loricliius in theſauro Theolog. verbo *Campana*.

Mor. de publicis litaniis.

Ex hoc loco refellitur Lutherus, & eum ſecuti Magdeburgenſes Centuria 3. cap. 10. in Tertulliano, qui proceſſiones & litanias publicas referunt ad Montani hæretici ceremonias, & Tertulliani errores. Nam illas hoc loco Deus indici iubet per Prophetam, vti & Ioſue cap. 6. 4. vbi per illas corruerunt muri Iericho. Eaſdem indixit Dauid 1. Paral. 13. 2. & Ioſaphat 2. Paral. 20. 21. imò eas ſanxit Chriſtus ſuo facto & exemplo, dum publica populi proceſſione ingreſſus eſt Ieroſolymam in die palmarum, Matth. 21. 8. Ita Gregorius Magnus in publica lue & peſte publicas litanias indixit, quibus auerſa eſt ira Dei & plaga, vt ipſe teſtatur lib. 11. Epiſt. 2. Et Carolus Magnus Imper. lib. 6. legum cap. 74. *Litania*, inquit, *maior more Romano ſeptimo Calend. Maij celebretur.* Eandem ſanxit Concilium Moguntinum habitum anno Chriſti 813. cap. 33. Ita anno 36. imperij Theodoſij Imper. cùm Cõſtãtinopolis terræ motu quateretur, totus populus ſupplicans inclamauit *Kyrie eleiſon*, ac puer raptus in cœlum iuſſus eſt Epiſcopo & populo nunciare, vt litanias facerent, dicerentque: *Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis miſerere nobis.* Proclus ergo Epiſcopus hac ſuſcepta litania præcepit populo ſic facere, & ſtatim terræ motus ceſſauit, inquit Paulus Diaconus lib. 14. variar. hiſtor. plura vide apud Iodocum Cocciũ in theſauro Cathol. p. 2. lib. 3. art. 7. Verè S. Leo ſerm. 3. de ieiunio ſeptimi menſis cap. 3. *Pleniſſima*, ait, *peccatorum obtinetur abolitio, quando totius Eccleſiæ vna eſt oratio, & vna confeſſio: ſi enim duorum vel trium ſanctorum pio conſenſui, omnia quæ popoſcerit, Dominus præſtanda promittit, quid negabitur multorum millium plebi vnam obſeruantiam pariter exequenti, & per vnum ſpiritum concorditer ſupplicanti?* Et Tertul. in Apologetico: Publica, ait, omniũ oratione *quaſi manufacta expoſtulamus, & vim facimus Deo. Sed hæc vis grata eſt Deo.*

Vers. 16. *Sanctificate ieiunium*, indicite ſanctum ieiuniũ. Vide dicta cap. 1. verſ. 14. *vocate cœtum.* Myſticè S. Bern. ſerm. 4. de ieiunio quadrag. *Sint*, ait, *ieiunio noſtro, vt facilè cœlos penetret, duæ alæ, orationis ſcilicet & iuſtitiæ*, vt reddas fratri vnitatem & pacem, quam debes. vnde ait: *Vocate cœtum. Quid eſt enim cœtum vocare? Vnitatem ſeruare, diligere pacem, fraternitatem amare. Superbus ille Phariſæus ieiunium habuit, ieiunium ſanctificauit, qui nimirum & ieiunauit bis in ſabbatho, & gratias egit Deo: ſed non vocauit cœtum, dicens: Non ſum ſicut cæteri hominum, ideoque ala vna nitens ieiunium eius, non peruenit in cœlum. Vos ergo chariſſimi lauate manus veſtras in ſanguine peccatoris, & omnino ſolliciti eſtote vt alas duas habeat ieiunium veſtrum, ſanctimoniam ſcilicet, & pacem, ſine qua nemo videbit Deum. ſanctificate ieiunium, vt pura intentio & deuota oratio diuinæ illud offerat Maieſtati. Vocate cœtum, vt congruas vnitati, laudate Dominum in tympano & choro, vt concors ſit mortificatio carnis.*

Sanctificate Eccleſiam.] q. d. Facite quà monendo, quà exhortando, quà minando, quà ſanctæ vitæ exemplo præeundo, vt totus Eccleſiæ populus ſe Deo ſuo ſanctum præſtet, itáque eius offenſam placet, eúmque ſibi reconciliet. ita S. Hieron.

Congregate ſenes.] q. d. Congregate omnis ætatis, ordinis, & ſexus homines, vt omnes clament in cœlum, flagiténtque miſericordiam, eámque communi omnium voce, quaſi armata manu, à Deo extorqueant. Nominat præ cæteris ſenes, quia hi effœta ætate ſolent eſſe puriores à vitiis carnis, & ob affectã debilémq; valetudinẽ proniores ad preces & vota. Item paruulos & ſugentes vbera, vt hi innocentes ſuo miſerabili vagitu aures Dei pulſent, flectántque ad miſericordiam. Sic de paruulis ab Herode occiſis ait S. Auguſt. ſerm. 1. de innocentibus: *Miſcebatur lamentatio matrum, & ad cœlum tranſibat oblatio paruulorum*, Deum concilians matribus totique Iudææ. Sic pullos coruorum lamentabili crocitatione, quaſi naturali prece, poſcere cibum à Deo, docet Pſaltes pſal. 146. 9. *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Et leunculos ſuo rugitu: *Catuli leonum*, inquit, *rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi*, pſal. 103. 21. Et verſ. 27. De omnibus animalibus ait: *Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore.* Hæ enim ſunt

Digitized by Google

ſunt quaſi naturales animalium obſecrationes, quibus tacitè ab auctore naturæ poſtulant cibum & potum ſibi congruum. Vnde Deus illorum conditor eas audit & exaudit, dum cuique eſcam prouidet & largitur. Adde, paruulos hos ſuo ploratu excitare parentes & vicinos, vt feruentiùs orent & plorent.

Egrediatur ſponſus.] q. d. Sponſi & ſponſæ complexibus & voluptate thalami abſtineant, ac dent ſe pœnitentiæ & lachrymis, adeántque Eccleſiam, vt vna voce omnes vociferentur in cœlum, flagitantes veniam. Docet hic Propheta, tempore publicæ calamitatis, pœnitentiæ & ſupplicationis coniugibus abſtinendum coniugio, vt melius ſe dent orationi, quod & docet Apoſtolus 1. Corinth. 7. 5. Et Miſſale Romanum iubet, vt paſtores hac de re moneant cõiuges, dum eos matrimonio coniungunt. Ita Nicolaus I. in reſpon. ad quæſt. Bulgar. cap. 50. ſcribit vt toto tempore quadrageſimæ, vtpote orationis & ieiunij, vſu coniugij abſtineant. Ita Noe eo abſtinuit toto tempore diluuij degens in arca, idque volente Deo, vti ex S. Ambr. dixi Geneſ. 8. 16.

Symb. Hugo Victor. Sponſus, inquit, id eſt, ſapiens, *egrediatur de cubili ſuo, id eſt, de ſtudio ſapientiæ: & ſponſa de thalamo ſuo, id eſt, de priuilegio deſcendat contemplatiuæ gratiæ: & ſqualorem ſubeat pœnitentiæ, obtentu quærendæ veniæ.*

Vers. 17. *Inter veſtibulum & altare.*] Nota ex lib. 3. Reg. 6. templum Iudæorum propriè tantùm duas continuiſſe partes, ſcilicet Sanctum, & Sanctum ſanctorum; ſed ante ſe habuiſſe veſtibulum, ſiue porticum, quam Aquila vertit πρόδρομον, quaſi præuiam templo. hebr. vocatur אולם *vlam*, id eſt, colligatum & connexum templo. Symmach. vertit *προαύλαιον, q. d. ante fores, pro forium:* idque duplici de cauſa; prior, ad dignitatem baſilicæ, & ad maieſtatem incolarum. Hac enim de cauſa palatiis addi ſolent veſtibula, vt docet Vitruuius lib. 6. cap. 8. ſic Romæ ante baſilicam S. Petri, S. Laurentij, S. Clementis, S. Crucis, &c. videmus veſtibula, ſiue porticus ſuis columnis ſubnixas. Poſterior, ad aduenantium ſtationem. Vnde Macrobius lib. 6. cap. 8. *veſtibulum* dici putat quaſi *ve ſtabulum*, vel *ve ſtatio*: *ve* autem tum intenſionem ſignificat, tum minutionem. Nam vetus dicitur ab ætatis magnitudine, quaſi ve, id eſt, magna ætas: vehemens quaſi vi mentis inſtructum. Vecors autem & veſanus priuationem ſignificat ſanitatis & cordis. Ergo locum ante fores relictum dici putant veſtibulum à ſtationis exceſſu: quia in eo diu ſtabant aduentantes, domus Dominum ſalutaturi, expectantes audientiã. Et Gellius lib. 16. cap. 5. Veſtibulum dici putat, quaſi venientium ſtatio: Seruius verò, quòd ianuam veſtiat; vel quod Veſtæ conſecratum eſſet. Vnde nubentes puellæ limen non tangunt. Hinc Lucanus lib. 2.

Veſtibulum quod eius etymon.

Tranſlata vetuit contingere limina planta.

Porrò veſtibulum hoc templi ad magnificentiam habebat in altitudine 120. cubitos, vti docet Villalpando lib. 3. de templo cap. 46. Erat ergo inſtar ingentis turris: vnde in eius pinnaculo, hoc eſt, culmine, ſtatuit diabolus Chriſtum, eum tentans & dicens: *Mitte te deorſum.* q. d. Si tu es filius Dei, ergo hoc tuum eſt templum: mitte ergo te deorſum, vt illæſum te ſiſtas inter veſtibulũ & atrium ſacerdotum; illíque æquè ac laici, hoc miraculum videntes, te vt templi Dominum, Deique filium agnoſcant & colant. ita Franc. Lucas in Matth. 4.

A Nam ante hoc templi veſtibulum, erat atrium ſacerdotum ſub dio: & in eo erat altare holocauſtorum: poſt hoc atrium ſacerdotum ſequebatur atrium extimum laicorum, quod ab atrio ſacerdotum diuidebatur muro trium cubitorum altitudinis, teſte Ioſepho lib. 8. antiq. 2. ita vt populus ſpectare poſſet ſacerdotes, holocauſta, cæteráque quæ fiebant in atrio ſacerdotum, nõ autem illud ingredi.

Iubet ergo hic Propheta ſacerdotibus, vt inter templi veſtibulum & altare holocauſtorum, id eſt, in atrio ſuo, ſed proximè ad veſtibulum & templum, ſupplices orent & plorent: idque Primò, quia decebat eos proximè ad templum, in B tanta populi neceſſitate ſupplicare. Secundò, vt populus eos ſpectare poſſet, & eorum exemplo accendi ad communes preces, & complorationes. ita S. Hieron. Lyran. Ribera, à Caſtro, Villalpando & alij. Tertiò, quia ſacerdotes priùs ſacrificabant, & per victimas pro peccato, & holocauſta parabant ſibi aditum ad Deum, vt deinde accedentes ad veſtibulum templi, ſua vota precéſque Deo ſupplices offerrent: qua re tropol. ſignificabatur, accedenti ad orationem præmittendam eſſe mortificationem. Altare enim holocauſtorum ſymbolum erat mortificationis, templum orationis.

Denique in hoc loco à Ioële hic deſignato C occiſus eſt & martyr occubuit Zacharias Propheta, de quo Chriſtus Matth. 23. 25. *Vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare,* quod hic dicitur, *Inter veſtibulum & altare.* Veſtibulum enim templo erat connexum, & quaſi pars extima templi: quare nomine templi comprehendit illud Chriſtus. *Plorabunt*, id eſt, proſtrati, cineréque & ſacco operti plorent & dicant: *Parce Domine.* Hebræi enim ſæpe futurum capiunt pro imperatiuo vel ſubiunctiuo. ita S. Hieron.

Nota hic, ſacerdotum eſſe flere & plorare peccata populi. Ita olim pij ſacerdotes fluebant lachrymis in ſacrificio. Hac de cauſa ſudario vtebantur, D vti etiamnum vtuntur. Audi Amalarium lib. 3. de Eccleſ. offic. cap. 24. *Propter effuſionem lachrymarum tergendam fertur ſudarium, vt in Martyrologio Beda legitur 19. Iulij, quod Pater noſter Arſenius propter redundationem lachrymarum tergendam, ſemper ſudarium in ſinu vel in manu habuerit. In manu ſiniſtra portatur, vt oſtendatur in temporali vita tædium nos pati ſuperflui humoris, hoc eſt, carnalis delectationis.* Porrò Beda in Collectan. agens de veſtibus ſacerdotum tomo 3. hoc ſudarium vocat mappulam, ſiue amapham, ita dictam, à mundando ſudore & humore; eámque ait ſacerdotem geſtare in ſiniſtra. Vnde videtur, quod mappula hæc fuerit manipulus: nam & ma- E nipulus videtur dici quaſi manus mappula; quódque in locum mappulæ, deficiente deuotione & lachrymis ſacerdotum, ſucceſſerit noſter manipulus. Quocirca Amalarius inter veſtes ſacerdotis non nominat manipulum, ſed eius loco ponit ſudarium. Hinc & ſacerdos induens manipulum ait: *Merear Domine portare manipulum fletus & doloris, vt cum exultatione recipiam mercedem laboris.* Manipulus ergò eum moneat compunctionis, deuotionis & lachrymarum priſcorum ſacerdotum.

Manipuli ſacerd. origo & vſus.

Ne des hereditatem tuam (populum tuum, de quo dixiſti: *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius,* Deut. 32. 9. & *Eritis mi-*

Digitized by Google

hi in peculium de cunctis populis, Exodi 19. 5.) *in opprobrium,vt dominentur eis nationes*,Chaldæi.

Quare dicunt.] Id eſt,dicent. Septuag. *Ne dicant:Vbi eſt Deus eorum?* q.d. Si nos tradis Chaldæis,gentes & nos, & te, ô Domine, ſubſannabunt & blaſphemabunt dicentes:Deus Hebræorum ſuos Iudæos deſeruit,quia infirmus eos contra Chaldæos tutari non valuit; aut ſi valuit, immiſericors & crudelis noluit. Auerte hæc probra à te,à nomine tuo glorioſo.

Verſ. 18.] Zelatus eſt Dominus terram ſuam,& pepercit populo ſuo.

Verſ. 19.] Et reſpondit Dominus, & dixit populo ſuo: Ecce ego mittam vobis frumentum,& vinum,& oleum, & replebimini eis: & non dabo vos vltrà opprobrium in Gentibus.

Verſ. 20.] Et eum, qui ab Aquilone eſt procul faciam à vobis: & expellam eum in terram inuiam & deſertam: faciem eius contra mare Orientale,& extremum eius ad mare nouiſſimum: & aſcendet fœtor eius,& aſcendet putredo eius,quia ſuperbè egit.

Verſ. 21.] Noli timere terra, exulta & lætare: quoniam magnificauit Dominus vt faceret.

Verſ. 22.] Nolite timere animalia regionis:quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum ſuum, ficus & vinea dederunt virtutem ſuam.

Verſ. 23.] Et filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum,ſicut in principio.

Verſ. 24.] Et implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo.

Verſ. 25.] Et reddam vobis annos, quos comedit locuſta,bruchus,& rubigo, & eruca:fortitudo mea magna,quam miſi in vos.

Verſ. 26.] Et comedetis veſcentes, & ſaturabimini:& laudabitis nomen Domini Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum:& non cõfundetur populus meus in ſempiternum.

Verſ. 27.] Et ſcietis quia in medio Iſraël ego ſum,& ego Dominus Deus veſter, & non eſt amplius:& non confundetur populus meus in æternum.

VERS. 18. *Zelatus eſt.*] Zelabitur, id eſt, amore & zelo proſequetur *Dominus terram ſuam*, Iudæam: *& pepercit*,id eſt,parcet *populo ſuo*, cùm Cyrum flectet,vt eos è Babylone in Iudæam liberos dimittat,ſcilicet poſtquam eos captiuitate ſeptuaginta annorum puniuerit,in eáque contritos,pœnitentes ſibique ſupplicantes, vti præceſſit, audierit. Conſolatur de more Propheta ſuos poſt minas & ſupplicia. vide can. 12. ita S.Hieron.& alij paſſim. Vnde Arabicus vertit: *Zelatus eſt Dominus terræ,& pepercit populo ſuo.*

Elogia pœnitentiæ. Tropol. vide hic fructum contritionis & pœnitentiæ, quæ Deum non tantùm ad miſericordiam & amorem, ſed & ad zelum parcendi, & tuendi pœnitentes excitat & accendit. Quare meritò exclamat hic Hugo Victor: *O fructuoſa & virilis pœnitentia. O virago amplectenda,mediatrix peccatorum fidiſſima. O ſecunda naufragij tabula. O refugium pauperum,miſerorum auxilium. Exulum ſpes,debilium fomes, lumen cæcorum, petulantium virga,vitiorum fera,virtutum apotheca:quæ ſola Iudicem flectis,conditorem arguis, omnipotentem ſternis,dum vinceris vincis,dum cruciaris crucias, dum vulneras ſanas, dum ſalubriter ſuccumbis glorioſè triumphas. Tu ſola cæteris ſilentibus, thronum gratiæ audacter conſcendis.* Probat id & illuſtrat exemplis:*Dauid*,inquit,*manu ducens reconcilias,Petrum reſtituis, Paulum illuminas, Publicanum ſumptum de telonio Apoſtolorum fidenter inſeris choro: Mariam de proſtibulo leuas in æthera,& iungis Chriſto: Latronem affixum patibulo adhuc vernantem ſanguine inſeris paradiſo. Quid plura? Tui iuris eſt cæleſtis curia.* Et mox per antitheta, mala culpæ inflicta cap. 1. verſ. 10. bonis(quæ ſequuntur verſ. 22.)pœnitentiæ opponens, & emendans: *Contra terræ vaſtitatem*, inquit, *ipſius opponit vbertatem: contra famem ſaturitatem:contra opprobrium gloriæ ſecuritatem:contra crudelitatem & incurſionem hoſtium,ipſorum fœtorem & interitum: contra ſterilitatem fructuum,& arborum ariditatem,ipſorum germina & vbertatem:contra famem verbi & ſitim doctrinæ,fontem vitæ inducit, & doctorem iuſtitiæ:contra triſtia gaudium, contra confuſionem ſolatium, contra conuitium gloriam, contra mortem vitam, contra cinerem coronam.*

VERS. 19. *Reſpondit Dominus*,per me Ioëlē hoc loco:*Ecce ego mittam vobis frumentum*,quod abſtuli per erucam,locuſtam, bruchum & rubiginem,c. 1. 4.

Et non dabo vos vltrà in opprobrium.] *Vltrà*,id eſt, in longum tempus, putà hoc ſæculo, vel quamdiu durabit veſtri memoria. Sic τὸ *non vltrà*,non perpetuum,ſed longum, & immemoriale tempus ſignificat 3.Reg.10.10.4.Reg.6.23.& alibi.

VERS. 20. *Et eum qui ab Aquilone eſt.*] Aquilonarem tyrannum *procul faciam à vobis.*

Veniens ab Aquilone quis. Quæres,quiſnam hic Aquilonaris? S.Hieron. Theod. Remigius, Albertus & Hugo accipiunt Sennacherib,quem Dominus longè fecit à Ieruſalem:quia dum eam obſideret, angelus Domini vna nocte percuſſit centum octuaginta quinque millia militum:itáque eum fugere compulit, 4. Reg.19.35.

Verùm Ioël tota prophetia agit de vaſtitate Iudæis imminente,non à Sennacherib, ſed à Nabuchodonoſor & Chaldæis, vti iam ſæpius dixi. Hic enim veniens ab Aquilone, id eſt, è Chaldæa,cepit & vaſtauit Ieruſalem, ac Iudæos in captiuitatem Babylonem abduxit. Vnde Ieremias cap.1.14.comminans eius cladem, eundem vocat Aquilonem:*Ab Aquilone*,inquit,*pandetur malum ſuper omnes habitatores terræ.* Hunc Deus procul fecit & abegit à Iudæis,dum eius filium, vel nepotem

Digitized by Google

potem Baltaſarem cum vrbe Babylone, totóque regno per Cyrum euertit. Quocirca Chaldæi, qui tum in Iudæa degebant, illique præſidebant, vt patet Ierem. 40. 10. audita hac Balſaſaris domini ſui clade, perterriti fugerunt in inuias ſolitudines, partim verſùs mare mortuum, ſitum ad Orientem Iudææ; partim verſùs mare Mediterraneum ſitum ad Occidentem eiuſdem, multique ex illis à Iudæis & Perſis cæſi ſunt, ita vt occiſorum fœtor & putredo aërem compleret, ſicque punita eſt eorum ſuperbia & tyrannis, qua populum Dei ſuperbè opprimebant. ita Theodor. & à Caſtro. Secundò, S. Hieron. & alij multi mox citandi, per hunc venientem ab Aquilone, meliùs & pleniùs intelligunt Holophernem, qui miſſu alterius Nabuchodonoſoris regnantis in Niniue, Iudæos Babylone reuerſos inuaſit; ſed euerſus & cæſus eſt à Iudith. De eo enim dicitur: *Venit Aſſur ex montibus ab Aquilone, in multitudine fortitudinis ſuæ*, Iudith. 16. 5. Cæſo enim Holopherne, milites Aſſyrij fugerunt in inuia, diſperſique ſunt verſùs mare Occidentale & Orientale. Iudæa enim ab occaſu habet mare Mediterraneum, quod hic nouiſſimum dicitur, ab Oriente verò habet mare Galilææ, quod & Genezareth, & Tiberiadis dicitur; è regione cuius erat Bethulia, vbi fugati ſunt Aſſyrij. q. d. Exercitum immenſum Holophernis, qui videbatur pertingere à mari Galilææ vſque ad mare Mediterraneum, quaquauerſum in omnem mundi plagam diſpergam. Probatur hæc explicatio ex eo, quòd poſt reditum populi è Babylone in Iudæam, in eáque pacem & copiam frugum, Deus promittit hanc de Tyranno ab Aquilone venturo victoriam: at nec in Scriptura, nec apud Ioſephum, alium tunc ex Aquilone veniſſe legimus, niſi Holophernem. Adde, huic magis congruit, quod hic dicitur de fuga militum ad mare Galilææ & Mediterraneum, quàm Nabuchodonoſori & Chaldæis. ita Ribera. Licèt enim Pererius in cap. 1. Danielis, Genebr. l. 2. Chronol. Canus lib. 11. de locis cap. 6. à Caſtro hic, Serarius in c. 1. Iudith, & nonnulli alij putent hiſtoriam Iudith contigiſſe ante captiuitatem Babylonicam ſub Manaſſe rege Iuda, tamen Suidas verbo *Iudith*, & Iulius Africanus apud eundem S. Auguſt. lib. 18. de ciuit. 26. Euſeb. in chron. Beda de Tempor. Rabanus, Hugo Card. Dionyſ. in Iudith cap. 1. Gerardus Mercator in Chronol. Ribera & alij multi putant poſt eam contigiſſe, regnante vel Cambyſe, vel Dario Hiſtaſpis, vel eius filio Xerxe, de quo plura dixi in libro Iudith.

Eſt Holophernes.

Alleg. Aquilonaris hic Tyrannus eſt diabolus, qui quaſi Boreas frigus, id eſt, acediam & torporem mentibus hominum immittit, hyemémque virtutum & bonorum operum inducit: ſed hunc fugauit Chriſtus, qui quaſi Auſter, calorem & feruorem mentibus Apoſtolorum & fidelium aſpirauit. Vnde de eo dicitur Cant. 4. 16. *Surge* (tráſi, abi) *Aquilo, & veni Auſter; perfla hortum meum, & fluant aromata illius*, putà aromata virtutum, ait ibidem Theodor. & Nyſſenus. Vnde Richard. de S. Victore ibidem addit: *Per Aquilonem enim colliguntur aquæ ne fluant; inde dictus eſt Aquilo quaſi aquas ligans.* Hinc & *Deus ab Auſtro veniet*, ait Abacuc cap. 3. 3. Porrò Hugo Victor. ſingula ita adaptat: Is qui ab Aquilone eſt *apoſtata angelus, qui per incarnationem Chriſti per verbum fidei, per gratiam baptiſmi expulſus eſt in terram inuiam, id eſt, in ariditatem gentilis & Iudaici populi.* Vnde

Chriſtus eſt Auſter, diabolus eſt Aquilo.

A Chriſtus: *Cum*, ait, *immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem*, Matth. 12. 43. Pergit Hugo: *Mare Orientale ſunt electi, nouiſſimum reprobi, facies intentio, extremum incluſio: vel mare Orientale ſunt primitiæ electionis gentium, nouiſſimum credulitas Iudæorum: fœtor eius eſt mors Antichriſti: putredo ſuper eum ſententia iudicij.* Vnde de his ait Iſaias cap. vlt. verſ. vlt. *Egredientur* (beati) *& videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me: & vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Et erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* Vide ibi dicta. Arabicus vterque vertit: *Occidentalem* (vel *Occidentem*) *expellam à vobis.* Sub Aquilone enim intelligitur ei vicinus Occidens, in quem tendunt
B reprobi: diabolus enim eos trahit in occaſum; ſicut ſub Auſtro intelligitur ei vicinus Oriens, in quem tendunt ſancti & beati.

Moraliter: terra eſt reproba anima, inuia eſt, quia ſine viſitatione angelorum: deſerta, quia ſine fructu virtutum, & ſemine morum: dæmonis expulſio eſt peccati confeſſio: mare Orientale, eſt mens per compunctionem amara, per deuotionem contemplationis Oriens facta: mare nouiſſimum, eſt mens fœtore conſcientiæ amara, deſperatione veniæ abſorpta: facies eius, aſtuta intentio nocendi: extremum eius, furor, & inſania triumphandi: fœtor eſt odium peccati, putredo contemptus mundi. Hucuſque Hugo.

Mare Orientale & extremum eius vſque ad nouiſſimum.] Mare Orientale eſt mare Galilææ, vel
C potiùs mare mortuum, ſiue lacus Aſphaltites, in quem verſa eſt Sodoma & Pentapolis, dum cœleſti igne conflagrauit, quod proinde vocatur mare ſalſiſſimum, & ponitur limes Iudææ, ſiue terræ Iudæis promiſſæ ab Oriente, Num. 34. 3. ſicut ibidem verſ. 6. limes eiuſdem ab Occidente ponitur mare magnum, ſiue Mediterraneum. ita S. Hieron. Alber. Lyran. Minùs rectè ergo aliqui per mare Orientale accipiunt Oceanum. Hic enim non tangit Iudæam, atque tam verſùs Meridiem aliáſque mundi plagas, quàm verſùs Orientem porrigitur.

Loquitur hic iugiter Propheta de exercitu Aſſyriorum, vel Chaldæorum ſub allegoria locuſtarum, atque alludit ad plagam locuſtarum,
D Ægypto à Moſe inflictam. Has enim orante Pharaone tollens Moſes, induxit ventum occidentalem, putà Zephyrum, qui *arreptam locuſtam proiecit in mare rubrum*, Exodi 10. 19. Simili enim modo Deus Aſſyrios diſperſit ex Iudæa, vt fugerent verſùs eius limites, putà verſùs mare mortuum, & ad mare Mediterraneum in exteras regiones.

Noli timere terra.] Iudææ ſcilicet. Iudææ enim, Vers. 21.
id eſt, eius incolis, putà Iudæis poſt reditum è Babylone promittit bona quælibet temporalia, eáque per antitheſin malis ſingulis, quæ iiſdem comminatus eſt cap. 1. verſ. 4. & ſequentibus, op-
E ponit. Ita S. Hieron. Theod. Hugo & alij. Myſticè, ſub hiſce temporalibus intelligit bona ſpiritualia per Chriſtum danda, ad quæ ſenſim aſſurgit: *Omnibus*, ait S. Hieron. *quibus ſupra comminatus fuerat, nunc contraria pollicetur, & lætis triſtia mitigat, & lachrymas vertit in riſum.*

Quoniam magnificauit Dominus vt faceret.] Hoc eſt magnificè Deus tecum fecit, id eſt, faciet, magnifica tecum facturus eſt, magna tua rerum damna maiori copia & magnificentia farciet, imò obruet. Eſt Hebraiſmus: repetitur enim τὸ *vt faceret*, quod continetur in voce *magnificauit*.

Digitized by Google

Vers. 22. *Nolite timere animalia regionis.*] Præ fame & defectu paſcuorum ſqualentia & tabeſcentia, vt dixit cap. 1. verſ. vltimo. *Quoniam germinauerunt ſpecioſa deſerti.* q.d. Poſt reditum è Babylone faciam vt germinent loca amœna, antea deſolata & deſerta, faciam vt prata, imò & ſteriles ericæ proferant pinguia paſcua, & agri lætas ſegetes, quibus vos, ô animalia, paſcamini, & impinguemini.

Ficus & vinea dederunt virtutem ſuam.] Id eſt, fructum vigoris ſui, ait Chald. putà vigoroſas, ſapidas & ſucculentas vuas & ficus. Eſt metonymia. ponitur enim cauſa pro effectu, virtus, ſiue vigor pro fructu vegeto, & vigoroſo.

Vers. 23. *Et filij Sion exultate & lætamini in Domino Deo veſtro.*] Qui licèt omnium ſit communis Dominus, tamen propriè ſe veſtrum dumtaxat Deum oſtendit, dando vobis tanta & tam magnifica dona, ac ſi veſter tantùm eſſet pater, prouiſor & procurator; cæteras verò gentes præ vobis negligeret. Porrò Sion, non carnalem, ſed ſpiritualem hic accipit. Filij ergo Sion, ſunt omnes filij Eccleſiæ Chriſti, omnes fideles & Chriſtiani. Ad Chriſtum enim ſalit & auolat Propheta. Hic enim eſt Doctor iuſtitiæ, vt iam dicam. Solent enim Prophetæ à ſolutione captiuitatis Babylonicæ, & libertate data per Cyrum, quaſi à typo ſalire ad antitypum, putà ad ſolutionem captiuitatis humanæ è poteſtate diaboli; & libertatem filiorum Dei datam per Chriſtum.

Quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ.] Pro *doctorem* hebr. eſt מורה *more*, quod aliqui vertunt pluuiam, ſicque hunc locum transferunt: *Quia dedit vobis pluuiam propter iuſtitiam.* Vnde appoſitè ſequitur: *Et deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum.* Fauet verſio Sept. *Quoniam dedit vobis eſcas* (triticum ex pluuia fœcundante agros) *in iuſtitiam.* q.d. Poſt reditum è Babylone dabit vobis Deus pluuiam, indéque meſſem & annonam copioſam, in præmium veſtræ pietatis, & iuſtitiæ, vtque ſtudioſius ei ſeruiatis in iuſtitia. ita S. Hieron. & Theod. Hinc & Syrus, & Arabicus vterq; vertit: *Dedit vobis cibum iuſtitiæ.*

Verùm meliùs *more* vertas *doctorem.* Primò, quia ita vertit S. Hieron. Chald. Vatab. Clarius, Arias & paſſim alij. Secundò, quia de pluuia mox ſubdit: *Et deſcendere faciet ad vos imbrem*: ergo hic *more* non imbrem, ſed doctorem ſignificat; alioqui eſſet tautologia, & idem bis diceretur. Tertiò, quia hebr. eſt, *Dedit vobis more ad iuſtitiam*, quod propriè de doctore accipi debet, non de pluuia: nec enim pluuia, ſed doctor datur ad docendam iuſtitiam. Quartò, quia *more* ſemper alibi à Noſtro, Sept. & aliis vertitur doctor, aut legiſlator: pluuia enim hebr. non *more*, ſed יורה *iore* vocatur. ita Pſal. 83. 8. *Etenim benedictionem dabit legiſlator*, heb. *more*; licèt R. Dauid ibi vertat: *Piſcinas operiet pluuia.* Iſaiæ 30. 20. *Et non faciet auolare doctorem tuum*, hebr. מוריך *morecha.* Et alibi paſſim. Vnde à *more* dicitur Syrum *Mara* (vnde *Maranata*, id eſt, *Dominus noſter venit*) Arabicum *Mir*, id eſt, Magiſter, Dominus: vnde *Maria* idem eſt quod Magiſtra, Domina. Alludit tamen *more* ad תורה *thora*, id eſt, lex; & ad יורה *iore*, id eſt, pluuia: quia Hebræi doctrinam vocant rorem, vel pluuiam, eo quod illam doctor inſtar pluuiæ ſuauiter, ſenſim & guttatim inſtillet auribus & mentibus diſcipulorum, eáſque ſapientia irriget, lætificet & fœcundet. Vnde Moſes Deuter. 32. 2. *Concreſcat*, ait, *vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi*

A *ſtillæ ſuper gramina.* Quocirca in Hebr. hic eſt pulchra paranomaſia inter *more*, id eſt, doctorem, *iore*, id eſt, pluuiam, & יורד *iored*, id eſt, deſcendere faciet. q.d. Deus dabit vobis *more*, id eſt, doctorem, qui *iored*, id eſt, deſcendere faciet, & quaſi è cœlo ſtillabit in vos *iore*, id eſt, pluuiam cœleſtis doctrinæ. Sic Iſaias Chriſtum comparat rori è cœlis deſcendenti & terram irroranti cap. 45. 8. *Rorate*, ait, *cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* vide ibi dicta.

Quæres, quiſnam hic doctor iuſtitiæ? Rabbini, quos ſequitur Ruffinus, aſſerunt eſſe Ezechiam regem, qui populum excitauit ad pietatem Deíque cultum 2. Paral. 30. Ideóque Ieruſalem ab obſidione Sennacherib liberauit. Alij volunt eſſe B Ioſiam, pium pariter regem, qui aras idolorum euertit. Verùm hic non agitur de Sennacherib, ſed de Nabuchodonoſor, vel Holopherne: hunc enim doctorem promittit poſt captiuitatem Babylonicam, vti dixi verſ. 20. Adde, hic auguſtus titulus *Doctor iuſtitiæ*, in Scripturis non datur Ezechiæ, Ioſiæ aut Prophetis, ſed ſoli Meſſiæ, vt patet Iſaiæ 30. 20. & cap. 55. 4. *Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* quò hic alludit Ioël, præſertim quia hic doctor in hebræo habet articulum, & vocatur המורה *hammore*, id eſt, ille eximius, & ſingularis orbis doctor, putà Doctor doctorum & Prophetarum omnium, quem ſinguli auidè expectamus, vtpote à Prophetis omnibus promiſſum. Vnde Ieremias cap. C 23. 6. loquens de Meſſia: *Hoc*, ait, *eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter.* Et Daniel. c. 9. 24. Vt *adducatur iuſtitia ſempiterna, & vngatur Sanctus ſanctorum*, putà Chriſtus. Tertiò, quia ſequentia verſ. 28. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri: & dabo prodigia in cœlo, &c. Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis*, ad nullum niſi ad Chriſtum pertinent.

Doctor iuſtitiæ quis.

Iiſdem rationibus confutatur ſententia Recentiorum Rabbinorum, quos ſequuntur Lyran. Hugo, & Dionyſ. qui per doctorem accipiunt doctores, id eſt, Prophetas Iudæorum poſt captiuitatem Babylonicam, quales fuerunt Zacharias, D Aggæus & Malachias: fateor tamen ad eos alludi, eóſque quaſi obiter perſtringi (alludit enim Ioël ad felicitatem populi Babylone redeuntis, cui dedit Deus frugum copiam. Vnde ſubdit: *Et implebuntur areæ frumento. Et reddam vobis annos quos comedit locuſta*) ſed ita, vt acies Prophetæ primariò & directè figatur, finiatur & expleatur in Chriſto: ſicut Moſes Deuter. 18. 18. promiſit poſt ſe Prophetam, id eſt, Prophetas, & inter eos vnum eximium & ſingularem, putà Chriſtum: Chriſtus enim eſt vnus noſter Magiſter, & Rabbi per excellentiam, vti ipſe ait Matth. 23. 8. Ita Remig. Ruper. Haymo, Alber. Arias, Vatab. Ribera, à Caſtro & alij.

E *Et deſcendere faciet Dominus ad vos imbrem matutinum & ſerotinum.*] Apud Prophetas imber matutinus vocatur, qui in autumno depluit, cum ſementis fit in Iudæa, vt illius grana ſoluantur, & radices figant in terra. Serotinus, qui matureſcente ſegete deſcendit in Aprili aut Martio. Ita Chaldæus, Rabbini; & paſſim interpretes. In Iudæa enim calida & ſicca regione, tota æſtate, id eſt, à Maio vſque ad Octobrem, per quinque menſes non pluit, ſed ſudum iugiter & ſerenum eſt cœlum, tam nocte quàm die: vnde noctu in tectis

Imber matutinus & ſerotinus quis.

A tectis ſub dio dormiunt, vti à viris grauibus qui ibi habitarunt accepi. Quocirca duplex ibidem eſt tempus pluuiæ, prius poſt æſtatem cùm iaciuntur ſemina, illúdque dicitur manè, ſiue matutinum reſpectu ſegetis quæ tunc è terra erumpit, vti manè in aurora exurgit ſol: poſterius, ante æſtatem, quod ſegetes incraſſat & maturat, illúdque dicitur ſerotinum reſpectu matutini iam dicti. Segetes enim ſuum quaſi habent diem, cuius aurora eſt germen & germinatio: veſpera, ſeges & meſſis, cum ſcilicet in horrea conduntur.

Nota, per hunc imbrem ſignificat meſſem, & fruges temporales copioſè dandas Iudæis poſt reditum è Babylone. ita S. Hieron. Theod. Remig. Alber. Hugo & Lyra. Verùm ſub his tropicè B & metaphoricè, longè magis intendit ſignificare fruges, & bona ſpiritualia danda per Chriſtum. q. d. Chriſtus doctor iuſtitiæ talem vobis doctrinam, & tantam vbertatem bonorum ſpiritualium dabit, qualis & quanta olim in veteri teſtamento, imbre illo matutino & ſerotino adumbrabatur. Ita Ruper. Haymo, Arias, Ribera, à Caſtro & alij. Id ita eſſe patet ex rationibus paulò antè allatis, & ex eo quod hæc bona promittat *in æternum*: æterna autem ſunt bona ſpiritualia Chriſti, non temporalia Iudæorum. Quocirca imber matutinus, eſt prædicatio prima, ſiue doctrina, illuſtratio & gratia præueniens, quæ primò peccatorem conuertit, facítque iuſtum: ſerotinus, eſt illuſtratio, C & gratia conſequens, quæ iuſtum in iuſtitia promouet, & ad perfectionem deducit, ac præſertim eſt donum perſeuerantiæ. Hoc enim iuſtum ad gratiam conſummatam, id eſt, ad gloriam & beatitudinem cœleſtem perducit. ita S. Hieron. Arias, à Caſtro & alij.

Symbol. imber matutinus fuit vetus teſtamentum, quod prima pietatis ſemina pullulare fecit: ſerotinus, eſt nouum, quod veteris ſemina maturauit, & ad meſſem virtutum perduxit. ita S. Hieron. & Haymo.

Rurſum Ruper. Matutinus, ait, imber fuit prędicatio Euangelij facta Iudæis à Chriſto & Apoſtolis: ſerotinus erit, quæ fiet ab Elia & Enoch in fine mundi, cùm omnis Iſraël ſaluus fiet.

Vers. 24. *Et implebuntur areæ frumento.*] D Perſtringit obiter fertilitatem Iudææ poſt reditum è Babylone, ſed per hanc intelligit præcipuè copiam chariſmatum & virtutum datam agris, & areis, ac oliuetis & vineis, id eſt, eccleſiis particularibus per Chriſtum. Porrò *torcularia*, in quibus exprimitur vinum & oleum, ſunt tum gymnaſia, monaſteria, collegia, aliáque aſceteria: tum perſecutiones & tribulationes, quibus vinum ſapientiæ & fortitudinis; ac oleum conſolationis diuinæ exprimitur & hauritur.

Torcular eſt cor preſſum.

Tropol. *Torcularia*, ait Hugo Victor. *ſunt ipſa corda inter ſpem & timorem poſita, conſtantiam ſuperius, patientiam inferius habentia: conſtantiam in tentatione, patientiam in tribulatione.* E *Conſtantia ſiquidem premit, & deſuper arcet: patientia inferius iacet, & pondus ſuſtinet. Inter hæc duo mens ſancta quaſi in torculari poſita premitur, defæcatur, eliquatur. Premitur flagellis, defæcatur vitiis, eliquatur ab otiis. Premitur à calamitate, defæcatur ab iniquitate, eliquatur à vanitate. Hinc namque elicitur gemitus puræ confeſſionis: hinc fluunt lachrymæ anxiæ compunctionis: hinc manant ſuſpiria iocundæ deuotionis: hinc liqueſiunt deſideria ſuauiſſimæ dilectionis: hinc eliciuntur ſtillicidia limpidiſſimæ contemplationis. Frumentum eſt perfectio iuſtitiæ: vinum claritas ſpiritualis intelligentiæ: oleum ſuauitas puriſſimæ conſcientiæ.*

Et reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus, &c.] Vers. 25. q. d. Præteritam inopiam, quam vobis intulerunt Chaldæi, tum literales, tum potiùs myſtici, id eſt, dæmones & vitia, compenſabo gratiarum & opum cœleſtium vbertate. Vnde Chald. vertit: *Reddam vobis annos bonos pro annis quibus vexarunt vos populi, gentes & reges.* Chaldæi enim fuerunt *fortitudo mea magna.* Hebr. & Chald. *Exercitus meus robuſtus.* Alludit ad id quod de locuſtis ſignificantibus caſtra Chaldæorum dixit verſ. 11. *Dominus dedit vocem ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia, & facientia verbum eius.*

Porrò per locuſtas & Chaldæos, intelligit exercitum ſpiritualium hoſtium. q. d. Ego Deus tentationes, peccata, dæmones, carnem & mundum, quaſi hoſtes & prædones veſtros immiſi in vos (eo ſenſu & modo quo dixi can. 27. in Prophetas maiores) ad puniendam veſtram ſuperbiam, aliáque peccata priora. Hi vaſtarunt agros Eccleſiarum & animarum veſtrarum, ac depaſti ſunt omne germen virtutum & bonorum operum. At iam idem ego placatus & reconciliatus vobis, omnia hæc damna ſarciam, vobíſque priſtinam bonorum cœleſtium copiam reſtituam, imò maiori fœnore cumulabo, vt dicatis cum Pſalte pſalmo 89. 15. *Lætati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti, annis quibus vidimus mala.*

Tropol. ſignificatur hic vis pœnitentiæ, quæ lapſo, ſed pœnitenti, omnes priores virtutes, omnia priora merita reſtituit, vt docet S. Hieron. hic, ac S. Thom. & Theologi tract. de pœnitentia, ideóque facit vt homo lapſus ſemper ad maiorem gratiam reſurgat: præter enim gratiam præteritam, quam omnē reducit, addit inſuper propriam, tum virtuti, tum ſacramento pœnitentiæ commenſam. Vide Franc. Suarez opuſc. 5. de reditu bonorum operum, vbi diſp. 2. ſect. 3. cum Io. Maiore, Gabriele, Ockam, Medina & Henrico à Gandauo docet, hunc reditum fieri vi pœnitentiæ non in altera vita, vti cenſuit Scotus & Durand. ſed in præſenti, adeóque in eodem pœnitentiæ inſtanti; nec tantùm per actus pœnitentiæ prioribus virtutum actibus intenſiores, vti cenſuit D. Thomas & Paludanus, ſed etiam per actus eiuſdem remiſſiores.

Symbol. Hugo Victor. *In aduentu*, ait, *Chriſti redduntur nobis anni quos præfata peſtis deuorauerat: quia in eo nobis contra locuſtam veram, id eſt, contra faſtum, dedit humilitatem dicens: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde: cōtra bruchum, id eſt, gulam, perfectam ſobrietatem dicens: Videte ne grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ: contra rubiginem, id eſt, iram, perfectam patientiam dicens: Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram: contra erucam, id eſt, luxuriam, perfectam caſtitatem dicēs: Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. Locuſtam igitur exterminauit dicens: Beati pauperes ſpiritu: beati qui lugent. Bruchum, dicens: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: beati miſericordes. Rubiginem, dicens: Beati pacifici: beati mites. Erucam, dicens: Beati mundo corde.* Vides hic quatuor hæc animalia & peſtes octo beatitudines depaſci, eáſque reduci per Chriſtum, & per pœnitentiam.

Et comedetis veſcentes, & ſaturabimini: & laudabitis nomen Domini.] Vers. 26. Ille enim dedit vobis eſcam,

Digitized by Google

cam, eámque talem, támque ſucculentam & copioſam, vt vos abundè ſaturaret, fortéſque, vegetos & alacres efficeret. Moral. diſce hic fruges, eſcas, omniáque bona naturalia, & multo magis ſupernaturalia, eſſe dona Dei, eorúmque laudem & gloriam non noſtro labori, ſed Deo, eiúſque beneficentiæ aſcribendam. Qui ſecus facit, Deo quod ſuum eſt ſuffuratur, & ſe Dei donis indignum facit, iiſque ſpoliari meretur. Deus enim eſt zelotes ſuæ gloriæ, vtpote quæ ei omni iure debetur; vnde ait ipſe: *Gloriam meam alteri non dabo*, Iſaiæ 48. 11. Quocirca S. Franciſcus hoc mirè ſuis inculcabat, ac inter alia illud documentum dabat: *Quando*, inquit, *ſeruus Dei orans, viſitatur diuinitus, dicere debet: Iſtam conſolationem mihi peccatori & indigno de cœlo miſiſti Domine, & ego illam tua committo cuſtodiæ, quia theſauri tui me ſentio eſſe latronem*, dum eius laudem & gloriam tibi ſuffuror, & mihi aſcribo. ita S. Bonauent. in eius vita cap. 10.

Verſ. 28.] Et erit poſt hæc: effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem: & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt.

Verſ. 29.] Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas in diebus illis effundam ſpiritum meum.

VERS. 28. *Et erit poſt hæc effundam ſpiritum.*] Hebræi hinc inchoant nouum caput. Iam iidem, & ex iis Ruffinus, ſicut per doctorem iuſtitiæ verſ. 23. acceperunt Ezechiam; ita ſpiritum à Deo effuſum cenſent in eius nuncios, quos ipſe miſit, per totam Iudæam, vt omnes ad auitam fidem, Deique cultum reuocaret: S. Petrum verò in concione ſua Act. 2. tantùm hæc accommodaſſe ſuo tempori, eo quòd illi quoque congruerent; ac Ruffinus audaces vocat eos, qui contrarium cenſent: ſed audacior eſt hæc eius cenſura, vtpote repugnans SS. Patribus, & Interpretibus pene omnibus, ipſique S. Petro Act. 2. 17.

Alij ſicut per Doctorem accipiunt Doctores, putà Prophetas qui fuerunt poſt reditum è Babylone, v. g. Aggæum, Zachariam, Malachiam; ita per eoſdem ardenter concionantes, putant effuſum ſpiritum pietatis in populum. Verùm cum ſuperius probatum ſit, Doctorem iuſtitiæ intelligi Chriſtum, ſequitur ad illius tempora hæc pertinere, præſertim quia nunquam aliàs effuſum Spiritum S. legimus. Adde, pro *Et erit poſt hæc*, S. Petrus Act. 2. vertit: *Et erit in diebus nouiſſimis*, putà in diebus Meſſiæ. Illius enim ætas, lex & tempus in Script. vocatur nouiſſimum: quia illi nulla alia lex, religio, vel Eccleſia ſuccedet. De fide ergo eſt, hæc ad literā non de Ezechia, Aggæo, aut quouis alio, ſed de Chriſto eſſe intelligenda. Ita enim definit Vigilius Papa in Conc. Romano contra Theodor. Mopſueſtenum, vt dixi in proœmio.

Ait ergo, & promittit dicens: *Poſt hæc*, id eſt, poſt Chriſtum doctorem, eiúſque mortem, & aſcenſum in cœlum, ego Deus effundam Spiritum S. in Pentecoſte, ac deinceps; primo Eccleſiæ ſæculo viſibiliter in Apoſtolos, & Chriſti diſcipulos; ſequentibus verò ſæculis inuiſibiliter eundem effundam in omnes, quotquot per baptiſmum in Chriſto renaſcentur, eiúſque Eccleſiæ incorporabuntur. De Pentecoſte enim hunc locum explicat S. Petrus Act. 2. 17. quem ſequuntur omnes Patres, & Interpretes orthodoxi, vt S. Hieron. Cyril. Theod. Remig. Rupert. Albert. Haymo, Lyra, Hugo vterque, ſcilicet Cardinalis, & Victorinus, Dionyſ. Vatab. Arias, Clarius, Ribera, à Caſtro hîc, Chryſoſt. Oecum. & alij in Act. 2. Didymus & Ambroſ. libr. 1. de Spiritu S. cap. 7. Iuſtin. contra Triph. Hilar. lib. 8. de Trinit. & alij. Quin & Rabbini, vt Chald. R. Salomon, R. Dauid, R. Ieſua apud Lyran. & Galat. lib. 8. cap. vlt. & alij hanc miſſionem Spiritus S. ad tempus Meſſiæ referunt. Porrò cum ait *Effundam*, loquitur idem qui dixit, *Mittam Doctorem iuſtitiæ*, ſcilicet Deus Pater; eſto ipſe ſimul cum Filio vti ſpirat, ita & mittat Spiritū S. ita Chryſoſt. in Act. 2. Hinc Cyril. Ieroſ. catech. 17. cenſuit hic loqui Chriſtum, cui, inquit, Pater omnia dedit in manus, ac poteſtatem dandi Spiritum S. quem non ad menſuram accepit.

Nota, vox *effundam* ſignificat vbertatem & copiam donorum Spiritus S. tum gratum facientium, vt gratiæ, charitatis, fortitudinis, aliarúmque virtutum; tum gratis datorum, vt prophetiæ, &c. effundendam in Apoſtolos & fideles. Vnde in Scriptura hæc effuſio vocatur Baptiſmus, vt Matth. 3. 11. ait Ioannes Baptiſta de Chriſto: *Ipſe vos baptizabit Spiritu S. & igni*. q. d. Ipſe vos replebit Spiritu S. in eúmque eiúſque ignem quaſi immerget, vti homo immergitur in aquam dum baptizatur. Et Chriſtus aſcenſurus in cœlum Actor. 1. 5. ait: *Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu S. non poſt multos hos dies.* Quocirca pro *effundam* Arabicus Antiochenus vertit: *Inundare faciam ſpiritum meum ſuper vniuerſos homines.* Et Arabicus Alexandrinus: *Inundabo de ſpiritu meo ſuper omnes homines.* Sicut ergo flumen, vel mare turgidum exundat in agros, ita Spiritus S. in homines. Ita S. Chryſoſt. & Theoph. Act. 2. Audi Hugo. Victor. *Chriſtus*, ait, *ſpiritum ſuum effudit, non Moyſi abſtulit, nec Eliæ rapuit, ſed ſuum largiter diſtribuit.*

Nota τὸ *effudit. Primò enim fudit, ſecundò infudit, tertiò effudit. Fudit in paradiſo, infudit in deſerto, effudit in cœnaculo. In paradiſo legem dando naturæ: in deſerto præcepta & ceremonias legis ſcriptæ: in cœnaculo plenitudinem gratiæ. Fudit ergo primò rigando aream naturæ: ſecundò infudit torrentem doctrinæ: tertiò effudit flumium gratiæ. q. d. In exordio mundi rigaui aridam naturam: in ſqualore deſerti Moſi in ſinū ſtillaui legis doctrinam, in plenitudine temporis vbertatem gratiæ effundam.* Et paulò pòſt neceſſariam docet fuiſſe hanc effuſionem: *Tria namque*, inquit, *erant hominis mala: ignorātia boni, concupiſcentia mali, malitia impœnitendi. Venit ergo filius, ſapientia Dei & virtus; miſſus eſt paraclitus, benignitas ipſius. Sapientia fuſa nauum ſuſtulit ignorantiæ: virtus infuſa ſordes purgauit concupiſcentiæ: effuſio ſpiritus mundauit faces malitiæ. ſiquidem ſapientia illuminauit, virtus ſanauit, benignitas ſedauit. Quod Pſalmiſta præuidēs ait: Secundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius laua me Domine ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. q. d. Dele fundendo, laua infundendo, munda effundendo: fundendo ſapientiam ob oculis dele ignorantiam: infundendo virtutem ab intimis laua concupiſcentiam: effundendo benignitatem à toto corpore extermina malitiam.*

Nota

Digitized by Google

Nota Secundò, pro *effundam ſpiritum meum*, S. Petrus Act. 2. 17. ait: *Effundam de ſpiritu meo*, vbi particula, *de*, ſignificat hanc communicationem gratiæ, & donorum Dei prouenire à Spiritu S. tanquam Patre luminum. Rurſum Spiritum S. partiri inter fideles ſua dona, vt vni det gratiam docendi, alteri exhortãdi, alteri miraculorum, &c. vti docet Apoſtolus Rom. 12. 6.

Nota Tertiò, Didymus & S. Ambroſ. lib. de Spiritu S. ex hoc loco probant Spiritum S. eſſe Deum: quia, inquiunt, non dicitur effundi à Deo, niſi quod de ipſo participabile eſt. Angelus enim non dicitur effundi: quia cùm ſit creatura, non eſt participabilis. Licèt enim charitas, donáque Spiritus S. dicantur effundi quoque à Deo, tamen nulla ſubſtantia, vel perſona (qualis eſt Spiritus S.) dicitur effundi in animam mentémque; ita vt eam poſſideat, illuminet, ſanctificet, ſatiet & impleat, niſi Deus: ſolus enim Deus menti illabi poteſt, eámque docere, ignire, implere, flectere & mouere quocunque vult. hoc enim nequit Angelus. Vbi nota, cum anima fit iuſta & ſancta, aut iuſtior & ſanctior, non tantùm gratia & charitas, vel eius incrementum, ſed ipſe Spiritus S. adeóque tota Trinitas realiter per ſanctificationem menti noſtræ illabitur, in eaque inhabitat quaſi in throno, & templo ſuo: perinde ac verbum aſſumens humanam naturam, eidem illapſum eſt perſonaliter, ita vt in illa habitaret plenitudo diuinitatis corporaliter, vt ait Apoſt. Coloſſ. 2. 9. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioannis 14. 23. *Si quis diligit me, ſermones meos ſeruabit, & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Sicut ergo beatis Deus realiter eſt præſens, cùm illis ſuam eſſentiam per viſionem beatificam, & lumen gloriæ oſtendit, eámque eis fruendam & poſſidendam communicat; ſic & idem ipſe eſt in anima ſancta, ac proinde in ea ſuâ gratiâ, charitatê, aliáque dona diuina diffundit; perinde ac ſol vbi oritur, mox ſuam lucem, radios & calorem ſpargit. Poſita ergo vltima diſpoſitione ad iuſtitiam, v. g. contritione, ſtatim ſubintrat in animam, quaſi in templum ſuum, Spiritus S. totáque S. Trinitas, eam ſanctificans, ſibique quaſi dedicans & conſecrãs; ac deinde eodem inſtanti temporis, ſed poſteriùs natura, eidem ſuam charitatem & gratiam communicat. Hoc ſignificat τὸ *ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Eſt enim hæc ſumma Dei vnio cum anima ſancta, qua nulla puræ creaturæ maior dari poteſt. Nam per eam ſimus diuinæ conſortes naturæ, vt ait S. Petrus Epiſt. 2. cap. 1. 4. Vide hic, ô Chriſtiane, dignitatem ſanctitatis ad quam vocatus es, eámque omni ſtudio conſectare, conſerua & adauge.

Spiritus S. realiter illabitur animæ ſanctæ.

Denique Nazian. orat. 49. ſub finem, probat Spiritum S. mitti à Filio de propria ipſius ſubſtantia, ex hoc loco: *Effundam de ſpiritu meo.* & ex illo Ioan. 16. *De meo accipiet & annunciabit vobis*; *ex eo vtique*, inquit, *quod eſt Filius, quia & Filius de eo, quod Pater, eſt.* q. d. Spiritus ex eo quod à Filio accipit, annunciabit; ſicut Filius annunciat Spiritui S. ex eo, quod accepit à Patre.

Super omnem carnem.] Id eſt, ſuper omnem hominem; per ſynecdochen enim pars capitur pro toto, caro pro homine, vt cum dicitur: *Verbum caro factum eſt, caro*, id eſt, homo: poterat dicere pariter: Verbum anima, id eſt, animatus homo factum eſt; ſed maluit dicere, *caro*, tum vt ſignificaret ſummam dignationem verbi, qua, vt ait

A S. Auguſt. Epiſt. 120. cap. 4. ſe humiliauit ad noſtram carnem, quæ inter omnes animalium carnes miſerrima eſt & infirmiſſima: tum quia morbus noſter, putà concupiſcentia, reſidet in carne: hanc autem curare venit cœleſtis Medicus, putà Chriſtus, æquè ac Spiritus S. vnde Græcis σάρκωσις vocatur incarnatio, & vt Tertul. ait lib. de carne Chriſti cap. 1. incorporatio, id eſt, viuificatio carnis corruptæ, ait S. Thom. tum denique quia per eam pro corde lapideo & duro, accepimus cor carneum, id eſt, molle, flexile, obediẽs, 2. Corinth. 3. 3. Senſus ergo eſt, q. d. Super omnem hominem Chriſto credentem cuiuſcunque ætatis, ſexus & ſtatus ſit, effundam Spiritum S. in Pentecoſte, & deinceps. Simpliciter itaque & planè capitur vox *omnem*: loquitur enim de fidelibus
B tantùm, credentibus & obedientibus Chriſto. Quocirca arctiùs nonnulli vocem *omnem* accipiunt, non pro ſingulis generum, quaſi dicat: Effundam ſpiritum ſuper omne hominum genus, putà ſuper aliquos viros, aliquas feminas; aliquos iuuenes, aliquos ſenes; aliquos ſeruos, aliquos nobiles; non autem ſuper omnes, id eſt, ſingulos. Nam ſuper ſingulos diſcipulos ſuos effudit, & effundit iugiter Chriſtus Spiritum S.

Nota, ſicut Ioël & Prophetæ ſolis Iudæis propriè & directè promittunt doctorem iuſtitię, putà Meſſiam, ita iiſdem ſolis Ioël hic promittit Spiritum S. ita Chryſoſt. Act. 2. Vnde ſequitur: *Et prophetabunt filij veſtri.* Verùm quia ex miſericor-
C dia Dei gentes aſcitæ ſunt per fidem in familiam Abrahæ, putà in Eccleſiam & congregationem fidelium, hinc pariter benedictionum & promiſſionum Abrahæ à Deo factarum (inter quas prima eſt effuſio Spiritus S. iuſtificatio & adoptio) ſunt participes & hæredes, vti docet Apoſtolus Rom. 9. 10. & 11. Et hoc ſignificat τὸ *ſuper omnem carnem.* Quocirca in Cornelium Centurionem, alióſque credentes ex Gentibus effuſus eſt Spiritus S. ſpecie viſibili, æquè ac in Apoſtolos & Iudæos, vt patet Act. 10. 44. ita S. Hieron. Theod. Alber. Lyra. & alij paſſim.

Moral. Spiritus S. oſtendit ſuam munificentiam animúmque regium, dum in omnes indifferenter beneficus & liberalis eſt, nec priuatos ha-
D bet amores & amicitias, ſicque omnem excludit æmulationem & inuidiam, ait Chryſoſt. in Act. 2.

Et prophetabunt filij veſtri.] Tum propriè futura prædicendo, vti fecerunt Apoſtoli, B. Virgo Luc. 1. 46. Zacharias, Anna & Elizabeth Luc. 2. 38. Philippus Actor. 21. 9. Agabus ibidem verſ. 10. S. Ioan. in Apocalypſi, & alij in primitiua Eccleſia. Vide Bozium lib. 6. de ſignis Eccleſiæ cap. 12. tum ex Spiritus S. afflatu loquendo, & celebrando variis linguis Deum, quod Act. 2. 11. dicitur: *Audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei.* Prophetare enim in Script. amplè capitur, pro docere, exhortari, orare, canere Dei laudes,
E miracula facere, &c. vti dixi 1. Corinth. 14. initio capitis. Sub prophetia ergo hic donũ linguarum, aliaque Spiritus S. chariſmata intellige.

Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbũt.] *Somnia* intellige diuina & à Deo immiſſa, ideóque rerum arcanarum, vel futurarum præſaga, qualia fuerunt Pharaonis Geneſ. cap. 40. & 41. & Nabuchodonoſoris Daniel. c. 2. & 4. Pari modo *viſiones* accipe diuinas & propheticas. Appoſitè ſenibus ætate feſſis, & in ſomnum propenſis tribuit ſomnia; iuuenibus verò

excita

Digitized by Google

excitatis & vigilibus viſiones, quæ in vigilia hominibus à Deo immittuntur. Deus enim ſæpe ſe ſuáque oracula attemperat conditioni hominum, & cuique pro ſuo ſtatu & gradu accommodè, & opportunè apparet; alioqui & ſenex Ioãnes in Apocalypſi multas habuit viſiones, & Paulus iuuenis ſomnia, vt patet Act. 16. 9. Per viſiones ergo & ſomnia, quaſlibet reuelationes, & prophetias accipe. Addit D. Thom. 2. 2. q. 174. art. 3. quòd licèt viſio quæ fit vigilanti, in ſe ſit perfectior ſomnio, quod fit dormienti; tamen quando in viſione ſolùm videtur ſpecies & imago prognoſtica futurorum, nec auditur vox aut verbum illam explicans, quæ audiri ſolet in ſomnio (iuxta illud Moyſis Num. 12. 6. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum*) tunc ſomnium diuinum eſt perfectius quàm viſio. Vnde Moral. aliqui per filios, ac filias, accipiunt incipientes in fide & virtute: per iuuenes, proficientes: per ſenes, perfectos. Primi prophetant, dum bona indole dant ſpem frugis: ſecundi vident, dum meditando & orando clariùs diuina hauriunt: tertij ſomniant, ob paſſiones ſedatas, mentémque pacatam. Hos tres gradus diſtinguit S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 2. verſ. 12. primiſque aſſignat condonationem peccatorum, ſecundis victoriam in agone, tertiis Dei cognitionem. *Scribo*, ait, *vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius: ſcribo vobis adoleſcentes & iuuenes, quoniam fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis ſcribo vobis, quoniam cognouiſtis eum qui ab initio eſt.* De viſione plura dixi can. 1. in Proph. de ſomnio Geneſ. 40. & Dan. 2.

Vers. 29. *Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas*, &c. *effundam ſpiritum.*] Hebr. Chald. & Septuag. *Et etiam ſuper ſeruos & ancillas effundam de ſpiritu meo.* q. d. Non tantùm ſuper vos, ô Iudæi, ſed & ſuper ſeruos & ancillas veſtras, æquè ac meas, effundam ſpiritum meum. Ne quis enim putet ſolos heros & dominos Spiritum S. accepturos, addit illius participes fore quoque ſeruos & ancillas. Nullum enim quantumuis vilem & abiectum aſpernatur Spiritus S. non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum, Rom. 2. ſed omnes promiſcuè ad gratiam, & ſalutem vocat: omnibus enim dedit animam æquè nobilem, putà rationalem ad imaginem ſui creatam, eámque ad ſuam gratiam, gloriam & felicitatem ab æterno deſtinauit. ita Hebræi, Cyril. Ieroſol. catecheſi 17. Ruffinus, & à Caſtro. Alij per ſeruos & ancillas, accipiũt gentes. Iudæi enim in lege veteri erant quaſi filij Dei, gentes quaſi ſerui; ſed per Chriſtum in filios ſunt adoptati. ita Ruper. Ribera & alij.

Moral. illuſtris & perhonorificus titulus eſt, *Seruus Dei*. Seruire enim Deo regnare eſt. Hinc Pſaltes pſal. 115. 16. *O Domine, quia ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Sic Abraham Geneſ. 26. 24. vocat ſe ſeruum Dei. Ita vocatur & Moſes Num. 12. 7. Iob cap. 1. 8. Quin & Chriſtus Iſaiæ cap. 49. 3. Sic *Abdias* hebr. idem eſt quod *ſeruus Dei*, quo nomine vocatur vnus è duodecim Prophetis. Sic Paulus initio Epiſtolarum hoc titulo gloriatur: *Paulus ſeruus Ieſu Chriſti.* Sic B. Virgo vocat ſe ancillam Dei: *Ecce*, ait, *ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum*, Lucæ 1. Et B. Agatha Præſidi ſibi obiectanti, Cur tu cum ſis nobilis, ſeruilem viuis Chriſtianorum vitã? reſpondit: *Chriſtianorum humilitas & ſeruitus longè præſtat Regum opibus & ſuperbia.* Denique B. Damaſus Epiſt. 2. ad Stephanum, S. Gregorius, & alij deinceps Pontifices hoc titulo: *Seruus ſeruorum Dei*, humilitatem, imò dignitatem ſuam ſignificant.

Verſ. 30.] Et dabo prodigia in cœlo, & in terra ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi.

Verſ. 31.] Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem: antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis.

Verſ. 32.] Et erit: omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit: quia in monte Sion, & in Ieruſalem erit ſaluatio, ſicut dicit Dominus, & in reſiduis, quos Dominus vocauerit.

Vers. 30. *Et dabo prodigia.*] Prodigium eſt id, quod porrò dicit, id eſt, futura prædicit, ait Cicero lib. 1. de diuinat. & ex eo S. Auguſt. lib. 21. ciuit. 8. *ſignum quo ſignificatur aliud: illúdque in magnis eſt, & in cælo; hoc in paruis, & in terris*, ait Hugo Card. Origenes verò in Ioan. τέρατα, ait, id eſt, prodigia *vocantur, quæ præter opinionem ſunt, & humanam conſuetudinem excedunt:* σημεῖα, id eſt, ſigna, *quæ aliquid ſignificãt*, & vt Ammon. ait in catena Græc. in Ioannem, *quando non fit aliquid præter naturam.* Verùm ſæpe hæc duo confunduntur, idémque ſignificant. Iam quoad ſenſum, Rabbini, qui hæc referunt ad Ezechiam, cenſent prodigia hæc reuera vti ſonant accidiſſe in cœlo & terra, cùm angelus percuſſit caſtra Sennacherib, etſi in libris Regum id non narretur. Verùm hæc prodigia ſunt Iudæorum commenta & figmenta: nec enim Script. nec Ioſephus, nec Ioſippus, nec quis alius, tunc prodigia aliqua in cœlo extitiſſe commemorat. Prodigia hæc quando acciderunt?

Secundò, Catholici nonnulli putant hæc prodigia contigiſſe, 1. in Chriſti natiuitate, cum ſtella apparuit Magis, & angeli cecinerunt: *Gloria in excelſis Deo.* 2. in Chriſti reſurrectione, cum angeli fulgurantes perculerunt milites cuſtodes ſepulchri Chriſti, ac conſolati ſunt Magdalenam eiúſque comites. 3. in paſſione Chriſti, cum ſol vniuerſali eclipſi toto orbe obſcuratus eſt, terra contremuit, lapides ſciſſi ſunt, monumenta aperta, &c. tunc enim è latere Chriſti mortui, lancea militis aperto, exiuit ſanguis & aqua, quæ ignem charitatis in diſcipulis & fidelibus accenderunt, idque ante diem reſurrectionis Chriſti, qui Iudæis fuit horribilis. ita S. Hieron. Remig. Hugo. 4. in Pentecoſte: tunc enim Spiritus S. in igne & linguis igneis apparuit & inſedit Apoſtolis. ita S. Hieron. Et videtur fauere S. Petrus Act. 2. 17. vbi agens de miſſione Spiritus S. in Pentecoſte, allegat hæc prodigia Ioëlis: ergo illa circa tempus Pentecoſtes videntur edita, putà tempore paſſionis & reſurrectionis Chriſti. Hæc expoſitio probabilis eſt, ſed incompleta. Tunc enim cœperunt hæc prodigia, ſed complebuntur ſub diem iudicij, vti mox dicam.

Tertiò, S. Chryſoſt. & Oecum. hæc prodigia patrata putant paulò ante excidium Ieroſolymæ per Titum: hic enim dies fuit Iudæis horribilis. Tunc enim plurimus Iudæorum fuſus eſt ſanguis, vrbs & templum igne combuſta in fumum & vaporem abierunt. Et P. Prado in Ezech. 10. verſ. 2.

Dabo,

Digitized by Google

Dabo, inquit, *Ieroſolymæ tria ſupplicia*, *ſcilicet, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi, id eſt, cædem ciuium, ædificiorum incendium, & quod grauius eſt, veritatis ignorationem excæcationémque oculorum, quæ eadem tria in Pſalmo 68. 25. Iudæis vaticinatus eſt Chriſtus: Furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, obſcurentur oculi eorum ne videant.* Hanc autem cladem ſoli Chriſtiani euaſerunt, inuocantes nomen Domini: quia diuinitus præmoniti de vrbe excindenda, ex illa fuga ſe proripuerunt in alias regiones & vrbes, vti docet Euſeb. lib. 3. hiſtor. c. 5.

Quartò & genuinè, certum eſt hic agi de ſignis & prodigiis quæ præibunt diem iudicij extremi: hic enim erit dies magnus & horribilis. Et de eo hic agi patet ex ſequentibus initio cap. 3. cui hæc connectenda ſunt (imò Hebræi hęc referunt ad caput 3. vt dixi verſ. 28.) *Quia ecce in diebus illis, &c. congregabo omnes gentes, & deducam illas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis.* Hoc autem fiet in die iudicij. Porrò ante diem iudicij prodigia exiſtent quæ prædixit Chriſtus Matth. 24. 29. & Lucæ 21. 25. dicens: *Erunt ſigna in Sole, & Luna, & ſtellis: nam Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo.* Rurſum Luna videbitur ſanguinea, Iſaiæ 24. 23. item mare videbitur ſanguineum Apoc. 8. 8. multus etiam fidelium ab Antichriſto, & tandem ipſius Antichriſti, eiúſque exercitus Gog & Magog ſanguis effundetur. Ignis erit fulgurum & ſtellarum cadentium de cœlo: rurſum ignis conflagrationis mundi, quo omnia mundana in fumum & vaporem abibunt. Vnde Syrus & Arabicus fumum à vapore diſtinguunt, & quatuor prodigia aſſignant. vertunt enim: *Dabo ſanguinem, & ignem, & vaporem, & fumum.* Vapor enim eſt exhalatio ſubtilior & albior, fumus verò denſior & nigrior. Hæc ſigna prædicta ſunt à S. Ioanne Apoc. cap. 8. & 9. Ita Theod. Ruper. Lyra. Vatab. Arias, Ribera, à Caſtro hic, S. Chryſoſt. & Oecum. in Act. 2. Tertul. lib. 4. cõtra Marc. 39. Orig. tract. 30. in Matth. S. Thom. in cap. 24. Matthæi, & alij paſſim. Quin & S. Hieron. huc tandem inclinat, cenſétque hæc ſigna magis ad diem iudicij, quàm ad paſſionem Chriſti eſſe referenda. Cauſam horum ſignorum dat S. Chryſoſt. in Matth. 24. *Moriente*, ait, *patrefamilias domus turbatur, familia plangit, & nigris ſe veſtimentis induit: ſic humano genere, propter quod facta ſunt, circa finem conſtituto, cœli myſteria lugent, & candore poſito tenebris induuntur.*

Dices, quomodo ergo S. Petrus hæc prodigia refert ad Pentecoſten Act. 2. Reſp. S. Petrus recenſet ea, non quaſi tunc contigerint, ſed hoc ſenſu q. d. Ne miremini, ô Iudæi, hęc Spiritus S. & linguarum ignearum prodigia, quæ cernitis in hac Pentecoſte, videbitis enim maiora dari à Chriſto in vindictam infidelium in fine mundi. q. d. Aut ergo nunc in Chriſtum credite, aut terribilem eius manum & vindictam tunc expectate. Ideo enim Propheta poſt doctorem Chriſtum, & effuſionem Spiritus S. ſtatim ſubiungit hæc prodigia futura in fine mundi, vt ſignificet poſt Chriſti legem nullam aliam eſſe expectandam, ideóque illam ab omnibus qui ſalui eſſe velint, capeſſendam. ita Ribera. Adde, hæc prodigia inchoari cœpiſſe tempore Chriſti: nam in eius paſſione obſcuratus eſt Sol & Luna: in Pentecoſte & deinceps Spiritus S. in ſpecie ignis apparuit, &c. perfectè verò & completè fient in fine mundi. q. d. Ioël: ô Iudæi cum veniet Chriſtus, licèt humilis & pauper, eum recipite: quia ipſe effundet Spiritum S. in vos, dabítque prodigia benefica credentibus, malefica & horrifica incredulis, eáque inchoabit viuens, ſed perficiet in fine mundi; quando pro igne Spiritus S. quem increduli reſpuerunt, dabit eis ignem conflagrationis mundi, indéque flammas gehennæ. Simili modo Iacob benedicens filiis ſuis ante mortem Geneſ. 49. quædam prædicit quę paulò pòſt, quędam quæ poſt longum tempus ſub Chriſto, quædam in fine mundi euentura.

Symbol. Hugo Victor. *Sol*, ait, *eſt Chriſtus, Luna Eccleſia: Sol in tenebras verſus, Chriſtus cruci affixus. Vnde de cæcitate Iudæorum Ieremias loquens Thren. 3.: Dabis*, inquit, *eis Domine ſcutum cordis laborem tuum. Luna verſa in ſanguinem, Eccleſia eſt Chriſti imitans paſſionem. Sanguis profeſſionem deſignat martyrum: ignis chorum virginum ardore dilectionis æſtuantium. Vapor eſt frequens & deuota compunctio continentium. Dies magnus & horribilis, dies eſt paſſionis & reſurrectionis: magnus fidelibus, horribilis nõ credentibus, horribilis iis qui dixerunt: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros: magnus qui dixerunt: Verè filius Dei erat hic. Aliter: Sol in tenebras verſus, Chriſtus eſt in cordibus electorum in articulo mortis obſcuratus. Vnde & dixerunt: Nos autem ſperabamus quòd ipſe eſſet redempturus Iſraël. Luna in ſanguinem verſa, Synagoga eſt Chriſti paſſione cæcata.* Deinde per ſanguinem accipit Iudæorum ſtragem ſub Tito: per ignem, incendium vrbis & templi: per vaporem, Iudæorum per maria & inſulas relegationem. Symbol. prodigia.

Tropol. *viſio eſt propria cognitio ſui, ſomnium exceſſus animi, prophetia contemplatio ſponſi, cœlũ animus, terra caro: vel cœlum cõtemplatiui, terra actiui: vapor compunctio mentis, ſanguis mortificatio carnis, ignis feruor dilectionis. Sol verſus in tenebras, animus eſt in ſui confuſus cognitione: Luna in ſanguinem, caro in ſui mortificationem.* hucuſque Hugo. Et inferiùs: *Poſt data in cœlo prodigia, poſt lucem propriæ cognitionis poſt fumum deuotæ compunctionis, poſt ſanguinem iuſtæ mortificationis, poſt ignem perfectæ dilectionis ſola reſtat ſuauitas contemplationis.* Hæc eſt inuocatio nominis Dei, de qua ſequitur: *Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* hæc Hugo. Tropol.

Antequam veniat dies Domini.] Dies huius vitæ ſunt noſtri, quibus agimus quod lubet: ille dies erit Domini, id eſt, iudicis, quo aliorum dierum noſtrorum omnium rationes exiget, iuxta illud Pſalm. 74. 3. *Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo.* Sic dies ſinguli hebdomadę ſunt ſcholarium, ſed ſabbathum eſt dies magiſtri, quo rationem profectus & modeſtiæ à ſingulis exigit, & negligentes petulantéſque flagellat. VERS. 31.

Magnus.] Magnus erit dies iudicij, quia Primò finem dabit orbi, ſceleri, merito & demerito. Secundò, quia erit horizon temporis & æternitatis: hanc enim ab illo diuidet & diſterminabit. Nam hic dies erit vltimus temporis, & primus æternitatis. Tertiò, quia magna in eo fient, nimirum Chriſtus cum omnibus angelis deſcendet in vallem Ioſaphat, ibique in magnifico throno ſedebit Iudex: omnes homines qui vnquam fuerunt, ſunt & erunt, coram eo iudicandi ſiſtentur: omnium cogitata, dicta & facta exactiſſimè diſcutientur: de omnibus feretur ſententia abſoluta, & irreuocabilis per omnem æternitatem: ſancti cœlo, impij inferno addicẽtur: ſtatuetur chaos Dies iudicij magnus. cur.

Digitized by Google

magnum & medium, quod in æternum hos ab illis ſecludet, vt impij nunquam Sanctos, nunquam cœlum, nunquam Deum viſuri ſint; ſed carcere æterno concluſi igni cremabuntur, quádiu cœlum erit cœlum, quamdiu Deus erit Deus. Sic Oſee 1. 4. vocatur magnus dies Ieſrahel. Sic apud Romanos magnus dies vocabatur, qui dabat victoriam, bellóque aut grauibus malis finem imponebat, vt docet Corn. Tacitus in vita Agricolæ, & Turnebus lib. 1. Aduerſ. c. 24.

Et horribilis.] Hebr. eſt נוֹרָא *nora*, quod Primò propriè deductum à radice ירא *iare*, id eſt, timuit, ſignificat tremẽdum, terribilem; & per catachreſim mirabilem, glorioſum, auguſtum & reuerendum ob ſummam poteſtatem, æquitatem, maieſtatem & gloriam. Hinc Chald. vertit דְחִילָא *dechila*, id eſt, formidabilis. Secundò, *nora* deduci poteſt à ראה *raa*, id eſt, vidit, vt *raa* mutuetur tépora à *iara*: ſæpe enim ordines verborum imperfectorum apud Hebræos inter ſe commutantur, vt vnus ab alio ſuam inflexionem deſumat: & tunc *nora* ſignificat illuſtrem & manifeſtum. Vnde Septuag. vertunt ἐπιφανῆ, id eſt, clarus, conſpicuus. Eos ſequitur S. Petrus Act. 2. dicens: *Antequam veniat dies Domini magnus & manifeſtus.* Erit enim in die illa lux magna, & magna claritas Chriſti glorioſi, omniúmque eius angelorum & ſanctorum. Et, *Ignis in conſpectu eius exardeſcet*, Pſal. 49. 2. quæ omnia reis & damnandis extremum horrorem incutient. Videbunt enim ſe, ſuáque in tanta luce latere non poſſe: videbunt ſe oculos & manus Iudicis nuſquam euaſuros: videbunt excuſationi, ſimulationi, fraudi, appellationi nullum fore locum: videbunt gehennæ incendia flammantia ſibi parata, & decreta in æternum, ſéque certiſſimè in illa præcipitandos.

Mor. de horrore diei iudicij. Patheticè S. Baſil. in illud Pſal. 33. *Venite filij timorem Domini docebo vos*, horrorem huius diei deſcribit, aitque: *Cùm te appetitus inuaſerit peccandi, velim cogites horribile illud & intolerabile Chriſti tribunal, in quo præſidebit Iudex in alto & excelſo throno, aſtabit autem omnis creatura ad glorioſum eius conſpectum contremiſcens. Adducẽdi etiam nos ſumus ſinguli, eorum quæ in vita geſſimus rationem reddituri. Mox illis qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam & deformes aſſiſtent angeli igneos vultus præ ſe ferentes, atque ignem ſpirantes, noctíque vultu ſimiles, propter mærorem & odium in humanum genus. Adhæc, cogita profundum barathrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem ſplendore, vrendíque vim habentem, ſed priuatum lumine: deinde vermium genus venenum emittens, & carnem vorans, inexplebiliter eſuriens, neque vnquam ſaturitatem ſentiens, atque intolerabiles dolores corroſione ipſa infigens. Poſtremò, quod ſupplicium omnium grauiſſimum eſt, conſidera opprobrium illud & confuſionem ſempiternam. Hæc time, & hoc timore inſtructus, animam à peccatorum concupiſcentia, tanquam fræno quodam reprime.*

Exempl. Vdonis. Huius horribilis diei ſchema, & viuam hypotypoſin dedit Deus in iudicio Vdonis, Antiſtitis Marpurgenſis. Cùm enim ille impurè & ſcandaloſè viueret, cœlitus ad eum miſſa eſt vox:

Vdo, Vdo ceſſa à ludo, luſum ſatis Vdo.

Eáque tertiò ab eo audita. Verùm cum ille, licèt ad horam perculſus, mox ad ſuas veneres rediret, citatus eſt ad tribunal Dei. Nam S. Mauricius euaginatum tenens gladium, in Eccleſia ſua (cuius Vdo erat Antiſtes) valenter exclamauit: *Omnes ſancti quorum reliquiæ hic habentur, ſurgite, &*

A *venite ad iudicium Dei.* Mox maxima & præfulgida apparuit vtriuſque ſexus multitudo: Chriſtus ſole ſplendidior, ſtipatus B. Virgine, & duodecim Apoſtolis, regali ſolio conſedit, iuſsítque Vdonem adduci. Raptus ille è lecto adductus eſt. Accuſauit eum S. Mauricius, conclamarunt omnes: *Reus eſt mortis.* Tulit ergo Chriſtus in eum ſententiam mortis, quam executus S. Mauricius eum decollauit. Vidit hæc Canonicus quidam; ſimúlque alius conſpexit animam eius à dæmonibus ad gehennæ incendia abripi, ibíque maledicere diei natiuitatis ſuæ, ſuíſque amaſiis; ac manè clericis venientibus ad Eccleſiam, Vdonem in ſuo ſanguine tabefactum oſtendit. Por-
B ro cruor Vdonis etiamnum adeo indelebiliter adhæret pauimento, vt quaſi de eſſentia marmoris eſſe videatur. Cúmque creantur noui Antiſtites, ibidem oraturi proſternunt ſe, vt videntes Vdonis ſanguinem, ſibi caueant, ne fortè pereant ſicut ille. Rem geſtam fusè & graphicè narrant Nauclerus volum. 3. gener. 43. noſter Caniſius lib. 5. Marial. cap. 20. Fulgoſ. lib. 9. cap. 12. & alij.

Simile iudicij ſchema, imò exemplum reale extat in Chryſaorio, cuius horribilem iudicij ſui viſionem, & mortem enarrat S. Greg. hom. 12. in Euang. & in Aulico Coenredi regis Merciorum, apud Bedam lib. 5. Hiſt. Angl. c. 14. & in viſione Mauricij Imp. qui ob peccata citatus ad Dei tribunal, petiit in hac vita potiùs puniri, quàm in futura, idque obtinuit: vnde à Phoca & imperio
C & vita cum vxore & prolibus eſt ſpoliatus; vti narrat Eutropius lib. 17. Zonaras lib. 3. Nicephor. lib. 18. c. 40. & in viſione Petri telonarij, qui auarus & immiſericors, vidit ſe ſiſti Iudici Chriſto, omniáque peccata in vnam lancem reponi, in alteram verò vnam duntaxat eleemoſynam ſuam, qua à manibus dæmonum liberatus, audiuit: *Recedens adde huic pani, & operare.* Quare vitam & mores mutans, totum ſe dedit operibus miſericordiæ & charitatis, vti narratur in vita S. Ioannis Eleemoſynarij. Quin & S. Hieron. raptus ad tribunal Chriſti, audiuit: *Ciceronianus es, non Chriſtianus*; ideóque acriter vapulauit, vti ipſe refert Epiſt. ad Euſtochium, quæ incipit, *Audi filia.* Ecce vt vita ſanctorum eſt commentarius legis ſcri-
D ptæ, imò ipſa eſt lex viua, ſuis moribus edicens quid formidare & fugere, quid amare & proſequi debeamus. Graphicè quoque hunc Iudicij diem deſcribit Daniel cap. 7. & S. Ioannes Apocal. 1. & Chriſtus Matth. c. 24. & 25. & S. Petrus Epiſt. 1. c. 3.

Margin: Chryſaorij. — Mauricij. — Petri telonarij.

S. Hieron. Patheticè etiam S. Hieron. ad Heliodor. *Tunc*, ait, *ad vocem tubæ pauebit terra cum populis, tu gaudebis. Iudicaturo Domino lugubre mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentiſſimi quondam Reges nudo latere palpitabunt. Adducetur cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis: Ariſtotelis argumenta non proderunt. Tunc tu ruſticanus & pauper exultabis, & dices: Ecce Iudex, qui inuo-*
E *lutus pannis in præſepio vagiit*, &c. Et S. Chryſoſt. in cap. 24. & 25. Matth. *In illo*, ait, *die nihil eſt quod reſpondeamus, vbi cœlum, terra, aër, aqua & totus mundus ſtabit aduerſum nos, in teſtimonium peccatorum noſtrorum: & ſi omnia taceant, ipſæ cogitationes noſtræ, & ipſa opera ſpecialiter ſtabunt ante oculos noſtros, nos ante Deum accuſantes.*

S. Bern. ſerm. de Virginibus: *Meritò*, ait, *dies illa dies iræ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis prædicatur, in qua*

Iudicij ſignum tellus ſudore madeſcet:

In

Digitized by Google

In qua
Decidet è cœlis ignisque & ſulphuris amnis;
Tartareúmque chaos monſtrabit terra dehiſcens.

Ignis enim ante Dominum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius, quos tunc inſtar Sodomitarum inueniet nudos & intectos. Et paulò antè: *Canet tuba, ad cuius clangorem timebit mundus. Fragor igitur tubæ illius, dum tubabit angelus, dum expergiſcentur homines, tartara etiam tenebroſa concutiet. Audient miſeri qui ibi ſunt, audient tunc qui nunc audiunt & facere nolunt: Exite obuiam ei: quando Dominus aduocabit cœlum deſurſum, & terram diſcernere volens populum ſuum ante ſe, & prudentes virgines ab infatuatis ſeparare. Aduocabit cœlum deſurſum, vt virtutes illæ cœlorum de ſuis ſedibus moueantur, & omnes angeli eum eo ad iudicandum congregentur. Tunc plangent ſe omnes tribus terræ. Tunc dicent montibus: Cadite ſuper nos; & collibus: Operite nos.* Idem in Cant. *Veniet dies illa, in qua plus valebunt pura corda, quàm aſtuta verba; conſcientia bona, quàm marſupia plena: quoniam quidem iudex non falletur verbis, nec flectetur donis.*

S. Anſel. lib. de ſimilitud. *A dextris,* ait, *erunt peccata accuſantia, à ſiniſtris infinita dæmonia, ſubtus horrendum chaos inferni, deſuper iudex iratus, foris mundus ardens, intus conſcientia vrens. Ibi vix iuſtus ſaluabitur. Heu miſer peccator ſic deprehenſus quo fugies? latere enim erit impoſſibile, apparere intolerabile.* Quàm ſapiunt, qui hunc diem ſemper præ oculis habent! & ad illum ſe, ſuáſque actiones componunt, vt nihil dicant vel faciant, quod in illo die eis periculum ſalutis creare poſſit, quódque iuſtam Dei cenſuram & vindictam ſubeat. Nil, ait S. Ambroſ. in Offic. *eſt quod magis proficiat ad vitam honeſtam, quàm vt credamus eum iudicem futurum quem & occulta non fallunt, & indecora offendunt, & honeſta delectant.* Ita S. Hieron. *Siue comedo,* inquit, *ſiue bibo, ſiue quid aliud facio, ſemper tuba illa inſonat auribus meis: Surgite mortui, venite ad iudicium.* Hoc eſt quod Chriſtus ſeriò præmonuit Lucæ 21. 36. *Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt* (in die iudicij) *& ſtare ante filium hominis.* Hac de cauſa indictæ fuerunt olim nocturnæ vigiliæ & preces, quòd Chriſtus ad iudicium media nocte venturus crederetur, iuxta illud Matth. 25. 6. *Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam ei,* inquit S. Hieron. & Hilar. ibidem, & Lactan. lib. 7. c. 19. vide dicta Apoc. 6. in fine. Quocirca S. Bern. Epiſt. vltima hanc regulam vitæ ſanctæ præfigit: *Talis ſtudeas viuere, qualis affectas in extremo iudicio inueniri.*

Vers. 32. *Et erit quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.*] q.d. In die iudicij, ab hoc eius terrore, & horribili tot reorum & damnandorum ſententia, liberabuntur, euadent (hoc enim ſignificat hebr. פלט *palat*) & ſaluabuntur veri Dei cultores, qui ſcilicet in hac vita Deum puro corde, in vera fide, ſpe & charitate coluerint, inuocarint, prædicarint & celebrarint. Hæc enim omnia ſignificat vox *vocare*, vel inuocare apud Hebræos, nimirum omnem tam internum, quàm externum Dei cultum, publicámque veræ fidei & religionis profeſſionem in eius Eccleſia. Eccleſia enim dicta eſt hebr. מקרא *micra*, à קרא *cara*, id eſt, vocauit: græcè ἐκκλησία, ab ἐκκαλεῖν, id eſt, à vocando & inuocando; quòd à Deo vocata ſit ad ſincerum, & publicum eius cultum & inuocationem.

Inuocare nomen Dei quid?

A Vnde de ea ſubdit: *Quia in monte Sion,* &c. Porrò nomen Domini eſt ipſe Dominus, quem per nomen inuocamus. Rurſum, eſt ipſe Chriſtus, qui eſt nomen, id eſt, notio & definitio Patris, ait Cyrill. lib. 11. in Ioan. c. 20.

Symbol. nomen Dei eſt eius virtus, gloria, potentia omníſque perfectio. Hinc Pſal. 8. 2. dicitur: *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum,* id eſt, tua ſapientia, potentia, clementia, &c. *in vniuerſa terra!* & B. Virgo canit: *Fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius:* in incarnatione enim verbi omnis Dei ſanctitas, virtus & perfectio eluxit.

Moral. diſce hic quàm Deo grata ſit ſui inuo-
B catio, quámque inuocantibus adſit, opem & ſalutem afferat. Cauſa eſt, quod inuocans Deum fateatur ſuam miſeriam & impotentiam, Dei verò gloriam & omnipotentiam, vtpote à qua auxilium ſperat & flagitat. Sibi ergo honori ducit Deus, quòd quis ad ſe in tribulatione confugiat, & ſua magis vti velit, quàm aliena ope & miſericordia, iuxta illud Pſal. 49. *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me:* quia qui Deum inuocat, fidem & ſpem in eo collocat, eúmque quaſi facit Deum ſuum. Vnde Martialis lib. 8. Epigram. 24. docet Deos non tam fieri ab idoloplaſtis, quàm à cultoribus eos inuocantibus:

C *Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus,*
Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.

Hinc paſſim in Pſalmis Pſaltes Deum inuocat, eúmque in afflictione inuocari iubet. Nam Deus ipſe promittit Ierem. 33. 3. *Clama ad me, & exaudiam te.*

Quia in monte Sion & in Ieruſalem erit ſaluatio.] Per Sion & Ieruſalem intelligit Eccleſiam, quam Chriſtus primò erexit in Sion & Ieruſalem. q.d. Qui fidem & pietatem Eccleſiæ, quam Chriſtus docuit in Iudæa & Ieruſalem, ſectati fuerint, hi ſaluabuntur. ita S. Hieron. Theod. Ruper. Lyran. Arias & alij. Alludit ad Iſaiæ 4. 3. *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in*
D *Ieruſalem, ſanctus vocabitur, omnis ſcriptus ad vitam in Ieruſalem.* vide ibi dicta. Vnde ſubdit Ioël: *Sicut dixit Dominus*, ſcilicet tum mihi hic, tum Iſaiæ cap. 4. & cap. 2. 2. tum aliis Prophetis.

Et in reſiduis.] Repete, *erit ſaluatio.* q.d. In die iudicij ſoli ſaluabuntur qui in Sion, id eſt, in Eccleſia Deum inuocarint, ſanctéque coluerint: item reſidui, id eſt, reliquiæ Iudæorum, quæ in fine mundi à Deo vocatæ & electæ, Chriſto & Eccleſiæ aggregabuntur, itáque ſaluæ fient, vti docet Apoſtolus Rom. 11. 26. Secundò, à Caſtro explicat q.d. Qui ſuperioribus ſæculis Deum inuocantes in Chriſti gratia obierint, hi in die iudicij ſaluabuntur: inſuper reſidui, id eſt, ij qui in
E perſecutione Antichriſti cæteris cadentibus, fortes ſteterint in fide & profeſſione Chriſti, itáque ſuperſtites remanſerint tantæ fidelium cladi & ruinæ.

Nota, pro *reſiduis* hebr. eſt בשרידים *baſſeridim*, quod Rabbini nonnulli, teſte S. Hieron. putant eſſe nomen loci, putà montis vel vrbis. q. d. Cladem iſtius diei effugient qui profugerunt in Sion, in Ieruſalem, aut in Seridim. Septuag. legerunt בשורים *baſſurim, id eſt, euangelizati, quos Dominus vocauit,* vti legunt codices Romani: licèt Theodor. legat *euangelizantes*, vel *annunciantes* actiuè, & S. Hieron. *euangelizans*, vel *annuncians* in ſingulari, quod ſic explicat: *Hos reſiduos Dominus*

Digitized by Google

magnum & medium, quod in æternum hos ab illis ſecludet, vt impij nunquam Sanctos, nunquam cœlum, nunquam Deum viſuri ſint; ſed carcere æterno concluſi igni cremabuntur, quãdiu cœlum erit cœlum, quamdiu Deus erit Deus. Sic Oſee 1. 4. vocatur magnus dies Ieſrahel. Sic apud Romanos magnus dies vocabatur, qui dabat victoriam, bellóque aut grauibus malis finem imponebat, vt docet Corn. Tacitus in vita Agricolæ, & Turnebus lib. 1. Aduerſ. c. 24.

Et horribilis.] Hebr. eſt נוֹרָא *nora*, quod Primò propriè deductum à radice יָרֵא *iare*, id eſt, timuit, ſignificat tremẽdum, terribilem; & per catachreſim mirabilem, glorioſum, auguſtum & reuerendum ob ſummam poteſtatem, æquitatem, maieſtatem & gloriam. Hinc Chald. vertit דְּחִילָא *dechila*, id eſt, formidabilis. Secundò, *nora* deduci poteſt à רָאָה *raa*, id eſt, vidit, vt *raa* mutuetur tẽpora à *iara*: ſæpe enim ordines verborum imperfectorum apud Hebræos inter ſe commutantur, vt vnus ab alio ſuam inflexionem deſumat: & tunc *nora* ſignificat illuſtrem & manifeſtum. Vnde Septuag. vertunt ἐπιφανὴς, id eſt, clarus, conſpicuus. Eos ſequitur S. Petrus Act. 2. dicens: *Antequam veniat dies Domini magnus & manifeſtus.* Erit enim in die illa lux magna, & magna claritas Chriſti glorioſi, omniúmque eius angelorum & ſanctorum. Et, *Ignis in conſpectu eius exardeſcet*, Pſal. 49. 2. quæ omnia reis & damnandis extremum horrorem incutient. Videbunt enim ſe, ſuáque in tanta luce latere non poſſe: videbunt ſe oculos & manus Iudicis nuſquam euaſuros: videbunt excuſationi, ſimulationi, fraudi, appellationi nullum fore locum: videbunt gehennæ incendia flammantia ſibi parata, & decreta in æternum, ſéque certiſſimè in illa præcipitandos.

Mor. de horrore diei iudicij.

Patheticè S. Baſil. in illud Pſal. 33. *Venite filij timorem Domini docebo vos*, horrorem huius diei deſcribit, aitque: *Cùm te appetitus inuaſerit peccandi, velim cogites horribile illud & intolerabile Chriſti tribunal, in quo præſidebit Iudex in alto & excelſo throno, aſtabit autem omnis creatura ad glorioſum eius conſpectum contremiſcens. Adducẽdi etiam nos ſumus ſinguli, eorum quæ in vita geſſimus rationem reddituri. Mox illis qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam & deformes aſſiſtent angeli, igneos vultus præ ſe ferentes, atque ignem ſpirantes, noctique vultu ſimiles, propter mœrorem & odium in humanum genus. Adhac, cogita profundum baratrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem ſplendore, vrendique vim habentem, ſed priuatum lumine: deinde vermium genus venenum emittens, & carnem vorans, inexplebiliter eſuriens, neque vnquam ſaturitatem ſentiens, atque intolerabiles dolores corroſione ipſa infigens. Poſtremò, quod ſupplicium omnium grauiſſimum eſt, conſidera opprobrium illud & confuſionem ſempiternam. Hæc time, & hoc timore inſtructus, animam à peccatorum concupiſcentia, tanquam fræno quodam reprime.*

Exempl. Vdonis.

Huius horribilis diei ſchema, & viuam hypotypoſin dedit Deus in iudicio Vdonis, Antiſtitis Marpurgenſis. Cùm enim ille impurè & ſcandaloſè viueret, cœlitus ad eum miſſa eſt vox:

Vdo, Vdo ceſſa à ludo, luſum ſatis Vdo.

Eáque tertiò ab eo audita. Verùm cum ille, licèt ad horam perculſus, mox ad ſuas veneres rediret, citatus eſt ad tribunal Dei. Nam S. Mauricius euaginatum tenens gladium, in Eccleſia ſua (cuius Vdo erat Antiſtes) valenter exclamauit: *Omnes ſancti quorum reliquiæ hic habentur, ſurgite, & venite ad iudicium Dei.* Mox maxima & præfulgida apparuit vtriuſque ſexus multitudo: Chriſtus ſole ſplendidior, ſtipatus B. Virgine, & duodecim Apoſtolis, regali ſolio conſedit, iuſsítque Vdonem adduci. Raptus ille è lecto adductus eſt. Accuſauit eum S. Mauricius, conclamarunt omnes: *Reus eſt mortis.* Tulit ergo Chriſtus in eum ſententiam mortis, quam executus S. Mauricius eum decollauit. Vidit hæc Canonicus quidam; ſimúlque alius conſpexit animam eius à dæmonibus ad gehennæ incendia abripi, ibíque maledicere diei natiuitatis ſuæ, ſuíſque amaſiis; ac manè clericis venientibus ad Eccleſiam, Vdonem in ſuo ſanguine rubefactum oſtendit. Porro cruor Vdonis etiamnum adeo indelebiliter adhæret pauimento, vt quaſi de eſſentia marmoris eſſe videatur. Cúmque creantur noui Antiſtites, ibidem oraturi proſternunt ſe, vt videntes Vdonis ſanguinem, ſibi caueant, ne fortè pereant ſicut ille. Rem geſtam fusè & graphicè narrant Nauclerus volum. 3. gener. 43. noſter Caniſius lib. 5. Marial. cap. 20. Fulgoſ. lib. 9. cap. 12. & alij.

Chryſaorij.

Simile iudicij ſchema, imò exemplum reale extat in Chryſaorio, cuius horribilem iudicij ſui viſionem, & mortem enarrat S. Greg. hom. 12. in Euang. & in Aulico Coënredi regis Merciorum, apud Bedam lib. 5. Hiſt. Angl. c. 14. & in viſione

Mauricij.

Mauricij Imp. qui ob peccata citatus ad Dei tribunal, periit in hac vita potiùs puniri, quàm in futura, ídque obtinuit: vnde à Phoca & imperio & vita cum vxore & prolibus eſt ſpoliatus; vti narrat Eutropius lib. 17. Zonaras lib. 3. Nicephor. lib. 18. c. 40. & in viſione Petri telonarij, qui auarus & immiſericors, vidit ſe ſiſti Iudici Chriſto, omniáque peccata in vnam lancem reponi, in alteram verò vnam duntaxat eleemoſynam ſuam, qua à manibus dæmonum liberatus, audiuit: *Recedens adde huic pani, & operare.* Quare vitam & mores mutans, totum ſe dedit operibus miſericordiæ & charitatis, vti narratur in vita S. Ioannis Eleemoſynarij. Quin & S. Hieron. raptus ad tribunal Chriſti, audiuit: *Ciceronianus es, non Chriſtianus*; ideóque acriter vapulauit, vti ipſe refert Epiſ. ad Euſtochium, quæ incipit, *Audi filia.* Ecce vt vita ſanctorum eſt commentarius legis ſcriptæ, imò ipſa eſt lex viua, ſuis moribus edicens quid formidare & fugere, quid amare & proſequi debeamus. Graphicè quoque hunc Iudicij diem deſcribit Daniel cap. 7. & S. Ioannes Apocal. 1. & Chriſtus Matth. c. 24. & 25. & S. Petrus Epiſt. 1. c. 3.

Petri telonarij.

S.Hieron.

Patheticè etiam S. Hieron. ad Heliodor. *Tunc,* ait, *ad vocem tubæ pauebit terra cum populis, tu gaudebis. Iudicaturo Domino lugubre mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentiſſimi quondam Reges nudo latere palpitabunt. Adducetur cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis: Ariſtotelis argumenta non proderunt. Tunc tu ruſticanus & pauper exultabis, & dices: Ecce Iudex, qui inuolutus pannis in præſepio vagiit,* &c. Et S. Chryſoſt. in cap. 24. & 25. Matth. *In illo,* ait, *die nihil eſt quod reſpondeamus, vbi cœlum, terra, aër, aqua & totus mundus ſtabit aduerſum nos, in teſtimonium peccatorum noſtrorum: & ſi omnia taceant, ipſæ cogitationes noſtræ, & ipſa opera ſpecialiter ſtabunt ante oculos noſtros, nos ante Deum accuſantes.*

S. Bern. ſerm. de Virginibus: *Meritò*, ait, *dies illa dies iræ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis prædicatur, in qua*

Iudicij ſignum tellus ſudore madeſcet:

In

Digitized by Google

In qua
Decidet è cœlis igniſque & ſulphuris amnis;
Tartareúmque chaos monſtrabit terra dehiſcens.

Ignis enim ante Dominum precedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius, quos tunc inſtar Sodomitarum inueniet nudos & intectos. Et paulò antè: *Canet tuba, ad cuius clangorem timebit mundus. Fragor igitur tubæ illius, dum tubabit angelus, dum expergiſcentur homines, tartara etiam tenebroſa concutiet. Audient miſeri qui ibi ſunt, audient tunc qui nunc audiunt & facere nolunt: Exite obuiam ei: quando Dominus aduocabit cœlum deſurſum, & terram diſcernere volens populum ſuum ante ſe, & prudentes virgines ab infatuatis ſeparare. Aduocabit cœlum deſurſum, vt virtutes illæ cœlorum de ſuis ſedibus moueantur, & omnes angeli cum eo ad iudicandum congregentur. Tunc plangent ſe omnes tribus terræ. Tunc dicent montibus: Cadite ſuper nos; & collibus: Operite nos.* Idem in Cant. *Veniet dies illa, in qua plus valebunt pura corda, quàm aſtuta verba; conſcientia bona, quàm marſupia plena: quoniam quidem iudex non falletur verbis, nec flectetur donis.*

S. Anſel. lib. de ſimilitud. *A dextris*, ait, *erunt peccata accuſantia, à ſiniſtris infinita dæmonia, ſubtus horrendum chaos inferni, deſuper iudex iratus, foris mundus ardens, intus conſcientia vrens. Ibi vix iuſtus ſaluabitur. Heu miſer peccator ſic deprehenſus quo fugies? latere enim erit impoſſibile, apparere intolerabile.* Quàm ſapiunt, qui hunc diem ſemper præ oculis habent! & ad illum ſe, ſuáſque actiones componunt, vt nihil dicant vel faciant, quod in illo die eis periculum ſalutis creare poſſit, quódque iuſtam Dei cenſuram & vindictam ſubeat. Nil, ait S. Ambroſ. in Offic. *eſt quod magis proficiat ad vitam honeſtam, quàm vt credamus eum iudicem futurum quem & occulta non fallunt, & indecora offendunt, & honeſta delectant.* Ita S. Hieron. *Siue comedo*, inquit, *ſiue bibo, ſiue quid aliud facio, ſemper tuba illa inſonat auribus meis: Surgite mortui, venite ad iudicium.* Hoc eſt quod Chriſtus ſeriò præmonuit Lucæ 21. 36. *Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt* (in die iudicij) *& ſtare ante filium hominis.* Hac de cauſa indictæ fuerunt olim nocturnæ vigiliæ & preces, quòd Chriſtus ad iudicium media nocte venturus crederetur, iuxta illud Matth. 25. 6. *Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam ei*, inquit S. Hieron. & Hilar. ibidem, & Lactan. lib. 7. c. 19. vide dicta Apoc. 6. in fine. Quocirca S. Bern. Epiſt. vltima hanc regulam vitæ ſanctæ præfigit: *Talis ſtudeas viuere, qualis affectas in extremo iudicio inueniri.*

Vers. 32. *Et erit quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.*] q.d. In die iudicij, ab hoc eius terrore, & horribili tot reorum & damnandorum ſententia, liberabuntur, euadent (hoc enim ſignificat hebr. פָּלַט *palat*) & ſaluabuntur veri Dei cultores, qui ſcilicet in hac vita Deum puro corde, in vera fide, ſpe & charitate coluerint, inuocarint, prædicarint & celebrarint. Hæc enim omnia ſignificat vox *vocare*, vel inuocare apud Hebræos, nimirum omnem tam internum, quàm externum Dei cultum, publicámque veræ fidei & religionis profeſſionem in eius Eccleſia. Eccleſia enim dicta eſt hebr. מִקְרָא *micra*, à קָרָא *cara*, id eſt, vocauit: græcè ἐκκλησία, ab ἐκκαλεῖν, id eſt, à vocando & inuocando; quòd à Deo vocata ſit ad ſincerum, & publicum eius cultum & inuocationem.

Inuocare nomen Dei quid?

A Vnde de ea ſubdit: *Quia in monte Sion*, &c. Porrò nomen Domini eſt ipſe Dominus, quem per nomen inuocamus. Rurſum, eſt ipſe Chriſtus, qui eſt nomen, id eſt, notio & definitio Patris, ait Cyrill. lib. 11. in Ioan. c. 20.

Symbol. nomen Dei eſt eius virtus, gloria, potentia omníſque perfectio. Hinc Pſal. 8. 2. dicitur: *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum*, id eſt, tua ſapientia, potentia, clementia, &c. *in vniuerſa terra?* & B. Virgo canit: *Fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius*: in incarnatione enim verbi omnis Dei ſanctitas, virtus & perfectio eluxit.

Moral. diſce hic quàm Deo grata ſit ſui inuocatio,
B quámque inuocantibus adſit, opem & ſalutem afferat. Cauſa eſt, quod inuocans Deum fateatur ſuam miſeriam & impotentiam, Dei verò gloriam & omnipotentiam, vtpote à qua auxilium ſperat & flagitat. Sibi ergo honori ducit Deus, quòd quis ad ſe in tribulatione confugiat, & ſua magis vti velit, quàm aliena ope & miſericordia, iuxta illud Pſal. 49. *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me*: quia qui Deum inuocat, fidem & ſpem in eo collocat, eúmque quaſi facit Deum ſuum. Vnde Martialis lib. 8. Epigram. 24. docet Deos non tam fieri ab idoloplaſtis, quàm à cultoribus eos inuocantibus:

C *Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus,*
Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.

Hinc paſſim in Pſalmis Pſaltes Deum inuocat, eúmque in afflictione inuocari iubet. Nam Deus ipſe promittit Ierem. 33. 3. *Clama ad me; & exaudiam te.*

Quia in monte Sion & in Ieruſalem erit ſaluatio.] Per Sion & Ieruſalem intelligit Eccleſiam, quam Chriſtus primò erexit in Sion & Ieruſalem. q.d. Qui fidem & pietatem Eccleſiæ, quam Chriſtus docuit in Iudæa & Ieruſalem, ſectati fuerint, hi ſaluabuntur. ita S. Hieron. Theod. Ruper. Lyran. Arias & alij. Alludit ad Iſaiæ 4. 3. *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in*
D *Ieruſalem, ſanctus vocabitur, omnis ſcriptus ad vitam in Ieruſalem.* vide ibi dicta. Vnde ſubdit Ioël: *Sicut dixit Dominus*, ſcilicet tum mihi hic, tum Iſaiæ cap. 4. & cap. 2. 2. tum aliis Prophetis.

Et in reſiduis.] Repete, *erit ſaluatio.* q.d. In die iudicij ſoli ſaluabuntur qui in Sion, id eſt, in Eccleſia Deum inuocarint, ſanctéque coluerint: item reſidui, id eſt, reliquiæ Iudæorum, quæ in fine mundi à Deo vocatæ & electæ, Chriſto & Eccleſiæ aggregabuntur, itáque ſaluæ fient, vti docet Apoſtolus Rom. 11. 26. Secundò, à Caſtro explicat q.d. Qui ſuperioribus ſæculis Deum inuocantes in Chriſti gratia obierint, hi in die iudicij ſaluabuntur: inſuper reſidui, id eſt, ij qui in
E perſecutione Antichriſti cæteris cadentibus, fortes ſteterint in fide & profeſſione Chriſti, itáque ſuperſtites remanſerint tantæ fidelium cladi & ruinæ.

Nota, pro *reſiduis* hebr. eſt בַשְּׂרִידִים *baſſeridim*, quod Rabbini nonnulli, teſte S. Hieron. putant eſſe nomen loci, putà montis vel vrbis. q. d. Cladem iſtius diei effugient qui profugerunt in Sion, in Ieruſalem, aut in Seridim. Septuag. legerunt בַשְּׂרִים *baſſurim, id eſt, euangelizati, quos Dominus vocauit*, vti legunt codices Romani: licèt Theodor. legat *euangelizantes*, vel *annunciantes* actiuè, & S. Hieron. *euangelizans*, vel *annuncians* in ſingulari, quod ſic explicat: *Hos reſiduos Do-*

minus vocauit,ſiue euangeliʒauit eos quos vocauit: Sic enim Septuag. interpretati ſunt. Omnes enim ſaluandi vel ſunt euangelizantes, vel euangelizati; nemóque niſi per Euangelium Chriſti ſaluatur. Hoc enim *virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti*, vt ait Apoſt.Rom.1.16. A

Simile huic loco eſt, quod patheticè proclamat Iſaias cap.1.9. *Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen* (reſiduos,& reliquias aliquas, qui proſeminarent & propagarent ſtirpem Iſraël) *quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.* ita S.Hieron.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Deſcribit diem iudicij,pœnam reproborum,& gloriam electorum. Primò ergo docet, Chriſtum in valle Ioſaphat iudicaturum Tyrios,Sidonios aliáſque gentes, quæ Iudæos & fideles afflixerunt, impiéque vixerunt. Secundò,verſ.15.mittit Chriſtus angelos cum falcibus, qui demetant omnes gentes, eáſque adducant in vallem conciſionis; vbi Chriſto contra eas irato & rugiente,ſol, luna & ſtella obſcurabuntur,ac cæli & terra mouebuntur. Tertiò,verſ.17.docet Ieruſalem cæleſtem tunc fore ſanctam,felicem & glorioſam in æternum: Stillabunt, *inquit*,montes dulcedinem,& colles fluent lacte,*&c. Ita paſſim Interpretes. Quare minus rectè Mariana in fine capitis, ſuſpicatur hoc capite deſcribi ad literam ſtragem caſtrorum Sennacherib factam ab angelo 4.Reg.19.35.hanc enim factam eſſe prope Ieruſalem in valle Ioſaphat, ac ſub eius typo depingi cladem impiorum in die iudicij. Fateor tamen ad ſtragem Sennacherib hic alludi, eámque alluſiuè perſtringi.*

Verſ. 1.] Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo,cum conuertero captiuitatem Iuda & Ieruſalem. B

Verſ. 2.] Congregabo omnes Gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat: & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo,& hereditate mea Iſraël, quos diſperſerunt in nationibus, & terram meam diuiſerunt.

Verſ. 3.] Et ſuper populum meum miſerunt ſortem: & poſuerunt puerum in proſtibulo,& puellam vendiderunt pro vino vt biberent. C

Vers.1. QVIA *ecce in diebus illis.*] In die extremi iudicij,de quo præceſſit in fine cap.præced.*Cùm conuertero captiuitatem Iuda*, non Babylonicam, ſed ea longè acerbiorem, eáque tantùm adumbratam, ſcilicet captiuitatem peccati & cæcitatis, qua Iudæi tenentur captiui, & occæcati ſub iugo legis Moſaicæ,quam pertinaciſſimè retinent;quod fiet in fine mundi. q. d. Poſtquam Iudæos in fine mundi à Iudaiſmo conuertero ad Chriſtianiſmum, & à ſeruitute Iudaica traduxero ad libertatem Euangelij, ad ſortem, inquam, & gloriam filiorum Dei, *congregabo omnes gentes* ad iudicium extremum. ita S. Hieron. Ruper. & alij mox citandi. D

Vers.2. Quando gentes hæ iudicandæ. *Et deducam eas in vallem Ioſaphat.*] Quæres Primò, quando, & vbi id factum? Primò,aliqui Rabbini cenſent hic ſignificari victoriam, quam Ioſaphat rex Iuda conſecutus eſt de Ammonitis, Moabitis & Idumæis, cùm illi ipſi mutua ſe cæde trucidarent;idque in valle Ioſaphat,id eſt,iudicij, & vindictæ diuinæ, quam popoſcit Ioſaphat 2. Paral.20.12.dicens:*Ergo non iudicabis eos?* Verùm hæc vallis longè diſtabat à Ieruſalem, erátque in Aſaſonthamar, quæ eſt Engaddi, vt ibi dicitur v. 3. Et licèt verſ.26. vocetur vallis illa benedictionis, nuſquam tamen ab hiſtoricis, vel chorographis vocatur vallis Ioſaphat. Adde, hæc victoria diu præceſſit tempora Ioëlis, qui de futuro tempore vaticinatur hic contra Tyrios, Sidonios & Ægyptios, non contra Ammonitas, Moabitas & Idumæos.Inſuper ſub Ioſaphat nulla fuit captiuitas Iuda: imò Iuda tunc erat hoſtibus ſuis dominans,& formidabilis: iiſdem rationibus refelluntur alij,qui hæc intelligunt de clade Sennacherib, cùm angelus cecidit in eius caſtris 185.millia, 4. Reg.19. Fateor tamen hic alludi ad hanc vallem & victoriam Ioſaphat. q.d. Impij iudicabuntur & damnabuntur à Chriſto & ſanctis eius in valle Ioſaphat, ſicut Moabitæ cæſi ſunt à Ioſaphat in ſua valle, huius antitypa. Vnde & in valle Ioſaphat,aliàs amœniſſima, erat Tophet & gehenna, vbi cremabant filios idolo Moloc: quæ proinde erat viua imago inferni,& damnatorum qui igne æterno cruciantur, ad quem à Chriſto in eadem valle damnabuntur.ita Sanchez.

Secundò,Cyril.& Theod.hęc referunt ad tempora Eſdræ & Nehemiæ:tunc enim Iudæi redierunt è captiuitate Babylonica. Verùm tunc nullæ gentes hoſtiles Iudæis cæſæ ſunt in valle Ioſaphat. Porrò toto cœlo errant Iudæi moderni,qui hæc accipiunt de captiuitate & clade Romana, qua ipſi à Tito & Veſpaſiano vaſtati ſunt, quaſi hic eis promittatur eius ſolutio & liberatio, cæſis Romanis,Gog & Magog in valle Ioſaphat. Nam hæc non fuit captiuitas,ſed excidium gentis, durabítque vſque ad finem mundi,vti prædixit Daniel cap.9.26. Vnde ipſi eandem nunc patiuntur per 1600.annos,nec affulget,vel vnquam affulſit eis vlla ſpes reſtaurationis. Adde,nullam hic Romanorum fieri mentionem, ſed Tyri, Sidonis & Ægypti.

Tertiò,Chriſtiani aliqui hæc referunt ad tempora perſecutorum Eccleſiæ, putà Neronis, Decij,Diocletiani, &c.à quibus liberauit eos Chriſtus per Conſtantinum. Verùm tunc gentes omnes

nes

Digitized by Google

nes congregatas in vallem Ioſaphat, ibique cæſas nuſquam legimus.

Dico ergo, certum eſt hæc ſpectare ad diem iudicij. De eo enim egit in fine cap. præced. cui hæc proximè ſubiicit Propheta, dicens: *Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo,* vtique iam paulo antè à me deſignato, putà iudicij extremi. Tunc enim omnes omnino gentes congregabit Deus, & iudicabit in valle Ioſaphat: nunquam enim aliàs Deús congregauit omnes gentes toto orbe diſperſas. Ita S. Hieron. Ruper. Remigius, Haymo, Lyran. Vatab. Clarius, Ribera, à Caſtro & alij paſſim; quin & veteres Hebræi, quos citat S. Hieron. & Galat. lib. 12. c. 1.

Vallis Ioſaphat quæ?

Quæres Secundò; quænam, & vbinam ſit vallis Ioſaphat, in quam congregabuntur omnes homines, & ad quam è cœlo deſcendet Chriſtus Iudex, vt in eo omnium iudicium peragat? Aliqui cenſent nomen *Ioſaphat*, hic non eſſe proprium, ſed appellatiuum, ſignificans *Domini iudicium*; ac proinde non deſignare certum locum aut vallem, ſed indefinitè ſignificare locum iudicij, quiſquis ille ſit futurus. Vnde verſ. 14. vocatur hæc vallis *conciſionis*, quod in ea Deus concidet gentes. Ita Chaldæus, vertit enim: *Congregabo omnes gentes in vallem diuiſionis iudicij.* Et S. Hieron. hic, & Epiſ. 142. ad Damaſum, ait gentes congregandas in vallem iudicij Domini, hoc eſt in iudicium Domini profundum. Græcum enim καλίζω idem eſt, quod *deorſum ducam*. S. Hieronymum ſequuntur Haymo & Albertus. Alij cenſent vallem Ioſaphat certam eſſe vallem, ſed adhuc innominatam & incognitam, quæ ab euentu, putà à iudicio Chriſti in ea peragendo, nominanda ſit vallis Ioſaphat, id eſt, iudicij Dei. Ioſaphat enim idem eſt quod יהי שפט *ie ſcaphat*, id eſt, *erit iudicium*, ſcilicet tali loco quem Deus nouit & decreuit. Sic locus in quo ſedebit Antichriſtus, vocatur, id eſt, vocabitur *Apadno*, id eſt, palatium regale, Daniel. 11. 45. Sic locus in quo cædentur reges ſub finem mundi, Apocal. 16. 16. vocatur, id eſt, vocandus dicitur, *Armagedon*, id eſt, anathema excidij, ſiue plenum excidium. Sic locus in quo cædetur Gog Ezech. 39. 11. nominatur, id eſt, nominandus prædicitur, Polyandrium, vel *vallis multitudinis Gog*. ita Ruper. Arias & Clarius.

Verùm meliùs, magiſque genuinè cùm Syro, Arabico vtroque & aliis, nomen Ioſaphat hic accipias vt proprium. Eſt enim vallis Ioſaphat ſita inter Ieruſalem & montem Oliueti, quam perluit torrens Cedron: *vbi hortus erat, in quo Iudas proditor tradidit ſaluatorem*, ait S. Hieron. in Ieremiæ 31. Ita V. Beda, Borchardus, Saligniacus, Adrichomius & alij in deſcriptione terræ ſanctæ. *Vallis Ioſaphat*, ait Adrichom. *quæ & vallis Cedron, & vallis montium vocatur, vallis eſt lata & profunda, inter Ieruſalem & montem Oliueti interiecta, totam ab Oriente cingens vrbem, quam torrens Cedron tranſiens ſuis aquis egregiè fœcundat. In hac valle pij ac religioſi Reges Iuda Aſa, Ezechias & Ioſias templi combuſſerunt idola, eorúmque cineres in torrentem Cedron proiecerunt. Hæc vallis communis totius ciuitatis erat cæmeterium, vbi vulgus & ignobiles ſepeliebantur: extra vrbem enim Iudæis ſepeliri mos erat: ibique nunc Turcæ ſepeliuntur. In hac quoque valle die illa cunctis mortalibus tremenda omnes vndique homines ad extremum iudicium ſunt congregandi, vt à Chriſto iudice recipiant debita pro meritis præmia quiſque ſuis. Vnde & vallis conciſionis appellatur, quòd ibi mali à bonis*

A *ſeparabuntur. Tempore quo Chriſtiani Palæſtina potiebantur, erat hic Abbatia quadam, in qua Domina Meliſendis Regina Ieruſalem ſepulta eſt.* In valle ergo Ioſaphat erat villa Getſemani, & hortus, in quo Chriſtus orãs ſudánſque ſanguinem, proditus à Iuda, captus eſt à Iudæis; & in eadem ſepulta eſt B. Virgo Maria, vt notat Adricho. Porrò vallis hæc nomen accepit à Ioſaphat rege, quòd eam ipſe inſigni titulo & fabrica, v. g. arcu triumphali poſt victoriam de Ammonitis & Idumæis, ornarit: vel quòd in ea mauſolæum illi erectum ſit, pulchra pyramide inſignitum, vt tradunt Beda, & Saligniacus: licèt enim Ioſaphat ſepultus ſit in Sion, vti dicitur 2. Paral. 21. 1. tamen mauſolæum illi erigi potuit in hac valle, in quod fortè B eius oſſa tranſlata ſunt. Hæc ſententia probatur Primò ex eo quod Septuag. Noſter, & alij retinent nomen hebræum *Ioſaphat* quaſi proprium. Et ſanè qui hebraicè ſciunt, ex ipſa compoſitione & terminatione norunt Ioſaphat eſſe nomen proprium, æquè ac Ioſias, Ioannes, Ioſue, &c.

Secundò, quia in hac valle Ioſaphat, Ezechias, & Ioſias idololatras & idola combuſſerunt, in typum quòd Chriſtus in eadem iudicaturus eſſet infideles & impios, eóſque in ignem gehennæ detruſurus. Tertiò, quia in eadem valle erat cæmeterium Ieruſalem: ergo par eſt vt ibidem reſurgant Ieroſolymitæ, id eſt, fideles Eccleſiæ ciues iudicandi à Chriſto. Rurſum in valle Ioſaphat C erat gehenna, in qua cremabant infantes idolo Moloc: ergo par eſt vt illi ibidem à Chriſto damnentur ad gehennam ignis æterni. Addit S. Thomas in Iſaiæ 30. 33. Hebræos opinari ibidem eſſe fauces inferni, ſiue quædam infernalis incendij ſpiracula, qualia nonnulli opinantur eſſe in Æthna, Olla Vulcania, Veſuuio, Hecla, & ſimilibus montibus qui flammas vomunt. Indicium afferunt, quòd ibi duæ palmæ iugiter fument, vti fumat Æthna. Verùm huius rei fides ſit penes ipſos: apud Latinos enim nil tale legi. Quartò, quia vallem Ioſaphat eſſe iuxta Ieruſalem patet ex eo, quod verſ. 16. ſubdit Ioël: *Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam.* Confirmatur, quia Ieruſalem cenſetur eſſe medium terræ, in D quo Deus, vt ait Pſaltes pſal. 73. 12. ſalutem operatus eſt, per paſſionem, mortem, & aſcenſionem Chriſti: ergo decet vt ibidem ſancti fructum ſanguinis & paſſionis eius, ac gloriam aſcenſionis participent. Quintò, quia Chriſtus Ieroſolymis vixit, docuit, miracula fecit, iudicatus & occiſus eſt: ac in monte Oliueti, qui huic valli imminet, gloriam, & maieſtatem ſuam aſcendens in cœlum oſtendit, ibique angeli eum rediturum ad iudicium prædixerunt Actor. 1. 11. dicentes: *Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum.* Ergo decet & conuenit, vt in eadem iudicet incredulos & inobedientes ſibi, qui tantæ eius charitati, redemptioni, doctrinæ & miraculis, quibus E doctrinam ſuam cœleſtem eſſe, ſéque à Deo miſſum Meſſiam & Saluatorem probauit, credere & obedire noluerunt. Iuſtum enim eſt, vt ibi Chriſtus ſuæ gloriæ maieſtatem oſtendat, vbi ſummam ignominiam ſuſtinuit; vtque ibi iudicet, vbi iudicatus eſt, & vindictam ſumat de ſuis perſecutoribus, aliiſque omnibus qui ſuo ſanguine vti noluerunt. ita S. Hilar. can. 25. in Matth. *Congregantibus, ait, angelis conuentum futurum in loco paſſionis oſtendit: & dignè illic claritatis aduentus expectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis paſſione cor-*

Digitized by Google

porea humilitatis operatus eſt. Ita & Remigius, Lyra. Vatab. Emmanuel Mariana hic, D. Thomas & Albert. in cap. 24. & 25. Matth. D. Soto, Paludanus & paſſim alij Scholaſtici in 4. diſt. 47. aut 48. ac nominatim Suarez 3. p. q. 59. art. 6. diſp. 53. ſect. 3.

Porrò Chriſtus Iudex non deſcendet in ipſam vallem Ioſaphat, ſic enim à tot hominum millionibus iudicandis videri non poſſet, ſed in aërem huic valli & monti Oliueti incumbentem, & vicinum. Sedebit enim in nube lucida & glorioſa. Aſſidebit ei Virgo Mater, quæ in hac valle ſepulta eſt & reſurrexit: item Apoſtoli & viri Apoſtolici. In valle verò, locíſque ei vicinis conſiſtent homines iudicandi, circumſtantibus angelis: ſed electi & beati rapientur in nubibus obuiã Chriſto in aëra, vt ait Apoſtol. 1. Theſſal. 4. 16.

Et diſceptabo cum eis ibi.] Hebr. *& iudicabor*, id eſt, *iudicio contendam cum eis*, vt vertit Syrus Arabicus: *& diiudicabo eas ibi pro populo meo.* Alludit per paranomaſiã in voce נִשְׁפַּטִּי *niſpatti*, id eſt, *iudicabor*, hoc eſt, diſceptabo, ad nomen *Ioſaphat*, quod hebr. ſignificat *Domini iudicium*. q. d. In valle Ioſaphat, id eſt, iudicij Domini, ego Chriſtus, quaſi Deus & Iudex, iudicio cõtendam cum omnibus gentibus, omnéſque infideles & impios ſceleris conuincam, & condemnabo, quod ſcilicet meam redemptionem vel non crediderint, vel neglexerint, vel aſpernati ſint. Atque inter cætera argumenta hoc proferam: Ecce ego reſurgens à morte ex hoc monte Oliueti, publicè coram Apoſtolis, plurimíſque diſcipulis in cœlum conſcendi, vt oſtenderem me è cœlis veniſſe, indéque à Patre æterno miſſum, eius legem & doctrinam cœleſtem vobis tradidiſſe, ac per vera miracula confirmaſſe: ideóque eò me, peracto legationis & redemptionis officio, à Patre reuocari, & regredi, ac conſequenter vitã meam fuiſſe innocentem & cœleſtem, nec mortem crucis me meis peccatis promeritum, ſed pro veſtris eandem amplexum ſponte ſubiiſſe. Cur ergo mihi non credidiſtis? cur meam redemptionem, & ſalutem non acceptaſtis? cur meæ legi non paruiſtis? Sanè nihil habetis cauſæ, quod veſtræ incredulitati & inobedientiæ prætendatis, inexcuſabiles eſtis: conuincit vos veſtra ipſorum mens & ratio, iudicat & condemnat vos veſtrum ipſorum iudicium, veſtra ipſorum ſententia, veſtra conſcientia vos reos & ingratos, mortem & gehennam promeritos; me verò æquum, miſericordem & pium eſſe proclamat. Chriſtus ergo ſupra vallem Ioſaphat in throno iudiciario conſidens diſceptabit, & indignans rugiénſque dicet impiis in valle conſiſtentibus, & pauidis: Ecce ego in hoc ipſo loco pro vobis laboraui, & atrocia paſſus ſum: ecce hic in Getſemani pro vobis ſudaui aquam & ſanguinem, proditus & captus ſum, ligatus quaſi latro, tractúſque per Cedron in vrbem: ecce iuxta hanc vallem in domo Caiphæ, ac mox in domo Pilati, pro vobis iudicatus & damnatus ad mortem, flagellatus, ſpinis coronatus, colaphis cæſus, irriſus & conſputus ſum: ecce hic totam vrbem circumductus crucem baiulans tandem in Caluariæ monte pro vobis crucifixus ſum: ecce hic nudus inter cœlum & terram ſuſpenſus, diſtenſis manibus, pedibus, totóque corpore memetipſum pro vobis in victimam Deo Patri obtuli. Teſtis es Pilate, teſtis Anna, teſtis Caipha, teſtis Iuda, teſtes Pontifices, teſtes Iudæi, qui hoc ipſo loco contra me contentis vocibus

Diſceptatio Chriſti cum impiis in die iudicij.

A clamaſtis: *Reus eſt mortis: crucifigatur, crucifigatur.* Meminiſti Pilate, quòd quaſi reus hic ſteterim coram tuo tribunali, & ſententiam mortis à te acceperim; cùm tamen tu innocentem me ſcires, dicerébſque: *Innocẽs ego ſum à ſanguine iuſti huius.* Meminiſti Caipha, meminiſtis Põtifices, quòd in concilio à vobis adiuratus: *Dic nobis, ſi tu es Chriſtus filius Dei viui*, reſponderim: *Tu dixiſti: veruntamen dico vobis: A modo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.* Mihi tamen non credidiſtis, imò ſubſannaſtis, & quaſi blaſphemum condemnaſtis & crucifixiſtis. Ecce nunc dies illa quam vobis prædixi, & intentaui: ecce nunc ſors mea cum veſtra commutata, iudices ſediſtis, ſteti ego reus: B nunc rei vos, Iudex ego. Nunc videtis me eũ eſſe quem dixi, Meſſiam filium Dei, orbis Dominum & Iudicem: quomodo vos in me ſceleratas manus immittere, quomodo ſacrilegè filium Dei blaſphemare, & occidere auſi fuiſtis? Cernite manus quas fodiſtis, pedes quos perforaſtis: cernite ſacra ſtigmata, quæ corpori meo impreſſiſtis. Hæc vos iudicant, hæc contra vos clamant, hæc condemnãt. Ite ergo ſacrilegi, ite deicidæ cum Lucifero in ignem æternum. Et vos, ô infideles, ô Turcæ, ô praui Chriſtiani, hæc ſciuiſtis, vel ſcire potuiſtis & debuiſtis; & tamen neglexiſtis, ſpreuiſtis meos labores, ſudores, dolores: ſanguinem teſtamenti pollutum duxiſtis: maluiſtis ſequi ve- C ſtras concupiſcentias, quàm me, meámque doctrinam & legem: delicias, opes, honores momentaneos æternæ ſaluti à me promiſſæ prætuliſtis: gehennæ incendia minitantem me contempſiſtis. Ecce nunc videtis quem contempſeritis: nunc cernitis minas meas non fuiſſe vanas, ſed veras: promiſſa mea non vana, ſed certa: nunc cernitis vanas & fallaces fuiſſe veſtras amaſias, diuitias, dignitates: nunc cernitis vos in earum amore fuiſſe ſtultos & inſenſatos: nunc gemitis & plangitis, nunc pectora tunditis; ſed ſerò & fruſtra. Ite ergo improbi, ite ingrati, ite increduli, ite inſenſati, ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius à conſtitutione mundi.

D Vos verò, ô Apoſtoli, qui me hoc in loco damnari, flagellari, crucifigi, occidi vidiſtis, & tamen in me credidiſtis, me ſecuti eſtis vſque ad mortem & crucem: vos pariter, ô viri religioſi & Apoſtolici, qui meam paupertatem, humilitatẽ, mundi contemptum & crucem amplexi eſtis; quíque meam fidem, doctrinam & religionem toto orbe propagaſtis: vos denique, ô fideles, qui me redemptorem veſtrũ credidiſtis, ſperaſtis, amaſtis, coluiſtis, qui per omnia meę legi paruiſtis, qui Chriſtianam, méque dignam vitam egiſtis; qui ſobriè, piè & iuſtè in hoc ſæculo vixiſtis expectantes beatam ſpem, & hunc meum aduentum gloriæ magni Dei: Venite ô dilecti & electi, Venite ô be- E nedicti Patris mei, poſſidete regnum cœlorum vobis paratum ante ſæcula, ab omni æternitate. Et ibunt illi in ignem æternum, iuſti autem in vitam æternam. Beatus qui hæc iugiter cogitat, præuidet & prouidet. Similem exprobrationem Chriſti Iudicis ad impios habet S. Auguſt. ſerm. 67. de temp. qui eſt de die Iudicij.

Hæc cogitabat S. Pelagia pœnitens, quæ à vanitate mundi conuerſa per B. Nonnum Epiſcopum Heliopoleos, perpetuæ pœnitentiæ ſe addixit, ad eámque delegit hunc locum. Nam in monte Oliueti tugurium erexit, ex quo in Vallem Ioſaphat

Exem. S. Pelagiæ.

Digitized by Google

ſaphat deſpectus eſt, vt iugem Chriſti patientis, æquè ac Iudicis venturi imaginem ſibi ob oculos poneret. Ita habet eius vita 8. octob. & Adrichom. in deſcrip. terræ ſanctæ.

S. Xauerij. Ad hanc quoque vallem B. Xauerius citauit Præfectum Malacæ, qui cupidine auri victus, iter eius in Sinas, ac conſequenter Sinarum conuerſionem impediebat: *Ego*, inquit, *nunquam poſthac illum, neque ille me viſurus eſt in hac vita, niſi cum apud ſummum illum Iudicem in valle Ioſaphat eum accuſaturus ſum, quòd improbiſſima turpiſſimáque cupiditate occæcatus, tantam animarum impedierit meſſem.* ita Turſel. in eius vita lib. 5. cap. 7. Ad eandem nos oraculo Ioëlis citat hic Deus, reipſa citaturus per archangelum, cum ille tubali voce omnes è monumentis euocabit ad tribunal Chriſti. Patheticè S. Cyrillus oratione de animæ exceſſu, quam fusè recitat noſter Raderus in viridario ſanctorum pag. 186. *Metuo*, inquit, *mortem, quoniam acerba mihi eſt. Metuo gehennam, quoniam æterna eſt. Metuo tartarum* (ita vocat gehennam frigoris & glaciei, qua æquè ac igne torqueri damnatos in inferno multi cenſent, moti illo Iobi cap. 24. 19. *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium.* ita ibidem Philippus presbyter, S. Thomas, Titelm. Stunica & alij) *quoniam nihil habet caloris. Metuo vermem veneniferum, quoniam æternus eſt. Metuo angelos iudicio præficiendos, quoniam immiſericordes ſunt. Metuo cum cogito illius diei terribile, & muneribus inexpugnabile cōſilium, tribunal horribile, iudicium incorruptum. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementiſſimáque flamma torrens, & acutos enſes. Metuo ſeueriſſimas pœnas. Metuo ſupplicium finem non habens. Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, ſtridorem dētium, fletum inconſolabilem. Metuo ineuitabiles probationes. Nihil enim accuſationibus eget Iudex ille, neque teſtibus, neque demonſtrationibus, neque probationibus, ſed quæcunque fecimus, diximus, decreuimus, ea in medium adfert ob oculos nocentium. Tum nullus eſt qui adſit & pœnis eripiat, non pater, nō mater, non filius, non filia, non amicus, non defenſor, non pecuniarum largitio, non diuitiarum abundantia, non potentiæ faſtus: quin hæc omnia cineris ritu in puluerem abeunt, ſolúſque reus ex ſuis factis abſoluentem aut condemnantem ſuſtinet ſententiam.* Et inferiùs: *Tunc vbi huius mundi iactantia? vbi inanis gloria? vbi apparatus? vbi reges? vbi ornatus? vbi pecunia? vbi nobilitas? vbi delectatio? vbi corporis virilitas? vbi falſa illa & inutilis mulierum pulchritudo? vbi tunc veſtimentorum comptus? vbi qui cum tympanis & cithara vinum potant? vbi theatra? vbi venationes?* Et poſt nonnulla: *Acerbum eſt in igne eſſe, & clamare, neque ſubueniri. Inſuperabiles fauces, immenſus gurges, vbi incluſus quis & detentus euadere, aut aufugere nequeat: inſuperabilis cuſtodia murus, immites cuſtodes, tenebricoſus carcer, tetri Æthiopes, infracta vincula, inconuulſa catena, diri ferique flammæ illius miniſtri, graues illæ quæ ad ſupplicium adhibentur ſcuticæ, firmi vngues & infracti, duri nerui, turbida pix, atque torrens. fœtēs ſulphur, ignea illa cubicula: inextincta pyra, putidus viroſúſque vermis: inexorabile conſilium, inuictus gratia Iudex, inexcuſabilis defenſio: votis compuncti magnatum vultus, exoleti optimates, mendici reges, imperiti ſapientes, fatui oratores, demētes diuites: non auditæ falſa ſcribentium aſſentationes: manifeſta malitioſorum verſutia, perſpicua fraudatorum calliditates: væ improbis. Profani, ſcelerati, & impuri ſunt in*

A *conſpectu Dei: væ contumacibus, contentioſis & turbulentis: væ periuris: væ helluonibus, quorum Deus venter eſt.*

Super populo meo & hæreditate mea Iſraël.] Populum ſuum, ſiue Iſraël, vocat ſuos fideles & ſanctos. Horum enim typus erat populus Iſraël, olim à Deo electus, fidelis & ſanctus: illique in eius à Deo & Chriſto apoſtatantis locum ſubrogati, & adoptati ſunt, vt docet Apoſt. Rom. 9. 8. nam vt idem ait Galat. 6. 16. *Quicunque hanc regulam* (Chriſti & Euangelij quod ego prędico) *ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.* Vox & ſignificat *id eſt*, q. d. *Pax ſit ſuper illos*, id eſt, ſuper Iſraëlitas: quia illi ſunt veri Iſraëlitæ, non carne, ſed fide, & ſpiritu: ſe- B quuntur enim fidem & virtutem Iſraëlis, Iſaaci & Abrahæ. Horum ergo diſperſionem, id eſt, perſecutiones, & exilia ſe vindicaturum hic dicit Deus. Senſus ergo eſt, q. d. In valle Ioſaphat diſceptabo cum infidelibus, & impiis, qui populum meum Iſraël, id eſt, fideles meos, & pios, veróſque Dei cultores afflixerunt, eóſque condemnabo & puniam æterna morte.

Et terram meam (populi mei, ideóque meam, illo eiecto, inter ſe) *diuiſerunt.*] Perſiſtit in typo & allegoria vaſtationis, & excidij Iudææ per Chaldæos; ſed per hoc intelligit expilationes, & iniurias fidelibus irrogatas. Sic enim Turcę Chriſtianorum prædia, & prouincias inuaſerunt, oc- C cuparunt, diuiſerunt: ſic Angli etiamnum Orthodoxorum bona confiſcant, & per mulctas exhauriunt, vti olim fecerunt Nero, Decius, Diocletianus, &c. quibus rectè competit id quod ſequitur: *Et ſuper populum meum miſerunt ſortem.* ſortitò Vers. 3. inter ſe diſpertientes tam ipſum, quàm ipſius bona, vti milites Chriſti crucifixi veſtimenta eo inſpectante ſortitò inter ſe diuiſerunt, quæ ingens fuit contumelia & afflictio. Alludit ad ſortem quam iecit Aman ſuper Iudæos de die & menſe, quo eos trucidare deſtinabat, Eſther 3. 7. Arguit gentium turbam *ſuper tribus*, ait Hugo Victor. *De auaritia, de luxuria, de gula. De auaritia, quia ſuper populum Domini ſortem miſit. De luxuria,* D *quia puerum proſtituit. De gula, quia pro vino puellam vendidit.*

Tropol. *Dæmones terram Domini, id eſt, fidelem animam vitiis diuidunt; ſupérque populum virtutum, peccatorum ſortem mittunt. Tunc puerum, id eſt, puritatem mentis proſtituunt illicitis deſideriis. Tunc puellam, id eſt, cordis innocentiam vendūt, pro vino, id eſt, lætitia temporali & terreno delectamēto.* hucuſque Hugo.

Et poſuerunt puerum in proſtibulo.] q. d. Pueros populi mei poſuerunt in lupanari, vt ſcilicet ex eorum corpore expoſito pæderaſtis ad innaturalem & execrandam libidinem, lucrum & quæſtum facerent. ſic & puellas vendiderunt partim E ad libidinem, partim ad ſeruitium, vt ex earum pretio vinum emerent, eóque gulam ſuam explerent. Vnde Hebræa ad verbum habent: *Dederunt puerum in meretricem*, vel pro meretrice, quam S. Hieron. vertere & vocare ſolet *proſtibulum*. Vnde in comment. hîc ait: *Poſuerunt puerum in proſtibulum*, hoc eſt, proſtituerunt puerum lenonibus quaſi ſcortum maſculum, *vt eum virilem cogerent mutare naturam*, vti fecit Iaſon 2. Machab. 4. 9. Sic & Theod. Remig. Ruper. Hugo & Vatab. Quocirca Arabicus vterque vertit: *Commutauerunt pueros in mercedem meretricum*, ſcilicet meretricibus ſubſtituendo pueros meritorios,

Digitized by Google

torios, ex quibus captarent turpem mercedem, A qualis ſolet dari meretricibus. Syrus verò vertit: *Dederunt pueros in mercedem adulterarum*, vt eis ſeruirent quaſi famuli. Noſter rectè vertit, *in proſtibulum*. Proſtibulum enim latinè non tantùm lupanar, ſed & meretricem ſignificat. Audi Plautum in Aulul. *Bellum & pudicum verò proſtibulum populi.* Eadem dicebatur proſtibula fœmininè. Audi Feſtum *Alicariæ meretrices appellabantur, in campis ſolitæ ante piſtrina alicariorum verſari quæſtus gratia; ſicut hæ quæ ante ſtabula ſedebant, dicebantur proſtibula.*

Secundò, Septuag. vertunt: *Puerum dederunt meretricibus*, ſcilicet pro pretio corporis earum ſibi proſtituti. q. d. Tam vili æſtimarunt pueros B Iudæorum, vt eos loco pretij darent meretricibus pro vſu corporis earum, ſiue pro mercede meretricandi. ita Chald. Lyra. Vatab. Pagnin. Clarius, Arias, & à Caſtro. Huic ſenſui fauet hebr. בַּזּוֹנָה *bazzona*, id eſt, pro meretrice, ſicut mox de puellis ait, eas venditas בַּיַּיִן *beiain*, id eſt, pro vino: vtrobique enim eſt *beth* pretij.

Tertiò, Hieron. Prado in Ezech. 16. verſ. 15. *Poſuerunt puerum in proſtibulo*, hoc eſt, inquit, ad edulia in caupona proſtituta, vt vendantur hoſpitibus, emenda & comparanda. q.d. Dederunt in pretium eſculentorum puerum Iudæum captiuum, æquè ac pro vino dederũt in pretiũ puellam Iudæam. Hebr. enim זוֹנָה *Zona*, id eſt, proſtibulum, ſignificat propriè cauponam, quæ proſti- C tuit edulia, vel merces, vel operas ſuas, vel etiam corpus, & tum vocatur meretrix. Verùm latinum proſtibulum nunquam cauponam, nec eſculenta venum proſtituta ſignificat. Primus ergo ſenſus eſt genuinus, eúmque exigit noſtra verſio latina: deinde ſecundus, qui valde congruit textui hebræo. Pauca hic, ſed enormia in innocentes pueros, & puellos ſcelera, in die iudicij iudicanda & punienda recenſet Propheta, atque per ſynecdochen ſub his quæuis alia ſubintelligit. ita Lyranus.

Verſ. 4.] Verum quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæſtinorum? nunquid vltionem vos red- D detis mihi? & ſi vlciſcimini vos contra me, citò velociter reddam viciſſitudinem vobis ſuper caput veſtrum.

Verſ. 5.] Argentum enim meum & aurum tuliſtis: & deſiderabilia mea & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra.

Verſ. 6.] Et filios Iuda, & filios Ieruſalem vendidiſtis filiis Græcorum: vt longè faceretis eos de finibus ſuis.

Verſ. 7.] Ecce ego ſuſcitabo eos de loco, E in quo vendidiſtis eos: & conuertam retributionem veſtram in caput veſtrum.

Verſ. 8.] Et vendam filios veſtros, & filias veſtras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus eſt.

Verſ. 9.] Clamate hoc in gentibus, ſanctificate bellum, ſuſcitate robuſtos: accedant, aſcendant omnes viri bellatores.

Verſ. 10.] Concidite aratra veſtra in gladios, & ligones veſtros in lanceas. Infirmus dicat: Quia fortis ego ſum.

Verſ. 11.] Erumpite, & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robuſtos tuos.

Verſ. 12.] Conſurgant, & aſcendant Gentes in vallem Ioſaphat, quia ibi ſedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu.

Verum quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæſtinorũ?] Phraſis illa, *Quid mihi & vobis eſt?* auerſantis, indignantis, abiicientis, reprobantis, & condemnantis eſt, quòd aduerſus ipſum Deum bella mouere, odiáque & ſimultates exercere præſumpſerint, cùm populum Dei perſequebantur. Nam vt ait S. Hieron. *qui populum Dei perſequitur, ipſum Deum perſequitur, cuius eſt populus.* Vnde Chriſtus Saulo ait: *Quid me perſequeris? Ego ſum Ieſus, quem tu perſequeris*, Act. 9. 4. Iam Haymo, Rupert. Arias, Vatab. & Ribera cenſent Tyrum, Sidonem & Palæſtinos hic ad literam capi metaphoricè, pro quibuſuis impiis: ac vice verſa per Iudæos, ſignificari omnes pios & ſanctos. Tyrus enim heb. idem eſt quod coarctatio, & Tyrij idem quod coarctantes, anguſtiantes, affligentes: Sidonij, idem quod venantes, ſcilicet ad mortem: Philiſthini, idem quod conſpergentes cinere, id eſt, luctum afferentes, vt notat S. Hieron. Alij, & melius, hæc propriè accipiunt: ſicut enim Ioël ex multis ſceleribus in die iudicij iudicandis, pauca tantùm per modũ exempli paulò antè receſuit, ex his cætera omnia ſynecdochicè ſubintelligens; ita & hîc ex omnibus gentibus tum iudicandis per modum exempli producit paucas & fama & vicinia & ſcelere apud Iudæos inſigniores, atque ex his cæteras omnes partim per ſynecdochen, partim per metaphoram intelligendas relinquit. Tyrij enim, Sidonij, & Philiſthini fuere acres, & pene perpetui populi Dei, putà Iudæorum, hoſtes, in eóſque ſæpe crudeliter deſæuierunt ſpoliando, occidendo & vendendo eos Græcis, id eſt, gentibus Aſianis. Vnde contra eos tonant Prophetæ vno ore, & excidium per Chaldæos eis intentant, vt Iſaias cap. 14. 29. & toto cap. 23. Ieremias toto cap. 47. Ezechiel toto cap. 27. & 28. Eadem de cauſa Ioël hic eiſdem idem per Chaldæos temporale excidium (ſed obiter perſtringendo id tantùm) ac multò magis æternum in die iudicij, putà condemnationem & gehennam, intẽtat. ita S. Hieron. Theodor. Remig. Lyra. Ribera & alij. Miſcet ergo Ioël literam allegoriæ: quia miſtim loquitur de hoſtibus Iudæorum ſui temporis, & de hoſtibus fidelium & ſanctorum quouis æuo. Sic Iſaias cap. 14. miſcet caſum Balſaſaris cum caſu Luciferi; & Ezech. cap. 28. miſcet caſum regis Tyri cum caſu Cherubini. vide can. 4. & 52. in Prophetas maiores.

Quare minùs rectè aliqui hæc referunt ad Tyrios, Sidonios & Palæſtinos, qui tempore Titi & Romanorum Iudæos afflixerunt: Alij ad eos, qui Chriſtia-

Chriſtianos & naſcentem Eccleſiam Chriſti in Iudæa perſecuti ſunt; præſertim cum non legamus Tyrios, ſed Iudæos ipſos perſecutos fuiſſe Chriſtum & Chriſtianos. Senſus ergo eſt ad literam, q.d. Quid mihi vobiſcum eſt, ô Tyrij, Sidonij & Palæſtini, qui acerbi & continui fuiſtis hoſtes populi mei (Iudæorum) ac conſequenter mei ipſius, qui populi huius mei tutor ſum & Deus? Num vltionem de me, quod ſæpe per Iudęos vos ceciderim, ſumere vultis hoc ipſo, quod cum me non poſſitis, populum meum opprimitis, eiúſque aurum & opes diripitis; templum meum ſpoliatis, vt delubra Beli & idolorum veſtrorum ornetis; ac Iudæos quaſi mancipia venditis Græcis, id eſt, gentibus, vti fecit Nicanor 2. Machab. 8. 14? Sed agite, ecce ego viciſſim vlciſcar me, & haſce populi mei iniurias, ac talionem vobis repēdam: ſuſcitabo enim & liberabo populum meum dę manu veſtra, faciámque vt ille veſtri dominetur, & viciſſim filios veſtros vendat Sabæis, qui ſunt prædones notiſſimi, vt patet Iob 1. 15. licèt enim hoc reipſa factum alibi non narret Script. hic tamen futurum prædicit, vnde factum eſſe, nō dubium: ſic enim multa à Prophetis prædicta, facta non legimus, & tamen facta non dubitamus. Credimus enim oracula eorum fuiſſe vera, ac proinde reipſa impleta. Vide can. 41. in Prophetas maiores. ita Theod. Remig. Lyra.

Hic eſt ſenſus primus & quaſi fundamentalis, ſed ſub hoc alium magis præcipuum intendit Propheta, nimirum per hæc Tyriorum, Sidoniorum & Palæſtinorum ſcelera, & eorundem punitionem, ſignificat ſimilia crimina tum Turcarum & Saracenorum in Chriſtianos, tum quorumuis impiorum qui pios perſequuntur, quos Deus in die iudicij, cum ſuos fideles & pios à morte ſuſcitabit ad vitam, & in libertatem gloriæ filiorum Dei aſſeret, puniet, & vendet Sabæis, id eſt, tradet cruciandos dæmonibus. Hiſce enim Sabæi moribus & nomine erant ſimiles. Sabæi enim per *Scin*, ſignificat hebr. captiuitatem, vti vertunt hic Septuag. & captiuantes, quales ſunt dæmones. Vnde & Arabicus Alexandrinus vertit: *Venundabunt eos in captiuitate. captiuitatem* (captiuos abducendos) *ad gentem remotam.* ita Ruper. Clarius, Arias, Vatab. Ribera & à Caſtro. Rurſum Sabæi per *Sin*, hebr. ſignificant epulantes, ſaturos à rad. שָׂבַע *ſaba*, id eſt, ſaturatus eſt; vel potantes, & ebrios, à rad. סָבָא *ſçaab*. id eſt, potauit, vt ſit Metatheſis. Dæmones enim laniabunt impios in gehenna, eorúmque carnibus, ſanguine & pœnis ſe paſcent, & quaſi inebriabunt. De iudicio enim extremo agit hic Propheta in præcedentibus, æquè ac in ſequentibus: vnde ſymbolicè per Tyrios, Sidonios & Palæſtinos notantur hic tres, id eſt, omnes claſſes impiorum. Tyrus enim ſuperba, & inſtar maris in mari eminens, notat ſuperbos: Sidon mercaturæ dedita, venánſque opes notat auaros: Palæſtini, id eſt, cadentes, notant carnales, qui quaſi porci corruunt in ventrem & Venerem, ac voluntantur in cœno gulæ & libidinis. Nam vt ait S. Ioan. Epiſt. 1. cap. 2. verſ. 16. *Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum* (auaritia, ſiue cupiditas auri & argenti) *& ſuperbia vitæ.* Hos Deus, eiúſque ſancti iudicabunt & damnabunt in die iudicij, iuxta illud pſal. 149. *Exultabunt ſancti in gloria,* &c. *& gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum*

Sabæi etymon.

Tyrij ſunt ſuperbi, Sidonij auari, Palæſtini guloſi.

A *in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.*

Et omnis terminus Palæſtinorum.] Ita & Tigurina, & alij paſſim. q.d. Et omnes fines omnéſque regiones Palæſtinorum. Verùm Septuag. Hebr. גְלִילוֹת *ghelilot* retinuerunt quaſi nomē proprium, verteruntque: *Et omnis Galilæa alienigenarum*, id eſt, Philiſthinorum. Mirum hoc: nam nulla Galilæa fuit in Philiſthæa: vnde in Hebræo non eſt alienigenarum, ſed Palæſtinorum. Audi S. Hieron. *Pro Galilæa in Hebræo ſcriptum eſt gelilot, quod Aquila* θινάς, *Symmachus terminos tranſtulit:* θινάς *autem, id eſt, tumulum arenarum, referamus ad littora Palæſtinæ, non ad Galilæam Philiſtym, quæ*
B *omnino nulla eſt.* Quare credo Septuag. qui id ſciebant, voluiſſe retinere Hebr. nomine *gelilot*, vt Galilæa ſit nomen appellatiuum, non proprium, ſignificans fines, terminos: hi enim hebr. vocantur *gelilot*, indéque regio Galilæa nomen accepit, putà à reuolutionibus & molibus arenarum, quibus diſterminatur: quia enim mari adiacet, hinc ab eo ſe diuidit, & tutatur congeſtis in littore arenarum tumulis: radix enim גָּלַל *galal* ſignificat voluere, conuoluere. ita Andreas Maſius in Ioſue 13. verſ. 2. Vbi pariter noſter vertit: *Omnis Galilæa Philiſtiim & Geſſuri*, Septuag. verò, Chald. & Rabbini vertunt: *Omnes limites*, vel *littora Philiſthinorum & Geſſuri.*

C *Sabæis.*] Sic & Aquila, & Symmachus: licèt Septuag. vertant, *in captiuitatem*, שְׁבִי *ſcebi* enim hebr. eſt captiuitas. Sabæi autem ſunt vel Æthiopes, vel Arabes Arabiæ Felicis, de quibus Poëta: *Centúmque Sabæo thure calent aræ.* Duplex enim eſt Saba, vna in Æthiopia, altera in Arabia: vtraque longinqua, longéque diſtans à Iudæa, vti doctè docet P. Pineda lib. 5. de rebus Salom. cap. 6. num. 3. & 4. vnde Preto Ioannes Imperator Abyſſinorum, hoc titulo gloriatur: *Dominus Sabaim* (id eſt vtriuſque Sabææ, & vtrorumque Sabæorum) *& ſucceſſor Reginæ Saba*, quę cum muneribus venit ad Salomonem 3. Reg. 10. Porrò
D *Iudæi, inquit, S. Hieron. promittunt ſibi, imò ſomniāt, quod in vltimo tempore congregentur à Domino, & reducantur in Ieruſalem. Nec hac felicitate contēti, ipſum Deum ſuis manibus Romanorum filios & filias aſſerunt tradituros, vt vendant eos Iudæi non Perſis, & Æthiopibus, & cæteris nationibus, quæ vicinæ ſunt; ſed Sabæis, genti longiſſimæ: quia Dominus locutus ſit, & populi ſui vlciſcatur iniuriam. Hæc illi, & noſtri iudaizantes* (Chiliaſtæ) *qui mille annorum regnum in Iudæa ſibi finibus pollicentur, & auream Ieruſalem, & victimarum ſanguinem, & filios ac nepotes, & delicias incredibiles, & portas gemmarum varietate diſtinctas* (de quibus Apo-
E cal. cap. 21.) *Nos autem dicamus, quòd & ſuſcitauit Dominus poſt aduentum ſuum, & quotidie ſuſcitat, & ſuſcitaturus eſt eos, quos varius error eduxerat de finibus ſuis: pulchréque Suſcitabo*, ait, *quaſi iacentes & corruentes, vt qui iacebant in hæreſi, ſtent in Eccleſia, reddens hæreticis quod fecerant, vt filios eorum & filias, quos in myſticis & carnalibus erudierant, tradat in manus filiorum Iuda, id eſt, in manibus eorum qui Eccleſiarum principes extiterunt, vt ad meliora conuerſi, Eccleſiaſticis dogmatibus incipiant eſſe ſubiecti.* Hoc tropologicum eſt: nam ad literam agit Ioël de impiis, quos in die iudicij æternæ ſeruituti & carceri Deus mancipabit.

Clamate hæc in gentibus; proclamate hæc voce præconis apud gentes: *ſanctificate*, Tigurina, *indicite,*

Sabæi qui & vbi

Verſ. 9.

Digitized by Google

cite, Chald. *præparate bellum.*] Eſt catachreſis: quia enim feſta futura ſolebant apud Iudæos ſanctificari, id eſt, indici & præconis voce publicari, vt ad ea quaſi ſancta populus ſe ſanctè compararet; hinc ſanctiſicare idem eſt quod indicere & proclamare. Vide dicta Ieremiæ 6. 4. vnde Theodor. *Sanctificate bellum*, hoc eſt, inquit, *excitate pugnatores & ſegregate ad bellum: quoniam enim ſanctus ſeipſum à ſceleribus ſegregat, hinc omne quod ſegregatur ad aliquid, vocat ſanctificare.*

Tropol. Hugo Victor. *Sanctificare bellum, eſt bellum ſanctitate donare. nónne bellum ſanctificatur, vbi virtus triumphat, & vitium necatur?*

Nota hæc per ironiam dici. q. d. Defendite vos, ô Tyrij, aliæque quælibet gentes, quantum poteſtis; at non euadetis iudicium meum, manum meam, vindictam meam, quam exercebo in vos tum per Chaldæos, tum potiùs per Chriſtum & angelos in die iudicij. ita S. Hieron. Lyran. Clarius & Vatab. Addit Arias, omnes impios quaſi claſſico euocatos, ruituros in bellum contra Chriſtum & ſanctos, ac properaturos in vallem Ioſaphat, itáque inſtar furentium ruituros in ſuum exitium, quod ibidem eis inferet Chriſtus. Verùm hoc parum eſt veriſimile: nam morientur omnes ante iudicium, ac claſſicum archangeli audient: *Surgite mortui, venite ad iudicium.* Scient ergo ſe euocari ad iudicium, non ad bellum. Minùs etiam veriſimile eſt quod cenſent Ruper. & Hugo, hæc dici concionatoribus, vt bellum indicant peccatis & peccatoribus; aut viris ſanctis, vt contra impios parent arma, de iiſque ſe vlciſcantur. Patet enim ex ſequen. hæc ad impios in fine mundi ironicè dici. Vnde ſequitur:

Aſcendent.] Prodeant in prælium, acies ſuas explicent, arma viréſque ſuas oſtentent.

Vers. 10. *Concidite aratra veſtra in gladios.*] Hæc phraſis ſignificat bellandi cupidinem, æquè ac neceſſitatem extremam, tantam ſcilicet, vt opus ſit ex aratris fabricare gladios, quibus pro vita pugnetur, etiam à languidis & infirmis. Hoc eſt enim quod ſubdit: *Infirmus dicat: Quia fortis ego ſum.* q. d. Infirmus in tanta neceſſitate infirmitatem excutiat, vires & arma ſuſcitet: agitur enim de eius, & omnium aliorum capite & ſalute: ex aduerſo Iſaias cap. 2. 4. ſignificans pacem ſummam à Chriſto naſcente orbi afferendam, ait: *Conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces.* Simili phraſi tempus belli exprimit Virgil. 1. Georg.

Et curuæ rigidum falces curuantur in enſem.

Et Ouidius lib. 1. Faſtor.

Sarcula ceſſabant, verſique in pila ligones:
Factáque de raſtri pondere caſſis erat.

Et Martialis lib. 14. Epigr. 34. cuius titulus: *Falx ex enſe:*

Pax me certa ducis placidos conflauit in vſus.
Agricola nunc ſum, miles ante fui.

Sic S. Paulum gladium perſecutionis vertiſſe in vomerem Euangelij, cum ex lupo factus eſt agnus, docet Tertul. contra Gnoſticos c. 13. *Paulus Apoſtolus*, inquit, *de perſecutore, qui prius Eccleſiæ ſanguinem fudit, poſtea gladium ſtylo mutans, & conuertens macharam in aratrum: lupus rapax Beniamin, deinde afferens etiam ipſe eſcam.*

Tropol. Hugo Victor. *Quid*, ait, *ſunt aratra, niſi membra mortificata? Quid eſt aratra in gladios concidere, niſi membra mortificata pro cura fidei, pro virtute verbi necì frequenter opponere? Ligones ſunt variæ mentis compunctiones: lanceæ ſunt ſeuera comminationes. Quid eſt autem ligones in lanceas concidere, niſi è varia mentis compunctione ardorem fidei, virtutem verbi, vim ſententiarum concipere? Gladius eſt, de præſenti virilis conceptio: lancea, de futuris ſalubris comminatio.* Vnde ſequitur:

Ibi occumbere faciet Dominus robuſtos tuos.] q. d. Quantumcunque, ô gentes, ſitis armatæ, quantumlibet fortes & pugnaces, tamen in valle Ioſaphat cædemini à Domino, occumbetis, & in tartara detrudemini. Dicit *robuſtos tuos*, non veſtros, quia loquitur collectiuè toti gentium populo, tanquam vni. Omnes enim hi Dei hoſtes & impij, vnus cēſentur reproborum cœtus, vnus damnatorum populus. Sic ſæpe alibi Script. de iiſdem loquitur nunc in plurali, reſpiciens ſingulos, qui ſunt plures; nunc in ſingulari, reſpiciens populum, qui eſt vnus. Vers. 11.

Pro *occumbere faciet* hebr. eſt הנחת *hanchat*, id eſt, deſcendere fecit, hoc eſt, faciet. Propheticè enim præteritum capitur pro futuro. Vnde Tigurina verſio habet: *Ibi ſternet Dominus heroës tuos.* Sic & Chald. & Pagninus. Rurſum *hanchat*, poteſt accipi vt Imperatiuus. Vnde Vatab. vertit, & explicat: *Deſcendere fac, ô Domine, fortes tuos, vt ſcilicet contra gentes pro Eccleſia tua dimicent: vel deſcendere facies è cœlis angelos tuos fortes*, iuxta illud Iudic. 5. 20. *De cœlis dimicatum eſt contra eos.*

Septuag. aliter hæc accipiunt: vertunt enim: *Manſuetus ſit pugnator.* q. d. Fac, ô Domine, vt tui bellatores deſcendant de ſua ferocia, ponant animos & iras, ſintque manſueti, vt vindictam clementia temperent. fortè etiam pro *hanchat* legerunt הענה *haane*, id eſt, humilia, humiles fac & mites.

Nota, loquitur Ioël & Prophetæ de die iudicij quaſi de die prælij, quo Chriſtus confliget & proteret reprobos, vtpote hoſtes ſuos, calcans eos quaſi in torculari, & concidens eos in valle conciſionis. Idem Chriſti prælium deſcribitur Apocal. 19. 11. Sapien. 5. 18. Iſaiæ 66. verſ. 15. & 24.

Conſurgant & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat.] Sunt verba Chriſti omnes gentes euocantis, & citantis ad ſuum tribunal. q. d. Gentes vbilibet mortuæ & ſepultæ, à morte & è ſepulchro reſurgant, pergántque in vallem Ioſaphat: *Quia ibi ſedebo vt iudicem omnes gentes.* ita S. Hieron. Ruper. Remig. Lyran. Hugo, Vatab. & alij. Dicit *aſcendant*, Primò, quia aſcendere Hebræis idem eſt quod ire, pergere. Secundò, quia Ieruſalem ſita eſt loco alto, vt aliunde venientes eò ſcandere oporteat; alioqui ex ipſa Ieruſalem in vallem Ioſaphat deſcenditur, non aſcenditur. Tertiò, quia tribunalia iudicum ſolent eſſe loco ſublimi & conſpicuo, vt eò euntibus ſcandendum ſit: ſic Chriſti tribunal erit loco edito ſuper vallem Ioſaphat, vt gentes ad illud euntes, rectè aſcendere dicantur. Quartò, aſcendere Hebræis eſt verbum militare & forenſe. Milites enim dicuntur aſcendere in prælium, cùm pergunt contra hoſtem, cum eóque confligunt. aſcendere enim ſignificat aggredi rem arduam, ad quam animos erigere, viréſque excitare, & acuere opus: tale autem eſt prælium, vel militare, vel iudiciale, putà quo reus cum teſtibus & iudice diſceptat, & quaſi confligit pro ſe ſuóque capite. Vers. 12.

Verſ. 13.] Mittite falces, quoniam maturauit meſſis: venite, & deſcendite, quia plenum eſt torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata eſt malitia eorum.

Verſ. 14.

Digitized by Google

Verſ. 14.] Populi populi in valle conciſionis: quia iuxta eſt dies Domini in valle conciſionis.

Verſ. 15.] Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum.

Verſ. 16.] Et Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam: & mouebuntur cæli, & terra: & Dominus ſpes populi ſui, & fortitudo filiorum Iſraël.

Vers. 13. *Mittite falces.*] Loquitur hic Chriſtus ad Apoſtolos alióſque qui ſecum ſeſſuri ſunt iudices in die iudicij, vt impios condemnent. ita S. Hieron. & Remig. vel potiùs ad angelos, qui demetent homines in fine mundi, ac mox eoſdem reſuſcitabunt, & ducent ad tribunal Chriſti, ab eóque damnatos detrudent in tartara. q. d. Vos, ô angeli, demetite omnes homines viuentes, vt moriantur: quia *maturauit*, id eſt, matura eſt *meſſis*, id eſt, quia completus eſt electorum omniúmque hominum numerus, ac mundi ſæcula à Deo præſtituta iam euoluta ſunt; ac proinde Deus illis finem imponere decreuit. ita Ruper. Haymo, Lyran. & Vatab. Propriè autem impiorum maturitas ſignificat tempus eorum poſt felicem vitam decurſam, cum nimirum illa in omni voluptate & turpitudine vſque ad maturam ætatem eſt tranſacta: tunc enim maturitas eſt tam ætatis, quàm iniquitatis, quaſi ſegetis, quæ poſcit manum & falcem meſſoris, vt in tartaro, velut horreo condantur. Huc alluſit Chriſtus Matth. 13. 39. *Meſſis* ait, *conſummatio ſæculi eſt: meſſores autem angeli ſunt.* Et mox verſ. 41. *Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis.* Huc quoque alluſit S. Ioannes Apoc. 14. 15. vbi vidit tres angelos cum falcibus demetentes meſſem, & vindemiantes botros terræ. Ibidem P. Alcazar cenſet, primum angelum, qui verſ. 15. dicit: *Mitte falcem tuam & mete: quia venit hora vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ*, ad literam eſſe Ioëlem, qui hic idem dicit quod angelus ille Ioannis: ſecundum, qui verſ. 17. vindemiat botros terræ, eſſe Moſen, qui eſt typus ſapientiæ: tertium verſ. 18. qui ſecundum admonet vt botros vindemiet, eſſe Eliam, qui eſt typus zeli: hæc enim demeſſio & vindemia terræ, erit opus ſummæ Dei ſapientiæ, æquè ac zeli.

Porrò addit Alcazar, Ioëlem, æquè ac Ioannem, meſſi iungere vindemiam hoc ſenſu, q. d. Vos ô meſſores, id eſt, prædicatores Euangelici, ſtrenuè prædicando inſiſtite meſſi Dei colligendæ; neque enim vobis laborantibus & ſudantibus deerit vini copia & affluentia, quæ vos reficiat & ſoletur. Nam cum vos totos in meſſem Domini impendetis, Dominus viciſſim vindemiæ curam ſuſcipiet, imò meſſem veſtram illico in vineam maturam conuertet, & ex ea exprimet muſtum delicatiſſimum. Nihil enim eſt quod prædicatores ita recreet, nullum vinum ſapidius, quàm copioſa ſeges & fructus prædicationis ipſorum. Dum enim vident tot conuerti, adeo ſanctos euadere, imò martyres fieri, bibunt vinum conſolationis ſuauiſſimum. Verùm hic ſenſus nec eſt literalis, vt patet, ſed potius literali, qui eſt de damnatione reproborum, aduerſus & oppoſitus; ac conſequenter nec eſt myſticus. Hic enim fundari A debet in literali, eique congruè & ex æquo reſpondere, vt ei naturaliter inſertus, & quaſi innatus videatur.

Venite & deſcendite, quia plenum eſt torcular.] Botris & vuis: in illud ergo vos, ô angeli, deſcendite, vt haſce vuas premátis & calcetis, vti habent Septuag. Torcular hoc, ſiue prælum plenum vuis, id eſt, impiis premendis & conculcandis, erit gehenna, ſiue infernus. Vnde Chald. vertit: *Conculcate interfectos.* Nota metaphoram: calcare enim torcular, in Scriptura ſignificat vlciſci, & acres pœnas de reo ſumere: quia ſicuti torculari vinum, ita vindicta & ſupplicio ſanguis, anima & vita exprimitur. Sic Thren. 1. 15. dicitur: *Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.* Et Iſaiæ 63. 3. *Torcular calcaui ſolus, &c. calcaui eos in furore meo, &* B *conculcaui eos in ira mea.* Et Apoc. 19. 15. *Ipſe*, Chriſtus, *reget eas* (gentes infideles & impias) *in virga ferrea, & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.* vide ibi dicta

Populi populi.] Hoc eſt plurimi populi, ſcilicet erunt in *valle conciſionis*, id eſt, Ioſaphat, vbi concidentur, id eſt, perdentur impij, iuxta illud Pſalmi 128. *Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum.* ita S. Hieron. q. d. O quot populi, quot turbæ, ô quot gentes concidentur in valle Ioſaphat. ita Vatab. Vnde Septuag. vertunt: *Sonitus auditi ſunt in valle iudicij.* Hebr. enim הֲמוֹנִים *hamo-* C *nim* ſignificat tumultus, & ſtrepitus turbarum & populi multi. Vnde Syrus vertit: *Murmur* (fremitus) *clamoris in profundo cætuum* (in valle congregationis populi.) Arabicus: *Hic eſt tumultus caſuum, quorum incurſus in valle Ioſaphat.* Vers. 14.

Nota hebr. חָרוּץ *charuts*, Primò verti poteſt *conciſionis*. ita vertunt Aquila, Symmach. V. editio & noſter. Vallis charuts i. conciſionis multiplicier.

Secundò, *charuts* verti poteſt *tribulationis, triturationis*; vel tribulæ, ſiue trahæ ferratæ & dentatæ, inſtar ſerræ ad ſerrandum, quâ grana ex ariſtis quaſi ſerrando excutiuntur, triturantur, & à paleis ſeparantur. Vnde Tigurina vertunt: *Turbæ, turbæ conueniunt in valle excuſſionis.* Alij, *in valle* D *ſerrationis.* Chald. *in valle diuiſionis iudicij.* Alij, *in valle conciſionis*, id eſt, *ſeparationis*, in qua ſcilicet boni à malis, triticum à palea, agni ab hædis ſeparabuntur. ita Remigius & Lyran. Vbi nota, congruè reſpondet hæc tribula paſſiua impiorum tribulæ actiuæ eorundem, qua ipſi tribularunt in hac vita pios & iuſtos. Iuſtum eſt enim, vt tribulationem iniuſtam, quam aliis intulerunt, ipſi ſentiant & ſubeant. Rurſum, tribula hæc aptè reſpondet torculari, de quo præceſſit. Tunc enim excutienda eſt, æquè ac exprimenda omnis impiorum felicitas, & humor priſtinæ felicitatis, ait P. Pineda in Iob 24. verſ. 24.

Tertiò, Vatab. vallis, ait, dicitur *charuts*, id eſt, E conciſionis, vel deciſionis, id eſt, *iudicij definiti, determinati, & conciſi.* Vnde Septuag. & Theodot. vertunt, δίκης καὶ τῆς κρίσεως, id eſt, *cauſæ & iudicij.* Rurſum vallis *conciſionis*, id eſt, decurtationis & abbreuiationis, vt vertit Syrus hic & noſter Iſaiæ 10. 23. eſt vallis in qua conciſus, curtus, breuis & exiguus conflabitur beatorum numerus. Vbi nota, pulchra eſt antitheſis inter gentium omnium immenſam multitudinem & conciſionem, ſiue abbreuiationem: amputatis enim, reſectis & reiectis impiis, quorum infinitus eſt numerus, colliget Deus breuem quandam iuſtorum & electorum ſummam & numerum, iuxta illud Iſaiæ 10. 23. *Conſummationem & abbreuiationem Dominus*

Deus

Digitized by Google

Deus exercituum faciet in medio omnis terræ:ſicut in tritura reiectis paleis, pauca reſtant tritici grana.

Quartò, vallis *charuts* verti poteſt *vallis exciſionis,conſumptionis,excidy*,ſcilicet impiorum.

Quintò, *charuts* ſignificat aurum conciſum, vel confuſum;aut potius præciſum, diſcretum & ſeparatum,id eſt,expurgatiſſimum,quod obrizum vocant. Sicut ergo Romæ Vaticanus vocatur mons aureus, quia in eo crucifixus eſt S. Petrus Apoſtolorum Princeps: ita vallis Ioſaphat vocari poteſt vallis aurea,tum quia ſanctis & electis erit aurea & feliciſſima, æquè ac reprobis ferrea, & infeliciſſima: tum quia excoctis in iudicio ſordibus peccatorum,purum aurum remanebit,inquit ex Hebræis S.Hieron.tum quia in iudicio,Chriſti iuſtitia, & ſanctorum charitas & gloria fulgebit vt aurum.

Sextò,*charuts*,id eſt,conciſus,vel præciſus,vocatur vir acutus,ſollicitus,acer & ſtrenuus. Vallis ergo *charuts*, verti poteſt 1. *vallis acuta*, vel aſpera,nimirum reprobis, vti apud Louanium eſt *Aſper collis*, ita dictus ab aſcenſu arduo olim & prærupto,in quo viſitur imago miraculoſa B.Virginis, quæ inde Aſpericollenſis nuncupatur.2. *vallis ſollicitorum & anxiorum*, vbi ſcilicet impij dicent montibus:*Cadite ſuper nos.& collibus,Operite nos*.3. *vallis acrium,fortium,& ſtrenuorum*,vbi ſcilicet ſancti Apoſtoli, virgines & martyres, qui fortiter vſque ad mortem pro virtute laborarunt & certarunt, à Chriſto iudice coronabuntur. ita P.Pineda in Salom.præuio lib.4.cap. 18. Vbi nota: Hebræi non habent verba compoſita, ſed ea per ſimplex ſignificant.v.g. חָרַץ *charats* ſignificat cædere cum ſuis compoſitis,putà concidere,excidere,præcidere,ſuccidere, &c. Hinc tanta ex Hebræo ſenſuum varietas, & verſionum multiplicitas,quæ magnam conceptuum rerúmque copiam concionatoribus ſubminiſtrat, vti patet hic in *charuts*.

Vers.15. *Sol & luna obtenebrati ſunt*.] In die iudicij tam calamitoſo & horribili:nō enim agit hic de ſignis iudicio præuiis: de his enim egit cap.2.30.ſed de ipſo iudicio,cùm ad illud omnes cogentur in vallem Ioſaphat.Nota hyperbolicam hypallagen crebram apud Prophetas,qua dicunt, ſolem, lunam & ſtellas obſcurandas eſſe,cum ſignificare volunt magnitudinem & atrocitatem afflictionis,timoris & horroris.q.d. Dies ille(iudicij)tantæ calamitatis erit, vt hominibus ex illa attonitis & conſternatis, ac ad vultum irati iudicis expaueſcentibus, ſol,luna & ſtellæ deficere & obſcurari videantur. Mœſtis enim & pauidis omnia videntur triſtia, mœſta & atra.Similis phraſis eſt Iſaiæ c. 13. verſ. 10.Amos 8.9.& alibi.vide can. 32. in Iſaiam. ita S.Hieron.Remig.& Ruper.

Addunt aliqui,reuera in die iudicij obſcurandum eſſe ſolem,lunam & ſtellas,vt iudici creatori ſuo ſe conforment, eiúſque iram & indignationem partim induant, partim excipiant, eo quod impiis in ſuis ſceleribus luxerint & ſeruierint, ideóque verecundentur, & quaſi ſibi timentes à vultu irati iudicis ſe abſcondant. ita S. Hieron. aut quia tanta erit claritas Chriſti aliorúmq; corporum beatorum,vt ſuo fulgore offuſcent lucem ſolis & ſtellarum.ita Remig.& Lyran.

Alij apud Orig.tract.30.in Matth. cenſent ſolem & ſtellas obſcurandas à fumo,qui prodibit ex igne conflagrationis mundi. Alij ex defectu nutrimenti: cenſent enim ſicut lucerna alitur oleo, ſic & ſolem & ſtellas vapore, ſimiliue re ali, eóque deficiente extingui.ſed hoc refellunt Phyſici.

Symbol. tenebræ ſolis. Symbol.Orig.ibidem:*Sicut*,inquit, *in diſpenſatione crucis*(dum Chriſtus in cruce penderet) *ſole deficiente tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram; ſic ſigno*(cruce)*fily hominis apparente in cœlo in die iudicy,deficiet ſolis lumen,& luna,& ſtellarum,quaſi conſumptum à multa virtute ſigni illius.*

Alleg.Haymo:Sol,ait,eſt Chriſtus,luna B.Virgo,ſtellæ ſancti,qui lucem, id eſt, ſerenitatem & fauorem vultus ſui retrahunt à reprobis. Ex aduerſo Orig.loco citato: Sol,ait, mundi huius eſt diabolus, luna eſt Eccleſia malignantium, ſtellæ ſunt pſeudoprophetæ & hæretici, qui quaſi ſtellæ cadent de cœlo, id eſt,de ſua dignitate & gradu excident in die iudicij, quando ſententiam damnationis à Chriſto accipient.

Tropol. Tropol.Hugo Victor. *Sol*,ait, *eſt mundi Philoſophia:luna ſecularis potentia: ſtellæ cæteræ poteſtates ſubditæ.Sol ergo & luna in Ioſaphat,id eſt, in humilitate iudicy obtenebrati ſunt: quia ex quo ſapientes huius mundi, potentes huius ſeculi ad fidei claritatem acceſſerunt, ſtatim ſui erroris tenebras agnouerunt. Stellæ verò retraxerunt ſplendorem ſuum:quia dum diſcipulos Chriſti in cauſa fidei contemptum arripere mundi,& abiectionem ſui,agonémque ſitire martyrij;dum eos fulgentes ſignis, ornatos prodigiis, glorioſos miraculis proſpexerunt, mox ab elatione conuerſi, à dignitate terrena proſtrati, humilitatem Chriſti ſectati,colla fidei ſubdiderunt.*

Vers. 16. *Dominus de Sion rugiet*.] Chriſtus iudex impiis terribilis, tanquam leo de tribu Iuda Apoc. 5.5. rugiet de Sion, vti leo rugit cum è ſpecula ſpeculatur,& proſpicit hoſtem. q. d. Chriſtus iudex ſedens in aëre ſuper vallem Ioſaphat, & ſupra Sion & Ieruſalem(hæc enim vicina ſunt & contigua) ſpirans iras & ignes in impios quaſi leo, fulmen, id eſt, ſententiam æternæ damnationis horribili voce,& quaſi rugitu in eoſdem pronunciabit & intorquebit, adeo vt hac voce cœli & terra concuti,& tremere videantur,ſicut ad rugitum leonis tremit tota domus. Eſt hyperbole. ita Lyran.

Myſticè Ruper.de Sion & de Ieruſalem,id eſt, inquit,de medio angelorum & hominum beatorum,quibus in die iudicij cingetur, Chriſtus rugiet in impios. Minùs rectè Arias vertit: *pro Sion & pro Ieruſalem*, id eſt, pro vindicanda Eccleſia ſua, ſuíſque electis rugiet Chriſtus contra ſceleratos,qui eam afflixerunt.

Et mouebuntur cœli & terra.] Cenſent aliqui cœlos & terram,totúmque orbem quaſi conturbatum, & indignantem ad paſſionem ſui Creatoris, in Chriſti cruce & morte fuiſſe concuſſum, & è ſuo centro conuulſum, paríque modo concutiendum & conuellendum cùm Chriſtus iudex eius ſedebit in valle Ioſaphat.Pugnabit enim cum illo orbis terrarum contra inſenſatos, Sapien. 5. verſ.21. Prius probant ex Matth.27.verſ.51. vbi dicitur,quòd Chriſto pendente in cruce,non tantùm petræ ſciſſæ, & monuméta aperta,ſed & terra(vtique tota, putà globus ipſe terræ)mota ſit. Terra enim ſuo motu, & quaſi ſenſu ſignificabat, Chriſtum qui patiebatur eſſe Deum,eúmque terram conquaſſare; terrámque ob tantum ſcelus in Dominum ſuum admiſſum, hominibus quaſi indignari,in eóſque vindicem inſurgere.

Myſticè ſignificabatur noua terra & nouus mundus fidelium,per Chriſtum inſtituendus. Inſuper commouenda fore per hanc Chriſti necem,

terra

Digitized by Google

terrea & ſaxea hominum corda ad pœnitentiam. Vtrùmque probant ex illo Iob 9.6. *Qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.* ita cenſet Didymus in catena Græcorum Iob 1.9. & fauet ibidem Philippus Presbyter, & Hugo Victor. hic, qui ait: *Vox Chriſti tam excelſa erit atque terribilis, vt cœlorum cardines & terrarum fundamenta quatiantur.*

Secundò, mouebitur terra, quia dehiſcet & abſorbebit reprobos, mittétque in tartara: mouebitur & cœlum, quia ſinu ſuo excipiet beatos, eíſque quaſi applaudet. ita Lyra.

Tertiò, *mouebuntur cœli*, id eſt, cœlites, putà beati, ad exultandum & iubilandum, cum à Chriſto iudice audient: *Venite benedicti patris mei: & terra*, id eſt, reprobi terrigenæ & terræ filij, ad túdendum pectora, vellendum crines, complodendum manus & brachia, cum ab eodem rugiente audient: *Ite maledicti in ignem æternum.* ita Remigius & Haymo.

Et Dominus ſpes populi ſui.] q.d. In illa die (iudicij) rugiente Chriſto contremiſcent cœli & terra: populus autem eius, putà verus Iſrael, non carnalis, ſed ſpiritualis, hoc eſt, fideles & ſancti, ſecuri & confidentes ſtabunt: nam confident in Deo ſuo, ab eóque ſperabunt ſalutem, gloriam & regnum æternum: ſperabunt, & obtinebunt. Deus enim erit *ſpes*, id eſt, complementum ſpei, ſiue adimplens & complens ſpem ipſorum. Idem erit eis *fortitudo*, corroborans eorum mentes & corpora, faciénſque ea immortalia, æterna, & glorioſa. Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 5. 1. *Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt.*

Verſ. 17.] Et ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto meo, & erit Ieruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam amplius.

Verſ. 18.] Et erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ: & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.

Verſ. 19.] Ægyptus in deſolationem erit, & Idumæa in deſertum perditionis: pro eo quòd iniquè egerint in filios Iuda, & effuderint ſanguinem innocentem in terra ſua.

Verſ. 20.] Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ieruſalem in generationem & generationem.

Verſ. 21.] Et mundabo ſanguinem eorum, quem non mundaueram: & Dominus commorabitur in Sion.

Et ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans
VERS. 17. *in Sion.*] Promittit hîc Deus Sioni & Ieroſolymæ ingentia & multiplicia bona, quæ Iudæi carnales carnalia expectant in aduentu ſui Meſſiæ. Accedunt iudaizantes Chiliaſtæ, qui ex hoc loco, & ex Apocalyp. 20.4. putarunt poſt reſurrectionem & diem iudicij, ſanctos hic in terra, putà in Ieruſalem cum Chriſto victuros in omnibus carnis A deliciis, & in omni felicitate terrena per mille annos, quibus exactis eos rapiendos in cœlum ad æternam gloriam, vti dixi Apoc. 20. Verùm hic agi de Sione ſpirituali, non carnali, id eſt, de Eccleſia & electis Dei, non de Synagoga & Iudæis, déque ſpiritualibus eius bonis, non carnalibus, patet Primò ex eo, quòd hæc futura ſint in fine mundi, cùm ſcilicet Chriſtus in valle Ioſaphat iudicabit omnes omnium ſæculorum gentes, vti dixit verſ. 1. 2. 12. Vnde verſ. 13 iubet mitti falces, quibus omnes gentes demetantur. Quocirca, vt ait, ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum, & mouebuntur cœli & terra, quæ omnia ſignificant hæc futura in fine, commotione & mutatione totius mundi. B Fruſtra ergo Iudæi hæc in hoc mundo, & in hac vita expectant.

Secundò, quia Dan. cap. 9. 26. prædixit euerſionem Ieroſolymæ & templi factam à Tito & Romanis, fore perpetuam & duraturam vſque ad finem mundi: ergo hæc non ſpectant ad Sionis & Ieruſalem terreſtris reſtaurationem. Tertiò, quia certum eſt multa hîc non poſſe, niſi abſurdiſſimè, ad literam carnaliter, vti ſonant, accipi, ſed accipienda eſſe myſticè. Talia ſunt verſ. 18. *Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum, &c.* Quartò, quia verſ. 20. ait: *Iudæa in æternum habitabitur, & Ieruſalem in* C *generatione & generationem:* ergo agit de Iudæa & Ieruſalem cœleſti non terreſtri: illa enim æterna erit, cum hæc ſit temporalis.

Secunda ſententia eſt S. Hieronym. Remig. Ruper. Hugo. & Vatab. qui hæc omnia vſque ad finem capitis referunt ad primitiuam Eccleſiam, & ad chariſmata Spiritus S. in Pentecoſte, de qua dixit cap. 2. 28. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem. Montes* ergo, inquit Vatabl. *ſunt Apoſtoli eorúmque ſucceſſores: muſtum, verbum Dei & doctrina Euangelica: itidem & lac: ſed vinum robuſtis, lac paruulis datur. q.d. Apoſtoli aſſiduè docebunt Euangelium. Aluei & riui, ſunt Eccleſiæ particulares: aqua viua, verbum Dei: fons aquæ* D *viua, copia prædicationis Euangelicæ, & inexhauſta illa doctrina Euangelij, vnde animæ fidelium irrigantur: domus Dei, Eccleſia. Egredietur autem opera prædicatorum. Torrens, Eccleſia: ſettim, genus cedri electi, quod vt cedrus neſcit corruptionẽ: ita fideles viuẽt vita æterna. Ægyptus & Idumæa, omnes nationes quæ non receperunt Chriſtum, quæ gratiis illis erunt vacuæ. Iuda & Ieruſalem, Eccleſia militans, in qua fideles ſunt viri Iudæi verè confitentes Deum. q.d. Licèt Eccleſia à multis opprimatur, tamen manebit inuicta. Et mundabo fonte baptiſmatis, vel ſanguine Chriſti, ſanguinem electorum, quem non mundaueram ante paſſionem Chriſti.*

Verùm etſi hæc inchoatè facta ſint, & fiant in E Eccleſia militante, tamen plenè & perfectè fient in triumphante. De ea enim propriè agit Propheta. Omnia enim hæc conſequenter & connexa erunt cum die iudicij, quod fiet in valle Ioſaphat, de quo egit toto cap. hucuſque. Subiungit ergo congruo ordine, iudicio & damnationi impiorum gloriam piorum & electorum, quam ipſi à Chriſto iudice in illa die accipient, eiuſque copiam & magnificentiam per varias metaphoras deſcribit. Idem rurſum confirmatur ex eo, quòd S. Ioannes alludens, imò citans & interpretans Ioëlem, iiſdem pene verbis deſcribat cœ-

Digitized by Google

leſtem Ieruſalem cap.21.vti patebit ex parallelis vtriuſque,quæ mox combinabo. Ita explicāt Remigius,Haymo,Ruper.Hugo,Lyra.Ribera,à Caſtro & alij.

Ieruſalem cœleſtis elogia. 1. De hac ergo cœleſti Ieruſalem,ſiue cœtu beatorum triumphante dicit Ioël Primò, quòd eius ciues,putà beati,ſcient, id eſt,ſentient, videbunt & guſtabunt, quòd in ea,& in illis ipſis habitet Deus per gratiam & gloriam, illiſque ibidem ſuas opes, felicitatem & magnificentiam oſtendat & communicet,itáque eos beet, & ineffabili gaudio repleat. Hoc eſt quod huc alludens, totidem,imò pluribus verbis de eadem ait S.Ioannes Apoc.21.3. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,& habitabit cum eis. Et ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.*

2. Secundò,quòd ſit mons ſanctus: quia ſublimis eſt eius felicitas, æquè ac ſanctitas, quod S. Ioannes Apoc.21.10. ait: *Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum.*

3. Tertiò, quòd ſit Ieruſalem ſancta; quod S. Ioannes ibidem ait:*Et oſtendit mihi ciuitatem ſanctam, Ieruſalem deſcendentem de cœlo à Deo.*Dicitur Ieruſalem, id eſt, viſio pacis: quia in viſione Dei beati fruentur pace ſumma, ampliſſima & æterna,putà bonorum omnium affluentia. Hanc enim Hebræis ſignificat pax.Dicitur ſancta, quia in cœleſti Eccleſia non eſt macula vel ruga, vt ait Apoſt. Epheſ.5. verſ.27. ſed plena puritas, plena integritas, perfecta ſanctitas. Vnde de ea ſubdit: *Et alieni non tranſibunt per eam amplius.* Alludit ad alienigenas, putà Tyrios, Sidonios, Philiſthæos,Chaldæos,Romanos,qui prophanarunt,& vaſtarunt Ieruſalem. q.d. Pari modo Eccleſiam militantem polluerunt, vexarunt, & afflixerunt pagani,Saraceni,hæretici,impij;ſed eam tranſlatam in cœlum,& triumphantem non polluent,nec affligent amplius. Huic parallelum eſt quod ait Ioannes Apoc.21.27. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens.* Tropol.Hugo Victor.*Ieruſalem*, ait, *id eſt, Eccleſia eſt ſancta,in ſacramentis,in preceptis,in iudicijs,in conſilijs,in promiſſis. Sacramenta ſiquidem eius ſunt ſine fæce:precepta ſine mole:iudicia ſine lite:conſilia ſine Zelo: promiſſa ſine fuco fallaciæ, ſine Zelo inuidiæ ſine lite controuerſiæ,ſine mole angariæ, ſine fæce concupiſcentiæ.Eſt ergo ſancta,cuius eſt contemplatiuus intellectus, cœleſtis affectus, ſpiritualis ſenſus,angelicus actus.*

4. Quartò, quòd in ea *ſtillabunt montes dulcedinem,& colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.* Huic reſpōdet quod ait Ioannes Apoc.22.1. *Et oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei,& agni,& ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferēs fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.*

5. Quintò,*& Iudæa in æternum habitabitur,& Ieruſalem in generatione & generationē.* Huic æquipollet id quod ait Ioannes cap.21.16. *Ciuitas in quadro poſita eſt.*Et verſ.18. *Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide.*Et cap.22.5. *Nox vltra non erit,*&c. *Quoniam Dominus illuminabit eam,& regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

Vers. 18. *Stillabunt montes dulcedinem.*] q. d. Tunc in montibus illis cœleſtibus, putà in Sione cœleſti, quæ ſita eſt & fundata in montibus, tum cœli empyrei, tum æternitatis & diuinitatis S. Trinitatis, implebitur illud toties de terra ſancta lacte & melle manante promiſſum, ac decantatum; hoc eſt, tunc beatis in cœlo vita erit iucundiſſima, omnibus bonis & delicijs affluens: & omnes *riui Iuda*,id eſt, omnes potentiæ, omnes vires, omnes ſenſus, omnia ora, omnes linguæ ſanctorum Deo confitentium & laudātium (hos enim hebr. ſignificat Iuda) manabunt, ſcilicet perennibus aquis laudis, gratiarum actionis & iubilo, æquè ac voluptatum & bonorum omnium.

Symbolicè, à Caſtro per montes accipit tres perſonas diuinas, quæ creatis omnibus totique mundo eminent, quaſi diuini montes. Ex his enim omne genus ſuauitatis profluet in terram
B illam viuentium, qua inebriabuntur omnes beati:& colles beatorum ſpirituum fluent candidiſſimum lac cognitionis, & puritatis angelicæ:atque per omnes riuos,putà per cęteros beatos homines, fluent aquæ gaudiorum: quia omnes affluent Dei poſſeſſione & fruitione.Hoc eſt quod ait Pſaltes pſal.35.9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente*(non ſcypho, non poculo, ſed torrente) *voluptatis tuæ potabis eos.* Torrens, ait ibidem S.Auguſt. tum impetum, tum copiam voluptatis ſignificat. *Quoniam apud te eſt fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen.*

Tropol.Hugo Victor.*Montes*,ait,*ſunt contemplationum ſublimia:colles innocentiæ opera,riui pœ-*
C *nitentiæ exercitia:dulcedo eſt perfecta dilectio:lac eſt ſancta deuotio:aqua deuota compunctio. In illa ergo die,hoc eſt,in illa vnionis felicitate, ſponſa per gaudium contemplationis dulcedinem accipit perfectæ dilectionis: à qua deſcendens,& ad ſeipſam rediens affluit lacte deuotionis:vnde ſeſe præ amore supernorum crucians,immergitur aquis compunctionis, indéque egrediens per pœnitentiā exercetur aſperam. Poſt hæc ad innocentiæ trahitur opera: demum ad contemplationis auolat faſtigia, dicens: Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?*

Et fons de domo Domini (de throno Dei) *egredietur.*]Fons hic, ſiue,vt S.Ioannes Apoc.22.1. vocat, fluuius procedens de ſede Dei & agni, eſt profluuium bonorum, quod Deus emanat & effundit in beatos per ſui viſionem, & fruitionem
D beatificans,vti dixi Apoc.22.

Et irrigabit torrentem ſpinarum.] Nota Primò, Settim & torrens ſpinarum quid?
pro *torrentem* hebr.eſt נַחַל *nachal*, quod ſignificat vallem anguſtam,indéque torrentem qui per eam decurrere ſolet. Vnde torrens hic metonymicè pro valle tali capitur: & Symmach. vertit vallem: ſed maluit Interpres vertere torrentem quàm vallem,vt perſiſtat in metaphora fontis, & eius exuberantiam oſtendat.Nam vt ait S. Bern. in Meditat.cap.4. *in torrente illius voluptatis nihil vltra appetet cumulata ſatietas, tanta erit felicitas. Ibi ſiquidem erit cumulus felicitatis, ſupereminens gloria,& ſuperabundans lætitia.*

Secundò,pro *ſpinarū* Heb.& Chald. eſt *Settim*,
E illúdque quaſi nomen proprium in Latina verſione retinent Lyran.&Vatab.item Syrus,& Arabicus vterque,ſed Theodot.Symm.& noſter vertunt *ſpinarum*,Septuag. *funiculorum*,Nazian.orat. 40.in S.Baptiſma *iuncorum*. Audi S. Hieron. *Septuag. tranſtulerunt torrentem funiculorum, id eſt, χείμαῤῥον τῶν σχοίνων, quod aut funiculum ſignificat, aut iuxta Ægyptios menſuram certi itineris. In Nilo enim ſolent naues funibus trahere certa habentes ſpatia, quæ appellant funiculos, vt labori deſſeſſorum recentia trahentium colla ſuccedant.* Torrens ergo

A ergo funiculorum, eſt torrens hæreditarius, quem ſcilicet funiculis dimetiuntur, & inter hæredes, putà cœli ciues, diuidunt. Porrò Settim locus eſt trans lacum Aſphaltitem in Moab, ſex milliaribus diſtans à Liuiade vrbe, vbi filij Iſraël fornicati ſunt, coluerúntque Beelphegor, ideóque à Deo cæſi ſunt, Numer. 25. 1. Ibi arbores naſcentes, à loco dictæ ſunt Settim: erántque hæc ligna Settim imputribilia, & vt vertunt Septuag. Exodi 25. 5. ἄσηπτα. Vnde Hebræi cenſent ea fuiſſe optimum cedrorum genus. Erant enim leuiſſima, fortiſſima, ſolidiſſima, pulcherrima, & tam graues arbores, vt latiſſima ex illis tabulata cæderentur, ait S. Hieron. quocirca ex illis facta erat arca teſtamenti, tabernaculum, eiúſque vaſa, vti dixi Exodi
B 25. 5. Noſter hic, & Iſaiæ 41. 10. *Settim* vertit *ſpinam*, non quòd ſpina ſit, ſed quod ſpinæ albæ colore & foliis ſit ſimilis. Minùs ergo veriſimile eſt quod cenſet Lyra Settim eſſe Cettim, id eſt, Græciam, vnde egreſſus dicitur Alexander Magnus 1. Machab. 1. 1. nam Settim per *Samech*, Cettim per *Caph* ſcribitur, & longiſſimè diſtat à Ieruſalem. Nec placet quod ex R. *Saadia* ſcribit Arias, torrentem Settim eſſe torrẽtem qui in Iordanem influit iuxta vrbem Settim. Nemo enim chorographorum huius torrentis, vel vrbis meminit.

Ex dictis patet, hæc omnia non carnaliter, vt ſonant, ſed myſticè eſſe accipienda: nec enim vl-
C lus vnquam fuit, vel erit fons, qui de Ieruſalem egrediatur, & tanto terrarum tractu tranſmiſſo effundat ſe in campeſtria Moab, vbi eſt torrens & vallis Settim. Vallis ergo Settim, æquè ac arca & tabernaculum, facta ex lignis Settim, ſignificant locum beatorum in cœlo empyreo, quem Deus in ſua amœnitate, deliciis & pulchritudine in æternum conſeruabit: quia iugiter velut fons perennis in illum, æquè ac in incolas eius, putà in beatorum animas & corpora, influet perpetuum virorem omnis gratiæ & gloriæ; vt fiant Settim, id eſt, immortalia & imputribilia, ac candicantia vt ſpinæ; inſtar fluuij irrigantis & fœcundantis paradiſum, qui perennem ei virorem, & fructus amœniſſimos afferebat, Geneſ. 2. 6. ita Rupert.
D Lyra. Ribera, Emmanuel & alij. vide dicta Apoc. 22. 1. & 2.

Alleg. S. Hieron. in apol. ad Pammachium pro lib. aduerſus Iouinia. in fine: *Chriſtus*, inquit, *virgo, mater virginis noſtri, virgo perpetua, mater & virgo*, &c. *Hortus concluſus, fons ſignatus, de quo fonte ille fluuius manat iuxta Ioël, qui irrigat torrentem vel funium, vel ſpinarum; funium peccatorum, quibus ante alligabamur: ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patrisfamilias.* B. Virgo ergo eſt fons, ex quo manauit fluuius, id eſt, Chriſtus irrigans torrentem funium & ſpinarum, id eſt, peccatorum & vitiorum noſtrorum.

Hinc myſticè Nazian. loco citato, per hunc
E fontem accipit baptiſmum: S. Hieron. hic, gratiam Spiritus S. quæ à Deo promanans, ex terra cordis ſpinas vitiorum euellit, & pro eis virtutes quaſi arbores fructiferas inſerit, vt ſpinas noſtras, ait S. Hieron. *& vitia atque peccata, quæ nullam frugem habuere iuſtitiæ, commutent in Domini noualia, & ariditatem noſtram rigent aquis largiſſimis, & pro ſpinis & vepribus flores virtutum multiplices germinemus: & in eo loco vbi quondam fornicatus eſt Iſraël, & initiatus eſt Beelphegor* (deo obſcœnitatis) *lilia caſtitatis, & roſæ pudoris ac virginitatis exuberent.* Sic & Remigius, Hugo, Arias.

Vnde Hugo Victor. Torrens, ait, ſpinarum, eſt impetus, feruor & crudelitas gentium. Porrò fons de domo egreſſus torrentem ſpinarum rigauit, quando per Apoſtolos & eorum ſucceſſores, Euangelica doctrina gentilem populum à crudelitate conuertit, fide initiauit, & ad baptiſmi gratiam perduxit.

Settim fuit typus cœli ob ſeptem analogias.

Quæres, cur Settim ſignificet locum beatorum? Reſp. Primò, quia in Settim fuit vltima manſio Hebræorum in deſerto, Num. 33. 49. vbi Settim vocatur Abelſatim, ex qua proximè ingreſſi ſunt Hebræi in terram promiſſam. Vnde in eam ex Settim exploratores miſit Ioſue cap. 2. 1. Sicut ergo terra promiſſa typus erat cœli, ſic & ei vicinum Settim.

Secundò, quia in Settim, vt patet Num. 25. 1. Iſraël benedictus fuit à Deo per Balaam, magnificis multiſque benedictionibus, quæ recenſentur Numer. 23. & 24. qui fuit typus, ſimili modo ſanctos in cœlis benedicendos à Deo omni benedictione cœleſti.

Tertiò, quia Balaam Numer. 24. 5. inter alias benedictiones, quas Deo afflatus Iſraëli imprecatur, affert hanc: *Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Iſraël, vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus, quaſi cedri prope aquas. Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas.* quæ optimè conueniunt myſtico Iſraëli & Settim, id eſt, cœlitibus & cœlo, eóque videtur hic alludere Ioël, dum ait: *Per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum*, hebr. *Settim*. S. Gregentius Archiep. Thephrenſis Diſput. cum Herbano Iudæo, tom. 4. Biblioth. SS. Patrum. legit *torrentem iuncorum*; & per *fontem* hũc accipit *inenarrabile illud gaudium & lætitiam inexplicabilem, & fruitionem, & odoris ſuauitatem Spiritus S. quæ ex ipſo præpotente Deo ineffabiliter & perenniter manat, & rigabit ſanctorum agmina, & cor ipſorum tremenda illa & incomparabili ſuauitate implebit.* Hæc comparantur iuncis; quia ſicut iunci, vtpote ſicci & fungoſi, ſitiunt & bibunt aquam copioſam; ita ſancti ſitiũt & bibunt pelagus diuinæ voluptatis, iuxta illud: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Quartò, ligna Settim imputribilia, ſignificant corpora beatorum impaſſibilia. Rurſum, ſicut arca & tabernaculum compacta erant ex tabulis Settim, ſic Eccleſia cœleſtis compaginabitur ex ſanctis & electis Dei: arca enim exiſtens in Sancto ſanctorum, habens ſuper ſe propitiatorium quaſi thronum Dei, & vtrinque Cherubinos, Eccleſiæ cœleſtis typum geſſit.

Quintò, in Settim Phinees ſuo zelo occidens fornicantes, placauit Deum, expiauit ſcelus populi, & maledictionem plagámque ei à Deo immiſſam vertit in benedictionem, Numer. 25. 7. ita Chriſti zelus, quo aboleuit peccatum, & ab eo ſuos expiauit, in cœlo Settim, id eſt, ſpinas mortalitatis, & maledictionem laborum & dolorum, à Deo Adę & poſteris inflictam Geneſ. 3. 18. conuertet in benedictionem gaudiorum & bonorum omnium.

Sextò, in Settim Balaam dixit & prædixit de Iſraële: *Orietur ſtella ex Iacob.* Stella eſt Chriſtus, qui licèt corporaliter ortus & natus ſit ex Iacobæis, ſiue Iſraëlitis in Bethlehem, tamen ſpiritualiter & glorioſè orietur ex eis, imò præ eis poſt reſurrectionem, quaſi ſol in cœlo, illuminans & beans omnes veros Iſraëlitas: ſtellæ enim pro-

Digitized by Google

prius locus eſt cœlum, non terra.

Denique iuxta Settim, putà in Cades, Moſes è petra elicuit fontem aquarum decurrentem per ſolitudinem, & fortè per Settim, Numer. 20. 11. Rurſum, Numer. 21. 16. Deus dedit Moſi & Hebræis puteum aquarum, cui ipſi accinuerunt: *Aſcendat puteus, puteus quem foderūt Principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis ſuis.* Ad hæc loca, & aquas haſce videtur alludere hic Ioël in hiſce riuis Iuda, & fonte Dei irrigante Settim; præſertim quia Chaldæus, & alij cenſent, petram illam Moyſis, eiúſque fontem aquarum comitatam fuiſſe Hebræos per Settim, aliáque deſerti loca, illúdque velle Apoſtolum 1. Corinth. 10. 4. cùm ait: *Bibebant autem de ſpirituali cōſequente eos petra.* Vide dicta Num. 21. verſ. 19. Pari enim modo fons ille aquarum viuentium vbique comitabitur beatos in cœlo empyreo.

VERS. 19. *Ægyptus in deſolatione erit.*] Nominat Ægyptum, quia ipſa ſuperſtitionis & idololatriæ fuit inuentrix & magiſtra, ideóque Iudæis & animo infeſta, & exemplo ac viciniâ ſuâ noxia, vtpote pelliciens eos ad ſuum Apim: húc enim Ieroboam expreſſit vitulis aureis, quos in Dan & Bethel erexit, populóque quaſi numina adorandos propoſuit. Nominat Idumæam, quia perpetuò fuit æmula & hoſtis populi Dei, ſcilicet Iudæorum. Vnde Edom vel Idumæa heb. idem eſt quod terrena & cruenta: Miſraim, id eſt, Ægyptus, idem eſt quod anguſtians, coarctans, tribulans, ait S. Hieron. ſed ſub his per ſynecdochē cæteras gentes idololatras, infideles & impias intelligit. q. d. Ægyptij, Idumęi, & eis in impietate ſimiles cæteræ gentes perdentur, earúmque regiones tot peccatis pollutæ deſolabuntur, atque ipſi ibunt in tartara in die iudicij, cùm Iudæi, id eſt, fideles confitentes & laudantes Deū ſaluabuntur, ibúntque in Sion cœleſtem.

VERS. 20. *Iudæa in æternum habitabitur.*] Patet hoc de terrena Iudæa, vt volunt Iudæi, non intelligi. Nam hæc in fine mundi pariter ſuum habebit finem: & quia S. Script. promittit Iudæis, æquè ac aliis gentibus, poſt hanc vitam, & poſt reſurrectionem in fine mundi regnum æternum, & glorioſum in cœlis. Ergo neceſſe eſt hæc accipere de Iudæa & Ieruſalem cœleſti, vti pluribus oſtendi verſ. 17. Cœlum ergo empyreum dicitur Iudæa, id eſt, confeſſio & laus Dei: quia in eo iugiter ſancti Deum laudant, laudabúntque in æternum; & vt ait Tobias cap. 13. 22. *per vicos eius alleluia cantabitur.* Et Pſaltes pſal. 83. verſ. 5. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Hoc enim eſt otioſum eorū negotium & negotioſum otium.

Idem cœlum, vel potiùs pars & ciuitas cœli, in qua ſimul quaſi ciues degent beati, fruentes Deo & Chriſto, vocatur Ieruſalem, id eſt, viſio pacis, id eſt, poſſeſſio bonorum omnium, totiúſq; æternitatis, quin & ipſius Dei ac ſanctiſſimæ Trinitatis. Hæc enim erit ſors & hęreditas æterna ſanctorum. Ibi enim Deus erit omnia in omnibus, iuxta illud Sapientis:

Te cernere finis,
Principium, rector, dux, ſemita, terminus idem.

Tropol. Hugo Victor. *Iudæa,* inquit, *& Ieruſalem in æternum habitabuntur: Iudæa confeſſio, Ieruſalem dicitur pacis viſio. Mens enim deuota & perfecta, vel ad ſui deſcendens cognitionem delicta confitetur Deo per humilitatem compunctionis: vel ad Dei* (A) *aſcendens cognitionem, per gratiam contemplationis ſublimatur ad viſionem pacis; & tunc in voce exultationis & confeſſionis ſonus in ea fit epulantis: nunquam fidelis anima deſerit Iudæam: quia vel compuncta confitetur ſcelera, vel deuota gratias agit propter gratia munera, vel ſublimata eructat hymnum recipiens præmia.*

VERS. 21. *Et mūdabo ſanguinem eorum, quem* (malè Complutem. legunt *quos*) *non mūdaui.*] Rabbini, vt R. Abraham & R. Kimchi, ex Hebræo ſic vertunt & explicant: *Et mundabo,* id eſt, ſpoliabo Ægyptios ſuis opibus, eáſque dabo Iudæis in aduentu Meſſiæ: at *ſanguinem eorum* (ab eis iniuſtè in Iudæa effuſum) *nō mundabo.* q. d. Non condonabo eis cædes & ſtrages Iudæis illatas, ſed ob eas illos morte puniam. (B) Verùm hiulca, & torta eſt hæc verſio & explicatio. Nam τὸ *ſanguinem eorum,* pertinet ad *mundabo,* quod præceſſit, non ad *nō mundabo,* quod ſequitur. Ergo ſupplendum eſt in hebr. de more relatiuum אשר *aſcer,* id eſt, *quem,* ſicq; cum noſtro vertendum: *Et mundabo ſanguinem eorum,* (putà Iudæorum & Ieroſolymitanorum de quibus proximè fuit ſermo, id eſt, fidelium & electorum meorum) *quem non mundaui.*

Iam tripliciter id exponi poteſt. Primò q. d. Sanguinem, id eſt, homicidia, & quæuis alia ſcelera (horum enim ſymbolū in Script. eſt ſanguis) quæ ante paſſionem Chriſti, & ante aduentum Spiritus S. non mundaui, eo adueniente in Pen- (C) tecoſte emundabo: luſtrationes enim & cæremoniæ veteris teſtamenti corpus tantùm abluebant, & conſcientiam non emundabant, Hebr. 9. 9. ita S. Hieron. & Arias, qui putant Ioëlem redire ad effuſionem Spiritus S. de qua dixit cap. 2. 28. aut vt Haymo, q. d. Peccata quæ electi in hac vita perpetrarunt, nec plenè emendarunt, ego in morte, vel poſt mortem in purgatorio expiabo, vt mundati cœlum ingredi poſſint. Aut vt Ribera, q. d. Auferam peccata, & pœnam ſanguinis Chriſti & Apoſtolorum à Iudæis, quem ipſi olim ſibi imprecati ſunt, dicentes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros:* nam ſub diem iudicij conuertentur Iudæi ad Chriſtum.

(D) Secundò, & meliùs Lyra. & Dionyſ. *mūdabo,* id eſt, mundum declarabo ſanguinem ſeruorum meorum, ab Ægyptiis & Idumæis, aliiſque tyrannis quaſi immundum, & reum damnatum & effuſum, quod antea non declaraui. Hebr. enim נקה *nicka* ſignificat mundare, innocentem declarare, abſoluere & eximere. Vnde Marinus in lexico hunc locum ita vertit: *Abſoluam ſanguinem quem non abſolueram.* Syrus & Arabicus vterque: *Vlciſcar ſanguinem eorum, & non parcam:* qui enim non abſoluit reum, ei non parcit, ſi ſit iudex, vti hic eſt.

Tertiò & genuinè, q. d. In die iudicij *mundabo,* id eſt, vlciſcar ſanguinem fidelium meorum, in- (E) iuſtè ab Ægyptiis aliiſque impiis effuſum, quem antea non ſum vltus: quo facto *Dominus,* Chriſtus, *commorabitur,* & glorioſè cum ſuis fidelibus regnabit perpetim *in Sion cœleſti.* Vnde Chald. Septuag. Syrus, & Arabicus vterque pro *mūdabo* vertunt *vindicabo.* Hanc enim vindictam petunt animæ ſanctorum dicētes: *Vſquequo Domine ſanctus & verus, non iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum?* Apoc. 6. 10. ita S. Hieron. Theodor. Remig. Hugo & à Caſtro. Planè enim reſpicit ad ſanguinem de quo paulo ante dixit: *Pro eo quòd iniquè egerint* (Ægyptij & Idumæi) *in filios Iuda, & effuderint ſanguinem innocentem in terra ſua.* Nec

miteris

Digitized by Google

A miretis *mundare ſanguinem* ſignificare vindicare ſanguinem. Nam phraſi Scrip. terra recipiens ſanguinem innocentem & iniuſtè effuſum, eo ipſo cenſetur pollui fierique immunda, à qua pollutione & immunditie mundatur & expiatur, dum à iudice & vindice puniuntur & plectuntur homicidæ qui eum effuderunt, vt patet Pſal. 105.39. *Infecta eſt terra in ſanguinibus*, Ierem. 2.24. *In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum*. q. d. Ob ſanguinem fuſum immunda es: ergo per vindictam emundabo te. Sic Salomon ait Banaiæ 3. Reg. 2.31. *Amouebis ſanguinem innocentem qui effuſus eſt à Ioab à me, & à domo patris mei: amouebis*, B vindicãdo eius homicidia, quibus occidit Abner, & Amaſam, cúmque pari modo occidẽdo. Ezech. 7.23. *Terra plena eſt iudicio*, id eſt, reatu *ſanguinũ*. Iſaiæ 26.2. *Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & reuelabit terra ſanguinem ſuum, & non operiet vltra interfectos ſuos*: ad quem locum videtur alludere hîc Ioël: idem enim dicit. Hac de cauſa iubebat Deus Iudęis, vt inuento cadauere alicuius occiſi, magiſtratus vrbis vicinæ pro expiatione terræ offerret vitulã Deuter. 21. 3. vide ibi dicta. Clariſſimè verò Ezechiel cap. 24.6. *Væ*, ait, *ciuitati ſanguinum*, &c. *Sanguis enim eius in medio eius eſt, ſuper limpidiſſimam petram effudit illum*, &c. *vt* C *ſuperinducerem indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimam, ne operiretur*: quod explicãs verſ. 13. *Immunditia*, ait, *tua execrabilis, quia mũdare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis; ſed nec mũdaberis priùs, donec quieſcere faciam indignationem meam in te*, donec ſcilicet vindictam exeram in te: vindicta ergo ſanguinis & ſcelerum, eſt eorundem emundatio & expurgatio.

Dices, hoc ſenſu potiùs mundatur terra, quàm ſanguis innocentium in terram effuſus. Reſp. D vtrumque mundari. Nam ſicut terra excipiens ſanguinem iniuſtè effuſum, cenſetur polluta, ita pariter ſanguis ipſe, iniuſtã & impiã hac ſui effuſione cenſetur violatus, maculatus, & pollutus: tum quia vis ei facta eſt, & iniuria ac læſio illata: tum quia maculam nominis & famæ apud homines incurrit: damnatus enim & effuſus eſt quaſi noxius & reus: vnde talem eum homines æſtimarunt. Iam per vindictam vtraque hęc macula tollitur: nam & iniuria talione ſarcitur, & infamia tollitur vindicta, qua declaratur eius innocentia hoc ipſo, quo Deus iuſtè eum vindicat. Hac enim vindicta Deus declarat nocentes eſſe eos qui eum effuderunt, ac conſequenter ipſum fuiſſe innocentem, & iniuſtè ab eis effuſum.

Notent hoc Principes & iudices, ſcilicet, ſe dum puniunt homicidas, & ſontes, emũdare ſanguinem innocentium qui clamat vindictam in cœlum, ac ſimul expiare terram ſuam eo pollutam, eiúſque vindictam diuinam à ſuo capite & domo auertere. Ad hæc, ſe innocentibus occiſis, quaſi Manibus iuſta perſoluere & parentare; ac diuinæ iuſtitiæ & vindictæ placabilem, & gratiſſimam hoſtiam offerre. Denique ſe imitari, imò præuenire iudicium rigidum Chriſti, quo omnes omnino ſontes plectet in valle Ioſaphat. Porrò cogitent ſe non tantùm ſanguinem fuſum, ſed & fundendum emundare: dum enim homicidas plectunt, terrent maleficos, corúmque audaciam, iras & rixas frænant, itàque multas multorũ cædes inhibent. Nam vt ait Apoſtolus, *Magiſtratus non ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum agit*, Rom. 13.4. Meminerint oraculi diuini intentati Achab regi: *Quia dimiſiſti virum dignum morte* (Benadad regem Syriæ, homicidam & hoſtem Iſraëlis) *de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius*, 3. Reg. 20.42. Quippe, vt ait Seneca, *delictorum impunitas homines audaciores facit ad malum*; & vt Cicero lib. 3. offic. *impunitas peccandi maxima eſt illecebra*. Veterem enim ferendo iniuriam, inuitas nouam. Quocirca Socrates apud Platonem lib. 2. de legibus aſſerit, *ciuitates optimè gubernari, cum iniuſti dant pœnas*. Idem dixit Solon teſte Cicerone ad Brutũ, Theophraſtus apud Stobæum cap. 41. rogatus quidnam vitam humanam conſeruaret: reſpondit, *Beneficẽtia, honor & pœna*. Lycurgus apud Ciceronem loco citato, cenſet Spartam omnéſque reſp. ſtare pœna & præmio. Quin & Democritus duos tantùm Deos credidit, pœnam & beneficium, ait Plin. libr. 2. cap. 17. Modeſtius Pius IV. Pont. emblema habuit laurum & virgam, hoc lemmate: *Pœna & premium*. Denique Sapiens cap. 14.7. *Benedictum, ait, eſt lignum, per quod fit iuſtitia*.

Vindicta expiatur terra, & ſanguis innocens effuſus.

Digitized by Google

COMMENTARIVS
IN AMOS.

ARGVMENTVM.

SANCTVS Epiphan. in vita Amos, & Clemens Alexand.lib.1.Strom. cenſent Amos fuiſſe patrem Iſaiæ: ipſe enim cap.1.1.vocat ſe filium Amos. Verùm hunc Amos alium eſſe ab Amos patre Iſaiæ, docent S.Hieron.S.Baſil.in cap.1. Iſaiæ, S.Auguſt. 18.ciuit.cap.27.Iſidorus in vita Amos, & alij. *Amos Propheta*, inquit S. Hieron. *non eſt ipſe, quem patrem Iſaiæ Prophetæ legimus. Ille enim* אמוץ *amots ſcribitur per primam literam aleph & vltimam tſade, & interpretatur fortis atque robuſtus: hic verò* עמוס *amos per ain & ſamech, & interpretatur populus auulſus.* Et mox: *Fuit de oppido Thecue, quod ſex millibus ad meridianam plagam abeſt à ſanctâ Bethlehem, quæ mundi genuit ſaluatorem: & vltrà nullus eſt viculus, ne agreſtes quidem caſæ & furnorum ſimiles, quas Aphri appellant mapalia. Tanta eſt eremi vaſtitas, quæ vſque ad mare rubrum, Perſarúmque & Æthiopum, atque Indorum terminos dilatatur. Et quia humi arido atque arenoſo nihil omnino frugum gignitur, cuncta ſunt plena paſtoribus, vt ſterilitatem terræ compenſent pecorum multitudine. Ex hoc numero paſtorum & Amos Propheta fuit, imperitus ſermone, ſed non ſapientia. Idem enim qui per omnes Prophetas in eo Spiritus S. loquebatur.* ita S. Hieron. De ſolo arido diſſentit S.Cyrill.qui cenſet Thecue fuiſſe irriguam, ideóque compaſcuam: *In qua*, ait, *gentes quamplurimæ paſcunt pecudes: eſt enim propter amplitudinem, irrigationem, herbarúmque diuerſitatem, ad ouium greges alendos percommoda.* Fuit ergo Amos ruſticus & armentarius, indéque à Spiritu S. qui humiles exaltat, euectus ad prophetiam, æquè ac Dauid, & alij quos recenſet Nazian. orat. 25. & S. Gregor.hom.30.in Euang. Hinc crebrò ſumit ſimilitudines à rure. Fabulantur R.Salomon & R. Dauid, terram Thecue, vtpote oliuarum fertilem progenuiſſe viros ſapientes: regiones enim oleis abundantes gignere viros ſapiẽtes, ideóque Amos locum originis nominare Thecue, vt inde liqueat eius ſapientia. Verùm hæc eorum de more fabella eſt, fortè à gentilibus hauſta, qui Mineruam, quæ Dea eſt ſapientiæ, faciunt oliuæ inuentricem, iuxta illud Virgil.Georg.1.

Adſis ô Tegeæ pater, oleæque Minerua Inuentrix.

In hoc deſerto Thecue, vbi vixit Amos, vitam egerunt poſtmodum multi miræ ſanctitatis monachi, qui à Saracenis ſunt interfecti, vti narrat Caſſian.collat.6.cap.1.

Thecue vbi

A

B

Amos apud Septuag. & in Codice Vaticano ſecundus eſt inter duodecim minores Prophetas, & proximè ſequitur Oſee: illi enim fuit coæuus, cum eóque prophetauit: cœpit enim prophetare anno vigeſimoquinto Oziæ, vti oſtendam cap.1. verſ.1. Verùm Hebræi, æquè ac Latini, ponunt tertium; ſecundum enim collocant Ioël.

Argumentum Amos eſt: directè prophetat ad Iſraël, id eſt, ad decem tribus; ſed obiter quoque ad Iudam, aliáſque gentes: vtrique captiuitatem prænunciat, Iſraëli Aſſyriacam, Iudæ Babylonicam. Incuſat Iſraëlis ſcelera, ac nominatim immiſericordiam, quòd fratres egenos ope & opibus non adiuuerit, ſed vendiderit & oppreſſerit: ac tandem more Prophetarum læta triſtibus ſubiungens, promiſſione Meſſiæ, qui libertatem, pacem, felicitatem, & quaſi aureum ſæculum ſit allaturus, Iſraëlitas conſolatur. Argumentum Amos

Prophetam Amos luculenter citat S. Stephanus diſputans contra Iudæos Act. 7.42. Iſidorus in vita Amos, ſcribit eum prophetaſſe ſub Amaſia rege Iuda, ab eóque percuſſum, & ab eius filio Ozia vecte transfixum & occiſum. Verùm lapſus eſt memoria, & deceptus identitate nominum Amaſiæ & Oziæ. Nam hic Amaſias percuſſor Amos, non fuit Rex, ſed ſacerdos idolorum in Bethel, vt patet Amos 7. 10. Idipſum patet ex chronologia: Amos enim cœpit prophetare, non ſub Amaſia Rege, ſed ſub filio eius Ozia, vt ipſe ait cap.1.1.ita Epiphan.in vita Amos, Rom. Martyrol.31.Martij, Torniellus in Annal.anno mundi 3208.& alij paſſim. Amos, inquit Adrich. in deſcriptione terræ ſanctæ, in Bethel prophetans contra Iſraëlem, vecte per tempora transfixus, in Thecua ex dolore expirauit, cuius ſepulchrum ibi adhuc oſtendebatur ætate S. Hieron. vti ipſe ſcribit hic cap.1.& in Ierem.c.6.& in locis hebr. Sed audi ipſum S. Hieron. *Amos aliquantulum exorſus eſt prophetare ante quã Iſaias* (vnde & Euſeb.in Chronico, Amos, æquè ac Oſee, præponit Iſaiæ) *maximè autem contra decem tribus locutus eſt, pauca de duabus interſerens. Hunc ablatum de numero paſtorum miſit Dominus, vt in Samaria prophetaret, quem Amaſias ſacerdos* (vitulorum in Bethel) *frequenter plagis afflixit: tandem filius eius Oſee vecte per tempora transfixit. Poſt hæc ſeminiuus in terram ſuam deuectus, poſt aliquot dies dolore*

C

Martyrium.

vu'neris

vulneris expirauit, ſepultuſque eſt cum patribus ſuis. Eadem habentur in Romano Martyrol. 31. Martij, vbi Amos ſanctorum catalogo quaſi martyr aſcriptus legitur, Thecuæque ſepultus dicitur. Eadem habent Iſidorus, Dorotheus, ac Epiphan. in vita Amos, qui & cauſam martyrij addit, *quòd ipſum* (Oſee) *de inſidiis duarum iuuencarum ex auro ſuggillaſſet*, putà, quòd eum ob cultum vi-

A tulorum aureorum, quibus ſeducebat populum, increpaſſet. Arias cenſet Amos per biénium duntaxat propheraſſe, ſcilicet quod præceſſit terræ motum, & lepram Oziæ regis, ob quam regno eſt amotus, de quo cap. 1. 1. idque valde probabile eſſe cenſet Sanchez. Verùm incertum eſt an illi duo anni cap. 1. 1. tantùm initium prophetiæ Amos, an totam eius prophetiam ſpectent.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Damaſco ob tria & quatuor ſcelera, præſertim eo quòd ſæuierit in Iudæos, excidium intentat. Idem facit Gazæ verſ. 6. & Tyro verſ. 9. & Idumæa verſ. 11. & Ammonitis verſ. 13.

Verſ. 1.] Verba Amos, qui fuit in paſtoribus de Thecue: quæ vidit ſuper Iſraël in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſraël, ante duos annos terræ motus.

Ver. ſ. 2.] Et dixit: Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam: & luxerunt ſpecioſa paſtorum, & exiccatus eſt vertex Carmeli.

Vers. 1. IN *paſtoribus.*] Ita legunt Roman. Chald. Symmach. & V. editio. q. d. Amos fuit vnus è paſtoribus Thecue. Minùs rectè Aquila vertit, ἐν ποιμνοτρόφοις, id eſt, in paſtoralibus (& ita legunt Biblia Plantini, ac textus S. Hieron. in comment.) quia tunc ſubaudire, & ſupplere oportet ſubſtantiuum *locis*, vel *opilionibus*. Septuag. retinent nomen Hebraicum, quaſi proprium loci, vertúntque: *Qui facti ſunt in Accarim* quia pro ד legerũt ר putà pro נִקָּרִים *nokedim* נֹקְדִים *naccarim*. Vnde in Septuag. pro *accarim* legendum videtur *naccarim*. Quare perperam Theodor. & alij legunt *Cariathiarim*. Complut. *Accarpi*. Putant aliqui Amos non fuiſſe paſtorem, ſed mercatorem gregibus diuitem, qui ſub ſe plures haberet ſuorum gregum paſtores, qualis fuit Abraham, Iob, & Meſa rex Moab 4. Reg. 3. 4. qui in Hebræo vocatur נוֹקֵד *noked*, æquè ac vocatur Amos hoc loco. Verùm idipſum refellit Amos cap. 7. 14. dicens: *Armentarius ego ſum vellicans ſycomoros, & tulit me Dominus cum ſequerer gregem*: fuit ergo Amos bubulcus, vel vt S. Hieron. ait, opilio. Vterque hebr. vocatur *noked* (vnde *nekada* Eſdræ cap. 2. verſ. 48. id eſt, *Nicodemus*, ait Marinus in lexico) id eſt, punctator, inuſtor, hoc eſt, armentarius & paſtor, qui pecudes ſuas propriis notis, punctis vel maculis inurit, vt eas ab alienis ſecernat, omnibúſque conſtet eas eſſe ſuas. Radix enim נָקֹד *nakod* ſignificat punctum, ſtigma, maculam, quæ pecudi inuritur vel imprimitur. Vnde S. Iſidorus in vita Amos: *Amos*, inquit, *paſtor & ruſticus*, &c.

Mor. quod Deus euehat & eligat abiectos. Moral. diſce hic, quod infirma mundi eligat Deus, vt confundat fortia. Virtus enim Dei in noſtra infirmitate perficitur, 1. Corinth. 12. 9. Spiritus enim S. tam potens eſt, vt inopes, ignorantes & miſeros euehat ad ſummam ſcientiam, dignitatem & gradum. Audi S. Gregor. hom. 30. in Euãg. *Ecce*, ait, *Dauid, Amos, Danielem, Petrum, Paulum,*

B *Matthæum intueor, & ſanctus iſte Spiritus qualis ſit artifex, conſiderare volo; ſed in ipſa mea conſideratione deficio. Implet namque citharædum puerum, & pſalmiſtam facit. Implet paſtorem armentarium ſycomoros vellicantem, & Prophetam facit. Implet abſtinentem puerum, & iudicem ſenum facit. Implet piſcatorem, & prædicatorem facit. Implet perſecutorem, & doctorem gentium facit. Implet publicanum & Euangeliſtam facit. O qualis eſt artifex iſte ſpiritus: nulla ad diſcendum mora agitur in omne quòd voluerit. Mox enim vt tetigerit mentem, docet, ſolúmque tetigiſſe, docuiſſe eſt. Nam humanum animum ſubitò vt illuſtrat, immutat: abnegat hoc repente quod erat, & habet repente quod non erat.*

C *De Thecue.*] Vrbs erat Iudææ, ex qua oriunda fuit mulier ſapiens & diſerta, quam Ioab miſit ad Dauidem, vt Abſaloni reditum ab exilio impetraret, quæ inde dicta eſt Thecuitis, 2. Reg. 14. 4. *Thecua*, inquit Adrichom. in deſcrip. terræ ſanctę, *ciuitas eſt in monte ſita: Vberrimis abundat paſcuis: diſtat à Bethlehem milliaribus* (leucis, quarũ quæque continet tria millia paſſuum: diſtabat enim à Bethlehem ſex millibus paſſuum, vti initio dixi ex S. Hieron.) *duobus. Hanc Roboam munitus ædificiis: de hac fuit Amos paſtor.* Ait Guil. Tyrius lib. 8. belli ſacri cap. 1. & 15. *etiam fuiſſe domicilium Prophetæ Abacuc. Eſt autem nunc Thecua vicus, ait S. Hier. in nono ab Ælia milliario, cõtra meridionalem plagam.*

D Myſticè, Thecua hebr. idem eſt quod clangor tubæ, vel buccinæ: quia vt ait S. Hieron. *verba Amos, quo tempore populus Iſraël auulſus erat à Domino, & aureis vitulis ſeruiebat, ſiue auulſus à regno ſtirpis Dauid, clara voce cecinerũt inſtar clangentis tubæ*, Amos enim hic claſſicum canit Chaldæis ad inuadendum, & puniendum Iſraëlem: vnde & nomine ſuo prophetat. Amos enim idem eſt quod populus auulſus, vt quoties Iſraëlitæ cum nominarent, meminiſſent ſe eſſe Amos, id eſt, populum à Deo & à Dauidis domo auulſum.

E *Quæ vidit* (quæ reuelatione diuina accepit: hæc enim reuelatio & prophetia vocatur viſio, vel verbum Domini, de quo plura Iſaiæ 1. 1.) *ſuper Iſraël.* Poteſt verti *contra Iſraël*; ſed meliùs *ſuper Iſraël*: quia Amos non tantùm aduerſa, ſed & proſpera Iſraëli prænunciat. *Primus Oſee*, ait S. Hieron. *prophetat ad decem tribus, quæ appellantur Ephraim, Samaria, domus Ioſeph, & Iſraël. Secundus Ioël ad Ieruſalem & duas tribus, nullam omnino Iſraëlis faciens mentionem. Tertius Amos*

Digitized by Google

nequaquam ad Ieruſalem, quæ regebatur à tribu Iuda, ſed ad Iſraël & in Samaria prædicat. Idipſum patet ex cap. 7. 10. vbi dicitur: *Miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Ieroboam regem Iſraël, dicens: Rebellauit contra te Amos in medio domus Iſraël, non poteſt terra ſuſtinere vniuerſos ſermones eius. Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Ieroboam, & Iſraël captiuus migrabit de terra ſua. Et dixit Amaſias ad Amos: Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi: & in Bethel non adiicies vltra vt prophetes.* Obiter tamen Amos etiam de aliis gentibus, ac de Iuda quaſi per contentionem, & oppoſitionem prophetat: cum illis enim confert, componit, & opponit Iſraëlem.

In diebus Oziæ.] Regis Iuda, qui alio nomine Azarias dicitur: *Quando*, inquit S. Hieron. *apud Aſſyrios regnabat Sardanapalus, de quo inſignis orator: Turpior, inquit, vitiis quàm nomine: & apud Latinos Procas Syluius, cui Amulius expulſo Numitore Germano ſucceſſit in regnum: quo interfecto, congregata paſtorum & latronum manu, Romulus ſui nominis condidit ciuitatem.* Ergo ſub initia Romæ prophetauit hæc Amos. Porrò Ozias dictus eſt Azarias, id eſt, auxilium Dei: quia adiuuit eum Deus, vt occiſo à rebellibus patre, regnum paternum occuparet, & victorias illuſtres contra Philiſthinos, Arabes & Ammonitas obtineret, vti narratur 2. Paral. 26. verſ. 7. & 16. Dictus eſt Ozias, id eſt, fortitudo Dei, eadem de cauſa: vel quia, vt ait S. Hieron. fortitudine Dei percuſſus fuit lepra, cùm vſurpans ſacerdotium obtulit incenſum.

Et in diebus Ieroboam.] Hic Ieroboam non eſt filius Nabath, qui peccare fecit Iſraël erectis vitulis aureis; ſed filius Ioas, filij Ioathan, filij Iehu, ac conſequenter pronepos eiuſdem Iehu, ſub quo prophetarunt Oſee, Ioël & Amos, ait S. Hieron.

Synchroniſmus annorum Oziæ & Ieroboã.

Nota ex 3. Reg. 14. 23. Ieroboam cœpit regnare anno 15. Amaſiæ patris Oziæ, & regnauit quadraginta vnum annis; Amaſias verò regnauit viginti nouem annis: deſiit ergo Amaſias regnare & viuere anno decimo quinto Ieroboam. Succeſſit Amaſiæ filius Ozias: ſed quia puer erat trium dumtaxat annorum, per tutores adminiſtratum eſt regnum per tredecim annos, vſque ad annum vigeſimum ſeptimum Ieroboam: illo enim anno per ſe regnare cœpit Ozias, vel Azarias, cum iam ſexdecim eſſet annorum, & regnauit deinceps quinquaginta duobus annis, vti dicitur 4. Reg. 15. 1. vnde ſequitur, vltimis quatuordecim annis quibus in Iſraël regnauit Ieroboam, regnaſſe in Iuda Oziam; ſic vt vltimi anni quatuordecim Ieroboam, coincidant cum annis primis quatuordecim regni Oziæ, quibus neceſſe eſt prophetaſſe Amos. ita Arias & Ribera hic. Meliùs alij, vt Torniellus in Annal. Caiet. in 4. Reg. 15. & à Caſtro hic, negant hoc interregnum inter Amaſiam & Oziam, censéntque eundem annum Ieroboam nunc vocari decimum quintum, nunc vigeſimum ſeptimum: quia ſcilicet annus hic erat decimus quintus ab eo tempore, quo ipſe poſt mortem patris ſolus regnauit: idem erat vigeſimus ſeptimus, ſed ab eo tempore, quo viuente adhuc patre ab eo creatus rex, cum eo regnare cœperat: quo fit vt hi viginti ſeptem anni inchoandi ſint ab anno quarto Ioas, patris Ieroboam, quo ipſe à patre regni conſors factus, cum eo regnauit vndecim annis. Ex qua ſententia ſequitur, Ieroboam cum Ozia regnaſſe non tantùm quatuordecim, ſed viginti ſeptem annis, vti fuſiùs dixi Iſaiæ 7, 8. vnde & A-

A mos regnantibus Ozia & Ieroboam, prophetauit hoc anno vigeſimo quinto Oziæ, putà duobus annis ante terræ motum, qui contigit anno vigeſimo ſeptimo Oziæ, vti iam oſtendam. Fauet Euſeb. in Chronico, dum ad annum decimum ſeptimum Oziæ, & ſequentes annotat: *Prophetabant apud Hebræos Oſee, Amos, Iſaias, Ioël & Ionas Prophetæ.*

Ante duos annos terræ motus.] Huius terræ motus meminit & Zachar. cap. 14. 5. dicens: *Fugietis ſicut fugiſtis à facie terræ motus in diebus Oziæ regis Iuda.*

Terræ motus Amos quando?

Quæres, quis, quando, & qua de cauſa fuit hic terræ motus? Primò Lyran. ſecutus R. Salomonem, & Arias cenſent eſſe illum, de quo in viſione Iſaiæ cap. 6. cùm ſcilicet ipſe vidit Deum
B ſedentem in throno, & Seraphinos illi acclamantes *Sanctus*, dicitur: *Et commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantium, & domus repleta eſt fumo.* Verùm obſtat Primò, quod hæc fuerit viſio imaginaria, Iſaiæ menti obiecta, non autem realis terræ motus. Secundò, quòd hæc fuerit imaginaria concuſſio templi, & cœli (in templo enim cœleſti reſidebat Deus) non terræ. Tertiò, quòd illa viſio contigerit anno quinquageſimo ſecundo Oziæ, quo ipſe mortuus eſt, vt ait Iſaias: tunc autem non regnabat, nec viuebat Ieroboam, vtpote qui mortuus ſit anno decimo quarto, vel potiùs vigeſimo ſeptimo Oziæ, vti paulò antè oſtendi. Reſpondet Lyran. viſionem illam Iſaiæ
C contigiſſe eo anno quo mortuus eſt Ozias morte, non naturali, ſed ciuili, ſcilicet cum percuſſus lepra ob vſurpatum officium ſacerdotale, templo, & hominum conuictu regnóque eiectus eſt, ac pro eo filius eius Ioathan regni adminiſtrationem ſuſcepit. Vnde Chald. vertit: *In anno quo percuſſus eſt Ozias.* Verùm τὸ *mortuus*, ad literam mortem naturalem, non ciuilem ſignificat, vti cæteri omnes Interpretes docent; qui proinde communiter cenſent, viſionem illam Iſaiæ exhibitam fuiſſe anno quinquageſimo ſecundo, & vltimo Oziæ.

Dico ergo, hunc terræ motum contigiſſe anno vigeſimo ſeptimo Oziæ, ac conſequenter Amos
D hæc prophetantem biennio ante terræ motum, prophetaſſe ea anno vigeſimo quinto Oziæ. Vnde ab hoc anno vigeſimo quinto Oziæ, & ab hac prophetia Amos, Iſaias cap. 7. 8. computat ſexaginta quinq; annos, poſt quos regnum Iſraëlis euertendum prædicit. Nam præcisè ſexaginta quinque anni fluxerunt ab anno vigeſimo quinto Oziæ, vſque ad annum ſextum Ezechiæ, quo ab Aſſyriis euerſa eſt Samaria & regnum Iſraël, vti oſtendi Iſaiæ 7. 8. Hæc ſententia eſt communis doctorum, & Interpretum, putà Hebræorum, S. Hieronymi, Cyrilli, Remigij, Procopij, Ruperti, Hugonis, Lyrani, Clarij & aliorum. Accedit ferè Tor-
E niellus, & alij Chronologi, qui hunc terræ motum cenſent contigiſſe anno vigeſimo quinto Oziæ, ac conſequenter Amos biennio ante, putà anno vigeſimo tertio Oziæ, cœpiſſe prophetare.

Quatuor plagæ Oziæ.

Porrò iidem omnes, excepto Torniello, & vno alteróue, ſecuti Ioſephum lib. 9. Antiq. 11. addunt, hunc terræ motum contigiſſe ob faſtum Oziæ regis, quo ipſe victoriis & ſecundis rebus inflatus, arrogauit ſibi munus ſacerdotale, obtulítque incenſum in altari thymiamatis. Hunc enim regis faſtum Deus tribus plagis, æquè ac portentis puniuit, ait Ioſephus. Nam Primò, mox vt Rex ſacerdotibus, prohibentibus eum aditu altaris, minatus eſt mortem, *ecce ibi terra vehementer concutitur.* Secundò, *fiſſo supernè templo, radius ſolis os*

regis

Digitized by Google

regis ſeriit, quod è veſtigio lepra contactum eſt. Tertiò, *eodem terræ motu ante vrbem, in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad Occidentem vergentis reuulſum, per quatuor ſtadia volutum, obiectu demum Orientalis montis conſtitit, obſtructa via publica, & oppreſſis ruina hortis regiis.* Hæc Ioſephus, & alij iam citati ex ipſo. Vide hic obiter, quàm acriter Deus ſuperbos, præſertim ſacrilegos & ſacra inuadentes, puniat. Acceſſit quarta plaga, quòd rex lepra tactus templo & regno eiectus, vſque ad mortem vitam priuatam & ſeparatam, iuxta legem egerit; quocirca regnum adminiſtrauit filius eius Ioathan. Hæc Script. & Ioſephus.

Cenſent ergo Auctores citati, anno vigeſimo ſeptimo Oziæ eum adoleuiſſe incenſum, ideóque percuſſum lepra, & terræ motu perculſum, è templo & regia ſeceſſiſſe, ac vixiſſe priuatum per annos viginti quinque, putà ad annum quinquageſimum ſecundum, quo mortuus eſt, ſucceſsitque ei filius Ioathan, qui tum erat viginti quinque annorum. Vnde ſequitur, Ioathan natum eſſe eodem anno vigeſimo ſeptimo, quo Ozias pater percuſſus eſt lepra. Quare neceſſe eſt dicere, Oziam per optimates deinceps regnum adminiſtraſſe, donec Ioathan adoleſceret & regeret: quod quia nuſquam legimus, hinc aliqui de tota hac re dubitant, putántque hunc terræ motum ad peccatum & lepram Oziæ non pertinere, ſed alio tempore, aliáque de cauſa accidiſſe, præſertim quia Ioſephus loco citato innuit Oziam pauco duntaxat tempore fuiſſe leproſum. Ait enim: *Et cum aliquamdiu priuatus extra vrbem vixiſſet, filio Iothamo Remp. adminiſtrante, mœrore tandem confectus obiit anno ætatis ſexageſimo tertio, regni quinquageſimo ſecundo.* Vnde Torniellus in Annal. cenſet, Oziam lepra percuſſum anno quadrageſimo octauo regni ſui, cum iam Ioathan filius eius ſedecim eſſet annorum, vt pro eo regnum adminiſtrare poſſet. Fauet tamen priori ſententiæ tot Auctorum iam dictæ, quòd ipſa appoſitè combinet & conciliet Amos cum Iſaia cap. 7. 8. ex eáque liquet Amos hæc prophetaſſe ſexaginta quinque annis ante excidium Samariæ, putà anno vigeſimo quinto Oziæ. Fauet etiam, quòd Script. 2. Paral. 26. 16. & 21. indicet Oziam citius lepra percuſſum, longiore tempore leproſum vixiſſe. Ait enim verſ. 16. *Cum roboratus eſſet* (quod factum eſt victoriis, quas contra Philiſthinos, Arabes, & Ammonitas primis viginti quinque, vt videtur, annis regni obtinuit, vt ibidem dicitur verſ. 6. & ſeq.) *eleuatum eſt cor eius in interitum ſuum, & neglexit Dominum Deum ſuum, ingreſsúſque templum Domini adolere voluit incenſum.* Et verſ. 21. *Fuit igitur Ozias rex leproſus vſque ad diem mortis ſuæ, & habitauit in domo ſeparata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini:* vbi verba *vſque ad diem mortis*; &, *habitauit*; &, *eiectus fuerat*, indicant diutinam fuiſſe eius lepram, & ſeparationem. Fauet tertiò, quod videatur Deus inſoleſcentem iam Oziam voluiſſe præmonere per Iſaiam & Amos, ne imitaretur ſcelera, & ſacrilegia regum Iſraël, qui per ſe, & ſacerdotes à ſe conſtitutos offerebant incenſum ſuis dis, putà vitulis aureis in Dan & Bethel, 3. Reg. 13. 1. & 33. alioqui ſciret ſe regno eiiciendum, ſicut ob idem peccatum poſt ſexaginta quinque annos excindendum erat regnum Iſraël cum ſuo rege. Viciſſim, vt reges Iſraël viſa poſt biennium punitione & eiectione Oziæ ob vſurpatum ſacerdotium, conìicerent ſibi idem euenturum, veráſque eſſe pro-
A phetias & comminationes excidij, quas Amos & Iſaias eis intentarunt. Atque hæc videtur eſſe cauſa, cur Amos & Iſaias tam præciſè tempus ſuæ prophetiæ conſignent: Amos dicendo, *Ante duos annos terræ motus:* Iſaias, *Adhuc ſexaginta anni, & deſinet Ephraim eſſe populus.* Fauet quartò, quòd de alio terræ motu, & diuerſo ab hoc Oziæ, nec in Script. nec apud Ioſephum, Ioſippum, Euſebium, alióſque Hiſtoricos quicquam legamus. Ergo non videtur fuiſſe alius quàm hic Oziæ.

Denique Amos, vti nomine ſuo (Amos enim hebr. idem eſt quod *populus auulſus*, vt dixi) ita & hoc terræ motu ſignificat motum animorum Iſraëlis, quo ipſe auellens ſe à Deo & à regno Dauid, ſchiſma & diuortium fecerat, erigens coléńſ-
B que vitulos aureos, eáque de cauſa tunc, vti & aliàs ſæpe, hunc terræ motum Deus immiſit, vt ſimul minaretur terræ & populo, eiúſque exilium & excidium portenderet. Ita anno Domini 458. Antiochia, cum Neſtorij ſchiſma & hæreſim amplexa eſt, ingenti terræ motu conquaſſata eſt, vti narrat ex Marcellino Baronius. Eodem Pontica regio ob Eutychetis hæreſim concuſſa eſt anno Domini 499. vt idem narrat ex Theodoro Collectan. lib. 2. Ita cùm S. Ioannes Chryſoſt. in exilium pulſus eſt, Conſtantinopolis terræ motu contremuit, quo cubilis Imperatorij pars collapſa eſt. Vnde territus Imperator miſſo notario eum re-
C uocauit; vt planè conſtiterit *propter iuſtum ſuum Dominum commouiſſe terram*, ait Pallad. in Dial. & Theodor. lib. 5. cap. 33. Ob eandem hæreſim anno Domini 518. in Dardania aſſiduo terræ motu viginti quatuor caſtella vno momẽto collapſa ſunt, & ex iis duo cum omnibus, alia cum multis habitatoribus demerſa; ac paulò pòſt eodẽ anno Anaſtaſius Imp. Eutychianus fulmine à Deo ictus interiit. ita Marcellin. in chronico. Hucuſque titulus Prophetæ, nunc orditur ſuam prophetiam, atque:

Terræ motus sũt pœnæ ſchiſmatis hoc enim indicat & punit ſæpiſſimè terræ.

Vers. 2. *De Sion rugiet.*] q. d. Deus verus, cuius in Sione (non autem in Dan & Bethel, vti vos ô Iſraëlitæ, imò idololatræ, falsò præſumitis) eſt templum, ſolium, & oraculum ex propitiatorio à Cherubinis ſuſtentato: hic, inquam, Deus potens, & acer
D ſui templi, cultúſque & ſanctitatis vindex, per me, pérque Oſee, Iſaiam, alióſque Prophetas, ex Sione & Iudæâ à ſe miſſos, inſtar leonis rugiet, dum horribilem vaſtationis & excidij ſententiam contra impios Iſraëlitas, aliáſque vicinas gentes, ob varia earum ſcelera per nos proferet, & proclamabit. Simili ſenſu ait Iſaias cap. 31. 4. *Quomodo ſi rugiat leo & catulus leonis ſuper prædam ſuam,* &c. *ſic deſcendet Dominus exercituum vt prælietur ſuper montem Sion.* Et verſ. 9. *Dixit Dominus, cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.* q. d. Deus qui in Sione reſidet, ibique igne ſacro & ſacrificiis colitur, inde quaſi leo rugiens exiliet grauis vltor in hoſtes ſuos, putà in impios, qui
E eius cultum & numen vel idololatria, vel aliis ſceleribus violarunt. ita S. Hieron.

Luxerunt.] Id eſt, lugebunt *ſpecioſa paſtorum*, ſcilicet paſcua: per quæ metaphoricè intelligit ſpecioſas vrbes & palatia, æquè ac agros & prata Iudææ. q. d. Sicut leone rugiente aufugiunt paſtores cum gregibus, ideóque paſcua deſerta ac deſolata lugere, & ſqualere videntur; ita Deo rugiente, & per Chaldæos ſæuiente contra Iſraëlitas aliáſque gentes, omnes eorum ſpecioſæ vrbes & domus, æquè ac agri & campi vaſtabuntur & deſolabuntur, cæſis, vel abductis eorum incolis & cultori

A cultoribus, ita vt mœrere & lugere videantur. Sicut enim metaphoricè agri prata ridere dicuntur, dum florent; ita & lugere, cum deſolantur. ita Remig. Hugo, & Vatab. ac S. Hieron. qui notat Amos, vtpote paſtorem, appoſitè vti metaphoris deſumptis à paſcuis. *Naturale eſt*, inquit, *vt omnes artifices ſuæ artis loquantur exemplis, & vnusquiſque in quo triuit ætatem, illius ſimilitudinem proferat. v. g. qui nauta eſt & gubernator, triſtitiam ſuam comparat tempeſtati, damnum naufragium vocat, inimicos ſuos ventos contrarios appellat. Rurſum proſperitatem & lætitiam auram placidiſſimam & ſecundos nominat ventos, tranquilla maria & æquora. E regione miles quicquid dixerit, ſcutum, gladium, loricam, galeam, lanceam, arcum, ſagittam, mortem, vulnus & victoriam ſonat.* B *In ore Philoſophorum ſemper Socrates, Plato & Ariſtoteles. Oratores, Gracchos & Catones, Tullios & Hortenſios in cælum laudibus ferunt, &c. Sic & Amos qui paſtor fuit, non in locis cultis, ſed in lata eremi vaſtitate, in qua verſatur leonum ferocitas, & interfectio pecorum, artis ſuæ vſus eſt ſermonibus; vt vocem Domini terribilem, rugitum leonum & fremitum nominaret, euerſionem Iſraëliticarum vrbium paſtorum ſolitudini, & ariditati montium comparans.* Hoc eſt quod vulgo dicitur:

Nauita de ventis, de bobus narrat arator.

Et Eccl. 38. 26. *Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum*, &c. C Denique Arabicus Antiochenus vertit: *Contriſtati ſunt paſtores gregum.* Arabicus Alexandrinus: *Lugent paſcua paſtores, quia exſiccatum eſt caput Carmeli.*

Carmeli duo.

Exſiccatus eſt vertex Carmeli.] *Duo*, ait S. Hier. *ſunt montes hoc nomine. Alter, in quo fuit Nabal Carmelus, maritus Abigail, ad Auſtralem plagam*, 1. Reg. 25. *Alter iuxta Ptolemaidem, quæ prius vocabatur Acho, mari imminens, in quo Elias Propheta flexis genibus pluuias impetrauit. Si ergo de Carmelo dicit in quo habitauit Nabal, magis paſtorum gregibus conuenit: quia eſt iuxta ſolitudinem. Sin autem de illo qui vicinus eſt littori, ad reges, &* D *ad ſuperbiam pertinet regni Iſraël, quos imminente captiuitate inſtar montium deſertorum dicit eſſe vaſtandos.* Vterlibet ergo Carmelus hîc accipi poteſt, & vterque fertilis in prouerbium abiit, éſtq; ſymbolum fertilitatis, abundantiæ & lætitiæ. Vnde lingua Punica, ſiue Arabica, quæ Hebrææ vicina eſt, adhuc hodie in Bætica, amœniſſimæ & pulcherrimæ villæ vocantur *Carmenes*, ait Delrio adagio 970. Commodiùs tamen accipias de priore, qui paſcuorum & paſtorum erat. Ab eo enim Amos, vtpote paſtor, paſtoritiam duxit ſimilitudinem. Senſus ergo eſt q. d. Iſraëlis, & vicinarum gentium Carmeli, id eſt, villæ, agri, vineæ, paſcua, opes, copia & gaudium diſperdentur per E Chaldæos. Rurſum, in voce *vertex* notantur Reges, Regúmque arces, palatia, horti & villæ; & ſymbolicè potētia, imperium & gloria deſtruenda à Babyloniis. Vnde Chald. vertit: *Deſolabuntur habitacula regum, & deſertum fiet præſidium arcium illorum.* Accedit Theodor. qui per verticem accepit tum Ieruſalem, quæ erat caput & vertex Iudææ; tum Samariam, quæ erat vertex Iſraëlis, ſiue decem tribuum, Iſaiæ 7. 8. & 9. Denique Alber. & Hugo cenſent, hic ad literā prædici ſiccitatem, ſterilitatem, & famem Iſraëli, & gentibus impiis immittendam & infligendam à Deo.

A Porrò Carmelus hic non tantùm notat agros & opes Iudææ, ſed & aliarum gentium: omnis enim ager & locus fertilis, diues & ſpecioſus, prouerbialiter vocatur Carmelus. Id ita eſſe patet ex ſequentibus. Nam hanc propoſitionem: *Dominus de Sion rugiet*, &c. *& luxerunt ſpecioſa paſtorum, & exſiccatus eſt vertex Carmeli*, initio quaſi thema propoſitum, ſic in ſequentibus explicat, de Damaſco verſ. 4. dicens, *Et mittā ignem in domum Azael, & deuorabit domos Benadad.* Specioſa ergo paſtorum, & vertex Carmeli Damaſci, ſunt domus Azael & Benadad. Et de Gaza verſ. 7. *Mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius.* Specioſa ergo paſtorum, & vertex Carmeli Gazæ, ſunt murus & ædes eius. B Et de Tyro verſ. 10. *Mittam ignem in murum Tyri, & deuorabit ædes eius.* Specioſa ergo & Carmelus Tyri, ſunt murus & ædes eius. Idem de Idumæa dicit verſ. 12. & de Ammon verſ. 14. & de Moab c. 2. verſ. 2. & de Iuda c. 2. verſ. 5. & de Iſraël c. 2. verſ. 6. 13. & 15.

Verſ. 3.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum: eo quòd triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.

C *Verſ.* 4.] Et mittam ignem in domū Azaël, & deuorabit domos Benadad.

Verſ. 5.] Et conteram vectem Damaſci: & diſperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriæ Cyrenem, dicit Dominus.

Verſ. 6.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum: eo quòd tranſtulerint captiuitatem perfectam, vt concluderent eam in Idumæa. D

Verſ. 7.] Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius.

Verſ. 8.] Et diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone: & conuertam manum meam ſuper Accaron: & peribunt reliqui Philiſthinorum, dicit Dominus Deus.

Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus (perperam Arabicus Antioch. vertit *regionibus*, vel *climatibus*) *Damaſci, & ſuper quatuor non cōuertam* E *eum.*] Incipit Amos à minis, quas Deus gentibus Iſraëli inimicis intentat, eo quòd Iſraëlem afflixerint. Primò, vt ex hoſtium ſuorū vindicta ſciat Iſraël, ſe Deo ſuo curæ & cordi eſſe. Secundò, vt ex pœna infidelium, putà Damaſcenorum, Gazenſium, Tyriorum, Idumæorum, Ammonitarum & Moabitarum, ſuam, putà fidelium æſtimet. *Si* enim *in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* ait Chriſtus Lucæ 23. 31. VERS. 3.

Tria & quatuor ſcelera Damaſci quæ & quot?

Quæres Primò, quid ſibi vult τὸ *ſuper tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor?*

Vatab. Clarius, Emmanuel & Mariana per tria & quatuor accipiunt ſeptem, id eſt, plurima ſcelera Damaſci. q. d. Damaſcus nullum facit finem peccan

Digitized by Google

peccandi, ſed iugiter ſcelera ſceleribus accumulat: ſi tantùm bis aut ter peccaſſet, pepercissem illi; nunc quia non ceſſat, ſed alia aliis iugiter addit, non parcam ei. Septenarius enim in Script. ſymbolum eſt multitudinis & vniuerſitatis, ex eo quòd ſeptem diebus Deus omnia crearit, Geneſ. 1. & ſeptem diebus hebdomadæ iugiter recurrentibus decurrant omnes dies, omniáque tempora. Sic dicitur Eccleſiaſtæ 11.2. *Da partem ſeptem, necnon & octo*, id eſt, omnibus indigentibus diſtribue partes panum & eleemoſynarum. Prouerb. 24.16. *Septies*, id eſt, frequenter *in die cadit iuſtus.* Zachar. 3.9. *Super lapidem vnum ſeptē oculi*, id eſt, multæ excubiæ. 1. Reg. 2.5. *Donec ſterilis peperit ſeptem*, id eſt, multos filios. Pſalm. 118. 164. *Septies in die laudem dixi tibi*. Hic ſenſus videtur planus: tria enim & quatuor faciunt ſeptem, præſertim quia repetit τὸ *ſuper*, dicens, *& ſuper quatuor:* ergo hæc quatuor ſcelera alia ſunt à tribus quæ præceſſerunt: ſi alia, ergo iuncta tribus prioribus faciunt ſeptem. Meliùs alij cenſent, hic quatuor tantùm Damaſci ſcelera denotari: τὸ enim *quatuor* idem eſt quod *quartum*, vt vertit Syrus, & Arabicus. Hebræi enim ſæpe numeros cardinales ſumunt pro ordinalibus. Exempla ſunt in hac eadem voce Prouerb. 30.15. *Tria ſunt inſaturabilia, & quartum* (hebr. וארבע *vearba*, id eſt, *& quatuor*) *quod nunquam dicit: Sufficit.* Et verſ. 18. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum* (heb. *vearba*, id eſt, *& quatuor*) *penitus ignoro*. Similia ſunt verſ. 21. & 29. Porrò hac phraſi vtuntur ad auxeſin, vt ſignificent quarti eminētiam ſuper tribus quæ præceſſerūt. ita S. Hieron. Theodor Remig. Haymo. Hugo. Lyra. & alij. Simile eſt illud Virgilij Ecloga 3.

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imber,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis ira.

q.d. Quartum & vltimum, putà iræ Amaryllidis nobis ſunt triſtiſſimæ. Et Theocritus Idyl. 8. ex quo more ſuo id mutuatus eſt Virgil. *Arboribus metuendum malum tempeſtas, aquis cœnum, auibus laqueus, feris agreſtibus retia; viro autem tenera virginis amor.* q.d. Virginis amor præ cæteris omnibus viro metuēdus eſt: quia illi eripit cor & mentem. Tale eſt illud Prouerb. 30. *Tria ſunt inſaturabilia, & quartum quod nunquam dicit: Sufficit: infernus, & os vulue, & terra quæ non ſatiatur aqua; ignis verò nunquam dicit: Sufficit.* q.d. Ignis omnium maximè eſt inſaturabilis. Et Prouerb. 6. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius*, putà *eum qui ſeminat inter fratres diſcordias*. q.d. Hunc maximè odit Deus.

Senſus ergo eſt, q.d. Super tribus ſceleribus Damaſci, & maximè ſuper quarto iraſcor, nec parcam, ſed puniam illam: quodnā ſit hoc quartum explicat, dicens: *Eo quòd triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.* Similiter explicat quartum ſcelus Gazæ verſ. 6. & quartum Tyri verſ. 9. & quartum Idumææ verſ. 11. & quartum Ammon verſ. 13. & quartum Moab c. 2.1.

Quæres Secundò, quænam ſint hæc quatuor ſcelera Damaſci? Rurſum, An hic numerus ſcelerum ſumendus ſit definitè, an indefinitè? Definitè accipiunt Rupertus, Albertus, Lyran. Dionyſ. Palacius, & Arias, qui cenſent tria ſcelera eſſe idololatriam, inceſtum, homicidium: Albertus verò, eſſe rapinam, mulctam, & gladium, quibus Damaſceni perſecuti ſunt & afflixerunt Iſraëlitas. Quartum verò exprimit Propheta dicēs: *Eo quod triturauerūt in plauſtris ferreis Galaad.* Verùm tria
A priora non exprimit Propheta: quocirca illa ex cerebro Interpretum conficta videntur.

Dico ergo, tria & quatuor hic indefinitè ſumi, & ſignificare plurima ſcelera Damaſcenorū, quæ ipſi perpetrarunt ſub Aſael Rege, tum contra Hebræos, tum contra alias gentes, 4. Reg. 8. Ternarius enim familiaris eſt S. Scripturæ, & primus eſt numerus multitudinis: hinc eius eſt ſymbolum. *Tria enim ſunt omnia, & ipſum ter in omnem partem ſe effundit*, ait Ariſt. lib. 1. de cœlo c. 1. intellige *omnia*, non ſola, ſed prima: nec enim vnitas, nec duo, faciunt omnia, ſed mox vt ſunt tria, ſi ea ſingula adſint, dicimus adeſſe omnia. Vnde S. Chryſoſt. hom. 41. in Matth. explicans illud cap. 13.33. *In farina ſatis tribus:* Tria, inquit,
B ſata, ſunt multa. Quando verò ternario vnitas additur, vt fiat quaternarius, tunc maxima multitudo, quæ communem & ordinariam ſuperat, ſignificatur. Sic Virgil.

Tria ſunt omnia, cur?

O térque quatérque beati,

id eſt, plurimum beati, imò beatiſſimi. Et Seneca in Hippolyto; *O térque quatérque proſpero fato dati.* Hinc & Deus vocatur *ter maximus, ter felix, ter ſanctus.* Cauſa & origo huius rei & phraſis eſt, increatus ternarius, putà ipſa ſanctiſſima Trinitas. hæc enim eſt ſanctiſſima, feliciſſima, maxima, ac omnia, imò infinita bona in ſe complectitur, eáque ternariis à ſe creatis communicat, ideóque
C mentibus hominum, etiam Gentilium S. Trinitatem ignorantium, inſeruit hanc auguſtam de ternario opinionem, vt cum Ariſt. libr. 1. de cœlo cap. 1. cenſerent ternarium eſſe principium multitudinis, eóque in arcanis vterentur, quaſi ſacratiore, quòd vehementior atque efficacior ad omnia putaretur, vti ait Plinius lib. 18. cap. 3. & Macrob. lib. 1. Satur. cap. 6. Hinc priſcis ternio, abſolutiſſimus, & ſacer erat, adeo vt quidquid ter dictum aut factum eſſet, id ratum & efficax haberetur. Hinc & Galli per *tres*, id eſt, ter, ſignificant ſuperlatiuum, putà ſummum & maximum in ſuo genere. vt *tresbon*, id eſt, optimus: *treſſage*, id eſt, ſapientiſſimus: *treſriche*, id eſt, ditiſſimus, &c. In-
D ſuper *ternarius ad quaſcunque controuerſias dirimendas maximè idoneus eſt, vt qui principium, medium & finem in ſe contineat*, ait Dion. Halicar. lib. 3. Quocirca Plutar. tract. de Pythag. diſc. tradit vnitatem à Pythagoræis Apollinem nuncupari, dyada (id eſt dualitatem) litem & audaciam, triada iuſtitiam & virtutem, quæ eſt medium duorum vitiorum. In ternario enim, aiebant, ipſum vnum eſt medium, quaſi centrum & numen, quo æqua diſtributio regitur, & ad quod quaſi finem refertur. Hinc ternarius eſt quaſi circulus, & complexio omnium. In ternario enim eſt principium, medium & finis: vnde & tria ſunt omnia. Et priſci Theologi vt deſignarent principium, medium
E & finem referenda eſſe in Deum, tria in ſacrificiis offerebant. Et tria poſita ſunt à Philoſophis in cultu Dei; adoratio propter reuerentiam; thus ob diſtributionem ſuauiſſimæ cognitionis diuinæ, & cœleſtium ac terreſtrium virtutum; hymnus ſecundùm Pythagoram, propter concentum cœli. Hinc Nicomachus: *Ter, ait, libant, & ter ſacrificāt, qui vota ſua petunt à Deo conſummari.* Theocritus Idyl. 2.

Myſterium ternarij.

Ter libo, ter & hæc pronuncio myſtica verba.

Virgil. 4. Georg. de ſacrif. Oceani:

Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit.

Ouid. 3. Faſt.

Digitized by Google

Ter caput irrorat, ter tollit ad æthera palmas. Idem dicunt alij paſſim. Seraphini ter clamant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, Iſaiæ 6.

Tres ſunt virtutes Theologicæ, quibus Deum colimus, fides, ſpes, charitas. Tres partes pœnitentiæ, quibus eum conciliamus, contritio, confeſſio, ſatisfactio. Tria opera bona, quibus eum demeremur, oratio, ieiunium, eleemoſyna. Arithmetica docet ternarium in qualibet re inueniri. Mundus enim eſt triplex, ſcilicet angelicus, corporeus, humanus. Anima tres habet potentias, intellectum, memoriam, voluntatem. Tres ſunt angelorum hierarchię, & in ſingulis tres ordines. Tria eorum officia, purgare, illuminare, perficere. Triplex eorum cognitio: matutina, quæ eſt in verbo: veſpertina, quæ eſt rerum in ſe: meridiana, quæ eſt aperta Dei viſio. Caſtitas triplex, virginalis, vidualis, coniugalis. Cœlum triplex, empyreum, ſydereum, aërium. In Sole ſunt tria, ſubſtantia, radius & lumen: ſic in Deo, qui eſt Sol increatus, ſunt tres perſonæ, Pater, Filius & Spiritus S. In omni re ſunt tria, eſſentia, virtus, operatio: vel entitas, ſpecies, ordo. In compoſitis eſt materia, forma & vnio. Tres ſunt aëris regiones, infima, media, ſumma. In arbore & planta ſunt tria, folia, flores, fructus. Ita in rebus omnibus S. Trinitas ſui veſtigia poſuit, ex quibus eam agnoſceremus & contemplaremur. Tres in homine ſunt ſpiritus: animalis, vitalis, naturalis. Tres animæ vegetatiuæ operationes: nutritio, augmentatio, generatio. Bonum eſt triplex: vtile, delectabile, honeſtum. Tres rerum ſunt ordines: naturæ, gratiæ, gloriæ. Tres præcipuæ corporis partes: venter, cor, cerebrum. Tres cauſæ artificiales & artificum: efficiens, formalis, finalis. Philoſophia triplex: Ethica, Phyſica, Mathematica. Syllogiſmi tres ſunt propoſitiones: Maior, Minor, Cõcluſio. Triplex lex: naturæ, Moyſis, Chriſti. Tres temporis differentiæ & partes: præteritum, præſens, futurum. Locus triplex: ſummus, medius, infimus. Triangulus tres habet angulos, æquè ac lineas. Anguli ſunt tres: rectus, acutus, obtuſus. Quantitas corporis trina eſt: longitudo, latitudo, craſſities. Denique omnia in ternario, putà in menſura, numero & pondere creauit & diſpoſuit Deus, Sap. 11. verſ. 21. Hæc & plura Petrus Bongus lib. de numeror. myſteriis, in ternario. Hiſce ergo de cauſis ternarius ſymbolum eſt multitudinis, plenitudinis, perfectionis, vniuerſitatis.

Ternarium Deus cuique rei inſeruit.

Itaque ſenſus huius loci eſt, ait S. Hieron. q. d. *Expectaui multo tempore, vt Damaſceni de ſuis ſceleribus agerent pœnitentiam, & ideo nolui punire peccantes, vt aliquando conuerſi reciperent ſanitatem: verùm quia tertiò & quartò eadem faciunt, cogor mutare ſententiam, & plagis corrigere delinquentes.* Sic & Theodor. *Quod verò*, inquit, *ſuper tribus & ſuper quatuor, multitudinem ſignificat, hoc eſt, vt ſubdit, infinitas iniquitates.* Sic & Ribera, Delrio adagio 971. aliíque ſupra citati. Hic ſenſus appoſitus eſt, planéque genuinus videretur, ſi Propheta dixiſſet (*ſuper tribus & quatuor ſceleribus*) ſic enim dicimus. *O térque quatérque beati.* Verùm quia tribus non iungit quatuor, ſed potius quatuor à tribus ſeparat & diſiungit, dicens: *Et ſuper quatuor*; hinc magis genuinus videtur ſenſus, quem quæſt. 1. indicaui, nimirum vt *quatuor* ſumatur pro *quarto*, ſenſúſque ſit: Quia Damaſcus tria, id eſt, plurima perpetrauit ſcelera, nec his contenta addidit quartum, præ cæteris omnibus inſigne & enorme, hac de cauſa indigna planè eſt venia, ideóque non parcam, ſed plectam eam. Aut vt à Caſtro, q.d. Cum ſemel, iterum & tertiò pepercerim Damaſcenis, quartò enormi ſceleri, quod cæteris addiderunt, nequaquam parcam, ſed puniam. Quartum hoc ſcelus eſt, quod ſubdit: *Eo quòd triturauerunt in plauſtris ferreis Galaad*, Cur enim inter tot ſcelera hoc vnum exprimit, & ſubdit Propheta, niſi quia hoc quartum erat, & enorme. Idem facit, idémque vt quartum ſcelus Gazæ, Tyri, Edom, Ammon & Moab nominat, & taxat verſ. 6. 9. 11. 13. & cap. 2. 1. Cum enim poſt *quatuor*, id eſt, quartum ſcelus, hoc vnum ſubiiciat, planè ſignificat illud ipſum eſſe quartum. Omnino enim enorme, cæteráque omnia ſuperans erat hoc ſcelus, quod inaudita crudelitate plauſtris ferreis triturarent Iſraëlitas, putà Galaaditas.

Tropol. S. Hieron. *Primum*, ait, *peccatum eſt cogitaſſe quæ mala ſunt: ſecũdum cogitationibus peruerſis acquieuiſſe: tertium quod mente decreueris, opere compleſſe: quartum poſt peccatum non agere pœnitentiam, & in ſuo ſibi complacere delicto. Hoc faciunt omnes heretici, qui non ſolùm cogitant, & faciunt mala, ſed doctrina ſua quoſque ſimplices decipiunt, & in morem Damaſcenorum, qui interpretantur ſanguinem bibentes, eorum quos deceperint ſanguinem bibunt.* Et Ruper. *Primum*, ait, *ſcelus eſt voluntas peruerſa, & tunc peccator moritur interius. Secundum, voluntatem opere compleuiſſe, & hoc facto mortuus eſt peccator, & foras elatus; ſed adhuc ſuſcitari poteſt, ſicut illum iuuenem Dominus ſuſcitauit, qui per portam ciuitatis mortuus efferebatur. Tertiũ ſcelus eſt, opus in conſuetudinem vertiſſe: & tũc peccator mortuus & ſepultus eſt; ſed adhuc ad vitam ſuſcitari poteſt, ſicut Lazarum ſepultum iam quatriduanum & fœtentem Dominus ſuſcitauit. Quartum ſcelus eſt, in ſuo ſibi peccato complacere, Deóque ad pœnitentiam reuocanti, & legi eius redarguenti ſuperbia ſpiritu reſiſtere. Hoc ſcelus diabolicũ eſt. Eſt enim cor impœnitens, & rebellio, ac defenſio ſcelerum*, ideóque planè venia indignum, & pene irremiſſibile.

Tropol.

Denique Hebræi nonnulli, quos ſequitur Georgius Venetus in problem. S. Script. tomo 5. num. 114. cẽſent Amos hîc ſignificare, quòd difficilè cõuertãtur ij, qui quater vel pluries in idem peccatum corruunt. q.d. Super tribus ſceleribus conuertam eos, ſuper quarto autem non conuertam; ſed ipſos ſibi, ſuíſque ſceleribus & conſuetudini voluntariæ derelinquam. Hoc tropologicum pariter eſt, non literale vt ipſi cenſent.

Non conuertam eum.] Aliqui codices legunt *eam*, ſcilicet Damaſcum: ſed Rom. Heb. & Interpretes paſſim legunt *eum*, ſcilicet populum. Hunc enim Damaſcus ſignificat: metonymicè enim ponitur continens pro contento, ciuitas pro ciuibus & incolis. hebr. eſt לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ *lo aſcibennu*, id eſt, non faciam reuerti eum, non reducam eum. Vatab. *non reuocabo eum*, ſcilicet furorem meum, ſed effundam & cõplebo eum in Damaſco. Septuag. *non auerſabor eos*, id eſt, non auertam faciẽ meam, inquit Theod. à Damaſcenis, ſed iratus firmiter illam conuertam ad eos, vt iras meas in eos effundam. Vnde Arabicus ſubinde vertit: *Non reuertar ab eis.* Cùm enim Deus ſcelera alicuius vlciſcitur, dicitur firmare in eum vultum ſuum: ex aduerſo Dauid petens veniam & gratiam Dei, ait: *Auerte faciem tuam à peccatis meis*, Pſal. 50. 11. Verùm quia nulla furoris, nec faciei Dei præceſſit mentio, hinc Secundò & genuinè, *non conuertam eum*

(Dauid

Digitized by Google

(Damaſcum,id eſt,Damaſci populum) ſcilicet ad me, ſeu ad veniam & miſericordiam meam; ſed eum in ſuis ſceleribus, æquè ac ira & vindicta mea,derelinquam. Vnde Chald.& Pagninus vertunt: *non parcam ei*,ſed acriter puniam.ita S.Hier. Alber.& Hugo. Hinc Syrus vertit:*Non retraham, non reuerti faciam ab eis.* Arabicus Antiochenus: *Non ero pœnitens ſuper eo:* vel,*non conuertam eũ in locum ſuum*.q.d. E captiuitate non reducam eum in ſolum patrium. Huc pertinet expoſitio Sanchez.q.d. *Non conuertam eum*,id eſt, non reuocabo eum à morte,quæ ex iudicio & decreto Dei tam certò ei eueniet, vt iudicari debeat iam aduenisse. Videtur ergo iam eſſe mortuus,quia certæ morti deſtinatus:ab hac ego eum non conuertam,id eſt,non reducam,non liberabo.

Tertiò Arias,*aſcibennu* vertit *retribuam ei*, hoc eſt,ſcelera eius vlciſcar, ſicque per interrogationẽ legit,& explicat: Nũquid ob tria & quatuor, id eſt, plurima ſcelera non retribuam ei? omnino retribuam,& plectam eum. Arabicus Alexandrinus vertit nouè: *Super tribus & ſuper quatuor ſceleribus Damaſci non ſum triſtitia affectus*.q.d. Peccata me non affligunt,ſed ipſum peccantem.Meliùs idem cap.2.1. *non differam,non prolongabo*, ſcilicet vindictam.

Impertinens eſt Ruperti expoſitio:*non conuertam eum*, ſcilicet verticem Carmeli,ad priſtinum ſuum virorem & fertilitatem.Erronea eſt R. Salomonis, qui ex hoc loco contendit tribus tãtùm vicibus peccatorem pœnitentem à Deo recipi, quartò non recipi. Quin & Theologi nonnulli, peccatorem quandoque adeo grauiter & ſæpe peccare cenſent, vt in pœnam Deus deneget illi auxilium ſufficiens ad pœnitendum: quo fit vt pœnitere, & conuerti nequeat. Id autem fieri, cum impleuit menſuram peccatorum à Deo determinatam,de qua accipiunt illud Matth.23.32. *Et vos implete menſuram patrum veſtrorum.* Verùm hoc de copioſo & efficaci auxilio verum eſt, de ſufficienti falſum: ſic enim peccator non eſſet amplius viator, ſed cum damnatis quaſi damnatus, vtpote priuatus auxilio neceſſario ad ſalutẽ, ſine quo impoſſibile eſt eum ſaluari, & neceſſe damnari.

Impunitas eſt ingens flagellum.

Moral.diſce hic grauem Dei eſſe punitionem, cum ipſe peccatores non conuertit, nec à peccatis reuocat, ſed in iis derelinquit & obdurat, vti obdurauit Pharaonem:tunc enim ruunt in interitum præſentem,& æternum, vti contigit Pharaoni Exodi 7.3.vide ibi dicta. *Impunitas incuriæ ſoboles, inſolentiæ mater,radix impudentiæ, tranſgreſſionum nutrix*,ait S. Bern. libr.3. de conſider. cap.5.

Eo quod triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.] Quartum, & ſummum hoc eſt ſcelus Damaſci, ideóque irremiſſibile quoad vindictam, ob hoc enim Deus Damaſcum deſtinauit gladio & excidio Aſſyriorum. q.d.Damaſcus tria,id eſt, plurima ſcelera perpetrauit: et diſſimulaui, iiſque adhuc pepercissem. Verùm quia quartum addidit,tam crudele,& horrendum;hinc vlterius non parcam,ſed vltor exurgam,in eúmque deſæuiam, vti ipſe ſæuiit in Iſraëlem. Certa ergo eum manet vltio,certũ excidium. Nota,perpetua à tempore Ioſue fuere bella inter Syros,quorum caput erat Damaſcus,& Iſraëlitas:tum ob viciniam,tum ob diſparitatem fidei & morum. Syri ergo ſæpe afflixerunt Iſraëlem, diſſimulante Deo;ſed intoleranda fuit afflictio, qua eos plauſtris ferreis tri-
A turarunt, quam proinde Deus diſſimulare & decoquere non potuit. Hæc afflictio contigit ſub Azael rege Syriæ, illámque ei flens prædixit Eliſæus, cùm ei regnum promitteret: *Scio*, inquit, *quæ facturus ſis filiis Iſraël mala:ciuitates eorũ munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorum interficies gladio,& paruulos eorum elides, & prægnantes diuides*,4.Reg.8.12. itáque factum eſſe patet ibidem cap.13.verſ.3. *Attriuerat*,inquit,*eos Rex* Syriæ.& verſ.7.*Interfecerat eos Rex Syriæ,& redegerat quaſi puluerem in trituram areæ.* Vnde perſpicuum eſt, ait Theod. *quòd Damaſceni in aream quandam mulieres Iſraëlitides proiicientes, rotis ferratis tanquam ſpicas crudeliter triturabant.*

B *In plauſtris ferreis.*]Heb. חרוץ *charuts* ſignificat traham,ſiue tribulam,qua ſuper ſegetem circumacta,grana ex ea excutiuntur, teruntur & triturantur. Vnde & tribula à terendo dicta videtur. Radix enim חרץ *charats* ſignificat ſtringere,excutere,concidere, excidere. Hebræi enim triturabant plauſtris ferreis & dentatis, quaſi tribulis. Hoc,ait S. Hieron.eſt genus plauſtri, quod rotis ſubter ferreis atque dentatis voluitur, vt excuſſis frumentis, ſtipulam in area conterat & comminuat. Vnde Septuag.vertunt: *Secuerunt in ſerris ferreis.* Symma.*in rotis ferreis*.Tigurina: *in raſtris ferreis*. Alij: *in carpentis ferratis*. Vatab. *in tribulis ferreis*.

Aliqui hæc metaphoricè accipiũt,vt hac phraſi tantùm ſignificetur acerbitas afflictionis, qua
C Azael afflixit Iſraëlitas, vt eos *inſtar tribulorũ frumentum in areis triturantium, iugularet atque contereret*, inquit S. Hieron. & Clarius. Verùm alij paſſim idipſum propriè accipiunt: tum quia idipſum Azaëli prædixit Elizæus loco citato: tum quia enormis hic ſæuitia ſignificatur, & punitur, tum quia olim victores victos,præſertim infideles,ſæuos & barbaros ita mulctabant. Sic Dauid Ammonitas, eo quòd legatos à ſe miſſos violaſſent & ſubſannaſſent, *ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta, diuiſitque cultris, & traduxit in typo laterum*,2.Reg.12.31.

Moral. de crudelitate.

Moral.diſce hic, quàm crudelitas Deo & hominibus ſit exoſa, quámque Deus par pari referat,vt crudelis ſit in crudeles,imò eos ſimili quod
D aliis intulerunt,tormento occumbere cogat:quia crudelitas hæc iuſtitia eſt,iuſtáque vindicta. Hac de cauſa hic per Amos, æquè ac per Iſaiam cap. 14.29.& ſequent. Ieremiam cap. 47. & ſequent. Ezech. cap.25. & ſequent. alióſque Prophetas Philiſthinis, Idumæis, Tyriis, aliiſque gentibus acerrima ſupplicia intentat, eo quòd ſæuierint in Iſraëlem populum Dei. Quocirca Ariſtoteles ad Alexand.hoc ei dat documentum: *Parcè effunde humanum ſanguinem: quia hoc illius eſt, qui nouit ſecreta cordium.* Periander apud Auſon.

Multis terribilis caueto multos.

Caſſiod.in pſal.10. *Quid prodeſt crudelibus perſequi,quos vident perſecutionibus ſemper augeri?* Exo-
E ſa & exploſa fuit vxor Hannibalis, ipſéque Hannibal, qui inſpecta humani ſanguinis foſſa, pulchrum in ea ſpectaculum dixerũt. ita Fulgoſ.lib. 9.cap.11. Crudeli Syllæ dixit Q. Catul. *Cum quibus tandem victuri ſumus,ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus?* ita Eutrop.in Sylla. Auguſtus Cæſar audito Herodis infanticidio: *Mallem*,inquit,*Herodis porcus eſſe quàm filius.* Porcos enim non mactabant Iudæi. ita Macrob. libr.2. Satur.cap.4.Neroniana vox eſt: *Me mortuo terra miſceatur incendio.* ita Dion Nicæus in vita Neronis;

Digitized by Google

ronis. Quocirca mater Neronis Agrippina, cum eius iuſſu occideretur, Centurioni ferrum ſtringenti ventrem oſtendens, clamabat: *Hunc percute: hic eſt ferro fodiendus, qui portentum iſtud genuit.* ita Sueton. in Nerone. Hi ſunt Phalarides, Mezentij, Maximini, Timones, Diocletiani. C. Caligula frequenter exclamare ſolebat: *Vtinam vniuerſus populus Rom. vnicam ceruicem haberet*, ſcilicet ad eam vno ictu amputandam. ita Eutrop. Eiuſdem fuit hæc vox: *Mementote mihi omnia in omnes licere.* Vitellius occiſo Othone cum ſuis, dum eius aſſeclæ tabem cadauerum abhorrerent, dixit, *optimè olere occiſum hoſtem, & melius ciuem.* Sed hic tandem religatis poſt tergum manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veſte diſciſſa, ſeminudus in forum tractus inter ludibria, tandem apud ſcalas (B) Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus, cõfectúſque eſt, indéque vnco in Tiberim tractus, ita Fulgoſ. lib. 9. cap. 11. Sic miſerè periit Deo vindice, imò ſe occidit Nero. Sic & miſerè perierunt Caligula, Maximianus, Diocletianus, Hannibal, Herodes. Verè Thales Mileſius, rogatus quid difficile vnquam vidiſſet, reſpondit, Tyrannum ſenem. Quocirca Phalaris tyrannus dicere ſolebat: *Ego qui expertus vtrumque ſum, tyrannidi malim ſubeſſe quàm praeeſſe. Subditus enim aliorum malorum ſecurus, vnum tyrannum metuit: tyrannus autem & eos qui foris inſidiantur, & illos per quos ſeruatur.* ita Stobæus ſerm. 47. Quidam tyrannicidam optans, Bruti ſtatuę ſubſcripſit: *Vtinam viueres*; (C) quòd opera Bruti Tarquinius ex vrbe pulſus eſſet. Cæſaris ſtatuæ hos verſus ſubſcripſerunt:

Brutus quia reges eiecit, primus conſul factus eſt.
Hic quia conſules eiecit, rex poſtremus factus eſt.

Nec multò pòſt Cæſar à Senatoribus viginti tribus vulneribus in curia confoſſus eſt. Mithridates vna epiſtola octoginta millia Romanorum in Aſia, per vrbes negotiandi cauſa diſperſa, interemit; tantámque prouinciam iniuſto, ſed non inulto, ſanguine reſperſit. Nam à Romanis in eas anguſtias redactus eſt, vt veneno mortem ſibi conſciuerit. Quocirca ipſe cum maximo cruciatu, veneno repugnantem (ex longo eius vſu) ſpiritum (D) ſuum tandem ſuccumbere coëgit. S. Cyprian. tract. de oratio. domin. ait, homines ſuperare beſtias crudelitate: leones enim pepercerunt Danieli in lacu, in quem eum coniecerãt Medi: & cum Achab perſequeretur Eliam, pauerunt eum corui, 3. Reg. 17. *O humana malitia*, inquit, *deteſtanda crudelitas: feræ parcunt, aues paſcunt, & homines inſidiantur & ſæuiunt.* Idem ad Demetrianum ſub Decio, & cum Decio ac Valeriano, perſecutorem Chriſtianorum: *Innoxios*, ait, *iuſtos, Deo charos domo priuas, patrimonio ſpolias, catenis premis, carcere includis, beſtiis, gladio, ignibus punis. Nec ſaltem contentus es dolorum noſtrorum compendio, & ſimplici* (E) *ac veloci breuitate pœnarum: admoues laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis viſceribus numeroſa ſupplicia, nec feritas, neque immanitas tua vſitatis poteſt contenta eſſe tormentis: excogitat nouas pœnas ingenioſa crudelitas. Quæ hæc eſt inſatiabilis carnificinæ rabies? quæ inexplebilis libido ſæuiendi?* Sed & Decio vices repẽdit Deus, effecítque vt à Gothis, quos Arrianos effecerat, acie victus, fugiens in caſam paluſtrem, ab eiſdem igne ſubiecto concrematus ſit. Valerianum verò Sapori Perſarum regi captiuum tradidit, qui conſcenſurus equum eo pro ſcabello vtebatur. Denique ſeptem illi Machabæi fratres, crudeliter ab Antiocho excruciati & frixi, eidem quaſi leones

(A) inſultarunt, & crudelem æquè necem ei quaſi Prophetæ intentarunt, 2. Machab. 7. inter quos minimus natu verſ. 31. *Tu verò*, ait, *qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebraeos, non effugies manum Dei.* Et mox: *Tu autem, ô ſceleſte, & omnium hominum flagitioſiſſime, noli extolli vanis ſpebus, in ſeruos eius inflammatus: nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inſpicientis iudicium effugiſti: nam fratres mei modico nunc dolore ſuſtentato, ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt: tu verò iudicio Dei iuſtas ſuperbiæ tuæ pœnas exſolues.* Verus fuit vates: nam Antiochus paulò pòſt acerrimo viſcerum dolore, & fœtore intolerabili excruciatus, corroſus à vermibus, blaſphemam animam dæmoni exhalauit, 2. Mach. 9.

(B) *Et mittam ignem in domum Azaël.*] Putà in familiam & poſteros Azael. Iam enim Azael mortuus erat, & regnabat filius eius Benadad, de quo ſequitur, vt patet 4. Reg. 13. 22. & ſeq. Ignem intellige, tum propriè dictum, ſolent enim victores dum vrbes rebelles capiunt & excindunt, ferro flammáque in eas graſſari: tum acres pœnas & efficaces ſtrages, ac excidium gentis & regni. Hoc enim in Scripr. per catachreſin ſignificat ignis, qui omnia depaſcitur & in cineres redigit. Porrò hæc ſtrages Damaſci facta eſt à Teglathphalaſar rege Aſſyriorum, qui vocatus ab Achaz rege Iuda, preſſo & pene oppreſſo à Raſin Rege Syriæ, & à Phacee rege Iſraël, in auxilium, Damaſcum obſedit, (C) cepit, excidit, Raſin occidit, Damaſci ciues tranſtulit Cyrenen, vt patet 4. Auguſt. 16. 5. ita S. Hieron. Theod. Remig. Lyran. Arias & alij. Nominat Azael, quia is vixit, & afflixit Iſraëlem paulò antè tempore Amos, putà ſub Ioachas, auo Ieroboam ſub quo prophetauit Amos. Porrò Deus non puniuit Damaſcum & Azaelem ſtatim, ſed de more expectauit, vt poſteri implerent menſuram peccatorum à ſe vindictæ præſtitutam, quod factum eſt tempore Raſin: vnde tunc & filios, & patres in filiis puniuit, & euertit. Vers. 4.

Et deuorabit domos (palatia) *Benadad.*] Benadad hic fuit filius Azaelis, 4. Reg. 13. 24. ac proin- (D) de diuerſus à Benadad, qui pugnauit contra Samariam tempore Achab 3. Reg. 20. 1. Illum enim occidit Azael, eiúſque regnum occupauit 4. Reg. 8. 7. & ſeq. Porrò illo tempore multi Reges Syriæ vocati ſunt Benadad. Adad enim, ſiue Adarezer fuit primus rex Syriæ, quem deuicit Dauid 2. Reg. 8. ab hoc ſucceſſores dicti ſunt Benadad, id eſt, filius, vel hæres & ſucceſſor Adad. Iam ſtrages hæc facta eſt, non ſub Benadad filio Azaelis, ſed ſub nepote eius Raſin, vti iam dixi.

Et conteram vectem Damaſci.] *Vectem*, id eſt, portas: hæ enim vectibus obſerari ſolent. Rurſum *vectem*, id eſt, robur, vt vertit Chald. (robur enim (E) portarum eſt in vectibus: hinc vectis typus eſt roboris) putà Duces, milites, arma, animos, munitiones, annonam, quibus quaſi vectibus ſe communierant, & inuictos putabant Damaſceni: ſed nil horum Deo, per Aſſyrios oppugnanti eos, reſiſtere valuit, imò omnia ab eo contrita, illico prolapſa corruerunt. Vers. 5.

Et diſperdam habitatorem de campo idoli.] Damaſcus, eíque adiacens planities, vocatur hic campus, iſque idoli: quia idolis abundans, iiſque addictiſſima, inquit S. Hieron. & Theodor. Tigurina & Arias vertunt: *De valle vanitatis.* Talis & fuit Damaſcus: quæ vanitati dedita, ideóque Deo puniente exciſa & euaneſcens, toti orbi vanitatis ſpeculum dedit. Septuag. & Theod. retinent vo-

cem hebræam, vertúntque: *De domo On.* Symma. & V. editio: *De domo iniquitatis.* Aquila: *De domo inutili.* Eadem Damaſcus mox vocatur domus voluptatis, id eſt, deliciis affluens: in qua ſceptrum tenebat rex Raſin, quando ea, illo occiſo ab Aſſyriis euerſa eſt. Pro *voluptatis* hebr. eſt עֵדֶן *Eden*: vnde græcum ἡδονὴ, id eſt, voluptas. Hinc pro *Eden* Septuag. vertere ſolent ἡδονὴ; hoc tamen loco vertunt Charran: quia Eden regio, in qua ſitus erat paradiſus terreſtris, fuit in Meſopotamia, & locis vicinis, in quibus ſunt Charræ, vrbs Parthorum, vbi cæſus eſt Craſſus Romanus, vti oſtendi Geneſ. 2. 8. Porrò Theod. idipſum ſic exponit q.d. Non ſolùm Damaſcum, ſed & accolas omnes, & eos qui ex Charran eo habitatum commigrarunt, captiuos efficiam. Complut. retinent *Eden*, ſed corruptè legunt *Adan*; vel vt Villalpando in cap. 27. Ezech. verſ. 23. legit, *Adam*; eo quòd Eden fuerit locus Adami: ipſe enim à Deo in Eden collocatus eſt. Hinc & Syrus vertit: *In domo Adon.* Porrò Damaſci regio & ditio non longè abeſt à Meſopotamia, in qua fuit Eden & paradiſus terreſtris. Rurſum ipſa Damaſcus vrbs & regio amœna eſt, & fertilis: quocirca & ipſa ſuam habuit Eden vrbem, vel regionem, ad quam hic alludit Amos. Vnde de hac Damaſcena Eden loqui Ezechiel. cap. 27. 23. & Iſaiam cap. 37. 11. cenſet Marinus in lexico, & alij nõnulli. Alludit ergo Amos ad Eden paradiſi, & ad Adam, quem nonnulli à Deo creatum cenſent in Damaſceno agro, ex terra rubea, indéque dictum Adam. Adam enim, vel Edom, hebr. idem eſt quod rubeus, vel rufus, de quo dixi Geneſ. 2. 7. q.d. Sicut Adamum ob peccata expuli ex Eden paradiſi, ſic Damaſcenos ob ſcelera expellam ex ſua Eden, id eſt, loco voluptatis. Addunt alij, in Damaſco occiſum eſſe Abelem à Cain, indéque nomen accepiſſe. Damaſcus enim hebr. idem eſt quod *ſanguinem bibens* (ait S. Hieron. in cap. 27. Ezech.) ſcilicet Abelis. ita Sanchez. Sic etiamnum hodie Deus gentes ſuis regionibus, & priuatos ſuis ditionibus opulentis, & viridariis, ac paradiſis delicioſis expellit ob eorum crimina, præſertim illis ipſis locis commiſſa, vti vidimus in Belgio. Denique Arabicus vertit: *Et concidam elationem* (faſtum) *de virtute* (robore) *eius.*

Et transferetur populus Syriæ Cyrenen.] Duæ vrbes dictæ fuerunt hebr. קִיר *kir*, & latinè Cyrene. Prima fuit in Libya, à qua denominata eſt regio Cyrenaica, ait S. Hieron. & Strabo lib. 17. de hac ait Lucas Act. 2. 10. *Et partes Libyæ quæ eſt circa Cyrenen.* Secunda fuit in Media. Hic agitur non de prima, vt cenſuit S. Hieron. Remig. & Hugo; ſed de ſecunda. Hæc enim Aſſyriis erat ſubiecta & vicina: vnde eò Syros expugnata Damaſco tranſtulerunt Aſſyrij, 4. Reg. 16. 9. idque disertè aſſerit Ioſeph. dicens lib. 9. 13. *Teglathphalaſar Damaſcenos* (à ſe victos & expugnatos) *in ſuperiorem Mediam deſtinauit.*

Dicta eſt Cyrene ab Hebræo, & Chaldæo (lingua enim Aſſyria & Chaldæa vicinæ ſunt, & dialecti duntaxat linguæ Hebrææ) *kir*, id eſt, paries, murus; quòd egregiè murata & munita eſſet, quaſi arx & propugnaculum regionis. Id ita eſſe patet ex Iſaiæ 16. 7. vbi tertia *kir*, ſiue Cyrene in Moab, hebr. vocatur קִיר חֲרֶשֶׂת *kir chareſſet*, id eſt, habens muros lateritios. Vnde noſter vertit, *muros cocti lateris.* vide ibi dicta. Septuag. pro Cyrene vertunt ἐπίκλητος, id eſt, nominatus: *Transferetur*, inquiunt, *populus Syriæ nominatus*: quia hebr.

A קִיר *kir*, id eſt, Cyrenen, acceperunt non vt proprium vrbis, ſed vt appellatiuum: rurſum *kir* cenſuerunt idem eſſe quod קְרָא *kira* per *Aleph*, id eſt, vocatio, nominatio. ita S. Hieron. Verùm *kira* eſt femininum, non maſculinum. Meliùs ergo noſter & alij vertunt vt proprium, *Cyrenen.*

Super tribus ſceleribus Gazæ.] A minis & onere Damaſci tranſit ad minas & onus Gazæ, & Philiſthinorum, ob tria, id eſt, plurima eorum ſcelera, & quatuor, id eſt, quartum, ſcilicet, quòd *transtulerint captiuitatem perfectam*, de quo mox. Phraſim hanc iam explicui in onere Damaſci verſ. 3. Porrò Philiſthæa quinque habuit vrbes, & ſatrapias, totidem ſatrapis, ſiue Principibus ſubiectas. Vrbium nomina ſunt, Geth, ex qua natus eſt B Goliath, quem occidit Dauid; Accaron, Azotus, Aſcalon, & Gaza, quæ Iudæis fuerunt infenſiſſimæ, & perenne cum eis bellum geſſerunt. Dicitur *Gaza* hebr. עַזָּה *hazza*, vel *Gaza* (hebræum enim *Ain*, quia gutturale, imò pectorale, ſolet ſæpe verti per g, vt patet in Gomor, Gomorrha, Phegor, in quibus pro g, hebr. eſt Ain) id eſt, fortis, à munitione. ita S. Hieron. & alij. Errat ergo Pomponius Mela lib. 1. de ſitu orbis c. 11. dum ait, huic vrbi inditum eſſe nomen Perſicum, dicique Gazam, id eſt, ærarium: gaza enim perſicè pecuniam opéſque ſignificat; eo quòd Cambyſes, inquit, cùm Ægyptum inuaderet & ſpoliaret, in Gazam belli opes cõtulerit. Nam tempore Amos, C imò Moſis & Abrahæ, qui longè præceſſerunt Cambyſen, hæc vrbs vocabatur Gaza, vt patet Geneſ. 10. 19. & Deuter. 2. 23. Illud ergo etymon Gazæ quod affert Mela, verum eſſe poteſt de Gaza Mediæ (hæc enim Perſis erat vicina) de qua Ptolom. lib. 6. c. 2. aut Æthiopiæ, de qua Ptolom. lib. 4. cap. 7. non Palæſtinæ, vt ipſe habet. Gaza poſtea dicta eſt Gazera. Vers. 6.

Contra Gazam & Philiſthæos prophetat quoque Ieremias c. 47. eiſque excidium per Chaldæos intentat. Vide ibi dicta.

Tropol. S. Hieron. Gaza, inquit, hebr. idem eſt quod fortitudo, vel imperium. Edom eſt rufus, ſanguinarius & terrenus. Azotus, vel vt hebr. *Aſ-* Tropol.
D *dod*, idem eſt quod ignis vberis, ſiue patrui. Aſcalon idem eſt quod ignis homicida, ſiue appenſa & ponderata. Accaron idem eſt quod στείρωσις, id eſt, ſterilitas; & ἐκρίζωσις, id eſt, eradicatio. Hiſce omnibus ſignificantur Iudæi (æquè ac hæretici) qui perſecuti ſunt fideles. Hi enim dicuntur Gazæi: quia fortitudinem ſcientiæ ſuæ, & imperium ſibi repromittunt. Vocantur Azotus: quia vbera Synagogæ iam non lacte, ſed igne ſunt plena; & quæ mentitur ignem habere ſe patrui, eius vniuerſa generatio ignibus deputanda eſt. Vocantur Aſcalon: ſicut enim ignis Domini ſaluos faciet eos, quorum corda penetrauerit; ſic ignis iſte qui de cœlo decidit quaſi fulgur, qui ſuccendit diaboli ſagittas, quoſcunque afflauerit interficiet. E Vocantur Accaron: quia ſteriles ſunt & eradicati, iuxta illud Oſee 9. *Quid dabis eis? Da eis vuluam ſterilem, & vbera arentia.* Vocantur Geth, id eſt, torcular, ſcilicet diaboli. Vocãtur Philiſthiim, id eſt, cadentes poculo. Cum enim inebriati fuerint corruent, & in ſuo vomitu volutabuntur. hucuſque S. Hieron. Preſſiùs Ruper. *Gaza*, ait, *ſonat fortitudinem, & Iudæorum deſignat rebellionem aduerſus veritatem. Azotus interpretatur ignis vberis, ſiue patrui; & ardentem in illis ſignificat inuidiam patris eorum diaboli, quæ exuberat in eis. Aſcalon interpretatur ignis homicida, & homicidialem*

Digitized by Google

illorum furorem deſignat. Accaron ſterilitas, & inopiam illorum, quia fructum ſpiritus fugiunt, & paleam literæ ſectantur, ſignificat. Philiſthiim, potione cadentes, & illorum verè ebrioſum hoc nomine intelligimus ſcandalum, iuxta illud Pſal.68. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum: Obſcurentur oculi eorum ne videant, &c. A

Eo quòd tranſtulerint (Gazenſes & Philiſthæi) *captiuitatem perfectam*, id eſt, plenam & abſolutam, ita vt vix vnum Iudæum reliquerint, quem non captiuum abduxerint: *vt concluderent eam in Idumæa*. Vatab. *Et tradiderint eam ipſi Edom*. q.d. Philiſthini omnes penè Iudæos abduxerunt, eóſque vendiderunt Idumæis infenſiſſimis Iudæorum hoſtibus, vt ibi velut æterno carcere clauderentur, ſine vlla ſpe liberationis & libertatis, ibique agerent vitam ſeruilem & aſperam in ſordidis, duris & continuis laboribus, ſeminudi, famelici, afflicti, oppreſſi. Hæc enim eſt perfecta captiuitas. ita S.Hieron. Theod. Remig. Hugo, Lyran. Arias, Ribera, Sanchez & alij. Quando hanc captiuitatem ex Iudæa abduxerint Philiſthæi, nec ex Scrip. nec ex Ioſepho liquet. Nam quod Remig. & Hugo putant, eam contigiſſe in excidio Samariæ & decem tribuum: Alij, in excidio Ieruſalem & Iudææ per Chaldæos: Alij, tempore Achaz 2.Paral. 28. verſ. 17. & 18. falluntur. Hæc enim omnia contigerunt poſt tempora Amos: ipſe enim prophetauit ſub Ozia, qui fuit auus Achaz: captiuitas autem hæc eius prophetiam anteceſſit, eratque iam præterita, vti ipſe hic ait. Pro *perfectam* hebr. eſt שלמה *ſcelema*, id eſt, perfecta, vt vertunt noſter, Aquila, Symmach. & Theodotion. Verùm Septuag. aliis punctis legentes שלמה *ſcelomo*, vertunt *Salomonis*. Iam captiuitas Salomonis, eſt captiuitas Iudæorum, qui fuerunt populus & poſteri Salomonis: à Rege enim tam præclaro & illuſtri, ſplendorem & claritatem populi demonſtrat, inquit Theod. B

Et mittam ignem in murum Gazæ.] *Ignem*, id eſt, cladem & ſtragem; vel etiam ignem propriè dictum. Minatur Gazæ & Philiſthinis excidium per Nabuchodonoſor. Hic enim Philiſthæos vaſtauit, vt patet Ieremiæ 25.20. & c.47. verſ.4. vide dicta illis locis. D

Verſ. 9.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Tyri, & ſuper quattuor non conuertam eum: eo quòd concluſerint captiuitatem perfectam in Idumæa, & non ſint recordati fœderis fratrum.

Verſ. 10.] Et mittam ignem in murum Tyri, & deuorabit ædes eius.

Verſ. 11.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Edom, & ſuper quattuor non conuertam eum: eo quòd perſecutus ſit in gladio fratrem ſuum, & violauerit miſericordiam eius, & tenuerit vltrà furorem ſuum, & indignationem ſuam ſeruauerit vſque in finem. E

Verſ. 12.] Mittam ignem in Theman: & deuorabit ædes Boſræ.

Verſ. 13.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quattuor non conuertam eum: eo quòd diſſecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum ſuum.

Verſ. 14.] Et ſuccendam ignem in muro Rabba: & deuorabit ædes eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die commotionis.

Verſ. 15.] Et ibit Melchom in captiuitatem, ipſe, & principes eius ſimul, dicit Dominus.

Super tribus ſceleribus Tyri.] A Philiſthæis tranſit ad Tyrios, eiſque præter tria, id eſt, plurima ſcelera, idem quartum de Iudæis in captiuitatem abductis obiicit, pœnámque eandem ſubiicit & intentat: *Non conuertam eum*, ſcilicet ad gratiam & veniam. q.d. Non parcam Tyro, ſed *mittam ignem* in eam. Eadem ſcelera, idémque excidium per Chaldæos intentat Tyro Iſaias c. 23. Ezechiel c. 27. Ieremias c.47.4. vide dicta illis locis. Vers. 9.

Eo quòd concluſerint captiuitatem perfectam in Idumæa.] Hebr. לאדום *leedom*, id eſt, *ipſi Edom*. q.d. Quia captiuarunt omnes Iudæos, eóſque vendiderunt Idumæis, qui nati ſunt hoſtes Iudæorum, æquè ac Philiſthini; cum quibus aliíſque vicinis gentibus conſpirarunt in excidium Iſraëlitarum, iuxta illud Pſal. 82. 8. *Aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt tabernacula Idumæorum, & Iſmaëlitæ, Gebal, & Ammon, & Amalec, & alienigenæ* (Philiſthini) *cum habitantibus Tyrum.* ita S.Hieron. Theodor. Lyran. Hugo & alij. Porrò quando hanc captiuitatem intulerint Iudæis Tyrij, ignoratur, vti de Philiſthinis dixi verſ.6. Albertus & Vatab. cenſent eam illis intuliſſe, quando illi fugientes è Iudæa, ob inuaſionem Aſſyriorum & Chaldæorum, in Tyrum, quaſi in aſylum, à Tyriis capti & venditi ſunt Idumæis. Remigius verò & Arias cenſent, Iudæos mercium cauſa venientes Tyrum à Tyriis comprehenſos, venditóſque fuiſſe. Theodor. autem: *Externi*, inquit, *Iudææ tribui vicini, continenter cum hac bellum gerentes, quos capiebant non aliis quàm Idumæis vendebant, qui illorum inimici, & maximi hoſtes erant.* C

Et non ſint recordati fœderis fratrum.] Quod ſcilicet Hiram rex Tyri pepigit cum Salomone rege Iudæorum: illud enim tantum támque arctum fuit, vt ſe inuicem fratres nominarent, vt patet 3.Reg.c.5. & 9. ita S.Hieron. Theod. Hugo, & Lyran.

Aliter Vatab. *fœderis fratrum*, id eſt, quod debuerat eſſe inter fratres, putà inter Iacob & Eſau, eorúmque poſteros Iſraëlitas & Idumæos. q. d. Tyrij inter fratres excitarunt odia, nimirum Idumæos concitarunt contra Iudæos, dum eis Iudæos quaſi ſeruos vendiderunt. Hoc ſcelus eſt ingens, mihíque diſplicens; ideóque excidio Tyri illud puniam & vindicabo.

Mittam ignem in murum Tyri.] Ignis ſynecdochicè, vel catachriſticè quamuis pœnam, ſtragem, & calamitatem ſignificat, vt dixi verſ.4. Hæc vaſtatio Tyri facta eſt per Nabuchodonoſorem, qui poſt tredecim annorum obſidionem, eam expugnauit & vaſtauit, vti docet Ezechiel c. 29.18. & Ieremias cap. 27. 3. & cap.47. 4. vide ibi dicta. ita S. Hieron. Remig. Hugo, Lyran. & alij paſſim. Vers. 10.

Super

Digitized by Google

Verſ. 11. *Super tribus ſceleribus Edom.*] A Tyriis tranſit ad Idumæos, idémque ſcelus perſecutionis Iudæorum in iis culpat & plectit. Cœpit enim hoc diſſidium ab ipſo Eſau, qui ob erepta ſibi primogenita à Iacobo, eum internecino odio perſecutus eſt: vnde factum, vt odium fratrum ſeruaretur in poſteris, ait S.Hieron. nam illud cum ſemine prorogarunt, non tam ipſe, quàm nepotes eius in poſteros: quod tam acre & continuum fuit, vt Pſal. 136.7. Numer. 20.18. & alibi, acerbè de eo querantur Prophetæ. Porrò, quàm hoc ſcelus Deo diſplicuerit, declarat hic ipſe dicens: *Quòd perſecutus ſit in gladio fratrem ſuum* (alludit ad Geneſ. 27.41. & magis ad Numer. 20. verſ. 18. vbi Idumæi armati Iſraëlitas ex Ægypto tendentes in Chanaan, tranſitu prohibuerunt) B *& violauerit miſericordiam eius.* Tigurina: *Corrupit viſcera miſerationis ſuæ*, quibus ſcilicet debebat fratrem ſuum proſequi, eiúſque afflicti miſereri. Septuag. *Quòd violauerit μήτραν*, id eſt, *matricem*, ſiue vuluam matris. (Hebr. enim רחם *rechem* & vuluam, & miſericordiam ſignificat, ait S.Hieron.) *in terris.* Iacob enim & Eſau fuerunt gemini, & ex eadem Rebeccæ matrice eodem tempore prodierunt: vnde inter ſe diſſidentes, videtur vuluam matris, ipsámque matrem violaſſe & laceraſſe. Quocirca Romana editio Septuag. habet: *Quòd violauerit μητέρα*, id eſt, *matrem.* Et Symmachus: *Quòd violauerit viſcera propria, vt obliuiſceretur germanitatis, &* C *obduraret viſcera miſericordiæ, fratrémque ſe eſſe neſciret, & contemneret vuluam Rebeccæ, quæ vno partu geminos edidiſſet infantes*, ait S. Hieron. Et mox tropologicè Idumæos, id eſt, terrenos & ſanguinarios, ait eſſe Iudæos, qui perſecuti ſunt fratres, id eſt, Chriſtum, Apoſtolos, & Chriſtianos. *Hi enim violauerunt miſericordiam ac iura naturæ, oblitique ſunt matris ſuæ Rebeccæ, quæ interpretatur patientia, & ſimul eos generauit in Chriſto, & dummodo nos interficiant, volunt igne comburi.* Denique Arabicus vertit: *Et eſurire fecerunt anxios in terra eorum, & furtim rapuerunt teſtimonium debitum animis eorum.*

Mor. de fratrum diſcordia. Moral. nota hic, quàm diſpliceat Deo fratrum diſcordia, lites & bella, quámque ſeuerè illa puniat & vindicet. Arctiſſima enim in fratribus ſan- D guinis coniunctio, iure naturæ, diuino & humano, ſummam poſtulat concordiam & amorem.

Frater enim dicitur, quaſi *ferè alter*, ait Gellius lib. 13. & Cicero lib. 3. Epiſt. 7. *Fratris*, ait, *officium eſt, erga fratrem ceu ferè alterum affici.* Hinc Saluſtius in Iugurtha: *Quis*, ait, *amicior, quàm frater fratri? aut quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris?* Quocirca Antiſthenes, *fratres concordes* dicebat, *omni pariete eſſe fortiores.* ita Laërt. lib. 6. c. 1. Et Sapiens Prouer. 18.19. *Frater*, inquit, *qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma.* Cain fratrem Abel occidens, à Deo maledictus, tremulus, vagus fuit & profugus, Geneſ. 4.14. Et Iſmaël, quia perſecutus eſt fratrem Iſaac, iuſſu Dei ab Abrahamo E domo pulſus, & exhæredatus eſt. *Iſmaël*, ait S. Auguſt. lib. 1. de vnico baptiſmo, & habetur diſt. 56. can. Iſmaël, *vt ſepararetur à populo Dei, non obfuit mater ancilla, Agar; ſed fraterna diſcordia.* Pygmalion rex Tyri, quia Sichæum patruelem occidit, vt eius opibus potiretur, orbis fuit probrum, de quo Virg. 1. Æneid.

Pygmalion ſcelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor. Ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat.

A Romulus Remum fratrem occidit, itáque, vt ait Lucan. 1. pharſ.

Fraterno primum maduerunt ſanguine muri.

Quocirca Horat. Epod. 7.

Acerba, ait, *fata Romanos agunt,*
Sceluſque fraternæ necis,
Vt immerentis fluxit in terram Remi,
Sacer nepotibus cruor.

Antiochus Epiphanes Demetrium, fratris Seleuci filium, regno paterno excluſit: hinc inter vtriuſque poſteros, continua per ducentos annos fuerunt bella, altero alterum viciſſim obtruncante, & pro eo regnante. Audi Plutarch. tract. de fraterno amore: *Antiochi, Seleuci, Grypi, Cyziceni, cùm non didiciſſent ſecundo à fratribus eſſe loco, ſed purpuras* B *ac diademata appeterent, ſeipſos inuicem, ipsámque adeo Græciam multis calamitatibus oppleuerunt.*

Iugurtha rex Numidarum, perfidè fratres regno ſpoliauit, ideóque à Mario Conſule cæſus, captúſque, Romæ in carcere necatus eſt, vt patet ex Saluſtio in bello Iugurthino.

Verè Petrarcha Dial. 83. *Vt ferme nullus amor æquior fraterno, ſic nullum, vbi inceperit, iniquius odium, nulla acrior inuidia. Sic paritas incitat animos, atque incendit, cum cedendi pudor, & amor excellentiæ ardentior, quo incunabulorum recordatio, & quæcunque beneuolentiam paritura viderentur, vbi ſemel à recto calle deflexum eſt, odium & contemptum pariunt.* Et Ariſtot. lib. 7. polit. 7. C *Fratrum contentiones & iræ ſunt acerbiſſimæ, & qui ſe nimium amant, hi ſe nimium oderunt.* Caracalla Imp. occidit fratrem Getam: ad mitigandam inuidiam parricidij, ſuaſit ei Baſſianus præfectus, vt fratrem Getam appellaret Diuum: *Sit*, inquit, *Diuus, dum non ſit viuus.* Et ſic fratrem in diuos retulit. *Ita regnandi cupiditas neſcit iura pietatis*, inquit Spartian. Quocirca Deo vindice pari modo à Martiali Tribuno Caracalla obtruncatus eſt, cum paulò antè ei in ſomnis apparuiſſet pater cum gladio, dicens: *Vt tu fratrem tuum interfeciſti, ita ego te interficiam.* ita Dion Caſſius lib. 78. Hiſtor. Romanæ.

Ex aduerſo amor fraternus, Dei & hominum gratiam conciliat. Cyrus apud Xenophon. lib. 8. **Fratrum amor quantum bonum.** D *Qui*, inquit, *ex eodem ſemine ſunt orti, & nutriti ab eadem matre, & in eadem domo adoleuerunt, ab eiſdem parentibus amati, eandem matrem, eundémque patrem appellant; quomodo hi non ſint omnium inter ſe coniunctiſſimi?* Tales inter ethnicos fuere Agamemnon & Menelaus, Eumenes & Attalus, Ariamenes & Xerxes, Craterus, & Antigonus, Caſander & Pirilaus, Caſtor & Pollux, ait Plutarch. loco citato. *Dulcior*, ait S. Chryſoſt. *ante Deum eſt oratio, non quam neceſſitas tranſmittit, ſed quam charitas fraternitatis commendat.*

Hierocles lib. de fraterno amore: *Sicut oculi*, inquit, *manúſque, ſi anima & mentis per ſe compotes fierent, reliquas partes omni ſtudio curarent, pro-* E *pter intercedentem ipſis communionem; quoniam ne ipſa quidem functionem ſuam rectè adminiſtrare poſſunt citra præſentiam aliarum partium; ita nobis etiam qui homines ſumus, & animam nos habere fatemur, omnibus viribus annitendum eſt, vt fratribus decenter vtamur. Magis enim quàm partes corporis, ad auxilium mutuum fratres compoſiti eſſe videntur.* q. d. Fratres quodammodo corporis tui partes ſunt, ſicut oculi tui, pedes, manus, &c. eos ergo dilige & iuua, vti pes iuuat manum, manus pedem. Intaphernis vxor Dario permittente vt vnum ex ſuis eligeret, cuius vitam ſibi depoſce-

Digitized by Google

ret, fratrem elegit. Rege admirante, & cauſam ſciſcitante: *Alius*, inquit, *maritus, alij liberi, ſi Deus volet, poſſunt contingere; alium fratrem parentibus vita functis, non eſt quod ſperem.* ita Plutar. loco citato, qui & addit. *Sicut*, inquit, *numeres numeri additi maioribus, eos multiplicant, & viciſſim multiplicantur ipſi; ſic frater obſequens fratri euectò ad honores, auget illius dignitatem, & viciſſim ornatur illius ſplendore.* Porrò Ioſeph Abbas apud Caſſian. collat. 16. cap. 6. Fraterni, ait, amoris primum fundamentum eſt, ſuperbiam mundi contemptui habere: iniuſtum enim eſt, vt ſupellex viliſſima pretioſiſſimæ rei, putà dilectioni fratris, præferatur. Secundum, vt vnuſquiſque ſuas reſecet voluntates, ne ſe ſapientem & conſultum eſſe iudicans, ſuis malit, quàm fratris definitionibus obedire. Tertium, vt ſciat omnia, etiam quæ vtilia ac neceſſaria æſtimat, poſtponenda bono charitatis & pacis. Quartum, vt credat nec iuſtis, nec iniuſtis de cauſis penitus iraſcendum. Quintum, vt aduersùs ſe iracundiam fratris, etiam ſine ratione conceptam, eo modo quo ſuam, curare deſideret, ſciens æqualiter ſibi pernicioſam eſſe alterius triſtitiam, ac ſi aduersùs alium ipſe moueatur, niſi eam quàntum in ſe eſt, de fratris etiam mente depulerit. Ita Pimenius Abbas in vitis Pat. lib. 7. c. 42. iuſſit fratribus, vt idolum laceſſerent iniuriis: cúmque idolum nulla iniuria moueretur, ait: *Fratres ecce ſeptem ſumus: ſi vultis ergo pariter manere, vt lucrum animæ faciamus, fit idolum iſtud nobis in exemplum, nequando iniuriatur aliquis, iraſcatur; ne quando ab eo venia petitur, glorietur aut extollatur: quod ſi non ita vultis, vnuſquiſque vadat quò vult.* Præclarè S. Hieron. libr. 1. in Thren. cap. 3. *Ille verè & non ex parte perfectus eſt, qui & in eremo ſqualorem ſolitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate ſuſtentat.* Fratrum ergo & ſororum concordia, ſuauiſſimum edit concentum in auribus Dei & hominum, adeóque ſorores concordes, ſunt quaſi Muſæ. Nam ob beneuolentiam & amorem ſororium, Muſæ quaſi ὁμοῦ οὖσαι, id eſt, ſimul ſemper degentes, nuncupantur, ait Plutar. loco citato.

Amoris fraterni bases quinque.

Sorores concordes sunt Musæ.

Tales Muſæ diuini conſenſus & concentus fuerunt SS. Fides, Spes & Charitas, tres filiæ S. Sophiæ, quæ tam ſanguine, quàm ſanctitate ac martyrio ſorores, ſicut in vita dilexerunt ſe, ita & in morte non ſunt ſeparatæ, quam glorioſam pro Chriſto obierunt die prima Auguſt. Tales S. Ruffina & Secūda die 10. Iulij: tales S. Nymphodora, Menodora & Metrodora ſorores, virgines & martyres ſub Maximiano 10. Septembris: tales S. Tarſilla & Æmiliana materteræ S. Gregorij, de quibus ipſe homil. 38. in Euang. tales S. Pulcheria, Placilla, Arcadia & Marina, ſorores Theodoſij Imp. quas S. Pulcheria in aula quaſi in cœnobio educauit, ſecúmque virginitatem Deo conſecrare docuit. ita Cedrenus, Zonaras & alij, atque ex his noſter Raderus in Aula Theodoſij; vt meritò patres omnes in conc. Calcedonenſi, Pulcheriæ iam Auguſtæ, vno ore acclamarint: *Noua Helena, munimen orthodoxorum, & gloria Eccleſiarum!* Tales Muſæ & Muſici cœleſtes, fuere S. Ioannes & Paulus ſub Iuliano Apoſtata, quos eadem fides & paſſio verè fecit eſſe germanos: tales S. Baſilius & S. Gregorius Nyſſenus: tales S. Gregorius Thaumaturgus & Athenagoras: tales S. Gregorius Nazianzenus & Cæſarius cum S. Gorgonia: tales ſeptem fratres Machabæi 2. Mach. 7. tales ſeptem filij S. Felicitatis, & totidem

A S. Symphoroſæ, quos ardens charitas & in vita, & in morte coniunxit, ac ſimul omnes eadem martyrij laurea decorauit: tales Godefridus Bullonius & Balduinus eius frater, qui coniunctis animis & armis terram ſanctam recuperarunt, primique Ieroſolymæ reges coronati ſunt: tales Iudas, Ionathas & Simon Machabæi, qui conſpirantes, paucis copiis, ſed vnitis, numeroſos Antiochi exercitus profligarunt. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Nota eſt Sciluri hiſtoria.

Et tenuerit vltra furorem ſuum.] Hebr. ויטרף *itroph*, id eſt, *& rapuerit*, id eſt, inſtar animalis rapacis ſæuierit, ait Vatab. Septuag. vertunt: *Et rapuit in teſtimonium horrorem ſuum, & impetū ſuum*
B *cuſtodiuit in victoriam*, id eſt, vt S. Hieron. legit, *in æternum*, hebr. enim לנצח *lanetſach*, id eſt, *in victoriam*, idem eſt quod *in finem*, vt patet in inſcriptione Pſal. 4. 5. 6. 8. Complut. legunt εἰς νεῖκος, id eſt, *in contentionem*, pro εἰς νῖκος, id eſt, *in victoriam*. Ruſum pro לעד *laad*, id eſt, *vltra* vel *in ſæcula*, vt vertit Syrus; vel *in æternum*, Septuag. & Arabicus legerunt לעד *laed*, id eſt, *in teſtimonium*: noſter optimè *itroph* vertit *tenuerit*: quia rapere vltra furorem ſuum, Hebræis idem eſt, quod eum ſeruare & retinere, nimirum ex furore rapere, ſæuire & lacerare prædam, vel hoſtem: vel rapere furorem vltra metas humanitatis, & inhuma-
C niter ſæuire. Vnde Marinus in lexico vertit: *Eò quòd lacerarit in æternum furore ſuo.* Denique Heb. אפו *appo*, & furorem, vt vertit noſter, & horrorem, vt vertunt Septuag. ſignificat: atque עברתו *ebrat*, tam indignationem, vt vertit noſter, quàm impetum, vt vertunt Septuag. denotat. ita S. Hieron.

Mittam ignem.] Per Chaldæos & Nabuchodonoſorem, vt patet Ierem. c. 25. 27. & Ezech. 27. Vers. 12.

Theman.] Vrbs eſt, & regio Idumææ, cuius rex fuit Eliphaz amicus Iob, qui inde dictus eſt Themanites. Diſtat à Petra vrbe Arabiæ quinque millibus paſſuū. In hac vrbe viguit ſtudium ſapientiæ, vt patet Baruch 3. 22. Tēpore S. Hieronymi villa erat. ita ipſe in locis Hebr. Bor-
D chardus, Bredemb. & alij in deſcript. terræ ſanctæ.

Boſra.] Vrbs eſt in Idumæa, non longè à Theman, ita dicta à firmiſſima munitione, vel arce. Boſra enim hebr. idem eſt quod munita. Eſt alia Boſra in Arabia, & tertia in Moab. Eſt ſynecdoche: à parte enim præcipua, totam Idumæam intelligit.

Super tribus ſceleribus filiorum Ammon.] Ab Idumæis tranſit ad Ammonitas, eodem ſtylo & cenſura. Ammon fuit filius Loth, nothus ex eius inceſtu cum filia: inde prognati dicti ſunt filij Ammon, vel Ammonitæ: habitarunt in Arabia: Metropolis eorum erat Rabba, quæ poſtea dicta Vers. 13.
E eſt Philadelphia. ita S. Hier. & Theod.

Eo quòd diſſecuerit prægnantes (Syrus & Arabicus, *ventres prægnantium*: Arabicus verò Antiochenus: *Quia ſerris ferreis ſecabant prægnantes*) *Galaad.*] Ne ſcilicet ex matribus grauidis filij naſcerentur, qui terram occuparent; ſed hæredibus & incolis deficientibus, ipſi terram eorum inuaderēt & occuparent. Vnde ſequitur: *Ad dilatandum terminos ſuos.* Idem auaritiæ crimen, & cupidinem dilatandi ſuos terminos, obiicit Ammonitis Ierem. cap. 49. 1. *Nunquid*, ait, *non filij ſunt Iſraël, aut hæres non eſt ei? cur igitur hæreditate poſſedit rex eorum Gad, & populus eius in vrbibus eius habitauit?* ita Theod. Remig. Hugo, & Lyra. ac S. Hieron.

qui

Digitized by Google

A qui cenſet Ammonitas diſſecuiſſe prægnantes Iſraël eo tempore, quo regnabat Saul, cum ſcilicet Naas rex Ammon vaſtauit Iabes Galaad, 1. Reg. 11. licèt ibi diſſectionis prægnantium non fiat mentio. Nota, pro *prægnantes*, hebr. eſt הרות *harot*, quod ſi ab הרה *hara*, id eſt, concepit, deducas, ſignificat *prægnantes*: ſi ab הר *har*, id eſt, mons, ſignificat *montes*. Vnde Arias, Vatab. & Pagnin. vertût: *Eò quòd diſſecuerunt montes Galaad*, vt ſcilicet ditionem tramontanam Galaaditarum ſuæ coniungerent: verùm Septuag. Chald. noſter, Tigurina & alij iam citati, vertunt, *prægnantes*. Hoc enim eſt quartum enorme ſcelus, ob quod Ammonitæ à Deo excidio deſtinantur. Diuidere autem montes, nô eſt enorme ſcelus; ſed diuidere, ſiue ſecare prægnantes, vti fecit Azael rex Syriæ Iſraëlitis grauidis, 4. Reg. 15. 16.

B Symbol. Villalpando in Ezech. 24. verſ. 14. Prægnantes, ait, vocantur ciuitates munitæ & populoſæ: has enim meritò prægnantibus compares, vtpote populis plenas.

Secare prægnâtes Galaad myſticè quid? Tropol. S. Greg. 3. p. Paſt. cap. 25. *Galaad*, inquit, *id eſt, aceruus teſtimonij, eſt Eccleſia, quæ ore cunctorum fidelium de Deo quæ vera ſunt teſtatur. Pregnantes autem Galaad vocantur animæ, quæ intellectum verbi ex diuino amore concipiunt, & ſi ad perfectum tempus veniant, conceptam animæ intelligentiam, boni operis oſtenſione parituræ ſunt. Terminum verò ſuum dilatare, eſt opinionis ſuæ nomen extendere. Secuerunt ergo pregnantes Galaad, ad dilatandum terminum ſuum: quia nimirum hæretici mentes fidelium, quæ iam aliquid de veritatis intellectu conceperant, peruerſa prædicatione perimunt, & ſcientia ſibi nomen extendunt: paruulorum quippe corda iam de verbi conceptione grauida, erroris gladio ſcindunt, & quaſi doctrinæ ſibi nomen faciunt.* Sic & S. Hieron. *Prægnantes*, ait, *ſunt animæ credentium, quæ in principio fidei poſſunt dicere: A timore tuo Domine concepimus, & parturiuimus*, &c. Notent hæc illi, qui puſillos ſcandalizât, atque eos, qui parturiunt meliorem vitam, seducunt, & partum ſpiritualem impediunt. Hi enim ſunt homicidæ, non corporum, ſed animarum, ac vt tales horrendè à Deo punientur, qui hác animarum à ſe creatarum & redemptarum ruinam ita ſentit, ſicut ſentit mater dolorem, cum eius diſrumpuntur viſcera, vt fœtus tradatur lacerandus canibus. Ipſe enim de ſuis ait: *Qui portamini à meo vtero, qui geſtamini à mea vulua*, Iſaiæ 46. 3.

Vers. 14. *In vlulatu in die belli.*] Vlulatum tum tubarum, tum militum confligentium, ac victorum & occiſorum, æquè ac vincentium intellige. Hinc Tigurina vertit: *In claſſico in die belli*. Vatab. *in vociferatione*, quæ ſcilicet fit ſub conflictum. *Et in turbine*. Tigurina, *in tempeſtate*, id eſt, in valido impetu, in horribili incurſu hoſtium. Hunc enim comparat turbini, qui rapit & vêtilat paleas, æquè ac hoſtes hi ventilaturi erant Ammonitas. Hoſtes hi fuere Chaldæi, vt patet Ezech. 21. 20. Ierem. 27. 6. ita S. Hieron. Theod. Remig. Hugo & alij. Poſtea rurſum vaſtati ſunt Ammonitæ ſub Antiocho, à Iuda Machabæo 1. Machab. 5. 6.

Vbi nota ex Ioſepho: Nabuchodonoſor anno 18. regni ſui, qui fuit vndecimus Sedeciæ regis Iuda, cepit & vaſtauit Ieruſalem: deinde quinto anno poſt, putà anno regni ſui 23. vaſtauit Ammonitas, Moabitas, Idumæos, cœpitque obſidere Tyrum, quam poſt tredecim annos expugnauit, anno regni ſui trigeſimo quinto, vti oſtendi Daniel. c. 2. initio.

Et ibit Melchom in captiuitatē.] Melchom, ſiue Melech, vel Moloch, erat idolum Ammonitarum, ſpeciem habês regis, putà Iouis. Vnde *Melchom* heb. idem eſt quod *rex eorū*, vt vertit Chald. & Vatab. Quis fuerit Melchom, an Iupiter, an Saturnus, dixi Leuit. 18. verſ. 21. Septuag. in Vaticano, & apud S. Hieron. habent: *Et ibunt reges eorum in captiuitatem, principes eorum, & ſacerdotes eorum ſimul.* Hæc de litera: nunc tropologiam totius capitis accipe. **Vers. 15.**

Per haſce ſeptem gentes, quæ perſecutæ ſunt Iudam, id eſt, animam & populum fidelem, ſignificantur ſeptem vitia capitalia, putà Primò per Damaſcum (quæ hebr. idem eſt quod ſanguinis ſaccus, vel ſanguinem potans) gula & guloſi, qui toti in carne & ſanguine volutantur. Secundò, per Gazam, auaritia & auari, quorum totum robur eſt in gaza, id eſt, in auro & argento. Idem ſignificat *Aſcalon*, id eſt, vt vertit S. Hieron. in nomine hebr. in Acta, *ignis inſanus*, vbi corrige, *ignis* **Tropol. totius capitis.**

C *infamis* אש *eſc* enim eſt *ignis*, קלון *calon* eſt *infamia*. Idem ſignificat *Accaron*, id eſt *ſterilitas* (hác enim parit auaritia) vel *eradicatio* (malè in S. Hieron. in nom. Heb. in Ioſue legitur *eruditio triſtitiæ*, ait S. Hieron. hic. Tertiò, per Tyrum, ſuperbia & ſuperbi: Tyrus enim ſuperba in mari eminebat quaſi arx. Quartò, per Edom, id eſt, ſanguinarium, ira & iracundi, qui in verba, verbera & cædes prorumpunt. Quintò, per Ammon, libido & libidinoſi. Ammon enim ex inceſtu Loth cum filia natus eſt. Sextò, per Moab, de quo cap. ſequenti verſ. 1. inuidia & inuidi: Moab enim idem eſt quod *de patre*: quia ipſe patris ſui ex filia fuit filius, ſimul & nepos; ac conſequenter Loth ei fuit tam auus, quàm pater. Sic inuidi, fratres excludunt, eorúmque locum, opes & nomen ſibi

D arrogant, perinde ac nepotes non rarò excludunt patruos, imò fratres & parentes ſuos ab auita hæreditate. Septimò, Iſraël ſunt acedia & acedi, qui ex pigritia ad paupertatem redacti, vendunt pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis, vti de iis dicetur c. 2. verſ. 6.

Cuiuſque horum quatuor ſcelera ſunt, quatuor gradus vitij cuiuſque: ſcilicet Primus eſt, peccatum voluntatis. Secundus, operationis. Tertius, conſuetudinis. Quartus, gloriationis, vti dixi verſ. 3. ex S. Hieron. & Ruperto. Hoſce omnes Deus diſperdet in die iudicij, mittétque in ignem gehennæ, eo quòd pios perſecuti ſint, & fœdus

E fratrum ruperint, ſuſcitâdo bellum inter carnem & ſpiritum, imò faciendo vt caro incarceraret & opprimeret ſpiritum, cui quaſi frater, imò quaſi ſeruus obſequi & ſeruire debuerat.

Digitized by Google

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Ob tria & quatuor ſcelera Moab verſ.1.& Iudæ verſ.4.& Iſraëlis verſ.6.cladem & excidium intentat,ac deinceps Iſraëli pergit exprobrare ingratitudinem, eo quòd cùm Chananæam, expulſis Chananæis, dono à Deo acceperit, inſuper Prophetas & Nazaræos;iis tamen ingratè contra Deum, Deique iuſſum abuſus ſit. Vnde minans ſubdit verſ. 13. Ecce ego ſtridebo ſubter vos, *&c.*

Verſ. 1.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Moab, & ſuper quatuor non conuertam eum:eo quòd incenderit oſſa regis Idumææ vſque ad cinerem.

Verſ. 2.] Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in ſonitu Moab,in clangore tubæ.

Verſ. 3.] Et diſperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius interficiam cum eo,dicit Dominus.

Verſ. 4.] Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Iuda, & ſuper quattuor non conuertam eum: eo quòd abiecerit legem Domini,& mandata eius non cuſtodierit: deceperunt enim eos idola ſua, poſt quæ abierant patres eorum.

Verſ. 5.] Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Ieruſalem.

Vers. 1. SVPER *tribus ſceleribus Moab.*] Cap.1. quatuor gentium quatuor ſcelera arguit, eiſque punitionem meritam intentauit; nunc hoc capite tres alias gentes ſubnectit, putà Moab,Iſraël & Iuda,iiſque ſingulis eodem ſchemate totidem ſcelera obiicit, & ſimilem pœnam comminatur.

Eo quòd incenderit (Moab) *oſſa regis Idumææ.*] R.Dauid,Clarius,& Arias cenſent, hunc regem fuiſſe filiũ regis Idumææ, qui à Meſa rege Moab in conflictu captus eo tempore, quo Meſa pugnabat contra Ioſaphat regem Iuda,& contra regem Edom regémque Iſraël; quem tandem Meſa à tribus hiſce regibus obſeſſus, & ad extrema redactus, ex ira & deſperatione mactauit, & obtulit diis ſuis, eúmque quaſi catharma & piaculum cum oſſibus concremauit, & in cineres redegit in conſpectu patris vrbem obſidentis: quo facto pater, putà Rex Edom, indignans regi Iſraël, quòd eum ad hoc bellum excitaſſet, quo in conſpectu ſuo filius mactabatur & cremabatur, fœdus abrupit, & domum rediit, idque cenſent ſignificari illis verbis 4.Reg.3. 27. *Accipiénſque* (rex Moab) *filium ſuum primogenitum,qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocauſtum ſuper murũ.* vbi τὸ *filium ſuum*, exponunt *filium eius*, ſcilicet regis Edom. Hebr.enim *vau*, quæ eſt nota pronominis affixi,tam eum,quàm ſuum ſignificat. Verùm Septuag.Chald.Hebræi, S. Hieron. Ruffin.

A Ruper.Lyra.Abulenſis,Burgenſis, Caiet. Vatab. Pagnin. quin & Philo Biblius, vetus Phœnicum hiſtoricus apud Euſeb.lib.4.Præpar.Euang.ac Ioſephus lib.9.Antiq. cap.3. tradunt regem Moab 4.Reg.3.immolaſſe filium ſuum, id eſt,propriũ, non alienum, putà regis Edom. Cur id fecerit, varias cauſas afferunt Abul. 4. Reg. 3. & Perer. tomo 3.in Geneſ. cap.22. num.98. Meliùs ergo Hebræi S. Hieron. Ruffinus, Remigius, Alber. Hugo,Lyra. & Pererius loco iam citato, Ribera & à Caſtro cenſent,hunc fuiſſe ipſummet regem Idumææ, qui cum Ioſaphat & Ioram pugnauit contra Moabitas, eóſque obſidens in tantam deſperationem coëgit, vt rex Moab filiũ proprium diis ſuis immolaret, vt eorum opem in tanta neceſſitate imploraret & impetraret. Quocirca

B Moabitas tanto in regem Idumææ odio exarſiſſe, vt eius poſtea mortui & ſepulti oſſa effoderint, cremarint & redegerint in cineres. Addunt aliqui,Moabitas ex his cineribus calcem feciſſe, eáque domos ſuas obliniuiſſe,vt perenne odium in Regem Edom teſtarentur. Vnde Chald. vertit: *Eo quòd combuſſerit oſſa regis Idumaæ, & obliniuerit eis quaſi calce domum ſuam.* Et hebr. לַשִּׂיד *laſſid*, tam *in calcem*,quàm *in cineres* verti poteſt. Vnde & Syrus vertit: *Eo quòd incenderit oſſa regis Idumaæ vſque ad calcem, vel cinerem.* Quo præcisè tempore & anno id fecerint Moabitæ, non narrat Script.nec Ioſephus:ſufficit ex hoc loco Amos conſtare, id contigiſſe & tempore Amos fuiſſe rem omnibus notam & celebrem, erant enim crebra bella inter regem Moab, & Edom, ob vi-

C ciniam & confinia: & in aliquo horum victor Moab hanc iniuriam, & ignominiam intulit regi Edom.

Porrò minatur hîc Deus, ſe Moabitarum odia, & crudelitatem in oſſa regis Edom exercitam puniturum, vt oſtendat ſe non tantùm Iudæorũ, ſed & aliarum gentium eſſe Deum creatorem, prouiſorem & vindicem, vt quaſi talis ab omnibus agnoſcatur,timeatur & colatur. Porrò inhumanum eſt & probroſum valde exhumare mortuos, & illorum inſultare cineribus: tum quia honor ſepulchri ſunt vltima iuſta naturæ,quę defunctis decreuit viuorum pietas apud omnes penè gentes:tum quia hoc eſt cum mortuis dimica-

D re,& eos rurſus quaſi interficere:tum quia animæ fit iniuria cùm eius corpus inhonoratur. Vnde Gentiles ſepulchra dicabant, & ſæpe inſcribebãt *Dys manibus.* Hinc peſſimè apud omnes audiuit Cambyſes,teſte Herodoto lib.3. qui Amaſis regis Ægypti iam defuncti effodit cadauer, illúdque flagris cædi, vellicari, & ſtimulis pungi iuſſit. Crudelis Sylla C. Marij oſſa effoſſa diſperſit; quod ne ſibi iure talionis fieret, iuſſit ſe poſt mortem cremari. Idem eandem ob cauſam ſecu-

ti

Digitized by Google

A ti ſunt Romani,vt docet Plinius lib.7.c.54.Quin & Scythę cætera deſpiciétes,cum Darius eis metum vel inertiam exprobaret, quòd bellum declinarent, reſponderunt ipſum cogniturum animos & vires Scytharum, cum ad parentum ſuorum ſepulchra veniſſent:pro iis enim ſe vſque ad mortem præliaturos.ita Valer. lib.5. cap.4. Hac de cauſa Deus impio Ieroboam, aliiſque regibus Iſraël idololatris, quaſi pœnam extremam minatur,quòd oſſa eorum ſepulchris eruta proiicienda ſint canibus, Ierem. 8. 1. & Baruch 2. 24.

Hinc moraliter diſce, quantum nefas ſit mortuorum famam lacerare : fama enim pluris eſt quàm oſſa: oſſa laniant canes, famam detractores : B canini ergo ſunt, & crudeliores canibus. ita Sanchez.

Vers. 2. *Mittam ignem in Moab.*] Per Nabuchodonoſorē,qui quaſi flagellum gētium omnium in manu Dei,quinto anno poſt exciſam Ieroſolymam percuſſit & vaſtauit tam Moabitas,quàm Ammonitas,teſte Ioſepho lib.10.Antiq.c.11.

Et deuorabit ædes Carioth.] Aliqui *Carioth* accipiunt vt nomen, non proprium, ſed appellatiuum,vertúntque *vrbes.* קריה *kiria* enim in ſingulari eſt vrbs:inde *Carioth* in plurali vocantur vrbes.Vnde Septuag. vertunt:*Fundamenta vrbium ſuarum diſperdet.* ſic & Chald.

Meliùs noſter,Tigurina & alij, Carioth accipiunt vt nomen proprium vrbis, & metropolis C Moab.Sic enim accipit Ieremias c. 48. 21. Fortè vrbs hæc ab amplitudine dicta eſt Carioth, eo quod vrbes plures in ſe complecteretur, vti Praga,Cracouia, Leodium, Pariſij, tres imò plures vrbes in ſe continent.

Et morietur in ſonitu Moab.] Tigurina, *in fremitu.*q.d.In ſtrepitu horriſono expugnationis vrbis Carioth, & cæterarum Moabitidarum occidentur,& morientur Moabitę.ita Vatab.vnde explicans addit : *In clangore tubæ.* q. d. Tubis clangentibus,armis perſonátibus, & hoſtibus vociferantibus cædentur Moabitæ, magno terrore & horrore.

Vers. 4. *Super tribus ſceleribus Iuda.*] A gentibus trāſit ad Iudam(id eſt, ad duas tribus, Iudam & Beniamin) qui gentium idololatriam & ſcelera imi- D tatus eſt,imò ſuperauit, ideóque ei excidium per eundem Nabuchodonoſorem & Chaldęos comminatur.

Tropol.S.Hieron. *Auarus*,inquit,*aurum, guloſus ventrem, libidinoſus penem & Beelphegor colit: laſciua mulier, quæ cùm ſit in delicijs, mortua eſt, adorat venereas voluptates.* Hæc ſunt idola Iudę, id eſt,fidelium & Chriſtianorum.

Verſ. 6.] Hæc dicit Dominus : Super tribus ſceleribus Iſraël,& ſuper quattuor non conuertam eum:pro eo quòd vendiderit pro argento iuſtum, & paupe- E rem pro calceamentis.

Verſ.7.] Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant : & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctum meum.

Verſ. 8.] Et ſuper veſtimentis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare : & vinum damnatorum bibebant in domo Dei ſui.

Super tribus ſceleribus Iſraël.]A Iuda trāſit ad Iſraël, id eſt, ad decem reliquas tribus, quarum caput erat Samaria,eáſque pariter arguit, & plectit ob tria,id eſt, multa ſcelera, & ob quatuor, id eſt, quartum, quod eſt crudelitas & oppreſſio pauperum, nimirum,*eo quòd vendiderit pro argēto iuſtum & pauperem.* Vers. 6.

R.Samuel Marochianus tract.de aduentu Meſſiæ c.6.& ex eo Galatin.lib.4.cap.24. & Arianus Finus libr.6. flagelli Iudæorum cap. 47. cenſent quartum ſcelus fuiſſe,quòd Chriſtum, qui iuſtus fuit per excellentiam & antonomaſiam, vendiderint triginta argenteis.Primum, inquiunt, ſcelus fuit,quòd vendiderint Ioſeph, Geneſ.37.28.propter quod puniti ſunt captiuitate Ægyptiaca. Secundum, quòd Dauidem, & in eo Chriſtum ſpreuerint, dicentes: *Nō eſt nobis pars in Dauid:* atque adorauerint vitulos aureos, propter quod puniti ſunt captiuitate Aſſyriaca. Tertium, quòd filios ſuos immolarint Moloch & idolis, ac Prophetas eos arguentes occiderint, propter quod puniti ſunt captiuitate Babylonica.Quartū,quòd Chriſtū vendiderint & occiderint, propter quod planè exciſi, & deſolatione ſemper duratura vaſtati ſunt à Tito& Romanis. Verùm obſtat,quòd Chriſtus non ab Iſraële, vtpote iam abducto in Aſſyriam,ſed à Iuda venditus,& occiſus ſit.Quocirca potiùs Iudæ, quàm Iſraëli hoc ſcelus aſcribendum fuiſſet. Adde, quòd tempore Chriſti nec Iudæi,nec Iſraëlitæ coluerunt idola, quæ hic verſ.4. in Iuda arguit Propheta.Ad literam ergo loquitur de quolibet iuſto & paupere, ab Iſraëlitis iniuſtè vendito & oppreſſo:ſed quia inter hos excelluit Chriſtus, quem Prophetæ habent pro ſcopo, hinc ad Chriſtum quoque videtur acies Prophetæ finaliter dirigi. Primò enim Prophetæ taxant ſcelera ſui ſæculi, deinde ſub iis taxant ſimilia poſterorum crimina,maximè committenda tempore Chriſti contra ipſum Chriſtum. Prophetæ enim omnibus temporibus ſcripſerunt hęc oracula. Vnde & inter ſeptem gentium ſcelera, Amos hoc ponit vltimum, quaſi maximum : tale enim eſt venditio & occiſio Chriſti; præſertim quia non legimus Iſraëlitas alio tempore quàm Chriſti, vendidiſſe iuſtum & pauperem verè & propriè. Porrò hoc fuit ſcelus tam Iſraëlis, quàm Iudæ:quia poſt vaſtatā ab Aſſyriis Samariam, Iſraëlitæ cladi ſuperſtites fugerunt Ieroſolymam, & cum Iuda commixti coaluerunt in vnam gentem. Nam ab olim, putà à Patriarcha Iacob, Iſraël & Iuda, id eſt, decē tribus & duæ, fuerunt quaſi fratres: quocirca ſcelera hic Iſraëli aſcripta,ad Iudam quoque pertinent. Quartum enim ſcelus Damaſci, & cæterarum gentium, hic aſſignatur crudelitas:ergo eadem Iudæ quoque aſſignanda videtur:cúmque in oraculo Iudæ verſ.4. illa non inueniatur, ex onere Iſraëlis hoc verſu mutuanda eſt.Id clariùs patebit cap.3. verſ.1. vbi S.Hieron.& alij paſſim, per filios Iſraël intelligunt tam duas,quàm decem tribus. Iſraëli tamen potiùs, quàm Iudæ aſcribit eam Amos : quia ipſe directè, & propriè à Deo miſſus fuit ad Iſraëlem,non ad Iudam,ac prophetauit in Samaria & Bethel,non in Iudæa & Ieroſolyma : vnde in ſequentibus pergit prophetare contra Iſraëlem. Iſraëlis ergo onus vltimò ponit,illúdque aggrauat, vt de eo continua ſerie prophetet.

Digitized by Google

Senſus ergo eſt.q.d. Quartum & grauiſſimum ſcelus Iſraëlis eſt, *quod vendiderit pro argento iuſtum*, id eſt, iuſtam iuſtorum, putà pauperum innocentium, cauſam & ſubſtantiam, vt eam in iudicio adiudicaret diuitibus, propter pecunias & munera accepta ab eis, qui illos illorúmque bona iniuſtè inuadebant, & à Iudice ſibi dari depoſcebant. Venditio ergo hæc iuſtorum tempore Amos, non fuit ipſorummet iuſtorum, vt cenſuit Remig. hoc enim eos feciſſe nuſquam legimus, ſed prædiorum & opum eorundem, qua ſcilicet donis iudici oblatis peruertebant iudicium, ac emebant ab eo ſententiam iniuſtam, per quam ipſe eis adiudicabat bona pauperum. ita Chald. S. Hieron. Alber. Lyran. Clarius, Arias, Vatab. Ribera & à Caſtro. Propriè verò quartum hoc ſcelus Iudæ & Iſraëlis eſt, *quod vendiderit*, id eſt, venditurus ſit *pro argento*, putà pro triginta argenteis, *iuſtum*, ſcilicet Chriſtum, qui antonomaſticè eſt iuſtus, quia Sanctus ſanctorum. Chriſto enim propriè ſingula hæc verba competunt, & non alteri; & ad Chriſtum, quaſi ad ſcopum & amorem ſuum, data vel leui occaſione & ſimilitudine, ſubitò auolare ſolent Prophetæ. Eſt ergo hic duplex ſenſus, íſque literalis; vel potiùs prior de iuſtis quibuſlibet tempore Amos literalis, poſterior de Chriſto allegoricus. Denique Arabicus vertit: *Eo quòd poſuerunt contra veritatem pro argento & veſtimentis.* q. d. Quia veritatem & iuſtitiam vendiderunt argento, & calceamentis, hoc eſt, viliſſimo pretio.

Et pauperem pro calceamentis.] Hebr. eſt duale נַעֲלַיִם *nahalaim*, id eſt, pro duobus calceis, ſiue pro pari calceorum. Perperam R. Salomon, & ex eo Lyran. vertit: *Pro clauſuris.* q.d. Sepem qua pauper claudebat agrum, cogebat diues dirui; vt eius agrum inuaderet, & ſuo, qui vicinus erat, copularet. Nam Septuag. Chald. & alij paſſim, *nahalaim* vertunt calceos. Remigius propriè id accipit, cenſétque Iſraëlitas vendidiſſe pauperes in ſeruos vicinis gentibus, vel ipſis etiam Iſraëlitis, ídque viliſſimo pretio, putà pro pari calceamentorum. Hoc ſcelus in iure vocatur plagium, quo ſcilicet homo liber rapitur, venditúrque in mancipium; quod proinde lege diuina morte punitur Exodi 21. 15. *Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum, conuictus noxæ morte moriatur.* Lege verò ciuili, putà lege Flauia punitur verberibus & plagis, à quibus reus dictus eſt plagiarius, & crimen plagium. Verùm hoc iam refutaui: neque veriſimile eſt hominem liberum ab eis tam vili pretio, putà duobus calceis, venditum fuiſſe.

Meliùs ergo alij cenſent, pauperem hic dici venditum, eo quòd eius ius, cauſa & ſubſtantia ſit vendita. Sic enim vulgò dicimus hominem vendi, dum in iudicio, vel extra iudicium eius ſtatus, vel iura venduntur. ita S. Hieron. Clarius, Vatab. Arias & alij paulò ante citati. Nota adagium, *pro calceamentis*, id eſt, exiguo & vili pretio. Sic vulgò etiamnum dicitur; Nõ pluris eum facio quàm meos calceos: tanti eum æſtimo, quantò veteres calceos: pro calceis iſtud dabo. ita S. Hieron. Sic Chriſtus à Iudæis venditus eſt vili pretio, putà triginta argenteis, qui totidem florenos Brabanticos, vt aliqui; vel vt alij, dimidiam eorum partem, putà quindecim flor. Brab. conficiunt. florenus Brabanticus continet quatuor Iulios: quindecim ergo floreni faciunt ſexaginta Iulios, putà ſex aureos. Annon hoc vile pretium, quo Dominus vniuerſorum æſtimatus & venditus eſt? Minùs rectè Theodor. ſic exponit, q. d. Iudices, Aduocati & Procuratores, ita affligebant pauperes cauſam ſuam agentes, vt cùm non haberent quod pro ſtipendio eis ſoluerent, ſordida auaritia & tyrannide calceos eis exuerent, & raperent. Et Clarius, q.d. Diues inuadens agrum pauperis, cogebat illum renunciare iuri ſuo extracto calceo, iuxta morem Iſraëlitarum, qui narratur Ruth. 4. 7. Denique Arabicus vertit: *Fecerunt pauperem loco calceamentorum*, hoc eſt, vili æſtimarunt, non pluris fecerunt quàm veteres calceos, vt vulgò dicitur.

Qui conterunt ſuper pulucrem terræ capita pauperum.] q.d. Deprimunt pauperes in iudicio, vt cauſa cadant; quin & extra iudicium eoſdem deiiciunt & conculcant, æquè ac conculcatur mancipium, vel beſtia, quæ in puluerem deiicitur, ibique caput & capillos opplet luto & puluere, vt videatur tota eſſe puluerulenta. ita S. Hieron. Notat diuitum faſtum, & ſæuitiam in pauperes. Nam vt rectè aduertit P. Pineda lib. 6. de rebus Salomon. cap. 20. num. 14. apud inſolentiſſimos diuites Iſraëlis res non erat inſolens, vt obuios pauperes pro libidine peſſundarent, & iniecto opprimerent pede, ac tantùm non ſuffocarent, animámque extorquerent. Vnde Septuag. vertunt: *Conculcabant ſuper puluerem terræ, & pugnis percutiebant in capite mendicum.* Vatab. verò & Tigurina: *Anhelabant ſuper puluerem terræ in caput tenuium.* q. d. Deſiderant opprimere pauperes, quos libenter vident proiici in terram & luto oppleri. Chald. *Qui contemnunt quaſi puluerem terræ caput mendicorum.* Alij: *Qui abſorbent quaſi puluerem terræ caput pauperum.* Hebr. enim שָׁאַף *ſçaaph* ſignificat reſpirare, attrahere, anhelare, optare, inhiare, abſorbere. ita Pagnin. Marinus, Forſterus, & alij in lexicis. Vers. 7.

Et viam humilium declinant.] q.d. *Viam*, id eſt, ius, rem & cauſam pauperum in iudicio ob munera ſubuertunt, litémque & victoriam diuiti munera danti tranſcribunt. ita Theod. Vatab. & Arias. Vnde Chald. vertit: *Et ius obſcuriorum peruertunt.* Secundò generalius, q.d. *Viam*, id eſt, conſilia, inſtituta, conatus pauperum ſubuertunt, eóſque cogunt incœpto deſiſtere, illíſque ſua potentia & iniquitate omnis boni aditum, & viam præcludunt. Tertiò ſimpliciùs, & magis connexè ad præcedentia: *viam humilium*, id eſt, humiles & pauperes viatores, vt ſit hypallage, *declinant*, id eſt, deiiciunt, & in terram proſternunt, ac conculcãt. Hoc enim aptè reſpondet priori hemiſtichio, quo dixit: *Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum.* Solent enim Hebræi, in rythmis præſertim & carminibus, poſteriori hemiſtichio idem aut quaſi idem dicere, quod dixerant priori. Simile eſt Iob 24. 3. *Subuerterunt pauperum viam, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ.* Vbi vide P. Pinedam, qui decem expoſitiones illius æquè ac huius loci affert. Aliter S. Hieron. q.d. *In tantum eleuantur ſuperbia, vt nolint cum humilibus ambulare vel agere:* & Lyran. q. d. Cum in via occurrunt pauperi, ex faſtu cogunt eum ſibi cedere, & de via declinare. Myſticè Albertus. q.d. Pauperum bona diripiunt, itáque cogunt eos vel per impatientiam, vel per indigentiam à via virtutis, & iuſtitiæ declinare ad furta, aliáque ſcelera, vt victum ſibi comparent. Primus ſenſus eſt literalis & genuinus: via enim in Script. ſæpe rem, negotium, ius & cauſam ſignificat.

Notent hæc Iudices & Aduocati, qui pauperes opprimunt, cùm ex iuramento eos tueri, imò ex Mot. in aduocatos iura peruertentes.

officio

Digitized by Google

officio cauſam eorum gratis agere teneantur. Audiant fulmen Dei Deuter.27.19. *Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, & pupilli, & viduæ. Et dicet omnis populus: Amen.* Rectè S. Ambroſ. in ſerm. *Iuſtè aduocato dicitur: Redde quod accepiſti, quoniam contra veritatem feciſti, iniquitati adſuiſti, iudicem fefelliſti, iuſtam cauſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti.* Caſſiod. in pſal.73. *Hi, ait, ſunt in conuiuiis ſcurræ, in exactionibus harpyiæ, ad fallendum vulpes, ad ſuperbiendum tauri, ad conſumendum minotauri. Hi ſunt, quorum ſi nares afflaueris cuiuſquam rubiginoſi aura marſupij, confeſtim videbis illic oculos Argi, & manus Briarei, & Sphyngarum vngues, & periuria Laomedontis, Vlyſſis argutias, Sinonis fallacias, fidem Polymneſtoris, & pietatem pigri Leonis adhiberi.* Et Alanus lib. de conqueſtione B naturæ: *Si quis armatus eſt pecunia, tanquam loricis argenteis, torrentis impetum Tulliani, fulgur incurſus Hectorei, robur virtutis Herculeæ, verſipellis Vlyſſis vilipendit aſtutias. Intantum enim habendi fames incaduit, vt Dialectica muta ſit ſubtilitas, Rhetorica langueſcat eiulitas, vbi nummorum perorat pluralitas. Nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuerſis.* Hæc de rabulis litigioſis, auaris & iniquis: veri enim aduocati iuris tutores, pauperum patroni, noui Iuones ſunt.

Et filius, ac pater eius ierunt ad puellam.] *Eandem*, vt habent Septuag. notat Iſraëlitarum inceſtum, quòd filius ſocru, id eſt, vxore patris, vel C potius nuru, id eſt, vxore filij abuteretur, inquit S.Hieron. Remig. Hugo & Lyran. aut certè, eandem puellam & meretricem haberet vterque pro concubina: itáque *violarent nomen ſanctum Dei*, exponendo illud infamiæ & ludibrio Gentilibus, dicentibus: Ecce quàm ſpurci & obſcœni ſunt Iſraëlitæ; quàm ſpurca ergo eorum fides & religio ſit oportet: & qualis eorum Deus, qui iſta tolerat, nec punit? Huius blaſphemiæ cauſam dabant ſuo inceſtu Iſraëlitæ.

VERS. 8. *Et ſuper veſtimentis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare.*] Iſraëlitæ cœnaturi, vel conuiuaturi non ſedebant ad menſam, ſed iuxta eam diſcumbebant, id eſt, iacebant in lectulis, qui inde cœnatorij dicebantur. Ita diſcubuit in lectulo D Chriſtus in domo Simonis leproſi, cùm à tergo ei Magdalena pedes lachrymis ſuis lauit. Taxat ergo eos, quòd immolantes victimas vitulis aureis in Dan & Bethel, ex iiſque deinde iuxta altare epulantes, diſcumberent in lectulis & veſtibus, quas à pauperibus, præſertim nolentibus edere hoſce vitulos, vi extorſerant, quaſi pignora pro debitis: aut quòd iis diuenditis ex pretio victimam & epulum inſtruerent: vnde ad illud accumbentes, cenſebantur ad veſtes pauperum pignoratas diſcumbere, & ſuper iis epulari; cum tamen Deus iuſſiſſet pignus pauperi ante noctem reddi, Deuter.24.12. ita Hebræi, & ex eis S.Hieron. Lyran. & Vatab. Peccabant ergo dupliciter, E Primò, quod has veſtes eriperent pauperi. Secundò, quod iis colerent idola. ita Sanchez.

Aliter Septuag. qui per accubitum intelligunt concubitum. *Veſtimenta*, inquiunt, *eorum ligantes funibus*, παραπετάσματα, id eſt, *velamina faciebant adhærentia altari*, vt nemo eos ibi in idolio concumbentes & fornicantes videret. Sic enim Beelphegor colebant fornicando iuxta eius idolum & altare, vt patet Numer.25.1. ita Septuag. explicat S.Hieron. & Theodor. Vnde Syrus & Arabicus vertunt: *Colligauerunt veſtimenta ſua funibus, & fecerunt inceſſus coram templo meo, & biberunt vi-* A *num cum luſu in domo deorum ſuorum.*

Denique Clarius cenſet, eos dormiendo in veſtibus hiſce in pignus acceptis, captaſſe oraculum, vti Græci dormientes in pelle arietis Ioui immolati, captabant eius reſponſum, teſte Herodoto lib.8. Talia fuerunt lectiſternia Gentilium in fano Serapidis, Æſculapij, Podalyrij & aliorum, quibus incubantes ſomnia captabant, de quibus P. Delrio Diſquiſit. Magic. lib.4.c.3.quæſt.6. Huc accedit explicatio Martini de Roa lib.2.ſingular.c.9. qui per veſtes pigneratas accipit ſacras, quibus ſe ſuis diis deuouebant & conſecrabant. Erant hæ veſtes, inquit, quæ quaſi pignus deuotionis, aut mitrationis, diis conſecrabantur; aut quæ ipſi mitrati deuotique tanquam inſigne eius numinis, cui ſeſe dicauerant, geſtabant. Sic ait Cicero Philip.14. *Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet*, id eſt, tanquam ſuum, ſibique deuotum & debitum vſurpare. Et Sueton. in Claudio c.10. *Primus Cæſarum*, inquit, *fidem militis etiam præmio pigneratus*, id eſt, quaſi pignore ſibi obligans. Et Seneca lib.3. de Benef. c.4. *Nemo non victuram in animo ſuo memoriam dixit, nemo non deditum ſe, & deuotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, inuenit*, id eſt, quo ſe illi conſecratum aut deuotum ſignificaret. Simili modo erant hę veſtes diis eorum oppigneratæ, per eáſque ſeipſos diis ſuis oppignerabant & deuouebant. Subdit tamen Roa, pignora hic potiùs iudicialia ſignificari, quæ iuriſperitis ea dicuntur, in quorum poſſeſſionem quis à iudice mittitur: ſiue quæ aliquo iure cuipiam adiudicata, attributáque ſunt, eſto iniuſtè, vti hic fiebat. Ergo veſtis pignorata non eſt aliud quàm veſtis damnatorum, vt vinum etiam damnatorum, de quo ſequitur.

Et vinum damnatorum (quos per calumniam, & vim damnarant ad ſpolium, vel ad mortem. Vnde Septuag. vertunt: *Vinum de calumniis bibebant.* Chald. *bibebant vinum rapinæ*, vtique expreſſum ex oppreſſione & conculcatione pauperum) *bibebant in domo Dei ſui.*] q. d. Pauperes, præſertim Dei veri cultores, nec in Dan & Bethel, ſed in Ieruſalem ſacrificantes, calumniis & falſis teſtibus circumuentos damnabant, boniſque mulctabant; ex quibus inſtituebant ſympoſia, ſéque inebriabant in ſuis idoliis, quaſi hac idololatria, calumnia, rapina & ebrietate deos ſuos honoraturi, & Deum verum Iudæorum offenſuri. ita S.Hieron. Theod. Lyran. & Vatab. Paulò aliter P. Prado in Ezech.23.verſ.31. Bibebant, ait, vinum damnatorum, id eſt, vinum generoſum, delicatum, pretioſum, quale propinari ſolet damnatis à familiaribus & amicis, vt animoſiùs tolerent cruciatus, & ſupremum mortis agonem; quaſi ſola gula & ebrietas hic eis improperetur. Verùm prior ſenſus ſimplicior, plenior & neruoſior eſt. Simile ſcelus impiis improperat Iob cap.24.6. *Agrum*, ait, *non ſuum demetunt, & vineam eius quem vi oppreſſerunt, vindemiant*, vti fecit Achab in agro Nabot, 3.Reg.21. Porrò ex damnatorum bonis olim diis ſacrificari conſueuiſſe, docet Seruius in illud Æneid.4.

Simul Diuum templis indicit honorem.

Indici, inquit, *dicuntur, quia paupertas maiorum ex collatione ſacrificabat, aut certè de bonis damnatorum; vnde & ſupplicia dicuntur.* Ac D.Iſidorus lib.6. ex Feſto: *Supplicationes*, ait, *quæ ſunt de bonis paſſorum ſupplicia.* Hinc etiam ſacer homo, ſacra bona, & ſacrum pro execrando ſumptum, quia ſa-

cræ

Digitized by Google

cræ res de bonis exectandorum fiebant. Audi rurſum Iſidorum, & ex eo Martinum de Roa lib. 2. ſingular. c. 9. *Supplicium propriè dicitur, non qui quoquo modo punitur, ſed ita damnatur, vt bona eius conſecrentur, & in publicum redigantur. Nam ſupplicia dicebantur ſupplicamenta, & ſupplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo: vnde & ſupplicare.* Vinum ergo damnatorum eſt, quod ex damnatorum mulcta & ſupplicio comparabatur; ex quo diis ſacrificare, ac proinde conuiuari etiam peracto ſacrificio veteres conſueuere.

Verſ. 9.] Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo, cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & contriui fructum eius deſuper, & radices eius ſubter.

Verſ. 10.] Ego ſum, qui aſcendere vos feci de terra Ægypti, & duxi vos in deſerto quadraginta annis, vt poſſideretis Terram Amorrhæi.

Verſ. 11.] Et ſuſcitaui de filiis veſtris in prophetas, & de iuuenibus veſtris Nazaræos: numquid non ita eſt filij Iſraël, dicit Dominus?

Verſ. 12.] Et propinabitis Nazaræis vinum: & prophetis mandabitis, dicentes: Ne propheteris.

Verſ. 13.] Ecce ego ſtridebo ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno.

Verſ. 14.] Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem ſuam, & robuſtus non ſaluabit animam ſuam.

Verſ. 15.] Et tenens arcum non ſtabit, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam.

Verſ. 16.] Et robuſtus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

Vers. 9. *Ego autem exterminaui Amorrhæum.*] q. d. Ego duce Ioſue Chananæâ expuli Amorrhæos, aliaſque ſex gentes eius incolas, eámque dedi vobis, ô Iſraelitæ: hæccine ergo mihi rependitis? Recenſet beneficia eis præſtita, vt eorum ingratitudinem & apoſtaſiam acriùs arguat. Nominat Amorrhæos præ cæteris: quia hi tam ſtatura & robore, quàm ſæuitia & ſcelere ſuperabāt cæteros Chananæos: inde dicti ſunt Amorrhæi Hebr. id eſt, loquentes, ſiue famoſi & frequenti ſermone celebrati, ait S. Hieron. Vnde ſubdit: *Cuius altitudo cedrorum altitudo eius.* q. d. Amorrhæi alti & proceri erant inſtar cedri. q. d. Erant gigantes. Eſt hyperbole: & hebraiſmo redundat pronomen eius. Simile eſt illud Virg.

Abietibus iuuenes patriis, & montibus æquos.

Et fortis ipſe (populus Amorrhæus) *quaſi quercus:* de qua Seneca in Herc. Oeteo:

Gemit illa multo vulnere impreſſo minax,
Frangitque cuneos, reſilit excuſſus chalybs:
A *Vulnúſque ferrum patitur, & truncum fugit.*

Sic Lucan. lib. 1. Pompeium aſſimilat quercui. Hæc enim eſt fortitudinis ſymbolum, ait Pierius Hiero. 51. Sic & Philo; ait S. Hieron. Eſau vocat δρύϊνον, id eſt, quercinum, roboreum, quaſi ex quercu exciſum: imò Feſtus à robore, id eſt, quercu, robur dictum putat. Senſus ergo eſt, ait Ruffinus, q. d. *Syluam gentium longa iam ætate præualidam, ita celſis verticibus comminantem, & profundis radicibus innitentem, ſedulus quaſi caſtrorum metator excidi, ne habitationis leuia ſaltem impedimenta ſentirent. Quicquid ergo roboris fuerat, ſtirpitus amputaui.*

Et contriui fructum eius deſuper & radices eius B *ſubter.*] q. d. Penitus hunc populum euerti; inſtar cedri, cuius tam ſurſum rami quàm deorſum radices ſuccinduntur. Perſtat enim in metaphora & ſimilitudine cedri. Porrò per ramos & radices accipi poſſunt filij & patres. Deus enim volens gentem & ſtirpem tam impiam radicitus delere, inſſerat Moyſi & Ioſue vt Chananæos omnes, etiam pueros & infantes, occiderent, itáque omne eorum ſemen abolerent, Deut. 7. 2. Ioſue 6. 21. Sapien. 12. 11. vbi Chananæi vocantur *ſemen maledictum.* ita Theodor. Remig. & Arias.

Et ſuſcitaui de filiis veſtris in Prophetas.] q. d. Filios veſtros impleui ſpiritu prophetiæ, fecique Prophetas, eáque ratione tam filios veſtros, quàm vos in filiis euexi & honoraui. Vers. 11.

C *Et de iuuenibus veſtris nazaræos.*] Repete *ſuſcitaui.* Nazaræi erant quaſi religioſi legis veteris, qui vt Deo meliùs vacarent, ex voto abſtinebant vino, & geſtabant cæſariem intonſam, ideóque dicti ſunt Nazaræi, id eſt, ſeparati à mundo, & addicti Deo. Vnde S. Nazianz. orat. in laudem S. Baſilij, religioſos noſtros vocat Nazaræos. Vide dicta Numer. 6. Nota hic nazaræatum, id eſt, ſtatum religionis, & vocationem ad eam, vitámque in ea, eſſe opus Dei, quòd nec niſi Deo auctore ſuſcipi, nec niſi eo adiutore retineri poteſt. Inſuper eandem eſſe magnum Dei donum quo Deus honorat familias, eiſque benedicit, dum filios earum D in eum ſibi, quaſi in ſuam familiam, aſſciſcit, eóſque facit quaſi aulicos aulæ ſuæ cœleſtis; vt meritò parentes hoc Dei donum in filiis impedire & euertere non debeant, niſi Deo ingrati eſſe, eíque reſiſtere velint; ſed potiùs de eo ſibi gratulari, Deóque gratias agere, at filios eò impellere, eóſque Deo eorum creatori offerre, imò reddere, vti docent S. Baſil. in aſcet. S. Chryſoſt. lib. 3. contra vituper. vitæ monaſt. S. Ambr. lib. 1. de Virgin. S. Bern. Epiſt. 111. vide P. Platum lib. 3. de bono ſtatus religioſi c. 35. & lib. 2. c. 12. 13. 14. 15. 16. & 19.

Et propinabatis eis vinum.] Ita legunt omnes Codices Latini, Græci, & Hebræi, in præterito. Vnde in Romanis vitio typographico irrepſiſſe videtur; *Propinabitis & mandabitis*, in futuro. Taxat enim præterita eorum ſcelera, nimirum quòd Nazaræis contra votum & profeſſionem eorum, propinarint vinum, & Propheris à Deo miſſis ad prophetandum mandarint, dixerintque, *Ne propheteris*, itáque Nazaræis & Prophetis, ipſique Deo eorum datori non tantùm ingrati, ſed & hoſtiliter obluctari fuerint. Qua de cauſa iratus eis vindictam, & excidium horribile comminatur. Notent hæc ij, qui Clericos & Religioſos ad ſua vota, & inſtituta violanda inuitant, & ſollicitant. Audiant fulmen Dei quod ſequitur: *Ecce ego ſtridebo*, &c. Vers. 12.

E

Ex

Ex hoc loco, ait S. Hieron. *hæreſin ſuam Tatianus Encratitarum princeps ſtatuere nititur, vinum aſſerens non bibendum; cum & lege præceptum ſit ne Nazaræi bibant vinum; & nunc accuſentur à Propheta, qui propinent Nazaræis vinum.* Eandem ante ſexennium renouauit phanaticus quidam in Hollandia, docens Chriſtianis abſtinendum eſſe vino & carne, quòd hiſce veſcens nequeat ſeruare caſtitatem: ſed exploſus ab œnopolis & lanionibus, ac à magiſtratu flagellatus, & in exilium pulſus, inſaniæ ſuæ pœnas dedit.

Vers. 13. *Ecce ego ſtridebo ſubter* (malè quidam Codices legunt *ſuper*. Hebr. enim eſt תחת *tachat*, id eſt, *ſubter*, & Græcè ὑποκάτω, id eſt, *ſubtus*) *vos*.] Pro *ſtridebo* hebr. eſt מעיק *meic*, quod Primò Chald. vertit actiuè: *Ecce ego adduco ſuper vos anguſtiam, & anguſtiis afficiet vos in loco veſtro, ſicut anguſtiis premitur plauſtrum onuſtum manipulis*, dum ſcilicet manipuli fœni, vel ſegetum laxi, ab auriga comprimuntur & ſtringuntur, vt currus capiat multos, itâque iuſtum onus ſuſcipiat. Verùm Hebr. Græci, & Latini Codices legunt: *ſubter vos*, non *ſuper vos*, vt dixi. Secundò ergo, alij ſic vertunt: *coarctationem*, vel, *compreſſionem facio ſubter vos*, id eſt, coarctabo & anguſtiabo vos vndique, ſubtus & ſupra, ſicut auriga denſat & coarctat manipulos in curru, tam inferiores quàm ſuperiores. q.d. Multiplicabo & denſabo anguſtias vobis circumquaque, ſicut ſtringuntur & denſantur ſegetes in curru, præſertim imæ, quæ ſubtus ſunt, vt aliis fiat locus, pluréſque ſuper eas poſſint inijci. Vnde Emmanuel & Mariana ex Chald. ſic exponunt: *Stridebo*, id eſt, obſidione vos premam, ſicut plauſtrum premitur & coarctatur plenum manipulis. Hinc & Arabicus Alexand. vertit: *Ego deuoluam vos vt plauſtrum voluens.* Tertiò & optimè vertit noſter, cui conſentit Tigurina, quæ ſic habet: *En ego onuſtus nimium premor, ſtrideóque ſub vobis, perinde ac plauſtrum onuſtum manipulis premitur, ac gemit*; quod explicans Vatab. *Conqueritur*, inquit, *Deus de Iſraëlitis, quòd eum onerent peccatis & ſceleribus ſuis: hinc ſequitur, quod & Deus eos in anguſtias ducturus ſit, è quibus eluctari non poſſint.* Et R. Abraham: *Non eſt robur, vt feram vos; ſed gemo ſub onere*, iuxta illud Iſaiæ c.1. verſ.14. *Laboraui ſuſtinens.* Et c.43. verſ.24. *Seruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis.*

Optimè S. Hieron. *Idcirco*, inquit, *ſicut plauſtrum ſtipula, vel fœni onere prægrauatum, ſtridore & ſonitu longè exululat, ſic ego peccata veſtra vltrà non ſuſtinens, & quaſi ſtipulam tradens incendio, clamabo & dicam: Peribit fuga à veloce*, &c. Hinc Syrus vertit: *Ecce ego anxius* (compreſſus) *ſum* (ero) *ſubter vos, vti comprimitur* (angitur) *plauſtrum plenum ſpicis.* Et Arabicus Antiochenus: *Ego deflectar ne ſim veſter index, eo modo quo voluitur plauſtrum plenum arundinibus.*

Vox ergo *ſtridebo* tria ſignificat. Primò, Deum quaſi grauatum mole peccatorum Iſraëlitarum ſub iis gemere: vnde ait, *ſubter vos.* Secundò, indignari & ſtridere, ac diras omnes impiis cum excidio intentare: ſtridor enim eſt is qui ſequitur: *Peribit fuga à veloce*, &c. Tertiò, *ſtridebo*, id eſt, ſtridere faciam, premam, & affligam vos vt ſtrideatis. Hebr. enim מעיק *meic* eſt coniugationis *hiphil*, ac proinde planè actiuum. Vnde Chald. & alij vertunt, *coarctabo vos*, nimirum per Salmanaſar & Aſſyrios, qui obſidebunt & vaſtabunt Samariam. Quocirca Ribera rectè ſic exponit: *Stridebo ſubter vos*, id eſt, *in terra veſtra audiri faciam magnum*

A *ſtridorem, & moleſtiſſimum auribus veſtris ſonum*, putà clamorem hoſtium vincentium & exultantium, vlulatum verò veſtrorum ciuium occumbentium, vel captiuorum. Ergo τὸ *ſtridebo*, non tam eſt vox & ſtridor Dei ſub onere gementis, quàm indignantis, vindicantis & punientis. Gemitus enim in Deo non eſt ſignum animi fracti, aut imbecilli; ſed infenſi, ſeſe intendentis, & excitantis ad plagam. Aliter enim gemit qui grauius portat onus, quàm vires ferant; aliter gladiator, aut lignator, qui tunc gemunt, cum ſe ad firmitatem & conatum intendunt: ille vt hoſtem feriat, hic vt quercum ſecuri deiiciat. Sed in Deo videre eſt vtrumque, & gemitum ac ſtridorem ex faſtidio, & ex offenſione ſuſpirium, quo ſe Dominus
B excitat ad anhelatam plagam, ait Sanchez. Rurſum *ſtridebo*, ſignificat Deum hic comparari plauſtro, non tam quatenus ipſe hoſtes inſtar plauſtri onuſti premit & calcat, vti putant Abenezra, Lyran. & Palacius, quàm quatenus inſtar plauſtri fœno onuſti, quod ex fœni leuitate nũc in hanc, nunc in illam partem inclinando conquaſſatur, fremit & ſtridet. Vbi nota ſtrepitum hoſtium, armorum, præliorũ & bellicæ vaſtitatis, rectè comparari ſtridori plauſtri, quod re leui, putà fœno, vel ſtipula onuſtum magis ſtridet, quàm ſi lapidibus oneretur: lapides enim magis premunt, ſtringunt, onerant, ideóque firmiter degrauant plau-
C ſtrum, eiúſque ſuccuſſionem & ſtridorem impediunt; contrarium per omnia facit fœnum: ſimul appoſitè voluptates peccatorum rectè comparantur rebus leuibus & vilibus, putà fœno & ſtipulæ, quæ ſtatim marceſcunt, areſcunt, à vento rapiuntur, igne conſumuntur: pari enim modo voluptates tranſeunt, marceſcunt, & igne gehennæ comburuntur. Rurſum pro *fœno* hebr. eſt עמיר *amir*, id eſt, manipulus, id eſt, manipuli, quibus ſignificatur multitudo peccatorum. *Hoc eſt fœnum*, ait S. Hieron. *de quo Propheta Pſal. 128. Fiant ſicut fœnum ædificiorum, quod priuſquam euellatur exaruit. Et, Omnis caro fœnum: ſtipula autem illa*
D *eſt, ſuper cuius incendio flebiliter Propheta Mich. c. 7. complorat dicens: Heu mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe, &c. Hoc eſt fœnum, & ſtipula, de quo & Apoſtolus loquitur 1. Corinth. 3. Ligna, fœnum ſtipula, vniuſcuiuſque opus manifeſtum fiet: quoniam in die Domini in igne reuelabitur.* Quocirca aliqui apud Vatab. ſic vertunt: *Ecce ego gemere faciam* (vos) *ſub vobis, id eſt, in locis veſtris*; vel *ſtridere vos faciam*, ſcilicet ſub onere tribulationum. *Meic* enim ſignificat ita aliquid premere, arctare, grauare tot ponderibus & anguſtiis, vt res preſſa & oppreſſa ſub iis gemat, & ſtrideat inſtar plauſtri nimis onuſti. Et τὸ *ſub vobis*, vel *ſubter vos*, Hebræis idem eſt quod *in loco veſtro*, vt patet Exodi 16. 29. Abacuc 3. 16. & alibi. ita
E S.Hieron. Remig. Hugo, Lyran. & alij. Conſentiunt Septuag. qui vertunt: *Ecce ego voluo* (anguſtias & tribulationes) *ſubter vos* (in loco veſtro) *ſicut voluitur plauſtrum plenum ſtipula*, ita vt eas fugere & effugere non poſſitis. Vnde ſubdit: *Et peribit fuga à veloce* &c. ita Theodor. & S.Hieron. *Voluere*, inquit, *ſe ſubter eos ſicut plauſtrum comminatur Deus, fœno vel ſtipula prægrauatum, vt quia frumentum non habent quod in horrea condatur fœnum eorum & ſtipula incendio concremetur.* Simili modo *ſtridula plauſtra* dixit Ouid. lib. 3. Triſt. eleg. 12. & Virgil. lib. 8. Æneid. *Stridúntque cauernis ſtricturæ chalybum.* Et 4. Georg.

Stridere opes vtero, & ruptis efferuere coſtis.

Z Et

Digitized by Google

Et Æneid. 1.

Cardo foribus ſtridebat ahenis.

Mor. ſtridor Dei. Moral.S.Greg.lib.32.mor.c.6. *Ecce ego ſtridebo ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno: quia enim fœnum eſt vita carnalium, ſicut ſcriptum eſt: Omnis caro fœnum, in eo quòd Dominus vitam carnalium patitur, more plauſtri fœnum ſe portare teſtatur. Cui ſub fœni onere ſtridere, eſt pondera & iniquitates peccantium cum querela tolerare.* Addit Ruffinus: Queritur,ait,Deus, quia diu peccãtem populum ſuſtinebat, ſe oneratum inſtar plauſtri, ſed cui onus vilis materiæ contigiſſet.q.d. *Si plauſtrum onuſtũ haberet aliquam diſcernendi facultatem,indignantius ſine dubio ſtrideret ſi vilia, quàm ſi pretioſa portaret. ſic & Deus noſter maiorem ſe ſarcinam pronũciat experiri,eorum peccata tolerando,in quibus nihil queat de pretioſis ſtudiis reperire,ſed qui omnes ad vile fœnum, quod facile ignibus conſumitur,acceſſerunt.* Et Rupert. Fœni,ait, ſimilitudine vtitur,quia plauſtrum fœni tardiùs progreditur, & ideo velociùs comprehenditur ab inſequente,& celerrimè incendio abſumitur.

Alleg. Chriſtus ſtridebit contra reprobos in die iudicij dicens: *Ite maledicti in ignem æternum:* ibique inſtar ferri in igne, iugi follium flatu ſuccenſo, ſtridentis, ſtridere eos faciet. nam vt ait Matth.8.12.*ibi erit fletus,& ſtridor dentium.*

Vers. 14. *Et peribit fuga à veloce.*]Hęc verba accipi poſſunt dupliciter:Primò, quaſi pendentia à verbo *ſtridebo*,quod præceſſit, quaſi ſtridor, vox & rugitus Dei contra impios Iſraëlitas,ſit hic: *peribit* (pereat)*fuga à veloce.* Secundò, quaſi non pendeant à verbo *ſtridebo*,ſed huius ſtridoris Dei ſint fructus & effectus.q.d.Cum ſtridebit Deus contra Iſraël,omnes communi clade inuoluet, à qua proinde velox eripere ſe non poterit velocitate ſua,nec miles fortis bellica ſua fortitudine, vel agilitate, &c. vt vitam ſuam tueatur & ſeruet. Id ita accidiſſe Iſraëli & Samariæ, cum eam vaſtauit Salmanaſar, patet 4.Reg.17. & 18. & 2. Paral.5. Porrò S.Hieron. (& ex eo Remig. Alber. & Hugo) ſcribit Rabbinos ſingula hæc adaptare ſingulis regibus Iſraël, à primo Ieroboam vſque ad vltimum Hoſee, hoc modo: *Peribit*,inquit, *fuga à veloci, quem Hebræi Ieroboam filium Nabath* A *intelligunt, qui priùs in Ægyptum fugerat*, perſequente eum Salomone 3.Reg.11. *Et fortis nõ obtinebit virtutem ſuam, fortem Baaſam interpretantur, qui fuit ad bella promptiſſimus. Et robuſtus non ſaluabit animam ſuam,hunc Amri ſentiunt. Et tenens arcum non ſtabit, ſiue ſuſtinebit, de Iehu filio Namſi,qui Ioram regem Iſraël ſagitta percuſſit, dictum putant. Et velox pedibus ſuis non ſaluabitur, Manahem intelligunt, qui fruſtra feſtinans, regi Aſſyriorum dona direxit. Et aſcenſor equi nõ ſaluabit animam ſuam, hunc Phacee filium Romeliæ interpretantur,qui iuncto Aram,id eſt, Syro, ſub rege Achaz,Iudæa multa vaſtauit.Et robuſtus corde,nudus fugiet in die illa:ſolus Hoſee,qui vltimus rex decem tribuum fuit,& errantem populum ad Dei cultum reuocare conatus eſt, quaſi nudus egreditur de* B *incendio:nudum autem vocat, quia ſub ipſo decem tribus captæ ſunt.* Ita Hebræi apud S.Hieron.

Verùm priora ex his iam erant præterita: hic autem intentatur Iſraëli futura clades extrema, eiúſque excidium, quod cœpit à Phul tempore Manachen, ac perfectum eſt à Salmanaſar tempore Hoſee 4.Reg.15.19.& 4.Reg.18.9.

Tenens arcum non ſtabit.) q.d.Sagittarij Iſraëlitarum, qui eminus iaciendo ſagittas pugnãt, non conſiſtent contra aduerſarios, putà Aſſyrios. ita Vatab. Vers. 15.

Robuſtus corde inter fortes nudus fugiet.] Tigurina: *Qui inter heroes magnanimus eſt,nudus aufugiet in die illa*,putà proiecto clypeo,& enſe,inermis.q.d. Viri fortes tam corpore, quàm animo, C non ſuſtinebunt impetum Aſſyriorum, ſed cadent animis, & proiectis armis terga vertentes aufugient.Hinc Septuag.vertunt: *Fortis non inueniet cor ſuum in potentatibus.* S. Hieron.legit: *Inter potentes nudus fugiet.* Ad literam agitur de Iſraëlitis fugientibus Aſſyrios, vt patet ex præceden. Quare minus rectè Iſidor.Peluſ. lib.1. Epiſt.53. ad literam cenſet hic agi de paſſione Chriſti, & per nudum intelligi adoleſcentem, qui *ſindone coopertus ad nudum, carnificum Domini ſæuitiam, relicta ipſius ſindone, effugit.* Myſticè, cenſet notari hic viros religioſos,qui ſe terrenis nudant, vt leues & expediti à mortaliũ fæce, ad eam vitã quæ ab interitu remota eſt,quaſi additis alis euolent.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Prophetat Iſraëlem Aſſyriis, & Deo, quaſi leoni rugienti, & aucupi in prædam dandum. Secundò v. 9. aduocat Philiſthinos & Ægyptios, vt videant ſcelera,indéque ſtragem Iſraëlis, quæ tanta erit,vt ex ea vix duo vel tres, iique miſeri & ægri euadant:ſed tam ipſe, quàm eius idola & aræ,ac palatia domúſque eburneæ diruantur.

Verſ. 1.] Audite verbum, quod locutus eſt Dominus ſuper vos, filij Iſraël: ſuper omnem cognationem, quam eduxi de terra Ægypti,dicens:

Verſ. 2.] Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.

Verſ. 3.] Nunquid ambulabunt duo pa- D riter, niſi conuenerit eis?

Verſ. 4.] Numquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam?nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo,niſi aliquid apprehenderit?

Verſ. 5.] Numquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe?numquid auferetur laqueus de terra antequam quid ceperit?

*Verſ.*6.

Digitized by Google

Verſ. 6.] Si clanget tuba in ciuitate,& populus non expaueſcet? ſi erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit?

Verſ. 7.] Quia non facit Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretũ ſuum ad ſeruos ſuos prophetas.

Verſ. 8.] Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?

Vers. 1. FILII *Iſraël.*]S.Hieron. Remig. Hugo,Lyra.& alij, per filios Iſraël accipiunt omnes duodecim tribus, ac conſequenter & Iudam, eo quòd ſequatur: *ſuper omnem cognationem quam eduxi de terra Ægypti.* Verùm ex ſequent.verſ. 12.& 14. liquet, Prophetam propriè loqui Iſraëli, id eſt, Samariæ & decem tribubus,ita tamen, vt ſermonem mox dilatet,& extendat quoque ad Iudam. q.d.Vos ô Iſraëlitæ, quin & tu ô Iuda, adeóque omnes quos Deus eduxit ex Ægypto, qui cognati eſtis,vti ſanguine, ita & ſcelere, futuri & ſimiles in pœna ſtrageque, audite ex ore meo Dei iras,minas & onus,quod vobis imponit.ita Theod. Alber. Arias & alij.

Vers. 2. *Tantummodo vos cognoui ex omnibus.*] q.d.Vos, ô Iſraëlitæ, ſolos ex omnibus gentibus *elegi*, vt vertit Chald.mihi in populum, in familiares, & amicos,imò in filios, vt vos quaſi pater alerem, tuerer,proueherem, & exaltarem. Subaudi cum Chald. Vatab. & aliis: Cur ergo à me ad vitulos aureos defeciſtis? *Idcirco viſitabo* (puniam) *ſuper vos omnes iniquitates veſtras.*

Secundò, *cognoui*, id eſt, curaui, & curo vos, réſque veſtras per peculiarem prouidentiam, qua vobis legem dedi, tot miracula & bona contuli, pœnas & præmia propoſui,rexi & direxi,imò rego & dirigo, ideóque bene agentibus mihíque obedientibus proſpera omnia, malè verò facientibus aduerſa immitto; vt vos quaſi pater caſtigem, eóque quaſi fræno vos infrænem, & per viam virtutis ad me reducam, cum alias gentes præ vobis non cognoſcere,id eſt, non curare & negligere videar, eáſque vt alienas à me, dimittam ſequi deſideria cordis ſui, in futuro acerrima & æterna pœna eas puniturus. Magnum enim indicium animi verè paterni,& de filiorum commodis ſolliciti eſt, admouere aut ægrotanti cauterium,aut pigritanti aculeos, aut erranti flagellum,ait Sanchez.

Vers. 3. *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis?*]Septuag. *niſi cognouerint ſe.* Aquila: *niſi conſtituerint inter ſe.* Quæres, quorſum dicitur, & quid ſignificat hoc adagium,& quinque quæ ſequuntur vſque ad verſ.6. Et quinam ſunt hi duo ſimul ambulantes? Reſpondent Primò Theod. Remig.& à Caſtro in paraphraſi, hoſce duos eſſe Deum & Aſſyrios.q.d. Deus & Aſſyrij pariter ambulant, pergúntque ad veſtrum excidium,ô Iſraëlitæ. Deus enim eſt qui Aſſyrios in vos immittit, vt ſcelera veſtra puniat. Idem cenſent ſignificari ſequentibus quinque adagiis: putant enim omnia eò ſpectare, vt ſignificent nonniſi Deo vindicante hoſtes immitti, ſicut duo non ambulant ſimul, niſi priùs inter eos conuenerit, & ſicut leo non rugit, niſi capta præda, & ſicut

A auceps non aufert laqueum, niſi capta aue, & ita de cæteris:nihil enim eorum fit, niſi poſita conditione; ſic nihil fit in cladibus & excidiis, niſi annuente & puniente Deo. Probant,quia Deus hæc adagia concludens, eorúmque ſcopum & ſententiam indicans, ſubdit verſ.6. *Si erit malum in ciuitate quod non fecerit Dominus?* q. d. Hæc duo pariter,parique paſſu ambulant,Dominus & malum,ſiue numen & prouidentia, Deus & vindicta,putà caſtigatio impiorum; quia nec eſt Deus ſine prouidentia, ſiue numen ſine vindicta impiorum; nec aliqua eorum vindicta exercetur,ſine Deo & numine. Hic ſenſus ſublimis eſt,& moribus congruens.

Secundò, Arias cenſet hos duos eſſe Iuda &
B Iſraël, ſiue duas tribus & decem. Rurſum, eſſe Nabuchodonoſor & Salmanaſar. q.d. Iuda & Iſraël ſchiſmate à ſe videntur diuiſi, ſed tamen in idololatria & ſcelere conſentiunt, & pariter ambulant ad colenda eadem idola. Idcirco pariter contra eos ambulabunt Nabuchodonoſor & Salmanaſar: ille vt Iudam,hic vt Iſraëlem puniat & perdat.Deus enim vtrumque immittet,& diriget ad idem vtriuſque excidium.

Tertiò,Hugo,Lyra.& Vatab. per duos hos ſimul ambulantes, accipiunt Deum & Prophetam,v.g. Amos.q.d. ait Vatab. *Sicut duo nunquam aliquò ſimul proficiſci ſolent ob aliquod negotium, niſi prius de eo conueniat inter ipſos; ſic Propheta,*
C *per quos prædicam me viſitaturum iniquitates veſtras,vti iam dixi, non accedent ad vos vt hæc annuncient,niſi maximè illis mecum conueniat, vt de hoc vos admoneant. Hac enim ſimilitudine voluit oſtendere præſtantiam prophetiæ, magnúmque eſſe inter Deum & Prophetas conſenſum. Vnde paulò poſt verſ.7. ſeipſum declarat his verbis: Quia non facit Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas.*

Quartò & congruentius, magíſque genuinè Rupert.Clarius & Ribera cenſent, hos duos ſimul ambulantes eſſe Deum & populum Iſraël, q.d.Ego Deus ambulaui ſimul cum Iſraële, olim pio & obſequente,eùm ſcilicet eum quaſi manu tenens eduxi ex Ægypto, & per deſertum per-
D duxi in Chanaan: quia tunc ipſe mecum conueniebat,ſinebat ſe à me regi, meúmque ductum & legem libens ſequebatur. At nunc me relicto ambulat cum diis alienis. Quocirca ego pariter nõ ambulabo cum eo:quòd ipſe cum idolis conuenit,non mecum; ſed potius contra eum vt hoſtis incedam,vti minatus ſum Leuit. 26. 24. putà ambulabo cum eo, vti carnifex cum reo, quem ducit ad furcam; ſicut leo ambulat cum præda quam diſcerpſit;auceps cum aue quam cepit; venator inſtructus laqueo cum fera quam illaqueauit. Rugiam enim in eum quaſi in prædã meam, & per Amos alióſque Prophetas, certum & ineuitabile ei per Aſſyrios exitium prædicam & in-
E tentabo.

Vt hæc expoſitio explicetur & probetur, ſuppono, quòd ſicut in fabulis & apologis (v. g. Æſopi) ſunt tres partes, ſcilicet μῦθος, προμύθιον, & ἐπιμύθιον,id eſt,fabula, profabulatio & affabulatio: profabulatio eſt ipſa prælibatio & quaſi prologus,ſignificans in quos, & quorſum dicatur fabula:affabulatio eſt epilogus fabulæ,ſignificans quid ex ea diſcere, quem fructum capere debeamus:ita pariter in adagiis, ænigmatibus & parabolis ſint tres partes,putà parabola ipſa, proparabola & poſtparabola. Proparabola eſt ipſe prolo- Tres partes parabolæ.

Digitized by Google

gus parabolæ, indicans eius finem & ſcopum, qualis eſt illa Lucæ 14.7. *Dicebat autem ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent.* q.d Scopus Chriſti in parabola ſequenti, quæ eſt de inuitatis, eſt, taxare ambitioſos, qui primas cathedras & diſcubitus primos ambiunt. Poſtparabola eſt concluſio parabolæ, ſignificans eius vſum & fructum, qualis eſt ibidem verſ.11. *Quia omnis qui ſe exaltat humiliabitur; & qui ſe humiliat exaltabitur.*

Hoc ſuppoſito dico, horum ſex adagiorum ſiue parabolarum ſenſum venãdum eſſe ex proparabola, ſiue prologo qui immediatè præceſſit; & ex poſtparabola, quæ immediatè poſtea ſubiungitur. Prologus autem hic eſt: *Audite verbum quod locutus eſt Dominus ſuper vos filij Iſrael, ſuper omnem cognationem quam eduxi de terra Ægypti, dicens: Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ.* & maximè id quod mox ſequitur, & immediatè adagia hæc præcedit, nimirum: *Idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.* q.d. Puniam veſtra in me ſcelera, eo quòd cùm ego eduxerim vos ex Ægypto, & vobiſcum iugiter quaſi pater ambulauerim, vos tamen ſuperbè & ingratè vertentes mihi dorſum, me ſpreto ambulaueritis cum idolis & vitulis aureis. Poſtparabola eſt verſ.6. *Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fecerit? quia non facit Dominus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Deus locutus eſt, quis nõ prophetabit?* q.d. Vti in proparabola dixi, ita in poſtparabola dico & repeto, me, non alium, mala & clades vobis intentare per Prophetas, eáque mox reipſa per Aſſyrios inflicturum, vt in vos rugiam & ſæuiam, ſicut leo in prædam, eo quòd tanquam hoſtes contra me inceſſeritis, ambulantes cum idolis, qui ſunt iurati mihi inimici. Ecce hic videmus clarè tam prologũ, quàm concluſionem parabolæ ſignificare, eò ſpectare parabolas haſce, vt per eas indicet Deus, ſe olim cum Iſraële ambulaſſe quaſi patrem cum filio, eo quòd rectè illi cum eo cõueniret: at iam poſt eius apoſtaſiam, ſchiſma & idololatriam, ſe amicam illam præſentiam, & paternam curam opémque ab eo ablaturum, & contra eum inceſſurum, ac per Prophetas ſuos, ſtrages & exitium ei intentaturum, illúdque mox illaturum per Aſſyrios. Ergo hic eſt horum ſex adagiorum, & parabolarum ſcopus & ſenſus. Vbi nota, duo hic in poſtparabola ſignificat Deus: prius, nihil mali immitti ciuitati, v.g. Samariæ, niſi à Deo. Secundum, illud ipſum malum ſe ei non infligere, niſi priùs ipſam de eo præmoneat per Prophetas, vt vitam corrigat, & malum euadat; vtque ſciat malum, cùm id ei obuenerit, non aliunde quàm à Deo vindice, qui illud ei per Prophetas comminatus eſt, obuenire. Propheta enim hic vult fidem & auctoritatem, æquè ac certitudinem conciliare ſuæ prophetiæ ac minis, quæ ex Deo Iſraëli intentabit: auctoritatem, dicendo, Deum non facturũ quippiam mali Samariæ, niſi illud priùs ſibi reuelarit, & per ſe prænunciarit: certitudinem, dicendo, hæc ſua minacia oracula eſſe ſibi à Deo reuelata, eſſéque minas & verba ipſius Dei, qui eſt prima veritas, fallíque aut fallere nequit. Credant ergo Iſraëlitæ, has non eſſe minas verbales & inanes, ſed reales & efficaces, vtpote Dei irati & ſæuientis inſtar leonis. Quocirca hîc ſe Propheta non conſtituit alterum, vel ſecundum à Deo, ſed quaſi eundem cum Deo, ſcilicet vt Dei os & tubã, quæ clangat & rugiat contra Iſraël, qui eſt alter, vel ſecundus à Deo. Duo ergo ambulantes hic ſunt, Deus per Prophetam minãs, & Iſraël minas haſce Dei excipiens. Iam ſecundùm hæc, reliqua quinque adagia ſigillatim explicãda & adaptãda ſunt. Secundum ergo eſt, quod ſequitur: *Nunquid rugiet leo*, &c. ita S. Hieron. Emmanuel, Mariana & alij.

Alleg. S. Hieron. non poſſunt duo, putà Gentiles & Iudæi ambulare ſimul, niſi conuenerint in vna fide, vnóque capite Chriſto. Quod ſi diſcordia ſeparentur, ſtatim eos leo rugiens, & auceps diabolus inuadet & capiet.

Tropol. Rupert. Non poteſt Deus ambulare cum peccatore, ſi ille peccatum defendat. *Nos duo ſumus*, inquit, *ego qui arguo, vel corripio Deus, & Iſraël qui corripitur, nimirum non conuenit nobis, quia me corripientem Deum correptus Iſraël non audit. In hoc nobis animus diſconuenit: quia ego arguo, ille ſe defendit.* Et S. Auguſt. in pſal. 75. *Quamdiu*, inquit, *non confiteris peccata tua, quodammodo rixaris cum Deo. Quomodo enim non cum illo litigas, qui quod illi diſplicet laudas? Pſalmi vox eſt dicentis: Incipite Domino in confeſſione. Quid eſt, Incipite Domino in confeſſione? Incipite adiungi Deo. Quomodo? Vt hoc vobis diſpliceat, quod & illi diſplicet. Diſplicet illi vita tua mala, ſi placeat tibi, diſiungeris ab illo; ſi diſpliceat tibi, per confeſſionem illi coniungeris.*

Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædã?] VERS. 4.
Leo eſt Deus, præda eſt Iſraël, rugitus ſunt minæ Prophetarum, Iſraëli excidium per Aſſyrios ex Dei iuſſu intentantium. q.d. Sicut leo famelicus rugit, dum in vnguibus, vel etiam in oculis habet prædam: rugit, inquam, vt iras & animos excitet, ad feram quã prædari vult inuadendam, aut ſi eam ceperit, ad eam contra lupos, vrſos aliáſque feras & homines tutandam, ne ſibi eripiatur; ita Deus rugit, indignatur & minatur per me alióſque Prophetas, vobis, ô Iſraëlitæ, quos iam inuadit per Aſſyrios, quóſque quaſi iam captos in manu habet, & proximæ cladi & captiuitati deſtinat. Sicut enim leo nunquam rugit, quin prædam capiat, laceret & deuoret, ita Deus non minatur obſtinatis pœnas, quin protinus illas eis infligat, eóſque cædat & mactet, vti vos, ô Iſraëlitæ, mactabit per Salmanaſar. Nota ex Ariſt. Plinio & aliis mox citandis, leo ſolet rugire bis, primò cùm famet, & quærit vidétque prædam: ſecundò, cùm eam capit: tum enim partim ira, ne ſibi eripiatur, partim fame & ingluuie frendens & murmurans rugit. Leo enim guloſus eſt & helluatur, ita vt partes integras oſſáque deglutiat, antequam dentibus ea comminuat. Vnde ita ſe infarcit, vt repletus ad biduum vel triduum non eſuriat, nec comedat ordinariè niſi alternis diebus, putà ſemel in biduo, vti docet Ariſt. lib. 8. hiſt anim. c. 5. Plinius lib. 8. c. 16. & Ælian. libr. 4. hiſt. anima c. 33. Hinc & ex ingluuie hac, halitus eius grauis eſt & fœtet. *Animæ leonis virus graue*, ait Plinius lib. 11. c. 53. Simili modò rugiit Deus, tum ante excidium Iſraëlis, per Prophetas ei minando; tum in excidio, Iſraëlem per Aſſyrios concidendo, nec permittendo vt Ægyptij, aliíve eum ſibi eriperent. Magis tamen hic Propheta loqui videtur de rugitu leonis ante prædam, ſuas enim prophetias minaces per Amos, Oſee & alios editas de futuro & inſtante excidio, Deus hic comparat rugitui leonis. Adde, maior & horribilior eſt rugitus leonis cùm videt hoſtem, vt cum inuadat

Leo rugit bis cur?

Digitized by Google

uadat & prædetur, quàm dum eum capit & deuorat. Porrò dicitur tunc eam habere, tum quia eam habet oculis ſuis propoſitá, tum quia in ſpe certa eam habet. Sequitur tertium adagium ſecũdo ſimile.

Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit?] Tigurina: *Num catulus leonis vocem ſuam edit egreſſus de luſtro, cum nihil prædæ cepit?* Repetitione hac Propheta Dei potentiam & oraculi certitudinem aſtruit. q. d. Si præda ſaluari nequit à leone, & à catulo leonis rugiente, quis veſtrum, ô Iſraëlitæ, euadet manus Dei irati: Leoni ſubiungit catulos: quia hi, vtpote petulci & latrante ſemper ſtomacho, famelici rugiunt magis, iuxta illud Pſal. 103. 2. *Catuli leonum rugientes, vt rapiant & quærant à Deo eſcam ſibi.* Vnde in Script. ira Dei, æquè ac hoſtium acer inſultus, comparatur rugitui leunculorum, vt Iſaiæ 31. 4. *Quomodo ſi rugiat leo, & catulus leonis ſuper prædam ſuam,* &c. *ſic deſcendet Dominus vt prælietur.* B

Vers. 5. *Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe?*] Qui aui laqueum poſuit. q. d. Non: ſicut ergo auis non capitur laqueo niſi ab aucupe, ita & vos capiemini ab Aſſyriis, non alio id agente, quàm Deo, qui Aſſyrios quaſi laqueum vobis poſuit. Hebr. מוקש *mokes* ſignificat illaqueatorem, putà aucupem, vt vertunt Septuag. noſter & alij. Poteſt ſecundò cum Vatablo verti *offendiculum.* q. d. Sicut auis non cadit in laqueum ſine offendiculo, id eſt, quin eo capiatur & ſtranguletur; ſic nec vos cadetis in manus Dei & Aſſyriorum, quin ab eis capiamini & ſtrangulemini. verùm quia illud ſignificatur proxima parabola, hinc vt ſit gradatio, ſimpliciùs noſter & Septuag. vertũt, *Abſque aucupe.* Sequitur ergo quartum adagium tertio connexum. C

Nunquid auferetur laqueus de terra antequam quid ceperit?] q. d. Sicut laqueus à venatore non tollitur, niſi eo auem vel feram illaqueauerit & ceperit, ſic nec ego tollam expáſum rete meum, putà Aſſyrios è Samaria, donec eam ceperint & vaſtarint: ſed quaſi auceps continuò aſſiſtam & intendam iis, quaſi meis laqueis, nec deſiſtam donec vos capiant & iugulent. Excludit omnia effugia impiorum & incredulorum, qui hæc eius oracula vel eleuabant, vel eludebant dicendo: Minæ hæ ſunt ſolitæ Prophetarũ, ſed minæ duntaxat, ſicut parentes pueris oſtentant virgam, non vt feriant, ſed vt minis eos percellãt: veniet Aſſyrius, oſtentabit ſe Samariæ, ſed non audebit vrbem tam potentem & munitam aggredi: nobis ergo intactis & illæſis domum redibit. Hæc effugia, & has eluſiones minarum & oraculorũ ſuorum ſuccidit hic Deus, certóque denunciat Aſſyrium non receſſurum à Samaria, donec eam capiat, ſicut venator non tollit laqueum, donec eo auem conſtrinxerit. Nota minas Prophetarum & prædicatorum hic comparari rugitui leonis, reti aucupis & clangori tubæ verſ. 6. Verè Nicetas in vita Alexij Com. *Laqueos, ait, & retia diuina prouidẽtiæ nemo euadere poteſt,* vti eoſdem euadere nequiuit Pharao, Diocletianus, Maximianus Iulianus Apoſt. Valens Imp. aliique ſimiles. Similem laqueum Iudæis intentat Dauid Pſal. 68. 23. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones & in ſcandalum.* Hæc eſt diuinæ iuſtitiæ venatio: ſicut enim Principes viri apros lupóſque, ita Dei vindicta venatur tyrannos & impios, Sic de Sedecia ait Deus Ezech. 12. verſ. 13.

A *Extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea,* per Chaldæos. Sequitur adagium quintum.

Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet?] q. d. Sicut tuba tempore belli perſonante, & claſſico perſtrepente, ac ſignificante hoſtem adeſſe, paranda eſſe arma & aciem, fieri nequit quin populus metu hoſtis, & cladis, ac horrore clangoris bellici percellatur; ſic multò magis vos, ô Iſraëlitæ, deberetis pauere & percelli ad voces haſce meas, quibus ex Deo claſſicum cano, ac hoſtem, ignem & flammam vobis prædico & intento. Clangor ergo tubæ, eſt prophetia: clangens eſt Deus: tuba eſt os Prophetæ: hoſtis eſt Aſſyrius: ciuitas, Samaria: populus, Iſraëlitæ metu percellendi & exanimandi. Vers. 6.

Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fecerit?] Hic eſt poſtparabola, ſiue concluſio & applicatio parabolarum præcedentium. q. d. Quinque parabolę quas iam recenſui, ſignificant malum, id eſt, afflictionem & cladem extremam afferendam Samariæ per Aſſyrios, nõ ab alio, quàm à Deo à quo apoſtatarunt, quémque irritarunt, præponendo ei vitulos aureos. Cùm ergo hæc clades vobis ô Iſraëlitæ, aduenerit, certò ſcitote à me illam vobis inferri: ideo enim ego ſolus illam per Prophetas vobis prædico & comminor, quia ſolus illam vobis infligã, non Baal, non Chamos, non quis alius inanium deorum. Vnde explicãs ſubdit: *Quia non facit Dominus,* &c.

Moral. diſce hic, rapinarum, incendiorũ, ſtragum & calamitatum omnium, tum publicarum, tum priuatarum, quæ impiis & peccatoribus infliguntur, Deum eſſe auctorem. Deus enim gubernator vniuerſi, iudex eſt & vindex omnium. Rectè Plutar. in Moral. *Vt amnes, ait, quidam repente ſe condunt ſub terram, nihilominus eò perferuntur quò tendunt, ita numinum iræ, licèt occultæ, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes,* etiam dum non cogitant *vltorem poſt caput eſſe Deum.* Et Horat. Mor. nil mali, niſi à Deo infligi.

Rarò antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Et Ierem. Thren. 3. 37. *Quis eſt qui dixit vt fieret, Domino non iubente? Ex ore Altiſſimi non egredientur nec mala nec bona? Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis ſuis?* vide ibi dicta. Et c. 18. 11. *Ecce ego fingo contra vos malum.* Et Iſaiæ cap. 45. 7. *Ego Dominus, & non eſt alter, formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum.* Vide S. Baſil. hom. *Quòd Deus non eſt auctor malorum*, vbi oſtendit propriè nihil malum eſſe niſi peccatum, cuius auctor eſt voluntas creata, non Deus: cætera verò mala pœnæ, quæ vocantur, bona eſſe, non mala, præſertim quia per ea Deus interficit peccatum, & viuere facit iuſtitiam; aut potiùs facit hominem mori peccato, vt viuat iuſtitiæ. *Quantum enim*, inquit, *exterior homo noſter corrumpitur, tantum interior renouatur. Non igitur alium interficit, & alium viuificat; ſed eundem per ea quæ interficit viuificat. Caro igitur percutitur, vt anima ſanetur. Peccatum perimitur, vt iuſtitia viuat.* D E

Quia non facit Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas.] τὸ *quia* poteſt accipi pro *veruntamen*, efficaciùs tamen accipias propriè, vt cauſale eius quod præceſſit. q. d. Non eſt malum in ciuitate quod non faciat Dominus: quia ipſe omnia mala ciuitati euentura priùs reuelat Prophetis, & per eos illa Vers. 7.

Digitized by Google

ſe ciuitati mox inflicturum cōminatur : ergo cum mox illa ciuitati infligantur, ipſe eſt, non alius, qui ea ciuitati quaſi iudex & vltor infligit, vti comminatus eſt. Porrò Deus hanc cladem ciuitati Samariæ non inferet, niſi vobis, ô Samaritę, per Prophetas præmonitis, idque duas ob cauſas. Prior eſt, ne cauſari poſſitis vos nunquam fuiſſe reprehenſos. Poſterior, vt certi ſitis eam ob ſcelera veſtra vobis infligi, Deúmque eorum vindicem eius eſſe auctorem : qua re Propheta declarat tum dignitatem, tum neceſſitatem ſui muneris, putà prophetiæ, vtpote à Deo accepti, vt ſcilicet ipſe eſſet quaſi legatus Dei ad Iſraël, & inter eos internuncius, ſequeſter & mediator : tum miſericors Dei conſilium, vti mox oſtendam. Quocirca nota, verbum metonymicè ſignificat rem, putà cladem verbo ſignificatam & prædictam. Vnde mox idem vocat *ſecretum ſuum*, &, vt Theodotion, *conſilium ſuum*, putà arcanum eius decretum de clade hac inferenda. Septuag. vertunt παιδείαν, id eſt, eruditionem, vel potiùs vt S. Hieron. vertit *correptionem ſuam*, quo ſignificatur minas & plagas Dei non proficiſci ex odio, ſed ex amore paterno erga homines. Sicut enim pater corripit & caſtigat filium quem diligit, vt eum erudiat, ſic & Deus peccatorem. Quapropter caſtigationem hāc inuitus, & quaſi coactus infert, ideóque vt eam pœnitendo euadant homines, priùs per Prophetas & prædicatores eam comminatur & prænunciat, quæ omnia miram Dei clementiam ſignificant, ait S. Hieron. Ita ante diluuium præmonuit peccatores per Noë, qui ea de cauſa centum annis arcam fabricauit, vt per centum annos homines ſciſcitantes fabricæ huius cauſam, monerentur de inſtante diluuio, illúdque pœnitendo auerterent & euaderent, vti excidium euaſerunt Niniuitæ præmoniti à Iona. Sic per Moyſen nullam Ægypto plagam inflixit, niſi priùs per eundem de ea Pharaonem, & Ægyptios præmoneret, vt patet Exodi cap. 7. 8. & 9. Sic clades per Syros, Ammonitas, Madianitas & Philiſthæos, quæ narrantur in libris Iudicum, Hebræis non intulit, niſi iis præmonitis per Ioſue c. 24. pérque Deboram Iudic. 4. 4. & alios Prophetas. Sic excidium per Titum & Romanos Iudæis non irrogauit, niſi iis præmonitis per Chriſtum Lucæ 19. 42. & Apoſtolos. Sic cladem extremam orbi non inferet, niſi præmiſſis Prophetis & Angelis, qui ſeptem tubis inſonantes eamdem toto orbe proclamabunt, Apocal. c. 16. verſ. 1.

Vers. 8. *Leo rugiet, quis non timebit?*] q.d. Quanto magis Deus rugiens & comminans ab omnibus timendus eſt? Vnde partim explicans, partim inferens ſubiungit : *Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Hæc enim propoſitio prioris eſt parallela partim explicatio, partim illatio & concluſio. q. d. Si leone rugiente omnes timent, ergo multò magis Deo fremente omnes timeant oportet; ac imprimis nos Prophetæ, qui primi hunc Dei in nobis loquentis rugitum audimus, illius metu percellimur, ideóque trepidi tacere non poſſumus, ſed prophetamus & inclamamus omnibus, vt ſibi caueant & proſpiciant, ne eius præda fiant & ab eo diſcerpantur, præſertim quia ideo in nobis loquitur & rugit, vt nos eundem rugitum prophetando aliis promamus & exprimamus. q. d. Cum Deus nos Prophetas mittat, iubeátque prophetare, ſilere non poſſumus. ita S. Hieron. Emmanuel, Mariana & alij. Amolitur aliud incredulorum Iſraëlitarum effugium, vel potiùs improperium.

A Improperabant enim iugiter Prophetis, quòd ipſi triſtia ſemper prophetantes Iſraëli, viderentur de eius clade gaudere, eíque inſultare. Reſpondet Amos, ſe inuitum hæc prophetare, cogíque à Deo, nec poſſe ſe illi reſiſtere. Deo enim loquente, mandante, & mittente Prophetam, quis non prophetet? quis ſilere, quis Dei imperium detrectare audeat? Deus enim eſt quaſi leo rugiens, qui Prophetam inobedientem, æquè ac populum rebellem, diſcerpat : ſicut per leonem diſcerpſit Prophetam illum in re modica inobedientem, ſcilicet quòd contra iuſſum Dei cibum ſumpſiſſet in Bethel, deceptus licèt ab alio Propheta, qui Deū iuſſum ſuum reuocaſſe aſſerebat, 3. Reg. 13. 24.
B Senſus ergo eſt, q. d. Minæ meæ non ſunt meæ, ſed Dei: rugitus meus non eſt meus, ſed Dei: Deus enim quaſi leo rugit in mente noſtra, & inde in ore noſtro, vt vos percellat : ne ergo nobis hæc triſtia oracula imputetis. Deo enim loquente per mentem & os noſtrum, tacere non audemus nec poſſumus. Rurſum ſi leo fame, vel catulis raptis fremens, & rugiens è ſaltu incurrat in vrbem, quis eum eminus videns, non inclamet omnibus: Fugite, leo fremens imminet, proſpicite vobis? quin ergo ego Amos videns Deum iratum in Samariam incurrere, vt eam diſperdat, omnibus inclamem, vt ſibi caueant? Hoc eſt quod Deus Ezechieli edixit c. 3. 27. *Fili hominis, ſpeculatorem dedi*
C *te domui Iſrael, &c. ſi dicente me ad impium: Morte morieris, non annunciaueris ei, &c. ſanguinem eius de manu tua requiram.* Simile fuit reſponſum S. Aphraatis Eremitæ. Cum enim ipſe egreſſus eremo Arrianis graſſantibus reſiſteret, ac Valētem Imper. de arrianiſmo & perſecutione orthodoxorum increparet; Valēs autem ei obiiceret: Quid tu monache, qui vitam ſolitariam profiteris, ſilentio & quiete relicta, vrbem & forum ingrederis? reſpondit: Si virgo in thalamo abſcondita, videret quempiam faces domui iniicientem, nónne à domo proſiliret, & inclamaret : Incendium, incendium; vt ſe ſuóſque ab eo liberaret? ne ergo me reprehendas, qui quietem reliquerim; ſed teipſum
D reprehende, qui hanc flammam in domum Dei inieceris, & non me, qui conor extinguere, ideóque omnibus inclamo, vt caueant à te, & à tua hæreſi, qua quaſi igne Eccleſiam Dei ſuccendere conaris. ita refert Theodor. in Philotheo c. 8. Pari modo Amos obſtrepentibus ſibi Iſraëlitis: Quid tu minaris nobis? armentarius es, non Propheta: quid nos flagellas? vade ad tua paſcua, flagella tuos boues; reſpondet: *Leo rugiet quis non timebit? Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Hoc eſt quod in eadem cauſa Iudæis reſpondit Ieremias c. 20. 9. *Factus eſt, ait, mihi ſermo Domini in opprobrium, & in deriſum tota die.* Et mox: *Et factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſúſque in oſſibus meis,*
E *& defeci ferre non ſuſtinens.* Et cap. 6. 10. *Cui loquar? Et quem conteſtabor vt audiat? ecce incircumciſa aures eorum, &c. Idcirco furore Domini plenus ſum, laboraui ſuſtinens.*

Quis non timebit?] Verè S. Auguſt. in ſententiis num. 77. *Omnia quæ timentur, rationabiliter declinantur: Deus ſic timendus eſt, vt ab ipſo ad ipſum confugiatur*, ſcilicet ab ipſo irato ad ipſum clementem & placidum.

Verſ. 9.] **Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus Terræ Ægypti: & dicite: Congregamini ſuper montes Samariæ,**

Digitized by Google

riæ, & videte inſanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius.

Verſ. 10.] Et neſcierunt facere rectum, dicit Dominus, theſaurizantes iniquitatem & rapinas in ædibus ſuis.

Verſ. 11.] Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur, & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.

Verſ. 12.] Hæc dicit Dominus: Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: ſic eruentur filij Iſraël, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damaſci grabato.

Verſ. 13.] Audite, & conteſtamini in domo Iacob, dicit Dominus Deus exercituum.

Verſ. 14.] Quia in die cùm viſitare cœpero præuaricationes Iſraël, ſuper eum viſitabo, & ſuper altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram.

Verſ. 15.] Et percutiam domum hyemalem cum domo æſtiua: & peribunt domus eburneæ, & diſſipabuntur ædes multæ, dicit Dominus.

Vers. 9. *Auditum facite in ædibus Azoti.*] Aduocat Deus vicinas gentes, putà Azotios & Ægyptios, in Samariam. Primò, vt, viſis eorum ſceleribus ac punitione, teſtes ſint, vti beneficiorum multiplicium & inſignium Iſraëlitis, tum in exitu ex Ægypto, tum in deſerto, tum in Chananæa à Deo collatorum; ita & vindictæ mox ab eodem exercendæ in eundem, vtpote ingratum. Secundò, vt magis doleant Iſraëlitæ, videntes ſe gentibus hoſtilibus in probrum & ludibrium exponi, quódque hoſtes clades ipſorum videant & rideant, gaudeántque de eorum ſtrage & excidio, iuxta illud Pſal. 136. 7. *Memor eſto Domine filiorum Edom in die* (excidij) *Ieruſalem: qui dicunt: Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea.* Porrò hoc ſchemate & artificio conatur Deus Iſraëlitas ad ſe reuocare, dum oculis eorum obiicit infamiam & probra, quæ laturi ſunt à gentibus, ſi in apoſtaſia pergant, ideóque à Deo per Aſſyrios vaſtentur.

Per Azotios, cæteros Philiſthinos accipe. Eſt ſynecdoche. ita S. Hieron. Ruper. Hugo, Lyran. Arias & alij. Miratur, & meritò, S. Hieron. apud Septuag. pro Azotiis legi *in Aſſyriis*: videtur mendum librariorum.

Super montes Samariæ.] Hi montes imminent Samariæ, quæ fuit vrbs ab Amri rege ædificata in monte Somer, indéque & vrbs, & ab ea, vtpote Metropoli, tota regio dicta eſt Samaria: eam poſtea Herodes Aſcalonita nominauit Sebaſten, id eſt, Auguſtam, in honorem Auguſti Cæſaris: perinde vt nunc vocatur Auguſta Vindelicorum, Auguſta Treuirorum, &c. Herodes enim eam à fundamentis inſtaurans, firmiſſimo muro per viginti ſtadia circundedit, & in eius medio tem-

A plum maximum ſeſquiſtadij magnitudine, modis omnibus ornatiſſimum Auguſto Cæſari dedicauit, & Sebaſten nuncupauit. ita Ioſeph. lib. 15. Ant. c. 10. & ex eo Adricho. in Samaria.

Et videte inſanias multas in medio eius.] Hebr. מהומת *mehumot*, id eſt, *tumultus*, & conturbationes ingentes, vt vertit Chald. Hinc Septuag. vertunt, *admirabilia*, quæ ſcilicet admiraturi erant Philiſthini & Ægyptij, ad ſpectaculum hoc à Deo euocati.

Iam per *tumultus*, Arias accipit tumultus ciuium Samariæ, cùm ea capta ab Aſſyriis, ciues turmatim fugientes ſe inuicem obtriuerunt, & ab inſtantibus Aſſyriis obtriti ſunt. Meliùs de culpa, quàm de pœna hæc accipias. Vnde noſter vertit B *inſanias*, ſcilicet in colendis vitulis aureis, ait Hieron. Ruper. Hugo & Lyran. aut *inſanias*, id eſt, inſanos tumultus & ſeditiones, quibus ſe inuicem obtruncarunt. ita Theodor. Vnde Vatab. vertit, *confractiones multas*. Has enim ſignificat hebr. *mehumot*. Hinc & ſequitur, *& calumniam patientes*, vel vt Vatab. *oppreſſos per vim & calumniam*, ſupple & repete, *videte*.

Tropol. Inſaniæ ſunt figmenta Hæreticorum, ait S. Hieron. *dum vnuſquiſque fingit quod voluerit, & adorat figmentum ſuum; vt Marcion bonum Deum & otioſum: vt Valentinus* αἰῶνας *triginta, & extremum Chriſtum, quem appellat* ἔκτρωμα, *id eſt, abortiuum: vt Baſilides, qui omnipotentem Deum* C *portentoſo nomine appellat* ἄβραξας, *& eundem ſecundùm græcas literas & annui curſus numerum, dicit in ſolis circulo contineri.* Talia ſunt hodie Caluini & Lutheri placita: hominem carere libero arbitrio, opera bona nil mereri, fidem ſolam iuſtificare, omnia opera ſanctorum eſſe concupiſcentia & peccato contaminata, Deum eſſe auctorem omnium operum, tam malorum, quàm bonorum; Chriſtum in cruce quaſi deſperaſſe, & pertuliſſe pœnas damnatorum; vota caſtitatis Deo nuncupata eſſe impoſſibilia, nec ſeruanda; Deum præcepiſſe legem impoſſibilem. An non hæ inſaniæ lymphaticorum, quibus nihil inſanius vidit hæc ætas?

D *Theſaurizantes iniquitatem.*] Iniquas opes, ſcilicet partas per vim, calumniam, furta, &c. Vnde Vatab. vertit: *Hi ſunt qui theſaurizant rapinam, & prædam in palatiis ſuis*, congregant opes per fas & nefas, vt dicitur. Vers. 10.

Et rapinas.] Septuag. *Et miſeriam.* Syrus, *Et preſſuram*, anguſtiam. Vnde videntur ipſi hæc de pœna Samariæ accipere, cùm potiùs de culpa accipienda videantur, vti dixi.

Propterea hæc dicit Dominus, puniens tuas rapinas & ſcelera: *Tribulabitur, & circuietur* (id eſt, cingetur obſidione, & circum circa obſidebitur ab Aſſyriis) *terra.*] Ne quis effugiat. Tigurina vertit: *Anguſtia tibi erunt, idque vndique in terra:* E quod explicans Vatab. *Hoſtis*, ait, *venturus eſt, & in circuitu terræ huius caſtra metabitur, ne quis poſſit effugere.* Loquitur hic Propheta tanquam attonitus magnitudine tribulationis, & ſtragis futuræ, quam quaſi præſentem ſpiritu prophetico intuebatur: propterea vtitur locutionibus conciſis, multáque ſubticet & ſubaudit, vt admirationem & terrorem incutiat audientibus. Mirum eſt Septuag. hæc de Tyro accipere, eo quòd Hebr. צר *tſor* ſignificet anguſtias, & petram anguſtam, indéque Tyrum in petra conditam. Vertunt enim: *Tyrus, & in circuitu terra tua deſerta erit.* Agitur enim hic de clade Samariæ, non Tyri. Meliùs Vers. 11.

Digitized by Google

ergo Symmach. *tſor* vertit πολιορκίαν, id eſt, obſidionem: & Theodotion, *fortitudinem*.

Detrahetur ex te fortitudo tua.] Tigurina: *Deiiciet à te robur tuũ. Et diripientur palatia tua.* Vatab. *Hoſtis auferet tibi opes tuas, in quibus tuum belli robur conſiſtit.* q. d. Aſſyrij rapient tuas opes, quas per vim, dolum & calumniam congeſſiſti.

Vers. 12. *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura.*] Per paſtorem, Deum; per leonem, hoſtem; per crura & extremum auriculæ, paucitatem Iſraëlis ab hoſte ſeruandam intellige. q. d. Sicut paſtor leoni rapienti & diſcerpenti ouem, aut bouem, aliquam ex eo partem, ſed paruam & ad eſum inutilem, v. g. duo crura, quæ leo non curat, eripit; ſic aliqui Iſraëlitæ, ſed pauci, iique infirmi, pauperes & viles ab hac eorum ſtrage & captiuitate B eruentur, ij ſcilicet, quos Aſſyrij contemnent, & vt quiſquilias fæceſque plebis relinquent in Samaria ad colendum agros & vineas. ita Theod. Clarius, Arias, & Vatab. Ecce Amos, vtpote paſtor, crebrò à re paſtoritia ſibi familiari petit ſimilitudines.

Aliter, imò contrariè S. Hieron. cenſet enim hæc ironicè per ſarcaſmum dici. q. d. Iſraëlitæ præfiſi robori Samariæ, & auxiliis Damaſci, id eſt, Syrorum, putant quòd eruent & expedient ſe de manibus Aſſyriorum, ſicut paſtor ope canum de ore leonis extorquet, & eripit duo crura, &c. ſed errant & falluntur. Verùm prior ſenſus, vti communior, ita ſimplicior eſt & verior. Deus enim C poſt commendatam iuſtitiam, commendat hic ſuam miſericordiam, eáque illam temperat. q. d. Non omnes omnino peribunt: nam aliqui ſeruabuntur, licèt pauci. Porrò per crura & oſſa ſignificat eos nudos ac ſpoliatos, vita vix ſalua, ſtragi communi eripiendos.

Rurſum cenſet Theodor. duo hæc crura à paſtore eripi, vt iis fidem faciat hero, pecus à leone eſſe laniatum, non à ſe venditum, aut furto ſublatum.

Symbol. notat Ruper. duo crura & extremum auriculæ ad hoc reſeruari, vt ex iis conſtet quale fuerit pecus deuoratum, an ouis, an bos, an equus: D ſic videlicet ex paruis Iudæorum reliquiis, colligi quales fuerint ipſi ante peccatum, & ante Chriſtum, atque illas ipſas fidem Chriſtianorum confirmare, dum teſtimonium legis & Prophetarum nobis circumferunt, ex quibus Chriſtum ſalutis auctorem cognoſcimus, eundémque gentilibus demonſtramus per Iudæorum, fidei noſtræ hoſtium, libros & monumenta.

Tropol. S. Hieron. hæc applicat doctoribus & prædicatoribus: *In crure*, ait, *via oſtenditur doctrinarum, in aure ſacramenta dictorum. Vnde Apoſtoli abſque calceamentis & vlla mortui animalis pellicula iubentur incedere*, Matth. 10. *Et ad credentes* E *dicitur: Qui habet aures audiendi audiat*, Lucæ 8. In corporis ergo totius ſtrage auris eripienda eſt, qua monita ſalutis audiamus; & crura, quibus in illis & iuxta illa ambulemus & conuerſemur. Vnde Stephanus Cantuarienſis in Sylua allegor. per duo crura accipit continentiam mentis & corporis, per extremum verò auriculæ perſeuerantiam in obedientia; crura verò reſtringit & applicat Prælatis, *Sic enim*, inquit, *cùm multi ſint Prælati, maior pars peribit, & conſumetur à leone, ſcilicet diabolo, & parua reliquia ſalua fient per illum paſtorem qui dicit: Ego ſum paſtor bonus.*

In plaga lectuli.] Id eſt, in latere vel angulo lecti. Sic enim quatuor plagæ mundi vocantur A quatuor eius latera. Nam hebr. eſt פאת מטה *peath mitta*, id eſt, in angulo; latere, vel extremitate lecti: in angulo enim vtrinque corpus fulcitur; hinc meliùs & pleniùs in eo quieſcit. Huc facit illud Thomæ à Kempis: *In omnibus requiem quæſiui, & non inueni, niſi in angello cum libello.* Porrò plaga vox eſt deſumpta à Græcis. Hi enim πλάγια vocant latera & angulos tranſuerſos. Rurſum plagæ & plagulæ tapetes græcè dicuntur, latinè ſtragula. Vnde Varro de vita populi Rom. *Eburneis lectis & plagis ſigillatis.* Et Lucius lib. 9. in bello Maced. *Luxuria*, ait, *peregrina origo ab exercitu Aſiatico aduecta in vrbem: ij primùm lectos aratos, veſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, & alia textilia, &c. Romam aduexerunt.* Nec hoc longè abit ab Hebræo *pea*, id eſt, angulus, extremitas: ſtragula enim ſunt angulata, & in angulis ſignata & plagulis inſignita. Senſus eſt. q. d. Pauci Iſraëlitæ, vt dixi, habitantes in Samaria, in eáque ſecurè quaſi in ſuaui lecti ſtragulo, vel angulo quieſcentes eruentur à clade Aſſyriorum. Samariam vocat plagam, vel angulum lectuli, eo quòd inſtar lecti eleuata eſſet & montoſa, æquè ac mollis, delicioſa, opulenta, indéque culta & populoſa, vt videretur eſſe angulus & arx decem tribuum. Vnde in ea fidenter quaſi in lectulo quieſcebant, non timentes Aſſyrios. ita S. Hieron. & alij. Adde, per plagam accipi poteſt clima, ſitus & regio Samariæ. Hæc enim Hebræi vocant *pea*, id eſt, angulum terræ. Rurſum, propriè Samaria ſita erat in angulo reſpectu Iudææ, & montium Samariæ vrbi imminentium, vt patet in tabula eius chorographica, quam exhibet Adrichomius, poſt paginam 24.

Iam Primò Chald. ſic vertit & explicat: *Eruentur qui habitant in Samaria, in fortitudine poteſtatis & in Damaſco innitentes.* q. d. Eruentur qui confidunt Samariæ munitioni, & opi Damaſcenorum ac Syrorum, in qua pariter quaſi in grabato quieſcunt & ſecuri dormiunt.

Secundò Lyran. per plagam lectuli accipit Ieruſalem, in qua erat templum, in quo quaſi in lecto requieſcebat Deus. q. d. Saluabuntur pauci ex Iſraël, ſcilicet ij, qui profugerint in Ieruſalem ad alas Dei & Ezechiæ regis, vel in Damaſcum ad alas Syrorum.

Tertiò Vatab. q. d. Cladem Aſſyriacam pauci effugient, ſcilicet ij dumtaxat, qui poſt lectum in angulo ſe abſconderint: aut ægroti, qui in lectis decumbentes ſua ægritudine mouebunt Aſſyrios, vt iis parcant. q. d. Aſſyrij parcent ſolis miſeris, qui adeo pauperes erunt, vt bini vel terni in lecto, aut non tam in lecto, quàm in parte & angulo lecti requieſcere cogantur.

Quartò Septuag. pro, *In plaga lecti & Damaſci grabato*, vertunt, *Contra tribum & in Damaſco, vt iuxta tropologiam referamus tribum* (hebr. enim מטה *mitta* lectum, ſed ſi legas alio puncto מַטֶּה *matte*, virgam & tribum ſignificat) *ad Iudam, & Damaſcum ad vocationem gentium, de quibus vnus grex factus eſt Domini: cuius ſæpe oues leonum feritas laniat, de quorum faucibus vix duo crura, aut extremum aufertur auricula*, ait S. Hieron.

Quintò probabiliter P. Prado in Ezech. 24. verſ. 40. hæc accipit de lectulis menſalibus. q. d. Qui habitant (quieſcunt) *in Samaria in plaga lectuli*, id eſt, qui primos habent diſcubitus in lectis ſtratiſque inter conuiuas. Nam pro *plaga* hebr. eſt *in angulo lecti*, id eſt, in capite, in loco primario. De quibus rurſum dicit c. 6. 4. *Qui dormitis* (cubatis) *in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris.*

Ex

Digitized by Google

Ex his omnibus maximè genuina videtur tertia explicatio: tum quia vox *plaga*, vel angulus *lectuli*, ac vox *grabato*, ſignificant hæc ad pauperes, & ægros pertinere. Hi enim iacent in grabatis & angulis: tum quia hi rectè comparantur cum duobus cruribus, & extrema auricula, leoni ereptis, alioqui enim non conſtabit ſimilitudo Prophetæ, eiúſque vis & neruus, niſi his duo crura & extremum auriculæ adaptes. Senſus ergo totius huius verſiculi eſt hic: Sicut paſtor de verucce aut vitulo à leone deuorato eripit, ſeruátque duo crura, aut extremum auriculæ, ab illo carnibus iam ſatiato, vtpotè oſſea & inſipida, neglecta, vt ea ad herum deferat, quo demonſtret vitulum non à ſe ſubductum, ſed à leone laniatum: ita ex tota Samaria quaſi è corpore politico, duo vel tres, id eſt, pauci duntaxat cladi illius eripientur, iique viles & inutiles, putà pauperes macie confecti, vt ſola crura oſſea habere videantur; & ægri, qui bini vel terni in eiuſdem lecti & grabati lateribus decumbant, ſiue in Samaria, ſiue in Damaſco. ita à Caſtro. Quocirca fortè idcirco Interpres pro hebr. *pea*, id eſt, angulus, vertit *plaga*, quæ & latus, & vulnus morbúmque ſignificat, vt innueret eos in latere lectuli decumbere ex vulnere & morbo. q. d. Saluabuntur ij, qui ex plaga vulneris & morbi decumbunt in plaga, id eſt, in latere, & angulo lectuli. Propriè plagæ, vel plagulæ ſunt commiſſuræ, ſiue aſſumenta, quæ tapetibus, caſulis, ſtragulis, lectis, veſtibus attexuntur vel aſſuuntur; pretioſæ (vti ſunt effigies aureæ & gemmeæ in caſulis) à diuitibus ornatus & ſplendoris ergo; rudes & viles à pauperibus neceſſitatis cauſa. Laceris enim ſtragulis, lectis & veſtibus pauperes aſſuunt partes, putà plagulas, vt rupturam ſarciant, præſertim ad angulos. Ibi enim facilius ob affrictum parietis, aliarúmque rerum, franguntur. Plaga ergo lectuli eſt angulus lectuli pauperis, aſſumento reſarciti, & vt S. Franciſcus dicere ſolet, rappeciati. Pauperes enim lectos habent non integros, ſed plagulis tum maioribus, tum minoribus conſarcinatos, inſtar centonum. Quare dormire in plaga lectuli, idem eſt quod dormire in centone, aut potiùs in aſſumento & latere centonis, ita vt in altero lecti latere dormiat alius, vel plures. Senſus ergo eſt q. d. In Samariæ excidio ſaluabuntur ſoli pauperes & miſeri, qui in centonibus gregatim ob paupertatem dormiunt.

Et in Damaſci grabato.] Sicut Samariam lectum, ſic Damaſcum vocat grabatum: quia Iſraëlitæ vexati ab Aſſyriis, miſeri & afflicti confugiebant Damaſcum, ibique quaſi ægri in lecto ſecurè quieſcebant, ſéque recreabant. Damaſcus ergo iis afflictis, feſſis & ægris erat quaſi lectus. ita S. Hieron. Rupert. Remig. Hugo & alij, *Vt quomodo qui feſſus eſt refocillatur in lectulo, ſic illi fractas vires vicinæ gentis* (Damaſci) *auxilio roborarent*, ait S. Hieron.

Perperam Recentiores, vt R. Dauid Pagnin. & alij, hebr. בְּדַמֶּשֶׁק *dammeſcec*, id eſt, Damaſci, accipiunt nō vt proprium, ſed vt appellatiuum, quaſi compoſitum ex דְּ *de* & מֶשֶׁק *meſçec*: meſcec autem ſignificat tibiam vel crus. Vnde vertunt, *in crure*, id eſt, pede vel ſponda lecti; aut vt Arias, *in lecto mobili & agitabili*, vt eius agitatione ægro ſomnus

A conilietur, vti matres agitant cunas infantium, vt hoc motu ipſi ſomnum concipiant. Vnde ipſe exponit q. d. Aſſyrij iis ſolis parcent, qui ex graui longáque infirmitate decumbentes in lectulis, ſeipſos mouere, & ab vna parte in aliam conuertere non poterunt, ſed inſtar puerorum moueri, & conuerti ab aliis debeant. Perperam inquam: nam hebr. non eſt *meſcec*, ſed *dammeſcec*, quod non aliud quàm Damaſcum ſignificat, vti vertunt Septuag. Chald. Noſter & alij. Adde דְּ *de* Hebræis non eſſe articulum, nec ſolere præfigi nominibus.

Tropol. lectus auari eſt mammona, lectus ſuperbi honor, lectus guloſi menſa opipara, lectus luxurioſi cubilia & impudicitiæ, lectus acedi torpor & ſomnus. Nam *ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo*, Prouerb. 26. 14. Hi lecti varios habent angulos & ſtragula mollia, quæ quiſque ſibi fingit, captat & adaptat.

Audite.] Vos ô populi, ait S. Hieron. vel potius, vos ô Prophetæ, cladem ad quam non ego, Vers. 13.
ſed Deus per os meum deſtinat domum Iacob, id eſt, poſteros Iacobi ſiue Iſraëlis, putà decem tribus earúmque aras & delubra, in quibus colunt vitulos aureos in Dan & Bethel. ita Alber. Hugo, Arias & Vatab. Vnde Septuag. habent, *Sacerdotes audite.* ſed rectè notat S. Hieron. *Puto*, inquit, *Septuag. ipſum verbum poſuiſſe, quod quidam non intelligentes pro* עֵרֶשׂ *areſç legerunt* ἱερεῖς, *id eſt, ſacerdotes. Ares* enim noſter Interpres, & alij ad verſum præcedentem referunt, vertúntque lectulum; ſed Septuag. huc referunt, retinéntque vt nomen proprium.

Et conteſtamini.] Id eſt, conteſtando Deum, eúmque in teſtem vocando prædicite & prædicate inſtans eis exitium, niſi ab idolis & ſceleribus reſipiſcant.

Et percutiam domum hyemalem cum domo æſtiua.] Ita & Aquila, Symmach. & Theodot. Verùm Vers. 15.
Septuag. vertunt: *Domum pinnatam, eo quòd oſtiola habeat per feneſtras, & quaſi pinnas ad magnitudinem frigoris repellendam*, ait S. Hieron. qui hac re ſignificari putat, Iſraëlitas delicioſos *tantarum fuiſſe opum, vt duplices haberent domos, hyemales & æſtiuas, quarum aliæ* (hyemales) *verſæ eſſent ad Aquilonem, aliæ* (æſtiuæ) *ad Auſtrum, vt pro varietate temporum, frigoris & caloris cœlique temperiem prouiderent.* Sic Ierem. 36. 22. Ioakim dicitur fuiſſe in domo hyemali menſe nono. Ita in Belgio domos æſtiuas in villis ad delicias comparatas, ob luxum in iis admiſſum, per bella hæc deſtruxit & raſit Deus.

Myſticè idem S. Hieron. *Domus*, ait, *hyemalis erat regnum Iſraël, in qua frigus erat religionis & cultus Dei, variique ventorum turbines & ſæua tempeſtas: & domus æſtiua, Iuda & Ieruſalem, in qua erat templum, & offerebantur holocauſta manè & veſperè, & vigebat calor religionis.*

E *Et peribunt domus eburneæ.*] *Legimus in Achab regem Iſraël tantis fluxiſſe delicus, vt domum ſibi eburneam fecerit*, 3. Reg. 22. 39. ait S. Hieron. non quod fecerit eam ex ebore ſolido: vnde enim tantum eboris habuiſſet? ſed quod illam ebore incruſtarit: hæc enim vocatur domus eburnea, teſte Plinio lib. 16. 43. vide Sanchez.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Minatur Deus Iſraëlitis, quòd Aſſyrij leuabunt eos in contis, & reliquias eorum in ollis feruentibus. Deinde ob impura & ſacrilega eorum ſacrificia ait ſe eos percuſſiſſe ſex plagis, ſcilicet fame, ſiccitate, vento vrente, aurugine, eruca, peſte: denique pene eos ſubuertiſſe ſicut Sodomam; eos tamen hiſce plagis nihil meliores effectos, nec rediſſe ad ſe. Quocirca dira & extrema quæque illis intentat, additque: Præparare in occurſum Dei tui, *qui creat montes, ventos, nebulas, &c.*

Verſ. 1.] Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis dominis veſtris: Afferte, & bibemus.

Verſ. 2.] Iurauit Dominus Deus in ſancto ſuo: quia ecce dies venient ſuper vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias veſtras in ollis feruentibus.

Verſ. 3.] Et per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit Dominus.

Verſ. 4.] Venite ad Bethel, & impiè agite, ad Galgalam, & multiplicate præuaricationem: & afferte manè victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras.

Verſ. 5.] Et ſacrificate de fermentato laudem, & vocate voluntarias oblationes, & annunciate: ſic enim voluiſtis filij Iſraël, dicit Dominus Deus.

Verſ. 6.] Vnde & ego dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigentiam panũ in omnibus locis veſtris: & non eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.

Verſ. 7.] Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menſes ſupereſſent vſque ad meſſem: & plui ſuper vnam ciuitatem, & ſuper alteram ciuitatem non plui: pars vna compluta eſt: & pars, ſuper quam non plui, aruit.

Verſ. 8.] Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem vt biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.

Vers. 1. AVDITE *verbum hoc vacca pingues.*] Hebr. *vacca Baſan.* ita Septuag. Theodotion, Aquila & Hebræi paſſim. Verùm quia regio Baſan paſcuis opima, pingues alebat boues & vaccas, vt patet Deuter. 32.14. hinc rectè vertit noſter, *vacca pingues:* & Symmac. *boues ſaginata.* Alij. *vacca laſciuientes.* Iam Theodor. per vaccas accipit mulieres Samariæ

A laſciuas, rapaces & imperioſas. *Vaccas*, inquit, *Baſanitides, mulieres vocat luxu & voluptatibus diffluentes. Eiuſmodi enim erant vacca Baſanitides, ob pabuli copiam exultantes. Vnde fiebat, vt bona tenuiorum in rem ſuam conuerterent* (vti vaccæ depaſcebantur prata Baſan) *atque viris, quibus ex diuina lege ſubdita erant, imperare non vererentur, in ordinémque eos redigi iuberent: qualis fuit Iezabel, viro* (Achab) *tanquam mancipio vtens.* Sic & Lyra. Arias & Vatab. Eſt enim vacca, muliebris ingenij, petulantiæ & ſalacitatis ſymbolũ. Vnde Ælianus lib. 4. c. 45. ſcribit, in Ægypto vaccam, ſimul & Venerem religioſè coli, eo quòd vacca affinitatem & conuenientiam cum dea habere exiſtimetur: quin & vacca Veneri in Ægypto immolabatur, ait Girald. in Syntag. nam vt ait Colu- Vaccæ Baſan quæ?

B mella lib. 6. 24. vaccæ *poſt vernam pinguedinem geſtientes, & pabuli nimietate exhilarata laſciuiunt.* Inſuper *vacca quamuis plena fœtu, non expletur libidine.* Quocirca Amos hic deſcribere videtur familias & domus impiorum, quæ ſunt *ſicut congregatio taurorum in vaccas* populorum, Pſalm. 67.31.

Meliùs S. Hieron. Ruffin. Rupert. Albertus, Gloſſa, Hugo, Clarius & alij, cenſent hæc tam imò magis ad viros, quàm ad mulieres Samariæ ſpectare. viri enim, quia effeminati, laſciui & impudentes, vocantur vaccæ, vel vitulæ populorum pſal. 67.31. Oſee 10. 11. & alibi. Id patet ex ſequentibus: *Ecce dies venient ſuper vos*, ſcilicet vi-

C ri. Hebr. enim חם *chem* maſculinum, viros notat: vaccas ergo Baſan, vocat opulentos (vnde Chald. vertit, *diuites ſubſtantiarum*) & Principes Samariæ, qui bona pauperum depaſcebãtur, tum quia gulæ & ventri erant dediti, tum quia ſaginæ & mactationi deſtinabantur. Audi S. Hieron. *Loquitur ad Principes Iſraël, & optimates quoſque decem tribuum, qui deliciis ac rapinis vacabant, vt audiãt ſermonem Dei, & non aratores boues, ſed vaccas pingues de armento ſe eſſe nouerint, ſiue qua nutriantur in paſcuis Baſan, qua ſunt loca herbarum fertiliſſima, ac per hoc ſignificat eos non agricultura, ſed immolationi & eſui praparatos.*

Portò, cur hi vocentur vaccæ Baſan, tres cau-

D ſas adfert Ruffinus. Prima, quòd gloria ipſorum in ignominia erat terminanda. Baſan enim hebr. confuſionem & ignominiam ſignificat. Secunda, quòd vox eorum humana in vaccinam, putà in mugitum, præ dolore erat commutanda. Tertia, quia Deus eorum erat venter, ac iugibus vacabant conuiuiis & ſympoſiis, ideóque vt ait Pſaltes, *prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum.* Quartam adde, quòd vaccas, putà vitulos aureos, quaſi deos coluerint. Vnde Rupert. per vaccas Baſan accipit ſacerdotes Bethel, qui viſibiliter ſubſtrati

vitulis

Digitized by Google

vitulis quos colebant, erant inſtar vaccarum inuiſibiliter verò ſuas animas tauris infernalibus, id eſt, dæmonibus proſtituebant. Hi enim dicebant Principibus: Date nobis victimas & oblationes, quas comedamus & bibamus; nos viciſſim vos veſtráque peccata expiabimus apud Deum, & excuſabimus apud populum.

Tropol. S. Hieron. vaccæ Baſan ſunt hæretici Veneri & gulæ addicti, vti fuit Lutherus, Caluinus, Bucerus, &c. Item diuites & nobiles inſolentes & rapaces, qui ex aliorum, præſertim pauperum, bonis ſe ditant, iiſque luxuriantur.

Quæ dicitis Dominis, putà Regibus & Principibus *veſtris: Afferte, & bibemus.*] q. d. Auferte ſpolia pauperum, vt inde vobiſcum epulemur, & compotemus: vel vt S. Hieron. *Date nobis, & bibemus, id eſt, iubete tantùm, & nos cuncta vaſtabimus*, id eſt, *diripiemus*, inquit Chald. vt lictores, vel vt ebrij abſorbebimus. Nã *voce, bibemus, ebrietatem eorum ſignificat in vino atque luxuria, quæ ſtatum mentis euertunt*, ait S. Hieron.

Tropol. idem dicunt iniqui Aduocati & Procuratores Iudicibus; Conſiliarij, Scabini & Prætores Principibus & Magiſtratibus, æquè impiis. Hi enim quaſi harpyiæ inhiant bonis populi, in eáque inuolantes illa inter ſe diſtribuunt, atque ex iis opipara conuiuia & ſympoſia inſtruunt. Hoc ſcelus enorme, vti Rempub. euertit, ita horrendam certámque Dei iram & vindictam prouocat. Vnde ſubdit:

Vers. 2. *Iurauit Dominus Deus in ſancto ſuo.*] Heb. בקדשו *becodſço*, id eſt, *in ſanctitate ſua*, hoc eſt, per ſanctitatem ſuam. Heb. enim *beth*, id eſt, *in*, eſt nota iurantis. ita Chald. Symmach. & paſſim Hebræi. q. d. Iurauit Deus per ſemetipſum: ipſe enim eſt ſumma & increata iuſtitia & ſanctitas, quam vos, ô Iudices & Principes, in terra imitari & tueri debebatis, nunc autem eandem violaſtis & euertiſtis. Quocirca hæc Dei ſanctitas iurat, ſe huius violationis, & vt ita dicam ſacrilegij, acerrimum fore vindicem. ita S. Hieron. Remig. Rupert. & alij, qui inſuper tres alios afferunt ſenſus. Primus eſt, iurauit Deus per ſanctitatem, id eſt, per ſanctum templum ſuum. Secundus, per filiũ ſuum ſanctum. Tertius, per ſanctos Prophetas. Vnde Septuag. vertũt: *Iurauit Dominus per ſanctos ſuos.* Verùm quod initio dixi, literale eſt & genuinum.

Quia ecce dies venient ſuper vos & leuabunt vos in contis.] Septuag. Syrus & Arabicus, *in armis*. Symmac. *in clypeis*. Meliùs Theodotion, *in haſtis*. q. d. Inſtant dies, quibus Aſſyrij vos, ô Samaritæ, contis & haſtis ſuis configent. Vnde Tigurina vertit: *Auferet vos lanceis. Seruat vaccarum metaphoram*, ait S. Hieron. *vt quas eſſe pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis, vel ſcutis eſſe portandas.* Fortè etiam alludit ad morem militum, putà ad feros ſæuóſque victores, qui capita cæſorum in lanceis geſtant quaſi in triumphum, vti faciunt Turcæ. Contus enim vocatur ſudes & haſta longior, vel pertica oblonga nautarum, qua ipſi nauem protrudunt & dirigunt. vnde Virgil. 5. Æneid.

Et acuta cuſpide conti.

Et reliquias veſtras in ollis feruentibus.] Arabicus, *in ollis ardentibus*. Syrus, *in olla venatoris*. Heb. בסירות דוגה *beſirot duga*, id eſt, in ollis piſcium, quas ſcilicet piſcatores ſeruant plenas feruenti aqua, vt piſces recentes, quos è mari extrahunt, illico coquantur. q. d. *Sicut lebes feruentiſſimus minutos piſces pariter inuoluit, ita & vaccæ Baſan abſque vllo ordine captiuitatis miſeriis opprimetur*, ait S. Hieron. Aut preſſiùs & concinniùs, q. d. Sicut laniones capita boum & vaccarum à ſe mactatarum, longis contis & perticis oſtentant, vt inde populus cognoſcat qualis, quantáque vacca ſit mactata, & ad eius carnes emendum accurrat, reliquias verò, putà hepar, ſtomachum, inteſtina coniiciũt coquũtque in ollis feruentibus; ita & milites Aſſyrij capita, id eſt, optimates Samariæ à ſe occiſos, vel captos oſtentabunt, vt ex iis aliæ gentes coniiciant, qualis quantúſque fuerit Samariæ populus, quantáque de iis ſtrages & victoria: reliquias verò, putà milites ciuéſque, qui in arces, vrbes domóſque munitas, aut in caueas & ſpeluncas confugient, in illis ipſis quaſi piſces in ollis feruentibus comburent. ita Lyran. & Dionyſ. *ſicut enim Ieruſalem*, ait S. Hieron. *habens clauſos populos & obſeſſos, aſſimilatur ollæ feruenti & plenæ carnium*, Ezech. 24. 3. *ſic & vrbes Samariæ ollis feruentibus comparantur, quæ fame & peſtilentia clauſos populos exire compellant, & ire in captiuitatem.* Addit à Caſtro, q. d. Corpora eorum dilacerata, & in fruſta conciſa in feruentes ollas iniicient, vti fecit Antiochus Epiphanes Machabæis, 2. Machab. 7.

Aliter Ruper. & Remig. q. d. Aſſyrij Samaritas confusè ſine vllo ordine in Aſſyriacam captiuitatem quaſi in ollam coniicient.

Secundò, Hebr. *beſirot duga*, Pagnin. Vatab. & Clarius exponunt, *in hamis piſcatoriis*. q. d. Sicut piſcatores hamis piſces extrahunt ex mari, ita Aſſyrij ſuis armis vos extrahent ex Samaria, abducéntque in Aſſyriam.

Tertiò, Chald. vertit: *Eleuabunt vos in clypeis, & filias veſtras in ſcaphis*, vel nauibus piſcatoriis. q. d. Per naues quæ excauantur, & orbiculantur inſtar clypeorum, è Samaria auehent & ablegabũt vos in Cyprum, aliáſque remotas inſulas.

Quartò, R. Abraham & R. Dauid pro *ollis*, vertunt *ſpinis*: has enim quoque ſignificat Hebr. *Sirot*. Iam *ſpinis*, id eſt, hamis: vel *ſpinis*, id eſt, contis, & lanceis acutis inſtar ſpinarum, vt more Hebræo idem dicat hemiſtichio poſteriore quod dixit priore: vel *ſpinis*, id eſt, flagellis: ex ſpinis enim tyrãni faciebãt flagella, quæ quia ſuis aculeis carnes pungebant, lacerabant, & diſcerpebãt, vocabantur ſcorpiones, quos Roboam tyrannus minatus eſt populo dicens: *Pater meus cecidit vos flagellis, ego cædam vos ſcorpionibus*, 3. Reg. 12. 14.

Quintò, Arias pro *in contis*, vertit *in frigoribus*, ſenſúmque dat q. d. Aſſyrij vos, ô Samaritæ, quaſi vaccas æſtate laſciuientes transferent in regiones frigidas & algentes, vbi pro cibis non aliud habeatis quàm viles piſciculos, qui olim mancipiis dabantur in eſcam.

Denique Septuag. vertunt: *Tollent vos in armis, & eos qui vobiſcum ſunt in ollas feruentes peſtilentes*: ἐμπύρους enim feruentes ſignificat; pro quo aliqui legunt ἐρήμους, id eſt, deſolati, vel deſolatores: Complut. ἐμπόρους, id eſt, mercatores. Vnde ſic habet: *Tollent vos in armis, & eos qui vobiſcum ſunt in lebetes negotiatores peſtilentes.*

Et per aperturas (muri Samariæ, qui ab Aſſyriis eam obſidentibus arietibus diruetur & aperietur) *exibitis altera contra alteram.*] Id eſt, vna cum altera, vel vna poſt alteram, hoc eſt ſinguli; vel ſimul bini & terni, vel viciſſim & ordine ſuo exibunt captiui abducti ab Aſſyriis. ita S. Hieron. Vers. 3.
Vnde Chald. vertit: *Confringent ſuper vos muros,*

& educent vos quaſi mulieres,ſinguli ante ſe. Dicit, *altera contra alteram*,id eſt, alter contra alterum: quia perſiſtit in nomenclatura vaccarum,qua eos vocauit verſ.1.ſolent enim vaccæ gregatim educi per portas,ita vt binæ, ternæ & quaternæ, ſimul egrediantur;aliæ pari ordine & turma ſequantur. Aliter alij, q.d.*Altera*, ſcilicet *vacca*, *egredietur contra alteram*,ſcilicet aperturam muri.q.d.Quælibet egredietur per aperturam ſibi oppoſitam: quo ſignificat multas fore muri rupturas; ſicuti de muris Iericho circumcirca corruentibus, ait Ioſue cap.6.5. *Muri funditus corruent, ingredientúrque ſinguli per locum contra quem ſteterint.* Vnde Vatab.vertit: *Egrediemini vnaquaque ante ſe,id eſt, per rupturam quæ prima vobis occurret.* Sic & Clarius,& Arias.

Et proiiciemini in Armon.] q.d. Aſſyrij abducẽt vos in Armeniam, quæ adiacet Aſſyriæ. ita S. Hier.Chald.Symmach.Remig.Rupert.Hugo, & Clarius.Hebr.eſt הַהַרְמוֹנָה *habarmona*, quod Primò noſter & alij iam dicti vertunt, *in Armon*, vel *in Armeniam.* Hæc enim ab Aram filio *Sem*, primo incola, dicta eſt *Aram*, vel *Harmon*:litera enim *Aleph* ſæpe cum *He* commutatur. Secundò alij, *Harmona* per diaſtolen diuidunt. vnde Theodotion vertit,*in mõtem.*(*har* enim heb.ſignificat montem)*Mona*.Aquila, Syrus & Arabicus, *in montem Armona*.Septuag. *in montem Remnam*, vel vt Theodor.legit, *Armana*.q.d. Abducemini in montes Armeniæ. Hæc enim montoſa eſt:vnde in eius montibus primùm quieuit & ſubſedit arca Noë,Geneſ.8.verſ.4.imò à montibus dictam eſſe Hebr.Aram,ſiue Armeniam,q.d.Altam,excelſam, cenſent viri docti; eo quòd cæteris prouinciis omnibus excelſior & montoſior ſit. V. editio vertit,*in montem excelſum.*

Tertiò,recentiores,R.Dauid, Vatab. Arias, à Caſtro,Marinus & Pagnin.Harmon, vel Armon accipiunt vt nomen,non proprium, ſed appellatiuum, ſignificans palatium, domum excelſam, arcem:hebr. enim רָם *ram*, altum,celſum ſignificat: vnde Abram vocatus eſt, quaſi *Ab*, id eſt, pater,*ram* id eſt, excelſus. Senſus ergo eſt q. d. Aſſyrius Samariam expugnando, obuióſque trucidando,vel capiendo, reliquos veſtrum ſtringet & coget confugere,& coniicere ſe in arces munitas;ſed fruſtra:nam & illas expugnabit, vóſque capiet & trucidabit. Aliter Pagnin. vertit enim: *Deiicietis palatium*,ſcilicet regis muro adhærens, vt per illud manus inſtantis Aſſyrij effugiatis.

Trop.Vaccæ Baſan,id eſt, Hæretici proiiciuntur à dæmone in montes Armeniæ,id eſt, ſuperbiæ. Omnis enim Hæreticus eſt ſuperbus: quia ſuum iudicium præfert toti Eccleſiæ.Hinc Remman,idem eſt quod viſio alicuius, ait S.Hieron. quia Hæretici non omnia Eccleſiæ dogmata carpunt, *ſed partis alicuius ſcientiam ſibi promittunt, vt proiiciantur,eo quòd ſcire ſe credunt:* ſui enim ingenij & iudicij lima politula limare volunt fidem & Eccleſiam.

Vers.4. *Venite.*] Eſt ſarcaſmus, id eſt, hoſtilis irriſio. q.d. Agite ſacrilegi, vitulamini cum vitulis veſtris in Bethel,cum idolis in Galgalis; ſatiate vos eorum victimis,ingurgitate vos veſtris idolothytis: at ſcitote vos ibidem ab Aſſyrijs mactandos, quaſi victimas Deo vltori:ita S.Hieron. Quocirca hunc ſarcaſmum candidè explicant Chald. & Septuag. dum aſſertiuè & increpando vertunt: *Ingreſſi eſtis in Bethel, & iniquè egiſtis in Galgala, multiplicaſtis impiè agere.*

Afferte manè victimas veſtras.]q.d. Iuge ſacrificium agni, quod ex lege ſolebatis manè & veſpere offerre Deo vero Ieroſolymis,nunc vitulatores illud ipſum manè offerte vitulis veſtris. ita Clarius,Arias,Vatab.& alij. Quodnam & quale fuerit hoc iuge ſacrificium, dixi Exodi 29. 38. Secundò, S. Hieron. putat per manè ſignificari auiditatem, celeritatem & multitudinem ſacrificiorum.q.d.Agite quod agitis, pergite ſummo manè ex ardore idololatrandi offerre victimas, vt aliis & aliis ſuperuenientibus ante veſperã omnia abſoluere poſſitis, ne dies citiùs vos deficiat quàm ſacrificia & ſcelera veſtra.Addit S.Hieron. *manè* notare victimas pridie immolatas, & contra legem ſeruatas in poſterum manè.q.d.Vos ex lege Leuit. 7. 15. debebatis victimas eodem die comedere quo eas immolaſtis: at nunc contra legem vel ex auaritia,vel ex crapula, quia ſcilicet tot victimas eodem die vorare non poteſtis, ſeruatis multas eorum reliquias in manè ſequentis diei: nam & mox taxat eos, quòd contra legem fermentum offerrent in ſacrificio.

Tribus diebus decimas veſtras.] Septuag. *tertio die*,vel vt habet Codex Vatican. *in triduum decimas veſtras*.q.d. Vos contra legem Leuit.7. 17. ſeruatis victimas in tertium diem. ita S. Hieron. Remig.& Hugo.Verùm lex illa Leuit. vetat tantùm victimas ſeruari,non decimas,de quibus hic agitur.

Secundò,Arias,Vatab.& Pagnin.vertunt: *Afferte ad tertium dierum*, id eſt,tertio die, hoc eſt, tertio anno decimas idolis veſtris, iuxta legem Deuter.14.28. Nam dies apud Hebr. ſæpe ſignificat annum,vt Geneſ. 24.1. *Erat Abraham ſenex,dierúmque*(id eſt,annorum) *multorum.* Verùm illa lex Deuter.non iubet afferri ad templum, ſed tantùm domi ſuæ ſeruari decimas, eáſque tertio anno diſtribui in Leuitas,peregrinos,pupillos, & viduas,vti fecit Tobias c.1.7. *ita vt in tertio anno proſelytis, & aduenis miniſtraret omnem decimationem.*

Dico ergo,propriè hic tres dies accipi.Iuſſerat enim Deus Hebræis Exod.23. verſ. 14. & 19. vt tribus diebus, ſiue feſtis præcipuis per annum, putà in die Paſchatis, Pentecoſtes & feſti tabernaculorum, adirent templum ſacrificij & orationis cauſa:& tunc partim ad iter, partim ad oblationes & epulum ſacrum (quo cum Leuitis ex victimis ſuis pacificis epulaturi erant coram Domino,id eſt,in templo coram arca & Sancto ſanctorum in quo reſidebat Deus) ferebant ſecum vnam decimam ſuarum frugum & opum, quam ad hoc ſeparare iubentur Deuter. 14. 22. itàque fecit Tobias, vt patet c.1.6.& 7. Idem feciſſe Iſraëlitas in Bethel, quaſi ſimias Iudæorum, docet hic Propheta.q.d. Agite,ter in anno, ſiue tribus præcipuis feſtis afferte decimas in Bethel vitulis, quas olim afferre ſolebatis Deo in Ieruſalem. ita Ruper.Lyra.à Caſtro & alij.

Et ſacrificate de fermento laudem.] *Laudẽ*, id eſt, *ſacrificium laudis*,vt vertit Tigurina, ſeu *gratiarum actionũ.* Vnde Aquila vertit, *Eucharistiam.* Hoc enim à fine vocatur hebr. תּוֹדָה *toda*, id eſt, confeſſio,laus,gratiarum actio. Eſt ironia & ſarcaſmus. Irridet enim eorum ſacrificia fermentata, idcóque impura:nam Iudæorum erant azyma & pura,idque ex præſcripto Dei Leuit. 2. 11. & cap. 7. 12. & ita S. Hieron. Rupert. Lyran. & Hugo. Quare imperitè Græci nonnulli hunc locum citant, vt contra Latinos probent Euchari- Vers.5.

ſtiam

Digitized by Google

ſtiam celebrandam eſſe in pane fermentato, non azymo. Nam Amos non laudat, ſed culpat & damnat hic ſacrificium fermentatum.

Nota, nihil fermentatum inferri poterat altari; poterant tamen panes fermentati afferri tanquam donaria pro ſacerdotibus, vt ipſi illis veſcerentur, vti oſtendi Leuit. 7. 13. Quare minùs rectè Vatab. & Arias cenſent, in ſacrificio laudis potuiſſe offerri fermentum. Hoc enim diſertè vetatur Leuit. 2. 11.

Myſticè, fermentum eſt ſymbolum corruptionis & malitiæ, 1. Corinth. 5. 6. vnde Chald. vertit: *Colligunt ex rapina ſacrificium laudis. Quia de fermentato laudem immolat, qui Deo de rapina ſacrificium parat*, ait S. Gregor. hom. 22. in Euang.

Et vocate.] Celebrate, proclamate, & deprædicate veſtras victimas, quaſi liberales, ſpontaneas & *voluntarias* oblationes, ſed fruſtra. Nam Deus eas, vti impuras, & idololatricas, abominatur. ita S. Hieron. Rupert. Remig. & Hugo. Secundò, *Vocate*, id eſt, vt Vatab. *indicite voluntaria ſacrificia* & oblationes, æquè ac feſta vitulorum, atque in iis conuocate populum, vt voluntarias oblationes iis offerat, vt fecit Aaron in fabricatione & dedicatione vituli aurei, Exodi 32. 2. *Tollite*, ait, *inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecitque populus quod iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Quas cùm ille accepiſſet*, &c. *fecit ex eis vitulum aureum*. Ita homines in rebus diuinis parci & auari ſunt, ſed in iis quæ ſpectant pompam, aut ventrem, putà in obſequio mundi & diaboli, profuſi ſunt, ſuáſque opes libenter & liberaliter exhauriunt. vnde Arias vertit: *Vota nuncupate*. Pagnin. *vocate ad ſolemnitatem, voluntaria congregari facite*. nam à קִרְאוּ *kiru*, id eſt, vocate, dicta eſt מִקְרָא *micra*, id eſt, conuocatio, & cœtus populi, indéque ſolemnitas & feſtum. In feſto enim conuocabant *micra*, id eſt, Eccleſiam & cœtum populi ad celebrandam ſolemnitatem, & ad offerendum victimas ac alias quaſlibet oblationes.

Vers. 6. *Vnde & ego dedi vobis ſtuporem dentium* (perperam Arabicus vertit *benedictionem*) *in cunctis vrbibus veſtris.*] Ita & Chald. & Septuag. Stuporem dentium intellige ex fame. ſubdit enim quaſi explicando: *Et indigentiam panum in omnibus locis veſtris.* nam longa fames, vti hebetat ſopitq; appetitum, ita pariter contrahit gingiuas, itaque hebetat & ſtupefacit dentes. ita Ruffin. Vnde Hebr. נִקְיוֹן *nikion*, ſignificat vacuitatem (vt dentes vacui ſint à cibo) & *munditiem dentium*, vti vertunt Aquila, Symmac. Theodotion, S. Hieron. Arias, Vatab. Pagnin. Marinus & alij. Cùm enim in fame & penuria dentes non habēt quod mordeant & mandāt, innocentes ſunt & mundi, indéque areſcentibus & contrahentibus ſe gingiuis & neruis hebetantur, conſtipantur & obſtupeſcunt, æquè ac oculi deficientibus ſpiritibus caligāt & obſtupeſcunt: idcirco noſter, & Septuag. vertunt, *ſtuporem dentium*. Eſt metalepſis, niſi malis eſſe onomatopœiam, vt vox *nikion* ſuo ſono repræſentet ſonum & ſtridorem dētium ſtupentium. Senſus eſt q.d. Quia vos me priuatis ſacrificiis mihi debitis, ego pariter priuabo vos pane & cibo neceſſario ad vitā, faciámque vt dentes veſtri ex fame, & ex comeſtione fructuum immaturorum, qui acerbi ſunt & pontici, obſtupeſcāt. Nota, *dedi*, ſcilicet propriè in præterito. ſæpius enim Deus per Eliam & Eliſæum Iſraëlitis, ob idola & ſcelera intentauit, & induxit ſiccitatem,

A indéque famem, vt patet 3. Reg. 17. & 4. Reg. 6. 25. ita S. Hieron. Theodor. Rupert. Hugo & Lyra. licèt Vatab. & Clarius propheticè accipiant *dedi* pro *dabo*, quaſi Deus hic comminetur famē futuram. Plenus foret ſenſus, ſi *dedi* amplè acciperes pro *do, dedi & dabo*. q.d. Ob idola & ſcelera veſtra ſæpius vobis induxi famem, & etiamnum induco, ac in poſterum inducam, tum per me cohibendo pluuias, tum per hoſtes, præſertim Aſſyrios, populando vrbes & agros Samariæ. Verùm primum ſenſum expoſcit id, quod poſt hanc plagā aliáſque quatuor ſequentes ſingulis verſibus ſubdit, *Et non rediſtis ad me.* Et illud verſ. 12. *Quapropter hæc faciam tibi Iſraël:* quæ verba ſignificāt famem hanc aliáſque plagas fuiſſe præteritas non fu-
B turas.

Nota, quod ait, *ſtuporem dentium in cunctis vrbibus*, ſignificat communem & publicam fore hāc cladem & famem, vt non tam ſinguli, quàm vrbes integræ à ſe alienari & obſtupeſcere videantur. Eſt enim ſtupor alienatio quædam vel mentis, vel ſenſuum, quòd ſcilicet ſenſus conſtipentur. Sic ait Liuius lib. 5. *Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor, poſtquam hoſtes adeſſe nunciatum eſt.*

Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc Vers. 7.
tres menſes ſupereſſent.] Extraordinaria & miraculoſa fuit hæc ſiccitatis & ſterilitatis plaga, vtpote qua vna pars vrbis innocens & pia fuerit
C compluta, non altera, quæ erat nocens & impia. Similiter ager heri iuſti fuerit complutus, cum vicinus heri iniuſti pluuiam non ſenſerit, idque ad hoc, vt omnibus manifeſtò pateret, hoc diſcrimen Dei vindicis eſſe opus. ſic diſcriminauit Deus agros Geſſen, vbi erant Hebræi, vt non ſentirent plagas, quas cæteris agris Ægypti infligebat Moſes, Exodi 8. 22. Simile contigiſſe Græcij per merita & preces S. Franciſci, in eius vita c. 8. commemorat S. Bonauen. Cùm enim lupi & grandines agros vaſtarent, S. Franciſcus dixit ad indigenas: *Ad honorem & laudem omnipotentis Dei fideiubeo vobis, quòd peſtilentia hæc omnis abſcedet, & reſpiciens vos Dominus multiplicabit in*
D *temporalibus bonis, ſi mihi credentes, miſereamini veſtri, vt veſtra confeſſione præmiſſa, dignos faciatis pœnitentiæ fructus. Iterum hoc annuncio vobis, quòd ſi beneficiis ingrati ad vomitum conuerſi fueritis, innouabitur plaga, duplicabitur pœna, maiori in vos ira deſæuiet. Ab illa vtique hora, pœnitentiam ad exhortationem ipſius agentibus illis, ceſſauerunt clades. Imò quod maius eſt, ſi quando vicinorum arua grando peruaderet, iſtorum terminis appropinquās, terminabatur ibidem, aut in partem aliam diuertebat.* Porrò in Palæſtina tantus eſt ardor & ſiccitas, vt ſi deſit pluuia, hominibus & beſtiis ſiti pereundum ſit. *In his locis*, ait S. Hieron. *præter paruos fontes, omnes ciſternarum aquæ ſunt; & ſi*
E *imbres diuina ira ſuſpenderit, maius ſitis quàm famis periculum eſt.*

Quando hæc ſterilitas Amos contigerit, ignoratur. Nam quòd alij ad famem quæ contigit tempore Eliæ, alij ad eam quæ tempore Eliſæi, hæc referunt, non ſatis congruè id fieri videtur: nam illa ſiccitas & fames Eliæ, vti & illa Eliſæi, fuit vniuerſalis & æqua omnibus, ſine diſcriminatione nocentum & innocentum; hæc autem diſcriminabat noxios ab innoxiis. Rurſum illa Eliæ fuit trium annorum, Eliſæi etiam diutina extitit; hæc verò Amos fuit trium duntaxat menſium, illorum ſcilicet, qui præibant meſſem.

Digitized by Google

Cœpit ergo hæc ſiccitas in fine Aprilis, quando incipere ſolebat in Iudæa pluuia ſerotina, maximè neceſſaria. Hæc enim faciebat, vt germina creſcerent,& culmi euaderent in ſpicas,ſpicæque turgentes conciperent grana & parerẽt triticum, quod ſine hac pluuia exaruiſſet,& in fronde ſola, ſine granis & fructu deſiiſſet. Erat ergo hæc pluuia ſerotina in Aprile, meſſis; ſicut matutina in Octobri, erat ſeminis, ſcilicet ad ſemina ſatáque riganda,vt radices figerent in terra. ita S.Hieron.

Notent hic agrorum domini & coloni,ſiccitatem & ſterilitatem agris immitti peculiari Dei prouidentia & vindicta. Cùm ergo eam ſentiunt, ad Deum per pœnitentiam preceſque recurrant, vti faciunt coloni Hiſpani, qui tempore ſiccitatis publicas proceſſiones & diuerberationes agricolarum indicunt, itáque ſæpe pluuiam à Deo reconciliato eliciunt,imò quaſi vi facta extorquent.

Tropol.S.Gregor. hom. 10. in Ezech. Dominus,ait,pluit ſuper vnam ciuitatis partem,non ſuper aliam,cùm facit vt vna pars populi, prædicationis verbíque Dei ſemina excipiat, non alia. Rurſum pars vna eiuſdem agri compluitur, non alia,cùm aliqui vnum vitium edomant,non aliud, v.g.gulam,ſed non iram; aut patientes ſunt, ſed auari remanent,aut caſti ſunt,ſed ſuperbi,&c.

Verſ. 9.] **Percuſſi vos in vento vrente, & in aurugine, multitudinem hortorum veſtrorum, & vinearum veſtrarum:oliueta veſtra, & ficeta veſtra comedit eruca: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.**

Verſ. 10.] **Miſi in vos mortem in via Ægypti, percuſſi in gladio iuuenes veſtros, vſque ad captiuitatem equorum veſtrorum: & aſcendere feci putredinem caſtrorum veſtrorum in nares veſtras: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.**

Verſ. 11.] **Subuerti vos, ſicut ſubuertit Deus Sodomam & Gomorrham,& facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.**

Verſ. 12.] **Quapropter hæc faciam tibi Iſraël: poſtquam autem hæc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui Iſraël.**

Verſ. 13.] **Quia ecce formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciens matutinam nebulam, & gradiens ſuper excelſa terræ: Dominus Deus exercituum nomen eius.**

Vers. 9. *Percuſſi vos in vento vrente.*] Tres hic nominat agrorum plagas,ventum vrentem,auruginem, & erucam germina depaſcentem, quæ æquè vt ſiccitas, ſterilitatem & famem afferunt. Ventus vrens, vel vredo,eſt Eurus æſtuans, qui ſuo æſtu omnem ſuccum ariſtarum & germinum deſiccat & adurit: vel Boreas, qui ſuo acerrimo frigore, nebula & pruina pariter ſegetes adurit & areſacit. Vnde dicitur frigus vrens. Audi Poëtam:

Illigat æquoream immodici vis frigoris vndam,
Et prata algenti mordet aduſta gelu.

Quocirca Theodot. Symmac. & Aquila vertunt ἀνεμοφθορίαν,id eſt,corruptionem à vento, vel aërem corruptum:à Plinio lib.18.c.28.vocatur carbunculus in vitibus, eo quòd illæ vredinis quaſi carbone exuſtæ videantur:in ſegetibus ab eodẽm vocatur rubigo, à rubore quem culmis indit: à Theophraſto lib.4.dicitur ærugo, quod colorem quaſi æneum ſegetibus afflet. Pagnin. & Vatab. vertunt *ariditas*, ab effectu, quem ſegeti inducit. Secunda plaga eſt aurugo, quæ propriè vitium eſt,& quaſi morbus regius ſegetum, cum ſcilicet culmi ex nimio humore(vnde hebr.vocatur ירקון *ierakon*,quaſi vireſcens)marceſcunt;& palleſcunt in modum auri vel æris;vnde & ærugo, ac rubigo dicitur: marcidæ verò areſcunt & euaneſcunt. Hinc à Theodotione vocatur ὠχρίασις, id eſt, pallor;ab Aquila,Symmacho, & Septuag. ἴκτερος, id eſt,morbus regius. hic enim color eſt in ictericis. Vnde vice verſa morbus regius, vel ictericus,à Cornelio Celſo & Apuleio vocatur aurugo,à colore auri quem in homine producit.Et quia idem color ex timore oritur,hinc Ierem. 30. 6. dicitur: *Conuerſæ ſunt vniuerſæ facies* (Iſraëlitarum ex nimio pauore)*in auruginem*. Vbi nota *ierakon*,id eſt, aurugo, vel ærugo, aut rubigo propriè oritur ex humore,quo marceſcunt ſegetes:quia tamẽ idem color, eadémque corruptio & areſactio ſegetum oritur ex vredine & æſtu(licèt Plinius loco citato contendat ex ſolo frigore oriri) hinc pariter vredo interdum vocatur aurugo, ærugo & rubigo,vti paulò antè dixi. Tertia plaga eſt eruca, de qua dixi Ioëlis 1.4.

Ventus vrens quis?

Vers. 10. *Miſi in vos mortem in via Ægypti.*] Quinta eſt hæc plaga,ſed hominibus inflicta, ſcilicet *peſtis*,vt habent Hebr.& Chald. quam noſter vocat mortem,quia peſtis certam mortem affert. Adde, hebr. דבר *deber*,id eſt,peſtis, per catachreſin ſignificare famem, gladium, & quicquid inſtar peſtis exitiale eſt & mortiferum.

Quæres,quænam,& quando contigit hæc plaga? S.Hieron.Theodor.Ruper.Hugo, Lyran. & alij,putant contigiſſe Iſraëlitis illis qui mittebantur ad Ægyptios,vt ab iis poſcerent opem contra Aſſyrios:Vatab.& Arias illis, qui cum milite præſidiario ibant in Ægyptum,vt ibi coëmerent frumenta ad leuandam famem Samariæ. Hos enim in itinere partim peſte, partim à latronibus occiſos,ac cadauera eorum inſepulta & putida fœtorem exhalaſſe, qui poſt longam priorum moram, aliorum in eorum locum ſubmiſſorum nares offenderit. Veriſimilius Ribera & à Caſtro hæc referunt ad cladem quam Ioachaz rex Iſraël accepit à rege Syriæ,quæ tanta fuit, vt ex toto Iſraëlis exercitu nõ ſuperfuerint niſi quinquaginta equites,4.Reg.13.7.Tunc enim partim aër corruptus & æſtuans, partim ex tot cæſorum cadaueribus orta putredo, fœtorem, & peſtem ſuperſtitibus afflauit.

Dices, hæc clades contigit in Samaria, non in via Ægypti.Reſpond.Verum id eſt;quocirca ſubintelligenda videtur more Hebræo particula *ſicut*, ſicque vertendum cum Chaldæo:*Miſi in vos peſtilentiam*(Arabicus:*Percuſſi vos fibribus,& malis inſipientibus*,incognitis)*ſicut in via Ægypti*; ſcilicet cum in deſerto patres veſtros ex Ægypto tendentes in Chanaan, ob eorum murmura, peſte, aliíſque plagis puniui & occidi,v.g. cum miſi ſerpentes igni tos, qui ardorem peſtiferum morſu ſuo

Digitized by Google

ſuo eis inferrent, Num. 21.6. Adde, fortè hoc prę-lium & hanc ſtragem contigiſſe in via, qua ex Samaria tendebant in Ægyptum; ſicut enim nunc ſtrata & trita eſt via Romana, via Mediolanenſis, via Pariſina; ſic tunc celebris & publica erat via Ægypti, vt patet Ierem. 2.18. Iſaiæ 10.24. vnde eam in tabulis chorographicis terræ ſanctæ depingit Adricho. & alij.

Denique per hebraiſmum בדרך *bederech*, id eſt, *in via*, exponi poteſt per כדרך *kederech*, id eſt, *inſtar viæ, ſecundùm viam*, hoc eſt, ſecundùm rationem, modum & morem Ægypti. q.d. Puniam te peſte ea ratione & acerbitate, qua puniui Ægyptios per Moſen: quinta enim plaga Ægypti fuit peſtis adeo grauis, vt per eam occiſi ſint omnes equi, aſini, cameli omniáque animantia quæ erant in tota Ægypto, vt patet Exodi 9. verſ. 3. & 6. Sic *bederech*, id eſt, in via, accipitur pro *kederech*, id eſt, ſecundùm viam, id eſt, morem, Iſaiæ 10. verſ. 25. & 26. *Suſcitabit*, ait, *ſuper eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam Madian in Petra Oreb, & virgam ſuam ſuper mare, & leuabit eam in via Ægypti*, id eſt, ſecundùm viam Ægypti, hoc eſt, ſecundùm modum quo per virgam Moſis percuſſit Ægyptum, eíque decem plagas inflixit; ſimili modo percutiet Sennacherib & Aſſyrios, per Angelum occidens vna nocte 185. millia in eorum caſtris.

Vſque ad captiuitatem.] Chald. & Septuag. *cum captiuitate equorum veſtrorum.* Videtur vt dixi alludere ad tempora Ioachaz quando Iſraëlitæ à Syris ita attriti ſunt, vt ſolùm eis ſupereſſent quinquaginta equites, 4. Reg. 13.

Aſcendere feci putredinem.] Hebr. enim באש *beoſç*, ſignificat putredinem, & fœtorem: ſed Septuag. aliis punctis legentes באש *beeſç*, id eſt, *in igne*, vertunt: *Adduxi in igne caſtra veſtra.* ita Complut. licèt Romana legant *eduxi.*

Vers. 11. *Subuerti vos.*] Primò per Teglathphalaſar regem Aſſyriorum, inquit Arias, qui cepit & euertit omnes vrbes Iſraëlis, vna excepta Samaria, 4. Reg. 15.29. Id enim factum eſt ſub annum 52. Oziæ, ſiue Azariæ regis Iuda, vt dicitur ibidem verſ. 17. Amos autem cœpit prophetare anno 25. Oziæ, vti dixi in proœmio: facilè ergo fieri potuit, vt idem ſuperſtes ſub annum 52. Oziæ, poſt cladem Iſraëli à Teglathphalaſar illatam, hæc proloqueretur. Prophetæ enim per plurimos annos prophetarunt, vt Iſaias annos 96. Ieremias annos 45. Daniel annos 76.

Secundò, per Syros, qui tum aliàs, tum maximè tempore Ioachaz, vti iam dixi, ita attriuerunt Iſraël, vt penè euerterint eum inſtar Sodomæ, paucis duntaxat euadentibus & reliquis. Id ita eſſe patet ex prophetia Ionæ, quæ refertur 4. Reg. 14.26. *Vidit*, ait, *Dominus afflictionem Iſraël amaram nimis, & quod conſumpti eſſent vſque ad clauſos carcere & extremos, & non eſſet qui auxiliaretur Iſraëli. Nec locutus eſt Dominus, vt deleret nomen Iſraël de ſub cælo, ſed ſaluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas, qui reſtituit terminos Iſraël ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis.* Quod enim hæc prophetia Ionæ ad tempora Ioachaz maximè ſpectet, non ad alia aliorum regum, vt volunt aliqui, patet ex ſerie & geſtis Regum Iſraël. Nam Iehu, qui regnum Iſraël familiæ Achab ademit, & ad ſe tranſtulit, fuit bello potens & felix, ſub cóque floruit regnum Iſraël. Succeſſit ei Ioachaz, ſub quo à Syris attritum eſt, vt dixi. Ioachaz ſucceſſit filius Ioas, cui Eliſæus per trinam ſagittæ A percuſſionem prædixit trinam victoriam contra Syros, quam re ipſa Ioas adeptus eſt, vt patet 4. Reg. 13. 18. & 25. ſub Ioas ergo floruit pariter regnum Iſraël. Ioas ſucceſſit filius Ieroboam, qui cœpit regnare ante Oziam regem Iuda, & cum eo regnauit quatuordecim vltimis vitæ ſuæ annis, de quo prædicit Ionas, quod ipſe reſtituet collapſum ſtatum Iſraël cunctis diebus Ioachaz, idque diſertè ait Script. 4. Reg. 13.22. *Igitur Hazaël rex Syriæ afflixit Iſraël cunctis diebus Ioachaz.*

Denique Albertus hæc accipit propheticè de futuro. q.d. *Subuerti*, id eſt, ſubuertam Iſraël per Salmanaſar. Hic enim anno ſexto Ezechiæ cepit Samariam, & regnum Iſraël planè euertit. Sic & Ruper. qui accipit hæc de excidio Ieruſalem, tum B per Chaldæos, tum per Titum & Romanos. Verùm patet ex dictis, hæc propriè pertinere ad Iſraël, id eſt, ad decem tribus; poſſe tamen extendi ad Iudam & Ieruſalem non nego. Prophetę enim qui Iudæ prophetarunt directè, indirectè quoque reſpexerunt Iſraël, & vice verſa. Rurſum hæc non ad futurum, ſed ad præteritum tempus ſpectare, patet ex eo quod ſubdit Amos: *Et non rediſtis ad me. Quapropter hæc faciam tibi Iſraël.* Quod enim Ruper. reſpondet, hæc omnia præterita exponenda eſſe in actu inchoato, vel deſtinato, hoc modo: *Percuſſi, miſi in vos mortem, ſubuerti*, &c. hoc eſt, percutere, mittere in mortem, ſubuertere vos decreui, & per Prophetas comminatus ſum; ſed tamen vos has minas non curaſtis, nec rediſtis ad C me. quocirca hæc faciam tibi Iſraël. Hæc, inquam, expoſitio dura & contorta videtur in tam multis præteritis, quæ omnia actionem realem, non deſtinationem, vel minas ſignificant. Quapropter S. Hieron. Remig. Lyran. Clarius, Dionyſ. Ribera, à Caſtro & alij paſſim, hæc præterita propriè vt ſonant accipiunt.

Sicut ſubuertit Dominus Sodomam.] q.d. Sicut ego ſubuerti Sodomam. Loquitur Deus more Hebræo de ſeipſo in tertia perſona honoris cauſa, vti faciunt Germani. Sic dicitur Geneſ. 19.24. *Pluit Dominus à Domino ſulphur & ignem ſuper Sodomam*, id eſt, pluit à ſeipſo: licèt Euſeb. lib. 5. demonſtr. c. 23. cenſeat Patrem hic loqui de Filio. q.d. Ego Pater ſubuerti Iſraël, ſicut Filius meus D ſubuertit Sodomam. Sic multi exponunt illud Geneſ. 19. *Pluit Dominus à Domino.* q.d. Pluit Filius à Patre. vide ibi dicta.

Sicut torris.] q.d. Penè euerſi & ad internecionem conſumpti eſtis, inſtar Sodomæ; ſed Deus miſerens veſtri, voléntque ſeruare reliquias ſeminis & gentis veſtræ, manum ſuam hoſteſque cohibuit, & paucos hac clade eripuit, ſicut ex incendio eripitur torris aliquis ambuſtus & fumigans.

Quapropter.] Quia ſcilicet ſex plagis iam recenſitis, putà fame, ſiccitate, vento vrente, aurugine, eruca, peſte, quas tibi inflixi, non reſipuiſti, Vers. 12.
nec rediſti ad me; ſed iis inſtar Pharaonis magis E obduruiſti; *hæc faciam tibi Iſraël*: *hæc* ſcilicet, quæ initio capitis comminatus ſum, nimirum, *Leuabunt vos in contis, & reliquias veſtras in ollis feruentibus; & proiiciemini in Armon.* ita à Caſtro. Verùm hæc minora videntur plagis quas iam inflixit, dicens; *Subuerti vos ſicut ſubuertit Deus Sodomam*, &c. Hic autem grauiorem plagam ſe inflicturum minatur, eo quòd præteritas omnes contempſerint. Quocirca neruoſiùs & efficaciùs alij: *hæc*, inquiunt, ſcilicet diriſſima, & atrociſſima quæ indignans mente concepi, nec eloqui præ horrore

Digitized by Google

poſſum. Loquitur enim anthropopathôs, & ad pathos per apoſiopeſin verba minâſque incidit, vti Virgil. Æneid. 1.

Quos ego, ſcilicet acerrimè puniam; *ſed* nunc *motos præſtat componere fluctus.*

Ita ſolent Hebræi in iuramentis, maximè comminatoriis & execratoriis, vti hac formula: *Hæc faciat mihi Deus & hæc mihi addat*, nec exprimunt quænam ſibi addi vel fieri imprecentur, quaſi non audeant illa nominare præ timore, & deteſtatione, vtpote mala horrenda & atrocia. Simili euphemiſmo, id eſt, bona ominatione, maledictionem & blaſphemiam ſignificant voce contraria, eámque vocant benedictionem, vt Iob 2. 9. 3. Reg. 21. 10.

Poſtquam autem hæc (has atroces plagas quas mente concepi) *fecero* (facere & infligere cœpero: ſignificatur enim hic actus inchoatus) *tibi praeparare in occurſum Dei tui Iſraël.*] q.d. Si præteritæ plagæ tibi leues videntur, ſi hos contemnis ſatellites, ſi cum peditibus pugnare dedignaris; en ego formans montes & creans ventos, &c. te inuadam quaſi eques cataphractus, vires exeram, haſtas teláque mea omnia in te contorquebo: obfirma pectus, clypeum apta, oppone te mihi, mecum manus conſere, ictum dexteræ meæ declina aut ſuſtine, ſi potes. Eſt ſarcaſmus. Vnde Symmach. & Aquila vertunt: *Cùm hoc fecero, praeparare vt aduerſeris Deo tuo.* ita Albertus, Arias, à Caſtro & Prado in Ezech. c. 5. verſ. 8.

Ita ſuo Ioui occurrit vecors Caius Caligula Imper. qui iratus cœlo, quod turbidius ſuis pantomimis & ſpectaculis officeret, Iouem ad pugnam prouocauit, imò ad duellum internecinum, illud Homeri exclamans: *Aut tolle me, aut ego te.*

Secundò alij, iique plurimi contrariè hæc accipiunt, quaſi Deus hic Iſraëlem euerſum, ne planè deſperet, conſoletur, inuitétque vt per pœnitentiam & conuerſionem ſe præparet ad Deum (Deíque clementiam & gratiam) præſertim poſt aliquot ſecula naſciturum in Bethlehem. eò enim cenſent aſſurgere Amos more prophetico. Vnde in ſequentibus Dei omnipotentiam & magnificentiam graphicè deſcribit, ne eius in carne paupertatem & humilitatem deſpiciat Iſraël, vti fecit. Quocirca Septuag. Syrus, & Arabicus vterque vertunt: *Veruntamen quia ſic faciam, praeparare vt inuoces Deum tuum Iſraël.* Et in ſequentibus, pro, *Annuncians homini eloquium ſuum*, vertunt, *Annuncians in homines Chriſtum ſuum.* Et Chald. *Praepara*, ait, *te vt ſuſcipias doctrinam legis Dei tui Iſraël.* q.d. Præpara te, vt Deum carnem factum, in aſſumpta humanitate venientem toto mentis affectu excipias. ita S. Hieron. Remig. Alber. Hugo, Vatab. & Lyran. qui putant hanc prophetiam complendam in fine mundi: tunc enim omnis Iſraël conuertetur ad Chriſtum, & ſaluus fiet, vt ait Apoſt. Rom. 11. Perperam ergo Theodor. hæc refert ad Cyrum, qui Iudæos Babylone liberauit. Agitur enim hic non de Iudæis, ſed de Iſraëlitis in Aſſyrium abductis, quos inde nec Cyrus, nec quis alius vnquam liberauit. Prior ſenſus videtur literalis & genuinus: poſterior, quia plurimorum, probabilis & accommodus eſt, ac vel vt literalis, vel vt myſticus admittendus eſt, vti mox oſtendam; vt ſit antiphraſis, q.d. Occurre & reſiſte Deo irato & vindici ſi vales; ſed quia id non vales, occurre ei vt ſaluatori humili & manſueto, venienti in carnem vt te redimat & ſaluet. Aut vt S. Hieron. q.d. *Feci vt te corrigerem quæ præteritus ſermo*

A *deſcripſit: & quia noluiſti reuerti ad me, faciam tibi quæ meo continentur arcano. Occidiſti ſeruos meos quos ad te miſeram, mittam nouiſſimè filium meum: tu autem iuxta conſuetudinem tuam, qua ſemper voluntati Dei reſtitiſti, prepara te vt contradicas, & aduerſeris Deo tuo, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Ecce hic poſitus eſt in ruinam & in reſurrectionem multorum, & in ſignum cui contradicetur. Loquitur non præcipiendo, ſed prædicendo, quaſi arguens, & increpans, vt ſaltem correptus non faciat quod prædictum eſt.* Huic ſententiæ fauet vox *poſtquam*, pro qua hebr. eſt עקב *ekeb*, id eſt, finis, vel merces: merces enim eſt finis operis & operantis. Vnde ex Hebræo ſic vertas: *In fine*, vel vt Aquila, *poſtea*, vel vt Theodotion, *nouiſſimè occurre ei.* In fine enim

B ſæculorum incarnatus eſt Chriſtus, & in fine mundi eidem occurret Iſraël. Aut ſic: *pro mercede*, qua ego te vt filium flagellaui, tótque flagellis conatus ſum te ad me reducere, pro hac, inquam, mea in te paterna cura, loco mercedis hoc ſaltem mihi da, vt cùm in carnem veniam, mihi occurras, méque vt tuum Meſſiam recipias. Vnde Eccleſia in officio Eccleſiaſtico hiſce Amos verbis ſuos excitat, vt Chriſto occurrant. Cauſam ſubdit Propheta, immenſam eius maieſtatem, & poteſtatem: *quia*, inquit, ecce *ipſe* eſt *firmans montes*, &c. quod tropol. exponens S. Hieron. *Excelſus, ait, in excelſis eſt Dominus, & non habitat in humilibus qui excelſus eſt; ſed creator montium aſcendit in*

C *montes, in his qui municipatum habent in cœleſtibus, & in carne ambulantes non viuunt ſecundùm carnem, ſed ſecundùm ſpiritum.* Septuag. vertunt: *Firmans tonitruum*, ne ſcilicet orbem conquaſſet, vti ſuo fragore minari videtur.

Creans ventum.] Hebr. רוח *ruach* ſignificat ſpiritum, animam, ventum. Vnde Primò Chald. Septuag. & Hieron. in comment. vertunt: *creans ſpiritum*, quod Macedoniani Hæretici negantes diuinitatem Spiritus S. auidè arripiebant, indéque probabant Spiritum S. non eſſe Deum, ſed creaturam Dei, quos refutant S. Athanaſ. Epiſt. ad Serapionem, S. Baſil. lib. 3. contra Eunomium, S. Hieron. hic, & S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu S. c. 7. VERS. 13.

D non enim agitur hic de Spiritu S. & cœleſti, ſed de ſpiritu ſublunari & corporeo: iungitur enim nebulæ, montibus, &c. Secundò, S. Hieron. Rupert. & Remig. vertunt: *creans animam*; vel vt Arias, *creans ſpiritus* & animos militares, id eſt, indens militibus audaciam & virtutem bellicam. Tertiò, Arabicus Alexandrinus vertit: *Ego ſum qui firmaui tonitruum, & creaui ſpiritum.* Arabicus verò Antiochenus: *Et reduco in homines ſpiritum*, halitum.

Verùm optimè noſter & Tertull. lib. contra Hermog. c. 32. ac Clarius, Vatab. Pagnin. aliíque Recentiores vertunt: *creans ventum.* Rectè enim venti iunguntur montibus, nebulis, &c. aliíſque

E creatis ſublunaribus, quæ cum homini obuiæ ſint & admirabiles, oſtendunt ei Dei creatoris potentiam & magnificentiam, præſertim venti, qui, cum eorum natura ſit inuiſibilis, & tamen ſenſibilis, origo incognita, motus item varius, ſed ſtatus, & pro loco ac tempore fixus, rectè demonſtrant ſe à Deo creari, regi, mutari ad eius nutum. Vnde Deus dicitur inſidere & inequitare ventis pſal. 17. 11. *Aſcendit ſuper Cherubim & volauit ſuper pennas ventorum.* Et vetus turbinis vehebat Deum ſedentem in ſolio cherubico Ezech. 1. 4. Quocirca angeli comparantur ventis Pſal. 103. 4. *Qui facis angelos tuos ſpiritus* (ſubtiles, celeres & for- *Venti oſtendunt Dei magnificentiam.*

tes

Digitized by Google

tes vt ventos) *& miniſtros tuos ignem vrentem.* Hinc & Deus dicitur ventos educere de theſauris ſuis Ierem. 10. 12. ac proinde ex iis Iob c. 28. verſ. 25. oſtendit Dei potentiam: *Qui, inquit, fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.* Hinc & ſancti inuitant ventos, vt opus magnificum Dei, ad laudandum Creatorem ſuum tam potentem, vt Pſaltes pſal. 148. 8. *Laudate Dominum de cœlis, &c. Ignis grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.* Nam, vt ait Seneca lib. 5. Natur. quæſt. c. 18. *inter cætera prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vna cauſa ventos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit. Primum, vt aera non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalémque terris. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidémque nimios compeſcerent. Nam modò adducunt nubes, modò deducunt, vt per totum orbem pluuia diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere: iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant.* Et Plinius lib. 2. c. 47. *Omnes venti vicibus ſuis ſpirant maiori ex parte, aut vt contrarius deſinenti incipiat,* &c. *Sol & auget & comprimit flatus, auget exoriens, occidénſque comprimit. Meridiani æſtiuis temporibus. Itaque medio dies aut noctis plerumque ſopiuntur: quia aut nimio frigore aut æſtu ſoluuntur,* &c.

Annuncians homini eloquium ſuum.] Hebr. מַה שֵּׂיחוֹ *ma ſicho*, id eſt, quænam ſit meditatio, cogitatio, conſilium, eloquium, opus ſuum. שִׂיחַ *ſiach* enim ſignificat meditationem, & rem meditatam, grauem & ſeriam, quam ore proloquimur & opere perficimus. ita vertũt Aquila, Symmach. Theodot. Chald. & paſſim Hebræi. Soli Septuag. verbi ſimilitudine & ambiguitate decepti, ait S. Hieron. nimirum pro מַה שֵּׂיחוֹ *ma ſicho*, legentes מְשִׁיחוֹ *meſſicho*, id eſt, Meſſiam, vel Chriſtum eius, verterunt: *Annuncians in homines Chriſtum ſuum*, per quem licèt Theodot. accipiat Cyrum, omnes tamen alij accipiunt Chriſtum Dominum. ita S. Athanaſ. lib. de fide vnit. & Trinit. Didymus lib. 2. de Spiritu S. Tertul. loco citato, Baſil. lib. 4. contra Eunom. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu S. cap. 7. Auguſt. lib. 18. ciuit. 2. imò Conc. Sardicenſe apud Socrat. lib. 2. c. 20. Quare non eſt credibile Septuag. hic eſſe deceptos, ſed conſilio ita vertiſſe; vel quia in Codicibus Hebræis tunc erat duplex lectio, vna *meſſicho*, altera *ma ſicho*; vel quia per *ma ſicho*, intellexerunt ſignificari *meſſicho*. Meſſias enim, ſiue Chriſtus, eſt patris meditatio, conceptio, dictio, eloquium & opus ſummum, immenſum, increatum ac diuinum.

Eſt hic ergo duplex verſio, eſt & duplex ſenſus; ſed prior poſteriori ſubordinatus. Prior, *annuncians homini eloquium ſuum.* q. d. Deus per Prophetas annunciat hominibus ſua conſilia, decreta & eloquia. ita S. Hieron. Remig. Ruper. Hugo & Lyran. Quocirca Syrus vertit: *Oſtendens hominibus quid ſit gloria* (laus) *ſua.* Et Arabicus: *Mittens laudantem* (præcinentem) *in hominibus.* Quis enim Dei conſilia, & gloriam agnitam nō laudet?

Poſſet quoque verti, ait S. Hieron. *Annuncians homini eloquium eius* (quia Hebræi idem habent pronomen reciprocum & abſolutum. Nam per *vau* cum *cholem* ſignificant tam *eius*, quàm *ſuum*) q. d. Deus nouit ſecretas hominis cogitationes, quid ſcilicet animo meditetur & deſtinet, imò illas ipſi, ſi bonæ ſint vel indifferentes, ingerit &

A ſuggerit, eáſque ipſi per internam inſpirationem, vel aliis per Prophetas, enunciare & eloqui poteſt. ita Arias & Vatab.

Poſterior eſt, *Annuncians homini eloquiũ ſuum*, putà Chriſtum, qui eſt vnicus patris conceptus, vnicum verbum, quo omnia dicit, creat, mandat & gubernat. Hoc enim Dei verbum & eloquium cætera omnia complectitur. Simile eſt Deuter. 18. 18. vbi Moſes Prophetam, id eſt, Prophetas alios poſt ſe à Deo dandos promittit; ſed inter eos vnum eximium & Principẽ, qui antonomaſticè vocetur Propheta, putà Chriſtus. Senſus ergo eſt q. d. Deus Pater annunciat per nos Prophetas, ſe ad homines miſſurum in carnem verbũ ſuum, vt hominibus eius voluntatem, legem, ſalutem,
B gratiam & gloriam reuelet, eámque illis reipſa conferat & impertiatur. Quocirca vos, ô Iſraëlitæ, huic Meſſiæ veſtro venienti occurrite, in eum credite, ſperate; illum amate, colite, ſectamini; ipſi obedite: ita ipſe vos ab ira Dei, à peccato, à morte, à gehenna, ab omni hoſte liberabit. Ipſe vos Dei amicos, filios & hæredes, ac beatos in æternum efficiet. Solent enim Prophetæ omnium captiuitatum, & miſeriarum finem, & liberatorem ſtatuere Chriſtum. Vnde cùm multas clades multáque triſtia prædixerunt, omnia hæc mitigant & dulcorant promittendo Chriſtum. Chriſtus enim eſt finis & ſcopus legis & Prophetarum. Confirmatur, quia pro *eloquium ſuum*, Aquila vertit,
C τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ, Symmach. τὸ φώνημα αὐτοῦ, Theodotion τὸν λόγον αὐτοῦ, id eſt, ſermonem & verbum eius. Atque ex hoc loco & ſimilibus videtur S. Ioannes ſumpſiſſe nomen λόγος, quo iugiter vocat Chriſtum dicens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Vbi pro *verbum*, græcè eſt λόγος: non quod vocem λόγος S. Ioannes acceperit à Theodotione, qui duobus ſæculis S. Ioanne fuit poſterior; ſed quod Hebr. שִׂיחַ *ſiach*, idem ſit quod λόγος, ideóque Theodotion vertit λόγος. Denique Theophanes Nicenus in ſymbolo noui & veteris Teſtamenti, quem citat Turrianus lib. 2. de Hierar. ordin. c. 1. ex verſione Septuag. cenſet hic eſſe prophetiam de Transfiguratione Chriſti. *Ecce,*
D inquit Amos, *firmans tonitru* (id eſt creans nubem, ex cuius colliſu erumpit tonitru) *& creans ſpiritum, ſiue ventum*, ex cuius verberatione, cum intentione ſignificandi, exiſtit vox de qua ſubdit: *Et annuncians hominibus Chriſtum ſuum*, ſcilicet cum vox Patris de nube intonuit: *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipſum audite*, Matth. 17. 5.

Faciens matutinam nebulam.] Ita propriè ſonant Hebræa, quæ tamen alij variè vertunt. Primò Septuag. addentes *&*, vertunt, *faciens manè & nebulam.* Secundò Pagnin. *Qui facit auroram & tenebras*, id eſt, diem & noctem, læta & triſtia. Tertiò Tigurina, *Qui auroram facit caliginem.*
E Quartò Clarius, *Qui facit auroram ex caligine*, id eſt, ex tenebris noctis, vt ſcilicet nocti ſuccedat aurora & dies. Quintò alij ex aduerſo, *Qui facit ex aurora caliginem*, id eſt, diem mutat in noctem, proſpera in aduerſa. Sextò, Arabicus vertit: *Creaus abyſſum primò, & aſcendi ſuper altitudinem terræ, & mittens laudantem* (præcinentem) *in hominibus.* Septimò, myſticè Chaldæus: *Qui præparat lumen iuſtis quaſi lumen auroræ, & præparat tenebras impiis.* Porrò matutina nebula oſtendit magnam Dei potentiam & ſapientiam. Primò, quia hæc nebulam poſt noctes ſerenas ſubitò in au- Nebulæ commoda quinque.

Digitized by Google

rora producit per ſolem orientem, qui vapores A
& exhalationes è terra educens & eleuans, iis
quaſi nebula tegit aërem. Secundò, quia manè
nebula maxima eſt & latiſſima, velátque, veſtit
& ornat totum horizontem inſtar tapetis. Ter-
tiò, quia hæc nebula cingit & faſciat ſolem oriẽ-
tem, vti infans dum oritur & naſcitur, faſciatur
linteolis. Sic enim de prima nebula, primiſque
tenebris recèns creatum mundum & mare in-
uoluentibus, loquitur Iob c. 38.9. *Cum pone-
rem nubem veſtimentum eius, & caligine illud qua-
ſi pannis infantia obuoluerem.* Vbi Auctor Catenę:
Sicut, inquit, *infanti panni ſunt perquam commodi,
ſic etiam mari nubes ac nebula.* Quartò, quia hæc
nebula Deum, quaſi cum ſole manè oriẽtem, ve-
lat, vt homines eum intueri nequeant: ſed eum
vt inuiſibilem ſuſpiciant & reuereantur. ſic Vir- B
gil. l. 1. Æneid. ait de Ænea & Achate Heroibus:

At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu.

Quintò, quia hæc nebula eſt roſcida & fœcunda.
Producit enim manna & rorem, quo herbæ &
ſata irrorantur & impinguantur. Inſuper calorem
& halitum vitalem terræ, & terreſtribus omni-
bus affert. Hinc experimur *nebulas nec æſtate nec
maximo frigore exiſtere: rores neque gelu, neque ar-
doribus, neque ventis, niſi ſerena nocte*, ait Plin. lib. 2.
c. 60. Quocirca ex nebula Dei magnificentiam C
celebrat Ierem. c. 10. 13. *Eleuat*, ait, *nebulas ab ex-
tremitatibus terræ.* Pſalm. 147. 26. *Qui dat niuem
ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Eccleſ.
24. 6. *Ego* (Sapientia) *ſicut nebula texi omnem ter-
ram.* Et c. 43. 15. *Aperti ſunt theſauri, & euolaue-
runt nebulæ ſicut aues.* Et cap. 50. 6. de Simone
Pontif. dicitur: *Quaſi ſtella matutina in medio ne-
bulæ.*

Gradiens ſuper excelſa terræ.] Putà ſuper mon-
tes altiſſimos, & petras rupéſque hominibus in-
uias, & inacceſſas. q. d. Deus omnia terrena, quan-
tumuis celſa & inacceſſa maieſtate ſua peruadit
& tranſcendit, ſuáque prouidentia continet &
gubernat, ita vt ventos & turbines ciere, nebulas
hoſtibus ſuis ſuperbis & impiis offundere, mon-
tes transferre, & in valles deiicere poſſit. q. d. D
Deus eſt qui montes, ventos, fulgura, tonitrua,
omnéſque res ſublunares, æquè ac cœleſtes pro-
ducit, temperat, regit. Vnde omnes creaturę ſunt
exercitus Dei, qui illi ad nutum obediunt, ſem-
pérque ei præſto ſunt, vt ad eius nutum feran-
tur, eiúſque inimicos & impios inuadant & ſter-
nant. ita S. Hieron. Albertus, Clarius & alij. Audi
S. Hieron. *Præparare*, inquit, *in occurſum Dei tui,
vt venientem ad te Dominum tota auiditate ſuſci-
pias. Iſte eſt qui firmat tonitruum, ſiue montes con-
firmat: ad cuius vocem cœlorum cardines, & terræ
fundamenta quatiuntur. Iſte eſt qui creat ſpiritum.*
Quocirca Timæus Pythagoricus Deum vocat
mundum exemplarem. Sicut enim mundus ſuo
complexu omnia cingit, & ſtringit, ſic & Deus.
Ipſe enim eſt maxima vniuerſaliſque natura, vbi-
que præſens, omnia videns audiénſque, cuncta
continens, nullius verò ambitu contenta. Ipſe eſt
mundus increatus ſapientiæ, ſanctitatis, intelli-
gentiæ, vitæ, rationum, formarum; cauſa, fons,
creator & rector cæterorum omnium. Quocirca
Ægyptij, ait Euſeb. libr. 3. de præpar. Euang. c. 3.
Deum, quem ipſi *Eneph* vocant, pingunt huma- Hierogl.
na forma, colore cæruleo, zonam tenẽtem & ſce- Dei.
ptrum, ac pennam gerentem in capite, ouum in- 1.
ſuper ab ore producens. Teſta enim oui, cœli
omnia cingentis imaginẽ exhibet: vitellus, ignis:
ſpiritus qui ſunt in ouo, aëris: albumen, aquæ: ter-
ræ porrò ſymbolum ſunt partes magis concretæ.
Addit Euſeb. aliud Dei hieroglyphicum. Illud 2.
eſt, homo complicatos habens pedes, veſtem tala-
rem, eámque auream, pilam capite ſuſtinens, quo
mundi forma, immobilis conſtitutio, rotunditas,
& ſtellarum varietas ſignificatur, eáque omnia
regi à Deo ſuſtentarique, & in Dei cognitionem
mentes hominum perducere. Nam ex ventis, ne-
bulis, montibus, aliiſque creatis Deus agnoſcitur,
quaſi ex vngue leo, quaſi ex linea Apelles, quaſi
ex voce choraulis, quaſi ex carmine poëta. Vnde
S. Auguſt. Epiſt. 28. docet mundum hunc eſſe Dei
carmen & canticum. *Si homo*, inquit, *carminis ar-
tifex nouit quas quibus moras vocibus tribuat, vt il-
lud quod canitur ſuccedentibus ac decedentibus ſo-
nis, pulcherrimè currat ac tranſeat: quantò magis
Deus, nulla in naturis naſcentibus & occidentibus
temporum ſpatia, quæ tanquam ſyllabæ ac verba ad
particulas huius ſæculi pertinent, in hoc labentium
rerum quaſi mirabili cantico, vel breuius, vel pro-
ductius quàm modulatio præcognita & præfinita de-
poſcit, præterire permittit?* Inſuper S. Dionyſ. cœ-
leſt. hier. c. 15. docet Deum deſignari per vẽtum,
propter naturalem vim mouendi atque animãdi,
& celerem inſuperabilémque diſceſſum, ac no-
bilium principiorum & finium incognitas & in-
uiſibiles latebras. Pari modo Euſeb. loco citato 3.
docet Ægyptios, vt Dei prouidentiam ſignifica-
rent, pinxiſſe Solem radiis circumfuſum in naui,
quæ aduerſo flumine rapiebatur remis veliſ-
que incitata, ac deportabatur à ſubſternente ſe
crocodilo. Sic enim Deus quaſi gubernator re-
git hanc mundi nauim, omniáque in eo anima-
lia & inanima, quãtumuis fera, horrenda & vaſta,
edomat ac regit. Rurſum Deus princeps tempo-
rum eſt, quaſi Sol, qui vt ait Lucan. lib. 12.

Tempora diuidit æui,
Mutat nocte diem, radiiſque potentibus aſtra
Ire vetat, curſúſque vagos ſtatione moratur.

Denique S. Paulinus natali 9. S. Felicis:

Eſt naturæ opifex Deus omnis & artis, in omni
Fons opere, & finis, faciens bona factáque ſeruans.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Prædicit & plangit Samariæ vaſtitatem extremam & æternam, infligendam à Deo terribili, qui facit Arcturum & Orionem, ac ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtum, ob eius ſcelera, præſertim ob rapinas & oppreſſiones pauperum. Deinde v. 14. hortatur eam ad pœnitentiam. Nam verſ. 21. aſſerit ſe eius victimas & caremonias externas non curare, imò deteſtari.

Verſ. 1.

Digitized by Google

Verſ. 1.] Audite verbum iſtud, quod ego leuo ſuper vos planctum: Domus Iſraël cecidit, & non adiiciet vt reſurgat.

Verſ. 2.] Virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet eam.

Verſ. 3.] Quia hæc dicit Dominus Deus: Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centũ:& de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Iſraël.

Verſ. 4.] Quia hæc dicit Dominus domui Iſraël: Quærite me,& viuetis.

Verſ. 5.] Et nolite quærere Bethel, & in Galgalam nolite intrare, & in Berſabee non tranſibitis: quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit inutilis.

Verſ. 6.] Quærite Dominum, & viuite: ne fortè comburatur vt ignis domus Ioſeph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.

Verſ. 7.] Qui conuertitis in abſinthium iudicium, & iuſtitiam in terra relinquitis.

Verſ. 8.] Facientem Arcturum & Orionem,& conuertentẽ in mane tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ: Dominus nomen eſt eius.

Verſ. 9.] Qui ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtum, & depopulationem ſuper potentem affert.

Vers. 1. AVDITE *verbum quod ego leuo ſuper vos* (Chald.& Septuag. *Aſſumo contra vos) planctum.*] Eſt appoſitio.q.d. Audite verbum, id eſt, planctum & lamentum, ſiue lugubre carmen, quod ego pango & plango de inſtante excidio veſtro, ô ciues Samariæ. Vnde Tigurina clarè vertit: *Audite ſermonem iſtum, ô domus Iſraël, quem de vobis ſumo, lugubre ſcilicet carmen.* Alij: *Audite verbum quod ego leuo ſuper vos in planctum & lamentum.* Propheta ergo præuidens ſuorum cladem, commiſerans & ingemiſcens edit hoc lugubre carmen, quo publicè miſeram Samariæ ſortem iam imminentem deplorat. Simile carmen & lamentum de Tyro, eiúſque rege & ciuibus exciſis canit Ezechiel cap. 27. 2. & de Ægypto ac Pharaone euerſis c.32. verſ. 2. ac de Babylone & Balſaſare à Cyro vaſtatis Iſaias cap. 14.4. ac de Ieroſolymæ excidio Ieremias in Threnis. Porrò lugubre hoc carmen, & quaſi epitaphium Samariæ, eſt id quod mox ſubdit Propheta dicens: *Domus Iſraël cecidit,*&c.

Domus Iſraël cecidit.] Ita & Septuag.S. Hiero. in comm.Remig.Lyra.& alij. Licèt enim Hebr. בית *beth*, id eſt, domus, ſit maſculinũ; נָפְלָה *naphela*

A verò, id eſt, *cecidit*, ſit femininum, tamen in re & ſenſu eſt concordantia, nam per *beth*, id eſt, domum Iſraël, intelligit עֵדָה *eda*, id eſt, ſynagogam, & congregationem populi, quæ eſt feminini generis, & rectè concordat cum feminino *naphela*, id eſt, cecidit. Comparat enim hic domum, id eſt, populum Iſraël, feminæ, putà virgini afflictæ & proſtratæ. Immeritò ergo Maſſoretæ & Chaldæus, Hebræa aliter diſpungentes, nimirum ponentes hypocolon poſt τὸ *domus Iſraël*, ita legũt: *Audite verbum iſtud, quod ego leuo ſuper vos, planctum domus Iſraël: Cecidit, & non adiiciet vt reſurgat virgo Iſraël.* Sed quomodocunque diſpungas & legas, eodem redit ſenſus.

B *Cecidit.*] Id eſt, cadet proſtrata in terra ſua ab Aſſyriis Samaria, eiúſque regnum, adeo vt nunquam reſurgat & refloreſcat. Decem enim tribus, quarum fuit hoc regnum, abductæ in Aſſyriam, nunquam inde redierunt.

Virgo Iſraël.] Solent Hebræi vrbes & regna, ob ſpeciem, opes, & gloriam vocare virgines. Vers. 2. Hinc Ieruſalem vocatur virgo filia Sion, & de Babylone ait Iſaias c.47.1. *Deſcende, ſede in puluere virgo filia Babylon.* Sic Ægyptus vocatur virgo & filia Ierem.46.11. Virgo ergo Iſraël, eſt Samaria, eiúſque regnum ſpecioſum & opimum, quod defloratum & vaſtatum ab Aſſyriis, ſimile fuit virgini regiæ olim ornatæ, nunc ſpoliatæ, violatæ, proſtratæ & conculcatæ. Secundò, vocatur

C virgo, quia intacta à iugo hoſtis: nunquam enim antea Samaria ab Aſſyriis, aliíſve gentibus ſubacta fuerat: ſed eius regnum & reſpub. inſtar virginis, liberum & illibatum effloreſcebat. ita Ruffin. Clarius & Arias.

Addit S.Hieron.& Theod. Samariã olim fuiſſe virginem, id eſt, puram in cultu Dei, cum in ſuis patribus Deum verum coluit. Sed hoc accipi debet de priſcis patribus, qui ſchiſma, quo diuiſum & erectum eſt regnum Iſraël, præceſſerũt. Nam cum ſchiſmate, adeóque cum regno Iſraël cœpit eius impietas & idololatria vitulorum aureorum, quos erexit primus Iſraëlis rex Ieroboam.

Proiecta in terram ſuam.] Hebr. נִטְּשָׁה *nitteſça*,

D quod Tigurina vertit: *Afflicta eſt ad terram ſuam.* Vatab. *Derelinquetur in terra ſua.* Pagnin. & alij propriè: *Dimiſſa eſt in terra ſua.* q.d. Cecidit virgo Iſraël, támque valido ictu ab Aſſyriis proſtrata eſt, non qualitercunque, ſed vſque in imã terram, vt iaceat humi toto corpore prona, planè afflicta, proiecta eſt quaſi deſperata, ab omnibus derelicta dimiſſáque, ſine vlla ope & ſpe reſurgendi: quia nec ipſa, vtpote conquaſſata & confracta, ſe erigere poterit; nec rex Ægypti, ait Theod. aut quis alius: tanta eſt eius clades, adeo attrita, membris luxata, & diffracta eſt, vt nemo eam ſibi reſtituere poſſit: perinde ac olla teſtacea alliſa ad petram, diſſilit & diffringitur, vt à nullo

E figulo redintegrari queat. Vnde ſequitur: *Non eſt qui ſuſcitet eam.* Alludit ad medicos, qui videntes quem ex turri lapſum & omnibus membris confractum, vt curari & ſibi reſtitui nequeat, eum vt deſperatum humi iacentem dimittunt & derelinquunt. Phyſicè alludit ad virginem, quæ ſi lapſa & corrupta libidine virginitatem amiſit, ſuſcitari nequit, vt decus virginitatis recuperet. Vnde S. Hieron. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis: *Caue*, inquit, *quæſo, nequando de te dicat Deus: Virgo Iſraël cecidit; & non eſt qui ſuſcitet eam. Audenter loquar: Cum omnia poſſit Deus, ſuſcitare*

Digitized by Google

ſcitare virginem non poteſt poſt ruinam; valet quidem liberare de pœna, ſed non vult coronare corruptam. Rurſum τὸ *ſuam*, auget cladem & mouet commiſerationem. q.d. Proiecta eſt, & afflicta in terra, non aliena & hoſtili, quod minùs mirum & miſerandum eſt; ſed in ſua, quam vnicè amabat, & à qua viciſſim quaſi à matre & nutrice amabatur & alebatur: ſicuti res miſeranda eſt, ſi filia occidatur in ſinu matris.

Vers. 3. *Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum.*] q.d. Tot cladibus afficientur Iſraëlitæ ab Aſſyriis, tum in obſidione triénali Samariæ, 4. Reg. 18. 10. tum ante & poſt eá, vt gladio, fame & peſte plerique omnes abſumantur, ita vt mille redigantur ad centum, & centum ad decem, adeóque ex tãto Iſraëlitarum numero vix decimus quiſque tantæ ſtragi ſuperſtes ſit. ita Remigius, Hugo, Arias & alij. Idem Iudæ comminatur Iſaias c. 6. 11. *Et dixi*, ait: *Vſquequo Domine? Et dixit: Donec deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine*, &c. *Et adhuc in ea decimatio & conuertetur*, id eſt, rurſum erit in deprædationem, & oſtenſionem, vti ibidem explicat S. Hieron.

Tropol. de fabrica & ruina animæ. Tropol. ex Orig. hom. 8. in Ioſue, Ribera: Vrbs, ait, eſt cuiuſque anima, quæ ædificatur à Domino ex lapidibus viuis, id eſt, ex virtutibus variis, de qua quiſque ſanctus pugnando eiicit peccatores, id eſt, cogitationes, & cupiditates prauas: ac contra eas ſanctificat bellum, hoc eſt, iis ſancto ſui odio mortificatis, ſanctum ſe efficit corpore & ſpiritu, vt mereatur venire in conſpectum Dei viuẽtis, & pro palma victoriæ virtutis merito coronari à Chriſto. Egrediebantur olim ex anima hac feruida, quæ Deo adhærebat, mille, id eſt, omnium virtutum opera, quaſi milites ſtrenui cum diabolo & vitiis pugnaturi; at poſtea cum cupiditate rerum terrenarum capta, feruorẽ hunc remittit, profert centum, numerum decuplo minorem; & ſi prius centum educebat, decem in ea relinquuntur: quia hæc remiſſio & declinatio animæ, non vnius alicuius, ſed omnium virtutum opera minuit, & omnibus modis efficit imperfectiora, idque ſenſim magis & magis, vt tandem planè ab iis ceſſet, totáque à Dæmone & vitiis opprimatur & poſſideatur, itáque in extremam ruinam & interitum abeat.

In domo Iſraël.] Domum vocat familiam, id eſt, Remp. & Synagogam Iſraël, in qua multæ erant vrbes, oppida & pagi.

Quia hæc dicit Dominus: Quærite me & viuetis.] *Quia* ponitur pro *igitur*. q.d. Hoc quod iam dictum eſt, accidet domui Iſraël propter idololatriam: agite igitur pœnitentiam, relinquite idola & quærite Dominum. Nã hebr. כי *ki*, id eſt, *quia*, ponitur pro *igitur, quocirca*, vel *verumenimuero*: Ki enim Hebræis ſæpe tãtùm eſt initium, & exordium orationis. Poſt minas enim Deus hic inuitat Iſraëlem ad pœnitentiam, vt minis territus reſipiſcat. Paulò aliter Vatab. nam pro *quia*, vertit, *ſic enim* dixit Dominus (quærite me) volens ſcilicet reuocare ab idololatria, propter quam multa mala illi euentura erãt, niſi reſipiſceret & quæreret Dominum.

Vers. 5. *Nolite quærere Bethel.*] Vt colatis vitulos aureos, quos in Bethel erexit Ieroboam.

Et in Berſabee non tranſibitis.] Berſabee vrbs erat vltima terræ ſanctæ, eiúſq; terminus ad Meridiem, ſicut Dan erat eiuſdem terminus ad Septentrionem. Vnde de tota terra ſancta dicitur, à

A Dan vſque ad Berſabee: ita dicta à iuramento, & fœdere quod ibidem iuxta puteum Abrahã iniit cum Abimelech, dando ei ſeptem agnas. באר *beer* enim hebr. eſt puteus; שבע *ſaba* per *ſin* iuramentum, per *ſcin* ſeptem ſignificat. Berſabee ergo idem eſt quod puteus iuramenti, vel puteus ſeptem, ſcilicet agnarum. Vide dicta Geneſ. 21. 31.

Pertinebat hæc vrbs ad tribum Simeonis, ſed quia Simeonis ſors erat exigua, eáque intra ſortem tribus Iudæ cõtinebatur, hinc Ioſue 15. 28. Berſabee ponitur inter vrbes Iuda. Hic multo tempore habitarunt Abraham, Iſaac & Iacob: vnde & vocatur oppidum Iſaac. Tempore S. Hieron.
B erat vicus grandis, in eóque erat præſidium Romanorum, & Vicus ſalutaris vocabatur: nunc Gibelina nuncupatur. ita Adrichom. in deſcrip. terræ ſanctæ. Porrò in Berſabee poſita erant idola, æquè ac in Bethel, & Galgalis, vt patet 4. Reg. 23. 8. Vnde iubet hic Propheta, ne eò tranſeant, ad colenda ſcilicet idola. Quia enim Abraham in Berſabee oratorium Deo ſtatuerat, in quo eum inuocauerat, Geneſ. 21. 33. hinc poſteri eius ibidem altare ſtatuerunt, at non Deo, ſed ſuis idolis. ita S. Hier. Theod. Remig. Hugo, Lyran. & alij. Vnus Arias aliter explicat, q.d. Ne colatis idola in Bethel & Galgalis: ita fiet, vt non abducamini in captiuitatem, nec per Berſabee tranſeatis in Aſ-
C ſyriam. Verùm ſic potiùs dixiſſet, *Et in Dan non tranſibitis.* nam per Dan, vtpote aquilonarẽ, ibatur in Aſſyriam; per Berſabee verò, vtpote meridionalem, ibatur in Ægyptum.

Quia Galgala captiua ducetur.] Galgala erat ciuitas duarum tribuum, putà ſortis Iudæ; ſed vicina decem tribubus, & cum iis exciſa. In Hebræo eſt elegans agnominatio: *Galgal galo igale*, id eſt, volubilitas voluendo voluetur, vel rota rotando rotabitur, vel migratio migrando migrabit. Galgal enim dicitur à גלל *galal*, id eſt, voluit, deuoluit, migrauit. vnde Tigurina vertit: *Galgal tranſmigrans tranſmigrabit.* Pagnin. *Gilgal demigrando demigrabit.*

D *Et Bethel erit inutilis.*] Septuag. & Syrus, *Bethel erit quaſi non ſit.* Heb. *Bethel erit in Auen.* q.d. *Bethel fiet Bethauen*, id eſt, domus fortis fiet domus vanitatis, inanitatis (*inanis & vacua*, vt vertit Arabicus) & nihili, vel domus Dei fiet domus iniquitatis, & doloris luctúſque.

Tropol. per peccatum anima quæ erat Bethel, id eſt, domus & templum Dei, fit Bethauen, id eſt, domus ſcelerum & diaboli. Rurſum, domus cœli fit domus gehennæ, vt in ea ardeat in æternum. Hoc videt & ſentit anima peccatrix in hora mortis, quando opes, honores & deliciæ, quibus illecta Deum offendit, vertentur ei in nauſeam, opprobrium, miſeriam, & tormentum
E æternum.

Quærite Dominum & viuite.] Id eſt, & viuetis, vel vt viuatis. ita Vatab. & Pagnin. **Vers. 6.**

Ne fortè comburatur, id eſt, ardeat & deflagret, *vt ignis domus Ioſeph, & deuorabit* vicina, *nec erit qui extinguat Bethel*, hoc eſt, ignem immiſſum à Deo in Bethel, vt patet ex Hebræo & Græco. Pagn. & Vatab. vertunt: *Ne fortè diffindat vt ignis domum Ioſeph*: diffindat, inquit Vatab. id eſt, perrumpat & diſperdat. Ignis enim validiſſima quæque perrumpit & conſumit. Per Ioſeph intelligit Ephraim, qui fuit filius Ioſeph: per Ephraim autem intelligit decem tribus: quia Ieroboã primus earum rex, & regni conditor, fuit ex tribu Ephraim.

Digitized by Google

Ephraim. ita S.Hieron.Remig. Albert. Hugo & Vatab. Iſraël ergo nunc vocatur Ephraim, nunc Ioſeph,nunc Iacob,nunc Samaria.

Vers. 7. *Qui conuertitis.*]Cohærét hæc cum initio verſus pręcedentis.q.d.Quęrite Dominum vos,ô Iſraëlitæ, qui ab eo auerſi conuertitis iudicium, eiúſque ſuauitatem & dulcedinem in abſinthij amaritudinem.ita Ruper.Aliter Vatab. connectit enim hæc cum verbo *deuorabit*.q.d.Ignis hic deuorabit vos, qui conuertitis iudicium in abſinthium. Iã *iudicium* primò accipe propriè dictum. Sæpe enim Prophetæ culpant Iſraëlem, quod peruerteret iudicium adiudicando cauſam nocentibus,vtpote amicis, vel diuitibus & dantibus munera;atque innocentes,quia pauperes vel inimici,condemnando, quibus proinde æquitas & conſolatio,quam quærebant ex iudicio, vertebatur in amaritudinem iniuſtitiæ & condemnationis,quæ illis acerba & amara erat inſtar abſinthij. ita Ruper. Hugo & Lyra. Vnde explicãdo ſubdit Amos: *Et iuſtitiam in terra relinquitis.* Tigurina: *Iuſtitiam in terra affligitis.* Vatab. *In terra iacere ſinitis.*

Secundò, S. Hieron. *iudicium* generatim accipit pro iuſtitia & ſanctitate, purà pro debito & officio virtutis, quod quiſque Deo & proximo præſtare debet.Sic ſæpe Pſaltes pſalm.118. ait, ſe feciſſe iudicium, id eſt, quod æquum eſt, debitum & gratum Deo.q.d. Vos qui conuertitis virtutem in vitium,iuſtam & ſanctam vitam in peccati amaritudinem, eáque quaſi abſinthio potatis Deum. Hinc peccata in Scriptura vocantur amaritudines,quia amaricant,exacerbant, offendunt & ad iram concitant Deum.Ita ait Oſee c. 12.14. *Ad iracundiam prouocauit me Ephraim in amaritudinibus ſuis.* Rurſum,peccatum per catachreſin vocatur fel,toxicum, abſinthium: Primò, quia animam vellicat, lædit,occidit. Secundò, quia qui peccat,Deo quaſi fel propinat. Tertiò, quia modicum mel & voluptas peccati æternum fel & dolores amariſſimos peccatori accerſit. Hinc ait Moſes Deuter.32. 32. *Vua eorum vua fellis & botri amariſſimi. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.* Et S. Petrus ad Simonem Magum, Act.8.23. *In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te eſſe.*

Peccatũ eſt abſinthium. Cur?

Huc pertinet expoſitio Ariæ,qui per iudicium accepit legem Dei.Hæc enim pſalm.118. & alibi ſæpe vocatur iudicium,quia ſecundùm eam iudicandum eſt quid ſit bonum,quid malum.q.d.Vos legem Dei,quæ ſuauior eſt melle & fauo pſal.18. verſ.11.ob veſtras prauas concupiſcentias & conſuetudines,abominamini:quia ęſtimatis eam amaram vt abſinthium, illámque vt talem apud alios depingitis & traducitis, itáque eos ab illa ad ſcelera veſtra abducitis.

Tertiò, Septuag. hæc referunt ad Deum. ſic enim vertunt: *Quærite Dominum & viuite*,&c.*qui facit in excelſo iudicium, & iuſtitiam in terra poſuit*.q.d. Quærite Deum, timentes iuſtum æquè ac rigidum eius,vtpote acerrimi vindicis,iudiciũ. Et Arabicus: *Dominus faciens iudicium in altiſſimis,& ipſe eſt qui fundauit iuſtitiam in terra,& operatur omne,& parat illud.*

Et iuſtitiam in terra relinquitis,] Iuſtitia idem eſt quod iudicium,de quo iam dixi.Hebræi enim verſu poſteriore explicant priorem. Aliter S. Hieron. Lyran. & Ribera. Hi enim per iuſtitiam accipiunt Deum, qui eſt iuſtitia eſſentialis & increata.q.d. Vos adoratis iniuſta & ſordida idola, A relinquitis verò, imò in terra quaſi iacentem contemnitis & conculcatis ipſam iuſtitiam,id eſt, Deum iuſtiſſimum & omnipotentem, vtpote *facientem Arcturum & Orionem*,&c.vnde & Chald. vertit: *Deſierunt timere à facie Domini, qui facit Arcturum*,&c. Sed prior ſenſus, vti ſimplicior & communior,ita germanior eſt.

Vers. 8. *Facientem Arcturum.*]Ribera ex Remigio hęc connectit cum verbo *relinquitis:* illud enim hic repetit.q.d.Relinquitis iuſtitiam, quin & ipſum Deum facientem Arcturum. Vnde Syrus vertit: *Dereliquerunt illum qui facit Arcturum & Orionem.* Rurſum planè hęc referas ad ver.6. *Quærite Dominum*.q.d.Quærite Deum creatorem,gubernatorem,iudicem & vindicem, æquè ac B remuneratorem omnium; vtpote qui facit Arcturum, Orionem,&c. cætera enim hic intermedia, quaſi per parentheſin interiiciuntur. Senſus eſt. q. d. Quærite Deum,non idola:ſolus enim Deus creat, gubernat,iudicat,vindicat,præmiat vniuerſa, non idola. vnde Septuag.vertunt: *Qui facit omnia & transformat*.ita S.Hieron. Vatablus & Lyra. Quocirca ſi illum quæſieritis, viuetis etiam in mediis periculis & hoſtibus, ſecuri & incolumes: ille enim potens eſt dare ſuis vitam,ſalutem & omne bonum: ſin autem,moriemini, & ab hoſte Aſſyrio excindemini: Deus enim immittet ignem in domum Ioſeph, vt dixit verſ. 6. ipſe enim facit Arcturum,Orionem,cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt & fiunt.

C *Arcturum.*]Ita Heb. כִּימָה *kima* Arcturum vertunt Septuag.Iob.c.9.9. Pagn.Vatab.Arias hic.2. Symmac. & Theodotion vertunt Pleiadas, ſiue Vergilias, quæ ſunt ſeptem ſtellæ in cauda Arietis,aut potius in tauro;& ita vertit noſter Iob 38. 31.3.Tigurina vertit Cynoſuram, id eſt, vrſam minorem. 4. Arabicus & alij vertunt, ſuculas, quæ ſunt in capite Tauri, & à Græcis vocantur hyadæ ab ὕειν,id eſt,pluere, eo quòd pluuias concitent.Alij aliter vertunt: Hebræa enim nomina arborum, animalium, ſtellarum plures earũ ſpecies ſignificant. Porrò Arcturus eſt vrſa minor, putà ſeptem ſtellæ quæ ſitæ ſunt iuxta polũ Arcticum,ideóque circa eas voluitur axis cœli, nobiſque ſemper apparent & nunquam occidunt; D inquit Albertus. Veriùs Arcturus eſt ſtella ingẽs in ſydere Bootæ, ſiue bubulci poſt caudam maioris vrſæ, indéque vocatur Arcturus q. d. Vrſæ cauda: ἄρκτος enim eſt vrſa, οὐρὰ cauda. Oritur Arcturus die quinta Septembris, ait Columella l.2.c.4.ſuóque ortu, æquè ac occaſu, grandines & procellas ingentes concitat, ait Plinius libr.2. c.39. vnde Virgil.1.Æneid.

Arcturus quis?

Vnde imber, & ignes.
Arcturum, pluuiáſque Hyadas geminóſque Triones.

Et Horat.lib.3. Carm.

Stella micans radiis Arcturus nomine claro.

Et Cicero lib.2.de natur. deorum ait, eam ſitam E ſubter præcordia Bootis, qui & Arctophylax, id eſt, cuſtos vrſæ dicitur, quia eam ſequitur quaſi cuſtos.Vnde Cicero ibidem:

Arctophylax vulgò qui dicitur eſſe Bootes,
Quod quaſi temone adiunctam præ ſe quatit Arctum.

Et Ouid.3. Faſt.

Siue eſt Arctophylax,ſiue eſt piger ille Bootes.

Horum omnium ſitus clarè patet inſpicienti globum aſtronomicum: in eo enim pingitur Arcturus vt clara ſtella inter femora Bootis, ſiue

Arctophy

Digitized by Google

Arctophylacis,qui ſequitur vrſam maiorem, ſiue plauſtrum,vt vulgus vocat, eo quòd ſeptem eius ſtellæ formam plauſtri vel currus exhibeant. Porrò Arcturus acer eſt & vehemens in ciendis procellis. Vnde Plautus in Rudent.

Arcturus ſignum ſum omnium quàm acerrimum:
Vehemens ſum exoriens, occidens vehementior.

Quocirca Plinius vim ordinariâ maiorem,& quaſi diuinam in concitandis tempeſtatibus in Arcturo agnoſcit lib.18.28. Et hoc innuit hic Propheta dicens:Deus eſt *qui facit Arcturum*, hoc eſt,qui vim tantam iaculandi nimbos, grandines, fulgetra ei indit,quantam quotannis cernimus& experimur. Iampridem enim Deus fecit,id eſt,creauit Arcturum,putà ab origine mundi:quare Propheta cum ait hic,*facientem Arcturum* in præſenti, non videtur de præterita eius creatione loqui.

Orion quis. *Et Oriona.*] Sic & Syrus, & alij paſſim. Arabicus verò vertit *Geminos*. Orion ſidus eſt meridionale ante Taurum conſtans 28.ſtellis,& pingitur in globo aſtronomico quaſi vir pede inſiſtens lepori, inter Hyades & Syrium, ſiue canem maiorem. Dictus eſt græcè Orion, ἀπὸ τοῦ ὀρίνειν, id eſt, turbare, eo quòd eius ortu oritur pariter hyems, & quia oriens nimbis & procellis aërem terrámque turbat. Inde hebr. dicitur כְּסִיל *keſil*,id eſt, inconſtans, eo quòd inconſtans ſit in micando, & inconſtantiam auræ,putà ſerenitatis, & tempeſtatis adducat:naſcitur nono menſe, putà Nouembri, qui inde hebr. dicitur *kaſleu*. In Nouembri enim magna eſt cœli inconſtantia & intemperies, quam ſignificat & inducit *keſil*,id eſt,Orion. Vnde Virgil.1.Æneid.

Cùm ſubitò aſſurgens fluctu nimboſus Orion.

Hinc Poëtæ fabulati ſunt,Orionem,vel Vrionem filium eſſe Neptuni, itáque dictum ab vrina Iouis. Plautus Iugulam vocat, quod ſit quaſi armatorum gladius, ſtellarum fulgore (vnde noſter Iſaiæ 13. 10. hebr. *keſil* vertit *ſplendor*)terribilis. Idcirco ab Ouidio lib. 4. Faſtor. Orion vocatur enſifer. Hic ſi fulget, ſerenitatem; ſi obſcurat, tempeſtatem denotat. Quocirca Horat. lib. 1. Carm.

Notùs,inquit,*deuexi rapidus comes Orionis*,

Deuexum vocat,quia in deuexa cœli parte,id eſt, in occaſu poſitum: comitem verò eius Notum facit, quia tempeſtatem & ventos ſecum fert Orion.

Sub Arcturo & Orione per ſynecdochen, reliquas ſtellas & aſtra omnia accipe. Vnde Symmach.pro Orione vertit *ſtellas*, Theodotion *veſperum*, qui ſecum ſtellas omnes adducit, vt idem hic dicatur quod Pſal.146.4. *Qui facit multitudinem ſtellarum & omnibus eis nomina vocat*. Quamobrem Septuag. hic vertunt: *Omnia faciens & fabricans*.

Quæres,cur hæc duo aſtra præ cæteris nominat Propheta? Reſp. Primò S. Hieron. quia hæc duo ſunt celebriora & nobis notiora. Secundò, quia grandines,procellæ, &c. ab horridis ſideribus exeunt,velut Arcturo, Orione & Hædis, ait Plinius lib.18. 28. Hæc ergo ſidera cientia tempeſtates, iræ Dei ſunt ſymbola: iram autem & vindictam hic Iſraëlitis minatur Deus. ita Ribera & Pineda in Iob 9. 9. quæ ſanè ratio huic loco valde congruit.

Tertiò,quia Orion præcipuum eſt ſidus meridionale, Arcturus præcipuum Septentrionale: ſub his ergo duobus omnia,putà tam meridionalia,quàm Septentrionalia comprehendit.

A Addunt aliqui, hæc duo iuuare ad producendos flores & fructus vernos. Vnde Iob 38. 31. pro eo quod nos legimus: *Nunquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas*(hebr.*kima*)*aut gyrum Arcturi*(hebr.*keſil*)*poteris diſſipare*? ſic transfert Pagninus: *Nunquid ligare poteris manibus tuis fructus delicatos Vergiliarum, vel ſerotinos fructus Orionis aperire facies*?& Tigurina: *Num prohibebis delicias Pleiadum, aut contractiones Orionis aperies?*

Quartò Chriſt.à Caſtro:Videntur,inquit,poſſe his duobus præcipuis ſideribus æſtatis & hyemis, ſignificari quatuor anni tempora.Nam ver æſtati adiungitur,hyemi autumnus. q.d. Qui facit qua-
B tuor anni tempora;ſicut mox adiicit:*Qui facit noctem & hyemem*. Qui enim adeo facilè tempora commutat ex ortu ſiderum, æquè facilè è periculis eruet, & ſortes infeſtas in felices fauſtáſque commutabit, & captiuitatem inſtantem auertet.

Tropol.S.Greg.lib.9.Moral. c.6. *Arcturus*,inquit,*ſemper verſatur, & nunquam mergitur: ſic & Eccleſia perſecutiones iniquorum ſine ceſſatione tolerat,ſed tamen vſque ad mundi terminum ſine defectu perdurat. Arcturus dum verſatur,erigitur:quia tunc S.Eccleſia valentius in veritate reficitur, cùm ardentius pro veritate fatigatur. Quid poſt Arcturum per Oriones,niſi martyres deſignantur? Ex Orionibus igitur hyems inhorruit, quia clareſcente ſan-* Oriones ſunt martyres.
C *ctorum conſtantia, frigida mens infidelium ad tempeſtatem ſe perſecutionis excitauit. Orionas ergo cœlum edidit,cùm S.Eccleſia martyres miſit. Qui dum loqui rudibus recta auſi ſunt,omne pondus ex frigoris aduerſitate pertulerunt.* Subdit deinde; Poſt Oriones ſequuntur Hyades, id eſt,doctores, qui poſt martyres doctrinæ ſuæ pluuia rigarunt Eccleſiam:nam poſt tria ſæcula martyrum,ſub Conſtantino cœpit quartum ſæculum Doctorum. Syrus: *Conuertit in mane vmbras mortis*, id eſt,vmbras triſtiſſimas,& tenebras denſiſſimas.

Conuertentem in manè tenebras.] q. d. Qui tenebras noctis conuertit in mane & lucem auroræ, quâ noctem conuertit in diem, ac viciſſim *diem*
D *in noctem mutat*. Vnde Pagnin.vertit:*Eſt qui conuertit in mane vmbram mortis, & diem in noctem tenebreſcere facit*. Tigurina: *Qui tenebras mortis, id eſt,mortiferas conuertit in lucem matutinam, & diem nocte obtenebrat*. Nota tenebræ noctis hebr. vocantur צַלְמָוֶת *tſalmauet*,id eſt,vmbra mortis,hoc eſt,maximæ & denſiſſimæ,æquè ac horribiles, vti eſt vmbra mortis,in ſepulchris,& in inferno. Porrò hæc vmbra & tenebræ ſymbolicè denotant ingentia pericula, ait Theod. clades & ærumnas. q.d.Deus conſolationem in deſolationem, riſum in luctum,proſpera in aduerſa, ſecuritatem in timores, plauſum in planctum commutat, & vice verſâ deſolationem in conſolationem,&c. prout Qui vitia ſanat noctem in diem conuertit.
E ei libuerit, & prout merentur vel demerentur homines.

Ita Chæremon Abbas apud Caſſian.collat.12. cap.12. hunc Amos locum explicat de mira mutatione cordium, quam facit ſua gratia potens, æquè ac miſericors Deus. *Quis*, inquit,*planè non miretur opera Dei, ac toto proclamet affectu: Quia ego cognoui quod magnus eſt Dominus; cùm ſe vel alium quempiam ex rapaciſſimo liberalem, ex prodigo continentem, ex ſuperbo humilem, ex delicato ac tenero ſqualidum hirtúmque perſpexerit, & egeſtate atque anguſtia præſentium rerum etiam voluntariè perfruentem? Iſta ſunt prodigia quæ poſuit Deus ſuper terram,quæ Propheta conſiderans, ad admira-*

tionem

Digitized by Google

tionem eòrum cunctos populos aduocat, dicens: Venite & videte opera Dei, quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella vſque ad fines terræ: arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni. Quod enim maius poteſt eſſe prodigium, quàm ſub momento breuiſſimo ex rapaciſſimis publicanis Apoſtolos fieri, ex perſecutoribus truculentis Euangelij prædicatores patientiſſimos reddi, ita vt eam quam perſequebantur fidem, etiam effuſione ſui ſanguinis propagarent? Iſta ſunt opera Dei quæ ſe quotidie vnà cum Patre operari Filius proteſtatur, dicens: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor, Ioann. 5. De iſtis operibus B. Dauid in ſpiritu canens: Benedictus, inquit, Dominus Deus Iſraël, qui facit mirabilia magna ſolus, Pſal. 71. De iſtis & Amos Propheta: Qui facit, inquit, omnia, & conuertit ea, & tranſmutat in matutinum vmbram mortis. Hæc nempe eſt mutatio dexteræ excelſi. Rurſum Caſſian. collat. 15. cap. 8. haſce mutationes mentium miraculis præfert, dicens: *Et reuera maius miraculum eſt, de propria carne fomitem eradicare luxuriæ, quàm expellere immundos ſpiritus de corporibus alienis. Et magnificentius ſignum eſt, virtute patientiæ truculentos motus iracundiæ cohibere, quàm aëreis poteſtatibus imperare: plúſque eſt excluſiſſe edaciſſimos de corde proprio triſtitiæ morbos, quàm valetudines alterius febréſque corporeas expuliſſe. Poſtremò multis modis præclarior virtus, ſublimiórque profectus eſt, animæ propriæ curare languores, quàm corporis alieni.* Cauſam dat. *Quanto enim hæc ſublimior carne eſt, tanto præſtantior eius eſt ſalus; quantóque pretioſioris excellentioriſque eſt ſubſtantiæ, tanto grauioris ac pernicioſioris eſt & ruinæ.* Notent hoc qui in animabus conuertendis deſudant: ſciant ſe tot miracula patrare quot animas conuertunt, imò quot vitia extirpant; eáque non corporalia & tranſitoria, ſed ſpiritalia & in omne æuum in cœlis ad perenne trophæum manſura.

Qui vocat aquas maris.] q. d. Qui calore ſolis euocat, & attollit in aërem vapores ex aquis maris, eóſque reſoluit in pluuiam; itáque *effundit eas* (aquas) *ſuper faciem terræ: Dominus nomen eius.* Pro *Dominus* hebr. eſt *Iehoua*, id eſt, *Qui eſt*, vel τὸ ὤν, qui eſt ipſum eſſe, tum ſuum formale, tum cauſale rerum omnium, putà qui eſt plenitudo, vniuerſitas & complexus entis, eſſentiæ & exiſtentiæ; qui eſt Oceanus eſſendi, & immenſum pelagus exiſtendi. Suſpicatur Sanchez Amos, vtpote ruſticum, alludere ad ruſticorum opinionem, licèt falſam, quæ cenſet iridem bibere & haurire aquas è mari, de qua Rhodigin. lib. 12. cap. 29.

Tropol. *S. Paulus*, ait S. Hieron. *quaſi turbo violentus, & ſæua tempeſtas, & tumentis maris gurges perſequebatur & opprimere nitebatur Eccleſiam Dei. Qui vocatus à Domino, effuſus eſt ſuper faciem vniuerſæ terræ, vt prædicaret Euangelium de Ieroſolymis vſque ad Illyricum, &c. vt vſque ad Hiſpanias tenderet, & à mari rubro, imò ab Oceano vſque ad Oceanum curreret, imitans Dominum ſuum, & ſolem, de quo legimus: A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius; vt antè eum deficeret terra, quàm ſtudium prædicandi.*

Vers. 9. *Qui ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtum.*] Hebr. eſt מַבְלִיג *mablig*, quod Primò Septuag. vertunt: *Qui diuidit contritionem ſuper fortitudinem*, id eſt, qui varias contritiones quaſi diuiſas, & diſſectas iaculatur in fortes & potentes, vt eos ſternat; quíque, vt explicat Theodor. facilè infirmos corroborat, & robuſtos infirmat & conterit. Secundò Chald. Vatab. & Arias: *Qui fortificat debiles, eóſque facit præualere robuſtis & fortibus.* Tertiò Lyran. *Qui contemnit vaſtationem à robuſto factam; & depopulationem*, id eſt, populi ſtragem, *& abductionem è regno potenti facit.* Quartò Pagninus: *Qui roborat vaſtatorem ſuper populum robuſtum.* Quintò Tigurina: *Qui contorquet vaſtatorem ſuper fortem.* Sextò Arabicus: *Exaltans humilem ſuper fortem, & infirmum ſuper magnificantem ſe.* Et Syrus: *Qui præficit vilem* (abiectum) *forti, & humilem ſuper excelſum* (eleuatum) *eleuat.* Hæ omnes interpretationes eodem tendunt, ſcilicet ſignificant, Deum eſſe qui dat robur & victoriam cui vult, ac ſæpe infirmos roborare, vt præualeant fortibus. Sic tropologicè ait S. Hieron. *Fortitudo corporis imbecillitas animæ eſt: rurſum animæ fortitudo imbecillitas corporis eſt.*

Noſter eodem ferè ſenſu, ſed neruoſiùs magiſque propriè, cum Aquila vertit: *Qui ſubridet*, id eſt, Subridendo comminatur & immittit vaſtitatem. Iræ enim magnitudo ſubinde ſubridendo oſtenditur, aut potiùs ab heroibus per riſum diſſimulatur, vti patet ex illo Virgil. Æneid. 10.

Subriſus ſignum iræ deſpicientis aduerſariū.

Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira:
Nunc morere.

Ita Deus omnem humanam potentiam ſibi aduerſam ſubridet, id eſt, ſubridendo deſpicit, deridet & ſternit. Riſu ergo oſtendit eam minorem eſſe ſua ira, & indignam cui ſuccenſeat & iraſcatur; vti leo canes, lupos, vrſos non dignatur ſua ira; ſed ſi ei obſiſtant, quaſi ludens & ridens eos diſcerpit. Sic Deus ludens in orbe terrarum, deridet faſtum homuncionum, & ſubridens mactat impios, cum per homines debiles & infirmos, réſque viles eos contundit, vti Pharaonem contudit per ranas, locuſtas, ciniphes & muſcas. Hic eſt ludus, hic riſus Dei omnipotentis. Hinc à Caſtro ita explicat: *Qui ſubridet*, &c. id eſt, qui ſolet quaſi per riſum extimulare debilem quemque in robuſtiſſimum, vt eum deuaſtet. Et Mariana: Deus, ait, *ſubridet*, id eſt, videtur ludere in noſtris malis. Et Emmanuel: *Subridet*, id eſt, ridendo, vel deridendo facilè immittit *vaſtitatem*. Sic de ſtruthione ait Iob cap. 39. 18. *Deridet equum & aſcenſorem eius.* Et de Leuiathan cap. 41. 20. *Quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam.* Et Pſaltes de Deo ait pſal. 2. 4. *Qui habitat in cœlis irridebit eos.* Et pſal. 36. 13. *Dominus autem irridebit eum.* Et Prouerb. 1. 26. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo.* Pulchrè verò Sapiens cap. 12. 25. cùm dixiſſet impios Chananæos impiè & inſipienter inſtar infantium inſenſatorum vixiſſe, ſubdit: *Propter hoc tanquam pueris inſenſatis iudicium in deriſum dediſti.* q. d. Velut puerilibus & ridiculis pœnis (putà per veſpas & crabrones) eos quaſi pueros, grauiter tamen & acriter puniuiſti: vbi in græco pulchra eſt paranomaſia inter παισὶν & ἐμπαιγμόν. q. d. Ridiculos ridiculè irriſiſti, pueros pueriliter luſiſti & caſtigaſti. Hoc eſt quod ait Claud. 2. in Eutr. *Subriſit crudele pater.* Sic felis ſubridet murē quem cepit, id eſt, ſubridens deuorat: nam antequam deuoret, cum eo quaſi ridens geſticulatur & ludit. Sic eſt riſus Sardonicus, riſus equinus, riſus caninus: equi enim & canes dum ringunt & mordere parant, dentes nudant quaſi ridentes. Sic Iupiter, inquit Heſiodus, iratus Prometheo, quòd ignem è cœlo furatus in terram detuliſſet, riſit riſum ſubamarulentum. Dioſcorides lib. 6. inter

venena

Digitized by Google

venena prodidit herbam, quæ latinè ranunculus, græcè batrachion dicitur, & à regione in qua copioſiùs prouenit, Sardoa, vel Sardonia nuncupatur, ſi potetur, vel comedatur, mentem adimere, labiiſque contractis riſus ſpeciem præbere. Atque inde prouerbium de Sardonio riſu. Strabo lib. 11. Geographiæ ſcribit, in Cambyſene, quæ flumen Alazonium accolit, aranearum genus quoddam naſci, quod alios ridendo cogat emori, alios flendo, deſiderio ſuorum. Quin & Ariſt. lib. 3. de partibus animalium, ait, ictu etiam traiecta præcordia in præliis, riſum attuliſſe ſubinde, idque accidere calore quem moueat vulnus. Iam verò *ridere de hoſte riſus eſt ſuauiſſimus*, ait Sophocles in tragœdia cui titulus, *Aiax flagellifer*. Ita lætatur non tantùm Deus, ſed & iuſtus, cum videt vindictam peccatorum.

Porrò hebr. מַבְלִיג *mablig* ſignificare *qui ſubridet*, patet ex Aquila, qui vertit μυδιῶν, id eſt, *ſubridens*; & ex S. Hieron. dum ait: *Propriè μυδίαμα dicitur, quod nos ſubriſionem poſſumus appellare, quando quis iraſcitur, & apertis paululum labiis ſubridere ſe ſimulat, vt iræ oſtendat magnitudinem.* Idem in caput Ierem. 8. verſ. 18. Hebr. ait, מַבְלִיגִית *mabligit eſt μυδίαμα, quod nos interpretari poſſumus rictum oris dolore contracti, & habentis riſus ſimilitudinem, qualis eſt riſus caninus & Sardonicus.* Iam quis non videt magis credendum Aquilæ & S. Hieron. quàm modernis indoctis & infidelibus Rabbinis?

Verſ. 10.] Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati ſunt.

Verſ. 11.] Idcirco pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas & non bibetis vinum earum.

Verſ. 12.] Quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra: hoſtes iuſti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta.

Verſ. 13.] Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.

Verſ. 14.] Quærite bonum, & non malum, vt viuatis: & erit Dominus Deus exercituum vobiſcum ſicut dixiſtis.

Verſ. 15.] Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in porta iudicium: ſi fortè miſereatur Dominus Deus exercituum reliquiis Ioſeph.

Verſ. 16.] Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator: In omnibus plateis planctus: & in cunctis, quæ foris ſunt, dicetur væ væ: & vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui ſciunt plangere.

Verſ. 17.] Et in omnibus vineis erit plan-
A ctus, quia pertranſibo in medio tui, dicit Dominus.

Verſ. 18.] Væ deſiderantibus diem Domini: ad quid eam vobis? dies Domini iſta, tenebræ, & non lux.

Verſ. 19.] Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus: & ingrediatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber.

Verſ. 20.] Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux: & caligo, & non ſplendor in ea?

B *Odio habuerunt corripientem* (Prophetam) *in porta.*] Prophetæ enim prædicabant in publicis plateis, & magis in portis, tum ob confluxum hominum, tum quia in portis ſedebant Iudices, Procuratores & Aduocati iniqui, peruertentes iudicia & cauſas pauperum, quos redarguebat Amos aliique Prophetæ. Iudæi enim ſua tribunalia & iudicia exercebant in portis, quia ad eos liberè & facilè conuenire & confluere poterant, tam alienigenæ quàm indigenæ, tam coloni quàm ciues. Ita ſanxit Moſes Deuter. 21. 19. *Ducent*, inquit, *reum ad ſeniores ciuitatis & ad portam iudicij.* Ita C in portis prophetauit & prædicauit Ieremias cap. 17. 19. & Eſdras lib. 2. cap. 8. 2. ita S. Hieron. Theodor. Lyran. Vatab. & alij paſſim. In portis ergo erat quaſi forum, tum ciuile rerum venalium, tum iudiciale cauſarum forenſium. Vnde Tigurina vertit, *in foro*. Audi S. Gregor. 21. Moral. 15. *Mos apud veteres fuit, vt ad portam ſederent ſeniores, qui certantium iurgia iudiciaria examinatione diſcernerent, quatenus vrbem in qua concorditer oportet viuere, diſcordes minimè intrarent. Vnde & per Prophetam dicitur: Conſtituite in porta iudicium.* Quocirca ſubdit, portam ſubinde capi pro iudicio quod exercebatur in porta, vt cum Iob ait: *Cum viderem me in porta ſuperiorem: in porta*, id eſt, in iudicio. Vers. 10.

D *Et loquentem perfectè abominati ſunt.*] *Perfectè*, id eſt, perfectum & ſanctum ſermonem, vt vertunt Septuag. & Symmach. ac *immaculatum*, vt vertit Theodotion: Tigurina, *loquentem integra.* Eſt periphraſis Prophetæ.

Diripiebatis pauperem.] Septuag. *pugno percutiebatis pauperem.* Alij, ſpreuiſtis, confudiſtis & pudore affeciſtis; Pagnin. *Oneraſtis pauperem.* Propriè Tigurina, *conculcaſtis tenuem*, vt ſcilicet diriperetis & ſpoliaretis. Hebr. enim בושסם *boſçes*, poteſt deduci à rad. בוש *boſç*, id eſt, confundere, pudefacere; & à rad. בוס *bos* per *ſamech*, id eſt, ſpernere, calcare, conculcare, polluere, inquinare, diripere. Porrò *boſç* vicinum eſt alluditque ad בַּז *baz*, E id eſt, ſpoliare, prædari, diripere. Vers. 11.

Et prædam electam.] Septuag. *munera electa.* q. d. Iudices aliique potentes extorquebant à pauperibus dona, non vulgaria, ſed ſelecta & pretioſa. Clarius Pagnin. Vatab. Arias & R. Dauid vertunt: *Et onus frumenti ab eo accepiſtis*, putà vi aut dolo extorſiſtis: onus intellige equi, vel hominis, quantum ſcilicet equus vel homo baiulus portare poteſt. Hebr. enim בר *bar*, & *electum*, & *frumentum* ſignificat. Hinc iuſtam & congruam eius pœnam ſubiungit dicens: *Domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſ-*

amantiſſimus; & non bibetis vinum earum. Iuſta A enim vindicta eſt, vt qui rapuit aliena, perdat ſua. Æquum eſt, vt qui ex rapina domos & vineas comparat vel acquirit, eas non poſſideat, iis non gaudeat, earum vſu & guſtu non fruatur, vti ſæpe raptoribus & iniuſtis iuſto Dei iudicio accidere videmus.

Vers. 12. *Quia cognoui multa ſcelera veſtra, & peccata veſtra fortia.*] *Fortia*, id eſt, grauia, grandia, crudelia, adeo vt meam clementiam vincant, ligent, & quaſi obruant, illique iuſtam vindictam & flagellum è manu extorqueant.

Hoſtes iuſti, id eſt, iuſtorum, ſupple eratis. Tigurina *conſtringentes*, Vatab. *affligentes iuſtum, accipientes munus.*] Vt reum nocentem ob munera abſolueretis, & innocentem impotentem ad ea B dandum condemnaretis. Pro *munus*, Septuag. Symmach. & Theodot. vertunt ἀλλάγματα, id eſt, commutationes. Porrò ἄλλαγμα iuxta idioma Script. pretium dicitur, ait S. Hieron. *Et pauperes deprimentes*, Septuag. *declinantes*, Symmach. *opprimentes in porta*, id eſt, in iudicio quod fiebat in portis.

Vers. 13. *Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.*] Tigurina: *Idcirco prudens hoc tempore ſilere cogitur; quandoquidem periculoſum eſt.* q. d. Propter iniuſtitiam Iudicum, & imprudentiam hominum huius temporis odientium veritatem, tacent tum ipſi oppreſſi, ferúntque in ſilentio ſuas iniurias, & rapinas; ne ſi clament aut con- C querantur, grauiùs affligantur, inquit Arias; tum Prophetæ: irridentur enim eorum minæ & monita, nec illa monitio cederet ad emendationem, ſed ad incrementum rapinarum & peccatorum. ita Remig. Alber. Lyran. & Vatab. Ita V. Beda lib. 3. Hiſtor. Anglic. cap. 19. narrat S. Furſeum raptum ad tribunal Chriſti, accuſatum à dæmonibus, inter alia dicentibus: *Scriptum eſt; Niſi annunciaueris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem eius requiram de manu tua. Hic non annunciauit dignè peccantibus pœnitentiam:* verùm angelum ſanctum pro eo reſpondiſſe: *De hoc tempore ſcriptum eſt: Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus peſſimum eſt: quando enim auditores deſpiciunt verbum, lingua etiam Doctoris præpeditur, dum videt quòd* D *audita prædicatio deſpicitur.* Subdit Beda: *In omni contradictione dæmonum præualida nimis extitit pugna, donec iudice Domino, triumphantibus eius angelis, contritis deuictiſque aduerſariis, immenſa claritate vir ſanctus circumfuſus eſt, ſanctorum angelorum choris concinentibus: Nullus labor durus videri debet, nullum longum tempus, quo gloria æternitatis acquiritur.*

Secundò, magíſq; appoſitè S. Hieron. & Theodor. q. d. Idcirco, ſcilicet ob tot rapinas & ſcelera quæ iam recenſui, prudens in tempore illo captiuitatis Aſſyriacæ, videns Iſraëlitas adeo horrendè à Deo puniri; non conquereretur, quia tempus malum eſt, quo ſcilicet Deus decreuit impios ple- E ctere & perdere; ſed tacebit, probans & laudans iuſtum Dei iudicium, & impiorum ſupplicium. de hoc enim agit, vt patet ex præcedentibus. Nam alioqui Amos aliique Prophetæ non tacebant, ſed acriter reprehendebant ſceleratos, eíſque dira quæque minabantur; eſto ſceleſti ea contemnerent & riderent.

Vers. 14. *Sicut dixiſtis.*] Scilicet apud voſipſos, id eſt, ſicut deſideraſtis. Nil enim aliud optabant, quàm Deum manere ſecum in terra, quam eis dederat: eo enim manēte, manſuri erant & ipſi; eo abeunte, ipſi quoque abituri erant in captiuitatem. ita Lyran. & Clarius. Secundò, q. d. Præſtate quod promiſiſtis, ſcilicet vos quæſituros bonum, non malum, ad hoc, vt Dominus ſit vobiſcum: agite quæ dixiſtis, & facta verbis conſentiant, vt mores malos in bonos conuertatis, quibus Deum vobis concilietis. ita Theodor. Prior ſenſus ſimplicior, ſecundus plenior eſt. Tertiò, nouè Ioannes Alba Electorum c. 23. ſic explicat: *In tempore illo prudens tacebit*, q. d. Sapientes & principes populi ad ſilentium redigentur, & obmuteſcent, ac præ malorum pondere profunda ſilentia ſeruabunt. Sic dicitur 1. Reg. 2. 9. *Impij in tenebris conticeſcent*, hoc eſt, præ malis obmuteſcent. Et de Tyro euertenda ait Ezech. cap. 27. 32. *Quæ eſt vt Tyrus, quæ obmutuit?* id eſt, obmuteſcet. Et Sapien. 10. 21. *Sapientia aperuit os mutorum.* Mutos vocat afflictos Hebræos, & ob Ægyptiam ſeruitutem obmuteſcentes: vehemens enim dolor loquelam adimit. Horum Deus ora aperuit, cum dolorem ademit, & illos exhilarauit liberando ex Ægypto. Tunc enim eruperunt in hymnos laudéſque Dei, ac cecinerunt: *Cantemus Domino; glorioſe enim magnificatus eſt: equum & aſcenſorem proiecit in mare*, Exod. 15.

Conſtituite in porta iudicium.] Scilicet iuſtum, Vers. 15.
hoc eſt, iuſtos iudices, qui munera non accipiant, ſed pauperes & innocentes tueantur.

Si fortè miſereatur Dominus reliquiis Ioſeph.] Id eſt, regno Iſraël, cuius inſtitutor fuit Ieroboam, ortus ex Ephraim filio Ioſeph.

In omnibus plateis erit planctus, & in cunctis Vers. 16.
quæ foris ſunt, putà *in cunctis vicis*, vt vertit Vatab. & Arias, pagis & villis, *dicetur: Væ, væ*, hebr. הו הו *hoho*, id eſt, heu heu, quæ vox eſt gementis & plangentis ſtragem Samariæ. ita S. Hieron.

Vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui ſciunt plangere, putà planctores, & planctrices, ſiue præficas, qui ad funus mortui vocabantur, vt eum voce, & geſtu, & tibiæ ſonitu plangerent, de quibus dixi Ierem. 9. 11. q. d. Tanta erit clades, vt omnes plangant, & vrbani & ruſticani: hi naturaliter more ruſticano, illi ex arte & vſu ciuili.

Quia tranſibo in medio tui.] Quaſi fulgur mo- Vers. 17.
mento omnia peruadens, percellens & ſternens. Vnde Aquila vertit, [illegible], quaſi citam & curationis minimè capacem calamitatem, ait S. Hieron.

Væ deſiderantibus diem Domini.] S. Hieron. Vers. 18.
Ruper. & Hugo, hæc intelligunt de Iudæis, æquè ac Iſraëlitis: Arias de ſolis Iudæis. Nam c. ſequenti verſ. 1. nominat Sionem, quæ erat vrbs & arx Iudæorum, ac hic verſ. 22. agit de victimis Deo vero oblatis: hæ autem offerebantur in Iudæa, non in Iſraële. Senſus ergo eſt, ait S. Hieron. q. d. Dicunt impudentes Iudæi & Samaritæ: Veniat dies prædicta à Prophetis, veniat intentata captiuitas, dúmodo quod promittitur per Prophetas etiam reſtitutionis tempus conſequatur. Non eſt enim tantum mali in captiuitatis iniuria, quantum boni in his quæ poſt captiuitatem Dominus pollicetur. Quibus Propheta reſpondet, eos falli & falſa præſtolari. nam poſt 70. annos captiuitatis grauiores clades eis obuenturas. Cùm enim iugum Chaldæorum euaſeritis, inquit, incidetis in vrſum, id eſt, Cyrum & Darium, à quo eruti occurretis colubro, id eſt, Alexandro Magno, & Antiocho Epiphani. Verùm ad Iſraëlitas ſolos hactenus fuit ſermo, hique vocantur verſu 15. reli-

Digitized by Google

quiæ Ioſeph : hi etiam habuerunt ſua altaria Deo vero dicata, quæ deſtruxit Achab & Iezabel, vti plangit Elias 3.Reg.19.10. Loquitur ergo Iſraëlitis, qui irridebant minas captiuitatis & excidij, quas eis intentabant Prophetæ, dicentes: *Manda remanda, expecta reexpecta*, Iſaiæ 28. 10. Senſus ergo eſt, q.d. Vos, ô Iſraëlitæ, irridetis noſtra oracula, & irriſoriè dicitis : Vbi eſt dies Domini? vbi eſt dies vindictæ & excidij, quam ad rauim inclamant & intentant nobis Prophetæ? veniat, veniat. Nam ad hanc diem & vocem iampridem occalluerunt aures noſtræ : dies enim illa ſemper nobis obiicitur, & nunquam venit. Quare minas haſce vt inanes ſpernimus: diem illum venturum non credimus, nec timemus. Et ſi veniat, nō adeo horribilis erit, atque abibit vti venit : nec Deus populum ſuum derelinquet, ſed paulò pòſt reſtituet & reſtaurabit, vti vos, ô Prophetæ, promittitis. Quibus reſpondet Propheta, diem Domini fore terribilem, foréque diem nubis, caliginis & tenebrarum, id eſt, plenam miſeriarum, triſtitiæ & ærumnarum, ac omnia infauſta & acerba allaturam. ita Theod. Lyra. & Vatab.

Vers. 19. Vrſus, leo, coluber quid. *Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis.*] Senſus eſt, Dies illa periculum ex periculo, cladem ex clade feret, perinde ac ſi quis leonem fugiens incidat in vrſum; & vrſum fugiens in domum, ibi mordeatur à colubro. q.d. In die illa omnia vbique erūt plena periculis & ſtragibus : nec foris nec domi quis tutus erit : foris enim graſſantur leones & vrſi, domi in parietinis & foraminibus latent angues. Rurſum, minori periculo & malo ſuccedet maius, ſicut ſæuior eſt vrſus leone. Leo enim ſupplicibus parcit & mortuis, vrſus nulli, quin & cadauera inuadit & laniat. Addit à Caſtro, per leonem intelligi Teglathphalaſar, cui ſucceſſit vrſus ſæuior, ſcilicet Salmanaſar, excurrens & populans agros Samariæ: vrſum excepit nocentior coluber, id eſt, idem Salmanaſar Samariam euertens, regnúmque Iſraël excindens.

Alleg. Alleg. Rupert. hæc refert ad duplicem Chriſti aduentum: Leo, inquit, eſt Chriſtus reſurgens vt leo de tribu Iuda, à cuius facie fugerunt Iudæi: ſed in eundem incident quaſi in vrſum, cùm ſecundò veniet vt Iudex orbis, quando Iudæi conabuntur ſe tueri, & abſcondere in maceria & parietinis, hoc eſt, in lege Moſis iam pridē ruente & abolita: ſed ibi comprehendet eos coluber, id eſt, Antichriſtus tyrannorum omnium ſæuiſſimus, de quo dixit Iacob Geneſ.49. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita.* Sic enim de Deo ait Ierem. Thren. 3. 10. *Vrſus inſidians factus eſt mihi, leo in abſconditis.*

Tropol. Tropol. S. Hieron. Diabolus, ait, eſt leo, vrſus, coluber: putà leo in hac vita, vrſus in morte, coluber in gehenna : ibi enim damnatos mordet & cruciat vt aſpis. Rurſum Clarius: Væ, ait, illis qui deſiderant diem Domini, id eſt, diem mortis, vt præſentis vitæ mala euadant. nam incident in vrſum, id eſt, in terribile Chriſti iudicium; & in colubrum, id eſt, in gehennam, vbi ab vno dæmone & tortore incident in alium & alium iugiter. Denique hæc rectè Epicuræis, politicis & atheis adaptes, qui hic voluptuantur, ventríque & Veneri indulgent, ideóque ſibi perſuadere conantur animam hominis eſſe mortalem, & in morte cum corpore interituram. Hi enim non timent mortem, ſed ſaturi & oppleti eam optant, vt in ea quieſcant. Verùm in morte incident in vrſum & colubrum, id eſt, in dæmones, qui oſtendent eis animam eſſe immortalem, dum eam rapient ad æterna tormenta. Ibi agnoſcent ſuam ſtoliditatem, cum dæmones eis obiicient teſtimonium ipſius animæ, dicéntque : Si nolebas credere S. Script. Eccleſiæ, conſenſui SS. Patrum & ſapientum, qui omnes vno ore credunt & docent animam eſſe immortalem, debebas ſaltem credere animæ tuæ, quæ teſtatur ſe liberam, rationalem, creatam ad imaginem Dei, Deúmque fore ſuum iudicem & vindicem, præſertim iis, qui omnem hanc vitam in voluptatibus & ſceleribus tranſegerunt. Vbi? niſi in altera vita, eáque æterna. Id clamauit, id iugiter occlamauit tibi conſcientia tua. Clamorem eius ſurditate tua ſopire voluiſti, at extinguere non potuiſti : ſemper tibi hæſit ſcrupulus, ſemper dubitatio, ſemper metus, quid ſi anima ſit immortalis? quid mihi poſt hanc vitam accidet? quas ſcelerum pœnas dabo? Stolide, in dubio tanto, ex quo ſciebas æternitatem tuam pendere, eámque vel beatiſſimam, vel miſerrimam, cur non tutiorem, cur non ſecuriorem partem elegiſti? Si dubites an via ſit obſeſſa latronibus, aliam capeſſis, licèt longiorem & difficiliorem. Cur idem non feciſti in hoc cæco animæ biuio? Hoc dilemma (quo nuper politicus quidam moriens conuictus & conuerſus eſt) te ſapientiam & prudentiam docere debebat: Vel eſt numen, & vindex Deus poſt hanc vitam, vel non eſt. Si non eſt, attamen ſi id credidero, non mihi nocebit, imò proderit: inducet enim me ad vitam honeſtam & homine dignam : ſi eſt, & ego illud non credidero, imò negauero, quas eius iras, quæ tormenta ab eo ob hanc perfidiam & blaſphemiam expectare me oportet? Potiùs ergo illud credam & confitebor, cum illud credere nocere nequeat; non credere autem grauiſſimos cruciatus mihi accerſere poſſit. Rurſum, vel ſunt præmia bonorum & ſupplicia malorum, vti ipſa ratio dictat, poſt hanc vitam, vel non ſunt. Si non ſunt, ea tamen credere, ſperare & timere non oberit, imò proderit ad omnem virtutem: ſi ſunt, & ego ea non credens turpiter & ſceleratè vixerim, vtique ſuppliciis hiſce æternis mancipabor. Longè ergo ſatius & prudentius eſt, ea credere, quàm non credere. Vide Tertul. lib. de teſtimonio animæ.

Nunquid non tenebræ dies Domini, & non lux?] Vers. 20. Tenebræ ſymbolum ſunt aduerſitatis, calamitatis & mœroris: lux verò proſperitatis, felicitatis & gaudij. q.d. Vt quid contemnitis, imò irridendo prouocatis & deſideratis diem vindictæ Domini? neſcitis illam diem vobis fore tenebroſam, id eſt, ærumnoſam maximè, & luctuoſam, in qua bonis, libertate & vita ſpoliabimini? in qua occidet vobis ſol huius lucis, omniſque conſolationis & boni, ac nox vna perpetua vobis erit dormienda, in qua nullus erit ſplendor, ſed vmbra mortis, & æterna caligo, mœror & deſolatio.

Verſ. 21.] Odi, & proieci feſtiuitates veſtras : & non capiam odorem cœtuum veſtrorum.

Verſ. 22.] Quòd ſi obtuleritis mihi holocautomata; & munera veſtra, non ſuſcipiam : & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam.

Verſ. 23.] Aufer à me tumultum carminum

Digitized by Google

num tuorum: & cantica lyræ tuæ non audiam.

Verſ. 24.] Et reuelabitur quaſi aqua iudicium, & iuſtitia quaſi torrens fortis.

Verſ. 25.] Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis, domus Iſraël?

Verſ. 26.] Et portaſtis tabernaculum Moloc veſtro, & imaginem idolorum veſtrorum, ſidus Dei veſtri, quæ feciſtis vobis.

Verſ. 27.] Et migrare vos faciam trans Damaſcum, dicit Dominus, Deus exercituum nomen eius.

VERS. 21. *Odi & proieci feſtiuitates veſtras.*]Eſt prolepſis. Occurrit enim tacitę obiectioni. q. d. Vos confidentes in templo eiúſque ſacrificiis, dicitis & ingeminatis: Templum Domini, templum Domini eſt apud nos. Deus non ſinet ſuum templum ab hoſtibus euerti, nec populum ſe tot victimis colentem, ab iiſdem capi & trucidari. Quibus Deus reſpondet: Fruſtra hæc iactatis, fruſtra in hiſce confiditis. Nam ego odi ſacrificia & feſta veſtra; odore & nidore eorum, dum cremantur, æquè ac thymiamatis incenſíque veſtri, nõ capior, imò offendor: quia ab hoſtibus meis, impiis & ſceleratis mihi offeruntur, iuxta illud Iſaiæ 1.13. *Incenſum abominatio eſt mihi: calendas veſtras, & ſolẽnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens.* Illa enim ſacrificia valebant tantùm & placebant Deo ex opere operantis, non ex opere operato, vti placet ſacrificium legis nouæ. vide ibi dicta.

VERS. 22. *Et vota.*]Septuag. vertunt, *Et ſalutares*, ſcilicet hoſtias, putà pacificas, quæ pro pace & ſalute domus vel populi offerebantur, vel ſponte, vel ex voto. vnde noſter vertit, *vota pinguium veſtrorũ.* Hoc ſignificat hebr. מְרִיאֲכֶם *meri echem*: ſed Septuag. legentes aliis punctis מַרְאֲכֶם *marechem*, vertunt *ἐπιφανείας*, id eſt, apparitionis, vel præſentiæ veſtræ. q. d. Hoſtias ad quas offerendas vos Deo præſentes in templo ſiſtitis, non reſpiciam.

VERS. 23. *Aufer à me tumultum.* Septuag. *ſonitum*, S. Iuſtin. contra Triphon. *multitudinem carminum tuorum.*] Canebant Iudæi pſalmos Dauidis & cantica in templo in laudem Dei: ſed Deus ea hic faſtidit, vocátque *tumultum carminum*: Primò, quia eadem canebant idolis. Secundò, quia non prodibant ex interna deuotione, ſed ex vſu & vanitate. Tertiò, quia erant hominum impiorum. ita S. Hieron. Quartò, quia inconditis & confuſis vocibus tumultuariè boabant, vel vlulabant. Vnde Syrus vertit: *Transfer à me vocem iubilationis tuæ.*

Cantica lyræ tuæ non audiam.] Septuag. *Pſalmum organorum tuorum nõ audiam.* Pſalmos enim & cantica partim canebant voce, partim inſtrumentis muſicis, putà lyra, pſalterio, organo, &c. Putabant craſſi Iudæi, ſe ſua deliria lyrádo tegere, ſe ſuaui concentu aures Dei irati mulcere, eúmque quaſi incantare, vti incantantur cerui & ſerpentes. Hinc Ægyptij hominem adulatione deceptum, ſignificabant per ceruum cum tibicine, ait Horus lib. 2. Hierogl. 87. Huius enim concentu capitur ceruus, & facilè in venatorum manus incidit. Simili modo Circe voluptuaria incantauit ſocios Vlyſſis, eóſque in porcos & beſtias conuertit, vti fabulantur Poëtæ: ſed Vlyſſes iis aures clauſit: vnde incantari non potuit. Verùm errabant: Deus enim canticis cordis, nõ oris, capitur.

Videant hic choraules & cantores Chriſtiani, ne in pſalmodia ex feſtinatione verſus præcipitent, pręmordeant, cum altero choro commiſceãt & confundant, ne audiant à Deo: *Aufer à me tumultũ carminum tuorũ.* Videant pariter, ne totam pſallendi deuotionem collocent in voce canora, in ſubtilitate modulandi, in agilitate tonos minuendi, &c. dum inſtar auium minuriunt, vt curioſorum aures titillent, ad ſe rapiant, & ab oratione auocent; ne audiant à Deo: *Cantica lyræ tuæ non audiã.* pro quo Arabicus vertit: *Ne diſtinctionem* (varietatem, flexus & gyros) *faciatis mihi in vocibus laudum veſtrarum.* Quocirca diſcant illud Apoſtoli: *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Et illud S. Auguſtini, & S. Athanaſij quem citat S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. c. 32. *Tutius*, ait, *mihi videtur, quod de Alexandrino Epiſcopo Athanaſio ſæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem pſalmi, vt pronuncianti vicinior eſſet, quàm canenti.* Et mox: *Commoueor non cantu, ſed rebus quæ cantantur; cùm liquida voce & conuenientiſſima modulatione cantantur, magnam inſtituti huius vtilitatem agnoſco, vt per oblectamenta aurium, infirmior animus in affectum pietatis aſſurgat. Tamen cùm mihi accidit, vt me amplius cantus, quàm res quæ canitur, moueat, pœnaliter me peccare confiteor, & tunc mallem non audire cantãtem.* Idem in pſal. 30. concione initio, docet pſallenti induendos eſſe pſalmi cuiuſque affectus. *Si orat pſalmus*, inquit, *orate: & ſi gemit, gemite: & ſi gratulatur, gaudete: & ſi timet, timete. Omnia enim quæ hic conſcripta ſunt, ſpeculum noſtrum ſunt.* Idem in pſal. 42. initio: *Eius* (Chriſti) *vocem in omnibus pſalmis, vel pſallentem, vel gementem, vel lætantem in ſpe, vel ſuſpirantem in re, notiſſimam iam & familiariſſimam habere debemus, tanquam noſtram.* Idem in pſalm. 119. *Quàm multi*, inquit, *ſonant voce, & corde muti ſunt? Et quàm multi tacent labiis, & clamant affectu? quia ad cor hominis aures Dei, ſicut aures corporales ad os hominis, ſic cor hominis ad aures Dei. Multi clauſo ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Affectibus orare debemus, & dicere: Multum peregrinata eſt anima mea: cum his qui oderunt pacem eram pacificus.* Hoc eſt quod Pſaltes ait pſal. 46. verſ. 2. & 7. *Iubilate*, ait, *Deo in voce exultationis. Pſallite Deo noſtro, pſallite, pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam rex omnis terræ Deus: pſallite ſapienter.* S. Auguſt. legit, *pſallite intelligenter*: quod explicãs S. Bern. ſerm. 7. in Cãt. *Attendite*, ait, *Principes veſtros* (angelos) *cum ſtatis ad orandum vel pſallendum, & ſtate cum reuerentia & diſciplina, & gloriamini, quia angeli veſtri quotidie vident faciem patris. Vſurpemus officium, quorum ſortimur conſortium. Dicamus eis: Pſallite Deo noſtro, pſallite, atque audiamus eos viciſſim reſpondentes: Pſallite regi noſtro, pſallite. Laudem ergo cum cœli cantoribus in commune dicentes, vtpote ciues ſanctorum & domeſtici Dei pſallite ſapienter. Cibus in ore, pſalmus in corde ſapit, &c. Mel in cera, deuotio in litera eſt. Alioquin litera occidit, ſi abſque ſpiritus condimento glutieris. Si autem cum Apoſtolo pſallas ſpiritu,*

Mor. de cãtu, vt is gratus ſit.

ritu pſallas & mente, cognoſces & tu de illius veritate ſermonis quem dixit Ieſus : Verba quæ locutus ſum vobis ſpiritus & vita ſunt. Idem de modo bene viuendi ad ſororem c.52. *Hoc,* ait, *tracta in mente, quod cantas in voce. Mens tua cum voce concordet, non aliud cogites, aliud cantes.* Et mox: *Pſalmorum decantatio ſignificat perpetuam laudem Dei in æterna gaudia, ſicut ſcriptum eſt : Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Quicunque fideliter & intenta mente pſalmos decantat, quodammodo angelis Dei ſociatur. Quomodo? Quia homo illum pro modulo ſuo laudat in terris, quem angeli ſine intermiſſione adorant & glorificant in cœlis.* Et inferiùs : *Sacrificium laudis honorificabit me, inquit, & illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei. Ac ſi apertiùs diceret: In pſalmis eſt iter laudis, quo ad æternam laudem peruenire poſſis.*

Vers. 24. *Et reuelabitur quaſi aqua iudicium.*] *Et*, id eſt, *idcirco*, ſcilicet ob ſcelera veſtra iam recenſita, impiáque veſtra ſacrificia & carmina, reuelabitur & profluet à Deo iudicium, id eſt, ſupplicium, quod ipſe ex improuiſo in vos immittet, ſicut reuelatur & profluit aqua è fonte occluſo & obturato, ſi is aperiatur, & multò magis ex torrente in valle aggeribus coarctato, ſi is increſcat & exundet: tunc enim prata & campos obruit & ſepelit.

Pro *reuelabitur* hebr. eſt יִגַּל *iggal*, quod ſi à radice גָּלָה *gala* deducatur, vt ſit futurũ Niphal per apocopen, *iggal* pro יִגָּלֶה *iggale*, tunc ſignificat *reuelabitur*: ſin autem deducas à rad. גָּלַל *galal*, & per craſin גַּל *gal*, tunc ſignificat *voluet, conuoluet, obruet*. Vnde Septuag. vertunt : *Voluetur ſicut aqua iudicium, & iuſtitia ſicut torrens inuius.* Pagninus : *Voluet ſe ſicut aqua iudicium,* &c. R. Dauid: *Iudicium vltionis meæ quaſi moles aquarum inundantium affluet, & reuoluetur ad vos.* q. d. Ira & vindicta mea inſtar torrentis furioſo impetũ exundantis vos inuoluet, obruet & auferet. Secundò, Tigurina, Arias & Vatab. vertũt per optatiuum, vocémque, *&*, capiunt aduerſatiuè pro, *ſed*. Vnde ſic vertunt : *Sed profluat,* vel *deuoluat ſe, aquæ inſtar, iudicium, & iuſtitia ceu torrens vehemens.* q. d. Corrigite veſtra iudicia iniqua & oppreſſiones pauperum, quas paulò antè reprehendi verſ. 7. neque iis ampliùs indulgete, ſed ex aduerſo colite iudicium & iuſtitiam, pauperes & innocentes protegendo : quod ſi feceritis, me vobis reconciliabitis, mináſque à me intẽtatas euadetis. verùm priorem ſenſum exigit verſio noſtra, Septuag. & Chaldæi: omnia enim hæc pœnam & vindictam inculcant.

Vers. 25. *Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis?*] Quibus peregrinati eſtis in deſerto. q. d. Non.

Quæres, quomodo hoc ſit verum? Reſpõdent S. Hieron. Alber. Ruper. Hugo hic, & S. Chryſoſt. & Beda in Act. 7. Iudæos primo anno quo in paſchate, putà in Martio, egreſſi ſunt ex Ægypto, adoraſſe vitulum aureum quarto menſe, putà vigeſima quarta die Iunij: & ab illo tempore non ſacrificaſſe Deo vero ſponte ſua, ſed coactos à Deo & Moſe. Verùm obſtat, quod mox eos adorationis vituli pœnituerit, Deóque reconciliati ſint. vnde Deus cum eis fœdus iniit, ac tabernaculum ſibi dedicari iuſſit anno ſecundo ab exitu ex Ægypto, menſe primo, in qua dedicatione Hebræi multas victimas ſponte obtulerunt Deo, vt patet Exodi 40. Leuit. 9. & 10. Numer. 7. Se-

A cundò ergo meliùs reſpondent alij, Hebræos poſt hanc dedicationem tabernaculi, & conſecrationem Aaronis & filiorum eius in ſacerdotes, nunquam, vel rarò obtuliſſe Deo ſolemne ſacrificium in deſerto, ſicut in eodem non fuerunt circumciſi, vt patet Ioſue 5. 7. quia verſabantur in continua peregrinatione, nec certi erant de ſtatione ad vnum diem: quia mox vt mouebatur ab angelo columna nubis incubans tabernaculo, debebant mouere caſtra & proficiſci. vnde deinceps poſt caput 10. Leuitici, toto reliquo Leuitico, Numeris & Deuteronomio nuſquam legimus eos ſacrificaſſe. ita Lyran. Vatab. Arias & alij. Adde, Hebræos in deſerto procliues fuiſſe in murmura, ac crebrò contra Deum & Moſem rebellaſſe, B atque ad idola quæ recenter in Ægypto coluerant rediiſſe.

Nota, vocantur hic quadraginta anni, cùm fuerint tantum 38. & aliquot menſes. Nam ſecundo anno ab egreſſu ex Ægypto erectum eſt tabernaculum, & in eo obtulerunt victimas; deinceps verò nullas, vel raras: hi ergo duo anni ex quadraginta ſubtrahendi ſunt. Solet enim Script. integros numeros conſignare, etiamſi illis aliquid deſit, vel ſuperſit. Sic vocãtur ſeptuaginta diſcipuli Chriſti, cum fuerint 72. Sic Iudic. 9. 5. dicitur Abimelech occidiſſe ſeptuaginta fratres, filios Gedeonis, cum fuerint tantum ſexaginta nouem: nam vnus, putà Ioathan, fuga lapſus C euaſit.

Vers. 26. *Et portaſtis tabernaculum Moloc* (*Deo*, vti aliqui codices legunt) *veſtro*, hebr. נְשָׂאתֶם *neſatem*, id eſt, eleuaſtis, erexiſtis, ſuſtuliſtis in humeros veſtros. S. Stephan. Act. 7. legit, *ſuſcepiſtis*. Pro *tabernaculũ* hebr. eſt סִכּוּת *ſiccut*, quod Chald. & Vatab. cenſent eſſe nomen idoli. vnde vertunt: *Portaſtis Siccut regem veſtrum.* Arias verò ex R. Iona: *Portaſtis, vel ſuſtinuiſtis auſcultationẽ regis veſtri.* Theodotion vertit *viſionem*. Verùm *ſiccut* incognitum eſt nomẽ, nec alibi reperitur. Pro *ſiccut* ergo alio puncto legendum סֻכּוֹת *ſuccot*, id eſt, tabernacula. ita Septuag. Symmachus, noſter, Tigurina, & Aquila, quia vertit συσκιασμοὺς, id eſt, vmbracula. D Quin & S. Stephanus Actor 7. 43. legit *tabernaculũ*. Deniq; pro *Moloc* Hebr. eſt מַלְכְּכֶם *malkekem*, id eſt, regis veſtri, vel regi veſtro, vt vertũt Symmach. Theodotion & Tigurina, putà Moloc. *Moloc* enim idem erat qui *Melchom*, vt vertit hic Aquila, & *Melech*, id eſt, rex ſummus hominúmque Deúmque, putà Iupiter, ſiue Deus Ammonitarum. Quis fuerit Moloc, dixi Leuitic. 18. 21.

Quæres, quando Iſraëlitæ portarunt tabernaculum Moloc eúmque coluerunt? Lyran. Vatab. Arias & à Caſtro, hæc propheticè accipiunt quaſi futura: *portaſtis*, inquiunt, id eſt, *portabitis*. q. d. Transferam vos trans Damaſcum in Aſſyriam, E ibique Aſſyrij cogent vos captiuos humeris portare Moloc, aliáque idola veſtra per ludibrium, quòd illi dij vani ſint, qui vos à clade Aſſyriorum tutari non potuerint. Aut *portaſtis*, id eſt, portabitis & luetis ſupplicium excidij & captiuitatis, propter tabernaculum & idolum Moloc quod erexiſtis. Verùm hic ſenſus durus eſt : tam enim Hebræa quàm Septuag. Chald. & alij omnes vertunt, *portaſtis* in præterito: τὸ enim *portaſtis* pertinet ad 40. annos in deſerto, qui præceſſerunt. q. d. Quadraginta annis in deſerto ſacrificaſtis, non mihi, ſed Moloc & idolis? Ita explicat S. Stephan. Act. 7. 41. *Et vitulum*, inquit, *fecerunt in diebus illis,*

Digitized by Google

lis, & obtulerunt hoſtiam ſimulacro, &c. *Conuertit autem Deus & tradidit eos ſeruire militiæ cæli* (ſtellis) *ſicut ſcriptum eſt in libro Prophetarū* (in Amos hoc loco) *Nūquid victimas & hoſtias obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis domus Iſraël? Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloc*. Vbi vocula, *&*, aduerſatiua eſt, capitúrq; pro *ſed*. q. d. Non meum, ſed Moloc tabernaculum & cultum ſuſcepiſtis. Alij, vt Lyran. cenſent Hebræos coluiſſe Moloc, non in deſerto, ſed in terra ſancta, vti fecit Salomon 3. Regum 11. verſ. 5. verùm hoc huic loco non conuenire, patet iiſdem rationibus iam allatis. Quare alij paſſim, vt S. Hieron. Theod. Remig. Ruper. & alij cenſent, Hebræos in deſerto coluiſſe Moloc. Oecum. in Act. 7. putat eos coluiſſe Moloc tunc, quando Moſes cum Deo agebat in monte Sina. Tunc enim conflarunt vitulum aureum, Exodi 32. Verùm quia id accidit paulò poſt egreſſum ex Ægypto, cùm necdum attigerant fines Ammonitarum, quorum Deus & idolum erat Moloc; hinc verius videtur quod ait Ribera, id eos feciſſe Numer. 25. 1. dum fornicantes cum filiabus Moab coluerunt Beelphegor. nam Ioſephus lib. 4. Antiq. 6. ait eos tunc non vnum, ſed multos deos coluiſſe: & Ammonitæ vicini erant & cognati Moabitis: quocirca hi ab illis acceperunt idolum & cultum Moloc. Nec Moſes id impedire potuit, ſicut impedire non valuit cultum Beelphegor in populo furente, & Principibus populo conſentientibus, imò illi in ſcelere præeuntibus, vt habetur Numer. 25. verſ. 4. Licèt ergo id Moſes in Pentateucho nō ſcripſerit, tamen id reuera contigiſſe patet ex Amos, & ex S. Stephano, qui vel traditione maiorum, vel reuelatione Dei id acceperunt.

Senſus ergo eſt q. d. Iam inde ab initio ſynagogæ vos, ô Iſraëlitæ, coluiſtis idola in deſerto, & exinde nunquam ab eorum cultu planè receſſiſtis. Ergo ego Deus deteſtor ſacrificia veſtra, etiam mihi oblata: quia me cum Moloc & idolis componitis & colitis. Quare excindam vos, vti minatus ſum verſ. 1. traducámq; per Damaſcum in Aſſyriam. Nota *τὸ portaſtis*. Iudæi enim more gentium, ſolenni pompa in tabernaculo ſecum circumferebant Moloc Deum ſuum, religionis & protectionis ergo, quaſi viæ ſuæ comitem & ducem; ſicut per deſertum portarunt arcā & propitiatorium, in quo quaſi throno reſidebat Deus. Sic gentes per viam ſecum duxiſſe tutelares deos docet Seruius in illud Æneid. 6.

Errantéſque Deos, agitatáque numina Troiæ.

Sic Rachel furata idola patris ſui, ea ſecum duxit in Chanaan, Geneſ. 31. 34. Iacob verò de Deo ait, *Socius fuit itineris mei*, Geneſ. 35. 3.

Et imaginem idolorum veſtrorum.] Pro *imaginem* hebr. eſt כִּיּוּן *kiiun*, quod retinuerunt in ſua verſione Aquila, Symmac. & Chaldæus. Quin & Syrus: *Portaſtis*, inquit, *tabernaculum Malchū, & Keuon ſimilitudinem* (imaginem, ſimulachrum, idolum) *veſtram, ſidus quod feciſtis vobis Deum*. R. Dauid, Pagnin. & Vatab. vertunt *placentam*; quam ſuis idolis offerebant. Theodotion vertit *ἀμαύρωσιν*, id eſt, obſcuritatem. Noſter rectè vertit *imaginem*, vel ſtatuam affabrè apparatam, concinnatam & erectam ad cultum. Radix enim כּוּן *kon*, ſignificat parare, concinnare, firmare, erigere. Septuag. vertunt: *Sidus Dei veſtri Reempham*, vel potius vt Romani Codices legunt, *Rephan*. Septuag. ſequitur S. Stephanus Actor. 7.

Quæres, vnde Septuag. acceperunt *τὸ Rephan*, A quod non eſt in Hebræo, nec in vllo interprete? Theod. Ribera & à Caſtro cenſent, eos *τὸ Rephan* de ſuo addidiſſe, vt nomen idoli exprimerent. verùm dico Septuag. Hebræum *Kiun* vertiſſe *Rephan*. Id enim expreſsè aſſerit S. Hieron. *Pro eo*, inquit, *quod in Septuag. legitur ῥαιφὰν, Aquila & Symmac. ipſum Hebraicum transferentes, poſuerunt Kiun*. Et patet: nam Hebræo *Kiun*, apud Septuag. non eſt vox alia quæ reſpondeat, niſi *Rephan*. Vbi aduerte Septuag. & ex eis S. Stephanum legiſſe Hebræas voces inuerſo ordine, ac nonnullas trāſpoſuiſſe. ſic enim legerunt: *Cocab elohechem Kiun tſalmechem aſcer aſcitim*, id eſt, *ſidus Dei veſtri Kiun* (pro quo ipſi vertunt *Rephan*) *figuras eorum quas feciſtis*. B Iam verò in Hebræo legitur: *Kiun tſalmechem cocab elohechem aſcer aſcitim*, id eſt, *Kiun* (quod noſter vertit *imaginem*) *figurarum, vel idolorum veſtrorum, ſidus deorum veſtrorum, quos, vel quæ feciſtis*. Sed qua ratione Septuag. pro *Kiun* verterunt *Rephan*? Reſpondet Primò Chriſt. à Caſtro, id eos feciſſe, quia idolum & ſidus quod hebr. vocabatur *Kiun*, græcè vocabatur ῥαιφὰν, à ῥαιφάνω, id eſt, purè & caſtè viuo, eo quòd purè luceret; ſiue à ῥαφὴ, id eſt, ſutura, eo quòd ſidus hoc poſitum eſſet in idoli caluaria, ea parte, qua ipſa ſuturam habet & commiſſuram: aut vocari ῥιμφὰν à ῥύμφος, id eſt, roſtrum, aut os, eo quòd ſidus hoc in ore idoli poſitum eſſet. Verùm obſtat, quod Repha, vel Rempham non videatur eſſe græca vox, ſed Hebræa, aut Arabica, vel Perſica. C nam S. Stephanus loquēs Hebræis hebraicè, non græcè, Actor. 7. vocat illud Rephan; aut potius ſignificat, ab illis ipſis vocari & inuocari Rephan. Ait enim: *Sidus Dei veſtri Rephan*. q. d. Vos Deum veſtrum vocatis Rephan. Illi autem loquebantur hebraicè, nō græcè; nec cum Græcis vllam adhuc communicationem habuerant.

Rompham vel Rephā quid?

Secundò ergo veriſimiliùs nonnulli Hebræi periti reſpondent, *Kiun* idem eſſe quod *Rephan*: Septuag. enim pro כִּיּוּן *Kiun*, aliis punctis legiſſe כֵּיוָן *Keuan*: & deinde mutatione vnius literæ ſimilis in ſimilem, puta כ in ר, pro *Keuan* legiſſe *Rephan*: aut certè errore librariorum & deſcriptorum id factum eſſe, vt pro K ſcripſerint R. ita Auctor theſauri Hebraici, Druſus & Forſterus in lexico, D & aliqui ſimiles, in fide licèt heterodoxi. Fauet huic coniecturæ, quod ſimili modo Nahum 1. 6. pro eadem litera כ Septuag. legerunt ר, nimirum pro כָּאֵשׁ *kaeſç*, id eſt, ſicut ignis, alio puncto legerunt רֹאשׁ *roſç*, id eſt, caput, princeps, vnde vertūt ἀρχὰς, id eſt, principatus. Sic pro Achan legunt Achar, pro Abimelech Achimelech, pro Caſdin Chaldæi, vbi literam s in l tranſmutant, perinde ac Latini, dum pro ὀδυσσεὺς vertūt dicúntque Vlyſſes. Sic alibi crebræ ſunt ſimiles literarum metatheſes. Sic hoc loco pro *Rephan*, Arabicus Alexand. vertit, *Bacham ſimulachrum quod feciſtis vobis*. Verùm obſtat huic ſententiæ, quòd omnes codices Hebræi habeant *Kiun*, non *Re-* E *phan*; ex aduerſo omnes codices Græci & Latini Actor 7. conſtanter habeant *Rephan*, non *Keuan*, aut *Kiun*. Non ergo eſt veriſimile, ſolos Septuag. legiſſe in vno Hebræo codice *Rephan*, pro *Keuan*, aut deſcriptores pro *Keuan* in Septuag. deſcripſiſſe *Rephan*, præſertim cum tota Eccleſia in vulgata editione Act. 7. conſtanter legat *Rephā*, quaſi hæc vera & genuina ſit lectio. Accedit, quod in Hebræo apud Amos hoc loco non ſit *Keuan*, ſed *Kiun*, vti legit S. Hieron. Aquila, Symmac. & alij paſſim: *Kiun* autem procul abeſt à *Rephan*.

Digitized by Google

Dico ergo cum Leone Caſtrio Apologet.li. 6. *Kiun* & *Keuan* idem eſſe quod *Rephan*, eo quod hoc idolum primitus nominatum & cultum ab Iſmaëlitis & Perſis(vti paſſim Interpretes confitentur, & Rabini tradunt) eorum lingua dictum ſit *Kiuan*, vel *Keuan*, quam vocem vt barbaram cum non intelligerent Hebræi, leui vnius literæ commutatione, ſua lingua vocarunt illud *Rephan*, id eſt, gigantem: quomodo Syri Deum vocant gigantem ſæculorum, quia ipſe vt gigas omnia mundi, æquè ac temporum ſpatia, ſua immenſitate & æternitate ambit & complectitur: aut certè *Rephan*, id eſt, ſanatorem. q. d. Hic eſt qui nos ſanat & ſaluat. Vnde ab eadem Hebræa radice vocatur angelus Raphaël, q. d. Medicina, vel ſanatio Dei. Aliqui codices pro *Rephan* legunt *Rompha*, quod hebr. dicitur רוּמְפֶה *rumpe*, idémque eſt quod *celſitudo oris*: fortè idolum hoc habebat magnum altúmque os, vti habent pleraque idola priſca quæ dabant oracula. Talia enim vidi in Vaticano, ac tale eſt celebre illud quod iuxta Eccleſiam S. Mariæ in Schola Græca, ſiue in Coſmedin, Romæ viſitur, & vulgò vocatur *Bocca de la verita*, id eſt, os, vel oraculum veritatis. Porrò licèt vulgus Hebræorum nomen barbarum *Keuan* verterit vocarítque hebraicè *Rephan*, *Rempham* & *Rompha*, doctiores tamen Hebræi retinuerunt originale *Keuan* quoad literas, & leui punctorum ſiue vocalium mutatione, hebræa voce vocarunt illud *Kiun*. Ita enim habet hic Amos, Aquila & Symmachus. Nam *Kiun* deducitur à radice כון *Kun*, quod ſignificat parauit, aptauit, rectus fuit, direxit, verificauit, certificauit, firmauit, perfecit, decreuit. Vnde *Kiun* idem eſt quod paratus, aptatus, erectus, perfectus, dans vera, certa & firma oracula ac decreta.

Quęres Secundò: Quis fuit hic *Rephan*: Girald. in Syntagmat. lib. de Hercule, cenſet Repham ſignificare gigantem, ab hebr. Rapha, qui fuit pater gigantum. vnde hebr. gigantes dicti ſunt Raphaim: Repham ergo eſſe nomen Herculis; qui etiam à Gentilibus dictus ſit hebræa voce *Con*, vel *Conen*, id eſt, ſtator, vel erectus, excelſus; ita vt Hercules dictus ſit *kon*, vel *kiun*, & *Rapha*; ſicut Iupiter dictus eſt ſtator. Secundò, Hebræi recentiores cenſent eſſe Saturnum: quia is ab Arabibus, & Perſis vocatur *Kiuan*, quod idem videtur eſſe cum *Keuan*, & *Rephan*. Tertiò, Ribera cenſet fuiſſe Iouem, qui habuerit ſtellam in vertice. Quartò, alij volunt fuiſſe Martem. Quintò, veriſimilius S. Hieron. Remigius, Albertus, Beda, Lyran. & alij cenſent eſſe ſtellam Veneris, quæ manè præiens ſolem vocatur Lucifer, veſpere ſequens ſolem vocatur Heſperus. Probatur idipſum ex eo quòd hanc ſtellam quaſi cœli reginam coluerint olim Syri, teſte S. Hieron. in vita S. Hilarionis, & etiamnum colunt Saraceni: quin & Giraldus Syntag. 13. ex Æliano & aliis docet, Venerem Vraniam, id eſt, cœleſtem, quæ non videtur alia eſſe quàm Lucifer, cultam fuiſſe ab Ægyptiis, Phœnicibus, & Aſſyriis. Huc eos pellexit ſplendor & fulgor Luciferi, quem ita depingit Ouidius:

Rephan eſt Lucifer.

Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, & plena roſarum
Atria, diffugiunt ſtellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli ſtatione nouiſſimus exit.

Porrò Lucifer dictus videtur *Kiun*, vel *Keuan*, à rad. כָּוָה *caua*, id eſt, ardere, vrere: quia habet ſpeciem ignis. Vnde Poëta:

Heſpere, qui luces cœlo iucundior ignis.

Vnde pro *keuan* Arabicus vertit *Bacham*, quod eſt nomē arboris cortice rubeo, quale eſt lignum quod vulgo Braſilicum dicitur, quaſi ex ea fabricarint idolum. Color enim rubeus eſt ardens & igneus, ideóque refert ardorem ſtellæ Veneris, Aut dicitur *kiun*, à radice כון *cun*, id eſt, dirigere, præparare; quòd ſolem veſperi ſequens, manè verò præcedens, illum quaſi dirigat, illique viam præparet. Luciferum ergo videntur coluiſſe Hebræi peregrinantes in deſerto, tanquam ducem itineris, inſtar columnæ ignis & nubis: quia Lucifer auroræ, ſolis & diei dux eſt; ſolem enim adducit. Theodotion, & ex eo Oecumen. Actor. 7. *keuan*, vel *Rephan* vertit *obſcuritatem*. q. d. Vos ô Hebræi lucem à ſtella hac Luciferi, quaſi à Deo & idolo veſtro, petitis, qui non eſt lux, ſed tenebroſus & nocturnus, ipsáque obſcuritas; ac proinde lumine ſuo ad viam vobis præire nequit; ſed vos obſcurat & excæcat, & in auia inuiáque abducit. Porrò veriſimile eſt, idololatras hoſce Luciferum figuraſſe quaſi hominem excelſum & fulgidum, eique affixiſſe in fronte aut vertice ſtellam Luciferi; ſicuti Romani ſtatuæ Iulij Cæſaris ſtellam in vertice appingebant, teſte Suetonio in vita eius cap. 88. & Plinio lib. 2. 25. Vnde Horat. lib. 1. Ode 12.

Micat inter omnes
Iulium ſidus, velut inter ignes
Luna minores.

Et virgil. Eclog. 9.

Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum,
Aſtrum quo ſegetes gauderent frugibus.

Hinc patet Repham, vel Rempham alium fuiſſe à Moloc: nam Lucifer, ſiue ſidus Veneris, aliud fuit à Moloc: vterque ergo fuit Deus Gentium, & Hebræorum, vti hic dicitur. Quare minùs rectè cenſent aliqui, vt Beda, Lyran. & Gloſſa, Rempham fuiſſe ſidus, & ſtellam quæ affixa fuerit fronti, vel vertici Moloc. Non improbabiliter tamen Sanchez hic & Actor. 7. cenſet Moloc eſſe ſolem, Rempham Luciferum. Hinc ſtella, ait, Luciferi poſita erat in fronte Moloc, quia Lucifer Solem orientem antecedit. Sol enim eſt Moloc, id eſt, rex ſtellarum. Hinc & Iudæi cum Moloc filios ſuos conſecrarent, eos per ignem traducebant; quia ſolis igneam eſſe naturam putabant, Quocirca Reges Perſarum cenſentes Solem eſſe Deum, Solis nomen ſibi aut imaginem aſſumebant, quaſi Dij quidam terreſtres. Ita Sapor, vt tradit Marcellinus lib. 7. ſcripſit ad Conſtantium Imp. *Rex Regum Sapor, particeps ſiderum, & frater Solis & Lunæ, Conſtantio fratri ſalutem.* Hac quoque de cauſa ignem ſibi præferri curabant, cuius ſpeciem habet ſtella Luciferi. Ita Q. Curtius lib. 3. & Rhodiginus lib. 8. c. 2. tradunt in caſtris Regum Perſarum, ſuper tabernaculum Regis conſpicuam omnibus promicare ſolis imaginem cryſtallino incluſam globo, & illi ignem prælucere: quia enim Solem Perſæ & Chaldæi colebant; hinc & ignem pro Deo coluere, vtpote qui viua ſit ſolis imago. Hæc Sanchez.

Repham colunt ſuperbi.

Tropol. Repham, id eſt, Luciferum, colunt ſuperbi, qui excellere, ſuámque lucem, id eſt, doctrinam & ſapientiam oſtentare ſatagunt, qui ambiunt honores & prælaturas mox perituras. Hi enim Luciferiani ex Lucifero fient Heſperi, ex ortu ibunt in occaſum, ex ſummo in imum, à luce in tenebras, vti facit ſtella quæ vocatur Lucifer; atque à cœlo in gehennam, ſicuti contigit Lucifero angelo ſuperbo. Hinc Lucifer variè fortunæ

Digitized by Google

tunæ & fortis,ac inconſtantiæ, æquè ac calamitatis eſt ſymbolum,vti dixi Iſaiæ 14. 12.ad illa verba: *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris?* Omnis ergo mundi honor & gloria, eſt ſtella cadens: ſplendet enim ad modicum vt Lucifer,ſed mox occidit vt Heſperus, idque occaſu æterno,& in omne æuum duraturo. Verè S.Auguſt.in illud pſal. 89. *Dies noſtri ſicut aranea meditabuntur; Aranea,ait,texit tota die,& labor grandis eſt,ſed effectus nullus; ſic & vita hominum: poſſeſſiones quærimus, diuitias appetimus, procreamus filios,in regna ſuſtollimur,& omnia facimus; & non intelligimus quod araneæ telam teximus,* & interim æternæ felicitatis, ad quam creati & vocati ſumus, obliuiſcimur. Ita Heliogabalus Imper. ait Lamprid.in eius vita,iubebat ſibi deferri millena pondo aranearum,propoſito præmio, dicitúrque collegiſſe decem millia pondo, dicens, & hinc coniiciendum, quàm magna eſſet Roma. Quam multi hodie ſunt Heliogabali, quam multi aranearum venatores, qui non aliud quàm opes & honores,id eſt,aranearum telas aucupantur!

VERS. 17. *Et migrare vos faciam trans Damaſcum.*] In Aſſyriam: eo enim ab Aſſyriis ex Samaria traductæ ſunt decem tribus, vt patet 4.Reg. 17. 6. ita S.Hieron.Theod.Remig.Hugo,Arias & alij.

A Dices,quomodo S.Stephanus Actor. 7. 43.citans hunc locum, ait: *Et transferam vos trans Babylonem?* alia enim eſt Babylon, alia Damaſcus. Reſpondet ibidem Oecum. & Caiet. Damaſcum hic ſumi,non pro vrbe, ſed pro regione & ditione Damaſcena, quæ ſe extendebat vſque ad Babylonem. Verùm hoc non videtur verum: quia circum Babylonem quaquauerſum latè dominabantur Babylonij Monarchæ, non Damaſceni. Rurſum S.Stephanus non ait,*Transferam vos Babylonem*, ſed *trans Babylonem:* Damaſceni autem nunquam trans Babylonem dominati ſunt.Reſp. ergo S.Stephanum citare Amos,non quoad verba,ſed quoad ſenſum & rem. Nam reipſa decem tribus abductæ trans Damaſcum in Babylonem, etiam trans Babylonem in Mediam,Perſiam,aliáſque regiones traductæ & diſperſæ ſunt.Salmanaſar enim *tranſtulit Iſraël in Aſſyrios, poſuítque eos in Hala & in Habor, iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum,* 4.Reg.17.6. Vnde Tobias c. 1. 1. inuiſit ſuos contribules captiuos in Rages, ciuitate Medorum. Idem docet Ioſeph lib. 9. antiq.c.vlt.& lib. 11.cap.5.ita S.Hieron.Beda, Ruper.Ribera,à Caſtro & alij.Porrò S.Stephanus id ex ſe,non ex Septuag.dixit. Septuag.enim hic habent vt noſter,*trans Damaſcũ*,non *trans Babylonẽ.*

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Carpit Deus optimates,qui ex rapinis pauperum laſciuiebant in ſtratis, bibebant vinum in phialis, &c.& nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph(populi.) Quocirca verſ. 8. iurat per animam ſuam,quòd illos funditus perdet & mactabit.

Verſ. 1.] Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Iſraël.

Verſ. 2.] Tranſite in Chalane,& videte, & ite inde in Emath magnam:& deſcendite in Geth Palæſtinorum, & ad optima quæque regna horum: ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt.

Verſ. 3.] Qui ſeparati eſtis in diem malum: & appropinquatis ſolio iniquitatis.

Verſ. 4.] Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris:qui comeditis agnum de grege,& vitulos de medio armenti.

Verſ. 5.] Qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici.

Verſ. 6.] Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti:& nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.

Verſ. 7.] Quapropter nunc migrabunt in C capite tranſmigrantium:& auferetur factio laſciuientium.

VÆ qui opulenti eſtis in Sion.] Hinc Arias putat, Prophetam hic ab Iſraële diuertere ſermonem ad Iudam: hic enim erat incola Sionis & Ieruſalem. Vnde ipſe ſic vertit:*Væ opulentis in Sion,&* (id eſt, ſicut) *confidentibus in monte Samariæ.* q. d. Sionitis idem væ imminet, quod hucuſque intentaui Samaritis. Vox enim,&,quando duo ſimilia nectit & iungit, eſt nota comparationis, idémque valet quod *ſicut*, vt patet in Prouerbiis, ſingulis ſæpe verſibus. VERS. 1.

D Ex aduerſo Theodor. ex Septuag. putat, hic ſermonem eſſe ad ſolos Samaritas. Sic enim vertunt Septuag.*Væ ſpernentibus Sion*,id eſt, Samaritis, qui deſpiciunt templum Dei in Sion, vt extollant ſua phana in Dan & Bethel. Verùm media hic via incedendum, vt vtrumque iungamus. Propheta enim hic directè & primariò pergit,vti cœpit, loqui Samaritis; ſecundariò tamen compellat quoque Sionitas & Iudæos. Id enim clarè ſignificat,cum ait:*Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confidentibus in monte Samariæ.* Et quia verſ.6.& 8.vocat eos Ioſeph, & Iacob, quibus nominibus propriè ſignificantur Samaritæ. Denique clarè verſ. 15.*Ecce*,inquit, *ſuſcitabo ſuper vos domus Iſraël*,&c.Propriè ergo Iſraëlem, id eſt, Samaritas hæc ſpectant, comitanter tamen ad Iudæos quoque qui Iſraëlis erant fratres tam ſcelere, quàm

ſanguine, ideóque fratres pariter futuri in pœna & excidio, minas ſuas extendit Propheta, vt illos ab idololatria Iſraëlis, per eius cladem & ſtragem imminentem auertat. Vnde Chald. verſ. 12. ſic habet: *Percutiet regnum magnum Iſraël percuſſione forti, & regnum minus Iuda plaga remiſſiori.* ita S. Hieron. Remig. Hugo, Lyran. & Vatab.

Nota, pro *opulenti*, hebr. eſt הַשַּׁאֲנַנִּים *haſſçaanannim*, id eſt, fertiles, diuites, abundantes, ſecuri. Vnde S. Iuſtinus contra Triphon. vertit: *Væ qui deliciis affluitis in Sion.* Pagnin. *Væ quietis in Sion.* Vatab. *Væ tranquillis*, id eſt, vitam degentibus in ſummo otio. Radix enim שַׁאֲנָן *ſçáan* videtur conflata ex אין ש *ſçe en*, id eſt, *qui nihil*, ſcilicet timent, nihil curant, nihil agunt. Rurſum, quibus nihil deeſt, ſed in ſumma pace & rerum affluentia ſecuram, tranquillam, otioſam, & delicatam agunt vitam. Vnde R. David vertit: *Væ diuitibus qui ſunt quieti, qui fidunt quod nihil eis mali continget. Sçaanan* ergo eſt diues, qui ſecurè & delicioſè quieſcit in ſuis opibus. Alij: *Væ inſolentibus*: ex diuitiis enim & deliciis homines inſoleſcunt, inſtar vitulorum in paſcuis laſciuientium. Hoc ſpectaſſe videntur Septuag. Syrus & Arabicus, qui vertunt: *Væ ſpernentibus.* Inſolentes enim faſtum induunt, alióſque ſpernunt. Aut certè hebr. *haſſçaanannim* deriuarunt à rad. אַיִן *ain*, & per craſin *en*, id eſt, *non, nihil*, vt litera *ſcin* non ſit radicalis, ſed ſeruilis, idem valens quod אֲשֶׁר *aſcer*, id eſt, *qui*, quaſi *haſſçaanannim* ſint *annihilantes*, id eſt, nihili facientes, qui non æſtimant & nihili faciunt ſuos vicinos & fratres. Hoc enim innuit græcum ἐξουδενοῦσιν, quod pariter ab οὐδὲν, id eſt, *nullus, nihil* deriuatur. q. d. Qui alios annullant, nullos putant, nihili pendunt. Niſi quis ſuſpicetur Septuag. pro duplici *Nun*, legiſſe literam *Tet*, cuius character eſt quaſi duplex *Nun*, putà pro הַשַּׁאֲנַנִּים *haſſçaanannim*, legiſſe הַשָּׁאטִים *haſſçoatim*, id eſt, ſpernentes. Radix enim שׁאט *ſçaat* propriè ſignificat ſpernere, deſpicere, contemnere, diripere.

Huc alluſit Chriſtus Lucæ 6. 24. dicens: *Væ vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram: væ vobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.*

Optimates.] Hebr. נְקֻבֵי *nekube*, id eſt, *perforati*, hoc eſt, nominati, famoſi, celebres, quos vulgo dicimus currere per linguas & ora hominum, vti ſunt optimates & principes.

Capita gentium.] Hebr. רֵאשִׁית *reſcit* ſignificat principium, primitiua, primitias, præcipua, id eſt, duces & capita gentium, id eſt, populorum, putà decem tribuum Iſraël. q. d. Ad vos, ô optimates, qui eſtis capita Iſraëlis, mihi eſt ſermo. ita S. Hieron. Aut *gentium*, id eſt, gentilium, quia inter eos eminebat Iſraël, eiúſque optimates, tanquam populus à Deo electus, Deique quaſi primogenitus. Vnde Arias vertit: *Notatiſſimi primitiæ gentium.* Tigurina: *Celebratiſſimi primitiarum gentium.* Alij hæc referunt non ad optimates, ſed ad montes Sionis & Samariæ. q. d. Væ opulentis habitantibus in montibus Sionis & Samariæ, qui montes nominati & famoſi fuerunt ab olim, putà *ab initio gentium*, vt vertit Pagnin. vel vt Vatab. *à primitiis gentium*. q. d. Montes iſti nominati ſunt à gentibus nobiliſſimis: in Sion enim & in Samaria habitarunt Chananæi, Amorrhæi, Iebuſæi aliæque gentes vſque ad ſeptem, antiquitate & robore celebres. q. d. Ego Deus dedi vobis, ô Hebræi, montes hoſce inclytos, expulique propter vos priores incolas robuſtos & celebres, cur ergo iis contra me ad luxum, laſciuiam & idololatriam

A ſuperbè & ingratè abuſi eſtis? Huic ſenſui fauent ſequentia, vbi Sion & Samariam confert & præfert Chalanne, Emath, Geth, aliíſque inſignibus Gentium vrbibus.

Tertiò, Chald. vertit: *Væ opulentis*, &c. *qui imponunt nomen filiis ſuis ſecundùm nomen filiorum gentium*, quaſi hic taxentur Iudæi, quòd filiis ſuis imponant nomina gentilia gentium vicinarum, putà Ægyptiorum, Tyriorum, Moabitarum, &c. cum quibus commercia & fœdera inibant. Quod notent Chriſtiani, qui ſuis filiis malunt gentilium, quàm Chriſtianorum nomina indere. Quartò, Syrus vertit: *Seiuncti* (deſignati) *ſunt in capita gentium.* Arabicus Antiochenus: *Depacti ſunt cum capitibus populorum.* Arabicus Alexandrinus: *Dilexerunt capita populorum*; *capita*, id eſt, primas dignitates & officia. Quintò, nouè vertunt Septuag.
B in codice Complut. *Vindemiaui principatus*, vel *principes gentium.* q. d. Suſtuli principes Chananæos ex Sion & Samaria, vt vos, ô optimates Hebræorum, iis ſurrogarem. Vnde in codice Romano, & apud Iuſtin. contra Tripho. legitur: *Vindemiarunt* Iſraëlitæ *primitias*, vel *principatus*, id eſt, principes *Gentium*, *& ingreſſi ſunt ipſi*, ſupple in eorum locum & gradum: fortè pro נְקֻבֵי *nekube*, legerunt נָקַבְתִּי *nakabti*, id eſt, perforaui, gladio traieci, occidi; vel נְקַמְתִּי *nakamti*, id eſt, vindicaui, puniui; pro quo Septuag. vertunt *vindemiaui*, eo quòd agatur hic de montibus Sion & Samariæ
C vitiferis, in quorum vindemia hi principes opulenti luxuriabantur. q. d. Vindemiabo vos, ſicut vos vindemiaſtis vineas Samariæ, in iiſque vino & ventri indulſiſtis. *Et confiditis in monte Samariæ.* Ita Hebræa, Syrus & alij paſſim. Quare malè vertit Arabicus: *Qui confidunt in ſideribus cœli.*

Ingredientes pompaticè domum Iſraël.] Domum vocat cœtum, congregationem, ſiue populum Iſraël adunatum. Pro *pompaticè* hebr. eſt לָהֶם *lahem*, id eſt, ſibi, vel ad ſeipſos. Tanto enim ſatellitio & pompa incedebant, tanto faſtu & oſtentatione pedes figebant, tanto ſtudio per famulos turbam ſubmouebant, ſolique cum ſuis plateas occupa-
D bant, vt reliquis contemptis viderentur ſibi ſoli ingredi & incedere; vti videmus & hodie nonnullos potentes, & nonnullas matronas etiam vulgares, ita pompaticè tanto ſyrmate incedere, vt ipſæ ſolæ pompæ, imo pauones, & pappi eſſe videantur. Hinc vocauit eos *capita gentium*, quòd Gentilium Principum quibus ſucceſſerant, faſtum, præſertim in inceſſu imitarentur, & referrent. ita Remig. Ruper. & S. Hieron. qui & addit: *Vt tumorem animi corpus oſtendat, & pomparum ferculis ſimiles eſſe videantur*, de quibus ita præcipit Cicero lib. 1. offic. *Cauendum eſt, ne tarditatibus vtamur in greſſu mollioribus, vt pomparum ferculis*
E *ſimiles eſſe videamur.* Recentiores vertunt: *Et ingreſſa eſt ad eos domus Iſrael.* ita Pagnin. Tigurina, Vatab. Rurſum Chald. *Quibus innititur domus Iſraël.* Aut: *Et putant quod iungatur ad eos domus Iſraël.* Arabicus: *Ingreſſi ſunt cum parte* (ſecta) *Iſraëlis.* Syrus: *Captiuauerunt ſibi filios Iſrael.* Verum noſtra verſio, vti clarior & ſimplicior, ita germanior, & neruoſior eſt. Nam idem in inceſſu pompatico vitium apud Iſraëlitas & Iſraëlitides, taxat Iſaias cap. 3. 16. *Pro eo, ait, quòd eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant & pedibus ſuis compoſito gradu incedebant; decaluabit Dominus verticem filiarum Sion*, &c. vide ibi dicta. Præclarè Solon dicebat, *magnam curam inceſſus habendam.* Inceſſus cura

Digitized by Google

dam. Ex inceſſu enim colligitur animus: præceps arguit præcipitem, nimium lentus ignauum, pompaticus arrogantem. ita Laërt. lib. 1. cap. 4. imò Sapiens Eccleſ. 19. 27. tres indices animi aſſignat, veſtitum, riſum & inceſſum. *Amictus corporis*, inquit, *& riſus dentium, & ingreſſus hominis enunciant de illo.* Quocirca Maximus Tyrius oratione 4. ita virtutem pingit: *Decora*, ait, *aſpectu, inceſſu quieta, ſermone muſica, oculis placidis & clementibus.*

Verſ. 2. *Tranſite.*] Perperam Arias vertit: *Tranſibitis in Chalanne*, id eſt, in Babyloniam captiui, & in Antiochiam, & in Geth vrbem Palæſtinorum. Nuſquam enim Iudæos Antiochiam, vel Geth abductos legimus.

In Chalanne.] Chalanne celebris potenſque fuit ciuitas iuxta Babylonem, condita à Nemrod Geneſ. 10. 10. quæ poſtea aucta à Parthis, ad exhauriendam Babylonem & Seleuciam, dicta eſt Cteſiphon, factáque regni Metropolis. vide Plinium lib. 6. 26. Senſus eſt. q. d. Tranſite, ô Hebræi, in Chalanne, Emath & Geth, vrbes maximas & potentiſſimas, atque videbitis quòd ipſæ non ſint maiores, fertiliores & meliores terminis & regione veſtra, quam ex meo dono poſſidetis. Aduertite ergo, quàm me ſpernendo, & idola colendo, ac peccata peccatis cumulando, in me ingrati & inhumani ſitis, qui vobis dedi terram hanc, qua nulla eſt feracior nec præſtantior. ita S. Hier. Theodor. Lyran. Vatab. & alij.

Hemath quę & quotuplex? Prima ſententia.

In Emath magna.] Emath, quæ & Hemath, Amath, Hammath, Hebr. Chamath dicitur, ciuitas fuit potens, ita dicta, ait Ioſeph. 1. Antiq. cap. 7. à conditore Amath, vel Amathæo, qui hebr. Chamati vocatur, fuitque filius Chanaan, filij Cham, Geneſ. 10. 18. Porrò duplex erat Emath, ait S. Hieron. Ribera & alij: vna maior, quæ hic vocatur magna, atque ab Antiocho conditore dicta eſt Antiochia, fuitque caput Syriæ. Altera minor, quæ ab Antiocho Epiphane dicta eſt Epiphania, & Reblata, iuxta Emeſam, vbi à Nabuchodonoſore excæcatus fuit Sedecias, 4. Reg. 25. 6. Vnde Epiphaniam inter Apamiam & Palmyram, versùs Meſopotamiam ponit Ortelius in theatro orbis. *Hemath magna*, ait S. Hieron. *quæ nunc Antiochia nominatur. Magnam autem vocat ad diſtinctionem minoris Hemath, quæ appellatur Epiphania. Vnde vſque hodie pergentibus Meſopotamiam prima manſio vocatur Emmas, corrupto quidem vocabulo, ſed priſtini nominis veſtigia retinens: cuius regio appellatur Reblata, in qua præſente Nabuchodonoſor regis Iudææ Sedeciæ interfecti ſunt filij, & oculi illius excæcati.* Et in locis Hebr. *Emath, ait, Damaſci ciuitas, quam oppugnauit Rex Aſſyriorum, &c. Diximus de hac & ſupra, quod nobis videretur hanc eſſe Epiphaniam iuxta Emeſam, quæ vſque hodie Syro ſermone ſic dicitur.* Nota quod ait, *nobis videretur:* non ergo certò id aſſerit, ſed dubitanter & coniectando. Fauet huic opinioni, quòd etiamnum extet vrbs inſignis nomine Emath, inter Tripolim, & Aleppo, vti Romæ accepi à Reuerendiſſimo D. Archiepiſcopo Damaſceno Maronita, & aliis qui recenter Syriam perluſtrarunt, quæ ſanè Emath eodem pene ſita eſt loco, quo fuit veterum Epiphania, vt patet ex tabulis coſmographicis.

Secunda.

Secundò, alij ex aduerſo probabilius cenſent, Script. tantùm vnam ponere Emath, ſcilicet Antiochiam, ſitam poſt Libanum, ad Orontem fluuium in Syria Damaſci (vnde nunquam nominat

A Emath minorem) in qua primum S. Petrus cathedram collocauit, atque Diſcipuli primitus vocati ſunt Chriſtiani. Hæc ab Amos, volente ex eius magnitudine oſtendere magnitudinem Ieroſolymæ, & Samariæ, dicta eſt *magna*, non reſpectu alterius minoris, ſed quia ampliſſima fuit, adeo vt Strabo lib. 16. tradat eam fuiſſe tetrapolim, hoc eſt ſuo ambitu complexam quatuor ciuitates. Primam, inquit, Antigonus filius Philippi conſtruxerat: alteram multitudo habitatorum: tertiam Seleucus Callinicus: quartam Antiochus Epiphanes, à quo Epiphania, ſicut & Antiochia dicta eſt. Vnde liquet eandem ciuitatem nunc vocari Antiochiam, nunc Epiphaniam, nunc Reblata. Hinc Aquila hic vertit, *Epiphaniam.* Sic & Ioſeph. 1.

B Antiq. 7. & à Caſtro hic. Quin & S. Hieron. in locis Hebr. videtur dicere Rabbath magnam, id eſt, Antiochiam, eſſe Epiphaniam, quanquam conciſè & confuſè loquitur. Iuxta hanc ſententiam, omnia quæ in Script. de Emath dicuntur, accipienda ſunt de Antiochia. Antiochia igitur fuit terminus terræ ſanctæ ad Septentrionem: vnde eius longitudo in Script. ab introitu Emath (Antiochiæ) vſque ad torrentem, ſeu riuum Ægypti cenſetur. Hinc eo vſque peruenerunt exploratores terræ ſanctæ miſſi à Moſe, Num. 13. 22. Inſuper Thou rex Emath, miſſis muneribus pacem à Dauide petiit & impetrauit, 2. Reg. 8. 9. ſed Salomon Emath,

C id eſt, Antiochiam expugnauit, & eiectis inde Chananæis reſtaurauit, validéque communiuit, 2. Paral. 8. 3. Obtinuerunt deinde eam Syri: ſed Ieroboam rex Iſraël tempore Amaſiæ regis Iuda, Ionæ Prophetæ verbis excitatus, eandem recuperauit & Iſraëli reſtituit. Deinde expugnauit eam Sennacherib 4. Reg. 18. 24. Hinc eius mentio crebra fit in Iſaia, Ieremia, Ezechiele & Zacharia. Tenuit eam Nabuchodonoſor, in eáque reſedit dum caſtra eius obſiderent Ieroſolymam, 4. Reg. 23. 33. & c. 25. 21. Poſtea ab Alexandro Magno occupata, & ab Antiocho illuſtrata ſedéſque regni facta dicta eſt Antiochia. Ibidem Ionathas Ma-

D chabæus contra Demetrium caſtra metatus fuit, 1. Machab. 12. 25. Demum Romani, ac tandem Saraceni eandem ſui iuris fecerunt, vti etiamnum Turcis ſubiacet.

Obiicit huic ſententiæ Andreas Maſius, exactus locorum terræ ſanctæ indagator, ſcribens in Ioſue 19. verſ. 35. quod Emath à Zacharia c. 9. 2. & Ieremia cap. 49. 23. ponatur intra ditionem & terminos Damaſci: Antiochia autem duobus gradibus cum dimidio, Epiphania verò ſeſquigradu altior Damaſco collocetur à Ptolomæo; quouſque non videtur ſe extendiſſe ditio & regnum Damaſci: ergo Emath non videtur eſſe Antiochia, nec Epiphania, ſed tertia aliqua vrbs poſt Sephaniam infra Iordanis ortum. Nam ibi ponitur Tertia.

E Rebla (quæ dicitur fuiſſe in Emath Ieremiæ 39. 5.) Numer. 34. 11. eáque vicina erat Nephthalitis, quibus in ſortem cecidit Emath Ioſue 19. 35. Huic opinioni fauet Ortelius, qui in priſcæ Chananææ deſcriptione ponit Chamath, ſiue Emath, iuxta Libanum & Sephaniá, inter Tyrum & Cæſaream Philippi: idem facit Adrichom. in deſcriptione terræ ſanctæ. Videtur id valde probabile: nam Emath hæc fuit in tribu Nephthalim, cuius ſors non videtur ſe extendiſſe vſque ad Antiochiam. Vnde Marinus in lexico, Emath Nephthaliam diuerſam ponit ab Emath vulgatâ & communi, ex eáque prognatos dicit Cinæos, vt liquet 1. Paral. 2. 55. vbi dicitur: *Hi ſunt Cinæi qui venerunt*

Digitized by Google

runt de calore patris, hebr. *de Chamath*, vel *Emath.* Verùm Maſij ratio non planè conuincit: nam ditio Damaſci, æquè ac Iſraëlis, primitus longè admodum ſeſe extendit, ſcilicet vſque ad Euphratem, vt patet Ioſue 1.4. Deuter. 11.24. Imò non deſunt qui cenſeant Damaſci fines ſe extendiſſe vſque ad Babylonem, ideóque pro eo quod ait Amos c. 5. 27. *Transferam vos trãs Damaſcum*, S. Stephanũ Actor. 7. dum citat verba Amos, dicere, *Transferam vos trans Babylonem.* Damaſcus enim totius Syriæ erat caput & domina. Magis vrget ratio Marini, quòd ſors Nephthalim non videatur ſe extendiſſe vſque ad Antiochiam. Sic enim longè ſuperaſſet ſortes aliarum tribuum. Rurſum, quòd ex Stephano lib. de vrbibus, conſtet plures vrbes (facilè decem) dictas eſſe Antiochias, quatuor verò Epiphanias, ſed in diuerſis prouinciis. Ergo pariter plures videntur fuiſſe Emath. Denique maximè vrget quod Ioſue 1. 4. Deuter. 11. 24. pro Emath, terminus terræ ſanctæ ponatur Libanus, imò vt Septuag. vertunt, Antilibanus, à quo vlterius progrediendo Antiochia diſtat itinere quinque dierum. quis credat vltra Libanum tanto ſpatio ſe extendiſſe fines Iſraëlis, imò vnius tribus Nephthalim? huic enim Emath attribuitur Ioſue 19. 35. Quocirca nulli chorographi terræ ſanctæ, in eius deſcriptione ponunt Antiochiam quaſi eius terminum, ſed Libanum, & iuxta eum Emath, vt patet ex tabulis Adrichomij, Ortelij & aliorum. Emath ergo, quæ ponitur terminus terræ ſanctæ ad Aquilonem, fuit vicina Libano, nec longè à Damaſco: cui ex aduerſo ad meridiem, terminus eiuſdem terræ ſanctæ ponitur deſertum, ſcilicet Arabiæ, per quod tranſierunt Hebræi venientes ex Ægypto in Chanaan, ac præciſè torrens Rincoluræ: ſicut ad orientem terminus eiuſdem ponitur Euphrates: ad occidentem mare mediterraneum. Tertia ergo hæc ſententia chorographorum valde probabilis eſt. Sed quicquid de ea ſit, conſentiunt omnes, hic apud Amos per Emath magnam intelligi Antiochiam ad Orontem, illuſtrem & potentem Syriæ vrbem, quæ & Epidaphnis dicta eſt, à ſuburbano & vicino fonte Daphnes, lauris & amœnitate inclyto. Hæc dicta eſt Hebr. *Chamat, & Chamma* id eſt, Sol, quòd quaſi Sol inter vrbes orientis effulgeret, vti poſtea effulſit in Chriſtianiſmo, cum S. Petrus in eadem primò cathedram Pontificiam collocauit.

Et ad optima quaque regna horum.] Septuag. *Et ad optimas*, ſcilicet ciuitates, *de regnis iſtis.* q.d. Ite & luſtrate optimas vrbes Syriæ, & videbitis Samariam & Sion iis præſtare. vnde Arias, Pagn. & Vatab. vertunt: *Si meliora ſunt regna horum regnis veſtris?*

Moral. de finibus piorum & impiorum.

Myſticè, Iſraël ſunt fideles & ſancti: hi præ ceteris gentibus latiores habent terminos, eóſque optimos: quia non exigui temporis limitibus, terræque puncto, vti impij & mundani, ſed immenſis æternitatis cœlique ſpatiis ſpes ſuas, fineſque felicitatis ſuę, metiuntur, ita vt fidenter impiis dicere poſſint: *Si terminus veſter latior termino noſtro eſt.* Et illud Zach. 4. 10. *Quis veſtrum deſpexit dies paruos* huius æui momentanei? Et illud Iob 24. 24. *Eleuati ſunt ad modicum, & non ſubſiſtent, & humiliabuntur ſicut omnia, & auferentur.* Et illud Pſal. 36. 35. *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: & tranſiui, & ecce non erat: & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Impij verò regerant piis & ſanctis illud Baruch. 3. 24. *O Iſraël quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius? Magnus eſt & non habet finem, excelſus & immenſus.* Ipſi verò gementes ſuam ſortem defleant, eo quòd ſtultè parua magnis, breuia æternis, terrena cœleſtibus prætulerint, dicántque illud Sap. 5. 8. *Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt enim omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuncius percurrens, & tanquã nauis, &c.* Quàm ſapit qui cum Magdalena audit illud Chriſti: *Optimam partem elegit ſibi Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum.*

Qui ſeparati eſtis in diem malum.] Scilicet captiuitatis & excidij. q.d. A Deo ob ſcelera veſtra, quaſi anathemata ſeparati, & dicati eſtis mactationi & excidio. Secundò, efficaciùs hebr. מנדים *menaddim* vertas actiuè, *ſeparantes* vos ad diem malum. q.d. Ipſimet vos ſeparatis, & deuouetis excidio, dum minas Prophetarum contemnitis, & vltrò in ſcelera ruitis, ob quæ quaſi oues à Deo mactabimini: vnde Septuag. vertũt: *venientes*, vel, *qui venitis ad diem malum.* ita S. Hieron. Albert. Hugo & alij. Tertiò, Chald. Clarius, Vatab. & Rabbini vertunt: *Separátes diem malum*, id eſt, qui à vobis ſeparatis, & amoliri conamini diem excidij, quem Prophetæ intentant, vt liberiùs peccetis, dicentes illos falli, vel de futuris & longinquis ſæculis loqui. vnde Tigurina vertit: *Qui in longinquum reiicitis diem malum.* Pagnin. *Qui longinquum putant diem malum.* Nam vt ait Ariſt. 2. Rhet. cap. 5. *quæ longinqua ſunt, non metuuntur: ſciunt enim omnes fore vt moriantur, ſed quia id prope eſſe non putant, ideo nullam curam ſuſcipiunt.* Vers. 3.

Et appropinquatis ſolio iniquitatis.] Solium iniquitatis, quod inducet Iſraëlitis diem malum, eſt regnum, tyrannis & ſolium imperij Aſſyriorum, qua Iſraëlitas iudicabunt, id eſt, vindicabunt, capient & punient, quaſi ſubmiſſi iudices & vindices à Deo, ad vlciſcendam idololatriam aliáque ſcelera in Deum commiſſa. q.d. Veſtris continuis ſceleribus accerſitis Aſſyrios, & acceleratis veſtrum excidium. Sic tropologicè peccatores qui peccata peccatis cumulant, appropinquant ſolio Luciferi & inferno. ita S. Hieron. Albert. Hugo, Lyran. & S. Auguſt. lib. 4. de doctr. Chriſti. cap. 7. vbi ex hoc loco Amos oſtendit, quãta in S. Scrip. ſit eloquentia, neruus & vis dicendi.

Secundò, Chald. Rabbini, Pagnin. Clarius & Vatab. iam citati, ſic vertunt & exponunt per antitheſin: Separatis & amouetis à vobis diem malum excidij, ſolium autem violentiæ & iniuſtitiæ (quo iniuſtè iudicatis, pauperéſque opprimitis & ſpoliatis) prope adducitis. q.d. Vultis amouere à vobis pœnam, & interim acceditis ad culpam; cùm non poſſitis à vobis amoliri pœnã niſi priùs amoliamini culpam.

Tertiò, alij moraliter ſic exponunt: Separatis à vobis diem malum, putà diem laboris, ideóque accerſitis ſolium iniquitatis. q.d. Non vultis laborare, otioſi eſtis & pigri, ideóque vos ditare vultis ex iniquitate, iniuſtitia & rapina pauperum, vt eorum bonis otioſè laſciuiatis & luxuriemini, vt ſequitur.

Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris.] Ad laſciuiam libidinis hæc referũt S. Hieron. Theodor. Remig. Hugo, Lyran. & S. Auguſt. lib. 4. de doctr. Chriſt. c. 7. q.d. Væ vobis laſciui & libidinoſi: vnde pro *laſciuitis*, Vatab. & Pagnin. vertunt: *Indecore ſe diſtendentes in ſtratis ſuis.* Vers. 4.

Digitized by Google

ſuis. Chald. *Qui ſubmergunt ſe in ſtratis ſuis.* Secundò & aptiùs ad tricliniorum & menſarum luxum, putà ad pretioſos tapetes & ſtragula, quibus veſtiebant cubicula & triclinia, & ad pretioſos toros & lectulos, in quibus molliter iacentes more gentis accumbebant menſæ, hæc referunt R. Dauid, Arias, à Caſtro & Prado in Ezech. c. 23. 41. Taxantur enim hic optimates & Iudices Iſraëlis, quòd ex rapinis pauperum luxu diffluerent, ac ſplendida & opipara inſtruerent conuiuia. Vnde ſequitur: *Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocẽ pſalterij,* &c. *Bibentes vinum in phialis.* Epulæ enim & cantilenæ triclinio & menſę adhibentur, non cubili & veneri. Quocirca Septuag. hic vertũt: *Qui affluitis delicijs in ſtratis veſtris.* Ex Hebræo ſic vertas: *Qui cubatis in toris eboris, & ſuperfluitis in lectulis veſtris,* q. d. Qui ſuperbo, & ſuperfluo apparatu, & ornatu condecoratis lectulos veſtros. Rurſum, ſuperfluis ferculis & deliciis inſtruitis menſas, iiſque diſtenditis ventres veſtros, quod eſt peccatum luxus & gulæ, æquè ac laſciuiæ. vnde noſter vertit, *laſciuitis:* ſicut enim vituli bene paſti ſunt petulci, & laſciuiunt ſaltitando, cornutando, erecta cauda curſitando: ita & conuiuæ bene ſaginati petulantes ſunt, & quaſi aſoti laſciuiunt indecoris verbis & geſtibus. Vnde Apoſtolus Epheſ. 5. 18. *Nolite,* ait, *inebriari vino in quo eſt luxuria,* græcè ἀσωτία, id eſt laſciuia, qualis exercetur in ſaltationibus, choreis, pſalteriis, &c. item in pretioſis vnguentis, coronis, balneis, tum præuiis conuiuio, tum illud comitantibus & ſequentibus. Vterque hic ſenſus huic loco congruit, & poſterior priori ſubordinatur, in eúmque deſinit: nam ex menſis itur ad cubilia, ex gula in venerem: venter enim mero æſtuans deſpumat in libidinem.

Lectuli mẽſales quales. Porrò lecti menſales dicti ſunt lecti, à legendis herbis & ſtramentis, ex quibus olim fiebant, ait Varro. Iidem dicti ſunt tori à tortis herbis, quę accumbentium humeris ſupponebantur, ait Iſidor. libr. 2. Etymol. & Seruius in illud libr. 5. Æneid.

Proximus vt viridante toro conſederat herba.

Inde triclinium dictum à tribus lectis, in quibus veteres epulabantur. Inſuper triclinia fieri, inſterni & ornari ſolita ebore, auro & argento, docet illud lib. Eſther c. 1. 6. in conuiuio Aſſueri: *Lectuli quoque aurei & argentei ſuper pauimentum, ſmaragdino & pario ſtratum lapide, diſpoſiti erant.* Idem docet Plinius lib. 33. c. 11. & Varro lib. 8. & Horat. lib. 2. Satyr. 6. dum ita canit:

—— rubro vbi cocco

Tincta ſuper lectos canderet veſtis eburnos.

Qui comedunt agnum de grege.] De grege ſelectum, vt pinguiorem & meliorem cæteris.

Et vitulum de armento.] Selectum, pinguem & ſaginatum. Hebr. *Et vitulum de medio ſaginarij,* id eſt, de loco ſaginæ, in quo ſaginantur & impinguantur. Is locus vitulis grādioribus ſunt paſcua: vnde noſter 1. Reg. 28. 24. vertit, *vitulum paſcualem:* vitulis verò tenerioribus eſt ſtabulũ, in quo, vtpote loco obſcuro & quieto (tam enim quies quàm obſcuritas facit ad concoctionem, ruminationem & impinguationem animalium) lacte, præſertim materno, ſaginantur & incraſſantur.

Vers. 5. *Qui canitis ad vocem pſaltery.*] Septuag. ἐπικρατοῦντες, id eſt, *præualentes* (S. Hieron. legit ἐπικροτοῦντες, id eſt, *concrepantes*) *ad vocem organorum.* Hebr. הַפֹּרְטִים *happoretim,* id eſt, qui *particulariZant ad os nabli,* id eſt, qui propria & particularia cantica concinunt, eáque varia iuxta varium concentum nabli. ita Pagnin. & Vatab. vel, vt R. Dauid & à Caſtro, qui vocem variis inciſionibus, minutionibus, tonis, inflexionibus & modulationibus incidunt, & variant inſtar philomelæ minuriẽtes. Taxat nimiam mollitiem & delicias muſices in conuiuiis optimatum Iſraëlis, qui huic ſuæ muſicæ prætexebant exemplum Dauid. Vnde ſubdit: *Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici,* id eſt, inſtrumenta muſica. q. d. Luxum ſuæ muſices conuiualis excuſant exemplo Dauidis; ſed perperam: nam ille eam adhibuit ad Dei laudes, eámque grauem; hi verò ea molli & laſciua abutuntur ad gulam & luxuriam. ita S. Hieron. Mirum eſt Septuag. vertere: *Sicut ſtantia putauerunt, & non ſicut fugientia.* q. d. Putarunt has delicias fore ſtabiles, cùm ſint fugaces & euanidæ. Aurea eſt hæc gnome, quam vrgens & exaggerans S. Chryſoſt. hom. 1. in Geneſ. *Et hæc,* ait, *cum experientia didicerint, quaſi ſtantia arbitrati ſunt & manentia, & non quaſi fugientia, hoc eſt, auolantia, & ne ad momentum quidem permanentia. Talia enim ſunt humana omnia, & carnalia, nondum rectè aduenerunt, & auolarunt: tale quiddam ſunt deliciæ; & tale quiddā humana gloria & potentia; tale quiddam diuitiæ; tale quiddam vniuerſa huius vitæ proſperitas, nihil firmum habens, nihil ſubſiſtens, nihil fixum, ſed magis quàm fluminum fluenta prætercurrit, nudóſque ac ſolos relinquit eos qui illis inhiant. Atqui ſpiritualia ſunt firma, immobilia, viciſſitudinem non accipientia, ad omne ſæculum ſe extendentia. Quãta igitur fuerit dementia nutantia cum immobilibus commutare, temporaria cum his quæ in ſæculum duratura ſunt, perpetuo manentia cum his quæ auolãt; & ea quæ nobis illic graue ſupplicium paritura ſunt, cum his quæ in futuro ſæculo felicitatem ſummam afferunt?*

Nota, veteres Hebræos & Gentiles in conuiuiis ad recreationem conuiuarum adhibebant muſicam, & vocum, & inſtrumentorum, quam, ſi moderata ſit & honeſta, laudat Eccleſ. c. 32. verſ. 1. 2. 4. loquens enim de ſympoſiarcha, ſiue moderatore conuiuij: *Non impedias,* ait, *muſicam. Gemmula carbunculi in ornamento auri, &* (ſic eſt, ſic ornat conuiuium) *comparatio,* id eſt, concentus *muſicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri* (in aureo annulo v. g.) *ſignum,* id eſt, ſigillum & pala *eſt ſmaragdi: ſic numerus,* id eſt, numeroſa harmonia *muſicorum in iucundo & moderato vino.* Et cap. 40. 20. *Vinum & muſica lætificãt cor, & ſuper vtraque dilectio ſapientiæ. Tibia & pſalterium ſuauem faciunt melodiã, ſuper vtraque lingua ſuauis.* Idem vſus fuit tempore Chriſti, vnde Lucæ 15. 25. ſenior filius *audiuit ſymphoniã & chorum,* quibus pater celebrabat conuiuium ob filij iunioris reditum. Verùm Prophetæ ſubinde hanc muſicam carpunt, vel ob exceſſum, vel ob intemperantiam, vel quòd canerent cantica inhoneſta, vel irriſoria: aut quod ita iis vacarent, vt negligerent curam Reip. & iuſtitiæ, imò ea adornarent & inſtruerent ex rapinis pauperum. Ita Iſaias cap. 5. verſ. 11. *Væ,* ait, *qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam,* &c. *Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis veſtris;* vt ſuauiùs & pleniùs vos inebrietis. Pſal. 68. 13. *In me pſallebant qui bibebant vinum,* id eſt, in me dictabāt carmina: ego eram eorum cantilena, riſus & fabula. Quocirca Apoſtolus Chriſtianos monet de ſua agape & conuiuio euchariſtico: *Nolite,* ait, *inebriari*

Muſica veterum in conuiuiis.

Digitized by Google

briari vino, in quo eſt luxuria; ſed implemini Spiritu S. loquentes vobiſmetipſis in hymnis & canticis ſpiritualibus, Epheſ. 5.18. Idem mos apud Gentiles. Vnde Athen. lib. 14. de cœnis ſapientum, docet lege & more maiorum ſancitum eſſe, vt in conuiuiis canerentur deorum hymni, idque voce communi, omnibus pæana canentibus, ait Clemens lib. 2. pædag. 4. Quin & conuiuis tradebatur lyra, quam iuxta propinationes reſignabant alternatim & tranſuersè: vnde ob obliquam & tranſuerſam hanc lyræ circumlationem, carmina illa dicebantur σκολιὰ, id eſt, obliqua, de quibus Athenæus lib. 8. & lib. 15.

Vers. 6. *Bibentes vinum in phialis.*] Septuag. *vinum defæcatum.* Hoc enim bibitur ab opulentis in phialis aureis, aut vitreis, vt præſtans & limpidum. Tigurina: *Qui bibunt vinum in pateris.* Vatab. *in vaſis amplis & magnis.* q.d. Vinipotentes, qui ingentes pateras & crateres exhauriunt.

Vnguenta in conuiuiis cur?

Et optimo vnguento delibuti.] Chald. *Excellentia pretioſorum vnguentorum vnguntur.* Hebr. eſt *capite vnguentorum*, id eſt, præcipuo aromate & vnguento, v.g. balſamo, de quo Iuuenal. Satyra 2.

Hirſuto ſpirant opobalſama collo.

Ex capite enim deflůebant in faciem & collum. Veteres in conuiuiis adhibebant vnguenta, tum ad voluptatem, tum ad ſanitatem; eo quòd cerebrum natura frigidum & concretum, ſuo fraganti odore, calore, & lenitate reſoluant & recreent, inquit ex Ariſtot. Plutar. lib. de Iſide; & Maſſarius apud Athenæum: *O felix*, inquit, *an non voſti ſenſus noſtros qui ſunt in cerebro, excitari ſuauibus odoribus, & puriores ſuauioreſque effici, ſicut Alexis ait: ſanitatis maximã partem bonos odores cerebro conciliare?* Hinc illud pſal. 103.15. *Vt exhilaret faciem in oleo.* & pſalm. 22.5. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me: impinguaſti in oleo caput meum.* Ita Magdalena effudit vnguentum ſuper caput Chriſti diſcůbentis Matth. 26.7. Et Chriſtus Matth. 6.17. *Tu autem*, ait, *cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciẽ tuam laua.* q.d. Vt tuum ieiunium diſſimules & tegas, adhibe vnctionem & lotionem in conuiuio adhiberi ſolitam, quaſi ex eo prodeas. Denique Eccleſiaſtes cap. 9.8. *Omni*, ait, *tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* q.d. Indulge balneis & conuiuiis: nam veſtes candidæ & oleum, ſymbola ſunt balnearum & compotationum, eo quòd à balneis exeuntes albis veſtibus induebantur, quas cœnatorias Romani vocabant, quòd cum ipſis in cœna menſæ accumberent. Ita Philo lib. de vita ruſtica, tradit Iudæos in feſtis conuiuia albatos celebrare ſolitos. Idem de Romanis tradit Horat. lib. 2. Satyr. 2.

Ille Repotia, natales, alióſve dierum
Feſtos albatus celebret.

Iiſdem de cauſis coronabant capita conuiuarum coronis roſaceis, myrteis, aliiſque floribus & herbis odoriferis; ſimul ad hoc, vt cerebrum iis confortatum minùs læderetur vino, magiſque reſiſteret ebrietati. Ita Ouid. Faſt. 5.

Tempora ſutilibus pinguntur tecta coronis,
Et latet iniecta ſplendida menſa roſa.

Roſa enim odoris ſui prodiga, citiſſimè euaporatur: emittit enim odoris fluxum; indéque roſa à Græcis ῥόδον vocatur. q.d. fluens odor, ait Plutar. lib. 3. ſympoſ. c. 3. qui & addit: *Quo fit vt etiam celerrimè marceſcat: naturalem enim habet vim refrigerandi, aſpectu igneum aliquid oſtentans. Nam in ſuperficie eius tenuis effloreſcit calor, eò à frigore ex-*

A *pulſus.* Hic calor profuſi odoris eſt cauſa. Vnde voluptuarij dicunt Sapien. 2.7. *Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis: coronemus nos roſis antequàm marceſcant.* Vide Plutarc. 3. ſympoſ. probl. 1. Athen. lib. 5. Plinium lib. 21. c. 3. Meritò nimias in hiſce delicias carpit hic Propheta: quia effeminant animos viriles, adigúntque ad dolos, rapinas aliaque ſcelera. Quocirca Epaminondas Dux Thebanorũ, à quodam ad cœnam inuitatus, cum bellariorum obſoniorum, & vnguẽtorum mirum apparatum inueniſſet, ſubitò receſſit dicens: *Ego te ſacrificare, non laſciuire putabam.* ita Bruſſon. lib. 2. c. 2. Et Cicero in Piſonem, de Gabinio: *Erant compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ.* Et Tibullus B lib. 3. Eleg. 7. *Iamdudum myrio madefactus tempora nardo.* Hinc videtur quod Hebræi, æquè ac Romani, inceſſerint nudo capite; alioqui enim indecorè illud perfuſum fuiſſet vnguento. ita Sanchez.

Et nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.] Tigurina: *Neque illis dolet quod Ioſeph*, id eſt, regnum Iſraël, *atteritur.* q.d. Non compatiebantur calamitati, & paupertati multorum popularium ſuorum inter decem tribus, quæ hic à ſuorum regum patre & patriarcha vocantur Ioſeph: nimirum hi optimates Iſraël ex rapinis pauperum ſe ditantes, conuiuantes, & laſciuientes, ærumnas populi tum priuatas, tum publicas non curabant, C ac præſertim inſtans illi Dei iudicium & excidium Aſſyriorum, per ſana conſilia, per pœnitentiam & emendationem vitæ, per preces, per leges pias & ſanctas non conabantur ab eo auertere & amoliri. ita S. Hieron. Theod. Lyra. Emmanuel, Mariana & Vatab. Addit S. Auguſt. lib. 4. de doctr. Chriſt. c. 7. *Ioſeph* pro quouis fratre & proximo hic poni: quia in fratribus, inquit, Ioſeph eſt celebris, vel in malis quæ pendit, vel in bonis quæ rependit.

Moral. hic innuitur, quòd voluptatis filia propria & genuina ſit immiſericordia, iuxta illud Prouerb. 12.10. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia.* Ita Sodomitæ ex deliciis crudeles euaſerunt, iuxta illud Ezech. 16.49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ*, &c. D *ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius: &* (vnde) *manum egeno & pauperi non porrigebant:* quia putabant ſuo ventri, id eſt, gurgiti voluptatum, deceſſurum id, quod in eos expendiſſent. Ex aduerſo piorum & ſanctorum nota & virtus eſt miſericordia. Vnde ſanctus hebr. vocatur חסיד *chaſid*, id eſt, miſericors; & eleemoſyna ſolet vocari iuſtitia, id eſt, ſanctitas, vt pſal. 111. verſ. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia* (id eſt, miſericordia, eleemoſyna) *eius manet in ſæculum ſæculi.* Vide S. Chryſoſt. cócione 1. de Lazaro.

Ita videmus id quod deplorat hîc Amos, etiãnum ſubinde fieri, nimirum vt optimates & ma- E giſtratus qui ſua quærunt, ſuo genio indulgent, ſuis commodis ſtudent, ærarium in conuiuia expendunt, dies in epulis tranſigunt, rem pauperum & populi negligere, iura habere venalia, muneribus iuſtitiam vendere, pauperes opprimere, atque, vt verbo dicam, Remp. perdere, imò hoſti, ſi is eam emere velit, prodere. Ita olim de Roma luxu diffluente dixit Iugurtha, ait Bruſſon lib. 1. cap. 1. *O vrbem venalem, & citò perituram ſi emptorem inuenerit.* Nam vt ait Pythagoras apud Laërt. lib. 7. 1. in ciuitates primò deliciæ irrepunt, mox ſaturitas,

Digitized by Google

ſaturitas, deinde violentia, denique excidium. A Quocirca Sapiens Prouerb. 31.4. *Noli, ait, regibus, ô Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas: & ne fortè bibant & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Et Eccleſiaſt. 10. v. 16. *Væ tibi terra cuius rex puer eſt, & cuius principes manè comedunt. Beata terra cuius rex nobilis eſt, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Huic enim dediti, tam temperantiam & caſtitatem, quàm famam perdunt, vitámq; abbreuiant, & mortem accelerant.

VERS. 7. *Quapropter migrabunt in capite tranſmigrantium.*] q.d. Optimates Iſraël inter primos capientur ab Aſſyriis, ipſi quaſi hirci gregis duces, du- B cent agmen captiuorum euntium in Aſſyriam. ita S. Hieron.

Et auferetur factio laſciuientium.] Factionem vocat cœtum optimatum qui in ſcelere, putà in rapinis, conuiuiis, luxu & laſciuia, ſimul conuiuantes & compotantes conſpirabant. q.d. Ipſi factiones & ſympoſia inſtituunt; ſed ego Deus illas diſſoluam & diſſipabo. Septuag. vertunt, *hinnitum: Et auferetur,* inquiunt, *hinnitus ex Ephraim.* Eſt metaphora ab equis: ſicut enim equi auena bene paſti & ſaginati hinniunt & laſciuiunt, ita & hi optimates. Hebr. eſt מרזח *mirzach*, quod propriè ſignificat conuiuium funebre in exequiis mortui. q.d. Veſtra conuiuia ſunt funebria: quia ex rapinis pauperum quos emaciatis, itáque occiditis, ea inſtituitis. vnde Tigurina vertit: *Tunc recedet conuiuium luxurioſorum.* Syrus: *Auferetur gaudium à principibus eorum:* Arabicus: *Auferetur varietas* (ornatus & variegatæ veſtes) *ab equitibus.* Vatab. & Pagnin. *Tunc appropinquabit luctus extenſorum*, id eſt, eorum qui ſe extendere ſolebant in lectis eburneis, vt dixit verſ. 4. Hebr. enim סור *ſur* ſignificat & recedere, & accedere. Hebræi enim verbũ ſimplex vſurpant pro omnibus compoſitis, eo quòd iis careant.

Factio tollenda ſublato capite.

Politicè hic nota: vt factio & rebellio gentis tollatur, tollendos eſſe optimates. Hi enim factionis ſunt capita & duces. Id probè norat Tar- D quinius Superbus, qui nuncio dubiæ fidei ad filium nullas dedit literas, ſed eo in hortum adducto ſumma papauerum capita baculo decuſſit: quo facto nunciato filius intellexit quid pater vellet, nimirum præcipi ſibi, vt capita & optimates Gabinorum ſibi reſiſtentium demeteret, hoc eſt, vel occideret, vel in exilium relegaret. Ita refert Liuius decad. 1. lib. 1. Valer. Max. lib. 7. cap. 4. Plinius lib. 17. cap. 4. & 8. Idem ſuaſit Traſybulus Mileſiorum tyrannus Periandro Corinth. tyranno, qui eum per nuncium rogarat quid facto opus eſſet, vt ſecurus regnaret? Reſpondit enim ipſo facto: nam nuncio in meſſem maturam adducto, ſummas frumenti ariſtas baculo E decuſſit; ex quo cognouit Periander Principum capita tollenda, ſi tyrannide potiri vellet. ita narrat Ariſt. lib. 3. Polit. c. 9. & lib. 5. c. 10. & Laërtius in Periandro.

Verſ. 8.] Iurauit Dominus Deus in anima ſua, dicit Dominus Deus exercituum: Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis.

Verſ. 9.] Quod ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.

Verſ. 10.] Et tollet eum propinquus ſuus, & comburet eum, vt efferat oſſa de domo: & dicet ei, qui in penetralibus domus eſt: Nunquid adhuc eſt penes te?

Verſ. 11.] Et reſpondebit: Finis eſt. Et dicet ei: Tace, & non recorderis nominis Domini.

Verſ. 12.] Quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem ſciſſionibus.

Verſ. 13.] Numquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis, quoniam conuertiſtis in amaritudinem iudicium, & fructum iuſtitiæ in abſinthium?

Verſ. 14.] Qui lætamini in nihilo: qui dicitis: Numquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua?

C *Verſ.* 15.] Ecce enim ſuſcitabo ſuper vos domus Iſraël, dicit Dominus Deus exercituum, gentem: & conteret vos ab introitu Emath, vſque ad torrentem deſerti.

Iurauit Dominus Deus in anima ſua.] Per animam & vitam ſuam, dicendo: *viuo ego*, id eſt, iuro per vitam meam. VERS. 8

Deteſtor ego ſuperbiam Iacob (Iſraëlis) *& domos eius odi.*] *Domos*, ſcilicet magnificas & ſuperbas, quas ex vſuris & rapinis ædificant, cũ patres eius, Abraham, Iſaac & Iacob in caſis & tentoriis habitarint, quaſi exules & peregrini in terra ac ciues D cœli. Vnde hebr. eſt ארמנות *armanot*, id eſt, palatia. ita Chald. Ita Deus ſuperbas domos Ioakim regis deteſtatur Ierem. 22. 13. dicens: *Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio. Qui dicit: Ædificabo mihi domum latam, & cœnacula ſpatioſa: qui aperit ſibi feneſtras, & facit laquearia cedrina pingitque ſinopide.* Hinc ei pœnam intentans verſ. 19. *Sepultura, ait, aſini ſepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ieruſalem.* Et Iſaias cap. 5. 8. *Væ qui coniungitis domum ad domum: nunquid vos ſoli habitabitis in medio terræ?* vide ibi dicta.

Et tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis.] Hebr. *Tradam vrbem & plenitudinem eius*, hoc E eſt, Aſſyriis tradam Samariam & incolas eius. Hi enim vocantur eius plenitudo, quia eam ſuo numero, & turba implent & replent. Per ciuitatem enim intelligi Samariam probat Theodor. ex eo, quòd agat de decem tribubus: has enim vocat Ephraim, Iacob & Ioſeph: harum autem caput & metropolis erat Samaria. ita & S. Hieron. Remig. & Hugo, qui tamen ſecundò per ciuitatem accipiunt Ieruſalem, quæ erat caput Iacob, id eſt, duodecim, & poſtea duarum tribuum. Cenſent ergo excidium Ieruſalem per Chaldæos, ac deinde per Titum & Romanos hic denotari. Vtramque expoſitionem conciliabis, ſi cum Lyrano dicas, per ciuitatem ſynecdochicè hic accipi ciuita-

Digitized by Google

tes quaſlibet Hebræorum. Porrò directè loquitur Propheta de Samaria & decem tribubus, indirectè & comitanter de Ieruſalem & Iudæis, vti dixi initio capitis.

Vers. 9. *Quod ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.*] q. d. Si qui Iſraëlitæ in domo aliqua abſconditi manus Aſſyriorum effugerint, aut ab eis vt pauperes, viles, vel ęgri derelicti fuerint, hi quoque in eadem domo peſte aut fame morientur.

Vers. 10. *Et tollet eum*, id eſt, vnumquemque eorum (ita Septuag.) qui ſcilicet peſte & fame mortui ſunt, *propinquus*. Pagnin. & Vatab. *patruus ſuus*, vt comburat nepotis vel cognati ſui cadauer, oſſáque reliqua ſepeliat. Hæc enim erant iuſta funebria, quæ propinqui cognatis defunctis perſoluebant, tam apud Hebræos, quàm apud Romanos.

Et comburet eum.] Hebr. וּמְסָרְפוֹ *vmeſarepho*, id eſt, *& comburens eum: ſaraph* enim ſiue per *ſamech*, ſiue per *ſin* ſcribatur (hæ enim duæ literæ æquipollent) ſignificat comburerę. Vnde angeli vocantur Seraphim, id eſt, incendentes: quia Dei amore ardent, alióſque accendunt. Hinc Tigurina vertit, *veſpillo*: huius enim erat cadauer curare, & more gentis comburere ac tumulare. Et Chald. *Tollet eum ab incendio propinquus eius ad efferendum.* Imperitè ergo Rabbini recentiores, quos ſequitur Pagnin. & Vatab. vertunt, *auunculus eius.*

Hebræi, Græci & Romani cadauera comburebant. Porrò combuſta fuiſſe mortuorum Iſraëlitarum cadauera patet ex eo quod ſubdit, *vt efferat oſſa* reliqua ex combuſtione cadaueris: ex quo patet Iſraëlitas ad vitandum cadauerum fœtorem, putrefactionem, tabem & luem, ne ſcilicet illa peſtem viuis afflarent, ea combuſſiſſe. Idem feciſſe Romanos norunt qui Romam viderunt. Romæ enim in priſcis ſepulchris paſſim ingentes vrnas teſtaceas conſpicimus, in quibus cadauerum combuſtorum cineres ſeruabantur. Græcos quoque cremaſſe defunctorum cadauera docet Thucydides lib. 2. & Lucianus lib. de luctu: *Græcus*, ait, *exurit, Perſa defodit.* Porrò fuerunt hac de re diuerſæ ſapientum ſententiæ. Nam vt ait Seruius in lib. 11. Æneid. *Heraclitus qui vult omnia igne conſtare, dicit debere corpora in ignem reſolui: Thales verò qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, vt poſſint humore reſolui.* Rurſum Varro lib. de ſepultura: *Heraclides*, ait, *Ponticus plus ſapit, qui præcepit vt comburerent, quàm Democritus, qui vt in melle ſeruarent* (quaſi reſurrectura & rurſum victura:) *quem ſi vulgus ſecutus eſſet, peream, ſi centum denariis calicem mulſi emere poſſemus.* Inſuper Seruius in lib. 3. Æneid. Romanos crematione funerum vſos eſſe docet: *Romani*, ait, *contra faciebant comburentes cadauera, vt ſtatim anima in generalitatem, id eſt, in ſuam redires naturam.* Et Ouid. lib. 1. Triſt. Eleg. 4.

Spiritus hic vacuas prius extenuandus in auras
Ibit, & in tepido deferet oſſa rogo.

Et Silius Italic. lib. 10. in funere Pauli, vbi & cauſam aſſignat:

Hæc Libiis: atque recens crepitantibus vndique flammis,
Æthereas anima exultans euaſit in auras.

Cauſam aliam dat Quintilian. declam. 10. *Dixerunt, inquit, animam flammei vigoris impetum perennitatémque non ex noſtro igne ſumentem, ſed quò ſidera volant, & quò ſacri torquentur axes, inde venire, vnde omnium rerum auctorem parentémque ſpiritum ducimus, nec interire, nec ſolui, nec vllo mortalitatis affici fato: ſed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus leui ſe igne luſtrauerit, petere ſedes inter aſtra.* Chriſtiani hanc crematione̅m ſuſtulerunt, tum vt Dei ſententiæ in Adam eiúſque poſteros latæ Geneſ. 3. magis ſe conformarent: *Puluis es & in puluerem reuerteris*: tum vt naturam ſequerentur, quę ſponte corpora defuncta in elementa ſua reſoluit: tum maximè vt fidem & ſpem reſurrectionis ſuperſtitibus ingererent. Ideo enim cadauera terræ commendabant quaſi in depoſitum, quòd in die reſurrectionis ea repetiturus ſit Deus, vt reſuſcitet, & viuificet. Idem feciſſe Iudæos fideles veríque Dei cultores, patet Geneſ. 50. 3. & 25. Ioſue 8. 29. 3. Reg. 13. 22. Tobiæ 1. 22. Ioan. 29. 43. Excipio funera Regum, quæ publica pompa cum aromatibus honoris cauſa cremabantur. Iſraëlitæ verò etiam plebeiorum oſſa cremabant, vel quia idololatræ gentium idololatrarum ritus ſequebantur: vel quia in communi lue & peſte, eandem reprimere ignéque purgare, ne in ſuperſtites proſerperet, conabantur. Cadauera ergo cum tabe & peſte comburebant. Poſt cremationem faciebant oſſilegium: cognati enim & amici oſſa cremati colligebant, & in æneam, auream, argenteam vel marmoream vrnam recondebant magna cura & cæremonia. Docet hoc Virgil. Æneid. 6. Oſſilegij ritus in funere.

Oſſáque lecta cado texit Corinæus aheno.

Quin & ſuorum coniugum, fratrum, filiorum, parentum, ſi alibi defuncti eſſent, oſſa in patriam reuehebant. Vnde Ouid. in Scythia moriturus, ita de ſuis oſſibus præcipit lib. 3. Triſt. Eleg. 3.

Oſſa tamen facito parua referantur in vrna.
Sic ego non etiam mortuus exul ero.

Ritum huius oſſilegij deſcribit Tibullus lib. 3. Eleg. 10. Primò enim docet lecta fuiſſe ab amicis & propinquis.

Ergo ego cum tenuem fuero mutatus in vmbram,
&c.
Mæreat hæc genero, lugeat illa viro.
Pars quæ ſola mei ſuperabit corporis, oſſa,
Incinctæ nigra candida veſte legant.

Vbi Secundò docet, collectores oſſium fuiſſe incinctos, id eſt, ſoluta fluxáque veſte more mulierum; & atratos, hoc eſt, nigra veſte indutos. Inſuper prius manus abluiſſe, dum ait: *Perfuſæq; piæ ante liquore manus.* Tertiò, in oſſa collecta lac & vinum infudiſſe, ac deinde in linteo ea ventilaſſe, vt humor vini infuſi exugeretur. Subdit enim:

Et primum annoſo ſpargant collecta Lyæo:
Mox etiam niueo fundere lacte parent

(vt aptentur circulo lacteo, ad quem heroum animas poſt mortem deduci cenſebant Romani, teſte Cicer. in ſom. Scip.)

Poſt hæc carbaſeis humorem tollere ventis,
Atque in marmorea ponere ſicca domo.

Quartò, in oſſa immiſiſſe odores & aromata, ac denique lachrymas:

Illic quas mittit diues Panchaia merces,
Eoique Arabes, diues & Aſſyria.
Et noſtri memores lachryma fundantur eodem.
Sic ego componi verſus in oſſa velim.

Sextò, matres & cognatæ oſſa priùs in ſinum colligebant, quàm ea in vrnam inferrent. Docet id Tibullus lib. 1. Eleg. 3.

Abſtineas mors atra precor: non hic mihi mater,
Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.

Et Seneca Conſol. ad Heluiam cap. 11. *Modò in eundem ſinum ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti.*

Porrò Augusti oſſa, ait Sueton. in eius vita cap. 100.

100.legerunt primores equeſtris ordinis,tunicati & diſcincti, pedibúſque nudis. Hoc vltimum reuerentiæ Auguſti datum:nam nudipedes fuiſſe aliorum oſſium collectores, non legimus. Hæc Gentiles Gentilibus, quid iam faciant Chriſtiani Chriſtianorum, imò ſanctorum & Martyrum oſſibus & reliquiis?quo honore ea proſequentur?

Vers. 11. *Et dicet.*] Scilicet propinquus, qui quaſi veſpillo, ſiue pollinctor è domo mortuaria ſibi cognatorum extulit oſſa ad ſepulturam: *dicet*, inquam,cùm à ſepultura redierit, *ei qui in penetralibus*,id eſt, incolæ *domus* mortuariæ ſuos defunctos lugenti: *Nunquid adhuc eſt penes te* aliquis mortuus, cuius oſſa efferam & ſepeliam? *Et reſpondebit* incola domus: *Finis eſt*.q.d.Omnes mortui elati ſunt, nemo reſtat præter me, qui meam orbitatem & ſolitudinem lugeo. Vnde Syrus vertit: *Et dicet illi: Non eſt,quoniam perierunt, pro eo quod recordationem non facerent in nomine Domini.*

Et dicet ei:Tace,& non recorderis nominis Domini.] Quæres, quis dicet?an incola domus,an propinquus veſpillo?Et cur? Primò,Chald.Dicet inquit,propinquus, incolæ domus lamentanti ſuos defunctos,*tace*, noli flere: defunctus enim tuus iuſtè à Deo morte punitus eſt: quia Deum non colebat,Deíque nominis oblitus, eum non inuocabat. Sic enim vertit: *Remoue* lachrymas & lamenta, *quia dum vita fruebatur (* cognatus tuus defunctus) *non fundebat preces in nomine Domini.* Secundò,S.Hieron.& Vatab.Solebant, inquit, in lamentis & ærumnis, v.g.in funeribus nominare, & inuocare nomen Domini: Iſraëlitæ verò adeo erant idolis addicti,vt nec in funere vellet Deum verum nominare, & inuocare.Tertiò,Lyran.Sanchez & Ribera cenſent eſſe verba incolæ domus, qui ex impatientia dicat propinquo eum ſolanti, & vt Dei opem inuocet ſuadenti:Noli mihi refricare nomen Domini. Ipſe enim horum funerum & malorum omnium mihi eſt auctor. Ita ex impatientia delirant impij, cùm,ſi ſaperent,in tribulatione ad Deum recurrerent, & omne ſuum refugium in eo collocarent. Imò Gentiles in afflictione ſuis diis, quaſi eius auctoribus maledicebant, vti etiamnum faciunt Sinæ & Iapones, qui deos ſuos flagellant.Sic Æneas ob mortuam vxorem Æneid.2.

Quem non incuſaui amẽs, hominúmq; Deúmque? Sapienter enim Seneca lib.8.declamat. *Diligentius,ait, dij coluntur irati.* Ita ſapuit Iob à Deo tot flagellis exercitus,cùm dixit cap.23. 3.*Quis mihi tribuat,vt cognoſcam & inueniam illum, & veniam vſque ad ſolium eius?* Quartò,alij cẽſent ex deſperatione dici.q.d. Ne mihi nomines Deum,eúmque inuocare ſuadeas: periimus enim, actum eſt de nobis;nec ipſa ſalus ſi velit, nos ſeruare poſſit. Quintò, Ruffinus cenſet dici ex omine & terrore. Adeo enim malis à Deo inflictis perculſi erãt, vt vel Deum nominare non auderent,formidantes, ne ſi vel eum nominarent, nouam ab eo cladem & quaſi nouum fulmen exciperent. Vnde Arabicus vertit: *Tacete,vt non nominetis in nomine* (nomen) *Domini.* Sextò, Arias & à Caſtro cenſent eſſe verba Amos, qui hoc epiphonemate ærumnas haſce extremas concludat. q. d. Dicet propinquus incolæ domus lugenti ſuorum funera: Tace,ne fleueris: *Et ne recorderis*, id eſt,nam tunc recordari non licebit *nominis Domini.* Tunc enim tanta omnes obruet calamitas & afflictio,vt non lubeat, nec liceat Deum nominare & inuocare.Sic ſæpe iuſto Dei iudicio accidit peccatori-

A bus,qui vitam in deliciis tranſigunt, & pœnitentiam in mortem differunt, vt in morte tot curis, doloribus & angoribus opprimantur, vt Dei & ſaluris ſuæ obliuiſcantur. Omnes penè hi ſenſus probabiles ſunt:ſecundus tamen, tertius & quartus planiores ſunt. Porrò contrariè vertit Pagninus: *Nos enim ſumus aſſueti commemorare nomen Domini.* q. d. Veſpillo ſolabitur incolam domus dicendo: Noli flere, ſed de more inuoca nomen Domini.

Quia ecce Dominus mandauit(id eſt, ordinauit, Vers. 12. diſpoſuit,decreuit,ac ſicut decreuit,ſic & exequetur,atque)*percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem ſciſſionibus.*] To *quia* rectè cohæret cum ſenſu tertio Lyrani iam dato. Verùm B generaliùs referri poteſt ad omnia præcedentia.q.d. Tantæ clades & ſtrages imminent tam Sioni, quàm Samariæ,quas à verſ.1. hucuſque recenſui, quia Dominus iuſtus iniuriarum ſuarum vindex *percutiet domum maiorem*, id eſt, regnum decem tribuum ac Samariam *ruinis*,id eſt, pleno interitu & perpetua captiuitate,vt planè corruat & pereat regnum Iſraël inſtar teſtæ caſu diffractæ, quæ reparari & redintegrari nequit: *Domum minorem* verò,id eſt,regnum Sionis & Iudæ, *percutiet ſciſſionibus*,id eſt, rupturas & ſciſſuras ex eo auferet; partem eius ſcilicet occidendo, partem captiuando: ſed has ſciſſuras ſarciet & reſtituet per Eſdram & Nehemiam, cum annuente Cyro captiuos ex Babylone in Iudæam remittet. ita S. Hie- C ron.Chald.Remig.Ruper.Hugo,Lyran.Ribera & alij. Vnde Chald.vertit.: *Et percutiet regnum magnum percuſſione forti, regnum verò minus plaga remiſſiori.*

Nota, pro *ruinis* Pagnin. & Vatab. vertunt *rimis*,vel fiſſuris, quaſi hic Deus minetur Samariæ terræ motum,quo domus tam magnæ quàm paruæ ſindendæ,& rimas acturæ ſint. Hebr.eſt רְסִיסִין *reſiſin*,quod Marinus, Forſterus & à Caſtro vertunt,*ſtillis*, vel *diſtillationibus*, quæ cauſant rimas & fiſſuras in domo,iuxta illud Cant. 5. 2. *Caput meum plenum eſt rore,& cincinni mei reſiſin*, id eſt, diſtillationibus,& *guttis noctium.* Senſus eſt, ait à Caſtro,q. d. Deus per Aſſyrios percutiet & ſubuertet omnes domos Samariæ,tam maiores, quæ D multis conſtant habitatoribus, ſigillatim illos interimendo; quàm minores, quæ minùs poſſunt reſiſtere, ſimul & ſemel eas confringendo. Verùm primus ſenſus iam datus, vti communior,ita verior & certior eſt.Vnde hebr.*reſiſin*, non tantùm compluriones & diſtillationes,ſed & fracturas & contritiones validas ſignificat:ita enim vertunt Septuag. Chald. & noſter. Alludit enim רְסִיסִין *reſiſin* per *ſamech*,ad רְצִיצִין *retſitſin* per *tſade*, quod propriè fracturas, & contritiones ſignificat omnium Hebræorum conſenſu. Adde, hic non agi de vnius Samariæ & decem tribuum, ſed & de duarum, id eſt, omnium duodecim tribuum excidio. Hoc enim ſignificant illa verba verſ.15. E *Et conteret vos ab introitu Emath vſque ad torrentem deſerti.* Hic enim limes & terminus ponitur non decem ſed duodecim tribuum, adeóque totius terræ promiſſæ,vti dixi verſ.2. ita S.Hieron. Porrò cauſam tanti vtriuſque gentis excidij ſubdit,eius ſcelera, quòd ſcilicet iuſtitiæ, rerúmque naturam & ordinem peruerterit & ſubuerterit: ideo enim lege talionis mereri, vt & ipſa vtraque ſubuertatur & intereat.Ait ergo:

Nunquid currere queunt in petris equi,aut arari Vers. 13. *poteſt in bubalis?*] Hebr.eſt: *Num current in petra*

 equi?

Digitized by Google

equi Num arabit(arator)*in bobus*? ſcilicet feris & indomitis,putà bubalis,vris, biſontibus:vnde noſter vertit,*in bubalis*.Nam aliis bobus cicuribus & domeſticis tam aratur,quàm equis. Porrò bubali olim tempore Amos, præſertim in Iudæa, feri erant & indomiti; vt iugum & aratrum excuterent.Vnde Martial.lib.1.

Illi ceſſit atrox bubalus atque biſon.

Iam verò in Italia videmus eos eatenus cicurari, vt ſubiugales fiant, iugúmque currus admittant, & aratris ſeruiant. Senſus eſt q. d. Sicut impoſſibile eſt,vt in petris currant equi,& arent iugúmque ſuſcipiant bubali indomiti: ita impoſſibile eſt vos currere in via mandatorum Domini, quæ vobis dura & ſaxea videtur; aut ſubire iugum legis Dei:quia vos eſtis quaſi bubali indomiti, iugum omne excutientes.Ita libertas libertate perit. Qui enim renuit ſeruire Deo, cui ſeruire regnare eſt, ſeruiet ſuis concupiſcentiis,ſuæque præfractę voluntati & diabolo, quæ grauiſſima eſt ſeruitus. Quocirca Chriſtus repudiatis Iudæis, iugi euangelici impatientibus, quaſi bubalis,elegit gentes, quaſi boues cicures & domitos, dixitque illis: *Tollite iugum meum ſuper vos*: qui proinde vomere euangelicæ doctrinæ & vitæ terram infidelium proſcindentes, fructum regno Dei operati ſunt, magnámque animarum meſſem collegerunt. ita Ruper. qui putat ab Amos hic prædici Iudæorum, quaſi bubalorum, reprobationem; Gentium verò,quaſi cicurum,electionem.

Secundò, Recentiores paſſim repetunt *τὸ in petris*, ſicque facilè ad quoſuis boues hæc adaptant,hoc modo: *Nunquid current in petra equi? nunquid arabit arans bobus in petra*:q. d. Vos ô Iſraëlitæ perinde agitis, ac ſi in rupe quis equum ad curſum,aut bubalum, vel bouem ad arandum incitaret, hoc eſt, agitis omnia ordine inuerſo & præpoſtero. Sicut enim iſta naturæ repugnant,ita vos agitis repugnantia naturę,rationi & Deo:quia iudicium,id eſt,iuſtitiam,quæ naturæ, Deo & rationi conſona dulcis eſt,& placet,vertiſtis in peccati abſynthium & amaritudinem, quæ naturæ, Deo,& rationi diſſona amara eſt, & execranda.ita Pagnin.& Vatab.Rurſum,*ſicut non ſolent equi currere in petris, neque agricola arare in petroſis locis, cum nullus inde fructus ſit ſperandus, ſic ex tam impœnitenti vita veſtra, nequaquam felicitas erit ſperanda*,inquit Clarius. Vnde Syrus vertit: *Nunquid currunt ſupra petram equi, aut trahunt in ea aratrum*,vel *vomerem?*

Inſuper contra naturam eſt equi, inquit Palacius,*currere ſuper rupe, & contra naturam bouis eſt arare ſuper eadem rupe; itidem contra naturam iudicis eſt,currere, & arare ſuper iniuſtitia. Si enim velint bos aut equus currere, vel arare ſuper petra, frangent crura,& pectora lacerabunt*. Parœmia hæc ergo tria ſignificat. 1. Iſraëlitas in ſua iniuſta & praua vita præpoſterè laborare. 2. inutilem laborem eúmque moleſtum ſuſcipere,ac rem impoſſibilem tentare.Sic ait Poëta:

Non profecturis littora bobus aras.

3. laborem hunc non tantùm fore inutilem eis, ſed & noxium ac exitialem. Hic ſenſus facilis eſt & planus,ac valde Hebræo conſonat. Simile prouerbium eſt:*Fronti ocream,tibiæ galeam applicas.*

Huc pertinet expoſitio Sanchez, qui cenſet eſſe amplificationem ab impoſſibili. Cùm enim quid inexpectatum aut valde abſurdum fieri videmus, dicimus in rerum natura nihil fore iam impoſſibile factu. q. d. Cum video quòd Iſraël

A Deum dulciſſimum amaricarit, & conuerterit in fel & abſynthium,quod videbatur impoſſibile,dico iam naturam rerum inuerti, vt deinceps equi curſuri ſint in petris,bubali araturi, quod hactenus credebam eſſe impoſſibile. Sic Ouidius videns ſe proditum ab amico intimo,quod putabat eſſe impoſſibile, ait iam nihil impoſſibile eſſe iudicandum.Sic enim canit lib.1.Triſt.Eleg.7.

Terra feret ſtellas,cœlum findetur aratro,
Vnda dabit flammas,& dabit ignis aquas.
Omnia naturæ præpoſtera legibus ibunt,
Párſque ſuum mundi nulla tenebit iter.
Omnia iam fient,fieri quæ poſſe negabam;
Et nihil eſt,de quo non ſit habenda fides.
Hæc ego vaticinor, quia ſum deceptus ab illo,
B *Laturum miſero quem mihi rebar opem.*

Et paſtor ille videns Niſam nympham ſpecioſam nupſiſſe Mopſo ſtolido,apud Virgil.Ecloga 8.

Mopſo Niſa datur;quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis, æuóque ſequenti
Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.

Porrò idem preſſiùs hæc applicat Iſraëli,q.d. Non eſt ô Iſraëlitæ, quod putetis ciuitates veſtras eſſe inexpugnabiles ab hoſte,ſicut petræ ſunt inarabiles ab equis & bubalis: quia cum vos ſceleribus veſtris rerum naturam immutaueritis, & Deum ſuauiſſimum in fel conuerteritis; pariter ipſe ſoli locíque veſtri naturam immutabit, faciétque vt equi hoſtiles in petris veſtris currere,eáſque ſubiugare,ac in iis bubali arare poſſint. Hæc expoſi-
C tio videtur concinna & plauſibilis.

Tertiò,S.Hieron.quem ſequuntur Remig.Albert.& Hugo,cenſent Iſraëlem ruinis, Iudam ſciſſionibus comparari, quia ſciſſa domus ſarciri poteſt,ruinæ verò debent reædificari, reſtaurari nequeunt: ruinas Iſraëlis comparari equis, qui nequeunt in petris currere; ſciſſiones Iudæ comparari bubalis, qui ſilueſtres boues ſunt, & tam indomiti, vt iugum ceruicibus non recipiant, & propter feritatem nolint arare.q.d. Vos ô Iſraëlitæ ſtolidiores, duriores & deteriores eſtis equis & bubalis.*Cum enim hi naturam ſuam mutare non poſſint,vos mutaſtis naturam Dei, vt dulcem ama-*
D *rum faceretis,& fructum iuſtitiæ eius in abſynthium verteretis,quæ eſt herba amariſſima.* Hæc expoſitio mutationem naturæ & repugnantiam non in Iſraëlitis eorúmque moribus,ſed in Deo conſtituit, quòd ſcilicet Iſraëlitæ ſuis ſceleribus irritando Dei naturam, quæ eſt ipſa clementia, eam quaſi commutarint in ſeueritatem & vindictam acerrimam.

Quartò,Ruffinus:Certum eſt,inquit,quòd nec bubalus iuga portet, nec per ſaxa equus ſponte incedat:vos autem, qui vos & iuga diſcuſſiſſe, & fræna rupiſſe gaudentes, videbamini vobis eſſe equi in luxuria,in virtute & libertate bubali, rebus probate quod ſpebus hauſiſtis, id eſt, quod
E nullis ſubiaceatis imperiis. Quod cum vtique in contrarium cadit, atque ad arbitrium hoſtium, pérque itinera aſperrima ingredimini; ac graues labores confracta ceruice toleratis, confiteamini neceſſe, nec equos vos eſſe, nec bubalos, nec quicquam pręſidij ac virium ad opes veſtras comparaſſe.Senſus ergo Ruffini hic eſt:O Iſraëlitę iactabatis vos eſſe liberos,quaſi equos ſalaces & effrænes, qui non in petris, ſed in campis quò volunt currunt; & bubalos indomitos, qui iugum aratri excutiunt. At ego iugum captiuitatis per Aſſyrios veſtro collo impoſui, cogóque incedere & currere per petras & rupes, quaſi mancipia in Babylo

Digitized by Google

Babylonem. Ergo non eſtis equi effrænes, ſed frænati; non bubali indomiti, ſed domiti & capiſtrati. Verùm hæc expoſitio multa ſubaudit & ſupplet, quæ in textu non habentur. Quocirca prima & ſecunda expoſitio magis planæ ſunt & genuinæ.

Quintò, Septuag. hæc omnia de equis, non de bubalis accipiunt. Vertunt enim: *Si perſequentur in petris equi, ſi tacebunt ad feminas?* Hebr. enim יַחֲרוֹשׁ *iacharos*, & arare vt vertit noſter, & tacere vt vertunt Septuag. ſignificat. Rurſum ipſi pro בַּבְּקָרִים *babbekarim*, id eſt, in bobus, videntur legiſſe בַּנְּקֵבִים *bannekebim*, id eſt, in feminis, ad feminas: vtrobique enim hebraicæ literæ ſunt ſimiles. Alludunt ad id quod verſ. 7. verterunt: *Auferetur hinnitus equorum ex Ephraim.* pro quo noſter vertit: *Auferetur factio laſciuientium.* Porrò verſionis Septuag. hunc ſenſum dat Theodor. Sicut equi ad equas quas proſpexerunt non tacent, ſed adhinniunt, ſic hoſtes Aſſyrij in vos, ô Iſraëlitæ, expeditiſſimo impetu & clamore, quaſi hinnientes ad prædam, irruent & graſſabuntur. Tropol. S. Hieron. per equos accipit dæmones, qui formidant viros, inſaniunt in feminas, id eſt, homines molles & effeminatos. *Quando*, inquit, *virilem viderint animum & Dei fortitudine roboratum, non audent accedere, quando verò effeminatam mentem, vnguentis ac deliciis eneruatam, & in muliebrem verſam mollitiem, ſtatim inſaniunt, & ſe tenere non poſſunt, & geſtiunt ad libidinem.* Vnde Arabicus vertit: *Qui currere nimis faciunt equos in tædio, vt ſileant* (quieſcant) *à feminis.*

Quoniam conuertiſtis in amaritudinem iudicium &c.] *Iudicium & iuſtitia* Primò hic propriè accipi poſſunt, quaſi dicat: Peruertitis iura & iuſtitiam in iudiciis, abſoluendo diuites nocentes ob munera, & pauperes innocentes condemnando. Hoc enim taxauit c. 4. 1. Secundò, generatim pro eo quod æquum & iuſtum eſt. q. d. Pro æquo facitis iniqua, pro iuſto iniuſta & impia, pro honeſto inhoneſta, putà pro virtute vitia & ſcelera.

Vers. 14. *Qui lætamini in nihili.*] Hebr. *in non verbo*, id eſt, *in non re*, in nihilo, *in* eo quod *non eſt aliquid*, vt vertit Pagnin. Sed Symmach. ἀλόγως, id eſt, fruſtra, abſque ratione & cauſa. q. d. Qui exultatis in veſtris idolis, quæ ſunt res nihili, aut in vanis fluxiſque opibus & voluptatibus, ac præſertim in potentia huius ſæculi veſtróque robore ac viribus, dicentes: *Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua?* id eſt, vires, animos & robur, quibus Remp. tueamur & hoſtes inuadamus. Ita ſuperbi vires, quas à Deo acceperunt, imò quas non habent, ſibi arrogant. Humiliùs & veriùs Pſaltes pſal. 43. 6. *In te*, ait, *inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis*, in nos. Eſt metaphora à tauris, quorum audacia & robur eſt in cornibus. Vnde tauro rhinocerotem comparans Martial. in Amphith. ſic ait:

Namq; grauem gemino cornu ſic extulit vrſum,
Iactat vt impoſitas taurus ad aſtra pilas.

Sic Horatius ait vinum addere cornua, id eſt, animos viréſque timido & pauperi. Nam lib. 3. Ode 21. alloquens amphoram:

Tu, ait, ſpem reducis mentibus anxiis,
Viréſque, & addis cornua pauperi

Sic Plautus ait, *Cornutam beſtiam petis*, id eſt, laceſſis animoſum & paratum vlciſci. Et Moſes Deuter. 33. 17. de Ioſeph ait: *Cornua rhinocerotis cornua illius: in illis ventilabit gentes vſque ad terminos terræ.* Porrò quia opes dant animos viréſque, ſúntque quaſi cornua diuitum; hinc per *cornua* aliqui cum Chaldæo hic intelligunt ſubſtantiam & diuitias.

Mor. peccator lætatur in nihili ob ſeptem rationes.

Tropol. peccator lætatur in nihili, id eſt, in rebus friuolis & euanidis. Hinc peccatum vocatur nihil: Primò, quia ipſum eſt res nihili, id eſt, vana, & nullius pretij vel momenti. Secundò, quia citò voluptas eius tranſit & euaneſcit. Vnde Pſaltes pſal. 75. 6. *Et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Tertiò, quia peccatum peccatorem ducit ad nihil, id eſt, ad interitum & mortem, tum præſentem, tum æternam. Quartò, peccatum eſt nihil in genere moris & virtutis, quod eſt bonum morale: peccatum enim non eſt bonum, ſed malum morale. Quintò, quia peccatum eſt priuatio boni: priuatio autem non eſt ens poſitiuum, ſed negatiuum, putà nihil. Sextò, quia peccatum priuat Deo, qui eſt omnia & omnium opifex, ſine quo factum eſt nihil: cum ergo peccatum & peccator ſit ſine Deo, ſequitur ipſum eſſe nihil in genere moris. Audi S. Auguſt. in Soliloq. cap. 3. & 4. *Nihil eſt mors: nam per ipſam ad nihilum tendimus, dum nos nihil facere per peccatum non formidamus. Et iuſtè quidem hoc Domine: nam digna factis recipimus, dum ad nihilum deuenimus tanquam aqua decurrens: quia ſine te factum eſt nihil, & nos faciendo nihil, facti ſumus nihil: quia ſine te ſumus nihil, per quem facta ſunt omnia, ſine quo factum eſt nihil. Væ mihi miſero toties annihilato: quia tu verbum per quod facta ſunt omnia, & ego ſine te, ſine quo factum eſt nihil.* Et c. 5. *Miſer factus ſum, & ad nihilum redactus ſum, & neſciui: quia tu es veritas, & ego non eram tecum. Ad nihilum duxerunt me iniquitates: quia tu es verbum per quod facta ſunt omnia, ſine quo factum eſt nihil: & ideo ſine te factus ſum nihil: quia eſt nihil, quod ad nihilum ducit. Quæcunque per verbum facta ſunt, valde bona ſunt. Quare bona ſunt? quia omnia per verbum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: quia nihil bonum ſine ſummo bono eſt: ſed malum eſt, vbi non eſt illud bonum, quod vtique nihil eſt: quia nihil aliud eſt malum, quàm priuatio boni: ſicut nihil aliud eſt cæcitas, quàm priuatio luminis. Malum ergo nihil eſt: quia factum non eſt: ſed qualiter malum eſt, ſi factum non eſt? Quia malum priuatio boni eſt per quod factum bonum eſt: eſſe ergo ſine verbo, malum eſt; quod eſſe non eſt: quia ſine ipſo nihil eſt. Separari ergo à verbo, eſt eſſe ſine via ſine veritate, ſine vita; & ideo ſine ipſo nihil, & ideo malum: quia ſeparatur à verbo, per quod facta ſunt omnia valde bona. Separari autem à verbo per quod omnia facta ſunt, nihil aliud eſt, quàm deficere, & à facto tranſire in defectum: quia ſine ipſo eſt nihil. Quoties ergo à bono deuias, à verbo te ſeparas: quia ipſum eſt bonum: & ideo nihil efficeris, quia ſine verbo es, ſine quo factum eſt nihil.* Et paulò pòſt: *Si ergo nihil fui cum ſine te fui, quaſi nihil fui, & velut idolum quod nihil eſt, quod quidem aures habet, & non audit; nares habet, & non odoratur; oculos habet, & non videt.* Sic Ezechiel de Tyro peccatrice ait c. 36. *Ad nihilum deducta es, & non eris in perpetuum.* Et de eius rege ſuperbo c. 28. 20. *Nihili factus es, & non eris in perpetuum.* Et Apoſt. Galat. 6. 3. *Si quis*, ait, *exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.* Septimò, propriè & phyſicè peccatum eſt nihil, quia adhæret & lætatur in creaturis, eáſque opponit & anteponit creatori: creaturæ autem ſi cum creatore comparentur, ſunt vmbræ rerum, non veræ res, ideóque ſunt nihil. Dei enim eſſentia & nomen eſt, *Ego ſum qui ſum.* q. d. Ego ſum qui ſolus habeo ve-

Solus Deus eſt, creaturæ ſunt vmbræ rerum.

Digitized by Google

rum, plenum, ſolidum, æternum & immenſum eſſe: creaturæ verò à me participant vmbram tantùm huius veri eſſe; quia eſſe ipſarum tam eſt exile, diminutum, breue, fugax, inſtabile & caducum, vt ſi cum meo eſſe comparentur, potiùs dicendæ ſint non eſſe, quàm eſſe. Conſequenter creaturæ ſicut non habent verum eſſe, ſic nec habent verum bonum, ſed vmbram tantùm: boni: ens enim & bonum conuertuntur: quale ergo & quantum eſt eſſe, tale & tantum eſt bonum, quod intima entis eſt proprietas. Hinc Chriſtus: *Quid*, inquit, *me dicis bonum? nemo bonus niſi ſolus Deus*, Lucæ 18. 19. q. d. Tu cenſes me eſſe merum hominem, non Deum: noli ergo me vocare bonum; quia vera bonitas, ſicut & vera entitas, non homini, ſed ſoli competit Deo. Hinc & Philoſophi docent, Deum in nullo eſſe prædicamento: quia prædicamenta ſunt ſeries rerum dumtaxat creatarum. Deus ergo hæc omnia tranſcendens, ſolus vnum verúmque ſubſtantiæ rerúmq; omnium prædicamentum conſtituit, cuius reſpectu noſtra prædicamenta, omnéſque res eis contentæ, ſunt tantùm vmbræ, imò nihil. Quod dixi de bono, idem dico de veritate, ſapientia, potentia, iuſtitia, ſanctitate aliiſque attributis. Hæc enim in Deo habent verum eſſe, in creaturis vmbram eſſendi dumtaxat. Quocirca Deus in Script. vocatur *ſolus ſapiens* Rom. 16. 17. *Solus potens* 1. Timoth. 6. 15. *ſolus immortalis* ibidem verſ. 16. *ſolus Dominus* Iſaiæ 37. 20. *ſolus bonus*, *ſolus præſtans*, *ſolus iuſtus* 2. Machab. 1. verſ. 24. *ſolus pius* Apoc. 15. 4. *ſolus glorioſus* 1. Corinth. 1. 17. quia ipſe ſolus habet veram, plenam, increatam, & immenſam ſapientiam, potentiam, bonitatem, &c. Peccator ergo, quia in creaturis delectatur, non in creatore, hinc delectatur in vmbra, in nihili, non in ente vero: ſed quia hæ vmbræ creaturarum in huius vitæ caligine homini cæco magnæ apparent, perinde vt occidente ſole magnæ altæque cadunt de montibus vmbræ; hinc vmbras haſce ipſe admiratur & ſectatur inſtar canis Æſopici, qui viſa vmbra carnis in aqua, eam inuaſit (vtpote quæ maior carne apparebat in aqua) itáque carnem amiſit, nec vmbram obtinuit. Eia Domine, aſpiret dies tuæ claritatis æternæ, & inclinentur vmbræ huius caliginis, vanitatis & mortalitatis. Eia Domine, diſpelle tenebras noſtras, illumina oculos noſtros, vt non vmbras honorum, opum & deliciarum, quæ quaſi præſtigiæ in terra aciem mentis noſtræ præſtringunt, ſed ipſos veros honores, opes & delicias, quas in cœlis di-

A ligentibus te abſcondiſti & præparaſti ab æterno, ſixo obtutu intueamur, amemus & ambiamus. Amen.

Nota peccatum hebr. vocatur אָוֶן *auen*, quod multa ſignificat, ſcilicet mendacium, vanitatem, iniquitatem, laborem, fatigationem, afflictionem, idolum, nihil & nihilum. Hæc enim omnia in ſe reuera habet, imò reipſa eſt peccatum. Rurſum אָוֶן *auen* per craſin eſt אוֹן *on*, id eſt, dolor, nimirum peccatum in ſe contrahit paritque omnem dolorem. Inſuper אָוֶן *auen* per craſin eſt אֵין vel אַיִן, id eſt, *en* vel *ain*, hoc eſt, *non*, ſiue negatio entis omniſque boni. Hoc enim eſt peccatum, vti iam oſtendi. *Auen* ergo eſt *Benoni*, hoc eſt, peccatum eſt filius, imò & pater doloris.

Gentem.] Aſſyrios, qui vaſtent Samariam; & Vers. 15.
B Chaldæos, qui vaſtent Ieruſalem, itáque totam Chananæam: huius enim terminus Aquilonaris eſt Emath, Meridionalis eſt torrens Ægypti, putà riuus ex Nilo deriuatus de eremo veniens, qui Iudæam diuidit ab Ægypto, & inter Rinocoluran & Peluſium in mare influit. Vnde alibi ſæpe vocatur torrens Ægypti, aliquando torrens deſerti, aliquando fluuius turbidus, id eſt, Nilus, quia ex eo oritur & profluit. ita S. Hieron. Remig. Ruper. Hugo, Lyra. & Arias. Alij tamē, vt Theod. Vatab. à Caſtro, per gentes ſolos Aſſyrios accipiunt: cenſent enim hic agi tantùm de Samariæ & decem tribuum excidio, atque alludi ad robur
C & potentiam Ieroboam regis Iſraël, ſub quo prophetauit Amos. Hiſce enim verbis obterit eius animos & vires, de quibus dicitur 4. Reg. 14. 28. *Reliqua autem ſermonum Ieroboam, & fortitudo eius qua præliatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcum & Emath Iuda in Iſraël, nónne hæc ſcripta ſunt*, &c. Et verſ. 25. *Ipſe reſtituit terminos Iſraël ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis.* Huic præſidentiæ & robori Ieroboam & Iſraëlis opponit ſe Deus per Amos, dicens totidem verbis, ſed antiſtrophis: Ecce ego adducam Aſſyrios qui vaſtent Iſraël, ab Emath vſque ad mare ſolitudinis, imò vlteriùs vſque ad riuum Ægypti, & tunc videbunt quàm infirma fuerit eorum firmitas, quàm
D inane robur, quàm vana & falſa præſidentia, cum eorum virtus in debilitatem, gloria in contumeliam, iactantia in gemitus & lamenta tranſibit. Vtraque ſententia ita concilianda eſt, vt dicamus Prophetam primariò agere contra Samariam & decem tribus, ſecundariò contra Ieruſalem & Iudæos, vti initio capitis oſtendi. Quænā ſit Emath dixi verſ. 2.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Videt Amos Primò locuſtam depaſcentem terram Iſraël. Secundò ignem in illam immitti, ſed vtramque plagam deprecans precibus ſuis auertit. Videt Tertiò Deum deponere trullam ſuæ curæ & prouidentiæ, qua incruſtare & conſeruare ſolebat murum Iſraëlis, indéque Iſraëlem ruere in interitum. Rurſum verſ. 10. Amaſias accuſat Amos apud Ieroboam, quaſi ſeditioſum, eique ſuadet vt in Bethel non prophetet; ſed redeat in Ieruſalem. Cui reſpondet Amos, ſe non eſſe Prophetam, ſed armentarium, à Deo tamen iuſſum prophetare in Bethel, quod cùm impedire velit Amaſias, ex Deo intentat illi vxoris ſtuprum, liberorum necem, expilationem, exilium, totique Iſraëli captiuitatem & excidium.

Verſ. 1.

Digitized by Google

Verſ. 1.] Hæc oſtendit mihi Dominus Deus: & ecce fictor locuſtæ in principio germinantium ſerotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſionem regis.

Verſ. 2.] Et factum eſt: cùm conſummaſſet cõmedere herbam terræ, dixi: Domine Deus propitius eſto, obſecro: quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt?

Verſ. 3.] Miſertus eſt Dominus ſuper hoc: Non erit, dixit Dominus.

Vers. 1. ECCE *fictor locuſtæ.*] *Fictor*, id eſt, figulus, plaſtes & formator locuſtarum: hoc enim ſignificat hebr. יוצר *iotſer*. Alij legerunt aliis punctis יֵצֶר *ietſer*, id eſt, figmentum, plaſma. Vnde Chald. vertit: *Ecce creatio locuſtarum.* Septuag. *Ecce fœtus locuſtarum.* Tigurina: *Ecce examen locuſtarum.* q.d. Vidi Deum quaſi plaſten, fingere & formare ingens examen locuſtarum, ipsúmque examen ab eo iam formatũm & productum inuadere terram Iſraël. Solus Arias vertit: *fingens exactores.*

Porrò heb. גֹּבַי *gobe* ſignificat locuſtas, eo quòd eleuent & exaltent pedes, à rad. גָּבָה *gaba*, id eſt, exaltauit: *gobe* ergo, quaſi dicat, gibboſi (& vt Itali dicunt *gobi*) cruribus. Iam *gobim* plurale, in regimine habet *gobe*. Eſt enim hic quaſi regimen genitiui, nimirum, *locuſtæ in principio*, id eſt, locuſtæ principij, hoc eſt, primi temporis germinantis: tunc enim locuſtæ teneram herbam & germen, quo mirè delectantur, depaſcentes, ingens ſatis campiſque damnum inferunt. Nota, Prophetæ non tantùm per verba, putà per locutionem internam, excipiebant & audiebant oracula Dei, ſed ſubinde etiam videbant idæas, vel ſpecies quaſdam oculis, aut potiùs imaginationi ſuæ obiectas, per quas quaſi per ſymbola edocebantur à Deo de futuris rerum euentis. Hæ enim ſpecies ſignificabant, & ſymbolicè repræſentabant res futuras, vel arcanas. Sic Ieremias c. 1. 11. & 13. vidit virgam vigilantem, & ollam ſuccenſam, per quæ ſignificabatur Nabuchodonoſor, qui quaſi virga percuſſurus, & quaſi olla accenſa cõbuſturus erat Ieroſolymam. Sic Ezechiel cap. 1. vidit currum cherubicum, quaſi ſolium glorioſum iudicis & vindicis Dei. Sic Iſaias c. 7. 20. vidit nouaculam acutam, quæ repræſentabat Aſſyrios, qui quaſi nouacula raſuri erant terram Iſraël. Pari modo Amos hic vidit fictorem quendam & plaſten, qui agmina locuſtarum fingeret & formaret, vti figulus fingit vaſa vel animalia ex luto. Iam fictor hic eſt Deus, qui omnium animalium rerúmque eſt creator & plaſmator: hoc enim ſignificat hebr. יצר *iotſer*. Hic ergo examina locuſtarum, id eſt, innumeros milites Aſſyrios producit, & per turmas educit, vt terram decẽ tribuum depaſcantur & deuaſtent. Locuſta enim habet ſpeciem militis armati, volentis inſilire in hoſtem. Similes locuſtas vidit Ioël cap. 1. 4. & 5. Ioannes Apocal. cap. 9. 1. & 2. vbi multa de iis dixi, quæ proinde hic non repetam. Porrò Lyran. Clarius, Vatab. & Arias, locuſtas hic propriè accipiunt, quaſi Deus famem & ſterilitatem, ex frumenti corroſione futura à locuſtis, minetur Iſraëli. hoc non eſt improbabile: ſub his tamen potius ſymbolicè intelligit Aſſyrios, qui populum corroſe-

A runt, id eſt, occiderunt, vel captiuarunt. Vnde Propheta eius clade ingemiſcens, ait verſ. 2. *Domine Deus propitius eſto, obſecro: quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt?* id eſt, ad paucitatẽ redactus. Ita S. Hieron. Theodor. Remig. Rupert. Haymo, Dion. & alij paſſim.

Moral. nota τὸ *fictor*, ſignificare Deum artem & curam ſuam intendere in locuſtis efformandis, ſicut figulus omnem cogitationem & induſtriam adhibet in excogitando & effingendo vaſe figulino. In hiſce enim animalculis elucet ars & potentia diuina, *nec in vllo magis quàm in his tota natura eſt*, ait Plinius lib. 11. c. 2. Nimirum locuſta, apis, muſca, &c. ſi naturam, organa, membráque omnia ſpectes, magnum mirúmque eſt Dei opus B & artificium: ſin vſum conſideres, multo eſt maius. Nam Deus quaſi mirus artifex, locuſtas & muſcas ita fingit & format, vt per eas domet tyrannos & reges potentiſſimos (vti Pharaonem) ac grauiſſima eis inferat ſupplicia. Hoc eſt quod ait per Ieremiam cap. 18. 11. *Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito cõtra vos cogitationem: fingo*, id eſt, excogito & formo ita appoſitè, vt malum & pœna ad amuſſim culpæ veſtræ reſpondeat, eámque ſuo modo & modulo adæquet: ſicut Iudex excogitat ſupplicium ſceleri latronis congruum & commenſum. vide Tertul. lib. 2. contra Marc. c. 24. Sciant ergo coloni, ſciant ciues, cùm grando vuas percutit, cùm aurugo ſegetes afflat, cùm C tonitru & fulmen agros ſiderant, cùm locuſtæ, erucæ, bruchi, &c. ſata depaſcuntur, ea à Deo immitti. Deus enim horum omnium eſt factor & fictor. Quocirca ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum faciunt verbum eius, vt ad eius nutum feriant peccatores. Itaque procellis hiſce & creaturis non indignentur mortales, vti faciũt ſtolidi canes, qui lapidem quo appetiti ſunt inſectantur & mordent, non hominem iacientem: ſed ad creatorem & vindicem, qui eas fingit & format, oculos conuertant: ab eo veniam & indulgentiam ſcelerum humili confeſſione efflagitent. Qui enim ipſi obſtrepit & obmurmurat, maiorem in ſe eius iram prouocat. *Nam cum culpa ſua feriri ſe denegat, quid aliud quàm iuſtitiã ferientis accuſat?* ait S. Greg. lib. 32. mor. c. 5. Cogi- D tet ergo illud S. Pauli Rom. 9. 20. *Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic?*

Moral. Deus fingit pœnã commẽſam culpæ.

In principio germinantium ſerotini imbris.] Id eſt, in principio veris, cum omnia germinare ſolent per imbrem ſerotinum, id eſt, vernum. Heb. *in principio cum aſcenderet ſerotinus*, ſcilicet imber vernus, qui prima educit & creſcere facit germina. Matutinus enim imber Hebræis eſt, qui manè, id eſt, tempore ſementis depluit in Octobri, vt ſemina riget, ſoluat, & radicet in terra. Serotinus eſt, qui ſerò, id eſt, tempore ariſtarum & meſſis depluit in vere, vt ariſtas granis impleat, fœcundet & maturet. Aut potiùs, hunc ſerotinum ex- E plicat, dum ſubdit: *Et ecce ſerotinus poſt tonſionem regis.* q.d. Serotinum imbrem intelligo eum, qui poſtquam prima herba & gramina luxuriantia detonſa eſſent pro fœno, ad alendos equos regios, depluit, facitque vt detonſa herba repullularet & recreſceret, ac in culmos ſpicáſque euaderet. Senſus eſt. q.d. Deus has locuſtas, id eſt, Aſſyrios finxit & emiſit in terram Iſraël tempore verno, id eſt, illo quo res Iſraëliticæ à cladibus reſpirare, vernare, proſperari, & in ſegetem ingentem creſcere incipiebant, adeo vt Iſraëlitæ regi Aſſyriorum monarchæ tam potenti rebella-

Digitized by Google

re auderent.ita S. Hieron. Pro *ſerotinus* hebr. eſt לקש *lekeſç*, quod propriè ſignificat imbrem ſerotinum: húc enim ſignificat מלקוש *malcoſç*, vti omnes Hebræi fatentur, quod ab eadem radice deſcendit, imò idem eſt cum *lekeſç*. Pagn. tamen *lekeſç* vertit, *herba ſerotina*; Tigurina, *herba renaſcẽs & repullulans*: per quam Vatab. accipit fœnum autumnale, ſiue *cordum*, putà herbam quæ in pratis, poſtquam illa falce demeſſa ſunt, ſuccreſcere ſolet, éſtque apprime commoda ouibus; ſicut vice verſa fœnum vernum commodum eſt equis. q.d. Locuſta hæc inuolauit in fœnum autumnale quo paſci ſolent oues, illúdque depaſta magnam famem & cladem intulit ouibus. Alij, vt Clarius, meliùs per herbam ſerotinam accipiunt, non autumnalem, ſed vernam, eam nimirum, quæ poſt primam graminis luxuriem & copiam reſecta ad alimentum equorum regiorum mox repullulauit, ac in ſpicas & culmos ſuccreuit: & ſic hæc verſio eum noſtra in idem redit. Senſus enim eſt q. d. Deus finxit locuſtas in principio germinationis, quæ poſt demeſſionem in pabulum equorum regiorum factam, rurſum imbre ſerotino repullulauit in culmos; ac tunc illum inuadens locuſta radicitus depaſta eſt.

Allegor. S. Cyril. in Zachar. c. 10. & S. Hieron. in Iob. 28. pluuia matutina fuit lex vetus data per Moſen, qua ſemina iacta per Patres legis naturæ germinabant: ſerotina verò eſt lex noua data per Chriſtum, qua ſemina legis veteris germinantia maturuerunt, & ad perfectionem perducta ſunt.

Et ecce ſerotinus poſt tonſionem regis.] Ita legendum cum Romanis, non, *poſt tonſorem gregis*, vti legunt nonnulli: ſicque explicãt q.d. Locuſtæ hæ de more eo tempore enatæ ſunt, quo depluente imbre ſerotino ſegetes (quas depaſcuntur) ſuccreuerunt, & quo pariter tonderi ſolent oues, ſcilicet ſub æquinoctium vernum, *in quo oues neque frigus, ſi lanam detraxeris; neque æſtum, ſi nondum detonderis, ſentiant*, ait Columella lib. 7. c. 4. Verùm legendum eſt, *poſt tonſionem regis* nõ *gregis*. Hoc enim ſignificat Hebr. אחר גזי המלך *achar ghizzi hammelech*. Secundò, Septuag. pro ז legentes affine ג, ſcilicet pro גזי *ghizzi* גג *gog*, vertunt: *Et ecce bruchus vnus Gog rex*, vel vt Complut. *in Gog regem*. nam pro אחר *achar*, id eſt, *poſt*, legerunt אחד *achad*, id eſt, *vnus*, atque *lekeſç*, quod prius verterant *ſerotinus*, æquè ac noſter & alij, hic vertunt *bruchus*: fortè pro *lekeſç*, legerunt לקק *lekec*, id eſt, ligurio, qui omnia lambit & lingit, qualis eſt bruchus. Videntur ergo Septuag. bruchi innumerabilem multitudinem, Gog gẽti ſæuiſſimę comparaſſe, quæ terram Iudæam vaſtatura deſcribitur, ait S. Hieron. Septuag. ſequitur Arabicus Antiochenus, qui vertit: *Oſtendit mihi Dominus, &* (quod) *ipſe veniens cum pullis* (paruulis) *locuſtæ, adueniens, currens. Et hæc eſt quæ iuit in terram Og regis Baſan, ad comedendum herbam eius.* Et viciniùs Arabicus Alexãdrinus: *Locuſta congregata eſt, & efferuet* (ebullit) *de valle prima in principio hyemis, & ignis venit in fine æſtatis: & ipſe eſt Gog rex.* Tertiò Aquila pro *ghizzi* perperam legens עזה *aza*, id eſt, *Gaza*, vertit: *Ecce ſerotinus poſt Gazæ regem*. Quartò, S. Hieron. in comment. vertit: *Ecce poſt ſerotinum tonſor* (ſiue *tonſura*) *regis*, ſicque explicat: *Oſtendit*, inquit, *Dominus Sennacherib regem Aſſyriorum cum infinita exercitus multitudine, inſtar locuſtæ vniuerſa tondentis eſſe venturum in principio imbris ſerotini, quando cuncta virent &*

A *cunctarum rerum abundantiam pollicentur. Has autem locuſtas, quæ primo vere volitabant, bruchus innumerabilis ſequebatur, qui veniebat poſt imbrem ſerotinum, & appellabatur tonſor, vel tonſura regis, eo quòd vniuerſa vaſtauerit. Hunc tonſorem Iſaias c. 7. 20. acutam nouaculam vocat, & ſtatim explicat vocátque regem Aſſyriorum: nouacula igitur & tonſor regis, exercitus Chaldæorum eſt, qui in modum bruchi vniuerſa populatus eſt.* Locuſta ergo eſt Sennacherib cum ſuis agminibus: poſt quem ſequitur bruchus, id eſt, Nabuchodonoſor cũ ſuis, qui relicta à Sennacherib vaſtauit. Ita & Theod. Remig. Haymo, Alber. & Hugo. Aliter Rupert. & Ribera: Locuſta, aiunt, eſt Salmanaſar, qui decem
B tribus vaſtauit: bruchus eſt Sẽnacherib, qui duas tribus afflixit; ſed orante Ezechia rege, per angelum cæſa ſunt eius caſtra. Verùm hæc omnia propriè ad decem, non ad duas tribus ſpectare, colligitur Primò ex eo, quòd in Bethel, quæ erat decem tribuum, prophetabat Amos. Vnde verſ. 13. ab Amaſia inde iubetur egredi, & pergere ad duas tribus. Secundò, quia verſ. 9. in tertia plaga comminatur regi Ieroboam & Iſraëli excidium: ergo prima vel ſecunda plaga nequeunt referri ad Sennacherib, qui duas tribus poſt excidium Ieroboam, & Iſraëlis afflixit. Tertiò, quia duas priores haſce plagas à ſe intentatas Deus placatus precibus Amos ſuſpendit & remiſit. Conſtat
C autem cladem à Salmanaſar & Nabuchodonoſor reipſa Iudæis fuiſſe inflictam, non autem ſuſpenſam, eámque fuiſſe integram & extremam. nam Salmanaſar decem tribus, Nabuchodonoſor duas euertit & abduxit. Denique in Hebr. & Latinis codicibus non habetur: *& ecce poſt ſerotinum tonſor regis*, vt legit S. Hieron. ſed vice verſa *τὸ poſt* tranſponitur, dicitúrque: *Et ecce ſerotinus poſt tonſionem regis*. quæ verba ſenſum S. Hieron. non admittunt, ſed elidunt: ſignificant enim ſerotinum imbrem non ante, ſed poſt detonſam & demeſſam à miniſtris regis, pro eius equis, herbam, eam feciſſe repullulare, ac tum in eam inuolaſſe locuſtam, vt eam depaſceret, eo ſenſu quem iam ſub-
D iungo.

Dico ergo, hęc tantùm ad decem tribus ſpectare. Illarum enim tres clades ab Aſſyriis inflictas, ſibi ordine ſuccedentes, totidem viſionibus præuidit ac prædicit hic Propheta. Vnde ter repetit: *Hæc oſtendit mihi Dominus.* Prima, quam hic deſcribit, inflicta fuit à Phul, qui primus è regibus Aſſyriorum Iſraëlem inuaſit. Huic ergo ſingulæ huius prophetiæ & viſionis partes ex æquo reſpondent. Propheta eas conciſè enarrat, aut potiùs conuoluit. Accipe eas explicatas & adaptatas. Vidit Amos 1. herbam primò germinantem & luxuriantem: illa ſignificabat res Iſraëlis efflореſcentes. 2. vidit eam tonderi & demeti à Re-
E ge: hic eſt Benadad rex Syriæ, qui valde afflixit Iſraëlem, eiúſque opes totondit & demeſſuit. 3. *vidit ſerotinum poſt tonſionem regis*, hoc eſt, vidit herbam à rege Benadad demeſſam, per imbrem ſerotinum, id eſt, ſubſequentem repullulare & refloreſcere. Id factum tempore Amos, per Ieroboam filium Ioas regem Iſraël, qui ſuo robore, & armis res Iſraëlis afflictas reſtituit, vt patet 4. Reg. 14. 25. Inde 4. vidit Amos in herbam repullulantem inuolare locuſtas à Deo formatas, eámque depaſci. Id factum per Phul regem Aſſyriorum, qui regnum Iſraëlis reſtauratum & reſtitutum à Ieroboam, inuaſit magno exercitu, regnante in Iſraële Manahem, ſub finem regni Oziæ regis

Iuda.

Digitized by Google

Iuda.5.Amos præuidens hanc locuſtarum,id eſt, Aſſyriorum irruptionem,precatur Deum, vt cladem hanc ab Iſraële auertat: precatur & impetrat. *Miſertus enim Dominus ſuper hoc, dixit: Non erit.* Id ita contigiſſe patet: nam Manahem ex tributo quinquaginta ſiclorum ſingulis capitibus indicto,dedit Phul mille talenta argenti, quibus acceptis Phul *reuerſus eſt,nec moratus in terra*, vt dicitur 4.Reg.15.20. ita à Caſtro quoad rem, licèt in modo non tam explicatè, nec tam adæquatè.

Vers. 2. *Et factum eſt cùm conſummaſſet* (locuſta) *comedere herbam terræ.*]*Cum conſummaſſet*, id eſt, cœpiſſet conſummare: ſignificatur enim actus inchoatus, non perfectus. Sic dicitur Lucæ c. 2. 21. *poſtquam conſummati* (id eſt, cœpti ſunt conſummari) *dies octo*, id eſt, die octauo. Senſus eſt. q. d. Cum in viſione vidiſſem locuſtarum agmen incipere depaſcere terram Iſraël, adeo vt videretur eam omnino depaſturum,& intellexiſſem à Deo per hoc ſignificari,quod exercitus Phul, & Aſſyriorum planè expilaturus & vaſtaturus eſſet terram Iſraël, *dixi* ego Amos,tantam Iſraëlis vaſtitatem futuram præuidens, & ingemiſcens: *Domine Deus propitius eſto obſecro*, miſerere Iſraëlis tui ita affligendi,& atterendi, eiúſque expilationem & ſtragem tantam auerte. Cauſam ſubdit: *Quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt? paruulus*, ſcilicet primò,numero,id eſt,paucus. Secundò, robore, quia infirmus & inualidus.Tertiò, opibus, quia pauper & miſer.Senſus eſt:Quis eriget Iacob, id eſt, Iſraëlem,ſi permittas Phul eum atterere,exhaurire & accidere? q.d.Niſi auertas, ô Domine, haſce ſtrages Phul, populus Iſraël ab eo ita accidetur & minuetur,ita fiet paruulus,id eſt,paucus, & modicus,vt inſtaurari nequeat, ſed intereat & pereat.ita S.Hieron. Dicit, *paruulus eſt*, non quod iam eſſet, nam iam Iſraël per vires & arma Ieroboam recreuerat; ſed *eſt* ponitur pro *erit*. Dicit tamen *eſt*, quia in ſymbolo locuſtarum terram depaſcentium, iam eum paruulum, id eſt, certò expilandum & atterendum videbat Amos.

Vers. 3. *Et miſertus Dominus dixit: Non erit.* [Hæc plaga locuſtarum quam vidiſti. q.d. Ego exoratus tuis & aliorum Prophetarum precibus, plagam hanc à me comminatam reuoco, faciámque vt non veniat locuſta,id eſt,Phul, qui vaſtet terram Iſraël.Ita contigit: quia vaſtationem imminentem auertit & redemit Manahem rex Iſraël, dando Phul mille talenta argenti, vti ſuperiùs dixi. Hic verum eſt iſtud Themiſtoclis apud Plutarch. in Apophtheg. *Periiſſemus pueri, niſi periiſſemus.* Perditus enim ad Deum confugiens, ab eo ſalutem & omne bonum impetrat; vti impetrauit Themiſtocles exul, & profugus à Xerxe rege Perſarum, nuper hoſte ſuo, cum eius opem implorans, ab eo magnis donis ornatus & ditatus eſt. Ita hic perditio Iſraëlis præuiſa à Propheta, mouit eum ad ardentes preces,quibus illi veniam opémque,ac dona Dei conciliauit.

Verſ. 4.] Hæc oſtendit mihi Dominus Deus: & ecce vocabat iudicium ad ignem Dominus Deus: & deuorauit abyſſum multam, & comedit ſimul partem.

Verſ. 5.] Et dixi: Domine Deus quieſce, obſecro: quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt?

A *Verſ.* 6.] Miſertus eſt Dominus ſuper hoc: Sed & iſtud non erit; dixit Dominus Deus.

Hæc oſtendit mihi Dominus.] Hæc eſt ſecunda oſtenſio Dei, & viſio Prophetæ, qua vidit Deum iudicem mittere ignem in terram Iſraël,qui priùs abyſſum, id eſt, molem magnam aquarum abſumpſit; deinde partem terræ ſelectam; ac pari modo reliqua omnia cõbuſſiſſet, niſi Amos precibus ſuis iram ignémque Dei ſtitiſſet & repreſſiſſet.Hoc eſt enim quod ait: *Et ecce vocabat iudicium ad ignem Dominus.* Arabicus: *Vocauit in iuſtitia ignem.* Syrus: *Vocauit ad iudicandũ in igne,* Vers. 4.
B per ignem. ſic & Septuag.Eſt proſopopœia. Tribuit enim Deus hic iudicio perſonam quaſi Iudicis,aut lictoris,q.d.Deus iudicium,id eſt, ſententiam ſuæ cõdemnationis & vltionis quaſi iuſtum vindicem mittet ad ignem, quaſi ad tormentum, vt ſcilicet ignem excitet, eóque conſumat terram Iſraël;& deuoret *abyſſum multam*, Tigurina *abyſſum profundam*, Pagnin. *Voraginem magnam*, id eſt,populi,domorum & opum immenſitatem; *& partem*,id eſt, portionem ſelectam & hæreditariam.vnde Chald.vertit, *hæreditatem*.q.d. Deus ſæpius variis ſuppliciis corripuit Iſraëlitas,at cùm vidit illos non reſipiſcere, decreuit tandem rem ad ignem reducere, & obduratos concremare.ita Emmanuel,Mariana & alij.

C Secundò,Hebr. לָרִב *larib*, ſic verti poteſt cum Tigurina & Aria: *Et ecce vocans ad litem*, vel *ad iurgium in igne Dominus*.q. d. Deus iuridicè citauit,& in ius ad ſuum tribunal vocauit terram Iſraël,prouocans ad ignem;atque illi litem intẽdit, vt ageret eam ream ignis, & ad incendium damnaret.Tertiò,Vatab.vertit: *Et ecce vocabat Dominus ad litigandum cum igne*.q.d. Vocabat Dominus ad ſeſe angelos miniſtros iuſtitiæ ſuæ, vt iudicio ſuo damnatos plecterent igne, hoc eſt incendio magno abyſſum multam, id eſt, multam terræ regionem,& partem,ſcilicet regiorum pratorum abſumerent.

Quæres, quodnam fuit hoc iudicium ignis?
D Reſp.Lyran.& Vatab. Deum immiſiſſe in terram Iſraël ignem propriè dictum, aut vt alij ingentem ſolis ardorem, qui abyſſum,id eſt, mare Galilææ ſiccaret, ac magnam frugum fructuúmque partem torreret & perderet.Tale fuit incendium quod ſub Phaëthonte rege contigit tẽpore Moſis, vti notat Euſeb.in Chron. de quo multa fingunt & fabulantur Poëtæ. Incendium Phaëthõtis quod:

Audi Ciceronem lib. 3.officior. *Phaëthonti*, inquit, *filio Sol facturum ſe eſſe dixit quicquid optaſſet: optauit vt in currum patris tolleretur: ſublatus eſt; atque is antequam conſtitit, ictu fulminis deflagrauit. Quanto melius fuerat in hoc promiſſum patris non eſſe ſeruatum?* Hinc dictus eſt Phaëthon, ἀπὸ
E τοῦ φάους, id eſt,à luce,& αἴθω,id eſt,vro, ait Seruius in illud Æneid.5.

Auroram Phaëthontis equi iam luce vehebant.

Et Ouid. 2.Metamorph.fusè fabulam enarrans ait:

Tum verò Phaëthon cunctis è partibus orbem
Aſpicit accenſum,nec tantos ſuſtinet æſtus:
Et mox arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tum credunt in corpora ſumma vocato
Æthiopum populos nigrum traxiſſe colorem.
Tum facta eſt Libye raptis humoribus æſtu
Arida.
Arſit & Euphrates, Babylonius arſit Orontes.

Æſtuat

Digitized by Google

Æſtuat Alphæus, ripæ Sperchiades ardent:
Quodque ſuo Tagus amne vehit, fluit ignibus aurum.

Et inferiùs Iouem fulmine afflantem Phaëthontem ita pingit:

Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure
Miſit in aurigam, paritérque animáque rotiſque
Exuit, & ſæuis compeſcuit ignibus ignes.
At Phaëthon rutilos flamma populante capillos
Voluitur in præceps, longóque per aëra tractu
Fertur.

Hoc eſt quod pater ei prædixerat:

Phaethon pœnam pro munere poſcis.

Secundò, Arias per ignem accipit peſtem, quam ait Deum immiſiſſe Iſraëli, quæ abyſſum, id eſt, magnam populi multitudinem, & partem optimatum & principum abſumpſerit.

Tertiò, S.Hieron. Remig. Ruper. Hugo & Ribera, cenſent poſt cladem decem tribuum prima viſione Amos præſignificatam, hac ſecunda eius viſione præſignificari cladem duarum tribuum, & excidium ac incendium Ieroſolymæ infligendum à Nabuchodonoſor & Chaldæis. nam cap. præcedenti verſ. 1. & 12. ſignificauit Amos, ſe non tantùm contra Samariam & decem tribus, ſed etiam contra Sionem & duas tribus prophetare. Hæ enim deuorarunt abyſſum, id eſt, ingentem populi multitudinem & opum, quæ erat Ieroſolymæ (ipſa enim erat quaſi abyſſus & Oceanus hominum) ac partem, id eſt, templum: hoc enim erat pars & hæreditas Dei, æquè ac vrbis ſanctæ. Sed huic expoſitioni obſtat Primò, quòd hoc capite directè contra decem tribus, non contra duas vaticinetur Amos, vti oſtendi verſ. 1. Secundò, quòd Amos orans hanc cladem precibus ſuis auerterit: conſtat autem eum non auertiſſe excidium Ieroſolymæ. Hoc enim de facto contigit, vrbíque reipſa inflictum eſt. Dices, Amos ſuis precibus impetrauit, vt hoc excidium ſarciretur, ſcilicet vt Iudæi poſt 70. annos Babylone redeuntes reſtaurarent Ieruſalem. Reſp. id non ſufficit. Nam Deus flexus precibus Amos, dixit: *Sed & iſtud non erit*; quæ verba ſignificant plagæ non reſtaurationem, ſed omnimodam ceſſationem & reuocationem. q.d. Plaga hæc à me comminata non eueniet, retinebo eam, ignem quem comminatus ſum non immittam.

Quartò ergo & genuinè, iudicium hoc ignis in Iſraëlem exercuit Deus per Teglathphalaſar regem Aſſyriorum, qui poſt Phul quaſi ignis ingenti ardore & ferocia inuaſit Iſraëlitas, atque abyſſum multam, id eſt, innumeram turbam populi, putà tribus Ruben, & Gad, ac dimidiam tribum Manaſſe humiliore loco trans Iordanem, quaſi in abyſſo ſitas, inſuper partem illam inſignem Iſraëlis cis Iordanem poſitam, putà tribus Nephthalim, Aſer & Zabulon, abduxit in Aſſyrios, 4.Reg. 15. 29. qui reliquas omnes pariter abduxiſſet, ac Samariam cum regno Iſraël euertiſſet, ni Deus flexus precibus Amos eius ardorem inhibuiſſet, ac reliquias Iſraëlis conſeruaſſet. ita à Caſtro.

Vocare iudicium ad ignem quid? — Myſticè, Chriſtus Iudex vocabit iudicium ad ignem, id eſt, ignem ad iudicium, per hypallagen, vt ignis quaſi lictor ipſi in die iudicij aſſiſtat, & damnatos ab ipſo comprehendat, & conuoluat in tartara, iuxta illud pſal. 96. 3. *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Et pſal. 49. 3. *Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida.*

A Audi S.Gregor. 33. Mor. c. 6. *Iudicium*, ait, *ad ignem vocatur, cum iuſtitiæ ſententia ad pœnam iam æternæ concremationis oſtenditur. Et multam abyſſum deuorat, quia iniquas atque incomprehenſibiles hominum mentes concremat, quæ nunc ſe hominibus etiam ſub ſignorum miraculis occultant. Pars autem domus Domini comeditur, quia illos quoque gehenna deuorat, qui nunc quaſi in ſanctis actibus de electorum numero ſe eſſe gloriantur.*

Verſ. 7.] Hæc oſtendit mihi Dominus: & ecce Dominus ſtans ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij.

B *Verſ. 8.*] Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Amos? Et dixi: Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus: Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Iſraël: non adiiciam vltra ſuperinducere eum.

Verſ. 9.] Et demolientur excelſa idoli, & ſanctificationes Iſraël deſolabuntur: & conſurgam ſuper domum Ieroboam in gladio.

Hæc oſtendit mihi Dominus.] Eſt hæc tertia huius capitis viſio, qua Prophera videt Deum quaſi cæmentarium ſtare cum trulla in manu, qua murum Iſraëlis oblinere & incruſtare ſolebat, pertæſum iam ſcelerum Iſraëlis, deponere trullam, vt ſignificet ſe curam & tutelam Iſraëlis, qua eum ſuis legibus, fide & cultu quaſi muris, quos ſua ope & defenſione quaſi trulla & calce oblinere & roborare ſolebat, ob eiuſdem idololatriam & crimina deponere & abiicere; itáque eum reſignare, & tradere Aſſyriis, qui eum ferro flammáque vaſtent. ita S.Hieron. Remig. Haymo, Hugo, Lyran. Ribera, Fernandius in viſion. c. 33. & alij. Vbi nota, maximæ Dei iræ pœnæque ſignum eſſe, cùm ipſe à Repub. vel ab anima cuiuſque abit, eam deſerit & derelinquit: hoc enim ipſo tradit eam hoſtibus, vtpote quibus illa ſine Dei auxilio reſiſtere nequit. — Vers. 7.

D *Super murum litum.*] Ideóque pulchrum aſpectu & firmum robore. Hinc & Aquila, ait S.Hieron. vertit ἀλοιφήν, id eſt, ſtagnaturam, vel inunctionem, aut illituram, qua murus ſtagnatur, id eſt, inungitur, illinitur, incruſtatur à cæmentario per trullam. Theodotion vertit τηκόμενον, id eſt, tabeſcentem. Hinc & Rupertus putat, Amos hic prædicere excidium Ieroſolymæ per Titum & Romanos. Verùm obſtat quod ſequitur: *Et demolientur excelſa idoli.* Tempore enim Titi Iudæi non coluerunt idola. Agit ergo Amos de excidio Samariæ, poſt quinquaginta circiter annos futuro ſub Hoſee, anno ſexto Ezechiæ regis Iuda.

E Nota, murus litus eſt qui calce illinitur & incruſtatur, non tantùm vt ſit elegantior, ſed etiam, idque magis, vt perſeueret firmior contra nimbos & procellas. Muri enim malè illiti procellis quaſſantur, finduntur, & tandem in ruinam eunt, iuxta illud Ezech. 13. 11. *Dic ad eos qui liniunt abſque temperatura, quod caſurus ſit: erit enim imber inundans.* Trulla eſt inſtrumentum quo fabri lapides in fabrica componunt, ac calcem è vaſe hauriunt, & muro iniiciunt illinúntque. Murus ergo illitus trulla Dei, ſignificat Iſraëlem dum à Deo oblinebatur

batur & incruſtabatur, id eſt, tegebatur, roborabatur & protegebatur, ſteriſſe integrum & inuictum contra omnes hoſtium inſultus. Porrò trulla in manu Dei ſtãtis ſuper, id eſt, iuxta, prope (ſic enim dicitur Lucæ 4. 38. *ſtans ſuper*, id eſt, iuxta *illam, imperauit febri*) murum, ſignificat peruigilem iugémque Dei in tuendo Iſraële curam ac prouidentiam. Sicut enim cæmentarius cum trulla aſtat parieti, ex quo pluuia calcem deiicit, vt damna ruináſque omnes impacta trulla ſarciat; ita pariter Iſraëli ab olim hucuſque aſtitit Deus: ſed iam offenſus, & quaſi deſperans de reſtauratione tam ruinoſi muri, id eſt, Iſraëlis, ponit abiicítque trullam ſuæ curæ & protectionis, ſinitque eum ruere in interitum. Vnde ait: *Non adiiciam vltrà ſuperinducere*, ſuperlinere trulla & incruſtare. Hebr. *Non adiiciam vt pertranſeam eum*, ſcilicet cum oblinendo, ſarciendo & roborando. q. d. Non pertranſibo illum impunè ſed puniam & occidam eum. Sic enim ait cap. 8. 5. *Non adiiciam vltrà vt pertranſeam eum.* Deus enim ſua clementia, condonatione & gratia, quaſi calce oblinit tegitque peccata, iuxta illud pſal. 31. 1. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* hebr. *Beati dimiſſi præuaricatione, & tecti, vel operti peccato.* Cùm verò Deus calcem & trullam ponit, ſinit peccata cum peccatoribus quaſi aperta & hiantia, vt pateant pluuiæ & nimbis, id eſt, diuinæ vindictæ ac hoſtibus, à quibus deiiciuntur & aguntur in ruinam. Ita hic Deus ponens trullam Iſraëlis, hoc ipſo eum tradidit Aſſyriis. Significatur ergo hac depoſitione trullæ, vltima Iſraëlis derelictio & ſtrages, ac extremum excidium illi infligendum à Salmanaſar anno ſexto Ezechiæ regis Iuda. Vnde ſymbolicè Clarius, per trullam & calcem accipit flagella & clades Iſraëli impactas à Deo, vt reſipiſceret, & rectus in fide cultúque Dei conſiſteret. Has iam deponit Deus, quia eum obduratum & impœnitentem ſtatuit omnino deſerere, & hoſtili ferro igníque tradere & reſignare.

Secundò, pro *trulla* hebr. eſt אֲנָךְ *anac*, quod hic tantùm reperitur. Rabbini & hebraizantes moderni vertunt *perpendiculum plumbeum*, vel ſtanneum, aut *normam & amuſſim*, ad quam fabri ædificare ſolent, vt recta, æqualis & commenſa ſit fabrica & muri. ita R. Dauid, Lyran. Pagn. Arias, Vatab. vnde vertũt: *Ecce Dominus ſtans ſuper murum perpendiculi, & in manu eius perpendiculum.* vel vt Tigurina: *Ecce Dominus conſtitit ſuper murum ad normam extructum, & habebat normam in manu ſua.* Quod eodem ſenſu, quem iam de trulla dedi, accipi poteſt. q. d. Dominus ponit, id eſt, deponit perpendiculum, ad quod ædificare & reſtaurare ſolebat murum Iſraëlis, hoc eſt, Dominus deponit reip. & regni Iſraëlis curam, ſinitque illud ruere. Alij tamẽ, vt Vatab. & Arias, per perpendiculum accipiunt Dei iudicium, & iuſtæ vindictæ menſuram. q. d. Deus pro circulo, & curuatura ſuæ miſericordiæ, applicuit Iſraëli perpendiculum ſuæ iuſtitiæ, vt eum ex æquo pro ſceleribus puniat, vt deinceps non miſericorditer ei parcat, ſed iuſtè eum plectat. vnde Chald. vertit: *Ecce Dominus conſiſtit ſuper murum iudicij, & coram illo erat iudicium. Et dixit Dominus: Quid tu vides*
Verſ. 8.
Amos? & reſpondi, iudicium. Dixit ergo Dominus ad me: Ecce ego iudicium exercebo in medio populi mei Iſraël, non addam vltrà vt dimittam eis.

Tertiò, Symmach. Syrus, & Septuag. pro *trulla*, hebr. *anach*, vertunt *adamantem*. Aiunt enim: *Et*
A *ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas. Et dixit Dominus ad me: Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Iſraël.* Hebr. enim *anach* nonnulli deducunt à radice נָכָה *nacha*, id eſt, percuſſit, vt *anach* ſit idem quod *percuſſor*, qui ſcilicet alia omnia percutit & confringit, ac à nullo alio percutitur & confringitur, qualis eſt adamas. Hinc adamas ſymbolum eſt duri iudicij, ac rigidæ, irreuocabilis & ineuitabilis vindictæ, æquè ac perpendiculum, de quo iam dixi. Idem ſignificat ſartago ferrea, quam vidit Ezechiel cap. 4. 3. ſcilicet firmum Dei decretum euertendi Ieruſalem. Hoc enim opponit hic Iſraëli in ſceleribus ſuis obfirmato & obdurato. Vnde Arabicus Alexandrinus vertit: *Oſtendit quaſi hominem ſtan-* B *tem ſuper arcem de lapide adamantino, & in manu eius lapis ex eo: & ego proiicio hunc lapidem in medio populi mei Iſraël, & non addam requirere eum, & peribit ſubſannatio.* Quare mirum eſt Arabicum Antiochenum pro adamante vertere *legem*, ſenſúmque dare contrarium. Sic enim vertit: *Et ecce ipſe murus ſtans ſuper reſpicientes. Et dixit mihi Dominus: Quid eſt hoc quod vidiſti? Et dixi: Eſt lex. Et dixit Dominus mihi. Ecce ego cõfirmo legem in medio populi Iſraël, & non adiiciam declinare ab eo.*

Adamas ſymb. eſt Dei decretum rigidum.

Senſus ergo eſt q. d. Etiamſi animus, æquè ac murus Iſraëlis & Samariæ, ſit duriſſimus & adamantinus, ego tamen vt adamas longè durior & fortior, eum confringam & conteram. Significat C ergo adamas, cuilibet potentiæ etiam adamantinæ oppoſitam eſſe Dei omnipotentiam, & vindictam quouis adamante fortiorem, iuxta illud Zachar. 7. 12. *Et cor ſuum poſuerunt vt adamantem, ne audirent legem & verba, &c. & facta eſt indignatio magna à Domino exercituum, &c. Et diſperſi eos per omnia regna quæ neſciunt, & terra deſolata eſt.* ita Fernandez in viſion. c. 33. Simili modo Ezechiel c. 3. verſ. 7. cùm audiſſet à Deo: *Domus Iſraël attrita fronte & duro corde* eſt, audit illico: *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum: vt adamantem & vt ſilicem dedi faciem tuam.* Malo enim nodo malus quærendus eſt cuneus, & mens ac facies adamantina adamantino malleo contundenda eſt. ita D Theodor. Rurſum, adamas ſignificat rigidos, & ad miſericordiam inflexiles ſæuóſque Aſſyrios. Hos enim impoſuit Deus Iſraëli quaſi malleos adamantinos, vt eum contunderent. Sic Ouidius lib. 4. Metamorph. dicit inferni aditus clauſos eſſe adamante, vel vt Virgil. 6. Æneid. columnis adamantinis. Et Statius lib. 7. regias Martis fores obſerat adamante; ac Horatius Marti dat loricam adamantinam, id eſt, inuictam & omnia vincentem. Vide quæ de adamante dixi Ezech. 3. verſ. 9.

Audi & S. Hieron. hic ex Xenocrate: *Adamas, ait, ſui nominis lapis eſt, quem nos indomitum poſſumus appellare, eo quòd 1. nulli cedat materiæ, ne* E *ferro quidem. Nam ſi ponatur ſuper incudem, & graui ictu feriatur mallei, antea incus & malleus vulnus accipiunt, quàm adamas conteratur. 2. Cùm ignis omnia domet & vniuerſa metalla conſumat, reddit adamantem duriorem, vt ne paruulum quidem angulum vis nimij ardoris obtundat. 3. Vidi & in auro adamantem magnitudine milij, cúmque vicinum conſumatur aurum longo vſu ac nimia vetuſtate, ſolus adamas non atteritur. 4. Nulla lima imminui poteſt, ſed è contrario limam terit, & quicquid atterit lineis ſulcat. 5. Hic lapis duriſſimus & indomabilis, ſolo hircorum cruore diſſoluitur, & miſſus in calidum*

Digitized by Google

dum ſanguinem perdit fortitudinem ſuam (hoc tamen alij negant, vti dixi Ezech. 3. 36. *Eſt autem paruus & ..lecoris, ferrugineum habens colorem, & ſplendorem cryſtalli. 7. Quatuor adamantis genera deſcribuntur. Primus eſt Indicus: ſecundus Arabicus: tertius Macedonicus: quartus Cyprius, pro qualitate regionum plus vel minùs duritiem poſſidentes. 8. Dicitur quoque in electri ſimilitudinem venena deprehendere, & maleficis reſiſtere artibus.* Deinde hæc ſymbolicè applicans Chriſto: *Talis*, ait, *eſt Dominus & Saluator, qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit &c. factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. De quo Iſaias ſcribit c. 53. Non eſt ſpecies illi, neque decor: vidimus eum, & non erat pulchritudo: deſpectum & nouiſſimum hominum, virum dolorum, & ſcientem ferre infirmitatem. Hic ſtat ſuper murum adamantinum, id eſt, ſuper ſanctos & Apoſtolos ſuos, quibus donauit vt & ipſi adamantes vocarentur, & à nullo ſuperati dicerent: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Petrus quoque qui erat fortiſſimus adamas, portæ inferorum non præualuerunt aduerſus eum* (hac de cauſa Pontifices Romani geſtant crucem ex adamante, vt moneantur crucis Chriſti & S. Petri, ac vtriuſque fortitudinis adamantinæ, eámque imitentur.) *Hic vir & Dominus qui ſtat ſuper murum adamantinum, habet in manu ſua adamantem, quia niſi Dei teneatur manu & illius valletur auxilio, omnem perdit fortitudinem, dicente Domino in Euang.* Ioan. 10. *Nemo poteſt rapere de manu patris mei. Et in tantum robuſtus eſt, vt dicatur ad eum: Si tranſieris per ignem, flamma non comburet te,* Iſaiæ 43. *quantóque magis tentationibus cæditur, tanto fortior fit, & pro nomine ſaluatoris inter flagella lætatur. Cúmque à nullo ſuperari queat, ſolo mortifera libidinis calore diſſoluitur. Hæc enim ſanguinis hircorum & ipſius hirci dicitur eſſe natura, vt ſit ad libidinem calidiſſimus, & quod ignis edomare nequeat, ſolus illius diſſoluat cruor. Ponit ergo Dominus huiuſmodi adamantem in medio populi ſui Iſraël, &c. vt omnia hæreticorum myſteria, domúmque Ieroboam, qui primus populum Dei ſeparauit, percutiat gladio atque ſubuertat.*

S. Petrus eſt adamas.

Hactenus S. Hieron. quem ſecutus Viegas in c. 12. Apoc. commen. 1. ſect. 2. Adamas, ait, eſt Chriſtus in manu patris: murus adamantinus eſt Eccleſia, ſuper quam eſt Chriſtus. Pater ergo Chriſtum quaſi adamantem in medio Gentiū ac Principum miſit, quem tamen nulla potentia frangere vnquam potuit; quam inuictam fortitudinem ipſe muro adamantino, id eſt, Eccleſiæ ſuæ communicauit, dicens S. Petro Eccleſiæ capiti: *Tu es Petrus. & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, Matth. 16. 18.

Verſ. 9. *Et demolientur.*] Paſſiuè, & actiuè, id eſt, deſtruentur & deſtruent Aſſyrij *excelſa idoli.* Excelſa, intellige phana, & altaria idolis dicata, in quibus iis ſacrificabant. Hebr. *excelſa Iſaac: Iſaac*, id eſt, Iſraëlis, ſiue populi Iſraël, qui ab Iſaac, & Iacob prognatus eſt. ita Vatab. vel vt Clarius & R. Dauid, dicuntur *excelſa Iſaac*, quòd in iis ad ſimilitudinem & memoriam Iſaac à patre Abrahamo immolati, filios ſuos idolis, vti Moloc, immolarent & concremarent. Melius Septuag. Arabicus, & Syrus *excelſa Iſaac*, vertunt *altaria riſus*, vel deriſionis (Iſaac enim hebr. riſum ſignificat, & à riſu nomen accepit: quia naſcens riſum & gaudium ingens ſterilibus parentibus attulit) id eſt, ridicula & deridenda, hoc eſt, *excelſa idoli*, vt vertit noſter. Idola enim hebr. vocantur *Auen*, id eſt, res vanæ, leuiculæ, ludicræ; & *Elilim*, id eſt deiculi, ſiue dij leuiculi & ridiculi. Sic Ierem. cap. 10. 15. idolum vocat *opus riſu dignum.* Et cap. 51. 18. *Vana*, ait, *ſunt opera* (ſculptilia idolorum) *& riſu digna.* Quid enim magis ridiculum, quàm inanime idolum ex ligno, ære vel auro manu hominis efformátum, æſtimare & colere vt Deum, vt Numen, quod omnia cognoſcat, creet, gubernet? vide Baruch toto c. 6. Aliter Theodor. cenſet enim *aras riſus* dici, quòd idololatræ apud eas conuiuiis, hilaritati, riſibus, cantibus & luſibus vacarent, iuxta illud Exodi 32. 6. *Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere.*

Et ſanctificationes Iſraël deſolabuntur.] *Sanctificationes*, hebr. מקדשי *micdeſce*, id eſt, *ſanctuaria*, putà templa vitulis aureis in Dan & Bethel, aliiſque vrbibus conſecrata: quæ enim paulò antè vocauit *excelſa idoli* ab obiecto, hic à ſubiecto vocat *ſanctuaria Iſraël.* ita Lyran. Vatab. Arias & alij: licèt Septuag. vertant *ſacrificia*, Chald. *ſacra.* Remig. Hugo & à Caſtro intelligūt ipſa idola, putà ipſos vitulos aureos. Verùm hebr. *micdeſce* propriè ſignificat *ſanctuaria*, id eſt, templa. Significat ergo, Aſſyrios combuſturos templa vitulorum & idolorum Iſraëlis, in quibus Deum ad iram & æmulationem prouocauerat.

Et conſurgam ſuper domum Ieroboam in gladio.] q. d. Trucidabo poſteros Ieroboam, eiúſque ſtirpem regiam excindam. Ieroboam hic non eſt filius Nabat, auctor regni, ſchiſmatis & idololatriæ; ſed alter eodem nomine, filius Ioas, nepos Iehu, pater Zachariæ. Id ita contigiſſe, patet. Nam Zacharias filius Ieroboam, occiſus eſt à Sellum, qui regnum ab eius familia ad ſuam tranſtulit, 4. Reg. 15. 13. Vti Iehu eius proauo interminatus erat Deus 4. Reg. 10. 30. ita S. Hieron. Remig. Alber. Lyran. & alij. Quare minus rectè, & nimis ampl è Theodor. per domum Ieroboam accipit totum regnum Iſraël. q. d. Regnum Iſraël cum ſuo rege Hoſee excindam per Salmanaſar, anno ſexto Ezechiæ regis Iuda. Nam Hoſee vltimus rex Iſraël, non fuit è domo & ſtirpe Ieroboam. Hæc enim iam ſucciſa erat in vltimo ex ea Rege Zacharia.

Verſ. 10.] **Et miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Ieroboam regem Iſraël, dicens: Rebellauit contra te Amos in medio domus Iſraël: non poterit terra ſuſtinere vniuerſos ſermones eius.**

Verſ. 11.] **Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Ieroboam, & Iſraël captiuus migrabit de terra ſua.**

Verſ. 12.] **Et dixit Amaſias ad Amos: Qui vides, gradere, fuge in terram Iuda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi.**

Verſ. 13.] **Et in Bethel non adiicies vltrà vt prophetes: quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni eſt.**

Et

Digitized by Google

Vers. 10. *Et miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Ieroboam.*] Amaſias Pontifex idolorum, putà vitulorum aureorum in Bethel, timens ne populus Iſraël oraculis & minis Amos perculſus idola abijceret, & cultum veri Dei amplecteretur, itàque ſibi oblationes & victimæ vitulis offerri ſolitæ decederent, ipſéque Pontificatu, fortè etiam vita, priuaretur, tanquam pſeudopontifex & pſeudopropheta, hac de cauſa accuſat Prophetam Amos apud Ieroboam regem, tanquam ſeditioſum & regni perturbatorem, quaſi qui populum à Ieroboam auocare, & ad ſceptrum Iuda traducere, & reuocare moliretur. Ita faciunt hodie hæretici, & politici in Anglia, Hollandia, Bohemia, &c. qui Catholicos & ſacerdotes inſectãtur, eóſque apud Magiſtratus accuſant & calumniantur, reóſque perduellionis agunt, quaſi qui prætextu religionis reges & principes ſolio ſuo deturbare, alióſque reges & principes Catholicos inducere moliantur, & ad id plebem ſollicitent. *Rebellauit*, inquiunt, *contra te* nouus hic *Amos*, & vt Septuag. *συστροφὰς*, id eſt, *congregationes & coniurationes facit contra te*: omnes enim congregationes ad verbum Dei, & ad Miſſæ ſacrificium, æſtimant eſſe coniurationes contra magiſtratum & ſtatum politicum.

Vers. 11. *Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Ieroboam.*] Mentitur pſeudopropheta. Non enim dixerat Amos: *In gladio morietur Ieroboam*, ſed, *conſurgam ſuper domum Ieroboam in gladio*, ſcilicet occidendo, non ipſum Ieroboam, ſed eius filium Zachariam, vt dixi verſ. 9.

Vers. 12. *Et dixit Amaſias ad Amos.*] Cum videret Amaſias pſeudopropheta, regem Ieroboam ſuis criminationibus contra Amos non moueri, eúmque vt Prophetam habere ac reuereri, aggreditur ipſummet Amos, leni oratione & adulatione ſuadens ei, vt relicta Bethel tranſeat in Iudam: Noli, ait, mihi hanc facere iniuriam, cùm ego tibi non ſim iniurius: noli inuadere parochiam & diœceſim meam, ego non inuado tuam: noli populum meum à me auocare, ego non auoco tuum. Ego Pontifex & Propheta ſum in Iſraël & Bethel: tu ex Thecua vrbe Iudæ oriundus Iudæus es; vade ergo ad tuos Thecuitas, age Prophetam in Iuda: nil tibi cum meis Bethelitis. Hoc eſt quod ſequitur: *Qui vides*, id eſt, ô videns, ô Propheta Amos, *fuge in terram Iuda*. q.d. Ego tanquam amicus tibi amico ſuadeo fugam, quia in Bethel & Iſraël, vtpote vrbe & regione idolorum, Rex ipſe, cæterique omnes idololatræ tibi parant inſidias, necémque machinantur. In Iuda verò ſecurus eris, ac in pretio & honore habeberis, vtpote Propheta Domini. *Comede* ergo *ibi panem tuum*, id eſt, ibi exerce munus prædicandi, ex eóque alimoniam & lucrum capta, vti ego capto in Bethel. q.d. Quietè & lautè ibi viue ex tua prophetia, ac ſine me pariter in Bethel pacificè & ſplendidè viuere ex meo ſacerdotio, oblationibus & victimis idolorum; nec mihi hanc offam tam pinguem è faucibus eripias. ita S. Hieron. Remig. & Lyran. Addit Arias, q.d. Fuge in terram Iuda, vt ibi habeas panem, ac euadas famem, quam Iſraëli obuenturam vaticinatus es.

Vers. 13. *Et in Bethel non adijcies vltrà vt prophetes, quia ſanctificatio*, hebr. מקדש *micdaſc*, id eſt, *ſanctuarium regis eſt, & domus regni eſt.*] q.d. Bethel eſt locus ſanctus dicatus vitulis aureis, in quo rex habet ſuum palatium, æquè ac templum & baſilicam, in quo eoſdem colit, quod eſt quaſi domus ſacra & phanum totius regni, ad quod orationis & ſacri-

A ficij cauſa conſluunt omnes Iſraëlitæ ex toto regno decem tribuum. Bethel ergo eſt locus ſacer, quem Rex ſuis idolis ſibique ſegregauit, & ſanctificauit. Si igitur videat ipſe & populus te contra illud illiúſque Deos vaticinari, planè metuendum eſt, ne capiat & occidat te. Quare conſule tibi, & migra ex Bethel in Iudam. ita Remig. Alber. & Arias. Nota, templa à regibus in palatio, vel iuxta palatium, aut alibi, pro toto regno regio ſumptu & magnificentia ædificata, dictæ ſunt baſilicæ, q.d. Regales, ſcilicet domus & delubra: *βασιλεὺς* enim græcis eſt rex. Ita Conſtantinus Romæ palatium ſuum Lateranum in templum conuertit, indéque vocata eſt Baſilica Lateranenſis, & Conſtantiniana.

Secundò, Bethel erat ſanctuarium Regis: quia à Ieroboam filio Nabat, primo rege Iſraël, in
B Bethel erecti ſunt vituli aurei, eiſque templum erectum 3. Reg. 12. 32. ita Lyran. & Arias.

Aliter S. Hieron. per regē enim accipit Deum, putà Baal, ſiue Iouem, qui eſt *Rex hominúmque Deúmque*. q.d. Bethel regi, id eſt, Baal eſt ſacra & dicata, ne ergo in illam Deum Iuda, vtpote alienum & contrarium, concionando inducas.

Verſ. 14.] Reſpondítque Amos, & dixit ad Amaſiam: Non ſum propheta, & non ſum filius prophetæ: ſed armentarius
C ego ſum vellicans ſycomoros.

Verſ. 15.] Et tulit me Dominus cùm ſequerer gregem: & dixit Dominus ad me: Vade, propheta ad populum meum Iſraël.

Verſ. 16.] Et nunc audi verbum Domini: Tu dicis: Non prophetabis ſuper Iſraël, & non ſtillabis ſuper domum idoli.

Verſ. 17.] Propter hoc hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui, & filiæ tuæ in gladio cadent, &
D humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Iſraël captiuus migrabit de terra ſua.

Reſponditque Amos, &c. Non ſum Propheta.] Vers. 14.
Septuag. *nō eram Propheta*, ſcilicet ex arte, inſtituto & profeſſione mea. q.d. Officium meum non eſt prophetare, ſed paſcere armenta: Dominus tamen ab iis me abripuit, vt hæc vobis prophetem & annunciem, quo peracto rurſum rediturus ſum ad mea armenta. Alij enim Prophetæ, ſiue prædicatores, à puero vel à Deo, vel à parentibus, vel ab aliis Prophetis & prædicatoribus inſtituebantur & docebantur prophetare, id eſt, prædicare.
E Amos verò à nullo fuerat inſtitutus, nullas eiuſmodi ſcholas frequentarat, ſed ab armentis ſubitò raptus eſt à Deo, factúſque Propheta. ita S. Hieron. Alber. & Arias. Aliter S. Gregor. lib. 2. Moral. c. 41. Remigius & Hugo: putant enim eo tempore quo dixit hæc Amos, receſſiſſe ab eo ſpiritum prophetiæ, vt verè dixerit Amos, *Non ſum Propheta*, id eſt, nunc non habeo, non ſentio ſpiritum prophetiæ. Hic enim ſpiritus per interualla Prophetas corripiebat, docebat, mouebátque ad prophetandum: Non enim erat permanens & ſtabilis, ſed tranſiens & abiens. Verùm de hoc non agi-

Digitized by Google

tur hic: nec enim Amaſias poſtulabat ab Amos, ne hoc inſtanti, ſed vt deinceps nunquam ampliùs prophetaret in Bethel cōtra vitulos aureos. Prior ergo ſenſus genuinus eſt, cui adde ſecūdò: *Non ſum Propheta*. q.d. Ex arte prophetādi non viuo, non aucupor lucrum, vt tu facis Amaſia, quia viuo ex meis armentis. ita Sāchez. Tertiò, alij q.d. *Non ſum Propheta* veſtitu & habitu, quia veſtitum meum ruſticanum vt ruſticus retineo. Prophetæ enim proprium habebant habitum, putà ſaccum, & cilicium, Zachar. 13.4.

Amos fuit armentarius & opilio.

Sed armentarius ego ſum.] Putà paſtor boum, camelorum, mulorum, equorum, vel ſimilium maiorum animalium. Hæc enim vocantur armenta, quia idonea ſunt ad opus armorum, ait Feſtus: vel vt Valla, ab arando, quaſi aramenta, indéque per craſin armenta. Vnde Aquila, Symmachus, & Theodotion vertunt βουκόλος, id eſt, vt Arias, *bubulcus*, vnde Bucolica vocantur carmina ruralia paſtorum apud Virgilium. Hoc enim propriè ſignificat hebr. בוקר *boker*, à rad. בָּקַר *bacar*, id eſt, bos, q.d. boum cuſtos. Secundò, Septuag. vertūt αἰπόλος, id eſt, *caprarius*, ſiue paſtor caprarum, S. Hieron. *opilio*, id eſt, *paſtor ouium*, vt vertit Arabicus, qui addit, *& agricola*. nā mox ait Amos: *Et tulit me Dominus cum ſequerer gregem*, hebr. הַצֹּאן *batſon*, id eſt, oues, vel capras. Grex enim propriè eſt ouium, caprarum, porcorum, & ſimilium minorum animalium. ita S. Cyril. præfatione in Amos: *Amos*, ait, *fuit opilio, paſtoritiis moribus & inſtitutis educatus*. Et Nazian. orat. 25. *Quid ait Amos? nónne caprarius erat, moróſque carpebat, cum Propheta illi delegatum eſt munus?* Hinc patet Amos & bubulcum fuiſſe, & caprarium, & opilionem. Nec id mirum: ſolent enim bobus & vaccis immiſceri capræ & oues, cum iiſque ire ad campos pabulatum. Vnde Ouid. 4. Metam.

Mille greges illic, totidémque armenta per herbas
Paſcebant.

Et Virgil. 3. Georg.

Hæc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtáſque capellas.

Porrò officio Amos aptè reſpondet eius nomen: Radix enim עָמַס *amas*, ſignificat onerare: inde Amos, ait S. Hieron. Epiſt. ad Paulinum, idem eſt quod *onuſtus*, ſcilicet gregibus; vel *onerans* & exonerans, ſcilicet boues & armenta.

Moral. diſce hic, Deum eligere infirma & ſtulta mundi, vt in eis oſtendat ſuam ſapientiam & potentiam, ac per ea confundat ſapientes & potentes mundi. Ita elegit pauperes, rudes & viles Apoſtolos, per quos fidei ſuæ totum ſubegit orbem. Ita S. Ioannes Baptiſta ſecutus humilitatem & verba Amos, negauit ſe eſſe Prophetam, dicens ſe meram eſſe vocem: *Ego*, inquit, *vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini*, Matth. 3.3. Quocirca à Chriſto meruit vocari pluſquā Propheta, lucerna ardens & lucens, hominibus maior, par angelis, imò angelus, Matth. 11. verſ. 9. 10. 11.

Pulchrè S. Aug. ſerm. 59. de verbis Domini: *Veni*, ait, *tu pauper, nihil habes, nihil noſti? ſequere me, tam largo fonti vas inane admouendum eſt*. Et S. Hieron. Quia, ait, Amos humiliauit ſe, dicens, non ſum Propheta, ſed armentarius, hinc meruit illico ſpiritu prophetico donari contra ipſum Amaſiam, cui dura ex Deo ſupplicia liberè intentauit. Hic verum eſt iſtud Pſal. 8.3. *Ex ore infantium & lactentium* (ruſticorum & rudium inſtar infantium) *perfeciſti laudem propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem.*

Vellicans ſycomoros.] Sic & Theodotion & Septuag. Id tripliciter accipi poteſt. Primò, q.d. *Vellicans*, id eſt, vellendo euellens & decerpens folia ſycomororum, eáſque defrondans, vt earum frondibus paſcam mea pecora. ita Remig. Alber. & Hugo. Tria, inquit Seruius in 1. Æneidos, ſunt frondatorum genera: *Frondator, qui arbores amputat, & qui è frondibus manipulos facit hyemis tempore, animalibus ad paſtum offerendos; & qui manibus vitium folia auellit, quò ardor ſolis vuam maturiorem reddat*. Secundò, *vellicans*, id eſt, auellens & colligens ipſos fructus ſycomororum, putà ipſa ſycomora, vt iis veſcar. ita Pagnin. & Tigurina. Vnde aliqui hebr. בולס *boles*, vertunt *comportator, collector* ſycomororum, quaſi *boles* per metatheſin idem ſit quod סֹבֵל *ſobel*, id eſt, portās, comportans. Hinc Aquila vertit, ἐρευνῶν συκομόρους, id eſt, ſcrutans ſycomoros. Symmach. ἔχων συκαμίνους, id eſt, ſycamina, vel ſycomoros. Tertiò & propriè, *vellicans*, id eſt, vnguibus ferreis incidens & ſcalpens ſycomora, & vt Heſychius ait, *pungens*, vt matura fiant: ſycomora enim, quia dura æquè ac amari admodum ſunt, incidi ſcalpíque ſolent, vt à ſole penetrentur, matureſcant & dulceſcant, teſte Theophraſto, Athenæo & Dioſcoride lib. 1. c. 144. alioqui à culicibus corrumpuntur, ait S. Hieron. idque ad hoc, vt iis veſcantur tum boues mei, inquit Vatab. tum ego ipſe. q.d. Ego non propheto ſpe panis & lucri, vt tu facis, ô Amaſia, ſed ſycomoris agreſtibus contentus victito. Hæc mihi ad victum ſufficiunt: quocirca menſis & burſis alienis non inhio, vt tu.

Sycomorus quid?

Sycomoros.] *Sycomorus*, vel inuersè *moroſycus*, aut femininè *ſycomorea*, dicta eſt à συκῆ, id eſt, ficus, & μόρος, id eſt, morus, eo quod arbor hæc ficui ſimilis ſit fructu, moro verò foliis: aut à μῶρος per omega, id eſt, fatuus, q. d. ficus fatua, quod inſipidi & fatui ſaporis ſit. A Plinio lib. 13. 7. vocatur *ficus Ægyptia*, quòd in Ægypto ſola reperiatur, inquit ipſe, ſed fallitur. Nam, vt alia taceam, frequens erat hæc arbor in Iudæa, vt patet ex hoc loco & aliis: crebra enim huius mentio eſt in Script. Porrò ſycomorum ex Galeno, Dioſcoride, Theophraſto, Celſo, Plinio, ita deſcribit Ruellius lib. 1. de ſtirpib. c. 79. *Eſt arbor ampliſſima ficus ſimilitudine, largo ſucco, foliis moro quàm proximis. Fructus ex argumento guſtus ignaui cognomines, ternos aut quaternos anno fundit, eóſque non ramis vt ficus, ſed caudice ipſo gerit, ſimiles caprificis, dulcioréſque groſſulis, hoc eſt, primitiuis in fico pomis, ſine granis interioribus. Nec matureſcunt aliter quàm ſcalpendo ferreis vnguibus, magno prouentu eorum in Caria & Rhodo, locíſque prorſus parum tritici feracibus, populis in annona caritate pro pane frumentóque ſatisfaciunt. Tam reſtibilis pomi eius vbertas & copia eſt. Pomum ventri quidē amicum, ſed minimum præbet alimoniam.* Hebr. vocatur שקם *ſekem*, in plurali *ſekamim*: inde Septuag. & Theodot. verterunt συκάμινος, & Latini ſycaminus. Porrò S. Hieron. cenſet per *ſekem* hoc loco Amos non ſignificare ſycomorum, ſed mora quæ in rubis creſcunt: *Nobis*, inquit, *(quia ſolitudo in qua morabatur Amos*, Thecue, *nullam huiuſcemodi gignit arborem) magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac paſtorum famem & penuriam conſolantur.* Verùm omnes alij, quin & ipſe S. Hieron. alibi paſſim, hebr. *ſekem* vertit morum, vel ſycomorum. Videtur ergo, quòd Thecue

Digitized by Google

eue tempore Amos abundarit ſycomoris, ſed iis vel exciſis, vel areſactis caruerit tempore S. Hieronymi. Sic regionum natura & feracitas variis temporum mutationibus, aut culturæ defectu perit & immutatur. Olim Libanus cedris abundabat, nunc iis penè caret. Olim Iudæa erat terra lacte & melle manans, nunc lapidoſa eſt & ſterilis. Aſia minor olim paradiſus erat, nunc ſub Turca multis in locis inculta ſqualet; quinimo vulgare dictum eſt: Quocunque pedem infert Turca, eodem ſterilitatem inducit, vtpote agricolis ob eius tyrannidem diffugientibus.

Porrò ſycomorum, vel ſycaminum Syriæ, ita mihi Romæ deſcripſit Illuſtriſſ. Dominus Sergius Riſius, Archiep. Damaſcenus, oculatus teſtis: Arbor, inquit, hæc in Syria freque͂s, magna eſt & lata, ſed moderatæ altitudinis, inſtar nucis non nimis altæ, diſſimilis tamen foliis & cortice. Nam folia habet parua & rotunda; corticem planum & penè expolitum, in album colorem verge͂tem: fructus fert plurimos quidem, ſed admodu͂ paruos, qui meſpilum forma & magnitudine referunt, vergúntque in rubedinem: dulces ſunt, ſed non adeo vt ficus. Dicitur autem hæc arbor *gemmayz*, indigna quæ in vineis aut hortis inter cæteras habeatur, eo quod ingratos & inſuaues fructus producens, inutiliter ſua magnitudine terram meliorum feracem occupet: quare in plateis vt plurimum, vel ad viam conſiſtere ſolet, vulgo ſubiecta, vt quiſque ex eius fructibus, vtpote abiectis, & nullius decoris, ſaporis aut pretij colligat quantum libuerit. Hinc in prouerbium abiit, vt de arbore, æquè ac homine inutili, vel non in loco, qui ei conuenit, commorante dicatur: *Eſt vt gemmayz in horto*: rhamnus inter quercus: anſer inter olores. Hac de cauſa qui eius fructus colligunt, tenues, egeni & viles habentur. Quocirca paupertatem ſuam, humilémque conditionem & ſtatum ſponte confitetur hic humilis, ſanctus & à Deo electus Propheta, dicendo ſe ex eorum numero & ordine eſſe, qui ſycomoros colligunt, iiſque victitant; vt inde eluceat mira Dei Opt. Max. qui ignobilia & infirma mundi eligit, vt confundat glorioſa & fortia, bonitas & magnificentia, quæ eum ex imo in ſummum euexit, & ex paſtore ac bubulco Prophetam illuſtrem effecit.

Ex dictis liquet primò, ſycomorum aliam eſſe arborem à caprifico: diſtinguit enim eas Dioſcorides, & Ruellius verbis iam citatis: illa tamen huic eſt ſimilis. vnde Theoph. & Euthym. Lucæ 19. 1. pro ſycomoro legunt caprificum. Secundò, ſycomorum in penultima ſcribi tam per omicron, quàm per ω mega, ideóque eam habere in carmine communem, id eſt, breuem & longam: breuem, quia morus arbor à Græcis pleriſque ſcribitur per omicron: longam, tum quia μῶρος, id eſt, fatuus, ſcribitur per ω mega: tum quia morus arbor græcè ſcribitur quoque per ω mega in lexicis Heſychij, Henr. Stephani, Ioannis Scapulæ, æquè ac à S. Luca c. 19. 1. vnde Poëta:

Cornáque & in duris hærentia mora rubetis.

Et patet ex etymo: dicta eſt enim arbor morus per antiphraſin, quaſi minimè μῶρος, id eſt, fatua: nam vt ait Plinius lib. 16. 25. morus arborum eſt prudentiſſima, quia lædi ſe à frigore non ſinit; vnde non niſi planè exacto frigore germen emittit, ſed cum geminare incipit, intantu͂ germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Alij ſycomorum dictam volunt à ficu & mora, eo

A quòd ſi vnum pomum ex ea decerpas, illico alterum ſine mora protuberet: ta͂tæ enim eſt fœcunditatis, vt vno anno ſepties fructus ferat. Verum hoc etymon latinum eſt, nec conuenit græco μόρος, vel μῶρος.

Symbolicè, ſycomorus eſt crux Chriſti, eiúſque doctrina, quæ gentibus, & terrenis hominibus videtur fatua: ſycomorus enim reſpondet arbori ſcientiæ boni & mali Adamo vetitæ: hæc enim à multis putatur fuiſſe σύκη, id eſt, ficus. ita Theoph. & Beda in Lucæ 19. 1. Porrò Amos & viri ſancti hanc ſycomorum, id eſt, crucem, cruciſque doctrinam vellicare, id eſt, mente & meditatione ſcalpere, & profundè expendere, ruminare & penetrare debent: quo magis id faciunt, B eo magis eius dulcedinem, & arcana myſteria penetrant & guſtant; præſertim cum ſimul vellicant affines ſycomoros, id eſt, expendunt & minutim inſpiciunt corpora martyrum à tyrannis vellicata, id eſt, ſcalptris, pectinibus, cultris inciſa, laniata & lancinata. Huius rei ſymbolo Zachæus cupiens videre Chriſtum aſcendit in arborem ſycomorum Lucæ 19. 1. vti ibidem notat Ambr.

Sycomorus eſt crux. cur?

Non ſtillabis ſuper domu͂ idoli.] q. d. Ne ô Amos prophetes amplius in & contra Bethel, quæ olim fuit Bethel, id eſt, domus Dei, nunc à regibus noſtris facta eſt Bethauen (vt tu ô Amos eam nuncupas) id eſt, domus idoli, putà vitulorum aureo- C rum. Nota, vox *ſtillare* Prophetis eſt frequens, & metaphoricè ſignificat effundere ſenſim, ſiue verba, ſiue res, eáſque vel bonas & beneficas, vel malas & pœnoſas. Doctor enim & concionator, quando cum rudibus vel duris agit, debet ſtillare, non profundere ſuum ſermonem. ſi enim profundat, perdet: ſi ſtillet, ſenſim eos imbuet & emolliet. Verum eſt illud vulgi:

Vers. 16.

Stillare quid?

Stilla cauat lapidem, non vi, ſed ſæpe cadendo:
Sic homo fit doctus, non vi, ſed ſæpe ſtudendo.

Id ſciebat Moſes, qui docens rudes & duros Hebræos Deuter. 32. 2. *Concreſcat*, ait, *vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.* Id D imitantur ſapientes ludimagiſtri, qui pueros ſenſim lentéque docent. ſicut enim vaſa anguſti oris ſtillando ſenſim implentur, effundendo verò parum vel nihil liquoris hauriunt, ita & ingenia puerorum.

Huc ſpectat exemplum memorabile S. Iſidori Hiſpalenſis Archiepiſcopi, qui floruit tempore S. Gregorij Magni Rom. Pontificis, fuitque frater S. Leandri (cui S. Gregor. libros moralium dedicauit) ipſique in Archiepiſcopatu Hiſpalenſi ſucceſſit. Hic enim in iuuentute à parentibus applicitus ſtudiis, cum ingenio tardiore parùm in iis proficeret, etſi ingenti labore iis incumberet, E cogitauit iis relictis alteri rei ſe dedere. Cúmque hæc cogitans ſtaret iuxta puteum, vidit & conſiderauit in eius limbo, licèt lapideo, ſulcos, quos funes ſitularum, longo earum attractu, in lapide ſenſim effecerant. Idipſum ſibi applicans: ſi funes, inquit, lo͂go vſu poſſunt excauare lapidem, quidni longo ſtudio potero duritiem ingenij emollire, illique ſcientiam & doctrinam imprimere? Reſumptis ergo ingenti animo libris, continua lectione & meditatione tantum in iis profecit, vt ſui ſæculi vir doctiſſimus in ſacris æquè ac prophanis literis, quin & in linguis, latina, græca & hebraica euaſerit, nec illo æuo haberet ſibi parem; cui proinde Hiſpania & doctrinam, & ſeminaria,

naria, in quibus S.Ildephonſus, S. Braulius, aliique Prælati ſancti æquè ac eruditi, fuerunt educati & inſtructi, debet. Ita habet eius vita apud P. Ribadeneiram & alios, die 4. Aprilis.

Secundò, vox *ſtilla* ſignificat minas & pœnas præſentes, quas intentant ſceleratis Iſraëlitis Prophetæ, eſſe tantùm guttam ſi comparentur cum pœnis inferni, vbi imber eſt & torrẽs, imò Oceanus ignis ardentis pice & ſulphure, qui iugiter cremat, voluit & reuoluit damnatos, iuxta illud Iob 26.14. *Cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* Hic ergo eſt ſtilla & ſibilus, in inferno erit mare & tonitru iræ Dei.

Vers. 17. *Propter hoc hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur.*] q.d. Quia tu, ô Amaſia, ob quæſtum & lucra tua populum ad fornicationem ſpiritalem, id eſt, ad idololatriam impellis, mihique eam impugnanti reſiſtis, idcirco congruè & iuſtè punieris hac ignominia & indignatione, vt videas, licèt fremens & frendens, vxorem tuam in ciuitate te relicto fornicari & adulterari, vel cum amaſiis ſuis, vt vult Arias; vel cum hoſtibus tuis, putà Aſſyriis, à quibus capta vrbe violabitur. ita S.Hieron. Theod. Remig. & Hugo. Vnde S.Hieron. ex Symmacho vertit πορνευθήσεται, id eſt, *ſuſtinebit fornicationem*.

Hæc prima Amaſiæ eſt pœna, de qua S.Hieron. *Grandis*, ait, *dolor, incredibiliſque ignominia, quando maritus in media ciuitate vxoris iniuriam prohibere non poteſt. Non eſt tantus dolor in filia conſtuprata, quantus in vxore polluta: maritus enim libentius audit vxorem interfici, quàm pollui.* Secunda eſt, filiorum ſtrages: *Filij tui*, inquit, *& filiæ tuæ in gladio cadent.* Tertia eſt, ſpoliatio & bonorum priuatio: *Humus*, ait, *tua funiculo metietur.* q. d. Aſſyrij & Cuthæi inuadentes & occupantes Samariam & Bethel, tuos fundos agróſque funiculo inter ſe dimetientur, & diuident. Olim enim funiculis pro virgis menſoriis vtebantur, ad menſurandam & diuidendam terram. Hinc funiculus in Script. ſignificat ſortem hæreditariam, ſiue portionem quæ cuique in hæreditatis diuiſione ſortitò obtingit, vt pſal. 15. verſ. 6. *Funes ceciderunt mihi in præclaris*, quod more ſuo, poſteriore hemiſtichio explicat dicens: *Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.* Deuteron. 32.9. *Iacob funiculus hæreditatis eius.* q. d. Iacobæi, ſiue Iſraëlitæ ſunt ſors & hæreditas Domini. Ioſue 17.5. *Ceciderũt funiculi* (id eſt, ſortes) *Manaſſe decem.* Et verſ. 14. *Dediſti mihi poſſeſſionem ſortis & funiculi vnius.* Et cap. 19.9. *In poſſeſſione & funiculo Iuda.* Et verſ. 29. *De funiculo Achziba.* Quarta eſt: *Tu in terra polluta* (idololatria, infidelitate & ſceleribus, putà in Aſſyria, ad quam captiuus duceris) *morieris.* Quinta, non tantùm tu, ſed & totus *Iſraël*, quem tu decipis, & in idololatriam ſceleráque adigis, captiuus *migrabit de terra* ſua in Aſſyriam. ita S. Hieron. Cyril. Theodor. Remig. Rupert. Haymo, Hugo & alij.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS.

Videt Amos vncinum pomorum, vt ſignificet, quòd ſicut vncino poma ex arbore carpuntur, ita Iſraëlitas ab Aſſyriis fore carpendos, & abducendos in Aſſyriam. Cauſam dat verſ. 4. quòd pauperes oppreſſerint, eiſque nimis carè & fraudulenter frumenta vendiderint, vtentes menſuris doloſis. Vnde verſ. 9. tam atrox eorum fore excidium prædicit, vt Sol obtenebreſcat, omnéſque ſaccum & caluitium ſibi inducant. Denique verſ. 11. famem extremam tum corporalem, tum ſpiritalem eis intentat.

Verſ. 1.] Hæc oſtendit mihi Dominus Deus, & ecce vncinus pomorum.

Verſ. 2.] Et dixit: Quid tu vides Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me: Venit finis ſuper populum meum Iſraël: non adiiciam vltrà vt pertranſeam eum.

Verſ. 3.] Et ſtridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur, in omni loco proiicietur ſilentium.

Vers. 1. HÆc *oſtendit mihi Dominus.*] q. d. Poſt tot viſiones & minas, Deus hanc quoque vncini pomorum addidit, vt tot comminationibus quaſi ictibus repetitis dura Hebræorum corda molliret & flecteret. Sic de Pharaone & Ægyptiis, quos obduratos Deus merſit in mari rubro, ait Pſaltes pſal. 17.15. *Fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.*

Ecce vncinus pomorum.] Hebr. כְּלוּב קָיִץ *Kelub Kaits*, quod Chald. Rabbini, Pagnin. & Tigurina vertunt *caniſtrum*, vel *corbem æſtatis*, hoc eſt *fructuum æſtiuorum*, qui ſcilicet in æſtate maturantur & maturi colliguntur. Syrus: *Ecce ſignum finis*; legit enim קֵץ *kets*, id eſt, *finis*. Arabicus vertit, *vaſa venationis*, & mox, *ſagittam venationis*, vel capturæ. — Vncinus pomorum quid?

Melius noſter vertit *vncinum pomorum*. Primò, quia agitur hic de inſtrumento quo poma attrahuntur & capiũtur: hoc autem eſt vncinus, non corbis: per vncinum enim ſignificantur haſtæ & arma Aſſyriorum. Secundò, quia hebr. *kelub* ſignificat inſtrumentum venatorium & attractorium: deducitur enim à כֶּלֶב *keleb*, id eſt, canis: quia ſicut canis venatur & capit leporem aliáſque feras, ſic *kelub* venatur capítque poma: vterque enim longus eſt, gracilis, & acuto roſtro rictúque. Tertiò, quia Septuag. vertunt *vas*, id eſt, inſtrumentum *aucupis*. Et Ierem. 5. verſ. 27. tam Septuag. quàm noſter vertunt *decipulam*, qua decipiuntur & capiuntur aues. Quartò, quia vncinus pomorum multis in locis comprehendit & includit

Digitized by Google

includit corbem, non verò è contra corbis comprehendit vncinum. Vncinus enim pomorum eſt vncus, putà fuſtis ab vno latere incuruus & hamatus, alligatus, vel appenſus corbi, quo hortulani attrahunt ramos, vt poma decerpant & iniiciant in corbem; aut quo corbem ad ramos ſuſpendunt, vt ex iis lecta poma in illum inferant. Vidit ergo Amos vncinum, eique adiũctum corbem, ad colligendum poma. Per poma intellige quoque ficus, pyra, ceraſa, pruna: omnes enim fructus, præſertim qui molliori ſunt cortice, vocantur poma. Quinimo Plinius lib. 15. c. 22. etiam nuces pomorum genere comprehendit.

Symbol.

Symbolicè, vncinus hic ſignificat Dei iram & vindictam, qua Deus tempus captiuitatis populi Iſraël accelerabat, & quaſi attrahebat, vt Iſraëlitæ quaſi poma ex ſua regione decerperentur, & caperentur ab Aſſyriis; quorum proinde arma bellica, quibus Iſraëlitas in poteſtatem redegerunt, rectè quoque per vncinum intelliguntur. Vnde explicans vncinum ſubdit: *Venit finis Iſraël.* ita S. Hieron. *Eſt*, inquit, *ſenſus: Sicut vncino ramis arborum detrahuntur ad poma carpenda, ita ego proximum captiuitatis tempus attraxi.* Vnde Hebr. *kelub*, per metatheſin alludit ad כבל *kebel*, id eſt, compes, vel catena ferrea, qua Iſraëlitæ captiui conſtringendi erant. Poma enim in æſtate matura, ſymbolum ſunt captiuitatis opportunæ, & punitionis tempeſtiuæ. q.d. Iam arbor Iſraëlitica maturos dat fructus, ſcilicet ficus peſſimas (quales vidit Ieremias in Iuda cap. 24. 1.) reſtat ergo vt colligantur & conterantur. Sic Apocal. 14. 15. ait angelus vnus alteri: *Mitte falcem tuam, quoniam aruit meſſis terræ*, id eſt, quoniam adeſt tempus maturum & opportunum puniendi impios, vtpote cum ipſi menſuram peccatorum ſuorum iam impleuerint. Hoc eſt quod ait Ezechiel cap. 7. 6. *Venit finis: euigilauit aduerſum te.* id eſt, maturo & opportuno tempore ſurrexit: quaſi fructus æſtiui, qui in æſtate maturi ſunt, ſic maturauit tuum exitium, ſic finis adeſt tibi: colliges enim fructum arboris quem plantaſti, & frugem quam ſeminaſti metes.

Vncus reorum qualis.

Alludit vncinus ad vncum, quo olim vincti trahebantur, vel etiam feriebantur rei, & hoſtes prælio victi captique. Vnde Iuuenalis de Seiano à Tiberio Imp. capitis damnato Satyr. 10. ait:

Impactus Seianus ducitur vnco.

Et Cicerò Philip. 1. *Vncus impactus eſt fugitiuo illi, qui C. Marij nomen inuaſerat.* Idem pro C. Rabirio: *Nos à verberibus, ab vnco, à crucis denique terroribus neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores vindicabunt.* Et Horat. lib. 1. Carm. ode 35. ad Fortunam.

Te ſemper anteit ſæua neceſſitas,
Clauos trabales, & cuneos manu
Geſtans ahena, nec ſeuerus
Vncus abeſt, liquidúmque plumbum.

Lampridius in Commodo, ſcribit ipſi mortuo acclamatum à populo: *Qui ſenatum occidit, & templa ſpoliauit, vnco trahatur.* Et Suetonius in Vitellio, ſcribit eum poſt mortem vnco tractum in Tiberim. hoc ſummum erat probrum. Inſuper vnco ſuſpendebantur reorum, æquè ac martyrum corpora, vti in Actis S. Sebaſtiani legimus, corpus eius inuentum in cloaca pendens ex vnco. Adhæc martyres vncis perinde ac vngulis lacerabantur, vti legimus in Actis S. Platonis & Ponriani martyrum. vide Gallonium de cruciatibus

A martyrum. Significat ergo vncinus, quòd Iſraëlitæ quaſi captiui & damnati, vnco ab Aſſyriis trahendi ſint vel ad necem, vel in captiuitatem. Secundò, vncino ſolent colligi paucula poma, quæ in arbore poſt excuſſionem ſunt reliqua in ramis altioribus: vncinus ergo ſignificat hic, Iſraëlitas poſt varias clades & ſtrages Syrorum & Aſſyriorum reliquos, ad extremum vltimo plenóque excidio vrbis & gentis vaſtandos, etiam illos qui in locis editis, munitis vel abſtruſis, remotis & inacceſſis degebant, à Salmanaſar anno ſexto Ezechiæ. ita Lyran. Emmanuel, Mariana & alij. vnde Chald. vertit: *Ecce vas plenum extremis æſtatis fructibus.* q.d. Sicut collectis vuis extremíſque agri, vel vineæ fructibus, deſeritur ager, vel B vinea, fructúſque in vaſe collecti domum aſportantur; ita deſolabitur Samaria, ciuéſque eius vniuerſi in Aſſyriam abducentur.

Idem ſignificant Septuag. ſed alia metaphora, caueæ ſcilicet, vel retis & aucupis: vertunt enim: *Ecce vas*, id eſt, inſtrumentum, *aucupis*, putà rete, cauea, vel bacilli viſco infecti, vt ei ſe implicent aues. Auceps eſt Salmanaſar, rete ſunt eius caſtra & arma, quibus illaqueauit, cepit, & abduxit Iſraëlitas. Audi Theodoretum: *Viſio*, ait, *hæc celerem & expeditam venationẽ Iſraël ſignificat: ſicut enim aues viſco facilè capiuntur, ſic ab Aſſyriis populus apprehendetur.*

Tropol. Ruper. Vncinus, inquit, eſt auaritia: C rami & poma ſunt diuites, eorúmque opes: pomum quippe res leuis eſt, maximéque pueros mulcet: viris autem, & maximè ſanis, pro minimo eſt. Sic nimirum bona præſentis ſæculi leuia ſunt, & eos quidem qui ſenſu paruuli ſunt nimis oblectant; ſapiẽtibus autem qui cœleſtia ſapiunt, contemptibilia ſunt. Hinc primus homo cupiditatis crimen per quod periit, non per aurum, neque per argentum, ſed per exiguum pomũ commiſit. Addit Rupert. Sicut hortulanus vncino ſenſim ſine ſtrepitu, ramum quò vult crebro motu contorquet, donec poma decerpat; ſic auarus, fur & fraudulentus mille habet capiendi & attrahendi artes, quibus innectit & aduncat opes alio- D rum adeo occultè & doloſè, vt ipſi ſua damna niſi depauperati, ſeróque gementes, non ſentiant: iuxta illud pſal. 10. 9. *Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua: inſidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. In laqueo ſuo humiliabit eum, inclinabit ſe & cadet, cum dominatus fuerit pauperum.*

Myſticè Ribera: Vncinus, inquit, eſt mors, quæ ramos & poma, id eſt, omnes hominis dotes, virtutes & vitia, quamuis recondita attrahit, vt à Deo carpantur, & ſuis locis ſingula collocentur. Diſtinctiùs Fernãdius viſione 28. Mors, inquit, variis vncinis, id eſt, variis morborum & caſuum generibus, attrahit ramos, in quibus plu- E ra ſunt poma, id eſt, familias in quibus plura ſunt capita, eáque robuſta & valentia, quæ à morte videntur remotiſſima.

Vita hominis eſt pomum ob octo analogias.

Vita enim humana rectè comparatur pomis. Primò, quia ſicut poma citò in gemmas erumpũt, creſcunt, matureſcunt, carpuntur: ita & homines. Secundò, ſicut è pomis alia matura, alia immatura ſponte decidunt, alia in arbore putreſcunt, alia rubent; ſed ſi aperias, vermibus plena, & corroſa inuenies: alia manu carpuntur, alia baculo & vi decutiuntur: ita hominum alij in ætate virili, alij in iuuenili naturali morte decedunt, alij in putri ſenectute; alij exteriùs rubent vt roſæ, ſed intus

ſordibus & morbis ſcatent,alij in lecto,alij in bello,pugna,&c. violenta morte occumbunt. Hinc ait S.Iob 9.26. *Dies mei pertranſierunt quaſi naues poma portantes*: hæ enim naues celerius aguntur cæteris, ne poma quæ citò putreſcunt, corrumpantur antequam ad portum, vbi vendenda ſunt, appellant.ita celerrimè tranſit æuum noſtrum. A

Tertiò,Varro lib.1.de re ruſtica c.35.pomum dictum eſſe cenſet eo quod potu indigeat:*Poma*, inquit,*quæ inſitæ erunt ſiccitatibus,aquam addi quotidie veſperi: à quo,quòd indigent potu, poma dicta eſſe poſſunt*. Ita vita hominum potu non tantùm indiget,ſed & abundat,ac deliciatur maximè.

Quartò,pomum Perſicum in Perſide, ob frigus veneni vim habere dicitur, eáque de cauſa in Italiam tranſmiſſum, vt incolis noceret. Verùm mutato ſolo mutauit naturam, & ſalubre repertum eſt,vt ait Columella B

Pomis quæ barbara Perſis
Miſerat,vt fama eſt,patriis armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi;
Ambroſios præbent ſuccos oblita nocendi.

Ita voluptas vitæ humanæ in ſe, & in ſolo quaſi natiuo,venenata eſt:at ſi ſolum mutet,& in campum virtutis tranſplantetur, vitium ponit, & pro morte vitam & ſalutem affert.

Quintò, pomum rotundum gerit ſpeciem orbis,qui rotundus eſt;& vitæ humanæ, quæ gyrat & in orbem ſemper recurrit.Quocirca anno Domini 1013. cum Henricus Imper. recèns creatus Romam ingrederetur,Benedictus Papa cum Clero & Senatu ei obuiam proceſſit, eique inſigne imperij obtulit: pomum id erat aureum, circum circa pretioſiſſimis gemmis diſtinctum,aurea cruce deſuper eminente,vt dum illud reſpiceret,cogitaret,ſe ſic debere imperare in mundo, vt illum crucis Chriſti vexillo ſubderet. Accepit pomum Imperator, ac manu tractans:*Nullis*,ait,*melius hoc pomum cernere & poſſidere congruit, quàm illis qui pompis mundi calcatis crucem Chriſti ſequuntur*: ac proinde illico miſit illud ad Cluniacenſe Monaſterium in Gallia.ita Glaber,& Baron.anno Chriſti 1013.Sic in bulla aurea Caroli IV. c. 22. traditur & ſancitur, vt in proceſſione ſolenni, poſtquam creatus eſt Imperator, ante illum deferat enſem Dux Saxoniæ,ſceptrum Marchio Brandeburgenſis, pomum Comes Palatinus: pomum, quia ſphæricum,repræſentat orbem.Vnde Chronicon Hirſaug. in inauguratione Comitis Hollandiæ, tradit Imperatori inaugurato globum aureum in manum dari his verbis,quæ profert Palatinus Rheni: *Accipe globum ſphæricum, vt omnes nationes Romano imperio ſubiicias,& Auguſtus glorioſus appellari valeas*. Se ergo, ſuúmque cor in manu Dei ſtatuat Imperator, vt cum mundo geſtet, regátque illum Deus: ac ſimul meminerit orbis imperium paruum eſſe & exile inſtar pomi & globi,ſi cum cœleſti regno comparetur. Ad illud ergo anhelet,ſéque & ſuos omnes transferre ſatagat. Sapienter S. Franciſcus Xauerius lib. 2. Epiſt.5.Ioanni III.Luſitaniæ regi(ac in eo cæteris Principibus & Prælatis) hoc ſaluberrimum dat conſilium, vt quotidie per quadrantem horæ diuinam illam ſententiam meditando: *Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur?* germanam eius intelligentiam à Deo petat, cum ſenſu animi interiore coniunctam; & ſimul omnium ſuarum precationum illam velit eſſe clauſulam: *Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur*, &c. quoniam propiùs, inquit, quàm ille exiſtimat, abeſt hora, qua illum Rex regum,& Dominus dominantium ad rationem reddendam euocaturus eſt, illud intonans:*Redde rationem villicationis tuæ*.Verus fuit vates:nam paulò pòſt rex vita functus eſt.

Sextò, pomo ſæpe venenum homini propinatur,aut alio modo mors affertur.Mirum hac de re exemplum narrat Cardan.de rerum variet.lib.12. cap.56. Cum, inquit, Kemethus rex Scotorum, Eruthlinthum Fenellæ filium occidiſſet; tum etiam Malconum Druffum regem & affinem Fenellæ;illa ſtatuam mira arte fabricari iuſſit, in cuius manu pomum aureum gemmis refertum erat, quod quicunque tetigiſſet,ſtatim multis iaculis è pomo proſilientibus confodiebatur:eo regem nihil ſuſpicantem inuitatum in Feſticarij oppido occidit. Ita voluptas huius vitæ blandum eſt, ſed exitiale pomum,quod inani quodam fulgore perſtringit & illectat eorum oculos, quos decepturum & necaturum eſt: *Equo ne credite Teucri*. ita Nicol.Cauſinus lib. 11.parabol.hiſtor. c. 5. Rurſum ſi offeras puero pomum & ſimul aureum, puer pomum eliget præ aureo; quia pomi ſpecie capitur,auri pretium non nouit. Annon ergo bis pueri ſenes, qui voluptatem virtuti, id eſt, mala bonis,terrena cœleſtibus,caduca æternis, fallacia veris anteponunt? Verè pomum hoc illecebroſum eſt, dicitúrque malum. Quamobrem apud Martial.lib.13.nuces pineæ ita viatorem affantur: C

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Præclarè S.Bernard.tract.de gradib.humilit. *Serpens Euæ*,ait,*porrigit pomum,& ſurripit paradiſum. Hauris virus peritura, & perituros paritura. Perit ſalus,non deſiſtit partus. Naſcimur, morimur, ideóque naſcimur morituri, quia priùs morimur naſcituri. Propterea graue iugum ſuper omnes filios tuos vſque in hodiernum diem.*

Septimò, eſt & alia pomi cum homine analogia,conſideratione & commiſeratione digna. Vides arborem florentem & floribus comptam,imò onuſtam;aduerte, ex quinquaginta floribus quibuſlibet, vix vnus in pomum maturum euadet: antequam enim gemmeſcant, plurimi vel vento decuſſi, vel æſtu arefacti, vel à vermibus arroſi, vel humore deficiente marceſcentes decident: ex iis verò qui gemmeſcent, plurimi pariter antequam in poma matureſcant, ſimilibus caſibus in terram corruent. Ita prorſus ex quinquaginta infantibus qui naſcuntur,vix vnus in virum euadit, ſed alij in infantia, alij in pueritia, alij in adoleſcentia moriuntur.Quis non lugeat,quis non gemat miſeram hanc hominum ſortem? Sapienter Philoſophus ille: *Breuis*,ait, *vita prohibet ſuſcipere longas ſpes,vel ad eas aſpirare.* D

Octauò, inter arbores *infirmiſſima eſt malus, maximéque quæ dulcis eſt*, ait Plinius lib. 17. 24. qui & addit:*Ægrotant aliquando & poma ipſa per ſe ſine arbore,ſi neceſſariis temporibus imbres, aut tepores,vel afflatus defuere;aut contra abundauere:decidunt enim,aut deteriora fiunt.* Idem lib.17.c.2. *Si*,ait, *cum defloruere protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt, adeo vt amygdala & pyri, etiamſi omnino nubilum,auſtrinúſve flatus, amittant fœtus.* Pari modo quid inter animalia infirmius homine? qui catharro, id eſt, guttula aquæ ſuffocatur,æſtu vritur,aura infecta peſtem haurit, qui plurimis,imò innumerabilibus, & ſæpe nouis, ac medicis ignotis morbis laborat. In ſolo hominis oculo morbos centum numerat & nominat Galenus E

Digitized by Google

lenus lib. qui inſcribitur *Introductio*, ſeu *Medi-
cus*, cap. de oculorum affectibus. Verè S. Iob hæc
expertus, hominem deſcribens c. 14. 1. *Homo*, ait,
*natus de muliere breui viuens tempore, repletur mul-
tis miſeriis; qui quaſi flos egreditur & conteritur, &
fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu per-
manet.* Flos pomi mox vt effloruit, flaueſcit: po-
mum ſi decortices, aut ſcindas, antequam illud
ori admoueas, illico cultrum nigrore inficit, vigo-
rem perdit, marceſcere incipit: ita & iuuenis æta-
te florenti & vultu roſeo, mox defloreſcit, palle-
ſcit, ſeneſcit. *Quaſi vuas in deſerto inueni Iſraël,
quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius vidi pa-
tres eorum*, ait Deus Oſee 9. 10. Annon ergo cœ-
tus hominum eſt vncinus & corbis pomorum?
Quotidie ex arbore aliqua aut cadunt, aut legun-
tur poma, donec omnia in corbem inferantur:
quotidie aliqui hominum vita hac decedunt, &
in cœtum mortuorum tranſcribuntur, donec
omnes ad vnum ſenſim, ſed breui temporis ſpa-
tio, in eundem transferantur. Quocirca Cæſar à
Ripa in Iconographia, mortem pingit cum falce,
& vncino pomorum, ex hoc loco Amos: quia
ſicut falce omnia demetit, ita vncino omnia car-
pit, inſtar pomilegij & pomicarpij. Ite nunc iuue-
nes, florete, gaudete, exultate, dicite: Nos poma
natamus, cras mergendi, cras morituri. Hæc con-
ſiderans Cicero, gentilis licèt, ſapienter cenſet
animum ab omni voluptate caduca & terrena
auocandum, atque in ſtabili & cœleſti defigen-
dum: *Altè*, inquit ipſe in ſomn. Scipion. *ſpecta-
re ſi voles, atque hanc ſedem & æternam domum con-
tueri, neque ſermonibus vulgi dederis te, nec in præ-
miis humanis ſpem poſueris rerum tuarum: ſuis te il-
lecebris oportet ipſa virtus trahat te ad rerum de-
cus. Veſtra quæ dicitur vita, mors eſt.* Idem quæſt. 4.
Academ. *Cogitantes ſuperiora atque cœleſtia, hæc
noſtra vt exigua & minima contemnamus.* Et Tu-
ſcul. 1. *Confer noſtram longiſſimam ætatem cum æter-
nitate, & breuiſſima reperietur: tunc erimus beati,
cùm corporibus relictis cupiditatum & æmulationum
erimus expertes.* Et in Catone Maiore: *Ex ipſa vi-
ta diſcedimus tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex
domo: commorandi enim nobis natura diuerſorium,
non habitandi, dedit. Quis eſt, quamuis ſit adoleſcens,
cui ſit exploratum ſe ad veſperum eſſe victurum? O
dij boni, quid eſt in hominis vita diu? Mihi ne diu-
turnum quidem quicquam videtur, in quo eſt ali-
quid extremum. Cùm enim id aduenit, tum illud,
quod præteriit, effluxit, tantùm remanet quod virtu-
te & rectè factis ſis conſecutus. Horæ quidem cedunt,
& dies, & menſes, & anni, nec præteritum tempus
vnquam reuertitur, nec quid ſequatur ſciri poteſt.*
Rurſum Tuſcul. 1. *Duæ ſunt viæ, vt ait Socrates,
duplicéſque curſus animorum è corpore exceden-
tium. Nam qui ſe humanis vitiis contaminarunt,
& ſe totos libidinibus dediderunt, iis demum quod-
dam iter eſt ſecluſum à concilio Deorum: qui autem
ſe integros caſtóſque ſeruarunt, quibúſque fuit mini-
ma cum corporibus contagio, ſúntque in corporibus
humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, à qui-
bus ſunt profecti, facilis patet reditus.* Quid iam di-
cat, quid faciat Chriſtianus?

Vers. 2. *Venit finis ſuper populum meum Iſraël.*] *Finis*,
id eſt, excidium Iſraëli à me decretum & præfini-
tum. In hebræo pulchra eſt paranomaſia inter קיץ
Kaits, id eſt, poma æſtatis, & קץ *Kets*, id eſt, finis.
Radix enim eſt קוץ *Kots*, quæ ſignificat compun-
gi, anguſtiari, affligi: inde קוץ *Kots*, ſignificat ſpi-
nam pungentem, & קיץ *Kaits* ſignificat æſtatem,

A qua ſol pungit, vrit & maturat fructus. q. d. Vnci-
nus hic *Kaits*, id eſt, pomorum æſtiuorum vret
te, ô Iſraël, vt ſol æſtiuus; & punget te vt *Kots*,
id eſt, ſpina; ac denique tibi *Kets*, id eſt, finem &
exitium adducet. Quocirca הקיץ *hekits*, id eſt, eui-
gilauit & maturauit prauum tuum *Kaits*, id eſt,
pomum æſtiuum; & tua *Kots*, id eſt, ſpina; & tuus
Kets, id eſt, finis, vt ait Ezechiel c. 7. 6.

Non adiciam vltrà vt pertranſeam eum.] Vt
diſſimulem peccata eius, vt eum fontem præter-
eam & impunitum relinquam, vti pertranſit præ-
tor, cum ſcelera & ſceleratos videns præterit &
diſſimulat. q. d. Tanta ſunt crimina Iſraëlis, vt
non poſſim vlteriùs conniuere, non poſſim tacere
B & parcere; ſed illa ſui enormitate & multitudine,
quaſi clamore iugi & valido cogant me ad ea vin-
dicandum. ita S. Hieron. Theodor. Rupert. &
alij.

Stridebunt cardines templi in die illa.] Ita ver- Vers. 3.
tunt quoque Tigurina & Pagnin. q. d. Stridebunt
cardines templi, cùm hoſtes vi ianuas eius per-
rumpent, vt illud ſpolient & vaſtent. Rurſum
ſtridebunt ex crepitu poſtium conflagrantium,
cùm templum ab hoſtibus incendetur, ait Theo-
dor. Arabicus: *Cadent altaria templi in die illa*;
quia ſcilicet Iſraëlitæ templum idolis & ſceleri-
bus contaminarunt. Stridebunt ergo eius cardi-
nes, cum illos illiſus aries, aut mallei hoſtiles
frangent, aut reuellent; cúmque per illos agmina
hoſtium in templum irrumpent. Aliter quoque
C Sanchez: Signum, ait, belli priſcis erat, templi por-
tas perfringere, iuxta illud Æneid. 7.

Sunt geminæ belli portæ, formidine Martis.
*Has vbi certa ſedet Patribus ſententia pu-
gnæ*, &c.
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Verùm hic mos fuit Romanorum, non Hebræo-
rum. Adde agi hic de excidio vrbis & templi, non
de belli ſigno. Ad verbum Hebræa vertas: *Vlula-
bunt cantica templi*, id eſt, cantica templi verten-
tur in vlulatus. Syrus: *Corruent laudationes* (canti-
ca, fama & gloria) *templi*. Secundò Lyran. vertit:
Stridebunt cardines palatij, ſcilicet regis & opti-
matum, cum hoſtes in illorum palatia irrumpent.
D Tertiò Chald. vertit: *Vlulabunt vice canticorum
carmina palatij*, ſiue palatiorum, in quibus feſti-
uæ cantiones & muſica inſtrumenta perſonare
ſolebant. Et Vatab. *Vlulabunt cantica palatij*. Per
cantica lætitiam intelligit. q. d. Cantica princi-
pum & potentum vertentur in vlulatum &
mœrorem. Noſter cum Septuag. & aliis iam ci-
tatis, meliùs vertit *cardines templi*: quia hebr. היכל
hechal, propriè auguſtum & potens templum, ſiue
baſilicam ſignificat, à rad. יכול *iachol*, id eſt, po-
tuit, præualuit, q. d. Baſilica potens, cæteríſque ſua
magnificentia præualens. Quartò, Septuag. ver-
tunt: *Vlulabunt laquearia templi*. q. d. Tantus erit
clamor hoſtium, & cæſorum ab iis in templo, vt
totum templum vlulatu compleatur, ipſaque la-
E quearia voces vlulantium inſtar echo reuerbe-
rantia, vlulare videantur. Sic & noſtram verſio-
nem explicat, & cum Septuag. conciliat S. Hie-
ron. *Stridebunt*, inquit, *cardines templi, ſiue la-
quearia. Hoc autem ὑπερβολικῶς accipiendum eſt,
quod tam graue malorum pondus incumbat, vt ipſi
quoque portarum cardines & excelſa laquearia vlu-
lent, & incredibilem ſentiant vaſtitatem.* Vnde pa-
tet, licèt hebr. שירות *ſirot* paſſim alibi ſignificet
cantica, hic tamen ſignificare *cardines & laquea-
ria* (ita enim vertunt Septuag. & S. Hieron. qui

hebraicæ linguæ erant peritiſſimi)fortè per onomatopœiam: vox enim *ſcirot*, refert & exprimit ſonum cardinum ſtridentium, qui ipſorum quaſi eſt cantus. Adde à rad. שור *ſçur*, quæ recta intendere, extendere, canere, multáque alia ſignificat, deducitur nomen שור *ſçor*, id eſt, murus, & ædificium ex quo proſpicitur, vel quod procurrit & foras extenditur: inde *ſçirot* vocantur laquearia, quæ per totum templum ſupernè extenduntur, quæque in totum templum proſpiciunt.

Quæres, de quo templo loquatur hic Amos? an de Ieroſolymitano Dei, an de Bethelino idolorum? De Ieroſolymitano accipiunt S. Hieron. Theod. & Ruper. Alij, & planiùs, accipiunt de eo quod erat in Bethel dicatum vitulis aureis. In Bethel enim degebat, & prophetabat contra vitulos aureos Amos, vt patet c. 7. 13. vnde hic verſ. 2. celerem ei finem comminatur, qui & ei obuenit; cum Ieruſalem multò tardiùs vaſtata ſit. Sicut ergo Iudæi ſuum templum in Ieruſalem vocabant *hechal*, id eſt, baſilicam, ita eorum æmuli Samaritæ ſuum phanum in Bethel pariter nuncupabant *hechal*. Id ita eſſe patet ex verſ. 7. *Iurauit Dominus in ſuperbiam Iacob.* Iacob enim vocantur decem tribus, non duæ. Et ex verſ. 14. *Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan.* Vnde liquet hæc dici contra Samaritas, eorúmque deos collocatos in terminis regni, putà in Dan & Bethel. ita Ruffinus, Lyran. Clarius, Arias & à Caſtro.

Multi morientur hebr. *multiplicabitur cadauer*, id eſt, multa erunt cadauera, multi occidentur, *in omni loco proiiciet tace*, id eſt, ſilentium. q. d. *Multi morientur, & captis habitatoribus, vel occiſis, in omni loco proiicietur ſilentium*, ait S. Hieron. hoc eſt, ſummam vaſtitatem inducam, omniáque plena populo redigam in ſolitudinem. Eſt metalepſis: ſilentium enim ponitur pro ſtrage & deſolatione: ex occiſione enim & ſtrage ſequetur deſolatio, ex deſolatione ſolitudo, ex ſolitudine ſilentium. Vnde Septuag. vertunt: *In omni loco iniiciam ſilentium.* Sic modò ait S. Hieron. *In toto orbe terrarum prouectum eſt ſilentium Iudæorum: vbicumque fuerint, muſſitant potiùs quàm loquuntur*: oppreſſi licèt, mutire & hiſcere non audent. Secundò, contrariè vertit & explicat Lyran. nimirum accipiendo *beth*, id eſt, *in*, pro *min*, id eſt, *à, ab*, ſic vertit: *Ab omni loco proiicietur ſilentium*, quia in omni loco erit clamor tam hoſtium accidentium, quàm incolarum occiſorum. Tertiò, Vatab. ſic vertit: *Multiplicabitur cadauer in omni loco* (qui) *proiiciet* (dicet) *tace*. q. d. Pollinctor qui curam habet proiiciendi cadauera in ſepulchrum, agnoſcendo iuſtam Dei vindictam in tanta Iſraëlitarum ſtrage, dicet ſocio ſuo: Tace, noli conqueri de Domino Deo, quod tot nobis det funera: quia iuſtè hæc patimur propter idololatriam & peccata noſtra. Verùm hic multa ſupplenda ſunt, quæ non habentur in textu. Quartò, Tigurina vertit: *Multa cadauera* (hoſtis) *proſternet in omni loco, idque ſilentio.* Quintò, Arias hæc aliter diſpungens, & ad Amaſiam ſacerdotem idolorum referens, ſic vertit & explicat: Adeo multa erunt cadauera, vt in omni loco proiiciantur inſepulta: at tu, ô Amaſia, quia hiſce meis oraculis & minis non credis, tace, & tacens expecta rei euentum. Videbis enim hæc omnia compleri, & tunc ſerò credes vel inuitus. Verùm primus ſenſus planus & genuinus eſt. Simili modo regio vmbræ mortis, id eſt, ſtatus & locus defunctorum, in quo ſumma eſt vaſtitas & horror, vocatur *terra* ſilentium, & hebr. *duma*, id eſt, *ſilentium*. Nam vt ait Ouid. 5. Faſtor.

Mox etiam lemures animas dixere ſilentum.

Et Virgil. 6. Æneid.

Dij quibus imperium eſt animarum, vmbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte ſilentia latè.

Et inferiùs:

Quæſitor Minos vrnam mouet ille ſilentum,
Conciliúmque vocat, vitáſque & crimina diſcit.

Moral. diſce hic, ſtrepitum, & tumultum Iſraëlitarum congruè puniri contrario, ſolitudine & ſilentio. Sicut enim Medicorum in morbis axioma & praxis eſt, contraria contrariis curari, ita & iudex Deus contraria ſcelera contrariis ſuppliciis curat, nimirum ſuperbiam depreſſione, gulam fame, libidinem morbis & doloribus, acediam laboribus & ſudoribus, tumultum deſolatione. Quia enim Iſraëlitæ magno ſtrepitu, pompa, turba & tumultu celebrabant feſta idolorum, putà vitulorum aureorum, eodémque inuadebant & vaſtabant bona pauperum, vt dicitur verſ. 4. & 5. hinc pariter Deus congruè mulctat eos omnium rerum ſpoliatione, ſtrage & vaſtitate. Simili modo apud Chriſtianos, vrbes & prouincias in quibus magnus fuit rerum hominúmque luxus, merciúmque, vſurarum & fraudum turba, punit deprædatione & deſolatione. Pari ratione & iure monaſteria & ordines, in quibus abiecto ſilentio viguit diſſolutio, garrulitas, detractio, murmuratio, inuidia, &c. punit ſilentio, ſinendo ea ab hæreticis vaſtari, comburi & redigi in ſolitudinem. Exempla ſunt in Gallia, Germania, Belgio, Anglia, in qua ſola ſub Henrico VIII. teſte Sandero,

Millia dena vnus templorum ſuſtulit annus.

In cæteris prouinciis ſimiliter plurima monaſteria funditus euerſa videmus, atque in nonnullis cauſa publica fuit omnibúſque nota, nimirum ſilentij & diſciplinæ religioſæ abiectio, vitáque Monachorum licentioſa, & pluſquam ſæcularis. Dicat ergo talibus Deus: Quia vos proieciſtis diſciplinam & ſilentium, ego ſilentio, quod vim à vobis patitur, ſuccurram, illúdque in omni loco reſtituam, imò proiiciam, redigendo omnia in cineres campóſque ſilentes.

Mor. ſtrepitus pœna eſt ſilentium.

Verſ. 4.] Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ.

Verſ. 5.] Dicentes: Quando tranſibit menſis, & venundabimus merces, & ſabbatum, & aperiemus frumentum: vt imminuamus menſuram, & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas.

Verſ. 6.] Vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quiſquilias frumenti vendamus?

Verſ. 7.] Iurauit Dominus in ſuperbiam Iacob: Si oblitus fuero vſque ad finem omnia opera eorum.

Verſ. 8.] Numquid ſuper iſto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & aſcendet quaſi fluuius vniuerſus, & eiicietur, & defluet quaſi riuus Ægypti?

Quando

Digitized by Google

Vers. 5. *Quando tranſibit menſis.* ita Rom. Hebr. & Septuag. malè ergo Remig. Ruper. Hugo & Lyran. legunt *meſſis. & venundabimus merces* (Septuag. *& negotiabimur*) *& quando tranſibit* (ita Syrus) *ſabbathum, & aperiemus frumentum*; Syrus, *horrea*. *Menſis* & *ſabbathum* tripliciter accipi poſſunt. 1. ſynecdochicè pro quolibet tempore generatim. Hebræi enim tempus omne menſurabant & diuidebant per menſes & ſabbatha. 2. magis particulatim menſis, hebr. *chodes*, vocabatur Neomenia, id eſt, prima dies cuiuſlibet menſis: & ſabbathum propriè erat ſeptima dies hebdomadæ. 3. ſpecialiſſimè, menſis ſacer erat menſis ſeptimus, putà September, quo poſt collectas fruges totum penè menſem ſacrum feſtúmque agebant, vti dixi Leuit. 23. 23. & ſequent. ac proinde idem menſis erat ſabbathum, non dierum, ſed menſium: quia erat ſeptimus menſis, íſque feſtus. Iuxta primam menſis & ſabbathi acceptionem, primus huius loci ſenſus erit hic: Quolibet menſe & ſabbatho, id eſt, quolibet tempore, quo vos, ô auari frumentipolæ, videtis frumentum vilis eſſe pretij, illud reconditis, vt tempus hoc tranſeat, & ſuccedat poſt tempus copiæ tempus inopiæ, quo illud carius vendatis. ita à Caſtro & Vatab.

Triplex menſis & ſabbathum.

Iuxta ſecundam acceptionem ſenſus ſecundus erit hic: Ita inhiatis lucro, vt doleatis aduenire feſtum Neomeniæ & ſabbathi, ac optetis illa citò tranſire, vt illis tranſactis illico ad mercimonia & lucra veſtra redeatis, ac de more veſtro carè vendatis frumentum. ita S. Hieron. Theod. Ruffin. Remig. Lyran. & Ribera. Vbi nota auarorum mercatorum vota, qui nil niſi merces, mercatus & lucra ſomniant, quibus proinde omnis res diuina eſt longa, adeóque Miſſa dimidiæ horæ ſæpe nimis eſt prolixa. Addit Sanchez: Calendas, inquit, ſiue primum menſis diem auidè expectabāt auari mercatores: quia tunc pecunias dabant fœnori, & fœnebres exigebant vſuras, vt patet ex Plutarcho lib. de non fœnerando, & ex Horatio lib. 1. Satyra 3. vnde tunc debitorum, qui fœnus ſoluere non poterant, pignora vendebant, vel bona inuadebant. Huc refertur expoſitio Chaldæi & Pauli Burgenſis, qui per menſem accipiunt non quemuis, ſed emboliſmalem, qui ſcilicet tertio quoque anno quaſi decimus tertius, aliis duodecim anni menſibus addebatur ab Hebræis ad hoc, vt annum ſuum lunarem æquarent ſolari, vti dixi Exodi 12. 2. q. d. Quando tranſierit annus ille tertius longior, poſt quem ob additum menſem ſolet citiùs frumentum deficere, & cariùs vendi, nos illud carè vendemus. Rurſum Chald. Burgenſis, Alber. & Arias, ſabbathum accipiunt non dierum, nec menſium, ſed annorum, putà annum ſeptimum remiſſionis, qui totus erat ſacer & ſabbathum, id eſt, feſtus. q. d. Quando tranſierit annus ſeptimus quo ſerere non licet, vnde ſequetur frumenti penuria, tunc carè illud vendemus; quaſi hoc Propheta dixerit inſtante vel præſente anno ſeptimo & ſabbathico, taxans abuſus auarorum qui illo abutebantur ad turpia ſua lucra.

Iuxta tertiam acceptionem tertius ſenſus erit hic: Quando tranſierit tempus meſſis, quo ob copiam vilius ſolet eſſe frumentum; pariter & menſis ſeptimus, quo feriantur Iudæi, ac liberaliter fruges ſuas conſumunt; menſe octauo & ſequentibus, cùm frumentum iam deficere incipit; nos illud pretio caro ad libitum vendemus. Hunc ſenſum afferunt quoque Remig. Alber. Ruper. Lyran. & Hugo. Fauet huic expoſitioni articulus

A hebraicus *he* additus voci *chodes*, qui certum menſem, cúmque cæteris illuſtriorem ſignificat, qui ſanè alius eſſe nequit quàm menſis ſeptimus. Rurſum fauet rei natura: poſt menſem enim ſeptimum carius erat frumentum, ídque ordinariè quolibet anno. Non enim videtur loqui Propheta de anno ſeptimo, vel ſimili extraordinario & rariùs occurrente. Denique poſſet quis opinari, per menſem hic ſignificari menſem meſſis, quo ſcilicet metebant nouas fruges, putà Maium, vel Iunium; ac per ſabbathum ſignificari feſtum Pentecoſtes, quo ex meſſe primos panes quaſi primitias Deo offerebant. Sabbathum enim Hebræis erat quintuplex. Primum dierum, putà ſeptima dies hebdomadæ. Secundum hebdomadum, putà

B ſeptem hebdomades numeratæ à Paſchate quæ conficiunt quadragintanouem dies, quibus expletis ſequens dies quinquageſima erat Pentecoſte. Tertium menſium, putà ſeptimus menſis, de quo iam dixi. Quartum annorum, putà annus ſeptimus remiſſionis, qui proinde vocabatur ſabbathicus, erátque feſtus. Quintum hebdomadis annorum: Septem enim hebdomades, ſiue ſeptenarij annorum, faciunt quadraginta nouem annos, poſt quos annus ſequens quinquageſimus erat Iubilæus, & totus ſabbathum, id eſt, feſtum. Verùm quia ſtatim à meſſe & Pentecoſte erat copia frumenti, ac proinde illud vilis erat pretij, hinc aliud tempus hi auari mercatores hic notare

C videntur, videlicet poſt ſeptimum menſem, quando iam illud deficere, eiúſque pretium carius effici incipiebat.

Et aperiemus frumentum.] Aperiemus granaria tempore copiæ clauſa, vt tempore penuriæ promamus, caréque pro libito noſtro vendamus frumentum. Portò quàm hoc Deo ſit inuiſum, docet ipſe hoc loco, dum mox multas grauéſque talibus pœnas intentat. Deum imitentur Principes & Magiſtratus, vt hoſce monopolas, quaſi mures tritici corraſores, imò corroſores, famem publicam afferentes capiant & plectant. Ita fecit B. Carolus Comes Flandriæ. Cum enim Lambertus Stratenſis, frater Bertolfi Præpoſiti S. Donatiani, decimas in multos annos redemiſſet, plená-

Mor. in monopolas frumenti.

Exemp. D. Caroli.

D que horrea haberet, atque ingruente annonæ caritate ea egenis communicare nollet, iuſſit B. Carolus eius horrea effringi, triticíque vim ingentem egentibus gratis admetiri. Qua de cauſa à monopolis ei in templo oranti ſacrilegè mors violenta illata eſt, ipſéque iuſtitiæ æquè ac annonæ publicæ tutor pro muneris ſui fortiter obiti merito martyrij palmam tulit. ita habet eius vita nuper à Belgis edita, & Æmil. lib. 5. Celebris & ſancta huius facti memoria etiamnum Brugis Flandrorum perdurat, vbi locus, in quo Comes occiſus, mihi olim oſtenſus eſt.

Narrat Procopius lib. 3. Ioannem præfectum prætorio Beliſſarij, bello Vvandalico nauticum

E panem, ne bis coctus pondere leuior redderetur, adhuc crudum ad publici balnei fornacem aſſari feciſſe, ne quid ponderi decederet: at vix Methonem perueniſſe, cùm panes diſſolui cœpere, & militibus per modios diſtributi grauiſsimos morbos inuexere. Ita vnius auaritia totum exercitum afflixit, & penè perdidit. Ad hoſce auaros Tantali fabulam ingenioſè transfert Horat. lib. 1. ſerm. Satyra 1. qui

Congeſtis vndique ſaccis
Indormit inhians, & tanquam parcere ſacris
Cogitur, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Portò

Digitized by Google

A Porrò Deus iuſto iudicio auaros penuria punit, facitque vt frumentum quod auarè aſſeruant, à muribus corrodatur, vel tempeſtate aut naufragio mergatur, vel ab hoſtibus diripiatur, vel alio caſu pereat. Memorabile eſt quod in vita S. Paulini legimus, cum Chriſti imitatione & amore opes ampliſſimas in pauperes erogaſſe, & ex ditiſſimo factum pauperrimum. Cum quadam die pauper ab eo ſtipem peteret, dixit B. Teraſiæ olim coniugi, nunc ſorori ſuæ (cum ea enim viuebat in continentia) vt eam illi daret. Reſpondit Teraſia, ſe non habere niſi vnicum panem. Iuſſit tamen Paulinus illum dari. Teraſia timens ne in prandio non haberet quod apponeret Paulino, panem non dedit, ſed ſeruauit. *Interea*, inquit Gregor. Turon. lib. de gloria Confeſſ. c. 107.

S. Paulini.

B *aduenerunt quidam dicentes ſe miſſos à dominis ſuis, vt illi annonæ ac vini deferrent ſpeciem; ſed pro hoc ſe moratos, quòd orta tempeſtas vnam eis cum tritico abſtulerit nauem. Tunc vir Dei conuerſus ad mulierem ait: Intellige te illi pauperi vnum panem fuiſſe furatam, & ideo hanc nauem eſſe merſam.* Ex aduerſo dum idem Paulinus iam Nolæ Epiſcopus, adeo liberalis eſſet, vt cum fruges omnes erogaſſet in pauperes, tandem ſeipſum pro filio viduæ redimendo ſeruituti manciparet, paulò pòſt Dei nutu à rege Wandalorum agnitus, cum ſuis ciuibus omnibus, atque onuſtis frumento nauibus Nolam eſt remiſſus: *ſicque factum eſt, vt qui ſe in ſeruitium ſolum tradiderat,*

C *cum multis à ſeruitio ad libertatem rediret, illum videlicet imitatus, qui formam ſerui aſſumpſit, ne nos eſſemus ſerui peccati. Cuius ſequens veſtigia Paulinus, ad tempus voluntariè ſeruus factus eſt ſolus, vt eſſet poſtmodum liber cum multis*, ait S. Gregor. 3. Dialog. 1. Simile eſt quod narrat Leontius in vita S. Ioannis Eleemoſynarij, de mercatore quodam opulento, cuius fruges & merces naufragio perierunt, qui cum hoc ſuum infortunium lamentans narraret S. Ioanni, audiuit ab eo: *Scias hoc tibi nulla alia de cauſa accidiſſe, niſi quod hæc nauis non iuſtè, non honeſtè à te eſſet acquiſita.* Iuſſit ergo ei dari vnam ex nauibus Eccleſiæ, onuſtam viginti millibus modiorum frumenti: cum

S. Ioan. Eleemoſ.

D qua feliciſſimè nauigans mercator, appulit in Britāniam fame tunc laborantem, vbi moderato pretio vendens frumentum, Britannorum indigentiæ dum cōſulit, ipſe ditatus eſt. Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 11. 24. *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Anima quæ benedicit impinguabitur, & qui inebriat ipſe inebriabitur. Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis, benedictio autem ſuper caput vendentium.* Et S. Paulus 2. Corinth. 9. 6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus,* (beneficè, largiter, copioſè) *de benedictionibus & metet.* vide ibi dicta.

E Quocirca grauiter & acriter monopolas inſectans S. Ambroſ. lib. 3. Offic. c. 6. *Cur*, ait, *ad fraudem conuertis naturæ indulgentiam, quæ copioſas das fruges? Cur inuides vſibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus ſterilitatem? Cum enim non ſentiant beneficia fœcunditatis, te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potiùs nihil naſci, quàm te de fame publica negotiari.* Et mox: *Latrocinium hoc, an fœnus appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viſcera hominum durus inſidiator obrepas. Lucrum tuum damnum publicum eſt. Ioſeph ſan-*

A *ctus omnibus aperuit horrea, non clauſit. Rectè Salomon* (Prouerb. 11.) *Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non hæredibus: quoniam auaritiæ emolumentum ad ſucceſſorum iura nō peruenit. Quod non legitimè acquiritur, quaſi ventis quibuſdam, ita extraneis diripientibus diſſipatur.*

Vt imminuamus menſuram, & augeamus ſiclū.] Pro *menſuram* hebr. eſt *epha*, quæ erat certa, vſitata & communis menſura, ſub qua omnes alias per ſynecdochen intelligit. Porrò epha erat decima pars cori: corus autem continebat triginta modios Italicos: ergo epha continebat tres modios Italicos, & ſex Hiſpanicos (modius enim Italicus duplus eſt ad Hiſpanicū.) Quocirca epha Hebræum idem erat quod medimnus Atticus,

B teſte Ioſepho lib. 10. antiq. 12. Rurſum ſatum erat tertia pars epha, putà modius vnus Italicus. vide ea quæ dixi de menſuris in fine Pentateuchi. Notat non tantùm auaritiam, qua cariſſimè vendebant, ſed etiam dolum & fraudem mercatorum, quo in vendendo menſuram minuebant, id eſt, menſura æquo minori rem quam vendebant emptoribus admetiebantur; è contrario verò augebant *ſiclum*, ſupponendo ſcilicet ſtateras doloſas, vt ſequitur, quarum videlicet lanx altera in qua appendendus erat ſiclus (vt videretur an iuſti eſſet ponderis) quem ementes pro merce empta ſoluebant, eſſet depreſſior & grauior, ita vt ſiclus alloqui iuſti ponderis, his doloſis ſtateris appen-

C ſus, iuſto leuior videretur, ac per conſequens illi drachmas aliquas argenti, vel auri, ementes adiicere deberent. ita Clarius, Ribera, Arias & à Caſtro. Olim enim omnis pecunia, præſertim cum rudis eſſet, nec ſignata, ſemper ponderabatur, & ad pondus annumerabatur, atque pro pondere maiori vel minori ſuum habebat pretium maius vel minus, vt patet Geneſ. 23. 16. Ierem. 32. 9. Iſaiæ 55. 2.

Secundò, S. Hieron. & Vatab. per ſiclum accipiunt, non monetā, ſed pondus. Siclus enim hebr. idem eſt quod pondus. q. d. *Augeamus ſiclum*, hoc eſt, cum ememus merces, maiori æquo ſiclo, id eſt, pondere, eas ponderemus; cum verò eaſdem aliis vendemus, minori æquo pondere eaſdem

D appendamus. Vnde Vatab. vertit: *Diminuamus modium, & augeamus pondus, & peruertamus bilancem doloſam.* húncque dat ſenſum: *Vendamus triticum noſtrum menſura æquo minori, & peruertendo ſupponamus bilancem doloſam. q. d. In his quæ menſura vendi ſolent, vt modio, vtemur mēſura æquo minori: in his verò quæ accipiemus, maiori æquo pondere vtemur.*

Tertiò, Remig. & Lyran. ſic exponunt: *Augeamus ſiclum*, id eſt, augeamus pretium frumēti. q. d. Conſpiremus in pretium iuſto maius, vt nemo noſtrum infra illud minoris vendat, ita vt cogantur emptores omnes pretio illo iniuſto à nobis taxato merces noſtras emere. quod vitium voca-

E tur monopolium, de quo vide P. Leſſium de iuſtitia & iure lib. 2. cap. 21. de emptione dubio 21. Quartò, Mariana explicat, q. d. Poſt vēditum frumentum & receptam pecuniā augeamus ſiclum, id eſt, ſicli pretium, vt ſic creſcat pretium pecuniæ, opéſque noſtræ.

Nota, *ſiclus*, hebr. idem eſt quod pondus, à rad. שקל *ſcakal*, id eſt, appendit, ponderauit. Sic græcè ſiclus dicitur σίκλος à σταθμὸς, id eſt, libra, pondus, ſtatera. Siclus enim erat nummus vulgaris, communis & vſitatus, pōdere quatuor drachmarum, ſiue ſemunciæ, quo non tantùm pecunias,

ſed

Digitized by Google

ſed & metalla, adeóque res quaſlibet ponderabant. Valebat ergo ſiclus quatuor Iulios, ſiue quatuor regales Hiſpanicos. Iulius enim, æquè ac regalis, pendit drachmam argenti. Erat & ſiclus æreus, & aureus, eiuſdem ponderis, ſed pro materia maioris vel minoris pretij. vide quæ de ſiclo dixi Exodi 30.13.

Vers. 6. *Vt poſſideamus in argento* (id eſt, argento, pretio argenti. Hebr. enim *beth*, id eſt, *in*, eſt nota pretij) *egenos, & pauperes pro calceamẽtis.*] q.d. Vt hiſce noſtris artibus & fraudibus redigamus pauperes ad extremam inopiam, qua cogãtur ſe vendere nobis in mancipia, itáque poſſideamus eos, vt nobis quaſi iumenta ſeruiant, idque paruo pretio, imò pro pari calceamentorum.

Et quiſquilias frumenti vendamus.] Pro puro frumento. Nota hic auarorum mercatorum varias artes & dolos, quibus alios expilant & ſe ditant. Primus eſt, quòd cariſſimè merces ſuas diuendant. Secundus, quòd minuant menſuras. Tertius, quòd augeant ſiclum, id eſt, pondus. Quartus, quòd ſupponant ſtateras doloſas. Quintus, quòd cogant pauperes non tantùm ſua, ſed & ſeipſos vendere pro calceamentis. Sextus, quòd frumentum miſtum paleis, cicere, auena, arena, &c. vendant pro puro frumento. Vnde Arabicus vertit: *Vendemus vaſorum purgationes*, id eſt, quod poſt ſublatum frumentum ſcopis aream purgando, conuerritur & congeritur. Hinc ira Dei excita detonat in eos, aitque:

Vers. 7. *Iurauit Dominus in ſuperbiam Iacob.*] id eſt, contra ſuperbiam Iſraëlis, qua ſuperbè dominatur pauperibus, eóſque deprædatur. ita Septuag. S.Hieron. Theod. Remig. Hugo Lyran. & alij. Heb. pro *ſuperbiam* eſt גאון *gheon*, id eſt, magnificentia, celſitudo, arrogantia. Vnde Chald. vertit: *Iurauit Dominus qui dedit magnitudinem Iacob*: Pagnin. *Iurauit Dominus per celſitudinem ſuam notam in Iacob.* Arias & Tigurina: *Iurauit Dominus per excellentiam ipſius Iacob.* q.d. Iurauit Deus per templum, quod erat gloria, præſtantia, magnificentia, & quaſi ſuperbia Iacob. Sic ait Iſaias cap. 60.15. *Ponam te in ſuperbiam*, id eſt, in magnificentiam & gloriam, *ſæculorum.* ita Vatab. & Prado in Ezech. c.7.24. explicans illud: *Et quieſcere faciam ſuperbiam potentium*: Templum, inquit, vocat ſuperbiam potentium, id eſt, arcem potentiſſimam, ſuperbiſſimam, magnificentiſſimam & celſiſſimam. Prima verſio & ſenſus noſtri interpretis, vti hebræo congruentior, ita & neruoſior eſt.

Si oblitus fuero.] Vox *ſi* eſt nota iurantis, & ſignum iuramenti execratorij apud Hebræos. q.d. Iurauit Deus dicens: Iuro per me, meámque veritatem, quod non obliuiſcar hæc opera & ſcelera Iſraëlis, ſed ea acriter puniam, adeo vt ſi eorum oblitus fuero, non habear verax, nõ habear Deus. Vox ergo *ſi* in iuramento vel impropriè capitur pro *non*, vel propriè ſi ſubaudias execrationem, v.g. hanc, Non habear Deus. Hanc enim Hebræi per euphemiſmum tam horroris, quàm boni ominis cauſa ſubticent, & ſubaudiendam relinquunt.

Vſque ad finem.] In perpetuum.

Vers. 8. *Nunquid ſuper iſto nõ commouebitur terra.*] Scilicet vaſtitate, vt diripiatur & vaſtetur. Vnde Chald. vertit: *Deſolabitur terra.* Secundò, Hebr. eſt תרגז *tirgaz*, id eſt, *cõtremiſcet*, vt vertit Tigurina: Pagnin. *mouebit ſe.* q.d. Tanta ſunt ſcelera Iſraëlis, tantæque ob ea illi clades imminent, vt meritò A terra hæc audiens, ſuſtinens & ſentiens, quaſi terrore & ſtupore perculſa contremiſcere, omnéſque incolæ plangere & eiulare debeant. Eſt proſopopœia: ad pathos enim terræ inſenſili ſenſum, indignationem, horrorem & tremorem attribuit. Omnes enim creaturæ ſenſu naturali ſentiunt vocem & nutum ſui creatoris, multóque magis eiuſdem offenſam & iram.

Et aſcendet quaſi fluuius vniuerſus, & defluet quaſi riuus Ægypti.] Aliqui, vt à Caſtro, per riuum accipiunt torrentem deſerti, qui Iudæam diſterminat à deſerto & ab Ægypto, de quo dixi c.6. verſ.15. q.d. Sicut hic torrens in mare defluit, & amplius non apparet, aquis eius à mari hauſtis; B ita Iſraëlitæ haurientur ab Aſſyriis, ab eiſque abducentur & diſpergentur, vt amplius non appareant. ita à Caſtro, qui & citat pro hac expoſitione S.Hieron. & alios: ſed in S. Hieron. idipſum non reperi: atque ille torrens deſerti, torrens eſt & vocatur, non fluuius. Adde, riuus Ægypti non alius eſt quàm Nilus, vel riuus Nili. Vnde Septuag. pro *riuus*, vertunt *fluuius* Ægypti.

Meliùs ergo Clarius, Arias, Vatab. & alij paſſim, per fluuium intelligunt Nilum: hic enim paulò pòſt vocatur riuus Ægypti, præſertim quia Nilus in ſeptem riuos ſe diuidit, quibus per totidem oſtia in mare defluit. Appoſitè autem adducit Nilũ, potiùs quàm alios fluuios: quia Nilus quot- C annis exundans & reſtagnans, oblimat fertilémque facit Ægyptum (non enim pluit in Ægypto, ſed vice pluuiæ eſt Nilus exæſtuans.) Vnde meſſis Ægypti dicitur eſſe in Nilo, quaſi in cauſa, iuxta illud Iſaiæ 23.3. *In aquis multis ſemen Nili, meſſis fluminis fruges eius, & facta eſt negotiatio gentium.* Adde, Iſraëlitæ mercatores frumentũ emebant ex Ægypto. Ægyptus enim ita fertilis erat, vt eſſet horreum Romanorum, imò totius Orientis. q.d. Quia vos, ô Iſraëlitæ, frumentum Niliacum in Ægypto vili pretio emptum reconditis, vt carè vendatis, quin & illud mixtis quiſquiliis vitiatis, & iniuſtis menſuris doloſè diuenditis, hac de cauſa ego adducam exercitum Aſſyrio- D rum, qui inſtar Nili copia ſua inũdabit Iſraëlem, eúmque cum ſuo frumento & opibus euertet, & transferet in Aſſyriam. Alludit ergo ad aſcenſum, id eſt, incrementum Nili intumeſcentis & exundantis, qui deinde ſtatim detumeſcit & ſubſidit, ac partim abſorbetur à terra, partim refluit in ſuum alueum, & ex eo in mare delabitur. q.d. Pari modò aſcendente exercitu Aſſyrio in terram Iſraël, vos pariter aſcendetis, & ab eis in magnam turbam conglobabimini, & conglobati turmatim expellemini in Aſſyrios, ibique diſpergemini & abſorbebimini, vt inter numeroſiſſimam gentem diſperſi, vix vlli eſſe appareatis. Vnde Chald. ver- E tit: *Irruet in eam rex cum exercitu ſuo maximo ſicut aqua fluuij, & eluet eam omnem, expelletque habitatores eius vt fluuius Ægypti.* Alij actiuè vertunt: *Et tranſcendet* (Aſſyrius) *ſicut flumen vniuerſam illam* (terram Iſraël) *& deprimetur tanquam fluuio Ægypti.* q.d. Sicut terra Ægypti obruitur Nilo, ſic terra Iſraël obruetur & opprimetur ab Aſſyriis. Rurſum, ſicut Nilus exundans euertit totam Ægyptum, ſic Aſſyrij euertent omnes fruges & opes Iſraël. Secundò, Vatab. vertit: *Et aſcendet tanquam amnis vniuerſa ipſa* (terra Iſraël) *& pelletur* (loco ſuo) *& abſorbebitur ſicut fluuius Ægypti*, ſicque explicat q.d. Terra Iſraël tota operietur aquis, & vertetur tota quaſi in amnem. per aquam & amnem ſignificat omnes clades & calamitates, quibus

Digitized by Google

quibus illa quaſi aquis obruenda erat ab ira & A
vindicta diuina.

Tertiò, Clarius explicat, q.d. Sicut Nilus euomit ea quæ ipſi innatant, ſic terra Iſraël euomet ex ſe Iſraëlitas, proiiciétque eos in Aſſyriam.

Nota τὸ *aſcendet*, ſcilicet non *habitator*, ſed *terra*: hebr. enim עָלְתָה *aleta*, cum ſit femininum, reſpicit terram: terra ergo Iſraël aſcendet, eiicietur & defluet: *terra*, id eſt, incolæ, fruges & opes terræ aſcendent, id eſt, in cumulum redigentur, vt auferantur ab Aſſyriis hoſtibus & prædatoribus.

Hinc conſequenter τὸ *vniuerſus*, ſupple non *habitator*, ſed *fluuius*. q.d. Sicut fluuius vniuerſus, id eſt, totus in Ægypto collectus aſcendit & in altum aſſurgit, ita pariter totus cumulus Iſraëlis B
abducendi ab Aſſyriis ingens erit, & in magnam ſummam aſcendet. Iam in Hebr. legitur כֻּלָּה *culla*, id eſt, *omnis illa*, ſcilicet terra Iſraël aſcendet: ſed noſter Interpres aliis punctis legit כָּלָה *cala*, i. completus, perfectus, vniuerſus, ſc. fluuius aſcēdet. Sic etiam legerunt Septuag. vertunt enim: *Et aſcendet quaſi flumen conſummatio, & deſcendet quaſi fluuius Ægypti. conſummatio*, id eſt, tota & conſummata multitudo, æquè ac ſubſtantia Iſraëlis: quod myſticè, vel potiùs accommodatitiè electis & reprobis adaptat S. Hiero. *vt qui egerit*, inquit, *pœnitentiam, aſcendat cum fluuio ſcandente; qui autem perſeuerauerit in delitiis, deſcendat ſicut fluuius Ægypti, & ingreſſus mare abſorbeatur: ac per hoc oſtendit ſuperbiam Iacob, contra quam iurat Dominus, æternis ſuppliciis deuorandam.* C

Denique pro *defluet* heb. eſt נִשְׁקְעָה *niſkea*, id eſt, demergatur in profundum, abſorbeatur, eat in abyſſum. Vbi nota, pro נִשְׁקָה legendum נִשְׁקְעָה, vti legendum docent Maſoretæ: litera ergo *Ain* ſuppreſſa eſt vel vitio ſcriptorum, vel ſtudio ab ipſo Propheta, vt omnimodam demerſionem innueret, inquit Marinus in lexico. Radix enim eſt שָׁקַע per *Ain*, id eſt profundari, demergi, ad ima trahi; non שָׁקָה per *He*, id eſt, irrigari, potari: ſic enim dicendum fuiſſet נִשְׁקְתָה *niſketa* in genere feminino, eo quòd אֶרֶץ *erets*, id eſt, terra ſit nomen femininum. Iſraël ergo ibit in abyſſum perinde ac Babylon, de qua dicit Ieremias c. 51. verſ. 63. & ex eo S. Ioannes Apocal. 18. 21. *Et ſuſtulit vnus angelus fortis lapidem quaſi molarem magnū, & miſit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur.* D
Poſtremò Syrus hoc loco vertit: *Aſcendet quaſi fluuius finis eius, & repellet* (opprimet) *& deſcendet ſicut fluuius Ægypti*: Arabicus Alexandrinus; *Aſcendet quaſi fluuius, & deſcendet quaſi Nilus Ægypti*. Arabicus Antiochenus: *Et adueniet finis eius quaſi fluuius, & defluet & eiicietur quaſi fluuius Ægypti.*

Verſ. 9.] Et erit in die illa, dicit Dominus Deus: occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis. E

Verſ. 10.] Et conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum: & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium: & ponam eam quaſi luctum vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diem amarum.

Verſ. 11.] Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & mittam famem in terram: non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.

Verſ. 12.] Et commouebuntur à mari vſque ad mare, & ab Aquilone vſque ad Orientem: circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient.

Verſ. 13.] In die illa deficient virgines pulchræ, & adoleſcentes in ſiti.

Verſ. 14.] Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan: & viuit via Berſabee: & cadent, & non reſurgent vltrà.

Occidet Sol in meridie.] Non quòd reuera ſol Iſraëlitis occidet & abſcondetur; ſed quod nimio pauore & mœrore conſternatis occidere & abſcondi videatur. Pauor enim & mœror caliginem oculis, æquè ac menti inducit, vt mœrentes in meridie videantur ſibi verſari in tenebris, nec lucem ſolis conſpicere. Hoc eſt enim quod explicans ſubdit: *Et tenebreſcere faciam terram in die luminis*. ita S. Hiero. Theodor. & S. Chryſoſt. hom. 2. ad populum, vbi idipſum Antiochenis ſuo illo tempore contigiſſe aſſeuerat, eo quod ipſi ob violatam Theodoſij Imp. imaginem pauidi & anxij, in horas ſingulas ab eius ira laqueos, furcas & ignes expectarent. Vers. 9.

Secundò ſymbolicè, *occidet Sol in meridie*, id eſt, in ſumma proſperitate & felicitate Iſraëlis maxima ei accidet calamitas & captiuitas; vt ſit parabolica catachreſis: ſol enim & lux ſunt cauſa & ſymbolum lætitiæ & proſperitatis, æquè ac tenebræ calamitatis & triſtitiæ. ita Remig. Rupert. Hugo, Lyra. & S. Greg. lib. 5. mor. cap. 1. Rurſum Sol, id eſt, mens & ratio occidit irato & peccatori: quia tenebræ iræ & perturbationum animam eius occupāt, vt velut in nocte cæca poſitus, non videat quid agere debeat. ita Caſſianus lib. 8. de Inſtitutis Renunc. cap. 9.

Alleg. hæc de occaſu & eclipſi ſolis, quæ per miraculum facta eſt in paſſione Chriſti, qua ſol quaſi pullatus inceſſit, & luxit necem ſui creatoris, exponunt S. Hieron. Ruffin. Rupert. hic, & Euſeb. lib. 10. de demonſt. c. 6. S. Auguſt. lib. quęſt. ex vtroque Teſtamento quæſt. 15. Cyril. catech. 13. Tertul. lib. 4. contra Marc. c. 42. S. Cyprian. lib. 2. ad Quirinum c. 23. Iſidor. lib. de paſſione Domini c. 45.

Et inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, &c.] q.d. Efficiam vt omnes Iſraëlitæ induāt ſaccum, & capita radant, eáque decaluent: ſaccus enim & caluitium apud Iudæos ſigna erant lugentium, & luctus maximi, vt patet Ierem. 6. 26. Vers. 10.

Et ponam eam quaſi luctum vnigeniti.] q.d. Affligam terram Iſraël grauiſſimè, itáque faciam vt acerbiſſimè lugeat: mortuo enim filio vnigenito parentes, & maximè mater luget inconſolabiliter.

Et nouiſſima eius (ponam) *quaſi diem amarum.*] q.d. Efficiam vt nouiſſima & vltima Iſraëlis ſint luctuoſiſſima, & amariſſima. Tropol. cogitet hoc peccator dum voluptuatur, quòd ſcilicet Deus in hora mortis omnes delicias in dolores & angores conuertet. verè Pythagoras: *Omnium*, ait, *malorum*

Digitized by Google

lorum maximum eſt voluptas, quæ tanquam clauo ac fibula anima nectitur.

Vers. 11. *Emittam famem in terram, non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.*] q. d. Efficiam vt tempore obſidionis & expugnationis Samariæ, ita affligantur, angantur, inopéſque ſint mentis & conſilij Iſraëlitę, vt Prophetas quos iam contemnunt, toto orbe perquirant, vt ex iis ſciſcitentur & audiant tum oracula de obſidionis exitu, tum conſilia ad eam euadendam: an videlicet, quando & quomodo ſint liberandi. Tropol. S. Baſil. hom. de laudibus ieiunij in fine, citás hæc Michææ verba, *Non famem panis, ſed famem audiendi verbum Dei*, ſubdit: *Quam ideo immiſit iuſtus iudex, quod perſpiceret eorũ mentem verorum dogmatum penuria macreſcere, externum verò hominem ſupra modum pingueſcere, & obeſum fieri.* Sæpe enim Deus diuites & gulones punit fame & penuria cibi ſpiritalis, vt qui pingueſcunt corpore, macreſcant & emoriantur in ſpiritu; ſicut ex aduerſo pauperes & abſtinentes ditat, & impinguat ſua doctrina & gratia. Rurſum hinc docet S. Gregor. 30. Mor. 35. *Sæpe*, inquit, *doctori verbum pro gratia tribuitur auditoris, & ſæpe propter culpam auditoris ſubtrahitur ſermo doctori*, vt Ezechieli, cui ait Deus c. 3. 26. *Linguam tuam faciam adhærere palato tuo & eris mutus, quia domus exaſperans eſt.*

Vers. 12. *Et commouebuntur à mari, &c.*] q. d. Calamitate iam dicta, & fame, id eſt, deſiderio audiendi oracula commoti Iſraëlitę, vel mittent legatos in omnes terræ angulos, vt à mari Galilææ vſque ad mare mediterraneum Prophetam aliquem perquirant, qui hæc eis enunciet: fiet enim eis iuxta illud pſalmi 73. 9. *Signa noſtra non vidimus, iam non eſt Propheta, & nos non cognoſcet amplius.* ita Chald. Lyran. & alij. Secundò S. Hieron. Remig. Hugo & Arias, hæc ſenſu vel literali, vel allegorico extendunt ad deſolationem extremam Iudæorum, quam etiamnum ob occiſum Chriſtum patiuntur, & patientur vſque ad finem mũdi. Amos enim licèt directè prophetet contra decem tribus, indirectè tamen & comitanter prophetat quoque contra duas, putà contra Iudam & Beniamin. Sicut enim Iudas in ſcelere, ſic & in vaſtitate ſimilis fuit Iſraëli fratri ſuo. Huius ergo excidium illius fuit typus & præambulum. Audi S. Hieron. totum hunc locum Chriſto & Iudæis adaptantem: *Poſſumus hunc locum & in Domini paſſione intelligere, quando ſol hora ſexta retraxit radios ſuos, & pendentem in cruce Dominum ſuum ſpectare non auſus eſt: quando tenebris cuncta complentibus, feſtiuitates eorum & cantica, Veſpaſiano Titóque ſuperantibus, in planctum luctúmque mutata ſunt: quando lachrymarum, & pœnitudinis, & ciliciorum repleta ſunt omnia; & capita habuere caluitium, quæ prius Nazaræorum decorata cæſarie coram Domino nutriebant. Tunc primogenitus filius Dei populus Iſraël, qui in vnigenitũ & verè filium Dei miſerat manum, æterno luctui traditus eſt. Nunc ergo illis habentibus tenebras qui repulerunt ſolem iuſtitiæ, nos qui ſedebamus in tenebris & in vmbra mortis, vidimus lucem magnam, & illorum vniuerſa feſtiuitas ad Eccleſiæ translata eſt myſteria.* Et poſt pauca: *Illi dormierunt in meretricis Synagogæ genibus, & diabolo tondente deraſi, virtutem capitis perdiderunt, amittentes cum robore oculos*, inſtar Sampſonis. Et inferius: *Ablata eſt ab eis lex, & Propheta æterno conticuere ſilentio: mouentur à mari ad ma-* A *re, & ab Oceano Britannico vſque ad Oceanum Atlanticum, id eſt, ab Occidente ad Meridiem, & ab Aquilone vſque ad Orientem toto orbe peregrini* (& vagi) *verbum Dei non valent inuenire.* Et mox famem verbi Dei explicans: *Quibus*, inquit, *ingerimus famem eſſe prædictam intelligentiæ ſpiritualis, in qua Chriſtus cernitur, paſſio Domini & reſurrectio reperitur. Circumeunt orbem & quærũt verbum Domini, & non inueniunt: quia verbum Domini negauerunt, quod factum eſt in manibus omnium Prophetarum, quod in principio apud Patrem erat, quod caro factum eſt & habitauit in nobis.*

In die illa deficient virgines pulchræ & adoleſcentes in ſiti.] q. d. Non tantùm ſpiritualis, ſed & corporalis fames & ſitis eis obueniet: hac enim tabeſcent virgines innuptæ, æquè ac iuuenes, ita vt iis enectis nulla poſteritatis ſit ſpes, ſed tota quaſi gens intereat. Vnde Chald. vertit: *In illo tempore deliquium patietur cœtus Iſraël.* ita Theod. Albert. Lyra. & Clarius. Vers. 13.

B

Myſticè S. Hieron. *Deficient*, ait, *virgines, quia verbum Domini non inuenient. Ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Eccleſia, perire pudicitiam, caſtitatem mori, abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini, quod qui comederit, ſaginatus eius cibo audiet per Salomonem: Iuſtus comedens ſaturat animam ſuam, anima autem impiorum eſuriens*, Prouer. 13.

Qui iurant in delicto Samariæ.] q. d. Ideo virgines, adoleſcentes & Iſraëlitæ omnes punientur fame, ſiti & morte, quia adorant, colunt & iurant per vitulum aureum, quem Ieroboam erexit, & collocauit in Dan quaſi Deum Samariæ, cúmque opponunt & anteponunt Dei verbo. Vers. 14.

C

Et viuit via Berſabee.] Nota Iſraëlitas nõ tantùm per vitulos ſuos in Berſabee erectos iuraſſe, ſed etiam per viam qua ad eos ibatur in Berſabee, quaſi hæc ſancta eſſet à ſancto idolo. q. d. Punientur qui iurant per vitam viæ, qua itur in Berſabee. non quod via hæc viueret, ſed vitam vel metaphoricam, vel metonymicam intelligunt. Metaphoricam, q. d. Viuat, id eſt, floreat, teratur & frequentetur iugiter via Berſabee. Sic enim ex aduerſo viæ dicuntur mortuæ, vel lugere, cum neglectæ & deſertæ iacent, iuxta illud Thren. 1. 4. *Viæ Sion lugent eo quòd non ſint qui veniant ad ſolemnitatem.* Metonymicam, q. d. Viuat vitulus aureus Deus noſter, ad quem ducit via tendens in Berſabee: viuat vitulus, cuius colendi cauſa tam longam inimus viam, vt à domo noſtra eamus ad fines Iſraëlis: ibi enim ſita erat Berſabee. ita Albertus & Lyra. Iurant per hanc viam, quia in illa multa erant ſacella & aræ idolis erecta (eo quòd illis in locis diu verſatus fuiſſet Abraham Patriarcha) quæ peregrinantes adibant. Id patet 4. Reg. 23. 8. vbi Ioſias dicitur contaminaſſe *excelſa, vbi ſacrificabant ſacerdotes de Gabaa vſque Berſabee.* Addit Vatab. ſignificari hic idololatrarũ ſtudium, qui ſanctitatem conſtituebant in longitudine itineris, ideóque ab vno termino Iudææ peregrinabantur vſque ad alterum, putà à Dan vſque in Berſabee. quaſi dicat: Viuit vigétque peregrinatio quæ incipit à Berſabee & deſinit in Dan. In Dan enim & Berſabee quaſi in duobus regni ſui limitibus vitulos aureos collocauit Ieroboam, quaſi tutelares Iſraëlis Deos. Arabicus vertit: *Iurant in indulgentia Samariæ, & dicunt, quod Dan eſt Deus tuus, & Berſabee.* Vide hic inſanum idololatrandi ſtudium, quo non tantùm idolo, vel

D

E

 templo,

Digitized by Google

templo,ſed & viæ bene precantur, imò per illam quaſi numen iurant.

Cadent (ob hanc idololatriam) *& non reſurgent* A *vltrà.*]q.d.Omnino & irreparabiliter corruent & peribunt.Ita contigit:nā decē tribus exciſa Samaria abductę in Aſſyrios nunquam inde redierunt.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS.

Videt Amos Deum ſtantem ſuper altare, & iubentem angelo, vt percuſſo cardine illud euertat, ob auaritiam & ſcelera populi, quem ſe perquiſiturum & perditurum aſſerit, etiamſi is ſe in cælo, abyſſo, vel inferno abſconderet. Secundò verſ. 7. comparat Iſraëlitas Aethiopibus, Syris & Palæſtinis, tam in culpa, quàm in pœna excidij & diſperſionis. Tertiò verſ. 11. ſe eos per Chriſtum reſtauraturum promittit, daturúmque copiam frumenti & vini, adeo vt montes ſtillent dulcedinem.

Verſ. 1.] Vidi Dominum ſtantem ſuper altare & dixit: Percute cardinem, & commoueātur ſuperliminaria: auaritia enim in capite omnium, & nouiſſimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis. Fugient, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit.

Verſ. 2.] Si deſcenderint vſque ad infernum, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint vſque in cœlum, inde detraham eos.

Verſ. 3.] Et ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli, inde ſcrutans auferam eos: & ſi celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo ſerpenti, & C mordebit eos.

Verſ. 4.] Et ſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum.

Verſ. 5.] Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, & tabeſcet: & lugebunt omnes habitantes in ea: & aſcendet ſicut riuus omnis, & defluet ſicut fluuius Ægypti.

Verſ. 6.] Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit: qui vocat aquas maris, D & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius.

VERS. 1. VIDI *Dominum ſtantem ſuper altare.*] S.Hieron. Theod. Remig. Hugo, Lyran. Arias, Vatab. & Ribera cenſent, Amos hic prophetare excidium duarum tribuum, & templi Ieroſolymitani per Chaldæos. Probant, quia eius reſtitutio, quæ facta eſt per Eſdram & Nehemiam, promittitur verſ. 11. Fauet Chald. qui non verbotenus, ſed paraphraſticè ita vertit: *Vidi gloriam Domini conſcendentis à Cherub, qui manſit ſuper altare: niſi populus domus Iſraël conuertatur ad legem, extinguetur candela-* B *brum, occidetur rex Ioſias, & deſtruetur domus Dei,* putà templum, *& diſſipabuntur atria, & vaſa domus ſanctuarij in captiuitatem ibunt.*

Probabilius eſt quod cenſet Ruffinus, Clarius & à Caſtro, Prophetam hic pergere prophetare contra decem tribus, ac conſequenter hic prædicere excidium altaris & templi idololatrici, quod ipſæ ſibi erexerant in Bethel. Probatur Primò, quia ad decem tribus propriè miſſus fuit Amos in Bethel, vt patet c. 7. 13. Secundò, quia cap. 8. egit contra decem tribus: ergo & hoc c. 9. Nam nihil eſt quod ſignificet eum diuertere ſermonem à decem tribubus ad duas; imò eum continuare ſermonem ad decem tribus, patet ex verſ. 5. qui idem eſt cum verſ. 8. c. 8. Tertiò, quia verſ. 8. & 9. ait ſe loqui de domo Iacob & Iſraël: ſic autem poſt ſchiſma Ieroboam vocantur decem tribus, non duæ, præſertim quia addit: *Concutiam* C *in omnibus gentibus domum Iſraël.* Hoc autem verum eſt de decem tribubus, non de duabus. Decem enim traductæ in Aſſyriam, Mediam & Perſidem, inde per omnes gentes ſparſæ ſunt, teſte Ioſepho: duæ autem traductæ in Babylonem, ibi manſerunt, indéque poſt ſeptuaginta annos ſub Cyro reductæ ſunt in Iudæam. Ad argumentum prioris ſententiæ reſpondebitur verſ. 11.

Quæres, quomodo vidit hæc Amos, an oculis corporis, an mentis? Corpoream fuiſſe viſionem cenſent Alber. Arias & Euſeb. 1. de demonſtr. c. 18. ac proinde cenſent angelum in corpore aſſumpto reipſa concuſſiſſe cardines templi, idque oculis corporeis vidiſſe Prophetam.

Verius eſt hanc viſionem fuiſſe imaginariam, non corpoream, tum quia tales fuerunt communiter viſiones Prophetarum: tum quia ſi viſio hæc D ſpectat templum Ieroſolymitanum, vt multi volunt, non potuit hæc oculis corporeis videre Amos, vtpotè qui longè ab eo aberat, agebátque in Bethel: tum quia non eſt veriſimile Deum hic aſſumpſiſſe corpus humanum, in eóque viſum ab Amos, præſertim cum id non fecerit Iſaiæ c. 6. 1. vbi viſus fuit ab Iſaia oculis mentis, non corporis, ſedere in throno excelſo; nec Ezech. c. 1. 26. vbi viſus fuit ab Ezechiele oculis pariter mentis inſidere currui cherubico. Sanè ſi Deus voluiſſet videri oculis corporeis, id potius conceſſiſſet Iſaiæ & Ezechieli, quorum viſiones fuerunt auguſtiſſimæ, quàm Amos Prophetæ ruſticano.

Super altare.] Vel thymiamatis, quod erat in Sancto ſanctorum, vbi erat ſedes & thronus Dei, vt vult Arias: vel holocauſtorum, quod erat in atrio

Digitized by Google

atrio ante Sanctum, vt volunt Lyran. & Vatab. Samaritæ enim æmuli Iudæorum, templum ſimile Ieroſolymitano, ac conſequenter ſimile atrium, Sanctum, & Sanctum ſanctorum, atque ſimilia altaria thymiamatis & holocauſtorum in Samaria, Dan & Bethel erexerunt. Porrò de altari Bethel potiùs, quàm Dan aut Samariæ, hic agi, liquet ex eo, quòd in Bethel vaticinabatur Amos, vtpote loco Samaritis ſacratiſſimo; tum quòd Iacob Patriarcha in eodem ſacrificaſſet, & vidiſſet Deum ſcalæ innixum, ideóque locum vocaſſet Bethel, id eſt, domus Dei: tum quòd Ieroboam primus Iſraëlis rex, ſchiſmatis & nouæ religionis auctor, in Bethel non tantùm altare vitulis aureis dedicaſſet, ſed & ipſe ſua manu iiſdem in eodem ſacerdotis officio functus incenſum adoleuiſſet, vt patet 3. Reg. 13. 33. tum quòd Iacobi & Ieroboami æmuli & aſſeclæ poſteri eorum, reges Iſraëlis, in Bethel ſacrificantes, ibi quaſi commune regni ſui phanum ſtatuiſſent: vnde ab eis Bethel vocabatur, *ſanctificatio regis & domus regni*, vti dixi c. 7. 18. In Bethel ergo, quaſi in publico Iſraëlis idolio, viſus eſt Prophetæ Deus templo & altari vltor inſiſtere, ac iubere illud excindi, vnà cum idololatria & idololatrico Iſraëlis regno. Vnde appoſitè viſus eſt hic Deus ſtans, quaſi inſtans operi, ſcilicet ſubuerſioni altaris & templi.

Et dixit.] Dominus vel Prophetæ Amos, vt opinatur S. Hieron. & Remig. vel potiùs angelo ſibi aſſiſtenti, quaſi voluntatis & operis ſui adminiſtro, vti cenſet idem S. Hieron. Remig. Ruffinus, Theodor. & alij. Per angelos enim ſolet Deus vlciſci & plectere hoſtes ſuos. Angelo ergo dixit: *Percute cardinem*, ſcilicet templi, vt hac percuſſione ſymbolica & imaginaria menti Amos obiecta, repræſentes & ſignifices, quòd Aſſyrij templum à cardine & ab imis fundamentis conuulſuri & ſubuerſuri ſint, vnà cum impio eius cultu & cultoribus Iſraëlitis. ita S. Hieron. Emmanuel, Mariana, & alij iam citati. Vnde Septuag. vertunt: *Percute propitiatorium.* Arabicus: *Percute pauimentum.* Arabicus Alexand. *Percute Rationale Pontificis.* Heb. eſt *Percute* הכפתור *haccaphtor*, quod Tigurina vertit *limen*: Pagnin. & Vatab. *ſuperliminare*, ſcilicet portæ templi. Propriè *caphtor* ſignificat pomum (vt vertit Syrus) & ſphærulam: & quia hæc ſculpi ſolebant in liminibus, hinc ſignificat limen. Noſter hic vertit *cardinem*, non limen, vel ſuperliminare, quia ab eo diſtinguitur. Sequitur enim: *Et commoueantur ſuperliminaria*, hæc enim commoueri nequeunt, niſi commoto cardine æquè ac limine, cui supernè quaſi inſiſtunt. Cardo ergo dicitur *caphtor*, quia habet figuram ſphærulæ, & quia ſua vertebra tegitur. Radix enim כפר *caphar* ſignificat tegere, inuoluere, operire. Iubet ergo Deus angelo, vt percutiat tam limen portæ templi, quàm cardinem liminis in quo oſtium voluebatur, id eſt, aperiebatur & claudebatur, vt ſignificet portam templi, ipſúmque templum, ac ingredientes in illud percutiendos & ſubuertendos ab Aſſyriis. Cardo enim eſt baſis & fulcrum rei quam ſuſtinet: vnde cardo dicitur quaſi cor ianuæ, quo ſcilicet illa mouetur, ait Seruius in illud Æneid. 1. *Foribus cardo ſtridebat ahenis.* Hinc Romani coluerunt Deam Cardineam, quæ cardinibus præeſſet. Ita Seneca in Hippol. Ioui ait: *Celerique polum cardine verſat.* Veriùs S. Anna mater Samuelis 1. Reg. 2. 8. *Domini*, ait, *ſunt cardines terræ.* Et Sapiens Prouerb. 8. 26. *Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines*

A *orbis terræ.* Porrò in cardine notatur ſtridor & horror conuulſi & ruentis templi; iuxta illud Statij Thebaid. 1.

Venti tranſuerſa frementes
Confligunt, axémque emoto à cardine vellunt.

Et Virgil. Æneid. 6.

Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ.

Ita in paſſione Chriſti terram vniuerſali terræ motu concuſſam, & è cardinibus fuiſſe conuulſam cenſent Didymus in catena Græcorum in Iob. c. 9. & alij. Pari modo multi cenſent, totum orbem in die iudicij concutiendum & è cardinibus conuellendum, idque ſignificari illis verbis Chriſti Matth. 24. 29. *Et virtutes cælorum com-*
B *mouebuntur.* Et Iob 9. 6. *Qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.* vide dicta Apocal. 6. in fine.

Et commoueantur ſuperliminaria.] Syrus, *limina.* Hebr. ספים *ſippim*, quod R. Dauid, & ex eo Pagnin. vertit: *Et contremiſcent poſtes.* Tigurina: *Et commoueantur poſtes*, putà laterales, quos architecti vocant antas. Sed eodem redit ſenſus: concuſſo enim & conuulſo limine & cardine ab angelo, neceſſe erat tam poſtes, quàm ſuperliminaria quę poſtibus incumbebant concuti & commoueri, imò ruere. Significatur enim hic ruina portæ & templi. Vnde Arabicus vertit: *Commouebuntur portæ extrinſecæ.* Angelus enim tam validè quaſ-
C ſauit cardines & portam, vt totus murus, ac conſequenter totum templum illi incumbens ruere videretur. Arias & Euſeb. lib. 1. de demonſtr. c. 18. cenſent hæc realiter eſſe peracta, ac realem fuiſſe hunc terræ motum, eſſéque illum cuius meminit Amos cap. 1. 1. vbi ex eo numerat & conſignat annum ſuæ prophetiæ. Verùm ex dictis liquet, aliam fuiſſe hanc concuſſionem ab illo terræ motu: ille enim fuit realis, hæc verò fuit imaginaria.

Auaritia (Syrus, *dolus*) *enim in capite omnium.*] Cauſam excidij templi, vrbis & totius Iſraëlis aſſignat auaritiam. Pro *auaritia* hebr. eſt בצעם *betſaam*, id eſt, *auaritia eorum.* Radix בצע *batſa* propriè ſignificat lædere & vulnerare. Hebræi enim
D vſuram & auaritiam vocant vulnus: quia tanquam gladius hominem vulnerat, & ipſius ſanguinem exugit. Pari modo vſuram vocant נשך *neſcech*, id eſt, morſum, quia mordet & lædit proximum: ſicut Latini fœnus vocant quaſi funus. Hinc Secundò Septuag. hebr. *betſaam* accipientes non vt nomen, ſed vt verbum Imperatiui *Kal*, vertunt: *Diſſeca in capita omnium. Diſſeca*, ſcilicet tum gladio hoſtili, tum fruſtis poſtium & ſuperliminarium ex percuſſione angeli diſsilientibus. vnde alij legunt *diſiice*. q. d. Diſsilientia fruſta poſtium diſiice in capita eorum, iiſque ea diſſeca. Quocirca Tigurina vertit: *Vniuerſorum capitibus vulnus*
E *inflige.* Arias accipit vt nomen, ſed pari modo vertit: *Conciſio eorum in capite omnium.* Tertiò, Vatab. *betſaam* accipiens vt verbum præteriti temporis, vertit: *In fruſta concides eos* (nempe qui ſunt) *in capite omnium*, id eſt, qui præſunt aliis omnibus. Hoc pertinet ad ſacerdotes & magiſtratus: hos enim concidet Deus, vel angelus vice Dei: loquitur enim Deus, vel angelus de ſe in tertia perſona. Hinc Pagninus pro *betſaam* legens in Benoni בוצעם *botſeam*, vertit in prima perſona: *In fruſta concidam eos, in capite omnes ipſos.* Hic ſenſus priori ſubordinatur hoc modo, q. d. Quia ipſi ſua auaritia, putà ſuis vſuris & fraudibus vulnerarunt & conciderunt pauperes, idcirco pariter ipſi vulne-

Digitized by Google

rabuntur & concidentur ab hoſtibus. Hinc aliqui vertunt, *auaritia in capita omnium*, ſcilicet recidet, meritáque ab eis ſupplicia exiget: quæ verſio valde conſonat cum verbis præcedentibus & ſequentibus. Vnde Arabicus vertit: *Percute caput vniuſcuiuſque, & reliqui eorum gladio interficientur.*

Porrò auaritia dicitur eſſe *in capite omnium*, quia omnibus dominatur, omnes poſſidet: omnes enim caput, ſenſus, curáſque omnes eò intendunt, vt iniquis lucris ſe ditent, iuxta illud Ierem. 6.13. *A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent.* Auarus enim dicitur quaſi auidus, quod immenſas opes aueat. Vnde P. Nigidius apud Gellium lib.10.c.5. *Auarus*, inquit, *appellatur, qui auidus æris eſt: ſed in ea copula, E, litera detrita eſt. Item locupletem ait dictum, qui pleraque loca, hoc eſt qui multas poſſeſſiones tenet.* Sic Threnor.cap.1. verſ.5. dicitur: *Facti ſunt hoſtes eius in capite*, id eſt, hoſtes dominati ſunt Ieroſolymæ. Auaritia ergo eſt *in capite*, non in calce; quia caput, id eſt, phantaſiam animúmque occupat, itáque illi eſt infixa vt vix euelli poſſit; quia tenet arcem mentis, indéque quaſi regina, imò quaſi Dea omnibus cogitationibus, ſenſibus, potentiis, membris & actibus imperat tanquam mancipiis, cogítque ea ſibi ſeruire, ſuum regnum propagare, lucra vbique captare, opes ſine termino coaceruare. Hinc rurſum ipſa eſt *in capite*, id eſt, eſt capitalis, & quaſi caput auari, illi per omnia dominans, ſicut caput dominatur toti corpori. Quocirca S. Paulus auaritiam nuncupat idolorum ſeruitutem, id eſt, idololatriam, Epheſ.5.5. Auarus enim in mente gerit idolum quod adorat, ſcilicet pecuniam & plutum. Hoc idolum eſt ipſi numen & Deus, cui ſe ſubſternit totúmque ſe mancipat. Ita videmus auaros nil ſomniare, nil cogitare, nil loqui, nil tractare niſi lucra, niſi *affer, affer*, Prouerb. 30.15. Annon ergo auaritia eſt in capite auari? Secundò Lyran. Auaritia, ait, eſt in capite, id eſt, in regibus, ducibus, & ſacerdotibus populi. Quàm enim hi dediti fuerint auaritiæ, patet tum ex Prophetis, tum ex Chriſto Matth.15. verſ.5. & cap.23. verſ. 14. & 23. qui acriter eorum auaritiam incuſant: ſic & modernos Iudæos quoſlibet totos vſuris & lucris intentos videmus. Porrò ſacerdotum auaritiam hic propriè taxari patet ex verſ.1. *Vidi Dominum ſtantem ſuper altare, & dixit: Percute cardinem.*

Notat fontem omnis mali, ſcilicet auaritiam, indéque manantes fraudes, & dolos. Nam vt ait Apoſt. 1. Timoth. 6. *radix omnium malorum eſt cupiditas.* vnde Sapiens Eccleſ. 10. *Auaro*, inquit, *nihil eſt ſceleſtius.* Porrò hæc auaritia à ſummis manabat ad infimos; perinde vt vitia Principum & Prælatorum manant ad ſubditos. Simili modo B. Petrus Damiani lib.2. Epiſt.1. ad S.R.E. Cardinales, & S. Bern. de conſid. ad Eugenium Pontif. & in declamationibus, docent omnia mala Eccleſiæ prouenire ex auaritia; hánc que valde foueri & augeri cupiditate Eccleſiaſticorum, & Prælatorum. Idq; verum eſſe luce clariùs vidi dum agerem in prouinciis tranſalpinis. Quis enim laicus credat Paſtori ex Euangelio concionanti bona terrena eſſe contemnenda, & cœleſtia ambienda, ſi terrena ab eodem aliíſque Prælatis ita appeti, tam ſtudioſè congeri & conſeruari cernat? Qua fronte Prælatus audebit ſuos hortari ad liberalitatem & eleemoſynam, ſi ipſe auarè ſuas opes recondat, & in pauperes ſit immitis & immiſeri-

A cors? Quis non inhiet diuitiis, prędiis, officiis congerendis, ſi Eccleſiaſticos videat beneficiis, penſionibus, redditibus, domibus, prædiis coaceruandis totos intendere? Clericus es, cur ſortem non in cœlo, ſed in terra quæris? quo ore impudenter & mendaciter quotidie Deo, qui cor tuum auarum & terræ inhians intuetur, dicis: *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi?* Annon meritò obiiciet laicus Eccleſiaſtico, Deus Leuitis voluit eſſe ſors & hæreditas, terram verò inter laicos, putà inter cæteras vndecim tribus, diſtribuit. Noſtra ergo eſt terra, tu cœlum & Deum quære. Nobis laborandum eſt, vt opes comparemus, quibus nos, vxores, filios, filias, famulos & ancillas alamus; tu qui

B ſolus es, cuius Deus eſt ſors, eáque ſufficiens & liberalis, cur plura ſemper appetis? vt quid ſtudes ditandis adeo nepotibus, & cognatis ex patrimonio Chriſti? Itáne res ſacras Eccleſiæ adimis, eáſque laicis tibi propinquis, carnalis & infidelis Domini diſpenſator impendis? Annon hoc furtum, imò ſacrilegium? ait S. Bernard. Sanxit olim S. Vrbanus Pontifex & martyr anno Domini 233. qui S. Cæciliam, pluréſque alios docuit, & animauit ad martyrium, ne bona Eccleſiæ in laicorum vſus impendantur, idque ſub graui pœna: *Quia*, inquit, *hæc bona ſunt oblationes fidelium, pretia peccatorum, & patrimonium pauperum*, vt habetur c.17.q.4. cap. *Attendendum.* Idem ſanxerunt

C alij Pontifices. Vnde S. Hieron. ad Pammach. *Pars* inquit *ſacrilegij eſt, rem pauperum dare non pauperibus.* Res enim pauperum ſunt res & bona Chriſti crucifixi. Quocirca omnes Doctores cenſent eſſe peccatum mortale, ſi quis Eccleſiaſticus opes, quas ex beneficio ſuo percepit, relinquat cognatis laicis, ůſque eos locupletet. Cur ergo tu immodicè, ait Doctor ſapiens, beneficia beneficiis accumulas, penſiones penſionibus, itáque Eccleſiam miniſtris ſuis defraudas, vt paucos, eóſque indignos habeat? cur patrimonium pauperum deuoras, vt amicos dites? Itáne demens es, vt animam tuam propter amicos damnare, & æternis

D gehennæ incendiis addicere velis? ſtulte hac nocte animam tuam dæmones repetent à te, & quæ paraſti cuius erunt? Amici quos ditaſti te ex inferno non liberabunt: imò pro gratiis ſannas & maledictiones tibi in inferno rependent, quod eis per opes fueris cauſa luxus, ſcelerum, indéque damnationis eiuſdem. Euigilate Prælati, aperite oculos Eccleſiaſtici. Ne vos amor ſtolidus cognatorum infatuet, vt ſerò gematis in æternum, dicatíſque: Heu, quàm fui fatuus, quàm inſenſatus, qui non pro me, ſed pro alio ditando, animam meam vendidi, occidi, perdidi. Heu me, nepotes mei, cognati mei traxerunt me ad tartara. *Frater non re-*

E *dimit, redimet homo? non dabit Deo placationem pro anima ſua.* Deo nemo fucum ſuis ratiunculis efficiet. Quo maior es, eo maius das ſcandalum: quo potentior, eo potentius tormenta patieris: quia hæreditate poſſediſti ſanctuarium Dei; imò feciſti vt gentes, vt laici venirent in hæreditatem Dei, & hæreditate poſſiderent ſanctuarium eius; ideóque tam Catholicos, quàm Hæreticos à fide & ſalute auertiſti, eóſque ſanctum Chriſti & Eccleſiæ eius Chriſtianæ nomen blaſphemare feciſti. Aſpice ex alto ſponſam tuam, ô Chriſte: maculam hanc è veſte eius, imò tua, emunda. Vtinam vel ſanguine meo illam eluas. Quàm libens occumbam, vt ipſa ſuo nitori & decori cœleſti reſtituatur. Mitte è cœlis angelum qui rurſum percutiat cardinem templi.

Digitized by Google

templi. Mitte nouum Ieremiam qui iterum intonet illud cap.6.12. *Extendam manum meam ſuper habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe vſque ad maiorem omnes ſtudent auaritiæ: & à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum.*

Moral. de Auaritia.

Moral. diſce quantum malum ſit auaritia, quæ cum omnibus dominetur, omnes vulnerat, atque tam animæ auari, quàm corpori proximi lethale ſæpe vulnus infligit. Narrat Sabellicus lib. 7. Enneade 9. Calipham Mahometanorum Pontificem, inter auri aceruos volutatum fame interiiſſe. Cùm enim Halao Tartarorum regis frater occupaſſet Babylonem, omnémque populum trucidaſſet, Caliphas, qui magnum theſaurum congeſſerat, comprehenſus, cumulo auri ſui impoſitus, & per multos dies aſſeruatus, inedia, vel ſanè pretioſa fame conſumptus eſt. Sic & Caium Caligulam pecuniæ auidiſſimum, inter immenſos aureorum theſauros volutari ſolitum ſcribit Sueton. in eius vita c.43. qui iis non diu gauiſus, paulò pòſt miſerabili nece occubuit. Auaritiæ ſymbolum eſt ſerpens græcè dictus dipſas, quòd inextinguibilem ſitim morſu ſuo excitet. Dipſas, ait Lucian. lib. de dipſade, eſt ſerpens non adeo magnus, viperæ ſimilis, violento ictu, veneno craſſo, qui dolores inducit intolerabiles. Ardores enim immittit inextinguibiles, & putredines, ac totum corpus adurit incendio. Inſuper qui ab illa icti fuerint, clamant perinde atque illi, qui in ignem coniecti ſunt: quo plus bibunt, eo plus ſitiunt; nec ſitim extinxeris etiamſi totum Nilum, aut Danubium epotandum præſtiteris. Ita & Ælian. lib. 6. de Animal. c. 51. Dipſas eſt auaritia, quæ inexplebili opum ſiti, æquè ac curis, doloribus, periculis & cædibus auaros incendit:

Nam

Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit.

Multo concitatior eſt auaritia in magnarum opum congeſtu collocata; vt flammæ infinitò acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit, ait Seneca lib. 2. de Benef. c. 27. Tales fuerunt Æneanes, qui ex oraculo perſuadebant fore vt patriam terram amitterent, ſi particulam aliquam largirentur, vt ait Plutarch. in quæſt. Græcan. c. 14. Et illi de quibus Arnobius lib. 2. contra gentes: *Exercent*, ait, *auidum atque iniuſtiſſimum fœnus, & è miſerorum ſanguine ſupputandi ſe augent inſania: millibus poſſeſſionum ſemper producunt fines, & quamuis prouincias totas rus faciant vnum pro arbore vna, pro ſulco finium litibus terunt: cum amicis, fratribus, inexpiabiles ſuſcipiunt ſimultates.* Verè Cyprian. Epiſ. 2. *Nec intelligit miſer auarus,* inquit, *ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe alligatum teneri, poſſideri magis, quàm poſſidere diuitias atque opes. O deteſtabilis cæcitas mentium, & cupiditatis inſana profunda caligo, cum exonerare ſe poſſit & leuare ponderibus, pergit magis fortunis augentibus incubare, pergit cumulis pertinaciter adhærere.*

S. Auguſt. ſepté axiomata de Auaritia.

Quocirca Patres omnes acriter auaritiam & auaros inſectantur, ac imprimis S. Auguſt. cuius hæc de ea ſunt axiomata. Primum: Auaritia duriora iubet quàm Chriſtus. *Quid vis*, inquit in pſal. 128. *ab auaritia poſſideri? dura iubet, leuia iubeo: onus eius graue, ſarcina mea leuis eſt. Iubet auaritia vt mare tranſeas, & obtemperas. Iubet te vt ventis procelliſque committas. Iubeo ego vt ante oſtium tuum ex eo quod habes des pauperi. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, & ſtrenuus es ad tranſeundum mare: quia auaritia imperat, ſeruis:*

A *quia Deus iubet, odiſti.* Secundum, in pſal. 30. conc. 3. *Dico auaro, quare inuocas Deum? vt det tibi lucrum. Lucrum ergo inuocas, non Deum. Miniſtrum lucri tui facis Deum. Vi luit tibi Deus. Deus ſi ad te veniat ſine auro & argento, non vis illum. Quid ergo tibi de his quæ fecit Deus ſufficit, cui Deus ipſe non ſufficit?* Tertium in pſal. 38. *Vide, ô auare, ne fortè dum colligis, colligaris; ne fortè cum vis eſſe prædo minoris, ſis præda maioris. Non enim ſentis te eſſe in mari, nec cernis minores piſces à maioribus deuorari. Dic mihi, theſaurizas, cui congregabis ea? Dicturus es: Filiis meis ſeruo. Hæc eſt vox pietatis, excuſatio iniquitatis. Seruas tranſiturus tranſituris, imò verò tranſiens tranſeuntibus. Scis eum poſſeſſurum cui ſeruas, aut ſi nondum natus eſt, ſcis naſciturum?*
B *Seruas filiis, incertum eſt an futuris, an poſſeſſuris: nec reponis theſaurum vbi reponendus eſt. Theſaurizate vobis theſaurum in cœlo.* Quartum in pſal. 137. *Auaris etiam ipſa fœcunditas* (filiorum, quæ cæteris felicior eſt) *moleſta eſt. Timent enim ne pauperes relinquantur, qui multi naſci potuerunt.* Quintum, Auctor ſerm. ad fratres in eremo, qui extant tomo 10. S. Auguſt. ſerm. 48. *O homo*, ait, *an ignoras quod radix omnium malorum auaritia eſt, & ſeruitus idololatriæ, mater vſuræ, genitrix ſimoniæ, fomes culpæ, æternæ pœnæ via, nutrix gehennæ? O auaritia abyſſus inſatiabilis. Omnia in homine ſeneſcunt vitia, ſola auaritia iuueneſcit.* Deinde ſubdit, quàm fatuum ſit filiis vel nepotibus theſauri-
C zare, qui eos in morte deſerunt. *O admirabilis infidelitas: ecce maritus dilectus ab vxore dilecta relinquitur, filius à matre proiicitur, & pater à filiis, & filij à patre ſub terrâ reconduntur. Solus ille dimittitur, & quilibet ad propria reuertitur, & citò obliuioni traditus tanquam mortuus à corde.* Et ſub finem: *Memorare nouiſſima tua, quia conceptus es in culpa, natus in pœna, viuens in miſeria, & neceſſariò morieris in anguſtia.* Sextum lib. de conflictu virtut. & vitior. c. 16. *Auaritiæ morbus nunquam meliùs compeſcitur, niſi cum dies mortis ſine fine meditatur, cùm qualis poſt modicum in ſepulchro futurus ſit homo conſiderat. Hoc certè fixum manebat in illius* (S. Iob c. 25.) *corde qui dicebat: Homo putredo, & filius hominis vermis. Nudus egreſſus ſum de*
D *vtero matris meæ & nudus reuertar illuc. Et Apoſtolus: Nihil intulimus in hunc mundum, ſed nec auferre quid poſſumus.* Septimum lib. de ſalutar. documen. c. 30. *Auarus vir inferno eſt ſimilis. Infernus enim quantoſcunque deuorauerit, nunquam dicit: Satis eſt. ſic etſi omnes theſauri confluxerint in auarum, nunquam ſatiabitur.*

S. Ambroſ. ſex axiomata de eadem.

S. Ambroſij hæc de auaritia axiomata ſunt. Primum lib. 1. in Lucam ſub finem: *Eſt ærugo mentis, cum ſæcularium ſordibus cupiditatum religioſa acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidiæ.* Secundum lib. 2. Offic. c. 21. *Auaritia eſt veluti quædam bonorum ariditas officiorum.* Tertium ſerm. in Domin. 8. poſt Pentec. docet
E auarum eſſe ſimilem inſanienti, eúmque ſemper aurum cogitare, omniáque in aurum conuertere, ac gratiùs aurum intueri quàm ſolem. Vnde concludit: *Caueamus exemplum diuitis iſtius, qui dum præſentes diuitias concludit, & de futuris ſollicitudinem gerit, diuitiis pariter abreptus & vita, protrahitur ad tribunal horrificum, in quo accuſatrix quidem eius aſſiſtit ipſa illa, quæ & totius eius vitæ comes extitit, auaritia, defenſor verò & interceſſor nuſquam vllus apparet.* Quartum ſerm. 13. *Qui pecuniam appetit, fidem perdit: qui aurum redigit, gratiam prodigit. Auaritia enim cæcitas eſt, errorem*

Digitized by Google

religionis inducit. Cæca, inquã, eſt auaritia, ſed diuerſis fraudum oculata ingeniis: non videt quæ diuinitatis ſunt, ſed cogitat quæ cupiditatis ſunt. Quintum in pſal. 38. *Fides militat Deo, auaritia tentatori* (diabolo.) Sextum lib. 1. Offic. c. 49. *Sæpe quod auarus ſumma congeſſerit ſollicitudine, præcipiti effuſione dilapidat hæres luxurioſus, & diu quæſita turpis helluo, præſentium cæcus, futuri improuidus, quadam abſorbet voragine.*

S. Iſidori Pelus.

Vt cæteros præteream, S. Iſidorus Peluſiota, S. Chryſoſtomi diſcipulus, monachorum Peluſiaci montis in Ægypto Abbas, doctrina & ſanctitate illuſtris, ſub Theodoſio Iuniore anno Domini 440. Epiſtola 233. egregiè docet, quantum vulnus capiti totique homini infligat auaritia, dum eum tantum non mutilat, & truncat oculis, auribus, pedibus, &c. Primò enim graphicè eam comparat hydræ, quæ ventrem habet inexplebilem, & Briareo centum manibus armato, ac Scyllæ, quæ omnia ſorbet: *Deinde fœmina belluina*, ait, *forma prædita, ignémque ſpiranti, ac ſexcentas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuo ſibilantes ac mortiferum venenum euomentes: ſexcentis item manus vnguibus abundantes, quarum opera alios lacerat, alios ſagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique ſexcenta ora. Neque enim minatur duntaxat, aut calumnias ſtruit, verùm etiam adulatur, ac ſeruilem in modum alloquitur, & peierat, turpiſque quæſtus cauſa innumeras occaſiones excogitat.* Mox eius oculos depingit: *Oculos habet, non vt naturæ conſentaneum eſt cernentes, aut quemquam verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem; verùm aſperum quiddam & acre, atque crudele & inhumanum, ignéumque obtuentes.* Paulò pòſt aures & pedes ita deſcribit: *Aures vſque adeo ſeptas & obturatas habet, vt nec ſupplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat. Tantum verò abeſt vt pennas habeat (quæ ſaturitatem deſignant) vt ne pedes quidem ipſi vir vllus cordatus tribuere queat. Neque enim ingredi, atque ab eo qui captus eſt ſecedere poteſt, verùm manus in omnes immittẽs, ferro quouis ac plumbo grauior inſidet, vt omnia accipiat & omnes expilet, nunquam autem expleatur: verùm eorum quæ accipit multitudinem, fomitis & incitamenti materiam habeat, rerúmque acceptarum finem accipiendarum initium efficiat.* Vnde concludit: *Ecquis igitur acerrimo huiuſmodi & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias ac petulantias nobis conflante capiatur? Ecquis animum inducat, tum in hac vita miſerè viuere, vt dies noctéſque velut flagris quibuſdam laceretur, nec requiem vllam aut ſomnum ſentiat; & in futura ſuppliciorum atque cruciatuum initiũ accipere. Quid autem initium dico? Hic enim eos quos ceperit, tyrãno quouis acerbiùs torquet & excruciat, imò grauiorem eis pœnam infert quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt: nam illis confecto opere, ſomno ac quiete frui licet; his autem ea ſomni quoque portum velut aggeſta terra obſtruens, noctu quoque ſæua illa & inhumana edicta proponit. Eſt ergo bellua tetra ignem ſpirans, oculis auribúſque capta, execranda, Deo inuiſa, implacabilis & crudelis.*

Et nouiſſimum eorum.] *Nouiſſimum*, id eſt, vltimum, aut abiectiſſimum & viliſſimum. q.d. Omnes Iſraëlitas vſque ad vltimum & viliſſimũ gladio occidam. Loquitur enim de infinita multitudine quæ in Samaria, vel, vt alij volunt, in Ieruſalem obſeſſa, & paulò pòſt expugnanda, erat trucidanda. Eſt hyperbole: *Omnes*, id eſt, pleroſque

A omnes: nonnullos enim euaſiſſe, & cladi ſuiſſe ſuperſtites conſtat; ſed ij reſpectu cæſorum fuere perpauci.

Si deſcenderint vſque ad infernum, inde manus Vers. 2. *mea educet eos.*] Pro *deſcenderint*, hebr. eſt יחתרו *iachteru*, quod Septuag. paſſiuè vertunt: *Si defodiantur in infernum*. Pagnin. & Vatab. actiuè: *Si foderint in inferno*. q.d. Si Iſraëlitæ ſcrobem aut foueam foderint in inferno, vt in ea ſe abſcondant à conſpectu meo, inde extraham eos ad ſuppliciũ. Similiter, *Si aſcenderint vſque in cœlum, inde detraham eos*. Eſt hyperbole: per foueam enim inferni accipit foueam profundiſſimam, adeo vt videatur vſque ad infernum deſcendere: per cœlum intelligit montes altiſſimos, qui ſuo vertice B cœlum tangere videntur. ita S. Hieron. Chald. Lyra. & Arias. Aut certè propriè accipit cœlum & infernum. q.d. Si fieri poſſet vt in infernum deſcenderẽt, aut in cœlum aſcenderent, inde tamen per Aſſyrios detraham eos. ita Vatab. Simili modo S. Iob immenſitatem & omnipotentiam Dei, quam nemo euadere poteſt, deſcribit c. 11. 8. *Excelſior*, ait, *cœlo eſt, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari*. Et Pſaltes pſal. 138. 7. *Quò ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me*. Ita manu C ſua claudit homines & creaturas omnes, qui tribus digitis appendit molem terræ, & montes palmo ponderat.

Et ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli.] Duo Vers. 3. erant Carmeli montes: vnus in Iudæa, vbi verſati ſunt Nabal & Dauid, 1. Reg. 25. 2. alter in Iſraël, imminens mari mediterraneo, vbi verſatus eſt, & latuit fugiens à facie Iezabel Elias, Eliſæus & filij Prophetarum. De eo videtur hîc agi: quia fit hic mentio maris, & quia in Iſraël & contra Iſraël vaticinatur Amos.

Et ſi celauerint, id eſt, celare conati fuerint (reuera enim nemo celari poteſt) *ſe ab oculis meis in profundo maris*, in inſulis maris mediterranei, *ibi mandabo ſerpenti*, id eſt, hominibus feris & ſer- D pentinis, vt eos trucident, inquit Chald. & Arias. Sic Attila Hunnorum Rege vaſtante Italiam, direptiſque Aquileia, Ticino & Mediolano, cùm infeſtus pergeret Romam, quam vtique cepiſſet, niſi occurrens S. Leo eum auertiſſet, multi ex Italia vt Hunnorum manus euaderent, profugerũt ad mare, putà ad inſulas & æſtuaria barbaris inacceſſa, ibique vrbem aduentantium, putà Venetorum condiderunt anno Domini 452. qui fuit Leonis Pontif. primi 13. Valentiniani Imp. 28. Marciani 3. Atque hæc eſt nobilis Venetiarum vrbis & Reipub. origo. ita Baron. anno Chriſti 452.

Secundò, Simplicius S. Hieron. Theod. Alber. E & alij, propriè accipiunt hic profundum maris pro ipſo fundo maris, vt vertit Vatab. Quamobrem Pagnin. transfert: *in pauimento maris*, hoc enim propriè hebr. ſignificat קרקע *karka*, ſcilicet pauimentum, fundum, ſolum: deducitur enim per metatheſin *à rad.* רקע *raka*, id eſt, firmauit, extendit, ſolidauit. Vnde *rakia* vocatur firmamentum. Quocirca Septuag. vertunt: *Si merſi fuerint ex oculis meis in fundamenta maris*, q.d. Etiãſi ſe mergant in fundum maris, vt ibi ab oculis, & ita mea ſe abſcondant, ibi tamen videbo eos. Eſt hyperbole. *Et mandabo ſerpenti*, Septuag. *draconi*, hoc eſt

Digitized by Google

eſt piſci alicui ingenti & horrido, v. g. ceto, vt mordeat & deuoret eum, *mandabo* id eſt, dabo illi hunc inſtinctum, & hanc phantaſiam mordendi & deuorandi: bruta enim hunc phantaſiæ inſtinctum ſequuntur quaſi legem naturæ ſibi à Deo inditam. Sic ceto dedit inſtinctũ vt abſorberet Ionam c. 2. verſ. 1. ad quem hic alludi cenſet S. Hieron. Simili modo Deus dicitur mandare peſti, fami, gladio, cum ea exerit & immittit prouinciis vel vrbibus.

Tropol. S. Gregor. in Pſal. 7. Pœnitent. *Quid eſt*, ait, *celari in profundo maris, niſi in altitudine delitescere deſperationis? Celat verò ſe qui non confitetur peccata ſua: non confitetur autem qui deſperat de miſericordia Dei: vel certè ille ſe ab oculis Dei celat qui à mandatis eius auertitur. Oculi enim Domini ſpiritus Dei, qui legem, id eſt, mandata dedit. Qui ergo ſe ab oculis Dei in profundo deſperationis celauerint, poteſtatẽ accipit diabolus vt eos mordeat, & vt in ventrem eos ſuæ malitiæ inducat. Ipſe eſt enim ſerpens cui dictum eſt: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.*

Vers. 4. *Et ſi abierint in captiuitatem corã inimicis ſuis, ibi mãdabo gladio, & occidet eos.*] q. d. Quòd ſi non fuerint occiſi in Samaria, faciam vt occidantur in Aſſyria à ſuis hoſtibus, putà ab Aſſyriis. Sic Romani captiuos aliarum gentium, quos Romam ducebant in triumphum, poſt triumphum iugulabant. Secundò, Arias & à Caſtro gladium per catachreſim accipiunt pro miſera & ærumnoſa vita & ſeruitute, quam acturi erant Iſraëlitæ in Aſſyria. Seruitus enim in iure æquipararur morti, vocatúrque mors ciuilis. Nam Iſraëlitas in Aſſyria occiſos non legimus. Verùm multa à Prophetis prædicta ſunt, quæ expleta nõ dubitamus, etſi in hiſtoriis id ſcriptum non legamus. Prior ergo ſenſus vti literalior, ita genuinior, & communior eſt, putà S. Hieron. Remig. Alber. Lyran. & Vatab.

Et ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum.] q. d. Vbique eis malefaciam, vbique affligam & puniam, donec perdam eos. ita Vatab. Nota, negatio illa, *& non in bonum*, magnam auxeſin continet. q. d. Nil boni, ſed omne malum eis afferam & infligam.

Vers. 5. *Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram & tabeſcit.*] Arias, *& ſterileſcit*, ſiue fit ſterilis. Tigurina, *& liqueſcit*. Pagnin. *& defluit*. Septuag. *& commouet eam*: quia vt ait S. Hieron. concutit fundamenta terræ. Hebr. תָּמוֹג *tamog* propriè ſignificat *reſolui, liqueſcere*, vti cera ad ignem, nix ad ſolem in aquam reſoluitur & liqueſcit. q. d. Ne vanas Dẽi minas puteris, ſcitote eum tam eſſe terribilem, quàm omnipotentem: ipſe enim ſolo attactu virtutis ſuæ, imò ſolo nutu facere poteſt, facítque interdum, vt terra tabeſcat & conſumatur, vti dum dedit legem in Sina, mons Sina fumo & igne tabeſcere videbatur, Exodi 19. & 20. iuxta illud: *Qui tangit montes & fumigant*: aut facit vt terra in aquam mergatur, vel vertatur & diffluat, vti fecit in diluuio tempore Noë & in mari rubro dum per illud ſicco alueo traduxit Hebræos, inſequẽtem verò Pharaonem & Ægyptios redeuntibus aquis inuoluit & obruit. Sic ſæpe inſulas, & continentem mari mergit, & in mare conuertit. Simili modo, eſto non eodem, Samariam per Aſſyrios vaſtabit, conſumet, & quaſi tabeſcere faciet. Hoc eſt quod dicitur pſal. 17. 8. *Commota eſt & contremuit terra: fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis.* Et verſ. 16. *Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum ab increpatione tua Domine, ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ.* Et Iſaiæ 64. verſ. 1. *Vtinam dirumperes cælos & deſcenderes, à facie tua montes defluerent, ſicut exuſtio ignis tabeſcerent, aquæ arderent igni.*

Et aſcendet ſicut riuus.] Hunc verſum iterat & repetit ex c. 8. 22. vbi eum explicui.

Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam.] Hebr. מַעֲלוֹתָיו *maalotav*, id eſt, *aſcenſiones* (ita Syrus) *ſuas*. Vatab. *gradus ſuos*. q. d. Qui fecit cœlum quod multis ſphæris conſtat, quæ certum ordinem habent inter ſe, ac velut gradus, per quos aſcenditur gradatim vſque ad cœlum ſummum & empyreum. Vers. 6. Probat omnipotentiam & ſapientiã Dei ex rebus creatis, ac præſertim ex cœlis. Vnde Pagnin. *Qui ædificat in cœlo ſphæras eius, & elementa tria eius ſuper terram fundauit.* Arabicus Alexandrinus: *Qui ædificauit cœlũ & ſuperiora, qui firmauit pactum ſuum ſuper terram.* Secundò, aſcenſio, vel aſcenſiones, vocatur altiſſimum Dei palatium in cœlo, ad quod multis aſcenſionibus ſcandendum eſt. Vnde Chald. vertit: *Qui collocauit in excelſo maieſtatem gloriæ ſuæ.* ita Theodor. Lyran. Arias, Mariana & alij. Hinc & Arabicus Antiochenus vertit: *Qui ædificat cœlum quaſi tabernaculum, & præparatio eius in terra dirigitur.* Eſt metonymia: ponitur enim aſcenſio pro ſui termino, putà cœlo, in quod aſcenditur. Sic ſæpe actio capitur pro loco, in quo actio exercetur, vt oratio pro oratorio, in quo oratur; cœnatio pro cœnaculo, in quo cœnatur; deambulatio pro ambulacro, in quo ambulatur. Sic congregatio, quies, eccleſia, manſio, habitatio, locum ſignificant illis actionibus deſtinatum. ita Sanchez.

Myſticè, R. Haccados apud Galatin. lib. 7. c. 15. *Via*, ait, *aquilæ in cœlis, eſt rex Meſſias, qui poſt paſſionem ſuam aſcendet in cœlum ſicut dictũ eſt Amos c. 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam.* Vnde & Tertul. lib. 4. contra Marc. c. 34. ſic legit & explicat: *Ad quam* (reſurrectionis promiſſionẽ) *aſcenſum ſuum Chriſtus ædificat in cœlum, ſecundum Amos: vtique ſuis: vbi eſt & locus æternus, de quo Iſaias: Quis annunciabit vobis locum æternum, niſi ſcilicet Chriſtus incedens in iuſtitia?* Iſaiæ 33.

Tropol. S. Hieron. Remig. & Hugo, per aſcenſiones accipiunt viros ſanctos, quorum conuerſatio in cœlis eſt, quique eò aſcenſiones in corde ſuo diſponunt, vt ait Pſaltes pſal. 83. verſ. 6. eúntque de virtute in virtutem donec videant Deum deorum in Sion. *Deus*, ait S. Hieron. *quotidie credentes de terris ad cœlum leuat, vt in illis conſcendat. Aſcẽdit Dominus in cœlum cum Enoch: aſcendit cum Elia: aſcendit cum Moyſe, cuius ſepulturæ locus, quia in cœlum aſcenderat, in terra non potuit inueniri: aſcendit cum Paulo in tertium cœlum.*

Et faſciculum (Syrus vertit *promiſſionem*: Arabicus Alexand. *pactum*; Arabicus Antioch. *præparationem*) *ſuum ſuper terram fundauit.*] Primò, Lyran. Clarius & Vatab. Faſciculum, inquiunt, vocat colligationem trium elemẽtorum, putà ignis, aëris & aquæ, quæ in terra quaſi baſi & centro fundata ſunt. Vnde Pagnin. vertit: *Et elemẽta tria eius ſuper terram fundauit.* Hæc enim opponit aſcenſionibus, id eſt, ſphæris cœleſtibus. q. d. Sicut Deus ædificauit magnas multáſque, & tot ſtellis illuſtres ſphæras in cœlo, ita pariter in terra fundauit tria rerum omnium ſublunarium elemẽta, ex quibus cætera omnia fabricauit, eáque apta

Digitized by Google

ſerie, ordine & nexu compaginauit, & quaſi in vnum faſciculum colligauit. Hic ſenſus videtur genuinus. Celebrat enim Dei magnificentiam ex fabrica cœli & terræ. Vnde & ſequitur: *Qui vocat aquas maris, & effundit eas* (vel per exundationem ex hoc ſuo alueo, vel per pluuiam ex nubium faſciculo) *ſuper faciem terræ.* Ipſe enim *ligat aquas in nubibus ſuis*, quaſi in faſciculo, *vt non erumpant pariter deorſum*, Iob 26.8. Secũdò, Sanchez per faſciculum intelligit ſcabellum: in ſcabello enim eſt colligatio, vel lignorum & aſſerum, vel tomentorum & pannorum, putà cùm ſcabellum eſt puluinar, quod pedibus Principum ſubſterni ſolet inſtar ſcabelli. q. d. Dei ſedes & thronus eſt cœlum, ſcabellum verò eſt terra, & omnia quæ ſuper eam ſunt.

Tertiò, alij per faſciculum intelligunt legem multiplicem, qua Deus homines quaſi colligat & coërcet; ac ſi eam violent, in ergaſtulo alligat & conſtringit.

Verùm primus ſenſus eſt genuinus. Heb. enim אגדה *aguda* propriè ſignificat aggregationem, turbam, turmam, cõgregationem, colligationem, faſcem, conglobationem, globum, vt patet 2.Reg. 2.25. quod vltimum huic loco optimè congruit. Mundum enim ſublunarem vocat conglobationem, vel globum elementarem, ſicut à Mathematicis idem vocatur globus, vel ſphæra terreſtris. Hic ergo globus vocatur faſciculus, Primò, ob rerum aggregationem: quia ſicut faſciculus ex multis lignis, floribus, vel herbis componitur; ita & globus hic terreſtris ex multis elementis, mixtis & compoſitis conflatur. In eo enim ſunt variæ ſpecies herbarum, arborum, plantarum, animalium, auium, piſcium, lapidum, gemmarũ &c. mixtorum enim innumeræ ſunt ſpecies. Simili modo de damnatis ait Iſaias c.24. 22. *Congregabuntur in congregatione vnius faſcis* (inſtar faſcis) *in lacum.* Secundò, globus hic vocatur faſciculus, ob rerum tam variarum, tam diſparium, tam inæqualium, tam contrariarũ & inter ſe pugnantium coniunctionem, & amicam conſociationem. Deus enim ſphæram hanc ex tam variis & contrariis aptè colligauit, ſicut faſcis ex lignis tortuoſis, rubis & ſpinis à perito baiulo aptè colligatur. Tertiò, faſciculus ſignificat vnam eſſe mundi inferioris congregationem & rempub. in qua res diuerſiſſimæ & plurimæ quaſi in faſciculo alligatæ, & congregatæ ſunt à Deo. Vnde rurſum faſciculus ſignificat Dei prouidentiam & curam, qua mundum hunc quaſi ſuum faſciculum in hac vnione & colligatione tuetur & conſeruat; ne elementum vnum deſtruat contrarium, ne lupi deuorent omnes oues, ne ignis omnia comburat, &c. Quartò, vocatur diminutiuè faſciculus, non faſcis: quia in manibus Dei, qui, vt ait Iſaias, tribus digitis appendit molem terræ, eſt inſtar exigui faſciculi. Quintò, quia ob ſui elegantiam, in oculis & naribus Dei eſt quaſi faſciculus aromatum, vel florum. Vnde faſciculus ſubinde idem eſt quod olfactoriolum. ita Cicero 3. Tuſcul. *Faſciculum*, ait, *ad nares admouebis, incendes odores, & ſertis redimiri iubebis & roſa.* Et ſponſa Cant. 1. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Sextò, faſciculus ſignificat ſingularum rerum & ſpecierum inter ſe aptum ordinem & collocationem, vt quaſi in faſce vno quæque ſuo loco appoſitè & congruè ordinata, & collocata eſſe videatur: in hoc enim ordine elucet mira Dei ordinatoris ſapientia & prouidentia. Narrat Gellius

Globus terræ eſt faſciculus ſextupliciter.

A lib.5.c.3. Protagoram ex baiulo per faſciculum factum eſſe Philoſophũ. Cùm enim ipſe in agro caudices ligni plurimos valde concinnè colligaſſet in vnum faſciculum, eúmque humeris portaret, occurrit ei Democritus Philoſophus: *videt eum cum illo genere oneris tam impedito ac tam inuitibili facilè atque expeditè incedentem. Et prope accedit, & iuncturam poſiturámque ligni ſcitè peritéque factam conſiderat; petitque vt paulum acquieſcat. Quod vbi Protagoras, vti erat petitum fecit; atque itidem Democritus aceruum illum & quaſi orbem caudicum breui vinculo compreſſum ratione quadam quaſi geometrica librari contínerique animaduertit, interrogauit, quis id lignum ita compo-* B *ſuiſſet. Et cum ille à ſe compoſitum dixiſſet, deſiderauit vti ſolueret, ac denuo in modum eundem collocaret. At poſtquam ille ſoluit, ac ſimiliter compoſuit, tum Democritus animi aciem ſolertiámque hominis non docti demiratus: Mi adoleſcẽs, inquit, cum ingenium bene faciendi habeas, ſunt maiora melioráque quæ facere mecum poſſis. Abduxitque eum ſtatim, ſecúmque habuit, & ſumptum miniſtrauit, & philoſophias docuit, & eſſe eum fecit, quantus poſtea fuit.* Si in Protagoræ faſciculo coordinationem lignorum, concinnitatem & ingenium mirabatur Democritus, quis non miretur in hoc Dei faſciculo, & globo ſublunari adeo concinnam & ſapientem tot generum, tot ſpecierum, tot indiuiduorum diuerſiſſimorum, imò inter ſe pugnan- C tium diſpoſitionem, connexionem & ordinem? Quis non exclamet cum Sapiente cap. 11.21. & cum Apoſtolo Rom. 11. *O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* quàm appoſitè *omnia in menſura, numero & pondere diſpoſuiſti!* imò in vno quaſi faſciculo colligaſti!

Myſticè, faſciculus hic eſt Eccleſia cœtúſque fidelium Iſraëlitarum, quos Deus faſciculo legis, æquè ac prouidentiæ ſuæ fortiter colligatos, in terra Chanaan collocauit & formauit, vti pepigit & promiſit. Vnde Chald. vertit: ***Et Eccleſiã ſuam in terra decorauit.*** ita Ruffin. Hugo & Dion.

Faſciculus eſt Eccleſia.

Anagog. faſciculus hic eſt Sanctorum & electorum, vinculo charitatis in terra, & vinculo præ- D deſtinationis in mente Dei colligatus, de quo in Euangelio: *Ne timeas grex paruule, quia complacuit patri meo habitare in te*, inquit S.Hieron. qui & de eo ita loqui pergit: *Faſciculus vna Domini religione conſtrictus eſt: vnde & ipſa religio à religando, & in faſcem Domini vinciendo nomen accepit.* Septuag. vertunt: *Repromiſſionem ſuam fundat ſuper terra, vt omnes illius repromiſſiones, quas* (de Chriſto & Chriſtianis) SS. *Prophetæ ſuo ore cecinerunt, fundentur in terra, &c. vt quotidie peccato mortui, & vitiorum funibus alligati* (inſtar Lazari à Chriſto ſuſcitati) *de ſepulchro ſcelerum ſuorum iubeantur exire: quotidie ſanguinis opera cõſtringantur, &c.* Sic 1.Reg.25.29. Abigail ait Dauid: *Erit anima* E *Domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium: porrò inimicorum tuorum anima rotabitur in impetu & circulo fundæ.* q.d. Diutiſſimè & ſecuriſſimè viues: hoſtes verò tui ruent in interitum. nam res recondita in ligamine, quo ligantur vitæ, ſeu viui, ad hoc reconditur, vt ſeruetur inter viuos: quod verò ponitur in funda, ad hoc ponitur, vt funda illud eiaculetur, ait ibidem Caiet. Anagogicè id ipſum de electis & reprobis exponunt ibidem Eucherius & Angelomus. Faſciculus, inquiunt, viuentium eſt numerus prædeſtinatorum, idque primò, quia vt ait Eucher. faſciculus aſtringitur vt conſeruetur, pari modo electi afflictionibus conſtrin

Faſciculus electorum cœtus.

Digitized by Google

conſtringuntur, vt Deo fidem ſeruent: reprobi verò, quia laxiùs viuunt, quaſi lapides fundæ à Deo abiiciuntur. Secundò, quia vt ait idem Eucher. ſicut faſciculus vinculo colligatur, ita ſanctorum cœtus eadem fide & ſpe, eodémque charitatis nexu conſtringitur, & vno eodémque Dei præſidio vndique vallatur. Tertiò, quia ſicut faſciculus florum in manu ad oblectationem geſtatur, ita electos omnes Deus in manu ſua geſtat, & virtutum odore qui ex illis continuò efflatur, mirè delectatur. Quartò, quia ſicut faſciculus non niſi ex certis iiſque ſelectis floribus conficitur; ita electorum numerus ex certis, iiſque ſelectis, ac charitate omníque virtute præſtantibus conſtituitur.

Qui vocat aquas maris.] Tigurina: *Qui euocat ad ſe aquas maris*, ſcilicet reſoluendo aquas per calorem ſolis in vaporem, eúmque ad ſe ſurſum eleuando in mediam aëris regionem: vbi facit eum concreſcere in nubem, & nubem vi ſolis reſoluit in pluuiam, quam effundit ſuper terram. ita S. Hieron. Theodor. Hugo, Lyra. & Vatab. ſolus Arias hæc accipit de exundatione maris, qua vicinam terram obruit. Symbolicè Chald. per aquas accipit turmas Aſſyriorum, quaſi Deus hic Iſraëli minetur eorum aduentum.

Verſ. 7.] Nunquid non vt filij Æthiopum vos eſtis mihi, filij Iſraël, ait Dominus? nunquid non Iſraël aſcendere feci de terra Ægypti: & Palæſtinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene?

Verſ. 8.] Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Iacob, dicit Dominus.

Verſ. 9.] Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Iſraël, ſicut concutitur triticum in cribro: & non cadet lapillus ſuper terram.

Verſ. 10.] In gladio morientur omnes peccatores populi mei: qui dicunt: Non appropinquabit, & non veniet ſuper nos malum.

VERS. 7. *Nunquid non vt filij Æthiopum vos eſtis mihi filij Iſraël?*] Primò Chald. vertit: *Nunquid non vt filij dilecti reputati eſtis vos coram me?* Videntur enim Æthiopes Iudæis, ob coloris differentiam & ſingularitatem, quaſi quid rarū & mirabile fuiſſe in pretio & in deliciis, vti etiamnum Principes in ſuis aulis alūt Æthiopem, vel Pigmæum ad delicias, & ad oſtentationem. Vnde & Numer. 12. 1. vxor Moſis Æthiopiſſa, à Chaldæo vocatur vxor pulchra: niſi dicas eſſe antiphraſin, pulchra, id eſt, atra & deformis. Et vice verſa, Æthiops, id eſt, minimè Æthiops & niger, ſed candidus & ſpecioſus. Vnde ſic ex Hebræo vertas: *Nunquid ſicut filij Æthiopum vos mihi eſtis, ô filij Iſraël?* q. d. Minimè: nam Æthiopes ſunt atri, deformes, inuiſi, vos verò mihi eſtis candidi, formoſi, gratioſi & dilecti. Porrò hanc dilectionem, æquè ac verſum ſic explicat Arias. q. d. Æthiopes ſunt ſymbolum

A ſeruitutis: ab olim enim à Noë ſeruituti ſunt addicti, cum dixit Gen. 9. 25. *Maledictus puer Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* à Cham enim ortus eſt Chanaan, & frater eius Chus, qui fuit pater Æthiopum, qui inde hebr. vocantur *Chuſim* Geneſ. 10. verſ. 6. Vos ergo, ô Iſraëlitæ, fuiſtis quaſi Æthiopes, cum ab Ægyptiis, aliiſque gentibus dura ſeruitute premeremini, ſed ego vos diligens ea vos liberaui, mihíque aſciui. Æquum ergo eſt vt me redametis, mihíque quaſi liberatori & Domino veſtro ſeruiatis.

Secundò & aptiùs, Syrus & Arabicus hæc aſſertiuè accipiunt, q. d. Vos ô Iſraëlitæ ſimiles eſtis Æthiopibus, quia ſicut Æthiopes ex Ægypto tra-
B duxi in Æthiopiam (hæc enim ſita eſt vltra Ægyptum, illique adiacens & quaſi ſubiecta eſt) ita & vos ex Ægypto traduxi in Chanaan. Vnde explicans mox ſubdit: *Nunquid non Iſraël aſcendere feci de terra Ægypti?* Huic etiam conſonat quod præceſſit: *Et faſciculum ſuum ſuper terram fundauit.* q. d. Deus Iſraëlem quaſi ſuum faſciculum & peculium ex Ægypto traduxit in Chanaan, ibíque cum ſtabiliuit & fundauit. Item illud verſ. 5. *Et defluet ſicut fluuius Ægypti.* Perſiſtit enim in comparatione Nili & Ægypti. q. d. Nolite gloriari quod patrem habeatis Abraham, quia proximiores parentes habetis Ægyptios. Ibi enim nati
C ſunt Moſes, eiúſque coæui patres veſtri, quos ex Ægypto traduxi in Chanaan; perinde ac Æthiopes ex eadem traduxi in Æthiopiam: vos ergo eſtis congeneres, & quaſi fratres Æthiopum, tum origine & genere, tum moribus. Eſtis enim atri, deformes, indurati, & immutabiles in ſceleribus veſtris, vt non tam Abraham, quàm Æthiopum fratres & filij eſſe videamini, ideóque vos à me abiiciam tradámque Aſſyriis. Simili modo ait Ierem. c. 13. 23. *Si mutare poteſt Æthiops pellē ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malè.* Et Ezech. 16. verſ. 3. *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.* Vnde S. Hieron. *In omnibus*, ait, *Scrip. Æthiopes dicuntur qui penitus in vitia demerſi ſunt.* Ita S. Chryſoſt.
D hom. 11. in Matth. Lyra. Pagn. Vatab. & Ribera. Huc ſpectant vulgata adagia: *Æthiopem lauas*, id eſt, tentas rem fruſtraneam & impoſſibilem: Æthiops enim quantauis lotione, quantouis lixiuio non albeſcit: *Æthiopem ex vultu iudico.* Æthiops enim nigrore vultus, intortis capillis, labris tumentibus, dentium candore præ ſe fert patriam ſuam. Nam veſtē mutare poteſt Æthiops, faciem non poteſt. Hinc Epigramma Luciani:

Abluis Æthiopem fruſtra, quin deſinis artem?
Haud vnquam efficies nox ſit vt atra dies.

Monebat Pythagoras, ne guſtaremus de his, quibus nigra eſt cauda, quo vetabat eum iis verſari, qui nigri eſſent morum improbitate. Thren. 4. 7.
E *Candidiores Nazaræi eius niue, candidiores lactē*, nimirum cum purè viuebant, cum caſtè Deū colebant; at cum impurè & inceſtè, *denigrata eſt ſuper carbones facies eorum.* Porrò licèt quæuis improbitas vocetur nigredo, tamen propriè ita vocatur detractio, qua quis alienam famam, & ſuam conſcientiam denigrat: quocirca niger vocatur inuidus, detractor, calumniator. ita in titulo pſ. 7. Saul Dauidis inſectator vocatur Chus, id eſt, Æthiops. Et Horat. Satyra 4. lib. 1.

—— *Abſentem qui rodit amicum*, &c.
Hic niger eſt, hunc tu Romane caueto.

Hinc vulgare prouerbium: *Albus, an ater ſis neſcio.* Et

Dat

Digitized by Google

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas. Candor enim candidi animi, nigror maligni eſt ſymbolum. Addit S. Hieron. Remig. Ruper. & à Caſtro, Deum hic ſignificare ſuam poteſtatem, & vltionem in gentibus transferendis & euertẽdis. q.d. Vos, ô Iſraëlitæ, non ſuperiores, vt iactatis, ſed pares per omnia eſtis aliis gentibus. Nã æquè ac Æthiopes, Palæſtini & Syri à me creati, pari iure mihi ſubditi eſtis. Vnde pari prouidentia, qua illas gentes in ſuis prouinciis collocaui, collocaui & vos in Chananæa: atque pari iuſtitia, qua illas ex iiſdem ob ſcelera expuli & contriui, etiam vos è Samaria expellam & conteram. Vnde ſubdit: *Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud à facie terræ.* Porrò quomodo & quando Æthiopes à Deo expulſi aut contriti ſint, non liquet. Aliqui referunt hoc ad bellum quod Moſes nomine Pharaonis geſſit contra Æthiopes, quo eos ſubegit, vti narrat Ioſeph. lib. 2. antiq. c. 5. Verùm hiſtoria hæc dubia eſt, quæ ſolo nititur Ioſepho: atque idem addit, illo bello Moſen non contriuiſſe Æthiopes, ſed ad pacem coëgiſſe, ac ducta regis Æthiopum filia in vxorem, amicum, imò generum ex ea receſſiſſe.

Alij probabiliùs id referunt ad Aſa regem Iuda, qui millionem Æthiopum cum ſuo duce Zara cecidit, 2. Paralip. 14. 9. & 13. Verùm hi cæſi ſunt extra Æthiopiam, nec Aſa Æthiopes coëgit mutare ſedes, aut ex Æthiopia in aliam regionem traduxit. Hæ ergo hiſtoriæ notæ erant tempore Amos: vnde ipſe de iis quaſi tunc publicis loquitur; fortè etiam conſcriptæ fuerunt in Chronicis illius æui, quæ iam non extant. Nam multi libri ſacri, æquè ac prophani per tot annorum centurias, tótque vrbium & bibliothecarum exuſtiones aut vaſtationes, perierunt.

Et Palæſtinos de Cappadocia.] Cappadoces, hebr. כפתרים *caphtorim*, occuparunt Palæſtinam, excluſis ab ea Heuæis primis incolis, vti narratur Deuter. 2. 19. & Ierem. 47. 7. vide ea quæ vtrobique dixi. *Et Syros de Cyrene.* q.d. Cyrenenſes venientes ex *Kir*, vrbe & regione Aſſyriæ (vti dixi c. 1. verſ. 5. malè ergo Theodor. cenſet *Kir* eſſe Haran, ſiue Charras vrbem Parthorum, in quam ex Vr, vrbe Chaldæorum, Deus traduxit Abraham cum Thare, Geneſ. 11. 27.) tranſtuli in Syriam Damaſci, quæ priùs ab Aram filio Sem, vocabatur *Aram*; à nouis verò hiſce incolis venientibus ex *Kir*, dicta eſt *Kiria*, indéque, vt nonnulli putant, euphoniæ cauſa *Syria*: ſicut poſtea vice verſa, cùm Teglathphalaſar expugnauit Damaſcum, ex ea rurſum tranſtulit Syros in Mediam & Aſſyriam, putà in Kir, ex qua olim venerant. Senſus eſt q.d. Ne blandiamini vobis, ô Iſraëlitæ, de mea in vos cura & prouidentia, qua vos olim eduxi de Ægypto, & collocaui in Chanaan. Nam pari modo Cappadoces collocaui in Palæſtina, Kirenſes in Syria; & tamen illos ob ſua ſcelera Palæſtina per vos expuli, hos Syria per Teglathphalaſar expellam. Scitote ergo me idem vobis facturum, ni ſcelera veſtra caſtigetis, vitámq; & mores emendetis. Nominat Palæſtinos & Syros, quia his conterminí tam ſitu, quàm moribus erant Iſraëlitæ: vnde tacitè eos taxat. Syri enim malè audiebant olim ob morum mollitiem. Vnde prouerbium: *Cum non ſis Syrus, ne ſyriſſa*, id eſt, ne ſumas perſonam parùm decoram; aut, cum ſis ingenuus, ne moribus agas ſeruum & barbarum. Eſt acutus iocus ex amphibolia verbi συρίζω, quod ſignificat & ſyriſſare, & fiſtula canere. Et Cicero lib. 2. ad Q. fratrem: *Nos, ait, ita philologi ſumus, vt vel cum fabris habitare poſſimus. Habemus hanc Philoſophiam non ab Hymetto, ſed ab area* (aliqui legunt hara) *Syra*, id eſt, à ruſticana ſimplicitate.

Syriæ etymon.

Veruntamen conterens non conteram.] q.d. Planè & omnino non conteram Iſraëlem, ſed reliquias ex eo ſeruabo & ſaluabo. Vers. 8.

Sicut concutitur in cribro.] Romæ enim, & alibi in Italia cribrant frumentum, cribróque pro vanno vtuntur. Idem videntur feciſſe Iſraëlitæ, vti hic indicat Amos. q.d. Sicut cum frumenta ventilantur in vanno, vt vertit Tigurina, vel cribrantur in cribro, paleæ vel auolant, vel per foramina cribri decidunt in pauimentum, lapilli verò & grana remanent in cribro; ita electi & probi ex Iſraël ſeruabuntur, cæteri improbi peribunt. Vnde Theodor. *Nec verò ſecus*, ait, *quàm agricola à quiſquiliis & purgamentis frumentum ſecernit, ego etiam ſalute dignos ſeruabo, reliquos necandos tradam.* Metaphora cribri, ait S. Hieron. ſignificatur ipſa terra Iſraël, cuius margines Deus magnitudine ſua vtraque manu tenens, quaſi cribrum huc illúcque concutiet, vt paleis ac ſordibus peccatorum concuſſis, id eſt, labore & calamitate exagitatis, & in terram cadentibus, ac gladio morientibus, purum frumentum remaneat, quod in horrea condatur. Quocirca cum ſubdit Amos: *Et non cadet lapillus ſuper terram.* per lapillum intelligit *granum*, vt vertunt alij: quia granum eſt durum inſtar ſcrupuli & lapilli. Eſt catachreſis: vnde hebr. צרור *tſeror* ſignificat faſciculum, & ſacculum, ac metonymicè res quæ in faſciculum colligi, aut in ſacculum colligari ſolent, qualia ſunt grana; item lapilli pretioſi aut pulchri, margaritæ, nummi aurei, argẽtei, &c. Radix enim צרר *tſarar* ſignificat ſtringere, arctare, premere. Vnde *tſeror* eſt res arcta, ſtricta, preſſa, quæ in ſacco vel loculo ſtringi, denſari & arctari ſolet, qualis eſt triticum. Vnde Septuag. vertunt σύντριμμα, id eſt, conuolutio, globus, coagmentum, compactile, putà *granum* maiuſculum conglobatum & compactum, vt vertit interpres Complut. Vers. 9.

Alij tamen lapillum hic propriè capiunt, idque variè. Primò, Ruper. cenſet hic agi de cribro, non frumentario, ſed murario, quo lapides à pulueribus ſecernuntur. hoc refellit Ribera. Secundò, Palacius lapillis cenſet ſignificari improbos; qui per cribri foramina nequeant euadere manum & vindictam Dei, & ideo manu eiuſdem ſint è cribro eiiciendi, id eſt, ab hoſtibus occidendi, vel captiuandi; ac conſequenter per triticum ſignificari probos. Sed hoc rectè refellit Delrio adagio 981. Nam triticum per foramina cribri deſcendere, & ſecerni non ſolet; niſi per triticum non grana, ſed farinam accipias: hæc enim à ſuis folliculis & glumis cribro tranſmiſſa ſecernitur.

Tertiò, Ruffinus cenſet purgantes triticum illi iungere lapillos in cribro, *Ad hoc*, inquit, *vt vim concuſſui addant marginibus illiſi, & nihil de quiſquiliis remanere patiantur.* Symbolicè verò, *nomine lapillorum eorum indicat firmitatem, qui malis haud facilè corrumpantur exemplis, vt illis temporibus Prophetas, & alios iuſtos fuiſſe legimus, qui cum reliquum vulgus, vt ligna ac ſtipulæ deperirent, illi velut ſolidi, perque hoc pretioſi lapides, permanebant, ſuper quos meritò Eccleſia fundaretur.* ita & Sanchez. Quartò, Ribera putat Prophetam de more hic duas metaphoras iungere, ſcilicet vnam tritici, alteram lapillorum, atque à cribri & frumenti ſimilitudine tranſire ad rem ſignificatam, purà ad domum;

Digitized by Google

domum Iſraël, de qua immediatè antè dixit: *Concutiam in omnibus gentibus domum Iſraël.* ideóque nominare lapillos: lapides enim apti, imò neceſſarij ſunt ad domum Iſraël reædificandam. Verùm primus ſenſus quem dedi, vti ſimplicior, ita germanior eſt, eúmque exigit verſio Septuag. Aliter Ioannes Alba Electorum c. 61. Lapilli, inquit, ſiue lapides parui ſunt infimæ ſortis homines, pauperes, plebeij, totúmque ignobile vulgus. q. d. Vniuerſus populus ducetur captiuus; ac proinde non in terra ſua, ſed in captiuitate morietur. Solet enim inter homines loco infelicitatis haberi, quod quis extra patriam moriatur, præſertim in captiuitate. Explicat enim id quod præceſſit: *Concutiam in omnibus gentibus domum Iſraël.* Verùm hæc phraſis nuſquam eo ſenſu ſumitur, præſertim quia Amos non ait, ſuper terram ſuam, vel ſuper terram Iſraël, ſed abſolutè *ſuper terram*, quod tam de terra Aſſyriæ, quàm Iſraëlis accipi poteſt. Conſtat autem Iſraëlem in terra Aſſyriæ cecidiſſe & mortuum eſſe.

Verſ. 11.] In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant, inſtaurabo: & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis.

Verſ. 12.] Vt poſſideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quòd inuocatum ſit nomen meum ſuper eos: dicit Dominus faciens hæc.

Verſ. 13.] Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & comprehēdet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen: & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.

Verſ. 14.] Et conuertam captiuitatem populi mei Iſraël: & ædificabunt ciuitates deſertas, & inhabitabunt: & plantabunt vineas, & bibent vinum earum: & facient hortos, & comedent fructus eorum.

Verſ. 15.] Et plantabo eos ſuper humum ſuam; & non euellam eos vltrà de terra ſua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

VERS. 11. *In die illa* (Chald. *in tempore illo*) *ſuſcitabo* (Septuag. *reſuſcitabo*, S. Iacobus Act. 15. *reædificabo*, Syrus *erigam*, ſcilicet firmiter & ſtabiliter) *tabernaculum Dauid quod cecidit.*] Aliqui hanc ſuſcitationem factam eſſe cenſent ab Ezechia, qui poſt abductas ab Aſſyriis decem tribus anno ſexto regni ſui, earum reliquias profugas excepit, & in veri Dei cultu veráque Eccleſia confirmauit, 4. Reg. 18. & 19. Alij, vt Ruffin. & Chryſoſt. hom. 53. in Acta, eam factam cenſent eſſe ab Eſdra & Zorobabel, qui Cyro annuente Iudæos è Babylone reduxerunt in Ieruſalem, ibique eorum Rempub. & Eccleſiam reſtituerunt. Verùm hi à vero ſenſu aberrant. Nam exilis fuit vtraque hæc ſuſcitatio; ea autem quæ hic promittitur, ampla fuit & auguſta. Ait enim: *Reædificabo eum ſicut in*

A *diebus antiquis, vt poſſideant reliquias Idumææ & omnes nationes.* Quando quæſo Ezechias, aut Zorobabel poſſedit omnes nationes? Rurſum, quando factum iſtud: *Et ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt?* Adde Zorobabelem tantùm reduxiſſe duas tribus, æquè ac Ezechias duabus ferè tantùm imperauit: hic autem promittitur Iſraëlis, id eſt, decem tribuum inſtauratio. Reſpondeo ergo, hác promiſſionem ad Chriſtum ſpectare, per eúmque expletam eſſe. Id ita eſſe clarè patet ex oratione S. Iacobi, qui Actor. 15. 16. in Concil. Ieroſol. hæc verba Amos de Chriſto, & gentium ad Chriſtum conuerſione interpretatur. S. Iacobum ſequuntur omnes Interpretes Orthodoxi. Quocirca idipſum ſub anathemate definiuit Vigilius Papa. Cùm enim hæc Amos verba Theodorus Mopſueſtenus ſic explicaret: B *Hoc loco, inquit, reditum è Babylone prædicit, quando Zorobabel ex ſtirpe Dauid Regem habuerunt: Iacobus verò in Actis Apoſt. hunc locum ad Chriſtum tranſtulit, in quo res eſt ad exitum verum perducta;* hanc eius explicationem ſub anathemate damnauit Vigilius Papa in Conc. Romano, quod habetur in Bibliotheca Vaticana, & ex ea tranſcripſit P. Turrianus ſuper lib. 2. Conſt. Apoſt. c. 5. eo quod locum, qui primariò & in ſenſu literali ſeu hiſtorico in Actis exponitur de Chriſto, aſſerat intelligendum eſſe in primo & literali ſenſu de Zorobabele; in ſecundo, & per tranſla- C tionem de Chriſto: vbi, vt alia omittam, manifeſtè Theodorus errat, cum Zorobabel facit regem, qui tantùm dux fuit populi ex Babylone redeuntis. Pari modo idem Theodorus cenſebat, oracula omnia quæ ad literam de Chriſto edita ſunt, hiſtoricè ad Dauidem, Ezechiam, Zorobabelem & Iudæos ſpectare; ſed ex accommodatione, & ex rei euentu ab Apoſtolis & Euangeliſtis, duntaxat adaptari Chriſto. Hoc eſt quod ſub anathemate damnat Vigilius, & ante eum damnarat Synodus generalis quinta, quæ fuit Conſtantinopolitana ſecunda, vt patet ex eius Actione quinta, & ex Leontio, qui vixit tempore Iuſtiniani Imper. & Theodori errores recenſet. vide dicta in proœmio notat. 5. Propheta ergo hic de more, poſt ex- D poſitam Dei vltionem, & deſolationem Iſraëlis, eius reſtaurationem, & conſolationem per Chriſtum afferendam ſubiungit. Tabernaculum ergo Dauidis, propriè & formaliter non ſignificat Eccleſiam (nec enim Dauid fuit Eccleſiæ ſacerdos, aut Pontifex) ſed regnum Dauidis, putà domum eius regiam, palatium & thronum regium. Orientales enim olim in tabernaculis ex ramis, corio, aut tabulis conſtructis degebant: inde quæuis domus aut palatium vocatur tabernaculum, præſertim quia Hebr. סכה *ſucca*, ad verbum idem eſt quod opertorium, velamentum, tegumentum, tectum; à rad. סכך *ſacach*, id eſt, velauit, operuit, texit; quod tam domui & palatio, quàm tabernaculo E congruit. Tabernaculum verò propriè hebr. dicitur אהל *ohel*, id eſt, tentorium extenſum & expanſum, à rad. אהל *ahal*, id eſt, extendit, expandit. Vocat id tabernaculum, potiùs quàm palatium; tum quia Dauid in aſſiduis bellis exercitus communiter in tabernaculis caſtrenſibus degebat: tum vt ſignificet regnum hoc Dauidis mobile fuiſſe & temporaneum; Chriſti verò regnum ei ſucceſſurum fore immobile & æternum. Hoc enim promiſit angelus B. Virgini, dicens Lucæ 1. 32. *Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis:* tum quia alludit ad tabernaculum Moſis

Tabernaculum Dauid eſt regnum Chriſti, putà Eccleſia.

Digitized by Google

Moſis in deſerto, quod præerat, & quaſi dirige- A bat omnia caſtra Hebræorum, quæ circa ipſum diſpoſita erant: vnde erat typus Eccleſiæ peregrinantis & militantis. q. d. Sicut olim tabernaculum, & cum illo Moſes & Hebræi per deſertum peregrinati ſunt, perrexerúntque in terram promiſſam; ita Eccleſia Chriſti per deſertum huius vitæ peregrinatur tenditque in cœlum. Eſt ergo ipſa tabernaculum Dauidis, id eſt, Chriſti & Chriſtianorum, Hebr. 13. 14.

Quocirca materialiter & reipſa regnum hoc Chriſti eſt Eccleſia: quia regnum hoc Chriſti ſpirituale eſt & Eccleſiaſticum, quo nimirum Chriſtus credentibus per fidem & gratiam dominatur. Itáque cum dicit: *Suſcitabo tabernaculum Dauid*, reipſa dicit, ſuſcitabo Eccleſiam, ſiue cœtum B populi fidelis, cui olim dominatus eſt Dauid. Porrò regnum hoc Dauidis, æquè ac Eccleſia fidelium, per varias rupturas cecidit, ſcilicet Primò, cùm Ieroboam decem tribus à regno Dauidis & ab Eccleſia cultúque Dei ad ſe & ad vitulos aureos traduxit. Secundò, cùm Iſraëlitæ à Syris, Philiſthinis, Ægyptiis aliiſque gentibus multoties fuerunt attriti. Tertiò, cùm decem tribus in Aſſyriam, duæ in Babylonem fuerunt abductæ. Quartò, cum Antiochus Epiphanes eiúſque poſteri, tempore Machabæorum poſteros Dauidis afflixerunt. Quintò, cum Herodes, ſub quo natus eſt Chriſtus, ſtirpem Dauidis regiam quaſi extinxit, totúmque regnum ad ſe, putà ad alienigenam, C tranſtulit. *In die* ergo *illa*, id eſt, in tempore illo, quo per tot ruinas, ac tandem per tyrannidem Herodis, regnum Dauidis planè cadet & corruet, Deus, qui in rebus deploratis ſuccurrere ſolet, mittet Meſſiam ſiue Chriſtum, qui in tabernaculum hoc, quaſi in propriam domum & in regnum auitum Dauidis patris ſui, iure hæreditario ſuccedet, illúdque reſtituet, imò auguſtius reddet, non dominio & dominatione temporali, ſed ſpirituali, quæ ſublimior & diuinior eſt. Chriſtus enim tam Iudæos quàm Iſraëlitas in ſuum regnum ſuámque Eccleſiam aſciuit & cooptauit, ac vice incredulorum, qui in illud aſcribi noluerunt, ſurrogauit & adoptauit omnes gentes ex toto mundo, itáque fecit vt hoc regnum ampliſſimum to- D tum orbem complecteretur, vt à Chriſto omnes vocentur Chriſtiani, & profiteantur ſe Chriſti ſubditos & diſcipulos: gentes ergo loco Iudæorum huic Dauidis tabernaculo, quaſi viui lapides, inædificatæ ſunt, & vt ait Apoſtolus Rom. 11. 17. in hanc Dauidis Deique oleam inſertæ ſunt. ita S. Hieron. Remig. Hugo, Lyran. Vatab. Arias, Ribera, à Caſtro & alij paſſim.

Alleg.

Alleg. tabernaculum Dauid eſt corpus Chriſti à Iudæis occiſum per varias rupturas, id eſt, vulnera ei inflicta, quod Deus tertio die à morte ad vitam glorioſum ſuſcitauit, de quo Chriſtus ait: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*, Ioan. 2. verſ. 19. Chriſtus enim vocatur Dauid, E quia Dauidis filius & hæres. ita Theodor. & Cyrill. lib. 4. in Ioannem cap. 35. imò Rabbini apud Galat. lib. 8. cap. 22. vbi R. Nahaman hunc locum ſic legit: *Suſcitabo caſulam Dauid deiectam*, id eſt, corpus Chriſti crucifixum reſuſcitabo, ex eóque probat Meſſiam moriturum, ideóque eum ab Hebræis vocari *Barnephli*, id eſt, *filium caducum*, aſſeuerat. Hinc conſequenter S. Chryſoſt. hom. 16. in Ioannem, per tabernaculum Dauid accipit naturam humanam peccato Adæ collapſam, quam Chriſtus aſſumens reparauit & reſtaurauit.

Ex dictis patet, perperam Iudæos hoc loco & ſimilibus abuti, vt probent Meſſiam necdum veniſſe, ſed venturum, vt temporale Dauidis regnum reſtituat, ac Iudæos in illud quaſi primores regni aſciſcat. Nam, vt alia taceam, Primò Amos hic propriè non agit de Iudæis, ſed de Iſraëlitis, id eſt, decem tribubus (has enim verſ. 8. 9. & 14. vocauit domum Iacob, & domum Iſraël) eiſque poſt cladem reſtitutionem promittit, vt regno Dauidis, à quo per ſchiſma exciderunt, rurſum inſerantur & vniantur. Fruſtra ergo hæc ſibi attribuunt Iudæi moderni. Cúmque conſtet Iſraëlem nunquam ex captiuitate Aſſyriaca rediiſſe, aut rediturum, æquè ac Iudæi è captiuitate Titi & Romanorum per 1600. annos nunquam redierunt, nec redibunt; ſequitur hæc de myſtico Iſraëlis reditu, putà de gentium in Chriſtum credentium, qui ſunt Iſraëlitæ ſecundùm ſpiritum, non ſecundùm carnem, vt ait Apoſt. Rom. 9. verſ. 8. conuerſione & ſalute intelligenda eſſe, vti fuſiùs probaui Danielis cap. 2. verſ. 44. & Daniel. 9. verſ. 24. Idem rurſus patet ex eo quòd Deus ſimilem reſtaurationem promittat Sodomitis, Aſſyriis, Ægyptiis, Ammon & Moab, qualem promittit hic & alibi Iſraëlitis: atqui illa non fuit temporalis, ſed ſpiritalis per Chriſtum: ergo talis quoque fuit Iſraëlitarum. Maior liquet Ezech. 16. 55. *Et ſoror, ait, tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam*, id eſt, ad antiquam ſuam ſedem, opes & gloriam. Conſtat autem Sodomam & vicinas vrbes cœleſti incendio cum omnibus ſuis incolis conflagraſſe. Ergo hæc Sodomæ reſtitutio myſticè accipienda eſt, non ad literam vt ſonat. Idem de Samaria promittit ibidem Ezechiel: conſtat autem Samaritas ad literam ex Aſſyriaca captiuitate non rediiſſe: ergo Samariæ hæc reſtitutio ſpiritualis per Chriſtum, non literalis & temporalis accipienda eſt. Idem Aſſyriis & Ægyptiis, æquè ac Iſraëlitis promittit Iſaias c. 19. 24. *In die illa erit Iſraël tertius Ægyptio & Aſſyrio, benedictio in medio terræ.* Hoc ad literam vt ſonat falſum eſt, nec admittent, aut patientur Iudæi ſibi aſſociari & æquari Ægyptios & Aſſyrios. Ergo myſticè id accipi debet. Idem Moabitis promittit Ieremias c. 48. 47. *Et conuertam captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus, ait Dominus.* Et Ammonitis c. 49. 6. *Et poſt hæc reuerti faciam captiuos filiorum Ammon, ait Dominus.* Ad literam autem nec Moabitæ nec Ammonitæ è Babylone redierunt. Ergo reditus hic myſticus eſt, putà conuerſio ad Deum per Chriſtum. Ergo pariter talis reditus & reſtauratio Iſraëlis intelligenda eſt. Simile eſt templum quod promittit Ezechiel c. 40. & ſequen. ſcilicet magis myſticum quàm literale. Vnde c. 47. verſ. 1. 8. 9. vidit ex eo egredi aquas, & ſenſim in fluuium ingentem creſcere, cuius riuulo ſanabantur & dulcorabantur aquæ maris mortui, quod in Scriptura vocatur ſalſiſſimum: quæ omnia myſticè accipienda eſſe manifeſtum eſt. Diſce hinc canonem, morémque Prophetarum, nimirum ſolent ipſi poſt triſtia læta ſubiungere, poſt deſolationem conſolationem, poſt excidia & ruinas gentium earundem reſtitutionem per Chriſtum. Ipſe enim eſt Meſſias, putà ſalus, conſolatio, gaudium & deſiderium cunctarum gentium, Aggæi 2. 8.

Refutatur Meſſias Iudæorum.

Secundò aſſero, hoc Chriſti regnum non tantùm eſſe ſpirituale, ſed & temporale. Chriſtus enim per Imperatores, Reges & Principes Chriſtianos dominatur, & imperat etiam ciuiliter toti orbi

orbi Chriſtiano. Denique in die iudicij ipſe hoc regnum ſuum tam ſpirituale, quàm corporale, perficier faciétque glorioſum, vt toti cœlo & terræ cum ſuis fidelibus dominetur in æternum, túmque pleniſſimè hæc & ſimiles prophetiæ implebuntur.

Et readificabo aperturas murorum eius.] Hebr. גדרתי *gadarti*, id eſt, *ſepiam* vt vertit Pagnin. *inſtaurabo* vt Vatab. *ſepe circundabo* vt Tigurina. q.d. Sarciam hiatus & aperturas murorum Dauidis & Iſraëlis. Nimirum Deus inſtaurauit ruinas Iſraëlis, eáſque ſarciuit multitudine gentium credentium Chriſto, quæ in locum Iudæorum & Samaritarum incredulorum ſucceſſerunt; ſicut dæmonibus labentibus è cœlo ſurrogauit homines, iiſque inſtaurauit ruinas cœleſtis Ieruſalem. De fide enim, vocatione & electione gentium hunc locum explicat S.Iacobus Actor.15.16. Cenſet Ribera hanc prophetiam impletam eſſe poſt excidium templi & vrbis Ieroſolymæ factum à Tito. tunc enim Iudæis in ſua cæcitate perſiſtentibus, & per totum orbem diſperſis, eorum loco gentes in Eccleſiam eſſe aſcitas. Verùm S.Iacobus Actor. 15. ſuo tempore, id eſt, mox à paſſione Chriſti, cum Paulus & Barnabas primi euangelizantes gentibus multos ex iis conuerterunt, impletam, id eſt, impleri cœptam aſſerit. Adde, non agi hic de Iuda & Ieroſolyma, templique & vrbis excidio & ruina per Titum, præſertim quia Chriſtus templum hoc, iam tum Iudaicum, ſibique è diametro oppoſitum & reſiſtens, non reſtaurauit, ſed vetus Dauidis regnum & Eccleſiam legitimam. Fateor tamen poſt excidium Ieroſolymæ pleniùs hanc prophetiam impletã eſſe: tunc enim S.Ioannes, qui vnus ex Apoſtolis ſuperſtes viuebat, ac viri Apoſtolici relictis Iudæis, vtpote iam euerſis & diſperſis, conuerterunt ſe ad prædicandum gentibus.

Sicut in diebus antiquis.] Sicut in diebus Dauidis & Salomonis. Dauidem enim nominauit paulò antè: & tunc maximè floruit, imò cœpit gloria regni Iſraëlis. ita Remigius. Sic antiqua ſæcula vocabantur aurea, in quibus cum virtute florebat reſp. de quibus Virgil. 6. Æneid.

Hic genus antiquum, Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi Heroës, nati melioribus annis.

Vers. 12. *Vt poſſideant.*] q.d. Vt ſicut Dauid ſubiugauit Idumæos, cæteráſque vicinas gentes 2. Reg. 8. verſ. 14. pſal. 59. verſ. 10. & 11. vbi dicitur: *In Idumæam extendam calceamentum meum,* id eſt, poſſeſſionem capiam Idumææ: hæc enim olim capiebatur immiſſione calceamenti in rem poſſidendam: ita Chriſtus per Apoſtolos viróſque Apoſtolicos, Epiſcopos & presbyteros ſubiuget ſibi ſuæque fidei, & ſubiugatas poſſideat eaſdem gentes, imò totum mundum. Nominat Idumæos, quia ſicut Eſau internecino odio perſecutus eſt Iacobum fratrem ſuum, ita & poſteri eius Idumæi perſecuti ſunt poſteros huius, putà Iacobæos & Iſraëlitas, eorúmque fuere hoſtes iurati & infenſiſſimi. q.d. Idumæi ſub Chriſto & per Chriſtum ponent hæc auita odia, & cum Iſraëlitis conſpirabunt in vnum Chriſti iugum & regnum. Rurſum nominat *reliquias Idumea*, tum quia literaliter Dauid per Ioab cæſis pleriſque Idumæis, eorum tantùm reliquias ſeruauit & ſubiugauit, vt patet 3. Reg. 11. 14. ac rurſum paulò ante tempora Amos, cum Idumæa Iudæis rebellaret ſibique proprium Regem conſtitueret, Amaſias rex Iuda eandem rurſum ſubegerat, itáque ceciderat, vt A eius tantùm reliquiæ remanerent, 4. Reg. 14. 7. tum quia parabolicè ſicut reliquias Iſraëlis, ſic & reliquias Idumææ aliarúmque gentium, putà eas quæ crediderunt prædicationi Apoſtolorum, ſeruauit Chriſtus, cæteris manentibus incredulis, & ob infidelitatem pereuntibus: paucos enim ad Chriſtum conuerterunt Apoſtoli, ſi comparentur cum illis qui non fuerunt conuerſi & perſtiterunt in infidelitate. ita S.Hieron. & alij. Nota, Septuag. quos ſequitur S.Iacobus Act. 15. hunc locum non verbotenus, ſed paraphraſticè vertunt hoc modo: *vt quærant me reliqui hominum.* Per Idumæos enim Propheta ſynecdochicè quaſlibet gentes & homines, præſertim à Chriſto alieniſſimas, intelligit. Vnde ſe explicans addit, *& omnes* B *gentes*: hæ enim in regnum Chriſti aſcitæ ſunt, cùm illud requiſierunt: nemo enim niſi volens & poſtulans in regnum Chriſti cooptatur. Quare quærere regnum Chriſti, idem eſt quod illud poſſidere, & ab eo poſſideri. Vnde ex Hebræo verti poteſt, *vt poſſideant*, ſcilicet regnum hoc Dauidis, id eſt, Chriſti, *reliquie Idumea, & omnes gentes:* Qui enim poſſidetur à Chriſto, viciſſim poſſidet Chriſtum, eiúſque regnum. Addunt aliqui, hebr. אדום *Edom* ſignificare Idumæam, Septuag. verò aliis punctis legiſſe אדם *Adam*, id eſt, homo, ideóque vertere: *Vt querant me reliqui hominum.* Verùm Septuag. vtpote quos ſequitur S. Iaco- C bus, & S. Lucas, veram & genuinam hic ſecuti ſunt tam lectionem, quàm ſcriptionem. Ea autem habet *Edom*, id eſt, Idumæa; non *Adam*, id eſt, homo, præſertim quia exprimitur litera *Vau* quæ eſt in voce *Edom*, non verò in voce *Adam*. Propheta enim vti concionando pronunciauit, ita concionem & prophetiam ſuam exarãdo, ſcripſit *Edom*, non *Adam*. Aliter Ribera: Iudæa, inquit, id eſt, laudans & confitens olim Deum, poſt occiſum à ſe Chriſtum facta eſt Idumæa, id eſt, terrena & cruenta (Edom enim hebr. ſignificat terrenum, ac ruſum, rubrum, cruentum) ſanguine Chriſti quem occidit; & hanc (Iudæam) per cæteros hominum ſignificarunt Septuag. Sed hoc vti obſcurius, ita D & alienius arctiúſque videtur, vti fatetur ipſe Ribera in Abdiam num. 6. Idumæa ergo hic propriè capitur, ac præ cæteris nominatur, quia vti natura loci (vtpote ſita in rupe & monte) ac gentis robore erat munitiſſima, ſic ad ſuſcipiendum Chriſtum, vtpote è Iudæis ſibi inimiciſſimis prognatum, erat difficillima: cuius rei typo Dauid inuaſurus eam pſal. 59. 11. ait: *Quis deducet me in ciuitatem munitam? Quis deducet me vſque in Idumæam?* Et reſpondet: *Nonne tu Deus?* q.d. Non meis, ſed Dei viribus id fiet. Id verius fuit in Idumæorum conuerſione ad Chriſtum. Vnde Amos pariter hic ſubdit: *Dicit Dominus faciens hæc.* Syrus, *omnia hæc.*

E *Eo quod innocatum ſit nomen meum ſuper vos.*] q.d. Eo quod vocemini populus Dei, cœtus & Eccleſia Chriſti, putà Chriſtiani; ac viciſſim Chriſtus vocetur veſter Deus, Dominus & Pater, quæ ingens eſt gloria, æquè ac tutela & præſidium in omni re, vt meritò de hoc nomine tam nobili vobis gratulari, Deo gratias agere, & apud gentes gloriari poſſitis. Habetis enim nomen Dei, tamquam res propria illius, & cuius ipſe propriè eſt dominus, quæque eſt eius peculium ipſique tota dicata.

Alij actiuè exponunt q. d. Eo quod inuocetis, id eſt, publicè colatis, celebretis, & prædicetis nomen Domini. hic ſenſus ſequitur ex priori: ideo enim

Digitized by Google

enim vocantur Eccleſia Dei, quia Deum colunt & celebrant. Propriè tamen hæc phraſis priorem ſenſum ſignificat, vt patet Iſaiæ 4. 1. *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum dicentes: Tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos.* q. d. Nõ aliud à te petimus, quàm vt tu ſis & voceris noſter maritus, nóſque ſimus & vocemur tuæ vxores, de cætero nos ipſæ nos alemus & veſtiemus. Et Geneſ. 48. 16. ait Iacob de nepotibus ſuis Ephraim & Manaſſe: *Inuocetur ſuper eos nomen meum*, id eſt, vocentur filij mei, & conſtituant duas tribus in Iſraël, vti conſtituunt cæteri filij mei, ſicut de facto Ephraim & Manaſſe ſuam quiſque tribum conſtituit, eámque ex nomine ſuo vocauit & denominauit, vt patet ex verſ. 5. ibidem.

Vers. 13. *Et comprehendet arator meſſorem.*] q. d. Tãta erit fertilitas frugum, vt duret meſſis vſque ad tẽpus arandi, & vindemia vſque ad ſementem ſiue tempus ſeminãdi, illúdque occupet: nõ ſufficies frugibus demetendis, ſed nouæ ſementis tempus vrgebit te manum aratro admouere, & copia vuarum ac vini adiget te vuis colligẽdis & prælo exprimendis vacare, etiam tunc cum premet te tempus ſerendi. Audi Ruffinum, qui hic finit ſuum comment. in minores Prophetas: *Frugum quoque vos faciã vbertate gaudere, ita vt toto anno colligenda ſuppeditent, & ad vindemiæ tẽpus meſſis nimium opima procedat, vindemiam ſementis excipiat ſecundum illud pſal. 64. 12. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ:* coronam vocat continuationem illam fructuum toto anno, quæ annum vndique quaſi cingit & coronat, quæq; homines continuò occupat ad eos colligendos & fruendos. Nota hæc typicè & figuratè dici: nam ad literam vult dicere, tantã fore copiam bonorum ſpiritualium tẽpore Euangelij, vt ea capere & explicare nõ poſſimus; tantam fore animarum conuerſionem, vt nullum permittant agricolis, id eſt, Apoſtolis & presbyteris quietis tempus, ſed ipſi agrum hũc Domini, putà Eccleſiam, aſſiduè excolere debeant; nunc arãdo, nunc metendo, nunc vindemiando ſpiritualiter & myſticè, putà nunc docẽdo & monendo, nunc baptizando, nunc reconciliando, nunc perfectiori ſtatui conſecrando, &c. ita S. Hieron. Ruper. Hugo, Lyra. Vatab. Ribera & alij. Audi S. Hier. *Sic, ait, ſibi inuicem cuncta ſuccedent, vt nulla dies ſit abſque frumento, vino & gaudio. In illo tempore plenis torcularibus vua calcabitur, & de Chriſti et martyrum ſanguine rubentia muſta fundentur, & huiuſcemodi calcator erit ſeminarium ſermonis Dei, vt ſanguis eorum magis clamet in mundo, quàm clamauit ſanguis Abel iuſti. Quicũque autem merito virtutum ſuarum ad montana conſcenderit, melle ſudabit, imò ſtillabit dulcedinem ſermonis Dei, de quo ſcriptum eſt: Guſtate & videte quàm ſuauis eſt Dominus. Et, Quàm dulcia eloquia tua gutturi meo, ſuper mel & fauum ori meo. Et qui infra montes, imò ſecundi à montibus fuerint (quos ſponſus tranſilit Cantic. 2. & appellat colles) conſiti erunt, & imitabuntur paradiſum Dei, vt omnia in illis poma pendeant doctrinarum.* Idipſum clarè cernere fuit, & etiamnum eſt, in Apoſtolis & viris Apoſtolicis, vt S. Paulo, S. Vincentio Ferrerio, S. Antonio de Padua, S. Xauerio & aliis, qui ſerendo verbum Dei cum ſanctitate, miraculis & efficacia concionãdi, ita commouerunt populos fideles & infideles, vt cùm tempus adeſſet meſſis, id eſt, eos inſerendi Eccleſię, putà baptizandi, confirmandi, abſoluendi, &c. aliæ gentes vrbéſque vicinæ inaudientes de hiſce viris diuinis, eorúmque virtute & fru-

A ctu, certatim eos ambirent, cogerentque vt pari modo apud ſe ſererent verbum ſalutis, illicóque ad ſe tranſirent. Perperam ergo Iudæi hæc ad literam, vt ſonant, expectant ſub ſuo Meſſia. Perperam quoque Theodor. hæc planè ad literam impleta cenſet in reditu è captiuitate Babylonica, cum potius contrarium Iudæis tunc acciderit, putà ſterilitas frumenti & vini, vt patet Aggæi 1. verſ. 6. Adde, de Iſraëlitis hic agi, non de Iudæis, vti oſtendi initio cap. Denique Iudęis non conuenit illud verſ. 15. *Et plantabo eos ſuper humum ſuam; & non euellam eos vltra de terra ſua.* Nã Iudæi per Titum è Iudæa euulſi ſunt, manebúntque vſque ad finem mundi, vti prędixit Daniel cap. 9. verſ. vltimo.

B *Stillabunt montes dulcedinem*, ſuccum dulcem, putà muſtum: hoc enim ſignificat heb. עסיס *aſis: & omnes colles culti erunt*, Septuag. *Conſiti erunt*, ſcil. vineis & oleis. nam *Bacchus amat colles*. Hebr. eſt תתמוגגנה *titmogagna*, liqueſcent, id eſt, præ copia diffluent oleo & vino, aut lacte & melle, ex abundantia apum & pecorum, vt videantur, ait Ruffinus, efluere vina de rupibus, mella de montibus. Montes ſunt Apoſtoli & viri Apoſtolici, qui ſtillarunt muſtum dulciſſimum euangelicæ doctrinæ, gratiæ, charitatis, lætitiæ, omniúmque donorum Spiritus S. Colles ſunt concionatores, qui idem muſtum, aut lac, id eſt, ſuauitatem doctrinæ effuderunt. Aut montes ſunt Eccleſiæ magnæ & C generales; colles, paruæ & particulares. Aut montes ſunt homines gradu aut virtute eminentes; colles ſunt parui & plebeij. q. d. Omnes tã parui, quàm magni, affluent doctrina & gratia euangelica. Alludit ad montes vineis & oliuetis luxuriantes olim in Iudæa, æquè ac ad hortos quibus gaudebant & abundabant Syri. Syria, inquit Plinius lib. 20. cap. 5. *in hortis operoſiſſima: inde quoque Græcis prouerbium, Multa Syrorum olera.*

Et conuertam.] q. d. Reducam populum meum Iſraël, id eſt, fidelem credentem Chriſto, ex captiuitate Salmanaſar, id eſt, diaboli & peccati, vt ædificent ciuitates, id eſt, Eccleſias, in quibus D plantent vineas & hortos, id eſt, cœtus fidelium, ac corda piorum virtutibus & gratiis conſita, quæ dabunt fructus & vinum operum ſuauiſſimorum & ſanctiſſimorum. Hæc enim myſticè debere accipi, non ad literam, patet ex eo, quòd Iſraël, id eſt, decem tribus è captiuitate Aſſyria nunquam redierint, nec rediture ſint. Eſt ergo continua metaphora, petita ab iis qui è captiuitate redeunt in patriam. Hi enim ſolent ædificare vrbes, plantare vineas & hortos. Vers. 14.

Et plantabo eos ſuper humum.] Putà in Eccleſia, quæ fundata eſt ſuper petram, & cui portæ inferi non præualebunt, Matth. 16. 18. Plenius id E fiet in Eccleſia triumphãte in cœlo. ita S. Hieron. Alber. Ribera, à Caſtro, & alij. Et hoc fiet, quia Dominus Deus tuus, qui eſt omnipotens, id dicit & promittit, *cuius promiſſio lex naturæ eſt*, ait S. Hieron. putà firma & inuiolabilis eſt, vti eſt lex naturæ. Vers. 15.

Tropol. anima fidelis & ſancta eſt tabernaculum Dauidis, id eſt, domus & templum Chriſti, iuxta illud 2. Corint. 6. verſ. 16. *Vos eſtis templum Dei viui*, in quo pauimentum eſt humilitas, penuarium timor iudiciorum Dei, tectum charitas, caminus oratio, parietes quatuor virtutes cardinales, fortitudo, iuſtitia, temperantia & prudentia. Si tectum ſtillet, id eſt, ſoluta vel laxata ſit charitas; ſi caminus, id eſt, oratio, corruerit; ſi pa- Domus ſpiritalis partes.

uimen

Digitized by Google

uimentum confractum ſit, id eſt, humilitas conuulſa; ſi parietes, id eſt, virtutes cardinales rimas vel ruinas egerint, illico ſingula hæc farcienda & reſtauranda ſunt, ne ſenſim ereſcentibus rupturis & ruinis tandem tota domus corruat, iuxta illud Sapien. 10. 18. *In pigritiis* (in tarda & pigra reſtauratione vnius tabulæ, vnius tegulæ, vnius claui) *humiliabitur* (corruet) *contignatio, & in infirmitate manuum perſtillabit domus.*

Cuique ſua vinea eſt conſcientia.

Secundò, anima ſancta eſt vinea Domini, ob multas analogias quas recenſui Ezech. 15. Ita S. Bern. ſerm. 63. in Cant. *Viro*, ait, *ſapienti ſua vita vinea eſt, ſua mens, ſua conſcientia. Nil quippe incultum deſertúmue in ſe ſapiens derelinquet: ſtultus non ita. Cuncta apud eum neglecta inuenies, cuncta iacentia, cuncta inculta & ſordida.* Et inferiùs: *Bona vinea iuſtus, cui virtus vitis, cui actio palmes, cui vinum teſtimonium conſcientiæ, cui lingua torcular expreſſionis. Vides apud ſapientem vacare nihil: ſermo, cogitatio, conuerſatio, & ſi quid aliud eſt ex eo, quid ni totum Dei agricultura, Dei ædificatio eſt, & vinea Domini Sabaoth?*

Quod ergo facit vinitor in vinea, hoc faciat cultor animæ in anima. Vinitor vites plantat, aggerat, rigat, ligat, putat, ſarrit, ablaqueat, defrondat, vindemiat, torculari premit vt vinum exprimat. Eadem myſticè faciat, qui vineā animæ ſuæ vel alienæ excolit, quales omnes fideles eſſe debent. Hinc Chriſtus Matth. 20. 1. ſingulis horis miſit operarios in vineam ſuam. Et ſponſa Cant. 1 6. ait: *Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodiui.* Eſſentia ergo animæ eſt quaſi vinea plantata in terra huius corporis, cuius potentię, putà intellectus, voluntas, memoria, &c. ſunt quaſi vites, quarum vinum ſunt opera charitatis, miſericordiæ. vites hæ alligandæ ſunt palo crucis, cuius pedi foueam facimus, dum mortem inſtare cogitamus, & foueam ſepulturæ meditamur. Seruanda eſt hæc vinea ab apro exterminatore de ſylua, pſal. 79. 14. id eſt, de vitio obſcœnæ voluptatis, quod omnia bona exterminat: & à ſingulari fero, id eſt, à vitio ſuperbiæ, quod ſingularem hominem facit: & à vulpe aſtutæ adulationis: & à lupo voracitatis: & à cane detractionis. Rurſum rogādus eſt Dominus, vt mittat pluuiam doctrinæ ſuæ, & calorem gratiæ ſuæ, & ſtereora, id eſt, memoriam mortis filij ſui & SS. Martyrum, quibus hæc vinea ad fructum ferendum exciteturt & impinguetur. Flores & folia ſunt ſancta deſideria, & pia colloquia ac bene ædificātes ſer-

A mones, quibus anima quaſi vinea reuireſcit, ac producit lachrymas compunctionis, & ſuauem virtutis odorem emittit, iuxta illud Cantic. 2. 13. *Vineæ florentes dederunt odorem ſuum*: ac tandem edit & producit vuas maturrimas, & dulciſſimas bonorum operum & virtutum omnium. Porrò notandum quod ſcribit S. Bern. ſerm. 60. in Cant. *Aiunt*, inquit, *floreſcentibus vineis omne reptile venenatum cedere loco, nec vllatenus nouorum ferre odorem florum. Quod volo attendant nouitij noſtri, & fiducialiter agant cogitantes qualem ſpiritum acceperint, cuius primitias dæmones non ſuſtinent. Si ſic nouitius feruor, quid erit abſoluta perfectio?* Et mox: *Cæterum ſi vinea anima, flos, opus, odor, opinio eſt; fructus quid? Martyrium. Et verè fructus vitis, ſanguis eſt martyrum.*

Flos vineæ fugat venenata.

B

Anima ſancta eſt paradiſus Dei.

Tertiò, anima eſt hortus, imò paradiſus Domini, iuxta illud Cant. 4. 12. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa. Emiſſiones tuæ, paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, Cypri cū nardo*, &c. *Surge Aquilo, & veni Auſter, & perfla hortū meum, & fluant aromata illius.* Et c. 5. 1. *Veniat dilectus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.* Et c. 6. 1. *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolā aromatum, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.* Eccleſ. 24. 42. ait Sapientia: *Rigabo hortū meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum*, Num. 24. 6. Balaam videns agmina Iſraëlis exclamat: *Quàm pulchra tabernacula tua Iacob, tentoria tua Iſraël, vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus, quaſi cedri prope aquas.* Quod ergo facit hortulanus in horto vt eum excolat, hoc fidelis faciat in anima, vt in ea plantet nardum humilitatis, lilia caſtitatis, malogranata charitatis, heliotropium reſignationis, qua ſuam voluntatem cum diuina conformet, cedrum ſpei & contemplationis, quercum conſtantiæ, hyacinthum cœleſtium cogitationum & deſideriorum, amarāthum crucis, thus orationis, myrrham mortificationis, roſas odoratas bonæ ædificationis & exempli, palmam contemptus mundi, humanæ laudis & vituperij, &c. Quoties ergo elicis vel exerces actum, præſertim heroicum, humilitatis, charitatis, mortificationis, reſignationis, &c. toties illuſtrem nardum, ſpecioſum malogranatum, inſignem myrrham, præſtans heliotropium, &c. offers Deo, eóque Dei hortum & paradiſum quaſi noua plāta, quaſi illuſtri flore & fructu exornas, vt ei cum ſponſa fidenter dicas: *In portis noſtris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi*, Cant. 7. 13.

C

D

Digitized by Google

COMMENTARIVS
IN ABDIAM.

ARGVMENTVM.

DOROTHEVS Epiſco-
pus Tyri, qui ſub Cõſtan-
tino Magno vixit., & ſub
Iuliano Apoſtata grandæ-
uus annorum 107. inter
torméta martyr obiit, lib.
de vita & morte Prophe-
tarum: *Abdias*, inquit, *iſte*
Abdias an diſcipulus Eliæ?
ex terra Sichem, agro Bethacaram, fuit diſcipulus
Eliæ; & cum illius nomine multa paſſus eſſet, ſeruatus
eſt. Tertius fuerat ex quinquagenariis, cui Elias pe-
percerat, deſcenderátque ad Ochoziam; ac miniſterio
Regis ſui poſtea relicto, prophetiæ gratiam acquiſiuit,
mortuúſque eſt, ac ſepultus cum patribus ſuis: eadem
habet S. Epiphan. in vita Abdiæ. Audi & S. Hie-
ron hic. *Hunc* (Abdiam) *aiunt eſſe Hebræi; qui ſub*
rege Samariæ Achab, & impiiſſima Iezabel, 3. Reg.
18. 12. *pauit centum Prophetas in ſpecubus, qui non*
curuauerũt genu Baal. Hic igitur, quia centũ Pro-
phetas aluerat, accepit gratiam prophetalem; & de
duce exercitus fit dux Eccleſiæ. Additque: *Sepul-*
chrum eius vſque hodie in Sebaſte (vbi & Eliſæus
& Ioannes Baptiſta ſepulti ſunt) *venerationi habe-*
tur, quæ olim Samaria dicebatur. Hanc Herodes in
honorem Auguſti Cæſaris, græco ſermone vocauit
Sebaſten, id eſt, Auguſtam. Vbi nota, S. Hieron:
non dicere hoc ex ſe, ſed ex Hebræorum ſenten-
tia: ex qua ſequitur, Abdiam vixiſſe & prophetaſ-
ſe tempore Eliæ, ſub Achab rege Iſraël, & Ioſa-
phat rege Iuda; & fuiſſe primum omnium Pro-
phetarum qui ſua oracula ſcripſerunt. Hanc He-
bræorum ſententiam ſequuntur, vel potiùs citant
S. Doroth. S. Epiphan. S. Iſidor. Euſeb. in Chro-
nico (ſed mendosè mendo librariorum, ait S.
Aug. lib. 18. ciuit. c. 31.) Clemens Alex. 1. Strom.
Ruper. Hugo, Lyran. Sanchez & à Caſtro in
prooœmio lib. 4. c. 3. Addit ex Hebræis Mariana,
Abdiam hunc eſſe tertium pentacontarchum,
quem Ochozias miſit accitum Eliam; cui ſupplici
Elias pepercit, 4. Reg. 1. 13. Inde enim videtur re-
nunciaſſe aulæ, adhæſiſſe Eliæ, totúmque ſe Deo
tradidiſſe, ac idcirco donum prophetiæ aſſecutus.
Imò nonnulli cenſent Abdiam eſſe Obdiã, quem
Ioſaphat rex miſit 2. Paral. 17. 7. cum Michæa &
aliis, vt docerent in ciuitatibus Iuda. Vnde Se-
ptuag. ibi pro *Obdiam* legunt *Abdiam*. verùm il-
le Obdias dicitur fuiſſe Princeps, non Propheta:
vnde alius fuiſſe videtur ab hoc noſtro Abdia.

Totum ergo fundamentum huius opinionis,
nimirum quòd Abdias fuerit pentacontarchus
A Achab regis Iſraël, nititur traditione Hebræorum.
Hæc autem traditio incerta eſt & dubia. Nam
R. Dauid & R. Abraham dicunt, non conſtare
quo tempore prophetarit Abdias.

Probabilius ergo alij cenſent, Abdiam longè
Reſp. negatiuè.
poſteriùs vixiſſe & prophetaſſe, nimirum ſub Ioa-
tham, Achaz & Ezechia regibus Iuda, ac fuiſſe
coæuum Oſee, Ioëli, Amos & Michææ Prophetis,
vti aſſerit S. Hier. initio cõmen. in Oſee, Theod.
Cyril. hic, Ribera in prooœmio præludio 2. & alij.
Prob. hæc ſententia Primò, quia Oſee cõmuniter
ponitur primus Prophetarum, iuxta illud: *Princi-*
pium loquendi Domino in Oſee c. 1. 2. Oſee autem
B cœpit prophetare ſub Ozia & Ioathã, vt ibidem
dicitur. Ergo Abdias non fuit primus, nec ſub
Ioſaphat, ſed ſub Ioatham prophetauit. Secundò,
quia Abdias ait verſ. 1. *Audiuimus à Domino*, ſcil.
ego & Iſaias c. 21. & Amos c. 1. 11. ſtragem Idu-
mææ. Ergo Abdias non anteceſſit Iſaiã & Amos,
ſed eis fuit contemporaneus. Tertiò, ſi Abdias
Propheta fuiſſet pentacontarchus Achab regis,
vtique hoc non tacuiſſet Scrip. nec Ioſephus, dum
hiſtoriam illam Achab & Abdiæ fusè enarrant.
Quartò, ſi Abdias ſub Ioſaphat prophetaſſet, prę-
dixiſſet cladem Idumææ viciniorem, nimirum fa-
C ctam ab Amaſia rege Iuda 4. Reg. 14. 17. Iam au-
tem eam non prædicit, ſed illam duntaxat quæ
facta eſt à Chaldæis. Ergo poſt Amaſiam, ſub
Ioatham prophetauit; præſertim cum non multò
ante tempora Ioſaphat, Idumæi vaſtati & ſuba-
cti ſint à Dauide 3. Reg. 11. 15. vt non eguerint
Propheta, nouóque excidio. Quintò, quia pro-
phetia Amos eadem penè eſt cum prophetia Ie-
remiæ contra Idumæos c. 49. 24. Ergo ſub tem-
pora, non Eliæ, ſed Ieremiæ prophetaſſe videtur.
Sextò, quia à tempore Eliæ & Ioſaphat vſque ad
excidium Iudææ & Idumææ per Chaldæos, flu-
xerunt trecenti anni. quis credat Abdiam omiſ-
ſis aliis vicinioribus cladibus, prophetaſſe exci-
D dium Idumææ poſt trecentos annos futurum?
Deus ergo videtur Idumæos per Dauidem, Ama-
ſiam & alios caſtigare voluiſſe: verùm cum eos
hiſce flagellis emendari non videret, per Abdiam
intentauit eis plenum vltimúmq; per Chaldæos
excidium. Porrò cauſam excidij aſſignat eandem
quam Amos & Ieremias, nimirum odium inue-
teratum & internecinum Idumæorum cõtra Iu-
dæos, adeo vt ab hoſtibus profugos occiderint,
vel ſpoliarint, imò Chaldæos in expugnatione
Ieroſolymæ opibus armíſque adiuuerint. Quo-
circa

Digitized by Google

circa eis idem ab eiſdem Chaldæis exitium iure talionis intentat: Iudæis verò reditum è Babylone, & felicitatem tum temporalem, tum ſpiritualem ſub Chriſto pollicetur. ita S.Hier. Theodor. Remig. Ruper. Alber. Vatab. Hugo & alij. Id ita accidiſſe patet: nã Nabuchodonoſor anno quinto poſt exciſam Ieruſalem, qui fuit annus regni eius 23. inuaſit & vaſtauit Idumæam, vti narrat Ioſephus lib.10. Antiq. c.11. Rurſum Idumæos adiuuiſſe Chaldæos in excidio Ieruſalem, ideóque exciſos eſſe patet 3. Eſdræ 4.45. *Et tu, ait, vouiſti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa à Chaldæis.* Et pſ. 136.7. *Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem, qui dicunt: Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea.* Addit R.Salomon Abdiã fuiſſe Idumæum, ideóque ad Idumæos miſſum, vt ſcelera ſuæ gentis liberiùs argueret. *Dicunt*, inquit, *Rabbini, Abdiam proſelytum eſſe Idumæum. Dixit ergo Dominus: Ex ipſis adducam aduerſus eos. Veniet Abdias, qui vixit inter duos impios, Achab & Iezabel, neque imitatus eſt mores eorum, & ſumet pœnas de impio Eſau, qui vixit inter duos iuſtos, Iſaac & Rebeccam, & non eſt imitatus opera eorum.* Verùm S. Dorotheus, Epiphan. & alij initio citati, tradunt Abdiam fuiſſe Iudæum, putà Sichimitã, ſicut & cæteri Prophetæ fuere Iudæi. Scribit S.Hieron. in epitaphio S.Paulæ, ipſam in Samaria, ſiue Sebaſte viſiſſe ſepulchrum Eliſæi, Abdiæ & Ioannis Baptiſtæ; *Vbi multis*, inquit, *intremuit conſternata mirabilibus: namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, & ante ſepulchra ſanctorum vlulare homines more luporum* (notent hoc noſtri Hagiomachi) *vocibus latrare canum, fremere leonum, ſibilare ſerpentum, mugire taurorum; alios rotare caput, & poſt tergum terram vertice tangere, ſuſpenſiſque pede feminis veſtes defluere in faciem.* Aſcriptus eſt Abdias catalogo ſanctorum die 19. Nouemb.

Abdias typus Chriſti.

Porrò *Abdias* hebr. idem eſt quod *ſeruus Dei*, vt nomine repræſentet Chriſtum, qui formã ſerui induit, Deique ſeruus vocatur Iſa. 42.1. ait S. Hier. qui & in prœmio aſſerit, ſe iuuenem ante triginta annos ſcripſiſſe in Abdiam, eúmque myſticè expoſuiſſe; quod redarguit, eo quod primò tradi debeat ſenſus literalis Prophetæ, eique deinde congruè inædificari ſenſus myſticus. *Infans*, ait, *eram, necdum ſcribere noueram, titubabat manus, tremebant articuli. Nunc vt nihil aliud profecerim, ſaltem Socraticum illud habeo: Scio quòd neſcio.* Et mox: *Liberè profitebor, & illud fuiſſe puerilis ingenij, & hoc maturæ ſenectutis.* Rurſum omnium Prophetarum breuiſſimus eſt Abdias & minimus, *verſuum ſupputatione, non ſenſuum*, ait S.Hier. & ex eo Ribera. Homines, inquit, puſilli ita ingenio & arte præſtant, vt locus prouerbio datus ſit, ἄνους ὁ μακρὸς, id eſt, amens qui longus. Ariſt. in phyſiognom. *Parui valde acuti ſunt*, inquit, *motu enim ſanguinis paruum locum continente, motiones quoque valde velociter accedunt ad ſapere. Qui autem ſunt valde magni, tardi. Motu enim ſanguinis magnum locum continente, motus tardè accedunt ad ſapere.* Ex quo rectè Eccleſ. c.11. *Non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius.* Quid de bombycibus, quid de muſcis & apibus dicam? Sanè S.Aug. lib. de duabus animabus contra Manichæos c.3. & 4. non dubitat aſſerere, muſcam præſtantiorem eſſe ſole: quia animam, vitam, motum, organáque omnia viuentium habet, quibus caret ſol. Ita res paruæ plus vitæ & vigoris habent quàm magnæ. Quid remoram recenſeam, qui cum ſit paruus piſciculus, ingentes naues valido vento actas ſiſtit & remoratur, ſi ſe eis applicet & affigat? Ita Deus excelſus in rebus paruis ſuam virtutem, ſapientiam & magnitudinem oſtendit. Abdias, inquit Hugo de S. Victore (qui in Abdiam ſcripſit more ſuo acutè & argutè, ſed myſticè) *ſermone ſimplex, & ſenſu multiplex: rarus in verbis, ſed copioſus in ſententiis, iuxta illud* Eccl.20. *Sapiens verbis innoteſcit paucis. Prophetiam ſuã literaliter aduerſus Idumæam dirigit, allegoricè contra mundum, tropologicè contra carnem ſtylum ſuum acuit. Saluatoris typum gerens, ipſius aduentum ſubtiliter introducit, per quem mũdus deſtruitur, per quem caro atteritur, per quem libertas redditur.* Quocirca meritò Iſidor. lib. Alleg. S.Scrip. *Abdias*, inquit, *id eſt, ſeruus Domini, inter omnes Prophetas breuior numero verborum, ſed gratia myſteriorum æqualis.* Vnde Abdiam ad verbum penè imitatur Ieremias c.49. 24. & ſequentibus.

CAPVT VNICVM.

SYNOPSIS.

Idumæorum ſuperbiam arguit, quòd in rupe ſiti putarent ſe inuincibiles: vnde ex ea ſe illos per Chaldæos detracturum minatur. Secundò, verſ.10. excidij eius cauſam aſſignat, quòd in fratres ſuos Iudæos, ab hoſtibus afflictos, inhumani fuerint & crudeles. Tertiò, verſ.17. Sionidis id eſt, Iudæis è Babylone reditum, & imperium pollicetur, nimirum quòd per Machabæos Idumæis, Philiſthæis, viciniſque gentibus, ac multò magis per Chriſtum iiſdem, totique Auſtrali plagæ dominabuntur.

Verſ. 1.] Viſio Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom: Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes miſit: Surgite, & conſurgamus aduerſus eum in prælium.

Verſ. 2.] Ecce paruulum dedi te in Gentibus: contemptibilis tu es valde.

Verſ. 3.] Superbia cordis tui extulit te, habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium tuum: qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram?

Verſ. 4.] Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus.

Verſ. 5.] Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo conticuiſſes? nónne furati eſſent ſufficientia ſibi? ſi vindemiatores introiſſent ad te, numquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi?

Verſ. 6.] Quomodo ſcrutati ſunt Eſau: inueſtigauerunt abſcondita eius?

Verſ. 7.] Vſque ad terminum emiſerunt te: omnes viri fœderis tui illuſerunt tibi: inualuerunt aduerſum te viri pacis tuæ: qui comedunt tecum, ponent inſidias ſubter te: non eſt prudentia in eo.

Verſ. 8.] Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau?

Verſ. 9.] Et timebunt fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Eſau.

Verſ.1. VISIO *Abdiæ.*] Viſio vocatur prophetia, videns Propheta. Eandem mox vocat *auditum*. Cauſas dedi Iſaiæ 1.1.

Hæc dicit Dominus Deus ad Edom.] Hebr. *Leedom*, id eſt, *de Edom*, vel *ad Edom*. Eſau, frater Iacobi gemellus, dictus eſt Edom, quia rufus; & Seir, quia piloſus: hinc poſteri eius, putà populus Idumæus ab eo prognatus vocatur pariter Edom, & Seir. Porrò Hebræi tam antiqui, teſte S.Hieron. quàm moderni, vt R.Dauid, R.Salomon, & ſimiles conſtanter aſſeuerant, Idumæos eſſe Romanos. Primò, quia *Edom*, & per aphæreſim *Duma*, eſt Roma, ſi literam ד in vicinam ר commutes. Secundò, quia tradunt ipſi, hoc eſt, fingunt, Iulium Cæſarem primum Rom.Imper. fuiſſe Idumæum. Addunt alij, Æneam fuiſſe Idumæum, atque ex Idumæa veniſſe in Ægyptum, inde in Libyam, inde Carthaginem, inde in Italiam, ibíque Albam, ex qua prognata eſt Roma, condidiſſe. ita refert Arias. Origo huius opinionis, id eſt, fabulæ, fuiſſe videtur excidium, quod Iudæi paſſi ſunt à Tito & Romanis: inde enim Romanos quaſi hoſtes infenſiſſimos vocarunt nouos Idumæos. Conſequenter, cum fideles & Chriſtiani vocentur Romani, à ſuo capite Romano Pontifice, & Romana Eccleſia, quæ matrix eſt omnium Eccleſiarum; hinc Iudæi per Idumæos accipiunt Chriſtianos, quos ex odio Chriſti infenſiſſimos pariter hoſtes ſuos æſtimant. Quare quæcunque contra Idumæos ab Abdia aliiſque Prophetis dicuntur, cenſent dici contra Chriſtianos, ac proinde expectant ſuum Meſſiam, qui hoc imperium Romanorum, id eſt, Chriſti & Chriſtianorum euertat, ac Iudaiſmum reſtituat, Iudæóſque opibus & honoribus quaſi alter Salomon ditet & exaltet. ita refert Burgenſis hic, & Galatin.lib.4.cap.18. Atque hæc eſt cauſa immanis odij in Chriſtianos, quod eis quaſi innatum videtur. Verùm hoc eorum ſomnium (vti vocat S.Hieron.) confutant omnes hiſtoriæ Græcorum, Latinorum, & omnium gentium, quæ Romam à

Iudæi cenſent Idumæos eſſe Romanos. cur?

A Romulo Italo & Albano conditam, Iulium Cæſarem ex familia Iulia Romana prognatú, Æneam Troianum fuiſſe, non Idumæum, aſſerunt. Porrò quantum Alba & Roma diſtet ab Idumæa, ſciunt omnes. Ridiculum verò eſt, quod *Duma* träſforment in *Roma*. Literæ enim *Reſç* & *Daleth*, licèt charactere ſint ſimiles, ſono tamen & ſenſu ſunt diſſimillimæ. Perinde ergo faciunt, atque ſi *Cyrum* transformes in *Irum*, *medicum* in *mendicum*, *matres* in *mares*, ac (quod in metatheſi earundem litterarum r & d planè ſimile eſt) ſi *Medum* in *merum*, *morum* in *modum*, *ſedes* in *feres* tranſmutes. Longè faciliùs & proniùs Idumæos transformes in Iudæos, præſertim cum hi illorum ſint fratres,
B vtrique enim prognati ex Iacob & Eſau fratribus, atque ſede & regione ſint viciniſſimi. Quocirca Iudæos myſticè verè eſſe Idumęos, iam oſtendam.

Ad litteram ergo hic, non Romanos, non Italos, ſed Idumæos, id eſt, poſteros Eſau, degentes in montibus Idumææ iuxta Iudæam, Ammonitidem & Moabitidem, accipe.

Myſticè, Idumæi ſunt infideles hoſtes populi fidelis, putà Iudæi, Pagani, Hæretici. Sicut enim Iacob fidelium, ſic Eſau & Idumæi infidelium ſunt typus, vti docet Apoſtolus Rom. 9. 7. & 13. ita Euſeb.lib.5.demonſtr.c.24. Theodor. Ruper. S.Hieron. qui & ex etymo nominis analogiam affert: *Idumæa*, inquit, *terrena interpretatur, & propter colorem rubrum, cruenta quoque intelligi poteſt.*
C *Idcirco Saluator reportans ad Patrem de mundo victoriam, quando angeli conclamabant: Aperite portas principes veſtras, & introibit rex gloriæ. & in Iſaia ſtupentes interrogabant: Quis eſt iſte qui aſcendit de Edom fuluida veſte de Boſor ſic formoſus in ſtola candida? &c. ipſe loquitur in triumpho, exponens palmas crucis ſuæ: Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum.*

Myſticè Idumęi ſunt Iudæi.

Tropol. idem S.Hieron. *Sunt*, ait, *qui Idumæam ad carnem referunt, & aduerſus illius pugnam animam æſtimant prouocari, vt mortificantes membra noſtra ſuper terram, fornicationem, immunditiam, paſſionem, æternam in Chriſto victoriam conſequamur.* Nam fratres Iacob & Eſau aſsiduè inter ſe luctantes, ſunt anima & caro. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem,
D Galat.5.17.

Tropol. Idumæa eſt caro.

Rurſum, Hugo de S. Victor. *Edom*, ait, *eſt terrenus, Eſau ſanguineus, Seir piloſus: ſanguineus peccatis, piloſus negotiis, terrenus curis: ſanguineus mundus vtique in idololatris, piloſus in hæreticis, terrenus in carnalibus & pſeudochriſtianis.* Et inferiùs ad verſ. 17. *Iacob ter luctatus eſt cum Eſau fratre ſuo, ſemel cum angelo. Primò in vtero, ſecundò de lentis edulio, tertiò de benedictionis paternæ oraculo. Noſter Iacob, id eſt, luctator Chriſtus, ter iam luctatus dicitur contra diabolum, quartò luctaturus pro certo creditur. Primò in vtero, ſecundò in patibulo, tertiò in ſepulchro, quartò in extremo iudicio contra agmen hædorum & ſemen peſſimum. In vtero immu-*
E *nitate peccati, in patibulo acquiſitione gloriæ & honore regni, in ſepulchro immortalitate vitæ & gloria triumphi, in iudicio iure victoriæ & rigore iuſtitiæ.* Et mox: *Primò luctatus eſt pro te, vt tu diaboli faſtum & eius regna vinceres: ſecundò, vt mundi luxum & gloriam ſuperares: tertiò, vt carnis concupiſcentiam & petulantiam ſenſuum expelleres: vltimam verò faciet luctam, vt præfatis omnibus ſpretis, victor poſſideas gloriæ coronam.*

Auditum.] Nota Primò, hæc eſſe verba non Dei, ſed Prophetæ, vt patet Ierem. 49.14. vbi eadem

Digitized by Google

dem verba ex Amos vſurpat, ſibique applicat. Vnde ſequitur, hic eſſe hyperbaton, id eſt, inuerſum ordinem. Nec enim hæc verba cohærent cum proximè præcedentibus. Sic ergo totus hic verſus ordinandus eſt: *Viſio Abdiæ ad Edom. Auditum audiuimus, & legatum ad Gentes miſit: Surgite, & conſurgamus aduersùs eum in prælium. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce paruulum dedi te in Gentibus*, &c. Verba enim Dei ſunt hæc: *Ecce paruulum dedi te*. Verba autem Prophetæ ſunt: *Auditum audiuimus*, &c. Aut certè hæc verba, *Auditum audiuimus*, &c. parentheſi intercipienda ſunt. q.d. *Hæc dicit Dominus*, ídque ſcimus, quia *auditum audiuimus* ab eo. ita Vatab. ídque expeditius & planius videtur. Secundò *auditus* metonymicè ponitur pro re audita. Vnde Chald. vertit *nuncium*, Tigurina *rumorem*, Vatab. *famam*. Tertiò, non dicit, audiui, ſed *audiuimus*. q.d. Non ego ſolus, ſed multi Prophetæ mecum hæc Dei contra Idumæos decreta audiuerunt, vel mox audient, putà Iſaias cap. 21. 11. Amos cap. 1. 11. Ioël cap. 3. 19. Ieremias cap. 49. 7. Ezechiel cap. 25. 31. ita S. Hieron. Remig. Alber. Hugo, Lyran. Clarius & Arias. Septuag. tamen vertunt in ſingulari: *Auditum audiui à Domino*. & ſic habet Ierem. cap. 49. 14. Vnde Hugo putat, *audiuimus* plurale, poni pro ſingulari *audiui*. Senſus eſt q. d. Audiuimus à Deo hoc nuncium, vel Deus nobis annunciauit ſe miſiſſe legatum ad gentes, qui eis diceret: Surgite, armate vos ad bellum, vt coniunctis viribus & armis Idumæos inuadamus & vaſtemus: τὸ enim *ſurgite*, non eſt vox gentium ſe inuicem excitantium ad bellum, vti volunt Arias & Vatab. ſed eſt vox legati, ſiue Dei qui per legatum gentes excitat, vt ſecum conſurgant in prælium contra Idumæos. ita S. Hieron. Theod. Remig. & Lyran. ídque patet ex ipſa ſerie narrationis & verborum contextu.

Legatum ad gentes miſit.] Quæres quis hic legatus? Albertus & Arias cenſent fuiſſe legatos quos Nabuchodonoſor miſit ad gentes vicinas ſibique ſubditas, vt coniunctis armis inuaderent Idumæam. Secundò, Hugo, Dionyſ. & à Caſtro, cenſent fuiſſe angelum, ſiue bonum, ſiue malum, à Deo miſſum ad Chaldæos, vt eos concitaret ad excidium Idumæorum, iuxta illud pſal. 77. 49. *Immiſſiones per angelos malos*. Tertiò, ſimpliciùs & planiùs dicemus eſſe catachreſin, qua ipſa motio & concitatio Dei vocetur legatus. q.d. Deus concitauit Chaldæos ad bellum Idumæis inferendum, perinde ac ſi legatum ad eos miſiſſet. ita Lyran. Ribera & alij. Id ita eſſe colligitur ex ſimili loco Iſaiæ 5. 26. *Et eleuabit*, ait, *ſignum in nationibus, & ſibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce feſtinus velociter veniet*. Et cap. 7. 18. *Sibilabit Dominus muſcæ quæ eſt in extremo fluminum Ægypti, & api quæ eſt in terra Aſſur*: vbi hæc euocatio Dei, & concitatio Ægyptiorum, & Aſſyriorum ad bellum, vocatur ſibilus, quo euocantur & concitantur muſcæ & apes. vide ibi dicta. Verùm quia hic ſibilus, hæc motio & concitatio Dei fieri ſolet per angelos, hinc non malè per legatum accipies angelos, iuxta ſecundam expoſitionem. Pari modo Niſus pugnandi auidus dixit ad Euryalum:

Dine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale, an ſua cuique Deus fit dira cupido?

Porrò qua ratione Deus concitet reges, etiam Tyrannos ad bellum, vt vindictam ſuam per eos, licèt iniuſtos, in gentes impias exerceat, dixi canone 36. & 37. quos præfixi Iſaiæ.

Alleg. hic legatus eſt Chriſtus, magni conſilij angelus, qui prælio vicit Edom, id eſt, mundum, carnem, diabolum: & ad ſe, æquè ac ad hocce ſuum bellum, vocauit gentes. Vnde de vocatione gentium hunc locum accipit Euſeb. lib. 5. demonſtr. 24. ita quoque S. Hieron. Remig. Ruper. Hugo Cardin. & Hugo Victor. *Legatus iſte*, ait Hugo Vict. *tria ſecum attulit: lucem, vnguentum, panem. Lucem cæcis, vnguentum ægrotis, panem famelicis. Lucem expoſuit in monte, panem in cœnaculo, vnguentum in crucis patibulo. Chriſtus namque mundum illuminauit pulſa ignorantia: ipſe eum ſanauit ordinata concupiſcentia: idem ipſum in melius commutauit exterminata miſeria. Vnde ipſe in Euangelio: Ego ſum, ait, via, veritas & vita: via illuminando, veritas ſanando, vita felicitando: primum contra ignorantiam, ſecundum contra concupiſcentiam, tertium contra miſeriam.* Et inferiùs docet legatum hunc loqui cæteris perſonis S. Trinitatis, ac dicere: *Surgite, & conſurgamus aduersùs eum in prælium*. q. d. *Surgat Pater hoſtem Filio potenter proſternendo, ego ſurgam ſapienter neſcium docendo. Pater vincula ſoluat humanæ captiuitatis: Filius tenebras illuſtret humanæ cæcitatis: Spiritus munera ſuggerat & deſideria charitatis.*

Christus eſt legatus triplicite.

Ecce paruulum dedi te.] Hæc verba pertinent ad, *Hæc dicit Dominus Deus ad Edom*. Hic enim incipit prophetia & vox Dei contra Edom, vti paulò antè oſtendi. Vatab. Lyran. & Hugo, præteritum *dedi* exponunt prophericè per futurum *dabo*. q.d. Ob ſuperbiam puniam te, ô Edom, téque de faſtigio gloriæ & magnitudinis tuæ deiiciam, faciámque paruulum. Verùm meliùs S. Hieron. Theod. Remig. Hugo, Arias, Pagnin. & alij, propriè accipiunt τ. *dedi*. Exaggerat enim faſtum Idumææ, quòd cum paruulus formatus ſit à Deo, caput vſque ad ſidera erigere velit. q. d. Feci te paruulum, tum numero, id eſt, paucum: tum opibus, id eſt, pauperem: tum robore, id eſt, inualidum & infirmum, vt vertit Chaldæus. Idumæi enim erant ſicuti noſtri Alpini, habitantes in monte & petra Seir: quare exigui erant, inopes & imbecilles. vnde ſequitur: Vers. 2.

Contemptibilis tu es valde.] Septuag. *Inhonoratus tu valde*. Tigurina: *vehementer deſpectus*, id eſt, deſpicabilis, *es tu*. Arabicus: *Ecce paruulus appares in gentibus, & tu vilis es valde.*

Superbia cordis tui extulit te.] Chald. Tigurina & alij vertunt: *Superbia cordis tui decepit te*; & ſic vertit Noſter Ierem. 49. 16. quia hebr. נשא *naſa*, ſi punctum ponas in dextro cornu ש, ſignificat decipere; ſi in ſiniſtro, ſignificat efferre, extollere. Vtrumque verum: nam ſuperbia extulit, & pariter decepit eum: ſperantem enim ſublimia duxit ad præcipitia. Porrò ſuperbiæ cauſa erat quam ſubdit: *Habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium tuum*. q.d. Superbis, ô Edom, de tuo robore, quia habitas in rupe prærupta & inacceſſa, quaſi ob eam ſis tutus ab hoſtium incurſu & inexpugnabilis: ſed erras; Chaldæi enim Deo duce in rupem hanc conſcendent, téque inde deiicient. Pro *in ſciſſuris*, hebr. eſt בחגוי *bechagve*, quod Septuag. vertunt, *in foraminibus*. Pagnin. *in munitionibus*. Tigurina, *in cauernis*. R. Dauid, *in gyro & circulo*, putà in vertice rupis, eiúſque rotunda circunferentia: *chagve* enim poteſt deduci à חוג *chug*, id eſt, circulus. Ruſum pro *exaltantem*, hebr. eſt מרום *merom*, id eſt, *celſitudine habitationis tuæ*, vt vertit Pagnin. Septuag. tamen vertunt vt Noſter, *exaltantem*. Vnde videntur legiſſe מרים Vers. 3.

 merim,

Digitized by Google

merim, quod eſt Benoni Hiphil. Senſus eſt q.d. Habitas ô Edom in locis abruptis, editis & inacceſſis, ibique exaltas ſolium, id eſt, ſedem, vel vt Chald. & Septuag. *habitaculum tuum*; ideóque ſuperbis, putans te eſſe inuictum & inſuperabilem. ita S. Hieron. Simili modo ſuperbiebat Arimazes, qui in Sogdiana regione rupem inacceſſam cum triginta armatorum millibus inſidens, rogatus ab Alexandro Magno vt ſeſe dederet, eum irriſit, rogauitque: *An Alexander volare poſſet?* Cui Alexander: *Faciam*, inquit, *proxima nocte vt credas Macedones volare poſſe.* Igitur trecentos iuuenes fortiſſimos ingentibus promiſſis excitatos, noctu per prærupta ſaxa & inuia, à tergo rupis verticem clam incredibili niſu auſúque conſcendere iuſſit, ac per eos inſciis hoſtibus rupem occupauit, & Arimazem cruci affixit. ita Q. Curtius lib. 7. de geſtis Alexandri.

Vers. 4. *Si exaltatus fueris vt Aquila.*] Syrus: *Si te exaltaueris vt aquila.* Arabicus: *Si exaltatus fueris ad aquilam*, quæ in altiſſimis & inacceſsis rupibus montibúſque nidificat, iuxta illud Iob cap. 39. verſ. 28. *Elevabitur aquila & in arduis ponet nidum ſuum: in petris manet & in præruptis ſilicibus commoratur.* Plinius lib. 10. 3. Hanc aquilæ ſpeciem vocat melænaëton, *magnitudine minimam, colore nigricantem, viribus præcipuam. Sola*, ait, *ſine clangore, ſine murmuratione conuerſatur in montibus.* Sunt enim aliæ aquilarum ſpecies, quæ amãt ſyluas & littora locáque plana, ibique nidulantur, teſte Ariſt. lib. 9. de Animal. cap. 32. Hinc Pindarus aquilam vocat reginam volucrum, delphinum piſcium. Et Athenienſes, ait Ariſtoph. accepere oraculum, ſe fore aquilas vrbium.

Aquilæ ſunt ſapientes ſuperbi.

Myſticè, Aquilæ, inquit Hugo Victor. ſunt Philoſophi & Sophiſtæ, dum cordis oculos ad ſolem iuſtitiæ erigunt, dum aciem mẽtis in ipſum veritatis radium irreuerberatè figunt. Sed aquila inde ſtatim retrahitur: quia poſt acceptam veritatis inſitam notitiam, elationis merito Philoſophus & Sophiſta ad errorum caliginem reuertuntur. Hinc Apoſtolus Rom. 1. *Qui cum cognouiſſent*, inquit, *Deum non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt; ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis.* Ita & hodie aquilas, id eſt, viros doctos & ſapientes ob ſuperbiam è cœlo, id eſt, ex Eccleſia, vel certè è ſtatu perfectionis detrahi videmus, & ruere in abyſſum. Vtinam docti illud doctoris gentium intimis medullis infigant: *Scientia inflat, charitas ædificat.* Et illud: *Noli altum ſapere, ſed time.* Paruus enim, imò nullus, coram Deo eſt vir doctus ſed ſuperbus. Magnus, imò maximus coram Deo eſt, qui tam humilis eſt quàm doctus, in quo humilitas cum doctrina certat. quales fuere S. Auguſt. S. Thomas, S. Bonauentura & alij.

Et ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.] Eſt hyperbole. q. d. Etiamſi, ô Edom, in altiſsimis montibus, vti ſunt Olympus, Atlas, &c. imò in ipſo cœlo ſedem figas, aut figere tibi videare, inde detraham te.

Nota, appoſitè vrbes rupibus impoſitas vocat nidos. Sic Paulus Æmilius dixit, *arces eſſe nidos tyrannorum*: vnde ipſe illas è Græcia ſuſtulit. Sic Cicero 1. de Orat. Ithacam in ſcopulis quaſi nidum affixam dixit.

Superbi aſtris ſe æquant.

Symbolicè Ruper. hæc adaptat iis, qui ſtemmatibus maiorum quaſi petris, vnde exciſi ſunt, gloriantur. Hi enim & ſimiles videntur ſibi cæteros homines longè ſuperare, &

Exempla.

inter ſidera habitare. Talis fuit demens iactantia Thraſonis illius, Lyſimachi inquam, qui cum loca A ad Thraciam vergentia obtinuiſſet, ingenti faſtu dixit: *Nunc demum Byzantij ad me veniunt, poſtquam lancea cœlum attigi.* Ibi hominem falsè irridens Paſides Byzantius: *Recedamus*, ait, *ne ille lanceæ mucrone cœlum perforet.* vti refert Plutarch. in Fort. Alexan. lib. 2. Sic faſtu turgidus Atreus in Thyeſte apud Senecam intonat:

Æqualis aſtris gradior, & cunctos ſuper,
Altum ſuperbo vertice attingens polum.
Dimitto ſuperos, ſumma votorum attigi.
O me cœlitum excelſiſſimum,
Regúmque regem, vota tranſcendi mea.

Eadem phraſi vtitur Ouidius:

Quo coniuge felix,
B *Et diis chara ferar, & ſidera vertice tangam.*

Et Horat. lib. 1. carm.

Quod ſi me lyricis vatibus inſeris,
Sublimi feriam ſidera vertice.

Mor. de faſtu.

Moral. Nota, quantus ſit ſuperbiæ & ſuperborum faſtus, nimirum vt putent ſe in cœlum in ſolium Dei poſſe conſcendere, illúdque inuadere. Idcirco Deo, quaſi riuales & æmuli gloriæ eius, maximè ſunt exoſi, & inuiſi. Hinc de iis ait Iob cap. 20. verſ. 6. *Si aſcenderit vſque ad cœlum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine perdetur.* Ita ſupremus angelus, eiúſque antitypus Nabuchodonoſor, vel Balſaſar rex Babylonis, ſuperbiens dixit: *In cœlum conſcendam, ſuper*
C *aſtra Dei exaltabo ſolium meum*; ſed illico audiuit: *Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua: ſubtus te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes*, Iſaiæ 14. 11. & 13. vide ibi dicta.

Annon Origenes, Tertullianus, Pelagius, &c. fuerunt quaſi ſtellæ Eccleſiæ, & aſtra cœli, & tamen ob ſuperbiam ceciderunt in abyſſum? quis non expaueſcat, quis non in imum ſe abiiciat & humiliet? Hoc eſt quod in fine mundi circa inſignes viros diabolum per Antichriſtum facturum prædicit S. Ioannes Apocal. 12. 4. dum ait: *Cauda eius* (draconis) *trahebat tertiam partem ſtellarum*, id eſt, illuſtrium Sanctorum. Et Apocal. 8. 10. *Cecidit de cœlo ſtella magna ardens velut facu-*
D *la.* quod Ticonius apud S. Auguſt. tomo 9. myſticè exponens ſic ait: *De Eccleſia dicit cecidiſſe homines ſuperbos & impios. Magnam verò ſtellam dixit, quia perſona malorum, & poteſtatem vel diuitias habentium.* Nam vt ait S. Auguſt. in pſal. 146. (explicans illum verſiculum, *Qui numerat multitudinem ſtellarum*) *ſunt ſtellæ quædam lumina in Eccleſia conſolantia noctem noſtram, de quibus Apoſtolus dicit Philip. 2. In quibus apparetis tanquam luminaria in mundo: illas ſtellas numerat Deus, omnes ſecum regnaturos, &c. numeratos habet.* Idem in ſoliloquiis tomo 9. cap. 28. electos & impios ob ſua ſcelera reprobandos comparat ſtellis, illos fixis, hos cadentibus, de iiſque ait: *Attamen mors peccatorum peſſima, illorum, inquam, quos, antequam face-*
E *res cœlum & terram, ſecundum abyſſum multam iudiciorum tuorum occultorum, ſemper autem iuſtorum, præſciuiſti ad mortem æternam, quorum dinumeratio nominum & meritorum prauorum apud te eſt, qui numerum arenæ maris dinumeraſti, & dimenſus es profundum abyſſi, quos reliquiſti in immunditiis ſuis, quibus omnia cooperantur in malum, & ipſa etiam oratio vertitur in peccatum, vt ſi etiam vſque ad cœlos aſcenderint, & caput eorum nubes tetigerit, & inter ſidera cœli collocauerint nidum ſuum, quaſi ſterquilinium in fine perdentur.* Vnde exclamat: *Magna ſunt hæc iudicia tua Domine Deus, &c. quod cum conſidero, contremiſcunt omnia*

Digitized by Google

oſſa mea : quoniam non ſecuratur homo viuens ſuper terram ; vt ſeruiamus tibi piè & caſtè cunctis diebus vitæ noſtræ in timore, & exultemus tibi cum tremore. Cauſam ſubdit: *Vidimus enim multos aſcendiſſe primitus quodammodo vſque ad cœlos, & inter ſidera nidum ſuum collocaſſe, poſtmodum autem cecidiſſe vſque ad abyſſos, & animas eorum in malis obſtupuiſſe. Vidimus ſtellas de cœlo cecidiſſe ab impetu ferientis caudæ draconis, & eos qui iacebant in puluere terræ à facie ſubleuantis manus tuæ, Domine, mirabiliter aſcendiſſe. Vidimus viuos morientes, & mortuos à morte ſurgentes, & eos qui inter filios Dei ambulabant in medio lapidum ignitorum quaſi lutum ad nihil defluxiſſe.* Radicem tanti mali ſubdit: *Quare autem iſta omnia, niſi quia in montem illum aſcenderunt, in quem primus aſcendit angelus, & deſcendit diabolus?* Mos enim eſt Dei, vt quò quis altiùs ſe erigit, eò profundiùs eum deprimat, quia ſuperbiam execratur, iuxta illud Iſaiæ 23. verſ. 9. *Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret omnem ſuperbiam, & in ignominiam deduceret omnes inclytos terræ.* Et, *Depoſuit potentes de ſede*, Luc. 1.52. viderunt idipſum Gentiles: vnde Æſopus rogatus, quid faceret Deus? *Superbos*, inquit, *humiliat, & humiles exaltat.* quaſi hoc vnum proprium ſit Dei opus. Et Seneca in Hercule:

Dominare tumidus, ſpiritus altos gere,
Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.

Idem in Thyeſte:

Vos quibus rector maris atque terræ,
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos tumidóſque vultus.
Quicquid à vobis minor expaueſcit,
Maior hoc vobis Dominus minatur.
Omne ſub regno grauiore regnum eſt.
Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.
Nemo confidat nimium ſecundis.

Quocirca ſapienter Artabanus monet Xerxem Regem apud Herod. lib. 7. *Vides*, ait, *vt animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus inſoleſcere ſinit Deus, quæ verò paruula ſunt, ne tantillum quidem vellicat? Vides vt in maxima ædificia & arbores eiuſmodi ſemper tela contorqueat? Amat enim Deus incidere omnia quæ eminent. Neminem enim ſinit magni quippiam de ſe ſentire præter ſeipſum.* Denique S. Hieron. ad Euſtochium de cuſtodia Virgin. *Cecidit*, inquir, *Lucifer, qui manè oriebatur, & ille qui in paradiſo deliciarum nutritus eſt meruit audire: Si exaltatus fueris vt aquila, inde detraham te, dicit Dominus. Dixerat enim in corde ſuo: Super ſidera cœli ponam ſedem meam, & ſimilis ero Altiſſimo. Vnde quotidie ad eos, qui per ſcalam Iacob ſomniantis deſcendunt, loquitur Deus: Ego dixi. Dij eſtis, & filij Altiſſimi omnes. Vos autem ſicut homines moriemini, & tanquam vnus de principibus cadetis.*

Myſticè R. Haccados apud Galatin. lib. 7. cap. 15. *Via*, ait, *aquilæ in cœlis eſt rex Meſſias, qui poſt paſſionem ſuam aſcendet in cœlum, ſicut dictum eſt Amos cap. 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam.*

VERS. 5. *Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo conticuiſſes?*] Pro *conticuiſſes*, hebr. eſt נדמיתה *nidmeta*, à rad. דמה *dama*, quod tria ſignificat, ſcilicet aſſimilari, ſuccidi, & conticeſcere. Vnde Primò Arias vertit: *Quomodo aſſimilatus eſſes*, hoc eſt, cui ſimilis relictus eſſes? Vtique viro diſpoliato & depauperato. Secundò, Pagnin. & Tigurina vertunt: *Quomodo eſſes exciſus?* Septuag. *Vbi proiectus eſſes?* q. d. Quomodo tuis rebus &

A opibus priuatus eſſes? Aliter à Caſtro, contrariè enim exponit hoc modo: Anne omnino exciſus eſſes? minimè: nam fures hi tantùm ſufficientia ſibi furati eſſent, cætera tibi reliquiſſent. Tertiò, noſter vertit: *Quomodo conticuiſſes?* & Chaldæus: *Quomodo ſoporatus eſſes*, id eſt, inſtar ſoporati, vel ſoporem fingentis præ metu conticuiſſes? Senſus eſt, Si fures, vel latrones nocturni magna manu inuaſiſſent tuas ædes, omnino conticuiſſes. Ita enim ſolent timidi, vel viribus impares tacere præ metu, ne ſi clament à furibus & latronibus occidantur. q. d. Quantò magis conticeſces & obmuteſces ex pauore, cùm te Chaldæi numeroſiſſimi, validiſsimi & inſenſiſsimi inuadent & ſpoliabunt; nec tantùm opes, ſed & vitam auferent. ita S. Hieron.

Phyſicè hic nota: metus, quia ſpiritus & ſan-
B guinem reuocat ad cor in pauore confirmandum, hinc & pallorem extimis partibus, linguæque ſilentium inducit. ita Ariſtot. in phyſiognom. docet, vocem fortem ſignum eſſe fortis, remiſſam autem & imbecillem timidi. Idem lib. 4. Ethic. c. 3. *Magnanimi*, ait, *motus tardus eſſe debet, & vox grauis, & locutio tarda: contraria ſunt in puſillanimi & timido.* Metus enim acuit, ſtringit ligátque os, linguam, mentem, memoriam, animam totúmque hominem. *Metus*, inquit Solinus Polyhiſ. cap. 7. *memoriam perimit.* Id videmus in ſcrupuloſis, qui vmbras peccatorum timent, atque ex hoc timore
C fluctuante imaginatione & memoria ſæpe non meminerunt eorum quæ egerunt, vel confeſsi ſunt, imò obliuiſcuntur ſe eſſe confeſſos; nec recordantur circumſtantiarum, quæ eos in opere perpetrato vel in totum, vel ex parte maiori à peccato excuſabant: quia peccatum & peccati metum duntaxat præ oculis habent, qui metus apprehenſionem ita validam viuámque efficit, vt videantur ſe peccatum videre vbi non eſt, ſéque illud perpetraſſe quod nunquam cogitarunt. Vt ergo ſcrupulos ſuperent, ſecurim ponant ad radicem opus, ac metum per contrariam audaciam ex conſilio viri prudentis ſuccidant. Secundò, in furibus notat clancularium & timidam rapinam. q. d. Fures clanculum inſcios & imparatos inuadunt
D & diripiunt: at Chaldæi non ita, palàm & aperto marte te inuadent ô Edom: præſcies eorum aduentum, parabis te, aduentantes & inſilientes videbis & ſenties, nec poteris iis reſiſtere, imò nec fuga elabi vel euadere. ita Vatab.

Nónne furati eſſent ſufficientia ſibi?] Eſt noua antitheſis. q. d. Fures non omnia rapiunt, ſed ea duntaxat quæ ſibi ſufficiunt, cætera ſuis heris & locis relinquunt: at Chaldæi omnia tua abripient. Id declarat alia ſimilitudine, vel potiùs antitheſi vindemiatorum dicens:

Si vindemiatores introiſſent ad te, nunquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi?] Vtique ſub foliis latentes hinc inde racemos plures de more reli-
E quiſſent: at Chaldæi ſcrutabuntur & diripient omnes & omnia, nihil relinquent. Eſt hyperbole: *Nihil*, id eſt, pauciſſima, vix quicquam. Erunt ergo exactiſſimi racematores, æquè ac vindemiatores tui, ô Edom. vnde ſequitur:

Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, inueſtigauerunt abſ- VERS. 6.
condita eius?] q. d. Quàm operosè & exactè Chaldæi ſcrutabuntur omnia arcana & theſauros Idumæorum, eáque diripient? Pagnin. & Tigurina vertunt: *Quomodo perueſtigata ſunt ea quæ ſunt Eſau, & theſauri eius perquiſiti?* q. d. Hoc factum eſt non tam humana ſolertia & voluntate, quàm diuina,

Digitized by Google

diuina, vt ſcilicet omnia quæ erant Idumæorum,etiam theſauri quos abſconderant, exactiſſimo ſcrutinio à Chaldæis perquiſita & inuenta ſint. Oſtendit Chaldæos non fortuitò, non ſua ſponte & motu proprio, ſed Dei voluntate venturos & de Idumæis vindictam ſumpturos,ideóque exactam & acrem fore hanc vindictam, vtpote diuinam potiùs quàm humanam.

VERS. 7. *Vſque ad terminum emiſerunt te omnes viri fœderis tui.*]q.d. Non tantùm Chaldæi hoſtes tui te vaſtabunt,ſed & gentes vicinæ tibi amicæ & confœderatæ,v.g. Ammonitæ,Moabitæ, &c. ſe iungent cum Chaldæis hoſtibus tuis,tibique illudēt, ac te è terra tua eiicient vſque ad fines eiuſdem, imò vſque in terram Chaldæorum.ita Chaldęus, S.Hieron.Remig.Albert.Hugo,Vatab.Clarius & alij paſſim.q.d. O Idumæi, prodemini ab amicis veſtris.

Aliter à Caſtro:cenſet enim hæc ad tempora Ioſaphat regis Iuda,ſub quo vixiſſe putat Abdiā, pertinere, quando nimirum Ammonitæ & Moabitæ confœderati Idumęis inuaſerunt Ioſaphat & Iudam,ſed Deo pro Ioſaphat & Iuda pugnante, ac vertente inſidias eorum in ipſoſmet, Ammonitæ & Moabitæ inſurgentes in Idumęos eos conciderunt, ac deinde verſi in ſeipſos mutuis concidêre vulneribus, vti narratur 2. Paral. 20. q.d.Si,ô Idumæi, veſtra prudentia non potuiſtis auertere inſidias Ammon & Moab amicorum veſtrorum, quomodo auertetis extremā hoſtium ſtragem? Verùm in proœmio docui Abdiam diu poſt Ioſaphat vixiſſe & prophetaſſe:non ergo agit de clade illius temporis; eò tamen alludit, illámque Idumæis refricat.q.d.Mementote,ô Idumæi, quid vobis fecerint Ammon & Moab amici veſtri,eum quibus pacem &fœdus ſanciebatis tempore Ioſaphat: idem enim vobis facient tempore Chaldæorum, cum iiſque vos vaſtabunt & illudent.

Illuſerunt tibi.]Septuag.*Reſtiterūt tibi.*Pagnin. Tigurina & Vatab. *Seducent te & praualebunt contra te viri pacis tuæ,id eſt,qui tecum pacem inierant.*

Qui comedunt tecum ponent inſidias ſubter te.] Sic & Septuag.Sed Pagnin.vertit: *Panem tuum comedentes ponent languorem ſubter te.* Tigurina: *Panis tuus ſub te vulnus ponet*, hoc eſt, vt Vatab. *Viri panis tui inſixerunt vulnus clam te*,id eſt,tibi imprudenti, nihil tale cogitanti, eo quòd exiſtimares illos eſſe fideles. q. d. Qui tecum panem edebant domeſtici & familiares, ſiue ſtipendiarij tui, fraudulenter & proditoriè inflixerunt tibi vulnus.

Non eſt prudentia in eo.] Scilicet populo Idumææ.Eſt enallagē perſonæ hebraica:tranſit enim à ſecunda ad tertiam.Dicit enim *in eo*, pro *in te*. q.d. Neſcis,ô Edom, cauere tua pericula, neſcis tibi conſulere:quocirca venies in poteſtatem hoſtium proditione amicorum, tuáque improuidentia,æquè ac prauis cōſiliis. ita Vatab.Sic Deus infatuauit conſilium Achitophel 2. Reg. 17. 14. Eſt enim conſilium & prudentia, eiúſque intellectus & acceptatio,ingens donum Dei.

VERS. 8. *Nunquid non in die illa, dicit Dominus,perdam ſapientes de Idumea?*]q.d. Adimam illis conſilium & mentem,priuabo eos ratione & prudentia, vt nec imminentes hoſtes præſentiant aut præcaueant, nec præſentes auertere aut effugere poſſint,ſed in eorū manus incidant. Apud Idumæos enim olim viguit ſapientia, vt patet ex Eliphaz

A Themanite, & aliis amicis Iob,qui fuerunt Idumæi. Theman enim fuit primaria vrbs Idumææ, ita dicta à Theman filio Eliphaz,filio Eſau, Geneſ.36.11.

Et timebunt fortes tui à meridie.] Chald. *habitantes ad meridiem*, ideóque remotiores à Chaldæis, qui venient ex aduerſa plaga, ſcilicet ex Aquilone.q.d. Timebunt fortes tui, etiam ij qui remotiſſimi ſunt ab hoſte. *Vt intereat vir*, id eſt, multitudo virorum fortium,*de monte Eſau*,id eſt, de Idumæa quæ in montibus ſita eſt, quam primus parens tuus Eſau incoluit. VERS. 9.

Ex Hebræo verti poteſt ad literam cū Septuag. *Pauebunt bellatores tui de Theman; & cum* Pagnino & Tigurina: *Formidabunt fortes tui,ô Theman*

B *vrbs Idumææ, eo quòd occiſione excindetur quiſque è monte Eſau.* Verùm quia Theman hebr. & proprium eſt nomen, ſignificans vrbem, & appellatiuum ſignificans Auſtrum & Meridiem, hinc noſter & Chald. vertunt: *Timebunt fortes tui à Meridie*,quod tamē eodem redit:nam vrbs Theman ſita erat ad Meridiem.Nota hic modum quo Deus euertit reges,regna reſp.& vrbes, cum eas punire vult, nimirum aufert à regibus & magiſtratibus prudentiam; à ciuibus & militibus animos, audaciam,& robur ad reſiſtendum:vtroque enim pollebant Idumæi, æquè ac pater Eſau. vtrumque eis abſtulit Deus veniente hoſte Chaldæo. Hoc eſt quod Iſaias comminatur Ieroſolymæ c.3. 1. *Dominus exercituum auferet à Ieruſa-*

C *lem & à Iuda validum,& fortem,* &c. *conſiliarium & ſapientem.*

Verſ. 10.] Propter interfectionem,& propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confuſio, & peribis in æternum.

Verſ. 11.] In die cùm ſtares aduerſus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & ſuper Ieruſalem mittebant ſortem: tu quoque eras quaſi vnus ex

D eis.

Verſ. 12.] Et non deſpicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum: & non magnificabis os tuum in die anguſtiæ.

Verſ. 13.] Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum:neque deſpicies & tu in malis eius in die vaſtitatis illius:&non emitteris aduerſus exer-

E citum eius in die vaſtitatis illius.

Verſ. 14.] Neque ſtabis in exitibus vt interficias eos qui fugerint: & non concludes reliquos eius in die tribulationis.

Verſ. 15.] Quoniam iuxta eſt dies Domini ſuper omnes gentes:ſicut feciſti,fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum.

Verſ. 16.

Digitized by Google

Verſ. 16.] Quomodo enim bibiſtis ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes gentes iugiter: & bibent, & abſorbebunt,& erunt quaſi non ſint.

VERS. 10. *Propter interfectionem & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob.*] Tigurina: *propter vim & iniuriam*(hæc enim ſignificat hebr. חמס *chamas*) *qua affeciſti fratrem tuum Iacob* (Iacobæos, putà Iudæos) *obteget te pudor.* Vim & interfectionem intelligit, ſpeciatim eam, qua Idumæi iunxerunt ſe Chaldæis, cum eiſque expugnarunt & vaſtarunt Ieruſalem, vt dixi in prooemio.

Operiet te confuſio.] Cum te videbis ab iiſdem Chaldæis, quos adiuueras, pari modo vaſtari, nudari, ſpoliari, occidi. vox *operiet*, ſignificat Idumæos planè & circumquaque confuſione quaſi veſte cingendos & operiendos, iuxta illud pſal. 108.19. *Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.* Eſt metalepſis: ponitur enim confuſio pro excidio: ex excidio enim ſecuta eſt ſpoliatio, ex ſpoliatione nuditas, ex nuditate opprobrium & irriſio hoſtium, ex opprobrio confuſio. Hoc eſt quod Idumæis intentat Ierem.cap. 25. 9. *Ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas.*

Et peribis in æternum.] Hoc eſt quod iiſdem ait Ezechiel cap. 35. 9. *In ſolitudines ſempiternas tradam te, & ciuitates tuæ non habitabuntur.* Eſt hyperbole: æternum enim vocat longum & immemorabile tempus. Nam Idumæos vaſtatos à Chaldæis non planè, nec in omne æuum periiſſe, patet verſ. 18. vbi Iudæi dicuntur combuſturi Idumæos; & ex 2. Machab. 10. verſ. 16. vbi Iudas Machabæus dicitur ſubegiſſe Idumæos; ac poſtea Tito obſidente Ieruſalem, Idumæi tulerũt opem Iudæis, teſte Ioſepho lib. 7. belli cap. 15. Denique Daniel. cap. 11. 41. dicitur, quòd Edom euadet manus Antichriſti: durabit ergo vſque ad Antichriſtum & finem mundi.

VERS. 11. *In die cum ſtares aduerſus eum*, cum, ô Edom, ſtares armatus contra Iſraëlem & Ieruſalẽ, *quando alieni* (Chaldæi) *capiebant exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius* (capta Ieroſolyma) *& ſuper Ieruſalem* (id eſt, ſuper ſpoliis & ciuibus quos ceperant in Ieruſalem) *mittebant ſortem, tu quoque eras quaſi vnus ex eis.* q. d. Tu pari modo quo Chaldæi inuadebas, ſpoliabas, capiebas, vaſtabas Iudæos & ciues Ieroſolymæ. Nota, hæc præterita accipienda ſunt propheticè pro futuris: *ſtares* pro ſtabis: *capiebant* pro capient: *ingrediebantur* pro ingredientur: *mittebant* pro mittẽt: *eras* pro eris. Abdias enim præceſſit excidium Ieruſalem, illúdque hic prædicit, quódque in eo Idumæi adiuturi ſint Chaldæos.

VERS. 12. *Et non deſpicies in die fratris tui.*] Septuag. omnia hæc futura vſque ad verſ. 15. vertunt per imperatiuum: *Et non deſpicias diem fratris tui in die alienorum, & non læteris ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & non magna loquaris in die anguſtiæ eorum*, &c. *neque ſtabis in egreſſibus eorum, vt perdas qui ſaluantur ex eis; neque concludes fugientes ex eis in die tribulationis.* quæ verba clara ſunt. Iubent enim Idumæis, vt more ſuo Iudæis ampliùs non aduerſentur, nec inſidientur, nec de eorum clade gaudeant, nec iis inſultent. ſic & S. Cyril. & Tigurina. Hoc eſt quod monet Sapiens Prou. 24. 28. *Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne fortè*

A *videat Dominus & diſpliceat ei, & auferat ab illo iram ſuam.*

Secundò, alij hæc futura vertunt per præteritum; *non deſpicies*, id eſt, deſpicere non debueras: *non lætaberis*, id eſt, lætari non debueras: *non magnificabis*, id eſt, magnificare os tuum non debueras, &c. contra fratres tuos Iudæos. Hic ſenſus valde congruit Hebræis, & Hebraiſmo. Hebræi enim futurum ſæpe per debitum exponunt, vt Geneſ. 20. 9. dicit Abimelech Abrahæ in Hebręo: *Quæ non fient*, id eſt, quæ fieri non debent, *feciſti nobis.* Rurſum hic ſenſus aptè congruit præcedentibus: præcedit enim, *Tu quoque eras quaſi vnus ex eis*, cui rectè ſubnectit, *& non deſpicies*, id eſt,
B cum tamen fratrem tuum deſpicere non debuiſſes, &c. ita Pagni. Arias, Vatab. & Prado in Ezech. 25. v. 13. Idipſum voluit Chaldæus, qui licèt verbotenus contrariè vertat, nimirum affirmatiuè, cum Hebræa & noſter legant negatiuè, tamen reipſa eundem ſenſum reddit. Sic enim habet: *Et quia vidiſti diem fratris tui, diem confractionis eius, & quia lætatus es ſuper filios Iuda in die interitus eorum*, &c. q. d. Videre cum voluptate diem excidij Ieroſolymæ, in eáque lætari non debueras, & tamen vidiſti, & lætatus es: idcirco pariter & tu punieris & excinderis.

Tertiò, propriiſſimè & planiſſimè hæc omnia futura quaſi minas & oracula, vti ſonant, accipias. Toto enim hoc c. Abdias minatur excidium Idumæis. Quocirca hæc verba: *Et nõ deſpicies*, &c.
C non connectuntur proximè præcedentibus, ſed paulò remotioribus, nimirum iis, *peribis in æternum.* q. d. Excinderis & peribis, ô Idumæe, túncque ampliùs non deſpicies, vt ſoles, Iudęos, nec in eorum clade lætaberis, ſed tuiipſius clade occupatus & obrutus eiulabis, & lugebis inconſolabiliter. ita S. Hier. Theod. Ruper. Hugo, Lyra. & à Caſtro. Hunc ſenſum exigit verſio Latina, quæ omnia hęc per futurum vertit, nõn per pręteritũ, & ſequentia. Sequitur enim: *Quoniã iuxta eſt dies Domini: ſicut feciſti fiet tibi.* q. d. Vaſtaberis, nec ampliùs Iudeorum, ſed tuis ipſius malis occupaberis & ingemiſces: quia inſtat tibi dies Domini, putà dies vltionis & excidij per Chaldęos. Nota cũ ait, *non deſpicies*, deſpicere hic non ſignificat cõtem-
D nere, ſed deorſum aſpicere. Hebr. enim eſt אל תרא *al there*, id eſt, non inſpicies, non aſpicies cum voluptate & gaudio. q. d. Cùm eris exciſa & proſtrata, ô Idumæa, non ampliùs è rupe tua cum voluptate deſpicies humi iacentem Ieruſalem, vti antea eandem deſpiciebas. Sic conſiſtẽs in vertice mõtis deſpicit in valles, ait Ouid. 11. Metamor. Et Cicero de Aruſp. reſp. *Tollam altiùs tectum, non vt ego te deſpiciam, ſed ne tu aſpicias vrbem eam quam delere voluiſti.* Et Plautus in Ciſtel. *Ad terrã aſpice & deſpice oculis inueſtiga.* Et in Mil. *Me deſpexiſſe ad te per impluuium tuum fateor.* Sic Deus ex alto deſpicit agones & ærumnas noſtras, dum noſtri miſeretur & ſuccurrit.

E *In die peregrinationis eius.*] Quo ſcil. Iudas exciſus & exul peregrinari cœpit apud exteros & alienos. Vnde Septuag. vertunt: *In die alienorum.* Tigurina: *In die quo aliena ei acciderũt.* Pagnin. *In die qua alienatus eſt.* Heb. enim נכרו *nochrò* propriè idem eſt quod, *in die alienationis*, id eſt, exilij & peregrinationis *eius.*

Non magnificabis.] q. d. Exciſa non ampliùs magna, id eſt, ſuperba, arrogantia & acerba loqueris Iudęis, non ampliùs arroganter eis inſultabis, dicẽdo: *Exinanite, exinanite* Ieruſalem, *vſque ad fundamen*

damentum in ea. pſal.136. Sic magnificare ſumitur pro inſultare, pſal.11.v.4.& 5.& pſal.54.13. ſolét enim inſultantes magnificare, id eſt, dilatare os, diducere labra, quin & linguam exerere.

Vers.13. *Neque ingredieris portam.*] Vt cum Chaldæis ſpolies & occidas ciues Ieruſalē: *Neque deſpicies & tu in malis eius*, id eſt, non aſpicies cum voluptate malum & calamitatem Iudææ. ita Vatab. & Pagn. Eſt hebraiſmus, putà *beth* contactus. Hebræi enim dicunt *aſpicere in malis*, pro *aſpicere mala*.

Et non emitteris.] Scilicet à Chaldæis, vt partem exercitus Iudæorum, vel venientem Ieroſolymæ in ſubſidium, vel ex ea iam capta fugientem perſequaris & comprehēdas. ita Septuag. Aliter vertit Chald. ſcil. *Non emittes*, vel non extendes, *manum tuam ad eius opes in die excidij eius*, vt eas rapias. Sic & Pagnin. & Vatab.

Vers.14. *Neque ſtabis in exitibus.*] Scilicet in diuerticulis viarum, id eſt, vt Chald. Vatab. & Pagnin. *in biuio*. q.d. Deinceps non ſtabis in angulis & diuerticulis, vt interficias Iudæos ſtragem hoſtium fugientes; non operieris eos amplius in biuiis, vt interimas reſiduos qui ex ipſis manus Chaldæorum euaſerint, vti faciunt latrones.

Et non concludes.] Reſiduos afflictos & anxios non capies, non arctabis ampliùs, vti olim feciſti. Pagnin & Vatab. *Non trades hoſti ſuperſtites eius in die afflictionis.*

Vers.15. *Quoniam iuxta eſt dies Domini ſuper omnes gentes.*] S. Dorotheus in vita Abdiæ, citans hæc eius verba, ſic exponit: *Dictum hoc eſt*, inquit, *ſuperficie tenus* (ad literam) *contra Scythas, id eſt, contra Gog & Magog; certius autem & magis propriè Domino Chriſto conuenit; nam paulò poſt ſubiūgit: Erit autem ſalus in monte Sion.* Verùm nulla hic Scytharum, Gog vel Magog eſt mentio; nec hi euerterunt Idumæā: imo Idumæa eorum manus euadet tempore Antichriſti, vt ait Daniel c.11.41. Ad literam ergo diem Domini vocat, diem vindictæ & excidij Idumæis, aliiſque gentibus, Iudæorum hoſtibus, à Deo per Chaldæos infligendi, vt patet Ierem.c.25.15.& cap.27.v.6. ita S. Hieron. Cyril. Theod. Hugo, Lyra. & alij paſſim. Alleg. dies Domini eſt dies iudicij, quo Chriſtus Idumæos, id eſt, impios, mundanos & carnales damnabit, & detrudet in tartara.

Sicut feciſti fiet tibi.] Sicut afflixiſti Iudæos, ita affligeris & vaſtaberis tu à Chaldæis: *retributionem tuam*, quod Iudæis fratribus tuis retribuiſti, ſcilic. pro amore odium, cædes & ſpoliationem, retribuam tibi, & *conuertam in caput tuum.* Iuſtū enim eſt, ait Rhadamantus apud Ariſt.5.Ethic. vt quod quis iniuſtè aliis intulit, idem ſubeat & patiatur, iuxta illud pſal.136.8. *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.* Nota hebraiſmum, conuertere, vel retribuere retributionem, idem eſt quod retribuere talionem, reddere par pari. Addit *in caput*, quia ſicut caput eſt cauſa culpæ, ita & *noxa caput ſequitur*: caput enim, vtpote in quo vigent omnes ſenſus, mens, & tota anima, maximè ſentit totius corporis noxam & pœnam. Rurſum, quia maxima pœna eſt quæ capiti ipſi tam ſenſibili infligitur, inſuper ait: *Sicut feciſti fiet tibi*, pro, ſicut feciſtis ſic fiet vobis, ſcil. ô gentes vniuerſæ, vti præceſſit: tum quia tritum tunc erat prouerbium, *Sicut feciſti fiet tibi*, quod tam ſingulis in ſingulari, quàm multis & omnibus in plurali applicari & explicari poteſt: tum quia inter gentes hoſtiles quæ afflixerūt Iudæos, prima & acerbiſſima fuit Idumæa. Ad illam ergo

A dirigit ſermonem, ſed ſub ea quaſi ſub capite cæteras intelligit. ita S. Hieron. vnde explicans ſubdit:

Vers.16. *Quomodo enim bibiſtis* (ita legendum cū Hebr. & Rom. licèt Septuag. & quidam Latini legāt, *bibiſti*) *ſuper montem ſanctum meum, bibēt omnes gentes iugiter.*] Bibere in Script. dupliciter, id eſt, contrariè ſumitur. Primò enim bibitur calix vini ſuauis, cùm quis exultat, conuiuatur, & dies feſtos agit. Secundò, bibitur calix vini amari, aut fellis & iræ Dei, cùm quis ob ſcelera à Deo ærumnis & ſuppliciis afficitur. Sic dicuntur peccatores bibere calicem furoris Dei. Iam primò aliqui, tam *bibiſtis*, quàm *bibent*, in malum accipiunt. Vnde Tigurina ſic vertit: *Sicut vos qui eſtis in monte ſancto* B *meo bibiſtis ſic bibent omnes gentes.* q.d. Sicut vos, ô Iudæi, bibiſtis calicem iræ Dei, ſic bibent omnes gentes, vt vaſtentur à Nabuchodonoſor, ſicut vos ab eodem vaſtati eſtis: quod Ruper. tropologicè applicans probis & improbis, fidelibus & infidelibus, ſic explicat, q. d. Sicut pij bibunt calicē tribulationis, ſic multò magis bibent impij eundem ſibi propinatum à Deo, præſertim in die iudicij.

Simili modo explicat Theod. ſed de Idumæis, non de Iudæis. q. d. Sicut vos, ô Idumæi, bibiſtis calicem afflictionis propinatum à Deo per Chaldæos, *ſuper*, id eſt, *propter montem ſanctum meum*, quia ſcilicet Sionem vaſtaſtis, & Iudæos afflixiſtis, ſic pariter eundem bibent cæteræ gētes, quæ pari C modo quo vos, Iudæos afflixerunt. Secundò, alij tam *bibiſtis*, quàm *bibent*, in bonum, ſcilicet vt lætitiam ſignificent, accipiunt. q.d. Sicut vos, ô Idumæi, bibiſtis, id eſt, bibendo, conuiuia & feſta agitando, lætati eſtis ſuper, id eſt, propter expugnatum à Chaldæis montem Sion, ſic ſuper vos bibent, id eſt, bibendo exultabunt omnes gentes quæ erunt in Chaldæorum exercitu, cum iiſque vos ſpoliabunt, veſtráſque opes deuorabunt, & abſorbebunt ſanguinem veſtrum, atque *ad extremum in cunctos veniente cruciatu ipſæ quoque erunt quaſi non ſint*, ait S. Hieron. Chald. Cyril. Haymo, Alber. Hugo, Lyran. Explicat enim illud quod dixit: *Sicut feciſti fiet tibi*; idque iugiter, ſcil. donec penitus te abſorbeant & conſumát. Idumæi enim primò vaſtati ſunt à Chaldæis, deinde à Iuda Ma- D chabæo 2.Machab.10.16. iterum omnino domiti ſunt ab Hircano Simonis (qui fuit Iudæ Machabæi frater) filio, teſte Ioſepho lib.11. Antiq.17. idq; vſque ad Iudæorum excidium per Titum, quando Idumæi iunxerunt ſe Romanis, & more ſuo ſe vlti vaſtarunt Iudæos, teſte Ioſippo Gorionide lib.4. Hiſtor.c.4. Demum ab aliis & aliis Principibus ita attriti ſunt, vt iam ne Idumæorum quidem nomen ſuperſit.

Tertiò, alij aptiùs *bibiſtis* in bonum, *bibent* verò in malum accipiunt. q.d. Sicut vos, ô Idumæi, bibiſtis, id eſt, bibendo & epulando exultaſtis cum Chaldæis aliiſque gentibus ſuper clade Sionis, ſic pariter omnes gentes, inter quas vos eritis primi E & præcipui, bibent & abſorbebunt tum calicem iræ Dei, eis propinatum à Deo, tum calicem ſanguinis mutui. Inuicem enim ſe trucidabunt, donec omnes pereant, ita vt non ſint amplius. nam Idumæos ſucciderunt Chaldæi, Chaldæos Perſæ, Perſas Græci, Græcos Romani. Et ſic in omnibus verum erit vulgare prouerbium: *Sicut feciſti fiet tibi.* Ita quoque S. Hieron. Remig. Haymo, Hugo & alij. Fauent ſequentia: gentibus enim excindēdis opponit Iudæos ab iis afflictos, iiſque promittit reſtaurationem & ſalutem, dicens: *Et in Sion erit ſaluatio.*

Digitized by Google

ſaluatio.Nam *bibent* non in bonum,vti cenſet ſecunda expoſitio,ſed in malum accipi, patet ex eo quod ſubdit: *Bibent & abſorbebunt* , *& erunt quaſi non ſint*.q.d. Bibent calicem iræ Dei, quo conſumentur ita vt non ſint.Vnde Septuag. Complut. habent *abſorbebuntur*,licèt alij Codices,vt S.Hier. habeant *abſorbebunt*,alij *aſcendent*, alij *deſcendent*, *& erunt ſicut non exiſtentes*. Denique ſic Abdiam explicat Ierem.c.25.15.*Sume*,ait, *calicem vini furoris huius de manu mea*, *& propinabis de illo cunctis gentibus: & bibent*, *& turbabuntur* , *& inſanient à facie gladij*.Et c.49.12.agens de his ipſis Idumæis, & calice ab eis bibendo: *Ecce*,ait , *quibus non erat iudicium vt biberent calicem*, *bibentes bibent* , *& tu quaſi innocens relinqueris? non eris innocens* , *ſed bibens bibes*.Ludit in voce bibendi, ob cauſam moralem,quam mox afferam; ſicut ludit Apoſtolus in voce peccatum, dicens: *De peccato damnauit peccatum*.Rom.8.3.Et 2.Corinth.5.21. *Eum qui non nouerat peccatum* , *pro nobis peccatum fecit*. Rurſum, per enallagen mutat perſonam ſecundam in tertiam,putà *bibiſtis* in *bibent*, vt ſignificet Idumæos præcipuè bibiſſe,ſed tamen cum eis bibituras omnes gentes, vti initio thematis propoſuit verſ.15.

Voluptas poſt mel fundit fel.

Moral.diſce hîc, peccatorem qui bibit calicem voluptatis, bibiturum calicem afflictionis & vltionis Dei.Idem enim calix voluptatis & mellis, in fæces fellis & tribulationis deſinit, iuxta illud pſal.74.9. *Calix in manu Domini vini meri plenus miſto. Et inclinauit ex hoc in hoc: verumtamen fæx eius non eſt exinanita* , *bibent omnes peccatores terræ*. Scribit Herodot.lib.3.& Athen.lib.11.fluuium Hypanim è fontibus quinque dierum via exilem profluere ac dulcem.Deinde poſt aliorum quatuor dierum iter, perquam amarum.Talis eſt voluptas,tale eius γλυκύπικρον, id eſt, *dulce amarum*. *Amores & deliciæ celeriter defloreſcunt*, *& in omnibus rebus*,*voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt*,ait Cicero pro Cœlio.Et Boëtius lib.3. metro 7.

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes,
Apiúmque par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit,& nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Ita lege Dei æterna ſancitum eſt, vt illicita voluptas pariat tædia,angores,faſtidia, & vltricis conſcientiæ furias, quaſi præclarum ſui relinquat authoramentū:inſuper ſupplicia & flagella, quibus eam Deus caſtigat in hoc ſeculo,&in futuro, iuxta illud Apocal.18.7. *Quantum glorificauit ſe & in delicijs fuit*,*tantum date illi tormentum & luctum*. Vide ibi dicta. Ita Venus venuſta apparet oculis,ſed venenat animum:virtus verò quo minùs carneos captat oculos, hoc magis amoris eſt illex,ſed ſapiens,ſyncera & ſancta.

Erunt quaſi non ſint.] Quaſi non fuerint. vnde Pagnin.& Tigur.clariùs vertunt: *Erunt quaſi non fuiſſent* , ac ſi nunquam in rerum natura extitiſſent.

*Verſ.*17.] Et in monte Sion erit ſaluatio, & erit ſanctus:& poſſidebit domus Iacob eos qui ſe poſſederant.

Verſ. 18.] Et erit domus Iacob ignis , & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula: & ſuccendentur in eis, & deuorabunt eos: & non erunt reliquiæ domus Eſau,quia Dominus locutus eſt.

Verſ. 19.] Et hæreditabunt hi qui ad Auſtrum ſunt, montē Eſau,& qui in campeſtribus Philiſthiim: & poſſidebunt regionem Ephraim,& regionem Samariæ:& Benjamin poſſidebit Galaad.

Verſ. 20.] Et tranſmigratio exercitus huius filiorum Iſraël,omnia loca Chananæorum vſque ad Sareptam: & tranſmigratio Ieruſalem, quæ in Boſphoro eſt,poſſidebit ciuitates Auſtri.

Verſ. 21.] Et aſcendent ſaluatores in montem Sion iudicare mōtem Eſau: & erit Domino regnum.

Et in monte Sion erit ſaluatio.] Eſt hic vſque ad finem capitis duplex expoſitio extrema,vna alteri ex diametro oppoſita.Prior hæc omnia ad literam accipit de felicitate temporali Iudæorum è Babylone redeuntium, eáque partim ſub Zorobabel & Eſdra, partim ſub Machabæis per quingentos annos, qui ab hoc reditu vſque ad Chriſtum interfluxerunt, impleta eſſe cenſet. ita S. Cyril. Remig. Hugo & alij. Accedunt Chald. R. Salomon & R.Dauid,qui hæc ad literam corporaliter implenda eſſe cēſent à ſuo Meſſia venturo in fine mundi.Poſterior ex aduerſo,hæc tēporaliter in Iudæis adimpleta eſſe negat: quare hæc omnia accipit ſymbolicè & parabolicè de redemptione & felicitate ſpirituali quam attulit Chriſtus. ita S. Auguſt. lib.18. Ciuit.31.Rupert. Lyran. Clarius, Arias & Vatabl. Verùm media ſententia, quæ vtramque extremam iam dictam conciliat, vnit & includit, vera eſt, nimirum hæc ad literam accipienda eſſe de ſoſpitate & proſperitate quæ Iudæis à Deo obtigit poſt reditum è Babylone. Idipſum enim ſequentia fusè & planè exigunt: tunc enim inchoata eſt hæc Iudæorum de Moabitis,Ammonitis & Idumæis victoria. Myſticè verò & plenè,per hanc proſperitatem temporalem adumbrari & ſignificari Chriſti & Euangelij victoriam,qua Ammonitas,Moabitas,Idumæos,omnéſque gētes ſibi ac Deo ſubiecit:tunc enim plena fuit hæc victoria,planéque adimpleta quæ hîc prædicuntur. Solent enim Prophetæ à typo ad antitypum auolare, putà à Zorobabel ad Chriſtum,in eúmque deſinere; ac in eo,felici vaticinio & quaſi Euangelio propheſias ſuas terminare. ita S. Hieron. Theodor. Rupert.Haymo,Lyran.Burg.Hugo & alij paſſim.Vide can.5.& 6.quos præfixi Iſaiæ.

Anagogicè,ſignificatur hîc ſalus,felicitas,gloria & triumphus danda electis in Sione cœleſti. Ait ergo Abdias: *Et in monte Sion*; Septuag. *in monte autem Sion erit ſaluatio*; Tigur. & Vatabl. *at in monte Sion erit euaſio*, id eſt, reliquiæ euadent & ſeruabuntur. q.d. Cùm Idumæi aliæque gentes bibent calicem iræ Dei,& à Chaldęis planè vaſtabuntur,tunc ex aduerſo populus Dei,putà Iudæi & Sionidæ, qui eundem calicem guſtarunt,ſed non exhauſerunt vſque ad fæces, ſaluabuntur.Nam è Babylone poſt ſeptuaginta annos captiuitatis reduces patriæ priſtinæ libertati & felicitati à Deo reſtituentur.

Myſticè verò & plenè, iidem à Chriſto in Sion A prædicante è captiuitate maiori, putà peccati, diaboli & inferni, liberabuntur, omníque gratia & gloria donabuntur. Ita Auctores iam citati. Chriſtus enim in Sion Eccleſiam nouam inſtituit, ad eámque vocauit omnes gentes, mittens ad eos Apoſtolos, qui eos fidei, gratiæ, & ſalutis à ſe partæ participes effecerunt.

Et erit ſanctus.] Scilicet mons Sion; ob templum in eo reædificandum: vel *ſanctus*, ſcilicet Deus, erit habitans in monte & templo Sion. Hebr. eſt, *& in monte Sion erit euaſio*, id eſt, ſalus, *& ſanctitas*. Iam *ſanctitas* vel propriè accipi poteſt, vel figuratè pro templo. Templum enim Hebræi vocant קדש *kodeſ*, id eſt, ſanctitas, quia ſanctiſſimum eſt, vtpote in quo Dei ſanctitas habitat, & colitur per ſancta ſacrificia, Sacramenta, vota, preces, &c. Vnde Septuag. vertunt, *& erit ſanctum*. Hinc prior pars templi vocabatur Sanctum, poſterior Sanctum ſanctorum. Senſus ergo eſt, q.d. Mons Sion erit Primò ſanctus ob ſanctum templum cultúmque Dei in eo reſtaurandum à Zorobabel & Eſdra; Secundò, ſanctior erit cùm Chriſtus in eo prædicabit; Tertiò, ſanctiſſimus erit cùm Chriſtus in eo effundet Spiritum ſanctum in Apoſtolos, qui hanc ſanctitatem transfundeant in totum orbem, ait Theodor.

Et poſſidebit domus Iacob eos qui ſe poſſederant.] *Domus Iacob* ſunt familia, ſtirps & poſteri Iacob, putà duæ tribus Babylone redeuntes. Rurſum Hebr. מורשיהם *moreſcehem*, Primò, ſignificat *hereditates ſuas*, quaſi dicat, Iudæi redibunt ad ſuas poſſeſſiones quas ante captiuitatem habuerant in Iudæa. ita Pagnin. & Vatab. Secundò, ſignificat *poſſeſſores ſuos*, id eſt, *eos qui ſe poſſederant*. ita Noſter, Septuag. & Chald. quaſi dicat, Iudæi poſſeſſiones ſuas, quas Idumæi aliæque gentes inuaſerant & occuparant dum ipſi abducerentur in Babylonem, recipient excluſis Idumæis aliíſque inuaſoribus & iniuſtis poſſeſſoribus. Ita narrat Ioſeph. lib. 11. Antiquit. 4. Darium Hyſtaſpis, qui Cambyſi filio Cyri in regno Perſarum ſucceſſit, dediſſe Iudæis facultatem reædificandi templi, ac mandaſſe Idumæis, Samaritis & Syris, vt agros Iudæorum quos occuparant, ipſis, quaſi auitis poſſeſſoribus reſtituerent. Nec tantùm Iudæi ſua receperunt, ſed & aliena, putà ditiones Idumæorum & vicinarum gentium, hoſtium ſuorum, inuaſerunt & occuparunt. Qui enim inuadit aliena, meretur perdere ſua. Id factum à Iuda Machabæo 1. Mach. 10. 16. & ab eius nepote Hyrcano, qui Idumæos omnino perdomuit & ſubiugauit. ita S. Hieron. Theodor. Remigius & alij. Myſticè, pleniùs & perfectiùs id factum à Chriſto & Apoſtolis, qui è Sione egreſſi Idumæos omnéſque gentes veræ Sioni, id eſt, Eccleſiæ & Chriſto, ſubiecerunt. ita Lyran. Arias, Vatablus.

Vers. 18. *Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula.*] *Domus Iacob* ſunt duæ tribus, vt dixi: *domus Ioſeph* ſunt decem tribus Iſraël: harum enim caput fuit Ephraim prognatus ex Ioſeph, q.d. Duæ tribus, putà Iuda & Beniamin, cum illis qui è decem tribubus vel ante captiuitatem, vel poſt eam ſe Iudæ iunxerunt, & in eandem rempub. ac Eccleſiam cum eo in Ieruſalem & Iudæa conſpirarunt, inuadent Idumæam eámque ſuccendent, aut ſibi ſubdent, ſicut ignis ſibi ſubdit ſtipulam. Factum id literaliter à Iuda Machabæo, & Hyrcano, qui Idumæos ad circumciſionem compulit fecitque Iudæos, teſte Ioſepho lib. 13. Antiq. 17. Vnde obſeſſa Ieruſalem à Tito, viginti millia Idumæorum in Iudæorum auxilium venerunt, ait Ioſeph. lib. 4. Belli cap. 6. ita S. Hieron. Theodor. Remig. & alij. Myſticè, id factum ab Apoſtolis, qui igne charitatis Chriſti combuſſerunt infidelitatem, vitia & idola Idumæorum, vt peccatis mortui, iuſtitiæ & Deo viuerent. ita Lyran. Arias, Vatabl. & alij.

Et ſuccendentur (*domus Eſau*, id eſt, Idumæi) *in eis*, putà per flammam Ioſeph & ignem Iacob: *& deuorabunt*, Iacobitæ & Ioſephitæ, *eos.*] Scilicet Eſauitas & Idumæos.

Et non erunt reliquiæ (id eſt, *reſiduus*, vt vertunt Aquila & Theodotion; vel, *effugiens*, vt Symma- B chus) *domus Eſau.*] Septuag. vertunt, *non erit πυροφόρος domui Eſau*: πυροφόρος, id eſt, frumentarius, qui frumenta ſuggerat, qui habeat curam annonæ aduehendæ & admetiendæ: vnde Lucilius, qui Magni Pompeij magnus fuit auunculus, lib. 9. Satyr.

Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum
Vnà adfert.

Rutellum vel rutrum dicitur à radendo, ait Nonius, quòd frumentum modium ſuperans abradat. Alij, ait S. Hieron. legunt πυρφόρος, id eſt, ignifer, qui geſtare poſſit igniculum, idque longè verius eſt. Alludit enim ad id quod præceſſit: *Erit domus Iacob ignis*, q. d. Domus Eſau non feret, non ſuſtinebit ignem domus Iacob, ſed ei ſuccumbet & comburetur.

C Quæres Primò, quis ſit hic πυροφόρος, vel πυρφόρος (hæc enim duo idem ſunt) id eſt, ignifer? Primò, aliqui πυροφόρον accipiunt pro milite valido qui ignes ſpirat, & ignes tectis hoſtium inijcit. Ignis nomine, ait Theodor. vis ac robur intelligitur, q.d. Nulla vis Idumæis relinquetur. Ignifer quis?

Secundò, à Caſtro ſic exponit, *non erit ignifer*, id eſt, ſuperſtes Idumææ, qui poſteris vitæ generíſque lampada tradat. In Script. enim generis propagatio vocatur lucerna: quia ſicut lucerna ignem & lumen, ſic generatio familiam conſeruat. Vnde iſtud, *Vt remaneat lucerna* (id eſt, poſteritas) *Dauid*, 3. Reg. 11. 36. Vbi eſt elegans alluſio ad priſcum ritum λαμπαδουχίαν, quo ſolebant D in Promethei (hunc enim dictitant ignem è cœlis ſuffuratum, eundem in terras detuliſſe) ludis curſores defatigati, lampadem recentibus ſibi viciſſim ſuccedentibus in manus dare, quaſi ſymbolum humanæ propagationis, iuxta illud Lucretij:

Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.

Quod imitatus Plato lib. 6. de Legibus, ſcribit ciues oportere liberis generandis atque educandis operam dare, vt vitam quam ipſi à maioribus acceperunt, viciſſim quaſi tedam ardentem poſteris tradant. Quare Græci fortè à Prometheo hoc prouerbium ſumpſerunt: *Non eſt pyrophorus*, id eſt, nullus eſt ſuperſtes, ne Prometheus quidem ignifer. Pyrophorus enim eſt Prometheus, qui E ſolus diluuium Deucalionis euaſit, ideóque igne cæleſti genus humanum quaſi alter Noë reſtauraſſe fertur, vel potiùs fingitur. Si enim hic pyrophorus periiſſet, periiſſet planè genus humanum.

Tertiò & genuinè, Luiſius Legionenſis, & ex eo Delrio adagio 984. per pyrophorum accipiunt priſcum anteſignanum & legatum caſtrorum, quem ita depingit Alex. ab Alex. lib. 5. Genial. c. 3. Ignifer quaſi prælij per ignem ſignifer. *Præualuit Græcorum mos, vt quoties procincta acies congredi parant, ante prima ſigna ſtaret vates laureos ferens ramos & corollas; cui Pyrophoro dixere nomen,*

Digitized by Google

nomen, quoniam lampada præferret quem violare ſummum habebatur nefas, quòd legati munere fungeretur. Accepit hoc Alex. à Suida voce πυρφόρος. qui & addit, vates hoſce πυρφόρους fuiſſe ſacerdotes, ideóque inuiolabiles, indéque manaſſe prouerbium: *Ne* πυρφόρος, id eſt, *ignifer, quidem ſuperfuit*, quo vtebantur Græci æquè ac Latini, dum crudelem aliquam ſtragē, in qua omnes ad vnum cæſi eſſent, ſignificare vellent. ita & Pollux, & Heſychius: *Pyrphorus*, inquit, *qui fert ignem, & ſolus ſeruabatur in bello.* Quin & Philo Iudæus lib. 1. de vita Moſis, tantam Ægyptiorum in mari rubro fuiſſe ſtragem ait, *vt nec reliquus eſſet cladi vel ignifer, qui eam nunciaret.* Huc accedit S. Hieron. qui πυρφόρος interpretatur *frumentarius. Eos enim*, inquit, *quos nunc agentes in rebus vel veredarios appellant, veteres frumentarios nominabant.* q. d. Ne πυρφόρος, id eſt, frumentarius, putà veredarius, hoc eſt, nuncius, tantæ Idumæorum cladi ſupererit. Nam is vel ab hoſte dedita opera relinqui ſolet ad eam nunciandam. Quocumque alludatur, certum eſt per πυρφόρον ſignificari reſiduum & ſuperſtitem, vt notat Theodor. quia id ſignificat Hebr. שָׂרִיד *ſarid*, itáque vertunt Aquila, Symmach. Theodot. omnéſque Interpretes.

Idumæi quando perierint?

Quæres Secundò, an, quando & quomodo reliquiæ omnes Idumæorum perierunt? Reſpondent aliqui, ſenſim omnes periiſſe, licèt quando perierint non conſtet. Periiſſe enim liquet ex eo, quòd iam ne Idumæorum quidem nomen ſuperſit: gens ergo periit, licèt ex ea pauci aliqui, iique pauperes & imbecilles, remanſerint. Verùm obſtat, quòd Abdias ſignificet, à Iudæis perdendos eſſe Idumæos, ita vt ne vnus quidem eorum ſuperſit. Hoc autem falſum eſſe videtur: nam cùm Iudæi exciſi ſunt à Tito, ſupererant Idumæi, imò venerunt in auxilium Iudæorum, vti paulò antè dixi. Poſtquam autem Iudæi exciſi ſunt à Tito, non potuerunt delere Idumæos. Reſp. ergo, reliquias Idumæorum periiſſe, quia Idumæi ſubacti ab Hyrcano ad vnum omnes circumciſi ſunt; itaque deſierunt eſſe Idumæi, & cœperunt eſſe Iudæi. Hoc eſt quod paulò antè dixit: *Poſſidebit domus Iacob eos qui ſe poſſederant.* & verſ. 21. *Et aſcendent ſaluatores in montem Sion iudicare domum Eſau: & erit Domino regnum.* Vbi planè ſignificat non perituros poſteros Eſau, ſed iudicandos, id eſt, regendos, à Sionidis & Iudæis, ita vt fiant Iudæi & regnum Dei. Myſticè verò, Idumæi conuerſi ab Apoſtolis & viris Apoſtolicis, deſierunt eſſe Idumæi, & cœperunt eſſe Chriſtiani. Denique ſi qui noluerint, vel adhuc nolint conuerti, hi aut perierunt, aut peribunt in die iudicij, cùm Chriſtus omnes infideles exterminabit & relegabit ad tartara.

Dices, Daniel cap. 11. 41. aſſerit Idumæos fore tempore Antichriſti, & ab eius tyrannide fore immunes. Reſp. Idumæos vocat incolas eius montis & rupis quem olim incoluerunt Idumæi, qui iam ſunt alia gens, aliúdque nomen obtinent. Hi enim ob rupes & montes inacceſſi, euadent caſtra & furorem Antichriſti.

Vers. 19.

Et hereditabunt hi, putà domus Iacob & Ioſeph, id eſt, Iudæi, eos *qui ad Auſtrum ſunt*, putà *montem Eſau*, &c.] Vnde clarè vertit Tigurina & Vatabl. *occupabunt* domus Iacob & Ioſeph, *Auſtrum; nempe montem Eſau.* Nam Iudæa ad Auſtrum habet Idumæam; ad Occidentem Philiſthæam; ad Aquilonem Samariam & Galilæam; ad Orientem Galaad, Moab & Ammon. Vnde

A verſ. 20. de Ieruſalem dicitur: *Poſſidebit ciuitates Auſtri.* Verùm meliùs cum Noſtro, Pagnino & Septuag. vertas, *Auſter*, id eſt, *qui ad Auſtrum ſunt poſſidebunt montem Eſau: & campeſtria*, id eſt, *qui in campeſtribus habitant, poſſidebunt Philiſthinos.* Hunc eſſe ſenſum patet, ſi quis intueatur Hebræa. *Sepheta* enim eſt nomen proprium regionis campeſtris Iudææ, vt patet ex tabulis Adrichom. quam rectè Campaniam verteris. Vnde & Tigurina poſteriori parte huc inflectit; vertit enim, *& declives campi* (id eſt, campeſtria) poſſidebunt *Paleſtinos.* Rurſum hunc ſenſum exigit id quod ſequitur: *Et Beniamin poſſidebit Galaad.* Ergo Auſter, vel ad Auſtrum, non ſunt Idumæi, ſed Iudæi. Hi dicuntur eſſe ad Auſtrum, non B reſpectu Idumæorum: horum enim reſpectu ſunt ad Aquilonem; ſed reſpectu Beniamin & aliorum Iudæorum. Senſus ergo eſt q. d. Iudæi illi qui præ aliis magis ad Auſtrum vergunt, ideoque eorum reſpectu Auſtrales vocari poſſunt, hi poſſidebunt Idumæam, vtpote Auſtralem pariter, ideoque ſibi viciniorem; Iudæi verò qui Sepheta, id eſt, campeſtrem regionem incolunt, putà eam quæ eſt circa Eleutheropolim, vel eam quæ eſt circa Lyddam & Emaus, id eſt, circa Dioſpolim & Nicopolim, poſſidebunt vrbes & agros Philiſthinorum; vtpote ſibi viciniores, putà Gazam, Aſcalonem, Accaron, Geth & Azotum: inſuper tribum Ephraim, & reliquam Samariam, quæ illis ab C Oriente vicina ſunt. Tribus verò *Beniamin poſſidebit Galaad*: illi enim vicina eſt Galaaditis. ita S. Hieron. Ribera & alij. Senſus ergo eſt q. d. Iudæi redeuntes è Babylone poſſidebunt circumcirca ad quatuor mundi plagas regiones vicinas hoſtium ſuorum, eaſque inter ſe congruè pro ſitu & vicinitate loci diſtribuent: vnde & Ezechiel eiſdem illas diſtribuit cap. 47. Id ex parte & inchoatè impletum eſt per Machabæos Iudam, Simonem, Ionatham, Hyrcanum, & Alexandrum Hyrcani filium. Hi enim ſubegerunt Idumæos, item Philiſthinos, putà Azotum, & Gazam, ſiue D Gadaram, 1. Machab. 5. 65. & 68. & 2. Machab. 10. 16. 32. & ſeq. Item ſortem tribus Ephraim, adeoque totam Samariam, quam Hyrcanus Simonis filius omnino ſubegit, exciſo templo in monte Garizim Hieroſolymæ æmulo, teſte Ioſepho lib. 13. Antiq. cap. 17. & 18. item Galaaditem, 1. Machab. 5. 36. item omnes ditiones Chananæorum vſque ad Sareptam, quæ eſt inter Tyrum & Sidonem, hoc eſt, vrbes omnes maritimas Palæſtinorum vſque ad Sidonem, nimirum Iamniam, Ioppen, Dor, Cæſaræam, Ptolemaïda, Tyrum ipſámque Sareptam, vt patet ex Ioſepho 13. Antiq. 23. & ex Ioſippo lib. 4. 12. Vnde & poſtea Auguſtus Cæſar occupata Iudæa, hæc omnia tam-E quam Iudææ ſubiecta dedit Herodi Aſcalonitæ, eóque mortuo illa in quatuor tetrarchias diuiſit, tradiditque filiis eius, quos tetrarchas conſtituit, Luc. 3. 1. Verùm quia Machabæi hæc loca ſubiecerunt quidem, ſed non occuparunt (nec enim in his locis habitarunt Iudæi, ſed Philiſthæi, Samaritæ, Idumæi, &c.) quod tamen fore hîc ſignificat Abdias, dicens: *Et hereditabunt & poſſidebunt*; hinc Secundò, pleniùs id impletum eſt myſticè ab Apoſtolis, qui fundata Eccleſia in Iudæa, inde exeuntes ad vicinos Samaritas, Idumæos, Philiſthæos alióſque populos, omnes illi ſubiecerunt. ita Lyran. Arias, Vatab. & à Caſtro in paraphraſi: Apoſtoli, inquit, viríque Apoſtolici diſtribuent ſibi omnem circum regionem, quam Euangelico

Digitized by Google

bello Chriſto ſubiiciát,& qui ad Meridiem exierint,perluſtrabunt Idumæam; qui ad Occidétem, terram omnem Philiſthæorum; qui ad Septemtrionem, Galilæam & Samariam; at qui ad Ortum, poſſidebunt Chriſto Galaaditas & Arabes: nominatim verò *Beniamin*,id eſt, S.Paulus ortus ex tribu Beniamin, *poſſidebit Galaad:* quia ipſe conuertit Arabiam,cuius pars eſt Galaad: nam,vt ipſe ait Galat.1.17.*Abij in Arabiam*,vt ibi ex vocatione & officio meo de more prædicarem,Arabéſque facerem Chriſtianos.

Vers. 20. *Tranſmigratio exercitus huius filiorum Iſraël*, q. d.Exercitus, vel turma & multitudo hæc Iſraëlitarum tranſmigrans,hoc eſt quæ olim è Iudæa captiua à Chaldæis abducta tranſmigrauit in Babylonem,tandem inde feliciter & glorioſè rediens, poſſidebit *omnia loca Chananæorum*, putà totam illam plagam maritimam quæ excurrit *vſque ad Sareptam.*] Sidoniorum: quare plura poſſidebit poſt captiuitatem quàm ante eam poſſederat. ita S.Hieron.Cyril.Theodor. Haymo & Hugo. Pro *Sareptam* hebr.eſt צרפת *tſarphat*,per quod Hebræi, R.Salomon,R.Dauid,Lyra.Clarius, Pagn.Arias, Vatab.& alij accipiunt Franciam: hanc enim eſſe Sareptam Galliarum,ſicut illa Iudaica, in qua vixit Elias,dicta fuit Sarepta Sidoniorum, quia erat prope Sidonem;fortè ex eo,quòd hi Sareptani ex ſe coloniam duxerunt in Galliam,ſicut Tyrij duxerunt Carthaginem & Tarteſſum in Hiſpania; aut ex ſiluis & officinis conflatoriis æris,ferri,laterum,&c.quibus Gallia abundarit.Inde enim dictam volunt Sareptam Sidoniorum: radix enim צרף *tſaraph* ſignificat accendere,cõflare:aut aliunde.nil enim certi hac de re afferri poteſt. Sic per Chananæos R.Dauid,Arias & alij accipiunt Alemannos: Chananæos enim poſtquam ex Chananæa per Ioſue & Iſraëlitas eiecti,per varias gentes, putà Africam, Illyricum, & Germaniam diſperſi ſunt, dictos eſſe Alemannos. Alemannus enim germanicè idem eſt quod omnis vir,omnis gens. q. d. Prædicatores Euangelici Chriſto ſubiicient Africam,Illyricum,Germaniam, omnéſque Chananæos,id eſt,gentes idololatras & impias, vſque ad Gallias, ad quas venit S.Magdalena, Martha, Lazarus, Maximinus, Martialis & alij,qui eas ad Chriſtum conuerterunt.Perperam Iudæi hæc exſpectant corporaliter à ſuo Meſſia, nimirum vt omnes haſce regiones eis ſubiiciat, quin & Galliam & Hiſpaniam, adeò vt Iudæi toti penè orbi dominentur.

Sarepta Gallia.

Chananæa Germania.

Et tranſmigratio Ieruſalem quæ in Boſphoro eſt, poſſidebit ciuitates Auſtri.] q. d. Hieroſolymitani qui è Iudæa tranſmigrarunt in Boſphorum, reuerſi in patriam poſſidebunt vrbes Auſtrales,putà ciuitates ſuas, nimirum Iudææ, quæ reſpectu Babylonis & vicinarum regionum eſt Auſtralis. Nota.Pro *Boſphoro* hebr.eſt ספרד *Sepharad*, quod vt nomen proprium retinuerunt Aquila, Symmach.& Theodor.&,vt videtur,Septuag.vertunt enim *Ephrata.* Suſpicor cum Ribera in Septuag. legendum *Sepharata*:ſic enim habent Hebræa,& ſic verterunt alij iam citati. Lyra. vult eſſe locum in Babylonia. Noſter autem Hebræus, ait S.Hieron.dixit Boſphorum vocari *Sepharad*.fortè à סוף *ſoph*,id eſt,terminus,& רד *rad*,id eſt,deſcenſus,vel ארץ *erets*,id eſt,terræ. Boſphorus enim eſt terminus Græciæ,Thraciæ, aliarúmque terrarum. Aut certè à *ſoph*,id eſt,terminus, *pered*, id eſt,diuiſionis, quia diuidit duo maria & duas continentes oppoſitas, adeóque Aſiam ab Europa diſcludit.

Boſphorus quis.

Vnde & S.Hiero. addit,*Sepharad* Aſſyriacè ſignificare vniuerſaliter terminum. Adde,Hebr. בספרד *biſparad*, ſi conſonantes ſpectes, idem penè eſt quod *Boſphorus*.Nam *beth* in *biſparad*,poteſt accipi vt radicale,non vt ſeruile ſignificans *in*. Hinc & Chaldaicè *ſephara* idem eſt quod terminus, limes,portus, ſtatio; Arabicè verò eſt tranſitus ſiue traiectus: ספר *ſaphar* enim Arabicè idem eſt quod tranſiit, traiecit, nauigauit. Vnde & Melitenſes (qui multas habent voces mutuatas à Syris & Arabibus) *ſepharad* vocant traiectum ſiue tranationem boum;& *ſepharheim* vocant tranationem animalium: indéque nonnulli viri docti putant *Sepharuaim* fuiſſe vrbem iuxta Boſphorum,ita dictam à tranatione animalium per illas maris anguſtias, quam expugnauit Sennacherib Iſaiæ 36. 19. Porrò Boſphorus eſt anguſtum mare,quod à bobus tranari poteſt,ait Plinius lib. 6. c. 1. ita dictus,quòd ſit τῦ βοὸς πορεία,id eſt,bouis iter & via. Boſphorus eſt duplex, vnus in Propontide, qui Chalcedonem à Conſtantinopoli breui freto diuidit:hic Thracius cognominatur.Alter in introitu Mæotidis paludis, qui à populis accolis Cimmerius dicitur,de quo Ouid.

Boſphorus & Tanais ſuperant Scythiæque paludes. De Thracio hîc agi videtur. Eouſque enim relegatos & diſperſos fuiſſe Iudæorum captiuos in captiuitate Babylonica,docet S. Hieron.hîc,& in Zachar.c.10.Hebræi,Emmanuel, & Mariana,qui tamen cenſet Iudæos in Boſphorum relegatos ab Adriano Imper.non à Chaldæis. Alij tamen viri docti cenſent hîc agi de Boſphoro Cimmerio: in eo enim dominabantur Aſſyrij, indéque colligebant milites. Pontici enim & Cimmerij ex climate frigido & aſpero,erant homines duri & aſperi, ideóque in bellis ſæui & acres. Vnde Diodorus Siculus lib.3.c.7.ait Sardanapalum præuidentem excidium ex oraculo dicente, Niniuen tunc capiendam cùm fluuius vrbi hoſtis fieret(tunc enim Tigris imbribus excreſcens muros Niniues deiecerat ad ſtadia viginti) tres filios amandaſſe cum magna auri copia in Paphlagoniam ad Cottum Præſidem, ducum omnium ſibi acceptiſſimum. Paphlagonia autem vergit ad Boſphorum & Pótum: quocirca Strabo hoc regnum vocat Boſphoranum. Eò ergo multos Iudæorum ab Aſſyriis & Babyloniis relegatos cenſent, qui in aſpera regione ab aſperis incolis dura patiebantur. Ibi enim eſt Cerberion mons & oppidum,Cocytus, Phlegethon & Tartarus: quocirca Homerus inferni ſedem collocat apud Cimmerios, ſiue ob perpetuas tenebras,ſiue ob metallorum frequentes fodinas,ſiue ob valles opaciſſimas & hiberno ſoli inacceſſas;adeò vt Gentiles cẽſerent illic eſſe inferni oſtium. Sicque accipiunt illud Iſaiæ 28. 15. *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum*,putà cum Cimmeriis & regno Boſphorano,ſcilicet cum Aſſyriis regnãtibus in Ponto & Boſphoro. A tam ſæua ergo & horrida captiuitate Iudæos liberandos prædicit Abdias;ac per hoc repræſentat, à morte & inferno nos liberandos per Chriſtum:vt,ſicut Iudæi ab Aquilone rigidiſſimo tranſlati ſunt ad Auſtrum calore ſuauiſſimum;ita à peccato, accedia & vitiis per Chriſtum transferamur ad auram & flatum ſuauiſſimum Spiritus ſancti, quæ nos amore Dei & virtutis faciat ardentes. Huc facit illud Tibulli lib. 3. eleg. 5.

Elyſios olim liceat cognoſcere campos,
Lethæamque ratem,Cimmerióſque lacus,

inter

Digitized by Google

infernos ſcilicet & caliginoſos. Et illud Ouid.

Boſphorus & Tanais ſuperant, Scythiæq; paludes.

Et iſtud Lucani:

Sic ſtat iners Scythicas aſtringẽs Boſphorus vndas.

Porrò Plinius lib.2. c. 15. aſſerit Boſphori Cimmerij latitudinem eſſe mille quingentorum paſſuum. Regni Boſphorani rex poſtmodum fuit Mithridates,eo ſpoliatus à Romanis.

Senſus ergo eſt,Iudæi qui in captiuitate Babylonica in Boſphorum tranſlati ſunt,inde cum cæteris Iudæis è Babylone redeuntibus reuertentur, & poſſidebunt ciuitates Auſtri, putà Iudææ patriæ ſuæ,quæ Auſtralis eſt.

Porrò Hebræi,Chald.Syrus,Arabicus vterque, Ioſippus filius Gorionis lib.3.Hiſtor.c. 15. & lib. 5.c.25.R.Salomon,R.Dauid,Lyra. Clarius,Pagn. Arias,Vatab.Burgenſis,à Caſtro, Emmanuel,Mariana,& alij multi per *Sepharad* accipiunt Hiſpaniam:& ita Rabbini vbicumque ſint , Hiſpaniam vocant *Sepharad*. Hiſpania enim à Geographis & Poëtis priſcis ponitur vltima pars orbis:vnde iuxta Compoſtellam locus eſt,qui dicitur *fines terræ*. Boſphorus ergo Hiſpanicus ſunt Gades,ſiue fretum Herculeum,vulgò *ſtrictum Gilbratar*,vbi ſunt columnæ Herculis , qui eas ibi poſuit quaſi fines ſuæ profectionis ſuarúmq; victoriarum:vnde eas ſuperans Carolus V. mittendo claſſes in Americam,hoc ſibi ſymbolum ſumpſit,*Plus vltrà* , q.d. Superaui Herculem eiúſque columnas & terminos.Accedit,quòd multi cẽſeant Hiſpanos oriundos ex Thubal, & Ibelis , vel Iberis habitantibus iuxta Boſphorum & Pontum Euxinum , indéque vocatos Iberos,vti dixi Geneſ.10.2. Fauet nomen *Sperida*,quo Gręci,ait Arias,Hiſpaniam appellant: *Sperida* enim , ſi literas conſonantes , quas ſolas conſiderant Hebræi , ſpectes , idem eſt quod *Sepharad* : licèt Græci Hiſpaniam vocent *ἑσπερίδα* & Heſperiam,eo quòd Occidentalis ſit regio. fortè à Græco *ἑσπερίδα* Hebræi Hiſpaniam vocarunt *Sepharad*:Græcis enim vicini erant Phœnices & Iudæi. Audi rem miram ex Ioſepho lib.1.contra Appion.*Nam Gallos & Hiſpanos vſque adeò ignorarunt ſcriptores* , &c.*vt Hiſpanos qui tantam occiduæ terræ partem incolunt, vrbem vnam eſſe putauerint, eo quòd illæ gentes nullum haberent cũ cæteris commercium.* Rurſum fauet huic ſententiæ quod Ioſephus lib.11.Antiq.c. 11. ex Megaſthene aſſerit, Nabuchodonoſorem poſt exciſam Ieruſalem ſubiugaſſe Hiſpaniam; videtur ergo plures Iudæorum eò tranſtuliſſe.Iuxta hanc ſententiam ſenſus erit. q.d.Iudæi in Hiſpaniam traducti,inde cum cæteris Babylone redeuntibus ſub Cyro reuertentur in ciuitates Auſtri,putà in Iudæam.

Sepharad Hiſpania.

Myſticè , q. d. Apoſtoli è Iudæa in Hiſpaniam excurrent , atque ab Auſtrali regione Gadium & prouinciæ Bæticæ , in alias Hiſpaniæ prouincias, indéque in Africam,imò in Braſiliam,Americam, Æthiopiam (hæ enim omnes ſunt ad Auſtrum) traiicient,eoſque omnes Chriſto ſubiicient, vti fecit S.Iacobus , S.Paulus , eorúmque ſucceſſores. Magna enim gloria Eccleſiæ , æquè ac Hiſpanorum & Luſitanorum eſt , noui orbis , putà Indiarum Occidentalium & Orientalium , ſubiugatio & conuerſio.Ita præter alios Acoſta lib.1. Indicæ Hiſt.c.15.vbi ait , decere vt in Script. tantæ rei, putà Americæ,conuerſio extet.

Impugnant hanc ſententiam fusè Sanchez & Ribera (licèt qui huius compendium confecit, eam tueatur.) Primò , quia recentiores Hebræi tantùm Hiſpaniam vocant *Sepharad*. Reſponderi

A poteſt,Chaldæum Interpretem eſſe veterem,item Ioſippum, eóſque à veterioribus id accepiſſe. Secundò , quia S. Hieron. *Sepharad* vertit Boſphorum,non Hiſpaniam , non Gades. Reſpond. Boſphorus græcè nomen commune eſt,& in genere maris anguſtias quæ à bobus tranari poſſunt,ſignificat : Latinè maris anguſtiæ inter duas continentes, vocantur Porthmos,ſicut ex aduerſo terra anguſta inter duo maria,vocatur Iſthmus. Sicut ergo eſt Boſphorus Thracius,& alter Cimmerius , ita eſt & Hiſpanicus , putà Gades , æquè ac Indicus in freto Magellanico , & Arabicus & Perſicus in ſinu Arabico & Perſico. Rurſum Hebr. *Sepharad* Aſſyriacè teſte S. Hieron. in genere terminum ſignificat : fieri autem poteſt vt B hoc nomen genericum appropriatum ſit Hiſpaniæ,quia ipſa ab Occidente eſt finis & limes Europæ : poſt illam enim , adeóque poſt Gades ſequitur Oceanus. Senſus ergo eſt q. d. Iudæi qui per omnes terminos,adeóque vſque ad Boſphorum diſperſi ſunt,ad Auſtrum , id eſt,in Iudæam, redibunt. ita S.Hieron.

Myſticè,Apoſtoli & viri Apoſtolici in terminis regionum, vt in Boſphoro Thracio , Cimmerio, Hiſpanico,&c.conſtituti,inde pergent ad prouincias Auſtrales,eáſque nomine Chriſti poſſidebũt. Chriſti enim ſalus & Euangelium à Chananæa per Meridiem cæteráſque plagas vſque in Galliam,Germaniam,Hiſpaniam,Africam,Americam C tranſmigrauit,totúmque orbem peruaſit.

Porrò *Sepharad* peregrinum,putà Aſſyriacum, eſſe nomen inde colligi poteſt,quòd Hebrææ radices ſint triliteræ; quadriliteræ ergo , vti eſt *Sepharad*,ſunt peregrinæ & ex alia lingua aſcitæ;vel certè ex duabus radicibus Hebræis conflatæ ſunt & compoſitæ.Id notant peritiores Hebræi. Rurſum Hebræa nomina ſunt communia multis , & plura ſignificant. *Sepharad* ergo Boſphorum Thracium,Cimmerium,Magellanicum , & Gaditanum, indéque Hiſpaniam ſignificat. Ipſa enim eſt terminus(quem ſignificat *Sepharad*) cõtinentis : quia maiori parte mari , tum Mediterraneo, D tum Oceano cingitur.Et eſto , poſt tempora Abdiæ ac Chriſti Hiſpania à Iudæis vocata eſſet *Sepharad* , tamen quia ab omnibus omnino Iudæis præteritorum ſæculorum(quos nouimus) ita vocatur , credendum eſt ad eam quoque reſpexiſſe Abdiam;quia non tantùm hominibus ſui æui,ſed & noſtri, ſua ſcripſit oracula.Sic Iſaias c. 49. 12. prædixit conuerſionem Sinarum,eóſque Hebraicè vocat *Sinim*, eſto æuo Iſaiæ non haberent hoc nomen, ſed noſtro, quo eius prophetiam expleri cernimus,vt ibi dixi.

Dices , Abdias prophetat hîc de ſolis Iudæis: illi autẽ in Hiſpania pauci numero ad Chriſtum E fuerunt conuerſi:reliqui in Iudaiſmo manſerunt: vnde à Ferdinando & Iſabella Hiſpania excedere ſunt iuſſi.Reſp.ad literam permulti Iudæi per vaſtationem Iudææ in Hiſpanias aliáſque oras diſperſi, ſub Cyro & Machabæis in Iudæam redierunt. Myſticè multi quoque ex iis ad Chriſtum ſunt conuerſi.Multi enim ab Adriano Imp.Iudęa expulſi profugerunt in Hiſpanias. Imò Lucius Dexter,cui S.Hier. inſcribit tractat. de Scriptor. Eccleſ. in Chronico nuper edito tradit, Iudæos Hiſpanos cùm inaudiſſent de prodigiis Chriſti & Apoſtolorum,miſiſſe legatum ad eos,qui aliquos ex iis in Hiſpaniam mitti depoſceret : vnde mox miſſum eſſe S. Iacobum , quem ſolis Iudæis in Hiſpania prædicaſſe cenſet quoque Baron.& alij:

Digitized by Google

qua de re plura dicam Actor.12. Denique Iudæi & Iſraëlitæ non carnales, ſed ſpiritales hîc intelliguntur, putà credentes in Chriſtum. Hi enim ſunt veri Iſraëlitæ, filij Abrahæ, & promiſſorum Dei hęredes, vt docet Apoſt.Rom.9.6.& ſequent.

Septẽ gentes ſeptem vitia.

Tropol.Hugo de S. Victore per ſeptem haſce gentes accipit ſeptem vitia capitalia, quæ Iacob, id eſt, fidelis luctator, habitans in Sion, id eſt, in ſpecula mentis, ſupplantat tum in ſe, tum in aliis per ſeptem virtutes contrarias, & per ſeptẽ dona Spiritus ſancti, ac per ſeptẽ petitiones orationis Dominicæ, ſeptémque primas beatitudines. Primò ergo Eſau & Idumæi odio Iudæorum flagrantes, denotãt iram. Hanc ſupplantant ij *qui ad Auſtrum ſunt*, putà qui vento calido & ſpiritu charitatis dilatati & accenſi, omnes anguſtias omnéque frigus odij & iracundiæ ſuffocant. Secundò, Philiſthiim, id eſt, conſperſi cinere, vel ruentes potu (à radice נפל *naphal*, id eſt, cecidit, & שתה *ſata*, id eſt, bibit, teſte Pagnino in Interpret. nom. Heb.) denotant gulam & guloſos. Hanc ſupplantant qui *in campeſtribus* frugalitatis, temperantiæ & continentiæ degunt, ac oleribus & leguminibus campeſtribus potiùs, quàm carnibus & deliciis vrbanis veſcuntur. Iidem tertiò ſubigunt & poſſident *Ephraim*, id eſt, ſuperbiam; & quartò, *Samariam*, id eſt, inuidiam: Ephraim enim dedit reges ſuperbos Iſraëli; Samaritæ inuidi fuerunt & æmuli Iudæorũ. Quintò, *Beniamin*, id eſt, filius dexteræ, putà ſtrenuitas, diligentia & fortitudo *poſſidebit Galaad*, id eſt, ſubiugabit acediam: Galaad enim idem eſt quod aceruus teſtimonij, vbi & Laban feſſus deſtitit perſequi filias ſuas, ac receſſit à Iacob. Sextò, *tranſmigratio Iſrael*, id eſt, fideles, qui in terra peregrinos ſe æſtimant, ac migrant in cœlum vt videant Deum, eiq; dominentur, poſſident omnia loca Chananæorũ & Sareptæ, id eſt, omnes auaritiæ artes & ſpecies ſubigunt. Chananæus enim idem eſt quod mercator, cuius propria eſt auaritia: Sarepta idem eſt quod conflatorium, in quo ſcil. conflatur aurum & argentum. Septimò, *tranſmigratio Ieruſalem, quæ eſt* in Sepharad, ſiue *Boſphoro*, id eſt, fideles, qui debellatis animi perturbationibus ad viſionem pacis aſpirant & tranſmigrant, ideóque à carnis deliciis longiſſimè recedũt, ſenſúſque omnes coarctant, & per bouinos labores edomant, hi, inquam, poſſidebunt ciuitates Auſtri, id eſt, omnes libidinis & carnalis concupiſcentiæ æſtus ſupprimẽt & extinguent: itáque quaſi ſaluatores, victores & triũphatores de Idumæis cæteriſque hoſtibus deuictis, glorioſè aſcendent in montem Sion, i. in cœlum, ibique cum Deo regnum felicitatis æternæ inibunt, quod hîc per gratiam, ſuique & vitiorum victoriã inchoarunt.

Exercitus dictus ab exercendo.

Nota vocem *exercitus*, cùm ait, *Trãſmigratio exercitus huius filiorum Iſraël*: exercitus enim dicitur multitudo militum, eò quòd exercẽdo fit melior. Ita Vegetius lib.2.de re milit. *Numerus*, inquit, *militum exercitatur: vnde & re ipſa ab opere exercitus nomen accepit, vt ei nunquam liceret obliuiſci quod vocabatur.* Ita olim Romani (vti etiamnum ſtrenui duces) milites ſuos, præſertim tirones, perpetuò in armis omnique labore & auſteritate caſtrenſi exercebãt. Audi Ciceronẽ Tuſcul.2. *Noſtri exercitus primum vnde nomen habeant vides; deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mẽſis cibaria, ferre ſi quid ad vſum velint, ferre vallum: nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant quam humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis eſſe dicunt. quæ quidem*

A *ita geruntur aptè, vt ſi vſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis vt membris pugnare poſſint. Quid exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quanti laboris eſt? Ex hoc ille animus in prælijs paratus ad vulnera. Adduc pari modo inexercitatum militem, mulier videbitur.* Exercitatos hoſce imitentur milites & pugiles Chriſti, vt non vno die, menſe, vel anno, ſed iugiter per omnem vitam arma tractẽt, corpus duris vigiliis, ieiuniis, laboribus; animũ piis orationibus, meditationibus, ſtudiis, lectionibus exerceãt. Ita fient fortes & inuicti: ita aduerſarios ſuperabunt: ita aduerſa omnia ſibi ſubdent & ſeruire cogẽt. Hoc vnum faciebant olim Anachoretæ, qui inde Aſcetæ, i. exercitatores, ſunt appellati. Idem faciunt nunc Cœnobitæ & Religioſi.

B Rurſum exercitus ſignificat multitudinem. *Exercitum*, inquit Vlpianus, *dicimus non vnam cohortem, neque vnam alam, ſed numeros multos militum.* Vnde Virgil.lib.9.Æneid.

Iamq; omnis campis exercitus ibat apertis
Diues equũm, diues pictai veſtis & auri.

Ita miles Chriſti omnes ſenſus, omnes animæ potentias, omnes mentis dotes & vires in aciẽ educat, eóſque numeroſiſſimis hoſtibus opponat. *Quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra* C *ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam iuſtitiæ*, &c. Epheſ.6.12. Vide quæ ibidem de panoplia militis Chriſtiani annotaui.

Aſcendent, q. d. Exurgent & venient in Sion, Vers.21. putà in Ieruſalem *ſaluatores*, id eſt, propugnatores Iudæorum, quales erant Othoniel, Gedeon, Samſon tempore Iudicum: *iudicare*, vt iudicent, id eſt, coërceant & ſubiiciant, *montem Eſau*.] Putà Idumæam. Tales fuere Iudas, Simõ, Hyrcanus, Alexander, Ariſtobulus Aſſamonæi, vt ſuperiùs dixi. *Iudicare* enim ſępè idem eſt quod vindicare. Hinc in lib. Iudicum Iudices vocantur vindices populi Iſraël.

D Myſticè, ſaluatores ſunt Chriſtus & Apoſtoli, qui Iſraëlis hoſtes, putà Idumæos, aliáſque gentes expugnata idololatria & infidelitate ſubegerunt Chriſto, & Sioni, id eſt, Eccleſiæ Chriſtianæ. ita Clarius, Vatabl. & alij, ac S.Auguſt.lib.18. de Ciuit.cap.31. Hi exierunt de Sion, id eſt, de ſpecula, orationis ſcilic. In qua ſpiritu Dei animati, igneis verbis quaſi telis ſauciarunt, ac Dei amore accenderũt horridos Eſauitas, i. infideles & peccatores.

Et tunc erit Domino regnum.] q. d. Tunc Dominus in hoc ſuo populo, & per eum aliis omnibus imperabit, atque ab eis ſubditis viciſſim agnoſcetur & coletur. Hoc inchoatè verum fuit in Machabæis, plenè in Eccleſia Chriſti militante, pleniſſimum erit in triumphante. *Cum ſubiecta* E *fuerint illi* (Chriſto) *omnia, tunc & ipſe Filius ſubiectus erit Patri, qui ſubiecit ſibi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus*, ait Apoſtolus 1.Cor.15.28. ita S.Hieron. & Hugo. Minùs rectè Septuag. Aquila, & Theodot. pro *ſaluatores* vertunt, *ſaluati*. Hebr. enim מושיעים *moſcim* eſt actiuum, & ſignificat ſaluatores, non ſaluatos: illorum enim eſt iudicare, non horum.

Moral. diſce hîc primò, Deum ſemper vindictam clemẽtia temperare, imò ſuperare, ac in eam deſinere: hanc enim oſtendit in Idumæos hoſtes ſuos, dum eos facit ſuum populum & regnum. Idem imitentur reges & principes. Huius rei hieroglyphi Mor. de clementia.

Digitized by Google

A roglyphicum in Antonini Pij priſcis nummis videre eſt, fulmen in thoro collocatum. Inueniūtur alij, in quibus aquila fulmini inſidet, cui ramus oliuę eſt additus. Hoc in ſuo ſymbolo Carolus V. Imp. vſurpauit. Aquila ſignat imperium, fulmen vindictam, oliua clementiā; vt ſignificet Imperatorem vindictam clementia & ratione moderari debere, nec niſi conſultò eam torquere. Quærit Seneca natur. quæſt. lib. 2. c. 63. *Quare* inquit, *id fulmen quod ſolus Iupiter mittit placabile eſt, pernicioſum verò id de quo deliberauit, & quod alijs quoque dijs auctoribus miſit?* ac reſpōdet; *Quia Iouem, id eſt, regem prodeſſe ſolum oportet, nocere autem non niſi cùm pluribus viſum eſt.* Diſcant hoc Prælati & Principes, vt fulmen non ſuo animo indulgētes, B ſed prudentum conſilio obſequentes, ac penè inuiti vibrent in noxios.

Regni Dei excellentia ex quatuor capitibus.

Rurſum diſce hîc, ſummam felicitatem hominis eſſe, ſi fiat Dei regnum, ſi Deus in eo eiúſque anima regnet, idque primò, quia Deus eſt rex æquiſſimus & benigniſſimus, ac proinde ſumma æquitate & ſuauitate imperat; ſecus eſt de tyrannis, quales ſunt dæmon, mundus, & caro, qui iniqua & duriſſima imperioſè & tyrānicè iubent animæ quam poſſident. De dæmone patet in magis & ſagis, quibus imperat neces ſuorū vicinorum, cognatorum & parentum, ac ni pareant, verberat eos maléq; mulctat, & tractat vt ſua mancipia. De mundo liquet: quid enim non imperat mundus C ambitioſo, vt honores; auaro, vt opes cōſequatur? quas adulationes, quę obſequia, quas vigilias, quas curas, quos metus, quas inuidias, quas ſimonias, quas fraudes, quas vſuras? De carne manifeſtū eſt in guloſis & libidinoſis, quibus caro fœdiſſima quæque imperat, quibus ſępè febres, luem veneream, morbóſq; & cruciatus acerbiſſimos, ipſámque mortem ſibi conciliant. Ex aduerſo de Dei & Chriſti regno cecinit Pſaltes pſal. 44. 3. *Specioſus forma præ filijs hominū: diffuſa eſt gratia in labijs tuis.* & v. 5. *Specie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede & regna.* & v. 7. *Virga directionis* (recta, æqua) *virga regni tui, dilexiſti iuſtitiā, & odiſti iniquitatem.* Et pſal. 71. 2. *Iudicare populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio. Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam*, &c. Et Iſaias D c. 11. 4. *Iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet pro manſuetis terræ.* Et c. 42. 3. *Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium.* Secundò, quia regnū hoc Dei conſiſtit in gratia & virtutibus, putà fide, ſpe, charitate, &c. quæ ſunt dona nobiliſſima animæ à Deo communicata, vt iis dirigatur ad Dei obſequium, ſummúmque ſuum bonum. Regit enim mentem Deus, cùm ei inſpirat ſui, id eſt, ſummi boni, cognitionem, amorem, deſiderium, cultum, vnionem, &c. Iam quid melius quàm cognoſcere primam veritatē, quid beatius quàm amare ſummam bonitatem, quid dignius quàm colere immenſam maieſtatem? Tertiò, quia hoc regnum E dirigitur non ad Dei regentis, ſed ad animæ quæ regitur vtilitatem, eámque maximam, nimirum, vt ſanctè piéque viuendo mereatur gloriam & regnū cœleſte, in quo Deum omniáque Dei bona poſſideat in æternum. Hinc Apoſtolus Coloſſ. 1. 12. *Gratias*, ait, *agentes Deo, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ.* Quartò, quia regnum hoc ſubditos non facit viles, ſed nobiles, imò reges, iuxta illud Apoc. 5. 10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum* (reges) *& Sacerdotes, & regnabimus ſuper terram.* & 1. Petr. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum.* An nō rex eſt, qui ſuis cupiditatibus & paſſionibus per Dei gratiam imperat? qui ſuperbiam humilitate, auaritiam liberalitate, iram clementia, gulam temperantia, libidinem caſtitate coërcet, frænat, regit? An non rex eſt, qui per rationem, prudentiam, continentiam, memoriæ, voluntati, appetitui concupiſcibili & iraſcibili, phantaſiæ, oculis, auribus, linguæ, ori, cæteriſque potentiis & membris ſapienter æquè ac fortiter dominatur? Quare meritò quotidie à Chriſto iubemur orare, *Adueniat regnum tuum.* Vbi verè S. Cyprian. *Qui*, inquit, *renunciauit iam ſæculo, maior eſt & honoribus eius & regno; & ideò qui ſe Deo & Chriſto dedicat, nō terrena, ſed cœleſtia regna deſiderat*, imò *Deum ipſum*, quia in illo regnaturi ſumus. Et S. Ambroſ. lib. 6. de Sacram. c. 5. *Si Deus in nobis regnat, locum habere aduerſarius non poteſt. Culpa non regnat, peccatum non regnat ſed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat deuotio.* Ergo ô Domine eſto rex noſter, legifer noſter, regna in nobis, offerimus tibi animas noſtras, omnéſque eius potentias, dotes & limites, nos ipſi eas regere non poſſumus; vt eas tyranni mundus, caro, & dæmon regant, non volumus: tu, qui eas creaſti, & tuo ſanguine redemiſti, illas ipſas vt tuum peculium, vt tuum regnum rege, qui ſolus regis ſapienter, clementer, potenter æquè ac vtiliter & feliciter. Senſit hoc rex ille inclytus, qui dicebat pſal. 22. 1. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Et Apoſtolus, qui ſuis hoc vnum apprecatur: *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate & patientia Chriſti.* 2. Theſſal. 3. 5. Eia Domine rege cor noſtrum, vt nemini obſequatur, nulli ſe tradat niſi tibi, vt à nemine niſi à te, tuáque charitate & patientia nobis aſpirata dirigatur ad ardua quæque tui amore ſuſcipienda, & dura omnia conſtanter toleranda. Rege pariter linguam noſtram, vt nonniſi tuas laudes loquatur: rege manus, vt quæcumque tibi placita ſunt tractent & peragant: rege pedes, vt inoffenſo greſſu ad omne bonum ferantur. Ad te cum ſponſa in Canticis ſuſpiramus & clamamus: *Trahe me poſt te: curremus in odorem vnguentorum tuorum. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia. Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* Hoc vnicum eſt animæ noſtræ deſiderium, hæc ſumma votorū noſtrorum, vt regnes in nobis per gratiam, & facias nos venire ad regnum tuum cœleſte, vbi eſt viſio tui manifeſta, tui dilectio perfecta, tui ſocietas beata, tui fruitio ſempiterna; vt in vltimo illo & decretorio mundi die, qui erit horizon æternitatis beatæ & miſeræ, diſpeſcens electos à reprobis in omne æuum, à te exultantes audire mereamur: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi, in quo nobis obtinget certa ſecuritas, ſecura tranquillitas, tranquilla iucunditas, felix æternitas, æterna felicitas, vbi eſt amor perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus, & vnus omnium ſpiritus*, ait ſanctus Auguſtinus in Meditationibus capite vltimo.

Digitized by Google

COMMENTARIVS IN IONAM.

ARGVMENTVM.

SANCTVS Hier.epiſt.ad Paulin. *Ionas*, ait, *colũba pulcherrima naufragio ſuo paſſionem Domini præfigurans, mũdum ad pœnitentiam reuocat: & ſub nomine Niniue Gentibus ſalutem nunciat.* Quæres, quis, qualis & quando fuit Ionas? Hebræi nonnulli, quos ſequitur S. Dorotheus in vita Ionæ, aſſerunt Ionam eſſe filium viduæ, quem mortuum Elias vitæ reſtituit, qui factus Propheta miſſúſque in Niniuen, poſtea aſſumpta matre fugit in Aſſyriam: cogitabat enim; Hoc pacto tollam probrum meum quod falsò contra Niniuen prophetando acquiſiui. *Dedit prodigia ſuper Ieruſalem ac totam terram, lapidem videlicet miſerabiliter clamantem quòd finis appropinquet, & quando ab omnibus gentibus Ieruſalem calcaretur, quòd tunc ciuitas illa abolenda eſſet.* Hucuſque Dorotheus. Idem per omnia, excepto lapide clamante, haber S. Epiphan. in vita Ionæ. Audi & S. Iſidor. in Iona: *Ionas columba & dolens, filius Amathi de Geth ciuitate ad Gentium præconium mittitur, miſſus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit, propter quem periclitabatur nauis, ſed ſors dormientem reperit. Tradunt Hebræi hunc eſſe filium viduæ, quem à mortuis Elias ſuſcitauit: cuius ſepulchrum in quadam vrbium Geth in viculo demonſtratur, qui eſt in ſecundo milliario Sephorim, itinere quo pergitur Tyberiadem.* Addunt Hebræi in Seder olam, & ex iis Mariana, Ionam fuiſſe illum adoleſcentem, quem Eliſæus miſit vt vngeret Iehu in regem, 4. Reg. 9. 1. quique laudauit Iehu ob exciſam domum Achab, 4. Reg. 10. 30. Adiungunt alij, patrem Ionæ fuiſſe Abdiam Prophetam: hunc enim fuiſſe maritum viduę Sareptanæ.

Ionas non fuit filius Sareptanæ, quem ſuſcitauit Elias.

Verùm quod hi Auctores cenſent Ionam fuiſſe filium viduæ Sareptanæ, ac conſequenter vixiſſe tempore Eliæ, falſum eſt, & iiſdem rationibus refellitur, quibus initio Abdiæ probaui, Abdiam non vixiſſe tempore Eliæ, & Achab regis Iſraël. Adde, Ionam hunc vixiſſe tempore Ieroboam, qui regnauit in Iſraël eo tempore, quo in Iuda regnabat Ozias, ſiue Azarias: ſic enim habetur 4. Reg. 14. 25. *Ipſe* (Ieroboam) *reſtituit terminos Iſraël ab introitu Emath non procul à Damaſco, vſque ad mare ſolitudinis* (is eſt lacus Aſphaltites) *iuxta ſermonem Domini Dei Iſraël,* A *quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam, filium Amathi Prophetam, qui erat de Geth, quæ eſt in Hopher.* Hunc enim Ionam eſſe noſtrum Prophetam patet; tum quia idem vtrobique nominatur eius pater Amathi, eadem patria Geth; tum quia id aſſerunt Ioſeph. lib. 9. Antiq. cap. 11. S. Hieron. Theophyl. & paſſim alij hîc. Vbi obiter nota, Prophetas non ſcripſiſſe omnes ſuas prophetias, vel, ſi ſcripſetint, aliquas periiſſe. Hæc enim prophetia Ionæ de vaſtatione Damaſci & Emath, déque reſtitutione terminorum Iſraël facienda per Ieroboam, in libro Ionæ non exſtat. Rurſum ex verbis iam citatis liquet, Ionam B oriundum fuiſſe ex Geth. Hæc autem Geth fuit vrbs, non illa Philiſthinorum (Ionas enim Hebræus fuit, non Philiſthæus) licèt id ſenſerint Epiphan. Doroth. & Rupert. ſed illa quæ eſt in Opher, pertinens ad tribum Zabulon. de qua S. Hieron. in Prologo: *Geth*, inquit, *in ſecundo Sephorim milliario, quæ hodie appellatur Diocæſarea, euntibus Tyberiadem haud grandis eſt viculus, vbi & ſepulchrum eius oſtenditur. Quanquam alij iuxta Dioſpolim, id eſt, Liddam, eum & natum, & conditum velint, non intelligentes, hoc quod additur* C *Opher, ad diſtinctionem aliarum Geth vrbium pertinere, quæ iuxta Eleutheropolim, ſiue Dioſpolim hodie quoque monſtratur.* Fuit ergo Ionas Zabulonites, putà Gethæus, non Sareptanus: ergo nec filius viduæ Sareptanæ.

Geth duplex eſt.

Ionas itaque tempore Abdiæ & præcedentium Prophetarum, ſcilicet Oſee, Ioël & Amos ſub Ieroboam, Azaria & poſteris eorum prophetauit. ita tradunt Hebræi, S. Hieron. Theophyl. Euſeb. in Chron. Clemens Alex. 1. Strom. S. Auguſt. 18. Ciuit. 27. Abul. in lib. 4. Reg. cap. 9. q. 3. & alij. Porrò prophetauit Ionas nõ prioribus annis regni Ieroboam, quibus regnauit cum Amaſia rege Iuda, vti opinatur à Caſtro lib. 4. Proœ- D mij cap. 3. ſed poſterioribus, quibus ipſe regnauit cum Azaria filio Amaſiæ. Nam ſub Ieroboam & Ozia, vel Azaria, qui quinquaginta duobus annis regnauit, cœpit prophetare Oſee, vt patet Oſee 1. 1. qui fuit primus omnium Prophetarum.

Quando prophetauit Ionas miſſus ad Sardanapalum.

Hinc ſequitur, Ionam prophetaſſe paulò ante initia vrbis Romæ, putà regnante Sardanapalo, quem Gentilium Hiſtorici ponunt vltimum regem Aſſyriorum: Sardanapalus enim vixit tempore Ierobam regis Iſraël, & Oziæ regis Iudæ, quo

quo tempore Procas Syluius auus Romuli regnabat in Latio, teſte Euſebio in Chron. S. Auguſt. lib. 18. Ciuit. 21. & S. Hieron. initio Comment. in Amos, de quo plura cap. 3. verſ. 5. Ex hac chronologia magna lux oritur prophetiæ Ionæ. Ex ea enim videmus cauſam, cur Deus præter morem Prophetam Hebræum miſerit ad Niniuitas Gentiles, & valdè remotos. Nimirum cauſa fuit, quòd eo tempore Niniuitarum mores erant corruptiſſimi & flagitioſiſſimi, ita vt clamarent in cœlum poſcerentque vindictam & fulmen, quod Deus hîc eis per Ionam intentat. Id ita fuiſſe diſcimus ex eorum rege Sardanapalo: nam *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Sardanapalus enim fuit mollisſimus & effeminatiſſimus, quem Arbaces Medis præpoſitus, inquit Iuſtin. lib. 1. *inuenit inter ſcortorum greges purpuram colo nentem, & muliebri habitu, cùm mollitie corporis & oculorum laſciuia omnes fœminas anteiret, penſa inter virgines partientem. Quibus viſis indignatus tali fœminæ tantum virorum ſubiectum, ad ſocios refert quid viderit, negat ſe ei parere poſſe, qui ſe fœminam malit eſſe quàm virum. Fit igitur coniuratio: bellum Sardanapalo infertur. quo ille audito non vt vir regnum defenſurus, ſed vt metu mortis mulieres ſolent, primò latebras circumſpicit, mox deinde cum paucis & incompoſitis in bellum progreditur, victus in regiam ſe recipit, & extructa pyra ſe & diuitias in incendium mittit, hoc ſolo imitatus virum.* Inde à Græcis dictus eſt Sardanapalus, id eſt, morio. Proprium enim eius Aſſyriacum nomen erat Tonoſconcoleros, teſte Euſebio in Chron. & aliis. Hinc & Sardanapali nomen in prouerbium abiit, ſignificátque hominem molliſſimum & effeminatiſſimum. Ita Ariſtophanes in Auibus: *Quis*, ait, *hic Sardanapalus?* Moriens ipſe hoc ſibi epitaphium condidit:

Ede, bibe, lude, poſt mortem nulla voluptas.

Et:

Cùm te mortalem noris, præſentibus exple
Deliciis animum, poſt mortem nulla voluptas.

Vel, vt Cicero 3. Tuſcul. *Quomodo*, inquit, *iucunda vita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia, abſit moderatio? Ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ regis error agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto:*

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hauſit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Ariſtot. *in bouis, non in regis ſepulchro inſcriberes? Hæc habere ſe mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutiùs habebat quàm fruebatur.* Hinc Iuuenal. ſatyr. 3.

Et venere, & canis, & plumis Sardanapali.

Regem imitati ciues opulenti, ventri & veneri ſe pariter dediderunt, indéque in omnia ſcelera prolapſi ſunt, vt mererentur è cœlo ſiderari, vel à terra dehiſcente ſorberi. Mittitur ergo à Deo clementiſſimo Ionas, qui ſcelera hæc arguat, & imminens exitium comminetur. Ionas onus hoc

Series hiſtoriæ Ionę.

A detrectans fugit in Tharſis: ſequitur eum à tergo Deus, procellam in mari excitat: nautæ iaciunt ſortes, eæ indicant Ionam fluctuum cauſam. Mittitur ille in mare æſtuans, ſorbetur à ceto, in ventre ceti Deum inuocat, exauditur, liberatur, die tertio à ceto in littus euomitur. Sapit Ionas, Deo obediens vadit in Niniuen, contenta voce clamat: *Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur.* Percelluntur Niniuitæ, reſipiſcunt, pœnitentiam agunt in cinere & ſacco. Placatus Deus minas reuocat, vrbi parcit. Indignatur Ionas ſua oracula non impleri, ſed Deus per hederam & vermem docet eum, clementię eſſe pœnitentibus parcere.

B Nota. Poſtmodum Niniuitæ ad ingenium & ſcelera ſua redierunt: vnde poſt Ionam miſſus eſt ad eos Nahum, qui iterum excidium eis intentaret, quod reipſa eis inflictum eſt, vti dicam Nahum 2. Hoc eſt quod Tobias moriens cap. 14. 12. filiis ſuis mandat, vt fugiant ex Niniue: *Video enim*, inquit, *quia iniquitas eius finem dabit ei.* Vbi Septuag. vti recitat S. Hieron. hîc in prologo, vertunt, *fili ecce ſenui, & in eo ſum vt reuertar de vita mea: tolle filios tuos, & vade in Mediam fili. Scio enim quæ locutus eſt Ionas Propheta de Niniue, quoniam ſubuertetur.* Vnde patet ad pœnitentiam Niniuitarum, Dei de eorum excidio ſententiam non fuiſſe planè abolitam, ſed C ſuſpenſam dumtaxat: ipſis enim ad ſcelera ſua redeuntibus, Deus laxauit manum ſuam, ſententiam reuocauit, & exitium à Iona comminatum eis inflixit.

Niniuitæ ad vomitū rediere.

Allegor. Ionas vnus ex omnibus Prophetis miſſus ad Gentes, atque à ceto abſorptus, & tertio die reſtitutus, expreſſus fuit typus Chriſti Gentes vocantis, patientis & reſurgentis, vt patet Matth. 12. 40. de quo plura inferiùs cap. 2. 11. Vnde S. Auguſt. 18. Ciuit. 30. *Ionas*, ait, *non tam ſermone, quàm ſua quadam paſſione prophetauit, profectò apertiùs quàm ſi eius mortem & reſurrectionem voce clamaret.*

Ionas typus Chriſti patientis & reſurgentis.

D Denique Ionas vitæ ſanctitate illuſtris, catalogo Sanctorum aſcriptus eſt in Martyrol. die 21. Septemb. Idipſum patet ex viſione, qua præter morem Prophetarum & veteris teſtamenti Sanctorum, quaſi Sanctus ſancto monacho ex hac vita emigranti apparuit. Recenſet eam S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 34. *Quidam*, ait, *noſter Religioſus vir vita valdè laudabilis, cùm ante hoc quadriennium moreretur*, &c. *in hora exitus ſui Ionam Prophetam, Ezechielem quoque & Danielem cœpit aſpicere, eóſque dominos ſuos ex nomine clamare:* E *quos dum ad ſe veniſſe diceret, & depreſſis luminibus eis reuerentiæ obſequium præberet, ex carne eductus eſt.* Porrò Ionam cum Chriſto reſurrexiſſe inter ſanctos Prophetas, qui fuerunt teſtes reſurrectionis Chriſti, ac cum eo in anima & corpore glorioſum aſcendiſſe in cœlum, probabiliter cenſent nonnulli. de quo plura cap. 2. ſub finem.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Deus mittit Ionam ad Niniuitas, ille fugit in Tharſis; Deus eum inſequitur, ventum & procellam in mari excitat: nautæ iaciunt ſortes vt cauſam, puta reum, deprehendant; ſors indicat Ionam, ille fugæ culpam agnoſcit, aitque, Tollite me & mittite in mare, & ceſſabit mare à vobis. *Mittitur in mare, & mox procella ſiſtitur.*

A *Verſ.* 1.] Et factum eſt verbum Domini ad Ionam filium Amathi, dicens:

Verſ. 2.] Surge, & vade in Niniuen ciuitatem grandem, & prædica in ea: quia aſcendit malitia eius coram me.

Verſ. 3.] Et ſurrexit Ionas, vt fugeret in Tharſis à facie Domini, & deſcendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharſis: & dedit naulum eius, & deſcendit in eam vt iret cum eis in Tharſis à facie Domini.

B *Verſ.* 4.] Dominus autem miſit ventum magnum in mare: & facta eſt tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri.

Verſ. 5.] Et timuerunt nautæ, & clamauerunt viri ad Deum ſuum: & miſerunt vaſa, quæ erant in naui, in mare, vt alleuiaretur ab eis: & Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui.

C *Verſ.* 6.] Et acceſſit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu ſopore deprimeris? ſurge, inuoca Deum tuum, ſi fortè recogitet Deus de nobis, & non pereamus.

Vers. 1.

ET *factum eſt.*] Vocula *&* non habet hic vim copulæ; nihil enim præceſſit quod ſequentibus copulet; ſed more Hebræo dat narrationi & libro initium, eiúſque eſt index. Hinc Ezechiel quoque ſic incipit: *Et factum eſt.* vide ibi dicta.

Verbum.] Chald. *verbum prophetiæ Domini.* Prophetia enim nunc dicitur *viſio*, nunc *verbum Domini*, vt dixi Iſaiæ 1.1.

Ad Ionam filium Amathi.] Ex hoc loco probare contendunt Hebræi, Ionam fuiſſe filium viduæ Sareptanæ, quia, inquiunt, fuit filius Amathi, id eſt, veritatis, eò quòd mater eo reſuſcitato ad Eliam eum ſuſcitantem dixerit, *Nunc in iſto cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt*, 3. Reg. 17.24. Verùm hæc friuola ſunt. Clarum enim eſt ad literam non matrem, ſed patrem Ionæ nominatum fuiſſe Amathi.

Allegor. Ionas eſt Chriſtus, qui eſt filius Amathi, id eſt, veritatis: quia ipſe Verbum eſt Patris & Sapientia genita; Deus enim veritas eſt, ait S. Hieron. Huius Ionæ filius eſt S. Petrus (fuit enim ipſe Bar-Ionæ) cuius proinde veritas & fides numquam deficit, vti pro eo Patrem orauit & impetrauit Chriſtus, Lucæ 22.32.

Vers. 2. Niniues etymon & ſignificatio.

Surge, & vade in Niniuen.] *Niniue* hebr. Primò, idem eſt quod pulchra, ſpecioſa, à rad. נָוֶה *naue*, id eſt, ſpecies, pulchritudo. ita S. Hieron. & Pagnin. in interpret. nom. Hebr. Secundò, idem eſt quod habitata, frequens, plena populis & domibus, à rad. נָוָה *naua*, id eſt, habitauit. ita Pagnin. ibidem. Tertiò, præciſè & genuinè Niniue dicta eſt quaſi Nini נָוֶה *naue*, id eſt, Nini habitatio, Nini regia, Nini ciuitas. ita Serarius in Iudith c. 1. quæſt. 6. Vnde & Niniue quandoque vocatur *Ninus*, quandoque *Nina*. Porrò Niniue fuit vrbs potentiſſima, in qua prima Aſſyriorum monarchia
B ſedem ſuam fixit, tenuítque mille annos & ampliùs. Sita eſt non ad Euphratem, vti ſcribit Diodor. lib. 2. ſed ad Tigrim fluuium, vti aſſerit Ptolemæus lib. 6. cap. 1. Plinius lib. 6. cap. 13. Herod. lib. 2. & alij paſſim. Conditam eſſe ab Aſſur filio Sem, filij Noë, cenſet Ioſeph. lib. 1. Antiq. c. 7. & S. Hieron. in Locis Hebr. idque probant ex illo Geneſ. 10. 11. *Ex illa terra egreſſus eſt Aſſur & ædificauit Niniuen.* Verùm ibidem oſtendi per *Aſſur* intelligi Ninum, qui fuit conditor regni Aſſyriorum. Ninus ergo ædificauit, & ex nomine ſuo nominauit Niniuē. ita docet Euſeb. in Chron. Beda in Geneſ. quæſt. 69. Strabo lib. 16. S. Auguſt. 16. Ciuit. 3. Diodor. lib. 2. & alij. Quanta & quàm ampla fuerit Niniue oſtendam c. 3. Porrò mittit Deus Ionam in Niniuen, vt oſtēdat ſe Deum eſſe
C non tantùm Iudæorum, ſed & Gentium, earúmque curam habere & prouidentiam, etiamſi corruptiſſimæ ſint & peſſimæ. Ionas enim hîc mittitur in Niniuen quaſi in nouam Sodomam. *In condemnationem Iſraëlis*, ait S. Hieron. *Ionas ad Gentes mittitur, quòd Niniue agente pœnitentiam illi in malitia perſeuerent.*

Allegor. S. Hieron. *Chriſtus eſt Ionas, hoc eſt, columba ſiue dolens; vel quia Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit & manſit in eo; vel quia noſtris doluit ipſe vulneribus, & fleuit ſuper Ieruſalem: & liuore eius ſanati ſumus. Verè filius veritatis mittitur ad Niniuen pulchram, id eſt, mundum, quo nihil pulchrius oculis carneis aſpicimus: vnde & apud*
D *Græcos κόσμος (mundus) ab ornatu nomen accepit, vt, quia Iſraël contempſit, totus Gentium mundus exaudiat. Et hoc propterea, quia aſcenderit malitia eius coram Domino. Cùm enim Deus quaſi quamdam pulcherrimam domum ſeruituro ſibi homini extruxerit, deprauatus eſt homo propria voluntate, &c. & extructa turre ſuperbiæ, meretur ad ſe deſcendentem filium Dei; vt per pœnitentiæ ruinam conſcendat ad cælum, qui per tumorem ſuperbiæ non potuit.* Rurſum Chriſtus miſit S. Petrum & Apoſtolos quaſi ſuos Ionas in mundum: ſicut enim

Ionas

Digitized by Google

Ionas homo abiectus & ignotus conuertit Niniuen vrbem potentiſſimam & maximam;ita Apoſtoli piſcatores conuerterunt totum orbem.

Prædica in ea.] Non pœnitẽtiam,vt vult Arias, ſed excidium,nimirum: *Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur*, putabat enim Ionas hanc prophetiam eſſe abſolutam,non comminatoriam. Vnde videns eam fuiſſe comminatoriam,Deúmque Niniuitis pœnitentibus parcere, indoluit cap.4.2.

Quia aſcendit malitia.] q. d. Scelera Niniue tanta,támque publica & impudentia ſunt,vt vindictam clament in cœlum,vt flagellum mihi extorqueant,vt ſilere,vt diſſimulare vltrà non poſſim. Sic dicitur Geneſ.19.20. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis.* ita S.Hieron. Theophyl. Remig. Vatabl.& alij. Punctim,ſed neruosè S.Gregor. 3. parte Paſtor. cap.32. *Peccatum cum voce*, inquit,*eſt culpa cum actione: peccatum cum clamore, eſt culpa cum libertate.* Et S.Auguſt. in Enchiridio cap.80. *Peccata*,ait, *quamuis magna & horrenda, cum in conſuetudinem venerint, aut parua, aut nulla eſſe creduntur; vſque adeò, vt non ſolum non occultanda, verùm etiam iam prædicanda ac diffamanda videantur.*

VERS. 3. *Vt fugeret.*]

Quò fugis Encelade? quaſcumque acceſſeris oras
Sub Ioue ſemper eris.

Credidit & cecinit Ethnicus poëta 4.Triſt.

Nil adeò validum eſt, adamas licet alliget illud,
Vt maneat rapido firmius igne Iouis.
Nil ita ſublime eſt ſupráque pericula tendit,
Non ſit vt inferius ſuppoſitúmque Deo.

Tu,ô Iona fidelis, imò Propheta, idipſum ignoraſti? Deíne omnipotentis oculos & manus te effugere poſſe credidiſti? Non credo. Quid ergo fugis Deum? numquid non crebrò in templo pſallentes Leuitas audiſti? *Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua*, pſal.138.7.

Pulchrè S.Chryſoſt.hom. de Iona,docet Ionam fugientem eſſe typum peccatorum, qui quaſi ebrij non aduertunt quò eant, vbi pedem figant, ſed cupiditatem ſequentes propria præcipitantur inſania.

Cauſa fugæ Ionæ. Cenſet Nazianzen. in Apolog. & S. Hieron. cauſam fugæ Ionæ fuiſſe pietatẽ nimiam in gentem ſuam, ne ea periret; prophetico enim ſpiritu Ionam cognouiſſe, tunc Iſraëlitas perituros, cùm Gentes credidiſſent; *eo quòd pœnitentia Gentium ruina ſit Iudæorum*, ait S.Hieron. *Idcirco amator patriæ ſuæ non tam ſaluti inuidet Niniuæ, quàm non vult perire populum ſuum.* Et mox: *Dolet ſe ſolum electum, qui mitteretur ad Aſſyrios inimicos Iſraël, & ad ciuitatem hoſtium maximam, vbi idololatria, vbi ignoratio Dei. Et, quod his maius eſt, timebat ne per occaſionem prædicationis ſuæ illis conuerſis ad pœnitentiam, Iſraël penitus relinqueretur.* Hinc Secundò, Lyra.& Clarius cenſent, Ionam extimuiſſe potentiam & magnificentiam vrbis & regis Niniue, eiúſque hoſtilitatem contra Iudæos,qualis ipſe erat. Tertiò, veram & genuinam fugæ ſuæ cauſam dat ipſe Ionas cap. 4. 2. *Numquid*,ait, *non hoc eſt verbum meum cùm adhuc eſſem in terra mea? Propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharſis. Scio enim quia tu Deus clemens*

A *& miſericors es, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitia.* Fugit ergo,quia præſumebat Niniuitas ad haſce Dei minas à ſe proclamandas pœnitentiam acturos,& Deum pœnitentibus parciturum,itáque ſe quaſi falſum prophetam irridendum fore. Ecce quibus vmbris vanè vanus conturbatur homo. Quid times ô Iona nomen mendacis,cùm Deus idipſum non timeat? In eum hoc probrum recidet, non in te. ille enim eſt legans,tu legatus. Mendax non eſt qui minatur pœnam, ſi per minas mutanti vitam parcat. Hæc enim conditio mutat ſtatum rei, ideóque excipitur. Quod enim minatur Deus, dicitque: *Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur*, intellige,ſi in ſceleribus ſuis perſiſtat, ſi vitam non B mutet. Ideo enim minatur Deus, vt peccatores minis territi vitam corrigãt, itáque pœnam comminatam euadant: *Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite*, Ezech.18. 32. Ionam ſequuntur concionatores,honoris ſui, non diuini,ſtudioſi; qui auram popularem aucupantur; qui ingenij ſui theatrum, facundiæ ſuæ laudem venantur.

In Tharſis.] Nota, à Tharſis nepote Iaphet Geneſ.10.4.ortos eſſe Cilices, indéque Tharſus Ciliciæ vrbs nomen accepit. Porrò quia Tharſenſes & Cilices tunc maris erant domini,& nauibus opibúſque potentes;hinc omnia vicina loca,maréque vicinum dictum eſt *Tharſis*. Inde extenſa vocis ſignificatione per ſynecdochen, putà C ex parte maris Tharſenſis totum reliquum mare Mediterraneum,imò quoduis vaſtum mare,præſertim Carthaginenſium (qui nauigatione fuerunt celebres)ac tandem ipſe Oceanus dictus eſt *Tharſis*. Hinc & chryſolithus(gemma)quia coloris eſt marini,dictus eſt *Tharſis*, vti ex S. Hieron. Ioſepho & aliis docui Iſaiæ 2.16. Tharſis quid?

Quæres, quid hîc ſignificet *Tharſis*? Primò, S.Hieron.Chald. Ribera & alij per *Tharſis* accipiunt mare.Ionas enim pauidus, fugitiuus & vagus non certum locum, ſed quemlibet obuium fugæ ſuæ deſtinabat,ideóque fugit ad mare; tantùm enim faciem Domini effugere ſatagebat. *Nõ*, inquit S.Hieron. *Propheta ad certum fugere cupiebat locum, ſed mare ingrediens quocumque pergere* D *feſtinabat: & magis hoc conuenit fugitiuo & timido, non locum fugæ otioſè eligere, ſed primam occaſionem arripere nauigãdi.* Et mox: *Poſtquam illum*(Deum) *ſenſit in fluctibus, confitetur & dicit: Hebræus ego ſum, & Dominum cæli timeo, qui fecit mare & aridam. Si autem ipſe fecit mare & aridam, cur aridam relinquens, arbitraris te conditorem maris in mari poſſe vitare?* Nimirum volebat Ionas longiſſimè fugere à facie Domini, hinc fugit ad mare; qui enim ad mare & ad tranſmarinas regiones nauigant, videntur cælum & terram omniáque elementa mutare, & in nouum orbem traiicere. E Hic ſenſus erat Iudæorum: vnde remotiſſimas regiones vocabant *mare & inſulas*; hinc Pſaltes ſignificans remotiſsimas gentes venturas ad Chriſtum dicit, *Reges Tharſis*(id eſt maris) *& inſulæ munera offerent*, pſalm. 71. 10. & Iſaias c. 66.19. *Mittam ex eis qui ſaluati fuerint, ad gentes*,&c. *ad Inſulas longè.* Addit S. Hieron. *Simulque inſtruitur*(Ionas)*per ſalutem conuerſionémque nautarum, etiam tantam multitudinem Niniuæ ſimili poſſe conuerſione ſaluari.* Allegor. de Chriſto *poſſumus dicere, quòd dimiſerit domum & patriam ſuam, & aſſumpta carne quodammodo de cæleſtibus fugerit, veneritque in Tharſis, id eſt, in mare huius ſæculi. ſecundùm*

Digitized by Google

cundum illud pſalm. 103. *Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus.* Anagogicè idem S. Hieron. *Tharſis*, ait, *interpretatur contemplatio gaudij: veniens ad Ioppen Propheta, quæ & ipſa ſpecioſam ſonat, ire feſtinat ad gaudium, & quietis beatitudine perfruens totum ſe tradere theoriæ: melius eſſe arbitrans pulchritudine & varietate ſcientiæ perfrui, quàm per occaſionem ſalutis gentium cæterarum, perire populum de quo Chriſtus in carne generandus ſit.*

Secundò, Theodor. & Theophyl. per *Tharſis* intelligunt Carthaginem. Sic & Vatab. per *Tharſis*, ait, intellige Tunetum, vel Carthaginem, vrbes Africæ. A Tuneto enim facilis eſt nauigatio in Ioppen, & vice verſa à Ioppe Tunetum. Sic & Mariana per Tharſis accipit Carthaginem, aut Tunetum, quæ etiam Arabicè *Tharſis* vocatur. Rurſum P. Pineda lib. 4. de Rebus Salomonis cap. 15. in fine, per *Tharſis* accipit Tarteſſum, & Bæticam, cenſétque Ionam voluiſſe fugere in Hiſpaniam, idque multis coniecturis probare contendit.

Tharſis eſt Tharſus vrbs Ciliciæ.

Tertiò, veriùs alij per *Tharſis* accipiunt Tharſum vrbem Ciliciæ, ipſamque Ciliciam. Vnde Tigurina vertit, *Tharſum.* Probatur Primò, quia Tharſis Primò, & propriè ſignificat Tharſum & Ciliciam, vti paulò antè dixi. Secundò, quia qui volunt transfretare mare, neceſſariò ſibi aliquem locum in confuſo, quò transferantur proponunt, dicúntque ſibi v. g. Volo transfretare in Italiam, vel in Africam, vel in Indiam. Nemo enim in mari habitare vult aut poteſt. Ergo & Ionas iuit ad mare, vt tenderet Tharſum, vel certè in Ciliciam in confuſo, nullam certam vrbem animo deſtinans. Tertiò, id ſignificant verba Scripturæ: *Inuenit nauem euntem in Tharſis.* Nauis enim non ibat ad mare, quia erat in ipſo mari, ſed per mare ibat in Tharſum. Rurſum, *Deſcendit in eam vt iret cum eis* (nautis) *in Tharſis:* nautæ autem in certum locum, putà Tharſum, ire & nauigare deſtinabant, ergo & Ionas qui idem deſtinabat, & eôdem tendebat quò nautæ. Quartò, quia ſi mare voluiſſet ſignificare Propheta, clarè dixiſſet, Fugit ימה iamma, id eſt, ad mare: *iam* enim ſignificat propriè mare, non aliud. *Tharſis* autem ambiguum eſt, & propriè Tharſum, impropriè mare ſignificat. Ita cenſent Ioſephus lib. 9. Antiquit. cap. 11. Rheticius Auguſtod. apud S. Hieronym. epiſtola 134. ad Marcel. Tertullianus lib. de Fuga cap. 10. Abulenſis, Lyran. à Caſtro, Villalpando in Ezech. 27. verſ. 12. & alij. Dices, Quomodo ergo verſ. 8. nautæ rogant Ionam: *Quò vadis?* Reſpond. Id rogant, quia certum & vltimatum terminum profectionis Ionæ ab eo diſcere volunt, vt ſciant quò & quorſum vadat; ſciebant enim eum ire ſecum in Ciliciam, & fortè Tharſum; ſed neſciebant quò vltimatè, & cuius rei gratia tenderet. Tantùm enim quærunt hoc, vt cognoſcant viri ſtatum, quis, qualis ſit, quò tendat, quid agat, quid deſtinet. Id patet ex verbis nautarum: *Quod eſt opus tuum? quæ terra tua, & quò vadis, vel ex quo populo es tu?* q.d. Quò tendis? quid in hoc itinere agere cogitas? quem ſcopum tibi deſtinas? Hoc enim in curribus & nauibus à ſeſe inuicem percunctari ſolent vectores.

A facie Domini.] q.d. Vt à loco vbi ei locutus erat Dominus, vbi ei ſuam præſentiam exhibuerat, fugeret in remotiſſimas regiones. non quaſi putaret Ionas ſe ibi Deum latere poſſe; erat enim Propheta; ſciebat ergo Deum eſſe vbique, & om-

A niſcium: ſed quòd ſperaret Deum ſe ita profugum & renitentem, ex remotiſſimis illis regionibus non reuocaturum, nec remiſſurum in Niniuen. Vbi nota. Facies Dei dicitur eſſe ibi, vbi Deus hominibus ſe & ſuam præſentiam, vel loquendo, vel miracula faciendo, vel opera diuinæ vindictæ aut clementiæ patrando exhibet. Sic dicitur pſalm. 67. 2. *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.* Et pſalm. 95. 9. *Commoueatur à facie eius vniuerſa terra.* Et pſalm. 96. 5. *Montes fluxerunt à facie Domini*, cùm ipſe præſens eos concuſſit. Et pſalm. 113. 7. *A facie Domini mota eſt*
B *terra, à facie Dei Iacob*, cùm ipſe dans legem in Sina, montem ingenti terræ motu quaſſauit.

Rurſum, quia Deus in templo Pontifici & Sacerdotibus, atque in Iudæa fidelibus, præſertim Prophetis, ſuam præſentiam exhibere ſolebat; hinc facies, id eſt, præſentia, Dei dicitur eſſe in Iudæa, & in templo. Vnde ait Pſaltes pſalm. 41. 3. *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* in templo ſcilicet, ante Sanctum ſanctorum, in quo ſuper arcam, Cherubim & propitiatorium, quaſi in throno reſidet Deus. Sic 1. Reg. 1. 22. Anna ait Elcanæ de Samuele puero: *Non vadam ad templum donec ablactetur infans, & ducam eum, vt*
C *appareat ante conſpectum Domini, & maneat ibi iugiter.* & c. 2. 18. *Samuel autem miniſtrabat ante faciem Domini*, id eſt, in templo ante Sanctum ſanctorum. Sic in Leuitico cap. 1. 5. c. 3. 1. c. 4. 4. c. 6. 7. c. 8. 28. & crebrò alibi dicitur Sacerdos ſtare, vel ſacrificare *coram Domino*, hebr. *liphne*, id eſt, *ante faciem Domini*, putà in altari ante Sanctum & Sanctum ſanctorum: fugit ergo Ionas *à facie Domini*, id eſt, è Iudæa in Tharſis, quia in Iudæa & templo Deus cenſebatur peculiari modo eſſe præſens per ſingularem ſui cultum, prouidentiam & opem qua gentem ſuam reſpiciebat, & dirigebat; ac per oracula, quæ ferè dabat Prophetis in Iudæa, rarò extra Iudæam. ita Hebræi, Theodor. Lyran. Vatab. Mariana, & alij. Addit S. Cyrill.
D *Cenſebant aliqui potentiam & imperium Dei ſolis Iudææ finibus circumſcribi, & in ipſum quaſi compactum, ab aliis regionibus excludi*, &c. *Opinor hunc B. Prophetam tale quippiam ſecum cogitantem, à Iudæa ad vrbes Græciæ diſceſſiſſe.* Verùm quis hoc credat de fideli erudito, imò Propheta?

Mor. obediendum eſſe Deo vocanti.

Moral. diſce hîc, eum qui fugit à facie Dei vocantis & blandientis, incidere in faciem Dei indignantis & vlciſcentis. ita Ionas fugiens Deum vocantem, incidit in cetum deuorantem. *Ionas*, inquit S. Gregor. lib. 6. Moral. c. 12. *in culpa deprehenditur, in profundum mergitur, ceto ſorbente repentè deuoratur, atque illuc geſtante bellua peruenit, quò ire ſponte contempſit. Ecce fugitiuum Dei*
E *tempeſtas inuenit, ſors ligat, mare ſuſcipit, bellua includit; & qui auctori ſuo obedire renititur, ad locum quò miſſus fuerat, ſuo reus carcere portatur. Comprehendit ergo Dominus ſapientes in aſtutia eorũ, quando & hoc in vſum ſuæ voluntatis redigit, per quod voluntas humana ſibi contradicit.* Ionas ſibi perſuadens durum eſſe Dei imperium, fugit à Deo, qui ſibi obedientium eſt tuta certáque ſalus, & credidit ſe ventis ſæuientibus, mari inſtar Lunæ, à qua regitur, inſtabili; fluctibus in cælum ſæpè ſeſe attollentibus; nautis infidelibus, qui eum in mare proiecerunt; naui, quæ quatuor digitis è mari eminet, & à ſubmerſione morteque non ampliùs diſtat, iuxta illud Poëtæ,

I nunc,

Digitized by Google

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor.

Tot enim limbus nauis mari eminet. Idem facit ſtultus ſtolidúſque peccator: relinquens enim creatorem ſpes ſuas figit in creaturis, in quibus nil niſi inquietum, turbulentum, periculoſum inuenit, ac cetos & monſtra, quæ eum deuorent. ita Sanchez.

Ex aduerſo ſapienter monet S. Auguſt. in pſal. 70. *Qui vult*, ait, *fugere Deum iratum, fugiat ad placatum.* Ex Iona ergo docemur, quemque debere obedire Deo vocanti, eiúſque vocationem capeſſere, idque ad quod vocat amplecti & exequi. Dei enim eſt creaturas omnes, præſertim homines, regere & dirigere ad fines ſuos, iis viis & mediis quibus ipſi placuerit. Deus etiam omnium eſt dominus, homines verò eius ſerui ſunt; illi ergo vocanti obedire debent, multò promptiùs & alacriùs quàm famuli principi vocanti obſequuntur: ſi quis enim id renueret, princeps eum illico domo ſua exturbaret. Quidni idem facere iure ſuo poſſit, & de facto non rarò faciat Deus? Eſt enim hæc fuga, inobedientia & reſiſtentia, Dei contemptus, iniuria & vilipenſio, quam ipſe vlciſci ſolet, vel in hac vita, vel in futura. Extat emblema Alciat. ordine 17. *Quà Dy vocant eundum:*

In triuio mons eſt lapidum: ſupereminet illi
Trunca Dei effigies, pectore facta tenus.
Mercurij eſt igitur tumulus: ſuſpende viator
Serta Deo, rectum qui tibi monſtrat iter.
Omnes in triuio ſumus, atque hoc tramite vitæ
Fallimur, oſtendat ni Deus ipſe viam.

Hinc celebris Biantis gnome: *Sequere Deum*, ne te perſequatur Deus. Nam, vt ait Seneca in Herc. Fur.

Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.

Et in Thyeſte:

Res Deus noſtras celeri citatas
Turbine verſat.

Et Ouid. lib. 8. Metamorph.

Immenſa eſt, finémque potentia cæli.
Non habet, & quidquid ſuperi voluere, peractũ eſt. D

Idem lib. 10.

Cedunt Iouis omnia regno.

Et lib. 5. Triſt.

Plus valet humanis viribus ira Dei.

Ita Abraham Deum vocantem ex Vr Chaldæorum ſecutus eſt in Chanaan, neſciens quò iret, ideóque tot benedictiones & temporales & ſpirituales à Deo accepit, Geneſ. 12. 1. Hebr. 11. 8. Ita Moſes Deum vocantem ſecutus, petiit à Pharaone miſſionem populi, ideoque tot ſigna & portenta patrauit, ac tandem Pharaonem cum toto exercitu merſit in mari rubro. Idem fecerunt Ioſue, Gedeon, Samſon, Dauid, Iſaias, Daniel, Oſee, aliique Prophetæ. Ita in lege noua Chriſtus ſecutus eſt Patrem vocantem ad prædicandum, & moriendum pro ſalute hominum. Ita Apoſtoli Chriſtum vocantem ad labores & martyria ſecuti, facti ſunt principes Eccleſiæ militantis & triũphantis.

Legimus in vita S. Athanaſij, quòd, cum S. Alexander Epiſc. Alexand. animam ageret, ſucceſſorem declararit S. Athanaſium. Ille hoc ſubodoratus fugit vt Ionas: vocauit eum Alexander aliquoties, at ille tacuit & ſe abſcondit. Tum Alexander: *Fugis*, ait, *Athanaſi, at non effugies.* Clerus enim & populus vim intulit S. Athanaſio, cúmque munus Epiſcopale ſuſcipere coëgit, qui

A videns tandem hanc Dei eſſe voluntatem, illi obſecutus munus ſuſcepit, ideoque contra Arrianos columna, & hyperaſpiſtes totius Eccleſiæ à Deo effectus eſt.

Tota ergo ſapientia, tota felicitas, totum bonum hominis in eo ſitum eſt, vt per preces, conſiderationes, eleemoſynas, ieiunia, &c. exquirat quid Deus à ſe fieri velit, in quo ſtatu, gradu, officio, opere velit ſibi ab eo ſeruiri; ac cognita Dei voluntate, illico eam exequatur. Illúdque vnicum & euidens ſignum eſt prædeſtinationis diuinæ, ſequi Deum vocantem; ſicut ex aduerſo ſignum & cauſa reprobationis eſt, nolle Deum, ſed ſuas inclinationes, voluntates & cupidines ſequi. Hoc eſt enim quod ait Chriſtus Ioan. 10. 27. *Oues meæ* B *vocem meam audiunt*, (ac conſequenter hœdi & reprobi eandem non audiunt, id eſt, ei non obediunt) *& ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu mea.* Quocirca qui ſapit, & cui ſua ſalus curæ eſt, hoc iugiter optet, hoc vnum oret, vt Deus eum dirigat iis viis, occupationibus, negotiis & mediis, quibus prædeſtinauit eum ad æternam ſalutem deducere, quibuſque præſciuit eum certò & infallibiliter ad illam peruenturum. Hæ enim viæ à Deo cuilibet præparatæ & præordinatæ, ſecuræ ſunt & certæ, ac proinde nec peccati habent ſcandalum, nec ſalutis periculum, quod habent cæteræ quas C homines ſine duce Deo, ſibi velut ſapientes præſcribere & inire volunt: vti Ionas hîc fugiens Deum, perdidit patriam, templum, Deum, Eccleſiam, & penè vitam, dum pro ſolida terra æſtuans mare, pro altari ſacro profanum Tharſis elegit & accepit. Hoc eſt quod de Iacob, & quolibet ſequente Deum dicitur Sapien. 10. 10. *Hac* (ſapientia & prouidentia diuina) *iuſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.* Et verſ. 17. de Hebræis quos per deſertum duxit in terram promiſſam: *Reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili* (iter præiens per columnam ignis & nubis) *& fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarum per noctem tranſtulit illos per mare rubrum*, &c.

Deſcendit.] Ex montibus Zabulon (erat enim Ionas Zabulonites) in quibus ſita eſt Nazareth, de quibus Guliel. Tyrius lib. 21. Belli ſacri cap. 26. Inter hos montes vnus eſt Tabor, in quo transfiguratus eſt Chriſtus: vel *deſcendit*, id eſt, abiit, profectus eſt, venit.

In Ioppen.] Portus eſt celebris totius Iudææ. Hebr. vocatur *Iapho* (vnde hodie *Iaffa* dicitur) *ad quem*, ait S. Hieron. *Hiram rex Tyri ligna de* E *Libano ratibus transferebat, quæ Ieruſalem terreno itinere perueherentur. Hic locus eſt, in quo vſque hodie ſaxa monſtrantur in littore, in quibus Andromeda relegata Perſei quondam ſit liberata præſidio.* Rurſum Adrichom. in Deſcript. terræ ſanctæ: *Ioppe, ait, quæ Iapho dicitur, id eſt, pulchritudo aut decor, vrbs antiquiſſima à Iaphet filio Noë ante diluuium condita, ſita ad mare in edito promontorio (ex quo Ieruſalem conſpici poteſt) littore ſaxoſo, alto & arduo, arce ac mœnibus munita valde. Portus autem importuoſiſſimus eſt, ob id ad excurſus piraticos commodus: in quem vſum tempore Machabæorum ſæpè eſt occupatus. In hac S. Petrus Tabitam à morte ſuſcitauit, Act. 9. 10. ibique legatos à Cornelio Centurione accepit, didicitque per viſum non ſolis*

Digitized by Google

A *Iudæis, ſed & Gentibus euangelizandam eſſe fidem Chriſti. Cinxit eam ann. Domini 1250. Ludouicus Francorum rex turribus & muris, in eamque peregrinantes in terram ſanctam primùm appellunt.* Arbitratur Sanchez ſanè probabiliter, Poëtas & Hiſtoricos Gentilium ex hiſtoria Ionæ fugientis in Ioppen, ibique à ceto ſorpti, ſed à Deo liberati, ſumpſiſſe fabulam Andromedæ. Eam enim in Ioppe alligatam fuiſſe ſaxo, vt à marina bellua voraretur, ſed liberatam à Perſeo belluam occidente, tradit non ſolùm Ouidius 4. Metamor. ſed & Plinius lib. 5. cap. 13. Solinus cap. 13. Polyhiſt. Mela lib. 1. cap. 11. & alij. Simili modo ex diluuio Noë finxerunt diluuium Deucalionis, ait S. Iuſtin. in Apol. contra Gentes. Sic Herculem non alium fuiſſe quàm Samſonem, cenſet S. Auguſt. lib. 18. Ciuit. 19. B Hinc ille fatalis crinis, in quo regni ſors & ſtabilitas ſita erat, quem filia Scylla dormienti patri Niſo ſuſtulit, & cum ea regnum ereptum patri ad Minoëm patris & patriæ hoſtem detulit. Origenes lib. 4. contra Celſum, aſſerit Platonem fabulas ſuas de hortis & campis Elyſiis, de formatione hominis, de ſerpente, quas tradit in Sympoſio, ex Geneſi Moſis mutuatum aſſe. Clemens Alex. lib. 2. Stromat. docet, quod Minos legiſlator Græcorum, quem dicunt nouem annis cum Ioue familiariter eſſe verſatum, non alius ſit quàm Moſes, qui in Sina cum Deo colloquens, ab eo legem accepit. C Sic Noë finxerunt eſſe Ianum bicipitem, qui duo vidit ſæcula, & quaſi duos mũdos. eundem transformarunt in Bacchum, eò quòd vitem & vinum inueniſſet. Ex Lucifero è cœlis deiecto, formarũt Aten à Ioue cœlo depulſam, quæ res humanas turbaret & euerteret.

Fabula Andromedæ ſumpta ex Iona.

Et dedit naulum eius.] nauis, q.d. Dedit pretium nautis pro vſu nauis qua vehebatur, putà ſoluit ſtipendium vecturæ, *quaſi trãsfretare poſſet à Deo*, inquit Tertul. lib. de Fuga c. 10. vbi perperam ex fuga Ionæ, è qua retraxit eum Deus, probat non licere fideli fugere in perſecutione. Aliud enim eſt fugere Deum, quod fecit Ionas; aliud fugere tyrannum & perſecutorem; quod fecerunt Apoſtoli & Martyres.

Vers. 4. *Dominus autem miſit ventum magnum in mare, & facta eſt tempeſtas.*] Ecce quomodo comprehendit Deus ſe fugientes in fuga, ſapientes in ſuis conſiliis, peccatores in ſuis conceptibus & peccatis, eóſque ad ſe retrahit & reuerti cogit. Putabat Ionas in mari inuenire quietem, & ecce comprehendit eum tempeſtas à Deo immiſſa adeò valida, vt dicat Script. *Et nauis periclitabatur conteri*, ex alliſione ad fluctus confringi, &, vt Septuag. διαλυθῆναι, id eſt, *diſſolui*; Pagnin. *& nauis putabatur conteri*, conterenda; Tigurina, *ita vt cogitare quiſpiam poſſet nauem eſſe conterendam*; Hebr. ad verbum eſt, *& nauis illa cogitabat conteri*, id eſt, qui ea naue vehebantur putabant ſe ſtatim facturos naufragium. ita Vatbl. Huc ſpectat illud Poëtæ:

Pallaſne exurere claſſem
Argiuûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?

Vers. 5. *Et clamauerunt viri ad Deum ſuum.*] q.d. Quiſque inuocauit Deum ſuum. Erant enim in naui de more homines diuerſarum regionum & religionum, putà ex variis gentibus quæ varios habebant Deos; quiſque ergo ſuum ſuæque gentis Deum in tanto periculo inclamauit. Nota Hebraiſmum, איש *iſch*, id eſt, *vir*, capitur pro *quiſque*, & diſtributionem ſignificat.

Tropol. notat S. Hieron. non tantùm Ionam puniri, ſed & nautas, eò quòd Ionam recepiſſent. Sic & hodie qui apoſtatas à fide, vel Ordine receptant, cum iis pariter puniuntur. Diſce hîc quàm noxia ſit peccatorum ſocietas. Sic S. Ambroſ. ſerm. de cathedra S. Petri docet, Apoſtolos iactatos fuiſſe tempeſtate propter Iudam. *Tranquillitas*, ait, *eſt, vbi ſolus Petrus nauigat, tempeſtas, vbi Iudas adiungitur: licet eſſet Petrus firmus ſuis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Vnius igitur delicto cunctorũ merita quaſſabantur.* Atque hinc tam crebra ſunt naufragia, ob peccata vectorum, præſertim quæ in naui committuntur.

Et miſerunt vaſa, putà merces & onera quæ erant in vaſis, *in mare.*] Ad nauem alleuiandam, Hebr. *vt alleuiaretur ab eis.* Hoc eſt quod ait Poëta: *Decidere iactu cœpit cum ventis.* Verè Chryſoſt. hom. 1. de pœnitent. *Nautæ*, ait, *iactum fecerunt, nauis verò nequaquam alleuiabatur.* Quare? *quia nihil tam oneroſum & graue, quàm peccatum & inobedientia.*

Et Ionas deſcendit ad interiora nauis, quaſi ad locum ſecretiorem & tutiorem: *& dormiebat ſopore graui.*] Partim ex fatigatione itineris, quod fecerat veniendo ex Zabulon in Ioppen, partim & magis ex animi deiectione & mœrore. Senſit enim Ionas remorſus conſcientiæ de fuga ſua, quaſi Deus illum perſequeretur, puniret & comprehenderet: vnde vt hos remorſus euaderet & ſopiret, dedit ſe ſopori. Mala enim conſcientia parit mœrorem, mœror ſomnum, ſomnus enim mœrorem ſepelit, cùm eius cogitationem & ſenſum adimit. Hinc Apoſtoli Chriſto eunte ad paſſionem, præ triſtitia ſopore correpti ſunt, Matth. 26. ita S. Hieron. Theodor. Theophyl. & Hugo. Audi S. Hieron. *Conſcius erat fugæ & peccati quo Domini præcepta neglexerat, & tempeſtatem ignorantibus contra ſe ſæuire cernebat, ideo deſcendit ad interiora nauis, & triſtis abſconditur, ne quaſi Dei vindices fluctus aduerſum ſe videret intumeſcere.* D Tropol. idem, *Sopor*, ait, *Ionæ grauiſſimus, hominem ſignificat erroris ſopore torpentem, cui non ſuffecerat fugere à facie Dei, niſi quadam vecordia mens illius obruta ignoraret iracundiam Dei, & quaſi ſecurus dormiret, & profundiſſimum ſomnum roncha nare ſonaret.* Peccator ergo veternum dormit, imò lethargum. hunc enim illi peccatum inducit. Vnde Chriſtus illi inclamet oportet, *Lazare veni foras.*

Alleg. ſomnus Ionæ repræſentat ſomnũ Chriſti in naui orta tempeſtate, à quo excitatus ventis imperauit & mari, Matthæi 8. Vbi S. Hieron. *Huius ſigni typum*, inquit, *in Iona legimus, quando cæteris periclitantibus ipſe ſecurus eſt, & dormit, & ſuſcitatur, & imperio ac ſacramento paſſionis ſuæ liberat ſuſcitantes.* E Licet enim Ionas, qua homo fugiens Deum, typus eſſet peccatoris; tamen idem qua Propheta, tam actis quàm verbis typum gerebat Chriſti.

Verſ. 7.] Et dixit vir ad collegam ſuum: Venite, & mittamus ſortes, & ſciamus quare hoc malum ſit nobis. Et miſerunt ſortes: & cecidit ſors ſuper Ionam.

Verſ. 8.] Et dixerunt ad eum: Indica nobis

Digitized by Google

bis cuius cauſa malum iſtud ſit nobis: quod eſt opus tuum? quæ terra tua, & quò vadis? vel ex quo populo es tu?

Verſ. 9.] Et dixit ad eos: Hebræus ego ſum, & Dominum Deum cœli ego timeo, qui fecit mare & aridam.

Verſ. 10.] Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum: Quid hoc feciſti? (cognouerunt enim viri quòd à facie Domini fugeret, quia indicauerat eis.)

Verſ. 11.] Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, & ceſſabit mare à nobis? quia mare ibat, & intumeſcebat.

Verſ. 12.] Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite in mare, & ceſſabit mare à vobis: ſcio enim ego quoniam propter me tempeſtas hæc grandis venit ſuper vos.

Verſ. 13.] Et remigabant viri vt reuerterentur ad aridam, & non valebant: quia mare ibat, & intumeſcebat ſuper eos.

Verſ. 14.] Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quæſumus Domine, ne pereamus in anima viri iſtius, & ne des ſuper nos ſanguinem innocentem: quia tu Domine, ſicut voluiſti, feciſti.

Verſ. 15.] Et tulerunt Ionam, & miſerunt in mare: & ſtetit mare à feruore ſuo.

Verſ. 16.] Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hoſtias Domino, & vouerunt vota.

Vers.7. *Mittamus ſortes.*] Notat S. Hieron. Theodor. Remig. & Lyran. nautas miſiſſe ſortes, quia videbant maris periti tantam támque repentinam in malacia marique quieto tempeſtatem non eſſe naturalem, ſed ſubitò à Deo immiſſam ſine præuiis ſignis, præter curſum & ordinem ventorum, ſiderum, temporis, aliarúmque cauſarum ſecundarum & naturalium; alioqui enim ad ſortes non veniſſent, ſi cauſas naturales eſſe cognouiſſent.

Vnde moraliter ex Iona hîc diſcant nautæ & vectores, procellas ſæpè à Deo immitti ob ſcelera quæ in naui fiunt, aut antea facta ſunt. Ita Bias, nauigans cum ſceleratis, dum periclitarentur in ſumma maris tempeſtate, aliis deos implorantibus, ait: *Silete, ne vos hîc nauigare ſentiant dij*, vt refert Laërt. lib. 1. cap. 6. Idem cum peſſimis nauigans incidit in piratas. Dicentibus illis, *Peribimus, ſi agnoſcamur. At ego*, inquit, *niſi agnoſcamur, peribo.* Quocirca Plato aſſerebat, *fugiendum eſſe mare, perinde ac improbitatis magiſtrum.*

Sors triplex. Notat ſecundò S. Thom. 2. 2. q. 95. a. 8. triplicem eſſe ſortem. Prima eſt diuiſoria. Hæc licita eſt, & adhibenda quotieſcumque non apparet ratio, cur alter alteri in re aliqua vel vtili, vel difficili debeat præferri. Sic fratres hereditates diuidunt ſorte; ſic milites inuadũt oppidum iacta ſorte, quæ gens vel acies primò inuadere debeat. Sic princeps in rebellione cùm multi ſunt roi capitis, dat ſortem, vt in quos ſors ceciderit plectantur in exemplum reipub. cæteris parcat. Huc ſpectat contractus ſortium, qualis eſt in luſu aleæ. Sic S. Auguſt. ep. 180. ſcribit ſorte eligendum ſacerdotem, qui tempore peſtis vel perſecutionis in vrbe maneat, & fidelibus res ſacras & Sacramenta conferat; ſcilicet ſi cætera ſint paria, vel aliter res hæc non poſſit commodè decidi. vnde in beneficiis Eccleſiaſticis illicita eſt ſors; hæc enim nõ ſorte, ſed maximè idoneis ſunt danda. Similis eſt ratio officiorum ſæcularium; vnde & Ariſtot. lib. 1. Ethicor. carpit Athenienſes, eò quòd magiſtratus ſorte crearent.

Secunda eſt conſultoria, qua per ſortem inquiritur diuinum conſilium, vt ſciatur quid in negotio obſcuro ſit agendum: nam ſi euentus à caſu expectetur, ſors hæc diuiſoria erit potiùs, quàm conſultoria; vti patet in exemplis iam datis; nemo enim caſum conſulit. Conſultoria illicita eſt: pertinet enim ad tentationem Dei, niſi Deus inſpiret, (aut aliis mediis humanis deficientibus neceſſitas cogat ſuadeátque inuocato ſuppliciter Deo) illa vtendum, ſéque illam directurum, & per illam voluntatem ſuam declaraturum; vti factum eſt cùm Saül in regem ſorte electus eſt, 1. Reg. 10. 20. & Matthias in Apoſtolum, Actor. 1. 26. Plura vide apud P. Leſſium lib. 2. c. 43. de ſuperſtitione, dubit. 9. & Delrio de Magia, tract. de diuinat. ex ſortibus.

Tertia ſors eſt diuinatoria, qua inquiritur cognitio veritatis futuræ, vel præſentis, ſed arcanæ & occultæ; qualis fuit hæc, qua quærebatur cauſa, & reus huius procellæ & tempeſtatis. Hæc pariter illicita eſt, ni Deus inſpiret ea vtendum, & per eam rem futuram vel arcanam indicare velit; vti indicauit furtum Achan per ſortem, Ioſue 7. 14. Vnde ſortes hæ, ſiue ſortilegia, æquè ac aliæ diuinationes & incantationes damnantur cap. 1. *de ſortilegijs*, & 25. quæſt. 5. c. *Sortes*. Cùm enim hîc occulta veritas non quæratur, nec accipiatur à Deo, ſequitur eam quæri & accipi à dæmone. Vbi dupliciter peccatur. Primò, quòd ineatur commercium cum dæmone, iſque quaſi doctor conſulatur, qui mendax eſt & pater mendacij. Secundò, quòd in futuris tribuatur dæmoni prænotio futurorum, quæ ſoli Deo eſt propria: vnde dæmon tunc tacito quodam pacto & conſenſu inuocatur, tum vt ſortes regat, & per eas quid futurum ſit præſignificet; tum vt effectum præſignatum reipſa compleri procuret. Sic apud Suetonium & alios legimus, ſortes Domitiano Cæſari interitum denunciaſſe; Alexandro Seuero autem nil tale ſperanti imperium: ſorte enim illi hi verſus Virgilij 6. Æneid. exierunt:

Tu regere imperio populos Romane memento.

Talis fuit Pythagorica ſors antiquiſſima, per quã victoria, vita, mors, fauſti infauſtique euentus diuinabantur per numerum nominum. Ille enim cuius nomen habebat litteras plures maiorisque numeri indices, prædicebatur fore victor; victus verò ille, cuius nomen pauciores litteras & minoris numeri indices continebat. Sic Patroclum ab Hectore vincendum, & Hectorem ab Achille ſuperandum, numeris nominibus eorum incluſis diuinatum eſt, vti canit Terentius. imò,

quod mirum eſt, idipſum habetur apud V. Bedam tract. de Diuinatione mortis & vitæ, qui habetur in fine 2. tom. operum illius, vbi hac de re multa & mira, non credenda, nec practicanda, vtpote vana & ſuperſtitioſa, recenſentur. Quare ſolerter aduertendum eſt, hunc tractatum non eſſe V. Bedæ, ſed Petoſyris (Gentilis aſtromantis, vt videtur) qui eum conſcripſit, & miſit ad Necepſum regem Ægypti, vt habet eius inſcriptio. fortè hic tractatus inuentus fuit in ſcrinio Bedæ, vnde illi ab operum eius compilatore adſcriptus & aſſutus eſt.

Nota tertiò. licet ſors hæc nautarum fuerit ſuperſtitioſa, vti iam dixi, Deus tamen illam, licet malam, diſpoſuit & ordinauit in bonum; ita enim eam temperauit & direxit, vt Ionas reus deprehenderetur, & culpam agnoſceret, ac ad Deum rediret. Ideo enim excitauit tempeſtatem; vt iacta à nautis ſorte Ionas quaſi eius cauſa & reus caperetur. Simili modo direxit ſortes, vel potiùs omen ſuperſtitioſum, quod captabant Philiſthæi 1. Reg. 6. 9. dicentes, Si vaccæ arcam Domini vehentes aſcendant contra Bethſames, Deus Hebræorum hanc morborum plagam nobis inflixit; ſin autem minimè, ſciemus quia caſu accidit. Fecit enim Deus vt vaccæ tenderent verſus Bethſames. quo facto crediderunt Philiſthæi non caſu, ſed à Deo ſibi plagam immiſſam. Simili modo cap. 28. 15. cùm Saül conſuleret Pythoniſſam, fecit Deus vt in eius præſtigiis compareret Samuel, & Saüli interitum inſtantem prædiceret. Cauſam dat S. Chryſoſt. hom. 3. in ep. ad Titum, quòd Deus ſortilegos & ſacrilegos voluerit ſuis ſortibus & ominibus reuincere, eáque in ipſorum caput retorquere, imò ipſorum accuſatores conſtituere. *Deus*, inquit, *eos* (Philiſthæos) *ſuo ore corripuit atque redarguit. Hoc ipſum & in Pythoniſſa muliere dicendum eſt, quia enim ei fidem adhibebat, idcirco per hāc Saül audire fecit quòd ſe comprehenſura eſſent mala.* Et S. Hieron. *Fugitiuus* (Ionas) *ſorte deprehenditur, non viribus ſortium, & maximè ſortibus Ethnicorum. ſed voluntate eius, qui ſortes regebat incertas.*

Porrò ſortibus & ſortilegiis etiamnum crebrò vtuntur nautæ infideles & Ethnici. Teſtimonio ſit S. Franc. Xauerius, qui deſcribens iter ſuum Iaponicum epiſt. prima quam ex Iapone dedit ad Socios Goam, ann. Domini 1548. 3. Nonas Nouembris, quæ habetur lib. 3. epiſt. eius ordine quinta: *Moleſtiſſimè ferebamus*, inquit, *quòd nauicularius & nautæ ſortibus dæmonem identidem conſulerent, vtrùm ex vſu eſſet in Iaponiam pergere, nec ne; & ſimul exquirerent, an ſecunda nauigatione curſum tenere poſſemus. & ſortes modò lætæ, modò triſtes edebantur.* Ac poſt multa de iiſdem, cùm narraſſet nauarchi filiam in mare iactatione nauis excuſſam ac ſubmerſam, ſubdit: *Inde Barbari ad idolum ſacrificiis placandum verſi, diem noctémque totam mactandis auibus apponendiſque idolo epulis conſumpſerunt.* Diſce hîc ſortibus iungi ſolere ſacrificia ad conciliandum idolum, id eſt, dæmonem qui conſulitur & rogatur vt per ſortes reſpondeat. Pergit Xauerius: *Tum nauarcho cur filia ſua interiiſſet ſortibus percontanti, ſors editur: ſi Emmanuel noſter in ſentina periiſſet, eius filiam nequaquam fuiſſe perituram. Videtis profectò quanto in periculo verſaremur, quorum vita ex diaboli ſortibus penderet, eiuſque ſatellitum voluntate.* Remediis deinde hiſce vſum ſe ſcribit: *Sæpius à Deo precatus ſum, &c. vt communi hoſti illarum ſuperſtitionum auctori grauiores conſtitueret cruciatus, quoties nauarchum ad ſortes ducendas, atque ad ſe pro Deo colendum impelleret.* Et paulò poſt: *Certiſſimum præſidium eſt, vt contra hoſtem magno præſentique ſis animo, tibi penitus diffidens & fretus Deo, vt videlicet in illo ſpes omnes ac vires tuas locatas habeas, ac nullo modo committas, vt tali ac tanto defenſore ac patrono timere, aut de victoria dubitare videaris. Sæpius enim mihi minitans denunciabat veniſſe tempus vlciſcendi doloris ſui. Verùm cum nihil ille nocere cuiquam poſſit, niſi quoad Deus ipſe permittat, magis eo tempore Dei diffidentia timenda eſt, quàm impetus inimici.* Additque Deum permittere diabolo, vt tentet timidos & diffidentes, non autem animoſos & fidentes Deo, quibus omnem vim ſortium & dæmonis infringit, eáſque ita dirigit vt ſuæ gloriæ & ſuorum cōmodis ſeruiant.

Et cecidit ſors ſuper Ionam.] Syrus, *& aſcendit ſors Ionæ*, v. g. chartula nomine Ionæ inſcripta primò educta eſt ex vrna. Sic alleg. milites ſorte diuiſerunt veſtem Chriſti, ait S. Aug. lib. 4. de Symbol. ad catechum. c. 6.

Indica nobis, cuius cauſa malum iſtud ſit nobis? Vers. 8.
cur vento & procellis hiſce iactemur, & tantùm non obruamur? *Quod eſt opus tuum? Quæ terra tua?*] q. d. Indica nobis quid operis agas, de qua terra, de quo populo proficiſcaris, quò abire feſtines? *Notanda breuitas*, inquit S. Hieron. *quam admirari in Virgilio ſolebamus:*

Iuuenes quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis, inquit,
Quod genus, vnde domo? pacéne huc fertis, an arma?

Interrogatur perſona, regio, iter, ciuitas, vti ex his cognoſcatur & cauſa diſcriminis, putà periculi. Dicunt ergo: *Quod eſt opus tuum?* exercéſne vſuras, rapinas, magiam, aut ſimilem artem illicitam, qua tibi numen infeſtum reddideris? eſne ſacrilegus, atheus, magus, prædo, fœnerator, &c. *Quæ terra tua? vnde venis?* q. d. Veniſne ex ſcelerata aliqua regione, cui dij marini ventique, aut cœlum ipſum, aut ſidera pertinaciter infeſta ſint, atque ita tu diuino erga regionem tuam odio laboras? An populi tui fato vexaris, cui cœlum aduerſam nauigationem & difficillimas tempeſtates ſemper parat? An verò tu patriam tuam diis claram improbè deſeruiſti, vel nefariè violaſti, aut prodidiſti, cuius ſceleris pœnas à te ſuperi exigunt? *Ex quo populo tu es*, vt eius populi crimine, aut fortuna, aut odio tui primùm, & nos deinde tui cauſa affligamur? Omnis enim hæc nautarum inquiſitio eò ſpectat, vt Ionam ingenti aliquo ſcelere aut priuato, aut publico obligatum eſſe ſuſpicentur; ſiue illud ſit Ionæ, ſiue patriæ & populi, quod ea tempeſtas vlciſcatur. ita Arias.

Et dixit ad eos: Hebræus ego ſum.] q. d. Genere & gente Iudæus ſum, non Gentilis. Hebræi Vers. 9.
nomen, inquit Arias, impoſitum eſt familiæ ſuæ à Semo Noë filio, cùm ipſe traiecto Euphrate fluuio nouas ſedes ſibi quæſiuit, vnde de eo dicitur Gen. 10. 21. *De Sem quoque nati ſunt patre omnium filiorum Heber.* Secundò, alij ab Heber patre Phaleg, cuius tempore facta eſt diuiſio linguarum, cum in eius familia remanſit vſus linguæ Hebrææ, Hebræos dictos eſſe cenſent. Verùm non omnes poſteri Heber, & multò minùs Sem dicti ſunt Hebræi, ſed tantùm ij, qui per Abraham deſcendunt. Tertiò ergo, meliùs alij cenſent, Abrahamum dictum eſſe Hebræum, id eſt, tranſitorem; eò quòd è Chaldæa tranſito Euphrate

Digitized by Google

phrate in Chanaanæam commigrarit: vnde primò omnium illi hoc nomen tributum eſt Geneſ. 14. 13. Ab Abraham ergo poſteri vocati ſunt Hebręi, æquè ac Abrahæi. Fuit hoc nomen olim glorioſum; vnde Apoſtolus 2. Corinth. 11. 22. *Hebræi ſunt, & ego: Iſraelitæ ſunt, & ego: ſemē Abrahæ ſunt, & ego.* Chriſtus enim fuit Hebræus, B. Virgo & Apoſtoli, primique Chriſtiani fuerunt Hebræi.

Tropol. Arias, Ionas confeſſus eſt ſe eſſe Hebræum, id eſt, prætereūtem, id eſt, tranſgreſſorem legis & voluntatis diuinæ. Rurſum Hebræum, id eſt, peregrinum & viatorem, qui continuò tendit ad mortem, & per mortem ad immortalitatem. Chald. & Septuag. pro ר legentes ד, putà pro עִבְרִי *ibri*, id eſt, Hebræus, legentes עַבְדִּי *abdi*, vertunt, *ſeruus Domini ego ſum.*

Et Dominum Deum cæli. Pro *Deum* Hebr. eſt tetragrammaton *Iehoua*, q.d. Ego non idola, ſed ipſum verum Deum Hebræorum Hebræus *timeo.*] Id eſt, colo. Nota in Script. cultus Dei vocatur *timor*, & *timere Deum*, eſt eum colere; tum quia *primus in orbe Deos fecit timor*; tum quia ſumma Dei maieſtas maximè à nobis timorem & reuerētiam exigit. *Filius honorat patrem, & ſeruus Dominum ſuum: ſi ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, vbi timor meus?* Malach. 1. 6. Timor enim non ſeruilis, ſed filialis includit amorem & reuerentiam Dei, quaſi ſummi Domini & patris noſtri.

Vers. 10. *Qui fecit mare & aridam.*] Qui eſt Deus verus & ſolus, vtpote vniuerſi creator, & dominus cœli, maris & terræ; qui proinde hanc tempeſtatem & procellam è cœlo, aëri, mari & terræ induxit: poténſque eſt nos mari mergere, æquè ac terra dehiſcente nos abſorbere: eam autē induxit ob meam inobedientiam & fugam. Hanc enim eis indicaſſe Ionam, patet ex eo quod ſequitur: *Cognouerunt enim viri quòd à facie Domini fugeret, quia indicauerat eis.* Illa enim verba huc ſpectant. vnde & ſequitur.

Et timuerunt viri timore magno.] Tum quòd Dei potentiam & vindictam à Iona expoſitam pertimeſcerēt, præſertim quòd quiſque ſibi conſcius eſſet ſe eam ſæpiùs offendiſſe & irritaſſe; tum quòd non tam metuerent, quàm oculis cernerent, quòd Deus hic tam potens & offenſus, Ionam fugientem inſequeretur, cumque in naui ſua comprehenderet: verebantur ergo ne & ipſi quaſi receptatores Ionæ, cum eo pariter à Deo comprehenderentur, punirentur, & mergerentur. Sic enim dum Prætor furem & latronem inſequitur, domúmque quam fur ingreſſus eſt inuadit, hoſpes & omnes qui in domo ſunt metu percelluntur, ne ſimul cum fure à Prætore quaſi ſocij & complices capiantur & plectantur. Multò enim magis idipſum timendum eſt apud Deum, qui ſubinde etiam in populo innoxio peccata aliquorum occulta punit & vlciſcitur; vti furtum occultū Achan puniuit in toto populo Hebræorū inſcio & innoxio, permittens eum cædi à Chananæis, quia *anathema in medio tui eſt Iſraël* (ſic & in re ô nauis & nautæ, putà Ionas) Ioſue cap. 7. verſ. 13. ita S. Hieron. *Hiſtoriæ*, inquit, *ordo præpoſterus eſt. Quia enim poterat dici, Nulla cauſa timoris fuit ex eo quod eis confeſſus eſt dicens, Hebræus ego ſum; & Dominum Deum cæli timeo, qui fecit mare & aridam; ſtatim ſubnectitur, quòd idcirco timuerunt, quia eis indicauerat ſe Domini fugere conſpectum, & eius non feciſſe præcepta. Denique cauſantur & dicunt: Quid hoc feciſti? id eſt, ſi times Deum, cur fugis? ſi tantæ potentiæ prædicas quem colis, quomodo te putas poſſe euadere?* Et rurſum: *Timent autem timore magno, quod intelligunt ſanctum & ſanctæ gentis virum, de Ioppe quippe ſoluentes funem, Hebrææ gentis nouerant priuilegium, & tamen fugitiuum celare non poſſunt. Magnus eſt qui fugit, ſed maior ille qui quærit: non audent tradere, celare non poſſunt.*

Et dixerunt ad eum, Quid faciemus tibi?] *Rogant*, inquit S. Hieron. *vt ipſe remedio ſit, qui auctor peccati fuerat: ſi culpa eſt quod te ſuſcepimus, quid facere poſſumus ne Dominus iraſcatur? quid faciemus tibi? hoc eſt, interficiemus te? ſed cultorem Domini ſeruabimus? ſed Deum fugis. noſtrum eſt præbere manus quid fieri iubeas; tuum eſt imperare, quo facto quieſcat mare, quod nunc iram ſuo tumore teſtatur.* Vers. 11.

Et ceſſabit mare.] Id eſt, vt ceſſet. Eſt Hebraiſmus.

Quia mare ibat & intumeſcebat.] *Vt oſtenderet vltionem creatoris ſe differre non poſſe*, ait S. Hier. & S. Chryſoſt. homil. de Iona. Sicut, inquit, ſeruus fidelis videns mancipium fugere, inſequitur, nec quieſcit donec illud apprehendat, reducat, & præſentet domino: ſic & mare fugientem Ionam perſequitur, nec ceſſat donec eum capiat, & Deo dedat.

Et dixit ad eos, Tollite me, & mittite in mare.] Vers. 12.
Nota hîc primò Ionæ charitatem magnanimam, quâ, ne alij pereant; item pœnitentiā, quâ vt Deo offenſo ſatisfaciat, ipſe ſolus perire cupit. ita S. Hieron. Secundò, Ionam hæc dixiſſe ex inſtinctu Dei, quo ſciebat Deum velle vt quaſi piaculum & luſtramentum mitteretur in mare; ideo enim à Deo tēpeſtatem hanc eſſe excitatam. Hoc eſt enim quod ait: *Scio enim ego quoniam propter me tempeſtas hæc*, &c. Alioqui enim niſi Deus eum vt fugitiuum ita ſibi dedi popoſciſſet, nec nautæ potuiſſent eum mergere, nec ipſe nautis poteſtatem ſe mergendi & occidendi dare. Porrò volebat Deus Ionam in mari mergi, quia fugiens Deum, ad mare confugerat; mare tibi ô Iona fuit in votis, mare pariter ſit tibi tortor: in quo enim quis peccat, in eo & punitur. Alleg. tamen cauſa potior fuit, ſcilicet vt repræſentaret Chriſti paſſionem & reſurrectionem. de qua mox plura.

Audi S. Chryſoſt. homil. 5. ad pop. *Ionas fugiebat terram, & Dei iram non effugiebat. Fugiebat terram, & in mare tempeſtatem induxit; nec tantùm nullum ex fuga bonum nactus eſt, ſed etiam eos qui ſe ſuſceperant in extremum periculum adduxit: vt diſcas quod, ſicut in peccatis viuenti neque nauigium prodeſt, ſic peccato exutum neque mare perdit, neque beſtiæ conſumunt: verùm & animal, & elementum incolume depoſitum Deo reddiderunt, & per omnia diſcebat Propheta eſſe manſuetus & humanus, & neque ſtultis nautis, neque feris vndis, neque beſtijs crudelior eſſe. Rediit ergo, prædicauit, minatus eſt, perſuaſit, ſaluauit. Propterea ipſum nō ſtatim de nauigio ad vrbem perduxit, ſed nautæ mari tradiderunt, mare ceto, cetus Deo, Deus Niniuitis, & per longum circuitum profugum reduxit.* Vide ſequentia: vbi pulchrè docet peccatori non fugiendum eſſe à Deo, quia effugere eſt impoſſibile; ſed mutandos eſſe mores prauos; hi enim vulneri cauſam dederunt.

Hoc Ionæ exemplum imitatus eſt S. Gregorius Nazian- S. Nazianz. Ionam imitatus.

Digitized by Google

Nazianzenus, cùm enim in Concil. Conſtantinop. orta eſſet diſſenſio inter Epiſcopos Ægyptios & Orientales, illis electionem Gregorij in Patriarcham Conſtant. impugnantibus, his defendentibus; ipſe Synodum ingreſſus, cohortatus eſt omnes ad pacem, eiúſque cauſa quaſi alterum Ionam deuouere ſe mari, & patriarchatui renunciare liberaliter obtulit. quod & ingenuè præſtitit. Audi eum in carm. de vita ſua:

Ego verò Ionæ facinus excelſum æmulor:
Me pro ſalute do lubens noſtræ ratis,
Licet excitati turbinis cauſa haud ſiem:
Nos ſorte captos mergite inſano mari,
Nos hoſpitalis cetus excipiet: ſit hoc
Concordiæ vobis initium; latitudinis
Locus hic vocetur, ſplendidior hinc ſurget mihi.

Alludit ad ſimilem ceſſionem puteorum, quam Geraritis fecit Iſaac Geneſ. 26.22. qui proinde tertium puteum pacificum vocauit *latitudo.*

Alleg. S. Hieron. *Apoſtoli*, ait, *deſcreutes in paſſione Chriſtum quodammodo in fluctus præcipitabant. Iſte Ionas dicit, Scio quia propter me tempeſtas grandis eſt ſuper vos, quia me vident venti vobiſcum ire in Tharſis, id eſt, ad contemplationem lætitiæ nauigare, vt vos perducam ad gaudium, vt vbi ego ſum & Pater, ibi & vos ſitis. Idcirco ſæuiunt, idcirco mundus fremit, me cupit deuorare mors, vt vos pariter occidat, & non intelligit quia velut in hamo eſcam capit, vt mea morte moriatur. Tollite me & mittite in mare, tempeſtas quæ propter me ſæuit contra vos, me moriente ſedabitur.*

VERS. 13. *Et remigabant viri, vt reuerterentur ad aridam.*] Nota hîc pietatem nautarum; nam, ne Ionam, licet id indicantem & ſe offerentem, mergant, petunt littus in quod eum exponant; itáque & ipſi, & ſibi conſulant. Propterea, ait S. Hieron. *nitebantur reuerti ad terram & effugere diſcrimen, ne ſanguinem funderent; magis volentes perire, quàm perdere.* Verùm cùm vident ſe fluctus obluctantes non poſſe vincere, ſed ab iis vinci, agíq; rem de omnium vita, ſatius ducunt vnum Ionam perire, quàm omnes. Mittunt ergo eum in mare, ſed antequam id faciant, veniam à Deo precantur. Dicunt ergo:

VERS. 14. *Quæſumus Domine, ne pereamus in anima viri iſtius. in*, id eſt, vt Septuag. propter animam, id eſt, vitam, Ionæ, quem mergimus & perdimus; ſed inuiti, coacti, & ab ipſo quem perdimus iuſſi. Vnde explicando ſubdunt, *& ne des ſuper nos ſanguinem innocentem.*] q. d. Ne imputes nobis quòd iſtum innocentem coniecerimus in mare: licet enim nobis ſit innocens, noſtrúmque neminem læſerit, tibi tamen eſt nocens: tu enim per ſortes eum ſontem declaraſti.

VERS. 15. *Et tulerunt Ionam, & miſerunt in mare.*] *Non dixit*, inquit S. Hieron. *Arripuerunt, non ait, Inuaſerunt; ſed Tulerunt, quaſi cum obſequio & honore portantes miſerunt in mare non repugnantem, ſed præbentem manus ipſorum voluntati.* Addit Arias ex Eleazaro quid memorabile: *In Eleazari*, inquit, *antiquiſſimi diuinorum librorum interpretis tractatu, qui circa ætatem Chriſti ſcripſiſſe dicitur, quintum hoc periculum à viris illis factum traditur, quo diuinum de ea re conſilium diligentius exquireretur. Nam poſt priuatas deorum inuocationes, poſt iacturam factam, poſt eductas ſortes, poſt orationem & deprecationem communiter ſuſceptam, illud poſtremum ſæpius tentauerunt, vt ſublatum Ionam in mare vſque ad collum demitterent, rurſúſque ad ſeſe in nauim reciperent. eúmque verò ait, vt quoties demiſſus eſſet, mare conquieſceret; cùm autem receptus, rurſum fremere & intumeſcere ſentiretur. quo ſigno diuinæ voluntatis certiores facti, Ionam tandem in mare coniectum penitus demiſere.* Nautarum ſolicitudo in liberando Iona facit idipſum probabile & credibile. Note.

Et ſtetit mare à feruore ſuo.] Ceſſauit à ſuo æſtu, tumore & fluctibus, *quia inuenerat quem quærebat*, inquit S. Hieron. *velut ſi quis perſequatur fugitiuum, & concito pergat gradu, poſtquam fuerit conſecutus, deſiſtit currere, & ſtat ac tenet quem apprehenderit: ita & mare quod abſente Iona iraſcebatur, in viſceribus ſuis deſideratum tenens gaudet & conſuetus, & ex gaudio tranquillitas redit.* Sic alleg. inquit, Chriſto in mare paſſionis proiecto, ſtetit feruor idololatriæ, omníſque erroris; rediit tranquillitas fidei, orbis pax, ſecura omnia, & Gentium conuerſio ad Deum: ſicut ergo Ionæ ſubmerſio, nauis eſt releuatio; ita Chriſti interitus, mundi eſt ſalus.

Nota. Licet ceſſet ventus, *ſed tamen à vento qui fuit, vnda furit*: ita hîc poſt ventum furebat mare, donec iniiceretur Ionas; quo iniecto, illico quieuit, vt indicaret tempeſtatem hanc diuinitus excitatam pariter & ſedatam, propter vnicum Ionam.

Et timuerunt viri timore magno Dominum.] q. d. Hoc maris æſtuantis & illico ſedati miraculo nautæ Deum illius auctorem cognouerunt, ſcilicet Deum Ionæ & Hebræorum eſſe verũ Deum, ad eiúſque fidem, timorem & cultum conuerſi ſunt. ita Hugo, Lyranus & Arias. VERS. 16.

Et immolauerunt hoſtias, non tantùm ſpirituales precum & gratiarum actionis, vti cenſet S. Hieron. ſed etiam corporales: mox enim poſt Ionam in mare miſſum, appulerunt ad littus, ibique hoſtias Deo Hebræorum immolarunt. Inſuper *vouerunt vota.*] Offerenda in templo Hebræorum Hieroſolymæ, iuxta legem & ritus quos à Scribis ibidem erant perquiſituri: nec enim à Iona iam miſſo in mare eos diſcere poterant. ita Theophyl. & Hugo. Quare non dubium omnes hoſce nautas hoc miraculum, Deúmque eius auctorem deinceps vbiuis locorum prędicaſſe & celebraſſe. Hinc aliquis ſuſpicari poſſet nautas hos Deum Hebræorum colentes ſuſcepiſſe iudaiſmum & factos eſſe proſelytos.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Ionas miſſus in mare ſorbetur à ceto, ibi pulchro carmine Deum inuocat & laudat, cuius proinde iuſſu tertio die euomitur in aridam.

Verſ. 1.] Et præparauit Dominus piſcem grandem vt deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus, & tribus noctibus.

Verſ. 2.] Et orauit Ionas ad Dominum Deum ſuum de ventre piſcis.

Verſ. 3.] Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me: de ventre inferi clamaui, & exaudiſti vocem meam.

Verſ. 4.] Et proiecisti me in profundum in corde maris, & flumẽ circumdedit me: omnes gurgites tui, & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

Verſ. 5.] Et ego dixi: Abiectus ſum à conſpectu oculorum tuorum: verumtamen rurſus videbo templum ſanctum tuum.

Verſ. 6.] Circumdederunt me aquæ vſque ad animam: abyſſus vallauit me, pelagus operuit caput meum.

Verſ. 7.] Ad extrema montium deſcendi: terræ vectes concluſerunt me in æternum: & ſubleuabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus.

Verſ. 8.] Cùm anguſtiaretur in me anima mea, Domini recordatus ſum: vt veniat ad te oratio mea ad templum ſanctum tuum.

Verſ. 9.] Qui cuſtodiunt vanitates fruſtrà, miſericordiam ſuam derelinquunt.

Verſ. 10.] Ego autem in voce laudis immolabo tibi: quæcumque voui, reddam pro ſalute Domino.

Verſ. 11.] Et dixit Dominus piſci: & euomuit Ionam in aridam.

Vers. 1. ET *præparauit Dominus piſcem.*] q. d. Fecit Deus vt piſcis quaſi ſatelles ſuæ vindictæ, æquè ac clementiæ præſtò adeſſet iuxta nauim, qui Ionam exciperet & deuoraret vt vindex, & ſeruaret vt cuſtos. Ionas ergo non diu natans, ſed ſtatim ex naui in piſcem, eiúſque ventrem, æquè ac Chriſtus ex cruce illico in ſepulchrum deſcendit, inquit S. Auguſt. epiſt. 49. in fine. Hinc Septuag. vertunt, *& præcepit Deus ceto magno, & deuorauit Ionam.*

A Hebræi enim præceptum vocant omnem ordinationem, diſpoſitionem, prouidentiam. Pulchrè S. Chryſoſt. in pſal. 96. *Dominus regnauit*, &c. docet feras & belluas Deo & Sanctis ſeruire. *Sic, ait, Ionæ cetus triduo ſubiugalis fuit, & quò intus gubernans, non quò ipſe volebat ducens. quis paſtor ita agnas ſuas placauit, vt Daniel efferos leones? quis rex tam pernices Indos habet, quàm Elias coruos? quis diſcipulum abſque murmure ita hoſpitalitatem exercere docuit, vt Ionas cetum in mari? quorum armorum exercitus regem ſuum ita illæſum ſeruauit, & alienigenas ab impetu coërcuit, vt Chaldaicus caminus Chaldæos ciues vrbis exuſſit, & Hebræos ſeruauit?*

Piſcem grandem.] Septuag. quos ſequitur S. Matth. c. 13. 40. *cetum.* Nota, ceti nomen commu- Cetus Ionæ non fuit balæna.
B ne eſt ad balænas, phyſeteres, orcas, priſtas, lamias, thinnos, omnéſque piſces prægrandes & cetaceos. Cetus enim, vt ex Ariſtot. docet Aldrouandus lib. 3. de Piſcibus c. 32. propriè vocatur omne genus piſcium, quod abſque ouificatione viuos excludit fœtus, & verè reſpirat vero reſpirationis inſtrumento, pulmone inquam præditum. imò à Galeno & vulgo quilibet piſces prægrandes cetis accenſentur; non quòd ceti ſint, ſed quòd ad eorum magnitudinem excreſcant. Vnde licet carcharias, de quo mox, pulmonem non habeat, atque oua intra ſe concipiat; ſed ita vt ea intra ſe viuificet, viuóſque fœtus excludat, à Galeno tamen, Æliano & Oppiano inter cete recenſetur.

Licèt ergo vulgus putet piſcem hunc qui glutiuit Ionam fuiſſe balænam, negant tamen id Ron-
C deletius lib. 13. de Piſcibus c. 12. & Vlyſſes Aldrouandus lib. 3. de Piſcibus cap. 32. & ex iis Pineda lib. 4. de Rebus Salom. cap. 12. à Caſtro hic & alij, eo quòd balæna arctiori ſit gutture & ventriculo, nec facilè hominem integrum & illæſum glutire, & continere poſſit. Quod intellige de paruis & communibus balænis. nam maiores ſunt inſtar montium, quæ facilè homines & boues integros glutiunt. Cenſent ergo ipſi piſcem hunc fuiſſe illum, qui carcharias, & Canis, Sed carcharias.
atque ab Italis & Nicandro aliíſque vocatur *lamia*, qui ingens eſt, voraciſſimus & anthropophagus, rictúmque oris & guttur habet immane, prout ea depingit & in imagine ſpectanda exhi-
D bet Aldrouandus lib. 3. de Piſcibus cap. 32. pag. 381. Carcharias enim, ſiue Canis, eſt galeonum omnium maximus, magnitudine thinnos ipſos vincens, & in tantum aliquando excreſcens, ait Rondeletius, vt currui impoſitus vix à duobus equis vehi poſſit. Quare euiſceratus & in fruſta diſſectus, duobus aliquando curribus imponendus fuit. Addit Rondeletius, vidiſſe ſe mediocrem, qui mille libras ponderabat: Nicæenſes verò ſibi teſtatos eſſe refert Gillius, ſeſe iſtiuſmodi piſcem ad quatuor millia librarum accedentem cepiſſe, & in eiuſdem ventre ſolidum hominem reperiſſe; ſimiléque quid Maſſilienſes ſibi nar-

 raſſe,

Digitized by Google

taſſe, comprehendiſſe inquam ſe Canem, in quo loricatum hominem inueniſſent. Vidit inſuper Rondeletius in Santonico littore alium, cuius os & gula tanta erāt vaſtitate, vt hominem etiam obeſum commodè capere potuiſſet: imò verò ſi os canis marini ita hians conſeruetur, reliquo corpore confecto, canes terreſtres illud ingredi, & ventriculum ſubire vt piſcium reliquias deuorent. Hac de cauſa carcharias à nonnullis vocatur lamia παρὰ τοῦ λαιμοῦ, id eſt, à gula & gutture, eo quòd magnum & quaſi immane guttur habeat, ſitque voraciſſimus. A qua ingluuie ſimiliter lamiæ vocantur maleficæ illæ, quæ pueros & iuuenes ad ſe ſua forma alliciunt, allectóſque deuorant; quod, vt aiunt, Menippo Lucio contigiſſet, niſi grauis & prudentis viri conſilium ab amore iuuenem deterruiſſet, dicendo, ὄφιν θάλπεις καὶ σε ὄφις, id eſt, *ſerpentem foues, & te ſerpens.* quod percommodè de eo dicitur, qui id amat, fouet, amplectitur, quod tandem certum ei exitium eſt allaturum, vti non rarò amaſiis contingit. Hæc Rondeletius & Aldrouandus, qui proinde opinantur piſcem qui Ionam deuorauit, fuiſſe carchariam ſiue lamiam; qui licèt propriè non ſit cetus, cetum tamen dici ea phraſi qua quiuis vaſtus & immanis piſcis vocatur cetus. In eo tamen diſſentit Aldrouandus à Rondeletio, quòd Rondeletius cenſeat lamiam hanc eandem eſſe cum lamia Ariſtotelis lib. 5. hiſtor. Animal. c. 5. & Plinij lib. 9. c. 24. Aldrouandus verò id neget, eò quòd lamiam Ariſtoteles & Plinius ponant planam, & planis piſcibus cartilagineis annumerent, qualis non eſt lamia hæc vaſta & immanis, quæ ab Ariſtotele κύων, id eſt, canis, nuncupatur, à Theophraſto lib. 4. hiſt. Plant. c. 8. Columella, & aliis vocatur Carcharias, quòd voraciſſimus impudénſque ſit fur, quódque dentibus plurimùm valeat, eóſque acutos & pectinatos habeat. κάρχαρος enim acutum aſperúmque ſignificat: vnde καρχαρόδοντα animalia, quibus acuti pectinatímque coniuncti dentes ſunt, Ariſtoteli nuncupantur. Verè S. Auguſt. epiſt. 49. quæſt. 6. agens de ore ceti, qui deglutiuit Ionam: *Quis*, ait, *non conijciat quanto hiatu patebat os illud, quod velut ianua ſpelunca illius fuit?* Vide ibidem Auguſt. hanc Ionæ hiſtoriam defendentem contra Porphyrium, eam vt fabuloſam irridentem. Allegoricè S. Ambroſ. in pſalm. 43. Ionas, ait, eſt Chriſtus, *qui propterea miſſus eſt in mare, vt exciperetur & deuoraretur à ceto, quò intra aluum ceti poſitus eius interiora vacuaret. de quo ceto hoc dictum ſit, audi Iob dicentem cap. 5. Qui habet, inquit, magnum cetum captiuum reddere. Quis iſte eſt? vtique cognoſcis cùm legis, quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus captiuam duxerit captiuitatem; deuicto enim aduerſario & inimico, nos qui captiui eramus, cœpimus libertatem poſſidere per Chriſtum.*

Symbolicè, S. Hieronymus ad Heliodorum, in Epitaphio Nepotiani, hæc accommodat morti, quæ fideles abſorbet quidem, ſed inſtar Ionæ quaſi viuos retinet, ob ſpem reſurrectionis, qua breui rediuiui ſurgent. *Deuoraſti*, inquit, *Ionam, ſed in vtero tuo viuus fuit*, iuxta illud Oſee 13. 14. *Ero mors tua ô mors.* Denique miraculum hoc deuorationis & eiectionis Ionæ factum eſt non tam propter Ionam, quàm propter Niniuitas, vt illi per hoc miraculum Ionæ crederent: allegoricè propter Chriſtum & Chriſtianos, de quo plura cap. 3. 3.

Et erat Ionas in ventre piſcis.] Multa hìc miracula. Primum, quod venter piſcis calidiſſimus Ionam non conſumpſerit, & in chilum conuerterit. Secundum, quòd Ionas ibidem viuere & reſpirare, aërémque frigidum attrahere potuerit. Tertium, quòd odor, qui in ventre ceti eſt olidiſſimus & intolerabilis, Ionam non exanimarit, quin potiùs ipſe eum commodè tulerit. Quartum, quòd in hoc anguſtiſſimo & incommodiſſimo carcere non tantùm animæ, ſed & mentis compos fuerit, ſpiritúque Dei afflatus inſigne & pium carmen Deo cecinerit. Dei ergo hoc fuit opus, qui ſimili modo concluſum in materno ventre fœtum, tot menſibus ſine cibo aut potu, ſine egeſtionis, ſine frigidæ reſpirationis vſu continet, ait Theoph. Quam rem licet frequentem meritò admirans Dauid, *In te*, inquit, *protectus ſum ex vtero: de ventre matris meæ Deus meus es tu*, pſal. 21. verſ. 11. Qui ergo tres pueros in fornace Babylonia illæſos, idem Ionam in ventre ceti intactum ſeruauit. ita S. Hieron. (Quatuor miracula Ionæ in ceto.)

Ex Iona Gentiles videntur ſumpſiſſe fabulam ſui Herculis. Finxerunt enim quòd Hercules à balæna ſit deuoratus, & ex ea incolumis redierit, niſi quòd depilatus fuerit ob internam belluæ caliditatem. ita Theophyl. Et Lycophron in tragœdia Herculis, tradit Herculem, cùm rediret ex Colchide cum Argonautis inuento vellere aureo, tempeſtatem paſſum, & in mare lapſum à piſce deuoratum fuiſſe, ac poſt triduum ſaluum ex eo in mare proiectum. Arbitror eum hoc ex Ioſepho lib. 9. Antiq. 11. ſumpſiſſe, qui ſcribit Ionam à ceto euomitum in Ponto Euxino. Hoc enim videtur Lycophron ad Herculis perſonam transtuliſſe: nam nauigatio Argonautarum fuit in Ponto Euxino. ita Salmeron tom. 8. tract. 17.

Allegor. Theophyl. Ionas eſt Chriſtus, nauis Synagoga Iudæorum, nauarchus Moſes, nautæ Prophetæ, mare afflictiones noſtris peccatis debitæ, ſors voluntas Patris æterni, venter ceti ſunt ſecreta mortis, ſepulchri & inferni, in quibus triduo fuit Chriſtus, & poſt triduum inde reſurgens Gentibus pœnitentiam & Euangelium ſalutis annunciauit per Apoſtolos; tunc venti, id eſt, inſpirationes & tentationes validiſſimæ dæmonum, ſedati ſunt; procellæ voluptatum maris, id eſt, ſæculi huius, proſtratæ ſunt; pax & tranquillitas corporibus æquè ac animis fidelium reddita, dicente Chriſto: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hinc & Ionas hebr. idem eſt quod columba, vel q. d. יהוה יונה *iehoua ione*, id eſt, Deus laborans. (Alleg. Ionas eſt Chriſtus.)

Tribus diebus.] Cauſas huius ternarij aſſignaui Oſee 6. 3.

Et orauit Ionas ad Dominum.] Anguſtiæ Ionam ad Deum redire eúmque inuocare compulerunt. Ita Deus ſuos redigit ad arcta, vt eum inuocent, & inuocantibus illico adeſt & opitulatur. Vulgò dicitur: *Qui neſcit orare, eat ad mare.* qui enim in eo nauigant, dum non niſi cælum & pontum vident, ventóſque & fluctus qui ad ſidera videntur eleuari, & mox in abyſſum ſubſidere, vt videantur iam iam mergendi, & ad ima maris deſcenſuri, illico diſcunt opem numinis & cælitum omnium implorare. Præclarè Nyſſen. in expoſit. Orāt. Domin. Oratio Ionæ, inquit, cetum domum effecit, vt in ventre ceti commodè quaſi in domo degeret & oraret. (Vers. 2.)

Miratur Tertul. lib. de Oratione c. 14. *Quomodo, ait, oratio Ionæ de ventre ceti per tanta beſtiæ viſcera, ab ipſis abyſſis, per tantam æquoris molem ad*

cœlum

cælum potuit euadere? Hæc nimirum eſt vis orationis, hæc vis Dei, qui vbique præſens audit ſupplicum preces.

Vers. 3. *Et dixit.*] Eſt hoc Ionæ carmen lyricum, inquit Arias, tricolôn tetraſtrophon, ſimile illi Horatiano lib. 2. ode 36.

Et thure & fidibus iuuat
Placare, & vituli ſanguine debito
Cuſtodes Numidæ Deos.

Niſi quòd quartus verſus breuior eſt in hunc modum:

Anguſtis nimium mihi rebus,
Te Dominum carmine ſupplici
Imis de barathris voco, &
Audiens vocem.

Clamaui de tribulatione mea.] Ionas cùm proiiceretur in mare, tanto ſui periculo excitatus illico cœpit orare, & clamare ſaltem mente ad Dominum; ſed ſtatim deuoratus à ceto, vidénſque ſe in eius ventre, multò magis clamare perrexit. Vnde S. Hieron. ait, quòd Ionas *ex quo in mare præcipitatus vidit cetum, & tantam corporis molem, & immanes rictus aperto ſe ore ſorbere, Domini recordatus ſit, & clamauerit.* Fabulatur hîc more ſuo R. Salomon, Ionam primò deuoratum à ceto mare, & quia ibi ſatis amplè & laxè degebat, non clamaſſe ad Dominum; Deum ergo iuſſiſſe ceto maſculo vt Ionam euomeret in cetum feminam, putà in balænam fœtu plenam & grauidam, in qua cùm Ionas arctari ſe ſentiret, cœperit clamare. Probat idipſum, quia verſ. 1. piſcis hic vocatur maſculinè דָּג *dag*: ergo erat cetus mas, verſ. verò 3. vbi dicitur, *Et orauit Ionas ad Dominum Deum ſuum de ventre piſcis*, hebr. eſt femininum דָּגָה *daga*, id eſt, piſcis femina. Verùm errat fabulo: nam vnum & eundem fuiſſe piſcem qui ſorbuit Ionam, & in quo Ionas clamauit, & qui eum poſt orationem euomuit, patet ex verſ. vltimo, vbi piſcis euomens Ionam in littus vocatur *dag* maſculinè, non *daga* femininè. *Dag* ergo piſcem tam feminam, quàm marem ſignificat; perinde vt Latinæ voces piſcis, auis, ouis, camelus, equus, aſinus, bos, vitulus, &c. tam feminam, quàm marem ſignificant: ſic viciſſim femininum *daga* quoſlibet piſces, tam mares, quàm feminas ſignificat, vt patet Iſaiæ 50. 2. Numer. 11. 5. Ezech. 29. 4. Geneſ. 1. 26. Exodi 7. 20. Ezech. 47. 9. Sic Latinæ voces ſimia, muſtela, vulpes, aquila, pica, columba, &c. licèt femininæ ſint, tamen tam mares, quàm feminas ſuæ ſpeciei ſignificant.

Fabella R. Salomonis.

Tropol. S. Gregor. in pſal. 6. Pœnit. *De profundis clamaui ad te Domine: Clamauit*, inquit, *Ionas ad Deum de ventre ceti, de altitudine maris, de profundo inobedientiæ; & ad aures Dei oratio illius peruenit, qui eum eruit à fluctibus, eripuit à beſtia, abſoluit à culpa. Clamet & peccator, quem à Deo recedentem cupiditatum tempeſtas contriuit, quem malignus hoſtis abſorbuit, quem præſentis ſæculi fluctus inuoluit, agnoſcat ſe eſſe in profundo, vt ad Deum ſua perueniat oratio.*

Et exaudiuit me.] Nota. Ionas miſſus in mare oránſque Dominum, illico ſenſit præſentem eius opem, qua à mari, æquè ac à ceto illæſus ſeruabatur in eius ventre. Vnde ex inſtinctu Dei certus de ſua ſalute, gratias agit Deo, carménque hoc magis euchariſticum, quàm eucheticum canit Deo liberatori.

De ventre inferi.] Putà de ventre ceti, quem hyperbolicè vocat *inferum*, ob magnitudinem, profunditatem & obſcuritatem.

A *In corde maris.*] In medio ſiue profundiſſimo mari; illud enim amant & incolunt ceti, vtpote vaſtiſſimi: quod enim eſt in animali cor, hoc in mari eſt profunditas, in terra centrum. Vnde Chriſtus Matth. 12. 40. poſt mortem dicitur fuiſſe tribus diebus in corde terræ, id eſt, in limbo Patrum, qui eſt circa infernum, & circa centrum mundi. ita S. Hieron. *Sicut cor*, inquit, *in medio eſt animalis, ita infernus in medio terræ eſſe perhibetur.* Vers. 4

Flumen.] Septuag. *flumina*, non quòd cetus hic per flumen aliquod in mare influens tranſierit, cuius influentis ſonitum in ventre ceti audierit Ionas, vt Arias & aliqui alij volunt, ſed *flumina* vocat ipſos fluctus, & aquarum affluentiam; ceto

B enim iam in mare ſe immergente, iam emergente; copia aquarum inſtar fluminum reſonantium vndique in mare influebat, audiente Ionâ, inquit Theop. Albert. & à Caſtro. Ipſe enim curſus & fluxus aquarum ſubinde vocatur flumen, vt apud Martialem lib. 1.

Et qui prima bibit deprenſi flumina Nili.

Alij per flumen accipiunt mare, vt ſit Mioſis. Sic Ariſtot. in Meteor. nubes vocat flumen aëreum, ſiue oceanum per aëra fluitantem.

Nota. hoc Ionæ carmen valdè affine eſt verbis & ſententiis pſalmi 68. Dauidis, & ex eo bona ex parte depromptum videtur. Quod enim ibi dicitur verſ. 4. *Laboraui clamans*, Ionas ait, *Clamaui de tribulatione mea.* Ibi verſ. 2. dicitur, *Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia*: Ionas ait,

C *Proiecisti me in profundum in corde maris.* Ibi verſ. 3. dicitur: *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me*: Ionas ait, *Omnes gurgites tui & fluctus tui ſuper me tranſierunt*, quem verſum mutuatus eſt ex pſal. 41. 8. Ibi Dauid dicit verſ. 1. *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam*: hîc Ionas ait, *Circumdederunt me aquæ vſque ad animam, abyſſus vallauit me.* Quocirca tam Dauid, quàm Ionas typum geſſit Chriſti patientis, eiúſque anguſtias, preces, vota & gemitus in ſe expreſſit.

Omnes gurgites tui.] Pagnin. *omnes undæ tuæ*, Septuag. *omnes elevationes tuæ*; Hebr. מִשְׁבָּרֶיךָ *misbarecha*, id eſt, *omnes contritiones tuæ*, puta omnes fluctus tui, qui naues & homines in iis nauigan-

D tes conterunt & confringunt. Accipe commodè τὸ *omnes*, ſcilicet quos tu ô Domine hîc propter me excitaſti; alios enim alibi excitatos non ſentiebat Ionas.

Ego dixi, Abiectus ſum.] q. d. In tam miſerabili ſtatu conſtitutus, videbar mihi initio à te derelictus, depoſitus & perditus: at nunc per reuelationem quam mihi ſuggeris, nimirum quòd ex aluo ceti breui in terram ſaluus euadam, in ſpem certam erectus, animos reſumo, tibi gratias quantas mens mea capere nunc poteſt, ago, maioréſque agam in templo Hieroſolymitano, ad quod me iturum eius rei gratia deſtino & voueo. ita Vers. 5.

E S. Hieron. Remig. Hugo & Clarius. Minùs rectè Arias & Vatab. per *templum* accipiunt cælum; hoc enim anagogicum eſt, non literale: nec enim Ionas putabat ſe moriturum & per mortem iturum in cælum, vtpote qui certus erat ſe ſaluum exiturum è ventre ceti. vnde non dubium eſt, eum in Iudæam rediſſe & templum viſiſſe, vt in eo Deo gratias ageret pro tam miraculoſa liberatione, votáque à ſe in ventre ceti nuncupata perſolueret.

Circumdederunt me aquæ vſque ad animam.] Septuag. *circumfuſa eſt mihi aqua vſque ad animam.* Vers. 6.

Digitized by Google

mam. q.d. Aquæ me ita vndique circumdabant, vt viderentur penetraturæ totum corpus meum, & peruaſuræ per oculos & nares in caput, per os in ſtomachum omniáque inteſtina, per poros in ſingula membra, ita vt viderentur peruenturæ vſque ad ipſam animam, eámque merſuræ & oppreſſuræ, ni Deus eas cohibuiſſet, animámque meam ſeruaſſet: cetus enim aſſiduè hauriebat aquas, eiſque implebat ſtomachum, quæ Ionam in eo degentem vndique circumdabant, & tantùm non ſubmergebant. Vnde Vatab. exponit, *vſque ad animam*, id eſt, vſque ad ſeparationem animæ, id eſt, *vſque ad mortem*, vt vertit Chald. q.d. Periclitatus ſum extremè de vita, cùm eſſem in aquis maris; putabam enim me aquis vel mergendum, vel certè ſuffocandum, vtpote aëre ad reſpirandum neceſſario priuatus in ventre ceti calidiſſimo, & aquis oppleto.

Abyſſus vallauit me.] Pagnin. *vorago circumdedit me. Abyſſus* enim vocatur aqua carens fundo, id eſt, vaſtiſſima & profundiſſima, quale eſt mare. Idem dicit, & aquarum circumdantium vaſtitatem aliis aliiſque verbis exaggerat. Aliter à Caſtro: Abyſſus, inquit, eſt maris profundum, puta fundus, q.d. Vſque ad maris pauimentum demiſit me. Verùm Hebr. תהום *tehom* propriè ſignificat non fundum, ſed abyſſum iam dictam.

Pelagus operuit caput.] Pro *pelagus* hebr. eſt סוף *ſuph*, quod propriè ſignificat finem & terminum; inde iuncum, caricem, arundinem, algam quæ in extremitate maris & fluminum naſci ſolet; & quia his abundat mare rubrum, quod ſimul eſt terminus tum maris, tum Ægypti & Arabiæ, hinc illud hebr. vocatur *mare ſuph.* Ex triplici hoc ſignificato triplex naſcitur verſio. Prima, *finis colligatus erat capiti meo*, id eſt, mors & exitium imminebat capiti meo. Secunda, *alga alligata erat capiti meo.* ita Pagnin. vel *carectum implicitum erat capiti meo.* ita Tigurina. vel *iuncetum erat faſcia capiti meo.* ita alij. q.d. Cetus me ſecum implicabat iuncis & calamis qui in ſummo, & algis quæ in imo maris naſcuntur. Aut, cetus deuorabat algam, quæ deſcendens in eius ſtomachum, me capútque meum implicabat. Plinius enim lib. 13. cap. 25. docet in mari non tantùm eſſe frutices & arbores, ſed & prata ac ſiluas. Tertiò, Rabbini vertunt; *mare rubrum implicauit caput meum.*

An Ionas eiectus in mari rubro?

Vnde cenſent ipſi Ionam qui in Ioppe deuoratus fuit à ceto, ab eo vectum & eiectum fuiſſe in mari rubro, ad hoc vt Ionas vicinior eſſet Niniuæ, ad quam mittebatur à Deo. Audi R. Salomonem: *Oſtenſum eſt Propheta mare caricoſum, & quomodo tranſiuſſent Iſraelita per medium eius. Erant enim piſci illi ſeptem oculi qui Ionæ totidem feneſtrarum vſum præbuerunt, & per illos contemplabatur & videbat quidquid erat in mari.* Voluit enim Deus Ionam afflictum & penè deſperantem hac ratione conſolari, & in certam opis Dei ſpem erigere. Verùm hæc eſt fabula; ſic enim cetus ſpatio tridui (quo Ionas fuit in eius ventre) debuiſſet tranare totum mare Mediterraneum à Ioppe vſque ad Gades, inde circuire totam Africam: inde promontorium Bonæ ſpei, inde Mozambiquem, Quiloam, Melindem, Zocotoram; ac tandem tendere Adenum, vbi incipit ſinus Arabicus ſiue mare rubrum, quod eſt iter dimidij anni & amplius. Reſpondet P. Pineda, qui ſententiam Rabbinorum ſequitur, & multis coniecturis tuetur lib. 4. de Rebus Salom. cap. 12. piſces carcharias, ſiue tuberones eſſe velociſſimos. Verùm nulla velocitas eſt tanta, quæ tantum iter triduo conficiat. Dico ergo, mare Phœnicium & Tyrium quod eſt iuxta Ioppen, vocari mare *ſuph*, id eſt, rubrum ſiue Erythræum, quia Phœnices ipſi dicebantur Erythræi, eo quòd orti & prognati eſſent ab accolis maris rubri, vti dixi Iſaiæ 23. 16. Imò vox *Phœnices* non aliud ſignificat quàm rubros, ait Strabo. Adde, iuxta ſecundam expoſitionem, quia *ſuph* idem eſt quod alga, iuncus, carectum, metonymicè quoduis mare finitum & limitatum vocari *ſuph*, quia eſt algoſum, iuncoſum, carectoſum; & quia eſt finitum: *ſuph* enim finem ſignificat. ita Pineda lib. 3. de Rebus Salom. c. 10. & alij. Vnde Chald. vertit, *mare carectoſum ſuſpenſum erat capiti meo.*

Porrò pro *operuit* Hebr. eſt חבוש *chabus*, quod duo ſignificat. Primò, *alligatum eſt*, & ſic propriè competit algæ vel iunco. Secundò, *impoſitum eſt*, & ſic propriè competit pelago. Vnde Noſter rectè ſenſum expreſſit, dum vertit, *pelagus operuit caput meum.* q.d. Sub vndis verſor, vndæ vndique me tegunt & operiunt, nec tantùm vndæ, ſed & ipſe pontus quantus quantus eſt, ipſum pelagus vaſtum & quaſi immenſum capiti meo impendet, illúdque tegit & operit.

Ad extrema montium deſcendi.] Hebr. בקצבי *bekitsbe*, id eſt, ad fiſſuras, vel inciſuras montium. Vers. 7.
ita Septuag. & Tigurina; id eſt, ad extrema, ad fines montium. ita Noſter, Pagnin. & Vatabl. fiſſuræ enim montium ſunt fines & extrema montium, quæ in mari promontoria vocantur. q. d. Cetus hic natando vexit & duxit me ad rupes, montes & promontoria, corúmque fiſſuras & cauernas. Loca enim montoſa ambiunt ceti, ibique ferè morātur, quia ibi mare eſt profundius. ita Theodor. Theophyl. & Vatabl. littus enim Ioppe (vnde Ionas ſoluerat) ex vtroque latere habet prominentes rupes, ſaxáque ingentia, quæ cùm de imo mari ſurgant, in mare excurrunt tamen, ait Hegeſippus lib. 3. Excidij Hieroſol. cap. 20. Hîc ergo Ionas proiectus in mare, deſcendit in abyſſum, ex qua erumpunt ſcopuli iam dicti, qui naufrago omnem enatandi & euadendi viam præcludunt, illique vocantur hîc à Iona *extrema montium*, ſiue rupium, ac mox *vectes*, ſiue repagula, tum maris, quod claudunt & quaſi obſerant; tum hominum, ne enatare, & in terram ac libertatem exire poſſint. ita Sanchez.

Terra vectes concluſerunt me in æternum.] Quæ paulò antè vocauit *extrema montium*, hîc vocat *vectes terræ*; hiſce enim rupibus, montibus & cauernis velut vectibus concludebatur Ionas, ne è ceto & mari emergere poſſet in æternum, niſi ſcilicet Dei potentia inde per miraculum eum eduxiſſet. Vnde Septuag. vertunt, *intrauit caput meum in ſciſſuras montium, deſcendi in terram cuius vectes retinacula ſempiterna.* Ecce quò deſcendit Ionas: ecce vnde Dei ope aſcendit. Hic verum eſt iſtud: *abyſſus* mei caſus, deſcenſus, miſeriæ, *abyſſum* tuæ, ô Domine, ſublimitatis, celſitudinis, potentiæ, miſericordiæ & gloriæ *inuocat.* Idem dicat qui tribulationibus premitur & penè obruitur. Quo enim maior eſt tribulatio, eo vicinior eſt Deus ad liberandum ſi inuocetur, iuxta illud Pſaltis: *Tibi derelictus eſt pauper.* Sic Regularium clauſtra, ait Sanchez, quæ ſæcularibus videntur eſſe carceres mortis, Religioſis perfugium ſunt & portus, in quibus ipſi quaſi in arca Noë ſecuri, ſæculares in æſtu ac ſalo naufragantes aſpiciunt.

Et

Digitized by Google

Et ſubleuabis.] q.d. Licet ego in abyſſum deſcenderim ibi corrumpendus & moriturus, tu tamen Domine inde me educes & liberabis, faciéſque ne moriar, ſed ſaluus exurgam.

Allegoricè hæc omnia veriſſima ſunt in Chriſto, eique hæc omnia adaptare perfacile eſt. ita S. Hieron.

Vers. 8. *Cùm anguſtiaretur in me anima mea.*] Chald. *cùm deliquio laboraret in me anima mea.* Videtur ergo Ionæ angor & anguſtia tanta fuiſſe, vt eum ad animæ deliquium deduxerit.

Alleg. Ionas, ait S. Hieron. repræſentat hîc anguſtias & orationem Chriſti in horto dum diceret, *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.*

Vt veniat ad te oratio mea ad templum ſanctum tuum.] In cœlum, q.d. Admiſiſti orationem meam ad te in cœlum, eam exaudiſti, vnde & me liberaſti.

Vers. 9. *Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiam ſuam derelinquunt.*] Primò, Arias & aliqui alij pro הֲבָלִים *hable*, id eſt, *vanitates*, legentes חַבְלֵי *chable*, id eſt, *funes*; ac חֶסֶד *cheſed*, quod Noſter vertit, *miſericordiam*, vertentes, *pietatem* (vtrumque enim ſignificat) id eſt, impietatem per antiphraſin; ſic transferunt, *qui cuſtodiunt funes vanitatis, pietatem ſuam ſacrilegam derelinquent.* quod ſic exponunt. q.d. Nautæ & Niniuitæ aliique Gentiles colentes vana idola, vbi intellexerint miraculum hoc Dei Hebræorum, quo me è ceto liberauit, relinquent ſuam impietatem & idololatriam, coléntque Deum verum Ionæ & Hebræorum.

Secundò, Theodor. exponit, q.d. *Nautæ idololatræ miſericordiæ ſuæ obliti, me in mare proiecerunt.* Verùm ex dictis cap. 1. liquet nautas fuiſſe pios & miſericordes in Ionam, eumque inuitos & nonniſi iubente Deo & Iona miſiſſe in mare.

Tertiò, meliùs S. Hieron. Rupert. & Vatabl. q.d. Qui cuſtodiunt vanitates, id eſt, qui colunt idola, *miſericordiam*, id eſt, Deum à quo miſericordiam & omne bonum expectare debent, à ſe auertunt, mortémque & omne malum ſibi conciliant. Vnde generaliùs iidem per *vanitates* accipiunt vanas & illicitas cupiditates, quæ nihil habent veræ & ſolidæ voluptatis aut fructus. q.d. Peccatores qui vanas ſuas cupedias quaſi res pretioſiſſimas adamant & colunt (hoc enim innuit vox *cuſtodiunt*) hi *ſuam miſericordiam derelinquunt*, id eſt, in ſe ſunt immiſericordes & crudeles, quia mortem & exitium ſibi accerſunt. Hic ſenſus ſapidus eſt & appoſitus: videtur enim generalis eſſe ſententia & gnome. Vnde S. Hieron. *Cerne*, ait, *magnanimitatem Prophetæ in profundo maris, in ventre tantæ beſtiæ æterna nocte coopertus, non cogitat de periculo ſuo, ſed de natura rerum generali ſententia philoſophatur; Miſericordiã, inquit, ſuam derelinquunt. Licet offenſa ſit miſeridia, quam nos poſſumus ipſum intelligere Deum (miſericors enim & miſerator Dominus, patiens & multæ miſericordiæ) tamen eos qui cuſtodiunt vanitates non relinquit, non deteſtatur, ſed expectat vt redeant. Illi verò ſtantem miſericordiam, & vltro ſe offerentem, ſponte propria derelinquunt.* Huc accedit P. Pineda, qui lib. 8. de Rebus Salom. cap. 1. num. 29. ſic explicat, q. d. Ab idolorum mendacium & vaniſſimorum cultoribus nihil boni expectandum, quippe poſtulāt beneficia à mortuis,

A & deſerunt ipſum bonorum fontem & largitorem Deum.

Quartò, propriè & genuinè, alludit ad nautas ſuos infideles, eorúmque ſortes & idola: eos enim poſt miſſionem Ionæ in mare, & tempeſtatis ceſſationem agnouiſſe Deum Hebræorum, ad eumque eſſe cōuerſos ignorabat Ionas, agens in ventre ceti. Vnde de iis quaſi in ſua idololatria perſiſtentibus, ac ſimilibus ait; *Qui cuſtodiunt vanitates, miſericordiam ſuam derelinquunt.* q.d. Nautæ & vectores idololatræ qui colunt vanas ſuas ſortes & idola, liberati à tempeſtate & naufragio, ac miſericordiam conſecuti à Deo vero, illam non agnoſcent, nec ei acceptam referent, aut gratias

B agent, ſed ingrati in ſua infidelitate & impietate perſiſtent: vnde gratiam & miſericordiam Dei tum præſentem, tum æternam à ſe auertent. Ego verò iam ex Dei ope & reuelatione certus de miſericordia & liberatione mihi præſtanda, eam agnoſco, gratias ago Deo meo, idcóque mox vt liberatus fuero, & in patriam rediero, in voce laudis immolabo illi victimas pacificas, votáque quæ concepi illi reddam pleno mentis oríſque iubilo: Itáque eandem Dei miſericordiam ad noua ſemper beneficia mihi conferenda tum in hac vita, tum in futura, alliciam & prouocabo; prout nunc in ventre ceti eam inuocans allexi & conciliaui. ita Hebræi (quos ſequitur Emmanuel & Mariana) ex quibus aliqui ſic vertunt, *qui cuſtodiunt vanitates, non recordantur beneficiorū tan-*

C *quam ingrati*; & Chald. qui vertit, *non inſtar Gentium idololatrarum, quæ quo ex loco conferatur illis beneficium neſciunt: at ego in laudem confeſſionis offeram oblationem meam coram te.* Hinc rurſum aptè ex Hebræo verti poteſt, *qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, pietatem ſuam derelinquunt.* q. d. Qui ſuas ſortes, ſua idola, ſuas veneres fruſtra & in vanum colunt, hi impij & ingrati ſunt in Deũ, à quo vitam, ſpiritum omnéque bonum acceperunt & accipiunt. Hunc ſenſum poſtulat antitheſis Ionæ, quæ ſequitur.

Ego autem in voce laudis, id eſt, laudando te, *immolabo tibi.*] q. d. Idololatræ obliuiſcuntur Dei, à quo tot bona percipiunt; at ego non obliuiſcor, ſed eucharisticas preces & victimas illi of- Vers. 10.

D feram, atque quaſi naufragus, & ex horribili naufragio eiectus, *vuida ſuſpendam veſtimenta* (quaſi anathemata) *potenti maris Deo.*

Pro ſalute Domino.] Ita & Septuag. Verùm Pagnin. & Vatab. vertunt, *ipſa ſalus Domino*, id eſt, ad Dominum ſpectat. q.d. Nullus præter Dominum ſaluare poteſt, vti ipſe ſolus in vētre ceti me ſeruat & ſaluat.

Et dixit (mandauit, ordinauit) *Dominus piſci, & euomuit Ionam in aridam.*] Cenſent nonnulli, vt Sulpitius lib. 1. hiſt. in Iona, & inſinuat S. Greg. lib. 6. Mor. cap. 12. verbis citat. cap. 1. 3. cetum euomuiſſe Ionam ad littora Niniuæ. Verùm Vers. 11. Vbi eiectus Ionas?

E hoc repugnat chorographiæ, ex qua liquet Niniuen abeſſe à mari centum leucis, & ampliùs. Secundò, Ioſephus lib. 9. Antiq. 11. & ex eo Clarius, tradunt Ionam à ceto euomitum in Ponto Euxino, cui adiacet Conſtantinopolis. Verùm & hoc incredibile videtur; nam ſpatio tridui quo Ionas fuit in ventre ceti, non potuit cetus tanta terrarum mariúmque ſpatia peragrare. A Ioppe enim vſque ad Pontum Euxinum interiacet tota Aſia Minor; debuiſſet ergo cetus tranare totum mare Mediterraneũ: inde omnes Cycladas, inde totum

Digitized by Google

totum mare Ægæum, ſiue Archipelagum; inde Propontidem longam & anfractuoſam; inde Boſphorum Thracium, ac ſic ingredi Pontum Euxinum.quod iter nec tribus diebus,nec tribus ſeptimanis, nec tribus menſibus confici poteſt. Longiùs abeſt à Ioppe mare rubrum, in quod eiectum Ionam Rabbini putant, ſed falsò, vt dixi verſ.6.

Dico ergo,Ionam eiectum iuxta Ioppen (vnde ſoluerat) in littus Phœniciæ & Syriæ,indéque terreſtri itinere rediiſſe in vicinam Iudæam, adiiſſéque templum in Ieruſalem, ibique gratias Deo egiſſe,& vota ſua perſoluiſſe.Hoc enim tantum beneficium & miraculum ante omnia fieri poſcebat. Rurſus decebat eum ex terra ſancta mitti & pergere in Niniuen, non ex Ponto Euxino, ad hoc vt conſtaret eum eſſe Prophetam Dei veri, cuius ſolium æquè ac Prophetæ erant in Ieruſalem. Adde,ex Iudæa in Niniuen facilior & planior erat via. ſola enim Meſopotamia interiacens tranſeunda erat, hæc autem plana eſt: ex Ponto verò Euxino tranſeundi erant montes ardui Armeniæ & Amanus, eſtque iter trecentarum leucarum vſque ad Niniuen. ita Mariana & alij.

Alleg.Ionas abſorptus à ceto, & tertio die ſibi & terræ redditus,expreſſiùs quàm vllus Propheta, non verbo,ſed facto repræſentauit paſſionem & reſurrectionem Chriſti. Quocirca Chriſtus eandem probat & confirmat ex hoc Ionæ oraculo, Matth.12.40. Vnde S. Hieron. *Quod autem, inquit,ſcribitur, Euomuit, ἐμφατικώτερον debemus accipere, quòd ex imis vitalibus mortis victrix vita proceſſerit.*

Tota hiſtoria Ionæ applicatur Chriſto.

Audi S. Auguſt. ſingula adaptantem lib.4. de Symbolo ad catechum. cap. 6. *Miſſus Ionas ad ciuitatem Niniuen vt eius finem prædicaret, miſſus eſt Chriſtus à Patre vt finem mundi omnibus demonſtraret. Fugit Ionas in Tharſis à facie Domini, fuga Ionæ velox tranſitus Chriſti, de quo dicit Propheta, Exultauit vt gigas ad currendam viam. Aſcendit nauem Propheta fugiens, lignum Chriſtus aſcendit per mare huius ſæculi tranſiens. Irruit tempeſtas magna in mari, perturbatio maris, perfidia Iudæorum. Data eſt ſors vt Porpheta fugitiuus in mare mitteretur; ſors data eſt ſuper Chriſti veſtimenta, vt vnitas omni mundo prædicaretur. Proiectus eſt è naui in mare Ionas, mors Chriſti in cordibus Gentium collocata eſt. Susceptus eſt à beſtia Propheta cuſtodiendus, non comedendus; audi hìc ipſius vocem Chriſti per ſanctum Dauid, Non dereliuques animam meam apud inferos, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. In ventre beſtiæ marinæ poſitus orauit Ionas ſanctus in inferno Chriſtus deſcendens mortuos ſuſcitauit. Tertio die Propheta littori incolumis eſt redditus, die tertia Chriſtus de ſepulchro ſurgens ſuper cœlos eſt exaltatus. Ad prædicationem Ionæ Prophetæ per pœnitentiam ſaluata eſt ciuitas, per Chriſti prædicationem ſancta Ieruſalem redempta eſt ciuitas.* Eleganter quoque Euſebius Emiſſenus hom. 2. de paſcha pag. 261. vel quiſquis eſt auctor: nam homilias iſtas non eſſe Euſebij Emiſſeni Syri, ſatis liquet ex ſtylo, qui non Syram, ſed Latinam redolet phraſin, imò elegantiam. Baronius in annotat. ad Martyrol. Rom. die 16. Nouemb. opinatur eſſe Eucherij Lugdunenſis,Bellarm.de Script. Eccleſ. tribuit Fauſto Regienſi, alij Cæſario, alij Maximo Taurinenſi; Galeſinius in Martyrol. notat.

A 24. April. aſcribit Euſebio Gallo. Certè ex ipſis homiliis liquet Auctorem fuiſſe Gallum ex monaſterio Lirinenſi, qui poſtea videtur creatus Epiſcopus. Hic ergo Auctor ſic ait: *Ionas iram Domini prædicaturus, ad magnam Niniuitarum deſtinatur vrbem,dicturus: Poſt quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. Et Chriſtus ad mundi mittitur ciuitatem, vt diem ſalutis & præfinitum iudicij tempus adnunciet. Ionas nauem expetit, Chriſtus Eccleſiam.Ionas fluctibus agitatur,& Chriſtus mundi turbinibus exercetur.Niſi Ionas perditum detur, naufraga nauis periculum non ſedatur:ſic & non liberatur Eccleſia,niſi Chriſti morte ſaluetur. Nautæ dimiſſuri Ionam,tamen verentur & dicunt: Domi-*

B *ne, ne des ſuper nos ſanguinem innocentem:nónne nobis videtur nautarum imprecatio, Pilati eſſe confeſſio, qui tradit Chriſtum, & tamen lauat manus ſuas, & dicit: Mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius? Quàm congruè per perſonam Gentilem fides Gentium prædicatur? Dicit itaque Ionas in oratione ſua: Tolle igitur Domine animam meam, quia melior eſt mihi mors quàm vita. Dicat hoc rebus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Quia melior eſt mihi mors,quàm vita:id eſt,viuens vnam Iudæorum gentem vtpote incredulam, ſaluare non potui:moriar vt vniuerſus mũdus vna morte ſaluetur.* Cætera deinde accommodans ita proſequitur: *Ionam cetus piſcis excepit immerſum, ſed non contigit deuoratum;*

C *& quem malitia hominum perdidit, beſtia eſuriens cuſtodiuit, plenus viſceribus famem patitur, & in prædam quam abſorbuit nil ſibi licere miratur. Quis eſt iſte, qui intra auidos rictus aſſumi poteſt, conſumi non poteſt? Cibus eſt, corruptio non eſt: traditur perditionis profundo, & ſeruatur ipſius mortis obſequio. Quis eſt iſte qui vaſtiſſimos ſinus periculorum tutus ingreditur,& ſub altitudine concluſus immenſa atque mortifera, vitali aëre paſcitur, & demiſſus in alienam rerum naturam, in vita exilio cum vita peregrinatur, in abſolutione & conſeruatione gentis vnius,& in Deum reconciliatione reparandi ſæculi gloriam naufragus præfert, & mortis ſuæ ſuperſtes, annunciat venturam mundi ſalutem? Puto quòd*

D *hic eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quem ſæua mors inexplebilis belua in eſcam ſuam rapuit, & prædam ſuam captiua contremuit, contremuit inquam,nam etſi nouerat crucifixum,tamen quem non meminerat reum,non poterat tenere damnatũ: quia culpam non facit pœna, ſed cauſa. Quaſi ſolitum cibum perditum in mundi origine hominem deuorauit: ſed magnam eſſe eibi ipſius dignitatem præfocata cognouit. Atque ideo diuinus ſermo commemorat: Et præcepit Dominus piſci,& euomuit Ionam in aridam. Præcepit ergo beſtiæ,præcepit morti ſemper eſurienti,præcepit abyſſis & inferno, vt mundo reſtituant Saluatorem. Euomuit autem hoc debemus accipere,quòd ex imis viſceribus mortis victrix vi-*

E *ta remeauerit, atque eam ex imis præcordiis inferni perditio exulcerata reddiderit.* Vide & Petrum Chryſologum Archiepiſc. Rauennatem ſer. 37. qui totus eſt de Iona & Chriſto.

Tropol.S.Chryſoſt.hom.25. de amore proximi tom.4.ex facto Ionæ docet,Prophetam,id eſt, prædicatorem & virum Apoſtolicum, non debere quærere ſuum honorem, ſuam quietẽ, ſua commoda, ſed Dei gloriam, & ſalutem animarum,cum ſuo incõmodo & periculo. Deus enim illi aderit,eúmque à periculo non tantùm ſaluũ, ſed & glorioſum quaſi multorum ſaluatorem, educet.Ionas enim fugiens periculum prædicationis

Tropol. qui curant animas periculis à Deo eximuntur.

Digitized by Google

tionis & ſalutis animarum, incidit in propriæ vitæ periculum, vtpote iactatus in mare. Idem verò in naui commune periculum in ſe ſuſcipiens, & ſe & nauim ſaluauit. Fugit ergo vt homo, periculo verò ſeſe obtulit vt Propheta, ait Chryſoſtomus, idque cogitent & faciant quicumque à Deo & ſuperiore mittuntur ad prædicandum hæreticis, Indis, Barbaris; ad audiendum confeſſiones, præſertim feminarum. Qua de re exſtat illuſtre exemplum apud Palladium in Lauſiaca cap. 55. de Abbate Elia, qui cùm trecentis monialibus præeſſet, ideóque ſentiret ſtimulum carnis, præfectura earum ſe abdicauit: ſed à tribus angelis eum in viſione caſtrantibus iuſſus eam reſumere, deinceps per quadraginta annos earum curam geſſit cum tãta quiete & caſtitate, vt nunquam libidinis tentationem ſenſerit. Noſtræ Societatis fundator S. Ignatius dicebat: *Si Deus mihi optionem daret vel illico moriendi & eundi ad cœlum, vel adhuc viuendi, & eius gloriam promouendi ſed cum mea ſalutis incertitudine & periculo, eligerem adhuc viuere & Dei gloriam promouere: quia non dubito quin Deus omne hoc periculũ, quod eius amore deſpicio, in ſe ſuſciperet, illúdque mihi longè magis aſſecuraret.* S. Xauerius in Mauricas inſulas proficiſcens, cùm amici hoc iter diſſuaderent, proponeréntque pericula æſtus, famis, barbarorum incolarum, qui ferro & veneno ſæuiebant, etiam in ſuos, reſpondit longè maius periculum ſibi creari, ſi Deo ad eas vocanti nõ obediret. Profectus ergo, in vna vrbe Tolo 25. hominum millia Chriſto adiunxit, tantáque animi lætitia perfruitus eſt, vt inde ſcribens dicat: *Hæc omnia pericula & labores vnius Dei cauſâ ſponte ſuſcepti, theſauri ſunt diuinis maximiſque gaudijs refertiſſimi, vt hæ inſulæ in primis appoſitæ ad oculorum aciem ex iucundiſſima lacrymarum vbertate perdendam eſſe videantur. Equidem nunquam me tot, tantis, ac tam continuis animi voluptatibus circumfluere memini, prorſus vt omnem laborum & ærumnarum ſenſum obruant.* Nimirum ſentiebat illud pſal. 93. 22. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Et illud pſal. 22. 4. *Nam & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.* Ita refert in eius vita Turſellinus lib. 3. cap. 2. & 3. Ratio eſt prima, quia, cùm Deus aliquem vocat ad officium, vel ſtatum, cuius inſtitutum eſt vacare ſaluti proximorum, ſimul dat gratiam & media ad hunc finem non tantùm neceſſaria, ſed & commoda ac opportuna. Hoc enim poſcit eius prouidentiæ ſuauis & exacta diſpoſitio. Ita ſponſam, id eſt, Eccleſiæ viros primarios, vocat Cant. 2. *Surge, propera amica mea,* Quò? *haud dubiè ad lucra animarum,* ait S. Bern. ſerm. 57. & 58. in Cant. Iis enim ſponſus dicit id, quod Abſalon ſuis ſeruis ait, *Nolite timere: ego enim ſum qui præcipio vobis,* 2. Reg. 13. 28. Hoc ſciebat S. Paulus, qui proinde intrepidus inſerebat ſe periculis, dicens: *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti,* 2. Corinth. 3. 5. Potens eſt enim Deus nos omni periculo eripere, vti eripuit Dauidem, pſal. 5. 13. *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos*; & S. Paulum, 2. Corinth. 1. 4. & Danielem de lacu leonum; & tres pueros de fornace Babylonis; & Ionam de ventre ceti.

Secunda: quia maius à Deo iudice nobis inſtat periculũ, ſi eius vocationem fugiamus vti fecit Ionas; ſi eius talentis nobis concreditis ad

A eius voluntatem & gloriam non vtamur. Nota eſt parabola ſerui defodientis talentum, qui damnatus à domino audiuit: *De ore tuo te iudico ſerue nequam, &c. quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, vt ego veniens cum vſuris vtique exegiſſem illam:* Lucæ 19. 22. de quo vide S. Auguſt. lib. de Fide & oper. cap. 17. Huc facit illud S. Ambroſij lib. 1. Offic. cap. 3. *Videamus ne reddamus rationem pro otioſo ſilentio. Eſt enim & negotioſum ſilentium,* vti fuit in Suſanna ſilenter Deum inuocante, Daniel. 13. 35. *Et eſt ſilentium otioſum*, vti eſt eorum qui tenentur loqui, docere, corripere, exhortari alios. Sicut ergo libertas libertate perit, quies quiete, otium otio, ita ex aduerſo periculum non-

B niſi periculo propulſatur, ac pax inter hoſtes nõ niſi bello paratur, & otium negotio.

Euomuit.] Hæc vox ſignificat Ionam ita grauaſſe, arctaſſe, impediſſe reſpirationem, & afflixiſſe ventrem ceti, vt coëgerit eum euomere, ſicut ſtomachus cibum noxium à quo lancinatur & affligitur, cum violentia reiiciens euomit. Ita Chriſtus deſcendens in mortem & infernum ita ea afflixit, vt non tantùm coëgerit ea ſe reuomere, ſed etiam vt ea occiderit; perinde ac ichneumon per os intrans in ventrem crocodili, eum erodit & occidit, teſte Plinio lib. 8. cap. 25. Hoc eſt quod ait Oſee 13. 14. *Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero inferne.*

Ex hoc loco cenſent nonnulli, Ionam fuiſſe vnum è Sanctis qui reſurrexerunt cum Chriſto,

C ac cum eo tam in corpore, quàm in anima glorioſi aſcenderũt in cœlum, Matth. 27. 52. Si enim Adam, Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, Moſes, Dauid, Iob reſurrexerunt: ergo & Ionas. Nam ipſe præ cæteris ſolus reſurrectionem Chriſti tertio die futuram prophetauit, & reipſa repræſentauit, dum tertio die è ventre ceti, quaſi è ſepulchro rediuiuus ſurrexit. Ipſe ergo aptiſſimus erat teſtis reſurrectionis Chriſti, poterátque dicere Iudæis: Ego ſum Ionas, qui olim reſurrectionem Chriſti prædixi, ac proinde miſſus à Deo, vt idipſum iam peractum eſſe teſter. Teſtor itaque hunc eſſe Chriſtum à me prænunciatum, eúmque verè tertio die à morte ſuſcitatum eſſe, ſicut ego

D tertio die è ventre ceti ſuſcitatus ſum, vt hâc eius ſuſcitationem præfigurarem. ita Pineda in Iob cap. 19. 6. Vbi ex illis verbis Iob: *Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum ſaluatorẽ meum,* probabiliter colligit, Iob reſurrexiſſe cum Chriſto. Hic enim eſt Ieſus, id eſt, ſaluator, quem ſe viſurum prædicit, ob meritum tot tantarúmque afflictionum, quibus Chriſtum patiẽtem repræſentauit.

Anagog. ex Iona è ceto rediuiuo probat reſurrectionem corporum S. Irenæus lib. 5. contra hæreſ. c. 5. & lib. 3. cap. 22. vbi ſimul ex eodem oſtendit magnificentiam Dei perfici in infirmitate & obedientia hominis. *Sicut enim,* inquit, *patienter* Ionas index reſurrectionis.

E *ſuſtinuit abſorberi Ionam à ceto, non vt abſorberetur & in totum periret, ſed vt euomitus magis ſubijceretur Deo, & plus glorificaret Deum, qui inſperabilem ſalutem ei donaſſet; & firmam pœnitentiam faceret iniuicis, vt conuerterentur ad Dominum, qui eos liberaret à morte, conterritos ab eo ſigno quod factum erat circa Ionam, quemadmodum Script. de his dicit: Et reuerſi ſunt vnuſquiſq; à via ſua mala, &c. Sic ab initio patiens Deus hominem abſorberi à magno ceto, qui fuit auctor præuaricationis, non vt abſorptus in totum periret, ſed præſtruens & præparans adinuentionem ſalutis, quæ facta eſt à verbo per*

Digitized by Google

ſignum Ionæ his, qui eandem cum Iona de Deo ſententiam habuerunt, & confeſſi fuerunt & dixerunt: Seruus Domini ego ſum, & Dominum Deum cæli ego colo; vt inſperabilem homo à Deo percipiens ſalutem, reſurgat à mortuis & clarificet Deum, &c. Et inferiùs: *Hæc ergo fuit magnanimitas Dei, vt per omnia pertranſiens homo, & morum agnitionem percipiens, dehinc veniens ad reſurrectionem, & experimento diſcens vnde liberatus eſt, ſemper gratus exiſtat Domino. Cognoſcat autem ſemetipſum, quoniam mortalis & infirmus eſt, intelligat autem & Dominum, quoniam in tantum immortalis & potens eſt, vt & mortali immortalitatem, & temporali æternitatem donet.* Sic & Tertul. lib. de Reſurrect. carnis cap. 58. eandem probat exemplo Ionæ, qui vixit in aluo ceti, *in quo*, inquit, *naufragia digerebantur*; & trium puerorum, qui in fornace Babylonia ab igne manſerunt illæſi; atque Eliæ & Enoch, *Qui*, ait, *necdum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi; & hoc ipſo iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab*

Vti & Elias & Enoch.

A *omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediſcunt, cuinam fidei teſtimonium ſignant, niſi qua credi oportet hæc futuræ integritatis eſſe documenta?* Quocirca Ionæ in ceto ſepulto, indéque reſurgenti ſimilis fuit S. Maternus, S. Petri diſcipulus, qui ab eo miſſus cum S. Euchario & Valerio Treuirim ad euangelizandum, in ipſo itinere Helli apud Seleſtadium febri valida correptus defunctus eſt. Socij ad S. Petrum regreſſi ab eo baculum acceperunt, quem S. Materno quadrageſimo die à morte applicantes, eum reſuſcitarunt; ac poſtea ipſe totidem annis ſuperuixit, fuítque Apoſtolus & Epiſcopus Treuirenſium & Colonienſium, quot diebus iacuerat in ſepulchro, putà quadraginta. ita habet eius vita, & Chronica Leodienſium, & Otho Friſing. lib. 3. B Chron. cap. 15. qui tamen pro diebus 40. ponit 33. Sicut ergo Ionas è ceto eiectus 40. diebus Niniuitis, ita S. Maternus reſurgens 40. annis prædicauit Treuirenſibus, aliiſque Germanis & Gallis pœnitentiam.

Et S. Maternus.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Ionas prædicat, Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur: *Niniuitæ cum ſuo rege agunt pœnitentiam in ieiunio, cilicio, & cinere. Hinc Deus eis parcit.*

Verſ. 1.] Et factum eſt verbum Domini ad Ionam ſecundò dicens:

Verſ. 2.] Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem, quam ego loquor ad te.

Verſ. 3.] Et ſurrexit Ionas, & abiit in Niniuen iuxta verbum Domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum.

Verſ. 4.] Et cœpit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnius: & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur.

Vers. 1. E*T factum eſt verbum Domini ad Ionam ſecundò.*] Videtur Ionas è ceto liberatus ſtatim adiiſſe Ieruſalem & templum, vt vota ſua Deo ſolueret: ſimul ſperabat Deum hac ſua pœna & pœnitentia contentum fore, nec ampliùs vrſurum vt pergeret in Niniuen: cùm ecce ſecundò Deus eum mittit, aitque:

Vers. 2. *Surge, & vade in Niniuen, & prædica prædicationem* (minas excidij) *quam ego loquor.*] Septuag. *locutus ſum* cap. 1. 2.

Allegor. ſicut Ionas è ceto quaſi reſurgens prædicauit Niniuitis, ita Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam per Apoſtolos prædicauit Gentibus. ita S. Auguſt. cuius verba recitaui cap. 2. verſ. 11.

Vers. 3. *Et Niniue erat ciuitas magna.*] Hebr. & Septuag. *magna Deo*; Chald. *magna coram Domino*, id eſt, reuera magna, & *magna valde*, vt vertit Pagn. magnum enim eſt, non quod hominibus qui par- C ua mirantur, ſed quod Deo Opt. Max. magnum videtur; ideóque Deus tanti Niniuen eiúſque ſalutem fecit, vt ea de cauſa eò miſerit Ionam, & pœnitenti pepercerit, vti ipſe ait c. 4. 11. ita Theodor. Errat Suidas verbo *Semiramis*, vbi ait Niniuen eandem eſſe vrbem cum Babylone: Niniue enim fuit regia Aſſyriorum, adiacens Tygri; Babylon Chaldæorum, adiacens Euphrati. S. Hieron. vertit, *Niniue erat ciuitas magna Dei*, id eſt, maxima, quæ enim Dei ſunt, maxima ſunt. Sic vocantur cedri & montes Dei, id eſt, maximi & altiſſimi. Aliter à Caſtro, *Dei*, inquit, id eſt, diuina, hoc eſt omnibus numeris abſoluta, ſicut Deo nihil deeſt, íſque abſolutus & perfectus quaquauerſum D eſt.

Itinere trium dierum.] Ita & Syrus, & Arabicus vterque. Primò, S. Hieron. Haymo & Remigius id accipiunt de circuitu Niniues. Erat enim, inquit S. Hieron. *tanti ambitus vt vix trium dierum poſſet itinere circumiri.* Secundò, q. d. Itinere tridui opus erat ad hoc, vt quis omnes eius vicos & plateas perambularet. Vnde ex Hebr. verti poteſt, *Niniue erat trium dierum perambulationis.* ita Theoph. Lyra. Vatab. & alij. Verùm hoc exilius videtur, quàm vt ob id Niniue vocetur ciuitas magna Dei, cùm etiamnum multæ ſint vrbes non adeò magnæ quæ tot habent flexus & reflexus; E tot plateas, vicos, fora, templa, circos, montes, &c. vt ſi quis omnia hæc luſtrare velit, facilè triduum impendat.

Hinc Tertiò, Sanchez & alij cenſent Niniuen, putà vrbem cum ſuburbiis, quæ vtrimque longiſſima eſſe ſolent in magnis vrbibus, fuiſſe tantam, vt ad eam ab vno extremo ad aliud directa via peruadendam, opus fuerit itinere tridui. Hoc enim planè ſignificant hæc verba: *Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum*, ſcilicet eundo ab vno extremo per medium ad aliud extremum.

Niniue quanta?

Vnde

Digitized by Google

Vnde & *cœpit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnius.* Nota τὸ *cœpit introire*, ſcilicet in directum, non per flexus & reflexus viarum, multò minùs per circuitum murorum; non enim in muris, ſed in plateis vrbis prædicabat Ionas. Fuit enim Niniue maior Babylone, cæteriſque vrbibus omnibus quæ ante, vel poſt eam conditæ ſunt, ait Ptolem. & Strabo, ideoque vocatur *ciuitas magna Dei.* Hinc & Diodorus Sicul. lib. 3. cap. 1. ait eam cùm à Nino primùm condita eſt, habuiſſe in circuitu ſtadia 480. id eſt, milliaria ſexaginta, quæ conficiunt leucas Gallicas viginti: muros altos fuiſſe centum pedibus, & adeò latos, vt tres currus ſimul per eos incedere poſſent. Si tempore primæ conditionis ſuæ habuit in ambitu leucas viginti, quot habuit poſt centum, ducentos, trecentos annos, quibus ſemper accreuit Monarchis orbis in ea reſidentibus? Demus habuiſſe viginti circiter leucas in directo tranſitu, habuerit iter tridui: pedeſtre enim iter diutnum eſt ſeptem leucarum. Adde, nonnullas fuiſſe vrbes, quæ longæ erant iter tridui: ergo magis id tribuendum Niniuæ, quæ fuit maxima. Antecedens patet Primò in Roma, *cuius muros Aurelianus*, inquit Vopiſcus in eius vita, *ſic ampliauit, vt quinquaginta propè millia murorum eius ambitus teneant.* Si circumferentia murorum Romæ erat quinquaginta milliarium (milliare faciunt mille paſſus) ergo diameter, quæ eſt quaſi tertia pars circumferentiæ, erat ſeptemdecim circiter milliarium: ergo longitudo (hæc enim eſt diameter) Romæ, à porta in portam per medium vrbis, erat ſeptemdecim milliarium, id eſt, ſex ferè leucarum, quod eſt ferè iter vnius diei. Iam adde ſuburbia, quæ vtrimque tanta, imò maiora erant, habebis Romam cum ſuburbiis iter tridui & amplius complexam eſſe. Certè Plinius de Roma ait, *expatiantia tecta multas vrbes addidiſſe*, *Tybur*, (quod Roma diſtat penè octodecim milliaribus, id eſt, ſex leucis) *Ocriculum*, *Ariciam.* Rurſum *Nero*, ait Sueton. *Oſtia tenus mœnia promouere, atque inde foſſa mare veteri vrbi inducere* deſtinarat, etſi non perfecit. Oſtia à Roma diſtat quindecim milliaribus. Inſuper Dionyſ. de ſuo æuo ſcribit, *omnia loca circa vrbem habitata ſine mœnibus eſſe, in qua ſi quis intuens magnitudinem Romæ exquirere velit, fruſtra eum laboraturum, & hæſurum vbi deſinat vrbs, vbi incipiat. Adeò ſuburbana*, inquit, *ipſi vrbi adhærent & innexa ſunt*, *& ſpeciem immenſæ longitudinis exhibent ſpectanti.* Sume vel ſuburbia via Flaminia Ocriculum vſque, iter eſt integræ diei; ſume ex aduerſa parte via Appia verſus Neapolim, tantumdem, imò amplius, (illa enim via ob Campaniæ delicias erat habitatiſſima, vt patet ex via Appia ſilice ingenti ſtrata Neapolim vſque) facilè in Roma & ſuburbiis inuenies iter tridui. Quocirca à ſuburbiis tam latè patentibus, denominatæ videntur Suburbicariæ regiones: ita enim vocabantur omnes quæ vicinæ Romæ, intra centeſimum ab ea milliare continebantur, vti eruditè docet noſter Sirmondus lib. de hac re parte 1. cap. 5. Hinc Lucanus aſſerit Romam

Romæ magnitudo.

Populis victiſque frequentem
Gentibus, & generis, coëat ſi turba, capacem
Humani.

Et alius:

Vna domus vrbs eſt, vrbs oppida pluria claudit.

Lampridius ſcribit Heliogabalum ſeruis imperaſſe, vt omnes araneas colligerent in vrbe, atque

A eos collegiſſe ad decem millia pondo. additque Heliogabalum ſubieciſſe, *vel hinc intelligendum, quàm magna Roma eſſet.* Rurſum Lipſius lib. 3. de Magnit. Rom. cap. 3. clarè probat Romæ fuiſſe facilè quatuor milliones hominum, vt paulatim Italia deſerta eſſet, cùm, vt queritur Varro, multi mallent *manus mouere in theatro, quàm in aratro.* Idem Lipſius lib. 2. cap. 7. ex lapide Ancyrano docet ſub Auguſto cenſa eſſe *ciuium Romanorum capita quadragies centum millia*, id eſt, quatuor milliones, & inſuper *ſexaginta millia.* Sub Claudio verò Tacitus, & alij accenſent *ſexagies nouies centena, & ſexaginta quatuor millia*, id eſt, penè ſeptem milliones. Cogita quanta fuerit vrbs, quæ tot capiebat incolas, cùm Mediolanum, Neapolis,
B Venetiæ, aliæque amplæ vrbes vix contineant tertiam millionis partem, putà trecenta millia ciuium.

Secundò, vrbs Tartariæ quæ *Quinzai* dicitur, complectitur iter trium dierum, & multò amplius. Nam id aſſerit M. Paulus Venetus oculatus teſtis lib. 2. de Rebus Orient. c. 64. & ex eo Ortelius in Theatro orbis in Tartaria: *Scribit*, inquit, *M. Paulus, quem circa annum Domini* 1260. *ibidem habitaſſe conſtat, Quinzai centena milliaria in gyro comprehendere. Idem Odericus aſſerit. Pontes lapideos habet duodecim millia, eoſque tam altos, vt naues magnæ erecto malo ſubter eos tranſeant. Magnus Cham ibi ſtatiuum præſidium triginta*
C *millium habet. vrbs admodũ magnifica eſt, & amœna: inde nomen quoque adepta eſt, cùm Quinzai cæli ciuitas interpretetur.* Idem, & ex eo Lipſius loco citato ſcribit, Quinzai famoſum continere ſexcenta millia familiarum. Idem M. Paulus cap. ſequenti, ait tributum quod ex regno Quinzai annuatim magno Cham penditur, aſcendere, ſale tamen excepto, ad quindecim millia millium aureorum, atque ſexcenta millia. quæ ſumma immanis eſt & inaudita.

Quinzai.

Minor eſt Chambalu, id eſt, regia, vel ſedes Cham, id eſt, principis (ſic enim Tartari ſuum principem & Imperatorem vocant) quæ, vt ſcribit M. Paulus lib. 2. de Rebus Orient. cap. 10. vi-
D ginti quatuor milliaria Italica in ambitu habet. Alij dant ei viginti octo: alij triginta duo. Noſter Nicol. Trigautius lib. 4. de Rebus Sinar. cap. 3. & lib. 5. c. 12. validis coniecturis contendit Chambalu eſſe Pechinum, quæ eſt regia regis Sinarum, & Cataium eſſe regnum Sinarum.

Chambalu.

Tertiò, Babylon, inquit Diodorus lib. 2. Biblioth. c. 4. in circuitu habebat ſtadia 360. id eſt, milliaria Italica 45. leucas Gallicas quindecim. Altera Babylon in Ægypto, ſiue Memphis, quæ nunc Cayrus dicitur, Lutetiam Pariſiorum quinquies magnitudine ſuperat, inquit Ortelius, & per Nili ripas latiſſimè diffunditur, adeò vt Se-
E lymus Turcarum Imperator eam à ſuis licèt expugnatam anno Domini 1516. ingredi non ſit auſus. De eadem ſcribit Ariſtot. in Polit. lib. 3. c. 2. quòd, cùm expugnata eſſet, hoſtéſque primam vrbis partem obtinerent, illi qui ex alia parte vrbis habitabant, tertio die neſcierint vrbem eſſe captam.

Babylonis.

Thebæ in Ægypto, teſtibus Homero, Plinio, Strabone, Pomponio & aliis, centum portas, vel vt alij volunt, centum aulas habuerunt: totidem olim principum domos, ſolitæque ſingulæ, cùm opus erat, decem armatorum millia effundere. Celebratur & Moſcua à magnitudine & multitudine domorum. Sigiſmundus Liber ſcribit ca-

Thebarum.

Digitized by Google

rum numerum fuiſſe 41500. Celebrantur & Pariſij, vbi ſuburbiorum hodiernæ ruinæ octo leucarum ambitum ſuperant. In America magnitudine excellunt vrbes Temixtitan & Panama.

Quòd ſi cui iter tridui in vnius vrbis Niniue diametro longitudinis nimiũ videtur, is adiungat aliam diametrum latitudinis, quæ priorem ſecat, & cum ea facit quaſi crucem. Magnitudo enim vrbis Romæ v. g. ex duabus lineis diametralibus ſeſe interſecantibus petenda videtur; vna eſſet quæ duceretur à Vaticano, & terminaretur in porta Pia, qua itur ad S. Agnetem. altera duceretur à porta *del popolo*, & terminaretur in porta *Capena*, qua itur ad S. Sebaſtianum. Id congruentiùs de Niniue dicatur, eò quòd ipſa non rotunda fuerit, ſed quadrangula, ac proinde ex duabus diametris ſeſe ad angulos rectos interſecantibus, quarum extremæ terminantur in quatuor quadrati angulis, eius magnitudo, id eſt, longitudo & latitudo, dimetienda videatur. Sanè Ariſtot. 3. Polit. c. 2. indicat aliquas vrbes adeò eſſe magnas, vt non tam vrbes, quàm regiones muris circundatæ dici debeant.

Myſticè.

Myſticè, Niniue continens iter trium dierum, repræſentat tres mundi partes, Aſiam, Africam, Europam, quas noſter Ionas, id eſt, Chriſtus, per ſe & per Apoſtolos obeundo, ad pœnitentiam & ſalutem conuertit.

Vanitas vrbium & mundi.

Tropol. Vide quanta ſit mutabilitas & vanitas rerum humanarum. Ecce Niniue olim maxima, ditiſſima & ſuperbiſſima vrbs, iam adeò ſepulta iacet, vt quæratur quo loco extiterit. Quare Niniuen veterem vix inuenies, nec niſi rura & rudera, *& campos vbi Troia fuit.* R. P. Ioannes Antonius Marietti, qui ante quinquennium miſſu Summi Pontificis Syriam & Meſopotamiam obiuit, Romæ mihi narrauit ſe fuiſſe in ciuitate adiacente Tigri, nomine *Muſſal*, quam indigenæ dicebant eſſe Niniuen, indéque nõ procul oſtendebant ſepulchrum Ionæ (quod magna Chriſtianorum vndique confluentium concurſu & deuotione viſitari aſſerebant) adeò longum & latum, vt ex eo colligere liceat Ionam penè fuiſſe gigantem. Inſuper ingentes ibi cerni murorum reliquias, veteris amplitudinis indices. Porrò vrbem à Chriſtianis, Turcis atque Arabibus incoli, Armenos tamen ita ob rebellionem Turca attenuauit, vt vrbs iã & mœnibus careat, & ex quinque domibus vix duæ vel tres inhabitentur. Fieri poteſt vt veteri Niniue diruta, iuxta eam noua ſit condita, dictáque Muſſal; vti Hieroſolymæ, Tyro, Tuſculo, quin & Romæ ex parte contigit. quanquam ignoremus an vetus & certa ſit illa indigenarum Muſſal traditio. Sanè ſepulchrum Ionæ non in Niniue, vt ipſi aſſerunt, ſed in Palæſtina extare docent Epiphan. Doroth. & Iſidor. in vita Ionæ, vti dixi in proœmio; niſi dicas Niniuitas hoc ſepulchrum Ionæ, licet alibi defuncto & ſepulto, erexiſſe quaſi mauſolæum, ad perpetuam tanti viri memoriam. Sed eſto Muſſal ſit eadem vrbs cum Niniue veteri, nihil illa habet veteris eius magnitudinis & magnificentiæ. Idem eſt de Babylone, de Tani, de Ecbatanis, aliiſque potentiſſimis olim vrbibus. Sic tranſit gloria mundi, ſic tranſeunt vrbes, ſic tranſeunt reges, ſic tranſeunt homines. Platina in Felice II. Pontif. refert Conſtantium filium Conſtantini magni Imper. dum poſt ſuſceptum imperium cum triumpho Romam aureo carpento ingrederetur, ciues obuiam factos veneratum eſſe, ac dictitaſſe illud Cyneæ Pyrrhi legati verum eſſe, *tot ſe videre reges in vrbe Roma quot ciues.* viſis deinde palatiis, Pantheo, templis, columnis, aquæ ductibus, arcubus triumphalibus, &c. obſtupuiſſe, ac tandem dixiſſe, *naturam vires omnes in vrbem effudiſſe.* Mox Hormiſdam architectum ſuum interrogaſſe, quid de Roma ſentiret, qui id tantùm ſibi placere reſpondit, *quòd didiciſſet Romæ æquè mori homines ac alibi*, vt Philoſophum decebat locutus. Verè Seneca: *Æquat omnes cinis; impares naſcimur, pares morimur.* Quocirca ſapienter monet S. Chryſoſt. hom. 32. in epiſt. ad Hebr. in morali, vt ædes ædificemus non in terris mox caſuras, ſed in cælis in æternum duraturas. *Nemo*, inquit, *in ciuitate quæ caſura eſt ſanæ mentis ædificat. Non ædificemus in hoc mundo, poſt paululum enim caſurus eſt, & cuncta perditum ibunt. Et quid dico quòd mundus caſurus eſt? nos ipſi ante ruinam eius peribimus, & tormenta ſæua patiemur*, &c.

Cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius.] Vers. 4. *Ionas*, inquit S. Hieron. *præcepti & ſuperioris naufragij memor, viam trium dierum, vnius diei feſtinatione complevit.* Quod dictum S. Hieron. dupliciter accipi poteſt. Primò, q. d. Ionas diſtans à Niniue itinere trium dierum, vt Deo celerrimè obediret, totum hoc iter vno die peregit, eodémque die quo ex loco vbi eum cetus euomuit diſceſſit, peruenit appulitque Niniuen. Secundò, q. d. Ionas adeò feſtinanter obiuit concionando totam Niniuen, vt vno die eam peragrarit, cùm alij ad id exigant triduum. Verùm neuter ſenſus huic loco congruit. Non prior, quia littus Phœnicium, vbi à ceto eiectus eſt Ionas, diſtat à Niniue trecentis leucis: quod iter eſt vt minimum triginta dierum. Si cum Ioſepho dicas eum eiectum in Pontum Euxinum; Reſpondeo, hic Pontus à Niniue diſtat centum triginta leucis, idque per arduos montes: ergo ab ea diſtat itinere tredecim dierum vt minimum. Non poſterior, tum quia dicitur, *Cœpit introire ciuitatem*: ergo ipſe tunc vias eius non compleuit, nec peragrauit, ſed peragrare cœpit. tum quia iuxta illam expoſitionem dicendum fuiſſet; Ionas peragrauit ciuitatem die vno. Iam verò non hoc, ſed oppoſitum dicitur, ſcilicet, *Cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius.* Quocirca aliam meliorem interpretationem ſubdit S. Hieron. dicens: *Quanquam ſint qui ita ſimpliciter intelligant, quòd in tertia tantum vrbis parte prædicauerit, & ad reliquam confeſtim prædicationis ſermo peruenerit.* Senſus ergo eſt, q. d. Ionas ingreſſus eſt primam vrbis partem, quæ vno die poterat pertranſiri: Ionas tertiam vrbis partem prædicans obiuit, eiúſque vicos & plateas concionando luſtrauit. Ita Remig. Albert. Hugo, Lyra. Accedũt Theod. Vatabl. Arias & à Caſtro. Verùm hi cenſent Ionam non recta via proceſſiſſe, ſed per flexus platearum gyraſſe, vicóſq; obliquos obeundo circumcirca prædicaſſe.

Adhuc quadraginta dies.] Ita Hebr. Chald. Aquila, Symmach. & Theodot. Quare verſio Septuag. quos ſequitur Orig. Chryſoſt. & alij Græci, atque Arabicus Alexandrinus, deprauata eſt. Habet enim, *Adhuc tres dies*: fortè librarij τεσσαράκοντα, id eſt, quadraginta, ſcripſerunt per abbreuiationem; vnde alij deſcribentes legerunt ſcripſerúntque τρεῖς, id eſt, tres. Aut per ciphras, putà per literas, ſcripſerunt μ, quæ index eſt quadraginta, & eroſo, vel minùs apparente altero eius apiculo, pro μ legerunt γ gamma, quæ index eſt trium: præſertim quia præceſſit mentio trium

dierum

Digitized by Google

dictum (hoc enim erat iter Niniue) quos confuſione ſpecierum, vel traiectione oculorum putarunt deſcriptores eſſe eoſdem cum hiſce diebus prædicationis Ionæ. Magna enim ſcriptorum aliquorum eſt ignorantia, magna aliorum oſcitantia, magna aliorum in tantis voluminibus deſcribendis fatigatio, vt facilè vnum pro alio ſupponant & ſcribant, vti egomet in dies experior. Aliqui cenſent Ionam per ſingulos dies minuiſſe numerum: nimirum primo die prædicationis ſuæ dixiſſe, Adhuc quadraginta dies: ſecundo, Adhuc triginta nouem dies: tertio, Adhuc triginta octo dies, & ita conſequenter, donec perueniret ad tres vltimos, túncque dixiſſe: *Adhuc tres dies*, &c. ſcilicet *expectabo vos, num ſitis pœnitentiam acturi*, ait Iſidor. Peluſ. lib. 4. epiſt. 149. Idque ex traditione ſciuiſſe Septuag. & hic exprimere voluiſſe. Verum hæc coniectura diſſonat à textu, qui conſtanter habet, *Adhuc quadraginta dies*; & incerta eſt, nec admodum probabilis. Non enim videntur Niniuitæ vſque ad vltimos tres dies diſtuliſſe pœnitentiam. Quocirca prudenter Theodor. *Credibile eſt*, inquit, *etiam Septuag. concordem aliis poſuiſſe numerum* (quadraginta,) *ſed qui initio ſcripſerunt erraſſe in hoc, ac deinceps in omnia exemplaria permanaſſe errorem.* Porrò S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. cap. 44. cenſet genuinam lectionem eſſe, *adhuc quadraginta dies*; Septuag. verò vertiſſe, *adhuc tres dies*, vt myſterium quod hîc latet de Chriſto ſignificarent. *Siue*, inquit, *per 40. dies, ſiue per triduum, idem ipſe ſignificatus eſt Chriſtus, per 40. ſcilicet, quia tot dies peregit cum diſcipulis ſuis poſt reſurrectionem ſuam, & aſcendit in cælum: per triduum verò, quia die tertio reſurrexit. q. d. In 40. diebus ipſum quære, in quo & triduum poteris inuenire: illud in aſcenſione, hoc in eius reſurrectione reperies: quorum vnum per Ionam Prophetam, alterum per Septuaginta interpretum prophetiam, tamen vnus atque idem Spiritus dixit.* Hac fortè de cauſa S. Iuſtin. contra Tryph. vtramque lectionem iunxit & commiſcuit. Legit enim: *Adhuc 43. dies*, &c.

Allegor. Ionas eſt Chriſtus, Niniuitæ ſunt Iudæi, Niniue eſt Ieruſalem, quæ quadrageſimo anno à prædicatione Chriſti euerſa eſt à Tito & Romanis. ita Euſeb. in Chron.

Morale de pœnitentia publica.

Myſticè, numerus quadragenarius eſt ſymbolum pœnitentiæ, de quo ſubtiliter philoſophatur S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſt. cap. 16. Hinc S. Gregor. in inguinaria lue & mortalitate Romana, qua extinctus eſt Pelagius Papa, cui Gregorius in Pontificatu ſucceſſit, hortatus eſt populum ad pœnitentiam exemplo Ionæ & Niniuitarum, publicáſque litanias, eáſque ſeptemplices indixit, quibus placatus Deus peſtem ſtitit. Angelus enim ſtans in mole Adriani (vbi etiamnum eius locus & imago viſitur, indéque moles hæc vocatur caſtellum S. Angeli) euaginatum gladium, quo ciues feriebat, viſus eſt in vaginam recondere, ac quacunque in proceſſione inferebatur imago B. Virginis, aër craſſus, peſtilens & flammeus videbatur diſſipari, purgari & ſerenari. Exhortationem eius ad verbum refert Ioannes Diaconus in eius vita lib. 1. c. 40. vbi inter multa ait: *Veternoſas namque Niniuitarum culpas triduana pœnitentia abſterſit. Mutemus igitur corda; citius ad precem iudex flectitur, ſi à prauitate ſua petitor corrigatur. Proinde cum contritione & correctis operibus craſtina die ad ſeptiformem litaniam deuota cum lachrymis mente veniamus; qui ſimul omnes peccauimus ſimul omnes mala quæ fecimus deploremus, vt diſtri-*

A *ctus iudex dum culpas noſtras nos puniſſe conſiderat, ipſe à ſententia propoſitæ damnationis parcat.* Rurſum S. Petrus ex Ordine S. Dominici eminens prædicator & Martyr anno Domini 1252. Aprilis die vigeſima nona, qua Eccleſia in officio diuino eius feſtum celebrat, in ſuis concionibus iugiter hoc thema proponebat: *Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur*, iiſque tanto ardore & ſpiritu populum incendebat, vt omnes paſſim pœnitentiam agerent, eámque publicam. Dicebat enim: Tu ô Mediolanum, tu ô Parma, tu ô Cremona es altera Niniue, ſi non agas pœnitentiam tuorum ſcelerum, illico videbis tuam ruinam: flagellum Dei imminet tibi: conuerte te ad Deum,
B & age pœnitentiam. Docet ergo hîc Ionas, & ex eo S. Gregor. & S. Petrus Martyr, concionatores populo debere proponere minas & terrores iræ Dei, mortis, iudicij, gehennæ, iiſque acriter vrgere peccatores ad pœnitentiam & odium peccati; vt eas euadant, Deúmque ſibi concilient. Hi enim ſunt mallei conterentes petras. Alij oratores ſunt quaſi muſici, qui aures dumtaxat mulcent & ſcalpunt.

Et Niniue ſubuertetur.] Cum regno & monarchia Aſſyriorum, quæ transferetur ad Nabuchodonoſor & Aſſuerum, vt habent Septuag. Tobiæ 14. 6. id eſt, ad Babylonios & Medos, vti patebit Nahum 2. 8. vnde Ioſeph. lib. 9. Antiq. 11. *Io-*
C *nas, ait, in medio ciuitatis prædicauit, quia poſt breuiſſimum tempus Aſiæ principatum perderent.* Nota. Hæc Ionæ prophetia fuit comminatoria & cōditionata, q. d. Niniue ſubuertetur, niſi pœnitentiam egerit, niſi mutet mores, itáque impetret à Deo hanc excidij ſententiam tolli aut ſuſpendi; ſicut de facto eius non ſublationem, ſed ſuſpenſionem impetrauit, vti dixi in procemio. ita Orig. hom. 1. de pœnitent. S. Hieron. hîc, S. Gregor. 19. Moral. 18. S. Thom. 1. p. quæſt. 19. art. 7. & alij. Aliter reſpondet S. Gaudentius tract. 3. ad Neophytos: *Adhuc triduum, & Niniue euertetur.* Verum, inquit, prædixit: *nam euerſa eſt iniquitas eius, quia pœnituit. Sicut diſtat cælum à terra, dicit Deus*
D *hominibus, ita diſtant ſenſus mei à ſenſibus veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris*, Iſaiæ 55. Senſus ergo eſt, Niniue, non vrbs, ſed eius iniquitas ſubuertetur, vt fit alia piáque Niniue. Verùm hoc tropologicum eſt, non literale. Sic anno Domini 396. Arcadio Imper. ait S. Auguſt. de Excidio vrbis c. 6. *Conſtantinopoli volens Deus terrere ciuitatem, & terrendo emendare, terrendo conuertere, terrendo mundare, terrendo mutare, ſeruo cuidam ſuo fideli viro militari venit in reuelatione, & dixit ei, ciuitatem venturo de cælo igne perituram, eúmque admonuit vt Epiſcopo diceret: dictum eſt, non contempſit Epiſcopus, & allocutus eſt populum. Conuerſa eſt ciuitas in luctum pœnitentiæ, quemadmodum*
E *quondam illa antiqua Niniue*, &c. Narrat deinde quomodo per pœnitentiam baſce minas euaſerit.

Verſ. 5.] Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum: & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem.

Verſ. 6.] Et peruenit verbum ad regem Niniue: & ſurrexit de ſolio ſuo, & abiecit veſtimentum ſuum à ſe, & indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere.

Digitized by Google

Verſ. 7.] Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & principum eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quidquam: nec paſcantur, & aquam non bibant.

Verſ. 8.] Et operiantur ſaccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine, & conuertatur vir à via ſua mala, & ab iniquitate, quæ eſt in manibus eorum.

Verſ. 9.] Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus: & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus?

Verſ. 10.] Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala: & miſertus eſt Deus ſuper malitiam, quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.

Vers. 5. *Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum.*] Id eſt, Deo. Nota. Hebræis credere in Deo, vel credere in Deum, idem eſt quod credere Deo; vti rectè obſeruauit Ribera. Vnde Hebr. יאמינו באלהים *iaaminu belohim*, tribus modis, ſed idem ſignificantibus vertas; ſcilicet, Primò, *crediderunt in Deum*; Secundò, *crediderunt in Deo*, Tertiò, *crediderunt Deo.* Eſt enim *bet* contactus, quo vtuntur Hebræi, vt dicant tangere in manu, id eſt, tangere manum. Credere in Deo, vel Deum, id eſt, credere Deo. Latinis tamen credere in Deum efficacius eſt, & plus ſignificat, quàm credere Deo: nimirum non tantùm fidem, ſed & ſpem ac fiduciam omnem cum amore coniunctam collocare in Deo, ſe réſque ſuas curæ Dei committere, ſua omnia in fidem Dei reſignare, ſalutem ſuã Deo credere. Ita hîc Niniuitæ credentes prædicationi Ionæ, crediderunt per fidem Deum Hebræorum, quem prædicabat Ionas, eſſe verum Deum, ac proinde vera eſſe hæc Ionæ oracula, veréq; euertendam Niniuen, niſi pœnitentiam agerent: conſequenter ſperarunt in Deum, quòd eos ad pœnitentiam admitteret, & pœnitentibus parceret, eóſque in gratiam reciperet; niſi enim hanc ſpem habuiſſent, nunquam tam arduam pœnitentiam ſuſcepiſſent.

Quæres, quo argumento moti ſunt Niniuitæ vt crederent Ionæ? Imprudens enim & temerarius eſt, qui ſine ratione & fundamento credit aliquem eſſe Prophetam, vel hoc illúdve eſſe oraculum Dei, præſertim in re tam graui & inaudita, qualis erat excidium Niniue vrbis & monarchiæ: vnde Apoſtoli fecerunt miracula aliáque ſigna, ſine quibus gentes non tenebantur, imò prudenter non potuiſſent eis credere. Reſp. Niniuitæ moti ſunt ad credendum Ionæ per miraculum deuorationis & liberationis è ventre ceti, quod Ionas eis propoſuit, quódq; per nautas iam ſparſum erat per totum Orientem. Hoc eſt quod ait Chriſtus Lucæ 11.30. *Sicut fuit Ionas ſignum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi iſti.* Hoc enim ſignum clarè eis demonſtrabat Ionam à Deo ad eos mitti, ſimulque monebat & terrebat eos, ne, ſi Ionæ non crederent, æquè, imò magis punirentur quàm Ionas, atque ab aqua vel terra abſorberentur. Acceſſit interna Dei illuminatio & inſpiratio, quæ animos illo-

A rum commouit ad credendum. Iuuit grauitas, prudentia, pietas, abſtinentia & ſanctitas Ionæ, quæ planè oſtendebant Ionam non eſſe fatuum, non leuem, non mendacem; ſed virum ſerium, prudentem, pium ac fide dignum.

Et prædicauerunt (indixerunt) *ieiunium.*] Per magiſtratum, imò per regem, vt videtur: rex enim hoc ieiunium Niniuæ indixit verſ. 7. nec alius toti Niniuæ hoc indicere poterat niſi rex. Eſt ergo hîc hyſterologia. Priùs enim peruenit oraculum hoc Ionæ ad regem, vti ſequitur verſ. 6. quàm indictum ſit ieiunium, vti ait hîc verſ. 5. ſed voluit Script. prædicationi Ionæ ſubnectere obedientiam, totúmque opus Niniuitarum, ſci-

B licet quòd crediderint & pœnitentiam egerint in ieiunio & cilicio; ac deinde pergere ad regem, & enarrare eius ſenſum & geſta. de quo ſubdit.

Et peruenit.] Id eſt, quia peruenerat. Dat enim cauſam publici ieiunij & pœnitentiæ Niniuitarum, quòd nimirum rex inaudiens oraculum minax Ionæ, edictum ieiunij & pœnitentiæ propoſuerit & promulgarit per totam vrbem. Vers. 6. 14

Quæres, quis fuit hic rex? Reſpondeo, Probabile eſt fuiſſe Sardanapalum, quem Diodorus, Iuſtinus, & alij Gentiles Hiſtorici ponunt vltimum monarcham Aſſyriorum, à quo monarchia Ionas prædicauit Sardanapalo.

C tranſlata ſit ad Medos per Arbacem Mediæ Præfectum. ita à Caſtro & Torniellus in Annalibus, anno mundi 3215. & alij. Fauet S. Hieron. in cap. 1. Amos verſ. 1. Vbi explicans titulum Amos, quo ſe dicit prophetaſſe in diebus Oziæ regis Iuda, & Ieroboam regis Iſraël, *Quando*, inquit, *apud Aſſyrios*, vrbéſque Ciliciæ regnabat Sardanapalus, de quo inſignis Orator; *Turpior*, inquit, *vitiis quàm nomine: & apud Latinos Procas Siluius, cui Amulius expulſo Numitore ſucceſſit in regnum: quo interfecto, congregata paſtorum manu Romulus ſui nominis condidit ciuitatem.* Ergo Amos, ac conſequenter Ionas (fuerũt enim coæ-

D ui) prophetauit tempore Oziæ, Ieroboam, & Sardanapali (hi enim fuerunt pariter coæui.) Rurſum Ionam prophetaſſe tempore Ieroboam, ac conſequenter Sardanapali, clarè dicitur 4. Reg. 14. 25. Fauet & S. Auguſt. lib. 18. Ciuitat. 27. vbi docet prophetaſſe Ionam, Amos, & Oſee ſub finem imperij Aſſyriorum, ſcilicet eo ruente, cùm Roma condi inciperet, quia eorum prophetiæ de Chriſto patiente & reſuſcitato, Romanis & Gentibus ad Chriſtum conuertendis ſcribebantur. Fauet & Euſeb. in Chronico, qui Ionam conſignat ſub tempus Sardanapali. Dices, Euſebius dicit Sardanapalum regnaſſe 20. annis, & vigeſimum vltimúmque eius annum conſignat anno ſexto Oziæ regis Iuda, qui fuit annus 18. Ie-

E roboam regis Iſraël; poſtea verò anno 17. Oziæ qui fuit 29. Ieroboam, Arbacis verò in Media regnantis 11. ita ſcribit: *Prophetabant apud Hebræos Oſee, Amos, Iſaias, & Ionas Prophetæ.* Ergo 11. annis poſt mortem Sardanapali prophetauit Ionas; non ergo prophetauit Sardanapalo regnante. Reſp. nego conſequentiam. Nam τὸ *prophetabant*, nõ ſignificat initium prophetiæ, (non enim hi quatuor cœperunt eodem anno, putà 17. Oziæ prophetare) ſed confuſè tempus quo florebant hi Prophetæ, q. d. Sub hoc tempus, putà ante & poſt annum 17. Oziæ, prophetarũt Oſee, Amos, Iſaias & Ionas. Cùm enim conſtet eos multis annis prophetaſſe, & de anno certo quo ſinguli

Digitized by Google

ſinguli cœperint non conſtet, rectè Euſebius in genere & confuſè ait hoc tempore eos prophetaſſe,id eſt,floruiſſe. Cùm enim in chronologia conſignatur tempus quo quis Propheta, Doctor vel Epiſcopus floruit,non conſignatur annus primus quo cœpit,vel vltimus quo finiit; ſed potiùs medius: in medio enim ætatis, prophetiæ & doctoratus ſolent florere homines, tum gratia, tum ſapientia,tum auctoritate.

Probat. 1. Confirmatur hæc ſententia primò,quia paſſim Chronologi Sardanapalum dicunt fuiſſe coæuum Ieroboam, ſub quo prophetauit Ionas. Excipio vnum Genebrardum, qui cenſet Sardanapalum fuiſſe eum, qui in Scriptura vocatur *Aſarhaddō*, fuitque filius Sennacherib, poſt quem in Scriptura nemo ponitur rex Aſſyriorum. Aſarhaddon enim regnauit diu poſt Oziam & Ieroboam, ſub Ezechia & Manaſſe. Verùm hæc ſententia Genebrardi ab aliis Chronologis paſſim reiicitur. 2. Secundò, quia iidem conſentiunt in Sardanapalo periiſſe monarchiam Niniues & Aſſyriorum, & poſt eam ponunt regnū Arbacis & Medorum; Ionas autem miſſus fuit in Niniuen, cùm illa opibus & regno floreret; ergo non poſt Sardanapalum, ſed eo regnante. 3. Tertiò, quia Sardanapalus fuit luxurioſiſſimus,& diffluxit luxu ac vitiis; regem ſuum ſecuta eſt Niniue. Hæc ergo ſunt vitia ob quæ excidium ei intentat Ionas. 4. Quartò, quia licet paulò poſt Sardanapalum ex Scriptura conſtet Niniuæ reſtitutum fuiſſe regnum,ac in ea regnaſſe Phul, Teglarphalaſar, Salmanaſar,Sennacherib & Aſarhaddon; tamen hi non regnarunt cum Ozia & Ieroboam, 5. ſub quibus prophetauit Ionas; ſed poſt eos. Rurſum in ſtrage Sardanapali & tranſlatione monarchiæ, ſat videtur fuiſſe punita Niniue, vt non opus fuerit poſt illam eò mittere Ionam. Inſuper Ionam miſſum eſſe ante eius ſtragem, patet, quia miſſus eſt vt eam comminaretur & prædiceret quaſi futuram. Ex dictis colligitur, quòd Sardanapalus audiens Ionæ oracula & minas, conuerſus ſit, egeritque pœnitentiam cum ſuis Niniuitis; ſed eo redeunte paulò pòſt ad ſolitas delicias & vitia,ad eadem redierint & Niniuitæ, vti facere ſolent concubinarij aliique vitiis aſſueti. Vnde tunc Deus excitauit Arbacem, qui Sardanapalum & Niniuen inuaderet,eúmque cogeret ad palatij ſuíque incendium, ac monarchiam transferret ad Medos, de quo dixi in proœmio.

Vers.6. *Et ſurrexit* (rex, putà Sardanapalus) *de ſolio ſuo, & abiecit veſtimentum ſuum à ſe* (Tigurina, *paludamentum*,putà veſtem imperatoriam, diadema, ſceptrum, aliáque inſignia regalia) *& indutus eſt ſacco* (cilicio) *& ſedit in cinere.*] Nota hîc, pœnitentiæ habitum & opera non eſſe nudam reſipiſcentiam, vt vult Caluin. ſed gemitum,ſaccum, cinerem, ieiunium. ita Tertul. Cyprian. Chryſoſt. S. Auguſt. Pacianus tract. de Pœnitentia.

Præclarè S.Ambroſ.enarrans hanc Ionæ hiſtoriam in fine tomi 2. Rex Niniues, inquit, *hoſtes virtute ſuperabat, Deum autem humilitate vincebat. Sapiens inquam rex, qui pro ſalute ciuium peccatorem ſe magis confitetur eſſe quàm regem. Obliuiſcitur enim ſe regem eſſe, vbi Deum regem omnium pertimeſcit: nec potentiæ ſuæ meminit, vbi potentiam diuinitatis agnoſcit. Mira res: dum ſe regem hominum eſſe non meminit, rex incipit eſſe iuſtitiæ. Religioſus igitur princeps non perdidit impe-* A *rium, ſed mutauit. Principatum enim antè militaris diſciplina tenuit, nunc cæleſtium diſciplinarum obtinet principatum.* Et inferiùs: *Vt tota ciuitas ieiunaret, famem ſibi rex primus indixit: & ſolus omnium cauſa prior cœpit eſurire quàm miles. Neceſſe enim erat vt qui potentior cunctis fuerat, deuotior fieret vniuerſis.*

Et clamauit & dixit, ſupple præco. ita Vatab. Vers.7. vel *clamauit & dixit*, id eſt, proclamari fecit & edici, *ex ore regis.*] Id eſt,ſuo. Eſt Hebraiſmus. Vnde Chald.vertit, *atque per præconem proclamare iuſſit,ac dicere per Niniuen ex regis & principum eius decreto.* Sic & Pagnin.

Homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quidquam.] Cauſam dat S. Chryſoſt. hom. B 3. ad pop. *Et bruta ieiunant,& equi, & muli ſacco veſtiuntur? Etiam, inquit, ſicut enim diuite aliquo mortuo,non ſeruos ſolos & ancillas, ſed & equos domeſtici ſacco veſtientes,& agaſonibus tradentes ad ſepulchrum ſequi iubent, calamitatis magnitudinem oſtentantes, & omnes ad miſericordiam allicientes; ſic & in ciuitate illa (*Niniue*) mori periclitante,& brutam naturam ſacco circumtexerunt,& ieiunij iugo ſubiecerunt. Non licet brutis ſermone Dei iram diſcere, diſcant famis quæ à Deo infligitur plaga; etenim ſi dirueretur,inquit,ciuitas, non tantùm noſtri inhabitantium, ſed & horum vna eſſet ſepultura. Pœnæ igitur partem habere debentia, & ieiunij partem capiant.* Alteram deinde dat cauſam, C Cùm, inquit, eſſent confuſione pleni, nec quicquam haberent excuſationis, *ad bruta confugiunt, & illorum morte deplorantes, ex his ſupplicationem faciunt miſerabilem & luctuoſam, ipſorum perditionem proponentes.* Et S.Ambr. ſub finem tom.2. *Non enim*, inquit, *ſufficiebat ad placandum Deum peccantium ſatisfactio, niſi ſeniorum quoque peccata, paruulorum innocentia deploraret,& fletibus alienis delicta ſua iuuentus ablueret.*

Nota. Veriſimile eſt hoc rigidum ieiunium Niniuitarum, ad aliquot dies, v. g. tres,vt ſentit S.Chryſoſt. hom. 1. de pœnitentia, duraſſe, ita vt per triduum nec homo, nec pecus quidquam cibi aut potus guſtaret. deinde continuarunt hoc ieiunium ad quadraginta dies, ſed ita vt ſuo tempore, v.g. veſpere, aliquid panis & aquæ D ſumerent ad ſuſtentandam naturam;alioqui enim non potuiſſent naturaliter ſine cibo & potu prorogare vitam ad quadraginta dies; ſaccus verò, clamor,& preces eorum perennarunt ad quadraginta dies.

Simili modo anno Domini 1124. Chriſtiani in terra Sancta à Sarracenis circumſeſſi,exemplo Niuitarum ieiunium ſolenne etiam pueris, infantibus & pecoribus indixerunt,itáque miraculoſam à Deo de iis adepti ſunt victoriam.Nam cùm tria Chriſtianorum millia, Patriarcha præferente crucem, & Abbate Cluniacenſi lanceam qua transfixum eſt latus Chriſti, in aciem prodirent contra 40. Sarracenorum millia; ſplendor de cælo in E Sarracenos illapſus eos ita eneruauit, vt paſſim fugientes cæderentur,non ſolùm à viris,ſed etiam à pueris & feminis.Perierūt in prælio ſeptem millia,ſubmerſi in aquis quinque millia:omnes verò Chriſtiani incolumes reuerſi,epinicium Deo cecinerunt. ita ex Roberto Sigebert. Card. Baron. anno 1124.

Et clament in fortitudine.] Fortiter, contenta Vers.8. voce, Miſericordia,miſericordia, miſerere noſtri Deus ſecundùm magnam miſericordiam tuam. Ita clamabant homines. Iumenta verò præ fame

Digitized by Google

boabant, mugiebant, reſonabant quiſque ſua voce in cœlum. Hæc communis hominũ & iumentorum comploratio Dei iram ſtitit, & ad miſericordiam inflexit. Graphicè eam depingit S. Baſil. hom. 8. *in auaros*, quæ inſcribitur, *in fame & ſqualore*, & hom. 4. de pœnit. Sic Virgil. ecloga 5. ait in morte Iulij Cæſaris, quem Daphnim vocat, ieiunaſſe oues, boues, cæteráque animalia, ac lugubri eiulatu eius necem ploraſſe, quin & addit:

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, montéſque feri ſiluæque loquuntur.

Simili modo Alexandrum luxiſſe mortem Hephæſtionis, & Thebanos mortem Pelopidæ, tradit Plutarch. in eius vita.

Et conuertatur vir à via ſua mala.] S. Chryſoſt. hom. 3. ad pop. *Videamus*, ait, *quid ineuitabilem illam iram ſoluerit, num ieiunium ſolum & ſaccus? nequaquam: ſed totius vitæ mutatio: quoniam conuerſus eſt quiſque à vijs ſuis malis, pœnituit mali quod dixerat facere ipſis Dominus. Honor enim ieiunij, non ciborum eſt abſtinentia, ſed peccatorum fuga. Ieiunas? Demonſtra mihi per ipſa opera. Qualia, inquis, opera? ſi pauperem videris, miſerere: ſi inimicum videris, conciliare: ſi amicũ laudabiliter agentem videris, ne inuideas: ſi mulierem videris ſpecioſam, prætereas. Non enim os tantùm ieiunet, ſed & oculus, & auditus, & pedes, & manus, & omnia corporis noſtri membra. Ieiunent manus, à rapina & auaritia mundæ: ieiunent pedes, ad illicita ſpectacula curſum reprimentes: ieiunent oculi, diſcentes nunquam formoſis obtutibus inſilire, nec alienas curioſè pulchritudines ſpectare, cibus enim oculorum, eſt ſpectatio: ieiunet & auris; aurium autem ieiunium eſt detractiones & calumnias non ſuſcipere: ieiunet quoque os à verbis turpibus, & conuicio. Quæ enim vtilitas, cùm auibus quidem & piſcibus abſtineamus, fratres verò mordeamus & comedamus? detrahens, fraternas carnes comedit, &c.*

Niniuitæ fuerunt iuſtificati.

Ex hoc loco videtur quòd Niniuitæ (ſaltem multi) verè fuerint contriti, ideóque hac pœnitentia inſtificati, & ſaluati, quicunque in iuſtitia vſque ad finem vitæ perſtiterunt. Nam crediderunt in Deum verum, elicuerunt actus ſpei, timoris, doloris, auſteram & inauditam, eámq; publicam egerunt pœnitentiam; imò primus rex ipſe, poſita regia veſte, ſaccum induit, & cinere ſe conſperſit; quæ vtique ingentis interni doloris & contritionis erant indicia. &, quod maximum eſt pœnitentiæ ſignum, actúſque nobiliſſimus, conuerſi ſunt à vita priſtina laſciua & ſcelerata, ad caſtam & ſanctam. Vnde Deus hæc eorũ pœnitentiæ opera probauit, & acceptauit, eiſq; pœnam condonauit, ſimul & culpam, vt videtur. Ita S. Chryſoſt. homil. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo. *Niniuitæ*, ait, *conuerſi ſunt ad timorem Dei, abiectiſque continuò prioris vitæ malis, ad virtutem ſe & iuſtitiam per pœnitentiam contulerunt, tam fideli ſatisfactione, vt diuinitus iam promulgatam ſententiam reuocarent.* Et libro 1. de orando Deum, *Primi*, ait, *occurrunt Niniuitæ, quos clarum eſt deprecationis præſidio plurimorum ſcelerum, quibus diuinam iram in ſe prouocarant, remiſſionem accepiſſe. Simul enim atque illos cepit deprecandi ſtudium, iuſtos reddidit; ac ciuitatem, quæ iam aſſueuerat laſciuiæ, malitiæ; breuiter, vitam exlegem & impiam viuere, ſtatim correxit: nimirum potentius diutina peccandi conſuetudine, cùm ciuitatem illam cœleſtibus legibus impleſſet, pariter ſecum trahebat temperantiam, manſuetudinem, humanitatem, curámque pauperum. ſanè ſi quis tunc ingreſſus fuiſſet* A *ciuitatem Niniuitarũ, qui priùs eandẽ probè nouiſſet, nequaquam agnouiſſet eam: adeò repentè à turpiſſima vita, ad pietatem reſilierat.* Quare licèt aliqui opinentur Niniuitas fuiſſe tantùm attritos, tamen contrarium verius eſt, fuiſſe etiam contritos; nec tantùm ex timore pœnæ, ſed etiam ex amore iuſtitiæ hanc pœnitentiam ſubiiſſe. Idem confirmatur ex eo, quòd Scriptura & Patres, maximè S. Chryſoſt. paſſim peccatoribus proponunt exemplum Niniuitarum, tanquam illuſtriſſimum ſpeculum pœnitentiæ. Vnde Chriſtus Matth. 12. 41. *Viri Niniuitæ*, ait, *ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam: quia pœnitẽtiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce pluſquàm Ionas hîc.* Hinc S. Gregor. in pſal. 7. pœnit. *Pœnitentia*, ait, *eſt vnum de perfectis donis deſcendentibus à pa-* B *tre luminum.* Et Tertul. lib. contra Pſychic. c. 16. celebrat *Niniuiticam iuſtitiam*: quanquam verior lectio Pamelij habeat, *Niniuiticum iuſtitium*, id eſt, ceſſationem ab omni cibi & potus genere cum Ethnicis, qui, vti antea dixit, *annuo ritu ſaccis velantur, & cinere conſpergitantur.* Idem docet S. Ambr. ſerm. 28. qui habitus eſt in Dominica 1. Quadrageſimæ, & S. Ephrem ſerm. de Iona. Idem diſertè docet Andreas Vega lib. 13. de Iuſtific. c. 5. *Niniue, ait, vt veriſimile eſt, multos habuit qui ab accepta gratia aliquando exciderunt, & tamen ſubitò ad prædicationem Ionæ Deum agnouit, &* C *per pœnitentiam non ſolum interminatæ mortis periculum euaſit, ſed & vt Chryſoſt. aſſerit, vitæ incognitæ coronam accepit, faciliúſque eſt, vt Auguſt. ait* (lib. dè Pœnit. med. cap. 5.) *euacuata comminatio Prophetæ, quàm humiliatio pœnitentiæ.* Idẽ docent alij, & inſinuat S. Thom. 3. p. q. 84. art. 6. ad 1. Fauet Concil. Trident. ſeſſ. 14. c. 4. Cùm enim agens de Attritione dixiſſet: *Et quamuis ſine Sacramento per ſe ad iuſtitiam perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam diſponit*; mox idipſum probat exemplo Niniuitarum, atque: *Hoc enim timore vtiliter concuſſi Niniuitæ, ad Ionæ prædicationẽ ple-* D *nam terroribus, pœnitentiam egerunt, & miſericordiam à Deo impetrarunt*, ſcilicet Dei gratiam per pœnitentiam, ſiue contritionem: nec enim tunc inſtitutum erat Sacramentum pœnitentiæ, quod poſtea in lege noua Chriſtus inſtituit. q. d. Sicut Niniuitæ per timorem diſpoſuerunt ſe ad virtutem pœnitentiæ & contritionis, qua Dei miſericordiam & gratiam impetrarunt: ita Chriſtiani peccatores per timorem & attritionem ſe diſponunt ad Sacramentum pœnitentiæ, quo peccatorum veniam & Dei gratiam conſequuntur.

Moral. de efficacia pœnitentiæ.

Ex dictis Nota, quanta ſit vis pœnitentiæ, quę tantæ vrbis tot tantáque ſcelera aboleuit, Dei iram placauit, flagellũ ei extorſit, imò eius gratiam & iuſtitiam impetrauit, atque Niniuitas ex filiis gehennæ, fecit filios cœli; ex mancipiis dia- E boli, fecit amicos Dei; ex iniuſtis, impiis, infidelibus, ſceleratis, fecit iuſtos, pios, fideles, ſanctos. ita S. Chryſoſt. Tertul. Ambroſ. Auguſt. & alij tract. de pœnitent. Audi S. Ambroſ. lib. de Pœniten. cap. 6. *Niniuitæ indicunt ſibi neceſſarium perituri ieiunium, in ipſis corporibus animas humilitatis flagello caſtigant, induunt pro veſte cilicium, & pro vnguentis cinere ſe aſpergunt; ac proſtrati humo puluerem lambunt. Mortem ſuã lacrymis funerant, & vitam plangimonijs proſequuntur: reatum ſuum gemitibus publicant, & actuum ſuorum pandunt arcana facinora. Omnis ætas & ſexus indiſcretè lugubribus ſe aptat officijs, depoſitus omnis cultu,*

tu,

Digitized by Google

tus, deiectus ornatus, negata quoque ſunt ipſis alimēta lactentibus; & ætas necdum proprijs peccatis infecta, onera ſuſtinuit aliena; cibum ſuum mutū pecus eſuriuit. Vnus audiebatur per mœnia ciuitatis eiulatus diſparium naturarum, & per omnia tecta flebilia reſonabant lamenta plangentium, &, vt ſemel dixerim, terra mugitus confitentium ſuſtinebat, ſed & aſtra ipſa voce pœnitentiæ perſonabant. Impletum eſt quod ſcriptum eſt Eccli. 35. Oratio humiliantis ſe nubes penetrauit: denique ſic placauit offenſum Deum, ſic mitem fecit rigidum, ſic demulſit iratum, &c. Præclarè S.Bern.ſerm.de S.Andrea, pœnitentiam vocat *vltricem vitiorum, altricem virtutum*. Idē ſerm. 71. in Cant. *Cibus eius* (Chriſti) *pœnitentia mea, & cibus eius ſalus mea, cibus ego ipſe. Mandor cùm arguor, glutior cùm inſtituor, decoquor cùm immutor, digeror cùm transformor, vnior cùm cōformor.* Idem ſerm.2.in Vigil. Natiuit. *Exultare fecimus angelos quando conuerſi ſumus ad pœnitentiam. Currite fratres, currite: non ſoli angeli, ſed & ipſe angelorum vos creator expectat.* Idem ſerm.30. in Cant. *Lacrymæ pœnitentium, vinum ſunt angelorum.* Plura ſi cupis, vide quæ annotaui 2.Cor.7.verſ.21.

Vers. 9. *Quis ſcit ſi conuertatur.*] τὸ *Si* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur: vnde eo omiſſo Chald. & Arias ſic vertunt, *quis ſcit quòd in manibus ſuis culpæ ſint, conuertatur ab eis, & miſertum erit ſuper eum à facie Domini*: quaſi hîc pœnitēti certa ſpes detur veniæ, imò certitudo miſericordiæ conſequendæ. Verùm meliùs Noſter, Septuag. Pagnin. Vatab. & alij ſubaudiunt *ſi*, quaſi Niniuitæ incerti ſint de venia, de eáque dubitent, & hæreant inter ſpem & metum ſuſpenſi: planius enim & vſitatius eſt in Hebræo ad illud, *Quis ſcit*, ſubaudire & ſupplere vnam voculā *ſi*, quàm multas haſce, *Quod in manibus ſuis culpæ ſint*. Adde, Hebr. מי *mi*, eſſe interrogatiuum, & ſignificare *quis*, non *qui*: *qui* enim ſignificatur per *he* demonſtratiuum.

Dubitant Niniuitæ de remiſſione, non culpæ, ſed pœnæ. q.d. Quis ſcit ſi per pœnitentiam noſtram Deus placetur, reuocétque ſententiam de euertenda Niniue? Simili modo Deus condonauit adulterium Dauidi, ſed puniuit eum morte filij ex eo geniti, 2.Reg.12.19. Vnde Franc. Suarez tom.4.de pœnit. diſp.37. ſect.9. ex his Ionæ verbis, & ſimilibus Ioël, 2.14. docet neminem, quantumuis iuſtus ſit, poſſe ſatisfacere de condigno pro pœna accidentali ſeu extraordinaria, qualis erat hîc euerſio Niniue; imò nec poſſe aliquid facere, quo infallibiliter talis pœnæ remiſſionem conſequatur. Vnde S.Auguſt.in pſal. 50. *De incerto*, ait, *pœnitentiam egerunt, & certam miſericordiam meruerunt.* Et S.Hieron. *Ideò*, ait, *ambiguum ponitur, vt, dum homines dubij ſunt de ſalute, fortius pœnitentiam agant, & magis ad miſericordiam prouocent Dominum.*

Secundò, alij hanc dubitationem extendunt ad remiſſionē culpæ: licet enim certiſſimæ ſint promiſſiones Dei, quibus pœnitentibus promiſit veniam; tamen incertum eſt an homo impleat conditionem, quam exigit promiſſio: putà, quòd ſit ſufficienter diſpoſitus ad gratiam, nimirum quòd ſit verè contritus ex amore Dei, non attritus tantùm ex timore pœnarum. ita Gregor. de Valentia 2.2.tract.de Gratia diſp.8.q.4. & Card. Bellarm. lib.3.de Iuſtific.c.6.

Et ignoſcat Deus.] Hebr. *& pœnitentiam agat*; vel, *pœnitudine ducatur Deus.* ita Septuag. Pagnin. & Vatablus. Hinc veteres hæretici, vt Marcion, Manes, & alij cenſebant Deum veteris teſtamenti non fuiſſe verum, nec perfectum; vtpote in quem cadat dolor & pœnitentia. Obiiciebat ergo Marcion: *Culpandus eſt Deus, qui iuſtitiæ vtique non pœnitendæ pœnitentiam geſſit.* Reſp. Tertul. lib.2. contra Marc. cap. 24. aliam eſſe pœnitentiam hominum, aliam Dei. *In Deo enim nihil aliud intelligitur quàm conuerſio ſententiæ prioris, quæ etiam ſine reprehenſione poſſit admitti in homine, nedum in Deo, cuius omnis ſententia caret culpa, quam pro rerum variantium ſe occurſu fieri oſtendimus.*

Pulchrè S.Chryſoſt.hom.1.de pœnitentia, docet in Deo verè non eſſe pœnitentiam, quia non vult, nec optat nobis malum; ſed tantùm minatur, ne cogatur illud infligere. *Cuius*, inquit, *rei gratia quæ facturus es mala prædicis? Vt non faciam quæ prædico. Propterea & gehennam minatus eſt, quò gehennam non inducat. Terreant vos verba, ne facta conturbent.* Ibidem oſtendit quanta fuerit vis feruoris pœnitentiæ Niniuitarum, *Qui*, inquit, *tribus diebus tantam peccatorum iram ſoluere valuerunt*; & quanta clementia Dei, *trium dierum pœnitentia contenti pro tot peccatis. Qui enim propoſito excitato feruet, atque multa cum ſolertia pœnitentiam oſtendit, breui temporis momento longæui temporis peccata delere poterit.* Vbi aduerte, Chryſoſt. opinari Niniuitas ſtatim ad prædicationē Ionæ pœnitētiam egiſſe. Cùm ergo Ionas prædicaret: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur*, ſequitur eos per 40. dies pœnitentiam egiſſe. Verùm quia Chryſoſt. legit: *Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur*, hinc cenſet eos tantùm per tres dies pœnituiſſe. Idem hom.in pſal.7. Homines, inquit, putà hoſtes, minantur ſupplicium, & reipſa infligunt: *At non ſic Deus, ſed contrà omnino, & prædicit, & differt, & verbis terret, & nihil non facit, vt quæ minatur non afferat. Hoc etiam fecit in Niniuitis. Nam ille quoque arcum tetendit, & gladium vibrauit, & iacula parauit, & ictū non inflixit. An non tibi videntur Prophetæ verba eſſe arcus, & telū, & gladius acutus, quando dicit: Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur? ſed telū non emiſit: nō ideo enim erat apparatum vt emitteretur, ſed vt reponeretur.*

Et miſertus eſt Deus ſuper malitiam.] *Malitiam*, id eſt, afflictionem; Hebr. *pœnituit eum ſuper malo quod illis inferre decreuerat.* q.d. Reuocauit ſententiam punitionis & excidij latam in eos; quia videns pœnitentiam, eorum miſertus eſt. Tropolog. Abbas Ioſeph apud Caſſianum collat.17.cap.25. Hoc exemplo Dei, inquit, *edocemur, non debere nos obſtinatè in noſtris definitionibus perdurare, ſed comminationem ex neceſſitate propoſitam clementi miſeratione mollire.* Vt ſubditis peccantibus, ſi culpam agnoſcant, & veniam petant, parcamus; ſicut Niniuitis pepercit Deus. Vers. 10.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Dolet Ionas Niniuitis contra oraculum ſuum parci: hinc Deus eum per vmbram hederæ vermémque eam corrodentem, corripit & erudit.

Verſ. 1.] Et afflictus eſt Ionas afflictione A magna, & iratus eſt.

Verſ. 2.] Et orauit ad Dominum, & dixit: Obſecro Domine, numquid non hoc eſt verbum meum, cùm adhuc eſſem in terra mea? propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharſis. ſcio enim quia tu Deus clemens & miſericors es, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitia.

Verſ. 3.] Et nunc Domine tolle quæſo animam meam à me: quia melior eſt mihi mors quàm vita.

Verſ. 4.] Et dixit Dominus, Putáſne bene B iraſceris tu?

Verſ. 5.] Et egreſſus eſt Ionas de ciuitate, & ſedit contra Orientem ciuitatis: & fecit ſibimet vmbraculum ibi, & ſedebat ſubter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati.

Verſ. 6.] Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius, & protegeret eum (laborauerat enim) & lætatus eſt Ionas ſuper hedera, lætitia magna.

Verſ. 7.] Et parauit Deus vermem aſcenſu diluculi in craſtinum: & percuſſit hederam, & exaruit.

Verſ. 8.] Et cùm ortus fuiſſet ſol, præcepit Dominus vento calido & vrenti: & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat: & petiuit animæ ſuæ vt moreretur, & dixit: Melius eſt mihi mori, quàm viuere.

Verſ. 9.] Et dixit Dominus ad Ionam: Putáſne bene iraſceris tu ſuper hedera? Et dixit: Bene iraſcor ego vſque ad mortem.

Verſ. 10.] Et dixit Dominus: Tu doles ſuper hederam, in qua non laboraſti, neque feciſti vt creſceret, quæ ſub vna nocte nata eſt, & ſub vna nocte periit.

Verſ. 11.] Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquàm centum viginti millia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram ſuam, & iumenta multa?

ET *afflictus eſt Ionas.*] Cùm elapſis quadraginta diebus vidit oraculum ſuum fruſtrari, & Niniuen non ſubuerti, vti ipſe prædixerat. Afflictionis cauſam varij variam dant. Primò, S. Hieron. & Remig. cenſent eum afflictum ex amore populi ſui, eò quòd ſciret Gentium ſalutem fore ruinam Iſraël. Cùm ergo Deum videret miſericordiam exhibere Niniuitis, cenſebat eam ſubtrahendam à Iudæis, irámque Dei illis imminere; & ea de cauſa tantopere indoluit. Secundò, Arias cenſet eum indoluiſſe parcitum Aſſyriis, eò quòd ſciret per eos puniendos & vaſtandos Iſraëlitas. Verùm hoc gratis dicitur. Tertiò, Vatabl. cenſet eum doluiſſe, quòd Iudæi incitati tot minis Prophetarum, tam duri eſſent ad pœnitentiam, cùm Niniuitæ ad eam tam eſſent faciles, vt vno eius oraculo compuncti, totos ſeſe dederent ieiunio, ſacco & cineri. Verùm aliam cauſam dat Ionas. VERS. I.

Dico ergo eum afflictum fuiſſe, eò quòd videret Deum parcere Niniuitis pœnitentibus, ac conſequenter ſuum oraculum, quo eam euertendam prædixerat, reddi vanum & falſum, ideoque timeret ſe irridendum, & habendum falſum Prophetam. Nimius ergo & indiſcretus amor honoris proprij, fuit cauſa huius afflictionis, impatientiæ, & iræ Ionæ. vnde optat mori potiùs, quàm cum ignominia viuere, inquit Theodor. ita &
C Theoph. Albertus, Clarius, Dionyſ. & alij. Ita & S. Ephrem ſerm. de Iona, qui Niniuitas ita Ionam conſolantes inducit: *Noli contriſtari ô Iona, ſed gaude; quia nouam vitam agimus: per te enim bona inuenimus, per te vniuerſorum Deum agnouimus. Non es mentitus, ne timeas: ſubuerſa enim noſtra eſt malitia, & exaltata fides in manu tua. Nam angelos in excelſis gaudio perfundens, meritò ipſe ſuper terram in eo gloriari & exultare debes; quia Deus de nobis gaudet in cælis.*

Nota. Optat Ionas rem iuſtam, vnde non peccat mortaliter: optat enim vt Niniuitæ ob peccata præterita puniantur, vtque ſententia Dei in eos
D lata non reuocetur, eſto pœniteant. ſic enim iudex latronem ob furta ſuſpendit, eſto cum pœniteat. Sed quia id optat indiſcreto zelo, & vano fine; nimirum vt honori ſuo conſulat, cum tanto Niniuitarum damno, peccat venialiter. Hæc ita ſe habere, patet ex verbis Ionæ, & ex verbis Dei eum redarguentis, verſ. 11. cùm ait: *Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquàm centum viginti millia hominum.*

Moraliter diſce, quàm peruerſus ſit zelus indiſcretus, quámque diſpliceat Deo. Ionas enim cogitare debebat, ſéque conſolari quòd magis hic Moral. de zelo indiſcreto.

Digitized by Google

hîc ageretur honor Dei,qui miſerat Ionam,quàm ſuus;ac Deo curæ fore honorem ſuum, ne haberetur mendax. Rurſum cogitare debebat oracula Dei minacia ſolere eſſe conditionata, ideóque præmitti à Deo,vt homines inducãt ad pœnitentiam, itáque eis parcat. Mutatis enim rebus & perſonis,mutatur decretum & ſentẽtia Dei. Quocirca hæc mutatio non eſt in Deo,Deíque decreto;ſed in ipſis reis & peccatoribus.ſententia enim Dei eſt hęc:Moriatur peccator,ſi videlicet in peccato perſiſtat;quòd ſi non perſiſtat,ſed pœniteat, non moriatur,ſed viuat,Ezech.18. 32. Diſcretiùs & pientiùs Michæas c.2.11. cùm certum exitium prædiceret impiis,indolens eorúmque vitam ſuo honori præponens: *Vtinam*, ait,*non eſſem vir habens ſpiritum*(propheticum) *& mendacium potius loquerer.* Verùm Ionas paſſione actus, hæc non conſiderabat;ſed vni honori ſuo intentus, vti ſolent homines ſui nominis ſtudioſi: *Numquid non hoc eſt verbum meum* , inquit , *cùm adhuc eſſem in terra mea? propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharſis. Scio enim quia tu Deus clemens & miſericors es , patiens & multæ miſerationis , & ignoſcens ſuper malitia*;Chald.*ſententiam reuocans,quo minus malum infligas.* Scis hoc ô Iona? cur ergo idem non facis?cur iram clementia non temperas? cur Deum tuum non imitaris?cur clemens,id eſt,diuinus,eſſe non vis?Hinc liquet Ionam & Prophetas non habuiſſe ſpiritum propheticum,quaſi habitum permanentem ; ſed ſubinde ab eo deſertos fuiſſe,ſibique relictos , vt pateret eos eſſe homines cæteris ſimiles;túmque actos ſpiritu naturali & humano,non diuino , quædam egiſſe & dixiſſe à charitate, æquitate & veritate aliena ; vti fecit hîc Ionas.

Simili indiſcreto zelo laborabant Iacobus & Ioannes Apoſtoli Lucæ 9. 54. cùm Samaritis indignantes , eò quòd repuliſſent Chriſtum , dixerunt : *Domine vis dicimus vt ignis deſcendat de cælo,& conſumat illos?* Quocirca reprimẽs eos Chriſtus:*Neſcitis*,ait,*cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere , ſed ſaluare.* Simili zelo laborabat S. Carpus , cuius hac de re viſionem longam , ſed memorabilem recenſet S. Dionyſ. epiſt.8.ad Demophilum.Simili laborabat Acacius Epiſcopus in Conc.Nicæno,qui cùm duriorem ſe præberet in recipiendis ad pœnitentiam iis,qui à fide aberrauerant,audiuit à Conſtantino Imperatore:*O Acaci ſcalam à terra in cælum conſtitue,ſoliſque per illam in cælum conſcende.* ita refert Hiſtor.Eccleſ.p.2.cap. 4. Alius in caſu ſimili à viro ſancto audiuit:*Si hic errans tibi ſtetiſſet tuo ſanguine,vti ſtetit Chriſto , reciperes eum & colligeres , nec ſineres eum extra Eccleſiæ caulam luporum prædæ exponi.* Saniorem magiſque diſcretum & pium zelum habuit Apoſtolus erga Iudæos perſecutores ſuos , dum pro iis optabat fieri anathema à Chriſto , Rom.9. 1. Et Moſes orans pro populo qui vitulum aureum adorauerat,dicénſque , *Aut dimitte eis hanc noxam,aut ſi non facis , dele me de libro tuo quem ſcripſiſti*, Exodi. 32. 32. Et Ioſeph fratres à quibus venditus erat,cum lachrymis deoſculans,alénſque per omnem vitam,Geneſ.45.1.

Vers. 5. *Et egreſſus eſt Ionas.*] Putat à Caſtro eſſe hyſterologiam,hæcque verba ponenda recto ordine cap. 3.ante verſ.6.Cenſet enim Ionam finita prædicatione quaſi obita legatione,illico egreſſum de ciuitate,ac in tugurio expectaſſe quadrageſimum diem;vt ſpectaret rei exitum , vti hîc dicitur. Ita & Theod. Lyra. & Dionyſ. Verùm dico nullam

A eſſe hîc hyſterologiam;Ionámque non ante , ſed poſt quadrageſimum diem poſt continuam pœnitentiam Niniuitarum,afflictum & dolentem,eò quòd oraculum ſuum de euerſione Niniues non completetur,egreſſum vrbe,ibique pleniorem rei exitum expectaſſe ; vt videret an omnino , an ex parte tantùm ſententiam ſuam reuocaret Deus. ſperabat enim Deum ſaltem aliquam cladem eis inflicturum.Verùm cùm vidit omnino Deum eis parcere,murmurans fecit,dixit,& audiuit ea,quæ hîc enarrantur. Patent hæc ex ipſo contextu & ſerie narrationis,& ex verſ.10. vbi reprehenditur Ionas à Deo, eò quòd doleret Deum parcere vrbi : ergo egreſſus eſt poſt quadrageſimum diem, cùm videret Deum vrbi non infligere mala, quæ B comminatus erat, non antè : nam antè neſciebat an Deus parciturus eſſet vrbi , imò putabat eum non parciturum,

Vers.6. *Hederam.*] Quæ vmbraculo à Iona erecto ſe copularet,eíque vmbram nouam & maiorem adderet.Septuag.Syrus , Arabicus vterque & Pagn. vertunt,*cucurbitam*: cucurbita enim quia frigida eſt,& ampla habet folia, magnam facit vmbram, eámque frigidam. Quocirca cum S.Hieronymo vertente , *hederam* , expoſtulauit S.Auguſt.epiſt. 10.ad S. Hieron. eò quòd nonnulli ob nouationem hanc obſtreperent , & in Eccleſia tumultuarentur;imò Caluinus S.Hieronymum infidæ verſionis & impoſturæ palàm arguit ; *& Canthelius*, C ait S.Hieron.*dudum Romæ dicitur me accuſaſſe ſacrilegij , quòd pro cucurbita hederam tranſtulerim.* Reſp.S.Hieron.Aquilam quoque , Symmachum & Theodotionem vertiſſe , *hederam*. Nam hebr. eſſe *kikaion*,quæ Syrè & Punicè *kikeia*, & *elkeroa* (vnde & Talmudici , teſte R. Dauid , *kikaion* dicunt eſſe id,quod Arabicè vocatur *alkerua*) dicitur , éſtque genus virgulti in Palæſtina , lata habens folia in modum pampini , & vmbram denſiſſimam , quod ſuo trunco ſe ſuſtinet & citiſſimè ſeſe dilatat,præſertim in locis arenoſis,mirúmque in modum , ſi ſementem in terram ieceris , citò confortum creſcit in arborem , & intra paucos dies quam herbam videras arbuſculam ſuſpicis. Hoc cùm Græcè & Latinè nomen non habeat, Nos, ait S. Hieron. Symmachum , Aquilam & D Theodot.ſecuti,nouo nomine vertimus *hederam* (ne,ſi Hebræum nomen *kikaion* poſuiſſemus, lector beſtias Indiæ,vel montes Bœotios,aut neſcio quid monſtri & portenti imaginaretur.) idque congruè : quia *kikaion* celertimè proſerpit atque obtegit & obumbrat,vti hedera.Adde , ex Theophraſto lib.3.c.18.& ex Mathiolo in Dioſcor.lib. 2.cap.175. hederæ ſpeciem vnam eſſe maiori folio,quæ non ſerpit,ſed per ſe conſiſtit,creſcitque in arborem ; vti facit *kikaion*. Sic piſces vocamus lupos,canes,equos marinos : quia lupis, canibus, equis terreſtribus ſunt ſimiles. Eadem de cauſa Septuag *kikaion* verterunt *cucurbitam*,nouum ei indentes nomen;quia proſerpit , & obumbrat , & E ſana eſt vt cucurbita;de qua vulgare eſt prouerbium,*Sanior eſt cucurbita* ; eſto verè *kikaion* non ſit cucurbita,nec hedera noſtra. Quare diuinant, vel potiùs errant R. Dauid , & ex eo Arias & Rabbinizantes,qui *kikaion* cenſent eſſe id , quod Græci *kiki* vocant,nos ricinum , ſiue palmam vel manum Chriſti,ob foliorum articulationem,quæ foliis latis eſt,& ad vmbram appoſitis. Ricinum enim eſt herba venenata, conſequenter & vmbra eius. Quis credat Deum Prophetæ ſuo præparaſſe ad vmbram herbam venenatam , cùm ei ad manum

Kikaion quid?

Digitized by Google

manum eſſent, tot aliæ ſalutiferæ? Denique nomina herbarum, lapidum, arborum, animalium apud Hebræos communia ſunt diuerſis multiſque ſpeciebus. Quare *kikaion*, ait Ribera & Sanchez, commune eſt arbuſtis quæ breui creſcunt, & frondes producunt accommodas ad faciendam vmbram: vnde Noſter vertit *hederam*; Septuag. cucurbitam; alij, cucumerem; alij, platanum, &c.

Hedera ſymbolum vanitatis mundi.

Symbolicè, hedera ſymbolum eſt vanitatis mundi, omníſque rei & ſpei mundanæ. De hac enim hedera verſ. 10. in Hebr. dicitur: *Filia noctis erat, & filia noctis periit*, id eſt, vna nocte nata eſt, vna etiam nocte periit. Annon filia noctis eſt honor, pompa, deliciæ & diuitiæ mundi, quæ vna nocte obueniunt, vna nocte durant; imò ſæpè eadem nocte tranſeunt & pereunt? ſicut vermis hederam ſubitò eroſit, ſic ſæpe morbus, mors, odia, calumniæ, rapinæ, &c. bona mundi auferunt. Putas te quieſcere ſecurè in tuis opibus? falleris: ſub vmbra hederæ quieſcis, vermis aduerſæ fortunæ hederam hanc erodet; & tua vmbra, tua ſpes vana & vmbratica euaneſcet. Hinc Deus vti Ionæ, ita & diuitibus, honoratis, &c. ſæpè hanc vmbram ſubducit & aufert; vt videant homines ſpes omnes eſſe inanes, quas extra Deum in bonis hiſce ſuis collocant. Vide quæ de pomo & verme ei innaſcenti dixi Amos 8. verſ. 1.

Rurſum hedera propriè dicta, arctiſſimo complexu arbores ſibi implicat & vincit, ac vinciendo enecat: hoc idem faciunt amantibus voluptates, & ſæpè amaſiæ. Quocirca olim Romæ Flamini Diali nefas erat tangere hederam, atque adeò ne nominare quidem fas erat: vt ſignificarent quanta puritas & caſtitas, æquè ac libertas deceat ſacerdotem. Nam amare, æquè ac rebus terrenis animum implicare, mera ſeruitus eſt. Inde Prouerbium: *Laſciuis hederis ambitioſior*. Hinc & hedera dicitur quod hæreat, quódque ſequatur quidquid proximum eſt. Hedera, ait Feſtus, dicta quòd hæreat, vel quòd edita petat; vel quia id cui adhæſerit edat. quæ in tutela Liberi patris putabatur eſſe, quia vt ille iuuenis ſemper, ita hæc virer: vel quia ita omnia, ſicut ille mentes hominum illigat. vinum ergo, honor & cupediæ, quæ mentem illigant, ſunt hedera, ideóque inimica homini: ſicut *hedera*, inquit Plinius lib. 16. cap. 34. *inimica eſt arbori, ſatiſque omnibus, ſepulchráque ac muros rumpens, ſerpentium frigori gratiſſima, vt mirum ſit vllum honorem habitum ei.*

Simile eſt de cucurbita, vt vertunt Septuag. eiúſque vmbra. de qua audi Theoph. *Cucurbita*, ait, *vmbra eſt gloria huius mundi: quæ quaſi flos fœni nos refrigerat in afflictionum æſtu; ideóque à nobis expetitur: ſed ferit eam vermis matutinus, ſcilicet conſcientia noſtra remordens, & peccatorum nobis ſenſum exhibens. Ipſa enim quaſi ſenſibilis tinea oſſium cordiſque ob oculos nobis ponens ſcelera, docénſque nos grauibus pœnis dignos, ferit cupiditatem gloriæ, illúdque Prophetæ perſuadet; Iram Domini ſuſtinebo, quoniam peccaui ipſi. Et paulò pòſt: Eò quòd peccaui, flagris caſus ſum.*

Laborauerat enim.] Ionas æſtu corporis, circumeundo & prædicando ardente ſole, & magis æſtu ac dolore animi, quòd videret ſuum oraculum irritari.

Vers. 7. *Parauit Deus vermem.*] Syrus & Arabicus vterque, *præcepit Deus vermi: præcepit*, id eſt, ordinauit, diſpoſuit, incitauit, impulit: inſtinctus enim naturalis in Script. vocatur præceptum. Per *vermem* accipe vel erucam, vt Theoph. vel teredinem, vt Arias; vel potiùs aliquem alium extraordinarium, noſtris mordaciorem & voraciorem. Nam hunc vermem non fuiſſe ordinarium, patet ex eo, quòd ſubitò hederam eroſerit in aurora, ita vt illa exaruerit & deciderit, antequam ſol incaleſceret, & feriret caput Ionæ: hoc autem facere tam citò nequit vermis vnus naturalis & ordinarius. Vbi Nota. Pro *aſcenſu diluculi*, Chald. clarè vertit, *ſub aſcenſum auroræ*, ſcilicet diei ſequentis diem præcedentem eiúſque noctem, quâ nata erat hedera.

Allegor. S. Hieron. & S. Auguſt. epiſt. 49. quæſt. 6. Ionas, id eſt, vetus teſtamentum, habuit vmbraculum hederæ, id eſt, promiſſiones terrenas, quæ erant vmbræ futurorum in lege noua; has ſuccidit Chriſtus, qui eſt ipſa veritas, atque abſque vllo ſemine oritur, & dicit: *Ego ſum vermis, & non homo*, pſal. 21. qui inſcribitur, *Pro ſuſceptione matutina. Vermis*, inquit S. Auguſt. *eſt Chriſtus propter humilitatem carnis, fortaſſis etiam propter Virginis partum. Nam hoc animal plerumque de carne, vel de quacunque re terrena ſine vllo concubitu naſcitur. Matutinus eſt, quia diluculo reſurrexit.* Ionas ſucciſa hedera dolet, ſic Iudæi ſucciſa lege Moyſis lugent, imò Chriſto & Chriſtianis indignantur.

Rurſum ſymbolicè, S. Hieron. Sunt, inquit, qui vermem & ventum vrentem Romanos intelligant duces, qui poſt reſurrectionem Chriſti, Iſraël penitus deleuerunt.

Præcepit Dominus vento calido.] Hebr. *vento* Vers. 8.
קדים *kadim*, id eſt, orientali; putà Euro, qui calidus eſt, vrens & torrens. ita Pagn. & Tigurina.

Et æſtuabat.] Tigurin. *& penè exanimatus eſt æſtu*: ingens enim æſtus fuerit oportet, qui eum impulerit petere vt moreretur. Vnde Septuag. vertunt, *& anguſtiabatur & relinquebatur anima ſua*, vti habent Complut. & Regia; licet Romana habeant: *& anguſtiabatur, & tæduit eum animæ ſuæ*; Chald. *& erat deliquium animi patiens.* Tropol. ſicut hedera quæ vmbram faciebat Ionæ, corroſa à verme, ſol æſtuans percuſſit caput Ionæ; ita & tuis ô homo viribus à morbo aut ſenio arroſis, mors te percutiet.

Bene iraſcor ego vſque ad mortem.] *Bene*, id eſt, Vers. 9.
valdè; aut potiùs *iuſtè & meritò*. Vnde vertit Pagnin. *vehemens mihi ira eſt vſque ad mortem*; Tigurina, *iuſta eſt ira mea, vt etiam mori cupiam*; Septuag. *valdè contriſtatus ſum ego vſque ad mortem.* Sicut enim vehemens triſtitia Chriſtum adegit, vt diceret: *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.* q. d. Triſtitia tanta eſt, vt penè me exanimet & vitam mihi adimat: ſic & vehemens ira homines adigit, vt optent améntque mori; præſertim ſi eis obſiſtatur, vt difficultatem ob quam iraſcuntur amoliri non poſſint: tunc enim vehemens ira vehementem parit triſtitiam, mœrorem & deſperationem.

Dolet Ionas de vmbra hederæ, ſic multi dolent & contendunt *de vmbra aſini*, vt vulgò dicitur, id eſt, de re parui vel nullius momenti. Fabulam ex qua natum eſt hoc prouerbium, narrat Ariſtophanes in Veſpis, & Plutarch. in vita Demoſthenis. Meminit & Apuleius lib. de Aſino aureo. Demoſthenes, inquiunt, cùm iudices parum haberet attentos, vt eos attentos redderet, narrauit fabulam, dicens: Quidam conduxerat aſinum, quo Athenis veheretur Megaram: in itinere ardente ſole meridie non habens aliud vmbraculum, depoſitis clitellis ſub aſino ſedens, eius vmbra

Mor. de vmbra aſini.

ſemet

Digitized by Google

ſemet obtegebat. Cæterùm id agaſo non ſinebat, hominem inde depellens, clamánſque aſinum eſſe locatum, non aſini vmbram Alter item ex aduerſo tendebat, aſſeuerans etiam aſini vmbram conductam eſſe. A rixa ventum ad verbera, inde ad ius & tribunal. Hæc locutus Demoſthenes, repentè deſcendit, & diſceſſit. Reuocatus à iudicibus vt reliquum fabulæ enarraret, ait: *Itane de aſini vmbra libet audire, viri verò de vita periclitantis cauſam audire grauamini?*

Vers. 10. *Tu doles ſuper hederam, in qua non laboraſti.*] q. d. Si adeò doles ob hederam vilem herbam, quæ citò naſcitur, & citò perit, ſuccifam; quanto magis vnà mecum dolere & pœnitere debes de interitu tantæ vrbis, tótque centenorum millium animarum, quot ſunt in Niniue, eíſque pœnitentibus miſereri, & parcere? Sic hodie non deſunt nobiles, qui magis dolent in morte equi, quàm famuli; imò qui famulos enecant in cultura agrorum, ouium, auium; malúntque perdere hominem, quàm falconem, equum, vel accipitrem.

Pulchrè S. Ephrem ſerm. de Iona: *Cucurbita tibi nunc loco magiſtri efficitur, ex qua ſapientiam & prudentiam addiſce, ac quanta ſit vis diuinæ clementiæ. Tu parcis cucurbitæ, & ego ciuitati. Tugurium tuum ſit ſpeculum ciuitatis. Tugurium abiectum quæris, & vrbem funditus euertis? vbi rectum iudicium tuum ô Iona? cucurbitam ciuitate potiorem ducis: Super vili cucurbita commiſerationis affectum oſtendis, & in ciuitatem duriſſimum ac ſeueriſſimum te exhibes?* Et paulò pòſt hiſtoriam Ionæ ita proſequitur: *Congregatíque reſipiſcentes adorabāt eum, ac munera cum decimis ſuis offerebant. Aperuit rex theſauros, & obtulit ipſi dona valdè honorifica; vno omnium ore celebratus eſt Ionas, ingreſſúſque in curru regio conſedit.* Deinde ſubdit, regem miſiſſe viros qui Ionam in Ieruſalem honorificè reducerent, & per hoſpitia commodè tractarent; quos ipſe appropinquans Ieruſalem, oſculo & amplexu ſalutans, dataque illis benedictione, domum remiſerit: noluiſſe enim permittere, vt ipſi licèt multum rogantes, vrbem ſanctam ingrederentur, ne viderent idola & ſcandala gentis ſuæ.

Quæ ſub vna nocte nata eſt, & ſub vna nocte periit.] Hebr. *quæ filia noctis erat, & filia noctis periit,* id eſt, quæ vna nocte orta eſt, & vna nocte periit. ita Vatab. & Pagnin. Clarè Chald. *quæ in hac nocte fuit, ſed nocte altera periit.* Prima enim nocte nata fuit hedera, quæ ſequente die cùm arderet ſol, Ionam ab æſtu ſua vmbra protexit; ſequenti nocte finiente, putà in aurora, vermis iuſſu Dei eroſit hederam: vnde ſol oriens afflixit Ionam, vt æſtuaret, cuperétque mori. Bidui ergo ſpatio hæc peracta ſunt.

Vers. 11. *Centum viginti millia hominum.*] Hebr. *duodecim* רבו *ribbo*, id eſt, *dena millia*, id eſt, 120. millia: duodecies enim decem faciunt centum viginti. ita Septuag. Pagnin. Tigurina, quæ vertit, *duodecim myriades*. Myrias enim continet decem millia: alioqui ſi ſumas myriadem pro millione, falſum erit. Quis enim credat in Niniue fuiſſe duodecim milliones infantium? millio enim continet decies centena millia.

Qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram.] Id eſt, bonum & malum. Eſt prouerbium. Phraſis hæc petita eſt à pueris, *qui neſciunt vtrum dextera an ſiniſtra valentior, & vſui cuilibet aptior* A *ſit: quia nondum experti ſunt: æqualiter enim adhuc pro tempore, quia nuper de vulua prodierūt, vtrumque brachiolum, vtraque manus omnino imbecillis eſt,* ait Rupert. qui myſticè id adaptat iis, qui neſciunt quid inter Dei veritatem, & hominum mendacium interſit.

Ex hoc loco Theologi, ac nominatim Gabriel Vaſquez 3. p. q. 68. art. 8. diſp. 154. c. 3. rectè confutat Lutheranos, qui docent nos iuſtificari præciſè per fidem ex opere operantis, non per Sacramenta ex opere operato; Sacramenta ergo ad hoc tantùm adhiberi, vt fidem recipientis excitent, qua iuſtificetur: ac proinde paruulos, qui in baptiſmo purgantur à peccato originali ac iuſtificantur, elicere actum fidei qua iuſtificentur, ſicut elicuit S. B Ioannes Baptiſta in vtero matris, Lucæ 1. 44. Hoc enim dogma non tantùm eſt contra omnem experientiam, ſed etiam contra Scripturam hoc loco, quæ docet paruulos neſcire quid ſit inter dextram & ſiniſtram, id eſt, non diſcernere inter bonum & malum. Si enim haberent fidem, vtique diſcernerent inter bonum & malum. Fides enim diſcernit virtutes à vitiis, æterna à temporalibus, Deum à creaturis. Nam, vt ait Apoſtolus Hebr. 11. 1. *Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium.* Quocirca hoc Lutheri dogma adeò ſtolidum viſum fuit Anabaptiſtis, vt ipſi maluerint docere paruulos non eſſe baptizandos, ſed exſpectandum dum adoleſcant, & rationis compotes, actum fidei qua iuſtificentur eli- C ciant, potiùs quàm admitterent paruulos ratione vti. Ecce in quas anguſtias, in quæ abſurda hæreſis agit Nouantes. Quare S. Auguſt. lib. 1. de Pec. mer. c. 35. ridet quoſdam Pelagianos, qui in infantibus actualia peccata eſſe dicebant. Experimur enim, inquit, eos adeò vſu mentis deſtitutos eſſe, vt nec vbi ſint ſentiant, & iuxta ſe iacētibus mammis, magis poſſint eſurientes flere, quàm ſugere: quippe qui nec mammas quidem ipſas, nec aliud aliquid norint. Quomodo Deum agnoſcant, qui nec mammas, nec matrem agnoſcunt?

Moral. Moral. diſce hîc, quàm Deus clementior ſit homine etiam ſancto, quámque ſatius ſit confugere ad Dei, quàm ad hominum tribunal. Si Ionas in D cauſa Niniuitarum fuiſſet iudex, tuliſſet in omnes licèt pœnitentes, ob præterita ſcelera ſententiam mortis; eò quòd hanc tuliſſet Deus antè eorum pœnitentiam: verùm Deus contrariam ferr ſententiam, qua eos ob pœnitentiam à morte abſoluit. Ita Dauid propoſita ei à Nathan optione gladij, famis & peſtis, elegit peſtem dicens: *Melius eſt vt incidam in manus Domini (multa enim miſericordiæ eius ſunt) quàm in manus hominum,* 2. Reg. 24. 14. Errat ergo Seneca lib. 2. de Clementia c. 5. dicens, *miſericordiam vitium eſſe puſillanimi, ad ſpeciem alienorū malorum ſuccidentis.* Veriùs Ariſt. lib. 2. Rhetor. c. 8. *Sapiēs,* E ait, *miſericors eſt, inſipiens immiſericors & inuerecundus.* Hoc eſt quod profitetur Eccleſia in Collecta Dominicæ decimæ poſt Pentecoſten: *Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maximè & miſerando manifeſtas, multiplica ſuper nos miſericordiam tuam, vt ad tua promiſſa currentes, cœleſtium bonorum facias eſſe conſortes.* Vnde Biblia Gothica hîc in fine Ionæ addunt, eúmque hac ſententia concludunt: *Sed parcam & miſerebor eis, quoniam magnum eſt nomen meum.*

Digitized by Google

COMMENTARIVS IN MICHÆAM.

ARGVMENTVM.

A MICHÆAS, ait S.Hieron. ad Paulinũ, *de Moraſthi, coheres Chriſti, vaſtationem annunciat filiæ latronis, & obſidionem ponit cõtra eam, quia maxillam percuſſerit iudicis Iſraël.* De eodem ſic ſcribit Epiphan. in eius vita: *Micheas Marathides Propheta, de tribu Ephraim oriundus, cùm plurima deſignaſſet Achab regi Iuda, ab eiuſdem filio cui nomen Ioram, præcipitatus occubuit; eo quòd de iniquitatibus ſuis progenitorúmque ſuorum quas perpetrauerant, redarguiſſet. Is mortis carcere liberatus, in Marathi* B *propria terra planè ſolitarius tumulum iuxta polyandrium ſortitus eſt. Eſt quidem monumentum ipſius vſque in hodiernum tempus nobiliſſimum.* Eadem habet Dorotheus in vita Michææ. Sentiunt ergo hi Auctores, Michæam hunc vixiſſe tempore Achab & Iezabelis.

Michææ duo.

Verùm Nota primò. Alius eſt hic Michæas à Michęa filio Iemla, qui prædixit ſtragem & necem Achab, 3.Reg.21.14. quem Euſeb. in Chron. ait cœpiſſe prophetare anno quinto Ioſaphat (licèt aliqui in Euſebio pro *Micheas*, cenſeant legendum *Elias*) nam ille vixit ſub Achab & Ioſaphat, C hic verò noſter ſub Ioathan & Achaz: hic ergo illo fuit poſterior ducentis, vel centum quinquaginta annis. Rurſum ille in Iſraël, hic in Iuda vitam egit. Prophetauit Michæas ſub Ioathan, Achaz & Ezechia, vt ipſe ait cap. 1.1. ergo non ſub Ioſia, vt habet Iſidorus: nam inter Ioathan & Ioſiam fluxerunt anni centum viginti.

Michæas Propheta fuit Moraſthites.

Nota ſecundò. Hic Michæas oriundus fuit de Moraſthi, qui fuit viculus in tribu Iuda iuxta Eleutheropolim, ad Orientem eius. Chaldæus, Clarius, Arias & Vatab. putant eſſe eundem cum D Mareſa. A Mareſa enim vel Moreſet deductum videtur Habræum nomen patronymicum Moraſthi, id eſt, Moraſthites, quod hic Michææ attribuitur. Verùm S.Hieron. docet, Moraſthi nomen eſſe loci diſtincti à Mareſa. Vnde ipſe in Epitaphio Paulæ ſcribit ſuo tempore ibidem extitiſſe ſepulchrum Michææ, illúdque conuerſum fuiſſe in eccleſiam, quam S. Paula inuiſit religionis ergo. ſic & Adrichomius, & alij in Deſcriptione terræ ſanctæ; ſic & Remigius, Haymo, Rupertus, Hugo & Lyranus hic. Fuit ergo Michæas oriundus ex tribu Iuda, non Ephraim, vti cenſuit Epiphan. Iſidorus & Dorotheus in Synopſi: vnde cap. 1. 9. ait, *Venit vſque ad Iudam, tetigit portam populi mei vſque ad Ieruſalem.* De Mareſa verò quaſi de peregrina dicit verſ.15. *Adhuc heredem adducam tibi, quæ habitas in Mareſa.*

Michæas Martyr occubuit occiſus gladio, ait Theoph. vnde Sanctorum catalogo aſcriptus in Martyrologio legitur die 15. Ianuarij. Ibi enim ſic legimus: *In Iudæa SS. Habacuc & Michææ Prophetarum, quorum corpora ſub Theodoſio Seniore diuina reuelatione reperta ſunt.* Reuelationem hanc narrat Sozomenus lib.6.cap.vlt. Caſſiodor. in Hiſt. Tripar. lib.1. cap.49. Nicephor. lib.12.cap.48. Audi Sozomenum: *Atqui non ſola hæc religionem cohoneſtabant, verùm & Habacuc, & poſt eum non longo interuallo Micheas, inter Prophetas primi, circa hoc tempus apparuerunt. Amborum autem corpora per diuinam in ſomnis viſionem indicata ſunt Sebenno, tum temporis Eleutheropolis Epiſcopo. Erat autem nomen eius ciuitatis Cala, quæ antea Cila vocabatur, in qua repertus fuit Habacuc. At Baratſatia locus eſt circiter decem ſtadiis ab ea ciuitate diſtans, in quo Michææ ſepulchrum erat, quod monumentum fidele vocabant indigenæ, ignari quid dicerent, Nephaſa neemana* (id eſt, animã fidelem, vel corpus fidele: anima enim metonymicè ſumitur pro corpore, etiã mortuo, putà pro cadauere; vt in Leuit. oſtendi) *lingua patria appellantes.*

Argumentum Michęæ.

Argumentũ Michææ eſt, taxare idololatriam, vitiáque ex ea nata, ac præſertim oppreſſionem pauperum tam Samariæ, quàm Ieruſalem, putà tam decem tribuum, quàm duarum. Et quia Samaria idololatriæ vitulorum initium dedit, eámque communicauit Iudæ ſub Achaz impio rege, hinc primò excidium Samariæ per Aſſyrios, deinde excidiũ Hieroſolymæ per Chaldæos comminatur, ſtragémque & captiuitatem populi, præſertim principum tam laicorum quàm Eccleſiaſticorum, qui in ſcelere duces fuere populo, prænunciat. poſt hæc triſtia, de more læta ſubiungit; eoſdémque conſolatur, promittens lætum reditum è Babylone per Cyrũ, & lætiorem

ex

Digitized by Google

ex peccato, morte & gehenna regreſſum ad gratiam, vitam & Eccleſiam tum militantem, tum triumphantem per Chriſtum, quem in Bethlehem naſciturum prædicit. Nota. Michæas in ſty-
A lo & ſpiritu ſimilis eſt Iſaiæ, eiúſque quaſi æmulus. vnde & eundem ſubinde ad verbũ citat, vt patebit cap. 4. 1. & cap. 5. 1. Vide can. 6. in proœmio.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Denunciat excidium primò, Samariæ, quia illa fuit prima & princeps idololatriæ, cuius opes quaſi mercedes meretricis, id eſt, idololatriæ, ad meretrices, id eſt, ad Aſſyrios pariter idololatras, reuerſuras prædicit. Nominat autem aliquot eius vrbes, ſcilicet Aphra, Sappir, Saanan, cum ea vaſtandas, in quarum etymo eleganter ludit, vti oſtendam verſ. 10. & ſequentibus. Deinde verſ. 12. idem excidium prædicit Iudæ, quæ in idololatria imitata eſt Samariam; ac nominatim Lachis, quæ prima vrbium Iudæ, ſuſcepit idola Iſraël, ac Bethaetſel, Maroth, Mareſa & Odollam.

Verſ. 1.] Verbum Domini, quod factum eſt ad Michæam Moraſthiten, in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda: quod vidit ſuper Samariam, & Ieruſalem.

Verſ. 2.] Audite populi omnes, & attendat terra, & plenitudo eius, & ſit Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de templo ſancto ſuo.

Verſ. 3.] Quia ecce Dominus egredietur de loco ſuo: & deſcendet, & calcabit ſuper excelſa terræ.

Verſ. 4.] Et conſumentur montes ſubtus eum: & valles ſcindentur ſicut cera à facie ignis, & ſicut aquæ, quę decurrunt in præceps.

Verſ. 5.] In ſcelere Iacob omne iſtud, & in peccatis domus Iſraël, quod ſcelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelſa Iudæ? nónne Ieruſalem?

Verſ. 6.] Et ponam Samariam quaſi aceruum lapidum in agro cùm plantatur vinea: & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo.

Verſ. 7.] Et omnia ſculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedibus meretricis congregata ſunt, & vſque ad mercedem meretricis reuertentur.

Verſ. 8.] Super hoc plangam, & vlulabo: vadam ſpoliatus, & nudus: faciam planctum velut draconum, & luctum quaſi ſtruthionum.

B *Verſ.* 9.] Quia deſperata eſt plaga eius, quia venit vſque ad Iudam, tetigit portam populi mei vſque ad Ieruſalem.

AD *Michæam.*] Michæas Hebraicè dicitur *Micha*, id eſt, *pauper*; quia pauperem Chriſtum rute in Bethleem naſciturum prædixit & adumbrauit. Verùm quia *Micha* per craſin idem eſſe poteſt quod *Michiahu* (patet 2. Paral. 18. 8.) id eſt, *quis ſicut ille?* ac idem quod *Michaia*, & *Michaiahu* (vt patet 2. Regum 22. 12. Iudic. 17. 1. & 4. Paral. 13. 2. in Hebræo) vt ſignificet idem quod *Michael*, id eſt, *quis ſicuti Deus?* Moraſthi, id eſt, *hereditas mea*. Hinc noſter, Septuag. & alij eum vocant non *Micha*, ſed Michæam. Quocirca S. Ambroſ. enarrat. 1. in Michæam, quæ exſtat in fin. tom. 2. operum eius: *Michæas, inquit, ſignificat quis à Deo? vel, vt alibi inuenimus, quis iſte? Moraſthi filius, heres. Quis autem heres, niſi Filius Dei, qui ait: Omnia mihi tradita ſunt à Patre? Et cum ipſe eſſet heres, voluit nos eſſe coheredes. Meritò quis iſte? non è populo vnus, ſed electus ad gratiam Dei, in quo loquitur Spiritus ſanctus.* VERS. 1. Michææ etymon.

C

In diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ.] Hinc patet Michæam paulò poſt Oſee, Ioël, Abdiam &
D Ionam cœpiſſe prophetare; ſed eum iis pertexiſſe obire idem munus. Nam illi cœperunt ſub Ozia, qui fuit pater Ioathan. Ioathan fuit pius rex, æquè ac Ezechias; impius verò & idololatra fuit Achaz. Quocirca Michæam reueritus eſt, eiúſque oraculis licet liberis & minacibus compunctus fuit Ezechias, vti narrat Ieremias cap. 26. 17. & ſeq. Ioathan regnauit annis 16. totidem Achaz, Ezechias verò annis 29. Quare ſi omnibus hiſce annis prophetauit Michæas, ſequitur eum prophetaſſe annos 61. Verùm ignoratur an
E cœperit primo anno Ioathan, & an finierit vltimo Ezechiæ. Hinc vtrimque demendo aliquot annos, coniectat Arias eum quinquaginta plus minùs annis prophetaſſe.

Quod vidit.] *Quod*, ſcilicet *verbum*. Prophetia enim nunc vocatur *viſio*, nunc *verbum*: quia Prophetæ eam oculis mentis videbant, & auribus mentis eandem à Deo loquente audiebant. Mens enim ſuas habet aures & oculos, ſed mentales,

Digitized by Google

non corporales. Quocirca in mente idem eſt audire, quod videre, ſcilicet cognoſcete & intelligere: hinc prophetia mentalis nunc vocatur *verbum*, nunc *viſio*; nunc dicitur audiri, nunc videri. de quo plura dixi Iſaiæ 1.1.

Vers. 2. *Audite populi omnes, & attendat terra.*] Hebræorum ſcilicet. Hiſce enim ſolis loquitur. Imitatur Iſaiam, qui ſimili modo & patho orditut: *Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt.* Pari modo ſtylus Michææ ſimilis eſt ſtylo Iſaiæ: vterque enim elegans eſt, acer, conciſus, patheticus. *Terra*, id eſt, terræ huius incolæ. Vnde explicans ſubdit.

Et plenitudo eius.] *Et* ſignificat id eſt, *plenitudo* ſunt ciues & indigenæ: hi enim vrbes & pagos terræ implent, vnde Septuag. vertunt, *& omnes qui in ea.*

Et ſit Dominus Deus vobis in teſtem.] q.d. Dominus ſit teſtis, quòd ſcilicet ego ſecundùm officium & munus prophetiæ & prædicationis mihi à Deo commiſſum, vos moneam & corripiam de veſtris idolis & ſceleribus, cladémque & excidium nomine Dei prædicam & intentem. q.d. Si ſuperbi, rebelles & obſtinati non pareatis hiſce meis monitis & minis, ideóque pereatis, teſtor Deum, me vos hac de re præmonuiſſe, ac ptoinde vos non mea, ſed veſtra culpa & obſtinatione inexcuſabiles perire; vt non mihi, ſed vobis excidium veſtrum aſcribere debeatis. Hinc Chald. vertit, *ſit verbum Domini Dei contra vos in teſtem.*

Aliter S. Hieron. Theodor. Haymo, & Lyran. q.d. Teſtor Deum, hanc meam prophetiam non eſſe meam, ſed Dei; quòd ſcilicet ego hæc non fingam, ſed à Deo audierim. Aliter quoque Rupert. q.d. Teſtis ſit Deus, quòd ipſe ſua pacta vobiſcum inita ſeruarit, vos verò eadem violaueritis; itáque culpa perditionis veſtræ non Deo, ſed vobis ſit aſcribenda. Verùm prima expoſitio eſt genuina, vt patet conſideranti antecedentia & ſequentia. Antè enim citauit populum, ad audiendam Dei de ipſorum ſceleribus ſententiam: hîc ergo Deum in teſtem vocat, quòd illam ſententiam eis indicarit & prænunciarit, ne cauſentur ſe non fuiſſe ptæmonitos. Sententiam Dei ſubdit dicens: *Quia ecce Dominus egredietur*, &c. *& calcabit ſuper excelſa terræ*, &c.

Dominus de templo ſancto ſuo.] q. d. Dominus qui in cœlo quaſi in templo ſuo auguſtus, omníque cultu adorandus reſidet, indéque contemplatur terram, omniáque hominum opera; ipſe ſit vobis mihíque teſtis, quòd hæc eius oracula & decreta vobis enunciarim.

Vers. 3. *Quia ecce Dominus egredietur de loco ſuo.*] Hîc incipit ſententia & oraculum Dei, editum per Michæam. Anthropopathôs dicitur Deus egredi & deſcendere de cœlo, cùm in aëre vel terra ſuum brachium & potentiam oſtendit, ac mira nouáque operatur. Deus enim quoad ſubſtantiam inuiſibilis eſt, tantúmque videtur per operationẽ. Sicut ergo angelus dicitur egredi aliquo, cùm ibi operatur (imò S. Thom. cenſet angelos non eſſe in loco, niſi per operationem; quod tamen alij meritò, & cum ratione negant: angelus enim etiamſi nihil operetur, eſt in certo & definito loco per ſubſtantiam ſuam) ſic & Deus, præſertim verò dicitur egredi, quaſi iudex & vindex ad cognoſcenda, iudicanda & punienda gentium hominúmque ſcelera: & quaſi dux & anteſignanus Aſſyriorum & Chaldæo-

A rum, ſimiliúmque Gentium, quas Iudæis aliiſque populis immittit, ad hanc ſuam ſententiam & vindictam exequendam. Graphicè hunc Dei quaſi bellatoris in aciem contra hoſtes egreſſum poëtica hypotypoſi depingit Pſaltes pſal. 17. 10. *Inclinauit*, inquit, *cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius. Et aſcendit ſuper Cherubim & vo'auit, volauit ſuper pennas ventorum. Et intonuit de cœlo Dominus*, &c. *Et miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos; fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.* Hinc Ezechiel c.1. vidit Deum curru vectum, & ſtipatum Cherubinis ad bellum procedere; putà ad excidium Ieruſalem.

Aliter Rupert. *Egredietur*, ait, *Dominus de loco ſuo*; quia relinquet templum, & Iudæam, eámB que cedet Chaldæis. Sic Ezechiel vidit eundem templo egredi cap. 3.12. & in templo paulò ante aduentum Titi audita eſt vox: *Migremus hinc*, teſte Ioſepho lib. 7. Belli cap. 12. Sic Gentiles obſidentes vrbem aliquam, ex ea certo carmine euocabant Deos tutelares, vt ad ſe tranſirent, credentes alioqui vrbem capi non poſſe, teſte Macrobio lib. 3. c. 9. Hinc Virgil.

Exceſſere omnes adytis, ariſq; relictis
Dij quibus imperium hoc ſteterat.

Significans iam actum eſſe de Troia, Æneid 2. Verùm hoc myſticum eſt, non literale, nec genuinum.

Symbolicè S. Hieron. Hugo & Lyran. Deus, C inquiunt, egreditur de loco ſuo, cùm punit & caſtigat: Dei etiam proprium eſt miſereri & parcere. Locus ergo & ſolium Dei eſt clementia. Cùm ergo peccatis irritatus iraſcitur & flagellat, videtur de loco ſuo egredi, ac perſonam clementiæ deponere; imò naturam ſuam benignam exuere, & alienam, putà rigidam & ſæuam, induere. Hoc eſt quod de Deo ait Iſaias cap. 28. 21. *Sicut in valle quæ eſt in Gabaon, iraſcetur, vt faciat opus ſuum, alienum opus eius: vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* q.d. Opus vindictæ eſt peregrinum & alienum à Dei natura, quæ eſt ipſa benignitas & clementia; ſed ad hoc opus quaſi cogunt Deum impij per ſua ſcelera.

Dei propriũ opus eſt benefacere, alienum punire.

Et calcabit ſuper excelſa terræ.] Hoc eſt, calcaD bit excelſos & potentes, putà optimates Iſraël. hi enim metaphoricè vocantur *excelſa terræ & montes*; ſicut ex aduerſo plebem vocat *valles*, dicens.

Vers. 4. *Et conſumentur* (Hebr. נמסו *namaſſu*, id eſt, colliqueſcent & diſſoluentur. ita Tigurin. & Pagnin.) *montes ſubtus eum*, Deum ſcilicet. q. d. Deo calcante montes, id eſt, potentes, illi ſub eo inſtar montium fulmine ictorum liqueſcent, diſſoluentur & conſumentur. *Et valles*, id eſt, plebeij, *ſcindentur* (Pagn. *ſcindent ſe*, Septuag. *tabeſcent*, id eſt, liqueſcent & conſumentur) *ſicut cera* ſcinditur & finditur, tabeſcit & liqueſcit, *à facie*, ab ardore, *ignis*; *& ſicut aquæ quæ decurE runt in præceps.*] Ita tam diuites & potentes, quàm pauperes & plebeij in Iſraël deſinent, tranſibunt, & ibunt in ruinam, iuxta illud 2. Reg. 14. 14. *Omnes morimur, & ſicut aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Eſt hæc ſententia, ratio mulieris Thecuitis, qua perſuadet Dauidi, vt Abſaloni condonet cædem occiſi fratris Amnon. q.d. Vita hominum fluxa eſt: Amnon eſto non eſſet occiſus, ſed viuus, æquè debuiſſet breui mori; & Abſalon breui morietur: noli ergo ô Dauid exigere vindictam, quam natura ipſa breui illi irrogabit. Quam enim ô rex de filio tuo

Digitized by Google

vltionem quæris? mortémne? At iam moritur: omnes enim quotquot homines ſumus, quaſi flumina præcipiti curſu deuoluimur in mare mortis, quæ nobis eſt domus æternitatis. Aut potiùs, quaſi pluuia dilabimur in terram, ab eáque ſorbemur, vt nil ex ea remaneat, quod redire aut colligi poſſit; ſcilicet naturaliter. Comparat enim vitam noſtram aquæ, non fluminis pertranſeuntis, ſed pluuiæ dilabentis & euaneſcentis in terram.

Tropolog. cùm Deus ſuæ gratiæ, illuminationis & amoris illapſu deſcendit in animam, illico ipſa inſtar ceræ liquefactæ reſoluitur, lachrymatur, inardeſcit, manſueſcit, totámque ſe Deo reſignat. Tunc conſumuntur montes ſuperbiæ, ambitionis, omniſque vanitatis; æquè ac valles puſillanimitatis, timoris, torporis, acediæ. Ita Dauid pſal. 21. *Factum eſt*, inquit, *cor meum tanquam cera liqueſcens.* Et Iſaias cap. 64. 1. *Vtinam*, ait, *dirumperes cœlos, & deſcenderes: à facie tua montes defluerent, ſicut exuſtio ignis tabeſcerent.* Pulchrè S. Greg. in illud Cant. 2. *Oſculetur me oſculo. Cum*, inquit, *eius* (ſponſi) *oſculum ſentio, ſubita mutatione me derelinquo, & in eius ſimilitudinem illico liquefacta transformor.*

Vers. 5. Iacob & Iſraël qui?

In ſcelere (ob ſcelus) *Iacob*, id eſt, Iacobæorum, putà Iudæorum, *omne iſtud* exitium quod iam dixi, eis irrogabitur, *& in peccatis*, id eſt, ob peccata, *domus Iſraël.*] Nõnulli cenſent *Iacob* hîc idem eſſe quod *Iſraël*: Iacob enim patriarcha luctans cum angelo, eique præualens, vocatus eſt Iſraël, id eſt, *præualens Deo*, putà angelo, Dei vicario. Ad rythmum ergo, & ad elegantiam carminis, æquè ac ad auxeſin, idem aliis verbis, inquiunt, Michæas nomine Dei repetit & inculcat. q. d. Scelera hæc Iudæorum me exacerbant & prouocant ad vindictam, quia ſunt ſcelera Iacob, id eſt, poſterorum Iacob, quem ita extuli, vt cùm eſſet iunior, Eſau verò frater eius eſſet ſenior, ipſum tamen ſeniori prætulerim & prælegerim, eiuſque familiam mihi in populum & Eccleſiam aſciuerim. Nec tantum ſunt ſcelera Iacob, ſed & Iſraël, id eſt, poſterorum Iſraëlis, quem hac gratia dignatus ſum, vt in lucta cum angelo, ipſum angelo potentiorem effecerim; ideóque vocarim eum Iſraël, id eſt, dominantem Deo. Hæc enim beneficia Iacobo patriarchæ collata, valde adaugent poſterorum eius à Deo apoſtaſiam & ingratitudinem. *Iacob* ergo & *Iſraël* ſignificant hic de more decem tribus à Iacobo prognatas & proſeminatas, quæ idololatriæ fuere duces. ita Remig. Lyran. & Vatab. aut certè, vt Albert. & Arias, *Iacob* ſunt duodecim tribus, *Iſraël* decem. q. d. Omnes duodecim tribus peccarunt idololatria, ſed maximè decem, quæ duas reliquas infecerunt: illas ergo primò, deinde duas puniam. Secundò, & aptiùs, *Iacob* hîc ſignificat decem tribus, *Iſraël* duas: Iacob enim prius & commune fuit nomen primi patriarchæ decem tribuum: Iſraël verò poſterius & excellentius eiuſdem fuit nomen, quod ab angelo, dum eum vinceret, adeptus eſt. *Iſraël* enim idem eſt quod dominans Deo: hinc ſignificat duas tribus, quæ habebant vrbem ſanctam, templum & cultum Dei, ipſúmque Deum intra ſe; vnde ei quaſi dominari videbantur. Senſus ergo eſt, quaſi dicat. Non tantùm Iacob, id eſt, decem tribus, ſed & Iſraël, id eſt, duæ, putà Iuda & Beniamin, quibus me meáque in peculiũ & quaſi in dominium tradidi, à me deſciuerunt. ergo tam

A has, quàm illas puniam. Id ita eſſe, patet ex explicatione quam ſubdit Propheta, dicens: *Quod ſcelus Iacob*, id eſt, decem tribuum? *nónne Samaria?* q. d. Samaria quæ eſt metropolis decem tribuum, fuit origo & cauſa ſceleris, id eſt, idololatriæ, cæteris vrbibus decem tribuum. *& quæ excelſa Iuda*, id eſt, duarum tribuum? *nónne Ieruſalem?* Ecce quos immediatè antè vocauit *Iſraël*, hîc vocat *Iudam*: Iudas autem ſignificat duas tribus: illæ ergo hîc vocantur *Iſraël*, & opponuntur Iacob, id eſt, Samariæ & decem tribubus. q. d. Ieruſalem quæ erat ſedes regis, templi & Dei, eo derelicto in excelſis montibus ædificauit altaria & ſacella idolorum (quæ proinde pariter Excelſa vocantur) eóque ad ſacrificia B cultúmque idolorum inuitauit omnes populares ſuos Iudæos. quod indigniſſimum eſt, ſumméque mihi iniurium, ac longè magis quàm idololatria Samariæ; vtpote quæ carebat templo & Deo. ita Theodor. Rupert. Ribera, à Caſtro & alij.

Quod ſcelus Iacob, &c.] Hebr. pro *quod* eſt מי *mi*, id eſt, *quis*. Vnde Vatab. Arias, Clarius & Pagnin. vertunt, *quis fuit cauſa tranſgreſſionis Iacob? nónne Someron*, id eſt, Samaria? *Et quis fuit cauſa excelſorum Iuda? nónne Ieruſalem?* Vox *quis* notat reges & principes tam decem quàm duarum tribuum, toti populo fuiſſe cauſam idololatriæ. Sic enim Ieroboam primus rex decem tribuum, eaſdem idola, putà vitulos aureos, colere compulit. Sic C & duas tribus ad eadem colenda induxit Achaz, Manaſſes, & ante eos Salomon. q. d. Reges & principes, qui debebant populo eſſe duces religionis & ſanctitatis, eidem ſe duces præbuerunt idololatriæ & impietatis; dum in vrbe regia, quò totus populus confluebat, erexerunt idola, eáque publicè coluerunt, & populũ ad eadem colenda verbo & exemplo pellexerunt. Vnde Chald. vertit, *vbinam ſcelus patrarunt domus Iacob? nónne in Samaria? & vbi peccauerunt domus Iuda? nónne in Ieruſalem?*

Ita hoc ſæculo in Anglia, Tranſyluania, Dania, Suecia, aliiſque regnis & rebuſpub. vidimus cauſam ſchiſmatis & hæreſis totius regni fuiſſe ipſos reges & principes à fide apoſtatantes, & hæreſin D profitentes. Ex aduerſo Italiam, Hiſpaniã, Franciam, &c. in vera fide perſiſtere, quia ſemper principes habuerunt Catholicos & orthodoxos. A rege ergo pendet regni fides, vel infidelitas, pietas vel impietas, ſalus vel damnatio. Notent hoc principes, ſciántque pij ſe magnam in cœlis gloriam & coronam. eo quòd ſuis ſubditis cauſa fuerint ſalutis, adepturos: impij verò in gehenna ſe non tantùm ſua, ſed & omnia ſubditorum ſcelera, quorum cauſa extiterunt, luituros. Hoc eſt quod grauiter iiſdem inculcat Sapiens E cap. 6. 6. *Horrendè, & citò apparebit vobis* (Deus iudex & vindex) *quoniam iudicium duriſſimum his qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia, potentes autem potenter tormenta patientur*, &c. *fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.*

A regibus pendet regni fides & ſalus.

Vers. 6.

Et ponam Samariam quaſi aceruum lapidum, &c.] Primò, Samariæ, vtpote idololatriæ principi, pœnam intentat; deinde Ieruſalem, quæ Samariam in ſcelere ſecuta eſt. Dicit ergo ſe Samariam vrbem muris, domibus & palatiis magnificam, iis ſuccenſis & deiectis redacturum quoad domos quidem & palatia in aceruum lapidum, vrbem verò ipſam in agrum ſiue campum,

Digitized by Google

è quo colliguntur lapides in aceruum, vt in eo A plantari poſſit vinea. Cùm enim aliquo in loco vinea plantatur; priùs ex eodem lapides elapidari, id eſt, eiici & extra eum in cumulum colligi, ſolent, ne vites & vitium germinationem impediát. Appoſitè Samariam dicit vertendam in vineam, quia ipſa ſita erat in monte vitifero, ac antequam ædificaretur in vrbem, fuerat vinea: in montibus enim ob reuerberationem radiorum ſolis plantari ſolent vineæ, iuxta illud: *Bacchus amat colles.* Senſus ergo eſt, q.d. Euertam Samariam adeò, vt ipſe locus ſiue mons vitibus conſeratur, fiátque vinea; ipſa verò ſuperba Samariæ ædificia & muros per Chaldæos detraham, & euertam vſque ad fundamenta adeò, vt eorum lapides deiiciantur & deuoluantur in vallem ſubiectam, ibíque in B aceruum accumulentur. ita Theodor. Chald. Vatab. Arias & alij. Simili modo de Ieruſalem, ſed plana & campeſtri à Chaldæis euertenda, ait Michæas cap. 3. 12. *Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſiluarum.*

Duo ergo hîc ſignificat Propheta. Primò, Samariam diruendam vſque ad lapidum aceruum. Deinde Secundò, hos lapides deiiciendos in conuallem vrbi ſubiectam, vt in ipſa vrbe & monte iam elapidato plantentur vineæ. Id ita eſſe patet ex Hebræo textu, qui ſic habet, *& ponam Samariam in aceruum agri, in plantationem vineæ, & impellam in vallem lapides eius.* C q.d. Efficiam vt ædes Samariæ corruant, fiántque aceruus lapidum, qui eiiciantur in vallem, ad hoc vt vineæ plantentur in loco & monte, vbi nunc eſt Samaria. ita Pagn. Vatab. Arias & alij; quin & Septuag. *Ponam*, inquiunt, *Samariam in pomorum cuſtodiam, in agro & plantatione vineæ*; & Chald. *ponam Samariam in aceruos agrorum, domum deſertam, in plantationes vineæ.* Id ita factum eſſe ex hoc loco liquet, licet id in libris Regum non enarretur; inſinuatur tamen. Nam 4. Reg. 17. 24. dicitur, quòd rex Aſſyriorum de Babylone traduxerit Cuthæos: *Et collocauit eos*, inquit, *in ciuitatibus Samariæ pro filiis Iſraël, qui poſſederunt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius.* D Vbi Nota. Non dicit, *Habitauerunt* in ciuitate, ſed, *In ciuitatibus Samariæ, & poſſederunt Samariam.* q. d. Cuthæi non tam habitarunt in vrbe Samariæ, vtpote iam euerſa, & in agrum redacta, quàm in ciuitatibus ei olim ſubiectis. Fateor tamen aliquos vel vt ciues, vel vt colonos habitaſſe in loco vrbis: nam & poſtea vrbs ipſa reædificata eſt, vtpote quam Hyrcanus poſtea diu obſedit, & tandem expugnauit, ſolóque æquauit, teſte Ioſepho 13. Antiq. 17.

Secundò, alij præciſè ſumentes verba noſtræ Latinæ verſionis, putant Prophetam his verbis non duo iam dicta, ſed vnum dumtaxat, prius ſcilicet, quòd Samaria redigenda ſit in aceruum lapidum, ſignificare, vt ſenſus ſit, q.d. Efficiam vt E ex tanta vrbe non maneat niſi aceruus lapidum, ſimilis illi qui fit ex vinea elapidata: nam cùm plantatur vinea, locum elapidamus, & lapides extra illam in locum aliquem eiicimus, & coaceruamus temere congeſtos. quæ ſtructura (vt ait Rupert.) cùm cæmento & calce careat, infirma eſt; nec lapis hæret lapidi: quare conuenit optimè Samariæ, quæ ſemper diſſenſit à Sione, & ipſa quoque inteſtinis diſſidiis æſtuans, gaudebat mutatione, & interfectione regum ſuorum, inquit Delrio adagio 986. Sic ferè & S.Hieron. Remig. Hugo, Lyran. Ribera. Hic ſenſus verus eſt, ſed partialis tantùm: prior ergo plenus eſt & perfectus, eúmque exigunt Hebræa, Chald. & Septuag. quibus facile eſt Latinam verſionem, exponendo eo modo quem paulò antè recenſui, adaptare.

Nota. Pro *aceruum lapidum*, Septuag. vertunt ὀπωροφυλάκιον, id eſt, pomorum cuſtodiam: *Ponam*, inquiunt, *Samariam in pomorum cuſtodiam*, id eſt, redigam eam in tugurium, quod in pomariis ex arundinibus vel ſtramine aut ſarmentis erigi ſolet, vt in eo cuſtos vigilet & excubet, ne fures poma fructúſque furentur; quod proinde fructibus collectis, euertitur vel comburitur. q.d. Pari modo per Aſſyrios Samariam magnificam & ſplendidam, redigam quaſi in antrum cuſtodis, vt de ampliſſima vrbe paruum tuguriolum vix remaneat, ait S.Hieron. ad Suniam & Fretellam in correct. Pſalmorum, quod deinde omnibus ciuibus & ſpoliis collectis & eductis, per eoſdem euertam & comburam.

Fundamenta eius reuelabo.] Diruendo ſcilicet muros & ædes Samariæ vſque ad fundamenta: tunc enim neceſſe eſt fundamenta deregi & reuelari. Eſt metalepſis.

Et omnia ſculptilia (idola quæ nunc fingi, nunc VERS. 7. dolari, nunc malleari, malleóque efformari, nunc fundi, nunc pingi, nunc ſculpi ſolebant, idque ſæpiùs: vnde vocantur *ſculptilia*) *eius concidentur.*] Ab Aſſyriis, tum vt rapiant aurum, argentum, æs, &c. ex quo conflata vel ſculpta ſunt idola; tum quia Gentiles hoſtium ſuorum Deos, pariter hoſtes ſuos æſtimabant, & vt hoſtes concidebant.

Et omnes mercedes eius comburentur igne.] Nota. Idololatriam vocat, fornicationem; idololatras, meretrices; amaſios, ipſa idola; merces ſeu quæſtus ex meretricio ſunt fruges, opes & commoda; putà copia tritici, vini, lactis, mellis, &c. quæ Samaritæ aliique idololatræ ſe à ſuis idolis percipere iactabant, aut quæ ex commercio & amicitia Chaldæorum, & aliarum gentium idololatrarum percipiebant, iuxta illud Oſee 2. 4. *Vadam poſt amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam*, &c. Et verſ. 12. *Corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedes hæ meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei.* Senſus ergo eſt, q.d. *Omnes*, id eſt, pleræque omnes (nam aliquæ igni ſuperſtites remanſerunt) *mercedes*, id eſt, fruges & opes quas vel ab idolis, vel ab idololatris recipiebat meretrix, id eſt, idolorum cultrix Samaria, comburentur ab eius hoſtibus Aſſyriis. ita S.Hieron. Remig. Hugo & Lyra. Rurſum *comburentur igne*, partim proprio, partim metaphorico, hoc eſt, diripientur, auferentur, perdentur. Igne enim in Script. ſignificatur omnis vaſtitas, & ſupplicij acerbitas. Vnde ſequitur: *Ad mercedem meretricis reuertentur.* ita Sanchez.

Minùs congruè Theodor. Vatab. Arias & Clarius, per *mercedes* accipiunt oblationes, & dona ab idololatris oblata idolis, ad ea vel fabricanda, vel veſtienda & ornanda. Mercedes enim ſolent dari meretricibus ab amaſiis, non vice verſa amaſiis à meretricibus. Meretrices autem hîc ſunt idololatræ, amaſij verò ipſa idola. niſi quis dicat tantam fuiſſe impudicitiam harum meretricum, vt ipſæ pretium ſceleris amaſiis darent, non acciperent. Hoc eſt enim quod Hieroſolymæ improperat Ezechiel c. 16. 33. *Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum*, id eſt, idololatrandum, *tecum.* Verùm hoc inuſitatum fuit & inſolitum, ideoque

Digitized by Google

ideóque illud exprimit Ezechiel; hîc verò cùm id non exprimat Michæas, locum habere non videtur: *mercedes* ergò ſolitas ipſe intelligit, quas ſcilicet meretrices accipiunt ab amaſiis, id eſt, idololatræ à ſuis idolis; non verò eas, quas iis dant.

Quia de mercedibus meretricis congregata ſunt, (non idola, ſed bona & opes Samariæ. Vnde Hebr. Septuag. Pagnin. & Vatabl. habent, *quia de mercede meretricis congregauit ea quæ habet*, putà ſuas opes) *&*, id eſt, idcirco, *ad mercedem meretricis reuertentur.*] q.d. Quia Samaria meretrix, id eſt, cultrix idolorum, putat ſe ab iis pro hocce ſuo cultu recepiſſe ſuas fruges & opes, idcirco efficiam vt illæ pariter ad meretrices, id eſt, ad Aſſyrios idolorum cultores, vt vertit Chaldæus, qui vaſtabunt Samariam, transferantur & redeant, qui eas vti idololatriæ mercedes, ſuis idolis acceptas referant & conſecrent.

Alludit Primò, ad priſcas meretrices, quæ primitias turpis ſui lucri Veneri, meretricum deæ & principi conſecrabant, vti de Babyloniis docet Herod. lib. 1. & Clemens Alex. Adhort. ad Gentes; de Cypriis Arnobius lib. 5. contra Gentes; de Phœnicibus S. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. cap. 10. *Tres*, ait, *Veneres: vna virginum, quæ etiam Veſta eſt: alia coniugatarum: alia meretricum, cui etiam Phœnices donum dabant de proſtitutione filiarum, antequam iungerent eas viris.* Idem docet Baruch c. 6. verſ. 42. & 43. Rurſum olim deorum & templorum donaria meretricibus fuiſſe data, docet ibidem Baruch verſ. 10. *Dant*, inquit, *& ex ipſo* (auro Deorum) *proſtitutis, & meretrices ornant: & iterum cùm receperint illud à meretricibus, ornant deos ſuos.* Idem docet Ezechiel c. 23. 42. *Poſuerunt*, ait, *armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum.* Idem teſtatur Athenæus lib. 13. c. 28. Porrò non ſolùm mercedes meretricum olim Diis oblatas fuiſſe, ſed etiam ex iis idola Deóſque eſſe fabricatos teſtatur Arnobius lib. 6. contra Gentes. Vide hîc idololatrarum & dæmonum obſcœnitatem & turpitudinem. Rectè enim Tertul. lib. de Habitu mulieris, *Nullius*, ait, *turpis merces decora eſt.*

Alludit Secundò, ad opes meretricum ex meretricatu collectas, ex quibus illæ numquam diteſcunt, ſed ſemper manent miſellæ & pauperes; vel quia ſunt prodigæ in epulis & veſtitu, réſque ſuas turpiter partas, in luxu conſumunt; vel quia illas iiſdem ſpoliant amaſij, vel aliæ meretrices: omnes enim ſua quærunt lucra, idque ſubinde per fas & nefas; præſertim luxurioſi, qui iam iuſtitiam & conſcientiam prodegerunt; vel quia morientes ſuis filiabus, aut cognatis quaſi heredibus, quæ pariter meretrices ſunt, bona turpiter parta relinquunt. Dicit ergo, ſicut bona meretricum vadunt ad meretrices; ita bona Samariæ meretricis, id eſt, idololatræ, ibunt ad meretricem Niniuen; quia Aſſyrij idololatræ ſpoliabunt Samaritas pariter idololatras ſuis bonis.

Mor. turpi lucro nemo ditatur.

Hîc verum eſt prouerbium: *Malè parta, malè dilabuntur.* Et illud: *Salis onus vnde venerat, illuc abiit.* quod adagium natum eſt ab euentu. Negotiator enim quidam nauem ônuſtam ſale vehebat: nautis dormientibus influxu aquæ marinæ ſentina vehementer adaucta, & ſalem vniuerſum ſoluit ac corrupit, & nauem ipſam demerſit; itáque ſal quod ex aqua marina natum fuerat, in eandem denuo liquefactum rediit. Verè Heſiodus monet: *Ne malè lucreris, mala lucra æqualia damnis.* Diſcant hoc ab Ethnico Chriſtiani, lu-

A crum non eſſe quod iactura bonæ mentis comparatur; neque quidquam eſſe vtile, quod non ſit honeſtum: *diſpendio enim eſt fraude quæſitum lucrum. Et turpe lucrum adducit infortunium.* Atque vt ait Pindarus in Iſthmiis: *Quod præter iuſtum dulce eſt, exitum habet amariſſimum.*

Rurſum τὸ *ad mercedem meretricis reuertentur*, duo ſignificat. Primum, turpia lucra lucrantibus eſſe inutilia, & ab iis ad alios tranſire. Secundum, eadem carere omni decore & dignitate, nec ad vſus honeſtos impendi, ſed à turpibus ad æquè turpes & infames, putà à meretricibus ad meretrices traduci.

Turpe lucrum non admittit templum.

Quocirca hæc lucra à ſuo templo eiúſque B oblationibus quaſi eo indigna, repulit Deus Deuteronom. 23. 18. *Non offeres*, inquit, *mercedem proſtibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quia abominatio eſt vtrumque apud Dominum Deum tuum.* Idem fuit ſenſus Gentilium Romanorum. Cùm enim Flora (ex cuius nomine etiamnum Romæ campus Floræ nuncupatur) nobilis meretrix, ex arte meretricia magnas opes comparaſſet, ac populum Romanum ſcripſiſſet heredem ea lege, vt eius dies natalis quotannis celebrarent editione ludorum, quos appellant Floralia; Senatui id turpe & flagitioſum viſum eſt. Quocirca vt pudendæ rei quædam dignitas, quaſi velũ daretur, finxerunt Floram eſſe C deam, quæ floribus præſit, eámque oportere placari, vt arbores, vites, frugéſq; bene proſperéque floreſcerent. Ita Varro lib. 1. de Re ruſtica c. 23. & Plinius lib. 18. cap. 29.

Super hoc plangam & vlulabo; vadam ſpoliatus, & nudus.] Vt hoc habitu lamentabili & deſperabundo, tum teſter intimum dolorem animi, quẽ concipio ex vaſtatione Samaritæ; tum reipſa ſignificem & repræſentem, quòd Samaritæ ſimili modo ab hoſtibus Aſſyriis ſpoliandi ſint, ac nudi vel ſeminudi ducendi ſint in captiuitatem. Eadem de cauſa Iſaias inceſſit nudus & diſcalceatus per Ieruſalem, vti dixi Iſaiæ cap. 20. tum denique vt indicẽ plagam Samariæ fore maximam, D quæ vſque ad portas Ieruſalem perueniat, vti mox dicam. Quocirca Septuag. & Chald. hæc vertentes per tertiam perſonam, ipſi Samariæ attribuunt: quia eius perſonam induit hîc Propheta. Sic enim habent Septuag. *propter hoc planget* (Samaria) *& lamentabitur, ibit diſcalceata & nuda: faciet planctum quaſi draconum, & luctum quaſi filiarum Sirenum.* ita S. Hieron. Remig. Albert. Lyran. Arias, Vatabl. & alij. Addunt aliqui, *ſpoliatus*, ſcilicet tam mente quàm veſte. q.d. Tanta erit clades Samariæ, tantúmque eam apprehendo & pondero, vt videar emotæ mentis, & mente captus; ideóque veſte me ſpolio, & quaſi inſanus huc illucque diſcurro plorans & E eiulans. Denique S. Hieron. putat hæc dici ex perſona Dei; quaſi eius vicem hîc ſubeat Propheta, oſtendátque quàm Deus doleat de populi ſui clade, quámq; inuitus eam immittat vel permittat. quod ſanè miram Dei clementiam & charitatem anthropopathῶs ſignificat & commendat. Verùm verius & magis genuinum eſt, hæc ex ipſius Michææ perſona dici; vti paulò antè explicui.

Vers. 8.

Nudus.] Putà diſciſſis veſtibus, vti fiebat in luctu, lacer, poſita veſte extima & honorata. Sic pannoſum & lacerum, vocamus nudum per auxeſin, quia eſt ſeminudus.

Faciam planctum velut draconum.] Tradunt Phyſici,

Digitized by Google

Draconis cum elephante pugna,& planctus.

Phyſici,ait S.Hieron. dracones certare & duellare cum elephantis,&,ſi ab iis vincantur, terribili ſono perſonare.Draco enim cùm ſit calidiſſimus, ſitit elephantis ſanguinem, qui frigidiſſimus eſt, ſoletque æſtu torrente, cùm tantæ ſit magnitudinis,totum eius ſanguinem ebibere,ſi eum vincat: vnde fit elephantes ab eis ebibi,ſiccatóſque concidere,qui ruentes dracones ſanguine iam ebrios & turgidos,mole ſua opprimunt,cogúntque hoſtes ſuos ſecum emori, túmque dracones magnas & lamentabiles voces emittunt.ita Solin. cap. 38. Polyhiſt.& Plinius lib.8. c. 11. Et hoc eſt quod ait hîc Propheta: *Faciam planctum quaſi draconum.* ita S.Hieron. Remig. & Rupert. Addit Rupert. hac phraſi ſignificari planctum inutilem, quem ſcilicet etſi Samaritæ audiant,nemo tamen miſericordia tangatur; ſicut nullus condolet draconi plangenti. Ex aduerſo Palacius citans Albertum, Solinum & Plinium, ſcribit voces has draconum tantas eſſe,támque vicinos conſternare,vt qui illas audiunt, emoriantur. Verùm hoc fabuloſum videtur.

Et luctum quaſi ſtruthionum.] Hebræa, *quaſi filiarum ſtruthionis*; ſtruthiones enim feminæ magis quàm mares clamoſæ, magis quoque lugubrem edunt vocem,præſertim cùm pullos alunt & perdunt.Tigurina, *vt iuuenes ſtruthiones.* Pulli enim ſtruthionum quaſi à parente derelicti, imò contempti,vt ait Iob c.39.14.& Ieremias Thren.4.3. miſerabiliter eiulant, vti faciunt & pulli coruorum à parentibus nido eiecti,de quibus pſal.146. 9. *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Rurſum ſcribit Ælianus lib.14.c.7.19.& 20. ſtruthionem feminam valdè amantem eſſe pullorum, ac habere carnes præ mare guſtui ſuauiores.quocirca venatores,vt eam capiant,ſolere circa nidum ferrea haſtilia defigere,quibus in nidum tranſilire volens, mater ſeſe induit, occiditur & capitur; túmque flebiliter ſtridet & luget: vnde ſtruthio hebr.vocatur יַעֲנָה *iaana* à luctu,à rad. ענה *ana*,id eſt,afflictus eſt,oppreſſus eſt,indoluit,ingemuit.

Dices,Si ſtruthio eſt adeò filiorum amans,quomodo ergo hic,& Thren.4.3. vocatur in eos crudelis? Reſpondent aliqui patrem eſſe crudelem, matrem verò benignam in filios. Meliùs alij reſpondent,matrem vocari crudelem Primò, quòd oua quæ poſuit,incubando non fouet; tum quia, vt ait Plinius lib.10.cap.54. in pectore & ventre calua eſt,& implumis: ſine plumis autem nequit fouere,calefacere & viuificare oua;ergo ea ſoli & arenæ calefacienda relinquit. Vnde Dei prouidentia in calidiſſimis tantùm regionibus, Syria ſcilicet & Arabia, ſtruthiones inueniuntur. tum ne mole corporis oua frangat:eſt enim magnitudine cameli, atque altitudine, collo & cruribus camelum refert; vnde ſtruthio camelus vocatur, inquit Diodorus Siculus libro 3. Secundò, quia pullos non paſcit,eò quòd natura aliter prouiderit: id enim expreſſè ait Iob c.39.14. & Thren. c. 4.3.alia tamen amoris materni ſigna pullis exhibet.ita ex Æliano,Plinio,Oppiano, Olympiodoro,& aliis, Pineda in Iob c. 39. Denique Franc. Valeſius Sacræ philoſ.c.55. aſſerit illa quæ Ælianus & alij Gentiles ſcribunt de ſtruthionũ amore erga pullos,eſſe fabuloſa & falſa; quia repugnant S.Scripturæ locis iam citatis, quibus in eos dicitur eſſe crudelis.

Perperam R.Dauid vertit, *faciam luctum quaſi filiarum vlularum.* Hebr.enim יַעֲנָה *iaana* nuſquam

A vlulas, ſed ſtruthiones ſignificat. Septuag. vertunt, *faciam luctum quaſi filiarum Sirenum.* Alludunt ad fabulam Sirenum,ait Theodor. Fingunt enim Poëtæ Sirenes partim virgines fuiſſe, partim volucres, Acheloi fluminis & Calliopes Muſæ filias. Harum vna voce, altera tibiis, alia lyra canebat: & primò iuxta Pelorum, poſtea in Capharcis inſulis habitauerunt,quę illectos ſuo cantu in naufragia deducebant. Secundùm veritatem meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes illiciebant ad ſui amorem,& amore captos ſpoliabant: vnde fictæ ſunt illis inferre naufragium,quia eos deducebant ad egeſtatem, vt bonorum,& ſanitatis, ſæpè etiam vitæ, naufragium facerent: has Vlyſſes contemnendo, & aures obturando ne **B** earum cantu illiceretur, deduxit ad mortem. ita Seruius in illud Æneid.5.

Sirenum fabula quid ſignificet?

Iámque adeò ſcopulos Sirenum aduecta ſubibat,
Difficiles quondam multorúmque oſſibus albos.

Vnde Siren vel Sirena dicta eſt ab εἴρειν, quod comedere & retinere ſignificat; vel à σειρὰ,id eſt, catena, eò quòd Sirenes fuerint vinculum & catena libidinis. Quocirca S. Hieron. myſticè per Sirenes,earúmque cantum accipit hæreticos, eorúmque eloquia: *Dulcia enim ſunt*,ait, *hæreticorum carmina,& dulci voce populum decipientia: nec poteſt eorum cantica præterire,niſi qui obturauerit aurem ſuam,& quaſi ſurdus euaſerit*, vti fecit ſapiens Vlyſſes.

C Dices, hic erat cantus Sirenum, non luctus. Reſp.Sirenes,æquè ac præficæ,vti ſciebant canere,ita ſciebant & lugere ac plangere:ſicut etiamnum meretrices norunt artem vtramque,& amaſios ſubinde magis plangendo, quàm canendo detinent,ne ſe deſerant,& amores inchoatos abrumpant. Propheta ergo ex affectu in ciues ſuos, ſe quaſi transformat in Sirenem;vt eis nũc blandiendo,& ſuauiſſimè concinendo; nunc miſerabiliter lugendo & lamentando in animos eorum influat, eóſque moueat ad pœnitentiam. Qui enim animas vult conuertere, Siren ſit oportet inſtar S. Pauli dicentis: *Filioli mei quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in vobis: vellem* **D** *autem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis*, Galat.4.19. Aliter ſanctus Cyrillus:ipſe enim per Sirenes accipit paſſeres marinos, vel philomelas, quæ raptis ouis vel pullis lugubre melos fundunt, cùm aliàs ſuauiſſimè canant inſtar Sirenum.

Quia deſperata eſt plaga eius: Samariæ(*plagam* vocat ſtragem illatam ab Aſſyriis, indéque naſcentem famem & peſtilentiam) *quia venit vſque ad Iudam,tetigit portam populi mei vſque ad Ieruſalem.*] Nam exciſa Samaria anno 6. Ezechiæ à Salmanaſar rege Aſſyriorum,mox anno 14.Ezechiæ, Sennacherib qui ſucceſſit Salmanaſari, vt **E** proſerpens & vlteriùs progrediens, venit in Iudæam,multáſque vrbes cepit, ipſámque Ieruſalem obſedit, ſed ibidem ab angelo cæſus eſt, 4. Reg.18.& 19.ita S.Hieron.& Theodor. Vers.9.

Verſ. 10.] In Geth nolite annunciare, lachrymis ne ploretis, in domo pulueris puluere vos conſpergite.

Verſ. 11.] Et tranſite vobis habitatio Pulchra,confuſa ignominia: non eſt egreſſa quæ habitat in exitu: planctum Domus

Digitized by Google

mus vicina accipiet ex vobis, quæ ſtetit ſibimet.

Verſ. 12.] Quia infirmata eſt in bonum, quæ habitat in amaritudinibus: quia deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem.

Verſ. 13.] Tumultus quadrigæ ſtuporis habitanti Lachis: principium peccati eſt filiæ Sion, quia in te inuenta ſunt ſcelera Iſraël.

Verſ. 14.] Propterea dabit emiſſarios ſuper hereditatem Geth: domus mendacij in deceptionem regibus Iſraël.

Verſ. 15.] Adhuc heredem adducam tibi, quæ habitas in Mareſa: vſque ad Odollam veniet gloria Iſraël.

Verſ. 16.] Decaluare, & tondere ſuper filios deliciarum tuarum: dilata caluitium tuum ſicut aquila: quoniam captiui ducti ſunt ex te.

VERS. 10. *In Geth nolite annunciare, lachrymis ne ploretis.*] Ne ſcilicet Gethæi, aliíque Philiſthini hoſtes veſtri videant veſtram cladem & dolorem; indéque lætentur & exultent. Sic Dauid occiſo Saül ait: *Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Aſcalonis; ne fortè lætentur filiæ Philiſthiim, ne exultent filiæ incircumciſorum*, 2. Regum 1. verſ. 20. Septuag. vertunt, *qui in Geth, nolite magnificari: qui in Bachim, nolite reædificare ex domo deriſum.* Retinent enim Hebr. *Bachim*, quaſi nomen proprium, quod cæteri omnes interpretes transferunt *fletum*, ait S. Hieron. Pro *Bachim* perperam, vt videtur, Theodor. & alij legunt *Enakim*, quaſi Gethæi ex Enac gigante ſint procreati: vnde Goliath quem occidit Dauid, gigas fuit & Gethæus.

In domo pulueris puluere vos conſpergite.] Pro *pulueris*, hebraicè eſt עַפְרָה *aphra*, quod dupliciter poteſt accipi. Primò, vt appellatiuum ſignificans puluerem. Secundò, vt proprium nomen vrbis in tribu Beniamin, Ioſue 18. verſ. 23. vel alterius in tribu Manaſſe, quæ Latinè dicitur *Ephra* (Hebr. enim *Ephra* idem eſt quod *Aphra*) fuitque ciuitas Gedeonis, in qua ipſe habitauit & ſepultus eſt, vbi & accepit ſignum victoriæ contra Madian in vellere, Iudicum 6. 11. Vtroque modo hîc accipi poteſt. Primò, appellatiuè, q. d. O Samaria cum vrbibus tibi ſubiectis, tu iam non tam Samaria, id eſt, cuſtodia, vocanda es, quàm *Aphra*, id eſt, puluis; quia breui ab Aſſyriis in cinerem & puluerem redigeris: luge ergo, & puluere te conſperge. Ecce in ſpiritu video te in puluerem redactam, inter ruinas ergo pulueris puluere te inuolue: vos ergo ô Samaritæ, nolite plangere veſtram cladem apud Gethæos, alióſque Philiſthinos, qui vos irridebunt, ſed domi priuatim puluere domorum veſtrarum in puluerem redactarum vos aſpergite, quia reipſa vel inuiti earum puluere dum deiicientur, mox aſpergemini. ita ex Septuag. & Chaldæo S. Hieron. Theodor. Remig. Albert. Lyranus, Emmanuel & alij: vnde Septuag. vertunt, *terra aſpergite deriſum veſtram*, licèt alij legant, *in deriſum*; Syrus, *in domibus collectionis reſidui* (id eſt, in areis, vbi reſiduum tritici cum paleis & terræ puluere miſcetur) *conſpergite vos puluere*. q. d. In areis arenis vos conſpergite.

Secundò, *Aphra*, id eſt, puluis, hîc vt nomen vrbis Samariæ ſubiectæ proprium accipiunt Hebræi, S. Hieron. in textu Commentarij, Arias, Clarius, Vatablus, Mariana & Pagnin. qui vertunt, *propter domos Aphra in puluere voluta*, vel *inuolue teipſam*. Hebr. enim *palas* ſignificat volutare, inuoluere. Vnde & Biblia Latina Roman. τὸ *Pulueris*, vti & ſequens, *Pulchra*, ſcribunt litera maiuſcula, quaſi nomen proprium; vt ſenſus ſit, q. d. Non eſt ô Samaritæ quòd in Geth ad plangendum abeatis, ite potiùs ad veſtram vrbem *Aphra*: illa iuxta nomen ſuum monebit vos luctus & pulueris, eúmque vobis ſuggeret, vt illo vos conſpergatis. In Aphra ergo aphra, id eſt, puluerem, vobis iniicite; imò puluere vos obruite, quia Aphra æquè ac Samaria puluere ab hoſtibus obruenda, imò in puluerem conuertenda eſt. Simili paronomaſia appoſitè quis diceret: O Lutetia, ob peccata tua & clades tibi imminentes, luto te aſperge. O Lima in America, limo te conſpurca. O Sinæ, cinere vos opplete. O Aphrica, in area arenam tuam tibi affrica. Nota. Pro *conſperge*, in Hebræo eſt duplex lectio. Alij enim legunt הִתְפַּלָּשִׁי *hitpallaſi*, id eſt, conſpergere, vel conſperge te. Alij legunt הִתְפַּלָּשְׁתִּי *hitpallaſti*, id eſt, conſperſi me, inuolui me puluere, vt Propheta ſuſtineat hîc typum Chriſti, qui in domo pulueris, id eſt, vtero Virginis pulueri noſtro ſe inuoluit, ait Mariana. Vnde

Allegoricè, Chriſtus in domo pulueris, putà in terra, in vtero Virginis, puluere mortalitatis noſtræ ſe conſperſit; imò puluerem hunc induit, quaſi pœnitentiam pro peccatis noſtris acturus. Nam domus pulueris eſt terra, in qua ob peccatum Adæ ad mortem damnati degimus: item corpus hoc mortale, eadem de cauſa breui in puluerem redigendum. Ad hæc Eccleſia, quæ quaſi domus pœnitentiæ in die Cinerum puluere nos aſpergit, vt nos noſtræ ſortis & mortis memores reddat, & à carnalibus deliciis auocatos ad cæleſtia transferat. Tunc ergo rectè dicat Concionator fidelibus: In die, & in domo cineris & pulueris, cinere & puluere vos aſpergite. Hinc

Tropolog. ô Adam adama, id eſt, ô homo humo, in aphra, id eſt, in terra, ob peccata te aſperge. Nam terra & humus es, & in terram reuerteris. Puluis & vmbra ſumus. Memento homo quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Quia ergo in terra & puluere degis, vbi, vt ait S. Leo ſerm. 4. de Quadrageſ. *neceſſe eſt de mundano puluere etiam religioſa corda ſordeſcere*; hinc in Quadrageſima, imò ſingulis hebdomadis, imò quotidie veſpere dum vadis cubitum in incertum, neſciens an ſequens manè ſis viſurus, ſed ipſa nocte ſuffocandus & moriturus, vti multis contigit, & etiamnum contingit, conſcientiam examinans, quaſi coram iudice illa nocte compariturus, puluere te conſperge. Imitare Dauidem dicentem: *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo*, pſalm. 6. 6. Et: *Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam, à facie iræ & indignationis tuæ, quia eleuans alliſiſti me*, pſalm. 101. 10. Imitare amicos Iob, qui videntes eius afflictionem, *exclamantes plorauerunt, ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cælum. Et ſederunt cum eo in*

terra

Digitized by Google

A *terra ſeptem diebus, & ſeptem noctibus*, Iob 2. verſ. 12. Imitare Ieremiam dicentem Thren. 3. 16. *Fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.* & verſ. 29. *Ponet in puluere os ſuum, ſi fortè ſit ſpes.* Et cap. 2. 10. *Sederunt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Sion, conſperſerunt cinere capita ſua, accincti ſunt cilicijs, abiecerunt in terram capita ſua virgines Ieruſalem.*

Verſ. 11.

Et tranſite vobis (hebr. *tranſi vobis*, id eſt, tibi, tuíſque ciuibus, id eſt, vobis. Eſt enallage numeri: & τὸ *vobis* vel elegantiæ, vel emphaſis cauſa ad maius pathos additur) *habitatio Pulchra.*] Hebr. *habitatrix Sappir.* τὸ *Sappir*, æquè vt Aphra, accipi poteſt dupliciter: Primò, quaſi appellatiuum, ſignificans pulchra; vt ſit epitheton Samariæ. Hæc enim in amœno monte ſita, exteriùs pulcherrimos hortos & campos, interiùs pulcherrima palatia, domos, turres, plateas & muros ſuos, vti caudam ſuam ocellatam circumſpicit pauo, circumſpiciebat. q. d. Vos ô Samaritæ tranſite (id eſt, breui tranſibitis) captiui in terram hoſtilem; vos inquam, ô habitatrix Sappir, id eſt, pulchræ; hoc eſt, vos ô incolæ pulchræ & elegantis Samariæ. ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Rupertus & alij. Vnde Chaldæus vertit, *tranſite vobis qui habitatis in pulchritudine, diſcoopertis verendis nudi & pudefacti*; Arabicus, *fac tibi habitationem pulchram*; Syrus, *fac tibi habitatrix, quod pulchrum eſt, quod ſit pulchrum.*

Sappir duplex.

1.

2.

Secundò, *Sappir*, vt nomen proprium vrbis accipiunt Clarius, Pagninus, Mariana & Vatab. vnde vertunt, *tranſi*, id eſt, abi cum tua metropoli in captiuitatem, *quæ habitas in Sappir*, iam non *ſappir*, id eſt, pulchra, ſed fœda & nuda, ideóque *confuſa ignominia*. q. d. Iactabas ô vrbs Sappir te pulchram & ſapphirinam; & ecce tota conſpurcata es, & lutea. ſic ex aduerſo gloriabatur Auguſtus Cæſar, teſte Suetonio, *quòd inueniſſet Romam lateritiam, & relinqueret marmoream.* Sic primariis Italiæ vrbibus ſingulis ſingula hæc dantur elogia: *Fiorenza bella, Venetia ricca, Neapoli gentile, Milano grande, Bologna graſſa, Ferrara ciuile, Genoa altiera, Perugia ſanguigna, Mantoa glorioſa, Rimini buona, Luca induſtrioſa, Roma ſanta.* Florentia ergo eſt *Sappir*, id eſt, bella & pulchra. Sic Carolus V. de Belgio dicere ſolebat, opes ſuas eſſe in Flandria, D delicias in Brabantia, nobilitatem in Hannonia, vires in Artheſia. Et de Brabantiæ vrbibus: Mechlinia pulchra, Antuerpia diues, Louanium ſapiens, Bruxella nobilis. *Sappir* ergo idem ſignificat quod Niniue, id eſt, ſpecioſa & pulchra. Sic in Belgio, & alibi ſunt vrbes, quæ vocãtur Bella. Dicas ergo, ô Sappir iam cum tuis ſororibus, id eſt, Samariæ ciuitatibus, vaſtata ab Aſſyriis, cum Noëmi illa olim pulchra: *Ne vocetis me Noëmi, id eſt, pulchram; ſed vocate me Mara, id eſt, amaram, quia amaritudine valdè repleuit me Omnipotens*, Ruth 1. 20. Idem dicat Belgium, Hungaria, E Bohemia, &c. Idem dicat anima olim caſta & templum Dei, nunc inceſta & proſtibulum diaboli. Porrò ſicut filia Sion dicitur ipſa arx & vrbs Sion, ob pulchritudinem; ita habitatrix Sappir, vocatur ipſa vrbs Sappir, putà populus & reſp. habitans in Sappir; de populo enim ob pulchritudinem loquitur Propheta quaſi de femina.

Quæres, quænam vrbs eſt *Sappir*? nam hoc nomen alibi non inuenitur. Reſp. *Sappir* (vt patet ex radice & ſcriptura Hebraica) idem eſſe quod Saphora, vel Saphorme, vel Sephoris, vel Sephoron (hæc enim omnia ſunt idem) quæ Hegeſippo & S. Hieronymo eſt Diocæſatea. de qua ſic Adrichom. in Deſcriptione terræ ſanctæ: *Vrbs eſt opulenta & totius Galilææ maxima, in meditullio regionis tutiſſimo loco ſita; arce, portis, mœnibus, muriſque firmiſſimis munita, & habens circa ſe vicos plurimos.* (Annon hæc erat Sappir pulchra?) *Natalis, vt putatur, locus B. Ioachim atque Annæ, Deiparæ Virginis parentum. Hanc Gabinius vnam ex Iudæorum curijs eſſe voluit: eandem Varus cepit, & venditis ſub haſta incolis, incendio abſumpſit: Herodes autem totius gentis caput & defenſaculum fecit. Videtur quondam Cathedralem habuiſſe Ecclesiam. Nam Tyrius in Catalogo Pontificum Suffraganeorum Antiochenæ Eccleſiæ, inter Epiſcopatus* B *Seleuciæ Diocæſaream ſecundo nominat loco.*

Non eſt egreſſa quæ habitat in exitu.] Hebr. *quæ habitat in Saanan.* Rurſum *Saanan* accipi poteſt vel vt nomen proprium vrbis, vt ſit eadem cum *Sanan*, quæ fuit vrbs tribus Iudæ, Ioſue cap. 15. 37. vel potiùs eadem cum Sennim, vel Saananim, vel Sannanim, quæ fuit vrbs in tribu Nephthalim, ſubiecta Samariæ, vt patet Ioſue 19. 33. Iudic. 4. 12. ita Septuag. Chald. Vatab. Pagnin. Emmanuel, Mariana & Clarius. Vnde & Biblia Plantin. τὸ *In exitu* ſcribunt maiuſcula I, quaſi ſit nomen proprium. Vel vt appellatiuum. *Saanan* enim Hebr. ſignificat exitum, à rad. יצא *iatſa*, id eſt, exiuit; vel à radice צען *tſaan*, id eſt, tranſlatus eſt: literæ enim *ain* & *aleph* quia gutturales, ſubinde commutantur. Symmachus vertit, abundantiam. ſic enim habet, *Non eſt egreſſa* C in captiuitatem, *quæ habitat in abundantia*, quaſi צאנן *tſaanan* per *tſade*, ſit idem quod שאנן *ſaanan* per *ſchin*. Vnde interpretes vtrumque vertunt *Saanan.* nam *tſade* & *ſchin* ſont literæ commutabiles. Vnde צחק *tſachac* idem eſt quod שחק *ſachac*, id eſt, riſit. Septuag. pro *Saanan*, habent *Sennaar*, mendosè, vt videtur; niſi dicas *Sennaar*, id eſt, *Babylonem*, ab eis vocari *Saanan.* quia opibus, luxu & pompis abundabat. Si accipias *Saanan* vt appellatiuum, ſenſus erit: ô Samaria, quæ habitas in *Saanan*, id eſt, in rerum omnium copia & abundantia, ideóque inſoleſcis & proteruis. Rurſum in *ſaanan*, id eſt, in exitu, id eſt, in D fine terræ ſanctæ. q. d. Quæ es limes Chananææ, proxima hoſtibus, primáque Aſſyriis venientibus occurris. repete verbum *tranſite* quod præceſſit, vel, vt Heb. eſt, *tranſi.* q. d. Tranſi in captiuitatem, tam tu ô habitatio Sappir, id eſt, pulchra, quàm tu ô habitatio Saanan, id eſt, in exitu, quæ hactenus non eſt egreſſa, nec tranſiit in captiuitatem: ſed iam eò egredietur & tranſibit. vel certè, vt S. Hieron. *Non eſt*, inquit, *egreſſa, quæ habitat in exitu, vel in abundantia* (putà Samaria) *propria voluntate, ſed vi ducta eſt in Aſſyrios.* Senſus eſt, ne putes ô Samaria te captam à Teglatphalaſar, qui 4. Reg. 15. 29. aliquos ex te cepit, quaſi tunc om- E nem pœnam tuis ſceleribus debitam perſolueris, nihilque amplius tibi luendum reſtet. Si id putas, falleris: nam ille te tantùm raſit ſuperficie tenus, non verò te abduxit: necdum ergo egreſſa es; egredi debes, & abducenda es in Aſſyrios tota, ita vt nemo ex te, vel vix vllus in Samaria ſuperſit. ita S. Hieron. Remig. & Lyran. Aliter Rupertus & Arias: ipſi enim hæc accipiunt de Ieruſalem, non de Samaria. q. d. O Ieruſalem, quæ habitas in *ſaanan*, id eſt, in copia & luxu rerum omnium, ita ſecura vt etiam viſa clade vicinæ Samariæ, ad eam vel leuandam, vel plangendam,

Saanan duplex.

1.

2.

vel

Digitized by Google

vel conſolandam non exieris, ſed domi voluptatibus indulgens & immerſa manſeris, putans eas tibi fore firmas& perpetuas, nec aliquem te ab iis poſſe abducere & auellere:tu inquam, ô Ieruſalem, egredere pariter in Babylonem, ac diſce tuam copiam non fuiſſe *ſaanan*,id eſt,ſecuram & firmam,ſed te habitaſſe in *ſaanan*. id eſt,in exitu, id eſt,in via qua abduceris in Babylonē vicinam hoſti,vicinam captiuitati.

Si ſecundò, *Saanan* accipias vt nomen proprium,ſimilis erit ſenſus illi,quem iam dedi. q.d. O Saanan,ciuitas felix,hactenus fuiſti ſaanan, id eſt,abundans opibus & luxu; ſed non fuiſti ſaanan,id eſt,egreſſa: iam quaſi *Saanan* egredieris cum tua matre & metropoli Samaria, ex patria in exilium, ex libertate in ſeruitutem, ex copia ad inopiam, ex vita ad mortem. Vnde Chald. vertit, *non exierunt ſalui de habitatoribus Saanan*. Perperam Syrus pro *Saanan*, legit *Taneos*. vnde vertit, *confuſa non fuiſti habitatrix Taneos*, id eſt, Ægypti, cuius olim metropolis erat Tanis, pſal. 77.12. Porrò Pagnin. Vatabl.& alij hæc referunt ad ſequentia, vertúntque hoc modo, *non eſt egreſſa habitatrix Saanan ad planctum Bethaetſel* vrbis vicinæ, ſed iam egredietur ad captiuitatem & ad planctum non alienum, ſed ſuum. Meliùs Noſter, Septuag. & Chald. hæc diuidunt, & medio hypocolo diſpungunt. Vnde ſequitur.

Planctum domus vicina (ita Romana: malè ergo aliqui legunt *vicinæ*) *accipiet ex vobis*, *quæ* (malè aliqui legunt, *qui*) *ſtetit ſibimet*.] Pro *domus vicina* Hebraicè eſt *Bethaetſel*, quod æquè vt præcedentia accipi poteſt dupliciter. Primò, vt nomen proprium loci, qui videtur vicinus fuiſſe vrbi *Saanan* iam dictæ, vti cenſent Theodoretus, Pagninus, Vatablus, Arias, Mariana & alij. Senſus eſt,q.d. Vrbs Bethaetſel, quæ eſt vicina vrbi Saanan, ex eius vaſtatione planctum accipiet, quia mox & ipſa vaſtabitur; ipſa inquam, *quæ ſtetit ſibimet*, vel in ſeipſa, id eſt, confidens ſuæ munitioni, ſuiſque viribus, diutiùs reſtitit hoſti eam obſidenti: vnde hoſtis eam capiens, grauiùs eam affliget,vt damna tam longæ obſidionis ſarciat & compenſet. Eſt ſynecdoche: ex parte enim intelligit totum, putà ex vna vrbe Bethaetſel totam prouinciam Iudææ. Vnde

Bethaetſel duplex. 1.

2. Secundò, *Bethaetſel* accipi poteſt vt appellatiuum, ſignificans idem quod *domus vicina*, & ſic per eam intelligi poteſt Iudæa, ſiue duæ tribus, præſertim Ieruſalem. quaſi dicat, Iudæa & Ieruſalem, quæ eſt domus vicina Samariæ, vti ex Samaria ob vicinitatem accepit idololatriam & culpam, ita & pœnam ac excidium ab eadem accipiet. Ieruſalem inquam, quæ paulò antè *ſtetit ſibi*, Hebr. עמדתו *emdato*,id eſt,in ſubſiſtentia ſua. quaſi dicat, Quæ in ſuo ſtatu & robore, &, vt Chald. vertit, *elegantia*,ſtetit integra & intacta ab Aſſyriis, conſtans & inuicta dum verum Deum colebat, ab eóque protegebatur, cùm tu, ô Samaria declinans ad idola, excidiſti à tuo ſtatu, & abducta es ab Aſſyriis. Hoc eſt quod dixit verſ.9. *Deſperata eſt plaga eius*, Samariæ, *quia venit vſque ad Iudam*; & rurſum dicet verſ.12. *Deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem*. ita S. Hieronymus cum ſuis ſequacibus, Ribera & alij. Tranſit enim Propheta à clade Samariæ, ad cladem Ieruſalem, quæ Samariæ erat vicina & affinis, ac quaſi ſoror. Aliter recentiores, qui nouam cudunt verſionem; & varij variè; vti fit, dum à vulgata recedunt; vt lector in iis nil certi & ſolidi inueniat, ſed animo ſemper vagetur & fluctuet. Porrò planctus & ſtragis huius cauſam aſſignat Chald. dum paraphraſticè ita vertit, *planctum vobis edite cum amaritudine, ob interfectos fortium veſtrorum in domo profunda, propter domos deſiderabiles veſtras, quas violenter abſtuliſtis, hanc ad illam adiungentes: ideo elegantia terræ veſtræ tolletur à vobis*. Vide Iſaiæ 5.8.

Quia infirmata eſt in bonum.] Id eſt, ad bonum, ſcilicet tum pietatis & virtutis, tum inde conſequentis proſperitatis & præmij. quaſi dicat, Priuata eſt bonis tam gratiæ, quàm naturæ & facultatum. Vers. 12.

Quæ habitat in amaritudinibus.] Septuaginta, *quæ habitat in doloribus*. Hebr. *quæ habitat in Maroth*. *Maroth* eſt nomen vrbis in Iudæa, teſte S. Hieronymo. Fortè illa quæ in tribu Iuda ponitur Ioſue 15. verſ. 58. & *Mareth* vocatur. Fuit & alia vrbs *Mara* in tribu Manaſſe, apud quam Damaſceni quondam caſtra metati ſunt, de qua Tyrius lib.15. Belli ſacri cap.8.& Adrichom. in Manaſſe. Rurſum *Maroth* Hebr. ſignificat *amaritudines*. Vnde Noſter vertit, *In amaritudinibus* maiuſcula I. vt ſignificaret eſſe nomen proprium; ſed ita vt eius vis & energia conſiſtat in appellatiuo, quod ſignificat amaritudines: perinde ac Leodij celebris eſt pons *Amaricour*, id eſt, amari cordis, ita dictus quòd in eo cæſi ſint ciues à Carolo Audace, cùm ipſe per illum in vrbem irrumpens, eam ferro flammáque vaſtauit. Hic ergo eſt Eburonum Maroth. Itaque ſenſus eſt, quaſi dicat, Tu ô Maroth vrbs, & tu ô Iuda, Maroth vrbis poſſeſſor & dominus, qui ſub Ezechia rege pio, in bono pietatis æquè ac proſperitatis, putà in pace & rerum omnium affluentia felix lætúſque viuebas, inde ſenſim ad vitia & idola dilapſus, amiſiſti cum bono pietatis, bonum proſperitatis; & acquiſiuiſti malum amaritudinis & aduerſitatis. (Hinc Theodor. legit, *quis cœpit afferre dolores ei, quæ habitare ſolita eſt in bonis?*) quocirca iure vocari potes *habitans in Maroth*, id eſt, in amaritudinibus, hoc eſt, in peccatis, quibus Deum & conſcientiam amaricaſti (vnde Symmach. vertit, *habitatio ad amaritudinem prouocans*) atque in pœnis & ſuppliciis, quæ corpus animúmque tuum affligunt & amaricant.

Maroth duplex. 1.

2.

Ex dictis patet primò, Prophetam per elegantiam alludere ad vrbes Iudææ dictas Maroth & Bethaetſel, æquè ac paulò antè alluſit ad Aphra, Sappir & Sanaan vrbes Samariæ, hæ enim cum ſua metropoli paſſæ & vaſtatæ ſunt; ſed per illas intelligere totam prouinciam, per ſynecdochen. Simili enim modo Iſaias c.15.2.& ſequentibus deſcribens vaſtationem prouinciæ Moab, dicit vaſtatas eſſe Medaba, Luith, Eleale, Segor, Nemrim, Gallim, Dibon, &c. quæ ſunt vrbes Moab. Sic Ieremias c.46.verſ.14. prædicens vaſtationem Ægypti, dicit vaſtandam Memphim, Taphnim, Magdalum, aliáſque vrbes Ægypti.

Patet ſecundò, hæc nomina *Aphra, Sappir, Saanan, Bethaetſel, Maroth*, eſſe propria vrbium, ſed Prophetam vrgere horum nominum ſignificata ad elegantiam & energiam. Rurſum hæc nomina propria vrbium adaptari toti prouinciæ in qua ſunt, putà Samariæ, vel Iudææ, ſiue Ieruſalem. Senſus ergo plenus totius huius loci à verſ.11. vſque ad verſ.13. hic eſt, quaſi dicat, Tu ô vrbs quæ vocaris Aphra, id eſt, puluis, iuxta nomen

Complexio totius orationis Prophetæ.

Digitized by Google

men tuum puluere te conſperge: tu ô vrbs quę vocaris Sappir, id eſt, pulchra, tranſi ad ſqualorem captiuitatis: tu ô vrbs quæ vocaris Saanan, id eſt, abundans vel egrediens, egredere in captiuitatem. Pari modo tu ô Samaria regio, quæ haſce & plures vrbes complecteris, tu inquam, es Aphra, id eſt, puluis; quia in puluerem mox ab Aſſyriis redigenda; in puluere ergo te voluta: tu pariter ô Samaria es Sappir, id eſt, pulchra; ſed deformanda & captiuanda ab hoſte: tu denique es Saanan, id eſt, abundans & egreſſura ad hoſtes. Hæc de Samaria, ſequentia ſpectant Iudęam & Ieruſalem. Tu ergo ô vrbs quę vocaris *Bethaetſel*, id eſt, domus vicina vrbi Saanan, planctum ex eius vaſtatione accipies: nam tua res agitur paries cùm proximus ardet. tu quoque ô vrbs quæ vocaris *Maroth*, id eſt, amaritudines, dira & amara patieris ab hoſte; quia ipſe te tuáque omnia eneruabit & infirmabit. Pari modo ô Iudæa & Ieruſalem, quæ haſce vrbes Bethaetſel & Maroth ſub tuo dominio complecteris, tu es Bethaetſel, id eſt, domus vicina Samariæ; vnde ex eius vaſtatione vaſtationem & planctum accipies. Inſuper tu es *Maroth*, quia amaras infirmitates & ſtrages experieris. Summa ergo omnium ſit, q. d. Tu ô Samaria cum tuis vrbibus, ac deinde tu Iudæa cum tuis ab hoſte vaſtabimini: clades enim Samariæ ad vicinam Iudæam dimanabit. Patet ex ſequentibus.

Tropol. Aphra, eſt mors. Saanan, iudicium. Maroth, gehenna. Bethaetſel, purgatoriũ. Sappir, cœlum.

Tropol. *Aphra* eſt mors, quæ nos in puluerem reſoluit; *Saanan*, id eſt, exitus, eſt iudicium, quod nos egredi facit, vel ad *Maroth*, id eſt, amaram gehennam, vel ad *Sappir*, id eſt, pulchrum cœlum, vel ad *Bethaetſel*, id eſt, Purgatorium, hoc enim eſt domus vicina quoad locum gehennæ, quoad ſtatum & merita cœlo. Hæc ſunt quinque nouiſſima cuique iugiter meditanda, quæ proinde Propheta hîc cuique ob oculos ponit, cuius verba facile eſt ſingulis applicare.

Quia deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem.] Nam, vt ait S. Hieron. Sennacherib Aſſyrius vaſtata Samaria, venit etiam ad Ieruſalem, miſitque Rabſacen qui Hieroſolymitis inſultaret. 4. Reg. 18. 17. Iſaiæ 36. 2.

Vers. 13. *Tumultus quadrigæ ſtuporis habitanti Lachis.*] q. d. Quadrigæ Sennacherib ſuo numero, curſu, ſtrepitu, ac armorum, rotarum, vngularum & equorum colliſione tumultuantes, primò inuadent Lachis vrbem Iudææ, eiúſque habitatores; ac eis ſtuporem ob nimium timorem & terrorem incutient. Cauſa eſt, quòd Lachis *fuerit principium*; Septuag. *princeps peccati filiæ Sion*: id eſt, quòd Lachis prima in Iuda ſuſceperit cultum Baalim, id eſt, idololatriam Iſraëlis, id eſt, decem tribuum, cæteráſque Iudææ vrbes eadem infecerit & corruperit. Hinc & prima pœnas dabit, primáque capietur à Sennacherib. Id ita factum eſſe liquet 4. Reg. 18. vbi Sennacherib dicitur ex Lachis, quaſi iam à ſe occupata, miſiſſe Rabſacen in Ieruſalem, vt eius deditionem peteret.

Aliter vertunt Chald. Pagnin. Vatablus & Arias, nimirum, *iunge currum ad equos velociſſimos* (vel *ad dromades*, qui ſunt cameli velociſſimi, indéque Græcè dicti ſunt dromades, id eſt, curſores) *habitatrix Lachis*. q. d. Fuga vobis conſulite, fugite velociſſimè quadrigis veſtris velociſſimis, ô habitatores Lachis: quia inſtat vobis hoſtis Sennacherib. Lachis enim erat vrbs florentiſſima, equorum atque curruum copia &

A exercitatione nobilis, in quam ob vicinitatem & commercium, atque exercitationis ſtadium, idololatriæ cultus primùm ab Iſraëlitis delatus, inde totam Iudæam corruperat. Eſt ironia & tacita irriſio. q. d. Tua, ô Lachis, maxima & celeberrima equorum & quadrigarum frequentia, tua illa admirãda & ſtupenda exercitatio, & in arte equos quadrigáſque agitandi dexteritas, nil tibi proderit ad hoc vt Aſſyrio reſiſtas: quare ſuadeo vt ea vtaris ad fugam. ſed nec hæc tibi proderit: non enim effugies; nam Aſſyrius te, licet velociſſimè fugientem, comprehendet. Vnde Chald. vertit, *aptate quadrigas, proÿcite vos ſuper veredos, qui habitatis Lachis.*

B In Hebræo eſt pulchra paronomaſia inter רֶכֶב *recheb*, id eſt, quadriga, & רֶכֶשׁ *reches*, id eſt, *dromedarÿ*, quod Noſter vertit, *ſtuporis*; & *Lachis*, id eſt, ambulans ad Æthiopem. q. d. Tu ô Lachis, iuxta nomen tuum ambulas ad Æthiopes, id eſt, ad idola fuliginoſa & atra, atróſque dæmones quos colis; ambulas inquam, placido & lento greſſu: idcirco iam non eris *Lachis*, ſed *rachis* ſiue *reches*, id eſt, dromas ſtupendè velox; & *recheb*, id eſt, quadriga: quia inſtar quadrigæ & dromadis velociſſimè conaberis fugere Aſſyrium; ſed cogeris captiua celerrimè currere in Aſſyriam.

Sic Tropol. qui lenti perſtant in peccatis, co-
C gentur præcipites abire in ſupplicium & in gehennam, ait à Caſtro.

Propterea dabit emiſſarios (Chald. & Vatabl. vertunt, *munera*) *ſuper hereditatem Geth.*] Hoc loco ſignificari videtur (licet id alibi non legamus) quòd ciues Lachis aduentante Sennacherib, timentes eius obſidionem & excidium, coacti miſerint emiſſarios, id eſt, legatos, cum militum comitatu & muneribus, ad Geth vrbem Philiſtinorum potentem, aliàs hoſtilem, qui ab ea peterent opem, ſed fruſtrà. Nam, vt ſequitur, Mareſa & Geth ſunt *domus* Aczib, id eſt, *mendacij, in deceptionem regibus Iſraël*: quia nimirum vtraque mendaciter promittens opem, eámque pro- Vers. 14.
D miſſam nõ præſtans, ſed fallens, decepit, vti aliàs ſæpè reges Iſraël, ita nunc Iudæos & ciues Lachis.

Nota. Pro *ſuper hereditatem Geth*, Hebr. eſt *ſuper*, vel *ad Mareſa Geth*. Vnde videtur, quòd *Mareſa* fuerit nomen proprium vrbis ſubiectæ Geth & Gethæis. ita R. Dauid, Pagnin. & Vatabl. nam de ea ſubdit: *Adhuc heredem adducam tibi, quæ habitas in Mareſa*: & quia *Mareſa* Hebr. ſignificat hereditatem, hinc Noſter vertit *hereditatem*, ob alluſionem quam mox explicabo. Vrbs enim Mareſa pertinebat ad Geth, eiuſque erat quaſi hereditas. Senſus ergo eſt, q. d. Lachis mittet legatos ad ſibi vicinam Mareſa, quæ eſt here-
E ditas & ciuitas Geth, vt ab ea opem petat contra Sennacherib.

Secundò, & meliùs S. Hieron. & Ribera, q. d. Sennacherib ex Lachis mittet emiſſarios, id eſt, milites volones & velites, in Mareſa, id eſt, in hereditates, agros & oppida Geth, vt ea depopulentur; eo quòd ipſi nunc, vti aliàs ſæpe, inſtigarunt Iſraëlitas, & ciues Lachis, ad reſiſtendum Aſſyriis, promittendo eis opem, quam non præſtiterunt: idéoque fuerunt, & ſunt domus mendacij. Vnde ſequitur.

Domus (Hebr. בָּתֵּי *batte*, id eſt, *domus* in plurali; vnde Plantin. legunt *domos* in accuſatiuo, vt ſit appoſitio, q. d. Super Mareſa & Geth, ſuper domos

Digitized by Google

domos inquam mendacij: tales enim ſunt Mareſa & Geth} *mendacij in deceptionem filijs Iſraël.*] Scilicet fuerunt vrbs Mareſa & Geth, vti iam expoſui. Hebr. eſt, *domus* אַכְזִיב לְאַכְזָב *aczib leaczab*, id eſt domus mendacij ad mendacium, id eſt, deceptionem regibus Iſraël.

Nota. *Aczib* fuit nomen proprium vrbis in tribu Iuda, Ioſue 15. 44. Vnde de ea hîc agi putant Chald. Vatabl. & Pagnin. Sic enim vertit Chald. *domus Aczib tradentur populis propter peccata, quibus venerati ſunt idola reges Iſraël*; Pagnin. *domus Aczib erunt in mendacium regibus Iſraël*; quod Vatabl. ſic exponit, q. d. Ædes vrbis munitiſſimæ, quæ erat in tribu Iuda, nomine Aczib, quæ erãt inſtar arcium, fallent reges Iſraël, & fruſtrabuntur ſpe ſua. q. d. Reges Iſraël, id eſt, reges Iuda, fruſtrabuntur ſpe ſua, cùm deſcendent in Aczib, vt illic ſint tuti contra hoſtes: quia ciuitas illa non poterit reſiſtere hoſtibus; ſed Aczib verè erit Aczib, id eſt, mendacium, & mendax præſidium. Fuit & alia vrbs nomine Achſeph, vel Acziba, poſtea Ecdippa dicta, maritima & potens, non longè à Tyro, quam initio filij Aſer expugnare non potuerunt, vt patet Iudic. 1. 31. Verùm meliùs S. Hieronymus & alij cenſent Mareſa & Geth hic vocari *domus Aczib*, id eſt, mendacij, quia fidem datam Iſraëlitis fefellerunt; cum alluſione tamen Aczib vrbis, quæ verè hoc nomine extabat in Iuda. q. d. Domus Aczib, id eſt, mendacij, hoc eſt mendax & fallax, non iam erit vrbs Iudæ, quæ vocatur Aczib, ſed erit Mareſa & Geth. Sic Iſaias Ieruſalem vocat Sodomam, ob mores Sodomiticos, cap. 1. verſ. 10. *Audite*, ait, *verbum Domini principes Sodomorum*, &c. Sic ſæpè Ezechiel & Prophetæ Iudæos vocant Chetæos, Chananæos, Amorrhæos, &c. De Mareſa enim hic agi, patet ex eo quod mox ſequitur. Vnde Syrus vertit, *domus vanitatis factæ ſunt in vanitatem regibus Iſraël*; Arabicus, *domus deceptionis (erroris) factæ ſunt deceptio regibus Iſraël.*

VERS. 15. *Adhuc heredem adducam tibi quæ habitas in Mareſa.*] Michæas hoc capite plenus eſt alluſionibus: in nominibus enim vrbium propriis, eleganter, ſalsè & acutè alludit ad eorum ſignificata: qua de cauſa Noſter non ipſa nomina propria Hebraica, ſed eorum ſignificata ponit. Senſus ergo eſt, q. d. Tu ô Mareſa vrbs, iuxta nomen tuum fuiſti hereditas diues tua, æquè ac Gethæorum principum tuorum. At nunc alium heredem tibi adducam, qui tua occupet & hereditet, ſcilicet hoſtem Aſſyrium; vt iam ſis Mareſa, id eſt, hereditas, non tua, nec Gethæorum, ſed Aſſyriorum; eo quòd tu Iſraëlitas incitaueris, & vana ſpe lactaueris ad reſiſtendum Aſſyriis. In Hebræo pulchra eſt paronomaſia: *adducam* יורש לְ מָרֵשָׁה *ioreſ le mareſa*, id eſt, adducam heredem ad ſuam hereditatem. Porrò Mareſa hæc non fuit Michææ patria, vti aliqui opinantur: nam Mareſa hæc fuit in Geth Philiſthinorum, Michæas autem fuit Iudæus: niſi dicas hanc Mareſa eſſe illam, quæ tribui Iudæ fuit aſſignata à Ioſue cap. 15. 44. ſed quam Gethæi per vim poſſederint, & Iudæ eripuerint. Verùm S. Hieron. & alij dicunt patriam Michææ fuiſſe Moraſthi, diſtinctam à Mareſa, vti dixi in proœmio. Ludit Michæas in voce, æquè ac in re Mareſa, id eſt, hereditas: ſicut in eadem ludit Horatius lib. 2. ſatyr. 2.

A *Nos expulit ille:*
Illum aut nequities, aut vafri inſcitia iuris:
Poſtremum expellet certè viuacior heres.

Vnde Tropol. *domus Aczib*, id eſt, *mendacij*, eſt mundus, & omnis mundana hereditas, præſertim iniquè, vel per vim aut fraudem acquiſita: hæc enim eſt Mareſa Geth, id eſt, hereditas torcularis, quo ſcilicet potentes premunt & opprimunt plebem & pauperes, ſed poſtea ſentient eam eſſe Achzib, id eſt, domum mendacij. Quibus meritò intonat Pſaltes: *Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Ita hęretici preſſi à Catholicis, implorant opem Turcarum, ſed poſtea ſentiunt eam eſſe Achzib, i., mendacium: quia poſt B victoriam Turca eos ſibi ſubigit, eiſque iugum Turcicum imponit; vti Budæ & Hungariæ auorum memoria accidiſſe ſcimus. Ita ſagæ, magi, aliique deſperatæ fortunæ dæmonem inuocant, ſed inuocant Achzib, id eſt, mendacium. Nam dæmon ab eis animam & corpus extorquet, eóſque in ſolidum mancipat. Ita multi ſectantur aulam, vt honores & opes aſſequantur, ſed poſt multos labores ſpe ſua fruſtrati, deplorant ſe ſeruiiſſe tot annis in vanum domui Achzib. Filij hominum vt quid toties hoc mendacium experti, non ſapitis? *Vt quid* adhuc *diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Spes omnes tuas reponis in Principe, in Prælato, in amico; moritur il- C le, vel tibi offenditur ob rem leuem, ecce ſpes tua effuſa in terram: ecce ſpes tua eſt Achzib, id eſt mendacium. Confidis in filiis, quòd familiæ tuæ erunt baſes & columnæ; ſed mox hunc rapit bellum, illum peſtis, tertium furca, quartum hoſpitale, quintus degener eſt & rebellis: ecce conſiſus es in domo Achzib. Iuuenis es in flore ætatis, ſuperbis, robur tuum perenne putas, ſpondes tibi annos Neſtoreos; ſed inopinatò febris te inuadit, debilitat, decolorat, vt fias imago mortis: ecce iuuentus tua; robur tuum eſt Achzib, eſt mendacium. Abundas opibus, dicíſque cum diuite illo Euangelico: *Anima habes multa bona* D *poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare.* ſed audi vocem Altitonantis: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem paraſti cuius erunt?* Luc. 12. 19. An non hæ ſunt opes, hæ domus Achzib? An non hæc eſt hereditas mendacij? Verè Sapiens Eccli. 34. 1. *Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes.* Quid enim ſunt omnes res & ſpes mortalium, niſi ſomnia vigilantium? vt ait ex Platone Philo. *Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum; ſic & qui attendit ad viſa mendacia.* Et Pſaltes pſalm. 61. 10. *Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris,* E *vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* q. d. Ipſi ſunt quaſi filij vanitatis, & per conſequens ſunt vanitas in idipſum, id eſt, omnes ſimul. Vnde Hebr. & Chaldæus habent, *filij hominum in ſtatera ſi aſcendant, ipſi pariter leuiores ſunt ſtatera*; S. Hieron. vertit, *verumtamen vanitas filij Adam, mendacium filij viri, in ſtateris doloſis fraudulenter agunt ſimul*; Theodotion, *vapor ſunt filij hominum, mendacium filij viri, vt momentum ſtateræ*, quod mox ſurſum, mox deorſum inclinatur & fertur, ait Theodor. q. d. Ita nihil ſtabile eſt in rebus humanis, ſed omnia inſtabilia & pendula, perpetua agitatione motúque librantur: promittunt quidem ſtabilitatem & conſtantiam, ſed mentiuntur: *Omnis* enim *homo mendax,*

Tropol. mundus eſt Aczib, id eſt, mendacium

Digitized by Google

A *dax*, omnis pariter res & ſpes humana eſt mendax.

Verè S. Auguſt. lib. de Cognitione veræ vitæ cap.25.tomo 9. *Totus*, inquit, *hic mundus inſtar breuiſſimi puncti, intra Deum collocatur: ſereniſſima autem lux maieſtatis eius extra vndiqueverſum in immenſum diffunditur.* Idem in pſalm. 36. conc.1. *Molendinum*, inquit, *puto dictum mundum iſtum: quia rota quadam temporum voluitur, & amatores ſuos conterit.* Sapienter verò æquè ac patheticè Auctor ſerm. ad Fratres in eremo ſerm. 31. *O munde proditor*, ait, *cuncta bona promittis, ſed cuncta mala profers: promittis vitam, ſed donas mortem; promittis gaudium, ſed largiris mœrorem; promittis quietem, ſed ecce turbatio; promittis florem, ſed citò* B *vaneſcit; promittis ſtare, ſed citò recedis.* Et paulò antè: *Væ, qui tibi credit; beatus qui tibi reſiſtit; ſed beatior qui à te illæſus recedit.* Et inferiùs: *Dicant omnes, loquantur cuncti, ſurgat venerabilis pater Adam cum omnibus filiis ſuis, & vno ore loquantur, vtrùm in hac vita gaudium habuerint ſine dolore, pacem ſine diſcordia, quietem ſine metu, ſanitatem ſine infirmitate, lumen ſine tenebris, panem ſine dolore, riſum ſine fletu.* Et mox: *O munde immunde, in te habitare, & non dolere, impoſſibile eſt. In te ſperare, & non timere, vanum eſt. In te tua amare, & non periclitari, vanum eſt. O fratres mei, nolite ergo eum diligere, quoniam tranſit, & concupiſcentia eius. Sed ecce mundus tranſit, & nos turbat, & amatur: fallit,* C *& fidelis reputatur: occidit, & velut vita deſideratur. O munde immunde, mella tua & dulcedo tua aſperitatem habent, iucunditatem falſam; certum dolorem, incertam lætitiam; durum laborem, timidam quietem; rem plenam miſeriæ, & ſpem beatitudinis inanem.* Annon ergo mundus eſt domus Achzib, ſedes mendacij? Annon ipſe reipſa clamat אכזיב *achzib*, id eſt, mentior & mentiar, decipio & decipiam? Vt quid ergo mendaci, & talem ſe profitenti creditis & fiditis?

Vſque ad Odollam veniet gloria Iſraël.] *Odolla* quæ & *Adulla* & *Adolla* dicitur, vrbs fuit an- D tiqua, magna & regia, cuius regem occidit Ioſue cap.12. 15. Hanc poſtea ædificiis muniuit Ionathas, atque in hac ſabbathum egit Iudas Machabæus, 2.Machab. 12. Eſt, ait S. Hieron. in Locis Hebr. vſque hodie vicus paruus ad Orientem Eleutheropoleos. Iuxta vrbem eſt ſpelũca Odollam, in qua latuit Dauid fugiens Saülem, ibique collegit quadringentos viros, quorum factus eſt princeps, 1.Reg. 22.1.& 2.Reg. 23. 13. ita Adrichom. in Deſcript. terræ ſanctæ. Iam ſenſus à variis hic varius datur. Primò, q.d. Aſſyrius vaſtabit capiétque omnia, vſque ad Odollam, quæ eſt vrbs magnifica, & quaſi gloria Iſraël. Sic Iudith victrici, ob occiſum ab ea Holofernem, acclamauit pōtifex & populus: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſ-* E *raël, tu honorificentia populi noſtri*, Iudith 15. 10. Secundò, alij per *gloriam Iſraël*, intelligunt Aſſyrium, qui Iſraëlis opes & gloriam occupauit & hereditauit: ſicut enim eum paulò antè ironicè vocauit heredem Mareſa, ſic eundem nunc vocat gloriam Iſraël. Vnde Pagnin. & Vatabl. ſic vertunt, *heres gloriæ Iſraël* (putà Aſſyrius) *veniet vſque ad Odollam.* Tertiò, S.Hieron. cum ſuis *gloriam*, accipit per antiphraſin & ſarcaſmum, pro dedecore. q.d. Dedecus Iſraëlis, quod illi inferet Aſſyrius vaſtator, perueniet vſque ad Odollam. Quartò, Hebr. כבוד *cabod* non tantùm gloriam ſignificat, ſed & grauitatem. vnde verti poteſt, *grauitas*, id eſt, grauis afflictio, *Iſraëlis perueniet vſque ad Odollam.* ita Lyran. & Arias. Quintò, planiùs propriè poteſt capi *gloria Iſraël.* q. d. Aſſyrius ſenſim progrediendo capiet omnes penè vrbes Iſraëlis & Iudæ, ita vt perueniat ad Odollam, quæ erat in finibus Iuda; & conſequenter regnum, ditio & gloria Iſraël quaſi propulſa & fugata ab Aſſyrio, perueniet ſiſtétque in Odollam vrbe olim glorioſa: quare illa ab eodem capta, quaſi extinguetur & corruet gloria Iſraël, iuxta illud Poëtæ:

Fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.

Hinc cæſo Iſraële & capta arca, vxor Phinees pontificis grauida, ex dolore enixa filium, vocauit eum *Ichabod*, id eſt, vbi gloria? dicens: *Tranſlata eſt gloria de Iſraël, quia capta eſt arca Dei*, 1.Reg. 4. verſ. 20. Ita Propheta hîc per vaſtitatem vrbis magnificæ Odollam, quæ penè erat extrema in Iuda, cæterarum omnium præcedentium & interiacentium vrbium vaſtitatem ſignificat; ita vt in Odollam ſtatuta & caſura ſit ditio & gloria Iſraëlis. Alludit ad etymon *Odollam*, vel, vt hebr. eſt, *Hadulam. Hadulam* enim hebr. ſignificat, *ornamentum vſque ad eos*, ſcilicet perueniet: vel *tranſitus* aut *præda*, ſcilicet Aſſyriorum, *vſque ad eos*, ſcilicet perueniet. ita Pagnin. in interpret. nomin. Hebr. Denique perperam pro *Odollam* legit *olam*, id eſt, ſæculum; vnde vertit, *vſque in ſæculum efferet gloriam Iſraëlis*; & Arabicus, *in ſæculum exaltabitur gloria Iſraëlis.*

Decaluare.] Non tu, ô Ieruſalem, vt vult Theo- Vers. 16.
dor. hanc enim capere nequiuit Sennacherib de quo hîc agitur, imò ipſe ibidem cæſus eſt ab angelo; ſed vel tu, ô Odollam, & tu ô Mareſa, vt cenſet Vatab. vel tu, ô Iſraël, vt cenſet Arias; vel potiùs tu, ô Samaria, quæ vti ſceleris, ita & excidij Iudæ fuiſti dux & choragus, vti hoc capite docui: *decaluare* enim in Hebr. eſt feminini generis, ergo femininum nomen Samariæ, non maſculinum Iſraëlis reſpicit. ita S. Hieron. & Rupert. vnde Septuag. aliter hæc diſpungentes, clarè vertunt, *gloria filia Iſraël decaluare & detondere ſu-* Caluitium ſignum luctus.
per filios delicatos tuos. Hoc eſt quod dixit initio cap. verſ.5. *Quod ſcelus Iacob, nónne Samaria?* Sicut ergo cœpit hoc caput in Samaria, ita & in eadem claudit. Dicit ergo, tu ô Samaria, & conſequenter tu ô Iudæa, decaluare & tondere in ſignum extremi luctus. Huius enim apud Iudæos, & etiam apud Gentiles ſignum erat caluitium & depilatio. Sic enim Iob afflictus caput totondit cap. 1. verſ.20. Idem patet Ierem.7.29.& c.47. verſ.5.& Ezech.27.31. Nam, vt ait Ouidius:

Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus,
Et ſine fronde frutex, & ſine crine caput.

Decaluare ergo, ô Samaria, in ſignum inſignis mœroris, deſolationis, excidij, &, vt Theodor. ait, reiectionis, qua Deus reiiciet & reprobabit filios deliciarum tuarum, id eſt, filios qui tibi ſunt in deliciis, &, vt Septuag. vertunt, *filios delicatos tuos*, eóſque tradet hoſti Aſſyrio vel occidendos, vel captiuandos. ita S.Hieron. Remig. Rupert. Hugo, Lyra. Clarius & Palacius. Vnde Secundò, conſequenter innuit ipſos filios, putà Iſraëlitas & Iudæos, ab Aſſyriis decaluandos & detondendos quaſi mancipia. Hoc enim bello captis & ſeruis facere ſolent victores & domini, Vnde de Scipionibus dictum: *Sub quorum titulis Africa tonſa iacet.* Quocirca Chald. vertit, *euelle tibi capillos, & proiice ſuper filios deliciarum tuarum: ſicut aquila, cuius alæ delapſæ ſunt, ſic adauge caluitium in capite*

tuo

Digitized by Google

tuo cauſa filiorum tuorum. q. d. Fac tibi magnum caluitium, ſicut aquila dum ſeneſcit planè deglabratur; vt oſtendas ingentem luctum & mœrorem.

Dilata caluitium tuum ſicut aquila; Syrus & Arabicus, *multiplica caluitium tuum ſicut aquila:* quia ſicut aquila plumas, ita tu populum filióſque tuos amittes; vnde ſequitur: *Quoniam captiui ducti ſunt ex te.*] Tertiò, Theodor. aquilæ, inquit, non tantùm decor, ſed & celeritas ac robur conſiſtit in pennis: cùm enim ei defluunt pennæ, adeò infirma eſt & timida, vt ſeſe abſcondat, nec venari poſſit vel audeat, ſed aliorum potiùs prædæ ſit expoſita. Sic ergo & Samaria nuda armis & militibus, quaſi implumis aquila, quæ neque robur habet, neque effugium, Aſſyriorum prædæ exponetur. Quartò, Sanchez cenſet hîc alludi ad Gentilium, quos ſecuti ſunt Iſraëlitæ, morem, qui ſolebant in ſuorum funere cæſariem tondere, eámque in defuncti ſepulchtum inferre, itáque ei parentare. Sic Homerus Iliade 23. ait, ab Achille comam in Patrocli rogum coniectam. Et Catullus in Argonautis:

Aquila toto corpore decalua tur.

In cinerem canos ſoluent à vertice crines.

Et Seneca in Phædra actu 5. ſcena 1.

Placemus vmbras: capitis exuuias cape,
Laceraq; frontis accipe abſciſſam comam.

Idem diſertè docet Dionyſ. Halicarn. in funere Virginiæ. Senſus ergo eſt q. d. Omnes tui ciues & filij, ô Samaria, euellentur aut à natali, aut à vitali ſolo; omnes morientur vel ciuiliter, vel naturaliter, hoc eſt, omnes vel interibunt, vel capientur ab Aſſyriis. Illis ergo parenta, tuóſque crines in eorum rogum iniice. Verùm cùm illi ſint innumeri, & tui capilli pauci, vt ſingulis hoc ritu parentes, oportet vt quidquid in toto corpore capillorum eſt, ad ipſas vſque radices euellas; ſicut quidquid eſt in aquila plumarum, cum ipſis etiam radicibus effluit, dum illarum profluuium & caluitium ſubit. Huc accedunt alij, qui cenſent hîc notari & puniri idololatriam crinium. q. d. Tu ô Mareſa tuos, tuorúmque filiorum & filiarum capillos idolis obtuliſti, idcirco decaluaberis; vt in quo peccaſti, in eo & puniaris. Idololatras enim capillos capitis & barbæ reſectos conſecraſſe ſuis diis, docet Alexander ab Alexand. lib. 5. Genial. c. 18. & ibi Tiraquellus. Et de Ægyptiis teſtatur Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. *pro pueris morbo affectis vota concepiſſe, vt ſi Deus voto adeſſet, deſectum capillum dedicarent.* Et Virgil. 4. Æneid.

Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, téque iſto corpore ſoluo.
Sic ait, & dextrâ crinem ſecat.

Et Euripides in Bacchidib. *Sacer capillus eſt, Deo ipſum nutrio.* Et Papin. lib. 2. *Virgineas libare comas.* Idem teſtatur Tertull. lib. de Anima, & Cenſorinus lib. de Die natali, in prœmio. Plutarchus in Theſeo narrat eum ex more recepto cùm ex pueris exceſſiſſet, Delphos abiiſſe, vt comæ primitias Apollini ſacraret. Suetonius in Nerone c. 12. ait Neronem ex aurea pyxide barbam conſecraſſe Ioui Capitolino. Gentiles velut ſimiæ hoc, vt & multa alia, acceperunt à Iudæis, quorum Nazaræi crinem ſuum vouebant, ſacrabant & comburebant Deo, vti dixi Numer. 6.

Primus ſenſus vti planior, ita & germanior eſt. Comparat Iſraëlem aquilæ potiùs quàm aliis auibus: quia cùm homo ſolo capite decaluetur, aqui-

A la toto corpore depilatur cùm ſeneſcit: vnde tunc iuueneſcit rurſum, cùm nouæ ei plumæ pro veteribus ſuccreſcunt. de qua re multa dixi Iſaiæ 40. 31. Audi S. Gregor. hom. 18. in Ezech. in fine. *Contigit*, ait, *ei* (Romæ à Longobardis tempore S. Gregorij obſeſſæ) *quod de Iudæa nouimus per Prophetam prædictum: Dilata caluitium tuum ſicut aquila. Caluitium quippe homini in ſolo capite fieri ſolet, caluitium verò aquilæ in toto corpore: quia cùm valdè ſenuerit, plumæ eius ac pennæ ex omnibus membris illius cadunt. Caluitium ergo ſuum ſicut aquila dilatat, quia plumas perdidit quæ populum amiſit. Alarum quoque pennæ ceciderunt, cum quibus ad prædam volare conſueuerat: quia omnes potentes ex-*
B *tincti ſunt, per quos aliena rapiebat. Hæc autem quæ de Romanæ vrbis contritione dicimus, in cunctis facta mundi ciuitatibus ſcimus. Alia enim loca clade deſolata ſunt, alia gladio conſumpta, alia fame cruciata, alia terræ hiatibus abſorpta. Deſpiciamus ergo ex toto animo hoc præſens ſæculum, vel extinctum: finiamus mundi deſideria ſaltem cum mundi fine. Imitemur bonorum facta, quæ poſſumus.* Quidam apud Clarium vertit, *proiice in altum abraſos capillos tuos, quantum ſubuolare ſolet aquila*, id eſt, maximè & acerbiſſimè luge. Sed Hebr. vox קרח *carach* ſignificat decaluare, non proiicere in altum.

Alij cenſent aquilam, vti & hominem, ſolo capite decaluari: caluitium enim propriè eſt capitis, depilatio verò corporis. Cùm enim aquila ſeneſcit, plumas tam in capite, quàm in corpore amit-
C tit: vnde tunc in capite decaluatur, in corpore depilatur. Verùm de caluitio capitis aquilæ, nihil præ aliis auibus ſingulare apud Plinium, Ælianum, Ariſtotel. Aldrouandum & alios legimus; ſed depilationem totius corporis aquilę celebrant omnes. Decaluare ergo hîc idem eſt quod depilare. Vnde ait, *Dilata caluitium tuum*, vt ſcilicet à capite per totum corpus extendatur.

Tropol. aquila pennas veteres dimittens, ſéque decaluans & depilans, & mox nouas aſſumens, ſymbolum eſt pœnitentiæ & pœnitentium, qui caluitium pœnitentiæ, id eſt, luctum, ſignáque luctus aſſumunt, ac veteres prauos mores deponunt, nouámque virtutis vitam ineunt. ita ex S. Hieron. Aldrouandus in Aquila pag. 69. imò
D Pſaltes pſal. 102. 5. *Renouabitur vt aquila iuuentus tua*; nimirum *veterem hominem deponens, nouum autem qui in Creatoris agnitionem renouatur, aſſumens*, ait ibidem S. Chryſoſt. Sicut enim aquila omnes pennas veteres deponit, totóque corpore ſe deplumat, vt vbique nouas aſſumat, totúmque corpus renouet: ita peccator & pœnitens omnes mores priſtinos deponere, nouóſque aſſumere debet, vt fiat alter nouuſque homo. Hoc verum, ſed rarum pœnitentiæ eſt ſchema.

Aquila ſe depilans & renouans ſchema eſt pœnitentis.

Symbol. Samaria, & quiuis peccator per peccatum decaluatur, id eſt, omni decore & gloria
E virtutum & gratiarum ſpoliatur. ita S. Hieron. Vnde perdit Odollam; id eſt, ornamentũ eorum, & Mareſa, id eſt, hereditatem gratiæ Dei & regni cœleſtis; & Samariam, id eſt, cuſtodiam angelorum; & qui antea erat Iſraël, id eſt, dominans Deo, fit mancipium diaboli.

Et peccatoris.

Anagog. Rupert. Hac, ait, ſimilitudine aquilæ deplumantis ſe, vt nouas pennas aſſumat, continetur tacita promiſſio alterius ſobolis melioris; Samariæ quidem ad literam, fideliũ verò & ſanctorum myſticè, præſertim per reſurrectionem & gloriam cœleſtem.

Anagog. reſurgẽtium ad gloriam.

Ll 2 CAPVT

Digitized by Google

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Recenſet oppreſſiones pauperum, aliáſque iniurias proximis illatas ab Iſraëlitis: ideoque eis captiuitatem comminatur, non ex odio, ſed ex amore & compaſſione. Vnde verſ. 11. Vtinam, *ait,* non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potiùs loquerer. *Quocirca verſ.* 12. *triſtibus læta ſubiungens, promittit Chriſtum, qui eos è captiuitate in vnum Eccleſiæ ouile, quaſi paſtor colligat.*

Hæc ſpectare tam ad duas, quàm ad decem tribus, probatur.

Theodor. putat Prophetam hîc vaticinari duabus tantùm tribubus; Rupertus verò, Vatabl. & à Caſtro, decem dumtaxat. Verius eſt eum primò decem, deinde duabus tribubus hæc edicere, vti cenſet Arias. Probatur Primò, quia caput hoc ſimile eſt priori, & ab eo continuo filo deducitur, connectitur & pendet. Ergo ſicut ibi primò egit contra decem, deinde conſequenter vel comitanter contra duas tribus; ita agit & hîc. Secundò, quia verſ. 12. *& cap.* 3. 1. *alloquitur tam Iacob, quàm Iſraël. Ergo ſicut cap.* 1. *verſ.* 5. *per* Iacob *intellexit decem tribus, per* Iſraël *duas, ita & hîc. Tertiò, quia verſ.* 12. *ait Chriſtum congregaturum in ſuum ouile tam Iacob, quàm Iſraël. Atqui Chriſtus congregauit tam decem tribus, quàm duas: ergo. Quartò, quia non tantùm hîc agi de decem tribubus, ſed & de duabus, patet clarè cap.* 3. 10. *vbi ait.* Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate. *Et verſ.* 12. Propter hoc cauſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit.

A

Verſ. 1.] Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra Deum eſt manus eorum.

Verſ. 2.] Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur virum, & domum eius; virum, & hereditatem eius.

Verſ. 3.] Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito ſuper familiam iſtam malum: vnde non auferetis colla veſtra, & non ambulabitis ſuperbi, quoniam tempus peſſimum eſt.

Verſ. 4.] In die illa ſumetur ſuper vos parabola, & cantabitur canticum cum ſuauitate, dicentium: Depopulatione vaſtati ſumus: pars populi mei commutata eſt: quomodo recedet à me, cùm reuertatur, qui regiones noſtras diuidat?

Verſ. 5.] Propter hoc non erit tibi mittens funiculum ſortis in cœtu Domini.

Verſ. 6.] Ne loquamini loquentes: Non ſtillabit ſuper iſtos, non comprehendet confuſio.

Verſ. 7.] Dicit domus Iacob: Numquid abbreuiatus eſt ſpiritus Domini, aut tales ſunt cogitationes eius? Nónne verba mea bona ſunt cum eo, qui rectè graditur?

Verſ. 8.] Et econtrario populus meus in aduerſarium conſurrexit: deſuper tunica pallium ſuſtuliſtis: & eos, qui tranſibant ſimpliciter, conuertiſtis in bellum.

Verſ. 9.] Mulieres populi mei eieciſtis de domo deliciarum ſuarum: à paruulis earum tuliſtis laudem meam in perpetuum.

Verſ. 10.] Surgite, & ite, quia non habetis hîc requiem: propter immunditiam eius corrumpetur putredine peſſima.

B

V*Æ qui cogitatis inutile.*] Hebr. און *auen*, id eſt, *vanitatem*, vel *iniquitatem*. ita Pagnin. & Vatabl. Chald. *rapinam*; Syrus, *fraudem*; Arabicus, *ignorantiam*, inſipientiam. Agit enim de iniuriis proximo illatis. Sicut enim cap. 1. deſcripſit peccata Iſraël in Deum, ita hîc eiuſdem ſcelera in proximum commiſſa recenſet. Eſt Liprote ſiue Imminutio, figura Rhetorica, qua modeſtiæ causâ minus dicitur, & maius intelligitur; vt cùm ait Poëta: *Quem nō virutis egentem* (id eſt, quem virture pollentem & abundantem) *abſtulit atra dies.* Sic idola in Scriptura vocantur vana, quia in ſe vana falsáque ſunt numina; at non vanam, ſed veram afferunt noxam: puta culpam & Vers. 1.

C

pœnam. Septuag. pro הוי *hoi*, id eſt, væ, aliis punctis, & per metatheſin literæ *vau* cum *iod*, legerunt היו *hain*, id eſt, *facti ſunt cogitantes labores*, id eſt, peccata & ſcelera: peccatum enim parit laborem & dolorem tam præſentem, quàm futurum.

Et operamini malum in cubilibus veſtris. q. d. Noctu in lectis excogitatis & machinamini ſcelera, putà fraudes & oppreſſiones pauperum, quæ ſummo manè auidè & feſtinanter expletis. Hoc eſt enim quod ſequitur: *in luce matutina faciunt illud.*] *Faciunt*, id eſt, facitis. Eſt enallage perſonæ: ſed ait *faciunt*, quaſi ob rei indigni

Digitized by Google

indignitatem auertens faciem & ſermonem ab eis: vnde de eis quaſi alienis & hoſtibus, in tertia perſona loquitur.

Quoniam contra Deum eſt manus eorum.] *Manus*, id eſt, conſilium, machinatio, operatio, & executio quæ fit manu. Nota. Hebr. אל *el* ſignificat fortitudinem, & inde Deum; quia ipſe eſt fortiſſimus. Vnde ex Hebræo ſic verti poteſt, *quoniam ad fortitudinem manus eorum*, id eſt, quia manus eorum ſunt fortes, ſiue *quia viribus pollent*, vt vertit Tigurina; atque *quia facultas in manibus eorum ad opprimendum*, vt vertit Pagnin. Sic & Chald. Clarius & Arias. q. d. Machinantur iniurias proximis, eáſque reipſa inferunt; quia ſunt potentes, nec quis valet eis reſiſtere. Vnde S. Hieron. *Non conſideratis*, ait, *quod aduerſus Dominum fortis eſt manus veſtra*? Tertiò, Septuag. totum hũc locum ſic transferunt, *facti ſunt cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus ſuis, & ſimul cum die* (mox vt dies illuceſcebat) *conſummabant ea, quia non leuauerunt ad Dominum manus ſuas.*

Mor. quanta ſit vis orationis facta, vel neglecta.

Vbi Nota, quanta ſit vis orationis, & quanta mala ex eius omiſſione & neglectu ſequantur. Hi enim Iſraëlitæ omnes fraudes & rapinas machinabantur & perficiebant, eò quòd non leuarent manus ſuas ad Dominum, vt vertunt Septuag. ſi enim eas leuaſſent, partim recordatione Dei & iudiciorum eius deterriti, à ſcelerum molitione deſtitiſſent; partim Deus ab eis inuocatus, gratiâ ſuâ eos præueniſſet, qua eos auocaſſet à malo, & incitaſſet ad bonum. Idem reipſa experimur in magnis peccatoribus; ſcilicet eos obliuiſci orationis & Dei, vti de ſenibus illis Suſannæ pudicitiæ inſidiantibus dicitur Daniel. 13. 9. *Euerterunt ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos ſuos, vt non viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum.* Et Pſaltes pſalm. 13. cùm verſ. 1. dixiſſet de impiis: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis*, &c. *Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum*, &c. *Contritio & infelicitas in viis eorum*, &c. Cauſam horum omnium malorum & ſcelerum ſubdit verſ. 5. dicens. *Dominum non inuocauerunt.* Ex aduerſo ipſe Pſaltes iugiter orat Deum, vt ab eo in ſuis cogitationibus & operibus dirigatur, ne in aliquod peccatum labatur. *Perfice*, inquit, *greſſus meos, vt non moueantur veſtigia mea*, pſalm. 16. 5. *Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus ſaluator meus*, pſalm. 24. 4. *Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in ſemitam rectam, propter inimicos meos*, pſal. 26. 11. Idipſum facit ſæpè alibi, & toto pſal. 118. qui eſt de cuſtodia legis Dei. Et S. Paulus 2. Corinth. 13. 7. *Oramus*, ait, *Deum, vt nihil mali faciatis.* Scribit Caſſianus collat. 10. c. 9. ſeruos Dei in initio cuiuſque operis ſolere implorare opem Dei, vt illud rectè, ſine peccato, & cum virtute obeant, ac dicere: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina*; prout Eccleſia orat initio Horarum ſingularum; quæ & ad Primam initio diei ita precatur: *Domine Deus omnipotens, qui ad principium huius diei nos peruenire feciſti, tua nos hodie ſalua virtute, vt in hac die ad nullum declinemus peccatum, ſed ſemper ad tuam iuſtitiam faciendam noſtra procedant eloquia, dirigantur cogitationes & opera.* Experientia docuit, Confeſſores pro fide Chriſti captos à tyrannis, in ea fortes perſtitiſſe, factóſque Martyres, quotquot iugi orationi ſe dediderunt: cecidiſſe verò eos, qui orare, & Dei

A opem inuocare neglexerunt. Idem vidimus & videmus in aliis tentationibus quibuſlibet. Idem experimur in nobis ipſis. Huius rei ſymbolo legitur in libris Machab. quòd Iudas Machabæus, qui tot támque nobiles victorias de Antiocho obtinuit, ſemper ante ſingula prælia feruentes ad Deum preces fuderit, excepto vltimo in quo confoſſus occubuit, quia tunc oraſſe non legitur. Quotidie ergo oremus cum S. Ambroſio & S. Auguſtino in hymno, *Te Deum laudamus: Dignare Domine die iſto ſine peccato nos cuſtodire.*

Rapuerunt domos.] Concupierunt domos æquè ac agros proximi, eáſque rapuerunt vi vel fraude, vt concupiſcentiam ſuam explerent. Vers. 2.

B *Et calumniabantur virum.*] Per calumniam opprimebant, accuſantes eum falsò, vt ei bona, vel etiam vitam eriperent: hoc enim eſt hebr. עשק *aſac.* Vnde Tigurina vertit, *vim inferunt cuique*; Pagnin. *oppreſſerunt virum*; Septuag. *diripuerunt virum.*

Et non ambulabitis ſuperbi.] Chald. & Septuag. *erecti.* q. d. Deprimam erectam & ſuperbam eorum ceruicem, reddam eos humiles & deiectos, vt colla tumida ſubmittant, ceruices altas inclinent. Vers. 3.

Quoniam tempus peſſimum, id eſt, maximè calamitoſum, *eſt.*] Id eſt, erit. q. d. Inducam eis maximas clades, quæ ceruices eorum ſuperbas contundant & frangant. Sic dicitur Matth. 6. 34. *Sufficit diei malitia*, id eſt, afflictio & calamitas, *ſua.* Sic

C ex aduerſo Hebræi vocant *bonum*, id quod proſperum eſt & iucundum: vt, *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum*, pſalm. 132. verſ. 1. Ad hunc Michææ locum alluſit Apoſtolus Epheſ. 5. 16. dicens: *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

In die illa ſumetur ſuper vos parabola.] Putà nænia, id eſt, lamentum funebre, & carmen lugubre, vulgò & paſſim cantandum. ſic parabola vel lamentum vocatur nænia excidij Babylonis, Iſa. 14. 4. & Tyri, Ezech. 27. 2. & Ægypti, Ezech. 32. 2. Ratio eſt, quia vti parabolæ, ita & næniæ adhiberi ſolent ſimilitudines, gnomæ, metaphoræ, ſimiléſque figuræ & ſchemata, quæ in carmine adhibentur. Adhæc ſunt res tritæ, quæ vulgò in omnium Vers. 4.

D ore verſantur. hæ enim Hebræis vocantur parabolæ, vel prouerbia.

Et cantabitur canticum cum ſuauitate.] Hebr. *& lamentabitur lamentum lamenti*, id eſt, lamentum ſummum, ſiue maximè lugubre. ita Pagnin. Vatab. & alij. Dices, Cur ergo Noſter & Septuag. vertunt, *canticum cum ſuauitate*; & Arias, *lamentum cum ſolamine*? Reſp. quia quando Hebræi idem nomen iterant in genitiuo, ſignificant quid in eo genere eximium, pulcherrimum & ſummum, vt, Rex regum, id eſt, ſummus rex: Canticum canticorum, id eſt, canticum pulcherrimum. Sic hîc lamentum lamenti, eſt eximium & pulcherrimum lamentum: præſertim quia omnis

E cantus, etiamſi lugubris & lamentabilis, hoc ipſo quo cantus ſuauis eſt, auréſque & mentem delectat: quinimò non tantùm melancholici, ſed & viri pij compunctioni dediti, magis delectantur carmine & muſica funebri, quàm feſtiua & exultante. Hac de cauſa veteres in funere adhibebant lamentatores & lamentatrices, canentes tibiis, vt tibiarum ſono & voce, licet lugubri, lenirent dolorem parentum & cognatorum; qui proinde ita voces ſuas frangebant & flectebant, vt modulatione ſua lenirent mœrorem. Ita & hoc

Digitized by Google

lamento inſigni lenitur mœror Hieroſolymæ vaſtatæ, eique licet mœrenti, ſuauitatem aliquam præfica ingerit, eámque conſolatione tali loco congrua demulcet.

Aliter Ribera: Hebr. inquit, נִהְיָה *nihia*, id eſt, lamenti vel lamentationis, à rad. נהה *naha*, id eſt, lamentatus eſt, deduci poteſt à rad. הוה *haua*, quod ſignificat frangere, conterere. q. d. Frangetur, id eſt, fracta, inciſa & molli voce, hoc eſt cum ſuauitate, canetur hoc lamentum. Melùs *nihia* deducas ab היה *haia*, id eſt, fuit: vt *nihia* idem ſit quod factum, completum, concinnum, elegans, ideóque demulcens, delectans & ſuaue.

Aliter Remig. Albert. Lyran. & Hugo. Cenſent enim hoc lamentum aſſumendum non ab ipſis Iſraëlitis, ſed ab eorum hoſtibus Aſſyriis, qui imitantes & replicantes hoc Iſraëlitarum lamentum, canent per irriſionem cum ſuauitate idipſum, quod Iſraëlitæ canent cum luctu. Verùm alij ſimpliciùs cenſent Prophetam hoc lamentum aſſignare non Aſſyriis, ſed ipſis Iſraëlilitis vaſtatis; putà canendum ab eorum præficis & lamentatoribus publicis, qui lamentis præerant, ad publicum ciuium in tanta clade ſolamen. Hoc enim ſignificant ipſa verba lamenti, quæ ſunt primæ perſonæ: *Depopulatione vaſtati ſumus.*

Depopulatione vaſtati ſumus; Hebr. *vaſtando vaſtati ſumus*, id eſt, vt Pagnin. *penitus vaſtati ſumus, pars populi mei commutata eſt.*] Sunt verba Synagogæ, putà Samariæ & Hieroſolymæ. q. d. Pars populi Iſraëlitici tranſlata eſt à Salmanaſar in Aſſyriam, æquè ac pars populi Iudaici tranſlata eſt à Nabuchodonoſor in Babylonem. Secundò, *pars*, id eſt, ſors & hereditas populi mei, putà agri Samariæ, ab Iſraëlitis tranſlati ſunt ad Cuthæos & Aſſyrios, æquè ac agri Iudææ occupati ſunt à Chaldæis. 4. Reg. 17. & c. 25.

Quomodo recedet à me, cùm reuertatur qui regiones noſtras diuidat?] q. d. Perſuadebant nobis pſeudoprophetæ & adulatores, noſque credebamus, quòd, cùm Salmanaſar populatus eſſet agros Samariæ paucis abductis, noſque illi promitteremus tributum, ampliùs ad nos non rediret, forétque nobis pax: ſed ecce redit, & obſidet Samariam, eámque capit, omnéſque Iſraëlitas abducit, ac in eorum locum ex Aſſyria in Samariam adducit Cuthæos, qui agros eorum poſſideant, quaſi incolæ perpetui futuri, vt nulla nobis ad noſtra redeundi ſuperſit ſpes. Idem dicunt Iudæi de Nabuchodonoſor: ſperabamus eum occiſo Ioakim, & capto Ioachin, indictóque nobis tributo, non rediturum, ſed ecce redit, capit Ieruſalem, excæcat Sedeciam, filios eius obtruncat, ciues omnes abducit, agros noſtros alienis diſtribuit: nihil ergo ſpei nobis ſupereſt. Huc accedit expoſitio S. Hieron. Remigij, Haymonis, & aliorum, qui hæc de Sennacherib exponunt q. d. Cùm Sennacherib recederet ab obſidione Ieruſalem, vt occurreret Tharacæ regi Æthiopum, nos Iudæi ſperabamus eum ampliùs non rediturum; ſed ecce redit, Ieruſalẽ obſidet, agróſque noſtros ſuis diuidit.

Paulò aliter vertit Pagnin. *quomodo*, inquit, *remouit à nobis quos ſperabamus nobis reſtitui? agros noſtros hoſtis diuiſit ſibi*; & Vatabl. *quomodo abſtulit à me, cùm reſtituturus videretur* (nobis) *agros noſtros? diuiſit*, ſupple noſtros agros aliis. q. d. Fallimur ſpe noſtra, ſperabamus agros noſtros no-

A bis reſtituendos, & ecce in eos hoſtes noſtri poſſeſſores inducuntur.

Propter hoc non erit tibi.] Verba ſunt Prophetæ ad Samariam, vel potiùs Samariæ & Iudææ ad ſeipſam. Sic enim lugentes ex patho ſeipſos ſubinde quaſi alienos alloquuntur. q. d. Poſthac terram tuam, ô Samaria & Iudæa, inter tuos ciues funiculo non diuides, vti antea facere ſolebas: quia ſcilicet priuaberis omni tua poſſeſſione; hoc eſt, poſthac ego Samaria & Iudæa meis filiis terram non diuidam, quia ea omnino priuabor. Hîc finitur lamentum & nænia. Vers. 5.

Ne loquamini loquentes, &c.] Hebr. *ne ſtilletis ſtillabunt*, quod Vatabl. ſic vertit, *ne ſtilletis his qui ſtillare ſolent*, id eſt, Prophetis, propterea *non ſtillabunt* poſthac *iſtis*: ſicque exponit, Dicere ſolent Prophetis: Ne loquamini, hoc eſt, nolite prophetare & vaticinari nobis. q. d. Vos veris Prophetis ſilentium imponitis, & propterea priuabimini Prophetis & prophetia. Verùm meliùs Noſter, Symmac. & alij veteres vertunt, *ne ſtilletis ſtillantes*, vel ſtillando. Nam futurum Hebræi ſubinde vſurpant pro participio, vt Oſee 12. 11. Hebr. eſt, *ſi Galaad idolum, ergo fruſtra fuerunt in Galgal bobus immolauerunt*, id eſt, immolantes, vt vertit Noſter & alij. Et c. 13. 3. *Immolate homines, vitulos adorabunt*, id eſt, adorantes, vt vertunt Septuag. Noſter & alij. Iam per *ſtillare* Septuag. intelligunt plorare & lachrymari. oculorum enim ſtillæ ſunt lachrymæ. Vnde vertunt, *ne lachrymemini lachrymas.* Verùm apud Hebræos, præſertim Prophetas, *ſtillare* idem eſt quod loqui, prophetare, concionari; vti ſæpè monui. Nam vt ait S. Hieron. *eloquium ab eo quòd fluat, & ad aures perueniat audientium in ſimilitudinem pluuiæ deſcendentis, ſtillationem vocat*; præſertim quia graue eſt, minax & oneroſum: ſtillæ enim cum pondere, impetu, nimbo & grandine ſæpè decidunt. S. Hieron. Remig. & alij cenſent hæc eſſe verba Prophetæ ad populum, q. d. Nolite dicere ô Iudæi, id quod ſoletis: Prophetæ prædicũt & comminantur nobis mala, at nos eis non credimus: non enim ſtillabit, id eſt, non ruet, ſuper nos calamitas iſta. Vers. 6.

B

C

D Verùm, quia non ait: *Non ſtillabit* ſuper nos, ſed *ſuper iſtos*, hinc alij probabiliùs cenſent eſſe verba alterius Prophetæ, vel viri ſapientis ad Michæam, ſimiléſque Prophetas. q. d. Nolite, ô Michæa, ô Amos, ô Ioël, &c. prophetare Iſraëlitis, quia ipſi non credunt: vnde veſtrum eloquium non ſtillabit ſuper iſtos, id eſt, non inſtillabit illis pia monita: non enim *comprehendet* illos confuſio, dolor aut pœnitentia. q. d. Sunt obſtinati & incorrigibiles. Quocirca Chald. vertit, *ne prophetetis prophetiam, neque doceatis populum iſtum: nam non admittunt confuſionem.* q. d. Fruſtra eos monetis; nam perfricuerunt frontem, & in ſuis ſceleribus ſunt impudentes. Vnde ſequitur.

E *Dicit domus Iacob.* Pro *dicit* Hebr. eſt הֶאָמוּר *heamur*, id eſt, *hoc eſt dictum domus Iacob*: *he* enim demonſtratiuum ſignificat *hoc.* ita Noſter. Nam dum Prophetæ eis exitium minantur, obſtrepunt dicúntque: *Nunquid abbreuiatus eſt ſpiritus Domini?* q. d. Numquid arctatus & anguſtiatus (hoc enim ſignificat Hebr. קָצַר *katſar*) eſt ſpiritus miſericordiæ Dei, vt nos qui ſumus populus eius, perdere velit? numquid *tales ſunt cogitationes eius.*] Quales enunciant nobis Prophetæ, triſtes ſcilicet & exitiales, & non potiùs benignæ & pacificæ? iuxta illud quod ipſe ait per Ieremiã c. 29. Vers. 7.

11. Co

Digitized by Google

11. *Cogito ſuper vos*, ait Dominus, *cogitationes pacis*, *& non afflictionis*. ita S.Hier. Haymo, Remig. & alij.

Secundò, alij *he* in *heamur*, accipiunt non vt demonſtratiuum, ſed vt interrogatiuum vel admiratiuum. Vnde vertunt, *ô dicta domus Iacob!* ita Pagnin. vel, *annon dictum eſt à domo Iacob?* ita Tigurina. q.d. Itáne ô Iacobitæ, id eſt, Iſraëlitæ, dicitis Prophetis, Ne ſtilletis, id eſt, propheteris nobis mala, vti præceſſit. *Annon abbreuiatus eſt ſpiritus Domini?* q. d. Etiamſi illis Prophetis claudatis ora, & ſilentium imponatis, annon poſſum alios acriores eorum loco ſuſcitare & ſubmittere, qui duriora nuncient? *Annon hæc ſunt opera eius?* q. d. Nónne hæc oracula minacia non ſunt Prophetarum, ſed ipſius ſpiritus Domini, qui per os eorum loquitur? q.d. Contenditis & pugnatis ô Iſraëlitæ, non contra Prophetas, ſed contra Deum, nouam gigantomachiam contra Deum inſtitititis. videte ergo, ne vt gigantes à Deó fulmine adigamini in abyſſum, durum enim eſt vobis contra ſtimulum calcitrare. ita Vatabl. Verùm prior ſenſus eſt genuinus. Nam τὸ *dicit domus Iacob*, non ad præcedentia, ſed ad ſequentia ſpectat. Quæ ergo ſequuntur: *Numquid abbreuiatus eſt ſpiritus Domini?* ſunt verba non Dei, ſed populi Iſraël, cui reſpondet Deus dicens.

B

Nónne verba mea bona ſunt cum eo, qui rectè graditur?] Sunt verba & reſponſio Dei. Nota *bona*, id eſt, benigna, clementia, iucunda. Sic dicitur pſal. 7.21. *Quàm bonus Iſraël Deus, his qui recto ſunt corde! bonus*, id eſt eſt, ſuauis & beneficus. & Michææ 7.4. *Qui optimus*, id eſt, benigniſſimus & manſuetiſſimus *in eis eſt, quaſi paliurus, & qui rectus*, id eſt, placens, gratus, iucundus, placidus) *quaſi ſpina de ſepe*. Iſraëlitæ Prophetis minantibus Dei vindictam obſtrepebant & obiiciebant Dei clementiam & bonitatem erga populum ſuum. Hiſce reſpondet hic Deus, ſe bonum & clementem eſſe, ſed bonis & rectis; malum verò & rigidum malis & impiis, quales erant Iſraëlitæ. q.d. Vos à me & Prophetis expoſcitis verba bona, id eſt, oracula fauſta & læta: ſed reſpondeo, hæc à me dari bonis, mihique obedientibus. his enim ea ex promiſſo meo debentur. Vos autem praui eſtis, mihíque rebelles; ergo nonniſi oracula rebellibus digna, putà triſtia & minacia, à me expectate. Vnde ſubdit.

VERS. 8. *Et econtrario populus meus in aduerſarium conſurrexit.*] Pro *econtrario* Hebr. eſt אֶתְמוּל *etmul*, quod primò ſignificat, *heri*, *paulò antè*. Vnde Septuag. Symmach. Pagnin. Vatabl. Clarius & alij vertunt, *heri*, vel *ante vnum diem*, id eſt, paulò antè, iam recenter, *populus meus hoſtis in morem inſurrexit*, tum contra me, meámque legem, tum contra proximum. Vnde Pagnin. vertit, *quaſi inimicus alter contra alterum ſtetit*, ſcilicet eum tunica & pallio ſpolians, vt ſequitur. q. d. Qui heri erat populus meus, hodie mihi rebellis, contra me æquè ac contra proximum ſuum conſurgit. ita Vatabl.

Secundò, *etmul* poteſt eſſe conflatum ex *et*, id eſt, *ex*, & מוּל *mul*, id eſt, *contra*, q. d. E contrà, ex aduerſo; vt ſit ſenſus, q.d. Ego bonus ſum bonis, & rectis, mihíque conſentientibus: vos verò Iſraëlitæ, non eſtis tales: ſed contra me & proximos veſtros quaſi hoſtes conſurgitis. Quid mirum ergo ſi vos mali malum, id eſt, maleficum, me, non bonum & beneficum experiamini? ita

A S.Hier. Remig. Hugo, & alij. Quocirca Septuag. vertunt, *& antea populus meus in inimicitiâ reſtitit contra pacem ſuam.* Pax enim omne bonum ſignificat & complectitur.

In aduerſarium conſurrexit.] S.Hieron. *tyrannica aduerſum me arma corripuit.* Idololatræ ergo & peccatores ſunt tyranni & rebelles qui contra Deum pugnant.

Deſuper tunica pallium ſuſtuliſtis.] Primò, Chald. aliter hæc accipit, ſcilicet vt ſignificent non culpam, ſed pœnam Iſraëlis. Sic enim totum hunc locum vertit, *ob ſcelera hoſti traditi ſunt, è regione eorum populi ſtantes poſſident eos: pecuniam eorum pretioſam ab eis tollunt, tranſeuntes per terram eorum confidenter conuertuntur in eos, velut bello confractos.* Secundò, Arias, q. d. Heri populus meus mihi fidelis & obediens, in hoſtes ſuos potens inſurrexit, eoſque protriuit: at nunc, cùm à me ad idola & ſcelera deſciuit, mea ope & robore deſtitutus, factus eſt ignauiſſimus, timidiſſimus & imbecillimus; adeò vt, ſi proſpiciat veſtem è regione, quam viator quiſpiam baculo (vt fit) ſuſpenſam ferat, ex vano hoſtium metu militare id ſignum eſſe putans, trepidè fugiat, etiam abiecto pallio, vt celeriùs fugam capeſſat. Verùm planus eſt ſenſus quem reddidit Noſter. q.d. Vos ô Iſraëlitæ, adeò rapinis fuiſtis addicti, vt obuio viatori raperetis pallium, id eſt, extimam veſtem, cùm intimam tunicam corpori eius nimis aſtrictam rapere non poſſetis: itáque coëgiſtis eum publicè ſeminudum, vt ruſticanum hominem indecorè incedere. Idcirco ſpoliabunt & nudabunt vos Aſſyrij, tum quia vos ſpoliaſtis alios: tum quia opes veſtræ non ſunt veſtræ, ſed prædæ & rapinæ pauperum. A vobis ergo quaſi iniuſtis poſſeſſoribus, auolabunt ad Aſſyrios.

C

Tropol. S. Hieron. hæc refert ad eos qui ſimplices peruertũt, eóſque Dei gratia & virtutibus deſpoliant, pelliciendo eos in hereſim, libidinem, furtum, &c.

Et eos qui tranſibant ſimpliciter, innoxiè, & conſequenter fidentes, & nihil mali timentes, vt habent Hebræa: hos, inquam, *conuertiſtis in bellum.*] id eſt, bello & rapina appetiſtis, quaſi hoſtes inuaſiſtis, pugnis contudiſtis, contumeliis vexaſtis, veſtibus rebúſque ſuis ſpoliaſtis, quaſi prædones & graſſatores viarum publicarum.

D

Mulieres populi mei eieciſtis de domo deliciarum ſuarum.] Primò, q.d. Occidiſtis, vel expuliſtis, vel in carcerem truſiſtis maritos populi mei, id eſt, plebeiorum & pauperum: nec hoc contenti, vxores eorum expuliſtis ſuis ædibus, in quibus cum maritis in amore, pace & ſuauitate coniugali, quaſi in domo deliciarum viuebant, vt ædes earum & prædia occuparetis. ita Lyran. Arias & Vatabl. Porrò pauperes vocat *populum* ſuum, quia, vt ait Pſaltes pſalm. 9. 35. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Et Chriſtus Matth. 25.40. *Quamdiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* Sic Achab occiſo Naboth, inuaſit vineam Naboth, ex eáque vxorem eius iam viduam exturbauit, 3. Reg. 21.16. VERS. 9.

E

Aliter S.Hieron. q.d. Veſtris ſceleribus cauſa fuiſtis, cur matronæ honeſtæ & diuites domibus ſuis, in quibus delicatè viuebant, extractæ, ab Aſſyriis ducerentur in captiuitatem. Aliter & Vatabl. q.d. Sollicitando vxores ad adulterium, vel de eo illas calumniando, aut ſuſpectas faciendo, concitaſtis maritos, vt eas quaſi adulteras domo expellerent, itáque à paruulis earum abſtuliſtis

Digitized by Google

laudem, id eſt, decus & gloriam: quia feciſtis vt filij earum eſſent viles & abiecti, aut nothi & ſpurij: coëgiſtis enim illas à maritis expulſas, alias domos & viros adire; hoc eſt, vt verbo dicam, coëgiſtis illas adulterari. Nota. Pro *tuliſtis laudem meam in perpetuum*, S. Gregorius Nazianz. orat. 7. ex Septuag. (qui pro הֲדָרִי *hadarai* legerunt הָרֵי *hare*, id eſt, montes) legit, *appropinquate montibus æternis*; ſicque explicat, lubet, inquit, vt paſtores gregem ad montes & edita loca impellant, vt ſcilicet fidelibus oſtendant viam arduæ virtutis & perfectionis. Vnde Syrus vertit, *& à paruulis eorum accipietis gloriam in ſæculum*; Arabicus, *induentur gloria in æternum*.

A paruulis earum tuliſtis laudem meam in perpetuum.] Laudaſſent enim me paruuli, ſi à parentibus in coniugali amore honeſtè fuiſſent educati, eorúmque heredes effecti. At à vobis & parentibus orbati, & bonis ſpoliati, gemunt, fremunt, vobis maledicunt, clamántque vindictam in cœlum. ita Albert. & Arias. Secundò, tuliſtis ab eis meam laudem, tum quia eos à matribus auulſos, honeſta piáque educatione priuaſtis, & in idololatria veſtra educaſtis; tum quia eos ad paupertatem adegiſtis, ob quam ad omnia ſcelera, veſtrámque voluntatem & libidinem eos inflexiſtis. Tertiò, *laudem*, id eſt, gloriam; & Tigurina, honorem. q. d. Feciſtis eos mihi & ſibi viles & inglorios, ſeparando eos à parentibus, & matres à patribus: bona enim matrimonij quibus Deus glorificatur, olim erant duo, ſcilicet proles & fides cõiugalis; nunc in lege noua ſunt tria, ſcilicet proles, fides & Sacramentum. Vos hæc omnia hac ſeparatione euertiſtis: euertiſtis ergo omnem meam in matrimonio gloriam, præſertim quia ſpoliando filios bonis paternis, feciſtis ne ipſi matrimonium inire, & ſtirpem paternam propagare poſſent. Hæc enim fuiſſet mea, æquè ac ipſorum laus & gloria. vnde Chald. vertit, *ab ipſis filios tollentes, tranſlata eſt gloria eorum, quam dixerunt in æternum permanſuram.*

Vers. 10. *Surgite & ite.* q. d. Ob has rapinas & ſcelera veſtra, ô Iſraëlitæ, abite in captiuitatem Aſſyriacam, & vos ô Iudæi in Babylonicam: *quia non habetis hic requiem.* q. d. Vos inquieti & turbulenti terram hanc, id eſt, terræ incolas, vexatis; hinc pariter non habebitis in ea quietem, ſed Aſſyrius vexabit vos, & abducet: *propter immunditiam eius*, ſcilicet terræ, qua vos eam polluiſtis, *corrumpetur putredine peſſima.*] Id eſt, ſanguine & tabe cadauerum veſtrorum inficietur, & vaſtitate extrema vaſtabitur. q. d. Quia vos terram hanc veſtris ſordibus & ſceleribus fœdaſtis, hinc illa euomet vos, tradétque vos mactandos Aſſyriis, vt veſtro ſanguine imbuta, per iuſtam vindictam quaſi eluat ſordes, quibus illam contaminaſtis, eique quaſi vim intuliſtis. Terra enim hæc ſancta non poteſt ſuſtinere vos tam pollutos & inultos. Vnde Pagnin. vertit, *ſurgite & ite, quia non eſt hæc ciuitas requies: & quia eſt immunda, corrumpet eam, & corruptione valde forti*; & Chald. *ſurgite & migrate, ſiquidem non eſt hæc terra domus requies impijs, vt eam polluatis, perditè agitis, vt eam efficiatis immundam, contra eam conſociamini.* Hebr. enim חָבַל *chabal*, ſignificat & corrumpi, & colligari, indéque conſociari. Vnde & Tigurina pro *corruptione valde forti*, vertit, *& funis nimium intentus:* חֶבֶל *chebel* enim eſt funis, quo res colligamus & conſociamus.

A *Verſ. 11.*] Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potiùs loquerer: ſtillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit ſuper quem ſtillatur populus iſte.

Verſ. 12.] Congregatione congregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Iſraël, pariter ponam illum quaſi gregem in ouili, quaſi pecus in medio caularum, tumultuabuntur à multitudine hominum.

B *Verſ. 13.*] Aſcendet enim pandens iter ante eos: diuident, & tranſibunt portam, & ingredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.

Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer.] Ex Hebræo variè verti poteſt. Primò Tigurina, *ſi vir eſſem ſpiritum* (ventum, vanitatem) *ſequens, & mendacium concinnans, prophetarémque tibi de vino & ſicera, Propheta eſſem pro hoc populo.* q. d. Si loquerer placentia & voluptuaria de indulgendo genio, ventri & veneri, vti fecit Lutherus eiúſque aſſeclæ, eſſem Propheta gratus huic populo. Huc accedit Chald. *pro eo quòd aberrarunt poſt pſeudophetas, qui eis ſpiritu mendaci prophetabant, quique illos vino & ebrietati aſſueſaciebant, erit profectò ſicut didicerunt poſt pſeudoprophetas aberrare, ſic exulabit in terram mendaciorum populus illius generationis.* Reſpicit ad verſ. 6. q. d. Populus iſte deliciis aſſuetus, odit veros Prophetas qui ſeuera edicunt: amat falſos, qui Epicuræa vaticinantur. quia ergo amat mendaces & mendacia, eat in Aſſyriam, quæ eſt terra mendaciorum, id eſt, idolorum & falſorum prophetarum, ibique mendaciis ſuis, vti chamæleon vento, ſe paſcat. — Vers. 11. — C

Secundò Pagnin. *ſi fuerit quiſpiam qui ambulet* D *per viam venti, & mendacium mentitus fuerit, dicendo, Stillabo tibi pro vino & ſichar.* q. d. Si quis ſurgat pſeudopropheta, qui non populi, ſed ſuum quærat lucrum; ſtillans, id eſt, docens, vt vinum & ſiceram pro mercede doctrinæ ſuæ conquirat; hic nimirum à populo iſto ſtolido acceptabitur & coletur vt Propheta.

Tertiò, & genuinè vertit Noſter, *vtinam non eſſem vir habens ſpiritum*, &c. q. d. Vtinam non haberem ſpiritum propheticum: vtinam, quæ prophetizo de clade & exitio Iſraëlis, non ſint prophetiæ à Deo reuelatæ; ſed mendacia mihi à vano timoris & puſillanimitatis ſpiritu metúque ſuggeſta. Sic vulgò dicimus, Vtinam decipiar, vtinam ſim falſus vates. Sic ait Lucanus: E

Dij facta ſecundent,
Et fibris ſit nulla fides; ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages.

Nota. Non optat Michæas formaliter mentiri; hoc enim optare, eſt peccatum; ſed materialiter tantùm, hoc eſt, optat dumtaxat vt mendacium, id eſt, falſum, ſit, ſeu vt reipſa non eueniat, id quod prædicit; ac conſequenter vt id quod prædicit, nõ prædicat ex ſpiritu Dei, ſed ex ſpiritu ſuo, putà humano vani timoris. Id dicit ex amore, quia optat ſuos ciues perdurare, & non excindi, nec perdi ab Aſſyriis; quod tamen ipſe ex Deo eis commi

comminabatur.ita S.Hieron.Remig.Haymo,Hugo & Lyran.Nota. Pro *vir habens ſpiritum*, Hebr. eſt, *vir vadens ſpiritu*, id eſt, qui agitur vertigine, qui non habet ſpiritum ſtabilem & certum; ſed vagum,mobilem,incertum, inconſtantem,vt modò verum videat, modò falſum, etiam circa vnum idémque:quo fit, vt quod aſſeruit, illicò reuocet & neget.q.d.Vtinam hac in re actus ſpiritu vago & erratico, vagarer,deciperer, & errarem, mihique liceret reuocare oraculum excidij Iſraëlis, quod edidi. Poſſet verti, *vtinam eſſem vir vadens vento*; vel, vt Pagnin.& Tigurin.*ambulans per viam venti*, id eſt, impulſus vento vanitatis, vaníque timoris, erroris & mendacij (ſic Flandri de iactabundo & mendace dicunt, Ventoſus eſt, ſpirat ventum) vt vano timore actus metuam,augurer & enunciem excidium Iſraëlis, quod re ipſa non eueniet. Sic enim melancholici, puſillanimes & timidi omnia triſtia de ſe & aliis ſuſpicantur & ominantur. Tales enim triſtes cogitationes,ſuſpiciones & metus parit humor melancholicus, frigidus & ater : ſicut ex aduerſo complexio ſanguinea,calida & ſpiritoſa parit cogitationes & ominationes bonas, lætas, animoſas, vti videre eſt in iis qui ſanguinei & Iouiales ſunt.

Stillabo tibi in vinum, & in ebrietatem.] Id eſt, in vinum inebriãs,eſt hendyadis.Senſus eſt, q.d. Vellem non habere ſpiritum prophetiæ, tibi ô Iſraël minacem & triſtem;ſed tamen eo vel inuitus corripior, cogórque verum ſtillare, id eſt, enunciare,ſcilicet imminentia tibi plurima mala, & clades acerbiſſimas, quæ inſtar vini te inebriabunt & implebunt vſque ad guttur. Alludit ad ſympoſiarcham,ſiue præfectum cõuiuij, qui cuique conuiuæ ſuum admetiebatur & miſcebat calicem, ſtillans in eum tantum vini & tantum aquæ, quantum eius ætati, complexioni & ſtomacho congruere videbat.q.d. Ego Michæas tibi ô Iſraël,ſum quaſi ſympoſiarcha,aut potiùs ſympoſiarchæ,id eſt,Dei, miniſter & pincerna. Paro ergo tibi calicem iræ & furoris, in eumque ſtillo vinum acre & merum, putà ſtrages & funera,vt eum tibi iuſſu Dei hauriendum & ebibendum propinem. Ecce hæc omnia vnico verbo complectitur Propheta, quia conciſus eſt, & plenus affectibus. Pathos ergo animi, eiuſque alternantes affectus, conciſè & hiulcè exprimit; vti ſolent facere vehementer dolentes,amãtes, vel iraſcentes, qui nunc ſperant,nunc deſperant;nunc blandiuntur, nunc minantur;nunc lugent, nunc rident; nunc verba incidunt, nunc ſupprimunt; nunc ex hoc in aliud, ſine ordine & connexione ſaliunt.

Et erit ſuper quem ſtillatur populus iſte.]q.d. In hunc populum Iſraëlis cadent hæ Dei meæque ſtillæ; putà hæ minarum prophetiæ. Iſraël eſt cui vinum hoc furoris ſtillo & inſtillo; ipſe eſt qui calicem hunc ſtillarum, id eſt,pœnarum,Dei exhauriet, eóque inebriabitur, vſque ad ſtuporem & amentiam.

Vers. 12. *Congregatione congregabo Iacob totum te.*] Variæ ſunt huius loci expoſitiones. Primò, Theodor. & Vatabl.vt hæc connectant præcedentibus, dicunt hîc exponi calicem & vinum iræ Dei, quod ſtillandum in Iſraëlitas, iam dixit: calicem enim hunc eſſe obſidionem & excidium Samariæ, & Hieroſolymæ. q. d. Efficiam vt cogente hoſte Aſſyrio & Chaldæo, quaſi oues congregemini in vrbes veſtras munitas, quas ille obſeſſu- A rus eſt: ibi præ multitudine, pauore & anguſtia tumultuabimini. Capient Aſſyrij Samariã, Chaldæi Ieruſalem: fugiet primus rex Sedecias, perrumpens murum horti regij,ſequentur eum ſui, ſed Dominus imminebit capiti eorum, vt eos tradat Chaldæis. Vide hiſtoriam 4.Reg.25. Imbellem ergo Iſraëlem comparat ouibus,vrbes obſeſſas caulis ouium,ſtrepitum obſeſſorum ſtrepitui ouium incluſarum : hoſtes opponuntur paſtoribus, hoſtes includunt Iſraëlem in vrbibus obſeſſis.Verùm obſtat quòd Prophetę verba non triſtia ſint, ſed læta, promittántque Iſraëlis è captiuitate liberationem,congregationem & inſtaurationem.

Secundò,meliùs alij hæc referũt ad Ezechiam B obſeſſum in Ieruſalem à Sennacherib.Tunc enim omnes Iudæi in vrbem confugerunt, & congregati ſunt quaſi oues magna trepidatione & tumultu; ſed angelus percutiẽs caſtra Sennacherib, aſcendit ante eos iter pandens : nam mox apertis portis Iudæi egreſſi ſunt, & ante eos Ezechias Deo duce, vt viderent ſtragem Aſſyriorum, eorúmque ſpolia diriperent, ac Deum gratiarum actione & laudibus celebrarent.

Tertiò, optimè hæc accipias de reditu Iudæorum è Babylone. Paulò antè enim prædixit excidium & captiuitatem eorum:nunc de more triſtibus læta ſubiungens,dicit ſe eos inde liberaturum. C q.d. Poſt 70. annos Iudæos quaſi oues in vnum collectas, reducam in ſuum ouile, putà in Iudæam, magno eorum concurſu,& conſequenter tumultu.Paſtor earum, dux, & quaſi rex Zorobabel pandet iter ante eos, ducétque eos per portam Babylonis in Ieruſalem : ac Dominus in capite omniũ quaſi ductor præibit. Verùm quia tunc ſoli Iudæi,non Iſraëlitæ,niſi perpauci ; rurſum non omnes Iudæi congregati ſunt, nec redierunt,ſed multi manſerunt in Babylone, & alij per varias regiones diſperſi vagabantur : inſuper quia Zorobabel non fuit rex, hinc inchoata & imperfecta dumtaxat fuit hæc Iſraëlis liberatio & congregatio.

D Quocirca cogimur dicere,hæc planè & plenè referenda eſſe ad Chriſtum. Licet enim alludat ad Zorobabel & Iudæos illius æui, eóſque obiter quaſi perſtringat,tamen mens & ſcopus Prophetæ vlteriùs porrigitur,altiùs aſſurgit, ac fertur in Chriſtum, per quem hæc prophetia perfectè adimpleta eſt : in Chriſtum enim oracula ſua terminare ſolent Prophetæ. Senſus ergo eſt, q. d. Ne nimis vos deiiciam tot minis & cladibus, quas vobis intento ô Iſraëlitæ, agite, ſperate quandoque meliora. Nam Deus poſt vindictam promet ſuam miſericordiam, voſque Babylone reducet, & congregabit per Zorobabel; ac multò magis vos, putà veros Iſraëlitas, non tantùm carne,ſed & fide ac ſpiritu,vt ait Apoſt. Rom. 9. E 8. congregabit per Chriſtum, qui Euangelium prædicãs, multos è vobis conuertet,ac quaſi oues in ſuam Eccleſiam congregabit; atque in fine mundi totum Iſraëlem,omneſque Iudæos magno concurſu, ſtrepitu & tumultu conuertet: tuncque ex Iudæis & Gentibus omnibus fiet vnum ouile, & vnus paſtor;putà vna Eccleſia, ſub vno paſtore Chriſto. ita S. Hieron. Remig. Rupert. Haymo,Hugo, Lyran.Clarius, Arias, Ribera & alij. Chriſtus enim quaſi dux & rex aſcendit, ante eos pandens iter, & aperiens portas tum carceris, tum vrbis : ex carcere enim nos educit, & inducit in vrbem,putà Eccleſiam, per baptiſmum & gra

Digitized by Google

& gratiam ſuam; ac ipſe Deus in capite omnium præcedens tam Chriſti, quàm agminis huius totius fuit choragus & ductor.

Anagog. Lyran. & veteres Hebræi apud Galatin. lib. 8. de Arcan. fidei c. 23. hæc referunt ad regreſſum Chriſti è limbo. Chriſtus enim reſurgens ſecum eduxit animas Patrum, quaſi gregem ſelectum, quæ in limbo quaſi oues in caula detinebantur. Ipſe ergo eis pandit iter, & aperuit ianuas mortis & inferni, cùm eas ad vitam & naturæ & gloriæ, in terram, & inde in cælum, gradiens ante eos quaſi triumphator, traduxit. Idem faciet omnibus electis in die iudicij, cùm è valle Ioſaphat eos quaſi anteſignanus ſecum ducet in cælum, quaſi in ouile Dei: vbi omnes magnis vocibus, inſtar turbæ magnæ glorioſè & canorè perſtrepentis & tumultuantis, Deum laudabunt in omnes æternitates, vti docet S. Ioan. Apoc. 7. 9. ita S. Hieron. Remig. & Haymo.

Ponam illum quaſi gregem in ouili.] Hebr. *in* בָּצְרָה *botſra*, quæ erat metropolis Idumææ, abundans ouibus. ita Pagnin. & Vatabl. Porrò *Boſra* hebr. id eſt, munita, idem eſt quod Græcum *ῥώμη*, & Latinum Valentia. Significat ergo Romam, inquit Arias, quæ primitus latinè vocata eſt *Valentia*, à valore & robore, vti teſtatur Solinus Polyhiſt. c. 2. quaſi prædicat Michæas, Romanam Eccleſiam fore commune ouile ouium Chriſti, putà fidelium, ac in ea ſedem fore Summi Paſtoris, ſcilicet Pontificis. Verùm Septuag. Chaldæus & Noſter aliis punctis legerunt בַּצָּרָה *battſara*, id eſt, *in tribulatione*, vt vertunt Septuag. vt ſciant fideles ſe vocatos eſſe ad ouile Chriſti, quaſi ad domum tribulationis & crucis. Meliùs Chald. & Noſter vertunt, *in ouili*: Hebr. enim צָרָה *tſara* ſignificat ſeptum arctum & anguſtum, in quo greges ouium denſantur & coarctantur. Vnde explicans ſubdit, *Quaſi pecus in medio caularum*. Nota. *caulas* vocat particulares Eccleſias, in quibus à *multitudine*, id eſt, ob nimiam multitudinem & turbam fidelium, ait fore ſtrepitum & tumultum. hic enim in multitudine ex copia naſci ſolet.

Aſcendet enim pandens iter ante eos, quia, vt ſequitur: *Tranſibit rex eorum coram eis*, ſcilicet quaſi anteſignanus & ductor. Pro *pandens* Hebr. eſt פֹּרֵץ *porets*, id eſt *fractor*, ita Pagn. & *perruptor*, ita Tigurina; qui ſc. portas ſeráſque carceris perrumpat, perfringat & aperiat, itáque incarceratis pandat iter ad egreſſum, qui ſuum hunc *porets*, id eſt primum perfractorem carceris, ſequentes, pariter eundem *diuident*, Hebr. פָּרְצוּ *poretſu*, id eſt perrumpent & perfringent, itáque *tranſibunt portam* carceris, *& ingredietur per eam*.] In Sion; puta in communem fidelium vrbem ac libertatem. vnde Hebr. eſt, *egredientur per eam*, & ita legunt Biblia Regia Latina. Alludit enim ad captiuitatem & carcerem Babylonicum. q. d. Zorobabel perfringet carcerem Babylonicum, voſque eum ſequentes pariter eundem perrumpetis, & ex eo læti exibitis in Sion: multò veriùs antitypus Zorobabel, id eſt Chriſtus, è captiuitate & carcere diaboli, infidelitatis & peccati vos liberans vi meritóque crucis ſuæ, eundem perfringet; voſque per gratiam eius corroborati & euocati eundem perfringetis, & gratulabundi exibitis in Sion ſpiritualem, id eſt in Eccleſiam, quæ eſt ciuitas libera, ſancta & felix Dei viuentis. Veriſſimè autem & pleniſſimè Chriſtus è terra primus aſcendet in cœlum, indéque mittet Spiritum S. qui fideles ſuos in cœlum vocet, dirigat

A & deducat: qua vocatione & ſpe excitati multi ad ipſum conuertentur, vt præceſſit: hinc conſequenter fideles patriarchæ in limbo, quaſi in carcere concluſi & detenti, à Chriſto viſitati & euocati, eo præeunte murum & portam limbi & inferorum perrumpentes, in Ieruſalem, ac deinde in cœlum euadent. Denique fideles & ſancti omnes in morte & reſurrectione Chriſto duce perrumpentes corporis & mortalitatis huius carcerem, in die iudicij cum Chriſto & poſt Chriſtum in cœlum aſcendent. Ipſe enim quaſi rex tranſibit & præibit ante eos, & Dominus Deus erit in capite eorum, id eſt, erit omnium primus, dux & princeps, omnéſque adiuuabit,
B robotabit & eleuabit, vt ſecum ad aſtra in cœlum empyreum conſcendant.

Mor. via in cœlum obſtructa vi perfringenda.

Moral. vox *porets*, id eſt effractor, ſignificat viam in Eccleſiam & cœlum eſſe clauſam, & multis ſeris & obſtaculis obſtructam, eaque aſcendenti eſſe perfringenda, iuxta illud Chriſti: *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, Matth. 11. 12. Et, *Non veni pacem mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem, & filiam aduerſus matrem ſuam*, &c. Matth. 10. 34. Et, *Si quis non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*, Lucæ 14. 26. Verùm Chriſtus primus effra-
C ctor, iter præit, ſternit ſeras, panditque viam, ac ſuis aſſeclis vires eaſdem effringendi, peruadendi & euadendi ſubminiſtrat; vt nemo animo cadere, ſed in certam ſpem libertatis & ſalutis aſſurgere debeat, modò Chriſtum ſequi velit. Hoc eſt quod gratulans & exultans canit Habacuc c. 3. 19. *Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum, & ſuper excelſa mea deducet me victor, in pſalmis canentem*. Et Iſaias c. 49. 8. *Dedi te in fœdus populi mei*, &c. *vt diceres his qui vincti ſunt, Exite: & his qui in tenebris, Reuelamini*. Et Pſaltes pſal. 115. 17. *Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis*.

Volenti ergo è carcere peccati & diaboli, in
D libertatem filiorum Dei egredi, rumpendæ ſunt ſeræ carnis & mundi, frangendæ catenæ & funes malarum paſſionum & conſuetudinum, quibus quaſi vinculis peccatores colligantur & conſtringuntur. Ligabat S. Paulum amor legis patriæ & iudaiſmi, ſed Chriſto illuceſcente, hoc ligamen quaſi ſtramineum rupit & diſſlauit. Ligabat S. Magdalenam amor mundi, ſed icta amore Chriſti, illum vt lini ſtupam diſcuſſit. Ligabat S. Auguſtinum amaſia, ſed Chriſto aſpirante, quaſi telam araneæ hanc catenam diſrupit. Audi eum lib. 9. Confeſ. c. 1. *Quàm ſuaue*, inquit, *mihi ſubitò factum eſt carere ſuauitatibus nugarum! & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat.*
E *Eiiciebas enim eas à me, vera tu & ſumma ſuauitas, eiiciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, ſed non carni & ſanguini: omni luce clarior, ſed omni ſecreto interior: omni honore ſublimior, ſed non ſubliminibus in ſe. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque ſcalpendi ſcabiem libidinum, & garriebam tibi claritati meæ, & diuitiis meis, & ſaluti meæ Domino Deo meo.*

Qui ergo à malis habitibus, ab amicis, à ſociis, à carne ligari te ſentis, eſto *porets*, eſto effractor, difficultates ne metuas; Chriſtus ſeras perfringet, viam complanabit; iter pandet: perinde ac angelus S. Petro in carcerem ab Herode compacto

aperiens

Digitized by Google

apeꝛiens portas,& ſeras diffringens,iter pandit ad exitum,vt Petro nil aliud faciendum fuerit,quàm angelum ſequi, Actorum 12.9. ita & tibi nil aliud faciendum, quàm vt Chriſtum inuoces aſſiduè, eúmque ducem animosè ſequare. Si enim Deus pro nobis,quis contra nos? Tibi à Deo dici puta, quod Cyro dicit Iſaiæ 45.1. *Subiiciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas,& portæ non claudentur. Ego ante te ibo,& glorioſos terræ humiliabo: portas æreas conteram,& vectes ferreos confringam. Et dabo tibi theſauros abſconditos,& arcana ſecretorum.* Talis *poretſ*,id eſt,perfractor, fuit S. Paulus, qui vbique obices Euangelij fortiter diſiecit, ac Gentium omnium anteſignanus,eis iter ad Eccleſiam pandit.Vnde ipſe gloriatur 2.Corinth.10.4. *Arma,* inquit,*militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia*
A *Deo ad deſtructionem munitionum,conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei,& in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.* Tales *poretſim* fuere omnes Apoſtoli, omnes priſci Monachi & Anachoretæ, quorum totum ſtudium erat edomare animi paſsiones,corpúſque inediæ, frigori, æſtui,omnique labori & pœnitentiæ aſſuefacere: vnde Aſcetæ, id eſt,Exercitatores, ſunt nuncupati. Tales fuere fundatores Ordinum, S.Antonius,S.Benedictus,S.Bernardus,S.Dominicus, S. Franciſcus, S.Dominicus Loricatus,& ex noſtris S. Ignatius & S. Franciſcus Xauerius, qui mira ſpiritus vi orbem diuino igne accenderunt, eóque obſtacula omnia ſtrauerunt, vt ſuis aſſeclis, cæteriſque cunctis iter in cælum panderent & præirent.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Pergit prophetare contra Iſraëlitas & Iudæos,imò à verſ. 10. & deinceps dumtaxat contra Iudam & Ieruſalem prophetat. Ait enim verſ. 10. Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate. *Et verſ.* 10.Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit.*vide dicta initio cap. 2.& dicenda verſ. 12. Primò ergo taxat optimates,tam laicos,quàm Eccleſiaſticos;putà principes ſacerdotum,quòd iura peruertant, & plebem opprimant. Deinde verſ.5.incuſat pſeudoprophetas,qui adulabantur populo,& vaticinabantur fauſta; ſed falſa,quæſtus cauſa. Idcirco* ego,*ait*, repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini,vt annunciem Iacob ſcelus ſuum,& Iſraël peccatum ſuum,*ac tandem Hieroſolymæ & templo excidium comminatur.*

Verſ. 1.] Et dixi: Audite principes Iacob, & duces domus Iſraël: Numquid non veſtrum eſt ſcire iudicium,

Verſ. 2.] Qui odio habetis bonum,& diligitis malum:qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis, & carnem eorum deſuper oſſibus eorum?

Verſ. 3.] Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper excoriauerunt: & oſſa eorum confregerunt,& conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ.

Verſ. 4.] Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & abſcondet faciem ſuam ab eis in tempore illo, ſicut nequiter egerunt in adinuentionibus ſuis.

Verſ. 5.] Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas, qui ſeducunt populum meum: qui mordent dentibus ſuis, & prædicant pacem: & ſi quis non dederit in ore eorum quippiam,ſanctificant ſuper eum prælium.

Verſ. 6.] Propterea nox vobis pro viſio-
B ne erit,& tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies.

Verſ. 7.] Et confundentur qui vident viſiones,& confundentur diuini; & operient omnes vultus ſuos, quia non eſt reſponſum Dei.

AVDITE *principes Iacob, & duces domus Iſraël.*] Id eſt,principes decem, & duces duarum tribuum: per Iacob enim decem tribus, per Iſraël Iudam & Beniamin ſignificat,vti dixi c. 2.initio.Septuag. VERS. 1.
C pro *principes* vertunt, ἀρχαὶ, quod Vaticana vertunt,*principia*;meliùs Regia,*principatus*.

Numquid non veſtrum eſt ſcire iudicium?] *Scire* tum ſpeculatiuè,tum potius practicè,vt reipſa faciatis iudicium,id eſt,id quod iuſtum eſt, ac lege Dei præſcriptum & præceptum; præſertim circa iuſtitiam,& iura proximis debita, vt v. g. cuique tribuatis quod ſuum eſt, pauperes non opprimatis,& eos qui opprimunt caſtigetis. ita Theodor. Lyran. Arias & alij.

Qui odio habetis bonum,& diligitis malum.] Voces *bonum* & *malum*, tam in genere maſculino, quàm neutro accipi poſſunt: quia enim hi principes diligebant malitiam,& odiebant bonitatem; hinc conſequenter diligebant malos, & odiebant bonos viros & ciues.Simile enim amat ſibi ſimile, & odit diſſimile. Rurſum virtus vel vitium non amantur VERS. 2.

Digitized by Google

amantur in abſtracto,ſed in concreto;putà in ſuo ſubiecto,ſcilicet in homine bono vel malo. Verè S.Proſper epigram.32.

Impia pars mundi parti eſt infeſta piorum,
Nec tolerare poteſt diſſimiles animos.
Ridens nolentes opibus præſentibus vti,&c.

Hoc eſt quod vulgò dicitur: *Aſinus aſino pulcher, & ſus ſui;graculus aſſidet graculo, & garrulus garrulo;cicada cicadæ chara,formica formicæ; fur furem cognoſcit,vt lupus lupum.* Ita hodie videmus multos odiſſe viros religioſos, quia ipſi irreligioſi ſunt, & occultè impudica aliáque ſcelera perpetrant, quæ naturaliter in ipſis generant antipathiam & auerſionem à viris caſtis & ſanctis;præſertim qui eadem carpunt & inſectantur. Huius rei magnam in multis habeo experientiam.

Qui violenter tollitis pelles eorum(ſcilicet Iacob & Iſraël,quos nominauit verſ.1.id eſt, Samaritarum & Iudæorum) *deſuper eis, & carnem eorum deſuper oſſibus eorum.*] Eſt hîc metaphora continua,ſiue allegoria. Reges enim & principes in Scriptura vocantur Paſtores, ſicut Homerus Agamemnona regem Græcorum,paſſim vocat ποιμένα λαῶν,id eſt, paſtorem populorũ: quia quod paſtor præſtat ouibus, hoc rex præſtare debet ſubditis;ſcilicet paſcere, dirigere, tueri à feris & lupis, ac viuere ex lacte & lana ouium. Nam vt Tiberius Cæſar, teſte Suetonio in eius vita, aiebat: *Boni paſtoris eſt pecus tondere, non deglubere,* non carnem & oſſa concidere:quia ſcilicet principes non debent ſubditos expilare, nec eorum bona diripere, aut nimiùs tributis & oneribus, quaſi ſanguiſugæ exſugere, vt eos ad maciem & paupertatem redigant.Sic enim non tantùm ſubditis nocent,ſed & ſibi ipſis. Macies enim ouis,eſt macies paſtoris; & paupertas ſubditi, eſt paupertas principis. Meritò ergo idipſum principibus Iſraël & Iuda improperat hîc Michæas. Vnde Chald. clarè tropum hunc explicans, ita vertit, *rapientes facultates populi mei, & pecuniam eorum pretioſam auferentes, & reliquias eorum conſumentes, & comminuentes ſicut comminuuntur membra intra ollam,& particulæ carnium intra lebetem.*

Rex eſt paſtor populi.

Per *pellem* ergo, *carnem,*& *oſſa* ſignificat ſubſtantiam, id eſt facultates plebis, quas diripiebant, & inter ſe diuidebant optimates; vt eas in pompis, luxu, epulis & conuiuiis prodigè abſumerent. Hoc enim ſignificat id quod ſubdit: *Et conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ.* Quare minùs genuinum, & magis ſymbolicum videtur, quòd ſanctus Hieronymus, Haymo, Remigius & Hugo per *ollam* & *lebetem* accipiunt Ieruſalem,in qua pauperes quaſi in olla à potentioribus concidebantur & coquebantur. Olla enim, quod eſt inſtrumentum culinæ,ſignificat epulas & conuiuia, quæ in ollis coquuntur & apparantur. Nota catachreſin, qua facultates vocat *pellem, carnem, & oſſa*; quia, ſicut ex his conſtat & viuit homo, ſic & ex facultatibus ſuis. Ex his enim victum, id eſt cibum, & conſequenter ſanguinem, carnem, pellem,& oſſa ſibi comparat homo. Vnde Græcis βίος vocatur tam victus, quàm vita; quia ex victu vita ſubſiſtit. *Pecunia,* inquit Ethicus, *eſt hominis anima,ſanguis & vita*: qui ergo eam aufert pauperi, vitam aufert. Rurſum in pelle, carne & oſſibus eſt climax, ſiue gradatio: minus enim eſt hominem excoriare, plus eius carnem reſecare & comedere, plurimum & maximum eum vſque ad oſſa vorare; imò exoſſare,& oſſa comminuere,vt me-

Pecunia eſt hominis anima.

A dullam exſugas. Senſus ergo eſt, q.d. Optimates Iſraëlis & Iudæ bona eius rapiunt adeò auarè & rapaciter, vt non tantùm eum excoriare, ſed & excarnificare, imò vſque ad oſſa deuorare, quin & exoſſare videantur. Hoc eſt quod iiſdem exprobrat Ezechiel cap.34.2. *Væ paſtoribus Iſraël*, &c. *lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis.*

Tropol. ſeductor excoriat & exoſſat hominem.

Tropolog. hæretici & ſeductores qui alios pelliciunt ad hæreſim, libidinem, furta, homicidia,aliáque ſcelera,eoſdem pelle ſua excoriant, carne ſpoliant & exoſſant. *Pellis* enim eſt exterior virtus, & decor in compoſitione vultus,inceſſus, motuúmque & membrorum: breuiter, B pellis eſt modeſtia. Item cæremoniæ externæ, quas damnant & extirpant hæretici. *Carnes* ſunt virtutes internæ, ſed teneriores & molliores, vt eleemoſyna, temperantia, iuſtitia *Oſſa* ſunt virtutes duriores ac fortiores, vt pœnitentia, mortificatio, contemptus mundi, martyrium. Ita S.Gregor. in pſalm.1.pœniten.explicans verſ.2. *Sana me Domine,quoniam conturbata ſunt oſſa mea,* id eſt, inquit, *virtutes animæ obſcuratæ ſunt, & extenuatæ virtutes ſimul conturbatæ ſunt* (per peccatum, ad quod illicit tentator & ſeductor:) *charitas enim confunditur, humilitas impingitur, fortitudo deiicitur, caſtitas impugnatur. Per oſſa virtutes accipimus, per quas nimirum animam ſuſtentamus: ſicut enim in oſſibus eſt fortitudo corporum,ita in vir-* C *tutibus robur inuenitur animarum.* Qui ergo haſce virtutes proximo eripit, qui v. g. eum ad peccatum immodeſtiæ inducit, eum excoriat:qui verò eum ad gulam & auaritiam pertrahit, eum excarnificat: qui denique virum ſanctum & Religioſum pellicit ad violationem votorum, ad abnegationem ſuæ profeſſionis, vel etiam fidei, hic eum exoſſat.

Tunc (cùm ſcilicet vltio Dei, quam ego hîc eis continuè intento, eos inuadet) *clamabunt ad Dominum*, ſed fruſtra; nam *non exaudiet eos*] quia ipſi eum, per me hæc præmonentem,audire noluerunt. Vers 4.

Et abſcondet faciem ſuam ab eis.] *Faciem*, id D eſt fauorem, curam, prouidentiam, opem, præſentiam & beneficentiam ſuam (horum enim ſymbolum eſt facies) eis ſubtrahet. Sicut enim peccator auertit faciẽ ſuam à Deo, illique inobediens & rebellis tergum obuertit: ita viciſſim Deus illi afflicto, & ſe inuocanti faciem, id eſt gratiam & auxilium ſuum ſubtrahit; ac dorſum derelictionis, obliuionis & reprobationis oſtendit. Quæ ingens eſt pœna,iuxta illud Prouerb.1. 24. *Quia vocaui,& renuiſtis;extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: Ego quoque in interitu veſtro ridebo & ſubſannabo, cùm vobis id quod timebatis euenerit*, &c.

E *Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas* (id eſt ad, de, vel contra pſeudoprophetas) *qui ſeducunt populum meum*] adulando illi in peccatis, promittendo impunitatem, vaticinando omnia eis fore proſpera & felicia. Vers. 5.

Qui mordent dentibus ſuis, id eſt, frendent in me,alióſque veros Prophetas, qui bellum minamur Iſraeli, cùm illi pacem & proſpera eidem promittant.ita R.Dauid & Lyran. Aut,vt Alber. & Hugo,qui frendent & minantur triſtitia quæque iis,qui nulla ſibi largiuntur munera: iis verò qui ea largiuntur,*prædicant pacem*] id eſt, omnia proſpera.Secundò,Theodor.Vatablus & Clarius,

qui

Digitized by Google

qui mordent dentibus, quaſi blandientes & adulantes iis, qui dant munera: vnde iis pacem & proſpera prædicant. Sic enim canes, aſini & equi eos, qui ſe continuò nutriunt, mordent dentibus, id eſt, mordere ſe ſimulant, quaſi familiariter adulantes, & petentes ab eis pabulum quod mordeant. Tertiò, & genuinè, q.d. Qui dum *mordent dentibus*, id eſt, vorant ea quæ ſibi à largientibus donata ſunt, iis vaticinantur & *prædicant pacem*, omnia ſcilicet fauſta & ſecunda eis obuentura.

Ex aduerſo, *ſi quis non dederit in ore eorum*, quod mordeant & vorent, *ſanctificant ſuper eum prælium.*] Id eſt, edicunt & indicunt illi bellum: tum quia hoſtes omniáque aduerſa ipſi comminantur, tanquam impio, qui ſe pios & ſanctos Dei Prophetas neglexerint & ſpreuerint, tum quia ſuſcitant illi lites & bella, dicendo, Iſte homo impius eſt, & hoſtis Prophetarum ac ſeruorum Dei; auarus eſt, inhumanus, & dignus qui vrbe exturbetur, vexetur, ſpolietur, &c. vti faciũt mendici celebres & validi, ſed impotentis animi & impatientis, de quibus proinde meritò dicitur: *Etiam mendicus ſuo loco poteſt plurimũ.* ita S. Hier. Remig. Arias & alij. Vnde Chald. vertit, *qui offert eis conuiuium carnis, huic pacem vaticinantur: & qui nihil eis offert, contra hunc excitant*, vel *inſtruũt bellum.* Sanctificaré enim bellum, eſt ſanctũ ſancti Dei bellum contra impios vel inſtruere, vel edicere & prædicere per ſanctos Prophetas. Vide dicta Ierem. 6. 4.

Vers. 6. *Propterea nox vobis pro viſione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione.*] Nota pulchram antitheſin pœnæ ad culpam, quæ culpæ ex æquo oppoſita congruè illam plectit & punit. Senſus enim eſt, q.d. Vos ô pſeudoprophetæ Iſraëli adulantes in peccatis, eique pacem promittentes; vobis viſi eſtis videre diem & lucem, id eſt, veritatem & proſperitatem: at ego dico & aſſeuero, viſionem veſtram eſſe noctem & caliginem, id eſt, eſſe errorem & mendacium; ac propterea puniam vos nocte atra & horrenda, id eſt, terribili clade, excidio & captiuitate; adeò vt vobis præ angore, pauore & mœrore ſol in meridie occumbere, & dies obtenebrari videatur: tuncque confundemini; quia patebit ex ipſo euentu, oracula veſtra fuiſſe mendacia, & mendaces adulationes: quocirca præ pudore tegetis ora & vultus, quæ hæc oracula falſa ediderunt: *quia non eſt reſponſum Dei.* q.d. Re ipſa apparebit, veſtras prophetias non fuiſſe reſponſa Dei, ſed diaboli, aut cerebri veſtri vani & mendacis commenta & figmenta. Lux enim partim veritatis, partim lætitiæ & felicitatis; nox partim falſitatis & mendacij, partim cladis & calamitatis eſt ſymbolum. Ita S. Cyrill. Theodor. Hieron. Haymo, Remig. & alij. Vide dicta Amos 8. 9. *Occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis.*

Vers. 7. *Operient omnes vultus ſuos.*] Hebr. & Chald. *inuoluent labrum ſuum*, id eſt, labia ſua mendacia, quibus falſa oracula prolocuti ſunt: nam, vt præceſſit, *confundentur* & erubeſcent vehementer, cùm deprehenſa fuerit eorum fraus & falſitas; ac præ erubeſcentia impudens paulò antè os & vultum ſuum manu & pallio oppoſitis obuelabunt. ita S. Hieron. Clarius, Vatabl. Palacius, Ribera, & alij. Arias vertit, *inuoluent myſtacem ſuum.* Pſeudoprophetæ enim incedebant comptuli, & ad labra myſtaces alebant, quaſi ſponſi Penelopes; quales etiamnũ videre eſt miniſtros verbi non Chriſti, ſed Caluini. Septuag. quoad rem eodem ſenſu, ſed quoad verba cõtrariè vertunt, Aperient omnes labra ſua contra eos. Sic enim verbotenus habent, *execrabuntur eos omnes*, quaſi Hebr. עטה *ata* ſignificet & operire & aperire: verba enim Hebræa ſæpe duo contraria ſignificant.

Aliter explicat Delrio adagio 992. *operient*, inquit, *vultus ſuos*, tanquam rei morti addicti & damnati. His enim ſolebat velari facies, vti factum eſt Aman, Eſther 7. 9. & Suſannæ, Danielis 13. 32. & Ezechieli, c. 12. 6. & Chriſto, Matth. 26. verſ. 66. & 67. Hinc illa Romanorum olim infauſta vox & ſententia: *Caput obnubito, infelici arbori ſuſpendito.* Hic ſenſus eſt eruditus & probabilis; prior tamen vti germanior, ita probabilior eſt: iteratum enim verbum *confundentur*, indicat hîc de pudore potiùs, quàm de morte agi. Damnatis velabant vultum.

Verſ. 8.] Verumtamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini, iudicio & virtute: vt annunciem Iacob ſcelus ſuum, & Iſraël peccatum ſuum.

Verſ. 9.] Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Iſraël: quia abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis.

Verſ. 10.] Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate.

Verſ. 11.] Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant: & ſuper Dominum requieſcebant, dicentes: Numquid non Dominus in medio noſtrûm? non venient ſuper nos mala.

Verſ. 12.] Propter hoc cauſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum.

Vers. 8. *Verumtamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini, iudicio & virtute.*] Opponit ſe pſeudoprophetis. q.d. Illi adulantur vobis, & mollia fauſtáque vaticinantur: at ego repletus ſum ſpiritu Dei forti, id eſt, duro, minaci, & acri; vt ſcilicet liberè, intrepidè, acriter & conſtanter prædicem Dei iudicium & virtutem, ſiue potentiam, id eſt, iuſtam & potentem eius vltionem, quam per Aſſyrios & Chaldæos in vos ô Iſraëlitæ & Iudæi exercebit. Nota hîc tres dotes vero Prophetæ, Doctori, & Prædicatori neceſſarias, totidem vitiis pſeudoprophetæ oppoſitas. Prima, eſt *fortitudo*, qua nec blanditiis & muneribus capiatur, nec minis & pœnis cedat; ſed liberè & conſtãter carpat ſcelera, etiam potentum, iiſque Dei iram & vindictã intentet. Hæc opponitur pſeudoprophetarum partim timiditati, qua placentia prædicãt, timentes diuitum & potentum offenſam; partim cupiditati, qua ob munera iiſdem proſpera vaticinantur. Secunda, eſt *iudiciũ*, quo tum vera à falſis ſecernunt, vt nonniſi vera & certa prædicent: tum maiora peccata à minoribus diſcernunt, Tres dotes Prophetæ, robur, iudicium & efficacia.

Digitized by Google

vt illa acriùs, hæc leniùs ſuggillent: tum prudenter & diſcretè quoſlibet monent & docent pro cuiuſque indole, captu & conditione: tum denique quaſi à Deo conſtituti & inſpirati iudicium, id eſt, ſententiam damnationis & excidij in impios pronunciant. Hæc opponitur pſeudoprophetarum mendaciis, indiſcretioni & adulationi. Tertia, eſt *virtus*, putà robur animi, & efficacia ſermonis, cui nullus reſiſtere poſſit. Hæc opponitur pſeudoprophetarum puſillanimitati, & vanæ garrulæque blandiloquentiæ. Verùm ſciant Prophetæ has dotes non eſſe ſuas, ſed eſſe ſpiritus Dei, ab eóque ſibi aſpirari. Talis fuit ſpiritus Eliæ, inuictus, acer & igneus, de quo Eccleſ. c.48. verſ.1.& 6. *Surrexit Elias quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat: verbo Domini continuit cœlum, & deiecit de cœlo ignem ter. Qui deieciſti reges ad perniciem, & confregiſti facile potentiam ipſorum.* Talis fuit Iſaias cap.58. verſ. 1. *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Talis fuit Ieremias cap. 6.11. *Idcirco furore Domini plenus ſum, laboraui ſuſtinens*, &c. Et verſ. 27. *Probatorem dedi te in populo meo robuſtum*, &c. *Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.* Talis Ioannes Baptiſta Matth.3.7. *Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira?* Talis Paulus, qui diſputans de caſtitate, iuſtitia & iudicio ipſum Felicem præſidem, licet infidelem & impium, perculit & tremefecit, Actor.24.25. Tales Apoſtoli, qui recepto Spiritu ſancto, in ſpiritu vehementi contriuerunt naues & reges Tharſis; vt videre eſt in Actis Apoſtolorum. Tales erunt Elias & Enoch in fine mundi, certantes contra Antichriſtum, de quibus dicitur Apoc.11.5. *Et ſi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum.*

Vers. 10. *Qui ædificatis Sion in ſanguinibus.*] Ita & Syrus, & Arabicus. Tranſit Propheta à duodecim tribubus ad ſolas duas. Veriſimile enim eſt illum ea quæ præceſſerunt, ſæpiùs tum decem tribubus, tum duabus concionando enunciaſſe; ac tandem cùm decem tribus abductæ eſſent in Aſſyriam, ſolis duabus quæ remanſerant eadem inculcaſſe. Senſus ergo eſt, q. d. Vos ô Iudæi, magnificas domos & palatia in Ieruſalem exſtruitis, & omni ſupellectile pretioſa inſtruitis, exugendo facultates, labores, & ſanguinem pauperum per iniqua tributa, iudicia, vſuras, fraudes, oppreſſiones, &c. iuxta illud Eccli.34.24. *Panis egentium vita pauperum eſt, qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.* ita S. Hieron. Remig. Albert. Haymo & alij. Nam ſic iniquè ſpoliati, non rarò fame & miſeriis, aut mœrore & indignatione moriuntur. Vnde Chald. vertit, *condentes domos ſuas in Sion cum ſanguine effuſo.* Tales ſunt qui bona hoſpitalium, orphanorum, viduarum, monachorum, aliáque quibus pupilli, ſenes, ægroti, pauperes, &c. ali debebant, in ſuos vſus conuertunt; qui, vt hîc dicitur, non tantùm fures ſunt, ſed & latrones ac homicidæ pauperum. Hoc eſt quod in Ioakim rege Iuda redarguit Ieremias cap.22.13. *Væ*, ait, *qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio: amicum ſuum opprimet fruſtra, & mercedem eius non reddet ei.* vide ibi dicta.

Nota. Hæc prophetia, vt patet Ierem. 26.18. edita eſt à Michæa ſub Ezechia rege, qui contra A Aſſyrios muniuit muros Ieruſalem, ideóque domos muris vicinas, quæ ſolent eſſe pauperum, deſtruxit, ne hoſtis eas occuparet, & vt ex earum lapidibus & materia muros inſtauraret. Hoc eſt enim quod ait Iſaias cap.22.10. *Et deſtruxiſtis domos ad muniendum murum.* Vnde ſuſpicatur Sanchez hîc taxari Ezechiæ principes, & præfectos publicorum operũ, quòd domos has pauperum deſtruxerint, nec eis pretium ex publico ærario perſoluerint. Aliàs enim imminente obſidione, domos muris vicinas, quæ vrbi periculum creant, demoliri licet.

Moral. tyranni ditiones, dominia & regna ſua ædificant & adaugent per cædes, rapinas & bella B iniuſta. ita Theophyl. in Habacuc 2.12. Rurſum tales ſunt principes, qui fiſci reditus per iniqua vectigalia, quaſi per rapinas amplificant. Quocirca B. Iſidor. Peluſiota lib.1. epiſt. 37. hæc Michææ verba rectè adaptat & intorquet Euſebio Epiſcopo, qui eccleſiam in Peluſio ex oppreſſionibus pauperum ædificabat. Tertiò, tales ſunt iudices, qui ex iniquis mulctis mœnia & ædificia publica conſtruunt; qui corrupti muneribus reos abſoluunt, & innocentes condemnant. Quartò, qui officia & beneficia in conſanguineos indignos, aut in peccatorum communione coniunctos, & adminiſtros libidinum & cupiditatum, conferunt. Quintò, qui, quaſi ſpiritualis lucri gratia, in ſuſpectas domos ingrederentur, aut liberiùs cum impudicis loquerentur. Sextò, C qui religionis prætextu parentes extrema laborantes indigentia deſereret, quibus vſui eſſe poſſet: aut filiis ſuaderet, vt eleemoſynas quibus egeni parentes iuuandi erant, in templa potiùs materiata, & in ſacerdotes conuerterent; quos Chriſtus reprehendit Matth.15.5. ita Delrio adagio 993.

Principes eius in muneribus (id eſt, pro muneribus, propter munera) *iudicabant, & ſacerdotes eius in* (id eſt, pro) *mercede docebant, & Prophetæ eius in* (id eſt, pro) *pecunia diuinabant.*] Pro *in* enim heb. eſt *beth* pretij, ſignificans pro, propter. Carpit principes quòd in iudicio duplicem iniuſtitiam committerent. Primò, vendendo ſententiam. Secundò, peruertendo eam, & ſontem ab- D ſoluendo, inſontem damnando propter munera. Vers. 11.

Secundò, carpit doctores legis, quòd ſacram doctrinam legis diuinæ venderent pecunia. quod eſt ſimonia, vti docent Theologi, ac nominatim noſter Leſſius tract. de ſimonia dubit. 2. initio, & dubit.13. dicto 3. & 4. Tertiò, carpit pſeudoprophetas, quòd oracula venderent auro. quod pariter erat ſimonia, non in reipſa (quia hæc oracula non erant ſacra, imò nec vera; quia non ſuggeſta à Deo, ſed ficta ex cerebro) ſed in ipſorum opinione, & æſtimatione vulgi, qui hæc oracula vera & diuina eſſe cenſebant. Ecce hiſce modis ædificabant Sion in ſanguinibus, & Ieru- E ſalem in iniquitate, vti præceſſit. Hæc enim verba illa priora, quaſi theſin per hypotheſin, & per exempla explicant.

Et ſuper Dominum requieſcebant.] Hebr. יִשָּׁעֵנוּ *iiſſaenu*, id eſt, Domino innitebantur; ſicut æger vel ſenex innititur & incumbit baculo ſuo. ita Chald. Pagnin. & Tigurin. q.d. Hi pſeudoprophetæ cùm ſint ſeductores, & pleni ſceleribus, tamen quaſi pij & ſancti eſſent, ſecurè quieſcunt in Dei cura & prouidentia, dicentes: Ieruſalem eſt vrbs ſancta, nos ſumus populus Dei, iuxta illud Ierem. 7.4. *Templum Domini, templũ Domini,*

tem-

Digitized by Google

templum Domini eſt. Ergo Deus noſter nos tuebitur, nec ſinet vrbem & templum ſuũ euerti, ac populum ſuum tradi hoſtibus.ita S.Hieron. Cyril.Theodor.Lyran.Clarius & alij.Ingens hæc eſt impiorum impudentia & præſumptio, quòd cùm Deum grauiſſimè offendant, ſperent tamen, imò non dubitent ſe ab eo, imminente hoſte vel periculo, protectum iri.

VERS. 12. *Propter hoc, cauſa veſtri* (quia ſcilicet vos ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate, vti dixi verſ. 10. Hinc vt in eo puniamini, in quo peccaſtis, atque vt pœna ſternat culpã) *Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit.*] q.d. Chaldæi diruent magnificas domos, quas in Ieruſalem ex rapinis pauperum ædificaſtis, ita vt ex iis non ſuperſint niſi rudera & aceruí lapidum, atque vrbs ipſa deſoletur & complanetur, fiatque ager aratro arabilis. Sion propriè ſignificat ſuperiorem vrbis partem, in qua erat templum, & arx Dauid: Ieruſalem verò erat inferior, & maior pars vrbis, monti & arci Sion ſubiecta, ſæpe tamen per ſynecdochen tota vrbs Ieruſalem vocatur *Sion.*

Vrbis condendæ & diruendæ ritus per aratrum.

Arabitur.] q.d. Sion à Chaldæis funditus vaſtabitur, ac diſiectis muris & domibus, fiet quaſi campus & ager arabilis. Nota. Sicut moris erat apud veteres vt vrbem ædificaturi, eius ambitum circumducto aratro ſulcando delinearent & circumſcriberent, ibique eam muro & foſſa cingerent & communirent; vnde locum ex quo terram foderant, foſſam vocabant. Hinc Virgil.

Interea Æneas vrbem deſignat aratro.

ita viciſſim hoſtes captam à ſe vrbem planè euerſuri & annihilaturi, euerſis muris & ædibus aratrum vrbi inducebant: hoc enim erat ex vrbe pagum & agrum efficere. Hinc Modeſtinus in l. *Si vſuſfructus*, 21. ff. quibus modis vſusfructus amittatur. *Si*, ait, *vſuſfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea ducatur, vt paſſa eſt Carthago, ciuitas eſſe deſinit; ideoque quaſi morte deſinit habere vſumfructũ.* Et Horat. lib. 1. ode 16.

Imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Et Virgilius.

Et campos vbi Troia fuit.

Et Iſidor. lib. 15. cap. 1. *Vrbs*, ait, *aratro conditur, aratro vertitur.* Hinc vrbs dicta eſt ab vruo, id eſt, ab aratri curuatura, quam vrbi circumducebant: vnde vruare vel vrbare, idem erat quod aratro definire, ait Pompon. Iureconſ. Primitus enim locis editis foſſam ducere, & vallo circumdare ad ſui tutelam cœperunt, & ſic vrbes oppidáque inchoarunt. Hinc Varro ait vrbem dici, quòd aratro ſit præfinita; & mœnia quaſi munia, & murum à munitione; & oppidum, quòd muniatur opis cauſa. Antiqui enim iunctis bobus, tauro & vacca Hetruſco ritu, in condendis vrbibus interiore aratro circumagebant ſulcum, intra quem vrbem ædificarent. Hoc faciebant religionis cauſa die auſpicato, vt vrbs foſſa muróque munita felix eſſet. Hinc Poëta:

Vrbis etymon.

Apta dies legitur qua mœnia ſignet aratro.

Et mons templi in excelſa ſiluarum.] quaſi dicat. Mons Sion, in quo ædificatum eſt templum, eo cæteriſque ædibus incenſis ita deſolabitur, vt videatur eſſe quaſi rupes ruderum; ſicut in ſiluis montium in vertice eminent iuga & rupes, quaſi excelſa & culmen ſiluæ. ita S. Hieron.

A Chald. Remig. & Arias. Secundò, q. d. In monte Sion euerſo templo, ſuccreſcent arbores, vt mons ſilueſcat, fiatque ſilua. ita Theodor. Lyran. & Vatab.

Nota. Hæc Michææ prophetia à ſenibus Iſraël citatur Ieremiæ 26.18. vt ea defendant Ieremiam ſimilia prophetantem, eumque à morte liberent. Ibidem illa dicitur edita ſub Ezechia rege, ſcilicet poſtquam decem Tribus anno ſexto eiuſdem abductæ ſunt in Aſſyriam. Vnde omiſſa Samaria, vtpote iam euerſa, ſolam Ieruſalem hîc & deinceps vſque ad finem prophetiæ compellat & alloquitur Michæas. Porrò ibidem iidem ſenes dicunt hanc Michææ prophetiam non eſſe adim-
B pletam, eo quòd populus, ea perculſus, pœnitentiam egerit, atque impetrarit à Deo veniam, & ſententiæ de exſcindenda vrbe abolitionem. Ita putabant ipſi, ſed falsò. Nam ſententia hæc Dei non fuit abolita, ſed ſuſpenſa dumtaxat, & dilata vſque ad tempora Ieremię, qui rurſus eandem reuocauit & renouauit cap. 25. 11. dicens: *Erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem, & in ſtuporem, & ſeruient omnes gentes iſtæ regi Babylonis ſeptuaginta annis.* Et c. 26. 9. *Sicut Silo erit domus hæc, & vrbs iſta deſolabitur, eo quòd non ſit habitator.* Itaque factum eſt anno 11. Sedeciæ, quo Nabuchodonoſor regnum Iuda cum vrbe & templo euertit. Michæam enim minari ad literam excidiũ Chal-
C dæorum, non Romanorum (vti cenſuit Euſeb. lib. 8. Demonſt. c. 8. motus ea ratione, quòd tunc tantùm euerſa ſit Ieruſalem, eo quòd ædificata ſit in ſanguinibus, vti ait hîc Michæas verſ. 10. putà in ſanguine & nece Chriſti, ſed perperam. Nam ob ſanguinem Chriſti non ædificata, ſed deſtructa eſt Ieruſalem à Tito) patet tum ex Ieremia locis iam citatis, tum ex eo quòd Michææ tempore inſtabat Iudæis clades per Chaldæos, non per Romanos. Typicè tamen & allegoricè hæc ſpectant ad eorum excidium per Titum & Romanos: horum enim prodromi, & quaſi antitypi fuere Chaldæi. Romani enim perfecerũt id quod inchoarunt Chaldæi, dum plenum & extremum
D exitium Hieroſolymæ & reipub. Iudæorum intulerunt.

Tropol. Ieruſalem eſt anima ſancta, & Deo per gratiam dicata & conſecrata: hæc euertitur per peccatum mortale, fitque aceruus lapidum & ruderum, id eſt, paſſionum & vitiorum omnium indigeſta congeries, quæ antea fuerat conſtructa ex gemmis, iiſque circumdata & quaſi coronata, de quibus Apoc. 2. 19. Gemmæ ſunt dotes & virtutes, Sion eſt mens & ratio (quæ in homine eſt id quod in vrbe eſt arx, quodque in Ieruſalem erat Sion, id eſt, ſpecula) quæ antea prouidebat & diſponebat opera virtutum, iam poſt peccatum quaſi ager aratur à diabolo, vt ferat zizania, vepres, aconita & venena peccatorum & ſcanda-
E lorum; templum eſt ſpiritus, qui antea Deo adhærens iuges ipſi orationis, meditationis & laudis offerebat hoſtias, iam poſt peccatum fit ſilua denſa inutilibus & noxiis arboribus, id eſt, cogitationibus & curis, in qua verſantur feræ, id eſt, dæmones, qui ibidẽ beſtiales & ferinos ſuos mores introducunt, imò ex homine beſtiã, ex templo idolum, ex angelo dæmonem efficiunt. Hanc animæ triſtem commutationem & cladem, totis Threnis deſcribit & plangit Ieremias; vbi inter cætera ait capite 2. verſ. 5. & 6. *Præcipitauit Iſraël, præcipitauit omnia mœnia eius, diſſipauit munitio-*

Trop. vrbs euerſa eſt anima peccatrix.

Digitized by Google

nes eius. Et diſſipauit quaſi hortum tentorium ſuum, demolitus eſt tabernaculum ſuum ,&c. Et Pſaltes pſal. 78. 1. *Deus venerunt Gentes in hereditatem* A *tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam.* Similia habet Iſaias cap. 1. 7. & ſequent.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Prædixit Michæas cap. præcedenti verſ. vltimo, montem Sion & templi vaſtandum à Chaldæis; nunc vt de more triſtibus læta ſubiungat, vt ſuos conſoletur, docet eundem reſtituendum; imò ſuper omnes montes erigendum per Chriſtum, quia ſcilicet in Sion Chriſtus inchoabit Eccleſiam ſuam diuinam & cæleſtem, ad quam velut arcem & ſpeculam excelſam ex toto orbe confluent turmatim omnes gentes, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem. Porrò in Eccleſia non fore bellum, ſed ſummam pacem prænunciat. Et regnabit, *inquit*, Dominus in monte Sion, ex hoc nunc & vſque in æternum; Et veniet poteſtas prima regnum filiæ Ieruſalem. *Hinc ſecundò, verſ. 10. conſolatur Iudæos, qui captiui ituri erant in Babylonem, quòd breui inde ſint liberandi à Deo, qui hoſtes eorum Chaldæos conteret, & Sioni robur priſtinum reſtituet.*

Michæas Iſaiæ aſſecla. *Nota. Priorem & maiorem huius capitis partem mutuatus videtur Michæas ex Iſaia cap. 2. vbi eadem penè ad verbum habentur. Nam Iſaias facilè quadraginta annis ante Michæam, idipſum prædixiſſe videtur. Id colligimus ex eo, quòd priora quinque capita Iſaias dictaſſe videtur ſub Ozia rege. Nam 6. cap ſic incipit:* In anno quo mortuus eſt Ozias. *Cùm ergo viſionem ſexti capitis habuerit anno vltimo Oziæ, videtur viſiones præcedentium capitum quinque, ſub prioribus eiuſdem regis annis à Deo accepiſſe; Michæas autem hæc prophetauit ſub Ezechia, qui fuit pronepos Oziæ, vti dixi cap. præced. v. vltimo. Nam inter Oziam & Ezechiam interceſſerunt Ioathan, qui 16. annis; & Achaz, qui totidem regnauit. Adde aliquot annos Oziæ & Ezechiæ (Michæas enim poſt excidium Samariæ, quod anno 6. Ezechiæ contigit, hæc vaticinatus eſt) habebis annos 40. & amplius, quibus Iſaias hoc ſuum cap. 2. oraculum ante hocce Michæa accepit & edidit. Quia ergo hæc explicui Iſaiæ cap. 2. ea hîc non repetam, ſed breuiter caput hoc percurram. Lector conſulat ea quæ notaui in Iſaia.*

Verſ. 1.] Et erit: In nouiſſimo dierum erit B mons domus Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles: & fluent ad eum populi.

Verſ. 2.] Et properabunt gentes multæ, & dicent: Venite, aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis eius: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ieruſalem.

Verſ. 3.] Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vſque in longinquum: & concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gentem gladium: & non diſcent vltrà belligerare.

Verſ. 4.] Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat: quia os Domini exercituum locutum eſt.

Verſ. 5.] Quia omnes populi ambulabunt vnuſquiſque in nomine Dei ſui: nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum & vltrà.

Verſ. 6.] In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem: & eam, quam eieceram, colligam; & quam afflixeram.

Verſ. 7.] Et ponam claudicantem in reliquias: & eam, quæ laborauerat, in gentem C robuſtam: & regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & vſque in æternum.

E*T erit in nouiſſimo dierum.*] Dixi Iſaiæ 2. ex communi Patrum ſententia, tempus Meſſię vocari nouiſſimum, Hebr. אחרית *acharit*, id eſt, ſequens, poſterum, conſequens, ſuccedens; quia illi nulla alia lex, nulla alia Eccleſia, nulla alia religio, ſacrificia & Sacramenta D ſuccedent, ſicut illud ſucceſſit veteri legi & Synagogæ, Sacramentis & ſacrificiis Moſaicis: hęc ſucceſſerunt legi & ſtatui naturæ. Rurſum idem Meſſiæ tempus Sioni & Iudæis eſt nouiſſimum, quia cœpit in eorum excidio, cùm ipſi à Tito & Romanis planè exciſi & euerſi ſunt: quod excidium durabit vſque ad finem mundi, vti prædixit Daniel c. 9. verſ. vlt. Perperam ergo Iudæi ex Vers. 1.

hoç

Digitized by Google

hoc loco exſpectant ſuum Meſſiam, qui in fine mundi, quaſi alter Salomon, ipſis Ieruſalem, templum & regnum priſtinum reſtiturus ſit.

Perperam quoque nonnulli Catholici apud Theodor. hæc adimpleta cenſent in reditu Iudæorum è Babylone. Alij ſub Ezechia rege pio, qui reſtituit & auxit cultum Dei in Sion, mittens legatos per totam Iudæam, qui dicerent: *Venite ad ſanctuarium Domini, quod præparauit in æternum*, 2. Paralip. cap. 29. Nam quæ hic dicuntur, longè anguſtiora ſunt, quàm vt conueniant Ezechiæ, Cyro, Eſdræ, &c. Adde: Ezechias legatos iſtos miſit anno primo regni ſui, vt patet 2. Paral. 29. & ex Ioſepho lib. 9. Antiq. c. 3. Michæas autem hæc prædixit poſt annum ſextum Ezechiæ, vti dixi c. præced. verſ. vltimo: non prædicit autem id quod iam factum, ſed quod adhuc futurum erat. De fide ergo eſt, hunc locum ad literam intelligendum eſſe de tempore Chriſti, & Eccleſiæ ac legis Euangelicæ. Ita enim interpretantur omnes Patres, quos citaui Iſaiæ 2. & fusè citat hîc Chriſt. à Caſtro.

Erit mons domus Domini.] Id eſt, domus Domini in monte ædificata, quæ non eſt alia quàm Eccleſia Chriſti, inchoata & fundata in monte Sion. Eſt hypallage, ſic enim mons templi, vocatur templum montis Sion, Iſaiæ 30. 29. *Qui pergit*, inquit, *cum tibia, vt intret in montem*, id eſt, in templum, *Domini, ad fortem Iſrael.* Similia ſunt pſalm. 47. 2. pſalm. 73. 2. & alibi. Secundò, propriè, *mons domus Domini* eſt ipſe mons Sion, in quo vti olim Salomon corporale templum, ita Chriſtus ſuum ſpirituale & antitypum, putà Eccleſiam, inchoauit & ædificauit. Promittit enim Propheta montis & templi per Chaldæos euerſi, reſtitutionem & reſtaurationem per Chriſtum. Hic ſenſus cum priore concurrit, & eodem redit.

Nachon quintuplex.

Præparatus.] Hebr. נכון *nachon*, id eſt, primò, fundatus, firmatus, ſolidatus, vt nullæ vires, imò nec inferorum portæ eum euertere poſſint. Secundò, *nachon*, id eſt, verus & certus; quia Eccleſia nil docet falſum, ſed eſt firmamentum & columna veritatis, 1. Timoth. 3. 15. Tertiò, *nachon*, id eſt, rectus, erectus, qui nihil habet curui & torti; Eccleſia enim rectam virtutis & ſalutis viam docet, mentémque rectà in cœlum ad Deum erigit & dirigit. Quartò, *nachon*, id eſt, præparatus, diſpoſitus, ordinatus; quia in Eccleſia omnia ſunt ritè & decenter ordinata, atque per Eccleſiam militantem fideles præparantur & ordinantur ad triumphantem, putà à gratia ad gloriam, à terra ad cœlum, à merito ad præmium. Denique *nachon*, idem eſt quod integer, perfectus, directus, ordinatus, ideóque incedens proſperè, felix & fortunatus.

In vertice montium.] q. d. Mons hîc, putà Eccleſia Chriſti, tranſcendet omnes leges, ſcholas, doctrinas, inſtructiones, religiones, Synagogas Iudæorum & Philoſophorum, quæ inter homines videbantur eminere quaſi montes, adeóque quidquid ſub ſole celſum eſt & ſublime ſuperabit; imò calcabit, & ſubiiciet ſibi. Mons hic notat arduam & cœleſtem eſſe doctrinam & vitam Chriſti & Eccleſiæ.

Et fluent ad eum populi.] Turmatim inſtar fluuij. Vnde Iuſtin. contra Tryph. legit, *& flumen ponent in eo populi.* q. d. Ad Eccleſiam concurrent omnes gentes, paſſibus non corporis, ſed mentis & ſpiritus. Miraculum eſt ſi aquæ è valle A aſcendant, & fluant in montem: ita miraculum eſt, quòd gentes terrenæ aſcendant in Eccleſiam, cuius doctrina & vita montoſa eſt, ardua & cœleſtis: nimirum id efficit gratia Chriſti potens & alta, vtpote è cœlo demiſſa. Sicut ergo aquæ è fontibus deductæ per canales in vallem, in valle exiliunt & aſcendunt penè ad altitudinem ſuæ originis: ita aquæ hæ cœleſtis gratiæ deriuatæ in valles, id eſt, in corda hominum, ea ſecum exilire faciunt in cœlum, vitámque cœleſtem inire & amplecti. Huc ſpectat illud Euripidis in Medea: *Surſum ſacrorum fluuiorum feruntur fontes.*

Et dicent: Venite aſcendamus ad montem Domini. q. d. Gentes viſis & auditis miraculis, in- B nocentia, ſanctitate & doctrina cœleſti Apoſtolorum & fidelium, hortabuntur ſe inuicem dicendo: Eia aſcendamus ad Eccleſiam, illi aſcribamur; ipſa enim eſt mons, & Sion templúmque Dei, ibi nos *docebit de vijs ſuis*, id eſt vias ſuas (eſt Hebraiſmus) *& ibimus*, id eſt, ambulabimus greſſibus mentis, non corporis, *in ſemitis eius.*] q. d. Deus in Eccleſia docebit nos voluntatem ſuam, ſuáſque leges; dabitque gratiam, vt eas voluntate & opere expleamus. Hoc enim eſt ire vel ambulare in viis & ſemitis Dei. Vnde Septuag. apud S. Hieron. vertunt, *oſtendet nobis viam ſuam*; S. Iuſtin. contra Tryphon. *illuminabunt nos*, ſcilicet gentes & po- C puli multi. Vers. 2.

Quia de Sion egredietur lex.] Putà lex gratiæ & Euangelij Chriſti: Apoſtoli enim recepto Spiritu ſancto in Sion die Pentecoſtes, inde egreſſi in varias prouincias, legem Chriſti omnibus gentibus prædicarunt. Hæc verba poſſunt accipi, vel vt gentium ſe inuicem adhortantium ad Eccleſiam, q. d. Aſcendamus ad Sion, id eſt, ad Eccleſiam natam in Sion; quia inde prodit, & prodibit lex gratiæ & ſalutis, vel vt Prophetæ Michææ. q. d. Ideo fluent omnes gentes ad Sion, quia videbunt non aliam eſſe legem & fidem veram, quàm eam quæ prodit ex Sion; quæ ſcilicet annunciatur ab Apoſtolis prodeuntibus ex Sion, D vti ego Michæas prædico & aſſeuero. ita Lyranus & Arias.

Et iudicabit.] Scilicet verbum Domini, vel potiùs (quod tamen eodem redit) ipſe Deus Iacob, de quo verſ. 2. per verbum & Euangelium ſuum. q. d. Deus per Euangelium populos inter ſe antea diſſidentes componet, eis ius dicet, lites omnes dirimet, vt poſitis odiis & diſſenſionibus, omnes in eadem Eccleſia, communi ſpiritu fidei & charitatis conſpirent, habitent, viuántque concorditer & iucundè quaſi fratres. Secundò, aliter Vatabl. q. d. *Iudicabit*; ſcilicet mons domus Domini, id eſt, Eccleſia. q. d. Si quando aliquod du- E bium in fide, vel difficultas in religione acciderit, Eccleſia ea ſoluet & componet: vtpote quæ à Spiritu ſancto recta, falli non poteſt. Tertiò, à Caſtro, q. d. *Iudicabit*, id eſt, verbum & Euangelium Dei iudicium exercebit inter multas opiniones, quas habent omnes populi de vita bene & beatè inſtituenda: nimirum damnando & reprobando falſas & ſtultas, quales ſunt de ſectanda auaritia, gloria, ambitione, vltione ſui, deliciis ac pompis huius vitæ; ac veras eruendo, probando, & docendo de modeſtia, humilitate, concordia, charitate mutua, pace, paupertate, & ſimilibus, eáſque hominum mentibus ingerendo & inſtillando. Vers. 3.

Digitized by Google

Vſque in longinquum.] q.d. Iudicabit populos longè latéque toto orbe diſperſos; &, vt Tigurina vertit, *procul diſſitos*; aliter Chald. *in longinquum*, ſcilicet tempus, putà *in perpetuum*.

Et concident gladios ſuos in vomeros.] q.d. Deus per Chriſtum & Apoſtolos iudicabit & componet omnes lites; inducétque legem pacis, concordiæ, amoris: itaque quantum eſt ex parte ſua, vi gratiæ & Euangelij ſui, tollet omnia diſſidia & bella; vt gentes arma bellica deponant, imò mutent in inſtrumenta pacis; putà in aratra & ligones, quibus in pace colitur terra. Atque vt hoc ortu ſuo portenderet, natus eſt Chriſtus ſub Auguſto Cæſare, cùm domitis vel occiſis tyrannis omnibus, ſub eo iam monarcha, Iano clauſo, mundus plena pace frueretur. ita S. Cyrillus, Clarius, Arias & alij. Vide dicta Iſaiæ 2.4. & Ioëlis 3.10.

Vers. 4. *Sedebit vir ſubtus vineam ſuam, & ſubtus ficum ſuam.*] Eſt Hebræa phraſis, parabolicè ſignificans quietiſſimam ſecuritatem, quam attulit lex Chriſti, vtpote lex charitatis, concordiæ & pacis: ita vt ſecurè & iucundè ſine hoſtis metu, in ſuis domibus & prædiis fideles degere, ſuiſque rebus, ficubus & vuis frui poſſint; quaſi ſedentes ſub arbore otioſè, ficus & fructus in os cadentes exciperent.

Vers. 5. *Quia omnes populi ambulabunt, vnuſquiſque in nomine Dei ſui: nos autem ambulabimus in nomine Domini in æternum & vltra.*] q.d. Licet cæteri populi infideles colant ſuos deos, varij varios; fideles tamen & Chriſtiani, qualis ſum ego Michæas, meique ſimiles, vnanimiter & conſtanter vnum verum Deum ac Dominum colemus, ipſi ſoli ſeruiemus toto corde & mente; ipſi qui ſolus ſaluare poteſt confiſi, ſecurè viuemus in pace, ſine metu hoſtium etiam, & in æternum, & vltra, id eſt, in omnem omnino æternitatem. Eſt hyperbole: æternitas enim quia immenſa, ſuperat omnem hominis conceptum, ideò addit *τὸ & vltra.* q.d. Durabit hæc pax per omnia ſæcula, per omnem æternitatem, quam mente concipere poſſumus; & vltra, ſi quid vltra ſit: ſicut reuera vltra conceptum noſtrum quem formamus de æternitate, ſuperſunt immenſa ſæcula. Nos enim concipimus æternitatem, quaſi millia & milliones annorum plurimos: at poſt hos ſupereſt æternitas. Nota *τὸ nos*: Michæas enim licet Iudæus, & filius veteris teſtamenti, tamen præuiſione ſua, fide, ſpe, animo & voto iungit ſe filiis noui teſtamenti & Chriſtianis, quaſi fratribus ſuis, ex eodem parente Chriſto, ac fide gratiáque Chriſti genitis; cùm tamen non viſurus eſſet Chriſtum & Chriſtianos, nec eorum tempore victurus. Sancti enim veteris teſtamenti, ob fidem in Chriſtum venturum, pertinuerūt ad nouum teſtamentum: quia ab eo, putà à Chriſto, in præſcientia & prædeſtinatione Dei futuro, omnem ſuam gratiam & iuſtitiam hauſerunt, vti doctè docet S. Auguſt. lib. 3. contra duas epiſt. Pelag. cap. 4. *Hi* (Chriſtiani ſeruili metu legem ſeruantes) inquit, *ad vetus pertinent teſtamentum, quod in ſeruitutem generat; quia facit eos carnalis timor & cupiditas ſeruos, non Euangelica fides ſpes & charitas liberos: ſub gratia verò poſiti, quos viuificat ſpiritus, & fide iſta faciunt, quæ per dilectionem operatur in ſpe bonorum non temporalium, ſed æternorum; præcipuè credentes in mediatorem, per quem ſibi non dubitant & ſpiritum gratiæ ſubminiſtrari, vt bene iſta faciant, & ignoſci poſſe cùm peccant. Hi pertinent ad teſtamentum nouum, filij promiſſionis & regenerati à Deo patre, & libera matre. Huius generis fuerunt antiqui omnes iuſti, & ipſe Moyſes teſtamenti miniſter veteris, heres noui: quia ex fide qua nos viuimus, vna eadémque vixerunt, incarnationem, paſſionem, reſurrectionémque Chriſti credentes futuram, quam nos credimus factam.*

In die illa.] Meſſiæ, Eccleſiæ, Euangelij, gratiæ, & noui teſtamenti. De illa enim egit ab initio capitis huc uſque. ita S. Hier. Haymo, Rupert. Hugo, Lyran. Vatabl. & alij paſſim. Vers. 6.

Congregabo claudicantem, & eam quam eieceram, colligam.] Theodor. per claudicātem & eiectam, accipit gentilitatem. q.d. Per Chriſtum colligam populum Gentilem, huc uſque à Deo neglectum, abiectum, & claudicantem in fide & religione; quia nunc inſtinctu naturæ coluit vnum Deum creatorem cœli & terræ, nunc vana ſuperſtitione & traditione auorum, coluit idola. Verùm de Gentium vocatione egit Propheta verſ. 2. Hic ergo ſuam gentem conſolatur, agitque de vocatione Synagogæ & Iudæorum, quorum rex conſtitutus eſt Chriſtus, regnare incipiēs in monte Sion.

Dico ergo claudicantem & eiectam vocari hic Synagogam Iudæorum; tum quia illa claudicauit in fide, modò colendo Deum, modò idola, iuxta illud Eliæ ad eiuſdem filios: *Vſquequò claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi autem Baal, ſequimini illum*, 3. Reg. 18.21. Eò enim alludit Michæas; tum quia claudicauit præ fatigatione itineris eundo in captiuitatem nunc Babylonicam, nunc Perſicam, nunc Græcam ſub Antiocho. Vnde vocatur eiecta, diſperſa & vagabunda per omnes gentes. ita Vatablus. Claudicans ergo per metalepſin, idem eſt quod fatigata, dolens, ærumnoſa, afflicta. Vnde explicans ſubdit: *Et quam afflixeram, conſolabor.* Ita Chald. vertit enim, *congregabo tranſlatos, & diſperſos colligam, & illos quibus malefeci propter peccata populi mei.* Hæc ergo prophetia cœpta eſt impleri tempore Chriſti, qui è Iudæis Apoſtolos, primóſque fideles in Eccleſiam ſuam collegit: in dies autem perfectiùs impletur, dum variis in locis plures Iudæi in Eccleſiam congregantur: perfectiſſimè autem implebitur in fine mundi, cùm omnis Iſraël ſaluus fiet, vti intellexit S. Iuſtin. dialogo contra Tryphonem. Synagoga vocatur claudicans cur?

Et ponam claudicantem in reliquias.] Id eſt, in poſteritatem. q.d. Faciam vt Synagoga conuerſa ad Chriſtum, factáque fidelis, ſit fœcūda, & multos producat Deo filios, & magnam ſobolem. Vnde explicans ſubdit. Vers. 7.

Et eam quæ laborauerat, eundo in captiuitatem & diſperſionem (id eſt, vt Tigurina, *& procul propulſam*) *in gentem robuſtam.*] Tum numero, tum fortitudine. Tales fuerunt Apoſtoli è Iudæis prognati, aliique ſimiles viri Apoſtolici, orbis doctores & domitores. ita Vatabl. Arias & alij. Hinc ſequitur.

Et regnabit Dominus (Chriſtus) *ſuper eos in monte Sion.*] Putà in Eccleſia, quæ cœpit in Sion: Eccleſia inquam, tum militante, tum triumphante, *ex hoc nunc, & vſque in æternum.* Audi S. Hier. *In gentem robuſtam, in nomen videlicet Chriſtianū, quod non gladius, non ignes, non tormenta ſuperabūt. Vide fidem & paſſionem Martyrum, & de robuſta gente non ambiges.*

Verſ. 8.

Verſ. 8.] Et tu turris gregis nebuloſa filiæ Sion vſque ad te veniet: & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Ieruſalem,

Verſ. 9.] Nunc quare mœrore contraheris? numquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit, quia comprehendit te dolor ſicut parturientem?

Verſ. 10.] Dole, & ſatage filia Sion quaſi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vſque ad Babylonem: ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuorum.

Verſ. 11.] Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes multæ, quæ dicunt: Lapidetur & aſpiciat in Sion oculus noſter.

Verſ. 12.] Ipſi autem non cognouerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt conſilium eius: quia congregauit eos quaſi fœnum areæ.

Verſ. 13.] Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuerſæ terræ.

VERS. 8. Turris gregis quæ?

Et tu turris gregis nebuloſa filiæ Sion vſque ad te veniet: & veniet poteſtas prima.] Nota primò, *turris gregis* in Script. vocatur locus ille in quo Iacob pauit greges, Geneſ. 31. verſ. 21. nec enim alium locum hoc nomine appellatum in Script. vel apud Ioſephum, aut Chorographos terræ ſanctæ legimus. ita S. Hieron. Remig. Haymo, Rupert. Lyran. & alij paſſim. Audi ex iis Adrichomium in Deſcriptione terræ ſanctæ: *Turris* D *gregis, hebr. ader, ſiue eder, campus eſt vberrimus paſcuis, & grandibus oliuis refertus: diſtat paſſibus fere mille à Bethlehem, vbi Iacob patriarcha fixit tabernaculum, & pauit greges ſuos: ibique eo habitante, Ruben patris thorum violauit. Atque hoc ipſo in loco paſtores, vt prædixerat Propheta Michæas, nocte vigilantes ſuper gregem ſuum, viderunt & audierunt angelos canentes: Gloria in excelſis Deo. Vbi poſtea templum erectum eſt SS. Angelorum à B. Helena. Atque adeò ſacellum hic erectum eſt in tantæ rei memoriam medio in agro.* Addunt Haymo, Remigius, & Beda lib. de Locis ſanctis cap. 8. paſtores hoſce numero fuiſſe E tres.

Quare licet Hebræi, teſte S. Hieron. in Tradition. Hebr. in Geneſ. cap. 35. opinentur turrim gregis fuiſſe in Ieruſalem, eo loco in quo poſtea ædificatum eſt templum; tamen ipſe S. Hieron. ibidem, & in Epitaphio S. Paulæ, & in locis Hebr. & alibi, ac paſſim Interpretes & Chorographi docent turrim gregis fuiſſe iuxta Bethlehem, ibique angelos paſtoribus gregem ſuum paſcentibus nunciaſſe Chriſti ortum. Dicta eſt *gregis*, inquit S. Hieron. in Tradit. Geneſ. 35. *Vbi vel angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Iacob pecora* A *ſua pauit, loco nomen imponens, vel, quod verius eſt, quodam vaticinio futurum iam myſterium monſtrabatur*, quòd ſcilicet angelus ibidem paſtoribus gregem paſcentibus euangelizaret Chriſti natiuitatem. Ad literam turris hæc dicta eſt *gregis*, ante Iacob, vt videtur; eo quòd paſtores iuxta illam, vtpote loco compaſcuo, ſolerent paſcere greges, atque noctu ad caulas quæ in turri, vel iuxta turrim erant, ſeſe cum gregibus ſtabulatum recipere, vti notarunt P. Salmeron & Barradius in Lucæ c. 2.

Ophel turris quæ?

Secundò, pro *nebuloſa* Hebr. eſt *Ophel*, quæ erat turris excelſa in Sion, iuxta atrium templi, quam ita ex Ioſepho deſcribit Adrichom. *Ophel, quam Ioſephus Ophlam nominat, erat turris enormi* B *altitudine, quaſi nubi caput inferens, atque arx munita, firmo muro cincta, templo propinqua; extra murum tamen qui habitationem ſacerdotum claudebat. In huius muro Ioathan rex multa conſtruxit: atque Manaſſes eouſque vrbis muros reparauit. In hac habitabant Nathinæi. In hanc fugiens Manahem tyrannus captus eſt & occiſus. Hanc tādem Titi milites combuſſerunt.*

Ab altitudine dicta eſt *Ophel*, id eſt, tenebræ, caligo, nubilum; quòd vſque ad nubes erigeret caput, & in contemplando eius culmine oculi caligarent. ita S. Hieron. in Iſaiæ 32. 14. Quare minùs rectè aliqui cēſent turrim nebuloſam vocari turrim Pſephina, quæ octoangularis erat, C erecta ſuper rupem excelſam, ſeptuaginta cubitos alta, inter Septemtrionalem & Occidentalem vrbis murum, ex qua ſereno cœlo Arabia, mare, & fines Chananææ conſpici poterant, quam Titus expugnauit, teſte Ioſepho lib. 6. Belli c. 2. 5. & 6. nam in Hebr. hîc nō eſt Pſephina, ſed Ophel. Denique pro *Ophel* Septuag. vertunt αὐχμώδης, quod quadrupliciter verti poteſt. Primò, caliginoſus, & opacus. Secundò, ſqualens; hæc duo habet S. Hieron. Tertiò, aridus. Quartò, ſitiens vel ſiticuloſus: quæ enim arida ſunt, ſunt pariter ſqualentia, ſiticuloſa & opaca.

Symbol. caligo Dei eſt Ophel.

Symbolicè, Ophel ſignificat celſitudinem & caliginem in qua habitat Deus: ad hanc enim accedere & erigere ſe conatur Sion, id eſt, Eccleſia, & anima fidelis. Deus enim *habitat lucem inacceſſibilē*, 1. Timoth. 6. 16. Præclarè S. Dionyſ. epiſt. 5. ad Dorotheum: *Caligo*, ait, *diuina eſt inacceſſibilis, in qua habitare dicitur Deus: hæc eſt inuiſibilis, propter eximiam claritatem; & inacceſſibilis, propter immenſam luminis copiam.*

Quæres, ſi turris Eder erat extra Ieruſalē iuxta Bethlehem, Ophel verò erat in Ieruſalē, quomodo vna eademque turris vocatur hîc *gregis*, & *nebuloſa* ſiue *Ophel*? Reſp. metaphoricè & metonymicè Sion, ſiue Ieruſalem vocari hîc *turrim gregis*. Ita enim vocari hîc Sionem, patet primò, ex eo, quòd eam nuncupans ſubdit: *filia Sion*. Sic enim cum Roman. Symmacho (qui clarè vertit, *ipſa eſt filia Sion*) & Septuag. legendum in nominatiuo *filia*, non *filiæ* in genitiuo. Secundò, quia in Ieruſalem erat Ophel. Hæc autē turris gregis, erat turris Ophel; vti ait Michæas. Tertiò, quia in Sion erat porta (& conſequenter turris ſuper portam de more erecta) quæ vocabatur *gregis*; per quam greges ouium offerendi in templo, ex turri Eder ſiue gregis, vbi pabulabantur, inducebantur in Sion & templum. Vnde iuxta portam gregis, erat forum pecuarium, & probatica piſcina, in qua curabantur infirmi, Ioan. 5. 2. Dicta eſt probatica, ἀπὸ τῶν προβάτων, id eſt, ab

Probatica piſcina quæ?

Digitized by Google

ab ouibus. Probatica ergo idem eſt quod pecuaria vel ouina, eò quòd ad illam oues quotidie manè & veſpere immolandæ in templo congregabantur, in eáque abluebantur. Denique de Sione & Ieruſalem hîc agi, patet ex ſequentibus. Ieruſalem ergo vocatur *turris gregis*, tum quia vicina erat Bethlehem, & turri gregis, illique vt metropolis imperabat; tum quia alto loco in montibus ſita, & ad illam confluebat grex, id eſt numeroſitas Iudæorum ad templum; tum propriè quia in Sion erat porta & turris gregis, obuerſa turri Eder ſiue gregis, per quam ex Eder oues in Sion & templum inferebantur. Eadem vocatur *nebuloſa*, ob altitudinem turris Ophel, aliarúmque ſimilium, quæ in ſui culmine nubes & nebulas de more colligebant, atque è terra contuentibus, ob nimiam altitudinem caligantibus oculis, nebuloſæ videbantur. Vnde probabiliter ſuſpicatur Vilalpando to.3. p.1. l.3.c.7. *turrim gregis* hîc præciſè vocari portam gregis: portam enim vocari turrim, quia alta erat & munita, vt arx vel turris eſſe videretur. Porta hæc dicitur *filia Sion*, quia ſubiecta erat templo extructo in monte Sion. Dicitur *gregis*, tum quòd per eam greges offerendi inducerentur in templum, tum quòd ante hãc portam eſſet vallis Ioſaphat tendens ad montem Oliueti, quam, vtpote paſcuis vberrimam, Iacob patriarcha ſuis pecoribus paſcendis elegit. Hæc porta à Ioſepho lib.6. Belli cap.6. vocatur *Genat*, quam Salomon magnificentiſſimis ædificiis ac propugnaculis exornauit. Hæc Vilalpando, & hoc videntur voluiſſe Hebræi paulò antè citati, quos ſequitur Emmanuel, Mariana & alij.

Quæres Secundò, quiſnam huius loci ſit ſenſus, & quando turri gregis, id eſt Ieruſalem, data ſit poteſtas, ſiue, vt vertit Tigurina, dominium, regnum & imperium. Primò, Theodor. ſic explicat, q.d. Nabuchodonoſor veniet ad te ô turris, id eſt ô templum, quod in vinea, id eſt in vrbe Ieruſalem, quæ ob peccata eſt atra & nebuloſa, quaſi turris emines, vt te ſternat & comburat. Verùm hoc triſte & funeſtum eſt, non lætum & feſtiuum oraculum, quale hîc edit Michæas.

Secundò, S. Hieron. intelligit de Cyro, & reditu è Babylone. q.d. Veniet Cyrus, qui te ô Ieruſalem, id eſt, vos ô Iudæi, è Babylone per Zorobabel liberet, & in patriam remittat. Verùm licet eò alludat Propheta, vt patet v.10. tamen altius & maius quid ſpectat.

Dico ergo, turrim gregis & Ophel, ſiue Ieruſalem, & Sion, eſſe Eccleſiam Chriſti, quæ cœpit in Sion, in quam grex fideliũ congregatur, quaſi in turrim Ophel, id eſt, in locum altum & munitum, vergentem in cælum, ideóque obſcurum & nebuloſum: doctrina enim Eccleſiæ, quia cæleſtis eſt & diuina, de Deo trino & vno, de Verbo incarnato, de prædeſtinatione & reprobatione, &c. eſt obſcura & nubiloſa. Eadem vocatur *filia*, quia Deo dilecta vt filia; & *Sion*, id eſt ſpecula, quia nunc contemplatur Deum in ænigmate per fidem & ſpem, breui eundem contemplatura reipſa, facie ad faciem. Michæas ergo regiã Chriſti, puta Ieruſalem, id eſt Eccleſiam, vocat *turrim*, ob altitudinem vitæ & doctrinæ; atque ob munitionem, ſpeculam & tutelam, qua ſuos fideles tuetur & propugnat. vocat *gregis*, quia alludit ad Dauidem, qui fuit paſtor gregis, indéque primus euocatus eſt ad regnum Sionis: & quia eius antitypus & ſucceſſor Chriſtus, rex nouæ Sionis, id eſt Eccleſiæ, eiuſdem potiùs fuit paſtor, quam rex.

A Vnde ipſe nomine paſtoris delectatur: *Ego*, ait Ioan.10.11. *ſum paſtor bonus: bonus paſtor animam dat pro ouibus ſuis.* & v.14. *Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ.* Hinc vetuſtiſſimæ imagines Chriſti, quas etiamnum Romæ in antiquis templis videmus, Chriſtum quaſi paſtorem oues paſcentem, aut ouem perditam humeris baiulantem, & ad caulam reducentem depingunt.

Tropolog. Eccleſiam vocat *turrim gregis*, vt ſignificet, Præſules Eccleſiæ, Chriſti vicarios, non debere vt reges dominari in cleris, ſed vt paſtores paſcere gregem Domini. Hoc eſt quod ait & ſancit S. Petrus, primus à Chriſto ſummúſque Eccleſiæ Præſul: *Paſcite qui in vobis eſt gregem* B *Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum; neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè: neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis, ex animo. Et cùm apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam,* 1.Petri 5. 2.

Tropol. Eccleſia eſt turris gregis.

Senſus ergo huius loci eſt, q. d. Dixi verſ. 7. quòd Dominus regnabit ſuper eos (Iudæos fideles) in monte Sion in æternum; quia tu ô Sion, quæ es turris gregis & Ophel, id eſt arx ſublimis, inuicta & inexpugnabilis, accipies hoc regnum: *Vſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima.* q. d. Veniet, veniet inquam, ad te priſca & auita poteſtas, & regnum quod habuiſti ſub Dauide & Sa- C lomone: putà *regnum filiæ Ieruſalem*, hoc eſt, regnum Hieroſolymæ. ſicut enim Dauid glorioſè & potenter regnauit in Sion, ita ibidem Chriſtus filius Dauidis & heres, regnum idem capeſſet: at non temporale, ſed ſpirituale; ibíque regnum Eccleſiæ ſuæ inchoabit, quod deinde proferet & propagabit per Apoſtolos in vniuerſum orbem, iuxta id quod promiſit Gabriel matri eum concipienti: *Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum*, Luc.1. 32. Et Dauid rex in typo & perſona Chriſti: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem* D *ſanctum eius, prædicans præceptum eius*, pſal.2.6. ita Clarius, Vatab. Arias, Ribera, à Caſtro & alij. Huc accedit S. Hieron. & Lyran. qui per *turrim gregis filiæ Sion* (vti ipſi legunt) accipiunt templum, quo grex, id eſt populus, Domini confluebat, & in quo greges ouium Deo mactabantur. hoc vocatur *Ophel*, id eſt nebuloſum, quòd ad nubes vſque altitudine ſua pertingeret; vel quòd fumum victimarum quaſi nebulam iugiter exhalaret; vel quòd vmbris & figuris quaſi nebulis plenum eſſet. q. d. O turris nebuloſa filiæ Sion, id eſt ô templum Hieroſolymorum, vſque ad te veniet, veniet inquam, prima poteſtas, id eſt, primum & auitum illud Dauidis imperium; non in vmbra, E ſed in veritate: Chriſtus enim triumphator ingredietur in te, qui eſt regum ſummus, cuiúſque Dauid rex, vmbra tantùm fuit & typus. Reſpicit introitum ſolemnem Chriſti in Ieruſalem die palmarum, quando aſello vectus cum pompa & triumpho, vrbem & templum quaſi Meſſias eſt ingreſſus, & inauguratus acclamante turba: *Oſanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris noſtri Dauid*, Marci 11.v.10. Chriſtus enim per portam gregis (quæ hîc vocatur *turris* ob celſitudinem, ait Vilalpando ſuprà) quaſi agnus paſchalis in paſchate immolandus, inuectus eſt in vrbem, vti colligitur ex Luca c.19.37. cùm ait: *Et cùm appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliueti*, &c. Ex monte ergo

Oliueti

Digitized by Google

Oliueti per vallem Ioſaphat venit ad portam gregis, eáque ingreſſus eſt in vrbem. Et hoc videtur hîc ſignificare Michæas, inquit Vilalpando. Idipſum clarè ſignificat verſio Chaldæi, qui paraphraſticè per turrim gregis accipit Chriſtum, qui in Eccleſia inter fideles quaſi turris eminet. Correlatiua enim ſunt & inſeparabilia, paſtor & grex, rex & regnum, Chriſtus & Eccleſia. Sic ergo vtrumque nectens vertit, *tu autem ô Meſſia, vel Chriſte Iſraëlis, qui abſcōditus es propter peccata cœtus Sion, tibi venturum eſt regnum, ſed & dominatio priſca adueniet regno cœtus Ieruſalem.* Chriſtus enim eſt turris, quia Verbum Patris, de quo dicitur Sapient. 18. 16. *Vſque ad cælum attingebat, ſtans in terra.* Erat enim verus Deus æquè ac homo, iungens in ſe deitatem humanitati, & cælum terræ, angelos hominibus. Hinc & dicitur *nebuloſa*, id eſt abſcondita in præſepio, carne & cruce: Deus enim *poſuit tenebras latibulum ſuum*, pſalm. 17. 25. Idcirco incognita fuit Iudæis. Erat *turris gregis*, quia ſicut turris vrbem, ciues & oues, ita Chriſtus Chriſtianos protegit & tuetur. Ipſe denique regnum ſuum conſignauit Hieroſolymæ, id eſt Eccleſiæ ſuæ. Vnde & Syrus & Arabicus vertunt, *tu autem turris* (Arabicus, *arx*) *paſtor nebuloſæ filiæ Sion, tempus tuum aduenit.*

Chriſtus eſt turris nebuloſa.

Denique Haymo, Remig. Beda in Lucæ 2. Baronius anno 1. Chriſti, & alij cenſent Michæam hîc alludere ad paſtores Eder, quibus angelus primò nunciauit Chriſti ortum: ideo enim nominat turrim Eder, id eſt gregis & paſtorum. Vnde id clarè explicans cap. ſequenti v. 2. ait: *Et tu Bethlehem* (iuxta quam erat turris Eder) *Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël*, &c. Itaque huius loci hunc dant ſenſum, q. d. Tu ô turris Eder, ruſticana, vilis & paſtoritia, caput attolle, gaude & exulta: quia primò ad te veniet nuncius cæleſtis, puta angelus annuncians Chriſti regis ortum, cuius poteſtas prima & regnum incipiet in Ieruſalem, indéque propagabitur per totum orbem. Quocirca eris iam turris non tantùm gregis, ſed & Ophel, id eſt celſæ caliginis: quia in te excelſo Olympi vertice deſcendet ſpirituum & muſicorum cæleſtium multitudo, concinens: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Alludit ad paſtores in ortu Chriſti.

Tropol. *filia Sion* eſt anima quæ ſpeculatur cœleſtia & diuina. Sion enim heb. ſignificat ſpeculam. Vnde in ipſa eſt turris, id eſt prudentia & prouidentia, æquè ac robur & munimen, quibus ſuum gregem, id eſt, omnes animæ potentias, ſenſus & actiones, omnéſque corporis motus moderatur, regit, tuetur & roborat. In ipſa eſt Ophel, id eſt caligo, puta orationis & contemplationis, qua cum Moſe Exodi 19. 9. intrat in caliginem, in qua habitat Deus; ibique cum eo colloquitur, vti ſolitum facere S. Bernardum legimus in eius vita. Rurſum eſt Ophel, id eſt αὐχμώδης, vt vertunt Septuag. id eſt Primò, arida, quia humores prauos concupiſcentiæ per ieiunia & mortificationes deſiccat; Secundò, ſqualens, per luctum & pœnitentiam, ob exilium in quo degit; Tertiò, ſitiens, ſcilicet Deum, & aquam gratiæ ſalientis in vitam æternam. Complutenſia legunt αὐχμώδους in genitiuo, id eſt caliginoſæ, aridæ, ſqualidæ & ſitientis; vt referatur ad *gregis*. Iuxta quam verſionem hæc quatuor ſimili ſenſu iam dicto de anima, ad potentias, ſenſus, motúſque eiuſdem (hi enim ſunt eius grex) accommodari facilè poſ-

Tropol. anima ſancta eſt turris gregis.

A ſunt. Ad hanc venit poteſtas prima, puta primum regnum filiæ Ieruſalem. Primū enim maximúmque regnum animæ eſt, quo in ipſa regnante Chriſto rege, eámque regente, ipſa pariter à Chriſto regnum accipit, fitque regina. Nam regnat & dominatur æquo iure, primò ſibi, ſuíſque potentiis & motibus; deinde rebus externis, quas omnes ſibi ſubiicit; ac tertiò proximis, quorum cura ei commiſſa eſt. Dum enim Deo vacans primò ſibi ſuíſque actibus piè ſanctéque imperat, facilè cæteris omnibus præeſſe & imperare diſcit. Itaque fit Ieruſalem, id eſt viſio & poſſeſſio pacis; iugi enim pace & ſerenitate conſcientiæ fruitur. Hinc Philoſophus ille, licet Gentilis: *Rex*, inquit, *eris ſi teipſum rexeris. Rex eris ſi cupiditatibus & paſſionibus tuis imperes. Rex eris ſi regas iram, gulam, libidinem.* Alexander Magnus alios rexit, ſeipſum regere neſciuit, rexit eum ira & cupido: vnde non rex, ſed iræ fuit ſeruus, & mancipium ambitionis. Veriùs mendicus ille apud Taulerum ſe regem eſſe dixit, quòd nil appeteret in hoc mundo, quódque ſuam voluntatem Dei voluntati in omnibus conformaret, ideóque ſibi rebúſque omnibus dominans, perpetua pace & lætitia animi frueretur. Hiſtoriam fusè enarraui Rom. 12. 1.

Rex eſt qui ſibi imperat.

B Anagog. quidam, ait S. Hieron. hæc accipiunt de Ieruſalem cæleſti, quæ cùm ſit *mater ſanctorum, tamdiu quaſi Ophel ſqualet, quamdiu filij ſui non reducuntur ad eam, vt rex & conſiliarius non ſit in ea: & dolores ſicut parturientem apprehendant eam, quòd fruſtra peperit, videns tantos filios interfectos.*

C *Nunc quare mœrore contraheris?*] Heb. neruoſiùs, *nunc quare vociferaris vociferationem?* id eſt, cur ingenti voce eiulas & ploras? Redit ad Sionem, id eſt ad Iudæos ſui temporis. Vnde vocula *nunc*, & tempus præſens ſignificat, ſimúlque eſt nota illationis, idem valens quod *ergo*. Itaque *nunc* idem eſt quod *nunc ergo*, q. d. Nunc ergo, ô Sion, cur mœres ob inſtantem captiuitatem, cùm tam felix & auguſtum Chriſti regnum expectes? Eſto enim eas ad modicum tempus in Babylonem, eſto Sedecia rege tuo, principibus & conſiliariis orbetis, tamen inde breui te reducam, faciámque vt rex tuus potentiſſimus, æquè ac conſiliarius ſapientiſſimus, propediem tibi ſit ipſe Chriſtus, Rex regum & Dominus dominantium, ipſe te omni captiuitate, omni mœrore, omni ærumna liberabit; ipſe te conſolabitur, ditabit, honorificabit; vt nil deinceps metuere debeas, nil ampliùs ſperare aut deſiderare poſſis.

Vers. 9.

D Allegoricè, hæc & ſequentia vſque ad finem capitis adaptari poſſunt Eccleſiæ primitiuæ (huius enim typus fuit Synagoga Iudæorum) primitùs & deinceps à tyrannis afflictæ, & penè oppreſſæ: imò de ea ad literam accipiunt Rupert. Albert. Lyran. & Vatabl. q. d. Poſt aduentum Chriſti affligentur Chriſtiani, vnde habebunt anſam gemendi, ſed tamen ſumant animos, quia non deſtituentur ope diuina: nam rex eis aderit Chriſtus, & conſiliarius Spiritus ſanctus.

E Aliter, imò contrariè, hæc accipit S. Hieron. & Theodor. q. d. Qua de cauſa ô Sion mœres? vtique ob inſtantem captiuitatem. Sed vnde illa tibi obueniet? An quòd deſtituta ſis rege & conſiliariis? at habes Ezechiam, Ioſiam, Sedeciam, alióſque reges, eorúmque principes & conſiliarios. Diſce ergo hoc malum non aliunde tibi accidere, ſed tua culpa, tuo vitio: quia nimirum tuis idolis

Digitized by Google

idolis & ſceleribus Dei iram & vindictam in te concitaſti. Verùm hic eſt ſarcaſmus & hoſtilis irriſio potiùs, quàm paterna conſolatio, quam toto hoc capite Sioni ſuggerit & ingerit Propheta.

Tropol. S. Ambroſ. hîc, *Cur*, inquit, *comprehenderunt te dolores vt parturientis, vt parturires iniquitates, & pareres iniuſtitias? nullus enim maior eſt dolor, quàm is qui peccati mucrone vulnerat conſcĩetiam: neque vllum grauius eſt onus, quàm peccatorum ſarcina & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat vſque ad terram, ne ſe erigere poſſit. Grauia, fili, grauia nimis delictorum ſunt pondera. Denique illa in Euangelio (*Lucæ 13.*) mulier quæ curuata erat, ſpeciem prætendens animæ laborantis, à Chriſto potuit ſolo erigi.*

Vers. 10. *Dole, & ſatage filia Sion.*] Satagere eſt eſſe anxium, anxiè diſtorqueri difficultate alicuius rei conficiendæ, vel euadendæ. Pro *ſatage* Hebr. eſt גּוֹחִי *gochi*, quod variè vertitur: Septuag. *dole & viriliter age*; Chald. *dole & contremiſce*; Pagnin. *dole & ingemiſce*; Tigurina, *dole, & gemitum ede.* q. d. O Sion; permitto vt doleas & ingemiſcas, ac de facto dolebis & ingemiſces: habebis enim iuſtum argumentum & cauſam doloris & gemitus, ſcilicet excidium & captiuitatem Babylonicam.

Quia nunc egredieris de ciuitate, de Ieruſalem, *& habitabis in regione*; Hebr. & Chald. *in agro*; Septuag. *in campo*. q. d. Non in vrbe ſub tecto, ſed in agro ſub dio, quaſi profuga & captiua deges: *& venies vſque ad Babylonem.* Sed age, reſume animos, ſpera meliora. Nam poſt modicum tempus, putà poſt 70. annos, *ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus.*] Primò, inchoatè per Cyrum & Zorobabel; Secundò, plenè per Chriſtum. Audi S. Cyrillum iuxta Septuag. *Dole igitur, & viriliter age filia Sion, ait: O bona filia, patiens eſto ad dolores, obdura ad moleſtias, appropinqua ad partum. Sed enim non penitus cõſolatione deſtitutam relinquit: addit enim, in patriam ſedem iri reuocatum.* Sic Æneas ſocios naufragos ſpe melioris ſortis conſolatur Æneid. 1.

Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Troiæ:
Durate & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Tropol. pœnitentis. Tropol. S. Hieron. *Intelligit*, inquit, *animam propter peccatum de Eccleſia pulſam, & inimico & vltori contraditam in interitũ carnis vt ſpiritus ſaluus fiat, exire de ciuitate, quam ſpiritus impetus lætificat, habitare non in monte vbi prius fuerat, ſed in campo in quo Aſſyriorum vagatur exercitus, & eſſe in confuſione vitiorum ſuorum, & poſtquam habuerit compedes, & traxerit molam, & farinam Babylonis fecerit, in ſemet reuerſam dicere: Quanti mercenarij patris mei ſaturantur panibus, & ego hîc fame pereo? & ad paternam domum poſtea reuertentem ſuſcipi à clementiſſimo patre, & redimi de manu duriſſimi domini.*

Vers. 11. *Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes.*] Tò *nunc* iterum aliam & viciniorem Hieroſolymæ calamitatem ſignificat; q. d. Dixi, ô Sion, te ituram in Babylonem; ſed antequam eò vadas, alia tibi inſtat clades à Sennacherib, qui multas contra te gentes congregabit, putà 185. millia, *quæ* dicent: *Lapidetur*, id eſt, lapidibus obruatur, *& aſpiciat in Sion oculus noſter.*] Id eſt, oculus noſter aſpiciat cum voluptate Sionis ruinam, eàque ſe paſcat illámque irrideat & ſubſannet: ſolemus enim aſpicere & oculos intẽdere in ea, quæ diligimus; deſpicere verò & auertere oculos ab iis, quę odimus vel contemnimus. Vnde vulgò dicitur: *Vbi oculus, ibi amor: vbi manus, ibi dolor.* Hinc *aſpicere* ſumitur quandoque pro oblectari, vt pſal. 65. 18. *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo.* ita S. Hieron. Remig. Haymo & alij.

Nota. Pro *lapidetur* Hebr. eſt תֶּחֱנַף *techenaph*, quod Septuag. vertunt, *inſultabimus*, vel, vt S. Hieron. legit, *inſultemus*; alij, *inſultemus & gaudeamus*; Chald. *impiè aget*; Pagnin. *peccauit*; Tigurina, *hypocrita fuit*, ſimulando ſe piam, cùm eſſet impia; caſtam, cùm eſſet inceſta; deicolam, cùm eſſet idololatra. Arias, *ſuperſtitiotur*, id eſt, vt ſuperſtitioſa, & nouorum deorum cultrix puniatur, expietur & lapidetur. Propriè *techenaph* vertas, *impia eſt, & vt impia plectatur.* Alludit *techenaph* per metatheſin ad תִּנְאַף *tinaph*, id eſt, adultera eſt, & vt adultera puniatur & lapidetur: lapidatio enim erat pœna adulterij apud Iudæos. q. d. Sion relicto Deo ſponſo ſuo, coluit idola, cum iiſque fornicata & adulterata eſt; ergo vt adulteram eam lapidibus obruamus, demoliamur eam, & in aceruum lapidum redigamus, eoq; illam ſepeliamus.

Alleg. Nero, Decius, aliique tyranni dicebant de Eccleſia Chriſti, *lapidetur*, id eſt, pereat & excindatur; ſed id reipſa Deo illam tutante efficere non potuerunt. ita S. Hieron. Haymo, Rupert. Hugo, & alij. Idem etiamnum dicunt hæretici de eadem. Idem de ſanctis Religionibus, monaſteriis, collegiis, adeóque de viris religioſis & zeloſis dicunt iidem, imò & peruerſi Catholici, Lapidetur, euertatur talis Religioſorum domus, Dominicani, Franciſcani, Ieſuitæ expellantur & lapidentur; ſed Deo eos tutante & conſolante, fit id quod ſequitur: *Congregauit eos quaſi fœnum areæ. Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum*, &c.

Vers. 12. *Ipſi autem non cognouerunt cogitationes Domini.*] Quibus ſtatuit Sionẽ hiſce perſecutionibus probare, purgare & illuſtrare; non perdere, & euertere: perſecutores verò eius, putà caſtra Sennacherib, cædere & diſpergere.

Quia congregauit eos quaſi fœnum areæ.] q. d. Congregauit eos in Iudæa, quaſi frumenti manipulos in area, vt ibi ab angelo & à Iudæis triturentur, id eſt, cædantur, calcentur & ſpolientur. Angelus enim cecidit 185. millia ex caſtris Sennacherib. Nota, *fœnum* hîc non ſignificare herbam pratorum demeſſam & ſiccatam, quæ propriè fœnum dicitur; ſed capi pro frumento ſpicato, putà pro manipulis tritici. hoc enim ſolùm in area trituratur, vti de hoc fœno ſubdit dicens: *Surge, & tritura filia Sion.* Vnde Septuag. vertũt, *quaſi manipuli areæ*; Chald. Pagnin. & Tigurina vertunt, *quaſi manipuli ad aream*, vt in ea triturentur, eorúmque grana excutiantur, quæ in horrea condantur. Hos enim ſignificat Hebr. עָמִיר *amir.*

Vers. 13. *Surge, & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam ferrum, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos.*] Nota. In Palæſtina, vti & in Italia, Canaria, aliiſque multis prouinciis manipuli & ſegetes triturantur non ligneis flagellis, vti fit in Germania; ſed vngulis boum, vel ferratis carpentis, quæ ſuper ſegetes circũagunt, itaq; calcando eas terunt, & grana ex ariſtis exprimunt. Similia carpenta ſubinde ſuper hoſtes ſtratos agebãt victores, eoſq; quaſi triturabãt; vt fecit Dauid Ammonitis 2. Reg. 12. 31. Dicit ergo Deus, ſe *cornu & vngulas areas*, i. animos, robur & vires, Sioni reddi

Digitized by Google

redditurũ, vt ſuos hoſtes calcet, premat & triturer. Factũ hoc Primò, ſub Ezechia, quando cæſis per angelum Aſſyriis, Iudæi eorum caſtra inuaſerunt, occuparunt & ſpoliarunt: Secundò, ſub Iuda, Ionatha, Simone & Hyrcano Machabæis, qui quaſi cornua fuerunt, quibus Iudas ventilauit omnes vicinas gentes, vt patet ex libris Machab. vt in iis impletum ſit illud Deut. 33. 17. *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipſis ventilabit gentes vſque ad terminos terræ.* Ad Machabæorum enim glorioſa bella & victorias, hæc referunt Dionyſ. Ribera & alij. Myſticè id planè adimpletum eſt in Chriſto, eiúſque Sione ſpirituali, id eſt Eccleſia, quæ robore prædicationis ſuæ ſibi ſubegit omnes gentes, eorúmque idola & profana fana contriuit. ita S. Hieron. Remig. Rupert. Albert. Lyran. Clarius & alij.

Et interficies Domino rapinas eorum] q.d. Immolabis Domino boues, aliáſque victimas quas victrix ab hoſtibus rapuiſti. Id feciſſe Ezechiam & Iudæos ex ſpoliis Aſſyriorum, docet Ioſeph. l. 10. Antiq. c. 3. Idem feciſſe Machabæos, liquet ex eorum actis. Idem ſæculis omnibus fecit & facit Eccleſia Chriſti. Pro *interficies* hebraicè eſt וְהַחֲרַמְתִּי *vehacharamti* (Noſter & Septuag. videntur legiſſe וְהַחֲרַמְתָּ *vehacharamta.* vertunt enim in ſecunda perſona: *& interficies*; ſed eôdem redit ſenſus; Deus enim per Iudæos victimas haſce interfecit) id eſt *faciam cherem*, id eſt anathema: hoc eſt, *anathematizabo*, exſcindam & conſumam *rapinas eorum Domino*, id eſt mihi. q. d. Deuouebo hoſtes tuos cum ſuis opibus mihi, meæque vindictæ: quaſi victimas meas addicam eos neci, faciam eos anathema, partim per angelum occidentem, partim per tuos ciues ô Sion, præſertim Machabæos, ſicut feci Iericho Ioſue 6.

A 16. & Chananæis Numer. 21. 2. Vide quæ ibi dixi de voto *cherem*, ſiue anathematis.

Nota. Pro *rapinas eorum* hebr. eſt בִּצְעָם *bitſam*, quod Septuag. vertunt, *multitudinem eorum*; Chald. *facultates eorum*; Symmach. *lucrum eorum*; Theodot. *dona* vel *munera eorum*; Tigurina, *opes eorum*; Pagnin. *deſiderium*, id eſt opes deſiderabiles, *eorum*; Noſter, *rapinas eorum*, quas ſcilicet Aſſyrij è Iudæa rapuerunt, túque iterum eis eripuiſti, quaſi iuſtas & reduces iuſti belli rapinas.

Et fortitudinem eorum.] Hebr. חֵילָם *chelam*, id eſt ſubſtantiam & opes: hæ enim ſunt diuitum robur & fortitudo, iuxta illud Prouerb. 18. 11. *Subſtantia diuitis, vrbs roboris eius, & quaſi murus validus circumdans eum.* Hæ rurſum ſunt neruus B belli, vt ait Cicero. Alij per *fortitudinem* accipiũt milites & arma; arma enim hoſtium bello capta Iudæi, æquè ac Chriſtiani & Gentiles ſuſpendere ſolent Deo, vt illi victoriam acceptam referant: vti Dauid ſuſpendit in templo gladium quo obtruncauit Goliath, 1. Reg. 21. 9. Idem feciſſe Gentiles docet Virgil. 7. Æneid.

Multáque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculáque clypeique, ereptáque roſtra carinis.

Hoc eſt quod prædixit Iſaias cap. 60. v. 5. *Fortitudo gentium venerit tibi.* Et v. 11. *Vt afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur.*

C Tropol. docemur hic omnem victoriam de hoſtibus tam corporalibus, quàm ſpiritualibus, aſcribendam eſſe Deo auctori; vti fecit Moyſes & Ioſue victo Amalec, erigens altare hoc titulo: *Dominus exaltatio mea*, Exodi 17. verſ. 15. ideóque omnia deſideria & deſiderabilia noſtra ipſi eſſe mactanda & offerenda.

Trop. Deo tribuẽdum epinicium.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Vaſtatâ filiâ latronis, prædicit Chriſtum naſciturum in Bethlehem, qui Iſraël paſcat in fortitudine Domini, & magnificetur vſque ad terminos terræ. Deinde v. 5. ait, quòd Chriſtus erit pax, cùm venerit Aſſyrius in terram noſtram: tunc enim eum conteret. Tertiò, v. 7. prædicit quòd reliquiæ Iacob, id eſt Apoſtoli & primi Chriſtiani, erunt quaſi ros Domini, irrigantes mentes hominum, eáſque efficaciter inſtar leonis rapientes ſibíque & Deo ſubiugantes. Denique v. 10. aſſerit quòd Deus tunc auferet maleficia, diuinationes, lucos, omniáque arma & præſidia in quibus infideles confidebant.

Verſ. 1.] Nunc vaſtaberis filia latronis: obſidionem poſuerunt ſuper nos, in virga percutient maxillam iudicis Iſraël.

Vers. 1.

Nunc *vaſtaberis filia latronis.*] Hebr. eſt elegans paronomaſia: *bitgodedi batgedud.* q. d. Nunc vaſtaberis filia vaſtatoris, nunc prædaberis filia prædatoris; aut, vt alij, *nunc conciderís filia conciſionis*; aut, vt Tigurina, *nunc cingeris turmis filia turmæ.* Nota Primò. *bitgodedi* eſt coniugationis *hitpael*, quæ partim actiua eſt, partim paſſiua, & communiter ſignificat actionem reflexam, qua agens agit in ſeipſum, ita vt idem ſit agens & patiens. q. d. Vaſtabis & concides teipſam, vel vaſtaberis & conciderìs à teipſa, id eſt

D tua culpa, tuo demerito; putà ob tua ſcelera peribis. Quocirca *bitgodedi* non tantùm paſſiuè, vti iam vidimus; ſed & actiuè verti poteſt. Vnde Syrus vertit, *nunc exibis cum turma filia turmarum fortium*; Arabicus, *nunc egredieris cum exercitibus*; Pagnin. *nunc militabis filia militis*; alij, *nunc congregabis te per turmas filia turmæ*; alij, *nunc educes exercitus filia exercitus*; alij, *nunc concides filia conciſionis*; Arias, *collige cœtum tuum filia cœtus*; alij, *Martem & Martia caſtra inſtrue filia Martis.* Porrò *filia latronis*, idem eſt quod latro, latrociniis dedita; ſicut filius hominis, idem eſt quod homo, filius ouium idem quod ouis, filia capræ idem eſt quod capella.

Nota Secundò, גְּדוּד *gedud* ſignificare congregationem, cœtum, turbam, turmam, exercitum. vnde

Digitized by Google

vnde in libris Regum, turmæ Syrorum excurrentes & prædantes terram Iſraël, vocantur *gedudim*; Noſter vertit vocátque *latrunculos*, id eſt volones, prædones, quos Belgæ vocant *vrybuteros*. Itidem hîc vertit, *filia latronis*, vti & verterunt Aquila, Symmach. Theodot. & Quinta editio. Hinc & Lia quintum ſuum filium vocauit *Gad*, quaſi *gedud*, id eſt turmam filiorum. q.d. Tot iam genui filios, vt ex eis aciem inſtruere poſſim, Gen. 30. 8. ita Chald. & Aquila ibidem. *Gedud* ergo eſt turma velitum, ſiue excurſio & irruptio militum leuis armaturæ ad prædandum & latrocinandum; item exercitus qui omnia populatur, quales fuerunt Aſſyriorum, Perſarum, Græcorum, Romanorum: de quibus S. Auguſt. verè dixit 1. de Ciuit. c. 4. *Remotâ iuſtitiâ, quid ſunt regna niſi magna latrocinia? quia & ipſa latrocinia, quid ſunt niſi parua regna*? Et pirata captus ab Alexandro Magno, rogatus cur piraticam exerceret; reſpondit, Ego idem facio quod tu. *Ego ſum paruus, tu magnus es orbis prædo: ſed quia id ego exiguo nauigio facio, Latro vocor; quia tu magna claſſe, Imperator.* vt ibidem refert S. Auguſt. Tertiò, pro *iudicis Iſraël*, vti habent Hebr. & Latina, vertunt Septuag. *tribus Iſraël*; Chald. *iudicum Iſraël*, per enallagen accipientes ſingulare pro plurali.

Filia latronis quæ? Reſp. 3.

Quæres, quænam eſt hæc filia latronis? ſunt quatuor ſententiæ. Prima eſt, eſſe Babylonem. Secunda, eſſe Damaſcum. Tertia, eſſe Ieruſalem. Quarta, eſſe Niniuen & Aſſyriam. Nam Primò, de Babylone accipi poteſt, vel actiuè, q. d. Congrega turmas latronum, id eſt militum & prædonum tuorum ô Babylon, vt obſideas nos Hieroſolymitas, & percutias maxillam iudicis, id eſt regis Iſraël, putà Sedeciæ, cúmque regno & oculis priues, atque excæces; vel paſſiuè, q.d. Breui à Cyro vaſtaberis ô Babylon, quia fuiſti filia latronis, id eſt latro & latrociniis dedita, ac vt talis obſediſti & vaſtaſti nos, atque regem noſtrum Sedeciam in maxilla percuſſiſti, imò exoculaſti. Fauet huic ſententiæ quòd cap. præc. v. 10. meminerit Babylonis, eiúſque prædationis. Conſolans enim Iudæos à Babyloniis capiendos: *Dole*, inquit, *& ſatage filia Sion quaſi parturiens: quia nunc egredieris*, &c. *& venies vſque ad Babylonem, ibi liberaberis*, ſcilicet per Cyrum. Hoc eſt quod hîc dicit: *Nunc vaſtaberis filia latronis*, id eſt Babylonis, ſcilicet per Cyrum: verba ergo hæc illorum cap. 4. v. 10. videntur antiſtropha.

2. Secundò, *filia gedud*, id eſt *latronis*, accipi poteſt Damaſcus & Syria: inde enim frequentes *gedudim*, id eſt latrunculi, excurrerunt in terram Iſraël, eámque latrocinando vaſtarunt; vt patet ex libris Regum. Vox enim *gedud*, id eſt latronis, videtur reſpicere ad illos *gedudim*, recenſitos in libris Regum. Accedit quòd Syris & Damaſcenis ob haſce prædationes excidium minetur Iſaias cap. 7. 7. atque mox ſubiungat lætum oraculum de Emmanuele rege Iudæis naſcituro, dicẽs v. 14. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Ad Iſaiam autem de more alludit hîc Michæas, qui hîc videtur idem oraculum, quod Iſaias c. 7. edere. Nam vaſtationi filiæ latronis ſubiungit lætum oraculum de Chriſto rege, in Bethlehem naſcituro; perinde ac facit Iſaias. Senſus ergo eſt, q. d. Vaſtaberis ô filia latronis, ô Damaſce latro & prædo Iſraëlis; quia obſediſti Iudæos, eorúmque principes ſæpè in maxillam, id eſt ignominioſè, percuſſiſti: vaſtaberis autem per Salmanaſar Aſſyrium, quem Emmanuel vindex noſter, antequam naſcatur homo, in te immittet, vti prædicit Iſaias loco iam citato. Hic ſenſus accommodus videtur. Michæas enim Iſaiæ ſæpè eſt antiſtrophus. Sed obſtat quòd hactenus Michæas nullam Damaſci fecerit mentionem; fateor tamen ad illam, & ad Iſaiam hîc alludi, vti mox pleniùs dicam.

Tertiò, *filia latronis* accipi poteſt Ieruſalem. 3.
q. d. Tu ô Ieruſalem, quæ mihi olim eras chara, quaſi filia Sion; nunc verò facta es filia latronis, quia opprimis & expilas pauperes; tu inquam, ob hæc latrocinia tua vaſtaberis à Chaldæis, qui te obſidebunt, & Sedeciam alióſque tuos iudices & principes percutient in maxilla, id eſt ignominioſè tractabunt & vexabunt, vti dixi c. 4. v. 10. & cap. 3. v. vlt. Atque hæc oppreſſio tua durabit vſque ad Chriſtum. Poſt Chaldæos enim Græci, ac præſertim Antiochus Epiphanes, poſt Antiochum Pompeius & Romani te peſſumdabunt, donec Chriſtus tuus rex, Meſſias & liberator naſcatur in Bethlehem, qui te redimet, omnéque iugum & hominum & dæmonum à ceruicibus tuis excutiet. ita Remigius, Haymo, Albertus & Clarius.

4. genuinè, eſſe Aſſyriam.

Quartò & genuinè, *filia latronis*, hebr. *gedud*, id eſt turmæ & exercitus, vocatur hîc Aſſyria; putà cœtus Aſſyriorum, & caſtra Sennacherib, qui quaſi latro populatus eſt Iudæam, & obſedit Ieruſalem atque ignominioſè tractauit iudicem, id eſt principem Iſraël, putà regem Ezechiam, ac ſi eum in maxillam percuſsiſſet. Rabſaces enim miſſus à Sennacherib, non tantùm conuiciatus eſt Ezechiæ, ſed & eius Deum blaſphemauit, vt patet Iſaiæ 36. Quocirca audit hîc à Deo vindice, *Vaſtaberis*: atque hanc vaſtationem mox ipſi inflixit, mittens angelum qui cecîdit 185. millia militum in caſtris eius. Percuſsio enim maxillæ abiit in prouerbium, nec aliud ſignificat quàm grauem ignominiam, ingénſque probrum. Fortè etiam reuera Sennacherib legatos Ezechiæ, vel principes Iſraël à ſe captos percuſsit probroſè in maxilla, eſto Scriptura id non dicat: quia eos ſua fecit mancipia, quibus in facie inuri ſolent ſtigmata, tum ignominiæ cauſa, tum vt à liberis ſecernantur ne aufugiant. Ita feciſſe Caium Imp. nobilibus Romanis, quos ad metalla, vel ad beſtias damnauit, qui proinde dicti ſunt Inſcripti, Literati, Stigmatici, teſtis eſt Suetonius in vita Caij cap. 27.

Probatur.

Probatur hæc expoſitio Primò. Nam hic verſus connectitur & pertinet ad caput præcedens, vt patet ex verbo *nunc*, idque docent Albertus, Lyranus, Pagninus & alij; imò Pagninus hunc verſum ponit vltimum capitis quarti, caput verò quintum inchoat à verſu ſequente: *Et tu Bethlehem Ephrata*, &c. Atqui cap. præcedenti verſ. 11. vſque ad finem capitis egit de Sennacherib & caſtris Aſſyriorum, prædantibus Iudæam & obſidentibus Ieruſalem, déque eius cæde & ſpoliatione per Ezechiam & Iudæos, qui eius prædas & manubias in gratiarum actionem oblaturi erant Deo. Ergo cùm hæc verba illis immediatè connectantur & ſubiungantur, ſequitur de eiuſdem Sennacherib vaſtatione & clade hîc agi. Secundò, quia alludit Michæas partim ad Iſaiæ 7. vti dixi in expoſitione ſecunda; ſed quod Iſaias dixit de Syris, hoc Michæas dicit de Aſſyriis; vtrique enim erant vicini & congeneres, vtrique prædones Iſraëlis: partim ad Iſaiæ 10. 5. *Væ Aſſur virga furoris mei*, quia ſcilicet ipſa eſt filia latronis, per quã furorem meum in Iſraël exercebo, cúmque caſtigabo;

Digitized by Google

gabo; ſed ita vt caſtigatione peracta, virgam in ignem proiiciam, & Aſſyrios ſimili vaſtationi, quam Iſraëli intulerunt, addicam. Et ad Iſaiæ cap.33.1. Vbi de eodem Sennacherib eiuſque caſtris ab angelo cædendis, ſimili ſchemate & paronomaſia, imò iiſdem penè verbis quibus vtitur Michæas hîc, ait Iſaias: *Væ qui prædaris, nónne & ipſe prædaberis?* q.d. Væ tibi Sennacherib, quia, ſicut prædatus es Iudæam, ita & tu præda eris Ezechiæ & Iudæis. *Et qui ſpernis* non tantùm Ezechiam, ſed & Deum; *nónne & ipſe ſperneris*, non tantùm à Iudæis, ſed & à filiis tuis, qui te obtruncabunt? *cùm conſummaueris deprædationem, deprædaberis; cùm fatigatus deſieris contemnere, contemneris.* Tertiò, quia Ieruſalem, etiam cùm audit triſtia & minacia à Deo, ſolet vocari Ieruſalem vel Sion, non filia latronis; ſed ita vocatur Aſſyria, vt patet ex verbis Iſaiæ iam citatis. Quartò, quia de Aſſyriis mox ſubdit Michæas verſ.5. *Et erit iſte pax, cùm venerit Aſſyrius* in terram noſtram. Et verſ.6. *Et paſcent terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius: & liberabit ab Aſſur, cùm venerit in terram noſtram.* Quæ verba planè alludunt ad aduentum & cladem Sennacherib, ſuntque antiſtropha & exegetica eius quod hîc dicit: *Nunc vaſtaberis filia latronis.*

Alleg. filia latronis eſt Ieruſalem occidens Chriſtum.

Alleg. filia latronis eſt Ieruſalem, quæ occidit Prophetas, ipſumque Chriſtum, eumque reipſa alapis in maxilla percuſſit: quocirca obſidebitur & vaſtabitur à Tito & Romanis, qui proinde talionem illi reddent, eiuſque iudices & principes percutient in maxilla, & ignominioſè quaſi ſeruos & mancipia tractabunt, mulctabũt, vendent, occident. Vnde & Chriſtus Ieruſalẽ & templum vocat ſpeluncam latronum: *Domus*, inquit, *mea domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum*, Matth. 21. 13. ita S. Hieron. Remig. Rupert. Hugo, Lyran. Clarius, Vatabl. & alij, imò ipſi cenſent hunc eſſe ſenſum literalem huius loci. Audi S. Hieron. *Pollicitus quidem tibi ſum ô filia Sion, quòd venturum ſit tempus, quo cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas æreas, & comminuta dæmonum multitudine, offeras quidquid illi ante poſſederant Domino vniuerſæ terræ; ſed quia hoc tunc futurum eſt, quando ſubintrauerit Gentium plenitudo, & omnis Iſraël ſaluatus fuerit, nunc interim pro meritis tuis vaſtare, ſiue, vt in Hebræo habetur, concidere. Nequaquam enim iuxta Apoſtolum vocaris circumciſio, ſed conciſio, nec te appello filiam meam, ſed latronis, qui hebraicè dicitur gedud, id eſt, diaboli ad prædandum ſemper accincti. Feciſti enim domum meam ſpeluncam latronum, repugnaſti aduerſum me, & filij tui obſidionem poſuerunt ſuper me, & ſuper filium & ſpiritum meum. An non contumelia Trinitatis eſt, quando in virga & calamo, te faciente, percuſſere Romani caput Iudicis Iſraël, dicentes: Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit? ſiue quando vnus de miniſtris tuis percuſſit eum in maxillam, dicens: Sic reſpondes Pontifici?* Huic expoſitioni fauent Septuag. dum vertunt, *nunc obſtruetur filia obſtructione, anguſtiam poſuit ſuper nos: in virga percutient ſuper maxillam tribui Iſraël.* q.d. Titus arctiſſimè obſidebit Ieruſalem, eámque obſtruet & anguſtiabit, capiet, & percutiet in maxilla; ſicut ipſa percuſſit Chriſtum. ita S. Hieron.

Symbolicè, Arias per *filiam latronis* accipit gentilitatem, putà Romam aliáſque Gentilium vrbes, quæ Chriſtum & Apoſtolos ſub Nerone,

A Decio, Diocletiano, &c. ſunt perſecutæ; ſed à Conſtantino filia latronis, id eſt, gentilitas hæc, in Chriſtianos latrocinans, eoſque martyriis afficiens vaſtabitur & euertetur, ipſaque Roma Ethnica peribit, fietque noua Roma Chriſtiana; imò Roma olim caput gentiliſmi fiet caput Chriſtianiſmi. Sic & Hebræi ac Vatabl. per *filiam latronis* accipiunt Romam, cuius primi incolæ fuere latrones, qui eam fecerunt maleficorum aſylum. Vnde Iuuenal. ſatyra 8.

Vt longè repetas longéque reuoluas
Nomen, ab infami gentem deducis aſylo.
Maiorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

B

Verſ. 2.] Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël, & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis.

Verſ. 3.] Propter hoc dabit eos vſque ad tempus, in quo parturiens pariet: & reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Iſraël.

C *Verſ.* 4.] Et ſtabit, & paſcet in fortitudine Domini, in ſublimitate nominis Domini Dei ſui: & conuertentur, quia nunc magnificabitur vſque ad terminos terræ.

Et tu Bethlehem Ephrata.] Eſt hæc illuſtris prophetia de Chriſto. Solus enim Michæas prædixit Chriſtum in Bethlehem naſciturum, ex eoque Scribæ & Magi eum in Bethlehem quæſiuerunt, agnouerunt & adorarunt, Matth. 2. 6. Sed quomodo à filia latronis, quaſi ex abrupto tranſit Propheta ad Bethlehem? quomodo hic verſus cum priori cohæret & connectitur? Vatab. D ſic connectit, opponit, inquit, Ieruſalem Bethlehem, q.d. Tu Ieruſalem, quia filia latronis, ob latrocinia tua celebris & famoſa, punieris & vaſtaberis: in Bethlehem autem viculo obſcuro naſciturus eſt Chriſtus. Præſtantior ergo eſt Bethlehem, quàm ſis tu ô Ieruſalem, vrbs regia & ſuperba.

Verùm dico, Michæam imitari Iſaiam: ſicut enim Iſaias cap. 7. prædicit Iudæos liberandos de manu latronum Syriæ & Aſſyriæ per Emmanuelem, ita idem hîc dicit Michæas. q. d. Vaſtabitur cœtus Sennacherib, putà caſtra Aſſyriorũ; at non viribus tuis ô Ieruſalem, ô Ezechia, ſed viribus Chriſti naſcituri in Bethlehem. ita Theodor. quia E enim Sennacherib totam Iudæam, ac cõſequenter ipſam Bethlehem populaturus eſt, ſoláque reſtabit Ieruſalem, quam obſidebit; hinc ob Chriſtum in Bethlehem naſciturum, eiuſque præuiſa merita, Deus mittet angelum qui eum cædet, eo quòd Iudæam, ac nominatim Bethlehem, quæ futura eſt patria Chriſti, violarit & ſpoliarit. Simili modo Iſaias à Cyro auolat ad Chriſtum cap. 45. 8. dicẽs: *Rorate cœli deſuper, & nubes pluãt iuſtum.* Rurſum ſub Aſſyriis ſolet Scriptura quoſuis tyrãnos accipere antonomaſticè, vti dixi Iſaiæ c. 7. 17. q. d. Aſſyrij, Perſæ, Græci, Romani, aliíque tyranni te ô Ieruſalem oppriment, donec Chriſtus naſcatur in Bethlehem, qui ab omnibus te

Digitized by Google

liberabit. Denique myſticè Aſſyrij ſignificāt dæmones.q.d. Vt ab Aſſyriis ſpiritualibus, id eſt, à dæmonibus,peccatis, morte & inferno nos liberet Chriſtus, naſcetur in Bethlehem. Hoc eſt quod ſubdit Michæas verſ. 3. *Propter hoc dabit eos vſque ad tempus,in quo parturiens pariet: & reliquiæ fratrum eius conuertentur*, &c. q.d. Idcirco Deus permittet Iſraëlem affligi ab Aſſyriis,id eſt, tyrannis quibuſlibet, donec in Bethlehem parturiat Chriſtum,qui Aſſyrios conteret,& reliquias è captiuitate reducat,ac ad ſe conuertat,vt in Chriſto oſtendat ſuam miſericordiam,æquè ac potentiam.

Ludit per paronomaſiam Michæas in vocibus *bat gelud*, id eſt, filia latronis, quæ percuſſit iudicem Iſraël בַּלְּחִי *ballechi*, id eſt,in maxilla, eamque opponit בֵּית לֶחֶם *bet lechem*, id eſt, Bethlehem,quæ eſt domus & filia panis.q.d.Niniue per ſuos Aſſyrios prædans & latrocinans percuſſit Ezechiam& Iudæos;& allegor.Ieruſalem percuſſit Chriſtum & Chriſtianos in maxilla; at Bethlehem non erit prædo,nec latro,ſed potius benefica copioſum dabit panem, ac Chriſtum ipſum, qui reget Iſraël non vt prædo & tyrannus,ſed vt rex mitis & liberalis, qui ſuos fideles liberabit à filia latronis, eiſque dabit panem vitæ tam præſentis,quàm æternæ.

Bethlehem id eſt, domus panis. Vnde?

Nota. Bethlehem hoc nomine nuncupata eſt partim à fertilitate loci,vti dixi Geneſ. 35. 19. *Bethlehem* enim Hebr. idem eſt quod domus panis,id eſt,locus ferax frumenti, ex quo conficitur panis,æquè ac vini.Nam,vt ſcribit Adrichom. in Deſcriptione terræ ſanctæ: *Bethlehem ſita eſt in monte mediocriter alto,ſitu ipſo arcto & oblongo. Terra ſubiecta rerum omnium copia multum præſtat, vini potiſſimum, vt comparandum non ſit quod ex aliis Palæſtinæ locis affertur. Iter verò quod Hieroſolyma euntibus Bethlehē eſt, vſque adeò ſui amœnitate,arboribus, hortis, odoratis herbis tranſeuntes delectat, vt,ſi ad tam præclaram naturæ faciem cœleſtis aliqua & digna Chriſtiano meditatio accedat, non iam in terris ſibi eſſe videatur, ſed in paradiſo Chriſti natiuitatem & incunabula præſentibus oculis contueri.* Partim verò dicitur Bethlehem à ſuo principe, qui vocatus eſt Bethlehem, noménque ſuum vrbi à ſe vel erectæ & conditæ, vel illuſtratæ aut dedit, aut datum confirmauit. Fuit enim Bethlehem filius Salma,filij Caleb, filij Hur,filij Iuda,vt patet 1.Paral.2.verſ.51.& 54. & c.4.verſ.4.ita Lyran.Dionyſ. Hugo & Abulēſ. ibidem, qui in illa verba 1.Paral.2.51. *Salma patris Bethlehem:Iſte*,inquit,*fuit princeps vrbis Bethlehem Iudæ quæ prius vocabatur Ephrata*, Geneſ. 35.19.& Hugo:*A quo*,inquit, *dicta eſt Bethlehem in tribu Iuda,è qua natus eſt Chriſtus*. Sic & à Caſtro hîc.Hinc & 1.Eſdræ 2. 21. filij Bethlehem, quaſi patriarchæ, ingenti numero computantur, videlicet centum viginti tres: & 2.Eſdræ 7. 26. *Filij Bethlehem*, inquit, *& Netupha centum octoginta octo*.Quocirca tempore Moſis necdum hęc vrbs vocabatur Bethlehem, quia necdum Moſes, aut Bethlehem in eam,aut in terram ſanctā erant ingreſſi. Quòd ergo Geneſ. 35. 19. nominatur Bethlehem,id non à Moſe qui auctor eſt Geneſis,ſed à viris Synagogæ,qui ſcripta Moſis digeſſerunt & ediderunt,factum videtur poſt tempora Moſis & Bethlehem. de qua re dixi plura in proœmio Geneſeos.

Situs Bethlehem.

Porrò Bethlehem diſtabat à Ieruſalem ſex milliaribus, ſiue ſex millibus paſſuum, hoc eſt A duabus leucis Gallicis,ad Meridiem. A Nazareth verò, vbi nunciante Gabriele Archangelo, conceptus & incarnatus eſt Chriſtus, & ex qua B. Virgo venit in Bethlehem paritura Chriſtum,diſtabat 30. leucis Gallicis, putà itinere tridui. ita Chorographi. Scribit V. Beda lib.de locis ſanctis cap. 8. Borchardus, Adrichom. & alij, in Orientali angulo Bethlehem eſſe rupem ipſi muro adiacentem, ab hominum turba & oculis ſemotam, in qua quoddam velut naturale ſemiantrum eſt,quo quaſi ſtabulo pro pecoribus vtebantur, cuius exterior pars natiuitatis Chriſti fuiſſe dicitur locus, interior Domini præſepe nominatur. Vnde S.Hieron. Origen. & alij di- B cunt Chriſtum natum in ſpecu & ſpelunca; vt ſcilicet abditiſſimum myſterium abdito in loco ederetur, & vt doceret nos contemnere aulas & pompas mundi. Verùm S. Helena hanc ſpeluncam magnificentiſſima baſilica ſuperextructa decorauit, de qua mox plura. Ex dictis apparet ſpeluncam hanc non in ipſa vrbe Bethlehem ſitam fuiſſe; ſed foris in agro ſuburbano, iuxta muros vrbis, idque diſertè docet Euſeb. lib.7. Demonſtr. Euang. cap.5. & ex eo Baron. Vnde ſequitur, Chriſtum non in vrbe natum, ſed rure quaſi ruſticanum puerum, vt eo quaſi ſuo ciue gratulari ſibi poſſint ruſtici, ideóque cum eo dicere:

In antro natus eſt Chriſtus: Cur?

Rure.

Nobis rura placent,Pallas quas condidit arces,
C *Ipſa colat.*

Adde,Chriſtum rure natū,hoc ipſo quo in Bethlehem eſt natus.Hæc enim reſpectu Ieruſalem & aliarum Iudææ vrbium,erat quaſi ruralis vicus & pagus,vti mox oſtendā.Denique ex hac rupe miraculosè ſcaturiuiſſe fontem aquarū,ea ipſa nocte qua natus eſt Chriſtus, eúmq; vſque ad ſua tempora perduraſſe ſcribit Beda loco citato, & ex eo Baron.

Ephrata etymon.

Ephrata.] Bethlehem dicta eſt priùs *Ephrata*,partim à fertilitate terræ iam dicta, à rad. פרה *para*, id eſt,fructificauit, ſicut ab eadem radice Ioſeph filium ſuum vocauit *Ephraim*, dicens: *Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ*, D Geneſ.41.52. Partim ab Ephrata vxore Caleb, ex qua Bethlehem natus eſt primogenitus: nam Caleb ex aliis vxoribus alios habuit primogenitos. ita Abulenſis in 1. Paral.cap.2. & cap. 4.Et patet 1.Paral.2.19.vbi dicitur: *Cúmque mortua fuiſſet Azuba* (vxor prior Caleb) *accepit Caleb vxorem Ephrata, quæ peperit ei Hur.* Rurſum verſ. 50. *Hi erant filij Caleb,filij Hur, primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariathiarim,Salma pater Bethlehem.* Ephrata ergo fuit ab auia Bethlehem: genuit enim Hur, qui fuit proauus Bethlehem. Hur enim genuit Caleb, Caleb genuit Salma, Salma genuit Bethlehem. Rabanus quem citat E Hugo in 1.Paral.cap.2.& cap.4. cenſet Ephratam fuiſſe Mariam ſororem Moſis, quæ poſtquam percuſſa eſt lepra,Numer.12.dicta ſit Ephrata, id eſt,furorem vidit,hoc eſt,iram Dei experimento cognouit. Hæc,inquit,peperit Hur,qui cū Aarone ſuſtentabat manus Moſis orantis pro victoria, pugnante Ioſue contra Amalec, Exodi 17. Ex aduerſo S.Hieron.ex Ioſepho cenſet Caleb ex Ephrata ſuſcepiſſe Hur; Hur autem fuiſſe maritum Mariæ ſororis Moſis,ac cōſequenter Ephrata fuiſſe ſocrū Mariæ. Verùm alij negant vtrumque, cenſentque Mariam manſiſſe virginem. ita S.Ambroſ. Nyſſenus & Apponius, quos citaui Exodi 15.20.

Digitized by Google

Bethlehem habuit quatuor nomina.

Bethlehem ergo cognominatur *Ephrata*. q.d. Bethlehem ædificata in ſolo fertili, in quo habitauit Ephrata vxor Caleb, vel certè eius poſteri. Dicta eſt quoque Bethlehem Iudæ, ad diſtinctionem alterius Bethlehem quæ erat in tribu Zabulon, Ioſue 19.10. Tertiò, dicta eſt Bethlehem Caleb, qui fuit maritus Ephratæ: nam 1. Paral. 2. 24. in Hebr. habetur: *Et poſt mortem Heſron in Caleb Ephrata*. Quartò, dicta eſt ciuitas Dauid, quia in ea natus eſt Dauid. Ab Ephrata dicti ſunt Ephratæi. Sic Dauid 1. Reg. 17.12. vocatur *filius Ephratæi de Bethlehem Iuda*, ac Machalon & Chelion filij Noëmi vocantur *Ephratæi de Bethlehem Iuda*, Ruth 1.2. Vnde videtur quòd tota illa regio fertilis, vocata ſit Ephrata, in qua vrbs ædificata dicta eſt Bethlehem Ephrata, vel Iudæ.

Myſticè.

Myſticè, aliter S. Hieron. *Ephrata*, inquit, quæ interpretatur furor, ſignificat Herodis inſaniam, qui ibidem furens odio in Chriſtum, propter eum omnes occidit infantes. Mox tamen S. Hier. *Ephrata* quoque interpretatur fertilem, vt reſpõdeat Bethlehem, id eſt, domui panis. Priorem interpretationem ſequitur S. Ambroſ. enarr. 1. in Michæam, ſub finem tom. 2. Alloquẽs enim peccatorem, *Nemo*, inquit, *de remedio diffidat: ecce tibi vbi domus furorem videntis erat, ibi domus panis eſt: vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna innocentium, ibi vniuerſorum redemptio, ſicut ſcriptum eſt; Et tu Bethlehem domus Ephrata, non es minima inter principes Iuda: ex te enim exibit princeps in Iſraël. Bethlehem domus panis eſt, Ephrata domus furorem videntis. In Bethlehem natus eſt de Maria Chriſtus: eadem autem Bethlehẽ quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus eſt Chriſtus, & ideo iam nõ domus furoris ſed domus panis: quia panem recepit eum, qui deſcendit de cælo. Domus autem furorem videntis Ephrata, quia illic Herodes dum Chriſtũ requirit, perimi ſtatuit infantulos. Sed iam nemo timeat, quia requies illa quam quærebat Dauid, audita eſt in Ephrata, inuenta eſt in campis ſiluæ. Tunc adhuc ſilua erat nationum congregatio; ſed poſteaquam in Chriſtum credidit, fructuoſa facta eſt: quia benedicti ventris fructum recepit.* Subdit deinde aliam analogiam. *Mortua eſt ergo Rachel parturiens, quia iam tunc quaſi patriarcha vxor furorem Herodis videbat, qui nec minuſculæ ætati pepercit. Simulque in Ephrata peperit Beniamin ſpecie ſuperiorem, myſterio poſteriorem, Paulum ſcilicet, qui antequam generaretur non minimos dolores matri præſtitit, cuius filios perſequebatur. Et illic mortua & ſepulta eſt, vt nos commortui & conſepulti cum Chriſto, in Eccleſia reſurgamus. Inde enim alia interpretatione vel fæcundata, vel fructibus repleta Ephrata ſignificatur. Et in paucioribus eſt, quia pauci ſunt qui intrant in domum panis per anguſtam viam. Et non eſt in paucioribus, id eſt, de proficientibus, quæ Chriſtum non agnouit. Nec minima eſt, quæ eſt domus benedictionis, & diuinæ gratiæ receptaculum: & in eo minima, cui is qui aliquid confert, Chriſto videtur deferre. Et qui appetit Eccleſiam, Chriſtum appetit. In quouis minimo enim Chriſtus aut læditur, aut honoratur; ſecundùm quod ipſe ait: Quod enim vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis.*

Paruulus es.] Hebr. צָעִיר *tſair*, id eſt, paruus, adoleſcentulus es; Septuag. *minima es*. Dices, S. Matth. cap. 2.6. contrariè vertit, ſcilicet, *nequaquam minima es*. Primò, Oſiander Lutheranus, *tſair* transfert *parum*; vnde vertit, *heus tu Bethlehem Ephrata, parum es vt ſis inter chiliadas Iuda*. quod idem in re eſt cũ eo quod habet S. Matth.

A *Nequaquam minima es in principibus Iuda*. Verùm errat: nam *tſair* eſt nomen, non aduerbium, & paruum ſignificat, non parum. Secundò, Clarius, Mariana & Ianſen. in Matth. 2. legunt per interrogationem, *paruulus es in millibus Iuda?* q.d. Nequaquam; & ita legunt Biblia Gothica S. Iſidori. Verùm Biblia Romana, & alia Latina carent hac nota interrogationis. Dico ergo, hîc apud Michæam tacitè aduerſatiuam particulam *ſed*, ex nexu ſermonis ſubintelligi, æquè ac eadem ſubintelligitur pſal. 118. verſ. 141. & 157. & alibi. q.d. O Bethlehem, minima quidem es ſi muros, ſi domos, ſi ciues, ſi ambitum, ſi celebritatem conſideres; ſed tamen nequaquam minima es, ſi principes à te vel datos, vel dandos ſpectes: dediſti enim Dauidem, dabis Chriſtum. Id ſignificant

B Hebr. quæ ad verbum ſic habent, *Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es ad eſſendum in millibus Iuda*, attamen *ex te mihi egredietur ad eſſendum dominator in Iſraël*. q.d. Paruula es quoad locum; minor enim es quàm vt computeris & adæqueris aliis magnis ciuitatibus Iuda; verùm quoad dominatorem à te dandum, nõ es parua, ſed magna. Vnde Tigurina & Vatabl. vertunt, *paruula quidem es inter chiliarchias Iuda: ex te autem prodibit mihi, qui dominator ſit in Iſraël*. ita S. Hieron. Theodor. Remig. Albert. Lyran. Arias & alij paſſim. Et S. Nazianz. orat. 19. *Nulla res*, ait, *prohibuit quo minus Bethlehem ſimul & parua ciuitas eſſet, & totius ter-*

C *ræ metropolis: vtpote Chriſti parens & nutrix*. Vnde Arabicus Antiochenus vertit, *& tu Bethlehem vrbs* (vicus) *parua non eris in millibus Iuda; quia ex te egredietur dominator ſuper Iſraël*, & Arabicus Alexand. *& tu Bethlehem Ephrata, non humilis in millibus Iuda; quia ex te egredietur caput ſuper Iſraël, & dies eius inde à diebus æternis*; & Syrus, *tu autem Bethlehem Ephrata paruula es quæ ſis* (vt ſis) *in millibus Iuda; ex te egredietur dominator qui erit* (vt ſit) *ſuper Iſraël, & egreſſus eius à principio à diebus ſæculi: nunc tradet eos vſque ad tẽpus quo pariet pariẽs*. Et Prudentius in hymno Epiph.

D *O ſola magnarum vrbium*
Maior Bethlehem, cui contigit
Ducem ſalutis cælitus
Incorporatum gignere.
Quem ſtella, quæ ſolis rotam
Vincit decore ac lumine,
Veniſſe terris nunciat,
Cum carne terreſtri Deum.

Porrò quòd aliqui apud S. Hieronymum dicunt S. Matthæum memoria lapſum, vt pro *minima es*, ſcripſerit, *nequaquam minima es*, impium eſt dicere: nec enim S. Matthæus ex ſe hæc ſcripſit, ſed ex dictamine & inſtinctu Spiritus ſancti. Probabilius eſt Septuag. quos ſequi ſolent Euangeliſtæ,

E vertiſſe, *nequaquam minima es*, eoſque ſecutum eſſe S. Matthæum. Nam ita ex Septuag. legunt Theodor. Origen. lib. 1. contra Celſum, Cyprian. lib. 2. Teſtimon. c. 12. Euſeb. lib. 6. Demonſt. c. 15. Ambroſ. lib. 5. epiſt. 1. Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 30. licet Biblia Regia, Complut. Vatican. & S. Hier. in Septuag. legant *minima es*.

Bethlehem vrbs vocatur hîc *paruulus* maſculinè, non *paruula*. Quæres cur? Primò, Ianſen. in Matth. 2. reſpondet ſubintelligi *vicum*. q.d. Et tu Bethlehem, qui paruulus es vicus: vicus enim Hebr. maſculinè vocatur פֶּלֶךְ *pelech*, vel שׁוּק *ſcuc*, vel חוּץ *chuts*. Alij intelligunt populus; ex populo enim Bethlehẽ natus eſt Chriſtus. Sic *Iſraël* & *Iuda* paſſim apud Prophetas ſumuntur maſculinè,

Digitized by Google

quia intelligitur עַם *am*, id eſt, populus. Tertiò, Ribera cenſet cauſam eſſe, quòd Hebræi per metaphoram vrbes vocent homines; vnde vocatur *filia Sion filia Babylonis*, &c. Verùm vrbes ſolent comparari feminis, non viris; quia pulchræ ſunt, ornatæ, & pompoſæ vt matronæ, vel filiæ ſplendidè veſtitæ. Cur ergo Bethlehem hîc comparatur viro, vel iuueni, & vocatur *tſair*, id eſt, paruus? Reſpondeo, quia reſpicit ad virum Bethlehem, qui vrbis Bethlehem conditor fuit, vel princeps, vti iam oſtendi. Itaque metonymicè loquitur de vrbe, in nomine & perſona ſui principis; quia eam comparat cum millibus, & principibus Iuda. Hinc quia Iudas vir erat, tribúſque Iuda à virili robore & imperio celebris, idcirco Bethlehem, quæ erat tribus Iuda, inducit quaſi iuuenem fortem, qui comparetur & certet cum aliis viris ſuæ tribus, putà cum principibus Iuda. q.d. O Bethlehem princeps vrbis Bethlehem, nequaquam minimus es in principibus Iuda: quia ex tua vrbe Bethlehem, tuiſque poſteris, naſcetur Chriſtus. Eſt metonymia: princeps enim capitur pro vrbe, quam incolit & regit. Similis eſt illa Virgilij: *Iam proximus ardet Vcalegon*, id eſt, Vcalegontis domus. Hæc expoſitio confirmatur. Primò, ex Septuag. καὶ σὺ οἶκος τοῦ Βηθλεὲμ τοῦ Εὐφραθὰ, id eſt, *& tu domus Bethleemi filij Ephratæ*. Vbi articulus τοῦ maſculinus indicat virum Bethlehem, qui nomen dedit vrbi Bethlehem. Sic Niniue à Nino conditore vocatur ſæpè Ninus. Secundò, ex ſimili loco Ioſue 14. 15. vbi de Hebron, quæ priùs vocabatur *Cariat Arbe*, id eſt, ciuitas Arbe gigantis, dicitur. *Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt*; pro quo Septuag. vertunt, *metropolis vrbium Enacim ipſa*; vbi Cariat Arbe vrbs, vocatur *Adam*, id eſt, homo maximus, id eſt, metropolis vrbium, quas occupabant Enacim ſiue gigantes, vt vertunt Septuag. Quia enim gigantes erant viri magni & bellicoſi, hinc pariter vrbs & metropolis eorum vocatur nomine *Adam*, & viri, non feminæ. Sic hîc Bethlehem, quia virilis fuit, & ſummos viros protulit, nimirum Bethlehem, Ieſſe, Dauidem, & præſertim Chriſtum; hinc comparatur viro, non feminæ. Hoc eſt enim quod ſubdit: *Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël*, vir vtique, non femina, quem proinde decet à te quaſi à viro progigni. Addit Sanchez, Bethlehem addi epithetum maſculinum, quia etymo & terminatione eſt maſculinum, eſto ſignificatione ſit femininum. Conflatur enim ex *bet* & *lechem*, id eſt, *domus panis*, quæ Hebræis ſunt nomina maſculina. Sic Toletum, Louanium, Leodium, Gandauum, terminatione ſunt neutra, Pariſij, Burgi, maſculina. Sic Ouidius Leſbum, & Virgil. Abydum vſurpat maſculinè. Ouidius 11. Metam.

Et Mitylenæi tentantur littora Leſbi.

Virgil. 1. Georg.

Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.

Symbol. paruitatem & magnitudinem Bethlehem, & pueri Bethlehemitici Chriſti Domini, in ſe repræſentauit Michæas: fuit enim ipſe reipſa magnus Propheta, ſed nomine paruus. Hebr. enim *Micha*, id eſt, Michæas, decurtatum & abbreuiatum eſt ex *Michaia*, vel *Michaiahu*. Vnde Pagninus in Nomin. Hebr. cenſet Michæam Prophetam qui Achab regi mortem intentauit, ab eo per contemptum vocari *Micha* (ſic enim eſt in Hebræo 3. Reg. 22. 8.) pro *Michaiahu*, hoc

A enim fuit proprium & plenum eius nomen. Simili modo Iudæi pro *Ieſcua* vel *Iehoſcua*, decurtatè ad vilipendium & contemptũ noſtri Chriſti, Hebr. ſcribunt *Ieſũ*. Sic Geneſ. 23. 16. Ephron poſtquam vendidit ſepulchrum, vocatur *Ephran*, demptâ literâ *vau*. Et Ierem. cap. 22. 24. impius rex Iechonias diminutè vocatur *Conias* in Hebræo: ſicuti Flandri viles homines qui vocantur *Iohannes*, decurtatè & per contemptum vocant *Hennen*; & *Sebaſtianos*, *Baſtiaen*, *Antonios*, *Tonen*. Sic & Itali, Hiſpani, Galli, aliæque gentes. Hinc *Micha* Hebr. idem eſt quod *quis tu*: idem ſcilicet quod *Matthias*, qui vltimus & poſthumus, ideóque minimus fuit Apoſtolorum. *Matthias* enim

B idem eſt quod מִי אַתָּה *mi atta*, id eſt, *quis tu*? Idem ſignificat מִיכָה *micha*. Nam *atta*, id eſt, *tu*, cùm eſt affixum, vti hîc eſt, mutatur in *cha*. Michæas ergo inter Prophetas fuit, quod Matthias inter Apoſtolos. Scio alia quoque horum nominum eſſe etyma & ſignificata: ſed illa ad rem præſentem non faciunt.

In millibus Iuda.] Ex Hebræo & Chaldæo duplex poteſt eſſe ſenſus. Prior, paruulus es, id eſt, minor es, quàm vt numerari debeas in millibus Iuda. Poſterior, adeò paruus es, vt non inter ciuitates illuſtres Iuda quæ paucæ ſunt, ſed inter millia viculorum & pagorum, qui ſunt in Iuda,

C recenſendus ſis. ita Arias. Verùm prior ſenſus magis conuenit Hebræo, præſertim quia per antitheſin Bethlehem opponit millibus Iuda. ita S. Hieron. Haymo, Remig. Rupert. Hugo, Lyranus, Dionyſ. Clarius & alij.

Nota. Pro *millibus*, Hebr. eſt אַלְפִים *alaphim*, quod Primò, millia ſignificat; Secundò, principes; vnde S. Matth. cap. 2. habet: *In principibus Iuda*; Tertiò, chiliarchias. Iuxta primum ſignificatum ſenſus erit: O Bethlehem, vix paruus es viculus, & minor quàm vt inter ciuitates Iuda magnas & celebres, quæ multis ciuium millibus abundant, caput efferas aut computeris; ſed eſto multitudine ſis minima, dignitate tamen es maxima: quia gignes Chriſtum. ita S. Hieron. & alij

D iam citati. Iuxta ſecundũ ſenſus erit, q.d. O Bethlehem, parua es, imò minima ſi ſpatium tuũ ſpectes, inter principes, ſcilicet vrbes, vel etiam homines Iuda: minima enim es & loco, & prouentu principum præteritorum; quia paucos Iudæ dediſti principes: at nequaquam minima es inter principes Iuda, ſi dominatorem ex te egreſſurum, putà Meſſiam, conſideres. Iuxta tertium ſenſus erit: O Bethlehem, ſi ciues tuos numeres, parua es inter chiliarchias Iuda, imò tribunum ſiue chiliarcham, qui mille ciuibus præſit, non mereris, eo quòd vix mille ciues numeres; ſed tamen nequaquam parua es, ſi Chriſtum ex te naſciturum intueare. Hic enim non tantùm erit

E chiliarcha, ſed omnium Iſraëlitarum, imò omnium hominum & angelorum dominus. Nota. Populus Iſraël à Moſe diſtributus erat in chiliadas, vt patet Exodi 18. 25. ſicut modò caſtra diſtribuuntur in chiliadas, vt quælibet chilias contineat mille milites, quibus præſit chiliarcha ſiue tribunus. Vrbes ergo Iſraëlis diſtributæ erant per chiliades, id eſt, per cœtus & tribus, quarum quælibet continebat mille ciues. Hinc Gedeõ Iudic. 6. 15. ait angelo in Hebr. אַלְפִּי *alphi*, id eſt, *chilias mea tenuiſſima* omniũ chiliadũ quæ ſunt *in Manaſſe*. *Chilias*, id eſt, tribus millenaria, cui familia mea accenſetur. Vnde Noſter clarè vertit, *ecce familia mea infima eſt in Manaſſe*.

Ex

Digitized by Google

Ex te mihi egredietur.] Nota. Aliqui τὸ *mihi* referunt ad Michæam, eo quòd ipſe verſ. præcedenti dixerit: *Poſuerunt ſuper nos*, &c. Vnde videtur ipſe in ſua ſuorúmque perſona loqui, q. d. Mihi Michææ meæque genti, adeóque toti mundo naſcetur Chriſtus. ita à Caſtro. Verùm ſic potius dixiſſet *nobis*, quomodo dixit Iſaias c. 9. 6. *Paruulus natus eſt nobis*. Quare meliùs Remigius, Haymo, Albert. Vatabl. & alij τὸ *mihi* referunt ad Deum, & ad Patrem æternum. In eius enim perſona loquitur Propheta: ſubintelliguntur ergo hæc verba, quæ de more ſuis oraculis præfigere ſolent Prophetæ; aut, ſi non præfigunt, ea ſubintelligunt: *Hæc dicit Dominus*. q. d. Hæc dicit Dominus, ex te ô Bethlehẽ egredietur Chriſtus mihi, id eſt, ad meum obſequium, laudem & gloriam; vt ſcilicet meum nomen in Iſraël, imò in toto orbe celebret, omnéſq; gentes mihi ſubiiciat & reconciliet. Rurſum vt *mihi*, id eſt, pro me, & vice mea dominator ſit & rector in Iſraël; vt ſcilicet pro me inſtituat & regat meã Eccleſiam fidelium. Sic ait Apoſtolus Roman. 1. 3. *Qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem*. Dices, v. 4. loquitur Michæas de Deo in tertia perſona; ergo hîc non loquitur de eo in prima, dicens *mihi*. Reſp. In Prophetis crebræ ſunt enallagæ & mutationes perſonarum, loquuntur enim inſtar dialogiſmi: in dialogis autem aliæ & aliæ introducuntur perſonæ.

Præclarè Nazian. orat. 38. in Chriſti natiuitatem ſic orditur: *Chriſtus gignitur; glorificate. Chriſtus è cœlis: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubuehimini: cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham, lætentur cœli, & exultet terra propter cœleſtem, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore & gaudio exultate; tremore propter peccatum; gaudio propter ſpem. Chriſtus ex Virgine: mulieres virginitatem colite, vt Chriſti matres ſitis. Quis eum, qui à principio eſt, non adorat? Quis eum, qui poſtremus eſt, non laudat ac celebrat?* Et inferiùs. *Clamet Ioannes: Parate viam Domini: ego quoque diei huius vim ac potentiam clamabo. Carnis expers incarnatur: Verbum craſſeſcit: inuiſibilis cernitur: intactilis tangitur: tempore vacans initium ſumit: Dei filius hominis filius efficitur. Ieſus Chriſtus heri, & hodie, idem & in ſæcula. Iudæi offendantur, Græci derideant, hæretici linguæ prurigine afficiantur. Tum credent, cùm in cœlum aſcendentem viderint: quod ſi ne tum quidem, at certè cùm è cœlo deſcendentem, atque vt iudicem ſedentem.* Ac recenſitis mundi tenebris, vitiis & ærumnis, ſubdit: *Quæ quoniam maius auxilium requirebãt, maius etiam acceperunt. Hoc autem erat ipſe Dei filius, ille ſæculis antiquior, ille inuiſibilis, ille incomprehenſibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expreſſio, illud immotum ſigillum, illa per omnia ſimilis imago, ille Patris terminus & ratio: ille inquam ad imaginem ſuam ſe confert, & carnem ob carnem gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam iungitur, vt ſimile per ſimile repurget. Atque humana omnia excepto peccato ſuſcipit, conceptus quidem ex Virgine animo & corpore à Spiritu præpurgata (nam & procreationem honore affici, & virginitatẽ præferri oportebat:) progreſſus autẽ Deus cum humanitate, vnum ex duobus inter ſe contrarijs, carne nimirum & ſpiritu, quorum alterum deificauit, alterum deificatum eſt. O nouam mixtionem! O admirandam temperationem! Qui eſt, fit: qui creatus non eſt, creatur, qui*
A *nullo loco contineri poteſt, per interuentum animæ intellectualis, inter diuinitatem & carnis craſſitiem continetur. Qui locupletes alios ditat, paupertate afficitur: carnis enim meæ paupertatem ſubit, vt ego diuinitatis ipſius opes conſequar. Qui plenus eſt, exinanitur: ſua enim gloria ad breue tempus exinanitur, vt ego plenitudinis ipſius particeps efficiar. Quænam hæ bonitatis diuitiæ? quodnam me circumſtat myſterium? Diuinam imaginem accepi, nec cuſtodiui: ille carnis meæ particeps fit, vt & imagini ſalutem, & carni immortalitatem afferat: ſecundum conſortium nobiſcum init, & quidem priori longè admirabilius. Tum enim id quod præſtantius erat, nobis impertijt: at nunc ipſe eius quod deterius eſt,*
B *particeps efficitur. Hoc priori illo diuinius: hoc apud cordatos & prudentes viros multò ſublimius.* Ac deinde oſtendit non indignam, ſed dignam fuiſſe verbo hanc ſui demiſſionem, tum vt homines in imum delapſos eleuaret, tum vt quaſi medicus immenſa miſericordia ad ægrum curandum deſcenderet, tum vt nobis optimum *ad ſublimitatem iter humilitatem oſtenderet. Quià propter humi inclinatam animam*, inquit, *ſe deijcit, vt ob peccatum deorſum vergentem ſecum erigat: niſi quis fortè eo nomine medicum accuſet, quòd ad morbum ſe inclinet, fœtorémque ſuſtineat, vt ſanitatem ægrotis donet: atque eum etiam qui humanitatis & commiſerationis affectu permotus in foueam ſeipſum demittit, vt prolapſum iumentum iuxta legis pro-*
C *ſcriptum ſeruet.* Idem in ſententiis: *Patris Verbum*, ait, *eſt homo noſter, vt huiuſmodi mixtione Deum hominibus miſceat. Vnus vtrimque Deus eſt, hactenus homo effectus, vt me ex mortali Deum efficiat.*

Qui ſit dominator in Iſraël.] Primò, Iudæi apud Lyran. per hunc *dominatorem* accipiunt Ezechiã; ſed perperam. Ezechias enim natus eſt rex in regia vrbe; putà in Ieruſalem, non in Bethlehem. Adde, iam natus erat Ezechias, cùm hunc dominatorem naſciturum prædixit Michæas. Sub Ezechia enim habuit hoc oraculum, vt dixi initio capitis, & cap. 3. verſ. 8.

Secundò, Theodorus Mopſueſtenus hæreticus
D cum ſuis diſcipulis & aſſeclis quos multos habuit, per *dominatorem* hunc accipiebat Zorobabel; ſed æquè peruersè. Nam Zorobabel natus fuit in Babylone, non in Bethlehem, indéq; Hebr. dictus eſt *Zerobabel*, quaſi זֶרַע בָּבֶל *Zera babel*, id eſt, *ſemen*, hoc eſt filius, *Babylonis*. Nam Iechonias in Babylone genuit Salatiel, Salatiel genuit Zorobabel, Matth. 1. 12. qui poſt 70. annos captiuitatis Iudæos è Babylone in Iudæam, permittente Cyro, reduxit. Adde, Zorobabel non fuit dominator, id eſt, rex in Iſraël, multò minùs egreſſus eius fuit à diebus æternitatis. Quocirca hanc explicationem cum aliis eiuſdem ſimilibus, vt Iu-
E daicam & erroneam damnat Concil. Conſtantinopol. generale, ordine quintum, Act. 2. & Concil. Roman. ſub Vigilio, vti dixi in proœmio.

Dico ergo, certum eſt de fide *dominatorẽ* hunc eſſe Chriſtum. ita Orthodoxi omnes Græci, Latini & Hebræi apud Galat. lib. 4. cap. 13. vnde & Chald. expreſsè vertit, *ex te coram me prodibit Chriſtus*. Sic & olim naſcente Chriſto, rogati Scribæ à Magis & Herode, vbi Chriſtus naſceretur? reſponderunt: *In Bethlehem Iudæ. Sic enim ſcriptũ eſt per Prophetam*, (Michæam hoc loco) *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſraël*, Matth. 2. 6. Et rurſum;

Digitized by Google

Nonne Scriptura dicit: quia ex ſemine Dauid, & de Bethlehem caſtello, vbi erat Dauid, venit Chriſtus? Ioan.7.42. Vnde patet communem ſenſum olim Synagogæ fuiſſe, & nunc eſſe Eccleſiæ, quòd hic locus intelligendus ſit de Chriſto: nullus enim alius Propheta prædixit locum natiuitatis Chriſti fore Bethlehem, niſi Michæas hîc.

Adde, quòd S. Matthæus & Lucas Euangeliſtę, dum referunt hoc Scribarum reſponſum de Chriſto naſcituro in Bethlehem, illud ipſum approbant; imò ideo referunt, vt doceant impletum fuiſſe in Chriſto illud ſignum Meſſiæ, quod inter Iudæos communi omnium cōfeſſione erat receptum, eo quod in Scriptura eſſet expreſſum, vt ſolerter aduertit Franc. Suarez 3.p.q.35. diſp. 13. ſect.3.

Quando hoc oraculū de Chriſto editum?

Nota. Illuſtre hoc oraculum, ex quo Magi cognouerunt locum natiuitatis Chriſti, ipſúmque Chriſtum, editum fuit à Michæa ſub Ezechia rege, poſt vaſtatam Samariam, antequam Ieruſalem obſideretur à Sennacherib, vt patet ex dictis verſ. 10. & cap.3. 10. Editum eſt ergo ſub annum 9. vel 10. Ezechiæ: nam excidium Samariæ contigit anno 6. Ezechiæ, obſidio Ieruſalem per Sennacherib anno 14. Ezechiæ: intermedio autem tempore editum eſt hoc oraculum. Vnde ſequitur, Michæam illud ediſſe circiter viginti duobus annis poſt illud Iſaiæ, de eodem Chriſti ortu, vaticinium cap. 7.14. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Hoc enim edidit Iſaias anno 4. Achaz, vt ibidem oſtendi. Achaz autem regnauit 16. annis. Huic ſucceſſit filius Ezechias, cuius circiter anno 10. hæc vaticinatus eſt Michæas. Quare cùm Iſaias hoc ſuum oraculum de Chriſto ediderit anno mundi 3207. ante Chriſtum verò anno 742. ſequitur Michæam ſuum hoc de Chriſto in Bethlehem naſcituro oraculum ediſſe anno mundi circiter 3229. ante Chriſtum verò anno 720. Sub quod tempus floruit Sibylla Erythræa, cuius de Chriſti natiuitate, iudicio & reſurrectione verſus recenſet S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. cap.23.

Nota ſecundò. Ex Bethlehem prodierunt plures principes & viri illuſtres. Primus fuit Abeſſan iudex, id eſt, princeps, Iſraëlis, qui habuit triginta filios & totidem filias, Iudic.12.8. Secundus Elimelech maritus Noëmi; cuius filio nupſit Ruth, & eo mortuo nupſit Booz, ex quo genuit Obed patrem Ieſſe, ex quo natus eſt Dauid, vt patet ex libro Ruth. Tertius Dauid rex, à quo tota familia regum Iſraël & Iuda deſcendit, vſque ad vltimum regem Sedeciam. Fuit ergo Bethlehem totius regiæ & Dauidicæ ſtirpis ſeminarium, & communis patria: cùm par eſſet eam, quæ Regem cœlorum editura erat, iam antè ſe probare tot heroibus, illiſque ei præludere, vt tandem vel hominum iudicio digna hæc patria cenſeretur, quæ extremo virtutis opere edito, aliquid ſuper heroas & homines omnes, putà ipſum Dei filium, mundo exhiberet adorandum. Inſuper Samuel in Bethlehem Dauidem fratrum minimum vnxit in regem, 1.Reg.16. Hinc Bethlehem vocatur *ciuitas Dauid.* Hinc & Roboam Dauidis ex Solomone nepos Bethlehem inſtaurauit, nouiſque domibus & muris exædificauit, 2.Paral.11.6.

Cur Chriſtus natus in Bethlehem? Cauſa 1.

Quæres, cur in Bethlehem potiùs, quàm Romæ, vel Hieroſolymæ, vel alio in loco naſci voluit Chriſtus? Reſp. Primò, vt Bethlehem demon- A ſtraret Chriſtum eſſe filium Dauidis Bethlehemitæ, cui à Deo promiſſus fuerat, ac proinde ipſum eſſe verum Meſſiam. Hanc cauſam indicat S.Lucas cap.2. dicens: *Eo quòd eſſet de domo & familia Dauid.* *Secunda.* Secundò, vt in loco humili naſcens, magis oſtenderet poteſtatem ſuā, qua ad regnum ſe prouexit, iuxta illud 1.Corinth.1. *Infirma mūdi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi,* &c. *Tertia.* Tertiò, quia Bethlehem erat via in Ieruſalem: decuit autem Chriſtum in via & peregrinatione naſci, quia, vt ait S.Gregor. *per humanitatem quam aſſumpſerat, quaſi in alieno naſcebatur.* *Quarta.* Quartò, vt hac ſua paupere & humili natiuitate mereretur nobis ſublimem natiuitatem per gratiam & gloriam, celſumque locum in cœlis; at- B que *per egeſtatem ſuam nobis multas manſiones in domo Patris ſui præpararet*, ait V. Beda in Lucæ cap.2.

Tropologica.

Tropol. Primò, quia, vti Chriſtus humilitatem & paupertatem elegit & docuit, ac ſuperbiam & faſtum confutauit; ita humilem & pauperem patriam, putà Bethlehem, ſimilémque naſcendi modum elegit. Vnde S.Leo ſerm.1. de Epiph. *Qui*, ait, *ſerui ſuſceperat formam, Bethlehem prælegit natiuitati, Hieroſolymam paſſioni.* *Concio Chriſti ex præſepio.* Chriſtus ergo naſcens, ex præſepio quaſi è cathedra, non voce, ſed facto concionatur & clamat: Filij hominum vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? diſcite à me palatia, opes, delicias, faſtum, pompas C mundi contemnere: nam vanitas vanitatū ſunt, & omnia vanitas. Diſcite à me, quia pauper ſum, & humilis corde: diſcite cor figere in cœlo, ambire opes & honores cœleſtes. Sedebat in celſo imperij Romani culmine & throno Auguſtus, iacebat in humili ſtabulo Chriſtus: at celſior in ſtabulo Chriſtus, quàm in culmine imperij Auguſtus. Vnde S.Bern. ſerm.3. de Natiuit. Aut Chriſtus, inquit, fallitur, aut mundus errat (etenim diuerſa ac repugnantia docent) ſed diuinam falli impoſſibile eſt Sapientiam: errat ergo mundus, errant omnes mundi ſectatores, iuxta illud pſalmi: *Dixi, Semper hi errant corde.* Et S.Auguſt. ſerm.18. de Tempore, qui eſt de Natiuit. *Omnis*, ait, *huius natiuitatis ſchola, humilitatis eſt officina.* D Secundò, Bethlehem Heb. ſignificat domū panis: repræſentat ergo Chriſtum, qui mundi eſt panis, & manna de cœlo deſcendens. ita S.Hieron. Audi S.Gregor. homil.8. in Euangel. *Bene in Bethlehem naſcitur Chriſtus. Ipſe eſt enim qui ait: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendit. Item locus in quo Dominus naſcitur, domus panis antea vocatus eſt: quia futurum erat, vt ille per materiam carnis appareret qui electorum mentes interna ſatietate reficeret.* Bethlehem ergo fuit Ephrata, id eſt, frugifera, & totius terræ horreum: quia ab ea totus orbis panem, non ſeptem annorum, vti Ægyptij à Ioſeph, Geneſ.41. verſ.36. & 55. ſed vitæ æternæ, qui eſt Chriſtus, acceperunt.

E De Homeri natali ſolo certant ſeptem nobiles Græciæ vrbes, ſingulæque eum ſibi ciuem arrogare conantur: quàm ergo glorioſa Bethlehem, quæ omnium conſenſu & confeſſione, toti orbi dedit Meſſiam; putà Deum hominem natum? in qua Chriſtus in mundū prodiens, primò lucem, cœlum & ſolum hoc aſpexit: vtique Bethlehem omnes regias, omnes metropoles, omnia orbis emporia nobilitate, æquè ac ſanctitate vincit. Longè enim magis eam ſua natiuitate celebrauit Chriſtus, quàm Ariſtoteles ſuam Stagiram, Cato Tuſculum, Cicero ſuos Arpinates.

Quocirca

Digitized by Google

Quocirca Patres miris laudibus & encomiis Bethlehem celebrant. Hæc ad ſe ex Occidente traxit S. Hieronymum, S. Paulam, S. Euſtochium, & innumeras nobilium matronarum ac virorum turmas, quæ Bethlehem Romæ prætulerunt, ibique ad præſepe Chriſti viuere & mori delegerunt: qua de cauſa S. Paula ibidem tria feminarum, quibus ipſa præerat, monaſteria; & vnum virorum, cui præerat S. Hieronymus, exædificauit. Audi S. Hieronym. de S. Paula, in eius vita: *Atque inde Bethlehem ingreſſa, & in ſpecum Saluatoris introiens, poſtquam vidit ſacrum Virginis diuerſorium & ſtabulum, in quo agnouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, vt illud impleretur quod in eodem Propheta ſcriptum eſt: Beatus qui ſeminat ſuper aquas, vbi bos & aſinus calcant; me audiente iurabat, cernere ſe oculis fidei infantem pannis inuolutum, vagientem in præſepi, Dominum Magos adorantes, ſtellam fulgentem deſuper, matrem virginem, nutricium ſedulum, paſtores nocte venientes, vt viderent Verbum quod factum erat, & iam tūc Euangeliſtæ Ioannis principium dedicarent: In principio erat Verbum, & Verbum caro factum eſt. paruulos interfectos, Herodem ſæuientem, Ioſeph & Mariam fugientes in Ægyptum. mixtiſque gaudio lacrymis loquebatur: Salue Bethlehem, domus panis, in qua natus eſt ille panis, qui de cælo deſcendit: ſalue Ephrata regio vberrima, atque καρποφόρος, cuius fertilitas Deus eſt.* Citat deinde hoc Michææ oraculum: *De te quondam Michæas vaticinatus eſt: Et tu Bethlehem domus Ephrata, non minima es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui ſit princeps in Iſraël, & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Propterea dabis eos vſque ad tempus parturientis. Pariet, & reliquiæ fratrum eius conuertantur ad filios Iſraël. In te enim natus eſt princeps, qui ante luciferum genitus eſt, cuius de Patre natiuitas omnem excedit ætatem. Et tamdiu in te Dauidici generis origo permanſit, donec virgo pareret.* Et inferiùs: *Bene Dauid iurabat, bene vota faciebat dicens: Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Et ſtatim quid deſideraret expoſuit, atque oculis propheticis, quē nos veniſſe iam credimus, ille venturum eſſe cernebat: Ecce audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eum in campis ſiluæ: quippe ſermo Hebraicus,* (hebr. enim eſt *vau cholem*, id eſt *eius* maſculinè) *vt te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc eſt αὐτὴν, ſed ipſum, id eſt αὐτὸν, ſignificat. Vnde loquitur confidenter: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Et ego miſera atque peccatrix, digna ſum iudicata deoſculari præſepe in quo Dominus paruulus vagiit? orare in ſpelunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem? Hæc requies mea, quia Domini mei patria eſt: hîc habitabo, quoniam Saluator elegit eam. Paraui lucernā Chriſto meo, anima mea illi viuet, & ſemen meum ſeruiet ipſi. Haud procul inde deſcendit ad turrim Eder, id eſt gregis; iuxta quam Iacob pauit greges ſuos, & paſtores nocte vigilantes audire meruerunt: Gloria in excelſis Deo, & ſuper terram pax hominibus bonæ voluntatis. dūmque ſeruant oues, inuenerunt agnum Dei, puro & mundiſſimo vellere, quod in ariditate totius terræ cæleſti rore complutum eſt: & cuius ſanguis tulit peccata mundi, & exterminatorem Ægypti litus in poſtibus fugauit.* Idem S. Hieron. nomine S. Paulæ & Euſtochij, S. Marcellam in Bethlehem inuitans epiſt. 17. *Quo ſermone*, ait, *qua voce ſpeluncam tibi poſſumus Saluatoris exponere? Et illud præſepe, in quo infantulus vagiit, ſilentio magis, quam infirmo ſermone honorandum eſt. Vbi ſunt latæ porticus? vbi aurata laquearia? vbi domus miſerorum pœnis & damnatorum labore veſtitæ? vbi inſtar palatij opibus priuatorum extructæ baſilicæ, vt vile corpuſculum hominis pretioſius inambulet, & quaſi mundo quidquam poſſit eſſe ornatius, tecta magis ſua velint aſpicere, quam cælum? Ecce in hoc paruo terræ foramine cælorum conditor natus eſt: hîc inuolutus pannis, hîc viſus à Paſtoribus, hîc demonſtratus à ſtella, hîc adoratus à Magis. Et hic puto locus ſanctior eſt Tarpeia rupe, quæ de cælo ſæpius fulminata, oſtendit quòd Domino diſpliceret. Et tunc comitante Chriſto, cùm per Silo, & Bethel, & cætera loca, in quibus Eccleſiæ quaſi quædam victoriarum Domini ſunt erecta vexilla, ad noſtram ſpeluncam redierimus; canemus iugiter, crebrò flebimus, indeſinenter orabimus, & vulnerata iaculo Saluatoris in commune dicemus: Inueni quem quæſiuit anima mea, tenebo eum & non dimittam illum.* Vide eundem epiſt. 18. ad eandem Marcellam.

S. Paula cū Bethlehem diſſuauiatur.

Porrò in Bethlehem mortua & ſepulta eſt S. Paula, cùm ibidem ſanctè & religioſè vixiſſet viginti annos, cui S. Hieron. hoc epitaphium poſuit:

Scipio quam genuit, Pauli fudêre parentes,
Gracchorum ſoboles, Agamemnonis inclyta proles,
Hoc iacet in tumulo. Paulam dixere priores,
Euſtochij genitrix, Romani prima ſenatus:
Pauperiem Chriſti, & Bethlemitica rura ſecuta.

Audi S. Cyprian. tract. de natiuit. Chriſti: *Veniunt in Bethlehem; quem prædixit Gabriel, inuenitur Emmanuel: ciuitas parua, domus paupercula, ſupellex exigua: nulla domus ambitio, niſi reclinatorium in ſtabulo: mater in fœno, filius in præſepio. Tale elegit fabricator mundi hoſpitium, huiuſmodi habuit delicias ſacræ Virginis puerperium. Panniculi pro purpura, pro byſſo in ornatu regio laciniæ congeruntur: genitrix eſt obſtetrix, & deuotam dilectæ ſoboli exhibet clientelam; attrectat, amplectitur, iungit oſcula, porrigit mammam. totum negotium plenum gaudio: nullus dolus, nulla naturæ contumelia in puerperio. Pediſſequas ſubſtantia familiaris non patitur, mancipiorum obſequia ſumptus tenuis, & inops menſa excludit.* S. Cyprian.

Porrò in Bethlehem apparuit ſtetitque ſtella apparens Magis, qui eius indicio ibidem Chriſtum agnouerunt, ac ibidem eum adorantes eidem

Aurum, thus, myrrham, regique, hominique Deoq;
Dona ferunt.

Vt canit Iuuencus. Quocirca Prudentius in Carm. de Epiphania ita eandem celebrat: Prudentij.

O ſola magnarum vrbium
Maior Bethlehem, cui contigit
Ducem ſalutis cælitus
Incorporatum gignere.
Quem ſtella, quæ ſolis rotam
Vincit decore ac lumine,
Veniſſe terris nunciat,
Cum carne terreſtri Deum, &c.

Bethlehem ergo eſt *mundi oriens*, & *orbis metropolis*, vt ait Nazianz. orat. 19. ac domus panis, in qua Chriſtus panis è cælo oritur. Vnde meritò ad eam ſuſpirans S. Chryſoſtom. in cap. 2. Lucæ: *O ſi mihi*, ait, *liceret videre præſepe illud, in quo iacuit Chriſtus!*

Digitized by Google

Scribit S. Hieron. ad Paulinum, Adrianum Imper. Bethlehem profanaſſe, erecto ibidẽ Adonidis ſimulacro: *vt in ſpecu, vbi quondam Chriſtus paruulus vagiit, Veneris amaſius plangeretur.* Stetit ibi Adonis per 180. annos vſque ad Conſtantinum Imp. quando S. Helena eius mater, euerſo Adonide, magnificam eccleſiam ſuper ipſam ſpecum exſtruxit, & ſuper ipſum præſepe in quo Agnus Dei reclinatus eſt, erexit altare, in quo idem iugiter Deo offerretur, qui ibidem pro ſalute hominum primùm mundo illuxerat. Sed & Conſtantinus eandem ſpecum regalibus ornamentis ex auro & argento, atque variis aulæis exornauit; ita vt baſilica hæc mundi eſſet miraculum, nec in orbe quippiam ei eſſet ſimile. Nam excelſa eſt admodum & ampliſſima, cuius tota ſuperior concameratio quatuor ex marmore columnarum ordinibus, & magnitudine & multitudine admirandis conſtat. Quilibet enim ordo habebat quinquaginta columnas, ſingulari artificio, pretio & ſumptu. ſuper ipſas columnas nauis Eccleſiæ eminet opere vermiculato, quæ omnes veteris teſtamenti hiſtorias exhibebat, ab exordio mundi vſque ad Chriſtum, miro artificio & colorum varietate diſtincta. Parietes tabulis ex alabaſtro pretioſiſſimis ſunt incruſtati; quarum ea erat opulentia & pulchritudo, vt Sultanus Ægypti eas ſacrilegè auferre, iiſque palatium ſuum in Cayro exornare conatus ſit; ſed ingenti ſerpente miraculosè ex pariete prodeunte, tabuliſque ipſas mordente deterritus à ſcelere deſtitit. Quocirca ipſi etiam Turcæ & Saraceni reuetenter hoc templum frequentant. Pauimentum totum eſt ex marmore. Ad locum autem dulciſſimæ natiuitatis Chriſti, à templo in capellam deſcenditur decem gradibus, locum vel ipſo cælo auguſtiorem, & æterna memoria omnibus fidelibus venerandum. Hic locus tegitur menſa marmorea & candida, in qua & Sacrum peragitur. Cæterùm lapidis illa pars in qua Chriſtus dicitur natus, & præſepis pars in quam fuit reclinatus, non veſtiuntur marmore, ſed nudè patent ad peregrinorum adorationem & oſculum. Lapis, in quem reclinauit Maria, & cui flexis genibus inſedit, ſimilitudinem habet ſtellæ. Eſt autem tota hæc capella ſumptuoſo opere ex marmore & auro exornata. Neque longè à templo abeſt locus circumciſionis. Ad Orientem quantum iactus eſt lapidis, monumenta viſuntur S. Paulæ & Euſtochij. Hæc & plura Saligniacus, Borchardus, Bredemb. & ex iis Adrichom. in Deſcriptione terræ ſanctæ. Eadem mihi affirmarunt Romæ viri graues, qui recenter Bethlehem & loca ſancta viſitarunt.

S. Helena ſtabulum Chriſti baſilica exornauit.

Meritò ergo S. Bernard. ſerm. 1. in Vigilia Natiuit. *O Bethlehem parua*, inquit, *ſed iam magnificata à Domino, magnificauit te, qui factus eſt in te paruus ex magno. Quæ tibi ciuitas (ſi audiat) non inuideat pretioſum illud ſtabulum, & illius præſepij gloriam? In vniuerſa ſiquidem terra iam celebre eſt nomen tuum, & beatam te dicunt omnes generationes, vbique glorioſa dicuntur de te ciuitas Dei, vbique pſallitur: Quia homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam Altiſſimus.* Et S. Greg. Nazian. orat. 38. *Deſcriptionem*, inquit, *reuerere, propter quam in cælis ipſe deſcriberis: & natiuitatem, ob quam natiuitatis vinculis ſolutus es: & paruam illam Bethlehem honora, quæ te in paradiſum reduxit: & præſepe adora, honora præſepe, quia cùm rationis expers eſſes, à Verbo nutritus es. Cognoſce, vt bos, poſſeſſorem* A *tuum (Iſaias te admonet) & vt aſinus præſepe Domini tui, ſiue mundus ſis & Iudæus, ſiue immundus Ethnicæque partis.* Idem Arrianis ſibi obiectantibus ignobilem patriam & familiam, reſpondet orat. 25. *Vnum idémque cælum omnibus eſſe commune, vnam eandémque terram & parentis & ſepulcri habere rationem, ex qua ſumpti ſumus, & ad quam reuertemur, nulla iam re alij alios ſuperantes. Deum ruſticitatis meæ patronum nactus, cum Bethlehem collocabor, cum præſepi vilipendar.* Et inferiùs: *Magnis omnibus & excelſis viris patria vna eſt ſuperna Ieruſalem, in quam conuerſationem noſtram recondimus. Terrena autem hæc patria, & hæc generum diſcrimina, breuis huius & caducæ vitæ noſtræ, ac ſcena ludi ſunt. Quam enim quiſque terram* B *ſiue per tyrannidem, ſiue per calamitatem antè occupauerit, ea patria dicitur, cuius omnes æquè hoſpites & aduenæ ſumus, quantumlibet vocum appellatione ludamus.*

Tropol. hanc Bethlehem nobis ob oculos ponamus, nóſque in ea eſſe imaginemur, ibique mentis oculis intueamur naſcentem Chriſtum, dum in templo nocte Natiuitatis Domini hoc myſterium recolimus; imò dum quotidie in ſacrificio Miſſæ idem nobis repræſentatur. Verè enim & ſapienter ſcripſit noſter Thomas Theodidactus lib. 4. de Imitatione Chriſti c. 2. *Ita magnum, nouum, & iucundum tibi videri debet cùm celebras, aut Miſſam audis, ac ſi eodem die Chriſtus primùm in vterum Virginis deſcendẽs, homo factus* C *eſſet; aut in cruce pendẽs, pro ſalute hominũ pateretur & moreretur.* Templum ergo repræſentat Bethlehem, altare præſepium, hoſtia Chriſtum naſcentem, corporale pannos & faſcias, Deiparam ſacerdos, Ioſeph & paſtores Chriſtiani aſtantes. Ita fecit S. Franciſcus, mira deuotione in typica ſua Bethlehem & præſepio diſſuauians cum paruulo de Bethlehem. Audi S. Bonauent. in Vita eius cap. 10. *Contigit autem anno tertio ante obitum ſuum, vt memoriam natiuitatis pueri Ieſu, ad deuotionem excitandam apud caſtrum Græcij diſponeret agere, cum quanto maiori ſolemnitate valeret. Ne verò hoc leuitati poſſet adſcribi, à Summo Pontifice petita & obtenta licentia fecit præparari præſepium,* D *apportari fœnum, bouem & aſinum ad locum adduci. Aduocantur Fratres, adueniunt populi, perſonat ſilua voces, & venerabilis illa nox luminibus copioſis & claris, laudibúſque ſonoris & conſonis, & ſplendens efficitur & ſolemnis. Stabat vir Dei coram præſepio pietate repletus, reſperſus lachrymis, & gaudio ſuperfuſus. Celebrantur Miſſarum ſolemnia ſuper præſepe, Leuita Chriſti Franciſco ſacrum Euangelium decantante. Prædicat deinde populo circumſtanti de natiuitate regis pauperis, quem cùm nominare vellet, puerum de Bethlehem præ amoris teneritudine nuncupabat. Miles autem quidam virtuoſus & verax, qui propter Chriſti amorem ſæcu*E*lari relicta militia, viro Dei magna fuit familiaritate coniunctus, Dominus Ioannes de Græcio ſe vidiſſe aſſeruit puerulum quendam valdè formoſum in illo præſepio dormientem, quem B. Pater Franciſcus ambobus complexans brachiis, excitare videbatur à ſomno.* Addit S. Bonauent. fœnum hoc præſepij à populo reſeruatum, multos brutorum morbos ſanaſſe & peſtes diſpuliſſe.

Tropol. tẽplũ eſt ſtabulum, altare præſepe Chriſti.

Exemp. S. Franciſci.

Denique S. Bernard. ſerm. 1. in Vigilia Natiuit. docet nos fieri Bethlehem, ſi Chriſtum deuotè ſuſcipiamus vel per fidem, vel per Euchariſtiam. *Bethlehem quippe, ait, domum panis, Iuda ſonat confeſſionem. Tu ergo ſi diuini verbi pabulo repleas ani-*

mam

Digitized by Google

mam tuam, fideliterque, etſi non digna, certè quanta potes deuotione ſuſcipias panem illum qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus Ieſu, vt veterem vtrem corporis tui noua illa reſurrectionis caro reficiat & ſuſtineat, quatenus nouum quod intus eſt vinum, hoc ſolidatum glutino, valeat continere: ſi denique ex fide viuas, & nequaquam gemere oporteat, quia oblitus ſis comedere panem tuum; Bethlehem factus es, dignus planè ſuſceptione Dominica, ſi tamen confeſſio non defuerit. Sit proinde Iudæa ſanctificatio tua: confeſſionem & decorem induere, quam maximè ſtolam in miniſtris ſuis Chriſtus appretiat.

Egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.] *Egreſſus* eſt numeri pluralis; hebraicè enim eſt מוצאתיו *motſaoth*, id eſt egreſſiones. Vnde Septuag. vertunt ἔξοδοι. Vatab. *emanationes eius.* Rurſum pro *ab initio à diebus æternitatis*, Hebr. & Septuag. habent, *ab initio à diebus ſæculi*. Hinc triplex eſt hîc interpretum explicatio, iuxta triplicem Chriſti egreſſionem. Prima enim, eſt temporalis; Secunda, eſt æterna; Tertia, partim temporalis, partim æterna. Primò ergo Rabbini recentiores, qui negant Chriſti æternitatem & diuinitatem, egreſſiones has ſic exponunt, q.d. Chriſtus non tantùm egredietur cùm naſcetur in Bethlehem, ſed iam inde à Dauide, ab Abraham, imò ab Adam egreſſus, & quaſi natus eſt; tum quia ex iis deſcendit, & in eorum lumbis ac virtute generatiua latebat & continebatur; quomodo Apoſtolus Hebr. 7. 9. ait, Leui antequam naſceretur, decimatum eſſe in lumbis Abrahæ; tum quia eos quaſi duces ſuos præmiſit, qui populum ſuum Iſraël in cultu Dei erudirẽt & continerent, eúmque contra hoſtes & infideles tuerentur & propugnarẽt. Huc accedit expoſitio S. Cyrilli, qui egreſſiones in plurali dici cenſet, quia Chriſtus homo bis egreſſus eſt: Primò, cùm venit in mundum per Incarnationem; Secundò, cùm poſt mortem è mundo egreſſus eſt, & aſcendit in cælum. vtramque ſignificat ipſe Ioan. 16. 28. *Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem:* vtraque eſt à diebus æternitatis; quia vtraque ab æterno decreta & prædeſtinata eſt à Deo. Huc pertinet aliorum explicatio, qui per egreſſiones, accipiunt varias Chriſti hominis expeditiones & excurſiones, quas contra diabolum pro ſalute hominum ſuſcepit. Prima fuit, qua humanitatem noſtram induit. Secunda, qua Magos & paſtores ad ſe traxit & conuertit. Tertia, qua peragrans Iudæam & Galilæam, multos in corpore & anima ſaluauit. Quarta, qua in crucem pro redemptione hominum aſcendit. Quinta, qua reſurgens ad vitam rediit, mortémque deſtruxit. Sexta, qua aſcendens in cælum illud nobis patefecit, indéque miſit Spiritum ſanctum. Hæ omnes expeditiones fuerunt à diebus æternitatis, quia ab æterno decretæ.

Egreſſus Chriſti triplex. Primus.

Secundus.

Secundò, Arias & à Caſtro hîc, quibus fauet S. Hieron. ac R. Haccados apud Galat. lib. 4. c. 13. per egreſſiones has, accipiunt duas Chriſti natiuitates; putà temporalem ex Virgine in Bethlehem, & æternam ex Deo Patre in cælis. Vnde R. Haccados per *τὸ ab initio*, id eſt ab æterno, putat notari æternam Chriſti generationem; ſed per *τὸ à diebus ſæculi*, temporalem, qua nimirum ab initio mundi in lumbis Adæ creatus, & quaſi natus eſt. Ex aduerſo meliùs alij per *τὸ ab initio*, accipiunt temporalem Chriſti apparitionem, non tantùm qua apparuit in carne, ſed etiam qua viſus

A eſt patribus, quibus promiſſus eſt; & Prophetis, per quorum ora ipſe, vtpote Verbum Dei, locutus eſt: ſed per *τὸ à diebus æternitatis*, accipiunt æternam eiuſdem à Patre generationem.

Tertius.

Tertiò, alij hæc accipiunt de ſola æterna Chriſti à Patre emanatione & natiuitate. Hæc expoſitio eſt certa, & communis Patrum & Doctorum, ideóque amplectenda. Probatur Primò, quia de temporali Chriſti natiuitate paulò antè dixit Propheta: *Ex te* (ô Bethlehem) *mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël.* ergo cùm addit: *Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis*, agit de æterna: q.d. Chriſtus egredietur & naſcetur in Bethlehem; at ne putes eum tantùm hominem fore, túncque primò egreſſurum, cùm homo apparebit in Bethlehem, addo & dico iam antè ab æterno eum egreſſum eſſe ex Patre, cùm ab eo genitus eſt Deus, Patri coæuus & conſubſtantialis. Cur enim temporalem egreſſionem repeteret hîc Propheta, cùm tam clarè eá antè expreſſerit?

B

Secundò, *τὸ à diebus æternitatis*, planè ſignificat hîc de æterna Chriſti generatione agi, non de temporali. Dices, Hebr. eſt *à diebus* עולם *olam*, id eſt *ſæculi*. Reſp. *olam*, ſiue ſæculum abſconditum, à rad. עלם *alam*, id eſt abſcondit, hebr. ſignificat æternitatem, quæ omnibus abſcondita eſt & impenetrabilis, cùm ſcribitur per *vau*, ſicut hîc ſcribitur, vti docent Rabbini, niſi addatur particula aliqua reſtringens, quæ cogat illud explicare & interpretari tempus longiſſimum. Hîc autem nihil tale additur, imò additur *τὸ ab initio*, quod iunctum cum *diebus olam*, planam plenámque ſignificat æternitatem, vti mox oſtendam. Vnde Chald. vertit, *cuius nomen dictum eſt ab æternitate, à diebus ſæculi*; Tigurina, ſiue Leo Hebręus, *exitus eius à ſæculo, à diebus æternis.* ita & Rabbini apud Galatin. loco citato. Denique omnes Orthodoxi fatentur hîc de vera æternitate agi; licet aliqui æternitatem prædeſtinationis, non generationis intelligant, ſed perperam. Nam egredi non eſt prædeſtinari, ſed emanare, gigni, naſci, vt cùm paulò antè dixit: *Ex te mihi egredietur*, id eſt naſcetur, *qui ſit dominator in Iſraël.* Dices, Apoc. 13. 8. Agnus, id eſt Chriſtus, dicitur occiſus ab origine mundi, non realiter, ſed per Dei præſcientiam & prædeſtinationem; ergo ſimiliter hîc *τὸ egreſſus* exponi poteſt non realiter, ſed in Dei prædeſtinatione. Reſp. nego conſequentiam. verba enim Scripturæ propriè accipienda ſunt, non impropriè; niſi quæ neceſsitas aut contradictio cogat, vti hîc nihil cogit: in Apocal. autem cogit. Nam Agnus qui realiter non erat, nec extabat ab origine mundi, non poterat tunc realiter occidi (quod enim non eſt, occidi nequit) ergo occiſio hæc non actualis, ſed mentalis, putà præſcita & prædeſtinata à Deo, intelligi debet. Hîc autem nil eſt tale; ergo realis egreſſus & natiuitas, non mentalis & prædeſtinata intelligenda eſt.

C

D

E

Tertiò, Chriſtum in Bethlehem natum, eſſe Deum, ideóque æternum, patet ex cap. 4. 1. *Erit mons domus Domini paratus in vertice montium*, putà Sion, id eſt Eccleſia Chriſti. Nam pro *τὸ Domini* hebr. eſt *Iehoua*, quod non aliũ quàm Deum verum ſignificat, eiúſque nomen eſt proprium. Et v. 2. *Venite, aſcendamus ad montem Domini*, hebr. *Iehoua. Quia de Sion exibit lex, & verbum* (Euangelium) *Domini*, hebr. *Iehoua*, putà Chriſti, *de Ieruſalem.* Et v. 7. *Et regnabit Dominus*, hebr. *Iehoua*, putà Chriſtus, *ſuper eos ex hoc nunc & vſque in æternum.* Idem patet Iſaiæ 9. 6. vbi paruulus naſciturus

Digitized by Google

naſciturus nobis, putà Chriſtus, vocatur *Deus, fortis, pater futuri ſæculi*, hebr. *pater æternitatis*; & cap. 7. 14. vocatur *Emmanuel*, id eſt nobiſcum Deus. A

Quartò, ita interpretantur Patres & Orthodoxi paſſim, Theodor. Haymo, Remig. Rupert. Albert. Hugo, Lyran. Dionyſ. Clarius, Vatablus, Ribera hîc, Cyrill. homil. 4. contra Neſtorium, Chryſoſtomus in lib. *Quòd Chriſtus ſit Deus*, Origenes lib. 1. contra Celſum, Euſeb. lib. 2. Demonſt. cap. 2. S. Athanaſius, & alij paſſim contra Arrianos.

Dices, Si de ſola æterna emanatione & generatione Chriſti hîc agitur, cur ergo Propheta eam vocat *egreſſus* vel exitus in plurali? Reſpond. Primò Ribera, cauſam eſſe quòd Hebræi ſoleant res maximas & præſtantiſſimas compellare pluraliter, vt rei magnitudinem & præſtantiam ſignificent, quòd, licet vna ſit, æquipolleat tamen pluribus. Sic Deum vocant *elohim* in plurali; ſic *adonim*, id eſt domini, ſignificat Dominum; ſic elephas vocatur *behemoth*, id eſt beſtiæ, quòd mole ſua & robore multas beſtias æquet, imò ſuperet. Quia ergo natiuitas æterna Chriſti maxima eſt & diuina, omnéſque creatas natiuitates eminẽter continet, hinc ab Hebræis vocatur *egreſſus*, id eſt natiuitates, in plurali. Secundò, aliam cauſam dat Vatabl. *Plurali*, inquit, *vtitur, quia Chriſtus ſemper procedit à Patre iugi manatione & proceſſione, heri, hodie & olim*. q. d. *Chriſtus erit verus homo, veruſque Deus, & coæternus Patri*: quia ergo iugiter ab æterno Chriſtus à Patre gignitur, hinc eius generatio vocatur generationes: nam quolibet inſtanti generatur, & omnibus generationibus creaturarum coëxiſtit: ſicuti fontis emanationem vocamus ſcaturigines, quia iugiter aquam ſcaturit. Hinc patet æternitas, & conſequenter vera deitas Chriſti. Negabant vtramque Arriani, quorum, teſte S. Athanaſio multis in locis, hoc erat axioma: *Erat aliquando* (tempus vel duratio) *quando non erat Chriſtus*. Reſpondet Franciſcus Dauid, nouorum Arrianorum choragus, in diſput. Albana, in actis diei tertiæ, *Vocabulum*, inquit, *Diebus, additum, explicat mentem Prophetæ. Dies enim tunc cœperunt, quando creatus eſt mundus. Et illi primi dies dicuntur æterni, propter continuam ſucceſſionem: ſicut ſæpiùs Scriptura loquitur. & ideo cùm facta tunc quoque ſit de Chriſto futuro promiſſio. dicitur fuiſſe egreſſus eius à diebus æternitatis*. Verùm obſtat, quòd licet *in æternum* in Scriptura ſignificet aliquando longum tempus continuum, non infinitum; tamen *æternitas*, & Hebr. עוֹלָם *olam*, iunctum cum מִקֶּדֶם *mickedem*, ſemper immenſam durationem ſignificat. Secundò, *egreſſus eius* nõ eſt promiſſio de eo naſcituro, ſed natiuitas eius, vt cùm dicitur hîc: *Ex te mihi egredietur* (id eſt naſcetur) *dux*: aliud eſt egredi hominem, aliud egredi verbum vel ſermonem: illud ſignificat naſci, hoc prophetare & promittere. Nec obſtat quòd vocetur dies æternitatis; dies enim hîc ponitur pro duratione, vt cùm Daniel. 7. 9. Deus pater vocatur *antiquus dierum*, id eſt æternus.

Dices, Quomodo ergo ait: *Egreſſus eius ab initio*? æternitas enim non habet initium. Reſp. Script. initium vocat id quod erat ante tempora, hoc autem erat æternitas. Vnde explicans ſubdit: *A diebus æternitatis*. Loquitur enim accommodè ad conceptum hominum, qui cùm volunt dicere aliquid fuiſſe ab æterno, dicunt illud fuiſſe ante omnia, ab initio. Sic Prouerb. 8. ait Sapientia increata: *Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret, à principio*. Et Eccleſiaſt. c. 24. 14. ait æterna Dei Sapientia: *Ab initio, & ante ſæcula creata ſum*, id eſt ab æterno. Sic & Iſaiæ 43. 13. ait Deus: *Ab initio ego ipſe*. q. d. Ab æterno ego ſum, qui ſum. Porrò hanc Michææ ſententiam, *Et egreſſus eius à diebus æternitatis*, ſic clarè per trimembrem ſententiam explicat S. Ioan. c. 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. q. d. Ab æterno, &, vt ita dicam, à principio æternitatis, Verbum egreſſum & genitum eſt à mente Patris; ac proinde erat apud eum, & in eius mente, ac conſequenter ipſum erat Deus: quia quidquid eſt in mente Dei & in Deo, eſt Deus. Hinc & Chriſtus à Iudæis rogatus quis eſſet, reſpondit: *Principium, qui & loquor vobis*, Ioan. 8. 25. Græcè κατ' ἀρχὴν, q. d. Ego ſum ante Abraham à principio, id eſt ab æterno; Deus de Deo, qui & idipſum vobis proloquor. Idémque Apoc. 21. 6. ait: *Ego ſum α & ω, initium & finis*. B

Præclarè Nazianz. *Deus & erat ſemper, & eſt, & erit; vel, vt rectiùs loquar, ſemper eſt. Nam Erat & Erit noſtri temporis fluxæque naturæ ſegmenta ſunt. Ille autem ſemper eſt, atque hoc modo ſeipſum nominat, cùm in monte Moyſi oraculum dedit. Vniuerſum enim id quod eſt, in ſe complectitur, nec principium habens, nec finem habiturum, velut pelagus quoddam eſſentiæ immenſum & interminatum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem ſuperans; mente ſola adumbratus is, & quidem perexiguè ac perobſcurè, non ex his quæ in ipſo ſunt, ſed quæ circa ipſum: alia ex alio collecta ſpecie ad vnum quoddam veritatis ſimulacrum: priuſquam teneatur effugiens, & priuſquam intellectu percipiatur ſeipſum fuga proripiens: tantum principem noſtri partem, eámque à vitiorum labe purgatam colluſtrans, quantum oculorum aciem fulguris celeritas minimè conſiſtentis. Hoc autem mea quidem ſententia idcirco fit, vt quatenus comprehendi poteſt, nos ad ſe trahat (quod enim percipi omnino nequit, id nec ſperat quiſquam, nec aſſequi conatur.) quatenus autem capi non poteſt, admirationem ſui excitet, atque ex ipſa admiratione vehementius expetatur, appetitus purget, purgans autem diuinos efficiat, ta éſque cum redditi ſint, cum iis iam velut cum familiaribus conſuetudinem habeat (metuo ne hoc audaciùs à me dictum videri poſſit) Deus diis vnitus & cognitus, ac tantum fortaſſe, quantum iam eos, qui ipſi noti ſunt, cognoſcit*. C D

A diebus æternitatis.] Id eſt ab omni æternitate. Eſt catachreſis: æternitas enim propriè cùm ſit duratio conſtans, indiuiſibilis, tota ſimul, ideóque ab intrinſeco carens ſucceſſione, principio & fine; idcirco non diuiditur per dies, menſes & annos, qui illi ſucceſſiuè coëxiſtunt: hinc ab hominibus, qui omnia ſua menſurant per differentias ſui temporis, dantur æternitati dies, menſes & anni. Sic dicitur pſal. 76. 6. *Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui*. Sic in officio diuino tempore Paſchali de Martyribus canimus: *Lux perpetua lucebit Sanctis tuis Domine, & æternitas temporum*. quod deſumptum eſt ex lib. 4. Eſdræ cap. 2. 35. vbi ſic dicitur: *Parati eſtote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Fugite vmbram ſæculi*, &c. Sicut enim immenſitas Dei totam Dei magnitudinem, quæ abſque termino quaquauerſum ſuper cælos in immenſum diffunditur, colligit in punctum, Æternitas temporum quæ? E

Digitized by Google

punctum; vt non minus habeat in puncto loci, quàm in ſpatio infinito: ita æternitas durationem, & quaſi ætatem Dei, quæ infinito tempori coëxtenditur, colligit in momentum: ita vt totam poſſideat in inſtanti, ſiue in puncto. Sicut enim ſe habet immenſitas ad punctum loci, ita æternitas ſe habet ad punctum temporis. Dicit ergo Michæas Chriſtum in tempore naſciturum in Bethlehem, eſſe æternum, ideóque Deum. q.d. Ideo Chriſtus naſcetur in noſtro tempore, vt nobis communicet ſuam æternitatem: ideo fiet homo, vt nobis communicet ſuam deitatem, nóſque faciat Deos. Ait enim: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes*, pſal.81.6. Vnde S.Gregor.& hom.8.in Euang. *Quid*, ait, *eſt quòd naſcituro Domino mundus deſcribitur, niſi hoc quod apertè monſtratur, quia ille apparebat in carne, qui electos ſuos adſcriberet in æternitate? quod contrà de reprobis per Prophetam dicitur: Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.* Ideò ergo Chriſtus natus eſt tempori, vt nos viuamus æternitati; ideo egreſſus eſt à diebus æternitatis ad dies temporis, vt nos à tempore regrederemur ad dies æternitatis.

Duratio triplex:

Nota. Duratio eſt triplex, tempus, æuum, æternitas: tempus habet ſuum finem, æquè ac principium: æuum habet principium, ſed caret fine: æternitas nec habet finem, nec principium. Rurſum ſicut æuum eſt intrinſeca menſura vitæ angelorum, & tempus vitæ hominum: ita æternitas eſt intrinſeca menſura vitæ & exiſtentiæ diuinæ, ac conſequenter generationis verbi, & ſpirationis Spiritus ſancti, vti docet D.Tho.1.p.q.10.a.4. & ibi P. Salas.

Origo æternitatis eſt immutabilitas.

Origo & quaſi ratio æternitatis, eſt immutabilitas Dei. Vnde S. Auguſt.l. de Natura boni aduerſus Manich.c.39. *Illa*, inquit, *vera eſt æternitas, quæ eſt vera immortalitas: hæc eſt illa ſumma incommutabilitas, quam ſolus Deus habet.* Et mox: *Cuius ſolius immortalitas, ipſa eſt vera æternitas.* Idem l.14.de Trinit.c.18. *In quantum*, ait, *mutabiles ſumus, in tantum ab æternitate diſtamus.* Et inferiùs: *Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas: vera incommutabilitas, ipſa eſt æternitas.* Et S.Dionyſ.de Diuin. nomin. cap.9. *Idem verò*, inquit, *ſuperſubſtantialiter æternum, eſt inuertibile, in ſeipſo manens ſemper ſecundùm eadem, & eodem ſe habens modo.* Et Pſaltes pſal.101. *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Porrò æternitatem S. Anſelmus ita definit in Menol. cap.24. *Vera æternitas eſt interminabilis vita, tota ſimul exiſtens.* Et Richard. Victor.lib.2. de Trinitate cap.4. *Quid aliud eſt æternitas, quàm diuturnitas ſine initio & fine, & carens omni mutabilitate?* alij: *Æternitas eſt duratio immenſurabilis.* Optimè Boëtius libro 3.de Conſolat. proſa vltima: *Æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio.*

Æternitas eſt origo tēporum.

Hinc æternitas ambit omnia tempora & temporalia, eorúmque eſt fons & origo. Audi S.Dionyſium de Diuinis nominibus cap.10. *Antiquus dierum Deus prædicatur, quòd ipſe ſit omnium & ſæculum, & tempus: & ante dies, & ante ſæculum, & tempus.* Idem cap.5. *Ipſe*, ait, *eſt æuum æuorum, exiſtens ante omne æuum.* Et paulò antè: *Ipſe eſt principium & menſura æuorum & temporum.* Ex dictis ſequitur, æternitatem eſſe propriam durationem Dei; putà Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: angelos autem & homines participare eam per ſuam æuiternitatem, quæ habet principium, at non finem. Nam per eam in æternum viuent, fruentur Deo, eruntque beati: licet vulgus per catachreſin, hanc æuiternitatem vo-

A cet quoque æternitatem, ſcilicet creatam & participatam: quia Beati erunt beati tamdiu, quamdiu Deus erit beatus; imò quamdiu Deus erit Deus, quamdiu durabit eius æternitas: O æternitas, quanta es! quàm immenſa! quàm pretioſa! quàm beata! & tamen quàm rarò verſaris in mentibus hominum! quàm pauci te, tuúmque pondus æſtimant! nulli te penetrant, pauci ponderant. Sapienter S.Gregor.l.6.epiſt.190. *Si bona*, ait, *quærimus, illa diligamus quæ ſine fine habebimus. Si autem mala pertimeſcimus, illa timeamus quæ à reprobis ſine fine tolerantur.* Et Cicero Tuſculana 4. *Quid*, inquit, *ei videatur magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiúſque mundi nota ſit magnitudo?* Et S.Antonius diſcipulis ſuis hoc axio-
B ma tradebat: *Hoc*, ait, *ſit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propoſiti vigore laſſeſcere; ſed quaſi incipientem augere ſemper debere quod cœperit, præſertim cùm humanæ vitæ ſpatia æternitati comparata, breuiſſima ſint. Promiſſio vitæ ſempiternæ vili pretio comparatur. Scriptum eſt enim, Dies vitæ noſtræ ſeptuaginta anni: quando ergo octoginta aut centum annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi ſumus in futuro; ſed pro annis, omnium nobis ſæculorum regna tribuentur: non terram hereditabimus ſed cælum.* ita S. Athanaſ.in vita S.Ant.

Propter hoc dabit eos vſque ad tempus, in quo parturiens pariet.] Tò *dabit* dupliciter, imò contrariè accipi poteſt. Primò, *dabit*, ſcilicet hoſti, Vers. 3
C gladio, ſimilive tribulationi: q.d. Obiiciet eos hoſtibus, & calamitatibus ſinet eos affligi. Secundò, *dabit*, id eſt conſeruabit eos in vita, vt habitent in terra ſua. Iam varij variè hæc exponunt. Punctum difficultatis conſiſtit in eo, quodnam vocetur *tempus, in quo parturiens pariet*. Primò, aliqui eſſe cenſent tempus liberationis è captiuitate Babylonica, & libertatis ſub Cyro. q. d. Quia latrones de quibus verſ.1. hoc eſt tyranni & prædones Aſſyrij atque Chaldæi, Iſraëlem ob eius ſcelera affligent & captiuabunt; hinc Deus dabit, id eſt, permittet eos in Iſraëlem graſſari vſque ad Cyrum, quando eo laxante captiuitatem Synagoga parturiens pariet, id eſt, præ gaudio & feſtinatio-
D ne producet & adunabit turbam ingentem ſuorum filiorum & ciuium, cum iubilo è Babylone in Iudæam redeuntium. Verùm hîc nulla Babylonis facta eſt mentio, ſed tantùm Chriſti: Chriſtum enim & præcedentia & ſequentia omnia ſpectant.

Secundò, alij diſtinguunt tempus parturitionis, à tempore pariendi; tempus pariendi Synagogæ, cenſent eſſe illud, quo peperit Chriſtum: tempus parturitionis, quo cruciatibus afflicta & oppreſſa eſt à Tito & Romanis. q. d. Propter hoc, quia ſcilicet filia latronis, id eſt Ieruſalem, percuſſura & occiſura eſt Chriſtum, inquit Rupert.
E idcirco Deus dabit permanere Synagogam & Iudæos, vſque ad tempus quo pariet Chriſtum Saluatorem, & mox per Titum eam affliget, vt crucietur quaſi parturiens, & in hac dolorum parturitione enecetur & exſpiret. Vnde Chald. vertit, *propterea tradentur* Iudæi Romanis, *quando parturiens pariet.* Idem Chald. ſic explicat illud Iſaiæ 66.7. *Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus, peperit maſculum.* q. d. *Antequam veniat ei anguſtia, ſaluabitur; & antequam veniant ei dolores partus, reuelabitur rex Meſſias.* q.d. Antequam veniat Titus anguſtians Iudæos, veniet & naſcetur Chriſtus Saluator. Sic & veteres Hebræi apud

Digitized by Google

apud Galat.lib.4. cap. 11. Quin & S.Hieron. ſic explicat: ſtabit iudaiſmus donec Eccleſia pariat filios Chriſto;donec ſcilicet gentilitas,quæ antea ſterilis fuerat, credens in Chriſtum multos ad eũm conuertat, qui in locum Iudæorum, quaſi populus & filij Dei ſuccedant.

Tertiò, alij accipiunt tempus Eccleſiæ naſcentis, quando ipſa multos filios peperit Deo & Chriſto,iuxta oraculum Iſaiæ cap.54.1.q.d. Propter hoc,quia ſcilicet ex Iſraële & Iudæis naſciturus eſt Chriſtus in Bethlehem, idcirco Deus dabit, id eſt ſinet eos in Iudæa viuere, ac differet vltionem ſuæ mortis, hoc eſt, deſtructionem Ieruſalem per Titum, aliquantiſper; donec ſcilicet Eccleſia Chriſti naſcens multos è Iudæis filios pariat Chriſto; id eſt donec ipſa creſcat & confortetur,vt ſeſe conſeruare & ſpargere poſſit per omnes gentes: quo facto Iudæam & Iudæos per Titum euertet.ita Lyrãn.Vatab.& Dionyſ.

Quartò,& genuinè:*tempus quo parturiens*,vel, vt hebr.eſt, *pariens pariet*,eſt tempus quo Deipara peperit Chriſtum in Bethlehem:illa enim vocatur pariens & mater antonomaſticè; quia partus eius fuit nobiliſſimus, ideóque cælo & terræ optatiſſimus. & hoc ſignificat illa geminatio *pariens*; vel, vt Noſter vertit, *parturiens pariet*. τὸ enim parturiens,non ſignificat dolorem, ſed vehemens deſiderium, gaudium & accelerationem partus; vti dixi in illud Iſaiæ 66.7. *Antequam parturiret peperit.* Ad Iſaiam enim more ſuo alludit hîc Michæas. Senſus ergo eſt q. d. Propter hoc,quia ſcilicet in Bethlehem naſcetur Chriſtus, quem Deus decreuit & ſtatuit ſaluatorem & dominatorem Iſraëlis; idcirco dabit eos,id eſt, permittet Iſraëlem & Iudæos affligi ab Aſſyriis,Chaldæis & Græcis; donec Deipara pariat Chriſtum. Hic enim erit redemptor & ſaluator Iſraëlis,omniúmque gentium.ita S.Hieron.Haymo,Remig. Hugo hîc,& Euſeb.lib.7.Demonſtr. cap.2. Huc pertinet aliorum expoſitio,quæ talis eſt: durabit ſucceſſiuè Synagogæ afflictio, & captiuitas Babylonica, Græca & Romana;donec ipſa pariat Chriſtum. hic enim ab omni ſeruitute eam liberabit.Nota.Script.de Iſraële quaſi de populo loqui ſolet; nunc ſingulariter, quia populus collectiuè eſt vnus, & ſingularis:nunc pluraliter, quia in populo plures ſunt homines & capita. ita facit hîc Michæas. Rurſum de Iſraële nunc loquitur maſculinè,quaſi de populo;nunc femininè, quaſi de Eccleſia & Synagoga. Vnde ait:*Parturiens pariet* quaſi mater,

Symbolicè,ſenſus eſt q. d. Propter hoc, quòd ſcilicet Deus ſtatuit Chriſtum in Bethlehem naſciturum, efficere ſaluatorem mundi;hinc dabit, id eſt, ſinet Iſraëlem ſub lege affligi, vt ipſe cognoſcat ex lege tum peccatum,tum legis infirmitatem ad tollendum peccatum, & ad ſanandam concupiſcentiam; vt Iſraël idipſum agnoſcens, magnis votis exoptet Chriſtum, eiúſque gratiam, quæ concupiſcentiam domet, & peccatum aboleat. Ideo enim diſtulit Deus Chriſtum per quatuor annorum millia, vſque ad Virginis partum, vt interim mundus agnoſceret ſuæ animæ peccata & vulnera, æquè ac naturæ & legis infirmitatem;ac.inſtanter medicum, puta Chriſtum, requireret;vti docet Apoſtolus Roman.3.20.& ſequent.ita S.Hieron.Theodoretus,Remigius,Hugo & alij.

Allegor. Arias: Sinet Chriſtus, inquit, Iſraëlem,id eſt Eccleſiam ſuam,putà Apoſtolos & di-
A ſcipulos, aliquouſque à Iudæis affligi, donec ipſa quaſi ex partu egrediens in Pentecoſte, Spiritus ſancti roboretur aduentu, vt numero & viribus adaucta, ſe diffundere poſſit per omnes gentes.

Et reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Iſraël.] *Eius*,ſcilicet dominatoris Iſraël, naſcituri in Bethlehem;putà Chriſti:q.d.Reliquiæ,id eſt pauci Iudæorum, qui ſunt fratres Chriſti ſecundùm carnem, conuertentur ad filios Iſraël, id eſt, ad Patriarchas & Prophetas; vt ſcilicet Patriarcharum & Prophetarum in Chriſtum fidem,pietatem, & ſanctitatem amplectantur & æmulentur, iuxta illud pſal. 44.17.*Pro patribus nati ſunt*
B *tibi filij.* Aut *filij Iſraël*, ſunt Apoſtoli,q.d.Quando Eccleſia parturiens pariet Chriſtum & Apoſtolos,tunc fratres Chriſti, putà Iudæi è captiuitate reliqui, conuertentur ad filios Iſraël, id eſt Apoſtolos,eorúmque & fidelium cœtui aggregabuntur. Anagogicè,q.d.In fine mundi cùm plenitudo Gentium intrauerit in Eccleſiam,tunc reliquiæ Iudæorum per Eliam & Enoch conuertentur,túncque omnis Iſraël ſaluus fiet.ita S.Hieron.Haymo,Remig.& Hugo.*Elias enim (qui interpretatur Deus Dominus) conuertet cor patrum ad filios,& cor filiorum ad patres, & nouiſſimus populus iungetur antiquo, vt verè filij Abraham appellentur,cùm in eum crediderint,quem vidit Abraham & lætatus eſt*, ait S.Hieron.

Et ſtabit.] ſcilicet dominator Iſraël, purà Chri- Vers.4.
C ſtus natus in Bethlehem,ex parente Virgine Deipara,de quo verſ. 2. & 3. Alludit ad paſtores, qui dum gregem paſcunt,ſtant innixi ſuæ furcæ,ſiue baculo paſtorali; tum vt oues omnes præ oculis habeant, videántque ne quæ aberret, vel à grege ſe ſeparet; tum vt circumluſtrent, num qua ex parte lupus, vel alia fera, in gregem incurſurus aduentet. q. d. Pari modo Chriſtus, quaſi paſtor fidelium,iis ſemper aderit, eos circumſpiciet, paſcet, protegétque ab omni dæmonum hoſtiúmque incurſu. ita S. Hieron. Remig. Hugo & Vatabl.Hoc eſt quod Chriſtus promiſit:*Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſæculi*, Matth.28.20. Nota. Vox *ſtabit*, ſignificat Chriſti paſtoris & regis Primò, curam &
D prouidentiam Eccleſiæ; Secundò, vigiliam in ea paſcenda; Tertiò, conſtantiam.Vnde Vatabl. rectè ſic exponit, *ſtabit & paſcet*, id eſt, perpetuò paſcet fideles, perpetuò regnabit in Eccleſia. Non enim tranſibit ab ea, vti tranſiit à Iudæis ad Gentes; ſed iugiter cum fidelibus ſtabit & manebit.

Anagogicè, q.d.Chriſtus poſt reſurrectionem conſcendet in cælum, ibique *ſtabit* à dextris Patris, quaſi triumphator & dominator; vt Eccleſiam regat,tueatur & propugnet. Quocirca S. Stephanus in agone martyrij cum Iudæis decertans: *Ecce*,inquit,*video cælos apertos,& filium ho-*
E *minis ſtantem à dextris Dei*, Actor. 7.55. ita Rupert.vnde ſequitur.

Et paſcet in fortitudine Domini.] q.d. Chriſtus paſtor reget fideles, quaſi oues ſuas, fortitudine non humana,ſed diuina; tum increata, quam vt Dei Filius à Deo Patre vnam eandémque cum eo accepit;tum creata,quam vt homo à Deo communicatam participat. quo fiet, vt nulli lupi vel feræ illi præualere, aut gregem eius diripere vel diſſipare queant; quin certò illas ad vitam æternam perducat,iuxta illud quod ipſe ait:*Oues meæ vocem meam audiunt*, &c. *& non rapiet eas quiſquam*

Digitized by Google

quam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt, & nemo poteſt rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum ſumus, Ioan. 10.27.

In ſublimitate nominis Domini Dei ſui.] Id eſt ſublimiter, potenter & magnificè paſcet Chriſtus ſuos fideles, prout decet maieſtatem nominis diuini, quod ipſe in paſcendo vbique præferet, vt probet ſe eſſe Deum, & à Deo Patre miſſum: paſcet, inquam, ſublimiter & glorioſè, quaſi in ea re gloria nominis & honoris ſui diuini ageretur; ita vt omnes videntes Chriſti regimen illuſtre, quo eminenter paſcet oues ſuas, laudent & celebrent magnificum Dei nomen. q. d. Gubernabit Chriſtus Eccleſiam quaſi paſtor, cum ea potentia & gloria, qualis & quanta decet eum, qui de nomine Patris æterni appellatur Patris æterni Legatus, imò Filius. Hoc eſt quod ait Ioannes cap. 1.14. *Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre*, id eſt, qualis decebat vnigenitum Dei filium. Et Iſaias cap. 60.15. *Ponam te in ſuperbiam ſæculorum:* vbi pro *ſuperbiam*, Hebr. eſt eadem vox גאון *geon*, quam Interpres hoc loco *ſublimitatem* vertit. Porrò ita ſublimiter paſcit Chriſtus ſuos, dando eis tum ſublimem Euangelij doctrinam, tum gratiam potentem qualem præ cæteris habuerunt Martyres, ad ſuperandos ignes, gladios, feras, omniáque tormenta; tum protectionem certam & continuam; tum miracula ſtupenda & inaudita, qualia fecit Chriſtus & Apoſtoli.

Nomen Dei quadruplex.

C Nota. *Nomen Dei*, quo Chriſtus ſuos paſcit, varia ſignificat. Nam Primò, *nomen Dei* eſt honor, fama & gloria Dei, vti iam dixi. Secundò, *nomen Dei* ſignificat potentiam & opem Dei. Sic Chriſtus pro iiſdem orans Ioan. 17. 11. ait: *Pater ſerua eos in nomine tuo*, id eſt, tua virtute & potentia. Tertiò *nomen* ſignificat profeſſionem & inuocationem nominis. q. d. Chriſtus paſcet ſuos fideles ſublimiter, quia profitebitur ſe id facere in nomine Patris ſui, quod profitebitur, prædicabit & inuocabit. Quartò, *nomen Dei* eſt ipſe Deus metonymicè: ſic dicimur ſanctificare, laudare, celebrare nomen Dei, id eſt ipſum Deum. Sic Chriſtus iuſſit Apoſtolos baptizare fideles *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, hoc eſt, in fide, D profeſſione & inuocatione vnius deitatis, & ſanctiſſimæ Trinitatis. q. d. *in nomine*, id eſt inuocato & appellato nomine, & per conſequens perſona, diuinitate, virtute, auxilio, energia & gratia *Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, Matth. 28.

Et conuertentur.] q. d. Chriſtus per ſe & Apoſtolos paſcens, id eſt docens & inſtruens homines, conuertet eos ad ſe, & ad Deum. Legit Interpres, vti & Chald. ישבו *iaſcubu*, id eſt *conuertentur*; alij aliis punctis cum Septuag. & Symmach. legunt ישבו *ieſcebu*, id eſt ſedebunt, manebunt, habitabunt quietè & pacificè: quaſi ſedetes domi in pace, vt alludat ad c. 4. 4. *Sedebit vir ſubtus vineam ſuam,* E *& ſubtus ficum ſuam.* q. d. Sub Chriſto paſtore & rege, fideles ad eum conuerſi viuent in ſumma pace. ita S. Hieron. Lyran. Pagnin. Vatab. & alij.

Quia nunc magnificabitur.] Chriſtus paſtor ſublimis. Tò *nunc* ſignificat tempus præſens non Michææ, ſed Chriſto: de Chriſto enim continuè agit. q. d. Videor mihi oculis ſpiritus, inſtar Abrahæ videre diem illum glorioſum, quo Chriſtus ex Virgine natus paſcet fideles magnificè. Vnde admirans & exultans exclamo *nunc*, ſcilicet præſente, paſcente & regente Chriſto: Magnificabitur Chriſtus & nomen Dei, *vſque ad terminos terræ*. Tò

A *quia* non cauſam, ſed effectum & ſequelam ſignificat. q. d. Vnde ſequetur vt magnificetur nomen Dei & Chriſti toto orbe. Aut certè encliticum eſt, & per pleonaſmum ornatus tantùm gratia additur. Sic enim Hebræi addere, & ſententiæ illuſtri præfigere ſolent כי *ki*, id eſt quia. Secundò, ſimpliciùs τὸ *nunc* referri poteſt ad tempus Michææ. q. d. Chriſtus dum naſcetur homo, paſcet ſuos fideles in fortitudine Domini: quia ecce nunc antequam natus eſt homo, primos & præuios poteſtatis ſuæ radios (vti emittit ſol antequam oriatur, in aurora) ſpargit, & magnificari incipit, vſque ad terminos terræ. Nam mox Aſſyrium Sennacherib in Iudæa conteret per angelum, vti ſequitur. Atque idcirco dixit, B quòd Chriſtus egreſſus ſit à diebus æternitatis: quia enim Chriſtus eſt æternus, hinc quouis ſæculo ſe oſtendit per miracula & opera heroica, quæ in tutelam & commodum Iſraëlis, populi ſui, operatus eſt.

Verſ. 5.] Et erit pax: cùm venerit Aſſyrius in terram noſtram, & quando calcauerit in domibus noſtris: & ſuſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines.

Verſ. 6.] Et paſcent terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius: & liberabit ab Aſſur cùm venerit in terram noſtram, & cùm calcauerit in finibus noſtris.

Verſ. 7.] Et erunt reliquiæ Iacobi in medio populorum multorum quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam, quæ non exſpectat virum, & non præſtolatur filios hominum.

Verſ. 8.] Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus in medio populorum multorum, quaſi leo in iumentis ſiluarum, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cùm tranſierit, & conculcauerit, & ceperit, non eſt qui eruat.

Iſte pax.] Quæres, quis ſit *iſte*? Aliqui intelligunt Ezechiam, qui cum ſuis orans impetrauit à Deo pacem Iudææ, cæſis per angelum hoſtibus, puta Aſſyriis. ita Theodor. Alij accipiunt Cyrum, qui libertatem & pacem dedit Iudæis. ita Lyran. Alij Iudam Machabæum cum fratribus, qui ſuis victoriis pacem dederunt patriæ. Fauet huic Iudæ, paraphraſis Chaldaica. Verùm cùm nullius horum præceſſerit mentio, ſed ſolius Chriſti dominatoris Iſraël, in Bethlehem naſcituri, de quoque continuus ſit ſermo; dico quod *iſte* ſit Chriſtus, cum alluſione tamen ad Ezechiam, Cyrum & Iudam. Senſus ergo eſt, q. d. Chriſtus erit pax non formalis, ſed cauſalis, id eſt, dabit pacem ſuæ Eccleſiæ, ſuíſque fidelibus: pacem, inquam, trinam & plenam, ſcilicet pacem cum Deo, pacem cum conſcientia, pacem cum proximis: atque huius pacis dabit præludium, initium & typum, dando hoc Michææ tempore Ezechiam, & paulò pòſt Cyrum ac Iudam Machabæum, qui Iſraëli victoriam contra Aſſyrios, indéque pacem concilient. Dices, Solus Ezechias pugnauit contra

Vers. 5.

Chriſtus eſt pax cauſalis triplex.

Digitized by Google

Sennacherib & Aſſyrios, non Cyrus, non Iudas: ſed Cyrus pugnauit contra Babylonem & Chaldæos, Iudas contra Antiochum & Græcos. Reſpond. Primò, ſub Aſſyriis Chaldæos comprehendi: nam monarchia ab Aſſyriis trãſlata eſt ad Chaldæos; vnde tunc Chaldæi tam dominabantur Niniuæ & Aſſyriæ, quàm Babyloni & Chaldææ. Et ſic Cyrus dicitur viciſſe Aſſyrios, quia vicit Chaldæos. Hinc & *Aſſur* vocatur hîc *terra Nemrod*, quia Nemrod primus orbis rex & tyrannus dominabatur Aſſyriæ; principium tamen & ſedem imperij poſuit in Babylone: vnde Nemrod auctor fuit turris Babel ædificandæ, vt dixi Geneſ. 10. verſ. 8. 9. & 10. Nominat Michæas Aſſyrios potiùs quàm Chaldæos, quia eius tempore dominabatur Sennacherib & Aſſyrij, inſultantes Ezechiæ & Iudæis: vnde illos propriè & primariò hîc reſpicit. Secundò, quia Nemrod primus tyrannus orbis, fuit rex Aſſyriorum; indéque Aſſyrij primi fuerunt monarchæ, & celebres tyranni: hinc per ſequentia ſæcula manſit hoc nomẽn, vt Aſſyrij vocarentur quiuis potentes tyranni, ſiue Græci eſſent, ſiue Perſæ, ſiue Romani; vti oſtendi Iſaiæ 7. 17. Sic Iudas Machabæus vicit Aſſyrios, quia vicit Antiochum & Græcos tyrannos. Hinc Tertiò, Aſſyrij ſignificant quoſlibet hoſtes Eccleſiæ, quales ſunt infideles, Saraceni, hæretici; item dæmones. Omnes enim hoſce tyrannos profligat Chriſtus, itaque pacem Eccleſiæ conciliat, ſed inchoatam in Eccleſia præſente; hæc enim cùm ſit militans, ſine bellis & luctis eſſe nequit: perfectam verò dabit in cœlo, vbi poſt bella & victorias erit Eccleſia in plena pace, gaudio & felicitate iugiter triumphans. Ita de Chriſto hunc locum accipiunt S. Hieron. Haymo, Rupert. Albert. Hugo, Arias, Clarius, Ribera & alij paſſim.

Mor. de pace Chriſti.

Moraliter, diſce hîc Chriſtum eſſe pacem noſtram. Vnde eius typus fuit Salomon rex vti nomine, ita reipſa pacificus. Ad hunc Michææ locum alludens Paulus vocat Chriſtum pacem Iudæorum & Gentium, dicens: *Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum; & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua, &c. vt duos condat in ſemetipſo in vnum nouum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo*, Epheſ. 2. 14. Vide ibi dicta. Vis ergo pacem cum Deo, cum anima, cum proximis? Chriſtum qui eſt pax noſtra, adi: pacem à pace poſce: Chriſtum in mente tua defige, & pacem defixiſti. Ipſe enim eſt princeps pacis, æquè ac pater futuri ſæculi, vti eum compellat Iſaias cap. 9. 6. Rurſum, vis indicium, ex quo certò ſcias an Chriſtus in anima tua habitet? aduerte an habeas pacem in conſcientia. Si habes, vtique ibidem adeſt & dominatur auctor & rex pacis. Si non habes, vtique Chriſtus abeſt; quia ſicut ſol ſine luce, ignis ſine calore, rex ſine regno, ita Chriſtus ſine pace eſſe nequit. Nam in pace factus eſt locus eius, pſal. 75. 3. Hoc eſt quod inculcat Apoſtolus: *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris*, Coloſ. 3. 15. Vide quæ ibidem, & Iſaiæ 2. verſ. 4. annotaui.

Cùm venerit Aſſyrius.] Alludit de more ad Iſaiæ caput trigeſimum ſextum. Nam per *Aſſyrium* propriè intelligit Sennacherib, tempore Ezechiæ imminentem Hieroſolymæ, quem Chriſtus occidit per angelum, itaque pacem dedit vrbi & regi Ezechiæ. Conſequenter ta-

A men ſub *Aſſyrio* intelligit Nabuchodonoſor, Antiochum, Pompeium, Neronem, Decium, alióſque Iſraëlis & Eccleſiæ hoſtes & perſecutores, vti iam dixi. Hoſce enim omnes debellauit, & indies debellat Chriſtus, pro fidelibus ſuis decertans.

Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines] Hebr. *hominis*, & ita in Latinis legendum cenſet Ribera. Vnde & Syrus vertit, *octo principes hominum*; Arabicus, *octo primates* vel *præfectos hominum.* Verùm Biblia Latina Regia, Vaticana, & alia omnia legunt *homines*. nam *primates hominis*, id eſt hominum, ſunt *primates homines*; Chald. *ſeptem reges, & octo principes hominum*; Symmach. *ſeptem paſtores, & octo chriſtos hominum: chriſtos*,
B id eſt reges & principes: hi enim ſunt chriſti, id eſt olei effuſione (hanc enim ſignificat Hebr. נסך *noſech*) vncti in ſua creatione & inauguratione. Et Septuag. *conſurgent ſuper eum paſtores, & octo morſus hominum.* Legerunt נשכי *neſiche* per *ſchin*: נשך *naſach* enim per *ſchin* ſignificat mordere. Verùm alij paſſim legunt נסכי *neſiche* per *ſamech*, & tum ſignificat principes. Senſus tamen eòdem redit. Nam per morſus Septuag. intelligunt principes & duces, qui mordeant & ſubigant Aſſyrium, vti leones mordendo ſubigunt ſibi feras quaſlibet. Nota. *Paſtores* iidem ſunt qui *primates*, putà principes.
C q. d. Contra Aſſyrium excitabimus ſeptem, imò octo, id eſt multos, imò plurimos principes, qui ei reſiſtant, eúmque debellent. Septenarius enim numerus in Scriptura ſymbolum eſt multitudinis: quòd ſi addatur octonarius, magnam & ingentem multitudinem ſignificat; vt cùm dicitur Eccleſ. 11. 2. *Da partem ſeptem, nec non & octo.* Senſus eſt q. d. Panum & opum tuarum partes eroga liberaliter in pauperes, ac dato eleemoſynam ſeptem, id eſt multis, nec non & octo, id eſt multò pluribus indigentibus. q. d. Da quot, quantíſque potes. Alludit ad reges Aſſyriorum & Perſarum, qui penes ſe habebant ſeptem principes, quaſi ſummos conſiliarios & adminiſtros in gubernatione regni, qui inſtar
D ſeptem angelorum principum, per quos Deus Eccleſiam orbémque regit, de quibus Iob 12. 15. & Apocal. 1. 4. inſtituti videntur; vti dixi Apoc. 1. 4. Sic Ierem. 39. 3. nominantur ſeptem, imò octo principes Nabuchodonoſor, qui eius aulæ & caſtris præfecti, obſederunt & expugnarunt Hieroſolymam, ſcilicet *Neregel, Sereſer, Semegarnabu, Sarſachin, Rabſares, Neregel, Sereſer & Rebmag.* Sic de Aſſuero marito Eſther, dicitur c. 1. 14. *Erant autem primi & proximi* (Aſſuero regi) *Charſena, & Sethar, & Admatha, & Tharſis, & Mares, & Marſana, & Mamucham, ſeptem duces Perſarum atque Medorum, qui videbant faciem regis,*
E *& primi poſt eum reſidere ſoliti erant.* Ex hiſce ſeptem fuit Darius Hyſtaſpis, qui occiſis Magis, deficiente ſtirpe Cyri in Cambyſe, hinnitu equi electus eſt rex Perſarum.

Senſus eſt Primò, q. d. Nunc ecce magnificabitur Chriſtus dominator Iſraël. Nam cùm veniet Sennacherib Aſſyrius, vt obſideat & capiat Ieruſalem, nos Iſraëlitæ adunati cum Ezechia rege noſtro, Chriſti inuocatione, ope & iuſſu excitabimus S. Michaëlem cum ſex ſuis ſociis Archangelis, qui ſunt principes aulæ cæleſtis, & tutores Synagogæ fidelium, vt per Angelum octauum à ſe ſubmiſſum, cædant caſtra Sennacherib.

Hi

Septem paſtores ſunt ſeptem angeli principes.

Hi enim ſunt ſeptem paſtores, & octo primates hominum, vt habent Hebræa. Rurſum excitabimus Eliacim, Sobna, Ioahe, & alios plures aulæ Ezechiæ principes, qui Sennacherib eiúſque legato Rabſaci generosè reſiſtant, & cæſis per angelum eius caſtris, illa diſpolient & diripiant. Secundò, q. d. Cùm venerit Aſſyrius, id eſt Nabuchodonoſor, ait Lyran. imperans tam Aſſyriis quàm Babyloniis, & ceperit Ieruſalem, ac Iudæos in Babylonem abduxerit, nos Iſraëlitæ ſuſcitabimus Prophetas, aliósque viros ſanctos, quales erunt Daniel, Ieremias, Ezechiel, Eſdras, Nehemias, Zorobabel, Ieſus filius Ioſedec, &c. qui inuocando Chriſtum, proſternent Aſſyrium, id eſt, Balſaſarem filium Nabuchodonoſoris. Chriſtus enim excitauit Cyrum, qui per ſuos ſeptem principes & reges, Balſaſarem occidit, Babylonem cepit, & Iudæos inde liberauit.

Item ſeptem principes Cyri.

Septem hoſce principes & reges Cyri (ad quos hîc alludit Michæas) nominat Xenophon lib. 5. Cyripædiæ. Eorum nomina ſunt hæc: Embas rex Armeniæ, Antuchas Hyrcaniæ, Damatas Caduſiorum, Thambrodas Saccarum, Tigranes, ac Gadatas & Gobrias, qui duo Balſaſarem occiderunt.

Tertiò, Apoſtoli & viri Apoſtolici.

Tertiò, q.d. Cùm venerit Aſſyrius, id eſt Antiochus Epiphanes tyrannus, vaſtans Iudæam, noſtris precibus per Chriſtum excitabimus, hoc eſt, Chriſtus à nobis inuocatus excitabit ſuos prodromos & præuios duces, qui Antiochum profligent, & Iudæos liberent; nimirum Machabæos ſeptem, & plures; putà Matathiam, Iudam, Ionatham, Simonem, Ioannem, Hyrcanum, Alexandrum, &c. Denique Chriſto nato cùm venerit Aſſyrius, id eſt tyrannus Nero, Adrianus, Aurelianus, Decius, &c. item Arrius, Neſtorius, Pelagius, Eutyches, aliíque Hæreſiarchæ Eccleſiam peſſumdantes, Chriſtus excitabit ſeptem & octo, & multos principes tum Eccleſiaſticos, tum ſæculares, qui illis reſiſtant, illóſque debellent & proſternant. Tales fuere S. Petrus & Paulus certantes cum Simone Mago & Nerone, eóſque debellantes; S. Ioannes & S. Clemens cum Domitiano; S. Ignatius & S. Dionyſius cum Traiano; S. Cornelius & S. Cyprianus cum Gallo & Voluſiano. Tales rurſum fuerunt Conſtantinus, qui Diocletianum & Maximianum ſummos Eccleſiæ perſecutores ad reſtim adegit, ac Eccleſiæ pacem & imperium conſignauit; Theodoſius, Arcadius, Honorius, Marcianus, & ſequentes Imper. Chriſtiani, qui per ſe ſuis armis, per Epiſcopos verò anathemate & cenſuris Eccleſiaſticis perculerunt Neſtorium, Eutychetem, Pelagium, & ſimiles hæreticos in Concilio Nicæno, Epheſino, Chalcedonenſi, Conſtantinopolitano, &c. Ita ferè S. Hieron. Remig. Rupert. Hugo & alij. Dicit *ſuſcitabimus*, quia Iſraëlitæ, id eſt fideles, eligunt & creant ſibi principes tum Eccleſiaſticos, putà Epiſcopos per Clerum: tum ſæculares, putà Reges & Imperatores, per ſemetipſos.

Myſticè.

Myſticè S. Hieron. per paſtores & primates ſeptem accipit Sanctos veteris, per octo Sanctos Noui Teſtamenti. Rupertus verò eos ſigillatim ſic enumerat. Septem, inquit, paſtores fidelium fuerunt Abel, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Moſes & Dauid. Octo verò primates, fuerunt octo iudices, id eſt, principes & ſaluatores Iſraël; ſcilicet Ioſue, Caleb, Othoniel, Aoth, Barach, Gedeon, Iephte & Samſon. Verùm hi diu ante Michæam vixerunt: Michæas autem hoſce paſtores & primates in futurum promittit. Ait enim, *Suſcitabi-*
A *mus*, &c. Myſticè quoque S. Ambr. in Geneſim ad Horontianum enarrat. 2. ſic explicat: *Septem paſtores*, inquit, *legis præcepta ſunt, quibus grex adhuc quaſi irrationabilis in virga Moyſis per deſertum ductus & gubernatus eſt. Octo morſus hominum, mandata Euangelij, & Dominici oris alloquia. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore confeſſio fit ad ſalutem. Boni morſus, per quos æternæ vitæ munus guſtauimus, peccatorum remiſſionem in Chriſti corpore deuorantes. In veteri teſtamento amarus morſus eſt mortis, propterea dictum eſt: Deuorauit mors præualens. In nouo Teſtamento ſuauis morſus eſt vitæ, quæ mortem abſorbuit. Propterea Apoſtolus ait: Deuorata eſt mors victoria tua; vbi eſt mors aculeus tuus?*

B *Et paſcent terram Aſſur in gladio, & terram* Vers. 6.
Nemrod in lanceis ſuis.] Terra Aſſur eſt Niniue & Aſſyria, ita dicta à primo eius incola Aſſur, filio Sem. *Terra Nemrod* eſt Babylon: ibi enim Nemrod tyrannus regnare cœpit; vti ſuperiùs dixi. Senſus eſt, q.d. Cyrus paſcet, id eſt reget & debellabit ſuis gladiis & lanceis Aſſyriam & Babylonem. Rurſum cùm Aſſyrius Sennacherib venerit in terram noſtram, debellabunt eum Iſaias, Ezechias, &c. per angelum. Porrò Chriſtus natus, per ſuos Apoſtolos & ſucceſſores, armis ſpiritualibus debellabit reges & principes Aſſyriorum, Græcorum, Romanorum, &c. eóſque conuertet & ſubiget adeò, vt ipſi iam conuerſi paſcant quoque, id eſt regant, tueantur, & propagent Eccleſiam; vti fecit Conſtantinus, & poſteri.

C Nota. Pro *paſcent*, &c. *terram in Nemrod in lanceis ſuis*, Septuag. vertunt, *in fouea eius*. quod explicans myſticè S. Hier. *Nemrod*, ait, *interpretatur tentatio deſcendens: gigantis enim & venatoris, & ſuperbientis contra Dominum terra, non eſt in montibus, ſed in foueis. Reducta eſt ergo terra Nemrod in foueis ſuis: Qui enim fodit foueam, incidet in eam.* Et mox: *Quod autem* Symmachus ait, *Et paſcent terram Aſſur in gladio, & regionem Nemrod intra portas eius; hoc ſentiendum eſt, quòd in domo ſua alligetur fortis, & vulneretur aduerſarius. Et iuxta Aquilam & Quintam editionem ſicis & lanceis ſeptē paſtorum, & octo chriſtorum hominum confodiatur.*

Et erunt reliquiæ Iacob.] q.d. Apoſtoli & ſimiles Vers 7.
D credentes Chriſto, licèt pauci & quaſi reliquiæ Iudæorum, erunt quaſi imber & ros optatiſſimus, qui diuina ſua doctrina & vitæ ſanctitate fœcundabunt terram, id eſt homines terrenos: terram inquam, quæ non exſpectat virum, id eſt manum & opera hominis, ſcilicet irrigantis; ſed Dei & gratiæ cæleſtis. q.d. Deus ſua cæleſti luce & gratia ad prædicationem Apoſtolorum illabens mentibus auditorum, eáſque placidè & ſuauiter irrorans, faciet eas fœcundas virtutibus & bonis operibus. ita S. Hieron. *Ardebant enim*, inquit, *ignitis diaboli iaculis corda populorum. Et omnes gentes adulterantes à Deo, habebant corda quaſi clibanus igne ſuccenſus. Vnde ros à Domino cadens, factus eſt*
E *ſanitas infirmorum*; vti factus eſt tribus pueris in fornace Babylonia, Danielis 3.

Quaſi ſtillæ ſuper herbam.] Sic & Aquila, Theodot. & Chald. qui habet, *ſicut guttæ imbris ſerotini ſuper herbam.* Quare mirum eſt Septuag. vertere, *ſicut agni ſuper gramen*, præſertim cum non ouium, ſed roris mentio præceſſerit. Eſt tamen apta ſimilitudo: Apoſtoli enim agnina ſua innocentia, candore, modeſtia & puritate illapſi ſunt mentibus hominum; ſicut agni illabuntur gramini. Vnde Chriſtus, *Ecce*, inquit, *ego mitto vos ſicut oues in medio luporum*, Matth. 10.16.

Digitized by Google

Vers. 8. *Quaſi leo in iumentis.*] quaſi leo inter beſtias. q. d. Apoſtoli quaſi leones potentiſſimè ſubiicient Euangelio quoſuis infideles, vt nemo eis poſſit reſiſtere: in infidelitate verò ſua obſtinatos, minis & miraculoſis ſuis plagis percellent; vti Paulus excæcauit Elymam magum, ac Petrus Simonem volantem in terram deiiciens, eius crura confregit. Rore ſignificatur ſuauitas, leone robur & efficacia Apoſtolorum, Euangelij & gratiæ Chriſti. Hoc eſt enim optimum regimen, quo ſuauitas cum fortitudine & efficacia miſcetur. Eo enim vtitur Dei prouidentia in regimine mundi, quæ *attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter*, Sapient. 8. 1. ita S. Hieron. Theodoret. Haymo, Rupertus, Lyranus, Vatabl. & alij. Alludit, & obiter quaſi perſtringit Iudam & Machabæos, qui quaſi leones ſubiugarunt hoſtes Iſraëlis. de Iuda enim dicitur 1. Machab. 3.4. *Similis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis rugiens in venatione.* Et de Machabæis lib. 2. c. 11. *Leonum more impetu irruentes in hoſtes proſtrauerunt.* nam *leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pauebit occurſum*, Prouerb. 30. 30. Audi Silium Italicum lib. 12. Paulum Conſulem leoni comparantem:

Paulus vt aduerſam videt increbreſcere pugnam:
Ceu fera, quæ telis circumcingentibus vltrò
Aſſilit in ferrum, & per vulnera colligit hoſtem,
In medios fert arma globos.

Ita in infideles inſiliit S. Paulus, Apoſtoli, virique Apoſtolici, vt S. Xauerius, Gaſpar Barzeus, Ioſephus Anchieta, aliique leones Chriſtiani huius æui.

Verſ. 9.] Exaltabitur manus tua ſuper hoſtes tuos, & omnes inimici tui interibunt.

Verſ. 10.] Et erit in die illa, dicit Dominus: Auferam equos tuos de medio tui, & diſperdam quadrigas tuas.

Verſ. 11.] Et perdam ciuitates terræ tuæ, & deſtruam omnes munitiones tuas, & auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te.

Verſ. 12.] Et perire faciam ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui: & nō adorabis vltrà opera manuum tuarum.

Verſ. 13.] Et euellam lucos tuos de medio tui, & conteram ciuitates tuas.

Verſ. 14.] Et faciam in furore & in indignatione vltionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.

Vers. 9. *Exaltabitur manus tua.*] ſcilicet ô Chriſte, ô dominator Iſraël. Reſpicit enim ad verſ. 2. & 4. vbi dixit: *Et paſcet in fortitudine Domini*, &c. *quia nunc magnificabitur vſque ad terminos terræ.* ita S. Hieron. Remig. Rupert. Hugo & Vatabl. Secundò, *tua*, ſcilicet ô Iacob, ô Iſraël. ita Theodor. Rupert. Lyran. & Arias. q. d. Manus tua, ô Iſraël, tempore Chriſti exaltabitur ſuper hoſtes tuos, ſcilicet Gentiles & infideles. Hos enim Apoſtoli ex te naſcituri, tuique filij occident, vt intereant A non corpore, ſed mente & vita; ſcilicet quoad infidelitatem & vitam priſtinam, quam in Dei ignorantia & ſceleribus egerunt. Occident ergo in eis impietatem, libidinem, ebrietatem, &c. faciéntque vt viuat in eis pietas, caſtitas, ſobrietas, &c. ita S. Hieronym. Quæ victoria longè maior & nobilior eſt, quàm ſi omnes trucidarent. Quid enim mirabilius, quid generoſius, quàm inimicos occidere, eóſque facere amicos; infideles occidere, & facere fideles; impios pios, inceſtos caſtos, ebrios ſobrios? &c. Hic ſenſus planior eſt. Nam de Iacob immediatè præceſſit: *Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus*, &c. Et de eodem ſequitur: *Auferam equos tuos de medio tui.* Hic tamen ſenſus cum priori coincidit. Exaltatio B enim Chriſti, eſt exaltatio Iſraëlis, id eſt Eccleſiæ, & vice verſa.

Chriſtus occidit impios dū eos facit pios.

Vers. 10. *Auferam equos tuos de medio tui.*] Pergit loqui de Iacob, id eſt Apoſtolis & fidelibus ſparſis per Gentes, eáſque ad Chriſtum conuertentibus; hoc eſt, de Eccleſia Chriſti, quæ cœpit ex Iudæis, creuit ex Gentibus. Vnde de Gentibus maximè hîc loquitur, quæ de idololatria & gentilitate conuertendæ erant ad Chriſtum & Eccleſiam: nec enim Iudæi tempore Chriſti, imò nec poſt reditum è Babylone, publicè idola coluerunt. Senſus eſt, q. d. O Iacob, id eſt ô Eccleſia, quæ orta es ex Iacob, ſed maximè propagata es per Gentes, auferam tibi omnia præſidia, omnia arma, omnes arces & munitiones, quibus C antea Chriſtum fidémque Chriſti oppugnabas, vel illi reſiſtebas; ac nominatim auferam maleficia, diuinationes, oracula, idola, eorúmque fana & vrbes: Hæc enim infideles opponebant fidei & Eccleſiæ, iiſque quaſi arietibus Eccleſiam impetebant. Hinc Secundò, auferam tibi hæc arma, quia dabo tibi plenam pacem, confidentiam & ſecuritatem in Chriſto, quo nixus ſecurè in eo, eiúſque præſidio conquieſces, nec confides in armis priſtinis, aliiſque humanis auxiliis; vtpote quæ imbellia & inualida expertus contemnés. Hoc eſt quod dixit cap. 4. 5. *Concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones. Et ſedebit vir ſubtus ficum ſuam.* Tertiò, auferam D tibi arma, quia faciam vt armis non propages tuos limites, ſed cæleſti doctrina, manſuetudine, ſanctitate, patientia, morte & martyrio. ita Arias, Vatabl. & Lyran.

Myſticè. Myſticè S. Hieron. *O Iſraël*, inquit, *interficiam equos tuos de medio tui, id eſt, de principali cordis tui laſciuientes impetus, & equorum more ruptis vinculis prorumpentes; & currus tuos, quibus tibi in vitiis placebas, & peccata peccatis conſocians, quaſi triumphans in quadrigis ferebaris.*

Vers. 11. *Et auferam maleficia.*] Hebr. & Chald. *ſuccidam maleficos de manu tua*; Chald. *de medio tui, & præſtigiatores non erunt tibi*: ſucciſis enim ma- E leficis & præſtigiatoribus, ſucciduntur maleficia & præſtigiæ; ſicut ſucciſis hæreticis Miniſtris & libris, ſucciditur hæreſis. Hebr. malefici vocantur מכשפים *mecaſſephim*, diuini מעוננים *meonenim*. Vnde Tigurina vertit, *aſtrologi. Meonenim* ad verbum ſunt oculatores, id eſt, obſeruatores vel temporum, vel ſomniorum, vel aſtrorum, vel auium; aut præſtigiatores, qui oculos perſtringunt & ludificant, vti dixi Leuit. 19. 26. Hi enim frequentes erant apud Iudæos. Vnde Iuuenalis ſatyra 6.

Qualiacumque voles Iudæi ſomnia vendunt.

Et diuinationes non erunt in te.] Chriſtus enim deorum,

Digitized by Google

deorum, id eſt dæmonum, oracula ſuſtulit, non tantùm apud Chriſtianos, ſed & iiſdem apud Gentiles ſilentium impoſuit; vnde Plutarch. librum edidit de Oraculorum ſilentio. Et Iuuenalis, qui coæuus fuit Apoſtolis, ſatyra 6. aſſerit Aſtrologos & Chaldæos à Gentilibus conſuli, eo quòd dæmones obmutuerint:

Chaldæis ſed maior erit fiducia: quidquid
Dixerit Aſtrologus, credant à fonte relatum
Hammonis: quoniam Delphis oracula ceſſant.
Et genus humanum damnat caligo futuri.

Vers. 13. *Et euellam lucos.*] In quibus Gentiles erigebant ſua idola & fana, ibique celebrabant ſacrilega ſua ſacrificia, feſta & conuiuia. Lucus quid? Lucus eſt nemus arboribus denſum: dictus Lucus, non quòd ibi ſint lumina religionis cauſa, vt aliqui volunt, ſed per antiphraſin, quòd minimè luceat; ſicut bellum dicitur, quaſi minimè bellum & bonum. Lucus enim non erat cæduus, religionis, id eſt ſuperſtitionis, cauſa: nec enim licebat eius arbores cædere; quin potiùs manu conſitus, religioſus erat, atque vel alicui Deo, vel alicuius hominis cineribus conſecratus. Lucus ergo erat ſacer. Vnde Virgil. 1. Æneid.

Lucus in vrbe fuit media, lætiſſimus vmbra.

Vbi Seruius: Vbicumque, ait, Virgil. lucum ponit, ſequitur etiam conſecratio; vt,

Luco tum fortè parentis
Pilumni, Turnus ſacrata in valle ſedebat.

Heroum enim animæ dicebantur lucos incolere. Vnde Virgil. Æneid. 6.

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Hinc Deus lucos, vt ſuperſtitioſos & idololatricos, ſuccidi iuſſit Deuteronom. 12. 3. & Exodi 34. 13.

Et conteram ciuitates tuas.] Hebr. עָרֶיךָ *arim* & ciuitates, & hoſtes ſignificat. Vnde Chald. Arias, Pagninus & Vatabl. vertunt, *conteram hoſtes tuos*; Septuag. tamen, Noſter, Tigurina, & alij vertunt, *conteram*, vel diſperdam *ciuitates tuas*, idololatricas ſcilicet, in quibus ſunt idola & luci, vti præceſſit, quæque idolis ſunt conſecratæ, vti Dan & Bethel conſecratæ erant vitulis aureis; Delphi Apollini, Heliopolis ſoli. Aliæ ergo ſunt hæ ciuitates ab illis, de quibus dixit verſ. 11. *Et*

A *perdam ciuitates terræ tuæ*: ibi enim per *ciuitates* intelligit munitiones & arces, quibus præſidebant Gentiles. q. d. Auferam tibi munitiones, arma, omniáque præſidia humana, quibus confidere ſoles, vt vni Deo fidere & inniti diſcas. Hîc verò ciuitates diis vel idolis conſecratas intelligit. Porrò contriuit Deus ciuitates, cùm per Apoſtolos effecit vt deſinerent eſſe Gentiles, & inciperent eſſe Chriſtianæ; vt iam viuerent Chriſto, quæ antea vixerant Veneri, Ioui & Baccho; vt dixi v. 9. Pulchrè S. Hieron. *Diſperdam*, ait, *ciuitates terræ tuæ. Non enim ædificaſti vrbem, quam lætificat impetus fluminis Dei*, pſal. 45. *& quæ in montibus ſita eſt, caleſtem Ieruſalem; ſed quam ædificauerat Cain*, Geneſ. 4. *Vnde & dicuntur ciuitates terræ, operibus terrenis exſtructæ.*

B *Et faciam in furore & in indignatione vltionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.*] Chald. *quæ non receperunt doctrinam legis.* q. d. Eos qui audire, id eſt, credere & obedire noluerint Euangelio, vlciſcar & puniam. Ita Iudæos Chriſti contemptores & homicidas, vltus eſt & ad internecionem deleuit per Titum & Veſpaſianum. Idem fecit ſubinde variis gentibus, quæ prædicatores Euangelij exploſerunt & occiderunt; ſed omnibus idipſum faciet in die iudicij, *in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini noſtri Ieſu Chriſti*, vt ait Apoſt. 2. Theſſal. cap. 1. 8. Vers. 14.

C Porrò Iudæi hæc omnia à v. 5. hucuſque, referunt ad ſuum Meſſiam, quem ipſi exſpectant in fine mundi; poſtquam ſeptem quos fingunt & quos volunt paſtores, & octo principes homines Aſſyrium vicerint: tunc enim veniente Chriſto, Iudæos fore in benedictione, robore & gloria, vt quaſi leones omnes gentes ſternant & ſubigant. Verùm *reſpondeat carneus Iſraël*, ait S. Hieronym. *quæ tunc de Iſraël idola auferentur, quæ modò non colit? qui ſuccidentur luci, quos non habet? quæ vrbes ſubruentur, quæ olim ſubrutæ ſunt? qui tollentur arioli, quos cùm non habeat, nec habere ſe glorietur, tamen tanto tempore derelicta eſt filia Sion, & ſedet ſine altari, & ſine ſacerdotibus; & aliis fruges eorum comedentibus, ipſi ſiccis faucibus, ſibi futura promittunt, quæ neſciunt.* Iudæorum vanus Meſſias.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS.

Redit Propheta à Bethlehem, Chriſto & Apoſtolis, ad ſua tempora; ac cum Iudæis ſui æui, patheticè nomine Dei diſceptat & expoſtulat: Popule meus, *inquit*, quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? *Deinde beneficia multa & grandia eis à ſe collata recenſet, vt oſtendat eorum ſummam ingratitudinem; quòd à Deo ad idola & ſcelera deſciuerint. Mox v. 6. iis poſtulantibus qua ratione Deum ſibi reconciliare poſſint, reſpondet v. 6. dicens:* Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo. *Tertiò, v. 9. horribilem Dei vocem & minas eis intentat, ob eorum iniquas menſuras & pondera, ſimiléſque fraudes & dolos, quibus expilabant pauperes: quapropter minatur eis egeſtatem, excidium, captiuitatem & opprobrium. S. Hieronymus, Remigius, & Hugo putant Prophetam hæc loqui ad Iſraël, id eſt ad decem tribus: quia v. 16. meminit Amri & Achab regum Iſraël. Meliùs Theodoretus, Vatablus & Arias cenſent hæc dici Iudæis, ſiue duabus tribubus. Videtur enim hæc Propheta vaticinatus ſub Ezechia, poſt excidium decem tribuum, vti dixi cap. 3. v. 12. cùm ſolæ duæ tribus in Iudæa remanebant.*

Digitized by Google

Verſ. 1.] Audite quæ Dominus loquitur: Surge, contende iudicio aduerſum montes,& audiant colles vocem tuam.

Verſ. 2.] Audiant montes iudicium Domini,& fortia fundamenta terræ:quia iudicium Domini cum populo ſuo, & cum Iſraël diiudicabitur.

Verſ. 3.] Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi?reſponde mihi.

Verſ. 4.] Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo ſeruientium liberaui te: & miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron,& Mariam?

Verſ. 5.] Popule meus memento quæſo quid cogitauerit Balach rex Moab; & quid reſponderit ei Balaam filius Beor, de Setim vſque ad Galgalam,vt cognoſceres iuſtitias Domini.

Verſ. 1.

AVDITE, ô Iudæi, ô Hieroſolymitæ, *quæ Dominus loquitur* ad me Michæam, vt eadem vobis referam & annunciem. Dicit ergo mihi Deus: *ſurge,contende.*] Iubet hîc Deus Michææ, vt ſuo nomine contendat & diſceptet cum Iudæis,eoſque de ſceleribus arguat. Paret iubenti Deo Propheta verſ.2.dicens: *Audiant montes iudicium Domini.* Simili modo contendit Deus cum Iſraële per Ieremiam cap. 2. 9. dicens: *Propterea adhuc iudicio contendam vobiſcum,ait Dominus,& cum filiis veſtris diſceptabo. Tranſite ad inſulas Cethim,* &c. *& videte ſi factum eſt huiuſcemodi.*

Contende iudicio aduerſum mõtes,& audiant colles vocem tuam.] Hebr. *litiga cum montibus*;Septuag. *iudicare ad montes*; Pagninus, *oſtende iudicium montibus.* Vnde à Caſtro cenſet hîc citari montes tamquam teſtes,non tamquam reos:rei enim ſunt Iſraëlitæ. Verùm meliùs Noſter vertit, *contende iudicio aduerſum montes*; tum quia Hebr. ריב *rib* quando conſtruitur cum אית *eth*, quod Latini vertunt, litigare cum aliquo, Hebræis, æquè ac Latinis,idem eſt quod litigare aduerſus aliquem: tum quia ſic maius eſt orationis pondus & energia, vti iam oſtendam. Citantur ergo hîc montes vt rei, eo quòd in montibus erecta fuerint & culta idola: licet enim propriè populus ſit reus, tamen, quia is durus & rebellis nolebat audire Prophetas, & per eos litem & iudicium Domini; hinc ad pathos citantur montes, in quibus populus peccauerat. q.d. Vos ô montes inſenſibiles, magis ſenſati eſtis quàm ſenſibiles Iſraëlitæ: vos enim ſentitis vocem & iuſſum Dei creatoris veſtri, eíque obeditis; quem illi non ſentiunt. Vos ergo cito, vt incolas veſtros, qui rei ſunt, repræſentetis; vt ipſi per vos audiant & cognoſcant iuſtam meam litem, actionem & querelam; ſéque reos fateantur, pœniteant, & veniam petant.Eſt proſopopœia: *montes* enim hîc inducuntur quaſi perſonæ viuæ & rationales; quia ipſi per aras & idolia, pérque victimarum ſanguinem,oſſa & cineres quæ in ipſis extabant, muta ſed clara voce loquebantur Iudæorum idololatriam & ſcelera, ac conſequenter iuſtam Dei contra eos eſſe actionem & expoſtulationem. In hac ergo lite Deus eſt actor, Iudæi cum montibus totáque Iudæa ſunt rei,præco eſt Michæas, iudices ſunt angeli & homines;imò ipſimet rei, qui audita tam iuſta Dei beneficentiſſimi querela, non poſſunt non ipſi cauſam adiudicare, & ſeipſos ingratitudinis condemnare. ita Theodoretus,Arias & Clarius. Simili proſopopœia terram Iudæorum citat & inclamat Ieremias cap.22. 29. *Terra*, ait, *terra,terra audi ſermonem Domini.* Et Iſaias cap.1.2. citat cælos & terram: *Audite*, inquit,*cæli,& auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt.*

Deus citat môtes quaſi reos.

Symbolicè, per *montes* & *colles* Propheta intelligit principes & magiſtratus, qui in populo eminebant,ſicut montes in terra, de quibus Habacuc cap. 3. 6. *Diſſoluit gentes, & contriti ſunt montes ſæculi*; & pſalm. 71. 3. *Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam.* Iidem ſunt *fundamenta terræ*; quia populum ſuſtentant quaſi fundamenta. quocirca rex Græcè dicitur βαν-λιὺς, quòd ſit quaſi baſis populi; &Hebr. *adon*, id eſt dominus, dicitur ab אדן *eden*, id eſt baſis. ita S. Hieron. Haymo, Remig.Lyran. & Vatabl. Huc pertinet verſio Chaldæi, qui per *montes* intelligit patres, per *colles* matres Iudæorum: *Contende*,inquit, *cum patribus, & audiant matres vocem tuam.* Vnde S. Hieron. per *montes* accipit Abraham,Iſaac,Iacob,& viros ſanctos, qui poſteris debuerant eſſe regula vitæ, & ſtimulus virtutis;vt appareat quàm hi ab illis fuerint degeneres, quos in hoc iudicio parentum pietas & religio condemnat.Quo circa viri ſapientes docent, nihil eſſe quod magis deſidiam excutiat,ſtimulúmque det ad omnem virtutem,quàm ſibi iugiter ob oculos ponere viros ſanctos, præſertim ſui ſtatus & ordinis, qui ſtrenuam Deo & virtuti nauarunt operam. Id quiſque experitur in ſe, ſcilicet cùm patrum, vel Sanctorum quos colit, & amat, heroica facta recogitat, mirificè ſe ad eadem imitanda excitari. *A boue maiori diſcit arare minor.* Aureum eſt hac de re præceptum Senecæ lib. 1. epiſt. 11. *Aliquis vir bonus eligendus eſt,ac ſemper ante oculos habendus,vt ſic tamquam illo ſpectante viuamus,& omnia tamquam illo vidente faciamus. Hoc,mi Lucili,Epicurus præcepit, cuſtodem nobis & pædagogum dedit;nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Aliquem habeat animus quem vereatur,cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantùm,ſed etiam cogitatus emendat! O felicem,qui ſic aliquem vereri poteſt,vt ad memoriam quoque eius ſe componat atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt,citò erit verendus. Elige itaque Catonem:ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium;elige eum cuius tibi placuit & vita, & oratio: & ipſius animum ante te ferens & vultum,illum ſemper tibi oſtende,vel cuſtodem,vel exẽplum.Opus eſt, inquam,aliquo,ad quem mores noſtri ſe ipſi erigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.* Ita P.Scipio Africanus iugiter ſibi ob oculos ad imitandum proponebat Cyrum Xenophontis,Iulius Cæſar Alexandrum Magnum, Selymus Turcarum Imp, Iulium Cæſarem. Plato Socratem adeò imitatus eſt, vt paſſim, etiam ab Ariſtotele vocetur iunior Socrates. Nam, vt ait Ariſt.l.9.Ethic. *Accipere virtutes virtuoſorum beatiſſima eſt vita.* Et Plutarc.in Moral. *Sicut*, ait, *qui ſe comunt, adhibent ſpeculum, ſic geſturus negotium,*

proponat

Digitized by Google

proponat ſibi laudatorum virorum exempla. Et rurſum: *Aduerſus omnes animi perturbationes, exempla quædam optimorum virorum habenda ſunt in promptu.* Denique S.Baſil. epiſt. ad Gregor. de vita ſolit. Sicut, ait, pictores ſæpè inſpiciunt exemplaria, vt ea expingant; ſic qui ſtudet perfectioni virtutis, debet ad vitas Sanctorum, quaſi ad ſimulachra vita & actione prædita, ſæpè animi oculos conuertere. Quocirca vtiliſſimum eſt, crebrò vitas Sanctorũ lectitare. Id fecit S.Dominicus, S.Thomas Aquinas, & alij; ac in primis S.Ignatius, qui earum lectione à militari vita conuerſus ad ſanctam & ſpiritualem; fundator Societatis noſtræ effectus eſt.

Myſticè S.Hieron. per *montes* accipit angelos è cœlis ad noſtram cuſtodiam deputatos, quaſi illi citentur à Deo, vt hominum ſibi commiſſorum, & ſcelerum quæ ipſi commiſerunt, rationem reddant. Verùm hoc cum grano ſalis accipiendum; ſcilicet vt citentur non tamquam rei, ſed tãquam teſtes operum, quæ homines ipſorum clientes patrarunt. Nam alioqui id ſapit errorem Origenis, qui cenſebat angelos in hominum cuſtodiâ mereri & demereri; vt, ſi bene eos cuſtodierint, à Deo præmientur; ſi malè, puniantur, & in gehennam trudantur: ideóque adhuc non eſſe beatos, ſed de ſua ſalute & beatitudine incertos. Similis fuit error Magiſtri ſent. in 2. diſt. 11. lit. D.E. & G. vbi docet angelos per cuſtodiam hominum ſedulam, vſque ad diem iudicij creſcere in merito & præmio beatitudinis, non tantùm accidentalis, ſed & eſſentialis, quem ibidem refutant omnes Scholaſtici.

Vers. 2. *Audiant montes iudicium Domini.*] *Iudicium* hiſce duobus verſibus ſumitur pro lite iudiciali & actione forenſi. Vnde Tigur. vertit, *audite montes actionem*, id eſt, vt Vatab. diſceptationem, rixam, controuerſiam *Domini*: hæc enim in iudicio ab actore agitur coram iudice, reo ſe defendente.

Et fortia fundamenta terræ.] Septuag. *& valles fundamenta terræ.* Sic & Chald. *& radices*, inquit. *fundamentorum terræ.* valles enim imæ ſunt quaſi montium & terræ radices & fundamenta: atque Iudæi non tantùm in montibus, ſed & in vallibus habebant ſuos lucos & idola: tam ergo valles, quàm montes ſuis ſacrilegis ſacrificijs contaminabant. vnde valles æquè ac montes, quaſi reæ citantur hîc à Deo. Secundò, per epexegeſin, *&* poſſet accipi pro *id eſt*. q. Audite montes qui fortiter fundati eſtis in terra, ideóque eſtis quaſi robuſta terræ fundamenta. Montes enim quia excelſi, fortia habent in terra fundamenta: perinde ac turres quo celſiores ſunt, eo fortiora exigunt fundamẽta. ita Vatab. Addit à Caſtro, montibus & collibus quaſi fundamentis, id eſt, fulcris, terram fulciri. Vnde Arias cenſet eos hîc à Deo citari potiùs quàm cœlum & terram; quia non modò cœlum, quod natura ſua eſt mobile, ſed & terram ipſam in medio orbis contentam & permanentem, montes ſtabilitate & firmitudine vincunt, vtpote qui robore, vallo & ſitu ſuo terram, ne vel ventorum impetu, vel caloris vi, vel aquarum inundatione diſſipetur, contineant. Itaque montes magnæ in rerum natura virtutis & conſtantiæ nomen obtinent, ſicut ſcriptum eſt pſal. 64. *Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia.* Citat ergo hîc Deus montes, eorúmque fundamenta, id eſt, radices: hiſce enim quaſi fundamentis ipſi innituntur; vt ſignificet

A fortem & conſtantem ſuam potentiam & beneficentiam, vti in montes, ita & in eorum accolas Iudæos, qua tamen ipſi contra Deum abuſi ſunt ad cultum idolorum: quocirca pariter fortem & conſtantem hîc eis litem intentat, eo ſenſu quem paragrapho præcedenti aſſignaui.

Quia iudicium Domini cum populo ſuo.] Id eſt, vt Tigurina, *quia lis eſt Domino cum populo ſuo*, qui montes eorúmque fundamenta accolit, & ſceleribus ſuis polluit. q. d. Paratus eſt Deus & intentus, vt lite diſceptet cum populo ſuo.

Et cum Iſraël diiudicabitur.] Id eſt, iudicio contendet & diſceptabit. ita Vatab. vnde Pagnin. vertit, *& cum Iſraël diſputare vult.* non ſpeculatiuè, vti diſputamus in ſcholis; ſed criminaliter,
B vti diſputatur in tribunali. Sic Iob pro ſua innocentia diſputabat cum amicis, & cum Deo; atque amicos vicit, ſed à Deo victus eſt. *Diſputare cum Deo cupio*, inquit ipſe cap. 15. 3. ſed poſt diſputationem victus & confuſus ait cap. 42. 3. *Inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam*, nimirum quòd auſus ſim Deum ad diſputationem prouocare, eique dicere: *Audi, & ego loquar, interrogabo te, & reſponde mihi.* vnde pœnitens ſubdit verſ. 6. *Idcirco*, inquit, *ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.* Ita quiſque in hora mortis, putà in iudicio particulari, diſputabit defendétque theſes de anima, non ſpecifica, ſed indiuidua & ſua;
C argumentãtes erunt dæmones, imò Deus ipſe, ſtudeat ergo quiſque bene non ſpeculari, ſed viuere, vt argumentis & obiectionibus omnibus, quæ de vita bene vel malè tranſacta proponentur, ſatisfacere poſſit. Sapienter noſter Thomas lib. 1. de Imit. Chriſti cap. 3. *Certè*, ait, *adueniente die iudicij non quæretur à nobis quid legimus, ſed quid fecimus; nec quàm bene diximus, ſed quàm religioſè viximus.* Tunc enim Chriſtus Dominus magiſtrorum Magiſter, omnium lectiones audiet, omnes examinabit, cum omnibus diſputabit de moribus & vita cuiuſque. Ita Climachus in gradu timoris, refert diſputationem Stephani viri
D ſancti cum dæmonibus in agone mortis, in qua aliquando reſpondebat, aliquando victus ſuccumbebat, vt ingentem horrorem aſtantibus incuteret. S. Hieron. epiſt. ad Euſtochium, narrat ſe, cùm magis Ciceroni quàm S. Scripturæ addictus eſſet, raptum ad Chriſti tribunal, ibique examinatum ab eo, ac diuerberatum.

Popule meus quid feci tibi?] Hic incipit iudicium, id eſt, lis, actio & accuſatio Domini, eáque neruoſa & pathetica. Iam Primò, Arias hæc legit per notam admirationis, ſicque explicat, q. d. Popule meus quot quantáque bona feci tibi! quanta beneficia in te contuli! quomodo ergo
E eorum obliuiſci, iiſque ingratus exiſtere potuiſti? Secundò, Chaldæus vertit, *quid boni dixi me facturum tibi, quod non fecerim?* Tertiò, alij paſſim ſic explicant, q. d. Quid mali feci tibi? quare te offendi? quam occaſionem deſciſcendi à me tibi dedi? Sequitur enim, *Aut quid moleſtus fui tibi?*] Pro quo S.Hieron. in comment. vertit, *quo labore te preſſi?* Pagnin. *in quo laborare feci te?* Vatab. *quanam re fatigaui te*, vel feci te deficere? Chald. *quam infirmitatem grauem multiplicaui ſuper te?* Propriè enim, vt patet ex ſequentibus, reſpicit miraculum illud ingens & continuum, quo Deus Hebræos quadraginta annis per deſertum deduxit ſanos & vegetos, ita vt labore itineris non fatigarentur, nullique inter eos eſſent infir- Vers. 3.

Digitized by Google

mi vel ægri, iuxta illud pſalm. 104. 37. *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* Et Deuter. 8. 4. ait Moſes Hebræis: *Veſtimentum tuum quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus: en quadrageſimus annus eſt.* Ita explicat S. Hieron. Remig. Rupert. Lyran. Hugo, Dionyſ. & alij.

Secundò tamen, generatim hæc verba vt ſonant, accipi poſſunt de qualibet moleſtia, q. d. Qua in re te afflixi? qua in re tibi moleſtiam exhibui? An quòd in deſerto pro cœpis Ægypti, tibi manna plui? at manna non amarum erat, ſed gratum & ſapidum, habens omnem ſaporis ſuauitatem, Sapient. 16. 20. erat enim panis cœli & angelorum, pſal. 77. 25. An quòd ex Ægypto in deſertum te eduxi, & pro domibus in tentoriis, vel potiùs ſub dio habitare te feci? at columna nubis te ab imbre, æſtu, omnique aëris intemperie protexi, mitiúſque te tractaui, quàm ſi in aula Pharaonis habitaſſes? An quòd leges tot, támque varias per Moſen tibi dederim? at qui mannâ te alui, iure meo potui & leges dare, iuxta vetus dictum: *Cùm pauerıs impera*; Rurſum haſce leges exigebat tua pronitas in ſuperſtitiones, idololatrias & nouitates quaſlibet, quæ hiſce legibus detinenda, occupanda & frænanda erat; eæque longè ſuauiores ſunt legibus idolorum & Gentium, vti tu expertus es, cùm ex earum præſcripto filios & filias tuas idolo Moloch concremaſti, &c. Vnde Syrus vertit, *popule meus quid feci tibi, aut in quo contriſtaui te* (Arabicus *perſecutus ſum te*) *demonſtra mihi*; Arabicus, *argue me.* Hinc & ſequitur,

Vers. 4. *Quia eduxi te de terra Ægypti?*] Nota hæc cum Roman. legenda eſſe per interrogationem, q. d. Eſtne hoc quod mihi obiicis quaſi te afflixerim, quòd ſcilicet te eduxi è terra & ſeruitute Ægypti? nec enim video aliud quid mihi poſſis obiicere, niſi hoc aliáque ſimilia beneficia, quæ exinde continua & plurima in te contuli: nihil enim mali tibi irrogaui. Eſto enim permiſerim quandoque te affligi à Philiſtæis, Idumæis, aliiſq; gentibus; tamen id non feci niſi prouocatus à te, ad tua ſcelera caſtiganda & cohibenda. Hoc ergo bonum tuum fuit, non malum; ac proinde ego id permiſi non ex odio, ſed ex amore tui. Eſt myctеriſmus, ſiue tacita ſubſannatio. Vide canon. 7. in procemio operis.

De domo ſeruientium liberaui te.] Hebr. *de domo ſeruorum*; Septuag. & Chald. *de domo ſeruitutis.* ita vocatur Ægyptus; quia talis fuit Hebræis, qui quaſi mancipia Ægyptiorum ſeruiebant eis in latere & luto, Exodi 1. & ſequent. Addit Arias & Vatabl. Ægyptum vocari domum ſeruitutis, ex eo quòd Ægyptij fuerint ſerui; vtpote ſeruituti addicti à Noë maledicente filio ſuo Cham: *Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis*, Geneſ. 9. 25. Nam filius Cham fuit Meſraim primus Ægypti incola, patérque & nomenclator Ægyptiorum: nam Ægyptus Hebr. vocatur Miſraim. q. d. In Ægypto ſeruiebas non nobilibus, non dominis, non ingenuis; ſed ſeruis, & olim à primo parente ſuo Noë ſeruitute damnatis, quibus ſeruire viliſſima erat ſeruitus: quanta ergo fuit vilitas, tanta fuit mea in te clementia, cùm ex ea te eduxi.

Et miſi ante faciem tuam Moyſen, Aaron & Mariam?] Hi tres fuere duces & directores Hebræorum egredientium ex Ægypto, per quos Hebræi ingentia acceperunt beneficia. Nam à

A Moſe per deſertum deducti, gubernati, & cibo cœleſti paſti ſunt: ab Aarone, per ſacrificia, luſtrationes, expiationes, preces & vota expiati, Deóque reconciliati ſunt: à Maria prophetiam, doctrinam & gubernationem feminarum acceperunt. Vnde Chald. vertit, *miſi ante te tres Prophetas, Moſen, Aaron & Mariam. Moſen ad docendum iudiciorum traditionem, Aaron ad expiandum populum, Mariam ad eruditionem feminarum.* ita S. Hieron. Haymo, Remig. Lyran. & Hugo.

Alleg. Moſes repræſentat principatum & legiſlationem Chriſti in Euangelio; Aaron eiuſdem pontificatum & ſacerdotium; Maria B. Mariam Chriſtiparam & Deiparam. Sicut ergo ſummum beneficium Iudæis à Deo datum aſſignat hîc Mi-
B chæas, quòd dederit eis Moſen, Aaronem & Mariam; ita ſummum Chriſtianorum, totiúſque orbis & ſæculorum omnium beneficium à Deo datum, eſt Chriſtus & Maria. Sicut enim bonum domus amplæ conſiſtit in ſtrenuo patrefamiliâs, & ſedula matrefamiliâs; ita bonum Eccleſiæ conſiſtit in Chriſto & Maria: quam proinde S. Leo ſerm. 1. de paſſ. ſalutiferam Virginem nuncupat. Et S. Germanus Patriarcha Conſtantinopol. in oratione de Deipara: Sicut, inquit, continua reſpiratio non ſolum eſt ſignum vitæ ſed etiam cauſa; ſic ſanctiſſimum Mariæ nomen, quod in Dei ſeruorum ore aſſiduè verſatur, ſimul argumentum eſt, quòd verè vitâ viuant: ſi-
C mul etiam hanc ipſam vitam efficit & conſeruat, omnémque eis lætitiam & opem ad omnia impartitur. Deus ergo in peregrinatione & nauigatione huius vitæ tã obſcura & periculoſa, dedit nobis Mariam, quaſi ſtellam maris & cynoſuram, quæ iter noſtrum dirigat, & ad portum ſalutis perducat. Et S. Bernard. hom. 2. ſuper Miſſus eſt: *Si inſurgant*, ait, *venti tentationum. ſi incurras ſcopulos tribulationum; reſpice ſtellam, voca Mariam: ſi iactaris ſuperbiæ vndis, ſi ambitionis, ſi detractionis, ſi æmulationis, reſpice ſtellam, voca Mariam. In periculis, in anguſtijs, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde; & vt impetres eius orationis*
D *ſuffragium, non deſeras conuerſationis exemplum. Ipſam ſequens, non deuias, ipſam rogans, non deſperas; ipſam cogitans, non erras. Ipsâ tenente, non corruis: ipsâ protegente, non metuis: ipsâ duce, non fatigaris: ipsâ propitiâ peruenis.* Idem ſerm. 1. in Natiuit. B. Mariæ: *Altius*, inquit, *intuemini quanto deuotionis affectu à nobis Mariam voluerit honorari: vt proinde ſi quid ſpei in nobis eſt, ſi quid gratiæ, ſi quid ſalutis, ab ea nouerimus redundare, quæ aſcendit deliciis affluens. Hortus planè deliciarum, quem non modò afflauerit veniens, ſed & perflauerit ſuperueniens Auſter ille diuinus, vt vndique fluant & effluant aromata eius, chariſmata ſcilicet*
E *gratiarum. Tolle corpus hoc ſolare, quod illuminat mundum, vbi dies? Tolle Mariam, hãc maris ſtellam; maris vtique magni & ſpatioſi, quid niſi caligo inuoluens, & vmbra mortis, ac denſiſſima tenebræ relinquuntur? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam hanc venerentur: quia ſic eſt voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Moral. Bonum orbis eſt Ieſus & Maria.

Quocirca Eccleſia in Paraſceue hæc omnia appoſitè & patheticè Chriſto adaptat, eáque vſurpat & canit in adoratione & deoſculatione Crucis; vt quiſque Chriſtum crucifixum deoſculans, putet ſibi hæc à Chriſto dici, quæ ad literam Iudæis dicta ſunt: non enim tam Iudæi, quàm quiſque

Improperia Paraſceues hinc petita.

Digitized by Google

que ſuis peccatis Chriſtum flagellauit, ſpinis coronauit, & crucifixit. Audi carmen, imò improperium & threnos Chriſti in cruce, petitos ex hoc loco Michææ, & ex Ierem. 11.16. qui corda ſaxea emolliant, ſoluántque in lachrymas: ſingula enim beneficia Chriſti, ſingulis Iudæorum in eum maleficiis directè opponunt, ideóque totidem improperia ingratis in faciem ingerunt. Præcentores præeunt ſingula, chorus deinde totus vice Chriſti proclamat, iterátque iugiter & inculcat Triſagion, &, *Popule meus quid feci tibi?* &c. Sic ergo inchoant bini præcentores: *Popule meus quid feci tibi? aut in quo contriſtaui te? reſponde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, paraſti crucē Saluatori tuo.* Chorus alternatim reſpondet: Ἅγιος ὁ Θεός, *ſanctus Deus:* Ἅγιος ἰσχυρός, *ſanctus fortis:* Ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς, *ſanctus immortalis, miſerere nobis.* Rurſum præcentores: *Quia eduxi te per deſertum quadraginta annis, & manna cibaui te, & introduxi te in terram ſatis optimam.* Chorus reſpondet, ἅγιος ὁ Θεός, *ſanctus Deus,* &c. Præcentores iterū: *Quid vltra debui facere tibi, & non feci? Ego quidem plantaui te vineam meam ſpecioſiſſimam, & tu facta es mihi nimis amara, aceto namque ſitim meam potaſti, & lancea perforaſti latus Saluatori tuo.* Chorus reſpondet: ἅγιος ὁ Θεός, &c. Vrgent præcentores: *Ego propter te flagellaui Ægyptum cum primogenitis ſuis, & tu me flagellatum tradidiſti.* Chorus reſpondet: *Popule meus quid feci tibi? aut in quo contriſtaui te? reſponde mihi.* Pergunt præcentores: *Ego eduxi te de Ægypto, demerſo Pharaone in mare rubrum, & tu me tradidiſti principibus ſacerdotum.* Chorus reſpondet: *Popule meus quid feci tibi?* &c. Proſequuntur querelam præcentores: *Ego ante te aperui mare, & tu aperuiſti lancea latus meum.* Chorus reſpondet: *Popule meus quid feci tibi?* Inſtant præcentores: *Ego ante te praiui in columna nubis; & tu me duxiſti ad prætorium Pilati.* Chorus reſpondet: *Popule meus,* &c. Rurſum præcentores: *Ego te paui manna per deſertum, & tu me cecidiſti alapis & flagellis.* Chorus reſpōdet: *Popule meus,* &c. Iterum præcentores: *Ego te potaui aqua ſalutis de petra, & tu me potaſti felle & aceto.* Chorus reſpondet: *Popule meus,* &c. Adhæc præcentores: *Ego propter te Chananæorum reges percuſſi; & tu percuſſiſti arundine caput meum.* Chorus reſpondet: *Popule meus,* &c. Denique præcentores: *Ego te exaltaui magna virtute, & tu ſuſpendiſti me in patibulo crucis.* Chorus reſpondet: *Popule meus quid feci tibi?* &c. Ac mox vna voce conclamant: *Crucem tuam adoramus Domine, & ſanctam reſurrectionem tuam laudamus, & glorificamus. Ecce enim propter lignum venit gaudium in vniuerſo mundo.* Quocirca S. Ambroſ. in pſal. 50. ad illud: *Et vincas cùm iudicaris,* vrgens hæc Michææ verba: *Singula,* ait, *in conſpectu tuo locat beneficia ſua, vt tanquam de his iudices quæ ſeruare debueras, quo magis reus fias, qui diuinis non potueris ſtare beneficiis. Quid feci, inquit, tibi? Tanquam reum ſe conſtituit, & te iudicem. Aut quid contriſtaui te? Offenſi vultus non abnuit crimen, ſi tu Deo es contriſtatus auctore. Aut quid moleſtus tibi fui? Interpellationis iniuriam confitetur, ſi moleſtior æſtimata eſt: addit beneficia, quorum gratiam non erubuit, qui exiſtebat ingratus.* Hinc collige quàm iuſta & grauis erit querela Dei in die iudicij contra impios, qui vocantem aſpernati ſunt, & tot eius beneficiis tanta maleficia reddiderunt. Similis expoſtulatio acris, reprobis à Chriſto iu-

A dice intentanda in die iudicij, extat apud S. Auguſt. (vel quiſquis eſt Auctor; non enim videtur eſſe S. Auguſtinus) tract. de Vanitate ſæculi cap. 3. tom. 9.

Popule meus memento quid cogitauerit. (Hebr. יעץ *iaats*, id eſt, conſultarit cum ſuis principibus, & maximè cum Balaam ariolo, quærens ab eo conſilium modúmque quo te interimeret & perderet) *Balach rex Moab, & quid* (conſultus ab eo) *reſponderit ei Balaam filius Beor, de Setim vſque ad Galgalam.*] Pro *Setim* Septuag. vertunt σχίνων, id eſt, *lentiſcis:* perperam enim in iis legitur σχοίνων, id eſt, *funiculis,* ait S.Hieron. Refricat hic hiſtoriam Balac vocantis Balaam, vt malediceret B Iſraëli caſtrametanti in Setim, Num. 22. & ſequent. Ex Setim Ioſue cap. 2.1. miſit exploratores in Iericho, ac mox tranſmiſſo Iordane, eam obſedit & cepit: Setim enim à Iordane diſtabat ſeptem milliaribus Italicis cum dimidio, id eſt, duabus leucis Gallicis cum dimidia; tranſito Iordane Ioſue perrexit in Chananæa ad ſex milliaria, id eſt, duas leucas; & prima caſtra fixit in loco quem vocauit Galgala, id eſt, deuolutio, amotio, ſcilicet præputij & opprobrij Ægyptiorum. Ibi enim circumcidit Hebræos, itaque eos à vita & moribus Ægyptiorum incircūciſorum per circumciſionem amouit, ac in nouam gētem C legémque, & Eccleſiam ſanctam Dei tranſtulit, Ioſue 5.9. Sed quæritur quid ſibi velit τὸ *à Setim vſque ad Galgalam?*

Primò, aliqui ſic exponunt, q. d. Balac petiit à Balaam, vt malediceret caſtris Iſraëlis, quæ à Setim protendebantur vſque ad Galgalam, ita Remig. Rupertus & Lyran. Verùm hoc falſum eſt. Nam, vt dixi, caſtra Iſraël tunc erant in Setim, & diſtabant à Iordane ſeptem, à Galgala tredecim milliaribus; ac poſt mortem Moſis, Ioſue caſtra traduxit è Setim per Iordanem in Galgalam.

Secundò, S.Hieron. & Haymo exponunt, q.d. Memento, ô Iſraël, quanta mala contra me ſis operatus à tempore quo fornicatus es, & coluiſti D Beelphegor in Setim, vſque ad tempus quo Saül creatus eſt rex in Galgalis: & ex aduerſo quot quantáque ego in te bona contulerim, & videbis quàm ego in te beneficus, tu in me maleficus & ingratus fueris. Verùm hic ſenſus nimis remotus eſt: agitur enim hîc de tempore Moſis, non Saülis.

Tertiò, Chald. Vatabl. Arias & Clarius repetunt verbum *memento,* & ſic exponunt, q.d. Memento ô Iſraël quantâ curâ, quot miraculis & portentis ego ex Setim perduxerim te in Galgalam; purà in ipſam Chananæam. Nam, vt alia taceam, miraculosè ſidi Iordanem, eiuſque aquas ſuſpendi & ſtiti, vt tu per medium eius alueum ſicco pede tranſires in Galgalam. Verùm hęc ſen- E tentia multa ſubaudit & ſupplet, quæ non habentur in textu; nimirum hæc omnia: *Memento quot miraculis te perduxerim.*

Quartò ergo dico planè & ſimpliciter cum Ribera, hæc verba: *De Setim vſque ad Galgalam,* connexa eſſe cum præcedentibus, & ab iis pendere, vt patet ex textu Hebraico, Græco & Latino: Vnde ſenſus eſt, quaſi dicat, Memento quid reſponderit, quamque malum conſilium Balac regi dederit Balaam; nimirum cùm videret ſe Iſraëli maledicere non poſſe, cogique à Deo ad benedicendum, ſuaſit Balac regi vt puellas Moabitides & Madianitides ſpecioſas, quaſi vendituras cibos Iſraëli, in caſtra ſubmitteret, quæ eum ad

Digitized by Google

ad fornicationem, & per eam ad idololatriam ſollicitarent, ſic enim fore, vt Iſraël deſerens Deum, ab eo cuius ope inuictus erat, viciſſim deſereretur, itaque à Balac ſuperari & cædi poſſet. Vide dicta Num. 25. verſ. 1. & Apocal. 2. 14. Dices; Hoc conſilium dedit Balaam in Setim tantùm, non vſque ad Galgalam. Nam antequam ex Setim Hebræi pergerent in Galgalam, iuſſu Dei Ioſue indixit bellum Madianitis, in quo omnes cum feminis, quæ hoc ſcandalum Iſraëli dederant, ipſumque Balaam ſcandali auctorem occidit, vt patet Num. 31. verſ. 2. 8. 15. Reſp. Verum eſt Balaam & Madianitides fuiſſe occiſas Iſraële morante in Setim; ſed tamen ante hoc bellum & cædem, Balaam ſuaſit Balac regi, vt puellas tentatrices iam dictas, non tantùm in Setim, ſed continuè à Setim vſque ad Galgalam, Iſraëli ſubmitteret, ſcilicet vſque ad terminos regni ſui, donec Iſraël ex Moab introiret confinem Chananæam, primáque caſtra figeret in Galgala. Id enim expreſsè hîc dicitur. Volebat enim impius Balaam aſſecurare regnum Moab Balac regi, planéque populum Iſraël perdere. Vnde longum & continuum voluit eſſe hoc mulierum ſcandalum. Metuebat enim, ne, ſi in Setim tãtùm illud obiiceret Iſraëli, pauci ex eo caperentur; aut, ſi multi, per Moſen compeſcerentur, & cogerentur per pœnitentiam cum Deo in gratiam redire, itaque Deus iis reconciliatus, culpam hanc in Balac & Balaam retorqueret, vti fecit: quare ſuaſit vt ſcandalum hoc daretur continuum à Setim vſque ad Galgalam, vt ita continuè peccarent Iſraëlitæ, & pœnitere non poſſent. Idem facit diabolus, dum hominem poſt fornicationem vnam, inuitat ad ſecundam; poſt ſecundam, ad tertiam, quartam, & tandem ad continuum concubinatum: ex quo ob vim & nexum conſuetudinis, vix ſe concubinarij extricare poſſunt, & de facto pauciſſimi ſe extricant. Verùm hoc exitiale Balaam conſilium diſcuſſit Deus per Moſen, ſuſpendendo principes, & occidendo ex populo ob hoc peccatum 24. millia, Numer. 25. 9. Nam vt Poëta ait:

Immedicabile vulnus
Enſe recidendum, ne pars ſincera trahatur.

Vt cognoſceres iuſtitias Domini.] Id eſt, miſericordias Domini, ait S. Hierôn. quàm ſcilicet ego in te licèt fornicantem, clemens, miſericors & beneficus fuerim. Secundò & germaniùs, *iuſtitias* vocat fidelia promiſſa & fidelitatem Dei. q. d. Vt cognoſceres quàm promiſſa mea, quibus pollicitus ſum te perducere in Chanaan, ſint certa & ſtabilia; quámque ego in iis ſeruandis & præſtandis ſim fidelis. ita Theodor. & Lyran. Tertiò, *iuſtitiæ* poſſunt hîc propriè capi, nimirum pro iuſta vindicta fornicantium, & iuſta præmiatione innocentium vel pœnitentium. Deus enim iuſtitiam exercuit in Setim, quando fornicantes occidit, pœnitentes verò vel innocentes ſeruauit, & ſaluos perduxit in Galgalam, ac nominatim Phinees ſacerdoti, qui fornicantes occidit, conſignauit pontificatum perpetuũ. Vide dicta Num. 25. 13. Quocirca minùs aptè Vatabl. ſic exponit, q. d. Vt cognoſceres quàm ſit iuſta mea actio & querela de te.

Verſ. 6.] Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelſo? nunquid offeram ei holocautomata, & vitulos anniculos?

A *Verſ. 7.*] Numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?

Verſ. 8.] Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te? Vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo.

B *Quid dignum offeram Domino?*] Sunt verba populi, putà Iſraëlis pœnitentis. VERS. 6. Illum enim hîc loquentem inducit Propheta, & quaſi per dialogiſmum interrogantem, quid Deo offerre debeat, vt ei placeat, illúmque placet & ſibi reconciliet. Id facit, vt interrogationi reſpondens doceat populum, quid Deo præſtare debeat; vti de facto reſpondens docet verſ. 8. Ait ergo populus: *Quid dignum offeram Domino?* &c. Septuag. *in quo apprehendam Dominum, ſuſcipiam Deum excelſum?* Chald. *in quo ſeruiam coram Domino? me ſubmittam Deo, cuius in cælis altiſſima reſidet maieſtas?* Hebr. ad verbum habent, *in quo præoccupabo Dominum, curuabo me Deo celſitudinis?* C Tigurina, *qua re occurram Domino? incuruusne incedam coram Deo excelſo?* q. d. Quid offeram Domino, vt eius gratiam promerear? offerámne holocauſta & victimas? Reſpondet Propheta, Minimè: hæc enim peccata non expiant, nec per ſe placent Domino; ſed ita demum placebunt, ſi offerantur cum fide, humilitate, contritione, amore, & reuerentia ſummæ maieſtatis, quam peccatis veſtris inhonoraſtis & offendiſtis. Nota *τὸ curuabo*, q. d. Sufficítne Deo curuare genu, vti faciunt iam nonnulli nobiles & aulici, qui vnum dumtaxat curuant genu dum orant, aliud erigunt, quaſi Deo ni det quod petunt, reſtituturi, D aut gladiis poſtulaturi, quod precibus impetrare nequeunt.

Aut in multis millibus hircorum pinguium.] VERS. 7. Hebr. *in multis millibus torrentium olei*, vel *vallium pinguedinis*; Chald. *in myriadibus torrentium olei?* Tigurina, *nunquid placent Deo mille torrentes olei?* Noſter cum Septuag. vertunt *hircos*, vel *capras pingues*. Petes cur? Reſpondent aliqui Primò, quia per valles pingues metonymicè & hyperbolicè intelliguntur hirci & capræ, quæ illas depaſcendo impinguantur. q. d. Nunquid offeram Deo valles plenas ouibus pinguiſſimis? ſed quid hæc ſunt coram Deo immenſo & al- E tiſſimo?

Secundò, ſimpliciùs & planiùs repetas *τὸ arietum*, quod præceſſit; aut potiùs, ne idem repetas, repete quid ſimile; putà *hircorum* cum Septuag. & Noſtro, q. d. in multis millibus *hircorũ*, ſimiliúmve pecudum *vallium pinguedinis*, id eſt, quæ paſcuntur in vallibus & paſcuis pinguibus; ideóque ſunt pingues & ipſæ. Ex adiunctis enim patet hoc ſubſtantiuum debere ſuppleri. Præceſſit enim: *Numquid offeram ei holocautomata & vitulos anniculos? Nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum?* Ergo pariter hîc arietes vel hirci ſubaudiri debent. Aliter Clarius & Arias. Nam per torrentes olei accipiunt ſacrificium mincha, id eſt, panis & ſimilæ: hoc enim oleo miſtum

Digitized by Google

miſtum & conditum offerebatur Deo.

Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo?] Nunquid Deus à me poſcit piaculum & victimam filij, vti ab Abrahamo popoſcit iugulationem Iſaaci? aut potiùs ſicut Saturnus, Moloch, aliique dij Gentium, quos coluimus, poſcunt victimas humanas, filios ſcilicet & filias, Ierem. 19. 5.

Vers. 8. *Indicabo.*] Hebr. הִגִּיד *biggid*, id eſt, indicauit, annunciauit. Vnde Chald. & Tertul. lib. 4. contra Marc. cap. 36. per interrogationem ita vertunt, *num annunciabit tibi homo quid bonum ſit*? q. d. Minimè; ſed Dei eſt idipſum annunciare. Alij ſine interrogatione aſſertiuè vertunt, *annunciauit tibi homo quid bonum ſit*, homo hic eſt Moſes, Prophetæ, ac nominatim Michæas. ita Pagnin. Vatabl. & alij. Vnde Septuag. vertunt, *annunciatum eſt tibi homo quid bonum ſit*, ſcilicet in lege & Prophetis. ita Theodor. Noſter pro הִגִּיד *biggid* in præterito, legit alio puncto הַגִּיד *baggid* in infinitiuo: infinitiuus enim ſæpè ponitur pro futuro apud Hebræos, æquè ac apud Græcos & Italos: aut fortè pro *baggid* legit אַגִּיד *aggid*, id eſt, indicabo. Denique ſi malis legendum cum aliis *biggid*, id eſt, annunciauit; ſubaudi, Deus per me Michæam, quod idem eſt cum eo quod vertit Interpres, *Indicabo tibi ô homo*. Hîc reſpondet Propheta populo interroganti: Quid offeram Domino? quâ re placabo Deum?

Et quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium.] Hebr. & Chald. *& quid Dominus requirit à te, niſi vt facias iudicium?* Quæres, quodnam ſit hoc iudicium. Primò, S. Hieron. Haymo, Remigius & Dionyſius, per *iudicium* accipiunt diſcretionem & prudentiam, q. d. Quid Deus poſcit à te, niſi vt omnia agas diſcretè & prudenter, iuxta præſcriptum legis? Vnde Vatabl. putat hîc ſignificari tria, & omnia fidelis & Chriſtiani hominis officia, quibus ipſe totidem reſpectibus & debitis ſuis ſatisfacit: debet enim rectè ſe gerere & componere erga ſeipſum, erga proximum, & erga Deum. Iudicium rectè componit hominem erga ſeipſum, miſericordia erga proximum, ſollicitudo erga Deum: ſibi ipſi enim homo debet iudicium, vt omnia cum ratione & prudentia agat: proximo miſericordiam; Deo ſollicitam cum eo ambulationem. Ita S. Bernard. ſerm. 57. in Cant. in tribus ponit plenam hominis perfectionem; *vt*, inquit, *ſit placens Deo, cautus ſibi, vtilis proximo.* Secundò, Theodor. Lyranus & Arias, per *iudicium* accipiunt iuſtitiam, q. d. Quid Deus requirit à te, niſi vt nulli facias iniuriam, ſed cuique tribuas quod ex iure & iuſtitia ei debes?

Tertiò, magis appoſitè & genuinè Rupert. per *iudicium* accipit ſatisfactionem pœnitentiæ. q. d. Quid Deus requirit à te, ô peccator, niſi vt tu præuenias Dei iudicium, téque iudices antequam ipſe te iudicet & condemnet, vti iubet Apoſtolus 1. Corinth. 11. 31. Deus enim non quærit oues & boues, ſed cor contritum & humiliatum. Age ergo conſcende tribunal rationis tuæ, eò cita voluntatem tuam quaſi ream, eius actus & peccata examina, iudica, condemna, ac meritum ſupplicium & pœnitentiam ei inflige; ita fiet vt reconcilies tibi Deum offenſum, præſertim ſi huic iudicio addas miſericordiam & eleemoſynam in pauperes. Eleemoſyna enim pœnitentiæ dat alas, eamque tollit in cœlum, ait S. Chryſoſt. hom. 5. de pœnitent. ac iuſtitiam per

A pœnitentiam acceptam conſeruat & adauget. Vnde S. Auguſt. explicans hæc Michææ verba ſerm. 136. de Temp. *Quærebas*, inquit, *quid offerres pro te? offer te, quid enim Dominus quærit à te, niſi te? quia in omni creatura terrena nihil melius fecit te. Quærit te à te, quia tu perdideras te.* Ita Æſchines, ait Seneca lib. 1. de Benef. cap. 8. cùm pauper nil haberet quod daret Socrati ſuo magiſtro, donauit ſeipſum, dicens, Alij multum tibi dederunt, ſed plus ſibi reliquerunt; ego verò nihil mihi reſeruo. Cui Socrates: *Quidni tu mihi magnum munus dederis, niſi fortè paruo te æſtimas?* Pergit S. Auguſt. *Si autem facias quod iuſſit, inuenit in te iudicium, & iuſtitiam. Iudicium primò in teipſo, iuſtitiam ad proximum tibi. Quomodo iudicium in teipſo? vt diſpliceas tibi quod eras, & poſſis*
B *eſſe quod non eras. Iudicium inquam, de teipſo in teipſo, ſine acceptione perſonæ tuæ, vt non parcas peccatis tuis, nec ideo tibi placeant quia tu facis. Nec te laudes in bonis tuis, & Deum accuſes in malis tuis. Hoc enim eſt peruerſum iudicium, & ideo nec iudicium, ſed vitium.* Et mox: *Vis ergo facere rectũ iudicium? corrige præpoſtera, & rectum erit. Quid eſt corrige? Deum lauda in bonis tuis, te accuſa in malis tuis*, &c. q. d. Puni voluptatem peccati dolore contritionis, gemitibus & voluntariis pœnis: puni ſuperbiam culpæ humilitate & pudore confeſſionis, qua non tantùm homini, ſed & ſacerdoti illa verecundè & dolenter confiteare.

C Quartò, magis amplè & pleniſſimè, per *iudicium* accipe omne debitum virtutis; putà quidquid debemus proximo, nobis & Deo, ſiue id debeamus ex iuſtitia, ſiue ex pœnitentia, ſiue ex religione, ſiue ex gratitudine, ſiue ex charitate, ſiue ex qua alia virtute. Iudicium enim opponitur miſericordiæ. Sicut ergo miſericordia ſignificat opera liberalia charitatis, aliarúmque virtutum indebita; ita iudicium ſignificat ea, quæ debita ſunt. Quocirca Script. per *iudicium* & *miſericordiam* ſolet ſignificare & complecti omne virtutis officiũ, omnéque opus bonum: omne enim vel debitum eſt, vel indebitum: ſi debitum, eſt iudicium; ſi indebitum, eſt miſericordia. Ita pſalm.
D 100. 1. *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Pſal. 60. 8. *Miſericordiam & veritatem eius quis requiret?* Pſalm. 83. 12. *Miſericordiam & veritatem diligit Deus.* Pſalm. 84. 11. *Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi: veritas* enim idem eſt quod iudicium ſiue iuſtitia. Vnde explicans ſubdit: *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit. Etenim Dominus dabit benignitatem.* Sicut ergo Pſaltes omne officium hominis pſalm. 36. 27. hiſce duobus præceptis concludit: *Declina à malo, & fac bonum*; ita Michæas hîc idem totidem, ſcilicet iudicio & miſericordia, complectitur. q. d.
E Si vis reconciliare tibi Deum, eique per omnia placere, fac opera virtutis tam lege præcepta, quàm conſulta; putà libera & voluntaria. Fauent huic expoſitioni ea quæ ſequuntur: nam mox verſ. 10. opponet iudicio & miſericordiæ à ſe requiſitis, iniuſtitiam & immiſericordiam Iudæorum; putà iniquas eorum menſuras, fraudes & dolos. q. d. Deus à vobis, ô Iudæi, requirit Primò, iudicium, quia vos ex iniuſtitia corrogatis opes & theſauros per fas & nefas. Secũdò, miſericordiam, quia vos immiſericordes iniquè opprimitis pauperes. Tertiò, ſollicitudinem ambulãdi cum Deo, quia vos ſollicitè ambulatis in præceptis Amri, cum eius Baalim & idolis, vti audiemus verſ. 16.

Et

Digitized by Google

Et ſollicitum ambulare cum Deo tuo.] Septuag. *vt paratus ſis ambulare cum Domino Deo tuo*; Syrus, *vt ſis paratus ad eundum poſt Deũ tuum*; Arabicus Alexãdrinus, *vt ſis ſequens Dominum Deum tuũ*; Arabicus Antiochenus, *ſis paratus vt ambules per veſtigia Dei tui*; Chald. *vt ſis humilis ad ambulandum in timore Dei tui*; Theodorion, *& caue diligenter, vt ambules cum Deo tuo*; Tertul. lib.4. contra Marcion. cap.36. *& paratum eſſe ſequi Dominum Deum tuum*; Quinta editio, *ſollicitè agere*; Tigurina, *& ſubmiſſum ambulare cum Deo tuo*; Pagninus, *& humiliare ſe, & ambulare cum Deo tuo.* Hebr. enim צָנַע *tſana*, vti voce, ita ſignificatione affine eſt cum כָּנַע *cana*, id eſt, curuauit; & per metatheſin cum צָעַן *tſaan*, id eſt, volutatus eſt in terra, vel loco humili: ac denotat prouolutionem, demiſſionem, modeſtiam, verecundiam & humiliationem animi ſolliciti, qui ex humilitate & ſollicitudine ſe curuat, contrahit, inuoluit, & quaſi abſcondit, ac ſignificat agere tum humiliter & ſubmiſsè, vt vertit Chald. Vatablus, Pagninus, & alij recentiores; tum promptè & ſollicitè, vt vertit S. Hieron. Theodot. Septuag. & Quinta editio. *Tſana* enim etiam alludit ad צִנִּים *tſinnim*, id eſt, ſpinæ; & צְנִינִים *tſeninim*, id eſt, ſudor & lanceæ. Sicut enim hæ corpus aculeo ſuo, ita ſollicitudo ſuo angore mentem exſtimulat ad exactè ambulandum. Sicut ergo pueri ingenui verecundè, ſubmiſsè, reuerenter & ſollicitè agunt cum parentibus, diſcipuli cum præceptoribus, famuli cum Pontifice, cum rege, cum principe, dum omnes eorum inclinationes & nutus obſeruant accuratè, vt eos illico exequantur non ambulando, ſed currendo, & quaſi volando; ac curent ne vel in puncto errent, vel hilum faciant quod regi diſpliceat: ita prorſus nos ſolliciti, ſubmiſſi & ſupplices ambulare debemus cum Deo. Hoc eſt quod ait Apoſtolus Hebr. 12. 28. *Seruiamus placentes Deo cum metu* (Græcè μετ' αἰδοῦς, id eſt, *cum pudore*) *& reuerentia.* Senſus ergo Prophetæ eſt, q. d. O Hieroſolymitæ, ô fideles, ſollicitè ambulate cum Deo quem offendiſtis, vt eum vobis reconcilietis ſupplices & pœnitentes, eiúſque gratiam recuperetis, ac recuperatã ſollicitè conſeruetis. A Dei enim gratiâ, ſalus & omne bonũ; ab eius offensâ, gehenna & omnia mala vobis expectanda ſunt.

Sollicitudo ambulandi cum Deo quid requirat?

Stimuli ad eam. Primus.

Porrò ſtimuli ad hanc ſollicitam cũ Deo ambulationem, ſunt varij. Primus, ſi cogites quàm auguſta, ſublimis & tremenda ſit Dei maieſtas, in cuius conſpectu columnæ cœli, Seraphim & Cherubim contremiſcunt. Rurſum quàm ipſa ſollicita ſit tui. Nam, vt ait S. Auguſt. in Meditat. cap. 10. *Nil aliud agit Deus, niſi vt meæ ſaluti prouideat, & ideo totum ad mei cuſtodiam occupatum video, quaſi omnium oblitus ſit, & mihi ſoli vacare velit: ſemper præſentẽ mihi ſe exhibet Deus, ſemper paratum offert, quocunque me verto, me non deſerit: vbicunque fuero, non recedit: quidquid egero, pariter aſſiſtit: & cunctis tandem actionibus meis perpetuus inſpector; &, quantum ad bonitatem ſuam pertinet, quaſi indiuiduus cooperator aſſiſtit.* Et alibi: *Deus*, ait, *vnũquemque noſtrûm ſic curat, quaſi ſolum curet.* Veriùs & pleniùs id experiũtur Sancti, præſertim qui ſe totos Dei obſequio dedunt & conſecrant. Vnde ſponſa Canticor. 2. *Dilectus*, inquit, *meus mihi*, ſcilicet totus intendit, *& ego illi*, ſupple tota intendo, vti explicat S. Bernard. ſerm. 68. in Cantic. qui & admirans hanc

A

Dei dignationem, exclamat: *O quid audet cor purum, & conſcientia bona, & fides non ficta! Mihi, inquit, intendit. Itane huic intenta eſt illa maieſtas, cui gubernatio pariter & adminiſtratio vniuerſitatis incumbit? & cura ſæculorum ad ſola transfertur negotia, imò otia, amoris & deſiderij huius? Ita planè.* Et mox: *Ergo prouidentiam* (Dei) *cæteris creaturis non negamus: curam ſponſa vendicat ſibi*, iuxta illud S. Petri epiſt. 1. cap. 5. *Omnem ſollicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis.* Et illud pſalm. 39. *Dominus ſollicitus eſt mei.* Et paulò pòſt: *Ille mihi, & ego illi. Ille mihi, quia benignus & miſericors eſt: ego illi, quia non ſum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, ego il-*

B

li gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille ſaluti meæ, ego illius voluntati. Ille mihi & non alteri, quoniam vna ſum columba eius; ego illi & non alteri. Idem ſerm. 2. de Pentecoſte: *Vides*, ait, *quàm verum dixerit ille qui dixit: Dominus ſollicitus eſt mei. Pater vt ſeruum redimat, Filio non parcit; Filius ſeipſum libentiſſimè tradit; Spiritum ſanctum vterque mittit: & ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. O duri, & indurati, & obdurati filij Adam, quos non emollit tanta benignitas, tanta flamma, tam ingẽs ardor amoris, tam vehemens amor, qui pro vilibus ſarcinulis tam pretioſas merces expendit!* Et mox: *Quid ergo à te quærit, qui tanta ſollicitudine te quæſiuit,*

C

niſi te ſollicitum ambulare cum Deo tuo? Hanc ſollicitudinem non facit niſi Spiritus ſanctus, qui ſcrutatur profunda pectorum noſtrorum, diſcretor cogitationum & intentionum cordis: qui nec minimã paleam intra cordis quod poſſidet habitaculum patitur reſidere, ſed ſtatim igne ſubtiliſſimæ circumſpectionis exurit, Spiritus dulcis & ſuauis.

Secundus.

Secundus, ſi cogites quàm exactè & ſollicitè illa maieſtas à nobis, vtpote vermiculis, ſibi ſeruiri velit; quàm accuratè velit ſua iuſſa à nobis ſeruari. *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*, ait Pſaltes pſalm. 118. 4. Nam, vt ait S. Aug. epiſt. 58. ad Bonifacium: *Docuit eos ſollicitudo, quos negligentes ſecuritas fecerat.*

D

Tertius.

Tertius, ſi cogites peccata tua præterita, ac periculum præſentium & futurorum. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu*, ait Eccli. c. 5. 5. In præſenti & futuro inter ſpinas & ſentes curarum & moleſtiarum incedis, & incedes: ſollicitè ergo fige pedem, ne pungaris vel offendas. *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini*, ait Apoſtolus Philip. 2. 12. vide ibi dicta.

Quartus.

Quartus, ſi cogites te hîc in agone verſari, ac habere hoſtes acerrimos, qui te vbique obſeruãt, vt ſupplantent, & à Deo auertant: vnde S. Hier. ad Euſtoch. de cuſtod. virgin. *Nolo*, ait, *tibi venire ſuperbiam de propoſito* (virginitatis,) *onuſta incedis auro, latro tibi vitandus eſt, ſtadium eſt hæc vi-*

E

ta mortalibus: hic contendimus, vt alibi coronemur. Nemo inter ſerpentes & ſcorpiones ſecurus ingreditur. Et inebriatus eſt, inquit Dominus, gladius meus in cœlo, & tu pacem arbitraris in terra, quæ tribulos generat & ſpinas, quam ſerpens comedit? Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates mundi, &c. Magnis inimicorum circundamur agminibus, & hoſtium plena ſunt omnia: caro fragilis & cinis futura poſt modicum, pugnat ſola cum pluribus. Cum autem fuerit diſſoluta, & venerit princeps mundi huius, & inuenerit in ea nihil, tunc ſecura audies per Prophetam, Non timebis à timore nocturno, &c. Oportet ergo te ſollicitè ambulare cum Deo tuo, *vt nun-*

quam

Digitized by Google

quam ſecurus ſis, vt omni obſeruantia cuſtodias cor tuum, vt conſideres quoniam in medio laqueorũ ambules, & ſub murorũ pinnis ingrediaris, vt illud quotidie mediteris: Iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi, ait idem S.Hieron lib.2.contra Pelag.

Quintus.

Quintus, ſi cogites omne bonum tuum à Deo pendere, téque eſſe Dei mendicũ. Sicut ergo Venetiis, & alibi, quicunque ambiunt officium aliquod, Senatores omnes euntes in curiam prenſant, ſeque iis nudo capite, genua totúmque corpus profundè curuando, orando & obſecrando, ſupplices commendant; & ſicut mendici contrahendo ſcapulas humillimè ſupplicant & emendicant ſtipem: ita prorſus & multò magis nos decet ſupplices ambulare cum Deo, cumq; humillima ſollicitudine prenſare, vt ab eo in tot malis opem, gratiam & ſalutem æternam adipiſcamur. Præclarè S.Cyprianus tract. de Zelo in fine: *Cogita*, ait, *ſub oculis Dei nos ſtare, ſpectante ac iudicante ipſo conuerſationis ac vitæ noſtræ curricula decurrere; peruenire nos tunc demum poſſe vt eum videre contingat, ſi ipſum nunc videntem delectemus actibus noſtris, ſi nos dignos gratia eius & indulgentia præbeamus, ſi placituri ſemper in regno in hoc mundo antè placeamus.* Et S.Hieron. in Epitaph. Fabiolæ: *Celata*, ait, *virtus & conſcientia tuta ſecreto, Deum ſolum iudicem reſpicit.*

Sextus.

Sextus, ſi cogites illud Moſis Deut.4.24. & S. Pauli Hebr.12.29. *Deus noſter ignis conſumens eſt:* vidiſti quanta cura & ſollicitudine aurifabri liquant aurum, ferrarij ferrũ, ærarij æs; ac præſertim ij qui fundunt campanas & tormenta bellica, ſi enim minimum aberrent, ab igne vel metallo liquato afflantur & enecantur. Magis ſollicitè cũ Deo verſandum eſt, ne igne & fulmine nos afflet, & deturbet in tartara. Qui ambulat cum leone, licèt eius ſit ductor & nutritor, ſollicitè omnes eius motus & nutus obſeruat, ne eum offendat, vt ipſe ira correptus comitem ſuum laniet. Deus eſt leo. *Leo rugiet, quis non timebit?* ait Amos c.3.8.

Exempla.

Ita ſollicitus cum Deo ambulabat Iob dicens c.9.28. *Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti:* & c.31.23. *Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Et Tobias moriens hoc quaſi teſtamentum dat filio c.4.6. *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum, & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri.* Et Dauid pſal.118.verſ.10. *In toto corde meo exquiſiui te.* Et verſ.57. *Portio mea Domine, dixi, cuſtodire legem tuã.* Et verſ.123. *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ.* Et verſ.168. *Seruaui mandata tua, & teſtimonia tua: quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.*

Hanc ſollicitudinem timendi & ſeruiendi Deo Moſes moriturus inculcat Hebræis toto Deuteronomio, ac maximè in cygnæo illo cantico c.32. Quin & S.Paulus 1.Corinth.9.16. *Væ mihi eſt*, inquit, *ſi non euangelizauero.* Et verſ.24. *Neſcitis quod ij qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium: ſic currite vt comprehendatis. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aerem verberans, ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo; ne fortè, cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.*

Ita S.Cæcilia ſollicitè ambulabat cum angelo ſuo Cuſtode, & cum Deo; tota vacans orationi, ieiunio, cilicio, ac conuerſioni animarum. Vnde Valerianum ſponſum, Tiburtium, Maximum & alios plurimos non tantùm Chriſtianos, ſed & Martyres effecit, ac victimas Deo obtulit; vt meritò de ea canat Eccleſia: *Cæcilia tibi Domine quaſi apis argumentoſa deſeruit.* Sicut ergo apes ſollicitæ ſunt vt colligant fundantque mel & ceram, ita Cæcilia ſollicita fuit, vt ſuam aliorúmque animas Deo offerret. Illam imitentur Chriſtiani, qui ſolliciti cum Deo ambulare ſatagunt.

Ita B. Aloiſius Gonzaga ſollicitè ambulauit cum Deo, dum in aulis regum & principum variorum degens, illæſum ſe ab omni crimine conſeruauit, ita vt per omnem vitam nunquam mortaliter, vix venialiter peccare ſit viſus: dum adeò ſenſibus ſuis inuigilauit, corpúſq; macerauit, vt nunquam ſtimulos carnis ſenſerit: dum in oratione ita attentè & reuerenter verſatus eſt, vt nullam diſtractionem ſenſerit. Quocirca miranti Cardinali Bellarmino, ac quî id fieri poſſet roganti reſpondit: *Mirari ſe potius qua ratione aliquis in oratione diſtrahi poſſet, dum cogitat ſe in præſentia tantæ maieſtatis conſiſtere, ac cum Deo colloqui.* Ita habet eius vita, quam ſtrictè examinantes Auditores Rotæ in Proceſſu Canonizationis eiuſdem, eidem titulum *Angelici* indidere, quòd quaſi angelus coram Deo iugiter verſaretur.

Iam verò hæc ſollicitudo ambulãdi cum Deo, non ad ſolos Religioſos vel Eccleſiaſticos, ſed & ad laicos, coniugatos, omnéſque homines pertinet. Nec enim in ſola oratione & collocutione cum Deo, ſed in omni prorſus actione requiritur: nimirum vt omnia opera noſtra, etiam corporalia & ſæcularia, quantumuis leuia & parui momenti, faciamus ſollicitè, exactè & perfectè, iuxta legem & voluntatem Dei, vt illi placeamus, magis, magiſque eum oblectemus. Hoc eſt quod iubet Eccleſ.cap.33.23. *In omnibus*, inquit, *operibus tuis præcellens eſto.* Deo enim gratior eſt actio in ſe leuior & vilior, facta excellenter, quàm excellens in ſe, facta mediocriter, vel obiter & leuiter. Deus enim non conſiderat quantum, ſed ex quanto; nec quid facias, ſed ex quanta virtute id facias.

Modus & praxis ambulãdi cum Deo per ſex alas.

Quocirca in omni opere etiam minimo, ſollicitos nos eſſe oportet, vt illud faciamus quàm optimè, vt Deo ſit gratiſſimum. Modũ id faciendi aſſignat noſter Ludou. de Ponte tom.2. de Perfect.tract.4.cap.15, vbi regulas quaſdam perfectè viuendi in quolibet ſtatu & officio, valde vtiles & practicas aſſignat; nimirum ſi cuilibet operi etiam vili addamus ſex alas Seraphim Iſaiæ 6.
2. quibus à terra exaltetur in cœlum. Prima ala 1.
eſt memoria præſentiæ Dei vbique exiſtentis; & quid cogites, loquaris, aut facias attendentis; imò inſpicientis.
Secunda, pura maioris gloriæ 2.
Dei intentio; ſtudendo in omnibus quæ facis illi placere, eiuſque diuinam voluntatem ſollicitè ſemper exequi, eo quòd ſit ſummè bonus, ipſáque bonitas per eſſentiam.
Tertia, oratio quæ 3.
tuis operibus det initium, eáque comitetur petendo diuinum auxilium, vt cum ea cura & perfectione quam ipſe præcipit & conſulit, ea exequaris.
Quarta, fiducia in Deum, à quo omne bo- 4.
num tuum dependet, de cuius omnipotentia ſperes, quòd adiuuabit tuam imbecillitatem; de eius miſericordia, quòd compatietur tuæ miſeriæ; de fidelitate, quòd in tuis tentationibus & periculis te proteget; de prouidentia, quòd te in omnibus viis tuis deducet, & hinc duæ vltimæ alæ oriuntur, nimirum:
Quinta, fortitudo ſcilicet in arduis 5.
rebus aggrediendis, abiecto omni difficultatum metu:
Sexta, perſeuerantia vſque ad finem 6.
operum inchoatorũ, tolerando patienter occur-

Digitized by Google

rentes quaſcumque moleſtias. Nam, vt Iſaias ait cap.40.31. *Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem*, recentem ſcilicet, aliámque præſtantiorem induentes: *aſſument pennas ſicut aquilæ*, vt ſpiritu volent, ſuáque opera à terra ad cœlum extollant: *current, & non laborabunt*, propter delectationem qua Deus illorum corda dilatat, iuxta illud Pſaltis pſalm.118.32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum, ambulabunt, & non deficient*; ſed perſeuerabunt in ſollicitudine, & operibus obſequij eius, donec gloriæ coronam obtineant.

Ambulare cum Deo quid?

Ambulare cum Deo tuo.] Id eſt, Deo per omnia adhærere, eum vbique præ oculis habere, illius iuſſa, voluntatem & nutum exactè obſeruare & explere, illi per omnia placere & ſatisfacere. Sic Enoch & Noë quaſi fideles ſerui, imò amici & filij, dicuntur ambulaſſe cum Deo. Geneſ. c.5.22. & cap.6.9. Vide ibi dicta. Præclarè Seneca in Sapiente, & libr. de Tranquil. *Si*, inquit, *hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa fælicem, in medijs tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo Deos, non ſubibit te veneratio eius? Non dices: Iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt corpuſculo, poſſit.* Hoc acquirit homo orando & conuerſando cum Deo. Quocirca hoc debet eſſe opus, hæc occupatio iugis viri religioſi, & tendentis ad perfectionem; nimirum familiarem eſſe Deo, cum eoque ambulare. Audi S. Dionyſiũ de Eccleſ. Hierarc. c.6. *Religioſi eſt vnum ipſum ambire, & ad ſacram monadem cogi*, iuxta illud Chriſti: *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* Hinc Climacus c.1. *Monachus*, ait, *eſt qui ſemper habet ſpiritum eleuatum in Deum, & orat in omni loco, tempore & negotio.* Et S. Chryſoſt. lib. 1. de Orando Deum: *Oratio*, ait, *eſt anima & ſpiritus vitæ religioſæ & perfectæ.* Et S. Bonauent. opuſc. de Perfectione vitæ cap.5. docet, Religioſum non frequentantem orationem, geſtare animam mortuam in corpore viuente; aut eſſe ſicut corpus ſine anima, habens id quod externum eſt in Religione, abſque eo quod internum eſt. Idem: *Languida*, ait, *& infirma eſt religio, quæ non multum habet orationis.* Quin & Iamblicus Philoſop. Protrept. c.1. *Sapere*, ait, *& contẽplari virtutis eſt opus.* Idem cap.3. *Dei cognitio* (& contemplatio) *eſt perfecta felicitas.* Et Liuius dec.1. lib.5. *Omnia*, ait, *proſpera eueniunt ſequentibus deos, aduerſa ſpernẽtibus.* Et Seneca epiſt.103. *Magnus*, ait, *& generoſus eſt humanus animus, nullos ſibi poni niſi communes cum dijs terminos patitur.*

Verſ. 9.] Vox Domini ad ciuitatem clamat, & ſalus erit timentibus nomen tuum: Audite tribus, & quis approbabit illud?

Verſ. 10.] Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena.

Verſ. 11.] Numquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacculi pondera doloſa?

Verſ. 12.] In quibus diuites eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum.

A *Verſ.* 13.] Et ego ergo cœpi percutere te perditione ſuper peccatis tuis.

Verſ. 14] Tu comedes, & non ſaturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non ſaluabis: & quos ſaluaueris, in gladium dabo.

Verſ. 15.] Tu ſeminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo & muſtum, & non bibes vinum.

Verſ. 16.] Et cuſtodiſti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaſti in voluntatibus eorum, vt darem te
B in perditionem, & habitantes in ea in ſibilum: & opprobrium populi mei portabitis.

Vox Domini ad ciuitatem clamat.] Vel ad Samariam, vti vult Remigius & Hugo; vel potiùs ad Ieruſalem: de ea enim continuò agit à c.3.v.9. vſque ad finem libri, vti ibi dixi. ita S. Hier. Haymo, Rupert. Vatab. & alij. q.d. Deus per me Michæam alioſque Prophetas, iterum iterúmque clamat aduerſus Ieruſalem, eique ob ſcelera minatur excidium & incendium. Videtur enim hîc Propheta nouam ordiri, vel potiùs veterem innouare litem Dei contra Ieruſalem, eiuſq; rapinas & iniuſtitias in proximos accuſare & plectere. Vnde Hebræi
C hîc inchoant nouum caput. ita S. Hier. Theod. & alij iam citati. Pro *ciuitate* Hebr. eſt לָעִיר *lair*, pro quo aliqui legũt לְהָעִיר *lehair*, id eſt, *ad excitandum.* q.d. Deus tubali voce per me inclamat, vt torpentes & dormientes Iudæos à ſomno peccatorum excitet, & ad ſollicitudinem ambulandi cum Deo incitet. Vers.9.

Et ſalus erit timentibus nomen tuum.] q.d. Hæc eſt vox Domini qua clamat ad Ieruſalem: Salui erunt qui Deum timuerint, cæteri enim peribũt. Aut ſimpliciùs, vt ſint verba Prophetæ, quaſi per dialogiſmum interloquentis, & populo commendantis vocem Dei, vt populus eam auidè audiat & excipiat. q.q. O Hieroſolymitæ, audite hanc vo-
D cem Dei quam ſubiungam: qui enim eam audierint, indéque Deum timuerint & coluerint, hi ſaluabuntur; cæteri omnes fame, gladio & bello peribunt. Legit interpres תשעה יראי *teſcua ierae*, & rectè: nam ſic quoque legerunt Septuag. vertunt enim, *& ſaluabit timentes nomen eius*; hæcque verſio congruum habet ſenſum. Iam legunt תושיה יראה *tuſcia ire*, id eſt *ſapientia videbit nomen tuum*, id eſt, vt Tigurina & Vatablus, *qui ſapientia & ratione præditus eſt, videbit nomen tuũ.* q.d. Clamant quidem Prophetæ; at ſoli ſapientes recipiũt prædicationem eorum, vel habent rationem honoris nominis Dei. Chaldæus medius eſt, nam le-
E git *tuſcia* cum recentioribus, & *ierae* cum Septuag. & S. Hieron. Vnde vertit, Sapientes, ſiue *doctores timent nomen Domini.*

Audite tribus, & (id eſt, ſed) quis approbabit illud?] *Tribus* Hebr. eſt ſingularis numeri. q.d. Audite ô viri tribus Iuda vocem Dei clamantis per me; ſed quis eam approbabit? q.d. Scio fore paucos qui illam approbabunt & exequentur, vt faciant quod dicam & vociferabor nomine Dei. ita S. Hieron. Aut, vt Rupert. q.d. Audite ô tribus opus veſtrum quod nunc in iudicio Dei arguitur, quod nemo probus approbabit, vel nemo niſi improbus approbabit; cùm adhuc domus veſtræ plenæ ſint rapinis, dolis & fraudibus, ideoq; clament

Digitized by Google

clament veſtrum opus eſſe peſſimum. Pro *tribus* Hebr. eſt מַטֶּה *matte*, quod propriè virgam vel ſceptrum, inde per metaphoram tribum ſignificat: quia ſicut ex vna arbore multæ virgæ exſcinduntur; ſic ex vno patriarcha multæ tribus progenerantur & deſcendunt, vti ex Iacob prognatæ ſunt duodecim tribus Iſraël. Aut quia quęlibet tribus ſuum habebat ſceptrum. Vnde Tigurina vertit, *audite virgam, & qui eam decernit*. q. d. Videte quæ flagella vobis immineant, & à quo, putà à Deo terribili & omnipotente. ita Vatabl. Vox *matte*, id eſt, *tribus*, in ſingulari ſignificat ſermonem eſſe ad vnam tribum, putà ad Iuda & Ieruſalem, non ad Samariam & decem tribus, vti vult Rupertus & alij.

Vers. 10. *Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis.*] Pro *ignis* in Hebræo eſt triplex lectio. Primò enim aliqui legunt הַאִישׁ *hais*, id eſt, *eſtne vir*. vnde vertunt, *eſtne adhuc* (poſt tot Dei voces & minas) *vir, qui in domo impia retinere audeat theſauros iniquitatis?* Secundò, alij legunt הֲיֵשׁ *haies*, id eſt, *eſtne*: vnde vertunt, *adhuc eſt domus impij? theſauri & menſuræ iniquitatis?* ita Chald. aut, vt Tigurina & Pagnin. *annon adhuc eſt theſaurus impius in domo impij?* Tertiò, alij legunt הַאֵשׁ *haes*, id eſt, *ignis*. ita Noſter, Septuag. & alij. q. d. Iudæi poſt tot Dei per Prophetas clamores, minas & monita, adhuc retinent opes & theſauros iniuſtè partos; qui proinde eis erunt *ignis*, id eſt, in vltionem & pœnam eorum vertentur, vt concrementur domus plenæ opibus iniuſtè partis, à Chaldæis incendentibus Ieruſalem. Simili modo adhuc in domo impij eſt *menſura* iuſto *minor*, ideóque *iræ plena*; quia quod illi in pondere deeſt, hoc ſupplebitur & implebitur irâ & vindictâ Dei. Sæpè Prophetæ arguunt Iudæos de ſtateris doloſis, & menſuris iniuſtis; imò duplicibus; nimirum quòd, cùm quid emerent, illud menſurarent menſura æquo maiore; cùm venderent, idipſum menſurarent menſura iuſto minore, quod vitium etiamnum apud inſtitores, præſertim tenuiores, crebrum eſt.

Auaritia eſt ignis. cur? Nota. Hæ menſuræ iniuſtæ, & theſauri iniqui inde comparati per Appoſitionem vocantur hîc ignis, quia prodeunt ex igne cupiditatis, putà ex animo auarorum lucri cupido, vt per fas & nefas diteſcant; ac deſinent in ignem vltionis, putà in acrem Dei vindictam ignémque gehennæ, iuxta illud Iſaiæ 51. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis.* Vide ibi dicta. Rurſum aliqui legunt hæc per interrogationem. q. d. Itane ignis cupiditatis (putà theſauri iniquitatis & menſura minor) contra quem nos Prophetæ toties detonauimus, quemque minis noſtris extinximus, rurſum accenditur, reuiuiſcit, & inardeſcit? Verùm Romana, Plantin. & alia correctiora Biblia legunt aſſertiuè ſine interrogatione. Denique hos theſauros & menſuras iniquitatis opponit iudicio, id eſt, iuſtitiæ & miſericordiæ, quæ duo ab eis requiſiuit Deus verſ. 8. Vnde Syrus vertit, *adhuc ignis in domo impij, &* (id eſt, ſcilicet) *repoſitoria iniquitatis, & menſura parua fraudis*; & Arabicus, *nunquid non ſpecies* (pulchritudo) *huius ciuitatis in ignem? quia congregauit ſibi repoſitoria de iniquitate, & oppreſſione in agris.*

Vers. 11. *Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam & ſacelli* (ſacculi, in quo continentur & circumferuntur) *pondera doloſa?*] q. d. Egone Deus, qui ſum iuſtiſſimus, *iuſtificabo*, id eſt, iuſtam habebo & declarabo, aut certè diſſimulabo & impunitam relinquam ſtateram iniuſtam? q. d. Minimè. Eſt metonymia; per ſtateram enim intelligit ipſos mercatores, qui iniuſta ſtatera appendunt ſuas merces. Vnde Septuag. clarè vertunt, *ſi iuſtificabitur in ſtatera iniquus?* & Chald. *nunquid iuſti habebuntur in ſtateris iniquitatis, & in ſacculo in quo ſunt pondera maiora & minima?* Et Tigurina pro Heb. אֲזַכֶּה *azacce*, id eſt, iuſtificabo, legens aliis punctis אֶזְכֶּה *azucce*, vertit *nunquid* (ego mercator) *mundus ero*, & innocens coram Deo *cum bilance iniqua, & cum ſacculo in quo ſunt lapides fraudulenti?* q. d. Non. Nam id ſeuerè vetuit Deus Deuter. 25. 13. dicens: *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus.*

Loquebantur mendacium.] Aſſerentes bilances & menſuras ſuas eſſe æquas & iuſtas, cùm eſſent iniquæ & iniuſtæ: Item merces eſſe incorruptas, recentes, & ſine vitio, cùm eſſent corruptæ, antiquæ & vitioſæ. *Veritas* enim *paupertatem, mẽdacium diuitias parit*, ait S. Hieron. Quocirca Vers. 12.

Ego cœpi percutere te, & pergam, acri *perditione* & plaga. Hebr. *ego infirmaui & ægrotare te feci*; Tigurina, *ego te infirmabo*, vel ægrotum te reddam, *cadendo & deuaſtando propter peccata tua*: q. d. Puniam te penuria & fame, ex qua morbum contrahas & ægrotes. Nam *tu comedes, & non ſaturaberis.*] q. d. In obſidione & captiuitate ita parcè comedes, vt non ſatureris. Eſt hæc congrua pœna, vt qui malis artibus locupletati ſunt, depauperentur, fameant, mendicent, ægrotent. Vers. 13. Vers. 14.

Et humiliatio tua in medio tui.] Primò, q. d. Afflictio tua, ô Ieruſalem, erit intra te cùm obſideberis ab hoſte Chaldæo. ita Lyranus. Rurſum in medio opum & deliciarum tuarum, cùm tibi videberis eſſe felix, fies repentè miſerrima; nam capieris & ſpoliaberis ab hoſte. ita Arias.

Secundò, q. d. *humiliatio*, id eſt, cauſa & culpa humiliationis & afflictionis tuæ, eſt intra te, nimirum peccata & ſcelera tua. q. d. Tuas ærumnas tibi tuiſq; ſceleribus imputa, non hoſtibus. Hoc eſt quod ait Oſee c. 13. 10. *Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum.*

Tertiò, valdè congruè & connexè Chaldæus, Hebræi, Pagnin. & Vatabl. hæc referunt ad præcedentia, vt his omnibus ſignificetur fames, macies, ſqualor, indéque ſterilitas & orbitas filiorũ. Vnde vertunt, *comedes, & non ſaturaberis, depreſſio erit in medio tui*, id eſt, venter tuus olim cibo tumidus & turgidus, præ fame & inanitate deprimetur, ſeq; contrahet & coarctabit: inde fiet quòd apprehendet, ſupple ſemen tuum, vxor tua, id eſt, ſuſcepto ſemine concipiet, nec enitetur viuum, ſed abortiet: *quod ſi enixa fuerit, tradam gladio* hoſtium. q. d. Ex fame ſequetur debilitas virtutis generatiuæ, ex ea abortus; quòd ſi qui tibi filij nati fuerint, illos tradam necandos Chaldæis.

Tropol. humiliatio eſt via ad humilitatem. Tropol. S. Bernard. epiſt. 87. *Humilitas*, ait, *ad quam vtique ducit humiliatio, totius eſt ſpiritualis fabricæ fundamentum. Siquidem humiliatio via eſt ad humilitatem, ſicut patientia ad pacem, ſicut lectio ad ſcientiam. Si virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis.*

Vers. 15. *Tu ſeminabis, & non metes.*] Sed Chaldæi hoſtes tui demetẽt tuam meſſem, tuaſq; vineas vindemiabunt, & olíueta excutient; atque oleum & muſtũ quod expreſſiſti, vel in vineis, vel in vrbe

 diripient.

Digitized by Google

diripient.q.d. Sicut proximos tuos fraudaſti labore proprio, ita & tuo fraudaberis. ita Vatab. Hic verum eſt illud Chilonis: *Lucrum ſcelere partum damnum eſt, non lucrum.* ita Laërt.lib.1. c.4. & illud Diogenis: *Quid ſunt diuitiæ? fortuna vomitus.* Teſtis eſt Stobæus ſerm.91. Impius enim euomet opes iniuſtè partas: hæ enim ſtomachum, id eſt, conſcientiam eius, ita onerant, vt eas euomere cogatur, iuxta illud Iob 20.15. *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.* Nota. Solent Prophetæ per arationem, ſementem, meſſem, ſignificare rerum omnium affluentiam. Nam, vt ſapienter ait Xenophon in Oeconom. *artium cæterarum parens & nutrix eſt agricultura; quando bene agitur, cum ea omnes aliæ artes vigent*, multique ſunt qui eas excitant & vrgent.

Vers.16. *Et cuſtodiſti præcepta Amri.*] Amri fuit rex impius Iſraël, pater Achab, qui cum filio idololatriam antea ſæpè in regibus impiis à Deo ſucciſam renouauit & amplificauit in Samaria, 3.Reg. 16. Vnde S. Hieron. eiúſque aſſeclæ opinantur hîc Prophetam loqui decem tribubus: harum enim rex erat Amri. Verùm dico eum loqui duabus tantùm, putà Iudæis. Senſus enim eſt, q.d. Tu ô Ieruſalem, quæ per templum Deo vero eras conſecrata, non Dei tui, ſed impij Amri impiis de idololatria præceptis ſponte te ſubdidiſti, adeóque impiè & ſceleratè vixiſti, ac ſi fuiſſes non in Sion ſub Dauide, eiuſque poſteris, ſed in Samaria ſub Amri, Achab & Iezabele impiiſſimis regibus. *Opus* enim *domus*, id eſt familiæ, *Achab*, erat idololatria, impietas, cædes Prophetarum, expilatio fidelium, aliáque ſcelera. ita Theodor. Nota. Pro *Amri* Septuag. legerunt עַמִּי *ammi*, id eſt, populi mei. vnde vertunt, *& diſſipabuntur legitima populi mei. Legitima* vocant leges & præcepta, vti habent Hebr. Noſter, Chald. & alij. Romani tamen codices Septuag. legunt, *& cuſtodiſti iuſtificationes Zambri*; ſed vera lectio eſt *Amri*, vt patet ex Hebræo & Latinis.

A

Ambulaſti in voluntatibus eorum.] Ita Hebr. Chald. Septuag. Roman. Plantin. & alia paſſim, malè ergo quidam legunt, *in voluptatibus*. Senſus eſt, q. d. Feciſti quæ volita & placita erant Amri, Achab, aliúſque impiis & idololatris regibus Iſraël. Opponit hoc ſollicitudini ambulandi cum Deo, quam ab eo requiſiuit verſ.8. q.d. Ego poſtulaui à te, vt ſollicitè ambulares cum Deo tuo; at tu ſollicitè ambulas cum Amri, eiúſque Baalim & idolis.

B

Vt darem te in perditionem (vt conſequentiam ſignificat, non finem intentum, quaſi dicat; Inde conſequetur ô Ieruſalem, vt diſperdam te) *& habitantes in ea*, in te ô Ieruſalem, *in ſibilum*. Eſt enallage perſonæ; tranſit enim à ſecunda ad tertiam, quaſi indignans, & auertens ab ea faciem & ſermonem. quaſi dicat, Ciues diuites & potentes Hieroſolymæ, ob idololatriam & ſcelera dabo in ſibilum. Vnde noua enallage ad primam perſonam redit, dicens: *Et opprobrium populi mei portabitis.* q.d. Vos ô diuites, vos ô principes, hîc alloquor, qui populo fuiſtis ductores & incentores idololatriæ & ſcelerum: vobis excidij & captiuitatis populi mei probrum & ignominia imputabitur; voſque idcirco omnes & indigenæ & exteri execrabuntur, ac ſubſannabunt dicentes: Iuſtè & meritiſſimò principes Iudæorum à Chaldæis ſpoliantur, necantur, probris afficiũtur; quia ipſi ſpoliarunt, necarunt, probris affecerunt pauperes; & quia ſuis impiis conſiliis & criminibus populum, vrbem & regnum perdiderunt. ita S. Hieron. Lyranus, Clarius & alij. Nota. *Opprobrium populi* vocatur probrum excidij, captiuitatis & ſubſannationis, quod Iudæi patiebantur à Chaldæis aliiſque gentibus, præſertim vicinis & hoſtilibus, quodque Moſes eis cõminatus erat Deuteronom.28.verſ.36. & Leuitici 26.32.

C

D

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS.

Queritur Michæas ſe fruſtra concionando laboraſſe, eo quòd vix vllum reperiat, qui mores prauos in melius commutarit; quocirca verſ.4. comminatur excidium, & captiuitatem Babilonicam; deinde verſ.11. ex ea liberationem, pacem & felicitatem; tum per Cyrum, tum magis per Chriſtum promittit; ideóque verſ.18. in diuinæ clementiæ & beneficentiæ laudem & doxologiam erumpit.

Verſ. 1.] Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedendum, præcoquas ficus deſiderauit anima mea.

Verſ. 2.] Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt: omnes in ſanguine inſidiantur, vir fratrem ſuum ad mortem venatur.

Verſ. 3.] Malum manuum ſuarum dicunt bonũ: princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt: & magnus locutus eſt deſiderium animæ ſuæ, & conturbauerunt eam.

E

VÆ *mihi.*] Heb. eſt אללי לי *allai li*, id eſt, heu mihi; eſt enim vox gemẽtis, non minantis. q.d. O me miſerũ. Deplorat enim Propheta aut potiùs Spiritus ſanctus per Prophetã, raritatẽ virorum proborũ, eamq; ſuâ æſtimat miſeriam. Porrò hanc raritatem comparat paucis racemis, qui à vindemiantibus in vinea relinqui ſolent. Vers. 1.

Quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.] Id eſt, poſt vindemiam. Hebræa iam ad verbum habent, *quia fui ſicut collectiones* (fructuum) *æſtatis, ſicut racemationes vindemiæ*, quod Syrus, Arabicus, Septuag. Chald. & alij ſic exponunt: *Quia factus ſum ſicut qui*

Digitized by Google

qui congregat ſtipulam in meſſe, & ſicut (qui colligit) *racemos in vindemia*, vt ſit duplex ſimilitudo, nimirum vt Deus comparet ſe Primò, ſpicilego, qui poſt meſſem ſpicilegium facit, paucáſque ſpicas à meſſore relictas colligit. Secundò, racematori, qui paucas vuas poſt vindemiam reliquas decerpit. Verùm hi multa ſupplent, quæ non habentur in Hebræo. Adde, in Hebræo, vti iam legunt, Deum comparari non collectori, ſed ipſi collectioni fructuum, quod ſanè minùs congruè dici videtur. Quocirca meliùs Noſter pro אספי *aſpe*, id eſt, collectiones, legens aliis punctis אספי *oſephi*, vertit *colligens*, vel *qui colligit*. *Oſephi* enim eſt *benoni*, ſiue participium *cal*, habens annexum *iod* paragogicum. Rurſum pro קיץ *kaits*, id eſt, æſtas, vertit, *autumnus*; quia tempus fructuum eſt in autumno, & ſic fructus autumnales vocantur fructus æſtatis: tunc enim annum diſtinguimus in duas partes, ſcilicet æſtatem, & hiemem, ac ſub æſtate partem autumni priorem, & veris poſteriorem cùm aura eſt calidior, comprehendimus; ſub hieme verò partem autumni poſteriorem, & veris priorem, vtpote frigidiorem, complectimur. Doctè ergo pro *kaits* vertit *in autumno*, intelligendo præpoſitionem ב, id eſt *in*, quam Hebræi ſubintelligere ſolent, vt קיץ *kaits* ponatur pro בקיץ *becaits*. Vertit ergo vnico tenore vnicáque ſimilitudine, *quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ*. Vnde appoſitè non de ſpicis, ſed de vuis ſolis ſequitur: *Non eſt botrus ad comedendum*. q.d. Racemando vineam, quæſiui vuas, & ne quidem vnum botrum inueni quem comederem. Iam Symbolicè per vuas & botros intelligit viros fideles, iuſtos & ſanctos, eorúmque pia & ſancta opera; hi enim ex vinea, id eſt, ex Eccleſia; & ex vite, id eſt, Chriſto, quaſi vuæ Deo ſapidiſſimæ procreantur. Sic ſponſa Cant. 1. 14. ait: *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Et cap. 7. 7. viciſſim ſponſus ait ſponſæ: *Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris*. Cauſas & analogias huius vitis & vuæ recenſui Ezech. 15. in fine. Quocirca Chaldæus vertit, *væ mihi quia fui quando deficiebant boni, tempore quo perierunt miſericordes de terra: ecce ſicut fructus æſtiuales, ſicut racemi poſt vindemiam. Non eſt vir qui habeat opera bona, bonos tamen appetit anima mea*. q.d. Ego Michæas fui quaſi pauper racemator; hic enim poſt vindemiam ſperat ſe ſaltem aliquos racemos, qui vindemiantes fugerunt, in vinea inuenturum, eóſque quærit & inuenit: ita & ego ſperaui paucos ſaltem Iudæos meis concionibus, monitis & minis conuertendos; ſed *non eſt botrus*, id eſt, non vnum, vel vix vnum, qui ſe conuerterit, vitámq; mutarit, inuenio; quocirca gemo, & ploro: *væ mihi*, hei mihi: oleum & operam perdidi. Allegoricè, idem accidit Chriſto prædicanti: paucos enim ex Iudæis tota vita ſua conuertit. vnde ipſe ad ſua tempora alleg. refert verſ. 6. Michææ, citans eum Matth. 10. 35. de quo mox.

Diabolo competit vindemia, Christo racematio.

Vbi Nota graue pathos Dei & Chriſti, cùm diabolo tribuunt vineæ, id eſt, Eccleſiæ, vindemiam, vtpote qui vuas omnes colligat, ideóque plena habeat torcularia vuis & vino: ſibi verò aſcribunt racemationem, vtpote qui paucos à diabolo relictos, quia eius oculos manúſque fugerunt, colligant: maxima enim pars hominum diabolo ſeruit, eiuſque fit eſca & præda. vnde ab eo premetur, & calcabitur in torculari inferni: exigua verò cedit Chriſto; multi enim ſunt
A vocati; pauci verò electi. diabolo ergo cedunt illi magni botri, & plurimi, vt vindemiatori; Chriſto non niſi reliquiæ, pauci, & pauperculi, ſicut racematori: quaſi dicat, Chriſto non ſupereſt botrus, & vix pauculi acini; nam acini & granula pauca botri nomen non merentur; botri enim illi magni & pingues vulpium partes facti ſunt. Vnde Arabicus vertit, *extremitatem* (extremam partem) *deſiderauit anima mea*. Hoc eſt quod dolet Iſaias c. 24. 13. *Quomodo ſi paucæ oliuæ quæ remanſerunt, & racemi cùm fuerit finita vindemia*. Quocirca tropol. doctor & concionator ſi poſt multos docendi & concionandi labores & annos, paucos conuertat, non miretur: non eſt melior Michæa, non Chriſto. Sorte ego illorum con-
B tentus ſit, & à Deo plenam, imò pleniorem expectet mercedem: Deus enim non fructum, ſed laborem remunerat; qui ſine fructu maior & moleſtior eſt, eáque ratione maius præmium meretur.

Non eſt botrus ad comedendum.] Id eſt aptus vt comedatur; quia ſiqui ſunt, vel immaturi ſunt, vel acerbi, vel ex imbre corrupti & putridi. ita Michæas aliquos inuenit Iudæos in ſpeciem bonos, & ſuis concionibus auſcultantes; ſed interna malitia & ſuperſtitione acerbos, vel gula & libidine putridos, vti Lyranus & Rupert. explicant.

Præcoquas ficus (Hebr. בכורה *biccura*, id eſt, *pri-*
C *mitiua*, vel *primos fructus*) *deſiderauit anima mea.*] Sed per *primitiua* Hebræi intelligunt ficus, vt rectè notauit Vatablus: non quòd in Palæſtina ficus ſint omnium fructuum primi, vti aliqui putarunt; priores enim ſunt pruna, &c. æquè ac in Italia, vti mihi Romæ aſſeruerunt Palæſtini, & Hieroſolymitæ. R.P. Melchior ab Helmont Belga, Franciſcanus, qui diu Hieroſolymis in ſuo Conuentu habitauit, Romæ mihi affirmauit, primos illius terræ fructus, illi eſſe proprios, & vocari *muze*, eóſque guſtu ſimiles eſſe ficubus, ſed ficubus eſſe longiores; qui ſi ſcindantur, crucem oſtentare: atque indigenas tradere illum fuiſſe fructum vetitum, quem comedit Eua. Dicuntur
D ergo præcoquæ, quod ſolæ ficus ſint biferæ: priores enim fructus dant in æſtate, putà in Iulio, & hi vocantur *biccura*, id eſt, primitiui, ſiue præcoqui; poſteriores in Septembri. Porrò ficus præcoquæ ſapidiores ſunt; ſunt enim ficuum & ficulneæ quaſi flos, atque auidiùs expetuntur ob nouitatem, vti dixi Ierem. 24. 2. Quare mirum eſt S. Hieron. in comment. *biccura* vertere, groſſos, ſiue ficus immaturas. q.d. Deus: *Ego non inueniens panem præ famis magnitudine, quiſquilias & furfures requiſiui*. Hîc enim ipſe in textu *biccura* vertit, *ficus præcoquas*, quæ ſanè maturæ & guſtui ſuaues ſunt. Et ita *biccura* vertunt alij paſſim.
E Senſus ergo eſt, q.d. Ego Michæas quaſi famelicus, poſt tot conciones & labores, deſideraui vel in autumno ficus præcoquas: licet enim aliis ſint præcoces in æſtate, ego tamen, vel in autumno (mihi enim nullæ in æſtate maturuerunt) pauculis maturis contentus ero, id eſt, paucorum ſaltem deſidero conuerſionem & ſalutem, quantumuis ſeram & tardam, vt hæc ſaltē labori meo reddatur merces & conſolatio: at ne hoc quidem conſequi potui.

Moral. quàm auidè præ omnibus fructibus expetimus ficus præcoquas, tam auidè Deus expetit peccatorum conuerſionem, & tam auidè eandem expetat concionator, quaſi alter Michæas. Moral.

Digitized by Google

Symbol. Porrò Symbol. ficus præcoquæ, inquit Arias, fuerunt primi patres & patriarchæ, putà Abraham, Iſaac, Iacob, Moſes, &c. qui vti primi fideles, ita Deo ſuauiſſimi, & ſua pietate ac ſanctitate gratiſſimi extiterunt. Optat ergo Michæas vt redeat aureum Patriarcharum ſæculum, vt redeat prima & priſca auorum fides, pietas, integritas. Simili modo optat Poëta Iuuenalis ſatyra 13.

Hos vtinam inter
Heroas notum tellus me prima tuliſſet!

Nam, vt canit Horat. lib. 3. od. 6.

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

B

Vers. 2. *Periit ſanctus.*] Hebr. חָסִיד *chaſid*, id eſt, *pius*; Chald. *miſericors.* Septuag. *reuerens*; Tigurina, *benignus*; Vatabl. *ſanctus.*

Et rectus.] Septuag. pro *ſchin* legentes *ſin*, putà pro יָשֹׁר *iaſcur*, legẽtes יָשַׂר *iaſar* (*ſin* enim æquipollet literæ *ſamech*) vertunt, *& corrigens in hominibus non eſt.* q. d. Non eſt cenſor, qui hominum vitia caſtiget & corrigat. Sic Ouidius lib. 1. Metamorph. queritur cum aureo ſæculo periiſſe fidẽ, pietatem, virtutem, ac ſucceſſiſſe ferreũ & æneum ſæculum, quo in virtutum

ſubiere locum fraudeſque dolique,
Inſidiaque, & vis, & amor ſceleratus habendi.

C

Omnes in ſanguine (Hebr. *ſanguini*, id eſt, vitæ proximi) *inſidiantur*: vnde Chaldæus, *omnes parant inſidias ſanguinis iuſti effundendi cauſa.* Quocirca explicans ſubdit: *vir*, id eſt, vnuſquiſque, *fratrem ſuum ad mortem venatur.*] Sicut auceps venatur auem vt eam occidat. Hebr. & Chald. *vir venatur fratrem ſuum ad cherem*, id eſt, *ad exterminium*, vt eum quaſi anathema diſperdat & exterminet; Pagnin. & Vatab. vertunt, *venatur reti*, vt eum illaqueet, ſicut auceps illaqueat volucrem. Verùm Hebr. *cherem* propriè & communiter ſignificat exterminium, non rete, niſi abuſiuè, vt patet Habacuc 1. 17.

D

Vers. 3. *Malum manuum ſuarum dicunt bonum*: hoc eſt, opera mala quæ manibus operantur, dicunt eſſe bona. q. d. Non ſolùm faciunt mala, ſed & defendunt, dicúntque eſſe bona. ita S. Hieron. Secundò, Septuag. vertunt, *in malum manus ſuas praeparant.* q. d. *Cuncti manus leuant ad malum, vt etiam qui malum facere non potuerit, tamen dum manus praeparat, voluntate delinquat*, ait S. Hieron. Tertiò, R. Dauid appoſitè & connexè ad ſequentia vertit, *manus ſuas coniungunt ad malum, vt illud bene faciant.* id eſt, vt illud perficiãt & ad effectum perducant. Vnde Tigurina vertit, *ad malum manuum ſuarum diligenter ſunt intenti*, & ſtrenui; quia nimirum ad illud idoneos ſibi ſocios, & potentes adminiſtros aſſciſcunt, cum eiſque ſimul in malum, quod mente deſtinarunt, conſpirant. Nam *princeps poſtulat* à iudice ſibi adiudicari iniqua tributa, bona, vel vitam innocentium, ſimiléue rem impiam vel iniuſtam: *& iudex in reddendo eſt*, q. d. Iudex reddit quod princeps iniuſtè petit; reddit, inquam, ſpe mercedis, vel paris iudicij, aut gratiæ, quam à principe expectat, *vt praſtent ſceleribus ſuis mutuum fauorem, & in alterius crimine ſe defendant*, ait S. Hieron. Vnde ex Hebræo vertas, *iudex pro retributione*, ſcilicet iudicat; hoc eſt, vt Chald. vertit, *princeps poſtulat, & iudex dicit: Fac pro me, & retribuam tibi.* Denique *magnus*, hoc aliquis ex magnati-

A

bus vel Rabbinis, *locutus eſt deſiderium* (Hebr. הַוַּת *haſſat*, id eſt, corruptelam & prauitatem. ita Vatabl.) *anima ſua*: putà ſi rogetur de hac principis poſtulatione, & iniquo iudicis ei rem iniuſtè adiudicantis iudicio, non reſpondet ſecundùm iuſtitiam, legem & voluntatem Dei; ſed ſecundùm ſuam adulationem, ambitionem & auaritiam: nimirum approbat & defendit iniquam, tam poſtulationem principis, quàm iudicis ſententiam, vt eorum gratiam ineat, aut rapinæ ſit particeps. Vnde Pagnin. vertit, *& magnus loquitur, Afferte munera: &* hac ratione *conturbauerunt* (Chald. *deprauarunt*) *eam.*] *Vel vrbem, vel veritatem, ſiue terram, de qua dixit verſ. 2. Perijt iuſtus de terra*, inquit S. Hieron. Hebr. magis appoſitè & ſignificanter dicitur וַיְעַבְּתוּהָ *vaieabthuba*, id eſt condenſarunt, implicuerunt, intricarunt, ſicut funem reddiderunt *eam*, ſcilicet *haſſat*, id eſt, corruptelam; nimirum triplici ore, putà principis, iudicis & magnatis, quaſi triplici fune eam triplicantes & corroborantes, vt oſtendant bonum eſſe, quod malum eſt; æquum eſſe, quod iniquum eſt, iuxta illud: *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Radix enim עָבַת *abat* ſignificat implectere funes, vel frondes: inde enim עֲבֹת *abot* vocantur funes, quia implexi. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* Ad Iſaiam enim more ſuo alludit hîc Michæas. ita Lyran. Vatabl. Marinus in Lexico, & alij recentiores. Paulò aliter hunc locum explicat Pineda in Iob 12. verſ. 8. num. 6. quaſi Michæas hîc taxet principes, qui aulæ harpyiis, id eſt, ſuis familiaribus & adulatoribus omnia indulgent & concedunt cum noxa reipubl. & pauperum. Sic ergo exponit: princeps (vir princeps & magnus coram ſuo rege, & iudice ſupremo) *poſtulat* (à rege) *& iudex* (ſupremus) *in reddendo* (facilè annuendo, & concedendo nulla ſufficiente cauſæ & rei poſtulatæ cognitione) *eſt, & magnus* (primates & regi familiares) *locutus eſt deſiderium animæ ſuæ* (quod appetunt, hoc petunt: quod verò petunt, dicto citiùs obtinent) *& conturbauerunt eam*, rempubl. videlicet pungendo & lacerando pauperes, corúmque ſanguinem exugendo. Vnde ſequitur: *Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.* Verùm, quia communiter princeps eſt maior iudice, hinc prior expoſitio planior videtur. Appoſitè Belgæ hoſce ſocios in facinore conternantes, vocant *vandregiſilos.* Nomẽ enim *Vandregiſilus* conflatum eſt ex hiſce tribus Flandricis vocibus, *van de dry geſellen*, hoc eſt, è tribus ſociis vnus, vti annotauit Hutterus, & alij in Originib. Flandr.

E

Tranſit hîc Propheta à cædibus & ſceleribus populi, ad ſcelera magnatum, qualia etiam hoc æuo non rarò conſpicimus: filij enim huius ſæculi ſapientes ſunt vt faciant malum; ideoque tot conſiliis, & ſociis, vel fautoribus potentibus, quaſi funibus illud illigant, vt nemo illud euertere, nemo eis reſiſtere poſſit: ſed qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos, vti pulchrè in ſequentibus oſtendit Michæas. Ita Iezabel regina curauit innocentem Naboth à iudicibus condemnari & lapidari, vt eius vineam occuparet & traderet marito Achab: approbarunt hanc necem & prædam optimates Samariæ, ſed ilico in vindictam proſiliit vigil Dei oculus, eique per Eliam fulmen maledictionis inflixit. Quocirca Iezabel paulò pòſt à Iehu regno

Digitized by Google

regno & vita ſpoliata in eodem agro, quem Naboth ademerat, deuorata eſt à canibus, 3. Reg. 21. 23.

Mor. quam noxij ſint mali ſocij.

Præclarè S. Greg. hom. 9. in Ezech. *Tolerandi*, inquit, *vbique ſunt proximi, quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet. Vnum vero eſt, potentia, qua vitari ſocietas malorum debeat; ne ſi fortaſſe corrigi non valent, ad imitationem trahant, & cum ipſi ſua malitia non mutantur, eos qui ſibi coniuncti fuerint peruertant.* Et S. Iſidor. lib. 2. Soliloq. *Ante ignem*, inquit, *conſiſtens, etiamſi ferreus ſis, aliquando diſſolueris: proximus periculo diu tutus non erit: ſæpè familiaritas implicauit, ſæpè occaſionem peccandi dedit, ſæpè quod voluntas non potuit, aſſiduitas ſuperauit.* Et mox: *Melius eſt habere malorum odium, quàm conſortium; ſicut bona multa habet communis vita ſanctorum, ſic plurima mala ſocietas affert malorum.* Ita in vtramque partem magna eſt vis ſocietatis. Quocirca ſapienter Caſſiodor. lib. 2. Epiſt. *Ipſi quoque homini*, inquit, *duplices manus, ſocias aures, oculos geminos diuina tribuerunt, vt robuſtius perageretur officium, quod duorum fuerat ſocietate complendum.* Et Hugo lib. 3. de Anima: *Amabilis ſocius*, inquit, *omnibus eſt officioſus, & nulli oneroſus: quia deuotus ad Deum, benignus ad proximum, ſobrius ad mundum; Domini ſeruus, proximi ſocius, mundi dominus; ſuperiora habet ad gaudium, æqualia ad conſortium, inferiora ad ſeruitium.*

Verſ. 4.] Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus: & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe. Dies ſpeculationis tuæ, viſitatio tua venit: nunc erit vaſtitas eorum.

Verſ. 5.] Nolite credere amico: & nolite confidere in duce: ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.

Verſ. 6.] Quia filius contumeliam facit patri, & filia conſurgit aduerſus matrem ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuã: & inimici hominis domeſtici eius.

Verſ. 7.] Ego autem ad Dominum aſpiciam, expectabo Deum ſaluatorem meum: audiet me Deus meus.

Verſ. 8.] Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi: conſurgam, cùm ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt.

Verſ. 9.] Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec cauſam meam iudicet, & faciat iudicium meum: educet me in lucem, videbo iuſtitiam eius.

Verſ. 10.] Et aſpiciet inimica mea, & operietur confuſione; quæ dicit ad me: Vbi eſt Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.

Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus.] Septuag. *quaſi tinea comedens.* Senſus eſt q. d. Qui inter hoſce optimates iniuſtos & rapaces videtur optimus, id eſt minùs malus, ſi cum cæteris rapacio-

A ribus comparetur; is tamen quaſi paliurus ſpinoſus & aſper pungit, vulnerátque proximos. Paliurus enim eſt genus ſpinæ aſperæ & acutæ, quod vulgò agrifolium dicitur, de quo Virgil. eclog. 5.

Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.

Et qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.] q. d. Qui inter eos videtur cæteris rectior & æquior, id eſt minùs iniquus; is tamen diſtortus eſt, pungit læditque vt ſpina. Coniicite ergo quales, quàm mordaces & noxij debeant eſſe cæteri, qui his peiores; & præſertim qui inter eos peſſimi & nocentiſſimi ſunt. Ruſum ſicut ſpina rapit lanam ouium, ouéſque lacerat, ita hi ſubſtantiam ſimplicium rapiunt, ſimplicéſque lacerant, ait R. Dauid.
B Hebr. habent, *rectus eorum præ ſepe*, ſcilicet ſpinoſus eſt, & pungit. Vnde Pagnin. vertit, *rectus eorum aſperior eſt maceriis ſpinarum*; & Tigurina, *qui rectus ſepe ex ſpinis contexta ſpinoſior*, id eſt acutior & nocentior eſt; Syrus & Arabicus Antiochenus, *contempſerunt bona ſua, quaſi fruſtum panni corruptum à tinea*; Arabicus verò Alexand. *ego diſperdam bona eorum velut tinea* (vel caries) *quæ comedit & repit in trabibus, ſicut dies inſidiarum.*

Secundò, magis preſsè & congruè: *qui optimus*, id eſt benigniſſimus & manſuetiſſimus eſt inter eos; hic tamen acer *eſt* in pungendo, *quaſi paliurus: & qui rectus*, id eſt placens, gratus, iucundus, placidus, videtur inter ipſos; hic tamen pungit & affligit *quaſi ſpina.* Sic ſæpè *bonus* ſumitur pro
C ſuaui & miti; vti pſal. 72. 1. *Quàm bonus Iſrael Deus: bonus*, id eſt ſuauis, benignus, beneficus, *his qui recto ſunt corde*, qui Deo cor æquum, placidum, blandum & amicum exhibent. Deus enim rectis eſt rectus, bonis bonus, placidis placidus, benignis benignus; ex aduerſo acribus eſt acer, ſæuis ſæuus, crudelibus crudelis, vti canit Dauid pſal. 17. 26. & 27.

Dies ſpeculationis tuæ, viſitatio tua venit.] Hebr. מְצַפֶּיךָ *metſappecha*, id eſt *ſpeculatorum tuorũ.* Vnde Tigurina clarè vertit, *dies ſpeculatorum tuorũ, viſitationiſque tuæ venit.* quod explicans Vatabl. Breui, inquit, aderit dies, quo falſi tui ſpeculatores, id eſt Prophetæ, prædixerunt tibi fore omnia feli-
D cia; ſed falsò: nam ille dies erit viſitationis, id eſt punitionis tuæ, quo ſcilicet Deus ſumet de te pœnas, téque per Chaldæos excindet. Et Chald. *dies mala in qua bonum expectabas, dies viſitationis malitiæ tuæ peruenit*, id eſt adeſt & inſtat. Loquitur de excidio non Samariæ, vti cenſet S. Hieron. Remig. & Hugo; ſed Ieruſalem, vt patet ex ſequentibus, vbi promittit liberationem è captiuitate: hæc enim contigit Hieroſolymitis in Babylonem, non Samaritis in Aſſyriam abductis.

Nunc erit vaſtitas eorum.] Pro *vaſtitas* Hebr. eſt מְבוּכָה *mebucha*, quod Septuag. & Syrus vertunt, *fletus*, à rad. בָּכָה *bacha*, id eſt fleuit; Pagnin. *deſolatio*; alij, *obſidio*; Marinus, *confuſio*; alij, *diſtra-*
E *ctio*; propriè Chald. & Vatabl. *perplexitas*; hanc enim quaſi pœnam appoſitam opponit colligationi & conſpirationi eorum in malum, de qua dixit verſ. 3. *Conturbauerunt eam*, Hebr. *implicarunt eam.* q. d. Princeps, iudex & magnates colludentes, & conſpirantes in rapinas & expilationes tenuiorum, ita ſuum hoc ſcelus corroborarunt, & tribus quaſi funibus implicuerunt, vt inextricabile videatur, nullúſque ei reſiſtere, vel euadere valeat: quocirca ego diſtraham hoſce eorum funes, ac viciſſim implicabo illos fune, non triplici, ſed centuplici Chaldæorum vndique eos obſi-

Digitized by Google

dentium & circumuallantium, vt eorum laqueos & manus effugere nequeant; ſed ita ſint perplexi, vt neſciant quò ſe vertant, quod conſilium capiant, quò fugiant. Multò magis tropol. perplectet eos Deus in hora mortis, & in die iudicij, cùm præ pauore & angore dicent montibus: *Cadite ſuper nos*; *& collibus*, *Operite nos*, Apocal. 6. 16.

Vers. 5. *Nolite credere amico* (Hebr. רע *rea*, id eſt *ſocio*: reſpicit enim ad ſocietatem qua princeps, iudex & magnates conſpirant in rapinis; eámque diſſoluere & plectere pergit) *& nolite confidere in duce: ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.*] Varij variè hunc verſum explicant, & textui adaptant. Primò, S.Hieron. Remig. Hugo & Lyran. hæc referunt ad pſeudoprophetas. q. d. Nolite iis credere; quia, ſi inter homines, vel genere, vel fœdere coniunctos, quales ſunt amici, duces, coniuges, nurus, rara eſt fides, vti experientia teſtatur; quantò magis rara erit fides in pſeudoprophetis, qui ſomnia fingunt, vt adulentur, & emungant burſas populorum ſuorum?

Secundò, alij meliùs generatim hæc verba accipiunt, vt taxent infidelitatem hominum illius æui. q.d. Hoc tempore tanta eſt hominum perfidia, vt nec ſocius ſocio, nec vxor marito, nec ſubditus duci, nec ſocrus nurui credere poſſit; quia ipſi domeſtici hominis ſunt eius inimici. Sapienter ergo agit, qui omnes ſuſpectos habet, nemini fidem commodat, nemini ſe credit; ſed ipſe ſibi conſulit & proſpicit. Hoc eſt quod eodem æuo deplorat Ierem. cap. 9. 4. *Vnuſquiſque, ait, ſe à proximo ſuo cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam, quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet*, &c. Cui planè ſimilia ſunt verba Michææ, quæ ſequuntur: *Quia filius contumeliam facit patri, & filia conſurgit aduerſus matrem ſuam.* quæ ſi planè vt ſonant capiantur, non aliud quàm malitiam & perfidiam illius ſæculi ſignificant. Hic ergo ſenſus vti ſimplicior & planior, ita & germanior videtur. Explicat enim & exaggerat id quod dixit verſ. 2. *Periit ſanctus de terra*, &c. *Vir fratrem ſuum ad mortem venatur*. Et illud verſ. 3. *Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus*, &c. Et hoc ſenſu videtur hæc Michææ verba citare Chriſtus Matth. 10. 34. de quo mox plura. Atque hic ſenſus, vtpote generalis, cæteros omnes, præſertim tertium, quem iam aſſignabo, complectitur. Tale pariter ferreum mundi hominúmque ſæculum deſcribit Ouid. 1. Metamorph.

Ferrei ſæculi deſcriptio.

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero, fratrum quoque gratia rara eſt.
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti;
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ;
Filius ante diem patrios inquirit in annos;
Victa iacet pietas, & virgo cæde madentes
Vltima cæleſtum terras Aſtræa reliquit.

Porrò ſignanter & ſapienter ait, *Ab ea quæ dormit in ſinu tuo*, id eſt ab vxore, vt vertit Chald. (ſic enim dicitur Deuter. 13. 6. *Vxor quæ eſt in ſinu tuo*. Et cap. 28. 28. *Vxori quæ cubat in ſinu tuo*) *cuſtodi clauſtra oris tui*, id eſt, ne vxori credas, ne ei reueles tua ſecreta: os enim eſt quaſi oſtium, quod ſenſa pectoris inſtar oſtij claudit ſilendo, vel aperit loquendo: vnde ſua habet clauſtra & ſeras, ſcilicet labia & dentes, quibus natura nos monet, vt iis os & linguam clauſa teneamus, præſertim coram feminis. Nam mulier eſt inconſtans

A & garrula: *Varium & mutabile ſemper femina*, ait Virgil. Ita Dalila Samſonem prodidit, cùm ipſe ei reuelaſſet ſuam fortitudinem ſitam eſſe in coma, Iudic. 13. Ita Iezabel perdidit Achab, cùm ei reuelaſſet cauſam ſuæ triſtitiæ eſſe cupidinem vineæ Nabot, 3. Reg. c. 15. & 16. Quocirca Cato teſte Plutarc. de tribus dolebat: Primò, quòd in hac vita tam incerta, vel vno die inteſtatus manſiſſet. Secundò, quòd eo mari & nauigio profectus eſſet, quò poterat ire terra & pedes. Tertiò, quòd ſecretum ſuum reuelaſſet mulieri. Verè Antiphanes apud Stobæum:

Mulier eſt garrula.

Cato de tribus dolebat.

Quid ais? cum latere velis aliquod negotium, mulieri
Ipſum aperies? at, quid intereſt, ſiue mulieri,
B *Siue omnibus in foro præconibus narrare?*

Vide Plutarch. libr. de garrulitate. Prudenter Seneca: *Alium ſilere quod voles, primus ſile*. Et Valer. Max. lib. 6. cap. 11. *Taciturnitas optimum atque tutiſſimum rerum adminiſtrandarum eſt vinculum.* Vide S. Auguſt. lib. 19. Ciuit. cap. 5. vbi tractans hunc Michææ locum, eum duabus Gentilium ſententiis illuſtrat. Vna eſt Terentij in Adelphis: *Duxi vxorem, quam ibi miſeriam vidi?* imò, quam ibi miſeriam non vidi? Et in Eunucho: *In amore hæc omnia inſunt vitia, iniuriæ, ſuſpiciones, inimicitiæ, induciæ, bellum, pax rurſum: nónne res humanas vbique impleuerunt?* Altera eſt Ciceronis lib. de Amicitia: *Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quàm eæ* C *quæ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. Nam eum qui palàm eſt aduerſarius, facilè cauere poſſis.*

Huc pertinet expoſitio Ariæ, quæ partialis eſt; qui putat hîc ſignificari, ſubditis & popularibus cauenda eſſe commercia cum principibus. q. d. Nolite ô populares, miſcere vos rebus principum, vt vel amicitiã cum eis ineatis, vel inimicitiam oſtendatis detrahendo eis, & facta eorum carpendo apud veſtros amicos, vxores, filios, &c. quia hi audita non ſilebunt, ſed partim ex garrulitate, partim ex maleuolentia, qua vobis irati & offenſi nocere cupiunt, narrabunt ea aliis, & hi aliis, & aliis, ita vt ad aures principum perueniant, qui ſe vindicabunt & vos acriter punient, D iuxta illud Eccli. 10. verſ. 20. *In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annunciabit ſententiam.*

Tertiò, alij cenſent hæc ſpectare & explicare acerbitatem viſitationis, id eſt punitionis & vaſtitatis, vel, vt Hebr. eſt, perplexitatis Iudæorum, maximè optimatum, in excidio Hieroſolymæ per Chaldæos, de qua proximè præceſſit. q.d. Tanta erit calamitas, tanta fames, tanta anguſtia, tanta perplexitas ciuium, præſertim optimorum, qui pauperes ſuis conſiliis & conſpirationibus implicuerunt & diripuerunt, in obſidione Hieroſolymæ, vt quiſque pro ſe vno ſollicitus ſit, & nemi- E nem alium, ne amicum quidem, ducem, vxorem, aut nurum curet, imò nulli fidat ſuæ vitæ ſubſidia, vel fugæ conſilia; ſed panem quem habet ab iis abſcondat, vt eo ſolus ipſe veſci, & vitam ſuam ſuſtentare poſſit; latebras, vel vias & modos effugiendi manus Chaldæorum, quos ipſe inuenerit vel excogitarit, ſilentio premat, & ſibi ſeruet, ne ab amico vel vxore ſibi præripiantur. ita Theodor. à Caſtro, Ribera & alij. Vnde ſequitur.

Vers. 6. *Quia* in tanta fame, perturbatione & anguſtia *filius contumeliam facit*, id eſt faciet, *patri*, vt cum eo litiget & pugnet pro pane, cúmque illi eripiat:

&

Digitized by Google

& filia conſurgit, id eſt conſurget, *aduerſus matrem ſuam*, ſimili de cauſa: *& inimici hominis*, id eſt cuiuſuis, vt vertit Chald. *domeſtici eius.*] ſupplerunt, quia domeſtici paſſim inter ſe contendent & pugnabunt pro pane, latibulo, ſimiliue re ad vitam, in tanto periculo tuendam neceſſaria.

Alleg. hæc diſcordia & pugna Iudæorum corporalis, id eſt ob bona corporalia, repræſentabat diſcordiam & pugnam ſpiritualem (id eſt, ob fidem, & bona ſpiritualia) fidelium & infidelium, putà perſecutionem infidelium etiam parentum, fratrum & cognatorum contra Chriſtianos, ſiue Iudæos, ſiue Gentiles tempore Chriſti & legis nouæ, maximè quando propter ipſos incurrebant periculum famæ, bonorum & dignitatum, vel etiam vitæ. Et hoc ſenſu citat hæc Michææ verba Chriſtus Matth. 10. 34. *Non veni*, inquit, *pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius.* q. d. Veni mittere ſeparationem & diſſidium inter fratres & parentes, in re ſimile illi quod prædixit Iudæis Michæas; ſed diſſimile in cauſa, illud enim Iudæorum fuit ob malitiam eorum; vel, vt alij volunt, ob obſidionem Chaldæorum, in qua adeò fame, peſte & gladio vexati ſunt, vt etiam frater fratri, filius patri, filia matri, panem, domum, arcem ad ſe ſaluandum præriperet: hoc verò meum & Chriſtianorum, erit propter fidem, pietatem, & cultum Dei ex parte fidelium; ſed propter malitiam pariter ex parte infidelium. Veni ergo mittere gladium, id eſt ſeparationem & diſcordiam in fide & religione, vt ſcilicet fideles meos propriè per fidem ſeparem ab infidelibus: hi verò, inde occaſione iurgandi accepta, ſeparent ſe à fidelibus ſua infidelitate, odio & perſecutione, qua eos bonis & vita mulctent. Et hoc poſterius maximè intendit Chriſtus, illúdque magis reſpondet menti Michææ, ex quo hoc mutuatus eſt Chriſtus. *Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum*, &c. *& inimici hominis domeſtici eius. Quia eueniet*, ait S. Chryſoſt. orat. contra Iudæos, *vt in eadem domo vnus ſit fidelis, alter infidelis, & pater filium velit trahere ad impietatem. Hoc prædicens ait, Adeò vincet poteſtas Euangelij, vt filij quoque contemnant parentes ſuos, filia matres, & parentes liberos, imò vt animam & omnia pro pietate exponant.* Vnde ſubdit Chriſtus: *Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. Et qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus: crucem*, vt ſcilicet paratus ſit pro me, meâque fide & obſequio, ferre verbera, opprobria, & mortem etiam duriſſimam & ignominioſiſſimam, qualis eſt crucis. *quia ſicut ſummam vobis attuli beatitudinem, ſic ſingularem obedientiam & affectionem à vobis poſtulo, vt in acie mea ſitis leones*, ait S. Chryſoſt. Idem Chryſoſt. hom. 36. in Matth. *Inimici hominis ſunt, qui in domo eius ſunt. His verbis*, inquit, *Propheta omnibus rebus ſuperiorem conatur facere eum, qui dicta eius eſſet ſuſcepturus. Nec enim mori, ſed malè mori malum eſt. Ideo dicebat: Ignem veni mittere in terram: quibus verbis vult ſignificare magnitudinem ac ardorem charitatis quam flagitat. Nam quoniam ipſe nos mirum in modum dilexit, ideò ſingulari à nobis quoque charitate diligi deſiderat.* Non ergo Chriſtus abutitur verbis Michææ, vti quidam interpretes aſſeruerunt; ſed rectè ea ſuo æuo ſuóque argumento applicat. q. d. Nunc per Euangelij mei prædicationem fiet

A diſſidium fratrum & parentum tale, quale olim prædixit Michæas; etſi aliam, & pientiorem ob cauſam. Quocirca nunc pariter licet vſurpare celebrem hanc ſententiam Michææ, quæ in commune prouerbium abiit: *Et inimici hominis domeſtici eius.* Eſt enim hæc generalis ſententia & gnome, quæ vſum habet in omni loco, materia & tempore, quando de meo & tuo in eadem domo vel cœtu agitur & litigatur; tunc enim quiſque pro ſe, ſuáque re & commoditate pugnans inimicos habet non extraneos, ſed domeſticos, qui illud eripere ſibíque vendicare ſatagunt. Quocirca Anagog. hæc gnome veriſſima eſt in gehenna, vbi ſummi inimici ſunt, qui in hac vita fuerunt B ſummi amici; putà parentes, fratres, domeſtici, & ſocij in ſcelere, ob quod ad gehennam damnati ſunt. Hi enim quaſi canes in ſe inuicem ringunt, maledicunt, & improperant dicendo: Maledictus ſis pater, qui me laſciuientem non caſtigaſti; ſed in ſcelere educaſti, vt fierem fomes gehennæ. Maledictus ſis frater, qui me ad ſcorta & crapulam verbo & exemplo inuitaſti. Maledicta ſis vxor, quæ me ad opes per fas & nefas corrogandas ſollicitaſti. Maledictæ ſitis filiæ; quia propter vos ornandas & ditandas ego iniuſtè bona aliena occupaui, fœnera & iniuſta lucra captaui, ob quæ nunc vror igne æterno.

Ego autem ad Dominum aſpiciam.] In tantis malis ſanum dat conſilium, æquè ac exemplum. q. d. In tanta Iudæorum tum calamitate & obſidio- Vers. 7.
C ne, de qua dixi verſ. 5. tum malitia & perfidia, qua frater fratrem, pater filium prodet & perdet; ego Michæas meíque ſimiles ſancti & ſapientes, non ad parentes & amicos, vtpote perfidos, ſed ad Deum intentis oculis mentis magis, quàm corporis aſpiciemus, illum vnum inuocantes, illi nos commendantes, ab illo ſolo opem & liberationem è tantis malis poſcentes, & expectantes, iuxta illud ſaniſſimum Ioſaphat pij & prudentis regis in rebus afflictis, & penè perditis conſilium: *In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos: ſed cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolùm habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te*, 2. Paralip. 20. 12. Deus enim in rebus deploratis vni-
D cum eſt perfugium & aſylum, ac in illis gaudet opitulari, vt oſtendat ſummam ſuam potentiam & beneficentiam, præſertim in eos, qui id credunt, ſperant & poſtulant. Quocirca tunc ſummè vitanda eſt diffidentia & deſperatio, ac maximè excitanda certa in Deum ſpes & fiducia; quæ ſi adſit, certò Dei opem, etiam per miraculum eliciet, vti contigit Lot obſeſſo à Sodomitis, Geneſ. 19. Moſi & Hebræis à Pharaone, Exodi 14. Iudith & Bethuliæ obſeſſæ ab Holoferne, Dauidi obſeſſo à Saüle, 1. Reg. 23. 27. Machabæis obſeſſis ab Antiocho; Ezechiæ obſeſſo à Sennacherib, Iſaiæ 38. 14. Hoc eſt quod vulgò dicitur:
E *Deus ex machina*, ſcilicet ex inſperato apparens & opitulans.

Deus in arctis adeſt ſe inuocantibus.

Expectabo Deum ſaluatorem meum, ſcilicet ad literam Deum, qui me, meíque ſimiles tum à Chaldæis, tum à perfidis Iudæis liberet. Alleg. expectabo Chriſtum, qui à diaboli captiuitate, omniúmque impiorum inſultu nos liberabit. Hinc Chriſtus vocatus eſt Ieſus, id eſt ſaluator mundi. Loquitur Michæas ad literam in perſona Ieruſalem (id eſt ciuium eius fidelium & piorum) à Chaldæis obſeſſæ, vaſtatæ, abductæ in Babylonem, vti notat S. Hieron. Theodor. Rupert. Hugo,

Digitized by Google

Hugo, Lyran. & alij; quæ enim ſequuntur conſtat
Verſ. 8. eſſe verba Ieruſalem. Ait enim: *Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi.*] Ieruſalem *inimicam* ſuam vocat non Romam, vt volunt Iudæi; ſed vel Babylonem vaſtatricem ſuam, vt vult S. Hieron. Remig. Vatabl. & alij; vel potiùs Idumæam: Babylon enim omnium gentium, ſed Idumæa propria & auita fuit Iudæorum inimica, quæ proinde in eius excidio gauiſa eſt & applauſit: vnde omnes penè Prophetæ hoc illi improperant, ideóque ei ſimile excidium comminantur, vti facit Abdias tota ſua prophetia. Quare verſ. 12. *Non deſpicies*, inquit, *in die fratris tui, & non lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum*, &c. *Quoniam iuxtà eſt dies Domini ſuper omnes gentes: ſicut feciſti, fiet tibi, retributionem tuam conuertet in caput tuum.* Et Pſaltes pſal. 136. 7. *Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem. Qui dicunt: Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea.* Similia habet Ierem. cap. 49. 12. Amós cap. 1. 11. & alij. Senſus ergo eſt, q. d. Ne læteris in mei excidio ô inimica mea, ô æmula Idumæa: licèt enim ceciderim, tamen poſt 70. annos rurſum Deus per Cyrum me eriget, & reſtaurabit: tunc *conſurgam cùm ſedero in tenebris*, putà in tenebroſo carcere Babylonio: quia *Dominus lux mea eſt.*] non formalis, ſed cauſalis; hoc eſt, Deus me ſedentem in tenebris captiuitatis *illuminabit*, vt vertunt Septuag. & Chaldæus, lucique, id eſt lætitiæ, libertati & felicitati, & quaſi vitæ (horum enim ſymbolum eſt lux, ſicut ex aduerſo tenebræ ſymbolum ſunt triſtitiæ, captiuitatis, aduerſitatis & mortis) reſtituet. Sic in tenebris, id eſt in ærumnis, conſtitutus Dauid ad Deum, quaſi ad lucem, reſpiciens ait: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo?* pſal. 26. 1.

Moral. S. Ambroſ. in pſal. 37. ad illud: *Quoniam in te Domine ſperaui*, citans hæc Michææ verba: *Non eſt*, inquit, *grauis infirmitatis ruina, ſi non ſit etiam voluntatis ſtudium. Habe voluntatem ſurgendi, præſtò eſt qui faciat vt reſurgas.* Et paulò antè: *Quia etſi peccaui, tu peccatum dimittis: etſi ego cecidi, tu reſuſcitas; ne habeant vnde exultare poſſint, qui peccatis lætantur alienis. Plus enim acquiſiuimus, qui plus peccauimus: quia beatiores facit tua gratia, quàm noſtra innocentia.* Audiant hoc peccatores pœnitentes, audiant & gaudeant.

Verſ. 9. *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei.*] *Iram* qua ſcilicet me Ieruſalem per Chaldæos caſtigat, vaſtat, & in Babylonem abducit. q. d. Ego Ieruſalem portabo iram, id eſt ſuſtinebo pœnam excidij, ex ira Dei mihi inflictam. Loquitur enim Michæas in perſona Ieruſalem, id eſt ciuium eius piorum & fidelium, qui in eius excidio, bonis & libertate ſpoliabantur. Vnde patet viros pios & ſanctos portare iram Dei, dum pro peccatis ſuis puniuntur. Hinc ſequitur Deum, licèt peccatori pœnitenti condonet iram, id eſt culpam, non tamen ilico condonare omnem iram, id eſt pœnam, vt volunt hæretici. Eſt enim duplex ira Dei:

Duplex ira Dei.

prima eſt odium, quo peccatorem odit, quaſi hoſtem ſuum, eique vult ſummum malum & perniciem, dum eum deſtinat gehennæ: hæc tollitur per pœnitentiam, qua peccatori reconciliatur, cum eóque in gratiam redit. Secunda ira eſt, qua eſt, qua pœnitentem licèt reconciliatum, non vult relinquere impunitum, ſed ob peccata præterita ei vult malum aliquod, putà caſtigationem; dum eum deſtinat morbo, fami, ſpoliationi, captiuitati, &c. Hanc portat Michæas, & Sancti.

Dices: Per pœnitentiam tollitur omnis offenſa ex animo Dei, ita vt ampliùs peccatori non ſit offenſus; ſed ei peccatum planè condonet, eique omnino reconcilietur. ergo pariter tollitur omnis ira. Reſpondeo ad antecedens, duplex eſt offenſa, ſicut & ira. Prior offenſa vel offenſio, eſt ipſa inimicitia & hoſtilitas: hæc omnis tollitur per pœnitentiam. Poſterior offenſa eſt voluntas caſtigandi & puniendi aliqua pœna temporali voluptatem, quam percepit peccator in actu peccati. Hæc reſidet & remanet in animo Dei, donec peccator eam luat, vel Deus eam condonet; ſicut Dauid condonauit offenſam priorem Abſaloni, dum eum, licèt fratricidam, in gratiam recepit, non tamen poſteriorem; nam dixit: *Faciem meam non videat.* 2. Reg. 14. 24. Ex parte ergo adhuc ei offenſus fuit; quia noluit eum videre. Ita Dauid ipſe portauit hanc iram & offenſam Dei: nam cùm correptus à Nathan de ſuo adulterio & homicidio pœniteret, diceretque, *Peccaui Domino*, ilico ab eo audiuit: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum: non morieris. Verumtamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter verbum hoc filius, qui natus eſt tibi, morte morietur*, 2. Reg. 12. 13. Quocirca Dauid, licèt iam ſciret remiſſum ſibi eſſe peccatum quoad culpam, tamen adhuc iram, id eſt vindictam, & pœnam Dei deprecatur dicens: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*, pſal. 6. 1. *Miſerere mei Deus ſecundùm magnam miſericordiam tuam. Et ſecundùm multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Ampliùs laua me ab iniquitate mea*, pſal. 50. 1. q. d. Lauiſti me abſtergendo culpam, ſed ampliùs laua abſtergendo omnem iram & pœnam. Porrò hanc Dei caſtigationem rectè dici iram, veréque procedere ex ira & animo irato Dei, hoc argumento demonſtrat Gregor. de Valentia tract. de Satisfactione contra hæret. c. 3. Iraſci, inquit, vel eſſe infenſum alicui, eſt velle ei euenire aliquod malum. atqui Deus vult vt pœnitenti, licèt ſibi reconciliato, hoc malum pœnæ temporalis obtingat; imò illud poſitiuè ei immittit & infligit, dum eum caſtigat. ergo hoc ipſo aliquo modo illi iraſcitur, éſtque adeò adhuc in Deo erga illum offenſa, pro qua debeat & poſſit compenſatio fieri. Vnde Syrus & Arabicus pro *iram*, vertunt, *plagam Domini portabo.*

Probatur.

Moral. Idipſum dicunt pœnitentes, cum à Deo morbo, paupertate, perſecutione, aliiſque ærumnis, ac præſertim tentatione illius concupiſcentiæ, cui olim conſenſerunt, recurrente, affliguntur: *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei.* Tollam nolens grabatum meum, in quo volens iacui, & ambulabo. Ita S. Maria Ægyptiaca tot annis paſſa eſt acres tentationes libidinis, quot in ea vixerat, putà ſeptemdecim. Ita S. Machabæi martyria ſua peccatis ſuis ex humilitate aſcribunt, 2. Machab. 7. Noui viros Religioſos, qui quoties aduerſi quid eis accidit, ſubitò dicunt, Mea culpa, hæc meæ culpæ iuſta eſt pœna. Ita Mauricius Imper. videns in conſpectu ſuo quinque filios necari à Phoca Imper. exclamabat: *Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Reſtiterat enim olim S. Gregorio Pontifici in iuribus Eccleſiæ, ideóque hac pœna à Deo mulctatus eſt, imò eandem ipſe expetiit, vt futuram & æternam redimeret. ita ex Theophane Baron. anno Domini 1602.

Moral. iuſti pœnitentes portant iram Dei.

Ægrotis

Digitized by Google

Ægrotis hæc applicat S.Baſilius in Regulis fu- A
ſiùs explicatis,interrogat. 55. *Morbi, inquit, ſæpè*
peccatorum flagella ſunt, quibus nihil aliud agitur,
niſi vt vitam in melius commutemus,&c.*Quare qui*
eiuſmodi ſunt,hi,omiſſis medicorum auxiliis,inuectas
ſibi acerbitates ferre ſilentio debent, quandocumque
ſe peccaſſe animaduerterint;atque illum imitari, qui
dixit: Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei;
nec non vitæ ſuæ praua ſtudia emendare, & dignos
pænitentiæ fructus edere.

Donec cauſam meam iudicet, & vindicet: licet
enim ego iuſtè puniar reſpectu Dei, cui peccaui,
tamen iniuſtè hæc patior à Chaldæis & Idumæis,
quibus nihil nocui,quique nullum in me,meúm-
que excidium & direptionem ius habent. Chal- B
dæi enim nullum iuſtum belli titulum habue-
runt, quo iuſtè & licitè poſſent Iudæos inuadere
& vaſtare. Porrò iudicabit & vindicabit cauſam
meam Deus,cùm *educet me in lucem*, putà in li-
bertatem è carcere Babylonio; nam tunc *videbo*
iuſtitiam eius, iuſtam ſcilicet vindictam, qua par
pari reddet Chaldæis, dum eos vaſtabit per Cy-
rum,ſicut ipſi nos vaſtarunt;atque Idumæis,dum
eos à Chaldæis pariter in captiuitatem abductos,
in ea relinquet, nec in patriam reducet, vti redu-
cet me.Rurſum dum eos per Iudam alióſque Ma-
chabæos, mihi meæque legi ſubiugabit, 1. Ma-
Vers. 10. chab.5.3. Tunc ergo *inimica mea*, id eſt hoſtilis
Babylon; vel potiùs æmula & inuida Idumæa,
aſpiciet, cum mœrore & pudore ſuas clades & C
ærumnas; *& operietur confuſione, quæ* mihi inſul-
tans nunc *dicit ad me: Vbi eſt Dominus Deus*
tuus? liberet te ab hoc excidio. Videbit enim meam
libertatem & felicitatem ſub Cyro; vnde tunc
rumpetur inuidia.Nam *oculi mei videbunt in eam.*
q.d. Ego in alto Sionis & felicitatis culmine rur-
ſum conſtituta, deſpiciam Idumæam humi iacen-
tem, afflictam, & pene exanimem, dicámque:
Nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.]
quæ me ſuperbè olim deſpexit, irriſit & afflixit.
Nam paulò poſt cladem Hieroſolymæ concul-
carunt Idumæam Chaldæi,& poſtea Machabæi.

Verſ. 11.] Dies, vt ædificentur maceriæ D
tuæ:in die illa longè fiet lex.

Verſ. 12.] In die illa & vſque ad te veniet
de Aſſur,& vſque ad ciuitates munitas;
& à ciuitatibus munitis vſque ad flu-
men,& ad mare de mari,& ad montem
de monte.

Verſ. 13.]Et terra erit in deſolationem pro-
pter habitatores ſuos, & propter fru-
ctum cogitationum eorum.

Verſ. 14.] Paſce populum tuum in virga E
tua,gregem hæreditatis tuæ, habitantes
ſolos in ſaltu, in medio Carmeli: pa-
ſcentur Baſan & Galaad iuxta dies an-
tiquos.

Verſ. 15.] Secundùm dies egreſſionis tuæ
de Terra Ægypti oſtendam ei mira-
bilia.

Verſ. 16.] Videbunt gentes,& confunden-
tur ſuper omni fortitudine ſua: ponent
manum ſuper os, aures eorum ſurdæ
erunt.

Verſ. 17.] Lingent puluerem ſicut ſer-
pentes, velut reptilia terræ perturba-
buntur in ædibus ſuis: Dominum
Deum noſtrum formidabunt, & time-
bunt te.

Dies,vt ædificentur maceriæ tuæ.] Primò Theo- Vers. 11.
dor. pergit hæc de Idumæa accipere. quaſi dicat,
Veniet tibi, ô Edom, dies obſidionis Chaldæo-
rum, quo macerias & murorum ruinas inſtaura-
bis,vt iis te tuearis,& Chaldæis reſiſtas: ſed fru-
ſtra;nam muros vel diſiicient, vel tranſcendent
Chaldæi,téque capient & diripient.

Secundò,S.Hieron.vti præcedentia, ita & hæc
accipit de Babylone.q. d. Veniet tibi, ô Babylon
dies,quo te obſidebunt Cyrus & Darius, ac con-
ſequenter quo cogaris inſtaurare tuos muros.Sed
fruſtra:nam capiet & vaſtabit te Cyrus:*In illa die*
longè fiet lex.q.d.Deinceps non pones leges & iu-
ra Cyro & Perſis,ſed ab eis accipies.

Tertiò & germanè, cum eodem S. Hieron.
Chaldæo, Remig.Rupert.Hugone,Clario,Ribe-
ra, & aliis hæc accipe de Ieruſalem, eiúſque re-
ſtauratione per Eſdram & Nehemiam.q.d.Breui,
ô Ieruſalem exciſa,& in Babylonem abducta, ve-
niet tibi dies læta & felix, qua à Cyro laxata, &
remiſſa in ſolum patrium, maceriam, id eſt rui-
nas, & parietes ædificiorum tuorum ex incendio
reliquos reſtaures.

In die illa longè fiet lex.]Hoc eſt *iuſſio imperio-*
ſa, vt vertit Theodotion & Symmach. Chaldæo-
rum ſcilicet, qui tibi tyrannicè imperabant. quaſi
dicat, Non eris ampliùs imperio, legibus & edi-
ctis Chaldæorum ſubiecta. Vnde Tigurina vertit,
dies eſt vt reficiantur ſepes tuæ, ab hoſtibus dirutæ,
quo die decretum procul erit; Pagninus verò, *die*
illa qua ædificabit Dominus macerias tuas,elongabi-
tur tributum.q.d. Non pendes ampliùs tributum
quod Chaldæis pendere ſolebas.

In die illa (libertatis & reditus è Babylone in Vers. 12.
patriam) *& vſque ad te veniet de Aſſur.* ita le-
gendum cum Roman.Hebræis & Græcis,non *ad*
te veniet Aſſur, vti legunt multi. Senſus eſt, q.d.
In die illa reſtaurationis tuæ, ô Ieruſalem, non
tantùm liberaberis ab hoſte, eiúſque iugo, lege
& imperio; ſed etiam captiui tui ſparſi per Aſſy-
riam, Mediam, Perſidem,&c.inde ad te redibunt,
& alias ſuas Iudææ ciuitates munitas; quin & ex
iis ſpargent ſe *vſque ad flumen* ſuum,ſcilicet Ior-
danem,ait S.Hieron.vel potiùs vſque ad Euphra-
tem (Iordanis enim non fuit limes, ſed potiùs
medium terræ ſanctæ;limes verò ei à Deo ſtatu-
tus ad Orientem fuit Euphrates,Ioſue 1. verſ. 4.
ita Chaldæus, & Vatabl.) & ab vno mari diffun-
des tuos ciues vſque ad mare alterum,puta à ma-
ri Galilææ, quod eſt Orientale, vſque ad mare
Mediterraneum,quod eſt Occidentale; atque ab
vno monte vſque ad alium, putà à monte Liba-
no, qui terminus eſt Iudææ ad Septemtrionem,
vſque ad montem Idumææ,qui terminus eſt eiuſ-
dem ad Meridiem. ita Theodor.q.d.Spargeris, ô
Ieruſalem, ô Synagoga,per totam tuam terram
& ditionem olim tibi à Deo aſſignatam, quaqua-
uerſum ad omnes eius mundi plagas. Notat enim
hîc quatuor terminos & limites terræ ſanctæ Iu-
dæis promiſſæ:eius enim terminus ab Oriente,eſt
mare

Digitized by Google

mare Galilææ, ſiue Tiberiadis: ad Occidentem, mare Mediterraneum: ad Septentrionem, Libanus: ad Meridiem, montes Idumææ. *Ad montem de monte.*] Pro eo Hebr. eſt הַר הָהָר *har hahar*, quod Pagnin. & Vatabl. vertunt, *vſque ad Hor montem.* Verùm Hor mons nuſquam ponitur terminus terræ ſanctæ, ac longè ab ea diſtat, ſitúſque eſt in Arabia. Rurſum Vatabl. hæc omnia accipit de Chaldæis, eorúmque victoriis. q. d. Hæc afflictio Chaldæorum perueniet vſque ad terram ſanctam: ipſi enim vaſtabunt omnia ab Aſſyria vſque ad ciuitates munitas Ægypti, & vſque ad Iudæam eiuſque limites. Verum ad Hieroſolymæ reſtaurationem hæc ſpectare, patet ex verſ. 11. *Dies, vt ædificentur maceriæ tua*, ô Ieruſalem. Eadem enim cum illa eſt dies hæc, in qua ciues eius ab Aſſur profugos, ad Ieruſalem rediturus prædicit. Idem patet ex verſ. 14. & ſeqq. Inſuper à Caſtro per *montem de monte* accipit mõtem montium, putà montem Sion, qui ſitus eſt in medio montium, eiſque eminet quaſi rex & princeps. Tertiò, aliqui Recentiores τὸ *ad montem de monte,* ſic exponunt, q.d. A monte Carmelo, vſque ad montem Libanum. Verùm nec Sion, nec Carmelus fuerunt limites terræ ſanctæ; ſed potiùs in meditullio eius ſiti ſunt. Quare prior ſenſus, quem initio aſſignaui, genuinus eſt. Quòd enim aliqui per Aſſur accipiunt Sennacherib, ſicque exponunt, q.d. Veniet tibi, ô Ieruſalem, dies obſidionis & vaſtationis Sennacherib, qui conculcabit legem Dei, terrámque ſanctam; capiet enim omnes ciuitates Iudææ munitas; vnde tota terra erit in deſolationem: hic inquam, ſenſus minùs congruus eſt. Nam, vt alia taceam, de Sennacherib, eiúſque ſtrage iam pridem egit cap. 2. verſ. 13.

Vers. 13. *Et terra erit in deſolationem. terra*, non Iudæa, ſed ei inimica & hoſtilis, è qua Iudæi liberati à Cyro redibunt læti & felices in Ieruſalem, eámque reſtaurabunt, q. d. Cùm Ieruſalem reſtaurabitur, tunc Babylon, quæ eam vaſtauit, deſolabitur à Cyro, *propter habitatores ſuos*, propter impios Chaldæos, qui populum Dei fidelem & pium afflixerunt, *& propter fructum cogitationum eorum.*] putà propter peruerſa eorum opera: hæc enim ſunt fructus & effectus cogitationum & machinationum prauatum. q. d. Babylon ob tyrannidem & ſcelera ſua vaſtabitur.

Vers 14. *Paſce populum tuum in virga tua.* Sunt hæc verba oratio Prophetæ, quibus Michæas Deum obſecrat, vt virga ſua paſtorali, id eſt prouidentia ſua paterna, ſuóque ſceptro, quod dedit tribui Iuda, & Dauidis poſteris, vt cenſet Theodor. putà per Zorobabel, eiúſque poſteros paſcat regátque Iudæos, qui ſunt Dei populus, hereditas & Eccleſia: *habitantes ſolos in ſaltu.*] id eſt, qui cùm ſoli & omni ope deſtituti, quaſi in ſaltu inter feras, ſcilicet inter Gentiles & idololatras Babylonios captiui tenentur. ita Vatabl. & Dionyſ. Aut, qui ſeparati à Gentibus ſoli te colunt, recúmque quaſi cum ſuo paſtore verſantur, vti ſolæ ſunt oues in ſaltu cum ſuo paſtore. ita Theodor. & Clarius.

Alleg. S. Hieron. Haymo, Remig. Rupert. Hugo & Arias, cenſent hæc eſſe verba Patris æterni ad Chriſtum Filium. q.d. Ego te, ô fili, iam incarnatum paſtorem meum conſtituo, iubeóque vt paſcas oues meas, putà fideles Chriſtianos baculo paſtorali, putà poteſtate Euangelica, quam ſummam tibi trado. Hinc Chriſtus abiens in cæ- A lum, hanc poteſtatem totidem verbis in S. Petrum reſignauit; eúmque in hoc paſtorali officio vicarium conſtituit dicens: *Paſce oues meas*, Ioan. 21. 17.

In medio Carmeli.] Refer hæc verba, non ad *paſcentur*, quod ſequitur, nec ad *habitantes*, quod præcedit, ſed remotiùs ad *paſce*. ita Roman. q. d. Eia, Domine, redeant Iudæi ad Carmelum, ſuóſque agros & vrbes, ibique eos paſce, quaſi in Carmelo, id eſt largè & affluenter. Carmelus enim, vtpote mons fertilis, ob opima gregum paſcua, fertilitatis & abundantiæ eſt ſymbolum. Aut efficaciùs, q. d. O Domine, paſce tuos Iudæos in Babylone, quaſi in horrido & ſpinoſo ſaltu conſtitutos; B paſce, inquam, eos ibi ita ſecurè & largiter, ac ſi eſſent in Carmelo patrio, herbido & luxurianti: fac vt Babylon eis ſit Carmelus, ſicut feciſti, vt tribus pueris fornax Babylonia eſſet hortus rorulentus, imò paradiſus Daniel. 3. 50. Ita Deus S. Tiburtio Martyri prunas ardentes vertit in roſas; & S. Laurentio ignem in rorem & refrigerium; quin & S. Cæciliæ, S. Agneti, S. Luciæ, aliiſque S. Virginibus & Martyribus tormenta in gaudia, eculeos in epulas, cruces in delicias commutauit. Tanta eſt Dei noſtri vis & potentia, tanta bonitas, tanta dulcedo in ſuos fideles & filios. Priori ſenſui paulò magis fauet id quod ſequitur.

Paſcentur (Iudæi, cùm eos è Babylone reduxeris in Iudæam) *Baſan & Galaad*, qui ſunt mon- C tes pingues, & pecorum diuites. *Baſan*, id eſt in Baſan. q.d. Sicut oues in Baſan & Galaad paſcuntur & pingueſcunt, ſic & Iudæi ibidem iiſdem ouibus omnique rerum cópia à Deo paſcentur, *iuxta dies antiquos.*] id eſt, ſicut olim ſub Dauide & Salomone ibidem paſcebantur. Aut *paſcentur*, id eſt depaſcentur *Baſan & Galaad*, & cæteros fertiliſſimos Iudææ montes & agros, hoc eſt, pingues Iudææ fruges, prouentus & fructus colligent & comedent. Perſtat in metaphora paſtoris, ouium, & paſcuorum: Deum enim comparauit paſtori, Iudæos ouibus, Iudæam paſcuis Carmeli, Baſan & Galaad: hæc enim depaſcuntur oues.

Secundum dies egreſſionis tuæ de terra Ægypti.] Vers. 15.
D q. d. Sicut Iudæos ex Ægypto per tot plagas & portenta à Moſe edita miraculosè eduxi; ita pariter eorum poſteros ex Babylone per multa mira, imò miracula, educam. Nam Primò, conciliabo eis Cyrum & Darium idololatras, vt eos Babylone liberent. Secundò, in itinere & reditu eis adero, vt paruuli, feminæ, ſenes, & debiles, ſine noxa læti & alacres illud, licèt longum & moleſtum conficiant, vti confecerunt patres eorũm in deſerto, cùm ex Ægypto pergerent in Chanaan. Tertiò, cùm in Iudæam appulerint, gentes vicinas hoſtiles & inuidas frænabo, ne eis nocere, néve fabricam Ieruſalem & templi impedire queant. Hæc enim ita contigiſſe patet 1. Eſdræ 4. & 5. & E Baruch 5. ita Theodor. Lyran. & Vatabl.

Alleg. Chriſtus multò magis admiranda fecit, quàm Moſes vel Eſdras, in liberatione hominum è captiuitate diaboli: nam, vt taceam mira incarnationis, natiuitatis, prædicationis, transfigurationis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis, miſſionis Spiritus ſancti myſteria, & miracula ab eo dum viueret patrata; poſt mortem per paucos Apoſtolos abiectos & pauperes proſtrauit omnem potentiam & ſapientiam mundi, imò inferni & dæmonum, regéſque ac ſapientes, totúmque orbem — Alleg.

Digitized by Google

orbem ſuæ cruci ſalutiferæ ſubiecit. ita S. Hieron. Haymo, Albert. Rupert. & alij. Vnde ſequitur:

Vers. 16. *Videbunt Gentes, & confundentur ſuper omni fortitudine ſua.*] quia ſcilicet per eã non poterunt nocere Hebræis, nec poſtea vincere Chriſtianos. Videbunt enim longè maiorem fortitudinem, & robur à Deo datum Hebræis, & Apoſtolis ac Chriſtianis, quo ipſi inuicti omnia vincent adeò, vt etiam per mortes & martyria ſuperent tyrannos, multóſque ex eis ad Chriſti fidem conuertant. Nam, vt ait Tertul. *Sanguis Martyrum eſt ſemen Chriſtianorum.* Et, vt ait S. Gregor. *Grana ſingula, dum cadunt, multiplicata reſurgunt.* Et, vt S. Leo ſerm. de S. Petro & Paulo: *Eccleſia perſecutionibus non minuitur, ſed augetur.* Sic & cuiuſque in ea fidelis *creſcit aduerſis agitata virtus*, quæ alioqui ſine aduerſario marceſcit.

Eccleſia perſecutione creſcit.

Ponent manum ſuper os.] q. d. Præ confuſione, conſternatione & admiratione tantorum mirabilium, obmuteſcent & obſtupeſcent vt mutire non audeant.

Aures eorum ſurdæ erunt.] q. d. Pari modo obſurdeſcent, vt quaſi attoniti perdant vſum oris & aurium, vt nec loqui nec audire queant. Secundò, quaſi præ inuidia & dolore obturabunt aures, ne audiant hæc mirabilia, proſperóſque ſucceſſus Hebræorum in Ieruſalem, & poſtea Chriſtianorum in lege Euangelica: hæc enim cruciabunt Gentes idololatras, & inuidas, erúntque quaſi ſudes in oculis, & quaſi tonitru in auribus eorum.

Vers. 17. *Lingent puluerem ſicut ſerpentes.*] Eſt catachreſis, ſignificans ſummam ſubiectionem Gentium ſub victoribus Iudæis, qualis eis contigit ſub Iuda, Ionatha, & poſteris eorum, vt patet ex libris Machab. q. d. Adeò Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, aliæque vicinæ gentes olim hoſtiles percellentur metu Iudæ, Ionathæ & Iudæorum, vt coram eis ſupplices ſe in terram proſternant & more Gentium fronte humum feriant, itáque ore terram tangere & lambere videantur. Idem alleg. verius fuit in Chriſto & Apoſtolis: de his enim ait Pſaltes pſal. 71. 9. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* Et Iſaias c. 49. 23. *Vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Vide ibi dicta. ita S. Hieron. Sic nauis dicitur oram lambere vel lingere, cùm iuxta littus nauigat; & fluuius lambere terram, quam alluit; & flamma lambere ea quæ attingit vel afflat. Sic Virgil. 2. Æneid. Viſa eſt, inquit, *Iüli*

Lambere flamma comas, & circum tempora paſci. Alludit ad ſerpentes, qui propriè terram lingunt & comedunt, iuxta illud Geneſ. 3. *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.*

Velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus ſuis.] Aliqui legunt *proturbabuntur.* ita Haymo, Remig. & veteres codices; quod aliqui ſic explicant, q. d. Sicut nonnullæ terræ, vti Melitenſis, ex benedictione S. Pauli, Hibernica, ex benedictione S. Patricij; Ebuſitana in Balearibus, teſte Solino Polyhiſt. cap. 26. & terra ſigillata, qua vulgò Medici vtuntur, non patitur venena, nec ſerpentes; ſed eos fugat ac propulſat: ita Iudæi è Babylone redeuntes in Iudæam, propulſabunt Gentes, quæ eam occupauerant, cogéntque eas ſibi auitum locum & terram cedere. Verùm legendũm cum Romanis *perturbabuntur*, id eſt, ſacro quodam horrore & reuerẽtia, tam Dei, quàm populi eius fidelis, putà Iudæorum, & alleg. Apo-

A ſtolorum & Chriſtianorum, percellentur. Hebr. enim eſt יִרְגְּזוּ *irgezu*, id eſt *contremiſcent.* Vnde Septuag. vertunt, *turbabuntur in concluſionibus ſuis*; Chald. *commouebuntur de ædibus ſuis*; Tigurina & Vatabl. *contremiſcent in clauſuris ſuis*, id eſt in vrbibus in quibus clauſi erunt præ timore. q. d. Sicut ſerpentes & reptilia ad hominis aſpectum expaueſcunt, ac pauida ſe in ſua antra & cauernas abdunt: ita Gentes expaueſcent & venerabuntur Iudæos Babylone redeuntes, & allegor. multóque magis Apoſtolos ſanctóſque Chriſtianos. Vnde ſequitur: *Dominum Deum noſtrum formidabunt.* Addit Sanchez alludi ad ceruos, qui halitu ſuo ſerpentes è cauernis extrahunt. *Elephãtorũ anima ſerpentes extrahit, ceruorum item vrit,*
B ait Plin. l. 11. c. 53. vnde & ceruus dicitur ἔλαφος, ἀπὸ τοῦ ἐλᾶν ὄφεις, id eſt, ab extrahendo ſerpentes. q. d. Tam facilè Machabæi ſuos hoſtes è latibulis extrahent, quàm facilè cerui ſolo anhelitu è cauernis educunt ſerpentes. Alleg. id verius de Apoſtolis, gentes barbaras è ſuis antris ſuáque barbarie ad humanitatem ſanctitatémque conuertentibus.

Dominum Deum noſtrum formidabunt.] Ita legendum cum Romanis, Hebr. & Septuag. non *deſiderabunt*, vti legunt Plantin. & alia pleraque Biblia. Hebr. eſt, *ante Dominum Deum noſtrum pauebunt*, ita Tigurina; vel, vt Pagnin. *à Domino Deo noſtro formidabunt.* Hic metus & formido ſi-
C gnum eſt tum pauoris, tum reuerentiæ. In Scriptura enim metus Dei, idem eſt quod reuerentia Dei, & timere Deum, idem eſt quod reuereri Deum. Alludit ad Chaldæos, Perſas, aliáſque gentes ad Iudaiſmum conuerſas ſub Cyro, 1. Eſdræ 6. 21. & ſub Eſther cap. 8. 17.

Et timebunt te.] ô Iſraël, ô popule fidelis, ô Eccleſia.

18. Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & tranſis peccatum reliquiarum hereditatis tuæ? non immittet
D vltrà furorem ſuum, quoniam volens miſericordiam eſt.
19. Reuertetur, & miſerebitur noſtri: deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.
20. Dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abraham: quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.

Quis Deus ſimilis tui?] Sunt verba, non gentium perculſarum, & formidantium Deum Iſraël, ſed Prophetæ, qui ex tanta Dei in populum Vers. 18.
E ſuum clementia & liberalitate, qua Iudæos Babylone liberatos ſoſpitauit & prouexit, in doxologiam Deíque laudem gratulabundus erumpit. ita Theodor. Lyran. & Vatabl. Ac ſimul Alleg. vaticinatur de Chriſto, Chriſtíque redemptione. Vnde Chald. v. 19. vertit, *reuertetur verbum eius vt miſereatur noſtri.* q. d. Verbum Dei incarnabitur, itáque ad nos reuertetur, vt nos redimat. ita S. Hieron. Remig. Rupert. Hugo, & alij plerique hoc de Chriſto exponunt. Chriſtus enim eſt, qui aufert iniquitates noſtras, & proiicit in profundum maris omnia peccata noſtra. nimirum ipſe eſt veritas Iacob, & miſericordia Abrahæ promiſſa.

Qui aufers iniquitatem, & tranſis, id eſt præte-

Digitized by Google

ris, diſſimulas, condonas; Septuag. *tranſcendis*; Chald. *miſſa facis*; Vatabl. *obliuiſceris & ſub pedibus ponis* (hebr. enim eſt, *tranſis ſuper peccatum*, ſcil. illud calcando, delendo & obterendo) *Peccatum reliquiarum hereditatis tuæ.*] id eſt peccatum Iſraëlis, ſiue populi è captiuitate relicti & reliqui. Per peccatum, tum culpam intellige: multi enim Iudæorum, malo captiuitatis afflicti, reſipuerunt, & pœnitentiam egerunt cum Daniele cap. 9. tum pœnam culpæ, puta captiuitatem Babylonicam. Hanc enim abſtulit Deus, dum Iudæos in libertatem aſſeruit.

Non immittet vltra furorem ſuum.] Qualem immiſit per Chaldæos; ſupple, niſi Iudæi ad ſua ſcelera redierint, vti de facto redierunt: quocirca maiorem furorem in eos immiſit, dum eos per Titum & Romanos planè excidit & deleuit. Quocirca hæc allegoricè veriora ſunt in Chriſto & Chriſtianis.

Vers. 19. *Deponet* (hebr. יִכְבּוֹשׁ *iichbos*, id eſt ſubiugabit, ſub pedibus ponet, conculcabit) *iniquitates noſtras*] ita Vatabl. Septuag. *ſubmerget*; Chald. *ſubiiciet iniquitates noſtras ſua miſericordia.* Hæc enim quaſi longè maior, peccatis omnibus dominatur, eáque dominando condonat & abolet.

Et proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.] Eſt catachreſis, q.d. Faciet Deus vt omnino aboleatur peccatum, nec ampliùs ſit, vel exſtet. Sic enim aboletur, quod in fundum maris demergitur. Vnde illud Horat. lib. 1. Carm. 1.

Siue flamma, ſeu mari libet Adriano.

Mos quoque fuit Iudæis, vt quæcumque abominanda eſſent, dira nefaſtáque in mare ſalſum, quod proximum erat, puta in locum Aſphaltitem, demergerent. ita ex Rabbinis in Miſnaioth Arias. Sic Indi peccata ſua ſcripto exarata, vel alio ſymbolo expreſſa in flumen iactant, vt illud ea deferat ad mare, vbi æterna premantur obliuione. Teſtis eſt noſter Acoſta lib. 5. de Nouo orbe c. 25. Propriè verò Propheta alludit ad demerſionem Pharaonis in mare rubrum, quæ fuit typus baptiſmi ſanguine Chriſti rubricati, quo merguntur Ægyptij, id eſt peccata. Vnde alleg. Theodor. & Rupert. per *profundum maris* accipiunt hîc baptiſmum. q.d. Mergam peccata veſtra in baptiſmo, ſicut Pharaonem cum ſuis merſi in mari. ita quoque explicat S. Baſil. homil. 1. in Pſal. 28. Vnde S. Auguſt. conc. 1. in Pſal. 113. docet, *ſicut Ægyptios in mari rubro, ita delicta noſtra in baptiſmo eſſe demerſa & extincta.* Quod Nota contra Hæreticos noſtros, qui putant peccata baptiſmo tantùm tegi & occultari per iuſtitiā Chriſti nobis imputatam, quaſi per pallium; ſed re ipſa manere & viuere in anima per concupiſcentiam illi inhærentem. Contrarium enim ait hîc Propheta, & cōtrarium accidit Pharaoni & Ægyptiis: ipſi enim aquis maris, non tecti & occultati, ſed occiſi & extincti fuerunt; ergo ſimili modo in Baptiſmo, & aliis Sacramentis, peccata non abſconduntur, ſed verè delentur & extinguūtur.

Vers. 20. *Dabis veritatem Iacob* (hebr. *leiaacob*, id eſt *Iacobo*) *miſericordiam* (Arabicus *gratiam*) *Abraham* (hebr. *leabraham*, id eſt *Abrahamo*, ita & Syrus) præſtando ſcilicet ea, *quæ iuraſti patribus noſtris*, Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, Moſi, Dauidi, &c. *à diebus antiquis.*] q. d. Verè & fideliter implebis in Iacobo, id eſt in Iacobi poſteris, putà Iudæis, ea, quæ miſericorditer Abrahæ, Iacobo, aliiſque patribus promiſiſti, tum de Iudæorum cura, protectione & liberatione è captiuitate, v. g. Babylonica, tum maximè de Chriſto ex eorum ſemine naſcituro; quòd ſcilicet ille nos à peccatis malíſque omnibus liberaret, omníque gratia, ſalute, felicitate & gloria ſempiterna donaret. Hæc enim eſt promiſſio facta Abrahæ Gen. 22.18. vbi dicitur: *Benedicentur in ſemine tuo*, putà in Chriſto ex te naſcituro, vti explicat Apoſt. Galat. 3.16. *omnes gentes*, indéque dictus eſt Abraham, quaſi אב רב המון *ab rab hamon*, id eſt pater magnæ multitudinis, putà pater multarum gentium, quæ ſcilicet fidem Abrahæ imitantur, credúntque in Chriſtum, Abrahæ filium. Nota. Promiſſionem Dei vocat *miſericordiam*; quia gratis, & ex mera miſericordia Deus bona iam dicta promiſit Abrahæ; & quia Gentes, non ex merito, ſed ex miſericordia eadem, puta gratiam, iuſtitiam & ſalutem Chriſti participant. Eandem vocat *veritatem*, id eſt fidelitatem; quia fideliſſimè à Deo erat adimplenda, vti iam adimpleta eſt. ita S. Hier. Theodor. Remig. Rupert. Lyran. Sed cur *miſericordiam* tribuit Abrahæ, *veritatem* Iacob? Reſp. Primò, ſubtiliter S. Hieron. & Hebræi, quia prima promiſſio Dei facta Abrahæ, fuit non ex eius merito, nec ex debito, ſed ex miſericordia; poſita autem hac promiſſione, facta eſt veritas, id eſt ex fidelitate debita. Quod ergo erat gratia Abrahamo, factum eſt veritas, ſiue fides, & debitum nepoti eius, putà Iacobo & Iacobæis. Itaque promiſſa Dei, maximè Chriſtus eſt miſericordia Dei; quia à Deo miſericorditer promiſſus eſt & datus orbi. Idem quoque eſt veritas; quia in eo fideliter impleuit Deus omnia, deditque bona cuncta, quæ promiſit. Hoc eſt quod de eo eiúſque aduentus cauſa, canit Zacharias Lucæ 1.72. *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti* (promiſsionis & pacti) *ſui ſancti*; quod teſtamentum eſt magnum illud *iuſiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis.* in Chriſto enim omnes promiſſiones, & magnificæ pollicitationes Patriarchis & Prophetis factæ, finiuntur & adimplentur. Meminit Abrahæ & Iacob, non Iſaac; tum quia Iſaac medius inter Abraham & Iacob, in iis includitur & ſubintelligitur; tum quia clariores promiſſiones factæ ſunt Abrahæ & Iacob, quàm Iſaaco; tum denique quia promiſſiones factæ Iſaaco, in ſolum Iacobum omnéſque eius poſteros deſcenderunt: ab iis enim excluſus fuit Eſau, alter, iſque primogenitus Iſaaci filius.

Abrahæ dat miſericordiam, Iacobo veritatem. Cur? Reſp. 1.

Secundò, ſolidiùs & veriùs, Iacobo tribuit *veritatem*, Abrahæ *miſericordiam*; quia per Iacob intelligit poſteros eius, qui ab eo quaſi proximo parente Iacobæi & Iſraëlitæ, imò Iacob & Iſraël (Iacob enim alio nomine dictus eſt Iſraël) proprio nomine ſunt appellati. Atque hac de cauſa Iacobum præponit Abrahæ, quia per Iacob intelligit poſteros eius; hi enim propriè ab eo dicti ſunt Iacobæi & Iſraëlitæ, non ab Abraham auo Abrahæi. Nam hæ promiſſiones exhibitæ & completæ ſunt, non in ipſo Iacobo: ſed diu pòſt in poſteris eius. ita Theodor. Albert. Vatabl. & à Caſtro. Senſus ergo eſt, q.d. Dabis veritatem, id eſt fideliter implebis in Iacob, id eſt in Iacobæis, ea, quæ miſericorditer primitus Abrahæ Patriarchæ & auo eorum promiſiſti, maximè de Chriſto, Chriſtique redemptione & ſalute. 2.

Myſticè, Iacob refert & repræſentat Iudæos, quaſi proprius eorum parés, quibus propriè Deus fecit hæc promiſſa de Chriſto: vnde eis tribuitur veritas, id eſt fidelitas promiſſionum. Abraham

Digitized by Google

bam repræſentat Gentes, inde enim dictus eſt Abraham, q.d. Pater multarum gentium: Gentes autem ex gratia admiſſæ & aſſcitæ ſunt ad hæc promiſſa Chriſti: vnde eis tribuitur eorumdem miſericordia, iuxta illud Pauli Rom. 15. 8. *Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis*, id eſt circunciſorum, putà Iudæorum, *propter veritatem Dei ad confirmandas promiſſiones patrum; Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum.* ita S. Hieronym. Haymo, Remig. & Rupert.

Mor. ſummũ Dei donum eſt remiſſio peccatorum.

Moral. diſce hîc quantum beneficium ſit peccatorum remiſſio, quantâſque pro eo Deo gratias agere debeamus. Sicut enim ſummum malorum omnium eſt peccatum, ita ſummum bonorum omnium eſt eius remiſſio. Peccatum enim grauiſſimè offendit immenſam illam maieſtatem, bonitatem & ſanctitatem diuinam, éſtque quaſi quoddam deicidiũ, imò verè & propriè fuit Chriſticidium; nullo enim pretio, niſi ſanguine & morte Chriſti, elui & expiari potuit. de quo plura dixi Ierem. 2. initio capitis. Adde, hæc remiſſio non fit niſi per gratiam Dei animæ infuſam, per quam ſimus filij & heredes Dei, adeóque vt ait S. Petrus epiſt. 2. c. 1. 4. conſortes diuinæ naturæ. Hoc eſt quod ait Michæas: *Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem?* &c. Maius enim opus Dei eſt iuſtificatio impij, quàm creatio cæli & terræ, vti ex S. Auguſt. demonſtrat D. Thom. 1. 2. q. 113. a. 9. Porrò Deus non tantùm peccatum, quod eſt quaſi hoſtis pernicioſiſſimus animam inuadens & occupans, ab ea aufert & expellit; ſed & ab ea ita elongat, vt illud in profundũ maris proiiciat, vt ait hîc Propheta: imò in die iudicij proiiciet illud cum omnibus peccatoribus in abyſſum inferni. Hæc eſt veritas Iacobo, & miſericordia Abrahæ promiſſa, de qua Zacharias Luc. 1. 77. *Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius, in remiſſionem peccatorum eorum: per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos, oriens ex alto. Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.* Et v. 74. *Vt ſine timore, de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris.* Quocirca omnes Sancti pœnitentes mirè hoc Dei beneficium in ſe celebrarunt. S. Petrus quotidie audiens galli cantum, memor ſuæ negationis Chriſti, reſoluebatur in lachrymas; ideóque totum ſe eius prædicationi, amori & obſequio, vſque ad mortem crucis deuouit. Vnde epiſt. 1. c. 2. 9. de hac gratia exultans & Gentilibus congratulans: *Vos*, ait, *genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſequuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.* S. Paulus ita ſuam conuerſionem admiratur, itáque de ea ſibi gratulatur, vt in has voces erumpat: *Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quòd Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum: ſed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primò oſtẽderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam. Regi autem ſæculorum, immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.* Lege totum c. 1. ad Epheſ. in quo hoc beneficium remiſſionis obſtupeſcit, & profundis ſenſibus verbiſque eructat. S. Magdalena de remiſſione accepta à Chriſto certa, totam vitam in eremo, in lachrymis, gratiarum actione, amore & contemplatione tranſegit, vſurpans illud Cant. 1. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: fulcite me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo.* S. Maria Ægyptiaca pœnitens ſimili modo 47. annos in ſolitudine conſumpſit, iugiter habens illud in mente: *Miſericordias Domini in æternum cantabo. Miſericordia Domini quia non ſumus conſumpti: Trahe me poſt te: curremus in odorem vnguentorum tuorum. Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Hoſce imitentur, qui aliquando peccarunt, præſertim mortaliter & grauiter; ideóque Deo in humilitate, pœnitentia, gratiarum actione, amore & feruore, præſertim vt animas proximorum è peccati abyſſo extrahant, Deóque pro compenſatione offerant, tota vita læti alacréſque deſeruiant.

Digitized by Google

INDEX
LOCORVM S. SCRIPTVRÆ,
QVÆ IN HOC PRIORE COMMENTARIORVM TOMO
explicantur, vel obiter elucidantur.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam, littera addita litteras intercolumnares denotant.

EX GENESI.

Cap. 4. CVm operatus fueris eam non dabit tibi fructus ſuos. pag. 22. b. 1

4. Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagies ſepties. 59. c. 1

4. Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. 22. a. 1

12. Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris. 64. c. 1

19. Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. 359. b. 1

19. Pluit Dominus à Domino ſulphur & ignem ſuper Sodomam. 279. c. 2

22. Die autem tertia eleuatis in cœlum oculis vidit locum procul, &c. 117. d. 2

41. Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. 422. d. 2

49. Catulus Leonis Iuda. Ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo. 114. d. 2

EX EXODO.

Cap. 12. Aſſumet vicinum iuxta numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni. 161. b. 2

14. Nolite timere: ſtate & videte magnalia Domini quæ facturus eſt hodie: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. 83. b. 2

15. Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt: equum & aſcenſorem proiecit in mare. 83. d. 2

16. Colligat vnuſquiſque ex eo quantum ſufficit ad veſcendum. 161. b. 2

21. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, conuictus noxæ morte morietur. 262. d. 1

32. Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. 383. c. 1

32. Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. 312. b. 2

EX NVMERIS.

Cap. 11. Quis dabit nobis carnes ad veſcendum? Recordamur piſcium quos comedebamus in Ægypto: in mentem nobis veniunt cucumeres & pepones. 155. c. 2

12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. 228. b. 1

24. Quam pulchra tabernacula tua Iacob, tentoria tua Iſraël, vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, &c. 339. c. 2

EX DEVTERONOMIO.

Cap. 8. Veſtimentum tuum quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus: en quadrageſimus annus eſt. 440. a. 1.

23. Non offeres mercedem proſtibuli, nec pretium carnis in domo Domini Dei tui, quia abominatio eſt vtrumque apud Dominum Deum tuum. 191. b. 2

27. Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, & pupilli, & viduæ. 263. a. 1

28. Ne fortè ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie à Domino, &c. 156. b. 1

30. Conſidera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam, & bonum, & è cótrario mortem & malum, &c. 173. b. 2

32. Concreſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina. ibid.

32. Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit. 97. d. 1

32. Deum qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui. 144. b. 2

32. Vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi. Fel

Digitized by Google

draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. 285.c.1
32. Gens abſque conſilio eſt,& ſine prudentia. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent. 202.a.2
33. Cornua rhinocerotis cornua illius: in illis ventilabit gentes vſque ad terminos terræ. 305.c.1

EX LIBRO IOSVE.

Cap.6. Muri funditus corruent,ingredientúrque ſinguli per locum contra quem ſteterunt. 276.a.1
17. Ceciderunt funiculi Manaſſe decem, *&c.* Dediſti mihi poſſeſſionem ſortis & funiculi vnius. 316.b.2

EX LIBRO IVDICVM.

Cap.6. Vlciſcatur ſe de eo Baal, qui ſuffodit aram eius. 114.c.1

EX LIBRO RVTH.

Cap.1. Ne vocetis me Noëmi (id eſt, pulchram) ſed vocate me Mara (id eſt,amara) quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. 394.d.1

EX LIBRO I. REGVM.

Cap.4. Tranſlata eſt gloria de Iſraël,quia capta eſt arca Dei. 398.b.2
6. Impij in tenebris conticeſſent. 289.a.2
10. Cum ingreſſus fueris ibi vrbem,obuium habebis gregem Prophetarum,*&c.* 12.c.2
14. Erat bellum potens aduerſus Philiſthæos omnibus diebus Saul. 168.c.2
30. Et non euaſit ex eis quiſquam,niſi, *&c.* 22.b.1

EX LIBRO II. REGVM.

Cap.1. Inclyti, Iſraël ſuper montes tuos interfecti ſunt: quomodo ceciderunt fortes? Montes Gelboë.*&c.* 19.c.1
5. Diuiſit Dominus inimicos meos coram me, ſicut diuiduntur aquæ. 99.b.2
7. Reuelaſti aurem ſerui tui dicens: Domum ædificabo tibi: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum,vt oraret. 100.a.1
8. Tulit Dauid frænum tributi de manu Philiſthiim. 17.d.1
14. Omnes morimur, & ſicut aquæ dilabimur in terram,quæ non reuertuntur. 388.e.2
16. Nequaquam: quia illius ero,quem elegit Dominus. 22.a.1
24. Melius eſt vt incidã in manus Domini (multæ enim miſericordiæ eius ſunt) quam in manus hominum. 385.d.2

EX LIBRO III. REGVM.

Cap. 2. Amouebis ſanguinem innocentem qui effuſus eſt à Ioab, à me,& à domo patris mei. 245.a.1
2. Viuit Dominus qui firmauit me,& collocauit me ſuper ſolium Dauid patris mei. 155.e.1
11. Scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. 159.d.1
20. De manu tua,erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 245.c.2
22. Aſcende,& vade proſperè,& tradet eam Dominus in manu regis. 21.b.1

EX LIB. IV. REGVM.

*Cap.*8. Vade,dic ei: Sanaberis. porro oſtendit mihi Dominus quia morte morietur. 20.c.2
8. Scio quæ facturus ſis filiis Iſraël mala: ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, *&c.* 255.a.2
14. Ipſe reſtituit terminos Iſraël ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis. 306.c.2
14. Vidit Dominus afflictionem Iſraël amaram nimis, & quod conſumpti eſſent vſque ad clauſos carcere & extremos,*&c.* 279.d.1

EX LIB. I. PARALIPOMENON.

Cap.4. Qui ſtare fecit Solem, viríque mendacij,& Securus,& Incendens. 17.e.1

EX LIB. II. PARALIPOMENON.

Cap.15. Tranſibunt multi dies in Iſraël abſque Deo vero,& abſque ſacerdote doctore,& abſque lege. 91.a.2
20. Nolite timere,ne paueatis hanc multitudinẽ: non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei:non eritis vos,*&c.* 83.a.2

EX LIB. I. ESDRÆ.

Cap.2. Pacati eſtote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis.Fugite vmbram ſæculi,*&c.* 430.e.2
4. Et tu veniſti ædificare templum quod incenderunt Idumæi,quando exterminata eſt Iudęa à Chaldæis. 341.a.1

EX TOBIA.

Cap.4. Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,& caue ne aliquãdo peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri. 445.d.1
13. Per vicos eius alleluia cantabitur. 244.d.1

EX LIBRO IVDITH.

Cap.8. Nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi; ſed Iudith,filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum. 23.a.2
16. Nec filij Titan percuſſerunt eum. 23.d.1

EX LIB. IOB.

Cap.1. Sit nomen Domini benedictum. 21.b.2
2. Benedic Deo,& morere. 30.b.2
2. Exclamantes plorauerunt, ſciſsiſque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cœlum. Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus. 394.a.1
3. Pereat dies in qua natus ſum,*&c.* 21.a.2
4. Qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea. 313.d.2
9. Qui præcipit Soli, & non oritur.18.c.2. Et qui

Digitized by Google

commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur. 28.c.2. & 241.a.1
9. Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquenti.
9. Dies mei pertranſierunt quaſi naues poma portantes. 318.a.1
11. Cum te conſumptum putaueris, orieris vt Lucifer. 120.c.1
11. Quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam, &c. 25.b.2
12. Ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiue ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius. 78. d.1
13. Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. 83. b.2
19. Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. 373. d.2
20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. 448.a.1
20. Si aſcenderit vſque ad cœlum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit. quaſi ſterquilinium in fine perdetur. 344. b.2
24. Agrum non ſuum demetunt &, vineam eius quem vi oppreſſerunt, vindemiant. 263.c.2
24. Eleuati ſunt ad modicum, & non ſubſiſtét, & humiliabuntur ſicut omnia, & auferentur. 298.c.1
24. Subuerterunt pauperum viam, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ. 262. d.2
26. Cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? 316.a.1
29. In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies. 176.d.1
31. Si vidi Solem cum fulgeret, & oſculatus ſum manum meam, &c. 187.a.2
38. Cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? 282.a.1
39. Eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum: in petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur. 344.b.1
41. Quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam. 287.d.2
vlt. Et vocauit nomen vnius Diem, & nomen ſecundæ Caſſiam, & nomen tertię Cornuſtibij. 17. a.2

EX PSALMIS.

*Cap.*2. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctũ eius, prædicans præceptum eius. 416. c.2
5. Domine, vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. 373.c.1
8. Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. 231.a.2
10. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua: inſidiatur vt rapiat pauperem: In laqueo ſuo humiliabit eum, inclinabit ſe, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. 317.d.2
12. Vſquequo Domine obliuiſceris mei in finē? 61.c.1
12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiã in morte; ne quando dicat inimicus meus: Præualui aduerſus eum. 25.a.2
13. Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus. 94.c.2
13. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. 401.c.1
15. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. 115.a.2
15. Non derelinques animam meam in inferno. 7.c.1
15. Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. 118.b.2
17. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas. 25. a.2
17. Commota eſt, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata ſunt, & cómota ſunt, quoniam iratus eſt eis. 331.c.1.
17. Aſcendit ſuper Cherubim, & volauit ſuper pennas ventorum. 280.c.2
21. Foderunt manus meas, & pedes meos. Dederunt in eſcam meam fel, &c. 7.d.1
21. Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens. 389.b.1
22. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. 373. d.1
22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. 355. c.2
22. Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos, qui tribulant me: impinguaſti in oleo caput meum. 300.c.1
24. Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. Dirige me in veritate, &c. 401.d.1
26. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea; quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo. 454.c.1
26. Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in ſemitam rectam, propter inimicos meos. 401.d.1
33. Accedite ad eum & illuminamini. 25.a.2
35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 242.b.2
36. Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: Et tranſiui, & ecce non erat, & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. 298.c.1
37. Sagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam. 116.d.1
38. Nnnquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare? 286.a.2
43. In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis. 305.d.1
44. Specioſus forma præ filiis hominum: diffuſa eſt gratia in labiis tuis. 355.c.1
46. Iubilate Deo in voce exultationis. pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite regi noſtro, &c. 291.d.2
49. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo. 122.c.1
49. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida. 310.c.1
49. Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. 231.b.2
50. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique: holocauſtis non delectaberis. 122.c.1. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus. 122. d.1
50. Auerte faciem tuam à peccatis meis. 252.c.2
59. Quis deducet me in ciuitatē munitam? Quis deducet me vſque in Idumæam? Nonne tu Deus? 337.d.2
61. Veruntamen vani filij hominum, mendaces

Digitized by Google

filij hominum in ſtateris,vt decipiăt ipſi de vanitate in idipſum. 397.c.2
63. Miſerationum Domini recordabor. 61.a.2
64.Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.338. b. 1
66. Deus miſereatur noſtri & benedicat nobis: illuminet vultum ſuum ſuper nos. 25.a.2
66. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.393.e.2
66. Dominus illuminet vultum ſuum ſuper nos. 119.d. 1
67. Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt à facie eius. 360.a.2
67. Aſcendiſti in altum,&c.accepiſti dona in hominibus. 197.b.2
68. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones & in ſcandalum. 69.e.1
75. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. 184.a.2
75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. 25.a.2
76. Memor fui Dei,& delectatus ſum. 61.b.2
76. Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui. 430 e.2
76. Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ. 25. c. 1
78. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam. 412. a. 1. & 2
82. Aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt tabernacula Idumæorum, & Iſmaëlitæ,Gebal,& Ammon,& Amalec,& alienigenæ. 256.c.2
83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te. 244.d.1
83. Miſericordiam & veritatem diligit Dominus. 443.d.2
84. Etenim paſſer inuenit ſibi domum & turtur nidum,vbi ponat pullos ſuos. 176. d.1
88. Semel iuraui in ſancto meo ſi Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit;& thronus eius ſicut Sol in conſpectu meo. 155.e.2
89. Mille anni ſunt ſicut dies heſterna quæ præteriit. 117.e.1
89. Lætati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti,annis quibus vidimus mala. 225.c.2
90. Quoniam in me ſperauit,liberabo eum:protegam eum,quoniam cognouit nomen meum. 83.a.2
93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. 373.c.1
96. Illuxerunt fulgura eius orbi terræ. 25.b.2
96. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. 310.e.1
102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. 399. .d. 2
105. Commiſti ſunt inter gentes,didicerunt opera eorum,& factum eſt illis in ſcandalum. 79. e. 2
105. Infecta eſt terra in ſanguinibus. 245.a.1
108. Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur ſicut diploide confuſione ſua. 347.
110. Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe. 201. d.1
111. Diſperſit,dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. 300.d.2
113. Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum:oculos habent, &c. 128.d. 1
113. Non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. 85. b. 2
113. Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis. 61.b.2
115. O Domine, quia ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ. 228.e.1
115. Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. 406.c.2
118. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: ſed non vt lex tua. 14.a.1
118. Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ. 445.d.1
Seruaui mandata tua & teſtimonia tua:quia omnes viæ in conſpectu tuo. 445.d.1
118. Septies in die laudem dixi tibi. 252.b. 1
118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum, ambulabunt,& non deficient. 446.a.1
118. Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui. 71.d.2
136. Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem:qui dicunt:Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea. 271.d.1
138. Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?Si aſcendero in cœlum,&c. 330.b. 2
143. Fulgura coruſcationem,& diſſipabis eos. 25. c. 1
146. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.392.c.1.& 220. c.2
146. Qui numerat multitudinem ſtellarum: & omnibus eis nomina vocat. 286.d.1
147. Qui dat niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit. 282.c.1
148. Laudate Dominũ de cœlis,&c. ignis, grando,nix,glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. 281.a.1

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

*Cap.*1. Quia vocaui, & renuiſtis; ego quoque in interitu veſtro ridebo,& ſubſannabo,cùm vobis id quod timebatis euenerit. 408.d.2
1. Deſpexiſtis omne conſilium meum, &c. 18. c. 2
6. Qui autem adulter eſt, propter inopiam cordis perdet animam ſuam. 134.c.2
6. Qui nititur falſis,hic paſcit ventos. 179. e.2
6. Sex ſunt, quæ odit Dominus,&ſeptimum deteſtatur anima eius. 251. d.1
8. Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum,antequam quidquam faceret, à principio. 430.a.2
9. Venite, comedite panem meũ,& vinum quod miſcui vobis. 89.c. 1
11. Qui deſpicit amicum, indigens corde eſt. 134.c.2
12. Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia. 300.c.2
12. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. 160. c.2
15. Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles. 183. b.2
18. Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. 257.d.1
20. Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. 85.b.2
20. Luxurioſa res eſt vinum & tumultuoſa ebrie

Digitized by Google

ebrietas. 101.b.2
24. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas,& in ruina eius ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus & diſpliceat ei, & auferat ab illo iram ſuam. 347.e.1.& a.2
30. Sanguiſugę duæ ſunt filiæ dicentes: Affer affer,& nunquam ſatiantur. 129. c.2
30. Tria ſunt inſatiabilia,& quartum quod nunquam dicit: Sufficit. 251.b.1
30. Verba congregantis filij vomentis. 17.d.1
30. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientioribus, *&c.* 2. b.2
30. Formicæ populus infirmus, lepuſculus, plebs inualida, *&c.* 209.d.2

EX ECCLESIASTE.

Cap. 3. Vnus interitus eſt hominis & iumentorũ, & æqua vtriuſque conditio, *&c.* 21. b.2
9. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. 300. d.1
10. Væ tibi terra, cuius rex puer eſt,& cuius principes mane comedunt. Beata terra, *&c.* 301.a.1

EX CANTICIS.

Cap. 2. Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo. 131.d.2
3. Egredimini,& videte filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronauit, *&c.* 85. c. 2
4. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa. Emiſſiones tuæ, paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, *&c.* 339.b.2
4. Surge Aquilo,& veni Auſter: perfla hortum meum,& fluant aromata illius. 223.e.1
5. Venite,& bibite,& inebriamini chariſſimi. 89. c.1
5. Veniat dilectus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum. 339.b.1
6. Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, vt paſcatur in hortis,& lilia colligat. 339.b.2
7. In portis noſtris omnia poma: noua & vetera dilecte mi, ſeruaui tibi. 339.d.2
16 Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodiui. 339.c.1

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 4. Spuria vitulamina non dabunt radices altas. 99.e.1
5. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? *&c* 298.a.2
5. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt directè, *&c.* 75. e.1
5. Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt. 241.c.1
8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. 436.a.1
10. Sapientia aperuit os mutorum. 289.b.2
12. Propter hoc tanquam pueris inſenſatis iudicium in deriſum dediſti. 287. d. 2
13. Sunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. 14.a.1
14. Benedictum eſt lignum, per quod fit iuſtitia. 245.d.2

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 4. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gratiam & gloriam. 191.a.2
11. Breuis in volatilibus eſt apis,& initium dulcoris habet fructus illius. 2.b.1
19. Amictus corporis,& riſus dentium,& ingreſſus hominis enunciant de illo. 297.a.1
21. Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. 210.c.1
24. Rigabo hortum meum plantationum & inebriabo prati mei fructum. 339.c.2
24. Sicut nebula texi omnem terram. 282.c.1
24. In plateis ſicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi. 30.a.1
25. Qui timet Dominum, conuertetur ad cor ſuum. 100.a.1
34. Panis egentium vita pauperum eſt, qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum. 410.d.1
34. Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes. 397.d.2
38. Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum, *&c.* 250.c.1
40. Vinum & muſica lætificant cor; & ſuper vtraque dilectio ſapientiæ. 299.d.2
Tibia & pſalterium ſuauem faciunt melodiam, ſuper vtraque lingua ſuauis. 299.d.2
43. Aperti ſunt theſauri, & euolauerunt nebulæ ſicut aues. 282.c.1
46. Et iudices quorum non eſt corruptum cor, qui non auerſi ſunt à Domino. 3.a.2
46. Qui fuit magnus ſecundum nomen ſuum in ſalutem electorum. 49.b.1
49. Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo. 3.d.1

EX ISAIA.

Cap. 1. Incenſum abominatio eſt mihi, *&c.* calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. 291.c.1
2. Introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini. 158.e.1. & 10.b.2
3. Pro eo quod eleuatæ ſunt filiæ Sion,& ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant,& plaudebant, ambulabant pedibus ſuis, & compoſito gradu incedebant; decaluauit Dominus verticem filiarum Sion, *&c.* 296. c. 2
3. In aquis multis ſemen Nili, meſſis fluminis fruges eius: & facta eſt negotiatio gentium. 323. c. 2
4. Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt, & vir Iuda germen eius delectabile. 210.a.1
4. Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in Ieruſalem, ſanctus vocabitur, omnis ſcriptus ad vitam in Ieruſalem. 231.c.2
4. Apprehendent ſeptem virum vnum in illa die. 22.b.2
5. Væ qui coniungitis domum ad domum: nunquid vos ſoli habitabitis in medio terræ? 301. d.2
5. Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt. 81.d.2
5. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,

Digitized by Google

tatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. 450.b.2. & 160.d.2
5. Quid eſt quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci. 120.a.2
4. Et eleuabit ſignum in nationibus, & ſibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce feſtinus velociter veniet. 343.d.1
5. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, *&c.* 299.c.2
6. Et dixi: Vſquequo Domine? Et dixit: Donec deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine. 284.b.1
6. Semen ſanctum erit id, quod ſteterit in ea. 68. c.2
7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. 426.c.1
7. Sibilabit Dominus muſcæ quæ eſt in extremo fluminum Ægypti, & api, quæ eſt in terra Aſſur. 343.d.1
8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum, & in portentum Iſraël. 11.b.1
10. Conſummationem & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. 240.a.1
10. Conſummatio abbreuiata inundat iuſtitiam. 2.d.2
10. Computreſcet iugum à facie olei. 81.c.1
11 Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit. 84.d.2
11. Iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet pro manſuetis terræ. 355.d.1
14. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? 18.d.2
17. Oblita es Saluatoris tui. 61.d.1
19. Areſcet aqua de mari, & fluuius deſolabitur & ſiccabitur: & deficient flumina, & mœrebunt piſcatores. 96.b.1
19. In die illa erit Iſraël tertius Ægyptio & Aſſyrio, benedictio in medio terræ. 336.c.1
20. Solue ſaccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. 10.c.2
24. Congregabuntur in congregatione vnius faſcis. 332.c.1
26. Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere. 144.c.1
26. Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, *&c.* 245.b.1
28. Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. 352.d.2
30. Hæc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dextram, neque ad ſiniſtram. 22. c.1
31. Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis. 108.c.2
33. Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis? & qui ſpernis, nonne ipſe ſperneris? 18.b.2
40. Loquimini ad cor Ieruſalem, conſolamini eam. 81.a.1
40. Conſolamini, conſolamini populе meus, *&c.* 30.d.2
41. Annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dij eſtis vos. 26.c.1
43. Seruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. 265.d.1
45. Rorate cœli deſuper, & nubes pluāt iuſtum: aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. 198. d.2
48. Gloriam meam alteri non dabo. 226.a.1
51. Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis. 447.d.1
57. Cum clamaueris, liberent te congregati tui. 19.c.1
58. Implebit ſplendoribus animam. 25.c.2
58. Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. 137.d.1
60. Surge, illuminare Ieruſalem: quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. 25.a.b.2
64. Vtinam dirumperes cœlos, & deſcenderes, à facie tua montes defluerent, ſicut exuſtio ignis tabeſcerent, aquæ arderent igni. 331.a.2
vlt. Egredientur & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me: & vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. 223. a.2

EX IEREMIA.

*Cap.*2. In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum. 245.a.1
2. Nunquid obliuiſcatur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? *&c.* 61.d.1
3. Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & reſponſum non fuit in eis. 148.a.1
4. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentilibus. 20.b.2
5. Audi populе ſtulte qui non habes cor. 134.c.2
6. Idcirco furore Domini plenus ſum, laboraui ſuſtinens, *&c.* 410.b.1
6. Extendam manum meam ſuper habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe vſque ad maiorem omnes ſtudent auaritiæ: & à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum. 329.a.1
8. Nunquid reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? Quare igitur non eſt obducta cicatrix filiæ populi mei? 127.b.2
12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam. 138.a.1
13. Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas: & vos poteritis benefacere cum didiceritis malum. 333.c.2
20. Factus mihi ſermo Domini in opprobrium, & in deriſum tota die. 270.d.2
22. Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, *&c.* Sepultura aſini ſepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ieruſalem. 301.d.2
23. Audiui quæ dixerunt Prophetæ prophetantes in nomine meo mendacium, *&c.* 8.b.2
25. Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus: & bibent, & turbabuntur, & inſanient à facie gladij. 349.a.1
25. Ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas. 347.b.1
40. Seruient Dauidi Regi ſuo, quem ſuſcitabo eis. 93.d.1
31. Creauit Dominus nouum ſuper terram: femina circumdabit virum. 68.d.2
31. Caſtigaſti me, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus. 116.d.2
48. Et conuertam captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus. 336.d.2
49. Nunquid non filij ſunt Iſraël? aut hæres non eſt ei? Cur igitur hæreditate poſſedit rex eorum Gad, & populus eius in vrbibus eius habitauit? 258.c.2

Digitized by Google

EX BARVCH.

Cap.3. Audi Iſraël, diſce vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus; *&c*. 14.a.& b.1
4. Ambulauimus per viam ad ſplendorem eius. 25.c.2

EX EZECHIELE.

Cap.3. Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſraël, *&c*. Si dicente me ad impium, *&c*. 270.c.2
7. Terra plena eſt iudicio ſanguinum. 245.b.1
12. Extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea. 269.a.2
13. Dic ad eos qui liniunt abſque temperatura, quod caſurus ſit: erit enim imber inundans. 310.c.2
16. Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertētur ad antiquitatem ſuam. 336.b.2
16. Sicut mater, ita & filia eius. 57.a.1
18. Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuite. 359.b.2
20. Conuertimini & agite pœnitentiam, facite vobis cor nouum, *&c*. 172.b.2
23. Poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum. 391.c.1
24. Vę ciuitati ſanguinum, *&c*. ſāguis enim eius in medio eius eſt, *&c*. 245.b.1
26. Quomodo periſti, qui habitas in mari, vrbs inclyta? 19.d.1
28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia & perfectus decore, in deliciis paradiſi Dei fuiſti, *&c*. 18.d.2
34. Væ paſtoribus Iſraël, *&c*. lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. 408.a.2
34. Suſcitabo ſuper ſeruum meum Dauid. 93.d.1
38. Vos montes Iſraël ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſraël. 86.d.1
46. Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum. 390.c.2

EX DANIELE.

Cap. 11. Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur. 116.d.2
12. Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper. 20.a.2
13. Euerterunt ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos ſuos, vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum. 401.c.1

EX OSEA.

Cap.1. Vade, ſume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum. 24.c.1
2. Vadam poſt amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, *&c*. 390.c.2
2. Viſitabo ſuper eam dies Baalim. 43.b.1
2. Corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedes hæ meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei. 390.d.2
2. Dabo vallem Achor ad aperiendā ſpem. 40.c.1
2. Exaudiam cœlos, & illi exaudient terram; & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum; & hæc exaudient Iezrahel. 29.a.1.& 18.c.1
3. Dilige mulierem dilectam amico & adulteram, ſicut diligit Dominus filios Iſraël. 33.c.2
4. Sanguis ſanguinem tetigit. 43.c.1
5. Laqueus facti eſtis ſpeculationi, & rete expanſum ſuper Thabor. 40.d.2
6. Quaſi diluculum præparatus eſt greſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ. 34.a.1
7. Ephraim factus eſt ſubcineritius panis, qui non reuerſatur. 41.b.1
7. Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus: cadent, *&c*. 19.c.1
8. Ventum ſeminabunt, & turbinem metent. 41.c.1
Culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet farinam. 41.c.1
9. Profundè peccauerunt ſicut in diebus Gabaa. 34.b.1
9. Sacrificia eorum quaſi panis lugentium. 43.d.2
10. Vitis frondoſa Iſraël: fructus adæquatus eſt ei. 34.c.1
Ephraim vitula docta diligere trituram. ibid.
10. Et dicent montibus: Operite nos; & collibus: Cadite ſuper nos. 18.b.2
12. In manu Prophetarum aſſimilatus ſum. 14.a.1
12. Chanaan in manu eius ſtatera doloſa. 44.c.1
12. Ad iracundiam prouocauit me Ephraim in amaritudinibus ſuis. 285.c.1
13. Perditio tua Iſraël: tantummodo in me auxilium tuum. 447.c.2
13. Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. 29.c.1
vlt. Ero quaſi ros Iſraël: germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. 20.b.1

EX IOELE.

Cap. 1. Plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris. 203.d.1
1. Reſiduū erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo. 29.b.1
2. Magnus dies Domini, & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum. 69.b.1
2. Eum qui ab Aquilone eſt, procul faciam à vobis. 41.c.1
2. Reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna quam miſi in vos. 34.d.2
2. Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. ibid.
3. Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, *&c*. 20.c.1
3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis. 34.d.2
Mittite falces, quoniam maturauit meſſis. Venite, & deſcendite, quia plenum eſt torcular. 34.c.2

EX AMOS.

Cap.1. Super tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum. 29.b.1
2. Ecce ego ſtridebo ſubter vos: ſicut ſtridet plauſtrum

Digitized by Google

ſtrum onuſtum fœno. 19.c.1
3. Nunquid ambulabunt duo pariter; niſi conuenerit eis? 35.a.1
3. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit,&c. 20.c.1
4. Quapropter hæc faciam tibi Iſraël: poſtquam autem hæc fecero tibi,præparare in occurſum
5. Dei tui. 19.c.1
Qui conuertitis in abſynthium iudiciũ.44. d.2
6. Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis. &c. 41.b.2
7. Ecce fictor locuſtæ in principio germinantium ſerotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſionem regis. 35.d.1
Ecce Dominus ſtans ſuper murum litum,& in manu eius,&c. 35.a.2
8. Emittam famem in terram,non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini. 45.b.1
8. Occidet Sol in meridie,& tenebreſcere faciam terram in die luminis. 409.d.1
8. Conuertam omnes feſtiuitates veſtras in luctum,& omnia cantica veſtra in planctum,&c. 22.b.2
9. Vidi Dominum ſtantem ſuper altare,& dixit: Percute cardinem, & commoueantur ſuperliminaria. 35.c.2
9. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius,&c. 7.b.1
9. Qui tangit terram,& tabeſcet. 28.c.2

EX ABDIA.

Verſ. 3. Dicis in corde tuo: quis detrahet me in terram? 45.a.2
Verſ. 18. Erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma,& domus Eſau ſtipula. 35.d.2

EX IONA.

Cap. 2. Et erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus,& tribus noctibus. 35.c.2.& 29.c.1
2. Cum anguſtiaretur in me anima mea, Domini recordatus ſum. 116.d.2
3. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. 45.b.2

EX MICHÆA.

Cap. 1. Quod ſcelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelſa Iudæ? nónne Ieruſalem? 45.c.1
1. Quia de mercedibus meretricis congregata ſunt,& vſque ad mercedem meretricis reuertentur. 41.c.2
1. In domo pulueris puluere vos cõſpergite.71.a.1
Infirmata eſt in bonum, quæ habitat in amaritudinibus. 17.b.1
Dabit domos mendacij in deceptionem regibus Iſraël. 17.b.1
2. In illa die ſumetur ſuper vos parabola, & cantabitur canticum cum ſuauitate dicentium.19. d. 1
3. Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidum erit,& mons templi in excelſa ſiluarum. 390.b.1
3. Qui ædificatis Sion in ſanguinibus,& Ieruſalem in iniquitate. 45.c.2
4. Et erit in nouiſſimo dierum mons domus Domini præparatus in vertice montium. 18.a.2
4. Et tu turris gregis nebuloſa filia Sion, vſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima regum filiæ Ieruſalem. 36.c.1
5. Nunc vaſtaberis filia latronis, obſidionem poſuerunt ſuper nos. 18.b.2
6. Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis,& menſura minor iræ plena. 41.d.2
6. Popule meus quid feci tibi? 120.a.2.& 19.b.1
6. Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus,&c. 13.b.c.2

EX NAHVM.

Cap. 1. Ecce ſuper montes pedes euangelizantis, & annuncianris pacem. 18.c.2
3. Væ ciuitas ſanguinum,vniuerſa mendacij dilaceratione plena: non recedet à te rapina. 46. d. 1
3. Plures feciſti negotiationes tuas, quam ſtellæ ſint cœli: bruchus expanſus eſt,& auolauit. 42. a.1

EX HABACVC.

Cap. 1. Qui totum cupit,totum perdit: dimidium ergo plus eſt toto. 29.d.1
2. Væ illi qui multiplicat non ſua? vſquequo & aggrauat contra ſe denſum lutum? 46.d.2
3. Ante faciem eius ibit mors. egredietur diabolus ante pedes eius. 194.d.1
3. Splendor eius vt lux erit. 25.c.2
3. Cornua in manibus eius. 36.c.1

EX SOPHONIA.

*Cap.*1. Præparauit Dominus hoſtiam, ſanctificauit vocatos ſuos. 42.b.1
Væ prouocatrix,& redempta ciuitas,columba. 36.a.2
In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. 36. b. 2
Nugas, qui à lege receſſerant, congregabo. 36.c.2
3. Tunc reddam populis labium electum. 22.a.1
3. Vt inuocent omnes in nomine Domini, &c. 20.d.1
Lauda filia Sion: iubila Iſraël: lætare, & exulta, &c. 20.d.1

EX AGGÆO.

Cap. 2. Ego mouebo cœlum pariter & terram 20.c.1
2. Adhuc vnum modicum, & veniet deſideratus cunctis gentibus. 117.c.1
2. In die illa, dicit Dominus exercituum: aſſumam te Zorobabel, fili Salathiel ſerue meus, &c. 36.c.2

EX ZACHARIA.

Cap. 1. Ecce vir aſcendens ſuper equum ruſum, & ipſe ſtabit inter myrteta quæ erant in profundo. 37.a.1
2. Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu:& in gloria ero in medio eius. 37.d.1
3. Adducam ſeruum meum Orientem. 17.c.1
4. Quis tu mons magne coram Zorobabel? in planum,&c. 37.c.2
7. Et cor ſuum poſuerunt vt adamantem, ne audirent

Digitized by Google

[illegible]

[illegible]

[illegible] Quid enim bonum eius, & quid pulchrum eius, [illegible] 93.c.2

[illegible] 42.c.2

[illegible] 10.c.1

[illegible]

EX [illegible] MALACHIA

[illegible]

3\. Ecce ego mitto [illegible] veniet ad templum ſanctum ſuum dominator [illegible]

[illegible] Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. [illegible]

4\. Orietur vobis timentibus nomen [illegible] ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. [illegible]

EX [illegible] MACHABÆORVM

Cap. [illegible] inuentor omnis malitiæ [illegible] ctus es in Hebræos, non effugies [illegible] 254 [illegible]

EX NOVO TESTAMENTO

EX MATTHÆO

[illegible] Iſraël. [illegible]

[illegible] vobis [illegible] 4.c.b.1

[illegible] b.2

[illegible] 5.b.2

[illegible] veni [illegible] gladium: veni [illegible] patrem, & [illegible] 406.b.2

[illegible] in medio luporum. 355.c.2

[illegible] & violenti rapiunt [illegible] 406.b.2

[illegible] & onerati [illegible] 188.b.2

[illegible] ab homine [illegible] requiem [illegible]

[illegible] generatione [illegible] quia pœnitentiam [illegible] Et ecce plus [illegible] 386.a.2

[illegible] 239.c

[illegible] 4.d.1

[illegible] vos [illegible]

[illegible] Phariſæi hypocritæ [illegible]

tur & aquilæ. [illegible]

25\. Quamdiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. 303.c.[illegible]

26\. Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte; verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. 11.b.1

[illegible]

EX MARCO

Cap. 11. [illegible] qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris noſtri Dauid. 416.[illegible]

vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. [illegible]

EX LVCA

Cap. 1. Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. 416.c.2

[illegible] ſedent. 25.b.2

1 [illegible] regnabit in domo [illegible] & regni [illegible] 355.c.2

1 [illegible] ſunt Prophetæ [illegible] 1.[illegible]

[illegible] Væ vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram [illegible]

[illegible] Domine, [illegible] ſcindat [illegible] lo, & conſumat illos? 357.[illegible]

11\. Sicut fuit Ionas [illegible] Niniuitis [illegible] erit & [illegible] 378.c.2

12\. Stulte, hac nocte animam tuam repetunt [illegible] paraſti, cuius erunt? 397

[illegible]

[illegible]
[illegible] de cœlo. 119.b[illegible]

EX IOANNE.

Cap. [illegible] poteſtatem filios Dei fieri, [illegible] 66.c[illegible]
[illegible] omnem hominem [illegible] 21.b[illegible]
[illegible] & in tribus diebus [illegible] [illegible]
[illegible] in charitate, in Deo manet, & [illegible]
Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex [illegible] manducet, non moriatur. 120.e.1
[illegible] qui de cœlo [illegible] in æternum. 89.c.1
[illegible] manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam. 22.a.2
11. Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. 20.d.2
14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 22[illegible]
15. Sicut palmes non poteſt ferre fructum [illegible] manſerit in vite; ſic nec vos, [illegible] 152.a.1. Et ſi quis in me non manſerit, mittetur foras, &c. 152.a.1
[illegible] accipiet, & annunciabit vobis. 22[illegible]
[illegible] Patre, & veni in mundum [illegible]
[illegible] vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, &c. 161.b[illegible]

EX ACT. APOSTOLORVM.

Cap. [illegible] Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu S. non poſt multos hos dies. [illegible]
[illegible]
[illegible]

EX EPIST. AD ROMAN.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
9. [illegible]
non d[illegible]
11. No[illegible]
uit. [illegible]
13. Ma[illegible]
De[illegible]
14. [illegible]
[illegible]

EX I. AD CORINTHIOS.

Cap. 1. [illegible]
4. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
5. [illegible] peccatum [illegible]
6. Membra veſtra templum ſunt Spiritus S[illegible]
9. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte [illegible]
10. Bibebant de ſpiritali [illegible]
tra. [illegible]
11. Quotieſcunque [illegible] panem hunc, & calicem biberitis, [illegible]
13. Videmus nunc per ſpeculum [illegible]
14. [illegible]
15. [illegible] Scripturas. [illegible]
15. Cum [illegible] Filius [illegible]

EX II. AD CORINTH.

[illegible]

EX EPIST. AD GALAT.

Cap. 4. [illegible]
[illegible]

EX EPIST. AD EPHESIOS.

Cap.2.Memores eſtote quod aliquando vos gentes,*&c*. 69.d.1
4. Vnus Dominus,vna fides,vnum baptiſma. 77. c. 2
5 Exurge qui dormis,& illuminabit te Chriſtus. 25.b.2
5.Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. 299. b.1

EX EPIST. AD PHILIPPENSES.

Cap.1,Teſtis enim eſt mihi Deus, quomodo cupiam vos omnes in viſceribus Chriſti. 177. c. 1
2. Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini. 444.d.2

EX EPIST. AD COLOSSENSES.

Cap.1. Gratias agentes Deo, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum.*&c*. 355.e.1

EX I. AD THESSALONICENSES.

Cap.2. Vos teſtes eſtis,& Deus quàm ſanctè, & iuſtè,& ſine querela vobis qui crediditſtis,fuimus. 177.c.1
5 Spiritum nolite extinguere. 126.b.2

EX I. AD TIMOTHEVM.

Cap.2,Omnes homines vult ſaluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire. 173.b.1
2. Obſecro igitur primò fieri obſecrationes, &c. pro regibus & omnibus,*&c*. 129.b.2

EX II. AD TIMOTHEVM.

Cap.2.Sollicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis. 8.c.2
4.Prædica verbum,argue,obſecra,increpa.*&c*. 8. e.1

EX EPIST. AD HEBRÆOS.

Cap. 1. Multifariam multiſque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis, nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio. 185.b.1. & 13.d.2
4. Viuus eſt ſermo Dei,& efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti,*&c*. 109.b.2
12.Deus noſter ignis conſumens eſt. 445.b.1
12.Seruiamus placentes Deo cum metu & reuerentia. 444.c.1
13. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam ſemper laudis Deo. 197.d.2

EX EPIST. II. PETRI.

Cap.1. Omnis prophetiæ propria interpretatione non fit:*&c*. 26.c.1
1.Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. 14.a.2

EX I. EPIST. IOANNIS.

Cap.2.Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit,mendax eſt. 94.b.2
2.Omne quod eſt in mundo,concupiſcentia carnis eſt,& concupiſcentia oculorum. 237.c.1

EX APOCALYPSI.

Cap.1. Qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum & princeps regum terræ, qui dilexit nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. 177.b.1
1.Habeo claues mortis & inferni. 194.d.1
1.Ego ſum qui ſum. 84.b.2
2. In diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos. 177.d.1
6.Vſquequo Domine ſanctus & verus,non iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum? 244.e.2
8.Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cœlum, dicentis voce magna: Væ væ væ habitantibus in terra. 138.e.1
8.Cecidit de cœlo ſtella magna ardens velut facula. 344.d.2
9. Similitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium. 215.d.2
11.Hi ſunt duæ oliuæ,& duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes. 200.a.1
14.Mitte falcem tuam,quoniam aruit meſſis terræ. 317.c.1
18.Et ſuſtulit vnus Angelus lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna,& vltra iam non inuenietur. 324.d.1
18.Quantum glorificauit ſe & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.
19. Ipſe reget eas in virga ferrea, & ipſe calcat torcular vini furoris iræ omnipotentis.239.b.2
21.Ego ſum α & ω, initium & finis. 430.b.2
21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus. 242. a.1
Non intrabit aliquod in eam coinquinatum, aut abominationem faciens. 242.e.1
22.Oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ ſplendidum tanquam cryſtallum,*&c*. 242.d.1

INDEX
RERVM MEMORABILIVM, QVÆ IN HOC PRIORE COMMENTARIORVM TOMO continentur, alphabetica ſerie digeſtus.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam, litteræ additæ litteras intercolumnares denotant.

A

ABdias an diſcipulus Eliæ. 340.a.b.c.d.e.1. non eſſe conficitur. 340.a.b c d.e.2
Abdias cui coæuus. 340.a.b.2
Abdiæ argumentum. 341.b.c.1
Abdias typus Chriſti. 341.d.1
Abdias inter omnes Prophetas breuior numero verborum, ſed gratia myſteriorum æqualis Domino. 341.d.2
Abdias quis, & cuias. 341. vbiq;. Quando prophetarit. 340.a.b.2
Abies arbor enodis, & ſemper virens figura iuſti. 201.c.2
Abiectos euehit & eligit Deus, vt confundat fortes. 247 c.1
Abraham quomodo pater videntium. 4.a.1
per Abſinthium & amaritudines in Script. intelligitur peccatum. 285.c.1
Abſque miſericordia nomen proprium ſecundæ Oſee prolis quid ſignificet. 60.d.2.
Abſtractio mentis, ſecunda ad prophetiæ donum diſpoſitio. 9.d.1
Abſtractum pro concreto apud Iudæos ſubinde vſurpatum. 108.b.1
Accipiter, auis velociſſima & rapaciſſima. 175.b.1
Accipiter, cur auis Ægypti. 175.a.1
Accipiter Solis hieroglyphicum. 175.c.1. item & animi elati. 175.c.1. gloriæ & victoriæ. ibid.
Achan typus Iudæorum incredulorum. 82.c.2
Achaz Rex Iuda quot annis regnarit. 31.c.1
Acies teſtium Dei. 177.c.1
Aczib quomodo mũdi ſiue mẽdacij figura. 397.a.2
Adamantis elogia. 311. d.2. S. Petrus eſt adamas. 312.b.1
Adamas ſymbolicè eſt Dei decretum durum & rigidum. 311.b.2
Adoptio filiorum Dei duplex. 66.b.2
Adoptio filiorum Dei qui fiat 65.d. e.1. eiuſdem effectus. 65.e.2
Adoptio filiorũ Dei inchoatur per gratiã. 66. b.2
Adoptionis diuinæ beneficium inæſtimabile. 66. e. 2
Aduentus Chriſti triplex. 118.d. 2. tribus diebus quibus manſit in ſepulchro anagogicè notatus & adumbratus. ibid.
Aduerſitatis, calamitatis & mœroris ſymbolum tenebræ. 290.d.2
Adulatio oleum eſt peccatoris. 74.a.b.2
Adulatores dicuntur Ægyptios & Aſſyrios inuocare, & quomodo. 135.c.1
Adulterij ſigna. 71. e. 2
Adulteria apud Prophetas vocantur ſæpè nomine idololatriæ. 71.b.2
Aduocari iniqui quaſi harpyiæ. 275.b.1
Aduocatis iura, præſertim pauperum peruertentibus multiplex ſenſus moralis adaptatur. 262.e.2.
Ægyptus cur delton vocata. 175.c.1
Ægyptus cur domus ſeruitutis. 440.d.e.1
Ægyptus ita fertilis erat, vt eſſet horreum Romanorum. 323.c.2.
Ægyptus ſuperſtitionis & idololatriæ inuentrix & magiſtra. 244.b.1
Ægyptus cur in nummis & obeliſcis repræſentata per ibin. 175.d.1
Ægyptij cur ſua dogmata per ſymbola & ænigmata tradiderint. 6.d.1
Ægyptij è terreſtribus tria coluerunt, bouem, canem & felem. 275.a.1. ex volatilibus duo, accipitrem & ibin ibid. ex aquatilibus duo, & quæ illa. 175.a.1
Ægyptij accepti per ſynecdochen pro qualibet regione. 174.c.1
Ægyptij Deum, quem ipſi *Eneph* vocant vt depingere ſoliti. 282.a.2.
Ægypti auis quæ. 175.a.1
Æternitas eſt origo temporum. 431.d.e.1
Æternitas temporum quæ. 430.d.2
origo Æternitatis eſt immutabilitas 431.c.1
Æternitas & immortalitas cedris Libani aſſimilata. 199.c.2
Æternitas in cupreſſo vmbraticè expreſſa. 199.c.d. 2

Æthiopes

Æthiopes ſeruitutis ſymbolum. 333.a b.2
Æthiopes rem cito factam ſignificaturi, accipitrem pingunt, & cur. 175.b.1
Æthiopia ibum opera ſubiugata, & quomodo. 175 a.2
Africa ſéper aliquid mali affert, vnde natū.72.b.2.
Aggæus quando prophetare cœperit, & ſub quo Rege. 32.c.2
Alluſio ad aurem & crura. 272.d.1
Alluſio ad paſtores in ortu Chriſti. 417.c.1
vox *Amaritudinis* in Script.ſæpe idem quod peccatum. 285.c.1
Amaſiæ Synagogæ, myſticè ſunt honores, & voluptates carnales. 74.c.1
Ambitioſis qua ratione Deus viam ſepiat. 74.a.1
Ambitionem quo ſenſu ſtatera doloſa exprimens. 183.d.2
Ambitioſi cur chamæleontes appellati. 180.a.1
Ambitioſi quo ſenſu Ægyptios & Aſſyrios inuocare intelligantur. 135.c.1
Ambitioſi non regnant ex Deo. 140.c.1
Ambulatio cum Deo quid requirat. 444. d. e. 1. ſtimuli ad eam ſollicitè & exactè implendam. 444 d.e.1
Ambulare cum Deo quid. 446.a.b.1
Amon Rex Iuda quot annis regnarit. 31.c.1
Amor eſt ignis & ardor. 131.b.2
Amor, telum violentiſſimum. 168.c.2
Amor fratrum quantum bonum. 257.c.2
Amoris fraterni baſes quinq; 257.a.1
Amore quaſi glutino anima fidelis colligatur Deo. 71.d.2
Amos idem quod populus auulſus. 247.d.2
an Amos prophetarit contra Iudam & Benjamin. 325.c.1
Amos euias fuerit. 246.b.1
Amos fuit paſtor. 250.b.1.& 247.b.1
Amos fuit armentarius & opilio. 314.a.b.1
Amos quando cœperit prophetare. 246.a. 2. & 248.b.c.1
Amos quamdiu prophetarit. 247.a.2
Amos prophetæ argumentum. 246.a.2.
Amos in Bethel prophetans martyrij laurea donatus. 246.c.2
Amos Thecuæ ſepultus. 247.a.1
Andreas Maſius exactus locorum terræ ſanctæ indagator. 297.d.2
Andromedæ fabula ſumpta ex Iona. 362.a.1
Angeli in hominum cuſtodia nec merentur nec demerentur. 439.b.1
Angeli ad noſtram cuſtodiam deputati quo ſenſu per montes citatos à Deo quaſi reos vt repræſententur. 439.a.b.1
Angeli primo aſpectu terrere ſoliti. 9.d.1
Anima rudimentum naturæ. 2.c.2
Anima cuiuslibet, vrbs eſt quæ ædificatur à Domino ex lapidibus viuis, & quo ſenſu. 284.b.1
Anima per baptiſmum deſponſa Chriſto. 111.a.1
Anima ſancta eſt vinea Domini multis titulis. 339. a.b.c.1
Anima ſancta eſt paradiſus Dei. 339.b.2
Anima ſancta eſt turris gregis. 417.d.1
Anima fidelis & ſancta tabernaculum Chriſti. 338.c.2. illius partes. ibid.
Anima Dei donis ſuperbiens tamquam impij illiberes. 151.d.c.2
Anima Dei olim cultrix, & ad hæreſin, aliáq; ſcelera deflectens tamquam Synagoga expoliata. 72.a.2
Anima triplici vinculo colligatur Deo. 71. d. 2. quæ ſint illa vincula. ibid.
Anima pœnitens à ſuis amaſiis derelicta & decepta Synagoga eſt, dicens: *Vadam & reuertar ad virum meum priorē*, ſcilicet Deum. 74.d c.1
Anima peccatrix & Dei ſui oblita ſerpentibus & draconibus merito aſſimilanda. 72 b.2
Anima ſupremam tunc felicitatem attigit cum facta eſt regnum & poſſeſſio Dei. 355 vbiq;
Anima peccatrix vrbs eſt euerſa. 411.d.2
Anima & caro expreſſæ & ſignificatæ in Iacobo & Eſau luctantibus. 342.c.2
Anima aduerſis eruditur. 82.d.1
Anima quando ebria. 209.c.2.
Anima quando & quo ſenſu meretrix. 21 1.b.1
in Anima moribundi, vel maniaci non eſt vis diuinandi. 25.c.d.2
de Anima varij morales ſenſus & tropologici. 284. d. 2
Animæ fidelis proles ſunt opera bona & meritoria. 151.d.2
Animæ fideli magnus dies quis. 69.b.2
Animæ fidelium qua ratione, & à quibus decorticentur. 210.b.2
Animæ ſáctæ quatuor ſút bona ſpiritualia. 214.b.1
Animæ ſanctæ realiter illabitur Spirit.S. 227.b.1
Animæ intellectum verbi ex diuino amore concipientes vocantur prægnantes Galaad. 259.b.1
Animam fieri Bethauen quid ſit. 105.a.1
Animarum curatores periculis eximi oſtenditur exemplo Ionæ. 372.c.2
Animalia magnum cor habentia, pauida. 2.e.1
Animus elatus ſymbolicè notatur per accipitrem. 175.c.1
Antichriſtus, cur coluber. 290.d.1
cur Antichriſtus ſedem ſuam conſtituet in Ieruſalem. 104.b.1
Antitheſis vallis Achor & Eccleſiæ. 82.b.2
Aphra quomodo mors. 396.c.1
Apis ſiue Serapis quid. 156.c.2
Apellis blaſphemia. 5.a.2
Apologis vtitur ſæpe Zacharias. 22.c.2
Apoſtata onagrum ſolitarium vt referat. 143.d.1
Apoſtoli, & omnes viri Apoſtolici myſticè vt adumbrati. 435.b.c.1
Apoſtoli an comederint carnes. 11.a.2
Apoſtoli deferentes in paſſione Chriſtum, Ionam fugientem imitati. 366.b.c.1
Apoſtoli quaſi leones potentiſſime ſubiecerunt Euangelio quoſuis infideles. 436.a.2
Apoſtoli, teſtes fideles Dei. 177.a.1
Apoſtoli] per totum orbem miſſi vt inuitarent omnes ad gratiam & ſalutem. 173.b.1
cur Apoſtoli abſq; calceamentis & vlla mortui animalis pellicula ad prædicandum incedere iuſſi. 272.d.1
12. Apoſtolorum, Prophetæ minores duodecim prodromi. 3.d.1
Aqua hæreticorum cœnoſa doctrina. 74.a.2
Aquila Imperij ſymbolum. 355.a.1.
Aquila Romanorum exercitum allegoricè ſignans. 138.a.2
Aquila toto corpore decaluatur. 399 a.1
Aquilæ robur in quo poſitum ſit. 399.a.1
Aquila ſe depilans & renouans ſchema eſt pœnitentis. 399.c.2
Aquila & Nabuchodonoſor vaſtans templum Domini ſimul comparantur. 137.b.2
Aquila qui differat à ſubaquila. 138.c.1.
Aquilo diabolum referens. 223.d.1
in Aquila decaluante ſe, & depilāte reſurgentium ad

ad gloriam ſtatus vmbraticè contentus. 399. c. 2
cur Aquilæ ſuperbi & ſapientes adaptati. 344. c.d.1.
Aratra ſenſu tropologico ſunt membra mortificata. 238.c.1
Aratro deſignandarum aut diruendarum vrbium conſuetudo. 411.b.c.1
Arcturus quis 285. c. 2. item quando oriatur 285.c.2
Arcus doloſus quis. 136.c.d.1
in Arca Noe religioſorum clauſtra quomodo adumbrata. 370.c.2
Arcus idem quod robur, vires, arma. 59.b.2
Argentum Baalim offerre quid. 74.d.e.2
Argumentum Amos.246.a.2 Martyrium. ibid.
Armon acceptio. 276.c.1
Arrogantia tropologico ſenſu bona opera decorticat. 210.c.2
vox *Aſcendere* quid ſonet. 68.a.1
Aſia, Africa, Europa myſticè repreſentatæ in Niniue continente iter trium dierum. 376. b. c. d. 1.
Aſinus pauidus, & cur. 2.c.1
Aſſyria filia latronis. 420.b.1
Aſſyriorum auis eſt columba, cur. 175.b.2
Attributa Dei quot, & quæ. 218.c.2
Attributa Dei nobis iugiter quomodo conſideranda. 218.c.2
Auaritia duriora iubet quam Chriſtus. 329.c.1
Auaritia totius Iſraëlis excidij cauſa. 326.c.2
Auaritia cur ab Apoſtolo vocata idolorum ſeruitus. 140.d.2
Auaritia eſt ignis, cur? 447.d.1
Auaritia appoſitè Hebræis idem eſt quod vulnus, quare. 216.c. 2.327.d. 2
Auaritia graphicè comparata hydræ. 330.b.1
Auaritiæ ſymbolum dipſas ſerpens. 329. b. 1
Auaritiæ mala. 328.& 329.vbiq;
Auaritiæ typus vncinus. 317.b.c.2
Auarus, tropologicè comedens fructum mendacij. 163.d.2
Auari metaphorica ſignificatio. 261.d.1
Auari cur Sidonij appellati. 237.c.1
Auarorum flagellum. 74.a.b.1
Audacis & temerarij ad locuſtam allegoria inſignis. 216.d.1
Auis Ægypti quæ. 175.a.1
Aues myſticè qua ratione diuites appellentur.96. c.1.
S.Auguſtini axiomata ſeptem de auaritia.329.c.1 item & alia ſex S.Ambroſij de eadem. 329. d. c. 2
elegans S.Auguſtini ſimilitudo, & ad quid.190.b. 1.alluſio ad aurem & crura. 272.d.1
Aurora prima diei lux. 119.c.2
Aurora Chriſti generationi rectè comparata.119. b.1
Aurora, aurea apparens, ſed mox euaneſcens Regum terrenorum emblema. 165.c.2
Aurugo quæ 278.a.2.& vnde oriatur. ibid.
Aurum ſenſum & intellectum qua ratione referat. 74.d.2
Auri tria ſunt genera. 74.c.2
Auſter qua ratione Chriſtum referens. 223. d.1
Axiomata ſeptem S. Auguſtini de auaritia.329.c.1 axiomata alia ſex S.Ambroſij de eadem. 329. d.2.

B

Baalim dies, myſtice qui. 76.a.1.
Babylon filia latronis. 420.b.c.1
Babylon ſymbolũ & emblema gehennæ.107.a.2.
Babylonis amplitudo. 375.d.2
Baculus ſuperſtitionis & diuinationis ſymbolum 101.c.2.& 102.a.b.1.
an Balæna glutiuerit Ionam. 367.b.c.2
Baptiſmus cur in Script. vocatus effuſio. 226.b.2
Baruch cur Propheta minor appellatus 1.a.b.1 cum Prophetis maioribus meritò conferendus. 1.a.b.1
Beatitudo eſt noſſe Deum. 94.c.2
Bellum ſæpe à locuſtis prænuntiatum. 207.c.2
Berſabee vrbis ſitus.284.c.1 .vnde ſic dicta. 284. a. 2
Beſtiæ ſymbolicè ſignificant homines barbaros & truces. 84.c.2
Bethaeſel duplex. 395.c.1
Bethauen vbi, & qualis. 104.b.1
Bethauen, id eſt domus idoli. 104.b.1
Bethel eſt Bethauen, id eſt, domus idoli. 204.d.2
Bethel tropologice fieri Bethauen quid ſit. 284. d.2
Bethlehem omnium vrbium nobiliſſima.426.c.2 quare Bethlehem vrbs vocetur *paruulus* non *paruula*. 423.c.2
ſitus Bethlehem. 422.c.1
Bethlehem habuit quatuor nomina. 423.a.1
Bethlehem mundi oriens, & orbis metropolis. 427.c.2
Bethlehem id eſt domus panis. 422.b.c. 1. vnde? ibid.
in Bethlehem cur natus ſit Chriſtus. 426.c.1
Bibere dupliciter ſumitur in Script. 348.a. b. 2. quomodo ibid.c.d.c.2
Bonum multis idem ac S.Euchariſtia. 93.c.2.
Bonum orbis eſt Ieſus & Maria. 440. a.b.2
Bona ſolitudinis. 78.b. 1
Bona Euangelij quam abundantia & copioſa 338. c.1. typicè ſignificata per fertilitatem frugum. 338.a.1.
Bonzij, Iaponibus qui. 98.a.1
Bos ab Ægyptiis cultus. 375.a.1
Boſphorus quis. 352.c.1
Bruchi etymon. 205.c.1
Bruchus quid ſit 204.d.c.2.& 205.a.1.differatne ſpecie à locuſta. 205.c.1
Bruchus, tertia plaga Iudææ. 205.a.1
Bulla ſymbolice cordis nota. 134. b.2. ideo mos geſtandi bullam in pectore apud nobiles inualuit. 134.b.2

C

Cadauerum comburendorum mos apud Græcos Hebræoſq; 302.c.1
Cæſar Auguſtus noluit nominari Dominus, cur. 84.d.1
Calcare torcular in ſcripturis quid ſit. 239.a.2
Caligo & celſitudo Dei quo ſenſu eſt Ophel.415. c.2
Calliditas & verſutia idem aliquando quod profunditas. 109.a.1.& 108.c.2
quid impulerit Caluinum & hæreticos aſſerere Deum eſſe auctorem operum malorum æque ac bonorum. 173.a.2
Caluitium ſignum luctus. 398.d.2
Campanæ propriæ Chriſtianorum.220.c.1. vnde tale nomen obtinuerint. ibid.

Digitized by Google

Campanulæ cur dictæ nolæ. 220.d.1
Candoris animi quodnam ſit indicium. 334.a.1
Canis detractorum nota & emblema. 261.a.1
Canis lapidem quo appetitus eſt mordens & inſectans, ſimilis homini indignanti contra flagella diuina. 307.c.2
Cantus Chriſtianorum ſit grauis. 291.a.2
Carcharias piſcis glutiuit Ionam. 367.c.d.2
Carioth acceptio multiplex. 261.b.1
Carmelus mons abundantiæ & fertilitatis ſymbolum. 456.a.b.2
Carmeli, duo, & vbi 250.c.1.omnis ager diues, fertilis &ſpecioſus prouerbialiter vocatur Carmelus. 250.a.2
Caro quomodo Idumæa vocetur. 342.c.2
Caro Chriſti non amplius quam tribus diebus manſit in ſepulchro,quia corrupta fuiſſet 118.b.2
Carnis Chriſti cum aurora analogica comparatio. 119.d.2
Carnales non habent cor hominis. 134.e.2
Carnales iumentis computreſcentibus in ſtercore ſuo adæquandi. 213.b.2
an Carnibus Chriſtus & Apoſtoli in cibum vſi 11.a.2
Carolus V. maior in ſua eremo quam in imperio. 78.e.1
Carthuſienſes quomodo in primæuo nitore ſemper huc vſque perſtiterint. 80.a.1
Caſtitas quo ſenſu martyrium. 178.b.2
Cato de tribus dolebat. 452.a.2
Cauſon qualis morbus 180.c.1.myſticum illius ſignificatum quod ſit. 180.d.2
per Cauſonē hæreſis qua ratione ſignata.180.d.1
Cedrus quare æternitatis & immortalitatis ſymbolum. 199.c.d.2
Ceruus quare pauidus. 2.c.1
Ceruus cum tibicine Ægyptiis quid ſignificaret. 291.e.1
Cetus Ionæ non fuit balæna 367.a.b.2.ſed carcharias. ibid.c.d.2
Chaldæi allegoricè vt in locuſtis ſignati.210.a.1
Chambalu vrbis magnitudo. 375.c.2
Chamæleon voluntatis omnium rerum ſpeciem & faciem induentis figura. 149.a.2
Chamæleontes viuunt & nutriuntur vento.180.a.1
Chananæus cum bilance & ponderibus iniuſtis depictus auari &fraudulenti mercatoris imago. 183.b.c.1
Chananæus myſticè quis. 183.c.2. ambitioſus ibid.d.2.auarus, hypocrita ibid. c.2. hæreticus. ibid.c.2
Charitas & miſericordia qua ratione in oleo ſignata. 200.a.1
Charitas, fides, & ſpes ſorores ſunt concordes. 258.d.1
Charitas quomodo anima in generatione Dei. 65.c.1
Charuts quid. 240.a.1
Chiliaſtæ qui, & qualis eorumdem error. 241.e.1
Chriſtus vnus magiſter noſter & Rabbi per excellentiam. 224.d.2
Chriſtus Rex eſt non tantum ſpiritualis ſed etiam temporalis. 336.e.2.& 337.a.1
Chriſtus nos viuificauit die tertia , quo ſenſu. 117.c.1
Chriſtus quo ſenſu traxit nos in funiculis Adam 168.a.2
Chriſtus per ſe & Apoſtolos euangelizans vt in leone rugiente adumbratus & expreſſus. 174.d.e.1
Chriſti diſceptatio cū impiis in die iudicij.234.b.1
Chriſtus in extremo die iudicij quomodo apparebit. 234.b.2
Chriſti aduentus triplex 118.d.2.anagogicè figuratus tribus diebus quibus manſit in ſepulchro. 118.d.e.2
Chriſtus quomodo brachium Dei. 56.b.1
Chriſtus finis & ſcopus omnium Prophetarum. 20.b.1
Chriſtus eſt Auſter. 223.d.2
Chriſtus quomodo *radix Dauid*. 199.b.2
Chriſtus quomodo ſuos lactare ſolitus. 77.c.1
Chriſtus Rex Iareb quo ſenſu. 114.a.2
Chriſtus in limbo primum dedit iubilæum. 194.c.2
Chriſtus adamas in manu patris. 312.d.1
Chriſtus reſurrexit tertia die ob ſex cauſas ; quæ ſint illæ cauſæ. 118.a.1
Chriſtus myſtica vitis. 154.a.b.2
Chriſtus eſt legatus,quibus titulis. 343.a.b.2
Chriſtus patiens & reſurgens in Iona vt ſignificatus. 357.c.d.2
Chriſtus in antro & ſpelunca natus eſt , vt abditiſſimum myſterium abdito in loco ederetur. 422.a.2
Chriſtus in domo pulueris fuit,cum in vtero virginis puluere mortalitatis noſtræ ſe aſperſit. 393.c.d.2
Chriſtus ventus vrens. 196.a.1
Chriſtus verus dominator. 425.c.2
Chriſtus vnde probetur verus Meſſias. 426.a.2
Chriſtus eſt pax cauſalis triplex. 433.c.2
Chriſtus genitus quaſi ros. 119.d.c.2
Chriſtus vera miſericordiæ effigies. 123.c.d.2
Chriſtus Prophetarum ſcopus. 261.c.2.
Chriſtus occidit impios dum facit eos pios. 436.a.b.2
Chriſtus eſt turris nebuloſa. 417.a.1
Chriſtus ter,ſiue tribus diebus ſibi deſpondit Eccleſiam. 85.c.2
an Chriſtus & Apoſtoli comederint carnes. 11.a.2
cur Chriſtus natus in Bethlehem. 426.e.1
Chriſti generatio eſt quaſi aurora, & quo modo. 119.b.c.2
Chriſti egreſſus triplex. 429.vbique
Chriſti ortus à Michæa quando prænunciatus. 426.b.1
Chriſti regredientis è lymbo figura, quæ. 406 a.1
Chriſti concio ex præſepio. 426.b.c.2
duplex Chriſti coniugium myſticè in Oſee Propheta ſignatum. 55.e.2
Chriſti in Ægypto exulantis figura fuit populus Iſraël ibidem exulans. 166.b.c.2
Chriſti reſurrectionis ſymbolum eſt phœnix.193.c.1
per Chriſtum Chriſtiani inſultant morti.194.c.1
Chriſto adaptatur tota hiſtoria Ionæ Prophetæ. 372.c.1
Chriſtum reſurgentem leo quo modo referat. 290.c.1
Chriſtum cur Deus tam diu diſtulerit.432.d.e.1
ex Chriſto in ſtabulo naſcente quid diſcendum. 422.a.2
Chriſtiani per Chriſtum inſultant morti. 194.b.c.1

Digitized by Google

Chriſtiani collati cum Hebræis in deſerto. 78.a.b.1
Chriſtianos impiè viuentes manet vltio Achab 60.b.1.
horribilis Chryſaorij iudicij viſio exemplum iudicij extremi. 230.b.2
Ciuitates & vrbes populoſæ prægnantibus merito comparatæ, 259.b.1.cur ibid.
an Clangor aquilis concedendus. 138.c.d.1
Claudicare Synagogam Iudæorum quomodo aſſeri poſſit. 414.c.2
Clauſtra Religioſorum quaſi arca Noë. 370.c.2
Clementia Dei in peccatores quinque epithetis ſignata. 218.b.1
Clementia,Dei ſolium. 388.c.2
Clementia dos eſt Imperatoria. 171.c.2
Clyſteris vſus per ibin quomodo inuectus. 175.e.1
Cœlum analogicè cum Settim comparatum.243.a.2
Cœlum quo ſenſu Sappir. 396.c.1
pauci viam in Cœlum cognoſcunt. 202.a.2
Cogitationes mentium abditiſſimæ Deo cognitæ. 109.d.e.1
Cognitio Dei,ipſa vera beatitudo eſt. 94.c.2
Cognitio ſui eſt via ad cognitionem Dei. 162.c.2
Coluber,vrſus,leo myſticè qui? 290.b.1
Columba ingratitudinis emblema. 134.d.1
Columba excors & facilè ſeductilis peccatoris & luxurioſi ſymbolum. 133.a.b.2
Columbæ volatus qualis. 175.b.2
Columbæ Syriæ & Palæſtinæ fidelem quemlibet ad Eccleſiam, religioſum ad ſuum ordinem,ſi quo caſu inde abducantur redeuntes, vt bene referant. 176.d.1
Columbæ apud Aſſyrios pro ſacris habitæ. 175.b.2
Columbæ tabellariæ. 175.d.2
Columbarum Syriæ ſagacitas, & in volando celeritas incredibilis.133.c.2.iis Syri pro nunciis & veredariis vtuntur. 133.c.2
Concentus creaturarum mirabilis conſpirans in commoda hominum. 89.a.b.2
Concio Chriſti ex præſepio qualis. 426.b.c.2
Concionatores & religioſi Eccleſiæ vinitores.81.c.2
Concionatores mali cur Iehu ſimiles. 59.c.1
Concionatores dicentes & docentes bona, ſed non facientes,ſimiles ſunt cupreſſis, quæ cum ſint ſublimes & pulchræ,nullum tamen edunt fructum. 202.b.1
Concionatores vani vmbraticè expreſſi in Iona fugiente. 359.b.2
Concionatoris cuiuſdam celebre reſponſum ad conuitia quorundam obiectantium Religioſos lautè viuere. 75.d.1
Concupiſcentia pro morte vt accipitur. 195.b.1
Concupiſcentiæ ſedes, in iecore & lumbis. 188.e.1
Confeſſio ſacramentalis qualis eſſe debeat. 191.d.1
Congregari,id eſt mori, cur? 95.e.2
cuique Conſcientia eſt vinea. 339.a.b.1
Conſuetudinis,præſertim meretriciæ vis quanta. 160.b.2
Contemplatio perfecta quænam appellanda.80.b.2
Contemplationis ſublimitas per montes eminentiores tropologicè ſignata. 242.b.2
Contritionis elogia. 222.a.2
Contritionis efficacia. 380.d.2
Conuerſio vera ad Deum in quo ſita. 197.b.1
plena ad Deum Conuerſio qualis. 197.b.1
Conuerſio vera quomodo fiat. 217.c.2
Conuiuiis veterum muſica adhiberi ſolita. 299.c.2.ſimiliter & vnguenta,cur. 300.b.1
Cor membrorum minimum.2.e.1.focus eſt & arx corporis. ibid.
Cor paruum in animalibus generoſitatis indicium. 2.e.1
Cor magnum in animalibus timiditatem & ignauiam ſignans. 2.e.1
Cordis & oculi collatio. 2.a.2
Cor ſymbolicè eſt bulla pectoris. 134.b.2
Cordis ſymbolum ibis,& quare. 175.e.1
Cordis pueri recèns nati pondus duæ drachmæ. 275.e.1
Corpora beatorum impaſſibilia vmbraticè ſignificata in ſignis Settim imputribilibus. 243.d.2
Corruptio,filia voluptatis. 57.c.1
Corruptionis & malitiæ ſymbolum eſt fermentum. 277.a.2
Crapulæ & vini propria. 101.e.1
Creaturæ ſunt vmbræ rerum, ſolus verò Deus eſt. 305.e.2
Creaturæ inuitè ſeruiunt impiis. 75.c.1
Creaturarum vniuerſitas conſpirans in commoda hominum mirabilem efficit concentum. 86.a.b.2
Crudelitas Deo & hominibus quàm exoſa.253.c.2
Cucurbitæ vmbra eſt gloria huius mundi. 384.d.1
Cultores & curatores qui. 212.d.1
Cupiditates & peccata panem ſubcinericium tropologicè referentia. 132.b.2
Cupreſſus,arbor æterna appellata, quod nullam vetuſtatem & cariem admittat. 199.c.2
Cupreſſus emblema dicentium & docentium bona,ſed non facientium. 202.b.1
Cuſtodia,id eſt lex,cur? 99.c.2
Cyrus quo modo Chriſtum referens. 185.b.1
Cyri rogati cur à vino abſtinuiſſet illuſtre reſponſum. 101.a.1
7. Cyri Principes qui.quo titulo ſunt ſeptem angeli principes. 435.a.1

D

DÆmones fidelem animam vt vitiis diuidant. 235.d.2
Dalila Philiſtina vitam eripiens Sampſoni libidines luxurioſum dementantes vt repræſentet. 100.a.1
Damaſcus filia latronis. 420.b.c.1
Damaſcus quo ſenſu vanitatis ſpeculum, domuſque voluptatis. 254.c.2
Damaſci ſcelera quæ,& quot. 251.e.2.252.e.1
Damnatis ad mortem velabant antiqui vultum. 409.a.2
Daniel propheta regali proſapia ortus. 4.c.2
Darius Perſarum Rex cur in palla ſua geſtabat accipitres. 175.d.1
Datiuus ſæpe apud Hebræos per paragogen redundat. 29.a.1
Debelaim Hebraicè,quid. 57.a.1
Decretum Dei durum & rigidum in adamante vt ſignificatur. 311.c.2
Deliciarum corporis & cordis diſcrimen quodnam

Digitized by Google

nam ſit. 164.a.1
Dentium ſtupor & fames idem. 277.d.1
Deſperatio ſpei parens. 83.b.c.1
Detractor eſt locuſta, cur. 216.d.1
Detractores peiores & crudeliores canibus. 261. a b.1
Deus in Scriptura vocatur cardiagnoſtes, quia ſcrutatur intimas & ſecretiſſimas mentium cogitationes. 109.d.e.1
Deus neminem reprobat ex ſe, ante præuiſa demerita. 172.c.1
Deus in arctis adeſt inuocantibus. 353.d.2
Deus perſonam medici gerens. 127.b.2
Deus, eſt mater credentibus & pœnitentibus, quo ſenſu. 188.b.2
Deus euehit & eligit abiectos. 247.c.1
Deus ſubſtantialiter nouo modo ineſt iuſto. 66. a.b.1
Deus eligit infirma & ſtulta mundi vt in eis oſtendat potentiam ſuam. 314.d.1
Deus ignis conſumens. 84.c.1
Deus impiis impios dat reges. 190.b.2
quo ſenſu Deus citat montes quaſi reos. 538.d. e.1
Deus obſtruit vias peccatorum. 73.e.2
Deus cur permittat fideles & Eccleſiam tentari. 83.a.1
Deus in anima deuota quomodo, & quid loquatur. 81.d.1
Deus nobis præſentiſſimus & intimus magis quam anima & ſpiritus vitalis quo reſpiramus & viuimus. 182.d.1
Deus inſtar tineæ familias, vrbes, & prouincias ſceleratas ſenſim ſine ſenſu corrodens. 113. b.2
Deus myſticè radix regnorum & principatuum. 152.c.2
Deus fingit pœnam commenſam culpæ. 307.a.2
Deus nullum peccatum impunitum relinquit. 186.a.2
Deus in leone vt expreſſus. 268.d.2
Deus vult vocari vir, non Dominus, cur? 84.a. b.1
Deus punit peccata patrum peccatis filiorum & vxorum. 102.e.2
Deus in ira ſua per vrſam raptis catulis ſæuientem tropologicè adumbratus. 188.d.1
Deus, crudelis in crudeles. 253.c.2
ſolus Deus eſt, creaturæ ſunt vmbræ rerum. 305. e.2
an Deus poſſit diſpenſare vt fornicatio ſit licita. 52.b.1
cur Deus voluerit prophetare per duodecim prophetas. 5.a.2
Deus qua ratione lactare ſuos ſoleat. 77.c.1
Dei cognitionem debet præcedere cognitio ſui. 162.e.2
Dei prouidentia apud Ægyptios per Solem in naui adumbrata. 281.c.2
Dei teſtes qui, & eorumdem acies. 177.c.1
Dei ira duplex. 454.c.1
Dei decretum durum & rigidum in adamante vt ſignatum. 211.c.2
Dei hieroglyphica varia. 281.a.b.2
Dei proprium opus eſt benefacere, alienum verò punire. 388.c.2
Dei & hominum in puniendo quam diſpar ſenſus. 171.d.e.1
Dei telum eſt tribulatio, quo abeuntes in ruinam ad ſe & ad ſalutem reuocat. 116.d.1
Dei magnificentiam venti quomodo oſtendant 280. e.2
Dei clementia quinque capitibus declarata. 218. b.1
Dei attributa quindecim, quæ 218.e.2
Dei ſtridor contra reprobos in die iudicij. 266.a. b.1
Dei caligo & celſitudo myſticè eſt Ophel. 415.c. d.2
Dei nomen quadruplex. 433.c.1
Dei vindicta aptè comparatur leænæ. 114.b.2
Dei obliuio quantum malum. 61.d.1
de Dei præſentia. 182.d.1
Deo tribuendum epinicium. 419.c.2
apud Deum non eſt mutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. 218.c.2
Deipara ſepulta in valle Ioſaphat. 233.a.2
Diabolus ſol mundi. 240.a.2
Diabolus cur leo, vrſus, coluber. 290.d.1
Diabolus ibi coli vult, vbi Deus cultus fuit. 104. b.2
Diabolus eſt Aquilo. 223.d.2
Dies Domini quis. 348.c.1
Dies Gabaa qui? 158.b.2
Dies iudicij magnus, cur? 229.d.2
Diei iudicij horror allegoricè ſub typo excidij Ieruſalem figuratus. 224.b.1.& 2.
Dies magnus Iezrahel quis? 68.d.1
Dies Iezrahel in Eccleſia tropologicè quis. 69.a.2
tres Dies quibus Chriſtus fuit in ſepulchro myſticè qui. 118.d.1
Dies *Baalim* quis, & qualis. 76.a.1
Dies magnus Madian quis. 69.c.1
Die tertia reſurrexit Chriſtus ob ſex cauſas. 118. a.1. quæ ſint illæ cauſæ. ibid.
Dignitas filiorum Dei quam eminens & perfecta. 66 e.2
Dipſas ſerpens auaritiæ ſymbolum. 329.b.1
Diſcordia & inimicitiæ fratrum quàm ſeuerè à Deo puniantur. 257.c.1
Diſceptatio Chriſti cum impiis in die iudicij. 234. b.1
an Diſpenſatio diuina fornicationem licitam reddere poſſit. 52.b.1
Diuinatio triplex. 25.c.2
Diuinatio non fit naturaliter. 25.c.2
Diuinationis ſymbolum quale. 202.a.1
Diuinandi vis non eſt in anima moribundi vel maniaci. 25.c.2
Diuitiæ cornua ſunt diuitum. 305.a.2
Diuitiæ partæ per vſuras & fraudes nil niſi telæ aranearum. 141.c.1
Diuitiæ & deliciæ quomodo, & cur mendacium appellentur. 164.c.1
Diuites, eorumque opes quo ſenſu per poma ſignati. 317.b.2
Diuitum huius ſæculi conditio. 184.c.1
Doctor iuſtitiæ quis. 224.a.2
Doctor iuſtitiæ in ſcripturis ſolus Meſſias appellatus. 224.b.2
Doctores ſunt teſtes fideles Dei. 177.a.1
Doctrina Chriſti & Eccleſiæ ardua & cæleſtis 413.e.1. ideoque monti comparata. ibid.
S. Dominicus angelus terreſtris. 111.b.c.2
Domus ſpiritalis, animæ ſcilicet fidelis & ſanctæ partes. 338.e.2
Domus ſubinde idem quod cœtus, congregatio ſiue populus. 296.c.2
Draconis cum elephante pugna, & planctus. 392. a.1

Digitized by Google

Duratio duplex. 431.b.1

E

EBrietas non ſemper euerſionem mentis, ſed copiam rerum omnium ſignificat. 200.a.2
Ebrietas inſaniæ meditatio. 101. c.1. voluntaria inſania. 101.c.2
Eccleſia tabernaculum militantium in terra. 184. c.1
Eccleſia eſt oliua, cur? 200.a.1
Eccleſia cur vocatur ſolitudo. 77.d.2
Eccleſia, vinea Dei. 81.d.2
Eccleſia in faſciculo myſticè ſignificata. 332.c.2
Eccleſia quibus ex capitibus vocari poſſit turris gregis. 416.a.2
Eccleſia, & anima quæuis fidelis eſt vinea ob varias analogias. 254.a.1
Eccleſia cum aurora collata. 5.c.2
Eccleſiæ quatuor ſunt bona ſpiritualia, quænam illa. 214.b.1
Eccleſiæ aluei & riui qui ſint. 241.c.2
Eccleſiæ perſecutiones allegoricè collatæ cum quatuor plagis Iudææ. 208.a.2
Eccleſiam cur Deus permittat tentari. 83. a.1. & 2.
Eccleſiam nunquam in fide defeciſſe, nec poſſe deficere conficitur. 85.a.1
Eccleſiam impios & ſacrilegos punire & expellere debere conficitur. 82.c.2
Ecſtaſis & prophetia qui differant. 24.c.1
Edom quis. 342.c.2
Effuſio in Scriptura ſumitur pro vbertate donorum Spiritus ſancti. 226.b.2
Egreſſus Chriſti triplex. 429.vbique
Electorum gloria, ſalus & felicitas qua fruentur in Sione cœleſti, anagogicè ſignificata. 349. c.2
Electorum cœtus quomodo faſciculus. 332.c.d. c.2
Eleemoſyna pœnitentiæ dat alas. 443.c.1
Elephantis & draconis pugna. 392.a.1
Elias index reſurrectionis. 374.b.1
Elizabethæ Reginæ Angliæ paralogiſmus. 128.
Elyma magus excæcatus à S.Paulo. 436.a.1
Emath quæ, *vide* Hemath.
Enoch reſurrectionis index. 374.b.1
Ephod quid. 91.c.2
Ephraim vt Tyrus, quomodo. 150.d.2
Ephrata etymon. 422.c.2.& 423.b.1
Epinicium Deo tribuendum. 419.c.2
Epitaphiorum quatuor cauſæ. 19.a.b.2
Epithetis quinque declaratur immenſa Dei clementia 218. quæ ſint illa. ibid.
Equus niger denotans hæreſim, cur. 183.d.2
Equorum copia & equitatus cur vetita fuit Iudæis, eorúmque Regibus. 198.b.1
Eremi bonum. 78.b.1
Error Mopſueſteni. 6.c.2. & 7.c.1
Eruca quid ſit. 204.c.1
Eruca prima ex quatuor plagis Iudææ inflictis. 204.c.1
Eſau dictus Edom, quia rufus, & Seir, quia piloſus. 342.c.d.1
Euchariſtia fidelibus eſt cibus & potus. 200.a.2
Euchariſtia inebriantur fideles. 200.b.2
Euchariſtia idem Chriſtianis in Eccleſia Dei, quod Hebræis manna in deſerto. 78.a.1
Euchariſtiæ cum rore analogica proportio. 198. c.1
Europam, Aſiam, Africam Niniue continens iter trium dierum myſticè vt repræſentet. 376. per totum.
Exemplum illuſtre de Elia Abbate. 373.a.1
Exercitus dictus ab exercendo. 354.d.c.1
Excidium Ieruſalem in excidio Samariæ vt ſignatum fuerit. 158.d.1
Ezechias Rex Iuda quot annis regnarit. 31.c.1
Ezechias & Ioſias comburentes idola & idololatras in valle Ioſaphat, Chriſtum iudicaturum in eadem infideles & impios repræſentarunt. 233.b.2

F

FAbella R.Salomonis. 369.b.c.1
S. Fabiolæ Romanæ matronæ prænobilis arctiſſima pœnitentia. 111.c.1
Fabula Andromedæ ſumpta ex Iona. 362.a.1
Fabula Sirenum quid ſignificet. 392.a.2
Fabulæ Herculis origo. 368.b.2
Fabulæ quare S.Scripturæ ſæpe inſertæ. 23.c.d.1
Facere Latinis idem quod ſacrificare. 74.b.2
Factio & rebellio tollenda ſublato capite. 301.c.1
de Fallacia rerum humanarum. 398. a. b. c. d. c.1
Famam mortuorum lacerare quantum nefas. 261. a. 1
Fames quomodo ſtupor dentium. 277.d.1
Famis hieroglyphicum apud Ægyptios erat locuſta. 207.a.1
Farreatio, diffarreatio quid. 92.a.1
Faſciculus eſt Eccleſia. 332.c.2
Faſciculus eſt electorum cœtus. 332.c.d.2
Faſciculi variæ acceptiones. 332. b.c.d 1. globus terræ eſt faſciculus multiplici titulo. 332. b. c.1
de Faſtu & ſuperbia. 344. b.c.d. c.2. & 445.a.b. c.1
Fel hyenæ vtile eſt ad morbos ſanandos. 191.a.1. myſticè quid referat. 191.a.1
Fermenti ſignificatum myſticum quodnam ſit. 277.a.1
Ficus cur Sacerdotum ac Principum imago & typus. 210.c.1
Ficus & vinea quo ſenſu ſunt Iudæi & Iudæa. 210.a.1
Ficus præcoquæ nomine, intelliguntur ſymbolicè primi patres & Patriarchæ. 450.a.1
Fides quid. 4.a.1.& 385.b.c.2
Fides in Deo idem quod veritas. 85.b.2
Fides, ſpes & charitas ſorores ſunt concordes. 258 c.1
Fidelis appellatur lilium ob ſeptem analogias. 199.a.1
Fideles primi Chriſto credentes per Iezrahel ſignati. 70.a.2
Fideles cur tententur. 83.a.1.& 2.
Filia latronis eſt Ieruſalem occidens Chriſtum. 421.c.1.& 420.b.c.1
Filiatio Dei fit per Spiritum S. qui perſonaliter datur filiis Dei. 65.d.c.1
Filiatio Dei quæ, & quanta. 65.a.1
Filius ac filia idem ſæpe in Scriptura, quod incipientes in fide & virtute. 228.b.1
Filij fornicationum qui? 54.b.2. Oſee non aſciuit ſibi filios adulterinos, ſed ſuos procreauit. 53.b.2
Filij & cœtus Prophetarum, qui. 12.c.2
Filij Sion myſticè qui? 224.b.1

de

Digitized by Google

Index rerum [illegible]

[illegible]
Hebræorum iurandi for[illegible]
Hebræorum comm[illegible] præſtantiſſimas [illegible] 41[illegible]
Hebræorum, Græcorum, & R[illegible] comburendi [illegible]
Hebræis æquè ac Romanis [illegible] coniectura [illegible]
Hedera ſymbolum [illegible] 114 [illegible]
Hedera rerum [illegible] a.b.2
S. Helena ſtabulum Chriſti [illegible] 428.a.1
Heluetij aulici & ſtipatores Principum [illegible] d. 2
Hemath quæ, & quotuplex [illegible]
Herculis fabula, & [illegible] 3[illegible]
per Hieruſalem & Sion [illegible] 231.c.2
S. Hieronymus flagellatur quod propium [illegible] potius quam S. Scripturam [illegible]
S. Hieronymus cur Oſeam Prophetam [illegible]
Hippatus Sephe[illegible]
Hiſtoriæ Ionæ ſeries [illegible]
Hollandiam ut inuecta [illegible]
Holophernes cur appelletur veniens ab Aquilone 223.b.1
Homicidium omnium ſcelerum in proximum commiſſorum maximum & grauiſſimum [illegible] c. 1
Homo complicatos habens pedes in [illegible] glyphicum. [illegible]
Homo fit B[illegible] peccatum excidit. [illegible]
Homines parui communiter magnanimi [illegible]
Homo cur vnicinus & corbis pomorum [illegible] a. 1
Honeſtate & promiſſione anima colligatur Deo 71.d.2
Horreum totius terræ eſt Bethlehem, & [illegible] 4[illegible] 2
Horror diei extremi iudicij. 2[illegible]
in Horreo [illegible] fidelis [illegible] munus [illegible]
Hoſtis [illegible] melius vincitur quam [illegible] 1[illegible]
quatuor Hoſtes [illegible] fuerint [illegible]
Humiles, Oſeæ Prophetæ [illegible]
Humilitas Prophetarum [illegible]
Humilitas [illegible]
Humilitas [illegible] & [illegible] virtutum [illegible] 2
Humilitas mater & [illegible] ſuperbia. [illegible]
Humilitas ad illuſtrationem & [illegible] maxime neceſſaria. [illegible]
Humilitatem [illegible] ad humilitatem [illegible]
Humilitatis & [illegible]
Hydræ [illegible] b. 1
Hydrus [illegible]
[illegible]

[illegible]

Ignifer quaſi prælij per ignem ſignifer. 350.e.2
Ignorantiæ origo. 213.a.1
Illuſtrationes piæ quàm crebrò optandæ. 25.a.2
Imber ſerotinus quis. 307.e.2
Imber matutinus & ſerotinus quis. 224.c.2. & 225.c.d.1
Immutabilitas Dei attributum. 218.e.2
Immutabilitas eſt origo æternitatis. 431.c.1
Immortalitas ſignatur in cedro,quare. 199.d.2
Imperium nouum,nouúſque monarcha per Neomeniam ſiue nouilunium ſymbolicè adumbrata. 111.a.1
Imperia quæ ex Deo non ſunt, cito deficiunt. 140.b.c.1
Imperatorum dos eſt clementia. 171.b.2
Impius in extremo die iudicij ab omnibus creaturis impetendus,& cur. 75.e.1
Impij meritò ſunt illiberes. 151.b.1
Impij occiduntur à Deo dum ab eo fiunt iuſti. 436.a.b.2
Impiis inuitè ſeruiunt creaturæ. 75.c.1
omnis Impius edit fructum mendacij. 163.d.2
Impiorum caſtigatione quid diſcendum. 59.b.c.1
Impietatis gradus quot ſunt,& quales illi. 126. a. b. 1
Impunitas eſt ingens flagellum. 253.d.1
Impudens quomodo per locuſtas expreſſus. 216. d. 1
Incarnatio Verbi variis Prophetarum figuris repræſentata. 185.a.1
In Hebræis aliquando ſignificat meritum vel demeritum. 110.a.2
Incarnationis dies, dies magnus Iezrahel accipi poteſt. 68.b.2
Incendium Phaëtontis quod? 309.d.2
Infamia nunquam apud viros bonos diluitur. 183.d.1
Inferni timore,anima vt colligetur Deo. 71.d.2
de Inferno quo ſenſu Chriſtus triumpharit. 193. b.c.1
Ingratitudo quid. 152.a.1
Ingratitudo per columbam notata. 134 d.1
Iniqui tamquam vitis frondoſa, quæ nullum fructum afert. 153.e.1
Iniquitas colligata quæ,& cur ab omni confeſſione ſacramentali arcenda. 181 d.1
Iniquitatem Ephraim colligatam eſſe quid ſit. 191.c.1
Inſaniæ huius ſæculi ſunt figmenta hæreticorum 271.b.2
Inſpirationes ſanctas reiicere cum offeruntur quàm periculoſum. 163.e.1
Inuocatio Dei quàm Deo grata, & cur. 231.b.2
Ioachas Rex Iuda quot annis regnarit. 31.c.1
S.Ioannis Eleemoſynarij excellens miſericordia 123.a.1
Ioatham Rex Iuda quot annis regnarit. 31.1.1
Ioël ſub quo Rege prophetare cœperit. 32.b.2
Ioël quis fuerit, & contra quos prophetârit. 203. a. b. 1. ſub quo Rege. ibid. quando. ibid. d.1. & quod eius argumentum. 203.b.2
Ioëlis etymon. 203.d.2.
Ionas Propheta quis, qualis,& quando fuit. 356 a.b.c.1
Ionas Propheta non fuit filius Sareptanæ, quem ſuſcitauit Elias. 356.d.1
Ionas quando prophetarit. 352.d.2
Ionas quando cœperit prophetare. 32.a.1
Ionas proprij amoris & honoris ſtudioſus. 383.b. 1. & 382.b.2
Ionas miſſus ad Sardanapalum. 356. d.2. ſeries hiſtoriæ Ionæ. 357.c.1
Ionas prædicauit Sardanapalo. 378.b.c.2
quid cauſæ ſit cur Ionas fugerit in Ioppen. 359. d.e.1.a.b.2
Ionas fugiens in Ioppen eſt typus peccatorum. 359.d.1
in Iona fugiente S. Gregorius Nazianzenus, Apoſtoli deſerentes Chriſtum in paſſione ſignificantur. 360.b.c.1
an Ionas peccarit mortaliter. 382.c.2
ſicut Iona in mare proiecto ceſſauit furor maris, ita Chriſto in mare paſſionis proiecto ſtetit feruor idololatriæ. 366.b.c.2
Ionas tribus diebus in ventre ceti exiſtens portendit Chriſtum tribus diebus fore in ſepulchro. 118.a.1
an Ionæ cetus fuerit balæna. 367. a. b. 2. non fuiſſe euincitur. 367.c. d.2. quatuor miracula Ionæ in ceto. 318.a.b.c.2
Ionas vbi eiectus. 371.d.e.2
an Ionas eiectus in mari rubro. 370.d.1
Ionæ afflictionis & iræ quod Deus parceret Niniuitis origo & cauſa quæ. 382.b.2
Ionas quomodo ſit vetus teſtamentum. 384. a. 2
Ionas typus Chriſti patientis & reſurgentis. 357. c.d.2
Ionas quomodo Chriſtus. 368.c.2
Ionas quaſi columba. 368.d.2
tota Ionæ hiſtoria applicatur Chriſto. 372.c.1
an Ionas fuerit vnus ex iis qui reſurrexerunt cum Chriſto. 373. d.e.2
Ionas index reſurrectionis. 373.d.2
Ioſaphat vnde ſic dictum. 233.a.2
Ioſue typus Ieſu Chriſti. 82.c.2
Ira Dei comparata leænæ. 114.b.2
Ira & vindicta Dei in vncino pomorum ſignificata. 317.a.1
duplex Ira Dei. 454. e.1
Iræ Dei & vindictæ in Iſraëlem cauſę recenſentur. 93.d.&.a.2
Iræ diuinæ maximæ ſignum cum ab anima quali-bet abit. 310.c.2
Iræ magnitudo quandoque ſubridendo oſtenditur. 287.b.2
Iſaias cur iuſſus à Domino nudus per vrbem Ieruſalem media luce diſcurrere. 54.d.e.1
Iſaias Propheta regali proſapia ortus. 4.c.2
Iſcs, amoris nomen. 84.c.1
de S. Iſidoro Hiſpalenſi Archiepiſcopo exemplum memorabile. 315.d.2
Iſraël rediens ex captiuitate cur cum aue Ægypti comparatus. 175.a.1
Iſraël ductus in ſolitudinem,quam? 77.d.1
Iſraël quare columbæ comparandus. 175.b.2
Iſraël cur potius vaccæ comparetur quam cani vel aſino,aut cuilibet alteri animalium. 105. c. 2
Iſraël poſt occiſum Chriſtum quomodo onager ſolitarius. 143.d.1
Iſraël ſubcineritius panis quo ſenſu dicendus. 132.d.1
Iſraël cur in Iezrahel contritus. 59.d.2
Iſraëlis ſpiritualis ſemen non deperdetur ſed carnalis. 63. d.e.2
Iſraëlem denudare & expoliare tropologicè quid. 72.a.2
Iſraëlitæ inſtar furni accenſi æſtuantes libidine & ardore colendi idola. 129.d.2

Digitized by Google

Iſraëlitæ impœnitentes in ſecunda Oſee Prophetæ prole qua ratione expreſſi. 60.d.c.2
Iſraëlitæ cum columbis Syriæ cur comparandi. 133.c.2
Iſraëlitæ obſeſſi à Regibus Aſſyriorum, peccatorum ſymbolum & emblema. 73.c.2
Iſraëlitæ quando ſaluati,& qui. 63.c.2
Itabyrius mons & Thabor idem. 108.b.2
Iubilæum primũ datum in limbo per Chriſtum. 194.c.2
Iudæa continuis cladibus affligenda prædicitur. 207.c.1
Iudæa in ſolitudinem redacta. 77.a.2
Iudææ ſterilitas per quatuor plagas erucã nimirum,locuſtam,bruchum, & æruginem prædicta. 206.b.2.204.a.1.& 2
an Iudæa à quatuor mundi monarchiis inuicem ſibi ſuccedẽtibus afflicta. 207.c.2.& 208.a.b.1
in Iudæa à Maio vſque ad Octobrem non pluit. 224.c.2
Iudæi ſua tribunalia & iudicia exercebant in portis. 288.b.2
Iudæi myſticè filij libidinoſi. 55.a.1
Iudæi in imaginum adorationem & idololatriam propenſiſſimi. 92.c.1
Iudæi cur cenſeant Idumæos eſſe Romanos. 342.c.1
Iudæi quo ſenſu aſſerantur manſiſſe quadraginta annis in deſerto,cum fuerint tantum. 38. & aliquot menſes. 292.b.2
Iudæi per Titum è Iudæa euulſi. 338.a.2
Iudæorum Meſſias refutatur. 336.a.b.2
Iudæorum reliquiæ non ſine myſterio ſunt ſuperſtites. 272.d.1
Iudæorum vanus Meſſias. 437.c.2
Iudæorum Rege,Sacerdotio,altari carentium infelix conditio. 91.e.1
Iudæos ſuæ perditionis cauſam fuiſſe, nõ Deum conficitur. 120.a.2
Iudæorum zelus contra Chriſtum per cauſonem morbum allegoricè ſignatus. 180. d. c.1
Iudæorum excidium ſignificatum per ficum ſterilem. 210. a.1
Iudæorum ſuum Meſſiam præſtolantium error. 412.d.2
Iudæorum reliquiæ quando conuertentur ad Chriſtum. 432.b.2
Iudæi ex præſcripto Dei vtebantur tubis ad conuocandum populum. 220.c.1
Iudæorum quatuor hoſtes quinam fuerint. 207.c.2. prima & ſecunda ſententia. ibid. tertia eligitur. 208.b.1
Iudicium vocare ad ignem quid. 310.c.1
Iudicium qua ratione pro nomine *porta* ſumptũ. 288.c.2
Iudicium quo titulo Saanan. 396.c.1
Iudicium,robur,& efficacia tres dotes Prophetę. 409.d.c.2
Iudicium Dei occultum analogicè ſignificatum per tineam clanculum pannos rodentẽ.114.a.1
Iudicij variæ acceptiones. 107.b.2
Iudicij extremi dies cur magnus & horribilis. 229.c.2
Iudicij extremi horror ſub typo excidij Ieruſalem allegoricè adumbratus. 214.b. 1. & 2
Iudices impij,per Iehu vt adumbrentur. 59.c.1
Iudices iniqui quaſi harpyiæ. 275.b.1
Iudicare pro *accuſare.* 71.c.1
quando Iudicandæ gentes. 232.d.1
Iunci ſicut aquam copioſam bibunt, quia fungoſi & ſicci,ita ſancti ſitiunt & bibunt pelagus diuinæ voluptatis. 243.c.2
Iuniperus emblema Dei Chriſtique,fidelibus ſuis in omni tẽtatione & tribulatione denſam pręſtantis vmbram & protectionem. 201.c.2
Iuniperi vmbra quo ſenſu grauis à Virgilio vocata. 201.c.2
Iuramentum eſt actus latrię. 105.b.1
formula Iurandi Hebræorum. 282.a.1
Iuſtitia & iudicium in ſcripturis quid ſignificent. 85.c.1
Iuſtitia aliquãdo idem quod miſericordia. 161.a.2
Iuſtitia inhærens ſiue gratia iuſtificans per quam adoptamur in filios Dei non eſt ſimplex quædam qualitas. 66.a.1
Iuſtus eſt lilium ob ſeptem analogias. 199.a.1
Iuſtus abieti arbori enodi,proceræ,ſemper virenti,rectæ, ſemper directè in altum aſcendenti comparatus. 201.d.2
Iuſtus quilibet rectè cum oliua comparatur.200. a. 1
Iuſti pœnitentes portant iram Dei. 454.d.c.2
Iuſto ſubſtantialiter ineſt Deus nouo quodam modo. 66.a.1
Iuſtorum felicitas quatuordecim partim phraſibus & parabolis graphicè depicta. 202.b.2

K

K*ikaion* quid. 383.c.2

L

LÆtitia & proſperitas in Sole ſymbolicè ſignificata. 324.c.2
Lappa quid. 147.a.2
Leænæ,Dei vindictæ cur bene comparata.114.b.2
Lectuli menſales quales. 299.c.1
Leo paruum habens cor. 2.c.1
Leo ſenſu allegorico eſt Chriſtus reſurgẽs.290.c.1
Leo rugit bis,cur? 268. d.2
Leo rugiens Chriſti per ſe & Apoſtolos Euangelizantis figura & imago. 174.a.2
Leonis feritas tanta, vt ad eam retundendam indita ei ſit à natura febris quartana. 114. b.2
Lex vetus quaſi pluuia matutina. 308.b.1
Leges veteres datæ Iudæis, & nouæ datæ Chriſtianis ſunt ſymbolicè funiculi Adam.168. b.2
Leges Domini per metonymiã vocatæ in S.Scriptura cuſtodia. 99. c.2
Libanus Hebr. idem quod thus vel incenſum. 201.b.1
Libani deſcriptio,& ſitus amœnus. 201.c.1
Libido eripit luxurioſo cor. 100.b.1
Libido analogicè tinea. 113.b.d.2
Libido poſt mel fundit fel. 349.b.c.1
Libido mater idololatriæ. 159.a.1
Libido eſt pœna ſuperbiæ. 110.d.1
Lignorum Settim imputribilitas beatorum impaſſibilitatis ſymbolum. 243.d.2
Lilium ſpei ſymbolum. 199.c.1
Lilium fidelis & iuſti typus ac imago ob ſeptem analogias. 199.a.1
in Limbo Chriſtus dedit primũ iubilæum.194.c.2
Lingua Dei ad animam quænam ſit. 24.c.2
Litaniæ & proceſſiones publicæ indictę à Deo. 220.c.1
Lites & diſcordiam fratrum quam ſeuerè Deus vindicet. 257.c.d.1
Locuſta Ægyptiis erat hieroglyphicum famis. 207.a.1

Digitized by Google

Locuſta vnde ſic appellata. 204.c.2
Locuſtæ pullus eſt bruchus. 205.a.1
Locuſtæ portendunt bella. 207.c.2
Locuſtarum plaga fuit vna ex grauiſſimis plagis Ægypti. 204.c.2
Locuſta habens ſpeciem militis armati. 307.c.1
Locuſta ſpeciem habet equinam, & equitis cataphracti. 215.c.2
Loqui Deum ad cor ſanctorum myſticè quid. 81.d.1
Lucifer cur Rephan. 294.d.1
Luctiones meri, ſeu auari & fraudulenti mercatores in Chananæo ſtateræ doloſæ vt ſignati. 183.c.1
Lucrum ſcelere partum, damnum eſt nō lucrum. 183.c.1
Lucro turpi nemo ditatur. 391.b.2
Lucrum turpe non admittit Deus. 391.b.2
Luctus ſignum, caluitium. 398.d.2
Lucus quis? 437.a.b.1
Lumen propheticum quod. 25.c.1. eſt neceſſarium, non liberum menti. 25.c.1
Luna cur mulieris Eccleſiam repræſentantis pedibus ſubſtrata. 111.c.1
Luna in ſanguinem verſa ſymbolicè eſt Synagoga Chriſti paſſione cæcata. 229.c.2
Lunam regere omnes res humanas quid ſit. 111.c.1
Lutheri error circa litanias publicas. 220.d.1
Lutherus merito vaccæ *Baſan* comparatus. 275.a.1
Lux ſymbolicè cauſa lætitiæ. 215.c.1
Lucis auroræ ad Chriſtum exorientem patribus in vmbra mortis ſedentibus analogica collatio. 110.c.1
Luxuria pœna ſuperbiæ. 110.d.1
Luxurioſus quomodo in vitulis & vaccis Bethauen expreſſus. 156.c.2
Luxurioſus quo ſenſu comedat fructum mendacij. 163.d.2
Luxurioſi per tineam aptè adumbrati. 113.d.2
Luxurioſi quaſi iumenta computreſcētia in ſtercore ſuo. 213.b.2
Luxurioſi cur à Diogene arboribus per præcipitia naſcentibus aſſimilati. 101.a.b.1
Lybia ſemper aliquid mali affert, vnde natum. 72.b.2

M

Macedonianorum erroris circa Spiritum S. origo. 280.c.2
S. Magdalena quo modo à Chriſto lactata. 77.c.1
S. Magdalena tropologicè per fornicariam Oſee Prophetæ expreſſa. 56.b.2
Magdeburgenſium error circa proceſſiones & litanias publicas. 220.d.1
Magiſtratus iniqui qua ratione in Iehu expreſſi. 59.c.1
Malachias ſub quo Rege prophetarit. 33.b.2
nil Mali niſi à Deo infligitur. 269.c.2
Malitiæ & corruptionis ſymbolum quodnam ſit. 277.a.1
Malitiæ gradus quot, & quales. 126.a.1
Mane, id eſt, in prædicatione Ioannis Baptiſtæ qui quaſi Lucifer & aurora præiuit Chriſtum Solem iuſtitiæ. 115.c.2
Mane in S. Scriptura ſymbolicum. 115.d.2
Maniaci quomodo diuinent. 26.c.1
Manipuli Sacerdotis origo & vſus. 221.c.2. differátne à ſudario. 221.d.c.2
Manna ſumptū pro Euchariſtia. 169.e.2. & 170.a.1
Manna lacti ſimile, ideóque lac appellatum. 76.d.c.2
cum Manna cur cœleſtia eloquia comparentur. 6.d.1
Manna expreſſus typus Euchariſtiæ 198. e. 2. & 78.a.1
Manus organum organorum. 184.c.2
Maroth duplex. 325.a.b.2
Martyrium eſt obedientia, conſtantia, &c. 177.a.b.2
Martyrij elogia. 177.c.2
Martyrium eſt mortificatio & caſtitas. 177.a.b.2
Martyres quo modo Oriones. 286.b.2
Martyres ſunt teſtes fideles Dei. 177.a.1
Martyrum cum frutice balſami inciſo balſamum ſtillante ſuauiſſimum egregia comparatio. 177.d.c.2. & 178.a.1
Martyrum conſtantia ſimilis plantæ thuris. 199.b.2
Maſpha vbi, & qualis. 107.c.2
S. Maternus reſurrectionis Chriſti index. 347.a.b.2
in Matrimonio tria ſunt per quæ glorificatur Deus. 404.c.1
Matrimonium Oſee Prophetæ cum vxore fornicaria fuit licitum, & ſtabile. 52.c.d.2. & 53.a.1
Matulæ diaboli quænam ſint. 142.d.c.2
Mel libidinum & voluptatum deſinit in fæces fellis vt tribulationis. 349.b.c.1
Melchom ſiue Meleeh fuit idolum Ammonitarum. 259.a.2
Mendax chamæleonti ſimilis. 404.c.2
Mendacij fructus qui, & quales. 163.d.2
Mendacij propria & germana acceptio. 128.c.1
Mendacij ſignum *Aczib*, cur. 397.a.2
Menſis tripliciter qui accipi poſſit. 321.a.1
Mentiri formaliter eſt peccatum. 404.c.2
Mercatores lucri nimiū auidi meritò Chananæi ſtateræ doloſæ vocantur. 183.b.c.1
Mercatores monopolæ quàm exoſi Deo. 321.c.2
Mereri & eligi ad gloriam in cuiuſque arbitrio eſt quamdiu viuit. 173.b.2
Meretrix quam Oſee in vxorem accepit, Eccleſiæ typus. 56.d.1
Meretrices indolem ſuam proli communicant. 55.a.1
Meretrices matulæ hominum & diaboli. 142.d.c.2
Meretrices cur vitulæ laſciuientes. 160.a.2
Meſſias cur Patris meditatio, conceptio, dictio & opus ſummum. 281.d.1
Meſſias Iudæorum vanus & fictitius. 437.c.2. & 336.a.b.2
Metalepſis, crebra apud Prophetas minores. 18.b.c.1
Metus effectus qui. 345.b.c.2
Michæas Iſaiæ aſſecla. 412.a.1.2
Michæas optat mentiri materialiter tantum. 404.c.2
Michæas quando cœperit prophetare. 32.c.1
Michæas Propheta fuit Moraſthites. 386.c.d.1
Michæas ſolus prædixit Chriſtum in Bethlehem naſciturum. 421.c.2
an Michæas oraculum de Chriſti natiuitate ſub Ezechia Rege ediderit. 426.b.1
Michæas quibus coextiterit. 387.d.e.2. ſtylus Michææ ſimilis eſt ſtylo Iſaiæ. 388.a.1
Michæas paruitatem & magnitudinem Chriſti Domini in ſe vmbraticè exhibuit. 424.e.1
Michææ duo, qui & quales. 386.b.c.1

Digitized by Google

Michææ etymon. 387.b.2
Michææ argumentum. 386.c.d.2
Minoritæ ad inſtar Prophetarum minorum ita dicti. 1.b.c
quatuor Miracula Ionæ in ceto. 368.a.2
Miſericordia, piorum & ſanctorum nota ac virtus. 300.d.2
Miſericordia in Deo non eſt accidens. 61.d.e.2
Miſericordia & dignatio Chriſti longè maior miſericordia Oſee ducentis fornicariá. 56.a.2
Miſericordia, quâ virtus eſt in Deo, non quâ paſſio. 61.c.2
Miſericordiæ ſymbolum quod & quale. 200.a.1
viua Miſericordiæ effigies quæ. 123.c.d.2
Miſericordiæ nomine quid intelligendum. 122.d.e.1. de præſtantia Miſericordiæ. 122.a.2
Miſericordiæ acceptio triplex in Scriptura. 161.a.2
in Miſſæ ſacrificio repræſentantur Chriſti ſtabulum, præſepe, *&c.* quomodo. 428.b.2
Moabitarum cum Idumææ Rege contentiones ac bella vnde nata. 260.d.1
Moloc quis. 292.d.2
Monachi cuiuſdam Ægyptij interrogati cur voluptates aſſiduè ſibi ſubtraheret præclarum reſponſum. 101.d.2
Monachi quomodo cultores & curatores. 212.d.1
quatuor Monarchias orbis inuicem ſibi ſuccedentes quinam exiſtiment fuiſſe quatuor plagas Iudææ. 207.e.2
Monopolium quàm Deo inuiſum. 321.c.2
Montium citatorum à Deo quaſi eſſent rei myſticus ſenſus de angelis è cœlis ad noſtrã cuſtodiam deputatis vt explicatur. 439.a.b.1
Mopſueſteni error. 6.c.2.& 7.c.1
Mores quomodo decorticantur à lenonibus & paraſitis. 210.b.2
Mors quomodo à Chriſto occiſa. 192.e.2. & 193.b.1
Mors eſt concupiſcentia, & quomodo. 195.b.1
Mors, & defectus animalium cur vocatur congregatio. 95.e.2
Mors quo ſenſu Aphra. 396.c.1
Morti inſultant Chriſtiani per Chriſtũ. 194.b.c.1
Mortuorum famam lacerare quantum nefas. 261.a.1
Moſcua quàm frequens populis, & multitudine domorum commendata. 375.e.2
Moſes ducens vxorem Æthiopiſſam quomodo Chriſti figura & typus. 56.c.d.1
Moſes allegoricè nauarchus Ionæ. 368.c.2
Mulier eſt garrula. 452.a.2
Mulier Eccleſiam repręſentans quare Lunam habeat ſub pedibus. 111.c.1
Mulieres ſunt Sirenes. 100.a.2
Multitudo & vniuerſitas in Script. ſymbolicè expreſſa per numerum ſeptenarium. 251.a.1
Multitudinis principium cur ternarius numerus. 251.c.2
Mundus ſublunaris eſt faſciculus variis ex capitibus. 332.b.c.d.1
Mundus quo titulo *Acʒib.* 396.c.2
Mundus quomodo fornax aurificis. 116.a.2
de Mundi fallacia. 398.a.b.1
Mundi vanitas. 376.b.c.d.1
tres Mundi partes myſticè repræſentantur in Niniue continente iter trium dierũ. 376. vbique.
quatuor Mundi monarchiæ inuicẽ ſibi ſuccedentes an fuerint quatuor plagæ Iudææ. 207.e.2
Muſæ concordes ſunt ſorores. 258.c.1
Muſica veterum in conuiuiis. 299.c.2
Muſtela cur pauida & timida. 2.e.1
Mycteriſmus apud Prophetas frequens. 18.d.e.2

N

NAbuchodonoſor vaſtans domum Domini cur multis aquila. 137.b.2
quatuor Nabuchodonoſoris expeditiones verè fuerunt quatuor plagæ Iudææ. 208.c.1
Nachon quintuplex. 413.c.d.e.1
Nahum ſub quod tempus prophetare cœpit. 32.a.2
Nahum poſt Ionam miſſus ad Niniuitas. 357.b.2
Natiuitatis Domini dies, dies Iezrahel. 68.b.c.2
Natura in paruis delectatur. 2.c.d.2
Nautæ infideles & Ethnici ſortibus & ſortilegiis crebro vtuntur. 364.c.d.1
Nautarum in Ionam fugientem pietas. 266.c.d.1
Nazaræi qui & quales. 264.c.2
S. Nazianzenus Ionam fugientem imitatus. 365.e.2.& 366.a.b.1
Nebula potentiæ & ſapientiæ diuinæ index. 282.a.1
Nebulæ commoda quinque. 281.c.2
Neomenia ſymbolicè repræſentat nouum imperium. 111.a.1
Niniue filia latronis. 420.b.1
Niniue fuit regia Aſſyriorum. 374.c.2
Niniue quo ſenſu Ieruſalem. 377.c.1
Niniue amplitudo quanta. 358.b.c.2
Niniues etymon & ſignificatio. 358.a.2
Niniuitæ ad vomitum redire. 357.b.2. vnde poſt Ionam miſſus eſt ad eos Nahum. 357.b.2
Niniuitæ percelluntur voce & oraculo Ionæ. 357.b.2
Niniuitæ quo argumento moti ſunt vt crederent Ionæ. 378.c.1
Niniuitæ fuerunt iuſtificati. 380.c.d.e.1
Nobilium bullam in pectore geſtantium conſuetudo vnde, & cur inuecta. 134.b.2
Noctem in diem conuertere myſticè quid ſit. 286.d.2
Nomen Dei quadruplex. 433.c.1
Nomen Domini eſt ipſe Dominus. 231.a.2
Nouiſſimorum memoria & recogitatio quam ſalubris. 324.c.2
Nubes pluuiæ vehiculum. 106.b.2
Nuditas pro inopia & paupertate. 72.c.1
Numerus ſeptenarius in Script. ſymbolũ multitudinis & vniuerſitatis. 251.a.1
Numerus ternarius familiaris eſt S. Scripturæ. 251.a.2
Numerus quadragenarius cur ſymbolum pœnitentiæ. 377.d.e.1
Numeri ternarij myſteria. 251.c.2. item & ſeptenarij. 251.a.1. ternarium Deus cuique rei inſeruit. 252.a.1
Nuptiæ olim qua ratione celebrari ſolitæ. 90.a.1

O

OBedientia quo ſenſu martyrium. 178.b.2
Obediendum Deo vocanti. 360.d.e.2. & 361.a.b.1
Oblatio triſtis diſplicet Deo. 146.e.2
Obliuio Dei quantum malum. 61.c.d.1
Obſcuritas Prophetarum. 15.c.d.2

Obſti

Digitized by Google

Obſtinatio & impœnitẽtia peccatorum cum ſecunda Oſee prole myſtice comparatur. 63.c.2
Oculi cum corde collatio. 2.a.2
in Oculo hominis morbi centum numerantur à Galeno. 318.c.2
Odium Dei nunquam bonum vel licitum, & cur. 52.d.c.1
Offenſa duplex eſt. 454.a.b.2
Offenſum prçuenire in reconciliatione quam honeſtum. 171.d.c.1
in Offenſis condonandis quàm diſpar ſenſus Dei & hominum.171.d.1.pertinacia in offenſis diabolica magnanimitas. 170.c.1
an Oleo ſacro vncti omnes Prophetæ. 10.c.d.2
Oleum peccatoris, adulatio. 74.a.b.2
Oleum myſticè & vmbraticè cuius rei ſignum. 200.a.1
Oliua Eccleſiæ & ſancti cuiuslibet vera imago. 200.a.1.item & obedientiæ, pacis ac deditionis. 200.b.1
illuſtris Origenis cæleſtium eloquiorum cum manna collatio. 6.d.1
Olympiades cœpẽrunt anno.40.Oziæ. 31.c.2
Omnipotentiæ & ſapientiæ Dei argumenta varia. 331.b.2
Onagri ſolitarij tropologicè qui ſint.143.d.1.Apoſtatæ ab ordine & fide.ibid. Superbi. ibid.
Opera bona an reuiuiſcant vi pœnitẽtiæ. 225.c.2
Opera meritoria per vanam gloriam decorticantur. 210.b.2
Ophel turris quæ, & qualis. 415.a.b.2
Ophel myſticè quid. 415.c.d.2
Oratio eſt anima & ſpiritus vitæ religioſæ. 446.c.1
Orationis factæ vel neglectæ quãta ſit vis.401.b.1
Orbis excidium vmbraticè expreſſum ſub excidio Hieroſolymitano. 214.b.1.& 2
quid cauſæ ſit cur varij Ordines à primæua ſanctitate & ſplendore deciderint. 78.c.2
Origenis lapſus occaſio & cauſa quænam fuerit. 8.a.b.1
Orion quis. 286.b.1
Oriones ſunt martyres. 286.b.2
Ortus Chriſti tum diuinus tum humanus rectè comparatur auroræ. 119.b.c.2
Os Domini in Script. quid ſignificet. 7.b.2
Os pro voluntate ſumptum, & quo ſenſu.162.a.1
Oſee non aſciuit ſibi filios adulterinos, ſed ſuos procreauit. 53.b.2
Oſee cur iuſſus vxorem ducere fornicariam. 50.a.b.53.b.c.2.& 56.a.2
Oſee, primus Prophetarum minorum prophetare cœpit. 5.c.1
Oſee cur Prophetis minoribus adnumeratus.1.b.1.& commaticus appellatus. 1.c.2
Oſee non duxit vxorem idololatram & gentilem. 53.d.c.2
Oſee quo tempore cœperit prophetare. 31.d.2
Oſee allegoricè quid exprimat. 50.b.c.2
Oſee connubium cum fornicaria duplex Chriſti coniugium myſticè ſignans. 55.c.2
Oſee prophetauit annis 90.50.d.2.cœpit 90.annis ante excidium Samariæ, & 224. ante excidium Ieruſalem.51.c.1.& 31.d.2
Oſee idem quod Ioſue, Ieſus vti & Iſaias.49.a.1 prophetat Iudæ & Iſraëli. 49.b.1. Synchronos Iſaiæ, imo Prophetarum primus.49.c.1.an Angelus, de quo *Apoc.*5.49.b.2. eſt commaticus, quia patheticus. 50.a.1
Oſee Prophetæ connubium cum fornicaria non fuit infame.54.c.1.cur primus Oſee Prophetæ filius Iezrahel appellatus.58.b.c.1.& 57.c.2.& 58.c.d.1
an fornicatus ſit Oſee Propheta, quando iuſſus eſt vxorem ducere fornicariam.51.c.d.2.non eſſe fornicatum conficitur. 52.c.2.& 53.a.1
Oſeas prophetandi & concionandi munere functus vſque ad annũ ætatis nonageſimũ. 1.b.1
Oſſilegij ritus in funere. 302.b.2
Ouum cæli omnia cingentis ſpeciem bene exhibet. 282.a.2
Ozias (vel Azarias) quot annis regnarit. 31.c.1
Oziç & Ieroboam annorum ſynchroniſmus.248.c.1.quatuor plagæ Oziæ. 248.c.2

P

PAx Chriſti variis ſenſibus ſignificata. 434.c.1
Palæſtini qui. 237.c.1
Pallor in periculo aliquo exiſtentis vnde naſcatur. 215.d.2
Panis hæreticorum luctus perpetuus. 74.a.2
per Panẽ Hebræi intelligũt quemlibet cibũ.73.c.1
cum Pane ſubcineritio qua ratione Iſraël comparatur. 132.d.1
Panthera pauida & timida, quare. 2.c.1
Parabolæ partes quot ſint, & quæ. 267.c.2
Paradoxa crebra apud Prophetas. 29.c.1
Paradiſus terreſtris vbi ſitus. 255.a.1
Paradiſus Dei eſt anima ſancta. 339.b.2
Parentes bona ſua conferentes monaſterio cum habeant filios indigentes, damnandi.121.d.c.1
Parentes quàm grauiter peccent auertẽtes & impedientes filios ſuos à ſtatu religionis.264.c.2
Parui communiter magnanimi. 2.c.1
Paſſio Chriſti variis Prophetarum figuris expreſſa & adumbrata. 185.a.b.1
Paſſio Chriſti optimè in Iona Propheta adumbrata. 372.b.c.1
Paſſione & perturbatione mens humana vt dementetur. 209.a.2
Paſſiones animi quot & quæ. 208.c.2
Paſſiones animi ſymbolicè reprçſentatæ per quatuor plagas Iudææ ſibi inuicem ſuccedentes. 208.c.2
ſeptem Paſtores qui, & qua ratione per 7.angelos principes adumbrati. 435.a.1
cur Patriarchæ maximè prophetarint cum morti eſſent proximi. 9.a.2
Patriarchç in ficubus prçcoquis quomodo ſignati. 450.a.1
S. Paulinus Nolæ Epiſcopus cur noluerit ſcribere in S. Scripturam. 2.c.1
S. Paulus Apoſtolus in minimo eminet maximus. 2.d.2
S. Paulus corpore Tydeus, animo Hercules. 2.b.1
Pauor in ſcripturis ſignificat ſummam venerationem & reuerentiam. 93.a.2
Pauoris & mœroris effectus. 324.b.2
Pauperes myſticè per piſces figurati. 96.c.1
Pauperum, & innocentium oppreſſio grauiter à Deo caſtiganda. 261.a.1
Pax cauſalis triplex Chriſto quo titulo tribuenda. 433.c.2
Peccator lætatur in nihili ob ſeptem rationes.305.a.2
Peccator non eſt homo, ſed beſtia. 161.b.1
Peccator, quaſi puella quæ fœtum cum breuiſſima voluptate concipit, ſed illum parturit cum magno dolore. 191.d.2

Digitized by Google

Peccator & quilibet impius vmbraticè & myſticè in Amos Propheta ſignificatus. 247.c.2
Peccatoris facies coram Deo & angelis palleſcet, & atrabitur. 216.a.1
Peccatoris oleum, adulatio. 74.a.b.2
Peccatoris ratum & verum ſymbolum eſt aquila ſe depilās,& nouas pēnas aſſumēs. 399.c.d.2
Peccatoris & luxurioſi hominis cum columba appoſita collatio. 133.a.b.2
Peccatores diaboli matulæ. 142.d.e.2
Peccatores Iſraëlitis idololatris & impœnitentibus aſſimilandi. 61.d.1
Peccatores tunc grauiſſimè puniuntur à Deo cum ab eo deſeruntur. 253.d.1.& 61.d.1
Peccatores in Iona fugiente quomodo ſignificati. 359.d.1
Peccatorum ſocietas quam noxia ſit, oſtenditur in Iona fugiēte in Ioppē à ceto abſorpto,& Apoſtolis iactatis tēpeſtate propter Ionā. 362.a.2
Peccatorum viæ à Deo vt ſepiantur & obſtruantur. 73.c.2
Peccatorum gradus myſticè cum tribus Oſee prolibus collati. 63.b.c.2
Peccatorum turbo cauendus. 107.a.2
Peccatum cum modica & breuiſſima voluptate conceptum, longo dolore, præſenti & æterno editur. 191.d.1
Peccatum cur abſinthium. 285.c.1
Peccatū cur vocatū nihil. 305.a.2.& tinea. 113.b.2
Peccatum vocatur ſanguis ob quatuor analogias. 95.a.2
Peccatum eſt locuſta, cur. 210.d.1
nullum Peccatum impunitum. 186.a.2
Peccati facies duplex,& quomodò. 132.b.2
Peccati ſymbolum ſanguis. 95.a.2
Peccato varij ſenſus morales adaptantur. 305.a.2
Peccata patrum puniuntur à Deo peccatis filiorum & vxorum. 102.a.2.& 103.a.b.1
Peccata populi comedunt ſacerdotes tripliciter. 97.b.c.2
Peccata in Scripr.ſæpius intelliguntur per amaritudines. 285.c.1
Peccata & cupiditates ſunt inſtar panis ſubcinericij. 132.b.2
Pecunia eſt hominis anima. 408.b.1
S.Pelagia à vanitate ſæculi cōuerſa perpetuæ pœnitentiæ ſe addicere volens iuxta vallem Ioſaphat tugurium cur erexerit. 255.c.2
Perditionis peccatorum Deus minimè auctor. 188.d.2.& 190.a.1
Perſeuerantiæ donum imber ſerotinus. 225.c.1
tres Perſonæ diuinæ per montes ſymbolicè ſignificatæ. 242.a.b.2
Pertinacia & ſordes Iſraëlis in pane ſubcineritio myſticè vt exprimantur. 132.d.e.1
Peſtis Ægypti quàm grauis. 279.a.1
S.Petrus eſt adamas. 312.b.1
Phaethontis incendium quod. 309.d.2
Philippi III.Hiſpaniarum Regis magna vitæ integritas & innocentia. 78.e.1
Philippi Macedonis de quodam hoſte ſuo præclara victoria per munificentiam parta. 168.d.2
Philoſophi & ſophiſtæ cur aquilæ. 344.c.1
Phœnix Chriſti reſurrectionis ſymbolū. 193.c.1
Phœnices cur dicti Erythræi. 370.a.2
Pictores virtutis quinam ſint. 9.d.2
Plagæ Iudææ quot,& quales. 204.c.1
Plagæ Iudææ ſibi ſuccedentes ſignificant quod vnum vitium alteri ſuccedat. 208.b.2
Plagæ quatuor Iudææ quo ſenſu quatuor Ioſiæ filiis adaptatæ. 208.c.1
quatuor Plagæ Iudææ eruca ſcilicet, locuſta, bruchus & ærugo quid ſignificarint. 206.a.b.2. an litteraliter vel ſymbolicè ſint accipiendæ. 206.a.b.2
an Plagæ quatuor Iudæorum fuerint quatuor mundi monarchiæ. 207.e.2. non fuiſſe conficitur, ſed potius quatuor Nabuchodonoſoris expeditiones. 208.c.1
4.Plagarum Iudææ ad quatuor perſecutiones Eccleſiæ inſignis allegoria. 208.a.2. item & ad quatuor equos Apocal. 208.b.2
quatuor Plagæ Oziæ. c.2
inſigne Platonis de Agrigentinis effatū. 101.c.1
Pœna ſuperbiæ, luxuria. 110.d.1
Pœnitentia S.Fabiolæ Romanæ matronę prænobilis quam auſtera. 211.c.1. item & S. Paulæ. 211.a.1. Moral. de pœnitentia. 211.a.2
Pœnitentia in numero quadragenario ſymbolicè repræſentata. 377.d.e.1
Pœnitentia eſt vallis Achor. 82.c.1
Pœnitentiæ efficacia. 380.d.2. elogia. 222.a.2
verum Pœnitentis ſchema. 418.d.1
Pœnitentiæ ac pœnitentium ſymbolum eſt aquila ſe depilans & renouans. 399.c.d.2
Pœnitentiæ vis quanta, quæ pœnitenti omnes priores virtutes, omnia priora merita reſtituit. 225.c.2
Pœnitentibus cur ſolitudo neceſſaria. 78.c.1
Pœnitentibus Deus eſt moraliter mater. 188.b.2
Politia Principatuum & Regnorum peſtis. 127.d.2.& 128.a.1
Politici cum Ieroboam comparādi. 130.e.1.& a.2
Politia hæreſeos ianua. 127.d.2
Pomum orbis vitæque humanæ ſpeciem gerens. 318.b.c.1
Pomum ſumptum pro omni fructu mollioris corticis. 317.a.1
Pomi cum homine analogia, conſideratione & commiſeratione digna. 318.c.d.2
Pomi cum illecebris & voluptatibus humanis præclara analogia. 318.a.b.c.2
in Pomo inſtabilitas multis titulis expreſſa & ſignificata. 317.e.2.318.vbiq;
Pomorum vncinus quid. 316.d.e.2
Pōtifices Romani geſtant crucem ex adamante vt moneantur crucis Chriſti & S.Petri, ac vtriuſque fortitudinis adamantinæ. 312.c.1
Populus abſque miſericordia in ſecunda Oſee prole expreſſus. 60.a.2
Populus Iſraël exulans in Ægypto quo ſenſu fuit typus Chriſti. 166.b.2
Porta quī ſumi poſſit pro *iudicium*. 288.c.2
Poſteritati ſcripto melius conſulitur quam verbo. 2.b.2
Potentia Regum & Principum imbellis eſt & inualida niſi cultu & ope Dei fulciatur. 155.e.1
Potentia & ſapientia Dei in nebula bene explicatur. 281.e.2
Prædeſtinatio ex Deo eſt, reprobatio ex homine. 189.c.1
Prędicatio Euāgelij facta Iudęis à Chriſto & Apoſtolis fuit imber matutinus. 225.c.1. ſerotinus, quę fiet ab Elia & Enoch in fine mūdi 225.c.1
Prægnantes Galaad ſecare, myſticè quid. 259.b.1
Pręlati iniqui & praui per Iehu vt expreſſi. 59.c.1
Pręſentiæ Dei vbique exiſtentis memoria quam vtilis. 445.c.d.2
Præſtabilis id eſt placabilis, cur? 218.c.1
Principes impij dantur à Deo in flagellum ſubditorum

Digitized by Google

torum à Deo ſe auertentium. 190.b.2
Principes impij, perpetrantes quę in aliis puniunt, Ieſui meritò aſſimilati. 59.c.1
Principes qui ſine ratione & conſilio regunt, corde carere dicuntur. 134.b.2
Probatica piſcina quæ. 415.c.2.& 416.a.b.1
Prodigium propriè quid? 228.b.2
Prodigia Ioelis Prophetæ quando acciderint. 228.c.2
Prodigus pœnitens Synagogæ amaſiarum ſuarum ope deſtitutæ comparatus. 74.c.1
Profunditas quando à calliditate & verſutia nil differat. 109.a.1
tres Proles Oſee myſticè ſunt tres gradus peccatorum. 63.b.2
ſecunda Proles Oſee quid ſignificarit, 60.d.1. cur filia, non filius. 62.a.2
Propagatio generis quando vocetur lucerna, & cur. 350.c.2
Prophetæ Angeli terreſtres. 11.b.c.2
Prophetæ omnes deſinunt in Chriſto. 20.b.1
Prophetæ cur apologis ſæpe vſi. 22.c.2
Prophetæ myſticè vocantur omnes verè religioſi, 32.b.c.2
Prophetæ maiores qui, & cur ita appellati. 1.b.1
Prophetæ minores quibus populis prophetarint. 4.c. cur aliqui ex his Prophetis patres ſuos nominent, & alij taceant. 4.a.2
Prophetæ Minores quando prophetarint. 4. c. 2. item & quo ordine. ibid. & 5.b.1
Prophetæ Minores cur duodecim numero. 5.a.2
Prophetæ Minores, Maioribus non cedunt ſententiarum & verborum grauitate. 1.a.b.2
Prophetæ minores prophetarunt per 300. annos. 33.c.2
duodecim Prophetæ minores Patriarcharum ſuppares, & ſui æui duodecim Patriarchæ. 3.c.p. duodecim tribuum Doctores. ibid. duodecim Apoſtolorum, duodecim prodromi. 3.c.d.2
Prophetæ minores vtuntur phraſi & ſtylo ſymbolico. 6.c.1. & cur ibid.
Prophetæ ſunt pictores virtutis. 9.d.2
Prophetæ an vncti oleo. 10. c.2. quæ eorumdem veſtis. 10.d.e.2. & quis victus. 11.b.1
veri Prophetæ ſigna quatuor, & quæ. 10 a 2
Prophetæ dotes quot & quæ ſint. 409.c.2
Prophetæ triſtibus læta ſubiungũt, & cur. 192.b.2
Prophetæ 12. cur minores nominati. 1.a.b.1
Prophetæ minores quomodo tricubitales. 2.b.1
quamdiu Prophetarint duodecim prophetæ minores. 33.c.2
Prophetæ ſolerter & appoſitè cœperunt prophetare ſub exordia vrbis Romæ. 32. d.2. cur, ibid.
Prophetæ ſuas viſiones ſiue prophetias iuramento confirmare ſoliti. 155.c.2
Prophetarum opus quàm profundum & ſententioſum. 16.c.2
Prophetarum oracula tropologicè æquè Chriſtianis ac Iudæis dictata. 31.c.1
Prophetarum victus qualis. 11.b.c.1
Prophetarum minorum argumentum quodnam fuerit. 2.c.2. & 3.a.1
Prophetarum obſcuritas. 15.c.d.2
Prophetarum quæ fuerit prima diſpoſitio interna. 9.b.1
Prophetarum minorum quis primus prophetare cœperit. 5.c.1
Prophetarum filij qui. 12. c.2. item & cœtus. 12. c.2. & 13. a.b.1
Prophetarum ſcopus, Chriſtus. 261.c.2
multa Prophetarum opera deperdita. 1.a.2
Prophetarum finis & fructus. 13.a.2
Prophetarum nominum etymologia & ſignificatum. 13.c.d.1
in Prophetas minores qui ſcripſerunt. 5.a.2
in Prophetis ſapientia quærenda, non eloquentia. 15.c.1
Prophetis minoribus cur S. Franciſcus & ſocij aſſimilati. 1.b.1
Prophetia continua non datur niſi ſanctis ob tres cauſas 9. c.2. modus aſſequendi prophetiam. 9.c.2
an Prophetia iubens Oſee Prophetam ducere fornicariam vera fuerit ac realis, an tantum per viſionem. 54.d.1
Prophetia à falſis oraculis vt ſecernatur. 10. a.2
Prophetia quando propriè impleri dicatur. 166. a.2
Prophetia eſt verbum Dei reuelans rem futuram. 26. d.1
Prophetia & reuelatio idem nonnumquam quod viſio vel verbum Domini. 247.c.2
Prophetia index diuinitatis. 26. c.1. quot modi Prophetiæ. 27.b.c.1
Prophetia & ecſtaſis qui differant. 24.c.1
Prophetia quomodo ad tempus præteritum & præſens extendatur. 27.a.1
Prophetiæ nomine in Scriptura veniant diuerſa Spiritus S. chariſmata. 217.c.2
Prophetiæ veteris teſtamenti an omnes impletæ. 29. a.2
elegans Prophetiæ hieroglyphicum in picturis Biblioth. Vaticanæ. 6.a.2
ad Prophetiam tria requiſita. 25.b.1. lumen propheticum quod, & quale. 25.c.2
Proſtibuli acceptio. 236.a.1
Prouerbium *Laſciuis hederis ambitioſior*, vnde natum. 384.c.1
Prouerbij *de vmbra aſini* origo, quæ. 384.c.2
Prudentia ſine ſimplicitate, calliditas appellanda eſt. 134.a.1
Pſalmodia Chriſtianorum ſit grauis. 291.a.2
Ptolemaidem Chriſtiani obſidentes per columbam tabellarium miro ſtratagemate vt obtinuerint. 175.c.2
Pugnare telo aureo quid ſit. 168.c.2
Punire quo ſenſu non eſt opus Dei. 388.c.d.2
Punitionum Dei grauiſſima, cum ipſe peccatores non conuertit. 253.d.1
Pupillorum conſolatio quæ. 198.c.1
Purgatorium quo ſenſu Bethacſel. 396.c.1
Pythagoras cur ſymbolicè & ænigmaticè locutus. 6.d.1

Q

QVercus fortitudinis ſymbolum. 264.a.2
Quinſæ vrbis magnitudo. 375.b.2

R

REbellio & factio tollenda ſublato capite. 301.c.1
Regnum Chriſti non tantum eſt ſpirituale, ſed etiam temporale. 336.c.2
Regni & reipublicæ radix myſticè quæ. 152.c.2
Regni Dei excellentia ex quatuor capitibus. 355. b.c.1

Digitized by Google

Regnorum ſalus & fides pendet à Regibus.389. c.d.2
Religionis ſtatus,& vocatio ad eam magnum Dei donum. 264.c.2
Religioſus verus anhelans ad ſuum ordinem, ſi quo caſu inde abducatur,columbæ Syriæ aſſimilandus. 176.d.1
Religioſi myſticè Prophetæ. 3.b.c.2
Religioſorum clauſtra tamquã arca Noë. 170.c.2
Religioſorum qui ſe terrenis nudant, vt leues & expediti à mortalium fæce ad vitam cæleſtem euolent,figura. 266.c.2
Remiſſio peccatorum ſummum Dei donum.259. a.b.1
Reorum vncus qualis. 317.d.1
Rephan eſt lucifer. 294.d.1
Repham colunt ſuperbi,& quo ſenſu. 294.c.2
Reſurrectio mortuorum typicè ſignata per oſſium aridorum viuificationem. 192.c.1
Reſurrectionis index Elias. 374.b.1
Reſurrectionis Chriſti & noſtræ ſymbolum eſt phœnix.193.c.1.item & hydrus. ibid.
Reſurgentium ad gloriam verum ſchema eſt aquila ſe decaluans & renouans pennas ſuas. 399. c.2
Reſurrectionis Chriſti typus & index Enoch.374. b.1. & a.b.2
Reſurrectionis dies,dies magnus Iezrahel.68.c.2. & 69. b.2.
cur Reſurrexerit Chriſtus tertia die, ſex cauſæ afferuntur. 118.a.1
Reuelatio & viſio aliquando idem ſunt. 247.c.1
Rex eſt qui ſibi imperat. 417.a.2
Rex vltor quis. 114.c.1
Rex eſt paſtor populi. 408.b.1
Rex impius,qualis fuit Ieroboam piſtoris cacodæmonis imago. 132.a.1
Reges terreni ſimiles auroræ, quæ aurea videtur, ſed mox euaneſcit.165. c. 2. vita eorum quaſi vapor. 165.c.2
Reges à Deo dantur. 140.a.b.2
Reges impij dantur à Deo,in pœnam ſubditorum impiorum. 190.b.2
Regum & principum potentia imbellis eſt & inualida,ſi cultu Dei & ope nõ fulciatur.155.c.1
à Regibus pendet regni fides & ſalus. 389.c.d.2
de Riſu varij ſenſus. 287.b.c.2
Robur, iudicium, & efficacia tres dotes Prophetæ. 409.d.c.2
Roma cur vocata filia latronis. 421.a.2
Roma quando condita. 32.c.d.1
Romæ magnitudo. 375.b.c.d.1
Romani, Græci, & Hebræi cadauera comburebant. 302.c.1
Rompham vel Repham quid. 293.a.2
Roris natura,proprietates, & effectus. 119.c.2
Roris cum Chriſto analogica comparatio. 119. d.c.2
per Rorem s.Euchariſtiam qui intelligant.198.c.2
Rubigo quid.206.d.1.vnde, & quomodo naſcatur. ibid.
Rubigo,quarta plaga Iudææ. 206.a.1
Rugitus leonis metaphoricè de rugitu Dei vt explicetur. 174.b.c.1
Rure cur natus Chriſtus. 421.b.1

S

SAanan dupliciter accipi poteſt. 494.b.2
Sabæi qui,& vbi. 237.c.2
Sabæi etymon. 237.c.1
Sabbatum tripliciter vt accipi poſſit. 321.a.1
Saccus ſiue cilicium veſtis Prophetarum. 10. d. c.2
Saccus lugentium & pœnitentiũ qualis. 210.c.2
Sacerdotes Iaponum peccata populi vt comedere dicantur. 98.a.b.1
Sacerdotes & Principes quo ſenſu ficus repræſentent. 210.c.1
Sacerdotes comedunt peccata populi tripliciter. 97.b.c.2
Sacerdotum Priapi fœdiſſima ſpurcities. 103.a.2
Sacerdotum malitia & ignorantia vindictæ Iſraëli inflictæ cauſa. 93.d.2
Sacerdotum manipuli origo & vſus. 221.c.2
Sacerdotum indignè ſacrificantium oblatio, cur panis lugentium. 146.c.2
Sacerdotum conniuentia popularibus maximè nociua. 98.c.1
Sacerdotum eſt flere & plorare peccata populi: & ideo inter illos ſudarij vſus exortus. 221. c.2
Sacrificium quod fit ex iniuſtè partis,eſt panis lugentium. 146.d.2
Sacrificium triſte Deo exoſum. 146.a.2
Sacrificia vetera Deo grata fuerunt,& ab eo præcepta. 121.c.2
Sacrificio quo ſenſu præſtet miſericordia. 122. b.1
Sæculi ferrei deſcriptio. 452.d.1
Sagitta diuinationis ſymbolum. 101.a.2
Salmanaſar quomodo in Oſee adumbratus. 90. b.2
Salmanaſar cur ventus vrens. 195.c.2
Salmanaſar eſt auceps,quia illaqueauit, cepit, & abduxit Iſraëlitas. 317.b.2
Salomon Rex pacificus, fuit Chriſti typus. 434. c.d.1
Salomon dementatus à ſeptingentis concubinis.100.a.1.fornicarium & peccatorem excordem adumbrans. 100.a.1
Samaria exciſa præludium fuit & typus excidij Ieruſalem. 158.c.1
Sanctus quaſi oliua,cur. 200.a.1
Sancti ſitientes & bibentes pelagus diuinæ voluptatis,iuncis fungoſis & ſiccis copioſam aquam haurientibus rectè comparati. 243.c.2
Sanctificatur ieiunium dupliciter. 212.b.1
Sanctitas vitæ tertia ad prophetiam diſpoſitio.19. b.2
Sanguis cur ſymbolum peccati. 95.a.2
Sanguis,ſedes & inſtrumentum concupiſcentiæ. 95.a.2
Sanguis,homicidij,& aliorum ſcelerum ſymbolum. 144.b.2
Sanguis Iudæis ex lege erat immundus & abominabilis. 95.b.2
Sanguis Iezrahel quo ſenſu ſanguis Chriſti. 59. b.1.dies magnus Iezrahel quis? 68.d.1
Sanguis in timore ad cor quaſi ad arcem reducitur. 215.d.2
Sanguinis acceptiones variæ in Scriptura. 95.b.1
Sapientes, & ſuperbi cur aquilæ comparantur. 344.c.d.1
Sappir duplex. 394.a.b.1
Sarcaſmus apud Prophetas minores creber.18.c.2
Sardanapalus cui coæuus.356.d.2. ad eum miſſus Ionas Propheta. 356.d.2
Sardanapalus cui Ionas prædicauit, quis & qualis fuerit. 378.3.c.2.& 379.vbique

Digitized by Google

Sarepta Gallia. 352.b.1
tria & quatuor Scelera Damaſci quæ,& qualia? 250.c.2.& 251.c.1. eorumdem tropologicus ſenſus. 252.b.2
Sceptra, terrenæ dignitates & ſtatus quid ſunt, niſi vapor auroræ,niſi aureus quidam nubium color,temporis momento euaneſcens. 166.a.1
Schiſmata puniũtur per terræ motus,cur.249.b.2
Scorta matulæ diaboli. 142.d e.2
Scorta quo ſenſu Regum Reginæ. 100.b.1
Scriptores in Prophetas minores recenſentur. 5.a.b.2
S. Scripturæ abuſus & prophanatio S. Euangelij præconibus cauendus. 7.a.b.2
Secare prægnãtes Galaad myſticè quid ſit.259.b.1
Seditio & tumultus tollenda ſublato capite. 301.c.1
Seductores & hæretici excoriant ac exoſſant hominem. 408.a.2
Seminare ventum quid. 141.c.2
Sẽnacherib quomodo in locuſta ſignatus.308.a.2
Serpentes & dracones collati cum anima beneficiis diuinis denudata, & vitiorum ſuorum fœditatibus immerſa. 72.b.2
Seruitus in Æthiope ſymbolicè oſtenſa. 333.c.1.& a.b.c.d.2
Settim typus cœli ob ſeptem analogias. 243.a.2
Settim & torrens ſpinarum quis. 242.d.2.&243.b.1
in Settim fuit vltima manſio Hebræorũ. 243.a.2
Sidonij qui. 237.c.1
Signa veri Prophetæ quatuor,& quæ. 10.a.2
Signa adulterij quæ. 71.c.2
de Signis & prodigiis præceſſuris extremum diem iudicij. 229.a.b.1
Silentij bona & effectus varij. 80.a.1
~~elegãs Similitudo S. Auguſtini,& ad quid.~~190.b.1
Simplicitas ſine prudentia, ſtultitia appellanda. 134.a.1
Sion quo titulo eſt anima. 4 7.d.1
Sirenum fabula quid ſignificet. 392.a.2
Sobrietatis tenaciſſimi Spartiatæ. 101.c.1
Societas peccatorum quàm noxia. 362.a.2.& 451.a.1
Sol obſcuratus in Paſſione Domini ſymbolicè quid figurarit. 229.b.2
Sol ſymbolum lætitiæ. 324.c.2
Sol apud Ægyptios quomodo Dei hieroglyphicum. 282.d.2
Solis emblema accipiter,& cur. 175.c.1
Solis & ſtellarum obſcuritas in extremo die iudicij in quam cauſam refundenda. 240.c.1
Solitudinis bona. 78.b.1
quomodo Solitudo in Eccleſia Dei, cùm in ea ſit gentium multitudo? 77.d.c.2
Sollicitudo ambulandi cum Deo quid requirat. 144.a.b.1. ſtimuli ad eam. ibid.
Sophonias ſub Ioſia Rege prophetare cœpit.32.d.2
Sors an licita. 363.c.1.& 364.a b.1
Sors triplex. 363.c.1
Spartiatæ ſobrietatis tenaciſſimi. 101.c.1
Spes ex deſperatione oritur. 83.b.1
Spes,fides,charitas quàm concordes. 258.c.1
Spei ſymbolum lilium,& cur. 199.c.1
Spem,vallis Achor aperit,quomodo? 82.a.b.1
Spina Arabica,acuta,& denſa. 73.c.2
Spiritus S. quomodo ſimilis mari turgido. 226.c.2
Spiritus S.quomodo iuſtis detur,an tãtum in effectu,an etiam in propria perſona. 66.b.1
Spiritus S.realiter illabitur animæ ſanctæ. 227.b.1
Spõſæ & vxores apud Hebræos emi ſolitæ.89.c.2
Spurij cur arceantur ſacerdotio. 55.a.2
Stabulum Chriſti baſilica inſigni exornauit S. Helena. 428.a.1
Sterilitas,vnum è flagellis Dei. 206.d.2
Sterilitas & fames Iudææ vnde inuecta. 206.d.2
Sterilitas ſub Amos quando contigerit,incertum. 277.c.2
Stilla, ſtillare ſignificatio. 316.a.1.& 315.c.2
Stridor Dei 266.a.1
Stridere variæ acceptiones. 265.c.1
Stupor quid. 277.b.2
Subriſus ſignum iræ deſpicientis aduerſarium. 287.b.2
Sudarium Sacerdotum an ſit idem quod manipulus. 221.c.2
Sudarij vſus in Sacerdotibus inde cõceſſus, quod Sacerdotum ſit flere & plorare peccata populi. 221.c.d.1
Superbi in aquila ſignificantur,quo ſenſu. 344.c.d.1
Superbi cur Tyrij dicti. 237.c.1
Superbi nolentes confeſſario ſua peccata detegere tropologicè colligant iniquitatem Ephraim. 191.c.1
Superbi aſtris ſe æquant. 344.c.1
Superborum ac ſuperbiæ faſtus. 344.b.c.d.2
Superbos colere Rephan quid ſit. 294.c.2
Sycomorum eſt crux,cur? 315.a.2
Symbolum peccati quodnam ſit. 95.a.2
Synagoga Iudæorum vocatur claudicans, cur. c.d.2
Synagoga Iudæorũ quo ſenſu nauis Ionæ.368.c.2
Synagoga myſticè fornicaria. 51.d.c.2
Synagoga olim vinea Dei. 81.d.2
Synagoga comparata meretrici. 74.d.1. Item animæ pœnitenti. 74 d.1
Synagoga in Oſee qua ratione ſignata 50.c.a.1.& 2
Synagogæ ortus. 72.b.1
Synagogæ amaſiæ myſticè quæ. 74.c.1
Synagogæ denudatæ & ſpoliatæ cum anima peccatrice collatio. 72.a.b.2
Synchroniſmus annorum Oziæ & Ieroboam. 248.c.1
Syri columbis pro nunciis & veredariis vti ſoliti. 133.c.2
Syriæ etymon. 334.d.1

T

TAbernaculum Dauid eſt regnum Chriſti, & quale iſtud regnum. 355.d.2
Tabernaculum militantium in terra eſt Eccleſia. 184.c.1
Telum Dei eſt tribulatio. 116.d.1
Temixtitan vrbis amplitudo & celebritas. 376.a b.1
Tempiperdis quid diſcendum. 163.c.1
Temporum origo eſt æternitas. 431.d.c.1
Tempore gratiæ & ſalutis dum offertur prudenter vtendum. 163.c.1
Tenebræ ſymbolum ſunt aduerſitatis, mœroris. &c. 290.d.2
Tenebræ ſymbolum triſtitiæ. 215.c.1
cur Tententur fideles & iuſti. 83.a.1.& 2
Teredo emblema Dei rodentis & ſenſim depauperantis iniquos. 113.c.2

Digitized by Google

Terminum aſſumere tropologicè quid. 112.a.2
Terræ motus, ſciſſio ſunt pœnæ ſchiſmatis, cur. 249.b.2
Terræ motus Amos quando contigerit? 248.a.2. & cur. 248.c.2
Teſtamẽtum vetus, fuit imber matutinus. 225.b.1
Teſtamentum nouum imber ſerotinus. 225.b.1
Teſtes Dei fideles ſunt Apoſtoli, Doctores, & Martyres. 177.a.1
Teſtium Dei acies. 177.c.1. illius dux fuit S.Stephanus. ibid.
Thabor qualis. 108.b.2
Tharſis eſt Tharſus vrbs Ciliciæ. 360. b.c. 1. & 359.c.2
Thebarum amplitudo. 375. d. 2. centum portas vel vt alij volunt, centum aulas habuerunt. ibid.
Thecue vbi. 246. a. 1. & 247. c.2. myſticè quid ſonet. ibid.
Theodorus Mopſueſtenus cur in quinta Synodo damnatus. 7.c.1
Theotimi immodica libido. 100.c.1
Teraphim quid. 91.d.2.& 92 c.1. & 93.a.1
Theſes de anima, non ſpecifica ſed indiuidua & ſua ſuſtinebit vnuſquiſque in hora mortis; argumentantes erunt dæmones; imo ipſe Deus. 439. b.c.2
incredibile Thomæ à Kempis ſolitudinis & ſilentij ſtudium ac amor. 80.c.2
Thirps, vermiculus eſt lignis innaſcens. 207.a.2. malorum præſagium creditur. ibid.28
Thronus Dei quatuor virtutibus fulcitur. 85.a.2
Thymiama propriè quid. 102.c.1
Timor Dei in Scripturis ſignificat cultum & venerationem Dei. 157.a.1
Timor inferni vnum è vinculis quibus anima colligatur Deo. 71.d.2
Timoris ſeruilis & filialis diſcrimen quodnam ſit. 365.b.1
Tinea ſeipſam conſumit. 113. e. 2. idcirco voluptatis eſt emblema. ibid.
Tineæ vnde naſcantur. 113.c.2
Tineæ appoſitè comparatus Deus, & cur. 113.c.2
Torcular eſt cor preſſum. 225.d.1
Tranſire in Scriptura pro punire vſitatum. 161.b.1
Tria ſunt omnia, quare. 251.a.2
Tribulatio eſt telum Dei quo fugientes ad ſe retrahit. 116.d.1
an Tribus decem ex Aſſyria redierint. 62.a.b.2
Triſtitia obnubilat vultum. 215.c.2
Triſtitiæ ſymbolum tenebræ. 215.c.1
Triſtitia omnium ſpirituum nequiſſima. 147.a.1
Triticum cum S. Euchariſtia analogicè collatum. 200.a.2
Tumultus & ſtrepitus pœna eſt ſilentiũ. 320.a.b.2
Turca quocumque pedem infert, eodem ſterilitatem inducit. 315.a.1
Turris Ophel quæ & qualis. 415.a.b.2
Turris gregis ſenſus metaphoricus explicatur de Eccleſia. 416.a.b.2
Turris gregis quæ. 415.c.1
Tyrannorum ſæuitia ad quid valeat. 191.a.1
Tyro quomodo par Ephraim. 150.d.2
Tyrij qui. 237.c.1

V

VAcca laſciuiens Iſraëlis petulantiæ figura. 105.d.c.1
Vacca muliebris petulantiæ & ingenij nota & indicium. 274.a.b.2
Vaccæ Baſan quæ? 274.a.2
Vallis Achor vnde ſic dicta. 82.d.1. quam fertilis. ibid. cur vallis iuſtitiæ & vindictæ. 82.c.2
Vallis *charutz* id eſt conciſionis multipliciter. 239. c. 2
Vallis Ioſaphat quæ, & vbi. 232.d.1.& 233.a.b.d. 1. in valle Ioſaphat erat villa & hortus Getſemani. 233 a.2
Vanitatis mundi ſymbolum hedera. 384.a.b
Vanitatis ſpeculum Damaſcus. 254.c.2
in Vapore vita Principum vt expreſſa. 165.c.2
Vdonis Antiſtitis Marpurgenſis exemplum horribilis diei iudicij ſchema. 230.d.c.1
Veniens ab Aquilone quis. 222.d.2
Venter guloſi matula eſt ac latrina fœdiſſima. 142.d.2
Venti oſtendunt Dei magnificentiam. 280.e.2
Vẽtus vrens quis? 278.a.2.& vnde cõtingat. ibid.
Ventum ſeminant qui bonum operantur vt inanem gloriam vel quæſtum ſordidum aucupentur. 141.c.2
Ventorum natura inuiſibilis. 280. 1. origo incognita. 280.c.1
Verba Hebræorum nunc actum perfectum, nunc continuatum, nunc inchoatum, nunc deſtinatum duntaxat ſignificant. 28.b.c.2
Verba pro aduerbiis Hebræis communia. 108.c.2
Verbum Patris in domo pulueris ſe conſperſit, quando in vtero Virginis mortalitate noſtra ſe induit. 393.c.2
Veritas mentis quid. 128.b.1
Veritas triplex. 128.b.1
Veritas oris quid. 128.b.1. item & operis. ibid. c.1
Veſtis Prophetarum ſaccus, ſiue ciliciũ. 10.d.c.2
Veſtibuli etymon. 221.c.d.1
Via in cœlum vi perfringenda, 406.b.c.2
Viam cœli pauci ſunt qui cognoſcant. 202.a.2
Vias peccatorum qua ratione Deus ſepit & obſtruit. 73.c.2
Victimæ lugubri & melancholico animo Deo oblatæ, exigui ſunt valoris. 146.c.2
Victus Prophetarum, quis. 11.b.1
Vigiliæ nocturnæ & preces ideo inſtitutæ, quod Chriſtus ad iudicium media nocte venturus crederetur. 231.d.1
Vinacea ſunt folliculi vuarum. 88.d.2
Vindicta expiatur terra, & ſanguis innocens effuſus. 245.a.b.2
Vindicta & ira Dei in vncino pomorum ſignificata. 317.a.1
Vindicta non eſt opus Dei. 388.d.2
Vinea refert Eccleſiam, & animam ob varias analogias. 154.a.1
cuique ſua Vinea eſt conſcientia. 339.a.1
Vineæ flos fugat venenata. 33P.a.b.2
Vinum byblinum vnde ſic dictum. 201.b.c
Vinum eripit cor. 101.a.1
Vinum addere cornua quid ſit. 305.e.1
Vinum Libani aromatibus conditum, ideoque odoratum. 201.a.1
Vinum creſcens in Libano quàm præſtans & ſuaue. 201.a.1
Vini bonitatis & copiæ præſagiũ eſt vpupa. 201.a.1
Vini nomen in omnes linguas tranſiit, idẽmque quod prius apud omnes licet iam linguis diuiſos remanſit. 100.c.2
in Vinitore cuiuſlibet fidelis munus ſignificatur. 339.b.c.1
Vir cur Deus vocari velit, & nõ Dominus. 84.a.b.1
Vir hebr. duo ſignificat, & quæ. 216.b.1
Virga diuinationis ſymbolum. 102.a.2

Virga

Digitized by Google

Virga vigilans & olla ſuccenſa Nabuchodonoſoris Ieroſolymam combuſturi ſymbolū. 307.d.1
Virgines apud Hebræos vocantur vrbes & regna, & cur. 283.b.2
Virtus Dei in noſtra infirmitate perficitur. 247.c.1
Virtus compreſſa fit fortior. 2.b.1
Virtutis pictores Prophetæ. 9.d.2
tria ad proficiendum in Virtute media. 13.b.2
Vis regni ſine Deo eſt inualida. 155.c.1
Viſio prophetica ; & quæ ad illam neceſſaria. 25.a.b.1
Viſiones Prophetarum fuerunt cōmuniter imaginariæ. 326.c.2
Viſiones Iſaiæ & Ezechielis fuerunt auguſtiſſimæ. 326.d.2
Viſionis nomine in Scriptura quid intelligendum. 227.d.2.& 228.a.1
Viſus cur forma ſenſuum appellatus. 24.b.1
in Viſum fit fidei ſenſuum reſolutio. 24.b.1
Vita hominum eſt pomum multis titulis. 317.c.2
triplex Vita figurata tropologice tribus diebus quibus Chriſtus manſit in ſepulchro. 118.c.1
Vitis luxurians & ſe euacuans in frondes ſolas hæreticorum ſymbolum. 153.c.1
Vitium vnum alteri ſuccedens quatuor Iudææ plagas ſibi inuicem ſuccedentes vmbraticè ſignificat. 208.b.2
Vitia & defectus patrum puniuntur à Deo peccatis filiorum & vxorum. 102.
ſeptem Vitia quibus titulis dicuntur ſeptem Gentes. 354.a.1
qui Vitia ſanat, noctem in diem conuertit. 286.d.2
ſeptem Vitia capitalia ſignificata per ſeptem gentes ; & quæ ſint illæ gentes. 259.b.2
Vitis dicta centurionalis, quod ſarmentis vitium ciues Romani delinquentes cæderentur. 153.b.2
Vitulus an vitula adorata ab Hebræis. 156.d.c.2
Vituli & vaccæ Bethauen peccatoris & luxurioſi figura. 156.c.2
Vmbra Iuniperi an grauis & nociua. 201.c.2
Vncus reorum qualis. 317.c.1
Vncinus pomorum quid. 316.d.c.2
Vncini ad vncum alluſio. 317.c.1
in Vncino quo ſenſu auaritia ſignificata. 317.b.c.2
Vnguenta in conuiuiis veterum cur adhibita. 200.b.1
Vocare iudicium ad ignem, quid? 310.c.1
Volatus columbæ qualis. 175.b.2
Voluntas quomodo mater filiationis Dei. 65.c.1
Voluntas humana natura ſua eſt quaſi chamæleon. 149.a.b.2
Voluptas eſt inſatiabilis. 99.c.1
Voluptas poſt mel fundit fel. 349.b.1
Voluptas eſt tinea ob quatuor analogias. 113.d.2
Voluptatis ac libidinis cum Dalila Philiſtina comparatio. 100.a.1
Voluptatis filia immiſericordia, quomodo. 300.c.2
Voluptates tropologicè amaſiæ Synagogæ. 74.c.1
Voluptates cur, & quo ſenſu hederæ adaptatæ. 384.c.d.1
Voluptatum cum fœno & ſtipula appoſita comparatio. 265.c.2
Vox fortis, remiſſa & imbecillis quid indicent. 345.b.2
Voces *non amplius, non vltra* in Scriptura & Prophetis quomodo vſurpentur. 28.a.2
Vpupa canens ante tempus vitium magnam vini bonitatem & copiam prænuntiat. 201.a.1
Vrbium & mundi vanitas. 376.b.c.d.1
Vrbs tropol. animam ſignans. 284.b.1
Vrbs euerſa eſt anima peccatrix. 411.d.2
Vrbis condendæ & diruendæ ritus per aratrum. 411.b.c.1
Vrbis etymon. 411.c.1
Vrbes & regna ob ſpeciem, opes, & gloriam virgines apud Hebræos cur vocatæ. 283.b.2
Vrion quis *vide* Orion.
Vrſa catulos informes gignit, eóſque deinde lambendo ſenſim format ac perficit. 188.d.1
Vrſæ raptis catulis mira ſæuitia. 188.d.1
Vrſus, leo, coluber myſticè qui? 290.b.1
Vſura quaſi morſus. 327.d.2
Vſurariorum huius ſæculi ſtatus & conditio. 184.c.1

X

XErxes iratus Babyloniis quòd à ſe defeciſſent, in ſuam poteſtatem redactos voluptatibus ſeruire præcipit, & cur. 100.c.1
S.Xauerius S.Franciſco Aſſiſio merito aſſimilandus. *vide* S.Franciſcus.

Z

ZAcharias ſub quo Rege prophetarit. 33.a.1
Zelus indiſcretus & peruerſus quàm diſplíceat Deo. 382.d.2

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1-6-2

Digitized by Google